DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Açık Kitap

15 yıldır
kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine açık.

—"Açık Radyo." Kitapları

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kitap.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

...yazı kalır

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Açık Kitap

1. baskı / temmuz 2010

Editörler: Sona Ertekin ve Ömer Madra
Tasarım: Artun Çinetçi ve Sultan Doğan
Baskı: Ofset Yapımevi
Çağlayan Mahallesi
Şair Sokak No: 4
Kağıthane 34410 İstanbul
T: (0212) 295 86 01

Açık Kitap'ın 1. baskısı 3000 adet üretilmiştir.
Özel olarak üretilen 150 adedinin kapağı
sanatçı Mehmet Güleryüz
tarafından ayrı ayrı resimlendirilmiştir.

Yayın hakları:

Açık Site Sanat Ürünleri
Tanıtım İnternet Danışmanlık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Cumhuriyet Caddesi Üftade Sokak
ERN Han 1 Kat 6/A
Elmadağ 34373 İstanbul

Tel: 0212 343 40 40
Faks: 0212 232 32 19

www.acikradyo.com
e-mektup: acikradyo@acikradyo.com.tr

ISBN-13: 978-975-342-779-1

Açık Kitap

15. yılda

kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine açık

—"Açık Radyo." 94.9

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Ben hep tek boynuzlu atların da hayalî yaratıklar olduğunu düşünürdüm biliyor musun?" dedi Alice.
"Hiç canlı bir tane görmemiştim."

"Eh, artık birbirimizi gördüğümüze göre," dedi Tekboynuz,
"eğer bana inanırsan, ben de sana inanırım."

Lewis Carroll, Aynanın İçinden

Önsöz

Açık Radyo'nun kuruluşundan bu yana bir "Açık Radyo Kitabı" hazırlama fikri çoğu sohbete konu olmuş, sık sık konuşula gelmiştir. Bunun sebebi Açık Radyo'nun bunca yıldır uzayda uçup giden sözlerine, seslerine görünmez iplikler bağlayıp, yakalamak arzusu olsa gerek...

İstanbul'da arabasını park ettikten sonra içinde oturmaya devam eden ve dikkatli gözlerle boşluğa bakan bir adam görürseniz, bilirsiniz ki o bir Açık Radyo dinleyicisidir. Dinlediği program neyse artık, onu bırakıp eve gidip radyoyu açana kadar geçecek sürede dinlediği konuşmayı ya da müziği kaçıracağına, arabasında oturmayı yeğler. Dinlediklerini belki daha sonra bir dostuna iştahla anlatacaktır.

Açık Radyo'nun dinleyicileri gibi programcıları da çoğunlukla belli ilgi alanlarında uzmanlaşmış kişilerdir. Bu alan her ne ise ona bir koleksiyoncunun ciddiyetiyle yaklaşırlar. Programcı bir hata yaptığında muhakkak bir dinleyici radyoyu arayıp haber verecek, hatayı düzeltecektir. Dolayısıyla Açık Radyo zaten sürekli olarak genişleyen, kendi otokontrol mekanizmalarının süzgecinden geçerek durmaksızın yazılmaya devam eden bir kitap gibidir.

Bunca yıllık bu birikimi yazılı olarak toplamak mümkün değilse de, Açık Radyo macerasının bir yansımasını kitap halinde görmek çoğu programcı ve dinleyicinin ortak arzusuydu. Bir "Açık Radyo Kitabı" kulağa çok hoş geliyordu gelmesine de, bunun nasıl bir kitap olacağını kimse bilemiyordu. Açık Radyo'nun öyküsünü, nasıl kurulduğunu, nereden nereye nasıl geldiğini anlatsın, ama radyonun kurumsal tarihini sıralayan sıkıcı bir tarihçe de olmasın... Okuyanlara bu acayip maceranın heyecanını hissettirsin; bir avuç insanın isteyip inandıkları takdirde bir rüyayı gerçekleştirebileceğini anlatsın.

Sonunda Açık Radyo'yu anlatan bir kitap yerine, Açık Radyo gibi bir kitap hazırlamaya karar verdik. Bir "Açık Kitap"...

Önce programcılarımıza ve dostlarımıza haber saldık. İlgi duydukları, program yaptıkları konularda yazılar yazmalarını istedik. Açık Radyo web sitesini baştan sona taradık, radyo yayınlarını dinleyip deşifre ettik. Tozlu depolara daldık, dolapları açtık, rafları indirdik... İlk toplantı notlarından parti afişlerine, dinleyici mektuplarından basın bültenlerine eteğimizde ne varsa önümüze döktük. Topladığımız malzemeyi alfabetik olarak düzenledik. Bu kitap bir Açık Radyo sözlüğü olacaktı. Aynı Açık Radyo gibi her konuda içeriğin yer aldığı, konu ne olursa olsun tek bir dünyada hep birlikte, insanca yaşama arzusu, sorumluluğuyla ve vicdanla ele alındığı alternatif bir sözlük. Böylece Açık Kitap ortaya çıktı...

Hem Açık Radyo fikrinin nasıl ortaya çıktığını, nasıl gerçeğe dönüştüğünü anlatan, hem de Açık Radyo etrafında toplanan insanların ilgi duyduğu, temas ettiği konularda yazıların yer aldığı Açık Kitap, tıpkı Açık Radyo gibi, bu büyük ailenin renkliliğini ve bakış açılarının çeşitliliğini yansıtıyor.

Bu kitapta, dünyada olup biten acımasızlık ve felaketler kadar, iyilik ve kötülüğün ezeli savaşında vicdanla yaşamayı tercih eden, hayal kuran, hayallerine inanıp onları gerçek kılan insanların öykülerini bulacaksınız. Ve umarız ki siz de haksızlıklara, yalanlara, eşitsizliğe karşı mücadele etmekten, doğru bildiğiniz şekilde yaşamaktan, gün be gün güzellikler yaratıp onları paylaşarak çoğaltmaktan vazgeçmeyecek, belki bir hayal kurup onu gerçek kılacaksınız.

Sona Ertekin
Mart 2010

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aardvark
(Orycteropus afer).

Afrika'nın yerlisi olan orta boy, memeli bir hayvan. Afrika'ya ilk yerleşen beyaz Avrupalılar, yani Hollandalılar, bu hayvanı domuza benzettikleri için ona Afrikaans/Hollandaca dilinde 'yer domuzu' *(aarde: yer, varken: domuz)* adını vermişlerdi. Bu kıtada yüzbinlerce yıldır yaşamakta olan yerli siyahların bu hayvanı nasıl adlandırdıkları hakkında ise ansiklopedilerde fazla bilgiye rastlanmamaktadır.

Orycteropodidae familyasının günümüze kadar gelebilmiş tek üyesi olan Aardvark, sadece uzaktan domuza benzer; hayvanın domuzlarla yakın akrabalığı yoktur.

Kuyruk, kuyruk sokumunda çok kalındır ve uca doğru incelir. Baş da orantısız denecek kadar uzamıştır; kalın bir boyun üzerinde yükselir; hortumun ucunda bulunan disk ise, burun deliklerini barındırır. Ağız küçüktür ve termitlerle beslenen tüm türlerde olduğu gibi tüp şeklindedir. Aardvark'ın uzun, ince ve uzayabilen bir dili, keskin bir koku alma duyusunu besleyen 'organları' vardır.

Ortalama ağırlığı 40 ilâ 65 kilogram, boyu da 1 metre ilâ 130 santimetredir. Soluk sarıya çalan gri rengi olan hayvanın kürkü ince olmakla birlikte, oldukça kalın derisi düşmanlarına karşı öncelikli olarak koruma sağlar. En büyük düşmanları aslanlar, leoparlar, av köpekleri ve pitonlardır. Aardvark toprağı çok

Neredeyse münhasıran karınca ve termit yiyen bir hayvan olan aardvark, bitkilerden de sadece "aardvark hıyarı" adlı meyveyi yer. Tek bir aardvark'ın bir gecede 50 bin karınca yediği kayıtlara geçmiştir.

Gövdesi güçlü, sırtı kavislidir. Ön ayaklarında 'başparmaklar' kaybolmuş, sadece dörder ayakparmağı kalmıştır; ama arka ayaklarda beşer parmak mevcuttur. Bu parmakların hepsinde büyük, gürbüz bir tırnak vardır ve bu tırnaklar zamanla yassılarak küreksi bir hal almış, pençe ile toynak arası bir görünüme kavuşmuştur. Kulaklar orantısız denecek ölçüde büyüktür.

hızlı kazarak veya koşarken zikzaklar çizerek düşmandan kurtulmaya çalışır; ama her yolu denedikten sonra başka çare kalmamışsa, pençeleri, kuyruğu ve omuzlarıyla vurmaya girişir, hatta bazen sırtüstü yatıp kendini dört ayakla birden savunmayı dener.

Noktürnal olan, yani esas olarak geceleri faaliyet gösteren ve tek başına dolaşan Aardvark'ın en önemli özelliklerinden biri, neredeyse münhasıran karınca ve termit yiyen *(formicivore)* bir hayvan olması ve bitkiler âleminden sadece 'aardvark hıyarı' adlı meyvayı yemesidir. Aardvark, kazdığı uzun, derin ve birkaç 'kapılı', labirent gibi karmaşık hendekten akşam üzeri veya güneş battıktan hemen sonra çıkar, uzun ve hassas burnunu sağa sola döndürerek hayli geniş bir alanda yiyecek aramaya girişir. Karınca ya da termitlerin yoğun olarak bulunduğu bir mahalli tespit ettiğinde güçlü ön ayaklarıyla toprağı kazmaya başlar. Bu esnada uzun kulaklarını dikerek çevredeki yırtıcıları dinlemeye alır. Aardvarkların uzun ve yapışkan dilleriyle şaşırtıcı miktarda böcek 'tükettikleri' bilinmektedir. (Tek bir aardvarkın bir gece içinde 50 bin karınca yediği tespit edilmiş ve bu kayıtlara geçmiştir.)

Esarette, yani hayvanat bahçelerinde 20 yıldan daha uzun süre yaşadıkları da görülen Aardvarklar, coğrafi olarak ağırlıkla Sahra-altı Afrika'ya yayılmış durumdadırlar. İnsanlar tarafından hem etleri (lezzetinin domuza benzediği kaydedilmektedir), hem de dişleri (dekoratif olduğu kaydedilmektedir) için avlanmalarına rağmen, türlerinin yokolma tehlikesi ile karşı karşıya değillerdir. Aardvark, Afrika'nın doğusunda yaşayan bazı kabilelerin sofralarının da değişmez yemeklerinden biri haline gelmiştir.

Aardvark'ın önemli bir başka özelliği de, dünyanın birçok dilinde yayınlanan sözlüklerin, ansiklopedilerin ve ansiklopedik sözlüklerin birçoğunda ön sırada (hatta genellikle birinci 'madde' olarak) yer almasıdır.

Ömer Madra

Kaynak:
www.wikipedia.org

Aardvaark, Orycteropus Capensis.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Abidjan

Batı Afrika'nın incisi kabul edilen Fildişi Sahilleri'nin eski başşehri Abidjan'a gittiğinizde, sizi yoğun bir kahve kokusu, az gelişmişliğin garip yüzü, sıkıntıyı sırtından atamamış insanların yorgun kara yüzleri karşılar. Kadınlar, giyimlerindeki o çılgın renklilik ve güler yüzleri ile, aynı Senegal kadınları gibi, içsel sıkıntılarından kurtulmayı denerler. Erkekler ise 'yeni bir iç savaşın' ne zaman çıkacağını bilmeyen, yorgun bir bakışla sürdürürler yaşamlarını.

Ama onların içlerinden hiçbir zaman umut yok olmaz. Çünkü zamanında, kahveden çok para kazanmayı becerebilmişler, ama dünya devlerinin, onların büyümesini istememesi üzerine dibe vurdurdukları kahve fiyatları yüzünden, güzelim kahve ağaçlarının dibine dev testereleri vurmaktan da kaçınmamışlardır.

Fildişi Sahili resmi arması.

Afrika insanı, tarihi boyunca, dünyanın her köşesinde zorlukla savaşan insandır. Her türlü sıkıntı, zorluk onu bulmuş, o da bununla baş edebilmek için, her zaman, çözümlerini anında yaratmak durumunda kalmıştır. Afrika insanının zaman zaman bulmak ve uygulamak zorunda kaldığı çözümlerinin, dünyanın arzuları ile örtüşmemesinin bedelini onlara sormamak gerekir, çünkü dünyanın acımasız dengelerinde Afrikalı hep geride bırakılmıştır.

Fildişi Sahilleri'nin en önemli ekonomik gücü olan kahve elinden alındığı zaman, çözümü dünyanın sayılı, dev yağmur

Abidjan'lı bir çocuk, *18 Mart 2005.*

ormanlarına dalmakta bulan bu insanlar, ne yazık ki bu ormanların büyük bir bölümünü kesip, ağacını satarak yaşama direnmek zorunda bırakıldılar.
Yine dünyanın en önemli fil stoklarından birini barındıran bu yağmur ormanlarındaki fil sayısı da günden güne azalıyor.

'Yaşama Direnmek'

Abidjan'da yaşamış olduklarım, Afrika insanlarının hâlâ 'yaşama direnen' insanlar olduklarını belgeselidir. Şehrin en büyük pazar yerinde, Treichville pazarındaki kıpkırmızı domateslerin resimlerini çekeceğim sırada gözlerime takılan çocuğun bakışlarını unutamam. Resmini çektiğim için 'bahşiş' isteyen annesi, "onun resimlerini çok çek, ne kadar yaşar bilmiyorum" diyordu. Pazar yerini dolaşıp, dönerken, az önce resimlerini çektiğim çocuğun birdenbire ölmüş olduğunu görmek, unutamadığım 'Afrika travmalarından' bir tanesidir...

Cüneyt Ayral

Müslümanlığın belki de en güzel yorumlandığı, bembeyaz bir güzellikle sunulduğu şehir Abidjan...
Fildişi sahillerinin %25'i İslam dinini kabul ederken, %12'si de Hıristiyanlığa geçmiş. Geri kalanlar ise halen yerel inanışlarını sürdürmekte. Şehrin ünlü çamaşırcı erkekleri ise, yine unutulmazlar arasında yer alıyor. Abidjan'da yaşıyorsanız eğer, evinizin kapısına gelen 'çikolata adam' sizden, karşılığında hiçbir 'makbuz' ya da belge falan almadan alır gider kirli çamaşırlarınızı ve onları sabahın erken saatlerinde, daha güneş iyice ısısını yaymaya başlamadan nehirde yıkar, sonra da artan güneşin altında kurutur, katlar, toplar ve evinize geri getirir. Gönderdiğiniz ne ise, aynen geri gelmiştir. Hiçbir komşunun çamaşırı, diğerine karışmaz; bu nasıl olur, nasıl becerilir ona akıl ermez...

Fildişi Sahilleri'nde gündelik ticaret daha çok Lübnanlı tüccarların elindedir. Nalbantlardan bakkallara, inşaat malzemesi satıcılarından mobilyacılara kadar her türlü ticareti Lübnan'dan buraya göç etmiş olanlar yürütür. Aslında bu tablo, Afrika'nın pek çok ülkesinde aynıdır. Tekstil ticaretini Malili Müslümanlar götürürlerken, diğer ticareti de Lübnanlılar yüklenmişlerdir. Savaş ve zorluk içinde yaşamayı bilen Lübnanlılar için burada yaşamak zor değildir.

Fildişi Sahilleri, Fransa'nın eski sömürgesidir, bu nedenle de hemen hemen tüm kamu hizmetlerinde Fransa'nın etkisi hâlâ sürmektedir. Yani Fildişi Sahilleri artık kendi kendini yönetmekte olan bir demokrasi olarak görülse bile, ekonomik olarak henüz Fransa'nın boyunduruğundan çıkmış sayılmaz.

Pazar yeri, Abidjan.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kurşunlarından korunmaya çalışan Başkan Laurent Babgo'nun taraftarları. Abidjan, *18 Ocak 2006.*

Şehirde, dünyayı sarıp sarmalayan sanal dünyanın, ileri bilişim teknolojisinin, yani internetin yoğunluğunu görseniz bile, el sanatları hâlâ önemini koruyor. El tezgâhlarında üretilmekte olan kumaşlar, Abidjan kadınlarının seçimini oluştururken, dünya modasını etkilemeye başlayan etnik kültürler arasında bu ülkenin de yeri günden güne artıyor. Abidjan'lı modacıların yarattıkları ürünler, eskiye göre dünya podyumlarında daha çok görülmeye başladı. Abanoz ağacından el ile oyularak yapılan heykeller ve maskeler de şehrin turistik değeri olan el sanatları arasında yer almayı sürdürüyor. Öte yandan, şehirde korunmakta olan ilginç bir sömürge mimarisi de belirgin. Sömürge yıllarından kalan bu mimari kalıntılar, şimdilerde daha çok turistik tesislere dönüştürülerek kullanılıyor. Abidjan'da uluslararası standartlarda beş yıldızlı otellerin yanı sıra, dünyanın en iyi golf sahaları da bulunuyor. Ancak tropikal iklim, bu sporu yapanların yaşlarının orta yaş ve üstü olduğunu hesaba katarsak sağlığı zorlayabilir. Çünkü ülke tropikal iklimin tüm özelliklerini taşıyor; yoğun yağmurlardan, çok sıcak güneşe ve yüksek nem oranına kadar iklim olumsuzlukları elbette söz konusu. Ama Abidjan plâjlarındaki şen şakrak zenci çocuklar ile, denize doğru yatmış palmiye ağaçlarının görüntüleri de inanılmaz tad veren güzellikler.
Hele bir de timsahların üretildiği bir çiftlikte elinize bir bebek timsah tutuşturduklarında duyacağınız heyecanı düşünürseniz... Fildişi sahillerinde, günlük yaşantımızda sürekli kullanmakta olduğumuz lastiğin hammaddesi olan kauçuğun, ağaçlarından nasıl damıtıldığını da gördüğünüz zaman ister istemez aklınızdan şunlar geçecektir: "Çok okuyan mı bilir, çok gören mi?"
Eğer Abidjan'a gitmeye karar verirseniz gitmeden önce çok iyi bir araştırma yapmakta ve ülkedeki siyasal durumu öğrenip öyle hareket etmekte fayda var. Çünkü Abidjan'da her an bir siyasal karmaşanın ortasına düşebilir ve güzelim tatilinizi sıkıntıya sokabilirsiniz. Şehirde hiçbir zaman otomobil kiralayarak gezmeyi ya da yapayalnızlığı seçmeyin, sürekli kendi koruma mekanizmalarını geliştirmek durumunda bırakılmış insanların ülkesinde, onları tanıyan, onları bilen rehberinizle, onların tadına varın... Afrika seyahatleri, insanın dünya görüşünü değiştiren, insanlara daha farklı bakmayı öğreten seyahatlerdendir.

Abidjan'a gitmeye karar verirseniz, önce çok iyi bir araştırma yapmakta ve ülkedeki son siyasal durumu öğrenip öyle hareket etmekte fayda var… Afrika seyahatleri, insanın dünya görüşünü değiştiren seyahatlerdendir.

Cüneyt Ayral
www.acikradyo.com.tr
05 Eylül 2002.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Acayip Havalar

Çevreci yazar ve karikatürist Kate Evans, 2006 yılında *Funny Weather* adlı bir kitap yayınladı. Tarihin bu ilk 'küresel ısınma çizgi romanı' bir yıl sonra Özlem Dalkıran'ın çevirisiyle Açık Radyo tarafından Türkçe olarak yayınlandı ve *Acayip Havalar*, 'Açık Radyo Kitapları' serisinin ilk kitabı oldu.

Tarihin ilk küresel ısınma çizgi romanı ve ilk Açık Radyo kitabı.

Gazeteci, aktivist, yazar ve öğretim üyesi George Monbiot ve Ömer Madra'nın önsözleriyle yayınlanan kitap, dünyanın bu en önemli varoluş krizini, yani küresel iklim krizini anlaşılır, akıcı, ironik ve komik bir dille anlatıyor. Hatta konu üzerinde yazılmış birçok bilimsel kitaptan daha anlaşılır ve özlü bilgiler içeren önemli bir kaynak niteliği taşıyor.
İklim krizinin temel kavramları olan; sera etkisi, geri besleme, kısır döngü mekanizmaları gibi konulara açıklık getiren kitap, karbon kirliliğine kişisel katkı payımızı hesaplamak için küçük bir rehber de içeriyor. Acayip Havalar "dünya nereye gidiyor, gelecekte bizi neler bekliyor", "bu gidişata negatif katkımız nedir ve bunu nasıl değiştirebiliz?", "hemen harekete geçmek için neler yapabiliriz?" kabilinden korkutucu sorulara gerçekçi ve iyimser cevaplar getiriyor.

Kate Evans

Kate Evans, İngiltere'de Bath'ın hemen dışında sık çalılar arasında yaşayan çevreci bir karikatürist. Zamanını bir yandan gezegenin haline endişelenerek, bir yandan da nüfus patlamasına katkıda bulunarak geçiriyor. Kate Evans, *Copse: Ağaç Protestosu, İçerde Aslında Neler Oluyor?* ve *Büyük Birader* de dahil olmak üzere çok sayıda karikatür bandının ve çizgi kitabın da yazar-çizeri. Ayrıca, kendi deyişiyle 'kasvetli ve ümitsiz tartışmaları eğlenceli kılmak isteyenlere' iklim değişikliği üzerine, çizimlerle süslenmiş hain nutuklar da çekiyor.

Açık Radyo

Haziran 2007.

"İklim değişikliği hakkında bilmek istemediğiniz ama muhtemelen öğrenmek zorunda olduğunuz herşey."

Modern insanın "kazananlar-kaybedenler" düalizmi, yaşadığı mekânlara olduğu gibi, bedenine de uygulanır: Şişman bir beden, bireyin hapishanesidir. Formunu yitiren bedenin piyasada yeri yoktur.

Acı ve Beden

İnsanlık halleri varoluşun ifadesidir. Mutluluk, kaygı, dalgınlık, üzüntü, esrime, dikkat, acı, telaş, aşk, özen, özlem. Acı da hissetmenin bir ürünüdür, yaşamın bir fonksiyonudur. Ölüler acı çekmez!

Tıbbi anlamda acı, bedenin savunma ve ön uyarı mekanizmasının bir elemanıdır. Beden acı sayesinde varoluşuna yönelen tehlikelere karşı duyarlılık geliştirir. Acı, beş duyu ile algılanan dış dünyanın değerlendirilmesinde görev alır.

Öte yandan acı çoğu zaman varoluşun da bir ifadesidir. 'Varoluşsal sancı' diyordu buna Sartre. Acı hâlâ canlı olunduğunun ve dış dünya ile temasın ya da temas yokluğunun ifadesidir. Acı çeken insan; rahatsız olan, değişen ve gelişen insandır. Sonsuzluğa ulaşmanın ateşini eline geçiren Prometheus sonsuz acıya mahkûm edilmiştir, bilmek acı çektirir. Acı sadece bedene yönelik tehlike ve yıkımın değil, aynı anda bedenin kendini aşma çabasının ve değişimin de ifadesidir. Neruda'nın dediği gibi, acı çekmek, bilmek ve kavramaktır; bilmek bize gereken acıyı sağlar.

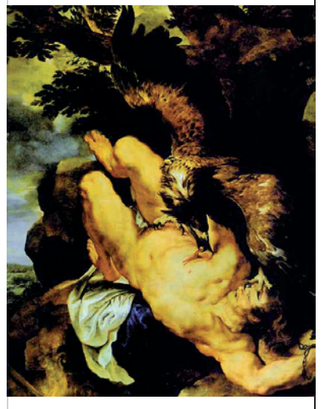

Zincire vurulmuş Prometheus,
Peter Paul Rubens,
1612.

Modern zamanlar, insanın hissizleşmesini, kusursuzlaşmanın ve mükemmel insana ulaşmanın bir önkoşulu olarak algılamıştır. Modernizm için 'hisler' sosyo-ekonomik anlamda arızi durumlardır; insan bedeninin, robot imgesinde algılandığı gibi, kusursuz işlemesi beklenir. Seri üretimin temel ekonomik faaliyet olduğu dönemler için, bedenin acı çekmesi dayanılır bir şey değildi. Bir yandan ilaç endüstrisi acıyı kökten yok etmek için harekete geçerken sakat, obez, yaşlı, özürlü ve acı ile malûl olan bedenler, üretim sürecinde değer ifade etmeyen, planlı ekonomi verilerine girmeyen 'dışsal değişkenler' olarak algılanır hale geldi.

Auschwitz'de sakat ve yaşlıların imhası modernizmin bedene yaklaşımında ipin ucu kaçırılmış bir idealizmi ifade ediyordu. Yüzyılımızın en önemli imgelerinden biri olan Auschwitz sadece acının kurumsallaştırılmasının en üst noktasını ifade etmedi. Evet, şiddet tekelini elinde bulundurması ile devletin, acı konusundaki planlı ve programlı baskı aygıtını kurmasına faşizm denildi. Ama daha ötesinde Wallerstein'ın deyimi ile 'albatrosu vurmuştuk' ve cini şişeden çıkartmıştık. Cini yaratan modern zamanlardır, boynumuza asılı albatros ise kendi bedenlerimize ve başka bedenlere çarpık yaklaşımımızdır. 'Defolu bedenler' algısı modern zamanların dayatmasıdır.

Modern insanın acı ile ilişkisi daha baştan çift yönlü olmuştur. Acı makbul bir şey değildir ve hayattan kovulmuştur. Modernizmin hayattan kovduğu her insanlık durumu gibi, acı da kapıdan kovulmuş, bacadan eve geri girmiştir. Modern zamanlarda bir yandan acıdan kaçış ve yok etme çabası, öte yandan ise acıya yönelik şiddetli bir arzu ve öykünme at başı gider. Acı toplumsaldan yok edilmiştir ama bireysel olanda şiddetle arzulanır hale gelmiştir. Doğallığı inkâr edilen acı, yeraltına iner. Öncelikle modern zamanların acıyı yok sayan ve inkâr eden tavrını ele almak daha yerinde olacaktır.

Acıyla Hesaplaşma

Modernizm için acı, bedenin kırılganlığını temsil eden bir olgu olarak yok edilmesi gereken bir insanlık halidir, kapatılması gereken bir açıktır. Ortaçağ Hıristiyanlığının çileci ve acıyı kutsayan anlayışından intikam almaya çalışan modernizm 'acısız cennet'i dünyaya indirmiştir. Kartezyen felsefe açısından hüküm bellidir: acı ölümdür, ölümlülüktür; dünya cenneti ise ölümlülük üzerine kurulamaz! Acı artık bir arınma ve kurtuluş yolu değildir. Dahası acı artık doğal bir durum da değildir; bir hastalıktır, bastırılması gereken bir sapkınlıktır.

Çağımızın ağrı kesici kültürü modern zamanların başlangıcı ile gelişmiştir. Şüphesiz insanlık tarihi boyunca ağrı kesiciler vardı; öyle ise niye modern devir farklıdır? Şu yüzden: Yasal yollarla elde edilebilen uyuşturucu ve yatıştırıcıların, yani reçeteye yazılabilenlerin, yasal olmayanlara oranla daha meşru oldukları genel kabuldür artık. Ağrı kesiciler bedeni yeniden üretmeyi bir takıntı haline getirmiş olan modern insan için vazgeçilmezdirler. Estetik ameliyatlar 'ağrısız sızısız' ve 'aynı gün içerisinde taburcu olun' sloganı ile pazarlanır, özel hastaneler 'ayakta tedavi' promosyonu yaparlar. Antidepresanlar ruhsal acının panzehiri olarak yerini alır.

Hiç kesilmemesi gereken bir hız bağımlısı olan toplumumuz için ağrı kesiciler ve antidepresanlar çantadan hiçbir zaman eksik edilmemesi gereken kurtarıcılardır. Hızın kesintiye uğramasını ve ilginin üretim sürecinden uzaklaşmasını getirebilecek herşey gibi bedenin sessiz çığlığı da susturulmalıdır. Acı ise sadece acı çeken kişinin ilgisini değil, tüm toplumun ilgisini bedene ve 'acı çeken insan'a yöneltir. İnsanın kendi bedenine karşı hissizleştirilme operasyonu, toplumun acı çekenlerine karşı hissizleştirilmesi süreci ile paraleldir. Acı çeken kendi bedenini yatıştırıcılarla boğan, zorla susturan modern insan, çevresindeki acı çekenlere karşı da duyarsızlaşır. Wall Street'in köşelerinde üşüyen, acı çeken evsizler ve sigortasızlar ya da haber bültenlerinde savaşlarda parçalanan bedenler artık görünmez, 'yok insan'lardır. Modern şehirlerin varoşlarından öyle araba ile geçip gider modern insan. Hız süreklidir ve şehirlerin acı çeken kısımları kesilip atılır basitçe.

Görünmez bedenler, yok-insanlar.
Paris, Haziran 2005.

Modern zamanların şehir kültürü ve şehircilik anlayışının, basitçe bedenin yeniden şekillendirilmesine benzediğini söylemek abartılı olmaz. Acıyı ifade eden varoşlar güzel bir bedeni kuşatan selülitler gibi görülür, yok edilir, bastırılır ya da en azından yok farz edilir. Modern toplum, toplumsallığın üretildiği şehirleri aynen bir beden gibi algılar ve yeniden şekillendirir, deforme eder. Modern metropolleri merkezleri her yıl birkaç kez değişen kaldırım taşları gibi ufak tefek estetik ameliyatlarla malüldür.

Modern insanın 'kazananlar ve kaybedenler' düalizmi aynen yaşadığı mekânlara olduğu gibi kendi bedenine de uygulanır. Şişman bir beden, bireyin hapishanesidir artık, formunu yitiren bedenlerin piyasada yeri yoktur, ya yeniden şekillendirilmelidir ya da yok edilmelidir. Acı ancak bu yeniden şekillendirme sürecinde katlanılabilecek bir geçiştir. Bunun dışında modern zamanlarda ağrı patolojik bir durum olarak görülür, bir semptom olarak tanımlanır, toplumsal algıdan tümüyle yok edilmeye çalışır. Peki

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kovulabildi mi? Modern zamanlar acı karşısındaki zaferini kutlayabildi mi?

I hurt myself today
To see if I still feel
I focused on the pain
The only thing that's real

Bugün kendimi yaraladım
Görmek istedim, hâlâ hissedebiliyor muyum
Tüm dikkatimi acıya verdim
Ki o, gerçek olan tek şeydi

Johnny Cash, '*Hurt*' adlı şarkısından

Acının Tanrısallaştırılması

Modern insanın acı ile ilişkisinde ikinci boyutu ise, bedenini acı üzerinden yeniden tanımlama çabası oluşturur. Modern zamanlarda bireyin bedeniyle ve doğayla iletişim imkânları kısıtlanmıştır, bu iletişim sapkınlık olarak görülür, üretim sürecinden dikkati uzaklaştıran her şey gibi kınanır. Acı ise görünmez bedeni görünür kılmanın yolu, hissetme arayışının kaçınılmaz durağıdır.

Kapıdan kovulan acı bacadan girer, yeraltına sızar. Mazoşizm yaygındır. Bedeni acı sınavından geçirmek diye genel bir tanıma sokulabilecek mazoşizm aslında sadece cinsel bir fantezi değil aynı zamanda bir keşiftir. Aslına bakılırsa bedene acı çektirmek ve acıdan haz alma çabası bir kaçıştır. Acıya ilişkin tüm insani bağları ağrı kesicilerle kesilmiş, 'yatıştırılmış' insan, varoluşsal bir deneye sürüklenir, kendi bedenini ya da başka bedenleri acı sınavına sokar. Bedenini hissetmek heyecan verici olduğu kadar sapıkçadır da modern insan için. Metalle sevişmek gibidir, insan bedenlerinin ise soğuk çelikten farklı olmaması beklenir; aynı sağlamlıkta, aynı hissizlikte.

Modern toplumda hissizleştirilmiş bedene yönelen ilgi mazoşizmi üretirken, hissizleştirilmiş toplumsallığa yönelen ilgiyse 'acının tanrılaştırılması'nda görülür. Elbette ki toplumların birbirlerine çektirdikleri acıların başlangıcı modern zamanlar olmadı, ancak bir toplumun bir diğerine çektirdiği acıyı tüm ayrıntıları ile televizyonlardan canlı izlemesi ilk kez günümüzde görülüyor. Kitleler halinde acı çekenlerin görüntüsü kitleler halinde izleyenlerce 'algılanıyor'. 'İlişkilendirilmiş' medya, acının kitle algısına hizmet eder, güçlülerin yapabileceklerinin ibret olsun diye gösterilmesini üstlenir.

Ancak modern insan için bedenine acı çektirmek ve mazoşist varoluş, bedenle barışmanın ve onun doğallığına saygı duymanın aracı değildir, aksine bundan uzak bir noktadadır. Bedeni yenmenin bir yolu olan acı ile amaçlanan, tüm insan ilişkilerinin olduğu gibi beden-ben ilişkisinin de mülkleştirilmesidir. Fethedilen beden zevk verir, fethedildiği ölçüde 'mülkleştirilir'. Modern insanın en fazla zevk aldığı şey egemen olmak ve sahip olmak değil mi? Modern zamanlardaki kesintisiz hızın simgesi otomobiller cinsel objelerle pazarlanmıyor mu?

Bedenle iletişim kurma serüveni yerine bedene hâkim olma serüveni çıkmaz sokak gibidir. Bu yüzdendir ki, acı karşısında tıbbi anlamda en fazla ilerleme kat edilen yüzyılımız

Kertenkele adam: Erik Sprague.

acının en fazla kitleselleştiği zamanları da ifade etmekte. Aslına bakılırsa kendi bedenine 'tanıma/meydan okuma/deforme etme' diyalektiği ile yaklaşan modern insanın sonuçta bedenin imhasına yönelmesi hiç de şaşırtıcı sayılmaz. Bedeni ucubeleştirmek ve 'bozmak' acı serüveninin kaçınılmaz ereğidir. Bedeni yeniden şekillendirme serüveni tanrılık iddiasının temel eşiğidir.

Fethedilen beden zevk verir, fethedildiği ölçüde 'mülkleştirilir'.

Bedeni acı ile fethetmenin siyasal bir yönü de var. İşkencenin kurumsallaşması ve sorgu teknikleri, bedenin düşünce dünyasının fethedilmesinin bir aracıdır. Şüphesiz başka bedenlere eziyet edilmesi ve acının bir silah olarak kullanımı çağlar boyunca vardı ancak bedenin ve zihnin tahrip edilmesinin bu derece sistematikleştiği bir çağ, modern öncesi zamanda görülmemişti. İşkence 'yeniden icat edilmiştir'. Bedenin tıbbileştirilmesi bu sürece hizmet etmektedir, 'hasta beden' tanımı acı ile ilişkiyi sorunlu kılar.

Guantánamo'da işkencenin fiilî hukuk yarattığı bir çağdayız. Acı ile ilişkimizin siyasal anlayışımızla derin bağlantıları vardır. Kate Millett insanın tıbbileştirilmesi ile bedene yönelik şiddetin politik baskı aracı olarak kullanılmasının akrabalık bağını şu sözlerle deşifre eder:

"Psikiyatri insan haklarını taciz etmektedir. Elektroşoklar, zorla müdahaleler. (...) Onlar güç kullanmaktan vazgeçmiyorlar.
Biliyorsunuz bir kez akıl hastası ilan edildiniz mi bütün sosyal haklarınız elinizden alınıyor, vatandaş sayılmıyorsunuz. Bu korkunç bir şey. Tımarhanelerde insanlar tamamen yalıtılmıştır. Hiç kimseyle bir iletişimleri olamaz. Politik baskıya yönelik kurumlarla psikiyatrik kurumlar arasında bir ortak yan söz konusudur bu yüzden. Burada insanın bütünsel bir kontrolü var."

Hasta ve sakat bedenlerin, yani acı çeken beden imajının göz önünden kaldırılmasında temel savlardan biri de 'yaşam kalitesi' olgusudur. 'Yaşam kalitesini arttırma'nın güncel beden algısına erişmekle at başı gittiği zamanımızda yaşam; 'kaliteli', 'pürüzsüz', kesintisiz hıza tabi olarak makbul görünmektedir. Gündelik yaşamımızda artık fazlası ile yeri olan bu kavramın anlam çerçevesi, sakat ve yaralı bedenlerin yok edilmesini savunan faşist anlayıştan selülitli bedenlerin 'yola getirilmesi'ne kadar, geniş bir kapsamda kavramsal analiz sunmaktadır.

Auschwitz'te hasta, sakat ve yaşlıların krematoryumlara gönderilmesinin nedeni açıktır: Artık bu bedenlerin üretim süreci açısından bir değer ifade etmeyişleri ve dahası toplumun 'genel yaşam kalitesini' düşürmeleri. Günümüzde de sakat ya da değil, bedenlerimiz üretim değerinden çok tüketim değeriyle ölçülmüyor mu? Benzer bir şekilde özellikle Avrupa'da yaş ortalamasının gitgide yükselmesi karşısında 'yaşam kalitesi' tartışmasının yoğunlaşmasını izliyoruz.

Bir Metafor Olarak Hastalık

Acıyla savaşımızın temelinde bedenin tıbbi bir nesne olarak algılanması yatmaktadır. Bedenin tıbbileştirilmesi ile birlikte gelişen 'sağlıklı' kavramı gündelik dile acısız olarak tercüme edilir. Acı, bir insanlık halinin yansıması değildir artık, 'hasta insan' olgusunun bir türevidir. Modern zamanlarda 'hastalık' ve 'hasta beden'e yaklaşım başlı başına araştırmalara konu olmuştur. Bunlar içerisinde Susan Sontag'ın kanser olduğunu öğrendikten sonra başladığı ve tümüyle bir içsel yolculuk olan eseri *Bir Metafor Olarak Hastalık- AIDS ve Metaforları*'nı önemle anmak gerek. **(Bkz; Susan Sontag)** Sontag modern zamanlarda bedenin kırılganlığının, incinebilirliğinin ve acının bastırılmasını şu sözlerle anlatır: "İleri sanayi toplumlarında ölümle yüzleşmek öylesine zorlaşmıştır ki, ölüm artık doğrudan incitici bir olay sayılmakta, insanların ölmekte olduğu bilgisi kendilerinden esirgenmekte, ölüm üzerine tüm çeşitlemeler, 'iyi ölüm en kısa ve bilinçsiz ölümdür' şeklindeki bir yanılsamayla temellenir hale gelmektedir."

Hasta insanların acı çekmesi kısmen normal kabul edilir. Ancak bu 'normal' acı çeken bedenin ve bir insanlık durumu olarak acının toplumsallaştırılması değildir, hasta insan toplum dışındadır, hastanenin ve sağlık kurumlarının mülkiyetindedir. Hastalık toplumsal dışı bir değişkendir, gün ışığında bulunamayacak karanlık bir tecrübedir. Modern tıbbın birçok tıbbi gelişimi Auschwitz ve diğer toplama kamplarında yapılan bilimsel deneylere borçlu olması yüzyılımızın hâlâ taşıdığı ağır bir utançtır. Acı çeken, hasta beden toplumun kıyısındadır. Açıkça söylemek gerekirse hasta beden modern zamanlarda kavramsal anlamda tümüyle bir 'ucube'dir.

Görülen o ki, ölümlü beden gerçeği ile yüzleşmekten korktuğumuz sürece acıyla üvey evlat ilişkimiz de sürecek. Bedenin kırılganlığının inkârı, ölümlülüğün yok sayılması üzerine kuruluyor. İnsan artık yeryüzünün ve kendi bedeninin 'tanrı'sı olmuş durumda. Zeus acı çeker miydi?

Oysa ağrı vücudun doğal savunma mekanizmasıdır, ağrı habercidir, dış dünyaya ve doğaya bağlayan şeydir. Ağrı algımızdır, varoluşumuzdur, kozamızdır. Ağrıyı gündelik hayatımızda yeniden üretme deneyimimiz ancak ağrının bedenin bir parçası olduğunu kabul etme cüretini gösterebildiğimiz sürece bizi özgürleştirebilir.

Ağrıyı yok etme çabası bedeni hissedememeyi ve beraberinde doğayı hissedememeyi getiriyor. Bu ise, küresel üretim, tüketim ve yeniden üretim sistemimizin ekolojik dengeyi bozmasına kulaklarımızı tıkayışımızda olduğu gibi, yaşam tarzımızın doğaya aykırı oluşu karşısında isyan eden bedenimizin sesinin kısılmasıdır.

Dengesinin bozulmasına kulak tıkadığımız doğa ve ekolojik sistem bize kayıtsız kalamayacağımız tsunami dalgaları şeklinde geri dönüyor. Dünyamızın ve küresel toplumumuzun kendi elleri ile ürettiği bu canavarın açtığı yara ile acı çektiğini görüyoruz, son yüzyılın en büyük doğal felaketleriyle yüz yüzeyiz ve dahası kapımızda. Peki bedenimiz bize hangi tsunami dalgaları ile yaptıklarımızı ve çığlığına olan duyarsızlığımızı ödetiyor, farkında mıyız? Daha can alıcı bir soru: Modern insanın sahiden bir bedeni var mı? "Ancak toprağa girince rahatlar insan" derdi eskiler. Televizyonlardan fışkıran acı ve savaş görüntülerinin, ağrısız bir mükemmel beden kurma idealimize sadık zihinlerimizi şokladığı bugünde belki şu soru anlamlıdır: Yoksa eskiler çok da haksız değil mi?

Bünyamin Esen
www.acikradyo.com.tr
09 - 21 Mart 2005.

Kaynaklar:

Bryan S. Turner; "The Body and Society: Explorations in Social Theory" *Theory, Culture and Society.* Vol. 46, Second Edition. London: SAGE Publications, 23 Aralık 1996.

Chuck Palahniuk; *Görünmez Canavarlar.* Çev: Funda Uncu Irklı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

David B. Morris; *Illness and Culture in Postmodern Age.* California: University of California Press, 1998.

Erol Göka; "Ölümden Öte Köy Var mı?" *Virgül Dergisi.* İstanbul:1998.

Immanuel Wallerstein; "Albatros of Racism" *London Review of Books.* London: 18 Mayıs 2000.

'Kate Millett'ın İstanbul Yolculuğu', Kate Millett ile Söyleşi, *Milliyet,* 19 Aralık 1994.

Kate Millett; *Zulüm Politikaları, Siyasi Tutukluların Tanıklıkları Üzerine Bir Deneme.* Çev. Beril Eyüboğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Susan Sontag; *Bir Metafor Olarak Hastalık,* Çev: İsmail Murat. İstanbul: BFS Yayınları, 1988.

Susan Sontag; *Başkalarının Acısına Bakmak,* Çev: Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2004.

"The Body in Pain: The Making and Unmaking of the World" *The Structure of War: The Juxtaposition of Injured Bodies and Unanchored Issues.* Oxford: Oxford University Press, 1985.

United States National Library of Medicine, National Institutes of Health, The Visible Human Project. www.nlm.nih.gov

Matt Roskoski, Jeff Shaw and Matt Stannard; "The 1998 September-October NFL Topic" Sanctity of Life Versus Quality of Life. Ed. JP Lacy. California: West Coast Publishing, 1998.

Yaşar Çabuklu; "Acı: Bedenin Adlandırılamayan Sesi" *Toplumsalın Sınırında Beden.* İstanbul: Kanat Kitap, 2004.

Yaşar Çabuklu; "Sade'ı Yakmalı mı?" Kovulanın İzi. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Acid House

70'ler ve 80'lerde Amerika'da ortaya çıkan Disco, Hi-NRG ve House gibi akımlar Avrupa'da küçük çapta da olsa karşılığını bulmuştu. *'Club'* kültürünün Amerika'dan sonra en çok kabul gördüğü İngiltere'de 80'ler boyunca, M/A/R/R/S, Cold Cut, Bomb The Bass, S-Xpress gibi elektronik dans müziği yapan gruplar ortaya çıktı. Fakat bu alanda Avrupa'da kitlesel olarak geniş ilgi gören ilk akım Acid House oldu. Bu yıllarda Avrupa gençliği İspanya'nın gözde 'tatil cenneti' İbiza'yı keşfetti. Zamanla İngiltere'de İbiza atmosferini yakalamak için birtakım partiler düzenlenmeye başladı. Londra'da Heaven, Shoom ve Project Club gibi kulüpler açıldı. Shoom'da Dj Danny Rampling, Heaven'da Paul Oakenfold gibi isimler Chicago House, Acid House, Indie ve Hip-hop karışımı bir müzik çalıyorlardı. Bu dönemde kulüplere gidilirken İbiza'da geçen yaz tatillerini anımsatan yazlık giysiler, özellikle de beyaz tişörtler giyiliyor; fosforlu, parlak renklerle gerçeküstü bir ortam yaratılıyordu. Kısa süre içinde Acid House Londra gece hayatının önemli bir parçası haline geldi.

303 State

Chicago House'un bir alt türü olarak ortaya çıkan Acid House varlığını Roland TBR-303 adlı bas makinasına borçluydu. Roland bu aleti TR-606 davul makinasını tamamlayıcı bir unsur olarak 1981'de piyasaya sürdü. Tek oktavlık klavyesi ve altı ayar düğmesi olan 303'ün satışları öyle kötüydü ki, alet iki sene sonra piyasadan kaldırıldı.
TR-909'un ortaya çıkışıyla eski davul makinaları da tarihe karıştı. Fakat Chicago'daki House müzisyenleri 80'lerin ortasında 303'ü tekrar keşfettiler ve üretimi durdurulup bir kenara atılan bu küçük kutudan Acid House denen müziği çıkardılar.

Dj Pierre ve arkadaşı Spanky kendilerine bir 303 aldıklarında aleti kullanım kılavuzunda yazıldığı gibi,

Shoom Üye Kartı,
Trip Üye Kartı.

bas melodileri yazmak için kullanmayı amaçlıyorlardı. Fakat aletin üstündeki ayarlar ve rezonans filtreleriyle sesleri tamamen değiştirebildiklerini farkettiler ve sesler üzerinde oynamaya, olanakların sınırlarını zorlamaya başladılar. "Acid sound'u 303'ün içinde zaten vardı" diyen Pierre ve Spanky, yaptıkları kayıtları The Music Box adlı kulübün ünlü Dj'i Ron Hardy'ye verdiler. Benzeri kayıtlar korsan kasetlerle yayıldı ve insanlar müzik dükkânlarına gidip bu tuhaf müziği aramaya başladılar. Acid House'a

Smiley.

adını veren Pierre, bu adı seçerken psikedelik özelliklerinden dolayı Acid Rock'tan etkilendiklerini ve de LSD'yle ilgisi olmadığını, kendisinin de hiç uyuşturucu kullanmadığını söylüyordu.

Aynı dönemde Phuture, ardından da Slazy D, Adonis, BamBam gibi Dj'ler de 303'ü kullanmaya başladılar. İki sene sonra Acid House'u keşfeden Avrupa'lı müzisyenler 303'ü değil de bir sonraki modeli olan 909'u tercih ettiler. Fakat şimdi bile birçok müzisyen bir klasik olan 303'ün yerini hiçbir aletin tutamayacağını söylüyor. Kimilerine göre tekerlek gibi, asla eskimeyecek ve değişmeyecek bir icat olan 303'le elde edilen seslerin ve uyarıcılarla beraber yaratabileceği etkilerin sınırı yoktu. Bir süre sonra bu sesler partileri ve kulüpleri sardı. Güneş gözlüklü, beyaz tişörtlü gençler kulüpleri doldurdu. Şık ve abartılı kıyafetlerle kulübe gitme dönemi kapandı. Rahat dans edilebilen yazlık kıyafetler ve spor ayakkabılar tercih edilmeye başladı. Önceleri underground hippie'lerin kullandığı sarı 'smiley' sembolü bu yıllarda tekrar keşfedildi ve Acid House kültürünün simgesi oldu. Smiley güneş, eğlence ve mutluluğun sembolüydü. Bir yıl içinde smiley Londra sınırlarını aştı ve Avrupa'yı sardı. Avrupa ilk kez dans üzerine kurulu bir altkültür hareketine sahne oluyordu.

Underground Nedir?

Acid House'un çıkışının ardından 1988 yılında İngiltere'de ikinci Summer of Love yaşandı. İlk Summer of Love 1967 yılında San Francisco'da Hippie hareketiyle yaşanmıştı. 68 kuşağının çocukları 88 yılında Hippie ruhunu farklı bir şekilde canlandırdılar.

Büyük depolarda illegal partiler düzenleniyordu. Olası polis baskınlarında müzik sistemini kaçırabilmek için kapıda büyük bir kamyon hazırda tutuluyordu. Parti haberleri elden dağıtılan *flyer*'lar ve zincirleme telefonlarla duyuruluyordu. Ardarda partilerin yapıldığı bu dönemde işin içinde olan insanlar zaten iletişim ağının bir parçası oluyor, bir sonraki olayın nerede gerçekleşeceğini biliyorlardı. Ruhsatsız içki satışı ve uyuşturucu kullanımı yüzünden sık sık polis baskınları yapılıyordu. İnsanlar sırtlarında hoparlörlerle polisten kaçıyorlar, bazen aynı parti bir gece içinde yedi kez yer değiştiriyordu. Baskın korkusu, ışık ve havalandırma sistemlerinin

olmayışı, kendi içeceklerini partiye taşıma zorunluluğu gibi sıkıntıların yaşandığı bu dönemde insanlar hiçbir şeyi yeterince beğenmeyip, herşeyden şikâyet etmeye henüz başlamamışlardı. İyi müzikler ve birarada olmak o zamanlar mutlu olmak için yeterliydi. En zor şartlar altında, *Clubbing* denen hadisenin en saf hali yaşanıyordu.

Acid House, Punk'tan bu yana Avrupa'da yaşanan en büyük gençlik hareketiydi. Öfkeli ve sert Punk akımının ardından, barışçıl, eğlence ve dans üzerine kurulu bir hareket gençleri biraraya getirdi. Belirgin bir politik tavrı olmayan, hatta politikayı reddeden Acid House etrafında hedonistik bir kültür oluştu. Bu apolitik tavır da farklı bir duruşun ve tepkinin ifadesiydi. 80'lerin gençliği belirsiz ütopyalar peşinde koşmak yerine, yaşadıkları an içinde mutlu olmayı tercih ediyordu. Summer of Love'la beraber hayat, *ecstacy* destekli, bitmek bilmeyen bir partiye dönüştü. Mutluluk şimdi, bir çatı altında gülümseyerek danseden, terden sırılsıklam ve yarıçıplak yüzlerce gençten biri olmaktı.

Rave

'Rave' sözcüğü dans müziğiyle ilgili anlamını Jamaica'da 'raving' adı verilen danslı eğlencelerden alıyordu. 'Raver' sözcüğü ise İngiltere'de Rap ve House müzik dinleyip underground partilere giden siyahlar için kullanılıyordu. 1988 yılında Manchester'da güçlü bir *clubbing* ortamı oluşmaya başlamıştı. Bu dönemde Manchester'daki kulüplerde gitar melodilerine dayalı İngiliz müzikleri ve house birarada çalınıyordu. Hacienda gibi kulüplerde farklı kaynaklardan müzisyenler biraraya geliyorlar, gitar müziğini yeni dans beat'leriyle birleştiriyorlardı. Primal Scream, Happy Mondays, Stone Roses, The Farm gibi gruplar, Andy Weatherall ve Paul Oakenfold gibi dj'lerle çalışıyorlardı.
Manchester'da çıkan bu akıma 'Rave', yaşanan müzik devrimine de *'Rave-O-lution'* dendi. **(Bkz; Rave)**

Rave partilerin ilk örneklerinde önce dj'ler çalıyor, ardından gruplar sahne alıyordu. Normalde konserlerde en fazla ayağıyla tempo tutup şöyle bir başını sallayan insanlar bu grupları partide dinlediklerinde deliler gibi dansediyorlardı. Gitgide silinmekte olan müzik grubu kavramı rave'lerle tekrar canlandı. Pop müzikle dans müziğinin biraraya gelişi, dj'lere remix yapmak açısından büyük bir özgürlük sağladı. Andy Weatherall, Paul Oakenfold, Terry Farley gibi dj'ler Rave sound'unun oluşmasında belirleyici oldular. Alman rave ortamlarındaysa dj Hell, dj Olaf, dj Woody, Sven Vath, Westbam gibi isimler duyulmaya başladı. Bu dönemde dj'ler de statü kazandı ve diğer müzisyenlerle aynı seviyede görülmeye başladı.

Sponsorlar, reklamlar, milyonlarca dolar... çeşitli birey, kurum ve kuruluşların maddi çıkarları işin içine girince, Rave'in temelini oluşturan PLUR (Barış, Sevgi, Birlik, Saygı) gibi kavramlar ticari partilerle anlamını yitirdi.

"Can You Feel It?..."

Rave sadece müzik ve uyuşturucudan ibaret bir şey değildi. Temelini birçok kültürde farklı şekillerde yer alan müzikle transa geçme geleneğinden alan rave, yeni çağın paganları için; kendi ahlâk ve değer yargıları, alışkanlıkları, ritüelleri olan bir yaşam biçimi, adeta bir din oldu. Öyküler anlatan sözlü şarkı geleneğinin aksine rave kişiye öyküleri yaşatıyor, deneyimin anlatısına değil, kendisine dayanıyordu. Rave kültürü gerçekler yerine duygular, anlam yerine tutkular üzerine kurulu bir olguydu.

Acid House'la başlayan dans ve müzik hareketiyle yeni bir eğlence ve mutluluk anlayışı oluştu ve rave kavramı ortaya çıktı. 1992 yılında New York'taki Nasa adlı kulübün *flyer*'ında rave şöyle açıklanıyordu; "Kendisi ve çevresiyle tam bir uyum içinde olmanın, gülümseyen insanlar arasında dans ederken huzurlu ve güvende hissetmenin, dj'in bir hamlesiyle zihnin derin ve karanlık mağaralarına uzanıp, oradan da ruhsal ütopyaların en yüksek zirvelerine yolculuk etmenin zevkini tatmamış insanlara rave'in ne olduğunu anlatmaya çalışmayın...." Uyuşturucu, ışık, müzik ve topluluğun enerjisiyle anlamını bulan "Can You feel it?" sözcükleri, egonun kırılarak danseden bir bütünün içine dağıldığı, bireysel varoluşun sürekli olarak bin parçaya bölünüp tekrar biraraya geldiği anı müjdeliyordu. Rave'lerle beraber kız ya da erkek tavlamak için gece dışarı çıkma anlayışı, yerini topluluğa ait olma ve paylaşıma dayalı sosyal bir olguya bıraktı; Peace, Love, Unity, Respect: P.L.U.R.

Orada Olmak...

90'lara doğru sönen Acid House yerini Hardcore'a bıraktı.
Rave'lerde ağırlıklı olarak Hardcore, techno, trance, gabber gibi müzikler çalınmaya başladı. İngiltere ve Almanya'da ortaya çıkan rave kültürü Amerika'ya taşınmaktaydı.
Dj Frankie Bones'un Brooklyn'de gerçekleştirdiği Stormrave partileri Amerika'daki ilk rave örnekleriydi. Sven Vaeth, Doc Martin, Keoki, Josh Wink gibi dj'lerin ünü bu partilerle yayıldı. Amerikan rave ortamı gitgide güçlenirken Avrupa'da rave'lerin piyasa değeri farkedildi ve yüksek fiyatlarla dev organizasyonlar yapılmaya başladı.
Sponsorlar, reklamlar, milyonlarca dolar; çeşitli birey, kurum ve kuruluşların maddi çıkarları işin içine girdi. Rave'in temelini oluşturan 'P.L.U.R.' gibi kavramlar ticari partilerle anlamını yitirdi. Bu gibi organizasyonlarla rave pahalı bir hobiye, parlak bir podyuma dönüştü.
Rave'lerde giyilen bol pantolonlar, bebek elbiseleri, aksesuarlar gündelik hayata girdi. Eski gülen kulaktan kulağa yayılan bir yaratılış

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

efsanesi oldu. Ne olursa olsun rave, Hakim Bey'in deyişiyle bir T.A.Z. *(Temporary Autonomous Zone)* yani 'geçici bağımsız alan'dı. Zamandan zaman çalmak, kendinden kendini çalmak, yanındakilerle paylaşmak, müziğin içine girmek, kendi içinden çıkmaktı. Rave orada olmaktı.

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
10 Aralık 2001.

Kaynaklar:
Ulf Poschardt; *Dj Culture.* London: Quartet Books, 1998.

Simon Reynolds; *Generation Ecstasy: Into The World of Techno and Rave Culture.* New York: Routledge, 1999.

Açık

Açık I 'kapalı olmayan' < Eski Türkçe *açuk* aynı mânâda Clauson 1972 s.22. *Çün gür-ü haneye geldi, kapusını acuk buldı.* (Ferec 855/1451 v.7a). 'açılmış, işlemekte': *Bütün ışıklar açık.* (Peride Celal 1991 s.492). (Güreş terimlerinden) *açık düş-: Gerek rakibinin tatbik ettiği bir oyun neticesinde ve gerek kendi hatasile kıçüstü veya yanüstü düşüp sırtı yere değmediği halde göbeği meydana çıkacak kadar açılan yenik sayılır.* (M.H. Biç 1944 s.12). 'arada mesafe bırakarak': *Adadan açık yüriyüb içerü girürlerse.* (Pîrî Re'is 1935 [932/1525] s.807). *Şöyle biraz açık dur bakalım, öyle teklifsizlik istemez.* (M. Rona 1944a s.30). Renklerde koyunun aksi: *Çoğunun arkasında açık renk veya beyaz keten elbiseler.* (S.M. Alus 1944 s.156). Mecâzi mânâda: 'açıkça, bir şey gizlemeden': *Sarhoşlar açık konuşurlar.* (S.E. Ertem 1935 s.204). 'serbest, önyargısız': *Serbes ve açık fikirli olmasından naşi Gâvur İmam derlermiş.* (S.M. Alus 1933p s.219). Çok işlek olan *-(i)k* eki özellikle sıfat türetir. Daha çok tek heceli fiil köklerine takılır ve geçişli fiillerden participium passivum anlamında sıfatlar yapar (krş. *akık*; b. J. Deny 1921 s.560). A-E cildindeki ilgili misaller şunlardır: *allak bullak, asık, atık, attırık, ayrık, basık, boğuk, bozuk, burkuk, buyruk, bükük, cırık, çırık, çalık, çapraşık, çepreşik, çarpık, çatık, çekik, çemrek, çentik, çevrik, çilpık, çıpıldak, çıtırık, çotuk, delik, depek, deşik, dilik, domuşuk, donak, dökük, dölek, eğik, enek, ezik. -(i)k* isimleri için b. *acuk/acık I, alık II, becerik.*

açık II (isim) 'açık kalmış veya açık bırakılmış herhangi bir şey'. < *açık I.* Fiilden nomen concretum yapan *-(i)k* için b. *acuk/acık I. Neheng ağzı gibi bir açuk gördi.* (Ferec 855/1451 v.16b). 'aralık, mesafe': *Hasan Hüseyin bütün diğer acemiler gibi çarpık çurpuk yaptıkça hemşerisi onbaşı yanına gelerek...elile ellerini yanına yapıştırıyor ve ayağile de ayaklarının açığını ayarlıyordu.* (Y. Ahıskalı 1944y s.57). 'üstü kapalı olmayan yer, dam altı değil': *Sarduvanda ilk gecemi açıkta geçirdim.* (F. Baysal 1944 s.199). Mecâzi mânâda: *açıkta kal-* 'bir şeyi elde edememek, ümidi boşa çıkmak': *Hattâ bu tehalük arasında ilk dansı Leylâ ile yapmak isteyen Necdet az kalsın tamamen açıkta kalacaktı.* (Y.K. Karaosmanoğlu 1928s s.118). 'hesaplaşmada noksan; eksiklik, kusur': *Bu bonkörlükte bir rüşvet çeşnisi de yok değildi. İlerideki açıkları için şimdiden tedbirdi bu rüşvetler.* (R. Ilgaz 1959 s.30).

-(Epistemoloji) **açıklama** *(explanation)* 'bir olayı, olguyu, durumu 'niye?', 'niçin?', 'neden?' vb gibi sorular sorarak anlama ve anlamlandırma etkinliği': Örn. "Zürafaların boyunları niye/ niçin/ neden uzundur?" -"Yüksek ağaçların yapraklarını yiyebilsinler diye/... yiyebilmeleri için/... yiyebilmenin hayatta kalmayı sağlamasından dolayı" Bilimlerde daha çok 'neden-etki' (*cause and effect*) bağlantısına dayalı 'nedensellik' (*causation-/causality*) türünden açıklamalar kullanılır.

-(Semiotik) **açımlama** (explication) 'Anlamı kapalı duran bir şeyi - genellikle bir sanat ya da edebiyat yapıtını-, oluşturucu katmanlarını, ögelerini, bağlantılarını vb. açık hâle getirerek ('pili'lerini 'aç'arak) anlamlandırma etkinliği'. 'yerlemleme'/ 'konumlandırma' (Heidegger: *Erörterung*) Örn. bir şiirin imge, simge, eğretileme vb gibi ögelerinin karşılıklarını bularak ve bunların ilişkilerini kurarak, kapalı duran anlam dokusunu açma.

açık saçık 'hafif giyimli' < *açık I* ve mânâ itibarıyla uyan (krş. *açıl-saçıl-*) *saçık* sıfatlarından ibaret çifte tabir. *a- sa- / e- se-* kafiyeli söz terkipleri için b. *abuk sabuk. Mâzi gibi mestur ve mekin bir kiyafetde, sen umid-i istikbâl gibi açık-saçık bir halde idin.* (Nâmık Kemal 1967 s.461) 'yarı çıplak, dekolte': *Ara yerde, havuzun berisinde açık saçık hanımlar.* (S.M. Alus 1933p s.89). *O açık saçık gelinlikle evlendiğin gün.* (L. Tekin 1990 s.90). 'müstehcen': *Dedikodular, açık saçık pis şakalar, hikâyelerle yorar insanı.* (Peride Celal 1991 s.306).

açık seçik 'gayet aşikâr olarak' < *açık I* ve *seç-* 'fark etmek' vasıtasıyla yapılan, fakat yalnız bu terkipte kullanılan seçik unsurlarından ibaret çift sıfat. *a- sa- / e- se-* kafiyeli söz terkipleri için b. abuk sabuk. *Beni hayatımın sonuna kadar mutsuz edeceğini de o zaman açık seçik anladım.* (O. Pamuk 1991 s.172).

(Felsefe) açık seçik... kendiliğinden anlaşılır olan, açıklama gerektirmeyen; 'ayan-beyan', kendi doğruluğunu kendi temellendiren'. (sanat felsefesi) 'sınırlandırılamayan, tüketilemeyen [yapıt]'.

-(Felsefe) genellikle **açık seçik** biçiminde: 'kendiliğinden anlaşılır olan, açıklama gerektirmeyen': (Descartes: *clair et distinct*): 'ayan-beyan', 'kendi doğruluğunu kendi temellendiren'.

-(Mantık) 'bağlantıları ve geçerliliği açık olan'. (Spinoza: *Patet;* Schlessinger: *selbstverstaendlich;* Fraenkel: *entscheidungsdefinit;* Russell: *evident).* 'kanıtlama gerektirmeyen': balî, aşikâr, *ouvert.*

-(Sanat Felsefesi) genellikle **açık yapıt** biçiminde (Eco: *Opera aperta*) 'sınırlandırılamayan, tüketilemeyen [yapıt]'. Eco'ya göre yapıtın görevi *Yaşamı, yönlerinin çokluğu içinde, önceden belirlenmiş bağlantılar olmaksızın vermektir.* Bu niteliği taşıyan yapıt, başı ve sonu belli bir bağlantılı, kapanık dizgeden değil, çeşitli yönlerde katedilebilecek, sınırları belirlenmemiş bir açık anlam olanakları alanından oluşur. Böylece, yapıtın 'tek-bir doğru' yorumu yoktur; çeşitli bakış açılarıyla kurulabilecek bağlantılarla oluşturulabilecek anlam dokularıyla, sonsuz sayıda yeni yoruma açıktır.

-(Siyaset Kuramı) genellikle **açık toplum** biçiminde (Popper: *offene Gesellschaft / open society*) 'kapalı toplum'un aksi: tek bir katı, dışlayıcı ideolojiye ve örgütlenmeye dayalı bir düzen barındıran, içine kapanık, tekdüze toplum biçiminin karşıtı: farklılıkları gözeten, azınlıkları koruyan, bireylerinin yaşam yönelimlerini özgür bırakan, toplumun yönlendirilmesi ve örgütlenmesiyle ilgili düşüncelerin açıkça tartışıldığı, belli bir ideolojiye bağlanmamış toplum biçimi.
Popper'a göre (*Açık Toplum ve Düşmanları*) Sokrates açık toplum ülküsünü geliştirdiği hâlde, öğrencisi Platon kapalı toplumun ilk kuramcısı olmuş; sonradan, 'son sistem kurucusu' Hegel bunu işlemiş, öğrencisi Marx da ona karşı çıkmıştır. Kapalı toplum girişimleri her türlü diktatörlükte, tek bir biçimde örgütlendirilmeğe çalışılan toplumlarda, örn: NAZİ Almanyası ve SSCB gibi toplumlarda görülür; Popper açık toplumu örnek vermez; bu, hiçbir zaman gerçekleştirilemeyecek de olsa gerçekleştirilmesine çalışılması gereken bir idealdir...

-(İletişim) genellikle **açık radyo** biçiminde (belirsiz) *açık I* ve *radio*'dan ('yayıyorum') *'i'='i-Grek'* dönüşümünden ibaret tabir, galat; çok anlamlı (*ambigious*): 1. 'kapalı olmayan' [almaç] 2. 'kapanmayan' [yayın]. **Açık Radyo** biçiminde (özel isim) İstanbul'dan (Türkiye: Boylam (Doğu 29 04'15") - Enlem (Kuzey 41 01'49") yayın yapan (Frequency Modulation 94.9 m.Hertz) bir sesli yayın kuruluşuna verilmiş ad.
(Andreas Tietze'ye öykünerek).

Oruç Aruoba

Açık Alan

2005 yılı sonbaharında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nden bir grup öğrenci bitirme projesi olarak Açık Radyo üzerine çalışmaya başladı. Bu doğrultuda gençlerin kendilerini alternatif medya içinde ifade etmelerini sağlayacak bir radyo programı yarışması düzenleyerek Açık Radyo içinde genç bir topluluk oluşturma fikri ortaya çıktı. Böylelikle Açık Radyo'da ilk kez üniversite öğrencilerine yönelik bir yarışma düzenlendi. 2005 yılında 'Haftada Bir Saat de Olsa Dünyayı Değiştir!' ve 2006 yılında 'Oyuna Davet' başlıklarıyla düzenlenen yarışmalara 18 üniversiteden 47 proje ile 64 genç katıldı. Dereceye giren projeler 6 ay boyunca Açık Radyo'da yayınlandı.

Açık Alan Afiş *2006.*

Açık Alan Afiş *2005.*

Açık Alan Afiş *2006.*

Açık Radyo

Açık Deniz

Geçen Pazar (daha yeni) 5 yaşında oğlumla Taksim'den tiyatro dönüşü iki katlı Taksim-Bostancı otobüsüyle eve geliyorduk. Eğlenceli olsun diye ikinci katın boş olan ön koltuğuna oturduk. Köprünün orta yerine gelmiştik ki oğlum ayağa kalkıp denize dönerek avazı çıktığınca "heeeeey açık deniiiiiz" diye bağırdı. Şoke oldum bir an inanamadım. Ne zaman yakalamıştı program jeneriğini ve böylesine güzel manzara karşısında nasıl da örtüştürmüştü.

Necla Akgümüş
Dinleyici Mektubu
05 Nisan 2006.

Açık Gazete

Açık Radyo'nun 13 Kasım 1995 tarihinde yayına geçtiği andan başlayan ve o günden bu yana devam eden sabah programı. Periyod ve süresi: Hafta içi her gün iki saat (başlangıç yıllarında 2,5-3 saat). Konusu ve Konukları: Ekonomi politik, iklim değişikliği ve meteoroloji, siyaset, siyasi tarih, medya, uluslararası ilişkiler ve Avrupa, sosyal politika, ekonomi ve spor üzerine, süreleri 15 dakika ile yarım saat arasında değişen düzenli 'köşe'leri ve haftada ortalama iki konuğu olan bir haber-yorum programı. Kutlama ve anmalara, kimi zaman da güncel olaylara yaslanan popüler klasikler, folk, rock, blues ve jazz ağırlıklı müzik 'yatağı'na sahip.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünden Bugüne Açık Gazete Program Yapımcıları

Avi Haligua
Cem Madra
Doruk Yurdesin
Ege Madra
Evrim Altuğ
Gökşen Şahin
Murat Lu
Mustafa Arslantunalı
Ömer Madra
Şerif Erol

Dünden Bugüne Açık Gazete Köşeleri ve Köşe Yazarları

Açık Görüş - Sinan Çakaloz
Avrupa'ya Doğru - Cengiz Aktar
Baki Kalan - Sakine Sermin Kambur
Bin Tatlı Huzur - Binnaz Başar
Çelik, Didem Başar, Özgü Özbilen
Dünyanın İşi - Hilmi Güvenal
Ekonomi Notları - Hasan Ersel
Ekonomi Politik - Ali Bilge
Havadan Sudan - Mikdat Kadıoğlu
Güncele Bakış - İlkay Sunar
Haklarımız - İştar Gözaydın
Hukuk Gündemi - Yücel Sayman
İklim Değişikliği ve Sürdürülebilirlik - Semra Cerit Mazlum
Kent ve Çevre Hukuku - Noyan Özkan
Kurşun Asker - Cem Kum
Makas Artığı - Açık Gazete Ekibi
Meo Voto - Mithat Sancar
O Belde - Mehmet Ali Gökaçtı
Paris Notları - Uğur Hüküm
Sosyal Politika Forumundan - Ayşe Buğra, Çağlar Keyder
Spor - Alp Ulagay, Cem Çetin, Yiğiter Uluğ
Tad Muhabbetleri - Engin Akın
Tefrika - Ömer Madra
Ufuk Turu - Ahmet İnsel
Üçüncü Göz - Şahin Alpay

Dünden Bugüne Açık Gazete Teknik Masa Çalışanları

Ahmet Özgür
Barış Kitapçı
Sinan Damar
Füsun Aymergen
Mete Sohtaoğlu
Volkan Artunç

Açık Gazete teknik masasından.

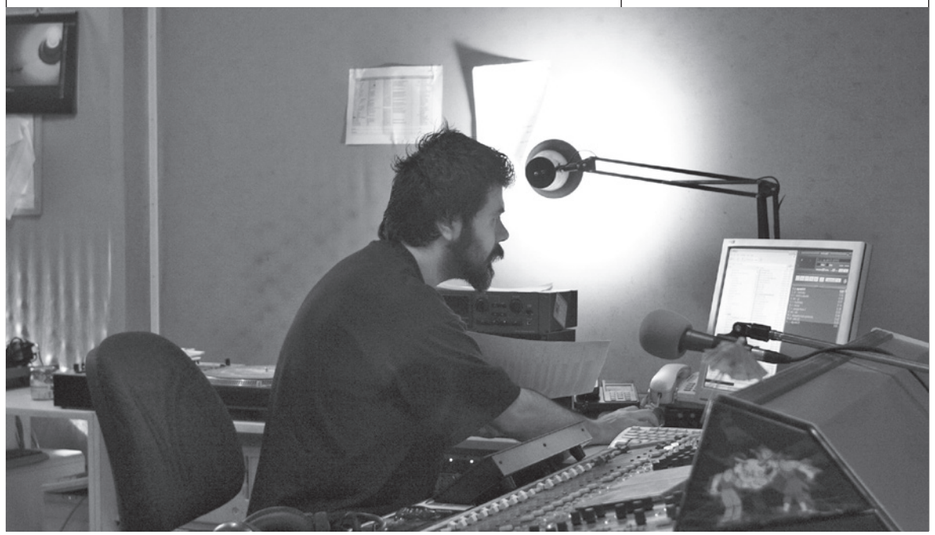

Beklentiler, Eleştiriler, Suçlamalar

İlk Anket (1997)

Birinci yayın yılı ardından Açık Radyo dinleyicileri arasında yapılan ankette Açık Gazete programına ilişkin dinleyici beklenti ve/ya eleştirileri şöyleydi:

* aynen devam etsin - hemen kapansın;
* saati erken - saati geç;
* 'tefrika' bölümü iyi - 'tefrika' bölümü kalksın;
* gayet keyifli - çok yapay ve bilgiççe;
* tebrik ediyorum - hiç dinlemiyorum;
* kişisel atışmalar fazla - konuşmalar fazla sofistike;
* yorumlar uzun - süresi kısa...
* öksürükler, 'eee, ıı, üüü'ler çok;
* 'A' gazetesinin adı çok fazla geçiyor...

İzleyen Yıllar (1998-2006)

Daha sonraki yıllarda Açık Gazete programına gelen dinleyici mektuplarındaki beklenti, eleştiri ve ithamların bazıları ise şöyleydi:

* Neden bu kadar anti-demokratsınız? Yazık, insanlık için büyük ayıp... (1999)
* Sabah o saatte hiç kimse öyle saatlerce konuşmasın. Bu memleketin havasını biraz hissederek solursanız belki biraz daha doğal olabilirsiniz. Aslında toplum çok duyarlı. Üf be üfff... Yeter artık, bu sese dayanamıyoruz. (2000)
* Açık Gazete'de de karamsar haberlerin ağırlığı giderek artmaya başladı. Acaba n'apsak? (2000)
* Yargılanana kadar herkes suçsuzdur ilkesi göz ardı edilerek, insanlar toplum önünde mahkûm ediliyor. (Gazetelerde) boy boy resimler, küfürler ve vatana ihanet söylemleri. (...) Haberciliğin temel ilkelerini atlayamazsınız. Gazete haberlerini doğru kabul edip, insanları mahkûm edemezsiniz.Kurumlara ve gazetelere bilerek ya da bilmeyerek alet olamazsınız. (2000)
* Önemli olan, Batıda yapılan türden ince zekâya dayalı kelime oyunlu empromptü bir diyalogla 'the humour behind the facts'i bize sunmanız, onu bekliyoruz. (2000)
* Siz 'B' gazetesinin manşetini ve ardındaki saptamayı önemli bulmadınız, değerlendirmeye alınamayacak kadar yanlış bul dunuz ve sansürlediniz. Bu tavrınız nedeni ile Açık Radyo ve Açık Gazete ile ilgili görüşlerim sarsıntı geçirdi. Belki de bir refleks olarak o günden bu yana sizi dinlemiyorum. (2002)
* Merhaba, pek anlam veremediğim bir sorun var. Önyargılı olabilirim bu konuda. Neden 'C' gazetesinin reklamını veriyorsunuz? Her yönden gelen sese 'açık' olduğunuz için mi? (2002)
* Biraz evvel söyleşiyi dikkatle okumayı tamamladım. Üzülerek söylemem gerekir ki, burada sergilenen, en açık şekliyle, tipik bir EU (AB) aşırı solu yaklaşımıdır - yani, Arap muhipliğinden beslenen *The Guardian, Le Monde,* BBC gibilerinin her gün yayınladıkları mantralar ve safsatalar. Bunların merkezinde ya komünist veya nihilist ya da onlarla flört hâlindeki yozlaşmış bir EU (AB) aşırı solu dünya görüşü görülüyor. Bu zümre halen, ne sihirdir ne keramet, Yahudi devletinin yaşama hakkına ve ABD'nin anti-terror girişimine karşı harp ilan eden İslamofaşistler ile yoğun bir ittifak ve dayanışma içine girmiş durumdalar! (2003)
* Yayına başladığınızdan beri zaman zaman aile içi gerilimlere sebep olmasına rağmen, Açık Gazete programınızı kaçırmadan dinlemeye çalışmaktayım. (Objektif yayıncılığınıza güvendiğim için.) Fakat Kıbrıs konusunda objektifliğinizden saptığınızı düşünüyorum. (2004)
* Artık gerçekten sinirlenmeye başladım... Siz Pamukgiller artık çok sıkıcı ve itici oldunuz. Siz bu toplumda neyi temsil ediyorsunuz kuzum ? Ya da kimleri? (...) Sinirden direksiyonu yiyecektim... Bir avuç Selanik'ten gelip Işık lisesinde, Şişli Terakki'de okuyan, ilkel primitif bir tarikatın mensupları ...T.C'ini ele geçirip yağmalayan, biri için hepsi avaz avaz bağıran, kendilerinden başka kimseyi umursamayan şımarık, küstah ve en siniri kendilerini medeni sayan ilkel yaratıklar...Radyonuza aldığınız konuşmacıların da kim olduklarını, atalarının nerde yattığını, nerden nasıl geldiğini, akrabalıklarınızı, ilişkilerinizi öğrendikce sabrım taşmaya başladı artık. Geri zekâlılar siz de... Atatürk'ün mirasını çok fazla yediniz...Yeter ya... TESEV'den ve Soros'tan sponsor alan bir radyodan ne beklenir? Sizler gibi hayatı menfaat üzerine kurulu gruplardan hep nefret ettim hep, iğrendim ben... (2005)
* Son zamanlarda ise açıkçası 'radyom'dan utanmaya başladım. Açık Gazete ekibi bu kadar taraflı nasıl olabilir diye düşünmeye, sorgulamaya başladım. (...) Cumhurbaşkanının 'gerektiğinde' bazı hak ve özgürlüklerin (...) kısıtlanabileceği yönündeki yaklaşımını 'düşündürücü' şeklinde niteleyebiliyorsunuz. Kimse kusura bakmasın ama ben burada bir haksızlık görüyorum. (...) Ne yazık ki ülkemiz gerçek anlamda demokrasiye henüz hazır değil. (2006)

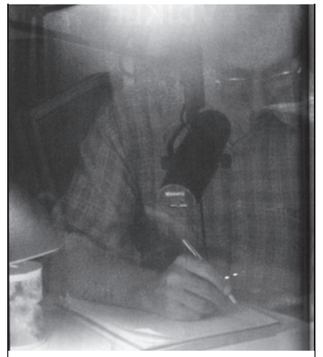

Açık Gazete programında yazı kalır.

12. Yıl

* Gizli servis marifetleriyle medya kuruluşlarına servis yapılan görüntülerden Murdoch televizyonlarından sızan jandarma fotoğraflarına (...) her şey es geçilerek, vandal türklerin utandırılması ve yükseldiği öngörülen antiemperyalizmin önünün kesilmesi uğraşlarına radyomun alet oluşunu (...) 'neden' diye sormak istedim. Radyom umarım bu kırılmışlığımı giderecek açıklamayı bana yapacaktır. (2007)
* Sizin görgünüz, kültürünüz ve bilginizdeki bir gazetecinin olan biteni görememesini, ortalığın gün geçtikçe daha çok karıştığını fark edememesini kabul edilebilir bir şey olarak düşünemiyorum. Radyonuza gelen yurtdışı fonlar elbet bir gün kuruyacak (...) Amacınızın ne olduğunu anlamakta güçlük çekiyorum, zira sık sık iddia ettiğiniz Türkiye'nin daha çok demokratikleşmesinin bu şekilde olacağına inanmıyorum... Biz buradayız, Amerikalı ve Avrupalı dostlarımızın

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yüzlerce yıllık emellerini gerçekleştirmemeleri için ne gerekirse yapacağız. (2007)

* Irak savaşı sırasında Türkiye'de olan birçok olaya rağmen sadece Irak ile ilgili haber verme nize, ekonomi, politika ve her türlü konuda sadece sizin görüşünüze yakın kişilerle konuşmanıza (...) rağmen yine de yıllardır sizi her sabah dinliyorum. Artık, gerçekten kâinatın tüm seslerine açık mısınız, yoksa siz de sadece kendi sesinizi mi duyuruyorsunuz çok emin değilim. (2007)
* Bazı yorumcularınızın fikirlerini her zaman kabul etmesem de adı 'Açık' olan bir gazetede her türlü sesin yer alması bence doğaldı. Ancak son zamanlarda, sadece özellikle 'D' gazetesinin köşe yazarlarının yorumlarını dinler olduk. (2007)
* Sizi ve program arkadaşınızı 'E' tarikatçılığına göndermeleriniz nedeniyle tekrar kınıyorum. Anlıyorum ki sizin destekçiniz ayan beyan ortada. (2007)
* Açık Gazete'nin bu kadar küresel iklim değişikliği ile uğraşmasından çok şikâyetçiyim. Bu küresel iklim değişikliği konusundaki saplantı (...) yayınınızın tekdüze, fakir, sığ olmasına neden oluyor. Müzik konusundaki seçiminizden de şikayetçiyim; hayat blues ve türevlerinden ibaret değil tabii ki... (2007)
* Partneriniz sürekli olarak, 'F' Belediye Reisinin 'savaşçıl ve kışkırtıcı' söylemini hafifletmeye çalıştı durdu (...) 'eleştirel olmak', konulara 'mind-provoking' bir şekilde yaklaşmanın önemli bir haslet olduğu muhakkaktır. Ancak illa da eleştirel olmak ve zihinleri üniformalanmış düşünceler haricine doğru tahrik etmek uğruna 'saçmalamak' sığlığına da düşülmemesi gerekir. Size tavsiyem; sabahları biraz daha erken kalkıp işe biraz daha erken başlayarak, daha çok ön hazırlık yapmanızdır. Nihayetinde sabahları (emprovize) jazz konserine çıkmıyorsunuz. (2007)

Açık Gazete'nin Bugünü

Açık Gazete programı, hafta içi her gün 8:00-10:00 arasında -zaman zaman biraz 'sarkarak'- yayınını sürdürüyor.

Açık Radyo

Açık Kaynak

Açık Kaynak ya da 'Kaynağı Açık Yazılım' da denebilir. Kaynak kodunu her isteyenin görebileceği yazılıma verilen genel ad. Evinize bir masa aldınız diyelim. Canınız isterse söküp nasıl yapıldığına bakabilirsiniz. Yazılım, karmaşık yapısı gereği nasıl yapıldığının detaylarını onu kullananlardan saklayabilir. Bu durumu yazılım üreticileri zaman zaman kendi lehlerine kullanıyorlar. Kola yapımcılarının formüllerini saklamaları gibi.

Bazı yazılımcılar, bu durumu engellemek ve yazılımcıların imece yoluyla kolektif yazılımlar üretebilmesi amacıyla açık kaynak kavramını geliştirip uyguluyor. Açık kaynak, yazılım üreticisine bağımlılığı ortadan kaldırdığı için; kişileri, kurumları ve daha da önemlisi ülkeleri yazılım şirketlerine olan bağımlılıktan kurtarıyor.

Kaynağı açık yazılımlar çok değişik şekillerde sunulabiliyor. Destek olmaksızın bedava, bedava ama desteği ücretli, ya da herşeyi ücretli gibi. Ayrıca kullanımları da sınırlandırılabiliyor. Bak ama değiştirme, ya da değiştirirsen satamazsın gibi. 2004 yılından başlayarak açık kaynaklı yazılımlar çok daha fazla kullanılmaya ve çeşitli ülkelerin bilgi teknolojileri stratejisinde önemli bir yer tutmaya başladı. Bazı yazılım şirketleri, biraz da kendilerini korumak amacıyla; güvenlik, destek, sürdürülebilirlik gibi noktaları oldukça eleştirseler de açık kaynaklı yazılımların kullanımı gün geçtikçe artıyor.

Linux, Firefox, Open Office, Apache Web Server, açık kaynaklı yazılımların en bilinen örnekleri. Türkiye'de daha çok Linux'un çeşitli dağıtımları üzerinde yoğunlaşan açık kaynak çalışmaları yapılıyor.

Açık kaynaktan söz ederken Richard Stallman'ın sözcülüğünü yaptığı 'özgür yazılım' kavramından bahsetmemek olmaz. Özgür yazılım, hem açık, hem bedava, istendiği gibi incelenebilir, değiştirilebilir, dağıtılabilir ve satılabilir. Yani yazılımcı istediğini yapmak konusunda gerçekten özgür, telif falan da yok. Hatta bunu anlatmak için 'copyright' yerine 'copyleft' diyorlar.

Sina Hakman

Kaynaklar:
www.opensource.org
www.fsf.org

Açık Radyo, hiçbir çıkar ve sermaye grubuna bağlı değil. Tabiî devlete de… Çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler dışında hiçbir 'ideoloji'ye de bağlı değil. Dolayısıyla, bağımsız.

Açık Radyo

13 Kasım 1995'te yayına geçen Açık Radyo, İstanbul ve çevresine yayın yapan 'bölgesel' bir radyo istasyonudur. Yapı itibariyle 92 ortaklı bir Anonim Şirket olan Açık Radyo, üç aşağı-beş yukarı eşit pay sahibi 92 ortağı olan bir kolektiftir ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi çalışmaktadır. Hissedarların her biri 'ortaklık belgesi' olarak Abidin Dino'nun -1'den 100'e kadar numaralanmış- *Tuğralar* serisi taşbaskılarından birine sahiptir. Taşbaskıların arkasında ise şu sözler yazılıdır:

"Özgür, bağımsız, demokratik" haysiyetli, duyarlı ve sıra dışı bir radyo kurma projesine, 1995'te verdiğiniz desteğin Türkiye'de yeni projelere örnek olması dileğiyle..."

Faaliyetlerinde kâr amacı gütmeyen bir şirket olan Açık Radyo hiçbir çıkar ve sermaye grubuna bağlı değildir. Tabii devlete de. Çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel insan hakları ve özgürlükleri dışında, hiçbir 'ideoloji'ye de bağlı değildir. Dolayısıyla, bağımsızdır. Hatta, büyük para ve güç odaklarının sahipliği altında boğulan bir medya ortamında Türkiye'nin -ve belki de dünyanın- ender bağımsız yayın organlarından biri olduğu da söylenebilir.

Şiarı: "Kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine Açık Radyo."

Ana akım medya dışındaki bağımsız duruşu ile alternatif bir mecra sayılabilecek Açık Radyo, gerek kuruluşu, yapısı ve işleyişi, gerek sözel ve müzik programları ve gerekse İnternet üzerindeki yayınlarıyla:

* dünyanın gidişatı konusunda bir bilgi ve duygu paylaşımında bulunma;
* tartışma, etkileşme ve geleceğe ilişkin örgütlenmeye yönelik bir "forum" olma;
* kısacası, başka bir dünyanın mümkün ve zorunlu olduğunu gösterme yolundaki çabasını azimle sürdürmektedir.

Açık Radyo

Açık Radyo Üniversitesi

Gerçek anlamda bir üniversiteyle hiç ilgisi olmamakla birlikte, geleneksel eğitim sistemine 'maruz kalmış' olduğu için yorgun, bezgin ve biraz da bitap düşmüş 'vatandaş-dinleyici'ye dünyanın geçmişi ve geleceğine dair taze sorular sordurmak suretiyle onu hafifçe diriltmeyi, yani daha 'fit' hale getirmeyi amaçlayan bir dizi radyo programına verilen genel ad. Açık Radyo'nun yayın hayatına atıldığı gün açılan 'üniversite' 13 Kasım 1995 - 28 Nisan 1996 tarihleri arasında yaklaşık altı ay boyunca 12'şer haftalık 2 'sömestr' ya da 1 'ders yılı' halinde eğitim-öğretim faaliyetini sürdürdü. Haftaiçi her gün 14:40-15:00 arasında verilen bu 20'şer dakikalık dersler ve hocaları şöyleydi:

* Ahmet Güngören - Marjinal Antropoloji
* Ahmet Kuyaş - Yakın Tarihimize Bakışlar
* Aydan Gülerce - Psikoloji Üzerine Konuşmalar
* Enis Batur - Alternatif Edebiyat Tarihi
* Oruç Aruoba - Filozof Dedikoduları.

"Özgür, bağımsız, demokratik, haysiyetli, duyarlı ve sıradışı bir radyoya verdiğiniz desteğin yeni projelere örnek olması dileğiyle…" (Ortaklık Belgesinden)

Enis Batur: Bir öğrenci olarak, Türkiye'nin eğitim sistemiyle ilgili başım hiç hoş olmadı. Öğrencilik yaşlarımdan sonra da Türkiye'nin kaderinin belirlenmesinde eğitimin birinci derecede rol oynadığını düşünmeye başladım. Başımızda ne uğursuzluk, ne bela varsa, bunu eğitim sistemimizin sakarlıklarına bağlıyordum. Dolayısıyla bu kavram üzerine kendi alanımda en azından bir parça düşünmüşlüğüm vardı. Edebiyat söz konusu olduğunda, Türkiye'deki edebiyat eğitiminin başarıya ulaştığı kanısındaydım; çünkü edebiyatı sevdirmemeyi başarmışlardı... Bir takım şeyler de kaleme almıştım. Dolayısıyla iş başa düşünce, bu kadar iddialı karşı çıkışlar yapan birinin buna bir çözüm de getirmesi gerekir, diye düşündüm. Bir alternatif edebiyat tarihi örneğin, bir kitap düzleminde değil, eğitim düzleminde nasıl düzenlenebilir? Kendimce, oradan hareketle programımın çatısını oluşturdum. Orada beni bir tek anafikir meşgul ediyordu: Herhangi bir okulda ders olarak gerçekten verilecek olsaydı, sonucunun, edebiyatı sevdirmek ya da edebiyata merak duyulmasını sağlamak olması gerekirdi, diye düşündüm. Bilmiyorum ne kadar başardım, ama bu esastan hareket ettim...

Ahmet Kuyaş: ...Bu hiç yapmadığım bir şeydi. Burada böyle tek başınasın. Boşluğa konuşuyorduk ve hayatımda ilk defa yaptığım için, ilk 1-2 seferde gerçekten terörize olduğumu hatırlıyorum... Bir tür 'subversion', eğer akademik olarak söyleyecek olursak 'revizyonizm'. Yani, yapılandan memnun olmayan insanlar olarak, yapılması gerekeni -tarihe böyle bakmak, edebiyata böyle bakmak gerektiğini-o yıllarda nasıl düşünüyor idiysek, onu yaptık galiba. Osmanlı Devleti'nin sona erişini, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, sağda solda nasıl yazıyorsam, onu o zamanki haliyle anlatıyordum. Bu da tabii bir revizyondu. Zaten kabul etmezdim, orijinal bir şeyler söyleyeceğimi aklım kesmeseydi. O da alternatif bir şeydi. Eminim, birkaç dinleyen, 'Bizim lisede okuduğumuz kitaplarda yazan bu değildi,' demiştir... Burada Açık Radyo'da yapılan Tarih Dersleri, tırnak içinde, o anlatılan masalların yerine, biraz eleştirel bir bakışla, geçmişin nasıl olduğuna bakmaktı...

Abidin Dino Litografi (Taşbaskı), No: 2/100.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Oruç Aruoba: Benim açımdan da şöyle olmuştu. Ömer aradı bir gün, “Bize felsefe lazım,” dedi. “Oğlum,” dedim, “ne işi var felsefenin radyo-da?” “Bilmem,” dedi, “sen ne yapacaksan yap”. Öyle başladım ben o işe. Böyle bir yer buldu mu bulmadı mı, bilmiyorum; ama Açık Radyo’nun bu toplumda nasıl bir yer bulmaya çalıştığıyla ilgili bir şey söylemek istiyorum. Ömer “Gelin burada doğru söyleyin,” dedi. Bu kadar basit...**(Bkz; Örgütlenmiş İkiyüzlülük)** Her seferinde, “Bu yaptığım iş, benim bakış açımla yapılmış bir iştir. Bu işe çok başka biçimlerde de bakılabilir. Tek bir doğruyu söylemeye çalışmıyorum,” da demek lazım... Ömer, hiçbir zaman hiçbir programımın içeriğine hiçbir şey söylemedi, ama biraz da korka korka, “Ağabey, biliyorsun RTÜK var,” gibi bir şeyler söylemişti. O sırada bu açlık grevleri vardı... Ama radyo 15 gün Bukowski yüzünden kapanmıştı, benim yüzümden değil. **(Bkz; Amma Hikâye)**

Aydan Gülerce: Alternatif Edebiyat’a karşılık ben de biraz eleştirel takılıyordum. Kendimce, psikolojinin çerçevesini olabildiğince genişletip, ne olması gerektiğiyle birlikte vermeye çalışıyordum. Şimdi (10 yıl sonra) çok daha gerekli o konuşmalar, diye düşünüyorum, çünkü son 10 yılda mantar gibi çoğaldı psikologlar, psikolojinin topluma girişi, bireyin keşfedilmesi, bireycilik meseleleri... Toplumsal yapı hızla batı toplumlarının yapısına benzemeye başladıkça, maalesef psikoloji söylemi de öyle bir çizgide gelişti... Tabii, psikoloji deyince akla hep delilik ve psikiyatri, klinik psikoloji geliyor. O biraz üzücü... Örgütleniş meselelerine bakacak olursak, aslında psikolojinin çok önemli toplum kurucu işlevi de var. Gerçekten, insanı nasıl tanımladığımızı belirlediği için, asıl düzen meselesi ele alınıyor... Düzen kimin düzeni meselesi. Kim düzenin dışına çıkıyor?... Tarihi yeniden yazmanın yanısıra, tarihi yeniden yapmak konusuna bakalım. Mesela Türkiye tarihinde Açık Radyo tarih yapıyor. İşte tarihçi ile psikolog arasındaki fark bu. Tarihçinin ancak geriye dönük yapabildiği değerlendirmeleri, ‘hemzaman’ olarak yapabilme becerisi...

Ahmet Güngören: Özel radyoların yeni kurulmakta olduğu günlerden biriydi. Ömer Madra telefonda, 94.9 frekansından Açık Radyo adıyla yayın yapmaya başladıklarını ve burada açık üniversite adıyla bir kuşak oluşturmak istediklerini anlatıyordu: Enis Batur edebiyat, Oruç Aruoba felsefe dersleri falan verecekmiş, benim de antropoloji dersleri verip veremeyeceğimi nazikçe soruyordu. Dersime bir de isim bulmam gerekiyormuş. Epeyce kafa yorduktan sonra, o zaman bana dahiyane bir fikirmiş gibi gelen, ‘Radyantropos, Marjinal Antropoloji Dersleri’ adını önerdim. Radyantropos, antropoloji radyosu, antropos’un radyosu ya da radyodaki antropos biçiminde algılanabilirdi. Her durumda programın konsepti, Açık Radyo’nun frekansına giren bir korsan radyo fantezisine dayanıyordu. Marjinal antropoloji derslerinden kastedilense, antropolojinin klasik konularının dışında kalan konulara, özellikle de sinema antropolojisine ağırlık vermek ve akademik ciddiyetten olabildiğince uzak durmaya çalışmaktı.[1]

Açık Radyo

[1] Ahmet Güngören’in Açık Radyo üniversitesinde verdiği dersler daha sonra kitap haline getirildi:

Ahmet Güngören; *Sineantropos, Marjinal Antropoloji Yazıları*, İstanbul:Yol Yayınları, 2004.

"Açık Radyo'nun bu toplumda nasıl bir yer bulmaya çalıştığıyla ilgili: "Gelin, burada doğru söyleyin," dedi[ler]. Bu kadar basit… 'Tek bir doğruyu söylemeye çalışmıyorum,' da demek lazım."

Açık Radyo Yelken Takımı

Stüdyoda bant kaydı her yeni başlayan programcı için can simidi gibidir. Saçmalarsan geri al, ve bu defa saçmalama. Açık Deniz programının Açık Radyo’daki hikâyesi de haftaiçi yaptığımız bant kaydının program saatinde yayınlanması ile başlamıştı. Canlı yayın mümkünsüz bir şeydi. Herkes o anda dinliyordu ve geri dönüş yoktu ve Alican Turalı ile bizim de canlı yayına geçmeye hiç niyetimiz yoktu. Taa ki o berbat programa kadar. Konuklarla program kaydını bitirip eve dönmüştüm... Ama tuhaf bir tedirginlik vardı üstümde. İçimden bir ses ‘Olmadı, iyi olmadı’ diyordu. Radyoyu arayıp kaydı dinlemelerini rica ettik. Beklerken kötü çıkarsa ne yapacağımı düşünüyordum. Konukları yeniden çağırma şansım yoktu. Birazdan Cem Çınlar telefonda başımdan aşağı kızgın yağlar döküyordu: “Canlı yayına geliyorsun!”

İlk defa girdiğim canlı yayın stüdyosunda yalnızdım. Alican yoktu, sohbet edecek konuk yoktu. Jenerik müziği başladığı zaman elimde küçük bir denizcilik hikâye kitabı ve nasıl tamamlayacağımı bilemediğim bir saat vardı. Ruhsuz bir okumadan sonra müzik arası verdik. Yedi dakika geçmişti. Kulaklıktan müziği dinleyip sakinleşmeye çalışırken, bir şeyler yapmalıyım diye düşünüyordum. Bir şey yap!

Füsun “son 30 saniye” dediğinde ben de Açıkdeniz dinleyicilerine beraber yelken yapmayı teklif etmeye hazırlanıyordum.Yayına girince Alican’ın ve benim teknenin özelliklerini anlatıp “Üzerinizde dalgaların patlamasına, ellerinizin nasır tutmasına, fırtınada ürkmeye, saatlerce rüzgârsız kalmaya varsanız arayın, Açık Radyo Yelken Takımı’nı kuralım” dedim. Arka arkaya gelen telefonlarla dakikalar akıp gitti. İlk canlı yayınımdan iki hafta sonra 35 dinleyici ile Ataköy Marina’da buluştuk. O sezon Exorient adlı yelkenli, Açık Deniz programının dinleyicileriyle yarıştı.

Beysun Gökçin

Açık Radyo, ‘Cool’ Medya

Marconi, yirminci yüzyılın hemen başında mors kodlarını telsiz yoluyla Atlas Okyanusu’nun ötesine iletiğinde; salt radyo yayıncılığında değil, modernizm açısından da öncü bir adım atmış oluyordu. Kısa sürede gündelik hayatın içine girecek olan bu yeni iletişim aracı bir yandan edebiyat ve estetik üzerinde etkili olacak, beri yandan da kitle politikalarında etkin biçimde kullanılacaktı.

Radyo-telgraf sisteminin yaratıcısı Guglielmo Marconi, *1874-1937.*

Rus, Fütürist şair Velimir Khlebnikov, 1921 yılında kaleme aldığı ‘Radyonun Geleceği’ başlıklı manifestosunda, radyoyu “bilincimizin ana ağacı” olarak nitelerken öncelikle bu yeni teknolojinin kültürel değiş tokuşta etkili bir araç, özgür anlatımda kuvvetli bir damar olabileceğini anlatmak istiyordu. Khlebnikov günümüzde internet karşısında dile getirilen iyimser, hatta ütopyacı görüşleri çağrıştıran düşüncelerinde haksız sayılmazdı. Dahası, radyoda ‘bilgi ağacı’ olma potansiyeli görürken yalnız da değildi.

Sadece devrim sonrası Rusya’da değil, kapitalist Amerika’da da radyoya benzer iyimserlikle yaklaşanların sayısı hayli fazlaydı.1914 yılında yüzlerce amatör radyocu bir araya gelerek Amatör Radyo Düzenleme Birliği adı altında örgütlenirken, yeni aracın yurttaşlara devlet müdahalesi olmadan uzak mesafeden birbirlerine ulaşma imkânı tanıyacağını düşünüyorlardı. Ne ki, devlet müdahalede gecikmedi.

Sınıfsal Sınırları Silen Bir Mecra

Devlet müdahalesine, devlet düzenleme ve sınırlamalarına rağmen radyoya bağlanan umutlar, radyo karşısında duyulan coşkulu iyimserlik devam ediyordu. Radyonun demokratik bir iletişim aracı olduğundan hiç kuşku duymayan Rudolf Arnheim, radyonun, tıpkı gazete gibi, gündelik hayatın bir vazgeçilmezi olacağını; ülkeler arası sınırları aşmakla kalmayıp ülke içindeki farklı sınıflar arasındaki sınırları da, yok etmese dahi sileceğini ileri sürüyordu.

Radyonun yukarıda sözü edilen potansiyelleri aynı zamanda devletin bu alanı hayli uzun süre sıkı denetim altında tutmuş olmasının da başlıca nedenlerini oluşturuyor. Devlet, radyonun demokratik bir iletişim, bağımsız bir kültürel anlatım aracı olarak taşıdığı potansiyellerden dolayı frekansları denetledi, vericilere el koydu. Dengeli ve denetimli programcılıkla, eğitilmiş ses ve terbiye edilmiş steril dille; yayın ruhsatı alma gibi koşullarla radyonun kamusal alan açma, açılmış alanı genişletme gücü sınırlandı. Hatta daha fazlası da yapıldı; radyonun toplum mühendislerinin elinde de mükemmel bir araç olabileceği keşfedildi. Totaliter sistemler propagandalarını yapmada radyonun gücünden olabildiğine yararlandılar. Böylelikle radyo, çoksesliliği bastırmanın aracı oldu. İktidarlar elinde tek yönlü iletişimin, manipülatif ve monolojik bir kültürün yerleşmesinde önemli bir işlev üstlendi. Brecht bu nedenle, radyonun demokratik bir iletişim aracı olabilmesi için teknolojik değişim geçirmesinde ısrarlıydı. Brecht ve Arnheim’ın radyoya yaklaşımlarındaki temel farklılık da buradan kaynaklanıyordu. Fazlasıyla iyimser Arnheim’ın karşısında Brecht’in iyimserliğini belirli dozda bir kuşkuculukla dengelediği söylenebilir.

Hans Magnus Enzensberger 70’lerde, Brecht’in yıllar önce radyoyla ilgili olarak sözünü ettiği demokratik kanalın henüz açılmamış, radyonun demokratik iletişim potansiyelinin henüz tam olarak gerçekleştirilmemiş olmasından yakınıyordu. Oysa yaklaşık aynı dönemde bu konuda çok çarpıcı ve heyecan verici girişimler sözkonusuydu. İtalya’da başlayan ve Japonya’ya değin yayılan özgür radyo hareketi, Brecht’in tezlerini Felix Guattari’nin ‘moleküler devrim’ nosyonuyla takviye ediyordu.

Politik iklimin radikalleştiği 60’larda korsan radyoların muhalefeti genelde alternatif müzik sunarak; sabahtan akşama liste plakları çalan ticari radyolara karşı yeraltı müziğini duyurmakla sınırlıydı. 70’lerin özgür radyo hareketi bu açıdan çok daha kapsamlı bir muhalefeti temsil ediyordu. Özgür radyo akımı bir yandan frekanslar ve bantlar üzerindeki devlet denetimini kırmaya çalışıyor, bir yandan da günümüzün alternatif küreselleşme akımı gibi daha geniş toplumsal hareketler açısından yol açıcı oluyordu.

Türkiye’nin Özel Radyoculuğa Geçişi

Türkiye’de 1990’larda özel radyolar yayına başladıklarında, altmış yıllık bir tekel tarihini de geride bırakıyorlardı. 1933 yılında başlayan ve radyonun çoğu zaman ‘devletin ağzı’ olarak söz söylediği bir tarihtir söz konusu olan. Ancak, burada radyonun, halkın haber alma alışkanlığı edinmesine yaptığı katkı asla gözardı edilmemeli. Dahası, radyonun Türkiye’de de bir altın çağ yaşamış olduğu kesinlikle unutulmamalı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Şimdi, özel radyoların yayına başladıkları 90'ların kültürel ve politik iklimini hatırlayalım. "Tarihin sonu" savları revaçtaydı; neoliberalizmin zaferinden söz edenlerin sayısı yabana atılacak gibi değildi. Bizlere, kusursuz işleyen ve bu özelliğinden dolayı handiyse kutsal sayılan bir sistem karşısında direnmenin pek anlamlı olmadığı vaazediliyordu. Tarihin sonuyla birlikte muhalefetin de ömrü tükenmişti. Aslında muhalefet yoktu, ama muhalifmiş gibi davrananlar pek çoktu. Peter Slotetdijk'in sözünü ettiği "sinik akıl" toplumsal hayatın görünen yüzüne egemen olmuştu. Sözde muhalefetin ardına gizlenen sinik akıl, konformizmi muhalif bir tavırmış gibi göstermede başarılı oluyordu.

Öte yandan, kendini alttan alta duyuran bir damar, sessizlik içinde büyüyen yeni bir muhalefet de vardı. Fakat olgunlaşmakta olan bu yeni muhalefeti, yayına başlayan yüzlerce radyodan pek azı yansıtmayı amaçlıyordu. Aslında birkaç istisna dışında tamamı büyük medya kuruluşlarına ait olan bu radyolardan aksini beklemek de büyük safdillik olurdu. Açık Radyo, tam da yayına başladığı yıllarda usul usul biçimlenen, geleneksel politikaları aşan yeni toplumsal hareketlere büyük ilgi duydu. Aslında, Açık Radyo söz konusu hareketlerle aynı politik ve kültürel ortamda doğdu. Bu hareketlerin dilini, onların eşitlikçi, özgürlükçü ve dayanışmacı değerlerini paylaştı.

Demokrasinin Olmazsa Olmazı

Açık Radyo çıkış noktasında; eleştiren, sorgulayan, tartışan bireyi demokrasinin olmazsa olmazı saydı. Sessiz ve edilgen yığınların olduğu yerde demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini vurguladı. Empatiye dayalı toplumsal ilişkilerin, dayanışmayı esas alan bir kültürün olabilirliğini inatla savundu. Bunların insani bir hayatı mümkün kılacak başlıca değerler olduğunu bıkmadan tekrarladı. Marmara Depremi'nin ardından yaptığı yayınlar bu hassasiyetin en açık kanıtları olarak hatırlanmalı. Söz konusu yayınlar büyük bir yıkım karşısında resmi kurumların dışında, hatta kimi yerde kurumlara 'rağmen' nasıl örgütlenilebileceğini gösteren örnekler olarak da önem taşıyorlar.

Açık Radyo geride bıraktığı oniki yıllık süre boyunca Türkiye ve AB ilişkilerini, eleştirel perspektifinden ödün vermeksizin ve AB'den yana olmak -AB'ye karşı olmak kutupsallığının dayattığı sığlığa düşmeksizin sıklıkla ele aldı. Bu karmaşık ve dolayısıyla çok boyutlu düşünmeyi zorunlu kılan konuyu Açık Radyo'nun değişik programlarında işleyen akademisyenler, hukukçular ve gazeteciler konularını uyum yasalarıyla sınırlamadılar. Avrupalı olmanın ne anlama geldiğini, Avrupalı kimliğini, Avrupa kültürünü, Avrupa'nın tarihini de tartıştılar. Bu genel başlıkların içinden daha başka tartışma konuları da çıktı. Kültürler arasında iletişim, kaynaşma ve ayrışma, göçmen sorunları, diaspora kültürlerinin Avrupa kültürüne katkısı, 1945 sonrası ırkçılık, azınlık hakları ve daha nice konu Açık Radyo'nun gündeminde oldu.

Açık Radyo, 11 Eylül'ü izleyen dönemde güvenlik gerekçesiyle hak ve özgürlüklere sınırlamalar getirilmesine, terörle mücadele adına özel mahkemeler kurulmasına, hukukun askıya alınarak yerine olağanüstü hâl uygulamalarının ikame edilmesine, istisnai olanın olağanlaştırılmasına, teröre terörle karşılık verilmesine karşı çıktı. Hak ve özgürlüklerin verili olmayıp bunların ancak mücadeleyle elde edilebileceğini, bir kez elde edildikten sonra korunmaları ve genişletilmeleri bakımından mücadelenin sürdürülmesinin önemli olduğunu vurguladı. Medyada, savaşı ve saldırganlığı rasyonalize eden hak ve özgürlüklerin çiğnenmesini olağanlaştıran yeni bir dil yaratılmıştı. İçinde yaşadığımız dönemi analiz edebilmek, anlayabilmek bakımından bu dilin çözülmesi, deşifre edilmesi büyük önem

Radyo 2690 HAYAT ANSİKLOPEDİSİ

Çağımızın En Yaygın Eğlence, Eğitim, Kültür Aracı: RADYO

RADYO, telsiz telgraf usulü ile uzaklara haberler, konserler, konuşmalar yaymak, hattâ fotoğraf aktarmak tekniğidir. Birkaç bu yenilerin havadaki elektrik dalgalarını alıp sese çevirme aleti olsa da «radyo» dedik.

Modern buluşlar arasında gönlük hayatımızda radyo kadar önemli bir yer tutanı azdır. Düşünün hemen hemen her evdeki dükkânda radyonuz ev kalmamış gibidir. Otomobili, telefonu, bir dahaki olmayan pek çok aile varsa da, radyonu bulunmayan ve pek azdır. Hem eğlence, hem kültür vasıtası olmanın, üstelik telsizle haberleşmede, daha birçok önemli alanlarda da kullanılmaya radyonun hayatımızdaki önemini daha da artırmıştır.

Radyonun bulunuşu konusundaki ilk çalışmalar XIX. yüzyılın başlarına rastlar. 1827'de Amerikan fizik bilgini Savory bir elektrik çemberi (sarmalı) yakınındaki demir iğnelerin kendiliğinden mıknatıslandığını bulmuştu. 1842'de ise Amerikan fizikçisi Joseph Henry yüksek frekanslı titreşimler meydana getirip bunların kısa mesafelerdeki etkileri üzerinde deneyler yaptı. Aynı yıl telgrafın bulucusu Morse, Amerika'da Washington'da bir nehrin iki boyunca uzattığı paralel teller vasıtasiyle bir çeşit telsiz işaretleri göndermeyi başardı.

Yalnız, bu konudaki ilk olumlu çalışmaları yapan İngiliz fizikçisi James Clerk Maxwell'dir.

Maxwell matematik yolu ile yaptığı çalışmalar sonunda ışık ve elektrik akımının dalgalar halinde gittiklerini buldu. Böylece, bir elektrik boşaltımı ile sonsuz elektromanyetik dalgalar gönderilebileceğini göstermiş oldu.

Hertz Dalgaları

Bu dalgaları ilk defa 1888'de Alman bilim adamı Heinrich Hertz buldu. «Oscillatore (titreteç) adını verdiği bir aletle bu dalgaları havaların gönderebiliyordu. Bu alet bugünkü basit telsiz makinelerini andırıyordu. Bu dalgaların da, bulucusu adı verilerek, «Hertz dalgaları» denilmiştir. Hertz'in deneyinde çalıntı (şerare) usulü ile, oradan her hangi bir yerden gönderilen dalgaları gösterebiliyordu. Bu dalgalar ışık ve ısı dalgalarına benziyordu.

Hertz'in bulduğu sonuçlarının bu deneyleri Fransız bilgini Edouard Branly'nin bulduğu olan «tıkaçlara (tıpalığa) dönen başka bir aletle değer kazandı. Bu alet bir elektrik akımı üzerine yerleştirilen, içinde demir eşbuklar bulunan cam bir tüpdür; bugünkü radyonun esası olarak kabul edilebilir. Bu arada İngiliz bilgini Sir Oliver Lodge, Rus bilgini Prof. Popov gibi bazı fizikçiler de bu konu üzerinde çalışmışlar, birçok önemli sonuçlar elde etmişlerdi.

RADYONUN HAYATIMIZA ETKİSİ

Radyo milyonlarca insana bir anda ulaşılabilen bir araçtır. Bir odada tek başına oturan bir insan bile bu küyede dünyadan haber alabilir.

Konserler her gün milyonlarca insanın kulağına gelir.

Dünyanın her yanından toplantıları haberler günü gününe dinleyicilere ulaştırılır.

Eğitim programları sayesinde binlerce kilometre uzaktaki öğrenciler ders görür.

Politikacılar, siyasi görüşlerini geniş kitlelere anlatmak için radyodan faydalanırlar.

"Radyonun Hayatımıza Etkisi", Hayat Ansiklopedisi.

taşıyordu. Şiddeti meşrulaştırıcı yeni dilin deşifre edilmesi Açık Gazete'nin habercilik anlayışının merkezindeydi.

Haksızlığa Uğramışların Tarihi

11 Eylül'ün sonuçlarından biri şiddet kısır döngüsü yaratmak olmuştu. ABD'nin intikam saikiyle önce Afganistan'a, ardından Irak'a karşı giriştiği saldırıları bu döngünün içinde değerlendirmek gerekiyor. Açık Radyo'da 11 Eylül'ün hemen ertesinde bunun bir terör olayı olduğu tespiti yapıldıktan sonra, şiddete şiddetle karşılık vermenin bütün dünya için yıkıcı sonuçlar doğurabileceği de eklendi. Açık Radyo, o andan başlayarak savaş karşıtı olduğunu duyurdu. Ana-akım medyada savaş çığırtkanlığının yükseldiği günlerde savaş karşıtlığının bu ülkedeki abartısız en güçlü, en kararlı sözcülerinden biri oldu. Masum insanların yaşam haklarını savunmayı etik bir sorumluluk olarak üstlendi. Irak'taki savaşın bütün şiddetiyle sürdüğü günlerde Açık Gazete'de Amerikan dış politikasına, Ortadoğu'ya verilmek istenen yeni düzene dair yapılan analizler arşivlerde değerli tarihsel kayıtlar olarak duruyor. Gelecekte o dönemle ilgili araştırma yapacak kişiler ana-akım medyada aydınlatıcı pek az şey bulabilecekler. Daha doğru bir deyişle, yüz kızartıcı bir savaş çığırtkanlığının, ölüm tacirlerine verilen onur kırıcı desteğin dışında pek fazla şeyle karşılaşmayacaklar. Oysa, Açık Radyo'nun arşivleri gelecekte, haksızlığa uğramışların tarihini yazmak için kolları sıvayacak olanların yararlanabilecekleri nice belge, nice kayıt içeriyor. Aslında, Açık Radyo savaşa karşı aldığı tavırla sözüne bağlı kalmıştı. Başkalarının çektikleri acılara, uğradıkları haksızlıklara ve aşağılamalara kayıtsız kalmamayı, onların ıstıraplarına sağır olmamayı ilke edinmişti. Bu insanların sözcüsü olma, onlar adına konuşma iddiasında bulunmadı; sadece onlara olabildiğince yakın durdu. 24-25 Haziran, 2005'te İstanbul'da toplanan Irak Dünya Mahkemesi, uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak Irak'a saldıran, binlerce masum insanın ölümünden birinci derecede sorumlu tutulan ABD Başkanı George W. Bush ve İngiltere Başbakanı Tony Blair'i

> Açık Radyo arşivleri, haksızlığa uğramışların tarihini yazacaklar için nice kayıt içeriyor!

yargılamayı amaçlıyordu. Sınır tanımayan bir gücü dünya halklarının vicdanında mahkum eden bir yargılamaydı. Bu bakımdan ancak Russell Mahkemeleri ile kıyaslanabilirdi. Açık Radyo, yargılamayı dinleyicilere ulaştırırken hem savaş karşıtı tavrını bir kez daha netlikle ortaya koydu, hem de radyodan alternatif habercilikte nasıl etkili biçimde yararlanılabileceğini gösterdi.

Açık Radyo ana-akım medyanın örtülü sansür ağına takılan olayları duyurdu. 24-25 Eylül 2005 tarihlerinde Bilgi Üniversitesi'nde 'İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri' adı altında gerçekleştirilen ve Cumhuriyet tarihinde tabu sayılagelmiş bir konunun tartışıldığı konferans, holding medyalarında sadece konferansa gösterilen tepkiyle yer bulabilmişti. Tartışmalar kamuya yansıtılmamıştı. Açık Radyo konferans boyunca ve konferansı izleyen günlerde konuşmacıların sundukları tebliğlerin içeriği konusunda bilgilenmeyi sağlayan bir yayıncılık yapmayı başardı. Örtülü sansüre karşı mütevazı bir zafer olarak da değerlendirilmesi gereken bir başarıdır bu. Bizans'tan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, içinde yaşadığımız coğrafya hoşgörüsüzlüğün, kör öfkenin ve bunların yol açtığı şiddetin nice örneğiyle doludur. 6-7 Eylül olayları bunların yakın tarihlilerinden biri ve belleklerden silinmesi için harcanan onca çabanın nedeni de yakın tarihe ait oluşu. 2005 yılında söz konusu olaylarla ilgili sergiye verilen ve şiddet içeren tepki; bu topraklarda dayanışma içinde ve kardeşçe yaşabilmek, insani bir varoluşun koşullarını yaratabilmek bakımından, hoşgörüsüzlüğün, aşılması gereken çok önemli bir engel olduğunu ortaya koymuştu. Hoşgörüsüzlüğü aşmak, farklılığa tahammül edebilmek için belleksizleştirme girişimlerine direnmek, bu tür girişimler karşısında dirençli olabilmek gerekiyor. Bu bağlamda, zamana yenik düşmemeyi, bellek tazelemeyi yaşamsal sayan Açık Radyo, unutulmak / unutturulmak istenen bir geçmişi hatırlattı. Mağdur kimliğini giyinmedi. Böylesi, umutsuzluğa kapılmak, varolanı yazgı olarak kabullenmek olurdu. Açık Radyo bunun tam aksini yaptı. Mağdur bir kimlik inşa ederek bu kimliğin içine kapanmamanın, varolan bütün olumsuzluklara karşı direnebilmek bakımından ne denli önemli olduğunu vurguladı. Açık Radyo farklı dünyalara açılarak kültürel çoğulculuğa, çeşitliliğe yer verdi. Kültür denilen zengin ve karmaşık bütünlüğün içerdiği değerleri, müzikten yemeğe, insan emeğinin ve yaratıcılığın kanıtı olan her şeyi gündemine aldı. Yukarıda, Açık Radyo'nun yayına başladığı dönemde sinik aklın toplumsal hayatın görünür çehresine hâkim olduğunu söylemiştim. Sinik aklın panzehirini kinik geleneği canlandırmada gören; fakat kinizmi canlandıracak odakların zayıflığından, azlığından yakınan Peter Sloterdijk'a bir kez daha döneceğim ve karamsarlığa kapılmamak gerektiğini, kinik aklın, yerleşik olmayan düşüncenin ağır ağır dönmekte olduğunu, bunun işaretlerini veren oluşumların bulunduğunu söyleyeceğim. Kinik tavrın toplumsal, kültürel, siyasal hayatımıza geri gelmekte oluşunu şimdiden müjdeleyen odaklar, sesler var. Kulak verdiğinizde mutlaka duyacaksınız. Sorunlara duyarlılıkla yaklaşan, ama hayatın olağan akışı karşısında ironik olmayı de elden bırakmayan, eleştirel bakışında yerleşik olanı çiğnemekten çekinmeyen, seçkinci olmayan; beri yandan en düşük ortak paydada buluşmaktan da özenle kaçınan ve bu anlamda 'konsensus'un dışında kalan; bilgi ve eleştirinin özgürleştirici potansiyellerine vurgu yapan; iktidar kurumlarının uzağında duran Açık Radyo'nun 'neo-kinik' olduğunu söyleyeceğim..

Radyo ve Düşgücü

Amerikalı şair Philip Lamantia, çocukluğunu radyonun altın çağında yaşamış olduğu için kendini hayli şanslı sayar. Onu bu yargıya varmaya götüren genelde radyo oyunları, radyodaki çocuk saatleridir. Söz konusu programları aynı yıllarda sinema salonlarında izlediği seriyallerle kıyaslar; ancak bir farkın da altını çizer. Radyoda sadece sesler duyulur, "bedenden kopmuş" bu sesler, hayaletlere ait bu sözler çocukların düşgücü üzerinde olağanüstü bir etkide bulunurlar. Görünmeyen ve sadece sesleri duyulan mitik karakterler çocuklara hayatın büyülü ve şiirsel olduğu duygusunu verirler. Philip Lamantia, çocukluğunu 50'lerde ya da 60'ların ilk yarısında yaşamış olan çoğu kimse için geçerli olan bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

deneyimden söz ediyor. Ben de öğleden sonraları okul dönüşünde radyoya uyarlanmış romanları dinlemenin düşgücünü nasıl kristalleştirdiğini, insana nasıl bir okuma iştahı kazandırdığını bilenlerdenim. Aynı doğrultuda Samuel Beckett gibi lakonik bir oyun yazarının radyo için oyunlar kaleme almış olmasında bunun etkisi olabilir mi? Az söz yazıp gerisini radyo dinleyicisinin düşgücüne bırakmayı tercih eden Beckett, radyonun düşgücünü tetiklemede ne denli etkili olduğunun farkında olmalı. Bu, radyonun, televizyonun aksine, Gutenbergci kültüre dost bir medya olduğunu da kanıtlıyor. Bir radyo bilgesi olarak tanımlayabileceğimiz Studs Terkel de radyonun bu özelliğinden, düşgücünü tetikleyici olmasından dolayı "*cool* ortam" olduğunu söylüyor.

Radyoyu, çocuk ya da yetişkin, bizler için böylesine çekici kılan bir özelliği daha var. Radyo çoğu zaman mahremiyetimizi ihlal eder. Bunu da mükemmel bir zamanlama ile yapar... En yalnız saatlerimizde, hatta bazen kendimizi çaresiz hissettiğimiz anlarda bulur bizleri... İşte o gri renkli vakitlerde radyodan çıkan sesler odamızın kapısını usulca açar, içeri girer ve dokunuverirler bizlere. Kabul edelim ki, bu koşullarda mahremiyetimizin ihlaline pek azımızın itirazı vardır. Uzayın boşluğunda onca yolu katederek odanıza sıcaklık getiren sesler. Yumuşak bir kadın sesinin okuduğu bir Raymond Carver öyküsü, hüzünlü bir balad, günün son haber bültenini okuyan spiker, denizciler ve balıkçılar için fırtına uyarıları, çocukların kulağına fısıldanan iyi uykular dileği... Hepsi, ama hepsi ortak bir şarkıyı söylüyor olamazlar mı? Hangi şarkıyı mı? Benim aklıma, bir Monty Python filmi geliyor. Bir İsa parodisi olan *Brian'ın Yaşamı*'ndan bir sahne. Çarmıhtaki Brian'ın mırıldandığı sözler şunlardır: "Daima hayatın parlak yüzüne bak". Bu yalın söz, boş ve temelsiz bir iyimserlik önermiyor; yalnızca varolan karşısında hoşnutsuzluk duyanların umutsuzluğa kapılmaları gerektiğini hatırlatıyor. Sanırım nereye varmak istediğimi anlamışsınızdır. Serüven tutkunu çocuklara sesli çizgi romanlar armağan ettiği, siz yetişkinleri edilgen birer dinleyici olmaktan çıkmaya ve hayat denilen o harika oyuna katılmaya çağırdığı için Açık Radyo'nun 'cool' bir medya olduğunu ileri süreceğim. Katılır mısınız?

Halil Turhanlı

"Daima hayatın parlak yüzüne bak", *Brian'ın Yaşamı,* Monty Python *1979.*

Açık Site Manifestosu

Nerden gelip nereye gidiyoruz? Azimetimiz neresi? Giderken nerede duruyoruz?

Duruşumuz ne? Düşünüp taşınma zamanı galiba.

Hepimiz için topluca ve herkes için tek tek.

Belki de hiçbir zaman şimdiki kadar düşünüp taşınmaya ihtiyacımız olmamıştı. Herşey buna işaret ediyor gibi.

Kâinatta uygarlık kurabilecek kadar yüksek zekâ düzeyine sahip olan tek "türün, gezegeni, hayatı, ve - tabii - kendisini de ortadan kaldıracak kadar budala olmadığını ispat etmek" için düşünmek.[1]

Türümüzün biyolojik bir 'hata' olmadığını ispat etmek için.

"Düşünüp taşınma zamanı… Türümüzün biyolojik bir hata olmadığını ispat etmek… Özgürlük ve demokrasinin yalnız kendi başlarına bir değer olmakla kalmayıp, varlığımızın sürdürülmesinde zorunlu unsurlar olduğunu ispat için de düşünmek…"

Özgürlük ve demokrasinin 'yalnız kendi başlarına bir değer olmakla kalmayıp, muhtemelen varlığımızın sürdürülmesi için de zorunlu birer unsur olduğunu' ispat etmek için düşünmek.

İşte böyle bir dönemde bir de Açık Site'miz oldu.

'Zonk zonk atan' bir yer.

Açık Site, 'hayır ve şer' güçlerinin çarpıştığı bu dünyanın karanlık yüzüne aydınlık bir gözle bakmaya çalışıyor. Ona, 'kalem pil'le çalışan küçücük bir 'el feneri' gözüyle de bakabilirsiniz.

Yeryüzünün tüm karar alıcılarının geleceğe ilişkin hiçbir fikrinin olmadığı bir alacakaranlık kuşağına yol alınırken, kaos'un dip karanlığına tutulmaya çalışılan bir cılız huzme.

Canlının ilgi alanına giren hemen her konuda geziniyor cılız ışık: 'Kâinatın Tefrikası', temel hak ve özgürlükler uğrunda verdiğimiz mücadelenin sonsuz tarihi, savaşlarımızın sonsuz tarihi, büyük şirketlerin sonsuz kâr hırsı, ısınan havamız ve suyumuz, globalleşmemiz, öfkelerimiz, açlığımız ve tokluğumuz, ekonomimiz ve buhranlarımız, demokrasi kültürü üzerinden Avrupa'ya doğru yol haritalarımız, en kara deliklere uzanan terör haritalarımız, genom haritalarımız, hastalıklarımız, mucize tedavilerimiz ve börtü böcek, yolluklar, yolsuzlukluklar, yoksulluklar, kadınlar, çocuklar, sübyancılar, medyanın yüceliği ve sefaleti, kürelerin müziği, ve asıl şu:
"İnsan medeniyetinin onca güzellikleri, yani iki köktenciliğin, iki ideolojik kutbun ötesinde yatan bütün güzellikler: sanatımız, müziğimiz, edebiyatımız..."[2]

Kendisi küçük ama tutulacak, tutunulacak yeri istendiği kadar büyük olabilecek bir fener bu, Açık Site'miz.

Ne kadar el, ne kadar ışık? Bunu, hep birlikte göreceğiz.

Açık Radyo
Kasım 2001.

[1] Noam Chomsky
[2] Arundhati Roy

Açık Toplum

20. yüzyılın en büyük düşünürlerinden biri olan bilim ve siyaset felsefecisi Karl Raimund Popper'in (1902 - 1994), *Açık Toplum ve Düşmanları* adını taşıyan ve totaliter rejimlerin eleştirisini içeren eserinde ortaya atıp geliştirdiği bir kavramdır (1945). Popper'e göre, tıpkı genel olarak yaşam gibi, toplumsal yaşam da herşeyden önce bir problem-çözme sürecidir. Toplumların karşı karşıya kaldıkları sorunları çözebilmeleri için, farklı çözüm önerilerinin serbestçe ifade edilebilmesi, özgürce eleştirilebilmesi, uygulamada sınanarak doğru ya da yanlış, etkili ya da etkisiz olduklarının görülebilmesi ve uygulamanın, hükümet politikalarının buna göre değiştirilebilmesi gerekir. Açık Toplum birbiriyle bağdaşmaz fikirlerin, amaçların, yaşam biçimlerinin birarada yaşayabildiği, çoğulcu, farklılığa saygılı, hoşgörülü toplumdur.

Açık Toplum'un gerçek olabilmesi için, siyasi iktidarların belirli sürelerle ve şiddet kullanılmasına gerek olmaksızın değiştirilebilmesi şarttır. Bunun için de, iktidarda olanlardan farklı çözüm ve politikalar önerenlerin serbestçe örgütlenebilmeleri, kendilerini özgürce ifade edebilmeleri, özgürce yayın yapabilmeleri ve anayasa tarafından güvence altına alınmış seçimlerde iktidara aday olabilmeleri gerekir.

Demokrasi yalnızca iktidarların seçimle belirlendiği, çoğunluk yönetimi demek değildir. Yalnızca yönetilenlerin kendilerini yönetenleri serbestçe eleştirebildikleri ve iktidarların kan dökülmeden değiştirilebildiği açık toplumlar 'demokrasi' sıfatını hak eder. Açık Toplum'a inanmayanların seçimlerde çoğunluğun oyunu alarak iktidara

Karl Popper, *1902-1994.*

gelebilmelerini Popper 'demokrasi paradoksu' olarak niteler. Açık Toplum bu paradoksa geçit vermez. Demokrasiye bağlı olanlar, Açık Toplum'u ortadan kaldırmayı amaçlayan iktidarlara direnmek hakkına sahiptir. Kendisini zorla, şiddet kullanarak ayakta tutan bir rejime karşı ayaklanmak meşru olduğu gibi, Açık Toplum'u ve demokratik rejimi devirmeye yönelik silahlı ayaklanmaların silah zoruyla bastırılması da meşrudur.

Popper'e göre sınırsız hoşgörü, hoşgörüsüzlerin iktidarına, 'Hoşgörü paradoksu'na yol açabilir. Bu nedenle Açık Toplum; farklılığa saygılı ve hoşgörülü olmayanlara sınırsız saygı, hoşgörü gösteremez. Farklılığa saygılı toplum, farklılığın düşmanlarını baskı altına alabilir. Ancak, bu yola Açık Toplum'un yakın bir tehlike altında olması halinde başvurulmalıdır. Aksi takdirde bu bir cadı avcılığına dönüşebilir. Farklılığa saygı, hoşgörü göstermeyenler herşeyden önce rasyonel tartışma yoluyla eleştirilmeli ve etkisizleştirilmelidir. Özgürlük sınırsız değildir. Sınırsız özgürlük, tıpkı sınırsız hoşgörü gibi özgürlüğün ve hoşgörünün sonu anlamına gelebilir. Dolayısıyla sınırsız özgürlük ve sınırsız hoşgörü savunucuları gerçekte özgürlüğün ve hoşgörünün düşmanlarıdır. Açık Toplum 'özgürlük paradoksu'na, yani sınırsız özgürlüğün özgürlüğü tepelemesine de izin vermeyen toplumdur. Özgürlüğün bedeli, onu korumak için ebediyen uyanık olmayı gerektirir.

Şahin Alpay

Ada

Bazısı sıkılır adalarda. Örneğin Erol Günaydın, hayatta adada kalamaz . 'Gitmek istesem ne yapacağım' diyor. 'Erol abi, bir şekilde gidiliyor' dersin, 'hayır hayır hayatta gitmem' diyor. Klostrofobi gibi birşey bu. Ben çok severim ada. Adanın bir kere bağımsızlığı var. Kaçamama durumun güzel, istersen kaçarsın; ne var hapis değil ki... Denizin ortasındaki bağımsızlığı seviyorum belki ondandır. Bir de mesela kapkaç olayı filan olamaz pek adada; Nereye kaçacak, kovalayıp yakalarsın. Çıkamaz oradan...

Ferhan Şensoy ile söyleşiden.
Pr; Denizaşırı. *Yt; Haziran 2006.*

Ada Beyi

Cins adı 'scorpaena', tür adı 'scrofa' olan Ada Beyi dünyada yaşayan canlıların neredeyse %70'ini isimlendiren Linnaeus tarafından, 1758 yılında tespit edilmiş ve tür isimlendirmesi yapılmıştır. Bilimsel ortamda olmasa da halk arasında 'lipsoz' olarak anılır. Vücutları koniktir. Genellikle alacalı koyu kahverengi, pembe ve kiremit kırmızısı renge sahiptirler. Baş bölümü

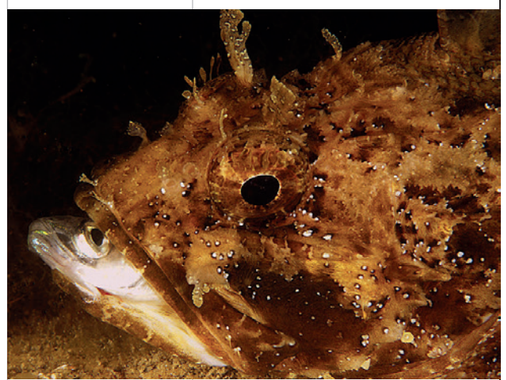

Ada Beyi'nin gümüş ziyafeti.

vücutlarının üçte birini oluşturur, basık ve girintili çıkıntılı bir şekli vardır. 10-200 metreler arasında kayalık ve kumluk ortamlarda yaşayan Ada Beyi, dibe bağımlı olarak yaşar. Gözlerinin üst tarafta

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olması dipte yaşamasını kolaylaştırır. Yüzgeçleri çok iyi gelişmiş olmasına rağmen son derece hareketsiz bir balıktır. Kamuflaj konusunda çok başarılıdır. Suyun altında bir kaya parçası gibi durur. Balığı tanımayanlar için bu durumu ayırt etmek neredeyse imkânsızdır. Üzerinde bulunan bol miktarda diken ise oldukça zehirlidir. Yaz aylarında ürerler. Küçük balıklar, eklembacaklılar ve yumuşakçalarla beslenirler.
Marmara ve Egeliler için aslında Ada Beyi tam bir yerli balıktır. Karekin Deveciyan'ın 1915'te İstanbul'da basılan referans balık kitabı, *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık* adlı çalışmasında, Ada Beyi için "akıntılarda ve derin sularda yaşar. Karadeniz'de hiç yoktur. Boğaz'da da az bulunur; buna mukabil 'adaların' sularında bol miktarda vardır" der. Bu beyaz etli enfes balık tam bir ada balığıdır ve 'ada'nın 'bey'i olmayı her bakımdan hak eder.

Ada Beyi Buğulama
Buğulamaya bu kadar yakışan başka bir balık yoktur. 60 cm ve 5 kiloya kadar Ada Beyi bulunabilir ama 1-1,5 kiloluk bir Ada Beyi buğulama için idealdir denebilir. İşte adada yakalanıp adada pişirildiğinde tadından yenmez bir Ada Beyi tarifi:

1-1,5 kiloluk temizlenmiş Ada Beyi veya 'Lipsoz',
6-7 adet küçük taze patates
3 iri domates, mümkünse mevsiminde Kösedere domatesi
4 diş sarımsak
2 adet defne yaprağı
3 çay kaşığı deniz tuzu
10-15 adet tane karabiber
1 çay bardağı zeytinyağı
1 su bardağı beyaz şarap
Yarım çay bardağı limon suyu ya da koruk suyu

Zeytinyağını orta boy bir sote tavasına koyun, içine rendelenmiş sarımsağı ilave edin. Orta ateşte, sarımsakları kesinlikle yakmadan biraz çevirin. Üstüne rendelenmiş domatesleri ekleyin ve 10 dakika kadar tıngırdatın. Ateşten almadan evvel tuzunu ekleyin. Tane karabiberleri atın. Diğer taraftan balığı alabilecek yüksek kenarlı bir tepsiye temizlenmiş balığı yerleştirip, etrafına soyduğunuz patatesleri bütün olarak koyun. İsterseniz patatesleri ortadan ikiye de kesebilirsiniz. Bunun üzerine hazırladığınız sosu dökün. Beyaz şarabı ekleyin. Gerekirse balığın üzerine çıkacak kadar su da ekleyebilirsiniz. Limon suyunu ya da koruk suyunu da ekleyin. Orta ateşte üzeri kapalı bir şekilde pişirin. Büyük kapağınız yoksa tepsiyi alüminyum folyo ile kapatın. Patatesler iyice pişince balığınız da pişmiş demektir. (Bu karışıma sos hazırlığı sırasında mantar koyanlar var, tercihinize kalmış. Ateşten alırken üzerine rendelenmiş taze kaşar dökenler de var ama buğulama dediğin sade olmalı...) Balık servis edildikten sonra tepside kalanları sakın dökmeyin. Eşeğin büyüğünü ahırda unutmuş olursunuz. Tam doydum derken, kalanlarla yapılması elzem olan çorba tarifi, sırasını bekliyor. Çorba için kalanlara ilaveten, 2 çorba kaşığı un ve 1 kahve fincanı ince kıyılmış maydanoz yeterli.
Tepsiyi mutfağa alın. Balığın başı başta olmak üzere kalan bütün eti kemiğinden ayıklayıp, suyunu kevgirden geçirin. Sosu yaptığınız tencereye, 2 çorba kaşığı unu koyup, biraz zeytinyağı ekleyin ve çırpma teliyle orta ateşte hızlı bir şekilde karıştırarak meyane yapın. Meyane muhallebi kıvamına gelince süzdüğünüz suyu üzerine dökün ve kaynayıncaya kadar karıştırın. Didilmiş balık etlerini ekleyin, çok koyuysa biraz da isteğe göre sıcak su ekleyin. Bir taşım daha kaynattıktan sonra biraz pul biber koyun. Altını kapatın, rendelenmiş maydanozları da koyup, servis edin. Rakının veya şarabın hakkının verildiği bir sohbet sofrasından kalkmadan evvel çorbanızı da için ki ardından dışarıda çorbacı aramayın.

Deniz Pak. Nuri Sevin.
Pr; Denizaşırı
Yt; 2005.

Adbusters

Tüketim kültürü ve kapitalizmden ziyadesiyle kıllanan ve bu kültürün mesajlarını bozarak, onları 'inayetle vaftiz eden', kâr amacı gütmeyen, okurları ile 'var olan' politik dergi; nâm-ı diğer 'reklam avcıları'. *Adbusters* Kanada'nın Vancouver kentinde Kalle Lasn ve Bill Schmalz tarafından kurulmuş. Tirajı 120 bin. Adbusters Medya Vakfı, 'Buy Nothing Day'- *'Hiçbirşey Almama Günü*'nün mucidi olduğu kadar, 'TV Turn-off Week'- *'Kapalı Televizyon Haftası*'nın da sponsorlarından. **(Bkz; Hiçbirşey Almama Günü)**

Reklam Avcıları: Tüketim kültürü ve kapitalizmden ziyadesiyle kıllanan, bu kültürün mesajlarını bozarak, onları 'inayetle vaftiz eden', kâr amacı gütmeyen, okurları ile 'var olan' politik dergi.

Onlar kendilerini kısaca şöyle anlatıyorlar: "Bizler bilgi çağında yeni bir sosyal hareket yaratmak için bir araya gelmiş sanatçı, aktivist, yazar, öğrenci, eğitimci ve girişimcilerden oluşan küresel bir camiayız..."

Bir de 'blackspot' adlı özel ayakkabıları var ki, pek nadide. Lastik atıklardan ve organik malzemeden üretilen 'blackspot'un marka kısmı boş, istediğinizi yazabilirsiniz. Bu arada ayakkabılar Portekizli bir sendika tarafından üretiliyor. Fransa, İsveç, Norveç ve Japonya'da da kardeş örgütleri var.[1]

Tan Morgül

[1] www.adbusters.org

Blackspot ayakkabıları insanî çalışma koşullarında, geri dönüştürülmüş araba lastiği ve %100 organik kenevirden, hayvansal ürünler kullanılmaksızın üretiliyor.

Adriano Celentano

Ne yapacağı önceden kestirilemeyen, kalıplara sığmayan bir tabu kırıcı şarkıcı, besteci, aktör, TV programcısı, komedyen olan Adriano Celentano, 6 Ocak 1938'de Milano'da Gluck Sokağı 14 numarada doğdu. Elvis Presley'den ve 1950'lerdeki rock harekâtından çok etkilendi. 18 Mayıs 1957'de Milano'da düzenlenen Rock and Roll festivaline, içinde Luigi Tenco'nun da yer aldığı grubuyla davet edildi ve bir anda Avrupa'nın ilk gerçek rock şarkıcısı oluverdi. Bir yıl sonra 1958'de *I Frenetici* filmiyle de oyunculuğa adım attı.

Adriano Celentano ve Claudia Mori.

1959 'Il tuo Bacio E'come Un Rock' şarkısıyla Ancona müzik festivalini kazandı. Bu şarkı da kısa süre içinde hit oldu.

1960 Bir gösterisini izleyen Fellini, Adriano'nun performansına hayran kalınca *Dolce Vita* filminde ona yer verdi.

1961 San Remo şarkı festivalinde "Ventiquattromilla Baci" şarkısını Little Tony ile birlikte söylediler. Yarışmayı kazanamadılar ama şarkının plağı bir milyondan fazla satıldı.

1962 Arkadaşları ile birlikte kendi plak şirketini kurdu: Clan Celentano.

1964 Claudia Mori ile evlendi.

1966 Bu yıl içinde o güne kadar olmayan bir şey gerçekleşti. Adriano Celentano, San Remo müzik festivalinde söylediği şarkı ile Avrupa'da o güne kadar hiçbir şarkıcı tarafından söz edilmemiş 'çevre kirliliği', 'ekoloji' gibi konulara el attı. 'Il Ragazzo Della Via Gluck' yarışmayı kazanamadı ama plak bir milyonun üstünde satıldı. Aynı yıl çıkan 'Mondo In Mi 7A' şarkısıyla ise nükleer enerji sorununa, yolsuzluğa, uyuşturucuya, avcılığa eleştiriler getirdi.

1967 Adriano için önemli bir yıl oldu. Paolo Conte ile tanıştı. Avrupa'nın en iyi sesi dediği Conte, Adriano için özel besteler yaptı.

1968 Bir Paolo Conte bestesi olan 'Azzuro'nun yılı oldu. Celentano artık beş kıtada tanınan bir şarkıcıydı.

1969 Frank Sinatra'nın kendisini Amerika'ya çağırmasına rağmen uçuş korkusu yüzünden gidemedi. Ülkenin içinde bulunduğu sıcak çalkantılardan söz eden, Claudia Mori ile birlikte söylediği 'Chi non Lavora Non Fa L'Amore' şarkısı ile 1970 yılında San Remo'da birincilik aldı.

1972 'Prisencolinensinanciusol' ilk rap şarkısı olarak tarihe geçti.

1974 Karısı ile birlikte çevirdiği *Yuppi Du* filmi için eleştirmenler "Yeni bir Charlie Chaplin doğdu." diye yazdılar. 1975 yılından itibaren çevirdiği filmlerle, İtalyan film endüstrisinin hâlâ kırılamayan seyirci rekorlarına imzalar attı.

1978 *Soli* adlı albümü yayınlandı ve 58 hafta liste başı kaldı. Avrupa'da ilk stadyum konserlerini verdi. 1979 yılında Napoli'de 65.000, Bergamo'da 50.000, Torino'da 40.000 kişiyi stadyumlara topladı.

1991 Dünyada olup bitenler üzerine yeni bir dil kullanarak ve provokatif bir yorum getirerek yaptığı *Il Re Degli Ignoranti* albümü ile sükse yaptı. Plağın şarkı sözleri kitap olarak yayınlandı.

1994 *Quel Punto* albümü ile Avrupa turu yaptı ve hâlâ stadyumları doldurabilen tek şarkıcı olarak anıldı.

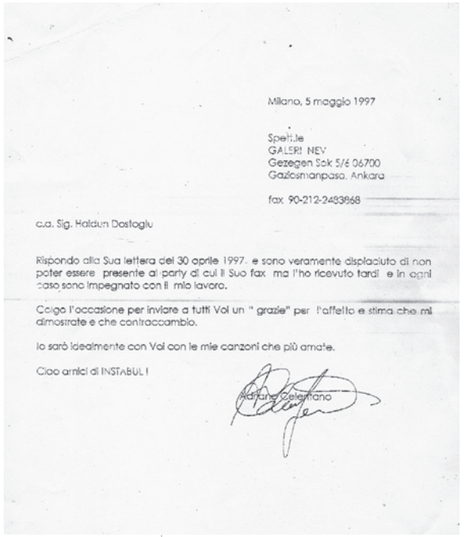

Milano, 5 maggio 1997

Spett.le
GALERI NEV
Gezegen Sok 5/6 06700
Gaziosmanpasa, Ankara

fax 90-212-2483968

c.a. Sig. Haldun Dostoglu

Rispondo alla Sua lettera del 30 aprile 1997. e sono veramente dispiaciuto di non poter essere presente al party di cui il Suo fax ma l'ho ricevuto tardi e in ogni caso sono impegnato con il mio lavoro.

Colgo l'occasione per inviare a tutti Voi un " grazie" per l'affetto e stima che mi dimostrate e che contraccambio.

Io sarò idealmente con Voi con le mie canzoni che più amate.

Ciao amici di ISTABUL !

Adriano Celentano

Adriano Celentano'nun Açık Radyo partisine maalesef gelemeyeceğini bildirdiği faks.

1997 İstanbul, Eski Yeşil'de düzenlenen 'Adriano Celentano Partisi'ne uçuş korkusu yüzünden katılamadı.

İtalya'nın en aykırı çocuğu olarak Milano'da yaşamaya devam ediyor.

Haldun Dostoğlu

Ahtapotun Bahçesi
(Octopus's Garden)

The Beatles'ın en bilinen albümlerinden biri olan *Abbey Road*'da yer almakla birlikte en az bilinen şarkılarından biri. Kayıt tarihi ise 26 Nisan 1969.

'Ahtapotun Bahçesi' sözler ve beste itibariyle, John Lennon ve Paul McCartney'nin teşkil ettiği ağırlık merkezinden sapan nadir bir Ringo Starr şarkısıdır ve vokal de Ringo'ya aittir. Parçanın hikâyesi de şöyle: 1968 yılında Ringo Starr, ailesi ile Sardunya'da bir tekne tatili yapmaktadır. Geminin kaptanı kendisine ahtapotlardan ve onların barınma şekillerinden bahseder. Ringo Starr da konuya öyle bir merak sarar ki, neticede bu parçayı ortaya çıkartır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Beatles'ın 1969 tarihli *Abbey Road* albümünün kapağı.

Ahtapotlar sualtında kendilerine deniz kabukları ve taşlar ile bir barınak inşa ederler ve Ringo Starr'ın da parçasında *Ahtapotun Bahçesi* diye tabir ettiği gibi bir alan belirlerler. Hayvanlar genellikle kokularıyla, kudretleriyle kendi alanlarını çizerler. Ahtapot ise bir mekân kurar, bir nevi kendi parselini çizer. Bu minvalde parça sözleri de The Beatles'ın akıbetini işaret eder gibi görünmesi açısından manidar. Çünkü *Abbey Road*, The Beatles'ın sondan bir önceki albümü gibi görünse de aslında kaydedilen son albümüydü. Bu parçanın kaydedilip, albümün çıktığı yıl Paul McCartney, Linda ile; John Lennon ise Yoko Ono ile evlendi. Her ikisi de kendi müstakil alanını teşkil etmeye başladı.

'Yellow Submarine' şarkısı gibi 'Octopus's Garden' da bir çocuk şarkısı havasında olmakla birlikte sürreel sözler içeriyor. Paul McCartney'in *honky-tonk* piyanosu ile George Harrison'ın gitarı da bu yarı *country* diyebileceğimiz melodik yapı içinde yer alıyor.

Cem Sorguç

AIDS

Ülkemizde 'AİDES' diye tanımlanan, gündüzleri "böyle davranırsa olur tabii, ben öyle davranmıyorum, demek ben bu hastalığa yakalanmam" diye yaklaşılan; geceleri ise "atın ölümü arpadan olsun" diyerek daha bir cesurca meydan okunan bulaşıcı hastalık. Etkeni HIV'in bulunmasından bugüne dek çeyrek yüzyıl geçmesine rağmen, hummalı aşı araştırmalarının sonuçsuz kaldığı; koca bir Afrika kıtasını kasıp kavuran ve tüm ülkelerde, her türlü 'azınlığın' hastalığı...Yerkürede yaklaşık 38,6 milyon insanın birlikte yaşadığı HIV enfeksiyonu; "artık adından pek söz edilmiyor, eski dağılım hızını yitirdi" yanılgısına düşülen, 2005 yılında 4,1 milyon yeni olgunun ortaya çıktığı, yine aynı yıl içinde 2,8 milyon kişinin yaşamını yitirdiği, saçma bir benzetmeyle 'çağın vebası' denilen bulaşıcı hastalık. İlaç endüstrisinin pek kötü bir sınav verdiği, dev firmaların patent yasaları gerekçesi ardına sığınarak milyonlarca hastanın ilaçsız kalmasına yol açtıkları hadisenin kaynağı. Ve nihayet 'kendinden farklı olanı ya da farklı davrananı' dışlamak için son gerekçe...

Selim Badur

Akıl ve Cesaret

Amerikalı antropolog, coğrafyacı Jared Diamond, *Çöküş* adlı kitabında tarihte ve günümüzde toplumların çöküşü ya da ayakta kalmayı neden 'seçtiğini' ele alıyor. Kimi toplumların, feci kararlar alarak kendilerini nasıl yok etmeyi başardıkları sorusuna dört ana açıklama getiriyor:

Birincisi, felaketi yaratacak sorunu, ortaya çıkmadan önce fark edememek. Tek bir örnek vermek gerekirse, 1973 Körfez petrol krizinden sonra insanların benzin yutan israflı arabalardan hemen vazgeçtikleri halde, ardından bunu tamamen unutup iklimi mahveden '4x4' ciplere (SUV) düşmeleri...

İkincisi, sorun ortaya çıktıktan *sonra* bile bunu *algılayamamak*. Örneğin, ısınma ve soğumalar gibi iniş-çıkışlar ya da 'manzara unutkanlığı' yüzünden suyumuzun sürekli ısındığını, buzulların eridiğini vb. gözden kaçırıp 'esas trendi', küresel ısınma trendini fark edememek...

Üçüncüsü, ortaya çıkan sorunu algıladıktan sonra, onu *çözme girişiminde bile bulunamamak*. Örneğin, iktisatçıların ve diğer sosyal bilimcilerin 'rasyonel davranış' diye adlandırdığı, yani muhakeme ve mantık açısından doğru ama ahlaka aykırı olan 'kısa günün kârı' gibi saik ve sebeplerle, dar bir elit grubunun yararına, genel toplumun ise çok zararına olan uygulamalara gidilmesi: Tarım, balıkçılık sübvansiyonları; çevreyi mahvedip sonra da orayı temizlemeden çekilmeyi mümkün kılan madencilik imtiyazları; dünyanın dört bir yanındaki yağmur ormanlarında iklim yıkımıyla sonuçlanacağı hâlde yürütülen kerestecilik faaliyetleri; siyasi ihtiras yüzünden 'sur içine alınan Truva atları'; para hırsı yüzünden çevrilen dolaplarla yöneticileri ihya, hissedarları ise mahveden Enron'lar vb... Ya da, ekonomiyi ekolojinin önüne alarak, kısa vadeli çıkarlara odaklanıp gelecekteki kârlardan 'iskonto' etmeyi öngören rasyonelleştirmeler.

Nihayet, dördüncüsü; bir toplum sorunu öngörmüş, algılamış ve/ya onu çözmeye girişmiş olsa bile, yine de başarısızlığa ve yıkıma uğrayabilir. Bunun muhtemel sebepleri de apaçıktır aslında: Toplumun kapasitesi yeterli olmayabilir, sorunu çözmek iflası doğuracak kadar pahalı olabilir, ya da -en kötüsü- çözme çabasına girişmek için hem artık çok geç kalmış olabiliriz, hem de çabamız artık yetersiz kalmış olacaktır. Örneğin, Avustralya'da, zararlıları kontrol altına almak için doğaya salınan ve onu tarumar eden 'Kamış Kurbağaları'ndan ya da Amerika'nın batısını kasıp kavuran cehennemî orman yangınlarından artık kurtulma olanağı kalmamıştır.

Profesör Diamond, tüm toplumların düzenli olarak sorunları çözmede acze düştüklerini ileri sürmüyor ve büyük krizleri başarıyla çözmüş cesur ve şanslı toplumlarla liderlerden 'umut verici' örnekler de veriyor: 1962 Küba füze krizinin dünya yok olmadan çözülmesini sağlayan ABD liderleri, Rwanda soykırımı boyutlarına ulaşmadan nüfus patlaması krizini önleyen Çin liderleri; yeni bir Dünya Savaşı çıkması riskini azaltan Avrupa Birliği'ni (AET) kuran Avrupa liderleri... Ve bunların yanı sıra, hangi temel değerlerin üzerinde savaşmaya değeceğine, hangilerininse artık buna değmeyip bir kenara bırakılabileceğine karar veren 'cesur halkları' anıyor: Finliler, Macarlar, Britanyalılar, Fransızlar, Japonlar, Ruslar, Amerikalılar, Avustralyalılar ve diğerleri...[1]

Dünya, belki de tarihinde görülmüş en büyük şiddet dalgalarından birinin giderek yükselen türbülansı içinde çalkalanıyor. Ve evet, Diamond'ın vurguladığı gibi, toplumların önünde bir seçim sorunu var. 11 Eylül 2001 günü Chomsky'nin söylediği de tastamam bu işte: "Gelişmiş ülkelerin halkları şimdi bir seçimle karşı karşıya: Ya haklı ve meşru bir dehşeti ifade edebiliriz, ya da bu suçlara neyin yol açmış olabileceğini anlamaya çalışabiliriz. (...) Ya da bunu yapmayı reddeder ve böylelikle ileride çok daha kötü şeyler olması ihtimaline katkıda bulunmuş oluruz."[2] **(Bkz; Onbir Eylül)**

Peki, seçenekler? "...Temelde iki seçeneğimiz var: Ya dünya kabadayısının ... kötülükleri yeryüzünden kovacağına güvenerek iç huzuruyla yolumuza devam ederiz. Ya da dünya âleme ilân edilmiş bu yüce çağın öğretilerini sorgular, bu sorgulamadan akılcı sonuçlar çıkarır ve belki de, ortaya çıkan gerçekliği biraz anlayabiliriz."[3]

Sorgulayacak akla ve cesarete sahip miyiz? Soru, bu.

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
26 Temmuz 2005.

[1] Jared Diamond; *Collapse: How Societies Choose to Fail or Survive*. London: Penguin/Allen Lane, 2005. (s. 419-440)

[2] Noam Chomsky; *Understanding Power*. The New Press, 2002. (s. xiii)

[3] Noam Chomsky; "There's Good Reason to Fear US", *The Toronto Star*, 7 Eylül 2003.

Kimi toplumlar kendilerini yok etmeyi nasıl 'başardı' sorusunun 4 cevabı: Sorunu çıkmadan önce farkedemedi; çıktıktan sonra algılayamadı; algılasa da onu çözme girişiminde bile bulunmadı; kapasitesi o sorunu çözmeye yeterli olamadı veya -daha da kötüsü- sorunu çözmekte çok geç kaldı.

Gizemli heykeller yaratan Paskalya adası medeniyeti, Diamond'ın öngördüğü dört sorunun herhangi birine çözüm bulamadığı için kendini yoketti.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Akordiyon

M.Ö. 3000 yılında Çin'de Sarı İmparator Huang Ti, bilginlerinden Ling Lun'u Zümrüdüanka kuşunun sesini taklit edebilecek bir keşif yapması için kendi topraklarının batısındaki dağlara göndermiş. Ling Lun ise yanında Cheng isimli keşfiyle geri dönmüş. Böylelikle günümüzden 5000 yıl önce akordiyon icadına yönelik ilk adım atılmış. 13 ila 24 arasında değişen sayıda bambu kamışından yapılan Cheng üflenerek çalınan bir sazdı ve şekli de Zümrüdüanka kuşuna benziyordu. Vibrasyona elverişli kamışları sayesinde ortaya çıkan ses, akordiyonun ses sisteminin temelini oluşturdu. Yüzyıllarca şeklini olduğu gibi koruyan Cheng 18. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'ya ulaşmasıyla Avrupalı müzisyen ve zanaatkârların dikkatini çekmeye başladı. Nihayet, 1829 yılında Viyanalı bir çalgı yapımcısı olan Cyrillus Damian, Cheng'den aldığı ilhamla yaptığı akordiyonun patentini aldı. 1770 yılı civarında Cheng olarak Rusya'ya giren saz, 1820 yılı civarında Avrupa'dan akordiyon olarak geri döndü ve oldukça ilgi gördü. Rus klasik müziğinde akordiyon kullanılmasının ilk örneklerinden biri Çaykovski'nin 1883 tarihli, dört akordiyon kullandığı 'Senfoni Orkestrası için İkinci Süit' adlı eserinde görülüyor. Akordiyon Arjantin'e vardığında ise 'bandoneon'a dönüşerek biraz daha değişti ve Piazzolla rüzgârı tüm dünyaya yayıldı. İşin ilginç tarafı, farklı adlarla da olsa akordiyonun Doğu Avrupa'dan Güney Amerika'ya; valsten tangoya, polkadan forroya pek çok ülkenin halk müziklerinin değişmez sazlarından biri olması.

Bandoneon üstadı Astor Piazzolla, *1921-1991.*

Volkan Balkan
www.acikradyo.com.tr
02 Haziran 2005.

Albert Ayler

1970 yılı Kasım'ın 25'inde, 34 yaşına henüz girmemiş Albert Ayler'in cesedi bulundu Doğu nehrinde. 20 gündür kayıptı. Savlardan biri de şuydu: Siyah kültürü bastırma planlarının sonucu olarak FBI tarafından öldürülmüş olduğu... Tıpkı Coltrane, Hendrix, Malcolm X, Eric Dolphy ve diğerleri gibi bastırılmaya çalışılmış bir siyahîydi. Komplo gibi görünen bir sav olsa da, siyahların kontrol altına alınmaya çalışıldığı bir gerçek.

34 yaşına henüz basmamıştı, düşünün gençliğini, üretkenliğini... En verimli dönemlerinde yok edildiğini. Albert Ayler, müziğe birçok yenilikle müdahale etti. Coltrane ya da diğerlerinin bazı denemelerini kendi biçemi olarak oluşturdu. Öylesine acı bir çığlık attı ki, dinleyenleri koltuklarına mıhladı. Radikallik onun alamet-i fârikası oldu. Siyah başkaldırının bilinse de bilinmese de bayraktarı oluverdi bir anda. Beyaz eleştirmenler korkup kaçacak delik aradılar, ne yapacaklarını bilemediler. Sakalının ucunda bir tutam beyazı vardı. Parlak giysiler, parlak ayakkabılar, vs. tuhaf giyinirdi; insanlar garipserdi onu.

Bugün Avrupalı özgür doğaçlamacılar hâlâ en çok ona gönderme yaparlar. Onun müziği Avrupa'daki doğaçlamacılara yön göstermiş, kılavuzluk etmiştir.

Volkan Terzioğlu

Farklı adlarla da olsa, akordeon Doğu Avrupa'dan Güney Amerika'ya, valsten tangoya, polkadan forro'ya, pek çok ülkenin halk müziklerinin değişmez sazlarından biri...

Alıntı

Polonya TV'den Marek Skolanka:
"Michael senin de bildiğin gibi filminin adı, İngiliz yazar Ray Bradbury'nin bilim kurgu klasiği *Fahrenheit 451*'le yakından bağıntılı, ya da en azından onu hatırlatıyor. Sanıyorum yazar da bu filme isim verirken kendisinden izin alınmadığı ya da en azından haber verilmediği için üzgün. Para istemediğini söylüyor ama filmin adının kendi romanından alındığının kabul edilmesini istiyor. Bunu kabul edecek misiniz ve bu filmin adı nasıl ortaya çıktı?"

Michael Moore: Filmin adı bir hayranımdan 11 Eylül'de gelen e-postanın konu başlığıydı. Bilgisayarımda e-posta başlıklarını tarıyordum ki Fahrenheit 9/11'e rastladım ve beni çarptı. Aylar geçtikten sonra düşündüm ve nasıl Fahrenheit 451 kâğıdın yanma derecesi ise, bu ülkede özgürlüklerimizi elimizden almaya başladıkları tarihle bağlantılı olarak, Fahrenheit 9/11'in de özgürlüğün yandığı derece olduğunu düşündüm. Bush ve çevresi 3.000 masum insanın ölümünü kullanarak uluslararası bir politikayı haklı çıkartmaya çalıştı, ben de böylece filmimin adının bu olmasına karar verdim.

Ray Bradbury'ye gelince; ona çok saygı duyarım. Çok sevilen bir yazar ve herkes Fahrenheit 451'e bayılır. Ve benim filmim de Ray Bradbury'nin bu kitabına fayda sağlamıştır. Bugün amazon.com'a girdiğinizde 40 yıl önce yazılmış bu kitabın en çok okunan 100 kitap arasında olduğunu göreceksiniz. Benim kitabımdan bile daha çok satıyor. Benim filmim birçok genç insanı bu kitabı okumaya sevk etti. Ve biliyorsunuz ki kitap adları telif hakkı ile korunamazlar. Bunu en iyi bilen de Ray Bradbury'nin kendisidir. Ray Bradbury *Something Wicked This Way Comes* adlı bir kitap yazmıştı. Bu isim *Macbeth*'den alınmıştır. Ray Bradbury *Golden Apples of the Sun* adlı bir başka kitap yazdı.

Açık Radyo 6 Temmuz 2004 tarihinde New York'ta *Fahrenheit 9/11* basın toplantısındaydı.

Bu da Yeats'in bir şiirinden alınmıştır. Aynı şekilde yazdığı *I've Seen the Body Electric* adlı kitabın adı da Walt Whitman'ın bir şiirinin başlığıdır. Ray Bradbury kitaplarının adlarını sık sık Shakespeare'den, Yeats'den, Whitman'dan almıştır. Bu nedenle bu tür alıntıların doğru ve bazen de güzel olduğunu anladığına eminim. Doğrusu şu ki Mel Gibson *Fahrenheit 451*'in yeni bir versiyonunu filme çekecekmiş. Bu konuda başka bir şey söylemek istemiyorum.

Michael Moore Fahrenheit 9/11 New York Basın Toplantısı.
06 Temmuz 2004.

Ali 'Farka' Touré, bulunduğu ülkelerin ve çevresindeki insanların sömürüye dayalı yapısını gördükçe kendisine gösterilen aşırı ilgiye gittikçe duyarsızlaştı... ülkesinde bir köye yerleşti. Onun için çiftçilik müzik kadar önemliydi... Kazandığı maddi gelirle köyünde bir çiftlik kurdu ve müziğe olan tutkusunu aynı şekilde toprağa aktardı...

Ali 'Farka' Touré

Ali İbrahim Touré, İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü 1939 yılında Mali'nin Timbuktu bölgesinin ücra bir köyünde Sorhai'li on çocuklu bir ailenin en küçüğü olarak dünyaya geldi. Ne yazık ki diğer dokuz çocuk bebeklikten öteye geçemedi ve aralarında hayatta kalan sadece kendisi oldu. Hayata olan bu bağlılığı, inatçılık ve azmin belirtisi olarak gören aile lideri, Ali İbrahim Touré'ye 'eşek' anlamına gelen 'Farka' lakabını taktı. Asil bir aileye mensup olan Ali Farka Touré, Mali kültürüne göre müzik ile uğraşamazdı. Yalnızca profesyonel müzisyen ailelerin üyeleri müzikle uğraşabiliyordu. Ancak, lakabına uygun olarak tam bir 'inatçı eşek' olan Touré on yaşında merak sardığı gitar sayesinde müziğe bulaştı. Gelenekselliğe inanan ailesi tarafından dışlanan sanatçı, bunu pek umursamayıp, ruhunun aç olduğu yönde ilerlemeye karar verdi.

Ruhlarla İletişim

Genç yaşında ruhlar ile iletişim kurabildiğine inanan Ali Farka Touré, dinleyenlerin ruhunu çıkarttığına inanılan *gurkel* (tek telli Afrika gitarı) adlı enstrümana yönlendi. Daha sonra *njarka* (tek telli keman) üzerine ustalaşan sanatçı, on yedi yaşında izlediği o dönemin büyük gitaristi Gineli Keita Fodeba sayesinde bir anda gitara kaydı. Kendi kendini eğiten sanatçı, gurkel üzerinde çaldığı stilleri gitara uygulamaya başladı ve böylece bambaşka bir 'blues' stili ortaya çıkarttı. 1960'larda Mali'nin başkenti Bamako'ya gelen Ray Charles, Otis Redding ve John Lee Hooker gibi uluslararası sanatçıları dinleme fırsatına sahip olan Ali Farka Touré, Afro-Amerika müziği ile tanıştı. Özellikle, müziğini bir kuvvet ve başkaldırı olarak sahneye taşıyabilen ve sahneyi tek başına dolduran John Lee Hooker onu derinden etkiledi.

1970'lerde bağımsızlığını kazanan Mali devleti yerel müzik gruplarına destek vermeye başladı. Touré'nin bir üyesi olduğu Troupe 117 de bunlardan biriydi. Touré bu grup ile birlikte dünyanın en önemli kentlerinde konserler verdi ve farklı müzik akımlarıyla tanıştı. Grubun dağılmasından sonra kendi başına yola devam eden sanatçı, özellikle Mali'nin çok zengin on dilli kültüründen uyarladığı besteleri ile Batı Afrika'da kendisine sağlam bir kariyer elde etti. Aynı zamanda ses mühendisliği yapan Ali Farka Touré Batı dünyasında gitgide ilgi görmeye başladı.

Müzik Yapan Çiftçi

Kendi adını taşıyan ilk albümü 1976 yılında bir Fransız müzik şirketi tarafından yayınlandı. Sonraları bu şirket ile birkaç albüm daha çıkartan Touré, bulunduğu ülkelerin ve çevresindeki insanların sömürüye dayalı yapısını gördükçe kendisine gösterilen aşırı ilgiye gittikçe duyarsızlaştı. Çünkü o, samimiyete ve saflığa inanan bir yapıya sahipti. Böylece, diğer Malili sanatçılar gibi farklı Batı kentlerine yerleşmek yerine Mali'de Niafunké adlı kasabaya yerleşmeye karar verdi. Onun için çiftçilik müzik kadar önemliydi. Zaten neredeyse verdiği her röportajda dediği gibi, o kendisini müzisyenden öte bir 'çiftçi' olarak görüyordu. Kendi kasabasında, güvende olduğu insanlarla birarada, müzik yapan bir çiftçi. Kazandığı maddi gelir ile köyünde bir çiftlik kurdu ve müziğe olan tutkusunu aynı şekilde toprağa aktardı. Müziğine ilham verecek bir vadiye, müziğini toprağına işleyeceği sakin ve sessiz bir yerleşime ihtiyacı vardı. Diğer yandan, müziği genellikle sanattan öte bir eğlence unsuru olarak gören Batı'dan uzak olmak istiyordu. Onlardan yaptığı müziği anlamalarını beklemedi ve bir uğraş sarf etmedi. Ancak, Ali Farka Touré köyüne ne kadar sığındıysa, Batı dünyası da ona o kadar ilgi göstermeye başladı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

'Çöl Blues'u
1987 yılında dünya müzik piyasasında önemli bir yere sahip olan World Circuit, Ali Farka Touré'nin kendi adını taşıyan albümünü ilk defa Afrika dışında bastı. 1990 yılında bunu *The River* ve üç sene sonra Nitin Sawhney ve Taj Mahal'ın da konuk oldukları *The Source* adlı albümü takip etti. Çağdaş Kuzey Afrika blues'unun ana damarı olan geleneksel Mali müziğini Kuzey Amerika ve Britanya blues temaları ile harmanlayan Touré, zarif parçaları sert ve haşin gitar tınıları ile işlediği üslubuyla özel bir saygı görmeye başladı. 1994 yılında, Los Angeles'ta Amerikalı gitar üstadı Ry Cooder ile *Talking Timbuktu*'yu kaydetti. Touré bu albümde 'çöl blues' tarzını rock temaları ile harmanladı. Albüm son derece olumlu eleştiriler aldı, Grammy ödülü kazandı ve Ali Farka Touré'yi bir anda dünya medyasının önüne koydu. Dünya müzik piyasası geç keşfettiği bu Afrikalı sanatçıdan daha fazla eser bekliyordu. Ancak Touré tüm bu ilgi karşısında gene kendi kabuğuna çekildi, Mali'deki pirinç tarlalarını terk etmeye hiç niyeti yoktu.

Belediye Başkanı Ali
Çiftliğinden çok zor ayrılan Ali Farka Touré'nin bu tavrına karşılık 1999 yılında World Circuit'ten yapımcı Nick Gold, Niafunké'ye gitti. Touré'nin çiftliğinin içinde jeneratörlerle çalışan mobil bir stüdyo kurdurdu. Böylece Ali Farka Touré sabah çiftiğiyle uğraşıp, akşamları da herkesin aşkla bağlandığı müzisyen kimliğine bürünebilecekti. Bunun sonucunda 1999 yılında Afrika melodileri ve ritmlerinin ağırlıkta olduğu *Niafunké* adlı albüm ortaya çıktı. Bu, Ali Farka Touré'nin o zamana kadarki en başarılı çalışması oldu. Ardından Touré çok uzun süren bir sessizlik dönemine girdi. Bu dönemde World Circuit, Touré'nin 1975-1988 tarihleri arasında çıkartmış olduğu albümleri *Radio Mali ve Red & Green* adları altında tekrar yayınladı. Ali Farka Touré bu arada 2004 yılında köyünün belediye başkanı oldu ve müzikten kazandığı tüm parayı kanalizasyon, jeneratör ve yeni yollar için harcadı.

Uzun Sessizlik ve Sonrası...
Bu uzun sessizlik sonrasında Touré 2005 yılında Mali'nin en usta Kora (21 Telli Arp) çalgıcısı Toumani Diabaté ile başkent Bamako'da *In The Heart Of The Moon* adlı albümü kaydetti. Albüm, bir otel odasına kurulan seyyar stüdyoda ağırlıklı olarak doğaçlamalarla tek bir kayıtla tamamlandı. Sadece bir parça tekrar kaydedilmek zorunda kalındı çünkü dışarıda fırtına başlamıştı ve seyyar stüdyo bunu kayıt dışı bırakacak kadar donanımlı değildi. Bu albümde Ali Farka Touré ve Toumani Diabaté'ye piyano ve gitarda Ry Cooder, basta Sekou Kante ve Cachaito Lopez, vurmalı çalgılarda Joachim Cooder ve Olalekan Babalola katkıda bulundu. *In The Heart Of The Moon,* Touré'ye ikinci Grammy ödülünü kazandırdı. Touré aynı yıl Avrupa'da bir seri konser verdi ve onu sahnede görmek isteyen hayranlarının açlığını giderdi.
Bu konserler esnasında Touré kemik kanseri olduğunu öğrendi.

Öleceği kesinleşen Ali Farka Touré kendisine yakışır şekilde veda etmek üzere en son albümünü hiç ara vermeden kaydetmeye koyuldu ve böylece ölüme karşı yarış başladı. *Savane* adlı albüm Touré'nin ölümünden birkaç hafta önce tamamlandı ve World Circuit etiketi ile yayınlandı. Touré'nin kaydettiği en geleneksel albüm olma özelliğini taşıyan, belki de duyulabilecek en saf ve derin blues temalarını içeren *Savane*, müziğin ana damarının aktığı bilinmez ülkeye açılan bir kapıydı adeta. Ne yazık ki Touré albümün son halini dinleyecek kadar yaşamadı.

Ali Farka Touré,
1939-2006.

Zekeriya Şen

www.acikradyo.com.tr
05 Ekim 2006.

Tuvalu Dansçıları,
1979.

Alofa

Pasifik Okyanusu'nun cennet adalarından Tuvalu'da, her gece bir parti vermek için uygun bir gerekçe varmış. Dünyanın en genç demokrasilerinden biri olan Tuvalu'da gündüzleri meclis binası olarak kullanılan açık duvarlı sazlık 'falekaupule', geceleri adanın başlıca parti mekânı haline dönüşüyormuş. En iri erkeklerin güçlü elleriyle vurdukları davulların sadaları adaları ağır bir ritmle dolanırken, etraflarındaki dansçılar bedenlerini mükemmel bir zamanlama ile hareket ettiriyorlarmış: Herkeste pandanus yaprağından etekler, kızlarla kadınların üstlerinde narin kırmızı-beyaz bluzlar, erkeklerin çoğunun göğüsleri çıplak, bazılarınınki muz yapraklı...

Dansı hayran hayran izleyen gazeteci yazar ve aktivist Mark Lynas'ın yanına usulca oturuveren ve şarkıları ona fısıldayarak çevirmeye başlayan yaşlıca adam: "Alofa şarkısıyla dans ediyorlar," demiş. "Bizim Tuvalu dilinde hem aşk, hem de varoluş anlamına gelir bu kelime. Adaların güzelliğini övmek için dans ediyorlar. Anlamı şu: Hepimiz bir kulübenin çatısı altında bir araya gelir, bir arada yaşarız."

Ne var ki, Tuvalu için okyanus çalar saatinin alarmı artık çalmış durumda. Ada sakinleri, artık bu 'kulübenin çatısı' altında bir arada barınma olanağını ebediyen kaybetmek üzereler. En azından iki bin yıldır yaşadıkları bu mercan adalarını birkaç yıl içinde tamamen terk etmek durumundalar. Küresel ısınma yüzünden yükselen suların bastığı, dipten fokurdayan tuzlu suların yiyeceklerini kökünden çürüttüğü bu adaları bırakıp, tarihin ilk iklim göçmenleri olarak kayda geçecekler, tabii kendilerini almaya razı olacak ülke bulabilirlerse. Tuvalu, yeryüzündeki en kısa ömürlü bağımsız ülkelerden biri olarak tarihe geçecek gibi görünüyor.

Şarkıları çeviren yaşlı adam, adanın 1978'de İngiliz sömürgeliğinden kurtulup bağımsızlığını ilan etmesinden sonra seçilen ilk başbakanıymış aynı zamanda. Bilge Toaripi şöyle anlatıyor: "Kyoto Konferansına gittim. Bilim insanları bu emisyonları filan anlattılar. Ben de, 'eğer bu salımlar ısıtıyorsa dünyayı, adamızı da batırıyorsa, durdursunlar o zaman' dedim... Ama durdurmadılar. Şimdi fikrim şudur: insanlarımız gelenekleri, örf ve âdetleri ve kültürleriyle birlikte taşınsınlar. Aramızdan bazıları, 'yok, bir şey olmaz' diyor. Ben de onlara soruyorum: Hangisini tercih edersiniz, burada kalalım da herkes ölsün, dünyada hiç Tuvalu'lu kalmasın, bunu mu? Yoksa, hazırlığımızı yapıp, başka bir yere gitmeyi ve hiç olmazsa hayatta kalmayı mı?"

Peki, yaşlı Toaripi'nin kendisi ne yapacak? Varlığı ve sevgisi ne olacak onun? Alofa'sı? "Çocuklarım güvende olsun istiyorum," diyor o. "Onlara şunu söylüyorum: Siz gidin ki, yaşayan Tuvalu'lular kalsın yeryüzünde, yenileri doğsun... Bana gelince, ben bu adada kalacağım. Tuvalu'yla birlikte gideceğim denizin dibine. Fikrim budur."[1]

Ömer Madra
Mayıs 2006.

Kaynak:
Mark Lynas; *High Tide.* London: Harper Collins, 2005.

[1] Açık Radyo'nun 8-13 Mayıs 2006 tarihleri arasında toplam 83 sanatçı ve 6 galerinin katılımıyla düzenlediği Natür-Mort sergisi kitapçığından alınmıştır.

Altı Eylül 1955

Ben o dönemde liseye geçmiş bir talebeydim. Ortaokulu bitirmiştim, liseye yeni geçecektim fakat yazları çalışıyordum, yaz tatilinde devamlı çalışırdım. Rızapaşa Yokuşu'nda mefruşatçılar vardı; o sene Alka Mefruşat diye bir dükkânda çalışıyordum. Alka Mefruşat'ın sahibi Stathi Alessandri adlı bir Rum'du. Rızapaşa yokuşundaki esnaf büyük oranda Rum, Ermeni ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Musevilerden oluşuyordu ve aynı zamanda Türkler de vardı. O sabah işbaşı yaptığımızda Rızapaşa Yokuşu'nun ilk görünümü, diğer günlerden değişikti. Bilirsin, her gün oraya gittiğin zaman sabah açtığında üç beş kişi vardır; hamallar vardır, yüklemeler yapılır, mallar alınır, teslim edilir vs. Ondan sonra daha bir canlılık başlar. Alışverişe gelenler iner, devamlı değişik yüzler gider, gelir vs. O gün daha sabah gittiğimizde, o güne kadar hiç oralara uğramamış tuhaf kişiler, gruplar halinde yukarı çıkıyor, aşağı iniyor, sağa sola bakıyor, duraklıyor, tekrar yukarı gidiyorlar; kimseyle konuşmuyorlardı.

Evet. Normalde insanlar vitrine bakar, alışverişini yapar, çeker gider. Bunlar ne alışveriş ediyor, ne çekip gidiyor, ne de belirli sınırların dışına çıkıyorlardı. Yani Rızapaşa'nın altından üstüne, üstünden altına... Rızapaşa Yokuşu'nun ilerisindeki yolda benzer bir başka grup da oradan oraya gidip geliyordu devamlı. Tabii sonradan belli oldu, ama o gün de anlaşıldı... Türk Müslüman komşularımız çok tedirgindi. Hep yüz yüze bakılan, tavla oynanan, öğlende yemek yenilen kişilerin bir tuhaf halleri vardı. Açıkça konuşmadan, "Hadi Mösyö Stathi, bugün tuhaf durumlar var, sen dükkânını kapatıp eve gitsen" diye telkinlerde bulunuyorlardı. Yanımızda anahtar, kilit, vs. satan Ermeni Mösyö Hazaros vardı. Ona gidip "Hadi Mösyö Hazaros Ahbarik, sen dükkânını kapatıp eve gitsen bugün" diye telkinlerde bulundular. Ama "Niye öyle Mehmet Bey?" diye sorulduğunda; "E canım işte....". Sıkılıyor belli, seni kurtarmak istiyor, yardımcı olmak istiyor ama baklayı ağzından çıkartamıyor.

Beyoğlu, *7 Eylül 1955.*

Öfkeli kalabalığın taşıdığı Atatürk, Celal Bayar ve Fatih Sultan Mehmet resimlerinin hepsi çerçevelenmiş, özel olarak hazırlanmıştı.

Öğlene doğru bu sıkışıklıklar, bastırmalar etkili olmaya başladı, gayrimüslim dükkâncılar yavaş yavaş dükkânlarını kapatmaya başladılar. O inip çıkan kalabalık güruhtan sataşmalar başladı. Biri taş atıyor, biri geçerken küfrediyor, biri 'gâvur' falan diye laf atıyor, sonra yoluna devam ediyor ama görüyorsun ki tuhaf bir durum... Öğlene doğru bütün azınlık dükkân sahipleri kanaat getirdi, biz dükkânlarımızı kapatalım, bir şeyler olacak, diye. Şark Hanı'nın önündeydi bizim dükkân, kapattık. Hemen arka kapıya Şark Han'ın kapıcısı geldi, "Mösyö Stathi, korkma sen" dedi, "biz bu kapıyı kapatıyoruz zaten, buradan içeri kimse giremez durup dururken." Çünkü dükkânın bir de arka kapısı var ama Şark Han'ın içine girmek lazım. Biz önde kepenkleri indirdikten sonra kapıcı: "korkma Müsyü Stathi, biz kapıyı kapatırız" dedi.

Ben evime dönmek üzere yola çıktım ama geçtiğim bütün yollarda ne otobüs var, ne tramvay... Hiçbir şey yok... Rızapaşa'dan indim, Tahtakale'ye doğru ilerledim. Mısır Çarşısı'nın içinde de, Tahtakale'de de aynı gidip gelen kişiler... Eminönü'ne çıktım, köprüyü geçtim, Tünel'e geldim. Tünel çalışıyordu, Tünel'le yukarı çıktım. Ondan sonra yine tramvay yok... İstiklal Caddesi'nde korkunç bir kalabalık, gidip gelenler ve patlamak üzere olan bir hava var. Tarlabaşı'na inip, Kalyoncu Kulluğu'ndan, İngiliz Sarayı'nın önünden evime indim. Evim tam Tarlabaşı Caddesi ile Kalyoncu Kulluğu'nun kesiştiği yerdeydi. Sağda karakol, solda bizim ev. Yani karakolun bir karşısında bizim ev, öbür tarafta karşısında Tanaş Priftis diye bir pastacı, şekerci dükkânı var.

Eve geldim, kapımızın önünde bizim kapıcı Ahmet Efendi... Ahmet Efendi Tarlabaşı caddesi 230 numaranın, 6 katlı apartmanın kapıcısı; birinci katta biz oturuyoruz. Babam o zaman ölmüş, 51 yılında, babamın muayenehanesi vardı orada, diş doktoruydu ve evimiz birinci kattaydı. İkinci katta Mühibe Hanım, tek Müslümandı apartmanda, o da Makedonya göçmeniydi. Onun üstünde Madam Mari, Ermeni; onun üstündeki üç katta da Rumlar oturuyor. Bizim kapıcı ben içeri girerken, "Hadi Mihalaki koş içeri" dedi ve beni içeri attı, kapıyı kapattı. Kale kapısı gibi demir bir kapı. Eline bayrağını aldı, kapının önünde durdu, yavaş yavaş sağı solu kırıp döküp gelen güruha karşı bayrağı salladı "Burada gâvur yohtur, ha burası Müslüman evidir" vs. diye adamları atlattı. Adamlar gerçekten bizim eve dokunmadı, eve girmediler, geçip gittiler. Herkes gittikten sonra bizim Ahmet Efendi kapıyı açtı, bayrağı içeri bıraktı, kazmasını aldı, kapıyı tekrar kapadı ve onların peşine takılarak ilerideki Rum evlerini kırıp dökmeye, talan etmeye, yağma yapmaya başladı.[1]

Mihail Vassiliadis ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete. Yt; *06 Eylül 2005.*

1 *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* (Tarih Vakfı Yayınları), başlıklı araştırmanın yazarı Dilek Güven ve olaylara tanıklık etmiş olan Mihail Vassiliadis'in de katılımıyla gerçekleştirilen ve Açık Gazete programında üç bölüm halinde yayınlanan 6-7 Eylül Belgeseli'nden alınmıştır.

Altmışsekiz Ruhu

"Bu dünyada ayrımcılık da var, kölecilik de, insanların boğazlanması ve açlıktan ölmesi de... Cevap, gençliğe güvenmekte yatıyor –belli bir döneme değil ama bir zihin durumuna, irade çeliğine su verilmesine, düş gücünün niteliğine ve 'cesaretin pısırıklığa galebe çalmasına' güvenmekte yatıyor cevap."

Bütün dünyada 30 yılın ardından yeniden değerlendirilmesi yapılan ünlü '1968 olayı'nı, Amerika Birleşik Devletleri'nin o zamanki eski Adalet Bakanı ve yeni Başkan adayı Robert Francis Kennedy –ya da sevilen adıyla Bobby– böyle vurucu bir cümleyle tanımlamaktaydı, 1968'de. 1968'i daha kısa özetlemek imkânsız gibi: Gençlik işte –ve bir de, onun zihniyeti, iradesi, hayal gücü ve yürekliliği.

"1968'e, yeryüzünün dört bir yanında meydana gelen siyasi anaforlar mührünü vurdu. Gerçekte, altı kıtanın altısında da senenin her ayında öğrenci/işçi gücünün sokaklardaki patlaması egemendi. Radikalizmin gerçekten uluslararası bir boyuta ulaştığı bir yıldı 1968; siyasi küreselleşme G-7 zirvelerinde tepeden indirilmiyor, aşağıdan yukarıya doğru belirleniyordu." Dönemin önemli eylemcilerinden yazar ve film yapımcısı Tarık Ali ise böyle anlatıyordu olayı.

Ya, Jim Morrison ne diyordu: "Dünyayı istiyoruz biz – hem de *şimdi!*"

Çekoslovakya'da, 'Sosyalizmin güler yüzü'nü savunan öğrenci liderlerinden Jan Hus ise, o dönemin en önemli özelliklerinden birini, gençliğin sonsuz iyimserliğini, üç sözcüğün fındık kabuğuna sığdırmaktaydı: "Gerçek galip gelecek!"

"Devrimci gençlik en iyi biçimde karar veren ve uygulayandır. O boş gecelerini değil, boylu boyunca ömrünü bu kavgaya verendir."
Bu da, Türkiye'deki 68 ruhu ile özdeşleşen öğrenci önderi Deniz Gezmiş'in meseleye bakışıydı.

1968 yılının havasını, genel hatlarıyla bu sözlerle özetleyebiliriz belki. Peki, sonrası? Bir 'rüya'nın peşinde koşan ve Vietnam politikasını eleştiren sivil haklar savunucusu Martin Luther King 1968 yılının Nisan ayında öldürüldü. Başkan Johnson'un Vietnam politikasını şiddetle eleştirerek seçim kampanyasında önde giden Bobby Kennedy bu suikasttan iki ay sonra bir başka suikast sonucu öldürülüp Arlington mezarlığında 'kahramanlar' arasındaki yerini aldı.

Magnum'un Gözünden Dünyada '68, İstanbul.

Hareketinin belki de 'fünyesi' sayılacak olan Paris'teki öğrenci hareketi, Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle'ün Fransız generalleriyle yaptığı gizli (ve çok sonra dünyaya açıklanacak olan) anlaşması ile bastırıldı. Jim Morrison 1971'de Paris'te banyosunda aşırı uyuşturucudan ölü bulundu. Türkiye'de 1971'de askerî darbe oldu ve sonrasında Deniz Gezmiş, iki arkadaşı ile birlikte asıldı.

68 ruhu, belki de daha 68 bitmeden bastırılmıştı.

"Bu dünyada ayrımcılık da var, kölecilik de; insanların boğazlanması da var, açlıktan ölmesi de… Cevap, gençliğe güvenmekte yatıyor… düş gücünün niteliğine ve 'cesaretin pısırıklığa galebe çalmasına' güvenmekte."

Chicago'daki Demokrat Parti kongresinde barış yürüyüşçüleri polisin vahşice saldırısına uğradı.

Vietnam Savaşı, Vietnam'ın 1973'teki 'zaferine' kadar sayısız ölümle devam etti. Çekoslovakya, 1968 Ağustos'unda Sovyet ordularının işgali altında ezildi. Nijerya'da Biafra faciası yaşandı. 68

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kızıl bayrak taşıyan bir öğrenci.

Bugün elde ne var? Ayrımcılık var, kölelik ve köleciliğin binbir çeşidi var, insanların boğazlandığı irili ufaklı 50 savaş var, açlık ve hastalıktan ölüm var. Gençliğe, onun hayal ve değiştirme gücüne güveniyor muyuz peki? Büyük soru şu: Gerçek galip geldi mi? Bu soruyu yanıtlayabilmemizi kolaylaştırabilecek bir şey daha var elimizde: 68'den siyah beyaz fotoğraflar. Onlara bakalım ve bir daha düşünelim: Kim galip?[1]

Açık Radyo

Rock Festivali,
Venice Plajı, California.

1968'in 30. yılı nedeniyle gerçekleştirilen "Magnum'un Gözünden Dünyada '68" başlıklı sergi Magnum[2] fotoğrafçılarının çalışmalarından oluşuyordu. Fransa, İtalya, Belçika, ABD, İspanya, Çek Cumhuriyeti, İtalya ve İspanya'da toplam 13 şehri gezen serginin Türkiye ayağını Açık Radyo, İstanbul'da gerçekleştirdi.

1968 sonrası kuşağa dönemin önemini, 20. yüzyıla vurduğu siyasi, kültürel ve sosyal imzayı hatırlatmak amacıyla düzenlenen sergi, aralarında Henri-Cartier Bresson, Marc Riboud, Raymond Depardon, Joseph Kouldelka, Eve Arnold, René Burri, Bruno Barbey, Guy le Querrec, Philip Jones-Griffiths, Ferdinando Scianna, Bruce Davidson, Martine Franck, Abbas, Dennis Stock ve Elliot Erwitt gibi dünyaca tanınmış isimlerin de yer aldığı 26 Magnum fotoğrafçısının çalışmalarından oluşuyordu.

Dolmabahçe Kültür Merkezi'nde 27 Haziran - 20 Temmuz 1998 tarihleri arasında düzenlenen sergi ayrıca Eric Hobsbawm ve Marc Weitzman'ın birer makalesiyle Hazan Yayınevi tarafından kitap olarak yayınlandı.

Ed.

[1] Ömer Madra; Magnum'un Gözünden Dünyada '68 başlıklı sergi kitapçığından, Haziran 1998.

[2] Magnum Fotoğraf Ajansı 1947'de Robert Capa, Henri Cartier-Bresson, George Rodger ve 'Chim' Seymour tarafından kuruldu. Fotoğrafçılarının bireysel vizyonlarına saygı üzerine kurulu ajans, bir üyeler kooperatifi niteliğinde ve bugün 44 üyesi, 100'ü aşkın fotoğrafçısının katkılarıyla 20. yüzyılın en geniş dokümanter arşivine sahip.

Amaç

Neyi Hedefliyoruz?
Özel değil, özgür;
Tüm çıkar gruplarından bağımsız,
Ortak çabamızın ürünü,
Gerek kuruluşu, gerek işleyişi, gerekse yayınları açısından demokratik,
'Görüntünün ardındaki görüntü'yü yakalamayı hedefleyen,
Hayatı 'bire bir' ölçüde yansıtmaya özen gösteren,
Aynı zamanda, demokratik sivil toplum örgütleri için bir iletişim merkezi işlevi gören,
Kültür ağırlıklı,
Sıra dışı ve özgün bir yayın formatına sahip,
Müzik, haber ve kişilik açısından benzersiz bir ses'e sahip,
'Nefes nefese',
Uluslararası kültür âleminin ayrılmaz bir parçası olmayı hedefleyen,
Dünyanın en kaliteli ve heyecan verici mecralarından biri olmayı...

Açık Radyo
Haziran 1995.

Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı

11 Eylül'ün hemen ardından kuruldu. Belki daha da gerilere gitmeliyim. 2000 yılında California'dan Washington DC'ye taşındım. Washington'a vardığımda hükümetin Amerikan kültürünü ve ideolojisini olanca görkemiyle Milli Kültür Parkı'nda sergilediğini ama burada sanatçılarla ilgili hiçbirşey olmadığı gerçeğini gördüm, bu beni derinden sarstı. Nasıl olduysa 'sanatçı' Amerika'nın öykusünün dışında bırakılmıştı. Ve sonra şöyle düşündüm; Aslında şöyle bir sorunumuz var, dünyadaki ve Avrupa'daki birçok ülkenin aksine Amerikan hükümetinde bir kültür bakanlığı yok. Bu daha büyük bir sorunun göstergesi gibi görünüyor. Çünkü bu ülke, kültüre önemli katkılarda bulunan kişiler olarak sanatçının toplumdaki rolünün farkında değil. Sanatçı toplumun kıyısında yaşıyor. Ben de oldukça gözüpek bir hamle yapmaya karar verdim ve o senenin başlarında henüz seçilmiş olan Başkan Bush'a bir mektup yazdım. Ona bu konuları ve ülkenin büyük, çok büyük bir çaresizlik içinde sanatçının sesine muhtaç olduğunu anlattım. Ben bu mektubu yazmadan hemen önce 11 Eylül olayı gerçekleşmişti. Şimdi dünyanın doğusundan batısına savaş içinde olduğu bir kriz döneminde, Ortadoğu ve Amerika Birleşik Devletleri arasında korkunç bir kültürel bölünme yaşanırken, sanatçıya belki de hiç olmadığı kadar ihtiyacımız var. Kültürler arasında bir köprü kuracak yegâne kişi, belki de sanatçının ta kendisi. Dolayısıyla kendisine bu bakanlığı önerdim ve bu, oldukça sıra dışı bir öneri olmasına rağmen kabul edildi. Böylelikle başladık ve ben de resmî olarak aday gösterildim ve o sıralarda öğretim görevlisi olduğum Maryland Kültür ve Sanat Enstitüsü'nde yeminli olarak göreve atandım. O günden bu yana Bakanlık, Birleşik Devletler'de, böyle bir kriz döneminde sanatçının mesajını ulaştırmak anlamında çok önemli bir görevi üstlendi.

Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı.

Anavatan Güvensizlik Dairesi
Anavatan Güvenlik Dairesi'ne karşılık olarak yeni bir şube kurduk. Adı 'Anavatan Güvensizlik Dairesi'. Çünkü karşılaştığımız en korkunç sorununun kendi evimizde, milletimizde yaşadığımız güvensizlik olduğunu hissediyorduk. Böylece Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı'nın projelerinden biri Birleşik Devletler halkının kendi hükümetlerini değerlendirebileceği, web temelli bir sistem kurmak oldu. Anavatan Güvenlik Dairesi herhangi bir zaman diliminde terorizmin düzeyini belirlerken, bizim yaptığımız, halkın hükümetin tehdit seviyesini belirlemesini sağlayan son derece demokratik bir sistemi başlatmak oldu. Çünkü Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı hükümetin bir parçası olsa da, her zaman yönetimle aynı fikirde olmuyor. Her konuda tutarlı bir tavır içindeyiz ve Bush yönetiminin neredeyse her politikasına kesinlikle karşıyız.

Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanı Randall Packer.

Herkesin bildiği gibi Bush yönetimi en büyük gösterisini New York'ta, Cumhuriyetçilerin ulusal kongresinde sahneledi. Bu gösteriye sahne olarak neden New York'u seçtiklerini de tabii ki hepimiz biliyoruz, çünkü 11 Eylül burada gerçekleşmişti. Ve 11 Eylül'den sonra akıllarda kalan o görüntüler-

"Otorite baskısına karşı sürekli savaşta, sanatın katkıda bulunabildiği her yerde yerleşik güçlere karşı koyacağıma and içerim."
Randall Packer

den ve Birleşik Devletler'i derinden sarmalayan vatanperverlik ateşinden istifade ederek, Bush'un seçilme şansını arttırmayı amaçlıyorlardı. Bush yönetiminin seçimleri bir kez daha kazanabilmek için medyayı propaganda aracı olarak kullanma biçimi karşısında, Bakanlığın bu propagandayı eleştirmesi ve kendi karşı propagandasını ortaya koyması gerekliliğini hissettik. Ve kadrolu sanatçılarımızın da işbirliğiyle 'Deneysel Parti Dezenformasyon Merkezi' adlı bir gösteri hazırladık. Burada Anavatan Güvenlik Danışmanlığı sistemi gibi birçok projeyi hayata geçirdik. Bunlar arasında belki de en önemlisi 'Medya Dekonstrüksiyon Seti'ydi. (Aslında bu proje hakkında birkaç yıl önce İstanbul'da *Radikal* gazetesinde bir yazı çıkmıştı.) Ulusal Cumhuriyetçiler Kongresi'nde yaptığımız şuydu: Fox News kanalından canlı bir yayını alıp (ki hepimiz Fox News'u sağcı, propaganda eğilimli bir kanal olarak tanıyoruz) bu yayını değiştirdik, remikskledik, parçalayıp yeniden bir araya getirdik, yeni içerikler ekledik ve internetten canlı olarak tekrar yayınladık. Bu, Fox News'un mesajını yıkıp kendimizinkini yerleştirmek anlamında bir müdahale niteliği taşıyordu. Fransız sitüasyonist Guy Debord'un yazılarına âşina olanlarınız bilir, kendisi imgeden ve imgenin toplumda gösteriyi yaratmak amacıyla kullanılma biçiminden bahsediyordu. Guy Debord'un *Gösteri Toplumu*'ndan aldığımız cümleleri Fox News remiksinin altındaki bantta aktardık. **(Bkz; Sitüasyonist Enternasyonal)**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Medya ve Gerçeklik
Aslına bakarsanız Birleşik Devletler'de gerçeklik duygusu son derece belirsiz, çünkü Birleşik Devletler'de yaşayan insanların büyük çoğunluğu Fox News gibi programları seyrediyor. Haberleri medyadan, büyük şirketlerin yönettiği, çok zengin insanlara ait bir medyadan alıyorlar. Örneğin Fox News, Birleşik Devletler'de yüzlerce radyo ve televizyon kanalının sahibi olan Rupert Murdoch'a ait. Ve çalışanların ne söylemeleri gerektiğini, programlarını nasıl yürütmeleri gerektiğini o belirliyor. Yani onlar tamamen Rupert Murdoch'ın idaresi altındalar. Sonuç olarak da insanlar bunu seyrediyorlar. Halbuki bunlar haber bile değil, hepsi yorum. Ama gerçek habermiş gibi sunuluyor. Bunların sonucunda Birleşik Devletler'de Fox News'u seyreden ve haberlerini buradan alan insanlar, gerçekliğe dair tamamen çarpıtılmış, saptırılmış bir bakış açısına sahipler. Hatta çok ilginç bir anket yapılmış ve Fox News seyreden insanların yüzde sekseninin Saddam Hüseyin ile Usame Bin Laden arasında bir bağlantı olduğunu düşündüğü ortaya çıkmış. Gerçekten de bu ikisinin terör savaşında beraberce, yanyana çalıştığını düşünüyorlarmış. Medyanın geri kalanını seyredenlerin yüzde yirmi beş kadarı ise aksini düşünüyormuş. Görüyorsunuz ki, insanların dünyayı algılama ve olayları yorumlama biçimi üzerinde haber programlarının olağanüstü bir etkisi var.

Bence burada önemli olan, medyanın insanlara yetki kazandırma biçimi. Örneğin Beyrut'ta, Notre Dame Üniversitesi'nde katıldığım bir konferansın ana konusu kültürler arası iletişim; bireylere ve alternatif gruplara kendi düşüncelerini ifade etmeleri ve seslendirmeleri konusunda destek sağlamak açısından medyanın nasıl kullanılabileceği meselesiydi. Bir grup öğrenciyi kendi deyimimle bir sitüasyonel tura çıkardım. Bağımsız medya ve habercilik anlayışı içinde neyimiz var neyimiz yoksa alıp dışarıya, sokaklara çıktık. İnsanlarla konuştuk, onlarla röportajlar yaptık ve ne düşündüklerini sorduk. Bu bireyi, izleyici kitlesine doğrudan ulaştırmanın bir yolu. Ardından bu sitüasyonel turları Sanat ve Teknoloji Bakanlığı'nın web sitesine koyduk ve bu, halkın fikirlerine, halkın sesine doğrudan bir kanal oldu. Aynı şeyi Lübnan'da da yaptık. Lübnan'ın çok fakir bir Müslüman bölgesi olan Tripoli'ye gittik. Sonra tekrar Beyrut'a ve tüm gösterilerin yapıldığı Mardar Meydanı'na döndük. Neredeyse hepsini video ile kaydettik ve medya orada değildi.

Bu deneyimi kendi süzgecinden geçiren bir medya yoktu. Sadece biz vardık. Ve medyayı kendimizi ifade etmek için kullanıyorduk. Şimdi yeni medyanın yayılmacı tavrıyla bireyler kendi bloglarına sahipler. Ve bireylerin düşüncelerini ifade etmeleri, toplumun görüşleri üzerinde son derece etkili; bloglarda yazanların söyledikleri şeyler artık ana akım medyaya da giriyor. Bu insana büyük bir güç sağlıyor. Amerikan Kültür Bakanlığı zaten bu sebeple bir Sanat ve Teknoloji Bakanlığı. Çünkü biz medyanın gücüne ve sadece sanatçıya değil, bütün bireylere ifade imkânı sağlayacağına inanıyoruz.

DJ Spooky
Paul Miller, nam-ı diğer Dj Spooky That Subliminal Kid de bizim çalışanlarımızdan biri. Kendisi 'Estetik Hiper-kültür' Müsteşarımız. Paul oldukça ilginç bir sanatçı çünkü bakanlığın mesajını kulüp ortamlarına ve dj çevrelerine taşıyor. Aslında geçen sonbaharda Birleşik Devletler'de seçim gecesinde beraber bir performans gerçekleştirdik. Seçim Gecesi Remiksi adlı bir çalışma sunduk. Yaptığımız şöyle bir şeydi; Fox News'dan canlı yayınımız vardı. Washington DC'de Kara Kedi adlı bir kulüpteydik. Bütün âletlerimizi, projeksiyon ekranlarımızı ve ses sistemimizi kurduk. Paul ve Bakanlığın diğer çalışanları sırayla yayını remiksledi, parçalayıp birleştirdiler ve dönüştürdüler. Ama ne yazık ki seçimleri kaybettik ve bu olay umduğumuz kadar eğlenceli geçmedi.

"Bağımsız medya ve habercilik anlayışı içinde neyimiz var neyimiz yoksa alıp sokağa çıktık. İnsanlara ne düşündüklerini sorduk. Bu, bireyi izleyici kitlesine ulaştırmanın bir yolu."

Venedik Bienali
Gelelim Venedik Bilenali ve Amerikan Pavyonu'nun geri alınmasına... Venedik Bienali bakanlığın kuruluşundan bu yana hep ilgimi çekmiştir. Bunun sebebi de hükümetler tarafından yürütülen tek uluslarası sanat festivali olması. Venedik Bienali'ne pek de aşina olmayanlar için bahsedersek; 'Gardini' adı verilen son derece geniş bir bahçeleri var. Ve Gardini içinde de farklı milletler tarafından kurulan çeşitli pavyonlar var. Böylece önde gelen sanatçılarını ve ülkelerinin kültürünü temsil edebiliyorlar. Amerikanın Bienal'de temsil edilmesinin öyküsü oldukça ilginç, çünkü sadece birkaç yıl öncesine kadar Birleşik Devletler'de bir kültür bakanlığı ya da sanat dairesi yoktu. Fakat kısa bir süre önce Bienal'in tarihini araştırıyorken Walter L. Clark adlı bir kişinin Amerikan Pavyonu'nun kurucusu olduğunu keşfettim. Clark 1927 yılında Amerika'nın, Venedik Bienali'nde bir pavyonu olması gerektiğine karar vermiş ve bunun için kaynak sağlamış. Böylece pavyon kurulmuş ve 1930 Venedik Bienali'nde ilk sergisiyle halka açılmış. Clark açılış töreninde bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında bir gün Birleşik Devletler'de bir kültür bakanlığı olduğu takdirde, bu bakanlığın Amerikan Pavyonu'nun bütün sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini söylemiş...

O'nun bu sözleri kaybolmuştu. Öylece unutulmuştu. Ve buna rastladığımda artık bir Sanat ve Teknoloji Bakanlığı olduğuna göre, bakanlığın 51. Venedik Bienali'ne Amerikan Pavyonu'nu geri alarak katılması gerektiğine karar verdim. Bienal'in başkanına bir mektup gönderdim. Aynı mektubu tüm üst düzey yöneticilere -burada İstanbul Modern Müzesi'nde baş küratör olan Rosa Martinez dahil olmak üzere- bütün küratörlere de gönderdim. Walter L. Clark'ın ifade etmiş olduğu bu tarihi değişimi, ve Amerikan Pavyonu'nu geri alma sürecini başlatmak üzere Venedik'e geleceğimi hepsine bildirdim. Yapacağımız şey önce Amerikan Pavyonu'nu geri almak ve sanal ortamda, internet üzerinde tekrar inşa etmek. Çünkü Bakanlık için en önemli hususlardan biri de bütün bu sanallaştırma sürecinde gerçek dünyada varolan şeylerin alınıp sanal dünyada yeniden yapılması. Sanal dünyayla bu köprüyü kuruyoruz, çünkü zaten orada. O alan içinde, sanatçıların tüm hayal güçleriyle yaratabilecekleri o sanal ortamda. Bunun sınırı yok. Kurallar, kanunlar yok. Sizi alıkoyacak hiçbir şey yok. Burada sanatçı kayıtsız şartsız, mutlak bir hakimiyete sahip. Biz de 51. Venedik Bienali'nden başlayarak Amerikan Pavyonu'nu bu alana taşıyoruz. Ve 2007 yılında 52. Venedik Bienali'nde de bu pavyonun açılışını yapacağız.

"1974'te bütün milletler bir araya gelip Şili'de olanlara ve Pinochet'ye tepkilerini gösterdi... Her milletten bir sanatçı ayağa kalkıp birşeylerin değişmesi gerektiği konusunda çok güçlü ortak bir beyanda bulundu..."

Fütürist Eylem
Venedik Bienali deyip de Fütüristlerin eyleminden bahsetmemek olmaz. Fütüristler her zaman ilgimi çekmiştir. Çünkü onlar sanatçının toplumu değiştirme gücüne inanıyorlardı. Yaptıkları elbette ki tartışılabilir ama birçok eylem yaptılar ve bunlardan en meşhuru da 1909'da yaptıkları müdahaleydi. Paris'te *Le Figaro* gazetesinde baş sayfayı satın aldılar ve manifestolarını yayınladılar. Fütüristlerin kuruluş manifestosunu. Ve bu son derece radikal bir hareketti. Sanatçıların *New York Times*'ın ya da herhangi önemli bir gazetenin baş sayfasını alıp kendi işlerini bastıklarını düşünsenize. Bu oldukça sıradışı bir olaydı. Bir sonraki yıl, yani 1910'da Fütüristler Venedik Bienali'ne gittiler. Bilenler ya da bilmeyenler için söylüyorum; Fütüristler on dokuzuncu yüzyılın sona ermesi gerektiğini ve yirminci yüzyılda dünyayı yeniden kurmamız gerektiğini düşünüyorlardı. Yirminci yüzyılın bir teknoloji yüzyılı olacağına, arabanın, hızın, makinenin, yeni teknolojilerin ve yeni modern şehirlerin yüzyılı olacağına inanıyorlardı. Tahmin edersiniz ki Fütüristlerin kurucusu ve başı olan F.T. Marinetti Venedik'e gelip etrafına baktığında "Bu tam bir felaket" diye düşünmüştü. "Bu şehri yıkmalıyız. Bu şehir geçmişi temsil ediyor. Venedik belki de dünyadaki en tarihi şehirlerden biri ve değiştirilmesi, yirminci yüzyıla taşınması gerekiyor." Böylece el ilanları dağıttılar. Ayrıca o kanallardan, gondollardan ve Venedik mimarisinden bir an evvel kurtulmak gerektiğini, herşeyi dümdüz edip şehri modern bir şehir olarak yeniden kurmak gerektiğini savunuyorlardı. Bunu çok ilginç buluyorum çünkü Venedik Bienali uluslararası bir festival olduğu için sanatçılara uluslarası arenada kendilerini ifade etme imkânı sağlıyor.

Ve o zamandan bu yana, 1910'dan beri çeşitli eylemler yapıldı. 1960'larda... Belki de en önemlisi, ki buna eylem demek de doğru değil, 1974'de bütün milletler biraraya gelip Şili'de olanlara ve Pinochet'ye tepkilerini gösterdiler. Bu bütün milletlerin ve sanatçıların ortak bir bildirisiydi. Bence aslında ütopik bir an. Her milletten bir sanatçının ayağa kalkıp birşeylerin değişmesi gerektiği, farklı yönlere doğru ilerlemek gerektiği konusunda son derece güçlü ortak bir beyanatta bulunabilmesi... Üstelik değişim gerektiğini söyleyen hükümetler de değil, sanatçılar. Onlar sanatlarını dönüşümün bir aracı ve bu dönüşümün sesi olarak kullanıyorlardı.

Venedik Bienali'nin bu uzun tarihçesi ve taşıdığı potansiyeli düşününce, web sayfasındaki bütün o yazıları, başkanın, küratörlerin ve çeşitli görevlilerin yazdıklarını okuyunca hepsinin sanatın ve sanatçının öneminden bahsettiklerini farkettim. Yaşadığı dönemin çelişkilerini, küçük ayrıntılarını, devinimlerini gerçekten anlayan biri, bir anlamda kendi zamanının barometresi olarak... Ve zamanımızın önemli bir yorumcusu olarak... Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı sanatçının sesine inandığı için ve dünya genelinde sanatçının önemli rol oynadığı idealinden yola çıktığı için oraya gidip Amerikan Pavyonunu geri alma görevini yerine getirmemiz ve bu alana kesinlikle el atmamız gerektiğini çok güçlü bir şekilde hissettim.

Sitüasyonel Tur
Venedik'te yapacağım bir diğer şey de sanatçının medyayı kullanabileceği olanaklarla ilgili. 'Sitüasyonel Tur' diyebileceğimiz bir etkinlik yürüteceğim. Sitüasyonel Tur dediğimiz şey sanırım bizim icat ettiğimiz yeni bir habercilik yöntemi. Bu habercilik yönteminde, Lübnan'da yaptığımız gibi, söz konusu yere gidip insanlarla ilişki kuruyoruz. Tamamiyle doğaçlama; hazırlıksız gerçekleşiyor. Bu, zaman içindeki her ânı, olduğu sırada ele alıp, daha sonra belgelemek ve bunu bir anlatıya, belli bir üslup taşımayan, ânı yakalayan, o andan bir mesaj çıkaran bir anlatıya dahil etmekten ibaret. Eşim ve ben Venedik'e vardığımızda Venedik sokaklarında, pavyonlar arasında dolaşacağız, insanlarla konuşacağız, Bakanlığın mesajından, sanatçının işlevinden bahsedeceğiz. Hem sanatçılarla ve küratörlerle,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hem de halkla ilgili çeşitli konuları gündeme getireceğiz. Ve bütün bunları gerçek zamanlı olarak sadece ve sadece bir cep telefonu kullanarak kaydedeceğiz. Cep telefonu biçiminde muazzam güçlü, son teknoloji ürünü, mobil bir iletişim sistemine sahibim. Görüntü ve video kaydedebiliyor ve bunları gerçek zamanlı olarak internete yükleyebiliyor.

www.usdat.us

Web adresimiz de 'www.usdat.us' Bu adrese bakarsanız benim yayınımı, yani Bakan'ın mobil iletişim teknolojisi ile sağlanan canlı bir yayınını izleme ve dinleme imkânı bulabilirsiniz. Bienal alanında dolaşıyor, insanlarla konuşuyor ve insanların Venedik Bienali'nin temelinde yatan mesaj hakkında düşünmelerini ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlamaya çalışıyor olacağım. Bu seviyeye taşımaya çalışacağım. Çünkü hepimizin bildiği gibi sanat dünyası çoğunlukla farklı seviyelerde işliyor. En iyi sanatçı kim, kimin işi en çok para eder? Bildiğiniz sanat piyasası ve sanat dünyası hassasiyeti. Ama Venedik Bienali'nde medyayı kullanmak suretiyle insanları işin içine dahil ederek, daha sonra bu sohbetleri, röportajları ve açıklamaları sitemizde canlı yayınlayarak söz konusu söylemin seviyesini yükseltmeyi planlıyoruz. Böylelikle herkesin sanatla temas kurmasını da sağlamış olacağız. Ve bu, sanatla hayat arasındaki ayrımı ortadan kaldırıyor. Gerçekten de hayatı sanatsal bir deneyime dönüştürüyor. Sanırım insanlara bu gerçeklikle nasıl temas kurabileceklerini ve bir duyarlılık geliştirebileceklerini, yani sanat ve hayatın bir bütün olarak yaşanması gerektiği gerçeğini hatırlatmak sanatçının görevi... Sanatçı sadece buna eğilerek bu gerçekliği hayata geçirebilir. Sanatın bir müzenin ya da bir pavyonun duvarında yer almasındansa biz sanatı Venedik sokaklarına taşıyoruz.

Yaşadığımız Yer

İnsanlara hayatın sunabileceği bütün olanakları fark edebilmek için sanatsal duyarlılığın, konulara oyuncu bir şekilde yaklaşmamızı, hayatta çeşitli roller ve kimliklere bürünmemizi, kimi zaman da kendi kimliğimizi aşmamızı gerektirdiğini hatırlatmaya çalışıyoruz. Bence insanlar sıfatlarının, resmi sıfatlarının ve hayatta yaptıkları neyse onun içinde sıkışıp kalıyorlar. Sanat zaten varolmayan bir dünyayı var etmektir. Sanat insanı gerçek dünyanın ötesinde bir yere taşır. Sanat ve Teknoloji Bakanlığı, bu gerçekliği geride bıraktığımız ve yeni bir gerçekliğe, hayal gücünün gerçekliğine daldığımız fikrini tamamen benimsemiş durumda. Bizim yaşadığımız yer burası. Biz hayal gücünün dünyasında yaşıyoruz.

Randall Packer[1] ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 08 Haziran 2005.

[1] Randall Packer: Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanı.

"Es es'li amigolar ve Amigo Orhan. Millî gayemiz olan, Ay'a muvaffakiyet dolu iniş ve dönüşümüze hissedar olmanızdan dolayı çok çok müteşekkiriz." Armstrong, Collins, Buzz Aldrin. (astronotlar)

Amigo Orhan

Amigo, İspanyolca'dan ithal bir sözcüktür. 'Arkadaş' manasına gelse de, memlekette başka türlü yan anlamlar üretmiştir. En bilineni ise yandaşı olduğu takımın taraftarlarını belli bir ritmde ve süreklilikte tezahürat yapmaya ikna eden, sevk ve idare eden itibarlı kişilerdir. Yeni zamanlarda, endüstriyel futbolun oyunu kirletmesinden mütevellit, bu kurum da kirlenmiştir.

Öte yandan, hikâyenin elbette bir de geçmişi vardır. Ve bu geçmişin en şık koltuklarına kurulan efsaneleri... 1970'lerin efsanevi Kırmızı Şimşekler'i, Eskişehirspor'un tribünlerinde; ahalinin baş tâcı, yol arkadaşı, muhabbet insanı Amigo Orhan... Amigo Orhan muhtemeldir ki bu kurumun kirliliğinden bahsedildiğinde, şerh parantezlerinden birinin en önemli kahramanlarındandır. Dönemin ve bugünün birçok yazarı, yorumcusu, emektarı, taraftarı tarafından "dünyanın en büyük orkestrasını yöneten şef" olarak hakkı teslim edilen Orhan Erpek, *Anadolu Yıldızı Eskişehir* kitabının sayfalarına da hakkıyla kurulmuş.

Amigo Orhan.

Elbette eski zaman memleket futbolu hikâyelerinin en afili seslerinden birini, bu kısa yazı içine sığdırmak imkânsız. Ama, şu anda maruz kaldığımız tribünleri görünce, meselenin amigo yanına istinaden inatla ismini anmakta fayda var. O ve onun nezdinde, tek derdi takımını desteklemek olan, bu ağır sevgisi, kişiliğiyle doğru orantılı olarak da tribünler tarafından baş tâcı edilen tüm amigoları... İşte, bir zamanlar kimler bu memlekette baş tâcı ediliyordu, diyebilmek için: "Yeryüzünde daha *'fair-play'* diye bir kelime yokken, bizim sportmenlik ve misafirperverlik adıyla tribünlerde yaptıklarımız, takdirler kazanıyordu... 'Fair-play'i sadece bir kişi, iki kişi değil; futbolcusuyla, taraftarıyla bütün kent uyguluyordu."

Bir Baba Hindi...

Sahanın ortasına kadar girip, Türkiye'nin gördüğü ve görmeye cidden ihtiyacı olduğu bir koroyu içeride-dışarıda yöneten, dönemin basını tarafından 'beyefendi' diye tanımlanan Amigo Orhan'a ve Es-Es'lere, 1969 yılında NASA'nın Ay fatihi astronotları bile 'ilgisiz' kalamamışlar! Neil Armstrong, Michael Collins ve Edward (Buzz) Aldrin imzalı ve muhtemelen astronotlara yazılana cevaben kaleme alındığı tahmin edilen mektup vesilesiyle, futbolun dışındaki dünyaya da teveccüh gösteren Orhan ve ekibine şapka çıkartmak gerek: "Es Es'li amigolar ve Amigo Orhan. Millî gayemiz olan, Ay'a muvaffakiyet dolu iniş ve dönüşümüze hissedar olmanızdan dolayı çok çok müteşekkiriz. İnanıyoruz ki Cihanşümul *(evrensel)* keşfimiz beşeriyet için büyük faydalar sağlayacaktır... Bu başarımızda sizlerin iyi dilekleri ve cesaret verici destekleri ve dualarını bizleri ayakta tutmuştur..." (*Milliyet,* 1 Kasım 1969)
Amigo Orhan sahaya çıktığında, tribünler; "Hop-hop-hop! Gümgüm-güm! Kırmızı şimşek, hey-hey-hey!", "Bir baba hindi... Heyyy Allah!" ve daha nice naif tezahüratlarla inlerdi. Şimdilerde tribünlerde öyle şeyler oluyor ki, sızlayan hep vicdanlarımız oluyor... **(Bkz; Karıncaezmez Şevki)**

Tan Morgül

Kaynak:
Özgür Topyıldız; *Anadolu Yıldızı Eskişehirspor.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Amma Hikâye

Beş kardeşin en genciydi Cass, hem de en güzeli. Üstelik kentin de en güzel kızıydı. Bu olağanüstü yaratık, yüzde elli Kızılderili kanı taşıyordu damarlarında. Uyumlu gözleri bir yılanınki gibi canlı ve vahşiydi. Cass öyle oynak bir alevdi ki, içinde durması mümkün olmayan bir kalıba sıkıştırılmış bir melek sanılabilirdi. Uzun, siyah, ipekten saçları da vücudu gibi fırıl fırıldı. Bazen bunalmış, bazen keyfi yerinde görünen Cass ile ya gökyüzünde olunurdu ya da yerin dibinde. Ona 'kaçıktır' derler. Kimler mi? Hırçın ve titiz kişiler. Öyleleri zaten Cass'ı hiçbir zaman anlayamayacaklardır. Pezevenkler için ise o, düzülmeye yarayan bir makineydi ancak. Kaçık olup olmaması umurlarında değildi. Cass, dansı severdi; flörtü, erkekleri öpmeyi severdi. Ama salt ikisini, üçünü. Erkekler işi ileri götürünce de bacakları arasında bile olsa tüymeyi becerirdi. "Selam olsun pezevenklere" der gibi.

Ablaları, güzelliğinden yararlanmamak ve aklını yeterince kullanmamakla suçluyorlardı onu. Ama Cass, akıllı olduğunca, vicdan sahibiydi de. Resmi severdi; dansı, şarkıyı, çömlekçiliği severdi. Ve insanlar acı çekiyorsa, işleri kötüyse, Cass onlar için yürekten üzülürdü. Nedeniyse basitti. Çünkü Cass kimseye benzemezdi. Cass'ın pratik zekâsı yoktu. Ablaları onu, kendi adamlarının akıllarını başlarından alıyor ve bu yüzden onları yeterince sömüremiyorlar diye kıskanıyorlardı. Cass ise çirkinlerden hoşlanıyordu. Sözgelimi yakışıklı erkekleri canı çekmiyordu. "Karınları da boş, kafaları da" diyordu onlar için. "Güzel bir küçük burun, küçük kulaklar, giyim kuşam, sonra da başlarlar böbürlenmeye. Herşey yüzeyseldir, içleri boştur." İşte böyleydi Cass. Delilikle burun burunaydı. Böyle olduğu için de onun deliliğine inanmıştı herkes. (...)

Charles Bukowski, 'Kentin En Güzel Kızı'
1 Mayıs 2000 tarihinde Amma Hikâye adlı programda okundu.

"Ablaları, güzelliğinden yararlanmamak ve aklını yeterince kullanmamakla suçluyorlardı onu. Ama Cass, akıllı olduğunca, vicdan sahibiydi de. Resmi severdi; dansı, şarkıyı, çömlekçiliği severdi. Ve insanlar acı çekiyorsa, işleri kötüyse, Cass onlar için yürekten üzülürdü. Nedeniyse basitti. Çünkü Cass kimseye benzemezdi. Cass'ın pratik zekâsı yoktu..." (Charles Bukowski, "Kentin En Güzel Kızı" adlı hikâyesinden.)

Açık Radyo 15 Gün Kapalı

Açık Radyo, Eylül 2000'de Göksenin Göksel tarafından hazırlanan 'Amma Hikâye' programında, ABD'li edebiyatçı Charles Bukowski'nin 'Kasabanın En Güzel Kızı' adlı öyküsünü yayımladığı için Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından önceki akşam 15 gün süreyle kapatıldı. RTÜK, Açık Radyo'ya programda okunan öykü nedeniyle 'genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına aykırılık' gerekçesiyle 1,5 yıl önce 15 gün kapatma cezası vermişti. Bunun üzerine Ankara 9. İdare Mahkemesi'ne dava açan Açık Radyo'nun yürütmeyi durdurma talebi kabul edilmiş, daha sonra da Mahkeme, bilirkişi raporuna dayanarak Haziran 2001'de RTÜK'ün idari işlemini iptal etmişti.

Bilirkişi Raporu Öyküyü Akladı

Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nevzat Toroslu, Prof. Dr. Bülent Çaplı ve Yrd. Doç. Dr. Nilap Çabuk'tan oluşan bilirkişi raporunda, öykünün Türk aile yapısıyla bir ilişkisinin olmadığı ve genel ahlaka aykırı nitelendirilemeyeceği belirtilmişti.
Bu kez RTÜK, temyiz istemiyle başvurduğu Danıştay'da İdare Mahkemesinin kararının iptalini ve yürütmenin durdurulmasını istedi. 'Yürütmeyi durdurma' kararı veren Danıştay, iptal istemini ise askıya aldı. Danıştay bu konudaki kararını ileri bir tarihte verecek.

Danıştay'ın askıya alma kararını 'verdikleri cezayı uygulamanın yolunu açtığı' yönünde yorumlayan RTÜK, önceki akşamdan itibaren

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Açık Radyo'yu 15 günlüğüne susturdu. Açık Radyo ise Danıştay'ın kararının durdurulması için Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'na başvurdu. Açık Radyo ayrıca, yargı süreci devam ederken kapatmayı içeren idari işlemi nedeniyle RTÜK'ü de mahkemeye verdi.

Evrim Altuğ
Radikal Gazetesi
16 Ocak 2002

Bilirkişi Raporu
...III. Charles Bukowski tarafından yazılan ve Naim Tirali tarafından Türkçe'ye çevrilen 'Kentin En Güzel Kızı' adlı 10 sahifeden ibaret öyküde, bir genç kızın kendisini intihara sürükleyen yaşamından bazı kesitler yansıtılmaktadır. Her ne kadar öyküde cinsellikle ilgili bazı sözcükler yer almakta ise de, bunlar öyküyü okuyan veya dinleyenlerde cinsel duyguları harekete geçirmek amacına değil, genç bir kızı intihara sürükleyen, yaşamın cinsel ilişkiler yönünü ortaya koymak amacına yöneliktir. Dolayısıyla söz konusu öyküyü hiçbir anlamı ile genel ahlaka aykırı olarak nitelendirmek mümkün değildir.
Saygıyla sunulur.

Ankara 9. İdare Mahkemesi'ne
Verilen Bilirkişi Raporundan
Dosya No: 2000/1248 Esas
24 Ocak 2001

"Yayınımız, RTÜK tarafından 1 Mayıs 2000 tarihinde ...
"Amma Hikâye" adlı programın...
'Genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına uygun olmak' ilkesinin ihlali
gerekçesiyle ve Danıştay kararı üzerine
15 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur."

(Açık Radyo anonsu)
15 Ocak 2002

"Şimdi değerli bestecimiz Hasan Ersel'in eserine kulak verelim:
'John Cage'in 4 Dakika 33 Saniye Sessizlik Eseri Üzerine Çeşitlemeler'.
İcra Eden: Açık Radyo senfoni orkestrası..."

(Açık Radyo anonsu)
15 Ocak 2002

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Limoncu derler adıma/ Kimseler gelemez yanıma… Gazozcu derler adıma/ Kimseler gelemez yanıma."

Ayılana Gazoz Bayılana Limon
...Ben söyleyeyim mi Açık Radyo'yu nasıl düzenli dinlemeye başladığımı? Tabii daha önce de farkındaydım Açık Radyo'nun, arada bir rastlıyordum, ilgileniyordum falan ama pek radyo dinleme alışkanlığım yoktu. Sonra bir noktada Bukowski'nin "müstehcen" hikâyesi meselesi oldu. Bukowski'nin radyoda okunan bir hikâyesi "müstehcen yayın" telakki edilerek Açık Radyo kapatıldı ve 15 gün kapalı kaldı. Bu süreden sonra, tam radyo yeniden yayına başlarken, hatırlıyorum, arabadaydım ve saat gece yarısı 12 idi. Gece yarısı, 15 gün kapalı kaldıktan sonra cezası bitip açılıyordu Açık Radyo ve ben de tesadüfen o açılışa rastladım. Önce koridordan, stüdyodan sesler gelmeye başladı, sonra bir müzik başladı: Bir Roman havası, sözleri "bayılana limon, ayılana gazoz"... Normal olarak böyle bir açılışta ne beklersiniz? Ağır bir mağduriyet söylemi, medya üzerindeki baskılarla ilgili bir sürü basmakalıp laf, vs... Onun yerine "bayılana limon, ayılana gazoz"u duyunca, o noktada "ben bu radyoyu dinleyeceğim" diye karar verdim. O açılıştan daha ciddi bir meydan okuma olamazdı doğrusu. "Bunlar hem ciddi bir iş yapıyorlar, hem de bunu kendilerini ciddiye almadan yapıyorlar" diye düşündüm. Bir de, "helal olsun, bunlara kurşun işlemez" diye düşündüm. Doğrusu çok güvenim vardır Açık Radyo'ya, onun ne olursa olsun kendisi olarak kalabileceğine ...
Ayşe Buğra
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006

Oynamaya geldik, oynamaya
Düğünlerde göbek atmaya.
Limoncu derler adıma
Kimseler gelemez yanıma
Gazozcu derler adıma
Kimseler gelemez yanıma

Ayılana gazoz
Bayılana limon
Ayılana gazozu da
Bayılana limon
Ooooooooh!...

29 Ocak 2002

Sessiz 15 Günün Ardından
"Evet nerede kalmıştık?"

Yeni Bir Bilirkişi Heyeti
Kapatma cezasının uygulanmasından 1 yıl 2 ay sonra Danıştay 10. Dairesi, "Toplum huzuru ve Türk aile yapısı" yönünden konunun uzmanı yeni bir bilirkişi heyetince değerlendirilmesi gerekçesiyle 9. İdare Mahkemesi'nin kararını bozdu ve yeniden bir karar verilmek üzere Mahkemeye gönderdi. 9. İdare Mahkemesi uyuşmazlığın çözümü için yeni bir bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar verdi.

Dava Dosyası Kayıtlarından

Danıştay'ın Belirlediği Yeni Bilirkişi Heyetinin Raporundan...
...nereden bakılırsa bakılsın her toplumun, özellikle Türk toplumunun genel ahlak anlayışına aykırıdır. Bu deyimleri hiç kimse kendi aile ortamında kullanmaz, kullanamaz, daha doğrusu kullanmamalıdır. Ayrıca kamusal alanda (herkesin bulunduğu, kullandığı alanlar), okul, hastane, sokak, cadde, resmi yerlerde bu deyimler kullanılamaz. Kullanıldığında en hafif deyimle etrafımızdaki insanlar tarafından normal karşılanamaz, aşağılanır, kötümsenir ve uyarılırız. Çünkü; asgari düzeyde toplumsal birlikteliğimizin artık kuralları (kamunun mahrumiyeti, kamunun huzuru, esenliği) ihlal edilmiştir... Ahlâkın bittiği yerde hukuk ne yapsın, polis ne yapsın... Aksi halde anarşi (kuralsızlık) ya da anomi *(sic.)* bir toplumsal ortam doğar, ki bu toplumsal tefessüh (kokuşma), toplumsal çürüme ve parçalanmayı getirir...

Ankara 9. İdare Mahkemesi'ne
Verilen Bilirkişi Raporundan
Konu: 2003/1661 Esas Numaralı Dosya
25 Mart 2005

Mahkeme Kararı
Bilirkişi raporu Mahkemece hükme esas alınacak nitelikte görülmüştür... Açıklanan nedenlerle, davanın reddine... 06.10.2005 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.

T.C. Ankara 9. İdare Mahkemesi
Esas No: 2003/1661
Karar No: 2005/914
6 Ekim 2005

(...) İyice bozulmuştum ki, barmen benimle konuşmak gereğini duydu:
"Sevgiliniz konusunda çok üzgünüm."
"Ne?"
"Gerçekten üzgünüm. Haberiniz yok mu yoksa?"
"Hayır."
"Canına kıydı. Dün gömüldü."
"Gömüldü mü?"
Ben de gelecek diye yolunu gözlüyordum. Böyle bir şeyi nasıl yapabilir!
"Ablaları herşeyiyle uğraştılar."
"Canına kıyma?... Nasıl kıymış canına, sorabilir miyim?"
"Boğazını kesmiş."
"Anladım. İçki ver bana."

Kapanışa dek kafayı çektim. Ah Cass, beş kızkardeşin en güzeli, kentin en güzel kızı... Külüstür arabamla eve dönmeyi becermiştim. Ve uzun düşüncelere daldım. Bana "Hayır" dediği vakit, susmak yerine üstelemeliydim. Benimle yaşamasını istememem onu çok etkilemişti. Bundan emindim. Bu konuda çok çekingen, çok soğuk ve uyuşuk davranmıştım. Gebersem yeriydi. Ölümü de bana iyi bir cezaydı. Köpek herifin biriydim ben. Üstelik bir de böyle diyerek, suçsuz köpekleri aşağılıyordum. Kalktım, bir şişe şarap bulup çıkardım ve hayvanlar gibi içtim. Dünyanın en güzel kızı Cass ölmüştü, hem de daha yirmi yaşındayken.

Sokakta klâksonlar çalıyordu. Herifler dibine dek basmakla yetinmiyorlar, üsteliyorlardı da. Şişeyi kaptığım gibi fırlattım ve var gücümle bağırdım:
"Kesin lan orospu çocukları!"
Gece ağır ağır çöküyordu. Vakit sanki çok geçmiş gibi geldi bana.[1]

Charles Bukowski, 'Kentin En Güzel Kızı'

Açık Radyo
Pr; Amma Hikâye
Yt; 01 Mayıs 2000.

[1] *Sakıncalı Yazarlardan Sakıncasız Öyküler.* Çev: Naim Tirali. İstanbul: Cem Yayınevi, 1994.

Ankara'nın Martıları

Martılar deniz kenarında ve gökyüzünde yaşayan hayvanlardır. Deniz kenarında ve gökyüzünde yaşamalarının bize çağrışımı da bu hayvanların özgürlük sembolü olmaları, özgürlüğüne düşkün hayvanlar olmalarıdır. Türkiye'de deniz kenarında yaşamayan tek martı sürüsü Ankara Balık Hali'nde yaşar. Ankara'da deniz olmadığı halde balık hali martı doludur. Çünkü Samsun'da karnı acıkan martılar kirlilikten yiyecek birşey bulamadıkları için, Samsun'dan Ankara'ya balık götüren kamyonları takip ederler bilinçsizce. Sadece karın tokluğu için. Kamyonların üstü açık olduğundan ve balıklar üstten göründüğünden, martılar Samsun'dan Ankara'ya gelene kadar bir iki ufak sorti yaparlar, bir iki balık kaparlar, karınlarını doyururlar. Ama kamyonlar Ankara'ya Hal'e gelip de balıklar indirilip buzhaneye konunca bizim martılar Ankara'da ortada kalırlar... Çünkü aslında o buzhanenin kapısı içeriye balıkların üstüne değil; dışarıya, martıların suratına kapanan bir kapıdır. İşte o günden sonra martılar bence hep şunu düşünürler; "Evet karnımız doydu, artık tokuz. Ama ne Samsun kaldı, ne diğer martılar kaldı, ne özgürlük kaldı, ne deniz kaldı, ne gökyüzü, ne arkadaş, ne eş, ne dost kaldı. Özgürlüğümüzle neyi değiş tokuş ettik. Karın tokluğuyla neyi değiş tokuş ettik?"

Beyazıt Öztürk
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Martıların özgürlük sembolü olmalarının sebebi özgürlüğüne düşkün hayvanlar olmalarıdır.

Anna Politkovskaya

Rus gazeteci, insan hakları ve demokrasi savaşçısı, yazar. Özellikle Çeçen Savaşında Rus devletinin uyguladığı şiddet ve baskı politikalarına, Rusya Devlet Başkanı Putin'in antidemokratik ve baskıcı yönetimine karşı amansız muhalefeti ile tanınıyordu. Hukuksuzluğun kol gezdiği, birçok gazetecinin ve insan hakları aktivistinin kaçırılıp öldürüldüğü Çeçenistan'dan gazetesine sayısız haber geçti ve köşe yazıları kaleme aldı. Yine orada Rus askeri güçleri tarafından tutuklandı, sahte infaz işkencelerine maruz kaldı, çayına kusturucu zehir atıldı... Son yıllarında kendisine ve çocuklarına yöneltilmiş sayısız ölüm tehdidi aldı. 2001'de bu tehditlerin yoğunlaşması ve özellikle özel polis teşkilatının bir memurunun kendisine e-mail yoluyla 'idam fermanı' çıkartması üzerine 2001'de Viyana'ya kaçtıysa da, bir süre sonra ülkesine döndü. Politkovskaya Rusya içindeyken de, yurt dışında da habercilik ve yazarlık mesleğini kesintisiz icra etti.

2004'te Beslan okul baskınını haber yapmak, ve okul çocuklarını rehin alan Çeçenlerle görüşüp krizi kansız bir çözüme ulaştırmak için arabulucu rolü oynamak üzere Kuzey Osetiya'ya giderken uçakta kendisini zehirledilerse de, mucize kabilinden kurtuldu ve muhabirliğe ve yazarlığa devam etti. Çeçenistan savaşına ve Putin Rusyası'na ilişkin 5 kitap yazdı, en saygın ulusal ve uluslararası gazetecilik, insan hakları, barış ödüllerini aldı.

Rusya'nın bir basın kuruluşunun başkanına göre, "Rusya'da dürüst gazetecilik var mı diye bir soru ne zaman ortaya atılsa, tereddütsüz ilk akla gelen isim" olan Anna Politkovskaya, 7 Ekim 2006'da, kendi apartman dairesinin asansörü önünde kafasından kurşunlanarak profesyonelce işlenmiş bir cinayete kurban gitti. 48 yaşındaydı.
Cinayet, Putin'in doğum gününe denk geldi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rus güvenlik servislerinde çalıştıktan sonra Putin'e muhalefete başlayan ve Londra'ya iltica eden yazar Aleksandr Litvinyenko, kendisi de eski güvenlik servisi şefi olan Vladimir Putin'i bu cinayetin emrini vermiş olmakla alenen suçladı. Daha sonra Litvinyenko'nun kendisi de radyoaktif polonyum maddesi ile zehirlenerek öldürüldü. Politkovskaya cinayetinde ise bazı tutuklamalara rağmen henüz resmi bir iddianame hazırlanmadı.

Ömer Madra

Kaynak:
www.wikipedia.org

Anna Politkovskaya
Putin'in doğumgününde
öldürüldü,
1958-2006.

Politkovskaya'dan Gazetecilik 'Dersleri'

Anna Politkovskaya, *Putin'in Rusyası: Çöken Bir Demokraside Hayat* adlı kitabında Putin'in kasten çıkardığını ileri sürdüğü İkinci Çeçen Savaşının yanı sıra, Rus Gizli Servisi FSB'yi de Sovyet usulü bir diktatörlüğe giden yolda tüm kamusal özgürlükleri bastırmakla suçluyor, ama özeleştiri yapmaktan da geri kalmıyordu: "Putin'in politikalarından asıl biz sorumluyuz... Toplum da sınırsız bir kayıtsızlık sergiledi... Çekacılar iktidara yerleştikçe, biz de korktuğumuzu onlara gösterdik ve böylece bizi bir sığır sürüsü gibi gütme arzularını güçlendirmiş olduk..."

"Biz gene bir Sovyet uçurumuna doğru hızla sürükleniyoruz. Kendi cehaletimizden kaynaklanan ölümcül bir enformasyon boşluğuna doğru... Elimizde kalan tek şey internet... Eğer bir gazeteci olarak çalışmaya devam etmek istiyorsan, internet dışında yapacağın tek şey Putin'e kölelikten ibaret. Aksi halde ölüm, kurşun, zehir ya da mahkemeler... Artık Putin'in bekçi köpekleri, yani bizim gizli servislerimiz neyi uygun görürlerse."[1]

Anna Politkovskaya, ölümünden iki yıl önce BBC'ye verdiği bir mülakatta, hem kendi ölümünü sanki önceden haber 'yapmakta', hem de mesleğinin gerektirdiği nitelikler konusunda bir tür "Gazetecilik 101" dersi vermekteydi:

"Tehlikeleri göze almanın, benim işimin, yani bir Rus gazetecisinin işinin normal bir parçası olduğundan adım gibi eminim. 'Tehditler geliyor diye' duramam, çünkü bu benim görevim... Nasıl doktorun görevi hastalarını iyileştirmek, şarkıcının görevi şarkı söylemekse, gazetecinin görevi de gerçeği, gerçek olarak gördüğü şeyi yazmaktır. Onun tek görevi budur." [2]

[1] Anna Politkovskaya, "Poisoned by Putin", Guardian Online, 9 Eylül, 2004. www.guardian.co.uk

[2] BBC World online, 7 Ekim 2006 www.bbc.co.uk

Anthony Braxton

Ekim 1995'de İstanbul'a geldi, eğitmenlik yaptı, konserler verdi. Chicago'lu, nefesli sazlar çalan besteci, doğaçlamacı, eğitmen. Müziği yapısal olarak 12 ögeye bölmüş ve bu ögeleri temel ekseni olarak almıştır. Tanımlarını, anlatımlarını bunlar üzerine kurar. Örneğin legato, kısa staccato, hafıza (bilinen bir melodiye, ritme gönderme yapma) vs. Alto saksofonla solo albüm yapan ilk kişidir. Siyahsınız, popüler müzik değil yaptığınız, 1969 yılı, her taraf karmakarışık, ve alto saksofonla herkese meydan okur bir şekilde albüm yapacaksınız, öyle kolay değil...

Anthony Braxton.

Braxton tüm buluşlarına, yeniliklerine ek olarak kendisini öğrencilerine adamış durumda. Bir de arada fırsat bulursa albümlerini basmaya çalışıyor. Kendi plak şirketi ve kurduğu vakıf finansal yetersizlikler nedeniyle kapandı. Konserlere çıkarken, albüm yaparken artık yanında hep öğrencileri var. Onlardan yaşama sevinci ediniyor, onların heyecanıyla yaşıyor, ama kendine dair tanımı da zaten profesyonel bir öğrenci olduğu şeklinde. Sürekli evde enstrümanlarını çalışan, okuyan, araştıran bir öğrenci...

Volkan Terzioğlu

Anton Perich

(Ressam, Fotoğrafçı, Televizyon Yapımcısı - New York) Hırvatistan'da, Dubrovnik'te doğdum. İlkgençlik yıllarımda Paris'e taşındım ve beş yıl kadar orada kaldım. Önceleri edebiyat ve şiir üzerine okuyordum. O zamanlar şiir yazıyordum zaten. Bir süre okudum, sonra okulu bıraktım ve sanatla ilgilenmeye başladım. Ve bu arada kesinlikle harika olduklarını düşündüğüm bazı sanatçılarla tanıştım. *Lettrisme* adlı bir akımdı bu. Sözler olmaksızın, sadece seslerle şiir yazıyor; harflerle, çoğunlukla da kaligrafiyle çizim ve resimler yapıyorlardı. Benim de çok hoşuma gitti, onlara katıldım ve başkaldıranlardan biri oldum. Aynı zamanda kısa filmler çekiyordum. Böylece şiir, sinema ve resmi birlikte götürmeye başardım. Son derece faal birkaç yıl geçirdim.

68 Baharı, Paris...

1968'de meşhur Paris baharında ben de oradaydım. Çok heyecan verici bir dönemdi. O zamanlar öğrenciydim ve arkadaşlarımla beraber sokaktaydım. Hatta işgal sırasında birkaç gece Odéon'da yattık. Devrim ruhu gerçekten de güzeldi, öğrenciler bazı şeyleri değiştiriyorlardı. Hem de sonsuza kadar.

Anton Perich 2005 yılının Ekim ayında uluslararası sanat projesi Skanbul Connection kapsamında İstanbul'daydı.

Anton Perich, ressam, fotoğrafçı, televizyon yapımcısı.

Büyük bir değişim yaşandı ama oldukça üzücü bir şekilde. 1968'de yapılan küçücük, ufacık bir devrim sayesinde bugün Fransa ve Avrupa farklı bir yer oldu.

Bir süre sonra artık ilgimi çeken her şey New York'tan geliyordu. Pop Art, Andy Warhol, underground filmler... Paris'te pek bir hareket olmadığını düşünmeye başladım. New York'a gitmem gerekiyordu. Sonunda bir gün kalkıp gittim, ve orada kaldım. Çok ilginç oldu, New York'a varır varmaz ilk birkaç gün içinde birçok insanla tanıştım. Warhol'la, onun yıldızlarıyla ve underground tiplerle... Max's Kansas City adlı lokantada müthiş bir ortam vardı. Herkes her akşam oraya gidiyordu. Ben de her gece oraya gittim tabii. Fotoğraflar çekiyordum. Bütün Andy Warhol yıldızları oradaydı. Travestiler, geyler. Sonra sanatçılar... Büyük meşhur sanatçılar, underground sanatçılar, sinemacılar... herkes oradaydı. Aslında oldukça tuhaftı. Zaman zaman bir Fellini filmini andırıyordu ve benim için inanılmaz derecede ilgi çekiciydi. Kameramı alıp her gece fotoğraf çekiyordum, büyülenmiş gibiydim. Daha önce hiç böyle birşey görmemiştim. Yetmişli yıllardı, Warhol *Interview* dergisini çıkarıyordu. Ben de *Interview*'da fotoğraflarımı yayınlamaya başladım. İki üç yıl boyunca sadece dergi ve kendi keyfim için milyonlarca fotoğraf çektim, herkesle tanıştım. Özellikle de underground tiplerle. Sonra Studio 54 olayı başladı. **(Bkz; Studio 54)** Ben de her gece oradaydım, sürekli fotoğraf çekiyordum çünkü görüntüler beni büyülüyordu. Bu insanlar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mekanik boyama süreci.

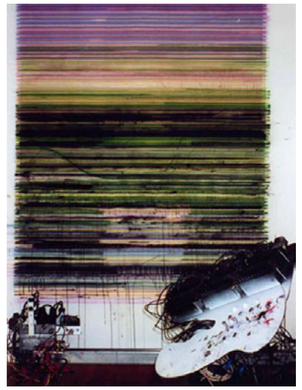

Resim yapan makine.

Night dergisinin 47. sayısının kapak kızı Charlotte Rampling.

> “Aman tanrım, resim yapan bir makine; tam da hayalini kurduğum şey, o kadar kıskanıyorum ki...”
>
> Andy Warhol

o kadar narsisistlerdi ki... kameraya bayılıyorlardı. Fotoğraf makinemi ya da video kameramı onlara doğrultuğumda hemen oyunlar yapmaya başlıyorlardı. Dans ediyor, şarkı söylüyor, konuşuyor, çılgınca ya da tuhaf hareketler yapıyorlardı. Ben de bunlarla fotoğraf ve televizyon işlerimi yapıyordum. Kendi stüdyoma ihtiyacım yoktu. Orası zaten her gece bana açık olan büyük bir stüdyo gibiydi. Oraya gidip her gece eve elimde muhteşem malzemelerle dönüyordum. Grace Jones, Warhol, Candy Darling... herkes oradaydı.

Bana göre hedonistler kendilerini değiştirerek dünyayı değiştirdiklerini hissediyorlar. Sanki burada değillerdi, arada bir yerlerdeydiler... Oldukça yaratıcı bir ‘nirvana’ durumu içindelerdi. Çünkü Max’ın yerindeki ve Studio 54’teki herkes çok yaratıcı tiplerdi. Ahlaki bir çöküş yaşanıyordu ama hepsi bir harikaydı. İnanılmaz şeyler yapıyorlardı. Oyuncular, ressamlar, yazarlar, şairler... herkes. Aynı anda hem güzel ve muhteşem, hem de inanılmaz, gerçeküstü ve tuhaf görünen bu insanları fotoğraflamak benim kameram için de büyüleyiciydi. Çünkü beni şaşırtacak resimler görmek istiyordum ve her seferinde de böyle oluyordu. Her gece aynı insanların resmini çeksem bile, her gece bambaşka oluyorlardı, ve bunu hissedebiliyordum. Kameraya bakmama bile gerek yoktu. Herhangi bir tarafa doğrultmam yeterliydi. Kaçırma ihtimalim yoktu, her şey zaten oradaydı. Aynı dönemde Studio 54’te *Night* adıyla kendi dergimi çıkarmaya başladım. Çünkü zaten çok fazla fotoğraf çekiyordum ve birçoğunu yayınlamak istiyordum. Bir kısmı bazı dergilerde yayınlanıyordu ama kendi dergimi çıkarmaya karar verdim. Bu şekilde her ay yüzlerce fotoğraf yayınlayabilecektim, ben de öyle yaptım. Böylece, fotoğraflarını çektiğim bütün bu arkadaşlarıma da hemencecik bir ayna tutmuş oluyordum. Gece hayatının içindeki insanlar, kendilerinin gece hayatında çekilmiş fotoğraflarını görmeyi çok seviyorlar. Geceleri çok rahatlar. Zaten bunlar hiçbir şey yapmayıp sadece her gece dışarı çıkan tipler de değildi. Hepsi birşeyler yapıyordu. Moda tasarımcıları, fotoğrafçılar, ressamlar, sanatçılar... Gece gündüz durmadan çalışıyorlardı. Gece de geç saatlere kadar çalışıp gece yarısından sonra eğlenmek ve rahatlamak için dışarı çıkıyorlardı. Biraz uyuşturucu, biraz içki... *Night* dergisini hâlâ arada bir yayınlıyorum. Yılda bir iki kere; çünkü artık ancak iyi bir gösteri, bir olay olursa yayınlıyorum. Birçok yazar ve şair arkadaşım da bana malzeme gönderiyor. Biraz kolaj gibi aslında. Sadece malzemeleri bir araya getirip arada bir yayınlıyorum.

Studio’da fotoğraf işine iki yıl kadar devam ettikten sonra bıraktım çünkü gerçekten de resim yapmak istiyordum. Ama televizyonun görüntüsü bana ilham vermişti. Çünkü bu görüntü çizgilerden oluşuyordu. Ben de bu şekilde resim yapmak istiyor, ama bunu yapamıyordum. Ancak ekranın fotoğraflarını çekip büyüterek çizgiler elde edebiliyor, sonra da çizgileri elimle boyuyordum. Ama istediğim gibi olmuyordu. Gerçekten de artık ellerimi kullanmadan, elektrikle ve makineyle resim yapmak istiyordum.

1977, 78 yıllarıydı. Yani bilgisayarın sanat alanında kullanılmaya başlamasından uzun zaman önceydi. O zamanlar bilgisayar yazı yazmak, hesap-kitap işleri için kullandığınız bir şeydi, sanat için değil. Benim aklımda da resim yapan bir makine fikri vardı ve bunu kendi ellerimle yaptım. İlk resimlerimde kâğıt, gazlı kalem ve mürekkep kullandım. Bir sonraki adım boya kullanarak kanvas üzerinde boyayan bir makine oldu. Resme elektrik getirmem gerektiğini hissediyordum. Ellerim artık işe yaramaz geliyordu bana, ellerimle yapacağım bir şey kalmamıştı. Makineyle resim yapmak istiyordum ve bugün de hâlâ aynı makineyle resim yapıyorum.

Jackie Curtis ve Cyrinda Foxe, Max’ın tuvaletinde.

Resim Yapan Makine

Resimlerime baktığınızda elle yapılmadıklarını, bir makinenin ürünü olduklarını fark edersiniz. Hatalar yapan, son derece ilkel bir makine tarafından yapılmışlardır. Ben de makinenin yapacağı hataları keşfediyorum. Ben makinemi icat ettiğimden bu yana geçen yirmi yılda teknoloji çok ilerledi. Fotoğraf, video ve sinemada tam anlamıyla kusursuz, yüksek çözünürlüklü imajlar kullanılıyor. Her şey çok gerçek, çok güzel, hatta harika görünüyor. Bense başka bir yönde gitmek istiyorum. Düşük çözünürlük, çok az bilgi, son derece ilkel bir görüntü. İlkel olanla elektronik olanı birleştirmek bana büyük bir heyecan veriyor. Bence bu keşfedilebilecek yepyeni bir alan. Herkes yüksek çözünürlük, dijital fotoğrafçılık peşinde. Ben başka bir yöne gidiyorum, çünkü zaten oradaydım... Ben kendi aklı olan bir makineyle resim yapıyorum. Bu, hatalar yapan bir makine ve her zaman benimle aynı fikirde de olmuyor. Bir tür kavga aslında, vahşi bir ata binmek gibi. Nereye varacağınızı asla tam olarak bilemiyorsunuz. Halbuki bugün kullanılan teknoloji ve bilgisayarlarla nereye gittiğiniz ve nereye varacağınız zaten her zaman belli. Bütün bu mükemmellik merakı aslında biraz sinir bozucu. Ben bundan uzaklaşmaya çalışıyorum, çünkü mükemmellikten hoşlanmıyorum. Beni şaşırtacak bir makine istiyorum. Çünkü dijital fotoğrafçılık ve o bilgisayarla yapılan işler beni hiç şaşırtmıyor. Her şey sonuçta istediğiniz gibi çıkıyor. Oysa benim resimlerimde böyle değil. Ancak yarı yarıya.

Aslında resim makinemin patentini alabilirdim ama almadım. Bu, bilgisayarlardan ve *inkjet* yazıcılardan çok önceydi. Benim makinem *inkjet* yazıcıların ilk hâli aslında ve aynı zamanda da bir *scanner* (tarayıcı). Ama ben onu insanlarla paylaşmak istemedim. Sadece bana kalsın istiyordum. Çünkü onunla resim yapmak istiyordum. Resimlerimi imzalıyorum ama makinem sadece bana ait olmalı. O dönemde bunu seri olarak üretmenin kötü bir fikir olduğunu düşündüm. Resimlerimi de makineyle yapıyorum ama seri üretim şeklinde değil. Her bir resmin yapımı günler sürüyor. Makinem ve ben beraber çalışıyoruz ve her zaman bir anlaşmazlık söz konusu. Makine bir tarafa gitmek istiyor, ben başka bir tarafa. Açıkçası Warhol da benim makinemi çok kıskanmıştı. *Andy Warhol’un Günlükleri* adlı büyük kitabında da böyle bir paragraf var; “Aman tanrım” diyor, “resim yapan bir makine, tam da hayalini kurduğum şey, o kadar kıskanıyorum ki...” Ama sanat dünyasında çok sıkıntı yaşadım. Çünkü resmi makineyle yapıyorum diye beni ciddiye almadılar. 25 yıl önce ortam çok farklıydı. Sanat simsarları da makineyle yapılmış diye kestirip attılar. Bu yüzden de sergi açma, çalışmalarımı gösterme konusunda çok sıkıntı çektim.

> "Travestileri, geyleri, çıplakları olduğu gibi kablolu tv'de yayınladım. Büyük skandal oldu, program sansürlendi ve basında bolca yer aldı… Halbuki şimdi "Sex and the City" var, MTV var … Ama ben öncüydüm."

Resme Elektrik Getirme Misyonu

Aynı zamanda video işi de yapıyordum. Hemen her alanda bir şeyler yaptım, biraz dağınık bir çalışma biçimim vardı. Kendimi hiçbir zaman tek bir şeye adamadım. Başlangıçta gerçekten sinemacı olmak istiyordum. Paris’teyken de film çekiyordum. Sonra video çıktı. Sony bir video kamera çıkardı, ben de bir tane aldım. Televizyon işleri yapmak ve film çekmek istiyordum. O dönemde bütün video sanatçıları galeriler için çalışıyordu. Sanatsal işler yapıyorlardı. Ben bununla ilgilenmiyordum. Ben tanıdığım kişilerin oynayacağı, öyküsü olan şeyler yapmak istiyordum. Birçok oyuncu ve muhteşem karakterler tanıyordum. Benim videolarım galerilerde oturup bir monitörde izlenecek eşsiz eserler değildi, televizyon içindi. Daha geniş bir kitleye ulaşmak istiyordum. *Soap-opera* diziler gibi ama underground ve sert bir şeyler. Televizyonu değiştirmek istiyordum. Çünkü o dönemde Amerikan televizyonu çok bağnazdı. O dönemde New York’ta kablo televizyon yeni yeni yayına giriyordu. Ben de ilk video sanatçılarından biriydim ve bu bahsettiğim kişilerin görüntüleriyle birçok video yapmıştım. Bunları kablolu televizyonda yayınladım ve büyük bir skandal patlak verdi. Çünkü hiç kurgu yapmamıştım. Travestileri, geyleri, çıplak insanları olduğu gibi kablolu televizyonda yayınladım. Büyük bir skandal oldu, programım sansürlendi ve basında bol bol yer aldı. Ve Amerika’da televizyonda çıplak birini gösteren ilk kişi ben oldum. Hâlbuki şimdi *‘Sex and the City’* gibi diziler var, MTV var, daha bir sürü şey... Ama ben bütün bunların öncülüğünü yaptım.

Perich’in kamerasından Andy Warhol.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yani benim misyonum resmi değiştirmek, resme elektrik getirmek ve underground bir sanatçı olarak çalışmalarımı televizyonda yayınlayıp televizyonu değiştirmek, radikal olanı televizyona taşımaktı.

Dünya Tamamen Değişti - Gençler Sayesinde

Şimdi 23 yaşında bir oğlum var. Oğlum da bir sanatçı. Müzik ve matematikle ilgileniyor. Aynı zamanda bir besteci, ama kısa bir süre önce bir çizim makinesi yaptı. Bundan dolayı çok mutluyum. İnanılmaz bir şey yaptı, sihirli bir şey; benim rüyamı o gerçekleştirdi. Çünkü benim makinem çok büyük, fazla yer kaplıyor, çok da yavaş çalışıyor. Onun makinesi ise küçük bir pakete sığıyor. İki küçücük motor, biraz misina, plastik kablo ve *laptop* bilgisayarla 50 metre büyüklüğünde çizimler yapabiliyorsunuz. Yani ben bu işin öncüsü oldum, o da tamamladı, bu çok güzel bir bağ. Bundan dolayı çok mutluyum.

Dünya şu anda gerçekten de korkunç bir yer. Amerika'da yaşıyorum ve aklını kaçırmış bir devlet başkanımız var. Irak'ta her gün insanları, çocukları, yaşlıları ve gençleri öldürüyor, petrol için, ve para için. Bu gerçekten de korkunç bir durum. Bu savaş sürekli düşmanlar yaratıyor. Oysa bugün dostlara ihtiyacımız var. Fakat Amerikalılar sürekli düşman yaratıyorlar. Bir sanatçı olarak bu durum karşısında kendimi elimden geldiğince ifade etmeye çalışıyorum.

Oğlumun birçok arkadaşını tanıyorum ve biliyorum ki dünyayı değiştirmek istiyorlar, bunun için de ellerinden geleni yapıyorlar. Sonuçta ben de bir zamanlar bu işlerin içindeydim. Bence bir yolunu bulacaklar. Onları izliyorum ve onlardan birçok şey öğreniyorum. İlla gidip sokaklarda savaşmaları gerekmiyor, başka yöntemler bulabilirler. İletişim ve internet alanında birçok şey oluyor ve günümüzde genç insanlar birçok büyük şeyi başarıyorlar. Tamamıyla oradalar. Ben onlara göre çok gerilerde görüyorum kendimi. Hâlbuki oğlum, olan bitenin tam ortasında. Teknoloji, bilgisayarlar ve internetle dünya tamamen değişti ve bu gençlerin sayesinde oldu.

Anton Perich ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 28 Ekim 2005.

ARDİM

Açık Radyo 17 Ağustos 1999'daki Gölcük depreminden itibaren 'Deprem İletişim Merkezi' (ARDİM) olarak yoğun bir faaliyet gösterdi. 60 gün süreyle tüm formatını değiştirip radyoyu kesintisiz bir 'telsiz çevrimi'ne dönüştürdü ve ihtiyaçlarla imkânları buluşturan bir köprü olmaya çalıştı. Özellikle bu etkinliği ile, aralarında *The New York Times, La Repubblica, Le Figaro, Journal de Genève ve Süddeutsche Zeitung*'un da bulunduğu yaklaşık 12 uluslararası gazetede, BBC radyolarında ve Discovery Channel televizyon kanalında 'haber' oldu. Açık Radyo'nun deprem ve afetlere hazırlıklılık konusundaki 'Altın Saatler" programı da 1999'dan bugüne kesintisiz devam etmekte... **(Bkz; Deprem)**

Açık Radyo

Armağan Ekonomisi

Marcel Mauss **(Bkz; Mauss)**, 1925 yılında yayımlanan 'Armağan' başlıklı incelemesinde, Polinezya ve Kuzey Amerika yerlileri arasında yaygın olan törensel bir armağan dağıtımından, armağan verme yarışından söz ediyordu. Bu toplumlarda armağan alan, aldığından daha fazlasını vermek istiyor, sonuçta iki taraf birbirlerini armağana boğuyor, sahip oldukları bütün zenginlikleri elden çıkarmakta yarışıyordu. Çoğu zaman şenlik, şölen eşliğinde gerçekleşen ve *'Potlaç'* adıyla anılan bu armağan verme yarışlarında zenginlikleri su gibi akıp gidiyordu.

Potlaçta bir tüketim söz konusudur. Ama bu, kapitalist toplumdaki tüketim değildir. Birikmiş olan israf edilir, zenginlikler cömertçe elden çıkarılır. Zenginlik küçümsenir ve onun getirdiği güçten feragat edilir.

Potlaç'ta bir tüketim soz konusudur. Fakat bu, kapitalist toplumda görülen anlamda bir tüketim olgusu değildir. Potlaç'ta, birikmiş olan israf edilir, zenginlikler cömertçe elden çıkarılır. Zenginlik küçümsenir ve onun getirdiği güçten feragat edilir. Potlaç'ta yalnızca maddi zenginlikler elden çıkarılmaz, enerji fazlası da tüketilir. Bu enerji israfından yola çıkan Georges Bataille, Potlaç'ta alternatif bir ekonominin yanısıra, alternatif bir cinsellik anlayışının ipuçlarını da bulur.

Potlaç'taki israf, kapitalizmin ruhuna, kapitalizmin özünü oluşturan 'biriktirerek zengin olma' anlayışına bütünüyle ters düşen bir davranıştır. 'Karşılıksız vermeme' kapitalizmde bir ahlâk kuralıdır. Modern kapitalizmin temelindeki protestan ahlakı, israfı ve cömertliği yasaklamış, tutumluluğu vaz' etmiş ve hesaplı davranan bir insan tipi yaratmıştır. Martin Luther kiliseye yapılan bağış ve yardımları sınırlamakla kalmamış, dilencilere sadaka verilmesini dahi israf saymış, böylelikle merhamet kavramını da gözden geçirmiştir. Luther düşüncelerini kasabalardaki yarı köylü yığınlar arasında yaymış, onlar arasında taraftar bulmuştu. Kapitalizmin ivme kazanarak gelişebilmesi için, Avrupa'nın tüccar şehirlerindeki orta sınıfların kazanma özlemlerinin bir ahlak anlayışı olarak formüle edilmesi de gerekiyordu. Bunu da Calvin gerçekleştirdi.

Potlaç töreni için biraraya gelen Tlingit kabilesi üyeleri.

Calvin, ödünç para verme karşılığında faiz almanın ahlaki olduğunu bildirdi; 'zaman eşittir para' ('vakit nakittir') formülünü protestanlar için yazdı. Böylelikle, maddi kazanç elde etmeyi, dünyevi başarılar kazanmayı bir yaşam tarzı haline getiren protestan ahlâkını sistemleştirme çabalarını tamamlamış oldu. Bu aşamadan sonra, gündelik ekmeklerini çıkardıktan sonra tanrıya dua eden yoksul Hıristiyanların yerini, hergün bir öncekinden daha fazla zenginleşebilmek için çalışan, dünyayla maddi ilişkilerini öne çıkaran Püritenler aldı.

Max Weber'in vurguladığı üzere, Musevilik insanlığın önünde rasyonel bir patika açmış ve 'büyüden arınma' *(Entzauberung)* sürecini başlatmıştı. Bu aynı zamanda, dünyayı 'anlamlı bir bütün' olarak inşa etme sürecidir. İnşayı, bürokrasi denilen o sımsıkı ve kusursuz örgü, o demir kafes tamamlamıştır.

Demir kafesin içinde tutumlu, uyumlu ve ölçülü bir insan doğdu. Günün aydınlığında yaşayan, çalışan, israftan kaçınan, hava kararlığında evine kapanan, aile yuvasına sığınan insan. Fakat, bir başka insan daha vardı: Enerji fazlasını tüketen, ilişkilerinde içten davranan, hayatını ölçüsüz ve hesapsız yaşayan, gecenin bağrında varolan, şimdiki ânı elinden geldiğince uzatan insan. Bataille'ın sözleriyle, "dünyası gece olan, hiçbir şekilde reel düzene bağımlı olmayan ve yalnızca şimdiyle ilgilenen özgür özne" olarak insan.[1]

1960'larda Sitüasyonistler (Durumcular), armağan ekonomisini gösteri ve tüketim toplumunun alternatifi olarak gündeme getirdikleri, çıkardıkları dergilerden birine *Potlaç* adını verdiler; Kaliforniya, Watts'da isyan eden siyahların dükkânları yağmalama eylemini armağan ekonomisinin örneği olarak alkışladılar. Durumcular'a göre vitrin camlarını kırarak teşhir edilen eşyaları yağmalayan siyahlar, 'servet toplumuna doğal ve insani bir tepki'de bulunmuş, 'herkes ihtiyacına göre' ilkesini hayata geçirmişlerdi. [2]

ABD'de Nevada'da çölde her yıl yapılan *Burning Man* (Yanan Adam) Şenliği, günümüzde çok yaygın olan müzik festivallerinin hepsinden farklı. Pagan geçmişe ait ritüelleri canlandırma amacı taşıyan bu festival, Hakim Bey'in Geçici Otonom Bölge (TAZ) anlayışından esinler taşıyor. Armağan ekonomisi açısından taşıdığı önem de bu noktada ortaya çıkıyor.
Yanan Adam Şenliği'nde ıssız çölde bir araya gelen modern pagan kabileler tahtadan yapılmış, samanla doldurulup çaputlara sarılmış dev bir insan figürünü ateşe veriyorlar. Şenlik boyunca pek çok tezgâh açılıyor; fakat bu tezgâhlarda sergilenen yiyecek, giyecek ve diğer eşyaların para karşılığında satılması yasak. Bunlar ancak armağan edilebiliyor; değiş tokuş yapılıyor. Yanan Adam Şenliği'nde sınırlı bir süre için armağan ekonomisi işliyor. Ancak, şenliğin bu radikal yanının zaman içinde kaybolması da kuvvetli bir ihtimal.

Günümüzde armağan ekonomisinin en etkin ve yaygın işlediği alanlardan biri, siber dünya. İnternette dotcom şirketlerce yürütülen e-ticarete alternatif olarak, aynı dünyada her türlü data sınırsızca paylaşılabiliyor.

Burning Man Festivali, *2004.*

Sanat Para Karşılığında Satılamaz

Günümüzde armağan ekonomisinin en etkin ve en yaygın işlediği alanlardan biri siber dünya. İnternette dotcom şirketlerce yürütülen ve piyasa ekonomisinin siber dünyaya taşınması anlamına gelen e-ticaret'e alternatif olarak, aynı dünyada her türlü data sınırsızca paylaşılabiliyor. Tekno anarşizm, interneti herkesin ihtiyacına göre yararlanabileceği, ihtiyacı kadarını alacağı açık bir kaynak haline getirmiş bulunuyor. Kendi kendini örgütleyen bu ekonomi, neoliberalizmin gerçek ya da sanal, bütün dünyalara egemen olduğu ve tarihin sonunun geldiği yollu iddiaların da geçersizliğini kanıtlıyor. Fakat bu açık kaynaktan, bilgisayar sahibi olmayan yoksulların yararlanamadıklarını da eklemek gerekiyor.

Mauss ve onun yanı sıra Bronislaw Malinowski'nin görüşlerinden yola çıkan Lewis Hyde, *Armağan: Düşgücü ve Mülkiyetin Erotik Hayatı* başlıklı kitabında, ilkel insanların teknik donanımlardan yoksun olmalarına karşın, dayanışarak, karşılıksız yardımda bulunarak güç koşulların üstesinden geldiklerini, ayakta kaldıklarını, yardımlaşma eğiliminin insanlarda ağır bastığını ve bu nedenle, ilkellerde rastlanan türde bir dayanışmanın günümüzde de pekâla gerçekleşebilir olduğunu ileri sürüyor. Dahası, dayanışma ve armağan vermeyi salt ekonomik düzeyde ele almıyor. Armağan ekonomisinin sanat ve edebiyat düzeyinde de uygulanabilir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olduğunu savunuyor; hatta uygulanmasını etik bir zorunluluk sayıyor.[3]

Hyde'a göre, sanat ya da edebiyat yapıtı metâ olamaz. Yetenekli anlamına gelen *'gifted'* sözcüğünün aynı zamanda, 'ödüllendirilmiş, armağan verilmiş' anlamlarını da taşıdığını anımsatan Hyde, sanat yeteneğinin bir armağan olduğunu ileri sürüyor. Sanat yapıtı bu armağandan doğan bir başka armağandır. Sanatçıya verilmiş armağanın meyvesidir. Sonuçta, bir armağan olduğu için para karşılığında satılması etik açıdan kabul edilemez. Hyde, "ben toprağı, güneşi, hayvanları sevdim, zenginlikleri hor gördüm" ya da "yoksullara el uzattım, aptalları, delileri korudum / ekmeğimi, paramı, pulumu başkalarına bağışladım" diyen Walt Whitman'ı armağanlar dağıtan bir şair olarak selamlıyor.

Walt Whitman'ın yoğun insan sevgisiyle yüklü şiirinde gerçekten bir armağan ekonomisi işler. O sadece parasını, pulunu bağışlamakla yetinmez. Dizelerinden taşan, sözcüklere sığmayan sevgiyi de hiçbir karşılık beklemeden dağıtır. "İçimin coşkun ırmaklarını boşaltıyorum size" der. Mauss, Potlaç'ı Kral Arthur ve şövalyelerinin çevresinde toplandıkları, hiç kimsenin ayrıcalıklı bir yere sahip olmadığı o yuvarlak masaya benzetmiş ve dıştalayıcı olmadığını belirtmişti.

İnsanın dahi 'şey'e indirgendiği metâlar dünyasının yerine armağan ekonomisini koymak, içten ve çıkarsız ilişkiler örgütlemek bugün de önem taşıyor. Armağan ekonomisi bizlere, yabanıl kalmış, ama yabancılaşmamış insanın dünyasını geri verebilir.

Halil Turhanlı
www.acikradyo.com.tr
13 Eylül 2002.

Kaynaklar:
[1] Georges Bataille; *Lanetli Pay.* Çev. M.Mukadder Yakupoğlu. Ankara: Mor Yayınları, 1999.
[2] Greil Marcus; *Ruj Lekesi: Yirminci Yüzyılın Gizli Tarihi.* Çev. Gürol Koca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
[3] Lewis Hyde; *The Gift: Imagination and the Erotic Life of Property.* New York: Random Books, 1983.

Arpa gibi birçok temel geleneksel besin maddesinin yaşamlarımızdan çıkması, kısa ve uzun vadede vücudumuzda ciddi eksikliklere yol açabilir…
İyi beslenmek, bilgelik ve farkındalık ister. Arpa tüketerek bir başlangıç yapabilirsiniz. Ayrıca gayet ucuz.

Arpa

Arpa yaşadığımız coğrafyada yüzyıllar boyunca insanın temel gıdası olmuşken özellikle son bir asırdır tahtını 'buğday'a kaptırmış durumda. İnsanın sindirim sistemine, metabolizmasına çok daha uygun, çok daha besleyici ve birçok tahıldan daha kolay, suya çok az gereksinim duyarak yetişen arpanın neden mutfağımızdan çıktığına dair henüz kesin bir bilgi yok. Ama biliyoruz ki sindirim sistemi bize çok benzeyen; ve dayanıklılık, güç, sadık ama özgür ruhlu olmak gibi birçok özelliğiyle kendimizi sıkça özdeşleştirdiğimiz atların temel besini halen arpadır. Bir at sadece arpa ve su ile neredeyse bir ömür geçirebilir.

Hasta bir insan, hastalığı ne olursa olsun vücudunu hiç yormadan çok iyi beslenmek istiyorsa iki avuç arpayı kıvamlanana kadar üç litre suda kaynatıp, hiçbir şey yemeden sadece arpa suyu içerek bunu yapabilir. Yoğun bir hastalık döneminde serumların, ilaçların, beslenme ilave maddelerinin yapamadığını arpa suyunun yaptığı biliniyor. Hiçbir yan etkisi olmayan bu yöntemi doktor tavsiyesine dahi gerek olmadan deneyebilirsiniz. Tadı bazılarımızın alışık olduğu fermente olmuş arpa suyu olan biraya değilse de salebe benzer. Soğuğu da sıcağı da kendi hafif doğal tatlılığı olan müthiş bir lezzet...

Arpa gibi birçok temel geleneksel besin maddesinin yaşamlarımızdan çıkması, kısa ve uzun vadede vücudumuzda, yaşamımızda ciddi eksikliklere yol açabiliyor. Örneğin, günümüzde yeniden keşfedilmiş olan omega3 yağ asidi insanlığın geçmişte doğal gıdalardan çok daha fazla miktarda aldığı bir besin öğesi iken, modern mutfaklarımıza bu madde ancak bugünlerde, semizotu ve keten tohumu modası ile yeniden girmeye başladı. İyi beslenmek bilgelik ve farkındalık ister. Siz de arpa tüketerek bir başlangıç yapabilirsiniz. Arpadan ekmek dahil birçok yiyecek yapılabilir. Ayrıca iki kilo ekolojik arpa, bir fincanlık hazır çorbadan daha ucuz... Afiyet olsun!

Victor Ananias

Arpa.

Arsen Lüpen

Sevgili Arsen Lüpen(ler)e Bir Çıkış Yolu Önerisi...

Açık Radyo'nun disk, plak ve kaset arşivi, başta programcılarımız olmak üzere gerçekten yüzlerce insanın ciddi külfetlere katlanarak oluşturduğu bir tür ortak kültür varlığı. Herkes, yıllar yılı, neredeyse ilk ses kayıtlarından başlayarak, dünyanın dört bir yanından bulabildiği her türlü ilginç 'sada'yı bu ortak 'malvarlığı'na taşıdı durdu.

Bu, kişisel ya da kurumsal değil, 'kamusal' bir zenginliktir. Yalnız programcı ve çalışanlarının değil, Radyo dostlarının tümüne de her zaman açık olan bütün bu ses ve müzik parçaları, onları kamu ile, yani *herkesle* paylaşmak içindir.

Son zamanlarda, bu ortak kültürel mirasımızın bazı nadide parçalarının kişisel arşivlere taşınmakta olduğunu farkettik. Arşiv odasından birer ikişer yok olan kayıtlar Funk müziğinden Kurt Weill'a, Fado'dan geleneksel Türk vurmalılar sanatına, Romen folklorundan John Lennon antolojisine kadar uzanan çok zengin bir çeşitlilik gösteriyor. Bu durum, onları alan(lar)ın ince bir zevke ve geniş bir entelektüel birikime sahip olduğunu ortaya koyması açısından gurur verici. Eski kuşakların rüyalarını süsleyen şık, entelektüel ve 'kibar hırsız' Arsen Lüpen'i ya da onun Türkiye'deki karşılığı Cingöz Recai'yi hatırlıyoruz.

Aslına bakılırsa, 'özel mülkiyet hırsızlıktır' diyen Proudhon'a ve onun gibi düşünen birçok düşünüre de saygı gösteriyor ve bu 'özel arşiv' oluşturma gayretini de anlayışla karşılıyoruz. Ama, işte tam da bu noktada Lüpen'e yaraşır incelikte bir nüans var: Radyo'nun arşivinden 'kaldırılan' herşey, kibar hırsızların özel koleksiyonunu ve onların iç dünyasını zenginleştirir şüphesiz. Onlar özel anlarında özel müzikler dinleyebilirler. Ama bu, Açık Radyo dinleyen on binlerce insanın, o insanlar için yorulmadan program hazırlayan yüzlerce kişinin ve bu iki grubun ortak dünyalarının yoksullaşması pahasına olamaz, olmamalıdır. Yani, ırkçılık kurbanı olan bir insanı anarken John Sinclair'in haykırışını John Lennon'ın sesinden, kuzey Afrika'nın ağır ve acılı uğultusunu Enver İbrahim'in udunun tınıları aracılığıyla dinleyicilerimizle paylaşmamızı engelliyorsa bu, bir kişinin bencilce tutkuları yüzünden hepimizin biraz yoksullaşması sonucunu doğurur. Bu ise, daha iyi bir toplum yolunda uğraşırken hepimizin şevkini azıcık kırar doğrusu. Lüpen, ömrünü 'kolluk kuvvetleri'ni ti'ye almak, onların kendini beğenmiş budalalıklarını açığa çıkarmak için irili ufaklı hırsızlıklar yapmaya adamış bir 'anarşist' roman kahramanıydı. Bizim, yani Açık Radyo'cularınsa herhalde son düşüneceğimiz şey olurdu 'kolluk' görevi yapmak. Lüpen'lerin muhatabı *biz* olamayız yani.

Radyonun arşiv dolabını kilit altına almak ise, herkesi onursuzlandıracak 'absürd' bir davranış olur. (Şifreli kilidin kodu da "813" olurdu herhâlde.)

Sevgili Arsen Lüpen(ler),
Bir çözüm önerimiz var: Bizim görebildiğimiz kadarıyla, radyonun ortak malvarlığından son zamanlarda eksilen 35 kadar CD'nin listesini aşağıya çıkardık. Bunları bir şekilde bizim görebileceğimiz bir yere bırakır ya da bize yollarsanız hepsinin kopyalarını en kısa zamanda çıkarır ve bu 'özel koleksiyon'u aynı yere bırakır veya yollarız. Böylece, hem siz sevgilinizle ya da yalnız başınıza dilediğiniz gibi müzik dinlersiniz, hem de radyocular sevgilileriyle, dostlarıyla ya da yalnız başlarına bu zenginlikleri paylaşmaya devam etmiş olurlar. Sanırız bu formüle Lüpen bile gülümser ve şık bir reveransla karşılık verirdi.
Sevgilerle,
Açık Radyo

Açık Radyo

2001.

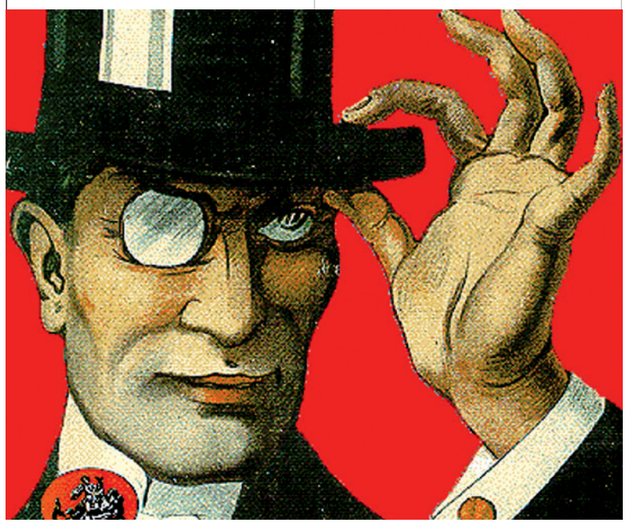

Fransız yazar Maurice Leblanc'ın unutulmaz karakteri, kibar hırsız Arsen Lüpen.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aslan Manav

Merhaba! Bizlere güzel müzikler dinletip yaşamsal gereksinimlerimizi dile getirdiğiniz için teşekkür ederim. Benim işim meyve sebze satmak, yani manavcıyım ve sizleri toplumun sadece entelektüel çevreleri değil manavcılar bile zevkle dinliyor. Olanağım olsaydı bir katkı da ben sunardım ama bugün radyonun sesini biraz yükseltmek istiyorum. Kendinize iyi bakın, sizleri seviyorum.
Maltepe'den Aslan Manav

Aslan Manav
Dinleyici Mektubu
26 Şubat 2005.

At

Bidâyette eti için avlanan, şimdilerde ise AB standartlarına göre ticareti artık aleniyet kazanan kasaplık hayvan. Mağara devri ve bugün arasında da mesela 'Sur dibi'nde kaçak kesimi ve yurt sathında el altından ticaretinin aksamadan devam ettiği 'Nallı Kuzu'.

Bir de kadınlı erkekli muhtelif hemcinslerimizin çoluk çocuk üstüne çıkıp, oturup 'adam' olmaya çalıştıkları 'binek-hizmet hayvanı' olduğu, muhayyile biraz zorlanırsa eklenebilir. Bu husus tartışmalıdır. Muhtelif 'binicilere' bakıldığında 'adam olamadıkları' hemen görülebilir.

Bu netameli mevzuu bir orta yol bularak tatlıya bağlarsak; at, insan kadar iyi ve insan kadar kötü bir aynadır. Hem hayattan dileğimiz olan 'murat'tır, hem kâbusumuz 'karabasan'. Birilerinin bir zamanlar söylediği gibi: "Önü ısırır, arkası teper, ortası da oturmaya çok rahat değildir". Tıpkı hayat gibi... Ama vardır. Dener dururuz.

Mahir Başdoğan

17. yy. Hint-Moğol İmparatorluğu'ndan bir at figürü. Guimet Müzesi, Paris.

Athlitiki Enosis Konstantinoupoleos

AEK, İstanbul Spor Birliği. Yunanistan'ın köklü ve afili kulüplerinden. Renkleri sarı - siyah. Amblemleri iki başlı kartal; başlardan biri Roma'ya, diğeri İstanbul'a bakıyor. Önceleri Bizans İmparatorluğu tarafından kullanılan amblem, halen Rum Ortodoks Kilisesi tarafından da kullanılıyor.

1924 yılında İstanbul'dan Atina'ya göçmek durumunda kalan bir grup Rum genci tarafından kurulan AEK'nın yönetim kurulu, Kulübün 80. yıldönümünde "bu günü tarihimize ve kültürümüze uygun şekilde kutlayacağız" dedi ve Galatasaray Kulübü ile de anlaşarak, önce İstanbul'da, sonrasında Atina'da olmak üzere iki dostluk maçı organize etti.

İstanbul kökenli Rumlar için bir kulüpten öte mana ifade eden AEK; Yunanistan'da bu özelliğinden dolayı diğer rakip kulüpler tarafından 'Türkler' ve 'kadınlar' lakaplarıyla 'aşağılanmaktan' kurtulamadı. İstanbul'daki yıldönümü maçında da bir grup Galatasaraylı taraftarın maç içinde yaptıkları 'Fatih Sultan Mehmet', 'Burası İstanbul' tezahüratı ile arada kalmışlığın iyi bir göstergesi oldular. Bu kakofoniye verilen en iyi cevap ise, maç vesilesiyle İstanbul'a gelen, 34 yıl önce 'memleketinden' göçmüş AEK takımı malzemecisi Koço Karidopulos tarafından verilmişti: "Memleketimi çok özledim. Çok sevinçliyim. Aslında Fenerbahçeliyim."

Çift başlı kartalın başlarından biri Roma'ya, diğeri İstanbul'a bakıyor.

AEK 83 yaşını doldurdu. Belki de AEK'yı kuranlar Galatasaray'lıydı, Fener'liydi, Pera'lıydı, Vefa'lıydı, İstanbulspor'luydu... Ama işte, AEK'yı kuranların gidişiyle, bizim bir rengimiz soldu, Atina'ya başka bir renk oldu. Yalnız İstanbullu gençlerin renkleri hiç değişmedi. Ne İstanbul'da ne Atina'da. Evet, İstanbulspor'un renkleri de sarı-siyah. AEK'nın da olduğu gibi...

Tan Morgül

Athlitiki Enosis Konstantinoupoleos futbol takımı.

Atom Bombası

"Bir kimsenin hayal ettiğini başkaları gerçeğe çevirebilir." Jules Verne bu sözcükleri yazarken büyük olasılıkla, ne kadar doğru söylediğinin farkında değildi. Denizaltılar ve uzay gemileri hakkında yazdıklarının birçoğu başkaları tarafından gerçeğe dönüştürüldü. Hatta kendisinin hiçbir zaman hayalini bile kuramayacağı birçok icada da esin kaynağı oldu. Geçen yüzyılın başında, tüm insanlığı yok edebilecek bir silah da insan aklının alamayacağı bir şeydi. Ancak, sadece 40 yıl geçtikten sonra ilk atom bombasının üretilmesiyle bu gerçek oldu. (Yaratıcılarının ona verdiği takma isimle *'The Gadget'*, yani 'Aygıt', gezegendeki güç dengesini hızla değiştirecek ve askerî üstünlük için çok tehlikeli yeni bir yarış başlatacaktı.)

> "Geçen yüzyıl başında insanlığı yok edebilecek bir silah, aklın alamayacağı bir şeydi. Ancak, sadece 40 yıl sonra ilk atom bombasının yapılmasıyla, bu, gerçek oldu."
> (Joseph Rotblatt, fizikçi ve barış aktivisti.)

Peki, bombanın yaratıcıları hakkında ne biliyoruz? Ne tür bir insan böyle canavarca bir projede çalışmayı tercih eder? Bu kişilerin kişisel güç ve şöhret uğruna atomun parçalanmasıyla açığa çıkan gücü serbest bırakmaya hazır, şuursuz insanlar olduklarını düşünmek kolay olurdu. Ancak gerçekte birçoğu bu projeye, bu yıkıcı cini şişesinde tutmaya yardımcı olacaklarına inandıkları için katılmıştı. Bunlardan biri, Los Alamos'taki Manhattan Projesi'ne katılan en genç bilim insanlarından Joseph Rotblat'tır.[1] 98'inde olmasına rağmen aklı da, bedeni de olağandışı çevik görünüyor. Diğer faaliyetlerinin yanı sıra, hâlâ, 50 yıl önce nükleer silahlanma yarışına karşı kurulmasına yardımcı olduğu, seçkin akademisyenlerin bir araya geldiği bir organizasyon olan Pugwash için çalışıyor. 1995'te Rotblat ve Pugwash, Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldüler.

Joseph Rotblat, Vicdan Muhasebesine Rağmen Bombanın Üretim Sürecine Nasıl Çekildiğini Anlatıyor:

"Tabiatım gereği kuşkucu değilim, tam tersine benim tabiatım temelde insanın iyi olduğuna inanmaktır. Her zaman insanın iyi olduğu varsayımıyla hareket ederim; ta ki insanların iyi olmadıklarını görmeme yol açacak tatsız bir deneyim yaşayana kadar. O zaman bunu eleştiririm; ama esas olarak yaklaşımım pozitiftir.

Belli ölçüde bu, insanların kişisel geçmişlerine kadar uzanır. Benim durumumda, erken çocukluk dönemime kadar geri gitmeniz gerekir ki çok mutsuz bir çocukluktu bu. Bunun başlıca nedeni, tüm çocukluğumun, doğduğum yer olan Polonya'da, ben beş yaşındayken başlayan ve 1920'ye kadar devam eden Birinci Dünya Savaşı'na denk gelmesiydi. Çocukluk yıllarım savaş sırasında yaşanan korkunç olaylarla dolu. Yaşadığım kişisel deneyimler açlığa, hastalığa, zulme ve insan doğasının ancak böyle bir savaşta ortaya çıkabilecek, olumsuz yanına dair düşünebileceğiniz her şeye ilişkindi. Savaş karşıtı olmam şaşırtıcı olmamalı. O dönemde, bilimkurgu, özellikle de Jules Verne'i okuyarak bilime ilgi duymaya başladım. Bilimkurgu hayal gücümü kamçıladı ve bu sayede bilimin büyük potansiyelini görebildim. Kurgunun gerçekliğin içine aktığını gördüm. Henüz küçük olduğumdan, şöyle bir sonuca vardım: hayatta kalma mücadelesi uğruna acı çekiliyor ve muazzam olasılıklar sunan bilim var. Bu nedenle bilimi insanlığın yardımına sunabilmek için bilim adamı olmam gerektiğini hissettim. Başka bir deyişle; en başından itibaren, sadece bilgiyle ilgilenen saf bilim adamı olarak başlamadım; bir amacım olması gerektiğini hissediyordum ve bu amaç da insanlığa yardım etmekti.

Joseph Rotblat ve Atom Bilimcileri Bülteni editörü Ruth Brown.

Açık Üniversite

Bilim adamı olma yolunda çok büyük zorlukla karşılaştım. Tüm koşullar aleyhime olduğu için neredeyse bir bilim adamı olamıyordum. En basitinden, adam gibi bir eğitim alma şansına sahip olmadım. Polonya'da üniversiteye gitmek istiyorsanız önce liseye devam etmelisiniz. Mezun olurken diploma verirler ve lise tabii ki tam gündü; savaş yüzünden, ailem ve ben kendimizi öyle koşullar içinde bulduk ki bayağı erken yaşta geçimimi sağlamak için çalışmak zorunda kaldım. Bu nedenle hiç doğru dürüst bir eğitim alamadım. Ben de geceleri kendi kendime ders çalışmaya başladım. Diğer alanlardan ziyade fiziğe ilgi duyduğum için, en başında kendi kendime çalışmam yetersiz oluyordu. Neyse ki bir başka okul buldum; Varşova'da Polonya Açık Üniversitesi, adından da anlaşılacağı üzere lise diplomasını şart koşmuyordu. Üstelik dersler akşamdı; bu da benim için biçilmiş kaftandı. Hem çalışıp para kazanabiliyor, hem de okula devam edebiliyordum.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

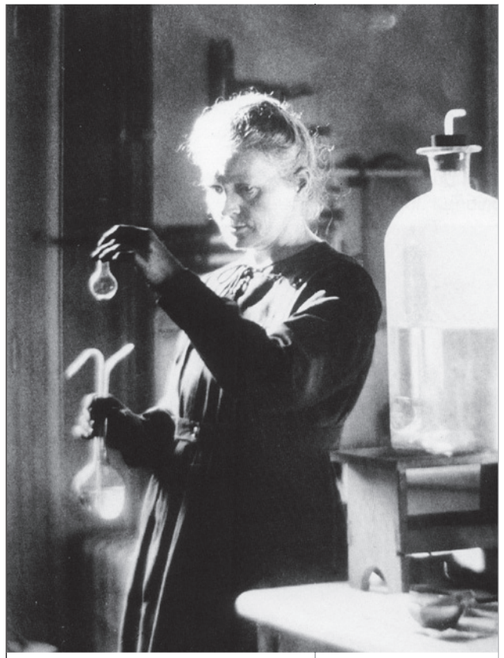

Marie Curie, *1867-1934.*

İşin hoş tarafı, okula devam ederken beni kanatlarının altına alan kişi, radyoaktivite ve nükleer fizik alanında dünyada en önde gelen fizikçilerden biriydi. Nükleer fizik o zamanlar daha yeni ortaya çıkmakta olan bir alandı. O zamana kadar daha çok radyoaktiviteden ibaretti. Radyoaktivite Fransa'da Polonya'lı kadın fizikçi Marie Curie tarafından keşfedilmişti ve hemen sonra Varşova'da bir radyoloji laboratuarı kurulmasına karar vermişlerdi. Marie Curie Paris'te çok fazla işi olduğu için en iyi öğrencilerinden ikisini işleri devralsınlar diye oraya göndermişti ve bunlardan biri de Polonya Açık Üniversitesi'nde benim profesörümdü.

Liverpool ve Siklotron

Daha o zamanlarda bu alanda ufak tefek isim yapmaya başlamıştım. İnsanların dikkatini çeken birkaç buluş yapmış, fakat o zamana kadar Polonya dışına çıkmamıştım; dış dünya hakkında birşeyler öğrenmenin önemli olduğunu düşünüyordum. Böylece yurtdışında bir yıllık araştırma bursu almayı başardım; iki davet almıştım. Biri Paris'te Marie Curie'nin kızı Irene ile damadı Frederik Juliot'dandı. Frederik bana yazıp, gelmem için davet etti; bu çok cazipti, çünkü zaten bu laboratuarla bağlantılarım vardı ve üstelik daha önce Polonya'nın dışına hiç çıkmamış olduğumdan Paris tabii ki çok cazipti. Diğer davet ise tam zıddı bir yerden, Liverpool'dan gelmişti. Liverpool, hakkında okuduklarıma göre o devirlerde hiç de turistik bir yer sayılmazdı. Ve bir ölçüde önemli olan bir başka husus ise hiç İngilizce bilmememdi, biraz Fransızca biliyordum. Tüm şartlar Liverpool'un aleyhineydi. Yine de Liverpool'u seçtim zira bunun iyi bir nedeni vardı. O devirlerde nükleer fizikte iyi çalışmalar yapmak istiyorsanız siklotron denen bir hızlandırıcı makinenizin olması gerekiyordu. Polonya'da nükleer fizik alanını geliştirmek benim için bir tutkuydu ve siklotron yapmak için gerekli kaynakları bir şekilde elde etmeliydim. Ancak siklotronlar hakkında uzman olursam bunun çok faydası olacağını düşündüm. O zamanlarda James Chadwick Liverpool Üniversitesi'nde bölüm başkanıydı. Nobel ödüllü, nötronu keşfeden büyük bir fizikçiydi ve Liverpool'da bir siklotron yapıyordu ve şöyle düşündüm "Liverpool'da olmak için doğru zaman." Liverpool'u seçmemin nedeni buydu. O tarihte bu kararımın hayatımı kurtaracağını bilmiyordum tabii.

Şubat 1939

Nature dergisinde[2] Meitner ve Frisch'in fisyonun keşfi hakkındaki yazısını okuduğumda Şubat 1939'du. Kısaca, bir uranyum atomunun nötronlarla çarpıştırıldığında ikiye bölündüğünü anlatıyorlardı. Bense bu süreçte daha fazla nötronun açığa çıkacağını düşündüm. O zamanlar ben de uranyumun saçtığı nötronlar üzerine bir araştırma yapıyordum. Şans eseri ben de o sırada uranyum ve nötronlar üzerinde çalışıyordum. Sözkonusu nötronları gözlemek için bir deney düzeneği kurmam fazla zaman almadı ve onları buldum. Bu gözlemi yapan biri olarak bunun nelere yol açabileceğini açıkça görebiliyordum. Bunun, hücre çekirdeğindeki enerjinin serbest bırakılmasına giden yolu açtığını, çünkü yeni nötronların başka yeni fisyonlara neden olacağını, bunun da daha fazla enerji açığa çıkaracağını ve çok muazzam miktarda enerjiyi açığa çıkartabilecek bir zincirleme reaksiyona yol açabileceğini görebiliyordum.

Ancak, daha sonra idrak ettiğim bir şey daha oldu, eğer bütün bu enerji çok kısa bir sürede ortaya çıkarsa, çok büyük miktarda enerjiye, büyük bir patlamaya, yani atom bombasına sahip olursunuz. Atom bombası fikri neredeyse o anda aklımda oluşmuştu. Bu 1 Şubat 1939'da oldu. Ancak, bu fikir aklıma geldiği anda önce unutmaya karar verdim. Kendimi insanlığa adamış bir bilim adamı olarak gördüğüm için, bir silah üzerine çalışma fikri benden çok uzak bir şeydi. Kesinlikle benim işim değildi. Bu sebeple onu derhal aklımdan çıkarmaya çalışmıştım. Ama yapamadım, çünkü diğer bilim adamlarının aynı ahlaki kaygılara sahip olmayabilecekleri fikri beni korkutuyordu. Özellikle Alman bilim adamları beni endişelendiriyordu, çünkü bir fikir olgunlaşmışsa birçok bilim adamı da aynı anda ona sahip olacaktır ve gerçekten de nötronların salınmasıyla ilgili gözlem, bu keşif konusunda benim çok önümde olan Juliot ve Curie'nin de aralarında bulunduğu birçokları tarafından zaten yapılmıştı. Böylece Alman bilim adamlarının da aynı fikre sahip olabileceğinden ve Hitler'in idaresi altında bombayı yapabileceklerinden korkuyordum. Savaş çıkacağını, Polonya'nın işgal edileceğini de biliyorduk. Bombaya sahip olursa Hitler'in savaşı kazanmasından korkuyordum. Yine de bunun benim işim olmadığını düşünüyordum. Bu içine düştüğüm ikilem, bu açmaz benim için korkunç bir dönemdi, herhalde hayatımda yaşadığım en kötü dönemdi. Ama sonuç olarak hayatta sık sık olduğu gibi; eğer aklınızı başınıza toplayıp ne yapacağınıza kendiniz karar veremezseniz eninde sonunda harici koşullar, ne yapmanız gerektiğini belirler. Bu sefer olan da savaşın patlak vermesiydi. 3 Eylül 1939'da Polonya'nın işgaliyle savaş patladı ve sonra Britanya savaşa girdi. Birkaç hafta içinde Polonya işgal edilmişti. Tüm Alman kudreti gözler önüne serilmişti; buna ilaveten bir de bombaya sahip olursa Hitler'in kesinlikle savaşı kazanacağına kani olmuştum. Bu da benim kesinlikle kabul edemeyeceğim bir şeydi; çünkü bu demokrasinin sonu olurdu.

Mantıksal Gerekçe: Caydırıcılık

O tarihte bombanın üzerinde çalışabilmek için mantıksal bir gerekçe geliştirmiştim. Ve bu mantığın dayandığı kavram, nükleer caydırıcılıktı; nükleer silahların günümüze kadar gelmesine sebep olan aynı kavram yani. Bomba yapılabilirse ve Hitler de bombaya sahip olursa, bu durumda onun bombayı bize karşı kullanmasını engellemenin tek yolunun bizim de bombaya sahip olmamız ve misilleme tehdidinde bulunabilmemiz olduğunu düşünüyordum. Bombayı yapmamız gerektiğine inanmamın sebebi de buydu. Kullanmak için değil -ve bu çok önemli- projeye katıldığım ilk andan beri benim fikrim bombanın hiçbir zaman kullanılmaması gerektiğiydi. Biz ona kullanımını engellemek için, Hitler'in bombayı bize karşı kullanmasını engellemek için ihtiyaç duyuyorduk. İşte bu sebepten dolayı projede çalışmaya başladım.

Nükleer caydırıcılık konusundaki görüşümün ne kadar aptalca olduğunu fark etmem çok zamanımı almadı. Bunun yanlış olduğunu epey erken fark etmiştim. Çünkü caydırıcılık rasyonel insanlarda işe yarar. Akıl ve mantığın sesini dinlerseniz işe yarar. Ancak Hitler mantıklı, rasyonel biri değildi. Caydırıcılık görüşümün Hitler'de bir işe yaramayacağına kaniydim. Ama bunu fark etmeden önce epey bir süre geçmesi gerekti.

İngiltere'de çalışmaya başladık ve 1940-41'de bombanın bilimsel açıdan yapılabilirliğini kanıtladık. Çalışacağını kanıtladık, ama çalışabilmesinin çok büyük bir teknolojik çaba gerektireceği sonucuna da vardık. Ve sonuç olarak 1941'de hemen hemen durma noktasına geldik, çünkü Britanya'nın savaşın ortasında bu muazzam girişimi karşılayabilecek gücü yoktu. Ama o sıralarda Britanya'dan Amerika'ya başka bir iş için giden bir arkadaşımız Amerikalı arkadaşlarına, bilim insanlarına bizim bulgularımızdan bahsetmiş. İşte bu, Amerikalılara yolu açtı. Onlar da birden bire birşey yapmaları gerektiğinin farkına vardılar. İşin tuhafı, kısa bir süre sonra Pearl Harbour baskını oldu, Amerika savaşa girdi ve tabii ki görüşleri tamamen değişti. 1942'de çalışmaları başlattılar.

O aşamada Amerikalılar Britanya'daki bilim insanlarının işbirliğine ihtiyaç duyuyorlardı çünkü onlara yardımı dokunacak birçok çalışma yapmış olduğumuzu biliyorlardı. Her halükârda kendimi

Niels Bohr, *1885-1962.*

Amerika'ya gidip onlara katılmak üzere davet edilmiş kişilerin arasında buldum.

Los Alamos'ta Hayat

New Mexico'daki Los Alamos kesinlikle olağanüstü bir yerdi. Genç bir bilim adamı olarak benim için cennet gibi birşeydi. Sürekli zorluklarla yaşamaya alışmış, pahalı malzemeye erişimi olmayan insanlarken, kendimizi paranın kesinlikle sorun olmadığı bir yerde bulmuştuk! Bir siklotrona ihtiyacınız varsa, ki bu benim için başarının zirvesiydi, bir istek formu yazmanız yeterliydi! Bir başka husus da, kendinizi daha önce sadece kitaplarda okuduğunuz kişilerle, kahramanlarınızla, örneğin Niels Bohr gibi insanlarla konuşurken bulabilmenizdi. Yemeğe oturduğunuzda Nobel Ödülü kazanmış insanlarla konuşuyordunuz. Bu benim gibi genç birisi için çok çok önemliydi. Tabii bu açıdan çok mutluydum, normal olarak da böyle bir ortamda çalışmaktan dolayı çok mutlu olmalıydım.

"İçine düştüğüm ikilem, benim için korkunç bir döneme yol açtı. Ama, hayatta sık sık olduğu gibi, aklınızı başınıza toplayıp kendiniz karar veremezseniz, ne yapacağınızı dış koşullar belirler. Bu sefer olan da savaşın patlak vermesiydi. Hitler'in kazanacağına kani olmuştum. Bu ise kesinlikle kabul edemeyeceğim birşeydi. Çünkü, demokrasinin sonu demekti."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yine de daha en başından itibaren çok mutsuzdum. Mutsuzdum çünkü bombayı yapmanın ne kadar zor olacağını ve bomba için gerekli malzemeyi üretmenin ne kadar büyük bir çaba gerektireceğini fark etmem çok zaman almamıştı. Kendi kendime şöyle düşündüm: Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm bu teknik üstünlüğüne rağmen ve bombalanmadığı halde bombayı yapması bu kadar uzun süre alacaksa, bu durumda Almanların içinde bulundukları koşullarda, sabah akşam hava akınları altında bombayı yapabilmeleri hiçbir zaman mümkün olamazdı. Ve o zaman düşündüm ki, Almanlar bunu yapamayacaksa, benim orada ne işim vardı? Burada olmamın tek sebebi Almanların bu bombayı bize karşı kullanmasından korkmamdı. Bunun gerçekleşmeyeceğini gördükten sonra neden burada kalacaktım ki? Yine de kaldım ve kalış sebebim bunun yeni birşey, yeni bir keşif olmasıydı. Yeni birşey ortaya çıktığında başka hangi yollardan buraya varılabileceğini bilemezsiniz. Belki de Almanlar bir kestirme yol bulmuşlardı; bunu ihmal edemezdim. Uzak bir ihtimaldi ama bunu ihmal edemezdim ve bu sebeple kalmam gerektiğini düşündüm. Ancak yine de mutsuzdum. Çünkü hâlâ yapmak istemediğim bir şeyi yapıyordum.

İlk atom bombası yapımının gerçekleştiği Manhattan projesini yöneten Enrico Fermi, *1901-1954.*

"Ben istifa edince meslekdaşlarımla tüm bağlantımı kestiler. Onlara yazamıyordum bile... Bombanın atıldığını BBC'de Truman'dan duydum. Şoke oldum!"

Projeden İstifa ve Tecrit

Benim için dönüm noktası 1944'ün sonunda geldi. Britanya bilimciler grubunun başı Chadwick Washington'a gitmişti, ancak zaman zaman Los Alamos'a gelip bizi ziyaret ederdi. Kasım 1944'te Los Alamos'a geldi ve Almanların kendi (atom bombası) projelerinden vazgeçtiklerine dair yeni bir istihbarat aldığını söyledi. Gerçekte çok daha önce vazgeçmişler, fakat biz bunu bilmiyorduk. Chadwick bunu bana söylediğinde Almanların bu iş üzerinde çalışmadığına dair kesin delil oluyordu elimde. Ben de ona hemen söyledim, projeyi bırakıyorum diye.

Tepki olağanüstü oldu! Evet, bunu asla unutmayacağım. (Chadwick'e) istifa edeceğimi söyledim. "Peki, tamam" dedi. Benim gerekçelerime katılmıyordu ama görüşlerime saygı duyardı. İstihbarattakilere ayrılma kararımı ileteceğini söyledi. Ertesi gün onunla buluştuğumda yüz ifadesinden bazı şeylerin felaket yanlış gittiğini okuyabiliyordum. Sebep, daha sonra yavaş yavaş ortaya çıktı; Amerikalılar benim casus olduğumu, bir Sovyet casusu olduğumu düşünüyorlardı. Beni arkadaşlarıma projeden ayrılış sebebimi söylememem konusunda zorladılar; çünkü söylersem bunun onların moralini bozabileceğini düşünüyorlardı. Biraz yaramaz olduğum ve kurallara da pek uymadığım için -kuralları sevmemellerinde bana karşı kozları vardı. Açıkçası, eğer isterlerse beni tutuklayabilirlerdi. Meslekdaşlarımla bütün bağlantımı kestiler ('ihtilattan men' ettiler). Onlara yazamıyordum bile çünkü mektuplarım sansürleniyordu. Böylece Aralık 1944'ten Ağustos 1945'e kadar geçen sürede projede neler olup bittiği konusunda bir fikrim olmadı...

Bombanın atıldığını, BBC'nin Hiroşima'nın yok edilişini Başkan Truman'ın ağzından anons ettiği zaman öğrendim. Şok ve korku duydum. Çok kötü bir andı, çünkü hâlâ umudum vardı. Öncelikle bombanın hiç çalışmayabileceğini düşünüyordum. Herşey yalnızca spekülasyondan ibaretti. Çalışmama ihtimali vardı ancak çalıştı. Daha sonraki umudum ise, çalışsa bile sivil halk üzerinde kullanılmayacağı idi. Ama kullandılar. Şoke olmuştum. Gelecekte olabilecek gelişmelerden korkuyordum.

Nükleer Bombaya Karşı Mücadele

Neler olacağını görebiliyordum. Niels Bohr beni ikna etmişti. Onunla sık sık konuşurdum. Amerika'nın Sovyetler Birliği'ni nükleer enerji üzerinde işbirliği yapmaya ikna etmek yerine bombayı kullanmasının sonuçlarının neler olacağını öngörmüştü. Bir silahlanma yarışı olacaktı. Rusların ellerini kollarını kavuşturup öylece durmayacağını görebiliyordunuz. Onlar da bombayı geliştireceklerdi ve sonra hepimiz hidrojen bombasınının geliştirildiğini de biliyorduk. (Niels Bohr'dan) Yaklaşmakta olan silahlanma yarışını öğrenmiştim ve bu beni gelecek hakkında müthiş endişelendiriyordu. Ve bu nedenle bunun gerçekleşmesini durdurmak için birşeyler yapmam gerektiğine karar verdim.

Söylemeliyim ki, bunun tamamiyle yeni bir dünyanın başlangıcı olduğunu görebiliyorduk. Ancak, insan ırkının varlığını tehdit edebilecek bir düzeye geleceğini düşünmüyordum doğrusu. Bir şehri yok edebileceğini biliyordum, ancak insan ırkını tehdit edebilmek için bu bombalardan yüz bin tanesine gerek olduğunu sanıyordum. Bunlardan yüz bin tanesine neden ihtiyacımız olabileceğini hayal bile etmemiştim. Hangi amaçla? 1945'te bile bu safhaya erişeceğine inanmıyordum ama oldu işte. Onbeş yirmi yıl gibi bir sürede bu kadar silaha sahip olduk ve insan ırkı tehdit altında kaldı."[3] **(Bkz; Dünyayı Kurtaran Adam, Enola Gay, Russell-Einstein Manifestosu)**

Çev; Evren Dağlıoğlu. Ömer Madra.
www.acikradyo.com.tr.
12 Temmuz 2005.

[1] Joseph Rotblat, dünyada ilk kez nükleer silahların yapımına yönelik Manhattan Projesi'nde görev yapan en genç fizikçiydi. Daha sonra projeden vicdani nedenlerle ayrıldı. 1995'te, nükleer silahsızlanma için çalışan Pugwash ile birlikte Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. 2005 yılında 98 yaşında ölene kadar aktif olarak nükleer silahsızlanma amacıyla çalıştı. Rotblat 1988'den 2004'e kadar her yıl Mordechai Vanunu'yu **(Bkz; Mordechai Vanunu)** Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterdi.

[2] Lise Meitner, O.R. Frisch; "Disintegration of Uranium by Neutrons: a New Type of Nuclear Reaction" *Nature.* Sayı: 143, 11 Şubat 1939. (s. 239-240)

[3] Bu metin Radio Nederland'dan Michele Ernsting'in, atom bombasını icat eden Joseph Rotblat ile gerçekleştirdiği mülakattan alınmıştır. Russell-Einstein manifestosunun 50. yıldönümünde yayınlanan özel program Türkçeleştirilerek Radio Nederland'ın gönderdiği seslerle 9 Temmuz 2005 tarihinde Açık Radyo'da yayınlandı. Mülakatın tam metni 2005 yılında *Spokesman* dergisinin 85. sayısında yayınlanmıştı.

Auschwitz

Amerika
1942 yılında Amerikan hükümetine gönderilen telgrafta Avrupa'daki Yahudilerin gazla öldürülmekte olduğu yazılıydı. Telgrafta mesajın müttefikler arasındaki Yahudi kökenli liderlere ve New York'taki hahama aktarılması rica ediliyordu. Mesaj, müttefik olmanın getirdiği olağanüstü durumlar sebep gösterilerek ve yardımcı olmanın imkânsız olduğu gerekçesiyle kimseye iletilmedi.

Arbeit Macht Frei
Auschwitz'in duvarlarında bu yazı asılıydı. "Çalışmak özgürleştirir."

Beslenme
Günde 350 gram ekmek, yarım litre kahve, akşam yemeğinde bir kap şalgam ve patates çorbası. Auschwitz'in menüsü bir insanı üç ay içinde açlık sınırına getirecek şekilde tasarlanmıştır. Hastahane blokları açlık sınırındaki insanların ölümü beklemeleri için hizmete hazırdı.

Blok 10
Tıbbi deneylerin yapıldığı onuncu blok aynı zamanda fahişelerin tutulduğu yerdi.

Direniş
Auschwitz'de direniş zordu, ama imkânsız değildi *Sonderkomando,* yani Yahudi mahkûmlardan kurulan ve mahkûmların gaz odalarına sessizce gitmesini sağlayan güvenlik timine mensup 300 mahkûm, 7 Kasım 1944 tarihinde bir isyan çıkardı. Askerleri taşlayarak kaçırdıktan sonra 4 numaralı krematoryumu havaya uçurdular. Çatışma sonucunda hayatta kalan 200 *Sonderkomando* alevli silahlarla öldürüldü

Doktorlar
Yaşatmak onların elindeydi. Ama genelde öldürmeyi tercih ederlerdi.

Dün ve Bugün
Yahudi soykırımı dünya tarihinde tek ve benzersiz bir olay değildi. Dün olan ve bugün de dünya üzerinde yaşanan soykırımlardan sadece biriydi.

Auschwitz menüsü, insanı üç ayda açlık sınırına getirecek şekilde tasarlanmıştır.

"Çalışmak özgürleştirir".

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Failler
Auschwitz depolarındaki binlerce kıyafet ve ayakkabı ihtiyaç sahiplerine, çocuk ve gençlere dağıtıldı. Bu kadar çok giysi ve ayakkabı, nereden geliyordu? Merak eden olmadı.

Hukuk
Kurşuna dizmek hukuken yasaktır. Bu kural gaz odaları ve fenol iğneleri için geçerli değildir.

İğneler
İğneler sayesinde bir mahkûmu öldürmek sadece 2 dakika ve 22 saniye sürüyordu

Kaçış
Auschwitz'den kaçış imkânsız değildi. 600 kişi kaçmayı başardı. Bunların 400'ü yakalandı. Bir kaçak yakalandığında önce işkence edilir, ardından sırtında "yaşasın, geri döndüm" yazısıyla ortalıkta dolaştırılır, sonra da herkesin önünde asılırdı.

Krematoryum
Gaz odasının bitişiğindeki krematoryum 24 saat içinde 1440 cesedi yakma kapasitesine sahiptir. Gaz odasının girişinde bir de soyunma odası vardır.

Kurbanlar
Üç kişi üç sandalyeye oturtuldu
Üç boyun üç ilmeğe geçirildi
İki yetişkin yaşasın özgürlük diye bağırdı
Çocuk sessizdi
Sandalyeler devrildi

Lisan
Kullanılan resmi dil, gerçeği çarpıtmak için kullanıldı.

Müslümanlar
Auschwitz argosunda, açlıktan ölmek üzere olan insanlara verilen ad.

Neden?
Susamıştım. Pencerenin hemen dışında bir buz sarkıtı gördüm. Koparmak için elimi uzattım. Kapıdaki asker beni durdurdu. "Neden?" diye sordum. Asker cevap verdi: "Burada neden diye birşey yoktur."

Ordnungs Diest
Düzen polisi: Alman kontrolündeki Yahudi 'düzen polisleri' insanlar toplama kamplarına aktarılana kadar Yahudi mahallelerinde düzeni sağlamak ve çıkışı engellemekle görevlidir.

Pislik ve temizlik
"Bizler köleyiz. Her hakkımız elimizden alındı. Ölüme mahkûmuz. Ama hâlâ tek bir gücümüz var, reddetmek, razı olmamak. Ve bunu sonuna kadar savunmalıyız. Bu yüzden, kirli sularda sabunla yüzümüzü yıkamalı ve ceketimizle kurulanmalıyız."
Levi

Bitlerin temizlenmesi, çöplerin yakılması - bu bürokratik terimler insanların yakılmasına dair kullanılan resmi kodlardı

Seçme hakkı
Auschwitz'e getirilen trenler dolusu insan ayakta beklerken Dr. Mengele ıslık çalarak aralarında dolaşır, hayatta kalacakları sola, gaz odasına gidecekleri sağa ayırırdı.

Auschwitz toplama kampının kurtarılmasının 60. yıldönümünde yapılan törende, kamptan kurtulanların gözyaşları.

"Biz köleyiz. Her hakkımız elimizden alındı. Ölüme mahkûmuz. Ama hâlâ tek bir gücümüz var: reddetmek, razı olmamak. Ve bunu sonuna kadar savunmalıyız."

Soru
Hâkim sordu: "Yani Auschwitz'de görev yapan herkesin iyi ya da kötü olmayı tercih etme hakkına sahip olduğunu mu söylüyorsunuz?"
Dr. Lingens cevap verdi: "Evet, aynen bunu demek istiyorum".

Tanrı
Tanrı varsa bütün bunlar nasıl, neden?.... Tanrı Auschwitz'de nerelerdeydi?

Umut
Din adamları Auschwitz'de mahkûmların kollarına dövmeyle kazınmış numaralarından fal bakarlardı.
"Koluna bakayım, numaran onyediyle bitiyor. Bir oğlan çocuğunun erkeğe dönüştüğü yaş. Burada ölmeyeceksin."

X ışını
10. Blokta kadınlar ve erkekler X ışınıyla kısırlaştırılıyordu.

Yarın sabah
'Yarın sabah' Auschwitz argosunda 'asla' sözcüğünün yerine kullanılırdı.

Zenginlik
"Pantolonum düşmesin diye kemere ihtiyacım vardı. Çöpleri karıştırırken üç parça kısa ip buldum. Biribirine ekleyip belime bağladım. Kamptaki en zengin kadın bendim."
Olga Lengyel

Zyklon B
Böcek öldürücü ve dezenfektan olarak üretilen bu gaz Auschwitz'e giden trenlerde kullanılır, böylece yolcuların bir kısmı kampa varmadan ölmüş olurdu.

Heimrad Backer[1]

Der. Çev; Erhan Altan. Selda Saka.

[1] Heimrad Backer; *Tutanak.* Çev: Saka, Erhan Altan, İstanbul: Dünya Yayınları, 2005.

Avrupa Cazı

Herşey 1918 Şubat'ında, James Reese Europe'un, 369. Piyade Alayı'nın 'Hellfighters' ismini taşıyan Ragtime grubuyla birlikte 25 Fransız şehrini ziyaret edip konserler vermesiyle başladı. Aslında tam olarak bir Ragtime grubu değildiler, ama çaldıkları müzik Ragtime'a çok yakındı. Hellfighters, Amerikan ordusunun, daha doğrusu o alayın resmî bando takımıydı. Dolayısıyla, ilahiler ve askerî marşlar çalan bir gruptu. Ragtime ve dans müziği, repertuarlarının sadece bir bölümüydü, ama Avrupa'da verdikleri konserlerde ön plana çıkardıkları buydu. Senkopasyon, müziğin sololara açık oluşu, çalanların müziğe bireysel katkıları, o zamana kadar sadece Avrupa klasik müziğinin daha katı kurallarına alışmış Avrupalı dinleyiciler için bir şoktu elbette. Marşları bile bir Avrupa bandosundan çok daha farklı yorumluyorlardı.

Alayın Amerika'ya dönüşünün güzel bir tablosu vardır: New York limanına indikten sonra 5. Cadde boyunca Manhattan'da yürüdüler. Böylece ilk defa zencilerden oluşan bir geçit töreni yapılıyordu New York'ta. Askeri marşlar çalarak başladılar yürüyüşlerine... Yolda askerler eşlerine, ailelerine, sevgililerine kavuşmaya başladıkça, çaldıkları müzik de değişmeye başladı; sonunda 125'ci Cadde'ye yani Harlem'e geldiklerinde müzik tamamen caza dönüşmüştü ve artık sokaklarda onların dönüşünü kutlayanlar için çalmaya başlamışlardı. Bu, Amerika'da zenciler için çok önemli bir andı ve James Reese Europe da bu başarının sembolüydü.

O tarihlerde Avrupa'yı dolaşan sadece James Reese Europe değildi. Original Dixieland Jazz Band, Buckingham sarayında Kral 5. George'un huzurunda bir konser vermişti. Avrupalılar, cazı bu saydığımız gruplar gibi Avrupa'da turneye çıkan müzisyenlerden

James Reese Europe.

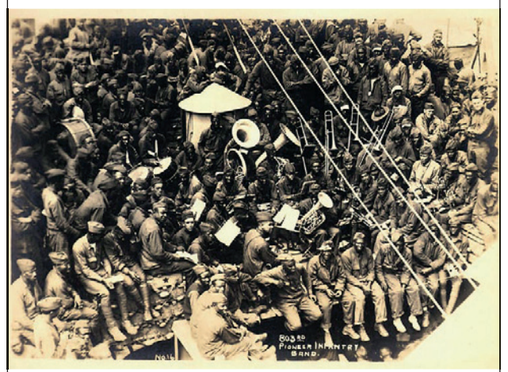

369. Piyade Alayı 'Hellfighters' orkestrası.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dinleyip tanıdılar, ama aynı zamanda zencilerden oluşan revülerle turneye çıkan ve caz çalan orkestralardan da bu müziğe aşina olmaya başladılar. Bu, cazın Avrupa'ya ilk geliş yollarından biriydi. Revülerde her zaman caz müzisyenleri olurdu. Bu gruplar o aralar Avrupa'da çok popülerdi. İngiltere, Fransa, İtalya, İsviçre'de çaldılar. Bu arada, Avrupalı bestecilerin de Amerikan müziğinden etkilendiklerinden bahsetmek lazım. Amerikan müziğinden etkilendiğini söyleyen ilk besteci Brahms oldu. Amerika'ya yaptığı bir yolculuğun arkasından yazdığı anılarında zencilerin söylediği ilahilerden bahsediyordu. Ravel ve Debussy de etkilenenler arasındaydı.
Haziran 1919'da Will Marion Cook 'Southern Syncopated Orchestra'sı ile Avrupa'da turneye çıkmış, bundan hemen önce de Sydney Bechet'yi işe almıştı. Bechet sonra Avrupa'da kaldı ve İsviçreli orkestra şefi Ernest Ansermet ile tanıştı. Ansermet daha sonra "geleceğin müziği bu olacak işte" diyerek klarnetçi Sydney Bechet'yi öven bir makale yazdı.

Emekleme Dönemi

Araştırmaya açık bir konu olsa da diyebiliriz ki Avrupa cazının ilk önemli siması Roman gitarist Django Reinhardt'tı... Django'nun liderliğinde Romanlar neden cazı bu kadar çekici buldular ve sonunda günümüzde hâlâ dinlenen, bir nevi kendi caz markalarını nasıl yarattılar? Doğudan geliyorlardı ve cazla bir şekilde benzeşen değişik müzikler çalıyorlardı. Orta Avrupalıların Klezmer müziği, Rus müziği gibi... Paris restoranlarında balalaykalar çalarlardı örneğin. Belki de Batı tarzında bir gam ve ritmik uygulaması olmayan Hint müziği geleneğinden geldikleri için kendilerini caza bu kadar yakın hissettiler. Çünkü cazda da notalar 'kırık'tır, ritmler çok daha karmaşıktır ve klasik batı müziğine kıyasla dansa ve doğaçlamaya daha yakındır. Bu dönemde ressam bir arkadaşı Django'yu Nice'e çağırmıştı. İlkel resim sanatıyla ilgili biriydi.

Caz parçalarının çoğu Nazi Almanyasında yasak, 'dejenere, yoz müzikler' listesinde bulunuyordu. Alman zulmü Romanları da kapsıyordu. Django bir defasında pasaportu olmaksızın İsviçre'ye geçmeyi denedi. Nazi subayları onu durdurdular. Ama, geri çevirmeden önce bir hatıra fotoğrafı çektirmeyi ihmal etmediler.

Yapısı itibarı ile caz, bu sanatçılara doğal olarak heyecan veriyordu. Ona Louis Armstrong dinlettiği ve Django'nun ağlayarak hayatında o güne kadar onu bu kadar derinden etkileyen hiçbir müzik dinlemediğini söylediği anlatılır... 'İnsan Müziği' yani müziğin arkasındaki insanı hissettiren müzik olduğunu söyler bu dinlediğinin...

Django caz çalmak isteyen ilk Romandı ve 'Hot Club de France'da ona olağandışı bir beşli ayarlandı; olağandışıydı çünkü bu beşli sadece yaylılardan oluşuyordu. Hot Club de France, Hugues Panassié tarafından başı çekilen 'Caz Kulüpleri Federasyonu'na verilen isimdi. Değişik şehirlerde caz severlerin caz dinleyebilecekleri küçük kulüpler kurulurdu ve çeşitli konserler düzenlerlerdi. Müzisyenleri davet ederler ve Fransa'da turneler organize ederlerdi. Bu ve bunun gibi diğer etkinliklerinin yanı sıra bir de dergi çıkarırlardı. Hot Club de France, Django'nun da sponsorluğunu üstleniyordu. İtalyan kökenli kemancı Stéphane Grappelli, Fransız ve Roman ritm ve bas gitaristlerden oluşan grubun kurulmasına önayak olmuşlardı. Bu grup da çok ilginçti, çünkü o güne kadar caz hiçbir zaman sadece yaylılarla çalınmamıştı.

1920'lerden önce, 1918 ve 19'da Avrupa'da caz duyulmaya başlanmıştı. Avrupa'da cazın başlangıcı veya 'emekleme dönemi' ise James Reese Europe'un 1919 yılında Avrupa'ya gelişiyle başladı diyebiliriz. Bu emekleme veya çocukluk dönemi de saksofoncu Coleman Hawkins'in Avrupa'yı terk edişiyle son buldu. Coleman Hawkins, Avrupa'ya caz çalmak için gelen Rex Stuart veya Sydney Bechet gibi isimlerden biriydi. O zamanın şartlarında grubunu getirmek zor olduğu için tek başına geldi Avrupa'ya. Paris, Belçika, Hollanda gibi birçok ülkede çaldı. Zenci olduğu için, giderek şiddetlenen Nazi tehdidini üzerinde hissediyordu ve 1939 yılında New York'a dönmek zorunda kaldı. Döner dönmez de onu Amerika'da çok kısa zamanda 'tenor saksofonun kralı' konumuna getirecek olan ünlü albümü *Body & Soul*'u kaydetti. Özetle cazın Avrupa'daki ilk döneminin 1919-1939 yılları arasındaki 20 sene olduğunu söyleyebiliriz.

II. Dünya Savaşı

Ardından II. Dünya Savaşı patlak verdi ama savaş sırasında bile Avrupa'da caz durmadı. Bu dönemde caz müziği farklı bir konum ve boyutta dinlenmeye devam edildi. O sıralarda moda olan caz parçalarının çoğunun bestecileri Yahudi kökenliydi. Dolayısıyla Nazi Almanya'sında bu parçalar siyasi rejimin *'Entartete Musik'* diye adlandırdığı ve Nazilerin çalınmasını yasakladığı 'dejenere, yoz müzikler' listesinde bulunuyordu. Öte yandan birçok Alman entelektüel, hatta askerler ve subaylar ise cazı severek dinliyorlardı... Caz bir yandan resmen yasakken, diğer yandan askerlerin verdikleri özel partilerde tercih edilen müzik konumundaydı. İtalya'da olan bitenler de bundan farklı değildi; İtalya'da da yasaktı caz. Ama insanlar tanınmamaları için şarkıların adlarını değiştiriyor ve bunların yerine İtalyanca sözcükler kullanıyorlardı. Mussolini caza karşıydı ama oğlu sonunda bir caz piyanisti olup çıktı. Django da Alman işgali sırasında kendini hiç güvende hissetmiyordu; çünkü Alman zulmü Romanları da kapsıyordu. Bir defasında pasaportu olmaksızın İsviçre'ye geçmeyi denedi, ancak Nazi subayları onu durdurdular. Ama geri çevirmeden önce de birlikte bir fotoğraf çektirmeyi de ihmal etmediler: Django ve Nazi subayı hayranları! Mike Zwerin adında Paris'te yaşayan bir gazetecinin *Swing Under the Nazis* (Nazi Döneminde Swing) ismini taşıyan bir kitabı var. Rusların *'samizdat'* ları (yeraltı dergileri) gibi bir nevi. O dönemin Almanya'sında elden ele dolaşan fanzinlerin, yani elle yazılmış caz yazılarının toplandığı bu kitap insanı altüst ediyor; ama aynı ölçüde ilginç olan bu döneme ışık tutuyor.

Fransa

Avrupa'da cazın kaynağının Fransa olduğunu kabul edersek, bunu geçerli kılan üç - dört faktörden bahsetmek gerekiyor. Birincisi ve muhtemelen en az bilineni şu ki Fransa'da klasik müzikte hâlâ yaşatılan bir doğaçlama geleneği var. Paris konservatuarında org için doğaçlama dersleri veriliyor. Bu orgcular aslen kilisede çalmak üzere yetiştiriliyorlar ve kilisede seremoniyi yöneten kişinin ritmine uyabilmek için de kimi zaman doğaçlama çalmak durumunda kalabiliyorlar. İkinci faktör de aslında bir bakıma klasik müziğe bağlı. Fransa'da nesiller boyunca Ravel, Debussy gibi pek çok besteci cazın 'sound', ritm ve renginden etkilenmişti; ve bu yeni müziğe kendi müziklerinde yer vermeye başladılar. Fransa'yı Avrupa cazının doğuş yeri yapan sebeplerden üçüncüsü de elbette Fransa'nın genel entelektüel ortamı ile ilgili. Fransa'da ressam, filozof, yazar, koreograf, yönetmen gibi entelek-

Louis Malle'in yönettiği *Ascenseur pour l'échafaud* adlı filmden bir sahne, *1958.*

tüellerden oluşan bir kesim, caz ritmlerini son derece etkileyici buluyordu. Caz çalınan yerlerin atmosferi bile farklıydı; klasik müzik konserleri ile vals, müzet yapılan 'dansing'ler arasında bir ortamdı bu. Yani entelektüel bir hava vardı, ama aynı zamanda ortam resmî de değildi, arada yanınızdakiyle sohbet edebiliyordunuz. Aslına bakarsanız caz çalınan yerlerin havası, 100 yıl öncesinin klasik müzik ortamlarından çok da farklı değildi. Mozart'ın yazmış olduğu mektuplar da bunu açıkça ortaya koyuyor. Mozart mektuplarında "dinleyiciler çaldığım melodileri beğendikçe konser esnasında coşkuyla ayağa kalkıp beni alkışlardı" diye anlatıyor ve bundan çok mutlu olduğundan, çünkü dinleyicisinin beğenisini hemen o anda aldığından bahsediyor. Ama bugün bir izleyici olarak bir klasik müzik konserinde böyle bir şey yapsanız, salondan atılırsınız. Dördüncü sebebe gelince, diyebiliriz ki Fransa'ya gelmek Amerikalılar için sosyal bir sınıf atlama anlamına da geliyordu. Amerika'da 'gece kulübü müzisyeni' iken, Fransa'da, İtalya'da, İngiltere'de, daha doğrusu Avrupa'nın neresine giderlerse gitsinler 'sanatçı' olarak karşılanıyorlardı. Şunu da eklemek gerekiyor ki cazcıların çoğu Afrika kökenli Amerikalılardı ve Amerika'da saygı görmeye hiç alışmamışlardı. Halbuki Avrupa'da birer beyefendi olarak muamele görüyorlardı; ve kendilerine hayranlık duyuluyordu. Ama burada bulamadıkları bir şey vardı ki o da müzikal anlamda 'heyecan'dı. Hemen hepsi müziklerini tazelemek, güncellemek, oradaki caz müzisyenleriyle yine birlikte çalmak için belli dönemlerde New York'a giderlerdi. Ama Fransa'da bulunmak hepsine de iyi gelirdi... Modern davulun önde gelenlerinden, bebop davulcusu Kenny Clarke Fransa'ya temelli yerleşmişti. Amerika'dan buraya çalmaya gelen müzisyenlere yardımcı oluyordu. Baştan beri davul Avrupa cazının en zayıf noktasıydı. İşte bunun giderilmesinde Clarke'ın büyük katkıları oldu. Hemen Fransız basçı Pierre Michelot ile ayrılmaz bir ikili oluşturdular. Clarke-Michelot ikilisinin ritm alanındaki beraberlikleri, bugün de Fransız caz kayıtları açısından büyük önem taşıyor. Miles Davis *Ascenseur pour l'échafaud* isimli Louis Malle filmine müzik yapması için 1957 yılında Fransa'ya davet edilmişti ve burada Fransız müzisyenlerle çalıştı. Davulda yine Kenny Clarke vardı, basta Pierre Michelot, ve yarı Fransız yarı Amerikalı tenor saksofoncu Barney Wilen. Düşük kaliteli

Ascenseur pour l'échafaud filminin başrol oyuncusu Jeanne Moreau ve filmin müziklerini yapan Miles Davis.

müzisyenlere karşı tahammülsüzlüğüyle bilinen Miles Davis'in bu kadar önemli bir kaydı Avrupalı, Fransız müzisyenlerle yapması, artık Avrupalı müzisyenlerin kalitesinin ispat edildiğini ima ediyordu. Eğer Miles Davis onlarla çalabildiyse ve bu kayıt için Amerika'dan müzisyen getirtmediyse, muhakkak iyi olmalıydılar.

Caz ve Sinema

Her ikisi de kayıt teknolojisinin getirdiği olanaklar sayesinde doğup gelişen caz ve sinema aslında benzer bir tarihi paylaşırlar. Cazın var olabilmesi için gerekli olan, yazılı partisyonlardan çok ses kayıtlarıdır. Sesin kaydı cazın yaygınlaşmasını, görüntülerin kaydı da sinemanın gelişmesini sağladı. Yani sinema ve caz, kardeş sanat sayılabilirler. Avrupalı yönetmenlerin de ilk tercih ettikleri müzik genellikle caz oluyordu. Amerika'da doğaçlama çalabilen cazcılar 'sessiz filmler' için müzik yapıyorlardı. Yani ekranda gördükleri sahnelere müzik uyduruyorlardı. Fats Waller ve Count Basie gibi isimler caz kariyerlerine, sessiz filmlere müzik yaparak başladılar. Hâlâ Bill Frisell gibi pek çok müzisyen bir filmin gösterimi esnasında canlı olarak müzik yapıyor ve bundan zevk alıyorlar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

60'lardan itibaren caz, Avrupalı film yönetmenlerinin ilk tercihi oldu.

Buster Keaton filmlerine de caz müziği yapılmış olması bize, özellikle ilk sessiz filmlerde o zamanki filmlerin akışlarının da aslında caza ne kadar yakın, hatta senkoplu olduğunu gösteriyor. Özetle, 60'lardan itibaren caz Avrupalı yönetmenlerin ilk tercihiydi. Miles Davis'in *Ascenseur pour l' échafaud* isimli film için yaptığı müzik ve Art Blakey'nin *Kaybolan Kadınlar* isimli çok ünlü bir diğer filme yaptığı müzik de dahil olmak üzere, birçok Avrupalı yönetmen, filmlerine müzik yapmaları için caz müzisyenlerini davet etti.

Caz Savaşları

Fransa'da bu sıralarda 'Erken Dönem caz sevenler' ile 'Modern caz sevenler' arasında çok ateşli bir savaş yaşanmıştı. Bu tabii bize bugün çok komik geliyor ama o zaman yaşananlar çok ciddi bir kavga, hatta bir kilisenin iki ayrı inanca bölünmesi gibi bir hizipleşme niteliğindeydi bile denebilir. O sıralarda Charlie Parker & Dizzy Gillespie, Paris Festivali'nde çaldılar. Hot Club de France'ın kurucusu ve direktörü Hugue Panassié o festivalde ilk kez Beebop sound'unu duydu ve şöyle bir açıklama yaptı: "Bu caz değildir!" Çünkü ona göre, caz 1930'larda bitmişti... **(Bkz; Bu Şimdi Caz mı?)** New Orleans'la başlayıp, erken swing dönemi ile sona ermişti. Beebop ise söz konusu bile edilemezdi. "Çaldıkları belki Çin müziğidir, belki çağdaş müziktir, ama cazla alakası yok" derken, Charlie Parker ve Miles Davis'e gönderme yapıyordu. Tabii Fransa'da ise tartışmalar politika gibi başka alanlara, kişilerin özel hayatlarına, ahlak anlayışlarına kadar girdi ve giderek çirkinleşti. Gerçi bugün artık o savaş bitmiş durumda, ama orada burada hâlâ savaşan bazı neferler yok değil. Bu biraz şuna benziyor; mesela savaş biter ama cengelin içinde bir yerde kaybolmuş olan Japon asker 20 yıl sonra ortaya çıkar ve savaşın bittiğini yeni öğrenir! Şimdi de asıl ürkütücü olan bunun modern uyarlaması; yani caz nedir, ne değildir diye anlatan insanların yeniden var olması...

İngiltere

Benzer şekilde, pek çok insan Amerikalılarla aynı dili konuştukları için Avrupa'da cazın Fransa'da değil de İngiltere'de başladığını bazıları bu müziği sevdi ve caz olarak kabul ettiler; böylece birbirine rakip iki kamp ve iki festival çıktı ortaya. Eğer cazın tarihine bakarsanız, her zaman cazın nerede başladığı ve nereye gideceği konusunda kesin fikirleri olan birilerine rastlarsınız... Sanatı ayrıştırmaya, kategorize etmeye çalışan insanlara... Aslına bakarsanız hiçbir çağdaş müzik cazsız olamaz ve caz da bunca değişik müziği bu kadar etkilediğinden dolayı kendisiyle gurur duymalıdır.

Fransa'daki bu ateşli caz tartışmaları Amerika'dakilerle aşağı yukarı benzer zamanlarda baş göstermişti. Fakat Amerika'dakiler çok daha yumuşak, çok daha iyi niyetli tartışmalardı; Fransa'daki gibi fiziksel kavgalar yoktu ortada.

Cazın tarihine bakarsanız, cazın nerede başladığı ve nereye gideceği konusunda kesin fikirleri olan birilerine daima rastladığınızı görürsünüz. Sanatı ayrıştırmaya, kategorize etmeye çalışan insanlara... Aslına bakılırsa, hiçbir çağdaş müzik cazsız olamaz. Tabii caz da bunca müziği etkilediği için gurur duymalıdır.

varsayabilirdi. Ama öyle olmadı. Bunun sebebi şuydu: İngiltere'deki müzisyenler sendikası, bire bir değiş tokuş olmadığı takdirde Amerika'dan caz müzisyeni getirmeyi yasaklamıştı. Bu da şu anlama geliyordu: İngiltere'ye gelip çalan her bir Amerikalı müzisyen karşılığında, bir İngiliz müzisyenine de Amerika'da iş bulunması gerekiyordu. Fakat özellikle 1940'larda ve 50'lerde, caz müziğinde, Amerikalı müzisyenler Avrupalı müzisyenlere göre çok daha iyi ve ileriydiler. Dolayısıyla böylesi bir değiş tokuş pek de mümkün değildi. İşte bu kural yüzünden Amerikalı cazcılar uzun süre İngiltere'de çalamadılar. Louis Armstrong ve Duke Ellington gibi ünlüler bile ancak bir revü veya bir vodvilin parçası olarak İngiltere'ye davet edilebilmiş ve bu şekilde konser verebilmişlerdi. Diğer bir deyişle, onlar müzisyen olarak değil ancak *'entertainer'* veya *'showmen'* olarak işe alınabilmişlerdi. Tüm bunların İngiliz müziğine iki farklı etkisi oldu... İngiltere'de uzun bir müddet, sadece erken dönem caz ve blues çalındı. Ve bu da ülkede birçok blues grubunun kurulmasına yol açtı. Bu blues hareketi de daha sonraları Amerika'yı istila eden İngiliz pop müziğinin temelini oluşturdu. Rolling Stones bir blues grubu olarak yola çıkmıştı ve Beatles'ın ilk dönem parçalarında da blues etkileri hissediliyordu. Yani bu kuralları koymakla müziği koruyucu bir önlem alınmıştı. Ama bu yasak kaldırılır kaldırılmaz, İngiltere kısa zamanda kendini toparladı. Örneğin Avrupa'nın en önemli caz kulüplerinden biri olan Ronnie Scott's Londra'dadır. Ronnie Scott's Thelonius Monk'tan Roland Kirk'e kadar geniş bir yelpazede çeşitli müzisyenleri en az iki hafta çalmak üzere davet ediyordu. Onlar da rahat bir ortamda çalışmaktan memnun kalıyor, şehri gezip görecek, dinlenecek vakitleri oluyordu. Tek bir gün, tek bir konser vermek belki müzikal açıdan iyi bir şey ama bir müzisyen olarak size iki hafta sürece çalmanın *'groove*'unu veremez. Çünkü bu sürede müzisyenler dinleyicilere ve ortama da alışmaya başlarlar. Bu da caz için önemli bir faktördür. Ronnie Scott İngiltere'deki modern caz hareketinin başını çeken bir müzisyendi. Zoot Sims tarzı 'cool' tenor saksofon çalardı. Yeni sound'lara hep açıktı. Prova yapacak yerleri olmayan müzisyenlere bile kapısı açıktı. New York'ta da bir zamanlar ortam böyleydi; pazartesi geceleri big band'ler ya sırf zevk için ya da yeni aranjmanları denemek için kulüplerde toplanıp çalarlardı. Ronnie Scott's da işte İngiliz cazı için bu işlevi gördü. Flamingo gibi başka kulüpler de vardı. Ancak Ronnie Scott's onlar gibi ticari değildi, bambaşka bir yeri vardı.

Hollanda

Dünyadaki en müzikal ülkelerden birisi de Hollanda... Nüfusa göre en fazla senfoni orkestrasının bulunduğu ülke olan Hollanda'da, çok erken dönemlerden başlayarak pek çok büyük şirket müzik etkinliklerine sponsor olmaya başlamıştı. Philips'in Yannis Xenakis'e Brüksel Dünya Fuarı için müzik siparişi etmesi gibi... Yani müzik bu ülkede son derece popüler bir konumda yer alıyor. Hollanda deyince akla önce nefeslilerden oluşan gruplar geliyor... Mekanik müzik de Hollanda'ya özgü bir kavram; Hollandalıların müzik kutusuyla ve zillerle yaptıkları müzik diğer Avrupa ülkelerine nazaran çok daha komplike ve farklı bir yere sahip. Ve bugün de bu konumunu korumaya devam ediyor. Dünyanın en önemli caz festivallerinden biri olan North Sea Jazz Festivali de Lahey'de yapılıyor. Bu ülke beste yapmayı, çalmayı teşvik edici ve gayet iyi çalışan bir destek yardımları sistemine sahip. Örneğin Hollandalı bir müzisyen bir kulüpte çalacaksa, ücretin yarısını devlet üstlenir, sadece diğer yarısını kulüp öder. Dahası, müzisyenler sağlık sigortasına, emeklilik haklarına sahipler. Bu konularda Avrupa'daki en gelişmiş sistemin Hollanda'da olduğunu söylemek mümkün.

Sistem özellikle sürekli bir işi olmayan *freelance* caz müzisyenleri için hayati önem taşıyor. Bu hareketin önde gelenlerinden biri de, kendi grubunu kurmadan önce Hollanda'daki pek çok caz müzisyeniyle çalan Willem Breuker. Breuker'ın eserleri büyük müzikalite içerdiği gibi, müziğinde caza, hatta Paul Whiteman geleneğindeki gibi yaylıları da içeren senfonik caza duyduğu derin sevgi hissedilir her zaman. İleri bir teknikle çaldığı soprano saksofonuyla yaptığı doğaçlama soloları zaman zaman içinde komiklikler barındırır.

Free Caz

Avrupa cazının gelişimine katkıda bulunan önemli unsurlardan biri de 'Free Jazz' oldu. Pek çok önemli müzisyen kendilerini free caz dinleyerek geliştirdi. Free caz derken; 1960'larda Sun Ra, Paul Bley, Bill Dickson, Cecil Taylor, ve belki de aralarında en önemlisi Ornette Coleman gibi müzisyenler tarafından yapılan pek çok farklı stildeki müzikleri dinlediler. John Coltrane ve Eric Dolphy bile kariyerlerinin sonuna doğru serbest formatlı müzik çalıyorlardı. Free caz aslında biraz da ne anlama geldiği pek belli olmayan bir terim. Özellikle de bu müziğin 'hiç kuralı yoktur' anlamına gelmediğini belirtmek gerekiyor. Free cazda da kurallar vardır ama müziğin formunu müziğin gelişimi belirler... Performanstan, yani icradan evvel belli değildir format. Free caz bir bakıma çok ileri düzeyde bir müzik yapmaktır ve Türk geleneksel müziğini bilenler muhtemelen kendilerini bu kavrama uzak hissetmeyeceklerdir. Free caz, bu müzisyenlere hangi ortamdan gelirlerse gelsinler, cazla tanışmaları için tam, eksiksiz bir özgürlük sağladı. Çünkü müzisyenler klasik müzik, folk müziği, hatta müzikle alakası olmayan sanat ortamlarından bile gelebiliyorlardı. Müzikle alakası olmayan sanat ortamları derken; özellikle Almanya'da avangard sinema, avangard resim, avangard bale sanatı çok gözdeydi ve Pina Bausch dans stüdyolarıyla Wuppertal gibi bir ortamın müzisyenlerle olan ilişkisi, serbestçe doğaçlanan müzik için çok anlamlıydı. 1960'ların sonuna doğru 3-5 müzisyen tarafından Avrupa'nın her tarafına yayılan bir ağ kuruldu. Bunlar çalma ve çalışma tarzları üç aşağı beş yukarı benzer müzisyenlerdi ve beraber çalmaya başladıklarında da 'Serbest Doğaçlanan Avrupa Müziği' dediğimiz tarz çıktı ortaya... Belki kullanışsız, elverişsiz bir isim ama yine de 'jazz proper'dan (esas caz) farkını ortaya koyabilmesi açısından uygun bir tanımdı bu; ve caz olmasaydı bugün bu müzik de var olamazdı. Bu müziğin önde gelenleri; Breuker, Mischa Mengelberg, Hollanda'da Han Bennink, İsveç'te Maarten Altena, Lars Gullin, Derek Bailey, Paul Rutherford, İngiltere'de Evan Parker; Almanya'da Alexander von Schlippenbach, Paul Lovens, Peter Kowald gibi isimlerdi.

İskandinav Ülkeleri

Fransa'nın yanı sıra, Avrupa cazının doğup geliştiği yerlerden biri de İskandinavya'dır. İskandinavya'daki müzik sistemi de bir bakıma Hollanda'dakini çağrıştırır. Bu yüzden bir sürü müzisyen Danimarka'ya taşınmıştır. Danimarka aynı zamanda oldukça modern; avangard müzisyenlerin davet edildiği kafelerin, Golden Circle gibi kulüplerin olduğu bir ülke. Hatta bu konuda Fransa'dan

Bugge Wesseltoft Babylon'da. İstanbul, *24 Mart 2001.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Esbjörn Svensson Üçlüsü, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda. İstanbul, *18 Temmuz 2001.*

bile daha açık olduğu söylenebilir. Ornette Coleman, Cecil Taylor gibi isimler de bazı önemli albümlerini Danimarka ve İsveç'te kaydetmişlerdi. Danimarka'nın ayrıca bariton saksafoncu Lars Gullin gibi çok iyi müzisyenleri de vardı. İskandinavya, *sampling* ve elektroniği, modern ve farklı dans ritimlerini cazla kaynaştırması açısından Avrupa cazının önderi oldu. Şimdi bu alanda çalışan pek çok müzisyen var. Örneğin İstanbul'da birçok kez sahneye çıkan Bugge Wesseltoft... Heyecan verici bir müzik bu... Bu müzisyenler caz doğaçlamasını alıp onu modern dans ortamıyla birleştiriyorlar. Diğer bir örnek de İsveçli Esbjörn Svensson üçlüsü... Müziğe bu tarz bir yaklaşım İlhan Erşahin'den de gelmişti. Bu oldukça heyecan verici yeni bir gelişme ve İskandinav ülkeleri de bu konuda başı çekiyorlar. Aynı zamanda bahsettiğimiz gibi devlet yardımlarının da bu ülkelerde müziğe çok büyük katkısı oluyor. Mesela devletin, albümlerin sponsorluğunu yaptığı bir markası var ve sadece klasik müzik veya geleneksel cazı desteklemiyor, aynı zamanda çağdaş, modern caz albümlerini de çıkarıyor.

Yeni Kayıtlar ve Müzikal Zenginlik

1960'larda Free cazın yanı sıra, bir diğer yenilik de o güne dek hiç duyulmamış bazı kayıtların müzisyenlerin kullanımına da açılması olmuştu. İlk elektronik müzik denemeleri ve ilk free caz denemeleri bu kayıtların piyasada rahatça bulunabilir olmalarıyla aynı zamana rastlıyor. Yani bu iki olay da birbiriyle biraz iç içe geçmiş gibi; gelişimleri de aynı zamanlara rastlıyor. O tarihlerde herkes, şimdi 'dünya müziği' olarak adlandırdığımız bu albümleri rahatça bulabilir, alabilir oldu. Şimdi buna alışmış durumdayız, ama o yıllarda böyle bir şey duyulmamıştı bile. Müzisyenler Japon, Afrika, Latin, Orta Doğu, Çin müziği albümlerini kolaylıkla bulup dinlemeye ve bu yeni kayıtlarda duydukları müzik tonlarını, renklerini kendi müziklerine katmaya başladılar. Bu da onların müzikleri için önemli bir gelişmeydi elbette.

"Türkiye'nin AB üyeliği, Avrupa'nın küresel oyuncu rolünü sürdürebilmesi […] yani İslam dünyasıyla, ABD'nin Ortadoğu'da yarattığına muhalif bir ilişki kurabilmesi için vazgeçilmez bir koşuldur."

Francesco Martinelli[1] ile söyleşiden.
Pr; Esintiler
Yt; 30 Nisan - 07 Mayıs 2002.

[1] Francesco Martinelli: İtalyan caz tarihçisi ve gazeteci.

Avrupalı

"Kim Avrupalı?" Bu sorunun cevabını Avrupa da dahil -hatta başta Avrupa- olmak üzere dünyanın herhangi bir kıtasında verebilecek kimse olduğunu söylemek zor. Bunun ne kadar zor olduğu hemen görülüyor: Türkiye'nin üyelik tartışmalarının ayyuka çıktığı sıralarda uluslararası medyada ve Türkiye medyasında ortaya çıkan yoğun fikir ve söz yığınına şöyle üstünkörü bir gözle bakmak yeterli. Belki de soru doğru sorulmuyor. Meseleye Avrupa'nın içinden ya da Türkiye tarafından bakmak yerine, onu global politika açısından ve sadece o bağlam içinde değerlendirmeye çalışmak, belki de bizi daha anlamlı bir perspektife kavuşturabilir.

Le Monde gazetesinde kısa, keskin ve 'küresel' bir makale yayınlayan dört Fransız entelektüelin, paradoksal bir şekilde, işte tam da bu küresel perspektif dolayısıyla tümüyle Avrupalı sayılabileceğini söyleyebiliriz. (Tabii, imzalayan düşünürlerden sadece Edgar Morin'i ele alsak bile, onun sayısız doktora ile desteklenen evrensel 'bilgeliğine' ilâveten, Nazizm ve Stalinizm gibi iki totalitarizme karşı verdiği büyük kişisel mücadeleyi de aklımızın bir köşesine 'derc' ederek...)[1]

"Bu üyelik, Avrupa'nın küresel oyuncu rolünü sürdürebilmesi veya yeniden oluşturabilmesi, yani İslam dünyası ile, ABD'nin Ortadoğu'da yarattığına *muhalif* bir ilişki kurabilmesi için vazgeçilmez bir koşul" diyor bu düşünürler. Ve, şöyle sürdürüyorlar sözlerini: "Tüm dünyada *savaşın ve barışın*, günümüzdeki askeri saldırılara ve terorizme son verme konusunda bizim (Avrupa'nın) kapasitemize bağlı olduğunun anlaşılması gerekiyor... *Şiddet ve savaşa (alternatif) bir çözümün* pekala mümkün olduğuna kendimizi acilen inandırmayı başaramazsak, günümüz dünyasının en büyük *jeopolitik sorunlarında küresel role* soyunmaya dair tüm ümitlerimizi suya düşürmüş oluruz...[2] (a.g.y.)

Yani, AB, Türkiye, AB-Türkiye üyelik ilişkisi vb. derken, bir bakıma, dünya için bir savaş-barış ya da ölüm-kalım meselesinden bahsediyoruz, demektir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Amerikalı siyaset bilimci Robert Jervis'in tespitiyle "uluslararası siyaset tarihinin dünyanın herhangi bir yerinde görülmüş belki de en önemli tek kesintisi, şaşırtıcı boyutlarda bir değişim" gerçekleşmişti (içinde: Chomsky, *Hegemony or Survival,* 2003, s. 62): Avrupa devletleri, asırlar boyunca bir yandan dünyanın büyük bölümünü boyundurukları altına alırlarken, bir yandan da birbirlerini din ve kaynak savaşları sonunda boğazlamışlardı. Sonunda, oyunun sonuna geldiklerini anlayıp temsili demokrasi ve piyasa ekonomileri temeli üzerinde kurulu barışa ulaşıyorlardı, ama Batı uygarlığının kendi sonunu getirmenin eşiğine gelmiş olduğunu kavramadan bu 'şaşırtıcı boyuttaki değişim ve kesinti'yi de yeterince değerlendirmemiz olanaksız olurdu. (a.g.y. s. 71)

II. Dünya Savaşı sonundaki bu 'olağanüstü değişim'in en önemli ögelerinden biri, ABD'nin Avrupalı rakiplerini tasfiye edip tarihte ilk kez bir küresel aktör haline gelmesi ve muazzam güç ve servetini kullanarak dünya sistemini düzenlemeye girişmesiydi. Bundan sonra Avrupa'ya ve kendilerine biçecekleri rol, önce George Kennan, sonra da Henry Kissinger gibi önemli sözcülerinin defaatle söyledikleri gibi, Avrupa'nın en fazla 'bölgesel bir güç' olması ABD'ninse dünya meselelerinde her zaman 'veto' hakkını elinde tutacağı idi. II. Savaş'tan beri 'dünyanın en önemli stratejik bölgesi' olduğu zaten kabul edilen ve 'doğru yönde akması beklenen muazzam kârların merkezi' sayılan Ortadoğu'da gerek Avrupa'nın, gerekse Asya'nın ABD'ye 'muhalif' bağımsız birer dünya gücü olma yönündeki hareketlerin tehdidini önlemek üzere ABD'nin musluğu sağlamca elinde tutması şart görünüyor.[3]

Morin ve arkadaşlarının 'Türkiye Neden Kabul Edilmeli?' başlıklı makalelerindeki temel meramın da bu 'bağımsız güç Avrupa' olduğu düşünülebilir. "ABD'nin muazzam ekonomik gücü ile uluslararası siyaset alanındaki iktidarsızlığı arasındaki hayret verici fark" derken, ve Türkiye'nin bir faktör olarak kaçınılmaz ilavesiyle "Avrupa'nın en sonunda dünya meselelerinde, dolayısıyla dünya barışında başroldeki oyunculardan biri olmasının vaktinin geldiğini çok güçlü bir şekilde vurgulamalıyız" derlerken, saygın Fransız düşünürlerinin kastettikleri ana noktalardan biri, belki de birincisi, işte bu olmalı.

Baştaki soru, asıl bu çerçeveden bakıldığında anlam kazanıyor sanki.

Ömer Madra

[1] Metnin Türkçesi için bkz; Morin/Touraine/Rufin/Sorman, "Türkiye Neden Kabul Edilmeli?", *Radikal,* 12 Aralık 2004.

[2] Vurgular bizim.

[3] Noam Chomsky; "2004 Elections", Znet, 29 Kasım 2004. www.zmag.org

Avrupa devletleri, asırlarca dünyanın büyük bölümünü boyunduruk altına alırken, bir yandan birbirlerini din ve kaynak uğrunda boğazladılar. Sonunda, oyunun sonuna geldiklerini anlayıp, demokrasi ve piyasa ekonomisi temeli üzerine kurulu barışa ulaştılar...

Avusturya-Macaristan Veliahtı

18 Ocak 1871 günü Versailles Sarayı'nın Aynalı Salon'unda toplanan Alman Kral ve Prensleri 'İkinci Reich' olarak tanınacak olan yeni bir Alman İmparatorluğunun temellerini atıyor ve Prusya Kralı I. Wilhelm'i bu İmparatorluğun ilk Kaiser'i olarak seçiyorlardı. Yeni Reich'ın Şansölyesi Prens Otto von Bismarck, 1862'de Prusya Başbakanlığına atandığından bu yana ulaşmaya gayret ettiği hedefine nihayet varmış, Alman Birliğini Prusya Krallığının öncülüğünde gerçekleştirmişti.

18 Ocak günü Aynalı Salon'da toplanan taçlı başlar farkında olmasalar da, kuşkusuz çağının en büyük devlet adamı olan Bismarck, o gün bir dönemin kapandığının ve yeni bir dönemin başladığının bilincindeydi. Reich'ın kuruluşu, 1815'te Viyana Kongresi'nde kurulan Avrupa dengelerinin temeline dinamit koymuştu. Bismarck'ın bundan böyle en önemli işi, bu denge bozukluğunu gözlerden saklamak için herkese dost, gözü tok, uluslararası arenada hiçbir toprak ve sömürge iddiası olmayan, barışsever bir Almanya görüntüsünü ayakta tutmaya çalışmak olacaktı. I. Wilhelm ve oğlu III. Friedrich, Hohenzollern hanedanına bir imparatorluk tâcı getiren büyük ustanın diplomasisini saygı ile karşılayarak desteklediler.

Ancak sakat doğumunun ve dünyanın en güçlü donanmasına sahip İngiliz akrabalarının üzerinde yarattığı aşağılık kompleksini ordusunun gücüyle, uluslararası alanda küstahça çıkışlarla ve kılıç şakırtıları ile perdelemeye gayret eden II. Wilhelm için bu politika Alman İmparatorluğu gibi bir büyük güce yakışmıyordu. Bismarck unvanlar tevcih edilerek ve geniş arazilerle ödüllendirilerek azledildi.

Bloklar Savaşı Olacaktı

Alman dış politikası II. Wilhelm'in kaprisleri doğrultusunda yalpalamaya başlayınca herkes yeni dengeler arar oldu. 19'ncu yüzyılı, "İngiltere'nin dostları yoktur, sadece yüksek çıkarları vardır" diyerek

Otto Van Bismarck, *1815-1898.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

‘muhteşem yalnızlık’ içinde geçiren ve Avrupa kıtasında Prusya’yı kendine en yakın ülke olarak gören Büyük Britanya, Alman Donanması’nın nicelik ve nitelik açısından Kraliyet Donanması’nı tehdit edecek bir düzeye yükselmesi üzerine yüzyıllardır düşman bildiği Fransa ve Rusya ile ittifak arayışlarına girmişti. Bundan böyle bir savaş çıkacaksa bu tek tek devletler arasında değil iki blok arasında olacaktı. Bir yanda gereksinimin oluşturduğu B. Britanya, Fransa ve Rusya; diğer tarafta çaresizliğin yarattığı Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya.

Kimse uygar Avrupa ulusları arasında savaş çıksın istemiyordu. Öyle ise caydırıcı olmak, karşı blokun gözünü korkutmak gerekiyordu. O zaman donanmalar için daha büyük ve güçlü gemilere, ordular için daha seri atışlı, uzun menzilli toplara, daha çok sayıda, daha eğitimli muvazzaf ve yedek alaylara, tümenlere gereksinim vardı. Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik unutuldu; toplanan vergiler silahlara dönüştürüldü. Avrupa patlamaya hazır bir barut fıçısı olmuştu.

Düşman kamplara bölünen Avrupa’da, Almanya’nın en can dostu ve kadim müttefiki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu idi. Avusturya İmparatoru ve Macar Kralı olarak taç giyen ve hüküm süren Habsburg’lar, kendilerini Avrupa’nın en eski kraliyet hanedanı olarak görüyorlardı. Yüzyıllar boyunca kendilerini en güçlü ve büyük Alman devleti olarak görmüşler ve oluşturulan bütün Alman federasyonlarında liderliğe oynamışlardı. Ama Bismarck’ın diplomasisi ve Moltke’nin orduları, 1866 yılında, yedi hafta süren kısacık bir operasyonla Alman halklarının liderliğini Prusya’ya mal etmiş ve Avusturya’yı Almanya’nın dışına itivermişti. Bu savaşta Avusturya, yalnız var olma nedenlerinin en büyüğünü yitirmekle kalmamış, cephede İtalyan Ordusu’nun tozunu atmış olmasına karşın, en zengin eyaletlerinden biri olan Venetia’yı da İtalya Krallığına vermek zorunda kalmıştı. İmparatorluğun Almanlardan sonra en önemli ulusal grubunu oluşturan Macarlar, bu gelişmelerden yararlanarak, Viyana’dan talep ettikleri özerkliği ve meclisi kopartmışlar ve İmparatorluk böylece federatif bir yapıya dönüşmüştü. Uzun sözün kısası, 1867 yılında, Fransız Devriminin yarattığı ulus-devlet kavramının sert rüzgârları karşısında, Avusturya-Macaristan bir anakronizma gibi duruyordu.

93 Harbinin Ardından Osmanlı Toprağında

Ancak, bu hantal ve baskıcı İmparatorluk; Avusturya, Bohemya, Moravya, Galiçya, Tirol, Karintiya, Macaristan, Transilvanya, Bukovina, İstriya, Slovenya ve Dalmaçya’dan oluşan toprakları ve bu topraklarda yaşayan çok değişik uluslara mensup halkları ile hâlâ büyük bir devletti. Büyük devletlere has büyük hırsları ve açgözlülükleri vardı. Tarihimizde ‘93 Harbi’ (1877-78) diye bilinen -o hiç gereksiz-büyük felaketin ardından, tıpkı bir akbaba gibi ve doğallıkla ‘Düvel-i Muazzama’ diye bilinen harisler kulübünün diğer üyelerinin icazeti ile, yüzyıllardır Osmanlı toprağı olan Bosna ve Hersek’e, ‘iyi yönetilemedikleri’ bahanesi ile girmiş ve bu bölgeyi Osmanlı adına yönetmeye soyunmuştu. 1908 yılında, İkinci Meşrutiyetin ilanının neden olduğu karışıklıklar sırasında da aç gözlülüğü dışında hiçbir neden göstermeksizin bu toprakları tek yönlü olarak ilhak edivermişti.

20’nci yüzyıl başında Bosna-Hersek’in nüfusu iki milyona yakındı. Bu nüfusun yaklaşık yüzde 30’unu Müslüman Türkler ve Sırplar, yüzde 25 kadarını Katolik Hırvatlar ve yüzde 40’ın üstünde bir kısmını da Ortodoks Sırplar oluşturuyordu. Nüfusun geri kalan kısmı ufak tefek cemaatler ve azınlıklardan ibaretti. Rus Çarlığının desteklediği Ortodoks Kilisesi’nin yüzyıllar süren Müslüman düşmanlığından ve fırsat bulduğunda neden olduğu kırımlardan çekinen Müslüman ahali Avusturya yönetimini ehven-i şer görüyor ve tümüyle onu destekliyordu. Hırvatların büyük bir kısmı da Avusturya yönetiminden şikâyetçi değildi. Ama büyük bir federatif güney Slav devleti hayali gören Hırvat sayısı da küçümsenemezdi. Sırpların çoğunluğunun gönlünde yatan aslan ise, 1878 yılında Osmanlı’dan bağımsızlığını kurtaran Sırbistan ile birleşmekti. Ancak bu isteği aktif şekilde gerçekleştirmek isteyenler, Sırpların içinde dahi ufak bir azınlıktan öteye geçmiyordu.

Avusturyalıların Bosna-Hersek’teki yönetimleri, *Habsburg Hanedanının Çöküşü* adlı kitabın yazarı Edward Crankshaw’a göre, yaratıcı zekâdan nasibini almamış olmakla birlikte hayli düzenli ve tipik bir sömürge yönetimiydi. Bu yönetim, İmparatorluğun azamet ve haşmetini ifade edecek göz alıcı resmî binalar, ticari yaşama hız ve canlılık getirmenin yanı sıra asayişi sağlamak için koşuşturan askeri birliklerin ulaşımına da yarayan yollar, hiçbir zaman yeterli sayıya ulaşmayan okullar ve dış baskının sessiz, fakat en belirgin simgesi olan büyük kışlalar kazandırmıştı bölgeye.

Kaiser Franz Josef ile Halefinin Arası Bozuktu

Bu yönetimin en tepesindeki Habsburg, Kaiser Franz Josef’ti. 1848 Devrimi’nin tahttan indirdiği epileptik amcası Ferdinand’ın yerine geldiğinde henüz 18 yaşında bir delikanlı olan Franz Josef, 1914 yılında 84 yaşındaydı. Uzun saltanatı tatsız olaylarla doluydu. Devrim, Rus Ordusunun aktif desteği ile bastırılmış; 1859 yılında Fransa-Avusturya savaşında Lombardia, Piemonte Krallığına teslim edilmiş; 1866 yılında Prusya ile savaşı takiben, yüzyıllardır şu veya bu şekilde baş rol oynadığı ve son sözü söylediği Alman dünyasından sürülmüş ve Venetia bölgesini İtalyanlara bırakmış; 1867 yılında Macarlara, isteği hilafına özerklik vermek zorunda kalmıştı.

Özel yaşamı da acılarla doluydu. Aktris Romy Schneider’in beyaz perdede *Sissi* serisi filmlerde canlandırdığı eşi İmparatoriçe Elizabeth’i bir İtalyan teröristin bıçağına; kardeşi Meksika İmparatoru Maximilien’i de Juarez’in idam mangasına kurban vermişti. Bu felaketler yetmezmiş gibi, sevgili oğlu ve veliahtı Rudolf, Mayerling’deki av köşkünde sevgilisi Barones Maria Vetsera ile birlikte intihar etmişti. Kuzenlerinden biri, Arşidük Johann Salvator ise aile adını ve unvanlarını reddederek Johann Orth adını almış ve Kaiser’in ölçütlerine göre, hanedanın adını ciddi şekilde lekelemişti.

Yeni veliaht Franz Ferdinand da amcası için bir acı ve utanç kaynağıydı. Habsburg Hanedanına yakışmayan bir evlilik yapmış, mevkii itibarı ile Arşidük Friedrich’in kızlarından birine kur yapması gerekirken, onun nedimelerinden birine, eski bir Bohemyalı aileden gelen Chotkova ve Wognin Kontesi Sophie Chotek’e vurulmuştu. Kontesin ailesi, asil olmakla birlikte, Habsburgların kız alabileceği ailelerin listesi içinde yoktu. Yeğeninin aşk izdivacını engelleyemeyen Kaiser, intikamını Kontesi aileye almayarak ve bu evlilikten olacak çocukların tahta çıkma haklarını kaldırarak almıştı. Hakaret edercesine verdiği Düşes unvanı, resmi yemeklerde Kaiser’in ailesinin sofrasında yer almasına yetmiyordu.

Franz Ferdinand,
1863-1914.

Vakıa Kaiser ile halefi arasında hiçbir sevgi bağı kalmamıştı ama, Franz Ferdinand sevecen bir koca ve iyi bir baba olduğu gibi, resmi görevlerini de sorumlulukla yürütmeye çalışıyordu. Tahta çıktığında İmparatorluğun daha liberal bir yönetime kavuşturulması ve Slavlara özerklik tanınarak, İmparatorluğun ikili yönetim tarzının üçlü düzene çevrilmesi konusunda tasarıları vardı. Ordudaki görevlerini de ciddiyetle yürütüyordu. Zaten evi ve ailesi dışında en rahat ettiği ortam kışla olduğu için, hiç haketmediği halde, bir militarist olarak tanınmaktaydı.

Franz Ferdinand’ın eşi Sophie Chotek,
1868-1914.

1914 yılında savaş patladıktan sonra, müttefik propagandası Sırbistan’ı “mert insanların küçük, ama kahraman ülkesi” diye tanımlamayı politikaları açısından yararlı gördü. Ancak gerçeğin böyle olmadığını, Sırbistan’ın bir yandan komşuları için devamlı olarak huzursuzluk yaratırken, beri taraftan iç politikasını kanlı ve zalimce yöntemlerle yürüten tipik bir geri kalmış Balkan ülkesi olduğunu, 1914’teki müttefikleri de dahil olmak üzere herkes biliyor ve bu nedenle günü gelip Sırbistan’ın yarattığı huzursuzluğun cezasını çekmesi bekleniyordu. 1903 yılında Pyotr Karayorgiyeviç’in tahta çıkartılması için yapılan saray darbesi öylesine hunharca yürütülmüştü ki Büyük Britanya ve Hollanda hükûmetleri Sırbistan’la politik ilişkilerini kesmek zorunda kalmışlardı. 1914’te bu kanlı darbenin mimarları olan Nikola Paşiç başbakan, ‘Apis’ kod adını taşıyan Albay Dragutin Dimitriyeviç de Sırp Genel Kurmayı İstihbarat Dairesi Başkanı olarak iktidarda idiler.

Bağımsızlığına kavuştuğundan beri, Sırbistan’ın gözü komşularının topraklarında idi. Bu yayılmacı politikayı desteklemek ve halka mal etmek üzere devletçe ‘Ulusal Savunma Birliği’ *(Narodni Odbranye)* adlı bir dernek kurulmuştu. Bu dernek, aynı zamanda ‘Kara El’ adlı bir terör örgütüne paravanlık ediyordu. Bu terör ve cinayet örgütünün güçlü adamı da doğallıkla Apis’ten başkası değildi. Apis’in öncelikleri Osmanlıların Makedonya’dan, Habsburg’ların da Bosna-Hersek’ten kovulmaları idi. Balkan Savaşları iş Apis’e kalmadan Osmanlı’nın Makedonya’dan çekilmesi sonucunu doğurmuştu. Ama bu kez Habsburg’lara gücünü gösterecekti. Avusturya-Macaristan Ordusu’nun manevraları münasebeti ile Bosna’yı ziyaret eden Franz Ferdinand öldürülecek, böylece hem diplomatik sular bulandırılacak, hem de İmparatorluk tebası Slavlara özerklik vererek siyasi gerilimi yumuşatmak isteyen Veliahttan kurtulmuş olunacaktı.

“Elinizin altında bıçak, tüfek, bomba, dinamit, ne varsa, kapın!”

Sırp kaynakları ve müttefik propagandası, İmparatorluğun Sırp sınırında 250,000 askerin katıldığı bir manevra düzenleyip Veliaht’ı da bu manevraya davet ederek, Sırpları bilinçli olarak kışkırttığını savundu. Bu iddianın asılsızlığı bugün inkâr edilemez şekilde ispatlanmıştır. Gerçekte İmparatorluk Ordusu, diğer ordularda da âdet olduğu gibi, her yıl olağan manevralar düzenlemekteydi. Bu bağlamda Bosna-Hersek’te de, bölgenin batı kesiminde, Sırp sınırından uzakta ve sadece bölgede konuşlandırılmış 22,000 askerin katılımı ile

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Ey Sırplar!... Elinizin altında bıçak, tüfek, bomba, dinamit, ne varsa kapın! Kutsal öcünüzü alın!..."

olağan yıllık bir manevra düzenlenmiş ve Franz Ferdinand, bu birliklerin komutanı olan General Potiorek tarafından, Ordu Müfettişi olarak, manevraları izlemek üzere davet edilmişti. Kaldı ki bu program aylar önce hazırlanmıştı. Nitekim diasporada yaşayan Sırpların Chicago'da yayımlanan *Srbobran* adlı dergisi, 3 Aralık 1913 günlü sayısında bu ziyareti, "Avusturya Veliahtı önümüzdeki yılın ortasında Saraybosna'yı ziyaret etme niyetini duyurmuştur. Her Sırp buna bir mim koysun... Ey Sırplar! Elinizin altında bıçak, tüfek, bomba, dinamit, ne varsa, kapın! Kutsal öcünüzü alın! Habsburg Hanedanına ölüm! Bu hanedana kalkan kahraman eller ebediyete kadar unutulmasın!" diyerek müjdeliyordu

Beri yandan, ciğerlerinden ciddi şekilde rahatsız olan Franz Ferdinand, yaz sıcağında manevraların yapılacağı bu çorak ve ağaçsız yörede çok sıkıntı çekeceğini bildiğinden, Potiorek'in davetini istemeyerek kabul etmişti. Bu kararın nedeni Franz Ferdinand'ın sorumluluk duygusuydu. Ordu müfettişi olarak manevralara, Veliaht olarak da eyalet merkezine yapılan davetlere hayır deme hakkının olmadığını düşünmekteydi. Beri taraftan Viyana'dan uzakta, sevgili Sophie'sinin de bir arşidüşese gösterilmesi gereken saygıyı göreceğini ummaktaydı. Böylece program hazırlandı. Veliaht ve eşi 26 ve 27 Haziran günleri manevraları izleyecek, gecelerini Saraybosna'ya 50 km. mesafedeki kaplıca kasabası Ilıca'da *(İlidze)* geçirecek ve 28 Haziran günü yörenin idari merkezi Saraybosna'yı ziyaret edeceklerdi.

Şimdi Apis, cinayete azmettirecek birkaç maşa bulmalıydı ve bunun için Kara El adlı terör örgütünün üyeleri biçilmiş kaftandı. Seçilenler Gavrilo Printsip, Nedeliko Çabrinoviç ve Trifko Grabej adlı terörist adayları oldu. Printsip'in babası postacı, Çabrinoviç'inki ise bir Ortodoks papazıydı. Grabej'in babası da Avusturya polisi için casusluk yapmaktaydı. 1914'te hepsi de 19 yaşında olan bu insanlar, örgüt üyelerini teröristlere dönüştüren Kara El Eğitim Merkezi komutanı Binbaşı Vova Tankosiç tarafından seçilerek eğitilmişler ve 27 Mayıs günü, Sırbistan Devlet Tophanesi'nde cebe girebilecek incelikte imal edilen altı adet bomba, dört adet Belçika yapımı otomatik tabanca ve ele geçmeleri durumunda kullanılmak üzere

Suikasti planlayan Kara El teşkilatı üyeleri.

siyanür tabletleri ile teçhiz edilmişlerdi. Üçü de geçerli Avusturya pasaportları taşıyan Bosnalılar olmalarına karşın, her ne hikmetse, Kara El tarafından yeraltından gizlice Bosna'ya sokulmak üzere 28 Mayıs günü yola çıkartıldılar ve 3 Haziran'da Saraybosna'ya varıp, ayrı ayrı yerlerde gizlendiler. Daha 25 günleri vardı. Printsip bu süre içinde davaya dört

Suikasti gerçekleştiren Gavrilo Printsip (Princip) suikastten dört yıl sonra Terezi hapishanesinde tüberkülozdan öldü.

kişi daha kazandırmayı becerdi. Bunların ilki Danilo İliç adlı 24 yaşında, Kara El üyesi bir öğretmen ve gazeteci idi. Printsip ve İliç, Vaso Çubriloviç (17) ve Svyetko Popoviç (18) adlı iki lise öğrencisi ile daha önce General Potiorek'e bir saldırı girişiminde bulunurken panikleyip kaçan Mehmet Mehmetbaşiç adlı, akli dengesi bozuk bir Müslümanı da ayarttılar. Sahne hazırlanmış, aktörler de kuliste toplanmışlardı.

Veliaht ve eşinin Bosna ziyaretleri iyi başlamıştı. Manevralar başlamadan önceki gün antika bir şeyler almak için, gayriresmî olarak ve hiçbir korunma önlemi almadan Eski Bedesten'e gitmişler, burada halk ve esnafın sevgi gösterileri ile karşılanmışlardı. 26 ve 27 Haziran günkü manevralar da çok başarılı geçmişti. Franz Ferdinand, birliklerin disiplin ve becerisinden çok mutlu olmuştu. Açıkçası bu kadarını beklemiyordu. Bu iyi haberleri hem bir telgraf çekerek Kaiser'le paylaşmış, hem de Potiorek'e tebrikler ve iltifatlar yağdırmıştı. Program 28 Haziran günü tamamlanacaktı. O gün sabahtan Belediye Sarayı ziyaret edilecek, belediye başkanı ile tanışılacak, sonra Müze gezilecek ve Askeri Valinin sarayında öğle yemeği yenecekti. Asayişten sadece 150 kişilik bir yerel polis müfrezesi sorumlu idi. Halkın gösterdiği yakınlık nedeni ile Franz Ferdinand, hanedan ziyaretleri sırasında kaldırım kenarlarında kurulması âdetten olan askeri zinciri, yanlış anlaşılmasından ve yerli halkın duygularını incitmesinden çekinerek iptal ettirmişti.

525'inci Yılında

Veliaht ve eşi 28 Haziran sabahı, program uyarınca askeri vali General Potiorek'i de yanlarına alarak Kont Harrach'ın açık otomobili ile Ilıca'dan yola çıktılar. Refakatçiler, yaverler ve diğer görevliler beş otomobilden oluşan bir konvoyla Veliaht'ın arabasını izlemekteydiler. Günün önemi nedeniyle Veliaht ve Potiorek merasim üniformalarını giymişlerdi. Franz Ferdinand Avusturya generallerinin yeşil horoz tüyleri ile süslü merasim şapkasını ve Feldmarschall'ların yeşil merasim ceketini taşıyordu. Eşi ise beyaz, geniş kenarlı bir şapka ve beyaz yazlık bir elbise giymişti.

28 Haziran Sırplar için de çok önemli bir gündü. Ortodoks takvimine göre bugün Aziz Vitüs günü, ya da Sırpça adı ile Vidov Dan diye anılıyordu. Sırplar 28 Haziran 1389 günü Osmanlı İmparatoru I. Murat'ın komutasındaki Türk Ordusu karşısında Kosova'da uğradıkları hezimetin anısını, 525 yıldır en büyük ulusal acı olarak yaşatmaktaydılar. Sultan Murad Han Hüdavendigâr büyük zaferini kazanmak üzere iken, bağlılığını arz etmek isteyen Miloş Kabiloviç adlı bir Sırp tarafından bıçaklanarak şehit edilmişti. 525. yılın bir başka taçlı başın kanının akıtılarak anılması, Sırp geleneklerine uygun düşecekti.

28 Haziran 1914 pırıl pırıl güneşli bir gündü. Saat sabah onu çeyrek geçe, terorist adayları Veliaht'ın arabasının geçeceği Apfel Rıhtımı boyunca dizilmişlerdi. İlk fırsat Çabrinoviç'indi. Günün anlam ve önemi dolayısı ile o sabah bir fotoğrafçıda resmini çektirmiş, sonra

Fransız gazetesi Le Petit Journal, Franz Ferdinand'ın ölüm haberini veriyor.

pususunu kurmuştu. Veliaht'ın arabasını görünce bombasının pimini çekti ve bombayı Sophie'nin kucağına attı. Sürücü bombayı görünce gaza bastı ve araba öne doğru fırladı. Bomba arabanın arkasına çarparak arkadan gelen arabanın altına kaçtı. Meydana gelen güçlü patlamada, aralarında Potiorek'in yaveri de bulunan birkaç görevli ve seyirci yaralandı. Çabrinoviç hemen siyanür hapını yuttu ve rıhtımdan suya atladı. Ancak siyanür hapı işlevini yapamamıştı. Çabrinoviç kızgın halk tarafından sudan çıkartıldı. Polis kurtarmasa nerede ise linç edilecekti. O dönemlerde terör saldırıları sırasında nasıl hareket edilmesi gerektiği henüz bilinmemekteydi. Kalabalık arasında başka teröristlerin de bulunması olasılığına karşın kortej durdu. Veliaht yaralıların tedavisi ile ilgili emirler verdi. Yaralıların derhal hastaneye götürülmeleri için önlemler alındıktan sonra, rıhtım boyunca yola devam edildi. Önce yaşadığı şok nedeni ile kutsal(!) görevini unutan Çubriloviç'in önünden, daha sonra korkarak nöbet yerini bırakıp kaçan Popoviç'in olması gereken yerden geçildi. Printsip'in önüne geldiklerinde, patlamaya doğru koşan kalabalığın arasında sıkışan Printsip, öne fırlayamadı. Arabalar korkudan adeta donan Grabej'in önünden geçtiler ve Belediye Sarayına ulaştılar.

Arabası Printsip'in Tam Önünde Durdu

Belediye Sarayında, Kaiser'e ciddi bir tehlike olmadığına ilişkin bir telgraf çekilip, Başkan ve Veliaht karşılıklı söylevler verdikten sonra, alınması gereken önlemler tartışıldı. Müze ziyareti programdan çıkartıldı. Veliaht, yaralıları ziyaret etmek için muhakkak hastaneye gitmek istediğini ama eşinin derhal Ilıca'ya götürülmesi gerektiğini dile getirdi. Ancak Kontes Chotek kesinlikle eşinden ayrılmayı reddetti. Böylece hep beraber hastaneye doğru yola çıkıldı. Takip edilecek yollar değiştirilmişti. Kentin bir hayli dar ve eğri büğrü sokaklarına girmektense Apfel rıhtımı boyunca hızla ilerlenecekti. Şimdi en öndeki arabada Belediye Başkanı bulunuyor, Veliaht ikinci otomobilde gidiyordu. Güzergâh değiştirilmiş ama kimse sürücüleri bu değişiklikten haberdar etmemişti. Başkanın arabası müzeye giden Franz Josef Caddesi'ne gelince Apfel Rıhtımı'ndan sağa saptı. Veliaht'ın otomobili de onu izledi. Printsip tam bu köşede,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Printsip tabancasıyla intihara teşebbüs etmiş, başaramamıştı. Siyanürlü kapsülü yutmuş, yine başarısız olmuştu. Yakalandı, halk tarafından bir hayli hırpalandı ve derhal içeri atıldı [...] Rusya ve Avusturya iki ayrı blokun üyesi idiler. Seferberlik ilanları diğerlerinin seferberlik ilanlarına, bunlar da kısa sürede karşılıklı savaş ilanlarına yol açtı. Franz Ferdinand'ın öldürülmesinden beş hafta sonra, 1914 Ağustosunun ilk haftasında, bütün "Düvel-i Muazzama" üyeleri birbirleriyle savaş halindeydiler. Printsip'in kurşunu, tarihin en kanlı, en acılı savaşını başlatmıştı.

Schiller Mağazaları'nın önünde rastladığı bir tanıdığından kurtulmaya çalışıyordu. Eğer General Potiorek'in işgüzarlığı olmasaydı, hızla uzaklaşan otomobillere yetişmesi olanaksızdı. Ama yanlış yola dönüldüğünü gören Potiorek sürücüyü Apfel Rıhtımı'na dönmesi için uyardı. Adam durdu ve tam Printsip'in önüne doğru, geri geri gitmeye başladı. Senaryoya göre Printsip'in öne çıkıp ateş etmekten başka işi yoktu. O da öyle yaptı. İki el ateş etti.

Kurşunlardan biri Franz Ferdinand'ı boğazından yaralamıştı. Ağzından gelen kanlar arasında "Sopherl! Sopherl! Sakın ölme emi! Çocuklarımız için yaşamalısın" dedi ve yığıldı. İkinci kurşun Kontesin karnına isabet etmiş ve Kontes iç kanama nedeni ile çoktan oturduğu yerde ölüvermişti. Veliaht da arabalar Askerî Valinin ikametgâhına ulaştığında son nefesini veriyordu. İkametgâhta yan yana iki demir karyolaya yatırıldılar ve yukarı kattaki ziyafet masasını süsleyen çiçekler getirilerek, üstlerine döküldü.

Printsip tabancasını kullanarak intihara teşebbüs etmiş, başaramamıştı. Sırp işi siyanürlü kapsülü yutmuş, yine başarısız olmuştu. Yakalandı, halk tarafından bir hayli hırpalandı ve derhal içeri atıldı. Ne yazık ki içeri atılmadan barut fıçısına kibriti çakmıştı.

Avusturya'nın, huzursuzluk kaynağı ve terörist yatağı bu küçük devlete haddini bildirmesi için gerekli *'casus belli'* ortaya çıkmıştı. Avusturya, Sırbistan'a verdiği ültimatoma istediği yanıtı alamayınca, seferberlik ilan etti. Ancak, Sırpların bütün bu aşırılıkları yaparken güvendikleri, 'bütün Slavların koruyucusu' bildikleri bir büyük biraderleri vardı. Şimdi o büyük birader, yani Rusya yine ortaya çıkıyor ve küçük kardeşini korumak üzere, o da seferberlik ilan ediyordu. Ne ki Rusya ve Avusturya iki ayrı blokun üyesiydiler. Bu seferberlik ilanları, diğer üyelerin seferberlik ilanlarına, bunlar da kısa sürede karşılıklı savaş ilanlarına yol açtı. Franz Ferdinand'ın öldürülmesinden beş hafta sonra, 1914 Ağustosunun ilk haftasında, bütün 'Düvel-i Muazzama' üyeleri birbirleri ile savaş hâlindeydiler. Printsip'in kurşunu tarihin en kanlı, en acılı savaşını başlatmıştı.

Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nı resmen başlattığını bildiren belge.

Cem Kum
www.acikradyo.com.tr
13 Eylül 2002.

Kaynaklar:

Andrew Wheatcroft; *The Habsburgs.* Londra: Penguin, 1995.

Edward Crankshaw; *The Fall of the House of Habsburg.* Londra: Penguin, 1963.

John Keegan; *The First World War.* Londra: Knopf, 1998.

Niall Ferguson; *The Pity of War.* Londra: Basic, 1999.

Norman Stone; *Europe Transformed, 1878-1919.* Londra: Blackwell, 1983.

Robert K. *Massie; Nicholas and Alexandra.* Londra: Ballantine Books, 1968.

Ayşen Aydemir (Kıral)

Açık Radyo'da Amma Hikâye programında ilk kez 22 Ocak 1996'da yayınlanan 'Kentin En Güzel Kızı' adlı öykü Ayşen Aydemir (Kıral) tarafından seslendirilmişti. Charles Bukowski'nin Cass karakteri, Ayşen'in pırıl pırıl oyunculuğu ile bir ses olmaktan çıkmış, "ete kemiğe bürünüp görselleşmişti" bu kayıtta.

26 Eylül 1999'da sadece 35 yaşındayken kanser onu alıp götürmeseydi, bu yetenekli ve –Bukowski'nin Cass için dediği gibi– "içinde durması mümkün olmayan bir kalıba sıkıştırılmış, akıllı ve vicdan sahibi melek" kâinata daha çok iz bırakacaktı...

Ayşen Galatasaray Lisesi mezunuydu. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünde, bir süre de Mimar Sinan Üniversitesi Sahne ve Gösteri Sanatları bölümünde okuduktan sonra Los Angeles'a gidip Santa Monica College'ın Tiyatro Bölümünü bitirmişti. Döndükten sonra Ferhan Şensoy'un Orta Oyuncular tiyatrosunda *Üç Kuruşluk Opera* başta olmak üzere pek çok oyunda rol aldı.

Açık Radyo'nun ilk haber spikeri olan Ayşen; sahteliği, sıradanlığı, saçmalığı kabul edemez bir 'hırçın kız'dı onu tanıdığımda. Harika bir gülüşle süslediği neşe, onun en büyük silahıydı.

Sinemadaki ilk ve çok yazık ki son rolü, Derviş Zaim'in yönettiği *Tabutta Rövaşata*'nın (1996) genç kız karakteri oldu. Bu rolde izleyen herkese 'röveşata'sını çakan Ayşen, üç yıl sonra 'hayat oyunundan' acımasız bir vole yedi. Orhan Arıburnu Ödülleri'nin onuncu yılı dolayısıyla kendisine verilen oyunculuk ödülünü alacağı gün, öldü...

Ölümünden sonra hakkında çıkan bir haberde, "O gidince ne bitti?" sorusuna, ortak dostları "neşe" diye cevap veriyorlar. Ben buna bir de 'dünyayı değiştirme isteği'ni ekliyorum.

Açık Radyo'da hergün "Kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine Açık Radyo" diyen ses, Ayşen'in sesi...

'Kentin en güzel kızı' Ayşen, ardında sadece kendi hayatına da cuk oturan bu slogandaki sesini değil, birçok yarım kalmışlığı da bıraktı. Hakkındaki haber, "galiba hayat, kendisini değiştirmek isteyenlere karşı pek şefkatli değil. Kural budur. Kabul etmeyen gider" diyor. Ayşen kabul etmedi ve gitti...

Göksenin Göksel

Ölümünün ardından, Amma Hikâye programı yeni yayın döneminde Ayşen Aydemir'in anısına onun seslendirdiği 'Kentin En Güzel Kızı' öyküsünün tekrar yayınıyla başlatıldı. Kaderin garip bir tecellisi sonucu, öykü bu ikinci yayınlanışında Açık Radyo'nun kapatma cezası almasına yolaçacak bir sürecin başlangıcı oldu. **(Bkz; Amma Hikâye)**

Ed.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Babalar ve Oğulları

Gündüz Pamuk

Biz mühendis kökenli bir aileyiz. Babam inşaat mühendisi ve müteahhitti. Çocuklarım o havanın içinde büyüdüler. O kökenle beslenerek. İki oğlum da kendi sahalarında ünlüdür. Şevket, iktisat doktorudur. Tarihçiliği de var. Orhan ise yazar oldu.

Orhan'ı anlatmak kolay değil. Küçükken çok resim yapardı. Evde bir sürü tablosu vardı. Ama okumaya çok meraklıydı ikisi de. Ben de öyleydim. Biz dört kardeştik, okumaya çok meraklı olan bendim. Evin arka tarafında büyük bir kütüphanem var. Duvarların kitaplarla dolu olması, öyle inanıyorum ki çocukları çok etkileyen bir şey. Benim kitap okuduğumu gördükçe onlar da okudular. Okumak Orhan'da bir tutku oldu. Ben briç meraklısıydım, gece geç saatte dönerdim briçten, bakardım Orhan kitap okuyor. Bir yere giderdik, gidecek olurduk, "bir şey ister misin?" diye sorardım, kitap listeleri tutuştururdu elime. Bugün Orhan kitaplar üzerine geniş bir bilgi dağarcığına sahiptir. Herhangi bir konuyla ilgili bir kitap sorun, mutlaka üç beş kitap çıkartır, adını verir.

Onun çevreyle büyük ilişkisi vardı. Çok dikkatliydi, ben bunu hep resim yapmasına bağlardım. Resimden gelen bir gözlemcilik derdim. Mesela bir manava gideriz, manavın kocaman bıyıkları var. Orhan durmadan adamın bıyıklarına bakardı. Dikkatle incelerdi adamı. Ben dürterdim, toparlanırdı, sonra bir bakarım yine adamın bıyıklarına bakıyor. Küçüklüğünden beri çevreyle çok ilgilenirdi.

Çocuklarımın ikisi de Robert Kolej'de okudular. Anneleri de orada okumuştu. Eskiden bunun ne kadar önemli olduğunu düşünmezdim, ama şimdi görüyorum ki, Anglosakson eğitimi almak bambaşka bir şey. Demokrasi orada başlıyor. Hani televizyonda bir dizi var, *Beyaz Gölge,* çocuklar hep düşündüklerini söylüyorlar, itiraz edebiliyorlar, bir fikir birliğine gidemiyorlarsa, düşündüklerini söylüyorlar ve oya koyuyorlar değişik önerileri. Çocuklarım bu dizidekine benzer bir demokrasi terbiyesini Robert Kolej'de aldılar. Bence bizde bu çok gerekli ve faydalı bir şey. İnsanların karakterini belirliyor. Bir çocuğa devamlı "Bu böyle olacak, tartışma, yap!" derseniz o da ileride eline fırsat geçtiği zaman aynı mantıkla hareket eder.

Başarılı işler ancak tutkuyla gerçekleştirilir, ilerler. Olağan işler tutku istemez, bir yere de varmaz. Orhan'da bir yazma tutkusu başladı. Sartre, Camus ve Meksikalı yazarlarda bulunan bir tutkuya benzer bir tutku. Yani "bu sabah birşeyler yazdım" diyen yazarlardan değildi. Bu arada 1973'tü galiba, mimarlık tahsilini bırakacağını söyledi. Annesi bırakmaması için çok ısrar etti. Orhan, "Neresini doğru yapıyorum, neresini yanlış yapıyorum söylemiyorlar, bir tek kelime alamıyorum ağızlarından" filan diye şikâyet etti. Bunun üzerine ben neyi arzu ediyorsa onu yapmasını istedim.

Ben 1976-77 yıllarında fark ettim ki, *Cevdet Bey ve Oğulları* adlı romanına başlamış. Bu arada bazı dergilere şiirler yollamış. Şimdi Türkiye'de şöyle şeyler var. "Oğlunuz ne iş yapıyor?" "Yazar." "Tamam, yazar da, başka ne iş yapıyor?" Ben bunu anlamıyorum. Bir yere memur gireceksiniz, akşam geleceksiniz, iki satır karalayacaksınız, büyük edebiyatçı olacaksınız. Bu hem yazara hem de sanat eserine karşı saygısızlık. Üstelik bu kültürlü insanlar arasında da yapılan bir hata. Yani edebiyatta başarıya az bir gayretle varılabileceği kanısındalar. Halbuki

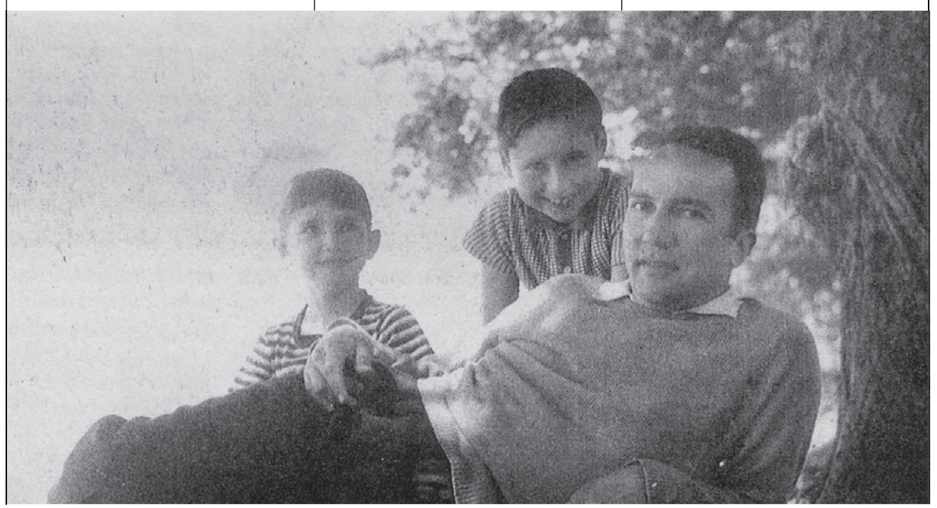

Gündüz Bey ve oğulları...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Orhan ve Gündüz Pamuk.

insanlar üst derecede konsantre olurlarsa yaptıkları işe, başarılı olabilirler.

Neyse kitabı basıldı, sonra Orhan'ın tanınma dönemi başladı. Biz de tabii Orhan'ın babası olarak tanınmaya başladık yavaş yavaş. Bu tabii çok çok keyifli, güzel bir şey. Bunu anlatmak çok zor. Bir yere gidiyorsunuz, tanıyanlar "Orhan Pamuk'un babası" diyorlar.

Bir kitap biterken öbürünü düşünme huyu vardır Orhan'ın. *Cevdet Bey ve Oğulları*'ndan sonra *Sessiz Ev*'i yazdı. *Sessiz Ev* bence üslup bakımından daha değişik bir kitap. Birçok dile tercüme edildi. Sonra da *Beyaz Kale*'yi yazdı. Bugünlerde de sanırım dördüncü romanını bitirdi. Orhan, kişisel olarak bildiği konuyu çok iyi bilen bir insandır. Ama pek belli etmekten hoşlanmaz bildiklerini. Aksi zamanları da vardır. Biz baba oğuldan çok arkadaştık çocuklarımla. Ben erken evlendim, yirmi altı yaşındayken iki oğlum vardı. Otuz, otuz beş yaşına geldiğimde birlikte futbol oynardık. Gençler-Moruklar diye iki takım yapardık akrabalarla birlikte. Böyle yakın arkadaş olduğumuz için evimizde otorite gibi bir sorun da yoktu. Biz belirli kurallarla büyüdük. Cumhuriyet, Atatürk ilkeleri... Annem de öğretmen okulunu bitirmişti. Böyle bir havadaydık çocukken. Laiklik ilkesi, Onuncu Yıl Marşı, altı ok ne demektir? Bilirdik. Bunlar memleketin temel direkleriydi.

Bu dönemlerde Orhan hep yazıyordu. 1983'te *Cevdet Bey ve Oğulları* basıldı, çok ilgi gördü. Oğlum yazar olduğu için tabii çok memnunum. Bu çok güzel bir şey.

Benim kanımca Orhan'ın hayatında hep iki dönem vardır. Birincisi, yoğun bir çalışmayla geçen, roman yazdığı, tasarladığı ve çalıştığı dönem. Diğeri de bitirdiği ve rahatladığı dönem. Yazdığı zamanlarda tabii çok konsantre oluyor çalışmalarına. Dış ilişkilerini asgariye indiriyor. Ben de ona uyarak randevu alıyorum ondan. Çok az görüşüyoruz böyle zamanlarda. Bunda çok haklı ve ben bu duruma mümkün olduğu kadar saygı gösteriyorum. Düşünün o çalışıyor, ben bir öğleden sonra gidiyorum, akşama kadar oturuyorum. Kafasında ne varsa dağılır elbette.

Orhan Pamuk

Babam... Küçükken, evin içinde nasıl görürdüm onu? Herşeyden önce neşeli bir insan var aklımda. Herşeyle dalga geçmesini bilen, alay edebilen biri. Bu yüzden olsa gerek, öyle büyük bir otorite, bir üstün varlık, bizi derinden derine etkilemesi gereken bir yüce kişi hissetmedim hiçbir zaman. Bende bir korku fikri olmadı. Mesela başbakanlar, devlet büyükleri, din kuran kişiler, peygamberler, hepsi babamdan öğrendiğim ve onun bize sezdirdiği kadarıyla biraz da dalga geçilebilecek, bıyık altından gülünebilecek bir dünyanın parçasıydılar.

"Böyle yakın arkadaş olduğumuz için, evimizde otorite gibi bir sorun da yoktu. Biz belli kurallarla büyüdük: Cumhuriyet, Atatürk ilkeleri… Laiklik ilkesi, Onuncu Yıl Marşı, altı ok ne demektir, bilirdik. Bunlar memleketin temel direkleriydi..."

Onunla herşeyi konuşabileceğimi hissederdim. Babamın kariyerine bakmak doğrusu beni çok heyecanlandıran birşey değil onunla ilgili olarak. Yaptığı işler yapmayı düşündüğüm işler değildi, belki ondan. Onu yaptığı işlerin sonuçlarıyla da görmedim. Benim için evin içinde olan babam daha çekicidir. Ama çok rasyonel bir insan olduğunu şimdi anlıyorum, insan belirli bir süreci yaşarken ne öğrendiğinin farkına varmıyor. Çok sonra anlıyor öğrendiklerini. Babamdan çok şey öğrendiğimi ben de sonraları anladım.

Bazı resimler geliyor aklıma. Çocukluğumdan kalan ve içinde babam olan resimler. Bir kere babam denilince dik vaziyette değil, yatay vaziyette, salondaki divanın üzerine uzanmış, kitap, gazete okuyan babam gelir aklıma. Kafamdaki resim her zaman budur. Onu hiç gezinirken, evin içinde ayakta düşünemiyorum. Eve geldiği zaman, birkaç dakika içinde yemek yer ve hemen yatay vaziyetini alırdı. Gazete okumaya başlardı. Aslında işi gereği evde çok durmazdı. Ondan hep böyle bir resim canlanır kafamda. Bir de briç merakı vardı. İşten çıkınca doğru eve gelmez briç kulübüne giderdi. Bazen akşam yemeğinden sonra yine briç oynamaya giderdi.

Okuduğu kitaplarla ilgili olarak da hatırlarım onu. Bir kere eve sürekli kitap alınırdı. İngilizce ve Fransızca iki dergi takip ederdi. Bütün bunlar bana kitabın insan hayatının ayrılmaz bir parçası olduğu duygusunu vermiştir. Bendeki kitap sevgisi sanırım büyük ölçüde babamdan kaynaklanır. Ben yazar olmaya kendim karar verdim. Babam bana hiç "oğlum yazar ol" demedi. Ama bu kararı aldıktan sonra beni çok destekledi. Sonraları gördüm, kendisi de zamanında şiirler yazmış. Benim için çok değerli olan Paul Valery'den şiir çevirileri yapmış. Ama benim gibi ciddiye almamış bu işi. Bütün dünyaya, hayatın her yanına bıyık altından gülerek bakan, mizah duygusuyla bakan bir adamdır. Anlayışlı bir insandır.

Biz bir otorite hissine kapılmazdık evde. Ama öte yandan, yazarların yüce kişiler oldukları duygusu bende vardı. Bunu kendi kendime çıkarıyordum. Ama günlük konuşmalarımızın içinde yer alan, "Sartre şöyle demiş, Valery böyle demiş", bende asıl otoritelerin yazarlar olduğu duygusunu pekiştirdi. İnsanların benzemek istedikleri, olmak istedikleri kişiler.

Öyle sanıyorum ki, insanın yaşı ilerledikçe, çevresindeki insanlara bakışı da değişiyor. Özellikle çocuklukta insan kendi değerlerini kurarken babasını yalnızca evde tanıyor. Benim için de bu böyleydi. Babamla birlikte dışarı çok az çıkan biri olduğum için; onunla dışarıdaki ahbaplığı az olan bir çocuk olduğum için. Babamın aslında evin dışında çok daha değişik bir hayatı olduğunu anlardım. Bu bana çok şaşırtıcı gelirdi. Bir evde bir duvarı delip de arkasında sihirli bir oda olduğunu anlamak gibi bir şey. Öyle bir şaşkınlık verirdi bana. Sözgelimi babamla sokakta yürüyoruz. Birisi selam verirdi; birbirleriyle el sıkışmaları, konuşmaları, birbirlerine söyledikleri sözler, jestler, davranışlar, babamın evde gördüğüm, alıştığım hareketlerinden çok değişikti. Sokakta tanık olduğum babam evdekinden çok farklıydı. Bu bana bir yandan dünyanın değiştiği ve güvensizlik duygusunu, bir yandan da babamın benim hiçbir zaman gezmediğim, görmediğim, keşfetmediğim bir coğrafyada başka bir hayatı olduğu duygusunu verdi.

Babam genç evlenmiştir, genç yaşında iki çocuk sahibi olmuştur. Genç de gösterir. Onun bu gençliği çevresindekileri şaşırtırdı. Bizim, babamın çocukları olduğumuza inanmazlardı. Ben çocukken hep babama takılırlardı, "bunlar senin çocukların mı?" diye. Ağabeyimle ben, babamın bizim dışımızdaki hayatına sızma duygusunu, o hayatında bir yük olduğumuz duygusunu yaşardık. Ben ağabeyimin arkadaşlarıyla birlikteyken de bu duyguyu yaşardım.

Benim için en zor olan şey babamın mesleği olmuştur. Okulda sorarlardı. "Baban ne iş yapıyor?" diye. Çok kısa bir cevap verirdim her zaman: "Mühendis." Ama hep bunun ne kadar doğru olduğunu düşünürdüm. O kadar çok iş yaptı ki hayatta, müteahhitlik yaptı, IBM'de, Aygaz'da, Petkim'de müdürlük yaptı, ticaret yaptı, herşeyi yaptı. Ben en az yaptığı şeyi söylerdim, "mühendis" derdim. Sanırım bu babamın o anda yaptığı işi örtmeye yarardı.

Benim kariyer açısından kendime sorduğum sorular daha çok işimin geleceğiyle ilgilidir. Yazmakla, roman sanatıyla ilgili başka neler yapabilirim? Başkaları neler yapıyor? Bunlar beni ciddi olarak ilgilendiren sorulardır. Bunların dışında, "gelecekte neler olacak, Türkiye'de neler oluyor?" Bu gibi soruları kendime çok sık soran biri değilim. Bunları elbette aklımdan geçiririm, ama radikal bir biçimde deşelemem. Herkes gibi ben de bu hükümetin veya önceki hükümetin yaptıklarına öfkelenirim, söylenirim, ama bu beni çok radikal şekilde düşünceler kurmaya, hayatımı derinden derine etkileyecek şekilde ciddiye almaya yöneltmez. Ama irtica tehlikesinin ve olmayan okuma alışkanlığının daha da yıpranması beni tedirgin ediyor. Bu anlamda babam, bu soruları kendine daha sık soran biridir. Hatta zaman zaman politikanın çok yakınına da geldi. Aktif politikaya atılmasına çok az kaldı birkaç kez. Cumhuriyete bakış da beni babamdan farklı bir şekilde ilgilendirir.

Cumhuriyetten önce bir boşluk vardı, sonra herşey Cumhuriyetle oldu gibi bir duygu yok bende. Cumhuriyet olmasaydı bile aşağı yukarı şu anda olup bitenler olacaktı. Gene belli bir düzeyde zenginlik ve fakirlik olacaktı. Yani bir kısım için zenginlik bir kısım için fakirlik. Belli bir sanayileşme olacaktı. Belki Atatürk'ün yaptığı bazı şeyler gerçekleşmezdi Batılılık anlamında. Ben Cumhuriyetin yaşam standardına büyük katkısı olduğuna inanmıyorum, ama yaşam tarzına katkısı var.

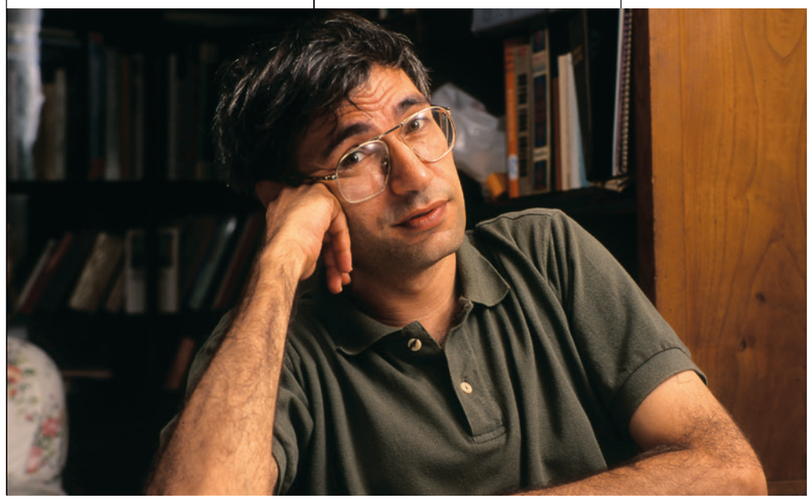

Orhan Pamuk 2006 Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Batılılaşmaya katkısı çok oldu ve ben bundan çok memnunum. Çünkü ben bu Batılılaşmanın ürünüyüm, yaptığım iş Batı'dan öğrenilmiş bir sanat. Bu sanat beni var eden birşeydir.[1]

www.acikradyo.com.tr
12 Aralık 2006.

[1] Ayfer Tunç'un gerçekleştirdiği bu söyleşi ilk olarak 4 Şubat 1990 tarihinde *Güneş* gazetesinin *P-eki* adlı Pazar ekinde yayınlanmıştır.

Bach

Johann Sebastian. Doğumu: 21 Mart 1685, Eisenach. Ölümü: 28 Temmuz 1750, Leipzig. Yedi göbek besteci ve müzisyen olan bir sülalenin beşinci kuşağının 'Wechmar' kolundan. Annesi Maria Elisabeth Bach; babası Johann Ambrosius Bach; şehir baş mızıkacısı. Sekiz kardeşin en küçüğü. Ağabeylerden üçü, ablalardan da biri erken yaşlarda ölmüşler. İki kez evlenmiş; Maria Barbara Bach ve Anna Magdalena Wilcken. Rüzgârdan nem kapanlara bir not: Birinci eşinin ilk adı 'Maria', ikinci eşinin ikinci adı 'Magdalena'. İlk eşinden 7, ikinci eşinden 13 çocuğu olmuş. Bunlardan sadece 10 tanesi erişkinliğe ulaşabilmiş. Besteci ve müzisyen olup ünlenenler yaş sırasıyla: Wilhelm Friedemann, Carl Philipp Emanuel, Johann Gottfried Bernhard, Johann Christoph Friedrich, Johann Christian. Yapıtlarının katalogu BWV'nin son baskısında (Dürr-Kobayashi: 2a,1988) yapıt sayısı 1126'ya kadar gidiyor. Bu sayı, Haziran 2005'te Anna Amalia Kütüphanesi, Weimar'da bulunan; soprano, keman, viyola ve sürekli bas için yazılmış bir koralle 1127'ye çıkmış bulunuyor. Opera dışında neredeyse her türden beste yapmış.

Onun hakkında yorumu bu işin ustalarına bırakalım:

"Bach'ın dünya müziğine etkisi gerçekten de çok büyüktür. Yaratılarında şöyle ya da böyle, onun etkisinde kalmamış neredeyse hiçbir besteci yoktur. Bach insanlığın en büyük yoldaşlarından biridir."
Dmitriy Şostakoviç, 1950

"Her sabah güne başlarken, ekmek ve sudan fazla Bach'a ihtiyacım var."
Pablo Casals, 1969

Johann Sebastian Bach,
1865-1750.

"Onun adı dere değil umman olmalıydı."[1]
Beethoven, *1820*

"Bach hiç eskimez."
Chopin, *1842*

"Beethoven insanlığın harikasıysa, Bach Tanrı'nın bir harikasıdır."
Rossini, *1860*

"Ah! Bach! Gerçekten de! Müzik bu! Her şey taş gibi, cevher gibi! Her yerde derinlik, her yerde doğallık, büyüklük, erişilmezlik, deha!.."
Hugo Wolff, *1884*

"Polifonideki mükemmelliği sadece kendi çağında değil, tüm zamanlar için görülmedik bir şeydir."
Gustav Mahler, *1901*

"Bach müziğin ta kendisidir."
Edgar Tinel, *1902*

"Bach! Müziğin sevgili tanrısı…"
Claude Debussy, *1913*

"Gerçekten de tüm müzisyenlerin üzerinde birleştiği gibi Bach için her zaman şu aynı şey söylenebilir: O, tüm zamanların en büyük, en evrensel bestecisi idi; insanlığın gurur duyduğu bir dünya harikası."
Walter Gieseking, *1929*

"Bach ilk oniki-ton bestecisidir."
Arnold Schönberg, *1930*

"Johann Sebastian Bach'ın devri, Avrupa müziği için bir dönüm noktasıydı. İki dünya çarpışıyordu birbirleriyle: Ortaçağın polifonik kilise müziğiyle yeni dünyanın lied ve dans müziği. Bach'ın büyüklüğü her iki dünyayı da kucaklayıp birbirleri içinde eritmesindedir."
Edwin Fischer, *1945*

"Bach'ın dünya müziğine etkisi gerçekten de çok büyüktür. Yaratılarında şöyle veya böyle Bach'ın etkisinde kalmamış neredeyse hiçbir besteci yoktur. Bach insanlığın en büyük yoldaşlarından biridir."
Şostakoviç, *1950*

"Johann Sebastian Bach müziğin tam ortasında durmaktadır. Yapıtları kuzeyin ruhunu, güneyin dünyeviliğini, doğunun gücünü, batının da mimari sağlamlığını birleştirir."
Werner Egk, *1950*

"Johann Sebastian Bach: Tüm müziğin sonu ve başı."
Günther Ramin, *1954*

"Her sabah güne başlarken, ekmek ve sudan fazla Bach'a ihtiyacım var."
Pablo Casals, *1969*

"Bu müzikte hiç kimsenin seslerle söylemeye cesaret edemediği, söyleyemediği veya sadece söylemeye kalkıştığı şeyler söylenmiş."
Hans Werner Henze, *1983*

"Tüm müzisyenlerin tanrıya inandığı pek söylenemez. Ama Bach'a hepsi inanır."
Mauricio Kagel, *1945*

"Ve Tanrı müzik olsun dedi, ve Tanrı Bach'ı yarattı."
MCK, hep

Mesut Can Karatay

[1] 'Bach' sözcüğü Almanca'da 'dere' anlamına gelir.

Bağımsız Yayıncılık

Medialens adlı medya gözetim kuruluşunun kurucuları olan David Edwards ile David Cromwell, *Guardians of Power* (İktidar ve Gücün Bekçileri) başlıklı kitaplarında "Biz neyi amaçlıyoruz?" diye soruyor ve bağımsız gazeteciliğin amaçlarını şöyle açıklıyorlar:

"Demokratik sürecin anlamlı olması için, halkın dürüst, kesin ve doğru bilgiye erişimi hayatidir. Oysa, anaakım içinde yer alan şirket gazeteleri ve televizyon-radyo yayıncıları, yani radyo istasyonları, TV kanalları, temelden çarpıtılmış bir dünya görüşü veriyorlar. Hem paragözlükten hem de kâr maksimizasyonu uğruna çarpıtılmış bir dünya görüşü veriyorlar. Misenformasyon ya da dezenformasyon diye adlandırabileceğimiz yanlış, eksik ve/ya çarpıtılmış bilgi verme şeklinde haberler bunlar. Bu çarpık bilgi ve haber iletişiminin gerek insanların, gerek hayvanların çektikleri acılar açısından, gerekse de çevre yıkımı açısından maliyeti veya bedeli ölçülemez derecede büyüktür. Dolayısıyla, biz de bu sistemli çarpıtmaya karşı kamuoyunun bilincini yükseltmek durumundayız. Yani hem verilerin, olguların, hem de bilgilerin ve fikirlerin sürekli olarak bir filtreden geçirilip bize verildiğini göstererek yapmak istiyoruz bunu. Şirketlerin kontrolündeki bir medya sisteminin, reklam gelirlerine, başka şirketlerin faaliyetlerinden elde edilecek kâra bağımlı, zengin patronların gelir amaçlarına ve hükümetlerin haber kaynaklarına bağlı bir sistemin filtreleri... Bilgi, olgu ve fikirler işte bu filtrelerden geçiyor, bunu önlemek için de kamuoyunun bilincini yükseltmeye uğraşmalıyız..."[1]

Demokrasinin Anlamlı Olması

"Demokrasinin anlamlı hale gelmesi"nden kastettikleri bu. Bu konuda ortamı demokratikleşmeye çalışma, haber gündemlerinin içeriğini demokratikleştirme gereğini vurguluyorlar. Çünkü, haber gündemleri oldum olası yerleşik çıkarları yansıtırlar. Daha geniş açıdan bakıldığında, asıl amaçlarının, daha dürüst ve vicdanlı bir toplumun gelişmesine hizmet etmek olduğunu ekliyorlar. Yani amaç, "hem bu gezegenin, hem de gezegen üzerindeki insanların kâr boyunduruğundan kurtulmuş olarak yaşamını sürdürmesi..." [2] Bu amaçlar geniş anlamda Açık Radyo için de geçerli. Zaten radyonun çalışmaları, her yerde bu evrensel ilkelerin geçerli olması gerektiği düşünülerek yürütülüyor. Robert F. Kennedy, *Crimes Against Nature* (Doğaya Karşı Suçlar) kitabında Ulusal Basın Derneği'nin salon duvarlarına asılı bir plaketten Amerikan gazetecilik amentüsünü aktarıyor:

"Ben gazetecilik mesleğine inanıyorum. Kamusal gazetenin, güven esasına dayanan bir kamu vakfı olduğuna inanıyorum (...) Bu vakıfla bağlantılı her kimsenin, sorumluluğun son kertesine kadar kamu çıkarlarının koruyucusu olması gerektiğine inanıyorum. Kamuya hizmet esastır, bunun daha aşağısında kalan bir hizmetin, bu güvene ihanet etmek anlamına geldiğine inanıyorum; başka birinin talimatı ya da başkasının temettüleri gerekçe gösterilerek bireysel sorumluluktan kaçılamayacağına inanıyorum; ve şuna da inanıyorum ki reklamlar, haberler, köşe yazıları, fikir yazıları okurların âlî menfaatlerine hizmet etmek zorundadır ve iyi gazeteciliğin en yüksek sınavı, onun kamuya ne kadar iyi hizmet ettiğidir."[3]

Bağımsız Gazetecilik Nedir? Neden Gereklidir?

Yani aslında, gazetecilikte temel mesele, yalan söylemediğine, doğruyu söylediğine dair bir güvence sağlamaktan ibaret oluyor. Bu güvenceye gelecek her darbe, onu zedeleyecek her şey, doğrudan mesleği etkiliyor. Bu, tam bir karşılıklı güven ilişkisi ve bir etik meselesi. Açık Radyo 13 Kasım 1995'te İstanbul ve çevresine yayın yapan bölgesel bir radyo istasyonu olarak hayata geçerken, işe kamu yayıncılığı ve bağımsız yayıncılık ilkelerini içeren bir manifesto ile başladı. **(Bkz; Manifesto)** Hemen hemen eşit paylara sahip 92 ortağı olan bir tür kolektif olarak kuruldu. Halihazırda da öyle devam ediyor. Ortaklık belgesi olarak verilen Abidin Dino taşbaskısının ardındaki ibare de dürüstlüğe dayalı kamu hizmeti yayıncılığının elzem olduğunu vurguluyor. **(Bkz; Açık Radyo)** Açık Radyo'da hem fikrî, hem de maddi anlamda bağımsızlık amaçlanıyor. Radyonun, kimsenin kendi fikir ve/ya çıkarlarını empoze etmesine olanak vermeyen bir yapılanması var. Büyük para ve güç odaklarının sahipliği altındaki bir medya ortamında, Açık Radyo'nun ender bağımsız yayın organlarından biri olduğu da söylenebilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dinleyici ve 'Sürdürülebilir Bağımsızlık'

Açık Radyo baştan itibaren tüm yayın hayatı boyunca haber, yorum, sohbet ve müzik programları gibi "olağan" faaliyetlerinin yanı sıra, "çevre gazeteciliği", "barış gazeteciliği" ve –örneğin deprem gibi büyük doğal âfetler esnasında– "insani gazetecilik" faaliyetlerini de yürütmeye gayret etti. Açık Radyo'nun bağımsız bir radyo istasyonunu sürekli ayakta tutma amacına ulaşabilmek açısından giriştiği çabaların başında 'Dinleyici Destek Projesi' geliyor **(Bkz; Dinleyici Destek Projesi)**. 2004 yılında başlatılan projede amaç, kurucuların ve gönüllü programcıların yıllardır süregiden kolektif çabasına dinleyicinin de aktif biçimde eklemlenmesiyle "sacayağı"nın tamamlanmasıydı. 4 yıldır özel yayın haftalarıyla kesintisiz sürdürülen proje sonucu radyoya destek veren dinleyici sayısı 4 bini aştı... 1995' tarihli Açık Radyo manifestosu "... Bu bizim *ortak* projemizdir" cümlesiyle bitiyordu. Dinleyicinin bu benzersiz desteği ile birlikte, manifestonun kaleme alındığı sırada dahi pek düşlenmemiş bir şeyin ete kemiğe bürünmekte olduğu, radyoya gelecek kuşaklara miras bırakılabilecek bir değer olarak bakıldığı da ortaya çıkıyordu. Dinleyici Destek Projesi özel yayın günlerinde Açık Radyo'ya gelen yüzlerce mektupta yer alan mesajların, toplumda nice zamandır küllenmeye yüz tutmuş bir dayanışma duygusunun bir şekilde canlanmakta olduğuna işaret ettiği söylenebilir.

"Herkes Bir Radyo Kurabilir..."

Herkes bir radyo kurabilir. Yani kafası açık, zihninde dürüstçe bir amaç bulunan ve bir de, engellerin üstesinden gelmek için biraz azimli olan herkes... Açık Radyo bunun kolay bir iş olduğunu kanıtladı. İstanbul'da karargâh kurmuş ve ticari olmayan bir kolektif olarak çalışıyor (...) 10 yıldan fazla bir zamandır da küresel iklim değişikliğinden savaş ve barış meselelerine, yerel yönetim meselelerinden kadın, çocuk, hayvan ve azınlık haklarına ve başka birçok radikal meseleye dair yayın yapıyor...[4]

Fourth World Review

"Destek olmak için çok nedenim var, ama benim için en önemli neden, kızım... Benim küçük kızım Derin henüz 16 aylık. Onun kendi isteği ile bir radyo kanalını seçebileceği gün, Açık Radyo'nun açık olmasını istiyorum...Hayatımızda önemli bir yer tutan Açık Radyo'nun çocuklarımıza da miras bırakabileceğimiz en önemli değerlerden biri olduğunu söyleyeyim."

Hüseyin Kargın, dinleyici mektubu.

"Dünyanın büyük bir aymazlıkla ve hızla kendi kendini tüketişine rağmen, insan soyu dünya üzerinde var oldukça dilerim hep yanımızda, kulağımızda olursunuz... Sağlıkla kalın"

Ferah Kutluçınar, dinleyici mektubu.

"Torunum Ela'nın dünyaya gelişinde tutmaya başladığım 'Günce' her sene doğum günlerinde benim kaleme aldığım duygu ve düşüncelerimle, ülkemizden ve dünyadan önemli –bana göre önemli– haberlerle çoğalıyor. Bu güncede 'Açık Radyo'nun da önemli bir yeri var. Hem benim radyoya olan bağım hem de kendisinin belki de en küçük 'Açık Radyocu' olma sebebi..."

Ayşe Güvenir, dinleyici mektubu.

Üç Temel Nokta: Paylaşım - Tartışma - Umut

Sonuçta Açık Radyo 12 yıllık yayın macerasında bu amaçlarına ne ölçüde ulaşabildi? Radyo işin başından beri kendini ana-akım medya dışında bir yerde konumlandırdı. Katılımcı, çoğulcu demokrasinin, açık toplumun gelişmesinde hayatî olduğu bilgisini paylaşmaya çalıştı ve bu çabasını kesintisiz sürdürdü. Müzik de, bu radyoda çeşitli kültürler arasındaki alışverişin en önemli köprülerinden biri olarak düşünüldü. Yani Açık Radyo "mesajı yaymak" ve bir "yurttaş hareketi" yaratılmasında küçük bir pay sahibi olmak için uğraşıyor. Bilumum çıkar ve sermaye gruplarından, devletten bağımsız, dürüst bir yayın çizgisini sürdürmeye azami özen gösteriyor. Bu duruşuyla belki bir anlamda alternatif bir mecra da sayılabilir. 12 yıllık yayın ömrü içinde 3 temel hedef gözetti denebilir:

1-Dünyanın gidişatı konusunda bilgi paylaşımında bulunmak ilk hedefti. Çünkü, bilgi edinmeden ve bunu kamuoyu ile paylaşmadan insanların kaderlerini kendilerinin belirlemesinin imkânsız olduğunun farkındaydı.
2-Radyonun ciddi bir tartışma ve etkileşim platformu olmasını sağlamak ikinci hedefti. Çünkü "fikir çatışması olmadan gerçeklik şimşeğinin çakmasının" imkânsız olduğunun farkındaydı.
3-Üçüncüsü bu ikisinden çıkan sonuçtu zaten: Geleceğe ilişkin örgütlenmeye dair bir platform oluşturmak. Çünkü başka bir dünyanın mümkün ve hatta zorunlu olduğunu göstermenin bu yönde çaba harcanmadan imkânsız olduğunun farkındaydı... Açık Radyo'nun 12 yıl boyunca asıl çabası bundan ibaretti denebilir.

Medya bağımsızlığı ve özgür basın meselelerine dünyada en çok kafa yormuş düşünürlerden Noam Chomsky şöyle diyor: "Mesele her şeyin ötesinde bir varoluş meselesine dayanıyor. Yani biz özgür bir toplumda mı yaşamak istiyoruz, yoksa kendimize empoze ettiğimiz bir totaliter dünyada mı? Mesele, buna karar vermekte. Bu seçeneklerden hangisini seçeceğimiz sorusu da sizin ve benim gibi insanların cevap vermesi gereken bir soru." Açık Radyo insanları, yani programcılar, çalışanlar, dinleyiciler ve destekçiler de kendilerine yakın buldukları bu soruyu her seferinde yeniden kendilerine soruyorlar. Radyonun kendisi de, kurum olarak, yayın ve çalışma tarzını da bu seçim'e uygun hale getirmeye uğraşıyor. "Doğru dürüst gazetecilik yapacak mıyız, yoksa kendimizi bir tür totaliter anlayışa teslim edip elitlerle devletin paralı askerleri mi olacağız? Asıl mesele bu" diyor Chomsky.[3]

Açık Radyo, bu meseleyi de çok önemsiyor.

Ömer Madra

[1] David Edwards, David Cromwell; *Guardians of Power – The Myth of the Liberal Media.* London: Pluto Press, 2006. (s. 229)

[2] *a.g.y.*

[3] Robert F. Kennedy, Jr., *Crimes Against Nature.* New York: Harper Collins, 2004. (s. 185)

[4] *Fourth World Review,* Sayı:138-139, 2006.

[5] Noam Chomsky, *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda,* New York: Seven Stories, 1997.

Baklava

Baklava yapımında altyapı önemlidir. Kullandığımız suyu ultraviole ışından geçiriyoruz ki suyun içindeki değişik mikroplar gıdanın lezzetini bozmasın. Bu sebeple özel arıtma sistemleri kurduk. Biz önce inşaat eğitimi gördük, tıp eğitimi gördük; sonra gıda eğitimi gördük. Yurtdışında fuarlara katıldım. İnşaat malzemesini tanımazsanız iyi bir imalathane yapamazsınız. Mesela granitin sertlik derecesi 8 binin üzerinde olacak ki asit ve limon döküldüğü zaman mikrop barındırmasın. Buradaki inşaat teknolojisinde, mikrop barındırmayan sistemleri kullanmamız lazım. Hijyen de önemli, steril kâğıtlar var, paspas sistemleri, havadaki bakteri ve böcekleri öldürecek sistemler. Eğitime de önem veriyoruz. İşçilerimiz için eğitim odası kurduk. Çırakları önce kendi bünyemizde eğitiriz, Japon modelinde olduğu gibi. Ustasına saygılı olmayana meslek öğretmeyiz. Soyunma odaları, yıkanma odaları hep hijyeniktir.

Buğdayın Sert Olanı

Hamurun sert buğdaydan yapılmış olması önemli bir unsurdur. Durum buğdayı böyle yörelerde yetişir. Kıraç, yani kurak bölgelerin buğdayına durum buğdayı denir. Baklava 'haşırdamalı', ağıza aldığında 'haş' diye erimeli. Ona bu özelliği veren de bu undur... Şekeri ise kıraç bölgelerde yetişen pancarlardan temin ederiz. Unu seçmek de tekbaşına yeterli değil, sert yoğurmak gerekiyor. İçine suyunu, tuzunu, limonunu, yağını fazla koyarsan gevşek olur, hemen açılır; ağızda erimez ve ev baklavası gibi olur. Bu işin bir diğer püf noktası hamurun çok ince açılmasıdır. Bunun için de çok büyük fiziki güç lazım. Bu yüzden de bu iş erkek işidir.

Sıcak baklava üzerine dökülen şerbetin sıcaklığı 110 derece civarındadır.

Altından Gazete Okunacak İncelikte...

Yufkaların tek tek arasına nişasta atılır. Şimdi burada önemli olan, nişasta miktarıdır; fazla atılırsa çürür, az atılırsa da yapışır, öyle bir kıvam tutturulmalı ki, nişasta hamurun etrafına eşit bir şekilde dağılmalı. Bizim mesleğin her kademesi dikkat ister, itina ister, güç ister, emek ister. Bir anlık hata o tepsinin heba olmasına sebep olur. Hamurun yarısına kadar makine açıyor, yarısından sonra ise insan eli ile devam ediliyor. Konveyörlü makineye açılan hamuru veriyoruz, 40 santim eninde 7-8 metre boyunda bir çarşaf elde ediyoruz. Bu makineye, sanayi tipi pasta makinesi de diyebiliriz. En önemli safha ise hamurun elle açılmasıdır. Hamur, o kadar incelecek ki, altından gazete okunacak hale gelecek. Açtığı yufkanın altından gazete okutmayan ustaya biz usta demeyiz. Baklavacılığın temeli çok ince yufka açabilmektir.

Bu geleneksel baklavaya, Osmanlı baklavası da diyebiliriz. Padişahımız, 50 kat yufkayı açtırırmış, ortasına altın lira atarmış ve 'çıt' diye ses gelmezse "iş yok" dermiş.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kat Kat Yufkalar
Çok iyi yıkanmış, sterilize edilmiş bir tepsiyi hijyenik kâğıtla siler ve dibini siler gibi tereyağı ile yağlarız. Eğer gerektiği gibi yağlayamazsanız altı yanar. Tepsinin altına bütün bir parça hamur yayılır, ondan sonra 15 kat kadar ince parça yufkalar atılır. Bu işin hakkı 35-40 kat yufkadır. 100 kat da atılır ama, o zaman da ağıza hamur hamur gelir. Çok az kat olursa da bu kez sırf fıstık tadı alınır. Toptancı ya da çarşı baklavacısı 15 kattan baklava yapar. 15 kat yufka attıktan sonra arasına boz fıstık atılır.

Biz bütün malzemeleri yöresinden ve mevsiminde alırız. Mesela, hangi fabrika kıraç bölgeden toplanmış pancar işliyorsa, oradan alıyoruz. Ama unu, özel olarak Gaziantep'de Karakoyunlu Fabrikası'na yaptırıyoruz. Unun bölgesi Gaziantep'tir, buğdayın bölgesi ise Konya ve Harran'dır. Türkiye'nin en iyi fıstığı Barak'tadır. Barak fıstığı Oğuzeli'dir. Oğuzeli ise Antep'in kazası Nizip'e yakındır. Antep'te fıstığın iyisine 'firik' derler, 'kuş boku' veya 'boz fıstık' olarak da isimlendirilir, hepsi aynıdır. Bu fıstığın dışı beyaz, içi yemyeşil, küçük ama çok lezzetlidir. İri fıstık ise, dışı kırmızı, gösterişlidir ama içi sararmıştır ve lezzetli değildir. Firik Ağustos-Eylül aylarında olur. Ekimi geçtiği zaman büyür, olgunlaştıkça sararır. O zaman firik fıstıklıktan çıkar; buna 'meverdi' deriz ve baklavaya konulduğu zaman rayiha vermez. Bu türü yaş pastacılar kullanır, bir de kuruyemiş olarak tüketilir.

Çıtanın Yüksekliği...
Bahar aylarında yeşeren otları yiyen koyunun mis gibi sütü olur. Buradan elde ettiğimiz sütü yoğurt yapıyoruz, yoğurdu ayran, ayranı ise tereyağı yapıyoruz. Bu yağı da güneşin altında doğal usulde eritir, köpüğünü alırız, biz buna da sadeyağ veya saf yağ deriz. Tabii bu yöntem çok pahalıya mal oluyor. Bunun tenekesi 110, tereyağının 60, öbür yağların ise 30 milyondur. Tereyağı yapılırken bozulmasın diye önceden tuz konulur, bu saf tereyağı yapılırken de o tuzu alınır. Eritildiği zaman tuzu, köpüğü, ayranı gider.

"Baklava beş duyuya hitap eder: Önce göze; sonra kulağa, "hış" diye sesi gelmeli yerken... Sonra koklamak; dört, damak; mide de, beş. Üretilmiş bir yemeği tadına varmadan yutuvermek, zanaatkârına yani aşçısına saygısızlıktır""

Bunun tenekesini de Gaziantep'de özel olarak biz yaptırıyoruz. Burada bir çıta var, çıtanın yüksekliği 2 santim olacak, 4 ya da 1 santim olmaz. Yağı tenekelere doldururken de, doktorun hastasını muayene ettiği gibi küçük bir çekicin tersiyle tenekenin dışına hafifçe vura vura doldururuz. Yağı doldururuz, bu vurma işlemini yaptıkça yağ aşağı çöker. Dört, beş sefer bu işlemi yaptıktan sonra, artık yağ aşağı inmiyor olur, o zaman tenekeyi lehimleriz. Saf ve kaliteli tereyağı ise, tenekesi de iyi imal edilmişse bir yıl garantilidir. Tamamen dolmazsa içindeki hava boşluğu asit yapar, en iyi yağın bile tadı bozulur. Avrupa'da bunu teknolojik yöntemlerle yapıyorlar, içine azotlu gaz püskürtüyorlar içindeki boşluğu almak için.

Belçika'dan böyle işlenmiş bir yağ almıştık, bozuk çıktı, üstü kahverengi olmuş, asitlenmiş. Sorduk, "Bunlar aromadır efendim" dediler. Meğer makineleri bozulmuş ve böyle bir sorun ortaya çıkmış. Oysa onlar, başka ülkelere senelerce bu şekilde satmışlar. Biz anladık tabii...

Cevizlisi Başka, Fıstıklısı Başka Pişer
Yağı yakar yakmaz, ılıkla sıcak arası, küçük parmağınızı değdiğiniz zaman şöyle bir oynayacak hafif. Oynadığı anda... o zaten elinizi yakar yakmaz olacak, kış ayında. Yaz ayında ise biraz daha az yakacak. Yağın cinsine, havanın sıcaklığına göre bu ısı değişiyor. Yağı, baklavanın kabarmasına göre ayarlarız. Baklavanın pişme süresi ise 160 derece ısıtılmış fırında 45 dakikadır. Bu süre de, sıcaklık da hiçbir zaman kesin değil, hep civarıdır, çünkü şöbiyet başka, baklava başkadır; sadesi başka, cevizlisi başka, fıstıklısı başkadır.

Sıcak baklavaya sıcak şerbet veriyoruz, şerbetin sıcaklığı ise 110 derece civarıdır. Şerbet 100 derecede kaynıyor, kaynadıktan sonra biraz daha kaynatınca 100 dereceyi geçiyor. 110 derece olmasını da ölçerek elde ediyoruz. Şerbetin kalitesinin bozulmaması için, tertemiz paslanmaz çelik tencerelerde olmalı. Şerbet de hava sıcaklığına, kışa, soğuğa göre 3-5 derece oynayabiliyor.

Süpürgesi Erkekten...
Baklava fırından çıktığında, kesilişine bakılır, bıçakla arası kontrol edilir, kesilmeyenler varsa kesilir. Fıstıklı ile cevizli baklavanın kesimi aynıdır. Kaymaklı, fıstıklı, cevizli aynı kesilir, ama kuru baklava farklı olur, ev baklavası da farklı kesilir.

Nişasta süpürgesi, Maraş'ta Gavur gölünün kenarındaki erkek bitkilerden yapılır. O çok ince nişastayı alması için boyunun uzun olması ve hanımların makyaj pudrası gibi yumuşacık olması lazım. Dişi olursa, süpürürken taneleri dökülür. Bu bitki sadece o yerde yetişiyor. Yağ süpürgesinde de sıklık çok önemli. Yağı aldığınız zaman, bu aralıklar seyrek olsa, aralardan dökülür. O yüzden bu süpürgeler konusunda da titiziz.

Mermer Marmara'dan, Oklava Armuttan...
Baklavacılıkta her şeyin önemi var, mesela mermer, Marmara'nın sert mermeri olmalı ve cilalanmamış olmalı. Aksi takdirde, hamuru güm diye vurduğun zaman kayar. Hamurun incelmesi için 10 taneyi üst üste mermere vururuz. Mermerin üstü de dümdüz olmalı ki, hamuru okşaladığınız zaman pürüzsüz bir malzeme elde edilmeli. Tahta tezgâhta olmaz, küçük girinti çıkıntılar hamuru parçalayabilir. Oklava da armut ağacından, yani sert olmalı.

Bütün hamurlarda, pastalarda, keklerde, dört değişmez unsur; un, tuz, su ve yumurtadır. Ama tabii her hamur işine göre bunların oranı, adedi, cinsi değişir. Antep'in 'Havuç Dilimi'nde İstanbul halkı havuç var zannetti, o yüzden Saray Baklavası olarak adlandırdık.

Mama Yapar Gibi...
En alta bir bütün yufka atılır, sonra parça parça 15 kat, 15 kattan sonra irmik kaymağı çalınıyor. Fıstıklı da olsa, yaş baklavaya koyarız, ama kuru baklavaya kaymak konmaz. Süt kaynarken içine 1/10 oranında irmik konulur, yavaş yavaş mama yapar gibi karıştırılır, soğutulur ve arasına karıştırılır. Daha sonra tekrar 15 kat parça yufka atılır ve onların da üstüne 10 tane tek parça yufka atılır. Yani sonuç olarak 35-45 arası yufka kullanmış oluyoruz. En üste de parlak olması için nişan yufkası atılır.

Kökleri Bir, Usulleri Ayrı
5. kuşak olarak 1870'den beri bu işi yapıyoruz, yani 130 yılı geçtik. Ailemizin kökeni Gaziantep'tir. Bizim ailede bu mesleği çıraklıktan yetişen erkek çocukları yapabiliyor ancak. Şu anda, Gaziantep ve İstanbul'da toplam 10 tane Güllüoğlu imalathanesi var ama hiçbirinin birbiri ile alakası yoktur. Aslında hepimizin kökleri birdir, yani akraba, amca çocuklarıdır ve herkesin usulü, imalathanesi ayrıdır.

Bizim Karaköy Güllüoğlu olarak imalatımız farklıdır, şubemiz yoktur. Zihniyet olarak butik tarzı çalışan ve sadece baklava yapan bir tek burası var. 1948 senesinde Gaziantep dışında ilk fırınlı baklavayı Karaköy'de kuran Hacı Mustafa Güllü, babam olur.

5 Duyuya Hitap...
Eskiden İstanbul usulü Osmanlı saray baklavası varmış, baklavalar toptan yapılır ve simitçi fırınına gönderilirmiş ya da herhangi bir pasta fırınında pişermiş. Çok az satıldığı ve kimse yemediği için bu yöntem yeterli olurmuş. İstanbul'da, Osmanlı İmparatorluğu'nda 100 yıl kadar bir dönem bu unutulmuş, kimse de yapmamış. Mısır Çarşısı'nda kötü yağlardan yapılan tatlılar beklemiş, dolayısıyla da o kötü baklavaları halk yememiş. Babam ise İstanbul'da, kendine özel ilk fırını kurmuş. Taze fırından çıkan bu baklavayı da sevdirmiş. Yani İstanbul halkına baklavayı babam sevdirmiş. Baklava yemek beş duyuya hitap eder; önce göze, sonra kulağa. Kulağa 'hış' diye sesi gelmeli yerken. Sonra koklamak, üç; damak dört; mide beş. Üretilmiş bir yemeği, zevk almadan, tadına varmadan yutuvermek zanaatkârına, yani aşçısına saygısızlıktır.

Nadir Güllüoğlu ile söyleşiden.
Pr; Tad Muhabbetleri
Yt; 21 Mayıs 2002.

Bakma Biçimleri

John Berger'in İstanbul'a ilk gelişi, çok kesin hatırlamıyorum ama, yetmişlerin sonu, muhtemelen 1978 veya 1979 sonbaharıdır. Biz bu sırada Anadoluhisarı'nda yazlık olarak bir yalı kiralamıştık. John ve karısı Beverly ise eski dostlarımız Judith Herrin–Anthony Barnett ikilisiyle gelmişlerdi. Onlar bizim Moda'daki dairede kalacaklardı, Cevat Çapan da önemli bir yazarın kenti ziyarete geldiğini söyleyerek Kültür Bakanlığı'ndan bir yer ayarlayacaktı Berger'lara. Bu yer, Emirgân'da Şerifler Yalısı oldu.

Oldu ama John bu düzenlemeden memnun kalmadı. Böyle bir bina ona bir 'yaşama mekânı' gibi görünmemişti. Tabii eşyasız bir yer olmasının da bunda payı vardır. İkisi için yanılmıyorsam portatif yataklar getirilip konulmuş, bunun dışında boş, soğuk, müze gibi bir yer –'gibi'si fazla, bir müze!

O zaman onlara da Moda'ya geçmelerini söyledik. Öteki çift zaten daha önce dönecekti. Biz de şimdilik yalıdaydık. Ama hava erken bozdu ve bir iki gün sonra biz de yalıyı bırakıp eve dönmek zorunda kaldık. Ama bu zamana Anthony'ler gitmişti. Fazla sıkışmadık. John'la Beverly daha bir haftayı böylece geçirdiler İstanbul'da. İkisi de hayatından çok memnundu. Kenti çok sevmişlerdi.

İnsanın kendi yaşadığı yeri böyle bir 'yabancı' ile gezmesinin çok ilginç sonuçları olabiliyor; çünkü, benim için çok olağanlaşmış birşeye yanımdaki taze bir gözle bakabiliyor ve benim dikkatimden kaçan birşeyin önemini hatırlatabiliyor. Boğaz'ın, yeşili yalısı falan, bildiğimiz güzelliği dışında, tarihin en önemli su yollarından biri olması, zihnimizi ne kadar uğraştırır? Buralara ilk kez gelen John, Anadolu Kavağı'nın oralara gelip de Karadeniz'in açılışını görünce, "Wow!" diye haykırdı. Kim bilir kaç kere gördüğüm ve kanıksadığım bu manzaraya bir de bu gözle bakmak gerektiğini bana o göstermiş oldu. Böyle çok yaşantı paylaştık.

Çok seviştik. Seyrek görüşebiliyoruz, ama bu yoğun sevgi hep devam eder. Üçlüsünün son kitabı *Leylak ve Bayrak*'ta kişilerden birinin 'Murat' olması bundandır.

Sabahları kahvaltıdan sonra çıkıp iki saate yakın yürüdüğünü hatırlıyorum. Bu, kafasını toplamak, zihninden haldır haldır akıp giden bir yığın düşünceyi, izlenimi, sezgiyi sıraya koymak ve 'yazılabilir' hâle getirmek için yaptığı bir şey, edindiği bir alışkanlıktı. Moda'dan Kadıköy'e, Yoğurtçu'ya, çeşitli yönlere yürüyüp geliyordu. Sokakta birileriyle selamlaşmaya bile başlamıştı. Arada, bir berbere gidip sakalını tıraş ettirmek ve böylece yeni tanıdığı bu toplumda berbere girmenin nasıl bir yaşantı olduğunu öğrenmek gibi numaraları da oluyordu.

"Anadolu Kavağı'nın oralara gelip Karadeniz'in açılışını görünce, "Wow!" diye haykırdı."

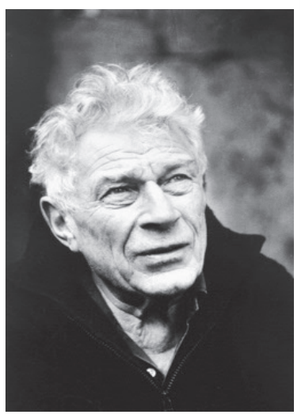

John Berger.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

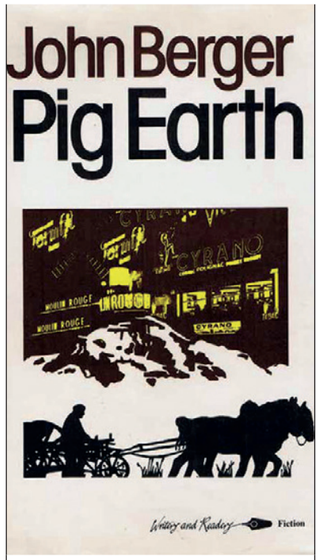

John Berger'ın 1979 yılında tamamladığı *Pig Earth*, 1998'de *Domuz Toprak* başlığıyla Türkçe olarak yayınlandı.

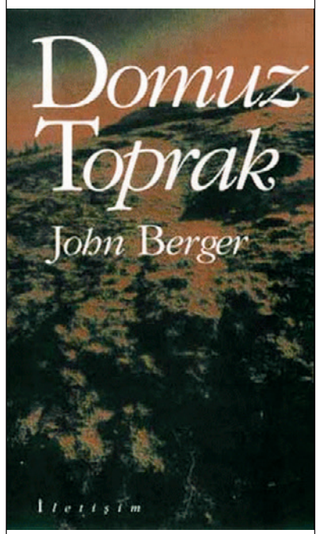

Doğa İçinde Duran İnsan, Çevresini Nasıl Görür?

Bir gün Resim-Heykel Müzesi'ne gitti ve heyecanla döndü. Şeker Ahmet Paşa'nın 'Orman' resminden etkilenmişti. İlginç bir şey yakalamıştı burada. Resimde, bir ormanda duran bir adamı arkasından görürüz. Ama John, "Bu noktada durarak bu manzarayı resmeden adam, bunu böyle göremez" diyordu. "Aslında oduncunun durduğu yerden görünmesi mümkün olacak şekilde resmetmiş!" Buradan 'doğa *içinde* duran' insanın çevresini nasıl gördüğü konusuna geçiyordu. 19. yüzyıl ortalarında Jean-François Millet natüralist bir anlayışla doğa içinde çalışan köylü resimleri yapar. John, "doğada çalışan adam ufuk çizgisini göremez" diyordu. Kendisi Fransa'da yerleştiği dağ köyünde tarlada çalıştığı için, bu konuda deneyimi vardı. *Görme Biçimleri* gibi olağanüstü bir kitap yazmış bir adam, neyin nasıl görüneceğini bilmesi doğal. Ama Batı resim geleneği Rönesans'tan beri ufuk çizgisini temellerinden biri olarak kabul ettiği için, Millet de köylülerini böyle bir arka plan önünde çiziyordu. Oysa, John'a göre, Sosyalist Çin resminde de doğa içinde çalışan köylüler üstüne resimlerde ufuk görünmüyordu, çünkü 'orada' çalışan adamın önünü kapayan yükseltiler olurdu her zaman. Sonra bu temayı daha da geliştirip zenginleştirip yayınladı John.

Bu ilk tanışıklık dönemiyle ilgili iki anı anlatıp bitirmek istiyorum. Bunlar, John'ın yazarlığının altyapısıyla ilgili şeyler.

Karşısındaki Adama Bakarak Kişiliğini Çıkarmak

Türkiye'nin nasıl bir toplum olduğunu, entelektüel hayatın niteliğini daha iyi kavrayabilmesi için ona hemen her akşam bir randevu ayarlamışlardı. Böylece Yaşar Kemal'le, Oğuz Aral'la, Ruhi Su'yla, daha da birileriyle tanışıp konuştu. Dolayısıyla karikatür alanı, musiki alanı gibi birçok ayrı alanda önemli bir yeri olan insanlardan o alanların sorunlarını v.b. dinlemiş, konuşmuş oldu. Ama John bunlara ne kadar önem verirse versin, her şeyden çok ilgilendiği konu, insandı. Randevudan döndüğünde ben yatmamış oluyordum; oturup daha bir iki saat demleniyor, konuşuyorduk. Çok zaman görüşme çevirmen aracılığıyla yapılıyordu. Ama John karşısındaki adama bakarak, mimiklerinden, tonundan, onun nasıl bir kişi olduğunu çıkarmaya çalışıyordu. Yorumunu bana anlatıyordu, sonra uzun uzun bunları evirip çeviriyorduk. Neredeyse 'şaşmaz' denecek bir isabeti vardı ki, doğrusu beni epey şaşırttı.

Hepsi 3-4 sayfa bir hikâyeydi bu. Ama duygusal tonunu, olayın betimlemesini doğru anlatmak isteyen John, ilk geldiği, ilginç şeylerle dolu bir kentte kalkıp mezbahaya gidiyor vb.

Bir örnek vereyim: Can Yücel'le de buluşmuşlardı. Can'ın iyice içkili olduğu bir akşam, bir meyhanede, başkalarının da bulunduğu bir meyhanede, yan yana oturuyorlar. Can tabii İngilizce'yi son derece iyi bilir; ama o gece nedense tutturmuş; gece boyunca John'la Türkçe konuşmuş. Tabii onun bundan bir şey anlamasına imkân yok.

Can Yücel de John'ı çok sevmişti. Türkçe konuşması bunun sonucu olabilir: 'adam bizden' hesabı. Ya da, 'anlaşmak için dil gerekli değil' inancı. Ama böyleyse, haklıydı, çünkü çok temel bir yerde anlaşmışlardı ne dediklerini hiç anlamadan.

Bana bunları anlatırken ben de ona Can'ın şiirlerinden bazı bölümler çeviriyordum, evdeki kitaplardan. Birden "Can kendini çok sansür eder mi?" diye sordu.

Şaşırdım. Rahat ve resmiyet dışı tavırlarıyla, küfrüyle, içtenliğiyle Can Yücel'i 'oto-sansür' kavramıyla bir arada düşünmek bizim hiç aklımıza gelmeyecek bir şey.

Alık alık baktığımı görünce, "Yani, sosyalizmle ilgili konularda?" diye ekledi. "Sosyalizmin eleştirisini yapar mı?"

O zaman jeton düştü. Evet, tabii yapmaz. Evet, tabii bunları sansür eder. Oturup konuştuğumuzda, sosyalizmin geçmişi veya geleceği üstüne, her şeyi konuşur, söyler, ortodoksinin en uzağına da gider; ama şiirinde bunlara hiç yer vermemiştir. Şiir bir yana, bu eleştirilerin sözlü, yazılı yapılması bile onu tedirgin ederdi. *Birikim*'de birliktaydık. Bu dergiye bağlıydı. Ama Stalin eleştirisi bile ona fazla gelmişti. Oysa o sayıda çıkanların daha ağırını kendisi söyleyebiliyordu konuşurken.

Bunları bildiğim hâlde, Can Yücel'e, 'kendini sansür eden bir adam' gözüyle hiç bakmamıştım. Kavak'tan (veya Kireçburnu'ndan) yukarıya da, 'işte, orada görünen Karadeniz'dir' diye bakmayı ihmal ettiğim gibi. *Görme Biçimleri* olması için 'Bakma Biçimleri' de olmalı. Bu çerçevede John Berger'dan çok şey öğrendim ya da öğrendiğimi umuyorum.

Kaybolan Bir İnsan 'Türü'nün Tanığı Olmak

Görmek istediği birşey de mezbahaydı. Çok sıradan bir istek değil! Niçin istediğini o açıklamadığı için ben de sormadım. Ama birileri bunu da ayarlamış. Gitti gördü. Gene, üstüne fazla birşey konuşmadık. Tanıdıklarından biri "Sen sadist misin?" filan diye birşeyler soracak olmuş, buna sinirlenmiş, daha çok onu anlattı.

Bir süreden beri Fransa'da, Cenevre'ye yakın, Fransız Alpleri bölgesinde Annemasse adında bir yörede Mienssy adında bir dağ köyünde oturuyordu. Niçin? Köylülere, 'köylülüğe' takmıştı. Bildiğimiz biçimde gelişen bu dünyada klasik anlamda köylülüğün ortadan kalkmak üzere olduğunu tespit etmişti. Bu geri döndürülmez süreçte son köylü de bir şeye dönüşmeden önce, bir yazar olarak, köylülük yaşantısını incelemek, gözlemlemek, saptamak ve kaydetmek istiyordu. Kaybolan bir insan türünün tanığı olacaktı.

O tarihlerde de bunu bir üçlü olarak tasarlamıştı. Fransız köylülerini gözlemleyip duruyordu ama birtakım farklılıkları da görebilmek için bir süre Türkiye'de bir köyde kalma fikriyle oynuyordu. Gelmesinin bir nedeni de buydu. Böyle konuları konuştuktan sonra ben de ona bu şekilde kalabileceği bazı Ege köyleri ayarladım. Ama bunu son cilt için planlamıştı ve oraya gelene kadar fikri değişti. Köy kökenli insanların Batı'daki sanayi kentlerindeki durumları temasında karar kıldı. Türkiye'ye ikinci gelişi köy incelemek için değil, İstanbul Film Festivali'nin Jürisinde bulunmak için gerçekleşti.

Bu arada, üçlünün ilk kitabı *Domuz Toprak* yayınlanmıştı. Bunun başındaki kısacık hikâyeyi okuyunca mezbaha konusunu anladım.

Danasını Kesen Köylü

Hikâyede bir köylü danasını kesiyordu.

Şimdi biz kentliler de hayvanlarla ilişki kurarız. Bu, 'ekonomik' bir ilişki değildir, köyde olacağı gibi; bir 'pet' ilişkisidir. Başka insan ilişkilerinden buna analoji yapacağımız en uygun örnek 'ebeveyn-çocuk' ilişkisidir. Dolayısıyla kedisini, köpeğini 'kesen' birini hayal edemeyiz.

Ama köylünün hayvanıyla ilişkisi de böyle olamaz. Her köylü hayvanına Tiraje Hanım'ın kedisine bağlandığı gibi bağlansa belki sonunda dünya tarihi olmazdı. Ya da çok başka türlü olurdu.

Köylü için ilişki 'ekonomik'... ama bu, burada herhangi bir duygusal sıcaklık bulunamayacağı anlamına mı geliyor? Kafasını fazla yormak istemeyen bir kentli, "Tabii, bulunamaz," diyebilir. "Adamlar öyle alışmış. Kılı kıpırdamadan kıtır kıtır keserler!" Bu doğru mu? İşte zaten John Berger da bunun için yok olmadan önce köylülük yaşantısının tanığı olmak istiyordu; bunlara cevap verebilmek için...

Danasını kesen köylü için bu, mevsimin ve genel koşulların gereğidir. Süt ihtiyacını karşılayacak ineği var. Bundan sucuk, salam yapılır ki kışın et ihtiyacı kısmen karşılansın. Bu koşullarda satılacak kısımlarını (deri v.b.) da gerekli yerlere satıp nakit elde etmeli, çünkü onun da yeri, sırası var. Yani hayvan kesilecek.

Ama John'ın çok iyi gördüğü ve gösterdiği gibi insan davranışlarını böyle 'ekonomik', 'ritüelistik' falan filan diye ayıramazsınız. Her davranışta pek çok şey iç içe geçer.

Bu köylü de danasını sevmektedir, kendi sevebileceği biçimler içinde. Doğumunu hatırlar, kendisinin nasıl müdahale edip ineğin işini kolaylaştırdığını... Minik buzağının ayaklanmasını... Şefkatle hatırlar. Ama şimdi hepsinin iradesinden bağımsız neyin nasıl yapılacağını gösteren şeyin ('nesnel zorunluluk' mu, 'kader' mi, her neyse) bildirdiği an gelmiştir: dana kesilecektir. Köylü onu korkutmadan, ne olduğunu sezdirmeden, canını acıtmadan, bir an önce işi bitirmek üzere elinden geleni yapar, danayı keser.

İşini Ciddiye Almak

Hepsi üç dört sayfa bir hikâyeydi bu. Ama duygusal tonunu, olayın betimlemesini doğru anlatmak isteyen John Berger, çeşitli kültürler arasında bir hayvan kesmenin nasıl farklılıklar içerebildiğini görmek istiyor, bunun için ilk geldiği ilginç şeylerle dolu bir kentte kalkıp mezbahaya gidiyor vb.

Buna ben 'işini ciddiye almak' derim. 'Totolojik' bir durum bu: 'has' sanatçı, çaresiz, işini böyle ciddiye alır ve ancak işini böyle ciddiye alanlar 'has' sanatçı olur.

'İş' ise, *Portre*'nin sonunda Stephen'ın söylediği gibi "...yaşantının gerçekliği ile karşılaşmak"... **(Bkz; John Berger).**

Murat Belge

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Balkon Radyosu

Stüdyo radyosundan ayrılan özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Kapısı, yalıtım sistemi, sabit masası, ışıklandırması ve havalandırması olan stüdyo radyosuna karşılık balkon radyosu havadar, komşulara ve her türlü hava şartlarına açık, hareketli, teknik donanım konusunda yetersiz ama istek ve inanç konusunda yeterlidir. Denendikçe olanakları ortaya çıktığından, olanakları sonsuzdur. Kendini yalnız hissetmemek ve teknik konuda destek almak için stüdyo radyosuna ihtiyaç duyar. Günümüzde bunun örneklerini görebiliriz ve hatta balkon radyolarından doğan enerji, kimi stüdyo radyolarında yeni çatlaklara, yeni oluşumlara ve kırılmalara, şaşkınlıklara yol açmaktadır. Bazı stüdyo radyoları mekânında yer alan 'Varış' isimli çay pişirme makinaları, balkon radyosu çalışanları için her zaman önemli bir metafor olmuştur.

Seçil Yersel

Banka Soygunu

İşsizliğin kronikleştiği, banknotların istiflendiği bankalarda bile çalışanların maaşlarının düşürüldüğü, kanıksanmış enflasyon psikolojisinin geleceği güvensizliğe boğduğu şu umutsuz dönemde, birçok insanın 'voliyi vurma' fantezisi olarak banka soymayı düşlediğini tahmin etmek güç değil. Hele de insanın maddi olanaklarıyla tüketim çeşitleri arasındaki uçurumun giderek açıldığı bu ortamda…

Ekonomik kriz olmasa bile, "Çalışmaktan usanan, maddi sıkıntı içinde kıvranan, ya lotoda kazanmanın ya da kurtuluş vaadeden banka soygununun hayalini kurar" diyor Klaus Schönberger. Soyguncular halk arasında gıptayla bakılması, Alman kültür tarihçisinin dikkatini çekmiş. Zira kişilere karşı işlenen suçlar ahlaki açıdan kabul görmezken, banka soyulduğunda birçok insan, banka kasalarında paranın mucizevi şekilde mantar gibi kendiliğinden çoğaldığını varsayar, gizliden bir haz duyar. Ya da en azından "Nasılsa sigortalıdır. Kurumun zarara falan uğradığı yok" diyerek suçluluk duygusundan arınır. Bu sosyokültürel fenomen, Schönberger'e göre "Amerika'dan İsrail'e kadar her yerde aynı". Kendisi konunun farklı açılardan incelendiği 26 makaleyi, Almanya'da basılan bir kitapta bir araya getirdi: *Va Banque – Banka Soygunu: Teori, Uygulama ve Tarihi.*

> Bagaja sığmadığı için, 17 milyonu bırakmak zorunda kaldılar... İki gün sonra Mazda kampanyaya başladı: "Sevgili soyguncular, Mazda E 2000'nin bagajına 70 milyon frank bile sığardı!"

Avrupa'ya Amerika'dan Miras

Banka soygununun kökleri, 'kovboy filmlerinden' gördüğümüz üzere gerçekten Vahşi Batı'daki posta arabası soygunlarına dayanır. Eski kıtanın sınıfsal düzeninden uzak, kaçmaya uygun uçsuz bucaksız bir alanda, silahın serbest ve en hızlı ulaşım aracının bir attan ibaret olduğu bir ortamda başka nasıl olabilirdi ki? Avrupa'da banka soygunu o tarihlerde henüz bilinmiyordu. Taa ki ünlü Pinkerton Dedektifleri haydutlara göz açtırmayana kadar. Birçok Amerikalı gangsterin 1870'lerde Fransa'ya kaçmasıyla, Avrupa banka soygunuyla tanıştı ve hızla geliştirdi.

Başarılı banka soygunun en hayati unsuru 'olay mahallinden kaçış'tı, yani mobilite... Yıllarca bunun en

Bonnie Parker ve Clyde Barrow.

Jules Bonnot,
1876-1912.

güzel aracı, otomobil oldu. Otomobilli soygununun mucidi ise anarşist Jules Bonnot.[1] 1876 doğumlu Bonnot, Lyon'da bir tamirhanede kalpazanlık yapıyordu ve İsviçre - Fransa arası çalınmış oto kaçakçılığı yapan bir otomobil tutkunuydu. 1910 yılında bir ara polisiye yazarı Arthur Conan Doyle'un şoförlüğünü yaptığı da rivayet edilir.

Bonnot 1911 Kasımında Paris'e gelerek *L'Anarchie* adlı derginin çevresine girdi. Buradakiler Proudhon'un "Mülkiyet hırsızlıktır" sözünden yola çıkarak, gerçek 'devrimci yolun' mülkü 'geri almak'-tan geçtiğine inanıyorlardı. Küçük hırsız takımının 'geri çalma' doktrinine tek muhalefet eden, derginin şef editörü, Victor Kibaltchiche adında biriydi. (Kendisi daha sonra Victor Serge adıyla ünlü bir romancı ve Troçki'nin yoldaşı oldu.) Bonnot bu ortama girer girmez altı kişiyi, teknolojiden yararlanarak 'büyük işler' yapmaya ikna etti. 21 Aralık 1911'de, 1910 model Delauney-Belleville marka bir limuzinle, Merkez Bankası kuryesiyle korumayı öldürdükten sonra olay mahallinden kaçtılar. Bir sanayicinin garajından çaldıkları otomobil, dönemin en hızlı aracıydı. Atlı ve bisikletli Paris polisinin sahip olduğu motorlu araç sayısı ise topu topu dörttü.

Çalabildikleri nakit para yalnızca 5 bin franktı. Arkalarında birçok ceset bıraktıkları sayısız soygunda ellerine geçen miktar hep düşük oldu. Taa ki Mart 1912'de bir Merkez Bankası şubesinden 50 bin frank kaldırana kadar. Polis bu kez anarşist çevreleri yakın takibe aldı ve çete üyelerini teker teker ortaya çıkardı. Bonnot'nun enselendiği ev 500 silahlı güvenlik gücü tarafından ablukaya alındıktan sonra, bina dinamitle yerle bir edildi. Diğer çete üyeleri de birer birer ya çatışmada ölü ele geçirildi, ya da idama mahkûm edildiler. Soygunlarla ilgisi olmayan birçok kişi de ağır hapis cezalarına çarptırıldı.

"Bir numaralı halk düşmanı' John Dillinger,
1903-1934.

Fordizme Teşekkür

Bonnot Çetesi gibi, Amerika'nın birçok film ve şarkıya konu olan medyatik çifti Bonnie Parker ve Clyde Barrow da, 'başarılarını' otomobile borçluydular. Çalıntı Ford V-8'leriyle birlikte çektirdikleri bir fotoğraf bile var. Detroit'teki Henry Ford Müzesi'nde Clyde Barrow'un şirketin patronuna yazdığı teşekkür mektubu sergileniyor: "Sizin ne kadar harika bir araç yaptığınızı söylemek istiyorum. Sayesinde kaçmayı başardığımdan beri yalnızca Ford kullanıyorum." Henry Ford'un son büyük mühendislik harikası V-8, saatte 140 km hızla 30'lu yılların bir hayli ilerisindeydi. Ama Bonnie ve Clyde'ın macerası, aynı aracın içinde 167 kurşunla son buldu. Avrupa'daysa 50'li yıllara dek gerek Fransız direnişçilerin, gerek soyguncuların popüler otomobillerinden biri, André Citroén'in 1934'te geliştirdiği, önden çekişli 'traction avant' idi. Bir diğeri ise, yetenekli teknisyenlerin motorunu sekiz silindire modifiye ettiği Opel Rekord. 1960'larda Almanya'da Andreas Baader'in favorisi de "Halkın Ferrari'si" olarak tanımladığı BMW 2002 idi.

Aracın önemi, 1997'de Zürih'te gerçekleşen İsviçre'nin en büyük posta soygunu örneğinde daha iyi anlaşılıyor: Kamuoyunda hayranlık uyandıran silahsız soyguncular bu olayda tam 53 milyon İsviçre Frangıyla kaçmayı başardılar. Fakat onlar da sonradan yakalandılar. Ancak araçlarının bagajına sığmadığı için, sekiz kasadan üçünü -17 milyon Frank- geride bırakmak zorunda kaldılar. Soygundan iki gün sonra Mazda başlattığı reklam kampanyasında şöyle diyordu: "Sevgili posta soyguncuları, Mazda E 2000'nin bagajına 70 milyon Frank bile sığardı."

Sıradan yurttaşların özellikle şiddetten uzak, zekice işlenmiş soygunlara karşı sempati beslediği gözleniyor. Medyanın etkisiyle bir nevi halk kahramanına dönüşebiliyorlar. Örneğin Brezilya'da geçirdiği 30 mutlu yıldan sonra ülkesine dönerek hapse giren Efsanevi posta treni soyguncusu İngiliz Ronald Biggs birçok kişinin ikonu haline geldi.

Azmettirici Tüketim

1932'de bir sinemanın önünde, iki polis tarafından arkadan vurulan John H. Dillinger da öyleydi. Hükümetin "bir numaralı halk düşmanı" ilan ettiği Amerikalı, en büyük vurgununda kasaba halkını film çekiyoruz diye kandırmış, binlerce izleyicinin gözü önünde 49 bin dolarla kayıplara karışmıştı. Robin Hood değildi ama soygunları sırasında kasalardaki borç senetlerini de yok ettiği için seviliyordu. Cesedinin etrafındaki kan gölüne yüzlerce insan mendilini bandırdı, cenazesine 15 bin kişi geldi…

İskoç kökenli Allan Pinkerton'un kurduğu dedektiflik firması Amerikan ordusundan daha kalabalık bir kadroya sahip olduğundan, özel ordu olarak kiralanması korkusuyla Ohio'da yasadışı ilan edilmişti.

Klaus Schönberger, soygunun çekiciliğini şu şekilde açıklıyor: "Kapitalist üretim yöntemi varolduğu ve her türlü mutluluk para birimiyle ölçüldüğü sürece, banka soygunları ve soyguncular da olacaktır." Eski Doğu Almanya'da 1989'a dek hiçbir banka soygununun kayda geçmediğini biliyor muydunuz? Bunun bir nedeni silah tekelinin resmi ellerde bulunmasıysa, diğeri de harcayabileceğiniz cazip tüketim mallarının zaten bulunmamasıydı. Nitekim bu coğrafyadaki ilk banka soygunu, Batı Alman Markı'na geçişin hemen birkaç gün sonrasına, 6 Temmuz 1990'a rastladı.

Banka soygununun 'ideolojik' iddiası da gözden kaçmıyor. 60'lı ve 70'li yıllarda Kızıl Tugaylar, Tupaq Amaru'cular, Türkiye'de bazı aşırı örgütler, hatta Amerikan medya çarı Hearst'ün kızı bile, banka soyma hakkını kendilerinde görenler arasındaydı. Onların gözünde 'banka', 'haksız sermaye

Fransız gazetesi *Le Petit Journal,* Bonnot'nun emniyet müdürü Louis Jouin'i vurduğu haberini veriyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dağılımı'nı simgeliyordu. 'Solcu soyguncular' arasında en ünlüsü, Josef adında bir Gürcü'ydü. O da sonraları Stalin adıyla ünlendi, Sovyet döneminin en acımasız diktatörü oldu.

Tabii bu arada çalınan paralar genellikle halka dağıtılmıyordu. Belki bazı küçük istisnalar hariç... Alman '2 Haziran Hareketi' üyeleri soygunların ardından mutfak masasında istedikleri kadar saysınlar, her zaman ertesi gün gazetede yazan miktardan eksik çıkıyordu. O heyecan sırasında kasiyerler de, bir iki koçanı yanlışlıkla kendi ceplerine atıyorlardı. Tabii eğer soygun yapıp da parayı cebine atmazsanız günümüzde 'deli' olarak tescillenmek de mümkün. Örneğin yakın tarihte Yeni Zelanda'da bir hâkim, bankadan çaldığı parayı yoksullara dağıtan 28 yaşındaki Dion Lawrence'a ceza vermek yerine onu akıl hastanesine yollamıştı.

Lüküs Hayat Hayal

Bugün dünyanın dört bir yanında sürekli olarak banka soyulmakta. 14 yaşındaki çocuktan, 72 yaşındaki emekliye, her an birisi en kestirme yoldan zengin olmayı deniyor. İstatistiklere göre yüzde 85'inin 'ilk denemesi.' Ve bunların yalnızca yüzde 5'i kadın. Almanya'da 2001 yılında 'kaldırdıkları' para ortalama 50 bin mark. 1.300 soygunda failerin üçte biri henüz yakalanmadı. Amerika'da soygunlardan 'kaldırılan' para miktarı ise yalnızca 14 bin dolar... Lüks bir yaşama, yata kata, rahat bir emekliliğe yetmez, dolayısıyla bu riski göze almaya asla değmez. Zaten günümüzün güvenlik ve denetim teknolojilerinde, hele bir de bu trafik sıkışıklığında yakalanma riski de fazlasıyla yüksek.

Nitekim akıllı soyguncular artık online şubeleri hedef seçiyorlar. Basel Üniversitesi'nden David Rosenthal, bankalara giren bilgisayar korsanlarının ortalama 2 milyon dolar götürdüklerine dikkat çekiyor.

Tabii bir de yakın zaman önce gündemimize giren ve hortumladıkları yüz milyonlarca dolarlık meblağlarla soyguncunun her türlüsünü gölgede bırakan banka sahiplerimiz var. Onlara kimsenin sempatiyle bakmadığı kesin. Bertolt Brecht'in söylediği gibi: "Bir banka soygunu, bir banka kurmanın yanında nedir ki?" [2]

Melih Kafa
www.acikradyo.com.tr
07 Mart 2002.

Kaynaklar:
erewhon.ticonuno.it
chronicle.com
www.crimelibrary.com
www.miditext.com
www.niatu.net Verlag Libertäre Assoziation (Alm.)

[1] Bkz; Boris Vian'ın 1954 tarihli *La Bande à Bonnot* albümü. (Ed.)

[2] Bu yazı 2001 yılında *Ulusoy Traveller* dergisinde yayınlanmıştır.

BAĞDAT HIRSIZLARI

Irak'ın 'kurtarılması' için girişilen işgal hareketinden bu yana dünya banka soygunculuğunun başkenti unvanı, Irak başkenti Bağdat'ın elinde bulunuyor. Özgürleşme ve serbest piyasaya geçişin ardından hemen hemen tamamen bir nakit para ekonomisine geçen Irak'ta her sokak başında mantar gibi biten sayısız özel banka var. Dolayısıyla, ülke çapında büyük miktarlarda para transferi yapılıyor. Özel banka sektöründeki bu baş döndürücü yükseliş Amerikan işgal yöneticilerince Irak'ın en büyük başarı öykülerinden biri olarak gösteriliyor. Ne var ki, intihar bombaları, cinayetler ve katliam furyası arasında asıl yükselen sektörlerden biri de, banka soygunculuğu.

Banka soygunları tarihinde, kaldırılan para miktarı itibarıyla dünya birinciliği ve ikinciliği, uzak ara ile Bağdat'ta.

Birincilik: Bağdat Merkez Bankası soygununda. 2003'te ABD tankları Bağdat'a doğru ilerlerken, o zamanki diktatör Saddam Hüseyin'in oğlu Kusay'ın adamları tarafından gerçekleştirildiği tahmin edilen Merkez Bankası soygununda tahminen 800 milyon dolar kaldırıldı.

Ed.

Barbar Conan ve Hiborya

'Gümüş Karların Kadını' adlı hikâyesinde Conan meyhanenin birinde bir kadınla tanışır. Dünyanın en eski mesleğini icra eden bu kadın ile barbarımız eğlenceli vakitler geçirirler ve sonunda ayrılma zamanı gelip çatar. Conan, peşlerindeki Thoth-Amon'un adamlarından kurtulmak için normalde kadını öldürmesi gerektiğini bilse de, masum birini bu kadar kolay harcamaya gönlü el vermez. Kadına durumu kısaca anlatır; ona güvenmeyi seçip yoluna devam eder. Daha sonra büyücünün acımasız adamları gelip kadını yakaladığında ve ona akla hayâle gelmeyecek işkenceler yaptıklarında bile kadın Conan'ın kendine olan güvenine ihanet etmez ve can vermeyi seçer. Daha sonra Conan intikamını almayı kendine bir görev bilecektir. Öyle bir öfke ile doludur ki, karşısına çıkanlar sadece gözlerine bakarak ölüm korkusunu içlerinde hissederler. Conan tek başına ve görevini sektirmeden intikam alırken, içindeki barbar duygularını açığa vurmaktan, düşen silah arkadaşlarına içinden intikam kanları akan nehirler hazırlayarak selam vermekten kaçınmaz bile. İşte barbar Conan'ın dünyası...

"Şunu Bilin ki Prensim..."

Savaş meydanlarında doğmuş, savaş meydanlarında erkekliğe adım atmış ve savaş meydanlarına kral

Kimmeryalı Conan.

olmuş bir adamın hikâyesidir bu. Onu ilk gördüklerinde ileride yapabileceklerini tahmin edip, ona özel bir tarihçe tutan Nemedyalı tarihçilerin daha sonra yazacağı gibi:

"Şunu bilin ki Prensim, Kabaran okyanusların Atlantis'i ve onun görkemli kentlerini yutmasından hemen sonra,
Dünya'da o güne kadar görülmemiş bir çağ başlamıştı.
Aryas'ın oğullarının doğduğu bu çağda,
Dünya üzerindeki imparatorluklar ve uygarlıklar,
Gökteki yıldızların mavi pırıltıları kadar dağınık fakat belirgindi.
İşte bu sıralarda Kimmeryalı Conan geldi.
Çelik bilekli elinden kılıcını hiç bırakmayan bu kara saçlı, şahin gözlü yiğit,
Tüm imparatorlukları sandallı ayağının altında çiğnemek istiyordu"

Robert Ervin Howard 1932 yılında 'Kılıçtaki Anka' hikâyesini yazdığında, yarattığı kahramanı kendisi ile özdeşleştiriyordu. Barbar, denizci, çöl adamı, hırsız, savaşçı, paralı hırsız, komutan ve en sonunda Kral Conan: Hiborya çağının en büyük kahramanı. O zamanlar yazıştığı H.P. Lovecraft, Cthulhu mitosunun Hiborya Çağı kısmını ona emanet ederken belki de bunları hissetmiş ve bu duygulara güvenmişti. Howard'ın kısa ömründen hiç beklenmeyecek kadar üretken olmasının sebebi belki de yazdıklarının çoğunu yaşıyormuş gibi hissetmesiyle açıklanabilir. Howard henüz 30 yaşında annesinin hastalığına ve öleceği fikrine dayanamayıp kafasına silahı dayadığında, geride yüzlerce şiir, yazı ve de kendisi olarak gördüğü Conan'ı bırakmıştır.

Hiborya

Yazılan ilk hikâyede Conan zaten bir kraldır. Howard kahramanının kaderini daha ilk sayfalardan belirlemiştir bile. Diğer hikayeleri ile barbarın hayatının farklı zamanlarını ve Hiborya çağını betimlemiştir. Conan'ın en güçlü taraflarından biri de bu olsa gerek... Hiborya'nın kendisi, Orta Dünya tasvirlerinden çok daha etkilidir belki de. Nemedya'sı, Ophir'i, Brithunya'sı, Hiperborya'sı, Zamora'sı, Zingara'sı, Shem'i, Koth'u, Stigya'sı, Hirkanya'sı ve de tabii ki Akilonya'sı ile Hiborya. Conan'ın her yerinde efsaneler yazacağı dünya...

Conan çocukluğunda kolunun kuvveti ile şöhret kazanmış, ok gibi silahlara lanet okuyan bir yapıdadır. Gözü son raddesine kadar karadır; düşünmeden hareket eder ki bu da çoğu zaman başına bela açan bir özelliği olmuştur. Conan bu zamanlarında yaşadığı hatalarından daha sonra ders almasını öğrenecek olsa da, o zamanlar kandırılır, esir edilir, kazandıkları elinden alınır. Ama genç barbar hırslı ve kararlıdır. Daha sıcak ülkelere olan yolculuğu sırasında hırsızlığı, kılıcı kullanırken güce değil akla güvenmesi gerektiğini öğrenir. Ok atmanın hiç de erkekliğe aykırı bir hareket olmadığını anlar. Kadınlarla ilişkilerinde daha kuşkucu ve sinsi bir yapıya bürünür. Bu zamanlarında henüz yaşı çok ilerlememiş ve maceracı ruhu dizginlenemeyen bir barbardır. Hiborya'da gezmedik yer bırakmaz ama hiçbir yerde uzun uzadıya kalamaz. Değişik diller öğrenmeye başlar ve kaba bir barbardan, daha kurnaz ve akıllı bir adama dönüşmeye başlar. Savaşlarda yazdığı destanlar dilerde dolaşmaktadır artık. Tabii yine bu zamanlarda, ömrü boyunca uğraşacağı düşmanlar edinmeye de başlar. Yaşı ilerleyip otuzlarına geldikçe, barbar, artık komutan özellikleri edinmeye başlamıştır. Daha çocukken bir büyücüden öğrendiği kehanetin peşindedir artık; kendine ait olan büyük bir krallık. Artık yönetilen olmaktan çıkıp yöneten olmaya başlamıştır. Gençliğinde yaşadıklarından çok şey öğrenmiştir. Akıllı ama bunu çaktırmayan, kadınlara güven sorunu olan, kaybettiği dostlarını arada bir hatırlamaya başlayan bir adamdır artık Conan. Dik başlılığı, maceracı ruhu yerini insanları etkileyen bir lidere bırakmıştır. Eski maceracı, hırsız ruhu arada sırada kendisini yoklasa da artık daha sorumluluk sahibidir; görüp geçirdiklerini birer anı olarak değil de bir 'alınacak dersler listesi' olarak görür. Kısacası artık krallığa hazırdır. Kral olduğu zaman ise Conan en ağırbaşlı, aklını en çok kullanmak zorunda kaldığı zamanlarını yaşamaktadır. Etrafındakileri ve hareketlerini analiz etmek, gerekirse onlardan erken davranmak zorundadır; çünkü çölde tek başına dolaşan, gerildiği çarmıhta intikam yeminleri eden o barbar değildir artık. Etrafı ona kumpaslar hazırlamaya meraklı, yüzüne gülüp arkasından tüküren dalkavuklar ile doludur. Bırakıp gitmek artık sadece uzak bir anı olmuştur... Vergiler, savaşlar, seremoniler arasında yaşamak zorundadır. Yine de maceracı ruhunun ölmediğini, krallığını oğluna bırakıp bilmediği adalara yelken açtığında belli eder.

"Kimmerya'lı Conan tüm imparatorlukları sandallı ayağı altında çiğnemek istiyordu."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Conan'ın kadınları ya narin ve korunmaya muhtaç, ya da vahşi ve tekinsizdir. Fakat görünüşleri çoğunlukla aldatıcı olabilir.

Acımasız Tanrıların Topraklarında...

Conan sözünün eri bir kahraman olarak görünse de Howard bazı hikayelerinde Conan'ı açgözlü, şehvet düşkünü, kindar ve yoluna çıkanları öldürmekten çekinmeyen bir karakter olarak tanımlayarak aslında Hiborya çağının en önemli özelliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır biraz da. Bu çağda kesin hatlar ile tanımlanmış bir iyiler ve kötüler dünyası yoktur. Tanrılar bile kesin olarak iyi ya da kötü olarak etiketlenmezler; herkesin kendi hesapları var gibidir ve hesapların kesiştiği yerlerde olaylar olmaktadır. Crom, ki Conan'ın tanrısıdır, zayıflara acımaz; serttir ve dualara cevap vermez. Conan da ona dua etmek yerine lanetler okumayı ve ölüme yaklaştığı zamanlarda "Yanına geliyorum,

Conan Türkiye'de ilk kez 20 Haziran 1980 tarihinde, 15 lira fiyatla Alfa tarafından yayınlanmaya başladı.

bana yer aç" diye naralar atmayı tercih etmektedir. Bir başka Hiborya tanrısı; savaş tanrısı Borri ise inananlarının savaşlarından akan kanları toplayıp, son savaşçıların da teker teker toprağa düşmelerini izlerken artık kendi sonunun geldiğini de bilmektedir. İlginç bir ikilemdir bu; savaş, kana doymayan bir tanrı, ve onun bu isteğine cevap verirken tükenen kulları... Son inanan da düştüğünde artık Borri için de ölüm zamanı gelmiştir; ona inanan bir insan, ona adanmış bir sunak kalmamıştır artık. İşte o çağın tanrıları böyle tanımlanmıştır; zayıflığı ve nahifliği hor gören, dualara cevap vermekte isteksiz, insanları kolayca kullanmaktan çekinmeyen tanrılar. Böyle bir çağın kahramanı da kılıcından ve onu tutan kolundan başka birşeye ihtiyaç duymayan bir barbardır.

Howard'ın hayal ettiğini gerçeğe dönüştüren ve Conan'ı hâlâ unutulmaz kılan çizerler

-Conan'ı daha atletik, kasları çok aşırı olmayan bir şekilde belirgin, avına atlamaya hazır bir pars gibi hatırlıyorsanız, tahminen John Buscema çizimlerini görmüşsünüzdür. Buscema çizimlerinde Conan'ın siyah yeleye benzeyen saçları ve asık suratı en belirgin tarifi olsa gerek. Saldırırken vahşileşen ifadesi, dağılan saçları, öne eğik duruşu ile Conan, Buscema'nın ellerinde soğuk kuzeyli ifadesini tam olarak bulmuştur.

-Eğer kasları şişmiş, mağrur duruşlu, saçları daha belirsiz ve vücut detaylarına kadar çizilmiş bir Conan hatırlıyorsanız, bu Frank Frazetta Conan'ıdır. Hele balıketi kadınlar, dumanı tüten bir savaş ve ortalığı doldurmuş cesetler sözkonusu ise, büyük ihtimal ile Frazetta'nın, kimilerince Howard'ın hayal ettiğine en yakın Conan'ına bakıyorsunuzdur.

-Uzun boylu, yara ve kesiklerle bezeli, kaslarından daha çok iri vücut yapısı ile dikkat çeken, kılıcını savurmakta olan bir barbar hatırlıyorsanız, bunlar da büyük ihtimalle Earl Norem'in ellerinden çıkmış çizimlerdir.

-Eğer Conan denince aklınıza temiz yüzlü, ayağına çabuk, gençliğinin baharında bir genç geliyor ise, sizin okuduğunuz Barry Windsor-Smith'in çizdiği Conan resimli romanlarıdır.

Günümüzde Conan.

Her çizer barbarı daha farklı çizmeye, ona kendisinden bir şeyler eklemeye çalışmıştır. Belki de Conan'ı diğer çizgilerinden ayıran budur. Farklı çizerlerin ellerinde farklı farklı şekillere girmiş, ama sonuçta özgün kalabilmiş bir kahraman.

Rabun Koşar

Barbie

Bebekler günümüz kız çocuklarının düşlerini süsleyen oyuncakların başta gelenlerinden. Barbie bebek, kızı olan herkesin tanıdığı bir figür haline dönüşeli çok oldu. Evinde Barbie bebek olmayan kız çocuğu düşünülemiyor bile. 50'li yıllarda prototipi piyasaya sürülmüş olan Barbie'nin bugün akıl almayacak kadar çok çeşidi var. İş kadını Barbie, jogging yapan Barbie, doktor Barbie, televizyoncu Barbie, aklınıza ne gelirse... Zaman içinde Barbie'nin etrafında bir arkadaş çevresi de oluştu. Erkek arkadaşı Ken ile kız arkadaşı Midge de bu kadronun içinde yer alıyordu.

Barbie bugüne kadar pek çok kalıba girmişti ama üstlenmediği tek bir rol kalmıştı, ev kadınlığı, ya da anne imajı. Çünkü Barbie'nin yaratıcıları ona Amerikan rüyası kadınının olması gerektiği gibi ince, uzun boylu, çekici, aynı oranda da başarılı bir çalışan kadın kimliğini uygun görmüşlerdi. Barbie'ye yakıştıramadıkları anne kimliğini pekala da Midge üstlenebilirdi.

Cindy Jackson, öncesi ve sonrası...

60'lardan kalma bir Barbie bebek.

Böylece Midge'in erkek arkadaşı ile aile sahibi olmasına karar verildi. Midge, kocası Alan ve 3 yaşındaki oğulları Ryan mutlu bir aile tablosu oluşturdular.

Barbie'nin Başı Dertten Kurtulmuyor

Noel döneminde bir başka yenilik düşünüldü. Midge'in ailesinin genişlemesine karar verildi. Wal-Mart mağazalar zincirinin piyasaya sürdüğü yeni Barbie ürününde yine

Uzakdoğu kökenli yeni nesil bebekler isteğe göre değiştirilebilen vücut parçalarıyla sahiplerine oyuncaklarını kişiselleştirme imkânı tanıyor. Oyuncak sahipleri kişiselleştirdikleri bebeklerin fotoğraf galerilerini internet üzerinden gururla paylaşıyorlar.

Midge ailesi vardı, ama bir farkla, Midge hamile idi. Midge'in şişman karnı açılabiliyor, içinden çıkan bebek "Annem beni seviyor" diye bir şarkı bile söylüyordu. Paketin içinde ayrıca bebeğin yatırılabileceği bir de beşik vardı.

Fakat firmadaki hesap çarşıya uymadı. Müşteriler bu oyuncağı beğenmediler. Gerçi oyuncağı beğenmeyen anne-babalar mıydı yoksa çocukları mıydı bilinmez ama, oyuncak satılmadığı gibi üst üste gelen şikâyetler sonucu Wal-Mart Midge serisini piyasadan geri çekmek zorunda kaldı. Oyuncağın üreticisi Mattel, www.barbie.com sitesinde Midge gibi oyuncakların ailelerin çocukları ile hamilelik gibi üzerinde konuşulması sıkıntı veren konuları konuşma ortamı yaratması açısından yararlı olabileceğini söyledi. Psikolog Jo Ann Farver da çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri açısından oyuncaklarda aile değerlerinin vurgulanmasının önemli olduğunu belirtti; ama bu açıklamalar oyuncağın piyasadan çekildiği gerçeğini değiştirmedi.

İnce figürü, gösterişli görünümü ile Barbie, kadınların metâ olarak algılanması zihniyetine karşı çıkan feministler tarafından o kadar çok topa tutuluyor ki neredeyse başı hiç dertten kurtulmuyor. 1997 yılında 'Barbie Girl' adlı şarkıları ile listeleri allak bullak eden Danimarkalı pop grubu Aqua klibinde 'Aptal Sarışın Barbie' kimliği ile boy göstermiş, hatta Barbie'nin erkek arkadaşı Ken'i taklit eden bir adamla partiye bile gitmişti. Bunun üzerine Barbie'nin yapımcıları "Barbie'nin imajını lekeledikleri" gerekçesi ile MCA plak şirketine dava açtı. Hâkim Alex Kozinski davanın ifade özgürlüğü kapsamına girdiğine karar verdi ve Barbie'nin şirketi davayı kaybetmiş oldu. Firma 1996 yılında da Tom Forsythe adlı bir fotoğrafçıyı eserlerinde Barbie'yi erotik pozlar verirken kullandığı için dava etmiş ancak bu davayı da aynı gerekçe ile kaybetmişti.

Barbie ve Ken

14 yaşındaki küçük kızların kendilerini kilolu sanarak diyet yapmalarında Barbie bebeklerin de payı olabilir mi? Barbie, bütün dergi, televizyon ve reklamların dayattığı 'ince ve sarışın kadınlar güzeldir, gerisi de muhakkak tatlı ve iyi insanlardır' mitosunun bir numaralı sembolü. Birçok genç kız çocukluklarında oynayıp, giydirip, partilere gönderdikleri Barbie'ye benzemek için neredeyse aç yaşıyor. Ama anlaşılan kimileri için o da yeterli olmuyor. Barbileşmeye doyamayan, bir türlü istediği kadar Barbie olamayan Cindy Jackson da meseleyi enine boyuna düşünmüş. Ve sonunda Barbie'ye benzemek yetmez diyerek Barbie'nin *kendisi* olmaya karar vermiş.

Cindy Jackson ilk Barbie ameliyatını bundan 13 yıl önce geçirmiş. Bunun ardından tam 42 defa bıçak altına yatmış. Bu amaçla kaç kemiğinin kırıldığı, vücudunda kaç kilo silikon taşıdığı, gizli dikişlerinin nerelerde toplandığı bir sır. **(Bkz; Silikon)** Ama bu seri estetik operasyonlar Jackson'a toplam 70 bin dolara patlamış. Şimdi değil 48 yaşında olduğuna, plastik olmadığına bile inanmak güç. Fransız Riviera'sında Simon Le Bon'la kol kola poz veren Jackson "gerçekten de bütün bunlara değdi" diyor. Eskiden bir punk vokalisti olan Cindy Jackson ameliyatlardan sonra ara verdiği müziğe de geri dönüp bir grup kurmuş. Grubun adı The Dolls, yani bebekler.

Cindy Jackson fiilen Barbie olduktan sonra kanal kanal televizyon gezmeye başlamış. Ve sureti hastaneden çıkan Jackson, kısmetini de televizyondan bulmuş. Şöyle ki, Cindy Jackson'ı televizyonda gören Miles Kendall ona bir anda âşık oluvermiş ve hemen programa telefon etmiş. Kendisine talip olduğunu ve ameliyatla Ken olmaya da gönüllü olduğunu belirtmiş. Cindy talibini psikolojik testlerden ve sağlık muayenesinden geçirtmiş. Sapasağlam ve aklı başında olduğu Amerikan hekimleri tarafından onaylanınca Miles Kendall başlamış ameliyatlara girmeye. Bir altı ay ve 50 bin dolar nakit sonrasında o da Ken olmayı başarmış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...[1]

Açık Dergi

İran'da Sara

Amerikan Barbie'sinin oyuncak piyasasını ele geçirmesinden rahatsız olan kimi ülkeler kendi Barbie'lerini oluşturdular. 2003'te İran'da Barbie ve Ken'in İranlı kopyası Sara ve Dara üretildi. İran, piyasalarına kaçak yollarla giren Barbie bebeklere alternatif olarak geliştirilen Sara ve Dara figürleri

Lübnanlı Şiileri Beyrut'ta şehitler meydanına götüren minibüsün camından bakan Lübnanlı küçük bir kız.

İran'ın sosyal, ideolojik ve kültürel yapısına uygun düşecek biçimde giydirilmişti. Oyuncakçı Masume Rahimi bu bebeklerin çok tutacağını, Barbie figürünün İran kültürüne aykırı düştüğünü, her Barbie bebeğin İran'a atılacak bir füzeye eşdeğer tehlike oluşturduğunu söylüyor.

Dara ile Sara fikri ilkokul kitaplarındaki karakterlerden çıkmış. Yaşamları üzerine yazılan öyküler de kasetlerde yer alıyor, kasetler bebeklerle birlikte satılıyor. Kardeş olan bu iki figür Barbie'nin tersine kültürel ve ailevi değerlere sımsıkı bağlı. Örneğin ne zaman bir sorunları olsa, hemen anne babalarına koşuyorlar. Sara kesinlikle tek başına sokağa çıkmıyor. Onu eşarbı olmadan gören de olmamış. Bilindiği gibi İran'da 8 yaşının üzerindeki kız çocukları başını örtmek zorunda. Sara bu kuralı da başarıyla uygulayan bir bebek.

2003 yılında piyasaya sürülen Suriye kökenli Fulla bebekleri Müslüman ülkelerde oldukça popüler.

İsrail'de Şimmi

Aynı yıl içinde İsrailli Yahudiler de Barbie'lerini yarattılar. Şimmi adlı bebeğin kırmızı, düğme gibi bir burnu var. Sara ve Dara gibi o da Çin'de imal ediliyor. Ancak Şimmi'nin onlardan bir farkı var. Bu bir erkek bebek. Şimmi'nin imalatçısı Bay Dvir kız bebeklerin göğüsleri olması gerekeceğini, bunun da pek hoş karşılanmayacağını düşünerek erkek bebek üretme yoluna gittiklerini söylüyor. Şimmi de Sara ve Dara gibi ulusal kimliği olan bir bebek. Elini sıktığınızda da dua okuyor.

Şalom Halpern, Kudüs'te bir oyuncakçı dükkanının sahibi. "Dindar çocukların da oyuncağa ihtiyaçları var, bu çocukların anne-babaları da onlara Barbie bebek alıyordu elbette. Ancak kimse görmesin diye sadece kapalı kapılar arkasında oynamalarına izin veriliyordu. Şimmi bu güçlüğü ortadan kaldırdı" diyen Halpern, Şimmi'nin peynir ekmek gibi satıldığını söylüyor.

Çin'de Wa Wa Bebekleri

Barbie'ye bir diğer alternatif de Çin'de ortaya çıktı. Yue-Sai Kan adlı yarı Çinli yarı Amerikalı bir oyuncak yapımcısı Asyalı karakterler taşıyan bebekleri oyuncak piyasasına sürmekle isim yapmıştı. Wa Wa Bebekleri adını taşıyan bu bebeklere daha geniş bir pazar arayan Yue-Sai Kan BBC World Service'in 'Everywoman' programında Amerika'nın sarışın, mavi gözlü stereotip Barbie'sine karşılık Doğu'nun da kendi Barbie'sinin olması gerektiğini söyledi. "'China Doll' (Çinli Bebek anlamında kullanılan Porselen Bebek) diye bir kavram var ama hangi dükkâna giderseniz gidin gerçek anlamda bir China Doll bulamıyordunuz, bu da beni sinir ediyordu" diyen Yue-Sai Kan, bu düşünce ile kolları sıvamış ve Çin kültürüne saygılı, uzun koyu renk saçlı, koyu renk gözlü Asyalı Barbie'yi oluşturmuş.

Emel Göçen
www.acikradyo.com.tr
07 Şubat 2003.

[1] Pr; Açık Dergi, Yt; 04 Mayıs 2004.

Barış

Açık Radyo yayına geçtiği gün, Bosna-Hersek'teki savaş devam ediyordu; o da sözü ve müziği ile, altta kalanların yanında oldu. Aylarca Saraybosna'ya bağlanarak 'Bosna Günlüğü'nü sürdürdü... Bir tuhaf küreselleşme mantığının doğal sonucu olan şiddeti, sahneye konduğu andan itibaren 'izlemeye' koyuldu. Irak'ın ahlâk ve hukuk dışı işgaline belki de dünyada ilk 'uyanan' mecralardan biri oldu. Savaş tamtamlarını daha 17 ay öncesinden 'okuyup' anlatmaya başladı, 'kitle imha silâhları' dosyasındaki tehdidin 'imkânsız' olduğu, daha dünya ahalisi raporları öğrenmeden önce bu radyoda söylendi, gelişmeler 'barış bandı'dan izlendi ve direnç yansıtılmaya çalışıldı... Bu radyo, insanlık tarihinin gördüğü en büyük barış gösterilerinde Londra ve New York'la bağlantıdaydı. Türkiye Cumhuriyet tarihinin en önemli Meclis kararlarından birinin alındığı gün Ankara'da yapılan tarihî kitle gösterisi sırasında Sıhhiye Meydanı'ndaydı: 'Tezkere'nin reddine giden süreci 'naklen canlı yayın'la o meydandan aktardı. Irak Dünya Mahkemesi'nin İstanbul Nihai Oturumu'nda tarihî Darphane-i Âmire binasındaydı; tanıklıkları ve Vicdan Jürisi'nin tarihî kararını, üç gün boyunca, belli periyodlarla naklen canlı yayınla aktardı.

Açık Radyo, dünya barış hareketlerini, dünya adalet hareketlerini, Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı yapılan Seattle gösterilerini, DTÖ Cancún toplantısına karşı gösterileri, Dünya Sosyal Forumu Porto Alegre, Mumbai, Caracas, Nairobi toplantılarını, Avrupa Sosyal Forumu'nun Cenova, Cenevre toplantılarını, Amerika Halklar Zirvesi'ni vb. mümkün olduğu oranda 'içeriden' ve 'gömülü' medyanın dışından izlemeye çalıştı. Halen de, sessizliğin koyulaşan perdesini aralamaya çalışarak, izlemesini sürdürmeye uğraşıyor.

Açık Radyo

Kadıköy,
27 Haziran 2004.

Barry Commoner

Çağdaş çevreci hareketin öncülerinden. Dünyanın sınırları olduğu ve insan toplumunun bu sınırları hızla aşmakta olduğu yolundaki uyarıları ilk yapanlardan. Seçkin bir biyolog, etkin bir çevre aktivisti olan Commoner ABD'de Reagan karşısında Başkanlık seçimine kuvvetli bir çevre programıyla girmiş (ve kaybetmiş) bir isimdir. Çevre hareketinin en önemli mesajlarından birini –Ziya Paşa'nın meşhur beytine uyarlanacak olursa– şöyle formüle etmiştir: "...Zira bu terazi bu sıkleti çekmez."

Dünyanın 'sonlu' olduğu, bir hammadde kaynakları deposu ya da dev bir çöplük olarak görülemeyeceği, hatta bunun olabilecek en saçma ve tehlikeli anlayış sayılması gerektiği yolundaki görüş ve fikirlerini ömrünün her ânında eylemleriyle bütünleştirmiş olan Profesör Commoner, nükleer bomba denemelerine karşı eylemlerin de ön saflarında yer almış. Bilimadamı kimliğiyle ekibi ile yürüttüğü bilimsel araştırmaların sonuçları ise ABD'de nükleer denemelerin yasaklanmasında ciddi ölçüde etkili olmuştur.

Barry Commoner, *Science and Survival* (Bilim ve Hayatta Kalmak) adlı kitabıyla (1967) teknolojinin olası yan etkileri üzerinde durmuştu. 1971'de yayınlanan klasik eseri *The Closing Circle* (Kapanan Halka) ile de çevre bozulmasının üç muhtemel sebebini şöyle sayıyordu: Nüfus artışı, refah artışı ve teknolojik gelişme. Daha önemlisi, büyük boyutlu sanayi üretimi gibi olayların dünyaya neden böylesine büyük zarar verdiğini de şöyle açıklıyordu: Endüstri atıklarının ortadan kaldırılması olanaksızdı. Birşeyi atmak istediğimizde, gerçekte onu 'dışarı' atacağımız bir yer yoktu; attığımız şey, mutlaka biyosferde bir yere, yani dünyayı tül gibi saran o incecik yaşam tabakasına gitmek zorundaydı.

"Endüstri atıklarının ortadan kaldırılması imkânsızdır. Bir şeyi "atacak" bir yerimiz yoktur. Attığımız, mutlaka biyosfere dönecektir."

Barry Commoner'a Göre Ekolojinin 4 Yasası:

1. Her Şey Her Şeye Bağlıdır. Bütün yaşayan varlıklar için tek bir biyosfer vardır ve birini etkileyen, tümünü etkiler.
2. Her Şey Mutlaka Bir Yere Gitmek Zorundadır. Atık ürünlerin ortadan kaldırılabileceği fikri bir kuruntudan ibarettir.
3. En İyisini Doğa Bilir. İnsanlar doğayı "düzeltmek" için teknolojiyi kullanmaya kalktılar, ama doğal bir sistemde böyle bir değişim "büyük olasılıkla o sisteme zarar verecek"tir.
4. Bedava Yemek Diye Bir Şey Yoktur. Doğal dünyada, her kazanımın bir bedeli vardır ve eninde sonunda bütün borçlar ödenir; denklemin her iki yanı eşit ve dengede olmalıdır.

Profesör Commoner 2007'de *New York Times* gazetesine verdiği mülakatta insanlığın 'müktesebatını' şöyle özetliyordu:

"Birkaç özel durum dışında gerçekten herşeyde başarısız olduk. Çiftliklerde artık DDT kullanmıyoruz evet. Benzinde kurşun da kullanmıyoruz. Ama, çevre kirlenmesi tedavisi olmayan bir hastalıktır. Onu tedavi edemezsiniz; ancak önleyebilirsiniz. Önlemek de ancak üretim aşamasında mümkün olabilir. DDT kullanmakta ısrar etseniz de, aslında tek yapabileceğiniz şey, durmaktır. Çevrecilik adına kazanılan başarıların gerisi gerçekten unutuldu gibi birşey. Ne var ki, şimdi küresel ısınma pek çoğumuzun bunca yıldır üzerinde çalıştığı birçok çevre tehlikesinin bir çeşit birleştirilmesi oldu (...) Küresel ısınma konusunda ne yapacağız diye soracak olursanız, bunun tek bir rasyonel cevabı var: Ulaşım tarzımızı, enerji üretim tarzımızı, tarım yapma tarzımızı ve –büyük ölçüde– imalat tarzımızı değiştirmek. Sorun, malların üretim tarzında ortaya çıkan insan faaliyetinden kaynaklanıyor."

2007'de 90. yaşgününü kutlayan Barry Commoner hem çevre aktivizmini, hem de New York Üniversitesi'nde, başkanlığını da uzun süre yürütmüş olduğu Biyoloji ve Doğal Sistemler Merkezi'ndeki çalışmalarını sürdürüyor.

Der; Adem Örmar

Kaynaklar:
Thomas Vinci Guerra; "A Conversation with Barry Commoner; At 90, an Environmentalist From the '70s Still Has Hope" *New York Times,* 19 Haziran 2007. www.nytimes.com

Michael McCarthy; "The fragile planet: Thoughts of a green prophet" *The Independent,* 20 Haziran 2007. www.independent.co.uk/

www.wikipedia.org

Batılılaşma

Türk musikisinin –bir yerde kültürünün– bitip tükenmez tartışmaları, etraflıca kavranılamadığı için durmadan yorumu değişen 'Batılılaşma' kavramına dayanır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan pek çok sosyal ve kültürel değişiklik ya kısa zamanda benimsenmiş, ya da bir gerekçe ile dışlanıp, reddedildiği için unutulmuş gitmiştir. Musiki sanatı etrafında yapılan bu tartışmalar uzun yıllar sürüp gitmesine karşın netice vermemiş, bir sonuca varamamıştır. Yapılan tartışmalar çoğu zaman meseleyi musiki sanatının dışındaki değerler bütününe yayarak ve yaslayarak geliştirir.Tartışmalarda yöntem ve 'insaf' yeteri kadar kullanılmadığı için, 'ölçüt'ü soyutlamak gerekir. Ahlak, edep, ulusal gelenek, vb. kavramlar soyutlama için bir başvuru kaynağı haline getirilir. Doğal olarak bunun anlamı; tartışmayı yokuşa sürmek, başka mecralara saptırıp iyice içinden çıkılmaz yapmak demektir. Yakın tarihimizde birkaç siyasal tartışma dışında hiçbir kavram; alaturka-alafranga tartışması kadar yıllara yayılmamış, taraftarlarına tadına doyulmaz hazlar verirken 'havanda su dövdürmemiştir'. Üstelik, musiki gibi 'ruhani' bir sanat kolunda.

Sirkeci'de Vezir Bahçesi, *1936.*

"Alaturkayı Tanımayan Milletler Bizden Fazla İçer"

Tartışmaların henüz yeni yeni alevlendiği yıllarda gazete sayfalarına yansımış bir-iki örnek, yeterli ön bilgileri fazlasıyla elde etmemizi sağlayacak türdendir. 7 Mayıs 1933 tarihinde *Cumhuriyet* Gazetesinde; 'İncesaz Kalkmalı mı ?' başlığıyla bir haber yayınlanmıştır. Habere göre; içki karşıtı 'Yeşilhilal Cemiyeti' içki içmeyi özendiren yapısı olduğu gerekçesiyle incesaz musikisinin gazino, bar gibi yerlerden kaldırılmasını önermektedir.

"Cemiyetin ikinci reisi doktor İbrahim Zati Bey, bu münasebetle alaturka musikiye hücum ederek bu musikinin etrafa mütemadiyen melankoli ve bedbinlik saçtığını, eski bir devrin enkazı olduğunu, ancak bazı yüksek kabiliyetlilerin yardımıyla yaşayabildiğini, bunlar istisna edildiği taktirde diğer incesaz san'atkârlarının içkisiz dinlenemediğini söylemiştir".

Yeşilay ikinci başkanının kastetmek istediği, ilk bakışta, piyasa işi musiki gibi görünmektedir. Konservatuar çevrelerini ayrı tutan bir yaklaşım içinde olduğu hissini vermeye çalışan sözlerinde, 'Osmanlı enkazı' olduğu iması da yer almaktadır. Tepki, nedense piyasada çalışan müzisyenlerden değil de, akademik çevreden gelir.

"Avrupa'da içki daha ziyade susuzluğu gidermek için içilir; meze ve saz aranmaz. Bizde ise içkinin verdiği ilk intibah esnasında sarhoşun işitmek istediği şey, incesazdır... Vaktiyle alafranga ile içmeğe alışılsaydı, alafranga aranırdı. Nitekim, balolarda cazbant gürültüsüyle içiyorlar... Ayyaşların akşamcılık yaptıkları Balıkpazarı meyhanelerinde ne saz, ne söz, ne de güzel yüz vardır."
Mazhar Osman

'Konservatuar Tasnif Heyeti' üyesi Rauf Yekta Bey, muhatabını alaycı bir tarzda yanıtlar:

"Alaturka musikiye umumi surette melankolik denilmesi hiç doğru değildir. Alaturkada da alafranga musiki gibi gayet şakrak, oynak neş'e verici raks havaları vardır. Bazı şarkıların melankolik olması, güftesine göre bestekârın melankolik bir tesir yapacak beste vücuda getirmek vaziyetinde kalmasından ileri gelir."

"Alaturka musikinin münhasıran bedbinlik ve melankoli veren hissiyatı tasvir edip de diğer mütenevvi hissiyatı ifade edemiyen bir musiki olduğuna hükmedilmesi yanlıştır. Zaten bu gibi meselelerde ancak mütehassıslar tarafından rey ve mütalaa beyan edilmesi icap eder. Avrupa'da musikişinaslardan gayrı zevatın böyle meselelere karıştıkları görülmemektedir."

"Bu musikinin millete hitap ettiğine ve halkın bunu benimsediğine en büyük misal, kıymetli san'atkârlarımız tarafından verilen alaturka konserlerde dinleyicilerin pek çok olması ve hiç içki bulunmadığı halde konserleri alâka ile takip etmesidir. Yalnız alafranga çalınan barların müdavimleri, alaturka musiki yok diye içki kullanmazlık etmiyorlar. Sonra, alaturkayı tanımayan milletler bizden fazla içiyorlar."

"İçki aleyhtarları cemiyeti alaturka musiki aleyhinde bulunacak yerde bu musikinin ahlak üzerine hüsnü tesirinden istifade edebilir. Müskiratın zararlarına ve içkisiz eğlenmek mümkün olduğuna dair şairlere manzumeler yazdırmak, muktedir bestekârlara besteletmek, rağbet bulmuş hanende ve sazendelere konserler tertip ettirmek ve halkı bidayette bu konserlere meccanen davet etmek suretiyle propaganda yapmak çok faideli olur".

"Balolarda Cazbant Gürültüsüyle İçilir"

Tartışmalara ünlü akıl ve sinir hastalıkları uzmanı Doktor Mazhar Osman Bey de katılır. Görüşleri dört gün sonra aynı gazetede yayınlanır. Yazının başlığı şöyledir: 'Sözün Doğrusu Budur'.

"Bizde eskiden beri incesaz içmek için dinlenmiş, yahut içki içenlerin keyfini artıran bir vasıta telakki edilmiştir. İçki ve saz şarkta yekdiğerinin lâzım-ı gayri müfarikidir. Halbuki Avrupa'da içki daha ziyade susuzluğu gidermek için içilir, meze ve saz aranmaz. Bizde ise içkinin verdiği ilk intibah esnasında sarhoşun işitmek istediği şey incesazdır. Bu bir itiyat meselesidir. Vaktiyle alafranga ile içmeğe alışılsaydı, alafranga aranırdı. Nitekim balolarda cazbant gürültüsüyle içiyorlar. Bu itibarla musikiyi değil, içkiyi itham etmek daha doğrudur. Ayyaşların akşamcılık yaptıkları Balıkpazarı meyhanelerinde ne saz, ne söz, ne de güzel yüz vardır."

"San'at yalnız zevk vermekle kalmamalı, aynı zamanda halka müfit olmalıdır. Biz evvelce bazı musikişinaslara içki aleyhinde şarkılar yaptırmak için teşebüsatta bulunmuştuk. Fakat bunda matlup netice elde edilememiştir."

Basın, gerekçelerin ve kamuoyunun hazırlanmasında etkin bir biçimde kullanılmaktadır. 1933 sonbaharında *Cumhuriyet* Gazetesi yaptığı bir anketin sonuçlarını, gazetenin 'gelenekçi' yazarlarından Peyami Safa'nın değerlendirmeleriyle yayınlar. Peyami Safa yazısının girişinde; zamanın önde gelen musikişinaslarının, yazarların, gazetecilerin katıldığı bu anketin sonunda ortaya 'on bir fikir bölüğünün' çıktığını anlatır. Özetlediği bu on bir görüşün altına da, kendi görüş ve eleştirilerini ekler. Temelde görüşler; 'alaturkacılar' ve 'milli musiki' taraftarları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Farklılaşmalar çoğunlukla yöntem ve ayrıntılardadır. *Cumhuriyet* Gazetesi kurucusu Yunus Nadi Bey'in oğlu Nadir Nadi ve yazar Falih Rıfkı Atay özetle şöyle

"Musiki fizik ilmi gibi beynelmilel objektif bir san'at değildir." Peyami Safa, *1899-1961.*

söylemişlerdir: “Her şeyi Avrupa’dan aldığımız gibi musikiyi de oradan alacağız. Bugün halk türküleri istisna edilirse, milli bir musikimiz yoktur. İtalyanlar, Fransızlar, Almanlar gibi her milletin anlayabileceği bir musiki dilini kabul etmeye mecburuz. Alaturka ve alafranga münakaşaları artık bitmelidir”. Peyami Safa’nın verdiği yanıt ise şöyledir: “Tenkit: Musiki fizik ilmi gibi beynelmilel objektif bir san’at değildir. Onun aslî malzemesi bir milletin içtimai şuurunda gizlidir. Onu inkâr etmek ve bir otomobil alır gibi Avrupa musikisini aynen almak nasıl kabildir"?

Profesör Öjen Borel, Rauf Yekta ve Ruşen Ferit Beylerle gazetenin anketine mektupla katılan iki okuyucunun fikirleri aşağı yukarı: “Türk melodisi fakir değildir, sadedir; kendi kendine kâfi gelecek kadar form zenginliği de vardır. Garp armonisiyle zenginleştirilmeye ihtiyacı yoktur. Böyle bir teşebbüs Türk musikisini bozar ve garp musikisinin merhamete lâyık bir şubesi haline getirir” biçimindedir. Yazarın tenkit bölümünde yazdıkları önce söyledikleriyle uyuşmaz, ters düşer. Bu türden yanıtlar ve tenkitler peş peşe sıralandıkça anketin amacı da anlaşılmaz olur. Giriş yazısında; “Türk melodileri garp makamları içine giremez, çünkü bizde çeyrek ses diye bir şey vardır ve bizim sistem tonalımız, garbınkinden ayrıdır”, diye yazan Peyami Safa’nın tenkidi şöyledir: “Avrupa medeniyeti manzumesine giren bir milletin musikisi, beynelmilel bir edadan nasıl mahrum olabilir. Garbin muhtelif milletleri arasında hangi musiki, bizim gibi tek sesli ve ‘chant grégorien’ tarzında iptidaidir”.

Radyolardan ve Çalgılı Yerlerden Eski Müzik Kaldırılacak

Gösterilen gayretler sonucu, Türk musikisi, radyolar başta olmak üzere resmi kuruluşlarda yasaklandı. İstanbul Belediyesi Konservatuarında yalnızca ilmi bir heyetin yapacağı tasnif çalışmasıyla sınırlandırılmış olan Türk musikisi; en yaygın olarak radyo programlarıyla halka ulaşıyordu. Sözü edilen 1933-34 yıllarında plaklara daha çok Kaptanzade Ali Rıza Bey’in ve Muhlis Sabahattin Bey’in yenilikçi çalışmalarıyla, İstanbul Şehir Tiyatrolarında temsili yapılan operetler plak olmaktaydı. Bu yasak, repertuarları büsbütün değiştirmediyse de etkiledi, anlayış değişikliğine uğramasına yol açtı. Bu dönemde yıldızı hızla yükselen, halk türküleri kayıtlarıydı. Ayrıca konservatuarlarda ve klasik batı musikisi bestecileri arasında halk musikisinden olabildiğince yararlanmanın olanakları ve yolları araştırılmaktaydı. Musikinin kurtuluşunun bu yönde olduğu işaret edilmekte ve görüşler resmi politikalara dönüştürülmekteydi.

> "Çalgılı yerlerde halkın ruhuna hitap etmeyen melankolik musikinin kaldırılması için Şehir Meclisi azaları Meclise bir teklif yapmaya hazırlanmaktadırlar."

8 Teşrinisani 1934 tarihli *Cumhuriyet* Gazetesinde şu haber yayınlandı. “Çalgılı yerlerden eski musiki kaldırılacak... Şehir meclisine bir takrir veriliyor. Radyo da tamamen yeni bir program tatbik etmektedir”. Yeşilhilal Cemiyeti’nin başlattığı kampanyanın üzerinden yaklaşık on sekiz ay sonra fiili durum doğmuş, Türk musikisi radyo yayınlarından kaldırılmıştı.

AKŞAM 8 Teşrinisani 1934

Musiki inkılâbı

Garp musikisinin esası eski türk musikisidir

Ali Rifat bey “ Gamın mucidi Türkler olduğu halde bunu neden kullanmıyalım?„ diyor

Reisicumhur Hz., Meclisin açıldığı gün irat ettikleri nutuklarında Türk musikisinin yüz ağartacak derecede olmadığından bahis buyurmuşlar ve garp tekniğine uygun eserler vücuda getirilmesi lüzumuna işaret etmişlerdi.

Gazi Hz. nin bu işaretleri üzerine musikimizi ıslah, günün ihtiyacı halini almıştır. Musiki meselesi konuşulurken şark musiki cemiyeti reisi Ali Rifat beyi hatırlamamak kabil değildir. Ali Rifat bey ilk defa bizde saz heyetlerini bir orkestra şekline koymuş, musikide pek çok yenilikler yapmış bir musikişinastır. Şimdi kendisi «Türk tarihinin ana hatları» eserinin musiki kısmını yazan heyetin reisidir. Vaktile darülelhan ve darülbedayiin musiki kısmı müdürlüklerini yapmıştır. Ali Rifat beyi Kadıköyündeki evinde bir çok musiki âletleri ve yüzlerce cilt kitapla dolu geniş bir salonda zi-

Ali Rifat bey

Türk musikisinin armonize edilmesi meselesine gelince, Avrupanın major ve minör denilen makamları Türk musikisinde mevcuttur. O halde Avrupa musikisine

“Garp musikisinin esası eski Türk musikisidir.’ Akşam Gazetesi, *8 Kasım 1934.*

Yarı resmi kimliği ile *Cumhuriyet* Gazetesi yasaktan yana bir tavır içine girmiş, bir alaturka saz heyeti fotoğrafının altında şu haberi vermişti:

“Gazi Hazretlerinin milli Türk musikisi hakkında işaretleri üzerine yeni musikinin yer alması için şehrimizde yapılan hazırlıklar bitmek üzeredir. İstanbul radyosu dün akşam yeni esaslar dahilinde hazırladığı programını tatbikata başlamıştır. Bir taraftan milli oyun havalarımızın süratle orkestrasyonu yapılarak İstanbul radyosunda halka dinletilmesi için bir heyet teşkil edilmiştir. Umumi çalgılı yerlerden halkın ruhuna hitap etmeyen melankolik musikinin kaldırılması için Şehir Meclisi azaları Meclise bir teklif yapmaya hazırlanmaktadırlar. Bu teklifin Meclisin cumartesi günkü toplantısında yapılması muhtemeldir. İstanbul radyosunun yeni harekete nasıl uyacağı hakkında Ankara’da temaslar yaptıktan sonra şehrimize dönen radyo program müdürü İsmail İsa Bey dün muhabirimize şu malûmatı vermiştir:

Sinemadan Naklen Şubert Yayını

İstanbul radyosunda alaturka musiki neşriyatının işgal ettiği müddet takriben bir saat 50 dakika kadardı. Bu müddeti doldurmak için radyo şirketi çok büyük sıkıntı çekiyordu. Çünkü alaturkanın klâsik denilen kısmı çok eski seneler evvel hazırlanmış besteler, ağır semailer ve pek ağır şarkılardı. Yüzlerce sene evvel yapıldığına göre bunların bugünkü zevki tamamile tatmin etmediği ve etmiyeceği pek tabiî idi. Sonra yeni yapılan alaturka şarkılar hem kıymetsiz, hem kifayetsizdi. Bir tanesinin okunması üç dakika süren alaturka şarkıların her gün iki saate yakın neşriyat yapmak ıstırarında kalan radyo şirketine ayda -basit bir hesapla- 600 eser lâzımdır. Halbuki bestekârlar bir senede bile bu kadar eser veremiyorlar”.

İstanbul Radyosu program müdürü İsmail İsa’nın hesabı, akılcı olmaktan uzaktı. ‘Her programda yeni şarkı çalmak gerekir’ gibi bir mantıktan hareket eden bu görüş, işi yokuşa sürmekten başka birşey değildi. Hedeflenen kültür politikaları gereği yasak kararını almış olanların bile bu gerekçeye inanması imkânsızdı. Esasen dünyanın hiçbir yerinde bir radyonun bu ve benzer yöntemle baş edilmesi mümkün değildi. Radyo müdürü Türk musikisinin yerine konulan programları övünç içinde gazete muhabirine anlatmaktaydı. Kültür hayatımızda akıllardan çıkarılmaması gereken uygulama; sinemadan naklen yayın yaparak, gösterilmekte olan filmin sesini dinletmek, önemli anlarını spikerin ağzından radyo başındakilere anlatmaktı.

“...Birkaç geceden beri arka arkaya yapılan neşriyat radyoculuk noktasından hakikaten verimlidir. Mesela Şubert’in *Bitmemiş Senfoni* unvanlı eserini dün gece çok yeni bir usul tahtında dinleyicilerimize verdik. Yakasında yeni getirttiğimiz verici bulunan spikerimiz locada oturarak bir taraftan halka filmin safahatı hakkında izahat veriyor, diğer taraftan sinemanın bütün musikisini naklediyordu. Bu akşam da Şehir Tiyatrosunda *Madam Sen Jen* piyesini veriyoruz.”

“Yeni Milli Türk Musikisi Kat’iyyen Doğacaktır!”

12 Kasım günü, gazete, görüşlerine başvurduğu Konservatuar müdürünün açıklamalarını yayınlamıştır. Yusuf Ziya Bey özetle şunları söyler:

“Yeni ve milli bir Türk musikisi kat’iyyen doğacaktır. Buna emin olmak lazımdır. Bazı kimseler, Türk musikisini armoni yolu ile yapmak iyi olmuyor, melez veya yavan oluyor iddiasındalar. Bu iddia tamamen yanlıştır. Eğer ortada garp tekniği ile vücuda getirilmiş ve beğenilmemiş bazı eserler varsa bu, bu gibi eserlerin bu şekilde yapılmayacağına değil, o bestekârın yapamadığına delâlet eder. Musikimizin geçirmekte olduğu son inkılâp dolayısile birçok kimseler tarafından yeni yeni eserler vücuda getirilmektedir ve getirilecektir”.

20 Kasım günü Ankara’da Maarif Vekili Zeynelabidin Bey’in reisliği altında; "ulusal musikiye verilecek yön ve bu hususta alınacak tedbirleri” görüşecek olan heyet bir araya gelir. Toplantıya İstanbul Konservatuarından Cemal Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar katılır. *Cumhuriyet* Gazetesinin bildirdiğine göre muhtemel ele alınacak meseleler şunlardır:

“Radyodan sonra pâk vasıtasıyle veya umumi mahallerde çalınan alaturka musikinin men’i çareleri, aile ocağında musiki terbiyesi... Radyo neşriyatının musiki terbiyesi bakımından da kontrol ve organizasyonu, koro, orkestra, oda musikisi konserleri... Solo konserler, operalar vasıtasiyle halkın musiki zevkini terbiye ve bunların organizasyonu, operetleri musiki, ahlak ve tiyatro bakımından da kontrol, halk musiki dershanelerinin organizasyonu.”

Kuşku yok ki tüm bu gelişmeler; Musevi ve Ermeni kökenli girişimcilerin yönetimindeki plak şirketlerini olumsuz etkilemiş olmasın. Firmaların sorumlu ve bağlı oldukları yabancı merkezlere; Türkiye piyasalarının neredeyse yarısından çoğu anlamına gelen ‘şarkı’ plaklarını üretemeyeceklerini anlatması kolay değildi. Gerçi Türk musikisinin yasaklı olduğu alan, radyolar ve konservatuarlardı ama kapsamın genişletilmesi an meselesiydi. Bu yolda girişimler olduğu da, Ankara toplantısı gündeminden anlaşılmaktadır.

“...Bayram Birinci Gününden İtibaren Müsamereye Devam”

Netice itibariyle; kapsam konservatuar ve radyolarla sınırlı kaldı, genişlemedi. Ama esmekte olan hava, bir öz denetim ve sansür ortamının doğmasına neden oldu. Yeni tarz musiki kendisini yaratacak besteciler yarattı. Var olanları değiştirdi. Ayak uyduramayanlar ya da uydurmak istemeyenler piyasanın içinde değil, uzağında durmayı yeğledi. Eleştirilen birinci derecedeki hedefin, içkili incesaz lokallerinin faaliyetleri sürüyordu. 1933 yılında benzer yerlerle ilgili eleştiriler doruk noktasına varmışken, gazinolar gazete ilanıyla duyurular yapıyordu. 20 Ağustos 1933 tarihinde Taksim ‘Panorama Bahçesi’ Mısırlı Yıldız Kuki, Bayan Mualla Sadi, Selahattin Pınar,

Deniz Kızı Eftalya Hanım.

Bimen Şen ve Bayan Hamiyet Yüceses’ten oluşan bir kadro ile çalışıyordu. Aynı yılın Ocak ayında Londra Birahanesi gazetelere şu ilanı vermişti:

“Zevk ve musiki erbabının bir müddetten hasret kaldığı Deniz Kızı Eftalya Hanımla, Kemani Sadi Bey icra eyledikleri seyyahatlerinden avdet ederek Bayram birinci gününden itibaren müsamerelerine devam edecekler ve heyeti musikiyenin yevmi mezkûrda saat tam 5 ten itibaren icrayı ahenk eyleyeceğini muhterem müşterilerimize tebşir eyleriz.”

"Musiki denen kötürümün koltuk değneklerinden birisi kadın, birisi de rakıdır."

“74 No’lu Vapurun Boğaziçi Açığında Cevelanı”
Öte yanda ise Türk musikisine solo konser geleneğini getiren Münir Nurettin, konserlerini sürdürmekteydi. Alaturka musiki yandaşlarının övünçle sözünü ettikleri konserler, İstanbul’un çeşitli sahnelerinde verilmekteydi. Münir Nurettin, 9 Ocak 1933 tarihinde ‘Glorya Sinema-sı’nda bir konserde sahneye çıkmıştı. **(Bkz; Münir Nurettin Selçuk)** 11 Mart 1933 tarihinde *Cumhuriyet* Gazetesinde yayınlanan ilana göre; Münir Nurettin ‘Kadıköy Hale Sinema-sı’nda yeni bir konser verecekti. Şirket-i Hayriye’nin Boğaziçi’nde düzenlediği ‘sazlı tenezzüh’ gezileri olanca hararetiyle yapılmaktaydı. 18 Ağustos 1933 tarihinde yayınlanmış gazete ilanları, cumartesi günü yapılacak gemi yolculuğunun ayrıntılarını şöyle aktarıyordu:

“Şirket-i Hayriye’den Sazlı Tenezzüh Seferi... Kıymetli san’atkârımız Sadi Işılay’ın idaresinde memleketimizin güzide san’atkârlarından mürekkep bir saz heyeti ve lokantacılıkta şöhretiyle maruf olan Pandeli tarafından ihzar edilen nefis büfeyi hamil 74 numaralı vapurumuz yarınki Cumartesi günü saat 14.30 da kalkarak muayyen iskelelere uğradıktan sonra Boğaziçi açığında cevelân yapacak, 20.45’de köprüye gelecektir.”

Neyzen Tevfik meseleye kendine özgü üslubuyla, biraz da özeleştiriyle yaklaşmaktaydı. Tartışma 1933’den 1936’ya kadar sürüp gitti. Neyzen Tevfik bir ‘içki sever’ olmasına karşın; içkili lokalleri ve oralarda musiki yapanları Türk musikisinin zaafı olarak görmekteydi. 1936 yılında yayınlanmaya başlayan ‘Haftadabir’ dergisi adına Kandemir, Neyzen’le bir söyleşi yaptı.

“Kötürümün Koltuk Değnekleri: Kadın ve Rakı”
“-Geçen akşam Cemal Reşidin konserinde bulundum. Yeni Türk gençliğinin gösterdiği bedîî kudretin kıymetini takdirden âcizim.

- Ya cazbant ?

- Cazbandı tebrik ederim. Cazbandı hürmetle dinlerim. Çünkü beşer onunla artık riyakâr dalgalardan, ağır nağmelerden kurtulmuş oluyor. Yok... Manâsız külfetlere lüzum yok... Arabada beşinci tekerleğe lüzum yok... Seksen sekiz bin alete lüzum yok evlât...

- Peki, alaturka dediğimiz eski musiki?

-İki ayakları tutmayana kötürüm derim, oğlum... Sen alaturka çalınan yerdeki dinleyicilerin hallerini görmedin mi hiç? Önlerinde rakı, karşılarında kadın. İşte adına musiki dediğimiz bu kötürümün koltuk değneklerinden birisi kadın, birisi rakıdır. Onlarla yürüyebiliyor. Kendi kendine yetmiyor demek”.

Günümüzde halen süregelmekte olan alafranga-alaturka tartışmasının derin kökleri yukarıda belgelemeye çalıştığımız tarihlerde ve olaylarda yatmaktadır. Bugün bu tartışmayı sürdürenlerin neyi, neden tartıştıklarından kuşku duymamak elde değildir. Bir tür Fenerbahçe-Galatasaray rekabeti gibi bir şeydir… Geleneksel ve haz verici.

Sanırım birkaç adım geriye çekilip baktığınızda dudaklarınızın kenarına bir tebessüm konduran bu mesele için de; tiyatro sanatına atfen Muhsin Ertuğrul’un söylediği “Önemli olan yenilik değil, derinliktir” sözü pekâlâ geçerli olabilir.

Cemal Ünlü
www.acikradyo.com.tr
14 Ağustos 2002.

Batsın Bu Dünya

Şimdi son şarkımı çalıyorum.[1] Özellikle Açık Radyo ekibine, Uğur Yücel’e, herkese çok teşekkür ederim. Böyle güzel, yararlı bir kampanyanın içinde olduğum için çok memnunum. Açık Radyo Dinleyici Destek Hattı telefon numarasını son birkez vereyim... Ama şu şarkıyı dinleyince zaten canınız aramak isteyecek. Bu şarkıyı Kyoto Protokolü için,

Açık Radyo dinleyen kutup ayıları, Aydan Çelik.

dünyaya, küresel ısınmaya hayır diyen tüm gençler için, yepyeni bir dünya için, Amerika’nın politikalarına eleştirel gözle bakabilme hürriyetini gösteren herkes için, insanlık için; Grönland erimesin, kutup ayılarına bişey olmasın, foklar ölmesin diyenler için, denizler içinnn, çallıyorum karrdeşiimmm, batsın bu dünya! Batsın bu dünya Ömer Abi!

Ata Demirer
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

[1] Bkz; ‘Batsın Bu Dünya’. Söz-Müzik Orhan Gencebay. Beste Yapım Yılı: 1975

Bayram

Bugün aynı lezzeti bulamadığım için en iyisi çocukluğumun bayramlarını anlatmak. İki türlü bayram vardı bizim evde. Büyükbabamlara gidilerek yapılanlar ve çekirdek aile bayramları. Hatırladığım ramazanlar herhalde okul tatillerine geliyordu ki ramazanları da büyükbabamlarla yaşıyorduk ve de mevsim kıştı. Sahura kaldırılmak için yalvarmalarımı; yün yorganlı, Bitlis battaniyeli pirinç karyolalardan buz gibi odaya kalkıp yün hırkaları ve pantuflaları giyerek kömür sobasının yandığı o çok sıcak sofaya geçmelerimi; ve kuzenler ve büyüklerle birlikte 8-10 kişilik bir sofrada içilen çorbaları, börekleri,

“aman tuzlu yeme yarın yanarsın” gibi öğütleri, belki de aynı töreni paylaşmanın getirdiği mutluluklar olarak hatırlıyorum.

Bayram sabahı ben kalktığımda ağabeyim ve kuzenlerle birlikte evin büyük erkekleri çoktan Kısıklı camiine namaza gitmiş olurlardı. Evin hanımları, büyükbabam çok üşüdüğünden yine çok ısıtılmış sofada kahvaltıyı kurarken, biz de annemin dikip nedense hep arife gecesi bitirebildiği bayramlık elbiselerle, çok sevdiğimiz ama daha sonra ayağımızı vurarak bize çile çektirecek olan yeni ayakkabılarımızı giyer, kapının çalmasını beklerdik. Sahi o zamanın ayakkabıları neden hep vururdu?

Büyükbabam, babam ve enişte çoğu kez imamın anlattıklarını beğenmedikleri için eve kızgın gelirlerdi. Ama kahvaltı öncesi öpülen eller her şeyi unuttururdu. Küçükler büyüklerin ellerinden öperken onlar da kızlara işlemeli, erkeklere düz beyaz mendiller içinde bayram harçlığı verirlerdi. Bir Cumhuriyet öğretmeni olan, kişilikli ve özgürlüğüne düşkün annem de babamın elini öperdi. Ben de hiç şaşırmazdım. Çünkü babam da ondan büyüktü. Ama harçlık alır mıydı bilmiyorum. Sonra kahvaltıya oturulur, ardından ev misafirlerle dolup taşmaya başlardı. Eğer gelenler yakınlar veya yakın hissedilenler ise sofada, resmi olanlar sofaya açılarak ısıtılmış misafir odasında ağırlanırdı. Sofada sedirler, misafir odasında Louis koltuklar vardı. Önce, kenarları kırmalı cam şekerlikte lokum ve badem ikram edilir, sonra sıra tatlıya gelirdi. Lokumdan içi yanlara su, içine dantel örtü örtülmüş, kıvrımlı cam tabağa konmuş bardakla getirilirdi. Halam muhakkak su muhallebisi yapar ve çok özel bir sunumla ikram ederdi.

Mahalledeki her kesimden insanın bayramlaşmaya gelmesi, aynı mahalleyi ve yaşamı paylaşan insanlar olduklarını kavrayamadığım için beni çok şaşırtırdı. Pazardan eve sebze-meyve taşıyan küfeci Mehmet Efendi de, on dönümlük bahçedeki köşkünde yaşayan Hacı Arif Bey de, bakkal Nihat da gelir ve her birine aynı itina gösterilirdi. Gelenlerle çok sessiz ve abartısız konuşulur hatta zaman zaman sessizlik olurdu. Sanki her şey sindire sindire yaşanırdı. Kurban bayramı ise birinci gün asla kimseye gidilmez, sadece kurbanla uğraşılır, öğleye doğru evi kavurmanın güzel kokusu sarardı.

Çekirdek ailedeki bayramlar ise çok daha kurallı ve alafrangaydı. İkramlara kadar aynı görünen kutlamalar orada değişirdi. İki türlü şeker alınır, postacı vs gibi, ilişkilerimizin iş düzeyinde olduğu kişilerle kapıda bayramlaşılır, harçlık verilir ve akide şekeri ikram edilir; diğerleri misafir odasında ağırlanır ve içinde badem de olan yaldızlı çikolata ile likör ikram edilirdi. Sonraki yıllarda çikolatin kaplı üzüm, fındık ve fıstıklar da bu mönüye ilâve oldu. Tatlı olarak önceleri annemin yaptığı tel kadayıf, ekmek kadayıfı, kalburabastı gibi tatlılar ikram edilirken daha sonraları çarşıdan alınan baklavalar ikram edilmeye başlandı. Eğer gelenlere iade-i ziyarete gidilmemişse bütün aile tüm bayram boyunca günün her saati en özenli kıyafetleriyle misafir bekler, bu yüzden yemekler bile alelacele geçiştirilirdi. Çünkü

Açık Radyo’nun 2002 yılı şeker bayramı tebrik kartı.

bayramda yemek saati ziyarete gitmek ayıp değildi. Zaten gelenler de en fazla yarım saat otururlar ve kalkarlardı. Getirilen şekerler alenen gösterilmez, getiren tarafından gizlice bir köşeye bırakılırdı. Bu kadar sevgiyle hatırladığım ve bir sonrakini iple çektiğim bu özel günlerde tuhafıma giden tek şey de, bize gelmiş olanlara iki saat sonra iade-i ziyarete gitmekti. Eh! Bu kadar kusur, kadı kızında da olur.

İncilâ Bertuğ

Bdelloid Rotifer

Tatlı su ve çamur birikintilerinde yaşayan küçük, omurgasız bir hayvan. Yüzerek ya da sürünerek hareket eder. Bazı sülükler gibi hem kafasını, hem kuyruğunu sırayla hareket ettirerek ilerler. Familya adı da Yunanca sülük anlamına gelen bdella’dan gelir. (Baştaki ‘b’ harfi telaffuz edilmez.)

Bu hayvanların, cinsel birleşme yoluyla üremenin evrim sürecindeki rolü ile ilgilenenler açısından önemi vardır. Çünkü bdelloidler grubunda seks olayı yaklaşık 80 milyon yıldan beri tamamen ortadan kalkmış durumdadır; erkek diye bir cins yoktur, dişilerse tamamen partenogenesis denen yöntemle çoğalırlar.

Bdelloidler sudan yoksun kalırlarsa bir tür uyku haline geçerek kendilerini bu çevre stresine karşı tamamen korumaya alırlar. Bu uyku hali organizmanın kendini süratle ‘kurutmasına’ (dehidratasyon) yarar. Optimal çevre koşulları (yani sulu ortam) geri gelir gelmez bdelloid rotifer kendini yeniden ‘sulandırır’ (rehidratasyon) ve yalnızca birkaç saat içinde aktif hale gelir. Organizma uyku halindeyken neslini sürdürebilme yetisine sahiptir. Buna diyapoz denir.

Pek çok aseksüel organizma, doğal çevre koşullarına uyum sağlayamadıkları için yokolup

Bdelloid Rotiferler.
Hepsi dişi.

gitmiştir. Oysa bdelloid rotiferler çok özel bir genetik rastlantı ya da beceri sonucunda kilit bir genin iki ayrı kopyasından iki ayrı protein yapmayı başarırlar. Yavruların kuluçkadan çıkması ise ancak koşulların en uygun olduğu anda olacaktır.

Hayvancıkların hiç cinsel faaliyette bulunmadan bunca zaman nesillerini sürdürebilmesindeki sırrı çözen bilim heyetinin başkanı, gen işlevlerinin evriminin cinsel birleşmeyle çoğalan organizmalarda mümkün olamayacağını ve dolayısıyla 80 milyon yılı cinsel birleşme olmadan geçirmenin de hayati faydaları olabileceğini tespit etmektedir.

Adem Örmar

Kaynaklar:
www.wikipedia.org

"Eighty Millon Years Without Sex" BBC Online, *12 Ekim 2007.*
www.bbc.co.uk

Beatles

On yıldan kısa bir zaman dilimi içine popüler müzik alanında dünyanın neredeyse bütün 'en'lerini ve bütün 'ilk'lerini sığdırmış, akla gelebilecek tüm rekorları kırmış, dolayısıyla da üzerlerinde söylenmemiş tek kelime kalmamış, dahası, gün be gün tarihçeleri yayımlanmış bir 'fenomen' grup için ne söylenebilir?

"Basitçe söylersek," diyor grubun 'vak'anüvisi' Barry Miles, "herhangi bir müzik grubu için 'Beatles'dan daha büyük olmak', ulaşılması imkânsız bir hayaldir. Beatles'ın başardıkları, yaptıklarının hem bağlamı, hem de yapılış biçimi açısından sonsuza kadar biricik kalacaktır." Belki de bu cümlede her anlamı ile 'başarı'dan çok, 'bağlam' kelimesi önemli görünüyor. *Zeitgeist:* zamanın ruhu.

İkinci Dünya Savaşı'nın akıl almaz yıkımından sonra savaş-sonrası kuşağın ilk önemli özgürlük dalgası sayılabilecek rock'n'roll devrimi, akıllı muhafazakâr, dinibütün beyaz ana-babaları temsilen resmi otorite tarafından Amerika'da amansızca bastırıldıktan sonra, Okyanus'un öte yakasındaki Liverpool'lu bu işçi ve sokak çocukları bayrağı devraldılar ve devrimi yeniden Amerika'ya ihraç ettiler. Sonra bambaşka deneysel ve öncü arayışlarla R&R müziğini bir anlamda katleden de onlar oldu.

Onları, yirminci yüzyılın –ve ola ki uzunca bir gelecek için dünyanın– son devrimi olan '68 hareketinin dünya insan toplumunda yarattığı korkunç çalkantılı değişimi hem mükemmelen yansıtan, hem de o değişimi derinden etkileyen bir fenomen, bir 'ayna-katalizör' saymak pekâlâ mümkün.

Beatles'ın çok önemli iki özelliği vardı: Birincisi, bütün o uğultu ve çalkantı arasında bir saniye bile elden düşürmedikleri korkunç keskin bir mizah duygusu. Kudret ve servet merkezlerinin, insanları daha kolay yönetmek için icat etmiş oldukları tüm kurumları istisnasız sarakaya alan, ama asla 'kelbî' (sinik) olmayan, saygısız, serseri ve sessiz bir kahkaha.

Harry Benson'ın objektifinden The Beatles, *1964.*

İlk özellik: Keskin bir mizah duygusu. Tüm kurumları sarakaya alan, ama asla kelbî olmayan, saygısız, serseri ve sessiz bir kahkaha... İkinci özellikleri de, empati: İnsanlık kadar eski olan barış ve adalet arayışını plak oyuklarında daima dolaştırıp, 'öteki'ni hiç unutmamış olmaları...

İkincisi de, insanlığın insanlık tarihi kadar eski olan o barış ve adalet arayışını bir şekilde o *'vinyl'* plakların oyuklarında çaktırmadan ama her daim pikabın iğnesi ile birlikte dolaştırmış; empatiyi, yani 'öteki'ni hiç unutmamış olmaları.

Evet; en güzel aşk,
isyan ve barış şarkılarını onlar yazdı.

Ömer Madra

Bebek Kokusu

Tanımlanması zor bir koku. Pudra ve krem kokularıyla karışık, mis gibi bir ten kokusu... Aslında henüz koku bile duyulmadan, sadece bu iki kelime yan yana geldiğinde dokunma duygusuna benzer bir duygu yaratır. İnsanlar böyle bir koku olduğunun farkına vardığında kendi bebeklikleri çok uzaklarda kalmıştır. O zaman 'bebek kokusu'nu duymak için, doğacak çocuklarını beklemeye başlarlar. Bir bebeğe sarıldığınızda kokusunu derin derin içinize çekerseniz, bir tür sarhoşluk yaratır. Ancak bebek kokusu, kimilerinin içinde ürpertici bir 'bebek korkusu'nu da harekete geçirebilir. Karmaşık duygulara yol açan bu koku, aslında uçucudur. Havada kaybolup gittiğinde, adı sadece 'bebek' olan o anonim küçük insan, kokusunu feda etmiş ama ismini ve kimliğini kazanmıştır.

Bu baş döndürücü koku, Açık Radyo'da bir programa da adını verdi. Henüz doğmamış bir bebeğin maceraları her hafta dinleyicilerle paylaşıldı. 'Dandini dandini dastana' ninnisinin -belki de dünyada ilk kez- bir rock versiyonu hazırlandı ve program hep bu rock-ninni ile başladı. Ada Bebek, yani Ada Gökçin, Açık Radyo literatürüne "doğmadan önce program yapan ilk programcı" olarak geçti.

Deniz Mukan

Bedel

"Bizim ideolojimiz ya da tavrımız bu" diyerek size ne yapmanız gerektiğini söyleyecek büyük şirketlere bağlı olmadığınızda bir bedel ödüyorsunuz tabii. Özgür olmanın bedeli oldukça büyük, ama ben bu bedeli ödüyorum ve sizin de ödediğinizi düşünüyorum. Bu tür insanların, kuruluşların, belki diğerlerinin olduğu kadar tanıtımı ya da reklamı olmuyor ama bence biz geceleri daha rahat uyuyabiliyoruz.

Tania Maria ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 14 Mart 2005.

Tania Maria ve Viva Brasil dörtlüsü, Parkorman-İstanbul, *28 Ocak 2002.*

Beleşçilik

Olması hayal edilen yaşam biçimi ile asalaklık arasındaki çizgi. Parasızlığın mutluluk hâli. Boş bir cebe rağmen güvenle evden çıkabilmek. Şu anda bizi zorlayan ve bazen gülümseten durumun, istenen yaşam biçimindeki olağanlığı ve hatta gereksizliği. Şıngırdayan ve hışırdayan cisimlerden uzak, "Ben sana oyuncağımı vereyim, sen bana elbiseni ver"lerle geçen ömür. Ya da o ömre duyulan özlem. Her zaman, her yerde var olmaları mümkün olan 'hepsi benim'ciler nedeniyle, yanlış taraflara çekilmeye çok müsait olan coşkusal paylaşım. Sonradan icat edilerek mavi-yeşil küremizi üzen paranın gereksizliğini ortaya koyan kavram.

Ece Ekşi. Esme Madra. Tuğçe Altuğ.

Beleşçiler, Esme Madra.

Belgesel

Açık Radyo'da Yayınlanan 'Radyo Belgeselleri'nden Bazıları Şunlardır:
1984 (ilk yayımlanışının 60. yıldönümünde, 4 ay); Sabahattin Ali (100. yıldönümünde, 6 ay); Ferit Alnar (100. yıldönümünde, 1 ay); "Amma Hikâye" (Dünya ve Türk edebiyatından seçme hikâyeler, 3 yıl); Andersen (200. yıldönümünde, 26 hafta); Oğuz Atay (30. ölüm yıldönümünde, 3 ay); Bach (250. ölüm yıldönümünde, 4,5 yıl); Barok (1 yıl); Beckett (100. yaş gününde, 6 ay); Beatles (6 ay/104 saat); Berlioz (200. yaş gününde, 6 ay); Borges (6 ay); Brecht (50. ölüm yıldönümünde, 6 ay); Brel (25. ölüm yıldönümünde, 6 ay); Binbir Gece Masalları (6 ay); Cemal Reşit Rey (100. yıldönümünde, 8 ay); Coltrane (80. yıldönümünde, 6 ay); Şostakoviç (100. yıldönümünde, 2 ay); Darwin (200. yıldönümünde, 6 ay); *Don Quijote* (400. yıldönümünde, 32 kısım); Dvorák (100. ölüm yıldönümünde, 6 ay); Dylan (60. yıldönümünde, 1 yıl), ECM Müzikleri (1 yıl), Ellington (100. yıldönümünde, 1 ay); Elvis (25. ölüm yıldönümünde,1 ay); Freud (6 ay); Galuppi (300. yıldönümünde, 3 ay); Gershwin (100. yıldönümünde, 1 ay); Gödel-Escher-Bach (4 ay); Woody Guthrie (90. yıldönümünde, 1 hafta); Billie Holiday (90. yıldönümünde, 6 ay); *Karamazov Kardeşler* (okuma, 1 yıl); Lennon (25. ölüm yıldönümünde, 6 ay); *Madame Bovary* (yayınlanışının 150. yıldönümünde, 3 ay); Mahler (90. ölüm yıldönümünde, 1 yıl); Jim Morrison (30. ölüm yıldönümünde, 1 hafta); Mozart (250. yıldönümünde, 1 yıl); Musıkî Meclisleri (6 ay); Aziz Nesin (10. ölüm yıldönümünde, 6 ay); Charlie Parker (50. ölüm yıldönümünde, 6 ay); Selâhattin Pınar (100. yıldönümünde, 1 ay); Protest *(Başkaldırı)* Müzikleri (6 ay); Rus Rock'u (1 yıl); "Sahibinin Sesi" (2 ay); Salinger (90. yıldönümünde, 4 ay); Saroyan (100. yıldönümünde, 2 ay); Adnan Saygun (100. yıldönümünde, 1 yıl); Seeger (90. yıldönümünde (2 ay); Münir Nurettin Selçuk (100. yıldönümünde, 1 ay); Shakespeare (1 yıl); Skalkottas (4 ay); Stravinsky (6 ay); Rembrandt (400. yıldönümünde, 6 ay); Taş Plaklar (1 yıl); Tevfik Fikret (90. ölüm yıldönümünde, 2 ay); Türk Popu'nun 40 yılı (2002 yılından bu yana devam ediyor); Türk Rock'u (1 yıl); Türkiye'de Radyonun Sözlü Tarihi (3.5 yıl); Türkiye'de Ses Kayıt Tarihinin 100 yılı (4,5 yıl); İlhan Usmanbaş (2 ay); Weill (100. yıldönümü ve 50. ölüm yıldönümünde, 1 ay); Yaylı Çalgı Kuartetleri (1 yıl); Zappa (2 yıl)...

Açık Radyo

Bu anlamda radyo da bir oyun alanı. Burada da anne-bebek ilişkisinde olduğu gibi tekrar tekrar bir yaratım oluşuyor ve yaratıcılığa geniş bir oyun alanı sağlanıyor. Oyuncuları da belli: Çalışanlar ve dinleyiciler. Açık Radyo, oyunu başlatan olarak, sanki her gün seslenir gibi: "Benimle oynar mısın?"

Belirli Günler ve Haftalar

Açık Radyo'da 'Özel Yayın' Konusu Olan Ay, Hafta ve Günlerden Bazıları Şunlardır:
50. yıldönümünde 27 Mayıs Darbesi; 50. yıldönümünde 6-7 Eylül Olayları; 75. yıldönümünde Sacco ve Vanzetti; 20. yıldönümünde Sabra ve Şatila katliamı; 25. yıldönümünde 12 Eylül darbesi; 1. yıldönümünde 11 Eylül; 30. yıldönümünde 15-16 Haziran olayları; 1. yıldönümünde 17 Ağustos Depremi ('Yer Yarıldı, İçine Girdik'), her yıl -Yıl Sonu Değerlendirmesi (Geçen Yılın Ardından: 1996 -...)

1999-2006 yılları arasında özel bayram programlarında kültür, sanat, edebiyat, tarih dünyasının önde gelen simaları arasından 60 konukla ikişer saatlik sohbetler yapılarak bir tür 'sözlü tarih' çalışması gerçekleştirildi (1999 - ...).

Açık Radyo

Benimle Oynar Mısın?

"Oyun müthiş heyecan verici bir şeydir. Çocuk veya yetişkin, oynarken ve belki de sadece oynarken yaratıcı olmakta özgürdür. İnsanın dışarıda olanları denetleyebilmesi için düşünmek ya da istemekle kalmayıp bir şeyleri yapması gerekir ve bir şeyleri yapmak zaman alır. Oyun oynamak, yapmaktır" *(Winnicott, 1971).*

Oyun teorisi üstatlarından, psikanalist Donald Winnicott birçok teorisyen gibi, 'oyun oynayabilmeyi' insan hayatının temeline oturtur. Hatta daha da ileri gider ve oyun oynayabilen insanı (ruh sağlığı kriterleri dikkate alındığında) daha 'sağlıklı' yani yaşamdan yeterince zevk alabilen, yaratıcı ve ilişki halinde olabilen kişi olarak tanımlar.

Psikoloji Sözlüğü ise oyunu "insanlarda olduğu kadar hayvanlarda da gözlenen ve görünürde belli bir amaçtan çok, kendi içinde etkinlikten haz almaya yönelik; zorlamasız, kendiliğinden her türlü etkinlik" olarak tanımlıyor ve ekliyor; "hayvanlarda da gözlenmesi, bunun içgüdüsel bir davranış olduğunu, ve yeme-içme, uyuma gibi doğal bir ihtiyaç olduğunu düşündürmekte".

Bu noktada, oyun oynayabilmenin temellerinin atıldığı anne-bebek ilişkisi bize ışık tutar. "İlk olarak anne, bebekle oynamaya başlar. Bunu yaparken de bebeğin kurduğu oyuna girmeye özen gösterir ama er ya da geç oyuna kendi tarzını katar" *(Winnicott, 1971).* Yavaş yavaş oyun annenin bebekten gelen katılımları değerlendirip geri verdiği ve belli bir süre, süreci sekteye uğratmadan oynayabildiği, devam edebilen bir oyun halini alır. Bu noktada bebek, yeni oyunları tekrar tekrar yaratmaya başlar. Çünkü artık anneye güveniyordur. Birlikte yarattıkları oyun alanına da. Oyun ancak, en az iki kişinin etkileşim içinde olduğu zaman gerçekleşir. Oyun oynamak için ise bir mekâna, alana ihtiyaç vardır. Mekânsız oyun olmaz!

Bir Oyun Mekânı Olarak Radyo
Bir oyun mekânı deyince de akla tüm radyolardan farklı ve oyun oynanan bir radyo olarak Açık Radyo gelebilir. Bildiğimiz radyo tanımı 'oyun' oynamaya pek de uygun değil. Çünkü programcılar programlarını yapıyor, dinleyenler dinliyor. Oysa oyun en az iki kişinin etkileşimi ile mümkün olabilir. Peki Açık Radyo bu oyun mekânını nasıl sağlıyor?

Adı üstünde 'Açık' Radyo 'herkese' sesleniyor. Burada bir alan var; sadece dinleyici olarak kalmayacağın, bu oyuna katılabileceğin, kendi sesini duyurabileceğin ve dolayısıyla yaratıcılığını aktarabileceğin. Ya bir program yaparak veya oyunun devamını sağlamak için bir programı destekleyerek ya da bir yorum yazarak ve yorumuna cevap alarak. Böylelikle sürebilen ve gelişen, oyuncuların 'gerçek ilişkide' olduğu bir oyun. Bu anlamda radyo da bir oyun alanı. Burada da anne ve bebek ilişkisinde olduğu gibi tekrar tekrar bir yaratım oluşuyor ve böylece yaratıcılığa geniş bir oyun alanı sağlanıyor. Bu oyun alanının oyuncuları da belli: Tüm Açık Radyo çalışanları ve dinleyicileri. Oyun alanına mekân sağlayan Açık Radyo, oyunu başlatan olarak, sanki her gün şöyle seslenir gibi: "Benimle Oynar mısın?".

Göver Kazancıoğlu

Kaynak:
Donald Winnicott; *Playing and Reality.* London: Routledge, 2005.

Beyoğlu

İstanbul'un modernleşme sürecinin, belki de en açık biçimde merkezin yer değiştirmesi üzerinden okunabileceğini söylemek yanlış olmaz. Merkez önce tarihsel yarımadayı terk ederek Galata Köprüsü'yle Haliç'i aşar, ardından Karaköy-Tünel-Taksim-Şişli-Büyükdere Caddesi-Maslak çizgisi boyunca kuzeye doğru tırmanır. Yüzyılı aşan bu sürecin her adımında önceki merkez işlevini bir ileri noktaya devredecek, kendisi de ya yeni bir anlamla donanacak ya da kentin terkedilmiş bölgelerinden birine dönüşecektir.

Bu modernleşme serüveninin en sert kırılma noktalarından birinin 1970'li yılların ikinci yarısında yaşandığı da biliniyor. Bu yıllarda Beyoğlu merkez niteliğini yitireli epey olmuş, cazibe noktası olmaktan çıkmıştı. Beyoğlu'nun yeniden bir çekim noktasına dönüşmesi

Bir zamanlar Beyoğlu…

ancak yeni bir anlam kazanmasıyla olabilirdi. Bu da aslında denetlenebilir bir süreç değildi, yine kentin kendi serüveninin, kendi dinamiklerinin belirleyici olacağı bir değişim le ortaya çıkabilirdi. 1980'lere gelindiğinde, Beyoğlu'nun büyük mağaza sahiplerinin beklemeye tahammülü kalmamıştı. Zaman yitirmeden bir 'kurtarma' kampanyası başlatıldı. Bu bağlamda Beyoğlu için yeni bir anlam arandı ve gerçeklikten epey uzak bir 'nostalji' edebiyatıyla bir Beyoğlu mitosu yaratılmaya başlandı. Doğrusu bu 'gözü yaşlı' kampanyanın çok sayıda taraftar bulduğunu itiraf etmeli. Her tür *kitsch*'i kabule dünden hazır popüler kültürün 'elit' mekânlara da gereksinimi vardı. Bu 'elit' gelenek de Beyoğlu'nda keşfedildiğine göre, geriye yerel yönetimin yükselen talebe kulak kabartması kalıyordu.

Nostalji rüzgârı sayesinde tramvay Beyoğlu'na geri geldi.

Yerel yönetim, dışarıdan taşınan bu yeni anlam için bir tiyatro sahnesi kurmakta gecikmedi. Önce cadde trafiğe kapatıldı. Gerçi Beyoğlu'nun o 'ihtişamlı' yıllarında trafik de caddeden akardı ama olsun, bir tiyatro sahnesi kuruluyordu, sahne gerçek nesnelerle değil dekorla donatılacaktı. Zaten o yılların otomobillerini bulup caddeye yerleştirmek de zor olurdu. Ama tramvay müzesine gidip, sergilenen tramvaylardan iki tanesi seçilip sahneye taşınabilirdi. Taşındı. Üstelik emekliye ayrılmış son vatmanlar da sahnede yerlerini almaya hazırdı. Motorlu araç trafiği ortadan kaldırılınca kaldırıma da gerek kalmadı. Yasaklarla pek ilgisi olmayan resmî araçlar bir yana bırakılırsa tüm cadde yayalara ayrılmıştı, kaldırıma da gerek yoktu. Evet, 'kaldırım' caddeye ölçeğini veriyordu, üstelik modern kentin önde gelen öğelerinden biriydi (geleneksel kentte kaldırım olmadığını anımsatmaya gerek var mı?), hem de İstanbul modernleşmesinin önemli duraklarından biri olan bu caddenin kaldırımları İstanbul'un en erken kaldırımları arasında yer alıyordu, ama 'koruma' sloganıyla ortaya çıkılmış olsa da korumadan çoktan uzaklaşılmış, zihinlerdeki Beyoğlu yanılsamasının peşine düşülmüştü. Kurulan 'yanılsama sahnesi' bugünün kentiyle ilgilenmediği gibi, dünün kentiyle de ilgilenmeyecekti.

Kurulan 'yanılsama sahnesi' bugünün kentiyle ilgilenmediği gibi, dünün kentiyle de ilgilenmeyecekti… Sonunda, tüm tabelalar ahşap zemin üzerinde pirinç harflere kavuştu.

Ne var ki modern kentin şiddeti kendisine sızacak başka delikler buldu: Bina cephelerindeki tabelalar. Sahnenin dekorcuları yine göreve çağrıldı. Belki kentin çoğul görüntüsü korunarak bir norm getirilebilirdi. Ama hem bu kentin, yani yaşamın kendisi sahne tasarımcılarını ilgilendirmiyordu, hem de çoğullukla normu buluşturma konusunda çok becerili değildik. Geriye yabancısı olmadığımız bir yol kalıyordu: Tek bir üniforma altında 'birlik ve beraberliği' sağlamak. Artık tüm tabelalar ahşap zemin üzerinde pirinç harflere kavuştu. Şimdi sıra cephelerde; tasarımcıların 'belirlediği' üç-dört renkle boyandıklarında sahne de tamamlanmış olacak.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'Kaldırımsız Beyoğlu'nun Tramvayı, Tabelaları, Flaneur'leri' başlığıyla *Arredamento Mimarlık* dergisinin Temmuz-Ağustos 07-08, 2001 sayısında yayınlanmıştır.

Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi

İktisatta üzerinde durulan temel sorun, çok sayıda karar alıcının kendi sorunlarını çözmek için aldıkları kararların karşılıklı etkileşiminin toplumsal sonuçlarının neler olacağıdır. Kim, hangi mal ve hizmeti, hangi fiyatlardan alacak? Bunları kimler üretip satacak? Bunun sonunda o toplumda insanların gereksinimleri tatmin edilmiş olacak mı?

Tabii bütün bu sorulara bir tanesini daha eklemek gerekiyor. Bir toplum yukarıdaki sorunlarını en iyi nasıl çözebilir? Başka bir deyişle bireysel kararların karşılıklı etkileşiminin oluşacağı pek çok ortam yaratılabileceğine göre, bunlardan toplumsal açıdan en uygun olanının hangisi olduğunun saptanması da bir sorun olarak düşünülmelidir. Buna 'iktisadi sistem seçimi' sorunu diyebiliriz.

Neoklasik İktisadın Yaklaşımı: Gerekli Tam Bilgi [1]

İktisatta, XX. yüzyılın ilk üç çeyreğini de kapsayan dönem içinde uğraşılan temel konu, bu farklı kararların karşılıklı etkileşiminden bir uyum sağlanabileceğini göstermekti. Neoklasik iktisat okulunun önde gelen iktisatçıları büyük ölçüde rekabetçi piyasa mekanizması üzerinde durdular ve Adam Smith'in ünlü benzetmesiyle 'görünmez elin' hangi koşullarda çalışacağını göstermeye çalıştılar. 1950'lerin başında, daha sonra 'Gönenç İktisadının İki Temel Teoremi' adını alacak olan iki önemli sonuca ulaşıldı. Bunlardan ilki, rekabetçi piyasa

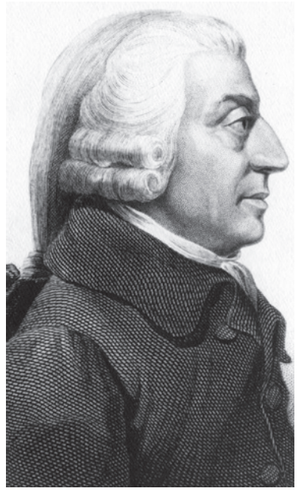

Adam Smith,
1723-1790.

mekanizmasının çalıştığı koşullarda 'Pareto etkin duruma' ulaşılabileceğinin gösterilmesiydi. Pareto etkin durum ise, kimsenin durumunu bozmadan bir kişinin bile durumunun daha iyileştirilemeyeceği durum olarak tanımlanıyordu. İkinci temel teorem ise iktisat politikası açısından daha önemliydi. Belli bir Pareto etkin duruma ulaşılmak istendiğini düşünelim. Örneğin, gönenç dağılımının eşit olduğu bir Pareto etkin duruma varmak isteyelim. Gönenç iktisadının ikinci temel teoremi, toplumdaki servet dağılımını uygun bir biçimde değiştirdikten sonra rekabetçi mekanizmanın işlemesi sağlandığında oraya varılabileceğini gösteriyor.

Bu iki teorem, belli bir görüş açısının iktisadi düşünce dünyasına yerleşmesine yol açtı. O da kaynak dağılımı olgusuna devletin karışmasına gerek olmadığı idi. Devletin yapması gereken rekabetçi mekanizmanın çalışmasına olanak sağlayacak yasal düzenlemeleri yapmaktan (rekabeti engelleyecek davranışları yasaklamak üzere düzenlemeler yapmak –yani rekabet hukukunu hâkim kılmak, piyasaya giriş çıkışı kolaylaştırmak– yani icra ve iflas hukukunu bu amaca uygun biçimde düzenlemek) ibaretti. Ancak, hemen altı çizilmesi gereken bir nokta var. Tabii, devletin gelir ve servet dağılımının belli bir biçimde olmasını sağlamak üzere vergi almak ya da sübvansiyon vermek gibi işlevleri olduğu, bu çalışmaları yapan iktisatçıların önemli bir kısmı tarafından da kabul ediliyordu.

Hayek: Eksik Bilgi

Ama iktisatta olup bitenler bundan ibaret değildi. Özgürlükçü *(libertarian)* düşüncenin önde gelen ismi Friedrich (August von) Hayek (1889-1992), 1945 yılında yayınladığı bir yazısında, (Hayek, 1945) piyasa mekanizmasına başka bir açıdan bakmayı önerdi. Ona göre, piyasa sorununa hem olduğunu, yani fiyatların karar almak için gerekli olan bilgiyi verdiğini ileri sürüyordu.

Neoklasik iktisatçılar kuramsal çerçevelerini, kişilerin fiyatları bildikleri varsayımı üzerine kurmuşlardı. Sarı elmanın kırmızı elmadan, Ankara'daki elmanın Adana'daki elmadan ve bugün manavda olan elmanın bundan 23 gün sonra manava gelecek olan elmadan farklı olduğu düşünülürse, bu varsayım bir karar alıcının milyonlarca fiyatı belleğinde tutabildiği anlamına geliyor. Hayek, haklı olarak, bunun olanaksız olduğuna dikkati çekiyor. İnsanlar bu fiyatları bilemezler. Olsa olsa öğrenmeye çalışırlar. Ama burada Hayek'in dikkati çektiği bir başka sorun var. Bilgi toplamanın ciddi bir maliyeti vardır. Elma fiyatlarını öğrenmeye kalkıştığınızı düşünelim. Ya manavları dolaşacaksınız ya da telefon edeceksiniz. Bazen de öğrenemeyeceksiniz. Gelecek sene Nisan ayının 22'sinde bizim bakkaldan elmayı kaça alabileceğimi nasıl öğrenebilirim ki?

İktisatta bilginin önemine işaret eden çalışmalar pek çok ufuk açtı. Ama birşeyleri de götürdü. Bilgi eksikliklerinin varlığının, piyasaların etkinliği ve kurumların işlevleri gibi konulardaki sonuçlarının köklü bir şekilde değişmesine yol açtığı görülecekti zamanla.

neoklasik iktisatçılar hem de Oskar (Ryszard) Lange (1904-1965) gibi toplumcu iktisatçıların bakışında bir eksiklik vardı. Bu iktisatçılar fiyatlara 'mallar arasındaki değişim oranları' olarak bakmışlardı. Onların gözünde fiyatlar "bir kilo kiraz karşılığında kaç kilo salatalık alınır?" gibi soruların yanıtını vermeye yarıyordu. Oysa, Hayek fiyatların bundan ibaret olmayıp, aynı zamanda bir 'bilgi iletim yolu'

Friedrich August von Hayek,
1889-1992.

Hayek, bu eleştirilerini ortaya koyduktan sonra, neoklasik iktisatçıların 'herkesin gerekli her bilgiye sahip olduğu' biçimindeki varsayımının iktisadi sorunu doğru ele almayı engellediğini ileri sürüyor. Onun yerine iktisadi olaylarda karar alanların ancak 'biraz bilgileri olabileceğini' ve bazı bilgileri de maliyetine katlanabilirlerse edinebileceklerini varsaymak gerektiğini gösteriyor.

Arrow ve Stiglitz: Bilgi İktisadı

Hayek'in bu önerisinin önemini ilk ciddiye alan, neoklasik iktisadın programına en önemli katkıları yapmış olan büyük ABD'li iktisatçı Kenneth J. Arrow (1921) oldu.

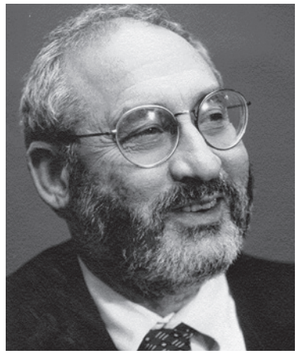

Joseph E. Stiglitz.

Arrow 1950'lerin başında, iktisatta bilginin önemine işaret eden önemli çalışmasını (Arrow, 1953) yayınladı. Onu belirsizlik, bilgi toplamanın maliyetli olduğu koşullarda bilgi eksikliğinin yarattığı sonuçlar gibi konularda pek çok önemli çalışma izledi. George Ackerloff (1940), Michael Spence (1943) ve Joseph E. Stiglitz (1943) bilgi iktisadının oluşmasına yaptıkları son derece önemli katkıları nedeniyle 2001 yılında İsveç Merkez Bankası'nın Alfred Nobel adına koyduğu iktisat ödülünü kazandılar. Bu çalışmalar iktisatçılara pek çok ufuk açtı. Ama birşeyleri de götürdü. Bilgi eksikliklerinin varlığının, piyasaların etkinliği ve kurumların işlevleri gibi konulardaki sonuçlarının köklü bir biçimde değişmesine yol açtı. İşte bir örnek:

Yukarıda, rekabet koşullarının sağlandığı ortamda devletin piyasaya müdahalesine gerek

Kenneth J. Arrow.

Gelecek Nisan'ın 22'sinde bizim bakkalda elmayı kaça alacağımı nasıl bilebilirim ki?

olmadığını, piyasa mekanizmasının kaynak dağılımında etkinliği sağlayacağının gösterildiğini söylemiştik. Ama bu, bilgisel aksaklıkların olmadığı koşullarda geçerli olan bir sonuç idi. Greenwald ve Stiglitz, bu varsayım değiştirildiğinde, rekabetçi piyasa mekanizmasının çözümünün Pareto etkin olamayacağını kanıtladılar. Çünkü bu durumda devlet müdahalesi yoluyla rekabetçi piyasa mekanizmasına oranla Pareto anlamında daha iyi bir sonuç elde etmek olanaklıydı, (Greenwald & Stiglitz, 1984). Böylece piyasa mekanizmasına kutsal bir dokunulmazlık sağlayan sonucun, gerçek yaşamda sağlanması olasılığı çok düşük (sıfır dememek için çok düşük diyelim) bir durum dışında geçerli olmadığı gösterilmiş oldu. Tabii devletin bunu nasıl yapacağı, yapılmasının zorlukları ve doğuracağı diğer sorunlar ortadan kalkmış değil. Çünkü bilgi sorunu, piyasa oyuncuları için varsa devlet için de var. Zaten bu öykünün ilginç bir yönü de bilgi iktisadının doğmasına bir anlamda yol açan Hayek'in aslında ilgilendiği sorunun merkezi planlamanın işlemesinin olanaksız olduğunu göstermek olmasıydı. Hayek bu işi devlet yapamaz demek isterken, piyasaların da bunu beceremeyeceğinin kanıtlanmasına giden yolu açmış oldu.

İktisadi Bilgiyi Aktarmanın Yolları

Bütün bu anlatılanlardan şu sonuç çıkıyor. Hepimiz, çeşitli iktisadi kararlar alıyoruz. Bir mal almak, ev kiralamak, borç almak, emekli olmak vs. Bu kararları alırken bize yarının ne getireceğini bilmediğimiz gibi, etrafımızda olup bitenler hakkında da fazla bilgimiz olmuyor. Ama bu bilgi açığımızı kısmen de olsa gidermek üzere bir şeyler yapıyoruz. Gazeteler, radyo programları ya da televizyon kanalları yoluyla bize ulaşan bilgileri öğrenmeye çalışıyoruz. Bir konuyu daha fazla öğrenmemiz gerektiğini düşündüğümüzde, ya daha derinlemesine okuyor ya da uzmanlığına güvendiğimiz birilerine danışıyoruz.

İşin ilginç bir yanı da şu ki, bilgi iktisadının bir anlamda doğmasına yol açan Hayek, bu işi devlet yapamaz derken, piyasaların da bunu beceremeyeceğinin kanıtlanmasına giden yolu açmış oldu.

Yunan Harfleri İktisadı

Niçin böyle bir yolu izliyoruz? Çünkü iktisat, oldukça karmaşık kuramların ortaya atıldığı, ileri düzeyde matematik kullanılarak modellerin oluşturulduğu gelişmiş istatistik teknikler yardımıyla sınamaların yapıldığı bir bilimsel alan. Nasıl fizikçiler ya da tıp doktorları kendi aralarında konuştuklarında dışarıdan bakanlar pek bir şey anlamıyorlarsa, bu iktisat için de geçerli. Demek ki iktisadi bilgiyi edinmenin bir maliyeti var. Doğrudan edinmek isterseniz ciddi iktisat öğrenimi görmeniz ve çalışmalarınıza daha sonra da ara vermemeniz gerekiyor. Böyle bir eğitime başladığınız zaman önce size bazı eğriler çiziliyor. Bu eğrilerin her biri iktisadi yaşamda ilgilenilen bir ilişkiyi ifade ediyor. Size önce bu eğrilerin neyi gösterdiği, şekillerinin niçin öyle olduğu anlatılıyor. Sonra bu eğriler sağa sola/yukarıya aşağıya kaydırılarak bir ilişkide ortaya çıkan bir değişmenin sonuçları anlatılıyor. Gözlediğiniz olaylar da bu 'eğri kaydırma iktisadına' uyarlanıyor. İktisatta biraz daha derinleşince, iki boyut yetersiz kalıyor. Matematiği daha yoğun kullanmak gerekiyor. Anlatan, tahtaya α, β ve γ gibi harfler yazmaya başlıyor. ABD'li iktisatçı Paul Krugman buna 'Yunan harfleri iktisadı' diyor.

Ama bunlar iktisatçı olmayanlar için pek ulaşılabilir anlatım yolları değil. İktisatçı değilseniz, size bunları birinin çevirerek anlatması ve günlük olaylarla da ilişkilendirmesi gerekiyor. Bu işlevi yüklenen iki farklı grup var. Bunlardan ilki 'en çok satılan kitaplar listesi iktisatçıları'. Bunlar popüler olan bir konu üzerine, akıcı dille, genelde çalakalem kitaplar yazarlar. Düzeltmeleri 10 küsuruncu baskıya yetiştirmeyi umarak... Kitapların kalıcılığı, ele aldıkları olayın popülaritesine bağlı ve genelde de ondan azdır. Yine de konuyu duymuş ve yalan yanlış da olsa bilgilenmiş olursunuz. Ama unutmayın, nadir de olsa, bu tür kitapların klasikleşmiş olanları da vardır.

İndi-Çıktı İktisadı

İkinci grup bilgilendirici ise medyadır; yazılı ve sözlü basın. Burada yapılanları da ikiye ayırmak olanaklıdır. Bunların bir kısmı 'indi-çıktı iktisadı' denilebilecek türde bilgilendirmelerdir. "Dolar indi, faizler çıktı; enflasyon indi, cari açık çıktı" gibi bilgilendirmeler buna girer. Burada marifet en son iktisadi haberleri bu biçimde bir an önce okuyucu ve/veya dinleyiciye iletmektir. Bunun arkasına bir de bu olayın niçin böyle olduğuna ilişkin ayaküstü bir gerekçe eklenir. Bu gerekçelerin olabildiğince basit ve kolay anlaşılabilir olmasına dikkat edilir. Onun için de dinleyicilerin kulaklarının hazır olduğu sözcükler, cümleler kullanılır. Bunların sayısı da pek fazla olmadığından aynı gerekçeler farklı zaman aralıklarında iniş için de kullanılabilir, çıkış için de. Merak edenler borsanın niçin inip çıktığına ilişkin, ânında verilen açıklamaları bir not etsinler. Üç ay sonra bir bakarlarsa, borsanın aynı gerekçeyle hem inip hem de çıktığını çokça görürler. Bir de ne olduğunu kimsenin bilmediği ama kulağa hoş gelen ifadeler vardır. 'Borsa oyuncularının bir olayı satın alması' gibi...

Bununla beraber 'indi-çıktı iktisadı'nın küçümsenebilir olduğunu düşünmek de yanıltıcı olacaktır. Tam tersine, ciddiye alınmalıdır. Çünkü sonuçta piyasalarda olan olaylar inen ve çıkan rakamlarla özetlenir. Bu nedenle de basın bu tür iktisadi bilgiyi doğru aktardığında önemli bir hizmet vermiş olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus sadece, bunu satabilmek için yanında sunduklarının yan hizmetlerin asıl hizmetin değerini korumaya çoğu kez pek de yardımcı olmadığıdır. Ama bunu iyi yapan yayın kuruluşları da vardır. Örneğin *Wall Street Journal* ya da *Financial Times* gibi gazetelerin 'indi-çıktı iktisadı' sütunları, bu nedenle, dünya ölçüsünde yaygın okuyucu bulur.

Basında bir başka yaklaşım da 'iktisat politikası değerlendirmeleri'dir. Bunlar daha seyrek aralıklarla yapılır. Öyle saat başı, günlük, hatta haftalık yapılacak şeyler değildir. Yine de iktisadi yaşamın çok boyutluluğu nedeniyle bir hafta içinde iktisat politikası değerlendirmesi yapılabilecek epeyce konu çıkar. Ama bu yorumu yapmak o kadar kolay değildir. Çünkü bu tür konular iktisadi düşünce, siyasal dengeler, kişisel çekişmeler, yaşamadıkça inanamayacağınız aptallıklarla örülmüş biçimde ortaya çıkar. Bunları çözüp, dedikoduları temizleyip işin özünü çıkarmak pek de o kadar kolay değildir. Üstelik bir de zaman baskısı vardır. Genelde, bu konularda yazan kişiden, neredeyse haber çıktığı anda yorumunu yazması ya da konuşması istenir. Bunu başaranlar yok değil, ama sayıları o kadar çok da değildir. Daha yaygın olan biçim ise, seyrek aralıklarla yazan/konuşan yorumculardır. Onların olayla ilgili bilgi toplama ve değerlendirme zamanları daha fazladır. Bu kişilerin yorumlarının kalitesi de kişisel donanımları ve ciddiyetleriyle doğru orantılı olarak değişir. İşte bu nedenle, örneğin Paul Krugman çok ilgi çeken bir yorumcudur. Onun dünya görüşünü paylaşmayanlarca da okunur.

Açık Radyo'da da tabii hem 'indi-çıktı iktisadı' yapılıyor hem de 'iktisat politikası değerlendirmesi'. Açık Radyo, elinden geldiğince, bu yazıda eleştirilen noktalardan kaçınmaya çalıştı. Başardı mı? Sisifos taşı tepeye yerleştirebilmiş miydi ki?

Hasan Ersel

Açık Radyo, iktisat programlarında elinden geldiğince, bu yazıda eleştirilen noktalardan kaçınmaya çalıştı. Başardı mı? Sisifos taşı tepeye yerleştirebilmiş miydi ki?

Kaynaklar:

B. Greenwald & J.E. Stiglitz; "Externalities in Economies With Imperfect Information and Incomplete Markets" *Quarterly Journal of Economics*. Cilt: 101, 1984. (s. 229-264)

F. A. Hayek; "The Use of Knowledge in Society" *American Economic Review,* Cilt: 35, 1945. (s. 519-53).

K.J. Arrow; Le rôle des valeurs boursières pour la répartition mailleure des risques, *Économétrie*, Paris: Centre de la Reserche Scientifique, 1953, (s. 41-48).

(İngilizce Çevirisi: "The Role of Securities in the Optimal Allocation of Risk Bearing" *Review of Economic Studies*. Cilt: 31, 1963-1964. (s. 91-96)

P. Kennedy; *Macroeconomic Essentials for Media Interpretation*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1997.

[1] *'Information'*, ve *'knowledge'* sözcüklerini 'bilgi' kelimesiyle karşılıyoruz. Bu da karışıklığa yol açıyor. Bu yazıda ele alınan *'information'* kavramı karşılığı olarak 'bilişi' ya da 'bilişim' sözcükleri önerilmiş. Ama pek de kabul görmüş değil. Bir de *'malumat'* sözcüğünü 'information' anlamına kullananlar var. Ne var ki bu da sorunu çözmüyor. Çünkü bu sözcük felsefede 'knowledge' karşılığı olarak da kullanılıyordu.

Bu ve bundan sonra kullanılan deyimler için Kennedy (1997, s. 1-9)'den yararlanılmıştır.

Bilinçdışı

Daha önce yazarların, şairlerin, filozofların sözünü ettikleri bilinçdışı tanımını geliştirip, psikanaliz kuramının temel kavramlarından biri olarak kullanır Freud. Tabii hemen burada bir parantez açıp şunu eklemek gerekiyor; beynimizde, merkez sinir sisteminde bilinçdışı diye bir bölge yoktur. Bu sanal bir konsepttir bir anlamda. Çünkü beyinde MR teknikleriyle bile, PET araştırmalarıyla bile bilinçdışı diye birşey görmedik, bulmadık. Bundan sonra bulunur mu, bulunmaz mı bilemiyoruz, ama bu bilinçdışı tamamıyla sanal bir bölgedir, sanal bir tanımlamadır. Freud, bilinçdışının içinde yaşanan kültürün etkilerini, kısıtlamalarını, yasaklamalarını barındırdığı; birikmiş bir tortuyu zaman zaman çeşitli yüceltmelerle, saptırmalarla, çarpıtmalarla, bir tür bastırılmışların geri dönüşü olarak yeniden bilinçli yaşama yansıttığını vurgulamıştır.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 14 Haziran 2004.

Bilye

Misket, cicoz… Bu oyunun ne kadar eskilere uzandığını araştırdığınızda, herhalde insanlığın varoluşu kadar 'eski' dedirtiyor. Değişik ülkelerde yapılan arkeolojik kazılarda değişik malzemelerle yapılmış minik toplara, bilyelere veya bunlarla oynanan değişik oyunlarla ilgili anlatımlara rastlanmış. En eskilerden bir tanesi olarak Avusturya'da paleolitik döneme ait bir mağarada bulunan küçük beyaz bilye ve yuvarlak çakıllardan söz ediliyor. Üstelik de bunların yerel taşlardan yapılmadıklarını duyduğumuzda, sahiplerinin onları başka bölgelerden taşımış olduklarını düşünüyoruz.

Eski Mısır, Eski Yunan, Minos, Eski Roma...

Bilyelerle bir tablanın üzerinde oynanan oyunlarla ilgili bulgulara, kilden yapılmış minik toplara Mısır'da ve Yakındoğu'da yapılan kazılarda rastlanıyor. MÖ 4000

Bilye, misket, cicoz...

yıllarında Mısır'da bir çocuk mezarında bulunan taş toplar ve kemer oluşturan dikmeler belki de bulunan en eski bilye oyunu örneklerinden. British Museum'da bulunan, Girit adasında yaşamış Minos kültürüne ait bilyeler de MÖ 2000-1700 yıllarından kalma.

Antik Yunan'da cevizle oynanan ve bizim 'daire' oyununu andıran bir oyunun adı 'omilla', bu da muhtemelen 'mile' sözcüğünün kökeni. Antik Roma'da oynanan çocuk oyunlarından bir tanesi de 'Saturnalia' yani kışa giriş oyunlarında kendilerine minik torbalar içinde hediye edilen parlak cevizlerle oynanan bir oyun. Çocukluğu bir kenara bırak anlamına gelen 'relinquere nuces' deyişinin de bu ceviz oyunuyla ilgili olduğu düşünülüyor.

MS 200'lerde Romalı Athenaeus, Penelope ile evlenmek isteyen damat adaylarının bilye oyunu sonucunda belirlendiğini anlatıyor. Bir başka Romalı yazar olan Ovidius da 'Ceviz Ağacı' adlı şiirinde bu tür oyunlardan bahsediyor. Dolayısıyla, yazılı belgelere dayandırarak bilye oyununun kökeninin Romalılar olduğunu söyleyenler çoğunlukta. Roma İmparatorluğunun sınırları içinde bulunan diğer ülkelerde bu oyunun yaygınlaşmış olması oldukça mümkün. İngiltere'de bulunan cam kürelerin de Erken Roma dönemi yapımı olduğu biliniyor.

"Hani Ya Cicoz, İşte Cicoz..."

İster cam, ister kil, isterse mermer ve benzeri taşlardan yapılmış olsun, bilyenin en eski evrensel oyuncaklardan biri olduğunu, her kültürde ve her bölgede kendine göre isimler aldığını; farklı oyun kuralları, hatta kendisine göre bir jargonu olduğunu izliyoruz. Çocukluğumuzda en yaygın adı ile 'bilya' ya da 'bilye'nin Fransızca küçük top anlamına gelen 'bille' sözcüğünden geldiği ve bunun da 12.yüzyılda ortaya çıktığı, Dauzat Etimoloji sözlüğüne göre biliniyor. 'Bilya' şeklinde telaffuzuna bakılırsa İtalyanca 'biglia' sözcüğünden geldiği de düşünülebilir. Bir diğer yaygın sözcük de 'misket'. Bu da üzüm veya halk oyunu değil de, mermilerde kullanılan küçük yuvarlak saçmalar veya misketlerle ilişkili olsa gerek. 'Hani ya cicoz, işte cicoz, al cicozu, ver cicozu' tekerlemesinde yer alan 'cicoz' sözcüğünün nereden çıktığı ise belirsiz.

Pieter Brueghel'in 1560 tarihli 'Çocuk Oyunları' adlı resminde yeralan 80 çocuk oyunundan bir tanesi de bilye oyunu. Dünyanın birçok yerinde rastlanan bu oyun, ismini sadece şeklinden değil, aynı zamanda bilyelerin yapılmış olduğu malzemeden de alıyor. Ortaçağda en yaygın ve tabii ki en ucuzu da kilden yapılanlarıydı. 17. yüzyılda Almanya'da su gücüyle çalışan değirmenlerin devreye girmesiyle mermer, alabaster veya karnelin, kaplan gözü, akik gibi yarı kıymetli taşlardan seri olarak üretilmeye başladı. O tarihe kadar bu gibi malzemelerden üretim ancak becerikli taş ustalarının önce çekiçle sonra da taşlayarak yaptıkları yuvarlama işlemi ile yapılıyordu. İngilizce deki *'marble'* (mermer) veya *'aggie'* (akik) kelimeleri de malzeme kökenli isimlerdir. En iyi 'kafalık' dediğimiz vurucu bilyeler, sağlamlıkları nedeniyle yarı kıymetli taşlardan yapılanlar olarak kabul edilirler.

İster cam, ister kil, isterse mermer vb. taşlardan yapılmış olsun, en eski evrensel oyuncaklardan biri olan bilyenin her kültürde farklı ismi, farklı kuralları, hatta farklı jargonu vardır.

Bilye oynayan Meksikalı çocuklar.

Pişmiş Kil

En sıradan bilyeler *(commies)* sırlı ve sırsız olarak pişmiş kilden yapılanlarıdır. Üretimleri çok basittir, bir borudan çıkarılan silindir şeklindeki kil, kalıp içinde preslenir veya yuvarlatılır, üstü boyandıktan veya sırlandıktan sonra da fırınlanır. Hammaddesi kil olan bilyelerin en kıymetlileri *'stoneware'* veya porselen olanlarıdır. 19. yüzyıl yapımı olan stoneware bilyeler genelde manganez sırlı olarak kahverengi, kobalt sırlıları da mavi renkteydi. Yine 19. yüzyılın başlarında Almanya'daki porselen fabrikalarının bazıları beyaz kaolin kullanarak porselen bilyeler üretmeye başladılar. Yüksek dereceli fırınlarda pişirilen bilyelerin üstü daha sonra el dekoru ile çiçek, yaprak veya geometrik desenler işlenerek tekrar fırınlanırdı. İnsan bunlarla oynamaya kıyamaz herhalde.

Cam Bilyeler

Belki de herkesin en çok sevdiği bilye türü ise camdan olanları... Cam bilyelerin yaygınlaşması 15. yüzyıla uzanıyor. Başlıca üretim merkezleri ise Venedik ve Bohemya. 1846 yılında Almanya'da Lausch şehrinde bir cam ustasının geliştirdiği bilye makası *(Marbelschere)* ile tek bir hareketle cam çubukları kesilerek top şeklinde yuvarlanabilince üretim hız kazandı. Tek veya çok renkli olarak üretilen cam bilyeler yaygınlaştı. İstenen renklerde üretilen cam eriyiğinden, istenen çap ve desene göre bir cam çubuk yapılarak demir çubuğun üzerinde çevrilerek ateşe tutuluyordu. Bu işlem sırasında istenen renk ve şekillere göre daha ince cam çubuklar, toz ve granül şeklindeki camlar ekleniyordu. İstenen kıvama gelince de makasla kesilerek yuvarlanıyordu. Tek bir cam çubuktan birkaç tane bilye üretilebilmekteydi. Çubuğun kesildiği yerde kalan noktacık da bilyenin el yapımı olduğunu gösteren bir işaretti. Günümüzde aynı teknikle el yapımı 'sanat camı' bilyeler üreten küçük atölyeler ve sanatçılar var ve örnekler tek kelimeyle göz kamaştırıyor.

El yapımı cam bilyeler desenlerine ve renklerine göre adlandırılıyor, çoğu da oldukça eski teknikler: 'latticino'lar içinde bükümlü bir ağı andıran ince şeritlerin bulunduğu örnekler. Bu ağ 8-40 adet ince şeritten oluşuyor. Bilyenin yüzeyine yakın daha seyrek renkli şeritler var. 'Lutz' denen bilyeler, koleksiyoncuların en çok sevdikleri ve tabii ki en pahalılarından. 1900'lerde üretildiğinde 100 tanesi 35 Cent'e satılırken günümüzde bu fiyat bir teki için 1000 doların üstünde. İçinde minik bakır kristalleri olan yeşil cam nedeniyle ışıl ışıl bir görüntüsü olan bu tür, adını her ne kadar 19. yüzyılda Amerika'ya göç etmiş bir Fransız cam ustası olan Nicholas Lutz'dan alsa da, asıl kökeni Almanya.

'Sulphide'ler

Diğer bir başka kıymetli tür de 'sülphide' adı verilen, tek tek yapılan ve içinde hayvan, kuş ve insan figürleri olanlar. Cam ustasının mesaisinden sonra çocuklarına oyuncak veya ailesine hediye olarak yaptığı örneklerden bazıları takı olarak da kullanılırmış. Gerçekten de 19. yüzyılda moda olan kameoların yaratıcısı İngiliz Pellat'ın geliştirdiği yöntemde porselen hamurunun potaş silikatı ile birlikte bir kalıba dökülmesi ve düşük ısıda fırınlanması tekniği uygulanıyordu. Bu tekniğin cama uygulanması için iki usta gerekiyordu. Biri demir çubuğun üstünde cam çubuğunu hazırlıyor, öbürü de hazırladığı figürü camın içine yerleştiriyordu. Bilyenin ucundaki cam, tekrar figürün üstüne katlanarak yuvarlatılıyordu. Bu katlama sırasında figürle cam arasında kalan hava boşluğu da bilyede ayrı bir ışık oyunu yapıyordu. Böylesi bir uğraştan sonra fiyatının 5.000 $ olduğuna şaşmamak gerek.

Bilye Tava

Sokak çocukluğu döneminde kilden elde yuvarladığımız şekilleri ateşte pişirmeye uğraşırdık, çoğu da çatlardı. Geriye kalanlar da ilk darbede dağılırdı. Dağılmaz da 'ütülürse' kalbimiz ağrımazdı. Bir başka hainlik de rulmanlardan söktüğümüz çelik bilyelerdi... Bizim en çok tanıdığımız ve zaman zaman da Paşabahçe mağazalarında rastladığımız 'kedi gözü' denilen ve içinde bir veya bir kaç renkten oluşan bir kıvrımı olan şeffaf cam bilyeler ilk kez 1950'lerde Japonlar tarafından üretilmişti. En ucuz bilye türleri arasında sayılan bu bilyeleri hiç kızartmayı denediniz mi bilmiyorum. Kızgın bir tavada ısıttıktan sonra buzlu suyun içine atın, yüzeyi sağlam kalıyor, bilyelerin içinde minik minik çatlaklar oluşuyor. Annem öğretmişti, bunlarla takı türü birşeyler yaparak bizi oyalıyordu. Siz yine de dikkatli olun, bazen parçalara ayrılabiliyor.

'Soğan Kabuğu'

El yapımı cam bilyelerin sevilen bir örneği de değişik renkli camların katlanarak kıvrılmasıyla oluşturulan ve 'soğan kabuğu' adı verilenleri. Bir başkası, içindeki mika parçacıklarının bulunduğu renkli şeffaf camdan üretilmiş 'mika' lar. Bir de daha az şeffaf veya opak olanlar var. Örneğin 'clambroth'lar süt beyazı camdan olup, üstünde uçları kavuşmayan renkli spiral çizgilerin bulunduğu bir tür. Bir başka ilginç örnek de üstünde renkli çizgilerin bulunduğu siyah cam bilyeler. Kökeni Almanya olmakla beraber her nedense Hindistan'dan geldiği kabul edilerek bu türe 'Hint kıvrımı' *(Indian swirl)* adı verilmiş. Endüstriyel üretimde elle üretimden farklı olarak cam daha büyük fırınlarda üretilip istenen kıvama gelince bir ağızdan aktarılıyor, istenen boylarda kesilen parçacıklar hareket eden mekanik rulolar yardımıyla yuvarlatılıyor. Bu bilyeler daha sonra soğumak üzere metal kaplar içinde toplanıyor. İstenen renkteki saydam camların içine 'kedi gözü', 'yaprak' gibi desenler yapılmak istendiğinde fırın ağzına, kesme işleminden önce cam eriyiğinin içine istenen renkte cam enjekte ediliyor. Yüzeylerine desen yapılmak istendiğinde de bilyeler henüz sıcakken değişik tozlar, cam kırıkları veya mika gibi malzemeler dış yüzeye uygulanıyor.

Bilindiği kadarıyla endüstriyel cam bilye üretiminin mucitleri Danimarka göçmeni olan Amerikalı Martin F. Christensen ve oğlu Charles'dı. Baba oğul, 24 Ekim 1905 yılında almış oldukları patentle Steubenville, Ohio'da fabrika kurarak bilye üretimini ayda bir milyon adete çıkardılar. 1917 yılında çok soğuk geçen bir kış, doğalgaz kullanımını

Batı Afrika'dan el yapımı bilyeler.

olanaksızlaştırdı ve Christensen'ler fabrikalarını bir daha açmamak üzere kapattılar. O yıllarda önde gelen bir başka Amerikan bilye üreticisi de M. F. Christensen'den ayrılan Horace C. Hill'in ortaklarıyla kurduğu Akro Agate Co. adlı şirketti. Sadece Amerika'nın değil bütün dünyanın en büyük bilye üreticisi olan bu şirket 1951 yılına kadar üretimini sürdürdü. Seri üretime geçişle elle üretilen cam bilyelerdeki bütün renkler ve desenler uygulanabildiği gibi akik ve mermer gibi taşların desenleri de taklit edilebildiğinden, bilye oyunları giderek yaygınlaştı. Bu üretim şekli, o tarihe kadar elle üretilen bilye tekelini neredeyse elinde tutan Alman şirketlerinin de sonu oldu. 1920'li ve 30'lu yıllar ise başka fabrikaların da üretime geçtiği ve bilye oyununun dünyada en popüler olduğu dönemler olarak tarihe geçti.

Galiba 1950'ler bilye modasının sonuydu. Bazı kaynaklar 60 ve 70'li yıllarda yetişen çocukların bu oyunla ilgilenmemelerinin nedenini tüm sokak oyunları gibi bilyeleri de terk edip televizyon etrafında toplanmalarında görüyor. Diğer yandan çocukların oynayacak boş arsaları veya otomobil geçmeyen sokakları da giderek azaldı. Bunun üzerine 50'lerin çocukları olan yetişkinler de 70'li yıllarda bilye koleksiyonu modasını başlattılar. Bu da bazı ülkelerde sanatsal cam bilye üretiminin tekrardan doğmasına neden oldu. 1920'li ve 30'lu yıllarda bilye basit bir çocuk oyunu olmaktan çıktı, hatta yetişkinler arası turnuvalar düzenlenir oldu. Bu turnuvalardan iki tanesi; Wildwood, New Jersey, ABD ve Londra'nın güneyinde Tinsley Green adlı kasabada hâlâ sürdürülüyor. Her yıl Paskalya öncesi 'İyi Cuma' günü düzenlenen Dünya Bilye Şampiyonası'nın geçmişi I. Elizabeth dönemine kadar uzanıyor ve 1700'lerden beri her yıl düzenleniyor.

Tüm sokak oyunları gibi, bilye de terk edildi ve çocuklar TV etrafında toplandı. Tabii, boş arsalar veya otomobil geçmeyen sokaklar da azalmıştı...

Şermin Alyanak
www.acikradyo.com.tr
04 Şubat 2002.

Kaynaklar:
Marilyn Barret; *Aggies, Immies, Shooters and Swirls: The Magical World of Marbles.* Boston: Bullfinch Press, 1994.

William Bavin; *Marbles, The Pocket Book of Marble Collecting, History & Games.* London: Outline Press Ltd., 1991.

www.marblealan.com

www.marblemuseum.org

Bilye Oyunları

Dünya Bilye Şampiyonasında oynanan oyun içiçe iki dairede gerçekleşiyor. Ortadaki 30 cm çapındaki dairenin içine yerleştirilen 49 bilye, dıştaki 2 m. çapındaki dairenin herhangi bir kenarından yapacağınız atışla başlıyor. Bu oyun bizim 'daire' oyununa benziyor ama galiba biz ayakta durarak da atış yapabiliyorduk. Bunun gibi bazı oyunları bana dayım öğretmişti, onun verdiği bilyelerin bir kısmı da duruyor hâlâ. Rahmetli dayım, *Britannica*'da yazılan "Türkiye'de erkek çocuklar kil, mermer, demir ya da camdan yapılmış küçük bilyelerle oynarlar" cümlesini okumamıştı herhalde. Ev içinde oynadığımız bir başka oyun da halının altına sürülen kocaman kül tablasının oluşturduğu 'çukur' oyunu idi.

Yazlığa gidildiğinde mahalledeki arkadaşlarla en sık oynanan oyunlardan biri yine çukur kazılarak oynanan 'kaptan'dı. Bir diğerinde ise yere çizilen bir çizginin üzerine dizilen bilyeler ve ondan bilmem kaç adım uzaktaki atış çizgisinde sıra almak için 'birinç, ikinç, sonunç' diye bağırmalar sözkonusuydu. 'Çizgi' oyununun kuralı 'sağ baş, sol baş' diye duyurduktan sonra nişan alıp da vurduğunuz bilyenin sağında veya solunda kalan bilyeleri toparlamanızdı.

Bir başka oyun da 'müselles' veya 'üçgen'di. Bu oyunda yere çizilen üçgenin kenarına her oyuncu belirli sayıda bilye koyar, dört adım uzaktaki atış noktasından nişan alarak olabildiğince çok bilyeyi bu üçgenin dışına atmaya uğraşırdı. En yaygın oynanan bilye oyunu olan ve iki kişinin oynayabileceği 'kafa karış'ta bir oyuncu bilyesini rasgele belli bir uzaklığa atarsa, karşınızdakini vurmaya ya da bir karış yakınınıza düşmeye uğraşırdı. Eğer vurursa karşı oyuncudan iki bilye, bir karış arayı tutturmuşsa tek bir bilye alırdı. 'Çer-çöp', 'Fırttı babuç' gibi, yıllar öncesinden kulağımda kalmış bazı seslenmeler ve yukarıda saydığım bazı oyunlar bilye oyun jargonundan hatırlayabildiğim sadece bir kaç tanesi. Son yıllarda böylesine naif oyunlar oynayanlara (kukalı saklambaç, yılan, dokuz taş vb.) rastlamadığım için de kimseyi yakalayıp soramıyorum. Herkes oyunlar unutuluyor diye şikâyet ediyor ama onları çocuklarına aktarmaya da uğraşmıyor.

Binicilik

Her ne kadar ata binmek gibi algılansa bile, yakından bakıldığında at ile bir yerlere gitmek diye tanımlanabilecek o 'biniş' faaliyeti ile ilgisi olmayan bir durum ve hatta vehimdir. Ata binenler bir

yerlere gider dururlar. Binicilik yapanlar ise asla alıştıkları manejden adım dışarı çıkmaz. Biri gider durur, öteki durur da durur!

Türkiyemize has bir özellik de şu ki; ata binen öteki insanlardan farklı olacak şekilde 'biniciler' nedense 'at biner'. Kendilerine "Ata biniyor musun?" gibi sorular sormak tehlikelidir. Maazallah sinirlenip atlarından bile düşerler. Zaten 'ata binen insanlar' tarih boyunca türlü, envai çeşit faaliyetler yapmış ve yapıyor olmaya devam ederken, 'biniciler' 'açık beyin cerrahisi' yapıyormuş gibi davranmanın ultra kontrollü şartları haricinde imkânı yok, olamazlar... Mümkünse bir adet yaprağın bile rüzgârda uçmamasını asabi bir edayla arzular, bekler; aksi bir durumda da hemen yere inip, mesela, kavgaya tutuşurlar.

Hem kendi türleriyle, hem de insanlar ve diğer hayvan türleriyle iletişim ve bağ kurabilen atlar sosyal canlılardır. Çıkardıkları sesler, tensel temas ve belirgin bir beden diliyle iletişim kurarlar.

Atları üstünde bu kadar kırılgan bir başka tür insan yoktur.

Mahir Başdoğan

Bireyselleşmek

Freud, bireyin sağduyudan kurtulmasını -tırnak içinde 'sağduyu' diyebiliriz buna- toplumsal, kültürel baskılardan; kültürün getirdiği huzursuzluklardan kurtulmasını, bireyselleşmesini ve de özgürleşmesini kışkırtıcı bir metafor olarak kullanmıştır ve ileride geliştireceği kuramının temel çıkış noktalarından birini oluşturmuştur. İleriki yıllarda bu noktada Jung ile oldukça ters düşerler. Jung bireyin özgürleşmesinin bireye büyük belalar getireceğinin altını çizer, ki bunda da haklıdır. Özellikle 30-35 yaşından sonraki bunalımlarda bu durum sıklıkla görülüyor. Tanrıdan kurtulmak ve bireyselleşmek aslında bireyi çok büyük bunalımlara ve melankoliye ya da depresyona sokan durumlardır. Fakat Freud bunun tam aksini kışkırtmaya devam eder. Olabildiğince bütün zincirleri kırıp, özgürleşmeye ve içgüdülerinin, bilinçdışının sesini dinlemeye çağırır bizi.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 24 Mayıs 2004.

Bisiklet

İnsan aklının yarattığı en uçuk icatlardan biridir. Tekerleğin bulunması ne kadar büyük bir buluş ise, önlü-arkalı iki tekerleğin dengede kalacağı fikri de o kadar büyük bir buluştur. O yüzdendir ki: "Bisiklet hayaldir. Zira bisikletçinin ayakları hep havadadır" derler. Yakın zamanlarda Türkçe kaleme alınmış 'Bisiklet Manifestosu'nda bisikletin "hem yelken, hem dümen, hem balık, hem de su" olduğu iddia edilmiştir ki, yabana atılacak türden bir iddia değildir bu.

Bisikletin ilk-el modellerinin Çin'de görüldüğü söylenegelmiştir. Yine Afrika'da kökü çok eskilere dayanan tahta bisikletlerin kullanıldığı bilinmektedir. Ama modern dünyaya bisiklet fikrini armağan eden kişi, şanına yakışacağı gibi Leonardo da Vinci'dir. Leonardo'nun kâğıt üstündeki tahta bisiklet çizimi bugün kullanılan bisikletin temel mantığını aynen taşır. Kaynaklar, ilk pedallı bisikletin 1840'larda o çizimden ilham alınarak yapıldığını söylemektedir.

Rivayet edilir ki, Bernard Shaw, bu yeni icat ile meşk edenlere üzülerek bakmış ve: "bisikletçiler dünyanın en saf adamlarıdır, zira bisikletin onları taşıdığını zannederler" demiştir. Yukarıda adını andığımız manifestoda ise bu durum bisikletin eşitlikçiliğine yorulmuş "bazen o sizi taşır, bazen de siz onu taşırsınız" diye konu bağlanmıştır.

"İnsan ile bu kadar dost başka bir bir ulaşım aracı var mıdır?" sorusuna verilecek cevapların sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Mahzun yüzlü şövalye Don Quijote'nin sevgili atı Rosinante'ye, Nasreddin Hoca'nın eşeğini ekleyip, bunların yanına belki Nazım'ın Süleymaniyeli Ahmet'inin 3 numerolu kamyonetini koyarsanız tablo tamamlanır.

Uşak Şeker Fabrikası bahçesinde bisikletliler *1949.*

Müslüman Mahallesindeki Salyangoz

Türkiye'nin bisikletle tanışması bir asrı çoktan geçmiştir. "Batının ilmini alalım ama, kültürümüzü koruyalım" düsturu bisiklet için geçerli olmamıştır. Zira başka bir batı icadı olan otomobil geniş bir hüsnü kabul ile benimsenirken, bisiklet –ilk başlarda benimsense de– zamanla ötelenmiş, horlanmış, hak ettiği biçimde hayata dahil edilmemiştir. Bu tercihin altında yatan sebep, motorize kültüre olan hayranlık kadar, dilimizde talihli olmak manasında kullanılan 'dört ayağının üstüne düşmek' deyimiyle ilgilidir. Bisiklet gibi ancak hareket ettiğinde dengede durabilen bir nesne akıl fikir ötesidir. Bu tuhaflık işin içine ancak Şeytan'ı katarak açıklanabilir. Şeytan'dan yola çıkılarak katedilen yol, Müslüman mahallesindeki salyangoza ulaşır. Bisiklet Müslüman mahallesindeki salyangozdur.

Bisikletin en büyük düşmanı motorize kültür ve onun öncü kuvveti olan otomobildir. Otomobil ile bisiklet arasındaki uzlaşmaz çelişki, şimdilik otomobil lehine gibi görünse de, ilerde bu tablonun değişeceği bellidir. Bir kent teroristi olarak otomobil, benzin gibi 'yabancı' destek almadığı sürece bir hiçtir. Oysa bisiklet insan organizmasının doğal uzantısıdır. Bisiklet, insanı kendi özüne çağırırken, otomobil yabancılaştırma efektlerinin en afilisidir. Kapadokya vadilerinde hayranlıkla seyrettiği yabani kuşları, akşam heyecanla otel görevlisine anlatan turistin aldığı cevap buna kanıttır:

-Burada ne kadar çok kartal, şahin, doğan var.
-Yooo! Aslında Reno daha fazladır.

'Critical Mass' hareketi ilk olarak ABD'de başlamış ve daha sonra Avrupa'ya yayılmıştır. Trafikte otomobillerin kapladığı alanları bisikletleriyle işgal eden ve topluca davranarak bir kütle oluşturan Mass'çılar, 'trafiği engelliyorsunuz' diyenlere 'trafik zaten biziz' diye kafa tutarlar. Ülkemizde Critical Mass eylemleri haricinde bu çeşit bir meydan okumadan söz edilemez. Bisiklete ilişkin talepler mahçup bir ses tonuyla 'bize de biraz yer lütfen' diye dile getirilir.

Bisikletin Müslüman mahallesindeki salyangozluğu, yalnızca doku uyumsuzluğuna gönderme yapan bir metafor değildir. Bisiklet bizzat yavaşlığı ile de salyangozun ta kendisidir. Her şeyin hıza endekslendiği kaotik bir dünyada o, huzuru, sükûnette bulacağımızın idrakidir.

Aydan Çelik

Biyoyakıt

Biyokütleden elde edilen sıvı ya da gaz halindeki yakıt. Biyoyakıt, küresel ısınma tehdidine karşı alternatif mücadele yollarından biri olarak insanlığın önüne getirilen ve büyük bir hızla uygulamasına geçilen bir 'çözüm' mekanizması. Bununla birlikte, özellikle 2005 yılından başlayarak birbiri ardından yayınlanan ve sayıları gittikçe artan bilimsel raporlar, biyoyakıtın bir çözüm olmak şöyle dursun, aksine, sorunları katlayarak artıracağını ortaya koyuyor. Küresel ısınmaya yol açan seragazı salımlarını azaltacağı ve fosil yakıtlara bir alternatif oluşturarak enerji güvenliğini artıracağı öne sürülen biyoyakıt, büyük bir tartışmanın odağına oturacak gibi görünüyor.

Biyodizel, Dizelin Kendisinden Çok Daha Zararlı!

Eldeki en taze örnek, 2007 güzünde yayımlanan bir araştırma: Ozon tabakası üzerindeki öncü çalışmalarıyla Nobel ödülü kazanmış olan biyokimyacı Paul Crutzen'in de aralarında bulunduğu uluslararası bir bilim-insanları topluluğunun 2007 Ekim'inde yayımladığı bu araştırmada biyoyakıt üretiminde açığa çıkan azot oksit (N2O) salımları yüzünden, biyoyakıtların küresel ısınmaya fosil yakıtlardan daha fazla katkıda bulunduğu yolunda çarpıcı bulgular yer alıyor.[1]

2005 ve 2006 yıllarında da biyoyakıtın gezegen için petrolden çok daha zararlı olduğunu açıkça ortaya koyan BM raporları yayınlanmıştı. Malezya, Endonezya gibi ülkelerde doğal yağmur ormanlarının ve ormanların yakılıp kesilerek onların yerine Avrupa pazarının arabaları için biyodizel üretecek palmiye, şekerkamışı vb. ürünlerin ekimine gidilmesinin, yağmur ormanlarının çok kısa sürede ortadan kalkmasına yol açacağı bu raporlarda ortaya konuyordu. Bunun küresel ısınma üzerinde büyük bir hızlandırıcı etki yapmasının yanı sıra, kendilerine barınacak yer kalmayan orangutan gibi primatların soylarının tükenmesini hızlandıracağı da çeşitli raporlarda ortaya konuyor.[2]

Artı geri besleme mekanizmalarının tetiklenmesi sonucu, bu durumun daha da kötüleşeceği belirtiliyor. Örneğin, hem ağaçların kendileri, hem de üzerinde durdukları turba denen bitki örtüsünün karbondioksite dönüşmesi sözkonusu. Bir Hollanda danışmanlık firmasının araştırmasının sonuçları, her bir tonluk palmiye yağının, 33 ton karbondioksit emisyonuna yol açtığını gösteriyor; yani, palmiye yağından elde edilen biyodizel, iklim değişikliği üzerinde normal dizelin 10 katı daha fazla etkili oluyor ve zarara yol açıyor. **(Bkz; Küresel Isınma)**

Biyoyakıt endüstrisi dünyanın her yerinde benzer etkilere sebep oluyor. Brezilya'da şekerkamışı üreticileri *cerrado* denen bodur bitki habitatına giriyor, soya üreticileri Amazon yağmur ormanlarını tarumar ediyor, Malezya'da palmiye yağı plantasyonları her yıl yağmur ormanlarının yüzde 0.7'sinin yok olmasına sebep oluyor.

Doğal yağmur ormanlarının yakılıp kesilerek yerine biyodizel üretecek palmiye, şekerkamışı vb. ürünlerin ekimine gidilmesinin, yağmur ormanlarının çok kısa sürede ortadan kalkmasına yol açacağı raporlarla ortaya konuyordu.

'Yersizlik', açlık ve isyan

Önemli bir başka sorun da, 'yersizlik' meselesi. Yapılan hesaplara göre, tüm araçlarda biyoyakıt kullanılacak bir düzene geçilebilmesi için yalnızca Birleşik Krallık'ta ekilebilir toprakların tamamından daha fazlasının sadece biyoyakıt ürünlerine (örneğin kolza yağı) ayrılmasına ihtiyaç oluyor.

Bütün bunlara, yükselen tahıl fiyatları ve buna bağlı olarak ufukta beliren açlık ve isyan tehlikelerini de eklemek gerekiyor. Örneğin, 2007 baharında Meksika'nın birçok bölgesinde tortilla (ekmek) fiyatları yüzde 50'den fazla fırladı ve kitleler de bunu protesto için sokaklara döküldü. Meksika'da işçiler ve yoksul halkın temel yiyecek maddesindeki bu büyük fiyat artışını kısmen 'etanol etkisi'ne bağlamak mümkündü. Yani, ABD'de petrol ürünlerine alternatif olarak mısır bazlı etanole tehacüm olması idi. ABD'de de etanol etkisi, diğer tahılların, büyük ve küçükbaş hayvanların, kümes hayvanlarının fiyatlarında da sıçramalara neden oldu.

Sonuçta, saygın tarım iktisatçılarının bazılarına göre, biyoyakıtların dünyanın dört bir yanında 'yoksulları açlığa mahkûm etmesi' muhtemel. Çünkü, örneğin Sahra-altı Afrika ülkelerinde manyok gibi temel besin maddeleri ekiminin yerini ayrıcalıklı, zengin kesimlerin araba ihtiyaçları için etanol üretimine bırakması, Güneydoğu Asya'da yağmur ormanlarının kesilip yakılarak yerlerini etanol üretecek palmiye gibi bitkilerin ekimine bırakması, ABD'de enerji (mazot) yoğun endüstriyle üretilen mısır bazlı etanolün de ilavesiyle bütün sürecin iklim yıkımına yol açması sözkonusu.[3]

Ne var ki, bitkiler gibi hızla kendini yenileyebilen herşeyden kolayca elde edilebilen biyoyakıtlar her yerde, özellikle otomotiv taşımacılığında büyük rağbet görüyor; biyoyakıt endüstrileri de, doğabilecek zararlara ilişkin tüm rapor ve yorumlara rağmen Avrupa, Asya, Kuzey ve Güney Amerika kıtalarında son derece hızlı bir büyüme gösteriyor. Bitkilerden elde edilecek yağ, insanlarla otomobiller arasında amansız bir yarışa yol açmakta. Bu yarışı insanların ve çevrenin kaybedeceği söylenebilir.

Ömer Madra

Biyoyakıt üretimi küresel ısınma üzerinde büyük bir hızlandırıcı etki yapmasının yanı sıra, kendilerine barınacak yer kalmayan orangutan gibi primatlar için de tehdit oluşturuyor.

[1] P. J. Crutzen, A. R. Mosier, K. A. Smith, W. Winiwarter; "N2O Release From Agro-biofuel Production Negates Global Warming Reduction by Replacing Fossil Fuels" *Atmospheric Chemistry and Physics,* 2 Temmuz 2007. www.atmos-chem-phys-discuss.net

[2] George Monbiot; "If We Want to Save the Planet, We Need a Five-Year Freeze on Biofuels," The Guardian Online, 29 Mart 2007. www.guardian.co.uk

[3] Noam Chomsky; "Starving the Poor," *Khaleej Times,* 15 Mayıs 2007. www.khaleejtimes.com

Blues

1903 yılında bir öğle sonrasının ilerleyen saatlerinde, öncü Amerikan bestecisi ve müzisyen W.C. Handy, siyah işçilerin kuşaklar boyunca çalışıp didindiği pamuk tarlalarıyla çevrili bir kasaba olan Tutweiler, Mississippi'de tren bekliyordu. Hırpani görünüşlü siyah bir adamın tuhaf bir şekilde gitar çaldığını duydu. Adam çakısını teller üzerinde gezdirerek güçlü, hışırtılı bir ses çıkarıyor ve son derece duygusal bir sesle şarkı söylüyordu. Sonradan "etkisi unutulmazdı" diye yazdı Handy. Bu tanımlama şimdi 'blues' adıyla bilinen müziğe dair yazılı ilk atıf olarak kabul ediliyor.

William Christopher Handy, *1873-1958.*

Blues Amerika'nın güneyinde gelişti. Kimi kökleri artık farklı, yeni bir örgü içinde olsa da kölelerin Afrika'dan taşıdığı müzikal yapılara uzanıyor. Klasik 12 ölçülük yapısıyla blues, sayısız türü kapsayan cazdan müzikal anlamda daha sınırlıdır. Bununla beraber Mississippi deltasında ortaya çıkan klasik blues, tabii ki blues'un yegâne türü değildir. Carolina tepelerinde gelişen tatlı ve kıvrak Piedmont blues'u gibi diğer türler, farklı müzisyen gruplarının blues'u kendilerince nasıl yorumladıklarını gösterir.

İlk blues yıldızları kadınlardı, bilhassa Bessie Smith ve Ma Rainey. Gösterişli bir hayat yaşar, çoğunlukla usta gruplar eşliğinde vahşi ve dokunaklı şarkılar söylerlerdi. Blues tarihinde bir sonraki evreye Robert Johnson gibi gitarı tek başına çalıp söyleyen erkekler hâkim oldu. Sonraları, II. Dünya Savaşı'nın ardından güneyli müzisyenler Chicago'ya ve diğer kuzey şehirlerine göç ettiler. Güneye özgü tarzları da yanlarında getirdiler ve bunlara elektrikli anfiler ekleyerek gümbür gümbür, âcil ve taptaze bir sadâ yarattılar. Bu müzisyenlerin arasında sonradan yıldızlık mertebesine ilerleyen Muddy Waters, John Lee Hooker ve

Howling Wolf gibi isimler vardı. Blues gücünü ağırlıklı olarak sözlerindeki zenginlikten alır. Blues şarkıcılarının çoğu resmi anlamda eğitim görmemişti, ama kuşaklar boyunca Afrikalı-Amerikalı yaşamının temelinde yeralan yalnızlık, acı ve yoksunluğu ifade eden, son derece dokunaklı şiirler üretiyorlardı. Buna rağmen blues müziği son tahlilde kederli değildir. Temel bir insani güdünün, tüm engellere rağmen ayakta kalma kararlılığının bir bildirgesidir o. Muddy Waters "Ben bur'dayım! Herkes biliyor ya, ben bur'dayım!" derken işte bunu sembolleştirmiştir.

Blues müziği açıkça politik değilse de büyük bir kısmı en azından sosyal adaletsizliğe karşı örtülü bir isyandır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında, blues'un neredeyse sadece güneyde çalındığı zamanlarda müzisyenler zaman zaman, karılarına ve sevgililerine tacizde bulunmak ve onları dövmek istediklerini anlatan şarkılar söylerlerdi. Bu şarkılar kısmen de olsa şifreli olarak yazılmışlardı. Şarkıcılar aslında acımasız çiftlik patronlarına ve onların temsil ettiği siyasal ve toplumsal sisteme isyan etme hayallerini ifade ediyorlardı. Bu fikirleri açık açık ifade edemeyeceklerinden dolayı da arkadaşlarına ve sevgililerine şiddet uygulamayı hayal ediyormuş gibi yapıyorlardı.

Çoğu blues parçasının sözleri Robert Johnson'ın yazdığı bu şarkıda olduğu gibi klasik A-A-B formunda yazılır:

I went down to the crossroads,
tried to flag me a ride,
I went down to the crossroads,
tried to flag me a ride,

But nobody seemed to know me,
everybody passed me by.

Dörtyol ağzına indim, bir arabaya el ederim diye,
Dörtyol ağzına indim, bir arabaya el ederim diye,

Bessie Smith,
1894-1937.

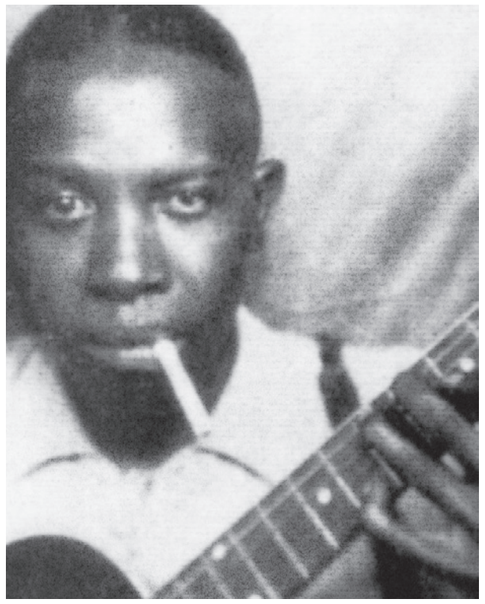

Robert Leroy Johnson,
1911-1938.

Kimseler tanımıyordu beni sanki, önümden geçip gitti hepsi de.

Blues'un büyük toplumsal zaferi, 1960'lardan itibaren beyaz rock müzisyenlerinin bu müziği benimsemesiyle geldi. Eric Clapton ve Mick Jagger gibi yıldızlar, blues müziğine ve onu yaratan müzisyenlere cömertçe övgüler düzdüler, klasik blues şarkılarını kendi repertuarlarına uyarladılar. Hatta Rolling Stones ve Lovin' Spoonful gibi rock gruplarının isimleri de blues şarkılarının sözlerinden esinlenerek konmuştu. Muddy Waters'ın mısralarının doğruluğu da elbette şüphe götürmez: *"Blues had a baby, and they called it rock'n'roll"* (Blues'un bir bebeği oldu, adını da rock'n'roll koydular).

Stephen Kinzer

Bob Dylan

1941 yılında Minnesota'nın Duluth şehrinde doğmuş besteci, şarkıcı, şair, yazar, senarist, gitarist, armonikacı, akordiyoncu, klavyeci, davulcu, oyuncu, ressam ve radyo programcısı... Asıl adı Robert Allen Zimmerman (Yahudi adı Zushe ben Avraham). Kendi biyografisinde yazdığına göre, büyükbabası Trabzonlu bir aileden; İstanbul doğumlu ama Kars'ın Kağızman yöresinde büyümüş olan babaannesinin kızlık adı da Kırgız. Anne tarafından dede ve nenesi olan Benjamin ve Lybba Edelstein yüzyıl başında Litvanya'dan Amerika'ya göç etmişler.[1]

Bob Dylan, Galler'in büyük şairi Dylan Thomas'ın şiirinden etkilenerek kendine aldığı Bob Dylan ismi dışında Elston Gunnn, Blind Boy Grunt, Lucky Wilbury, Boo Wilbury, Elmer Johnson, Sergei Petrov, Jack Frost ve Jack Fate takma adlarını da farklı müzikal ve sanatsal faaliyetlerinde kullanmaktan geri durmadı.

Adını ilk kez 18 yaşında duyuran Bob Dylan, neredeyse yarım

yüzyıldır kesintisiz icra ettiği sanatıyla Amerikan ve dünya popüler müziğinin en temel figürlerinden biri oldu. Besteci ve icracı olarak içinde yer aldığı başlıca müzik türleri folk, rock, blues ve country'dir. Çeşitli boyutlarda işbirliği yaptığı ve bu işbirliğinden genellikle çok verimli sonuçlar aldığı önemli çağdaş müzisyen ve gruplar arasında Johnny Cash, Willie Nelson, The Band, Paul Simon, Eric Clapton, Patti Smith, Emmylou Harris, Paul Butterfield Blues Band, Mark Knopfler, Roy Orbison, Jeff Lynne, Tom Petty, George Harrison, Van Morrison, Grateful Dead, Joan Baez, Al Kooper, Rolling Thunder Revue, Bruce Springsteen, U2, The Rolling Stones, Joni Mitchell, Jack White, Merle Haggard, Neil Young, Van Morrison, Ringo Starr ve Stevie Nicks sayılabilir...

Daima Genç

Dünyanın en çalkantılı dönemlerinden biri olan 1960'larda Amerikan toplumunda başgösteren huzursuzluk ve başkaldırı ruhunun gayri resmi 'vakanüvisi' ve kendi istemese de onun göstergesi oldu. Bu dönemde bestelediği, uyarladığı ve terennüm ettiği şarkılardan bazıları, örneğin 'Blowin' in the Wind', 'The Times They Are a-Changin' ve 'Masters of War', savaş karşıtı hareketin ve sivil haklar hareketinin marşları haline geldi ve klasikleşti. **(Bkz; Altmışsekiz Ruhu)** Sesini kitlelere ilk kez duyurduğu 1959'dan 48 yıl sonra 2006 Ağustos'unda çıkarttığı stüdyo albümü *Modern Times* (Asri Zamanlar) ABD albüm listelerine doğrudan 1. sıradan girince, 65 yaşındaki Dylan da 'Liste Başı Olan En Yaşlı Kişi' unvanını elde etti. Böylece, 1973'te bestelediği 'Forever Young' (Daima Genç) şarkısını bir anlamda kendi müzik hayatı ile de doğrulamış oluyordu.

Bob Dylan'ın ilk dönemlerindeki şarkı sözleri siyaset, sosyal eleştiri ve yorumlar, felsefenin yanı sıra, binbir türlü edebi esinlenmeyi içerir. Bu sözlerde yerleşik müzik anlayışına bir meydan okuma ve dönemin muhalif kültürüne birçok gönderme bulunduğu eleştirmence sıkça dile getirilen hususlar. "Müzik tarzlarını geliştirip kendine mal etmekle birlikte, Dylan'ın Amerikan şarkı geleneğine de azimle sadakat gösterdiği, folk ve country/blues şarkılarından ilahilere (gospel), rock and roll ve rockabilly'den İngiliz, İskoç, İrlanda halk şarkılarına, hatta jazz ve swing türlerine kadar tümünü kendi müziğinde defaatle kullandığı" da müzik eleştirmenlerince vurgulanıyor.

60'larda ABD toplumunda başgösteren huzursuzluk ve başkaldırı ruhunun gayri resmî 'vakanüvisi' ve -kendi istemese de- onun göstergesi oldu.

Bob Dylan.

Radyo Sevdası

Çağdaş müzik ve edebiyat simalarının birçoğunda görüldüğü gibi Bob Dylan'ın da gençlik yıllarında radyo çok önemli yer tutuyordu. Gençliğinin bir bölümünde önce güçlü blues ve country çalan radyoları, daha sonra da rock and roll'un ilk örneklerini sergileyen radyo istasyonlarını uzun sürelerle dinlediği biliniyor. Dylan'ın rock'n'roll üzerindeki odaklanması, yerini daha sonra akustik gitar eşliğinde icra edilen Amerikan folk müziğine bıraktı. 1961'de New York'a geçip, büyük hayranlık duyduğu efsanevi folk müzisyeni Woody Guthrie'yi hastanedeki ölüm döşeğinde defalarca ziyaret ettiği, yüzlerce şarkısını ona ezbere çaldığı, onun da bu şaşırtıcı performanslardan derinlemesine etkilendiği de biliniyor. "Onun şarkılarını dinleyerek aslında nasıl yaşayacağınızı öğrenirdiniz," diyor Dylan. Büyük folklor araştırmacısı Alan Lomax, hiçbir Amerikan şair ya da folk şarkıcısının Amerikan kültürüne Woody Guthrie'den daha önemli katkıda bulunmamış olduğunu söylüyor, ama Bob Dylan'ın sayısız besteler, performanslar, konserler, resmi ve gayri resmi kayıtlar, sonu gelmeyen memleket ve dünya turneleri, gelenekle gelecek arasında sürekli gidip gelen ve sonsuz bir arayışla geçen yarım yüzyıllık müzik hayatına bakınca, Lomax'in bu tespitine bir istisna getirmek de mümkün gibi görünüyor.[2]

İnsanlık tarihinin en önemli ve tehlikeli dönüm noktalarından biri olan Küba füze krizi sırasında çalıp söylediği 'A Hard Rain's a-Gonna Fall' adlı şarkının, nükleer felakete yaptığı örtülü göndermenin yanı sıra, modern şarkı yazımına yeni bir yön verdiği, "bir tür bilinç akışı tekniğine dayalı bir imaj taarruzu ile geleneksel halk şarkısının armonik silsilesini birleştirdiği" belirtilmiştir.

Folk'tan Rock'a
1960'ların ortasında 'yeni folk şarkısı'nın öncüsü konumundan bolca elektrikli rock müziğine âniden sıçraması, hayatı boyunca daha sonra da pek sık görülecek olan radikal geçişlerden biriydi ve bu iş neredeyse bir gün içinde oldu. 1966'da Londra'da, elektronik sadaya geçişini hazmedemeyip kendisine sahnede "Judas" (hain) diye bağıran bir 'hayranına' dönüp: "Sana inanmıyorum, sen yalancının tekisin!" diye bağıran Dylan'ın, ardından orkestrasına dönmesi, "Şu s.....ci şeyi bağırtalım bakalım," diye haykırması ve sonra da grubuyla birlikte gecenin final şarkısı olarak, devrin bütün *angst*'ını ve *zeitgeist*'ını 6 dakikalık bir pop şarkısı içinde yansıtmayı başaran, o olağanüstü 'Like a Rolling Stone'u zarafet içinde patlatması, oldukça tipik bir Dylan tavrı sayılabilir.

Yine 1960'ların ortalarında çıkardığı üçleme, yani *Bringing It All Back Home, Highway 61 Revisited ve Blonde on Blonde* albümleri, müzik eleştirmenleri nezdinde 20. yüzyılın en önemli kültürel olayları arasında sayılıyor. Eleştirmen Mike Marqusee'nin sözleriyle, "O tarihlerde Dylan, bugün de benzersiz olmaya devam eden bir çalışma bütünü yarattı. Folk, blues, country, R&B, rock'n'roll, gospel, Britanya ritminden, sembolist, modernist ve Beat şiirinden, gerçeküstücülük ve Dadacılıktan, reklamcıların sloganlarından, sosyal yazından, Fellini sinemasından ve *Mad* dergisinden esinlenerek tutarlı ve özgün bir sanatçının sesiyle vizyonunu önümüze getirdi. Bu albümlerin güzelliği bizi hem şoke, hem teselli etme gücünü koruyor."[3]

"Ben Şarkılara İnanıyorum"
1970'lerde yeni inanç arayışları içine giren Dylan, yeniden doğmuş Hıristiyanlığa intisap etti ve 'Gotta Serve Somebody' (Birine Hizmet Etmeliyim) şarkısıyla bunu dile getirdi. (John Lennon, 1980'de öldürülmesinden kısa bir süre önce 'Serve Yourself' (Kendine Hizmet Et) şarkısını kaydederek buna müzikal bir 'cevap' vermişti.) Bununla birlikte, Bob Dylan, oldukça tipik sayılacak bir şekilde, ikonoklastik tavrını daima sürdürecek, hatta 1997'de verdiği bir mülakatta, dine kendine özgü bakışını şöyle dillendirecekti: "Ben dindarlığı ve felsefeyi müzikte buluyorum. Başka bir yerde de bulamıyorum... Hahamlara, vaizlere, papazlara, evanjeliklere filan bağlanamam. Bu gibi varlıklardan çok daha fazlasını şarkılardan öğrendim ben. Şarkılar benim lûgatçem. Ben şarkılara inanıyorum." Elvis Presley'in müzikle kendisi arasındaki ilişkiyi tarif ediş tarzı ile şaşılacak bir paralellik gösteren bu sözlerden sonra Dylan, aynı yıl *New York Times*'a verdiği bir mülakatta da herhangi bir örgütlü dine bağlı olmadığını net bir ifade ile ortaya koyuyordu. **(Bkz; Elvis Presley)**

Hiç Bitmeyecek Turne
Gezgin ozan geleneğinin çağdaş temsilcilerinden biri sayılabilecek olan Dylan, elinde gitarı, ağzında mızıkası ve elinin altından eksik olmayan klavyesi ile özellikle 1980'lerin sonlarından itibaren Never Ending Tour (Hiç Bitmeyecek Turne) diye adlandırılan konserler dizisini dünyanın dört bir yanında sürdürüyor. Açlık, ayrımcılık, yoksulluk, çiftçilerin borç durumu gibi dünya hallerine karşı hem şarkılarıyla, hem de yardım konserleriyle protestocu sesini yükseltmeye devam ediyor.

1986 yılında, Bob Dylan, rap dünyasına balıklama dalış yaparak bir kez daha dünyayı şaşırttı. 'Street Rock' adlı parçanın vokallerine yaptığı katkıda açılış cümleleri şöyle:

I've indulged in higher knowledge
through scan of encyclopedia
Keep in constant research of our report and news media
Kids starve in Ethiopia and we are getting greedier
The rich are getting richer and the needy's getting needier.

Ansiklopedi karıştırdım, yüce bilgiye eriştim
Medyada hep haberle yarıştım
Bir baktım, Etiyopyalı çocuklar aç biilaç
Bizim göz dersen onlardan da aç
Uzun sözün kısası
şiştikçe zenginin kesesi
Aç olanın iyice kokar nefesi.

Bob Dylan ve Hip-hop,
U2'nun solisti Bono, Bob Dylan'a *The Unforgettable Fire ve The Joshua Tree* albümlerinin prodüktörü Daniel Lanois ile çalışmasını önermişti. Kısa bir süre sonra Bob Dylan, Daniel Lanois ile 1989 çıkış tarihli *Oh Mercy* albümü üzerinde çalışmaya başladı. Bob Dylan anılarını kaleme aldığı *Chronicles, Vol. 1*'da şöyle anlatıyor:

Danny, 'Masters of War', 'Hard Rain', 'Gates of Eden' gibi şarkılar yapmamı istiyordu, ama o şarkılar farklı şartlarda yazılmıştı; şartlar tekerrür etmez; aynı şekilde etmez! Ona ya da başkalarına o tür şarkılar veremezdim. Bunu yapabilmek için ruhlara hükmediyor olmak gerekir. Bunu bir kez yapmıştım ve bir kez yeterliydi. Başka birisi gelecek ve o şarkıları yapacaktı.

Danny son zamanlarda kimleri dinlediğimi sordu. Ice-T dinlediğimi söylediğimde şaşırdı, halbuki şaşırmaması gerekiyordu. Birkaç yıl önce 'Breaks' adlı bir hit yapan Brooklyn'li rapçi Kurtis Blow, albümlerinden birinde çalıp söylememi istemiş ve beni Ice-T, Public Enemy, N.W.A., Run-D.M.C.'nin işleriyle tanıştırmıştı. Bu adamlar haybeci değildi. Hepsi şairdi ve hepsi olup bitenlere vâkıftı. Eninde sonunda o dünyayı bilen, orada doğup büyüyen biri çıkıp gelecek. Evrene gerilen ince ipin üzerinde tek ayak üzerinde dengesini bulabilen birisi olacak bu. Ortaya çıktığında, aranılan insanın o olduğu hemen anlaşılacak - benzersiz biri olacak çünkü. Danny'yle yaptığımız müzik arkaikti. Ona bunu söylemedim, ama samimi olarak hissettiğim buydu. Ice-T ve Public Enemy'nin açtığı yoldan birinin çıkıp gelmesi kaçınılmaz ve bu sanatçı Presley gibi biri olmayacak. Kalçalarını sallayarak değil, keskin kelimelerle ve günde 18 saat çalışarak yapacak bunu.

Belki de Dylan'ın bahsettiği benzersiz kişi Tupac Shakur'du...

Der; Cüneyt Bolak

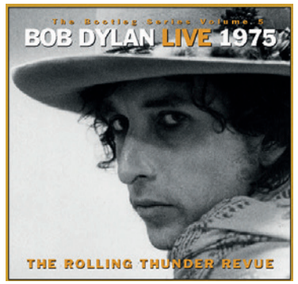

Bob Dylan'ın Rolling Thunder Revue adlı gezgin müzisyen grubuyla 1975 yılında verdiği konserlerin korsan kayıtları 2002 yılında albüm olarak yayınlandı.

İnanılmaz kariyerine esas olarak radyo dinleyerek başlayan şair-şarkıcının, olgunluk çağında radyo programcılığına başlaması da şaşırtıcı sayılmamalı herhalde. 2006 yılının Mayıs ayında Dylan, XM Satellite Radio'da *Theme Time Radio Hour* (Temalı Radyo Saati) adını taşıyan, haftada bir saatlik radyo programı ile Dj'lik kariyerine de başladı. 'Çiçekler', 'Gözyaşları', 'Kitab-ı Mukaddes', 'Zengin/Yoksul' gibi temalar etrafında gezinen Dylan 1930-1940 ve 1950'lerden klasik ve bilinmeyen plakların yanı sıra Blur, Prince, Billy Bragg & Wilco, L.L. Cool J ve The Streets gibi müzisyenlerin de parçalarına yer veriyor. Çok başarılı 50 radyo programından sonra, BBC radyolarından bazılarında da naklen verilmeye başlanan Temalı Radyo Saati, 2007'de ikinci 'zafer yılı'nı idrak etti...

Bob Dylan, 50 yılı aşan parlak kariyeri boyunca, aralarında Grammy, Golden Globe ve Oscar da olmak üzere pek çok ödül aldı, *Rolling Stone* dergisinin 2004'te düzenlediği ankette 'Gelmiş Geçmiş En Büyük Sanatçılar' listesinde Beatles'ın ardından ikinci sıraya yerleştirildi, birçok kez Nobel edebiyat ödülüne de aday gösterildi.

Ömer Madra

Kaynak:
www.wikipedia.org

[1] Bob Dylan; Chronicles, Volume One. New York: Simon & Schuster, 2006.

[2] Michael Gray; *The Bob Dylan Encyclopedia.* New York: Continuum, 2006.

[3] Mike Marqusee; *Wicked Messenger: Bob Dylan and the 1960s.* New York: Seven Stories Press.

[4] *Newsweek,* 6 Ekim 1997.

"Ansiklopedi karıştırdım/
Yüce bilgiye eriştim/
Medyada hep haberle yarıştım/
Bir baktım ki,
Etiyopyalı çocuklar aç/
Bizim göz dersen, onlardan aç/ Sözün kısası,
şiştikçe zenginin kesesi/
Aç olanın, iyice kokar nefesi…"

Kurtis Blow.

Bob Marley

Bir Üçüncü Dünya ülkesi olan Jamaika'nın bugüne kadar yetiştirdiği en ünlü reggae sanatçısı olan Robert Nesta Marley, ya da dünyaca bilinen adıyla Bob Marley, Jamaika'nın St. Ann bölgesinde 6 Şubat 1945'de dünyaya geldi. Cedella Booker adlı taşralı siyahî bir anne ve o bölgede görevli bir İngiliz askeri olan Norval Sinclair Marley adında beyaz bir babanın melez çocuğu olarak doğan Bob Marley'in çocukluk yılları kırsal alanda geçti.

Beton Orman
Küçük yaşta babasını kaybeden Bob Marley 1957 yılında annesi ile birlikte başkent Kingston'a göç etti. Gençlik yıllarının geçtiği Kingston 12; 'Beton Orman' *(Concrete Jungle)*, Trench Town, Ghost Town veya Shanty Town denilen Kingston'un gettoları en fakirlerin, acı çekenlerin, kanunsuzların, mazlumların, yaşlı-genç-yarı çıplak ve korumasızların teneke barakalarda hayatta kalma mücadelesi verdikleri yerdi. Geldikleri sakin taşra yaşantısından sonra bu tehlikeli, ancak insanların uyum içinde yaşadıkları ortama ayak uydurmaya çalışan Bob ve annesi için zor günler başlamıştı. Bob müziğe başladıktan sonra yaşamında derin izler bırakan bu günleri anlatan Trench Town Rock ve Concrete Jungle adlı parçaları yazdı...

Ska, Rock Steady ve Rudies
Bob 15 yaşında okulu bıraktı ve demirciliğe başladı. Ancak yaptığı işten memnun değildi, çünkü aklı fikri müzikteydi ve amacı hayatını müzikten kazanmaktı. Tanıştığı kompozitör ve şarkıcı Joe Higgs'ten armonileri ve şarkıları nasıl düzenlemesi gerektiğini öğrenen Bob, ilk plağını 1962'de çıkardı. Bu plak 'Judge Not' (Yargılayamazsın) adlı bir ska parçasıydı. 1964 Bob Marley için bir dönüm yılı oldu; çocukluk arkadaşları olan Jr. Braithwaite, Beverly Kelso, Cherry, Neville 'Bunny'

Peter Tosh ve Bunny Wailer.

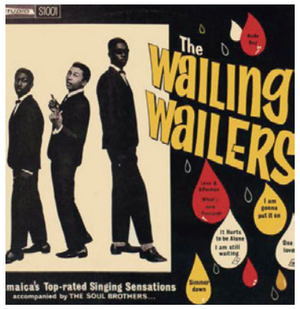

The Wailing Wailers, *1965.*

Rita Marley, The Soulettes adlı grubuyla kayıt çalışmalarını yürüttüğü sıralarda Bob Marley ile tanışmıştı. Yayınlanmış birçok solo albümü olan Rita Marley'in 1980 tarihli *Who Feels It Knows It* adlı albümde yeralan 'One Draw' adlı şarkısı BBC tarafından, marijuana propagandası yaptığı gerekçesiyle yasaklandı ve aynı zamanda Billboard dergisinde 'ilk on'a giren ilk reggae şarkısı oldu.

Evinin kapısı daima herkese açıktı: Yardım isteyenler, açlar, Rastalar, dreadlocklar, baal-headler, yerel medya, yabancı basın mensupları, sporcular, müzisyenler, yerli ve yabancı güzel kadınlar, sanatçılar ve politikacılar günün her saatinde Bob'un etrafındaydı.

Livingston ve Peter McIntosh ile 'The Wailing Wailers' grubunu kurdu. Grubun kenar mahallelerde, sokak köşelerinde vakit geçiren ve silahlı çeteler oluşturan 'rudy' ya da 'rude boy' denilen gençlerin yarattığı şiddeti yatıştırmaya yönelik mesajlar içeren 'Simmer Down' adlı parçası büyük sükse yaptı.

Amerikan soul gruplarından etkilenerek yaptıkları 'Put It On', 'I'm Still Waiting' ve 'It Hurts To Be Alone' ile ünlerini daha da perçinlediler. Wailers'ın yükselişi böyle sürerken, Bob da hayatının aşkıyla tanıştı. Küba doğumlu bir hemşire olan ve Soulettes grubunda müzik yapan Rita Anderson'dı bu. Rita aslında grubun elemanlarından Peter Tosh'a âşıktı. Ama Bob Marley ile flörtten de geri kalmadı ve iki sevgili 1966'da evlendi. Bu arada Bob'un annesi ikinci evliliğini yaptı ve ABD'ye yerleşti. Bob da yeni bir fırsattır diyerek annesinin yanına taşındı. Chrysler fabrikasında, gece vardiyasında forklift operatörü olarak çalışmaya başladı. Ancak mutsuzdu ve kendini yalnız hissediyordu. Bir an evvel karısına ve müziğine geri dönmek istiyordu. 1966'nın Kasım ayında Amerikan Ordusu tarafından askere alınacağını öğrenince, kendi gettosuna döndü. Döner dönmez de 'This Man Is Back' adlı bir 45'lik çıkararak müziğe "ben döndüm" mesajını verdi ve ardından her biri hit olan parçaları geldi.

Asi Müzik

1968 sonlarında Bunny, ganja (marihuana) bulundurmaktan 14 ay hapse mahkûm oldu. Peter, Rodezya'daki ırkçı beyaz rejim karşıtı bir gösteride tutuklandı. Bob ise trafik cezasından iki gün hapse atıldı. Sonraki yıllarda piyasaya çıkaracağı *Burnin* albümünde yer alan 'Burnin and Lootin' adlı parçada bu olayı anlatacaktı. Grup, ilk 10 yıllık kariyerinde Amerikalı pop şarkıcısı Johnny Nash, Studio One plak şirketi sahibi Sir Coxsone Dodd ve ünlü yapımcı Lee 'Scratch' Perry ile çalıştı. Ancak bu 10 yıl zarfında yapımcılardan sürekli kazık yediler, aldatıldılar, plaklarından gelir elde edemediler ve yaptıkları müzik radyolarda yeterince çalınmadı. Özellikle Lee Perry ile çalışmalarının ürünü olan 'Soul Rebel', 'Duppy Conqueror', 'Small Axe', 'Get Up Stand Up', '400 Years' gibi hit parçalar bile grup elemanlarının fakirlik sınırı altında yaşamaktan kurtulmalarına yetmedi.

Bu arada grup üyeleri 'rude boy' imajını terk edip Rastafarian inancının simgesi olan 'dreadlock' tarzında saçlarını uzattılar, tütün içmeyi ve alkolü bıraktılar, 'I-tal'[1] beslenme dışındaki yiyecekleri terk ettiler ve Etiyopya renklerinde giyinmeye başladılar. Bob; Rastafarian inancına yavaş ancak emin bir şekilde intisab etti ve inancı günden güne arttı. Artık şarkılarını I. Emperyal Majesteleri Kral Haile Selassie'den, yani Jah'tan aldığı ilhamla yazmaya başlamıştı. Jah ve Kitab-ı Mukaddes onun şarkı sözlerinin ana kaynağı olmuştu. Mortimer Planno adlı Rastaman bu konuda onun danışmanlığını üstlendi ve Bob'a Rasta inancının inceliklerini aktardı. Bob, Rasta inancının bir parçası olan kutsal ot marihuana kullanımını iyice arttırdı. Öyle ki günde 2 kiloya yakın ot tüketmeye başladı. Bob'a göre marijuana onun müziğinin ilham kaynağı idi. Bu yeni hayat ve müzik tarzı, ghettoda 'Tuff Gong' unvanı ile anılan bu ufak tefek, çelimsiz melez adamın uluslararası bir yıldıza dönüşmesini sağlayacaktı.

Rasta Reggae Patlaması

1970'de gruba Jamaika'nın o yıllardaki en iyi müzisyenlerinden Barrett kardeşler katıldı. Bu durum Wailers'ın Jamaika ve Karayipler çapında saygınlığını artırdı; ancak, uluslararası alanda hâlâ tanınmıyorlardı. Çünkü baskıcı rejimlere karşı yüreklilikle duran ve Rastafari inancını açıkça dile getiren şarkı sözleri; ticari başarının önünde bir engeldi. Wailers nihayet en başarılı reggae firması olan Chris Blackwell'e ait Island Plak ile çalışmaya başladı. Beyaz bir Anglo-Jamaika'lı olan Chris Blackwell, Wailers'ın kariyeri için doğru zamanda, doğru yerde bulunan doğru adamdı. Wailers'a 8 bin pound verdi ve onları istedikleri sürede, istedikleri türde bir albüm hazırlamaları için serbest bıraktı.

1972 yılı Bob Marley and The Wailers'ın ilk albümlerinin hazırlıkları ile geçti. Parçaların orijinal kayıtları Kingston'da; Harry J's ve Dynamic stüdyolarında yapıldı ise de Chris Blackwell, parçaları Island'ın Londra'daki stüdyolarında yeniden düzenledi. Bunu yapmaktaki amacı müziğin beyaz rock dinleyicisine de hitap etmesini sağlamaktı ve bu amacına ulaştı. Wailers'ın 1973'te çıkardığı ilk iki Island albümü *Catch A Fire* ve *Burnin*'in ardından Bunny ve Peter gruptan ayrılmaya karar verdiler. Bunny albümlerin Jamaika dışındaki tanıtım turnelerine katılmak istemiyordu ve bunu bahane ederek gruptan ayrıldı. Peter Tosh da kariyerine solo olarak devam etmek istiyordu. Dostça bir ayrılış gibi görünse de asıl neden Bob Marley'in grubun lideri olarak ön plana çıkması ve geri vokallerde Bunny ve Peter'in onun gölgesinde kalmak istemeyişleri idi. Bob Marley dağılan vokal seslerin yerine I-Threes'i, yani Rita Marley, Marcia Griffiths ve Judi Mowatt'ı getirerek bu boşluğu doldurdu. Marley'in bu geçiş döneminden sonra 1974 yılı boyunca kaydettiği Natty Dread 1975'te yayınlandığında; Bob Marley and the Wailers'ı zirveye taşıdı. Artık Wailers'ın Bob Marley'in grubu olduğu herkes tarafından tescil edilmişti. Barrett kardeşlerin şarkı ritmlerinin kompozisyonlarındaki tartışılmaz katkıları, gitarist Al Anderson ve Junior Marvin ile klavyeci Earl 'Wire' Lindo ve Bernard 'Touter' Harvey'in mükemmel performansları, bu ve bundan sonra çıkacak 7 albümün üst seviyelere ulaşmasındaki en önemli etkenler oldu.

Rastaman Vibration albümü Bob'u uluslararası bir yıldız yaptı (1976). Bob'un başkaldırı müziği artık evrenseldi. Bob Marley uluslararası turnelerde olağandışı dreadlock saçlı görüntüsü, seyirci üzerindeki etkisi, sahne hâkimiyeti ile elde ettiği başarıların yanı sıra şarkılarında vurguladığı Jah mesajlarıyla özellikle üçüncü dünya ülkelerinde bir ikon oldu. *Natty Dread ve Rastaman Vibration* albümlerinin her biri güçlü, kendine özgü bir başyapıt olarak reggae tarihinde yerini aldı. Albümlerin müzikal başarısının yanında şarkı sözlerinin içerdiği derin manalar, sloganlar, devrimci başkaldırı mesajları Bob Marley'in başka hiçbir şarkıcıya nasip olmayan bir başarı yakalamasını sağladı.

1970'li yıllarda Jamaika politik bir kargaşa içindeydi. Sağ-Sol çatışmaları, sokak çeteleri Kingston gettolarını cehenneme çevirmişti. Bu dönemde Bob artık Ghetto'dan çıktı ve Chris Blackwell'in zengin mahallesinde Hope sokağındaki evini satın aldı. Ancak Uptown'a taşınmak Bob'un yaşam tarzını değiştirmedi. Evinin kapısı daima herkese açıktı. Yardım isteyenler, açlar, Rastalar, dreadlocklar, baal-head'ler, medya, sporcular, müzisyenler, yabancı basın mensupları, yerli ve yabancı güzel kadınlar, sanatçılar ve politikacılar günün her saatinde Bob'un etrafındaydı. Bob artık iyi para kazanıyor, ancak parayı etrafındakilere ve tüm yardım isteyenlere dağıtıyordu. Kingston ghettolarının yarı nüfusu olan yaklaşık 4 bin kişiye bakıyordu. Bir ara Bob Marley and the Wailers'in baş harflerini taşıdığı için bir BMW aldı ancak kısa zaman sonra, gelen tepkiler üzerine satmak zorunda kaldı.

Bob Marley artık Jamaika'nın bir numaralı vatandaşı olmuştu ve bu durum bazılarını rahatsız ediyordu. Sonunda Bob ünlü 'Smile Jamaica' konseri öncesi evinde silahlı saldırıya uğradı ve yaralandı, ama mucizevi bir şekilde kurtuldu. Tüm bu yaşananlara rağmen unutulmaz konserini gerçekleştirdikten sonra can güvenliği olmadığı için Jamaika'yı terk etti ve yaklaşık 2 yıl Londra'da gönüllü sürgün olarak yaşamak zorunda kaldı.

Babylon'da Bir Dreadlock Rastaman

Bu sürgün döneminde en popüler albümlerinden *Exodus* (1977) ve *Kaya*'yı (1978) çıkardı. *Exodus* uzunçaları Bob Marley'in kariyerindeki en başarılı parçaların bazılarını içeriyordu. Bu militan albümdeki 'Exodus' 45'liği İngiltere listelerinde bir numaraya yükseldi,

Rastaman vibration...

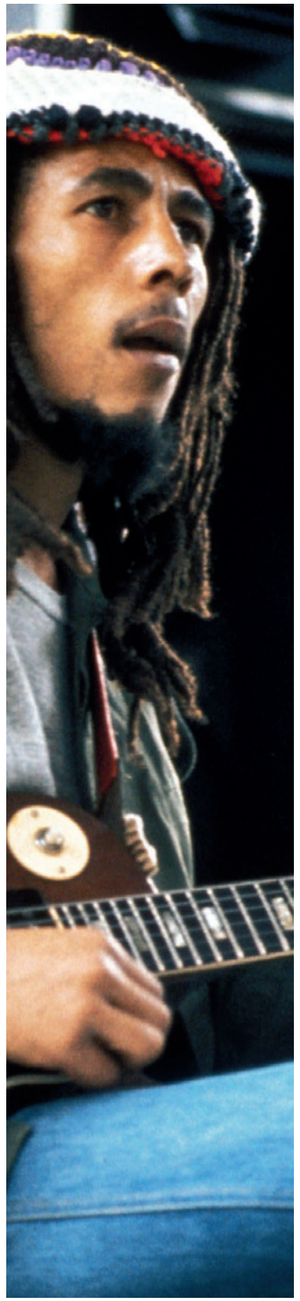

Robert 'Bob' Nesta Marley,
1945-1981.

albüm 56 hafta listelerde kalmayı başardı. *Kaya* albümü ise aksine eleştirmenlerce fazla ticari olması, militan karakterden uzaklaşması ve Bob Marley'in stilindeki yumuşamadan ötürü eleştirildi.

We know where we're going we know where we're from,
We're leaving Babylon, we are going to our Fatherland

Nereden gelip nereye gittiğimizi biliyoruz biz,
Babylon'u bırakıp, ata topraklarına gidiyoruz

Bob 1978'deki 'One Love Peace Concert' için Jamaika'ya döndü. Bütün ünlü reggae sanatçılarının katıldığı bu konser; Jamaika'daki çete savaşlarına son vermek, muhalefet ve iktidar parti liderlerini bir araya getirerek barıştırmak için düzenlenmişti ve Bob Marley bunu başardı. Konserin hemen ardından Bob ilk defa Afrika'ya gitti; önce Kenya'yı ve daha sonra Rastaların kutsal toprakları olan Etiyopya'yı ziyaret etti. Bu ziyaretin verdiği ilhamla, en çok satan albümlerinden *Survival*'ı çıkardı (1979). *Kaya* albümünün antitezi sayılan bu albüm kısa sürede piyasayı etkisi altına aldı. Albümdeki parçalarda; devrim, ayaklanma, Rastafari erdemlerinin üstün gelmesi, gerçeklerin açığa çıkarılması, kararlılık ve nihai kurtuluş gibi başkaldırı temaları işleniyordu.

1979 yılında Bob Marley ve arkadaşları en uzun dünya turnelerine çıktılar ve mesajı Kuzey Amerika'dan Avrupa'ya, Japonya ve Avusturalya'dan Hawaii'ye kadar yüzbinlere ulaştırdılar. Ancak Bob için bu turnenin en önemli yanı Rodezya'dan aldığı davetti. Başbakan Robert Mugabe'nin özel davetlisi olarak bu ülkeye gitti. Bob, Rhodesia'nın bağımsızlığını kazanıp Zimbabwe adını aldığı dönemde bu ülkedeki özgürlük kutlamalarında unutulmaz bir konser verdi. *Survival* albümündeki Zimbabwe şarkısında Bob Marley, "Savaşalım ve Zimbabwe'yi yeni baştan kuralım… Savaşacağız, savaşmamız gerek" sözleriyle ülkenin bağımsızlığına destek verdi. Zimbabwe halkı bu parçaya ulusal marş gibi gönülden bağlandı. Tüm bunlar Bob'u çok mutlu etmişti; ileride bir Afrika turnesi planlıyordu, ancak buna zamanı yetmedi…

Müthiş başarısının en önemli sebeplerinden biri, şarkı sözlerinde sömürge düzenine başkaldırı temaları işlemesinin yanında, müziğinin son derece melodik olmasıydı.

Rastaman Ölmez!

Marley futbol'u çok severdi ve çok da iyi oynardı. Vücudunu zinde tutmak için vakit bulduğu her gün futbol oynardı ve onun futbola olan sevgisini herkes biliyordu. Bir defasında "Müzisyen olmasam futbolcu olmak isterdim" demişti. 1977'de Paris'te futbol oynarken ayak başparmağı tırnağından ayrılmış ve yarası uzun zaman iyileşmemişti. Doktorlar deri kanseri teşhisi koydu. Parmağının kesilmesi gerekiyordu ama Bob ilâç tedavisini tercih etti. Daha sonra başparmağı kesildi, ancak geç kalınmıştı ve kanser metastaz yapmıştı. Bob hastalığını bir sır olarak sakladı. Yakın çevresi dışında kimse durumu bilmiyordu. 1980 yılında New York Madison Square Garden konserinin sonrasında gerçek ortaya çıktı.

Beklenmedik bir şekilde yakalandığı kanserden ötürü 1981'de bu dünyadaki hayatı sona eren Bob Marley; başarısının doruğu olarak kabul edilen son albümü *Uprising*'i kaydetmişti (1980). Bu albüm de bir önceki albümü *Survival* gibi 'siyah adamın kurtuluşu' temasını işliyordu. *Survival* kadar savaşçı bir karakter taşımasa da, müzik tekniği ve şarkı sözleri ile bu albüm de reggae klasikleri arasında yerini aldı.

Miras: Kötü Sonuç

Bob, kısa hayatı boyunca düzinelerce mükemmel şarkı besteledi, çıktığı dünya turnelerinde Reggae – Rasta mesajı ile dünyayı fethetti ve bunu yaparken de kültürel ve ideolojik ideallerinden hiç taviz vermedi. Şarkılarında o sıradışı sesiyle kimi zaman 'Babylon'u alaşağı etti, kimi zaman "rasta adamın ganja içerek, kıyamet gününde Jah tarafından gönderilecek kükürt taşları ve alevlerle Babylon'un yanıp kül olacağı anı beklediğini" haykırdı; kimi zaman da "Batı'da yani Babylon'da yaşayan köle çocukların, siyahların baba yurdu olan Zion'a, yani Afrika'ya geri dönüş göçünün zorunluluğunu" anlattı.

Bob Marley'in müthiş başarısının en önemli sebeplerinden biri, şarkı sözlerinde sömürge düzenine başkaldırı temalarını işlemesinin yanında, müziğinin son derece melodik olmasıydı. Bu müziğin bir diğer özelliği de, bu dünyada acı çeken halklar için çok önemli bir yeri olması ve aynı zamanda seslendiği kişilere açık kalplilikle ve anlaşılır şekilde hitap etmesiydi. Bazen Bob Marley'in Trench Town Patois'sını[2] anlamasalar da müziğinin kalp atışı her zaman insanları etkisi altına aldı. Marley'in söylediği gibi; "bu müzik seni vurduğu zaman acı hissetmezsin."

Bob Marley, ardında karısı ve Jamaika dünya güzeli de dahil değişik kadınlardan 11 çocuk, yayınlanmamış ve 25 yıldır hâlâ yayınlanmakta olan yüzlerce şarkı, bir plak şirketi, çeşitli mülkler ve milyar dolarlık bir servet bıraktı.

Mehmet Sait Benhisavi a.k.a
Ras Memo. Ed; Esin Dalay Yüksek.

[1] Yiyeceklerin saf, doğal ve topraktan gelmesi gerektiğine inanılan Rastafari beslenme anlayışı. Bitki, tahıl ve meyvelerin doğal şartlarda, toprak ve tahta kaplarda hazırlanması esasına dayanan I-tal beslenme anlayışında kırmızı et, katkı maddesi, boya, koruyucu vb kullanılmış, konserve ve kurutulmuş gıdalara yer yoktur.

[2] Jamaika Lehçesi

"Nereden gelip nereye gittiğimizi biliyoruz biz, Babylon'u bırakıp ata topraklarına gidiyoruz…"

"Müzisyen olmasam futbolcu olmak isterdim."

Boktan Bir Madde

Açık Radyo'da çeşitli vesilelerle, çeşitli programlarda, çeşitli programcı ve konuklar tarafından telaffuz edilmek üzere ayda ortalama 2-3 defa "yayında bok diyebilir miyiz?" ve benzeri talepler, yahut "program konuğu bok dedi, ne yapacağız" gibi sorular gündeme gelmektedir. Bugüne kadar Açık Radyo'da 954 kişinin, 845 program yaptığı ve 14.000'i aşkın sayıda konuğun ağırlandığı gözönüne alınırsa bu sözcüğün kullanılabileceği bağlamların miktarı ve çeşitliliği kolaylıkla tahmin edilebilir. Bu kitap vesilesiyle belirtmek isteriz ki; cümle içinde kullanan konuğun yaş ve tecrübesi ne kadar ileri olsa da, kelimenin içinde geçtiği şiir çok güzel olsa da, konuşmanın akıcılığı içinde doğal dursa, hatta fark edilmese de, edebi eserlerin içinde çokça geçse de, durumu ifade etmek için en uygun kelime o gibi görünse de, konuya dair teknik terimler içinde yer alsa da (bebek bakımı, tarım, şehir planlama vs.), pek çok şarkı sözünün en vurucu kısmını oluştursa da, yeri geldiğinde çok komik gelse de, gazete ve dergi manşetlerinde, haber ajanslarının bültenlerinde ve televizyonlarda yer alsa da, devlet erkânı ve işadamları tarafından sık sık kullanılsa da, her ne kadar hislerimize tercüman olsa da radyo yayınında bu sözcüğü telaffuz etmek uygun değildir. Hepinizden ricamız, işin bokunu çıkarmayın arkadaşlar.

Açık Radyo Yayın Kurulu (2008)

Bomba Değil Yemek

ABD'nin anayasasını imzalayanlardan James McHenry, benim büyük, büyük, büyük dedem. Yeni dünyaya tıp okumak üzere gitmiş. George Washington ile birlikte Amerikan devrimini örgütlemeye girişmiş, kongrede etkili olmuş, ABD anayasasına imza koyan kişilerden biri. Daha sonra üçüncü savaş bakanı olmuş. ABD ordusunun kurulmasından sorumlu kongrede lobicilik

yapmış ve daimî bir ordu kurulması için taraftar toplamaya çalışmış. Amerikalılar aslında bunu pek istemiyorlarmış, İngiltere'de askeriyenin ne kadar önemli bir rol oynadığı görerek buna pek yanaşmıyorlarmış ama tabii sonra kurulmuş ve ondan sonra dünyada pek çok felakete yol açmış bildiğiniz gibi.

Bizim milli marşımız Amerika'da Francis Scott Key tarafından tasarlanmıştı. Key bu marşı Baltimore'a bombalar düşerken akıl etmiş ve yazmış, Smithsonian Institute'da da bunu görebilirsiniz. Bu anlamda en 'Amerikalı' Amerikalı ben sayılabilirim ve zaten hayatımı bu korkunç eğilime karşı mücadele etmeye adadım. Askeri tarihte, bir köyde kadın, çocuk, erkek, herkesi öldürme fikrini icat eden ve Vietnam'da uygulanan her şeyi yak ve yık politikasının yaratıcısı olan kişi de benim bir akrabam. Yani 'tek tek askerlerle savaşmak yerine, git bir köyü imha et' fikrini ortaya atan kişi... Nitekim Amerika'nın esas yerlileri olan yerli Amerikalı dediğimiz ve Kızılderili tabir edilen insanları öldürmek için de bu yöntem kullanılmış.

Ben bir çocuk olarak atom bombasının nasıl tasarlandığını gördüm. Hafta sonu giderdim ve dedem telefonda generallerle tartışır, "Hanoi'ye bırakın şu bombayı artık" derdi, atom bombasından bahsediyordu. Atom bombasından önce de Tokyo'daki ateş bombasını yapmış-

Keith McHenry Açık Radyo'da.

tı. B21 bomba uçaklarının Tokyo'yu nasıl yok ettiğini gösteren fotoğrafları evinde asılı dururdu ve çok gurur duyardı bunlarla.

Jesse James Çetesinden Atalar

Aslında, iki büyük amcamın Jesse James Çetesi'nden olmasından ben çok gurur duyuyordum, ama anneannem bundan hiç bahsetmek istemezdi. 2000 yılında bana Jesse James hakkında bir kitap verdiler, ve orada da şunu keşfettim: benim büyük amcalarım Bob Ford ve onun kardeşi, Jesse James'i öldü-

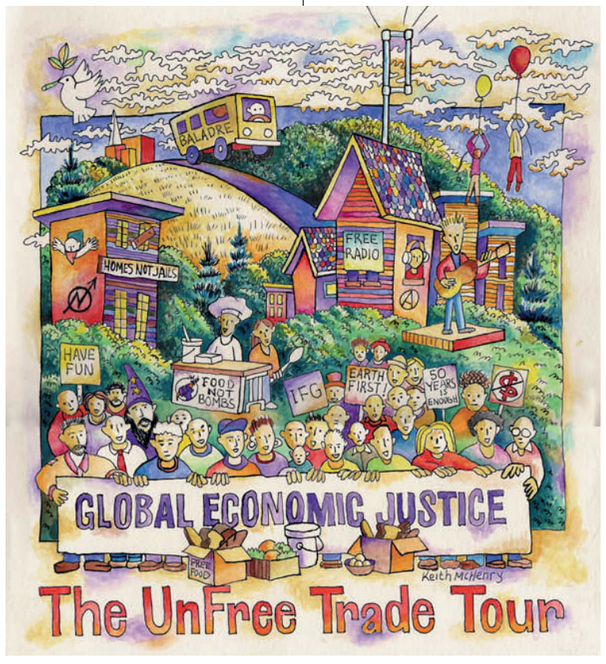

Keith McHenry'nin çizdiği kampanya afişlerinden biri.

ren kişilermiş meğer! 10 bin dolar karşılığında öldürmüşler. Anneannemin bahsettiği tek şey, onların nasıl bir Hıristiyan Radyo fanatiği hâline geldikleriydi. Houston, Teksas'ta evlerinde oturup -10 bin doları aldıktan sonra alkolik olmuşlar- Evanjelik Hıristiyan radyolarını dinleyip, bira içerlermiş. Bunlar aynı zamanda ayyaş... Sonuç olarak böyle olduğunu bu kitabı okuyunca öğrendim. Kitap 'aşağılık küçük korkaklar" diye adlandırıyor Howard'ları, ki bu da çok ünlü bir Amerikan halk şarkısıdır.

Evet, gerçekten Amerikan tarihinde bu kadar tayin edici bir rol oynamış başka bir aile bilmiyorum. Bu da aslında benim gibi sıradan insanların esasında toplumda değişiklikler yapabileceği fikrini veriyor insana. Henry David Thoreau'nun Sivil İtaatsizlik *(Civil Disobedience)* adlı kitabını okumaya başladığım zaman bir eylemci olmaya karar verdim. Thoreau gibi ben de bütün hayatım boyunca savaşa karşı oldum, Amerikan hükümetine para vermeyi reddettim. Thoreau'nun kitabını ilk okuduğumda zaten Vietnam Savaşı vardı, ondan sonra Salvador, Guatemala, Şili'deki darbe... Ondan sonra bu ülkenin ne kadar kötücül olduğunu fark ettim, vergi vermenin böyle bir kötülüğe hizmet etmek olacağına karar verdim. Onun üzerine de 'Food, Not Bombs' (Bomba Değil Yemek) şiarını ortaya attım.

Kapitalizmin Yenilgisinin İfadesi: Evsizler

Herşey Ağustos 98'de San Francisco'da başladı. Orada siyasetçiler evsiz-barksızları (homeless) belli bir yerden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Evsiz-barksız olmak onlara göre kapitalizmin yenilgisinin çok bariz bir ifadesi. Belki de bu durumda 2 milyon kişi var, eğer dünyanın en zengin ülkesi biz isek bu bizim için gerçekten saklanması gereken birşey diye düşünüyorlardı ve onları bulundukları yerden uzaklaştırmak istediler. Biz de halkın içine karışıp bildiri dağıttık, 'evsiz-barksız insanların böyle olmasının sebebi kişisel bir başarısızlık değil, ya da günahkâr oldukları için değil, toplum ve ekonomi bundan sorumlu' mesajını vermeye çalıştık. Tabii bu, politikacıları çok sıktı, bize izin gerektiğini söylediler böyle bir bildiri dağıtmak için. Hiç de böyle olmadığı ortaya çıktı sonradan, birkaç gösteriden sonra böyle bir şeyi icat etmek zorunda kaldılar sırf bizi yasaklamak için. Ondan sonra da bu izin sürecini ortadan kaldırdılar ve tabii bizi tutuklama imkânı buldular. 900 kez tutukladılar, sonunda hâkimden bir mahkeme kararı aldılar ve bunu bir komplo olarak tanımlamayı başardılar. Her tutuklanışınızda birkaç gün geçirmek zorundaydınız hapishanede ve çok ağır ithamlar ve bir yıla kadar hapiste kalmak ihtimali vardı. Sonuç olarak ömür boyu hapis tehlikesi ile karşı karşıya kaldım, 250 bin dolar tutarında kefalet ücreti gerekti, *Born On the Fourth of July* (Doğumgünü Dört Temmuz) kitabının yazarı Ron Kovic ve pek çok insan benim yardımıma koştular, serbest bırakılmam gerektiğini söylediler. Amnesty International (Uluslararası AF Örgütü) bizi fikir suçlusu saymak için bir kampanya başlattı, 'Bomba Değil Yemek' eylemcileri tutuklandığında serbest bırakılmaları için çalıştılar, o zamanki ABD başkanı Bill Clinton'a bir mektup yazdılar, o da kendilerine "Defolun!" dedi. Bill Clinton'un bürosu bize karşı son derece haşin bir eleştiri yazdı. Onları yardım kuruluşlarından aldığımız, bizi dövdüklerini gösteren videolarla teşhir

Gönüllüler işbaşında.

ettik; ev telefonlarımızı dinliyorlardı, bunları da teşhir ettik. 80'li ve 90'lı yıllarda Yurttaşlık Yasası'ndan önce işkenceye maruz kalabiliyorduk. Sürekli bizim kanunları çiğnediğimizi öne sürüyorlardı. Yoksulların sivil hakları için örgütlendiğimizi söylüyorduk biz de. Polis medyaya sık sık bir açıklama yaparak sorunun besin ve yiyecek olmadığını, bunun bir politik eylem olduğunu ve buna izin verilmeyeceğini söylüyordu.

Zamanla ABD'nin her tarafından insanlar bize katılıp kendi gruplarını kurmak istediler, çünkü bunun iyi bir direnme şekli olduğunu düşünüyorlardı. Amerika'nın pek çok şehrinde böyle birimler oluştu, sonra Kanada'ya da yayıldı. Ben hapiste iken belki 200-300 grup kuruldu. Her grup parasız vejetaryen yemek dağıtıyordu ve hiçbir sınırlama yoktu. Genellikle bu tür yemekleri almak için birtakım sınırlamalar vardır, mesela ayık olmanız gerekir, içki içmemiş olmanız gerekir vb... Bu işi yapan hiç kimse para almıyor ve bunu gönüllü yapıyor herkes. Birilerinin para almasının demokratik olmayacağına inanıyoruz. Biz şiddet karşıtıyız, ABD hükümeti yurt içindeki belli başlı terörist gruplardan biri olduğumuzu iddia etse de şiddete karşıyız. Bu kuruluşun başkanı da yok, ben kurucularından biriyim ama resmi bir lideri yok bu kuruluşun.

Bunu gönüllü yapıyor herkes...

Birilerinin para alması demokratik olmaz bizce.

Sokaktaki Sıradan İnsanlar

Mesela bir pazar yerine gidiyoruz, gün sonunda satamadıkları mallar için "zaten atacaksınız, bize verin, yoksullara dağıtalım" diyoruz. Sırbistan'da bile bu konuda başarı sağladık. Ondan sonra bunlarla sıcak vejetaryen yemekler yapıyoruz, sokakta bunları dağıtıyoruz. O sırada pankartlarımız oluyor, mesela hangi savaş varsa ona karşı pankart olabiliyor, birtakım broşürler dağıtabiliyoruz. Yoksul insanların, aç insanların olduğu yerlere gidiyoruz ve oradan geçen işçilere hitap ediyoruz, bu insanlar arasında bağ kurmaya çalışıyoruz. O sırada güncel olaylar ne ise, onlarla ilgili konuşuyoruz ve sokaktaki sıradan insanlarla ilişki kurmaya çalışıyoruz. Genellikle eylemciler hep başka eylemcilerle konuşurlar ama biz burada sıradan insanlarla konuşuyoruz ve onlara aslında neyin ne olduğunu anlattığınız zaman, paralarının yarısının askeriyeye gittiğini duyunca dehşete kapılıyorlar ve çok kaygılanıyorlar. Ayrıca başka ülkelerin insanları, kendi hükümetlerinin ABD'yi desteklediğini öğrenince

Bomba Değil Yemek!

çok şaşırıyorlar ve tepki gösteriyorlar. Mesela Malezya'da böyle bir grup var ve onlar her türlü Asya siyaseti üzerinde çalışıyorlar. Burma'da, Avustralya'da gruplarımız var, sokakta insanlarla mülteci adayları konusunda konuşuyorlar, doğrudan doğruya göçmenlerin hapishanelerden bırakılması için eylemler yürütüyorlar. Dolayısıyla dünyanın her tarafında, her yerde insanlarla konuşuyoruz. Ben de *Bomba Değil Yemek* adlı bir kitap yayınladım, bu kitapta grubun tarihçesi veriliyor ve kendi grubunuzu başlatmak istiyorsanız nasıl başlatacağınızı anlatıyor. Eh ben de iyi bir aşçıyım. Bu kitaptaki yemek tariflerini de ben yazdım zaten. Bu vejetaryen tarifler 100 kişi için, dolayısıyla evde yapmaya kalkarsanız tabii bunu 2 ya da 4 kişiye indirgemenin bir yolunu bulmanız lazım.

Korsan Mikro Radyolar

'Bomba Değil Yemek' gibi toplumun içerisinden gelen gruplar gerçekten çok önemli bir etkiye sahip. Çünkü bunlar halkın içinden geliyorlar. Çok akıllı insanlar çalışıyor, yaratıcılık gösteriyorlar ve pek çok genç de içinde yer alıyor. Protesto etmek üzere milyonlarca insanı sokaklara dökmeyi başarıyoruz. Sanırım bu nihai olarak Demokratları da, Cumhuriyetçileri de geride bırakacak bir hareket olacak. Tabii Irak'ta bir nükleer savaşa yol açmadığımız takdirde, demokratik bir ülkeye, gerçekten demokratik bir ülkeye dönüşeceğimize inanıyorum. Korsan radyolarımız var, çok az verici gücü olan, kanun dışı yüzlerce radyo var ve insanlar bunları çok dinliyorlar. 100 Watt'ın altında tutuyorduk, şimdi bir kanun var, ne olursa olsun kanun dışı sayılabiliyorsunuz, bu bakımdan bu tarz direniş çok pozitif Amerika'da. Bakanlıkların ve medyanın size söylediğinin aksine ekonomi de çöküyor, dolayısıyla insanların kaybedecekleri çok az şey var ve pek çok Amerikalı için umarsız bir durum. Pek çok genç insan için iş olanağı yok, dolayısıyla onların risk alma yeteneği artıyor, onların ciddiyeti ve bağlanmaları, taahhütleri giderek önem kazanıyor. Amerika'daki şirketler grubuna karşı ciddi bir meydan okumaya giriyorlar. Seattle'deki olaylardan bu yana olanlara bakacak olursanız ABD hükümetinin bu protestolara son vermesi pek de kolay görünmüyor. Bunun olması için ekonominin gerçekten çok iyiye dönüşmesi lazım, Vietnam'daki gibi bir durumun olmaması lazım. Şimdi kapitalizm ile insan hakları arasında bir mücadele var ve kapitalizm bu şekilde var olmaya devam ettikçe insanlar buna gerçekten karşı koyacaklar. Bunun siyasi, ekonomik ve bir de çevresel yanı var. Şiddete karşı pek çok grup tıpkı 'Bomba Değil Yemek' gibi, sıradan Amerikalılar arasında da çok taraftar kazanıyor, çünkü artık her şeyin şiddetle çözülmesinden bıktı usandı insanlar.

Ne Yaptığımızı Anlamıyorlar

Bu toplumsal hareketler gerçekten çok büyük hareketler. İnternet'in kullanılması, web sitelerinin kullanılması bizi çok daha yaklaştırıyor birbirimize, bunun sonucunda da taktikler ve fikirler yaygınlaşıyor. Bir şekilde web sitelerinin tek ortak dili İngilizce hâline geldi, eylemci topluluk açısından da bu bir avantaj oldu, çünkü insanlar birbirleri ile alışverişe girebiliyorlar, birbirlerinin medyasında ne olduğunu görüyorlar, anlayabiliyorlar ve yeni fikirler alıyorlar. Kapitalizme direnme konusunda çok yeni ve yaratıcı şeyler gelişiyor. Mesela, 'Bomba Değil Yemek' hareketi ile Irak'ın istilasından önce, yüzlerce şehirde protestolar yapıldı dünyanın her tarafında ve 15 milyon kişi bir seferde sokağa dökülebildi. Zannederim böyle birkaç ay içerisinde bir seferberlik daha önce hiç mümkün olmamıştı. İnternet'i kullanmadan önce böyle olamıyordu. Genç insanların da gözü korkmuyor bu tarz medyadan, nasıl kullanacaklarını gayet iyi biliyorlar. Amerika'da iktidarı elinde bulunduranlar bence çıplak imparatorlar gibiler; ülkelerinde, dünyada ne olup bittiğinin farkında değiller. Hiçbiri bizim ne yaptığımızı göremiyorlar, ben de vergi ödemediğim için hapiste değilsem herhalde bu yüzdendir. Çünkü bir bakıma kör bunlar, birşeyler yaptığımızı görüyorlar ama tam ne yaptığımızı anlamıyorlar, bunu durdurmaya değer mi anlamıyorlar.

Humus (100 kişilik)
Gerekli Araçlar: 45 litrelik, kocaman karıştırma kabı
Pişme Süresi: 2 Saat
Hazırlama Süresi: 2 Saat

9 kilo haşlanmış nohut
3 yemek kaşığı tuz
20 bardak tahin
50 limonun suyu
2 baş sarımsak (doğranmış)
27 litre su

Tercihe Göre:

10 bardak doğranmış maydanoz
4 bardak küp şeklinde doğranmış domates
1-2 bardak susam yağı

Nohutları akşamdan ıslatın. (Not: Suda şişecekleri için kabın sadece yarısını dolduracak kadar nohutun üzerine aldığı kadar su koymak gerekiyor) Suyunu süzdükten sonra nohutları 45 litrelik bir tencereye alın, 6 litre su ve 3 yemek kaşığı tuz ekleyin. Kaynayana kadar yüksek ateşte pişirin. En az bir saat (nohutlar elde kolayca ezilecek hale gelene kadar) kısık ateşte pişirmeye devam edin. Büyük bir karıştırma kabında tüm malzemeleri karıştırarak iyice ezin. Alternatif olarak tüm malzemeleri bir mutfak robotunda pürüzsüz hale gelene kadar çevirebilirsiniz. Arzu edilen krema kıvamına ulaşmak için gerektiği kadar su eklemeyi unutmayın. Güzeeel... Pita ekmeği arasında; soya filizi, doğranmış salatalık ve marulla sandviç yapabilir ya da doğranmış taze sebzeler için *'dip'* olarak servis edebilirsiniz. Eğer *'dip'* olarak kullanacaksanız servis yapmadan önce üzerinde bir parça zeytinyağı gezdirip kırmızı pul biber serpin.[1]

Keith McHenry ile söyleşiden. Çev; Nur Deriş Ottoman
Pr, Açık Gazete
Yt, 25 Mayıs 2004.

Kaynak:
www. foodnotbombs.com

[1] Keith Mc Henry; *Food Not Bombs,* Tucson: Sharp Press, 2002.

Borges, Jorge Luis

Çok sayıda yazarın üslûbunu, tekniğini ve edebiyat hakkındaki düşüncelerini neredeyse tek başına değiştirmiş Arjantinli şair, öykü ve deneme yazarı. Doğum: 24 Ağustos 1899, Buenos Aires, Arjantin. Ölüm: 14 Haziran 1986, Cenevre, İsviçre.

1899 Doğum yılı. Birkaç ay önce Lolita'nın yazarı Vladimir Nabokov da, St.Petersburg´da doğdu. İkisinin de hayatında İsviçre önemli yer tutar.

Buenos Aires Doğduğu, 1. Dünya Savaşı nedeniyle terk ettiği, 1921'de yeniden döndüğü, 1938'de dokuz yıl boyunca kütüphane memurluğu yaptığı, 1946'da Juan Peron'un iktidara gelişiyle kütüphanedeki işinden atıldığı, Peron 1955'te devrilince Arjantin Ulusal Kütüphanesi'nin müdürlüğüne getirildiği şehir.

Jorge Guillermo Borges Babası. Avukat ve psikoloji öğretmeni. Borges'e 'Zenon'un Paradoksları'nı[1] bir satranç tahtasında anlatarak ilk felsefe dersini veren kişi.

Sokakta dolaşırken yanına yaklaşan gazeteci sorar:"Siz Borges misiniz?" Yanıt verir: "Bazen..."

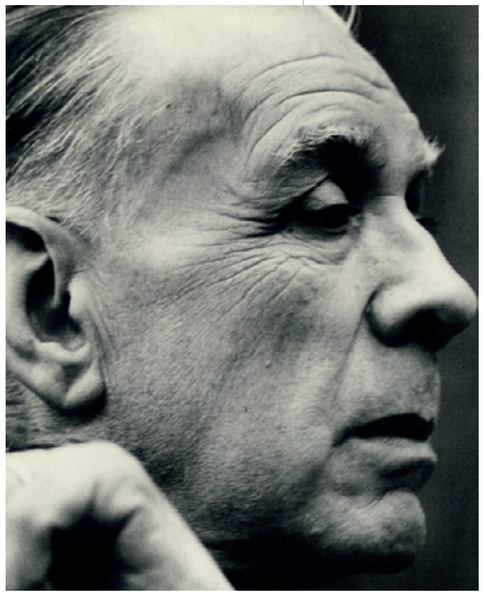

Jorge Luis Borges, *1899-1986.*

Leonora Acevedo de Borges Annesi. Arjantin'in 'özgürlük' tarihinde önemli yeri olan bir aileden geliyordu. 99 yaşına kadar yaşadı ve Borges ile dünyayı dolaştı.

Palermo Çocukluğunun geçtiği Buenos Aires'in kuzey banliyösü. Vahşi adamlarla 'diri' kadınların tango yaptığı kabareleri; intikam, bıçak dövüşleri ve 'gaucho'lar[2] ile 'kavrulmuş' ateşli hikâyelerin anlatıldığı renkli sokakları ve genelevleriyle, Borges'in ilk ürünlerinin çoğunun ilham kaynağı.

1923 İlk şiir kitabı *Fervor de Buenos Aires*'in *(Buenos Aires Humması)* yayınlandığı yıl.

1933 – 1934 En ünlü eserlerinden biri olan *Historia Universal de la Infamia*'nın *(Alçaklığın Evrensel Tarihi)* yayınlandığı yıl.

1961 Samuel Beckett'le birlikte Formenter Ödülü'nü kazandığı yıl. Bu aynı zamanda ödülün ilk kez verildiği yıldır ve Borges ödülü kazanan ilk yazardır.

H. Bustos Domecq Adolfo Bioy Casares'le birlikte yazdığı dedektif hikâyelerinde kullandığı takma isim. *Seis Problemas Para Don Isidro, (Don İsidro İçin Altı Problem)*, 1942.

Alef İbraniceye ve Kabala'ya duyduğu ilgiden dolayı bu ismi verdiği kitap. 1949'da yayınlandı.

Yedi Gece Düşlerin, düşüncelerin, söylencelerin atlasında Büyük İskender'den Harun Reşid'e, Vergilius'tan Shakespeare'e, Dante'den Freud'a, Cervantes'ten Marco Polo'ya uzanan bir anlatı yolculuğu... (Kitabın arka kapağından)

Babil Kitaplığı Franco Maria Ricci'nin editörlüğünde Borges tarafından hazırlanan fantastik edebiyat dizisi. Dizinin adı Borges'in aynı isimli hikâyesinden alındı. 1975-1985 yılları arasında yayınlandı ve şimdiden bir edebiyat klasiği sayılıyor. Tamamı Dost Kitabevi Yayınları tarafından Türkçe'ye çevrildi. Bu diziden seçilmiş 19 öykü Açık Radyo'nun 14. yayın döneminde "Amma Hikâye!" programında seslendirildi.

Kum Kitabı 1975'te yazdığı son öykü kitabı. Bu kitabın yazıldığı yıllarda neredeyse tümüyle kör olan Borges, tüm öyküleri kafasında oluşturup sekreteri Maria Kodama'ya dikte ettirerek yazdı.

Obur Okur Babil Kitaplığı dizisinin editörü Franco Maria Ricci'nin Borges için yaptığı tanımlama.

Maria Kodama Sekreteri. Sonradan eşi. Evlendikten kısa bir süre sonra Borges karaciğer kanserine yenik düştü.

Cenevre I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde (1914) ailesiyle göç ettiği, çeşitli şehirlerde yaşadıktan sonra döndüğü ve 14 Haziran 1986'da, 86 yaşında öldüğü şehir.

Son Kelam Borges Buenos Aires sokaklarında dolaşırken yanına yaklaşan bir gazeteci sorar; "Siz Borges misiniz?" Borges'in yanıtı çok kısadır: "Bazen...".

Göksenin Göksel

[1] Zenon'un paradoksları: Parmenides'in felsefi doktrinini, çoğulluk ve değişimin algılarımızın tersine, var olmadığını ve özellikle de hareketin sadece bir illüzyondan ibaret olduğunu desteklemek amacıyla Elealı Zenon tarafından ortaya atılmış paradokslardır.

[2] Güney Amerika'da 'kovboy' anlamında kullanılır.

Bosna Günlüğü

“27 Kasım Pazartesi. Uyumaya hazırlanırken oldukça üşüyorum. Elektrik yok. Aynı savaş içinde geçen son iki senede olduğu gibi. Su da yok, gaz da... Ama bunlar yüzünden moral bozmaya gerek yok. Dün olan bir olayı günlüğüme yazmalıydım. Çok anlamlı ve sembolik bir olay. Dün akşam ellerinde çantaları işten dönen iki ortayaşlı adam Alipaşa Napolyen’in C Blokunun yanında Gette caddesinin yanındaki büyük otoparktan geçiyorlardı. Devasa apartman bloklarının camlarındaki görüntü onlara umut veriyordu. Ama otoparkın görüntüsü acıklı, trajik Saraybosna gerçeğine tıpatıp uyuyordu. Çöp dağları, yanmış arabalar, savaşın yıkımı, üzücü görünümü ve küçük düşürücü yaşam koşulları. 4 yıl böyle geçmişti.”

Pr; Bosna Günlüğü
Yt; 1995.

Boynuzlu

1950’den sonra, tramvayların yetmezliği çerçevesinde aranan yeni çözümlerden biri olarak ‘Troleybüs’ gündeme geldi. Özellikle enerji kaynağı açısından dışarıya fazla bağımlılığı olmayacağı için, elektrikle çalışan, ray sistemi kullanmayarak daha esnek hareket olanağı taşıyan bu çözüm oldukça çekici görünüyordu. 1957 yılında İtalyan ‘Ansaldo San Giorgio’ firmasına

Galata Köprüsü’nde troleybüs, *1930.*

hem sistemin kurulması hem de araçların sağlanması için sipariş verildi. Tesislerin kurulması ve ilk araçların gelmesi ile 27 Mayıs 1961’de Topkapı–Eminönü arasında ilk hat hizmete girdi. Sadece Avrupa yakasında olmak üzere 45 km hat, 6 kuvvet merkezi ve 100 araç, 70 milyon liraya mal oldu. Garajları Topkapı ve Şişli idi. İtalya’dan alınan araçlardan başka, bizim mühendis ve işçilerimiz de bir troleybüs imal ettiler. ‘Tosun’ adı verilen bu araç da 1968’den sonra hizmete girdi.

Araçlar, aslında otobüs şasi ve karoseri ile imal edilmişlerdi, ancak elektrik motoru ile ve 400 volt üzeri düz akımla çalışıyorlardı. Elektrik havai hattan, 2 arşe aracılığı ile sağlanıyordu. Araçların çeşitli bölümleri çeşitli İtalyan firmaları tarafından imal edilmişti ve karoser Alfa Romeo yapımı idi. Ahşap –parlak formika– oldukça ergonomik

Eminönü Meydanı, *1960’lar.*

“Boynuzlu.”

tasarımlı oturma yerleri vardı ve şoför yanında yan yana yer alan dört koltuk en keyifli yerlerdi. Motorlar son derece sessiz ve güçlü idi; Dolmabahçe’den Gümüşsuyu’na veya Şişhane’den Tünel’e çıkarken -bu yönde trafik vardı o zamanlar- tüm diğer otobüsleri sollayabilirlerdi ve bu şoförleri için özel bir keyif olurdu. Ancak bu araçların, İstanbul gibi çok inişli yokuşlu dönüşlü bir kent için son derece uygunsuz bir arşe sistemi vardı. Bu akım aktarım sistemi, herhalde çıkarttığı sürekli sorunlara dayanarak ‘boynuz’ lakabını almış, halk arasında troleybüsler ‘boynuzlu’ olarak adlandırılır olmuştu. Gerçekten de tramvaylardan ve başka troleybüs sistemlerinden farklı olarak iki arşe, uçlarındaki oluklu rulmanlar aracılığı ile ayrı tellere değerdi. Ve âni manevralarda, dönüşlerde, frenlerde, hat kavşaklarında, hatta bazen nedensizce boynuzlardan biri, oldukça da gürültü çıkararak telinden çıkardı...

O zaman şoför aracı durdurur, uzun uzun özel el frenini kurar, kapılar açılır, aracın arkasına geçilir, çıkan boynuzun esnek ipi çekilip arşe maharetle yeniden tele oturtulur, yeniden araca binilir ve yola çıkılırdı. Bu işi çok ender olarak da meraklı, boynuz uzmanı olmuş biletçiler yapardı ama belki de resmi olarak buna yetkili değildiler. Bu işlem bazen yolcuları eğlendiriyor olsa da, karda kışta yağmurda herhalde şoförün hiç hoşuna gitmez, hele aracın

arkasında mahsur kalan otomobil sürücülerini çileden çıkartırdı.

Akülerine Para Yetmemişti

Troleybüsler son derece özgün ‘makinelerdi’; debriyaj ve gaz pedalları bulunmuyordu. Gaz pedalı yerine bir ‘reosta’ –akım geçişini ayarlayan ve hızı artıran– pedalı vardı. Ayak fren pedalının yanı sıra, ileri geri hareketlerle kurulan ve özel bir ses çıkartan ilginç bir el freni de bulunuyordu. Ön paneldeki kullanıldığına hiç tanık olunmayan iki tuhaf koldan biri ‘geri vites’, diğeri ise akımı ters veren çok özel bir kazıklayıcı frendi.

Tellerin kavşaklarında, aracın nasıl şoförün istediği yöne gideceği de ayrı bir merak konusuydu. Kavşak öncesinde, telde asılı, yarısı kırmızı yarısı beyaz bir üçgene göre, ‘gaz verilerek’ gidilirse belli bir yöne, yoksa diğer yöne gidiliyordu. Bu gibi ilginç bilgileri şoförden öğrenmek mümkündü. Gerçi ‘Şoförle konuşmak yasak’tı ama o trafikte, bir boynuzlunun şoförünün gerçekten arkadaşlığa gereksinimi oluyordu…

1980 civarında ülkedeki enerji dar boğazı nedeni ile her gün elektrik kısıntıları ortaya çıkınca troleybüsler zaten düşük olan verimlerini daha da yitirdiler. Hele beklenmedik elektrik arızaları ile yollarda kalıp yolcuları sefil etmeye başlayınca, daha da kötüsü uzun ve hareketsiz katarlar oluşturarak zaten yetersiz olan yolları tıkamaya başlayınca, sonları geldi.

Aslında troleybüslerin en az bir saat yetebilen ve kilometrelerce yol yapmalarını sağlayan aküleri de bulunuyordu ama ekonomik nedenlerle alınamamış veya takılamamış veya bakılamamıştı. Artık oldukça yaşlandıkları gerçeği de göz önüne alınınca önce seferler azaltıldı, 16 Temmuz 1984 tarihinde ise tamamen kaldırıldı.

İlginçtir ki troleybüslerin pek çoğu İzmir Belediyesine (ESHOT) satıldı ve orada daha uzun yıllar, hem de İstanbul’a göre çok daha verimli olarak hizmet gördüler. **(Bkz; Otobüs, Chicago Gerçeküstücüleri)**

Mustafa Ş. Şenocak
www.acikradyo.com.tr
12 Haziran 2002.

Bozlak

Bir feryattır efendim. Bozlak bir bağırtıdır, yüreğini dışarıya atmaktır. Bozlağın anlamı budur. İçinden geldiği gibi bağırır, söyler. Ölçüsüzdür. İçinden geldiği gibi söylenen bir havadır bozlak. Ölçüsü yoktur. Aşk dokunsa da yıpratmaz, incitmez. Aşk uyarıcıdır. İnsanın yüreği uyandığında, insan kendine gelir. Ben bu çerçevede söylemeyi

Neşet Ertaş.

daha uygun buluyorum. Acı da söylense, aşkla söylendiğinde dokunmaz, hissettirir. “Söyleyecek söz çok ama sarfedecek yer yok” derdi bana rahmetli babam. Duygusuz söz, aşksız söz, tuzsuz aşa benzer, içe sinmez. Aşk ile duygu ile insanlarımızı eğletmeye çalışıyorum, saygım çerçevesi içinde.

Neşet Ertaş ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 07 Ağustos 2006.

Bu Şimdi Caz mı?

Ragtime

“Amerika acaba ‘Ragtime’ denilen müziğin etkisi altında kalarak zenci ruhuna yenik mi düşüyor? Eğer böyle bir millî felakete doğru bir temayül varsa, herkesin dikkati bu yanlışa çekilmeli, giderek artan tehlikeyi önleyici ciddi tedbirler alınmalıdır… tabii eğer çoktan geç kalınmadıysa! Amerikan ‘Ragtime’ müziği, zenci türünün ilkel ahlakı ve fazilet anlayışının ne kadar kısıtlı olduğunun bir simgesidir.”
New York Herald, 1913

“Ragtime caz müziğinin direkt öncüsüydü.”
Ken Burns, *Jazz, A History of America’s Music*

Swing

“(Caz dinlerken) bir eşeğin anırması veya dev bir kurbağanın ciyaklaması gibi gürültüler, feryatlar, iniltiler duyulmakta. Deliliğin bu hakaretâmiz karmaşası, aynı zamanda zonklayan bir ritme ayak uydurmakta. İnsan bu inlemelere sadece birkaç dakika bile kulak verse, ister istemez, elinde koca bir cinsellik organı olan damızlık bir adamın, aklı fikri oynaşta bir dolu deliden oluşan bir orkestrayı yönettiğini hayal edebilir. Devasa bir bas İngilizce sözcükler geğirirken, yabani bir boru kulakları delercesine inletir ortalığı; çıldırmış bir devenin çığlığı gibi âdeta; öte yandan bir davul tekdüze dövülüp durur. (…) Soysuzların müziği nihayet sağır eden bir gümbürtüyle sona erer… sanki gökyüzünden dünyaya koskoca bir çömlek fırlatılmış gibi…”
Maxim Gorki, *Zevksizlerin Müziği, Pravda,* 1928

“Illinois Gözetim Kurulu’na göre, caz orkestralarının hastalıklı, sinir bozucu, şehvet duygularını kabartan müziği yüzünden yüzlerce Amerikalı genç kız ahlaki bir çöküş yaşamak üzere. Kurulun temsilcileri, son iki yılda, sadece Chicago’da 1000 genç kızın caz müziğinin pençesine

Hiçbir anlamı olmayan garip akorlar… Bebop'ta ne akılda kalan bir melodi, ne de dans edilecek bir ritm var!" - Satchmo

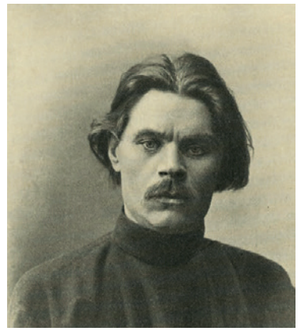

"Caz dinlerken bir eşeğin anırması veya dev bir kurbağanın ciyaklaması gibi gürültüler, feryatlar, iniltiler duyulmakta."
Maksim Gorki,
1868-1936.

"Caz plaklarını tersten çalıyorum, böylesi kulağa daha hoş geliyor." Thomas Alva Edison,
1847-1931.

"Çin müziği." Cab Calloway,
1907-1994.

düşmesine tanık olmuşlardır."
(*New York American*, Chicago, 1923)
Ken Burns, *Jazz, A History of America's Music*

"Caz plaklarını tersten çalıyorum, böylesi kulağa daha hoş geliyor."
Thomas Edison, gramofonun mucidi

"(…) Swing tarzı caz milyonlarca dansçıyı cezbetmiştir. Swing Dönemi, aynı zamanda, pek çok mükemmel 'big band' üretmiştir ve bu gruplarda çalan kimi solistler de modern cazın gelişiminde etkin rol oynamışlardır."
Mark C. Gridley, *Jazz Styles, History & Analysis, 9th edition*

Bebop

"Hiçbir anlamı olmayan garip akorlar….*(Bebop'ta)* ne akılda kalan bir melodi, ne de dans edilebilecek bir ritm var!"
Louis Armstrong, trompetçi

"Bebop, müziği 20 yıl geriletti."
Tommy Dorsey, tromboncu

"Çin müziği."
Cab Calloway, şarkıcı

"Bebop, kendinden sonraki 40 yıl boyunca caz müziğinin en esaslı sistemi oldu. 1990'larda bile müzisyenler, gençleri bebop çalabilme yeteneklerine göre değerlendirdiler. Bu stile hâkim olmak, caz doğaçlamacısı olma yeterliliği için bir temel kabul edildi."
Mark C. Gridley, *Jazz Styles, History & Analysis, 9th edition*

Free jazz

"Bir şey kulağa kötü geliyorsa, kendine saygısı olan biri bunu aynen böyle söyleyebilmeli. (Free Jazz) benim kulağıma kötü geliyor ve ben bu müziği dinlemeyeceğim!"
Miles Davis, trompetçi, besteci

"Coleman'ı (Ornette) sarhoş da dinledim, ayık da. Her iki durumda da anlayamadım."
Roy Eldridge, trompetçi

"Coleman'ın (Ornette) yaptığı kötü bir şey… Caz, öncelikle herkesin anlayacağı bir hikâye anlatmalıdır."
Thelonious Monk, piyanist, besteci

"Free Jazz, bebop'ın katı kalıplarını kırdı… Hiçbir zaman popüler olmadı ama (sayesinde) çağdaş cazın ufku genişledi."
John Fordham; *Jazz*

Fusion

"Bence caz heyecanlandırmalı, coşturmalıdır ama bu *(Bitches Brew)* kesinlikle böyle bir albüm değil."
Clark Terry, trompetçi

"Belli ki Columbia'daki patronları, Davis'i (Miles), 'ya çok satanlar listesine girecek bir plak yaparsın ya da ……" diye tehdit etmişler: Miles'ın cevabı *Bitches Brew* oldu."
(John Litweiler , caz yazarı)
Brian Harker, *Jazz an American Journey*

"*(Bitches Brew)* gelmiş geçmiş en devrimci caz albümü!"
Downbeat Dergisi, 1999

"Miles Davis'in *Bitches Brew* albümü fusion'ı başlatan tarihî bir albümdü."
Ken Burns, *Jazz, A History of America's Music*

"Jazz-rock fusion 1970'lerde en etkin caz akımı oldu ve 80'ler ve 90'larda müzik piyasasının büyük bir bölümünde ana-akım popüler müzik olarak tanımlanan pek çok stili üretti."
Mark C. Gridley, *Jazz Styles, History & Analysis, 9th edition*

Der; Seda Binbaşgil

Buz Gibi...

"Eğer birkaç yıl önce sorsaydınız, Arktik'te tüm buzun 2100'de, hadi bilemediniz 2070'de biteceğini söylerdim size. Ancak, artık 2030 tarihinin gayet gerçekçi olduğunu düşünüyorum. Burası bizim ömrümüz içinde muhtemelen, çocuklarımızın ömür süresi içindeyse kesinlikle bambaşka bir yer olacak… Gerçekten şaşırtıcı: Uçurumdan yuvarlanıp gitti ve hâlâ buz kaybediyoruz."
Dr. Mark Serreze

ABD Kar ve Buz Veri Merkezi'nde buz ve buzul uzmanı. Sadece bir hafta içinde Kuzey Kutup Bölgesinde İngiltere'nin iki katı kadar buzun eriyip gitmiş olmasını yorumluyor.[1]

Günün Sözü
www.acikradyo.com.tr
04 Eylül 2007

"Kuzey Kutup Bölgesi, ömrümüz içinde muhtemelen, çocuklarımızın ömrü içindeyse kesinlikle bambaşka bir yer olacak…Gerçekten şaşırtıcı: Uçurumdan yuvarlanıp gitti ve hâlâ buz yitiriyoruz."

[1] David Adam; "Loss of Arctic Ice Leaves Experts Stunned" The Guardian Online, 04 Eylül 2007
www.guardian.co.uk

Bülent Arel

Türkiye'nin ilk elektronik müzik bestecisi ve elektronik müzik akımının dünyadaki öncülerinden Bülent Arel 1918'de doğdu. Röntgen mütehassısı olan babası Dr. Sırrı Reşit, Arabistan çöllerinde, Cemal Paşa'nın ordusunda görevliyken deve sırtında taşınabilen bir portatif röntgen cihazı icat etmiş. Milli Mücadele sırasında Dr. Sırrı Reşit'in, Kütahya, Eskişehir, Afyon seyyar hastanelerinde cerrah iken, ağır yaralı askerlere mecburen 'reconstructive cerrahi' uyguladığı biliniyor. Biraz asabi biriymiş. Hatta kızınca duvardaki sineği bile silahını çekip vururmuş.

Annesi Müzdan, Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nin 1 numaralı öğrencisi. Feyhaman Duran atölyesindendi. Ekspresyonizmi tercih ettiğini söylüyordu bir gazete röportajında. Paşazade, evdeki matmazelden Fransızca öğrenmişti. Aile yazın Büyükada'da, kışın Şişli'de yaşıyordu.

Bülent, İzmir yangınını, Rumların rıhtımdan denize dökülüşlerini hatırlıyordu. Ama annesiyle babasının birlikte yaşadıklarını hatırlamıyordu, o çok küçükken ayrılmışlardı. Evde bir sürü kadın vardı. Anne, anneanne, teyze, kuzenler. Kimi keman, kimi piyano çalıyordu; evde hep müzik vardı. En çok annesini değil, onu büyüten dadısını seviyordu. Üvey babası Sâfi Arel'i baba biliyor, onun soyadını taşıyordu.

En büyük tutkusu uçaklardı. Küçükken de büyüdüğünde de model uçaklar yapıyor, onları uçuruyordu. Hayatının sonuna doğru ise çocukluk düşü gerçekleşecek ve pilot ehliyeti alıp New York-Long Island semalarında uçacaktı.

Chopin'in Hayatı

Şişli'deki evin çatı katında radyoları bozup yapmakla uğraşırdı. Kitaplara bakarak pille işleyen bir pikap bile yapmıştı. *Chopin'in Hayatı* filmini seyrettikten sonra ciddi olarak piyanist-besteci olmaya karar verdi. Önce Galatasaray, sonra babasının işi dolayısıyla Ankara Taş Mektep, ardından Bursa Lisesi. Uçak mühendisliği, felsefe ya da hukuk arasında bocalarken sonunda 1940'ta Ankara Devlet Konservatuarı... Necil Kazım Akses kompozisyon, Ferhunde Erkin piyano, Ernst Praetorius

Bülent Arel,
1919-1990.

orkestra şefliği öğretmeni, Eduard Zuckmayer ise akıl hocasıydı.

1947 yılında parlak bir mezuniyet yaşandı. Ancak, Paris'e gönderilen Bülent değil, Nevit Kodallı oldu.

1948'de evlendi. 1949'da baba oldu. Ankara'dan İstanbul'a sürgündü. Yeşilköy Pansiyonlu İlkokulu'nda Dame Ninette de Valois'nın kurduğu bale okulunda müzik öğretmenliği ve bale piyanistliği yaptı. Sonra Ankara'ya döndü, ikinci defa evlendi ve arka arkaya iki çocuğu daha oldu.

1952 yılında Bülent ve Rahşan Ecevit, Rasin ve Zerrin Arsebük ile Bülent ve Selma Arel, Helikon Derneğini kurdular. 1953'te Helikon Yaylı Sazlar Orkestrası kuruldu. Şef, Bülent Arel'di. Orkestra hem barok hem de çağdaş yapıtlar yorumlamasıyla tanındı.

1957'de Ankara Radyosu Müzik Yayınları Şefliğine atandı. İlhan Mimaroğlu'na göre Türkiye Radyoları, Arel'in yönetiminde müzik yayıncılığının altın çağını yaşamıştı.

Çığır Açan Bir Yapıt

19 Ocak 1958 akşamı Ankara Müzik Festivali kapsamında Milli Kütüphane'de Helikon Kuarteti konseri gerçekleştirildi. Konserin sürprizi Arel'in 'Kuartet ve Elektronik Frekansmetresi için Müzik' adlı çığır açan yapıtıydı.

Gerisi çorap söküğü gibi geldi. Rockefeller bursu ile New York'ta yeni kurulan Columbia-Princeton Electronic Music Center'da

Vladimir Ussachevsky, Otto Luehning, Milton Babbitt gibi öncülerle işbirliği içinde çalıştı. Bir yandan Edgar Varèse'in 'Déserts' adlı eserinin elektronik kısmını yeniden yaparken, kendi çalışmaları da tam gaz sürmekteydi.

9 Mayıs 1961 günü McMillin Tiyatrosu'nda, Columbia-Princeton Electronic Music Center'ın ilk ürünlerinin sergilendiği tarihî konseri verdi. Jonathan Cott, daha sonra bu konser hakkındaki yazısında "Türk bestecisi Bülent Arel'in Stereo Electronic Music No.1 adlı eseri bir başeser görünümündedir" diyecekti..

Gece gündüz çalışarak birbiri ardına 'Fragment' (1960), 'Music for a Sacred Service: Prelude and Postlude' (1961), 'Wall Street Impressions' (1961) gibi eserleri ve daha birçoğunu yarattı.

Mecburi Dönüş

Bir süre sonra, vizesi uzatılamadığından Türkiye'ye mecburi dönüş yaptı. Üç yıl Ankara'da elektronik müzikten ayrı kaldı, bir bocalama dönemi yaşadı. 1965'te tekrar Amerika'ya döndü ve bu kez Yale Üniversitesi'nde bir elektronik müzik stüdyosu kurdu. Mimi Garrard Dans Tiyatrosu için bestelediği 1968-1969 ve 1973 tarihli 'Mimiana I - Flux', 'Mimiana II - Frieze', 'Mimiana III - Six & Seven' ile yepyeni bir ortama adım attı. Columbia-Princeton Electronic Music Center'ın 10. yıl kutlamaları için ısmarlanan 'Stereo Electronic Music No.2' (1970) ile yine müzikte yeni bir çığır açtı.

1971 yılında Yale'den, New York Eyalet Üniversitesi Stony Brook kampüsünde yeni kurulan Müzik Bölümü'ne Elektronik Müzik Stüdyosu kurmak üzere davet aldı. Bu dönemde hayatında öğretmenliğe ayrılan zaman, gitgide artan sağlık sorunları, dört evliliğin yorgunluğu, sayısız aşkın heyecanları, nefret ve aşk gelgitleri arasında yaşanan vatan hasreti, üç çocuğun sorumluğunu doğru dürüst üstlenememek ve vicdan azabı bir aradaydı.

1971'den 24 Kasım 1990'daki ölümüne kadar geçen zaman dilimi içinde dört eser daha yarattı:

'Out of Into', 1972
'Mimiana III', 1973
'Fantasy and Dance for Five Viols and Tape' (Judith Davidoff ve Viol Topluluğu için), 1974 'Rounding', 1985

Filiz Ali

Bülent Tanör

Anayasa ve İnsan Hakları Hukuku uzmanı olarak Paris X, Dijon, Cenevre ve İstanbul Hukuk Fakültelerinde öğretim üyeliği, İstanbul Hukuk Fakültesi'nin Anayasa Hukuku Anabilim Dalında profesörlük görevlerinde bulunan Bülent Tanör, 3 Eylül 1940'ta İstanbul'da doğdu, 28 Kasım 2002 tarihinde kansere yenik düşerek aramızdan ayrıldı. Ortaöğrenimini 1959'da Galatasaray Lisesi'nde ve yüksek öğrenimini 1963'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Aynı yıl Anayasa Kürsüsünde asistan olarak akademik kariyere başladı. 1969 yılında doktor olan Tanör, 12 Mart 1971'de üniversiteden uzaklaştırıldı. Bu uzaklaştırma kararına karşı Danıştay'a açtığı davayı kazandı, lâkin İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki görevine dönmesi yıllarını aldı. 1975 yılında Danıştay kararıyla geri döndü. 1977'de doçent oldu. 1983 yılında bu sefer de 1402 sayılı yasa gereğince üniversiteden uzaklaştırıldı. Bu sefer, davasının sonuçlanması tam yedi yıl aldı. 1983 ile 1990 yılları arasında Paris X, Dijon ve Cenevre Üniversitelerinde 'Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler' dersleri verdi. 1990'da yine Danıştay kararıyla İstanbul Üniversitesi'ne döndü.

Tanör, bir akademisyen, entelektüel ve yazar olarak Türkiye'nin önüne geniş ufuklar açmış, dostlarında,

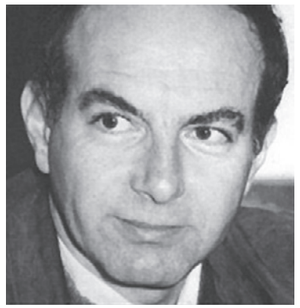

Bülent Tanör, *1940-2002.*

öğrencilerinde, okurlarında silinmez izler bırakmış bir bilim adamıydı. Yıldırım Türker'in, 5 Ocak 2004 tarihli *Radikal* gazetesindeki köşesinde yayınlanmış yazısında ifade etmiş olduğu gibi, "Fikirlerini paylaşmayan nice insanın da derin saygısını kazanmasının nedeni, kendi olarak, kendi kalarak, inatla, son nefesine kadar hukuka olan inancını sürdürmesiydi. Dürüstlüğü, araştırmacılığı ve etik bütünselliğiyle etrafına göz kamaştırıcı bir ışık yayıyordu. Çok değerli, çok çalışkan bir hukukçuydu. Ama en önemlisi, bilimsel dile katabildiği 'heves'ti. O büyülü kelime. Frost'un şiirinde dediği gibi "dünyayla bir âşık dalaşına girmişti". Yakın dostu Yücel Sayman, henüz yayınlanmamış bir yazısında bu yanını şöyle anlatıyor:

"'Keyif', Bülent'in bilimsellikte, araştırırken, okurken, anlatırken, yazarken, mavi yolculukta yine okurken, yazarken, yarışmalar ve ödüller düzenlerken, anıları kendisiyle de dalga geçerek aktarırken; dostlarını bir araya getiren yemekleri, gezileri yaşarken, bulunduğu her yeri ve her anı 'işe yarar' kılmak için çaba harcarken duymak istediği ve duyduğunda mutlu olduğu, sonra bunu başkalarıyla paylaşırken bir kere daha duyduğu ve yine mutlu olduğu bir duygudur. Gerçekten de Bülent Tanör, ardında kalanlara tevazu, zarafet ve adalet duygusuyla örülmüş pırıl pırıl bir 'heves' bıraktı. Kendisine hiç iltimas geçmeyen mizah duygusu, egemenlik alanları ve postları için çırpınanlara kâbus olacak güçteydi."

Frost'un, şiirinde dediği gibi, "dünyayla bir aşk dalaşına girmiş"ti. Gerçekten de, ardında kalanlara tevazu, zarafet ve adalet duygusuyla örülmüş pırıl pırıl bir 'heves' bıraktı.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'yle girdiği son kavga, 1995 yılının Mart ayında Azerbaycan'da bir darbe girişimine adı karışmış bulunan Ferman Demirkol'un Anayasa Hukuku kürsüsüne tepeden inme tayini üstüne koptu. Demirkol'un tayini işleminin iptali için Bülent Tanör'ün açtığı davada mahkemenin oluşturduğu bilirkişi heyeti, bu kişinin bilimsel yönden, yalnız İstanbul Hukuk Fakültesi gibi köklü bir kurumda değil, Türkiye'nin hiçbir üniversitesinde öğretim üyeliği yapamayacağı yönünde görüş bildirdi. Bunun üzerine Tanör'e, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından, müdürü olduğu İÜ İnsan Hakları Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi'ndeki yönetim görevinden alınma cezası verildi. Tanör, bu karar aleyhine dava açtı; karar mahkeme tarafından iptal edildi. Bu sırada kendisine Rektörlük tarafından 'olumsuz sicil' verildi. Tanör, yine dava açtı ve bu karar da mahkeme tarafından iptal edildi. Son olarak da TÜSİAD'a hazırladığı bir rapordan telif ücreti aldığı gerekçesi ileri sürülerek, Tanör'ün aleyhine üniversite öğretim üyeliğinden çıkarılması cezası istemiyle disiplin işlemi başlatılmıştı. O, yılmadı, rapor almadı, bütün soruşturma kurullarına çıkıp ifadesini verdi. Demirkol davasının sonuçlandığını göremedi. Mirasçıları mahkemeye dilekçe vererek davanın devam etmesini sağladılar. Ölümünden yedi ay sonra son hukuk mücadelesini kazandı. İdare Mahkemesi, Demirkol'un tayinini iptal etti.

1973 yılında Öget Öktem ile evlenen Tanör, İngilizce ve Fransızca biliyordu. Başlıca yayınları arasında *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası; Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar; TCK 142. Madde, Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama; İki Anayasa (1961-1982); Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu; Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920); Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri* (TÜSİAD 1997); *Kurtuluş-Kuruluş; Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi* (TÜSİAD 1999) ve Necmi Yüzbaşıoğlu ile kaleme almış olduğu *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri* sayılabilir.

İştar Gözaydın

Cahit Arf

1910 yılında Selanik’te doğdu. Balkan Savaşı’nın başlamasıyla aile İstanbul’a göç etti. Kurtuluş Savaşı içinde Cahit Arf’ın babası Ankara’ya çağırıldı ve aile de onu takip etti. Çukurova ve yöresi Fransızlardan geri alındıktan sonra babası Adana’da Posta İdaresi’ni yeniden kurmak için Ankara hükümetince görevlendirildi. Aile Adana’dan sonra gene Ankara’ya döndü ve Kurtuluş Savaşı’nın sonunda İzmir’e yerleşti.

Cahit Arf’ın matematiğe olan ilgisi ve olağanüstü yeteneği ilkin İzmir’deki ortaokul öğretmeni tarafından farkedildi. İzmir PTT Müdürü olan babası daha sonra özel sektöre geçti. Fransız frangı, lira karşısında değer kaybetmeye başlayınca babası frank satın aldı ve böylece Cahit Arf’ın liseyi Paris’te bitirmesi şansı doğdu. Lycée St. Louis’yi bitirdikten sonra École Normale Superieure’de matematik eğitimi alan Cahit Arf iki yılda bu önemli okuldan mezun oldu ve Türkiye’ye döndü. Kendisi Kastamonu’da öğretmenlik yapmak istiyordu ama Milli Eğitim Bakanlığı onu Galatasaray Lisesi’ne tayin etti. Daha sonra İstanbul Üniversitesi’ne tayin olan Cahit Arf, 1937 yılında doktora yapmak üzere Almanya’ya, Göttingen Üniversitesi’ne gönderildi. 1938’de doktorasını tamamladı ve 1962’ye kadar çalışacağı İstanbul Üniversitesi Matematik Bölümü’ne katıldı. 1943 yılında profesörlüğe, 1955 yılında da ordinaryüs profesörlüğe yükseldi.

İstanbul Üniversitesi’nden erken emeklilikle ayrılan Cahit Arf, 1962 yılında Robert Kolej yüksek kısmında ders vermeye başladı. İki yıl süreyle Princeton Advanced Study Institute’ta araştırmalar yaptı ve bir yıl da Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley’de misafir profesör olarak bulundu. 1967’de ODTÜ Matematik Bölümü’ne katıldı ve 1980’e kadar ODTÜ’de çalıştı. 26 Aralık 1997’de İstanbul’da vefat etti.

Matematikte asıl alanı cebir ve cebirsel sayılar teorisi olan Cahit Arf ayrıca uygulamalı matematik, elastisite teorisi ve analiz gibi farklı alanlarda da 20. yüzyıl matematiğine özgün ve kalıcı katkılarda bulundu. “Bilim insanının işi anlamaktır, ama büyük harflerle ANLAMAK” diyen Cahit Arf, matematiğe ve fen bilimlerine olan tutkusunun yanı sıra, özellikle ODTÜ yıllarında sosyal konularla da yakından ilgilendi. Doktora hocası olan Hasse’nin başlattığı bir konuda ispat ettiği teorem, matematikte ‘Hasse-Arf teoremi’ diye anılır. Ayrıca ‘Arf envaryantı’, ‘Arf halkaları’, ‘Arf kapanışı’ gibi matematik terimlerinin kaynağı da Cahit Arf’ın araştırmalarıdır. 1940’larda yazmış olduğu makalelerine, içinde bulunduğumuz yıllarda bile referans veriliyor olması, onun bulduğu sonuçların ne kadar kalıcı olduğunun kanıtıdır.

Bilim insanının işi anlamaktır, ama büyük harflerle ANLAMAK...

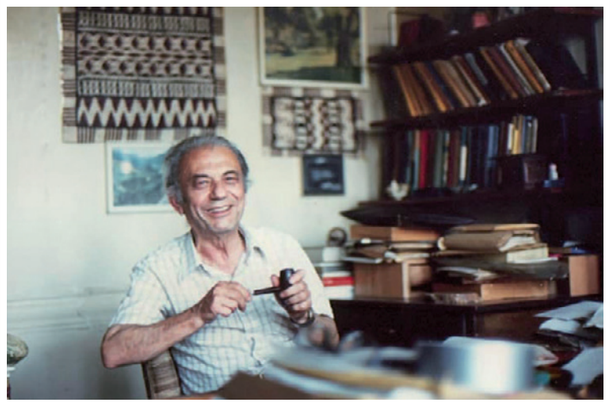

Cahit Arf, *1910-1997.*

Türkiye Bilimler Akademisi onur üyesi ve Mainz Akademisi üyesi olan Cahit Arf, KTÜ, ODTÜ ve İTÜ’den onur doktorası aldı. Elastisite Teorisi’ne yaptığı katkılarla İnönü Ödülü’ne ve matematik araştırmalarıyla da TÜBİTAK Bilim Ödülü’ne layık görüldü.

Genellikle dekanlık, rektörlük gibi idari görevler almaktan kaçınan Cahit Arf, 1960’larda Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu’nun kurulması için ciddi çaba harcadı ve bu kurumun ilk Bilim Kurulu Başkanı oldu. Özellikle 1966-71 yılları arasında TÜBİTAK’ın gelişmesi için özveriyle çalıştı. Cahit Arf 1985-89 yılları arasında Türk Matematik Derneği başkanlığını yaptı.

Tosun Terzioğlu

Canteen

1971’in Temmuz ayında İngiltere’de gerçekleşmiş, biri Fairfields Hall, Croydon ve skandallarıyla ünlü ‘underground’ dergisi *OZ* yararına Londra’da olmak üzere; iki konserin kayıtlarından derlenen, ve aynı yılın Eylül ayında alelacele piyasaya sürülen *Welcome to the Canteen* gerçek anlamda bir Traffic albümü sayılabilir mi?

Her ne kadar CD çağına geçildiğinde raflarda ‘Traffic’ başlığı altında yer almaya başladıysa da, orijinal plağın kapağında grubun adı yerine sadece yedi münferit müzisyen adı sıralanmıştı. Ayrıca ‘kantin’ teması ve fotoğrafına uygun olarak, grubun klasik logosu, Heinz ketçap şişesinin üzerine yerleştirilmiş şekilde yeralıyordu.

Peki bu yedili kimdi? Kurucu dörtlü Steve Winwood, Jim Capaldi, Chris Wood, Dave Mason’ın yanı sıra, yeni elemanlar Rick Grech (Family’nin eski basçısı, ki Winwood’la 1969

Welcome to the Canteen, *1971.*

yılında kısa ömürlü Blind Faith'de de birlikte çalmıştı), Jim Gordon (Hal Blaine ve John Guerin gibi gelmiş geçmiş en iyi 'session' davulcuları arasında yer alır; yüzlerce kaydının yanı sıra Eric Clapton ile birlikte Derek and The Dominoes topluluğundayken rock klasiği 'Layla'yı besteleyerek tarihe geçmiştir. 1983 yılında annesini hunharca katletmekten 16 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı), ve vurmalı çalgılarda Nijerya asıllı Reebop Kwaku Baah. Bu değişimler neticesinde davulcu Jim Capaldi ön saflara çıkacak, vokallerde yer almak ve tef çalmakla yetinecekti.

Adına uygun şekilde sürekli 'hareket halinde' olan Traffic'in bu üçüncü versiyonuydu. 1968-69 arasında gitarist/şarkıcı Dave Mason gruba iki kez girip çıkmış, *Canteen* kayıtları sırasında ise Traffic ile toplam altı kez sahnede yer almıştı. Hatta Winwood ile esasında zıt olan tarzlarına işaret eden bir müzik yazarı onlar için şöyle diyordu: "Winwood müzik besteler, Mason ise şarkı."

Ölü Doğan Bir Albüm

Traffic'in belki de en çok sevilen stüdyo albümü *John Barleycorn Must Die* aslında Winwood'un Blind Faith'i takip eden aylarda kaydettiği Mad Shadows adlı bir solo çalışma olacakken Traffic'in ikinci oluşumuna denk geldi. Bu albüm ile Low Spark of High Heeled Boys arasına sıkıştırılan ve her ikisinden de hiçbir parça içermeyen Canteen, aynı zamanda Island Plak Şirketi'ne kalan bir albüm borcunun telâfisiydi. 1971 başlarında Traffic'in Live in November 1970 başlıklı bir albümü, Island seri numarası da tespitli olarak müzik dergilerinde ilan edilmeye başladıysa da bu kayıt neden gösterilmeden ölü doğacaktı.

Welcome to the Canteen, ilk kez *Last Exit* albümüyle tanınan 'Medicated Goo' adlı parçanın hızlıca bir yorumuyla başlar. Bunu Dave Mason'un ilk solo albümü *Alone Together*'da yer alan akustik baladı 'Sad and Deep As You' takip eder. Aynı albümden

The Traffic.

'Shouldn't Have Took More Than You Gave', plakta Mason'un seslendirdiği ikinci parçadır. Traffic'le en çok bağdaştırılan '40.000 Headmen' ile 'Dear Mr. Fantasy' ve Steve Winwood'un daha 16 yaşındayken mensubu olduğu Spencer Davis Group döneminde kardeşi Muff ile bestelediği 'Gimme Some Lovin' bu altı şarkılık albümün diğer parçalarıdır.

Yukarıda sözü geçen *Low Spark* albümünü takip eden iki yılda da Traffic, Dave Mason'sız genişlemeye devam etti. Rick Grech ve Jim Gordon, yerlerini kısa bir süre sonra Alabamalı ünlü Muscle Shoals stüdyo ustaları David Hood (bas) ve Roger Hawkins'e (davul) bıraktılar. Bu ikiliye sonra da piyanist Barry Beckett eklendi. Winwood, kendisinin ister istemez her zaman daha çok ön plana çıktığı bu ilginç grubun 1971-1974 dönemine imzasını atan, trio'dan yediliye geçişini *Welcome to the Canteen* ile başlatmış olduysa da bu deneyime Traffic adını vermekten şekilce de olsa bir süre için kaçındı. O sıralarda Dave Mason'ın bu kez kalıcı olabileceği ihtimalini düşünmüş olsa gerek...

Sedat Nemli

Caravan Stage Company

Paul Curby ve Adriana Kelder tarafından 1970 yılında yaratılan *Caravan* (Kervan), Vancouver adasında yolculuk yapan tek arabalı bir kukla gösterisi olarak başladı. Daha sonra büyüyerek, 25 kişilik bir oyuncu, müzisyen, sanatçı ve teknisyen kumpanyasının, her biri bir çift at tarafından çekilen 6 büyük at arabasıyla turneler yaptığı, önemli bir tiyatro organizasyonu haline geldi. Caravan'ın amacı gösteri sanatlarını deneyimleme olanağına pek sık sahip olmayan insanların yaşamlarına, özgün tiyatro prodüksiyonlarını doğrudan getirmekti. Caravan'ın gösterilerinin temelinde, işbirliği ve katılım gibi değerler ön planda olup, amacı, tiyatro aracılığıyla insanlara kendi değerleri ve güçlerini hissettirmekti. Caravan ekibi bir umut ve kutlama tiyatrosu yaratmak peşindeydi. Kuzey Amerika'da British Columbia'nın hayalet kasabalarından, San Francisco'nun kent parklarına, Oregon'un kıyı kasabalarından, doğu Washington'un çöl yerleşimlerine, Toronto ve Detroit caddelerinden güney Florida'nın alışveriş merkezlerine, Alberta'nın hastanelerinden kuzey New York'un okul bahçelerine uzanan 30 bin kilometreden fazla yol katetmiştir. Bu kervanın son durağı, Toronto'daki Dünya Tiyatro Festivali oldu. Orada sergiledikleri 7 saatlik *The Coming* (Geliş) adlı oyunun konusu ise dünyanın içinde bulunduğu durumdu. Caravan ekibinin 1993 yılında sona eren 23 yıllık turnesi, dört yıllık yoğun bir çalışmayla kendi yaptıkları 30 metre boyundaki bir tekneyle son 10 yıldır nehir ve deniz kıyılarında seyrettikleri yeni bir yolculukla sürüyor.[1]

"Kaçacak Bir Sirk bulamadık, Biz de Bir Sirk Açmaya Karar Verdik"

Paul Curby: Hikâye aslında çok yıllar önce Adriana ve benim Kanada'da biraraya gelmemiz, birbirimize çılgınca âşık olmamız ve bir sirkle kaçmaya karar vermemizle başladı. Kaçacak bir sirk bulamadık, biz de bir sirk açmaya karar verdik. Böylece, Kuzey Amerika'da kendi yapacağımız, rengârenk boyanmış dev çingene arabalarıyla yolculuk yapmaya niyetlendik. Clydesdale cinsi birkaç yük atı satın alarak Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yolculuğa başladık. Kendi çadırımızı da kendimiz ürettik; gösterilerimizi 1993'e kadar bu çadırda yaptık.

O zamanlar, kendi tasarladığımız gergili bir çadırımız vardı. Kuzey Amerika'da *'Big Top'* diye bilinen çadırlara benzeyen ama kendimize uyarladığımız bir çadır ürettik. 700-800 kişinin oturabileceği bir çadırdı bu. Çadırı kurduktan sonra, arabaları da içine alabiliyorduk ve onlar çadırın iç çeperinde dizilerek sahne olarak kullanılıyordu. Böylece gösteri, onu izleyenleri çevreliyordu.

Tabii, herşeyi bizim yapmış olmamız bu zanaatların ustası olduğumuz anlamına gelmiyor. Bütün bu becerileri, düşünebileceğimiz, hayal edebileceğimiz en heyecan verici ve teatral çevreyi yaratmak için geliştirdik, öğrendik ve herşeyi kendi başımıza tasarladık. Yani, biz çılgın bir düşgücünü hayata geçiren insanlarız aslında.

Hiçbir biçimde büyük sponsorlara sahip bir tiyatro grubu değiliz. Herhangi bir şirket ya da hükümetin desteğiyle çalışmıyoruz. Çok bağımsız kalmaya çalışıyoruz ve bunu seviyoruz ama ne yazık ki bu da her zaman fazla para getirmiyor. Masamıza daha fazla yemek ve kahve koyabileceğimiz anlamına geleceği için, her türlü katkıyı memnuniyetle kabul ediyoruz.

Amara Zee

Teknemizin adı Amara Zee, aslında 'deniz tanrıçasının kalbi' anlamına geliyor. Hangi deniz tanrıçası, diye merak edebilirsiniz, bu bizim kendi deniz tanrıçamız. Amara Zee, bizim tarafımızdan yapılıp, 1996'da denize indirildi; 1997'de ise tiyatro ile yola çıktı. Amara Zee'nin yapılma amacı, tiyatro grubumuzu, bütün Kuzey Amerika'ya, sonra da eğer başarabilirsek, Avrupa ile Asya ve Kuzey Afrika'nın bazı bölümlerine götürmesiydi. 2005'te New Orleans'dan geldik ve okyanusu bir başka geminin yardımıyla geçtik. Hamburg'da büyük bir gemicilik şirketinden sponsorluk aldık. Onlar 30 metre boyundaki Amara Zee'yi okyanus geçen 250 metrelik bir geminin üzerine kaldırıp koydular. 2005 yılı Temmuz ayında bizi Rotterdam'a getirdiler. Sonra, 2005 yazında Hollanda ve Belçika'da turne yaptık. Kışı Rotterdam'da geçirdik. 2006'da bu kez Hollanda'da bir başka turne yaptık. Ekim ayında Rotterdam'dan ayrıldık ve Ren nehrinde yolculuk yaparak Tuna nehri üzerinden Viyana'ya geldik. Geçen kışı Viyana'da geçirdik. Viyana'da yeni bir gösteri hazırladık ve Haziran başında sahnelemeye başladık. Sonra da Tuna nehrinde güneye doğru yola çıkarak Viyana'dan ayrıldık. Macaristan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan'da gösteriler yaptık ve Ağustos sonunda Karadeniz'e çıktık. Birkaç hafta Karadeniz'de seyrettikten sonra sonunda İstanbul'a geldik.

> Yaptığımız şey, gemide yolculuk ve gösteri yapmak... Genelde politik ve çevreci temaya sahip, özgün, çağdaş tiyatro yapıyoruz.

Dans, Işık, Ateş ve Müzik...

Yaptığımız şey, gemide yolculuk ve gösteri yapmak. Amara Zee, seyyar bir tiyatro mekânı olarak yapıldı... Genelde politik ve çevreci bir temaya sahip, özgün, çağdaş tiyatro yapıyoruz. Kendi tiyatro tarzımızı yarattık diyebilirim. Yaptığımız tiyatro; tipleme, metin, şiir ve havada yapılan danslar, özel ışıklar, ateş gibi özel efektler içeriyor. Ana bileşenlerden biri de müzik. Müzikler her gösteri için özgün olarak yaratılıyor. Bu yıl 4 müzisyenimiz var: biri Kanada'nın Montreal kentinden, diğeri ise Vancouver'dan. Vancouver'dan olan müzisyenimiz burada, İstanbul'da 3 yıl ney çalışmış. Bestecimiz ve piyanistimiz Paris'ten, o da İstanbul'da çalışmış ve çalmış. Bir de İngiltere'den gelen basçımız var. Oyunda müzik grubunun adı Fiction Landers, oyunumuzun adı ise *Utopian Floes*.

Caravan Stage Company.

Utopian Floes

Oyun, aslında tümüyle küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle ilgili. Hikâye şöyle: gösterideki karakterler, enkaza çevrilmiş Dünya geze-

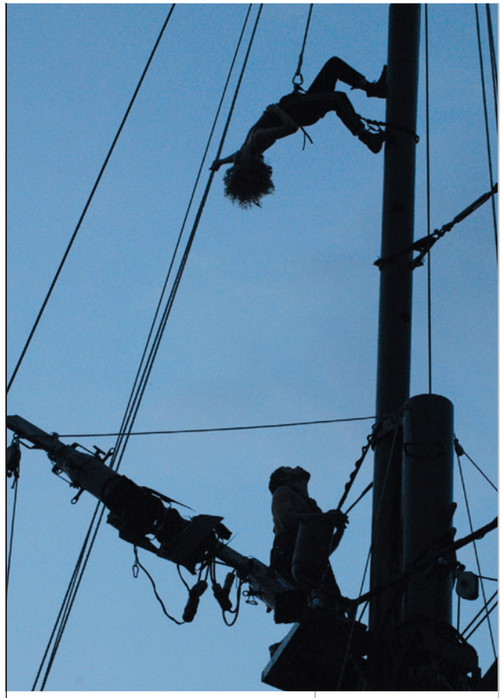

Amara Zee adlı teknenin her santimetresi sahnenin bir parçası.

geninin hayatta kalan son insanları. Bunlar, tam ölürlerken, ölüm anlarında, Ay Tritonu tarafından gizemli bir biçimde ele geçirilip tutsak edilmişler. Tanrıça onları ay gemisine koymuş ve bir yandan uzayda yolculuk yaparken "bu kez doğrusunu yapabilir miyiz?" düşüncesiyle yeni ve zararsız bir varlık yaratıp, onları yeni bir gezegene yerleştirmeye çalışıyor.

Şen Gemiciler

Caravan'ın ve gösterilerinin ilginç yanlarından biri, onu izlediğinizde, deneyimlediğinizde, oyuncuların her gün o tiyatroda yaşadığını, onu soluduğunu, onu yediğini farketmenize yol açan cinsten bir tiyatro olması.

Teknede gündelik rutin, yolculuk ve gösteri zamanlarına bölünüyor. Böylece haftada 2-3 belki de 4 günü yolda geçiriyoruz. Aslında kumpanyamızı ekiplere ayırıyoruz –ki denizcilik dilinde buna vardiya diyoruz– 3 vardiyamız var. Seyir halindeyken, vardiyaların herbiri 4 saat ve kalan 8 saatte çalışılmıyor. Bu vardiyadayken her kişi bir saat navigasyon yapıyor, dümen tutuyor ya da pruvada nöbet bekliyor.

Limana vardığımızda gösteri moduna geçiyoruz ve birbuçuk günü gemiyi gösteriye hazır etmek, yani seyir yapan bir gemiden, bir tiyatro gemisine dönüştürmek için kullanıyoruz.

Bu da kendi ışıklarımızı taşımamız, setlerimizi inşa etmemiz, donanımımızı ve ses düzenimizi ayarlamamız anlamına geliyor. Bütün bunlar geminin güvertesinin altından, baştaki ambardan çıkartılıp geminin her tarafına asılmak durumunda. Setleri güverte üzerinde ve kıyıda inşa ediyoruz. Gece boyunca bütün ışıkları odaklıyoruz. Sonraki gün ise ilk gösterimizi yapıyoruz. Büyüklüğüne bağlı olarak her yerleşimde 3-4 gösteri gerçekleştiriyoruz..

Otoriter Bir Anarşi

Ekibimiz o sırada devam eden gösteriye ve önceki gösteriden ne kadar farklı olduğuna bağlı olarak zaman zaman değişiyor. Bazıları 5-6 yıldır bizimle beraber, bazıları ise yalnızca bu sezon için katıldılar. Ama genellikle insanlar 2-3 yıl kalıp sonra sabit yaşamlarına geri dönüyorlar.

Kumpanya içinde yaşanan eşitlikçi düzeni oluşturmak bizim yıllar içinde geliştirdiğimiz bir anlayışın ürünü. Mali temelde kimse diğerinden daha fazla para kazanmıyor. Gösteriden ne gelirimiz olursa önce, yiyecek, yakıt gibi giderleri düşüyoruz. Sonra da geriye ne kaldıysa, bütün kumpanya arasında eşit olarak bölünüyor.

Her hafta kumpanya toplantısı dediğimiz bir toplantımız var. Bu toplantılarda herkes sıkıntılarını, önerilerini ortaya koyuyor, olan biten ve neler planladığımıza ilişkin bilgi alışverişinde bulunuyoruz. Bu herkesi ve herkesin kaygılarını uyumlandırmaya yarıyor ve gerçekten de oldukça iyi işliyor. Yani teknede otoriter bir hiyerarşik yapı yok, otoriter bir anarşi var diyebiliriz.

Paul Kurby ile söyleşiden.
Pr; İlkel
Yt; 28 Eylül 2007

1"Caravan Stage History" (Der; Melda Keskin)
www.caravanstage.org

Caterina Cornaro

Gaetano Donizetti, 19. yüzyılın en tanınmış dört İtalyan opera bestecisinden biri. Diğerleri ise Rossini, Bellini ve Verdi. Donizetti'nin dünya opera repertuarı çerçevesindeki en tanınmış iki operasından biri *Lucia di Lammermoor* ve diğeri de *Don Pasquale*. Biri trajedi, diğeri komedi türünde olan bu iki opera Donizetti'nin diğer operalarını uzun yıllar gölgede bıraktı. Oysa besteci, kadın sesi için opera repertuarının en görkemli kadın kahramanlarını yaratmıştı birbiri ardına ve bu kahramanları 20. yüzyılda yeniden canlandırmak da bir Türk sopranosuna yani Leyla Gencer'e nasip oldu. Donizetti'nin kraliçeleri arasında Anna Bolena, Maria Stuarda, Caterina Cornaro, Elisabetta, Lucrezia Borgia vardı. Bir de Roberto Devereux operasında İngiltere kraliçesi Elisabeth yine karşımıza çıkıyordu.

Anayolun dışında kalmış olan *Caterina Cornaro* operası 1844 yılında Napoli San Carlo opera binasında bir kez sahnelenmiş, başarısız bulunmuş ve 130 yıl bir daha gün yüzü görmemişti. Leyla Gencer, 28 Mayıs 1972 akşamı yine Napoli San Carlo opera binasında *Caterina Cornaro*'yu yeniden hayata döndürdü. O gece temsil sırasında ses bandına amatörce kaydedilen opera, yıllar sonra 1992'de MYTO Records diye kimsenin tanımadığı bir CD firması tarafından piyasaya sürüldü. Leyla Gencer'in kaderinde, sahnelerden çekildikten sonra efsaneleşmek ve ün kazanmak vardı. Oysa o, İtalya opera sahnelerinin en geniş repertuarlı sanatçısıydı; çağdaş eserler de dahil olmak üzere yetmiş iki opera vardı dağarında. Kıbrıs Kraliçesi *Caterina Cornaro* da bunlardan biriydi.

Kıbrıs-Venedik İlişkileri

Operanın konusu gerçek bir tarihi olaya dayanmakta. Aslında burada Kıbrıs'ın tarihi söz konusu... Kıbrıs, Haçlı seferleri sırasında Kudüs'e ulaşım açısından çok önemli bir toprak parçasıydı. 12. yüzyılda tarih sahnesine çıkan Guy de Lusignan adlı Fransız şövalye Kıbrıs'ta bir krallık kurmuştu. Hikâye olunur ki 1366'da Lusignan'lardan biri Kıbrıs Krallığını Osmanlı işgaline karşı koruyabilmek için Kuzey Avrupa'da maddi ve manevi destek aramaya çıkar ama kimseden pek yüz bulamaz. Tam umudunu kesip geri dönecekken Venedik'e uğrar, derdini Venedik Dukası Marco Cornaro'ya anlatır. Cornaro ailesi çok zengindir, hem Lusignan'ı

Leyla Gencer.

ağırlarlar hem de Kıbrıs'ın güney sahillerindeki verimli toprakları satın alarak kralı eli boş göndermezler. Kıbrıs ve Venedik ilişkisi böylece mühürlenmiştir. Yüz yıl sonra 1460'lı yıllarda Lusignan ailesi yine Cornaro ailesinden yardım ister. Bu kez iki üvey kardeş arasındaki iktidar kavgası dolayısıyla iç savaş patlamıştır adada. Marco ve kardeşi Andrea Cornaro, evlilik dışı olan kardeş Jean Lusignan'ın tarafını tutarlar ve onu tahta geçirirler. Karşılığında da Marco'nun 14 yaşındaki kızı Caterina ile evlenmesini şart koşarlar.

Buraya kadar tarihî gerçekler konuşuyordu. Ama şimdi, hayal dünyasına giriyoruz. Perde açıldığında Venedik'teki Cornaro Sarayı'nın balo salonunda buluyoruz kendimizi. Caterina, genç Fransız soylusu Gerardo ile evlenmek üzere; birbirlerini seviyorlar. Birdenbire salona maskeli bir yabancı giriyor ve düğünün ertelenmesini istiyor. Venedik Dukası Mocenigo'dur bu maskeli yabancı, ve Caterina'nın politik nedenlerle Kıbrıs Kralı Jean Lusignan ile evlenmesi gerektiğini, kız eğer zorluk çıkarmaya kalkarsa nişanlısı Gerardo'nun öldürüleceğini söyler Andrea Cornaro'ya.

Entrikalar

İki sevgili, Caterina ile Gerardo kaçmaya karar verirler... Ama tam o sırada Venedik Dukası ile amcası Andrea, Caterina'nın odasına girer ve verilen karardan dönülmeyeceğini, en iyisinin sevgilisine onu artık sevmediğini söylemek olduğunu, böylece Gerardo'yu da ölümden kurtaracağını söyleyip odadan çıkarlar. Geri gelen Gerardo, Caterina'nın birden karar değiştirmesi üzerine yıkılır. İki sevgili arasındaki sahne iç paralayıcıdır. Sonunda Gerardo, Caterina'yı lanetler ve odadan çıkıp gider. Bu arada Gencer, aryasından sonra seyirciden dinmeyen 'brava'lar ve alkış alır.

Buraya kadar olanlar operanın prologu, yani konuya giriş sadece. Asıl opera birinci perdede ve Kıbrıs'ta başlıyor. Perde açıldığında Lefkoşa'da bir meydandayız. Caterina, Kıbrıs kralı Lusignan ile evlenmiş ama Venedik'lilerin dalaveraları, entrikaları sona ermemiş. Kıbrıs'ı tümüyle ele geçirme planları yapıyorlar. Lusignan'ı azar azar zehirliyor ve kralın ölümü ile Caterina'nın kraliçe olarak tahta sahip çıkmasını planlıyorlar. Lusignan, arkasından çevrilen dolapların ve karısının kendisini sevmediğinin farkında. Bu arada Gerardo da gizlice Kıbrıs'a geliyor ve Venedik komplosuna karşı Lusignan ile işbirliği yapıyor. Eski iki sevgili artık birbirlerini kardeş gibi sevmektedirler ve kaderin öreceği ağları göğüslemeye hazırdırlar...

Gaetano Donizetti'nin *Kıbrıs Kraliçesi Caterina Cornaro* operası; Caterina Cornaro'yu soprano Leyla Gencer canlandırıyordu. Kıbrıs kralı Lusignan'ı ünlü bariton Renato Bruson'un yorumladığı bu kayıt 28 Mayıs 1972 tarihinde Napoli San Carlo Tiyatrosu'nda eserin ilk oynanışından 130 yıl sonra gerçekleşmişti. (Andrea Cornaro: bariton Luigi Risani, Gerardo: tenor Giacomo Aragall, Mocenigo: bas Plinio Plabassi. Napoli San Carlo Tiyatrosu Orkestra ve Korosu, şef: Carlo Felice Cillario)

Filiz Ali
www.acikradyo.com.tr
10 Aralık 2002

Caz nedir?

50'lerde caz ne? Ben müziği bilmiyorum; fokstrotlar, rumbalar, vs. çalıyoruz o zamanlar. Ankara Palas'ta balolar oluyor. Fakat cazın ne olduğunu bilmiyoruz, o zaman davul zilleri görüyorum, onlar caz gibi geliyordu bana. Bir gün, bir abimiz vardı Kaya Ertan, çellocu, klasik, Ankara Senfoni Orkestrası'nda. Evi de 200 metre Konservatuar'a. O zaman Cebeci'deydi Konservatuar, evi de oradaydı. Çok konuşurduk. Bir gün "Muvaffak yarın sen bana üçte gelir

Maffy, Babylon-İstanbul, *07 Temmuz 2005.*

misin?” dedi. “Ne var abi?” “Sen gel, sana caz dinleteceğim” dedi. Allah! “Peki yarın gelirim” dedim. Caz nedir? Hemen kafama ziller geliyor, eyvah, anlamıyorum, daha çocuğuz, 17 yaşında İzmir’de yetişmiş; İstanbul’da olsam daha çakal olurdum. İzmir daha geriydi sanki. Ertesi gün gittim, kapıyı çaldım, girdim içeri, masanın üzerine bir şey koydu, eski gramofon, hani açılır böyle.. Açtı kapağını, başladı kurmaya. Kurdu, bir taş plak koydu. Çalmaya başladı, duyamıyorum, cızırtı, orada bir delik var, ses oradan geliyor. Kulaklarımı verdim oraya, o zaman duyuyorum, çok güzel. Bir dinledim ki kardeşim, hayatım, ne hızlı çalıyorlar diyorum. Bir alto saksafon, bir trompet, uçuyorlar! Müzikte bir serbestlik var, klasik gibi değil, tak-tak-tak. Öldüm yahu, çıldıracağım. Ama ben görüyorum notaları neler çalıyorlar... Ne hızlı parça! Parça bitti, “Abi bunlar kim yahu?” “Bu Charlie Parker ile Dizzy Gillespie” demez mi! Bilmiyorum o isimleri, sonradan anlıyorum kim olduklarını. Gelmiş geçmiş, cazı caz yapan iki adam, esas Charlie Parker tabii alto saksofon. Dizzy Gillespie’ye sormuştum benim çok arkadaşımdır ya, “Aman bana anlat Charlie Parker’ı” diyordum. “Charlie Parker geldi buraya. Herkes caz çalıyordu güya, o öyle çalıyor, bu böyle çalıyor.” Eski cazlar da var ‘dixieland’lar. Herkes bir şey çalıyor, bu Charlie Parker geldi, hepsini toparlayıp bir mühendis, mimar gibi bu cazı yaptı, çaldı. Bütün millet öbürlerini bırakıp, ‘bu nasıl olur?’ derken o cazı toparladı, icat etti, bir şey yaptı. Sanat, muazzam, dâhi geldi... Charlie Parker ve caz!

‘Maffy’ Muvaffak Falay ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 13 Haziran 2005

CBGB & OMFUG

Popüler ya da değil, müzik endüstrisinde müziğin kendisi ve plak şirketinin yanı sıra bir üçüncü ve onlar kadar önemli bir diğer öge de kulüpler. Bu kulüplerden rock, punk, popüler ve alternatif müziğe kanal açan, yayan, ana-akım müziğin akışını değiştiren nadir müzik mekânlarının içerisinde CBGB özel bir yer teşkil ediyor. CBGB’nin açılımı ‘Country Bluegrass Blues’. Daha az bilinen bir diğer ismi ise OMFUG: ‘Other Music For Uplifting Gormandizers’. CBGB, New York’un güneyinde Bowery 315’de idi. Hikâyenin, şimdilik, büyük kısmı da bu adrese ait.

Kurucusu Hilly Kristal, kulübün kapılarını 1973’ün Aralık ayında açtı. İlk zamanlar ismine uygun bir şekilde country, blues veya etkileşimli grupları sahneye çıkardı. Hemen bir yıl sonra, Kristal’ın öngörüsü ve rock müziğin içinde bulunduğu hâlet-i ruhiyeye de uygun olarak, özellikle de Velvet Underground’un açtığı yol ile, CBGB 70’lerin ikinci yarısından itibaren hız alan pro-punk, semi-punk ve art-rock’un New York’taki ve hatta tüm müzik dünyasındaki kalesi oldu. Bu kulüp olmasaydı; Richard Hell, Television, Ramones, Blondie, The Shirts, Patti Smith, Talking Heads, Suicide ve –CBGB’nin maskotu, Kristal’ın arap tazısı, gerçek rock-star– Jonathan gibi isimleri belki de hiç duyamayacaktık. Warner Records’un kanatları altına girmeden önce Sire Records’un kurucu/sahibi Seymour Stein ile CBGB arasındaki ittifak ve Arista Records ile Electra Records’un katkısı da burada sahne alan grupların müziğini plak dükkânlarına taşıdı. ‘New York sound’ CBGB ile paralel anılageldi. Sadece ABD menşeli değil, Britanya rock müziğinin de kıtadaki yegâne uğrağı oldu. Kayıt endüstrisine kan ve milyonlara müzik sevdası zerk etti. İyi bir dinleyici ve zaman zaman katılımcı olan Allen Ginsberg, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Jim Carroll gibi sanatçılar da CBGB müdavimleriydi.

CBGB & OMFUG, 315 – Bowery, New York.

Hilly Kristal, CBGB’nin bulunduğu muhitin, kendisinin karşılayamayacağı ölçüde değer kazanması ve NY müzik sahnesinin eskisi gibi olmadığına inanması nedeniyle, 2006 yılında kulübünü Las Vegas/Nevada’ya taşımaya karar verdi. Açıldıktan 33 yıl sonra, 13 Ekim 2006’da kulüp kapandı. 15 Ekim 2006’da ise kadim yerindeki son konser/performansı Patti Smith yaptı. Talihsiz süreç yaklaşık bir yıl sonra noktalandı; Kristal, kulübü kapatmasından bir ay önce, hastalandığını öğrenmişti. Hilly Kristal 28 Ağustos 2007’de akciğer kanserinin neden olduğu komplikasyon nedeniyle 76 yaşında bu dünyadan göçtü.

Cem Sorguç

Chanson

Gotik Çağ tüm Ortaçağ Avrupa’sında sanat ve düşüncenin incelik ve zarafetle buluşmasını sağlarken, o güne kadar sadece dövüşmek ve avlanmak anlamına gelen şövalyelik anlayışının da tamamen değişmesine neden oldu. Yeni şövalyelik anlayışı neredeyse sadece tanrıya, Bakire Meryem’e, doğaya ve kadınlara duyulan aşk üstüne kurulmuştu. Bu yeni anlayış Avrupa’da müziğe ve şiire verilen değeri de belirgin bir biçimde artırdı. Fransa’da ilk defa müzik ve şiiri buluşturan *‘troubadour’* ve *‘trouvère’*lerin çıkışı da tam bu döneme denk gelir.

Troubadour’lar ve Trouvère’ler...
Troubadour’lar ve trouvère’ler 11. yüzyılın sonundan 14. yüzyılın başına kadar tüm Fransa’da etkili olmuş gezgin ozan-şarkıcılardı. Bunların çoğu soylu olmakla beraber aralarında alt tabakadan gelenlerine rastlamak da mümkündü. Dolayısıyla troubadour’lar arasında prensler, kontlar, dükler olduğu gibi uşaklar da yer alabilirdi. Troubadour’lar daha çok şarkılarını bölgesel halk diliyle söylerlerdi. Güney Fransa’da yaşayan troubadour’ların şiirlerini yazarken kullandığı dil ‘Oc’ diliydi. Troubadour’lardan yaklaşık bir yüzyıl sonra Fransa’nın kuzeyinde ortaya çıkan trouvèreler ise, troubadour’lara göre daha gelişmiş bir müzik anlayışını benimserken, eserlerini de ‘Oil’ dilinde veriyorlardı.

Şiirlerini daha çok *‘Alba’, ‘Canso’, ‘Chanson de Croisade’, ‘Estampie’, ‘Partimen’, ‘Pastourelle’, ‘Planh’, ‘Sirventes’ ve ‘Tenso’* gibi formlarda yazan bu ozan-şarkıcılar müzikal olarak çoğunlukla kolay akılda kalacak, birkaç notadan meydana gelen melodik yapılardan yararlanıyorlardı. Şarkılarını bestelerken ve söylerken kullandıkları enstrüman ise bugün kemanın atası kabul edilen *‘vielle’*di. Yeterli müzik bilgisine sahip olmayan, şarkı söyleyemeyen ve vielle çalamayan şairlerse eserlerinin yaygınlaşmasını sağlamak, ün elde etmek için, kasaba kasaba, şato şato gezen *‘jongleur’*lerle anlaşırlardı. Jongleur’ler şenlik yerlerinde, festivallerde başka şairlerin şarkılarını yorumlarken, kimi zaman *‘menestrel’* denilen ikinci derecede önemli müzisyenlerden de yardım alırlardı. Menestrel’lerin tek işi vielle çalarak jongleur’lere eşlik etmekti.

Yeni şövalyelik anlayışı neredeyse sadece tanrıya, Bakire Meryem'e, doğaya ve kadınlara duyulan aşk üstüne kurulmuştu.

Troubadour’lar, 12. yy.

Aralarında Guillaume IX, Comte de Poitiers, Duc d’Aquitaine, Marcabru, Arnaud de Mareuil, Rimbaut de Vaqueiras, Folquet de Marseille, Jaufré Rudel ve Dante’nin döneminin en büyük ozan-şarkıcısı olarak nitelediği Arnaut Daniel gibi ünlü isimlerin bulunduğu troubadour’lardan geriye 2500’ü aşkın eser kaldı. Bu eserlerin tamamı 1080-1120, 1120-1150, 1150-1180, 1180-1220 ve 1220-1300 olmak üzere beş ayrı dönemde yazılmıştı. En bilinenleri Adam de la Halle olan trouvère’ler ise arkalarında 2000’in üzerinde şiir ve ezgi bıraktılar. Bu şiir ve ezgiler de 1150-1200, 1200-1250 ve 1250-1300 olmak üzere üç ayrı dönemde yazılmıştı. Bugün bunların birçoğuna ulaşmak mümkün değilse de, bu eserlerin Fransa’da gelişen din dışı şarkı formlarının, şiiri ve ritmik hareketi öne çıkaran müzik anlayışının ilk örnekleri olduğunu ve bunlar aracılığıyla troubadour’ların tüm Avrupa’da yaygınlaşan saz şairliği geleneğinin öncülüğünü üstlendiğini biliyoruz.

Şiir-Müzik İlişkisi
XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren şiir ve müzik ilişkisi Fransa’da önceki yüzyıllardakinden hayli farklı bir görüntüye büründü. Değişimin başlıca sebebi 1567’ye doğru şair Jean-Antoine de Baif ve müzisyen Thibault de Courville tarafından kurulan *‘L’Académie de poésie et de musique’* isimli kurumdu. Bu müzik ve şiir akademisinin başlıca

Arnaut Daniel.

amacı, yaygınlaşan popüler ve folklorik şansona karşı ‘edebî şanson’ anlayışını geliştirmekti. Baif ve Courville’e göre edebî şanson, bir şiirin kendi iç ritmine ve sesine sadık kalınarak bir müzisyen tarafından bestelenmesi anlamına geliyordu. Bu şarkılar çoğunlukla sadece bir *‘luth’* eşliğinde seslendirilirdi. Ancak, buna rağmen söz konusu şarkılar Fransız şansonunun XV. yüzyılda yaşadığı ‘Altın Çağ’ dolayısıyla troubadour ve trouvère’lerinkilerle karşılaştırılamayacak kadar gelişmiş bir forma sahipti.

Edebî şansonun ilk örnekleri Pierre de Ronsard, Clément Marot, Mellin de Saint-Gelais, Jean Bertaut ve Maurice Scève gibi şairlerin yazdığı şiirlerin; Janequin, Lassus, Crécquillon ve Mallet gibi müzisyenler tarafından bestelenmesiyle verildi. Kazanılan zafer o kadar büyüktü ki, edebî şanson 17. yüzyılın sonuna doğru bir dönem opera ve büyük motetler dolayısıyla geçerliliğini yitirse de hemen kendini toparladı ve etkisi Fransa’da yüzyıllar boyunca sürdü.

Değişim Rüzgârları ve Ozan-Şarkıcılar

Fakat 19. yüzyılla beraber Fransa’da şiddetli değişim rüzgarları esmeye başladı. Bu yüzyılın ikinci yarısında, Gérard de Nerval ve Paul Verlaine gibi şairlerin eserleri popüler şarkı formlarına uyarlanmaya devam ettiyse de artık yavaş yavaş şair ve şarkı sözü yazarı arasında ciddi bir ayrım belirmeye başlıyordu. Şairlerin şiirleri sadece kitaplarda basılmalıydı ya da bestelenecekse Fauré, Debussy ve Ravel gibi büyük besteciler tarafından bestelenmeliydi. Modern şiirin, küçük müzik formlarına uyarlanamayacak kadar özel bir yapısı vardı. Eğer söz konusu olan popüler müzikse de sözler şarkı sözü yazarları tarafından yazılmalıydı. Bir şarkı sözü yazarı sadece müziğe hizmet etmesi amacıyla şiirsel kaygılarını bir tarafa bırakıp daha kolay anlaşılır sözler yazabilirdi. Ayrıca

Her biri birer şair kabul edilebilecek ozan-şarkıcılar ve söz yazarları XX. yüzyıl boyunca şansona damga vurdu.

doğrudan bestelenmesi için yazılan sözlerin şarkıda daha iyi sonuç vereceği kesindi.

Bu düşüncelere rağmen büyük şairlerin şiirleri, XX. yüzyılın ilk yarısında da özellikle kadın şarkıcılar aracılığıyla müzikhollerde ve kabarelerde hayat bulmaya devam etti. Şarkıcılık kariyerine 1911 yılında başlayan ve ünü hızla Fransa ve tüm Avrupa’ya yayılan Damia, hemen hemen tüm konserlerinde Verlaine şarkılarına yer veriyordu. Edith Piaf’ı derinden etkilediğini bildiğimiz Marie Dubas ise repertuarından Francis Cargo’nun şiirlerini eksik etmiyordu. İki büyük Dünya Savaşı arasında da durum pek değişmedi. Bu yıllarda Marianne Oswald ve Agnes Capri gibi şarkıcılar tüm kariyerlerini Apollinaire, Aragon, Jean Cocteau, Max Jacob ve Jacques Prévert gibi şairlerin şiirleri üstüne kurdular. İkinci Dünya Savaşı’nın ardındansa özellikle isimleri ‘Saint-Germain-des-Prés’yle, ‘Sol Kıyı’yla bütünleşen bir takım yorumcular büyük şairleri yorumlamaya devam ettiler. Kısa zamanda varoluşçuluğun

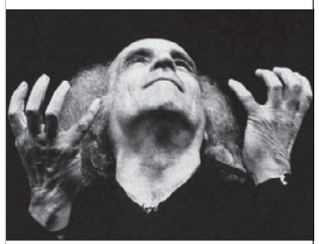

Léo Ferré,
1916-1993.

şansondaki temsilcisi haline gelen Juliette Gréco, ilk büyük çıkışını Sartre’ın onun için şarkı sözü yazmasıyla yapmıştı. Gréco her albümünde Desnos’un, Brecht’in, Prévert’in şiirlerine yer veriyordu. Léo Ferré ise ününü Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Apollinaire, Aragon gibi şairleri sokağa indirmesine borçluydu. 1968’e gelindiğinde, olaylı yılın en sarsıcı konseri Yves Montand’ın Nâzım Hikmet, Paul Eluard, Robert Desnos, Aragon ve Prévert şiirlerinden oluşan Olympia konseri oldu. Aynı sahnede birkaç ay sonra boy gösteren Serge Reggiani ise hemen hemen tamamı Boris Vian, Apollinaire ve Arthur Rimbaud’nun şiirlerinden oluşmuş bir programla çıkıyordu izleyicinin karşısına.

Tüm bunlardan da anlaşılacağı gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen şair ve şarkı sözü yazarı ayrımı gerçek amacına ulaşamadı. Fakat bu tip bir ayrım fikrinin doğması, her biri birer şair kabul edilebilecek nitelikte ozan-şarkıcılar ve şarkı sözü yazarlarının tüm 20. yüzyıl boyunca Fransız şansonuna damgalarını vurmasını sağladı.

Artistide Bruant Köprüsü

İlk büyük, popüler ozan-şarkıcı olarak Anatole France’ın ‘Sokakların Efendisi’ dediği, 1851-1925 yılları arasında yaşamış Aristide Bruant’ı gösterebiliriz. Birçok kaynağa göre F. Villon’la F. Cargo arasında tuhaf bir yerde duran Bruant, elinden düşürmediği bastonu, koca paltosu, geniş şapkası ve peşinden ayrılmayan köpekleriyle 19. yüzyıl Fransa’sının en önemli figürlerinden biriydi. Görüntüsü Toulouse-Lautrec’in çizdiği kırmızı atkılı afişle ölümsüzleşen şarkıcının şiiri, dönemin şiir anlayışının kimi inceliklerinden yoksundu. Ancak bilinçli bir biçimde benimsenmiş bu tavır, Bruant’ın tamamen kendine has bir şiir dili geliştirmesini sağladı. O, Montmartre’ın, Belleville’in, Ménilmontant’ın ve tüm Paris sokaklarının şarkısını tam da sokağın diliyle söylüyordu. Kısa zamanda şiirsel söylem ve günlük dil Bruant’ın şarkılarıyla kusursuz bir bütünlüğe kavuşacaktı. Tüm Paris hayatı, sokakta yaşanan dramlar, küçük insanların hikâyeleri ilk defa Aristide Bruant’ın şarkılarıyla büyük konser salonlarına taşınıyordu.

Ayrıca, *Le Chat Noir ve Mirliton* gibi müzikli kafeleri, kabareleri antikonformist tavırla, yergi müziğiyle tanıştıran da Aristide Bruant’dan başkası değildi. Gerçi bu mekânlarda daha önce de köylü, hayat

Charles Trenet,
1913-2001.

kadını ya da sokak serserisi görüntüsündeki yorumcuların, şarkılarıyla, tavırlarıyla dinleyicileri kışkırtmaya çalıştıklarına sık sık şahit olunmuştu. Ancak, Aristide Bruant, kabaresinde müşterilerine şiirleri aracılığıyla kaba ve açık bir biçimde saldıran ilk şarkıcıydı. Tüm bu özellikleriyle Aristide Bruant’ı Fransız şansonunu yeni yüzyıla taşıyan isim olarak kabul edebiliriz.

Charles Trenet Devrimi

20. yüzyıl Fransız şansonunda en etkili devrim Charles Trenet’nin 1936 yılında solo kariyerine başlamasıyla gerçekleşti. Katalan asıllı bu genç adam sahneye çıktığı ilk günden itibaren şansonun müzikal ve şiirsel olarak yerleşmiş tüm kalıplarını yerle bir etmeyi amaçlamıştı sanki. Birçoklarına göre onun varlığı Verlaine ve Duke Ellington’ın kusursuz bir biçimde buluşmasıydı. Charles Trenet’nin öncelikli amacı, güzel sanatlar eğitimi almak üzere gittiği Berlin’de tanıştığı ‘swing’ müziğine ait öğeleri Fransız şansonuna uygulayarak yeni bir müzik anlayışı geliştirmekti. Bu nedenle olsa gerek, o güne kadar *‘melisma’* tekniğiyle yazılmış şarkıların hüküm sürdüğü Fransa topraklarında, Charles Trenet, şarkılarını belirgin biçimde her heceye bir nota düşecek şekilde yazmaya başladı. Bu da müziğe daha keskin bir ritmik yapı kazandırırken, şiirin iç ritminin de şarkı dünyasında daha önce görülmemiş bir şekilde ön plana çıkmasını sağladı.

Trenet’nin şiirinde kelimelerden öte her hece kendine has tınısıyla özel bir öneme sahipti. Kelime oyunları, hayvan, rüzgâr, yağmur sesi taklitleri onun şiirinin köşeli ritmik yapısını destekleyen başlıca etkenlerdi. Ancak Trenet’nin şiirinin tamamen yeni olan yanı içeriğiydi. O her şeyden önce, gerçeküstücü şiir anlayışını benimsemiş ilk ozan-şarkıcıydı. Birçok gerçeküstücü şair için şarkı dünyasındaki tek gerçek şairdi. Fransız şanson tarihinde ilk defa bir şarkıcı, yağmur altında gezinen hortlaklardan, olağanüstü bahçelerden, bir anda canlanan heykellerden, tuhaf meleklerden, bir cevizin içinde olup bitenlerden, o cevizin içinde parlayan binlerce güneşin altında bisiklet süren rahiplerden bahsediyordu. Bu kadarla da bitmiyordu, Trenet karşısındakine aynalardaki hayaletlerden, tanrıya mektup götüren postacılardan, denizin üstündeki gümüş yansımalardan, şairlerin ruhlarının koşuştuğu sokaklardan oluşan olağanüstü imgelerle kurulu bir dünya sunarken, büyülü bir biçimde hüzün ve neşeyi, fantezi ve melankoliyi, düş ve gerçeği de bir araya getiriyordu.

Charles Trenet gerçek bir şairdi. Çünkü onun derdi öncelikli olarak dilleydi. Trenet’yi zaman içinde Fransız şansonunda patronluk, azizlik mertebesine yükselten de bu yanıydı. Ona göre yeni bir evren ancak yeni kelimelerle kurulabilirdi. Fakat, Trenet yeni kelimeler yaratmanın yanı sıra, kelimelere yeni anlamlar yüklemeyi de bildi. Dolayısıyla hem şiirsel olarak hem de müzikal olarak Fransız şansonunun Charles Trenet öncesi ve Charles Trenet sonrası diye ikiye ayrılması hiç de rastlantı değil.

Jean Cocteau’nun Trenet üstüne söyledikleri de hayli açıklayıcı nitelikte: “Charles Trenet, hafif nesnelerden tüm bir evren yarattı. Bir esintideki nesnelerden, üzerine üflenen nesnelerden, ellere dönüşen nesnelerden, nesnelere dönüşen ellerden, pencereden uçan âşıklardan, neşeli hayaletlere dönüşmüş boynu ipte sallanan neşeli adamlardan, telgraftan daha hızlı yolculuk eden mavi postacılardan. Trenet kuştüyü bir örtüyü deldi ve dağıttı. Apollinaire’in çingenelerinin bir kalp gibi taşıdığı o örtüyü...”

19 Şubat 2001’deki mülakatlarından kısa bir süre önce verdiği röportajlardan birinde “size bir şair olduğunuzu söylesem...” diyen gazeteciye “bundan şüphe duyarım” diye cevap veren Charles Trenet, kendinden sonra gelecekler için, Georges Brassens, Jacques Brel, Léo Ferré, Barbara ve Serge Gainsbourg **(Bkz; Jacques Brel, Serge Gainsbourg)** gibi ozan-şarkıcılar için Fransız şansonunun büyülü yolunu açmış ilk ve kuşkusuz en önemli isimdi.

George Brassens’in ‘Kötü Şöhret’li Anarşizmi

Georges Brassens, Charles Trenet’den bahsederken “Issız bir adaya giderken onun tüm şarkılarını yanımızda götürmemiz gerekir, hepsini ezbere bildiğimize inansak da tekrar tekrar yeni şeyler keşfetmenin sonu gelmez” diyordu. Kuşkusuz bugün aynı şey ardılı

Georges Brassens,
1921-1981.

şarkıcılar tarafından Georges Brassens için de söylenebilir. Çünkü gerçekten Charles Trenet'den sonra tüm yapıtı ve kişiliğiyle Fransız şansonunu derinden etkilemiş, rotasını değiştirmiş en önemli isim Georges Brassens'di. Brassens, 1921 yılında Fransa'nın güneyinde küçük bir kasaba olan Sete'de doğdu. Paris'e gelişi Trenet'nin tüm Fransa'yı etkisi altına aldığı 30'lu yılların ikinci yarısına denk geldi. Bu yıllarda geçimini sağlamak için Renault araba fabrikasında çalışırken bir yandan da anti-faşist tavrıyla dikkat çeken *Le Libertaire* isimli gazetede yazıları basılmaya başladı. İlk şiir kitabını *A La Venvole* adı altında 1942 yılında yayınladı. Şiirlerinin en belirgin özelliği, köklerini ortaçağ Fransız yazınında buluyor olmasıydı. Amacı Villon'un, Rabelais'nin, Du Bellay'in sesini kendi çağına taşımaktı.

Georges Brassens adı Paris'in çeşitli kabarelerinde duyulmaya başladığında takvimler 1952 yılını gösteriyordu. Tavrı troubadour'lara, tek bir gitar eşliğinde söylediği şarkılarıysa 'edebî şanson'un 16. yüzyılda verilmiş ilk örneklerine benziyordu. Onun için şiirin en önemli ögesi şekildi. Eğer söz konusu olan şiirse, ne söylenirse söylensin hece sayısına ve kafiyeye sıkı sıkıya bağlı kalınmalıydı. Hayatının sonuna kadar bu böyle devam etti. Şarkılarında da şiirin önemini daha iyi vurgulayabilmek için müzikal olarak, troubadourlar gibi sürekli tekrarlanan basit melodik yapılardan yararlandı.

Brassens'in ilk plağı 1953 yılında yayınlandı. Albümün açılış şarkısı 'La Mauvaise Reputation' şairin sonuna kadar sadık kalacağı müzik ve şiir evreninin tüm karakteristik özelliklerini taşıyordu:

La mauvaise réputation

Au village, sans prétention,
J'ai mauvaise réputation.
Qu'je m'démène ou qu'je reste coi
Je pass' pour un je-ne-sais-quoi!
Je ne fait pourtant de tort à personne
En suivant mon chemin de petit bonhomme.
Mais les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Non les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Tout le monde médit de moi,
Sauf les muets, ça va de soi.

Le jour du Quatorze Juillet
Je reste dans mon lit douillet.
La musique qui marche au pas,
Cela ne me regarde pas.
Je ne fais pourtant de tort à personne,
En n'écoutant pas le clairon qui sonne.
Mais les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Non les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Tout le monde me montre du doigt
Sauf les manchots, ça va de soi.

Quand j'croise un voleur malchanceux,
Poursuivi par un cul-terreux;
J'lance la patte et pourquoi le taire,
Le cul-terreux s'retrouv' par terre
Je ne fait pourtant de tort à personne,
En laissant courir les voleurs de pommes.
Mais les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Non les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Tout le monde, sauf les culs-de-jatte, ça va de soi.

Pas besoin d'être Jérémie,
Pour d'viner l'sort qui m'est promis,
S'ils trouv'nt une corde à leur goût,
Ils me la passeront au cou,
Je ne fait pourtant de tort à personne,
En suivant les ch'mins qui n'mènent pas à Rome,
Mais les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Non les brav's gens n'aiment pas que
L'on suive une autre route qu'eux,
Tout l'mond' viendra me voir pendu,
Sauf les aveugles, bien entendu.

Kötü Şöhret

Kendi halinde bir köyde
Adım çıkmış kötüye
Çırpınıp didinsem de
Yaranamam kimseye
Oysa onlara bir zarar vermem
Bildiğim yolda ilerlerken
Ama sevmez beni iyi insanlar
Onların izledikleri başka yollar
Konuşur herkes arkamdan
Dilsizler hariç, onlarınki de doğuştan

Bayram da olsa
Kalırım yumuşacık yatağımda
Uzaktan duyulan müzik
Bir şey ifade etmez bana
Oysa kimseye bir zarar vermem
Çalan çanlara kulağımı tıkarken
Ama sevmez beni iyi insanlar
Onların izledikleri başka yollar
İşaret eder herkes arkamdan
Çolaklar hariç, onlarınki de doğuştan

Zavallı bir hırsızla karşılaşsam
Ardında koşan bir budala görsem
Uzatırım ayağımı, bir çelme
Budala aynen yerde
Oysa kimseye bir zarar vermem
Elma hırsızlarını salarken
Ama sevmez beni iyi insanlar
Onların izledikleri başka yollar
Saldırır herkes arkamdan
Sakatlar hariç, onlarınki de doğuştan

Gerek yok kâhin olmaya
Kaderimde yazanları okumaya
Güzel bir ip bulsalar
Bedenimi darağacında sallandırırlar
Oysa kimseye bir zarar vermem
Roma'ya çıkmayan tek yolu izlerken
Ama sevmez beni iyi insanlar
Onların izledikleri başka yollar
Sallanırken ağaçta, bakacak herkes arkamdan
Körler hariç, onlarınki de doğuştan.

George Brassens, 1952

'La Mauvaise Réputation' şiirinden de anlaşılacağı gibi Brassens, şarkılarında her şeyden önce düzen karşıtı tavrını vurguluyordu. Şiir yazarken yararlandığı klasik formlar dahi biraz da bu yüzdendi. Gerçek bir anarşistti. Açık bir ironiyle, burjuvazinin dayattığı her şeyi reddediyordu. Brassens'in kurduğu şarkı evreninde, öncelikli kaygısı hayatını garanti altına almak olanlar, düzenin, kilisenin öngördüğü kurallara boyun eğenler ilk aşağılanması gerekenlerdi. Çünkü Brassens'e göre devlet tarafından dayatılan düzen öldürmekten başka birşeye yaramazdı. Askerler, ordu ve yargıçlar bunun en iyi kanıtıydı. 'Hécatombe' şarkısında jandarmalardan bahsederken alaylı bir tonla "cesetlere benzeyen bu şekillere hayranım" demesi de bundan kaynaklanıyordu. Brassens bu tavrını vurgulamak için sık sık, 'Putain de Toi', 'La Ronde des Jurons' ve 'Le Bulletin de Santé' gibi şarkılarında rastladığımız üzere argo ve küfürlerden yararlandı. Ancak tüm öfkesine rağmen, ahlak ve temsilcilerine karşı meydan okuma, Fransız şansonunda Brassens'le güzel sanatlara yakışır bir incelik kazandı. O, aşk şarkıları söylerken dahi elinde anarşinin kara bayrağını taşıyanlardandı.

Brassens'in tüm yapıtını sadece tek bir temaya indirgemeye çalışmak ciddi bir hata olur. Daha köşeli bir şiir anlayışıyla karşılaşsak da Trenet'nin hortlakları gibi gerçeküstü imgelere onun şarkılarında da rastlarız. Bunun yanı sıra 'Les Copains d'Abord', 'Au Bois de Mon Coeur', 'Le Vieux Léon' şarkılarında karşımıza çıkan dostluk, 'Le Moyenageux', "'Comme Hier' gibi şarkılarda rastladığımız geçmiş yıllara hatta yüzyıllara duyulan özlem, 'Le Testament', 'Les Funérailles d'Antan' ve 'Supplique Pour Etre Enterré à la Plage Sete' gibi şarkıların doğmasına neden olan ve gene tuhaf bir ironiyle ele alınan ölüm takıntısı, insan sevgisi ve kadınlara duyulan aşk, Brassens'in yapıtına hâkim olan diğer öncelikli temalardı. Ancak Brassens'i şanson tarihinde ölümsüz kılan, temaları değil, semboller aracılığıyla yarattığı dünyayı eşsiz bir dil hâkimiyetiyle karşısındakilere yansıtabilmesi oldu.

Jacques Brel'in Sayısız Hikâye ve Karakterleri

Georges Brassens için söylediğimiz birçok şey Jacques Brel **(Bkz; Jacques Brel)** için de aynen tekrar edilebilir. Ancak küçük bir farkla: Brel, şairliğinin yanı sıra aynı zamanda büyük bir hikâye anlatıcısıydı.

Jacques Brel, 8 Nisan 1929'da Belçika'da doğdu. Tüm hayatı boyunca ülkesiyle şarkılarına da yansıttığı tuhaf bir aşk ve nefret ilişkisi yaşadı. Her şeyiyle gerçek bir kuzeyliydi. "O basık, endişe verici hava" tüm yapıtının içine işledi. Şarkılarında açıklanamaz bir etkisi vardı doğduğu, çocukluğunu geçirdiği yerlerin. Tıpkı Flandre gibi griyi, grinin tüm tonlarını taşıyordu. Daha da açıklamak gerekirse, ona göre Georges Brassens, Akdenizliydi ve şiddetli kelimelere ihtiyaç duymuyordu. Çünkü zaten içinde bulunduğu manzaranın kendisi ateşliydi. Ama Verhaeren'ın, Ghelderode'ın, Bruegel'in, Van Eyck'ın, Hals'ın işlerine bakılırsa tam tersi bir görüntüyle karşılaşılırdı. Bu isimlerin hepsi tablolarına dağlar koymuşlardı. Boşuna değildi bu tavır. Ovada yaşayan insanda yükseklik, ölçüsüzlük isteği oluyordu. Brel de 'düz ülke'de doğmuş, 'düz ülkede' büyümüştü. Başkalarına benzemesi mümkün değildi. Büyük bir hayalperest ve anarşistti. Bir de kendi asla kabul etmese de Charles

Jacques Brel, Léo Ferré ve Georges Brassens RTL radyosunda yayında, *6 Ocak 1969.*

Brassens'in kurduğu şarkı evreninde, öncelikli kaygısı hayatını garanti altına almak olanlar, düzenin, kilisenin öngördüğü kurallara boyun eğenler ilk aşağılanması gerekenlerdi. Çünkü Brassens'e göre devlet tarafından dayatılan düzen, öldürmekten başka bir şeye yaramazdı...

Trenet gibi, Georges Brassens gibi gerçek bir şairdi.

Fakat, Brel hayatı boyunca şairliği reddetti. Bir şiirin şarkı formlarının içine sığabilmesi söz konusu bile olamazdı. Çünkü ona göre şarkı ne birincil önemde ne de ikincil önemde bir sanat türüydü. Hatta esasında bir sanat türü dahi değildi. Şarkı, birçok kural tarafından engellenmiş, kısıtlanmış oldukça yoksul bir alandı. Birkaç dakika içinde en sıradan düşünceyi dahi anlatabilmek mümkün olamazdı. Ama Jacques Brel iddia ettiğinin aksine ardında şarkının sınırlarını aşan, herbiri büyük bir ustalıkla yazılmış yüzlerce şiir ve hikâye bıraktı.

Jacques Brel'i Georges Brassens'le karşılaştıracak olursak o da gerçek bir antikonformistti. Olağanüstü tiyatrosunun başlıca karakterleri, öncelikli olarak katlanılamaz burjuvalardı:

Les bourgeois c'est comme les cochons
Plus ça devient vieux plus ça devient bête
Les bourgeois c'est comme les cochons
Plus ça devient vieux plus ça devient c...

Burjuvalar domuzlar gibidir
Yaşlandıkça daha da hayvanlaşırlar
Aynen böyle diyorlar bayım
Burjuvalar domuzlar gibidir
Yaşlandıkça.....

(Les Bourgeois)

Faut vous dire Monsieur
Que chez ces gens-là
On ne pense pas Monsieur
On ne pense pas on prie

Size söylemeliyim bayım
Şu insancıkların evinde
Asla düşünülmez
Asla düşünülmez sadece tanrıya yakarılır

(Ces Gens-Là)

Brel'in burjuvalığa karşı benimsediği bu tutum, hayatının sonuna kadar böyle devam etti. Hatta bir süre sonra, şarkılarına da yansıdığı üzere içinde yaşadığı toplumdan uzaklaşma, başka bir yerde yeni bir hayata başlama arzusuna dönüştü:

Rêver un impossible rêve
Porter le chagrin des départs
Brûler d'une possible fièvre
Partir où personne ne part
Telle est ma quête

Gerçekleşmeyecek bir düş kurmak
Yola çıkışların hüznünü taşımak
Olası bir ateşle yanmak
Kimsenin gitmediği bir yere gitmek...
İşte benim arayışım bu

(La Quête)

Brel'in tüm yapıtını etkileyen bu yabancılaşma hissi bir süre sonra ise karşılığını ölüm temasında bulmaya başladı:

La mort m'attend comme une vieille fille
Au rendez-vous de la faucille
Pour mieux cueillir le temps qui passe

Bir kız kurusu gibi bekliyor beni ölüm
Daha iyi biçebilmek için geçen zamanı
Bir orakla buluşmamda bekliyor beni ölüm

(La Mort)

De chrysanthèmes en chrysanthèmes
Nos amitiés sont en partance
De chrysanthèmes en chrysanthèmes
La mort potence nos dulcinées
De chrysanthèmes en chrysanthèmes
Les autres fleurs font ce qu'elles peuvent
De chrysanthèmes en chrysanthèmes
Les hommes pleurent les femmes pleuvent

Ölüm teması sabit kaldı ama Brel'in birçok teması zamanla büyük değişim gösterdi... Bu durum ancak onun hikâyeci kişiliği ile açıklanabilir. Brel'in 'Ben'i 'O'ydu...

Bir krizantemden bir diğer krizantemе
Bir yolculuğa çıkar dostluklarımız
Bir krizantemden bir diğer krizantemе
Ölüme tutsaktır sevgililerimiz
Bir krizantemden bir diğer krizantemе
Yapabileceklerini yapar diğer çiçekler
Bir krizantemden bir diğer krizantemе
Erkekler ağlar, kadınlar yağar

(J'Arrive)

Ölüm teması sonuna kadar sabit kaldıysa da Brel'in birçok teması zamanla büyük değişim gösterdi. Örnek vermek gerekirse, ilk dönem şarkılarında rastladığımız aşk, kadın düşmanlığına; hristiyanlık ise tanrı tanımazlığa dönüşmüştü. 1956 yılında yayınladığı 'Quand on n'a que l'amour' isimli şarkısında Katolik söyleme yakın bir tavırla insan sevgisini yüceltirken bir süre sonra yayınladığı 'Les Bigotes', 'Le Dernier repas' gibi şarklarında Hıristiyanlığı ve tüm inananları yerden yere vuruyordu. 'Les Biches' şarkısında kadınlardan "onlar bizim ilk düşmanlarımızdır" diye bahseden Brel'in, kısa bir zaman önce yazdığı "Ne me quitte pas" şarkısında "Beni terketme / Sana yağmurun yağmadığı / Ülkelerden getirilmiş / Yağmur incileri sunacağım" diyen Brel'le aynı kişi olduğuna inanmak neredeyse imkânsızdı. Bu durum ancak Brel'in hikâye yazarı kişiliğiyle açıklanabilir. O, yüzlerce karakter yaratıyor ve büyük bir ustalıkla, şarkılarında yarattığı bu karakterlerin ağzından konuşuyordu. Başka bir biçimde söylemek gerekirse Brel'in 'Ben'i 'O'ydu.

Brassens'in aksine Brel büyük bir dil hâkimiyetinin şiir düzeyine yükselttiği şarkılarının çoğunu neredeyse hiçbir klasik formla örtüşmeyecek şekillerden yararlanarak yazdı. Eserlerinde kafiye ve hece sayısı gibi öğelere zaman zaman rastlansa da Brel için bu son derece önemsiz bir detaydı. Bununla beraber Charles Trenet'nin şarkılarında da görüldüğü üzere kelimelerin tınısı Brel'in yapıtında da sonuna kadar büyük bir önem taşıdı. Ancak küçük bir farkla; Brel kelimelerini seçerken öncelikli olarak onları nasıl bir formda sunacağından öte hangi hikâyenin hizmetine sunacağını önemsiyordu. Bu yanıyla Jacques Brel Fransız şansonunun sınırlarını zorlayarak kısa süreli şarkılar aracılığıyla 'Amsterdam' gibi, 'Mathilde' gibi, 'Ces Gens-La' gibi dev hikâyeler anlatan çağdaş bir ozan mertebesine yükseldi.

Gerek Georges Brassens, gerekse Jacques Brel, Fransa dışında da, 1960'ların başından itibaren Scott Walker, David Bowie, Leonard Cohen ve Bob Dylan gibi ozan-şarkıcıları etkileyerek tüm dünyada çağdaş ozan-şarkıcı geleneği içinde öncü bir rol üstlendiler.

Ozan-Şarkıcı Geleneğinin Sonu

Kuşkusuz 20. yüzyıl Fransız şanson geleneği içinde yer alan ozan-şarkıcılar, Charles Trenet, Georges Brassens ve Jacques Brel'le sınırlı değil. Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Aragon, Apollinaire gibi büyük şairlerin şiirlerini bestelemenin ötesinde sınırsız müzik bilgisini esas kendi şiirleri üstünden şansona dahil eden ve çok güçlü bir sol siyasi duruş sergileyen Léo Ferré; Fransız şanonunun ilk kadın şarkı yazarı, müzikal ve şiirsel olarak şansonu hemen hemen en yüksek noktaya taşıyan Barbara; şarkının cümle yapısını baştan aşağı yeniden yaratan ve kelime hazinesini genişleten Serge Gainsbourg; modern şiirin şansondaki temsilcisi Brigitte Fontaine; hemen Trenet, Brassens ve Brel'in yanında anılması gereken ve en az onlar kadar etkili olmuş diğer isimler olarak gösterilebilir. Günümüze gelinecek olursa, bugün Fransa'da ozan-şarkıcı geleneğinin artık devam etmediğini söylemek hiç de hatalı olmaz. Ama ruhu tuhaf bir biçimde hâlâ yaşamaya devam ediyor. Fark edilmesini zorlaştıransa, Renaud, Les Rita Mitsouko ve Noir Désir gibi isimlerin bu ruhu Anglo-Sakson müziğin etkisiyle sürdürüyor olması.[1]

Donat Bayer
www.acikradyo.com.tr
29 Eylül 2004

[1] Bu yazı 2004 yılında *Kitap-lık* Dergisi'nin Eylül sayısında yayınlanmıştır.

Charles Perkins

En azından 40 bin yıllık geçmişi, buna paralel olarak da çok zengin bir kültürü olan Avustralya yerlilerinden, Aborigine'lerden biriydi. Siyah renkleri dolayısıyla beyaz Avustralyalıların daima aşağıladığı, yüz yıldan beri sistematik biçimde ezdiği, geçmişini yok ettiği, kuşaklar boyunca topraklarını, çocuklarını ve dolayısıyla geleceklerini çaldığı Aborigine'lerin en büyük savunucusuydu.

Aborigine'lerle Avrupa kökenli beyazlar arasındaki bir karma evliliğin çocuğu olan Perkins, çöl üzerinde kurulmuş bir rezervasyonda doğmuştu. 17. Yüzyıl başlarında Avrupalıların yerleştiği sıralarda sayıları 1 milyon kadar olan, ama bugün 350 bin civarında; hayli yoksul, hasta ve eğitimsiz insandan oluşan Aborigine halkının ilk üniversite mezunu ve 'medar-ı iftiharı'idi.

O, aynı zamanda bu halkın ilk profesyonel futbol oyuncusu (ünlü İngiliz takımı Everton'da da oynamışlığı var), ilk atletizm hocası, ilk büyük özgürlük savaşçısı ve beyazların hükümetinde Aborigine sorunlarından sorumlu ilk yüksek görevliydi. 1960'ların ortalarından itibaren, ABD'nin büyük sivil haklar savunucusu Dr. Martin Luther King'in izinden giderek başlattığı 'özgürlük yolculuğu', dünyanın en çok izlenen spor olayı olan Sydney Olimpiyat oyunlarında başını çektiği protesto hareketleriyle sürdü. Aborigine çocuklarının devletin yüzme havuzlarında beyazlarla birlikte yüzmesinin zinhar yasak olduğu yıllarda başını çektiği 'özgürlük yürüyüşleri' ile yasağı kaldırtmayı başaran bu ilginç adam, hiçbir zaman sözünü sakınmayan biri olarak ün yaptı. Birçok siyasetçiyi kızdırdı, hatta bir ara hakkında yapılan yolsuzluk suçlamalarıyla bertaraf edilmek istendiyse de, yargılama sonunda tüm suçlamalardan arındı.

Gökkuşağı Yılan

Şimdilerde, Aborigine'lerin ünlü efsanesi 'gökkuşağı yılan' gibi uzayıp giden iki halkı uzlaştırma çalışmalarından sorumlu Avustralyalı beyaz bakan, "onunla her konuda anlaştığımızı söylememem; ama kendisine ve çalışmalarına daima hatırı sayılır bir saygı duydum," diyor. Aborigine'lerin kendi kuruluşlarının başkanlarından Djerrkura ise, saygı meselesini bir başka boyuta taşıyor: "Biz, yani bu ülkenin asıl sahipleri bu toplumda hiçbir zaman bir yere sahip olamadık; sonra bu adam çıktı ve mücadeleyi başlattı işte," diyor.[1]

Mücadele deyince, çok kapsamlı bir meseleden bahsediyoruz. Avustralya'da beyaz çiftçilere ve madencilere devletin kiraladığı

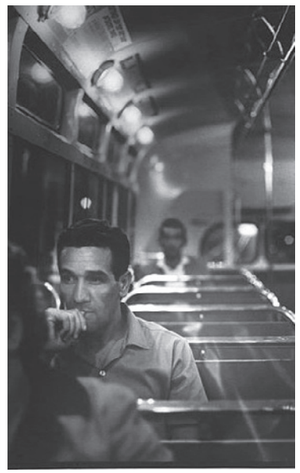

Charles Perkins Sydney üniversitesine giderken.

toprakların aslında tümüyle Aborigine'lere ait olduğu iddialarıyla açılmış sayısız dava yıllar yılı sürüp gidiyor. Öte yandan, istisnasız bütün hükümetlerin 1880'lerden başlayarak 1970'lerin ortalarına kadar, yani neredeyse bir asırdır sürdürdüğü bir politikaya ilişkin davalar da gündemde. Bu bir yüzyılda, dört kuşaktan en az 30 bin yerli çocuğu, daha doğar doğmaz ana-babalarından zorla alınıp beyaz kurum ve ailelere dağıtılmışlar. Bu çocuklar oralarda kendi dillerini, kimliklerini ve 40 bin yıllık kültürlerini asla öğrenme fırsatı bulamadıkları gibi, misyonerler tarafından hapsedilmişler, prangaya vurulmuşlar, kayışla dövülmüşler, aç ve yalnız bırakılmışlar, üstüne üstlük cinsel taciz nesnesi ve düpedüz köle olarak kullanılmışlar: "Çalınan kuşakların kaybolan çocukluğu" ya da "Avustralya yakın tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir zulüm" olarak nitelendirilen bu olgunun, uluslararası soykırım sözleşmelerindeki tanıma da uyduğu ileri sürülüyor.

Teknisyen, futbolcu, atlet ve özgürlük savaşçısı Charles Perkins, 19 Ekim 2000 tarihinde, Sydney'de, 64 yaşında böbrek yetmezliğine yenildi. Avustralya Başbakanlarından bir 'özür' elde etmeyi başaramadan öldü. Özür, dünyanın en pahalı nesnelerinden biri olmalı.[2]

Ömer Madra

[1] "Tributes for Aboriginal 'Martin Luther King'" BBC News Online, 18 Ekim 2000. www.bbc.co.uk

[2] Bu yazı 27 Ekim 2000 tarihli *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Chicago Gerçeküstücüleri

Sürrealizm (gerçeküstücülük), sadece modernist estetiğin içindeki en radikal eğilimi temsil etmekle kalmıyor, aslında politik etkiler de taşıyor. Örneğin sitüasyonistleri doğrudan etkilemiş. Situasyonistler her ne kadar eleştirel açıdan yaklaşsalar ve Breton'u komünist partilerdeki üyeleri ihraç eden parti komiserlerine benzetseler de, aslında ondan çok etkilenmişler.
Walter Benjamin 1920'li 1930'lu yıllarda söyle söylemiş: "Avrupa'da Bakunin'den bu yana özgürlük düşüncesini gerçeküstücüler kadar böylesine tutkuyla savunan birisi

André Breton, Paul Éluard, Tristan Tzara ve Benjamin Péret.

çıkmadı." Burada dikkat edilmesi gereken bir şey var ki Walter Benjamin, Marx demiyor da, Bakunin diyor. Bu da herhalde Bakunin'in iktidar düşüncesinden uzak olmuş olmasından kaynaklanıyor. Elbette Bakunin'in de birçok hataları var. Örneğin 1840'larda söylemiş olduğu şeylerin hepsinin bugün geçerli olduğu söylenemez. Üstelik Pan-slavist bir yönü var ki bu da az bir şey değil. Diğer yandan vasiyet türünde bir sözü var; hayatının bir döneminde şiddete yatkın şeyler de söylemiş olmasına rağmen, "Bütün devrimleri yozlaştıran, darağaçları ve giyotindir" diyordu. "Çoğunlukla celladın elinin soğumasından yakınılır ya da giyotinin hızlı çalışmamasının devrimleri felce uğrattığı söylenir, oysa gerçek bunun tam aksidir." Hayatının sonuna doğru söylediği, vasiyet kabul edilecek sözlerden biriydi bu.

1968: Kitleselleşmiş Bir Gerçeküstücülük

Gerçeküstücülük konusunda Herbert Marcuse'nin **(Bkz; Marcuse)** de Walter Benjamin'in savının bir anlamda devamı sayılabilecek bir sözü var. Marcuse de 1968 Paris olaylarına bakarak "bu kitleselleşmiş bir gerçeküstücülüktür" diyordu. 1960'larda California Üniversitesi'nde gerçeküstücülük konusunda dersler veriyor, ve bir anlamda Amerikan yeni solunu da gerçeküstücülükle tanıştırıyordu. O sıralarda 'Demokratik Toplum İçin Öğrenciler' hareketinin en sol kanadını temsil eden *Radikal Amerika* adlı bir dergi yayınlanıyordu. Derginin editörü Paul Puhle'nin Marcuse ile tanışmasının ardından Marcuse de o dergiye katkılarda bulunmuş, mektuplar yazmıştı. Böylelikle *Radikal Amerika* dergisi de gerçeküstücü harekete yakınlaşmış oldu. Gerçeküstücülük geçen yüzyılın en önemli sanat ve politika hareketlerinden biri, belki de birincisiydi. Öyle ki hiçbir sanat akımının politik düzeyde yansımasını, yankısını bu kadar bulmadığını söylesek yanlış olmaz. Marcuse de 1960'larda verdiği derslerinde, kültürel radikalizmle politik değişim arasındaki bağları vurguluyor, gerçeküstücülerin programının hâlâ geçerli olduğunu söylüyordu.

'Büyük Yadsıma' ve Vasatın Egemenliği

Marcuse'nin *Tek Boyutlu İnsan*'ında anahtar kavramlardan biri de 'büyük yadsıma' idi. Marcuse üstüne çok önemli bir inceleme yazmış olan Douglas Kellner, Marcuse'nin bu kavramının kaynaklarını, kökünü André Breton'da bulduğunu söylüyor. 'Büyük yadsıma' insanları tek boyutlu olmaktan kurtaracak, her türlü yabancılaşmadan kurtaracaktı. Elbette burada tek boyutlu insan derken kastedilen hemen anlaşılacağı üzere 'mediokrat insan'. Hayatı sorgulayıcı olmaktan çıkmış, eleştirel bakışını yitirmiş, sürüye katılmış insan... Otoritenin

dayattığı herşeyi kabul eden insan. **(Bkz; Manifesto)** Herbert Marcuse, bundan tek çıkış yolunun büyük yadsıma olduğunu söylüyordu. Douglas Kellner'e bakacak olursak o da 'büyük yadsıma'nın köklerini André Breton'da buluyor. Ve ekliyor; "Niçin hâlâ geçerli gerçeküstücülerin programı?" Kendi sorusunu da şöyle cevaplıyor; çünkü gerçeküstücüler toplumsal devrimde düş gücünün önemini kavramış, düşün toplumsal değişimi gerçekleştirecek bir silah olduğunun altını çizmişlerdi...

Konformizme Karşı Eros Ahlakı

Herbert Marcuse'nin gerçeküstücülere yakınlığı sadece onların estetik alana getirdiği yıkıcılığa değil, politik alanda ileri sürdükleri devrimci düşüncelere de dayanıyordu. Ve gerçeküstücülerle bir ortak noktası daha vardı... Marcuse, Batının hümanist ahlakının biraz ikiyüzlü olduğunu, konformist ve sonuçta özünde baskıcı olduğunu söylüyordu.Ve bunun yerine 'Eros ahlakı'nı öneriyordu. Bu, aynı sözcüklerle olmasa bile André Breton'un da, gerçeküstücülerin de savundukları bir düşünceydi. Düşüncenin kaynağı da Charles Fourier idi.

André Breton 1945 tarihinde balayındayken Charles Fourier'ye bir şiir yazmıştı. Zaten daha önceleri *Arcane 17* dergisinde de Charles Fourier'den ve onun ahlak anlayışından, Batı'nın o ikiyüzlü ahlakına getirmiş olduğu yeniliklerden, radikal bakış açısından sözediyordu. André Breton Amerika'da balayı sırasında Hopi Kızılderililerinin arasına gidip onların yaşam koşullarını yakından incelediğinde, Charles Fourier'nin savunduğu görüşlerle onların yaşam biçimi arasında paralellikler bulmuş ve işte orada "Colorado, Büyük Kanyon'dan selam Charles Fourier" diye yazmıştı. Bütün ütopyacı sosyalistler arasında Fourier'nin çok ayrıntılı bir yeri olduğunu söylüyor, ve toplumun yeniden örgütlenmesinde haz ilkesinin önemini kavramış nadir insanlardan olduğunun altını çiziyorlardı. Fakat bununla beraber; 'falanj'lara, yeniden insanları örgütlemeye, merkezi bir otoriteye ihtiyaç duymasının sakıncalarını da, bütün bürokratik sosyalizmin ve Sovyet Marksizminin temelini de orada görüyorlardı. Öte yandan bugün, Herbert Marcuse'nin California'da geçirdiği dönemde daha da radikalleştiği ve düşüncelerinin Charles Fourier'ye yaklaştığı söyleniyor. Hatta son zamanlarda yapılan araştırmalar, Marcuse'nin Marx'tan olduğu kadar Heidegger'den de etkilendiği, sol Heidegger'ci olduğu yolunda. Şu da dikkat çekici ki, Marksizmden hiçbir zaman kopmamakla, Bakunin adını telaffuz etmemekle birlikte Bakunin ile bu kadar yakın bir adam bulmak da hakikaten mümkün değil.

Marcuse 1871 Paris Komününden bahsederken, gerçeküstücülerle, ilk ayaklanmalar, isyanlarla ilgili şöyle söylüyordu: "Komünün yarıda bırakmış olduğu projeyi tamamlama fırsatı doğmuştu"... Ve hemen ekleyerek "gerçeküstücülük kitleselleşti." diyordu. Chicago da gerçeküstücüleri coşkuyla selamlıyordu. Tabii ki Marcuse 1960'larda onlara göre oldukça yaşlıydı. Onlar da 1968 'Chicago Demokratik Toplantısı'ndaki hareketlerin, Abbie Hoffman'ın 'Yippie' *(Youth International Party* / Uluslararası Gençlik Partisi) hareketinin bir tür gerçeküstücülük olduğunu söylüyorlardı. Bugünün Chicago gerçeküstücüleri de, 1999 Seattle hareketinin, bir tür gerçeküstücülük olduğunu söylüyorlar.

Burada sözkonusu olan aslında direnişin, toplumsal muhalefetin estetize edilmesi ya da muhalefetin teatralleştirilmesi. İlk bakışta "Protestolar niye teatralleştirilsin, tiyatro mu oynanıyor protestoda?" diye soruluyor... 1950'lerde Amerika'daki atom bombası protesto gösterilerine katılıyorlardı insanlar. Judith Malina, o gösteriler sırasında *Katolik İşçi Dergisi*'nin önemli bir temsilcisi ve barış hareketinin de çok önemli bir

Judith Malina.

ismiydi. Dorothy Day ile tanışan Malina, "Dorothy Day'den hem *Living Theatre* olarak benimsediğimiz tiyatro anlayışımızı kaptım, hem de orada protestoların nasıl teatralleşebileceğini anladım. Teatralleşmek, seni durdurmak isteyen insana karşı senin de bu yola şiddetle başvurabileceğini

The Living Theatre.

bilmek ve hareketin kontrolünü eline almak bakımından çok önemli" diyordu. Malina gibi Abbie Hoffman da bunun bir tiyatro

Abbie Hoffman, *1936-1989.*

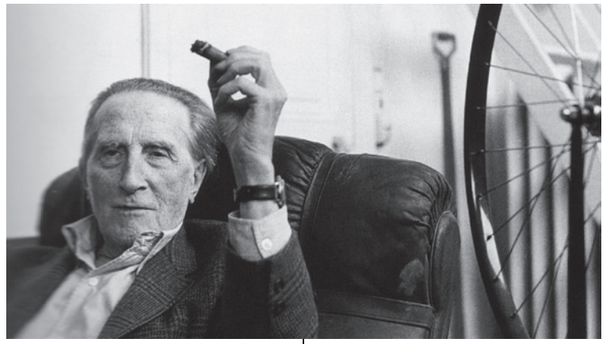

Marcel Duchamp, *1887-1968.*

olduğunu söylüyor, “televizyonlar da çeksinler ki insanlar polisin, ulusal muhafızların uyguladığı şiddeti görsünler” diyordu. Aynı yaklaşım bugün de hiç bitmeyen bir çizgide devam ediyor. Seattle’da ilk örneğini gördüğümüz kitle hareketlerinde, sonradan da çeşitli barış hareketleriyle doruğa çıkan, ve hepsini birbirine bağlayan bir çizgi bu.

“Sürrealizm Chicago'da Tutmaz!”

Gerçeküstücülük Amerika’ya bir doğudan, bir de Chicago’dan girdi. Orta batıya varması ise biraz daha gecikti ve 60’ları buldu. Hatta Chicagolu yazar Nelson Algren, Chicago gerçeküstücülerine; “Bu şehirde gerçeküstücülük falan olmaz. Burası boksörlerin, kabadayıların şehri, siz yanlış yerde gerçeküstücülük yapmaya çalışıyorsunuz” diyordu.

Gerçeküstücülüğün New York’a, doğuya girmesi ise 1930’larda ve büyük ölçüde Marcel Duchamp sayesinde oldu. Akımın burada ilk etkilediği kişilerden biri de Man Ray idi. Man Ray o dönemde moda fotoğrafçısı olarak tanınıyor ve *Harpers Bazaar*’ın fotoğrafçısı olarak biliniyordu. New York’ta kurucuları arasında Emma Goldman’ın da olduğu *‘Modern Okul’* adlı bir alternatif eğitim sistemi vardı. İspanyol Francisco Ferrer’in “dogmalar, öğrenmenin özündeki en büyük engeldir” sözünden esinlenerek kurulmuş bir okuldu bu. Man Ray burada hem atölye çalışmalarına katılıyor, hem de Emma Goldman’ın editörlüğünü yaptığı *Mother Earth* dergisinin illüstrasyonlarını yapıyordu. Daha sonra *Harpers Bazaar* için de fotoğraflar çektiği, yani moda fotoğrafçısı olarak tanındığı zamanda da, 1930’da

Man Ray, *1890-1976.*

‘Armağan’, Man Ray, *1921.*

Francisco Ferrer okulunda savunduğu düşüncelerini hiçbir zaman terketmedi. Sürrealizm New York’a girdiğinde Marcel Duchamp’ın düşünceleri hemen anarşizmle kaynaştı. Ama bugün Chicago’dakilerin aksine, New York sürrealistleri diye birşey pek anılmıyor artık. Chicago sürrealistleri o dönemde ‘Dünyanın Endüstri İşçileri’ ile bağlantı kurmuşlardı. Dahası siyah kültürle bağlantı kurmaya çalışıyorlardı. Sadece bir edebiyat, sanat akımı olarak değil de, tıpkı Bakunin’in 1840’larda söylediği gibi, politik avangard’la, politik eylemcilikle birleşmiş bir avangard olarak yeniden tanımlamaya çalışıyorlardı. Akım New York’a vardığında, başta Man Ray olmak üzere bir avuç sanatçı da onu sadece bir sanat akımı olarak değil, radikal, politik bir proje olarak da kavramayı seçmişti.

Man Ray ve Nesne

“Nesne kendi başına bir özelliği ya da cazibesi olmayan birşeye bakmanın sonucudur. Kendi içinde hiçbir anlamı olmayan birşey seçerim. Nesnenin estetik değerini tamamıyla gözardı ederim. Zanaatkârlığa karşıyım. Bana sorarsanız dünya muhteşem zanaatkârlarla dolu, fakat elinden iş gelen hayalcilerin sayısı pek az. Paris’in eski günlerinde, şehre ilk kez gelmiştim ve bir hırdavatçının önünden geçerken vitrinde bir ütü gördüm. Dedim ki ‘İşte neredeyse görünmez bir nesne, belki bununla birşeyler yapabilirim.’ Yapabileceğim şey de ona kışkırtıcı birşeyler eklemekti. Böylece bir kutu çivi aldım, ve onu işe yaramaz hale getireceği düşüncesiyle bir avuç çiviyi üzerine yapıştırdım. Ama hiçbirşey tam anlamıyla işe yaramaz değildir. En beyhude nesneyi bile kullanmanın bir yolu muhakkak bulunur.”

Man Ray

Man Ray bu sözleriyle nesnelere bakışını çok özlü ve etkili bir biçimde sunuyor, yani bir objenin kendi içinde estetik değer taşımasının söz konusu olamayacağını söylüyordu. Meşhur çivili ütüsüyle nesnenin anlamını tamamen değiştiriyor, zaten “anlamı yoktur” diyordu. Başka bir hale soktuğunu ve tümüyle işe yaramaz hale getirdiğini söylüyor ama estetik anlayışı olarak da “işe yaramaz obje yoktur” sonucuna varıyordu. Aslında bu söylediklerinde büyük ölçüde Marcel Duchamp’ın düşüncelerinden esinlendiği de belli. Onun da formüle ettiği düşüncelerdi bunlar. Fakat belki de en önemlisi Man Ray’in fotografik mimetizmi dönüştürmesi; karşılığını bilinçaltının derinliklerinde bulan imgelere çevirmesiydi.

"Cazdaki doğaçlamalarla gerçeküstücülerin yaptığı otomatik yazı arasında bir benzerlik vardır... Blues'daki o karanlık mizah gerçeküstücü imgelerle doludur..."

Gerçeküstücü Hareket İşçi Sınıfıyla Bağ Kuruyor

Gerçeküstücülük New York’tan Chicago’ya girdi ve biraz daha geç girdi. Chicago’lu gerçeküstücüler, gerçeküstü hareketin işçi sınıfıyla bağlarını kuruyorlar, daha yerel bir yorumunu yapıyorlardı. Paris’teki gerçeküstücülerin bir uzantısı değildiler. Buradaki gerçeküstücülük, köklerini Haymarket ayaklanmasından ya da IWW’den, yani Dünyanın Endüstri İşçileri’nden alıyordu. O örgütlenme ve sendikal hareket aslında Avrupa’daki işçi örgütlenmesinden çok farklıydı. Hatta İspanya’daki anarko sendikalist hareketten de farklıydı. Dünyanın Endüstri İşçileri ifade özgürlüğünün gelişmesi için çok büyük katkılarda bulundu. ‘Soap box’[1] filozofları; sandığın üzerine çıkıp işçi hakları için, genelde herşey için, özgürlükler için konuşmalar yapıyorlardı. Pek çok yerde de hapse girdiklerinde kendi şarkılarını söylüyorlardı.

Chicago ekolünden gelenler Joe Hill’i ve siyah müziği de gerçeküstücüler arasında sayıyorlardı. Hatta, cazdaki doğaçlamalarla gerçeküstücülerin yaptıkları otomatik yazı arasında bir benzerlik vardır, blues’daki o karanlık mizah, gerçeküstücü imgelerle doludur, diyorlardı. Chicago gerçeküstücülerinin önemli yazarlarından David Roediger, *The Abolition of Whiteness (Beyazlığın Kaldırılması)* adlı kitabında beyazlığın sadece deri rengi değil, hayata bakış açısı olduğunu anlatıyordu. Siyah kültürde cinselliğe daha açıklık, daha fazla özgürlük, beyazlıkta ise bir baskıcılık görüyorlar, Marcuse’nin de dile getirdiği bir konformizm olduğunu söylüyorlardı. Kısacası köklerini siyah kültürde, işçi sınıfı kültüründe de bulan bir gerçeküstücülük yorumu yapıyorlardı.

500 Yıllık Gerçeküstücü: Yunus Emre

Bu beyazlık meselesinde anonim bir şiir vardır; ben siyah doğdum, siyah yaşadım ve siyah olarak öleceğim. Oysa doğduğu zaman pembe beyaz olan, sonra öfkelendiği zaman kızaran, soğuktan moraran ve öldüğü zaman da bembeyaz bir şey olan; asıl renkli sizsiniz, biz siyahız, der bu şiirde. Curtis Mayfield’ın da bir sözü var: “Renkler arasında seçim yapma şansın olsa, hangisini seçerdim kardeşim?” diyor. Cevabı da belli Curtis Mayfield’in... Bu aslında toplumsal bir bakışı da gösteriyor, ve bu anlamda gerçeküstücülüğün çok çok derin tarihi kökenleri olduğunu da söylemek lazım; Yunus Emre’nin inanılmaz derecede güzel işlenmiş bir gerçeküstücü eserinin bundan 500 yıl önce yazılmış olduğunu da söylemek lazım. Chicago gerçeküstücüleri de bilseler, onu da soy kütüğüne yazarlardı herhalde. Onlar soyağaçlarına siyah köleleri özgürleştirmek için silahlanan John Brown’ı da eklemişler.

When I born, I black.
When I grow up, I black.
When I go in sun, I black.
when I cold, I black.
When I scared, I black.
When I sick, I black.
And when I die, I still black!

You white folks...
When you born, you pink.
When you grow up, you white.
When you go in sun, you red.
When you cold, you blue.
When you scared, you yellow.
When you sick, you green.
When you bruised, you purple.
And when you die, you gray
So who you callin' colored?

Ben doğdu, ben siyah.
Büyürken, ben siyah.
Güneşe çıkınca, ben siyah.
Üşüyünce, ben siyah.
Hastalanınca, ben siyah.
Ölünce, ben gene siyah.

Siz beyazlar...
Doğarken, siz pembe.
Büyürken, siz pembe.
Güneşe çıkınca, siz kırmızı.
Üşüyünce, siz mavi.
Korkunca, siz sarı.
Hastalanınca, siz yeşil.
Yaralanınca, siz mor.
Ölünce, siz boz.
Sen kime renkli diyosun ki?

Anonim

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü
Boştan ısısı kakıyıp, der ne yersin kozumu
Ağrılık yaptı bana, buhtan eyledim ona
Çerçi de geldi dedi, niye aldın kuzumu

Kerpiç koydum kazana, poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana, bandım verdim özünü
İplik verdim çulhaya sarıp yumak etmemiş
Becid becid ısmarlar, gelsin alsın bezini

Bir serçenin kanadın, kırk katıra yüklettim
Çift dahi çekemedi, şöyle kaldı kazını
Bir sinek bir kartalı salladı urdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu

Bir kut ile güreştim, elsiz ayağım aldı
Güreşip basamadım göyündürdü özümü
Kaf dağından bir taşı şöyle attılar bana
Öylelik yola düştü, bozayazdı yüzümü

Balık kavaga çıkmış, zift turşusu yemeğe
Leylek koduk doğurmuş baka şunun sözünü
Gözsüze fısıldadım sağır sözüm işitmiş
Dilsiz çağırıp söyler dilimdeki sözümü

Tosbağaya sataştım, gözsüzsepek yoldaşı
Sordum sefer nereye, Kayseri'ye azimli
Yunus bir söz söyledin, hiçbir söze benzemez
Münafıklar yüzünden örttün mânâ yüzünü

Yunus Emre

Issı : Sahibi
Kakımak : Kızmak
Koz : Ceviz
Buhtan : İftira
Çerçi : Seyyar satıcı
Becid : Acele
Küt : Kötürüm
Göyündürmek : Kendi kendine yanmak
Koduk : Sıpa
Gözsüzsepek : Köstebek
Münafık : İçi dışı bir olmayan, sahte müslüman[2]

James Baldwin, bundan daha önce 1950'lerde benzer şeyleri söylüyordu. Beyazlık yalanından, beyaz ırkın kendi baskısını, sömürüsünü kolaylaştırmak ve meşrulaştırmak için bir mit uydurduğundan ve bu mite dayanarak ayrıcalıklar talep ettiğinden; bu çok tehlikeli mitin bir an önce de yıkılması gerektiğinden bahsediyordu. Chicago gerçeküstücüleri de bir ara *'Beyaz ırka ihanet, insanlığa sadakattir'* alt başlığıyla *Race Traitor* adlı bir dergi çıkardılar. Fakat bir süre sonra kapandı. İşte tüm bu süreç boyunca, beyaz olmanın sadece ten rengiyle ilgili birşey değil, hayata karşı bakış ve bütün siyah insanları damgalamak anlamına geldiği gerçeği de daha belirgin hale geldi.

Chicago ekolünün gerçeküstücülüğü devrimci bir akım olarak tekrar canlandırmak istediklerini söylemiştik Burada çok önemli bir isim var, Franklin Rosemont. Babası da bir işçi olan Rosemont, Dünya Endüstri İşçileri ya da kısaca *'Wobbly'*lerden, oldukça militan, grevler örgütlemiş bir kişi. Annesi Sally Rosemont içki yasağının olduğu dönemlerde *'Speakeasy'* adı verilen, kaçak içki satılan yerlerde piyano çalarak caz müzisyenliği yapıyordu. Franklin Rosemont da işte böyle bir ana-babanın oğluydu. Ve babasının tanıdıklarından biri de Lucy Parsons'tı. Lucy Parsons, Albert Parsons'un karısıydı; Albert Parsons ise hem Haymarket şehitlerinden biriydi; hem de siyah bir kadınla evlenen ilk beyazlar arasında yeralıyordu. Ve Franklin Rosemont'ın babası Albert, Dünya Endüstri İşçileri'nin kurucularından ve güçlü bir aktivist olan, Chicago polisinin 'tekbaşına 1000 isyancıdan daha tehlikeli' diye andığı Lucy Parsons'ı 1910'larda tanımış...

Avangardı Köklerine Döndürmek...

Chicago sürrealisteri son derece örgütleyiciydiler aslında... Örneğin 1960'larda hepsi 'Demokratik Toplum için Öğrenciler' hareketinin içerisinden geliyorlardı ve çoğu da onun radikal kanadını temsil eden kişiler arasındaydı. 1960'larda pek çok yerde grevlerin örgütlenmesinde olduğu gibi göçmen işçileri örgütleme konusunda da aktif olarak yer almışlardı. Bakunin 1848'lerde gerçeküstücülüğü sadece avangard bir sanat akımı olarak değil de bir eylem biçimi olarak kavrıyordu. Kavramı bu anlamda ilk kullananlardan biriydi zaten. Saint-Simon ve onun takipçileri gibi... Onlar da kullanmışlardı, ama Bakunin avangardan daha militan bir şekilde söz ediyordu. Chicago gerçeküstücüleri de avangardı o köklerine döndürmeye çalışıyorlardı. Yani kurumlaşmış, sistem içerisinde asimile olmuş, sistemin bir parçası olmuş bir avangard değil de; politik, sokaklardaki kaldırım taşlarından barikat kuran avangardın ruhuydu canlandırmak istedikleri. Hollanda'daki Provo'larla da bağlantıları vardı. **(Bkz; Provo)**

Bütün gerçeküstücülerin diğer bir ortak noktası da Charles Fourier'ye olan bağlılıkları, diyebiliriz. Bugün de gerçeküstücüler onun günümüzdeki devrimci mücadelede hâlâ önemini yitirmediğini vurguluyorlar. Bir başka ortak nokta da, düş ile gerçek arasındaki o boşluğu, akıl ile düşgücü arasındaki kopmuş olan o mesafeyi kapatmak arzusu... Yani hayatın içerisinde çatlaklar açarak hayatın şiirselliğini yakalama tutkusu... Bunun için çok büyük şeyler de gerekmiyor aslında. Franklin Rosemont "hayatın şiirselliğini yakalayabilmek için birden ayağa kalkıp toplumu radikal bir şekilde dönüştürmek de gerekmiyor," diyordu. Verdiği bir örnekte 1964 yılındaki yerel bir gazeteden kesmiş olduğu bir gazete kupüründen yola çıkıyordu. Halsted Bulvarı otobüsü ile ilgili bir yazı. Halsted... Carl Sandburg'un üzerine şiir yazdığı bir bulvardı bu. 'Halsted Tramvayı' başlıklı bu şiirde anlaşılıyor ki yoksul insanların gidip geldikleri uzun caddelerden bir tanesiymiş bu. Gerçekten de çok uzun bir cadde, iyi bir yürüyüşçü 2,5 saatte yürüyebilir olsa olsa.

Halsted Street Car

COME you, cartoonists,
Hang on a strap with me here
At seven o'clock in the morning
On a Halsted street car.

Take your pencils
And draw these faces.

Try with your pencils for these crooked faces,
That pig-sticker in one corner--his mouth--
That overall factory girl--her loose cheeks.

Find for your pencils
A way to mark your memory
Of tired empty faces.

After their night's sleep,
In the moist dawn
And cool daybreak,
Faces
Tired of wishes,
Empty of dreams.

Halsted Tramvayı

GELİN, siz, karikatürcüler,
Benimle bir kayışa asılın
Sabahın yedisinde
Bir Halsted tramvayında
Çıkarın kalemlerinizi
Ve çizin bu yüzleri.

Şu çarpık yüzler için sallayın kalemlerinizi,
Şu avcı kılıklıyı, bir köşede oturan--ağzını--
Şu tulumlu işçi kızı--sarkık yanaklarını.

Bir yol bulun kalemlerinize
Hafızanıza kazımak için
Yorgun, boş yüzleri.

Gece uykularının ardından
Nemli şafak vakti
Ve serin gündoğumu,
Yüzler
Dileklerden yorulmuş,
Tükenmiş düşleri.

Carl Sandburg

Orada düşlerini yitirmiş, hayatı boşalmış insanlardan söz eder Carl Sandburg. Rosemont'un kestiği kupürdeki haberde de şunlar anlatılıyor; 1964 yılında Halsted bulvarında artık tramvaylar işlemiyor, otobüs var. Bu işi uzun yıllardır yapmakta olan otobüs şoförü, artık her gün otobüse binen, işlerine giden insanları tanıyor. Bıkmış o uzun cadde boyunca gidip gelmekten. Bir gün, bir sabah dönmüş yolcularına: "İşte her sabah gidip geliyorum, sizleri de tanıdım, sizler de aynı şeyi yapıyorsunuz. Bıkmış olmalısınız. Bu sabah sizi Florida'ya götürmek istiyorum, ne dersiniz?" diyor. İşlerine gitmek isteyen, işinde terfi etmek isteyen bir iki kişi arabadan derhal iniyor. Bir ikisi merak edip "Hakikaten götürecek misin?" diye soruyor. "Şaka yapmıyorum, götüreceğim" diyor şoför. "Siz inecek misiniz, yoksa kalacak mısınız? Ona karar verin..." Diğerleri de "Biz de işe gitmek istemiyoruz, Florida'ya gitmek istiyoruz" diyince Halsted otobüsünün şoförü kırmış direksiyonu Florida'ya. Ama birkaç saat sonra Indiana Eyalet polisi onları sınırda durdurmuş. Durdurmakla da kalmamış, Halstead Bulvarı 36 no'lu otobüsün şoförünü tutuklamış. Yolcular derhal Illinois eyaletine teslim edilmiş otobüsle. Franklin Rosemont "Lanet olsun Indiana polisine" diyor, "bir avuç insanı gördükleri güzel düşten uyandırdıkları için..." Yolcular aslında polise karşı koymalıydılar, hayır efendim biz bugün Florida'ya gitmek istiyoruz, diye.

Halsted Bulvarı Otobüsü Bir Gün Mutlaka

Ama "üzülmesinler" diyor Franklin Rosemont, "Halstead otobüsü bir gün mutlaka Florida'ya gidecek, yeter ki otobüse binenler bütün düşlerin gerçekleşme potansiyeli taşıdığına inansın. O zaman, Halsted otobüsü Coney Adası'na da gidebilir, Paskalya Adası'na da gidebilir, Cennet Bahçesi'ne de gidebilir. İnsanlar yeter ki her düşün gerçekleşebilir olduğuna inansınlar. Bir gün bizleri düşlerimizden uyandıracak Indiana eyalet polislerinin olmadığı bir dünya mutlaka kurulacak" diyor.

Halil Turhanlı: Ben de nisan ayında Lincoln Avenue ile bu Halsted bulvarının kesiştiği yerde otobüse bindim. Rüzgârlı şehrin çok soğuk sabahında, benimle birlikte bir kaç kişi daha bindi.

Ömer Madra: Şoföre baktın mı?

Halil Turhanlı: Bakmaz olur muyum? Orta yaşlı siyah bir kadın, çok güler yüzlü. Herkese teker teker "Günaydın, nasılsınız?" dedi. Herkes arabaya bindi, ben de yerime geçtim. Ellerimi ovuşturdum. Galiba, bu sabah bu şoför bizi Florida'ya götürecek, dedim.

Ömer Madra: Anlamamışlardır, ama olsun.

Halil Turhanlı: Ben kendi içimden söyledim. Neyse; iki durak sonra Milwaukee Avenue'de bir yere gitmek için indim, ama olsun. O umudu taşımak önemli. Bir gün mutlaka Halsted sokağı otobüsü Florida'ya gidecek.

Halil Turhanlı. Ömer Madra.

Pr; Cuma Adlı Adamlar
Yt; 20 Haziran 2003.

[1] Soap Box: Alelacele yapılan konuşmacı kürsüsü. (www.zargan.com)

[2] www.wikipedia.org

Halsted Tramvayı.

Cızırtı

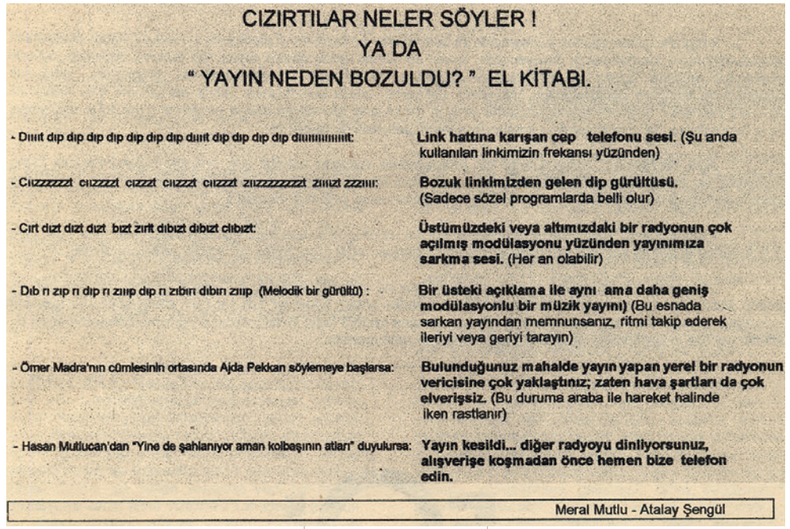

Atalay Şengül. Meral Mutlu.
"Açık Bülten" Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1
01 Nisan 1996.

Cindy Sheehan

New York Times gazetesinin kültür ve sanat bölümü yazarlarından Frank Rich 14 Ağustos 2005 tarihli gazetenin 'fikir ve yorum' sütununa geçenlerde biraz farklı bir 'kültür' yazısı yazmıştı. Daha doğrusu, farklı değil de, kültürün ilk ağızda akla gelen tanımının ötesine geçen, onun en genel, en kapsayıcı tanımına uygun düşen bir yazıydı bu. 'Barış kültürü' diyebiliriz kısaca. 'Birisi Başkana Savaşın Bittiğini Söyleyiverse' başlıklı makalenin ilk paragrafı şöyleydi:

"II. Dünya Savaşı'nın Bitişi'nin ilan edildiği V-J Günü'nden yıllar sonra bir adada tek başına yaşamaya (ve kendince savaşmaya) devam eden Japon askeri gibi, Başkan Bush da Irak'taki savaşın Iraklılar için olmasa da Amerikalılar için bittiğini bu ülkede öğrenecek son kişi olabilir. 'Biz rotamızdan sapmayacağız' deyip duruyor Teksas'taki çiftliğinden. Biz derken kimi kastediyorsun beyaz adam?[1]

Dünya gemisinin kaptan-ı deryalığına soyunmuş ve bunu cümle âleme neredeyse alenen ilan etmiş bir adam, kendi gemicileri de dahil olmak üzere tüm denizlerdeki desteğini kaybetmiş görünüyordu. Bu durumda hangi dümeni hangi rotada sabit tuttuğu sorulabilir doğrusu. Ana-akım medyadan pek çok kişinin bile artık sıkça dile getirdiği gibi, tüm kamuoyu yoklamaları (Newsweek, Pew, vb.) ABD halkının Bush yönetiminden desteğini

Cindy Sheehan Beyaz Saray'ın önünde,
7 Kasım 2006.

çekmiş olduğunu gösteriyordu. Ordu da elden gitmiş denebilirdi hatta. Gönüllü asker toplama kampanyaları bütün oyunlara rağmen, iflas etmiş durumdaydı: Son son, eşcinselleri de yalvar yakar saflara sokmaya çalıştılar –onların basına açıklama yapmasını göze alarak. Amerikan askerleri, işgalin başından beri görülmüş en büyük kayıpları gittikçe artan düzeyde vermekteydi. İşgale direnenlerse, onlara hangi adı verirsek verelim (isyancılar, Sünniler, eski Baasçılar, direnişçiler, teröristler, ya da hepsi birden), tüm resmi söylemlerin aksine azalmıyor, fena halde artıyorlardı ve saldırılarını da –cep telefonları, garaj kapısı kumanda aletleri ve yumurta pişirme saatleri gibi 'high-tech' aletler kullanarak– artırıyorlardı. UPI haber ajansının baş analisti, "elemanları resmi raporların gösterdiği sayıda öldürülüyor ya da yakalanıyorsa, bu 'isyan' neden çökmüyor da güçleniyor?" diye soruyordu.

Barış Çadırı

İkinci kaptanlar, yani Rumsfeld, Myers gibi sivil ve askeri komutanlar da birbirini yiyor ve Başkomutan Bush'un açıklamalarını gün be gün nakzeden açıklamalar yapıyorlardı. İmdi, kâinatın en karmaşık olgularından biri sayılan iklim değişim olaylarında iklimbilimcilerin en korkulu senaryosu 'eşiğin aşılması' sayılıyor. Yani, küçük ve önemsiz görünen bir değişikliğin, örneğin 1 ya da 2 derecelik bir sıcaklık artışının, muazzam bir değişikliğe yol açarak, tüm yerküreyi ve atmosferini bir daha geri dönülmez bir noktaya getirebilecek bir 'dönüm noktası'na getirebileceğinden söz ediliyor.[2] Hani teşbihte hata olmaz ama, günümüzün en gözde stratejik kavramlarından 'asimetrik savaş'ı uygulayanlardan, sıradan ve küçük bir Amerikalı kadının, Cindy Sheehan'ın, harikulade macerası da işte bu acayip 'eşik atlama'lardan biriydi belki de. Teksas'ta, Başkan Bush'un uzun Ağustos tatilini geçirdiği Crawford'daki sözde çiftliğine 8 kilometre mesafede toz toprak içinde kurduğu 'Barış Çadırı'nda oturup, savaşta ölen oğlunun hesabını bizzat Başkana sormakta ısrar eden bu küçük ve biraz da küfürbaz kadın, ABD imparatorluğunun 5 yıldır bir İsviçre saati intizamıyla çalışan mekanizmasını tuzla buz etti. Bush ve şürekâsı, tabii emirlerindeki bütün sağcı basın mensuplarıyla birlikte, Gandhi'nin bir zamanlar söylediğini doğrularcasına, önce onu yok saydılar, sonra alaya almaya, sonra hakaret etmeye, sonra görüşmeye kalktılar ve o ayak diredi. Tom Engelhardt'ın dediği gibi: "Dünyanın en güçlü insanları kesinlikle tuzağa düşmüş ve çaresiz kaldılar. Her nasılsa, Sheehan, George'dan o sihirli Başkanlık nesnesini çıkarıp attı ve onu vatandaşların hizasına getiriverdi... Dişe diş durumu yani, ve bu yönetimin nelere kadir olduğunu asla küçümsememekle birlikte, öfkeli bir annenin yırtıcı gücünü de hiçbir zaman küçümsemem doğrusu." [3]

Belki de zalim Kaptan-ı Derya'ya bu savaşın bittiğini söyleyen biri vardı artık. Ve, bunu söyleyenin bir kadın olmasından daha doğal, daha âdil ne olabilirdi ki?

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
15 Ağustos 2005.

[1] Frank Rich; "Someone Tell The President The War Is Over" *New York Times,* 14 Ağustos 2005.
www.nytimes.com

[2] Jenifer Johnston; "Earth 'Loosing Fight Against Global Warming'" *Sunday Herald ,* 08 Ağustos 2005.

[3] Tom Engelhardt; "Tomgram: 'Cindy Sheehan's War'" Tomdispatch, 14 Ağustos 2005.
www.tomdispatch.com

Coltrane

"Yolu şu ya da bu şekilde cazdan geçen herkes önünde sonunda John Coltrane'i karşısında bulur" derler. Ardından da 'A Love Supreme'le buluşmak kaçınılmazdır. Coltrane'in 1957'deki ruhani uyanışının bir yansımasıdır 'A Love Supreme'. Ancak müziğinin bütününün bir spiritüel arayış müziği olduğu da pekâlâ söylenebilir. Onu diğerlerinden ayıran temelde budur. Müzikle düşünen ve yaşamıyla müziği iç içe geçmiş Coltrane, tarihsel yelpazede eğer 'yeni müziğin' faturası birine çıkarılacaksa, bunu en çok hak edendir kuşkusuz. Evet, Eric Dolphy, Cecil Taylor, Ornette Coleman, arayışlarıyla devrimi ateşlediler, ama Coltrane olmasaydı, 'yeni müzik' uzun süre yeraltında kalabilirdi; belki de ebediyen.

Müziği bir anlamda günışığına çıkaran Coltrane olmakla birlikte, söyleyeceklerini söylemek için hiç acelesi olmadı; zaman ile işi yok gibiydi. Gerçi bir anlamda 'bop' torbasından geliyordu ama, formlar içinde kendini hiç evinde, emniyette hissetmedi. En önemli özelliklerinden biri hep kendi temposunda, kendi zamanında olmasıydı; hatta Miles Davis'ten bile daha fazla. Her ikisi de, her anlamda hesaplarını kuruşu kuruşuna ödedikleri için siyah kültür ikonlarına dönüştüler. Becermişlerdi; umutlanmak için bir neden vardı artık. Okulluydular; Davis, Parker okulundan, Coltrane ise Davis okulundandı. Coltrane, müziğin ciddi bir iş olduğunun hep farkındaydı. Belki de bu yüzden, ve büyük ihtimalle de etki alanını sınırlamak için, başını çektiği akımın müziğine bir dönem 'ciddi müzik' etiketi uygun görüldü. Coltrane bunu pek ciddiye almadı, çünkü onun için hayat kadar ciddiydi müzik.

John Coltrane,
1926-1967.

En önemli özelliklerinden biri hep kendi temposunda, kendi zamanında olmasıydı.

Özgürlüğe Davet Eden Bir Çığlık

Coltrane müziği basit gerçekler üstüne kuruluydu ve insanları özgürlüğe davet eden bir çığlıktı. Dönemin Amerika'sında sosyolojik etkileri olacak kadar kuvvetliydi. Dinamizmi duyarsız kalabileceğiniz bir şey değildi; sizi harekete, işitmeye, duymaya, dinlemeye zorluyordu. Coltrane'in bitmek tükenmek bilmeyen iç hesaplaşmaları, arayışları, samimiyeti ve cesareti o dönemin ruhuna damgasını vurdu. Coltrane, Cecil Taylor, Ornette Coleman ve aynı yolun yolcusu diğer müzisyenlerin etkisiyle parti sona ermiş ve gerçeklerle yüzleşme zamanı gelmişti. Bu bir anlamda vahşi kapitalizmin, 'beyaz' Amerika'nın kendiyle yüzleşmesi için çıkarılan davetti ve Coltrane de bu davetin ev sahipleri arasındaydı. Bu özgürlük çığlığının faturası gecikmedi. 'Ciddi müzik'ten sonra, 'anti-jazz' çok iyi geldi kulağa. Bugün baktığımızda, caz dendiğinde belki de akla ilk gelen adamdan söz ediyoruz. Bu komikti komik olmasına da, yine de belirli bir kesim, bu eleştirilere itibar etmekte bir sakınca görmedi; belki de işlerine geldiğinden.

Louis Armstrong, Charlie Parker ve Duke Ellington da John Coltrane kadar büyük bir miras bıraktılar ama, caz tarihinde hiç kimse John Coltrane kadar büyük bir kültürel fenomene dönüşmedi.

Cem Yegül

Cool

Türkçe tam karşılığı 'serin' olmakla beraber artık bu anlamı ile pek kullanılmıyor. 1950'li yıllardan bu yana *'cool'* sözcüğü alt-kültürel bir anlam taşımakta; ve hemen her altkültürün ortak tavrı ve öğesi olan bir duruşu tanımlamakta kullanılıyor. 90'lı yıllardan bu yana da gençler tarafından kullanılan bir 'onay' terimi olarak içi boşaltılmış durumda.

Aslında itaat etmeye ve aşağılanmaya karşı bireysel bir direniş olarak ortaya çıkmış. Kökeninde ise İngiliz aristokratlarının tepeden bakan, soğukkanlı ve ironik duruşunu bulabiliriz. Modern kafa yapısının kilit kavramları olan kuşkuculuk, bireycilik, sekülarizm, itaatsizlik ve ânı yaşamak cool ile birebir örtüşür. Cool aslında çelişkili bir durum; hem kabul görme ve ait olma isteğini ve hem de birey olarak bunu umursamama tavrını hassas bir dengede tutan bir duruş. Terazinin bir kefesinde denge azıcık bozulsa cool değil 'kıl' olma riski çok yüksek. Dikkatlice işlenmesi ve geliştirilmesi gereken bir ego yapıştırıcısı. Sürekli cool kalabilmek ise oldukça yorucu bir uğraş.

Cool kişiliğin olmazsa olmaz özellikleri narsisizm, ironik kayıtsızlık ve hazcılıktır. Gerçek duyguları gizleyerek, mesela tehlike karşısında umursamaz ve hatta sıkılmış bir tavır takınabilmek cool âleminde en büyük başarı sayılır.

İyi Görün, Kuyruğu Dik Tut ve Kendi İşine Bak

Modern cool'un köklerini 50'li yıllarda yükselen jazz ve rock 'n' roll müziklerinde ve beat edebiyatında bulabiliriz. 50'li yılların jazz dinleyen ve özenli ama sıra dışı giyinen *'hipster'*ları cool'un öncüleriydiler. Çok kısıtlı bir çevrede yükselen bu hareket 60'lı yılların Beat akımı tarafından 'ben farklıyım' iddiası ile daha geniş çevrelere yayılmaya ve muhalif kültürün ayrılmaz bir parçası olmaya başladı. Bu dönemde cool, nihilist ve içe dönük reddedişten toplum düzenini değiştirme hevesine evrildi. Ancak sonuçta başarısız olan ve bireyselliğini kaybeden bu cool fazla uzun ömürlü olamadı. Sonrasında ise 'iyi görün, kuyruğu dik tut ve kendi işine bak' tarzı bir cool yükseldi. 70'ler ile 90'lar arasında cool kaybolmuş gibi gözükse bile aslında heavy metal'den punk'a, hip-hop'a, grunge'a ve daha bir sürü farklı biçime dönüşmeye başladı.

Film, müzik, moda ve meşrubat sektörlerinin, reklamcılar aracılığı ile cool'u takip etmekten cool'u imal etmeye soyundukları ve bundan büyük kâr sağladıkları dönem işte budur. Farklı bir saç kesimi ve giyim tarzı icat et, yeni bir narkotik ve müzik bul, yeni bir alt-kültür yarat ve kasanı doldur. Formül bu kadar basittir. Bu arada haber verme işlevini televizyonlara kaptıran yazılı medya, yaşam tarzı ve cool modalar imalâtına ağırlık verir olmuştur. Artık gazeteler ne giyilir, nerede ne yenir, nerede ev alınır gibi konuları

'Birth of the Cool', Miles Davis, *Temmuz 1991.*

öğrenebileceğiniz bir 'ansiklopedi' niteliğine bürünmüştür. *'In'* ve *'out'* kavramlarının bu kadar geniş çevrelere yayılması ise cool'u çok hızlı değişen bir moda haline dönüştürdü. Bir sene önce aldığınız kıyafetin artık 'out' olduğunu görmek küçük çaplı bir kriz iken, bir sene önce büyük paralar ödeyerek ev alınan semtin artık 'out' olduğunu görmek gerçek bir travmadır.

Cool Başkalarına Bakmaz, Onlara Sadece Görünür

Yeni dönem cool ise çok daha rekabetçi; ancak rekabetin temelini oluşturan şiddet ve öfkeyi maskelemeyi çok iyi biliyor. Cool'un özü herşeyden önce cool görünmektir, özenle geliştirilmiş ve detaylı uğraşılmış bir özensizlik, ayırt edici bir vücut dili, telaşsız bir yürüyüş, suskun bir ifade; ve hepsinden önemlisi bakışlar... Cool bakış, çok çalışılması gereken bir ayrıntıdır. 'Kurtlar Vadisi' tarzı mafioso ve maço bakışı çok kişi cool zanneder, ama alakası bile yoktur. Herşeyden önce cool başkalarına bakmaz, onlara sadece görünür. Bakışları her türlü tutku ve duygudan arınmıştır, meydan okuması ise korkutarak değil, kayıtsızlıkla olur.

Cool'un vücut bulmuş hali olarak tanımlanabilecek şahsiyetler denince akla ilk gelen Miles Davis oluyor. Onun yanında Robert Mitchum, Bill Murray, Iggy Pop, Jack Nicholson, Zinedine Zidane gibi, farklı alanlardan birçok örnek var.

Cool aslında bir erkek duruşudur ve kadınlar tarafından uygulandığında pek iyi sonuçlar doğurmuyor. Kadın cool duruş sahiplerine örnek olarak Billie Holiday, Janis Joplin, Nico bu tezin parlak örnekleri. Başarılı cool kadın olarak ise Hillary Clinton ve özellikle son çıkardığı *Cool Kadın* albümüyle tescilli bir cool olan Ajda Pekkan'ı saymamak olmaz.

Yosi Falay

Cuma

Robinson Crusoe'nun 'ıssız ada'da karşılaşıp, Cuma adını verdiği yerli. Daniel Defoe'ya inanacak olursanız, bu yerlinin adı, Crusoe'nun onu Cuma günü bulmuş olmasından gelir. Belki bir anlamda öyledir; ancak Cuma'nın tam da Cuma günü bulunmuş olmasındaki bir dizi ilginç rastlantı da üzerinde durulmaya değer.

Cuma sözcüğü, Arapça'da 'toplanmak' köküne bağlı. Cuma namazı, cemaat namazıdır. O gün namazın toplu kılınmasının sevabı, tek kılınmasına göre 27 kat fazladır. Defoe ilahiyat eğitimi almıştı. Ama İslam üzerine bilgisi neydi; bunu bilemiyoruz. Yine de Cuma ile cemaat arasında İslami bir bağ kuracak olursak; adanın cemaat oluşumu, Crusoe ile Cuma'nın bir araya gelmesiyle gerçekleşmişti.

Defoe'nun İngiliz olduğu ve İngilizce konuştuğu malum. O halde Cuma dediğimiz yerlinin gerçek adı, Friday. Durum böyle olunca, Cuma'nın cemaatliği geri planda kalıyor. Ne var ki Friday'den bu kez de başka sonuçlar çıkıyor: Friday'in açılımı; Freya's day... Freya kim? İskandinav mitolojisinde Frey'in kız kardeşi. O bir aşk tanrıçası. Sonradan Odin'in karısı oluyor. Odin ise, Alman mitolojisinin Zeus'u. Freya onunla evlenince, Almanya'daki adı Frigg olarak değişiyor. Odin aynı zamanda İskandinav mitolojisinin de baş tanrısı. Defoe'nun zihninde, aldığı eğitim doğrultusunda bunlardan birşeyler kalmış olduğu da su götürmez.

Cuma'nın tam da Cuma günü bulunmuş olmasındaki bir dizi ilginç rastlantı da üzerinde durulmaya değer...

Konuyu fazla dağıtmayalım. Olay şu: Freya denilen kadın, bir baş tanrıya eş olacak kadar güzel; bir dünya güzeli. Cuma dediğimiz yerliciğin, ıssız adada Crusoe'nun gözüne nasıl göründüğü üzerine bir sonuç çıkar mı buradan? Saçmalıyor muyuz?

Saçmaladığımız hakkında kesin bir karara varmadan önce, Michel Tournier'nin *Cuma ya da Pasifik Arafı* [1] *(Vendredi ou Les Limbes du Pasifique)* romanına müracaat edelim. Tournier'nin, romanda Crusoe üzerine kimi saptamaları var: Crusoe, daha önce deneyimlediği bir toplumsal sistemi hep zihninde taşıyor. Örneğin alışık olduğu bir aile düzenine bağlı. Bu arada da, sözkonusu toplumsal gereklilikler ile, 'tek başınalığın' yarattığı doğal dürtüleri giderek içiçe geçmeye başlıyor. Issız adayı bir kadın gibi, eşi gibi görmeye başlıyor. Adanın kıvrımları, ona Freudvari bir hareket veriyor. Açan çiçekler ise, ada ile kurduğu cinselliğin ürünüdür; kız evlatlardır onlar. Cuma'yı birgün bir ağacın tepesinde görünce, onun eşine tecavüzde bulunduğu kanısına kapılıyor. Tüm bunlar olabilir mi? Belki... Fakat şunu da unutmamalı ki, bir erkeğin, ailesinin dışında da kimi cinselliklere eğilim duyduğu anlar yok değildir. Tam burada Cuma (yani Friday) ile 'Freya'nın günü' arasında, pekâlâ bir bağlantı akla gelebilir.

"Sen Farklısın"

Şimdi sözü, Crusoe'nun bedeninin 'üst' taraflarına getirelim: Kafaya... Crusoe toplumsal deneyimlerini, yani toplumun kuralları çerçevesinde geliştirdiği bir değerler sistemini, doğallığı ile karıştırıp, buradan bir gerilim yaratıyor. Bu bir anlamda Kantçı bir bireysel eğilim sayılabilir. Başka bir söyleyiş ile; tam kendi tarihinin birey anlayışı. Üstelik kendi değerlerini Cuma'nın değerleri ile eşdeğer tutup, farklı hakikat yöntemlerine hoşgörü ile yaklaşması da, üzerinde durulmaya değer bir konu. Çünkü Crusoe diyor ki; "önemli olan, aynı hakikate ulaşmak." Burası önemli. Hakikatin aynı olduğunu saptayarak, o hakikatten ayrılmamak gerektiğini söyleyen biri var: O da Crusoe'nun kendisi. Cuma böyle bir hakikatten ve ona ulaşmadaki farklı yöntemlerden söz etmiyor; onun derdi değil. Ya da zaten yaşamında öyle bir şeyin yeri yok. En azından Crusoe bir gün adaya gelip, Cuma'ya "sen farklısın" deyinceye kadar Cuma'nın 'farklılık' kavramından haberi yoktu. İşte bu kavram adaya yayılmaya başladığında, adanın iktidarının kimin elinde olduğu da açığa çıkıyor. Baudrillard'ın güzel bir sözü var; "farklılığı düşünen kişi antropolojik açıdan üstündür; elbette, antropolojiyi icat eden odur çünkü" diyor.

Emre Zeytinoğlu

[1] Michel Tournier; *Cuma ya da Pasifik Arafı,* İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.

Çarık

"Dizzy Gillespie geliyor!" dediler. "Aman bir karşılama yapalım hemen" dedim. Topladım çocukları, Erol Pekcan al trampeti, zili al yeter. Süheyl Denizci, eskiden Radyo Big Band'in şefliğini yapmıştı, şimdi emekli olmuş, o; trompet, alto saksafon, trombon, tenor saksafon, 4 tane ses, bir de bas, davul. Biz Esenboğa Hava Meydanı'na gittik. Arkada da talebeler, kolej talebeleri, kızlar, erkekler, gençler, kocaman bir afiş yaptılar "Welcome Dizzy Gillespie" yazıyor. Biz de öndeyiz, bekliyoruz tayyareyi. Hiç duydunuz mu Cüneyt Sermet'i, caz kritiği yazıyordu? Kitap da yazmış, orada da benim hakkımda yazmış. "Daha gelmedi, bir kere çalalım, sen bir dinle, eğer bir falso duyarsan bana haber ver" dedik. Biz parçayı geçtik, yazdım çocuklara aranjman gibi, sesler, vs. Çaldık, geldi "iyi, çok güzel" dedi. Baktık tayyare geliyor, o zaman küçük pırpırlar vardı, pervaneli, 150 metre önümüzde durdu. Bakıyoruz, merak... Hadi hazırlandık, merdiveni koydular, bir baktık araplar iniyor, negrolar! Biri geliyor bize doğru, insanlar gidiyor ona bir şey diyorlar, konuşuyorlar, onları itiyor. Elinde de fotoğraflar var, geliyor; iki metre kala gözü bende, dinliyor beni, hiç başka bir yere bakmıyor, göz göze geldik. En sonunda bitirince sarmaş olduk Dizzy'le. Dünyada, ne Amerika'da ne bir yerde, hiçbir yerde böyle karşılanmamış, çok duygulandı, şaşırdı. Beni ilk akşam konsere çağırdı, bir sigara tabakası verdi, içi altın gibi, dışı gümüş. Hâlâ saklarım. O kâğıdı yolladılar bana müzik mecmuasından, "Dizzy Gillespie hükümetin Ortadoğu turnesinde Ankara'da muazzam bir trompetçi keşfetti, ismi Muvaffak Falay. Orada İntim gece klübünde çalıyor. Ondan sonra Ankara Büyük Sinema'da konser verecek 3 akşam, sonra İstanbul'a gidecekler."

İlk akşam oturdum. Oturduk, big band dinleyeceksin, o zaman da Dizzy Gillespie'nin big band'i Amerika'da en güzel caz, belki de en iyisi. Hayatta unutmam, o perde açılırken orkestra bir patladı, param pa-pa-pa parabiii... Perde açıldı, hii, ben mahvoldum. Bir parçayı Dizzy, aldı trompeti bir şeyler çaldı, bir solo yaptı, parça bir bitti, mikrofona geldi, "Muabak" diyor. 'Muabank' diyor gibi geliyor bana. O söyleyemiyor da tabii, ben birşey anlamıyorum. Benim önümde de Mithat Fenmen var, meşhur piyanistimiz ve Konservatuar müdürü o zaman, döndü bana "Muvaffak seni çağırıyor!" dedi. Aman, kalktım, yürüdüm çıktım sahneye, sarıldı bana vs. başladı söylemeye "çok muazzam trompetçi" vs. çıkardı bana bir sigara tablası verdi. İçine yazdırmış "Dizzy Gillespie'den Muvaffak Falay'a..." Karşılıklı caz sevgisi vs. birşey. Aldım bunu, sarmaş dolaş olduk "Thank you" dedim, sonra bunlar çaldı.

O zaman daha çocuğuz tabii, 25 yaşındayım. Ertesi günü arıyorum Ankara'da turist dükkânlarını; baktım köylü çarığı yapmışlar, deriden vs. Giymek için değildir bunlar, duvara asarsın. Ben de aldım bunu, vereyim dedim, evine asar. Ertesi akşam konser başladı, ben sahnenin arkasındaydım. İşaret ettim ona, geldi, ben de çıktım sahneye bunu verdim. Koydu bongoyu -bongo çalıyordu-, açtı, kâğıtları attık, oturdu ayakkabılarını çıkardı bunları giymeye çalışıyor. Bunlar giyilmez diyeceğim, ama o zaman İngilizcem yok o kadar. Giydi ve bütün akşam o çarıklarla konseri bitirdi.

Dizzy Gillespie,
Cemil Topuzlu
Açıkhava Tiyatrosu -
İstanbul,
17 Temmuz 1988.

'Maffy' Muvaffak Falay ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 13 Haziran 2005.

Çekirdek Aile

Hukuk, doğuştan edinilen bir kavram değildir. Adalet ve hukuk, büyümeye başladıktan sonra aile ortamında ortaya çıkar, gelişir ve insanın sosyokültürel yapısının temelinde yer alır. Dünyaya geldiği ilk yılda insanoğlu anneye bağımlıdır. Güçsüzlük, eksiklik, yoksunluk ve yok olma kaygısı ile birlikte, özellikle annenin varlığında eksikliklerin giderilmesi, doygunluk kavramlarını tanır. Yine annenin varlığı ile yok olma kaygılarını bilinç altına iter. Bu dönemde eksiklik, yoksunluk, yok olma kaygıları ve bu kaygıların giderilmesi ile doygunluk, güven, minnet, şükran hisleri ile donatılır insanoğlu. Ruhsal gelişimin birinci basamağıdır bu ilk yaş. Henüz hukuk yoktur ortalarda. Bebekler bencildir.

1-2 yaş döneminde az ve çok kavramlarını, giderek denge kavramını öğreniriz. Açlık tokluk gibi zıt algıların paralelinde dengeyi keşfederiz. Yürümenin de bu dönemde başlaması ile denge kavramı giderek pekişir. Çocuğun sosyalleşmesi için ortam hazırdır. Denge duyusunun oluştuğu yaşlardır bu yaşlar. Adaletin tohumları yeşermeye başlamıştır.

Suç ve Ceza

2-3 yaş döneminde ise çocuk kendinin ve uzantısı olan annesinin yanı sıra çevresinde başkalarının da olduğunu görür. Aile ortamına ve sosyal çevresine yönelir. Bu dönemde çocuk, aile içinde sevgi ve nefret kavramlarının yanı sıra suç ve ceza kavramlarını da tanır. Suç ve ceza kavramları ile hukuk, özellikle birey hukuku kavramının doğduğunu görürüz. Adalet duygusu, birey hukuku anlayışı 2-3 yaşlarında ve sağlıklı bir aile ortamında olgunlaşır. Birey hukukunun temelidir aile. Hukuk, ailenin çocuğa verdiği suç, ceza kavramları ve onun üstünde şekillenen sosyokültürel bir kavramdır. Sosyal ilişkilerin olmazsa olmaz bileşeni olan hukuku var eden, yaşatan ve koruyan, ailedir.

Birey hukuku, bireyin varlığı ve haklarını koruma altına alan temel insan haklarıdır. Tüm diğer hukuk süreçlerinin çıkış noktasıdır. Tüm toplumsal hukuk süreçleri, kaynağını birey hukukundan, bir diğer deyişle aileden alır.

Toplum ise zamanla kendi hukukunu oluşturup kendi anlayışına uygun bireyler yetiştirmek ister. Toplum sözleşmesi dediğimiz şey, birey hukuku ile kamu hukuku arasındaki dengedir. Günümüz liberal toplumlarında bu denge tüketimi artırmaya çabalamak uğruna toplum lehine, bireyin aleyhine bozulmuştur. Birey hukuku kamu hukuku önünde diz çökmüş, boyun eğmiştir. Birey, toplum için tüm haklarından vazgeçebilir durumdadır. Peki, bu denge ne oldu da bozuldu?

Toplumun bireyi biçimlendirmesi, yeniden üretmesi isteniyorsa, en temel hukuk olan birey hukukunun içinin boşaltılması zorunludur. Birey hukukunun kaynağı aile olduğuna göre hedef bellidir. Günümüzün çağdaş ailesi diye sunulan çekirdek aile modeli tüketimin kaynağı olarak yeniden kurgulanmıştır. Aileler, kuruluşundan itibaren tüketimin objesi olmaktadır. Örnek gösterilen aile modelinde anne ve baba yoğun iş temposu ile çalışmakta; daha çok tüketebilmek ve tüketimi çeşitlendirmek üzere çocuklar da tüketimin objesi olarak sunulmaktadır. Bu aile modelinde, çocukların 0-1 yaş arası eksiklik, yoksunluk ve kaygılarını doyurmak için anneye olan gereksinimi en çok 2 ay ile sınırlı tutulmakta ve annelerin çalışma ortamlarına geri dönerek çocuklarının doygunluk, minnet ve şükran hislerini tanımasına fırsat verilmemektedir. Böylelikle yaşamlarında hep bir şeylerin eksikliği içinde kıvranan ve bu arayışın tüketime yönelmesiyle daha tüketici olan bireyler ortaya çıkmaktadır. 1-2 yaş arası dönemde açlık-tokluk gibi zıt kavramlar ile tanışarak denge kavramına ulaşması gereken çocuk için artık iş daha zordur. Eksiklik, özellikle annenin eksikliği ile yerleşen kaygı, hayat dengelerinin doygunluktan ziyade eksiklik üzerinde şekillenmesine yol açmaktadır. Dengeler eksiklik üzerinde kurulmaktadır bu çocuklarda.

Adalet Duygusu

2-3 yaş döneminde ise çocuklar ya yuva gibi ortamlarda ya da bulundukları sosyal çevrede sahipsiz biçimde sosyalleşmeye terk edilmektedir. Bu durum çocuğun genellikle sevgi ve nefret kavramlarını, suç ve ceza kavramlarını eksik ya da yanlış tanımasına neden olmaktadır. Yuva ortamında belki nefret olmayacaktır ama istenen doygun sevgi de bulunmayacaktır. Yine, işlenen suçlar olsa bile yeterli ceza verilemeyeceği için adalet duygusu da gelişemeyecektir.

Daha eğitimsiz ve sosyoekonomik düzeyi daha düşük ortamlarda –varoşlarda– yetişen çocuk ise nefreti sevgiye göre daha çok tanıyacaktır. Yaptığı pek çok eylem yüzünden cezalandırılacak ve suçluluğu, kendini suçlu hissetmeyi öğrenecektir. Çocuklar adalet ve hukuk kavramlarından uzak, giderek birey hukukunu tanımayan insanlar olarak yetişecektir. Yetişmektedir de...

İşte bu nedenle, günümüzde bir kısım gençlerin kendilerini toplum gözünde hep suçlu hissettiklerini ve cezalandırılma kaygısı taşıdıklarını, bir kısmının ise suç işlese bile ceza almama alışkanlığı ile birey haklarından, temel insan haklarından habersiz yaşadığını giderek daha çok görüyoruz.

'Çağdaş Aile'

Birey hukukunun kaynağı olan aileyi deforme ederek bireysel hukuk ve temel insan hakları kavramının içinin boşaltılabilmesi mümkündür ve bunu yaşıyoruz. Çağdaş aile diye ön plana çıkarılan, teşvik ve kabul gören yapılanma ile insan hakları, birey hukuku kavramı güçsüzleştirilerek yerini toplumsal hukuk, kamu hukuku gibi kavramların alması sağlanıyor.

Günümüzün çağdaş ailesi diye sunulan çekirdek aile modeli tüketimin kaynağı olarak yeniden kurgulanmıştır. Aileler, kuruluşundan itibaren tüketimin objesi olmaktadır.

Kamu hukuku ise toplumu yönetmek ve yönlendirmek isteyenlerin elinde birey haklarını ezerek ya da dönüştürerek uygulanmakta. Bu duruma itiraz edenler toplum düşmanlığı yapmakla tehdit edilerek sindiriliyorlar. Günümüzde kamu hukuku, içi boşaltılıp değersizleştirilen birey hukukunun yerini almış durumda. Birey, toplumun önünde bir 'hiç'. Varlığı, günde bilmem kaç dolar ile tanımlanan gelirine endeksli, hakkı ve hukuku sınırlı bir tüketim nesnesi artık birey.

Tüketimi artırmak, büyümek uğruna adalet duygumuzu ve hukuk anlayışımızı yitirdik. Herkesin kendi hukukunun doğru olduğuna inandığı bir dünyada yaşıyoruz. Ya da güçlü olanın kendi hukukunu dayattığı bir dünyaya boyun eğmeyi doğal karşılıyoruz. Kabul etmesi zor ama, adalet duygusunu yitirdi insan.

Mehmet Uhri
www.acikradyo.com.tr
15 Şubat 2004.

Çevre ile İlgili Bilgiye Erişim Hakkı

Ekolojik olarak sürdürülebilir bir toplumsal düzen, çevreyi insan hakları ve demokrasinin özüne yerleştiren bir düzendir. Çevresel haklarla demokrasiyi birbirine bağlayan 'çevre ile ilgili bilgiye erişim hakkı' da böyle bir düzenin dayandığı anlayışın odağında durmaktadır. İlk kez 1972 Stockholm Bildirgesi'nde bir insan hakkı olarak dile getirilen ve 1998 Aarhus Sözleşmesi'yle güvenceye alınan çevre hakkı, insanlığın bugünkü ve gelecek kuşaklarının sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını tanımlar. Kuşaklar içinde ve kuşaklar arasında ortaklık ve dayanışmayı öngören çevre hakkı, herkesi yeryüzünün sürdürülebilirliği ve gelecek kuşakların hakları için de ödevli kılar.

Greenpeace
İskenderun açıklarında,
09 Ekim 2004.

Usûl Hakları ve Çevre Demokrasisi

Hak ve ödev bütünlüğü üzerine kurulu olan çevre hakkının tam anlamıyla kullanılabilmesi için, usul hakları dediğimiz 'bilgi edinme', 'katılım' ve 'yargıya başvuru' hakları ile güçlendirilmesi gerekir. Çevre ile ilgili bilgiye erişim ise hem çevre hakkının hem de katılım ve yargıya başvuru haklarının önkoşulu niteliğindedir. Çünkü, halkın katılımı ancak çevre ile ilgili bilgiye sahip olması durumunda 'bilgilendirilmiş' ve 'etkili' bir katılıma dönüşür. Bilgiye erişim bir çevresel denetleme yolu olarak yargıya başvuru hakkının kullanılmasının da gereğidir. 'Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Verme Sürecine Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Üzerine Aarhus Sözleşmesi' bu usûl haklarını düzenleyerek çevresel haklar dizgesini tamamlamıştır. Sözleşme, devletleri bu hak ve ödevlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak önlemleri almakla görevlendirir.

Çevre ile ilgili bilgiye erişim, katılım ve yargıya başvuru hakları ile birlikte 'çevre demokrasisinin' ya da 'demokratik çevre yönetiminin' de yapıtaşı niteliğindedir. Herkesin ortak varlığı ve sorumluluğu olan çevre ile ilgili siyasal ve yönetsel karar süreçlerinin açıklık ve saydamlık ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi gerekir. Çevre demokrasisi için atılmış en önemli adım olarak nitelenen Aarhus Sözleşmesi, bilgi edinme ve katılım haklarını tanıyarak, çevre yönetiminde gizliliğin kaldırılıp açıklığın kural kılınmasının güvencesini oluşturmaktadır.

Çevre ile ilgili bilgiye erişim hakkının niteliği nedir? Çevresel bilgiye erişim hakkının 'etken' ve 'edilgen' bilgilendirme olarak tanımlanan iki boyutu bulunmaktadır. Edilgen bilgilendirme, kamu makamlarının başvuru üzerine istenen bilgiyi başvuranlara verme yükümlülüğünü ifade eder. Etken bilgilendirme ise, kamu makamlarının kendiliğinden, çeşitli yöntem ve araçlarla, halkı çevrenin durumu hakkında bilgilendirmesini gerektirir. Bu ikinci boyutun yerine getirilmesi, halkın çevre ile ilgili konularda özgür ve bilinçli kararlar verebilmesi, olası çevresel tehlike ve riskler karşısında koruyucu önlemler alabilmesi açısından çok önemlidir.

Kimler, Hangi Bilgileri İsteyebilir?
Bilgi edinme hakkı kapsamında hangi bilgiler istenebilir? Genel olarak çevrenin durumu, çevre üzerindeki baskılar ve bu baskılara toplumun ürettiği yanıtlar hakkındaki her türlü bilgi bu hakkın konusunu oluşturmaktadır. Hava, su, toprak, canlı ve cansız varlıklar, her türlü atık, radyoaktif ve tehlikeli maddeler, genetik olarak değiştirilmiş organizmalar da dahil olmak üzere biyolojik çeşitlilik gibi doğrudan çevrenin ögeleri ve çevre kalitesi ile ilgili bilgiler yanında, çevrenin durumunu etkileyen ya da etkileyebilecek politikalar, planlar, kararlar, ekonomik değerlendirmeler de bilgi edinme başvurusuna konu olabilmektedir. Kısacası, yaşam kalitesini etkileyen çevresel olgulardan uluslararası çevre politikasıyla ilgili kararlara kadar her türlü bilgiyi isteme hakkını vermektedir. Ancak hem sözleşme hem de ilgili ulusal düzenlemeler, 'çevresel açıklığın' sınırlarını hatırlatır biçimde, kamudan istenebilecek çevresel bilgilere çeşitli istisnalar getirmiştir. Kamu güvenliğini, uluslararası ilişkileri, ulusal savunmayı vb. etkileyebilecek bilgilerin verilmesiyle ilgili başvurular reddedilebilir.

Bilgi edinme hakkının özneleri, yani hakkın sahipleri kimlerdir? Aarhus Sözleşmesi bilgi edinme hakkını yurttaşlık, milliyet, ikamet gibi kısıtlamalar ve ilgili çıkar koşulu olmadan *herkese* tanır. Sözleşme, uyum konusundaki düzenlemesiyle de yenilikçidir: Taraf ülkelerin yurttaşlarına ve sivil toplum örgütlerine, ülkelerinin sözleşmeye uyumuyla ilgili şikayetlerini bir uluslararası kurum olan sözleşmenin 'Uyum Komitesi'ne götürme olanağı sağlar.

Henüz Aarhus Sözleşmesi'ni imzalamayan ülkemizde ise, 4982 sayılı 'Bilgi Edinme Hakkı Kanunu' ile 5491 sayılı kanunla değiştirilen 2872 sayılı 'Çevre Kanunu'nun 30. maddesi çevre ile ilgili bilgiye erişim hakkının yasal dayanağını oluşturur. Hem çevre ile ilgili pek çok konuda veri ve bilgi eksikliğinin devam etmesi, hem de yönetimdeki gizlilik geleneği, bilgi edinme hakkının gerekli ve yeterli biçimde kullanılmasını engellemektedir.

Semra Cerit Mazlum

Çevre Yayıncılığı

Çevre yayıncılığı ya da çevre haberciliği nasıl tanımlanabilir? Medyadan çevre konularında yapması beklenen, yerine getirmesi istenen işlev nedir? Medya ve çevre konusu ele alındığında, insanlığın önünde küresel ısınma ve iklim krizinden daha önemli bir konu var mı, yok mu, onun tartışılmasıyla başlamak gerekir. Dünyada iklimbilimcilerin ezici çoğunluğu, bilim akademileri doğru söylüyorsa, yani gerçekten insan faaliyetleri sonunda iklim değişikliği oluyorsa, insanların ve bazı istisnalar dışında neredeyse tüm canlıların bu gezegen üzerinde varlığını sürdürmesi tehlikede demektir. Yeryüzünde bundan da daha önemli bir soru olması zor. O zaman da, birincisi, sera gazı denen gazların salımını radikal biçimde kısmak şarttır. Ulaşım, ısınma, endüstri vb. faaliyetlerinde tüketilen fosil yakıtlardan, yani kömür, petrol, doğal gaz yakmaktan, araba egzozlarından, fabrika, ev, büro bacalarından çıkan gazların çok büyük oranda mutlaka ve derhal kısıtlanması gerekir... Gezegenin kurtulabilmesinin bundan başka yolu görünmüyor. Eğer hükümetler bunları kısmaya karar vermezse toplumların ve bireylerin kendi başlarına önemli adımlar atmaları çok zor.

Eski bir Marlboro reklamı, *1950.*

Gazeteciliğin En Zor Tarafı
Medyanın bu bilgileri sürekli kamuoyu ile paylaşması, vatandaşların hükümetleri sıkıştırmasını sağlaması gerekiyor. Ayrıca, hükümetlerin kimin etkisi altında karar aldığına bakılması lazım. Burada gazeteciliğin en zor taraflarından biri de ortaya çıkıyor. 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan şirket tüzel kişiliği olgusu, ya da büyük şirket gerçekliğine eğilmek gerekiyor. Özellikle petrol, enerji, otomotiv gibi dallarda faaliyet gösteren büyük şirketler fosil yakıt işinden çok büyük paralar kazandıkları ve sera gazlarının kısıtlanması onların kârlarını sınırlayacağı için, küresel ısınma, iklim krizi gibi konulardan bahsedilmesini bile istemiyorlar doğal olarak. O zaman da gazeteciler, bunu dikkate almak ve üstüne gitmek durmundalar. Hem, örneğin ExxonMobil gibi günde 1 milyar dolardan fazla satış yapan dev petrol şirketlerinin, hem de Philip Morris gibi dev sigara şirketlerinin gizli lobicilik yaptığını görüyoruz. Halkla ilişkiler firmalarıyla anlaşıp büyük paralar harcayarak kampanyalar yapıyorlar: Bilim akademilerinin raporlarını karalıyor, kafaları karıştırma faaliyetleri yürütüyorlar: "Küresel ısınma diye bir şey yoktur, ısınma varsa da bu konuda bilimsel mutabakat yoktur, insan faaliyetlerinden kaynaklanan ısınma ise hiç yoktur," vb. tarzında söylemlerle bir karşı propaganda kampanyası yürütüyorlar ve bu çok etkili oluyor. Medyanın önemli bir görevi de bunu açığa çıkartmak. Bunu anlamak ve anlatmak şart.

Şirketlerin Ana Stratejisi: Zaman Satın Almak...
Gezegenin önündeki bu müthiş tehlikenin önlenebilmesi, kamuoyunun bunun bilincine varmasıyla mümkün olabilir ancak. Bilim camiasında neredeyse 10 yıldır tam bir mutabakat, görüş birliği var. Ama, en az 10 yıllık bir gecikme sözkonusu. Zaten şirketlerin ana stratejisi de buydu: Dünyanın en büyük sorunuyla mücadele çabalarını geciktirmek. Yani zaman kazanmak, zaman satın almak bu büyük şirketlerin ana amacıydı. Mesela küresel ısınma konusunda dünyada yapılmış tek uluslararası antlaşma olan Kyoto Protokolü'nü engellemek için uğraştılar. Bu antlaşma 1990 seviyelerinden yüzde 5.2 gibi gülünç denecek kadar küçük bir kısıntıya gidilmesini öngörüyor olmasına rağmen, şirketler yürürlüğe girmesini engellemek istedi. Oysa, uluslararası bilim kuruluşlarının raporlarına göre, 25 yıl içinde ortalama %60 oranında kısıntıya gidilmezse iklimin kontrolden çıkmasını önlemek çok zor, hatta olanaksız... Kyoto'nun bu yetersizliğine rağmen, uluslararası büyük şirket toplulukları açıkça "zaman kazanmak hayati önem taşıyordu ve 1997'de bunu başardık!" diyorlar. Amerikan otomotiv sanayicileri, ticaret odaları ve imalatçılar birliği (NAM) gibi kuruluşlar böyle söylüyorlar ve ABD Başkanı II. Bush'a açık mektup yazarak, Kyoto'yu onaylatmadığı, ekonomiyi kurtardığı, işsizliği engellediği vb. için onu tebrik ediyorlar. Zaten, Kyoto'ya ABD onayını engellemeyi başardıktan sonra da bu şirketler, Küresel İklim Koalisyonu (GCC) gibi Orwellvari isimlerle kurdukları paravan lobi kuruluşlarını da 'deaktive' ettiler.

Asıl Gelir Reklamdan Gelirse
Şirketler sonuç olarak kârlılık için kuruldukları gibi, bu çok normal karşılanabilir bir süreç sayılabilir. Şirketlerin yaşam, varlık sebepleri kâr etmek ve onu en üst noktaya çıkarmak. Her yaşayan organizma gibi onların da kendi yaşam koşullarını sonuna kadar koruması doğal olduğuna göre şirketlerin bunu engellemek, geciktirmek için elinden geleni yapması, işin şaşırılacak kısmını oluşturmuyor. Ama tam da bu noktada, medyadan neyin beklenmesi gerektiği, bu kısır döngünün kırılmasına nasıl katkıda bulunabileceği soruları

Eski bir Shell reklamı, *1952.*

sorulabilir. Gazetelerin, radyo ve televizyonların, şirketlere özgü çalışma mantığını bir kenara bırakıp iklim değişikliği tehdidini savuşturmak için yoğun çaba göstermeleri beklenmelidir. Susmadan ve gizlemeden, bu işlerin arkasında nelerin yattığını, lobi faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğünü ortaya koyacak şekilde çalışmaları gerekir.
Medialens adlı medya gözleme kuruluşunun aktivist yazarları David Edwards ve David Cromwell, *Guardians of Power: The Myth of the Liberal Media* adlı kitapta (Pluto Press, 2006) şöyle yazıyorlar:

"Bütün sessizliklerin anası budur, bu konuda konuşmazsanız, medya olarak kamuoyunu yeterince bilinçlendirmeye çalışmazsanız, fosil yakıt ekonomisine teslim olmuş olursunuz. Fosil yakıt ekonomisi, yani petrol, doğalgaz, kömür, bütün yatırımların, bütün çıkarların anasıdır zaten. Dolayısıyla bu konuda sessizlik, bütün sessizliklerin anası demektir... Sadece susmak, sessiz kalmak da yetmez. Bir yandan küresel ısınmadan falan bahseden yazılar koyarken, aynı anda gazeteye benzin yutan araba reklamları, araba yarışı ilanları, ucuz uçuş ilanları vs. koyarsanız da gene bu lobiye hizmet etmiş olursunuz..."[1]

Ekonomi Savaşçısı mı, Ekoloji Savaşçısı mı?
Bunu yapan birçok gazete görülebiliyor aslında: örneğin, *The Independent* gibi liberal bir gazete, kendisini bir 'eko savaşçı' ilan ettiği halde, böyle davrandığında, buradaki 'eko' teriminin ekolojiyi değil, ekonomiyi kastettiği izlenimi doğuyor. Ekoloji savaşçısı ama örneğin kıtalararası ucuz uçuşlar konusunda pek çok ilan yayınlıyor, bedava bilet hediyeleri vb. veriyor. Sonuç olarak ciddi, liberal vb. denen gazeteler, 'kaliteli' denen gazete ve yayın organları, ciddi televizyon haber kanalları, siyasi dergiler, kamu hizmeti veren radyolar, vs. eğer gelirlerinin %75'ini reklamdan elde ediyorlarsa, yani bir anlamda reklam geliri 'bağımlısı' iseler, işleri de zor demektir. Bu konuda ciddi bir mücadele vermeleri, reklam verenlerin kârlarını azaltacak şekilde (ya da reklam verenlerin öyle düşüneceği şekilde) yayın yapmaları hiç de kolay olmaz... İngiltere'de, Türkiye'de ve birçok başka ülkede gazeteler yaklaşık olarak gelirlerinin %75'ini reklamdan sağlıyorlar. Dolayısıyla, fosil yakıt lobisini eleştirirler, önemli kısıntılara gidilmesini önerirler, küresel iklim değişikliği, ısınma vb. konularındaki bilimsel raporları kamuoyu ile paylaşırlarsa, gelecek reklamlar açısından yayın organının geleceğini, başarısını riske atmış olabilirler. O zaman gazete, dergi, televizyon vb. yönetiminde reklamverene karşı riskli bir politika izlenmiş olacağı düşüncesi de doğabilir. Reklam veren gücenip reklam vermekten vazgeçerse,

hepimizin geliri azalır, ve biz bir ticari birim olarak ortadan kalkarız diye düşünebiliyorlar. Radyo, gazete ve televizyonlara böyle bir ticaret mantığı ile bakıldığı zaman, doğru dürüst gazetecilik yapmanın çok zorlaştığı görülebiliyor işte. Yani gazeteler, yayın kuruluşları birer ticari şirket olurlarsa ciddi bir açmaz içinde kalabiliyorlar.

Normal ve 'Makûl' Olan

Çok çelişkili olan çağdaş durumu bu sistem yaratıyor. Yani kendini özeleştiriye tâbi tutmamak, bu konularda, hele çevre konusunda, vs. işin üstüne gitmemek, medyada da normal ve makûl karşılanıyor. Çevre gazeteciliği ya da herhangi bir şekilde dürüst habercilikle, doğru dürüst gazetecilikle büyük şirketlerin reklamlarına bağımlılık arasında ciddi bir çıkar çatışması

"Şu anda biz herşeyi birden istiyoruz.: Palmiyeli plajlar, canavar cipler, plazma ekranlı televizyonlar ve tertemiz vicdanlar... Biyosfer yıkılıp gidecekse bu, emisyonların kısılması gerektiğini kabul eden ve fakat hayat tarzlarını bir milim değiştirmeyen nazik, iyi niyetli, kozmopolit insanlar eliyle olacaktır..."
George Monbiot

'Kötü Haber'i Görmezden Gelmek

FAIR *(Fairness and Accuracy in Reporting*/Adil ve Doğru Habercilik) adlı medya gözleme kuruluşunun 2000 yılında önayak olduğu bir araştırmanın sonuçlarından: ABD'de 287 editör, haber sorumlusu, haber müdürü ve gazetecinin medyada reklam ve içerik bağlantısı üzerindeki yargı ve tespitleri şöyle: "Medya örgütünün mali çıkarlarını zedeleme kaygısıyla haberlerin bir kısmını hiç vermiyoruz, bazılarını görmezden geliyoruz, bazılarını da değiştiriyoruz..."

Ankete cevap veren haber sorumlularının %33'ü böyle haberleri yok saydıklarını söylemiş, %41'i haber müdürü, editör vs. sıfatıyla bilerek atladıklarını, yani ya otosansür uyguladıklarını ya da 'ihtiyaca göre yumuşattıklarını' belirtmişler.

Yani medya birer ticari birim olarak var olduğuna, birincil olarak ticari sektörel bir kavram veya bir iş kolu olduğuna göre, gazetecilerin pek bir suçu olmadığını ve işadamlarının ya da şirketlerin her zaman etik olmayan bir tavra onları zorladığını, onların da göbekten bağlı oldukları için bunu yapmak durumunda kaldığını, o yüzden çok da suçlu sayılamayacaklarını düşünmek mümkün müdür? Editörler, yayın müdürleri, gazeteciler, vb. bir şekilde kurban mıdırlar, sorusunun cevabı "hem katil, hem kurban" olarak verilebilir belki de. Bu çok çelişkili durum, çağımızın temel paradokslarından birini yansıtıyor olabilir.

Açık Radyo'da Medya Konuşmaları adlı program dizisinde pek çok uzmanla veya uzman olmayan ekonomist, sosyolog, siyaset bilimcisi ile konuşulan, tartışılan küreselleşme sürecinin en önemli sorunlarından biri buydu. Mevcut kapitalist düzen içinde ekonomik büyümenin temel değer olarak alınamayacağı ve bunun medyada yansıtılıp yansıtılamayacağı meselesi. Bir kültür ve değerler sorunu: Kapitalist kültür içinde, örneğin çevre maliyeti, yani bedeli ne olursa olsun, sürekli büyümeye, daha çok tüketmeye dayalı bir ilerleme anlayışının sürdürülebilir olup olmadığı sorunu...Bu 'her ne pahasına olursa olsun gelişme' zihniyeti değiştirimezse, o zaman medyanın hem suçlu, hem de kurban olmaya devam etmesi kaçınılmaz. Örneğin, *Guardian* köşe yazarı, öğretim üyesi, aktivist ve yazar George Monbiot'nun çok satılan 2000 tarihli *Captive State* ile ilgili olarak yine *Guardian* gazetesinin çevre editörlerinden John Vidal, *Ecologist* adlı saygın çevre dergisine yazdığı değerlendirme yazısında şöyle vurucu bir gözlemini dile getiriyor: George Monbiot, kitabında bütün bu şirketleri ve yöneticileri suçladı, ipliklerini pazara çıkardı; hepsinin çevreye ne kadar zarar veren işler yaptıklarını belgeledi. Buna rağmen, biz bunların üstüne gidemedik... Çünkü fikrî ve siyasi düzen, yani yerleşik düzen –ki bir parçası olduğum ana-akım medya da buna dahildir– bu işin üstüne gitmekten nefret eder. Çünkü, politikacılarla, yerel belediye başkanlarıyla, muhtarlarla vs. didişmek, kapışmak istemeyiz. Hele şirketlerle karşı karşıya gelmeyi hiç istemeyiz. Yani, *Guardian* yazarı Monbiot'nun kitabında teşhir ettiği ve utandırdığı bu çevre kirleticilerin üstüne gitmek istemediklerini, bundan kaçtıklarını belirtiyor *Guardian*'ın çevre editörü. Gazeteciliğin ve gazetecinin işlevi, varolan sistemdeki aksaklıkları afişe etmekle çok yakın olmakla birlikte, kudret ve servet sahiplerini kimse karşısına almak istemiyor. Tabii televizyoncular da öyle...

sorunu var. Bundan kurtulmak, onun için de tüm seslere açık olmak o kadar kolay olmuyor. Bunun bedeli de bağımsızlık. Yani, doğru dürüst gazetecilik yapmak, ancak hükümete, devlete ve de büyük şirketlerin vereceği reklamlara bağımlı olmadan çalışmakla mümkün. Bağımlılık sürdüğü sürece bu çıkmazdan kurtulmak neredeyse imkânsız görünüyor. Bunun yeni örneklerinden biri BP şirketi. Bütün istasyonlarını yeşile boyadı, "Biz petrolün ötesine, alternatif enerjilere geçeceğiz", dedi, reklamlarını da öyle yapıyor: BP, *"Beyond Petroleum"* (Petrolün Ötesi). Medya tabii ki reklamlardan elde ettiği paradan çok memnun. Ama bu tespiti yapan: Philip Morris sigara şirketi. 1985 tarihli bir memorandumunda (iç yazışmasında) şöyle diyor: "Medya, reklamlarımızdan gelen paradan pek memnun. Bu bizim güvenebileceğimiz, sömürmemiz gereken, kullanmamız gereken bir müttefiktir". Bilgi edinme yasası uyarınca mecburen açıkladıkları bu iç yazışmada "Dolayısıyla, biz medyayı etkilemeliyiz," diyor. Öyle makaleler çıkmalı ya da 'habereklamlar' *(advertorial)* çıkmalı ki, sigara içme konusunda endüstrinin pozisyonunu savunsun, diyor.

Psikiyatristlerle PR'cıların Ortak Noktası

James Lindheim adlı dünyanın en büyük halkla ilişkiler firmalarından biri 1989'da BP için çalışırken, yeni bir strateji geliştirmiş. Büyük şirketlerin en büyük korkuları, kamuoyunda çevre konusunda büyük

şirketler aleyhine bir kanaat oluşması olduğuna göre, bu korkuları gidermek için şöyle bir strateji önermiş: Örneğin bir psikiyatrist depresyonda olan, umutsuzluk içindeki hastalarına nasıl bakarsa, şirketler de müşterilerine aynen öyle bakmalıdır, demiş. Örnek şöyle: Psikiyatr, bir yandan elinin altında bir 'zırdeli' olduğunu biliyor olsa da hastasına, "Hmm, sizin sorunlarınız çok vahim, çok derin" demeli. Onu demek yerine, şaşırmış gibi yapmalı. "Vallahi, pes doğrusu," demeli. "Ne kadar da iyi mücadele ediyorsunuz hastalıkla –o kadar vahim durumda pek az hasta gördüm böylesine direnen," demeli. İşte, diyor BP'nin halkla ilişkiler (PR) şirketi. Bu sağlam bağ, dostluk bağı, bir kere kuruldu mu, gerçek terapi işte o zaman başlayabilir, ve gerçeklere ilişkin, şirket bulgularına ilişkin bilgi de rahatça iletilebilir. Bu, propaganda sistemidir. Strateji, endüstrinin, bütün büyük şirketlerin, insanlar hakkında iyi düşündüğü, onları sevdiği, iyileştirmek istediği hissini vermelidir, doktorla hastası arasında olduğu gibi terapötik bir ittifak kurmalıdır... 'İyileştirici' ve aynı zamanda da herşeyin bir perspektife oturması gerektiği yönünde 'bağlam' verici. Fakat, o halkla ilişkiler şirketinin belirtmediği, psikiyatristle endüstrideki 'terapist' arasındaki fark şu: Psikiyatrist gerçekten iyileştirmeye çalışıyor hastalığı, oysa endüstrideki terapistin amacı iyileştirmek değil; onun amacı sadece kâr sağlamak, banka hesabını biraz daha büyütmek. İşte halkla ilişkiler uzmanı bunu söylemiyor. Şimdi bu terapinin en uç örneği de BP'den geliyor; BP kendi adının başharfleriyle bir kelime oyunu yaparak 'Beyond Petroleum' diyor. Yani petrolün ötesinde alternatif enerji kaynakları arayacağız ve dünyayı yepyeni bir yere götüreceğiz diyor. BP için çalışan reklam ajansının kreatif direktörü John Kenney, *New York Times* gazetesine BP'deki bu imaj yenileme çabasını da şöyle anlatıyor: "Düşünün, petrolün ötesine gidiyorsunuz... En iyi, en parlak duruma. Yani bir şirket, dünya enerji sorununa karşı daha yeni, daha akıllı, daha temiz yollar buluyor: Sınırsız enerji kaynağı yaratıyor!" Harika! Fakat küçük bir problem var: "BP petrolün ötesine gitmiyor ki – petrolün ta kendisi o!"

Bir Pazarlama Numarası

Elbette alternatif enerjilere de yatırım yapıyor ama bunu petrol yerine değil, daha çok petrol çıkarabilmek için yapıyor. Böyle ince bir denge hesabı var şirketlerin. O hesabı tutturmak için alternatif yatırımlara giriyor. Bu sadece kamuoyunu etkilemek için yapılmış bir pazarlama numarası. Bunu söyleyen, 'Beyond Petroleum' (Petrolün Ötesi) kampanyasını tasarlayan kişi. "Şimdi geriye dönüp baktığımızda, 'petrolün ötesi' lafının bir reklam sloganından ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Yani, ... samimi bir mücadele çağırısı filan değil, düpedüz reklam!"[2]

Fosil yakıt karşıtı sanatsal çalışmaların sayısı gitgide artıyor. (www.artnotoil.org.uk)

Ayrıca, bütün sermayesinin sadece yüzde 3,5 kadarını yenilenebilir enerjiye yatırdığını, geri kalan yüzde 96 buçuğun ise petrol ve doğal gaza yatırıldığını da unutmamak lazım. Bir taşla iki kuş vurmak diye yorumlanabilir: Bir yandan, zaten araçlarını sürmekte olan otomobil ve kamyon sürücülerinin içini rahatlatacak, onların suçluluk duygusunu azaltacak; bir yandan da fosil yakıt üretimini artıran BP şirketinin itibarını da artıracak bir formül. Yani, herkes kazançlı çıkacak –küresel ısınmanın kurbanlarından gayri.[3] BP'nin aynı zamanda Endonezya'nın 100 bin kişiyi kestiği bir yerde, Yeni Gine'de Yeni Ginelilerin doğalgazını çıkarmak için Endonezya ile anlaşma yaptığını da yazmıyor gazeteler. Ya da, BP'nin Alaska'daki son büyük petrol sızıntı faciasındaki rolünü. Ama gazetecilerin asıl yapması gereken bunları yazmak... Milyonlarca kişinin hayatı riske ediliyor ve gazetecilik, radyoculuk, yayıncılık, bunları açığa çıkartmaktan geçiyor. Dolayısıyla, herkes kendini çevreci gösteriyor; gazeteciler onların ne söylediklerine değil ne yaptıklarına bakmalı kesin olarak. Yani her olayı ayrı ayrı değil, bir bütün olarak ele almak gerekiyor: Hem şirketlerin hepsini, hem de arkasında yatan bağlantıları bir bütün olarak ele almak şart görünüyor.

***'Greenwash'* (Yeşil Badana) ve Propaganda Savaşı**

Bu sadece BP ile bağlantılı değil. Bütün uluslararası ya da uluslarüstü şirketlerin, özellikle petrol ve enerji şirketlerinin hepsinin durumu aynı. '*Greenwash*' (yeşile boyama) dedikleri olay: Çevreci, duyarlı görünme stratejisi. Böylece, bütün suçluluk duygusunu kaldırmaya yönelik bir kampanya: Araba kullanıyorum, çevreyi mahvediyorum, ailemi, çocuklarımı, torunlarımı öldürüyorum duygusundan da kurtulma olanağı veriyor ve bir yandan da araba kullanmaya devam etmenin sıkıntısını kaldırıyor... Bu aslında bir tür propaganda savaşı.

Gazetecilere düşen en önemli görev, bu propagandanın arkasındaki gizli gündemi ortaya çıkarmak olsa gerek. BP iklim değişikliği konusunda samimi olarak kaygı duyuyor olsaydı, çoktan petrol ve doğalgaz tüketimi dışında bir güzergâh, bir yol haritası çizmiş olurdu. Onu yapana kadar çözümün değil, sorunun bir parçası olmaya devam edeceği görülüyor. Ama BP burada bir örnek sadece.. Aynı şey, örneğin, Virgin adlı dev havayolları şirketler grubu sahibi ünlü zengin Richard Branson için de geçerli. 10 yıl içinde milyarlarca dolar yatıracağım ve küresel ısınmaya kendi şirketimle neredeyse tek başıma savaş açacağım diye deklarasyon

Dünyada iklimbilimcilerin ezici çoğunluğu, bilim akademileri doğru söylüyorsa, yani gerçekten insan faaliyetleri sonunda iklim değişikliği oluyorsa, insanların ve bazı istisnalar dışında neredeyse tüm canlıların bu gezegen üzerinde varlığını sürdürmesi tehlikede demektir.

yapıyor. Bakıldığında, biyoyakıta yatırım yapacağı görülüyor. Atık bitkilerden, küspeden üretilmiş etanol yakıtına geçeceğim diyor. Oysa etanolün hem kesafet azlığı, hem de çabuk parlama tehlikesi yüzünden uçaklarda kullanılamaz olduğu bilimsel raporlarla tespit edilmiş durumda. Ayrıca, Virgin havayollarının bir kolunun 'business' sınıfı yolcu kapasitesini bir yıl içinde en az yüzde 10 artırmayı hedeflediği de küçük bir araştırmayla ortaya konabiliyor. Yani, Branson'ın da 'yeşil savaşçı'yı oynayıp kendi reklamını yaptığı görülüyor. [4] Bunun yanı sıra, iklimin doğal sebeplerle çevrimsel olarak değiştiği, ısınmanın güneş lekelerinden vb. olduğu, hatta buzulların erimeyip aksine genişlediği gibi 'haberler' çokça yazıldı, söylendi. Ama bunların hepsinin, fosil yakıt lobisinin propagandası olduğu şimdi kesinlikle ortaya çıkmış durumda.

"Eko-Savaşçı" Gazeteciler

Sokaktaki insanın bu büyük tehdidi algılaması, büyük şirketler lobisinin gizli gündemlerinin açığa çıkarılması ve bunlara karşı koyacak sivil vatandaşlık hareketinin doğması konularında gayret göstermiş, yazıp çizmiş üç gazeteci öne çıkıyor: Biri Bill McKibben, gazeteci, öğretim üyesi ve gezgin. İklim krizini daha 1989'da, herkesin anlayabileceği şekilde, *The End of Nature* başlıklı kitabıyla ortaya koydu; bugüne kadar 10 kitabı ve yoğun çalışmalarıyla devam ettirdi. İkinci önemli isim, Ross Gelbspan.

Pulitzer ödüllü gazeteci, aktivist ve öğretim üyesi. *The Heat Is On* (Perseus Books,1997) adlı kitabıyla büyük şirketlerin büyük paralar harcayarak nasıl bir propaganda mekanizmasıyla kendisi de dahil bu konudan söz eden herkesi yalanlamaya, susturmaya çalıştığı, hükümetleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl etkilemeye giriştiği, gazetecileri, bilim insanlarını, hatta çevre aktivistlerini nasıl satın almaya giriştiği konusunda kamuoyunu aydınlatıyor... Bir üçüncü isim: George Monbiot. Monbiot'nun web sitesi www.monbiot.com, ABD dışında dünyada en çok okunan köşe yazarı sitesi. Monbiot, Oxford Üniversitesi'nde de ders veriyor. *Heat: How To Stop The Planet Burning* adlı kitabında (2006, Penguin) bu kara propaganda ve lobicilik mekanizmalarını ayrıntılarıyla ortaya çıkarıyor. Bazı şirketler sahte vatandaş grupları, sahte ve sahici 'think tank'ler ve sahte bir takım bilimsel kuruluşları örgütlüyorlar. Hepsi de son derece muhafazakâr ve sağcı. Bir pazarlama stratejisinin sonucu olarak bu 'kuruluş'ları fonluyorlar. İklim değişikliğinin konuşulmasını, tartışılmasını, buna karşı tedbir alınması için hükümetlerin sıkıştırılmasını, bu konuda bilincin yükselmesini vb. en az 10 yıl geciktirdiler. Çok değerli, hatta hayati olan 10 yıl, bu ve benzeri gazetecilerin müstesna çabalarına rağmen, esas olarak fosil yakıt lobisinin (petrol, kömür, enerji, otomotiv vb) propagandası yüzünden kaybedildi...

"Bütün Sessizliklerin Anası"

Medya da sustu, susturulmuş oldu. Medialens kuruluşundan David Edwards ve David Cromwell'in *Guardians of Power* kitabında 'Sessizliklerin anası' diye nitelendirdikleri durum, bu 'susma'ya ilişkin.[5] Ama bunları kim fonluyor? Günde 1 milyar dolarlık petrol satışı yapan ve yeryüzünün en büyük kârlarını elde eden ExxonMobil ilk akla gelen şirket. 1998 ile 2006 arasında küresel iklim değişikliğini inkâr etmeleri için 50'ye yakın kuruluş ve kişiye yaklaşık 23 milyon dolar akıttığı belgelenmiş durumda.[6] Daha da ilginç olanı, Philip Morris gibi büyük sigara ve tütün şirketlerinin de baştan beri bu kampanyanın içinde olması. Bu şirketlerin izlerini süren Monbiot şu sonuca ulaşıyor: Amerika'nın başlıca çevre koruma kuruluşu EPA'nın yayınladığı 500 sayfalık bir raporda pasif içiciliğin çocuklar ve büyükler üzerinde çok zararlı etkileri olduğu, büyüklerde kanser, riskini artırdığı, çocuklarda da bronşit, zatürre, vs.'ye yol açtığı bilimsel olarak kanıtlandı diyen raporun, bu şekliyle medyada yer alması istenmiyor. Philip Morris'in halkla ilişkiler şirketi, sigara şirketinin kârını azaltabilecek bu bilginin yayılmasını önlemeyi hedef seçmiş. Bunun için APCO diye bir halkla ilişkiler şirketi tutmuş. Sigara endüstrisini güvenilir hale getirmek için, bir çeşit 'sivil toplum kuruluşu' kurmuşlar. Adına da TASSC demişler, yani Orwellvari bir isimle Sağlam Bilimi İlerletme Koalisyonu diye vaftiz etmişler. Yani, sigara sağlığa zararlıdır ya da küresel ısınma vardır diyenler 'çöp bilim' yapmış oluyor, bunları inkâr edenler de sağlam bilimci oluyor. Çevrecileri Nazilerle, teröristlerle ve komünistlerle özdeş tutan yayınlar yapmışlar. Sonuç: Büyük petrol şirketleriyle büyük tütün şirketleri koalisyona girmişler, birlikte görevdeler: kullandıkları dil ve ele aldıkları konular aynı. Görevleri, şu konularda dünyayı aydınlatmak: Küresel ısınmanın faydaları, sigaranın faydaları, nükleer santrallerin faydaları, ve genetik bakımdan değiştirilmiş ürünlerin faydaları... **(Bkz; GDO)**

Komplo Teorisi mi?

Buna komplo teorisi demek de güç, çünkü aralarında anlaşıp sahte 'sıkça sorulan sorular ve cevapları' listeleri de hazırlamışlar. "Örneğin, Philip Morris bu TASSC denen kuruluşu finanse ediyor; acaba aralarında organik bir bağ var mı?" sorusunu şirket kendi hazırlatmış ve cevap vermiş: Ne münasebet? Philip Morris gibi sosyal sorumluluğu olan büyük şirketler her zaman halk yararına olan şeylere fon ayırırlar, diye. İşte bir 'junk science' (çöp bilimi) vardır: pasif içicilik, iklim değişikliği, fosil yakıt vb. hepsi çöp bilimcilerin işidir. Bir de sağlam bilim vardır, bu şirket ve kuruluşlar da bunu savunur, şeklinde bir soru cevap listesi... Kelimesi kelimesine ortak terminoloji kullanılmış. Petrolcülerle sigaracıların ortak çalışması bu. Ve bütün Amerika'da ne kadar muhafazakâr, sağcı düşünce kuruluşu varsa, hepsi de 'junkscience.com' diye bir internet sitesinde buluşuyor. Sitenin kurucusu ve yazarı Steve Milloy, Philip Morris'le çalışan PR Şirketi APCO'nun adamı. Murdoch'un, Fox News kanalı da işin içinde: Milloy, Fox Haber internet sitesine parayla haftalık yazılar yazmakta. Sigara ve petrol şirketlerinden para aldığını hiç söylemeden "küresel ısınma yoktur, bunlar çevrecilerin yalanlarıdır" diye yazılar yazıp duruyor. İşin daha da ilginç olan yönü, onlardan para aldığının ortaya çıkmasından sonra da Fox şirketinin onu çalıştırmaya devam etmesi. Yani bir çıkar çatışması görmemesi. **(Bkz; Çıkar Çatışması)** Ayrıca, bir tür ensest ilişki de var ortada: "Küresel ısınma iyi birşeydir, herşey daha da yeşerecek ve ortalık cennet gibi olacak" mealinde yazılar yazan Seitz adlı bir emekli bilim adamının, aynı zamanda RJ Reynolds adlı diğer bir büyük tütün şirketinden para aldığı açığa çıktı. Fred Singer diye bir başka iklim bilimcisi, dünyada buzulların erimeyip aksine genişlediğini hiçbir kanıta dayanmadan ortaya atan –ve bu tezi bilim çevrelerinde tamamen çürütülen– küresel ısınma inkârcısı bir bilim adamı da burada çalışıyor. İklim değişikliğini yadsımanın dışında, sigaranın zararları konusundaki EPA raporuna da kara çalan yazılar kaleme almış.[7]

Irak İşgalinin Kışkırtıcılarıyla İklim İnkârcıları Aynı Safta

Irak istila ve işgalini provoke eden, destekleyen kuruluşlar da aynı. Aralarında Competitive Enterprise Institute, CATO Institute, Heritage Foundation, Hudson Institute, Frontiers of Freedom Institute, Reason Foundation, Independent Institute gibi kuruluşlar ve George Mason Üniversitesi'nin bazı fakülteleri var. Bunları ortaya koyan Monbiot, "ABD'de büyük şirketler tarafından kurulup fonlanmayan herhangi bir sağcı muhafazakâr kuruluş var mı acaba?" diye soruyor. ABD'de esas olarak bu lobiler çok etkili. Ama iklim değişikliği inkârını bir endüstri haline getirmiş olanlar, ExxonMobil, Peabody ve Philip Morris gibi petrol, kömür ve tütün devleri bütün dünyada etkililer. Avustralya'da, Kanada'da, Hindistan'da, Rusya'da, İngiltere'de ve Türkiye'de, yani her yerde aynı sözler söyleniyor... Bu, ABD'de ve çağdaş Batı dünyasında kuvvet merkezlerinin üzerinde durduğu sistem. Şirketlerin çıkarları ve kâr hırsları doğrultusunda, onların büyük maddi desteğiyle bir dezenformasyon/misenformasyon sistemi, bir 'propaganda mekanizması' çalıştırılıyor. Noam Chomsky ile Edward S. Herman'ın da ortaya koydukları 'rıza imalatı' modeli tam da bu doğrultuda. Medya da çeşitli sebeplerle buna uygun davranıyor ve gerçekleri gizliyor ya da çarpıtıyor. Esas olarak bu yüzden de insanlar bir türlü meselenin 'künhüne varamıyor'...[8]

"Havada Çılgın Rekabet" ve Medya

Son zamanlarda Türkiye'de de medyada çok revaçta olan bir mesele, uçaklarda indirim. 'Havada çılgın rekabet' gibi başlıklarla manşetten veriliyor: "Otobüs bileti

Bir tür 'ensest' ilişki de var ortada: Petrol şirketlerinin istediği şekilde "Küresel ısınma iyi birşeydir; herşey daha da yeşerecek, ortalık cennet gibi olacak" mealinde yazılar yazan emekli bilim adamının, aynı zamanda bir büyük tütün şirketinden de para aldığı açığa çıktı.

fiyatına uçak bileti” sloganıyla iç hatlarda tarifeli sefer yapan özel havayolu şirketleri, rekabette sınır tanımıyor!...” vb. Devlet hava yollarının alt markasında büyük tenzilat hazırlığı üzerine, özel bir havayolu 25 YTL’ye seferler düzenlemiş, buna bir başka özel firma ‘1 YTL’ye uçak bileti’ gibi ‘şok indirim’lerle cevap vermiş... Uçak yakıtı için hükümetin düşük vergi (ÖTV) uygulaması da bu rekabete yol açmış... Kimse işin küresel ısınma yönü üzerinde durmuyor. Aksine, bunun ekonomik açıdan olumlu ve ‘eşitlikçi’ yönleri üzerinde duruluyor. Mesela özel şirketin müdürü “artık kapıcı Mehmet efendi bile uçakla seyahat edebilecek!” diyor. Yalnız, kapıcı Mehmet efendinin serazat seyahat edebileceğinin pek doğru bilgi olmadığını, ayrıca mesela onun iki oğlunun ya da torunlarının bu dünyada yaşama şansını bulamayacağını da bu habere eklemek gerekiyor belki de. Uçuş meselesinde bir önemli örnek daha verilebilir. Dünyanın en başarılı seyahat dergilerinden biri olan *Granta*’nın başyazısında editör olan Jack şöyle diyor: “Gidişimiz nereye, orası belli değil”. İsviçre’de bir müzede küresel ısınma meselesini önüne koymuşlar. İsviçrelilerin %50’si zaten en az 600 km ya da altında uçuş yapıyorlarmış. Kesme çiçekler bir yerlerden hava yoluyla getiriliyormuş ve İsviçre’nin sera gazı salımının %10’una uçuşlar sebep oluyormuş. Ian Jack, uçakların yüksekten uçtuğu zaman çok daha fazla etkili olduğunu ve karbondioksit salımlarının da ortalamanın 2-3 kat üstüne çıktığını belirttikten sonra, “Bu gayet açık,” diyor. “Bundan sonra tek yapabileceğimiz şey, karbon salımlarını karneye bağlamak... Seyahat işi, hele uçakla seyahat işi kesinlikle karneye bağlanmak zorunda....” Bunları bir *seyahat* dergisinin editörü yazıyor.[10] Yani, doğrudan kendi bindiği dalı kesiyor da denilebilir. Şöyle bir hesap yapılmış: Şu anda yeryüzünde yaşayan her insan için yarım tondan daha fazla karbondioksit salınamayacak. Tabii, eğer dünya mahvolmasın isteniyorsa. Ian Jack, bu karneyi uygulayalım diyor. Bu da şu demek: Ya hiç uçağa binmeden araba ile yılda en fazla 2200 kilometre yapabilir; ya da araba yılda en fazla 1000 km kullanılır ve bir de Bali’ye gidiş-dönüş uçak gezisi yapılabilir –ama ancak 15 senede bir kere yapılabilir! Hesap bu kadar basit... Dahası, bütünüyle uçak benzini fiyatlarının, uçuş vergilerinin vb. artırılması zorunludur, ve esasen seyahat olayı da bitmek üzeredir artık, diyor seyahat yazarı.

Çilekleri, vanilyaları, kakaoları, çikolataları dünyanın dört bir yanından dolaştırıp binlerce, on binlerce kilometre kat ettirip getirmek için harcanan benzin, mazot ve bunların atmosfere boca ettiği karbon atığı düşünüldüğünde, insanların kendi teras veya bahçelerinde çilek yetiştirmesinde daha büyük fayda olduğu düşünülebilir...

Seyahatin ve Çilekli Dondurmanın Sonu Mu?

Seyahat olayının bitmesi demek, bir yandan da bildiğimiz şekilde bu kültürün tamamen değişmesi demek olabilir. Çünkü ticaret dediğimiz şeyin de seyahatle

doğrudan bağlantılı olduğunu unutmamak ve herşeyi tümüyle yeniden düşünmek gerekli görünüyor. Ama nedense bu açık gerçekliği medya pek bulanık görebiliyor, eğer görebiliyorsa... Bu ‘bulanıklığa’ bir örnek vermek gerekirse, bir gazetenin ‘magazin’ ekinde Türkiye’ye yeni gelmiş bir dondurma markasının sahibesi ile, “Premium dondurma”lar üzerine bir mülâkat yer alıyordu. Peki bu dondurmanın en büyük özelliği neydi? Tamamen doğal olması ve bununla bağlantılı olarak çileğinin Florida’dan, vanilyasının Madagaskar’dan, çikolatasının da Brüksel’den geliyor olması. Yapay aroma yerine böyle doğal olması elbette çok güzel bir şey. Müthiş lezzetli olduğu da kuşku götürmez. Ama çilekleri, vanilyaları, kakaoları, çikolataları dünyanın dört bir yanından dolaştırıp binlerce, on binlerce kilometre kat ettirip getirmek için harcanan benzin, mazot ve bunların atmosfere boca ettiği karbon atığı düşünüldüğünde, insanların kendi teras veya bahçelerinde çilek yetiştirmesinde daha büyük fayda olduğu düşünülebilir... Genellikle, medya da, çaresizmiş gibi, büyük şirketlerin ve onların etkisindeki politikacıların dümen suyunda gitmekten kaçınmıyor. Gazeteler, televizyonlar vb. meselenin vahametini anlamıyor, anlamamak için de çeşitli sebepler buluyor, hatta gerekçeler yaratıyormuş gibi görünüyor.

Yayıncının Sorumluluğu

George Monbiot, bir köşe yazısında, iklim değişikliğinden yakınan yazıların, ucuz uçak bileti promosyonları ve petrol şirketlerinin ilanlarıyla aynı sayfalarda yanyana yer aldığını belirterek, gazete editörlerinin sorumluluğuna ilişkin önemli soruları dile getirmişti. Editörlerin bazı reklamları, örneğin kilometre başına 10 gm üzerinde CO_2 üreten arabaların reklamlarını, ya da uçuşlarla ilgili her türlü doğrudan reklamı neden yasaklamadıklarını soruyordu. Yayın sorumluları, hergün hangi haberlerin yayınlanacağı, hangi açıların öne çıkarılacağı konusunda karar alma yetkisine sahiplerken, yayınlanacak reklamlar konusunda neden yetki sahibi olmasınlar ki, diye soruyordu. “Okurların kendi kararlarını kendilerinin vereceği elbette doğrudur, ama reklamlar da davranış kurallarının yaratılmasına katkıda bulunur. Bu reklamlar biyosferin yok edilmesini toplumsal olarak kabul edilir kılıyor.” [11]

Monbiot’nun soruları yalnız medya için değil, herkes için hayati önem taşıyor. Ne var ki, iklim değişikliği ve küresel ısınma, belki bilim dünyası haricinde hiç kimse için öncelikli görünmüyor. Örneğin, *Financial Times* gazetesinin iş dünyası liderleri arasında yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre: “İklim değişikliği Britanya’nın en büyük şirketlerinin öncelikler listesinde son sıralarda yer aldığı gibi, ... en büyük hisse senedi sahipleri bu konuda hiç de heyecana kapılmıyor.” Araştırmaya katılan şirketlerin yarısından fazlası, çok daha âcil konular arasında marka bilinci, pazarlama stratejileri ve şirketlerinin sosyal sorumluluğunun geldiğini söylüyor.[12] Buna paralel olarak, *New York Times* gazetesinde çıkan bir habere göre küresel ısınma ve fosil yakıtların bundaki rolü konusunda ciddi kaygılar bulunmakla birlikte, küresel tüketimin büyük bir hızla yükselmesinden dolayı, küresel petrol ve doğalgaz talebinin 25 yıl içinde yüzde 50 oranında yükseleceği uzmanlarca tahmin ediliyor.”[13]

Yoksa Kendi Çocuklarımızın Düşmanları Mıyız?

Medialens yazarlarının söylediği gibi, sorun bir temel noktada odaklanmakta: “Kâr peşinde koşan medya şirketlerinin –reklamverenlere ve onlarla işbirliği halindeki hükümet haber kaynaklarına bağımlı, ama bunun yanı sıra genellikle zengin medya patronlarına ya da dev ana şirketlere de bağımlı ve bir de sağcı grupların sürekli yaylım ateşi altında oldukları için– dünyamızda olup bitenlere ve dünyanın sorunlarına ilişkin önemli haber ve bilgilerin çoğunu örtbas ettiklerini gösteren yığınla kanıt var.”[14] İnsanlığın, fosil yakıt reklamı bağımlısı bir basın-yayından nasıl kurtulacağı, daha doğrusu kurtulup kurtulamayacağı en can alıcı sorunlardan biri olarak öne çıkıyor.

Ancak, en az bunun kadar can alıcı bir başka sorun da şu: İklim değişikliği tehdidine karşı dünya çapında bir cevap vermekte bu kadar geç ve pasif kalınmasının tüm sorumluluğu yalnızca şirketlere, hükümetlere ya da medyaya yıkılabilir mi? George Monbiot, bunun artık mümkün olmadığını söylüyor ve cevap vermekte geciken birimlerin, *biz* onlardan bunu talep etmediğimiz sürece harekete geçemeyeceğini vurguluyor. “Şu anda biz herşeyi birden istiyoruz.: Palmiyeli plajlar, canavar cipler, plazma ekranlı televizyonlar ve tertemiz vicdanlar... Biyosfer yıkılıp gidecekse bu, emisyonların kısılması gerektiğini kabul eden ve fakat hayat tarzlarını bir milim değiştirmeyen nazik, iyi niyetli, kozmopolit insanlar eliyle olacaktır...” Monbiot, biz değiştiğimizi onlara göstermediğimiz sürece *hükümetlerin* gerçekten eyleme geçmeyeceklerini önemle belirtiyor.[15] Biz, hükümetlere büyük şirketleri ve medyayı da ekleyebiliriz.

Sonuç olarak, medya sorumlularının sigara reklam yasağının yol açtığı gelir kayıplarıyla, başta imkânsız denmesine rağmen, başedebildiği; İngiliz İmparatorluğunun köle ticareti yasağının yol açtığı gelir kayıplarıyla, başta dayanılmaz denmesine rağmen baş edildiği biliniyor. Asıl bilinmeyen ve gerçekten muamma olmaya devam eden şey ise, hepsinin ötesinde, şu:

“Çocuklarımızın üzerine zaman, enerji ve sevgi yağdırmakta sınır tanımaz bir cömertlikte davranıyoruz da, devralacakları şimdi artık neredeyse kesin olan, dehşet verici, çöküp giden bir dünyadan onları kurtarmak için neden kılımızı bile kıpırdatmıyoruz acaba?”[16]

Ömer Madra
Pr; Medya Konuşmaları
Yt; 08 Ocak 2007.

[1] David Edwards, David Cromwell; *Guardians of Power: The Myth of the Liberal Media.* London: Pluto Press, 2006.

[2] John Kenney; “Beyond Propaganda” *New York Times,* 14 Ağustos 2006, Dave Edwards, “Climate Change, BP Greenwash and the Press”içinde, ZNet, 19 Eylül 2006. www.zmag.org

[3] Edwards; 2006 a.g.y.

[4] George Monbiot; “Greenwash Exposed” Turnuptheheat, 26 Eylül 2006. www.turnuptheheat.org

[5] Bkz, yukarıda 1 no’lu dipnotu.

[6] www.heatisonline.org

[7] George Monbiot; *Heat: How To Stop the Planet Burning.* London: Allen Lane/Penguin, 2006.

[8] Noam Chomsky, Edward S. Herman; *Manufacturing Consent – A Propaganda Model.* New York: Pantheon Books, 1988.

[9] Mustafa Gün; “25 YTL’yi Duyan, Uçak Biletine Hücum Etti” *Zaman,* 16 Eylül, 2006.

[10] Ian Jack; “On the Road Again” *Granta,* London: September 2006.

[11] George Monbiot; “The Editorials Urge Us To Cut Emissions, But The Ads Tell A Very Different Story”, Guardian Online, 14 Ağustos 2007. www.guardian.co.uk

[12] J. Wilman, K.Burgess; “Climate Change ‘Not A Business Priority’” *Financial Times,* 4 Haziran 2007. Medialens, “Advertising Climate Disaster...”, 1 Kasım 2007. www.medialens.org

[13] Jad Mouawad; “A Quest for Energy in the Globe’s Remote Places” *New York Times,* 9 Ekim 2007, in: Medialens, a.g.y.

[14] Medialens, “Advertising Climate Disaster...”, 1 Kasım 2007 www.medialens.org

[15] George Monbiot; *Heat: How To Stop The Planet Burning.* Boston: South End Press, Nisan 2007.

[16] Medialens, a.g.y.

Bu metnin farklı bir versiyonu, ‘Medya Konuşmaları’ dizisi çerçevesinde 21 Eylül 2006 tarihinde yayınlanan Çevre Gazeteciliği başlıklı programdan deşifre edilerek 08 Ocak 2007 tarihinde www.acikradyo.com.tr adresinde yayınlanmıştır.

Çıkar Çatışması

Bir kişinin bir iş alanındaki çıkarlarının veya faaliyetlerinin başka bir iş alanındaki çıkarları veya faaliyetleriyle bağdaşmazlığı olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle çıkar çatışması, bir kişinin birbiriyle çelişen, birbirine gölge düşüren, birinin icrası diğerinin düzgün bir şekilde yürütülmesine engel olan işler yapması durumunda söz konusudur. Batı ülkelerinin birçoğunda kanunlar ve meslek ahlâk ilkeleri çıkar çatışmasına izin vermediği gibi, bunu engelleyen bir kültür de yaygındır. Bazı alanlarda Türkiye'de de çıkar çatışmasını önleyici yasal düzenlemeler vardır. Ama kavram olarak 'çıkar çatışması' Türk kültürüne yerleşmiş olmaktan uzaktır.

Çıkar çatışmasına örnekler vermek gerekirse: Siyaset adamlığı ile iş adamlığı birbiriyle bağdaşmaz, çünkü söz konusu kişinin siyasi konumunu ticari çıkarlarını ilerletmek için kullanabileceği kuşkusu doğar. Bunun için Batı ülkelerinde siyasete atılan iş adamları ticari işlerinin idaresini kayyumlara devrederler. Örneğin üniversite öğretim üyeleri, aynı zamanda şirket yöneticiliği yapamazlar. Üniversitelerin, öğretim üyeliğiyle bağdaşmayan işleri sıralayan meslek ahlâk kuralları vardır.

Siyaset adamlığı ile gazetecilik de birbiriyle bağdaşmaz işlerdir. Çünkü gazetecinin mesleğinin mi, yoksa mensup olduğu partinin çıkarlarını mı önde tuttuğu konusunda şüphe uyanır. Bu yüzden Türkiye'de bile bazı gazeteler siyasete atılan gazetecilerin mesleği bırakmalarını istemeye başlamıştır.

Gazetecilikle Bağdaşmayan Meslekler

Gazetecilikle bağdaşmayan işler, siyasetten ibaret değildir. Gazetecilik, iş adamlığı ile de bağdaşmaz. Bir gazetecinin iş adamlığına girişmesi halinde meslek ahlak ve ilkelerini ticari çıkarlarına feda edebileceği şüphesi doğar. Bir yandan uluslararası müteahhitlik yapan bir köşe yazarının ya da muhabirin yazdıkları ne kadar inandırıcı olabilir? Medya dışı alanlarda yatırımları olan bir iş adamı, medya alanına da yatırım yapabilir. Gazetecilerin zamanla gazete sahibi olduğu dönem çok geride kalmıştır. Ancak iş adamı, medya sahibi olmakla gazeteci olamayacağı gibi, farklı nitelikteki işleri arasındaki 'çıkar çatışması' nedeniyle sahibi olduğu medya kuruluşlarında genel yayın yönetmeni gibi davranmamalı, gazetecilerin işlerine hiçbir şekilde karışmamalıdır. Medya patronlarının hangilerinin ellerindeki kuruluşları demokrasinin, hangilerinin menfaatlerinin hizmetine verdiklerini ayırt edebilmenin başka yolu yoktur.

Medya kuruluşlarında; kuruluşun ticari, mali yönüyle gazetecilik yönü arasında da 'çıkar çatışması' vardır. Gazetelerin ticari, mali yönüyle ilgilenenlerin, gazetenin yazı işlerine (habercilik - yorumculuk) hiçbir şekilde karışmamaları gerekir. Medya kuruluşlarında habercilik işleviyle yorumculuk işlevi arasında da çıkar çatışması vardır. Bu nedenle habercilik yapanların yorumculuk, yorumculuk yapanların habercilik yapmamaları gerekir. Kaliteli gazeteciliğin temel ilkesi olan haber - yorum ayrımı başka türlü güven altına alınamaz. Zira yorumculuk, belirli görüşlerin savunulmasını, taraf tutmayı içerir; habercilik ise görüşler arasında tarafsızlığı gerektirir. Yorumcular seçimlerde şu veya bu partiyi ya da adayı desteklediklerini açıklayabilirler, ama siyasileri izlemekle görevli haberciler bunu yapamazlar.

Şahin Alpay

İş adamı, medya sahibi olmakla gazeteci olamayacağı gibi... genel yayın yönetmeni gibi davranmamalı, yazı işlerine hiçbir şekilde karışmamalıdır.

Çişli Radyo

Fethi Bey ve karısı Zekiye, ardından bakmakta oldukları posta katarının sanki tüm bir ömrü beraber götürdüğünü düşünüyorlardı. Denkleri, sandıkları, sepetleri ve iki çocuklarıyla bu taşra istasyonunda kalakalmışlardı. Tren büsbütün görünmez olunca görevli hareket memuru onlardan yana koşmuş, telgrafla geleceğini haber aldığı yeni şeflerini "hoş geldiniz" diyerek selamlamıştı. "Buyurun" demişti, "lojman şu tarafta". Sırf laf olsun diye de sormuştu yürürlerken: "Yolculuğunuz iyi geçti mi?"

Fethi Bey ve Zekiye Hanım 'Şark Hizmeti' için, önceki gün binmişlerdi trene Bostancı istasyonundan. Çocuklar bütün gün burunlarını cama yapıştırmış, gece kuşetler açılınca da, en üste sen yatacaksın ben yatacağım derdine düşmüşlerdi. İki gün ve gece boyunca düşledikleri görev yeri demek burasıydı. Adamın peşinde suskun yürüyorlardı, birbirlerinin yüzlerine bakmaya pek cesaretleri olmadan.

Lojman iki oda, uydurma bir mutfak, dönülmeyecek kadar küçük heladan başka bir şey değildi. Oğlanlar, Yüksel ve Sait, edindikleri yeni arkadaşların kılavuzluğunda komşu bahçelerdeki meyve ağaçlarını 'keşfe', Fethi Bey de istasyonu 'teftişe' çıktığında, Zekiye evi yaşanır kılmaya girişti. Sağdan soldan bir-iki kasabalı hanım yardıma koşmuştu. Kapının önünde denklerin iplerini beraberce kesip gevşettiler, battaniyelere sarılı denklerin içinde ne var ne yok ortalığa saçtılar. Yine el birliği ile lojman demirbaşı sandalyeleri, masa ve mutfak dolapları silinip, temizlediler. Mutfak dolaplarının ve masanın muşambasını yaydılar. Giysiler odalardaki tahta dolaplara kaldırıldı. Perdeler takıldı. Yastık yüzleri geçirildi, koca iğnelerle yorgan kaplandı. Mutfağa, helaya ve odaların birer uygun köşesine camı gazete kâğıdı ile parlatılmış gaz lambaları yerleştirildi. İçine pek sinmese de rengi dönmüş döşemelerin üzerine aile yadigârı 'kıymetli' halılarını da serince, Zekiye Hanım'ın trenden indiğinden beri çektiği yürek ezintisi geçer gibi oldu. Aklı yatmaya başlamıştı. Topu topu günde üç posta treni ile Doğu Ekspresi'nin ve sayıları hiçbir zaman kestirilemeyen yük katarlarının geçip gittiği bu küçük kasabada yaşamayı, galiba becerebileceklerdi.

Savaş yıllarıydı. Memlekette geceleri karartma uygulanıyordu ama bu, kasabanın derdi değildi. Buralarda zaten elektrik yoktu. Düşman uçaklarının mum ve gaz lambası ışığını görecek halleri yoktu ya. Kolla çevirmeli bir telefon, bir de 'direkleri uzayıp giden telgraf' istasyonun canı, kulağıydı. Hepsi bu. Gece yarısına doğru –çoğu zaman gecikmeli– posta trenine bir yanı yeşil, öteki yanı kırmızı camlı lüks fenerini sallayarak yol veriyorlardı. Gecenin zifir karanlığında yetiyor da artıyordu.

"Gazete At!"

Herşeye alışılıyordu da, elektriksizlik kötüydü. Kasabalının aldırdığı yoktu ama İstanbul'dan gelmişler için zordu. Geceler geçmek bilmiyordu. Üstelik Zekiye Hanım Suadiye'de hat boyundaki yirmi iki odalı, İstanbul'un ilk telefonlu evlerinden biri olan köşkte büyümemiş miydi? Fethi Bey'in zoruna gidense başkaydı. Haber alamamak. Elektrik olsa radyo dinleyecek, o da yok. Gelip geçen trenlerin bıraktığı üzerleri kavun-karpuz lekeli gazeteleri okumak zorunda kalmak kadar can sıkıcı birşey olamazdı. Üstelik pek çoğunun da tarihi geçmişti. Üç günlüğüne rastlamak bulunmaz bir nimetti. Bir haftalık, on günlük… "Adam para verip yeni aldığı gazeteyi atacak değil ya" diyordu…Yıllar sonra çıktığı tren gezilerinde, "gazete at" diye bağıran çobanları gördükçe, o günleri; üzeri börek, dolma, hatta çocuk kusmuğu lekeli 'Harbi Umumi' gazetelerini anımsamadan edemeyecekti. Her anımsadığında da savurduğu 'kendine özel' bir küfrü bile vardı dağarcığında Fethi Bey'in.

File dolusu şişeyle çıka gelmişti lojmana bir akşamüstü. Evin önüne, henüz açmaya başlayan akşamsefalarıyla, gaz tenekelerine ekili ayçiçeklerinin arasına oturmuş, bir 'Kulüp' sigarası yakmıştı. Keyfi yerinde sayılırdı. Yeleğinin cebinden bulup çıkarttığı 'İngiliz sicimini' ispirtoya batırıyor, sonra da sicimi boş rakı, bira, şişelerinin boğazına sıkıca sarıyor ve sonra da ipi çakmağıyla tutuşturuyordu. Şişeler sicimin dolandığı yerden çatır çatır kırılıyordu. Bu işi öyle ustalıkla yapıyordu ki, bilmeyen şişeleri fabrikadan öyle çıkmış sanacaktı. Şişeler bahçede asker gibi sıraya girince: "Bundan böyle herkes çişini bu şişelere yapacak" dedi. Zekiye Hanım soracak oldu ama Fethi Bey onu susturdu. Anlatmaya, açıklamaya çalışsa önce kendi gülecek. Bu ve benzer durumlarda en iyisi ciddi olmak. "Siz işeyin hele" diye kestirip attı, lafı fazla uzatmadı.

Fethi Bey boş şişeleri kırka tamam edince 'dolum' işleminin ağırdan gittiği inancına vardı. Henüz yarılamamışlardı bile. Yarılamak ne kelime, on şişe dolmuştu ancak. Hatırını kırmayacak, nazının geçtiği kimseleri yakalayıp yakalayıp bu şişeleri bir güzel doldurttu. Hatta trenden inip hela aranan çocuklu kadınlara bile bu şişelerden uzattı. Dolu şişeleri evin dışına, gözden uzakça bir yere sandıklar içinde diziyor, üzerlerini kaba kağıtlar ve çadır beziyle sıkı sıkı örtüyordu. Şişelerin dolduğuna kanaat getirince "Zekiye, bizim radyo nerelerde?" diye sordu. Yüksekkaldırım'dan şu kadar para verip aldığı radyo, dolabın dibinde bir yerden bulunup, çıkarıldı. Gidecekleri yerde elektrik vardır umuduyla katılmıştı eşyaların arasına. Olmadığı anlaşılınca da daha ilk gün, evvela onu kaldırmıştı Zekiye Hanım dolaba.

Nahoş Kokulu Bir Pil

Çocukların şaşkın bakışları arasında Fethi Bey hazırladığı bakır çubukları birer birer şişelerin içine sallandırdı. Sonra hepsini birbirine bakır tellerle bağlayarak tuhaf görünümlü ve 'nahoş kokulu' dev bir pil elde etmiş oldu. Bataryadan uzattığı kabloyu da radyonun girişine bağlanmıştı. Diğer hazırlıklar gözden geçirildikten sonra radyonun düğmesini de usulca çevirivermişti. Radyonun 'gözüne' ışığın gelmesi, lambaların bir bir ısınması için gerekli otuz-kırk saniye geçmek bilmemişti. Önce bir parazit, azıcık kurcalayınca da çok uzaklardan ulaşan bildik bir ses duyulmuştu. 'Ajans Haberi' okuyordu. İşte Ankara Radyosu!

Fethi Bey buluşunu, orta ikide, okulun alt katındaki laboratuvarda yaptıkları bir dizi fizik deneyine yorup durdu. Nedense hiçbir zaman tam olarak anımsayamadı. Hatta bu fikri 'rüyasında görmüş olabileceği' sanısına kapıldığı bile oldu. Çok dert etmedi, ayrıntının üzerinde durmadı. Önemli olan radyonun çalışıp çalışmadığı idi. Almanların ne halt ettiğini, nerede püskürtüldüğünü, 'Adana buluşmasını', İstanbul'da karaborsaya düşen malların ayrıntılı listelerini, Aşkale treninin varlık vergisini ödemeyenleri taşıyacağını; adı artık 'çişli'ye çıkmış olan radyosu aracılığıyla öğrendi. Buralarda 'haber' öyle kıymetliydi ki.

Şişeler bahçede asker gibi sıraya girince: "Bundan böyle herkes çişini bu şişelere yapacak" dedi... "Siz işeyin hele" diye kestirip attı, lafı fazla uzatmadı.

Bazı geceler radyo dinlemeye gelen konukları bile oluyordu. Konuklar zayıflayan bataryaya 'takviye hizmeti' görerek katkıda bulunuyor, Fethi Bey'e borçlu kalmamaya çalışıyorlardı. Öyle zaman oldu ki Çişli Radyo tüm demiryollarında nam saldı. Gelip geçen trenlerin önce makinistleri, sonra biletçileri, en nihayet yemekli vagon çalışanları bile inip radyoyu görmeye gelir olmuşlardı. Böyle durumlarda radyo dışarıya taşınıyor, gösteri alkışlarla son buluyordu. Devamlı yolculardan kimileri, tren ününü duydukları "çişli radyo istasyonunda" durduğunda vagonların camlarını indiriyorlar ve akıllarınca treni gözleyen istasyon şefine, "Fethi Bey! Çişli radyo nasıl gidiyor?" diye takılıyorlardı. Alınan yanıt ise hiç değişmiyordu "İyidir, iyi!..."

Türkiye'de İlk Radyo Yayını

İstanbul'da, dolayısıyla da Türkiye'de ilk radyo yayını 1920-22 yıllarında yapılmıştı. Kesin tarihinin bilinememesinin nedeni ise yayınların Boğaziçi'nde demirli bir Fransız savaş gemisinden yapılmasıydı. Bu seyyar verici, yayınını 'kendi personeli' için gerçekleştiriyordu. Adına 'telsiz telefon' denilen bu yayınlar; Dar-ül Fünûn yani İstanbul Üniversitesi konferans salonunda bulunan alıcılar aracılığıyla öğrencilere dinletiliyordu. Fransız Bahriye Radyosu yayınlarının duyulmasını sağlayan da Dar-ül Muallimin öğretmenlerinden Rüştü Bey'di.

Türk radyoculuğu bugün hâlâ varlığını işgalci Fransız denizcilerine ve Rüştü Uzel'e borçlu... Fransız General Charpie İstanbul'dan ayrılırken, vericiyi Rüştü Bey'e armağan etmişti. Bu davranış dört-beş yıl içinde karşılığını görecek, İstanbul'a radyo vericisi kurma ihalesi, 1925 yılında Fransız TSF firmasına verilecekti.

Afife Hanım'dan 'Rossignol'

Rüştü Bey ve öğrencileri yeni verici ile ilk deneme yayınını 19 Mart 1923 günü yaptılar. Radyo yöneticisi, oyun yazarı Turgut Özakman tarihî olayı şöyle anlatıyor: "Sonunda beklenen an geldi. Yayın, Rüştü Bey'in kısa bir konuşmasıyla başlar. Yeğeni Ahmet konuşmayı Fransızca olarak özetler. Genç bir flütçünün çaldığı zeybek havasından sonra Bakırköy İttihad-ı Osmanî özel okulunda müzik öğretmenliği yapan Afife Hanım 'Rossignol' adlı parçayı söyler. O kadar alkışlanır ki, Afife Hanım bir kaç kez mikrofona gelir".

20 Mart 1923 tarihli Tevhid-i Efkâr Gazetesi ise haberi şöyle duyurmuştu: "Rüştü Bey bir aydan beri İstanbul halkına dahi Avrupa ve Amerika'da birdenbire fevkalade taammüm eden telsiz telefon hakkında bir fikir verebilmek için tecrübeler yapmaktadır. Dün Dar-ül Muallimin konferans salonundan bir nutuk, ney ile çalınan bir zeybek şarkısı terennümatı, Dar-ül Fünûn'dan vâzıh bir surette dinlenebilmiştir."[1]

Türk radyoculuğu hemen hemen Cumhuriyet'le yaşıt dersek yanlış olmaz. Uzun zaman devlet tekelinde kalan radyolar, Cumhuriyet kuşaklarının yetişmesinde önemli görevler yerine getirmiştir. Başta musiki olmak üzere güzel sanatların, bilim ve kültürün tanıtılıp sevdirilmesinde yararlılıklar göstermiş kurumlardan biri olduğu hiçbir zaman inkâr edilmez. Vefa borcuyla anılır, öyle ifade edilir. Pek çok kuşak, geçen seksen yıl küsur boyunca musiki ve kültür birikimini radyolar aracılığıyla almış yahut pekiştirmiştir. Radyonun haber kaynağı olmak işlevinin yanı sıra Türkiye'de üstlendiği eğitim, sanat ve kültür organı olabilme gönüllülüğü ilginç bir durumdur. Biçilen görev, dünyanın pek çok ülkesinde herhangi bir haber ve eğlence kaynağından beklenilenin çok çok üzerindedir. Giydirilen ağır yük, hem kurumlara hem de kurumu yönetenlere önemli sorumluluklar yüklemiştir. Sorumluluk anlayışı kimi zaman bir takım katı, yanlı yayın kurallarına ve politikalarına, yasaklara, ön yargılı bakış açılarına olanak sağlayarak 'kendisini ve dinleyenlerini' korumaya çalışmıştır.

Son yıllarda devlet tekeli kırıldı; pek çok özel radyo kuruldu. Sayısı yüzlerle ifade edilen özel radyolar kendi anlayışları ve yetenekleri çerçevesi içinde yürütüyor radyo yayıncılığını. Tanımlanmış, sınırları az-çok belirlenmiş seçim alanlarında faaliyet gösteriyorlar. Kendi 'meşreplerine' göre de dinleyici buluyorlar. Epeyce ideal ve demokratik bir ortam gibi görülüyor. Bundan iyisi can sağlığı. Bütün bunlar tamam, iyi hoş. Öte yanda doğru yanıtlanması gereken soruların sayısı da hayli kabarık. Radyolar neyi ne kadar başarmıştır, kurumlaşabilecek midir, kalıcı olabilecek midir, dinleyicisi ile ne kadar bütünleşebilmektedir mesele oradadır...

Sorulması gereken asıl soru da galiba şudur: Fethi Bey'in tutkusuna değecek radyo var mı çevremizde? Olanaklarını zorlayarak kendisine ulaşmaya çabalayan kaç dinleyiciye sahip bu radyolar? Varsa eğer; nerede, kaç tane?

Cemal Ünlü
www.acikradyo.com.tr
29 Ocak 2002.

[1] Özden Cankaya; "Türkiye'de Radyo Yayıncılığının Öyküsü" *İstanbul Radyosu: Anılar, Yaşantılar…*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs 2000.

Radyo, vefa borcuyla anılır, öyle ifade edilir... Türkiye'de ona biçilen görev, dünyanın pek çok ülkesinde herhangi bir haber ve eğlence kaynağından beklenilenin çok üzerindedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi

Bu sözleşme, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 9 Aralık 1994'te de TBMM tarafından kabul edilmiştir.

Maddelerden Bazıları

- Bütün çocuklar için geçerlidir: Kız-erkek, renk, doğduğu yer, konuştuğu dil, büyüklerin inançları ve konuştuğu dillerin farklılığı nedeniyle ayırım yapılamaz.
- Yaşamak çocuğun en temel hakkıdır. Her çocuğa doğumunda isim verilir, devlet bu ismi kaydeder, kimlik verir. Çocuk o devletin vatandaşı olur. Konan isim, kazanılan vatandaşlık hakkı ve aile bağları korunur. Bunları değiştirmek için baskı uygulanmaz. Bunlar çocuktan alınırsa tüm dünya devletleri karşı çıkar.
- Çocuğu ilgilendiren konularda çocuğun da görüşü alınır. Büyükler çocuğu dinler, düşüncesini öğrenmeye özen gösterir.
- Çocukların düşüncelerini geliştirmeleri ve istedikleri dini seçmeleri hakkına saygı gösterilir.
- Hiçbir çocuk insanlık dışı yöntemlerle cezalandırılamaz. Çocuklar suç işlemişse uygulanacak cezalar yaşına uygun, gelişmelerini engellemeyecek, eğitsel olmalıdır.

İbrahim Betil

"Yaşamak çocuğun en temel hakkıdır."

Çocuklar İçin Müzik

Dünyada çocuklar için okuldaki müzik genelde dil ve aritmetik öğrenimine yöneliktir. Şiirsel şarkılar, tekerlemeler ve hikâyeli şarkılar yaygındır. Benzer nitelikte çocuk koroları da sıklıkla görülür. Bu kapsamda marşlar, milliyetçilik, vatandaşlık hatta siyasi liderler ve rejim üzerine düzenlenen çocuk şarkıları da olabilir.

Müzik eğitimine en çok çaba sarfedenlerin baş sıralarında yer alan kişi Romanya doğumlu, Macar piyanist ve besteci Béla Bartók'tur. (1881-1945) Bartók, folk müziği araştırmalarından yola çıkarak, başlangıçta eğitim amacı taşımasa da giderek kolay piyano öğrenimini hedefleyen bir çalışma haline gelen *Gyermekeknek* (Çocuklar İçin) başlıklı bir albümü 1908-1909 yıllarında çıkartır. Yaklaşık 85 halk ezgisini piyanoya çevirerek 4 ayrı ciltte derleyen bu çalışmanın birinci ve ikinci ciltleri Macar çocuk ve halk ezgilerini, üçüncü ve dördüncü ciltleri de Slovak çocuk ve halk ezgilerini içermektedir. *Çocuklar İçin* albümündeki şarkılar halk ezgilerinden uyarlamalar olarak tanımlanabilir. Ancak, Bartók melodide ve vurgulamalarda değişiklik yapmamaya özen göstermiştir. Tüm parçaların merkezinde folklorik tema egemendir.

İbrahim Betil

Dans

Dans[1] üzerine araştırma yapmak, konuşmak, yazmak, dansın fotoğrafını, filmini çekmek, tüm bu 'temsili' çabalarla, dansı anlaşılabilir, belirlenebilir ve akıl ile açıklanabilir kılmaya çalışmak, aslında bir tercüme etme işlemidir. Ve 'tercüme etmek', ihanet etmektir.[2] Çünkü bir biçimi bir yerden başka bir yere taşırken, 'bazı' şeyler muhafaza edilir ancak her şey edilmez, pek çok şey bu arada kaybolup dökülür, işte bu yüzden taşınan yani tercüme edilen şeye kaçınılmaz olarak ihanet edilir.[3]

Danseden Metodlar

Dansı sosyal bilimsel bir araştırma konusu olarak çalışan kişi, eğer dansa aşıksa bu ihanetin vicdan azabıyla yanarken, kendini, araştırma yöntemlerini sorgulamaktan, farklı arayışları zorlamaktan alıkoyamaz, yani 'ihanet'ten kaçışın yollarını arar. Üç boyutlu bir hacmi, tek boyutlu bir yüzeye çevirmek, aktarmak, tercüme etmek, araştırmanın esas 'sorunsalı' haline gelebilir. Dansı yazmak, dansı durdurmak, onu sabitlemek, bir yerlere (güç, sınıf, cinsiyet, ırk ilişkileri vs) çakmak, araştırmacıya (ihanetçiye) tarifsiz acılar yaşatır, ve o da çare olarak kendini 'oluş ontolojisinin' kollarına atarak, yazıda hareketi canlandırmanın yollarını arar.

"Dans öyle 'oturup' üzerine konuşulacak bişi değil, o zaman hıyarlara benzeriz yani..."
Cemtan

Danseden Yazı

Hareketi, ânı ve olayı nasıl anlayabiliriz? Bunun tek bir yolu var: Olarak, yani harekete karışarak, 'an' içinde olarak ve 'olay' olarak. Ancak onu yazıya taşımak; işte bu bambaşka bir mesele. Yani dans hakkında daha başka bir anlayışa sahip olmak dans ederek, dans olarak mümkün. Dolayısı ile dans konusunda yapılan bir sosyal bilimsel araştırmada, geleneksel araştırma tekniklerinin sorgulanması, yaratıcı açılımları yakalamak için araştırmanın bir 'oluş' olarak süreçlendirilmesi ve deneysel yöntemlerin denenmesi kaçınılmaz, yani dansı anlamak için dansa karışmak. Diğer bir deyişle araştırma, dansın kendisi gibi bir 'edim'e (performansa) dönüşürken, araştırmacı da dansın sınırlarını çizme zorunluluğundan kaynaklanan ıstırabı, bilginin sınırlarını araştırarak gidermeye çalışır (epistemoloji). Uzlaşımsal akademik yazı biçimleri içinde kıvranmak yerine dans eden bir yazı canlandırılabilir mi? Bu nasıl mümkün olabilir? Dans dilde oynamalı, kıvrılıp, bükülmelidir, çünkü ancak şiir, hikâyeler, metaforlar ve alegorilerle dansın kıvraklığına ulaşılabilir. Örneğin aşağıdaki şiirin, dansın duygusunu canlandırması ya da bizi duygulandırması, dolayısıyla bilgilendirmesi bakımından, uzlaşımsal tarzda yazılmış bir doktora tezine göre çok daha etkili olduğu söylenebilir.

iki pare

havanda dönenir durur,
diskoda caaan..
ille de ol diyeni,
olmam diyeni
dönüyor devran
yükselir cesaret ile
derine gösterişsiz bir mucize.
alçakgönülle gösterişsiz utanır,
sen âlemdesin...
o âleme...[4]

"Dans, öyle oturup üzerinde konuşulacak bişi değil... O zaman hıyarlara benzeriz yani..."

Dans pistinde bir buluşma, Rhythms of Peace festivali *Fas, 2006.*

Sosyal bilimin dili ve yazı biçimi ‘gerçekçilik’ akımının yaygın etkisi altında, bulgulara dayanan analizlerle gerçekleşen ‘kesin’ ve ‘emin’ bir tarzda kuruldu. Dans eden bir dil, dans eden bir araştırma, bu kesinlik ve katılığı kıvıran, kıvırtan, eğip büken, esneten ve uçuran bir etki olarak, onu ‘titrek sosyal bilim’ [5] değil ‘kıvrak sosyal bilim’ yapabilir mi? Denemek lazım...

Bir Güç Olarak Dans: Dansetmek ‘Canlı’ Olmaktır

“Dans bana güç veriyor
O benim silahım”
Michal

Dans uçurucu bir kuvvet, çünkü öncelikle yaşama, etme, eyleme etkinliğimizi çoğaltıyor ve bu esnada farklı olasılıklarımızı görüp, gerçekleştiriyoruz. Dans, oyuncu bir canlılığa sahip, düşünen insanın değil, oynayan insanın işi, yani Apolloncu değil Dionysosçu. Dansın yaşama kuvvetini artırabileceğini varsayarsak en azından bazı hallerde, neler olabileceğini Spinoza’dan, daha doğrusu Deleuze’ün Spinoza’sından okuyabiliriz. Ona göre bir düşünce biçimi olarak fikir, birşeyi temsil eder ve dolayısıyla temsili bir düşünce biçimidir, oysa ki duygu herhangi birşeyi temsil etmeyen bir düşünce biçimidir. Acı, aşk, hüzün, tüm bunlar temsiliyet dışıdırlar yani kendi başlarına herhangi bir şeyi temsil etmezler: “Bir istek, bir arzu, bir irade, kesin bir şekilde, birşey istediğimi anlatır; istediğim şey bir temsil nesnesidir; istediğim şey bir fikirde verilidir; ama istemem bir fikir değildir, bir duygudur; çünkü temsili olmayan bir düşünme tarzıdır”.[6] Yani Spinoza’ya göre temsiliyet dışı olan tüm düşünce biçimleri duygudur ve fikir duygudan önce gelir. Yani birşeyi sevmek için önce onun hakkında bir fikre sahip olmamız gerekir. Dansı severken, dans etmek isterken onun hakkında bir fikre sahibizdir, ama dans ederken tutkuyla yandığımızda ya da umuda koştuğumuzda, temsiliyet dışı bir alanda, duygunun alanındayız. İşte bu yüzden dansın yazısı, temsiliyet dışı bir şeyi temsiliyetin alanına taşımak, ve onu tercüme ederek temsil etmektir; ihanetin daniskasıdır yani.

Yani dans pisti neşeden ve oyundan ibaret homojen bir yer değildir.

Gündelik hayatımızda fikirler içimizde sürekli ve anlık olarak birbirinin yerini alırlar. Yani bizler Spinoza’ya göre içinde fikirlerin sürekli olarak doğrulandığı ‘ruhsal otomatlarız’. Ve varolma gücümüz, varolma kuvvetimiz ya da eyleme gücümüz sürekli bir değişim rejimine tâbidir ve “varolmak bu demektir”.[7] Başka bir deyişle varolma kuvvetimizi ya da eyleme gücümüzü sürekli olarak artıran-azaltan-artıran-azaltan devamlı bir değişim söz konusu. Ve hayatta iki temel duygu var; ‘neşe’ ve ‘keder’. Diğer tüm duygular bu iki temel duygunun farklı varyasyonlarıdır. Eyleme gücümüzdeki artmalar bizi neşelenmeye, azalmalar ise kederlenmeye doğru iter.

Neşe ile Keder Arasında Sonsuz Bir Salınım

Dolayısıyla biz sokakta, evde, televizyonda, danstaki karşılaşmalarımızın bizde kendini onayladığı fikirlerden duygulanarak sonsuz bir salınım içinde ‘neşe’ ile ‘keder’ arasında gidip geliyoruz. Ve pek çoğumuz bunun farkına hiç varmadan öylece yaşayıp gidiyoruz. Diyelim, radyoda bir şarkı çalıyor: “Bu beni 85 yazına götürdü, ne cevizler kırmıştım o yaz, şarkı beni neşe ile duygulandırıyor, içim kabarıyor, çok güçlüyüm, aman o da ne, hiç sevmediğim biri geliyor karşıdan, hüzünlendim, kararım, kurudum, güçsüzleştim...”

Dans pisti de hayatın ta kendisi gibi sürekli olayların birbirini etkilediği, tetiklediği, neşe ve kederin sonsuz karşılaşmaları ve çarpışmaları ile örülen bir anlar silsilesi. Uzam, dostça ya da düşmanca tüm ilişkilerimizin, karşılaşmalarımızın ve bağlantılarımızın toplamı; ve mekân gibi o da sürekli olarak yeniden ve yeniden yapılıyor, ediliyor, oluyor. Dans uzamı ise neşe ve kederin durmaksızın aktığı, karşılaştığı, birbirine bağlı olarak arttığı ve azaldığı, bir noktadan diğerine sıçradığı sürekli hareket halinde oynayan bir ‘yerzaman’. **(Bkz; Mekânsal Müzik)** Bir dans ve müzik tutkunu olan Cemtan şöyle diyor:

“ ...içinden geliyo hakkaten, yani içindeki bişeyden doğuyor... işte ‘neşe’ gibi yani... hakikaten sen doğuruyosun onu ve bişey yayıyosun evrene... müthiş birşey yolluyorsun dünyaya... güzel bi enerji yolluyosun ve bir ‘güç’ bu yani eee.. ne diyim sana, biçok kötü ve karadelik enerjilerin yanında, işte bunlara karşı daha doğrusu bunların yanında, çok büyük bir ‘neşe’ enerjisi yayıyorsun sen ... kendiliğinden bi kere... saf... kendiliğinden ilk etapta saf ve hakikaten de iyi güzel bi enerji yolluyosun işte... dansetmek işte ya... aşk bu, anladın mı?”

Cemtan’ın anlatısında çok önemli birşey var; dansı neşe ile ilişkilendirirken, onu ‘karadelik enerjilerinin’ yani kederli duyguların, önce ‘karşı’sında konumlandırıyor, sonra düzeltiyor ve ‘yanına’ koyuyor. İşte bu yeniden konumlandırma, aslında dansın farklı türden bir ‘güç’ olması ile, ya da dansın içkin gücü ile ilgili. Bu bizi dansı ‘güç’ ilişkilerinin nüfuz ettiği bir alana hapseden, veya dansı ‘güç’e karşı bir ‘direniş’ olarak sabitleyen, ya da ‘oyuncul’ olduğu için ‘güçten’ kaçan, sıyrılan bir eylem olarak görmek gibi tasarımların dışına taşıyor.[8] Dansın ‘içkin’ ve ‘farklı türden’ bir ‘gücü’ var, neşeden doğan bir ‘güç’ bu: yapma, etme ve dünyayı ‘canlandırma’ gücü.

Oluş Halinde Bir Yerzaman

Uzamın arkadaşça ve düşmanca bağlantıların ve karşılaşmaların toplamından ibaret olan ve sürekli olarak yeniden yapılan, oluş halinde bir yerzaman olduğunu göz önünde bulundurarak, dans pistine baktığımızda; varolmanın keder ve neşe arasındaki sürekli varyasyon rejimini görürüz; canlı, oracıktadır. Tüm bu farklı türden ilişkileri, karmaşık ve çoğul etkileşimleri dans ederken ya da dansetmeyi etmezken (oyunbozanlık hali), yeniden ve yeniden yapar ve canlandırırız. Yani orada hayatı ve ölümü, neşeyi ve kederi artan ve azalan hallerde yaşarız. Dans pisti elbette ki mutlak bir saf neşe uzamına indirgenemez. Karşılaşmalar, mücadeleler ve çarpışan kuvvetler vardır orada, tıpkı hayat gibi.

“...herkes sigara uzatıyor, herkes içki ısmarlamak istiyor ... sonra bakıyosun elleri hareket etmiyo, ayakları hareket etmiyo, yüzüne bakıyosun hiç dansetmek modunda değil, ama orada bulunuyo ... duruyo boyle ... orda yer işgal ediyorlar ve senin dansını engelliyorlar ... sana küfür bile edebiliyorlar ... seni zayıf ve de küçük görüyorlarsa, köpekler gibi korktuğunu anlayıp gelirler, korkan insana

Soulclipse festivali
Antalya, 2006.

giderler ... çakallar falan da aynı öyle... Kafka’nın bi hikâyesi vardı... bi vadi vardı, orada çakallar vardı ... aynen öyle dansederken de, çakallar etrafını sarıyorlar, seni bi leş gibi görüyorlar onlara git demezsen arkadaşları da geliyo, hani böyle zayıf bir deve falan, kanı akıyodur bi çakal gelir emer, daha fazla kan çıkar, daha fazla çakal gelir, bitersin ... o yüzden yaralı olsan da, kimsenin kanından faydalanmasına hiçbir zaman izin vermiyceksin...”
Banu

Yani dans pisti hiç de öyle neşeden ve oyundan ibaret homojen bir yer değildir. Farklı türden duyguların, ruhların bir arada, beraber var olduğu, binbir tane olasılığa açık olan ve dünyaların orada, o anda, yapıldığı, gerçekleştiği, üretildiği, çeşitli ve çoğul bir karşılaşmalar uzamıdır. Uzam asla sınırlı, kapalı, sabit terimlere indirgenemez[9] Aksine, ‘karmaşıklık’ içinde sürekli olarak yeniden ve yeniden oluşmaktadır. Dolayısıyla gerçeklik, uzam ve oluşlar tüm olasılıklara açıktır ve daha çok bizim ve nesnelerin o anda, orada, nasıl karıştığımızla, tüm bu bedenlerin karşılaşmalarında birbirlerinden nasıl duygulandığı ve birbirlerini nasıl duygulandırdığı, yani nasıl oluştukları ile ilgilidir. Dolayısıyla, Banu’nun deyimiyle ‘çakal’lara kan vermek yerine onlarla oyun da oynayabiliriz; kendimize ve onlara gülebiliriz, bütün bunlar olasılık dahilindedir. Toplamda dans pistini ‘oyunbozan’ların ve ‘oyuncu’ların yan yana oldukları, neşe ve kederin bir arada sürekli değişim içinde varolduğu bir alan olarak düşünürsek, bu gibi haller, yani kederlendirici karşılaşmalar konusunda ne yapabiliriz?

Sevinci Tramplen Gibi Kullanmak...

Spinoza hayatlarımız içinde belirleyici olduğumuzu düşünmüyor, aksine karşılaşmaların tesadüfüne terkedilmiş olduğumuzu söylüyor. Sürekli olarak iyi ve kötü karşılaşmalar yaşıyoruz, azalıyoruz, artıyoruz ve bu tamamen raslantısal. Ve nedense hep kederlerimizi toplayıp duruyoruz. Oysa Spinoza bize yerel bir ‘neşe’den başlamamızı öneriyor. Burada ‘yerel’den kasıt gerçekten sizi ilgilendiren, size sevinç veren birşey. Bu kiminde danstır, kiminde bahçecilik. Örneğin dansta özel olan şey bir topluluk olması ve bir arada bir oluşa geçme olasılığı. Spinoza bu sevinci bir ‘tramplen’ gibi kullanıp onu yaygınlaştırmamızı öneriyor; bu durumda karşılaşmaların sonuçlarından, nedenlerine doğru geçmiş olacağız:

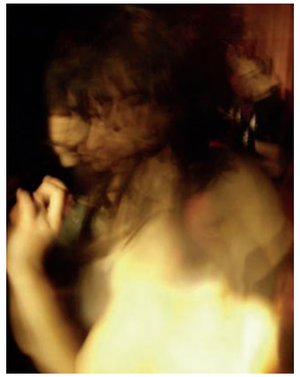

Oluş halinde bir yerzaman.

“Bir sevinç tadıyorsunuz... Orada bundan bir tramplenmiş gibi faydalanmalısınız... Genel olarak insanlar hep mutsuzluklarının toplamını yapıp dururlar – nevrozun ya da depresyonun başladığı nokta tam da budur; dırdırcılar gibi mutsuzluklarımızı sayar dururuz: Lanet olsun, şudur budur. Spinoza tersini önerir. Kederlerimizi toplayıp durmak yerine, sizi gerçekten ilgilendirdiğini hissetmeniz koşuluyla, yerel bir sevinçten başlayın. Bunun üzerinde ortak mefhum inşa edilecektir, bunun üzerinde yerel olarak alan kazanmak, bu sevinci yaygınlaştırmak gerekecektir... Bu artık bir sürekli varyasyon olmayı bırakır, çan biçimli bir eğri haline gelir. Sevinçli tutkulardan yola çıkıyorsunuz. Eyleme kuvvetindeki artıştan başlıyorsunuz... benim bedenim ile beni sevinçle duygulandıran beden arasında ortak olan bir şeyin mefhumuyla; yaşayan ortak mefhumlarınızı azamiye yükseltiyorsunuz ve sonra yeniden kedere doğru iniyorsunuz –bu kez şu ya da bu bedenin sizinkine niye uymadığını, şu ya da bu ruhun sizinkine niye uymadığını anlamak için oluşturacağınız ortak mefhumlarla.”[10]

Dans ve müzik sevinçli bir tutkunuzsa eğer, dans ederken neşe ile duygulanırsınız ve daha çok dansettikçe daha çok neşelenirsiniz. Daha da dans eder, delirir, maymun olursunuz, çocuk olursunuz, inek olursunuz.

Yani dans bir oyundur ama emek vererek, üzerinde çalışarak çok ciddi bir şekilde oynanması gereken bir oyundur...

Kendinizin ve dünyanın ‘aptal ciddiyetine’ gülebilirsiniz. [11] Öyle bir eyleme kudretine ulaşırsınız ki, dağları delebilirsiniz. Tabii burada uzun saatler boyunca, durmadan dans edilen ve bir tür ‘trans’ haline girilen bir hal söz konusu... Yani dans bir oyundur, ama emek vererek, üzerine çalışarak çok ciddi oynanması gereken bir oyundur. Diyelim ki tam kendimizden geçmişiz; ‘ben’den, ‘biz’e, oradan ‘hiç’e geçmişiz ki, o da ne? Biri kasten bize çarpıyor ya da pandik atıyor, üstelik diğer eliyle de yanındaki kızarkadaşının elini tutmuş (mesela). Trajedi ve komedya iç içe hayatta... Bu durumda, o an içinde neşe ile ne ölçüde etkilenmiş olduğumuza, hayata ve kendimize ne kadar gülebildiğimiz, kendimizi ne kadar yükseltmiş olmamıza bağlı olarak, bu olayla ‘karşılaşacağız’. Bu karşılaşmada kederi ‘çevirme’, onunla ‘oynama’ potansiyeli dansın içkin gücünden dolayı bir ‘olasılık’ olarak mevcuttur. Ve bu hayatlarımızın diğer alanları, yarattığımız gerçeklikler açısından da önemlidir.

Bazıları Dünyayı Dans Ederek Değiştiriyor, Ya Siz?

“... Mesela sen burda dansediyosun, Afrika’da da biri dans ediyo, Amerika’da da birisi dans ediyor, o insanların yaptıkları dans seansı o, o da bi network anlatabildim mi? Birbirini tanıyo bu abi, ordaki dansla, burdaki dansın dalgası, dalga boyutunda birbirini tanıyo ve seviyo abi... işte şey gibi ya, bizim burda yaptığımız hareketler, söylediğimiz sözler, mesela yaptığın müzik, bi şekilde, eee, gittikçe hareket ettikçe dünya etrafında yayılıyor ya, ve yayıldıkça genişleyip dağılarak daha bi başka büyüyor ya... şimdi dans ettiğinde senin hareketlerinden yayılan enerji de dünyayı dolaşıyo abi, böyle düşün...”
Cemtan

Evet, aynen böyle işte, tüm bu danslar, müzikler, kahkahalar,[12] aslında hepimizin hayatlarıyla ve genel olarak dünya ile ve an be an yarattığımız gerçekliklerle ilgili. Yani bizim küçük, gündelik hayatlarımız, bu hayatlarda nasıl dünyalar kurduğumuz, neşemizi direkt neşeden mi, yoksa dolaylı olarak nefretten mi alıyor olduğumuz önemlidir. ‘Bütün’ü anlamaya çalışmak yerine ‘hücre’ye mi yönelddiğimiz, yani yukarıya bakmak yerine, aşağıya; aşağıda sürünen, debelenen, olağan ve sıradan olana bakmayı tercih edip etmediğimiz önemlidir. Çünkü bütün bu ‘birey birimler’ ya da ‘hücreler’, birbiri ile bağlantılı olmasa bile birbirine tesir eder, birbirini etkiler ve duygulandırır. Böyle bir bakış, bu ‘barok karmaşıklık’, sosyal bilimde, farklı türdenlikleri, çoğulluğu göz ardı etmeyen ‘gerçeklikler’ yaratmamızı mümkün kılacaktır.[13]

Dansta ya da başka bir yerde, (ama keder ile zehirlenmemiş bir neşe kaynağında), kendi yerel sevinçlerimizi çoğaltarak, dünyalarımızı ve toplamda dünyayı ve gerçeklikleri daha başka bir hale getirebiliriz. Dans bu anlamda ‘canlı’ ve ‘oyuncu’ bir gündelik yaşam politikası, ve yaşam içinde ‘canlı’ olmanın yaratıcı yollarından biridir. İktidarın (ölümcül bir güç olarak) etki alanının dışında uçan, onun içinde ama ötesinde olabilen, başka türden bir güçtür dans. Çünkü iktidar, kederimizi artırarak bizi zayıflatan, dolayısıyla daha kolay kontrol edilebilir hale getiren bir mekanizmadır. Yani iktidar, bizim kederimize muhtaçtır aslında. İktidarın işlemek için, bizim kederle zayıflamamıza, eyleme gücümüzü kaybetmemize ihtiyacı vardır:

“Evet, kederli tutkular tattırmak iktidarın işleyişi için zorunludur. Tebalarının kederine ihtiyaçları var onların.”[14]

Biz neşemizi artırarak, eyleme gücümüzü artırabiliriz. Bunun için de yerel sevinçlerimizi yaygınlaştırmamız gerekir. Bizimle iyi birleşen, bizi çoğaltan şey nedir? Yemek yapmak, felsefe, dans, bisiklet, dağcılık... Yani bir şekilde ‘akış’ deneyimini[15] getiren herhangi bir neşe kaynağı bulmaktır söz konusu olan. İşte, bazılarımız bunu kıvırtarak yapıyorlar. Dans, kişiye, kendisinin ve dünyanın diğer olasılıklarını görme, gerçekleştirme ve fark etmeyi sağlayan bir ‘saf uzam’, bir tür sıfır noktası sağlayabilir:

“Esrime hali dans, kesinlikle esrime hali; akıcı birşey devinim halindesin, hareket var, heyecanlandırıyo... senin ihtimallerinden biri, bak öyle bişey de var, o ihtimal dediğim şey, hani o an, danseden insan olarak birisin yani, başka bi hayal durumuna geçiyosun ve ihtimallerini görüyorsun, o partnerin ne yaşadığını, ya da o toplulukla ne yaşadığını... ihtimallerini gördüğün ve gerçekleştirdiğin bi alan...”
Deniz

Duygun Erim

Kaynaklar:

Arun Saldanha; “Music Tourism and Factions of Bodies in Goa”. *Tourist Studies.* Cilt:2 Sayı:1, 2002. (s.43-62)

Chunglin Kwa; “Romantic and Baroque Conceptions of Complex Wholes in the Sciences” *Complexities: Social Studies of Knowledge Practices.* Ed. J. Law and A. Mol. Durham: Duke University Press, 2002. s. 23-52)

Gilles Deleuze; *Spinoza Üzerine 11 Ders.* Çev. Ulus Baker. Ankara: Öteki Matbaası, 2000.

Gottfried Wilhelm *Leibniz; Principes De La Philosophie Ou La Monadologie.* Çev. A. Robinet. Paris: J. Vrin, 1986.

John Law; *Aircraft stories: Decentering the Object in Technoscience.* Durham:, Duke University Press, 2002.

John Law; *After Method: Mess in Social Science Research.* London, New York: Routledge, 2004.

Mihaly Csikszentmihalyi; *Beyond Boredom and Anxiety.* San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1975.

Mikhail Bakhtin; *Rabelais and His World.* Bloomington: Indiana University Press, 1984.

Nigel Thrift; ‘The Still Point: Resistance, Expressive Embodiment and Dance’ *Geographies of Resistance.* Ed. S. Pile and M. Keith. London, New York: Routledge, 1997. (s. 124-151)

[1] Bu metin, Duygun Erim’in Çek Cumhuriyeti, Brest (Fransa), İstanbul (Türkiye) ve Londra’da (İngiltere) gerçekleştirdiği çok-alanlı etnografik araştırmanın ve yazmakta olduğu tezin bir kısmıdır.
[2] Law 2002. (s. 99)
[3] a.g.y.
[4] İki Pare, Sona Ertekin.
[5] ‘Titrek sosyal bilim’: Belirsiz, muğlak ve olasılıklara açık olması dolayısıyla postmodern epistemolojiye getirilen eleştiriye atfen.
[6] Deleuze 2000. (s. 11)
[7] a.g.y. (s. 15)
[8] Saldanha, Thrift.
[9] Euklides uzamı.
[10] Deleuze a.g.y. (s. 39-40)
[11] Bakhtin 1984.
[12] a.g.y. kendine gülmek.
[13] Leibniz a.g.y., Kwa a.g.y., Law a.g.y.
[14] Deleuze a.g.y. (s. 17)
[15] Csikszentmihalyi a.g.y.

Dashiell Hammett

Raymond Chandler ‘The Simple Art of Murder’ isimli yazısında Hammett için şunları yazmış: “Hammett, ‘cinayeti’, amacı sadece ortaya bir ceset çıkarmak olan kişilerden alarak, onu işlemek için gerçek nedenleri olan türde insanlara geri verdi. Bu kişiler cinayet için kakmalı tabancalar, kürar[1] ya da tropik balıklar değil, o an ellerinde buna uygun ne var ise onu kullanan kişilerdi.” Hammett için yapılabilecek en açıklayıcı tanım bu olsa gerek. Zira gerçekçi, sert, acımasız polisiyelerin ustası, romanlarında tanık olduğu hayatların tüm kokuşmuşluğunu, hiç yumuşatıcı kullanmadan okuyucunun suratına çarpmakta tereddüt etmezdi...

Yazarın hayatının kısa bir özetini vermek gerekirse şu kelimeler yeterli olacaktır: Eski dedektif, bir dönem Amerikan Komünist Partisi

Dashiell Hammett, *1894-1961.*

üyesi, hep sol görüşlü, McCarthy zamanlarının kara listelisi, geçirdiği verem hastalığı dolayısı ile pasif hizmette bulunmuş ordu mensubu. Ve tabii ki kimilerince Hemingway ile karşılaştırılacak kadar önemli bir yazar.

1920’lerde başladığı yazarlık kariyerinin ilk ürünleri olan kısa hikâyeleri görece etkileyici olmaktan uzak olsa da, daha sonra ürettiği romanları bir janrı etraflıca tanımlamayı becerebilecek kadar usta işi ürünler olmuştu. 1929 yılında *Kızıl Hasat* ile başlayan roman süreci ile Hammett sokağın adamlarını ve en rötuşlanmamış hâli ile cinayeti romanlara taşımaya başlamıştı. *Kızıl Hasat* romanının Continental Op. dedektiflik bürosu çalışanı, kısa boylu, şişman, kel, isimsiz dedektif kahramanı, klasik bir kahraman olmaktan çok uzaktı. Sadakat duygusundan uzak, alkole yakın, kavgaya hayır demeyen dedektif, bir şehre ilk geldiğinde şehir ile ilgili duygularını şöyle anlatıyordu:

Personville şehrine Personville zehri dendiğini ilk kez Butte’da, Koca Şilep barında, Hickey Dewey adlı kızıl saçlı bir bitirimden işitmiştim. Kaşık diyeceği yerde de kazık derdi. Personville’in adına getirdiği yorumu pek umursamamıştım o zamanlar. Daha sonraları, Ş’leriyle Z’lerini doğru dürüst söyleyebilen insanlardan da aynı şeyi işittim. Gene de bunun anlamsız bir mizah girişiminden öte birşey olabileceğini

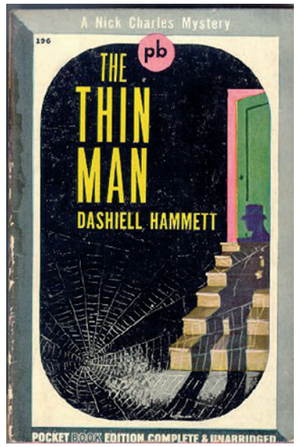

The Thin Man (İnce Adam), *1934.*

aklımdan geçirmedim. Birkaç yıl sonra Personville'e gittiğimde yanıldığımı anladım.[2]"

"Zehir Şehir" İnsanları

Çeviride enfes bir şekilde zehir-şehir olarak sunulan Personville-Poisonville benzetmesi ile Hammett adeta bir şehrin kokuşmuşluğunu daha ilk cümlede okuyucuya sunarak daha sonraki sayfalarda etraflıca yazacağı acımasız dünyaya hoş geldiniz demektedir. Dedektif kendisini ortadan kaldırmaya çalışan şehirdeki bela babalarını tek tek temizleme görevini üzerine alır ve bu düşüncesini açık etmekten özel haz duyar: "Poisonville hasat için yeteri kadar olgunlaştı. Bu iş, yapmaktan hoşlandığım bir iş ve bunu yapacağım." Bu cümleye sinmiş saldırganlık duyguları gerçeğe dönüştüğünde şehirde cesetler üst üste yığılmaya başlar ve bir yerde dedektifimiz yaşadıklarının artık kendi kontrolünden bile çıktığını; 'blood simple' *(sadece kan)* olarak tarif ettiği bir hâlet-i ruhiye içinde olduğunu itiraf etmek zorunda kalır. Daha sonraları sinemada Coen kardeşlerce de kullanılan bu kelimeler ile Hammett, gittikçe artan şiddet yüzünden giderek çözümü sadece ve sadece kan dökmekte bulan bir düşünce ya da ruh yapısını tarif etmektedir. Kafası zehir gibi çalışan dedektif, karşısındaki kadına, bu zehir-şehir'in kafasına her geçen dakika daha fazla girmeye başladığını, yığılan cesetleri ve yaşadıklarını artık sadece daha fazla cesedin ve kanın temizleyeceğini ve artık zekâsına bile güveni kalmadığını anlatmaktadır. Başladığı hasat öyle bir noktadır ki, bitirmekten başka bir çıkışı yoktur. Hammett'in dünyası işte budur.

Duygu Dışı

Hammett ve eserleri için yapılan en genel eleştiri, kalp denen mefhuma sahip olmamasıdır. Biraz yaşadıklarından da olsa gerek, yazarın eserlerinde en az bulunan duygu, sevgidir. Ama bu konuda istisnai bir durum *Sırça Anahtar* romanında bulunabilir. Politik motiflerin bol bol

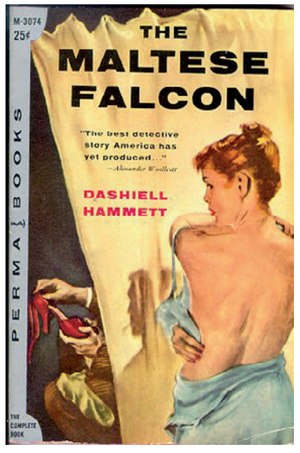

The Maltese Falcon (Malta Şahini), *1930.*

yer aldığı bu romanın kahramanı Ned Beaumont, dostuna olan sevgisi ve bağlılığı yüzünden dostuna yönelebilecek tehditleri bertaraf etmeyi kendisine görev bilir. Dedektifimiz kadar zeki olmasa da, bağlılığı ve inadı ile işin peşini bırakmaz; sonuca ulaşmak için tehdit, şantaj, kaba güç, rüşvet, yalan, ne gerekiyorsa kullanmaktan çekinmez. Hammett basit bir gözü karalık olarak tarif edilemeyecek kadar güzel bir örgü ile kahramanını olayın için çeker; gerektiğinde ona eziyet etmekten de çekinmez. Hammett'in nakış gibi işlediği bu örgü, ön plana kahramanı koymuş olsa bile, arka planda devasa bir 30'lar Amerika'sı resmini ve o zamanın tüm duygularını işlemeyi de bilmiştir. Fakat her ne koşulda olursa olsun, Hammett romanın en son sayfasında bile iyimser bir çözüme çok uzaktır; gerçek hayatın tüm öğeleri en son kelimeye kadar hissedilir. Belki bu sebepten dolayıdır ki, kara film diye tanımlanan film türünün alamet-i farikası yine Hammett ve onun kahramanlarıdır. Her ne kadar Akira Kurosawa kabul etmese de *Yojimbo*'da, ve yine benzer bir hikâye olan Sergio Leone'nin *Per Qualche Dollaro in Piu* filminde *Kızıl Hasat*'tan izler bulmak mümkündür. Coen kardeşler ise *Millers Crossing* filminde *Kızıl Hasat* ve *Sırça Anahtar* romanlarından ne kadar etkilendiklerini göstermekten kaçınmazlar. Kara film klasiği *Malta Şahini* ise zaten yazarın aynı adlı romanından uyarlanmıştır.

Hammett 1961 yılında, büyük bir ihtimal ile yoğun alkol ve sigara tüketimi ve geçirdiği ciğer hastalıklarının bir sonucu olarak akciğer kanserinden öldü. Son romanını yazdıktan sonra ölene kadar başka bir yazısı basılamadı, yazmak istediği yeni türde bir ürünü olamadı. Romanlar yerine McCarthy sorgulamaları, cevap vermeyi reddettiği için kendisine layık görülen hapis cezaları ve kara listeler ile uğraşmak zorunda kaldı.

Romanları

Red Harvest (Kızıl Hasat), 1929
The Dain Curse (Lanet), 1929
The Maltese Falcon (Malta Şahini), 1930
The Glass Key (Sırça Anahtar), 1931
The Thin Man (İnce Adam), 1934

Rabun Koşar

[1] Kürar: (İng. *Curare*) Güney Amerika kökenli ok ile atılan zehirlerin genel adı. www.wikipedia.com

[2] Dashiell Hammett; *Kızıl Hasat.* Çeviri: Sinan Fişek. İstanbul: Metis Yayınları, Haziran 1993.

Deniz Otobüsü

İstanbul insanının yirmi dakikalık bir mutluluğudur vapura binmek. Amaç tabii gideceği yere bir an evvel varmak, en iyi şekilde varmaktır, ama bir de gönül rahatlığıyla, keyfini çıkara çıkara varmak var. Evet deniz otobüsleri çok temiz, çok güzel, çok süratli, biraz fiyatı farklı ötekilerden; ama vapur değil, gemi değil, kapalı bir kutu! Sinemada oturur gibi, sıra sıra tertemiz koltuklarda oturuyorsunuz, fakat dışarısını göremiyorsunuz, çünkü o kadar sürat yapıyor ki, malum, su sıçrıyor, tuzdan dışarısı gözükmüyor. Eh insan bir Adalar'ı, Moda'ları, ne bileyim Boğaz manzarasını seyrede seyrede gitmek istemez mi?

Vapur Sefası...

Sonra deniz havası alamıyorsunuz! Kapıları üstünüze kilitliyorlar, haklı olarak, onun da bir sebebi, gerekçesi var. Kapalı kutu içinde gideceğiniz yere en kısa zamanda varıyorsunuz. Amaç bu mu acaba? Bir de şimdi deniz otobüslerine reklam aldılar. Her ne kadar böyle puanlı, nokta nokta bir zemin ise de, reklam yanınızdaki pencereyi örtüyor, yani etrafı da seyredemiyorsunuz. Yani gemi demek; –tabii vakit de önemli, insanın işi de gücü de var ama– biraz da keyiftir. Yanda oturacaksın, ayağını uzatacaksın. Çaycı geçecek ayaklarını toplayacaksın, ne bileyim makine dairesinin penceresinden aşağıya şöyle bir göz atacaksın, üst kata çıkıp direğe doğru bakacaksın. Kaptanla selamlaşacaksınız. O başını eğecek, size "iyi yolculuklar" diyecek... Ama sen gel böyle kapalı salonda, otel lobisi gibi, yan yana kırmızı mavi koltuklarda, kapı üzerine kilitli, yapay bir şekilde serinletilmiş salonda... Oluyor da, olmuyor...

Eser Tütel ile söyleşiden.
Pr; Artı Eksi
Yt; 19 Mayıs 2005.

Deprem

16 Ağustos 1999 Pazartesi gecesi, bir daha huzurlu bir uykuya kolay kolay dalamayacağımızı bilmiyorduk. Sonra Pazartesi Salı'ya döndü, birkaç saat daha geçti ve deprem oldu...
17 Ağustos 1999 Salı. Saat 03:02.

Uyuyanlar, uyumayanlar, yatmaya hazırlananlar, yollarda olanlar... Türkiye'nin kuzeybatısında yaşayan hemen herkes sallanmaya başladı. Açık Radyo'da tam o saniyede, âdeta şeytanî bir raslantı sonucu Hindemith'in 'Daemon', yani 'iblis' adlı bale müziği çalınıyordu. İblis yerin altından fışkırıp üzerimize çullanmıştı. İblisin balesiyle sallandık, sallandık, sallandık. Tam 45 saniye sürdü deprem. Yerkürenin en uzun 45 saniyesi. Hiç bitmeyecekmiş gibiydi. Gözümüz kapalı geçtiğimiz koridorlardan, odalardan, salonlardan, mutfaklardan, kapılardan geçemedik bir türlü. Tanıdığımız mekânlar 45 saniye içinde tabutlarımız hâline geldi. Tanıdığımız mekânlar tanınmaz hâle geldi. Sokaklara çıktık, bahçelerde toplandık, komşularımızın, yakınlarımızın yanına gittik. Transistörlü el radyolarında yardım isteyen çığlıkları duyduk. Şaşırdık, irkildik, ürperdik. Başımıza gelenin farkında değildik henüz.

İlk Bülten: 3 Ölü!

Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı, ama daha bunun farkında değildik. O kadar farkında değildik ki, Anadolu Ajansı'nın Salı sabahı, depremden tam 3 saat 50 dakika sonra geçtiği 3 satırlık ilk bültende ölü sayısı 3 olarak belirtiliyordu. Depremin büyüklüğü ise Kandilli Rasathanesi tarafından 6.7 olarak bildirilmişti. 'Şiddet' yerine 'manyitüd' ya da 'büyüklük' demek gerektiğini de daha sonra öğrenecektik. O sabah, önümüzdeki yıllar içinde depremin hepimiz için kaçınılmaz bir 'yan uğraş' hâlini alacağını da bilmiyorduk.

Kandilli Rasathanesi öğlen saatlerinde depremin büyüklüğünü 7.4 olarak değiştirdi. Yabancı kaynaklarda 7.8 olarak bildiriliyordu büyüklük. 'Merkez üssü'nün tam neresi olduğunu öğrenmek de mümkün olamadı. Ölü sayısıysa 3'ten fazlaydı elbette. Hem de çok fazla. Ama bu sayıyı da asla tam olarak öğrenemedik. İngiliz *Observer* gazetesinin ölü sayısını en az 30 bin olarak verdiği haber hiçbir zaman yalanlanmasa da, basın ve devlet önce 15, sonra da 18 bin sayısında mutabık kaldı. Dünya yüzünde, yaralananların sayısının zaman içinde azaldığı ilk deprem de Türkiye'de olmuştu! Aynı günlerde hükûmetin yurtdışına 45 bin 'ceset torbası' sipariş ettiği öğrenildi. Resmî rakamlar esas alındığında, ceset başına resmen 3 torba ısmarlandığı hesaplanabiliyordu.

Ölü sayısını hiçbir zaman tam olarak öğrenemedik, ama güvenilir kaynaklar âfetten etkilenenlerin sayısının 110 bin olduğunu belirtiyordu. Yüzyılın belki de en büyük felâketi ayrıca 5 milyar dolarlık zarar vermişti Türkiye'ye. Dünya ayağa kalktı. Yunanistan'dan, Rusya'dan, Japonya'dan, İsrail'den, Britanya'dan, İspanya'dan, Amerika Birleşik Devletleri'nden sayısız arama ve kurtarma ekibi âfet bölgesine geldi. 'Uzak komşu' Yunanistan, birden yakınlaştı, 'komşu' oldu. Zaten, tam üç hafta sonra, deprem Atina'yı vurunca, bu sefer de burası oraya yardıma koşacaktı. O kadar ki, Yunan Büyükelçisi, "Babamdan hemen sonra AKUT aradı" diyecekti. Bu arada, iki ülke depremlerle fiziki olarak da 2 santim kadar birbirine yakınlaşmış oldu.

Kulağı küpeli, at kuyruklu delikanlılar, kısacık saçlı, sırt çantalı kızlar... Bu gencecik insanlar günden geceye çalışarak cesetleri gömdüler.

İlk 72 Saat: Devletsiz

17 Ağustos'a dönersek, uluslararası sivil yardım ülkeye akarken, Türkiye'nin resmî ekiplerinin depremden en çok etkilenen bölgelere intikal etmesi 3 gün sürdü. Yani, o "kritik 72 saat" içinde bütün felâket bölgelerinde sadece siviller vardı. Tabii, geri çevrilmeyenleri. Depremi izleyen uzun saatler boyunca, dönemin Cumhurbaşkanı Demirel'in Etiler'deki evinde de elektrik kesilmişti ve o, kimseyle haberleşemiyordu. Başbakan Ecevit ise, yaraların sarılacağı mesajını vermekte gecikmemiş, ancak bunun nasıl yapılacağını açıklamak için acele etmemişti.

Zaman içinde, Türkiye'nin neredeyse tamamının fay hatları üzerinde bulunduğu bilimsel gerçeği ilk kez kabul edilecekti. Daha önce "takdir-i ilâhî" diye semavî bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Demirel, daha sonra gözlerini gökten yere indirip "Altımız beşik gibi," diyecekti meselâ. Buna rağmen, riskli bölgelerde herhangi bir âcil durum planı olmadığı da aynı anda ortaya çıkacaktı.

Binlerce kişi, sivil-asker tüm yetkililerin ataletinden yakınıyor, yardım gelmediği için protestoda bulunuyor, basında 'resmî ihmalkârlık'tan bahsediliyordu. Zaten yıllar önce tüm uyarılara karşın fay hattının tam üzerine kurulmuş dev tesis İzmit TÜPRAŞ Rafinerisi'nin, içindeki 700 bin litre petrolle tutuşması karşısında da ne yapılacağı tam olarak bilinmiyordu. Rafineri, söndürüldükten sonra bile çevre için büyük bir felâket olmaya devam edecekti. Sonuçta, Türkiye'de sanayi üretiminin üçte birini sağlayan bir bölge yerle yeksân olmuştu; Devlet ve onunla beraber hepimiz çaresiz kalmıştık. Ankara'da deprem sarsıntısı pek duyulmamıştı.

'Tersine Göç'

Türkiye'de hayat bir anlamda durmuştu. Arabasına, motosikletine atlayan, bagajını yiyecek ve giyecekle dolduran, eli fener, kürek ya da enjektör tutan, çadır kurmasını, çivi çakmasını, yara sarmasını bilen herkes, kanın yaralı bölgeye hücum etmesi misâli deprem bölgesine gidiyordu. Devletin harekete geçmesi beklenmeksizin dev bir yardım eylemi başlamıştı. Elbette koordinasyonsuz ve örgütsüz bir sivil seferberlikti bu: Neredeyse bütün yarık ekmek ve sütle doldurulacaktı! Ama, dünya tarihinde belki de ilk kez bir 'tersine göç' olayı yaşandığı da açıktı. Ülkenin dört bir yanından Marmara'ya 'göç' edildi. Kulağı küpeli, at kuyruklu, uzun saçlı delikanlılar, kısacık saçlı, sırt çantalı kızlar, belki de hayatlarında ilk kez ceset gören bu gencecik insanlar, günden geceye çalışarak, kurtlanmış cesetleri kireçleyip imamsız, cemaatsiz gömdüler...

Matemin imkânsızlığı...

Yayın kuruluşları da alarmdaydı. NTV'den Fuat Kozluklu, canlı yayın yapmak yerine kameranın projektörüyle enkazdaki kurtarma çalışmalarını aydınlatmaya karar verdiğini anlatacaktı çok sonraları. Açık Radyo da depremin ikinci gününden itibaren bir 'telsiz alıcı-verici'ye dönüşmüş, sayısız gönüllünün katılımıyla bünyesinde bir 'Deprem İletişim Merkezi' oluşturmuş; ihtiyaçlarla imkânları buluşturmaya çalışıyordu. İnternet üzerinden gelen mesajların, telefon ve faksların haddi hesabı yoktu. ARDİM, daha sonra, NTV, ATV, Kanal 7 ve bazı radyolarla geniş bir iletişim ağı oluşturulmasına katkıda bulundu ve radyoda 60 gün 60 gece böyle çalışıldı.

Televizyon ekranlarında ve gazete fotoğraflarında yıkıntıların altından fışkıran cesetlere, grayder paletleriyle taşınan ölülere, birbirinin üstüne yıkılmış evlere, hepimizin üstüne yıkılmış hayatlara, sayısız enkaz manzaralarına, telâşlı ve çaresiz insanlara alışacaktık artık. Kokuya da. Yere-göğe-insana sinmiş ölüm kokusuna…

Oturuyor ve büyük yıkıntıyı seyrediyorduk. Ona sürekli oyun ettiğimiz Toprak Ana son büyük oyununu oynamıştı bize. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı ve biz neye güveneceğimizi şaşırmıştık.

Matemin İmkânsızlığı

Şaşkınlık, çaresizlik ve yalnız bırakılmışlık, büyük bir psikolojik travmaya da neden oluyordu. Uzmanlar, yakınlarının gömüldüğü yeri bilemeyen insanların matem tutmaya başlayamayacaklarını söylüyorlardı meselâ. Britanyalı psikolog Lorraine Sherr, "Yas unutmakla değil, sevdiğiniz insanları hatırlamakla ilgilidir," diyordu. "Bunu yapabilmek için de bir başlangıç noktasının, bir mezarın bulunması gerekir." Pek çok kişi için böyle bir başlangıç noktası yoktu. Başlangıç noktası olmayınca, bitiş noktası da olmuyordu tabii. Üstelik, bu büyüklükte bir deprem, tren, uçak kazası veya yangın gibi, etkisi gelecekte kontrol altına alınabilir bir felaket izlenimi uyandırmıyordu. Savaştaki ölümler için bile bir açıklama bulunabilirken, toprağın yarılmasının getirdiği ölümlerse sadece büyük bir umutsuzluğa, kendimize ve zaten mahvetmekle meşgul olduğumuz doğaya güvenimizin kaybolmasına neden oluyordu.

17 Ağustos depremi, bedeli çok ağır olmasına rağmen, kimi önemli soruları da olanca ağırlığıyla gündeme getirdi: Birey olmadan devlet olabilir miydi? Devlet bizim dışımızda, üstümüzde ve icraatı sorgulanamaz bir varlık mıydı? Biz mi devlet içindik, yoksa devlet mi bizim içindi? Depremin, hayatın her yönüne yeni gözlerle bakmamıza vesile olan bir tür milat olarak kabul edilmesinin nedeni de bu sorulardı aslında.

17 Ağustos Depremi, bedeli çok ağır olmasına rağmen, üzerinde zaman zaman durduğumuz kimi soruları da olanca ağırlığıyla gündeme getirdi: Birey olmadan devlet olabilir miydi? Devlet bizim dışımızda, üstümüzde ve icraatı sorgulanamaz bir varlık mıydı? Biz mi devlet içindik, yoksa devlet mi bizim içindi? Depremin, hayatın her yönüne yeni gözlerle bakmamıza vesile olan bir tür milat olarak kabul edilmesinin nedeni de bu sorulardı aslında.

Devlet, söylediğinin aksine, tüm yaraları şefkatli eliyle saramıyordu bu sefer. Deprem gerçeğini tanımıyorduk, hazırlıklı ve eğitimli değildik. Bunların yanı sıra cehalet, düzensizlik, organizasyon eksikliği ve koordinasyon kopukluğu da hayatta kalma çabasının karşısına dikilmişlerdi. Gazetede yayınlanan bir haber şu cümlelerle başlıyordu: "İstanbul'da cumartesi ve pazar günü, Kızılay'ın hemen hemen tüm şubeleri ve dispanserleri kapalıydı. Depremzedeye yardım göndermek isteyen vatandaşlar, Kızılay kapılarında kaldı." Şefkat ve fedakârlık simgesi Kızılay, ağır yolsuzluk ve kötü yönetim skandallarıyla da çalkalanacaktı daha sonraları. Bölgeye 19. yüzyıl savaşlarında kullanılan 'sahra çadırları' sevk edilirken, depolarda 21. yüzyıl teknolojisiyle imal edilmiş araç gereç satışa hazır bekliyordu...

Sivil hareket, Ağustos sonlarından başlayarak, sesini hiç olmadığı kadar yükseltti. O günlerde Türkiye, deprem yaralarının yanı sıra bir af yasasını da konuşuyordu. Düşünce 'suçluları'na af getirmezken meselâ Bahçelievler katliamının faili Haluk Kırcı'nın affedilmesine olanak sağlayan yasa tasarısı Meclis'te 20 saat içinde kabul edildikten sonra Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in onayına sunuldu. Kamuoyundaki rahatsızlığa rağmen, "Tepkilere değil, hukuka bakarım," diyordu Demirel. Necati Doğru, *Sabah* gazetesindeki köşesinde, "İsyan edelim, Ankara'ya yürüyelim," diye yazıyordu. Tepki verenler arasında Yargıtay Başkanı Doç. Dr. Sami

Selçuk da bulunuyordu. “Çıkan af yasasının içeriğini anlamak tam mümkün değil,” diyordu Selçuk. “Örneğin düşünce suçlarını kapsamıyor. Kapsayabilirdi.”

1 Eylül Bildirisi: “Devlet Birey İçindir!”

1 Eylül’de hemen bütün gazetelerde tam sayfa bir bildiri yayınlandı. Dünya görüşleri, amaçları ve inanışları birbirinden çok farklı tam 101 sivil toplum kuruluşunun imzasını taşıyan, ‘Kamuoyuna’ başlıklı bir bildiri. Sivil uyanış, sivil toplum kuruluşlarını ‘ortak bir tepki’ için bir araya getirmişti. Kuruluş temsilcileri “Bu, çok farklı kesimlerin ortak akılda buluşmasıdır, uzlaşmanın devamı gelecek” diyor, çağrının ‘ortak akıl’ ürünü olduğunu vurguluyordu: “Türkiye’de her şey devlete bırakıldığı zaman sorunların çözülemediğini gören sivil inisiyatiflerin kendi kendine yaşam alanı yaratması olarak değerlendirilmelidir.”

İki temel talebi vardı toplumun:
1) AKUT, devlete rakip değil, onun sivil tamamlayıcısı olarak devletten kabul görsün, tanınsın.
2) Devlet birey içindir, toplumu kabul etmelidir, sivil katılım ve yönetişim gerekir.

Deprem felaketinde devletin yardım çalışmalarının aksamasına rağmen yardımda etkin rol oynayan gönüllü kuruluşların engellendiğini savunan sivil toplum örgütleri, çalışmalarının önünün açılmasını istiyorlardı. O günlerden bir örnek, Arama ve Kurtarma Derneği AKUT’un bir tür sivil toplum kahramanı olarak görülmeye başladığı sıralarda, İstanbul Valiliği’nin derneğin banka hesaplarını dondurmasıydı. Ama, *Milliyet*’ten Şahin Alpay’ın “Demokratik Devrim’in nüvesi”, *Cumhuriyet*’ten İlhan Selçuk’un “Türkiye tarihinde bu boyutta ilk hareket” ve *Hürriyet*’ten Ertuğrul Özkök’ün de “Sivil Toplumun 1 Numaralı Bildirisi” olarak nitelediği Bildiri’nin altına atılan sivil kuruluş imzalarının kısa sürede 140’a çıktığı, Cumhurbaşkanı ile Başbakan’ın da AKUT temsilcilerini resmen kabul edip teşekkür ettiği görüldü. Sivil katılım talebi ise, günümüzde de devam eden upuzun bir sindirim süresi gerektirecekti.

Kamuoyunun her kesiminden yükselen tepkiler, af yasa tasarısıyla ilgili olarak “kamuoyunun tepkisine bakmam,” diyen Demirel’in, aldığı sayısız elektronik mesajla da birlikte, fikrini süratle değiştirmesinde etkili oldu. “Kuralların yanı sıra, kamuoyu reaksiyonunun sistemin itici gücü, pompası” olduğunu vurgulamak ihtiyacını hisseden dokuzuncu Cumhurbaşkanı, Başbakan Ecevit’in de içine sindiremediğini söylediği tasarıyı daha danışmanlarının metni bilgisayarlardan çıkmadan, dört saat içinde veto etti. Demirel, “Hukuka, adalete, nasfet kurallarına ve kamu vicdanı ile Anayasa’nın eşitlik ve genellik prensibine uygunluğunun sağlanması” amacıyla veto etmişti tasarıyı. Nasfet, hak duygusuna aykırılık demekti. Tarih 1 Eylül’dü. Dünya Barış Günü kutlanıyordu. Sivil toplum kuruluşları da aynı gün yaptıkları duyurularında sistemin itici gücü ve kamu vicdanının sesi olarak yönetişim talep etmişlerdi zaten.

“Yapım hatalarından çöken binaların müteahhitlerine yaklaşık 2100 dava açıldı. Bu davalardan 1800’ü kamuoyunda Rahşan Affı olarak bilinen Şartlı Salıverme Yasası ve başka hukuki boşluklardan dolayı cezasız sonuçlanmıştır. Geriye kalan 300 davanın 110 kadarında ceza verilse de çoğu ertelenmiştir. Bunun dışında kalan davalar ise 16 Şubat 2007 Cuma günü 7,5 yıllık zaman aşımı sürelerini doldurarak zaman aşımına uğradılar ve düştüler.” (www.wikipedia.org)

İfade Özgürlüğü: “Sınırlanamaz Mutlak Özgürlük”

Aynı günlerde, Yargıtay Başkanı Sami Selçuk’un, yeni yargı yılının açılışında yapacağı konuşmayla Türkiye’yi sarsacağından bahsediliyordu. Sarstı da. Ama, burada, daha önce gelen bir ‘öncü sarsıntı’dan bahsetmek gerekir. Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer’in depremden dört ay kadar önce, Mahkeme’nin 37. Kuruluş yıldönümünde yaptığı benzersiz ve sarsıcı konuşmadan... Sezer, bu konuşmasında “sınırlanamayan mutlak bir özgürlük” diye tanımladığı düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğünü kamuoyunun da, demokratik toplumun da, sosyal gelişmelerin de temeli olarak belirlemişti. Avrupa İnsan Hakları Divanı kararlarına atıf yapan Sezer şöyle diyordu: “Düşünceyi açıklama özgürlüğü demokratik toplumun temellerinden biridir. Toplumun ilerlemesi, bireyin gelişmesi için zorunludur. Bu özgürlük, sadece yararlı veya sadece ilgisiz ya da zararsız bilgi ve haberlerin alınıp verilmesi değil, Devleti veya halkın bir kesimini düşündüren, sarsan veya onlara aykırı gelen bilgi ve haberleri de içerir. Demokratik toplumun vazgeçemeyeceği çoğulculuk, hoşgörü ve açık düşünce bunu gerektirir.” “Dolayısıyla,” diyordu yüksek yargıç, “uygarlık düzeyinin bir göstergesi olarak kabul edilen ve uluslararası alanda büyük gelişme gösteren insan hakları hukuku verileri hukukumuza yansıtılmalı, Anayasa ve yasa kuralları gözden geçirilerek, uluslararası sözleşmelerde öngörülen evrensel standartlar hukukumuza kazandırılmalıdır.”

İşte, Anayasa Mahkemesi Başkanı’nın birkaç ay önce açtığı çığırı, şimdi de Yargıtay Başkanı sürdürüyordu. “Haklar ve özgürlükler çağı başlamıştır,” diyordu Selçuk. “İnsanlık ve Türkiye, kendilerine buna göre çeki düzen vermek zorundadır. Ülkeme bakıyorum. Sırtını birbirine dönmüş iki Türkiye. Cumhuriyeti kuran, onca travmalara karşın demokratik sabır ve erginlik sınavından yüz akıyla çıkan, ekonomik ve kültürel dinamikleriyle dışa doğru patlayan, yayılan, genişleyen bir halk. Dipdiri, capcanlı, hep ayakta... Buna karşılık her şeyi geriden izleyen, halkıyla mahkemelerinde sürtüşen, halkına güvenmeyen, hep içe doğru patlayan, birinci Türkiye’ye yetişemeyen, hastalık irisi hantal bir devlet. Demokrasinin odağında hak ve özgürlüklerle donatılmış, baskılardan arınmış, özgür/özerk birey vardır. Herşey bu odağa göre konumlanır. Devletin görüşler, inançlar karşısında yansız olması gerekir. Görüşler karşısında yansız devlet düşünce özgürlüğünü, inançlar karşısında yansız devlet laikliği güvence altına almış olur. Demokratik toplumun uslu yurttaşlara değil, sorgulama ve eleştirel akılcılık alışkanlığı kazanmış bireylere gereksinimi vardır. Düşünce yasakları her zaman toplumun zararınadır. Özgürlükleri kötüye kullanacakları ya da demokratik sistemi yıkacakları bahanesiyle de düşünceyi açıklama özgürlüğü sınırlanamaz, yasaklanamaz. Demokratik toplum hoşgörüsüz, yıkıcı akımlara, görüşlere bile hoşgörülü olacak kadar cömert olmak zorundadır. Demokrasinin bir özelliği bünyesinde her an bir risk taşımasıdır. Riski göze alamayan rejimlerin adı diktatörlüktür. Demokrasinin biricik sigortası yine ve ille demokrasidir. Demokrasinin özgürlükçülük, çoğulculuk, eleştirel akılcılık, katılımcılık boyutları bir kez benimsenmeye görsün, ardından bütün ilkeler, kavramlar, kurumlar yerli yerine oturacaktır. Türkiye meşruluk debisi neredeyse sıfıra yaklaşmış bir anayasayla yeni yüzyıla giremez, girmemelidir... Düşük yoğunluklu, yozlaşmış, büyük ağabeylerin vesayetindeki icazetli demokrasiyi reddediyorum. Eşit bireylerden oluşmuş özgür halkın, özgür halk tarafından, özgür halk için yönetimi anlamında çıtası yüksek demokrasiyi istiyorum.”

> "Düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü, sınırlanamayan mutlak bir özgürlüktür. Bu özgürlük... devleti veya halkın bir kesimini düşündüren, sarsan veya onlara aykırı gelen bilgi ve haberleri de içerir."

Düzce Depremi, Helsinki Zirvesi, AB Süreci...

Kasım ayıyla beraber Marmara Depremi’nde sağ kalanlar prefabrike evlerin tamamlanmasını bekler ve kışa çadırlarda girmeye hazırlanırlarken 12 Kasım akşamı 18:57’de, Düzce’de 7.2 büyüklüğünde bir deprem daha meydana geldi. Deprem, merkez üssü Düzce ilçesi ile Bolu ve çevresindeki yerleşim merkezlerinde çok sayıda binayı yıkmıştı. Bu ikinci depremden bir hafta sonra da İstanbul’da AGİT zirvesi başladı. Yerler sarsılıp faylar birbiri ardından kırılırken, Türkiye’nin Avrupa’ya doğru uzanan sarsıntılı yolculuğunda da mesafe alınıyordu. Avrupa’nın neredeyse tüm liderlerinin yanı sıra ABD Başkanı da Avrupa yolunu işaret ediyordu. Clinton’ın hem Ankara’yı ve Meclisi, hem de deprem bölgesini ziyaretine vesile olan AGİT Zirvesi, bir süre sonra gene İstanbul’da toplanacak Helsinki zirvesi için bir tür prova ve nabız yoklama niteliğindeydi.

Aralık ayında toplanan Helsinki Zirvesi’nde, 36 yıldır beklenen oldu ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık süreci resmen başladı. Daha iki yıl önce birbirini tamamen dışlayan bir örgütle bir ülkeden oluşan tablo tamamen değişmişti. İnsanlık tarihinin en cesur ve iddialı bölgesel örgütlenme projesi olan AB böylelikle ilk defa nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkeye adaylık teklif etmiş oluyordu. Gazetelerin bir kısmı ertesi gün “Avrupalıyız” manşetleriyle çıkmıştı, ama gerçek çok daha farklıydı elbette: İşin asıl zor tarafı şimdi başlıyor ve Türkiye ev ödevini bir anlamda sınıfta yapmak zorunda bırakılıyordu. Türkiye yüz binlerce sayfalık Avrupa ‘müktesebatı’nı benimsemeye, Kopenhag Kriterleri’yle uyumlu hâle gelmeye çalışacak ve insan haklarından ifade özgürlüğüne, ticaretten bürokrasiye kadar hayatın pek çok alanında büyük reformlara yönelmek zorunda kalacaktı.

‘Müktesebat’, ‘yol haritası’, ‘Kopenhag kriterleri’, ‘uyum yasaları’ gibi terimler, tıpkı fay hatları, merkez üsleri, artçılar, öncüler gibi, toplumsal sözlüğümüze bir daha çıkmamak üzere gireceklerdi.

Miladın Sıfır yılında yerin dibinden yükselen deprem dalgalarının ardından gelen bir başka dip dalga, yani sivil kıpırdanma ve hareketlenme, AB adaylık sürecinin başlamasının da katkısıyla, etkisini günümüze kadar sürdürdü ve bundan sonra da sürdürecek gibi görünüyor.

Dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in görev süresinin uzatılmaması için kamuoyunun ve milletvekillerinin gösterdiği çaba, siyasal istikrarın Demirel’in görev süresinin uzatılmasıyla ilgisinin bulunmadığının fark edilmesi, 5 artı 5’in 10 etmediğinin anlaşılmasıyla Demirel’in 37 yıllık bir süreden sonra siyasal hayatımızdan çıkması, Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer’in Meclis’te grubu bulunan tüm partilerin oybirliğiyle Cumhurbaşkanlığına aday gösterilmesi, bütün konuşma ve davranışlarında demokrasi ve insan haklarının yılmaz savunuculuğunu yapmış sivil kökenli bir hukukçunun Cumhurbaşkanı seçilmesiyle hukukun üstünlüğü kavramının toplumsal sözlüğe girmesi, Yunanistan’la ezeli husumetin sona ermeye yüz tutması ve son olarak Akkuyu nükleer santral ihalesinin iptal edilmesi, felaketten kimi dersler çıkarılabildiğini, kazanımlar edinildiğini gösteriyor gibiydi.

Türkiye, yüzyılın son büyük felâketini yaşadıktan sonra resmiyeti biraz sıyırır gibi oldu üzerinden, ama tedirginliğimizi, korkularımızı tam anlamıyla bir kenara bırakabilmiş değiliz. Aralarında İTÜ Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü Öğretim Üyesi ve Açık Radyo Deprem Danışma Grubu Üyesi Prof. Dr. Aykut Barka’nın da yer aldığı bilim insanlarından oluşan uluslararası bir ekip, önümüzdeki 30 sene içinde İstanbul’u ve burada yaşayan 20 milyon insanı etkileyecek büyük bir deprem ihtimalini yüzde 62 olarak belirliyor. Saygın uluslararası bilim dergilerinde yayımlanan raporlarla da bu bilgi hayatımızın bir parçası oldu. Olası depremin zamanını bilmiyoruz, ama bunun herhangi bir anda olabileceğini biliyoruz. Deprem olmadan geçirilen her gün ve her saatin, altın günler ve saatler olduğunu da.

Türkiye, yüzyılın son büyük felaketinden sonra resmiyeti biraz sıyırır gibi oldu üzerinden, ama tedirginliğimizi, korkularımızı tam anlamıyla bir kenara bırakabilmiş olduğumuz da söylenemez pek...

Bunları biliyoruz, ama bilmediklerimiz ürkütüyor bizi. Bilgiye ulaşma kanallarımızın eskisine oranla bugün daha açık olduğundan emin değiliz.

Böyle büyük bir ihtimal karşısında yeterli tedbir alınıp alınmadığını, İstanbul’un zeminini, âfetlere karşı merkezi mekanizmanın verimliliğini, sivil örgütlenmenin niteliğini, Kızılay ve Afet İşleri Genel Müdürlüğü’nün yapılanmasını, Afet Fonu’nda toplanan paraların nerelere harcandığını, bilimsel bilginin bizden saklanıp saklanmadığını, gerçek ölü sayımızı, gerçek maddi zararımızı... bilmiyoruz. Çünkü, resmî bir deprem raporu henüz yayımlanmadı.

Ama bir şey biliyoruz; öğrendik: Olumsuzluk, güvensizlik, yakınmacılık ve panik yerine ortak aklın yaratıcılığını seferber etmek zorundayız. Beklenen depremi, İblis’ler ve ‘ceset torbaları’ çizgisinden çıkarıp, yerine getirmekte çok gecikmiş olduğumuz birçok projeyi içinde barındıran bir ‘toplumsal silkinme projesi’ne dönüştürmek hâlâ mümkün görünüyor...

Açık Radyo
Pr; ‘Yer Yarıldı İçine Girdik’ 17 Ağustos Depremi Belgeseli
Yt; 17 Ağustos 2000

Derin Devlet

“Ben onları derin devlet sanıyordum. Para isteyince ilişkimi kestim.”

İbrahim Tatlıses. Ses sanatçısı. Bir çeteyle ilgili verdiği ifadeden...[1]

“En demokratik ülkelerde bile güvenlik için derin devlet vardır. Ama bizdekinin cılkı çıkmış.”

Alaattin Çakıcı. Adı derin devletle özdeşleşmiş ‘ülkücü mafya’ liderlerinden. Bir borsacının öldürülmesi ile ilgili olarak mahkeme önünde verdiği ifadeden.[2]

Günün Sözü

[1] www.acikradyo.com.tr, 16 Şubat 2006. (Vatan Gazetesi, 16 Şubat 2006)

[2] www.acikradyo.com.tr, 12 Ocak 2005. (Akşam Gazetesi, 12 Ocak 2005)

Destek

Açık Radyo bahane... Kızımla birlikte Açık Radyo’ya desteğimizi sürdüreceğiz. Sürdüreceğiz çünkü biliyoruz ki; sadece Açık Radyo’ya değil, ama Açık Radyo sayesinde biraz da birbirimize destek oluyoruz. Kızım bana destek oluyor, ben ona, biz dostlarımıza destek oluyoruz, dostlarımız bize... İşte tam da bu yüzden Açık Radyo’ya desteğimizi sürdüreceğiz. Bu yıl, gelecek yıl ve daha da sonra... Kolay gelsin.

Şiir Su Sezgin. Metin Sezgin.
Dinleyici Mektubu
17 Mart 2006.

Diego Garcia

Afrika’yla Asya arasında, Hint Okyanusu’ndaki Chagos takımadalarının bir parçası. At başı şeklinde bir ada. Chagos takımadaları, meşhur Seychelles adalarının hemen güneyinde. Aynı zamanda, Amerika Birleşik Devletleri’nin ABD dışındaki en büyük üslerinden biri. Buradan kalkan bombardıman uçakları, 1991’de Irak’ı, daha sonra Afganistan’ı ve son olarak tekrar Irak’ı bombalamakta kullanıldı.

Britanya’ya ait ada bir ikili anlaşma çerçevesinde bu üs için ABD’ye ‘kiralanmış’ durumda. Bu üs için adanın halkı, türlü numarayla yerinden edilip ölüme terk ediliyor. Bir ülke kendi halkından (üstelik bunların hepsi Britanya vatandaşı) çalınıyor. Diego Garcia, ‘yerleşimsizleştirilmiş’ bir ada.

1960’ların başında, Diego Garcia, 2 binden fazla insanın yaşadığı bir yer. Yaklaşık beş kuşaktır bu adadalar. Fransızca konuşuyorlar. Okulları, hastaneleri, kiliseleri, limanları, demiryolları, mezarlıkları, hapishaneleri, hindistan cevizi işledikleri bir tesisleri var. 1957’de İngiliz Sömürge Film Birimi’nin çektiği filmlerle de sabit bu durum.

1961’de bir Amerikan tuğamiralinin ziyaretiyle değişiyor her şey. Ziyaretin sebebi, Britanya-ABD planının ön çalışmaları. Ada, bir üs için gayet uygun. Britanya da adayı ABD’ye kiralamaya gönüllü. Ancak küçük bir sorun var. Adanın sakinleri... ABD, adanın ‘temiz’ ve ‘sıhhi’ kılınmasını istiyor.

Önce, sağlık sorunları ve akraba ziyareti nedeniyle yakındaki Mauritius’a giden adalıların adaya geri dönüşüne izin verilmiyor: “Ada kapanmıştır.” Aynı dönemde, Britanya, çok eski bir yasayı, kraliçenin onayıyla yürürlüğe giren Kraliyet Buyruğu’nu kullanarak BIOT’u (Britanya Hint Okyanusu Bölgesi’ni) oluşturuyor. Ardından, Mauritius’a 1968’de bağımsızlığını veriyor. Ancak bir şartla: Chagos adaları ve özellikle Diego Garcia üzerinde hak iddia edilmeyecek. Bu arada, ABD üssünün hazırlıkları başlamış bile.

Önce adadaki köpekler temizleniyor. Bin kadar köpek toplanıp ABD taşıtlarının egzozunda boğuluyor. Adalılar bunu bir uyarı olarak alıyorlar. Bazıları bu uyarı üzerine adayı terkediyor. Geri kalanlara ise adanın idare amiri tarafından şu açıklama yapılıyor: “Adanız satıldı.” Yanlarına yalnızca bir tek bavul almalarına izin veriliyor. Geri kalan her şeyi, hayatlarını, arkada bırakarak Nordvaer adlı gemiye biniyorlar. Bunlar son adalılar.

Mauritius’ta kapıları, pencereleri olmayan barakalara, “toplu konutlara” yerleştiriliyorlar. Yoksulluk, bakımsızlık, işsizlik, intihar, alkol nedeniyle ölüyorlar. 1975’teki bir araştırma, fuhşa zorlananları ve intiharları belgeliyor. Anne ve kız, aynı anda intihar edenler var. Adalılar içinse sözkonusu olan ‘üzüntüden ölmek’. Yurtlarına bir daha geri dönemeyecekleri söylendiğinde felç geçirenler oluyor. Bu kavram, Batılılara yabancı, tuhaf geliyor. Doktorlar “üzüntüyü tedavi edemeyeceklerini” söylüyorlar.

1982’de, tuvaleti olmayan bir odada aynı anda kalan 25 kişi var. Yer olmadığı için sırayla uyuyorlar. Bebeklerse, mukavva kutuların içinde uyuyor. Bugün de durum değişmiş değil.

Aynı yıl, Britanya hükümeti, adalılara tazminat ödemeyi kabul ediyor. Kişi başı 3 bin sterlin. İşin garibi, Fransızca konuşan adalılar (Kreoller) dilini anlamadıkları bir belgeye parmak basarak bu parayı alabiliyorlar. Belgede yazanları ise çok sonra öğreniyorlar: “Haklarımdan feragat ediyorum.”

Aynı yıl, Britanya Falkland adalarındaki beyaz yurttaşları için 2 milyar sterlin harcıyor. Aradaki fark, bu yurttaşların beyaz olmaları ve ABD’ye kiralanmaya değer bir adaya sahip olmamaları.

BM’ye Söylenen Yalanlar

1965’te BIOT’un kuruluşundan sonra ‘kurgu’ başlıyor. Önce adanın yerlileri bile bile, raporlarda geçici işçi ve yerleşik olmayan nüfus olarak anılıyor. Ardından BM’ye ilk yalan söyleniyor: “Biz adayı aldığımızda yerleşim yoktu.”

Dışişleri Bakanlığı iç yazışmalarında, bu durumu sürdürmenin zor olacağı, BM’nin ülkelerin vatandaşlarının hakkını koruma zorunluluğu kararlarına karşı olduğu notlarına karşı da, “sessiz görmezden gelme” politikasına karar veriliyor. Yani, BM’de aksi iddia edilene kadar bu konuda herhangi bir şey söylenmeyecek. Başlığı kelimesine *Maintaining the Fiction* (Kurguyu Sürdürmek) olan bir raporda, “Britanya kendi kurallarını kendi koymalı, bunlara buraya hiç

Amerikan Hava Kuvvetleri’ne ait B1B Lancer uçakları, Diego Garcia Adası, *7 Ekim 2001.*

ait değillermiş gibi muamele edebiliriz” deniyor.

1966’da Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Sir Paul Gore-Booth, “Bu konuda kesinlikle çok katı olmalıyız. Bu çalışmanın hedefi, bizde kalacak bazı kayaları ele geçirmekti. (Adada) martılardan başka yerli halk kalmayacak” diyor. Bu yazışmanın sonunda, daha sonra baron unvanını alacak olan D. H. Greenhill’in el yazısıyla bir notu var: “Kuşlarla birlikte birkaç Tarzan, **(Bkz; Tarzan)** birkaç da Cuma **(Bkz; Cuma)** var. Onlar da inşallah Mauritius’a aktarılacaklar.”

Temmuz 1968’de, Britanya Dışişleri Bakanı Michael Stewart “adada yerli bir nüfusun olduğu açıktır” diye yazıyor. Ancak Nisan 1969’da İşçi Partisi’nden Başbakan Harold Wilson’a gönderdiği notta BM’ye yalan söylenmesini teklif ediyor. Beş gün sonra, Wilson öneriyi kabul edip kabine üyelerine iletiyor. Mayıs 1969’da, Savunma Bakanı da nottaki tavsiyelere katıldığını iletiyor. Yıllar sonra kendine sorulduğundaysa “bu konuda bir şey hatırlamadığını” söyleyecek.

Araştırmacı gazeteci John Pilger, dönemin (1973-1975) ABD Savunma Bakanı Schlesinger’la yaptığı röportajda, şu soruyu soruyor: “İngiltere ve ABD, ortak hareketlerinin diğer taraftaki insanları maruz bıraktığı durumdan sorumlu tutulamaz mı?”

Schlesinger’ın yanıtı vahim: “ABD ve Britanya hükümetlerinin, bırakın 19. yüzyılı, 20. yüzyılda yaptıkları içinde, bu görece küçük bir sorun olarak kalır.” Schlesinger, aynı dönem için, kendilerine ada halkıyla ilgili ulaşan bilgilerin geçici işçiler oldukları yönünde olduğunu söylüyor. Oysa, 1972’de ABD Mauritius elçisinin mektubu “Adada yerlilerin varlığı yadsınamaz” diyor.

2000 ve Sonrası: Oyunlara Devam

Diego Garcia’lı mültecilerin kurduğu örgütün başında, sürgün sırasında bir çocuk olan, elektrikçi Olivier Bancoult var. Mauritius’a geldikten sonra, Bancoult’un kızkardeşi intihar ederken dört erkek kardeşi ölüyor.

Bancoult, İngiliz avukat Richard Gifford’la birlikte Britanya’ya karşı dava açıyor ve Kasım 2000’de Londra’daki Yüksek Mahkeme adalıların lehine karar veriyor: “Britanya’nın uygulamaları yasadışı.” Bu kararın üzerinden daha yalnızca saatler geçmişken Blair hükümeti açıklamasını yapıyor: “ABD anlaşmasından dolayı adalıların geri dönüşüne izin verilmesi mümkün değil.” Ancak adalıların Diego Garcia haricindeki adalardaki mezarlıkları ziyaretine izin veriliyor. Fakat bu ziyaretler için gereken gemiler hiç sefere çıkmıyor.

Bu arada, Mauritius birkaç yoldan çözüme gitmeye çalışıyor. Britanya, sorunun ABD’de olduğunu söyleyince, Mauritius ABD’yle görüşmeye çalışıyor. ABD’nin yanıtı “Sorun bizde değil, Britanya’da”.

Mauritius, işi uluslararası hukuk platformuna götürmek üzere sesini birazcık yükselttiğinde de, devreye AGOA giriyor. AGOA, Afrika’nın Büyümesi ve Fırsatları Kanunu başlıklı bir ABD kanunu. Bu kanunla ABD neredeyse Sahra’nın güneyinde kalan bütün Afrika ülkelerinin kendisiyle olan ticari ilişkilerini -ve tabii diğer ilişkilerini de- belirliyor. 2002’de AGOA ilmeği sıkılıverince, Mauritius geri adım atıyor.

2003’te Yüksek Mahkeme davayı bir kez daha görüyor. Ancak durum ilginç. Yargıç Ousley, mahkemede Dışişleri Bakanlığı ve mahkemeden “biz” diye söz ediyor. Üstelik karşısındaki adalılar da kendi vatandaşları. Ve “Britanya hükümetlerinin utanç verici davranışlar içinde bulunduğunu” onaylamasına karşın, mahkeme adalıların aleyhine karar veriyor.

Haziran 2004’te ise, Blair hükümeti, yıllar önce başvurulan yönteme bir kez daha başvuruyor. Yine aynı Kraliyet Buyruğu gündeme getiriliyor ve Kraliçe’nin onayıyla, tartışmasız, parlamentosuz, adalıların geri dönüşü bu buyrukça yasaklanıyor.

> “İngiltere ve ABD, ortak hareketlerinin diğer taraftaki insanları maruz bıraktığı durumdan sorumlu tutulamaz mı?”
>
> John Pilger

Fizibilite Çalışması

Bu arada, Dışişleri Bakanlığı, bağımsız olduğunu söylediği kurullara bir ‘fizibilite çalışması’ yaptırıyor. Adalıların Diego Garcia dışındaki diğer Chagos adalarına yerleştirilip yerleştirilemeyeceğini inceleyen bir çalışma bu.

Sonuçlara göre, adalar kum nedeniyle batıyor. Üstelik küresel iklim değişiklikleri risk yaratıyor (Galiba Britanya küresel iklim değişikliği sorununu ancak işine geldiğinde anıyor). Bir de kullanım suyu sorunu var. Bütün bu bulgular, Chagos adaları üzerine dünyaca ünlü bir uzman olan Profesör David Stoddart’ a göre “özenle hazırlanmış bir zırvalık”tan başka birşey değil.

Çünkü battığı öne sürülen bu adaların birinde, koca bir ABD üssü var: 4 bin askeri personel ve sözleşmeli işçi. Dünyanın en uzun iki bombardıman uçağı pisti. Bir casus uydu tesisi. Bir nükleer çöplük. 30 gemilik bir barınak. Üstelik ABD Britanya’yla 2016’ya kadar olan anlaşmasını daha da uzatmak istiyor.

Dışişleri Bakanlığı’nın bu konudan sorumlu bakanı Rammell’a göre bir sorun daha var: Maliyet. Fakat daha sonra bu yerleşimin maliyetinin ne olduğu sorulduğunda verdiği yanıt: Yılda 5 milyon sterlin. 5 milyon sterlin, Londra’daki bir dışişleri binasının yıllık masrafından daha az.

Yeniden Kazanılan Dava

Diego Garcia’lıların öyküsünü izleyen gazeteci Pilger, 11 Mayıs 2006’da Britanya Yüksek Mahkemesi’nin adalıları bir kez daha haklı bulduğunu yazdı. Mahkeme, Britanya hükümetinin uygulamaları için “yasadışı, tiksindirici, mantıksız” sıfatlarını kullandı. Britanya hükümeti davayı temyize hazırlanıyor. Pilger, ABD’nin öfkeli olduğunu yazıyor; çünkü olası bir İran saldırısında bombardıman uçakları yine Diego Garcia’dan havalanacak.[1]

Tolga Korkut

[1] Bu metin ilk olarak 26 Ekim 2004 tarihinde www.bianet.org’da yayınlanmış, daha sonra olayların gidişatı doğrultusunda eklemeler yapılmıştır.

Dinlenme Oranı

Açık Radyo ile ilgili olarak AC Nielsen’in yaptığı 2000 yılı araştırmasında (her gün dinleyen) çekirdek-sadık dinleyici 45.000 kişi; bir önceki gün: 80.000; son bir haftada: 120.000; son üç ayda en az bir kere dinleyen 200.000 kişi iken, 2001 yılı araştırmasına göre bir önceki gün Açık Radyo dinleyenlerin oranı yaklaşık 2,5 katına çıktı. (2001’de %158’lik artış.)

Ayrıca, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı’nın (İKSV) 2001 ve 2003 yıllarında Klasik Müzik, Caz ve İstanbul Film Festivalleri sırasında yapmış olduğu araştırmalarda en çok dinlenen radyo istasyonu Açık Radyo oldu.

Açık Radyo

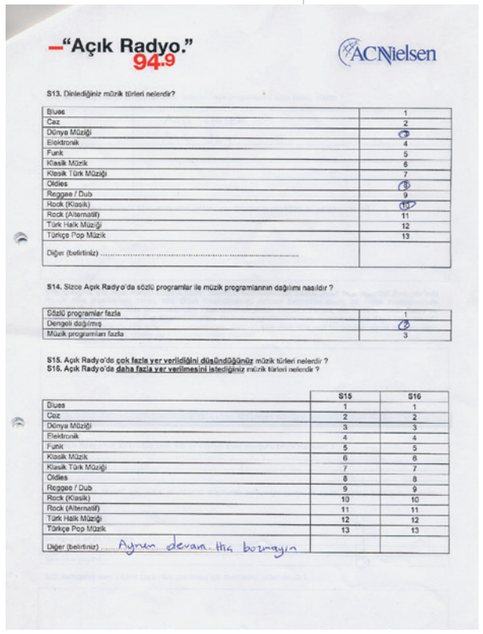

Bir dinleyici anketinden.

Dinleyici Destek Projesi

Dinleyici Destek Projesi, bir bakıma Açık Radyo’nun ‘yaşam biçimi’dir; Açık Radyo’nun bağımsızlığının sürdürülebilir olmasını hedefler.

Dinleyici Destek Projesi, 2004 yılı Mart ayında ‘Açık Radyo Dinleyicisini arıyor!’ şiarı ile başladı. Amaç, kurucuların ve gönüllü programcıların kolektif çabasının, dinleyicinin katılımı ile tamamlanmasıydı. Yani, birkaç bin dinleyicinin, her yıl tekrarlanan sürekli maddi katkısı – ve fikrî katılımı– ile, sürdürülebilir, kalıcı bir mecra olma hedefine ulaşmak idi.

Bu kapsamda dinleyiciler seçtikleri programın istedikleri bir saatine destek verebiliyorlar. Birden fazla program ya da aynı programın birden fazla saati de desteklenebiliyor. Dinleyiciler, isterlerse taksitlendirerek, kredi kartıyla telefondan, ‘online’ veya banka havalesi ile destek verebiliyorlar. Seçilen program yayınlandığında destekçisinin adı da programın başında ve sonunda anılıyor.

2004 yılında başlatılan Dinleyici Destek Projesi, bunu takip eden yıllarda düzenli olarak sürdürüldü. Açık Radyo’ya bugüne kadar destek olan kişi sayısı 2009 yılında 6.500’e ulaştı.

Her yıl konuklar ve özel programlarla Dinleyici Destek Projesi’nin duyurulduğu bir haftalık özel yayın gitgide bir radyo şenliği kimliği kazandı. İkinci yıl ‘Çoğalıyoruz’ şiarı ile yola devam edildi. ‘Hep Açık Radyo’ düsturu ile girişilen Dinleyici Destek Projesi 2006 Özel Yayını, 11-19 Mart tarihleri arasında 9 günde 99 saat boyunca sürdü. Eski ve yeni yaklaşık 100 programcısı 10 yılda dünyanın, ülkenin, radyonun,

Açık Radyo koridoru,
2007 Dinleyici Destek Projesi.

Açık Radyo’nun, sözün, müziğin –ve hatta kimi zaman bizzat kendilerinin– nereden gelip nereye gittiğini, bu özel yayın günleri içinde 40 küsur ‘panel’ programda derinlemesine ele aldılar. Sinema, tiyatro, TV, müzik ve ‘stand up’ alanlarının önde gelen simaları da Açık Radyo’nun ‘müstesna konukları’ olarak özel yayına birer programla katılıp destek oldular.

2007 yılı şenliği, ‘Hep Birlikte Açık Radyo’ şiarı ile, 24 Şubat-4 Mart tarihleri arasında gerçekleştirildi. 40’a yakın ‘müdavim’ dinleyici, bu 9 günlük özel yayında Açık Radyo programcılarıyla birlikte yoğun bir yayın yaparak radyoyu gerçek anlamda ‘etkileşimli’ kıldı. Öte yandan sanat, kültür, edebiyat, mizah ve medya dünyasının tanınmış isimleri de kendi özel programlarını yaparak radyonun sesine seslerini kattılar. Gitgide gelenekselleşen radyo şenliği 2008, 2009, 2010’da da aynı coşkuyla gerçekleştirildi.

Sonuçta, Açık Radyo dinleyicisi radyosuna sahip çıktı. 6 yılı geride bırakan proje, bu anlamda sürdürülebilir bağımsızlık modelinin, yani ‘Hep Açık Radyo’nun mümkün olduğunun da bir kanıtı olarak karşımıza çıkıyor. **(Bkz; Bağımsız Yayıncılık)**

Açık Radyo

Dino Valenti

San Francisco'nun Haight-Ashbury mahallesinde, daha doğrusu, kesişen sokaklarında doğup, Fillmore West ve Avalon Ballroom konser salonlarında yaşanan altın çağı (1966-68) bilenler, Grateful Dead, Country Joe and the Fish, Big Brother and the Holding Company, Jefferson Airplane dahil olmak üzere o dönemin öncü gruplarından Quicksilver Messenger Service'in 1968'i 1969'a bağlayan yılbaşı gecesi verdiği tarihî konseri büyük ölçüde 'bir veda' olarak nitelerler.

Bunun nedeni ise şudur; aynı yıl Bo Diddley'in 'Who Do You Love' ve 'Mona' gibi parçalarını esas alıp, rock and roll tarihinin belkide en başarılı doğaçlama örneğini *Happy Trails* adlı canlı kayıt albümü ile sunan, acid/psychedelic rock'un 'vahşi batı' ile birleşimini en iyi temsil eden QMS (gitarlarda Gary Duncan ve John Cippolina, bas ve vokalde David Frieberg, davulda Greg Elmore) son kez bu klasik şekliyle sahnede yer alacak, akabinde Duncan'ın ayrılıp İngiliz piyanist Nicky Hopkins'in gruba katılmasıyla ortaya çıkan *Shady Grove* albümü ise hayranları tarafından "hüsranın başlangıcı" olarak nitelendirilecektir.

Bu albümü takip eden kısa süre içinde grubun ana kurucularından şarkıcı/şarkı yazarı Dino Valenti (bazı metinlerde 'Valente' olarak da anılır), uyuşturucu sorunları nedeniyle aralıklarla yattığı çeşitli hapishanelerden son kez çıkmış ve doğal hakkı saydığı 'lider' statüsünü bir kez daha ele geçirmek için Gary Duncan'ı da yanında geri getirerek kapıya dayanmıştır. QMS'in ise buna direnememesinin esas nedeni, Valenti'nin aksine, en büyük zaafları olan beste üretememe sorunundan kaynaklanmaktadır. Bo Diddley'in yanı sıra, 'Hoochie Coochie Man', 'Suzie Q', 'Pride of Man', 'Codine' gibi rock standartlarını tüyler ürpeten

Dino Valenti,
Sky River rock festivali,
1969.

elektrikli bir üslupla yorumlayan, ama ötesine gitmekte zorlanan QMS'e taze kan gerekmektedir. Valenti bu rehavet ortamından istifade etmiş ve grubu âdeta kendisine eşlik eden bir dörtlü konumuna indirgemiştir.

Dino ya da Chester ya da Chet...

Peki kimdir bu Dino Valenti? Asıl adı Chester William Powers olan, fakat kayıtlarda Chet Powers, ve yeterince karışık değilmiş gibi bazen de Jesse Oris Farrow olarak geçen sanatçı, 7 Ağustos 1943 tarihinde dünyaya geldi. Ailesinin uzun yıllar göçebe hayatı sürmesi nedeniyle küçük yaşta kasaba sirklerinde sahneye çıkmaya alıştırılan Valenti, 1960 yılında kapağı yeni folk müziği akımının beşiği olan New York, Greenwich Village'a atmış, '60'ların sevgi ve barış marşı' olarak bilinen 'Get Together'ı bestelemişti. The Youngbloods ve Jefferson Airplane grupları da bu parçayı kaydettiler. Uzun bir süre, The Leaves, Love, The Byrds, The Jimi Hendrix Experience, Patti Smith gibi sanatçıların yorumladığı aynı yılların ünlü parçası 'Hey Joe'nun bestecisi olduğu sanılmışsa da bunun bir telif hakkı hatasından kaynaklandığı ve gerçekte Billy Roberts'a ait olduğu kanıtlanmıştır.

Gerçek Bir Troubadour

Valenti'nin devralmasıyla birlikte 1970 yılında Hawaii adasına taşınan QMS'in o yıl peş peşe kaydedilen, içinde 'Fresh Air'in de yer aldığı *Just For Love* ve *What About Me* adlı albümleri, üçlü gitar, piyano ve nefeslilere rağmen "vadettikleri zenginliği göstermekte bocalayan", "fazlasıyla duygusal", "tümü Valenti'ye ait olan birbirine benzer bestelerle doldurulmuş" gibi oldukça haksız gerekçelerle eleştirmenler tarafından genelde beğenilmeyen çalışmalar olarak hatırlanmaktadır. Öte yandan, 1971-1975 dönemine rastlayan son üç albüm ise gerçekten iz bırakmayacak cinste çalışmalardır.

Ne olursa olsun, zaman aşımı, 1994 yılında ölen Valenti'ye daha duyarlı yaklaşılması için bir vesile olarak da görülebilir. 1968'den çok uzaklarda olan bugünkü dünyada sanatçıyı, efsanevi bir grubu 'değiştirmekle' suçlamak artık eski güncelliğini kaybetmiş durumda. Şimdi bunun yerine günahıyla, sevabıyla gerçek bir 'troubadour'u yeniden keşfetme zamanı...

Quicksilver Messenger Service ve Dino Valenti'nin seçme albümleri:

- *Quicksilver Messenger Service* (1968)
- *Happy Trails* (1969)
- *Just For Love* (Dino Valenti ile-1970)
- *Dino Valenti* (solo albüm-1966)

Sedat Nemli

Dirsek

'Dirsek'ler, temel amacı istasyon belirtmek ve dinlenen radyonun kimliği hakkında bilgi vermek olan minik sesler veya ses kolajlarıdır. Açık Radyo dirsekleri dinleyicisine biten ya da başlayacak olan programın içeriği hakkında ipucu vermekte, konunun tanımlanmasına ve tamamlanmasına yardımcı olmaktadır. Dirseklerin Açık Radyo'daki en önemli amaçlarından biri, radyonun 'kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine açık' olduğu mottosunu pekiştirmektir. Bu nedenle yüzlerce farklı ses seçilerek birçok farklı dirsek oluşturulmuştur. Dirsekler, kendilerine verilen ada yakışır biçimde teknisyenlere destek olmakta; yayın süresini ayarlamaya yardım ettiği gibi, geciken programcıların gecikme sürelerini de tamponlamaktadır. Lâkin, her dirseğin temasının oluşturulması, uygulanması, montajlanması günler sürerken, bir dirseğin süresinin bir dakikayı geçmiyor olması teknik ekibin kanayan yarasıdır.

"Çeşitliliğiyle ve çokluğuyla beni memnun eden Açık Radyo zımbırığı."
Eli Haligua -Teknisyen

"Hani bilmediğin bir şehirde gezerken bir şehir planı görürsün ya, üzerinde 'şu an bu noktadasınız' yazar; işte dirsek tam olarak öyle birşey."
Volkan Artunç - Teknisyen

"Dirsek, Açık Radyo'nun kendine yakışanı giymesidir."
Çağrı Akyurt - Teknisyen

"Dirsekler, bir radyonun karnesidir"
Jak Kohen - Programcı, yayın sorumlusu

Hepsinin ötesinde, bir Açık Radyo dinleyicisinin deyişiyle, programlar arasında yayınlanan ilginç 'sesli medya' örnekleri. Fransızca tekerlemeler, ne söyleyeceğini unutmuş, lafı geveleyen insanlar, önemli kişilere ait tarihsel konuşmalar... Hepsinin ortak noktası, sonlarında yer alan bir cümle: 'Söz uçar... Açık Radyo.'

"Malzemesi ses olan bir medya mecrasının kendi kendine nispet yaparcasına 'söz uçar' demesine bayılıyorum; Açık Radyo bunu, her ne kadar söylendikten sonra birgün 'öksüz' kalacağını muhtemel gördüğü sözlerin, deyişlerin, iddiaların arkasına yapıştırıyor olsa da, radyodan çıkan her ses kanatlıdır."
Deniz Koloğlu / Programcı, yayın sorumlusu asistanı

Teknik Masa Şövalyeleri

Djembe
(Cembe)

Djembe elle yapılan, devasa bir kadeh şeklinde, 30 cm çapında, çalıcısına göre 15 ile 46 cm aralığında değişen uzunlukta bir enstrüman. Geleneksel olarak ahşap bir iskeletin üzerine hayvan derisi (genelde keçi, bazen zebra, buzağı veya antilop) gerilerek ve çok sağlam bir biçimde ince urganla bağlanarak yapılır. Yapımda yalnızca dişi hayvanların derisi kullanılır. Yerel inanışa göre djembe'nin üç ruhu vardır: yapımında kullanılan ağacın, hayvanın ve onu yapan ustanın ruhları... İnanışa göre bu üç ruh, enstrümanı çalan kişiye geçer ve böylece dört kişilik, tek çalgılı bir topluluk oluşur. Çıplak el kullanılması bu etkileşimi pürüzsüz bir hale getirir.

Ruhların Sesi

Djembe aynı zamanda 'sihirli davul', 'mantar şekilli davul' ve 'şeytanın davulu' olarak da bilinir. Efsaneye göre djembe ve/ya yaratıldığı ahşap, Djinn (Cin) isimli kötü niyetli bir yarı-tanrı tarafından insanlığa hediye edilmiştir. Usulüne göre yapılan bir djembe tek parça halinde Dimba veya Şeytanın Ahşabı adlı ağaçtan oyularak yapılır. Bu tarz geleneksel djembe'nin içi de pürüzsüz değil, girintili çıkıntılıdır. Bu özellikler enstrümana farklı bir tınısal zenginlik katar. Gelenekçiler parça parça ahşapların yapıştırılması ile üretilen djembe'leri ise 'ruhsuz' olarak tanımlarlar.

Darbuka ve benzeri davul kuzenleri gibi, farklı ritmler ve tınılar oluşturabilmek için çıplak elle çalınan djembe, çıktığı ülkelerde genellikle kutlamalarda kullanılır. Kadehe benzeyen şekli, ahşap yoğunluğu, oymaları ve gergin derisi sayesinde djembe oldukça çeşitli ve farklı müzik tonları sunar. Gergin derinin ortasına vurmak derin bir bas sesi verir. Derinin kenarlarına yapılan vuruşlar, tekniğine göre ya bir tok müzik tonu ya da daha yüksek perdeden oluşan bir tokatlama tınısı çıkartır. Daha farklı tonlar mevcutsa da, bunlar ancak ileri seviyedeki davulcular tarafından gerçekleştirilebilir.

Özellikle Gine ve Mali'de bulunan Maninka, Susu ve Bamana kabileleri tarafından benimsenmiş olan enstrüman, bölgedeki her türlü müziğin vazgeçilmez bir parçası. Maninka kabilesinin göçebe bir yapısı olması da djembe'nin batıda Senegal'e, doğuda Burkina Faso'ya ve kuzeyde fildişi sahillerine kadar taşınmasına neden olmuş. Şimdi ise djembe Batı Afrika sokaklarından Avrupa sokaklarına kadar her yerde çalınıyor.

50'lerin sonu ile 60'lar başında anti-kolonyel hareket sonrası ortaya çıkan yeni bağımsız devletler

Djembe yapımında yalnızca dişi hayvanların derisi kullanılır.

Cin'in insanlığa armağanı olan bu olağanüstü davul, bugün kitleleri arkasından sürükleyen bir kültürel etkileşim kaynağı haline geldi...

djembe'yi kültürel bir araç olarak kullandılar. Yeni oluşturmakta oldukları müzik ve tiyatro topluluklarında djembe'ye ciddi bir rol verdiler. Böylece eski kültürle modern yapılanma arasında bir bağ kurmayı da başardılar. Bu girişimin öncülerinden olan, ve hâlâ Afrika'nın en çok saygı gören topluluklarından bir olarak görülen Gineli Les Ballets Africains sayesinde djembe 1950'lerden beri eski kültür ile modern dünya arasında gizli bir geçişin temsilcisi oldu. Djembe'nin dünya çapında üne kavuşmasını sağlayan topluluk ise 1965 yılında kurulan, Gine'nin ikinci ulusal bale topluluğu Ballets Djoliba idi. Geleneksel Afrika davul ve danslarını batı sahnesine taşıyan bu toplulukla ilk defa djembe dünyasından bir yıldız doğdu; Mamady Keita...

Mamady Keita

1950 doğumlu olan Mamady Keita müzik hayatına Gine'nin başkenti Conakry'de kurulan bir toplulukla başladı. Yirmi yıl gibi çok uzun bir süre bu grupla tutkulu bir şekilde müzik yapan sanatçı daha sonra Fildişi Sahili'nin eski başkenti Abidjan'a **(Bkz; Abidjan)**; 1980'lerin sonunda da Brüksel'e taşındı. Burada Belçikalı 'Fonti Musicali' etiketi ile dokuz albüm kaydetti ve djembe davuluna olan ilgiyi tüm Avrupa'ya taşıdı.

Bu enstrümana yabancı olan kıta yavaş yavaş djembe'ye tutku ile bağlanmaya başladı ve özellikle monoton müzik tınılarından sıkılan Avrupalı sanatçılar için djembe başka bir müzik diyarına açılan kapı oldu. Uluslararası müzik piyasasına sunulan sayısız geleneksel djembe CD'leri ile bu enstrüman bir şekilde rock ve pop müzikte de kendine ciddi yer edinmeye başladı. Djembe'yi dünya platformuna taşımayı görev edinen Mamady Keita, *A Life For The Djembe* (Djembe İçin Bir Hayat) adlı bir kitap yazdı ve kitabın yanında verilen DVD ile meraklı müzikseverler için uygulamalı dersler sundu.

Tüm bu tutkulu ve yıllar gerektiren sabırlı uğraşlar sonucu, zamanında ufak bir kabileye ait olan djembe sonunda dünya müzik platformunda kendine önemli bir yer edindi. Enstrümana olan ilgi o kadar büyüktü ki, Mamady Keita ağırlıklı olarak djembe üzerine ihtisas veren davul okulları açmak zorunda kaldı. Zamanla büyüyen ilgi karşısında bu okullar Amerika'dan Japonya'ya, Avrupa'dan kendi memleketi Gine'ye kadar uzandı.

Gine'den Gine'ye...

Sadece okullarda çalışma grupları ile sınırlı kalmayan djembe eğitimi zamanla djembe'nin anayurduna taşındı. Bu okullarda öğrenim alan davul tutkunları eğitimlerini bir ileri seviyeye taşımak için gruplar halinde Gine'ye gitmeye başladılar. Böylece Avrupa, Gine ve Senegal arasında turizm ve ticaret kolları bir enstrüman sayesinde gitgide güçlendi. Bu ülkelere giden öğrenciler farklı bir ışık altında profesyonel davulculuk üzerine bilgi sahibi olmaya başladılar.

Cin'in insanlığa armağanı olan bu olağanüstü davul bugün arkasında kitleleri sürükleyen bir kültürel etkileşimin kaynağı haline geldi.

Zekeriya Şen
www.acikradyo.com.tr
12 Temmuz 2006.

DJ'in ve Club'ın Doğuşu

Önce müzik vardı. Sonra sesler kaydedildi. Ve birileri kaydedilmiş müzikleri kendi zevklerine göre biraraya getirip insanlara dinlettiler. Böylece müzik dünyasında sanatsal anlamda değeri sürekli tartışılan Dj'liğin temelleri atılmış oldu. 1877'de Thomas Alva Edison tarafından sesin ilk kez kaydedilmesiyle başlayan macera, insan seslerini ve müziği önce fonografa, ardından gramofona ve nihayet pikaba taşıdı. 1906'da ABD, Massachussets'de bir radyoda Haendel'in 'Largo'sunu plaktan çalan Reginald A. Fessenden teorik olarak tarihteki ilk Dj oldu.

Başlangıçta zanaatkâr olarak görülen Dj 1960'larda müzikal ve sosyal yeteneklerinin bir bir ortaya çıkmasıyla müzisyen ve sanatçı kimliğini kazandı. Disko, hip-hop, ve house gibi müziklerin ortaya çıkışıyla Dj hem bir besteci, hem de bir yıldız, gençlerin takip ettiği bir şahsiyet oldu.

Dj'e Kalkan Eller Kırılsın

II. Dünya Savaşı'na kadar Dj'lerin tek aktivite alanı radyoydu. Bu dönemde radyolar da canlı performansları tercih ediyorlar, ancak zor durumda kaldıklarında plak çalıyorlardı ama kendi saatlerinde sadece plak çalan Dj'ler de vardı. Plak çalan radyo Dj'leri arasından belli isimler parlamaya başladı. Her hafta binlerce mektup alan, çaldığı her plağı meşhur eden Dj'ler doğal olarak plak şirketlerinin de dikkatini çekti. Böylece sonucunda da *'payola'*, ya da *'pay-to-play'* denen kavram ortaya çıktı. Yani şirketler kendi plaklarını çalması için Dj'lere rüşvet veriyorlardı. Payola ile Dj'ler müzisyen, şirket ve dinleyici arasındaki aşk ve entrika çemberindeki yerini aldı. Hepsi bir yana, payola Dj'in güç, etki ve karizma sahibi olduğunun ve gelecekte de müzik dünyasının önemli bir parçası olacağının göstergesiydi.

İlk yıldız Dj'ler Al Jarvis ve onun takipçisi Martin Block oldu. Block programında plakları bir konser izlenimi yaratacak şekilde ardarda

Dj Martin Block,
1901-1967.

çalıyor, arada ilginç ve eğlenceli konuşmalar yapıyordu. Henüz *'mixing'* icat edilmediğinden şarkı aralarında bağlayıcı olarak konuşmalar ve ses efektleri kullanıyordu. Block bir süre sonra dinleyicilerinden her hafta gelen 12 bin mektupla ilgilenecek birilerini tutmak zorunda kaldı. Martin Block'un ardından Allen Freed, Murray the K gibi birçok efsane geldi geçti. 'Kült şahıs ve gençlerin

Dj Murray the K,
1922-1982.

sevgilisi radyo Dj'i imajı 60'lara doğru yavaş yavaş silindi ve yokoldu. Kısa bir sessizlikten sonra 70'lere doğru Dj , *underground gay club*'larda farklı bir şekilde doğdu ve kendine müzik dünyasında sarsılmaz bir yer edindi.

"Fight For Your Right to Party"

Günümüzdeki *'club'*'ların atası olan *'disco'* adını Fransızca *'discothèque'* sözcüğünden almıştı. Yunanca *'diskos'* ve *'theke'* sözcüklerinden oluşan diskotek, disklerin bulunduğu yer anlamına geliyordu. Böylece disko; club gibi, mekândan yola çıkarak müziği ve yarattığı alt-kültürü tanımlayan bir sözcük oldu. Disko Avrupa'da doğdu, kavramsal gelişimini ise Amerika'da tamamladı. İlk diskolar II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'da ortaya çıktı. Alman işgali sırasında canlı müzik çalan kulüpler kapatılınca, savaş sırasında dahi eğlenmekten vazgeçmeyen gençler, Seine nehri kıyısında depolarda toplanmaya başladılar. Gizli saklı partilerde kendi kurdukları basit müzik sistemlerinde plaktan müzik dinleyip dansediyorlardı. İlk diskoların *'underground'* özelliği savaştan kaynaklansa da, gençlerin *Gizli Yediler* halet-i ruhiyesiyle gizli saklı eğlenme alışkanlığı sürecekti.

Savaş sona erdiğinde canlı müzik çalan kulüpler tekrar açıldı, nehir kıyısı partileri dönemi sona erdi. Fakat plak çalan mekânlardan bazıları da açık kaldılar. Gece kulüplerine iyi caz ve rock'n'roll grupları bulmak kolay değildi. Oysa diskotekler Amerika'dan en yeni ve popüler plakları kolayca getirtebiliyorlardı. Üstelik koca bir orkestrayla karşılaştırınca tek bir Dj mekân sahipleri için de ucuza geliyordu. Böylece 50'lerin sonunda Fransa diskotek doldu. Bu durum müzik ve eğlence dünyasının en hassas ve insanları ikiye bölen kavramının da ilk örneği oldu. Yani underground olan kavramların evcilleştirilerek popüler kültürün bir parçası haline gelmesi. Bundan böyle gençler, içinde bulundukları her dönemde "önce ben gördüm", "ben daha underground'ım", "benim engin müzik bilgim seninkini döver" diye birbirlerini yiyip duracaklardı.

Danset ya da Terket

Avrupa'dan Amerika'ya sıçrayan diskotek, dans, hız ve haza dayalı bir kültürün başlangıcıydı. Tarihteki ilk önemli club, 1960'ta New York'ta açılan Le Club oldu. O zamanlar insanları dansettiren müzik twist olsa da, gecenin başında yumuşak ve yavaş bir şekilde başlayıp, sonuna doğru hızın ve canlılığın artmasıyla zirveye ulaşacak şekilde durmaksızın müzik dinleme ve dansetme alışkanlığı burada ortaya çıktı. Yarı çıplak dansçı kızların ortalıkta dolaştığı, tam bir sefahat ortamı olan mekânın müdavimleri arasında Windsor Dükü, Ava Gardner gibi isimler vardı. Le Club'ü Peppermint Lounge ve benzeri mekânlar izledi.

60'ların sonuna doğru diskoteklerin çoğu yüksek sosyete, zenci, latin ya da gey kulüpleriydi. Bu mekânlarda çalınan Latin, funk ve rock

Disko güçlü bas titreşimiyle insanı fiziksel olarak da etkiliyordu. Kendini tamamen dansa ve müziğe bırakmak, ritmin gönüllü kölesi olmak, gençlerin toplum düzenine tepkisinin en tuhaf biçimi oldu.

etkileri taşıyan, sürekli *beat*'e dayalı ve ritm ağırlıklı yeni bir müzik, yavaş yavaş ortaya çıkmakta olan disko müziğin ilk haliydi. Disko, insanları sürekli dansettirmeyi, hatta durmalarına olanak vermemeyi amaçlıyordu.

İlk önemli underground club New York'taki Salvation oldu. O zaman çalınan müziğin adı 'parti müziği' idi. Çünkü Dj müziğin sesini kıstığı anda insanlar "Paaaarrtiiiiii" diye bas bas bağırıyorlardı. Salvation kapandığında New York'un en önemli underground club'ı The Church oldu. Eski bir kiliseden bozma mekân, satanist ayinleri andıran bir dekorasyona sahipti. Gözleri alev alev yanan bir şeytan figürü nereye gitseler dansedenleri takip ediyordu. Bu durum Katolik Kilisesi'ni rahatsız etti. Bunun üzerine The Church, 'Sanctuary' adıyla ve yeni bir dekorasyonla tekar açıldı. Mekânların dönem dönem yeni isimlerle açılıp kapanmaları zaman içinde bir club klasiği haline gelecekti. Yeni işletmeyle Sanctuary gitgide bir gey diskoteği haline geldi. Disko ve house müziğin üreticileri ilk müzik eğitimlerini bu mekânlarda aldılar.

The Church, Salvation, Loft gibi underground *'gay club*'larda ortaya çıkan disko, bedenin müziğiydi. İlk disko parçalarında çoğunlukla insan bedenine seslenen, dansetmeyi emreden sözler kullanılıyordu. "Set me free, set your body free, release yourself, let the beat control your body, slave to the rhythm..." vb. Sürekli değişen ve hep aynı kalan bir monotonluğun hâkim olduğu bu müzikte erotik eylem, dansın gücüne bir boyun eğişe dönüşüyordu. Disko güçlü bas titreşimiyle insanı fiziksel olarak da etkiliyordu. Kendini tamamen dansa ve müziğe bırakmak, ritmin gönüllü kölesi olmak, gençlerin toplum düzenine tepkisinin en tuhaf biçimi oldu. Disko ve devamında club gençliği, o güne kadar duyulan "hayır"ların aksine, kendilerinden geçmiş bir şekilde "evet, evet, evet" diye bağırıyorlardı.

Pikabın Sınırları
Salvation Dj'lerinden Francis Grosso, plak çalmayı yaratıcı bir süreç olarak gören ilk insandı. Sürekli denemeler yaparak Dj tekniğinde önemli buluşların önüsü oldu. Bir plağı tutarken, diğer parçanın son beat'iyle aynı anda bırakıyordu. Bu tekniğe *'slip-cueing'* adını verdi. Pikap kayışını yakmadan plağı tutabilmek amacıyla sürtünmeyi azaltan *'slip-mat'*leri icat etti. Böylece, parmağını kaldırdığı anda plak, doğru hızda hemen çalmaya başlıyordu. *Pitch* ayarı olan iki pikap ve kulaklık kullanarak plakların hızını ayarlıyordu. *Mixer*'i müziği yaratıcı biçimde değiştirmek amacıyla kullanan ilk Dj de Grosso oldu.

O dönemde özel *remix*'li dans plakları ve *maxi-single*'lar olmadığı için Dj'lik çok daha zordu. Üç dakikalık *single* plaklar kullanılıyordu. Her plak bittiğinde insanların psikolojisinde bir düşüş olduğunu gözleyen Dj Tom Moulton, plağın sonunda onları yakalayıp bir üst seviyeye taşımanın bir yolu olması gerektiğini düşünüyordu. Böylece tarihteki ilk remix'leri gerçekleştirdi ve şarkıları hem Dj'lerin, hem de *clubber*'ların ihtiyaçlarına uygun hale getirdi. 1976 yılında maxi-single'lar, yani 12 inç plaklar kullanıma girdi ve Dj'lere büyük rahatlık sağladı. Ayrıca sıkıştırma oranını azalttığından 12 inçlerin çıkışıyla ses kalitesinde de önemli bir iyileşme sağlandı.

54 ve Garage
Tarihteki en önemli iki kulüp Studio 54 ve Paradise Garage'dı. **(Bkz; Studio 54)** Club kültürü ve yeni eğlence anlayışı bu mekânlarda oluştu; disko müzikten türeyecek olan house, techno ve trance gibi müziklerin temelleri bu kulüplerde atıldı. Mikhail Baryshnikov, Jacqueline Bisset, Grace Jones gibi isimlerin takip ettiği 54'te kapı görevlisi kavramı yepyeni bir anlam kazandı. Oldukça geniş bir yetki alanına sahip olan kapı görevlileri, içeride yaratılmak istenen ambiansı adeta yemek yapar gibi hazırlıyordu: Bir tutam gey, bir tutam lezbiyen, biraz zenci, bir miktar da tuhaf kılıklı insan... Yemek tarifleri işe yaradı ve kapı görevlileri, clubber'ların kâbusu oldu.

Oldukça geniş yetki alanına sahip kapı görevlileri, içeride yaratılmak istenen ambiansı yemek yapar gibi hazırlıyordu: Bir tutam gey, bir tutam lezbiyen, biraz zenci, bir miktar da tuhaf kılıklı insan... Yemek tarifleri işe yaradı ve kapı görevlileri, clubber'ların kâbusu oldu.

Dj Larry Levan, *1954-1992.*

lardı. Biraz gey, biraz lezbiyen, biraz zenci, bir miktar tuhaf kılıklı insan... Yemek tarifleri işe yaradı ve sonunda kapı görevlileri clubber'lar için bir kâbus haline geldi. Gecenin soğuğunda upuzun kuyruklarda ısınmak için dışarı sızan müzikle dansetmek, kapıdan dönme korkusunun verdiği heyecan, içeri girebilmiş olmanın tuhaf gururu olayın bir parçası haline geldi. "Kim en underground?" sorunsalının yanına "Kim en V.I.P?" durumu eklendi.

Daha sonraları Garage *sound*'una adını verecek olan Paradise Garage ise tam bir efsaneydi. Oldukça underground olan mekândaki bas öyle kuvvetliydi ki, bırakın mideyi, insanın elini ayağını bile zınlatıyordu. Garage'ın unutulmaz Dj'i Larry Levan bir gecede üç ayrı müzik sistemi kullanıyordu. Gecenin başında nispeten yavaş müzikleri alelade bir müzik sisteminde çalıyordu. Müzikler hızlandıkça daha yüksek kalitede bir sisteme geçiyor, gecenin sonunda ise o dönemde bulunabilecek en mükemmel ses sistemiyle insanları tabir yerindeyse uçuruyordu. İlk tescilli pilotlardan Levan tam bir hipnoz durumu yaratmak amacıyla havalandırma ve ısıyı şarkılara göre ayarlıyor, belli şarkılar için ortalığa belli parfümler sıktırıyordu. Ayrıca daha sakin müziklerin çalındığı, taze meyveler, dondurma ve çikolata servis edilen bölme de sefahatin ayrılmaz parçası *'chill-out'* kavramının ilk örneğiydi. Bunların yanı sıra Garage'ı farklı kılan en önemli

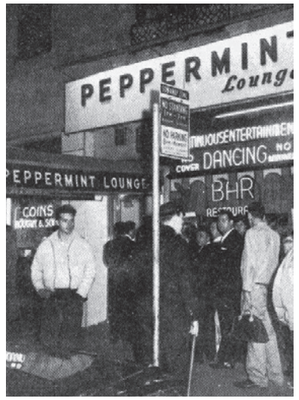

Peppermint Lounge'un kapısında sıra bekleyen gençler.

özelliklerden biri de hiç alkollü içki satılmamasıydı. Buna rağmen, diğer kulüplerle kıyaslandığında Garage'da çok daha az uyuşturucu kullanılıyordu. Çünkü Garage atmosferinde insanların uyuşturucusu ve uyarıcısı, müziğin kendisiydi.

Eskiden Underground'du, Şimdi Televole Oldu
Disko kültüründe sadece Dj değil, kulüpte dansedenlerin hepsi birer yıldızdı. Etnik, sınıfsal ve kültürel ayrımlar dans pistinde yokoluyordu. Haftaiçi garsonluk ya da tezgâhtarlık yapan sıradan gençler cumartesi gecesi birer disko kralı ya da kraliçesine dönüşüyor, kendilerine özgü dans figürlerini sergiliyorlardı. Club merkezli bu yaşam, sürekli haftasonunun beklendiği, 'o gece' için hazırlık yapılan bir ritüele dönüştü.

70'li yıllar boyunca disko gitgide daha popüler hale geldi, underground hâli kalmadı.
Jet sosyete, geyler, zenciler, beyazlar, kapitalistler, Marksist'ler... herkes disko ateşinden nasibini aldı. Kulüplere giderken giyilen abartılı kıyafetler, deri pantolonlar, platform topuklar günlük modanın bir parçası oldu. 80'lere doğru diskonun iyiden iyiye ayağa düştüğünü gören müzisyenler eski günlerdeki gibi güzel güzel

eğlenebilmek için şöhret ve paradan vazgeçip, projelerini durdurdular. Sürekli eski günlerin çok daha güzel olduğundan bahsetmek, herşeyin yeni başladığı bir zamanda club kültürünün bir parçası haline geldi. 80 başında disko ateşi söndü, platform topuklar ve renkli peruklar dolaplara kalktı. İlerleyen yıllarda diskonun küllerinden New York'ta Garage, Chicago'da House, Detroit'te ise techno doğacaktı.

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
21 Kasım 2001.

Dolmuş

'Hapishane işi' tabir edilen boncuktan yapılma bibloların, yanıp söndükçe loş gazino atmosferini hissettiren lambaların, dolmuşun ilk alındığı gün çekilen hatıra fotoğraflarının, üzerinde 'liselim' gibi sözlerin yazıldığı pirinçten tabakların bulunduğu, teypten yükselen 'acılı' bir arabeskin herkesin üstüne sindiği dolmuşlar bir buluşma noktasıydı. Onlara herhangi bir araç muamelesi yapmak haksızlık olur; nostaljiyi devreye sokmaktan çok yaşam biçimimizi, zaman tasavvurumuzu, dolmuşun içinde yer alanla, 'hususi'de oturan arasındaki sınırı çekmesi dolayısıyla dolmuşlar hayatımızın orta noktasında yer alır.

Dolmuş için önemli olan mesafe değildir; gideceği güzergâh bellidir... Şoför için her metresi bilinen bu mesafe sonsuz bir tekrarın, yitirilmiş hayallerin ifadesidir. İlkokuldan terk çocukların iç gıcıklayıcı bir özgürlük hevesi, delikanlılığa transfer olabilmenin hikmeti olarak seçilen bir meslek, daha doğrusu 'hayat gailesini' en şık tarafından yerine getirmenin ifadesidir dolmuş şoförlüğü. Vites değiştirdikten sonra derin bir iç çekmeyle baktığı yavuklusunun, mahalleden arkadaşların, şimdi uzaklarda olan dostların resimleri göz hizasında durur ve böylelikle dolmuş onun için hâlâ bu hayattan kurtulabilme imkânı verir. Dolmuş, onun varolduğu hayatla, yolcuların yaşantısını sınaması için de bir araçtır. Memuriyetten emekli bir yaşlıyla, futbolcu olma hayalleri suya düştükten sonra tornacı olan bir çırak, her daim ev sahibini çekiştiren bir ev kadını ona bir iç sıkıntısı verir, tek göz odalarında hayatın akıp gitmesini bekleyen bu insanlara nazaran şoför mahallinde kendini özgür hisseder dolmuş şoförü.

Dolmuşların asli kadrosu şoför ve yolcudur ama asıl başrolü dolmuş yüklenir. Dolmuş biraraya gelme yeridir; farklı taleplerin, arzuların, gerçekleşmemiş hayallerin bir karışımı yaşanır dolmuşta. Kısa süreli bir beraberlikte dahi her türlü hayat tasavvuru kendini açığa çıkarır.

Şoförün yanında oturup para alışverişine yardım edenle, orta sırada sessizce yola bakanın hayata bakışı tamamen farklıdır. Yolcular için dolmuş, akıp giden hayatı bir cam kenarından izlemek gibidir: Kiminin bir 'hususi'nin ön koltuğuna takılır gözleri, kimisi de ulaşacağı mesafeyi hesaplar. Fakat bütün yolcular dolmuşa adımlarını attığı an yoksunluklarının, giderilmemiş arzularının bir kez daha açığa çıktığını ve kendilerine benzer insanlarla yaşamın sonsuz bir tekrar nizamında izleyeceğini ister istemez fark ederler.

Dolmuş için önemli olan mesafe değildir; gideceği güzergâh bellidir.

Ve bunun içindir ki tutulan futbol takımı, beğenilen artist 'zenginin malı züğürdün çenesini yorar' mealinden her türlü sözün havada uçuştuğu bu ortam, yolcuların kendi hayatlarını da görebilecekleri bir alandır. Kendi hayatlarında 'bir şey olamayacaklarına' ikna olmuş bu insanlar, İzzet'lerin, Türkan'ların hayatlarının gölgesine sığınarak teselli ararlar. Dolmuş bir teselli yeridir; piyangodan büyük ikramiye kazananların Bebek Oteli'nin terasında ince belli bardaklarla votka yudumladıkları bir dünyada, en azından o dünyanın kenarından geçme ihtimalini tanır yolcularına. Dolmuş şarkıları bundan dolayı hep bir giderilemeyen acıyla, gelmesi muhtemel bir umudun çakışmasını terennüm eder ya da hepten bir alaya almanın, tamamen bir hafifsemenin ürünüdür ki, 'çiki çiki baba' şarkısının bütün dolmuş tarihi boyunca en popüler şarkı olması bu nedendendir.

Borç Harç 'Hususi'leşince
Dolmuşlar bir modernleşme aracıdır; bir vasıta olması, hayatımızı kolaylaştıran bir araç olmasından fazla birşeydir. Bir gün puslu Haydarpaşa sabahında yatak denkleri sırtında 'Bizans'ı fethetmeye gelenlerin memleketten kalma yedek

parçacılık deneyimi, dolmuş şoförlüğüne transfer olur. O insanlar daha önce kente yerleşmiş olanları gördükçe, dolmuşun da kendisine bir yer tayin edeceğini hisseder ve dolayısıyla dolmuş bir kentleşme vasıtası haline gelir. Dolmuşa alınan her süs, cam kenarına yerleştirilen her resim, şoförünün bu hayatın kurallarına alıştığının göstergesidir. Her şoför meşrebince, muhitince farklı resimler, farklı süsler taksa da hep bir yerleşik olma isteğinin ifadesini verir bu eşyalar... Kaldı ki dolmuş süslerinin, dolmuşa yazılan yazıların da bir nevi modernliğe ilişkin tasavvurlarımızı açığa çıkarttığını söyleyebiliriz. Mesela artık tedavülden kalkmış bir 'liselim' sözü taşralı bir aşk ilişkisinin iç gıcıklayıcı bir ifadesiyken; ön cama yapıştırılmış bir CD, modern araçlardan da haberdar olunduğunun bir göstergesidir. İçerisinde arabesk şarkıların çalındığı, her trafik kontrolünde muavinin yolcuların başını aşağıya çektiği; emeklilerin, haftasonu maç parasını biriktiren çırakların, okul formalı kızların, çeyiz alışverişine çıkan ev kadınlarının bulunduğu dolmuşlar çoktan hayatımızdan çıktı. Ne zaman ki az banka kredisi, az borç diyerek bir araba alınmaya çalışıldı, ne zaman ki hapishane işi boncukların yerine dolmuş camlarına CD'ler yapıştırıldı ve ne zaman ki acılı arabesk dinleyip hayata isyan etmek yerine "ellere var da bize yok mu?" deyip tempo tutuldu, dolmuşlar da geçmiş hayatımızın bir nesnesi haline geldi.

Nuh Köklü
www.acikradyo.com.tr
13 Mart 2002.

Doping

Marco Pantani 14 Şubat günü bir otel odasında ölü bulundu. Otopsi sonuçları kokain zehirlenmesine bağlı beyin ödemi ve kalp yetmezliğine işaret ediyordu. Özellikle son zamanlarında depresyonda olduğu ve yalnızlık çektiği söyleniyordu. Marco Pantani 'yol şövalyeleri' adı verilen bisiklet yarışçılarının en

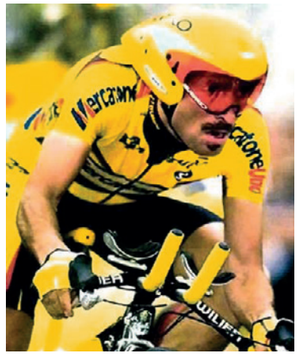

Marco Pantani,
1970-2004.

renklilerinden biriydi. 50 civarındaki kilosu, dazlak kafası, kepçe kulakları, bandanası ve şeytani ataklarıyla inanılmaz bir yokuşçuydu. Bir sürü lakabı vardı: Korsan, dumbo vs... İtalyanların aynı ebattaki efsanevi yarışçısı Fausto Coppi'den sonraki yeni efsanesiydi.

Dünyanın en büyük üç bisiklet turu; Fransa, İtalya ve İspanya turları, yaklaşık 3'er bin kilometreden oluşur ve sporcular 3 hafta gibi bir sürede, yalnızca bir tek gün ara vererek pedal basarlar. Alpler ve Pirene'lerin yer yer 3000 metre yüksekliğe ulaştığı zirvelerine tırmanırlar ki, Temmuz ayında bile o zirveler karla kaplı olur.

İnsanın, özellikle de bisiklet meraklılarının hayal gücünü zorlayan bu rekabetin üzerine ne yazık ki son yıllarda kara bulutlar çöktü. Birçok pedal doping testlerini geçemedi, değişik cezalar aldı. Çoğu, yarışlara tekrar dönemedi, dönenler eski formlarına kavuşamadı. Pantani de bunlardan biriydi. 1998 yılında hem İtalya hem de Fransa turunu kazanmış, çok az bisikletçiye nasip olan bir unvana kavuşmuştu. Ama ardından gelen yıllar onun için pek hayırlı olmadı. Doping testleri pozitif sonuç verince uzunca bir süre yarışlardan men edildi. O da, testlerden geçemeyen birçok yarışçıyla aynı dili tutturdu: "Bu sporu yapan bütün sporcular, öteden beri böyle şeyler kullanır. Bizi kurban seçtiler."

Yarışlar o kadar ağırdı ki, insan metabolizmasının normal şartlarda bunun altından kalkması mümkün değildi. Geriye ilaç kullanmaktan başka çare kalmıyordu.

Bu cümleler, bisiklete aşkla bağlanmış birçok insanda soğuk duş etkisi yarattı. Ne yani, geçmişin o büyük şampiyonları; Merckx'ler, Hinault'lar, Indurain'ler de mi aynı şeyi yapmıştı? Dünyanın en güçlü adamının babası olduğunu zanneden bir çocuğun, gerçek denen tatsız şeyle yüzleştiği andaki hayal kırıklığıydı yaşanan. Peki kanserden insanüstü bir çabayla kurtulan ve bizi kendisine hayran bırakan Armstrong da mı aynı yolun yolcusuydu? Allahtan o, testleri aşmış yoluna devam ediyordu.

Asıl Suçlu Kim?

Pantani bir taraftan da organizatörleri suçluyordu. Yarışlar o kadar ağırdı ki, insan metabolizmasının normal şartlarda bunun altından kalkması mümkün değildi. Geriye ilaç kullanmaktan başka çare kalmıyordu.

Diğer yandan, bu suçun diğer ortakları biz bisiklet seyircileriydik. Öylesine doymak bilmiyorduk ki, daha hızlı, daha yukarı, daha uzun... Hiçbir rekor bizi kesmiyordu. Hani bir laf vardır ya, kahramanlara ihtiyaç duyanlar düşkünlerdir, diye. O sendroma mı esir düşmüştük? Trajedinin masummuş gibi görünen suç ortakları mıydık?

Pantani 2003'te Fransa bisiklet turuna yeniden katıldı. Doğrusu eski parlak günlerinden uzaktı. Her şeye rağmen, gönlümüze kurduğu taht o kadar sağlamdı ki, ona topluca hoşgeldin dedik. Ölüme filan da pek aldırdığı yoktu zaten. Sezon başında Ukraynalı bisikletçi Andrey Kivilev geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybetmişti. Bunun üzerine Uluslararası Bisiklet Federasyonu kask takma zorunluluğu getirmiş, uymayanları diskalifiye edeceğini açıklamıştı. Bizim korsan, Fransa Turu'na katılır katılmaz yine anarşistliğini yapmış, kaskını çıkarıp atmıştı.

Bundan birkaç ay evvel de bir başka yol şövalyesi, José Maria Jiménez, tedavi gördüğü klinikte hayatını kaybetmişti. O da dopingin

yan etkilerinden olan depresyon çukuruna düşmüştü. Jiménez 31, Pantani 34 yaşındaydı. Her ikisi de gitti. Rosinante'leri olan bisikletlerinin boynu bükük kaldı. Dulcinea'ları mı? Onlar bizlerdik.

Aydan Çelik
www.acikradyo.com.tr
23 Şubat 2004.

Duke

Edward Kennedy (Duke) Ellington (1899-1974). 1965 yılında Pulitzer Ödül Komitesi, müzik kategorisinde ödüle layık kimse bulmadığını açıkladığında, adaylardan 66'lık Duke Ellington "Kader beni kolluyor. Bu genç yaşta çok meşhur olmamı istemiyor" demişti. Ünlü caz eleştirmeni Ralph Gleason'ın tepkisi sanatçı kadar soğukkanlı olmadı: "Amerikan entelektüelleri, Amerika'nın yetiştirdiği en büyük besteciye hakkını vermiyorlar. Bu kadar basit." diye yorumladı olayı. Gleason'ın tanımlamasını genişletebiliriz: "Amerika'nın dünyaya armağan ettiği yegâne sanat dalında yetiştirdiği en büyük müzisyen".

Enstrümanı olarak gördüğü orkestrası için yaptığı 2000'i aşkın bestesi, 20.000'e yakın performansı ile bu sıfatı gerçekten hak etmiş; Louis Armstrong gibi bir virtüöz anlamında olmasa bile yeni ve farklıyı arama, yorumlama, organizasyon, yeteneği keşfetme, yetiştirme, inisiyatif verme, başkalarını yıldızlaştırırken yükselme ve özellikle cazı evrenselleştirme gibi farklı boyutlarda kendini defalarca kanıtlamış, cazın eşsiz bir dehasıydı Duke Ellington.

Yüzyılın dönümünde ırk ayrımı açısından dönemin en liberal sayılabilecek kentlerinden biri olan Washington'da pek çok Afro-Amerikan sanatçıdan farklı olarak görece refah içindeki bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Bir sosyete doktorunun yanında çalışan babası James Edward ve özellikle özgüveninin gelişmesinde büyük rol oynayan annesi Daisy tarafından 'lider' olmak üzere yetiştirildi.

7 yaşında başladığı piyano derslerini kısa sürede terk etti. O yıllarda eğilimi daha çok resim ve grafik tasarımına dönüktü. Ama kendi deyimiyle, "gittiği lokallerde her seferinde piyanonun yanında güzel bir kadının duruyor olması" müziğe olan ilgisini yeniden canlandırdı. 18 yaşında 'Soda Fountain Rag'i besteledi. Birkaç yıl sonra da Harlem Rönesansı'nın cazibesi onu New York'a çekti ve 50 yıldan fazla sürecek muhteşem kariyerine 1923'te orada başladı. Lider özellikleri, bir daha değişmeyecek olan konumunu kısa sürede elde etmesini sağlarken, Times Square'deki Hollwood Inn ve daha sonra canlı radyo yayınlarının yapıldığı Cotton Club'daki "Jungle Music" performansları ona daha 1920'ler sona ermeden ulusal bir şöhret olma yolunu açtı.

Ravel, Debussy gibi sanatçılar başta olmak üzere Avrupa sanat müziğinden etkilendi. Özellikle bebop'un filiz vermeye başladığı 1940'lara kadar cazı entelektüelleştirme ya da başka bir deyişle bir sanat dalına dönüştürme çabasını gösteren yegâne sanatçı oldu.

"Sanki Cennete Gitmiş ve Tanrı'nın Özel Asistanlığına Atanmıştım"

İlk döneminde Bubber Miley, Sidney Bechet, Sonny Greer, Willie-the-Lion-Smith; daha sonraları Johnny Hodges, Barney Bigard, Juan Tizol, Cootie Williams, Lawrence Brown ve nihayet 40'lardan sonraki dönemde Jimmy Blanton, Ben Webster, Ray Nance, Paul Gonsalves, beste ve aranjmanlarındaki en büyük yardımcısı Billy Strayhorn gibi sanatçıları orkestrasına dahil ederek büyük orkestra geleneğini sayısız yıldızla birlikte en uzun süre götüren sanatçı oldu. Bir dönem Duke'un yanında çalışan ünlü caz eleştirmeni, besteci Leonard Feather "sanki cennete gitmiş ve Tanrı'nın özel asistanlığına atanmıştım" diye tanımlar ilişkisini. Ancak yanında çalışan her sanatçının onun hakkında bu denli olumlu

Duke Ellington,
1899-1974.

düşündüğünü söylemek de mümkün değildir. Yine de çoğunun yıldız mertebesine ulaşmasında Duke'un büyük rolü olduğu yadsınamaz.

"Shakespeare'in Elizabeth döneminin diğer dramatistlerine üstünlüğü ne kadarsa, 1926'dan itibaren Duke'un da rakiplerine üstünlüğü aynen o kadardır" der, Eric Hobsbawm. Gerçekten de vokalistlerin etkin kullanımı, 1920'lerde ona büyük ün kazandıran dans müziği formundan ayrılıp gerçekleştirdiği 'Black and Tan Fantasy' (1927) ve 'Mood Indigo' (1930) besteleri, ilk uzun eseri 'Creole Rhapsody' (1931) ile senfonik caz girişimi, Swing dönemine Juan Tizol sayesinde armağan ettiği 'Caravan' (1937), Afro-Amerikan topluluğun tarihi üzerine kurulu 'Black, Brown and Beige' (1943), 1956 Newport Caz Festivalindeki Paul Gonsalves'in tarihî solosuyla doruğa ulaşan muhteşem konser performansı, Shakespeare karakterlerine dayanan 'Such Sweet Thunder' (1957), ileri yaşlarında dine olan yakınlaşmasının ürünü olarak *Sacred Concerts* (1965, 1968), film müzikleri, dünya müzikleriyle buluşmaları gibi saymakla bitmeyecek kadar başarıya imza atmıştır cazın Casanova'sı. Ama muhtemelen caz tarihinde eşi görülmemiş başarısının ardında büyük orkestra formatının, cazın birbirinden ayrılmaz üç problemini çözmüş olması yatar; orkestra için çok geniş bir repertuarın bestelenmesi, repertuarın mükemmel orkestrasyonu ve enstrümantal stillerin özgünlüklerini kaybetmeden orkestra içinde bir araya getirilmesi.

Atilla Aksoy

Durum

Buğday 'Tiriticum' ailesinden otsu bir bitkidir ve arpadan sonra tarımı yapılan en eski tahıldır. İlk tarımının 12 bin yıl önce Ürdün'deki Eriha *(Jericho)* kenti bölgesinde yapıldığı biliniyor. MÖ 8600'de kırılgan ve toplanmaya elverişli olmayan gevrek (Brittle-Einkorn) 'Tiriticum monococcum' buğdayı Suriye'nin Türkiye sınırına yakın Tell Mureybet'te yetiştirilmiş. Anadolu halklarının da en birinci uğraşı yine tarımdı. MÖ 2. binyılda Anadolu'da yetiştirilen ürünlerin başında arpa ve kalitesi düşük olmasına rağmen iyi ekmek ve hamur yapmaya elverişli (emmer buğdayı) 'Tiriticum dicoccum' geliyordu. Bu buğday türü günümüzde genelde hayvan yemi olarak kullanılmaktadır.

Özellikle Hitit döneminde yoğun tarım yapılmasının nedeni Anadolu'nun o devirdeki nüfus kalabalığıdır. Hattuşaş'ın kapladığı

Buğday.

170 hektarlık alanın, hatalı bile olsa, 30 ila 40 bin kişilik bir nüfusa sahip olmuş olabileceği ileri sürülüyor. Bronz Çağı'ndaki tarım şartlarına göre bir hektarda 17 bushel[1] tahıl üretilir. Ve yine bu şartlar altında o zamanki kişi başı yıllık tüketimin 10 bushel civarında olduğu düşünüldüğünde, Hattuşaş halkının yıllık buğday tüketimi 300 ila 400 bin bushel olarak hesaplanıyor ki, nüfus tahmini yarıya indirilse bile bu miktarda yeterli üretim alanının 17 ila 24 bin hektar olması gerektiğini gösteriyor.

Buğday, ilk tarım bölgesi olarak tesbit edilen Türkiye, Irak ve Filistin'i içine alan 'Verimli Hilal'deki komşu İran'a MÖ 500'lerde sıçrıyor. İran günümüzde Amerika, Rusya ve Çin ile beraber buğday üreten ülkelerin başını çekse de, 18. yüzyıl sonlarında buğdayla tanışan Avustralya'yı saymazsak, bu tahılı en geç keşfeden ülkelerden biri (1520). Buğday'ın Çin'e ulaşması MÖ 300'ü buluyor. Komşu Yunanistan ise ilk MÖ 400'lerde ekmeklik yumuşak buğday yetiştirerek buğday tarımına başlamış. Ancak, Sicilyalı bir Yunan olan Archestratus'un, yaşadığı MÖ 350 yıllarında külde pişen Tegea ekmeğinin sert buğdaydan yapılmış olanını tavsiye etmesinden, buğdayın lezzet hususiyetleri üzerinde eskiden beri durulduğu anlaşılıyor.

Makarna Testi

Buğday türleri kabaca ekmeklik *(Tiriticum aestivum)* veya makarnalık *(Tiriticum durum)* olarak iki kategoride toplanıyorlar. Ekmeklik buğday türleri sert ve yumuşak olarak fiziki özelliklerine göre ikiye ayrılırken, durum buğdayları ancak kalitelerine göre kategorize ediliyor. Zira durum buğdayı ekmek buğdayından farklı bir fiziki yapı taşıyor ve kalitesi haricinde bu özellik değişmiyor. Durum buğdayı fiziken sert ve kırılgan iken, sert ekmeklik buğday, ununun içindeki protein maddesindeki gluten oranının yüksekliği ile bu sıfatı kazanıyor. Gluten maddesi, mayalanmış hamurun kabarma süreci içinde oluşan gazları içerde tutarak tok ama süngerimsi, özetle iyi bir dokuda ekmek elde edilmesini sağlıyor. Yumuşak denilen ekmeklik buğdaylarda ise bu özellik sınırlı olduğundan, bu tip buğday ununundan yapılan ekmek de genellikle çok beyaz ve kokusuz olur.

Kırılgan durum buğdayının taneleri camsı bir özellik taşıyorlar, ayrıca tanelerinin içinde hava boşluğu olmuyor. Hatta bu yüzden eski tabiri 'zücacil buğday'dır. Durum tanelerinden kesit alındığında camsı bir satıh ortaya çıkıyor. Dolayısıyla durum taneleri öğütüldüklerinde un haline gelmeyip cam gibi parçalara ayrılıyorlar. Durum bu özelliğinden ötürü de kuskus, irmik, makarna ve bulgur imalatı için kullanılan yegâne buğday türü oluyor. Ekmeklik buğdayların unsu özleri ise bu ürünlerin üretilmesine elverişli olmuyorlar. Her ne kadar zaman zaman ekmeklik buğdaydan makarna ve bulgur yapılıyorsa da, bunların lezzeti ve yemek kalitesi durumdan yapılanı tutmuyor. Makarnada bunun tesbiti çok kolay. Makarnanın kaynatıldığı suyun unlanmasından, ham malzeme olarak ekmeklik buğday kullanıldığı anlaşılıyor. Protein açısından ekmeklik buğdaya göre daha zengin olan durum, zaman zaman protein takviyesi için ekmeklik yumuşak buğdaylarla da karıştırılıyor.

Durumun ekmeklik buğdaylara göre daha eski bir buğday türü olma özelliği de var. 42 kromozomlu ekmeklik buğdaya karşın durumun 28 kromozomlu daha basit bir yapıya sahip olması, bu türün daha eski olduğunu ortaya koyuyor. Sarı pigmentli olmaları A vitamini de içerdiklerini gösteriyor. Durum buğdayı 7 - 8 bin yıllık geçmişi ile ayrıca en eski buğday türleri arasında.

Ekmeklik buğday nemli yerlere çok daha kolayca adapte olabilirken, zeytin gibi sıcak Akdeniz iklimini ve kurak yerleri seven durumun üretimi daha kısıtlı kalmış ve Akdeniz ülkeleri dışında ancak sıcak ülkelere doğru yayılabilmiş. Bugün Habeşistan'a kadar uzanmasının nedeni yine iklim koşulları ile ilgili.

Lezette Durum

Günümüzde durum buğdayı ekmeği kabarmadığından dolayı bugün anladığımız tarzdaki ekmek için tercih edilmiyor. Ancak kabarmasa da lezzeti çiftçinin kendi kullanımı için bu buğdayı yetiştirecek kadar özel ve leziz. Tunus'un küçük bir kasabasında durum buğdayından yapılan saç ekmeğini tattıktan sonra bu gayretin nedenini anlamak hiç zor değil.

Ekmeklik buğday ticari amaçla üretildiğinden ve 1960'lı yıllarda Amerika'nın başlattığı Yeşil Devrim'de *(Green Revolution)* amaçlanan 'kalite ve tat' yerine 'seri üretim' olduğundan dolayı da durum buğdayı başarılı olmamış. Ancak merkezi Suriye - Halep'te bulunan 1977'de kurulan ICARDA'nın (Kurak Yerlerde Tarım Araştırmaları Uluslararası Merkezi) durum buğdayının Akdeniz'de daha çok yetiştirilmesini amaçlayan bir projesi var. Bu proje Cezayir, Fas, Tunus, Suriye ve Türkiye'yi kapsıyor.

Makarnanın kaynatıldığı su unlanıyorsa, ham malzeme olarak ekmeklik buğday kullanılmıştır.

Türkiye'de Yetiştirilen Durum Buğdayı Türleri

Türkiye durum buğdayı çeşitleri açısından çok zengin. TMO'da 'Anadolu Durum Buğdayları' başlığı Konya-Karaman bölgesinde yetiştirilen türleri için kullanılsa da, güneydoğu bölgesinde de durumun yoğun üretimi sözkonusu. Bunlar ofisin 'Diğer Durum Buğdayları' başlığı altında yer alıyorlar. Bulgur üretiminde kullanılan durum çeşitleri de yörelerine göre aşağıda sıralanıyorlar. Bu türlerin Anadolu kökenli olanlarını isimlerine bakarak ayırt etmek mümkün.

1. Konya Karaman Yöresi: Kızıltan, Çeşit-1252, Selçuklu-97, Ankara-94, Yılmaz ve Altıntaş-94 buğdayları, günümüzde yetiştirilen türlerin başında geliyor. Bu bölgede yetiştirilip beğenilen eski çeşitler arasında ise Kunduru, Çakmak, Dırak vb. çeşitler var. Gitgide üretimi azalan Ahmet ise tescilli olmamasına rağmen bölgede lezzeti ile anılan bir çeşit.

2. Urfa-Gaziantep-Diyarbakır yöresinde yetişen ve bulgur yapımında kullanılan buğday çeşitleri: Durum cinsi buğdaylar arasında Ege-88, Aydın, Cosmodor, Durakik, Zenit, Svevo, Fırat gibi çeşitler bulunuyor. Ancak bu durum buğdaylarının yanı sıra özellikle güneydoğuda 'siyah bulgur' diye tabir edilen; Güneydoğu, Ortadoğu'da özellikle de Irak, İran, Ürdün gibi ülkelerde tüketilen bulgur yapımında kılçıksız ekmeklik sert buğdaya giren Bezostaya buğdayı kullanılıyor. Bunlara ilaveten bulgura elverişli olmasa da ekmeklik sert buğdaylardan Atay-85 ve Dağdaş-94 sayılabilir.

Ancak bulgurun kalitesi her zaman buğdayın tohumu ile ilgili değildir. Mesela on yıl gibi bir süre ile kullanılan tohum, deforme olduğundan iyi sonuç vermez. Uzun süre aynı

yere ekilen ve değiştirmeden kullanılan tohumun rengi döner. Renklerinin yanı sıra unlaştıklarından 'Dönmeliler' doğal olarak makbul tutulmaz. Bunlara yöresel olarak 'kösomor' veya halk arasında 'kör tane' deniyor. Bu özellik Ortadoğu şartnamelerinde 'kızıltane' olarak ve istenmeyen bir husus olarak geçiyor. Bulgurun içinde gördüğümüz kızılca renkli taneler böyle bozulmuş buğdayın iyisi arasına karışmışları oluyor. Tohumun hibrid veya orijinal olması deformasyonunu etkilemiyor. Ancak tohum başka toprağa ekilerek bu yozlaşma önlenebiliyor. Bunun dışında iklim koşulları da tanenin kalitesini etkiliyor. İklim iyi gitmediği takdirde camsı özelliğini yitirdiğinden, sonucu şansa bırakmak istemeyen çiftçi bugün geleneksel üreticinin favorisi ve çok kaliteli bir bulgurluk buğday olan, özellikle râkımı yüksek Kayseri ve Sivas bölgesinde yetiştirilen 'Zerun' buğdayını ekmekten, ne yazık ki tamamiyle vazgeçmiştir.

Lezzet

Ülkemizde Konya Karaman bölgesinde yetişen durum buğdaylarından yapılan bulgurlar, Urfa-Gaziantep-Diyarbakır yöresindeki durum buğdaylarından yapılan bulgurlara göre daha lezzetlidir. Bu sonuç Güneydoğu bölgesinin deneme üretimi yapılan Durakik, Zenit, Aydın, Cosmodor ve Ege-88 buğday çeşitleri için geçerlidir. Şimdilerde çok ekilen Rus kökenli Bezostaya kırmızı buğdayı ise ekmeklik olmakla birlikte camsı ve kaliteli olduğu için bulgurluk olarak Orta Anadolu'da çok ekilmektedir. Ancak durum buğdayı ile karıştırıldığından bu bulgur paçal bir üründür. Gaziantep'in daha yeşil ve sütlü iken koparılıp dumanlanarak kurutulan ünlü buğdayı 'firik' de bir durum buğday ürünüdür.

Bulgur.

Durum bizde irmik ve bulgur ile öne çıkarken başka ülkelerde çeşitli amaçlara yönelik olarak tercih edilen bir tür. Gittikçe ünlenen İtalyan makarnaları için İtalyanlar 1930-40'larda işe bu türü dölleyerek başlamışlar. Yine de bugün buğdayının önemli bir kısmını Kuzey Dakota ve Manitoba'dan alan İtalya'nın Lazio bölgesi, ülkenin en lezzetli durum buğdayı yetiştiren bölgesi olarak biliniyor. Ancak Suriye de İtalya'ya buğday ihraç eden ülkelerden biri. Fransa ve İspanya ile durum buğdayını tanıştıran ise İtalya'nın eski sahipleri olan Romalılar.

Türkiye İthal Ediyor

Türkiye'nin, özellikle de Erzurum, Haymana, Eskişehir ve Kayseri'nin yaylalarında yetişen durum buğdayı dünyadaki en lezzetli makarnalık durum buğdayı olarak kabul görülüyor. Durum buğdayının üretimini yapanlarla kullananlar farklı coğrafyalarda olduğu için uluslararası bir pazar oluşmuş. Kanada ve ABD ihracatını yapıyorlar. Cezayir ise sattıkları ülkeler arasında lider. Türkiye yetiştirici olmasına rağmen katma değeri yüksek olan durumu ithal ederek işleyip satıyor.

İspanyollar da eski bir durum buğdayı müdavimi. Pirinçten yaptıkları *paella*'ları için önceleri buğday kullanırlarmış. Araplarla birlikte pirinç de gelince bu yeni ürünü buğdaya yeğlemişler. Durumdan elde edilen, Kuzey Afrika ülkelerinin en önemli besin maddelerinden biri olan kuskus ise fetih ordularına katılan Berberiler ile İspanya'ya gelmiştir, deniyor. Berberiler özellikle Cezayir, Tunus ve Fas'a has ürün olarak bilinen kuskusun mucitleri olarak kabul ediliyorlar. Ancak bir diğer tez de kuskusun Anadolu'dan çıktığı yönünde. Anadolu halkının genelde bulgurdan yaptığı koskos'un, ırk olarak akraba olduğumuz iddia edilen Berberilerin irmikten yaptıkları kuskus ile teknik olarak pek bir farkı olmadığını, izleyenler kolayca tesbit edebilirler. Aradaki bağ henüz tam olarak kanıtlanmış değil ama, dünyada sadece iki bölgede yapılıyor olması –yapanlar arası coğrafi uzaklık da hesaba katıldığında– gerçekten merak uyandıran bir durum yaratıyor. Üstelik de durum'un yarattığı özel bir durum bu!

Tunus Kuskusu

Ülkesinin geleneksel yemeklerini öne çıkaran, onlardan esinlenerek yeni lezzetler üreten Tunuslu Şef Abdülrezak Haouri tarafından kendi evinde bir CIA (Culinary Institute of America) grubuna yapılan sunumdan tesbitler:

Kuskus ince veya iri irmikten yapılabilir. Ayaklı çukurca bir kaba dökülen irmiğin üzerine çok az su dökülür ve aynı yönde karıştırmaya başlanır. (Annesi saat yönüne de karıştırılır dermiş ama aksi yönde karıştıran anneannesinin kuskusu da çok leziz olduğundan Şef Haouri yönün lezzete etkisi olmadığını düşünüyor!) Kısa bir süre karıştırıldıktan sonra üzerine çok az zeytinyağı dökülür; zira zeytinyağı kuskusun birbirine yapışmasını önlüyor. Bu işlem ayrıca kuskusun kendini toplamasına da neden oluyor. Böylelikle kuskuslaşan irmik elekten geçiriliyor. Eleklerin telleri kuzu bağırsaklarından yapılıyor. İri taneli çıkanlara 'mhammas' deniliyor. Üçüncü ve en ince elekten geçirilen kuskustan ekmek bile yapılabiliyor; veya buharda hemen pişirildikten sonra saklanabiliyor. Tunus'da arpadan da kuskus yapılıyor ve bunun hemen pişirilmesi gerekiyor; ancak pişme süresi durum kuskusuna göre daha uzun. Şefin sırrı ise, kuskus yapmak için sakladığı irmiğin içinde güzel bir rayiha için tarçın ve karanfil bulundurmak.

Kimsenin aklına gelmez, ama bulgura makyaj yapılıyor. Cazibesini artırsın diye... Selofan paket içinde gözümüze hoş gelen o sapsarı bulgur, büyük olasılıkla, boyalı.

Boyalı Bulgur ve Bulgurun Üretim Aşamaları

Kimsenin aklına gelmez ama günümüzde cazibesini artırsın diye bulgura makyaj yapılıyor. Büyük bir olasılıkla selofan paketleri içinde gözümüze hoş gelen sapsarı bulgur taneleri, boyalı. Boyama işlemi kesin olmakla birlikte kök boya kullanıldığı için laboratuarlardaki testlerde boya tesbit edilemiyor veya bulguru ıslatıp bir beze sürttüğünüzde renk çıkmıyor. Bu nedenle bulgur seçerken renginin daha esmer olanına gitmekte yarar var. Bunlar boyalı olmadıkları gibi tümüyle soyulmayıp kepeklerinden ayrıştırılmadıklarından daha doğal ve besin değerleri de yüksek. Özellikle ABD gibi sağlıklı beslenme konusuna son zamanlarda ciddi şekilde eğilen ülkeler ithal ettikleri bulgurun böyle bir kalitede olmasına çok önem veriyorlar.

Bulgur eskiden evlerde yapılırdı, ancak bugün de üretim aşamaları değişmeden teknolojik olarak üretilebiliyor: Geleneksel üretim zinciri içinde seyreden teknolojik üretimi ise şöyle:

Teknolojik Üretim Basamakları:

1) Buğday alımı: İstenilen kriterlere uygun buğday alınır.
2) Kuru temizleme: Taş-toprak, ot tohumları, toz, kırık taneler vs. ayrılır.
3) Yaş temizleme: Toz-toprak, taş yüzeye yapışık ilaç kalıntıları vs. ayrılır.
4) Pişirme: Buğdayların pişirme ile yapısı değişir; jelatinize olarak sert camsı yapı kazanır. Enzimler inaktive olur.
5) Kurutma: Pişirme sonucu % 40-50 rutubete sahip buğdayın rutubeti düşürülür.
6) Kabuk soyma: Buğdayın kepek diye adlandırılan kabuğu ayrılır.
7) Kesme / kırma: Soyulmuş taneler kesilerek veya kırılarak inceltilir.
8) Sınıflandırma: İnceltilen taneler pilavlık ve köftelik diye sınıflandırılır.
9) Ambalajlama: Polipropilen çuvallar veya selofan paketler kullanılarak ambalajlanır.

Bulgur Seçiminde Gözetilmesi Gereken Hususlar

Bulgurun rengi açık sarıya doğru ilerledikçe bulgurun pilav verimi ve su alma kapasitesi düşer. Açık sarı renkli bulgurdan yapılacak bulgur pilavında pirinç pilavında kullanılan oranlarda su kullanılırken, esmer renkli bulgurlarda bir birim bulgura 2,5 ilâ 3 birim su kullanılması önerilir. Su kaldıran unun daha kaliteli olması gibi bulgurun da hemen pişeni değil, su kaldıranı daha kalitelidir.

Engin Akın
Pr; Tad Muhabbetleri
Yt: 03 Haziran 2002.

[1] 1 bushel 4/5 kiledir, yani yaklaşık 36 kilogram.

Duvar

Güvenlik duvarları, insanları belli bir çizgi veya sınırın öbür tarafına geçmekten alıkoymak, onların hareketini sınırlandırmak veya iki nüfusu birbirinden ayırmak (ya da ayrı tutmak) amacıyla inşa edilen bariyere verilen genel ad. Bu tür duvarlar taş, betonarme, demir-çelik ve dikenli telden yapılabildiği gibi, eklektik bir anlayışla, bunların hepsi birden kullanılarak da inşa edilebilir. Güvenlik ya da korunma duvarlarının en ünlü örneklerinden biri, kadim tarihte Çin İmparatorluğu'nu Moğolistan ve Mançurya'dan ayıran Çin Seddi, ikincisi ise daha yakın tarihte Soğuk Savaş'ın büyük bölümünde Batı Berlin'i Doğu Almanya'nın geri kalan kısmından ayırmaya yarayan Berlin Duvarı'dır.

Ekvator Çizgisinin Yarısından Daha Uzun

Duvar inşa etmek, içinde yaşadığımız dönemin en büyük modasıdır denebilir. Bu modanın ortaya çıkmasının başlıca sebepleri şunlardır: Nüfus artışları, iklim sorunları, gelir dağılımı adaletsizlikleri, yükselen şiddet ve terör korkusu ve –tarihte eşi görülmemiş ölçüde yükseldiği görülen– sivil protesto hareketleri karşısında duyulan kaygılar... Bütün bunlar, ama özellikle terör korkusu, 'güvenlik duvarı' kavramını 20. yüzyıl sonu ile 2l. yüzyıl başında dünya üzerinde müthiş yaygın hale getirmiştir. Asya, Afrika, Kuzey Amerika, Avrupa ve Avustralya'da güvenlik duvarları baş döndürücü bir hızla yükselmiş ve halen yükselmeye devam etmektedir. Halihazırda yapımı tamamlanmış, yapılmakta olan ve yapılması planlanan modern güvenlik duvarlarının sayısı 32'yi, bunların toplam uzunluğu ise, Türkiye'nin planladığı 473 km ve İran'ın inşasına başladığı 4 km duvarın da ilavesiyle, 22.390 kilometreyi bulmaktadır. Başka bir deyişle, dünyayı çevrelediği tasavvur edilen hayali ekvator çemberinin yarısından epey daha uzun bir çemberin fiziki olarak yerküre

"İsrail'in 'utanç duvarı', aynı zamanda bir etnik temizlik... Filistinlilere göre asıl amaç yaşamı dayanılmaz hale getirmek ve böylece bu toprakların sahiplerini buraları terketmeye zorlamak..."

topraklarını çepeçevre kuşatmakta olduğu gözlenmektedir.

Dünyanın En Büyük 'Duvar Resmi'

Bu fantastik yılanın parçalarını oluşturan mevcut güvenlik duvarları, günümüzden geriye doğru kronolojik olarak sıralanırsa, karşımıza çıkan büyük "duvar resmi" şöyledir:

Türk Duvarı: İnşa edileceği açıklanan en yeni duvar. Türkiye'nin Irak sınırında PKK militanlarının geçişlerini önlemek için 473 km uzunluğunda, 8 metre yüksekliğinde ve 2.5 m kalınlığında duvar örüleceği 2007 güzünde açıklandı.[1] Betonarme konstrüksiyon elektronik ve termal cihazlarla, uydu destekli gece görüş sistemleri, dijital kameralar ve hassas alarm sistemleriyle takviyeli. Duvar etrafında oluşturulacak tampon bölge, mayınlı bölge ve alarm sistemi ile tek merkezden ânında haber alınması öngörülmektedir. Kuzey Irak sınırı boyunca mayın döşenip termal kameralarla önlem alındıysa da, PKK'nın Türkiye'ye geçip saldırı düzenlemesine kesin çözüm bulunamadığı resmen belirtilmekte, bu yeni duvarla kesin çözüm bulunacağı ümit edilmektedir. Başlangıç ve bitiş tarihi: Belirsiz. Maliyet: Tahmini 2.3 milyar dolar. Tipi: Anti terör.

Sydney Duvarı: İnşası tamamlanan son duvar. 2007 güzünde APEC toplantısı öncesinde protestocuları uzakta tutmak için Avustralya'da inşa edildi. Uzunluk 5 km, yükseklik: 2.80 m. Beton ve çelik konstrüksiyon. Bush, ziyaret öncesinde, "şehre vermiş olabileceğimiz rahatsızlık için özür dileriz" dedi. Tipi: Anti terör.

Çin Duvarı: Çin, 2006'dan itibaren Kuzey Kore ile kendisini ayırmak için 1416 km uzunluğunda duvar inşasına başladı. İşlevi: K. Kore'den gelebilecek illegal göçmenlerin önüne Çin Seddi çekmek. Tipi: Anti göç.

Kazakistan/Özbekistan Duvarı: 2006 Ekim'inde inşaatına başlandı. 45 km uzunluğunda ve 2.5 m yüksekliğinde. Konstrüksiyon: Beton, dikenli tel ve ışıldaklar. Tipi: Anti uyuşturucu kaçakçılığı.

Via Anelli Duvarı: İtalya'nın Padua kentinin Via Anelli mahallesinde 6 blokta 1500 kişiyi kuşatıyor. 85 m uzunlukla muhtemelen dünyanın en kısa güvenlik duvarı. 2006'da 2 günde tamamlandı. Çelik konstrüksiyon. 1 kontrol kulesi var. İşlevi: Afrikalı sığınmacıları ve mahallede artan suç olaylarını kontrol altına almak. Tipi: İç bariyer.

Brunei/Limbang Duvarı: Zengin Brunei Sultanlığı, görece yoksul Malezya'nın Limbang mahallesinden göç almayı önlemek için 2005'te inşa etti. Uzunluğu: 20 km. Tipi: Anti göç

Şarm El Şeyh Duvarı: Mısır, en lüks turistik bölgesinde 2005 yazında Wahabi intihar bombacıları tarafından tarihinin en büyük terör saldırısına uğradıktan sonra bölgeyi 20 km uzunluğunda beton-çelik bir duvarla kuşatarak hem dış saldırılardan, hem de yakındaki Bedevi topluluğundan yalıttı. Tipi: Anti terör.

Bağdat Duvarı: İşgal altındaki Irak'ın başkentinde çoğunluğu Sünni Azamiye mahallesini kuşatmak üzere Amerikan kuvvetlerince 10 Nisan 2007'de inşasına başlandığı biliniyordu, ama 18 Nisan'da işgal kuvvetleri baş sözcüsü General Caldwell, "kapatılmış mahalleler yaratmayacağız; Bağdat'ı bölmek değil, aksine birleştirmek istiyoruz" diye bu çabayı reddetti. Ne var ki, aynı gün Çokuluslu Irak Gücü, bu duvarın mezhep çatışmalarını önlemek için "ana stratejinin temel taşı" olduğunu ilan etti. İşlevi; mahalle sakinleri ve işadamları için geçiş serbestisi yaratırken, ölüm mangalarını ve milisleri dışarıda tutmaktı. 22 Nisan'da Irak Başbakanı El Maliki, duvarın inşasını durdurma çağrısı yaptı. 23 Nisan'da 7 bin kişilik sivil bir grup 'Duvara hayır!' diyerek barışçı bir protesto gösterisi yaptı. Aynı gün Amerikan işgal ordusu duvarın yapımı kararını gözden geçireceklerini söyledi. Ama yine aynı gün daha sonra bir açıklama yapan Amerikan ve Irak ordu sözcüleri, geçici güvenlik duvarı yapmaktan vazgeçilmeyeceğini söylediler. General Atta, üstelik sadece Azamiye'de değil, gerekirse başka semt ve mahallelerde de duvar yapılacağını, ama duvar(lar)ın geçici olduğunu, güvenlik sağlanır sağlanmaz kaldırılacağını da sözlerine ekledi. Geçici Bağdat duvarı: Uzunluk: 5 km. Yükseklik: 3,6 m. Konstrüksiyon: Kum torbaları, hendekler, ustura dikenli teller, ve her biri 7 ton ağırlığında beton kalıplar. Tip: Anti terör.

Hindistan/Bangladeş Duvarı: Bangladeş, hemen hemen tamamen Hindistan'la çevrilmiş bir ülke. Yeni binyıl başından bu yana Hindistan, kendisini bu yoksul komşusundan tamamen yalıtmak üzere, sessiz sedasız, dünyanın en büyük güvenlik duvarını inşa ediyor. Bitirildiğinde yaklaşık 4 bin kilometreye ulaşacak olan bu 3 metre yükseklikteki duvar, yüzlerce ırmağın, binlerce kilometrekarelik orman ve tarım arazisinin ortasından geçecek. Sonuçta Bangladeş Hindistan'dan tümüyle soyutlanmış olacak. Belirtilen amaç: Teröristlerin sızmasını, silah ve uyuşturucu kaçakçılığını ve Bangladeş'ten Hindistan'a illegal göçmen geçişini önlemek. Konstrüksiyon: Beton, dikenli ve yer yer elektrikli tel. Projenin bitiş tarihi belirsiz. Tipi: Anti göç/anti terör.

İsrail/Batı Şeria Duvarı: İsrail, 2002'den başlayarak Filistin'in Batı Şeria topraklarında 703 kilometrelik yüksek bir duvar örmeye başladı. İsrail –ve başta ABD yönetimi olmak üzere onun uluslararası alandaki destekçileri– bu duvarın teröre karşı zorunlu ama geçici bir önlem olduğunu ileri sürüyor. İsrailli sivilleri Filistinli teröristlerden ve intihar bombacılarından koruyacak

'Gerilla' graffiti sanatçısı Banksy'nin İsrail/Batı Şeria Duvarı üzerindeki 9 çalışmasından biri.

bir 'çit'. Ancak, aralarında İsrailli hukuk otoritelerinin de bulunduğu karşıt görüşteki pek çok kurum ve insan, bu duvarın güvenlik bahanesiyle Filistin topraklarının ilhak, su ve diğer doğal kaynaklarının da gasp edilmesi için hem uluslararası hukuka, hem de ulusal hukuka aykırı, illegal bir girişim olduğunu belirtiyor. Güvenliğin elbette İsrail'in hakkı olduğu, ister duvar örebileceği, isterse ülkenin üstünü fanusla kapatabileceği, ancak bunu sınırın 'öte' yanında işgal altındaki Filistin topraklarında değil, sınırın 'bu' yanında kendi topraklarına koyması gerekirdi deniyor. (İsrail bu

Banksy'nin İsrail/Batı Şeria Duvarı üzerindeki bir başka çalışması.

duvara duvar da demiyor zaten, 'dikiş yeri' ya da 'teyel' terimlerini tercih ediyor.)

Dünyanın en önemli uluslararası hukuk otoritesi ve BM'nin başlıca yargı organı olan La Haye Uluslararası Adalet Divanı da Filistinlilerin itirazı üzerine verdiği Danışma Görüşü ile duvarın uluslararası hukuka aykırı olduğunu, derhal yıkılması ve zarar gören Filistinlilere tazminat verilmesi gerektiğini belirtti. İsrail ise Divan'ın yargı yetkisini tanımadığını, barinin siyasi bir konu olduğunu ve Divan'ın yargı yetkisine zaten girmediğini belirtti ve inşaata devam ediliyor. Teyel/çit/duvar bittiğinde uzunluğu 703 km olacak Yüksekliği: Yer yer 8 m. Konstrüksiyon: Beton kalıplar, araçlar için engeller, dikenli teller ve 43 'kapı' ile kontrol noktasından oluşacak 60 metrelik girilmez bölge. Tahmini bitiş tarihi: 2010. Tahmini maliyet: 2 milyar $. ABD Kredi Garantisi: 10 milyar $. Tipi: Anti terör.

Dikiş Tutmayan Bir Yara Mı?

İsrail'in 'teyel' ya da 'dikiş yeri' diye adlandırdığı Batı Şeria duvarının inşaatına başlandığında görünürdeki amaç, İsrail'i intihar eylemcilerinden ve benzeri başka saldırılardan korumaktı. Kâğıt üzerinde duvarın, 1949 Ürdün-İsrail ateşkesi ile belirlenen ve İsrail ile Filistinlilerin elindeki Batı Şeria toprakları arasındaki sınırı oluşturan Yeşil Hat boyunca ilerlemesi gerekiyordu. Ne var ki, duvarın yaklaşık yüzde 80'i, fiilen Filistin topraklarının içinde ilerliyor ve hatta bazı yerlerde 20 km kadar Filistin topraklarına girmiş durumda.

İşgal altındaki bölgelerdeki yaşam koşullarını belgeleyen, önde gelen İsrail insan hakları kuruluşu B'tselem'in Nisan 2006 raporuna göre, duvar Batı Şeria'nın etrafında dolaşarak toplam 703 km uzunluğunda olacak; yaklaşık 408 kilometresinin inşaatı bitmiş durumda. Yüzde 33'ü daha yapılacak. Duvar bundan birkaç yıl sonra bir gün tamamlandığında Batı Şeria'yı üç ana bölge ve sayısız küçük kuşatılmış getto halinde parçalamış olacak. Bu üç ana cep, güneydeki Beytüllahim/Hebron bölgesi ile kuzeydeki Cenin/Nablus ve Ramallah bölgelerinden oluşacak.

B'tselem aynı zamanda Batı Şeria'da yaşayan 500,000 Filistinlinin bu duvardan doğrudan etkileneceğini tahmin ediyor: Ya, duvarın tamamen çevirip kuşattığı alanların içinde yaşamak suretiyle; ya duvarın batısında kalan ve hukuken değilse de fiilen İsrail toprağı olan topraklarda yaşamak suretiyle; ya da Batı Kudüs'e geçmelerinin fiilen imkânsız olduğu Doğu Kudüs'te oturmak suretiyle bundan etkilenecekler.

Duvarın kuşattığı bölgede 10 gün gezip 2006 Ağustos'unda uzun bir röportaj yayımlayan uluslararası ödüllü Amerikalı gazeteci ve tecrübeli savaş muhabiri Chris Hedges, 'İsrail'in Utanç Duvarı' başlıklı bu yazısında şöyle diyor:

"Bu, aynı zamanda bir etnik temizlik. Sırpların Bosna'da yürüttüklerine şahit olduğum olay kadar şiddet yüklü olmasa da, onlarınki kadar etkin bir etnik temizlik. Binlerce Filistinli bir daha dönmemek üzere bu toprakları terk etti. Beytüllahim gibi şehirler giderek boşalıyor. Filistinlilere göre asıl amaç da bu zaten: Yaşamı dayanılmaz hale getirmek ve böylece bu toprakların sâhiplerini buraları terk etmeye zorlamak. Fakat bunlardan daha tehlikeli olarak, insanları toptan

tecrit etmenin sonuçları da tamamen görmezden geliniyor. Oysa, Batı Şeria da tıpkı Gazze gibi, korkunç bir öfke ile patlayacak.

Gazze'de muhabir olarak ilk çalışmaya başladığım 1988 yılında Hamas pek az takipçisi olan önemsiz bir gruptu. Şimdi ise İslamcı radikaller, direnişin öncüleri konumunda. Batı Şeria toprağına gömülen her beton kiriş, yeni katil çetelerini doğuracak. Bunu Gazze'de yaşadık. Burada da aynen böyle olacak. Bu duvar asla güvenliği sağlayamayacak; ama zaten amaç güvenlik değil ki. Bütün bu olup bitenin ardında çok daha sinsi bir amaç var.

Bu duvar güvenlik amacıyla yapılıyorsa, neden İsrail Batı Şeria'nın önemli bir kısmını gasp ediyor o zaman? Duvar neden Batı Şeria'nın içine geniş kavislerle dalıp, çok uzaklara savrulmuş Yahudi yerleşimlerini çekip İsrail'in içine alıyor? Neden binlerce hektarlık en verimli tarım arazisine ve Batı Şeria'nın yeraltı su rezervlerinin çoğuna İsrail tarafından el konuyor?

Duvar, Birleşmiş Milletler tarafından İsrail ile Batı Şeria arasındaki sınırı belirleyen eski 1967 hattı veya 1949 İsrail-Arap ateşkes hattı boyunca ilerlemiyor. Belirlenen güzergâhta Batı Şeria'nın en az yüzde 50'si duvarın diğer tarafında kalacak. Batı Şeria Filistinlilerinin kullandığı suyun yarısından fazlasını sağlayan batı tepelerindeki su rezervlerinin tamamı da buna dahil. Bu duvar, Batı Şeria ve Gazze'nin 1967'de işgal edilmesinden bu yana Filistinlilere vurulan en feci darbedir. Duvarın bizzat kendisi, bunun geçici bir önlem olduğu yolundaki herhangi bir iddiayı alaya alır nitelikte. İnşaatın kilometre başına maliyeti 620 bin dolar (1 mil başına 1 milyon dolar) tutarında. Tamamlandığında toplam maliyet 2 milyar doları aşacak. Duvar Batı Şeria'nın 365 kilometrelik kısmını katederek onu İsrail'den ayırıyor, ama Filistin topraklarını içine katmak amacıyla dolambaçlı bir güzergâhta ilerlediği için, buradaki uzunluğu yaklaşık 655 km olacak. İkinci bir duvar da Batı Şeria'nın Ürdün nehri tarafında inşa edilmekte. Duvarın geçeceği yerleri görmek için haritaya bakmak, esas noktayı gözden kaçırmamıza sebep olacaktır. Haritada görünmeyen o esas nokta da şu: Duvar, İsrail'in Filistin topraklarından çaldığı her bir arsa ve emlaki birbirine bağlamakta. Ve, sonunda tüm parçalar yerine oturduğunda, hiç şüphe yok ki İsrail bu kuşatılmış sefalet, yoksulluk ve umutsuzluk havuzcuklarını bütün dünyaya Filistin Devleti olarak ilan edecektir."[2]

Meksikalı bir aile duvarın ucundan dolanarak sınırın ABD tarafında plaj keyfi yapıyor.

ABD/Meksika Duvarı: Bu duvar aslında ABD'nin illegal göçü önlemek için öngördüğü 3 ayrı operasyonun parçası olan birçok duvardan oluşuyor: Kaliforniya'da 'Bekçi', Teksas'ta 'Hattan Ayrılma', Arizona'da da 'Korun' operasyonları. Amaç, Meksika'dan ABD'ye akan göçmenleri sınırı daha zor arazilerden geçmeye, dolayısıyla, bezdirip göçten vazgeçmeye sevk etmek. Bazı uzmanlarsa, bunun bir halkla ilişkiler hilesi olduğunu, bir yandan vatandaşta sınırın güvenli olduğu izlenimini yaratırken, öte yandan da ekonominin ucuz işgücü akımından yararlanmasını sürekli kılma amacını güttüğünü belirtiyorlar.

Planlanma ve inşaat aşamasında bulunan ve ilk aşamada 130 kilometresi tamamlanan yapının tamamlanması gerçekleşirse, dünyanın en uzun güvenlik duvarı olması bekleniyor. Duvar şehirler, çöller, ormanlar da dahil olmak üzere her türlü araziden geçecek. 2003-2004 arasında altı ay içinde sınırı illegal geçen 660 bin kişinin gözaltına alındığı, aynı sürede 43 ilâ 61 kişinin çöllerde telef olduğu tahmin ediliyor.

Önerilen duvar güzergâhı üç Amerikan Yerli Kabilesinin topraklarını bölüp geçiyor, Teksas Üniversitesi kampüslerinden birini ikiye bölüyor, Meksika hükümetinin iddiasına göre de çevreye büyük zarar verip, yaban hayatı yer yer ortadan kaldırıyor. Uzunluk: Bittiğinde 3360 km. Konstrüksiyon: Demir-çelik, tel, cam, beton. Tipi: Anti göç.

Diğer Duvarlar: Pakistan/Afganistan arasına 2400 km uzunluğunda anti terör duvarı, Rusya/Çeçenistan arasına 700 km uzunluğunda anti terör ve tartışmalı sınır tipi duvar, Malezya/Tayland sınırında 650 kilometrelik anti terör tipi duvar inşası planlanırken, İran/Pakistan sınırına 700 kilometrelik anti uyuşturucu kaçakçılığı duvarı, Birleşik Arap Emirlikleri/Umman Sultanlığı arasında 410 kilometrelik anti göç duvarı inşa ediliyor. Bunlara biraz daha yakın geçmişte inşa edilen Türkmen/Özbekistan anti göç duvarını (1700 km), Hindistan/Keşmir anti terör duvarını (550 km), Botswana/Zimbabwe anti göç duvarını (500 km), İspanya'nın Melilla ve Ceuta gümrük bölgelerinin etrafını çevreleyen anti göç duvarlarını (11 ve 8 km) ekleyebiliriz. Tabii, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yılların tarihi duvarları da unutulmamalı: Berlin, Kore, Çin/Hong Kong, Belfast, Kıbrıs, Kruger, Batı Sahra, Kuveyt/Irak...

Gezegenin bir büyük koğuşa çevrildiği, yalnız insanların değil, hatta iklim değişikliğine göre göç etmek isteyen binbir tür hayvanın ve bitkinin de hareket serbestisini büyük ölçüde sınırlayan bu bariyerlerin, güvenliği ne ölçüde sağladığı tartışması bir yana, tüm canlılar âlemini fiilen kalın duvarlar arasına sonsuza kadar hapsetmekte olduğu söylenebilir.

Der; Adem Örmar. Zeynep Damar.

Kaynaklar:
www.wikipedia.org

www.bbcworld.com

[1] Yeni Asır Online, 27 Eylül 2007. www.yeniasir.com.tr

[2] Chris Hedges; "Israel's Wall of Shame" Truthdig, 1 Ağustos 2006. Çev: Neşet Kutluğ ve Açık Radyo ekibi. www.truthdig.com

Gezegenin dev bir koğuşa çevrildiği, sadece insanların değil, binbir tür hayvanın ve bitkinin de hareketini sınırlayan bariyerler tüm canlılar âlemini sonsuza kadar hapsetmekte olabilir...

Berlin Duvarı'nın bir özgürlük anıtı olarak bırakılan 1.3 kilometrelik kısmı üzerindeki graffitiler, *16 Ekim 2006.*

Dünya Bilya Futbolu

"Yahu, çocukça bir oyun işte," dedi Oğuz. "Bir zamanlar iyi vakit geçirirdim bunlarla... Sonra, büyüyünce, bıraktım... Peki peki kızma, anlatacağım. Gülme ama! Gülmeyeceksin, söz mü? Peki... Bak şimdi, ben yıllar önce bu 'bilya maçı'nı icad ettim. On yaşındayken filan... Yani belki başkaları da aynı oyunu bulmuşlardır ama ben kimseden görmedim, anlatabiliyor muyum? Hiçbir zaman öbür çocukların oynadığı oyunları oynamadım ben. Hani kaptan, kafa-karış, mors filan vardır, sen bilmezsin. Ben bilyalara futbol maçı yaptırmaya başladım. Bayağı futbol. Şöyle: Onbirerden iki takım yapıyorsun. İkisini de kendin oynatıyorsun. Zevki burda zaten. Gerçek futbol kurallarına göre oynanıyor oyun. Ofsayt mofsayt hepsi geçerli yani; Şu halı var ya, o saha oluyor. Bak, ta o zamandan kalma. Renginin yeşil olması da benim şansım işte. Yoksa, meselâ kırmızı bir sahada maç yapıldığını düşünebiliyor musun? Epey zevksiz olurdu herhalde. Neyse. Halıya bir iğneyle incecik çiziyorsun sahanın çizgilerini. Bak, yıllar sonra hâlâ izleri duruyor üzerinde, kaybolmamış... Satranç kalelerini de futbol kalesi yapıyorsun. Çünkü bunlar masif biliyor musun: Ağır ve sağlam. Top vurunca devrilmemeli. Direkten dönmeli top. Yoksa tatsız olur, anladın mı? Gerçek dışı olur. Tabii, üst direğin yok bu durumda. Sahici kaleden biraz farklı, ama olur o kadar. Neyse işte, kaleleri koyup oyuncuları diziyorsun istediğin sisteme göre. Ben genellikle WM dizilişiyle başlatırdım takımlarımı. Biraz eski bir sistemdir, ama bilya maçında çok etkilidir. Bak, şu küçük beyazlar var ya, onlar toptur. Görüyor musun nasıl çentik çentik olmuş üstleri? Çok darbe yemekten. Bir takımın topa üç kere vurma hakkı vardır: İster şut çekersin, ister paslaşırsın, orası sana kalmış. Üç vuruşun sonunda hak öbür takıma geçer. Yalnız, arada vuramazsan, ıskalarsan filan, gene öbür takıma geçer. Taç, aut, korner filan sahici futboldaki gibidir: Tek vuruş olarak yapılır. Böyle oynarsın işte... Şunlar kalecidir. Onlar her zaman öteki oyunculardan daha büyüktür. Kaleci onsekiz çizgisini aşarsa, serbest vuruş olur. Bir oyuncu top yerine karşı taraf oyuncusuna vurursa, faul yapmış olur: Gene serbest vuruş. Ha, önemli bir kural daha var, söylemeyi unuttum: Oyun böyle faul gibi durumlarda kesildiğinde, her iki takımın oyuncularını da istediğin gibi yeniden dizebilirsin. Defans oyuncularıyla baraj kurarsın meselâ. Baraj mesafesi, benim elimle bir karıştır. Forlar, yani hücumcular ayrıdır. Oyuncuların hepsinin ayrı görevi vardır. Şimdi inanmayacaksın tabii, ama hepsinin ayrı adları da vardır; kişilikleri ve oyun stilleri de değişiktir. Gülme. Oyuncuların adları gerçek hayattakine uygundur. Bu işlere çok meraklı bir arkadaşımla günlerce oturup onun defterlerinden derlemiştik. Çılgının biriydi bu herif: Böyle koca koca kareli defterleri vardı. Bu defterlere dünyadaki bütün spor olaylarını kaydederdi. Bütün milli takım oyuncularının adları, bütün atletlerin dereceleri yazılıydı. Etierveras-singham diye Seylanlı bir yüksek atlayıcının derecesi bile yazılıydı adamda, hiç unutmuyorum... Neyse, bak şimdi, bu torbanın içinde on tane takım olması lâzım. Halıya dökelim de gör. Dünyanın belli başlı milli takımlarıydı bunlar. Onbirerden yüzon oyuncu eder. Yedekler de var tabii; onlarla birlikte yüzotuz. Ve ben, ayıptır söylemesi, bunların hepsini tek tek tanırdım. Hoş, hâlâ da çoğunu hatırlıyorum ya neyse. İstersen sor. Bak meselâ, şu beyaz üstüne incecik yeşil çizgileri olan, Grosicz'tir: Macar milli takımı kaptanı ve kalecisi. Çok ünlüdür. Macarları 3-1 yendiğimiz maçta bize karşı oynamadı. Sakattı. 'Cacık' derdik biz ona, arkadaşımla. Şöyle bakınca cacığa benzemiyor mu biraz? Bakma, korkunç iyi bir kalecidir. Dünya karması yaptığımda kaleyi her zaman o korur. Korurdu yani. O zamanlar, yılda iki üç kez Dünya Kupası düzenlerdim. Aylarca

sürerdi turnuva. Maçların hepsini kendim oynatırdım tabii. Başka arkadaşlarla oynamazdım. Bu adları birlikte bulduğumuz arkadaşla bile. Müthiş ustayımdır çünkü: Topa açı vermede üstüme yoktur. Bilya maçında da en önemli meseleler-den biridir bu açı işi. Bu kadar usta olunca, başkalarıyla zevki çıkmıyor. Bir iki kez denedik. Hangi takımı ben oynattımsa o ötekileri hezimete uğratıyordu. 11-0, 14-1 gibi garip skorlar çıkıyordu ortaya. Sahici dünyadaki gibi olmuyordu. Ben de bu uygulamadan hemen vazgeçtim tabii, kendi kupalarımı kendim yürüttüm. Bir de defterim vardı... buralarda bir yerde olacak, bulursam gösteririm sonra, İşte bütün sonuçlar, golleri atanlar, gollerin atıldığı dakikalar, gol kralları, yıldız kralları filan... hepsi o deftere kaydedilirdi. Bak, şu kırmızı-beyaz alacalı, Kopa'dır: Fransız'ların büyük yıldızı. Benim yaptığım son Dünya Kupası'nın gol kralıydı. İlerlemiş yaşına rağmen çok iyi oyuncuydu. Golü 'koklardı' adeta. Bak, bu da Metin. Metin Oktay. Dünya çapında bir oyuncudur. Hatta dünyanın en iyi santrforudur bence. Yani gerçek hayatta. Ben de bu bilyayı uzun aramalardan sonra özel olarak seçtim zaten. Ama, işte burada bir trajedi yatıyor: Onu gerçek maçlarda hiç oynatamazdım ne yazık ki. Objektif olamayacağımdan korktuğum için, Türk Milli Takımı'nı dünya kupalarına sokmazdım. O zaman Metin de oynayamazdı tabii. Onu yalnız özel maçlarda oynatırdım, bir de dünya karmasında. O maçlarda da harikalar yaratırdı. Milliyetini değiştirip bir başka milli takımda da oynatamazdım ya adamı... Gül bakalım sen."

Nevra, güldüğünü belli etmemek için elini ağzına sımsıkı kapatmıştı, ama omuzlarının sessiz kahkahalarla titremesini engelleyemiyordu. Oğuz da gülüyordu tabii. Biraz bekledi, sonra yine gülerek devam etti: "Bu arada seyirciyi de unutmamalıyız. Bilya maçlarını çok sayıda seyirci izler. Daha doğrusu, seyirci sayısı o gün oynanan maçın önemine göre değişir. Bu nasıl belirlenir, biliyor musun? Şöyle: Şu yaslandığın divanla koltuklar, tribündür. Sahayı çepeçevre saracak biçimde çekersin tabii bunları maçtan önce. Sonra, şu karton kutuyu alırsın. İçine bakmadan avucunu daldırırsın, bir avuç taş çıkarırsın. Önemli bir maçsa, bir avuç daha çıkarırsın. Bunları güzelce yerleştirirsin tribünlere. Sonra da sayarsın. Her piyon, bin kişiyi temsil eder. Daha büyük taşlar, yani atlar, filler filan da beşer bin kişiyi temsil ederler. Sembolik bir yöntem kullanıyorsun yani burada. Sonra da oturur, her maçın seyirci sayısını bir güzel kaydedersin deftere. Son İspanya-Brezilya finalim tam yetmişaltı bin seyirci önünde oynanmıştı. Yani, bütün kutu kullanıldı... Seyirciler, oyuncular gibi değil tabii, onları tek tek tanımam. Seyirci anonim bir kitledir, tanınmaz. Tezahürat yapar sadece. Evet, maçı oynatırken bir yandan da anlatıyorsun elbette. Aynen radyodan anlatıldığı gibi. Anlatmazsan hiç zevki olmaz ki... Bütün oyuncuları bildiğin için gayet canlı bir anlatım sağlarsın. Tehlikeli pozisyonlarda, kaçan fırsatlarda, gollerde filan avaz avaz bağırdığın olur. Bir heyecan kasırgası halinde geçen maçların sonunda ses kısılması, oldukça sık raslanan bir olaydır... Maçı anlatırken, arkadan korkunç bir tezahürat yükselir. Böyle:"

Oğuz, ağzını kalın bir boru gibi yaptı. Bir cama hohlar gibi, tribünlerden yükselen muazzam uğultuyu taklit etti. Sonra da sustu artık. Kulakları kendi sesiyle doluydu.

Nevra, iki küçük yumruğuyla gözlerinin yaşını sildi. "Off," dedi. "Âlemsin. Senin gibisini hiç görmemiştim." Uzanıp Oğuz'un paketinden bir sigara aldı: "Şu bileğim geçsin, seninle mutlaka bir 'bilya maçı' yapalım, olur mu?"

"Olmaz," dedi Oğuz, onun sigarasını yakarken. "Futbolu bıraktım, jübilemi yaptım, spor malzemesi satan bir dükkân açtım. Her gün oradayım. Gelirsen, eski büyük maçlardan konuşuruz."
Sonra, kızın gülmesine aldırmadan, olanca ciddiyetiyle bilyalarını topladı, torbayı kaldırıp kalktı. Yine kendisinin farkındaydı. (...)[1] **(Bkz; Dünya Düğme Futbolu, Bilye, Metin Oktay)**

Ömer Madra

[1] Ömer Madra'nın, artık piyasada mevcudu kalmamış olan *Romanımla Sana Bir Ses...* adlı romanından alınmıştır. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991, s. 28-31)

Evet, maçı oynatırken bir yandan da anlatıyorsun elbette. Aynen radyodan anlatıldığı gibi. Anlatmazsan hiç zevki olmaz ki...

Dünya Düğme Futbolu

Orhan Pamuk, *İstanbul: Hatıralar ve Şehir* [1] adlı kitabında, çocukluk anıları arasında ağabeyi ile yaptığı bilye ya da düğme maçlarından konu açıyor ve parmak hünerine bağlı bu oyunun, kendilerine büyük zevk verdiğini yazıyordu. İlginç olan şuydu: Bilyelerin ya da düğmelerin her biri, zamanın ünlü futbolcularının adını almıştı ve iki kardeş, futbolcu olarak hayal ettikleri bu nesneleri maç sırasında birbirlerinden rahatça ayırabiliyordu: "onları, tekir kedileri sevgiyle birbirinden ayıranlar gibi, bir bakışta tanırdık."

Alex Bellos, Rio de Janerio'da yaşayan bir gazeteci. The Guardian ve Observer gazetelerinin Brezilya temsilciliğini yapıyor. 2002 yılında yayınladığı ilk kitap bir futbol kitabıydı ve Brezilya halkının yaşamını bu oyunla nasıl özdeşleştirdiğini çarpıcı öykülerle ortaya koyuyordu. Bellos, kitabında şu cümlelere yer veriyor:

"Mahalle aralarında çocuklar ceketlerinden koparttıkları kalın düğmelerin kenarlarını bastırıp zıplatarak futbola benzer bir oyun oynamaya başladıklarında 'sert Britanya sporu' kundak bezinden neredeyse yeni çıkmıştı. Brezilyalı çocuklar düzgün bir masa üstü bulup on birer düğmeden oluşan takımlar kuruyorlar ve düğmelerle vurdukları minicik bir topu, minyatür kaleye sokmaya çalışıyorlardı. Sonuçta düğme futbolu bu güne kadar geldi." [2]

"Dünyanın hemen her yerinde, tavla pullarına, bozuk paraların üzerlerine vs. hayli düzgün yapıştırılmış numaralar (takvim yapraklarındaki rakamlar da bu iş için uygundur), zamanın futbolcularını temsil eder ve dikkatle düzenlenmiş bir fikstüre göre, hemen her gün turnuva maçları yapılır. Her çocuğun kendi oluşturduğu bir takımı vardır ve bu takımın oyuncuları ancak uzun süreli pazarlıklar sonucunda değiştirilebilir. Ciddi transfer pazarlıkları söz konusudur. Bu oyun çocukların uzun zamanlarını aldığından, aileler, sınavlarda alınan kırık notların sorumluluğunu bu oyuna yüklemeyi bir alışkanlık haline getirmiştir. Bu yüzden çocuklar, giderek büyük baskı altına girer; maçlar ise kaçamak zamanlarda ve büyük gizlilik içinde sürdürülür. Tam bir 'futbol yasağı' ortamında, bu oyuna ihtirasla sarılan idealistler gibidir çocuklar.

Masa Futbolu Konfederasyonu

Bellos, kitabında şöyle anlatıyor: "Bahia, Rio ve Sao Paulo eyaletlerinde oynanan düğme futbolunun başlıca üç versiyonu vardı. Bahia'daki kurallar topa benzeyen küçük plastik disklerle oynamayı ve her seferinde bir vuruş yapmayı gerektirirken; Rio'da keçeden bir top kullanılıp her seferinde üç vuruş yapılıyordu; Sao Paulo'da ise daha küçük bir masa, keçeden yapılmış bir top ve on iki vuruş öngörülüyordu. (...) Karşılıklı çekişmeler ve atışmalarla geçen onlarca yılın ardından 1980'lerin ortasında üç taraf arasında bir uzlaşmaya varıldı. Her grubun üyelerinden oluşan bir heyet, hükümet nezdinde kendi sporlarının tanınması amacıyla lobi faaliyetleri yürütmek için Brasilia'ya gitti. 29 Eylül 1988'de Ulusal Spor Konseyi, 'masa futbolu'nun (uygulayıcılarının sayısının çokluğunu ve şimdiden ulusal şampiyonaların yapıldığını dikkate alarak) fiilen bir spor olduğunu belirten bir karar yayınladı. (...) Daha sonra, başkanları bu üç grup arasında değişecek biçimde bir ulusal 'Masa Futbolu' Konfederasyonu bile kuruldu."

Bellos, Brezilya'daki düğme futbolunu (ya da Bellos'un deyişi ile 'masa futbolu'nu) sayfalar boyu anlatırken, sözü edilen oyunun büyük ölçüde hayal gücüne bağlı olarak geliştiğini ve bu hayal gücünün ne kadar şaşırtıcı boyutlara vardığını açıkça vurguluyor. Fakat asıl şaşırtıcı olan, düğme futbolunun binlerce kilometre mesafede ve uzun zaman aralıklarıyla, birbirlerinden habersiz kişiler tarafından, yeniden ve yeniden keşfedilmesi ve oynanmasıdır.

Asıl şaşırtıcı olan, düğme futbolunun binlerce kilometre mesafede, uzun zaman aralıklarıyla, birbirinden habersiz kişiler tarafından yeniden yeniden keşfedilmesi ve oynanmasıdır.

Futbolun yalnızca kulüplerden, taraftar gruplarından, futbolculardan, hakemlerden ibaret olmadığının kanıtıdır bu anlatılanlar.

Emre Zeytinoğlu

[1] Orhan Pamuk; *İstanbul: Hatıralar ve Şehir.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

[2] Alex Bellos; *Futebol: Brezilya Tarzı Yaşam.* Çev. Çiğdem Özüer. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2003.

Dünya Sosyal Forumu

Toplumsal hareketlerin, yeni binyılla beraber insanlık tarihine hediye ettiği, gezegenin 'gelmiş geçmiş' en kapsamlı, en katılımcı, en 'kakofonik' vicdan ve inayet buluşması. Doğum Tarihi: 25-30 Ocak 2001, Doğum Yeri: Porto Alegre, Brezilya. Siyasi partiler, hükümet ve ulusötesi şirket temsilcileri, silahlı örgütler dışında, ilkelerini benimsemiş ve üzerinde yaşadığı gezegenden başka bir ikametgâha ihtiyacı olmayan her insanın ve örgütün katılabileceği, dünyanın meselesinin konuşulduğu, mücadele deneyimlerinin paylaşıldığı, kampanya kararlarının alındığı ve bölgesel-kıtasal-küresel ağlara sebebiyet vermiş bir beynelmilel etkinlik. Daha sonra üç kere daha Porto Alegre'de, Mumbai'de (Bombay), Caracas - Bamako - Karaçi'de ve son olarak da Nairobi'de yapıldı. 2007'den sonra iki yılda bir yapılması kararlaştırıldı.

Porto Alegre, *2005.*

Mumbai, *2004.*

Caracas, *2006.*

Dünyanın meselesinin konuşulduğu DSF'de gezegenin başına musallat olmuş her melanet tartışılıyor

Nasıl Doğdu?
1998 yılında sessiz sedasız yürürlüğe sokulmak istenen MAI'nin *(Multilateral Investment Agreement* - Çoktaraflı Yatırım Antlaşması) dünyada yarattığı beklenmedik tartışma ortamında filizlenmiş bir hareketin projelendirdiği, kısa zamanda da 156 ülkede nefesini hissettirmiş bu hareketin doğuşu, bu büyük muhalefet şenliğinin fikir babalarından Francisco Whitaker tarafından şöyle özetleniyor:

"Birkaç Brezilyalı olarak bütün dünyada hüküm sürecek bir düşünce okulunun inşası için toplumsal muhalefet sahnesinin yaratılmasının mümkün olduğuna ve bunun için dünya muhalefet güçleriyle irtibata geçilmesi gerektiğine karar vermiştik. Yaptığımız bir toplantıda Oded Graje, 'bunun için en iyi yolun uluslararası, kapsamlı bir buluşma organize etmek olduğunu' söylemişti."

Daha sonra oluşturulan komitenin temsilcileri, Fransa'ya giderek ATTAC'tan[1] Bernard Cassen'e fikirlerini açtılar. Cassen onları şevkle destekleyip, buluşmanın gerçekleşeceği yer olarak özellikle Güney yarımküreden bir ülkenin seçilmesini istedi ve alternatif toplumsal projeye sunduğu somut katkı vesilesiyle Porto Alegre şehrini önerdi. Bunun üzerine forumun istikameti bu kente yönelirken, buluşma tarihi de neoliberallerin 'kış balosu'na, yani Dünya Ekonomik Forumu'nun 'başkenti' Davos'a denk gelecek şekilde ayarlandı. İlk kez gerçekleşecek olan Dünya Sosyal Forumu'nun sırtlayan sekiz örgüt vardı: ABONG, ATTAC, CBJP, CIVES, CUT, IBASE, MST ve Social Network for Justice and Human Rights (Adalet ve İnsan Hakları için Sosyal Ağ). Nihayet, dünyanın birçok bölgesinden toplumsal hareketler ve sivil toplum örgütü aktivistleri, 2001 yılının Ocak ayında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde bir araya gelip, birinci Dünya Sosyal Forumu'nu (DSF) gerçekleştirdiler.

Yapısı ve İşleyişi
Dünya Sosyal Forumu'nun ondört maddelik temel ilkeleri, 9 Nisan 2001'de DSF organizasyon komitesinde yer alan örgütler tarafından Brezilya'nın Sao Paulo kentinde onaylandı ve kabul edildi. 10 Haziran 2001'de de DSF Uluslararası Konseyi tarafından bazı değişikliklerle onaylandı.

Bu ilkelerin ilk maddesi, foruma şekil vermiş hareketlerin kendilerini tanımlamaları açısından önemliydi.

Madde 1: DSF, neoliberalizme, dünyaya sermaye tarafından hükmedilmesine, emperyalizmin her çeşidine karşı olan ve hem insanlararası, hem insanlar ile yerküre arasında yapıcı ilişkilerin olduğu küresel bir toplum inşa etmeyi amaçlayan grupların ve sivil toplum hareketlerinin; eleştirel düşünce, demokratik fikir tartışması, öneriler oluşturulması, serbest deneyim alışverişi ve ortak etkili faaliyetler kurgulanması amacıyla bağlantılar kurulması için açık bir buluşma yeridir.

Sekizinci madde, kendinden önceki oluşumlardan ayrıldığı temel noktaları ortaya koyuyordu:

Madde 8: Dünya Sosyal Forumu, çoğulculuk ve çeşitliliğe önem veren, devletçilik, merkeziyetçilik, ve particilikten uzak bir ortamdır; başka bir dünya inşa etmek amacıyla, yerel ve küresel düzeyde somut eylemlilikler içinde bulunan örgütlerin ve hareketlerin merkeziyetçi olmayan bir biçimde birbiriyle ilişkiye geçmesini sağlar.

Onüçüncü madde ise metodolojisini, anatomisini ve kendi 'aurası' ile kurduğu ilişkiyi tanımlıyordu:

Madde 13: Bir karşılıklı ilişki kurma ortamı olarak DSF, dünyanın geçirmekte olduğu insanlık dışı sürece ve devlet şiddetine karşı, şiddet içermeyen toplumsal direnişi artırma kapasitesi olan örgütler ve hareketler arasında yeni ulusal ve uluslararası bağlar kurmayı ve böylece bu örgütler ve hareketler tarafından gerçekleştirilen insanca çabalara destek vermeyi amaçlıyor.

Dünya Sosyal Forumu'nun Mumbai seansının ardından kurulan Hindistan Organizasyon Komitesi de *(Indian Organization Committee, IOC)* sonradan Dünya Sosyal Forumu Sekretaryasına dahil edildi. Bununla birlikte, sürece ve yapıya dair genel politik meseleler, DSF'nin geleceği ve yıllık etkinliklerin metodolojisi gibi konular şu anda 129 üyesi bulunan Uluslararası Konsey tarafından tartışılıyor ve takip ediliyor.

Etkinlikleri
DSF her yıl politik ve yapısal koşulların sağlanmasına bağlı olarak Brezilya'da veya diğer ülkelerde, Dünya Ekonomik Forumu (Davos Forumu) ile aynı tarihlere tekabül eden büyük bir dünya buluşması organize ediyor. Bölgesel ve Tematik Forumların kendi bölgelerinde tartışmaları takip etmelerini ve/ya Uluslararası Konseyin önceliklerini de göz önünde bulundurarak belli konuları tartışmalarını destekliyor. Forumun yapısını belirleyen beş tematik başlık şunlardır:

- Sürdürülebilir, demokratik kalkınma
- İlkeler, değerler, insan hakları, çeşitlilik *(diversity)* ve eşitlik
- Medya, kültür ve karşı-hegemonya
- Politik iktidar (güç), sivil toplum ve demokrasi
- Demokratik dünya düzeni, militarizme karşı mücadele ve barışı teşvik etmek

Nairobi, *2007.*

DSF'nin metodolojisi bu başlıklar altında, organizasyon komitesi ve ev sahibi komite tarafından, toplumsal hareketleri ve bireylerin talepleri ile organize edilen konferans, panel ve tartışma, tanıklık, seminer, atölye, diyalog ve yuvarlak masa tartışmaları ve bölgesel, tematik yerel sosyal forum tartışmaları için belirlenmiş hükümlerden oluşuyor. Ayrıca DSF'ye paralel olarak, forumdan birkaç gün önce Dünya Parlamenterler Forumu, Dünya Yerel Yönetimler Forumu ve Dünya Eğitim Forumu düzenleniyor.

Her yıl Dünya Sosyal Forumu'nun gerçekleşmesine kadar geçen süreç içinde ulusal, bölgesel ve kıtasal forumlar da düzenleniyor. Tüm bu alt forumlar DSF ile –gönül ve niyet bağı dışında– formel, bürokratik ve hiyerarşik bir bağa sahip değiller. Her ülke, bölge ve kıtanın toplumsal hareketleri de kendi forum yapılarına karar verme hakkına sahip.

Dünya Sosyal Forumu, 2007 yılına kadar yılda bir kere düzenlenmekteydi. Ancak 2007'den itibaren iki yıllık bir formata geçilmesi kararı alındı. Forum 2006 yılında istisnai olarak Venezuela'nın Caracas, Mali'nin Bamako ve Pakistan'ın Karaçi kentlerinde yakın zamanlı ve çokmerkezli olarak gerçekleştirildi.

2001 - 2007 Yılları Arasında Dünya Sosyal Forumlarına Katılan İnsan Sayısı

2001	Porto Alegre - Brezilya	20.000
2002	Porto Alegre - Brezilya	50.000
2003	Porto Alegre - Brezilya	100.000
2004	Mumbai - Hindistan	115.000
2005	Porto Alegre - Brezilya	155.000
2006	Caracas - Bamako - Karaçi	110.000 (80.000'i Caracas)
2007	Kenya - Nairobi	80-90 bin

Konular ve Konuklar
Dünyanın meselesinin tartışıldığı DSF'de, ne başlık kısıtlaması ne de temsiliyet ihlali sözkonusu. Gezegenin başına musallat olmuş her türlü melanet 'Başka türlü bir dünya mümkün' mottosu altında tartışılıyor, paylaşılıyor, alternatifler oluşturuluyor, eylem planları belirleniyor, yaratıcılık tetikleniyor ve direniş imkânları zenginleştiriliyor. Binlerce atölye çalışmasında tartışılan, onlarca panelde dinlenen, yüzlerce yuvarlak masa toplantısı ve seminerde ele alınan konular ve konuların muhataplarından bazıları şöyle: Eğitim, sağlık, temiz ve ulaşılabilir su kaynakları, yoksulluk ve açlıkla mücadele, istihdam hakkı, barış, sömürü, yardım *(Aid)*, bireysel ve organize silahlanma, nükleer silahlanma, kara mayınları, biyolojik ve kimyasal silahlar, soykırım, zorunlu göç ve yerinden etmeler, mülteciler/sığınmacılar, konut ve yaşanılabilir çevre hakkı, insan hakları, kadın hakları, çocuk hakları, çocuk işçilik, hayvan hakları, borçlar, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), MAI, IMF-Dünya Bankası, G7/8, Ulusaşırı Şirketler (TRC), yapısal düzenleme *(adjustment)* programları, ticaret, ahlaki ticaret *(fair trade)*, işlenebilir toprak hakkı, tarım, köylülük, nüfus, kalkınma, tüketim kültürü, etik tüketim, genetik mühendisliği, bioçeşitlilik, genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO), teknoloji, küresel iklim değişimi, AIDS, enerji, nükleer enerji, alternatif enerji, medya ve demokrasi, serbest iletişim-yazılım, serbest dolaşım, copyleft, cinsiyet *(gender)*, eşcinsellik, turizm, ırkçılık - yabancı düşmanlığı ve toleranssızlık vb...

Forumun Yüzleri
Foruma katılan binlerce örgütün –ki Porto Alegre seansında rakam 6 binlere yaklaşıyordu– yanında, bu devasa etkinliğe kayıtsız kalmayan, seslerini forumlara katan entelektüelleri, bilim insanlarını, sanatçıları, siyasetçi, yazar ve aydınları da unutmamak gerekir: Noam Chomsky, Eduardo Galeano, Naomi Klein, Ignacio Ramonet, Bernard Cassen, Susan George, Martin Khor, Walden Bello, Frei Betto, Samir Amin, Vandana Shiva, Dot Keet, Citto Maselli, Michael Hardt, Fredric Jameson, Danny Glover, Aleida Guevara, Arundhati Roy, Fernando Solanas, Tariq Ali, Istvan Mezsaros, José Bové, Mustafa Barghouti, Immanuel Wallerstein, Evo Morales (Bolivya Başkanı seçilmeden katılıyordu ve o zaman sadece toplumsal hareket lideri idi), Adolfo Perez Esquivel, Rigoberto Manchú, Michael Löwy, Peter Marcuse, Gerhard Leipold, Baltasar Garzón, Wangari Maathari, Cindy Sheehan...

Tan Morgül

Kaynaklar:
Tan Morgül; "6. Dünya Sosyal Forumu'nun Latin Ayağının Ardından" *Birikim,* Sayı: 202, Şubat 2006.

Tan Morgül; "7. Dünya Sosyal Forumu: Afrika'nın Derdi Hepimizi Gerdi" *Birikim,* Sayı: 215, Mart 2007.

[1] ATTAC: *Le Monde Diplomatique* çevresinin de katkılarıyla şekillenen ve şu anda onlarca ülkede, farklı formlarda örgütlenen kuruluş: *Association pour la Taxation des Transactions financières pour l'Aide aux Citoyennes et citoyens* (Yurttaşların Desteklenmesi için Finansal İşlemlerin Vergilendirilmesi Örgütü).

Dünya ve Deprem Işıkları

Dünya atmosferinde görülen ve dünya kaynaklı olan, fakat tanınamayan ışıklar 'dünya ışıkları' *(earth lights)* olarak adlandırılıyor. Bu ışıklar, genellikle 'yıldırım topları' *(ball lightning)* ve 'deprem ışıkları' *(earthquake lights)* ile ilişkili. Fakat, bu dünya ışıklarının görülebilmesi için mutlaka bir elektrik fırtınası veya depremin oluşması da şart değil. Çok eski zamanlardan beri bu tür ışıklar atmosferde ve her yerde görülmekte. Örneğin eski Hindistan ve Çin'de bu tür ışıkların görüldüğü yerlere tapınaklar

yapılırmış. Japonlar ise bu tür ışıklara 'samurayların ruhu' demek olan 'hito dama' adını vermişler. Japon banknotlarında da İmparator Hirohito bir yıldırım topu içinde gösteriliyor. Batılı ülkelerde bu tür ışıklar eskiden 'define ışıkları' ve 'düşman savaş uçağı' şeklinde adlandırılırdı. Günümüzde ise bu tür ışıklara UFO denmektedir.

Yıldırım topları meteoroloji kitaplarındaki 'atmosferik optik' konuları arasına daha yeni girmiş durumda. Herhangi bir tanesi 'yakalanamadığı' veya 'elde edilemediği' için ne oldukları hakkında da henüz tam bir bilgi yok. Bazı bilim adamları yıldırım toplarını 'manyetik bir alana kısılmış bir plazma' olarak açıklıyorlar. Plazmalar,[1] elektrik ile yüklü olduğu için radar ekranlarında da kuvvetli ekolar şeklinde görülürler. Oysa yıldırım topları, sadece fırtınalı, şimşekli (elektrik fırtınalı) havalarda değil, sakin açık havalarda da gözlenebiliyor. Hareket eden bu ateş topları, çoğunlukla sessiz ve kırmızı renkte oluyorlar.

Tektonik Stres Unsuru

Dünyadaki fay hatları ve benzeri kırıklar üzerinde, tektonik sıkışma ve gerilmeden dolayı herhangi bir sallantı veya deprem olmadan da bu tür ışık topları zaman zaman görülebiliyor. 1954'te yapılan bir araştırmanın sonuçları da dünya ışıklarının %80'inin jeolojik kırıkların olduğu bölgelerde gözlendiğini gösteriyor. Gerçekte, tektonik stres olan yerlerdeki dünya ışıklarının büyük bir kısmı, deprem olmadan görüldükleri için, yıldırım topları olarak da adlandırılıyorlar.

Bir teoriye göre, tektonik stres, kayaların ısınmasına ve dolayısı ile içindeki suyun buharlaşmasına neden oluyor. Kuvars kristali gibi piezoelektrik materyaller de, tektonik sıkışma anında elektrik üretiyorlar. Bu elektrik buharlaşan su ile birlikte yer yüzeyine çıkıyor ve bir dünya ışığı olarak görülüyor. Diğer bir teori ise, yer kabuğundaki çatlaklarda basınç çok büyük olduğundan, bir metrekarede 100,000 volt gibi yüksek bir voltaj birikebileceği üzerine. Fay hattında biriken bu yüksek voltaj bir elektrik kolonu halinde hat boyunca boşalırken havayı iyonize ediyor ve havanın akkorlaşarak ışık saçmasına neden oluyor.

Bu türden bir ışık 17 Ağustos 1999'daki Körfez Depreminde olduğu gibi, 26 Kasım 1930'da Japonya'nın İzu yarımadasında da görülmüştü. Bazı kaynaklarda, deprem sonucu tektonik stres bölgelerinde ortaya çıkan bu ışık topuna 'deprem ışığı' deniliyor. 'Deprem ışıkları'na ait ilk kayıtlar M.Ö. 373 Antik Yunan'a kadar geriye gidiyor.[2] Yine bu kaynağa göre bu tür ışıklar üzerine bilinen ilk bilimsel araştırmalar 1930'lu ve 1960'lı yıllarda yapılmış ve Japonya'da çekilmiş bir seri fotoğraf ile kayıtlara geçmiş. Ayrıca Kanadalı bilim adamı Marcel Ouellet de, Quebec'in Saguenay bölgesinde Kasım 1988'den Ocak 1989'a kadar gözlemlediği ışıkları *Nature* dergisinde 'Earthquake Lights and Seismicity' başlıklı makalesinde yayınlamış. Yine aynı UFO/Aliens Bulletin Board yazısına göre, 1995'de Japonya'daki Kobe depreminde benzer ışıklar gözlenmiş ve *Science Frontiers* dergisinin 99 no'lu Mayıs-Haziran 1995 sayısında yayınlanmış. 1976 Çin depreminde ışıkların deprem merkezinden 320 km uzaklığa kadar bir alanı gündüz gibi aydınlattığı ve insanların, odalarında elektrik ışıkları yakıldı sanarak uyandığı anlatılıyor. U.S. Geological Survey'in (USGS) Hawaii Volkan Gözlemevine göre de 29 Kasım 1975 Hawaii Kalapana depremi ve sonrasında beyaz ile açık mavi renklerde deprem ışıkları gözlenmiş.[3] Bu kaynakta, aynı ışıkların Japonya ve Kaliforniya'daki büyük depremlerde de gözlendiği açık bir şekilde belirtilmekte. Ayrıca Hindistan'da 22 Mayıs 1997 Jabalpur depreminde de deprem ışıkları rapor edilmiş.[4] Yine USGS'den John S. Deer ve Laurentian Üniversitesi'nden Michael A. Peringer'ın araştırmaları ABD'nin orta bölgesinde 19 yıl boyunca açığa çıkan sismik enerji ile, rapor edilen ışık olayları arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koyuyor.[5]

UFO'lar ve Meteoroloji

Ufolojistlerin bu konudaki tartışmalarına geri dönersek, Charles Fort'un gökyüzündeki ışıklar ile tektonik aktiviteler arasında bilimsel ilişki kuran ilk ufolojist olduğunu görürüz. Diğer yandan John Keel ise 1960'larda olağandışı ışıklar ile fay hatları ve manyetik anormallikler arasında ilişki kurmaktaydı. Fransız araştırmacı Ferdinand Lagarde, UFO ile fay hatları arasındaki ilişkiler üzerine 1968'de bir makale yazdı. Lagarde bu makalede UFO gözlemlerinin daha çok jeolojik kırıklar ile ilişkili olduğu sonucuna varıyordu. Ayrıca bu ışıkların esas kaynağını, piezoelektrik veya elektrik, manyetik ya da gravitedeki değişim veya süreksizliklere bağlıyordu. 1975'de Paul Devereux ve Andrew York, yayınladıkları iki makalede yıldırım toplarının tektonik etkinliklerle olan ilgisini ve UFO gözlemlerini kısmen meteorolojik olayların oluşturduğunu ortaya koydular. Aslında burada sayılamayacak kadar çok olan diğer çalışmalar ve dünyanın birçok yerinden örnekler de bu tespitleri destekliyor. Bu ışıkların oluşumu üzerine ortaya konan teoriler ve laboratuar deneyleri için de benzeri kaynakların incelenmesinde fayda var.

Yıldırım toplarının herhangi biri 'yakalanamadığı' için, ne oldukları hakkında tam bir bilgi de henüz yok... Günümüzde bu tür ışıklara UFO deniyor.

Bu konu bazı Türkçe kaynaklarda da ele alınmış. Örneğin, depremler ve UFO'ların ortak noktasını sorgulayan makale *Popüler Bilim* dergisinde 1993 yılında işlenmiş.[6] Turkish UFO and Paranormal Organization'ın (TUVPO) internet sayfasında da deprem ışıklarının UFO raporlarının oluşumundaki etkisinin tahmin edilenden çok daha önemli olabileceği, bilimsel kaynaklara atıflar yapılarak anlatılıyor.[7] Hulki Cevizoğlu da 24 Eylül 1999 gecesi Ceviz Kabuğu adlı programında İTÜ Avrasya Enstitüsü'nden Prof. Dr. Aykut Barka'ya atfen, İstanbul'un fethinden sonra olan bir depremi anlatmak için yapılan resimlerde de bu tür ışıkların görüldüğünü belirtmişti.

Alaska Üniversitesinin Jeofizik Enstitüsü sismolojisti T. Neil Davis'e göre "deprem ışıkları sismolojide en karanlık noktalardan biridir".[8] Şaka ile karışık yapılan bu tespit bize deprem ışıklarına yer bilimlerinde fazla önem verilmediğini anlatıyor. Deprem ışıkları faylar çevresinde her zaman görülebildiği gibi, bazen depremden birkaç ay önce, bazen de depremden uzun yıllar sonra oluşabilmektedirler. Bilimsel kaynaklar, dünyada UFO olarak rapor edilen ışıkların 5/6'sının bir dünya ışığı tarafından ve 1/6'sının da atmosferin 'bilinen' bir optik olayı tarafından oluşturulduğunu belirtiyor. Gerçekten de 'lens' bulutları gibi birçok meteorolojik hadise UFO'larla sürekli olarak karıştırılmakta.

Mikdat Kadıoğlu
www.acikradyo.com.tr
05 Şubat 2002.

Kaynaklar:

[1] Plazma: Katı, sıvı ve gazdan sonraki, maddenin dördüncü hali.

[2] Loy Lawhon; Earthquake Lights. UFOs/Aliens Bulletin Board. 1999. www.ufos.about.com

[3] USGS, Hawaiian Volcano Observatory, November 29, 1975 Kalapana Earthquake. hvo.wr.usgs.gov

[4] "Some Observations on the Engineering Aspects of the Jabalpur Earthquake of 22 May 1997" EERI Special Earthquake Report, Ağustos 1997. www.eeri.org

[5] John S. Derr, Michael A. Persinger; "Luminous Phenomena and Seismic Energy in the Central United States" *Journal of Scientific Exploration*, Sayı:4 No:1, 1990. (s. 55) www.jse.com

[6] "P.B. Haber Hattı, 1983: Depremler ve UFO'ların Ortak Noktası ne?" *Popüler Bilim,* Aralık 1993. (s. 39)

[7] TUVPO Home Page: Archive: Message #983. Solar-jeomanyetik faktörler, http://www.angelfire.com/mac/bilimteknoloji/deprem.htm

[8] Davis, T.N., 1978: Earthquake Lights. Article # 83, *Alaska Science* Forum, www.gi.alaska.edu

Dünyayı Kurtaran Adam

"Dünya kendisini yok edecek bir nükleer savaştan, tek bir Rus denizaltı komutanı sayesinde kurtulmuştu. Krizin doruk noktasında Kennedy, Küba'yı çepeçevre saran bir abluka emri vermişti: Deniz ablukası. Küba'ya gelen Rus gemileri vardı. Bunların ablukayı ihlal edip etmeyecekleri belli değildi. Bu gemilere denizaltılar eşlik etmekteydi. Şimdi anlaşıldığına göre, denizaltılar nükleer başlık taşıyordu. 2001 yılının Ekim ayında, Havana'da Küba krizinin 40. yıldönümü dolayısıyla ABD, Küba ve Rusya'dan katılımlarla gerçekleştirilen toplantıya kadar kimsenin bundan haberi yoktu. Rusya'da, nükleer füzeleri kullanma yetkisi, tıpkı ABD'de olduğu gibi merkezde değildi. Bu yetki aşağı kademelere, komutanlara bırakılmıştı. O günkü kurallara göre, nükleer füze atma konusunda üç komutanın anlaşmaya varması gerekiyordu. Denizaltılar, ABD destroyerleri tarafından izlenmeye başlanmıştı. Rus denizaltı komutanlarından ikisi, nükleer füzelerle cevap vermeye karar verdiler. Üçüncü komutan ise emrin iptalini sağladı.[1]
Noam Chomsky"

Sovyet denizaltı filosunun Atlantik Okyanusuna açıldığı haberi Türkiye'ye de ulaşmıştı. Söz konusu denizaltıların ambargoyu (karantinayı!) uygulayan ABD savaş gemileri ile çatışması durumunda savaş çıkabilirdi. Ancak olay pek Noam Chomsky'nin aktardığı gibi olmamıştı. Ama Noam Chomsky'yi asıl tedirgin eden 'nükleer savaşa sürüklenme' noktasına gelindiği doğruydu.

Küba Füze Krizinde Sovyetler Birliği'nin Anadyr Harekâtı

Mantıksal olarak önce Sovyetler Birliği'nin Küba Füze Krizi sırasında bu bölgede bir varlık oluşturacak biçimde denizaltı gönderip göndermediği sorusuna yanıt aramak gerekiyor. Sorunun yanıtı evettir. Bu konudaki temel kaynak ise General M. Zakharov ile Amiral V. Fokin'in Savunma Konseyi ve Kruşçev'in şahsına gönderdikleri 18 Eylül 1962 tarihli ilk plan ile yine aynı kişilerin Sovyetler Birliği

ABD Başkanı Kennedy Küba Krizi sırasında, oval ofiste generalleriyle görüşüyor.

Komünist Partisi Prezidyumu'na gönderdikleri gelişme raporlarıdır.[2]

a. Raporların ilgili kısımlarına bakıldığında: 18 Eylül 1962 tarihli rapordan[3] Sovyetler Birliği'nin 'Anadyr' adı verdiği bu harekât çerçevesinde büyük bir deniz gücünü Küba'ya göndermeyi planladığı anlaşılmaktadır. Bu filo;
ı. Kuzey Filosundan Proje 629 (NATO adı Golf) tipi 7 füze denizaltısı,
ıı. Kuzey Filosundan dört *Proje 641* (NATO adı Foxtrot) tipi torpido denizaltısı,
ııı. İki *Proje 68-bis* tipi kruvazör, Karadeniz filosundan Mikhail Kutuzov ve Baltık Filosundan Sverdlov,
ıv. Karadeniz filosundan iki *Proje 57-bis* (NATO adı Krupny) tipi füze gemisi (muhrip)
v. Kuzey Filosundan iki *Proje 56* (NATO adı Kotlin) tipi muhrip,
vı. İki denizaltı hizmet gemisi ve diğer yardımcı gemilerden oluşacaktı.

Bu filoya Kuzey Filosu komutan yardımcısı Koramiral V.M. Lobov komuta edecekti. Filonun sancak gemisi ise Mikhail Kutuzov kruvazörü olacaktı.

Ancak 25 Eylül tarihli raporda,[4] gönderilecek deniz gücünün oluşumunda bazı değişiklikler yapılmasına gerek olduğu belirtiliyordu. Bu rapora göre oluşturulması önerilen yeni filo aşağıdaki gemilerden oluşacaktı:

ı. Küba adasının savunmasını güçlendirmek üzere dört Proje 641 (NATO adı Foxtrot) tipi dizel-elektrik motoru ile çalışan torpido denizaltısı,
ıı. Cephane taşımak üzere Alexandrovsk nakliye gemisi ve onu korumak üzere Proje 627 (NATO adı November) tipi nükleer torpido denizaltısı,
ııı. Indirika nakliye gemisi ve onu korumak üzere Proje 611 (NATO adı Zulu) tipi B-75 dizel-elektrik motoru ile çalışan denizaltısı.

Bu raporla ilki arasındaki farklar şöyle özetlenebilir:

ı. Raporda, su üstü gemilerinin gönderilmesinin dünya ölçüsünde merak uyandıracağı ve bunun Sovyetler Birliği'nin aleyhine olacağı sonucuna varılmıştır. Böylece filodan iki kruvazör, iki füze taşıyan gemi ve iki muhrip çıkarılmış oluyor.
ıı. İlk raporda yer alan füze taşıyan denizaltılardan da ikinci raporda söz edilmemektedir.
ııı. Buna karşılık ilk raporda belirtilmeyen bir nükleer denizaltı ile yeni bir dizel-elektrik torpido denizaltısı, gönderilen nakliye gemilerini korumak üzere filoya eklenmiştir.

Aşağı yukarı bir hafta arayla kaleme alınan bu iki rapordan, bu yazıda ele alınan konu açısından çıkarılabilecek en önemli sonuç, Sovyetler Birliği'nin füze taşıyan denizaltılarının Anadyr harekatında kullanılmadığıdır.[5]

1962 Ekim'inin gergin günlerinde ise ABD ve Sovyet deniz kuvvetleri arasındaki kovalamaca sırasında Sovyet nükleer denizaltısının adı hiç geçmiyordu. Zulu tipi B-75 denizaltısı Atlantik Okyanusu'nda göründü, ancak geri döndü. Dolayısıyla Küba yakınlarında ABD donanmasının denizaltı avlayıcı kuvvetinin % 85'ini oyalayan sadece dört adet Foxtrot tipi denizaltı idi.[6]

25 Eylül 1962 tarihli raporda yer alan bir nokta çok önemli. Bu rapora göre, her denizaltıda bir adet nükleer savaş başlıklı torpido olacağı da açıkça belirtilmiş.[7] Ancak öyle anlaşılıyor ki, bu bilgi çok iyi gizlenmişti. Dolayısıyla ABD yetkilileri, Küba krizi sırasında Sovyet denizaltılarında nükleer savaş başlıklı torpido olduğunu bilmiyorlardı.

Nükleer başlıklı torpidonun iki özelliği vardı; geleneksel başlıklı torpidolardan farklı olarak bu silah, bir gemiye karşı değil, bir filoya karşı kullanılabiliyordu. Meydana gelen nükleer patlama yoluyla, birden fazla gemiyi batırmak ya da saf dışı bırakmak olanaklıydı. İkinci özelliği ise nükleer silah olmasından kaynaklanıyordu. Kullanan ülkenin nükleer silaha başvurduğu sonucunu veriyor, bu da karşı tarafın başka bir nükleer silah kullanarak yanıt vermesi yolunu açabileceği için kritik önem taşıyordu.

> Sovyet denizaltısında bulunanlar, bir uyarı ile değil, bir saldırıyla karşılaştıklarını düşünüp ABD ile SSCB arasında bir savaş çıktığı sonucuna vardılar. Kaptan, nükleer başlıklı torpidonun hazırlanmasını emretti...

Sovyet Denizaltıları Küba Sularında

Sovyet deniz kuvvetleri, Küba'da Mariel Körfezine göndermek üzere Kuzey Filosuna bağlı 4 Proje 631 (Foxtrot) tipi denizaltıyı hazırlamaya başladı. Kola yarımadasındaki üste aşağıdaki denizaltılar toplandı:

B-4: Kaptan R.A. Katov komutası altında olan bu denizaltı 31 Ağustos 1961'de denize indirilmişti, Pavlov (1997, s. 64)

B-36: Kaptan A.F. Dubivko komutasındaki gemi: Bu harekâta katılanların B-36 adlı bir denizaltıdan söz etmelerine karşılık Pavlov (1997)'un kitabında ve Proje 631 (Foxtrot) tipi denizaltılarının listesini veren diğer kaynaklarda bu adı taşıyan bir denizaltı yer almıyor. Dolayısıyla B-36'nın gizemi ayrı bir araştırma konusu olabilir.

B-59: Kaptan V.G. Savitsky komutasındaki bu denizaltı 10 Haziran 1961'de denize indirilmişti, Pavlov (1997, s. 64)

B-130: Kaptan N.A. Shumkov'un komutası altındaki bu denizaltı 25 Eylül 1960'da denize indirilmişti, Pavlov (1997, s. 64).

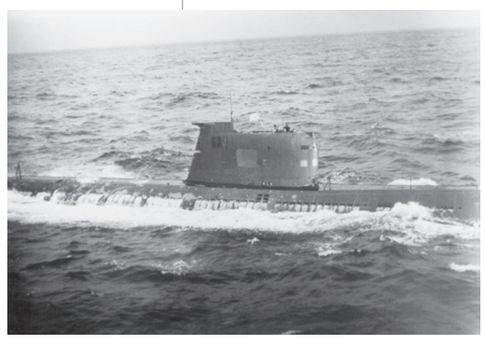

Amerikan askerlerinin objektifinden, Rus donanmasına ait B-59 denizaltısı, *28-29 Ekim 1962.*

Amerikan donanmasına ait DD 765 USS Keppler muhribi 7 Temmuz 1972'de Türkiye'ye transfer edildi. Adı D-355 Tınaztepe olarak değiştirilen gemi daha sonra Kıbrıs Harekâtı'nda kullanıldı.

Bu filotillanın uzun macerası 1 Ekim 1962'de Murmansk yakınlarında Sayda körfezindeki Gadzhievo üssünde başladı. Oluşturulan 69'uncu Denizaltı Filotillasının iki önemli sorunu vardı. Çok uzak bir hedefe gidiyorlardı. Üstelik bu denizaltılar seyrederken ABD ve İngiliz denizaltılarına göre çok daha gürültü çıkarıyorlardı. Yani denizaltısavar sistemlerine yakalanmaları olasılığı vardı. Oysa rotalarında hem NATO'nun hem de ABD'nin denizaltısavar kuvvetleri; gemi, uçak ve helikopterler vardı. Öte yandan da bu yolculuğu gizli yapmak durumundaydılar. Bu nedenle gündüz su altında elektrik motorlarını çalıştırarak gidiyor, gece ise su üstüne çıkıp dizel motorlarını çalıştırarak akülerini dolduruyorlardı…

Sovyet denizaltılarını ilk saptayan, ABD Donanmasına bağlı USS Yerkon tankeri oldu. Bu gemi 13 Ekim 1962'de Venezuela, Caracas'ın 130 deniz mili kuzeyinde denizaltı gördüğünü bildirdi. ABD Donanması bunun üzerine denizaltısavar güçlerini harekete geçirdi.

15 Ekim 1962'de Sovyet denizaltıları emirlerde bir değişiklik olduğuna ilişkin mesaj aldılar. Küba'ya gitmekten vazgeçilmiş, Bahama adalarının güneyine, Sargasso denizine yönelmeleri istenmişti.

22 Aralık 1962 günü ABD deniz kuvvetlerine bağlı bir P-2V Neptune keşif uçağı Atlantik Okyanusunun ortalarında Zulu sınıfı bir denizaltının Terek adlı Sovyet tankerinden yakıt aldığını görüntüledi. Ancak, yukarıda belirtildiği üzere B-75 adlı bu denizaltı, yakıt aldıktan sonra Sovyetler Birliği'ne geri döndü.

24 Ekim 1962'de ABD resmî olarak "Küba'nın karantina altına alındığını" açıkladı. Aynı gün ABD deniz kuvvetlerine bağlı bir P-5M Marlin deniz devriye uçağı Bermuda'nın güneyinde bir şnorkel saptadı ve bunun 945 borda numaralı Foxtrot tipi bir denizaltıya ait olduğunu belirledi. Bu gemi B-130 idi.

Aynı gün ABD 'Denizaltıyı Yüzeye Çıkarma ve Tanımlama Kuralları' adını taşıyan bir resmi doküman yayınladı ve bunu başta Sovyetler Birliği olmak üzere tüm ülkelere bildirdi. Bu dokümanın kritik yönü, ABD Donanması'nın Küba ablukasını tehdit edebilecek biçimde yaklaşan denizaltıları su üzerine çıkmaya zorlayabileceğini ifade etmesiydi. ABD kaynaklarına göre, Sovyet Donanma Komutanlığı denizaltıları ertesi gün bu konuda bilgilendirmişti.

26 Ekim 1962 günü ABD Donanması üç Proje 631 (Foxtrot) tipi Sovyet denizaltısının karantina sınırları içinde olduğunu belirlemişti. Bunun üzerine USS Randolph uçak gemisi ve 8 muhripten oluşan denizaltısavar grubu bu denizaltılardan birisini, S-2F Tracker uçakları ve SH-3H Sea King helikopterlerinin de yardımıyla, izlemeye başladı. Bu denizaltı, dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirebilecek olayın yer aldığı B-59 idi. Diğer iki denizaltı ise CVS-9 USS Essex[8] uçak gemisine bağlı grup ile Bermuda adasından kalkan P-2V Neptune keşif uçaklarınca izlenmeye başladı.

Kritik Olay

Kritik olay 27 Ekim 1962 Cumartesi günü Bermuda adasının 380 mil güneydoğusunda meydana geldi. CVS-15 USS Randolph[9] grubuna bağlı DD-471 USS Beale[10] muhribi, B-59'u su üstüne çıkması için uyarmak amacıyla su altı bombaları *(depth charges)* atmaya başladı.[11] Bu bombalar el bombası büyüklüğünde idi. Anlaşıldığı kadarıyla 10 tane su altı bombası atılmıştı.

İşte bu noktadan sonra ortalığın karıştığı anlaşılıyor. Denizaltıdakiler için zaten çok güç olan yaşam giderek dayanılmaz hâle gelmişti. Havasızlık, 50 C°'nin üstüne çıkan sıcaklıkta bayılmalara ve sinir bozukluklarına yol açıyordu. Öte yandan gemi kaptanı Valentin Grigoreviç Savitsky'nin üstleriyle irtibat kurma çabalarından da bir sonuç alınamıyordu. Tam bu sırada gemiyi çok sarsan bir patlama daha oldu. Bu durumda Sovyet denizaltısındakiler bir uyarı ile değil, saldırı ile karşılaştıklarını düşünmeye başladılar. Dolayısıyla ABD ile SSCB arasında savaş çıktığı sonucuna vardılar. Kaptan Savitsky, donanmalarının şerefini korumak için dövüşmeleri gerektiğini ve ellerindeki nükleer başlıklı torpidoyu da kullanmaları gerektiği sonucuna varmıştı.
Bu torpidonun hazırlanmasını emretti.

Ancak denizaltının ikinci kaptanı olan Vassily Alexandroviç Arkhipov bu silahı kullanmak için merkezin emri gerektiğini hatırlattı.[12] Öte yandan herkes bu silahın kullanılması durumunda B-59'un da bundan etkilenebileceğinin farkındaydı. Bunun üzerine Kaptan Savitsky, ikinci kaptan Arkhipov ve mürettebatın moralinden sorumlu subay Ivan Maslennikov ile bir toplantı yaptı. Bu toplantı sonunda da nükleer savaş başlıklı torpidoyu hazırlama emrini geri aldı; aküleri boşalmakta olan denizaltının yukarı çıkmasını emretti.

B-59 su üzerine çıktığında etrafı beş ABD muhribi ile çevriliydi. Bu gemiler DD-470 USS Bache ve DD-933 USS Barry, DD-471 USS Beale, DD-508 USS Cony ve DD-576 USS Murray'di… Ancak, bir de

Dünya, gerçekten bir nükleer savaşın eşiğinden dönmüştü... Üstelik, bu noktaya, belirlilik koşullarında çılgınca işler yapıldığından değil, belirsizlik şartlarında akılcı işler yapılmaya çalışıldığı için gelmişti.

olumlu sürprizle karşılaştılar; savaş olmadığını gördüler. Muhriplerden birisinde de caz çalındığını duyuyorlardı. ABD gemileri B-59'a kimlik ve yardıma gereksinim olup olmadığını sordular. Kaptan Savitsky kimlik vermedi; ya X dedi, ya da farklı isimler bildirdi. Yardımı da kabul etmedi.

İzleyen günlerde ABD donanması hem B-36'nın hem de B-130'un peşine düştü. Bu sırada B-130'un arızalandığı anlaşılıyor.[13] DD 765 USS Keppler[14] muhribi 30 Ekim 1962'de bu denizaltıyı Sovyet destek gemisi Terek'e doğru seyrederken saptamıştı. Denizaltı ABD Donanmasına bağlı gemilerin yardım teklifini reddetti. B-36'yı devamlı takip eden DDR-835 USS Charles P. Cecil adlı Gearing tipi muhrip ise 31 Ekim 1962'de su üzerine çıkarmayı başardı. ABD Deniz Kuvvetleri filotillanın dördüncü gemisini, yani B-4'ü bulamamıştı.[15]

B-36'nın komutanı Dubivko'nun anılarından[16] anlaşıldığı kadarıyla bu kadar sıkıntı çeken bu denizaltıların subayları döndükten sonra üstüne bir de sorgulanmışlardı. Sovyet Deniz Kuvvetlerinin bu harekâtı planlarken yaptığı hatalar ve denizaltıların teknik yetersizlikleri yerine, onların kişisel kusurları ön plana çıkarılmaya çalışıldı. Bir sürü manasız laf duymak zorunda kaldılar. Onların sorununu tek anlayan, neyse ki o zamanın Sovyet Deniz Kuvvetleri Komutanı olan Amiral Gorçkov oldu. Dubivko[17] anılarında komisyon raporu üzerine "Zor anlarda komutan nasıl hareket edeceğini daha iyi bilir. Komutanları cezalandırmayın…" diye not düştüğünü yazıyor.

Fidel Castro ise daha sonra B-36'nın bulunduğu Sovermorsk deniz üssünü ziyaret etti. Ama onun asıl ilgisini çeken şey füze taşıyan denizaltı olmuştu. B-36'ya ise uzaktan bakmakla yetindi. Dubivko, "Belli ki gezimizi duymuş olsa bile Odisse'miz hakkında hiçbir fikri yoktu," diyor buruklukla.[18]

Sonuç

2001 Ekim ayında Küba Füze Krizinin 40. yıldönümü nedeniyle düzenlenen bir toplantının ardından mesele yıllar sonra birdenbire gazetelerde çıkmaya başladı. O dönemde görev almış Amerikalı, Kübalı ve Rus yetkililerin katıldığı bu önemli toplantının bazı oturumlarında Fidel Castro da yeralmış ve elbette o da konuşmalar yapmıştı.

İşte bu toplantılardan birinde B-59'da görevli Vadim Orlov adlı bir subayın ifadesini içeren bir dokümanın ortaya konulması üzerine konu güncel değer kazandı.

Aslında bu da ilginç bir olay. Çünkü, Vadim Orlov bu açıklamayı daha önce de yapmıştı. Rusya'nın saygın askeri dergilerinden *Military Parade*'in editör yardımcısı olan Alexander Mozgovoi Kubinskaya, *Samba Kvarteta Fokstrotov* adlı bir kitap yayınlamıştı. Bu kitabın adı şöyle Türkçeleştirilebilir: Foxtrot Dörtlüsünün Küba Sambası… Kitapta söz konusu denizaltıların bu maceralı yolculuğu etraflı biçimde, görgü tanıklarına dayanılarak anlatılmıştı.

ABD'nin önde gelen gazetelerinin bu haberi 'yeni bilgi' olarak vermesindeki gariplik burada da bitmiyor. *Dallas Morning News*'da Associated Press'e atfen bu haber 6 Haziran 2002'de Alexander Mozgovoi'nin kitabının yayınlanacağına ilişkin bilgi ile birlikte verilmişti. Öte yandan Peter A. Huchthausen'in *October Fury* adlı kitabı da Temmuz ayında ABD'de yayınlanmıştı. Yani 2002 yılının Ekim ayında aslında ortada yeni keşfedilen birşey yoktu… Ama, besbelli gazeteciler olan biteni yeni duymuşlardı.

Öte yandan *Washington Post* ve diğer bazı gazeteler, Vadim Orlov'un açıklamalarına dayanarak, Sovyet denizaltısının nükleer savaş başlıklı torpidoyu ateşlemeye kalkışmasını, kaptanın bunalımına bağlıyordu. Bu, Hollywood filmlerinde sıkça rastlanan bir öyküye benziyorsa da, gerek ABD'li ve gerekse Rus ciddi araştırmacıların ortaya koyduğu sonuç başka bir Amerikan filmini çağrıştırıyordu; Stanley Kubrick'in *Dr. Strangelove*'ını... Bu filmde bir B-52 bombardıman uçağına verilen yanlış emir düzeltilemediği için görevine sadık ve aklı başında olan subay, teknik bir hatayı düzeltemeyince atom bombasını üzerine binerek hedefe gönderir. Bu olayda da aynı durum sözkonusuydu. Denizaltıdakiler kendilerine saldırıldığını ve ABD ile Sovyetler Birliği arasında savaş çıktığını sanıyorlardı. Çünkü dış dünya ile tek temasları etraflarında patlayan su altı bombalarıydı. Merkezden bilgi alamıyorlardı.

Eldeki belgelerden üç önemli nokta daha açığa çıkıyor. Bunlardan ilki Sovyetler Birliği askeri yetkililerinin füze taşıyan denizaltı, nükleer denizaltı ve kruvazör gibi ABD'yi tehdit edebilecek nitelikte savaş gemileri göndermeye istekli oldukları, ancak bu tavırlarından bir haftada vazgeçirildikleri. İkinci nokta, Sovyetler Birliği'nin ne kadar küçük olursa olsun, nükleer silah kullanma yetkisini merkezde tuttuğu. Üçüncü nokta ise ABD ile ilgili, bu ülkede güçlü şahinler olmasına karşılık, sonuçta savaştan kaçınmayı yeğleyenlerin hâkim olduğu.

Ama bütün bunlara rağmen dünya, bu olayda, gerçekten bir nükleer savaşın eşiğinden dönmüştü. Üstelik dünya bu noktaya, belirliliğin var olduğu koşullarda çılgınca işler yapıldığından dolayı değil; belirsizliğin olduğu koşullarda akılcı işler yapılmaya çalışıldığı için gelmişti. **(Bkz; Atom Bombası, Russell-Einstein Manifestosu, Enola Gay)**

Hasan Ersel
www.acikradyo.com.tr
30 Aralık 2002.

Kaynaklar:

Burr W. & T.S. Blanton; The Submarines of October-U.S. and Soviet Naval Encounters During the Cuban Missile Crisis, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 75, October 31 2002.

Dubivko, A.F. ; *In the Depths of the Sargasso Sea,* 'On the Edge of the Nuclear Precipice, Gregory Page'. Çev; Svetlana Savranskaya. Moscow: 1998.

Gonzales, D.; *At Cuba Conference, Old Foes Exchange Notes on 1962 Missile Crisis,* The New York Times, 14 Ekim 2002.

Huchthausen, P.A.; *October Fury.* New York: Wiley, 2002.

Cuban Samba of Foxtrot Quartet: Soviet Submarines in the 1962 Caribbean Crisis, Military Parade, 2002.

Miller, D.; *The Illustrated Dictionary of Submarines of the World.* St. Paul: Salamander Books Ltd., MBI Publishing, 2002.

NTI ; Data Files, Produced by Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, 2001.

Pavlov, A.S.; *Warships of the USSR and Russia 1945-1995,* Çev; G. Tokar, Ed; N. Friedman. London: Chatham Publishing, 1997.

Robinson, J., L. Burr & W. Burr; *Chronology of Submarine Contact, During the Cuban Missile Crisis, October 1, 1962-November 14,* 1962; 2002.

Stephanopoulos, G. & A. Maggin; *A Look Back at the Cuban Missile Crisis,* ABCNEWS, 11 Ekim 2002.

Sullivan, K.; *Cuban Missile Crisis, The Washington Post,* 13 Ekim 2002.

Zakarov, M. & V. Fokin; (1962a), Initial Plan for Soviet Activities in Support of Operation Andyr, 18 September 1962, Volgonokov Collection, Library of Congress, Manuscript Division, Reel 17, Container 26, Translated by Gary Goldberg for the Cold War International History Project and the National Security Archive. (Burr W. & T.S. Blanton'ın eki, 2002)

Zakarov, M. & V. Fokin; (1962b), Report on the Progress of Operation Andyr, 25 September 1962, Volgonokov Collection, Library of Congress, Manuscrit Division, Reel 17, Container 26, Translated by Gary Goldberg for the Cold War International History Project and the National Security Archive. (Burr W. & T.S. Blanton'ın eki, 2002)

[1] Noam Chomsy ile söyleşiden, Pr; Açık Gazete, Yt; 14 Aralık 2002.

[2] Bu raporları Burr & Blanton (2002)'nin 1 ve 2 numaralı eklerinde bulmak olanaklıdır. Bu raporların ilginç yönü el yazısı ile olmalarıdır. Raporların İngilizce çevirileri de aynı eklerde yer almaktadır.

[3] Zakharov & Fokin, 1962a.

[4] Zakharov & Fokin, 1962b.

[5] 1962 yılında Sovyetler Birliği'nin elindeki balistik füze taşıyan denizaltılar ve taşıdıkları füzeler şöyle idi:
i) Proje 611 [Nato adı Zulu v] sınıfı 6 denizaltı: Bu denizaltılar üzerinde yapılan değiştirmeler sonunda her birisi iki adet R-11FM (ünlü Scud füzesinin deniz kuvvetleri için geliştirilmiş tipi) füze atıcısıyla (ve iki füzeyle) donatılmıştı. Bu füzenin menzili sadece 150 km. idi ve nükleer başlık taşımıyorlardı.
ii) Proje 629 [Nato adı Golf] sınıfı 22 denizaltı: Bu denizaltılar da üçer adet R-11FM füze atıcısı (ve füzesi) taşıyorlardı. Küba Krizi sırasında bunların da önemli bir kısmı Sovyet Donanmasında görev yapıyordu. Bu gemilerdeki füzelerin de nükleer başlık taşımadığı anlaşılıyor. 18 Eylül 1962 tarihli rapora göre bu tip denizaltılardan 7 tanesi Küba sularına gönderilecekti.
iii) Proje 658 [Nato adı Hotel] nükleer denizaltı: Küba Krizi sırasında bu gemilerden üç tanesi hizmete girmişti. Ancak birisinde reaktör arızası vardı. Bu gemiler 3 adet 650 km. menzilli R-13 FM [Nato adı Sark] füzesi taşıyorlardı. Dikkat edilirse, ikinci raporda sözü edilen nükleer denizaltı bu tipte değildi ve füze taşımıyordu.

[6] Foxtrot tipi denizaltılar 1958 yılından itibaren Sovyetler Birliği Deniz Kuvvetlerine katılmaya başlamışlardı. Su üstünde 1950 ve su altında ise 2500 ton ağırlığında olan bu denizaltılardan toplam 62 tane yapıldı. Foxtrot dünyada en fazla yapılan denizaltı tipi sıfatını taşıyor. Bu gemiler su üstünde 18 deniz mili ve su altında da 16 deniz mili hız yapabiliyorlar, 300 metre derinlikte seyredebiliyorlardı. Dalabildikleri azami derinlik ise 500 metre idi. Bu gemilerin 3 dizel motoru 6000 beygir gücü sağlıyordu. Geminin ayrıca üç elektrik motoru vardı. Foxtrot sınıfı denizaltılarda yüzey arama radarı, orta ve kısa dalga sonar, ECM sistemi ve torpido atış kontrol sistemi mevcuttu. Geminin mürettebatı 12 subay, 10 assubay ve 56 denizciden oluşuyordu. Bu denizaltılarda 6'sı burunda, dördü kıçta olmak üzere 10 adet 533 mm.lik torpido kovanı ve toplam 22 tane torpido (ya da 44 adet AMD-1000 tipi mayın) bulunuyordu.Bu gemilerin iki önemli sakıncası vardı. Bunlardan ilki, Batıda yapılan denizaltılara göre daha gürültü yapmaları, dolayısıyla sonar ile yerlerinin saptanmasının olanaklı olmasıydı. İkincisi, su altında nükleer denizaltılar kadar çok kalamıyorlardı. Snorkelini çıkarmadan bu denizaltıların su altında seyredebileceği azami süre, saatte 1-2 deniz mili hızla gitmek kaydıyla, 5-7 gün idi.

[7] Sovyetler Birliği'nin elinde bu tarihte T-5 (ya da 53-58) olarak adlandırılan 533 mm. çaplı nükleer savaş başlıklı, güdümsüz torpido vardı. Bu silah 1958 yılında Sovyet deniz kuvvetlerinde hizmete girmişti. Bu torpido 3 kilotonluk bir nükleer başlık taşıyordu. Menzili 10 km. ve hızı da saatte 40 deniz mili idi. Sovyet donanmasının ilk nükleer başlıklı torpidosu olan bu silahtan az sayıda üretilmişti. Başarımının düşüklüğü ve güvenilir bulunmaması nedeniyle bir süre sonra hizmet dışı bırakıldı, NTI(2001).

[8] CVS-9 USS Essex 31 Aralık 1942'de ABD Deniz Kuvvetlerinin hizmetine girdi. 27.100 tonluk, kendi adıyla tanınan tipten bir uçak gemisiydi.

[9] CVS- 15 USS Randolph, ABD Donanmasında 1944 Ekim'inde hizmete giren 27.100 ton ağırlığında Ticonderaga tipi bir uçak gemisidir.

[10] DD (DDE)-471 USS Beale, Fletcher sınıfı bir muhripti. 8 Ağustos 1942'de denize indirilen bu gemi ABD Deniz Kuvvetlerine 23 Aralık 1942'de katılmıştı. Boşken 2050, tam yüklüyken 2325 ton ağırlığında olan bu muhrip, 35 deniz mili hız yapabiliyordu. Menzili ise 6500 mildi. Geminin 5 adet 5 inçlik, 4 adet 40 mm. ve 5 adet 20 mm. topu vardı. Gemi ayrıca 10 adet 21" inç (533 mm.) çapında torpido taşıyordu.

[11] Bu olayı anlatan *October Furry* (Wiley, Temmuz 2002) adlı kitabın yazarı olan Emekli Deniz Albayı (Captain) Peter A. Huchthausen, su bombalarını DD-508 USS Cony'nin attığını yazıyor. Hutchinson bu olay sırasında B-130'u takip eden DD-943 USS Blandy adlı Forrest Sherman tipi muhripte görevliymiş. Dolayısıyla olayın olduğu yerde değil, uzakta. Buna karşılık ciddi bir araştırmacı olduğu da anlaşılıyor. Bu nedenle, an azından bu konuda bir karışıklık olduğunu kabul etmek gerekir.

[12] Bu açıklama doğruysa, o tarihte de nükleer silahları ateşleme yetkisi alt rütbeli subaylara devredilmiş değil. Olayın gelişme biçiminden de anlaşıldığı kadarıyla, böyle bir nükleer savaş başlıklı silah, merkezden emir gelse bile, tek bir kişinin kararı ile ateşlenemiyor.

[13] B-130'un üç dizel motoru da bozulmuş ve gemi filotilladan ayrılmıştı. B-36'nin komutanı A.F. Dubivko'nun (1998, s.7) anılarında belirttiğine bakılırsa, Sovyet Donanma Komutanlığı, bu durumu diğer gemilere bildirmemişti. Bu da denizaltı filotillası içinde karışıklığa yol açmıştı.

[14] DD-765 USS Keppler, 1972 yılında Türk Deniz Kuvvetlerine devredilmiş ve D-355 TCG Tınaztepe adıyla hizmet vermiştir.

[15] Bu denizaltının nasıl olup da bu sıkı takipten kurtulduğu ise oldukça ilginç bir konu olmasına rağmen, elime geçen kaynakların hiçbirisinde buna ilişkin bir açıklamaya rastlamadım.

[16] Dubivko, 1998. (s. 16-18).

[17] a.g.y. (s.17).

[18] a.g.y. (s.18).

Düşman Savaşçı

Dün bir çekim yaparlarken bana, “Neden kabul ettiniz? Pek çok davet alıyor olmalısınız; neden bunu seçtiniz?” diye sordular. Ben de, “Bu soruyu sormanıza o kadar üzüldüm ki!” dedim. “Çünkü bu bizim meselemiz. Başka nerede olabilirdim? Bu mahkemeye katılmak varken, bu muazzam, korkunç, kahrolası mesele dururken başka hangi çağrıyı daha fazla önemseyebilirdim ki?”

Ne de olsa ben avukat değilim, örgütleyici biri olduğum da pek söylenemez; hatta meşruiyetini çok fazla önemseyen biri bile değilim. Yasal ve bürokratik terimler bağlamında da düşünmüyorum; kim olduğumuzu ya da kimi temsil ettiğimizi enine boyuna sorgulamaya girişmedim, çünkü bence bu biraz, roman yazmam meşru mu değil mi diye sormaya benzerdi. Demek istediğim, ister beş, ister on, ister 15 milyon kişi olalım, biz yalnızca bir grup insanız. Tabii ki bir fikrimiz varsa onu ifade etme hakkına sahibiz; bu fikir önemsizse, asılsızsa ve saçmaysa tabii ki ona göre tutum alınacaktır; ama bu fikir aslında milyonlarca insanın görüşünü temsil ediyorsa, o zaman ciddiye alınmalıdır.

Dolayısıyla kendimizi tanımlamayı aslında fazla dert etmemize gerek yok. Bence düşündüğümüz şey konusunda çok açık olmayı, çok dürüst olmayı, çok net olmayı dert edinmeli ve düşüncemizi son üç gündür burada hepimizin çok farklı yollarla gayet açık bir biçimde ifade ettiği değerlerle dayanışma içinde ve korkusuzca ifade etmeliyiz. Yazar olarak aradığım, tam bir açgözlülükle neredeyse insafsızca aradığım şey, bir anlayışa varmaktır. İstediğim şey bundan ibarettir; içinde yaşadığımız bu dünyanın derinliğini anlamak. Ve bu bir armağan almak gibiydi; bunun için hep minnettar kalacağım.

Böyle bir şeye neden giriştiğimizi, yani Irak Dünya Mahkemesi’ne neden gerek duyulduğunu sormak, yollarda insanların öldüğü bir kaza yerinde duran birine, “Neden durdun, neden herkes gibi yürüyüp geçmedin?” diye sormaktan farksız.

Dün tanıklıkları dinledik, özellikle Irak’tan gelenlerin kan, yıkım, gaddarlık ve karanlık hikâyelerle dolu tanıklıklarını; bir de iş anlaşmalarının yapıldığı, yasaların yeni baştan yazıldığı o soğuk, hesaplı dünyanın hikâyelerini... Bana en korkunç gelen, bir ülkenin bir diğerini işgal ederken kaynaklarını nasıl yağmalayacağını en ince detayına kadar hesaplamış olması, ama ülke halkını nasıl koruyacağını hiç düşünmemiş olması. Bu yaklaşımdaki zıtlık ya da gaddarlık o kadar tüyler ürpertici ki.

Ara sıra “keşke jüride yer almasaydım” diye düşündüğüm anlar oldu, çünkü söylemek istediğim şeyler var. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz sanırım, mahkemenin özünde olan bir şey bu, bir bakıma insan her şey olmak istiyor. Jüride olmak istiyorsunuz, karşı tarafta olmak istiyorsunuz, konuşmak istiyorsunuz. Ve ben özellikle direniş konuları ve direniş stratejilerine dair birkaç yıllık kendi deneyimim üzerine çok şey söylemek istiyordum; aslında şiddete başvurmaya ve başvurmamaya ilişkin kolay mazeretler bulma eğilimimiz hakkında, kolay ancak pek doğru olmayan tarihî örnekler hakkında konuşmak istiyordum. Dert edinmemiz gereken konulardır bunlar.

Ama sonuç olarak, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nin düşman olarak tanımladığı birini herhangi bir ülkeden, dünyanın herhangi bir yerinden kaçırabildiği ve ABD’ye yargılamaya götürebildiği bir dünyada yaşıyoruz. Görünüşe bakılırsa düşman savaşçı, direniş düşünceleri besleyen herhangi biri olabilir. Tanım buysa demek ki ben de bir *düşman savaşçıyım.* Teşekkür ederim.[1]

Arundhati Roy

Irak Dünya Mahkemesi Vicdan Jürisi Kapanış Konuşması. Çev; Belma Baş.
26 Haziran 2005.

[1] Bu konuşma aynı gün içinde Irak Dünya Mahkemesi Özel Yayını kapsamında Açık Radyo’da yayınlanmıştır.

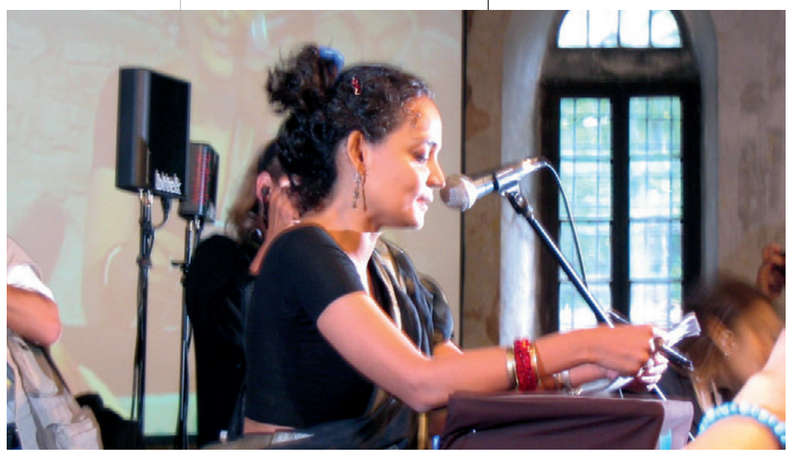

Arundhati Roy,
Irak Dünya Mahkemesi - İstanbul.

Ebeveyn

TDK'ya göre ana, baba. Ancak bu tanım güncellenmeli. Çünkü artık ebeveynin üstünde bir *'ebeveyn'* var; medya. Çocuklarını doyururken nasıl beslenileceğini, giydirirken nasıl giyinileceğini, korurken nasıl güvende olunacağını öğreten geleneksel ebeveyn artık bunları *'ebeveyn'*den öğreniyor. *'Ebeveyn'* gece demiyor, gündüz demiyor. Anlatıyor. Tane tane, tekrar tekrar. En az geleneksel ebeveyn kadar sabırlı ve fedakâr!

'Ebeveyn' geleneksel olana kendisinin ve çocuklarının karşı karşıya bulunduğu risk ve tehlikeleri anlatırken titizleniyor en çok. Çünkü her şey riskli, çok şey tehlikeli. Derken aynı zamanda elçisi olduğu sistem ümitsizlik sevmediğinden midir nedir, her çareyi ve güvenceyi seriveriyor önüne bir çırpıda. Kırk yıllık bohçacı sanki.

Şimdi geleneksel ebeveynin kendi rolünü oynama sırası. Bu bohçadan saçılanlara sahip olmalı. Çalışmalı kazanmalı. Bu fırsat kaçmaz, bir daha mümkünü yok ele geçmez.

Aslında *'ebeveyn'* pek çok başka tavrıyla da geleneksel olanı taklit ediyor. Bize saygı gösteriyor. Tıpkı bizim çocuklarımıza gösterdiğimize vehmettiğimiz saygı gibi. Yaşça küçüklere, o an bize göre 'imkânsız' olanı tutturup huzurumuzu kaçırdıklarında ne deriz? "AAA! Bak, kuş!". İşte o da öyle yapıyor. Seçimi bize bırakıyor. Ya kuş, ya bizim isteklerimiz. Bir gün büyüyüp imkânsızı tutturana dek hepimiz 'ebeveyn'in çocuklarıyız.

Elif Gümüşbıçak. Yasemin A.Yaka.

ECM

Manfred Eicher'in kurduğu plak şirketi. 1969'da Münih'te doğmuş, 'Edition of Contemporary Music' kelimelerinin başharflerini isim olarak almış. Tür ayrımı yapmaksızın, kaliteli eserlere ve sanatçılara olanak tanımayı düstur edinmiş. Keith Jarrett, Jan Garbarek, Terje Rypdal, Paul Bley, Chick Corea, Dave Holland, Kenny Wheeler, Pat Metheny, Egberto Gismonti, Steve Reich, Charlie Haden, Shankar, Meredith Monk, Lester Bowie, Dino Saluzzi, Oregon, Gidon Kremer, Gavin Bryars, Arvo Pärt, The Hilliard Ensemble, Charles Lloyd, Giya Kancheli, Nils-Petter Molvaer, Anouar Brahem, Kim Kashkashian, Sofia Gubaidulina, Tomasz Stanko ve Enrico Rava çoğumuz için önce birer ECM sanatçısıydı. Gri sesi dinlemenin OK olduğunu, klavyesinin yarısı akortsuz olan bir piyanonun Jarrett'ı durduramayacağını, tam tersine *Köln Concert* gibi bir klasik yaratacağını, Norveç'teki Rainbow stüdyosunda Erik Kongshaug isimli bir ses mühendisinin, Saluzzi'nin müziğini bandoneonunun klape sesleriyle süsleyebileceğini ve her albüm kapağının minimalist bir sanat eseri olabileceğini ECM ile öğrendik.

Osman Tümay

Edebiyat

(...) Edebiyatın bir görevi de sorular üretmek ve halihazırdaki inançlara karşı argümanlar öne sürmektir. Sanat, muhalif olmadığı zamanlarda bile zıtlığa yönelir. Edebiyat diyalogdur, yanıt vermektir. Edebiyat, kültürler gelişip birbirleriyle etkileşime girdiğinde insanlığın canlı ve ölü olana tepkiselliğinin, yanıtının tarihi olarak tanımlanabilir.

Yazarlar, bu ayrılık klişeleriyle, farklı olduğumuz klişeleriyle savaşmak için birşeyler yapabilirler. Çünkü yazarlar sadece mitleri aktaran değil, aynı zamanda onları yaratanlardır da. Edebiyat sadece mitler sunmaz, onların karşı mitlerini de öne sürer, tıpkı hayatın karşı tecrübeler -ne düşündüğünüze, hissettiğinize ya da inandığınıza şaşırmanızı sağlayan tecrübeler- sunması gibi.

Bence, yazar, dünyada neler olup bittiğine dikkat eden kişidir. Yani insanoğlunun ne tür kötülüklere muktedir olduğunu anlamaya, içselleştirmeye, ilişki kurmaya çalışan, ama bu anlayışının sonunda kendisinin yozlaşmasına, bunların onu alaycı ve yüzeysel kılmasına izin vermeyen kişidir.

Edebiyat, bize dünyanın neye benzediğini anlatabilir. Edebiyat, dil ve anlatı aracılığıyla standartlar sunup derin bilginin kuşaktan kuşağa geçmesine imkân sağlayabilir.

Edebiyat, başkaları için, bizden olmayan, bizim olmayanlar için ağlamayı öğretebilir bize, bu yetimizi kullanmamızı sağlayabilir. Eğer bizden olmayanlar ve bizim olmayanların duygularını anlayıp paylaşamasaydık, kim olurduk biz? En azından bir süreliğine de olsa kendimizi unutamasak? Eğer öğrenemesek kim olurduk? Affedemesek? Olduğumuzdan başka bir şey olmaz mıydık?

Bu şerefli ödülü, bu şerefli Alman ödülünü almamdan dolayı elime geçen fırsatı kullanarak, izin verirseniz kendim hakkında bir şeyler anlatmak istiyorum.

Hitler'in iktidara gelmesinden iki hafta önce, üçüncü kuşak Polonya ve Litvanya Yahudisi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldim. Amerika'nın Arizona ve California eyaletlerinde, Almanya'dan çok uzakta büyüdüm.

Buna rağmen tüm çocukluğum boyunca Almanya'nın ne denli korkunç bir ülke olduğu fikri yakamı bırakmadı hiç, çocukluğum Almanya, bugün neyin yüce ve değerli olduğunu belirleyen ölçütlerimin olmasını sağlayan sevdiğim Alman kitapları ve müzikleriyle doluydu.

Bach, Mozart, Beethoven, Schubert ve Brahms'tan önce tanıştım birkaç Alman kitabıyla. Güney Arizona'daki ilkokulumdaki bir öğretmenimi hatırlıyorum,

Edebiyatın bir görevi de sorular üretmek ve halihazırdaki inançlara karşı argümanlar öne sürmektir. Sanat, muhalif olmadığı zamanlarda bile zıtlığa yönelir. Edebiyat diyalogdur, yanıt vermektir.

Susan Sontag,
1933-2004.

Meksika'da Pancho Villa'ya karşı Pershing ordusuyla savaştığını anlatıp öğrencilerinin saygısını kazanan Bay Starkie'yi. Görünen o ki, o zamanki Amerikan emperyalizminin eski gazilerinden olan bu kır saçlı bey, Alman edebiyatının idealizminden etkilenmişti ve benim de kitaplara ne denli meraklı olduğumu bildiğinden *Werther ve Immensee* kitaplarını ödünç vermişti.

Çocukluğumun çılgınca okuma günlerinde, şans eseri başka Alman kitaplarıyla da tanıştım. Korku ve adaletsizliği keşfettiğim Kafka'nın *Ceza Kolonisi* de bu kitaplar arasındaydı. Ondan birkaç yıl sonra, Los Angeles'ta bir lise öğrencisiyken, tüm Avrupa'yı bir romanda buldum. Hayatımda hiçbir kitap, kısaca Avrupa medeniyetinin göbeğinde yaşanan idealler çatışmasını konu alan *Büyülü Dağ* kadar önemli olmadı benim için.

Sonrasında da Alman yüksek kültürüyle yoğrulmuş uzun bir hayat. Aslında yaşadığım kültürel çöl göz önünde bulundurulursa, bana o zamanlar neredeyse gizli ve olağanüstü tecrübeler edinme imkânı veren kitaplar ve müzik dışında, bir de gerçek tecrübeler vardı.

Alman kültürel diasporasının son mirasçılarından olduğumdan, Hitler'den kaçıp 1930'larda Amerika'ya gelen ve ülkeyi, özellikle de üniversiteleri zenginleştiren eşsiz bazı mültecilerle, yazarlar, sanatçılar, müzisyenler ve akademisyenlerle tanışma fırsatım oldu.

Onlu yaşlarımın sonunda, yirmili yaşlarımın başında arkadaşım olarak adlandırma imtiyazına sahip olduğum ikisinin ismini vereyim: Chicago Üniversitesi ve Harvard'da beraber okuduğum Hans Gerth ve Herbert Marcuse. Sonra Christian Mackauer ve Paul Tillich, Peter Heinrich von Blanckenhagen, özel derslerde beraber olduğum Aron Gurwitsch ve Nahum Glatzer, daha sonra yirmili yaşlarımın ortalarında New York'a taşındıktan sonra tanıştığım Hannah Arendt. Anılarını burada yâd etmek istediğim isimler bunlar. Ama tüm bunların arasında, Alman kültürüyle, Alman ciddiyetiyle tanışmamın, on yaşımdayken ilkokulda öğretmenim olan ve sonra bir daha hiç görmediğim adı sanı bilinmeyen, eksantrik Bay Starkie'yle (ilk adını bildiğimi bile sanmam) başladığını asla unutmayacağım.

Bu da aklıma bir hikâye getirdi, konuşmamı sonlandıracağım hikâyeyi -böyle olması uygunmuş gibi gözüküyor, neticede ben ne bir kültür elçisiyim, ne de hükümetimin ateşli bir eleştirmeni; bu görevi sadece iyi bir Amerikan vatandaşı sıfatıyla yerine getiriyorum. Ben bir öykü anlatıcısıyım.

Bay Starkie'nin verdiği *Goethe ve Storm* kitaplarında çocuk olmanın bunaltıcı görevlerinden kaçışı bulan, o kitaplar sayesinde nefes alan on yaşındaki bana dönersek eğer, o zamanlar –1943 yılında– Arizona'nın kuzeyinde içinde binlerce tutuklu Alman askerinin, Nazi askerinin olduğu bir hapishane olduğunun farkındaydım ve bir Yahudi olduğumu bildiğimden (sadece lafta Yahudi'ydim, çünkü aslında ailem gayet laik bir aileydi, ama sadece ismen Yahudi olsam da, bu Naziler için yeterliydi) sürekli aynı kâbusu görüyordum.

Rüyamda Nazi askerler hapishaneden kaçıyor, annem ve kız kardeşimle yaşadığım kasabanın dışında olan evimize geliyor ve beni öldürmeye çalışıyorlardı.

Bundan yıllar sonrasına, 1970'lere, kitaplarımın Hanser Verlag tarafından yayınlanmaya başlandığı zamanlardan Şubat 1999'da öldüğü güne kadar Hanser'deki editörüm olan güzide insan Fritz Arnold'la tanıştığım yıllara gelirsek, ilk karşılaşmalarımızda Fritz bana -sanırım bunun aramızda gelişecek herhangi bir dostluğun önkoşulu olduğunu düşündüğünden- savaş yıllarında neler yaptığını anlatmak istediğini söyledi.

Bana böyle bir açıklama yapmak zorunda olmadığını söyledim, ama elbette ki bu konuyu açmış olması etkilemişti beni. Bu arada belirtmeliyim ki Fritz Arnold, tanıştıktan sonra bana Nazilerin başta olduğu yıllarda neler yaptığını anlatmak isteyen kendi kuşağından (1919 doğumluydu) tek Alman değildi. Ve dinlediğim tüm hikâyeler de Fritz'ten duyacaklarım kadar masum hikâyeler değillerdi.

Neyse, Fritz bana savaşın başladığı zamanlarda, onbaşı rütbesiyle Wehrmacht'a gönderildiği sırada, önce Münih'te, sonra da Köln'de edebiyat ve sanat tarihi okuyan bir üniversite öğrencisi olduğunu anlattı. Ailesi Nazi yanlısı değildi. Babası *Simplicissimus*'un efsanevi siyasi çizerlerinden Karl Arnold'du, ama bir yerlere göç etmek de söz konusu bile değildi.

Bu yüzden, korkarak da olsa Fritz, ölmemeyi ve öldürmemeyi umut ederek kendisine verilen görevi kabul etmişti. Şanslıydı. Önce (üssünün kendisini teğmenliğe yükseltme önerisini reddettiği) Roma'da, sonra da Tunus'ta görevlendirilecek kadar, cepheden uzakta olacak ve bir kere bile bir silahı ateşlemek zorunda kalmayacak kadar, son olarak da 1943 yılında Amerikalılar tarafından esir alınacak ve diğer Alman askerlerle birlikte Atlantik'i aşıp Norfolk Virginia'ya, oradan da trenle kıtanın öte tarafına, savaşın geri kalan kısmını geçireceği hapishaneye, Kuzey Arizona'ya getirilecek kadar –bu doğru kelime mi, bilmiyorum– ama şanslıydı.

İşte o zaman ona, hayretle içimi çekerek -çünkü zaten bu adamı sevmeye başlamıştım, bu çok sıkı bir dostluğun, aynı zamanda da yoğun bir iş ilişkisinin başlangıcıydı- Kuzey Arizona'da savaş suçlusu olarak tutuklu bulunduğu zamanlarda, Nazi askerlerinden korktuğumu, onlardan asla kaçış olmadığını düşündüğümü söyleme keyfini yaşadım.

Sonra da Fritz bana hapishanede geçirdiği neredeyse üç yıl boyunca, orada olmaya katlanmasını sağlayan tek şeyin kitap okumasına izin verilmesi olduğunu anlattı: Hapishanedeki yıllarını, İngiliz ve Amerikan klasiklerini tekrar tekrar okuyarak geçirmişti.

Arizona'da büyümeyi bekleyen, daha büyük bir gerçekliğe kaçmayı bekleyen küçük bir çocukken beni kurtaranın da kitap okumak olduğunu, hem İngilizce, hem de çevrilmiş yabancı dillerdeki kitapları okumak olduğunu anlattım ben de ona. Edebiyata ulaşabilmek, dünya edebiyatına ulaşabilmek, milli kibrin hapishanesinden, zevksizlikten, estetik yoksunluğundan, zorunlu taşralılıktan, anlamsız okul eğitiminden, noksan kaderlerden ve kötü şanstan bir kaçıştı.

Edebiyat, daha büyük bir hayata, yani özgürlük alanına yollanmaya imkan veren bir geçiş belgesiydi. Edebiyat, özgürlüktü. Özellikle de okumanın değerine ve ruhaniliğe böylesine gayretle meydan okunduğu zamanlarda, edebiyat özgürlüktür.[1]

Susan Sontag

Çev; Çiğdem Dalay
www.acikradyo.com.tr
28 Şubat 2004.

[1] Bu metin Susan Sontag'ın 2003 yılının Ekim ayında Alman Yayıncılar Birliği'nin geleneksel Barış Ödülü'nü alırken yaptığı konuşmadan alınmıştır. Çevirinin tam metni 20 Aralık 2003 tarihinde *Post Express* dergisinde yayınlanmıştır.

Editoryal Karikatür

Bir serbest yaratım nesnesi olarak ortaya çıkan karikatürle, *editoryal karikatür* arasındaki ayrım, sanat disiplinleri ile tasarım disiplinleri arasındaki ayrıma benzer. Serbest karikatüre ilişkin tüm belirleyiciler karikatürcünün kendisi tarafından tanımlanırken, editoryal karikatürün belirleyicileri, aynı mimarlık, grafik ya da endüstriyel tasarım gibi tasarım disiplinlerine benzer biçimde, dışarıdan verilmiş bir program ve sipariş doğrultusunda ortaya çıkar. Mimari yapıtın programını yapının işlev çerçevesi, grafik ürünün programını iletiye konu olan ürün ya da etkinlik, editoryal karikatürün programını ise, içinde yer aldığı yayının belirlediği konu ve yaklaşım bağlamı belirler. Serbest karikatür zaman ötesini hedefler, yarına ulaşma kaygısını taşır, editoryal karikatürün ait olduğu zaman ise programının belirlediği zaman dilimidir. Bu ayrım dünya karikatüründe o denli net bir ayrıma dönüşmüştür ki, editoryal karikatür çizenle serbest karikatür çizen neredeyse farklı uğraş alanlarının temsilcileri sayılır. Doğal olarak, var olmayı seçtikleri platformlar da farklılık taşır: Serbest karikatür daha çok yarışmalarda, sergilerde, sanat dergilerinde yaşam bulurken, editoryal karikatür günlük yayın alanının dışına çıkmaktan uzak durur. Bu iki karikatürün dili ve biçim sözlüğü de farklıdır. Editoryal karikatür, basılı yayının fotoğraf öncesi görsel malzemesi olan gravürün biçim dilinden izler taşır. Yazı ve çizgi birlikte bir bütün oluşturur, aralarında bir yarış ya da öncelik sıralaması bulunmaz. Serbest karikatür ise mizahın çizgi gerçekliği düzeyinde var olmasıyla ilgilenir ve çizginin 'sine qua non' varlığını uç noktaya taşıyarak saf bir yaratım alanına doğru yol alır.

1950'li yılların Türk karikatüründe bir dönüm noktası oluşturduğu bilinir. 1950 öncesinde Türkiye'de karikatür, öncelikle editoryal karikatür olarak var oldu ve dünyadaki benzerlerine koşut bir oluşum gösterdi. 1950 kuşağıyla birlikte ise, karikatürün kendi gerçeklik düzlemini (çizgi gerçekliğini) sorgulayan ve serbest dünya karikatüründen etkiler taşıyan yeni bir karikatür anlayışı ortaya çıktı. Doğal olarak, bu yeni karikatürün dayandığı Batı karikatür geleneği editoryal karikatürün dışında konumlanıyordu. Ne var ki Türkiye'nin bu yeni serbest karikatürü kendi varoluş düzlemini editoryal bağlamın içine taşıdı. Başka bir deyişle, karikatürün Türkiye'deki geleneksel yerinden (güncel basından) özerkleşme yerine, bu yeri kendi platformuna dönüştürdü. Bu ise karikatürü zorunlu bir açmazın içine sürükledi: Editoryal karikatürün tanımladığı programın dışına çıkmak isteyen, zaman ötesi olmayı amaçlayan, içinde yer aldığı bağlamın zorladığı sınırlar içinde kalmaya direnen, ancak ister istemez o bağlamın bir parçası olan bir karikatür. Bu durum Türkiye'de karikatürün 1950 sonrası serüveninde belirleyici bir rol oynadı. 1950 kuşağının karikatürü, bir yandan kaynaklık ettiği serbest karikatür sanatının dünyada önemli bir yer kazanmasına neden oldu, ama bir yandan da editoryal karikatürün 1950 öncesinde önde giden konumunu ortadan kaldırdı. Editoryal karikatür, Türk karikatürcüsünün 'kerhen' çizdiği karikatüre dönüştü. Bu yüzden Türkiye'nin editoryal karikatürü, bakışını tüm dünyaya yönelten ve dünyadaki diğer editoryal karikatür örneklerinde görüldüğü gibi, keskin bir gözlemle dünyanın 'bugününe' yönelen bir karikatür olamadı ve 'kerhen' uğraşmanın getirdiği bir kolaycılıkla, yalnızca yakınına, yani Türkiye'ye bakan 'dar çerçeveli' bir karikatüre dönüştü. Sonunda günlük gazeteler adım adım ilk sayfaların karikatüründen vazgeçti, eskiden başyazı kertesinde önem taşıyan editoryal karikatür sahneden çekildi.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'Karikatürü Neden Terkettik?' başlığıyla *Yeni Mimar* dergisinin 20 Eylül – 3 Ekim 2004 sayısında yayınlanmıştır.

Ehliyet

Ailece sürücü ehliyeti almaya karar verdik. Çünkü artık Beykoz'dan İstanbul'un karşı yakasına taşınmak ve oradaki yaşama ayak uydurmak istiyoruz. Sergileri ve konserleri kaçırmamak niyetindeyiz. Kızımız eğlenebileceği yerlere sıkça gidebilmenin hayalini kuruyor. Karım da kendi başına Nişantaşı'nda gönlünce dolaşmayı özlüyor. Gerçi, keyfini kaçıracak davranışlarla karşılaşıp, bu işe kalktığına kalkacağına pişman olmaktan da çekinmiyor değil. Tabii bir de oralarda arabayı park etme sorunu var. Onu çözmeden gönlünce dolaşamaz ki.

Araba kullanmayı iyi öğrenmemiz gerekiyor. Belli ki bunu ne kadar becerebilirsek o kadar rahat edeceğiz. Kritik sorun ise ehliyet alabilmek. Tabii ehliyet sınavına girilecek. Önümüzde iki yol var. Bunlardan birisi bir sürücü eğitimi kursuna gitmek. Ötekisi ise yol aralarında kendi başımıza çalışmak. Gerçi Japon komşumuz dışında sürücü ehliyetini kursa gitmeden alan pek yok ama, yine de düşünmek gerek. Çünkü kurs pahalı. Ama ben bizim aileyi biliyorum. Japon komşumuz kadar disiplinli değiliz.

Sürücü eğitimi kursu sınıf eğitiminden sonra çeşitli uygulamalardan oluşuyor. Her bir uygulama, hızlı yol, kalabalık şehir içi yol vs. gibi farklı koşullarda arabayı kullanmak ile ilgili. Bu uygulamalardan geçer not almak gerekiyor. Toplam 35 uygulama var. Kurs ücreti ise kayıt ücreti ve uygulamaların maliyetlerinin toplamından oluşuyor. Uygulama maliyetleri her biri için farklı. Ama önemli tarafı, uygulamada harcanan süreye bağlı olması. Saat başına belli bir ücret alıyorlar. Eğer işi ciddiye alırsak bu süreyi gerekli minimuma kadar indirebiliriz. Ama insanı bıktıracak kadar uzayabilir de. Kurs yöneticilerinin dürüst olduklarını söylemişlerdi bize. Umarım öyledirler...

Uygulama yollarda yapıldığı için, yolda da bazı riskler söz konusu. Bunlardan önemli olanı da Çırak Nakliyat kamyonlarının eğitim yapan araçları taciz etmeleri. Bu bazen kazaya da yol açabiliyor. Nedense polis bunları pek engelleyemiyor. Sürücü kursunun kurallarından birisi de bu nedenle doğabilecek zararı öğrencinin üstleneceği biçiminde. Bu son kalemi ise önceden tahmin etmek olanaksız. Ailemizin geliri ise sınırlı, önümüzdeki aylarda artırabileceği miktar da belli. Dolayısıyla bir sorunumuz da kurs nedeniyle yapacağımız harcamayı olabildiğince azaltmak.

Uygulama yapmanın getirisi ise becerinin artması. Bunun etkisi iki biçimde ortaya çıkıyor:

1. Bir sonraki uygulamada daha çabuk öğrenmeyi sağlıyor. Böylelikle o uygulamanın süresi azalıyor, maliyeti düşüyor. Tabii uygulamalar arasında bu açıdan fark var. Bazılarının bu yönde katkısı çok, bazılarının ise ihmal edilecek kadar az. Dolayısıyla, kendimize en uygun olan uygulama sıralamasını yapmamız gerekli.

2. Uygulamalarda ne kadar çok beceri edinirsek ehliyet alındıktan sonra şehir trafiği içinde o kadar rahat ve güvenli hareket edebileceğiz. Onun için uygulamalardan geçer not almakla yetinmeyip, yapabileceğimizin en iyisini yapmamız gerekiyor.

Sürücü kursuna girdikten sonra herhangi bir yerinde devam etmekten vazgeçmek olanaklı. Ancak kursu bırakırsak, bıraktığımız yerden devam etmeye izin verilmiyor. Başa dönmek gerekiyor. Kurs her dönem belli sayıda öğrenci kabul ediyor. Bu nedenle de kuyruk var. Sıranın ne zaman geleceği belli değil.

Eğer kursu almazsak, kendi başımıza da araba kullanmayı öğrenebiliriz. Ancak, ara yollarda ne kadar çalışabileceğimizi, ne kadar ve ne hızda öğrenebileceğimizi, ehliyetsiz araba kullanmak yüzünden ne kadar ceza alacağımızı pek kestiremiyoruz. Buna karşılık kurs ücreti vermeyeceğimizi biliyoruz. Ayrıca Çırak Nakliyat kamyonları yan yolları kullanmıyor.

Bu arada sürücü eğitim kursu, başarılı olanlara birer piyango bileti veriyormuş. Piyango talihlisi Nişantaşı bölgesindeki kapalı otoparklarda bir yıl süreyle istediği sürece arabasını bedava park etme hakkına sahip olacakmış. Tabii kızım buna bayıldı. Karımın da hoşuna gittiğini sanıyorum. Ben pek gezmeyi sevmediğim için fazla etkilendiğimi söyleyemeyeceğim.

Ailemizin bir demokratik geleneği var. Bu tür konularda ne yapacağımızı beraberce kararlaştırıyoruz. Dolayısıyla kursa gidip gitmemeye, sonra bir noktada da kurstan vazgeçip vazgeçmemeye beraberce karar vereceğiz. Ama daha önce söylediğim gibi her birimizin bekleyişleri farklı, üstelik sabretme derecelerimiz de. Dolayısıyla, yapılan her uygulamadan sonra oylar farklılaşabilir.

I. Şimdi aşağıdaki soruları soralım:

1) Hangi koşullarda bizim aile sürücü eğitimi almayı tercih eder?
2) Ailemiz 35 tane farklı uygulamayı hangi sırayla alırsa, en az maliyetle ehliyet alabilecek duruma gelir?
3) Ailenin sürücü eğitimi alma kararı üzerinde
   i) Kurs ücretinin,
   ii) Her bir uygulamanın süresinin uzamasının maliyetinin,
   iii) Çırak Nakliyat kamyonlarının sürücülerinin zarar vermesi olasılığının,
   iv) Piyangonun,
   v) Ehliyet alındığında sağlanacağı beklenen yararın etkileri nedir?
4) Ailenin kursun bir kısmını alıp kalanını kendi başına bitirerek ehliyet sınavına girip başarılı olması olasılığı üzerinde etkili olabilecek unsurlar nelerdir?

Bu soruların yanıtlarını bulmak olanaklı, değil mi? Tabii biraz düşünmek gerekli.

II. Bir alıştırma daha yapalım. Kutu içindeki kısa sözlükte yeralan kelimelerin karşılıklarını öyküdeki yerlerine koyalım. Soruları tekrar soralım. Yanıtlarımızı gözden geçirelim. Ne çıkıyor?

Ailemiz: Türkiye'de yaşayanlar
Büyükler/Kız Çocuk: Türkiye'de farklı görüş sahipleri
Karşı yakada oturmak: Gelişmiş demokratik toplumlar arasında yer almak
Sürücü ehliyeti almak: Küresel rekabet içinde yaşayabilecek etkinlik düzeyine ulaşmak
Nişantaşı'nda gönlünce gezmek: Avrupa Birliğinde serbest dolaşım hakkı edinmek
Sürücü kursu: Avrupa Birliği Müzakere Süreci
Ara yollarda kendi başına çalışmak: Avrupa Birliği üyesi olmaksızın gelişmiş ülke olma yolunu aramak
Kurs yöneticileri: Avrupa Birliği Karar Alıcıları
Sınıf eğitimi: Mevzuat Taraması
Uygulama: Müzakere Konu Başlığına (35 tane) karşılık gelen reform
Uygulamanın maliyeti: Reformun toplumsal maliyeti
Çırak Nakliyat kamyonları: İç siyasal sıkıntılarını Türkiye sırtından çözmek isteyen Avrupa'lı politikacılar
Uygulamada öğrenme: Reformlara uyum sağlamak
Uygulama sıralaması: Müzakere başlıklarının (reformların) sıralanması
Piyango biletine ikramiye çıkması: Avrupa Birliği üyeliğine kabul edilmek[1]

(Bkz; Niçin Avrupa?)

Hasan Ersel
www.acikradyo.com.tr
21 Eylül 2005.

[1] Bu yazı 19 Eylül 2005 tarihli *Referans* gazetesinde yayınlanmıştır.

Einstürzende Neubauten

Batı Berlin'de 1980'de savaşın yarattığı yıkımın yerine Marshall Planı'nın gaz verdiği yeniden yapılaşma furyasının (ki bu furyanın günümüzdeki versiyonu ise duvarın yıkılmasından sonra kendini birden bire şehrin göbeğinde yıkık-dökük bir metruk meydan olarak bulan eski duvar komşusu Potsdamer Platz'da 10 yıl içinde gerçekleşen inanılmaz çehre değişikliğidir) 'parlak' ürünlerinden modern kongre binası, açılışından kısa süre önce çökmüştü. Bu yıkılış Avrupa anakarasında avangard rock müziğin en uzun ömürlü ve kışkırtıcı gruplarından ve endüstriyel rock adı verilen akımın Throbbing Gristle ve Cabaret Voltaire ile birlikte kurucularından birinin de vaftizi oldu denebilir: Einstürzende *(yıkılan)* Neubauten *(yeni binalar).* Aslında 'Neubauten' herhangi bir yeni binadan çok gökdelene karşılık geliyor. Dolayısıyla sözcüğü serbest bir tercüme ile 'Çöken Gökdelenler' olarak karşılamak daha doğru olabilir.

Gürültü Müziği Üzerine Tuhaf Denemeler

Berlin Moon Club'daki 1 Nisan 1980 performansları grubun resmî doğum günü olarak bilinse de gitarcı, klavyeci ve vokalist, Berlinli Blixa Bargeld (gerçek ismi Christian Emmerich) ve perküsyoncu, multi-enstrümantalist, New York'lu N.U. Unruh (gerçek ismi Andrew Chudy) bir süredir birlikte, ortak amaçlarını tüm yerleşik müzikal kuralları yıkmak olarak tanımlayan dadaist bir müzikal akım olan Die Geniale Dilletanten'in bir parçası olarak gürültü müziği üzerine en tuhaf denemeleri, en aykırı görünümlerde, en akla gelmedik mekânlar ve enstrümanlarla yapmaktaydılar. Bunlar arasında bir Berlin otobanının üst geçidinde, gizli, oda benzeri bir mekânda (ziyaretçilerini gözleri bağlı götürdükleri söylenir), saatlerce bir deliğin kenarlarına vurmak da sayılabilir. Konserler ve turneler arasında barmenlik yapan

Einstürzende Neubauten.

Bargeld'in CV'sinde Berlin'de iyi para kazandıran meslekler oldukları anlaşılan mezar kazıcılığı ve çöpçülük de yeralıyor.

Einstürzende Neubauten (EN) ismi ilk kez Bargeld, Unruh ve 2 kadından, yani Gudrun Gut ve Beate Bartel'den oluşan dörtlü tarafından kullanıldı. Ertesi yıl Gut ve Bartel ayrılarak tümü kadınlardan oluşan Mania D. adlı punk grubunu kurdular. Gut hemen sonra yine tümü kadın olan Malaria'da çalacak, Bartel, Deutsche-Amerikanische Freundshaft'dan Chrislo Haas ile endüstriyel dans ekolünün kült gruplarından Liaisons Dangereuses'ü kuracaktı. Bartel ve Gut'un ayrılışının ardından yerlerini Hamburg'lu punk grubu Abwärts'in perküsyoncusu Dortmund'lu F.M. Einheit (gerçek ismi Frank Martin Strauss) ve kısa süre sonra da basçısı Leedsli Mark Chung aldı. Ayrıca gruba o sırada henüz 16 yaşında olan basçı, multi-enstrümantalist, ses teknisyeni Berlinli Alexander Hacke katıldı. Bu kadro Chung'un 1994, Einheit'in 1995'te ayrılmalarına kadar bir arada kaldı.

Metal Plakalar, Havalı Kompresörler, Elektrikli Testereler ve Metal Keskiler
Böylelikle Avrupa, konserlerde enstrümanlar arasında metal plakalar, havalı kompresörler, elektrikli testereler ve metal keskiler kullanan 'endüstriyel rock' akımı ile tanıştı. Grup üyelerinin bir Oslo konserinde duvarı delerek sahneden kaçtıkları söyleniyordu. Londra'da 1984'te Çağdaş Sanat Enstitüsü'nde verdikleri 'Sesler ve Makine Aksamı Konçertosu' performansı sırasında bu kez sahnenin tabanını deldiler ve diğer ucu metroya açılan bir tünel açmış oldular. Bir Stockholm konserinde ise seyircilere molotof kokteyli attılar.
Bu ilk dönemin ürünleri sayısız canlı performansın kayıtları şeklindeydi ve bir bölümü sonradan (1988) *Mimari Karşıtı Stratejiler* veya *Strategien Gegen Architektur 80-83*

Grubun kullandığı müzik aletlerinden biri.

isimli ilk retrospektiflerinde toplandı. Daha sonra 1984-1990 ve 1991-2001 arası çalışmaların toplanacağı *Strategies Against Architecture II* ve *III* yayınlandı. Çok sonradan, 2004 yılında yine 1980-82 arasını kapsayan farklı kayıtlar bu kez Mute tarafından *Kalte Sterne* ismiyle yayınlandı. Maalesef, halen Gut ve Bartel'li orijinal kadronun muhtemelen tek kayıtları olan 1 Nisan 'Moon' kayıtlarına ulaşmak mümkün değil. Stüdyo albümlerinin ilki olan Kollaps 1981, ikincisi *Zeichnungen des Patientes O.T. (O.T İsimli Hastanın Çizimleri)* 1983'te yayınlandı. Aynı yıl içinde Londra'da bir konserde Nick Cave'in efsanevi Birthday Party'sinin (BP) alt grubu olarak çaldılar. Bargeld daha sonra BP'nin son EP'si olan *Mutiny* içindeki bir parçada gitar çalarak Cave ile 20 yıl sürecek mükemmel bir işbirliğinin de başlangıcını yaptı. Taraflar birbirlerinden öylesine etkilendiler ki, BP kendini lağvederek Londra'yı terk etti ve Berlin'e yerleşti. Berlin'de BP'den 2 ayrı grup doğdu: Nick Cave and the Bad Seeds (BS) ve Crime and the City Solution (CCS). Bu aslında tam bir boşanma değildi ve iki grup çok da alışılmadık bir biçimde bazı elemanlarını paylaştıkları gibi (Mick Harvey her iki grupta da çalıyordu, Tracy Pew ve Rowland S. Howard bazı konserlerde BS'ye konuk oldular) EN'den de transferler yaptılar. Bargeld BS'in kurucusu oldu ve EN'deki birinci adamlığını sürdürürken bir yandan da 2003'teki ayrılığa kadar, Cave'den sonraki ikinci adam konumundaydı. Alexander Hacke de bir süre CCS'de çaldı, BP ve EN üyeleri çeşitli kombinezonlarda 1985'te BS'e katıldılar, davulcu Thomas Wydler'in grubu Berlin'in Die Haut'u ile ortak projelerde yer aldılar. Die Haut çalışmaları arasında Bargeld, Hacke, Cave ile sonradan bir süre bir kötü tohum olacak Los Angeles ve New York'un rockabilly post-punk grupları Gun Club ve The Cramps'ten Kid Congo Powers; BP ve erken dönem BS'in 'yol arkadaşları' Anita Lane ve Lydia Lunch'lı Sweat; ve Bargeld, Lane, Lunch ve Powers'in yanı sıra her biri New York punk sahnelerinin efsanevi isimleri olan Blondie'den Debbie Harry, Suicide'dan Alan Vega, Gun Club'dan Jeffrey Lee Pierce ve Sonic Youth'dan Kim Gordon'lu *Head On* albümlerinin isimlerini özellikle zikretmek gerekiyor. Diğer yandan, Die Haut'un gitarcısı Jochen Arbeit ise Einheit ve Chung'un ayrılmalarından sonra 1997'de EN'ye katıldı.

Farklı Etkiler, Radyo ve Tiyatro
EN ilk 10 yıl içinde 3 stüdyo albümü daha üretti: *Halber Mensch, Fünf Auf der Nach Oben Offenen Richterskala* ve *Haus der Lüge*. İlk dönemin yapıdan tümüyle yoksun gürültü araştırmaları denebilecek olan çalışmalarının yerine bu albümlerle birlikte giderek bir müzikal yapı belirmeye başladı. Bargeld'in sözleri ve söyleme tarzı şiirsellik ve melodik bir yapı sergiliyordu artık. Bu dönüşüm bazı eleştirmenlerce Bad Seeds'in etkisi olarak yorumlandı.

Gökdelenler çökmeye devam ediyorlar, bazen korozyondan, bazen uçak çarpmasından ama çok şükür ki Einstürzende Neubauten hâlâ sapasağlam ayakta.

Bu arada EN tiyatro ve radyo müzikleri de yapmaktaydı. Bunların kaydedilenleri arasında 1991'de yayınlanan, Doğu Alman radyosu için yapılan ve Bargeld'in Hamlet'i oynadığı Heiner Müller'in oyunu *Die Hamletmaschine*'nin müziği, 1996'da yayınlanan Werner Schwab'ın bir çeşit oratoryo denebilecek olan ve Bargeld'in bu kez Mefistofeles'i oynadığı müzikal oyununun *Faustmusik* isimli kaydı sayılabilir.

İkinci 10 yılın ilk albümü 1993 tarihli *Tabula Rasa* oldu. EN'nin sadâsı *Tabula Rasa*'da iyice yumuşadı ve işin içine elektronik ögeler katılmıştı. Mark Chung *Faustmusik*'in kayıtları sonrasında gruptan ayrıldı. Aktif müzik yapmayı bırakarak EN'nin yayıncı şirketi denebilecek olan Freibank'ı kurdu ve grubun mali işlerini çekip çevirmeye başladı. *Ende Neu* 1996'nın 2. ve son stüdyo albümü oldu. Bu albümün sadâsı erken dönemlere benzer bir sertlik taşıyordu. Bu çalışma grubun baş makine operatörü F.M. Einheit (veya Mufti) için de son albüm oldu. F.M. Einheit EN'in içindeyken başladığı tiyatro ve solo müzik kariyerini ayrıldıktan sonra da sürdürdü. (EN'den bağımsız gerçekleştirdiği çalışmaları arasında Rainbirds'ten Ulrike Haage ve Katherina Franck ile birlikte yaptıkları *Stein* (1990), şair Andreas Ammer ile gerçekleştirdikleri *Radio Inferno* (1993) ve *Deutsche Krieger* (1997) isimli radyo oyunları sayılabilir.) *Ende Neu* sonrasında gruba Jochen Arbeit ve multi-enstrümantalist, perküsyoncu Rudi Moser katıldı.

Einstürzende Neubauten, logosunu Güney Amerika'daki Toltec uygarlığına ait bir mağara resminden almış.

1 Nisan 2000'de grup 20. yaş gününü Berlin'de bir konserle kutladı. Böylesi yıkıcı bir grubun 20 yaşına basabilmesi gerçekten de şaka gibiydi. Üçüncü 10 yıl, doğum gününü izleyen günlerde *Silence is Sexy* isimli stüdyo albümünün yayınlanması ve onu izleyen dünya turnesi ile başlamış oldu. Bargeld 2003'te Nick Cave and the Bad Seeds'i terk etti. Sonuncu stüdyo albümü, 2004'te yayınlanan *Perpetuum Mobile* oldu ve bu albümün turnesinde sonunda İstanbullular da EN'i canlı izleme fırsatı buldular.

Gökdelenler çökmeye devam ediyorlar, bazen korozyondan, bazen uçak çarpmasından ama çok şükür ki Einstürzende Neubauten hâlâ sapasağlam ayakta.

Hakan Gürvit

Ekolojik

Gittikçe doğadan, doğal döngülerden uzaklaşan yaşamlarımızda bir 'ekolojik'tir gidiyor. Gıda, tatil, mimari, sivil hareket gibi birçok alanda bu kelimeyi duyuyoruz. Ekolojik olunca ne oluyor, bir şeyin ekolojik olmaması mümkün mü?

Aslında herşey ekolojik, çünkü yaşamdaki her türlü döngüyü ve bu döngüler arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı 'ekoloji', dolayısıyla da herşey ekolojik. Ama biz bu kelimeyi birçok kavramda olduğu gibi biraz çarpıtarak kullanıyoruz. Yani 'ekolojik' derken aslında 'insanı dahil eden ekolojik sistemle uyumlu' döngüleri ve onların arasındaki ilişkiyi kastediyoruz günümüzde. Çünkü insan yerküreden şu ya da bu sebeple silinip giderse; ekolojik gıdaya, tatile, üretime zaten gerek kalmayacak. Dünyanın insansız ekolojik dönüşümü, bizim çok da hesabını yaptığımız, sonrasını merak ettiğimiz bir konu değil!

'Ekolojik' sıfatı, içinde bulunduğumuz yüzyılda birçok ismin yanına gelip onu insan yaşamına yaraşır, doğal özellikleri olan, zararsız, olumlu bir kimliğe büründürüyor. Örneğin ekolojik yaşam deyince temiz havası, suyu, gıdaları olan, doğaya zarar vermeyen bir yaşam gelir birçoğumuzun gözünün önüne. Halbuki şehrin göbeğindeki bir gökdelenin en üst katında uluslararası bir silah ticareti şirketini yöneten beyefendinin kravatına taktığı ses alma cihazı da ekolojik, ama o uzun vadede insanlı bir ekolojiye yardımcı olmadığı için onu atıyoruz bu oyundan. Biz ekolojik olanı insanlığın gerçek ihtiyaçlarına göre tanımlarken, tabii ki sağladığı prestij ve ranttan dolayı kendi çıkarı için bir şeyleri ekolojik olarak tanımlama eğilimi de yaygınlaşıyor bir yandan. Onun için bazı ekolojik yaşam dostları, tarım gibi kimi alanlarda bunu keyfiyete bırakmadan iş edinip, sürekli gelişen standartlar belirliyorlar.

Sözün özü, 'ekolojik', hiçbir şeyin garantisi olmamakla birlikte insanoğlunun yeryüzündeki yaşamını devam ettirebilme özlemi ile gittikçe daha da şekillenen, yapay, yeni bir tanım haline geliyor. Tarım alanında sahibi belli ama diğer birçok alanda ifade ettiği anlam, kullanıcısının rızasına kalmış.

Victor Ananias

Umut, ancak mücadeleyi sürdürmekle, onu sürdürürken aynı zamanda adalet ilkesini ön planda tutmakla mümkün: adalet ve hakkaniyet ilkesini... Çünkü: "Adalet Gezegenin Temelidir!"

Ekolojik Adalet

İklim değişikliği konusunda zecri tedbirleri hemen almayan, bu konuda harekete geçmeyi erteleyen, savsaklayan, hatta hiçbir önemli adım atmamakta direnen çağdaş toplum yöneticilerini eleştiren yazar, *New Yorker* muhabiri ve aktivist Elizabeth Kolbert, şöyle karamsar bir sonuca varıyor:

Etkilerini gözardı etmenin gitgide daha zorlaştığı küresel ısınmaya karşı nihayet bir küresel cevap bularak tepkimizi gösterecek miyiz? Yoksa bencil çıkarlarımızın daha dar ve daha yıkıcı biçimlerine doğru ricat etmeyi sürdürecek miyiz? Bu kadar gelişmiş bir toplumun özünde kendisini yok etmeyi seçeceğini düşünmek çok saçma görünüyor, ama galiba içinde olduğumuz süreç tastamam da bu.[1]

Bu konuda iyimserliği ve umudu içinde barındıracak çözümün, yine hareketten geçtiği söylenebilir. Umut ancak mücadeleyi sürdürmekle, sürdürürken de adalet prensibini ön planda tutmakla mümkün. Çağımızın önde gelen siyaset bilimcilerinden Richard Falk, yeni bir makalesinde ekolojik âciliyet durumunu çevre adaleti perspektifinden ele alıyor.[2] Aslında, küresel iklim değişikliğinin doğurduğu adaletsizlikler artık gayet iyi biliniyor. Dünya ısındıkça yoksul ülkelerin büsbütün okkanın altına gittiği, iklim değişikliğine ölçüsüzce katkıda bulunan zengin ülkelerinse milyarlarca dolar harcayıp kendilerini kuraklık ya da deniz yükselmesi gibi risklere karşı garantiye almaya çalışırlarken, küresel iklim değişikliğinin en ağır sillesini yiyen ülkelere yardım etmedikleri gibi bilgiler artık herkesin malumu. Profesör Falk'un adalet ve hakkaniyet temelli görüş ve önerileri, özellikle bu açıdan önem taşıyor. Bunlar "Adalet Gezegenin Temelidir" ya da "Adaletin Bu mu Dünya?" gibi bir başlık altında ele alınabilir.

21. yüzyıl başında, hele 2003'ten itibaren küresel ısınmaya karşı harekette ve genel olarak çevre aktivizminde yeni bir uyanış ve dinamizm göze çarpıyor...

Adaletin Bu mu Dünya?
Profesör Falk, uzun bir 'fetret' devrinden sonra dünya çevre hareketinin son yıllarda önemli bir ikinci çevrime girdiğini söylüyor. Bilimciler arasında zaten epey zamandır oluşmuş olan konsensusa ilaveten şimdi dünyanın her yerinde kamuoyunda da bir uyanış gözüktüğünü, ayrıca, siyasetçilerin de konuyu gündemin üst sıralarına koymaya başladıklarını belirtiyor. Bunun, alınacak tedbirler açısından ümit verici olmakla beraber, girişilecek politika uyarlamalarında kabağın gene yoksullarla zayıfların başına patlaması halinde, geriye yönelik birçok kötü sonuç doğuracağını vurguluyor. Hele gelecek kuşaklar üzerindeki sonuçlarının hiç görülemeyeceğini tespit ediyor. Genel olarak çevreci analiz ve değerlendirmelerin birçoğunda bu perspektifin eksik olduğunu ortaya koyuyor. Yani, bu büyük çevre felaketinin teşhisinde de tedavisinde de hakkaniyet, denkserlik, âdillik gibi unsurlara pek dikkat edilmediğini saptıyor.

Adalet Perspektifi Gözden Irak Olursa…
Peki o zaman ne oluyor? Falk'a göre, adalet perspektifi gözden kaçırılınca zenginlerle güçlüler ve bir de şu sırada yaşayan erginler bu işten kârlı çıkıyorlar. Yoksulların, marjinallerin ve henüz dünyaya gelmemiş olanların sırtındaki yüklerin ve bütün o mağduriyetlerin de büsbütün altı çizilmiş oluyor.

Küresel ısınmanın sebebi insan aktiviteleridir dediğimizde bütün insanların eşit oranda sorumlu olduğu gibi bir anlamın çıkması söz konusu olabiliyor. Oysa, küresel adaletsizliğin, sınıfsal eşitsizliklerin, güçlü olanın borusunu öttürdüğü bir düzenin, küresel ısınmanın asıl sebebi olduğu belirtilmelidir .

Bu eşitsizliklerin çağdaş endüstriyel hayatla ve onun savaş halleriyle ne kadar bağlantılı olduğunu görmezden gelmek, sadece haksız bir durum olarak kalmıyor. Falk'a göre bu durum ayrıca Kuzey ile Güney ülkeleri arasındaki gerginlikleri, belli ülkelerin içlerinde de ırksal ve etnik çatışmaları azdırıyor. Mesela, Irak'ta ilk Körfez Savaşı'nda su arıtma tesislerinin bombalanması, Gazze'de elektrik trafolarının İsrail tarafından bombalanması, zaten aşırı yoksul ve zayıf düşmüş olan Gazze halkının sağlık ve esenliği açısından korkunç sonuçlar verdi. Richard Falk, Robert Nadeau'nun *Environmental Endgame (*Çevrede Oyun Sonu) adlı kitabına da atıf yaparak şöyle diyor: Küresel çevre krizini çözmek için yapılması gereken gerçekçi ve pragmatik değerlendirmeler açıkça ortaya koyuyor ki, varlıklılarla yoksullar arasındaki ağır eşitsizlikler, insanın hayatta kalma kapasitesiyle orantılı değil.

Özel Çıkarların Canalıcı Rolü
Dünya hali üzerine Falk'un yazdıklarıyla bu konuda NASA'dan iklim bilimci James Hansen'ın belirttiği görüşler arasında canalıcı bir paralellik de göze çarpıyor: Genel olarak kamuoylarında, özel olarak da yönetici elitlerde karşımızdaki büyük çevre tehlikesine ilişkin olarak hem derin bir inkâr, hem de derin bir çelişki hali

Dünyaya bir ölçüde barış, adalet ve umut getirebilecek miyiz?

bulunuyor. Problemlerin varlığını gittikçe daha fazla kabul etmek, ama bu tehlikeyi yaratan politikalarda en ufak bir değişiklik talep etmemek. Bu tehlikeli ve çok yönlü inkâr halini pekiştiren unsur ne peki? Elbette *özel çıkarlar!*

James Hansen da bu büyük açmazı aynı terimle ortaya koyuyor. Ama Richard Falk, Hansen gibi bir fizikçi ya da doğal bilimci değil, bir siyaset bilimci olduğu için bir adım ileri giderek olayın adını da koyuyor: Denizaşırı şirket operasyonları, bu operasyonlarda hükümetlerin işbirliği, neo-liberal ideolojinin her türlü devlet düzenlemesine düşman tavrı, devletlerin jeopolitik tercihlerinde ve önemli/önemsiz meseleler ayrımında yaptıkları vahim öncelik sapmaları, vb…

Richard Falk'a göre şu sırada etik ve siyasal bakımdan büyük önem taşıyan iki şey şunlar: Bir kere, çevre adaletine ilişkin değerlendirme ve reçetelerin, küresel çevre politikaları genel çerçevesine dahil edilmesinde ısrarcı olunmalı. Aynı zamanda da çevreci analistleri teşvik edip çevre adaletini senaryolarında öncelikler arasına almaları, hem de sürdürülebilir çevre senaryolarına doğmamış kuşakların haklarını da yerleştirmeleri sağlanmalı.

Üç Kopma Noktası: Adalet; Enerji Darlığı; Militarizm ve Savaş
Bunun öneminin şurada yattığını belirtiyor Falk: Bugüne kadar çevrecilerin bakış ve politikalarında gözlenen üç önemli 'kopukluk' vardı; bunların âcilen giderilmesi artık şart oldu. Bu kopuklukların birincisi, çevresel adalet amacı güdülmeden sürdürülebilir çevre amacına ulaşılmasının mümkün olmaması. Sözkonusu iki amaç arasında kopmaz bir bağ bulunmakta. Oysa, bu ikisinin birbirinden ayrılamayacağı gerçeği bugüne kadar yeterince dikkate alınmadı.

İkincisi, petrol arzı ve fiyatlarına ilişkin olarak gittikçe büyüyen enerji darlığının, bugünkü dünya bağlamı içindeki belirleyici boyutuna ilişkin bir perspektif kopukluğu. Oysa, bunun Ortadoğu ve diğer yerlerde çıkabilecek savaşlar, vb. açısından büyük önemi olduğu aşikâr. Ayrıca, alternatif enerji diye biyodizelin empoze edilmesinin dünyada yaratacağı büyük açlık, kıtlık ve sefalet ihtimalleri üzerinde de pek durulmuyor. Petrol sonrası dünya için de pek bir hazırlık yok. Örneğin, Hindistan'da Tata şirketinin 2008 yılında piyasaya sürmeyi planladığı 3 bin dolarlık arabalar yüz milyonlarca kişiye satıldığında hem Hindistan'a, hem de dünyaya neler olacağı sorgulanmıyor.

"Yeryüzü milyonlarca yüzyıl boyunca tamamen zararsız trilobitler ve kelebekler üretti. Sonra çağlar geldi geçti ve evrim öyle bir noktaya geldi ki, Neronlar, Cengiz Hanlar, Hitlerler çıkartmaya başladı. Ancak ben bunun geçici bir karabasan olduğunu düşünüyorum. Zamanı gelince dünya hayatı destekleme kapasitesini tekrar kaybedecek ve yeryüzüne barış geri dönecek." Bertrand Russell.

Üçüncüsü, çevre adaleti ile savaş ve militarizm arasında bağlantı kurulamaması. Falk'a göre 21. yüzyıl başının en belirgin olgusu belki de bu: 'Asimetrik savaş' adı altında, sivil nüfusun su ve yiyecek tedarik kaynakları yüksek teknoloji ile ortadan kaldırılıyor. Irak'taki 'uzun savaş'ta, özellikle çocuklar, zayıflar ve hastalar için feci sonuçlar veriyor bu durum. En yoksul kesimler tarumar oluyor, açlık ve hastalıktan kırılıyorlar. Temmuz 2007 tarihli Oxfam raporu Irak nüfusunun üçte birinin, yani 8 milyon insanın âcil yardıma muhtaç durumda olduğunu ortaya koyuyor. Bu bir insanlık krizi! Kıyaslama yapılacak olursa, bu rakam örneğin ABD'de 100 milyon, Türkiye'de de yaklaşık 25 milyon kişinin insanlık dışı bir duruma düşmüş olması anlamına geliyor. Ayrıca, örneğin, seyreltilmiş uranyum (DU) mermileriyle bozulan hava ve çevrede yaşayanların durumu henüz net olarak ortaya konabilmiş değil.

Dünya Çevre Hareketinin 2. Kuşağı ve Irak Savaşı
Ne yapılması gerektiği konusunda konuşurken, çevrecilerin bu kopukluklar üzerinde dikkatle durması gerektiğini belirtiyor Falk. 1960'ların sonunda yükselen 'Birinci Kuşak' çevre hareketi, özellikle neo-liberalizmin yükselişine paralel olarak son yirmi yıldır hız kesmiş, hatta inişe geçmişti. Ama, yirmi birinci yüzyılın başında, özellikle 2003'ten itibaren küresel iklim ve çevre hareketlerinde yeni bir uyanış ve dinamizm gözlendiğini söylüyor...
Richard Falk bunu belli bir sebebe bağlamıyorsa da bu yükselişte Irak savaşının önemli bir etken olduğu, daha doğrusu barış hareketleriyle bir bağlantı kurulması gerektiği söylenebilir. Irak'ın istilasına giden aylarda dünya toplumlarında büyük bir hareket oluştuğu, hatta 15 Şubat 2003 tarihinde bütün dünyada eşzamanlı olarak 10 milyonun üzerinde insanın sokaklara dökülmüş olduğu hatırlanırsa bu bağlantı ağırlık kazanabilir. Daha bir savaş çıkmadan önce, o savaşa karşı çıkan milyonların çepeçevre

dünyayı sarmış olduğu görüldü. Tarihte eşi görülmemiş bir düzeye ulaşan bu barış ve adalet hareketinin, barışçıl ve âdil bir çevre düzeni isteyen hareketi galvanize etmesi ve hatta bir şekilde onunla bütünleşmesi kaçınılmaz sayılabilir. Arada böyle güçlü bir bağlantı olduğu düşünülebilir. Hatta, Türkiye'de de savaş-karşıtı harekete katılanların, küresel ısınma mitinglerinde ön planda yer almaları, bu bakımdan oldukça anlamlı olabilir.

Çevre Adaleti ve Aktivistler

İklim krizi ve küresel ısınma konusunda birer yeryüzü vatandaşı olarak insanların epey ağır bir mücadele yürütmek zorunda olduğu açıkça görülüyor. Bu mücadelede çevre adaleti, sözün ve özün en önemli parçalarından biri olmak zorunda. Profesör Richard Falk şöyle diyor:

"Çevre adaleti çağrısı demokratik toplumların 'ethos'unun, yani etik değerlerinin bir parçası olmak zorunda. Çevresel adalet çağrısı, aynı zamanda her kişinin asli, vazgeçilemez ve devredilemez insan hakkı olarak ele alınmak zorunda. Bunlar böyle olmadıkça, haksızlık ve adaletsizlik örneklerinin çoğalarak artacağı neredeyse kesin olarak söylenebilir. Dahası, iklim krizinden doğacak kıtlık şartları o kadar katı olacaktır ki, temel kaynakların karneye bağlanması gibi çok ağır tedbirleri yürürlüğe sokmak zorunlu olacağından, haksızlık örneklerinin kat be kat artacağından da emin olabiliriz.

Dolayısıyla, yakın gelecekte iklim krizi tehdidiyle mücadeleye girecek olanların dikkatle geliştirmek zorunda oldukları düşünceler ve toplumsal eylemlere, bilinç yükseltmeyi amaçlayan bir söylem de dahil olmalı," diyor Falk ve ekliyor: "Çevresel adaletin sağlanması kaygısı da, bu söylemin ayrılmaz bir parçasını oluşturmalıdır."

Son Nesil

Umut, iklim değişikliğinin hem sebeplerini, hem de toplumsal eşitsizlikler, küresel adaletsizlik ve iktidar ve kâr peşindeki kapışmalarla olan ilişkilerini kavramış bir toplumsal muhalefetin, siyasal bir çizgi içinde yükseltilmesinde gibi görünüyor...

Filozof ve barış aktivisti Sir Bertrand Russell 1961'de on iki önemli bilimci adına şu satırları kaleme alıyordu:

"Önümüzde, eğer biz seçersek, sürekli bir mutluluk, bilgi ve bilgelik yolunda kesintisiz bir ilerleme var. Yoksa bunun yerine kavgalarımızı devam ettirip, ölümü mü seçeceğiz? Biz insanlar olarak başka insanlara bir çağrıda bulunuyoruz: İnsanlığınızı unutmayın. Bunu yapabilirseniz yeni bir cennetin yolları açık. Bunu yapamazsanız önünüzde evrensel ölüm var."

Noam Chomsky de *Hegemony or Survival* (Hegemonya ya da Hayatta Kalmak) adlı kitabını, Russell'dan yaptığı şu alıntıyla bitiriyor:

"Yeryüzü milyonlarca yüzyıl boyunca tamamen zararsız trilobitler ve kelebekler üretti. Sonra çağlar geldi geçti ve evrim öyle bir noktaya geldi ki, Neronlar, Cengiz Hanlar, Hitlerler çıkartmaya başladı. Ancak ben bunun geçici bir karabasan olduğunu düşünüyorum. Zamanı gelince dünya hayatı destekleme kapasitesini tekrar kaybedecek ve yeryüzüne barış geri dönecek."[3]

Burada kavranılabileceğin ötesinde bir projeksiyondan söz edilmekte. Ama, insanlığın biyolojik bir hata olduğunu ispat etmek zorunluğundan da söz edilemez olsa gerek. Chomsky'nin evrim biyologu Ernst Mayr ve Harvard'daki arkadaşlarının kapsamlı araştırmasına dayanarak belirttiği gibi, insan türü gerçekten de 100 bin yıllık ömrünü tamamlamış olabilir. Fakat kendisine tahsis edilen bu 100 bin yılı kendisini ve başka pek çok şeyi yok etmekle tamam-

'Türkiye Kyoto'yu İmzala' mitinginde insana umut veren bir başka kelebek türü.

Çevre adaleti çağrısı demokratik toplumların ethos'unun, yani etik değerlerinin bir parçası olmak zorunda. Bu çağrı, ayrıca herkesin asli, vazgeçilmez ve devredilmez insan hakkı olarak ele alınmak zorunda...

lamışsa, ne yazık ki o zaman insanın biyolojik bir hata olduğu söylenebilir. "Hatta bir uzaylı gelseydi ve dünyanın haline baksaydı şöyle bir sonuca ulaşabilirdi" diyor Chomsky: "İnsanlar bu yıkma ve yok etme kapasitelerini bütün tarihleri boyunca kullanmışlar. Özellikle de son birkaç yüzyıl içinde bu kapasitelerini dramatik biçimde ortaya koymuş, çevreye muazzam bir yıkım getirmiş, daha karmaşık organizmaların çeşitliliğine tasallut etmişler ve bunu da soğukkanlı, hesaplı bir vahşetle, kendi türlerine yönelik olarak da uygulamışlardır. Burada önemli olan şu," diyor Chomsky: "Her şey bitmeden önce, Russell'ın söz ettiği bu karabasandan uyanabilecek miyiz? Dünyaya bir ölçüde barış, adalet ve umut getirebilecek miyiz?" Chomsky, bu imkânın hâlâ elimizde olduğunu söylüyor.

Bilim yazarı Fred Pearce, *Son Nesil (The Last Generation)* adlı kitabına James Hansen'den yaptığı şu alıntıyla başlıyor: "İklim sisteminin eşik noktasında, uçurumun kenarında duruyoruz. Bu eşiğin ötesinde kurtuluş yoktur." [4]

Uçuruma düşüp düşmeme seçiminin tamamen kendi elimizde olduğunu son bir kez daha vurgulamak gerekli görünüyor.[5]
(Bkz; Küresel Isınma, Russell - Einstein Manifestosu)

Ömer Madra

1 Elizabeth Kolbert; *Field Notes From A Catastrophe,* London: Bloomsbury, 2006. (s. 187)

[2] Richard Falk; "The Second Cycle of Ecological Urgency: An Environmental Justice Perpective 2006 -Stockholm Conference on Environmental Law and Justice" başlıklı toplantıya sunulan tebliğ. (Özel e-posta)

[3] Noam Chomsky; *Hegemony or Survival - America's Quest for Global Dominance.* London: Hamish Hamilton, 2003. (s. 237)

[4] Fred Pearce; *The Last Generation – How Nature Will Take Her Revenge for Climate Change.* London: Eden Project Books, 2006.

[5] Bu yazının tam metni *Niçin Daha Fazla Bekleyemeyiz* - Küresel Isınma ve İklim Krizi adlı kitapta yayınlanmıştır:

Ömer Madra, Ümit Şahin; *Niçin Daha Fazla Bekleyemeyiz - Küresel Isınma ve İklim Krizi.* İstanbul: Agora Kitaplığı, Ağustos 2007. (s. 341-349)

Ekolojik Mimari

Kısaca barınak, yol, köprü gibi yapı ve mekânların doğa kanunları ve varolan doğal koşullar ile planlanması ve inşa edilmesi, ortak kabul görmüş standartları olmasa dahi, ekolojik mimari olarak adlandırılıyor. Ülkemizdeki yerel ekolojik mimari örnekleri olarak keçi kılı yörük çadırını, kerpiç, taş-toprak, ahşap yapılardan bazı geleneksel örnekleri gösterebiliriz. Bunların ekolojikliği; doğru yerde doğru kişiler tarafından doğru malzeme ve teknikle, doğru zamanda ve doğru şekilde yapılması ve kullanılması ile ölçülür.

Yukarıdaki şıklardan biri dahi eksik olursa, yapımız ekolojik olmadığı gibi; doğaya, yapanlara, yaşayanlara daha çok zarar verebilir ve beklenen işlevi görmeyebilir. Örneğin Ege ve Akdeniz bölgelerimizde çokça gördüğümüz bir taş yapı çatı sistemi olan kargı, okaliptüs-mersin-zakkum yaprağı, erişte (deniz yosunu) aktoprak ve geren toprağı sandviçi doğru uygulamasında mükemmel sonuç verir. Yazın serin, kışın sıcak tutar, evi yıllarca güzel kokutur, zararlı haşaratın gelmesini engeller. Yapımı ve kullanımında ekolojik ayak izi çok küçük olurken, uygulamadaki çok küçük bir hatanın bedeli de büyük olabilir. Örneğin yosunlardan bir tanesi dik kalır da üst katman toprağın içinden yukarı uzanırsa, bu, yoğun bir yağmurda yapıyı sel almasına sebep olabilir. Ya da evin ısıtma sistemi içeriyi kurutan bir yöntem olursa, binanın damı bir süre sonra içinde fazla kuruyan malzemelerin dengeyi bozması ile işlevini yitirebilir.

Ekolojik mimaride 'bilgi' yeterli değildir; bilgelik ve yüksek farkındalık gerekir. Mimarlık eğitimi ya da standart bir çerçeve eğitim almış kişilerin bu konuda eser vermelerine eğitimleri yeterli olmaz. Bir ekolojik mimar, yaşamı kendi döngülerinin penceresinden izleyebiliyor olmalı. Ekolojik mimari dinamiktir, yapılan planlar hedef güncellenirken yolda birçok değişikliğe uğrayabilir. Hatta

Ekolojik mimari yaşamın kendisi gibi döngüseldir. İklim değişir, kullanıcısının yaşamı değişir, yapı da değişir.

ekolojik mimari bir proje hiç bitmez; yapılış mantığı, belirlenmiş hedefe ulaşmak şeklinde doğrusal değil, yaşamın kendisi gibi döngüseldir. İklim değişir, kullanıcısının yaşamı değişir, yapı da değişir.

Günümüzde ısı yalıtımı iyi yapılmış herhangi bir binaya dahi ekolojik mimari ürünü olarak bakılabiliyor, kanmayın! Eğer gerçek bir ekolojik yapı sahibi olmak istiyorsanız kendinizi inşa etmekten başlayın, mimarınız olun, harikalar yaratın ve sorumlulukları ile yaşayın onlarla.

Victor Ananias

Ekolojik Tarım

İnsanoğlu önce meyve topladı... Çiçek, yaprak, tohum belki de biraz böcek, kurt vs. ile beslendi; sonra köklere de dadandı. Ardından âletler yaptı, avlanmaya başladı, av eti tüketti. Derken tarım yapmaya, yiyeceği bitkileri çoğaltmaya başladı, onların üremelerine destek oldu. Hayvanları evcilleştirip daha çok faydalanacağı, daha çok yiyeceği şekilde üretmeye başladı. Önce bu işleri bölgesel üretip tüketti, sonra başka bir bölge insanı için kıymetli olan ürünlerden daha fazla üretip; değiş tokuş, ticaret yapmaya başladı. Baharat-ipek yolu bunun en güzel eski örneklerinden.

Yakın çağlara gelirken bazı coğrafyalarda yaşayan insan topluluklarında bazı bireylerin iştahı arttı; takas yaparken 'kâr' adı altında yeni bir kavram geliştirdiler. Eşit bir alışverişi hedefleyen takasın tam tersine 'kendi payını sürekli sınırsız olarak artırma isteği' üzerine kurulu bu sistem gıda üretimini hızla çoğalttı, işin endüstriyelleşmesine kadar getirdi olayı. Yani bir tahıl doğal hali ile öğütülüp kolayca tüketilebilecek ve maliyeti bu şekilde çok daha az ve herkesçe karşılanabilir olacakken bu tahılı herkesin yapamayacağı, beyaz, daha uzun süre dayanıklı, daha az alanda daha çok miktarda yetişebilen bir hale getirdik. Dürüstlük ile 'kârlılık' örtüşmediği için de kendimizi kandırıp tüm bu şeytani iştah ile yaptıklarımızı 'ihtiyaç' olarak tanımlamanın yollarını bulduk. Eski günlerde bir toprak ağası, üretimi halkını daha iyi besleyebilmek için yaptığını söyleyip çalışanlarını ezerken, bugün de genetik bilimini 'kâr'ı artıracak işler için tekellerine almaya çalışan yapılar, amaçlarının "dünyanın aç insanlarını doyurmak" olduğunu söylüyor.

Yanılgıyı Farketmek

Her çağda da yanılgıyı fark edip, doğanın, yaratılışın, adaletin, dürüstlüğün arayışına giren insanlar, yeni bir isimle de olsa doğa ile uyumlu üretim ve tüketim modelleri geliştirdiler. Hep de başarılı oldular. Şu anda dünyada yaşamın devam ediyor olmasının sebeplerinden biri de bu insanların vermiş olduğu emek sayesinde oluşan yaşam kültürünün bize ulaşabilmiş parçaları. Böylece tahıllar ve meyveler doğru yollarla yetiştirilmeleri sayesinde çoğaldılar, ve sınırsız iştahımızı olmasa da tüm insanlığı doyurabilecek hale geldiler.

Dürüstlüğün 'kâr'dan köşe bucak kaçtığı son yüzyılda dünyayı en çok bozan, talan eden toplumlar; ayıplarını örtmek, bir nebze geri adım atmak, doğa dostu, sağlıklı üretime geri dönebilmek için ekolojik (biyolojik-organik) tarımı geliştirdiler. İnsanlar arası adalet; yoksulluk ve haklar konusunda her zaman çok fazla etkili olamasa da, insanın doğa ile hukukunu tarımsal üretimde oldukça detaylı ve

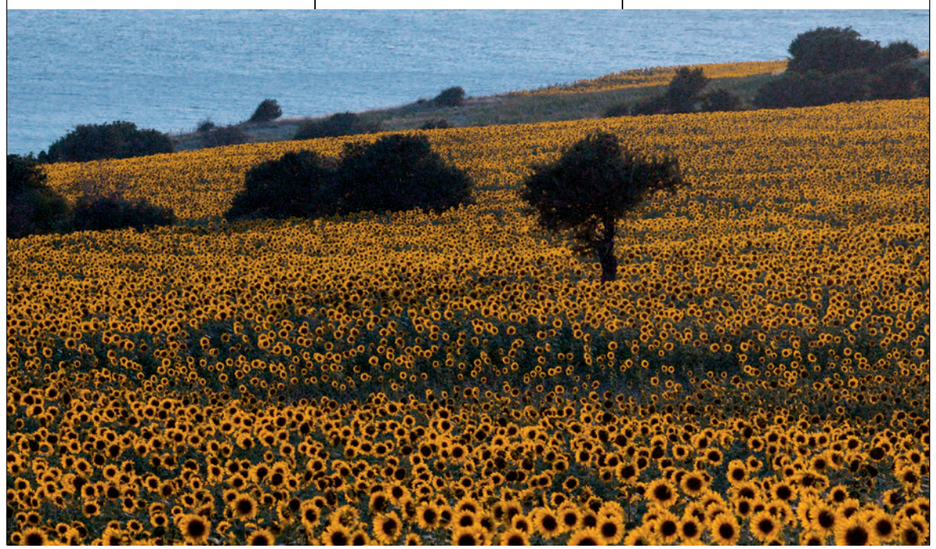

Her çağda yanılgıyı fark edip, doğanın, yaratılışın, adaletin, dürüstlüğün arayışına giren insanlar, yeni bir isimle de olsa doğa ile uyumlu üretim ve tüketim modelleri geliştirdiler.

dinamik bir sistemde tanımlayan bu üretim şekli, idealist toplum öncüleri tarafından geliştirildi. Sonrasında bir kısım idealist ve bir de 'kâr' amacı güden ve idealizm ölçüleri farklı olan kişilerce yaygınlaştırıldı.

Bugün de ekolojik tarım birkaç değişik şekilde yaygınlaşıyor; ekonomik olarak çok gelişmiş ülkeler üretim ve tüketimlerini hızla bu yönteme çevirirken, bu bedelin bir kısmını da başka coğrafyalara yükleyerek gerçekleştiriyorlar. Bütün dünyaya konvansiyonel (sadece 'kâr'a odaklı) ürün, yöntem ve girdi pazarlarken; kendilerine bütün dünyadan belirlenen standartlarda 'ekolojik' ürünler alıyorlar. Orta ve az gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde ise ekolojik üretim, idealist insan ve grupların inisiyatifine kalmış durumda.

Zengin Mutfağı

Türkiye'de de ekolojik üretim yirmi yılı aşkın süre önce zengin ülkelerin talebi ile başladı. Uzun süre biz atalarımızın tohumlarını, yöntemlerini, tatlarını ve kültürlerini kaybeder ve dedemizi beşiklerde sallar iken ülkemizde ekolojik tarımdan doğa, çiçek, böcek faydalandı ama bizim mutfaklarımıza giremedi ürünleri. Yönetmeliği çıktı, çiftçiler denetlendi, kayısılar, incirler, üzümler kurutulup gönderildi Avrupalara ama biz yiyemedik. Ta ki Türkiye'de de 'kâr' odaklı olmayan ekolojik hareket güçlenip Buğday Derneği gibi bir sivil örgüt işi ciddi şekilde ele alana kadar. Odak oluştuktan sonra hızla ülkemizde kanunlar yapıldı. İşin hem devlet bazında, hem de sivil ve ticari bazda öncü yapıları kuruldu. İç pazar ve yerli tüketici hesaba katılarak çeşitli alışveriş yöntemleri geliştirildi.

Orta ve az gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde ekolojik üretim, idealist insan ve grupların inisiyatifine kalmış durumda... Ekolojik tarım, Türkiye'nin ve benzer birçok ülkenin geleceğinin alternatifsiz 'hayat sigortası'. Tabii, eğer 'kâr' altında kalmazsa.

Bu yapı şu anda da 'kâr'cılar ile idealistlerin dahi ortaklık ettiği bir düzende hızla gelişiyor ve toplumun 'bireyleri' ne kadar sahip çıkarsa o kadar güçlü bir umut kapısı olarak gelişmeye devam edecek. Çünkü ülkemizde iyi tat, sağlık, temiz su, temiz toprak arayışı var. İmkânlar genişledikçe, tüketiciler de tercihlerini ekonomik olarak başa çıkabildikleri ölçülerde bu yönde kullanmaya yöneliyorlar. Kırsaldaki küçük üreticiler ise (Türkiye nüfusunun yaklaşık %30'u) değişen koşullarda ayakta kalma, geçinebilme umuduyla bu işi yaparak, ellerindeki imkânlarla büyük bir yatırım yapmadan, sadece örgütlenerek ve çalışarak yaşamlarını (fazla 'kâr' getirmese dahi) idame ettirebilme fırsatını yakalayabiliyorlar. Ekolojik tarım Türkiye'nin ve benzer birçok ülkenin geleceğinin alternatifsiz 'yaşam sigortası' –tabii eğer 'kâr' altında kalmazsa...

Victor Ananias

Ekolojik Tarım Turizmi

Ekolojik turizm kavramı bir süredir dinlenme, eğlenme aracı olarak doğal alanlar ve doğa öğelerinin kullanıldığı yöntemleri tanımlamak için kullanılıyor. Birçok uygulamasında da zannedilenin aksine; doğaya, yöre insanının yaşamına, sorumlu bir kültür oluşturulmasına katkı vermediği gibi, geri dönüşü olmayan zararlar da verebiliyor.

Ekolojik tarım turizminde ise durum farklı. Çünkü "kırsalda yaşayan insana destek olmayı, şehir insanını doğada üretim yapan kişilerle ve yaşamları ile buluşturmayı, doğa korumaya destek olmayı" güvence altına alan çok daha net tanımlamalar bulunuyor. Bu sistemde ana koşul, ziyaretçi kabul edecek ev sahiplerinin tümünün ekolojik tarım yapıyor olması gerekliliği. Sonuçta belli rehberler, duyurular vasıtası ile; çiftçi aileler, yaptıkları üretimler, yaşam ve misafir ağırlama koşulları hakkında bilgi edinip karar veren kişiler bu çiftliklerde kendilerine ayrılmış mekânda kalıyor, mümkün mertebe yerel ürünlerden hazırlanmış geleneksel yemekler yiyor ve gönüllerince bir tatil geçiriyorlar. Bunun karşılığında da dostluğu paylaşıyor, bir bedelden öte çiftçi ailenin yaşamına katkı olacak bir miktar para ödüyorlar.

Âdil ve İnsancıl Bir Tatil

Bu hali ile âdil ve insancıl bir iş olan ekolojik tarım turizmi birçok ülkede sivil toplum örgütleri tarafından destekleniyor ve kontrol ediliyor. Bu konudaki uluslararası çatı örgütlerden biri ECEAT (www.eceat.org). Türkiye'de ise bu işin ilk örgütlü altyapısı 2003 senesinde Buğday Derneği tarafından kuruldu; halen işlemekte olan sistemin kısa adı TaTuTa (Ekolojik Tarım Turizmi ve Bilgi, Tecrübe Takası - www.tatuta.org). TaTuTa kapsamında çeşitli bölgelerdeki ekolojik çiftliklere iki tür ziyaretçi gidebiliyor. Bunlardan biri yukarıda tanımlanmış olan, tatili karşılığında para veren ziyaretçiler, diğeri ise konaklama ve yemekler karşılığında çiftliğin belirlediği koşullarda çalışanlar. İkinci grubun dünyadaki sivil ağı WWOOF *(Willing Workers On Organic Farms* (Ekolojik Çiftliklerde Gönüllü Çalışanlar) - www.wwoof.org) rehberleri ve web siteleri sayesinde birçok gönüllü kendi ülkesinde ya da başka bir ülkedeki bir çiftlikte yaşama, öğrenme, deneyimleme, paylaşma imkânı buluyor; hem de takas usulü ile.

Ekolojik tarım turizminin tek zayıf tarafı, yapılan işin ideal temellerine karşı sorumluluk duymayan ziyaretçi ya da ev sahiplerinin sisteme girmesinin tam anlamı ile kontrol edilememesi. Arz ve talep arttıkça

işin kontrolü daha zor ve yüksek maliyetli hale geliyor. Ticari bir iş olarak çok yaşama şansı olan bir sistem değil; birçok nahifliği var ve sunanların da, alanların da özverisini gerekli kılıyor. Bu sistemin yürüyebilmesi için, organizasyonu yapan, tarafları buluşturan sivil örgütün çok büyük bir özveri ve gönüllülüğe, yeteneğe sahip olması gerekiyor.

Victor Ananias

Ekolojik Yaşam

Zıddı olan bir tanım değildir, bütün yaşamlar ekolojiktir. Bir yaşamın var olabilmesi için diğer döngüler ile ilişkilenmiş, sürekli değişen dinamik bir yapısı olması gerekir. Bu durumda da ekolojiktir. Buna göre nükleer enerji de ekolojiktir, savaş da, kölelik düzeni de. Bunların da tümü dönüşür ve olması gereken yere gelir.

Çağımızda biz, sürdürmek istediğimiz yaşama uygun öğelere ve bunların bütününe 'ekolojik yaşam' adını veriyoruz. Halbuki yaşam bizli de bizsiz de ekolojik ve dönüşerek devam ediyor.

Şüphesiz ki insanoğlunun içinde yaşamayı sürdürmek istediği 'ekolojik yaşam' için en azından temiz su, hava, toprak ve biyolojik çeşitliliğin varlığına; iklimler, gece - gündüz gibi döngülere, ay uydusuna ve bunun gibi bir çok ekolojik varlığa ihtiyacımız var. Şu anda bunu anlamıyor gibi görünüyoruz ve çok 'ekolojik' bir sonuca doğru gidiyoruz hep birlikte. Hangi ekolojiyi besliyorsanız yaşamınız da o denli ekolojik olur.

Victor Ananias

Çağımızda biz, sürdürmek istediğimiz yaşama uygun öğelere ve bunların bütününe 'ekolojik yaşam' adını veriyoruz. Halbuki yaşam bizli de bizsiz de ekolojik ve dönüşerek devam ediyor.

El Niño ve La Niña

Gerçekte El Niño, Güney Amerika'da Peru kıyılarından Pasifik Okyanusu'nun içlerine doğru yönelmiş masum bir ılık su akıntısıdır. Her yıl Noel civarında ağaç dallarını ve yapraklarını yüzdürerek bölgeye taşır. Bu su akıntısı birkaç hafta veya birkaç ay sürer. El Niño, bölgedeki nehirlerin tatlı suları ile karıştığından, okyanusun sularından daha az tuzlu ve daha sıcaktır.

'Niño', kelime anlamıyla İspanyolca *'çocuk'* demektir. *'El'* ise, Arapçadan İspanyolcaya geçmiş; İngilizcede isimden önce kullanılan ve niteliediği ismi belirleyen *'the'* kelimesine karşılık gelir. Kısaca El Niño, Hz. İsa'nın doğumundan sonraki bebek, İsa'ya atıfta bulunan 'özel çocuk' veya 'o erkek çocuk'tur. Yerli balıkçıların okyanus akıntısını bu şekilde isimlendirmelerinin nedeni, bu olayın Noel günlerinde meydana gelmesidir. Günümüzde bizim bildiğimiz El Niño ise, 2 ila 7 yılda bir ortaya çıkarak alışılmışın dışında meteorolojik ve ekolojik olaylara yol açan, çok sıcak ve kuvvetli bir su akıntısıdır.

La Niña

Bu tropikal enlemlerde su yüzey sıcaklıklarının soğuk olduğu, diğer bir deyişle su yüzey sıcaklıkları mevsim normallerinin altında olan yıllara ise *'La Niña'* adı verilir. *'La Niña'* da, *'kız çocuğu'* veya *'kız kardeş'*tir. El Niño'nun okunuşu, "El Ninyo" ve La Niña'nın okunuşu, "La Ninya"dır. Kısaca ENSO (El Niño/Güneyli Salınımları)'nun sıcak devresi El Niño olarak adlandırılırken, soğuk devresi de La Niña olarak adlandırılır.

Pasifik Okyanusu'nun bu kısmı, Güney Amerika kıtasının batı kıyılarından kuzeye doğru yönelmiş Humboldt adı verilen bir soğuk su akıntısının etkisi altındadır. Bu akıntı büyük miktarda besin maddesi ve besleyici tuzlar içermektedir. Planktonlar ve dolayısı ile balıklar okyanusun bu kısmında çok kolay bir şekilde üremekte ve büyümektedir. Bu balıklar El Niño gibi alışık olduklarından çok daha sıcak bir su ile karşılaşınca büyük bir felakete uğrarlar. Balıkların gıdası olan planktonlar hızla değişen bu su çevresine uyum sağlayamayarak kitleler halinde ölürler. Böylece, El-Niño yıllarında sardalyalar, planktonlar ve kuşlar yığınlar halinde ölür ve cesetleri su yüzeyinde yüzmeye başlar. Deniz yüzeyindeki bu cesetler çürür ve büyük miktarda hidrojen sülfit açığa çıkarırlar. Bu gaz, su yüzeyinde kalır ve bu bölgede dolaşan gemilerin boyalarını karartarak lekeler meydana getirir. Bu olay 'Callao Ressamı' olarak adlandırılır. Callao, Peru'nun başkenti Lima civarında bölgenin en büyük limanıdır.

California'nın Lakeport bölgesi 1998 yılında El Niño'nun sebep olduğu seller yüzünden sular altında kalmıştı.

El Niño Yılları Balıkçılığa Darbe Vuruyor

Normal zamanlarda kuzey Peru açığındaki deniz yüzeyi, çoğunluğu sardalya türünden olmak üzere, dünyanın en iyi balıkçılık alanıdır. El Niño yılları, bu bölgedeki sardalya avında ve dolayısı ile balık unu üretiminde büyük düşüşlere (Türkiye'de ise büyük artışlara) neden olur. Bu bölgede üretilen balık unu, dünya piyasasına sığır ve kümes hayvanları için besin maddesi olarak sunulmaktadır. El Niño nedeniyle bu besin maddesi piyasaya sunulamayınca, ABD'de protein kaynağı olarak iç piyasada büyük miktarda Amerikan soya fasulyesi kullanılmaya başlanır. Bundan Japonya çok kötü bir şekilde etkilenir ve soya fasulyesinden yapılan soya peynirinin fiyatı astronomik miktarlarda artar.

Bu kardeşler, bölgede birçok anormal hava olayına da neden olur. Örneğin, Güney Amerika kıyılarında yer alan çöllere yağmur yağmaya başlar ve çöllerde sellere neden olur. Bu seller de sivrisineklerin olağanüstü boyutta çoğalmasına ve bulaşıcı hastalıkların bölgede yayılmasına neden olur. Böylece, El Niño'nun aksine La Niña yılları ise balıkçılık için uygun şartlar oluştururken, bölgede kuraklığa neden olduğundan bu sefer de çiftçiler büyük ekonomik kayıplara uğrarlar. Bu tür ekonomik kayıpları en aza indirgemek için El Niño ve La Niña yıllarının önceden tahmin edilmesi büyük önem taşır.

El Niño ve La Niña olayları, dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen iklimsel değişimlerin hayatımızda ne denli etkili olabileceğinin en önemli kanıtlarındandır. Bu iki kardeşin ileriki yıllarda, küresel iklim değişikliği ile birlikte nasıl değişeceği şu an bizim için en ilgi çekici ve bir o kadar da tedirgin edici bir konudur.

Mikdat Kadıoğlu

Elipsoidleşme

Küreselleşme gün geçtikçe günlük hayatın tümüne egemen hâle gelmeye başladı; bunun önünde bir direnç de söz konusu değil gibi. Geçmişin keskin hatları, sivri uçları birer birer törpüleniyor. Giderek yaygınlaşan küreselleşmenin, medeniyetin gelişmesiyle doğru bir orantıda olduğu, mükemmeliyete ulaşma yolunda ilerleme kaydedildiği gayet açık. Birçok şey küresel bir görünüm alıyor artık. Dikdörtgen müzik ve video kasetlerinin, kare bilgisayar disketlerinin yerini yuvarlak CD'lerin; sert hatlara sahip geniş arabaların yerini yuvarlak hatlara sahip küçük arabaların alması gibi... Dünyamızı ziyaret eden, daha mükemmel ve ileri medeniyetlere sahip olduğu belirtilen UFO'ların yuvarlak olmaları, daha mükemmel bir hayat umarak medyumlara, falcılara başvuranların da karşılaştıkları ilk şeyin cam bir küre olması işin spekülatif yanı. Tam bir kürenin mükemmeliyetin göstergesi olduğu düşüncesine XIV. yüzyılın başındaki bir olay örnek gösterilir. Papa XI. Benedict, Giotto'dan sanatçılığını ispatlamasını isteyince, kırmızı boyaya batırdığı fırçasıyla Giotto, bir kâğıt parçasına tek bir hareketle bir daire çizer ve bunun yeterli olduğunu söyler. Hiçbir şekilde geometriden sapmadıysak da, küreselleşme yanlıları (?) bunu bir koz, matematiksel bir dayanak olarak görebilir. Ama ne denirse densin, Dünya, nâm-ı diğer 'yerküre', tam bir küre değil maalesef. Bilindiği gibi, Dünya'nın kendi ekseni çevresindeki dönüşü nedeniyle oluşan merkezkaç kuvveti, Ekvator kesiminde dışa doğru şişkinliğe neden olur. Kutuplar da Ekvator'a göre basıktır. Bu nedenle, Dünya'nın biçimi 'elipsoid'dir aslında. Demek, Dünya bu şekilde döndükçe, bazılarının cüzdanları ve göbekleri dışa doğru şişkinlik yapacak, bazılarının ise karınları basık kalacak. **(Bkz; Küreselleşme; Küreselleşme, Erika Örneği)**

Ceyhan Usanmaz

50 Yaşındayım Ev Kadınıyım

İzmit'te yaşıyorum ve çok üzülüyorum. Ben her zaman savaş karşıtıydım, zaten hep barıştan yanaydım. Herhangi bir örgütlenme içinde değilim, kendimi hiçbir yere koyamadım şimdiye kadar, ama çok duyarlıydım, her zaman herşeyi çok merak ettim, çok araştırdım, okudum. Şu anda yaşanmakta olana savaş deniyor ama bu bence çok büyük bir katliam. İnsanlar toplu halde öldürülüyor, orada yaşayanlar Irak işgal güçlerine karşı yaşamı ve kendi evlerini, topraklarını koruma mücadelesi veriyorlar. Çocuklarının hayatta kalması için mücadele ediyorlar. Tabii ki şu anda hayatta olanların yarın da olacağı anlamına gelmiyor bu.

Benim yıllardır okuduğum bir sürü bildirgeler vardı, özgürlük bildirgeleri... Önce yaşam hakkı deniyordu insanlara ama uygulamalarda bunun böyle olmadığını, hem kendi ülkemde hem de dünya ülkelerinde çok gözardı edildiğini, yaşama hakkının egemen güçler tarafından ortadan kaldırıldığını gördüm. Ben ev kadını olarak yıllardır, 30 küsur seneden beri okuyorum. Çok merak ediyorum herşeyi. Gördüğüm şu; dünyadaki sistemler kendi çıkarları için insanların önce yaşamlarını ellerinden alıyorlar, muhalif gruplara da 'terörist' diyorlar. Ben bu ABD ve İngiltere'nin katliamları başladığından bu yana sürekli televizyon izliyorum ve Açık Radyo'yu dinliyorum. Diyorum ki Açık Radyo sanki beni seslendiriyor, içimden geçenleri... Öyle hissediyorum. Gazete okumuyorum artık, çok üzülüyorum gazeteleri gördüğüm zaman. Ve çok utanç duyuyorum. Ülkemizde hep eğitimden

Kendimi hiçbir yere koyamadım şimdiye kadar, ama çok duyarlıydım, her zaman herşeyi çok merak ettim, araştırdım, okudum... Her zaman savaş karşıtı, her zaman da barıştan yanaydım.

bahsediliyor, bunlar hep eğitim görmüş insanlar. Gazetecileri izliyorum, dinliyorum. Bilim adamlarını, emekli generalleri... ve gerçekten utanç duyuyorum. Bu beni çok üzüyor.

"Artık Gözlerimizdeki Şaşkınlık Bile Bizi Terk Etti"

Yıllar önce bir kartpostal almıştım. Siyah-beyaz kartpostallardan; bayramlarda, yeni yıllarda satılır ya... Üzerinde şöyle yazıyordu: "Hayat insan yanımızı katletti, artık gözlerimizdeki şaşkınlık bile bizi terk etti." Siyah-beyaz bir resim vardı; bir göz. Karartılmış bir göz bomboş bakıyor, duyarsızca. Ben evimin balkonuna kocaman bir 'savaşa hayır' pankartı astım. Ne yapacağımı bilemiyordum açıkçası. Öteden beri mitinglere giderdim ama kortejlerde yer almazdım. Hep kortejin yanıbaşındaki kaldırımda yürür, onları alkışlar ve el sallardım. Bütün imza kampanyalarını takip ederdim. İdama karşı, insan hakları ihlallerine karşı... Herşey için her yere yıllardır imza vermişimdir. Dört çocuk annesiyim, iki kızım, iki oğlum var. Ben çok acı çekiyorum, çok da acı çeken bir anneyim. Benim de çok sevdiğim yeğenim birileri tarafından elimizden alındı. İnsanın çok sevdiği bir insanın nasıl öldürüldüğünü, vücudundaki 18 tane kurşunu... Bunu anlatamıyorum, tarif edilmez bir acı; 12 sene oldu.

İnsanların Birşeyi Öğrenmesi İçin Mutlaka Yaşaması Gerekmiyor

Irak savaşı başladığı andan itibaren hep gözümün önüne yeğenim geliyordu. Irak'ta insanların gözlerinde kendi gözlerimi gördüm hep. Aynı onlar gibi gerçekten; dehşet ve korku dolu. Çok büyük bir dehşet yaşıyor insan, önce birbirinize sarılıyorsunuz... Biz altı kişilik bir aileyiz. Yeğenim öldürüldüğü zaman, aylarca aynı odada yattık, panik içinde. O dehşeti atamadık. İki çocuğum bu yüzden psikolojik tedavi görüyor yıllardır. Arkasından deprem yaşandı, binlerce, binlerce insanın ölümü hepimizi inanılmaz şekilde etkiledi; İzmit'ten ayrıldık. Şehir dışında bir yerdeyiz şimdi. Varlıklı bir aile değiliz, izole ettik biraz kendimizi, içimize kapandık. Kendi kendimize yaşıyoruz. Çevremde olup bitenlere bakıyorum, çarşıya indiğim zaman esnafla konuşuyorum, bazen de savaş hakkında.... Ben inanmıyorum insanların yüzde 96'sının savaşa karşı olduğuna. Çok büyük duyarsızlıklar gördüm inanılmaz bir şekilde ve kimle karşılaşsam hep anlatıyorum bunun çok haksız bir şey olduğunu, insanların öldüğünü... Hep bunları anlatıyorum. Yıllardır anlatıyordum zaten, hep bunları anlatıyordum insanlara. İnsanların bir şeyi öğrenmesi için mutlaka yaşaması gerekmiyor, çevreye birazcık dikkat etmek, iyi izlemek o kadar çok şey öğretiyor ki insana. Mutlaka yaşamamız gerekmiyor.

Hayat Devam Ediyor

Ama maalesef insanlar kendi başlarına geldiği zaman, ancak kendi başlarına geldiği zaman... Kendi başlarına gelen insanlar bile zaman içinde hep "hayat devam ediyor" diye... Hayat devam ediyor ama, nasıl? Nasıl hayat devam ediyor? Ben anlayamıyorum. Benim gördüğüm herkes savaşa karşı, "ama ..." diye geliyor arkası. Ama..? Hep para, hep para... Beni çok üzüyor, bilmiyorum, eğitimden başka çözümler de olmalı. Bunları yapan hep eğitimli insanlar. İnsanları öldürenler hep eğitimli insanlar. Bu artık benim kafamda büyük bir soru işareti oluşturdu. Her şeyin yerini maddi çıkarlar aldı, çıkar ilişkileri... Herşey menfaat.

İnanılmaz bir şey. Diyorum, insanların doğasında mı var? Ben eminim ilk insanlar bile bu kadar vahşi değildi. İyi yaşamak için, Amerikalıların iyi yaşaması için, İngilizlerin iyi yaşaması için Arapların ölmesi mi gerekiyor? Türkiye'de birilerinin daha iyi yaşaması için onlara muhalif olan insanların ölmesi mi gerekiyor? Ve çeşitli isimler takılarak... Çok acımasız görüyorum dünyayı ama beni en çok umutlandıran sizin gibi sesleri duymak. Ve küreselleşme karşıtları, bana inanılmaz şekilde umut veriyor. Onların herşeyini takip ediyorum, onlara ulaşmaya çalışıyorum

Havva Hazer
Dinleyici Mektubu
04 Nisan 2003.

Elmas

"Elmas birçok kişi için aşkı değil, savaş, umutsuzluk ve yoksulluğu simgeliyor. Birçok insan, 14 Şubat Sevgililer Günü'nde sevdiklerine elmas/pırlanta hediye ediyor ama, hâlâ bu elmasların nereden geldiğini ve bunları alarak insan hakları ihlallerine yardım edip etmediklerini bilmiyorlar." Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı açıklama böyle başlıyor. Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya ve Sierra Leone'de elmas satışından elde edilen gelirin, korkunç insan hakları ihlallerine yol açan iç savaşları finanse ettiğini hatırlatan UAÖ, şu noktaları vurguluyor:

- Bu ülkelerdeki insanlar için elmaslar; aşkı değil, savaş, umutsuzluk ve yoksulluğu simgelemektedir.
- Elmas, silah transferleri ve insan hakları ihlalleri arasındaki zinciri kırmak için uluslararası elmas ticaretinin şeffaf ve etkin biçimde kontrolünün acilen hayata geçirilmesi gerekmektedir.

"Birçok insan, 14 Şubat Sevgililer Günü'nde sevdiklerine elmas/pırlanta hediye ediyor ama, hâlâ bu elmasların nereden geldiğini ve bunları alarak insan hakları ihlallerine yardım edip etmediklerini bilmiyorlar." Uluslararası Af Örgütü.

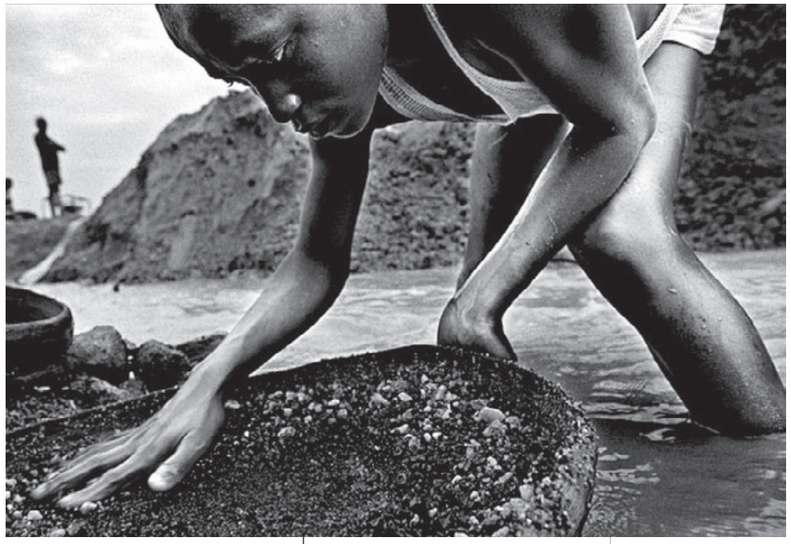

Uluslararası Af Örgütü'nün Avustralya ve altı Avrupa ülkesindeki elmas perakendecileri ve tedarikçileriyle ilgili yaptığı bir araştırmaya göre, incelenen şirketler arasında, müşterilerine bu elmasların çatışmaların, kanlı iktidarların ve insan hakkı ihlallerinin sık sık yaşandığı topraklardan gelmesine dair bir açıklama yapabilenlerin oranı, yüzde 20'nin altında.

Elmas sektörü 2003 yılında özdenetim sistemini kabul etmişti. Bu sistem, yazılı garantiler ve uluslararası Kimberly Yöntemi Belgelendirme Planı'nı destekleyen çalışma kurallarının uygulanmasını içeriyordu.

Uluslararası Af Örgütü'nden Alessandra Masci'ye göre; Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Liberya ve Sierra Leone gibi ülkelerdeki kanlı elmas ticareti, ülkelerin harap olmasına ve milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine neden oluyor. Bazı şirketlerin bu duruma tepkisi ise "Bizi ilgilendirmez, hayatta daha önemli şeyler var" şeklinde.

Kaygısız Sektör

Uluslararası Af Örgütü, Temmuz-Aralık 2004 arasında, Avustralya, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda ve İsviçre'deki şirketlere bir dizi mektup ve anket gönderdi.

Politikalarıyla ilgili yazılı bilgi talep edilen 291 şirketten yüzde 68'i yanıt vermedi. Yanıt veren 94 şirketin ise:

- Yüzde 63'ü (94'ten 59'u), kanlı elmaslar hakkında herhangi bir politikaları olmadığını itiraf etti;

- Sadece yüzde 36'sı kanlı elmaslara bulaşmamak konusunda politikaları olduğunu bildirdi.

Kanlı elmas ticareti, ülkelerin harap olmasına ve milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine neden oluyor.

Ancak, bu konuda politikaları olduğunu söyleyenlerin %76'sı (34'te 26'sı) garanti sisteminin nasıl uygulandığına ve politikayı destekleyen ne gibi iç uygulamaları, prosedürleri ve denetim yöntemleri olduğuna dair detay vermedi.

- Yüzde 57'si, tedarikçilerinden elmasların savaş bölgelerinden olmadığına dair garanti vermelerini çok ender olarak istediğini ya da hiç istemediğini belirtti.

- Müşterilerine kanlı elmaslardan uzak durduklarına dair standart bir uygulama olarak garanti verenlerin oranı %20'den az.

2004 yazında ABD ve Britanya'da bir başka araştırma daha yapılmıştı. İki araştırma karşılaştırıldığında, Avrupa ve Avustralya'daki elmas sektörünün, özdenetim politikalarının uygulanmasında ABD ve Britanya'nın çok daha gerisinde olduğu görülüyor.

Devlet ve Tüketici Denetimi Gerekiyor

Araştırma sonuçları, devletlerin elmas sektörünü, özdenetim politikalarıyla ilgili daha çok denetlemesinin gerekli olduğunu gösteriyor. Uluslararası Af Örgütü, "Elmas sektörü kendi özdenetim sistemini uygulamalı; ve en önemlisi, kanlı elmasların ticaretini durdurmak için, hükümetler elmas şirketlerini sıkı denetim ve incelemeye tabi tutmalılar" diyor.

Kanlı yakutlar...

Burma'nın Kan Kırmızısı Yakutları

"Kanlı" sıfatına hem renk, hem de eylem açısından en az Afrika elmasları kadar uygun düşen bir diğer değerli taş da Burma'nın yakutudur. 1962'de gerçekleştirdiği darbeden bu yana, adını da değiştirip Myanmar'a çeviren yoksul Burma'yı demir bir pençe ile yönetmekte olan askeri cunta, ağır baskılara dayanan rejimini ayakta tutmak için, değerli taş ve özellikle yakut ihracatına bel bağlıyor. Dünyadaki yakutların yüzde 90'ı Burma (Myanmar) menşeli. Cuntacı generaller, ülkedeki tüm madenlerin ve dağlık Mogok bölgesinde, her bir taşı onbinlerce dolar tutarındaki güvercin kanı yakutların çıkarıldığı 'Yakutlar Vadisi'nin aslan payını ellerinde tutuyor. Yakut madenlerindeki

şartların dehşet verici olduğuna dair uluslararası sivil toplum kuruluşlarının birçok raporu var. Verimliliği artırmak için insanlara uyarıcılar ve eroin verildiği, orada çalışmaya gelen genç insanların kısa süre içinde AIDS vb. sebeplerden çok erken yaşta öldüğü bildiriliyor. Alternatif ASEAN örgütü yöneticilerinden Debbie Stothard'a göre bu yakutlar, renklerini Burma gençlerinin kanından alıyor. Burma'nın kan kırmızı yakutlarının en büyük müşterisi ABD, generallerin darbesinden 40 yıl sonra Myanmar'dan yapılan yakut ithalatına nihayet yasak getirmiş. Ne var ki, Amerikan gümrük yasalarındaki bir hukuk boşluğu, ülke dışında işlenmiş ya da cilalanmış taşların ithaline imkân veriyor. Myanmar da neredeyse tüm değerli taşlarını işlenmeden ihraç ettiği için, bu yasağın hiçbir kıymet-i harbiyesi yok... Generallerin demokrasi taleplerini vahşice bastırması da değerli taş tacirlerini boykota sevkedecek kadar önemli sayılmıyor. Örneğin, Tayland Değerli Taş ve Mücevher Ticaret Birliği Başkanı, "İnsanlar Myanmar'da olan bitenden üzgün, ama yakut satın almaktan vazgeçecek kadar da kızgın değiller doğrusu," diye demeç veriyor ve yakut ticareti olanca hızıyla devam ediyor.[1]

Der; Zeynep Damar

UAÖ'ye göre, kanlı elmas ticaretinin önlenmesi için tüketiciler de elmas satıcıları üzerinde baskı uygulayarak bu konuda etkin bir rol oynayabilir. Sevgililer Günü tüketicilerin bu konuyu gündeme getirmesi için önemli bir gün. UAÖ, tüketicilere "Elmas satın alacakları zaman, mağazalardan, sattıkları elmasların savaş bölgelerinden olmadığını, yani insan hakları ihlallerine destek olmadığını gösteren yazılı garanti talep etmeliler" diyerek çağrıda bulunuyor.[2]

www.acikradyo.com.tr
14 Şubat 2002. - 2005.

[1] Carmel Crimmins; "Move Over Bloody Diamonds", Reuters, 04 Ekim 2007. www.reuters.com

[2] Bu metin 14 Şubat 2002 ve 2005 tarihlerinde Bianet.org'da yayınlanan *Sevgililer Günü'nde Elmas, Silah Demek ve Sevgililer Günü'nün Kanlı Elmasları* başlıklı yazılardan derlenmiştir.

Elvis

Tam adı Elvis Aaron Presley. Doğumu: 8 Ocak 1935, Tupelo, Mississippi. Ölümü: 16 Ağustos 1977, Memphis Tennessee. Amerikalı şarkıcı, müzisyen, oyuncu ve kültür ikonu. Genellikle 'Rock 'n' Roll Kralı' ya da sadece 'Kral' diye bilinir. Rockabilly müzik türünün ilk performansçılarından biri olarak kariyerine başladı. 'Siyah' ve 'beyaz' sadaları birbirine eklemleyerek, mevcut şarkıları yepyeni hale getirdi. Sahne ve televizyon performansları sırasındaki hareketleriyle dünyayı altüst etti. 1950'li yılların ortalarında 'Hound Dog ve Jailhouse Rock' gibi şarkılarla Rock 'n' Roll denen türün ilk örneklerini seslendirenlerden biri oldu. İlahî (gospel), blues, rhythm & blues, balad ve pop türlerinin tümünü kapsayan şarkılarıyla dünyanın dört bir yanında çok büyük başarı kazandı. Bugüne kadar 4 ayrı müzik türünde Şöhretler Resmigeçidi'ne (Hall of Fame) alınan tek müzisyen Elvis'tir. Presley, 1960'larda hiçbiri sanatsal değer taşımadığı eleştirmenlerce belirtilen birçok filmde oynadı. 1968'de canlı performanslarına bir TV programıyla çok başarılı bir geri dönüş yaptı. Konserlerindeki seyirci sayısı, plak satışları, liste başı olan 'hit' parçaları ve televizyonda izlenme bakımından tüm rekorları kırdı. Popüler müzik tarihinin en etkili siması oldu. Yaşarken dünyanın en tanınmış insanı haline geldi ve muhtemelen bu şöhreti ölümünden sonra bugüne kadar da devam etti. Elvis Presley, daha sonraki yıllarında sağlık sorunlarıyla boğuştu. Yoğun turnelerin yorgunluğu ve reçeteli hap bağımlılığının sebep olduğu yıpranma sonucu 42 yaşında öldü.

"Elvis Presley bir Çingeneydi. Tabii kendisi bunu hiç kabul etmedi."
Esma Recepova.

Hakkındaki Yorumlardan Bazıları Şöyle:

"O, herbişeyde birinç'ti."
Roy Orbison

"Elvis 20. yüzyılın en büyük kültür gücüdür. Müziğe, dile, giyim kuşama, kısacası herşeye bir nabız atışı *(beat)* getirdi. Yepyeni ve tam bir toplumsal devrimdir – 1968 hareketi oradan gelir."
Leonard Bernstein

"Elvis'ten önce hiçbir şey yoktu."
John Lennon

"Aman allahım, tıpkı Elvis!"
Eleştirmen Greil Marcus'un Elvis hayranı bir arkadaşı. (Gençken, Elvis'i hayatında ilk kez gördüğü anda.)

"Benzersiz bir müzisyendi –taklitçiler çağında tek sahici olandı."
Mick Jagger

"Elvis'in sesini ilk duyduğum andan itibaren başkası için çalışmayacağımı, kimsenin benim patronum olmayacağını biliverdim. O, bugün bilinen biçimiyle Rock 'n' Roll dininin en yüksek ilahıdır. Onu ilk kez duymak, hapisten kaçmak gibi birşeydi. Elvis Presley için Tanrı'ya şükrediyorum."
Bob Dylan

"Tabii ki Elvis. Biz dört kişiyiz."
Beatles elemanları. (Bir mülakatta "Siz mi büyüksünüz, Elvis mi büyük?" sorusuna verdikleri cevap.)

"Hiç şüphesiz, genç Elvis'ti." Opera yıldızı soprano Kiri Te Kanawa. (Bir televizyon programında, ömründe işittiği en müthiş sesin hangisi olduğu sorusuna verdiği cevap, 3 Ocak 2007.)

"Elvis'i siyah adamın müziğini çalmakla suçlarlar hep, ama aslında neredeyse tüm siyah şarkıcılar, sahnedeki hareketlerini Elvis'ten kopya etmiştir."

Elvis ve ABD Başkanı Richard Nixon, *21 Aralık 1970.*

Rhythm & blues dünyasının tanınmış siyahî şarkıcısı Jackie Wilson.

"Elvis Presley bir Çingeneydi. Da. Ben bilirim bu işleri. Tabii kendisi bunu hiç kabul etmedi; ama olsun, o bir Romandı."
(Esma Recepova, 50 yılda 8 binden fazla konser vermiş Roman şarkıcı.)

"Çağımızda tek bir kişinin dünyayı değiştirdiği söylenecekse, bu Elvis Presley'den başkası değildir. Onun ardından değişen, müzikten çok fazlasıdır. O'ndan sonra hiçbir şey ve hiç kimse aynı şekilde görünemez, aynı şekilde duyulamaz artık. Onun müziği çağımızın en özgürleştirici olayıydı; çünkü, bize duyma ve algılama konusunda yeni olanaklar olduğunu öğretti, ve çünkü bize yalnız kendi büyüklüğünü değil, bizatihi kendi potansiyelimizi de hatırlattı (...) Yani, bizi kendi imajına göre biçimlendirdi (...) Elvis Rock 'n' Roll'un Kralı idi çünkü o, bu müziğin günahlarıyla sevaplarının cisimleşmiş haliydi: devasa ve bayağı, kaba ve belagatli, güçlü ve hüsran içinde, saçmalık derecesinde basit ve ürkütücü ölçüde karmaşık. (...) Nasıl kalplerimiz attığı sürece Rock 'n' Roll olacaksa, Elvis de daima bizim Kralımız olacak: sonsuza kadar, benzersizce, yoz ve yozlaştırılamaz, dehşet güzel ve korkunç çirkin, mahpus ve özgür..."
Greil Marcus, kültür eleştirmeni.
(Mystery Train kitabı ve Rolling Stone dergisindeki "Blue Hawaii" yazısından.)

"Elvis Presley hayallerin ve düşlerin muazzam yeni ufuklarında at koşturan bir kâşifti. En güzel düşlerinin gerçekleşmeyeceğini söyleyenlerin hepsine direnen, başkalarının algılarına göre tanımlanmayı reddeden bir adamdı. Bu, demokrasinin hedefidir (...) Bu yolculuğun çok büyük kısmını kendi başına yapmış olması, onu aramızda en cesur olanlara ayırdığımız onur ve sevgi duygularıyla anmamız için yeter de artar bile. Güvenebileceğimiz yegâne haritaları Elvis gibi adamlar çizdi."
Dave Marsh, *Elvis* biyografisinin yazarı, rock eleştirmeni.

"Çağımızda tek bir kişinin dünyayı değiştirdiği söylenecek ise eğer, bu Elvis Presley'den başkası değildir. Onun müziği çağın en özgürleştirici olayıydı..."

Greil Marcus

"Ben çocukken hanımlar beyler, bir hayalperesttim. Resimli roman okurdum, o resimli romandaki kahraman olurdum. Sinemaya giderdim, o filmdeki kahraman olurdum. Yani, düşlediğim her düş yüzlerce kere gerçekleşti... Çok erken bir yaşta öğrendim ki 'Şarkı olmadan hiçbir gün sona ermez, şarkı olmadan hayat insana tek arkadaş vermez; şarkı olmadan yolun ucu asla görünmez –şarkı olmadan olmaz.' Onun için hanımlar beyler, ben de şarkımı söyleyip duruyorum işte. İyi geceler. Hepinize teşekkürler."
Elvis Presley. (Bir ödül töreninde, "Without A Song"/ "Şarkı Olmadan" şarkısına gönderme yaparak bitirdiği teşekkür konuşmasından, 1971)

Der; Ömer Madra

Kaynaklar:
www.wikipedia.org

Greil Marcus; "Elvis Presley (1935-1972): Blue Hawaii" *Rolling Stone.* Sayı: 248, 22 Eylül1972.

Michael Gray; *The Bob Dylan Encyclopedia.* New York: Continuum, 2006.

Emare

Bir fotoğraf: Geniş kenarlı şapkasıyla bir adam Brezilya'da bir gölde kanosunda küreklere asılmış yol almaya çalışıyor. Gölün yüzeyi, binlerce, hatta on binlerce ölü balıktan oluşan kanlı bir halıyla tümüyle kaplanmış durumda – öyle ki, bir santimetre kare dahi su görünmüyor ortalıkta.

Amerika kıtasının bütün rekorları kıran tropik fırtınalarından birinde Meksika'nın, kısa süre önce güneş ve hayat dolu dünyaca ünlü turistik merkezlerinden birinin enkaz parçalarıyla dolu ıssız plajlarının biraz ötesinde dükkânları

yağmalayan umutsuz esmer insanların uğultulu telaşı ikinci tabloyu oluşturuyor.

Üçüncü tabloya ise deruni bir sessizlik ve sükûnet hâkim: Dünyanın tepe noktasında duran bir başka plaj bu. Kuzey Kutbu'nun uçsuz bucaksız boşluğuna bakan plajda Kuzey Buz Denizi usulca kıyıyı yalıyor ve dalgaların sesinden başka çıt yok. Bu benzersiz dinginliğin içinde küçük İnupiat kabilesinin reisi, kıyıdan çok uzakta bir yerde duran buz kütlesine bakıp, bu mevsimde okyanusun yüzlerce kilometre boyunca donup da ayaklarının dibine kadar kalın bir buz tabakasıyla kaplanmış olması gerektiğini söylüyor fısıltıyla.

Dünyanın Dört Bir Yanından Hüzün Verici Tablolar

Amazon'dan, Kuzey Kutbu'ndan ve Tropikler'den bu hüzün verici tablolar, bulunduğumuz yerden çok uzak ve birbiriyle tamamen bağlantısız gibi görünüyorlarsa da, bunlar 'şimdi ve burada'! Üstelik, 'büyük tablonun', yani yakın geleceğimizi gösteren kristal bir boy aynasının küçücük birer parçasından ibaretler.

Amazon havzasındaki balıklar tarihte görülmüş en büyük kuraklık felaketlerinden biri yüzünden 'boğularak' ölmüşler ve kuraklık da bilim insanlarının tespitine göre, yağmur ormanlarının büyükbaş hayvan ihracatı için otlak kazanmak üzere yakılmasından, büyüme rekorları kıran Çin'de insanların giderek artan maun mobilya ihtiyacını karşılamak için 'sinsice' kesilmesinden kaynaklanıyor. Yani küresel ısınmadan.

Cancun'daki melez ve yoksul yağmacılar, tıpkı biraz ötede New Orleans'deki siyahi ve yoksul kardeşleri gibi, tüm rekorları kırdıkları için artık kendilerine isim bulunamayıp Yunan alfabesine başvurulmak zorunda kalınan tropik fırtınaların hayatlarını kararttığı insanlar. Bu fırtınaların güç ve sayılarının rekor seviyeye ulaşması da iklim bilimcilerin saygın bilim dergilerinde yayınladıkları raporlara göre, okyanus yüzeyinin ısınmasından oluyor – yani küresel ısınmadan.

Kuzey'de, Şişmaref (Shishmaref) kasabasında binlerce yıl boyunca istikrarlı şekilde öylece durup durduktan sonra birdenbire çözülmeye başlayan donmuş toprak tabakasında, İnuitlerin ya da Eskimoların binlerce yıllık hayat tarzını artık geri döndürülmez şekilde değiştiren ve hatta ortadan kaldıran erime olayını neye bağlayacağımızı bulmak içinse dâhi olmaya gerek yok herhalde. Emareleri dünyanın istisnasız her noktasında açıkça görülmeye başlayan iklim değişikliğinin insan ve bütün canlıların sağlığı üzerinde büyük tahribat yaptığı da belli başlı tüm sağlık dergilerinin nüshalarındaki raporlardan okunabilir.

İnsanlık Her Yıl Doğa'nın Yenileyebileceğinden %20 Fazla Kaynak Tüketiyor

Artık çoktan unuttuğumuz bir gerçeği, yani biz insanların doğanın bir parçası olduğumuz ve herşeyin birbiriyle kopmaz bir biçimde bağlantılı olduğu gerçeğini süratle hatırlamamız için epey sebep var. Refahı, teknolojisi, şiddeti ve iklim yıkımı ile iyi ve kötüyü birleştiren 'enterkonnekte' bir dünya sosyal sistemi, çağa mührünü vuran en önemli olgu herhalde. Ama, bu bütünleşmiş dünyanın, aynı zamanda zenginle yoksul arasında fena halde bölünmüş, fena halde de sınırlı, sonlu bir âlem olduğu konusunda da bir bellek tazeleme işlemi yapmak zorundayız. Emareleri iyice belirmeye başlayan bir başka olgu, insan faaliyetlerinin yeryüzü üzerinde bıraktığı 'iz'in (kimi düşünürlere göre "gölge"nin), tabiatın kendi güçlerinin bıraktığı ize kıyasla şimdilerde çok daha büyük olması. Biyosferin, yani hava-kara-deniz'deki canlılar âleminin üzerindeki insan baskısı bir tümör gibi büyürken, her yıl insanlık, doğa'nın yenileyebileceğinden yüzde yirmi fazla kaynak tüketiyor. Çevre bilimci Wolfgang Sachs'ın ifadesiyle, ekolojik olarak hedefi şaşırmak, daha doğrusu oku hedefin ötesine aşırmak, insanlık tarihinin ayırıcı özelliği haline gelmiş durumda.

Adaletin Bu mu Dünya?

Peki, bu 'sonlu' dünyanın çevre âlemini kim işgal ediyor, diye sual edecek olursak, yeryüzüne bırakılan 'ayak izi'nin yarısının ABD-Japonya-Avrupa üçgeninden oluşan sanayileşmiş ülkelere ait olduğu cevabını buluyoruz. Ne var ki, bunlar dünya ahalisinin yalnızca beşte birini oluşturduklarından, ortaya ciddi bir hakkaniyet sorunu çıktığı da açık. AB'ye gelince, onun ekolojik ticaret dengesi pek bozuk: İthal ettiği enerji ve malların hacmi, ihraç ettiğinin üç katı. Hani, temiz ve ekolojik bakımdan çok verimli bir topluluk görünümü veriyorsa da insanın her gördüğüne aldanmaması gerekiyor. Yeni bir terim uydurmamıza izin verilirse, bu 'yanılgılama', yine Sachs'ın deyimiyle Avrupa'nın "zengin ülke yanılsama etkisi"nden kaynaklanıyor. Ama, tabii, "adaletin bu mu dünya?" şeklindeki Doğulu, daha doğrusu 'Güneyli', anti emperyalist ve ulusalcı isyanımızı haykırmadan önce derince bir nefes almakta yarar olabilir: Dünya nüfusunun neredeyse dörtte birini oluşturan 1,7 milyar insan da şimdilerde 'sınır-ötesi tüketici sınıf' diye adlandırılan insanlardan oluşmakta çünkü, ve bunların yarısı sanayileşmiş zengin ülkelerde ise, öteki yarısı da 'gelişme yolunda' diye sevecenlikle adlandırdığımız Doğu ya da Güney ülkelerinde yaşamakta.

Dünyanın tüm insanlarının 'rızk hakkı'nın güvence altına alınması gerekiyor: Sırf onlar birer dünya vatandaşı oldukları için! Hem adalet açsından, hem de 'pragmatik' sebeplerle.

Doğal kaynaklar konusunda daha âdil bir dünya olması şart. Bu, yalnız tüm insan ve insan toplumlarının temel taşını oluşturan adalet duygusundan değil, aynı zamanda çok 'pragmatik' varolma zorunluluğundan kaynaklanıyor. Bunun için de dünyanın tüm insanlarının 'rızk hakkı'nın, onlar sadece birer dünya vatandaşı oldukları için, güvence altına alınması gerekiyor. Küresel iklim değişikliğine karşı durmak da bunun temelini oluşturuyor. Çevre hakkı, artık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve temel BM Sözleşmelerinde ifadesini bulan evrensel insan hakları kriterlerinin, öncelikle 'yaşama hakkı'nın ayrılmaz bir parçası. Tabii, bunların karşısına da devletlerin yanı sıra, uluslararası kurumların ve şirketlerin sorumlulukları listesinin konması da aynı derece hayati bir zorunluluk olarak beliriyor. Sınır ötesi tüketici sınıfının çevre gaspından vazgeçirilmeye zorlanması, âdil ticaretin zorlanması, tam bir şeffaflığın ve hesap vermenin sağlanması gerekiyor.[1]

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
01 Kasım 2005.

"Sana söyleyeceğimiz tek şey şu: 20 bin tonluk dinamite eşdeğer güçte patlayacak ... Dümdüz ileri uçamazsın, çünkü o zaman bomba patladığında sen de onun tam üstünde olursun ve tozun bile kalmaz!..."

[1] Bu yazının tam hali 29 Ekim 2005'te, *Radikal* gazetesinin Cumhuriyet Bayramı ekinde yayınlanmıştır.

Enola Gay

Studs Terkel: Biz iki moruk burada oturuyoruz. Ben ve 89 yaşındaki emekli tuğgeneral Paul Tibbets. Onun uzun yıllardır yaşadığı yerde, memleketi Columbus, Ohio'dayız.

Paul Tibbets: Olmadı, düzeltmen lazım. 89 dedin, halbuki ben sadece 87 yaşındayım.

Studs Terkel: Biliyorum. Ben de 90 yaşındayım. Sana üç yıl fark attım yani. Sen ve eşin, bir de ben şimdi beraberce güzel bir öğle yemeği yedik. Lokantada otururken baktım da, yanımızdan insanlar geçiyordu. Senin kim olduğunu bilmiyorlardı. Oysa evvel zaman içinde, sen, Enola Gay adlı bir uçakla Japonya'da, Hiroşima şehrinin semalarında uçmuştun. Bir Pazar sabahıydı –6 Ağustos 1945– ve bir bomba düşmüştü. Atom bombasıydı bu; ilk atom bombası. Ve işte o an, bütün dünyayı tersine döndürdü. Sen o uçağın pilotuydun.

Paul Tibbets: Evet, pilot bendim.

Studs Terkel: Ve uçağın Enola Gay de adını...

Paul Tibbets: Annemden alıyordu. Babamla evlenmeden önce annemin adı Enola Gay Haggard'dı. Babam asla uçmamı desteklememişti –uçaklardan ve motosikletlerden nefret ederdi. Onlara üniversiteyi bırakacağımı ve hava kuvvetlerine katılıp uçacağımı söylediğimde babam bana şöyle demişti, "Seni okuttum, arabalar aldım, kızlarla gezip tozacaksın diye para verdim, ama bundan sonra artık kendi başınasın. Kendini öldürmek istiyorsan, buyur git, umurumda bile değil." Sonra annem usulca şöyle dedi: "Paul, gidip uçmak istiyorsan, tamam. Her şey yolunda gidecek." İşte bu kadar. (...)

"Her şey Yolunda Gidecek..."

Studs Terkel: Atom bombasının ne kadar güçlü olduğunu biliyor muydun? Sana bunu anlatmışlar mıydı?

Paul Tibbets: Hayır, o sırada hiçbir şey bilmiyordum. Ama örgütleme nedir onu iyi bilirdim. (...)

Studs Terkel: Oppenheimer sana bombanın ne kadar yıkıcı olduğunu anlatmış mıydı?

Paul Tibbets: Hayır.

Studs Terkel: Peki nasıl öğrendin?

Paul Tibbets,
1915-2007.

Paul Tibbets: Dr Ramsey'den. Bana dedi ki, "Sana söyleyebileceğimiz tek şey şu, 20.000 tonluk dinamite eşdeğer bir güçte patlayacak." Ben hayatımda bir kiloluk dinamit patlaması görmemişim. Yüz kiloluk dinamit patlamasına şahit olan kimseyi de duymamıştım bile. Belli ki bu resmen bir *big bang* olacaktı.

Studs Terkel: Yirmi bin ton –bu kaç uçak dolusu bomba eder?

Paul Tibbets: Sanırım bizim (Hiroşima ve Nagasaki'de) kullandığımız iki bomba, hava kuvvetlerinin savaş süresince Avrupa üzerinde kullandığı bombaların toplamından daha kuvvetliydi. (...)

Paul Tibbets: Peki bu sefer ne yapacaktık. (Oppenheimer) bana dedi ki "Dümdüz ileri uçamazsın, çünkü o zaman bomba patladığında sen de tam üstünde olursun ve tozun bile kalmaz." Yayılan şok dalgasından tanjant ekseninde uzaklaşmamı söyledi bana. "Valla biraz trigonometri, biraz da fizik dersi almışlığım vardır" dedim, "bu durumda tanjant değeri kaç olacak?" Her iki yönde de 159 derece olduğunu söyledi. "Elinden gelen en yüksek hızla 159 dereceye dönersen, kendini bombanın patladığı noktadan en uzak mesafeye atabilirsin" dedi.

Studs Terkel: Bu dönüşü yapmak için kaç saniyen vardı?

Paul Tibbets: Bombaların yere yaklaşık 500 metrede patladığını öğrenecek kadar çok deneme atışı yapmıştım, yani 159 derece dönmek için 40 ila 42 saniyem olacaktı. (...)

Son Bir Saniye

Paul Tibbets: Böylece alçaldık işte. Benim "son bir saniye" diyeceğim irtifaya indik ve bu sözler ağzımdan çıkar çıkmaz uçak birden bire müthiş sarsıldı, çünkü 4.500 kiloluk yük ön kısımdan fırlayıp çıkmıştı. Şimdi irtifa kaybetmemek, hızımı korumak ve aynen tek parça halinde geri dönmek için elimden geldiğince hızlı bir şekilde şu dönüşü yapacaktım. Düze çıktığımda uçağın burnu biraz yukarı dönüktü ve oradan baktığımda bütün gökyüzünün hayatımda gördüğüm en güzel maviler ve pembelerle aydınlanmış olduğunu gördüm. Tek kelimeyle harikaydı. İnsanlara bunun tadını ağzımda hissettiğimi söylüyorum. (...)

Studs Terkel: Bir patlama sesi duydun mu?

Paul Tibbets: Hem de nasıl. Biz döndükten sonra şok dalgası arkamızdan geliyordu. Kuyruk tarafındaki makineli tüfekçi "İşte geliyor!" dedi. Bunu söylediği anda kıçımıza tekmeyi yedik. Bombanın şiddetini kaydedebilmek için tüm uçaklara titreşim ölçen cihazlar koydurmuştum. Şok dalgası bize iki buçuk G ile çarptı. Ertesi gün bilim adamlarından çıkarttıkları bütün sonuçları aldık. "O bomba patladığınızda sizin uçağınız ondan 17 kilometre uzaktaydı" dediler.

Studs Terkel: Mantar şeklindeki bulutu gördün mü?

"Bir Noel Ağacı Gibiydi..."

PT: Çeşit çeşit mantar şeklinde bulutlar vardır ama bunlar farklı tipte bombalardan çıkar. Hiroşima bombasında mantar bulutu olmadı. Benim damarlı dediğim türdendi. Öylece beliriverdi birden. Kapkaraydı; içinde ışıklar, renkler, beyazlar, griler vardı ve üst kısmı, dalları aşağı doğru katlanmış bir Noel ağacı gibiydi.

Studs Terkel: Aşağıda neler olup bittiği hakkında bir fikrin var mı?

Paul Tibbets: Cehennem! Bence bunu en iyi bir tarihçi anlatmış. Şöyle diyor: "Bir mikro-saniye içinde, Hiroşima şehri artık yoktu." (...)

Studs Terkel: Bomba hakkında tekrar oturup düşündün mü?

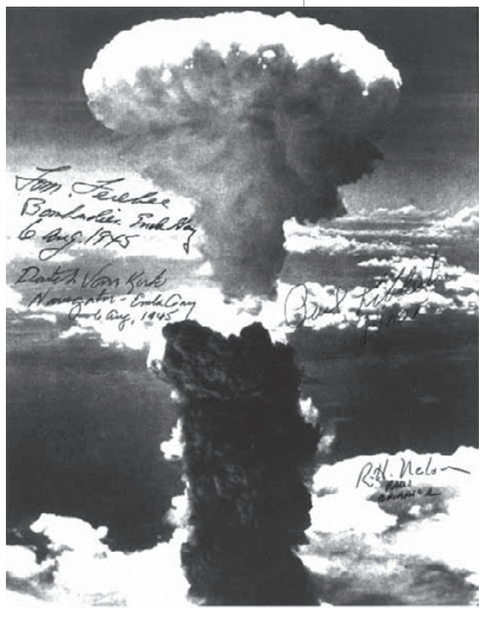

6 Ağustos 1945, Hiroşima. Enola Gay ekibi tarafından imzalanmış: Paul Tibbets, Tom Ferebee, Dutch VanKirk ve Richard Nelson.

Tabii masum insanları da öldürüyorsun ama masumların öldürülmediği bir savaş hiç olmadı ki bu dünyada. Gazeteler de şu 'çok sivil öldürdünüz' geyiğini bıraksalar artık. Masumlar oradalarsa, bu onların şanssızlığı!..."

Paul Tibbets: Tekrar düşünmek mi? Hayır. Bak şimdi Studs; birincisi, ben Hava Kuvvetlerine Amerika Birleşik Devletleri'ni elimden gelen en iyi şekilde savunmak için girdim. İnandığım, ve uğrunda çalıştığım şey bu. İkincisi, uçaklarla ilgili olarak zaten oldukça deneyimliydim. (...)

Studs Terkel: Peki sana önemli bir soru. 11 Eylül'den bu yana neler düşündün? İnsanlar nükleer silahlardan, hidrojen bombasından sözediyorlar.

Paul Tibbets: (...) Bahse girerim tekrar saldıracaklar. Ve bu tam bir felaket olacak. Çünkü kafalarına ne zaman eserse o zaman yapacaklar. Bizim de bu piçleri gebertecek bir konuma gelmemiz gerekiyor. Onları mahkemeye çıkartmakmış falan boşver bunları. Onlara beş saniye yaşama hakkı vermem ben.

Studs Terkel: Peki ya bomba? Einstein atomun parçalanmasından sonra dünyanın da değiştiğini söyledi.

Paul Tibbets: Bu doğru. Dünya değişti. (...)

"Çok Sivil Öldürdünüz Geyiği"

Studs Terkel: Son olarak; "şunları nükleerleyelim", "hadi nükleyelim bu herifleri" diyenleri duyduğunda ne düşünüyorsun?

Paul Tibbets: Eğer fırsatım olsaydı, hiç tereddüt etmezdim. Onları silerdim yeryüzünden. Tabii aynı zamanda masum insanları da öldürüyorsun ama masum insanların öldürülmediği bir savaş hiç olmadı ki bu dünyada. Gazeteler de şu "çok sivil öldürdünüz" geyiğini bıraksa keşke. Masumlar da orada bulunuyorsa, bu onların şanssızlığı.

Studs Terkel: Ha bu arada, Enola Gay'in asıl adının 82 numara olduğunu söylemeyi unuttum. Annen uçağın üzerinde adının yazılı olmasına ne diyordu peki?

Paul Tibbets: Sana babamın

anlattığı kadarını söylebilirim ancak. Ciddi de olsa, önemsiz birşey de olsa hiçbir konunun annemin yüz ifadesini değiştirdiği pek görülmemiştir. Ama gıdıklandığı zaman göbeği oynardı. Babamın anlattığına göre Miami'de telefon çaldığında annem başta sessizmiş. "Sonra radyoda anons edildiğinde" dedi babam, "bizimkinin göbeği bir hopladı ki, görecektin." [1]

(Bkz; Atom Bombası, Dünyayı Kurtaran Adam, Enola Gay)

Çev; Sona Ertekin. Ömer Madra.
www.acikradyo.com.tr
06 Ağustos 2002.

[1] "One Hell Of A Big Bang" The Guardian Online, 06 Ağustos 2002.
www.guardian.co.uk

Entelektüel

Tanınmış deprembilimci Ross S. Stein, meslekdaşı Aykut Barka'nın ölümünün ardından, onun üniversitesinin rektörüne Amerika'dan sıcağı sıcağına bir başsağlığı mesajı gönderdi. Olanca olağanlığı içinde olağanüstü bir insanı tarif eden çarpıcı bir metindi bu – edebi ve adeta lirik.

"Aykut, birçok nedenden ötürü uluslararası saygınlığı bulunan bir bilim adamıydı," cümlesiyle başlıyor bu 'taziye mesajı'. Ve şöyle devam ediyor:

"Çalışmalarının kalitesi ve derinliği, Türk halkına yönelik açıksözlülüğü, hükümeti olası bir deprem felaketiyle yüzleşmeye ikna etmek için bıkıp usanmadan gösterdiği yoğun çaba, sonsuz dürüstlüğü, şakacılığı, açıklığı ve fedakârlığı. O, halkın hizmetindeki bilimin şahikasıydı."

Korkunç, hatta ölümcül bir bilimsel çalışma, açıksözlülük, dürüstlük, sorumluluk, açıklık, mizah duygusu ve özveri. Bir insanı yüceltmek için daha ne söylenebilir ki? Ama Stein, şaşırtıcı bir şekilde, çok daha fazlasını söylüyor:

"Aykut halkın gerçeği bilmeye hakkı olduğunu düşünüyordu; hem neyi bildiğimizi, hem neyi *bilmediğimizi*."

"Basınla konuşmayı kutsal bir görev sayarak her bireyi kendi güvenliği hakkında karar verebilmesi için aydınlattığını düşünüyordu. Değerli çalışma zamanının çoğunu halka böyle bir armağan vermek için feda eden başka bir bilim adamı daha tanımadım."

"Ayrıntılı yeryüzü çalışmalarından derin bilgi edinmişti. Çayır ve dağ sırtlarındaki kırık ve kırışıklıklardan, depremlerin tarihini okumayı öğrenmişti. 1939-1944 yıllarında Kuzey Anadolu fay hattındaki depremleri yaşayan köylülerin yakında hayata veda edeceklerini fark edince, 700 kilometre boyunca köyden köye dolaşıp köyün yaşlılarıyla çay içerek kendisini depremin kanıtlarının durduğu bölgelere götürmelerini istedi. 17 Eylül 1999 tarihinde *Science* dergisinde yayımlanan öngörülü makalesinde Aykut, 17 Ağustos 1999 İzmit şokuyla iki fay hattının daha tehlikeli hale geldiğini öne sürdü: Batı'ya doğru uzanan Yalova fay hattı ve doğuya doğru uzanan Düzce fay hattı. İki ay sonra, 12 Kasım 1999'da, 7.1 büyüklüğündeki Düzce depremi meydana geldi. Yerinde ve zamanında yapılmış bu çarpıcı uyarı örneğinin dünyada bir emsali görülmemiştir."[1]

Stein, Barka'nın kendini hiçbir zaman bir entelektüel olarak görmediğini, oysa dünyanın en büyük entelektüalizm merkezlerinde müthiş bir kariyer yapmış, pek çok ödül almış ve sayısız önemli uluslararası eser yayımlamış olduğunu belirtiyor. "Kendisini kesinlikle hem bir entelektüel hem de bilim adamı olarak görebilirdi, ancak bu durumda halktan uzaklaşacağını

Aykut Barka arazide çalışırken.

düşünüyordu" diyor yazar. "Bildiklerinin ancak meslektaşları, öğrenciler, sivil örgütler, hükümet ve tüm halkla paylaşılınca değer kazanacağına inanıyordu."

Stein'ın bu kişisel gözleminden yola çıkarak, Aykut Barka'nın belki de bir tek bu noktada, yani kendisini tanımlama konusunda 'yanıldığını' söyleyebiliriz: Çünkü, bu tarife göre, Barka, kelimenin tam anlamıyla entelektüel sayılabilmek için hayati önem taşıyan 'bilgi paylaşım ve aktarımı' ilkesini ömrünün her ânında yılmadan uyguladığı halde, bunun kendisini entelektüel olmaktan arındırması gerektiği fikrine sahipmiş gibi görünüyor.

Profesör Barka'ya –ve tabii Ross Stein'a– saygısızlık etme pahasına, kendi düşüncesinin aksine, Barka'nın gerçek bir entelektüel olduğu söylenebilir. Başta sayılan diğer bütün özelliklerine ilaveten, işte bu bilgi paylaşma tutkusu yüzünden, büsbütün bu yüzden, gerçek ve tam bir entelektüeldi o.

Deprem, bulunabilecek en müthiş metaforlardan biri. Çünkü hem metafor, hem de konumuzun ta kendisi...

Barka bakıyor: Dünyaya, yere, yerin içindeki yarığa, yeryüzündeki kırığa, zamana, zamanın yüzlerde açtığı yarıkların arasından bilgece bakan gözlere bakıyor. Görüyor sonra, dünyanın gidişâtını anlamakla yetinmiyor, gördüğünü gösteriyor ve paylaşıyor; başkalarının görmesine, anlamasına, fikir kırıntılarını kavramlaştırmasına ve derinlemesine düşünmesine yardımcı olmanın

derin sorumluluğunu duyduğu için. Nadir rastlanan kuşlardan olduğu için kısacası: Entelektüel olduğu için. İki sene önceden yazısıyla, çizisiyle, paneliyle, konferansıyla dünya âleme ‘haber verdiği’ o müthiş 17 Ağustos depremi oluyor ve daha bunun uğultusu bile dinmeden, üzerinden daha otuz gün geçmemişken ve kendisi her allahın günü arazide çalışmasını aksaksız yürütürken; dünyanın en saygın bilim dergilerinden birine, bundan çıkardığı gözlemlerle bir sonraki depremi ‘haber veren’ bir yazıyı öğrenci ve meslektaşlarıyla tartışmış, oturup yazmış, herhalde özel ulak çıkarıp göndermiş, bilim kurullarına onaylatmış ve yayınlatmış bile! Bir ay geçmeden!

Tabii o deprem de oluyor, yazının üzerinden iki ay bile geçmeden.

Tabii o da hemen unutuluyor, birkaç ay bile geçmeden.

Tıpkı bir öncekinin unutulduğu gibi.

Tıpkı bunları anlatan yazılarının unutulduğu gibi, hemen.

Barka bu unutmaların hepsini görüyor, anlıyor, ama unutmuyor. O çalışıyor, yazıyor, anlatıyor, aktarıyor ve paylaşıyor... Bu yaptıklarının da unutulacağını, hatta daha yaparken unutulmaya mahkûm olduğunu belki de dünyada en iyi bilebilecek konumdaki insanlardan biri olmasına rağmen. Unutmuyor işte. O öyle çünkü: Bir entelektüel için ‘olmazsa olmaz’ bir şeyle, ‘moral sorumluluk’ denen cihazla donatılmış bir insan.

Kaderinin Efendisi

Tanınmış Hintli yazar, eylemci ve düşünür Arundhati Roy, Hindistan’ın ilk bombasını deneyerek ‘nükleer güçler’ arasındaki ‘onurlu’ yerini almasından hemen sonra kaleme aldığı ‘Düşgücünün Sonu’ başlıklı tutkulu denemesinin bir bölümünde kendi başından geçen ilginç bir olayı naklediyor: Bombanın patlatılmasından kısa süre önce üç haftalığına evden

Arundhati Roy
Açık Radyo stüdyosunda,
20 Haziran 2005.

ayrılıp bir geziye çıkmış. Bir ara Amerika’da, çok sevdiği bir arkadaşına düşmüş yolu. Arkadaşı, Roy’un ödüllü romanının ona bir yıldan kısa süre içinde getirdiği şan, şöhret, para, övgü, haset, kur yapan erkekler ordusu vb. uğultusu içinde, başına her şeyin ‘biraz fazla’ gelmiş olduğunu söylüyor. Bir anlamda ‘mükemmel hikâye’ye ulaşıldığını belirtiyor burada. “Ama sorun şu ki,” diyor, “bu hikâyenin sadece bir tane mükemmel sonu olabilir.” Yani, Roy’un, artık bundan sonra ne yapsa hayatının geri kalanının birazcık yetersiz kalacağını, dolayısıyla ‘mükemmel son’un ancak Roy’un ölümü olabileceğini, bir hayli kaygılanarak, ima ediyor. Yazar da arkadaşının ‘dıştan baktığını’ söylüyor ona. Temel varsayımının, başarı, servet ve şöhretin herkesin düşlerinin zorunlu malzemesi olduğu yolunda sınırlı bir düşgücüne dayanan bir inanca dayandığını belirtiyor:

“New York’ta fazla uzun yaşamış olduğunu söyledim ona. Başka dünyalar var. Başka türden düşler de. Başarısızlığın mümkün ve yaraşır olduğu düşler. Onurlu olduğu. Hatta, kimi zaman uğrunda uğraşmaya bile değecek başarısızlık düşleri. İnsan parlaklığının ya da değerinin tek barometresinin şöhret olmadığı dünyalar. Tanıdığım ve sevdiğim, benden çok daha değerli savaşçılar tanıyorum ben, her gün savaşa giden, ve giderken kaybedeceklerini önceden bilen insanlar”

“Görmeye değer tek düş, dedim ona, yaşarken yaşadığını, ancak öldüğün zaman öldüğünü düşlemektir. (Öngörü mü? Belki.)”

Arkadaşı, kaşlarını çatıp bunun tam ne demek olduğunu sorunca Roy da, bir kâğıt peçete kapıp şunları yazıyor:

“Sevmek. Sevilmek. Kendi önemsizliğini asla unutmamak. Çevrendeki hayatın o dile getirilmez şiddetine ve adice eşitsizliğine asla alışmamak. En hüzünlü yerlerde coşkuyu aramak. Güzelliğin izini ta inine kadar sürmek. Karmaşık olanı asla basitleştirmemek, basit olanı asla karmaşıklaştırmamak. Kuvvete saygı göstermek, ama iktidara asla. Ve hepsinden önemlisi, gözlemek. Uğraşmak ve anlamak. Hiçbir zaman başını başka tarafa çevirmemek. Ve asla, ama asla unutmamak.” [2]

Hikâyenin gerisini de hemen özetlersek: Bu konuşmadan iki hafta sonra Roy, evi diye benimsediği ülkesine dönüyor. Atom bombasının patladığı ülkesine. Burada ölen bir şey olduğunu, ama bunun kendisi olmadığını, ölenin kendisinden sonsuz derecede daha değerli bir şey olduğunu farkediyor. Bir süredir can çekişmekte olan dünyadır bu ölen ve krematoryumda yakılmakta olan. Havada elle tutulur bir çirkinlik ve meltemde faşizmin leş kokusu...

Derken, “tanınmış Hintli romancı ve eylemci Arundhati Roy, Hindistan Yüksek Mahkemesi’ne göndermiş olduğu bir dilekçe-denemede ‘mahkemeye saygısızlık’ suçundan bir günlük sembolik hapis ve 2000 rupi (42 dolar kadar) para cezasına çarptırıldı. Hindistan’ın en büyük ve kötü şöhretli hapishanesinde 1 gün yatan Roy, tüm sözlerinin ardında durduğunu söyledi. Sembolik para cezasını ödeyen yazar, fazladan 3 ay yatmadan hapisten çıktı.”[3]

Günümüzde temel kategoriler arasındaki sınırlar iyiden iyiye belirsizleşiyor... İngiliz gazeteci Madeleine Bunting’in dediği gibi, “ülkede kanun ve nizam güçlerinin kollarını kavuşturup seyrettikleri olaylarda bir hafta içinde cemaatler arası şiddet yüzlerce can alırken, bu görüntüler, mini minnacık tatlı dilli romancının, Yüksek Mahkeme tarafından, kendisini eleştirme cesaretini gösterdi diye ‘hukukun şanı adına’ ülkenin en korkunç hapishanelerinden birine gönderilmesi görüntüleriyle üstüste bindi... Roy, sembolizmin gücünü gören romancı gözü ve ilkenin amacını kavrayan eylemci anlayışı ile, dünyanın en büyük demokrasisi diye o çok böbürlenen Hindistan devletinin gururunu derinden yaralamayı başardı. Kendisiyle aynı durumda olanların yaptıklarının aksine, özür dilemeyi reddederek, Hindistan demokrasisinin kumaşını testten geçirdi ve bu kumaş onun ellerinin arasında paçavraya dönüverdi.”[4]

Bu küçük kadın şunlarla uğraşıyor: Türkiye nüfusunun neredeyse üçte ikisini oluşturacak kadar insanı yerinden yurdundan edecek ve yarıkıtanın iklimini etkileyebilecek muazzam baraj projeleri ve bu barajların ardında döndürülen uluslararası dolaplarla; yalnızca Hint yarıkıtasını değil, belki de yeryüzünün büyük bölümünü ortadan kaldıracak atom bombalarıyla, yeryüzünün en büyük iflâs ve dolandırıcılık olaylarının aktörleri olan yeryüzünün en büyük şirketleri ile; yeryüzünü karpuz gibi ikiye yarıp ‘çürük’ yarıyı kozmosun çöplüğüne göndermeye hazırlanan bir garip ‘küreselleşme’ ile; yıkımların en büyüğünü haberleyen başat hayat tarzımızla...

Yani, yerin ve göğün mutlak hâkimleri olma peşindeki kudret ve servet sahipleri ile savaşan bir küçük romancı kadın var karşımızda: ‘kâinatın efendileri’ne karşı ‘kaderinin efendisi’. Şayan-ı hayret bir cesaret örneği sayılır doğrusu.

Entelektüel Meşru Müdafaa

Yaşayan en büyük dilbilimci, düşünür ve muhaliflerden biri olan Noam Chomsky, bir konferansında modern endüstri medeniyetinin belli bir elverişli mitos sistemi içinde geliştiğini, bu medeniyetin itici gücünün de ‘bireysel maddi kazanç’ olduğunu ekliyor.

Entelektüel, yeryüzünde ve kâinatta olan biteni gözleyen, olup bitene ‘kritik (eleştirel) gözle bakan’ bireydir. O, bakar, bir an olsun başını çevirmeden bakar, görür ve sürekli eleştirir.

“Ama,” diyor sonra, “çok uzun zamandan beri gayet iyi anlaşılmıştır ki, bu ilke üzerine kurulmuş bir toplum, zaman içinde kendisini yok edecektir. Bu toplumun, beraberinde getirdiği türlü ıstırap ve adaletsizliklerle birlikte ayakta kalması ancak, insanların yarattığı yıkıcı güçlerin sınırlı olduğuna, dünyanın sınırsız bir kaynak, sınırsız bir çöp tenekesi olduğuna inanır‘mış’ gibi yapılabildiği sürece mümkün olabilir.”

“Tarihin bu aşamasında ancak iki şeyden biri mümkündür: Ya halklar kendi kaderinin kontrolünü eline alacak, dayanışma, anlayış ve başkalarıyla ilgilenme gibi değerlerin rehberliğinde topluluğun çıkarlarına eğilecektir; ya da, alternatif olarak, kimsenin kontrol edebileceği bir kader kalmayacaktır ortada.”

“İnsan varlığının bu muhtemelen son safhasında demokrasi ve özgürlük, baş tâcı edilecek değerler olmanın ötesinde, varlığın sürdürülebilmesi için zorunlu değerler olabilirler pekâlâ.” [5]

Burada çok basit, hatta insana aldatıcı gelebilecek kadar basit bir mantık yürütmeye çalışalım: Herkesin binyıllardan beri bildiği, siyaset felsefecisi Niccoló Machiavelli’nin yazılarından beri de neredeyse tartışmasız kabul ettiği bir ‘gerçek’ var: Toplumların geleceğini elinde tutanların, yani siyasi-ekonomik-askeri karar vericilerin moral kaygıları olmaz. Çok bilinen ve tekrarlanan özdeyişle, devletlerin ahlakı yoktur, çıkarları vardır. Onlar *‘amoral’*dir. Devletler, karar vericiler, doğruları söyleme sorumluluğunu taşımazlar. Dolayısıyla, toplumlara doğruları değil, çıkarlarının gerekli kıldığı şeyleri söylemek durumundadırlar. Hatta, yalan söylemek, kimi durumlarda bir zorunluluktur.

Oysa, bireyler *etik* değerlerle hareket ederler. Yine çok iyi bilinen bir şeyi tekrarlama, yani ‘malûmu ilan’ etme pahasına şunları da söylememiz gerekir: Bireyler, kendi eylemlerinden sorumludurlar. Entelektüel, yeryüzünde ve kâinatta olan biteni gözleyen, olup bitene ‘kritik (eleştirel) gözle bakan’ bireydir. O, bakar, bir an olsun başını çevirmeden bakar, görür ve sürekli eleştirir. Kişinin entelektüel sorumluluğu doğruların söylenmesini, yalanların açığa çıkarılmasını zorunlu kılar.

Gelecek kuşakların kaderini belirleyecek olanlar doğruları söylemek zorunda değillerse, hatta, ‘küresel adalet’ eylemcisi Susan George’un dediği gibi “ciddi değillerse, bombardıman uçaklarının burunlarının ötesini görmekten âcizlerse” yurttaşlar

onların yerine de ciddi olma riskini göze almak zorundadırlar. Entelektüeller içinse bu, büsbütün *(ipso facto)* böyledir.

Dolayısıyla, günümüzde entelektüelin 'yeni' bir tanımını yapmak gerekli gibi görünüyor: O, tüm diğer özelliklerinin yanında, 'gerçek'ten, 'doğru'dan yana, yalana ve *'realpolitik'* gereği yalanları dile getirmek durumunda olanlara karşı olmak zorundadır da aynı zamanda. Realpolitik'in etik değerlere üstün gelmesine karşı çıkmak zorundadır. Kısacası, *'muhalif'* olmak zorundadır.

Buna 'meşru müdafaa' da diyebiliriz. Bizi bekleyen korkunç depremlere, iklim ve atmosfer yıkımlarına, bütün o politik, ekonomik ve askerî yıkımlara ve bilhassa Chomsky'nin sözünü ettiği o nihai yıkıma karşı bir entelektüel meşru müdafaa.

Üstüne Vazife

İşte onun içindir ki, Aykut Barka, **(Bkz; Deprem)** dünyanın en büyük entelektüel merkezlerinde haklı olarak edindiği 'yaldızlı' mevkilerle yetinmemekte, binlerce kilometre yol katedip köy kahvelerinde ihtiyar bilgelerle ömür tüketmekte, resmî ölü-yaralı-hasar sayılarını, doğru olmadıkları için, elinin tersiyle itip gerçek tehlikeye yönelik mülâkatlar vermekte, durmadan medyada konuşmakta, İstanbul milletvekillerini âcil toplantılara çağırıp bu toplantıların bedelini de 'olmayan' parasıyla kendi cebinden karşılamaktadır.

Arundhati Roy, **(Bkz; Düşman Savaşçı)** gencecik yaşında kazandığı en prestijli entelektüellik ödülünün ışığında yan gelip 'yıldız banyosu' yapmak ve Hollywood'dan gelecek milyon dolarlarla gününü gün etmek yerine dev eğlence şirketlerini inletip onlara romanını satmayı reddetmekte, ödülünün parasal kısmını baraj direnişçileri hareketine bağışlamakta, barajlarla, bombalarla, boru hatlarıyla, Enron davalarıyla

Aykut Barka dünyanın en büyük entelektüel merkezlerinde edindiği haklı mevkilerin yaldızıyla yetinmez, köy kahvelerinde ihtiyar bilgelerle ömür tüketir, milletvekillerini toplantıya çağırıp parasını da olmayan parasıyla kendi cebinden karşılardı.

'ellerini kirletmekte', mahkeme kapılarında sürünmektedir.

Dünyanın en saygın gazetelerinden olan *The New York Times'ın -Book Review-* tanımıyla: "Düşüncesinin gücü, menzili, yeniliği ve etkileri açısından değerlendirildiğinde muhtemelen yaşayan en önemli entelektüel" sayılan Noam Chomsky, **(Bkz; Noam Chomsky)** insan algılayışı ve dilbilim alanında bir devrim yapmanın ve dünyanın en prestijli bilim kurumlarında tepe noktalarını tutmanın kendisine ve dünyaya getirdiği kuşaklar boyu yetecek prestij ve tatmini hiçe sayarak, yarım yüzyıldan fazla bir süredir akıllara durgunluk verecek bir enerji ile, insanlık hali üzerine sayılamayacak kadar çok kitap, yazı, haber, gazete ve resmî belge okumakta, neredeyse sayılamayacak kadar çok kitap ve makale yazmakta, mistisizminden arındırıp tüyler ürpertici bir şekilde ete kemiğe büründürdüğü bu dünya halini o köy senin bu kasaba benim bütün dünyayı dolaşarak ve buralarda sayılamayacak kadar çok sayıda konferans vererek, mülâkat yaparak, eylemlere katılarak, mahkemelerde ifade vererek, kitlelerle paylaşmaktadır; hiç de 'üstüne vazife' olmadığı halde. Ya da, belki, tam da üstüne vazife olduğu için! George Orwell'in gerçek totaliter

Noam Chomsky ve eşi Carol, Barış ve Demokrasi sempozyumunda. *İstanbul, 14 Aralık 2002.*

toplumu haber verdiği benzersiz klâsiği *1984*'te, romanın kahramanı Winston Smith'in çalıştığı Gerçeklik Bakanlığı'nın (Yenikonuş'taki adıyla 'Minitruth'), 300 metre göğe yükselen ve aynı oranda yerin dibine uzanan beyaz piramit binasının üstünde zarif harflerle bakanlığın üç sloganı yazılıdır:

SAVAŞ BARIŞTIR
ÖZGÜRLÜK KÖLELİKTİR
CEHALET KUVVETTİR.

Yeryüzünde tüm insanlara 'kalıcı özgürlük' gelmesi için Süveyş'ten Pasifik'e en az 60 ülkede savaşıldığı ya da savaşa hazırlanıldığı, çimen-biçen, misket-saçan, beton-delen, ısıyayan-ciğer-söken bombaların dörtbir yanda uçuştuğu; Çin ve Rusya dahil dünyanın en az 7 ülkesine nükleer bomba atmayı planlayan gizli raporun Kongre'ye resmen sunulduğu; barış ve özgürlük uğrunda kuşaklar sürecek bu mücadeleyi 'haklı savaş' olarak niteleyen Amerikan 'entelektüelleri'nin 'Amerika'dan Mektup' yazıp bu mektubu *Le Monde*'da (hani şu, 11 Eylül'den sonra 'Hepimiz Amerikalıyız' şeklindeki sembolik manşeti atan Fransız gazetesi) yayınladıkları; her gün onlarca insanın vahşice parçalanarak öldüğü Ortadoğu'da kalıcı barış gelmesi için Filistinlilere karşı 'topyekûn savaş' açılması yolunda 'Güçlü İsrail için Profesörler Grubu'nun bildiri yayınladıkları; 2'si asker 32 küsur gencin feci ölümleriyle sonuçlanan operasyonun hayata dönüş olarak adlandırıldığı; yeryüzü insan nüfusunun yarısının günde ortalama 2 dolardan az bir parayla 'yaşadığı' ve hepsinin özgür vatandaşlar kabul edildiği, televizyonlarla gazetelerin ve de sinemaların onlara pekâlâ gerçekleştirilebilirmiş hissini uyandıran renkli başarı düşlerini dizi dizi gösterdiği; modern endüstri medeniyetinin getirdiği hayat tarzı dolayısıyla onbinlerce yıldan beri görülen en büyük iklim değişikliklerinin, ısınmaların görül-

Orwell'in 1984 romanında Gerçeklik Bakanlığı'nın dev binasının üstünde bakanlığın üç temel sloganı yazılıdır: "Savaş Barıştır; Özgürlük Köleliktir; Cehalet Kuvvettir"

meye başladığı ve bu görülenlerin görülmediğini yazan istatistikçilerin bulunduğu bir çağda yaşıyoruz...

Ayna Ayna, Güzel Ayna...

Noam Chomsky'yi ABD'nin bütün eyaletlerinde, Kanada'da, Japonya'da ve bir sürü Avrupa ülkesinde konuşurken, anlatırken, tartışırken izleyen belgesel filmin 'final'i şöyle: Radyocu soruyor: "100'lerce mülâkat, 100'lerce konferans... Hepsinde ele aldığınız konular da katliam, savaş, istila, soykırım gibi tüyler ürpertici şeyler...ölüm mangaları falan... Peki, sizi sürekli 'götüren' şey nedir? Yanıp tükenmiyor musunuz?..."

Chomsky, çocuksu bir ifadeyle utangaç utangaç gülümsüyor, saçıyla oynuyor sonra ve duyulur duyulmaz bir sesle mırıldanıyor: "Bilmem... aynaya bakma ihtiyacı herhalde."[6]

Entelektüelin yeniden tanımlanmasının zamanı çoktan geldi denebilir.[7]

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
21 Haziran 2002.

[1] *Radikal* Gazetesi, 04 Şubat 2002.

[2] Arundhati Roy; *The Cost of Living*. London: Flamingo, 1999. (s. 134-135)

[3] *The Guardian,* 07 Mart 2002.

[4] Madeleine Bunting; "The Grassroots Gamine" *The Guardian,* 07 Mart 2002.

[5] *Manufacturing Consent: Noam Chomsky and the Media.* Yön. Mark Achbar, Peter Wintonick. 1994

[6] a.g.y.

[7] Bu yazının tam metni 2002 yılında 31 sayılı *Cogito* (YKY) dergisinde yayınlanmıştır.

Ergenekon

ABC'si işin ve ülkenin 0 noktası; acayip yaratıklar, acımasızlıklar, aç bırakma yöntemi, açık araziler, açık suçlar, adalet hepimize lazımlar, adını bilmediğim biri et aldı parası çıkışmayınca bu mermileri bıraktılar, âdi suçlar, âdilikler, adli tıp raporları, adli tıpta 'korkunç ikili', affetmeyenler, Ağar, ağır silahlar, ağza zorla yemek dökme yöntemi, ağzı bantlanıp gırtlağı kesilenler, ağzına canlı balık sokulup denize atılanlar, akaryakıt kaçakçılık şebekeleri, akıllı ollar, Aktütün karakolu baskını, albaylar, albayraklar, alçaklar, alev gizleyenler (alafortanfoni), alevi liderlerine suikast planları, alkanlar, Alparslan Arslan, alsancaklar, Amerikan yönetiminin Irak ordusuna hibe ettiği kayıp silahlar, a.... k....lar, a.... s.....ler, apoletli - apoletsiz generaller, apoletli nemalanmalar, arazi mafyaları, arazi olanlar, araziye gömülenler kurşuna dizilip, arsızlıklar dizboyu, asanlar-asılanlar, asarız-astırırızlar, asıp germe yöntemi, asimetrik savaşlar, asit kuyuları, Astra'lar, aşırılıkların şaşırtan boyutları, atalar ve ecdat, Atatürkçü Düşünce Derneği, Atatürkçüler, Atatürkler, ateşleme fitilleri, avcılar ve avları, avcılar derneği başkanları, Avrasyacılar, Ayışığı, ayyıldızlı bayraklar, ayyuka çıkan kepazelikler, Azerbaycan milletvekillerinden Türkiye'ye Ergenekon sanığı profesörü serbest bırakın çağrısı, azgın caniler, ve azrailler; 'baba'lar, bağırsaklar, Balbay, Bahçelievler katliamı, balık ağlarına takılan ağır silahlar, Balyoz harekât planı (2002-2003), Balyoz'un "yavruları" [Döküm, Tırpan, Orak, Yumruk, Kürek, Testere], Batı Çalışma Grubu, Bayrak harekâtı (1981), bayraklar, bebek yüzlü katiller, Bedrettin Dalan, betona gömülüp denize atılan insanlar, Beykoz, Bilge köyü, Bilge köyü'nün çocukları-kadınları- koruculari-alabalıkları-mezarları-mezar taşları-ölüleri-yaşayan ölüleri, Biksiler, Bir, bismillahlar, boğma telleri, boğuk sesler, boğulmalar, boğuşmalar, bombalar, boru bombaları, borular, bozulmalar, bozuşmalar, bozuşumlar, böğürtüler, bu adamlar bu kadar da aptal olamaz ki canımlar, bu kadar çok adamla darbe planı mı yapılırmışlar, bubi tuzaklı bombalar, buyruklar, buyurmalar, bütünüyle kuşkuda olanlar, Büyük Hukukçular Birliği Derneği, büyük üzüntü duydum telgrafları, ve büzüşmeler; C3 ve C4 patlayıcıları, cam şişe bombalar, camilere bombalar, can alanlar, canavarlar, caniler, canları alınanlar, cellatlar, cep telefonları, cerahatler, Cerrah, cerrahi müdahaleler, cesetler, ceza kazasıyla şehit olanlar, cezalandıran ve cezalandırılanlar, cılk yaralar, cıvık zeminler, Cihaner, cinayet ânında çalışmayan kameralar, cinayetler, cinnet halleri, Cumhuriyet, cumhuriyet, Cumhuriyet Çalışma Grubu, cumhuriyet mitingleri, Cumhuriyet'e atılan bombalarla aynı seri numarasını taşıyan 'Ergenekon bombaları', ve cüruf yığınları; çağdaşlığa düzülen methiyeler, çakıllar, çakır gözlü faşist katiller, çanak yalayıcıları, Çarşaf eylem planı, çerçöp edilenler, çeteler, çeteleler, Çetin Doğan, çıplak bekletme yöntemi, çirkeflikler, çirkinlik âbideleri, çocukları kötü emelleri için kullananlar, çok gizli, çok çok gizli belgeler, Çorum katliamı, çökmüş ve çölleşmiş iç dünyalar, çöküntüler, Çömez, çöpe dönüştürülenler, çöpler, ve çözülen ruhlar; Dağlıca taburu baskını, dalga dalga gelen dehşet, dalların kırılması çatırtıyla, Danıştay cinayeti sırasında çalışmayan güvenlik kameralarının sahibi olan OYAK SMS müdürünün eski özel harekâtçı çıkması, darbe girişimleri, darbe plancıları, darbe planı değil ki savaş oyunular, darbe şakşakçıları, darbe teşebbüsçüleri, darbeciler düpedüz, darbederler, darbeler, davranış bozuklukları, değerlerin iflası, değersizleşenler, dehşet ve vahşet saçanlar, delil karartma teşebbüsleri, delil karartmalar, denizlerin diplerinden çıkarılan silahlar, derin devlet, Dev-Kurt, devlet sade, devletin din ve diyanet işleri, devletin karakutuları, devletlûlar, devletlûların dayanılmaz ağırlığı,

dışkı yedirme yöntemi, din ve diyanet işleri, dinamit lokumları, Dink cinayeti muamması, dinlenenler, dinleyenler, Diyarbakır 5 No'lu Askerî Cezaevinin tarif edilemeyen dehşeti, dizginlenemeyen ihtiraslar, Doğu Perinçek, 'doktor ölüm', domdomlar, domuzlar, domuz bağı, domuz topu, dölyatakları, dönülmez akşamın ufukları, dur durak bilmeyen şiddet, Dursun Çiçek, durumdan çıkarılan vazifeler, duvarlar, ve düzmece karakterlerin resmigeçidi; ecinniler, ecnebi korkuları ülkenin bitmek bilmeyen, edinilen illegal servetler korkunç, efsanevî boyutta inatlar, ejderler uyanan, el bombaları, Eldiven operasyonu, elemterefiş-kemgözlerefiş, EMASYA (Emniyet-Asayiş-Yardımlaşma) protokolü, Encümen-i Dâniş, Engin Aydın, Erenerol, Ergenekan, Ergenekon [açık destekçileri, 'avukat'ları, 'baba'ları, cuntaları, çeteleri, darbecileri, davaları, efsaneleri, fırsatçıları, gazetecileri, gizli destekçileri, inanmayanları, inkârcıları, kafasıkarışıkları, karşıtları, katilleri, muhbirleri, nemâcıları, onaylayanları, ses kayıtları, 'savcı'ları, savunucuları, silahları, suikastçileri, şakşakçıları, şüphecileri, toptan reddiyecileri, utananları, utangaç destekçileri, üzülenleri, yıldızları, yılgınları, yorgunları, zalimleri, zulümleri], ergeneokoncular, Erke dönergeci, Ermenilerin korkutulup yıldırılması planları, Ersoy, Ersöz, Ertosun, Eruygur, esir ruhlar, esir Türkler, eşkiya, etlerin yırtılması, Evren, ezim ezim ezilenler, ve ezberlerin sürmesi aynen ve ebediyen;
facialar, faili meçhul cinayetler, faili meçhul olmayan cinayetler, failler, falakaya çekilip tabanları şahrem şahrem yarılanlar, faşist katiller, feci hadiseler, fermanlarla ölüm yağdıranlar, fermanlarla idam edilenler, fısır fısır komplo kuranlar, fişlenen insanlar-dernekler-kurumlar-gruplar-cemaatler-cemiyetler-toplumlar-halklar-ülkeler, fişekler, fiştekler, foslayan büyük iddialar, ve füzeli suikast planları; gangsterler, garip yaratıklar, GATA, gâvurlar, gayrimüslimler, gaz bombaları, gaz maskeleri, gazap üzümleri, Gazi olayları faciası, geberten ve gebertilenler, Gençoğlu, gençliklerinde gizlice Özel Harp Dairesi'ne alınan, sonra da uzun bir süreç içinde ayrı ayrı tüm partilerden milletvekili seçilen gizli ajanlar, gerçeküstü hissi veren gerçek sahneler, geri zekâlı katiller, Gestapo Mevlut, gizlenen korkunç gerçekler, gizli belgeler, gizli silahlar, Gladio'nun gaddar teşkilatlanması, Glock'lar, göz göre göre gömülenler, gözetlenenler, gözetleyenler, gözleri kör edilenler, gözyaşlarına boğulanlar, 'gros psikopatoloji' vak'aları, gulyabaniler, gübre çukurları, Gülaltay, Gürses, Gürüz, ve günlükler [Özden Örnek'in, Mustafa Balbay'ın,

...misyonerler domuz bağıyla bağlanıp boğazları kesilirken 'bıçağın kemiğe dayanması' sözünün Türkçe'de artık bir metafor olmaktan çıkıp ete kemiğe bürünmesi...

Mehmet Haberal'ın]; Haberal, Hablemitoğlu cinayeti muamması, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu içinde 'korsan kararname' girişimi, hamasî nutuklar serisi, havan mermileri, Hayal, hayalet kişilikler, Hayata Dönüş Operasyonu, hayat-ı hakikiye sahneleri, hayatların söndürülmesi, hayâsızlıklar, hayret verici pervasızlıklar-alçaklıklar-küstahlıklar, haysiyete elveda diyenler, hazırolda durup emekli generallere telefonda tekmil veren rektörler, her şeyi söyleyebilirsiniz ama alay edemezsinizler, her şeyin başı eğitim efendimler, hınçların ve hırsların zirvelere tırmanışı, hırsızlar, hırtlambolar, hiçkimseler, hiçlikler, hidrolik asit tüpleri, Hilmioğlu, Hizbullah-Veli Küçük bağlantısı, hodri meydanlar, hortlaklar, hukuk hepimize lazımlar, Hrant'ın katledilmesi ah güpegündüz herkesin gözleri önünde, ve hüzün; ıpıssız ruhlar, ırkçılar, ırkçıların hedef listesindekiler, ırkçıların faşist katillere yaktığı türküler, ısıranlar, ısırganlar, ıslak imzalar, ıslak köpek gibi kaçanlar, ve ıstırap verme makinesi halinde çalışan robotlaştırılmış katiller;
'idhar' [silahlar, mühimmat, kadrolar], ihanet teraneleri, ihbarcılar, ihbarlar, ihtilaçlar içinde kıvrananlar, ihtilal peşinde koşanlar durmadan, ihtirastan gözü kör olanlar, İmralı manipülasyonları, imza taklitleri, imza sahtecilikleri, infazcılar, infazlar, infilaklar, infilaklı fitiller, inisiyasyon törenlerinde bayrak ve silah üzerine yeminler, inkârcılar, inkârlar, insanlara karşı yürütülen sürek avları, intihar edenler ve intihar edilenler, İpekçi cinayeti muammaması, İrtica eylem planı (2009), iskeletler, İstanbul ABD Başkonsolosluğu'na saldırı, işaret fişekleri, işkembe-i kübrâdan atanlar, işkenceciler, itirafçılar, itiraflar, itlaflar, itlafçılar, ittihatçılar, ve ittihatçı çetecilerin hayaletlerinin peşinden gidenler; jandarma, jandarma istihbarat, jenosit, jeopolitika teorilerinin bininin bir para olması, jeostrateji senaryolarından geçilmemesi ortalıkta, jeostratejik komplo labirentlerinin akıl ve mantık ötesi alacakaranlık kuşağında çıkılan sonsuz geziler, jet hızıyla verilen tahliye kararları, jiletle kesilip biçilen bedenler, jiplere bindirilip bilinmeyen yerlere götürülen bedenler, Jit, Jitem, Jitem'in gerçek dünyadaki varlığını gösteren resmî belgeler, Jitem'in yokluğu üzerine resmî açıklamalar, jop sokma yöntemi, ve jurnallerle ajandalar; kafalar, kafan kıymetli onu da ben alacağımlar, kafatasları, kafaya sıkmalar, Kafes harekât planı (2009), Kafes planında Dink cinayetinin 'operasyon' diye adlandırılması, Kahramanmaraş katliamı, kahvaltı sofrasında cinayet, Kalaşnikoflar, kamuflaj kremleri, kan gölleri, Kanadoğlu, Kanas tüfekleri, kar maskeleri, Karadağ'ın gizli teşkilatlanması, karargâh evleri, karınca yuvasının üstünde ihtiyar bir adamı günlerce çırılçıplak oturtma yöntemi, karınlarından şişlenenler, kasaturalarla

Tan Oral. *Taraf, 28 Ekim 2009.*

Tan Oral. *Taraf, 27 Şubat 2010*

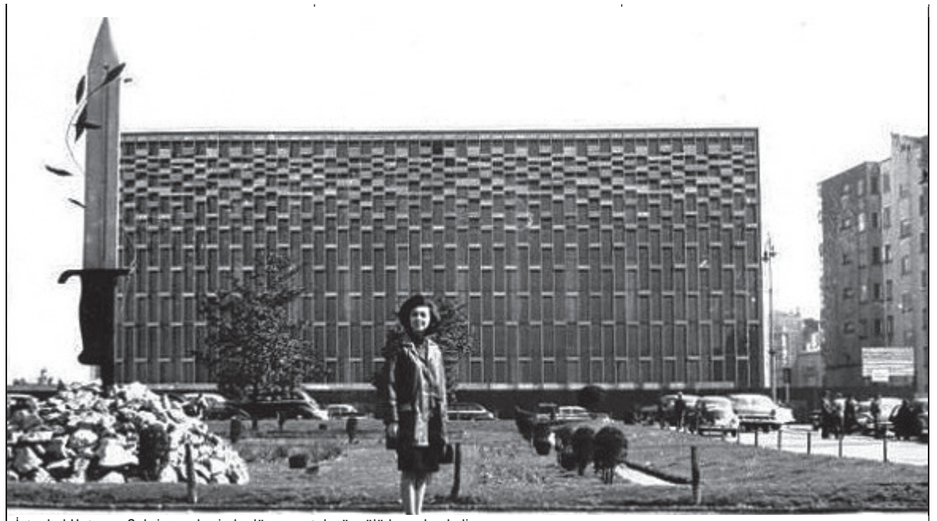

İstanbul Hatırası: Şehrin merkezinde dünyanın tek süngülü barış heykeli.
Taksim Meydanı

deşilen bedenler, katliamların saymakla bitmemesi, kayıt cihazları, kayıtlar, kaypaklıklar, kazalar, kazayla şehit olanlar, kazılar, kazmalar, kelle savaşları bunlar anasını satayımlar, Kemalistler, kemiklerin kırılıp parçalanması, kemirgenlere yem olmalar, kendi komutanlarına suikast planlamalar, Kent Otel toplantıları, kerameti kendinden menkul vatanperverler, Kerinçsiz, Kılınç, Kırcı, Kırcı, kırsal alanın korkunç ısızlığı, Kışlalı cinayeti muamması, kirli savaş, Koç müzesinde korku, kod adları, kodların çözülmesi, koğuşlar, komutanımlar, komplolar, komplo teorileri, korku imparatorlukları, korkunç korkaklıklar, korkunç korucular, korkunç yalnızlıklar, korkunçluklar, krokiler, kozların paylaşılması ve yeniden paylaşılması, kozmik belgeler, kozmik belgelerin gizlendiği kozmik odanın esrarı, köpüklenen kanlar, kulak kesmeceler, kum ocaklarına gömmeceler, kuryeler, kusmalar, kusmuklar, Küçük, Küçük, ve Kürtlerin tarihî tragedyası; lağım çukurları, Lahika'lar, laiklik tutkunları, lav mermileri, lav silahları, LAW'lar: boru mu silah mı tartışması, leğen leğen kanlar, lekeli insanlar, leşini yere sererim şimdi seninler, leşler yerlere serilen, Levent Bektaş, Levent Göktaş, Levent Görgeç, linç girişimleri, linçler, liyakatsizler, lojmanlar, ve lüzucî irtibatlar; mafya babaları, mağaralara gömülenler, Mahir Çayan Güngör, makineli tüfekler, Malatya'da ve Mardin'de misli görülmemiş vahşet manzaraları, maskeler, maskeliler, mavzer fişekleri, mavzer tarakları, mayınlar, mazgallar, Mehmetçik Vakfı İstanbul Temsilciliği, menfaat çeteleri, metal penseler, mevtalar, mezarlar, mezarlıklar, mezbahaya çevrilen yerler, militarizmin kol gezmesi, milyarder işçi liderleri, misyoner katliamları esnasında misyonerler domuz bağıyla bağlanıp boğazları kesilirken bıçağın kemiğe dayanması sözünün artık Türkçe'de bir metafor olmaktan çıkıp ete kemiğe bürünüşü, mitralyöz mermileri, mitralyözler, muhbir vatandaşlar, Mumcu cinayeti muamması, mutantlar, ve müze gezen çocukları patlayıcıyla maksimum sayıda havaya uçurma planları; naaşlar, namlular, namussuzlar, namussuzluklar, ne mutlu Türküm diyeneyi namütenahi dağa taşa yazanlar, necasetle yoğrulmuş hamurdan yaratılmış gibi duran insanlar, nedensellik bağını zihinlerinden tümüyle atmış gibi duran insanlar, neo ittihatçılar, neo mübadeleciler, neo faşistler, neo teşkilat-ı mahsusacılar, nihaî ya da kesin çözümcüler, ve Nuriş çetesi; o kadar çok kişiyle darbe planı yapılır mı hiçler, obüs mermileri, Okkan cinayeti muamması, olay ânında arızalı olan ve kayıt yapamayan güvenlik kameraları, olayın böyle olduğu değerlendirilmektedirler, oluk oluk akan kanlar, onun gibi aydın insanların âdi suçlularla bir arada olması nasıl düşünülebilirler, operasyonlar, Oraj eylem planı, ordu [vasî mi, velî mi, sadece ordu mu tartışması], orduevi lojmanları, oramiraller ve orgeneraller (muvazzaf ve emekli), orman ve köyleri yakmalar, Ortodoks Patrikhaneleri, ve otorite bağımlılığı; öcüler, ödeşmeler, ödlekler, öğürtüler, Öğütçü, öldürücü silahlar, ölüm fermanları, ölüm mangaları, ölüm oruçları, ölümcül insanlar, ölümün soluk yüzü, önce 12 Eylül yargılansınlar, önce işsizlik sorunu çözülsünler, önce sivil darbeye karşı çıkılsınlar, önce sivil vesayet sona ersinler, öptürülen eller, öptürülen yüzükler, örgüt içinde örgütler, Öz, Öz, Özbek, Özbilgin'in kendi makamında güpegündüz öldürülmesi ve Danıştay cinayetindeki muamma, Özden Örnek, Özel Harpçiler, Özkan, Özoğlu, Öztürk, Öztürk, özür dileyenler ve onların çetelesini tutanlar; Paksüt, Paksüt, palyaçolar, Parabellumlar, paranoyalar, paranoyaklar, paryalar, paşalar, patlayıcı kalıpları, Peker, pimleri çekilen el bombaları, pislikler, pişkinlikler, pişmanlıklar, PKK - 'derin devlet' bağlantıları, PKK - Hizbullah - DHKP-C - Ergenekon bağlantıları, PKK - Türk Solu bağlantıları: Zap kampında Türk Solu mensuplarına silah eğitimi, planlar, plastik patlayıcılar, Poyraz, Poyrazköy'de külliyetli silah ve mühimmat bulunmasıyla 'zamanın durduğu an', profesyonel katiller, provokasyonlar, provokatörler, ve psikolojik harekâtlar; racona bağlı kalmayanlar, rahip Santoro cinayeti, rap raplar, Reis, rektörler, rektumlar, resmî tarihler, roketler, roketatarlar, renkli sıvılar, revolverler, rezaletler, rezillikler, riyakârlıklar, ruhsal dengelerini yitirenler, Rugerler, rutin askerî olaylar [faaliyetler, intikaller, planlar, seminerler, senaryolar ve tatbikat], rüşvetçiler, ve rüzgâr ekip fırtına biçenler; saatli bombalar, Sabancı suikastı muamması, sabotajlar, saniyeli fitiller, Saçan, Saldıran Berk, Selçuk, senin kaç leşin varlar, sağcılığın medâr-ı iftiharları, sahtekârlığın doruk noktaları, Sakal eylem planı, SAREM, 'Sarı' Levent, sarı sendikacılıktan gangster sendikacılığına evriliş, savaşlara düzülen sonsuz methiyeler, seferberlik ilanları, selin ardından ortaya çıkan kafataslarıyla kemikler, senetçek mafyalarının yeni versiyonları, sınırötesi operasyonlar, silah kaçakçılık şebekeleri, silahların sonsuz çeşitliliği, sindirme operasyonları, sistematik kara propaganda, siyasetin sürekli aşağılanması, skandaller, skandallerin örtbas edilmesi, Smith Wesson'lar, soğukkanlı canilerin işlediği kan donduran cinayetler, soykırımlar, soysuzlaşmalar, soytarılıklar, sözde soykırımlar, sözün bittiği yerler, suç makinesine dönüşmüş insanlar, suçüstü yakalanıp bunu ânında inkâr edenler, Suga eylem planı, suikastler [alışveriş merkezlerine, azınlıklara, dini gruplara, etnik gruplara, gazetelere, halka, yargı organlarına], Susurluk, susturucular, susturuculu suikast silahları, susturanlar ve susturulanlar, sürgündekiler, sürtüklerin her şeyi bastıran şirret sesi, sürüm sürüm süründürülenler, ve süzgün gözlerle dünyayı aynadan süzen çocuklar; Şahin, şakîler, şantajcılar, şantiyelerde öldürülüp şantiyeye gömülenler, şarjörler, şehitler, şiddete tapanlar, şiddetin zirveleri, şizofrenler, şovenizmin şahikaları, şuursuzluğun dorukları, ve şüpheli intiharlar-kaza-ölümler [Ali Tatar, Birol Atakan, Tanju Ünal, Olgun Vural, Nursal Gedik, Ali Bergütay Varımlı, Behçet Oktay, Abdülkerim Kırcı]; tabancalar, tahrip kalıpları, tanırım ben onu öyle şeyler yapacak adam değildirler, Taraf, Taylan Özgür Kırmızı, tecavüzler, tehditler, Tekin, teknik takip, telefon dinlemeleri, Teşkilat-ı Mahsusa tetikçilerinin izinden gidenler, tetikçi Duyar'ın cezaevinde başka tetikçilere öldürtülmesindeki muamma, teroristler, terörizmle mücadele terör bitene kadar sürecektirler, tırsanlar, TİT - Ergenekon bağlantısı kuranlar, TNT kalıpları, televizyonda kurtlu diziler, Temiz, Temizöz, Tolon, top mermileri, toplu temizlikler, toplum mühendisliğinin namütenahi örnekleri, topraktan fışkıran cephanelikler ve silahlar, trajediler, trajikomediler, tuzaklar, Türk Metal İş sendikası, Türkiye devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündürler, tüyüp yurtdışına kaçanlar; uçaksavar mermileri, ufunetin dörtbir yana yayılması, Uğur, uğursuzlar, Uluç Ali Reis Denizaltısında patlayıcılar, ulufeciler, ulusalcılar, ulusalcıların grup yemeklerinde sanık-gazeteci-hakim-savcı-emekli general buluşmaları, umacılar, umutsuz kumpaslar, utanmazlıklar ve hayâsızlıklıklar, uyuşturucu kaçakçılığı şebekeleri, uzaktan komutalı mayınlar, Uziler, uzlaşmazlıklarda inatçı kararlılıklar, uzman çavuşlar, ve uzun namlulu silahlar; ücrada işlenen cinayetler, ülkücü cinayetleri, ürkünçlükler, ürpertiler, üst-ast ilişkileri, ve üzüntüler; vahamet, vahşet, vandalizm, vasatizm, Vatansever Kuvvetler Güç Birliği Hareketi, vazifeşinaslar, velveleler, vesayet rejimleri, vesveseler, vıcık vıcık ortamlar, vicdan körleşmeleri, villalar, viraneler, vurguncular, vurgunlar, ve vurucu timler; Waltherler; ya sev ya terketler, ya topyekûn alkışlarsın Ergenekon'u ya topyekûn karşısında olursunlar, yadsımalar, yağmalar, Yahudi düşmanlıkları, Yakamoz eylem planı, yakılan köyler-mezralar-ormanlar, yalakalıklar, yalanlar, yalanlamalar, yalanmalar, Yalman, Yamak, yamukluklar, yangın bombaları, yangınlar, yanıklar, yapayalnızlıklar, yapmamışlardırlar, yaralamalar, yaralar, yardakçılıklar, yargıçlar, yargısız infazlar, yas tutamayanlar, yas tutarak ömrünü tamamlayanlar, yasaklar, yasalar, yasal olmayan yollar, yatağını bulamayan sular, Yavuz, yavuz hırsızlar, yerin dibinden fışkıran silahlar, yersiz yurtsuz bırakılanlar, Yeşil, Yıldıran, Yıldırım, yoksulluk ve yolsuzluklarla birlikte yolculuk, yok artık daha nelerler, yok canım hiç öyle şey olur mular, Yoldaş Vladimir İlyiç Ulyanov Lenin'le Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün aynı pankarttaki kalpaklı suretleri, yoruldum diyen şehit anneleri, yuvalarından uğrayan gözler, yüzleşememeler, yüzsüzlükler, ve yüzyıllık yalnızlıklar; zalimler, Zanqırt köyü katliamından artakalan: 'şiddete endeksli sosyopsikolojik ağır bir şizofrenik yapı', Zap'daki PKK kampında ağır silah eğitimi alan Türk Solu mensupları, zarflarını sınırdaki Hezil deresinde buluşup birbirine veren generaller, gerilla, zavallılar, zebaniler, zehirler, Zenit, zihinlerde mütemadiyen kurulan darağaçları, zincirli zorbalar, ve zombiler...

Der; Ömer Madra
02 Mart 2010.

Ermeni Konferansı

‘İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları’ başlıklı konferans, nam-ı diğer ‘Ermeni Konferansı’ uzun bir ‘muharebenin’ ardından Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleşti. Adalet Bakanı Cemil Çiçek’in ‘hain’li, ‘arkadan hançer’li açıklamaları sonucunda ertelenen konferans, Boğaziçi Üniversitesi’nde üç güne yayılarak gerçekleştirilecekti. Ancak bir idare mahkemesi bilimsel yeterliliğin noterli tasdikini isteyince düşeyazan toplantı, kısa bir bocalamanın ardından bir günlük gecikmeyle başlayabildi. Akademik özerklik ve ifade özgürlüğünün ‘namusu’ da bu hızlı karar sayesinde kurtuldu...

İki gün süren konferansta 52 sunum yapıldı. Toplantıyı kabaca özetlemek gerekirse, Anadolu Ermenilerinin 19 ve 20. yüzyılda yaşadıkları toplumsal değişim ve bu sürecin sonuçları üzerine söylenebilecek pek çok şey çeşitli açılardan irdelendi denilebilir. Sunumların içeriğinden çok ‘Ermenilerin soyu Türkler tarafından kırıldı mı?’ sorusunun katî cevabını isteyen ‘skor meraklıları’ için baştan şunu söyleyebiliriz ki bu konferansı takip etmeyerek pek bir şey kaçırmış olmadılar. Ancak, imparatorluktan millî devlete geçiş sürecini Ermeni cemaatlerinin nasıl yaşadığını merak edenler için aynı şeyi söyleyebilmek zor.

‘Dilekçe veren faşizm’, protestosunu da taş-sopa yerine yumurta-domatesle yapıyordu.

Katılamayanlar İçin 15 Soruda Konferans

1. Hikâyeci Ömer Seyfeddin’in 1913-14’te Balkan savaşlarının ardından kaleme aldığı ‘Primo 1’ ve ‘Primo 2 Türk Çocuğu’ hikâyesinin II. kısmının sonunda, milliyetçiliğini yeni keşfeden Türk çocuğunun, kendisini yürürken gördüğü rüyada:
   a) Bacaklarında hissettiği ıslaklık neydi
   b) Bu ıslaklıkta neyin aksi vardı?

2. 1896 yılında iki korumayı öldürerek İstanbul’da Osmanlı Bankası’nı silahla basan Ermeni tedhişçilerden Armen Garo, ‘can pazarlığı’ yaptığı Fransız müdüre:
   a) Bu banka baskınını hangi finansal amaçla yaptığını söylemişti?
   b) Müdür, bu baskının çok sayıda Ermeni’nin ölmesine yol açabileceğini söylediğinde, Ermeni tedhişçi neden “daha iyi ya!” demişti?

3. Birinci Dünya Savaşı’nda görev yapan, bazı işleri yapmaktan kaçındığı için görevden ayrılan ve bunun için tutuklanan, ama firar edip İran’a kaçan, orada mevcut tedhiş hareketlerinde tehlikeye düşen Kurtuluş Savaşı kahramanlarından bazılarını kurtaran, Afgan Misyonu’na katılan Ruşeni Bey:
   a) Hangi örgütte çalışıyordu?
   b) Onca yıllık nefes kesen serüvenden sonra çalıştığı yerler konusunda kayıt olmamasına rağmen, emeklilik için verdiği dilekçede kimlerin ismini zikredince jet hızıyla emekliliği tamamlanmış ve Kudüs Konsolosluğu’nda yıldırım hızıyla göreve atanmıştı?

4. Kütahya Mutasarrıfı Ali Faik Bey, ağabeyi Süleyman Nazif’in de aralarında bulunduğu İttihatçı hükûmetin Ermenileri göç ettirme emrini yerine getirmemek için:
   a) Nasıl bir yol bulmuştu?
   b) Emre itaatsizlik üzerine payitahta çağrıldığında, İstanbul’a gitmeden önce insanları toplayıp onlara ne demişti?
   c) Ali Faik Bey’in memleketine dönüşünde neler oldu?
   d) Neden orada onca aile arasında tek bir aile tehcire uğradı?

5. Tarihin en renkli simalarından romancı, hikâyeci, çevirmen, feminist, hümanist, hemşire, sosyalist (?) Zabel Esayan’ın, İstanbul, Ayaş, Çankırı, Zor, Paris, Bakû ve başka birçok şehirde ve yıkıntılar arasında, inanılmaz serüven ve anlatılarla dolu olarak geçirdiği hayatı:
   a) Hangi ‘kamp’ta ve nasıl sonlandı?
   b) Zabel Hanım’ın hangi romanı Halide Edip Hanım’ın bir romanıyla aynı adı taşır?

6. Tarihçi Mete Tunçay’ın dedesi Yusuf Efendi Van’da kimler tarafından öldürülmüştü?

7. Reform peşinde koşan milletvekili Zoğrap Efendi kimler tarafından öldürülmüştü?

8. Paris’te bir akıl hastanesinde ölen besteci Gomitas’ın heykelinin fotoğrafına hangi gazetede fotomontajla köpek işettirilmişti?

9. Türk Dışişleri hangi olaydan dolayı tarihinde ender olarak uzlaşıcı görünmenin rahatlığını yaşıyor?

10. ‘Alman pasaportu taşıyan Türk’ diye adlandırılan Almanya milletvekili kimdir?

11. ‘Sosyal Ölüm’ nedir?

12. Tarihçi Alan Moorehead’in ‘Gelibolu’ kitabının Türkçe çevirisinde hangi 3 sayfa ‘atlandı’?

13. Avukat Fethiye Çetin’e, Amerikalı Richard neden ‘teyzem kızı’ diye hitap ediyor?

14. ‘Yersizleştirme’ nedir?

15. Eski Sağlık Bakanı Dr. Cevdet Aykan, Konferans’ın birinci gününün sonunda, evine dönerken, Kadıköy vapurunda kendisine “Konferans’ta ‘jenosit’ konusunda ne konuşuldu?” diye soranlara ne cevap verdi?...[1]

“İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” Konferansı - İstanbul Bilgi Üniversitesi, *24-25 Eylül 2005.*

Sabah 8:30’da gün boyu kampüsün önünde bulunacak olan ‘milliyetçiler’ çoktan yerlerini almışlar, simaen tanıdık bulduklarını kişilere taarruza başlamışlardı. İdeolojileri açısından tabiidir ki, izleyici, konuşmacı gibi ‘ince’ ayrımlar yapmaya gerek görmeden tanıdıkları yüzleri protesto ettiler. Murat Belge’nin sunumunda belirttiği gibi ‘dilekçe veren faşizm’, protestosunu da taş-sopa yerine yumurta-domatesle yapıyordu. Doğrusu toplantı, ve dolayısıyla geleceğe dair yeşeren umutların temel besini de, bu protesto ve engelleme çabalarının geçmişle mukayese kabul etmeyecek kadar ‘hukuka uygun’ olmasıydı.

Basında Ermeni Konferansı

Gerçekleştirilen toplantıyla gazetelere yansıyan toplantı nedense aynı toplantı değildi... Medyanın aksiyon meraklı Türkiye politik tarihi açısından büyük öneme sahip olan böyle bir toplantıda dahi nüksetmişti. Belli başlı 25 gazetenin büyük bölümü ‘sıkıcı sunumlar’ yerine hareketi tercih etmiş, yaşanan iki gergin olayı toplantının kendisi olarak sunmayı uygun bulmuşlardı. ‘Derin milliyetçi’ gazeteler, doğal olarak protestoların çapını geniş göstermiş, katılımcıları da ‘vatan haini’ ilan etmişlerdi. Bu cenahtan, kantarın topunu ziyadesiyle kaçıran ise *Yeni Çağ* gazetesi oldu. Gazete ‘hedefleri’ belirlemiş olacak ki, “Bunları tarihe not edin” manşetiyle katılımcıların fotoğraflarını yayınladı. *Takvim gazetesi* daha ironik bir dili tercih etti ve manşetten “Eksik olmasınlar, aydınlar sayesinde Ermenileri nasıl katlettiğimizi öğreniyoruz” diyerek konuya dair herşeyin bilindiğini ima etti. Şakacı sağ gazeteler, atılan yumurta ve domateslerden ‘omlet’ esprileri türetti.

Ana akım medya ise tarafsızlığını korumaya özenle dikkat etti. Cuma günü mahkeme kararına gösterdikleri sert tepkinin ardından, ‘desteğe’ devam etmek politik olarak doğru görülmemişti... “Konferans tartışmalı başladı” ya da “Konferans sancılı başladı” genel manşet olarak tanımlanabilirdi. Haber içeriği ise daha çok polemiklere ayrılmıştı. İçerik biraz yitirilmiş olsa da, en azından bu sayede ‘dengeli yayıncılık’ korunmuştu. *Milliyet* ve *Radikal*’in bu çerçeveyi pek önemsemediğini de not düşmek gerek. Her iki gazete de elden geldiğince içeriğe yoğunlaşmayı tercih etmişti.

Asıl şaşırtıcı haberler ise ‘sol’ gazetelerdeydi. *Evrensel* gazetesi “Konferans tartışmalı başladı” manşetiyle duyurduğu haberinde, alt başlık olarak ‘sataşma’ ve ‘protestoları’ öne çıkardı. *Birgün* gazetesi ise konferansı manşete taşımadı, kendi gündemini oluşturdu; mini haberinin manşeti ‘Zevahir kurtuldu’ idi.

İçinden Ermeni Konferansı

Bir konferans böyle geçti... Bu konuda toplumsal bir öğrenme sürecine ihtiyacımız olduğunu ise, toplantıyla birlikte ‘medyatik’ olan ‘protestocu Fatma Hanım’ sayesinde daha iyi anlamış olduk. Açılış konuşmalarıyla birlikte protestoya başlayan Fatma Hanım 12 saat boyunca toplantıyı takip etti. Ancak geçen süre içinde daha fazla söz istemek yerine gittikçe daha fazla not alarak. Cumartesi gerçekleşen son oturumda ‘facia ve kurtuluş öyküleri’ anlatılırken Fatma Hanım açısından geçen 12 saat içinde protesto, yerini sessizliğe terk etmişti. Fatma Hanım, konferansın ilk gününün bitmesine 20 dakika kala, cam gibi gözlerle salonu sessizce terk etti. Daha sonra, toplantının ikinci gününde Fatma Hanım’ın Hrant Dink’le sarılıp öpüştüğü, bir köşede Baskın Oran’la sohbet ettiği görüldü. Kısacası bu konferans, katılan herkesin ‘Ermeni sorunu’na bakışını değiştirdi. En azından herkese birçok yeni bakış açısı kattı. Konuşmanın, sorunu ifade etmenin öneminin altını, bir daha, kalın çizgilerle çizdi.

Avi Haligua
www.acikradyo.com.tr
26 Eylül 2005.

[1] Ömer Madra; “Konferans’tan Küçük Bir Soru Listesi” Açık Radyo Online, 27 Eylül 2005.
www.acikradyo.com.tr

Erol Akyavaş

“Değişmeyeni arayarak değişmeyi anlatan” ressam Erol Akyavaş 1932 yılında doğdu, 1999 yılı, 20 Nisan’da aramızdan ayrıldı.

Akyavaş 1957 yılında New York’ta açtığı ilk sergisinden bir eserle Museum of Modern Art koleksiyonuna katıldı. Sanat serüvenine de böyle bir müzenin koleksiyonuna dahil olarak, oldukça zor ve üst bir noktadan başladı. Bu eser daha sonra müzenin koleksiyonundan yapılan bir seçmeden oluşan bir sergiye katılarak Monet, Matisse, MirŞ, Modigliani, Magritte, Picasso, Pollock, Tàpies gibi sanatçıların eserleri ile birlikte 1963 yılının Aralık ayından 1964 Martına kadar Washington’da National Gallery’de sergilendi.

Akyavaş’ın sanatında oldukça çeşitlilik gösteriyor olmasına

rağmen 40 yılı aşkın bir süredir ürettiği yapıtlarına topluca bakıldığında, ilk yapıtları ile son yapıtları arasındaki bağı görmek zor değildir. Duvarlardan enteryörlere, 'Che Guevara' dizisinden Gazali'ye, 'Fihi ma Fih'ten 'Hallac-ı Mansur'a akan aslında aynı ırmağın suyu. Farklı kollardan akıp giden su, gelenek deltasında denize karışmış hep.

"İçindeki İçindedir"

Erol Akyavaş geleneksel sanata iki türlü yaklaştığını dile getiriyordu. 1960'larda yaptıklarını formel bir yaklaşım olarak görüyor ve o yıllar yaptıklarını 'geleneksel sembollerin sadece form olarak değerlendirilmesi' diye yorumluyordu. Daha sonraki yapıtlarında ise kullandığı sembollerin bir anlamı olduğunu söylüyor, yazı ve sembollerin resimle, resmin içeriği ile bir ilişkisi olduğunu dile getiriyordu. 1989'da 2. İstanbul Bienali için gerçekleştirdiği *'Fihi ma Fih'* (içindeki içindedir) adlı eseriyle 3 dinin sembollerini birden kullanarak Aya İrini'de, Sultan Mehmed'in Hristiyan annesinin ibadeti için koruduğu kilise ile bambaşka bir söylemin içine girdi.

Bu eser Alman küratör Wieland Schmidt'in ilgisini çekti ve onu 1990'da Berlin'de Martin Gropius-Bau'da düzenlediği Gegenwart-

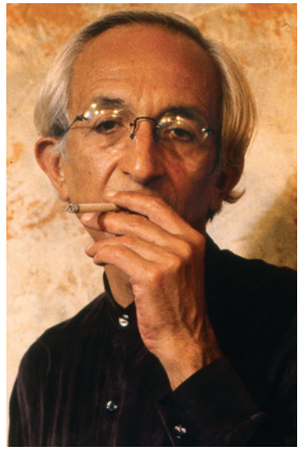

Erol Akyavaş, *1932-1999.*

Ewigkeit adlı sergiye koyarak başka bir bağlamda okunmasına olanak tanıdı.

Çok-kültürlü Bir Mitos Gösterisi

Erol Akyavaş bu eserle birlikte tanıştığı yeni malzeme pleksiglas ile daha sonra *İkonoklastlar İçin İkonalar* dizisini gerçekleştirdi. Bu dizi önce St. Petersburg'da Benoit Palace'da, daha sonra da İstanbul'da sergilendi. Bu dizi ile pleksiglasın içinden yüzeyine çeşitli tabakalardan oluşan eserlerde âdeta Akyavaş'ın tüm serüveninin üst üste binmiş hallerini izledik. Bin yılı aşkın tarihi, arkeolojik bir bütün halinde, kült-büyü-ihtişam etkisiyle sunmuştu bizlere. Özel içten aydınlatmaları ile bu eserler izleyici için neredeyse çok kültürlü bir mitos gösterisine dönüşmüştü. Son dönem yapıtlarına bakıldığında ise Akyavaş'ın iyice belirginleşen, giderek minimalleşen, gerçeğin, görünenin ardındakileri arayan tavrıyla; başka bir hakikat, başka bir estetik peşinde irade kullandığı görülür. Bu irade Ali Artun'un deyişiyle "bir aşk estetiği, bir manevi yaşantıdır."

Haldun Dostoğlu

Erol Atar

Modern zamanların en önemli Türk fotoğrafçısı. Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan değişimi kendine özgü tarzıyla belgelemekle kalmamış, fotoğrafçının toplumda saygıdeğer bir konuma gelmesini de sağlamıştır. Zamanın önde gelen siyaset ve eğlence dünyası şahsiyetlerini birbirlerine benzer görsellikte yansıtarak, eğlence ve siyasetin giderek iç içe girmeye başladığı bu dönemin tanıklığını yapmış, tarih için önemli belgeler bırakmıştır. Asıl başarısı, zamanla alışılmadık bir olgunluk kazanan, naif fakat cesur yaklaşımıyla özgün bir kimlik yaratabilmesi ve *Zeitgeist*'ı aktarmaktaki ustalığıdır. Kendine özgü, taklitten uzak bir üslubu geliştirebilmiş nadir Türk fotoğraf sanatçılarındandır. Kaymak tabakanın tam içerisinden yaptığı bu tanıklığın bir nevi *Capotesque* özellikler taşıdığı bile ileri sürülebilir. Atar da (Capote gibi), 1990'lar sonuna doğru tam olarak açıklanmayan nedenlerle, birdenbire piyasadan çekilmiştir. Şu sıralarda İzmir'de şarkıcılık yaptığı söylenmektedir.

Nazif Topçuoğlu

Es

Canlı Yayında

Akşamın alacasında ya da sabahın köründe, canlı yayının göbeğinde, tam da çok önemli birşey söyleyecekken, fazla sigaradan ötürü ses çatlamasından, yutkunma güçlüğünden, dalgınlıktan ya da o anda aklınıza bambaşka bir şeyin takılıvermesinden, kahvaltı etmeden içtiğiniz koyu kahvenin etkisiyle veya hem hızlı hem de tane tane konuşmaya çalışırken harcadığınız enerjiden dolayı, belki klimanın yine hapşırtacağını hissederek-acilen önlem alıp mikrofonu kapatma işaretini karşıya vermek için- tetikte durmaya çalışmaktan, belki aklınıza düşen birtakım münasebetsiz şeyleri ayıklamaya çalışırken zihninizin yorulmasından,

çok önemli olduğu için o sırada söyleyeceğiniz şeyi hiç unutmamanız gerektiğine hükmedip tam da bu nedenle unutuvermekten, unuttuğunuz ya da unuttuğunuzu sandığınız şeyin yerine koyabileceklerinizi hızla tartmaktan, bu tartım sırasında yeni bulduklarınızın hiçbirini beğenmeyeceğinizi bilerek kıvranadururken unuttuğunuz sözlerin beyninizin içinde bir yelkenli gibi yavaş yavaş uzaklaştığını sezmekten, bu sezginin gözlerinizin önüne bir imge olarak yerleşmesi nedeniyle cümlenin neresinde kaldığınızı saniyenin onda biri kadar bir süre içinde büsbütün unutmaktan, unutkanlığın sürmesi durumunda canlı yayında oluşabilecek zafiyeti ve hatta rezaleti düşünüp korkarken bir yandan da 'nasıl-olsa-bir-şeyler-

bulurum'culuğun rehavetine kapılmaktan, saçmalama korkusundan ya da tam tersi cahil cesaretinden, serbest çağrışımlara teslim olmaktan,

ışığın gözünüzü acıtmasından, üstü üste yığılmış gazetelerden ya da yazıcı çıkışlarından birinde takip etmeye başladığınız o kıymetli satırın kayıplara karışıvermesinden, konuyu başka bir yöne çekme çabanızın nafile olduğunu anlamaktan ama bu nafile çabanın yerine başka bir şey koyamamaktan, gevşeklikten, soğuğun ürpertisinden, antrenmansızlıktan, aşırı gevezelikten, yani çenenizin ender de olsa -dolambaçlı yollara sapabilen- zihninizi yarı yolda bırakmasından,

keskin, uzun ve şık bir cümleye çok güzel bir başlangıç yaptığınızı düşünürken bir anda tümleci unuttuğunuzu, artık başa dönmeksizin cümleyi eksiksiz bitiremeyeceğinizi anlamış olmaktan ve bunun yol açtığı küçük hayal kırıklığından, biraz önce kırdığınız bir pot kafanıza daha yeni dank etmişken oturur halde sendelemekten,

genelde çok iyi anlaştığınız program partnerinizle -düştüğünüz bir anlık gaflet nedeniyle- ayrı tellerden çalmaya başladığınız için, hata yapma endişesinden, yanlışsız konuşma saplantısından, tonlaması güç kelimelerin, ses tekrarlarının yarattığı bir dil sürçmesinden, karın guruldamasının mikrofondan seyirciye kadar gidebileceği gibi ufak korkulardan, ortasına kadar geldiğiniz o uzun ve şık cümlenin aslında çok manâsız olduğunu anlayıvermekten, fazla iddialı bir laf etmiş olma ihtimalinin yarattığı duraksamadan, bir kelimeyi Türkçeye nasıl çevireceğinizi kestirememekten, evdeki hesabın çarşıya uymamasından,

aslında çok ama çok saçma bir şeyi söyleyebileceğinizi bilmekten ve bu bilginin tıpkı yükseklik korkusu gibi bir anda

... çok önemli olduğu için o sırada söyleyeceğiniz şeyi hiç unutmamanız gerektiğine hükmedip tam da bu nedenle unutuvermekten, unuttuğunuz ya da unuttuğunuzu sandığınız şeyin yerine koyabileceklerinizi hızla tartmaktan, bu tartım sırasında yeni bulduklarınızın hiçbirini beğenmeyeceğinizi bilerek kıvranadururken, unuttuğunuz sözlerin beyninizin içinde bir yelkenli gibi yavaş yavaş uzaklaştığını sezmekten...

yüreğinizi dehşete salmasından, sizi hiç kimsenin dinlemediği sanısından ya da herkesin can kulağıyla dinlediği paranoyasından, konuşmakta olduğunuz konuda düpedüz hiçbir fikrinizin olmadığını bir aydınlanma anında kavrayıvermekten, kafanızdaki tilkilerin kuyruğu birbirine dolanınca bir arada düşündüğünüz şeyler arasındaki bağlantıyı kaybedivermekten, bir anlık rüyadan, rüya bile değil, gözünüzün önüne gelen bir imgeden sonra zihninizi bıraktığınız yerde bulamamaktan, iç sıkıntısından, eve gitmek istemekten, çişinizin gelmesinden, uykusuz veya uykulu olduğunuz için üzerinize sinen uyuşukluktan,

sırasını getirmiş, tam lafı gediğine koyacakken o şakanın yersiz ve kaba kaçacağına kanaat getirip vazgeçmekten, ama sanki o münasebetsizliği yapmış gibi utanmaktan, kulaklarınıza kadar kızardığınızı hissetmekten, neyse ki bunun radyodan görülemeyeceğini kendinize hatırlatırken gülümsemekten, söylenmiş ve söylenmemiş sözler denizi üzerinde oradan oraya sürüklenirken vakit kaybetmekten; ya da bunların birkaçından birden, ender durumlarda sanki hepsinden kaynaklanan, size sonsuz gibi gelen ve bütün endişe, tasa, kaygı ve düşüncelerin kâh film şeridi kâh gazete kupürü gibi gözlerinizin önünden geçtiği,

tahammülsüz dinleyicinin hemen başka bir radyo kanalını zaplamasına yol açan, sadık dinleyicinin sabır ve anlayışla bitme-sini beklediği, kimilerininse çoktan bir fon müziği, bir uzun mırıltı haline gelmiş olan radyo yayınına yeniden kulak kabartmasını sağlayan, amatörlükleri bağışlamayanları sinirlendiren, yoran, sizi üzen, stüdyodaki kaş göz işareti trafiğini yoğunlaştıran,

en iyi ihtimalle bile bir program süresince hiç değilse birkaç kez yinelenen, o gün kendinizi formda hissediyorsanız fazla sorun yaratmayan, ama zaten programın ritmi bozulmuş, kayışı atmışsa özgüveninizi tuzla buz edideren, çok zarif bir kelime oyunuyla sona erdirilebilirse büyük bir iş başarmış olma duygusunu tattıran, aksi takdirde uzayan, uzayan, uzayan, yerine ve duruma göre birkaç saniyelik veya birkaç saatlik boşluk. Sessizlik. Hışırtı.

Banttan Yayında

"Hallederiz abi. Keseriz…"

Mustafa Arslantunalı

Esemspor-Mekapspor Maçı

1970'lerin sonlarında, Erzurum Devlet Su İşleri lojmanlarında, bir grup çocuğun, az sonra yapacakları maçı daha heyecanlı hale getirmek için buldukları seyreltilmiş ve oldukça ılımlı 'karşıtlık' hali. İthal spor ayakkabı hegemonyası kurulmadığı dönemlerde, özellikle orta sınıf çocuklarının mahalle arsalarına imza attıkları, tüm mevsimlere hitap eden iki spor ayakkabısıdır Esem ile Mekap. Mekap'ın daha sonraları, başka amaçlarla kullanılmış olması bu ayakkabının 'kır kökenli'; Esem'in estetik olarak kırılgan gözüken hali de 'kentsoylu' olarak anılmasına, abartılmasına sebebiyet vermiştir. Her türlü ikilik haline alâkada kusur etmeyen memleket insanı da, büyüyünce bu ayakkabılara işlevlerinden bağımsız özellikler yüklemiştir.

Her şeye rağmen, 'yerli malı kullanmalı' projesinden bîhaber çocukların, ebeveyni vesilesiyle temas ettikleri ucuz ama dayanıklı yerli spor ayakkabıları, yaşı 30'ları geçmiş bir kuşağın geçmişe dair ortak hafızasında yer etmiştir. Bu ikilik halinden bir maç nedeni çıkartmak da hafızaya yaratıcı ama keyifli katkılardan biri olmuştur.

Tan Morgül

Etek

İlk programımda bir anaokulunun öğrencilerini davet ettim öğretmenleriyle birlikte. Tabii 5-6 yaş çocukları. Stüdyonun içine girdik, en az 20-25 küçücük çocuk... 5-6 yaşlarında –belki 4 yaş da vardı, şu anda hatırlamıyorum. Fakat o kadar sıcak oldu, o kadar sıcak oldu ki içerisi buhar oldu artık yani... Buhar olunca çocuklar bir müddet sonra soyunmaya başladılar. Dışarı da çıkamıyoruz program bölünmesin diye. Sonra işte eteğini çıkaran, altını çıkaran, üstünü çıkaran... Sonra program bitti, dışarı çıktık. İçeriden dışarı doğru böyle bir buhar yığıntısı ve çıplak çocuklar. Eteğini bırakan, üstünü bırakan. Sonra burada iki tane etek kalmış. Farkında değiliz çocuklar nasıl gitti onu da bilmiyorum. Eteksiz gitmiş, farkında değil! Herhalde külotlu çorabının üstüne paltosunu giydi gitti...

Yeşim Altınay
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Exlibris

Bir kitabın kapağının iç yüzüne yapıştırılan ve o kitabın sahibini gösteren etiket. Üzerinde yer aldığı kitabın bir parçası olmasına karşın, kitaba değil kitabın sahibine ait bir göstergedir exlibris. Kitapla sahibi arasındaki ilişkinin taşıyıcısıdır. Exlibris'in böylesine kişiselleşmiş bir ilişkinin taşıyıcısı olması, dahası bu ilişkiyi yaymak yerine kendi içinde kapalı tutması, bir grafik tasarım ürünü için 'kural dışı' bir durumdur. Belki de bu yüzden, genellikle kitaplık sahipleri kendi exlibris'lerini kendileri tasarlar.

Exlibris'in içerdiği kodlanmış bilgi, kitabı değil kitabın sahibini tanımlar. Ait olduğu bütünü kodlayan grafik ürünün işlevi, exlibris'te tam tersine dönüşmüş gibi gözükür. Ne var ki grafik tasarım ürünü burada da ağırlıklı rolünü devreye sokarak, bu kez bütünün anlamını dönüştürecektir: Her biri ayrı bir bağlamın

parçası olan kitaplar, aynı exlibris'i taşımaya başladıklarında yeni ve tek bir bağlam oluşturacaklardır. Başka bir deyişle, exlibris yine grafik ürünün zorunlu işlevini yerine getirecektir.

Nesnenin Kimliği

Kitapla exlibris arasındaki ilişki 'tasarım'ın bir başka özel durumunu daha içerir: Farklı kitaplar aynı exlibris'i taşımaya başladıklarında yeni bir bütün oluştururlar. Bir 'bütün' ise tasarım için bütünsel bir programın tanımlanması demektir. Örneğin endüstri tasarımına konu olan bir nesnenin üzerinde yer alan bir grafik tasarım o nesnenin kimliğini taşır, sonuçta ortaya çıkan tasarlanmış nesne aynı programa yanıt veren bir bütündür. Kitap ve exlibris ise farklı programlara yanıt vermek üzere biçimlendirilmiştir. Exlibris'le birlikte kitap yeni bir nesneye dönüşmüş, ne var ki yeni bütün tasarıma ilişkin iki ayrı sözün buluşmasından oluşmuştur. Anonim bir tasarıma sahip olan bir kitapta exlibris'in taşıdığı kimlik egemen olacak, tasarımın sözünü öne çıkaran bir kitap ise exlibris'in varlığından rahatsızlık duyacaktır. Bir tasarımcının, kitabın kapağının iç yüzüne "lütfen exlibris

Exlibris belki de tasarım disiplininin dışında konumlanan, tek 'tasarlanmış nesne'dir.

Exlibris'in içerdiği kodlanmış bilgi kitabı değil, kitabın sahibini tanımlar.

yapıştırmayınız" uyarısını koyması herhalde rastlanmadık bir durumdur, ama rastlanırsa da şaşırtmamalıdır. Burada 'tasarım'ın mülkiyeti sorunsalıyla karşılaşılır. Bir binaya sahip olan kişi, o binanın mimari tasarımına müdahale hakkına sahip değildir. Peki kitaba sahip olanın böyle bir hakkı var mıdır?
Bu sorunun yanıtının tartışılması, exlibris'in bir başka ayrık konumunu görmeye yol açabilir: Exlibris kamusal alanda dolaşmayan, varolma bağlamını belirli bir mekânın sınırlarının dışına çıkarmayan tek tasarım ürünüdür. Ve aynı kitabın aynı exlibris'ten yalnızca bir tane taşıyabileceği düşünülürse, aynı exlibris'i taşıyan kitaplar toplamı, çoğaltılmış ögelerin oluşturduğu bir bütünü değil, her biri tek olan öğeler bütününü tanımlar. Exlibris'li bir kitabın değerli bir koleksiyon nesnesi olması da bu 'tek' olma özelliğindendir.

Exlibris, bir grafik ürününün bilgi iletme, kodlama, tanımlama işlevlerini yerine getiren ama tasarım disiplininin dışında konumlanan, belki de tek 'tasarlanmış nesne'dir.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'Exlibris'in Düşündürdükleri' başlığıyla Exlibris Sergisi (6-25 Kasım 1995) broşüründe yeralmıştır.

Eyyâm-ı Bâhûr

Çocukluğumuzun sahil kasabalarında bütün 'çete'nin yüreğine ürpertili bir heyecan salan büyülü sözcükler.
Heyecan, güneşin yeni göveren tuzlu küçük bedenlerimiz üstüne acımasızca çullanacağını bilmek gibi mazoşistçe bir keyiften geliyordu. O yazın da adam gibi, yani düpedüz yaz gibi yaşanacağını kendi biyolojik mevsim saatimizle bilmekten gelen bir güvenden kaynaklanıyordu daha doğrusu. Ürpertiyse, korkudandı.

'Eyyâm-ı bâhûr' ya da o kasaba çocuklarının tümünün ağzındaki yanlış söyleyişle 'ehen buhur', daima Ağustosun hemen başında yakıcı bir sıcak dalgası hâlinde gelip bir hafta boyunca hepimizi buharlaştırırken, bir de tatsız söylenceyi yanında getirirdi: 'Sam yeli'.

Şaşmaz bir şekilde sekiz gün süren 'ehen buhur' sırasında esen bu yelin, değdiği ıslak bedenlerde beyaz beyaz lekeler bırakacağına, bu lekelerin de ömür boyu silinmeyeceğine o zamanlar aramızda inanmayan yoktu. Küçük beyaz lekeler o an için pek önem taşımasa da, birkaç ay ya da en geç bir yıl içinde karşı cinsle kuracağımızdan emin olduğumuz romantik ilişkiler açısından ölümcül bir estetik engel oluşturacağından, bu konuda herkesin derin bir korkusu olurdu. Allahtan, her şeyin mutlak çaresinin bulunduğu o müthiş dönemde yaşıyorduk: Demir, sam yelinin amansız düşmanı ve kalkanıydı.
Boyna veya bileğe bir iple asılacak ya da mayonun lastiğine iliştiriliverecek küçücük paslı bir çivi -mutlaka demir olmalıydı, başkası, altın bile olsa bu durumda asla işe yaramazdı!- doğanın müthiş gücünden gelecek her türlü tehlikeyi bertaraf etmeye yeterli olacaktı. Ve öyle de oldu. Sahil kasabasında geçirdiğimiz o altın çocukluk yıllarında, her seferinde muntazaman gelen ve muntazaman sekiz gün sürdükten sonra geçip giden 'ehen buhur'larda malum önlemi alanlardan hiçbiri -arada yüzerken çivisini düşürmüş olsa dahi- sam yeli yiyip 'lekelenmedi' ve dolayısıyla da sonraki yıllarda hepsi pek çok güzel aşklar yaşadı…[1]

Ömer Madra
02 Ağustos 2000.

[1] 02 Ağustos 2000 tarihli Yeni Binyıl gazetesinde yayınlanmış olan 'Eyyâm-ı Bâhûr' başlıklı yazıdan.

FC Sankt Pauli

1910 yılında Hamburg şehrinin takımı olarak kurulan Sankt Pauli, maçlarını 20.735 kişilik Millerntor Stadion'da oynuyor. Renkleri kahverengi-siyah. Amblemleri korsan usulü kuru kafa ve iki çapraz kemik. Lakapları 'anarşistler' ve 'kurukafa'. Futbolun yanında ragbi, amerikan futbolu, softball, hentbol, bisiklet, satranç branşlarında da faaliyet gösteren kulübün endüstriyel futboldan kıllanan camia için değerlenmesi ise 1980'lerin ortasına tekabül eder.
Bu tarih, St. Pauli'nin 'bir kulüpten' öteye geçişini belirler. Kulübün yerinin şehrin gece hayatının ve genelev mahallesinin olduğu yere taşınması, alternatif taraftar camiasının da ilgisine mazhar olmasına neden olmuştur. Bu yeni taraftar yüzüyle St. Pauli'nin oynadığı her maç, maçtan çok; solcu, anarşist, punkçı ve bilumum ötekilerin akredite olduğu bir parti ortamına dönüşmüştür.

Klişe deyimle, Bundesliga'nın (Alman süper ligi) asansör takımıdır. Lakin bulunduğu her ligde oynamaktan keyif alan bir maç kadrosu ve taraftarı vardır. St. Pauli'de futbol bir oyundur, bir eğlencedir, bir haykırıştır. İlle bir başarı notu düşülecekse. B. Münich'i 2002'de 2-1 yendikleri maç, not olarak düşülebilir. Ki, futbolun keyif tacirleri için bu oldukça leziz bir başarıdır.

St. Pauli'ye Dair Kısa Notlar

•St. Pauli Almanya'da sağcı, milliyetçi ve ırkçı faaliyetleri kulübün tüm faaliyetlerinin bulunduğu alanda resmen yasaklayan ilk kulüptür.

•1981'de 1600 taraftarla 'takılan' St. Pauli 90'ların sonunda 20 bin koltuklu tribününü tıklım tıklım doldurabilmektedir.

•Birçok yardım faaliyeti organize eden kulübün kampanyalarından biri de Küba'daki okullara yönelik içme suyu sağlayıcıları için para topladıkları 'Viva Con Agua de Sankt Pauli' kampanyası idi.

•2005-2006'da Almanya Kupası'nda büyük başarı göstererek yarı finale kadar yükselmişler, yarı finalde B. Münich'e elenmişlerdir. Bu başarılı seri sırasında kulüp, 2005'te *Bild*'in *"We are the pope"* (Biz papayız) manşetine ithafen, *"We are the cup"* (Biz kupayız) tişörtü bastırmıştır.

•Kulübün anayasasında da vurgulanan anti-faşist, anti-ırkçı, anti-seksist ve yabancı düşmanlığına karşı duruşa taraftarlar da tamı tamına sahip çıktığı için, kulübün

FC Sankt Pauli amblemi.

dış saha ve bazı iç saha maçları sağcı gruplarla çatışmalara sahne olur.

•Yapılan çalışmaya göre kulübün dünya çapındaki taraftar sayısı 11 milyondur. Kayıtlı 100 fan kulübünün çoğu yurt dışındandır. Kulübün bazı ünlü destekçileri de vardır. Asian Dub Foundation müzik grubu konserlerinde sürekli St. Pauli flaması kullanır. Chumbawamba üyeleri St. Pauli'ye sempatilerini sürekli ifade ederler. The Sisters of Mercy grubundan Andrew Eldritch kulübün hem sıkı bir taraftarı, hem de sponsorudur.

•St. Pauli'nin içeride oynadığı maçlar AC/DC'nin 'Hell's Bells' parçasıyla açılırken, her gol sonrası Blur'den 'Song 2' parçası ile stadyum büyük bir 'mosh pit'e[1] dönüşür ve tüm stad kendinden geçer. Bunun yanında Japonca şarkılar, 'Bandera Roja' ve 'Çav Bella' (Bella Ciao) gibi şarkılar da rengârenk flamalar, kurukafalı, kızıl/siyah, Che'li bayraklar arasından duyulur. Taraftarların yaptıkları şovlardan birinde de kullandıkları ponponlar, çöplerden topladıkları kâğıt artıklarından hazırlanmıştı. Yani Millerntor-Stadion'da 'geri-dönüşümlü' gösteri ürünleri kullanılır.

•En büyük rakipleri SV.Hamburg'tur (kırmızı donlular). Celtic'e kardeş kulüp muamelesi çekerler. Hansa Rostock'taki dönemsel neo-nazi taraftar yoğunluğu nedeniyle ise bu kulübü hasım bellemişlerdi.

•Hâlâ elektronik skorbordları olmaması ile övünürler. Her gol sonrası, bir çalışan, maç skorunu eliyle panoya yerleştirir.

•Kulübün gey başkanı Corny Littman, başkanlığının yanı sıra yıllardır Alman tiyatrosunun aktif simalarından biridir.

•Bizden Deniz Barış ve Cem Karaca gibi manalı isimlere sahip futbolcular da buradan yetişmiştir. Yenilerden de Uğur İnceman St.Pauli kökenlidir.

Tan Morgül

[1] Punk, alternatif rock, heavy metal gibi sert müzik türlerinde yapılan, insanların kendisini sağa sola savurarak birbirlerinin üzerine atılmasına, itişip çarpışmasına dayalı dansa *'mosh'* adı verilir. Sahne önünde *'mosh'* yapmak isteyen dinleyicilerin toplandığı alan ise *'mosh pit'* olarak adlandırılır.

Fikrî Mülkiyet

Uluslararası Fikrî Mülkiyet Hukuku ve Yeni Sömürgecilik

Ortadoğu, giderek yalnız kalmakla birlikte, askerî ve –şimdilik– ekonomik açıdan güçlü olan bir ülke ile onun küçük ortaklarının kudreti altında ezilirken, insan kolayca cazip bir düşünceye kapılabiliyor. Şöyle: Ordular mağaralarına geri dönseler, dünyanın aynen eskisi gibi bütün kusurları ile devam edebileceğine, 'devletlerin devlet olduğu' bir dünyada gezegen sakinlerinin normal hayatlarını nispeten güvenli bir şekilde sürdürmelerinin mümkün olacağına inanmak kolay ve çekici bir düşünce. Savaş ve yıkım haberlerinin arkasına sığınmış, çoğu insan için de erişilemeyecek kadar karmaşık olan fikrî mülkiyet hukukunun son 15 - 20 yılda kaydettiği gelişmeler bir şeyi garanti altına aldı: Askerî makinenin susturulmasından (ki böyle bir durum da zaten bir hayalden ibaret), çok sonraları bile hayatın temelleri 'büyük güç'ün ekonomik kontrolu altında kalmaya devam edecek.

Mülkiyet, Fikrî

Mülkiyet, yani maddenin mâlik olma kavramıyla birleştirilmesi, hukukun bir ürünüdür. Mülkiyet, gerçek veya tüzel kişiler ile tarih boyunca serveti meydana getiren eşya –arazi, mallar, köleler, fabrikalar– arasındaki hukuki ilişkidir. Ne var ki, günümüz servet birikiminin paradigması olan Bill Gates, servetini bu mülkiyet biçimlerinden hiçbiri ile elde etmiş değil. Onun serveti, yasama meclisinde çıkarılan bir yasayla fikirlerinin meyvaları üzerinde münhasıran hak sahibi olmasına ve bunları izinsiz kullanmaya kalkanlardan ulusal mahkemeler kanalıyla tazminat alabilme, hatta tazminat almakla tehdit etme becerisine dayalı. Microsoft gibi Disney (eğlence), Pfizer (ilaç) ve Monsanto (tohum) gibi birçok alanda faaliyet gösteren diğer pek çok şirketin neredeyse bütün kârları fikrî mülkiyet hakkı kanunlarından kaynaklanır. Fikrî mülkiyet, devletin belli bir süre için verdiği ve koruduğu nihai hukuk tekelidir. Dayandığı temel anlayış şudur: Tekel sona erdiğinde ve tüm toplum tarafından parasız olarak kullanılır hale geldiğinde, bundan asıl fayda sağlayacak olan, toplum olacaktır. Fikrî mülkiyet (FM) yeni bir kavram değil. Onbeşinci yüzyıl İtalyan şehir devletleri, yeni ürün ve yöntemler üreten veya icat eden fertlere geçici olarak tekel hakkı verirlerdi. 1620'lerde İngiliz kralı bütün diğer tekelleri –kömür ve tuz, içki vb– kaldırdığında sadece buluşlar üzerindeki inhisar –patent– ayakta kalmıştı. 1742'de ilk defa bir İngiliz mahkemesi, iskambil kâğıtları üreten bir şirketin üretici sembolü diye Büyük Babür İmparatorluğu'nun mührünü münhasıran kullanmasını mülkiyet hakkı olarak tanıdı. Bugün yazılım, müzik ve film üreticilerini zenginleştiren bir hukuk branşı olan telif hakkı'nın *(copyright)* tarihini, 18'inci yüzyıl başlarında İngiltere'deki matbaaları denetlemek ve onları ödüllendirmek üzere çıkarılmış bir kanuna kadar geri götürmek mümkündür.

Disney firması Miki Fare'nin telif haklarını korumak adına 1998 yılında ABD'de telif hakkının eser sahibinin ölümünden itibaren 50 yıldan 70 yıla, şirket ürünlerinin de 75 yıldan 120 yıla çıkarılmasını sağlayan yasanın yürürlüğe geçirilmesi için ciddi bir lobi çalışması yürütmüştü. Gene de yasalar Paul Krassner'in 'Disneyland Hatıra Orjisi' başlıklı karikatürü gibi Miki Fare'yi yorumlayan ya da hicveden sanatsal çalışmaları yasaklamaya yetmiyordu.

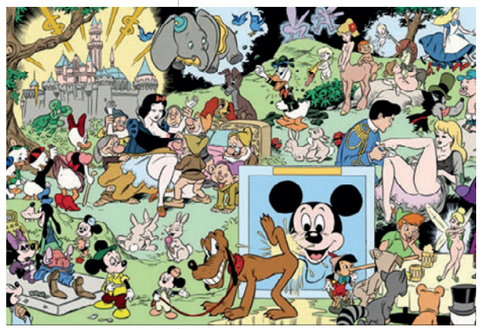

Telif kanunlarının öncülerinden İngiltere Kralı II. Charles 1666 yılında kitapların ancak ruhsatlı olarak basılmasını ve bir kopyanın resmî olarak saklanmasını öngören yasayı yürürlüğe koymuştu.

Telif hakkı sembolü telifsiz olarak kullanılabiliyor.

Aldatıcı Bir Terim: 'Uluslararası'

Fikrî mülkiyet kanunu ulusal bir kanundur. Hakların birçok ülkede aynı anda tescilini kolaylaştıran bir dizi anlaşma dışında, kendi başına uluslararası fikrî mülkiyet hukuku diye birşey yoktur. Bu anlaşmalar hak sahiplerinin haklarını devletlerden tek tek almak zorunda kalmamalarını sağlar. Bu hakları sağlayan kanunlar esasen ulusaldır.

FM sadece bütün devletler tıpatıp aynı ulusal mevzuatı kabul etmeye 'ikna edildikleri' zaman 'uluslararası' olur. Bu şekilde, aynı ulusal mevzuat sayesinde, gelişmiş ülkelerde icat edilerek dünya çapında pazarlanan veya bazı durumlarda pazarlanmayan ürün ve yöntemler, ulusal mahkemelerde aynı tarz korumadan faydalanabilirler. Buna 'uyumlaştırma' denir. Pratikte, daha 'gelişmiş' ülkelerde geliştirilmiş olan bu tip ürün ve yöntemlerin korunması için düzenleme yapmaya ikna edilenler, gelişmekte olan ülkelerdir. Bu tür kanunları kabul etmeleri için baskı, öncelikle 'ticaret' alanındaki müzakereler kanalıyla yapılır. Bazı yazarların görüşüne göre, uyumlaştırma veya gelişmekte olan ülkeleri ihtiyaçlarından daha katı FM kanunlarını kabul etmeye zorlama, günümüzdeki ticaret müzakerelerinin ve bunların sonucu olan 'serbest ticaret anlaşmalarının' (STA'lar) ana amacıdır. Durum böyle olsun veya olmasın, uyumlaştırmaları zorlayan ülkelerin 1995'de yapılan Dünya Ticaret Anlaşması ile takdire şayan bir şekilde hedeflerine ulaştıkları şüphe götürmez. Oysa, diğer taraftan, uyumlaştırmaya uyma sözleri karşılığında uyumlaştırma yapan ülkelere verilen sözler –zengin ülkelerin tekstil ve tarım pazarlarına erişim vaadleri– hâlâ yerine getirilmiş değil.

Copyleft sembolü telif hakkı sembolünün aksine 'sol'a bakıyor ve eserin serbest bir şekilde kullanılabileceğini ifade ediyor.

Ezeli Dert: Dünyaya Hâkim Olmak

FMH, tarihinin büyük bölümünde gelişmiş ülkelerde uygulanan kanunlarda arka planda kalırken, diğer ülkelerin çoğunda ise hemen hemen hiç yoktu. Fakat son kırk yılda FMH'nun yıldızında büyük bir parlama görüldü. 1960'ların sonlarında kopyalama teknolojilerindeki gelişmeler (fotokopi, ses ve video kasetleri ve daha sonra da bilgisayar kopyalama teknolojileri), eğlencenin bir 'endüstri' olarak yükselişi, ve ABD'nin şirketler yararına yapılan bilimsel araştırmalara fon ayırmak sorumluluğundan feragat etme arzusu, Amerikan ekonomisinde FMH'nun yeni ve önemli bir rol oynayacağının işaretlerini veriyordu. 1990'larda iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler bu değişimlerin etkilerini hızlandırdı ve şimdi artık 'küreselleşme' olarak bilinen olguya geçişi kolaylaştırdı.

Küreselleşmenin emsal teşkil edecek örneği Karayip Havzası Girişimi (KHG) idi.[1] Üretimin taşeron firmalara verilmesi, ABD tarım ihracat pazarlarının yüklü bir şekilde sübvanse edilmiş çiftlik ürünleriyle genişletilmesi, ABD'nin (kitaplarda, müzikte, filmlerde vb.) fikrî/kültürel liderliğini, ünlü markalarını (genellikle 1960'ların ürünü) ve makinelerden tohum ve ilaca kadar patentli ihraç ürünlerini korumak için ABD FM kanunlarının 'ihraç edilmesi' (şimdi 'uyumlaştırma' deniyor) ögelerinden oluşan KHG, küresel ölçüde bizleri nelerin beklediğine dair güçlü bir fikir veriyordu.

Son yirmi yılda fikrî mülkiyet –fikirleri, buluşları, yaratımları ve isimleri içine alan servetin kanunen korunması– bütün gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde merkezî bir yere oturmakla kalmayıp ekonomik hegemonyalarının en önemli kaynağı da oldu. FM, sanayi alanındaki buluşların, yukarıda bahsi geçen 'matbaada çoğaltma izni'nin ve birinin kendi ürünü üzerine kendi ismini koyma hakkının çok ötesine geçti: insan hayatının üzerine temellendiği bütün faaliyetleri –yiyecek, ilaç, eğitim, üretim ve kültürü– de içine alacak şekilde genişledi. Fikrî mülkiyet yoluyla dünya ekonomisine hâkim olmaya doğru giden bu hareket ABD'de doğdu (o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu ve Japonya ise, gemiye ancak 1980'lerde alınacaklardı). 1980'lerin sonunda, Uruguay Round'u diye adlandırılan GATT görüşmelerine başlandığında adamakıllı yol katedilmiş durumdaydı. Bunun sonucu olarak 1995'de Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ticaret kavramını, sadece malları değil, ABD'nin açıkça avantajlı olduğu FM ve hizmet alanındaki ticareti de kapsayacak şekilde genişletti. Amaç, geçmişte olanlardan hiçbirine benzemeyen küresel bir ticaret rejimi yaratmaktı.

ABD'de FM alanının genişlemesi, bilgisayar programları ve canlı maddeler (1980) gibi yeni fikirler üzerine kurulu 'ürünler' için patent alınabilmesini sağlayan mahkeme kararları ile başladı. Bu genişleme, mevzuat yoluyla (1982'de üniversitelerin, fonu devlet tarafından karşılanmış araştırmalar sonucu ortaya çıkan buluşlar için patent almalarını sağlayan Bayh-Dole Yasası) ve 1982'de FM hak sahiplerini koruyan yeni bir mahkemenin kurulmasıyla yapıldı. Önce 1980'lerde ekonomik baskı yoluyla ticaret hukukunu FM hukukuyla ilişkilendirerek, sonra 1995'de Dünya Ticaret Anlaşmasının Fikrî Mülkiyetin Ticarete İlişkin Yönleri (TRIPS) bölümü kullanılarak, ve nihayet, bunları izleyen birçok ikili anlaşmalar yapılarak bütün dünyaya yayıldı. İkili anlaşmalarda, anlaşmayı yapan ülkelerin yasaların uyumlaştırılmasıyla elde ettikleri, TRIPS'te öngörülenlerin de ötesine geçti. Bu serbest ticaret anlaşmaları arasında en yenilerinden biri, minicik bir devlet olan Umman sultanlığı ile yapılmak istenen anlaşmadır. Bu örnek, diğerlerinin çok ötesine geçmektedir. Anlaşma, patent kanununun çiğnenmesi sonucu devlet tarafından kesilecek cezaların patent sahiplerinin banka hesaplarına yatırılmasını öngörmekteydi ki, daha önce dünyada hiçbir ulusal mevzuatta böyle bir hükmün benzeri görülmemiştir. İyice uç noktadaki bu anlaşmanın ABD Kongresi tarafından bile reddedildiğini söylemek gerekir.

Mozart'ın hamisi Baroness von Waldstätten, Mozart'ın kendisi için bestelediği eserlerin her yerde serbestçe çalınmasına izin verirken, Haendel'in hamisi İngiltere Kralı I. George *'Su Müziği'*ni kıskançlıkla herkesten sakınıyordu.

Son zamanlarda ‘FM ihlâllerinin cezai kovuşturmalarında yardımcı olmak’ ve zanlıların (yani, örneğin, yurt dışındayken, yaptıkları suç fiili olarak addedilsin veya addedilmesin, ABD kanunlarını çiğnediklerinden şüphelenilen şahısların) ülkelerine iade edilmek üzere sınırdışı edilmeleri muamelelerini hızlandırmak üzere ABD’li savcıların yurtdışı görevlere atanması da, FMH adına devlet egemenliğinin çiğnenmesi konusunda eşi benzeri görülmemiş bir örnek teşkil eder.

Nihayet, ABD tarafından kullanılan ve fakat pek üstünde durulmayan bir ek strateji de, 2003’de Irak’ın istilâ edilmesiyle, Amerikan bombardıman uçaklarının namluları aracılığıyla ABD çıkarlarına uygun FM kanunlarının Irak’a indirilmesiydi. Ülkeye getirilen yeni patent, tescilli marka ve telif *(copyright)* kanunları, Irak’ı küresel kapitalizme hazır ve ‘özgür’ hale getirmesi öngörülen 100 küsur kanundan sadece üçüdür. Geliştirilen yeni projeler FM’yi dünyanın en uzak, en kıyıda-köşede kalmış ekonomilerine bile sokmak için kullanılan ek yollar hakkında bize iyi bir fikir vermektedir: Örneğin, bir sonraki G-8 zirvesinde (ilk kez ve gündemde çok daha ciddi meseleler olmasına rağmen) FM’ye öncelikli olarak dikkat çekilmesi planı veya Dünya Bankası’nın genetik olarak değiştirilmiş organizma ve ürünlerin (GDO) –ki bu mahsullerin tohumlarına ait patentlerin hepsi bellibaşlı ABD şirketlerine aittir– ‘Küresel Çevre Hizmeti’ gibi üstü örtülü bir terim altında Batı Afrika ve Latin Amerika’ya sevk edilmeleri projesi vb. **(Bkz; GDO)**

Kampta Sıkıntı

Diğer taraftan, ABD Fikrî Mülkiyet Hakları etrafında odaklaşmış olan büyük ölçüde evrensel ‘piyasa devleti’ kavramının yaygınlaşması da toz pembe bir gelişme çizgisi göstermiyor. Bizatihi ABD’nin içinde, giderek damar sertliğine uğrayan ‘patent ormanı’nın yeni buluş ve icatlar konusunda hissettiği sıkıntı büyüyor ve başta tasarlanırken destek olacağı düşünülen sektörlere ciddi zarar vermeye başlıyor. Bu gelişme, her gün dev adımlarla büyümekte olan ‘Açık Kaynak’ hareketine yol açmış bulunuyor. **(Bkz; Açık Kaynak)** ‘Açık Kaynak’ hareketi, aksi halde FM kanunları ile kilit altında kalacak olan bilimsel bilgilerin, buluş ve icatların geniş çapta erişilebilir olmasını sağlamakta ve en üst düzeydeki ABD araştırmacıları ve üniversiteleri tarafından desteklenmektedir.

Uluslararası arenada, Brezilya ve Arjantin gibi orta-çaplı ülkeler bir ‘gelişme hakkı’ hareketine önderlik etmede gittikçe daha büyük başarılar kazanmaktalar. Amaçları, TRIPS’e kendi yorumlarını getirerek, ABD’nin eğitim, sağlık ve gıda egemenliğini denetim altına alma gücünün doğurduğu acı sonuçları yumuşatmak. Bu hareket, TRIPS’in özellikle 1992’deki Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (BÇS) hükümlerinde ortaya çıkardığı çelişkiye aydınlık getirmekte. BÇS, gelişme yolundaki ülkelere sadece maddi kaynaklar değil, genetik maddeler ve atalardan kalma geleneksel bilgiler de dahil olmak üzere tüm doğal kaynaklar üzerinde mülkiyet talebinde bulunma hakkı vermektedir. Bu sözleşme, esas itibariyle, ‘benim olan benimdir, senin olan da benimdir’ anlayışını yeniden formüle eden ‘insanlığın mirası’ kavramının yerine yeni bir sistemi oturtuyordu: yani icatların dayandığı genetik maddelerle geleneksel bilgilerin kaynağı olan ülkelerin, bunların sömürülmesinden ortaya çıkacak maddi menfaatleri paylaşacakları bir sistemi. ‘Gelişme Hakkı’ ülkeleri, böyle kaynakların mülkiyet hakkını koruma isteğinin bir sonraki aşaması olarak, AB ülkeleriyle birlikte, imza atan bütün ülkelerin patent belgelerinde icatların unsurlarının coğrafi kaynaklarının gösterilmesi gereğinin TRİPS’e dahil edilmesini talep etmektedirler. Talep ABD tarafından sürekli reddedilmektedir.

Bu hareket, aynı zamanda, hükümleri TRIPS’in gerekli kıldığı şartların çok dışına çıkan ikili uyumlaştırma anlaşmalarına karşı durabilme konusunda da üyelerine yardımcı olmaktadır. Hareket, yüksek ilaç fiyatları ve gıda egemenliği gibi temel sorunları yok varsayan bir TRIPS yorumuna karşı. Bu bakımdan, FMH’nun kamu sağlığı sorunlarından önce gelmeyeceği ifadesinin TRIPS’e eklenmesinde başarılı oldu ve bunun yürürlüğe girmesi için mekanizmalar getirmesi konusunda DTÖ’yü zorladı. DTÖ’nün ‘Doha raundu’ diye adlandırılan ticari görüşmelerinde bu duruşunu sunmada başarılı oldu. Burada ironik olan şuydu: Doha raundunun başarısızlıkla sonuçlanmasının en önemli nedeni, ABD’nin kendi tarım sübvansiyonlarını indirmeyi kabul etmeyişiydi; oysa ABD, gelişmekte olan ülkelerin FMH uyumlaştırma tedbirlerini kabul etmeleri karşılığında kendi sübvansiyonlarını indirmeyi daha 1990’larda kabul etmişti.

Bu Nasıl Oldu?

ABD’de, ekonomik büyüme ve hegemonya için Fikrî Mülkiyet Haklarını şart gören ve herşeyi kapsayan bir vizyonun gelişmesine belli trendler katkıda bulundu: Şirketlerin gücünün lobicilik yoluyla çok artması, hükümetle şirket yönetim kurulu odaları arasında kapalı kapılar ardında yürütülen para-güç ilişkileri, yurtiçinde ve yurtdışında sıradan insanların ihtiyaçlarına pek az yer ayıran bir ideolojinin yükselişi. İşte bütün bunlar, merkezine düzenleyici prensip olarak FMH’yi yerleştiren ‘piyasa devleti’nin özellikleridir. Bir zamanlar ABD’de öncelikle hükümet tarafından yürütülen ve böylece halkın kullanımına açık hale getirilen, fakat teşvik olarak sarsılmaz FM telif hakları ile özel sermayeye transfer edilen bilimsel araştırmanın özelleştirilmesi, ABD şirketlerinin elini çok güçlendirdi: Özelleştirilen bilimsel araştırmalar, dünyada üretimin önemli bir bölümünü meydana getiren taşeron kullanma süreci *(outsourcing)* üzerinde

şirketlerin FM yoluyla çok sıkı denetim kurmasına imkân verdi. Birçok hizmet endüstrisinin temeli olan ‘iş yapma yöntemleri’nin patentlenebilmesi, ABD’nin küreselleşme vizyonunun merkezinde yatan dünya tarımının patentlenmiş tohumlar sayesinde kontrol edilmesi, her şeyi kapsayan bu yapılaşmanın sadece birkaç örneğini oluşturuyor. İleri iletişim teknolojileri de bu gelişmeleri kolaylaştırmaya ve bunların üzerinde denetimi artırmaya hizmet etmekte.

Dünyanın dört bir yanında yasa koyuculara uygulanan çeşitli baskı biçimleri de anlaşmalara katılan ülkelerdeki ekonomik faaliyetleri kontrol etmenin bir aracı olarak yeni yasalar çıkarılmasını ve/ya FMH ‘uyum’ yasalarının yürürlüğe girmesini hızlandırmaya yardımcı olmuştur. Dünya yüzünde özellikle temel mal ve hizmetlerde kullanılan teknolojilerin kilit altına alınması, çok geniş bir sektör yelpazesinde ABD şirketleri ile kimsenin anlamlı bir rekabete giremeyeceğini garantilemektedir. Özellikle sağlık ve gıda egemenliği konusunda mal ve hizmetlerin en aza indirgenmesine önem vermeyen bir anlayış ve bir de, devletlerin kendi halklarının çıkarına yasama faaliyetinde bulunma konusunda güç ve yeteneklerinin zayıflaması, sözkonusu yapılanmaların yerinden kıpırdatılmayacağının teminatı olmaktadır.

Son çeyrek yüzyılda FMH, ABD’nin kendi içinde de, düşündürücü bir şekilde güçlendirildi. Sadece birkaç örnek vermek gerekirse, fikrî mülkiyet haklarının kapsam ve içeriği genişletilerek canlı organizmaları, iş yapma yöntemlerini ve bilgisayar yazılımlarını da içine aldı; patent verme standartlarının gevşetilmesiyle, herkesin açıkça görebildiği en harcıâlem fikirler dışında bütün fikirler için patent alınabilmesi sağlandı. (1982’de bu konulara bakmakla yükümlü kılınmış yeni mahkemenin kurulmasıyla devreye sokulan) geçerlik karinesinin yardımıyla ABD Patent ve Marka Tescil Bürosu’nun patentlerin kalitesinden çok sayılarına verdiği önem, fikirlerin özelleştirilmesi trendini güçlendirdi. Önceleri sadece zarar ziyan tazminatı şeklinde olan yaptırımlar (örneğin mahkemece kararlaştırılan para cezasının patent hakkını ihlâl eden tarafından patent sahibine ödenmesi vb.) şimdi, patent hakkını ihlal edenlerin hapis cezalarına çarptırılabilmesi gibi çok daha sert cezalar içeriyor. Bu tür yaptırımlar, ABD’nin baskısıyla, dünyanın çeşitli ülkelerinin mevzuatında da görülmeye başladı.

Günümüz ve Gelecekteki Durum

Bir denetim ideolojisi olarak FMH’nun buradan nereye gideceği açık değil. Gelişmekte olan ülkeler arasında orta büyüklükte bir grup var. Kendi çıkarlarını dile getirmek, bunları savunmak için harekete geçmek isteyen ve bunu yapabilecek konumda olan bu grup içinde güçlü bir tepki şimdiden ortaya çıkmış durumda. ABD’de de bilimsel bilgiye ve korunmuş teknolojiye erişimde görülen azalma kendi olumsuz etkilerini yaratmaya başlıyor. ABD’nin askerî girişimlerinde giderek yalnız kalması ve ekonomik hegemonyasını sürdürebileceği konusundaki şüpheli durum da ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye teşvik ediyor.

Sonuç

Son 40 yıl içinde, fikrî mülkiyet hukuku (FMH), hukukun muğlak bir alanı olmaktan çıkıp ABD ekonomisinin en önemli unsuru ve kürselleşmenin canalıcı noktası haline gelmiştir. FMH, ABD’de bir avuç şirket içinde ekonomik gelişmeyi merkezileştirmiş, ağır baskılar içeren ticari anlaşmalar yoluyla onlara tahayyül edilmedik küresel kazançlar sağlamış, muazzam genişlikte bir cezai müeyyide ağı ile dünyanın dört bir yanında toplumları ele geçirmiştir. (Bu yaptırımlar, yeni özelleştirilmiş kamusal araziyi koruyan çitleri tahrip etmeye kalkan köylülerin resmen kellelerinin uçurulduğu Birleşik Kırallık Muhafaza Kanunları *(Enclosure Acts)* ile karşılaştırılabilecek kadar ağırdır.) FMH’nun etki alanı ders kitaplarından müziğe, ilaçlardan yiyecek maddelerine kadar her şeyi kapsar.

Bugünün uluslararası ilişkiler dili kaba kuvvet. Ama, fikrî mülkiyet haklarını bu şekilde küresel uygulamaya sokmak mümkün olacak mı, orası pek belli değil.

Dünyaya önce TRIPS, sonra daha güçlü olarak CAFTA gibi ikili anlaşmalar kanalıyla dayatılan, Irak’ın istilasıyla ilk defa askerî yollarla yürürlüğe sokulan FMH, gündemlerinde çok daha acil konular bulunmasına karşın G-8 zirvelerinde ve Dünya Bankası gibi kuruluşların programlarında şimdi ilk sıralarda bir yer işgal etmektedir. FMH cezai müeyyidelerin dünyaya yayılmasını sağlamakla kalmamış, yetkilerini ABD hukukundan alan ABD savcılarının da dünyaya yayılmasına sebep olmuştur. ABD’de halen demokratik tartışmalarla kısmen yumuşatılabilen FMH, ABD dışında böyle bir demokratik tartışma olmadığı için, Irak savaşının şiddeti ve vahşeti aracılığıyla ihraç edilerek o ülkedeki kanunların yerini almıştır. (Bunun, uluslararası hukukun ihlâli demek olduğunu belirtmek gerekir.) Savaşın FMH mevzuatını ihraç etmek için yeni ve tercih edilen bir yöntem olup olmadığı açık değil.

Ancak, ABD’de yeni buluşlar felce uğradıkça ve gelişmekte olan ülkeler kendi çıkarları ile kendi toplumlarının ihtiyaçlarına odaklandıkça, küreselleşmiş bir ekonomiyi kontrol etmenin bu yolu geri tepmeye başlamıştır. Bugünün uluslararası ilişkilerinin dili kaba kuvvet; ama FMH’yi bu şekilde küresel olarak uygulamaya sokmanın mümkün olup olmayacağı henüz belli değil. Yaratıcı beyinlerin de geçimlerini herkes gibi kendi çalışmalarının ürünleriyle sağlamaları gerektiği tartışma götürmez; fakat bugün FMH yeni buluşları ve yaratıcılığı özendirmenin çok ötesine geçmiş durumda. Fikrî mülkiyet, askerî gücün görünmeyen yüzü haline geldi; yükselişi ya da düşüşü de, büyük

ölçüde askerî gücün başarısı veya yenilgisi ile belirlenecektir.

Virginia Keyder. Çev; Vivian Kohen. Ömer Madra.

[1] KHG'nin unutulmaz bir tasvirini görmek için Stephanie Black'in 2001 tarihli *Life and Debt (Hayat ve Borç)* adlı filmini izleyebilirsiniz.

Flamenko

Endülüs'de doğan bir müzik türü. Kökeni çok eskilere gitmekle birlikte, bugün tanınan haliyle ortaya çıkması, XIX. yüzyıl sonlarında Sevilla'da açılan bir müzikli lokale dayanır. Flamenkonun müzik (genelde vokal ve gitarın yanısıra *'cajones'* adı verilen ve üstüne oturularak çalınan bir kasaya benzeyen ritm sazı), alkış *(el toque)* ve dans *(baile)* olmak üzere başlıca üç bileşeni vardır. Esas olarak çingene müziği olarak bilinmekle birlikte, İspanyol tarihinin çeşitli aşamalarından aldığı Yahudi, Arap, Afrika ve Amerikan etkileri de vardır. Uzun bir müddet alt sınıfların müziği gözüyle görüldükten sonra, entelektüellerin de ilgilenmeye başlamasıyla, önce İspanya'da sonra dünyanın başka yerlerinde en fazla tanınan müzik türlerinden biri haline gelmiştir.

Serhan Ada

Cajon.

Flâneur

Sait Faik bence belki de Türk edebiyatının en büyük 'flâneur'ü. Flanör kavramını belki biraz açmak lazım. Walter Benjamin'in hediye ettiği, *Pasajlar* kitabında geçen bir kavram bu. Benjamin kendini sokakta, pasajlarda, evindeymişçesine rahat hisseden adam olarak adlandırıyor flâneur'ü. Tabii bunun daha felsefi ve başka türlü açılımları da var, ama kavram olarak şöyle bir şey düşünebiliriz; 'sokakta kendini iyi hisseden insan.'

Sait Faik, *1906-1954.*

Ayfer Tunç ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 21 Temmuz 2005.

Floransa

İtalya'nın ortasında yer alan Toscana bölgesinin ve Firenze ilinin merkezi olan, Roma'nın 230 km kuzeybatısında bulunan Floransa, her gezgin için farklı bir anlam ifade ediyor. Bazıları için Rönesans'ın nefes kesen başkenti, yüz yıllık binaların arasında ilerleyen bir zaman tüneli olarak dikkat çekerken; kimileri tarafından da müzelerin şehri, sanat, edebiyat, mimari ve felsefenin beşiği olarak benimseniyor. Gezginler dışındakiler için ise Floransa, dünyada ilk standart sikke olarak kabul edilen *'flori'*nin basıldığı yer ve bunun doğal süreci olarak bankaların ve bankerlerin doğduğu şehir olarak kabul ediliyor. İtalyanların haklı olarak en övündükleri ve gurur duydukları şehirlerinin başında Floransa geliyor. Floransa ise yüzyıllar boyunca içinde birikmiş olan tüm bu eşsiz güzellikleri tüm asaleti ile taşımaya devam ediyor.

Floransa, İ.Ö. 1. yüzyılda Etrüskler tarafından Arno Nehrinin yanına kurulmuştu. Roma İmparatorluğu, başkent yolu üzerinde önemli bir konuma sahip olan Floransa'yı kısa sürede askerî bir garnizona ve bunun sonucu olarak da zengin bir ticaret merkezine dönüştürdü. Got, Bizans ve Lombard hâkimiyeti altına geçen şehir bu dönemlerde pek gelişemeyip olduğu yerde kaldı. 12. yüzyılda dönemin en ölümcül hastalığı veba şehrin nüfusunun yarısını yok etse de Floransa önemli konumu, bankacılığı ve papanın yardımıyla tekrar ayaklarının üstünde durmayı başardı. 15. yüzyıl başlarında Giovanni di Bicci ve oğlu Cosimo ile kentin sosyal ve siyasal yaşamını etkilemeye başlayan Medici ailesi Floransa'nın ekonomik bakımdan zenginleşmesini sağladı. Aile üç yüzyıl boyunca Floransa ve Toscana'nın tek hâkimi oldu.

Medici'lerin dünyaya geniş bakmaları dönemin en önemli sanatçılarının Floransa'da çalışmalarına imkân verdi. Donatello, Filippo Brunelleshi, Lorenzo Ghiberti, Luca della Robbia, Fra Angelico, Botticelli, Leonardo da Vinci ve Michelangelo gibi eşsiz sanatçılar Medici ailesi tarafından şehrin güzelleştirilmesi için görevlendirildiler. Takip eden yüzyıllar politik karmaşıklık içinde geçse de Floransa 1861 yılında İtalyan Birliği'ne katıldı ve 1865-71 yılları arasında kısa süre yeni krallığın başkenti oldu. II. Dünya Savaşı'nda Mussolini'nin yanında olan şehir, Alman ordularının İtalya'dan çekilmesi sırasında yoğun bombardımana maruz kaldı ve adeta yerle bir edildi. Fakat

savaşın bitmesiyle Floransa bir kez daha küllerinden doğdu. Günümüzde Floransa 374.000'lik nüfusuyla ve kapladığı 3.514 km²'lik alanıyla hâlâ İtalya'nın en dikkat çekici şehri..

Zamanın dondurulduğu Floransa'nın dar taşlı sokaklarına adım attığınız anda bu şehrin âdeta ressamlardan mimarlara, bilim adamlarından siyaset adamlarına, heykeltıraşlardan şairlere kadar her nevi sanatçının üzerinde dönem dönem çalıştığı bir sanat eseri olduğunu fark edersiniz. Bu eserler ortaçağın son dönemlerinin yaygın mimari stili olan Gotik karşısında İtalyan topraklarında antik çağda uygulanmış biçim ve kavramların yeni bir anlayışla yorumlanmasına dayanan Rönesans'ı doğurmuş; sanata ve var olmaya yepyeni, hümanist bir görüş getiren Rönesans zamanla tüm güzelliklerin yolunu açmıştır.

Santa Maria del Fiore

Santa Maria del Fiore Katedrali diğer adıyla Duomo olarak da biliniyor. Vaftizhanesi ve 400 basamaklı, 84 metrelik çan kulesi ile Duomo'nun ilk çalışmalarına 1294 yılında başlanmış olmasına rağmen yapı yaklaşık altı yüz yıllık bir inşaat süreci sonunda tam anlamıyla bitirilebilmiş. En son 1887 yılında dış cephesi beyaz Carrara mermeri ile kaplanan bu görkemli yapı, Brunelleschi'nin başyapıtlarından biri olarak gösteriliyor ve hâlen Floransa'nın zenginlik ve gücünün bir sembolü kabul ediliyor. Çan kulesine tırmanmayı gözüne kestiren gezginler ayaklarının altına serilen Floransa'nın ihtişamlı manzarası ile ödüllendiriliyorlar. Katedralin içerisindeki fresk ve vitraylar da özellikle görülmeli. Sol duvarında asılı olan Domenico di Michelino'nun '*Dante İlahi Komedya*'yı Açıklarken' adlı tablosu nefes kesici.

Katedralin hemen yanında kentin en eski yapısı olan, Floransa'nın koruyucu azizi Vaftizci Yahya'ya adanmış vaftizhane *'Battistero'* yeralıyor. 1. yüzyıla kadar tarihlenebilen bu yapının en büyük özelliği kuzey ve doğu kapıları. Lorenzo Ghiberti tarafından yaklaşık 25 yılda sanatsal bir tutkuyla işlenen bu bronz kapılar 1425 yılında yerlerine takılmış. Üstlerinde İsa'nın, İncil yazarlarının ve Kilise'nin ileri gelen bilgelerinin hayatlarından kesitlerle birlikte Eski Ahit'ten sahneler içeren

Santa Maria del Fiore, *2005.*

rölyeflerin bulunduğu kapılar 'Cennetin Kapısı' olarak adlandırılmış. Fakat bugün içi mozaiklerle kaplı Vaftizhane'ye girerken sizi karşılayan kapılar 'Cennetin Kapıları'nın birer kopyası. Asılları, bir müzede korumaya alınmış durumda.

Piazza della Signoria

Kentin ikinci büyük meydanı olan Piazza della Signoria şehrin en meşhur buluşma noktası. Bu meydan aynı zamanda Palazzo Vecchio gibi tanınmış yapılara ve de bazı çok önemli heykellere ev sahipliği yapıyor. Günümüzde meydan kafeleri ve zenginliği ile Floransalıların en sosyal merkezi konumunda. Meydandaki kafelerde servis oldukça yavaş. Şehrin yerlileri de bu sebepten dolayı kahvelerini ayakta sohbet ederek içmeyi tercih ediyorlar; böylece hem servis daha hızlı oluyor, hem de daha az para ödüyorsunuz.

Eski ve yeni Floransa'nın kalbi olan meydana hâkim olan en önemli yapı ise 1299 yılında yapılmış 94 metrelik kulesi ile dikkat çeken Palazzo Vecchio. Belediye Binasına dönüştürülmüş olan yapı ilk başlarda bir saray olarak inşa edilmiş. Bir ortaçağ şatosu gibi düşünülen yapının içinde ziyaretçileri ilk olarak Giorgio Vasari tarafından mükemmel bir biçimde dekore edilmiş olan iç avlu karşılıyor. Buradan sarayın dev ana bölümü olan Salone dei Cinquecento'ya çıkılıyor. Sarayın en dikkat çekici odası ise hemen kapısının karşısında dikilen Michelangelo'nun 'Zafer' heykeli ile Studiolo di Francesco I.

Piazza della Signori heykelleriyle de adeta bir açık hava müzesine dönüşmüş durumda. Avrupa'nın en büyük bronz heykellerinden biri olan Cellini'nin *Perseus,* Michelangelo'nun *Davud* (kopya), Donatello'nun *Herkül,* Giambologna'nın *I. Cosimo* ve Ammannati'nin *Neptün* heykelleri Floransa'nın tüm tarihinin en gözle görülür tanıkları olarak gururla yerlerini koruyorlar.

Galleria degli Uffizi
Galleria degli Uffizi, yaklaşık 68 müzesi olan şehrin en büyük ve en önemli müzesi. Medici ailesinin şehre hediyesi olan bu müze 45 kadar odacıktan oluşuyor. Meraklı olmayanlar için bile bu müzeyi hızlı bir biçimde dolaşmak en azından iki saat alıyor. Ancak meraklılar için müzeyi gezmek iki tam gün dahi sürebilir. Michelangelo'dan Raffaello'ya, Da Vinci'den Caravaggio'ya birçok sanatçının burada yer alan eşsiz eserlerinden en önemlileri ise; Botticelli'nin bakanı büyüsü altına alan *Venüs'ün Doğuşu ve İlkbahar* tabloları.

Ponte Vecchio
Şehri ikiye bölen Arno Nehri'ni kesen Ponte Vecchio, üzeri ufacık binalarla kaplı renkli bir köprü. İlk başlarda kasaplara tahsis edilmiş olan bu köprü Medici'lerden sonra 'kuyumcular köprüsü' olmuş. Burası aynı zamanda alışveriş meraklıları için bir şık mağaza. Burada ellerinde dörder beşer çantalı turistleri gördükçe Floransa'nın aynı zamanda turistler için iyi bir alışveriş alternatifi sunduğunu algılıyorsunuz. Ancak Ponte Vecchio'nun hep böyle güzel anıları olmamış. Yüzyıllar boyunca Arno Nehrinin kabarması ile sayısız sel felaketi ve savaşlar atlatmış. 1944'te İtalya'dan çekilmekte olan Alman ordularının bu köprü haricinde tüm şehri yerle bir etmiş olmaları hayret verici. Floransalılar ise ne yapacağı belirsiz olan Arno Nehrine hâlâ şüphe ile bakıyorlar.

Davud Heykeli
Michelangelo'nun Piazza della Signoria'da kopyası bulunan Davud heykelinin aslı, Floransa'nın ikinci en önemli müzesi olan Galleria dell'Accademia'da sergileniyor. Şehrin Medici ailesinden kurtuluşuna adanmış. Tüm ihtişamı ile düşmanlara gözdağı vermek için yapılmış olan Davud heykelinin en büyük özelliklerinden biri de, tek bir mermer parçasından yontulmuş olması. Toscana tepelerinde bulunup getirilen bu ince ve damarlı mermer blok Leonardo da Vinci'nin de dahil olduğu birçok sanatçı tarafından işlenememiş ve bir köşeye atılmış. Ancak Michelangelo söz konusu bloku üç yıl gibi bir sürede ince ince işleyerek âdeta herkese meydan okumuş. Orantısız olarak uzun kollara, fazlasıyla büyük baş ve ellere sahip olan bu heykel 1873 yılında Galleria dell'Accademia'ya kaldırılana kadar Signoria Meydanı'nı süslemiş.

Ponte Vecchio, *2006.*

Santa Croce Kilisesi
Santa Croce, Dominiken rahipleri tarafından Santa Maria Novella Kilisesine rakip olarak yaptırılmış. Ziyaretçiler kusursuz Carrara mermeriyle kaplı yüzeyi ile bu yapının içine adım atar atmaz Giorgio Vasari'nin 1570 yılında ürettiği Michelangelo Anıt mezarı ile karşılaşıyorlar. Sonra sırasıyla Dante'nin Abidesi, Machiavelli'nin mezarı, opera bestecisi Rossini'nin, Ghiberti'nin, Galilei'nin ve Leonardo Bruni'nin mezarları yeralıyor. Dante Alighieri'nin heykeli bulunan meydanıyla da bu kilise İtalyanlar için çok önemli. Çünkü onlara göre, ortaçağda bu meydanda tekme tokat oynanan, hatta bazen ölümle sonuçlanabilen top oyunu Avrupa'daki futbolun ilk çıkış noktası.

Avrupa'nın göbeğinde el değmemiş bir ortaçağ havasını yıllardan beri yaşatan Floransa'yı ziyaret eden herkes mutlaka içinde kendisine yakın bir temayı bulmuştur. Bu şehir onu ziyaret eden herkesin içine ya sanatını, ya aşkını, ya havasını, ya yemeğini ya da tutkusunu işlemiştir.

Zekeriya Şen
www.acikradyo.com.tr
23 Eylül 2005.

Fransız Sokağı

Modern sonrası dünyanın 'tüketim nesnesi' olarak biçimlendirdiği mekânların benzer bir oluşum modeli var. Önce 'satacak' bir program belirleniyor, sonra sınırları belirlenmiş bir 'yer' seçiliyor, daha sonra da biçimlendirmeye esas oluşturacak 'ana kavram' saptanıyor. Programlar alabildiğine çeşitli: Kapalı yerleşme, alışveriş merkezi, tatil köyü, otel, eğlence merkezi... vb. Yer seçimi sürecin ikinci adımı. Ait olduğu bağlamdan (yani 'yer'in kendisinden) koparmak üzere sınırlandırılabilir olması yer seçimindeki ölçütlerden biri. Bu sınırlandırma ise kendisini 'güvenlik' üzerinden tanımlıyor: Güvenlik duvarları, güvenlik kapıları yalıtılmış mekânın sınırlarını belirliyor. Son nokta ise 'ana kavram'ın belirlenmesi. Burada ne programdan yola çıkılıyor, ne de -zaten yadsımak üzere kopulmuş olan- 'yer'in kendisinden. Ana kavram dışarıdan taşınıyor, hem programla, hem de yerle ilişkisi zorunsuzluk taşıyor ve bir 'benzeti' mekânına olanak tanıması hedefleniyor; bu kavrama da 'tema' deniyor: 'deniz temalı' alışveriş merkezi, 'zen temalı' yerleşme, 'saray temalı' oteller... vb. Ana kavramın konumlanılan 'yer'le herhangi bir kimlikleyici ilişki taşımaması özellikle amaçlanıyor. Böylece oluşturulan yeni mekânın, kendisine özel bir kimlik inşa etmesi mümkün oluyor. Kuşkusuz, yeni ürünün satışı için gerekli pazarlama iletişiminin temel argümanı da bu 'ana kavram'la ve inşa edilen 'özel kimlik'le belirleniyor. Bu 'benzeti' mekânlarının artık sıradanlaşan örnekleri arasında yer alan oteller ve tatil köyleri tüm Akdeniz kıyısını kaplarken, çok daha çarpıcı bir örnek İstanbul'da ortaya çıktı: Fransız Sokağı. Örneği çarpıcı kılan, zaman içinde değişime uğramış, ama hep kendisi kalmış bir Beyoğlu sokağının, yukarıda özetlenen modelin uygulanmasıyla dönüşüme uğraması.

Amaç: Hedef Kitleyle Buluşmak
Öykünün gelişimi ise şöyle: Bir yatırımcı, kafelerden, lokantalardan oluşacak bir kompleksi hayata geçirmek için yola çıkar ve kendisine 'yer' olarak, hedef kitlesiyle buluşabileceği bir noktayı, Beyoğlu'nun bir sokağını seçer. İlk bakışta –Beyoğlu'nun son yıllarda geçirdiği değişim düşünülerek– , programın 'yer'in kendisiyle ilişki içinde olduğu, bu yüzden sözünü ettiğimiz modelin bu örneğe uymadığı söylenebilir. Ne var ki süreç daha iyi gözlendiğinde, yatırımcının bu sokağı 'kendisi' olduğu için değil, sadece hedef kitlesine ulaşabileceği bir yer olduğu için seçtiği görülecektir. Başka bir deyişle yatırımcının Beyoğlu'nu seçmesi, bir tatil köyü için deniz kıyısını seçmekten farksızdır. Bağlamla ilişki orada başlar ve orada biter.

Cezayir Sokağı
Seçilen sokağın asıl adı Cezayir Sokağı'dır. Beyoğlu'nun 19. yüzyılda biçimlenmiş mimarisini yansıtan, 20. yüzyılın son yarısında ise bölgenin çöküşünden payını almış bir sokaktır bu. Yatırımcı, projesini hayata geçirmek için önce ana kavramı belirlemeye koyulur. Hiç kuşkusuz bu ana kavram, ne Beyoğlu'yla ilişki içinde olacaktır, ne de sokağın kendisiyle. Sonuçta yatırımcı, Beyoğlu'nun bu sokağını bir 'Fransız' sokağına dönüştürmeye karar verir. Başka bir deyişle sokak 'yer'le kurulu tüm ilişkisini koparacak bir kavramla yeniden tanımlanır, adlandırılır. Her ne kadar Cezayir/Fransa ilişkisi, bir parça yakın tarih bilgisine sahip olanları irkiltecek olsa da, yatırımcıyı kaygılandırmaktan uzaktır. Bir 'benzeti mekânı' kurmak için ana kavram hazırdır artık. Burada Beyoğlu'nun sokak mimarisinden bir Fransız sokağı yaratılıp yaratılamayacağı önem taşımaz; çünkü amaçlanan Fransız sokağının kendisini değil benzetilmişini var etmektir. Duvarlara yapıştırılacak dev Toulouse-Lautrec afişleri (hiçbir Fransız sokağında bu afişlere rastlanmasa da), kafelere verilecek Fransızca adlar (Fransızca imla yanlışlarıyla dolu olsa da), sokağın Türkiyeli müşterisi için Cezayir Sokağı'nı 'Fransız Sokağı' kılmaya yetecektir. Bina cephelerine yapılan beceriksiz boya makyajı ise hem yeni sokağı çevreden ayırma, ait olduğu bağlamdan soyutlama işlevini görür, hem de sokağa bir 'kapalı kompleks' kimliği kazandırır.

Yarı Özel Bir Açık Mekân
Ancak sokağın görsel farklılaşmayla kapalı bir kompleks kimliği kazanması yeterli değildir. Burada da güvenlik kapıları, güvenlik görevlileri devreye girer ve sokak, sınırları tanımlanarak Beyoğlu'ndan tümüyle koparılır. Ayrıca yapılan müdahale, kamusal bir alanın özel bir alana dönüştürüldüğünü göstermektedir.

Cezayir Sokağı, içinden geçilen, bir yerden bir yere ulaşmak için katedilen bir 'sokak' değildir artık...

Ama zaten Cezayir Sokağı, içinden geçilen, bir yerden bir yere ulaşmak için katedilen bir 'sokak' değildir artık. Kentin kamusal mekânının bir parçası, kafelere tahsis edilmiş yarı özel bir açık mekâna dönüşmüştür.

Kısacası, 'Fransız Sokağı', kentin yerle kimlikleyici ilişkisi en fazla olan tarihsel bölgelerinden birinde, bir 'yok-yer'in (yer-olmayan'ın, *non-lieu*'nün) yaratılış öyküsünü anlatıyor.[1] **(Bkz; Yok-yer)**

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 05 Ağustos 2004'te 'Benzeti Mekânlarına Son Bir Örnek: Fransız Sokağı' başlığıyla Arkitera.com'da yayınlanmıştır.

Freud

Freud'un yaşamı, yaşadığımız dünyayı anlamak için vazgeçilmez bir biyografi; ve yapıtlarının yanında biyografisi de son derece önemli. Bu biyografi, birazcık yakından baktığımızda, Freud'un yapıtlarının nasıl yazıldığı üzerine neredeyse yapıtlarından daha kışkırtıcı bazı ipuçları veriyor. Ayrıca, Freud kadar; yapıtlarıyla arasında bağlantı kurulan, bunlar arasında kimi zaman bilimsel yaklaşımlar oluşturulan, kimi zaman dedikodular yapılan, ama her şeye rağmen de ondan bir türlü vazgeçilemeyen, kışkırtıcı, açık bir yapıt biyografisi de.

Freud'un da dahil olduğu üç büyük aydınlanmacı, üç büyük düşünür, dünyada üç büyük devrim gerçekleştirmiştir denir. Bunlardan birincisi Copernicus'tur. Copernicus 1543'te yayınlanan *Göksel Kürelerin Dönüşü* kitabında yaptığı bir devrimle, o zamana kadar inanılan 'dünyanın kâinatın merkezi olduğu' görüşünü tümüyle değiştirmiş ve yerkürenin uzaydaki sayısız yıldızdan bir tanesi olduğunu, hem de en küçümenlerinden bir tanesi olduğunu kanıtlamıştır. Ve tabii ki bu, teolojiye, din bilimlerine büyük bir darbe olmuştur. İnsanın ve dünyanın kutsal kutsallığını yıkan bir darbe. Bu darbenin altından kalkmaya çalışılırken, bu kez Darwin çıkmış: insanın, Tanrının kutsal yaratığı değil, insanımsı maymundan bir devamı olduğunu, şempanzelerle insanın ortak bir atadan evrimleştiklerini öngören teorisini; *Türlerin Kökeni* kitabını yayınlamıştır. Yeni bir sarsıntı geçirmiştir narsisist, kendini beğenmiş insan. Ardından 1900 yılında bu kez de Freud, düşlerin kitabını; *Düşlerin Yorumu*'nu yazarak bu kez insanın bilinçli dünyasının da gerçekte tamamen 'bilinçdışı' adını verdiği bir bölümde; içgüdülerinin kültürel baskı altında, aslında bastırılmış duygularının etkisiyle hareket ettiğini ve bunlara uygun olarak, bilinçli dünyasını hiç de bilinçli olmayan bir kaynaktan ortaya çıkan gerilimlerle motive ettiğini belirlemiştir. Bu üç buluş, insanın dünyadaki yaşamını neredeyse altüst etmiştir. Ya da Freud'un yakınlarının söyledikleri bir tanımlamayla; bütün psikolojiyi değiştirmiştir.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 03 Mayıs 2004.

Sigmund Freud,
1856-1939.

... Üç büyük düşünür, dünyada üç büyük devrim gerçekleştirmiştir, denir. Copernicus (*Göksel Kürelerin Dönüşü*), Darwin (*Türlerin Kökeni*), Freud (*Düşlerin Yorumu*), buluş ve saptamalarıyla insanın dünyadaki yaşamını neredeyse altüst etmişlerdir.

Gagacu Adam

Digging Up The Dead
Ölüyü Mezarından Çıkarmak

We walk on earth,
Yürürüz yeryüzünde,

We look after,
Gözkulak oluruz ona,

Like rainbow sitting on top.
Tepede tüneyen gökkuşağı misali.

But something underneath,
Ama dipte bişey,

Under the ground.
Yerin dibinde.

We don't know.
Bilmeyiz onu işte.

What do you want to do?
N'apmak istiyosun sen?

If you touch,
Bir dokunursan bak,

You might get cyclone, heavy rain or flood.
Yel üfürür, yağmur yağar, seller akar.

Not just here,
Yok, değil sade burda,

You might kill someone in another place.
Bakarsın adam öldürmüşün başka yerde.

Might be kill him in another country.
Bir bakmışın ölmüş o, bir başka diyarda.
You cannot touch him.
Elin değmez ona.

Koca Bill Neidjie[1]
'Gagacu Adam'[2]

Çev; Ömer Madra

[1] Bill Neidjie (1920-2002); Avustralya'daki Kakadu Milli Parkı'nın geleneksel sahibi ve 'Gagacu' dilini konuşan son kişi idi. Hayatını Gagacu kültürünün ve atalarından kalma toprakların korunmasına adamıştı. Gagacu geleneklerini ve dünya görüşünü anlatan yayınlanmış iki kitabı vardır.

[2] Tim Flannery; *The Weather Makers.* Çev. Ömer Madra. New York: Atlantic Monthly Press, 2005.

Big Bill Neidjie, *1920-2002.*

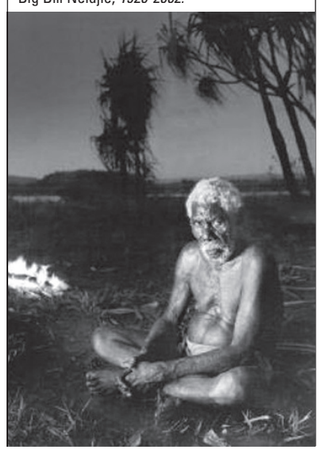

Gaia

2006'nın hemen başlarında *Independent* gazetesinde James Lovelock'un bir makalesi yayınlandı. Dr. Lovelock, yeryüzünün ilginç insanlarından biri: Öncelikle bağımsız bir bilim adamı (Britanya Royal Society üyesi), pek çok buluşa imzasını atmış önemli bir mucit, saygın bir yazar, küresel ısınma fenomeninin tehlikelerini dünyada ilk dile getirenlerden biri, bunu 25-30 yıldır ısrarla tekrarlayan aktif bir çevreci ve bilim dünyasında giderek daha geniş bir çerçevede kabul görerek, artık bir teori muamelesi görmeye başlayan Gaia (Tabiat Ana) hipotezini ortaya atan bir düşünür. *Gaia* hipotezi, dünyanın bir süperorganizma şeklinde işlev gördüğünü ileri sürüyor. Yani, dünyamız taşı toprağı, havası, suyu ile yaşayan bir varlık olarak hareket etmektedir.

Gaia Teorisi

Bu hipotez, Yeryüzü yüzeyinin ve okyanusların fiziki ve kimyasal durumunun, geçmişte ve her zaman, bizzat hayatın varlığı sayesinde sağlam ve rahat olduğunu öngörür. Daha önceki geleneksel görüş ise, bunun aksine, hayatın gezegen şartlarına uyum sağladığını ve hem hayatın, hem de gezegenin ayrı ayrı yollardan evrildiğini öngörmekteydi. Oysa, şimdiki Gaia hipotezine göre hayat Dünyayı düzenlemez ve kendisi için rahat hâle getiren bir faaliyette bulunmaz. Hipotezi geliştiren Lovelock'a göre, hayat için uygun bir hâlde düzenleme, hayatın, havanın, okyanusların ve kayaların tümünün evrimleşme sistemine özgü bir hususdur. Gene James Lovelock'a göre, buna artık Gaia Teorisi de denebilir, zira hipotezin artık Daisyworld modelinde matematiksel bir temeli vardır, ve ayrıca denenmesi mümkün olan öngörülere sahiptir.[1]

'Gezegen Hâkimi'nden Patoloji Raporu: Yüksek Ateş

Makale, şöyle başlıyor: "Genç bir polis hanımı, zevk alarak yaptığı görevi başında çalışırken hayal edin; sonra, çocuğu kaybolmuş bir aileye, çocuğun yakındaki bir ormanda cinayete kurban gitmiş olduğunu bildirme görevini yerine getirirken hayal edin onu. Ya da, göreve yeni atanmış genç bir doktoru düşünün: Size, yaptığı biyopsi sonucunu, yani metastaz yapmış azgın bir tümörün bedeninizi istila etmiş olduğunu söylemekle görevli. Doktorlar ve polisler, korkunç ve basit gerçeği kimilerinin vakur bir şekilde kabul

James Lovelock bir Gaia heykelinin önünde, *2000.*

ettiğini, kimilerininse nafile yere bunu inkâra çabaladıklarını bilir... Doktorlarla polislerin görevden kaçma şansı yoktur."

İşte bu 'kaçarı olmayan' görev sorumluluğu dolayısıyla, Dr. Lovelock da acı haberi şöyle veriyor insanlara:

Bu, şimdiye kadar yazdığım en zor makale –zorluğu aynı sebeplerden kaynaklanıyor. Gaia teorim, Dünya'nın bir canlı gibi hareket ettiğini öngörür; şurası da çok açık ki, canlı olan her şey, sağlıklı bir hayat sürebileceği gibi, hastalığa da yakalanabilir. Tabiat Ana (Gaia) beni bir gezegen hekimi hâline getirdi ve ben mesleğimi çok ciddiye alıyorum; işte bu yüzden şimdi kötü haberi vermek zorundayım. Dünyanın dört bir yanındaki iklim merkezleri bir hastanenin patoloji laboratuarlarına tekabül ederler; onlar Dünya'nın fiziksel durumunu rapor ettiler, iklim uzmanları onu ağır hasta olarak olarak görüyorlar ve yakın gelecekte bir humma ateşi ile yanacağını, bu ateşli durumun 100 bin yıl kadar sürebileceğini söylüyorlar. Size şunu söylemeliyim ki, Dünya ailesinin üyeleri ve onun yakınları olarak sizler ve bilhassa medeniyet vahim bir tehlike içinde. Gezegenimiz, üç küsur milyar yıllık ömrünün büyük bölümünde, tıpkı bir hayvanın yaptığı gibi, sağlığını korudu ve hayata uygun şekilde yaşadı. Güneşin yaşamı biraz zorlaştıracak kadar sıcak olduğu bir dönemde dünyayı kirletmeye başlamış olmamız bir talihsizlikti. Gaia'nın ateşini yükselttik; yakında durumu kötüleşecek ve komaya benzer bir duruma girecek. Tabiat Ana bu duruma daha önce de düşmüş ve düzelmişti, ama iyileşmesi 100 bin yıldan fazla zaman almıştı. Bunun sorumlusu bizleriz ve sonuçlarına da katlanacağız: Yüzyıl ilerledikçe sıcaklık ılıman bölgelerde 8 derece, tropiklerde ise 5 derece yükselecek...

Bir Budalanın İkliminde Yaşıyoruz

Tam da bu noktada, dünyanın ve belki de kâinatın en tuhaf paradokslarından biri de ortaya çıkıyor. İnsanların atmosferi kirlettikçe, küresel ısınmanın yavaşlamasına sebep olmaları gibi bir acayiplik ortaya çıkıyor. Bu benzersiz tuhaflığın açıklamasını ve yol açabileceklerini gene Lovelock'un kalemine bırakalım:

Gariptir, kuzey yarıküredeki aerosollerin yarattığı kirlenme, güneş ışınlarını uzaya geri yansıttığı için küresel ısınmayı azaltmakta. Bu 'küresel kararma' geçicidir; zaten dumandan ibaret olduğu için, birkaç gün içinde tıpkı duman gibi dağılıp gidebilir ve bizleri küresel sera etkisinin sıcağına tümüyle maruz bırakabilir. Bir budalanın iklimi içinde bulunmaktayız aslında –kazara dumanla serinleyen bir iklimin. Ve, daha bu yüzyıl bitmeden, aramızdan milyarlarcası ölecek ve geriye kalan pek az sayıdaki üreyen çift, iklimin yaşanabilir olduğu kuzey kutbu bölgesinde varlığını sürdürecek. Dünya'nın kendi iklimini ve bileşimini düzenlediğini gözden kaçırdık ve bunu kendimiz yapmaya çalışma gafletine düştük, sanki üstümüze vazifeymiş gibi. Bunu yapmakla, kendimizi köleliğin en kötü biçimine mahkûm ettik. Dünya'nın kâhyası olmayı seçtiysek eğer, o zaman atmosferi, okyanusları ve yer yüzeyini hayata uygun şekilde tutmaktan da biz sorumluyuz demektir. Bunun imkânsız bir iş olduğunu da yakında göreceğiz...

> "Eğer hayatla çevrenin sıkı sıkıya bitişik olduğu, bu ikisinin birlikte gittikleri o zamanlarda bilinebilmiş olsaydı, Darwin evrimin yalnızca organizmaları değil, bütün gezegen yüzeyini de içerdiğini görebilecekti. O zaman biz de yeryüzüne bir canlıymış gibi bakabilecektik." James Lovelock

Eşyanın Tabiatı

Peki, bu vahameti, bu kadar temel ve basit bir gerçekliği, yani 'doğa'nın doğasını' neden fark edemedik bugüne kadar? Aslında, inanılmayacak kadar basit bir sebepten dolayı. 'Charles Darwin'den bu yana Yeryüzü'ndeki hayata yepyeni bir bütünsel bakış açısını getiren ilk insan' olarak tanımlanan Dr. Lovelock, geliştirdiği analizin kendisine başka bir izah tarzı bırakmadığını, Gaia'nın kendi kendisini düzenleyen mekanizmasının, ısınma konusunu düzenlemeyi başka bir güce bırakmasının 'eşyanın tabiatı icabı' imkânsız olduğunu anlatıyor. Çünkü, Yeryüzü sistemi, sınırsız sayıda geri besleme mekanizmasını bağrında barındırıyor. İşte bu mekanizmalar milyarlarca yıldır uyum hâlinde hareket ederek, aksi takdirde çok daha soğuk olması gereken yeryüzünü yaşama elverişli belli bir sıcaklıkta tutmayı başarmışlardı. Oysa şimdi, aynı geri besleme mekanizmaları gene bir araya gelerek bu kez aksi yönde hareket ediyorlar: ulaşım ve endüstri gibi insan faaliyetleri sonucunda karbondiyoksit ve benzeri sera gazlarındaki muazzam salımlar yüzünden ortaya çıkan ısınmayı kat be kat artıracaklar. Bunun anlamı da şu oluyor: gezegenin o kadim düzenleyici sistemi üzerinde insanlığın yarattığı tahribat, doğrusal olmayacak; yani, kontrol edilemez şekilde hızlanarak artacak.[2]

Charles Darwin.

Tabiatın İntikamı

Profesör Lovelock, bu olguyu, "Gaia'nın İntikamı" diye adlandırıyor ve etraflıca anlatıyor. Ona kulak verelim:

"...Bilimin yeryüzünün asıl tabiatını fark etmesi neden bu kadar zaman aldı diye sorabilirsiniz. Bence şundan oldu: Darwin'in vizyonu o kadar iyi ve açık seçikti ki, bu vizyonu sindirmek için bugüne kadar gelmemiz gerekti. Darwin'in zamanında atmosferin ve okyanusların kimyası hakkında pek az şey biliniyordu; dolayısıyla, organizmaların kendi çevrelerine uyum sağlamanın (adapte olmanın) yanı sıra o çevreyi değiştirip değiştirmedikleri olgusunu Darwin'in düşünmesi için çok fazla sebep yoktu. Hayatla çevrenin sıkı sıkıya bitişik olduğu, bu ikisinin birlikte gittikleri o zamanlarda bilinebilmiş olsaydı eğer, Darwin evrimin yalnızca organizmaları değil, bütün gezegen yüzeyini de içerdiğini görebilecekti. O zaman biz de yeryüzüne bir canlıymış gibi bakabilecektik; havayı kirletemeyeceğimizi veya yeryüzünün derisini –yani onun orman ve okyanus ekosistemlerini– kendimizi beslemekte, evlerimizi döşemekte kullanabileceğimiz bir basit ürün olarak kullanamayacağımızı bilebilecektik. O zaman, bu ekosistemlere dokunulmaması gerektiğini, çünkü onların yaşayan yeryüzünün bir parçası olduğunu içgüdüsel olarak hissedebilecektik."

Ne Yapmalı?

Peki, dönülmez akşamın ufkundaysak eğer ve eğer vakit çok geç ise, şimdi ne yapacağız o zaman? Uluslararası camia, ülke toplulukları, tek tek ülkeler, birey toplulukları ve tek tek bireyler olarak... Ne yapmalıyız?

"...Öncelikle, değişikliğin ürkütücü hızını akılda tutmalı, harekete geçmek için ne kadar az vaktimiz kaldığını idrak etmeliyiz. Ondan sonra da her topluluk ve her ülke, medeniyeti sürdürebilmek, onu ayakta tutabilmek için eldeki kaynakları elden geldiğince uzun süre en iyi biçimde kullanmanın yollarını aramalı. Medeniyet dediğin, enerji yoğunluklu bir şeydir ve çökmeden onun düğmesini kapatamayız. Dolayısıyla, güdümlü bir inişe *(powered descent),* böyle güvenli bir inişe ihtiyacımız var..."

Cehennemde Bir Mevsim (100 bin yıllık)

Peki bu mümkün mü? Lovelock, bu çapta bir bilim adamı için şimdiye kadar benzerine rastlanmamış bir 'net karamsarlık' tablosu çiziyor:

"İkinci Dünya Savaşı'ndaki beslenme rejimiyle beslenecek kadar yiyecek yetiştirebiliriz, ama biyolojik yakıt üretmeye ya da rüzgâr çiftlik-

Dünyamız taşı toprağı, havası, suyu ile yaşayan bir varlık olarak hareket etmektedir.

leri kurmaya yetecek toprak bulunduğu düşüncesi, komiktir. Ayakta kalmak, varlığımızı sürdürmek için elimizden geleni yapacağız, ama ne yazık ki Amerika Birleşik Devletleri'nin ya da Çin ve Hindistan'ın büyüyen ekonomilerinin, zamanında kısıntıya gidecekleri ihtimalini göremiyorum. Ve sera gazı salımlarının asıl kaynağı da onlar. Yani, en kötüsü olacak ve geriye kalanlar da cehennemî bir iklime uyum sağlamak zorunda kalacaklar."

'Cehennemde 100 bin yıllık bir mevsim!' Peki kim kazanıyor, kim kaybediyor? Lovelock'a göre bu bir 'kaybet kaybet' durumu:

"Belki de en hüzün verici olan şey, bu işten Gaia'nın da bizim kadar ve hatta daha fazla kayıplı çıkacağı gerçeği. Yaban hayatı ve koca ekosistemler de yok olmakla kalmayacak; insan uygarlığının şahsında gezegen de çok değerli bir kaynağını yitirmiş olacak. Biz sadece bir illet değiliz çünkü; aynı zamanda zekâmız ve iletişimimiz aracılığıyla, gezegenin sinir sistemiyiz de. Bizim aracılığımızla Tabiat Ana (Gaia) kendini uzaydan görebildi, kâinattaki yerini bilmeye başladı. Dünya'nın illeti değil, yüreği ve beyni olmalıydık. Neyse, şimdi cesur olalım, sadece insan ihtiyaç ve haklarını düşünmekten vazgeçelim ve yaşayan yeryüzüne kötülük ettiğimizi, Tabiat Ana'yla barışmamız gerektiğini görelim artık. Bunu, henüz birbirimizle müzakere edecek gücümüz varken yapmalıyız, zalim savaş beylerinin güttüğü bölük pörçük bir insan güruhuna dönmeden. Herşeyden önemlisi, Gaia'nın bir parçası olduğumuzu ve dünyanın gerçekten bizim evimiz olduğunu hatırlamak zorundayız."

Ömer Madra

[1] James Lovelock; *Gaia – A New Look at Life on Earth.* New York: Oxford University Press, 2000.

[2] Michael McCarthy; "Environment in Crisis: 'We Are Past the Point of No Return'" The Independent Online, 16 Ocak 2006. www.independent.co.uk

Galata

Kentsel Dönüşüm ve İstanbul'un Liman Semti Galata

Kentsel dönüşüm 2000 yıllarında en fazla duyduğumuz söylem olmuş durumda. Peki, İstanbul neye dönüşüyor? İstanbullular yaşadıkları kentin nasıl dönüşmesini diliyor? Murat Güvenç, kentsel dönüşümü, bir dönem sahip oldukları anlamları yitiren mekânların, yeni anlamlarını bulma süreci olarak tanımlıyor.[1] Mekânların yeni anlamları nasıl bulunacak? Şehre nasıl

1950'lerden itibaren, Anadolu'dan göçle birlikte bu bölgeye Anadolulu nüfus yerleşmeye başlamış ve bu apartmanlarda kapıcılık veya evlerde hizmetçilik gibi servis işleri yapmışlar.

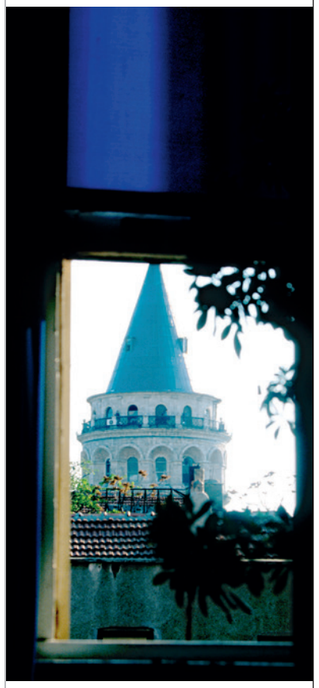

yaklaşmalı? Güncel politik tartışmalarda, turizme dayalı özelleştirme anlayışının İstanbul'un dönüşümüne yönelik tek altenatif olarak sunulduğu görülüyor. Acaba başka yollar düşünülebilir mi? İstanbul'daki potansiyelleri nasıl keşfedilebilir?

Galataport

Yüzyıl başında Akdeniz'in en aktif limanlarından biri olarak kullanılmış olan Galata Limanı bugün sadece birkaç turistik kruvaziyer gemisine hizmet ediyor. Son zamanlarda gazetelerden takip ettiğimiz Galataport'un Royal Caribbean kruvaziyer şirketine satışı gerçekleşmiş olsaydı, burası büyük oteller ve alışveriş merkezlerinden oluşan tam teşkilatlı bir kurvaziyer limanı haline gelecekti. Ama satış gerçekleşmedi; boş sokakları ve boş binalarıyla 15-20 yıldır âtıl durumda bekleyen Galata Limanı Bölgesi gene eski sessizliğine gömüldü. Galataport örneğinin en çarpıcı noktası, tek dönüştürme yolu olarak özelleştirmenin karşımıza çıkıyor olması. Özelleştirme üzerine yapılan tartışmalar da sadece özelleştirmeye evet ya da hayır deme ekseninde cereyan ediyor. Özel ya da resmi herhangi bir kurumdan, ne üniversitelerden, ne STK'lardan, ne belediyelerden, ne IMF'den alternatif seçenekler sunulmuyor. Belki de var bu seçenekler ama kamuoyu bunlardan haberdar edilmiyor. Dünyanın en önemli şehirlerinden birinin en önemli merkezlerinden biri olmuş ve tekrar olması muhtemel bir alan için yapılan tartışma belli bir proje ve belli bir teklif etrafında düğümleniyor. Bu proje gerçekleşmeyince bütün tartışma susuyor ve Galata Limanı kaderini beklemeye terkediliyor. Galata Limanı örneği, şehirle ilgili tartışmaların iki boyutlu kısır bir politika içinde tıkandığını gösteriyor. Özelleştirme taraftarı olanlar ve özelleştirmeye karşı olanlar. Fakat özelleştirmeye alternatif getirme gibi olasılıklar akıllara pek gelmiyor. Kamuoyundan da alternatif fikirler talep edilmiyor. Bu mekâna yeni bir fonksiyon ve anlam bulunması gerekiyor. Kamusal boyutta alternatif kullanım biçimleri ve mekâna yüklenebilecek yeni anlamları tartışmak, ve tartışmaya açılmasını talep etmek de İstanbullulara düşüyor.

Perşembe Pazarı

Galata Limanı'na çok yakın bir bölgede yer alan Perşembe Pazarı'nda da başka bir bekleyiş 20 seneyi aşkın bir süredir devam ediyor. Bu bölge yüzyıllar boyunca farklı kültürlerden tüccarların buluştuğu bir ticaret alanı olarak varolduğu için çok önemli bir ticaret kültürüne sahip. Seksenli yıllarda dönemin büyükşehir belediye başkanı Bedrettin Dalan, Perşembe Pazarı'nın turistik bölgeye dönüştürülmesi projesini ortaya koymuştu. Dalan'ın projesi tam anlamıyla gerçekleştirilmedi. Okmeydanı'na Perpa (Perşembe Pazarı'nın kısaltılmışı) adlı merkezin kurulup, Perşembe Pazarı'ndaki tüccarların buraya taşınması planlanmıştı. Perpa kuruldu, işyerleri ve dükkânların birçoğu Perpa'ya taşındı. Fakat bugün Perpa'ya taşınmış işyerlerinin büyük çoğunluğu, Perşembe Pazarı'nda, ufak da olsa bir vitrin mağaza tutuyorlar, çünkü burası halen Anadolulu tüccarlar tarafından ticaret merkezi olarak kabul ediliyor. Perşembe Pazarı esnafı, 700-800 senelik ticaretin getirmiş olduğu ticari kültür birikiminden vazgeçmeye direniyor. Perşembe Pazarı için bir plan veya proje olup olmadığı dahi bilinmiyor. Bölge için tam bir belirsizlik hâkim. Dönüşüm gerçekleştirilirse, limandan Taksim'e kadar olan bölgeyi baştan şekillendirecek bir alan burası. Büyük emlak şirketlerinin bu bölgeye ilgileri gitgide artıyor. Perşembe Pazarı da Galata Limanı gibi, şehrin geçireceği dönüşümde yeni anlamını bulmayı bekliyor.

Şişhane

İstanbul'da, Şişhane denildiği zaman akla aydınlatma endüstrisi geliyor. Şişhane'deki aydınlatma ürünü üreticilerine bakmak bize aslında İstanbul'un birçok semtinde varolan küçük üreticilerin potansiyelleri ve problemleri ile ilgili ipuçları veriyor. Şişhane piyasasında, Çin'den ithal edilen ucuz aydınlatma ürünleri nedeniyle, ciddi bir kriz yaşanıyor. Küçük üreticiler Çin malları ile rekabet etme durumu karşısında ya işlerini genişletip seri üretime geçerek fiyatları ucuzlatmak ya da alternatif tasarımlar yaratıp butik işler yapmak durumundalar. Sermaye potansiyeline sahip bir kısım üretici, işlerini büyütüp Şişhane'den ayrılmış ya da ayrılmak üzere. Tasarım kapasitesine sahip olan diğer kesim ise Şişhane'den ayrılmayı istemiyor, çünkü Şişhane'de tasarımcı, üretici ve parça temin eden tüccarlardan oluşmuş bir ağ var. Bölgede varolan küçük üretim potansiyelini keşfeden bazı tasarımcı ve mimarlar, buradaki ustalarla çalışmaya başlamış ve yıllar içinde bu tasarımcı-üretici-tüccar ağını geliştirmişler. Bu üretim tarzı, bölgede ürünlerin değişik parçalarını üretenler arasında zaten varolan bir mekanizmayı kullanarak gerçekleşiyor.

Şişhane aydınlatma piyasası örneğinde gördüğümüz gibi, İstanbul'un çeşitli semtlerinde bu tarz, sektöre özel ağlar oluşturmuş küçük üretim potansiyelleri mevcut. Küçük üreticiler genellikle profesyonel olarak görülmeyip, kapitalist üretim ilişkilerinin dışında konumlandırılıyorlar. Bu bakış açısına göre, İstanbul'da oluşturulmaya çalışılan dünya şehri imajında yerleri bulunmuyor. Bulundukları mekânlardan çıkartılmaları, kentin ücra bölgelerine gönderilmeleri planlanıyor. Kentsel dönüşüm projelerine hâkim olan bu tavır, global şehir kavramını ortaya koyan sosyolog Saskia Sassen'in 'Neden Şehirler Önemli' başlıklı makalesinde global şehirlerle ilgili anlattığı temel bir dinamiği tamamen gözden kaçırıyordu.[2] Sassen, makalesinde 'öteki ekonomi' adını verdiği bir yapıdan bahsediyor ve şöyle diyor, "Evet, büyük şirketler dünya ekonomisine yön veriyor ve dünya şehirlerinin şekillenmesinde birinci derecede rol oynuyorlar, ancak dünya şehirlerinde sanatçıların, tasarımcıların ve küçük üreticilerin oluşturduğu bir başka grup var ki bu gruplar bir tür gayriresmî [3] sektör gibi işleyerek dünya şehirlerinin yaratıcı sınıfını ve yaratıcı potansiyelini oluşturuyorlar. Öteki ekonomi, büyük şirketlerin egemenliğinde gelişen dünya ekonomisine marjinal bir pozisyonda durmuyor, aksine tam da göbeğinde yer alıyor. Büyük şirketlerin aşırı bürokratikleşmiş yapılarından dolayı kendi bünyelerinde barındıramayacakları yaratıcı potansiyeli öteki ekonomi, yani sanatçılar, tasarımcılar ve küçük üreticiler sağlıyor. İleri kapitalizmin sürekli yeniyi üretme, yeni ürünler, yeni imajlar, yeni mottolar oluşturma ihtiyacını tam da Şişhane bölgesinde gördüğümüz sanatçı-üretici-tüccar ağlarında varolabilen yaratıcı dinamikler karşılıyor.

Eğer bizler İstanbul'daki değeri biçilemeyecek yaratıcı fırsatları elimizin tersiyle, ileride ne olacağı belli olmayan, tepeden inme fikirlerle oluşturulan turizm projelerini gerçekleştirmek hırsıyla itersek, yıllar içerisinde oluşmuş bir zenginliği bir daha geri gelmeyecek şekilde yoketmiş oluruz. Şişhane de bu açıdan çok önemli bir örnek olarak karşımıza çıkıyor.[4]

Galata Kule Meydanı

Galata Bölgesi denince akla 19. yy'da yapılmış yığma binalar akla gelir. Bu apartmanlar, Yahudi ve Rum burjuva sınıf tarafından inşa ettirilmiş ve 1980'lere kadar bu kesimleri barındırmışlar. 1950'ler-

Kuledibi'nde dönüştürülecek bu yapının müzik merkezi olması, belki de zaten dünyada müzik bölgesi olarak tanınan bu yerin kendi gelişim çizgisinde dünyaya daha geniş boyutta açılmasına imkân verebilir.

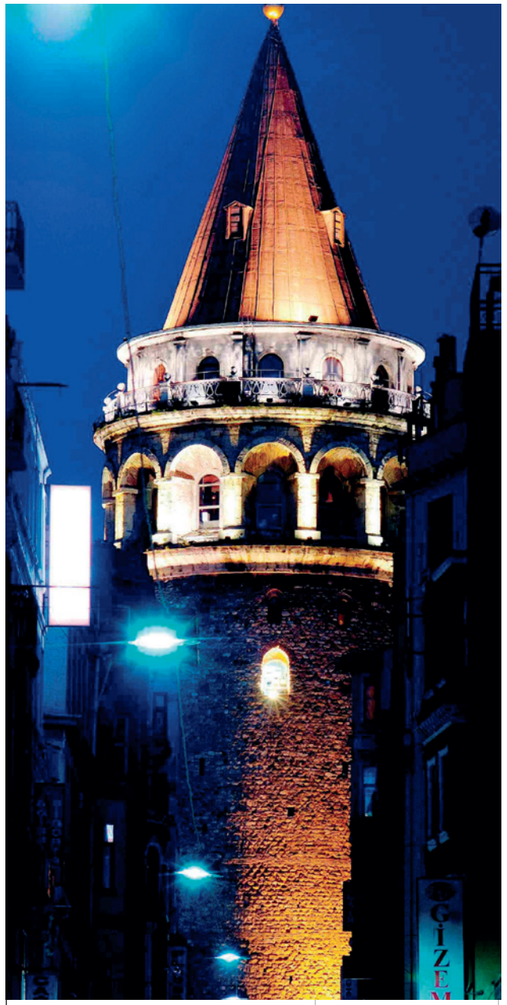

Galata Kulesi geceleri bir mücevheri andırıyor.

den itibaren, Anadolu'dan göçle birlikte bu bölgeye Anadolulu nüfus yerleşmeye başlamış ve bu apartmanlarda kapıcılık veya evlerde hizmetçilik gibi servis işleri yapmışlar. 1980'lerden itibaren, Yahudi ve Rum nüfus bölgeden çeşitli sebeplerle ayrıldıkça bu ünlü taş evlere Anadolulu nüfus yerleşmiş ve Galata'da yeni bir orta sınıf kültürü oluşturmuşlar.

1990'lardan sonra Galata'ya yeni kesimler yerleşmeye başladıkça Galata'da bir soylulaşma süreci başlatılmış oldu. Mimarlar ve sanatçılardan oluşan bu yeni gelenler, Şişhane aydınlatma sektörünün Galata'ya doğru genişlemesinden rahatsız olup bölgeden ayrılmak isteyen Anadolulu ailelerden bu taş binaları ucuz fiyatlara satın aldılar. Son beş yıl içinde, sanatçıların yarattığı 'soylulaşmayı' *(gentrification[5])* farkeden büyük emlak şirketleri bu bölgede binalar satın alıp restore ederek satıyor. Dairelerin fiyatları bu süre içinde 20 kat artmış durumda. Son kalan Anadolulu aileler de bu furya içinde evlerini satıp İstanbul'un başka semtlerine ya da gelmiş oldukları Anadolu şehirlerine geri taşınıyorlar.

Sümbül Tuhafiye

Galata Kulesi'nin tam arkasında bir tuhafiye dükkanı var. Sümbül Tuhafiye, Galata'da doğmuş, büyümüş ve yaşamış Yahudi tuhafiyeci Liezer Abravaya'nın 40 senelik dükkanı. Bu dükkânın hikâyesi, soylulaşma gün be gün devam ederken, mahallelinin 'Kule' diye sözettiği mahallede bu sürecin nasıl yaşandığını gösteriyor.

Galata'daki evlerini satmış olan Anadolulu ailelerin birçoğu İstanbul'un merkeze uzak bölgelerinden evler alarak Bağcılar, Sefaköy gibi semtlere taşınmış. Fakat üst-orta sınıf Yahudi ve Rumlar arasında, sıcak mahalle ilişkileri içinde büyümüş olan bu ailelerin çocukları yeni taşınılan mahallelerde yapamamışlar. Bugün 30'lu yaşlarında olan bu gençlerin birçoğu ya Galata'ya yakın bir yere geri dönmüşler ya da uzakta yaşasalar bile bütün haftasonlarını ve hatta iş çıkışlarını yine Galata'da geçirmeye başlamışlar. Galata'ya geldiklerinde 'takıldıkları' mekân ise Sümbül Tuhafiye. Çocuklukları boyunca onların buluşma mekânı olan Sümbül Tuhafiye hâlâ onların mahalledeki tek özel mekânı. Kule'den ayrı kalamadıklarını söylüyorlar, en azından haftada bir görmezsek yaşayamıyoruz, diyorlar.

40 senelik Sümbül Tuhafiye kapanıyor. Mahallelinin 'Elyazar' diye çağırdığı Liezer Abravaya, soylulaşma sürecinde değer kazanan dükkânı sattı ve mahalleden ayrılmak üzere. Kapatma sebeplerini şöyle anlatıyor; "Galata'ya yeni gelenler, genelde sanatçılar, eskileri gibi değil. Ancak çok âcil bir ihtiyaçları olduğunda buraya geliyorlar. Yoksa ayakları gelmiyor buraya. Bu mahalle dükkânında aradıklarını bulacaklarını düşünmüyorlar." Mahallede yaşayan mimarlardan biri ise Galata'da artık lüks, butik tarzı dükkânlara ihtiyaç duyduklarını söylüyor.

Kahvehaneler

'Elyazar', bir dönem, Galata'da Sarı Madam ve Tozkoparan adlı iki kahvehane olduğunu, ikisinin de Cumartesi günleri dolup taştığını anlatıyor. O günlerde Galata sakinlerinin buralara gelip saatlerce sohbet ettiğinden bahsediyor. Bugün Kule Meydanı'nda da sadece bir kahvehane var. Fakat mahalleli pek görünmüyor artık bu kahvede. Genellikle sanatçılar ya da haftasonu 'brunch'ını yapmaya gelmiş olan profesyonel yöneticiler burada haftasonu gazetelerini okuyorlar.

Bu dükkânın kapanması İstanbul'da iki ayrı orta sınıf kültürünün bittiğini gösteriyor. Biri İstanbullu Yahudi ve Rumların oluşturduğu üst-orta sınıf kültürü, diğeri ise Anadolu'dan göç ettikten sonraki 30 sene içerisinde orta sınıflaşmış göçmen kültürü. İstanbul'a küresel emlak şirketlerinin girmeye başlamasıyla, şehir gitgide iki kutuplu bir hale geliyor. Bu kutuplardan biri, kapısında güvenliği olan, etrafı çitlerle çevrili siteler, diğeri ise gecekonduların yerine dikilmeye başlamış olan toplu konut siteleri. Bu iki kutuplu gelişen kentin içinde Sümbül Tuhafiye örneğinde olduğu gibi, Yahudi bir tuhafiyecinin birbirinden farklı iki kültür arasında köprü kurma olanakları gitgide azalıyor.

Müzik Aleti Yapımcısının Ütopyası

Bölgede soylulaştırma hızla devam ederken, Kuledibi meydanında bulunan heybetli bir bina üzerine sürekli bir tartışma oluyor. Burası, 30 sene önce imar izni olmadan yapılmış, sonradan da mahallelinin ha yıkıldı ha yıkılacak diye beklediği, son dönemlerde Diasa marketin ve müzik aleti dükkânlarının bulunduğu bina. Beyoğlu Belediyesi bu binayı yıkıp yerine başka bir mekân oluşturmaya niyetli ve yeni fikirler bekliyor. Konumundan dolayı bu binanın dönüşümü, bölgede belirleyici bir rol oynayacak.

Mahallede dükkânı olan bir müzik aleti yapımcısı burayla ilgili bir ütopyası olduğunu söylüyor. Bu binanın bir müzik merkezine dönüştüğünü hayal ediyor. Galata'yı Beyoğlu'na bağlayan Galip Dede Caddesi'nde ağırlıklı olarak müzik aleti satan dükkânlar var. Bölgede yıllar içinde oluşmuş bir müzik aleti yapım geleneği bulunuyor. Dünyaca ünlü müzisyenler İstanbul'a geldiklerinde mutlaka buraya uğruyorlar. Kuledibi'nde dönüştürülecek bu yapının müzik merkezi olması, belki de zaten dünyada müzik bölgesi olarak tanınan bu yerin kendi gelişim çizgisinde dünyaya daha geniş boyutta açılmasına imkân verebilir.

Emlak alım-satım iştahı ve basmakalıp turizm odaklı planlar arasında sıkışıp kalmış olan Galata'da, müzik aleti yapımcısının ütopya olarak sunduğu bu fikir, iki kutuplu hale gelen şehirde, iki kutupta düğümlenen şehir politikalarına alternatif fikirlerin olabileceğini gösteriyor. Müzik aleti ustasıyla beraber düş kurmayı sürdürüyoruz. Bu binanın mahallelinin de kullanabileceği bir müzik merkezine dönüştüğünü düşünüyoruz, içinde müzik aleti yapımı atölyelerinin düzenlendiği. Aynı zamanda binada bir performans merkezinin olduğunu hayal ediyoruz, Galata'nın yeni ve eski sakinlerinin biraraya gelip dünyadan sanatçıların sunduğu gösterileri izledikleri. Yeni merkezin Sümbül Tuhafiye'nin yerine geçtiğini düşlüyoruz. Farklı yaşam biçimlerinin biraraya gelip birbiriyle ilişkiye geçtiği ve Galata'da yeni bir sahiplenme, yeni bir 'mahallelilik' yarattığı bir merkez. İstanbullular olarak, yaşamlarımızdan çıkacak projelerin, basmakalıp turizm projelerinden daha ekonomik olacağına ve dünyaya da daha çekici geleceğine inanıyoruz.

Aysim Türkmen

1 Doç. Dr. Murat Güvenç, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Mimari Tasarım Bölümünde öğretim görevlisi. Açık Radyo için yapılan röportajdan alıntılanmıştır.

2 Saskia Sassen; "Neden Şehirler Önemli" 2006 Venedik Mimarlık Bienali Kataloğu.

3 Burada 'gayriresmi' sözcüğü, vergi dışı işleyen sektör anlamında degil , büyük şirketlerin bünyesi dışında varlık göstermek anlamında kullanılıyor.

Bugün Kule Meydanı'nda da sadece bir kahvehane var. Fakat mahalleli pek görünmüyor artık bu kahvede.

[4] Şişhane'deki aydınlatma sektörü ile ilgili çok önemli bir çalışma için bkz. Aslı Kıyak İngin'in 2006 Haziran ayında gerçekleştirilen İTÜ 3. Ulusal Tasarım Kongresi'nde sunduğu bildirisi 'Kentsel Ölçekte Üretim Tasarım İlişkisi – Şişhane Örneği'. Bu çalışmanın bir bölümü, XXI Mimarlık Dergisi'nin 2006 Kasım sayısında yayımlanmıştır. Ayrıca 2006 Design Week kapsamında 'Made in Şişhane' sergisi düzenlenmiştir.

[5] Üst sınıfın satın alması ile önceden değersiz olan yerlerin değer kazanması. (zargan.com)

Galvanik Vestibüler Stimülatörü

(GVS) İnsanların kontrol edilmesi için öngörülen bir uzaktan kumanda teknolojisi ve onun cihazı. Oyuncak arabaları, pilotsuz uçakları ya da robot askerleri hareket ettiren, durduran, ilerleten, uçuran, kaldıran, indiren kumanda cihazlarının en geliştirilmiş biçimi ya da bu teknolojiye verilen ad. Japonya'da Nippon Telegraph & Telephone (NTT) şirketi bu teknolojiyi, esas olarak bilgisayar oyunlarının daha gerçekçi olması için geliştirdiğini bildiriyor. Ama, GVS'nin, tazer gibi 'öldürücü-olmayan silahlar' kategorisindeki son yeniliklerden biri olarak dünyanın çeşitli ülkelerindeki kolluk teşkilatlarına, hatta silahlı kuvvetlere pazarlanabileceğinden de korkuluyor. **(Bkz; Tazer)**

GVS teknolojisi şöyle çalışıyor: Özel tasarlanmış bir başlık kafaya geçiriliyor. Başlıktan beyne çok düşük voltajlı elektrik akımı gönderiliyor. Bu akım, kulakların arkasından veriliyor –uzaktan kumanda

Galvanik Vestibüler Stimülatörü.

> Bu aygıtın en şaşırtıcı özelliği, insanın kendi kendisini 'uzaktan kumanda' ile yönlendirebilmesi: Cihazı eline alan denek, joystick ile kendini kendi arzusuyla, kendi 'arzusu hilafına' sağa veya sola yönlendirebiliyor...

aygıtının 'joystick'i hangi yönde oynatılırsa ona bağlı olarak ya sağdan sola ya da soldan sağa doğru. Teknolojinin esas ilkesi şu: kulağın içinde vücut dengesini sağlamaya yardımcı olan duyarlı sinirler zayıf elektrik akımı ile tahrik ediliyor ve denge altüst oluyor.

Associated Press haber ajansının iş dünyası muhabirlerinden Yuri Kageyama, GVS ile kendisine uzaktan kumanda etmeleri deneyine kendi rızası ile girdikten sonra, bu deneyi biraz "sinir bozucu ve bitkin düşürücü" diye tarif etmiş. Yolda dümdüz yürümeye ne kadar çalışırsa çalışsın, sürekli sağa ya da sola 'çekiyor'muş istemeden ve hep yere yıkılacak gibi oluyormuş. Aygıtı kullanan araştırmacı joystick'i sağa çekerse, denekte de sağa yönelmek için gizemli ve dayanılmaz bir dürtü uyanıyormuş. Sola çekerse de sola. Denek, dengesini korumanın tek yolunun o yöne gitmek olduğu yönünde mutlak –ve tabii yanlış– bir kanaate sahip oluyormuş.

Kendi İstemiyle
Kendi İstemi Dışında

GVS teknolojisinin hiç acısız, ama hayli dramatik olduğu bildiriliyor. Denek hiç farkında bile değilken ayakları 'kendiliğinden' harekete geçiyor. Teknolojinin belki de en şaşırtıcı ve olağanüstü özelliği de, insanın kendi kendisini 'uzaktan kumanda' ile yönlendirebilmesi. Cihazı kendi eline alan denek, joystick'i oynatarak, kendini 'kendi arzusuyla' kendi 'arzusu hilafına' sağa sola yönlendirebiliyor. Elektrik akımıyla neden sağa sola 'çektiğimiz' konusuna henüz bilimsel bir açıklama getirilebilmiş değil. Ne var ki NTT şirketi araştırmacıları bu tekniği kullanarak insanları devasa bir 'pretzel' (kendine has bir şekilde düğümlenerek pişirilen bir çeşit hamurişi) çizecek şekilde yürütmeyi başarmışlar.

GVS teknolojisi bilgisayar oyunlarında ya da lunapark eğlencelerinde kullanılmak üzere tasarlanmış. Diğer kullanım alanlarından biri de elektrik akımını müzikle eşzamanlı hâle getirmek. Bu durumda denek, iradesi dışında çılgınca baş sallamaya *(headbang)* başlayabiliyor ve bulantıdan kusabiliyormuş. Ama NTT mühendisleri, bunu deneğin müzik kulağının yetersizliğine bağlamışlar ve aslında birçok insanın bu deneye bayıldıklarını söylemişler. Hatta, i-pod'larda kullanmak için Apple şirketinden teklif alabileceklerini de eklemişler.

GVS teknolojisinin insana zarar verip vermediği bilinmiyor. Teknolojiyi geliştirenler, akım çok düşük olduğu için hiçbir zararın söz konusu olamayacağını söylüyor, karşıdan hızla gelen arabadan kaç-

Araştırmacılar GVS kullanarak insanları devasa bir 'pretzel' çizecek şekilde yürütmeyi başarmışlar.

mak, tünelde hapsolmuş madenciyi kurtarmak gibi yalnızca faydalı, barışçıl amaçlar için kullanılabileceğini, insanın iradesi dışında ona bir şey yaptırmak gibi bir amaç gütmediklerini de önemle ekliyorlar. Hatta, GVS'ye rağmen, insanların bir elektrik direğine, duvara vs. tutunarak ya da yere yatarak GVS'ye karşı 'direnebilmesinin' de pekâlâ mümkün olduğunu ayrıca belirtiyorlar.

Bununla birlikte, 'öldürmenin en iyi sonuç olmadığı' düşünülen eylemlerde, mesela protesto gösterilerinde insanlara hemen boyun eğdirmek için polisin elinde çok etkili bir 'silah' olarak kullanılmasının ciddi bir olasılık olduğunu belirten uzmanların sayısı

da az değil. Teksas'ta bir silah firması elektromanyetik dalgaları kulaktan vererek insanları pasifleştirme konusu üzerinde etraflı GVS araştırmalarına girişmiş bile.

Kendini denek olarak kullandıran AP muhabiri GVS teknolojisine direnmenin mümkün olmadığını kendi deneyiminden çıkartmış durumda: "Akım verilmeye devam edilirse," diyor, "büyük olasılıkla emirlere uymaya ikna olursunuz. Ben bu duygudan hoşlanmadım. Hiç hoşlanmadım."

Der; Adem Örmar

Gandhi

Mahatma. Doğumu: Gucerat, 2 Ekim 1869. Ölümü: Yeni Delhi, 30 Ocak 1948. Hindistan'ın yetiştirdiği en önemli siyasi ve ruhani liderlerden biri. Hindistan bağımsızlık hareketinin önderi. Satyagraha diye anılan felsefe ve uygulamanın öncüsü. Satyagraha, zulme karşı kitlelerin, bütünüyle şiddet-dışı yöntemlere (ahimsa) dayanarak karşı çıkmasını öngören sivil itaatsizlik hareketidir: Hindistan'ın İngiliz sömürgeciliğinin boyunduruğundan kurtulup bağımsızlığa kavuşmasını sağladığı gibi, dünyanın dört bir yanında sivil haklar ve özgürlük hareketlerine esin kaynağı olmuştur. Gandhi, hem Hindistan'da hem de dünyada Mahatma sıfatıyla bilinir. Mahatma, 'yüce ruh' demektir. Bir diğer lakabı da 'Bapu', yani 'baba' olan Gandhi Hindistan'da resmi olarak 'Ulusun Atası' unvanına sahiptir. Doğum günü olan 2 Ekim, Hindistan'da ulusal bayramdır; 2007 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da bu tarihi 'Uluslararası Şiddet Karşıtlığı Günü' olarak kabul etti.

Britanya'da hukuk öğrenimini tamamlayan Gandhi barışçı sivil itaatsizlik felsefesini önce Güney Afrika'daki Hindistan topluluğunun sivil haklar mücadelesinde hayata geçirdi. Hindistan'a döndükten sonra yoksul köylülerle çiftçileri, tarım emekçilerini örgütledi. Onların ağır vergi sistemine ve yaygın ayrımcılık politikalarına karşı çıkmalarına öncülük etti. Hindistan Ulusal Kongre Partisi'nin liderliğini ele aldıktan sonra yoksulluğun giderilmesi, kadın hakları, farklı dinî ve etnik gruplar arasında kardeşçe ilişkiler kurulması, dokunulmazlık kastının ve ayrıcalıklara dayanan kast sisteminin kaldırılması, ülkenin ekonomik bakımdan kendine yeterli hale gelmesi ve herşeyden önce Swaraj, yani Hindistan'ın yabancı boyunduruğundan kurtarılıp bağımsızlığına kavuşturulması için ülke çapında büyük bir mücadele verdi.

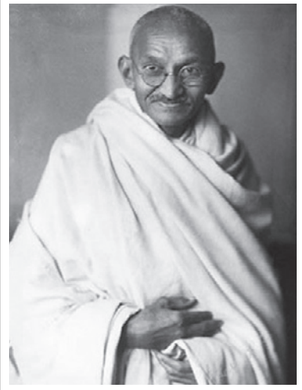

Mahatma Gandhi, *1869-1948.*

Dandi Tuz Yürüyüşü

Onun dünyada en iyi bilinen sivil itaatsizlik eylemlerinden biri, Tuz Satyagrahası diye bilinen ünlü Tuz Yürüyüşüdür. Dandi Tuz Yürüyüşü diye de bilinen bu hareket, Sömürgeci Britanya yönetiminin tuz vergisini protesto etmek için girişilmiş şiddet içermeyen bir eylemdi. Mahatma Gandhi, 1930 yılında, yoldaşlarıyla birlikte Sabarmati Aşram'ından yola çıkarak Gucerat'daki Dandi'ye tuz çıkarmaya gitti. 400 kilometrelik bu yürüyüşte çok sayıda Hintli takipçisi, kendi rızalarıyla Gandhi'yi izledi ve onunla birlikte yürüdü.

Gandhi üniversiteyi Londra'da okumuş, hukuk eğitimi almıştı.

Gandhi onlara peşinden gelmeleri için çağrıda bulunmamış olduğu için, Britanya yetkilileri de çaresiz kaldı. Yürüyüş 12 Mart'tan 6 Nisan'a kadar sürdü.

İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında Gandhi, Britanya'ya açık bir çağrı yaparak "Hindistan'ı Terket" dedi. Bu olayda ve başka pek çok durumda Gandhi defalarca hapse girdi.

Mohandas Gandhi, en aşırı durumlarda dahi şiddet içermeyen eylemleri ve doğru bildiklerini, hem teoride hem de pratikte savunmaktan geri kalmadı. Hindu felsefesinin öğretilerini yakından izleyerek çok basit ve yalın bir hayat sürdü, tümüyle kendine yeterli bir aşram (topluluk) kurdu. geleneksel dhoti ve şaldan oluşan giysilerini çarka'sı ile kendi dokudu, basit bir vejetaryen diyetini yıllar yılı sürdürdü. Kendini arındırmak ve protesto hareketlerini güçlendirmek amacıyla uzun oruçlar tutmayı âdet edindi. Mohandas Karamçand Gandhi, 1948'de bahçesinde her günkü akşam yürüyüşünü yaparken, aşırı dinci bir Hindu örgütüne mensup Nathuram Godse adlı milliyetçi tarafından kurşunlanarak öldürüldü.

Yedi sosyal günah: İlkesiz siyaset, çalışmadan edinilmiş servet, vicdansız zevk ve sefa, karakter olmadan edinilmiş bilgi, ahlaksız ticaret, insaniyetsiz bilim, özverisiz ibadet.

Barışın Simgesi
Ömrünün büyük bölümünü adadığı mücadele dolayısıyla adı barış kavramıyla neredeyse özdeş hale gelmiş olan Gandhi, sonuncusu öldürülmesinden birkaç gün öncesinde olmak üzere beş kez Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildiyse de, hiçbir zaman bu ödüle layık görülmedi.

Hakkında sayılamayacak kadar çok makale, kitap, şiir yazılmış, pek çok film, oyun, opera eserleri yaratılmış olan Mahatma Gandhi'yi en iyi tanımlayabilecek yöntemlerden biri, onun yazı, konuşma ve sözlerinden bir seçme yapmak gibi görünüyor:

"Dünyada görmek istediğimiz değişimin bizzat kendisi olmalıyız."

"Yedi sosyal günah şunlardır: İlkesiz siyaset, çalışmadan elde edilmiş servet, vicdansız zevk ve eğlence, karakter olmadan edinilmiş bilgi, ahlaksız ticaret, insaniyetsiz bilim ve özverisiz ibadet."

Şiddet ve Direniş
"Şiddet içermeyen direniş, zayıflığın tam tersi demektir. Hem baş eğmemek, hem de hasmın baskısını misilleme yapmadan kabul etmek, aktif bir eylemdir, pasif değil. Güçlü olmayı gerektirir; siyasi mücadelenin ve gerçeklik arayışının gerektirdiği şiddet içermeyen yöntemleri kullanmada kararlılık, hiçbir şekilde otomatik ya da sezgisel birşey değildir."

"Göze göz dersek, bütün dünya kör olur."

"Şiddetten kaçınma, öyle istediğimiz zaman giyip çıkartabileceğiniz bir giysi değildir. Onun yeri insanın kalbidir ve o, öz varlığımızın ayrılmaz bir parçası olmalıdır."

"Batı medeniyeti hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna Gandhi "Olsa, çok iyi bir fikir olurdu!" diye cevap vermişti.

"Şiddetten kaçınma ile korkaklık birbirinin zıddı olan terimlerdir. Şiddetten kaçınma en büyük erdem, korkaklık ise en büyük erdemsizliktir. Şiddetten kaçınma sevgiden, korkaklıksa nefretten kaynaklanır. Şiddetten kaçınma daima acı çeker, korkaklıksa daima acı çektirir. Tam olarak şiddetten kaçınma cesaretin en yüksek mertebesidir. Şiddetten kaçınma davranışı asla moral bozmaz, oysa korkaklık daima morali çökertir."

"Şiddete karşı çıkalım, çünkü şiddetten hayır çıkarmış gibi görünen durumlarda dahi bu sadece geçici bir iyiliktir; oysa şiddetten çıkan maraz sürekli ve kalıcıdır."

"Şiddet yoluyla elde edilen zafer, yenilgi anlamına gelir; çünkü geçicidir."

"İnsanlığı yöneten, sevginin kurallarıdır. Eğer bizi şiddet, yani nefret yönetiyor olsaydı, çok uzun süre önce soyumuz tükenmiş olurdu. Ama gene de trajedi şurada ki, medeni denen insanlar ve ülkeler, sanki toplumun temelinde şiddet yatıyormuş gibi davranıyorlar."

"Uğrunda ölmeye hazır olduğum birçok dava var, ama uğrunda öldürmeye hazır olduğum tek bir dava dahi yok."

"Olsa, çok iyi bir fikir olurdu!" ("Batı medeniyeti hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusuna verdiği cevap.)

"Bu tuzla imparatorluğun temellerini sarsıyorum işte." (İngilizlerin Hintlilere uyguladığı tuz imalatı yasağını çiğneyerek, öncülük ettiği tuz yürüyüşünün sonunda denizden çıkardığı bir tutam tuzu elinde tutarken...)

"Evet öyleyim... Ayrıca Müslümanım, Hıristiyanım, Budistim ve Yahudiyim." (Kendisine Hindu dinine mensup olup olmadığı sorulduğunda verdiği cevap.)

"Kadına eksik etek demek bir iftiradır; bu, erkeğin kadına yaptığı haksızlıktır. Eğer güçlü kuvvetli olmaktan kasıt, kaba güç ise, o zaman gerçekten kadın erkekten daha az vahşidir. Eğer kuvvetten kasıt, manevi güç ise, o zaman da kadın tartışılmaz ölçüde erkekten üstündür. Kadının çok daha büyük bir sezgi gücü, daha büyük özverisi, daha büyük dayanıklılığı, daha büyük cesareti yok mudur? Kadın olmadan, erkek olamazdı. Eğer şiddetten kaçınma, varlığımızın temel kuralıysa, gelecek kadınındır. İnsan kalbine kim, bir kadından daha etkili çağrıda bulunabilir ki?"

Gerçek
"Yalnızca gerçek kalacak, geri kalan ne varsa zamanın med ve cezri içinde silinip süprülecek."

"Gerçek, her insanın kalbinde yer tutar ve herkes onu orada aramalı, kendi gördüğü şekliyle o gerçeğin kılavuzluğunda yol almalıdır. Ama, hiç kimsenin, başkalarını kendi gerçeklik görüşüne göre hareket etmeye zorlama hakkı yoktur."

"Gerçeği örsün, şiddetten kaçınmayı çekicin olarak kullan ve gerçekliğin örsü üzerinde şiddetten kaçınmanın çekiciyle dövülme sınavından geçemeyen herşeyi reddet."

"Gerçek, haklı bir davaya asla zarar vermez. Gerçek, gerçek olmayanı söndürür, sevgi öfkeyi söndürür, acıya dayanma şiddeti söndürür. Bu evrensel kural ermişler için değil, herkes içindir."

Yanlış ve Doğru
"Bir yanlış, onun çoğaltılarak yaygınlaştırılmasıyla doğru ve gerçek haline gelmez; bir doğru, onu kimse görmüyor diye de yanlışa dönüşmez. Doğru, hiçbir halk desteği gelmese bile ayakta kalır. Doğru, kendini sürdürür."

"Tek kişilik bir azınlık bile olsam, doğru, gene de doğrudur."

Der; Ömer Madra

Kaynak:
www.wikipedia.org

Garip Meyve

Güney'in ağaçlarında yetişir
garip bir meyve,
Ağacın yapraklarında kan,
köklerinde kan,
Ve kara beden, güneyin
melteminde sallanan,
Kavak ağaçlarından sarkan
bir garip meyve.

Pörtlemiş gözler, çarpık
çurpuk ağız,
Kibar Güney'in bu pastoral
manzarası,
Manolyanın tatlımtırak ve
taze rayihası,
Ve âni kokusu kavruk bedenin,
karayağız!

Kargaların didiklemesi içindir
bu meyve,
Yağmurun birikmesi için ve
rüzgârın emmesi,
Güneşin çürütmesi, ağacın
toprağa düşürmesi...
Garip olduğu kadar
buruktur da bu meyve.[1]

Lewis Allan (Abel Meeropol)

Şarkı bittiğinde bir an için etrafı saran sessizliği Billie Holiday bozdu; "Pastoral ne demek?" diye

sordu Abel Meeropol'a, istifini bozmadan. 'Strange Fruit' isimli şarkının bestecisi ve söz yazarı olan Abel Meeropol 'Café Society' caz kulübüne, Holiday'i şarkısını söylemeye ikna etmek için gitmişti. Parçanın sonunda karşı taraftan çok daha farklı bir tepki, en azından bir heyecan kıpırtısı beklerken, bu basit sorunun imâ ettiği bir ilgisizlikle karşılaşan Meeropol, besbelli hayal kırıklığına uğramıştı.

Meeropol, 1935 yılında 30 yaşlarındayken, onu bu şarkının sözlerini yazana kadar rahat bırakmayacak bir linç fotoğrafı görmüştü. 'Strange Fruit'u yazdım çünkü linçten, adaletsizlikten ve bunu sürdüren insanlardan nefret ediyorum!" diyordu... Sözleri, komünist yayın organlarında yayımlanmış olan 'Strange Fruit',

Şarkı başladığı andan bitene kadar servis duruyordu. Işıklar, şarkının başlamasıyla birlikte tamamen kararıyor, sadece Billie Holiday'in yüzünü aydınlatan küçücük bir spot yanıyordu.

Abel Meeropol, *1903-1986.*

ünlenmeden önce birçok kez başkaları tarafından da seslendirildi. Ama bu parçayı eşsiz yorumuyla dünyaya tanıtan, o zamanlar 24 yaşında gencecik bir şarkıcı olarak Café Society isimli gece kulübünde sahneye çıkan Billie Holiday oldu.

Café Society'yi, solcu sempatizanı eski bir ayakkabı satıcısı olan Barney Josephson açmıştı. Burası, Harlem'i saymazsak, Amerika'da beyazlarla siyahların beraberce eğlendikleri yegâne gece kulübüydü. Kulüp kısa zamanda entelektüellerin, işçi liderlerinin, yazarların, sanatçıların, cazseverlerin, öğrencilerin ve solcuların uğrak yeri oldu. Charlie Chaplin'den Errol Flynn'e, Lauren Bacall'dan Langston Hughes'a, Nelson Rockefeller'dan Lillian Hellman'a kadar ilginç bir müdavim listesi vardı gece kulübünün. Hatta Eleanor Roosevelt'in hayatında ilk kez New York'ta bir gece kulübüne gitmek istediğinde, seçiminin Café Society olduğu da söylentiler arasındaydı. 'Doğru İnsanlar için Yanlış Mekân' *(The Wrong Place for the Right People)* olarak reklamı yapılan bu kulüp, aslında o yıllarda belki de bu şarkının söylenip takdir edilebileceği yegâne mekândı.

İlk Seslendirildiği An...
Sonunda o tarihî an geldi. Billie Holiday konserinin son parçası olarak ilk defa 'Strange Fruit'u seslendirdi. Café Society'nin müşterileri, Amerika'da ilk kez böylesine kritik bir konuyu bu kadar cesur bir şekilde ele alan bir şarkıya tanık olmuşlardı. Şarkı bittiğinde kimse ne yapacağını, daha doğrusu nasıl bir tepki vermesi gerektiğini kestiremiyordu. Etrafı rahatsız edici bir sessizlik kapladı. Bir müddet sonra dinleyicilerin birinden tedirgin ve cılız bir alkış sesi geldi. Bu âdeta diğerlerinin de bekledikleri bir işaretti. Bir anda herkes çılgınca alkışlamaya başladı. Bu an, Amerikalı zenciler için olduğu kadar Billie Holiday için de bir dönüm noktasıydı; hayatı boyunca aradığı saygınlığı bulmuştu, o artık bir 'Lady'idi. Zaman geçtikçe dinleyicilerin tedirginliği azaldı, alkışlar giderek güçlendi. Josephson, Billie'nin geceleri sahneyi terk etmeden evvel söylediği son şarkının hep 'Strange Fruit' olmasını istiyordu artık. O şarkıya başlamadan önce garsonlar son turlarını atıyorlardı. Çünkü şarkı başladığı andan bitene kadar servis duruyordu, kulübün sahibi böyle emretmişti. Işıklar, şarkının başlamasıyla birlikte tamamen karartılıyor, sadece Billie Holiday'in yüzünü aydınlatan küçücük bir spot yanıyordu. Şarkı bitince Billie derhal sahneyi terk ediyor ve alkışlar ne kadar güçlü olursa olsun, selam vermek için bile geri dönmüyordu. Barney Josephson bu konudaki tavrını şöyle açıklıyordu; "'Strange Fruit'un insanların içine işlemesini istiyordum. Bunun için de araya başka hiçbir şey girmemeliydi, bütün çabam, direktiflerim bunu gerçekleştirmek içindi..."

44 yıllık kısa ömrünün sonuna kadar bu şarkı Billie Holiday'in repertuarında olmazsa olmaz yerini aldı ve her söylediğinde eşsiz yorumuyla olay yarattı. Bu parçayı Billie Holiday'den dinlediğinizde teatralliğe dair hiçbir şey bulamazsınız. Katiyen ağlamaklı değildir sesi.

Irkçı beyaz Amerikalıların biraraya geldiği Ku Klux Klan toplantıları çoğunlukla şiddet ve linçle sonuçlanıyordu.

Kararlı ve boyun eğmez bir tavrı vardır ama dinleyicinin de üstüne gitmez, bırakır herkes kendiyle hesaplaşsın. Sulu bir duygusallıktan eser yoktur, hatta kimi zaman aldırmaz bir ses tonu dinleyiciye âdeta meydan okur. Şarkı bittiğinde ise kendinizi eskisi gibi hissedemezsiniz artık. Bir kere rahatsız olmuş, bir kere daha adaletsizliğin, eşitsizliğin farkına varmışsınızdır. Sizi bu duygularınızla baş başa bırakır ve çıkar gider. Bu belki de bir şarkıcının erişebileceği en mükemmel yorumdur. Cazda vokal deyince bu yüzden akla ilk Billie Holiday gelir. Bize baskı kurmaz, duygularımızla oynamaz. Gelir, şarkısını söyler, çıkar gider, bizi hissettiklerimizle baş başa bırakır.

Linç: Yaygın Bir Eğlence Biçimi
O yıllarda Amerika'nın özellikle güney eyaletlerinde zencilerin linç edilmesi yaygın bir olaydı. Resmi rakamlara göre 1889 ile 1940 yılları arasında 3833 kişi linç edilmişti. %90'ı Amerika'nın güneyindeki küçük ve fakir yerlerde gerçekleşen bu cinayetlerin işlenmesi için önemli bir sebebin oluşması da gerekmezdi. Davranışı beyazların hoşuna gitmeyen hemen her zenci bu tehlikeyle karşı karşıyaydı. Linç edilen zenciler diğerlerine ibret olsun diye ağaçlara asılır, bir çoğu yakılır ve cinsel organları tahrip edilirdi. O gün için özenle hazırlanmış olan beyazlar, adeta bir karnaval havasında gerçekleştirdikleri bu cinayetleri ölümsüzleştirmek için cesedin yanında süslü elbiseleri ve en pişkin gülüşleri ile kameralara poz verirlerdi.

Aslında ırkçılığa karşı bir söylemi olan ilk parça 'Strange Fruit' değildi. Ondan evvel 1929 yılında sözlerini Andy Razaf'ın yazdığı ve Louis Armstrong tarafından ölümsüzleştirilen 'Black and Blue' ve Ethel Waters'ın meşhur ettiği Irving Berlin bestesi 'Supper Time' da protest söylemiyle dikkati çeken parçalardı. Ancak 'Strange Fruit'la birlikte ilk kez linç ayıbı böylesine bir açıklıkla beyazların yüzüne tokat gibi vuruluyor, bu rezaletle hesaplaşmaları için meydan okunuyordu. İşte tam da bu yüzden bu eser, böylesine önemsendi, bu kadar değer kazandı. Şarkı Amerika'yı sosyal, politik ve kültürel alanlarda o kadar derinden etkiledi ki hakkında kitaplar yazıldı, araştırmalar yayınlandı, filmler çekildi. Linci yasak edecek bir yasa çıkarmaya çalışan sivil toplum örgütleri, şarkının sözlerinin kopyasının Amerikan Kongresi'ne yollanmasını sağladılar. Birkaç sene sonra, 1944'te ise 'Strange Fruit', Lillian Smith'in ırk ayrımcılığı hakkında yazdığı ünlü kitabının ismi olmuştu. Abbey Lincoln, Cassandra Wilson, Carmen McRae, Nina Simone, Dee Dee Bridgewater ve Sting gibi müzik dünyasının ünlü vokalistleri bu parçayı seslendirdi. İngiliz müzik dergisi 'Q Magazine' geçtiğimiz yıllarda 'Strange Fruit'u 'Dünyayı Değiştiren 10 Şarkı'dan biri olarak seçtiğini duyurdu. Pulitzer ödüllü tarihçi Leon Litwalk, bu şarkıyı Berkeley Üniversitesi'nde verdiği derslerinde referans olarak kullandı, Avrupa'da ise Apartheid karşıtı çevrenin âdeta marşı haline geldi. Elijah Muhammed'in önderliğinde Malcolm X'in Amerika'da zenciler arasında yaygınlaştırdığı İslami hareketin mirasçılarından Halit Muhammed'in de söylevlerinde sık sık kullandığı önemli bir malzemeydi.

Yasaklar, Engeller, Protestolar...
Elbette hangi eser bir ülkedeki dengeleri bu kadar derinden sarsarsa, yasaklarla, protestolarla, engellerle karşılaşır. 'Strange Fruit' için de bu böyle oldu. İlk engel, şarkının plak yapılması aşamasında ortaya çıktı. Billie Holiday'in o ana kadar çalıştığı Columbia Records plak şirketi, güneyli beyazların tepkisini çekmemek için şarkının kaydını yapmayacağını bildirdi. Holiday'i daha gencecik bir kızken keşfeden John Hammond bile onu desteklemedi. Holiday en sonunda şarkıyı kaydetmek için, küçük bir plak dükkânından yönetilen Commodore Records isimli yeni bir şirketi ikna etti. Plak çıktı çıkmasına ama bu defa da bunu radyosunda yayınlayacak babayiğit bulunamadı bir türlü. Öte yandan Billie Holiday güneyde verdiği konserlerde bir kere bile 'Strange Fruit'u söyleyemedi. Hatta bir keresinde ısrarcılığından dolayı Alabama'nın Mobile kentinden kovuldu. Zenciler bile bu şarkıyla ilgili farklı duygulara sahipti. Sosyal durumları çok kötü olmayanlar, beyazların öfkesini ve hiddetini artıracağı endişesiyle bu şarkının popüler hâle gelmesini istemezken; hali vakti yerinde olmayanlar şarkının manasını anlayacak eğitime bile sahip değildiler. Biri kendilerine açıklamadıkça da, bu garip meyveyi, henüz görmedikleri egzotik bir meyve sanmaları çok da olmayacak bir şey değildi...

New York'un Bronx mahallesinde bir lisede 27 yıl boyunca İngilizce öğretmenliği yapan Meeropol, aynı zamanda komünizme yakınlık duyan bir siyasi eylemci ve kaybettiği iki çocuğunun isimlerinden oluşan 'Lewis Allan' takma adıyla şiirler ve şarkı sözleri yazan üretken bir yazardı. Son yıllarında, hayatı boyunca kendisini en çok etkileyen olaylardan birinin, beyaz bir Yahudi olmasına rağmen, *Zenci Besteciler Antolojisi*'nde 'Lewis Allan' takma adıyla yer alması olduğunu anlatıyordu. Öte yandan bugün Abel Meeropol adı bambaşka, fakat yine çok çarpıcı bir olayı çağrıştırıyor. Meeropol, Soğuk Savaş Dönemi sırasında Rusya'ya casusluk yapmak suçundan idam edilen Ethel ve Julius Rosenberg'in iki küçük oğlunu evlat edinen idealist bir yardımsever olarak hatırlanıyor günümüzde.

Pastoral
1958 baharı gelmiş, 'Strange Fruit' piyasaya çıkalı tam 19 yıl olmuştu. Amerikalı ünlü zenci yazar Maya Angelou *In the Heart of a Woman* isimli kitabında Billie Holiday'in Los Angeles'a yaptığı ziyaretlerinden birinde, uyumadan önce, oğlu Guy'ın yatağına ilişip, ona 'Strange Fruit'u söylediğini anlatıyordu. Şarkı bittiğinde Guy'ın aklında bir soru vardı: 'Pastoral manzara ne demek, Bayan Holiday?' Billie'nin yüzünü zalim bir ifade kapladı. Sesinde bir küçümseme seziliyordu âdeta: "Pastoral ne mi demek? Zırdelilerin zencileri öldürmesi demek. Senin gibi küçük bir zenciyi alıp, vidalarını söküp lanet gırtlağından içeri tıkmaları demek... Allahın belası pastoral manzara bu demektir işte..."

Billie Holiday, bu olaydan sadece bir yıl sonra, uyuşturucu bulundurmaktan tutuklandığı 17 Temmuz günü, kalp ve akciğer yetmezliği sebebiyle kaldırıldığı hastanede son nefesini verdi.[2]

Seda Binbaşgil
www.acikradyo.com.tr
23 Şubat 2004.

[1] Çev; Ömer Madra.

[2] Bu yazının tam metni *Andante* dergisinde yayınlanmıştır.

GDO
Genetiği Değiştirilmiş Organizma.

Tarımın Şirketleşmesi ve Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
Tarımda geleneksel tarım metotları yerine, modern tekniklerin kullanılmaya başlamasıyla ortaya çıkan sürece 'Yeşil Devrim' adı veriliyor. Yeşil Devrim lafıyla, tarımda hibrid tohumların, yapay gübrelerin, yabani ot ve böcek öldürücü kimyasalların ve tarım makinelerinin kullanılmaya başlamasıyla, yani endüstriyel tarımın gündeme gelmesiyle birlikte meydana gelen ürün artışı kastediliyor. 70'li yıllara denk gelen bu süreçte sözü edilen ürün artışı o güne kadar tarımda hiç elde edilmeyen boyutlarda gerçekleşti. Yeşil Devrim'in propagandası; birim alandan elde edilen ürünün artması gerektiği, çünkü nüfusun hızla artmakta olduğu, bu nüfusu doyurmak için daha fazla gıda üretilmesi gerektiği söylemiyle yapıldı. Yeşil Devrim'le birlikte tarımda kimyasalların yoğun bir biçimde kullanılmasının yolu açıldı. 2. Dünya Savaşı sırasında kimya sanayiinde gelişmeler yaşanmış, yeni silahlar, teknikler keşfedilmişti. Bu teknikler savaşın ardından kendine yeni pazar alanı buldu ve tarım sanayiinde kullanılmaya başlandı. Nitrojen bombası modifiye edilerek nitrat gübresine, sinir gazı modifiye edilerek böcek öldürücü ilaçlara dönüştürüldü. Bu ve buna benzer birçok örnek tarımsal girdilerin ecza şirketleri tarafından ele geçirilmesinin önünü açtı. Gelişmiş ülkelerdeki tekellerin tarım sistemindeki egemenliklerini iyice pekiştirmesi, küçük çiftçinin ve küçük gıda firmalarının yavaş yavaş yok olması sonucunu doğurdu. Tekeller malın üretiminden satışına kadar her türlü aşamaya hâkim hale gelmeye başladı.

Tekellerin Egemenliği
Günümüzde, altı şirket, dünya tahıl ticaretinin %85'ini gerçekleştiriyor. Sekiz şirket dünya kahve satışlarının %55-60'ını ele geçirmiş durumda. Batı ülkelerinde tüketilen çayın %90'ı yine bu şirketlerden sağlanıyor. Kakao ticaretinin %83'ü yine onların kontrolünde. Gıdanın yalnızca üretimi değil, dağıtımı ve nakliyesi de söz konusu şirketler tarafından kontrol ediliyor. Dünyada tahılı taşımak için gereken tahıl vinçleri, demiryolu bağlantıları, terminaller, mavnalar ve gemilerin idaresinin %80'i dev bir çokuluslu şirket olan Cargill tarafından gerçekleştiriliyor.

Yeşil devrimin verim artışını sonsuza dek sürdürmek mümkün değildi... GDO'lar şirketlerin imdadına yetişti.

Endüstriyel tarımsal üretimde, gerçekleşen harcamaların büyük bir kısmı sentetik gübre, tarım makineleri yakıtı, makinelerin bakımı, elektrik enerjisi, taşıma, dağıtım, hibrid tohum, yabani ot ilacı, böcek ilacı, sulama gibi alanlarda yapılıyor. Bu harcamaların içerisindeki en düşük kalem, işçilik.

Ülkemizin tarım tarihinden örnek verecek olursak; Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde ürünün %90'ı çiftçide kalıyor, %10'u ise topraklardan sorumlu kılınan sipahilere aynî vergi olarak veriliyordu. Günümüzde ise; tarımsal ürünlerde yapılan cironun ortalama olarak %90'ı şirketlere, %10'u ise çiftçinin eline geçiyor. Yalnızca bu örnek dahi tarihsel sürecin nasıl çiftçinin aleyhine işlediğini göstermek için yeterli.

Günümüz çiftçisi tarlasındaki ürünü elde etmek için büyük oranda bu konuda üretim yapan çeşitli sanayi kuruluşlarına bağlı. Bu sanayi kuruluşlarının büyük bir kısmı tabii ki yukarıda bahsi geçen çokuluslu şirketler.

Yeni Pazar Arayışları

Sözü edilen tabloya bu şirketler arasındaki kıyasıya rekabet ve kapitalizmin doğası gereği sürekli varolan kriz de eklenince, tekellerinin yeni pazar arayışına girişmesi ve bu pazarların yaratılması doğrultusunda bazı tedbirler almaları kaçınılmaz hale geldi. Gelişmiş ülkelerin 1980'lerden bu yana tarım konusuyla ilgili DTÖ, GATT, Tarım Anlaşması gibi uluslararası anlaşmalarla yaptıkları düzenlemeler, bu üretim fazlasına pazar bulma arayışından başka bir şey değil. 'Üç Kızkardeş' adıyla anılan IMF, Dünya Bankası ve DTÖ'nün birbiriyle son derece uyumlu bir şekilde uyguladığı programlar sayesinde azgelişmiş ülkelerdeki korumacı ticari engeller aşılmaya, gümrük tarifeleri sözü edilen kurumların dayatmaları doğrultusunda belirlenmeye başladı. Üçüncü dünya ülkelerinde-

ki tarımsal üretim, gelişmiş ülkelerden gelen sübvansiyonlu tarımsal ürünler karşısında yavaş yavaş boğulmaya başladı.

İkinci Yeşil Devrim

Son zamanlarda sıkça tartışma konusu olan genetiği değiştirilmiş gıdalar da tarımın şirketleşmesi sürecinin son halkasından başka birşey değil. Yeşil Devrim'in sağladığı artışı sonsuza dek sürdürmek elbette mümkün değildi. Çiftçi aynı miktarda ürünü ala-

Soya fasülyesi genetiği değiştirilmiş tohumlardan üretilen besinlerin başında geliyor.

bilmek için tarlasına her geçen yıl daha fazla gübre, yabani ot ilacı, böcek öldürücü vb. kimyasallar kullanmak zorunda kalıyordu. Çünkü kullanılan tarım teknikleri ve kimyasallar toprağın yapısını olumsuz etkiliyor, topraktaki organik maddeleri, mikroorganizmaları öldürüyordu. Üstelik söz konusu kimyasallar ve teknikler doğal dengeyi de altüst ediyor, ekolojik sorunlar her geçen gün artarak çoğalıyordu. Bu noktada biyoloji alanındaki buluşlar uluslararası tekellerin imdadına yetişti. Genetiği değiştirilmiş organizmalar; yani GDO'lar sayesinde Yeşil Devrim'in ikinci aşaması gerçekleştirilebilecekti.

Muhtelif canlılardan alınan genler tarımsal ürünlere aktarıldı. Bu sayede ürünlerin böceklere ve yabani otlara karşı dayanıklı olması sağlanacak, ürünlerin raf ömrü uzatılacak, tarım için uygun olmayan arazilerde ürün yetiştirilebilecekti. Genetiği değiştirilmiş gıdalar, yukarıda vaat edilenleri sağlayıp sağlayamayacakları, çevreye ve insan sağlığına karşı ne tür riskleri olduğu vb. konular henüz tartışma aşamasındayken piyasaya sürülüverdiler. Çünkü uluslararası tekeller bu ürünlerin ar-ge faaliyetleri için büyük yatırımlar yapmıştı; artan rekabet koşulları yüzünden ürün artışı sağlanmalı, tekellerin tüm dünya pazarına tam hakimiyeti bir an önce tesis edilmeliydi. Hakimiyeti tam olarak kesinleştirme işi, transgenik ürünler için alınan patentler sayesinde sağlanacaktı. Genetiği değiştirilmiş ürünler ticari buluş olarak değerlendiriliyor ve üreten firmaya söz konusu ürünün patenti verilerek ticari çıkarları koruma altına alınıyordu.

Genetiği değiştirilmiş ürünler de Yeşil Devrim'in ilk zamanlarındakine benzer bir propagandayla piyasaya sürülmüştü. Tarım tekelleri, dünya nüfusunun hızla artmakta olduğunu, aç insanların sayısının gün geçtikçe çoğaldığını, buna çare olmak için ürün miktarını artırmaktan, yani genetiği değiştirilmiş gıdalardan başka çare olmadığını iddia ediyorlardı.

İkinci Yeşil Devrim propagandasının öne sürdüğü argümanların geçersizliği gün geçtikçe daha fazla ortaya çıkıyor, ve tek kazanan yine gıda tekelleri. Genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin ticaretinin başladığı 1996 yılından günümüze 10 yıl geçti. Genetiği değiştirilmiş ürün tarımı 1996 yılında 1,7 milyon hektar alanda yapılırken, bu ürünler 2005 yılında 90 milyon hektar alanda ekildi, yani söz konusu ürünlerin ekiminde 53 katlık bir artış yaşandı. 2005 itibarıyla genetiği değiştirilmiş

ürün tarımı 21 ülkede, 8,5 milyon çiftçi tarafından yapılıyordu. 1996 yılından bu yana ekim yapan ülke sayısı da 3,5 katlık artışla 6'dan 21'e çıkmış durumda. Dünya üzerindeki toplam soya ekim alanının %60'ını, pamuk ekim alanının %28'ini, kanola ekim alanının %18'ini, mısır ekim alanının %14'ünü genetiği değiştirilmiş ürünler işgal ediyor. Dünya ölçeğinde, toplam 299 milyon hektar tarım alanının %30'u transgenik ürünlere ayrılmış durumda. Genetiği değiştirilmiş ürünlerin tüm dünyaya yayılışı her geçen gün daha da artarak sürüyor.

Gıda Zincirinin İlk Halkası

Vandana Shiva, *Çalınmış Hasat* adlı eserinde çiftçi ile tohum arasındaki ilişkiyi şöyle açıklıyor: "Çiftçi için tohum yalnızca gelecekteki bitkiler ve gıda için bir kaynak değildir; kültür ve tarih de tohum içinde saklıdır. Tohum gıda zincirinin ilk halkasıdır. Tohum gıda güvenliğinin nihai sembolüdür."

Şimdi gıda zincirinin bu ilk halkasını kaybetme tehdidi ile karşı karşıyayız. Günümüzde yüz binlerce ürün uluslararası tarım tekelleri tarafından patent altına alınmış

"Çiftçi için tohum yalnızca gelecekteki bitkiler ve gıda için bir kaynak değildir; kültür ve tarih de tohum içinde saklıdır" Vandana Shiva.

durumda. Patentli ürünleri tarlasına eken çiftçiler söz konusu ürünlerden ertesi yıl için kendi tohumluğunu ayırma hakkına sahip değil. Yani çiftçiler her sene tohum tekellerine patent bedeli ödeyerek tohum satın almak zorunda.

2000'li yılların başından bu yana dünyanın çeşitli yerlerindeki çiftçiler patent haklarını ihlal ettikleri gerekçesiyle haklarında açılan davalarla karşı karşıya kalıyor. Bu davaların sebebi, istemedikleri halde tarlalarındaki ürüne komşu tarlalardan tozlaşma yoluyla genetiği değiştirilmiş ürünlerin bulaşmış olması. Haklarında açılan davaları kaybeden yüzlerce çiftçi var. Çıkartılan yasalar sayesinde birçok yerde çiftçilerin kendi tohumluğunu saklaması ve kendi aralarında değiş tokuş etmeleri neredeyse suç sayılacak hâle geldi.

Örneğin Kentucky, Iowa ve Illinois'de tohum saklayan bir grup çiftçi Monsanto'ya kişi başına 35 bin dolara varan miktarlarda ceza ödemeye zorlandı. Monsanto'dan Scott Baucum'un konu hakkındaki açıklaması şöyleydi: "Şu iki bedelden birini seçin diyoruz, dükkânda 6,5 dolar veya mahkemede 600 dolar."

Dünya Ticaret Örgütü'nün tüm dünyaya dayattığı fikrî mülkiyet haklarını konu alan TRIPS Anlaşmasına göre, bir bitkinin patent hakkını almak isteyen bir şirketin tek yapması gereken, patente konu olan değişiklik bitkiyi anlamlı bir şekilde değiştirmemiş olsa bile değiştirmiş olduğunu iddia etmek. Büyük olasılıkla elde edilecek sonuç; patent müfettişleri söz konusu özelliği test etme imkânına sahip olmadıklarından, patent hakkının şirkete verilmesi ve gerisinin mahkemelere bırakılması olacaktır.

Çiftçiler Direniyor

Dünyanın dört bir yanındaki çiftçiler uluslararası tekellerin hakimiyetine karşı çeşitli yollarla direnmeye çalışıyor. Bir araya gelerek

Sanatçı Mari Naomi'nin gözünden 'Genetiği Değiştirilmiş Organizma'.

oluşturdukları kooperatifler, dernekler, sendikalar vb. kuruluşlarla yerel ve diğer ülkelerdeki çiftçilerle dayanışma içerisine giriyorlar. Örneğin 1999'da Seattle'daki DTÖ toplantısına karşı verilen büyük tepkide dünyanın dört bir yanından gelen küçük çiftçilerin payı büyüktü.

Ülkemizde de yapılması gereken, çiftçilerin dünyanın dört bir yanında başlattıkları hareketlere benzer bir hareket oluşturmak. Kooperatifler aracılığıyla biraraya gelerek tohum, araç-gereç vb. alışverişini kolaylaştırmak, dayanışma ağı kurmak; yerel pazarlara ulaşarak, yoksa bu pazarları oluşturarak kendi bölgesinde çokuluslu şirketlere karşı direnmek. Tabii yapılması gereken en önemli şeylerden biri de sendikalar, dernekler vb. örgütlerde bir araya gelerek, uygulanan neoliberal politikalara karşı tavır almak.

Bu konuda çiftçilerin en büyük destekçisi yine diğer halk kesimleri olmak zorunda. Toplumsal destekli ekolojik ve sürdürülebilir köylü tarımının geleceği tüketiciler arasında yaratacağı etkilere bağlı. Gerek üretici, gerekse de tüketici kooperatiflerinde bir araya gelerek, yerel tohumları korumak için sivil tohum koruma, geliştirme istasyonları ve bankaları kurmak. Üretici ile tüketicinin yüz yüze buluştuğu yerel ya da bölgesel pazar yerlerini kurmak, yaygınlaştırmak ve geliştirmek. Tüm bunları tarım ve gıda şirketlerinden

bağımsız, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının organizasyonu ve desteğiyle yapmak.

Bu noktada, Çiftçi Sendikalarına, Ziraat Mühendisleri Odası gibi meslek kuruluşlarına, tüketici örgütlerine, ekoloji ve çevre örgütlerine önemli görevler düşüyor. Yeni bir dünya kurma hedefi olan her türlü hareketin ekoloji, tarım, gıda konularını politik programlarına almaları gerekiyor. Önümüzdeki bu önemli temel görev, tarımın şirketleşmesine karşı toplumsal destekli, ekolojik ve sürdürülebilir köylü tarımını savunmak ve geliştirmek için örgütlenmek ve somut mekanizmalar kurmak. Hiçbir şeyi yarına ertelemeden... **(Bkz. Fikrî Mülkiyet)**

Levent Gürsel Alev. Mebruke Bayram.

Kaynaklar:

Ahmet Atalık; "Genetiği Değiştirilmiş Tarım Ürünleri 2005" International Service For the Acquisition of Agri-Biotech Applications (ISAA) verilerinden derleme.

Vandana Shiva; *Çalınmış Hasat - Küresel Gıda Soygunu.* İstanbul: BGST Yayınları, 2006.

The Future of Food (belgesel). Yön. Deborah Koons Garcia. Lily Films, 2004 .

Mae-Wan Ho; *Genetik Mühendisliği, Rüya mı kâbus mu?* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

Jeremy Rifkin; *Biyoteknoloji Yüzyılı.* İstanbul: Evrim Yayınları, 1998.

John Madeley; *Herkese Gıda.* İstanbul: Çitlenbik Yayınları, 2003.

Gece Uçuşu

Bunun üzerine çok düşündüm. Daha önce de düşünmüştüm. Hatta bazan uykularımı falan da kaçırdığı oldu. İşte babamla ve İstanbul'a geldiğim zaman arkadaşlarımla bitmez tükenmez konuşmalar yaptığımız ve uçtuğumuz geceler gibi... Sırf konuşarak, içki içerek, konuşarak... Bir kısmı geyikti belki ama bizi uçuruyordu. Hâlâ da uçuruyor beni arkadaşlarımla öyle geceler. Babamın artık öyle geceler geçirecek vakti var mı bilmiyorum. Eh zaten yorucu da, pek de bir yere götürmüyor insanları, ama uçuruyor. Kendini birşey sanıyor insanlar belki, dünyayı daha seviyorlar filan. Böyle konuşmalardı. Hiç kuralsız. Ve o konuşmaların bizim dışımızda başkalarının da ilgisini çekebileceğini düşünmüştük. Başta radyo değildi ama aklımızdaki. Sadece başkalarını da katmaktı işin içine. Ve evdeydi. Evde açılan bira kutusu seslerinin de duyulacağı bir programdı söz konusu olan. Böyle mikrofonların falan etrafta çok fazla olmayacağı bir ev. Nasıl yapılabileceğini düşünüyorduk. Evi nasıl stüdyoya çevirebiliriz, bunu nasıl canlı olarak yayınlayabiliriz? Sonra baktık ki hiçbir yerde yayınlanamaz böyle bir şey. Bunun üzerine, bir radyo açalım dedik. Oturup konuşuyorduk, her zamanki gibi dünya kuruyorduk işte. Bilmiyorum nereden gelmişti böyle bir enerji; ama olsun, madem bu programı yayınlayacak radyo yok, o zaman biz de "Gece Uçuşu" adını koyduğumuz bu programı yayınlayabilecek bir radyo kuralım demiştik. Ve onun üzerine konuşmaya başladık. Radyo kuruldu, program hiç olmadı...

[1] *Gece Uçuşu*'ndan bu bölüm 1995 sonbaharında Açık Radyo'nun test yayınında okunmuştu.

> Fabien, gecede, bir bulutlar denizinin göz kamaştırıcı parıltısı üstünde dolaşıp duruyor, ama aşağısı sonsuzluk. Tek başına yaşadığı yıldız kümeleri arasında yitip gitmiş. Henüz dünyayı ellerinde tutuyor ve göğsüne bastırıp sallıyor. Dümeni sıkan ellerinde insani zenginliğin ağırlığını taşıyor ve geri vermek zorunda olduğu bu gereksiz hazineyi bir yıldızdan diğerine gezdiriyor...
>
> Riviere bir alıcının hâlâ onu dinlediğini düşünüyor. Yalnızca bir müzik dalgası, bir küçük radyo dalgası bağlıyor Fabien'i şimdi dünyaya. Ne bir yakınma, ne bir çığlık. Yalnızca, umutsuzluğun şimdiye kadar çıkarmış olduğu en katıksız ses...[1]
>
> Antoine de Saint Exupéry, *Gece Uçuşu* romanından.

Cem Madra
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2004.

Gececi

Dünyanın bir ucunda bir yerde, karımla balayındaydık. Yani çok da gitmek istememiştim açıkçası ama böyle şeyler tekrarlandığı için tabii gitmek zorunda kaldım. Yani evlendikten sonra bir de bunu kutlamak gerekiyor. Halbuki evli çiftler daha çok arkadaşlara açılırlar. Yani siz de evlenin, siz de bizim gibi yapın, siz de bizim gibi çocuk yapın filan... Arkadaşları artırmak gerekirken, zaten evlenerek mağdur duruma düşmüş iki insanı bir başlarına tatile göndermeyi de hiç anlamam. Her neyse, dünyanın öbür ucunda bir yerdeydi. Biraz da oranın Açık Radyo'su gibi bir radyoyu dinliyorduk. Hatta frekansını da hatırlıyorum, 102, abuk bir şey. Amerika'nın bir yerlerinde işte, onlarda tek rakamlılar mı var, hatırlamıyorum şimdi, 102.7 ya da 110 falan olabilir; 101.7 gibi, yani bölünemeyen bir rakam. Çok hoş bir parça duymuştuk ve nedense o evliliğin de gazıyla herhalde "Aaa, ne kadar hoş, bak işte böyle şarkıları Türkiye'de bulmanın imkânı yok" filan gibi düşünmüştük. Sonra İstanbul'a döndüğümüzde gece arabada Açık Radyo açıktı ve aynı parçayı duymaya başladık "Aaaa, görüyor musun, işte burada da çalıyorlar" demiştik. Sonra bir yerlerde, bir arkadaştan galiba Açık Radyo'nun telefonunu buldum; ve karizmatik bir arkadaşım burada program yapıyordu. Yani gece bıraktıkları arkadaşlardan biri. Genelde radyolar otomasyona geçmeden önce geceleri 'arkadaş' bırakılırdı radyolarda. Bu arkadaş gece bekçisi ile beraber takılır ve sabaha kadar radyoyu ayakta tutar, radyoda 'pıssss...' sesinin olmasını engelleyen arkadaştır. Ve o arkadaşlar genelde kulüplerde filan çalan, karizmatik, asosyal, uzun saçlı, bednam, hayata küskün, kız arkadaşı olmayan ama kız arkadaş da istemeyen ve radyonun gündüz saatlerinden hoşlanmayan ve istedikleri müziği ancak gece yapabileceklerini düşünen arkadaşlardır. Bu arkadaşlardan bir tanesi telefonu açtı, telefonlara da o cevap veriyordu doğal olarak radyoda tek başına olduğu için. Dedim "Merhaba, ben Okan Bayülgen", "Napiyim!" dedi bana. "Çok özür dilerim..." dedim, "...aradığım için. Ben şu anda çaldığınız parçanın ismini rica ediyorum sizden". "Ooof, püüüf..." filan dedi, gitti. Baktı parçanın ismine, filanca dedi. İyi de nerden bulacağız kardeşim biz bunu, yani nasıl bir albümde yer alıyor filan, işte sonra albümün ismini de söyledi. O yıllarda yayınlanan bir seri, çok da güzel bir seriydi, *Rebirth of The Cool* serisinden bir parçaydı ve çok memnun olduk filan, sonra karımla beraber eve gittik ve meğer o parça evde varmış. **(Bkz; Levent Targu)**

Okan Bayülgen
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Genel Kurul

Sevgili ortağımız,

Çok ortaklı bir şirket yapısına sahip olmanın pek çok yararının yanı sıra bir de sakıncası oluyormuş; bunu –biraz geç de olsa– öğrendik işte: Gogol, Haşek, Kafka ya da Oğuz Atay'ı bir kez daha hayırla anarak bürokrasi labirentleri arasında dolandık ve sonunda Genel Kurul'umuzu yapabilme noktasına geldik.

Eleştiri oklarınıza göğsümüzü siper etmek ve huzurlarınızda hesap vermek üzere, Genel Kurul toplantımıza katılmanızı rica ediyoruz.

10 Aralık 1996 Salı günü saat 15:00'te
Armada Oteli – Ahırkapı (Sultanahmet)
Radyo Bar'da buluşalım.
Hepimizin eksiksiz bir araya gelebileceği ender fırsatlardan birini 'Genel Kurul' vesilesi ile yaratmış olmaktan mutluyuz. (Kurulurken yayınladığımız 'Manifesto'da da 'sürekli bir parti' diye tanımlamamış mıydık zaten?)

Sevgi ve saygılarla,

Ömer Madra
28 Kasım 1996.

George Bataille

'Kötülüğün metafizikçisi' George Bataille, kutsalı; kan ve meni, sidik ve dışkıyla kirlenmiş olanda bulmuş, her türlü tabu karşısında dayanılmaz bir aşma isteği duymuştur. Nietzsche'yi çağrıştıran diyonizyak bir coşkuyla günah işlemenin özgürleştirici bir eylem olduğunu vurgulamıştır.

İlk gençlik başkaldırısında çoğu insan Tanrı-tanımazlığa yönelir. Bataille tam aksi bir yol izledi, Katolikliği seçti: "Ergenliğim sırasında ben de dinsizdim. Fakat, Ağustos 1914'te bir rahibe gittim ve 1920'ye kadar nadiren, en fazla bir haftayı günahlarımı itiraf etmeden geçirdim! 1920'de yeniden değiştim, gelecekteki şansım dışındaki şeylere inanmaya son verdim."[1] Altı yıl süren bu bağlanma ona, günah ve kutsal kavramları üzerinde uzun uzadıya düşünme, bu kavramları köklü biçimde sorgulama, anlamlarını tersyüz etme olanağını verdi.

Bataille 1920'lerde, Ulusal Kütüphane'de çalışmaya başladı. Gündüzleri kütüphanede görev yapıyor, geceleri Paris genelevlerini dolaşıyordu. "Genelev benim gerçek kilisem" diyordu. Dinsel olanla erotik olanın kaynaşması onu cezbediyordu.

Kutsal Olan Bu Dünyadadır

Yazar, 'kutsal'ı örgütleyici bir ilke olarak değil, özgürleştirici bir güç olarak görür. Kendini sınır aşmalarda, aşırılıklarda açığa vuran gizemli bir güç. Hristiyanlık 'kutsal'ı dünyevi olanın ötesine yerleştirmiştir. Oysa, kutsal burada, bu dünyadadır. Kirlenmiş halde buradadır. Kirlidir ve yaklaşanı da kirletir. Hem tiksinti verir, hem de cezbeder. İnsan 'kutsal'a arzuyla, kösnülce yakınlaşmak ister; tıpkı İsa'nın ve ermişlerin dinsel deneyimlerinde olduğu gibi.

George Bataille, *1897-1962.*

Edebiyat, özellikle de şiirsel metinler Batalille'a göre masum değildirler. Ritüele benzer niteliklere sahiptirler. Okura kötülük yapar, onunla kötülük yoluyla iletişim kurarlar. Fakat aynı zamanda, bu niteliklerinden dolayı okura mistik ve erotik bir iç deneyim yaşatırlar. Edebiyat kötücül ve kösnüldür.

Susan Sontag, Bataille'in kitaplarını 'pornografik yazının oda müziği' olarak niteliyor. Bataille'ın 1928 yılında, Lord Auch adıyla yazdığı 'Gözün Hikâyesi' gerçekten Sontag'ın sözünü ettiği anlamda bir oda müziği. Onun dünyasının temel taşlarını oluşturan metaforları anlayabilmek, kavramları kavrayabilmek açısından büyük önem taşıyan bir oda müziği.

Çocukluk Travmaları

Bataille, gençliğini Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşamış bir kuşağın üyesidir. Bu kuşağın en lirik şairleri ise siperlerde öldüler; örneğin, Wilfred Owen. Kimileri ise savaşın dehşeti karşısında ya da ateşkesin hemen ertesinde intihar ettiler; örneğin, Georg Trakl ve Jacques Vaché. 1916 yılında Bataille da orduya yazılmıştı; fakat tüberküloz tanısı konulunca terhis edildi. Onun hayatında savaşın dışında başka trajediler, travmalar da vardı:
"Ben doğduğum zaman, babam

genel felce yakalanmıştı ve annemi bana gebe bıraktığı zaman çoktan kör olmuştu; doğumundan çok da uzun olmayan bir süre sonra, kötü huylu hastalığı onu tekerlekli sandalyeye mahkûm etti. Ancak, annelerine âşık olan pek çok erkek bebeğin tersine, ben babama âşıktım. Artık onun geleceği, felcine ve körlüğüne bağlıydı. İnsanların çoğu gibi tuvalete gidip işeyemiyordu; bunun yerine işini tekerlekli sandalyesindeki küçük bir lazımlıkla görürdü ve çok sık işemesi gerektiği için bunu benim önümde, bir battaniyenin altında yapmaktan utanmıyordu."[2]

Bataille'ın çocukluk travmalarının kaynağı sadece frengili babası değildir. Anılarında, aklını yitirmiş, birkaç kez intihar girişiminde bulunmuş bir annenin de yeri vardır: "Babamın çılgınlık krizinden sonra, annem de, kendi annesinin onu maruz bıraktığı şeytanî bir sahnenin sonunda birdenbire aklını kaybetti... O kadar kötü bir durumdaydı ki, bir gece odamdaki mermer şamdanlı mumları kaldırdım, uyurken onlarla beni öldürebileceğinden korkuyordum." [3]

Gözün Hikâyesi

Bataille, okuru dehşete düşüren çocukluk anılarını, "müstehcen bir tasarım sırasında ortaya çıkan kimi acıklı imgelerle" birleştirip, anılarını kendi bakışınca dahi tanınmaz hale getiriyor. Onları dönüştürerek yaşama döndürüyor. Bunu neden yapıyor? Bu sorunun yalın bir yanıtı var: anılarını bozuyor; çünkü onlar, "anlamların en şehvetlisini" ancak böylesi bir bozulma sürecinde kazanıyorlar. Roland Barthes, *Gözün Hikâyesi*'ni "metaforik bir kompozisyon" olarak adlandırıyor. Göz, bu kompozisyonun ana metaforudur. Olduğu gibi ortaya konulmuş, açık, duru bir metafor. Barthes'ın sözleriyle, "arı metafor hiçbir zaman tek başına söylem oluşturamaz". Bataille'ın kompozisyonunda göz metaforu başka metaforları doğuruyor. Özyaşamsal kaynakları olan bu metaforlar birbirlerinin yerini alıyorlar. Simone ölü rahibin başucunda, sinek konmuş gözü eline alarak, "Görüyor musun? Bu bir yumurta" diyor. Bataille metaforları değiş tokuş ediyor.

Bu metaforik kompozisyonda göz birkaç kez oyulur. Simone rahibin, boğa da matadorun gözünü oyar. Bu ikincisi, Bataille'ın 1922 yılında İspanya'da gerçekten tanık olduğu bir olaydır. La Rochefoucauld, "insan iki şeye doğrudan bakamaz, güneşe ve ölüme" der. Bataille'ın tanıklık ettiği olayda boğa matadorun gözünü kör edici bir güneşin altında oymuştur. Ve Bataille, La Rochefoucauld'nun söylediğinin tam aksine, hem güneşe, hem de ölüme doğrudan bakmıştır.

Gerçeküstücü ressam Victor Brauner, 1931 yılında yaptığı otoportrede kendini tek gözü oyulmuş, oyuğundan kanlar akar halde resmetmiştir. Altı yıl sonra meydana gelen bir kazanın ışığında bakıldığında Brauner'in kehanette bulunduğunu söylemek mümkün. Gerçekten, 1937 yılında stüdyosunda kavgaya tutuşan iki arkadaşını ayırmaya çalışırken cam kırıklarının gözüne isabet etmesi üzerine Brauner tek gözünü yitirdi. Fakat burada bizi ilgilendiren sadece kehanet ya da yazgının önceden okunabilmesi değildir; Bataille ve kuşağının, gerçeküstücülerin oyulan ve çıkarılan göz saplantısıdır. Ne vardır bu saplantının ardında?

İki büyük savaş arasındaki zaman diliminde bu kuşağın perspektifi parçalanmıştı. Parçalanmış perspektifi onarmak, eski bakıştan kurtulmak istiyorlardı. Bunun üstesinden gelebilmek için öncelikle kişisel tarihlerini gözden geçirmek zorunda olduklarını biliyorlardı.

Endülüs Köpeği

Buñuel, *Endülüs Köpeği*'nin çekimi sırasında tuttuğu notlarda, jiletle kesilen göz sahnesinin bir 'düş imge' olduğunu belirtir. Buñuel'in 'düş imge'sinde göz erkeklik organının yerini almıştır ve gözün kesilmesi iğdiş edilme korkusunu

Buñuel'in *Un chien andalou* (Endülüs Köpeği) adlı filminin meşhur açılış sahnesinde, göz kesilmeden hemen önce.

yansıtır. Buñuel notlarında ayrıca, "babamın ölümü benim için kesin bir an oldu" der ve babasının ölümünden sonra onun yatağında yattığını, onun çizmelerini giydiğini ilave eder.

Oedipus karmaşası Bataille'da da vardır. Kökleri çok derine, annesinin rahmine düştüğü güne uzanır; ama o, 'bilmece'yi çözmüştür: "Babam annemi bana gebe bıraktığı zaman kör olduğu için, gözlerimi Oedipus gibi parçalayamıyorum". Bu nedenle, rahatlamak için ölmüş babasının yatağında yatan Buñuel'den farklı bir yol izler: "Geceleyin annemin cesedinin başında, çıplak olarak mastürbasyon yaptım".

Bataille'ın gözü oymasının, yuvasından söküp almasının nedeni uygar insanın akılcılığından kaçıp kurtulmak, yeniden mağaraya dönmektir. Bu aynı zamanda, baskılanmış olanın geri dönüş yolunda attığı önemli bir adımdır, fakat yeterli değildir. Yolculuğun tamamlanabilmesi için başın koparılması da zorunludur.

Modern devlet akıl temelinde örgütlenmiştir; kendini akılla meşrulaştırır. Yasaları ve yaptırımları akla uygundur. Devlet düzeni öncelikle bir akıl düzenidir. Bütün yurttaşlarından 'aklın yolu'nu izlemelerini ister. Akıl böylelikle ortak bir yaşamı mümkün kılar. Modern devlet yurttaşlarına açıkça 'itaat edin' demez. Onları

'sağduyulu davranmaya' çağırır. Bunun anlamı, 'yasalara uyun ve uysal olun'dur. Bataille başsız bir insanı, başı eğilmiş bir insana tercih eder.

Dergiden Öte Bir Devrimci Örgüt: Başsız

1937 yılında, Bataille, Roger Caillois ve Michel Leiris ile birlikte Sosyoloji Koleji'ni kurdu. 1939 yılında savaşın patlak vermesiyle faaliyetlerini durduran bu alternatif okulda iki yıl boyunca dönemin pek çok entelektüeli dersler verdi. Kolejin amaçları arasında kutsalı yeniden tanımlamak da vardı ve Bataille bu projenin bir uzantısı olarak *Başsız (Acephalé)* adlı bir dergi çıkardı. Fakat, *Başsız*

Acéphale (Başsız) dergisinin ilk sayısının kapağını André Masson tasarlamıştı, *1936.*

yalnızca bir dergi değildi; devrimci bir örgüttü aynı zamanda. Lideri olmayan ve doğrudan eylem için kolayca harekete geçebilecek bir örgüt. Anarşizmin politik kültürüne göre biçimlenmiş; doğrudanlık, içtenlik için elverişli bir kollektivite. Kurumlaşmaya, katılaşmaya karşı bir panzehir.

Bataille 1920'lerde, gerçeküstücülerin politik ve estetik başkaldırısına katılmış; yazıları gerçeküstücü dergilerde yayınlanmıştı. Fakat, Breton ile anlaşmazlığa düşünce

Akıl birleştirir, homojenleştirir; oysa arzu iktidarı reddeder, aklın önüne koyduğu yasaları tanımaz ve onların gücüne boyun eğmez, çoğunluğa katılmaz, dışarıda kalır.

onlardan ayrılmıştı. Faşizme karşı mücadele amacıyla kurulan Karşı Saldırı *(Contre-Attaque)* örgütünde Bataille ve gerçeküstücülerin yolları bir kez daha kesişti. Ne ki, bürokratik sosyalistlerin, Halk Cephesi'nin faşizme karşı etkin mücadele yürütemediğini düşünen gerçeküstücüler ile onlara yakın entelektüeller tarafından kurulan bu örgüt uzun ömürlü olamadı, bir süre sonra dağıldı. *Başsız*, bir anlamda, yarım kalmış olan söz konusu projeyi yeniden hayata geçirmeyi hedefliyordu. Ancak vurgulamak gerekiyor ki gücünü arzunun yıkıcılığından alan bu öndersiz örgüt, salt direnişi değil, devrimci mikro politikalar yürütmeyi de amaçlıyordu.

Başsız bu amacını gerçekleştiremeden dağıldı. Bataille 1939 Eylül'ünde Fransa'nın Almanya ile savaşa girmesi üzerine Ulusal Kütüphane'deki görevinden istifa ederek Paris'ten ayrıldı, bir kır evine çekildi. O kır evinde yaşadığı 1941- 44 yılları arasında, *Madame Edwarda ve Nietzsche Üzerine* de dahil, en önemli yapıtlarını kaleme aldı.

Başsız vizyonu, 1968 sonrasında, Deleuze ve Guattari'nin devrimci mücadelede şizofren arzunun önemini vurgulayan felsefelerinde, moleküler toplumsal hareketlerin pratiğinde canlandı. Bataille'ın 'başsız'ı, 1968 sonrası şizo-politikalarda 'organları olmayan beden'e dönüştü.

Akıl ve Arzu

Akıl ve arzu arasında şiddetli ve kesintisiz bir çatışma vardır. Akıl birleştirir, homojenleştirir; oysa arzu, iktidarı reddeder, aklın önüne koyduğu yasaları tanımaz. Yasaların gücüne boyun eğmez, çoğunluğa katılmaz. Dışarıda kalır.

Akıl bedeni denetler; arzuyu bastırır, arzunun devrimci coşkusunu söndürmeye ve onun sınır tanımaz gücünü engellemeye çalışır. Arzunun, hayatın akışı içinde başıboş dolaşmasına asla izin vermez. Arzuyu bedenden kovar ve bedeni bir et yığını haline getirir. Bataille bedeni aklın tahakkümünden kurtarmak için insanın başını kesmiş, insanı başsız yapmıştı. Deleuze ve Guattari ise arzuyu bütün canlılığıyla, bütün coşkusuyla bedende tutmak için organları kesip attılar. 'Organları olmayan beden', arzudan yoksun, bir et yığını olarak bedenin tam karşıtıdır.

Halil Turhanlı
www.aciksite.com.tr
26 Temmuz 2002.

[1] Bataille, George; *Gözün Hikâyesi,* Çev. N. B. Sereryan ve A. Gürsoy, Çiviyazıları, s. 158, İstanbul, 2001.

[2] a.g.y. s. 74.

[3] a.g.y. s. 76.

George Eliot

Asıl adıyla Mary Ann Evans taşrada doğmuş, taşrada büyümüştü. Taşralı ama varlıklı bir ailenin kızıydı. Babasına, çevresine başkaldıran; babasına bir gün "artık seninle kiliseye gitmek istiyorum" diyerek onu şaşırtan; kendinden yaşça çok büyük ve evli erkeklerle birlikte olan ve bu ilişkilerini taşra ortamında yaşayan genç bir kadındı. Yaşadığı çağ dikkate alındığında, bunun ne büyük bir cesaret, ne kadar inanılmaz bir özgüven gerektirdiği göze çarpıyor... George Eliot yirmi küsur yıl boyunca evli bir erkekle birlikte yaşadı. Bu durum Victoria döneminde de, yakın zaman öncesine

George Eliot, *1819-1880.*

Walter William Burgess'ın kaleminden George Eliot'ın yaşadığı ev.

kadar Türkiye'de olduğu gibi zina sayılıyordu. Taşrada yaşarken tanıştığı John Chapman adında evli bir adam vardı; ve taşrayı terk etmesinde onunla olan ilişkisi etkili oldu. Eliot'ın hayatında zaten evli erkekler vardı. Chapman'ın evine sık sık gidip geliyor; ve Chapman'ın karısı da kocasını kıskandığı için ona gelmemesini söylüyordu. Eliot onurunun kırılmış olduğunu hissediyor, ama gönül bağladığı o erkeği bir daha görmemeyi de kabul edemiyordu. Özellikle de Chapman'ın karısının uyarısını dikkate alarak bir daha o eve gitmemeyi kabullenemiyordu. Daha önce taşrada tanıdığı Charles Bray ise, Robert Owen'ın düşüncelerini ve bu düşünceleri temel alan kooperatifçi görüşleri benimsemiş biriydi. Bu düşünceleriyle Eliot'ı, yani o zamanki adıyla Mary Ann Evans'ı da etkilemişti ve onun entelektüel gelişimine de katkıda bulundu. Dolayısıyla George Eliot, Robert Owen tarzı ütopyacılıktan da etkilenmiş, ilerici politikalarla yakınlık kurmuş, bu politikaları desteklemişti. İşte bu duygu ve tepkilerle taşrayı terk etti ve Londra'ya gitti.

Eliot, romanlarının yanı sıra gazeteciliğiyle de bilinen çok yönlü bir yazar kimliğine sahipti. Yazdığı gazeteler, dergiler öyle kadınlar için çıkartılan yayınlar da değildi. Bunlardan biri John Stuart Mill'in de bir süre editörlüğünü yaptığı *Westminster Review* adlı dergiydi. George Eliot bu dergiye yazılar yazmakla kalmadı, derginin yardımcı editörlüğünü de üstlendi. O dönemde bu bir kadın için çok önemli bir konumdu. Eliot bu dergide öyle eğlencelik yazılar değil, politik makaleler kaleme alıyor, son derece ciddi ve önem taşıyan konulara değiniyordu. Zaman zaman kitap incelemeleri de yapıyordu. Bu süreçte çok önemli, entelektüel bir yazar olarak sivrildi. Pek çok erkek yazarın olmadığı kadar entelektüeldi. Felsefi radikaller olarak anılan reformcular düşüncelerini bu dergide açıklıyorlardı. Genelde Jeremy Bentham'ın düşüncelerinden etkilenmiş yazarlardı bunlar. Mill editörlüğü bıraktıktan sonra dergi irtifa kaybetmişti. George Eliot editör yardımcılığını üstlendiğinde ise eski itibarını biraz olsun kazandı. Eliot bu dergideki yazılarında henüz George Eliot değil, Mary Ann Evans imzasını kullanıyordu. Yazılarını birkaç değişik adla yazıyor, mektuplarını bazen Polly Ann diye imzalıyordu. Bu Polly Ann adı biraz Pollyanna'yı, yani çok sevimli ve nahif bir kız çocuğunu çağrıştırabilir. Fakat Mary Ann'in, ya da George Eliot'ın Polly Ann'inde demonik, şeytansı, cadımsı bir şeyler de vardı. Hatta bazen sevdiklerine böyle oyunlar oynuyordu. Kullandığı bu değişik adlar, taşralı bir kızın sofistike bir yazar olma yolunda uğradığı çeşitli duraklardı aslında.

Hem gazeteci, hem denemeci, hem de iyi bir çevirmen olan ve Alman felsefesine ilgi duyan Eliot, David Frederick Strauss ve Feuerbach gibi düşünürlerin eserlerini çevirdi. Spinoza'dan da çeviriler yapmıştı fakat bunlar basılmadı. Ludwig Feuerbach'ın *Hıristiyanlığın Özü* adlı yapıtını Almanca'dan çevirmişti. Çok da önemli bir yapıttı bu. Feuerbach, Hegel'den Marx'a geçişte tam ortadaydı. Eliot iki yıl boyunca Feuerbach'ı hem çevirdi, hem de yorumladı ve onu kendince yeniden anlamlandırdı. İşte böyle bir çizgisi vardı George Eliot'ın...

Feuerbach ve Kilisesiz İsa

Feuerbach, Hegel idealizminden kopuşu temsil eden, genç Hegel'cilere yol gösteren çok önemli bir düşünürdü; Hegel'in felsefesini teolojiden arındırmaya çalışıyordu. *Hıristiyanlığın Özü* adlı kitabındaki din eleştirisi, Hegel idealizminden maddeciliğe geçişte bir kilometre taşıydı. Marx başta olmak üzere pek çok genç felsefeciyi etkiledi. Çok basite indirgeyerek özetlersek, Feuerbach yabancılaşmanın kaynağında dini görüyordu. Yani insanın kendisine ait olan özellikleri tanrıya atfettiğini, kendisini bütün olarak gerçekleştiremediğini, kendinde görmek istediği pek çok özelliği başka bir

Ludwig Feuerbach, 1804-1872.

varlığa yüklediğini ileri sürüyordu. Oysa potansiyel olarak bu niteliklere sahip olan, insanın kendisiydi. İnsanoğlu bütün bu olumlu niteliklere potansiyel olarak sahip olduğu için de, yaşadığı dünyayı pekâlâ değiştirebilirdi...

Feuerbach'ın din eleştirisi, felsefeyi teolojiden arındırma bakımından büyük önem taşıyordu. Yabancılaşmayı aşarak özgürleşebilmenin yolunu gösteriyordu. George Eliot, Feuerbach'ı iki yıl süren zorlu bir uğraşla çevirdi. Çeviriye devam ederken de not

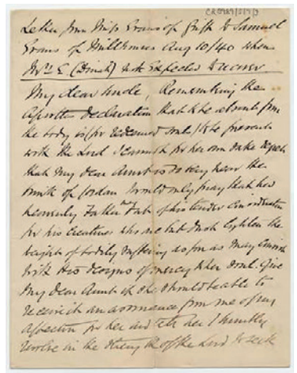

George Eliot'ın amcası Samuel Evans'a yazdığı bir mektup.

defterine, güncesine notlar düşüyor ve eşine dostuna yazdığı mektuplarda Feuerbach'ı nasıl anladığını, nasıl yorumladığını açıklıyordu. Feuerbach'ı okumadan önce de ona yakın düşündüğünü yazıyordu dostlarına. Babasıyla her pazar kiliseye giden bu genç kadın bir gün "ben artık kiliseye gitmeyeceğim" diyordu. Feuerbach'ın düşüncelerine yabancı olmadığını onu okuduğunda fark etmişti. Kendi düşüncelerinin de Feuerbach'ınkilere yakın olduğunu görüyordu. Feuerbach'ı okuması ve çevirmesi bu düşüncelerinin olgunlaşmasını sağladı. Yaşadığı evlilik dışı ilişkileri, çevresinde büyük tepki gören bu ilişkileri belki de felsefi bir temelde açıklamak istiyordu. Meşrulaştırmak değil ama açıklamak... İşte bu noktada Feurbach ona bu temeli, bu zemini verdi. Yani "iki insan birbirlerini seviyorlarsa bu yasal bir sözleşmeye dönüşmeli midir, kilisenin buna müdahaleye hakkı var mıdır?" sorusuna, "hayır, müdahale hakkı kesinlikle yoktur" yanıtını vermesini kolaylaştırdı. Feuerbach'ın 'Kilisesiz İsa' anlayışında iki temel şey vardı; anlamak ve kendini feda etmek, ortaya koymak. Yani başka bir varlığa; aşkın bir varlığa bağlanmak yerine, bu dünyada başka bir insana bağlanmak.[1] Feuerbach'ın tezlerinden biri de şuydu: İnsan dini aşarken, yabancılaşmanın üstesinden gelirken diğer insanları da anlamaya çalışmalıdır. Anlamaya çalışmayan insan, iradesi olmayan bir insandır, iradesi olmayan insan ise aldatılmaya açık bir insandır. Ve dolayısıyla, özgür değildir.

Buna göre insan kendisini bir başka insan için ortaya koyabilmeli, gönül bolluğuyla ona karşılıksız bağlanmalı, karşılık beklememeliydi. George Eliot, kilisenin onayına sunmayı ya da resmî sözleşmeye dökmeyi reddettiği ilişkilerini böyle yaşıyordu. Hayatında sahicilik vardı. Onun ilişkileri evlilik kurumunun zorladığı içtensizlik ve ikiyüzlülükle malûl değildi. Ama bu içtenlik, bu sahicilik aynı zamanda onun ağır eleştiriler almasına da neden oluyordu. Ağır eleştirilerden bir tanesi, Nietzsche'den geldi.

Nietzsche'den Sert Eleştiri

Hegel'in ve genç Hegelcilerin amansız, acımasız eleştirmeni Nietzsche, Feuerbach'ı da eleştiriyordu. Nietzsche'nin bu sert eleştirilerinden Eliot da nasibini aldı. Nietzsche onun için, "Tanrıdan vazgeçiyor gibi görünüyor, ama İsa'dan vazgeçemediği için sonuçta Tanrının öldüğünü kabul etmiyor" diyordu. Eliot'ı 'Suffrage'[2] hareketindeki kadınlarla bir tutuyor, onu bir orta sınıf kadını olarak görüyordu. Oysa Eliot sınıfsal köken olarak oraya ait bir kadın değildi, tam aksine yoksulların bir yazarıydı, ve hiçbir zaman da bunu terk etmedi.

Oysa Nietzsche kemikleşmiş bir hümanizma buluyordu onda. Eliot'ın savunduğu tarzda bir hümanizmayı da köle ahlakının tezahürü olarak kabul ediyordu ki bu da oldukça sert ve haksız bir eleştiriydi. Nietzsche bu eleştirileri ile Eliot'ı hem ilginç kılan, hem de deyim yerindeyse onun yumuşak karnını oluşturan liberal değerlere çok sert vurdu. Aslında sağın Nietzsche'yi zaman zaman sahiplenmesinin bir nedeni de buydu. Çarpıtılarak da olsa faşistlerce benimsendiği zamanlar oldu. Nietzche çok büyük bir alaycılığa sahipti ve zaman zaman bu alaycılık kavranamadı. Gilles Deleuze, "Nietzsche'yi okurken gülmeyenler, bol bol gülmeyenler onu anlamıyorlar. Böyleleri onu hiç okumasınlar" diyordu. Deleuze'ün bahsettiği şizoid ve devrimci kahkahaydı burada söz konusu olan. Nietzsche, George Eliot'la da alay ediyor, onu eleştirirken "ah işte İngiliz tutarlılığı diye ben buna derim" diyordu.

70'ler ve George Eliot'ın Yeniden Keşfi

George Eliot 1970'lerden sonra yeniden okunmaya başladı ve yeniden değerlendirildi. Bu dönemde de ona dair birbirine karşıt düşünceler çarpışmaya devam ettiler. Ama George Eliot yaşadığı dönemde bile İngiltere'nin dışında da ilgi görüyordu. İngiltere dışında onun yazdıklarına ilgi gösterenlerden biri de Viyana'da doğan ve Zürih'te felsefe doktorası yapmış olan Helene von Druskowitz'di. Eliot'ın yazmaya başladığı dönemde dünyaya gelmiş, 1856 tarihinde doğmuş ve 1918'de bir akıl hastanesinde ölmüş olan Druskowitz evlilik dışı bir çocuktu. Çok yetenekli ve son derece zeki bir kadındı. Fakat o tarihlerde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda üniversiteler kadınlara kapalıydı. Gidebildiği tek üniversite Zürich'teydi ve Helen von Druskowitz Zürich Üniversitesi'nde felsefe doktoru olan ikinci kadın oldu. İngiliz edebiyatını çok seviyordu; doktora tezinin konusu Lord Byron'ın çok sevdiği 'Don Juan'ıydı.

Helen von Druskowitz Zürich Üniversitesi'nde felsefe doktoru olan ikinci kadındı.

Lord Byron'ın yanı sıra Shelley'i ve George Eliot'ı da çok takdir ediyordu. Hatta ona göre George Eliot yaşayan 'en büyük kadın yazar'dı... Kendi de ateist olan Druskowitz, Eliot'ın Feuerbach yorumlarını da paylaşıyordu. Ama George Eliot'ın hayatının son döneminde evlenmiş olmasını kabullenemiyordu. Radikal bir evlilik karşıtı olan Druskowitz giderek bir erkek düşmanına dönüştü ve yaşadığı dönemin Valeria Solanas'ı oldu. Erkek düşmanlığı aslında kadın düşmanlığına bir tepkidir denebilir. Sert bir tepki olsa da kadın düşmanlığıyla birlikte düşünüldüğünde anlaşılabilecek birşey. Hele de Druskowitz'in yaşadığı dönemde, kadın düşmanlığı Viyana'da son derece yaygındı. Kadın düşmanı bir kültür Viyana'nın entelektüel çevrelerinde bile varlığını duyurmaktaydı. Modernizmin içindeki reaksiyoner eğilimler kadın düşmanlığını bu çevrelerde yayıyordu. Otto Weininger'in o meşhur kadın düşmanı tezleri de yüzyıl sonu Viyana'sında formüle edilmişti.

Eliot, kalemi eline aldı mı örümcek ağı dokuyan kadın yazarlardan. Olay örgüsünde iç içe geçişler, pek çok karakter var. Bir anlamda psikolojik çözümleme teknikleri, bilinç akışı tekniğinin öncülüğü görülüyor.

Örümcek Ağı Dokumak

Roman yazmak Eliot'ın en son denediği şey oldu ve en son da romancı olarak adını duyurdu. Yani 'George Eliot', evriminin son noktasıydı. Roman yazmak, ve genelde yazı yazmak aslında cinsiyet gettosundan kurtulmanın, ataerkil toplumdaki sınırları aşmanın yollarından biri. Peki ama George Eliot niye bir erkek ismi kullanıyordu? Kız kardeş George niye böyle yapıyordu? O dönemde roman yazmak, yazıyla uğraşmak erkeklere özgü bir uğraş olarak kabul ediliyordu. Yani kalem kadınların yoksun oldukları bir şeydi. Freud da "kadınlar büyük buluşlar yapmamışlardır" diyor, insanlık tarihine pek katkıları yoktur demeye getiriyordu. George Eliot ise romanlarında bunu tersine çeviriyordu. Erkeklere özgü kabul edilen bir uğraşı, erkek adını alarak yaparken; romanlarında kadınlara özgü sayılan özellikleri de erkek kahramanlarına yüklüyordu. Çoğumuzun okulda ders kitabı olarak okuduğu, biraz da bıkkınlıkla okuduğumuz ve yüzeysel geçtiğimiz *Silas Marner* adlı kitabında, ihtiyar dokumacı Silas Marner altınlarını kaybederek bir kız çocuğu bulur ve kız çocuğunu tıpkı bir anne gibi yetiştirir. Yaşlı Silas Marner ile küçük kız arasındaki ilişki bir baba - kız ilişkisi de değildir. Bir süt anneyle kız çocuğu arasındaki ilişkidir bu. İşte bu eseriyle George Eliot roman kahramanlarını da tersyüz etmiş oldu ki bu da son derece önemli... Diğer yandan bir söylenceyi de tersyüz etmiş oldu, değiştirdi ve zenginleştirdi; Kral Midas söylencesini... Kral Midas'ın tuttuğu her şey altına dönüşür. Kızını dahi sonunda altından bir heykele dönüştürür kral. Tuttuğu her şeyin altın olmasını dilemiştir, ama şimdi bundan büyük bir pişmanlık duymaktadır. Eskiye dönebilmek, şarabı tutabilmek, ekmeği tutabilmek ister. Silas Marner, çocuk sevgisinin altınlardan, hazinelerden çok daha değerli olduğu temasını işliyordu bir bakıma. Tabii burada romanın endüstri devrimine geçiş aşamasında yazılmış olması da önemli. Romanın kahramanı bir dokumacı, tek başına dokuma yapan yaşlı bir insan. Dolayısıyla bir makine kırıcı duyarlılığı da taşıyan bu çok tanınmış roman, aynı zamanda George Eliot'ın en çok okunan romanlarından bir tanesi.

Kadınlar yazarken, kalemi ellerine aldıklarında da dokuyorlar, örüyorlar ama örümcek ağı dokuyorlar. George Eliot örümcek ağı dokuyan kadın yazarlardan; romanları son derece karmaşık. Olay örgüsünde iç içe geçişler var, pek çok karakter var ve bir anlamda da psikolojik çözümlemeyi geliştiriyor. Bu yönüyle de Virginia Woolf'un bilinçaltı tekniğine öncülük etmiş olduğundan Eliot'ın romanlarını bilinç akışı tekniğinin erken örnekleri olarak da görebiliriz. Virginia Woolf'un kız kardeşlerinin de en büyük özellikleri örümcek ağları dokumalarıdır. George Eliot örümcek ağı dokumacılarının öncüsüydü belki de. Daha sonraki

Modernizm ve Kadın Düşmanlığı

Freud'un düşünceleri de aynı dönemin ve aynı ortamın ürünüydü. Freud kadınların bilime katkılarının bulunmadığını, sadece dokuma tezgâhında çalışmayı ve dantel örmeyi bildiklerini, bunun da olsa olsa teknikle ilgili olduğunu söylüyordu. Yine, Viyana kültürü içinde çok parlak bir yazar olarak sivrilen Karl Kraus da kadınlarla çok ince ve o denli de acımasızca alay ediyordu. Gene de Freud'un Weininger gibi bir kadın düşmanı olmadığını belirtmek gerekiyor. O dönemde kadın düşmanlığı, modernizmin içinde yer alan o çok derin reaksiyonerliğin bir yansımasıydı. Anti-semitizm'i de bunun diğer yönü olarak görmek, hatta ikisinin belirli bir tarihsel dönem boyunca birbirine bağlı olduğunu düşünmek mümkün. T.S. Eliot'ta da, Ezra Pound'da da bu iki eğilim şu ya da bu ölçülerde hep vardı. Diğer yandan bütün bu andığımız adları yaşadıkları dönemin koşulları içinde değerlendirmek gerekiyor. Bu da bize olayları ele almada daha pek çok şeyin yanı sıra tarih bilgisinin ne kadar gerekli olduğunu gösteriyor. Ancak şu da var ki, bu insanlar yaşadıkları dönemin ve hatta dünyanın sınırlarına da sığmıyorlar. Sınırları aşıyor, çerçeveleri kırıyor ve geçmişten günümüze uzanıyorlar. Düşünceleriyle, yarattıkları yapıtlarla ve yaşamlarıyla. Onları hem tarihsel bir dönemin koşulları içinde anıyoruz, hem de birer çağdaşımız gibi söz ediyoruz onlardan. Bağımsız bireyler olarak dünyayı biçimlendirmiş kişiler bunlar. İnsanoğlunun özgürleşme serüvenine katkıda bulunmuşlar. Bazıları ise tam anlamıyla unutulmuş, unutturulmak istenmiş. 'Kimsenin ziyaret etmediği mezarlarda yatanlar' diye bir deyim vardır, işte öyle. Fakat o unutulmuş olanları da anmak gerekiyor. O insanlar düşünceleriyle, moral cesaretleriyle yol göstericiler, insanlığın ışık taşıyıcıları olmuşlar...

romanlarında, örneğin *Middlemarch*'da, iç içe geçmiş öyküler, iç içe geçmiş hayatlar, iç içe geçmiş karakterler vardır. Eliot'ın eserleri çoğunlukla çok karmaşık bir roman örgüsüne sahiptir. Bir Jane Austen'da olduğu gibi bütün roman boyunca "kız acaba kiminle evlenecek?" sorusunun cevabını aramazsınız. Eliot çok farklı konulara değinir ve felsefi bir yönü de vardır. Eliot sözcüğünü tersinden okursanız tuval anlamına da gelir. Ve evet, George Eliot aynı zamanda bir ressam gibi çalışıyordu...

1970'lerden itibaren onun romanlarını tekrar okuyanlar, George Eliot'ın, kadınlar için çok da olumlu tipler çizmediğini; romanlarındaki karakterlerin tutucu, ama romancının kendi yaşamının karakterlerinden daha radikal olduğunu ileri sürdüler. Hatta bazıları, Eliot'ın kimi kadın kahramanlarının Brontë Kardeşler'inkilerden daha uysal olduğunu iddia ettiler. Bu savda gerçeklik payı varsa da, ancak George Eliot'ı sadece roman yazarı olarak kabul ederseniz, kısmen geçerli sayılabilir. Gel gelelim, onu salt bir romancı olarak ele almak çok sığ bir yaklaşım olur. Üstelik bu romanlar bugün dikkatle okunduğunda Eliot'ın kadın kahramanlarının iddia edildiği denli tutucu olmadıkları da anlaşılıyor.

Onun dönemindeki pek çok kadın yazar, erkeklerin egosuna dalkavukluk ediyordu. George Eliot ise kesinlikle bunlardan biri değildi. O çalışan sınıfın yaşamını anlatıyordu; *Middlemarch* gibi romanlarında kimi yerde onların diliyle, onların lehçesiyle yazıyor, sınıf analizleri yapıyor, sınıf farklılıklarını işliyordu. *Felix Holt, The Radical* başlıklı romanı İngiltere reform yasalarının çıktığı dönemde yazılmıştı. Eliot bu romanda miras yoluyla intikal eden hakları, miras hakkını sorguluyordu. Kimi bölümlerinde atlı bir arabacının yolcularına anlattığı bu öykü, çalışan sınıfın diliyle yazılmıştı. Eliot bu romanda erkek kahramanı Felix Holt'un o kadar da radikal olmadığını vurguluyordu. Radikal olan ise bir kadın karakterdi.

Geniş bir çerçeveden bakıldığında George Eliot okuyucuyu kaçınılmaz olarak felsefenin içine pat diye atan bir yazardı. Ortodoks Hıristiyanlığı eleştirerek insan kardeşlerine karşı sorumluluk duyacakları, bu duygu doğrultusunda davranacakları yeni bir hümanizmanın mümkün olup olmadığı sorusunu soruyor ve 'evet pekâlâ mümkündür' cevabını veriyordu. 1855 yılında yazdığı bir denemede, insanın değişmez bir doğası olduğundan söz edilemeyeceğini söylüyordu. Daha sonra başyapıtlarından biri sayılan *Middlemarch* adlı romanında, kadınların ya da erkeklerin değişmez bir doğası olduğundan söz etmenin sahte bir bilimsellik olduğu temasını işledi. Kendi yaşadığı evrim de bunu gösteriyordu... Eliot evlilik dışı ilişkilerini aynı düşünceler temelinde açıklıyordu. Yani iki insan birbirlerini seviyorlarsa kilisenin ya da devletin bunu sözleşmeyle onaylamasına gerek yoktur, sonucuna varıyordu. Bunlar bugün söylendiğinde pek radikal görünmeyebilir, hatta doğal görünebilir. Fakat Eliot bu düşünceleri 1860'larda açıkladı ve savundu. Düşünceleriyle örtüşen bir hayat yaşadı. Cesaret, özgüven ve etik sorumluluk gerektiren birşeydi bu. Kısacası, George Eliot kadınların özgürlük hareketine büyük bir katkıda bulunmuş, önemli ve tabu yıkıcı bir yazardı.
Eylemci bir yönü de vardı George Eliot'ın. Suffrage hareketini destekliyordu ve hareket içinde dostları vardı. İrlanda'nın bağımsızlığı için yapılan gösteri ve yürüyüşe katılmış, imza kampanyaları yürütmüştü. Sadece evinde oturup kendine ait bir odada yazı yazan biri değildi.

'Kadınlara oy hakkı' hareketinin İngiltere'deki öncüsü Emmeline Pankhurst bir yılda tam 12 kez hapse girerek rekor kırmıştı.

Yazar ve Eylemci

Şimdilerde yeni bir eğilimin gelişmekte olduğu gözleniyor. Örnegin, Chomsky ya da Arundhati Roy gibi isimler; 'yazar' ve 'eylemci' (aktivist) sıfatını beraber kullanıyorlar. Gerçi büyük çoğunluk sanki yazarların ayrıca eylemci olması mümkün değilmiş, iki ayrı kategoriymiş gibi ele alıyor bu durumu. Roy da bu ikili nitelemeyi, yazar ve eylemci ayırımını eleştiriyor. "Neden aynı zamanda eylemci ve yazar sıfatını kullanıyorlar?" diye soruyor, "yazar demek yetmiyor mu?" diye de vurguluyor. Bu tabii eleştiri de içeren bir soru. Demek istediği şu ki; yazarlık eylemciliği de içerir, her yazar aynı zamanda bir eylemcidir, bir eylemci olmalıdır. Bu pek çok insan için de son zamanlarda giderek artan bir söylem haline geldi. Bir yazarın yazdıkları doğrultusunda eylemesi, harekete geçmesi, davranması kadar doğal bir şey olabilir mi?

Yazarlar yakın geçmişte politik alandan çekildiler. Evine kapanan, bilgisayarın başında durmadan

yazan bir kimse olarak anlaşılan ve öyle tanımlanan biri oldu yazar. Yani 'yazar' ve hatta 'entelektüel' sözcükleri; hayattan, eylemden kopuk insanlar için kullanılmaya başlandı. Bunda yazarların ne kadar payı var, o da ayrıca tartışılması gereken bir konu. Yazarın aynı zamanda bir eylemci olduğu unutulmuştu. Dahası bir süredir yazarın eylemci olması yadırganıyordu. Şimdilerde yazarlık ve eylemciliğin yeniden buluşmasına tanık oluyoruz. Fakat bu durum, yazara 'yazar'dan başka birşeyle hitap edilmesini, yani bir yazısının altında, bilmem kim, yazar ve eylemci denmesini haklı kılmayabilir aslında. Sartre için eylemci yazar, eylemci felsefeci denilmiyordu. Ama Sartre ile birlikte angaje entelektüel de sahneden çekildi.

Örneğin Michael Walzer'ın 'haklı savaş' tanımı yapması ve bu tanıma dayanarak ABD'nin 11 Eylül sonrası politikalarına destek vermesi entelektüel sorumlulukla bağdaşmaz. Entelektüel kimlik bir bütündür. Dolayısıyla entelektüel olmak salt zihinsel üretimde bulunmayı ifade etmiyor, etik bir duruşla bütünlenmeyi de gerektiriyor. **(Bkz; Entelektüel)**

Eliot'ın romanlarındaki kadınlar belki nihai amaçlarına ulaşamıyor, özgürleşemiyorlardı; ama bu yolda mücadele ediyor, güçlüklere göğüs geriyor, kendilerine sunulan dünyayı kabullenmiyor, reddediyorlardı. "Denize kavuşmaya çalışan ırmaklar" gibiydiler...

Eliot halkın arasındaki huzursuzlukları şu ya da bu ölçüde, ama mutlaka duyurmuş olan bir yazardı. Romanlarını, makalelerini kaleme aldığı 1850'ler, Napolyon savaşlarını izleyen döneme denk geliyordu. Bu dönemde İngiliz toplumu stabilize edilmek isteniyordu ama bu hiç de kolay değildi. Tam aksine karışıklıklar giderek arttı. Tarımda tahıl yasaları *(corn laws)* çıkartıldı. Yoksullardan alınacak paralar toprak sahiplerine aktarılmaya çalışılıyordu. Bütün bunlar da İngiliz toplumunda huzursuzluğu giderek yoğunlaştırıyordu. Toplum tepeden aşağı doğru alınan sert önlemlerle, çıkarılan katı yasalarla stabilize edilmeye ne kadar çalışılırsa çalışılsın; dipten gelen huzursuzluk dalgası ve öfke seli önlenemiyordu. İşte Eliot'ın romanları bu huzursuzluk döneminin ürünleri ve dolayısıyla bu tarihsel dönemin ışığında okunması gereken yapıtlardır.

Denize Kavuşmaya Çalışan Irmaklar

Aynı durum bir başka düzeyde Virginia Woolf için de geçerliydi. Onun roman ve denemeleri de insanlığın savaşa, yıkıma sürüklendiği bir dönemin ürünleriydi. Bir yazarın kaleminden çıkabilecek en güçlü savaş aleyhtarı yazılar bugün onun imzasını taşıyor. Aslında kadınların sınırlı haklara sahip olduğu ve bunun da doğal kabul edildiği bir çağda bir kadının yazarlığı seçmiş ve seçiminde engel tanımamış olması başlı başına bir meydan okuma. Erkeklere, onların kurduğu düzene, onların diline ve ahlâk anlayışına bir başkaldırı. George Eliot doğal kabul ettirilen, dayatılan bütün bu normları, sınırlılıkları aştı. Romanlarındaki kadınlar belki nihai amaçlarına ulaşamıyorlar, özgürleşemiyorlardı; fakat bu yolda mücadele ediyor, güçlüklere göğüs geriyorlar, kendilerine sunulan dünyayı kabullenmiyorlardı. Eliot'ın benzetmesiyle onun romanlarındaki kadınlar "denize kavuşmaya çalışan ırmaklar" gibiydiler; kavuşamasalar da önlerine konmuş olan bentleri, sınırları aşıp denize ulaşmaya çalışıyorlardı.

Asıl altı çizilmesi, vurgulanması gereken de buydu belki de; savaşmak, mücadele etmek, özgürlük mücadelesini ödün vermeden yürütmek... Arundhati Roy'un da söylediği gibi, baskı altındaki insanın, kaybedeceğini bilse dahi kendinden çok kuvvetli bir despota karşı savaşması çok önemli. Zaten Eliot'ın romanlarındaki kadınlar da mutlaka nihai amaçlarına ulaşsalardı bu çok inandırıcı olmazdı. Belki biz de bugün o romanları konuşuyor olmazdık o zaman. Uzun lafın kısası, Eliot'ın romanlarını önemli kılan belki de kadın kahramanlarının bu anlamdaki başarısızlıkları, yılmadan mücadele etmeleriydi. Asıl kahraman buydu belki de; her sabah, her gün, kaybedeceğini bildiği bir savaşa yeniden giden insan. Kadere hâkim olmaya, kendi kaderinin efendisi olmaya çalışan insan. Yenilenlerin tarihi de mutlaka yazılmalı, onların öyküsü de mutlaka anlatılmalı. Bir gün kazanabilmeleri açısından bu son derece önemli.

Halil Turhanlı. Ömer Madra.
Pr; Cuma Adlı Adamlar
Yt; 05 Aralık 2003.

[1] Eliot, *The Mill on the Floss*'da bu düşünceyi işledi. Bu romanın sonunda, sele kapılan, birbirini kucaklayarak sel sularında boğulan iki sevgili vardır.

[2] Kadınlar için oy hakkı hareketi.

[3] Luddism: 19. yüzyılda İngiliz dokumacılarının endüstri devrimi ile beraber işlerini ellerinden alan dokuma makinelerini imha ederek tepkilerini ortaya koydukları toplumsal hareket.

Gerçekliğin Bazı Halleri

"Ve hakikati bileceksiniz ve hakikat sizi hür kılacak."
Kitabı Mukaddes, Yuhanna 8:32

"Gerçek sizi özgür kılacak. Ama kılmadan önce canınızı çok sıkacak."
Gloria Steinem

Gloria
Marie Steinem.

"Gerçeğin peşinden manyak gibi koşturacaksın ve kendini özgür kılacaksın –onun ceketinin eteklerine elini bile sürmeyi asla başaramayacağın halde."
Clarence Darrow

"Doğru doğrudur, herkes ona karşı olsa bile; yanlış yanlıştır, herkes ondan yana olsa bile."
William Penn

"... 20. yüzyıla büyük siyasi önem taşıyan üç gelişme damgasını vurmuştur: Demokrasinin gelişmesi, şirket gücünün gelişmesi ve şirket gücünü demokrasiye karşı korumak üzere şirket propagandasının gelişmesi."
Alex Carey

"Sahtelik kolay, hakikat ise öylesine zordur ki."
George Eliot

"Gerçeğin yayınlanması bir görevdir", Madame de Staël,
1766-1817.

"Hakikat, hayal gücüne büyük pay bırakır..."
John Lennon

"Ve en az bir kahkahanın eşlik etmediği her gerçeği yalan ilan etmeliyiz."
Nietzsche

"Daima doğruyu söyleyin. Böylelikle, daha önce söylediklerinizi hatırlamak zorunda kalmazsınız."
Mark Twain

"Siyaset dili... yalanların gerçek gibi duyulması, cinayetin saygın görünmesi, esen yele mücessem bir gövde görüntüsü verilmesi için tasarlanmıştır."
George Orwell

"Asıl önemli olan neyin doğru olduğu değil, neyin doğru diye algılandığıdır."
Henry Kissinger

"Gerçeği söylemek ve yalanları sergilemek entelektüellerin sorumluluğudur."
Noam Chomsky

"Düşünen insanların işi, cellâtların tarafında olmamaktır."
Albert Camus

"Gerçeğin peşinde koşmak, insanın en soylu uğraşıdır; gerçeğin yayınlanması ise bir görevdir."
Madame de Staël

"Şundan kesinlikle eminim ki risk almak, bir gazeteci olarak işimin olağan bir parçası. Bence doktorların görevi hastalarını sağaltmak, şarkıcının görevi şarkı söylemektir. Gazetecinin görevi de, gerçek diye neyi görüyorsa onu yazmaktır. Onun tek görevi budur."[1]
Anna Politkovskaya

"İnsanlar saçmalıklara inandıkları sürece katliamlar yürütmeye devam edeceklerdir."
Voltaire

"Aktif cahillikten daha korkunç birşey olamaz."
Goethe

"Efendim, ben derim ki adalet, gerçekliğin eyleme geçmiş halidir."
Disraeli

"Aldatmanın evrensel olduğu bir çağda doğruyu söylemek devrimci bir eylemdir."
Orwell

"Bir dâhinin ilk ve son istemi hakikat aşkı olmalıdır."
Goethe

Der; Adem Örmar

Kaynaklar:
Bu maddenin yazımında büyük ölçüde www.myleftwing.com adlı internet mekânından yararlanılmıştır.

[1] 2006'da kurşunlanarak katledilmesinden iki yıl önce BBC'ye verdiği mülâkattan.

Gezgin

Tatil yapmak, hatta tatil yapma hakkı, refah devleti ile yaygınlaşan alışkanlık. Tatilin zorladığı bir kavram ise turizm. Günümüzde söz konusu olan kitle turizmi. Hiçbir şeyi aramaya ya da yaratmaya gerek yok. Her şey senin için hazırlanıp önüne sürülüyor. Onlar tasarlıyor, biçimlendiriyor, kalıbına döküyor, standartlaştırıyor. Tatil köyleri, 'her şey dahil'ler, 'animasyonlar', 'açık büfe'ler... Tatil

yaparken yorulma, özgürlük yerine daha fazla hapislik.

Alternatifi var elbette. Tatil yerine gezgin olmak. Kültürleri tanımak, kâinatın tüm renklerini ve de tüm seslerini keşfetmek.

Feodal dönemin sonlarında, kapitalizmin yükselişinin başlarında Avrupalı soylular, 'Şu şu ülkeleri gezdim' havası attılar. Saraylarında Çin, Japon, Uzakdoğu odaları oluşturuldu, Afrika avları sergilendi. 19. yüzyılın ikinci yarısında İtalyacılık, Eski Yunancılık, Romacılık öne çıktı. Kimileri arkeoloji hastası oldu. Osmanlı toprakları, Uzakdoğu, İpek Yolu, Sibirya, Moğolistan 'kültür avcıları'nın yeni coğrafyasını oluşturdu. Bu kültür serüvencilerini yola çıkaran maddeler ve olayın arka planı çok net idi. Zaman hızla ilerledi. Uygarlık yaratanların taşınabilir zenginlikleri metropol müzelerine dolduruldu. Ama yine de bu coğrafyalar hâlâ yeni kâşiflerin hedefleri olmaya devam ediyor.

'Kültür gezileri' günümüzün olayı. Ama burada da tuzaklar var. Kültür gezileri derken konseptin içini boşaltan; her şeye, her kültür öğesine yalnızca bakarak geçen 'biz de kültürlüyüz abi, biz de Roma'yı gördük' dedirtip sonra da *'shopping*'i pazarlayan anlayışlar.

Ama diğer yanda "önemli olan görmek değil, algılamaktır" diyen farklı bir anlayış var. Derinliği öne çıkaran, halkların gerçek kültürüne saygı duyan bir 'kültür gezileri' anlayışı.

Global kapitalizmin tüm kuşatmasına rağmen turizm kavramı da yenileniyor. Artık 'sosyal turizm' kavramı somutluklar kazanıyor. 'Eko-turizm', 'sorumlu turizm', 'sürdürülebilir turizm' kavramları enine boyuna tartışılıyor, günlük pratiğe giriyor...

Gezgin; tarih, arkeoloji, güzel sanatlar, kültürel etkinlikler ve güncel yaşama ağırlık vererek gezer. Doğa-tarih-insan bütünselliğini öne çıkarır, gezerken aktif biçimde dinlenir, dinginleşir. Böylece 'tatiller', geziler farklı bir anlam kazanır, yaşamda yeni parantezler açılır, yeni köprüler kurulur. Bu geziler çerçevesinde kent bilinci, kültür bilinci gelişir; tarihsel, arkeolojik, kültürel mirasa; tarihi eserlere ve çevreye sahip çıkılır.

Rumi'nin dediği gibi: "Her gün bir yerden göçmek ne iyi. Her gün bir yere konmak ne güzel". **(Bkz; Turizm)**

Faruk Pekin

Gilles Peterson

4 Hero, Arif Mardin, Cinematic Orchestra, Da Lata, Dj Shadow, Dublex Inc., Gotan Project, Greyboy, Jazzanova, Koop, London Electricity, Massive Attack, Nickodemus, Nicola Conte, Quantic, Rainer Trüby, Richard Dorfmeister, Roni Size/ Reprazent, Sofa Surfers, Thievery Corporation, Troublemakers, UFO, Zero 7, Atlantic, Blue Note, Compost, Couch, G-Stone, Island, K7, Klein, Ninja Tune, Outcaste, Pulver, Schema, Sonar Kollektiv, Tru Thoughts, Ubiquity, Virgin, Warp, Wonderwheel, XL...

Tüm bu müzik insanlarının ve plak şirketlerinin kesiştiği ortak nokta: Gilles Peterson. Müzik seçici Gilles Peterson 2007 yılı itibarıyla, yaklaşık 25 yıldır –hâlâ– mükemmel ritmi arıyor.

Dünyada müzik seçiminde duayen olarak anılan Peterson; İsviçreli ve Fransız ebeveynin oğlu olarak dünyaya geldi. İlk korsan radyo yayınını evinden yaptı. Evden, Radyo Invicta ismindeki zamanın ünlü korsan radyosuna transfer oldu. 80'lerin ikinci yarısında radyo programcılığına ilave olarak geçimini sağlamak için dj'liğe yöneldi. Bir hikâyeye göre Acid House müziğin popülerliğinin yine de devam ettiği yıllarda Gilles Peterson'ın yaptığı bir espri, bir müzik türü ve bir de plak şirketine isim olmuştu: Acid Jazz. Peterson için yapımcılığa atılan ilk adım da bu plak şirketi ile oldu.

Peterson 1990 yılında kurduğu Talkin' Loud isimli efsane plak şirketi ile yoğunlaşırken bir yandan da radyoculuğa ve kulüp dj'liğine devam etti. Aynı yıl başladıktan birkaç ay sonra, körfez savaşı sırasında barış çağrısı yapması nedeniyle Jazz Fm'deki programına son verildi. Ardından Kiss 100 Fm'de devam etti. 1998 yılından beri ise BBC Radio 1'de gerçekleştirdiği 2 saatlik radyo programı sürüyor.

Gilles Peterson, Babylon-İstanbul, *22 Aralık 2004* .

Plakları Sığmayınca Yeni Bir Eve Taşındı

İsim verme konusunda benzer bir anı da Talkin' Loud'dan yayın yapan United Future Organization'ın plak şirketinin kuruluşu sırasında yaşandı. Şirkete isim aranırken bu sefer de Peterson'ın oturmakta olduğu apartmanın ismi olan 'Brownswood' bu etikete uygun bulunmuştu. Evli, çocuklu ve 40'larındaki Gilles, plakları sığmayınca yeni bir eve taşındı.

Fakat eski evi içindeki plaklarla birlikte olduğu gibi duruyor. Durağan haldeki Brownswood plak şirketi ise 2006 yılında GP ve arkadaşları tarafından yeniden canlandırıldı. Haziran ayında 1 numaralı etiketle başlayan yayın işi beş ayda 10'u buldu. Peterson plak şirketini işletmek ve dünyada birçok mekânda çalmak gibi işlerin ve konuk olduğu radyo programlarının yanı sıra rutin olarak üç farklı radyo programına devam ediyor. Bunlardan en bilineni olan ve 1998'den beri süren Worldwide adlı radyo programı, birçok kez saati değiştikten sonra 2007 yılı itibarı ile BBC Radio 1'de her Perşembe yerel saat ile gece 02-04 arası yayınına devam ediyor. Resmi olarak 15 ülkede yayınlanan iki saatlik haftalık ayrı bir program sürerken Peterson Japonya'da da bir radyoda program yapıyor. Program bu 15 ülkeden biri olan Türkiye'de, yaklaşık 10 yıl önce cumartesi geceleri 22-24 (TSİ) arası Açık Radyo'da yayınlanmaya başladı. Şimdilerde haftalık program yine aynı gün ve saatte Radyo Oxigen'de sürüyor.

Gilles Peterson'ın bilinen Türkiye ziyaretleri: 2001, 2003, 2004, 2006 yıllarında Venue, Nu Club, Babylon gibi mekânlarda gerçekleştirdiği dj setleri vesilesiyle oldu. Radyo ve etikete yoğunlaşırken aynı zamanda dünyayı ve kulüplerini gezerek bir nevi müzik portallığı misyonu üstlenen, süzgeçten geçirip yine dünyaya geri yansıtan güvenilir müzik seçicisi, bu unvanı sürdürmek için yoğun tempoda çalışıyor. Tüm bunları yaparken gerçekten kendi egosunu da tatmin ettiğini itiraf eden, yıllardır festivaller tarafından paylaşılamayan Gilles Peterson 2006 yazında Fransa'da adını kendi radyo programından alan Worldwide festivalini düzenledi. 2004 yılından itibaren BBC'nin de sponsor olarak desteklediği All Winners başlığında dinleyicilerin internetten oylamaları sonucu çeşitli kategorilerde ödüllendirme yapılıyor. İlgili camia için Oscar kadar heyecanlı, canlı performanslı ve bol ünlü konuklu olan geceler yıl sonlarında yapılıyor.

Ahmet Güneş

Gitar çalmaya başlamak kolay, ilerlemek ise çok zordur... beceri ister. Dünyada en çok satılan müzik âletidir. Yeni teknoloji ile Uzakdoğu'da seri üretim yapan fabrikalarda bir taraftan odun verilir, öbür taraftan akortlu binlerce gitar çıkar.

Gitar

Sahip olunması ve çalmaya başlanması en kolay müzik aletidir. Birinci pozisyondaki 8 akoru kolayca öğrenip kendi söylediğiniz parçalara eşlik edebilir, hatta bununla bir kariyer yapıp, hayatınızı sadece bu 8 akorla kurabilir, servet bile yaparsınız.

Gitar İspanya'dan çıkmış, atası uddan dönüşmüş, üst ses tahtası ladin, arka yanları maun veya gül olup, tuşu abanoz veya gül ağacındandır. 12, 7, 5, 4 tellileri olsa da çoğunlukla 6 tellidir. Öncelikle bağırsak telleri varken şimdi naylon telli olmuştur. Bu gitar klasik veya flamenko gitardır. Klasik gitarın gövde ve sapında bazı değişiklikler yapılıp naylon yerine çelik tel kullanarak akustik gitarlar yapılmıştır. Gitarın sesini yükseltmek gerektiği zaman üzerine manyetik takılmış ve bir amplifikatöre bağlanıp elektrik gitarlar oluşturulmuştur. Elektrik gitar daha sonra içi dolu masif ağaçtan yapılmış ve bugünkü hâlini almıştır.

Gitar çalmaya başlamak kolaydır ama ilerlemek çok zordur. Sağ ve sol el koordinasyonu ve ileri teknik beceri ister. Armoni bilmek gerekir. 8 akorla çalınan pop'tan, rock'a ve jazz'a yönelen gitaristi zorluklar bekler. John McLaughlin "ben her gün 8 saat çalışıyorum, kim benden daha fazla çalışırsa kesinlikle daha iyi çalacaktır" buyurmuştur.

Gitar bazen kumsal gitarcısının elinde herkesin bildiği parçalara eşlik eden 3 sesli akorları tınlatır. Rock gitaristinin elinde bir çığlık aracıdır. *Finger tapping* (şerpe) ile hızlı ve baş döndürücü notaların fırtınasını hissettirir. Klasik gitarcının elinde Bach veya Carcassi gibi baroktur. Flamenkocu 6/8'lik ateşini yayar dinleyici ve dansçısına… Caz gitaristi mülayim tonuyla kimi zaman sofistike akorlar ile bir armoni paleti oluşturur, kimi zaman ise hızlı be-bop melodilerini ve doğaçlama sololarını kulaklarımıza pompalar. Brezilyalı gitarist parmak tekniği ile bossa nova'nın sakin ve huzurlu duygusunu verir. Metalcilerin elinde *distortion* ve *overdrive* ile gençlik enerjisinin biraz da kızgın bir ifade ile haykırışıdır.

Gitar dünyada en çok satılan müzik aletidir. Yeni teknoloji ile Uzakdoğu'da seri üretim yapan fabrikalar kurulmuştur. Bu fabrikalarda bir taraftan odun verilmekte, diğer taraftan akortlu binlerce gitar çıkmaktadır. Endüstri herkesin virtüöz olmasını doğal

Goa partilerinin asıl yıldızları, meşhur olmayan, isimsiz, gezgin dj'lerdir. Kötü kayıtlı kasetlerle yakaladıkları kimya, kolay yakalanamaz.

olarak beklememektedir. Kurt Cobain'leri, Steve Vai'ların üstüne çıkarmıştır. Her şey gibi gitarı da iyi çalmak emek ister, kolaya kaçmamak gerekir. Günümüz tüketim müziğinde pek yer bulmasa da gitar güzeldir, keyiflidir, iyi arkadaştır, sevilen bir müzik aletidir.

Önder Focan

Goatrance / Psytrance

Hindistan'ın batı kıyısında yer alan Goa 1960'lardan bu yana her dönem uzak bir gerçek, yakın bir mit oldu. Önceleri Hindu ve Müslümanların elinde olan bölge 60'lara kadar, 450 yıl boyunca Portekiz sömürgesiydi. Çağlar boyunca farklı medeniyetlerin kendi kültürlerini harmanladığı bu topraklar zamanla oldukça ilginç bir yer haline geldi.

Kuzey yarımkürede soğuk ve yağışlı, yer yer parçalı bulutlu geçen sonbahar-kış ayları, Goa'da musonların dindiği kuru ve sıcak mevsime denk geliyor. Birbirinden güzel plajlar, hoşgörülü bir halk, ucuz yaşam şartları, üstüne üstlük bir de marihuananın legal olması 60'lardan itibaren hippie gençliğini Goa'ya çekmeye başladı. 70'lerin ortasında Amerika'nın baskısıyla marihuana yasaklansa da mistik Goa'da oluşan büyülü ortam, yıllar boyunca her jenerasyondan kaybolmaya (ya da varolmaya) çalışan gençlerin cennet anlayışının karşılığı oldu. Goa'ya gelen ilk batılı gençler olan Sekiz Parmak Eddie ve arkadaşlarının hikâyeleri yıllarca dilden dile dolaştı. 60'lar boyunca Goa, hippie hareketine, rock ve özellikle de psikedelik rock kültürüne sahne oldu.

Goa Gil ve Goatrance Tarihine Giriş

Goatrance'in öncülerinden Dj Fred Disco'nun anlattığına göre 80'li yıllarda Goa'da hâlâ The Doors, Neil Young, Grateful Dead, Pink Floyd gibi rock grupları dinleniyordu. İlk dolunay partilerini gerçekleştiren öncü bir Goa Dj'i olan Goa Gil de 70'lerden beri Goa'da takılıyordu, fakat artık aynı müzikleri dinlemekten sıkılmıştı. Dünya ve müzik değişiyor, Goa ise bu değişimin gerisinde kalıyordu. Bu dönemde Dj Goa Gil; Nitzer Ebb, Front 242, Frontline Assembly gibi Electronic Body Music örneklerini Goa'ya getirdi ve bu tür Goatrance'in oluşumunda önemli rol oynadı. Birçok ülkeden insanın bir araya geldiği Goa'da gezginler arasında müzikal anlamda da sürekli bir alışveriş ve etkileşim söz konusuydu. Bölgede ağırlıklı olarak LSD kullanıldığından, çoğu LSD'ye meyilli olan gezginler doğal olarak, dünya üzerinde mevcut en tuhaf müzikleri de yanlarında getiriyorlardı. Goatrance, EBM'in yanı sıra trance, hardcore ve acid house gibi müzikal kaynaklardan beslendi. Alman techno, İngiliz hardcore ortamı; MFS, Gaia, Fax, Trigger gibi *label*'ların ortaya çıkışı ve bu müziklerin gezginler tarafından keşfedilip Goa'ya taşınması da türün gelişiminde etken oldu. Techno ve trance'in, 70'lerin hippie ve psikedelik kültürüyle birleşmesi; Hint kültürünün metaforları ve Goa'daki yaşamın renklerinin işin içine girmesiyle ortaya Goa mistisizmini taşıyan bir trance sound'u çıktı. Acid house'a özgü 303 davul makinelerinin analog cızırtıları Goa'nın belirleyici özelliklerinden biri oldu. 4/4'lük beat ise Goatrance'te diğer türlere göre daha derinlerden geliyordu. Bitmek bilmeyen 303 melodileri 16'lık ve 32'lik ölçülerde değişiyor, evriliyordu. Hızı 120 ila 160 bpm arasında değişen Goatrance parçaları ortalama 135 bpm civarında dolaşıyordu. Taoizm, Hinduizm, Budizm, Kabala, Voodoo ve benzeri etkilerin yoğun olarak hissedildiği şarkıların sözleri ise mistik, spiritüel ve doğaya dair mesajlar içeriyordu.

Çok kültürlü bir doğrultuda ilerleyen Goatrance, tüm bu özelliklerine rağmen, ağırlıklı olarak beyaz orta sınıf gençleri tarafından üretilmeye devam etti. Goatrance prodüktörleri arasında Prana, Hallucinogen, Astral Projection, Juno Reactor, Total Eclipse, Bass Chakra, Kode 4, Black Sun, Insectoid, Masaray, The Auranaut, Sirius 2, Arcana, Shaktra, Miranda, Ayahuasca, Psychaos, Mandra Gora, Masa, Ree Kitajiima, Har-el Prussky, Nordreform Sound System, X-tron gibi isimler yer alıyordu.

Bugün o döneme dair Goa Gil, Ray Castle, Fred Disko ve Steve Psyko otantik Goa dj'leri olarak kabul ediliyor. Paul Oakenfold ve Sven Vaeth gibi ünlü dj'lerden de Goatrance'e el atanlar olmuşsa da bu yolun daimi yolcusu olmamışlar. Goa partilerinin asıl yıldızları ise meşhur olmayan, isimsiz, gezgin dj'ler. Dolayısıyla kendi camiaları içinde parlayan bu yıldızlar yıllar içinde sürekli olarak değişiyor, yerlerine yenileri geliyor.

Plak Yerine Kaset ve DAT

Rave kültürünün gelişiyle Goa'da günlerce süren partiler çağı başlamış oldu ve Goa sound'u 80'lerde belirgin hale geldi. Ray Castle gibi Dj'ler Goatrance parçalarının daha estetik biçimde mikslenebilmesi amacıyla remix'ler yapmaya başladılar. Diğer elektronik dans müziklerinin aksine Goatrance materyal olarak hiçbir zaman plağa dayalı olmadı. Gezgin yaşantısı, yükte ağır ve zor şartlarda dayanıksız olan plakların ve taşınması, bulunması çok da kolay olmayan dj pikaplarının kullanılmasına elverişli değildi. Plaklarıyla gelip Goa'da technonun kralı olmaya niyetlenen Sven Vaeth gibi Dj'ler kendi alanlarında ne kadar başarılı olsalar da Goa'da çoğunlukla başarısızlığa uğradılar. Kötü kayıtlı kasetler çalan Goa Dj'lerinin yakaladığı kimyayı, zengin plak arşivleri ve gelişmiş teknikleriyle dahi yakalayamıyorlardı. Goatrance dj'lerinin ilk yıllarda kullandığı kasetler teknolojik ilerlemeler doğrultusunda yerini zamanla dat'a bıraktı. Günümüzde ise bunların yerini mini disc ve daha sonra mp3 player'lar aldı.

Şamanik Bir Yolculuk

Diğer türlerden farklı olarak oldukça uzun süren 8-10 dakikalık goatrance parçaları belirgin bir öyküye; giriş, gelişme ve sonuç şeklinde ilerleyen bir yapıya sahip. Dolayısıyla art arda dizilen ve iç içe geçen bu müzik-öyküler bütün olarak bir yolculuğu andırıyor. Bu da goatrance dinlemeyi başlı başına bir deneyim haline getiriyor ve türün dj'lerine de şamanik bir özellik kazandırıyor. Dinlenecek değil de tecrübe edilecek bir müzik olarak görebileceğimiz goatrance, Goa sahilinde yapılan meşhur rave'lerde ortaya çıkmış ve gelişmiş bir tür. Geceyarısı başlayıp günlerce süren partiler bu müziğin içeriğini oluşturuyor denebilir. Elektronik dans müziğinin geliştiği diğer bölgelerin aksine Goa'da ecstacy'den çok LSD tercih edilmesi de bu müziği farklı bir yöne sokmuş ve doğanın içinde toplu halde yaşanan psikedelik bir deneyimin aracı haline getirmiş. Goa partilerinde farklı uluslardan gelen insanlar, bir kabile ruhuyla birleşiyor ve ortak bir yolculuğun parçası haline geliyorlar. Diğer ülkelerdeki ticari rave'lerin aksine bu partilerde çoğu gezginlerden oluşan topluluklar şık ve parlak değil. Aksine çamurlu, dökük ama son derece renkli. Goatrance partileri okyanusun ve muson ormanlarının kıyısındaki gençlerin, teknolojinin cızırtılarıyla açılan bir yolda ilerlediği kolektif bir meditasyon, bir pagan ritüeli. Goatrance etrafında oluşan parti kültürü görsel anlamda da oldukça zengin. 'Freak' olarak da adlandırılan üçüncü jenerasyon tech-hippie'lerin organize ettiği bu partilerde Hint, Maori, Aborijin ve Kızılderili kültürleri, rave'lerin fosforlu ve plastik imgeleriyle birleşiyor.

Goa Gil'in hayat arkadaşı Ariane, Albert Hofmann ve Goa Gill.

Dünya Psikedelik Forumu

1938'de LSD'yi ilk kez sentezleyen Dr. Albert Hofmann'ın 100. doğumgünü nedeniyle 2006 yılında İsviçre'nin Basel kentinde 'LSD – Problem Child and Wonder Drug' başlıklı bir sempozyum düzenlenmişti. Böylelikle psikedelik yaşam kültürü, çeşitli konu başlıklarıyla 1960'lardan bu yana ilk kez toplumsal alanda değerlendirme ve tartışmaya açılmış ve resmi olarak gündeme gelmiş oldu. Yasadışı olmaya mahkûm edilen bir dünyanın kamusal alanda ele alınması son derece önemliydi. Aralarında Dr. Hofmann ve Goa Gil'in de bulunduğu 200 konuşmacının katıldığı, toplam 37 ülkenin temsil edildiği sempozyumda önemli bir bilgi ve fikir alışverişi yaşandı. LSD sempozyumunu düzenleyen ekip şimdi de Dünya Psikedelik Forumu'nu gerçekleştiriyor.

Bu ilk forumun alt başlığı: *Conciousness Change - A Challenge of the 21st Century.* Forum kapsamında antropolog, sosyolog, psikolog, tarihçi, gazeteci, yazar, hukukçu, farmakolog, etnobotanist, şifacı, şaman, müzisyen ve sanatçılar 'psikedelik' konusunu farklı açılardan ele alıyorlar.

Albert Hofmann forumun amacını anlattığı makalesinde doğaya yabancılaşmanın ve yaradılış deneyiminin bir parçası olma deneyiminden uzak kalmanın içinde yaşadığımız maddiyata dayanan dünyanın en büyük trajedisi olduğunu söylüyor. Albert Hofmann ekolojik çöküş ve iklim krizini de insanoğlunun doğadan ve kendi varlığından kopuk olmasına bağlıyor ve psikedelik deneyimlerin insanlara doğayla bir ve bağlı olduklarına dair farkındalık getirebileceğini belirtiyor. (www.psychedelik.info)

Psytrance partileri çoğunlukla büyük organizasyonlar ve şirketler tarafından düzenlenmez. (Wonderland festivali, Almanya, Temmuz 2006.)

Yozlaşmanın Kaçınılmazlığı

Müzikal ve kültürel anlamda bir füzyon olarak ortaya çıkan goatrance hadisesi, dünya üzerinde güzel ve farklı renklerden biri. Fakat tüm renkler gibi Goa da belirli ölçüde bir yozlaşmadan payını aldı. Öncelikle meşhur Goa partileri turistik bir havaya büründü. Turizm acentelerinin broşürlerine kadar girdi ve bir parti turizmi yaşanmaya başladı. Bu durum ister istemez partilerin niteliğini değiştirirken iş Japon turistlerin *psy-head*'leri fotoğraflamasına kadar geldi. Avustralya, Tayland, İsrail gibi

Festivallerde 'freak'-lerin gözüne ve yaşam tarzına hitabedecek türlü eşyaların satıldığı pazar yerleri kurulur. (Rhythms of Peace festivali, Fas, *Ağustos 2006.*)

ülkelerde benzerleri gerçekleştirilen Goa partileri Avrupa'da da yapılmaya başladı. Büyük kulüpler goatrance çalınan, duvarları Hint tanrılarının resimleriyle süslü, tütsü kokulu goa-room'lar için giriş parası alır oldular. Kimileri goatrance'in *underground* özelliğini yitirmesinin 1996 yılbaşında Paul Oakenfold'un BBC Radio 1- Essential Mix programında *Full Moon Party* adlı goa setini çalmasına bağladılar. Oakenfold bu setin ardından kendi label'ı Perfecto'nun altında Perfecto Fluoro adlı bir alt label kurdu ve goatrance prodüksiyonları yayınlamaya başladı.

Bu süreç içinde goatrance Goa'daki yerli halkın günlük yaşamının bir parçası haline geldi. Artık partiler sırasında Hintli kadınlar yani *Chai Mama*'lar ve çocukları yiyecek, su satıyorlardı. Gizli partilerin yerini bulmak için, kap kacağı toplayıp yola koyulmuş teyzelerin peşine düşmek yeterliydi Beş yaşından beri su sattığı partilerde trance dinleyerek büyüyen acayip bir jenerasyon ortaya çıktı. Goa'da 60'lardan beri süren alt-kültürel şölen aynı zamanda yerli halk açısından kültürel bir işgal oldu ve günlük yaşamda ekonomik zincirin de bir parçası haline geldi. Bununla beraber polisin aldığı rüşvet ve mafya faktörleriyle beraber Hindistan'da parti düzenlemek Londra'da parti yapmaktan pahalıya çıkmaya başladı.

Cennet, Cehennem ve Araf

90'ların ortasında İsrailli gençler mecburi askerlik görevi sonrasında Goa'ya akın ediyorlardı. Bu gençler Goa dönüşünde psikolojik durumları açısından askeri hizmet vermeye artık müsait olmadıklarından İsrail hükümeti'nin baskısıyla Hindistan hükümeti partileri yasaklamaya ve sınırlamaya başladı. 1999 yılında Anjuna Plajı'nda gerçekleştirilecek 10 günlük milenyum partisinin yasaklanması yaklaşık 25.000 'freak' için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Hükümet ve yerel yönetimler zaten ekonomik açıdan bu çulsuz parasız topluluğun turizm açısından pek fayda getirmediğinden şikâyetçiydi. Fakat bu resmi yasaklar, o kadar resmi bir şekilde gündelik yaşama uygulanamadı. İsrail hükümeti çareyi Goa'dan dönen ruhsal dengesi bozulmuş gençler için birtakım özel bakımevleri açmakta aradı. Savaşın yarattığı çöküntü ve bunun tam karşıtı bir eğlence yaşamı arasında uyarıcı maddelerin de etkisiyle psikolojik rahatsızlıklar yaşayan gençler buralarda tedavi altına alınmaya başladı.

Psytrance ve Alttürleri

Müzikal anlamda goatrance ortaya çıkışından bu yana belirgin bir evrim geçirdi ve kendi içinde pek çok alttürler ortaya çıkardı. Zamanla bu alttürler 'Psytrance' ana başlığı altında toplanır oldu. İsrail'de akım gitgide yayılıp güçlenirken prodüksiyonların büyük bir kısmı İsrailli müzisyenler tarafından yapılmaya başladı. 2000'lerde psytrance genel başlığı, enerjik ve eğlenceye dayalı 'full-on' (Psysex, Serious Isness, Xerox & Illumination), goatrance'e göre çok daha sert ve hızlı bir ritm ve karanlık imgelerle dolu olan 'dark psytrance' (Kindzaza, Cosmo, Highko), minimal techno etkileri taşıyan, daha yavaş ve kolay dinlenilebilir 'progressive psytrance' (Atmos, Aerospace, Gaudium), tekinsiz bir atmosfere sahip ve deneysel ögelere yer veren Finlandiya kökenli 'suomi' (suomisoundi) (Texas Faggott, Haltya, Kiwa) ve ambient electronica ile psikedelik ögelerin biraraya geldigi 'psybient' (Shpongle, Bluetech, Schulman) gibi birtakım alttürleri de ifade ediyordu. Bu alttürlerin gitgide yayılıp ön plana çıkmasıyla beraber, hepsinin çıkış noktası olan goatrance de hâlâ üretilmesine ve dinlenmesine rağmen nispeten geri planda kaldı ve kimileri tarafından özlenen bir klasik konumu edindi.

"Freak." (Rhythms of Peace festivali, Fas, *Ağustos 2006.*)

Türkiye'de Goa/psytrance

Anadolu'da ilk trans-dans deneyimi muhtemelen M.Ö. 6500 civarında Çatalhöyük'te yaşanmıştı. Çatakhöyük'teki 'turna dansçıları' kanatlı kostümleriyle gün ışıyana kadar dansettikleri bir tören gerçekleştiriyorlardı. Turna dansçılarından Mevlevi sema geleneğine, Alevi semahlarından müzikle şifa uygulamalarına uzanan geçmişi ile bu topraklar zaten binlerce yıldır şamanik ve dinsel kökenli birtakım müzik ve dans kültürlerinin dönen ve zıplayan adımlarıyla titreşiyordu. 60'larda yaşanan önemli bir psikedelik rock deneyimi ve 90'lardan itibaren iyice kuvvetlenen elektronik müzik kültür ve yaşantısı düşünülürse Türkiye'nin psytrance deneyimine çok da yabancı olmadığı söylenebilir.

Türkiye'nin öncü goatrance dj'lerinden Kodomo'nun 2006 yılı *Trancers Guide to The Galaxy*'de yayınlanan makalesinde anlattığı üzere Türkiye'de goatrance 90'ların ortasında birtakım ev partileriyle başlamıştı. 2001 yılında gerçekleştirilen LOVE adlı açıkhava partisi önemli bir sıçrama noktasıydı ve sonraki yılların açıkhava partilerinin zihniyet ve alışkanlıkları açısından belirleyici oldu. Aynı yıllarda Ankara'da Saklıkent adlı bir kulüp canlı performans yapan yabancı sanatçılar ve dj'ler getirerek yılda birkaç kez goatrance partileri düzenlemeye başladı ve zamanla Intelligent Monkey gibi başka ekipler de İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerde benzeri partiler yapar oldular. Habehabe Tribe adlı kabile ise 'free' parti geleneğini sürdüren yegâne kabile olarak dağ, bayır, orman ve sahillerde eski Goa partilerinin sıcaklığını taşıyan buluşmalar gerçekleştiriyordu.

2006 yılında tam güneş tutulması nedeniyle İsrail kökenli İndigo Kids ekibinin Antalya-Manavgat'ta gerçekleştirdiği Soulclipse adlı büyük buluşma tam anlamıyla bir dönüm noktası oldu. 200 sanatçı ve 12.000 katılımcıyla Soulclipse sırasında tutulmanın ardından Türkiye'de goa/psytrance açısından âmiyane tabirle yeni bir güneş doğdu denebilir. Bu büyük olayın ardından partilerin sayısı ve sıklığı da gitgide arttı. Hatta İstanbul'da Beyoğlu'nun arka sokaklarında birkaç yüz kişilik sokak partileri düzenlendiği bile oldu. Bu süreçte Türkiye'de yaşayan 'freak'ler müzik, dekorasyon ve lojistik yeteneklerini geliştirme fırsatı buldular. Habehabe'nin yanı sıra Shanti Tribe gibi kabile ve ekipler biraraya gelerek ortak çabayla açıkhava partileri düzenlemeye devam ettiler. Bugün yardımlaşma içinde hareket eden bu kabilelerin çoğu iç içe geçmiş durumda.

Soulclipse'in ardından Psytrance hem açıkhava 'free' partilerle, hem de şehirde yapılan nispeten ticari etkinliklerle gitgide daha geniş bir kitleye hitap etmeye başladı. İlerleyen yıllarda kitlenin gelişmesine paralel olarak yeni oluşumlar ortaya çıktı. Mind Manifest, Elemental Evolution festivalini her yıl düzenlemeye başladı. Maji adlı psytrance dergisi düzenli bir yayın hayatı yakaladı. Shanti Tribe 2010 yılında ülkenin ilk psy-shop'unu açtı. Bugün Türkiye'de psytrance ortamında Kodomo, Zen-G, Mute, Tao-Sen gibi öncülerin yanına birçok yeni dj ve uluslararası arenada adını duyuran prodüktörler de eklenmiş durumda ve bu sayı günden güne artıyor.

Türkiye'deki psytrance camiasının genel mizacına bakıldığında ise ateş başı sohbetlerini seven, nispeten 'piknikçi' bir topluluk olduğu söylenebilir. Neticede görülüyor ki Türkiye'de psytrance camiası sürekli bir değişim, gelişim ve yenilenme içinde.

Psy-goa partileri esas olarak açık havada gerçekleştirilir. Akımın takipçileri ağırlıklı olarak doğada olmayı yeğler.

Psytrance'in Bugünü: Küresel Bir Aile

Bugün artık dünyanın dört bir yanında sürekli olarak psytrance partileri düzenleniyor. Bu partilerin neredeyse tümünü uluslararası bir platform olan www.goabase.com adresinden takip etmek mümkün. Çoğunlukla her ülkede küçük bir çekirdekten başlayıp giderek büyüyen psytrance camiası küresel bir aile niteliği taşıyor. Her ülkede bir ya da birkaç kabile halinde varolan topluluklar genellikle uluslararası anlamda da sürekli iletişim halinde. Her ülkenin genelde bir temel ve belki birkaç da alternatif web forumu vardır. Bu forumlar kendi dillerinde olsa da muhakkak yabancı ziyaretçiler için İngilizce bir *'global talk'* yani küresel sohbet alanı ayrılmıştır. Bu da bir ülkeye gitmeden önce o ülkenin kabilesiyle internet üzerinden bağlantıya geçerek legal ya da illegal partilerden haberdar olabileceğiniz, bir anlamda ülkenin psytrance ortamına dair rehberlik alabileceğiniz anlamına geliyor. Kimi zaman bu şekilde kalacak yer bulmak ve ağırlanmak da ihtimal dahilinde. Bunun yanı sıra kabileler arası ortak çalışmaların sonucunda her yıl tek sayı olarak çıkarılan *Trancers Guide to the Galaxy* adlı dergi sayesinde her ülkedeki psytrance ortamları ve partiler hakkında bilgi edinmek de mümkün. (www.trancersguide.com)

Partiler ve Festivaller: Açıkhava Esastır

Psy-goa partileri esas itibariyle açıkhavada gerçekleştirilir. Akımın takipçileri ağırlıklı olarak doğada olmayı tercih ederler. Aslında bu partiler rave kültürünün bir nevi kampçılıkla birleşmesi anlamına gelir. Deniz, nehir, göl gibi su kaynaklarına yakın, şehirden ve 'insanlardan' uzak olması tercih sebebidir. Bununla birlikte şehir merkezlerinde de düzenli olarak birtakım kulüp ve hangarlarda psy partiler düzenlenir. Fakat bunlar çoğunlukla esas 'açık hava' deneyimini anıştırma ve kabileleri biraraya getirip psy-goa müzik eşliğinde bir

G.O.A. partisi, Sandras Dağı-Muğla, *Haziran 2006.*

ortak eğlence amacı güderler. Dolayısıyla asıl deneyimin yerini tutmaları mümkün değildir. Zira goa-psytrance müzik, açıkhavada dinlenmek üzere tasarlanmıştır ve sesler ancak açıkhavada güçlü bir ses sistemiyle arzu edildiği şekilde duyulabilir. Seslerin yanı sıra, normalde doğanın içinde deneyimlenen duyguların karanlık dört duvar arasında yaşanması da mümkün değildir.

'Free' Parti

Şehir ve doğa ayrımının yanı sıra ücret zihniyeti ve kalabalığın boyutu da partiler açısından belirleyici etkenler. Ücret zihniyeti açısından bunları 'free' partiler ve diğerleri olarak ayrımak mümkün. Free parti denen hadise büyük çoğunlukla ücretsiz olmakla beraber 'beleş parti' demek değildir. Free partiler kâr amacı gütmeyen organizasyonlar tarafından, çoğunlukla illegal olarak, yani resmi izinler alınmaksızın gerçekleştirilir. Ses ve ışık sistemleri, organizasyon, müzik, dekor, taşıma, ulaşım ve yapılacak her türlü iş gönüllülük esasında gerçekleştirilir. Yiyecek ve içecekler mekâna taşındıkları yol masrafını karşılayacak ücretlerle satılır. Organizatörler zarar etmeyi göze almış gönüllülerden oluşur ve çoğunlukla da zarar ederler. Bununla beraber, elde edilen manevi kâr hiçbir zaman maddi zararlarla kıyaslanamaz. Organizasyonun boyutuna, gerçekleştirildiği mekâna, taşıma, ulaşım vb masraflarına bağlı olarak katılımcılardan para toplanması partinin 'free' olma özelliğini değiştirmez. Bu tarz buluşmalar 30-40 kişiyle gerçekleşebildiği gibi katılımcı sayısı zaman zaman birkaç yüzü bulabilir. Partilerin süresi ise genellikle 2-3 gündür. Daha fazla sürdürülmesi civar halkın merak ve tepkisini toplayacağı gibi, partinin polis ya da jandarma müdahalesiyle sonuçlanmasına sebep olabilir. Bu gibi sebepler aynı partinin her gün yer değiştirmesine de yolaçabilir.

Festival: Kabilelerin Buluşması

Partilerin boyutu genişleyip katılımcıların sayısı çoğaldıkça bu buluşmaları belli izinler alınmaksızın gerçekleştirmek imkânsız hale gelir. Bu nedenle büyük çaplı partiler ancak resmi izinler alınıp ticari yatırım ve ciddi bir organizasyon çerçevesinde yapılabilir. Festivaller çapına göre 2000 ila 10-15 bin kişilik bir kitleyi biraraya toplayabilir. Bununla beraber çok büyük uluslararası organizasyonlarda bu sayı daha da artabilir. Bu anlamda 30.000 kişilik katılımla 2007 yılı Boom festivali şu anda rekoru elinde tutuyor.

Psytrance festivalleri artık alınan izinler sayesinde daha uzun sürdürülebiliyor. Zaten böyle bir kalabalığı şehir dışında yaşatacak altyapıyı sağlamak için yapılan masraf, emek, ve binlerce insanın farklı ülkelerden kalkıp geldiği düşünülürse, hem katılımcılar hem de organizatörler açısından bunun maddi manevi karşılığının alınabilmesi için en azından 4-5 gün, çoğunlukla da bir haftadan uzun sürmesinin doğal olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Zaten çoğunlukla büyük bir festival biter bitmez hemen ardından aynı ekibin gerçekleştirdiği birkaç günlük bir *'after-party'* başlıyor. Bu sırada farklı organizasyonlar da aynı ülkede birtakım irili ufaklı partiler düzenleyerek, festival için zaten uçak parası ödenmiş yabancı sanatçıları makûl fiyatlarla ağırlama şansını değerlendiriyorlar. Bu sırada çoğu gezgin veya tatilde olan *'psy-head'* ya da freak'ler hem yeni bir ülkeyi gezip dolaşarak tatil yapmış, hem de partilerden nasiplerini almış oluyorlar.

Bugün Portekiz'de Boom, Almanya'da Full Moon, İtalya'da Sonica, Fransa'da Hadra, Brezilya'da Universo Parallelo, Macaristan'da Ozora, Avustralya'da Rainbow Serpent, İngiltere'de Antiworld ve Glade düzenli olarak gerçekleştirilen, bir anlamda gelenekselleşmiş festivaller arasında sayılabilir. Festivallerden bahsederken her yıl dünyanın dört bir yanında aynı anda gerçekleştirilen Earthdance etkinliğinden söz etmemek olmaz. Earthdance 1997 yılından beri düzenleniyor. Bu etkinlik kapsamında dünyanın dört bir yanında insanlar aynı anda barış için, yaşanabilir bir dünya için dansediyorlar. Her parti toplu bir küresel barış meditasyonu ile başlatılıyor. Elektronik müzik ortamından çıkan Earthdance

Yeni jenerasyon hippie'lerin atalarından ayrıldıkları temel nokta belki de dünyanın birlikten kuvvet doğarak değiştirilebileceğine dair o kuvvetli inanca sahip olmamaları. Yaptıkları şey ise dünyayı bulundukları yerde ve bulundukları zaman içinde bir süreliğine de olsa değiştirmek. (Antaris festivali, Almanya, *Temmuz 2006.*)

içinde bugün artık caz, hip-hop, folk ve reggae gibi türlere de yer veriliyor. (www.earthdance.org)

Festival Alanı

Psy-trance festivalleri müzik çalınıp dansedilen kalabalık bir kamp olmanın ötesinde birtakım özellikler taşıyor. Genellikle festivallerde en azından bir ya da iki ana sahne ve daha yumuşak, dinlendirici müziklerin çalındığı bir *'chill-out'* bölümü yer alıyor. Ayrıca çeşitli yemek dükkânlarının yanı sıra, kamp malzemesinden elişi takı, kıyafet ve aksesuarlara 'freak'lerin gözüne ve yaşam tarzına hitap edecek türlü eşyaların satıldığı bir nevi pazar kuruluyor. Festivallerin olmazsa olmaz unsurlarından biri de *'healing area'*, yani şifa alanı. Festivallerde özel olarak ayrılmış bir şifa alanı olmasa bile masaj, reiki vb şifa uygulamalarının gerçekleştirildiği bir yer muhakkak bulunuyor.

Dört Ana Mekân

Bir festivalin belkemiğini oluşturan dört mekânı saymak gerekirse çadır alanı, ana sahne, chill-out ve chai-shop'tan sözedilebilir. Gene Hindistan'da Goa'da yapılan partilerde oluşmuş bir fenomen olan chai-shop, esas itibariyle üzerine geniş gölgelik çekilmiş ve insanların yayılması için birtakım kilim ve örtüler serilmiş bir alandır ve festivalin sosyal anlamda belkemiğini oluşturur. Bu alan genellikle hem chill-out alanına hem de ana sahnelere yakın şekilde konumlandırılır. Müzik sesine belli bir mesafede olduğundan hem ana sahnede olan biteni izleyip dinleyebileceğiniz, hem de yayılıp dinlenebileceğiniz, birşeyler atıştırıp çay, kahve ya da meyve suyunuzu içerek insanlarla sohbet edebileceğiniz bir mekândır. Her chai-shop'un menüsünde vazgeçilmez unsurlar 'chai' yani sütlü, baharatlı Hint çayı ve 'chocolate balls' adı verilen, tadı bizdeki mozaik pastayı andıran, hindistan cevizi rendesinde yuvarlanmış kakaolu toplardır. Meyve salatası, müsli, omlet gibi kahvaltılık ve atıştırmalıklar da chai-shop menüsünde yer alır.

Bütün bunların yanı sıra organizasyonun çapına göre kimi festivallerde atölye ve sanatsal çalışmalar için özel alanlar, çocuklu ailelerin dans ederken çocuklarını bakıcı abla ve abilere emanet edebilecekleri çocuk alanları bulunabiliyor. 2007'de 10. yılını dolduran Boom festivali, festival boyunca bölgesel yayın yapan bir radyo ve hergün çıkan 'Daily Dragon' adlı gazeteyle bu sınırların daha da esnetilebileceğinin kanıtı oldu.

Dekor Sanatı

Psytrance parti ve festivallerini diğer elektronik müzik partilerinden ayıran önemli faktörlerden biri de dekordur denilebilir. Çünkü dekor

Dekorlar üzerine blacklight yansıtıldığında ve çeşitli lazer efektleriyle birarada kullanıldığında büyüleyici bir atmosfer oluştururlar. (Tshitraka festivali, Almanya, Ağustos 2006.)

da en az müzik, ses sistemi ya da ışık kadar önceliklidir. Psy partiler diğer partilere göre dekorasyon açısından çok daha zengin, malzeme ve ele alınış biçimi açısından da son derece farklıdır. Psytrance festivallerinde konstrüksiyon ağaç, bambu, saz, taş, doğal ipler ve elde boyanmış kumaşlarla yapılır, yahut bu tarz organik malzemelerle süslenir. Ortalıkta belki birkaç şemsiye ve buzdolabı dışında firma logoları görülmez. Yer gösteren levhalar dahi bir insan tarafından elde boyanıp resimlenmiştir. Genel yapı belirgin bir insan dokunuşu taşır. Etrafta dolaşırken bir kızılderili çadırına girdiğinizde tahta heykelcik, boncuk, çiçek ve meyvelerle süslenmiş bir sunakla karşılaşabilirsiniz. Bu sunak muhtemelen birkaç ay önceden festival alanına yerleşmiş gönüllüler ya da festivale katılan bir dinleyici tarafından yapılmış olabilir. Hatta dilerseniz siz de yapabilirsiniz.

Sahne ve çevre düzenlemesinde çoğunlukla fosforlu renkte ipler, likra gibi esnek kumaşlar ve fosforlu boya kullanılır. Bu birkaç basit malzemeyle üç boyutlu olarak gerçekleştirilen dekorlar üzerine blacklight yansıtıldığında ve çeşitli lazer efektleriyle birarada kullanıldığında büyüleyici bir atmosfer oluştururlar. Yine fosforlu boyayla kumaşlara çoğunlukla fraktal desenler içeren resimler yapılır. *'Backdrop'* ya da bayrak adı verilen bu resimler de dekorun önemli bir parçasıdır.

Bununla beraber türlü ışık ve ateş gösterileri ya da jonglörlük ve çeşitli oyun ve cambazlıklar yapan katılımcılar da ortama bambaşka bir canlılık katarlar. Dekorun ayrılmaz unsuru zaten önce doğa, sonra katılımcıların kendisidir. İlginç ve rengârenk özel kostümler giyen kişiler olduğu kadar, katılımcıların çoğunun doğal parti halleri de yeterince renkli ve enteresandır.

Bir festival gerçekleştirilirken nasıl chill-out alanını o konuda uzmanlaşmış bir grup insan yürütüyorsa dekorasyonu da sadece bu konuyla uğraşan özel ekipler gerçekleştirir ve bir festivalin 'line-up'ında dekor takımları da en az canlı performans yapan müzisyenler ya da dj'ler kadar önem taşır.

Bunun yanı sıra çadır alanı da katılımcıların kendileri tarafından dekore edilir. Çoğu çadır desenli kumaş ve backdrop'larla süslenir. Çeşitli ülke ve kabile bayrakları çadır sahibinin kimliği hakkında ipucu verir. Fosforlu boyalarla çadırlara çizilen resimler, sahibinin gece karanlıkta çadırını kolayca bulmasına olanak tanır. Etrafına dizili taşları, süslemeleri, incik boncuk rüzgârlıkları, gölgelikleri masa ve şezlonglarıyla kimi çadır ve karavanları gördüğünüzde birkaç aydır orada yaşadıklarını ya da yerleşmeye geldiklerini düşünebilirsiniz. Oysa aynı yuva belki bir hafta sonra başka bir ülkede, başka bir festivalde kurulacaktır.

Sürprizler ve Risk Unsuru

Psytrance partileri çoğunlukla büyük organizasyonlar ve şirketler tarafından düzenlenmez. Kimi festivallerin organizasyon ekipleri yıllar içinde deneyimlerini katlayarak kusursuza yakın partiler gerçekleştirebiliyorlarsa da ufak tefek maceraperest toplulukların yaptıkları partilerde zaman zaman beklenmedik sonuçlar ortaya çıkabilir. İnternet üzerinden gayet fiyakalı bir web sitesiyle tanıtımı yapılan ve oldukça meşhur sanatçıların yeraldığı bir festivale gittiğinizde, sözü edilen servis otobüslerinin orada olmadığına, beklenmedik bir fırtına üzerine tuvaletlerin kapılarının uçtuğuna, ya da çölde yapılan bir festivalde şişelenmiş içme suyundan başka yıkanacak dökünecek suyun olmadığına şahit olabilirsiniz. Hatta kimi zaman line-up'ta yazılı olan sanatçıların yarısı festivale gelmemiş bile olabilir. Gene de bütün bunlar bu şartlar altında hayatınızın en güzel parti deneyimini yaşamayacağınız anlamına gelmez. Ya da gerekli izinler alınmadığı için festival ikinci gün polis baskınıyla kapatılabilir ve hayatınızın kâbusunu yaşayabilirsiniz. Yani psytrance demek biraz da risk ve şans demektir. En bilinen firmalardan çıkan goa/psy albümlerin kapaklarında bile çok ararsanız bir

Kafası karışık profesyonellerle iyi niyetli amatörlerin mekânı.

imlâ ya da harf hatası bulabilirsiniz. Bu dünya, kafası karışık profesyonellerin ve iyi niyetli ama deneyimsiz amatörlerin yürüttüğü bir dünyadır. Bir de art niyetli çakalların. Ne yazık ki şans unsuru size, risk unsuru ise organizatörlerin deneyimsiz ya da sorumsuz ve/ya art niyetli kişiler olup olmadıklarına bağlıdır. Her durumda olumlu/olumsuz hava şartlarında ulaşım için uzun saatler beklemek ya da yürümek göze alınmalı, kıyafet, yiyecek içecek tedariki planlı bir şekilde yapılmalıdır. Freak, *'survival'* yani hayatta kalma yetenekleri gelişmiş ya da gelişmekte olan bir insandır. Önemli olanın varılacak yer değil yolculuğun kendisi olduğunu unutmamak esastır. Aksi takdirde kendinizi parasını verip karşılığını bekleyen bir müşteri gibi şikâyet ederken bulabilir, kendi vaktinizi de keyfinizi de zehir edersiniz. Eğer servis otobüsü gelmediyse etrafınızdakilerle tanışın, jonglörlük malzemeleri vb parti oyuncaklarınızı çıkarıp pratik yapın, açıp kitabınızı okuyun ya da kulaklığınızı takıp müzik dinleyin ve güneşe bakın.

Sadece Müzik Dans ve Eğlence Mi?

Psytrance buluşmalarına gelen kitlenin büyük çoğunluğunu elbette bu müzik ve kültürün takipçileri oluşturuyor. Ancak katılımcıların sadece bu takipçilerden oluştuğunu düşünmek yanılgı olur. Çünkü psytrance dinlemeseler de bu rengârenk, özgür ve sıcak ortamı paylaşmak için festivalleri takip eden onbinlerce insan var. Neticede goa/psy fenomeni, özünü ve niyetlerini 68 kuşağından devralmış bir olgu. Her ne kadar 68 kuşağı gibi aktif bir politik duruş içinde olmasa da yaşama dair aynı kaygıları taşıyor ve barışçıl, âdil, özgür ve çevreye duyarlı, gezegen ile uyum içinde bir yaşam idealinin peşinde. Bu yeni jenerasyon hippie'lerin atalarından ayrıldıkları temel nokta belki de dünyanın birlikten kuvvet doğarak değiştirilebileceğine dair o kuvvetli inanca sahip olmamaları. Yaptıkları şey ise dünyayı bulundukları yerde ve bulundukları zaman içinde bir süreliğine de olsa değiştirmek. Elbette büyük organizasyonlar da belli bir yatırım ve kâr ekonomisinin içinde yer alıyor ve bunun aksini düşünmek saflık olur. Fakat bir süre için kurulan bu köylerde sürdürülen ortam aslında alternatif bir yaşam fikri üzerinde temelleniyor. Bugün birçok festivalde ekolojik ve sürdürülebilir yaşam, müzik, sinema, plastik sanatlar, kişisel gelişim (yoga, tai-chi, meditasyon) ve şifa uygulamaları üzerine atölye ve sunumlar gerçekleştiriliyor. Festivallerin ekolojik ve sürdürülebilir yöntemlerle gerçekleştirilebilmesi için çalışmalar yürütülüyor ve birçok festivalde bunun uygulamaları yapılıyor. Dolayısıyla dünyanın dört bir yanından insanların katıldığı bu kitlesel deneyimler başka bir dünyayı 'birkaç günlüğüne' mümkün kılıyor. Birkaç günlüğüne hayalleri gerçek kılmanın bu savaş, açlık ve felaket ve acıyla dolu dünyada ne kadar anlamlı olduğu elbette tartışılır. Hatta bunca acı yaşanırken nasıl eğlenildiği, neyin kutlandığı haklı olarak sorgulanabilir. Gene de dünyanın bir başka açıdan ele alındığında nasıl 'olabileceği'nin bir örneğini görmenin önemli bir deneyim olduğu yadsınamaz. Ve bu hayallerle, bu adını bilmedikleri şeyin peşine düşen insanlar, elbette yaşadıkları deneyimi paylaşan, bu keyfi tadan kişiler çoğaldığı takdirde belki de bir gün dünyanın değişebileceği umudunu dile getirmeseler bile, içlerinde taşırlar.

Sona Ertekin

Kaynaklar:
Arun Saldanha; "Music Tourism and Factions of Bodies in Goa". *Tourist Studies.* Cilt:2 Sayı:1, 2002. (s.43-62)
Fred Cole ve Michael Hannan; "Goa Trance: A Psykotropic Trip Through Tribedelic Transcapes" Avustralya Southern Cross Üniversitesi Web Sitesi.
www.scu.edu.au

Kodomo; "Sprouts of Trance in Turkey" *Trancers Guide to the Galaxy*, 2006.

Simon Reynolds; *Generation Ecstasy: Into The World of Techno and Rave Culture.* New York: Routledge, 1999.

Sona ve Pelerinlikedi; "Souls of The Ancient: Turkey" *Trancers Guide to the Galaxy,* 2007.

Sona Ertekin; "Goatrance" Açık Radyo Online, 7 Temmuz 2002
www.acikradyo.com.tr

Ulf Poschardt; *Dj Culture.* London: Quartet Books, 1998.

Godzilla

40'lı yıllarda Japonya'da dünyaya geldim. Doğum tarihim ne yazık ki tam olarak bilinemiyor. Asıl adım ise Gojira, ama Amerika'da, Avrupa'da beni Godzilla diye bilirler. Japoncada balina ile goril sözüklerini karıştırırsanız, ne oluyor? Alın size Gojira. Ecnebilerin dili dönmüyor, herhalde ondan olacak, Godzilla diyorlar. Sağlık olsun, isim mühim değil.

Efendim, sene 1954. O zaman Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının etkisini memleket henüz atlatamamıştı. Ortalığı kasıp kavuran bu yıkım tabii sinemaya da yansıdı. Eh, tarihte neler olup bitiyorsa hepsi sanatı etkiliyor, değil mi efendim? Netice, 1954 yılında Toho stüdyolarından bir iş teklifi aldım. Başrol. Hem de ne başrol. Üstelik film de benim adımı taşıyacak. O zaman gencecik delikanlıyım. Hevesle işe atıldım. Ben böyle Tokyo'yu kasıp kavuruyorum. Aynı atom bombaları gibi ağzımdan, burnumdan ateşler çıkarıyorum. Tabii şimdiki teknoloji o zaman nerede? Herşey elle, maketle, dublör bulunmaz... İlk filmi iyi kötü hallettik. Bugün izliyorum, çok ilkel tabii. Ama şimdiki gençler beğeniyor. Yolda görenler hâlâ geliyor, abi büyüksün diyorlar, imza istiyorlar. Eksik olmasınlar. Zor şartlar altında sinema yaptık biz. Ama onların da ayrı bir tadı vardı.

Ardından Tokyo'da bir film daha yaptık. *Gojira'nın Dönüşü* diye. Meğer kaç kere dönecekmişim... 50 yıl olmuş. Öldürüp öldürüp diriltiyor namussuzlar. Benim hatırladığım 25-30 film var. Neyse efendim, uzatmayayım. Amerikalılar bizim ikinci filmi görmüş, pek beğenmiş. Hollywood'da aynını çekecekler. Gelip oynar mısın dediler? E gençlik var.. Yeni bir ülke, şan, şöhret... sonra merak. Atlayıp gittim. Oralar başka, sanatçıya saygı var bir kere. Aktörlerin, aktrislerin haklarını savunan kurumlar var. Beğendim beğenmesine de, bu Amerikalılar asıl senaryoda Hiroşima, Nagazaki olaylarını ima eden bölümleri hep çıkarmışlar. Şimdi insan başka gözle bakıyor. Şimdiki aklım olsa, hayatta oynamazdım. Parası batsın.

60'lı yıllarda Kon konk mudur, kin konk mudur, öyle hevesli arkadaşlar çıktı arada tabii. Güzel birşey... Sonra 1971'de bir film çektik *Godzilla Hedora'ya Karşı* diye. Orada ben böyle çamurdan bir canavar bayanla savaşıyorum ve dünyayı bir çevre felaketinden kurtarıyorum. Sonra 75'te Toho stüdyoları mali bir kriz yaşadı. O sebeple biz 84'e kadar film yapamadık. 90'lar nispeten iyi geçti. 95'te *Godzilla Uzay Canavarı*'na Karşı'yı çektik. Orada da öldüm ben. Nükleer gücüm kontrolden çıkıyor, falan filan. Sonrası emeklilik derken 1998'de 'Godzilla' adlı bir film yapacağız ağabey Hollywood'a döner misin, diye geldiler. Ben döner miyim? Teknoloji ilerledi tabii, yapıyor adamlar. Bilgisayarlan oynatmışlar. Hepten rezil etmişler. O filmde Godzilla dediğin hamsi, çinekop

Godzilla, adını Japoncada balina ile goril sözcüklerinin karışımından alıyor.

Godzilla'nın Hollywood şöhretler kaldırımındaki yıldızı.

peşinde koşan, balık meraklısı mendebur bir hayvan. Bir, boyum daha uzundur; iki, balık sevmem. Ama filmin müzikleri güzel, beğendim. Şimdi bir de Hollywood'un o şöhretler kaldırımında bir yıldız da bize vermişler, sağ olsunlar. Benim çok kıymetli arkadaşım vardır, yönetmenimiz Tomoyuki Tanaka. O hep diyor ki, insanlık yaşadıkça Godzilla da yaşayacaktır. Ama yaşlandık. Artık genç canavarlardan bekliyoruz biz.

Godzilla ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; Aralık 2005.

Göç

Canlıların bir yerden ötekine gitmesi eylemi. Bu eylemi gerçekleştiren canlılara da genellikle göçmen deniyor ('göçmen kuş' teriminde olduğu gibi). Hayvanlarda ve bitkilerde göç, gezegen tarihi boyunca esas olarak iklim şartlarına bağlı olarak gerçekleşmiştir. İnsan türünde ise iklim dışında pek çok başka faktörden de sözetmek mümkün.Tüm insanlık tarihi boyunca göç hareketleri olmuştur; hatta kimi ülkelerin okul duvarlarının tümünde bu olayın medeniyetler tarihindeki önemini vurgulamak amacıyla kalın kırmızı ok işaretleri barındıran göç yolları haritaları asılmışsa da, genel olarak göç olayının "mücbir sebep"lere dayandığı söylenebilir. Burada göç denirken, uzun vadeli bir ikamet ya da zorunlu olarak belirsiz bir süre ikamet kastedilmektedir. Yani, turistler, gezginler ya da iş insanları gibi kısa süreli seyahatler göç olarak kabul edilmez. Bununla birlikte, genellikle bir yıldan kısa süre çalışmaya gelmiş olan mevsimlik işçilerin bir tür göçmen kabul edildikleri de görülüyor. Esas olarak insanların mecbur kalmadıkça barındıkları yeri terketmeye istekli olmadıkları genel kabul gören bir doğru sayılabilir. Bununla birlikte, gittikçe artan sayıda insanın göç yollarına düşmekte olduğu da günümüzün önemli gerçekliklerinden biri.

"Kendi Sınırları İçinde Hapsolmuş Kitleler"

Seyahat özgürlüğü genellikle temel bir hak olarak kabul edilmekle birlikte, bu hakkın yalnızca ulusal sınırlar içinde yürürlükte olduğu, yalnız vatandaşlara tanındığı, yabancı statüsünde olanları kapsamadığı da görülüyor. Küresel olarak göç olayının hacmi mutlak rakamlarla yüksek, ama görece olarak düşük. 2005'te dünya nüfusunun yalnızca yüzde 3'ünün göçmen olduğu hesaplanıyor. Geri kalan yüzde 97'lik kitleyi oluşturan insanlar, isteseler de istemeseler de doğdukları ülkelerde –ya da onun yerine kurulan devlet sınırları içinde– yaşamaktalar. Dolayısıyla, göç konusunda uzman bir uluslararası hukukçunun saptamasıyla, günümüzde, tarihin daha önceki dönemlerine kıyasla çok daha fazla sayıda insan kendi ulusal sınırları içinde fiilen hapsolmuş durumda bulunuyor.[1]

İzin veren ülkelerin de göçü son derece seçici (selektif) bir süreç olarak uyguladıkları kesin. Beyaz Avustralya'daki gibi açıktan açığa yürütülen etnik ayrımcılık siyasetlerinin dünyada genellikle azaldığı görülmekle birlikte, eğitimli, vasıflı ve varlıklı insanlara öncelik verildiği sır değil. Dünyanın çoğunluğunu oluşturan yoksul kitlelerin, herhangi bir yere göç etme olanaklarına sahip olmadığı açıkça görülüyor. Hatta böylesi kitlelerin göçünü engellemek için dünyanın hemen her tarafında yüksek duvarlar inşa ediliyor. Dikenli teller, gözetleme monitörleri, silahlı kulübeler vb. ile teçhiz edilmiş bu muhkem duvarların uzunluğu şimdiden ekvator çemberinin uzunluğunu aşmış durumda. **(Bkz; Duvar)**

Vasıfsız Göçmen İşçiye 'Havet'

İlginç olan bir nokta, büyük bir çelişkinin de aynı anda yaşanıyor olması. Bir yandan vasıfsız işçiler için 'kapı duvar' politikası izlenirken, bir yandan da zengin ve sanayileşmiş ülkelerde tam da bu vasıfsız işçilere muazzam bir talep yükseliyor. Bu ülkelerde artık kimsenin yapmak istemediği 'pis iş'leri yapacak, yani örneğin çöpleri, lağımları temizleyecek, madenlerde yerin derinliklerinde çalışacak, evlerde hizmetçilik, çocuk bakıcılığı, hastanelerde ve huzur evlerinde hademelik, bakıcılık, bekçilik yapacak, 'seks işçisi' olarak düzenli hizmet verecek vb. insanlara da

Maltalı denizciler 180 yasadışı kaçak göçmenden oluşan bir gruba 'bir' şişe su veriyor.

haddinden fazla ihtiyaç duyuluyor. Dolayısıyla, bir yandan her yere duvarlar örülürken, bir yandan da 'arka kapı'dan bu insanların oluk oluk içeri alınmasına göz yumuluyor. Ülkede ikamet ya da çalışma izni vb. 'kâğıtları' olmayan, aslında bunları elde etme umutları da pek bulunmayan bu insanların düşük ücretlerle, sürekli sınır dışı edilme korkusu altında denetim altında tutulmaları da çok daha kolay oluyor. Başta fırsat eşitliğine aykırılık olmak üzere birçok açıdan eleştirilere maruz kalan bu çelişkili siyasetin, yasadışı göçmenlik ve kaçak işçilik gibi adlar verilen olgunun patlama yapmasına katkıda bulunduğu da kuşkusuz.

Büsbütün Artan Global Eşitsizlik

İstenen kişilere, örneğin, doktorlara, hemşirelere, sağlık hizmetlilerine, mühendislere vb. seçmece olarak seyahat özgürlüğü sağlayan göç siyasetleri, göç alan zengin ülkelere net ekonomik kazanç sağlarken, zaten azınlıkta olan ve büyük bir maliyetle yetiştirilmiş eğitimli ve yetişmiş nüfusunun ekstra bir bölümünü büyük bir hızla yitiren yoksul göç-veren ülkede net bir kayba yol açabileceği de açık ('Beyin Göçü'). Bu ise, bireylerin zaten asıl göç etme sebebini oluşturan global hayat standardı farklarını büsbütün eşitsiz hale getiriyor. Yasa dışı göçmenlik, gidilmek istenen ülkenin göçmenlik yasalarını ihlal edecek şekilde ulusal sınırları aşma eylemine verilen ad. Bu tanıma göre, yasa dışı göçmen, yasa dışı olarak uluslararası sınırı –denizden, havadan, karadan– geçmiş ya da ülkeye yasal yoldan girip ardından vize süresini aşıp –yaşamak ve çalışmak için– orada kalmış yabancıya verilen ad oluyor.

> Günümüzde dünya nüfusunun yalnızca % 3'ü göçmen. Geri kalan % 97, istese de istemese de doğduğu ülkede yaşamak zorunda. Dolayısıyla, tarihin daha önceki dönemlerine göre en çok bu dönemde insanlar kendi ulusal sınırları içinde fiilen hapsolmuş durumda.

Sebepler: Savaş, Yoksulluk, Kaçakçılık...

İnsanları 'yasadışı göçmen' gibi olumsuz bir statüyü benimsemeye iten koşullar nedir? Bunların başında elbette savaş geliyor: Tek bir örnek vermek gerekirse, Irak'ta 10 yılda savaş ve istikrarsızlık, milyonlarca Iraklının yurt dışına göçmesine yol açmıştı. Bunun üstüne 2003 baharında ABD ordularının istila ve işgali ile başlayan Irak savaşı büyük bir insani krize dönüştü. 2007 Eylül itibariyle Birleşmiş Milletler mülteci kuruluşu (UNHCR) 4.4 milyon insanın yerlerini yurtlarını terketmek zorunda kaldığını hesaplamaktaydı.[2] (Ayda 60 bin, günde 2 bin insanın göçmek durumunda kaldığı biliniyor.) Bunların 2.2 milyonu komşulara, özellikle de Suriye ve Ürdün'e yerleşmek zorunda kaldı. Aynı miktarda insan da ülke içinde yerinden olmuş durumda, ama onları 'illegal göçmen' kategorisine sokmak imkânsız. Başta komşular olmak üzere hiçbir ülke bu krize nasıl bir çözüm getirileceğine ilişkin herhangi bir proje üretebilmiş değil. İşgal gücü olarak başlıca uluslararası sorumluluk sahibi ABD, 2007 mali yılında Iraklı göçmen ya da mültecilerden 7 binini alacağını açıklamış, ancak bunun sadece 1608'ini almıştı. ABD'nin 2008 hedeflerinin de çok altında kalacağı hesaplanıyor.[3]

Savaş dışında, legal veya illegal göçün en önemli sebeplerinden biri, yoksulluktan kaçıp kurtulma arzusu. Irak'ta çatışmada ölen ilk Amerikan askerlerinden biri olan Jose Gutierrez'in, anavatanı Guatemala'da yetim bir sokak çocuğu iken, yasadışı göçmen olarak 8 yaşında ABD'ye girdiği ve mimar olmak istediği açıklanmıştı.[4]

İnsan kaçakçılığı da yasa dışı göç alanında çok önemli ve gittikçe artan bir yer tutuyor. 19. yüzyılın başlarında, köle ticaretinin önemli bir mücadele sonunda yasaklanmasına rağmen, daha düşük seviyelerde olmakla birlikte dünyanın pek çok ülkesinde özellikle 'beyaz kadın ticareti' adı altında sürdürüldüğü ve çok kârlı bir sektör olduğu biliniyor. Kadınlar daima baskı, tehdit ya da hile yöntemleriyle Avrupa, Asya, Latin Amerika, ABD ve Kanada'ya sokularak 'seks kölesi' olarak çalıştırılmaktadırlar. Ayrıca, yalnız seks sektöründe değil, örneğin fabrikalarda ucuz işçi olarak da büyük sayılarda çocuk ve kadın 'göçmen'ler de kullanılmaktadır. Bu yolla kaçırılarak köle olarak kullanılan insanların kurtuluşu, 'illegal göçmen' statüleri yüzünden yardım isteyemedikleri için, iki kat zorlaşmaktadır.

Göçmenin Ölümü

Fortress Europe adlı uluslararası sivil toplum kuruluşunun basından derlediği bilgilere göre, 1988-2007 arasında yalnızca Avrupa sınırları boyunca en azından 11.167 insan öldü. Bunların arasında denizde kaybolan 3.912 kişi de var. Dökümü şöyle:

Akdeniz ve İspanya'ya uzanan Atlantik Okyanusu'nun sularında 7.588 göçmen öldü. Libya ve Tunus'tan Malta ve İtalya'ya uzanan rota üzerinde Sicilya Kanalı'nda 2.481 kişi hayatını kaybetti; bunların arasında 1.525 kayıp da var. Moritanya, Fas ve Cezayir'den İspanya'ya ulaşmaya çalışan 3.537 kişi Cebelitarık Boğazı'nda ya da Kanarya Adaları açıklarında öldü; bu insanlar arasında 1.678 de kayıp var. Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi'nde 402 kişi kayıp, 766 kişi hayatını kaybetti ve Arnavutluk, Karadağ ve İtalya arasındaki Adriyatik Denizi'nde 553 kişi öldü, bunların 250'si bulunamadı.

Akdenize ulaşmak amacıyla Sahra'yı geçerek Batı Afrika'dan Mali ve Nijer üzerinden Cezayir'e

XXI. Yüzyılın gebe olduğu birçok önemli krizden birinin, savaşlar, zulüm, yoksulluk ya da iklim değişikliği gibi sebepler yüzünden "göçmen krizi" olacağı konusunda hiç kimsenin kuşkusu yok gibi.

ya da Sudan'dan Libya'ya varmaya çalışan 1.579 kişi çölde susuzluk yüzünden hayatlarını kaybetti. Eylül 2000'de kuzeybatı Libya'da bulunan Zawiyah şehrinde çıkan yabancı karşıtı taşkınlıklar sırasında en azından 560 kişi öldürüldü.

Arnavutluk, Fransa, Almanya, Yunanistan, Türkiye, İngiltere, İrlanda, İtalya, Hollanda, İspanya ve Macaristan'da kamyonlarda ya da kargo araçlarına yüklenen konteynerlerin içinde gizlenen kaçak yolculardan 421'i ölü bulundu.

Türkiye-Yunanistan sınırı boyunca uzanan mayın tarlalarında 88 kişi öldü. 180 kişi, Hırvatistan-Bosna; Türkiye-Yunanistan, Slovakya-Avusturya, Slovenya-İtalya arasında sınır oluşturan nehirleri geçmeye çalışırken boğuldu; Türkiye, Yunanistan ve Slovakya sınırlarındaki buzlu dağları aşmaya çalışan 112 kişi donarak öldü. İngiltere'ye gitmeye çalışan 23 kişi Manş Denizi Tünelinde tren altında kalarak hayatını kaybetti; Fas topraklarında bulunan İspanya'ya ait iki yerleşim bölgesi olan Ceuta ve Melilla'nın sınırlarını çevreleyen çitlerde İspanya ve Fas polisi 35 kişiyi vurarak öldürdü. 60 kişi Türk, Libya, İspanya, Fransa ve Yugoslav askerleri tarafından vurularak öldürüldü; uçakların yük bölümünde saklanan 41 kişinin cesedi bulundu...[5]

Geleceğin Büyük Krizi

2007 yılı sonlarında Avrupa sınır kapılarında 99 ölü, Kanarya adalarına ulaşarak Avrupa'da yeni bir hayata başlamayı uman Afrikalıların, teknelerinde yakıt bitince açlık ve susuzluktan ölüp yoldaşları tarafından usulca suya bırakılmaları, Yunanistan devriyelerinden göçmenlere ağır eziyet ve hatta sistematik işkence yapılması, Türkiye'de bir Nijeryalı göçmenin polis karakolunda vurularak öldürülmesi, AB ile Libyanın, denizde ele geçirilen göçmenlerin ülkelerine iadesi konusunda anlaşmaya varmaları konusunda haberler vardı...[6]

Sonuçta, göçmen ölümleri artarak sürüyor, hükümetler duvarlar çekmeye, tedbirleri sıkılaştırmaya devam ediyor. Fransa, Max Frisch'in dediği gibi, "işgücü beklerken, insan çıktığını görünce"[7] yabancı işçi ailelerine DNA testlerini uygulamaya sokuyor, İtalya binlerce Romanyalı Roman göçmeni toptan kapı dışarı etmeye hazırlanıyor, Uluslararası Kızılhaç Federasyonu, savaşlar ve zulüm yüzünden gurbet yollarına düşenlerden çok daha fazla insanın küresel iklim değişikliği felaketleri yüzünden yerinden yurdundan olduğunu ve halen dünyada 25 ila 50 milyon 'iklim mültecisi' bulunduğunu hesaplıyor,[8] BM iklim bilimcileri ve Oxford araştırmacıları yüzyıl ortasına kadar iklim değişikliğine bağlı olarak sellerden, suların yükselmesinden, kuraklıktan, çölleşmeden ve kasırgalardan, tayfunlardan, hortumlardan, heyelanlardan vb. 150 ila 200 milyon civarında iklim mültecisi ile dünyanın bir şekilde baş etmesi gerekeceğini ortaya koyuyorlar.[9] 21. yüzyılın gebe olduğu birçok krizden biri de 'göçmen krizi' olacağa benziyor.

Ömer Madra

[1] José D. Ingles, Ömer Madra; *Migrant Workers and International Law* içinde, Ankara: Sevinç Matbaası, 1986.

[2] "IRAQ: Iraqi Arabs Seek Refuge In Kurdish North" Irin News, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 7 Kasım 2007.
www.irinnews.org
http://www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=74780, 7 Kasım 2007

[3] Kevin Whitelaw; "U.S. Falls Short of Iraqi Refugee Target" US News and World Report, 1 Kasım 2007.
www.usnews.com

[4] "The Death Of Lance Cpl. Gutierrez: Simon Reports On Non-Citizen Soldiers" CBS 60 Minutes, 20 Ağustos 2003.
www.cbsnews.com

[5] Gabriele Del Grande; "Immigrants Dead At the Frontiers Of Europe" Fortress Europe, Ekim 2007.
fortresseurope.blogspot.com

[6] Açık Gazete programı.
www.acikradyo.com.tr

[7] Max Frisch, Madra, a.g.y. içinde.

[8] Kit Batten, Kari Manlove, Nat Gryll; "Climate Refugees: Global Warming Will Spur Migration" Center for American Progress, 3 Temmuz 2007.
www.americanprogress.org

[9] "World Disasters Report 2001" International Federation of Red Cross And The Red Crescent Societies, 2001.
www.ifrc.org
www. wikipedia.org

Gönüllülük ve Sosyal Sorumluluk

Herkesin bakış açısına göre değişen ama değişmeyen tek şeyin değişim olduğunu farkettiren; kişi ve kurumların dünya görüşlerine ve durdukları yere göre farklı şekillerde ele aldıkları bir kavram.

Örneğin Batı toplumları *'voluntary'*[1] sözcüğü ile özgür iradeyi ifade ederken, bizler gönüllü diyerek gönlümüzü ortaya koyuyoruz. Bu örnek bile tek başına olayın kültürel altyapısını anlatmak için yeterli sayılabilir.

Mühendis analitik incelemesini yapıyor, duygusal olanlar gönül vererek açıklıyorlar çalışmalarını… Çok farklı çalışma alanlarında yerelin önemi kendini belli ediyor ve ona uygun çözüm getirebilenlerin toplumsal başarıya ulaşabildikleri görülüyor. 'Sosyal Girişimcilik' çalışmalarının daha çok kabul gördüğü ve yeni fikirlerin bu alanda ne kadar önemli olduğu ortaya çıkıyor.

Duygulara Hitap Eden Çözümler

Sadece Türkiye'ye değil dünya geneline bakıldığında da ânında duygulara hitap eden çözümlerin daha çok katılım sağladığı ve bu nedenle yapılan kampanyaların duyguları hedef alması gerektiği söylenebilir. Bu bir anlamda bilinçlenme seviyesini öteliyorsa da, gönüllü anlayışa sahip olmaya başlayan kişiler daha sonra bilinçlenerek çalışmalarını daha ileri düzeye götürebiliyorlar. Sosyal sorumluluk çalışmalarında, balık vermek yerine balık tutmayı öğretmeyi, daha da yeni bir tanımlama ile balık endüstrisini etkilemeyi hedef alanların sayısının da giderek arttığı gözleniyor.

Sivil toplumun özel sektörü ve kamuyu etkilemeyi hedeflemesi de bu alanda giderek gelişen bir anlayış. Bu konuda başı çekenler ise yine sosyal girişimciler. Aslında bunun böyle olması da son derece olağan. Öte yandan sosyal girişimcilerin etki ve başarısını gören aktivistler ve kurumlar da onların yaptıklarını örnek alarak çalışmalarını geliştiriyorlar. Böylelikle gönüllülük ve sosyal sorumluluk, dünyada en çok istihdam artışı sağlayan bir üçüncü güç olarak ortaya çıkıyor. Bu alan Türkiye'de daha beş sene önce iş bulamayanların veya paraya ihtiyacı olmayanların çalışmayı düşündüğü yerler olarak görülürken, bugün başka iş fırsatları olduğu halde toplumsal fayda sağlayan kurumlarda çalışmak isteyen gençlerin sayısı giderek artıyor.

Sivil Platformlar

Sosyal sorumluluk alanında bir başka yeni açılım da sivil platformlar. Daha önce hiç yan yana gelemeyen farklı görüşler yavaş yavaş diyaloglarda yer almaya başladı. Bunun sonucunda herkesin öğreneceği ve faydalanacağı yeni sentezlerin ortaya çıkmaya başladığını ve bunun giderek artacağını söylemek de mümkün.

Olumsuz olarak adlandırılabilecek bir konu ise, fonlar! Bu fonlar nedeniyle güzel çalışmaların yanı sıra maalesef sadece para almak için yapılan projeler bu alanın suistimaline neden oluyor. Çek Cumhuriyeti'nde ve Mısır'da geçmişte yaşanan olayların benzerlerinin tekrarlanmaması amacıyla bu fonlar kesildiğinde 'sivil toplum' artık toplumun kendisini ayakta tutmak için şimdiden yeni seçenekler oluşturmak zorundadır. Bunlardan bir tanesi kamuoyu oluşturarak 'kâr amacı gütmeyen kuruluşlar' anlayışını yerleştirmek ve kanuni alt yapısını oluşturmak için devleti zorlamak; diğeri de bireysel ve kurumsal kimlikleri çözümün parçası olmak için katılıma teşvik etmektir.

Sonuç olarak, STK ve sivil duyarlılıkta olumlu gelişmeler yaşanmakta ve her sene bir önceki seneden daha olumlu ve doğru çalışmaların ortaya çıktığı gözlenmektedir.

Hülya Denizalp

[1] Latince *'volontarius, voluntas'* kökünden gelen *'voluntary'* sözcüğü 'özgür irade' anlamına gelen *'free will'* sözcüklerini karşılamaktadır.

"Granny D" (D Nine) 1990'da 90 yaşındayken, köklü bir mali reform yapılması için tüm ABD'yi baştan başa yürüyerek katetti. 1960'ta da hidrojen bombası denemelerine karşı İnuit balıkçı köyünü kurtaran aktivist grup üyelerindendi.

Granny D

Dünyada Granny D (D Nine) olarak bilinen Doris Haddock, 100 yaşında 2010'da öldü. 1999 yılında, 90 yaşındayken, ülkede köklü bir mali reform yapılması amacıyla başlatılan bir kampanyaya destek olmak için, tüm Amerika'yı batıdan doğuya yürüyerek geçti. 2004 seçimlerinde senatör adayı olan Doris Haddock, 1960 yılında, eşi James Haddock'la birlikte, Alaska'da yapılacak hidrojen bombası denemelerini önleyerek bir Inuit balıkçı köyünü kurtaran aktivist bir gruba dâhildi.
Seçimlerde, çalışan kadınları seçmen olarak yazılmaya ikna etmek amacıyla, ülke çapında kilometrelerce seyahat etti. Pek çok sivil toplum kuruluşunun ödüllerine ve evlenmeden önce üç yıl devam ettiği Emerson College'ın fahri diplomasına da sahip olan Doris Haddock, hayatı boyunca muhalif tavrını sürdürmüş olan, insan hakları ve barış yanlısı bir aktivist.

"Farkında Olanlara Karşı, Uyuşturulmuş Olanlar"

Doris Haddock, çeşitli vesilelerle pek çok konuşma yapmış. 27 Eylül 2002 tarihinde yaptığı bir konuşmada şöyle diyor: "Eğer Amerikan halkı, siyasi açıdan bir anlam ifade edecek iki kampa bölünecekse, bu, muhafazakârlara karşı liberaller değildir. Bu iki saf, olan bitenin farkında olanlara karşı, uyuşturulmuş olanlardır."

Doris Haddock, 2004'te Bush'un ikinci başkanlık dönemine resmen başlaması nedeniyle yapılan gösterişli yemin töreninin protesto gösterileri sırasında, Washington'da Malcolm X Parkı'nda bir konuşma yaptı. Konuşmanın tam metni şöyle:

"Çok teşekkür ederim. Burada olduğum için çok mutluyum ve 95. yaş günümü kutluyorum. Ben sahneye alışık değilim ve bunu yaparken zorlanıyorum, ancak bu sabah sizlere çok önemli bir şey söylemek istiyorum. Bu hafta Dr. King'i andık.

O'nu andığımızda geçmişteki tüm diğerlerini de anmış oluyoruz. Bize diğer tüm insani güçlerin üstünde olan aşkın politik aygıtlarını verenleri de... Gandhi bize, şiddet içermeyen uzlaşmazlığın doğru kullanıldığında her zaman kazanacağını gösterdi. Bize hatırlamamız için beş ilke verdi. İlki; gerçeklerle uğraştığından emin ol! Araştırmalarını yap, işin uzmanlarını getir! Söylediğin sözün doğru olduğunu, konuşmaya kalkmadan bil! İkinci olarak, gücü elinde tutanlardan, sorunları çözmelerini iste ve onlara harekete geçebilecekleri zamanı tanı. Yapabileceklerinden fazlasını onlardan isteme. Üçüncü olarak halkın görüşünü anla. Meseleyi hızla paylaş. Dört! İktidardakiler çözüm bulamadıysa, ahlaki değerlerini kişisel fedakârlıkla dışa vur. Dikil! Adaletsizliğin karşısında kendi bedenini siper et. Diğerlerine

Granny D. Haddock. *1910-2010.*

zarar vermemiş olman, toplumu iyiliğe ve eylemliliğe götüreceğini ve de senin ahlaki cesaretini kanıtlar. Eğer hâlâ kazanamamışsan, senin fedakârlığın yetersiz kalmış demektir. Beşinci ilke! Bir önceki ilke senin için konuya hakimiyet sağladığından, diğer tarafa da inancını söyleme hakkı vermelisin. Çünkü onları da sevmen gerekir ve onlarla yine karşılaşacağız...

"Zafer Bizim Cesaretimiz ve Ödediğimiz Bedeller Sonucunda Kazanılır Ancak"

Bizim kazanacak gücümüz var. Bizim komşularımızı ve gezegenimizi kurtararak adalete hizmet edecek gücümüz var. Ama zafer bizim cesaretimiz ve ödediğimiz bedeller sonucunda kazanılır ancak. Eh! Bizim kendi dertlerimiz var. Isınan bir gezegen, adil olmayan bir savaş... Başka yerlerde insanlara ve çevreye büyük zararlar vermiş uzun bir politikalar listesi... Biz dersimize iyi çalıştık ve gerçeği biliyoruz! Yanlışların değişmesi için imza topladık ve bekledik. Dünyaya anlattık, böylece başka birçokları da bize katıldı. Şimdi sırada bizim için ne olduğunu biliyoruz ve bu 4. ilke; bizim fedakârlığımız! Daha sonra büyük büyük torunlarımız dönüp geçmişte bize baktığında, 'Evet! 21. yüzyılın ilk yıllarında normalin üstünde bir cesaretle en kötü zamanları atlattılar' diyecekler. 'Onlar, sonsuza kadar yaşayamayacaklarını biliyorlardı ve hayatlarının bir anlamı olmasını istediler. Onlar, Amerikan demokrasisi ve direnen gezegenin hayatı ve cesaretleri sayesinde bunu başardılar,' diyecekler. 'Çevrelerindeki diğer insanlar büyük yalanlarla uyurken onlar uyanıktı,' diyecekler! Onlar olanları gördü ve harekete geçti. Karşılarındaki bütün o büyük güçlere rağmen kazandılar! Onlar ormanları ve dağları ve okyanusları ve rüzgârları ve havayı ve anayasayı ve özgür yaşamı kurtardılar. Onlar kadim dünyanın âdil bir dünya oluş umudunu kurtardılar; barış içinde bir dünya umudunu... Her bir ulustan toplumun, insanının potansiyelinin en iyi şekilde anlaşılacağı bir dünyanın umudunu. Heyy! Biz nerede olduğumuzu ve kime karşı dövüştüğümüzü biliyoruz. Ben hapishanede bulundum ve bu o kadar da kötü birşey değildi. Birçoklarınızın o hücrelere girdiğinizi biliyorum. O kokuşmuş betonlarının, kurşunlarının ve gazlarının kokusunu biliyorsunuz ve bu o kadar da kötü değil. Özgürlüğümüzü ya da gezegenimizi kaybetmemizle karşılaştırdığımızda o kadar da kötü değil canım!

"Hangi Kumaştan Olduğunuzu Görün!"

Büyük felaketin güçlerinin limuzinleri burada olacaklar! Ama onlar gerçek bir kuvvete sahip değiller. Güç her zaman insanların kalbinde ve elinde olmuştur. Bütün değiştirme kuvveti tarih ve inanç tarafından cesareti olana verilmiştir. Yani biz de karanlıkla aydınlık, korkuyla sevgi arasındaki büyük kavgada yaşama sevinci ve yardımlaşmanın birlikteliğiyle yerimizi aldık. Diğer tarafa oy vermiş ya da hiç oy vermemiş komşularınızla tanışın. Hangi kumaştan olduğunuzu görün! Sevgi, adalet ve hayat için ne yapabileceğinizi! Kazanmamız için sadece birkaçının daha sevgi, adalet ve hayatları adına bizim tarafımıza geçmesi gerekiyor. Biz cesaret, güzellik ve nezaketle dolup taşmadıkça, en önemlisi de bizler sevgiyle dolup taşmadıkça harekete geçmeyeceklerdir. Onları böyle etkileyeceğiz. Bundan sonra cesaretimizi, son noktasına kadar bu savaşı ve çıkacak savaşları bitirmek; toprakları, insanlarını ve gezegenimizin hayatını kurtarmak için kullanmalı... Kalbimiz sevgiyle doluyken ve gözlerimiz daha iyi bir Amerika ufkuna çevrilmişken, hayatımızı anlamlı bir biçimde değiştirmek için tarihin bize emrettiğini şimdi yapacağız! Hepinize inanıyorum, teşekkürler!"

Granny D. Haddock

Çev; Avi Haligua

Gringo

Bazen Amerikalılar için 'gringo' lafının kullanıldığını duyarsınız. "Hey Gringo!" derler Birleşik Devletler'den gelmiş insanlar için. Ama Gringo, *'green'* (yeşil) "yani, ordu" ve *'go'* (git) sözcüklerinden türemiştir, *'green go'*, yani 'ülkemden defol!'

Fernando El Barrajon[1] ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 15 Aralık 2005.

[1] Fernando el Barrajon: Nikaragualı yönetmen.

Guernica

Guernica'yı anlayabilmek için Picasso'yu, onun resme bakışını anlamak gerekiyor. Açıklama ve yorumlardan titizlikle kaçınan Picasso ise "İnsanlar görmek istediklerini görür" der ve asıl olanın bu olduğunu ima eder. Kendisi için önce resme esin kaynağını oluşturan bir görünüm söz konusudur. Bu bir duyu, bir iç algılamadır. Resmedilmeye kalkıldığında bir dizi ifade sürecinden geçecektir. Ama bunlar görünen gerçeklikle dışa vurulacağından asıl duyumsal gerçeği tam olarak tanımlamaya yetmeyecektir. Bu yüzden Picasso'nun resmi aynı zamanda bir tahrip ediş, sürekli bir bozuş eylemidir, bu anlamda da yorumu doğrudur. Çizgileri, asıl olanı –ki bu bireysel bir yakalayıştır– aktarmada aracı görevi gören semboller gibidir, izleyenlerde neyi, ne kadar uyarabilirlerse taşıdıkları anlam da onunla sınırlı olacaktır. Zaten Picasso, eriştiği en uç nokta olan çocuk tarzı çizimlerinde yalnızca sezgilerine şans tanıdığı, kendine en yakın konsepti bulmuş gibidir.

Guernica, 1937 Şubat'ında İspanya Cumhuriyetçi hükümetince Picasso'ya teklif edilen, Paris Uluslararası Fuarı'nda İspanya Pavyonu'nu temsil edecek bir yapıt fikrinden doğmuştu. Ancak her ne kadar Franco karşıtı bir tavrı sergilese de, Picasso Cumhuriyetçi hükümete fazla sıcak yaklaşmıyor, hatta tutucu çevrelerin adamı olarak tanınıyordu. Mart ve Nisan ayları boyunca henüz bir tema bulmuş değildi, hâlâ *Franco'nun Düşü ve Yalanları* adını verdiği, metal üzerine asitli baskı çalışmasına devam etmekteydi. Bu arada *Çarmıha Geriliş* ve *Boğa Güreşi* tablolarını da hatırlamak gerekiyor.

26 Nisan'da Picasso'nun belki de tüm hayatını etkileyecek bir olay yaşandı; bir Bask köyü olan Guernica, Franco'ya yardıma koşan Alman Nazi uçaklarınca bombalandı ve Picasso 1 Mayıs'ta *Guernica* tablosuna başladı. Fuar 24 Mayıs'ta başlayacaktı, fakat Picasso tabloyu ancak 4 Haziran'da bitirebildi; İspanya Pavyonu ise ancak 12 Haziran'da açılabildi. Tabloya ilişkin ilk izlenimler tam bir düş kırıklığıydı. İspanya hükümeti değiştirmeyi bile düşündü, eser tanıtım kataloglarına girmedi. Örneğin Jung, şizofreni suçlamasıyla sataştı sanatçıya.

Siyah, beyaz, gri tonları ve sergilediği vahşetle bu eserin sergiye gelenler üzerinde olabildiğince itici bir etkisi vardı. Tabii bu rahatsız edici duyguların ne anlama geldiğini görebilecekleri faşizm, henüz tarihi katliamlarına girişmemişti. Tablo 1938'de önce Avrupa'yı dolaştı ve bir yıl sonra Amerika'ya geldi. Picasso'nun izniyle New York Sanat Müzesi'nin himayesine verildi.

1975'de aynı müzenin İspanya'nın tablonun iade edilmesi talebine verdiği yanıt oldukça ilginçti; 'demokratik bir İspanya' şartı koymuştu müze. Sonunda ünlü tablo, 1981'de, Picasso'nun 100. yaş gününde, Franco'dan kurtulmuş demokrat İspanya'nın Prado Müzesi'nde yerini aldı.

Malaga'nın Havasından, Suyundan

Picasso Malaga doğumlu bir Endülüslü'ydü. Bunun anlamı da, bağımsız ve tutkulu karakterine,

Pablo Picasso, *1881-1973.*

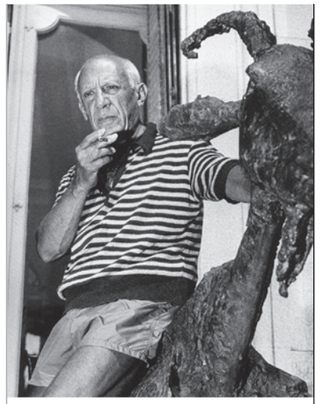

doğduğu toprakların kaynak teşkil etmesi, ve belki de en önemlisi, anarşistlerin eski bir kalesi olan Malaga'nın havası ve suyundan kural tanımazlığı almış olması... Babası bir resim öğretmeniydi ve belki de Picasso'nun Picasso olabilmesinde birinci derecede rol oynamıştı. Baba, bir devlet memuru olarak değişik yerlere tayin edilmek durumundaydı. Önce Coruña'ya, ardından oranın havasından kaynaklanan sağlık sorunlarından dolayı Barcelona'ya gittiler. Yolda Madrid'e uğradılar ve Picasso'nun ilk Prado Müzesi gezisi bu sırada gerçekleşti. Ancak Picasso'nun yaşamına asıl damgasını vuracak olan Katalunya'ydı. Katalunya ona resimlerinin içeriğini belirleyecek ilk toplumsal ortamı sağladı. Sonraları, tatilde gittiği Barcelona yakınlarındaki Harto kasabası için de buna benzer yorumlar yapacak, hayata bakışını tümüyle değiştirdiğini ifade edecekti. Yıllar sonra kendisini aynı derecede etkileyecek bir ikinci kasaba da Fransa sınırındaki Gósol oldu. Burada, Belediye Müzesi'nde Afrika yontularıyla tanışması, ünlü *Avignon'lu Kızlar* eserinin doğumunu sağladı. Sonra 1900'de, 19 yaşında gittiği Fransa girdi devreye. Önce 'Mavi', sonra yalnızca bir yıl süren ve 1906'da sona eren 'Pembe' döneminin ardından 1907'de *Avignon'lu Kızlar*'la 'Kübist' dönemi gelecekti.

Kübizmin esin babası aslında izlenimci Cézanne'dı. Bugün hâlâ, onun ünlü 'doğadaki herşeyin koni, silindir ve küre olarak üç geometrik biçime sokulabileceği' önermesinin Kübizm için çıkış noktası olduğu iddia ediliyor. Akımın isim babalığını ise Braque'ın bir sergisinde "Bu adam her şeyi küplere bölüyor" yorumuyla bir sanat eleştirmeni yapmış oldu. Picasso o sıralar henüz Fransa'da ünlenmemiş, yalnızca dört resim sergisi açmıştı. Max Jacob'la nöbetleşe paylaştıkları tek yatağı olan bir evde kalıyordu. Ancak iki önemli hamisi vardı; Alman koleksiyoncu Khanweiler ve bir sanat vakfının kurucusu olup başından sonuna Picasso'ya sahip çıkmış olan Christian Zervos.

At, psikiyatride de baştan çıkarma ve ırza geçmeyi simgeler. Öte yandan İspanya tarihinde atın ayrıcalıklı bir yanı yoktur, sıradan İspanyol için öykünecek bir imge olamaz, bu yüzden Cervantes ünlü romanı *Don Quijote*'de Sançonun altına bir merkep, Don Quijote'nin altına da uyuz bir at olan Rosinante'yi çeker. Soylu atlar Cervantes'e göre olsa olsa soylulukları tartışmalı o sahte şövalyeler kadar soyludur.

Picasso da *Guernica* tablosunda boğa güreşlerinden Cervantes'e kadar bir dizi folklorik özellikten yararlandı. Zaten son dönem eserlerinde gözlemlenen eski İspanyol resim ustalarına dönüş belirtileri ve 40'ın üzerinde Las

Guernica, *1937.*

Boğa ve At

Guernica'da *protagonist ve antagonist* olarak yer alan iki karşıt ana figür vardır: Boğa ve at. Tüm saldırganlık ve yabanilik anıştırmalarının ardında boğa aslında entelektüel gücü simgeler; kötülüklere karşı savaşımı, insanoğlunun yaşama karşı mücadelesini sağlayan güçtür bu. Ve tabii herşeyden önce öz be öz Akdeniz, sonra ve dolayısıyla İspanyoldur. At ise, verdiği soyluluk, uysallık ve zerafet gibi tüm tersi görünümlere rağmen, gizli olan düşmanı, saklı tutulan kötülüğü temsil eder. Savaşlar onunla olmaz mı, yıkıma taşıyıcılığı o yapmaz mı, boğa güreşlerinde ölüme meydan okuyan, boğayı ölüme koşturan o değil midir? Bu karşıtlık en yalın anlatımını boğa güreşinde gösterir aslında.

Meninas çalışması bunun en çarpıcı örnekleriydi.
Bilindiği üzere Picasso Hristiyan motifler de kullanmaktaydı. Hatta *Ütü Yapan Kadın* resmi için, çarmıhtan indirme sahnesinde İsa'nın üzerine eğilmiş Maria Magdalena yorumu yapanlar olmuştu. İşte *Guernica*'daki çivilenmiş eller de böylesi bir dinsel çağrışımla yüklüdür. Tavandan gelen yapay ışık uygarlığın vahşi yüzünü sergiler. Bu ışık genç kızın, kadın matadorun sunduğu doğadan çıkarılma ışıktan farklıdır. Barbarlığa karşı aydınlık meşalesiyle müdahale eden genç, gelecek aydınlık dünyaların Prometheus'u gibidir. Söz konusu genç kızın Picasso'nun 16 yaşındaki sevgilisi Maria Theresa Walter olduğu söylenir. Yerde yatan güzel erkek figürü ise ayaklar altına alınan insanlık olarak düşünülebilir. Çıplak kadın ve ölü çocuğu; ölüm ve erotizm, cinsellik ve yıkım ikilemidir.

Barış Güvercini

Masanın üzerindeki kuşun ne olduğunu Picasso'nun kendisi de tam olarak hatırlayamıyordu. Horoz olma olasılığı yüksek olsa da, bu da bir başka dinsel gönderme olarak düşünülebilir. Sonuç olarak *Guernica* Picasso'nun yakaladığı duygusal bir andı ve bu anın kolektifleşip dünya barış hareketindeki yerini alması için önce aradan bir dünya savaşı ve bir iç savaş geçmesi gerekti. Önce 1949 Paris Barış Konferansı için bir litografi olarak düşünülen, sonra da 1951 İngiltere, Sheffield'deki ikinci barış konferansında kendi çizimiyle ölümsüzleşen savaş karşıtlığının sembolü barış güvercini, *Guernica*'nın ardından işte böyle doğdu.

İlker Özünlü
www.acikradyo.com.tr
21 Mayıs 2002.

Güneş Arabaları

Güneş enerjili araçlarda elektrik motoru kullanılıyor. Tabii bu verimin epey yüksek olmasını sağlıyor, ancak güneş panellerinden aldığımız enerji gerçekten çok kısıtlı, bu nedenle en verimli şekilde kullanılmaya çalışılıyor. Yani 5 metreye 1.8 metrelik bir araç için, yaklaşık 200-250 kg. gibi, 3 beygirlik bir motor yeterli geliyor bu sayede.

Büyük güneş panelleri kaportaya monte ediliyor. 1 watt'lık, 2 watt'lık ufak güneş hücrelerini seri ve paralel birleştiriyorsunuz ve aracın, güneşi en iyi alabileceğiniz yüzeyine yerleştiriyorsunuz. Bu sınıftaki yarışlarda maksimum 800 watt güç üretebiliyorsunuz panellerden.

Dünyadaki güneş otomobili yarışları ilk olarak Avustralya'da başladı, 80'lerin ortasından bu yana Avustralya'da yapılıyor ve kıtayı

güneyden kuzeye geçiyorlar.
Bu da yaklaşık 3.500 km demek. Dünyadaki yarışlarda araçların bizim sınıftaki yarışlardan biraz daha fazla enerji kapasiteleri var, dolayısıyla 190 km/saat hıza ulaşabiliyorlar ve ortalama 110 km ile gidebiliyorlar. Bizim araçlar için ise burada 82 km'nin bir defada koşulması bu kadar enerji kapasitesi ile biraz zor, o açıdan hızlar daha düşük tutuluyor.

Formula G

TÜBİTAK 2003 yılının Aralık ayında *Bilim ve Teknik* dergisinde 'Formula G' diye adlandırılan bir yarışma haberi verdi. Bundan sonra yavaş yavaş ekipler oluşmaya başladı. Biz de kendi içimizde İzmir'de, Ege'de neler yapabiliriz diye düşünerek bir ekip kurmaya karar verdik. Bundan sonraki süreçte tasarım, neler bulabileceğimiz ve yurtdışında yapılması belki kolay ama ülkemiz için zor olan malzemeleri nereden temin edebileceğimiz problemini çözmeye çalıştık ve en sonunda da imal etmeyi başardık. Ekip olarak hep hedeflediğimiz, yurtdışı yarışlara katılmak ve katılırken de hep Türk malı ürünler kullanmaktı. Dolayısıyla sadece Türkiye'de üretilmeyen şeyleri alıp geri kalanın hepsini kendimiz yapmaya çalıştık. Hatta o kadar uç noktalar var ki, örneğin motorunu dahi biz tasarlayıp sponsorumuza ürettirdik.

Yarışa dönecek olursak, bu FIA kategorilerinden, kategori 1 klas 2 tarzında bir yarış. Burada ekipler tamamen kendi tasarımı olan araçlarla yarışıyor. Her aracın maksimum 300 kg ve maksimum 5 metreye 1.8 metre olması gerekiyor.

Katılımcılar içerisinde üniversite takımları, dışarıdan, sanayiden insanlar ve lise takımları yeralıyor. Yarış süresince Formula 1 pistinde by pass'tan geçilerek 20 tur atılacak. 4.1 x 20 ediyor bu da toplam 82 km. Formula 1 pistinin uç kısmında ekstradan bir alan var, Formula araçlarının döndüğü; sadece onu geçmeyeceğiz, bu sayede bir tur 5.4 km'den 4.1 km'ye inmiş olacak.

Amaç Alternatif Enerji Kullanımını Desteklemek

Elbette uzun vadeli olarak da böyle bir teknolojiye geçilip alternatif enerji kaynağı olması amaçlanıyor. Sanırım diğer takımlar için de böyledir. Bizim zaten bu yarışmaya katılmaktaki ilk hedefimiz alternatif enerjinin ülkemizde kullanımını desteklemek ve bunu daha çok artırmak; ikincisi ise ülkemiz teknolojisi ile bunların yapılabileceğini göstermekti.

Bizim aracımız prototip bir araç; dolayısıyla prototipler biraz fazla maliyetlidir. Bizim projenin maliyeti 45 bin YTL idi, daha doğrusu 55 bin YTL olarak hesaplamıştık ama 45 bin YTL'ye mal ettik. Aynı aracın yurtdışında maliyeti 150-200 bin Euro arasında değişir. Yakın gelecekte kullanımı söz konusu mu? Kullanılabilir, özellikle şehir içinde ve belirli bölgelerde kullanılabilir. Ancak güneş panellerinin verimleri çok düşük, %16-17 civarında. Biraz daha üst kategori olan uydularda kullanılan paneller ise %26'ya kadar ancak çıkabiliyor.

Hibrid Araçlar

Enerji depolamayı çeşitli kategorideki akülerle yapmanız mümkün. Esas problem ise enerjiyi üretmek. Hibrid araçlar çok yakın gelecekte zaten kullanmaya başladığımız şeyler olacak. Yakıt hücreleri olsun, hidrojen olsun ve güneş enerjisinden elde edilmiş elektrik enerjisi olsun, yakın gelecekte, çok yakın gelecekte hepsi kullanılmaya başlayacak. Esas problem ise güneşten enerji elde etmek.

Solaris II.

Yurtdışındaki araçlarla günboyu enerjiyi depoladığınızda gece de gidebiliyorsunuz; yani esas yüzey alanını geniş tutmamız gerekiyor, verim düşük olduğu için ya bir evin çatısına ya da bir yerin çatısına panelleri yerleştirip, depolayıp arabaya gönderebilirsiniz, ki bu var! En yakın gelecekte kullanılması düşünülen de bu. Daha ileride ise panellerin verimi yükseldiğinde doğrudan aracın üzerinde, belki boya gibi bir malzeme ile akupule etmek mümkün olacak. **(Bkz; Güneş Enerjisiyle Yayın)**

Aytaç Gören[1] ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete
Yt; 29 Ağustos 2005.

[1] Aytaç Gören: Formula G pilotu ve araç tasarımcısı.

Güneş Enerjisi ile Yayın

Şu anda birlikte seyahat ettiğimiz Greenpeace'e ait Anna isimli tekne 95 yaşında, çok güzel bir tekne. Bunu modern, çağdaş teknelerle karşılaştırmak mümkün değil, çünkü her şey elle yapılıyor bu teknede. Bu tekne dün İstanbul'a vardı ve bundan sonra da devam edecek yolculuğuna. Avrupa'da 'Enerji Devrimi' isimli bir tur bu ve İstanbul'dan sonra bu turun adı 'Barışçıl Enerji' olacak. Etrafı biraz tarif edelim, şu anda çok güzel bir gün, pırıl pırıl bir güneş var arkamızda; etrafımızda Boğaz'ın biraz dalgalı lacivert suları var. Teknenin üzerinde güneş panelleri var ve bunlar güneşte ışıl ışıl duruyorlar, hiçbir kül ya da duman çıkartmaksızın oldukları yerde elektrik üretiyorlar. Bizim programımıza güç veriyorlar şu anda; evet, güneş elektriği ile yayın yapıyoruz. Garip birşey daha; bir metal su cihazı var var, 'güneşle soğutulmuş su' yazıyor üzerinde. O da elektriğini güneş panellerinden alıyor ve oradan su içebiliyoruz. Peki niye bunları yapıyoruz? Bu barışçıl bir

Kuruçeşme'den güneş enerjisiyle radyo yayını...

enerji, yani uğrunda ölmek ya da öldürülmek gerektirmeyen kaynaklardan geliyor, temiz enerji kaynaklarından.

Taksim'de Kamyondan, Kuruçeşme'de Tekneden

Aslında bu bizim yaptığımız ikinci güneş enerjili yayın. Birincisi Taksim Meydanı'nın ortasında yine Greenpeace'in kamyonundan bir canlı yayın yapmıştık. 98 miydi? 7 sene olmuş; o zaman da bize çok tarihî gelen bir şey yapmıştık. Şimdi bu sefer de, Açık Deniz'le, tekneyle, her şeyle birleşen ve 98'den bu yana daha çok gündeme gelmiş olan ve artık hepimizin hayatının önemli bir parçası olan iklim değişikliği meselesini, küresel ısınmayı burada konuşuyor olmak ve bu yayını da, bu konuşmaları da güneş enerjisi ile yapıyor olmak bize büyük bir keyif veriyor. Ve İstanbul her zamanki gibi olağanüstü güzellikte...

Gezegene de Çocuğumuz Gibi Bakmak

Aslında güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, ya da barışçıl enerji dediğimiz enerji, denizcilikte geleneksel olarak kullanılan birşey. Dolayısıyla denizcilik açısından şu anda güneş enerjisi kullanıyor olmak yeni bir haber değil. Çünkü teknede olanaksızlıklar yüzünden, daha doğrusu doğanın getirdiği zorlama yüzünden zaten temiz enerji kullanmak zorundasınız. Tabii motor hariç, yani mazot kullanmak dışında... Ekonomi zaten rüzgâr enerjisini kullanmaya zorluyor denizcileri. Teknede, özetlersek, güneş enerjisi var, rüzgâr enerjisi var, bir de tekne yelkenle giderken, şaft jeneratörü dediğimiz pervane zaten kendiliğinden dönüyor; ona bir şarj motoru bağlıyorsunuz ve o aküleri şarj ediyor. Genelde hep güneş enerjisi ucuz diye bakılır, halbuki pahalı bile olsa aslında sanırım uzun vadeli ekonomi adına tercihin güneş ya da rüzgâr enerjisinden yana olması gerekiyor. Bunu herkes anlayacaktır, çocuğunuzu eğitirken, okula yollarken, asla ucuz mu pahalı mı olduğuna bakmazsınız, bütün olanaklarınızı, bütün enerjinizi daha iyi eğitim almasına yöneltirsiniz. Aslında bu gezegene de biraz çocuğumuz gibi davranmaya başlamanın zamanı geldi. Doğal enerjiler, temiz enerjiler nispeten pahalı bile olsa, aslında tercihimizin o yönde olması gerekiyor ki, uzun vadede bu gezegen korunsun.

Türkiye'de İlk Kez Güneş Enerjisiyle Yayın Yapıldı

Greenpeace Akdeniz Ofisi'nin yürüttüğü Enerji Kampanyası çerçevesinde Greenpeace'in 'Güneş Kamyonu' Cyrus İstanbul'da bulunmaktaydı. Kendi enerjisini üreten Cyrus, Taksim meydanında Türkiye'nin güneş enerjisi ile yayına giren ilk radyo programı için bir stüdyoya dönüştü. Açık Radyo'nun STK'lara yönelik Açık Toplum programı, güneş panellerinden alınan enerji ile canlı olarak yayınlandı. 32 watt'lık enerji kullanılarak yayınlanan yarım saatlik programda, alternatif enerji politikaları, Akkuyu nükleer santralinin ihalesi konuşuldu ve Afrika'nın yağmur ormanlarında yaşayan Goril ailesinin sesleri dinletildi.

Açık Radyo Basın Bülteninden,
6 Ekim 1998.

Bozcaada'dan Güneş Enerjisiyle Yayın

Deniz Pak'ın hazırlayıp sunduğu Denizaşırı adlı program 14 Ağustos 2007'den bu yana güneş enerjisiyle gerçekleştiriliyor:

"Çok ütopik bir işti aslında bu, deli işiydi başladığımızda. Çok çalıştık ve şimdiki haline getirmeye gayret ettik. Burada sürekli bir enerji sorunumuz vardı. İnanılmaz güzel gökyüzü görüntümüz var ve buraya elektrik getirmek bu coğrafyaya büyük haksızlık olacaktı. Türkiye'de elektrik, beton direkler ve her iki direkten birine de floresan lamba koyup pırıl pırıl aydınlatmak anlamını taşıdığı için, gökyüzünü bir daha asla şu anda olduğu gibi göremeyecektik. Bunun için de bir alternatif enerji düzeneği kurmamız şarttı. Burada, bu coğrafyada, böyle toprak bir zeminin üzerinden çıkan beton direkler korkunç görüntü kirliliğine yol açıyor. Hele şahane bir gökyüzünü, uzay boşluğunu bir floresan lamba ile aydınlatmak ve o enerjiyi boşa harcamak ayrıca anlamsız. Dolayısıyla biz de alternatif bir enerji kaynağı arıyorduk sürekli. İnanılmaz 'Zihni Sinir' projeleri ürettik, bir sürü şey yaptık...

Bu, maket yapmak gibi birşey. Aslında toplam 5 saatte bağladık sistemi ama bunları almak 2,5 ay filan sürdü. Mesela şu anda kullandığımız bir malzemeyi geri göndereceğiz, deneme-yanılmayla da öğreniyoruz çünkü. Bunu yapan şirketler var, bu sistem pahalı olduğu için biz bunu kendimiz yapmaya kalkıştık, çünkü bunu yapan şirketler bu pahalılığın üzerine bir fiyat daha ilave ediyorlar, hiç çekilmez oluyor o zaman onların rakamları. Bu çok yakın bir zamanda uygun hale düşecek. Ayrıca biraz da kendimiz yapmak istedik diyebilirim.

Enerji kaynağının fosil yakıttan gelmediğini bilmek çok güzel bir his. Diğer yandan, bir daha hiç elektrik faturası ödemeyecek olmak da çok anlamlı. İlk maliyet biraz yüksek. Ben çok uzun yıllar dalış yaptım, bana hep sorulan bir soru vardı; "dalış zengin sporu mu?" Bizim daldığımız dönemde gerçekten bir dalış elbisesini 1.000 dolara alıyordunuz, Türkiye'de lüks tüketim olarak düşünülüyordu bu. Ben hep şunu söylüyordum, futboldan çok daha az masraflı bir iş, çünkü 1.000 dolara aldığım elbiseyi 1.5 sene giydim. Ama bir futbol ayakkabısını 1,5 aydan fazla giyemezsiniz herhalde. Bu da böyle birşey işte, çok uzun süre kullanabileceğiniz bir malzeme. Dolayısıyla, bir araba parasıyla bu sistemi yapabilmek mümkün ve çok daha anlamlı. İkinci bir araba alınacağına böyle bir sistem kurulabilir ve birçok insanın önümüzdeki yıllarda buna ihtiyacı olacağından eminim.[1]

Deniz Pak

Bozcaada'da güneş enerjisiyle çalışan bir açık hava Açık Radyo stüdyosu.

Petrolün Sosyal ve Çevresel Maliyeti

Peki ucuz olan nedir, pahalı olan nedir? Rüzgâr enerjisinin yakıtı sonsuz ve bedava, güneş de öyle, jeotermal enerji de öyle; bunlar aslında stres yaratmayan enerjiler, çünkü paylaşımı kolay. Her yerde dağınık olarak bulunduklarından insanlar birbirlerini bunun için taciz etmek zorunda değiller. Mesela petrol ucuz mu? Değil, üstelik her savaşla beraber aynı şey oluyor, hemen fiyatlar yukarı çıkıyor ve aslında astarı yüzünden pahalıya geliyor, yani bir sisteme bağımlı olduğumuzu bize hatırlatıyor. Oysa doğada sonsuz ve bedava olan kaynaklar var.

Bedava derken maddiyatın yanı sıra 'sosyal maliyet' diye de birşey var, buna çevresel maliyet de diyebiliriz. Kömürü veya petrolü kullandığımız zaman birileri hasta oluyor, işgücü kaybı oluyor, vs. yani ekonomiye ek bir yük getiriyor. Ama petrol fiyatı bunu etiket fiyatına eklemiyor, mesela "ben şu kadara kömür aldım" diyorsun ama esasında yakıp yıktığın orman arazilerinde yaptığın tahribatı, hastalıkların parasını buna eklemiyorsun ve sonra da, rüzgâr veya güneş pahalı, diyebiliyor bazı insanlar. Bu çok yanlış, çünkü onların toplumsal maliyeti aynı şekilde olmuyor, dolayısıyla rekabet etmek için bu maliyetin bir takım enerji kaynaklarına teşvik olarak verilmesi gerekiyor.

Güneş Enerjisi: Hemen, Yarın!...

Rüzgâr enerjisi var, güneş enerjisi var, bunlar biraz bizden uzak gibi duruyor, ama aslında o kadar da uzak değil. Örneğin bu enerjiler teknelerde kullanılıyor ama herhangi bir yazlık evi 24 volt sistemi üzerine kurarsanız ve güneş enerjisi ya da rüzgâr enerjisi ile o aküleri beslerseniz; buzdolabı, televizyon, vs. yani bir evdeki bütün aletleri güneş enerjisi ile çalıştırmanız mümkün. Bu hemen yarın yapılabilecek bir şey. Belki yapılmış bir yazlık evi 24 volta çevirmek biraz maliyetli olabilir ama sıfırdan bir yazlık evi bir tekne gibi ele aldığınız zaman bütün ihtiyaçlarını güneş ve rüzgâr enerjisi ile sağlamak mümkün. Yapacağınız tek şey 3-4 tane 24 volt akü koymak, aküleri güneş veya rüzgâr enerjisi ile beslemek... Çünkü sonuç olarak orta hâlli bir tekne, bir yazlık ev kadar ev kadar hacme sahip, ve çok rahat bütün gereksinimlerini karşılayabiliyor. Bu program uzun vadede bir hedef için yapılan bir şeymiş gibi durmasına rağmen, hemen yarın güneş enerjisi kullanmaya başlayabiliriz. Bu çok kolay bir tercih ve belki aynı şekilde sistem; dünyanın ekonomik, siyasi, politik sistemi de değişecek belki bir gün.

Beysun Gökçin. Kaptan Thomas. Melda Keskin. Ömer Madra.
Pr; Açık Deniz
Yt; 27 Ağustos 2005.

[1] Deniz Pak ile söyleşiden, Pr; Açık Gazete, Yt; 28 Ağustos 2007.

Günümüzün Irkçılığı

Irkçılık aslında hiçbir zaman tek başına anlam ifade etmiyor, etkisi de olmuyor. Ancak milliyetçilik, halkçılık, etnik ve cinsiyet ayrımcılığı gibi başka kavramlarla eklemlendiğinde beraber bir zincir oluşturuyorlar ve böylelikle etkilerini gösteriyorlar. Bir süredir, –aslında uzun süredir– ırkçılığın yükseldiğinden söz ediliyor, ama ırkçılık hep oradaydı. Batı Avrupa'da, Batı'nın dünyasında ırkçılık hep vardı. Şimdi ise hiç oradan gitmediğini, basit bir önyargı olmadığını, uzak, geçmişe ait duygulardan ibaret olmadığını gösteriyor bizlere. Ama ırkçılığın değişen bir çehresi de var tabii. Radikal sağ partilerden söz ediyoruz. Bunların siyasi söylemine girmiş bir ırkçılık var ve bu partiler de oy alıyorlar. Hatta yüzde on'ları geçiyorlar, koalisyon ortağı bile olabiliyorlar.

Ama ırkçılık sadece bu partilerden ibaret değil, yani sadece radikal sağdaki bu popülist söylemleri kullanan partiler değil; birçok merkez partilerde de var; hatta merkez sol partilerde de var ırkçılık! Genellikle de kendisini göçmen ve yabancı fobisi olarak gösteren bir ırkçılık var. **(Bkz; Göç)** Siyasi söylemin ötesinde, ırkçılığın tekrar kurumlaşmasından, yasalara girmesinden söz edilebilir. Örneğin, yabancılara karşı alınan önlemler çerçevesinde bir ırkçılık söz konusu.

Yeni Irkçılık Kuramları: Irktan Söz Etmeyen Irkçılık

Yeni ırkçılığın yeni kuramlara ihtiyacı var. Bugün yapılan bir ırkçılık kuramı, geçmiştekinden biraz farklı. Biyolojik farklılıklardan söz etmiyor bize. Daha doğrusu ırktan söz etmiyor, ırktan söz etmeden bir

ırkçılık yapılıyor. Irkçılık teorilerinin bir ortak yönü var; eski ya da yeni, geçmişe ait ya da bugünkü ırkçılık teorileri; bunların hepsi de çok basit teoriler. İşte burada popülizm devreye giriyor; yani halkın kolayca anlayabileceği şeyler. Seçkinci entelektüeller tarafından dile getirilen ırkçı öğretiler, ırkçı kuramlar belki de ilk kez, o her zaman var olagelmiş olan entelektüellerle halk arasındaki mesafeyi kapatıyor. Biraz yarı bilim, sahte bilim, demagoji, mit ve folklordan oluşan birşey; ama halkın çok kolay anlayabileceği birşey.

Farklı Kültür: "Farkçılık Irkçılığı"

Yeni ırk teorilerinde biyolojik farklılıklar yok, sadece kültürler var; ama bu kültürler arasında da aşılmaz uzaklıklar var, yani farklı kültürler var, farklı yaşam tarzları var ve ilk bakışta bu çok liberalmiş gibi görülüyor. Yani 'senin yaşam tarzına ben saygı gösteririm, kültürüne saygı gösteririm ama sakın bana fazla yaklaşma, aradaki bu mesafeyi kapatmaya çalışırsan sana tepki de gösteririm.' Bu, Huntigton'ın dile getirdiği medeniyetler arası çatışmadan da farklı birşey, yeni ırkçılık teorisi bu. Buna 'farklı kültür', 'farkçılık' ırkçılığı da diyebiliyoruz. Étienne Balibar'ın deyişiyle 'meta ırkçılık' da diyebiliyoruz. Ama çok liberalmiş gibi görünen, kültürel hiyerarşileri ortadan kaldırmış gibi, bunları tanımıyormuş gibi görünen, ama araya da aşılmaz duvarlar koyan ve insanların belli bir kültüre aidiyetlerini hiç değişmezmiş, sabitmiş gibi kabul eden, bu sınırları çok kalın hatlarla çizen bir ırkçılık söz konusu burada. İşte böyle bu yeni kurama dayanarak yabancılara,

"Senin yaşam tarzına ben saygı gösteririm, kültürüne saygı gösteririm ama sakın bana fazla yaklaşma, aradaki bu mesafeyi kapatmaya çalışırsan sana tepki de gösteririm."

Dünyada yeni bir kültür yaratılacaksa, bu kültür mutlaka kozmopolitlikten şekillenecektir. Burada, şirketlerin dayattığı küreselleşmeden farklı bir küresellik sözkonusu. Kozmopolitlik, alternatif küreselleşmenin olmazsa olmazı, kurucu ögesidir, denebilir.

göçmenlere karşı olan yasalar getirilebiliyor. Burada göçmen fobisini işleyerek oluşturulan yeni bir kuramdan söz edebiliriz. Étienne Balibar bunun eski ırkçılık teorilerinden farklı olmakla beraber çok da eski olmadığını dile getiriyor. Şimdilerde radikal sağın en açık biçimde dile getirdiği ırkçılık söz konusu olan. Çok daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, antisemitizmin de böyle birşey olduğunu, kültür farklılığına dayanan bir ırkçılık olduğunu söylüyor.

Balibar: Arap Fobisi = Eski Antisemitizm

Bazen alçak bir dalga, bazen yükselen bir dalga, bazen gizli, bazen açıkta, bazen doğrudan, dolaylı; ama yeni ırkçılık teorileri, kaba, kolonyal dönemin teorilerinden farklı. Artık biyolojik soya çekim ya da genetik üzerinde temellenmeyen teoriler bunlar; tamamen kültürel farklılıklar üzerinden yürütülen, onun üzerine kurulmuş teoriler... 'Kültürümüz ve geleneğimiz farklı', 'Avrupalılar ve Batılılar ya da Batılı olmayan insanlar'... Avrupa kültürünün, Avrupa'nın melezleşmesine karşı büyük bir tepkisi var, ona dayanan bir ırkçılık yoğun biçimde yaşanıyor. Balibar Fransa'daki Arap fobisinin de, geçmişte Fransa'da yaşanan antisemitizmle bir paralellik taşıdığını söylüyor. Günümüzde Kuzey Afrikalılara karşı duyulan ırkçılığın antisemitizme çok benzediğini, daha doğrusu onun uzantısı olduğunu söylüyor.

Irkçılığın teorileri değişiyorsa da, gene de değişmeyen bir şeyler kalıyor; yani beyaz adam üstünlüğünü her halükârda dile getirmiş oluyor. Irkçılık toplumun hangi kesimlerinde kabul görüyor dersek; hiçbir kesim ırkçılıktan muaf değil. Sınıflar arasında, toplumun çeşitli kesimleri arasında bir suç ortaklığı var bu konuda. Bu da ırkçılığın basit bir önyargı olmadığını, toplumun bütün dokularına yerleşmiş olduğunu söylüyor.

İşçi Sınıfının Bilinçaltına İşleyen Irkçılık

Refah devletinin çözülmesi, işçi sınıfının tekrar yoksullaşma tehlikesiyle yüz yüze gelmesi, yeniden proleterleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalması, işini elinden kapma olasılığı bulunan Kuzey Afrikalılara, daha ucuza aynı işi görmesi söz konusu olan Kuzey Afrikalılara karşı bir düşmanlık doğurabiliyor. Radikal sağ partilerin, genellikle küçük mülk sahibi sınıflardan, küçük burjuvaziden oy aldıkları söyleniyor. Hayır, değil, tam aksine, işçi sınıfından da geniş ölçüde oy alıyorlar. Bu da ırkçılığın ne kadar derine kök salmış olduğunu gösteriyor bize. Demek ki ırkçılık, işçi sınıfının ortak bilinçaltına ya da bilincine işlemiş burada. Demek ki, işini kaybetme tehlikesi söz konusu olduğunda herkes ırkçı olabiliyor. Bu, onca mücadeleye karşı Batı'daki işçi sınıfının ırkçılıktan vazgeçmemiş olduğunu gösteriyor bize. Irkçılığı bir kez yerleştirmek çok kolay. Yarı, sahte bilimsel, demagojiye dayalı kuramlarla ve halkın çok anlayabileceği popülist bir söylemle ırkçılığı yaymak çok kolay; ama toplumlara bir kez yerleştikten sonra söküp atmak çok zor.

1945'ten sonra işçi sınıfının, çalışan kitlelerin, toplumdaki yaşam seviyeleri yükseldi. 1980'lerde ise refah devletinin çözülmesiyle birlikte, yeniden yoksullaşma tehlikesi ortaya çıktı. Eğer işçi sınıfı bilinçliyse, göçmenlerle, yoksul göçmenlerle dayanışma içerisinde bulunması gerekir. İşini kaybetmesinin, yoksullaşmasının nedeni onlar değil ki. Demek ki işçi sınıfı, bunca mücadeleye rağmen böyle bir sınıf bilincini edinmemiş. En büyük ırkçılık, işçi sınıfından, çalışan kesimlerden geliyor. Yeniden yoksullaşma tehlikesi karşısında, Fransa'da olsun, İngiltere'de olsun, Almanya'da olsun, nerede olursa olsun, ilk saldırdıkları şey göçmenler. Irkçılık işçi sınıfının kolektif bilincine işlemiş. Bu şekilde toplumun içersine kök salmış olması çok

Amerikan Ordusu tarafından II. Dünya Savaşı'nda kullanılan afiş Japon askerini bir sıçan olarak resmetmiş.

vahim bir durum. Bu teorileri dile getiren ve kolayca benimseyenler ise seçkin elitler oluyor.

Irkçılığa Karşı Kozmopolitlik

Tarihsel kültürlere ve bu kültürlere aidiyetler temeline dayanan ırkçılık son derece tehlikeli aslında. Kaba bir ırkçılık değil, daha sinsi bir ırkçılık; ama sonuç olarak da özünde kozmopolitliğe karşı birşey. Yani farklı kültürlerin bir arada yaşamasını, birbirleriyle kaynaşmasını, dolayısıyla farklı kültürlerden gelen insanların bir arada bulunmalarını, yaşayabilme olasılıklarını kabul etmeyen bir ırkçılık. Ama dünyada yeni bir kültür yaratılacaksa, bu kültür mutlaka o kozmopolitlikten şekillenecek bir kültürdür. Şirketlerin dayattığı küreselleşmenin dışında başka bir alternatif küreselleşmeden de söz ediyoruz burada. Kozmopolitlik, alternatif küreselleşmenin olmazsa olmazı, kurucu öğesi. Emperyal dönemdeki, neokolonyal dönemdeki açık ırkçılık teorilerinin ya da bugünkü meta ırkçılığın da en karşı olduğu şey kozmopolitlik.

Milliyetçilikle Irkçılığın İzdivacı

Neoliberallerin savundukları anlamda küreselleşme yırtıcı bir küreselleşme. Neoliberal olmayanların da, liberallerin de milliyetçiliği savunmanın çok tehlikeli olmayacağına dair düşünceleri var. Thatcher'cı anlayışın 'think thank'lerinden birinde, Adam Smith Enstitüsü'nde yer alan John Gray yolunu değiştirip İşçi Partisi'ni desteklemişti; ama daha sonra liberal gelenekle milliyetçiliğin uzlaşabileceğini söyler oldu. Gerçi farklı kültürlerden değil, milliyetçiliklerden söz ediyordu, ama bunlar çoğu kez birbirlerine eklemleniyorlar aslında. Balibar'ın en önemli vurgularından bir tanesi de budur zaten: "Milliyetçilikle ırkçılık arasında çok uzun bir mesafe yok, aşılmaz bir mesafe yok" der, birbirlerine eklenebilirler; hatta "ezilen ulus milliyetçiliği ile ezen ulus, sömürgeci milliyetçilik arasında da pek mesafe yoktur, birbirlerine dönüşebilirler" der Balibar ve çok da haklıdır. John Gray'in savunduğu, "biraz milliyetçilikten zarar gelmez, liberallikle uzlaşabilir" fikri de son derece tehlikeli bir duruşun ifadesi. John Gray'in öngördüğü, "zararsızdır" dediği şey aslında alternatif küreselleşmenin olmazsa olmazı kozmopolitliğe karşı, onu zehirleyen bir şey; içine milliyetçilik girmiş liberalizm bu. Zaten, milliyetçilik nerede bitiyor, ırkçılık nerede başlıyor bunu kestirmenin imkânı yok. Albert Einstein, "İnsanlığın en büyük problemi milliyetçiliktir, milliyetçilik insanlığın çocukluk hastalığıdır, kızamıkçığıdır." diyordu. Önemli bir adamın, insanı 'bu hastalık en büyük felaketi de getirebilir' diye üzerinde bir hayli düşündüren, önemli bir sözü bu.

Irkçılık günümüzde çok çeşitli biçimlerde karşımıza çıkıyor. Şimdi ırkçı diyebileceğimiz yeni yasalar kabul etmelerine rağmen günümüzün devletlerine 'ırkçı devlet' diyemeyiz. Örneğin Fransa'daki yeni yasalar, ırkçı sayılabilir. Vichy döneminin yasalarına benzemiyorlar, ama ırkçılar! Ulusları temizlemeyi ve böylelikle de bir nihai çözüm önermeyi seçmiyorlarmış gibi görünüyor, ama seçebiliyorlar da. Yugoslavya'da olduğu gibi… Orada ırkçılık, bir etnik ayrımcılık şeklinde çıkmıştı ve soykırıma kadar giden, uzanan bir yol kat etmişti. Amerika'da bu soruna değinen bazı Afro-Amerikan akademisyenler var. Lewis Gordon da, siyah olmamakla birlikte bu ırkçı teorilere çok önemli katkısı bulunan David Theo Goldberg de ırkçı bir devletten söz ediyorlar, daha farklı bir bakışları var. Avrupa'daki durumda ırkçı bir devlet söz konusu değil belki. Ama devletin ırkçı olmaması, ırkçılığın daha az tehlikeli olduğu anlamına da gelmiyor.

Étienne Balibar, ırkçı geleneğin Avrupa'nın çeşitli yörelerinde, çeşitli devletlerde farklı biçimler aldığını söylüyor. Bu anlamda bir Fransız ideolojisinden söz ediyor. Fransa'nın insan türünü evrensel olarak eğitme misyonunu üstlenmiş olmasını da bir tür ırkçılık olarak kabul ediyor. Asimile etmek, onları kendi kültürlerinin içerisinde eritmek, asimile etmediklerini, asimilasyona direnenleri de dışlamak şeklinde…

Milliyetçilik ve ırkçılık elbette birbirlerini çoğu kez tamamlıyorlar. Birbirlerine ne kadar açık bir şekilde muhtaç olduklarını görebilmek için ABD örneğine bakmak gerekiyor. Burada sistematik ırkçılıkla Amerika'nın emperyalist politikaları, emperyal politikaları arasında kopmaz bir bağ var. İçte ve dışta birbirlerini tamamlayan iki politika olarak yürüyorlar. Geçmişte de İngilizlerin jingolizmi ve ırkçılık birbirlerini mükemmel bir şekilde tamamlamışlardı.

Eski Sömürgeye Yeni Irkçılık

Balibar "Ulusal kurtuluş savaşı veren bir ulus devlette dahi, verili etnik temel yoktur. Halk, etnik ulus; bunlar kurgudur, daha sonradan oluşturulur. Saf, doğal birşey yoktur varlık olarak orada, bir ulus yoktur" diyor. Bu sadece sömürgeci uluslar, ulus devletler için değil, sömürge sonrası bağımsızlığını kazanmış olan ulus devletler açısından da geçerli. Oysa dünün ezilen uluslarıydı bunlar ve karşı koydukları ırkçılığı uygular oldular. İnsanların, toplumun, ulus dediğimiz toplumun, kendisini bir toplum olarak değil de, bir devletle bütünleşmiş, özdeşleşmiş olarak görmesi için bu iki kavramın bir araya gelmesi ve onların, bu iki kavramla örtüşmüş, iç içe geçmiş olarak o kimliği benimsemeleri gerekiyor. Dolayısıyla, dünün ulusal sömürgeci ulusları açısından da pek fark etmiyor bu kavramlar. Cezayir örneğinde de gördüğümüz gibi gene milliyetçilik ve ırkçılık iç içe geçiyor. Ulusal kurtuluş savaşı vermiş olan Cezayirlilerin daha sonra Berberileri Araplaştırmaya çalışmaları, onları asimile etmeyi de bir ulusal sorun saymaları gibi. Örneğin İsrail'de, kendisi zaten en büyük ırkçılığın kurbanı olmuş olan, tarihteki belki en büyük –belki değil şüphesiz– ırkçılık kurbanı olmuş olan bir toplumun şimdi bayağı net olarak ırkçılık tezahürü göstermesi söz konusu. İsrail'in Araplara, Filistinlilere uyguladığı da antisemitizm tarzında bir ırkçılık. İsrail Filistinlilere ve Araplara, Yahudilerin bir zamanlar muhatap olduğu, ve halen de muhatap olmaya devam ettiği ırkçılığın aynını yansıtıyor.

Irkçılıkta hem bir aşağılama var, hem bir yüceltme var. İnsanlar kendilerini yüceltirken, bazılarını da aşağılıyorlar. Irkçılık kuramlarının en önemli kurucularından biri Avrupalı beyaz insan. Hatta beyaz insan da değil, 'beyaz adam'. Burada ise ırkçılıkla cinsiyetçiliğin de birbirine çok yakın, iç içe geçmiş olduğunu görüyoruz. Bir yanda düzeltme ve estetize etme, daha doğrusu toplumsal ilişkinin estetize edilmesi de ırkçılığın zeminini oluşturan bir unsur. Irkçılıkla cinsiyetçilik el ele giderken, ulus devletlerin inşasında da devlet eril bir güç olarak ortaya çıkıyor, bir erkek gücü, bir baba olarak ortaya çıkıyor.

'Hayali etnik' bir ulusun, bir kurgu, bir inşa olduğunu, bir hayali cemaat olduğunu söylüyor Etienne Balibar ve bu çok doğru. Yani ulus devletlerin kurulma süreçlerinde, sınıfsal bölünmelerin üstünde bir hayali cemaat inşa ediliyor insanların akıllarında. Ulus devletin kurulma süreci de dahil olmak üzere verili doğal bir varlığı, etnik bir temeli yok; ama bu oluşturuluyor, kazandırılıyor zaman içerisinde. Balibar denemelerinde de hiçbir ulusun gerçekte etnik bir temele sahip olmadığı tezini savunuyor; sadece bir kurgu olarak vardır, diyor.

Yeni ırk teorilerinde biyolojik farklılıklar yok, sadece kültürler var; ama bu kültürler arasında da aşılmaz uzaklıklar var.

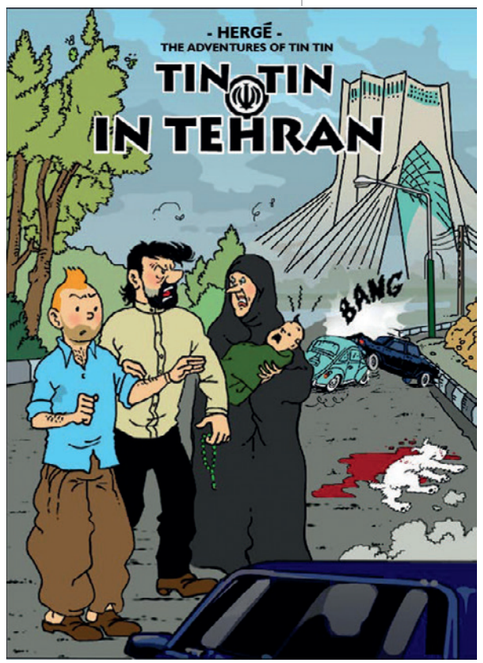

Étienne Balibar'ın meta ırkçılık kuramından çok etkilenmiş olan bir Sloven radikal entelektüel grup var; Žižek ve arkadaşları. Balibar'la ortak noktaları şu; ulusun bir kurgu olduğunu, hayalî bir cemaat olduğunu söylüyorlar; ama bunu açıklarken Lacan'cı anlamda da 'gerçek' sözcüğünden bahsediyorlar. Lacan'ın çok müphem ve tartışılan 'gerçek' kavramına göre, bilemediğimiz, varlığından hiçbir zaman emin olmadığımız ama beri yandan da çok paradoksal bir şekilde varlığını hiçbir zaman sorgulamadığımız birşeydir gerçek. Ulus da böyle. Ulus devletlerin temelinde gerçekten böyle ulus diye bir şey var mı? Hiç sorgulanmayan birşeydir bu. Böylece varmış gibi kabul ediliyor. Slovenya'daki entelektüel grup, soykırımı yaşamış olan bu insanlar, bunu takviye etmek için Lacan'ın kavramlarından da yola çıkıyorlar. Lacan'ın kavramlarını alırken, sosyalist devlet içerisinde, ona karşı gelişen ulusçu muhalefetlerde de farklı olmayı amaçladıklarını ve Avrupa'daki, Batı Avrupa'daki yeni toplumsal hareketlerle de bir ortak zeminde buluşmak istediklerini söylüyorlar. Etnik ayrımcılığa ve ona bağlı olarak gelişen o dehşet verici soykırıma bir açıklama getirmeye çalışıyorlar.

Milliyetçilik, Irkçılık, Cinsiyetçilik...

Eski sosyalist devletin içerisinde hiçbir zaman kadına eğitim fırsatı verilmediğini, eşit işe eşit ücret ödemekle bu ayrımcılığın göz ardı edildiğini, eşitliğin sadece bunlardan ibaretmiş gibi kabul edildiğini söylüyorlar. Ayrımcılığın da cinsiyetçiliğin de her zaman orada olduğunu; çünkü sosyalist devletin de ataerkil temelli olduğunu söylüyorlar. Ulus devletlerde, ulus devletin kuruluşunda da devletin cinsiyetinin varlığı söz konusu. Devlet, baba ya da erkek, eril bir güç; kadın da ulusun çoğalmasını sağlayan bir anne, her kadın bir anne olarak görülüyor.

Sloven okulunun, milliyetçiliği ve ırkçılığı Lacan'cı kavramlarla açıklamaya çalışmalarının nedeni, biraz da post-sosyalist toplumlardaki ulusalcı muhalefetten kendini ayırma kaygısından kaynaklanıyor. Bir de tabii onların çok önemli bir katkıları daha var bu teoriye; Lacan'cı anlayış devlet iktidarının

ettikleri, üzerine toz kondurmadıkları bu kültür, bu cinsiyetçiliği körüklemiş, beslemiş, onun üzerinde yükselmiş hatta.

Hem Batı Avrupa'da hem de sosyalist toplumların çökmesinden sonra milliyetçilik, ırkçılık, antifeminist ideoloji ve eşcinsellik karşıtı kültürün çok yaygın olarak gene bu toplumlarda ortaya çıktığını da söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bu basit bir önyargı değil, toplumun bütün kesimlerinde, bütün sınıflarında kök salmış birşey; kolay kolay da atılmıyor. Irkçılığı ve cinsiyetçiliği, etnik ayrımcılığı yaymak çok kolay, çok basit bir şekilde ifade ediliyor ve insanlar bunları kabul etmeye de çok yatkın. Yani son derece

Sosyalizmin çökmesinden sonra milliyetçiliğin, etnik ayrımcılığın yükselmesi ilginç. Demek ki, devlet sosyalizmi altında da cinsiyetçilik, etnik ayrımcılık, vb vardı...

cinsiyetlendirilmesini açıklamada son derece faydalı oluyor. Devletin, ulus ve cinsiyetin, toplumsal cinsiyetin de birer inşa olduğunu ve bunların da iç içe geçtiğini söylüyorlar. Ulus devletlerin özellikle inşa sürelerinde bu devletin erilleştirilmesi, beri yandan da kadına bir anne rolünün benimsetilmesi ve dayatılması, ulus devletlerin inşası bakımından çok önemli.

Aslında sosyalizmin çökmesinden sonra, milliyetçiliğin, etnik ayrımcılığın birden yükselmesi oldukça ilginç. Demek ki sosyalizmin altında da vardı bunlar. Yani, o Sloven okulunun da dile getirdiği gibi, örneğin Yugoslavya'da, devlet sosyalizmi altında cinsiyetçilik beslenmişti, etnik ayrımcılık vardı. Sosyalizmin çökmesiyle ortaya çıkmadı bunlar, Doğu Avrupa'da vardı, orada körüklenmişti. Demek ki o sosyalist kültür dediğimiz kültür de çok şey değiştirmemiş ırkçılık cephesinde. Tam aksine, onlarla suç birliği de yapmış aslında. Kimilerinin baş tâcı

indirgemeci, basitleştirici formüllerle, örneğin sadece Hitler'i suçlamakla bu işin içinden çıkmak son derece kolay. Peki lider böyle istedi diye mi oldu bütün bunlar? Elbette hayır, ırkçılık 1945 sonrasında da hiç yok olmadan, çeşitli çehrelerle devam etmiştir. **(Bkz; Nazi Eli)**

Halil Turhanlı. Ömer Madra.
Pr; Cuma Adlı Adamlar
Yt; 08 Nisan 2005.

Güven Nil

(1944 – 2001)

Güven Nil ile 1961 yılında bir yolculuk sırasında tanıştık. O Avusturya Lisesi'nde öğrenciydi, ben Robert Lisesi'nde. Birer AFS bursuyla ABD'de bir yıl okumaya gidiyorduk. Dönüşte, lise son sınıfı okumak üzere bizim okula geçti. O yıl boyunca içtiğimiz su ayrı gitmedi; yatılı okulda aynı odayı paylaştık. O yıl Münir ve Mürüvvet ile kurduğu folk müziği üçlüsünü bizim kuşaktan birçokları hatırlayacaktır. Tiyatro kulübünde beraberdik. Shakespeare'in *Julius Caesar* adlı oyunu sahnelendiğinde o Caesar oldu, ben Brutus.

Sonra yollarımız ayrıldı. Ben diplomat olmak niyetiyle Mülkiye'ye gitmeye karar verdim, o mühendis olmak için Kolej'in yüksek kısmına devama... Ben diplomat olmadım, ama o makina mühendisi oldu. Bir süre mühendis ve idareci olarak çalıştı, ama daha büyük işler yapmak istiyordu. Esas heyecanı ticarette, dışa açılmakta, yatırımlarda buldu. İş adamlığına sıfırdan başladı, çok başarılı oldu. TÜSİAD Tarım Çalışma Grubu eşbaşkanlığı ve Dış İlişkiler Komisyonu üyeliği yaptı.

Güven'le hayatın hep farklı yollarında koştuk ama bazen araya uzun yıllar girse de dostluğumuz bıraktığımız yerden devam etti. 1980'lerde yurda dönüşümden sonra ise hep yakın ve yoğun bir ilişki içinde olduk. Hayata çok farklı konumlardan bakıyorduk. Ben esas olarak gazeteciydim, o da esas olarak iş adamı. Biraz da bu sayede, ondan çok şey öğrendim.

Güven'in en belirgin özellikleri parlak zekâsı, yoktan varetme azmi, uzak görüşlülüğü ve sarsılmaz iyimserliğiydi. Ölümünden birkaç gün önceki son telefon görüşmemizde bile, bugünkü geçici sıkıntılara bakarak karamsarlığa kapılmamamı, Türkiye'nin bütün zorlukları aşacak güçte bir toplum olduğunu, olayları değerlendirirken kısa değil uzun vadeli bakmamı, ağaçları değil ormanı görmeye çalışmamı telkin ediyordu.

Ondan *Milliyet* gazetesinde, 3 Ağustos 1999'da çıkan bir yazımda şöyle söz etmiştim:

"Kolej'de yatılı okurken aynı odayı paylaşan üç arkadaş, otuzaltı yıl sonra Çanakkale'de buluştuk. Ahmet (Kutman), kendi haline kalsa, belki ünlü bir teorik fizikçi olacaktı. Kimya okuyup baba işini devraldı ve Türkiye'nin önde gelen şarap üreticilerinden biri oldu. Güven, kendi haline kalsa, belki

büyük bir müzisyen olacaktı. Ama hayat onu Türkiye'nin en yaratıcı, en girişimci işadamlarından biri yaptı. Çanakkale Savaşı'nın tarihine duyduğu büyük merak onu sonunda Sarafin Çiftliği'ni satın almaya ve Ahmet'le birlikte ülkenin en kaliteli şaraplarından bazılarını üretmeye götürdü."

Güven, Türkiye'de pek az kimsenin yaptığını yaptı; kazandığı parayı tarıma yatırdı. Elinden kitap düşmedi. Dünyada gidip görmediği yer kalmadı. Son gitarını birkaç gün önce satın aldı. Açık Radyo'nun kurucu ortaklarındandı; Müzikli Şarap Sohbetleri'ni hazırlayıp sundu. Kalbi, her pazar yaptığı gibi basketbol oynarken durdu. Daha yapacağı çok şey vardı.[1]

Şahin Alpay

[1] Pr; Yorumlar, Güven Nil; Yayın Dönemi: (10, Kasım '99 – Mayıs '00),
Müzikli Şarap Sohbetleri, Güven Nil; Yayın Dönemi: 11-12 (Mayıs '00 – Mayıs '01)

Güvenlik

Bireylerin ve toplumların kendilerini her an güvensiz hissetmelerini kendi güvenlikleri için önkoşul sayanların dayattığı şiddet karşısında yerel, ulusal, küresel ölçekte yeni siyaset kanalları açılmalı; teröristlerin ve güvenlik ideologlarının dayattığı toplum ve dünya düzeni boşa çıkarılmalıdır. Yaralar bu kadar taze, acılar bu kadar büyükken Londra'da, İstanbul'da, Madrid'de yahut Güneydoğu'da sırf intihar bombacısıyla ya da uzaktan kumandalı bir bombayla aynı mekânda, trende, otobüste oldukları için bugün artık aramızda olmayanların yakınlarına ve onlarla bu kayıpların doğurduğu acıyı, öfkeyi paylaşan toplumlara bunları anlatmak kolay olmayabilir. Ancak, hayatımızı güvenlik endüstrisinin ve ideolojisinin hizmetine sürmek suretiyle var olan yapısal eşitsizlik ve sömürü mekanizmalarının üstünü örtenler, bizleri güvenlik ve özgürlük arasında bir seçime zorlayarak iktidarlarını pekiştirmek isteyenler, tam da bu ölüm acısının ve korkusunun, düşünceye ket vuran yoğunluğundan, aciliyetinden güç alıyorlar.

Düşünceye Ket Vurmak

Düşünceye ket vurmaksa, geleceğimizi teröristlerin, güvenlik teknokratlarının, çokuluslu silah tüccarlarının ve serbest piyasa köktencilerinin insafına teslim etmek; özgürlük, adalet ve şiddetten arınmış bir dünya taleplerini siyasi gündemden geri dönülmez biçimde çıkarmak anlamına gelmektedir.

Tüm akademik ömrünü barış araştırmalarına adayarak, devlet ve askeri odaklı güvenlik yaklaşımı ve güç maksimizasyonu talebiyle biçimlenen geleneksel uluslararası siyaset anlayışına köklü eleştiriler getiren Johan Galtung, doğrudan ve yapısal şiddet arasında bir ayrım olduğunu varsayar. Buna göre doğrudan (dolaysız) şiddet, A bireyinin ya da devletinin B bireyine ya da devletine zarar vermek ve/veya yok etmek niyetiyle doğrudan fiziksel saldırısıyla ortaya çıkar. Terörist eylemler, devletlerin başka devletlere yahut çoğu kez 'üçüncü dünyada' görüldüğü gibi kendi vatandaşlarına yönelik silahlı saldırılarla doğrudan şiddet uygulamalarındandır.

Yapısal Şiddet

Yapısal şiddetse bilinçli ve kasıtlı uygulanan politikalarla dünya üzerinde bazı toplumların yahut bazı kesimlerin açlığa, yoksulluğa, güçsüzlüğe ve sonuçta kendilerini savunamazlığa, ölüme terk edilmeleridir. Bu politikalar, eşitsiz ve baskılayıcı iktidar ilişkileriyle sürdürülür ve onun kurbanları olan toplumların, bireylerin, hayat standartlarını ve sürelerini önemli ölçüde düşürür. Örneğin Batılı büyük ilaç tröstlerinin çıkarlarının korunması uğruna Afrika'da, Uzak Asya'da milyonlarca insan AIDS ve benzeri hastalıklardan ölmeye devam ediyorsa (üstelik bu ölümler kaçınılmaz değilken), insanlığın büyük bir bölümü günde bir doların altında bir gelirle yaşamaya

Güvenlikleştirmenin başarısı bir yandan hayatımıza, yaşama biçimimize kasteden tehdidin daimi olduğu duygusunun diri tutulmasına, öte yandan da bu süreklilik arz eden tehditle demokratik yollardan mücadele edilemeyeceği fikrinin geniş kabul görmesine bağlıdır.

mahkûm ediliyorsa, örneğin Nijer'de her 4 çocuktan biri 5 yaşına gelmeden ölüyorsa, bu, yapısal bir şiddettir. Barış ve güvenlik kalıcı bir şekilde gelecekse, bu şiddetle mücadele etmek gerekir. Genellikle dolaysız şiddet kesin, ani ve dramatikken; yapısal şiddet, statik ve örtülü olup daha kesintisiz bir süreklilik arz eder.

Negatif Barış

Galtung'un da vurguladığı üzere doğrudan şiddetin, mesela terörizmin yok edilmesiyle ancak 'negatif barışa' ulaşılabilir ve 'negatif barış', kalıcı güvenliğin ve barışın tesisi için yeterli değildir. Burada önemli ve zor olan, iktidar ve bölüşüm ilişkilerini toplumsal adaleti geri getirecek şekilde yeniden düzenleyerek yapısal şiddetin yok edilmesi yoluyla 'pozitif barışın' inşasıdır. Doğrudan ama özellikle de yapısal şiddetin bireylerin ruhsal bütünlüklerini, toplumların kimlik ve gelecek tahayyüllerini biçimlendirmeyi amaçlayan dezenformasyon, beyin yıkama, korku ve güvenliksizlik hissini yayma ve psikolojik harekat gibi stratejileri vardır. Hem teröristlerin hem de güvenlik ideologlarının sıkça bel bağladıkları bu stratejilerin deşifre edilerek dünya görüşümüzü, ahlaki ve siyasi duruşumuzu belirlemelerine izin vermemek, şiddet karşıtı mücadelenin gereğidir.

'Güvenlikleştirme'

Örneğin güvenlikleştirme *(securitization)*, güvenlik ideologlarının, kendilerine tanınan olanaklarla yetinmek istemeyen devlet adamlarının, siyasetçilerin yaygın olarak başvurdukları söylemsel bir stratejidir. Özünde siyasi olan meselelerin güvenlik alanına kaydırılarak kitlelere olağandışı önlemlerin alınmasını gerektiren yaşamsal tehditler olarak sunulmasıdır. Söz konusu olan, devletin egemenliğine yahut topluma yönelmiş âcil ve yakın bir tehdit olduğundan (terorizm ya da bir başka devletin saldırısı gibi) onunla mücadele olağan koşullarda meşru sayılmayacak önlemler gerektirir. O zaman güvenlikleştiriciler, örneğin devlet seçkinleri, nasıl bir tehditle karşı karşıya oldukları ve ne tür önlemler alınacağı konusunda kendilerini sınırlayabilecek ahlaki, siyasi meşruiyet ölçütlerini görmezden gelirler ve bunun toplumca da kabullenilmesini beklerler. Ölümcül ve yakın bir tehditle uğraşıldığına göre siyasetin meşruiyet sınırları da ona göre belirlenmeli, özgürlük ve adalet talepleri beliren derhal ve sürekli güvenlik ihtiyacı karşısında ertelenebilmelidir. İşlerinin ehillerince yürütülen güvenlik ve güvenlikleştirme politikalarının siyasal/kamusal tartışmalar yoluyla yıpratılmasına izin verilmemelidir. Böylelikle güvenlik ideologları, yeni yasalar, yeni yasaklar talep eder, ödünsüz denetim için yeni prosedürler ve gözetleme mekanizmaları yürürlüğe geçirirler. Güvenlikleştirmenin başarısı bir yandan hayatımıza, yaşama biçimimize kasteden tehdidin daimi olduğu duygusunun diri tutulmasına, öte yandan da bu süreklilik arz eden tehditle demokratik yollardan mücadele edilemeyeceği fikrinin geniş kabul görmesine bağlıdır.

Yeniden ve Daha Fazla Siyaset

Siyasetin alanını daraltmayı, toplumun söz söylemesinin önünü kesmeyi amaçlayan güvenlikleştirmenin sadece ve sadece güvenlik ideologlarının, güvenlik ve silah endüstrisinin ve eşitsizliklerden, sömürüden kaynaklanan yapısal şiddeti örtülü hâle getirdiği için piyasa köktencilerinin işine yaradığı açıktır. Teröristlerin, güvenlik teknokratlarının ve sınırsız piyasa fetişistlerinin bizleri içine çektikleri şiddet sarmalına verilecek doğrudan ve yapısal yanıt, yeniden ve daha fazla siyasettir. Kalıcı barış, gerçekten güvenlik, ancak her türlü şiddetten arınmış âdil bir dünya ve toplum düzeniyle mümkün olabilir. Bu da olağanüstü olduğu iddia edilen koşullarda ince bir çizgi üzerinden yürütülecek uzun ve zahmetli bir siyasi mücadeleyi gerektirir.

Alper Kaliber
www.acikradyo.com.tr
08 Eylül 2005.

Hacktivizm

Zapatistalar son derece ilkel koşullarda cangılın içerisinde yaşıyorlardı. Mücadelelerini de orada başlattılar. Buna karşın en son teknolojik gelişmelerden ve de bilgisayar teknolojisinden yararlanıyorlardı ve teknolojinin bu potansiyelini oldukça erken keşfetmişlerdi. Bundan ötürü de Zapatistalar'ın 'büyülü gerçekçiliğin' politikasını yaptıkları söyleniyor. Diğer bir deyişle Zapatistalar'ın, Márquez gibi yazarların Latin Amerika'ya özgü gerçeküstücülük anlayışlarını politik alanda gerçekleştirdikleri... Bu özelliklerinden dolayı da bağımsızlık mücadelesi yürüten diğer gruplardan –Peru'daki Aydınlık Yolu'ndan, El Salvador'daki gruplardan ve hatta Sandinistalar'dan– farklı oldukları

Chiapas ormanlarında bir Zapatista yerleşimi.

vurgulanıyor... 1994 yılbaşında NAFTA yürürlülüğe girdiğinde Zapatistalar neo-liberalizme karşı manifestolarını yayınlamışlardı. Ve bunu cengelden e-mail yoluyla gönderdiler. Yani yılbaşından hemen birkaç dakika sonra, insanlar bilgisayarlarını açtıklarında az öne yürürlüğe giren anlaşmaya karşı Zapatista'ların itirazlarını, manifestolarını postalarında buldular. E-mail alan kişiler de başkalarına ilettikçe hareket havuza atılmış bir taşın dalgaları gibi büyüyor, genişliyordu. İnternetin bu şekilde kullanılması açısından oldukça erken bir tarihti bu. İnternetin ancak 1995 yılından itibaren yaygın kullanıma girdiği düşünülürse, olağanüstü erken bir müdahaleydi denebilir. NAFTA'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, onlar da buna karşı ataklarını gerçekleştirdiler. Fakat bu müdahaleler e-mail aktivizmi düzeyindeydi.

Aktivizmden 'Hacktivizim'e...

Sanal âlem diyoruz ama internetten yararlanmak için yine elle tutulur ve gözle görülür bir altyapı gerekiyor. İnternetin ve bilgisayar teknolojisinin getirdiği olanaklardan tam olarak yararlanabilmek için ise bu altyapı şart. Zapatistalar ise son derece ilkel koşullarda yaşıyorlardı, böylesi bir altyapıdan yoksunlardı. Dolayısıyla, e-mail yoluyla ulaştıkları kişiler, onlara destek sağlıyor ve böylece internette küçük küçük 100'den fazla Zapatista yanlısı (pro-Zapatista) noktalar, düğümler oluşuyordu. Yani internette siteler doğuyor ve bunlar giderek çoğalıyor, Zapatistalar'a büyük bir destek sağlanıyordu. 1997 yılında Meksika Hükümeti Zapatistalar'a ve yerlilere karşı büyük bir kıyıma girişti. Acteal kıyımı sırasında çok sayıda yerli hunharca öldürüldü. Zapatistalar'a destek veren 'taktik medya' e-mail göndermenin, e-mail almanın 'net' aktivizmi için çok etkili olamayacağını düşünüyordu. Burada, Zapatistalar'a destek açısından 'aktivizim'den 'hacktivizm'e bir geçiş yaşandı.

Bu tarihten sonra Zapatista yanlıları artık yerlilere yapılan kıyımı duyurmanın ötesinde, Meksika Hükümeti'nin bu kıyımla ilgili yanlış haberlerini bloke etmenin, medya manipülasyonlarına karşı da bir tedbir almanın zorunlu olduğunu düşünüyorlardı. Yapacakları tek şey de resmi siteleri 'hacker aktivizmi' ile çökertmek ya da haberleşmeleri bloke etmekti. Zapatistalar'a teknik yardım ve altyapı desteği sağlayanlar, bu işi çok çok iyi bilen insanlardı. Özellikle, 1994- 97 yıllarını kapsayan dönemde hacktivizm nasıl yapılır, net eylemciliği nasıl gerçekleştirilir, en etkili biçimde nasıl hayata aktarılabilir, bunun üzerinde bayağı çalışmış, kafa yormuş kişilerdi. Bir yandan yüksek teknoloji balonu büyürken, müthiş zenginlikler oluşur ve yeni şirketler ortaya çıkarken; bir yandan da bu hacktivizm aynı teknolojiyi sisteme karşı kullanmanın yollarını açıyordu. Sistem karşıtları, sistemi kendi silahıyla vurmakta gitgide ustalaşıyorlardı.

Elektronik Sivil İtaatsizlik

Teknik ayrıntılarını bir yana bırakırsak, FloodNet adlı kendi web siteleri aracılığı ile Meksika hükümetinin resmi sitelerini bloke ediyorlardı. Javascript temelli bir araç olan FloodNet'ten yükleme yapılıyordu. Bir dakika içinde de birkaç yeniden yükleme gerçekleştiriliyordu. Her yeni yüklemede daha fazla sayıda insan, daha fazla Zapatista destekçisi eyleme katılıyordu. FloodNet'te otomatik olarak çalışan bir sistem ile kullanıcının yeniden yükleme düğmesini tıklamasına gerek kalmıyordu. Böylelikle, Meksika hükümetine ait iletişim kanallarını tıkıyorlardı. Yaptıkları bir tür sivil itaatsizlikti aslında; elektronik sivil itaatsizlik. Beri yandan şunu da söylüyorlardı: bu tür bir hacktivizm gerçek hayattaki eylemciliğin yerini almamalı, onunla bütünleşmeli. Bu nedenle, hacktivizm'i gerçekleştirirken, yani sanal alemde Meksika hükümetinin sitelerini bloke ederken, aynı zamanda dünyanın pek çok yerinde Meksika konsoloslukları ve büyükelçiliklerinin önünde protesto gösterileri düzenliyorlardı. Sokaktaki gösterileri de sanal alem üzerinden, internet üzerinden koordine ediyorlardı. İnternetten yapılan duyurular elçiliklerin önündeki protesto gösterilerinin kalabalık olmasını da sağlıyordu. Bu da Zapatistalar'a önemli bir stratejik ve lojistik destek anlamına geliyordu. Bu destek orada da kalmıyor, daha geniş bir alana açılarak küresel adalet mücadelesine de katkı sağlıyordu. Yani, Chiapas ormanlarında başlayan ve ilk bakışta yerel sayılabilecek direniş küreselleşmekteydi. Chiapas ormanlarındaki bu mücadeleyi benzerlerinden farklı kılan da buydu belki de. Bir zamanlar Sandinistalar'ın yürüttüğü de dahil olmak üzere, diğer gerilla eylemlerinden çok farklıydı. Zapatistalar eylemlerini dijital dünyada, sanal âlemde de sürdürüyorlardı. Bu eylem tarzı 'Dijital Zapatismo' olarak adlandırılıyordu... Aslında bu, 1960'lardaki yeraltı yayıncılığının da bir devamı niteliğindeydi. Özellikle de 1999'da Seattle'daki geniş çaplı

ve büyük yankı uyandıran protesto gösterilerinden sonra ‘bağımsız medya’nın doğuşu düşünülürse hepsinin birbiriyle çok yakından ilgili olduğu su götürmez bir gerçek. Belki bu bağlamda Sovyetler Birliği’nin baskıcı komünist yönetimine karşı gelişen ‘Samizdat’ adlı yeraltı yayıncılığı hareketinden esinlenmiş olmaları da muhtemel. Aslına bakılırsa Samizdat anlayışının yeni teknolojilerden yararlanarak dijital âleme taşındığını söylemek pekâlâ mümkün.

New York Times gazetesi Zapatistalar’ın e-mail göndererek başlattığı hareketi daha o dönemde ‘postmodern devrim’ olarak adlandırıyordu. Daha az sempatik yaklaşanlar ise bunun bir savaş olduğunu söylüyorlardı ama henüz adamakıllı bir savaş da yoktu ortada. Asıl ‘dijital aktivizm’ 1997’deki Acteal kıyımından sonra başlayacaktı... İnterneti haberleşmede kullanan başka gruplar da hacktivizm’i eleştiriyor, hacktivizm’e eleştirel biçimde yaklaşıyorlardı. Yani bunun ‘dijital olarak doğru’ (*digitally correct*) olmadığını ileri sürüyorlardı. Hacktivizm’i eleştiren bir kesim vardı kısacası. Dijital Zapatismo’yu savunan hacktivistler ise *‘hacking’* tabir edilen eylemlerin aslında bir *‘digital sit-in’* olduğunu söylüyorlardı. Yani sanal âlemde gerçekleştirilmiş bir tür oturma eylemi. Eylemciler dijital olarak doğru olmayan bir tavır içerisinde bulundukları iddialarını kabul etmiyorlardı. “Bu bir doğrudan eylemdir, aynı zamanda da bir tiyatrodur. Meksika hükümeti de Zapatistalar’a karşı çok acımasız davranıyor, acımasızca şiddet uyguluyor.” diyorlardı. Asıl şiddet, gücü elinde bulunduran taraftan geliyordu. Karşı taraf, yerli halkın taleplerini dikkate almak yerine imha politikası uygulamayı tercih ediyordu.

Sanat, Performans ve Tiyatro ile Bütünleşme

Meksika hükümeti 50 köylünün ölümü hakkında pek az şey söyledi, pek az açıklama yaptı. Hiçbir şey olmamış gibi davranmayı tercih etti. Yaptıkları açıklamalar ise gerçekleri gizleyen ya da çarpıtan resmi yalanlar olmanın ötesine geçmiyordu. Bu resmi propagandayı ve manipülasyonu kırmak ve etkisiz kılmak gerekiyordu. Zapatistalar ve onlara destek verenler, işte bu noktada yeni teknolojilerden yararlanmanın ne denli yaşamsal olduğunu daha iyi anladılar. “Yeni teknolojileri kullanmazsak, eski iletişim teknolojilerinde ısrar edersek, 1960’lar ve 70’lerin Samizdat anlayışını elektronik âleme geçirmezsek, dijital düzeye taşımazsak çok da etkili olamayız” diyorlardı... Bu yüzden de dijital olarak doğru olmadıkları yollu savları dikkate almadılar. Yaptıklarının aynı zamanda sanat olduğunun, salt politik bir eylem değil, aynı zamanda estetik bir

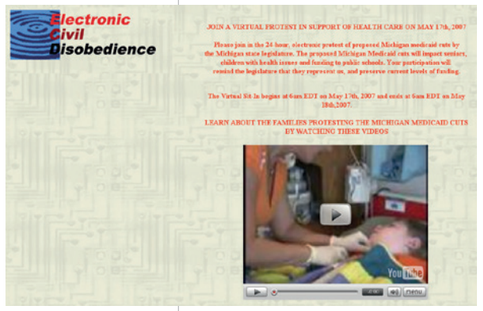

Elektronik Kargaşa Tiyatrosu’nun ‘sanal sit-in’ eylem çağrılarından biri.

etkinlik olduğunun da altını çizdiler... Avusturya’da, Linz’de yapılan Ars Electronica Festivali’nde bunu bir performans olarak gerçekleştirdiler. Orada herkesi Meksika hükümetinin, Frankfurt borsasının ve Pentagon’un sitelerine girmeye teşvik ettiler. Bu performans ânında, herkesi laptop’larıyla sözkonusu sitelere saldırmaya davet ediyorlardı. Böylelikle hacktivizim, sanat ile, performans ile birleşiyordu.

Aslına bakılırsa Zapatistalar’ın duruş ve eylemlerinde performans ve teatrallik herzaman yer tutuyor. Zapatistalar tiyatroyu seviyorlar işte... Büyülü gerçekçilik dediğimiz biraz da bu. İkinci Kumandan

Subcomandante Marcos.

Marcos’un yüzünü örten kar maskesi, ağzındaki pipo, yanından hiç eksik etmediği transistörlü radyosu bu teatralliğin unsurları. Onları yakından tanıyan, Zapatistalar üzerine belgesel yapmış bir sinemacı olan Nettie Wild da “Zapatistalar’ı bir kez gören onları bir daha unutamaz“ diyordu. Onları unutulmaz kılan da bu teatrallikti işte... Zapatista’ların eylem tarzlarında da gözlemleniyordu bu durum. Chiapas ormanlarından yola çıkarak başkente yürüyüşleri örneğin... Yol boyunca köylülerle kucaklaşmaları... Burada teatrallik ve performans (gösteri) sözcüklerinin hiçbir olumsuz ya da küçümseyici anlamı yok elbette. Tam aksine, kendiliğindenlikle ilgili diyebiliriz... Çoğunlukla herşey olayların içerisinde kendiliğinden gerçekleşiyordu. Zapatistalar’a sempati duyanlar da onlara sanal âlemdeki tiyatro ile destek veriyorlardı.

Zapatistalar’a ‘hacking’ tarzı eylemlerle destek önce Avrupa’dan geldi. İlk destek veren topluluk İtalya’dan ’Anonim Dijital Koalisyon’ adlı bir örgüt oldu. Daha sonra başka örgütler, kollektiviteler de devreye girdiler. Bunlardan bir tanesi de *Electronic Disturbance Theatre* (Elektronik Kargaşa Tiyatrosu) adlı bir tiyatro topluluğuydu. Bunlar Zapatistalar’ın direnişini, mücadelesini sanal âlemde estetize ederek sanal âlemde bir tür ‘ajitprop’ tiyatro yapıyorlardı. Yani Brecht ve Piscator’un tiyatro anlayışlarını sanal âleme taşıyor, bu anlayışı yeni teknolojilerle zenginleştiriyorlardı. Başka etki ve esin kaynaklarını da anmak gerekirse Augosto

Boal’ın mülksüzler için yaptığı tiyatrodan, Cesar Chavez’in Meksikalı tarım işçilerinin örgütlü mücadelesinin bir parçası olarak gerçekleştirdiği tiyatro çalışmalarından da esinlendiklerini ileri sürebiliriz. Bu tiyatronun, Brecht’in epik tiyatrosunun, Piscator’un tiyatrosunun yanı sıra *Bread and Puppet, Living Theatre* gibi 1960’ların radikal tiyatro topluluklarından da etkiler taşıdığını, onların uzantısı olduğunu da eklemeliyiz... Bu konuda bir başka benzerlik, daha doğrusu bir başka etki ve esin kaynağı da *Gran Fury* idi. AIDS aktivistleri, ACT UP (AIDS Coalition to Unleash Power)

Zapatista’ların büyülü gerçekçiliğine ilham veren unsurlardan biri de Bread and Puppet Theatre.

bünyesinde doğmuş bir eylemci ve sanatçı topluluğu olan *Gran Fury*’nin gerçekleştirdiği sit-in’ler ile *Electronic Disturbance Theatre*’ın eylemleri arasında bir benzerlik vardı.

AIDS ve ACT UP

AIDS eylemciliği de 1980’lerin ikinci yarısından başlayarak, yeni toplumsal hareketlere ve yeni protesto tarzlarına esin kaynağı oldu. Özellikle de ACT UP eylemleri... ACT UP eylemcileri ve ACT UP bünyesinden doğan *Gran Fury* sanat kollektivitesi, hükümetin sağlık harcamalarına ve AIDS araştırmalarına ayırdığı parada kısıtlama yaparak hastaları ölüme terkettiğini söylüyordu. Bunu protesto amacıyla ‘toplu ölme’ *(die-in)* eylemleri gerçekleştiriyorlardı. Sözkonusu protesto eylemleri aynı zamanda birer performans niteliği taşıyordu. Karışıklık yaratıcı eylemler, gerilla aksiyonlarıydı bunlar. *Elektronik Disturbance Theatre* da (EDT) dijital âlemde karışıklık yaratıyordu... 1999 yılında Pentagon’un web sitesine saldırdılar. Pentagon da kendi üslubuyla buna karşılık verdi ve EDT eylemine, performansına katılan pek çok kişinin bilgisayarlarını çalışamaz hale getirdi. Bu yüzden de, eğer bir savaş söz konusuysa, bu savaşı başlatanlar hacktivistler değildi. Bu olayda sivil itaatsizlik sayılabilecek bir eyleme çok sert bir karşılık verilmesi sözkonusuydu.

EDT‘nin üyelerinden biri ve önemli bir tiyatrocu olan Ricardo Dominguez, klasik tiyatro eğitimi almış olmakla birlikte, bir-iki yılını New York’ta hacktivizm’i öğrenmeye harcamış. Teknik olarak bunu çok iyi bilen biri, bir tür dijital gerilla olup çıkmış.

İnternette Sanal Cumhuriyet

Ricardo Dominguez ve EDT’nin diğer üyeleri, internet sayesinde yeni bir kamusal alan açıldığını vurguluyorlardı. Fakat bu, Habermas’ın idealize ettiği kamusal alandan hayli farklıydı. Habermasçı anlamıyla kamusal alanın aslında dıştalayıcı olduğunu söyleyebiliriz. Klasik anlamıyla, tarihsel olarak da sınırlı ve dıştalayıcı... İnternetteki sanal cumhuriyet ve kamusal alan ise çok daha demokratik. Örneğin Antik Yunan’da ‘agora’ rasyonel söylemin kurulduğu alandı. Atina demokrasisine katkıda bulunacak toplumsal politikalar orada biçimleniyordu. Ama toplumsal politikaların oluşturulması sürecine herkes katılamadığından herkes politika yapamıyor, bu demokrasi herkesi kapsamıyordu. Agora’da konuşma ve politika yapma, politikayı biçimlendirme yurttaşların hakkıydı. Daha doğrusu, onlara tanınmış bir ayrıcalıktı. Peki kimler yurttaş sayılıyordu? Köle sahibi, gemi sahibi, tüccar erkekler. Ama köleler, kadınlar ve Atina’nın dışında kalan taşralılar tartışmaya giremiyorlardı. Oysa hacktivizm, internet yoluyla, dıştalanmışların, paryaların agora’ya girmelerini ve orada politika yapmalarını sağlıyor. En azından bu konuda geniş potansiyel taşıyor. Antik Yunan’da da agora’ya girme hakkından yoksun olanlar buraya sızmaya çalışır, karışıklık çıkarırlarmış. *Demos* denirmiş bunlara. Gösteri yapmak anlamındaki *‘demonstrate’* sözcüğü buradan geliyor olsa gerek. Hacktivistler’in yapmak istediği de buydu aslında.

İnternet söz hakkı kısıtlanmış olanlara kendilerini ifade hakkı veriyordu. Onlar artık yeni bir dille konuşuyor, kendilerini yeni bir dille ifade ediyorlardı. Metaforik bir dil... Sembolik dilin karşısında semiotik bir dil. İnternet yeni bir dilin konuşulduğu yeni bir kamusal alandı artık. Yeryüzünün lanetlilerinin, paryaların kendilerini ifade edebilecekleri, baskı ve sömürüye karşı direnişlerini örgütleyebilecekleri bir alan... Karşı kamusallığın alanı. Bir yönüyle gerçekten dijital sahnede sahnelenen bir performans, bir

Elektronik kültürün yeni olanaklarıyla gerçekleştirilen performanslar 'büyülü gerçekliğin politikası' adını alabilir

tiyatro söz konusu. Ve bu aynı zamanda, politik bir eylem, doğrudan bir eylem. Elektronik kültürün, iletişimin getirdiği yeni olanaklardan yararlanarak gerçekleştirilen bu performanslar 'büyülü gerçekçiliğin politikası' tanımını hak ediyor...

'Siber Terorist' mi?

Hacktivistler aleyhinde 'siber terorist' suçlaması öncelikle Rand Cooperation gibi CIA ile, Pentagon ile yakın ilişkili kurumlardan, Rand'ın bazı teorisyen ve stratejistlerinden geldi. Dolayısıyla, bu suçlamaya kuşkuyla bakmak, hatta ciddiye almamak gerekiyor. Fakat, siber terörizm suçlamasından ayrı olarak, bir de 'dijital olarak doğru' olmama eleştirisi var. Bu, politik doğruluk *(politically correctness)* ya da politik olarak doğru olmamak temelinde yapılan bir ayırım. Hacktivizm'in dijital doğruluktan yoksun olduğu eleştirisi genelde ılımlı soldan, liberal çevrelerden gelen bir eleştiri. Fakat, Zapatistalar'ı destekleyen, onlara sanal âlemde lojistik destek sağlayan hacktivist'lerin gözardı edilmemesi gereken savunmaları ve argümanları vardı. Onlar sıradan birer hacker sayılamayacaklarını, çok şeffaf olduklarını söylüyorlardı. Örneğin EDT'nin kimlerden oluştuğu belli. Performans sırasında kim oldukları belli oluyor, görülüyor. Kendilerini gizleme gereğini duymuyorlar. Dolayısıyla, terörist olarak suçlanamayacaklarını ileri sürüyorlar... Bu savlarında da haklılar. EDT'nin kimlerden oluştuğu bir sır değil ve terörist olmadıklarında, yaptıklarının terör eylemi sayılamayacağında ısrar ediyorlar. Asıl terör eylemlerinin kendilerine karşı resmi odaklardan yöneltildiğini de ekliyorlar. Örneğin, ABD Savunma Bakanlığı'nın eylemi; 'dijital oturma grevi'ne katılan kişilere karşı saldırıya geçerek onların bilgisayarlarını bozması, bilgisayar sistemlerini çökertmesi sözcüğün tam anlamıyla, büyük 'T' ile 'Terörizm'. Bir terörist eylemden söz edilecekse, bu Savunma Bakanlığı'nın eylemi olabilir ancak. *Electronic Disturbance Theatre*, sanal âlemde karşı kamusallık(lar) yaratıyor. Dillerinin metaforik olduğunu; normal gündelik hayattaki resmi makamların resmi belgelerdeki dili de bozarak konuştuklarını, böylece bir iletişim kurduklarını belirtiyorlar haklı olarak. Ve en önemlisi, internetin direnişi küreselleştirme potansiyelinden yararlanıyorlar. Yani yırtıcı küreselleşmeye karşı çıkıp, adaletli bir küreselleşme, alternatif bir küreselleşme için mücadele ediyorlar. Eğer böyle bir amaçla yola çıkmışsanız, mücadelenizi küresel bir ölçekte duyurmanız gerekir. 'Taktik medya' olarak adlandırılan bu yeni medya direnişi küreselleştiriyor. Bu, yeni medyanın belki de en önemli yönü. Yeni toplumsal hareketlere, alternatif bir küreselleşme projesinin peşinde olan bu hareketlere ancak bu şekilde etkili destek sağlayabiliyor.

1960'lara baktığımızda o zamanki direnişin, bugünle kıyasla yerel olduğunu görüyoruz. Fakat bu durum büyük ölçüde, o dönemin teknolojisinin bu anlamdaki yerelliği aşmaya izin vermemesinden kaynaklanıyordu. Direnişçi medya, direniş amacıyla kullanılan iletişim araçları ve kanalları, yeraltı yayınları, dergiler ve korsan radyolardan ibaretti... Oysa, bugün direnişçilerin elinde internet var. Bundan yararlanarak en yerel isyanları, meydan okuyuşları küreselleştirebiliyorlar. İşte bu anlamda yerelliğin ve küreselliğin içiçeliğinden, yani 'glokal' oluştan söz ediliyor... Yerel olanın, yerel kültürlerin hem homojenleştirmeye, asimile edilmeye direnişini; hem de kendi dışına kendi iradesiyle açılarak, başka kültürlerle kaynaşmasını ifade ediyor bu sözcük. Örneğin, Zapatistalar ataları Mayaların mirasını sahipleniyor, aynı zamanda da neo-liberalizme karşı mücadelelerinin küresel olduğunun altını çiziyorlar. Böylesi bir iç içelik küresel adaleti sağlama bakımından çok önemli. Bu mücadelede baskı alanlarını medya manipülasyonuna karşı aydınlatmak gerekiyor. Onlara gerçekleri, kendi gerçeklerini, kendileriyle ilgili gerçekleri duyurmak gerekiyor. Bu yüzden de internetten ve yeni teknolojilerden yararlanmak, ve sadece e-mail göndermekle kalmayıp, gerektiğinde elektronik *sit-in*'ler yapmak da kaçınılmaz oluyor. Ama Zapatistalar'ın bu olanaklardan kendi başlarına tam anlamıyla yararlanmaları pek kolay değil. Daha doğrusu, Chiapas cengelinde olanakları çok sınırlı. Çoğu bölgede elektrik yok, bazen telefon bile yok. İşte bu noktada, harekete sempati duyanların desteği çok önemli bir nitelik kazanıyor.

'Glokal':
Teknolojide ve Dilde Dönüşüm

Burada belki de aynı anda gerçekleştirilen iki dönüşümden bahsetmek gerekiyor; kullanılan ve baskı aracı olarak da bir görünüme bürünen teknolojinin, ve buna bağlı olarak da dilin dönüştürülmesi... Biri hacker'lıkla activizmi birleştiren hacktivizm, diğeri de yerel *(lokal)* ve küresel *(global)* sözcüklerini sentezleyen 'glokal'. Dilde gerçekleştirilen bu dönüşüm aslında baskıya karşı direnişin de bir parçası; çünkü sonuçta dil de bir tahakküm aracı olabiliyor. Üstelik de ezen, aşağılayan, acımasızca kullanılabilen bir araç. Ve bu noktada yeni mücadeleye uygun bir dil yaratılıyor. Dünyayı yeniden tanımlamak için yeni bir dili konuşmak gerekiyor. İnsan özne olabilmek için kendi dilini oluşturmak zorunda, yani dilsiz özne olmaz. Celladının diliyle konuşamazsın, celladın diliyle konuşursan infazdan kurtulamazsın. Kendi dillerini de oluşturmak, linguistik kimliğini kazanmak zorunlu bir hale geliyor. Bu da işin görünmeyen, ama çok önemli bir boyutu. Üstelik de sadece Zapatistalar için değil, bütün ezilenler için, kadınlar için... Gertrude Stein'ın, ataerkil dili bozması ya da John Cage'in 'mezostik' şiirler yazması, söz dizimini bozması gibi... Örneğin John Cage sözdizimin belli bir düzen içinde art arda gelen sözcükleriyle militer çağrışımlar uyandırdığını söylüyordu...

Diğer yandan dijital aktivistler ya da hacktivist'ler oluşturdukları yeni kamusal alanda kendi seslerini duyurmaya çalışırken salt diyalog ile yetinmiyorlar. Burada yer yer hacktivizm kapsamına giren, hacktivizm tanımına uyan eylemler de yapıyorlar... Yasaları zorlayarak sivil itaatsizlik eylemleri gerçekleştiriyorlar. Yeni kamusal alanı, yani sanal âlemi direniş pratiklerinin bir mekânı yapıyorlar. Bunu yapmak yaşamsal önem taşıyor; çünkü karşı taraf çok güçlü ve devamlı surette hegemonyasını sağlam araçlarla pekiştirmeye çalışıyor. Bu amaçla yapılan hacktivizm'in suç eylemi olarak nitelenmesi pek de önemli değil aslında. Kime göre suç? Çünkü Rand Cooperation stratejistleri, e-mail gönderme düzeyindeki bir internet eylemciliğini dahi terorizm olarak adlandırabiliyor. Bu kadarını dahi terorist eylem olarak görüyorlar ve bunu karşı terör eylemlerine geçebilmek için kullanıyorlar. Gizli servislerin ve istihbarat örgütlerinin internette yürüteceği karşı-terör faaliyetlerine zemin hazırlayabilmek ve bu tür faaliyetleri meşrulaştırabilmek için, güya terör eylemleri varmış gibi haber yayıyor, bunun sözümona teorisini kuruyorlar. Sonuç olarak direnişi yaymak, olabildiğince çok sayıda insana duyurmak ve etkili kılabilmek açısından artık salt e-mail göndermenin ötesine geçmek ve daha fazlasını yapmak gerekiyor. Amerika'nın dış politikasının askerileşmesi, önleyici savaşın dış politikada her türlü diplomasinin önüne geçmesi karşısında, 'net' eylemciliğinin de daha etkili eylemler gerçekleştirmesi gerekiyor. Yani sanal âlemde karışıklık yaratılması kaçınılmaz oluyor; çünkü korkunç bir manipülasyon sözkonusu.

Yaratıcı Eylemcilik ve 'Meta Medya'

Etkili ve yaratıcı bir tarzı benimseyerek gelişen bu yeni eylemcilik, ya da 'yaratıcı eylemcilik', eylemcilerinin yanı sıra kuramcılarını da zaman içerisinde yaratıyor. Bunlardan bir tanesi olan Lev Manovich taktik medyanın önde gelen kuramcılarından. Manovich'in 'meta medya' kavramına göre bu yeni teknoloji aslında çok da yeni değil. Yani eski konvansiyonel iletişim biçimlerini de dıştalamıyor. İnternette yazılı metin var, grafikler var, bütün yerleşik araçlardan, anlatım formlarından yararlanılıyor. Yani eskiyi dıştalamadan eskiyle kaynaşarak, eskiyi de kendi içerisinde dönüştürerek yararlanıyor. Bu yüzden de ikisinin kaynaşmasını anlatabilmek için 'meta medya' terimini kullanıyor Lev Manovich. Bilgisayar iletişiminde kullanılan bütün araçlar büsbütün yeni sayılmaz elbette. Fakat *'software'* (yazılım) teknolojisinde bunların kullanımı farklılaşıyor. Aktarılan bilgi interaktif grafik ve tasarımlarla dinamikleşiyor. Data (veriler), içeriğinden birşey kaybetmeksizin dinamik bir tarzda görselleşiyor.

'Meta medya' bir anlamda yerleşik olanın başkalaştırılarak yeniye katılması şeklinde de yorumlanabilir. Yazılı metnin *(text)* kullanılması, fakat hiper-metin *(hypertext)* olarak başkalaştırılarak kullanılması gibi... Bu bir anlamda medyanın bir savaş aracı olarak kullanılması; ama aslında karşı tarafın, yani kelimenin en geniş anlamıyla gücü, iktidarı ellerinde tutanların başlatmış oldukları bir savaş. Ve taktik medya, bu haksız ve asimetrik savaşta ezilenlerin direnişini örgütlüyor. Onlar için bir ölüm kalım meselesi olan bu savaşta, varlıklarını koruyabilmek ve direnmek için yaşamsal önem taşıyor. Taktik medyanın belki de en önemli özelliği 'kendin yap' anlayışına dayanması. 1970'lerde punkçıların dile getirdikleri *'do it yourself'* (kendin yap) anlayışı gibi... Taktik medyanın da 'kendin yap, kendin örgütlen' anlayışının sanal âlemde sürdürülmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle, aynı zamanda lojistik, stratejik özellikleri de olan bir hareket. Sanal âlemdeki nokta ve düğümler ise taktik medyanın can damarını oluşturuyorlar. Buradan bakıldığında, Pentagon'un şimdiye kadar yaptığı en hayırlı işlerden birinin interneti icat etmiş olması olduğu söylenebilir. İnternetin ön modeli diyebileceğimiz ARPANET, ilk kez ABD Savunma Bakanlığı'nca kullanılmıştı. Daha doğrusu, Savunma Bakanlığı'nca kullanılmak üzere tasarlanmıştı. Yani internetin kökeninde aslında militer bir amaç ve kullanım yatıyor. Ancak, verdiğimiz örnekler ve özetlemeye çalıştığımız bütün bu gelişmeler silahın geri teptiğini de gösteriyor.

> İnsan, özne olabilmek için kendi dilini oluşturmak zorunda. Yani, dilsiz özne olmaz. Celladının diliyle konuşamazsın; celladının diliyle konuşursan, infazdan kurtulamazsın... Bu, işin görünmeyen, ama önemli bir boyutu. Üstelik, bütün ezilenler için geçerli.

Hacktivizm ve Izzy Stone

Direnişin küreselleşmesi ise yaygınlaştırılması bakımından çok etkili oluyor. Ancak bu, eski direniş biçimlerinden vazgeçmek anlamına gelmiyor. *Electronic Disturbance Theatre* örneğinde de görüldüğü üzere, bir anda haberleşerek Meksika elçiliklerinin önünde, Avrupa'da ya da dünyanın pek çok yerinde protestoları başlatmak artık mümkün. İnternet 1999 Kasım'ında

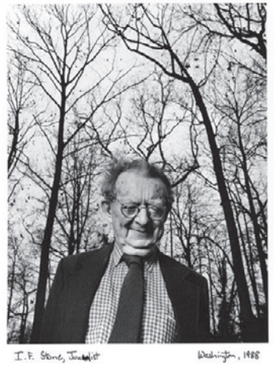

Izzy Stone, *1907-1989.*

Seattle'daki kitlesel protesto eylemlerinden bu yana, Dünya Sosyal Forumu'nda, G8 toplantılarında müthiş etkileyici bir biçimde kullanılmaya başladı.

Hacktivizm konusunda uzaktan da olsa yapılabilecek ilginç bir benzetme de Izzy Stone'a dair... Efsanevi bağımsız gazeteci Izzy Stone'nun hemen hemen her şeyiyle kendisinin uğraştığı bir gazetesi vardı, adı *I.F. Stone's Weekly* idi. Taktik medya'nın Izzy Stone'un bu gazetecilik anlayışına benzediğini de söyleyebiliriz. Izzy Stone bütün hayatı boyunca tek başına bir gazete çıkarmış ve Amerika'daki alternatif gazeteciliğin duayenlerinden biri sayılıyor. Stone yanına gelen stajyerlere gazeteciliğin altın kuralını, altın kanununu öğretiyordu. Ve genç gazetecilere, 'bütün politikacılar yalan söylerler' ilkesinden başlamalarını, bu önkabulden yola çıkmalarını tavsiye ediyordu. Zaten çıkardığı gazetenin asli amacı da politikacıların yalanlarını ortaya koymaktı... Yani politikacıları tersten okumak, dudak aralarındakini okumak, onları deşifre etmek. Izzy Stone "cennet ve ütopyayı hemen yarın sabah kurmayı umuyorsanız, güçlükleri ve tarihi kavrayamamışsınız demektir" diyordu. "Mücadelenin kendinden haz almanız gerekir". Gerçekten, mücadelenin her anından zevk alarak yaşamış birisi Izzy Stone. Ve bugün muhalif basından söz edebiliyorsak eğer, bu, Izzy Stone ve onun gibi ilkeli insanların özverileri sayesinde mümkün oluyor. Bu anlamda da hacktivizm ve yaratıcı eylemciliği de Stone'dan bağımsız düşünmek imkânsız.

"Göçebe Medya"

Sanal âlemdeki direniş odakları Zapatistalar ile sınırlı değil elbette. Baskıcı ve dıştalayıcı egemen kültüre karşı çok sayıda direniş odağı var. Ama burada Izzy Stone'nun gazetesinden farklı bir şey de var. Taktik medyacılar kendilerini tanımlarken 'nomadik', yani göçebe medya kavramını da kullanıyor. Nerede olduklarını yakalamak mümkün değil. Gezgin bir medya anlayışları var taktik medyacıların. Göçebe, akışkan ve gezgin. Azınlığın sesi ve iktidar karşıtı olmasından dolayı da, azınlık söylemini kuran bir medya. Artık yeni bir göçer çağına girdiğimiz ileri sürülüyor. Çağımızın göçebeleri sınırları zorluyor, sınır kapılarından girmeye çalışıyorlar. Taktik medya bir anlamda yeni göç çağının iletişim yolu. Göç çağına, günümüzün 'diaspora'larına uygun düşüyor. O göçmen dalgasını dışarıda bırakmak için kaleler inşa edilse de, onları önlemek için yapılmayan hiçbir şey kalmasa da bu böyle.

Halil Turhanlı. Ömer Madra.
Pr; Cuma Adlı Adamlar
Yt; 28 Kasım 2003.

Haklarımız

Haklar kişilere hukuk düzeni tarafından tanınmış yetkilerdir. Modern devletlerde çoğunlukla mevcut olan yazılı anayasalarda, ya da ilgili kanunlarda tanımlanırlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin 2709 sayılı Kanunu olan, 7.11.1982 tarihli, halen yürürlükte olan Anayasa'nın 12. maddesi gereğince, "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." Aynı belgenin 13. maddesi gereğince de: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

Haklar, kapsamları ve yöneltilebildiği kişiler bakımından, mutlak ve nispi haklar şeklinde gruplandırılır. Mutlak haklar, ya taşınır ve/veya taşınmaz (toprak, ev vs.) eşya

> Bağımsız gazeteciliğin pîri Izzy Stone, genç stajyerlere gazeteciliğin altın kuralını şöyle anlatıyordu: "Bütün politikacılar yalan söyler." Zaten, Stone'un çıkardığı gazetenin aslî amacı da politikacıların yalanlarını ortaya koymak, onları tersten okumak, deşifre etmekti...

(bunlar mülkiyet hakkı ya da kullanım türü haklardır), ya maddi olmayan mallar (insan zekâ ve düşüncesinin yarattığı ürünler üzerinde yaratıcılarına tanınan haklar), ya da kişiler üzerinde (kişinin bizzat kendisinin veya velisi ya da vasisi olmak suretiyle hukuken gözetimi altındaki kişilerin yaşamı, sağlığı, vücut bütünlüğü, sırları, özel hayatı, haberleşmeleri, şeref ve haysiyeti, mesleki kimliği, maddi ve manevi itibarı gibi hususlarla ilgili olarak) sahibine egemen bir durum sağlayan; ve en önemlisi tabii ki devlet de dahil olmak üzere, herkese karşı ileri sürülebilen haklardır. Çok geniş yetkiler içeren bu haklar yalnızca hukuk mevzuatında tanımlı olanlarla sınırlıdır; kimse kendiliğinden bir mutlak hak oluşturamaz. Nispi haklar ise, belirli bir kişiye ya da kişilere karşı ileri sürülebilen haklarlardır; ve özellikle borç ilişkilerinden doğarlar. Çok çeşitli biçimlerde ortaya çıkarlar; bir alım-satım sözleşmesinden, bir kira, bir hizmet, bir ödünç verme sözleşmesinden çıkan haklar yalnızca o sözleşmenin tarafları için doğar. Ancak nispi haklar sadece borç ilişkilerinden doğanlardan ibaret de değildir; aile ilişkilerinden, miras ilişkilerinden de nispi haklar doğar. Karı ve kocanın birbirlerine karşı, ana ve babanın çocuklarına, ve çocukların da ana babalarına karşı ileri sürebilecekleri haklar bu kapsama girer. Nispi aile hakları, hak sahibinin kişiliğine bağlı haklardandır; başkalarına devrolunamazlar ve mirasçılara geçmezler. Sayılanlar dışında birtakım nispi haklar da derneklere ve benzeri kuruluşlara ilişkin olarak söz konusu olabilir. Üyelerin oy hakkı, üyeler tarafından dernek tüzel kişiliğine karşı ileri sürülebilen nispi hak niteliğindedir. Mutlak olsun, nispi olsun her hak bir hak sahibine aittir, sahipsiz hak düşünülemez. Hakların kazanılması ve kaybedilmesi, ilgili hukuk düzenlerinde belirtilir. Hakkı saldırıya uğrayan, ya da kendisine karşı yüklenilmiş olan borç yerine getirilmeyen kimse; talep hakkı, dava

hakkı, cebri icra gibi hukuki araçlara sahiptir.

Kısacası, siz siz olun, haklarınıza sahip çıkın; hak verilmez, alınır!

İştar Gözaydın

Hastaya Düşmek

(İng. Cold Turkey) (...) "Şunu kafanıza sokun: Zararlı maddelerin en yaygın kullanılan, suistimal edilen ve en yıkıcı olan ikisi de tamamen yasal. Birincisi, tabii ki etil alkol. Başkan Bush da, bizzat kendi itirafıyla, 16'sından 40'ına kadarki ömrünün hatırı sayılır bir kısmını bu maddeyle uçarak, kafayı bularak, matiz olarak, yerlerde sürünerek geçirmiş. 41'ine geldiğinde, gene kendi söylediğine göre ona İsa görünmüş ve mereti bırakmasını, burun boyasıyla gargarayı kesmesini sağlamış. Başka alkol bağımlıları da pembe fil gördüklerini söylüyorlar...

Bakın, size söyleyeyim mi, benim bir keresinde kafam öyle iyi olmuştu ki, crack kokain bile vız gelirdi. Bu da ilk sürücü ehliyetimi aldığım andı işte: Savulun dünyalılar, Kurt Vonnegut geliyor! O zamanki arabam, hatırladığım kadarıyla bir Studebaker'dı ve onu ateşleyen madde, bugün neredeyse bütün taşıt araçlarını ve diğer makineleri, elektrik trafolarını, çelik fırınlarını filan ateşleyen, o en yaygın olan, en çok suistimal edilen, en çok bağımlılık yaratan ve en yıkıcı etkileri bırakan maddeydi:

Kurt Vonnegut Jr.
1922-2007.

Fosil yakıt. Siz buraya geldiğinizde, hatta ben bile buraya geldiğimde, endüstrileşmiş dünya zaten çoktan iflah olmaz biçimde fosil yakıt bağımlısı olmuştu bile; pek yakında artık bunlardan elimizde bir şey kalmayacak. Hastaya düşeceğiz...[1]

Bence gerçek şu: Hepimiz bağımlı olduğunu inkâr eden, yakında da hastaya düşecek, titremeye başlayacak fosil yakıt bağımlılarıyız ve, tıpkı hastaya düşmek üzere olan pek çok bağımlı gibi, liderlerimiz de, bizi kendine esir eden o maddeden arta kalanları elde etmek için korkunç, şiddet dolu suçlar işliyoruz."[2]

Kurt Vonnegut Jr.

Çev; Zeynep Damar
www.acikradyo.com.tr
07 Şubat 2006.

[1] Hastaya Düşmek: Madde bağımlılığından kurtulmak için maddeyi âniden ve tamamen bırakma yöntemi.

[2] Amerika'nın efsanevî yazarı, II. Dünya Savaşı gazisi, savaş karşıtı aktivist, hümanist, ekoloji savaşçısı ve sigara tiryakisi Kurt Vonnegut, Jr.'ın, 82 yaşında kaleme aldığı son kitabının 'Cold Turkey' adlı bölümünden. Inthesetimes.com, Aralık 2005.

Hata

"Afganistan bombardımanlarında haftada 150 hedef hatası yapıldı, geçen hafta tek bir bölgede 300 sivil bu hatalardan biriyle öldü, bu hataların sonucunda toplam 1500 masum sivil hayatını kaybetti, 600 bin sivil de yerinden yurdundan oldu."[1]

Jonathan Steele

[1] Jonathan Steele; "Fighting the Wrong War" The Guardian Online, 11 Aralık 2001. www.guardian.co.uk

Hay Hak!

Karagöz'ün son büyük ustası Hayâli Küçük Ali, gönülden bağlı olduğu sanatının köklerini şöyle anlatır:

"Hacivat perdeye gelirken edeple girer. Bu tavır Sümerlerin tazim (saygı) tavrıdır. Hacivat'ın giyimi, yumruk yumruk üstüne duruşu, başındaki külâhı Sümerlerinkine benzer. Yani bize Karagöz, Moğol akımlarından ya da Sümerlerden gelmiş. Mısır'daki daha dünkü şey. Karagöz'ün sağ elini oynatması Sümerlerde fevkalâde tazim sayılıyor. Karagöz çeşitli ülkelerde var. Ama bu adla yalnız bizde var. Başka ülkelerde de hayâl oyunları var tabii. Onlar tayf-ı hâyâl diyorlar. Çin ve Mısır'da hayâl oyunu var. Yunanlılarda da varsa, bunun adına onlar başka bir şey demeliler."

Gölge oyunu Uzakdoğu'da çıktı. Ağır ama emin adımlarla batıya doğru yayıldı. Araştırmalar gölge oyununun çıkış yeri olarak Çin ve Bali adasını, tarih olarak da 3000 yıl öncesini işaret ediyorlar. Gölge oyunu Şamanizm ve Budizm'in Düalite (ikilik) ve Anime (canlandırma) prensiplerinden hareket ediyordu. Bali adasında kökleri eski Şaman ritüellerine dayanan ve adına *'Wayang Kuluit'* denilen gölge oyunu canlandırması; ölmüş ataların ruhlarının kendinden türeyen kuşaklarla yeniden birlikte olması, olabilmesi için yapılıyordu. Bu oyunlarda çoğu zaman iki temel karakter vardı ve çatışır dururlardı. Biri 'iyiliği', diğeri 'kötülüğü' sembolize ederdi.

Konu üzerine yazılmış en 'aykırı' kitaplardan biri olan, *Türk Gölge Oyunu* başlıklı eserinde Nurettin Sevin gölge oyununu şöyle anlatır;

"Gölge oyunu Budist ve Şamanist dinlerin ayin vasıtasıdır. Nasıl bütün Politeist'lerde amfiteatr ve sunak varsa, Hıristiyan kilisesinde çan, Müslüman camilerinde minare varsa, ata ibadetine inanan bütün dinlerde, yani Şamanizm ve

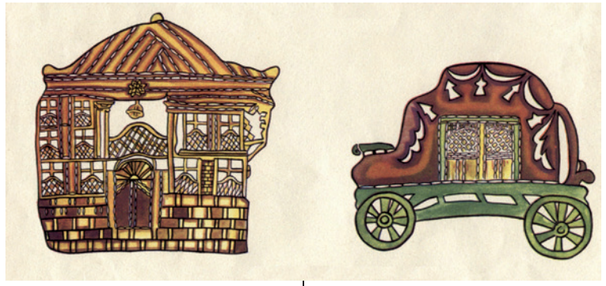

Karagöz oyunu dekorlarından konak ve araba.

Budizm'de ataların gölgesi olan iyilik ve kötülük düalizmini aksettiren hayâl perdesi vardır. Budist olmayanlarda bu oyun yoktur, olamaz. Araplar da, Yunanlılar da bu oyunu Şamanizm ve Budizm devrinden kalma geleneklerini Müslümanlıkta da devam ettiren Türklerden öğrenmiştir. Oyunu icat edenler kim olursa olsun, bu sanatı Budizm ve Şamanizmi ilk geliştirenlerde aramakla gerçeğe varılabilir."

Karagöz ve Platon

Batılı araştırmacılar Karagöz'le Hacivat arasındaki söz atışmasını, Platonculukla ifade etmeyi yeğlerler. Platon'un (İÖ 428-348) muhtemelen 'didaktik' yararından dolayı öğretisinde yöntem olarak kullandığı 'diyalog'u işin aslı kabul etmişlerdir. Platon zamanında Atina'da zengin evlerinin gözde eğlencesi de bir tür kukla oyunuydu. Kuklalar mukavva ve tahtadan yapılırdı. *'Pantin'* denilen kuklaların aralarındaki söyleşiler mi Platon'a esin kaynağı oldu, yoksa kuklacılar mı Platon'un diyaloglarını oyunlaştırdı bilmek zor. Karagöz'deki diyalog ise Platonculuğun ürünü değil, düalizmin öngörüsü ve koşuludur. 'Wayang Kuluit'in ilk görüldüğü tarihle Platon arasında, neresinden bakarsanız bakın, 600-700 senelik bir fark vardır.

Gölge oyunu Karagöz, Bursa'da Sultan Orhan zamanında icat edilmemiştir. Bursa'da gerçekleşen olay, Türk gölge oyunu için kalıcı iki tipin ortaya çıkmasına ve bundan böyle gölge oyununa 'Karagöz' denilmesine yol açmıştır. Şeyh Küşteri tarafından iki inşaat ustasının 'suretleri', ölümlerinden duyulan elem sonucu perdeye yansıtılarak yeniden canlandırılmıştır. Bu olayın ne kadar doğru ve inandırıcı olduğu tartışma konusudur ama önem taşımaz. Sonuç itibariyle kulağa hoş gelen söylencedir. Asıl gözden kaçan, önemle üzerinde durulması gereken şudur: Şeyh Küşteri inşaat ustalarını öldürten ve sonradan kaygulanan Sultan Orhan'a; "üzülmeyin ben onları canlandırır, hayâllerini yansıtırım" diyerek, 'hayâl perdesi'ni kurmuştur. Tıpkı Çinli saray görevlilerinin Çin imparatoruna söyledikleri ve yaptıkları gibi.

İlk Gölge Oyunu

Gölge oyununun çıkışı ile ilgili olarak 3000 yıldır anlatılan efsaneye göre; imparatorun sevgili karısı ansızın ölür. Saray görevlileri imparatorun üzüntüsünü gidermek için ışık ve gölge yardımıyla imparatoriçeyi perde üzerinde yeniden canlandırırlar.

Yahudi, Arnavut, Zenne, Acem.

Karagöz... Psiko-Sosyolojik Bir Deneme (1941) başlıklı kitabında Sabri Esat Siyavuşgil, gölge oyununu üç ana dönem içinde inceler. Anadolu Türkleri önceleri *'epope'*lerin canlandırıldığı destansı gölge oyunları oynatıyorlardı. Günümüze bu oyunlar hakkında hiçbir belge ulaşamamıştır. İkinci dönem, Anadolu aydınlanma çağı ile birlikte ele alabileceğimiz 'mistik' (tasavvufi) dönemdir. Bu oyunlardan kalan önemli izler günümüze kadar ulaşabilmiştir. *'Perde Gazeli'* olarak da bilinen *'prolog'* bölümü tasavvuf ehli kimselerin elinden çıkmıştır. Hacivat'ın okuduğu perde gazeli "Hay Hak!" diye başlar. Vezinli bir dize beyitten oluşur. İncelemeler gösterir ki tasavvuf eğitimi almış, şiir söylemesini bilen kimselerce kaleme alınmıştır. Perde gazelinde, "Karagöz perdesinin bir ibret yeri olduğu" vurgulanır:

"Seyir yerinde birazdan olup bitecekler yalnızca bezden, mumdan, kuru sözden ibaret değildir. Yanmakta olan ve figürlere can veren mum ışığı aslında güneşten kopmuş bir parçadır. Hayâl perdesine gizlenmiş gerçekleri görenler bilge kimselerdir. Bakmasını ve görmesini bilemeyen cahil kimseler yeterli dersi alamayacaktır. Oyunda dile getirilen gizli anlamı yakalamak isteyenler, kımıldanıp duran gölgeleri deri parçası olarak görmemelidir. Karagöz perdesi, gerçekleri yansıtan bir aynadır."

Perde gazelinde Karagözcülerin pîri sayılan Şeyh Küşteri de unutulmaz. Şeyh Küşteri Bursa'da Sultan Orhan'ın huzurunda perde açan kişidir ve Karagöz esnafı kendisini pîr olarak kabullenmiştir. Küşteri, adından da anlaşılacağı üzere bir şeyhtir.

Satirik Dönem

Son dönem 'satirik' olarak bilinir. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçlendiği döneme rastlar. Hilafeti getiren I. Sultan Selim, Mısır seferinden dönüşte (1517) yanında Memluk gölge ustaları getirmiştir. İstanbul'da gölge oyununun yeniden canlanması Memluklu hayâl ustaları eliyle gerçekleşmiştir. Satirik yapının öne çıkmasında Anadolu aydınlanma sürecinin bilinçli bir biçimde sona erdirilmesinin payı olmalıdır. I. Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman zamanında yaygınlaşacak padişah şenliklerinde; Portekiz ve İspanya'dan göçen Yahudi oyuncuların satirik raksları, dramatize gösterileri ve nihayet 'orta oyunları' muhtemelen Karagöz'ü de etkilemiştir.

Siyavuşgil'e göre I. Yıldırım Bayezid zamanına kadar sınıfsız bir toplum olan Osmanlı, sınıflara ayrıldı. Saray-kulübe ayırımı netleşmeye başlamıştı. Sultan II. Mehmet'ten (Fatih) sonra saray-medrese-yeniçeri ocağı ekseninde yoğunlaşan egemen sınıf baskısını orta sınıf, üzerinde duymaya başladı. Orta sınıf ilerleyen yıllarda tepkisini alaycı hicivlerle ifade etme yolunu seçti. Bu tutum, bir kaçamak yolu yaratıyordu ve Karagöz'ü groteske, satirik olana yöneltti.

Toplumsal Eleştiri

Karagöz repertuarının önemli bir bölümü, toplumda bir kısım insanlar için yasak, bir bölüm için mübah olanlara yöneltilmiş eleştirilere ayrılmıştır. *Hamam oyunu, Gazi Boşnak, Tuzsuz Deli Bekir* bu türden eleştirilerin yarattığı oyunlar ve *Karagöz* tipleridir. *Kayık* oyunu kadınların kayığa binme yasağını, *Tımarhane* oyunu İstanbul'da çoğalan düzmece hekimleri alaya alıyordu. **(Bkz; Yasak)**

Karagöz'ün dokunulmazlığı vardı. Bu dokunulmazlık muhtemelen Karagöz'ün mistik yapısından ve bir zamanlar dinî ritüel aracı olmasından gelmekteydi. Tarihçi M. Fuat Köprülü 'Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri' başlıklı yazısında, *Scala*'dan bir alıntı ile şunları nakletmiştir:

"Osmanlı Türkleri arasında Uzak-Şark (Uzakdoğu) medeniyetinin bakiyesi (kalıntısı) olarak yalnız Karagöz oyunu kalmıştır". Öyle ki, Arap Yarımadasını fethederek, ilk Osmanlı halifesi olan I. Selim, Memluk Karagöz ustalarına da sahip çıkıyor, yanında İstanbul'a getiriyordu. Gösterileri insanı andıran bebek tasvirleri ile yapılıyor olmasına karşın Karagöz hiç yasaklanmadı, kovuşturmaya uğramadı. Üstelik bir 'medya' organı gibi, güncel olanı, çarpık ve yanlış olanı duyurmaktaydı. Hatta doğrudan padişaha iletmek amacıyla kullanıldığı da oluyordu. Karagöz hep itibar gördü, hep ilgiyle karşılandı."

Tuzsuz Deli Bekir, Tiryaki, Laz, Beberuhi.

Brecht *Küçük Organon* isimli kitabında tiyatronun amacını şöyle anlatıyordu;

"Tiyatro, insanlar arasında geçen tarihsel yahut düş ürünü olayların, eğlendirmek amacıyla canlı görüntüler halinde yansıtılmasıdır. En kapsamlı görevi, eğlendirmektir. Eğlence öğrenmekten doğan bıkkınlığın aşılmasını sağlar. Çünkü insanlar içgüdüsel olarak öğrenmekten hoşlanmaktadır. Bu eğlencede seyirci, bilgileri tadına vararak algılar. Artık düşünce bir görev değil, zevkli bir uğraştır. Tiyatroda yaşam diyalektiğinin algılanması zevk vermektedir. Mantık gelişmelerinde meydana gelen beklenmedik değişiklikler, şaşırtıcı benzerlikler, çelişkiler, konumların değişkenliği, kısacası yaşamın diyalektiği tiyatroda zevk kaynağına dönüşür."

Bertolt Brecht yeni geliştirdiği tiyatro anlayışına 'Diyalektik Tiyatro' diyordu. Kabul gören ve yaygınlaşan ise 'Epik' tiyatro adı oldu. Brecht'in kuramını doğudan, Çin tiyatrosundan esinlenerek gerçekleştirdiği bilinir. Brecht Çinli bir aktörün sahnedeki tutumundan etkilenmişti. Çinli oyuncu rolünü, oynadığı kişiyle 'özdeş' olmadan ve rol yaptığını aklından çıkartmadan sergilemekteydi. Epik tiyatroda oyunculardan istenen özetle şuydu: "Seyircinin kendisini oyuna kaptırmasına yol açmamak ve sahnedeki kahramanlarla empati kurulmasını önlemek için oyunlar; sanki ikinci elden aktarılıyormuş gibi sahnelenmeliydi."

Yadırgatma ve Yabancılaştırma

'Yadırgatma' ve 'yabancılaştırma' yöntemi bu yüzden önemliydi. Seyircinin oyunu olay ve kişilerle duygusal bağ kurmadan izlemesi, seyrettiği tarihsel gerçeğe karşı eleştirici gözlerle bakabilmesi sağlanmalıydı. Seyirci, sahnede gördükleriyle kendi hayatındaki

benzerlikleri eşleştirecek, tarihsel gerçekleri yeniden değerlendirecekti. Brecht'in oyunlarında çok sık kullanılan sahnenin bir oyun yeri olduğu, seyrettiklerinin gerçek olmadığı vurgusu, Karagöz, Meddah, Hokkabazlık gibi geleneksel sahne gösterilerinin de vazgeçilmezlerindendir. Karagöz'de 'perde gazeli', tasavvufi renkler taşıyor olsa da bu yabancılaşmayı sağlamak için söylenir. Kavuklu bu nedenle durmamacasına Pişekâr'a 'oyun oynadıklarını' anımsatır. Meddah, "İsim isime, kisib kisbe (iş işe), semt semte benzer. Geçmiş zaman söylenir, yalan gerçek, vakit geçer" tekerlemesini, kahvehanede bulunanları öyküdeki benzerliklerden uzak tutmak amacıyla söyler. Özdeş olunmasına, empati kurulmasına fırsat bırakmak istemez.

Karagöz'deki diyalog (muhavere) anlayışı, meddah ve orta oyununun önemli özellik ve motifleri 20. yüzyılda ve günümüzde, sahne sanatlarında ve iletişim araçlarında anlatım-aktarım aracı olarak kullanılmaktadır. Karagöz'ün birden fazla anlamla yüklü cinaslı sözleri, benzetmelerle, göndermelerle gizli anlamlar taşıyan diyalogları zengin bir hazinedir. Yerli yerinde kullanıldığında da etkisi büyük olur. Özellikle, izlenmesi kolay olmayan, çapraşık konu ve meselelerin aktarılmasında diyalog önem kazanıyor. İki tarafta, hem anlatanda hem dinleyende rahatlık yaratıyor. Diyalog (muhavere) "Hay Hak!" diye başlamasa da, yöntem olarak günümüzde etkili ve hâlâ geçerli.

Cemal Ünlü

Hayalet Uzuv

Bir uzuv kopunca, kimi zaman o uzvun beyindeki temsili devam edebilir. Buna 'hayalet uzuv' adı verilir. Beynin algısal korteks denen kısmı, olmayan uzvu 'algılamaya' devam edebilir. Hatta kopup giden uzvun 'ağrıdığını' da 'algılayabilir'. Uzvu kopmuş olan insan, kopan uzvun ağrıdığı sanısına kapılmıştır. Buna da 'hayalet ağrı' denir.[1]

Ömer Madra

[1] Ahmet Şık; *Mayın.* Diyarbakır Barosu, Herkes İçin Adalet Projesi Yayını. İstanbul: Mart 2006.

Hayat

Yeryüzü yüzeyinde ve dünyanın bütün okyanus ve sularında maddenin ortak ve yaygın rastlanan bir hali. Hidrojen, karbon, oksijen, azot, kükürt ve fosfor gibi yaygın elementlerin yanı sıra, eser miktardaki pek çok diğer element ve unsurun çok çapraşık bileşimlerinden oluşur. Hayat formlarının pek çoğunu, daha önce bu konuda hiçbir deneyim yaşamamış olsak dahi, derhal fark edebilir, çoğunlukla da onları yiyebiliriz. Ne var ki, bağımsız bilim adamı James Lovelock'un belirttiği gibi, hayat hali, kendisini formel bir fiziki tanıma kavuşturma yönündeki tüm çabalara bugüne kadar direnmiş, bir türlü tanımlanamamıştır. **(Bkz; Gaia)**

Bilgi Açığı

Belki biraz da bu yüzden, biyolog E.O. Wilson'un dediği gibi, bir anlamda Dünya hakkında bildiklerimiz, Mars hakkında bildiklerimizden çok daha az sayılabilir. Yeryüzündeki hayat biçimlerinin ezici çoğunluğu hâlâ keşfedilebilmiş değil çünkü, ve bu formların insan türü için taşıdığı (taşıyabileceği) anlam ve önemi de bilmiyoruz. Ama bu 'bilgi açığı' çok önemli. Zira, Wilson'a göre, 'çevremizde' yaşayan dünyayı bugünkü bilgi(sizlik) seviyemizle tam olarak kavramamız ve onu koruyabilmemiz asla mümkün olmayacak. Biyologların adlandırıp sınıflandırdığı bitki, hayvan ve mikro organizma türlerinin sayısı 1,8 milyon. Bu, toplam tür sayısının yüzde 10'unu ya da daha azını oluşturuyor. Keşfedilmeyi bekleyen tür sayısı hakkındaki kaba tahminler 10 milyon ile 100 milyon arasında değişiyor. Yani, hâlihazırda, çevremizin geleceğine doğru kör uçuş halindeyiz.

Hayat Ansiklopedisi

2007 baharında Hayat Ansiklopedisi adında yeni ve çok kapsamlı bir proje başlatıldı. Geri kalan yüzde 90 türün belki de bir insan nesli içinde, 25 yılda keşfedilmesini mümkün kılmayı amaçlıyor. Bir gün, yaşayan organizmalara ilişkin tüm bilgilere tek bir portalden erişim olanağı yaratılabileceği umuluyor. Hızla hareket edilmesi de elzem görünüyor; çünkü ekosistemler ve türler hızla ortadan kaybolmakta. Bu yıkımın başlıca sebepleri şunlar: doğal habitatların yok edilmesi, çevre kirlenmesi, nüfus fazlası, aşırı avlanma ve balıkçılık... Bunların yanı sıra karınca, zebra midyeleri, bakteriler ve virüsler gibi istilacı türlerin çoğalması da önemli bir neden. Yalnızca insan kaynaklı iklim değişikliğinin, önümüzdeki 50 yıl içinde yeryüzündeki türlerin dörtte birini yok edeceği hesaplanıyor.

Mühlet: 10 Yıl

Hayat Ansiklopedisi, çok iddialı bir mühlet getiriyor önümüze: 10 yıl. Bilinen 1,8 milyon tür hakkındaki temel bilgilerin tümünün 10 yıl içinde organize edilip bir veri bankasında toplanmasını öngörüyor. Bunun gelecekteki hayatı korumak için 'hayati' önemi var. Ancak, iklimbilim camiasından da aynı derecede hayati bir başka mühlet daha var: O da 10 yıl. Buz ve buzullardaki 'albedo saltosu'na bağlı olarak Kuzey ve Güney Kutuplarında yaşanabilecek çöküşle ve buna bağlı olarak deniz seviyelerindeki büyük yükselişe bağlı olarak geri döndürülmez ve kontrolden çıkmış tehlikeli iklim değişikliğine yönelik radikal önlemleri almamız için de sadece 10 yıl kaldığı bildiriliyor. **(Bkz.: Küresel Isınma)**

İnsanlık ve geri kalan tüm hayat biçimlerini koruma altına almak için son döneme girilmiş gibi. Çok çalışmamız gerektiği açık. Her halükârda nefes nefese geçecek, adrenalin yüklü bir 10 yıl var önümüzde.[1]

Der; Ömer Madra

[1] James Lovelock ve Edward Oswald Wilson'ın kitap ve yazılarından derlenmiştir.

Biyologlar tarafından keşfedilmeyi bekleyen tür sayısı hakkındaki kaba tahminler 10 milyon ile 100 milyon arasında değişiyor.

Hayata Dönüş

19 Aralık 2000 tarihinde devlet tarafından aynı anda 20 cezaevine (Bursa, Ceyhan, Çanakkale, Çankırı, İstanbul, Sincan, Uşak) birden yapılan operasyona verilen resmi isim. Ülkenin çeşitli cezaevlerinde yatan siyasi tutuklu ve hükümlüler, F- tipi tecrit sistemine geçirilmelerini engellemek amacıyla 20 Ekim'de başlattıkları açlık grevlerini 19 Kasım tarihinde ölüm orucuna dönüştürmüşler, devlet ve tutuklu temsilcilerinin yürüttükleri görüşmelerin bir sonuca ulaşmaması üzerine bir ay sonra bu baskın harekâtına geçilmişti. Yaklaşık 10 bin güvenlik görevlisi tarafından gerçekleştirilen "Hayata Dönüş" harekâtı sonucunda 2'si asker, 30'u tutuklu 32 kişi öldü, 6'sı asker en az 237 kişi yaralandı, cezaevlerinde ciddi hasar meydana geldi.

Operasyonun Ümraniye (İstanbul) ayağında kolluk kuvvetleri "direnişi kırmak" için tutuklulara megafonla: "Hayat güzeldir!" diye seslenmiş, ardından gerçekleşen operasyonda Ümraniye'de 2'sinin kimliği belirlenemeyen 7 tutuklu çeşitli nedenlere bağlı olarak (ateşli silah yarası, karında ateşli silah yarası, kafada ekimoz, künt kafa travması, yüzeysel yanıklar sonucu tanınmaz hale gelme, vb...) hayatını yitirmişti. Ertesi gün gazetelerin tümünde manşet olan bu operasyonda, rastgele örnek olarak seçilen bir gazetenin birinci sayfa manşetinde "hayat güzeldir!" haberi büyük puntolarla yer aldı. Gazetenin 21 Aralık nüshası "ölüm-dirim" ekseni üzerinden şöyle okunuyordu:

1. sayfa: ...ölüm orucu...yaşama çağrısı...kan dökülmesini önlemek...öldüren...bu nasıl ölüm orucu...ölümün eşiğinde...ölüm oruçlarına rağmen...ölüm oruçlarının hiç yapılmadığını...ölüm orucundayız diyen...ölümün eşiğinde... vatandaş öldü... kişi can verdi... (haberler)

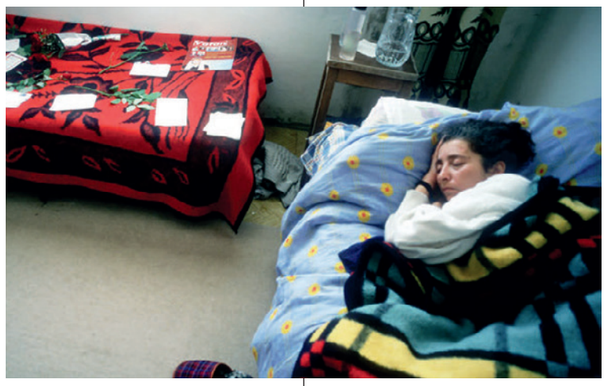

Ölüm Orucu, Armutlu *2003.*

2. sayfa: ...faili meçhul cinayetler... (magazin)

3. sayfa: ...kendinizi yakın...insanlar gürültüye gitti...ölüm orucu durdurulamadı...kurşuna dizilir...insan gürültüye gitmese... (köşe yazısı)

3. sayfa: ...hayat kırkında yavaşlar... (sağlık)

4. sayfa: ...10 üniversitelinin can verdiği kaza...yaşamını yitirmişti... (haber)

5. sayfa: ...öldü...8 kişinin ölümü... (şehir haberleri)

9. sayfa: ...cinayet...ölümlü kazalar... (köşe yazısı)

16. sayfa: ...224 kişinin ölümü...17 denizcinin ölümüne yol açan intihar saldırısı...öldürülmesi zor... (dış haberler)

17. sayfa: hayat kurtarma operasyonu....20'ye yakın insan can verdi...ölmesi şart mıydı?... (köşe yazısı) ...asıl olan hayattır...dünyayı ölümle değiştireceğiz...ölmek değil, yaşamak gerek...ölüm oruçlarına... neden ölüm orucunda... hiçbiri ölüm orucunda değil... ölüm oruçları sahte... (köşe yazısı) ... gergin cenaze...cenaze töreni... ölümün hayatın önüne geçtiği bir ülkede artık hayatın değil, ölümün anlamını aramak gerekir... (köşe yazısı) ölüm oruçlarına...hayati riskin başladığı süreç... kendilerini benzinle yakıyorlar... (haberlerin devamı)

18. sayfa: ...ölüm oruçları...ölüm orucundaki...ötanazi...yaşamına son verme kararı...ölümü... (köşe yazısı) ...şehit düşen...şehit olan... kendinizi yakın...öldü...şehit oldu...ölüm orucundaki ...ölüm orucu tutulmadı mı...ölüm orucunda şekerli ve tuzlu su...ölüm orucu yok ki...ölüm orucu bulgusuna rastlanmadığı...ölüm orucundan...ölüm orucunun hiç yapılmadığını...ölüm orucu...ölüm orucu yoksa...ölüm oruçlarına rağmen...ölüm oruçlarının bitirilmesi...ölüm orucu sahte çıktığı...ölüm orucu...19 ölü... kendini yaktı...kendini ateşe verdi...ateş ederek öldürdü...ölüm orucundaki ilk ekipte... (haberlerin devamı)

19. sayfa: ...Hayata Dönüş Operasyonu'nun...cesetlerden beşinin... 1996'daki ölüm orucu sırasında... ölüm orucunu bitirmek...(haber)... ölüm oruçları...yaşasın ölüm... ölümün kutsanması... ölümseverlik... kan ve ölümü... (köşe yazısı)

20. sayfa: ...Hayata Dönüş...17 ölü...yakarak hayatını sonlandırmış...ölmeye yattılar...bayram üstü kan gövdeyi götürüyor...ölümlere göz yummak... (köşe yazısı)

21. sayfa: ...o kadar insan ölmüş, şehit verilmiş...yaşanan tam bir felaket...bu kadar insanın öldüğü...insan hayatına kıyarak...ölüme yatanlar, kendini yakanlar...ölüm, çözüm değil... (köşe yazısı) ...ölüm serin bir gece...hayat, güneşli bir gün...ölüme koşanlar, ölüme itilenler, öldürülenler, şehit olanlar... 200 gencin ölüme yaklaştığı...insan hayatı en değerli varlıktır, her şeye rağmen yaşamak güzel...ölüme itmeyin...can kaybı olmaması... öldürmüş...öldürülmesinde katkısı olduğu...yargısız infaz... (başyazı)

22 sayfa: ...ölüm orucu...kendini yakarak ölümü, iki askerin ölümüyle...ölümler...ölümler önlenemediğine göre...kendini yakma...inanç uğruna kendini feda...toplu intiharlar... (köşe yazısı)

23. sayfa: ...ölümse artık kaderdi... ölümün soğuk nefesi...kendisini yakan...17 ölü...iki şehit...şu kadar ölü...öldürme kastıyla... (köşe yazısı) ...kendini yaksın emirleri... (köşe yazısı)

"Hayat Güzeldir!" manşetli günlük gazetenin hayat-memat okuması böyleydi.[1] **(Bkz; Hayat)**

Ömer Madra

Kaynaklar:
Milliyet, Radikal, Sabah ve *Hürriyet* gazeteleri.

www.wikipedia.org

[1] Bu yazının farklı bir versiyonu 22 Aralık 2000 tarihli *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Hayvan Sevgisi

Sosyal politikayla çok da ilgisiz değil ve hiç de hafif bir konu değil, gayet önemli bir konu. Sosyal politikayla şöyle bir ilgisi var; kendimizden farklı olanlara, kendimizden farklı ihtiyaçları olanlara, bizim gibi davranıp bizim gibi yaşamayanlara nasıl baktığımızla ilgili bir şey bu. Hayvan sevmek de, yoksullukla ilgilenmek de öyle. Hayvan sevmemenin, yani özellikle hayvan sevmemenin faşizmle bir ilgisi var aslında. Ciddi bir biçimde kendisi gibi olmayana kapanmak gibi bu. Hayvan sevmemek ve hayvanlara bilerek kötü davranmak, hayvanlara yaşama hakkı tanımamak... Buna da çok rastlıyoruz.

Sabah Açık Radyo'da, Açık Gazete programında her zamanki gibi sizleri dinliyordum. Haberlerin arasında bir şarkıcının ve o şarkıcının sözlerini yazan kişinin internette bir klibinin yayınlandığını anlatıyordunuz. Konu Hrant Dink'ti. Bu klibi ben izlemedim ama klipte Hrant Dink'in gazetesinin önünde katledişinin görüntülerinin olduğunu ve onu katlettirenlerin, tetikçilerinin adlarının geçtiğini öğrendim. Bu gerçekten çok inanılmaz bişey, insanların ruh hallerinin nerelerde olduğunu gösteriyor. Ben o şarkıcıyı hiç dinlemedim ama televizyondan dolayı görüntüsünü elbette biliyorum. Bu insanların ne düşündüklerini anlamaya çalışıyorum? Katillere övgüler düzen bir şarkıyı nasıl yorumladığını anlamak istedim. Sabahtan bu yana ev kadını olarak hem işlerimi yapıyorum hem bunları düşünüyorum. Anlayamadım, kendimi yerlerine koydum ama ırkçı ve milliyetçi duyguları algılayamadım. Sadece mide bulantısı ve baş ağrısı yarattı bende... Haklarında suç duyurusunda bulunulmuş. Mutlaka yanlış anlaşıldıklarını söyleyeceklerdir. Bu insanlar bunlardan besleniyorlar. Bu insanlarda empati duygusu hiç gelişmemiş. Bu topraklarda, kendileri gibi birileri olmasa bundan para kazanmayı elbette düşünmezlerdi. Yazık, onlarla aynı dünyada olmak beni üzüyor ama dilerim yaşayarak, çok sevdikleri birini kaybettiklerinde, birilerinin seviniyor olmasını öğrenmezler.

İnsanlık ailesi aynada hiç kendine bakmıyor. Geçenlerde eşim bizim canım Reks'imizi gezdirirken (o bir köpek) genç bir adama rastlamış. O kişi Reks'in varlığının çocuğunun hürriyetini engellediğini söylemiş, eşim neden diye sorduğunda çocuğunun köpekten korktuğunu söylemiş. Eşim Reks'in tasmasının olduğunu ve onun çocuğuna hiçbirşey yapmadığını söyleyince adam iyice kızmış ve eşime "Reks'in kafasını koparırım, benim çocuğum onu görünce korkuyor" demiş. Eşim esnaf, çocukluğundan bu yana çalışan bir adamdır. Çok sabırlı davranamamış ve adama Reks'in en az onun çocuğu kadar değerli olduğunu, kolaysa nasıl Reks'in kafasını koparacağını sormuş, neyse araya birileri girmiş olay bu şekilde kapanmış. O gece eşim sinirden ve üzüntüden hiç uyuyamadı; ben de ona orada olan bütün çocukların Reks'i sevdiğini ve oynadıklarını, sadece onun çocuğunun oynayamadığını, bu yüzden o genç adamın psikolojik nedenlerle öyle konuşmuş olabileceğini anlatmaya çalıştım. Bazı insanlar, kendilerine benzemeyen her canlıya düşmanlar, buna inanmak çok zor ama toplu terapiye çok ihtiyacımız olduğu bir gerçek.

Havva Hazer, dinleyici mektubu.

Ayşe Buğra
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Herşeye Açık Bir Radyo

Açık Radyo adıyla müsemma, herşeye açık bir radyo arkadaşlar. Biraz önce Ömer Madra geldi mesela, sağolsun kapıyı açtı bana küfretti gitti. Dedim niye abi yapıyosun, abi açık radyo dedi, bizde böyle, çok rahat bi radyo dedi. Gelip enseme tokat atanlar var, bacak arama böle 'muccık' yapanlar var.. Rahat bir radyo... İçeride herkes süper, inanılmaz güzel. Biraz önce dediğim gibi entellektüel bir yapısı var, demin Gabriel García Márquez geçti burdan. Heyecanlandım, heyecanlanmadım değil. Radyomuzun adı Açık Radyo gördüğünüz gibi. Parayla olmasa bile evden çıkarken annesi ekmeğin arasına köfte yapmış olanlar vardır, peynir ekmek koymuş, domates koymuş olanlar vardır. Açık Radyo kâinattaki tüm titreşimlere, tüm seslere, peynire, ekmeğe, domatese açık radyo gerçekten de. Şu anda bu radyonun ilerlemesi, düzelmesi, içindeki ekibin tamamen değişmesi ve daha popüler bir radyo haline gelmesi için buradayız. Bu radyoyu kendimize benzetmemiz lazım arkadaşlar, onun için ben radyoyu içeriden yemeye geldim. Yavaş yavaş. Bugün ben program yapacağım, yarın buraya inşallah Demet Akalın'ı aldıracağım araya adam koyup. Tanıdıklar var Açık Radyo'da. Ondan sonra da yavaş yavaş işte Ömer Abi'yi göndeririz buradan. Ötekileri de yavaş yavaş gönderdiğimiz vakit, radyo, bu radyo bizim istediğimiz kıvama gelecek sevgili dinleyiciler...

Beyazıt Öztürk
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Hızlanma Sendromu

Vakit nakittir! Vakitten kıymetli hiçbir şeyimiz olamaz. Ve sabrımız gün geçtikçe daha hızlı tükeniyor. Buna devâ: Hayatımızı kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı binlerce yeni ürün neredeyse düşünce hızıyla devreye girmekte. Özellikle 'ânında tüketim' (instant) tarzının mucidi ABD'de. Sabah kahvaltısı mı: Sütlü hububat çubuk halinde paketlenmiş, kâğıdı yırtıp çubuğu ısırıyorsunuz, içindeki sütle birlikte gövdeye indiriveriyorsunuz yulafı filan. Kâseye ve kaşığa bile ihtiyaç yok. Kahvaltı süresi, çiğneme ve yutma süresine eşit, yani yaklaşık 45 saniye. Öğle yemeği: Ekmek içi ton. Kâğıdı yırtıp ısırıyorsunuz. Konserve açacağına, tonun yağlarını süzmeye vb. ihtiyaç yok. Süre: kahvaltıdan birkaç saniye daha uzun, çünkü çiğneme süresi biraz daha fazla. Akşam

1953 yılında da reklamlar, 'hızlı' hayata uyarlanmış ürünlerin 'gerçek' olanları kadar gerçek olduğunu söylüyordu.

yemeği: Yeni icat edilen 'fırında' makarna var. Makarna önceden pişirilmiş. Paketi yırtıyorsunuz, içinden çıkan pişmiş makarnanın üstüne, yine paketten çıkan poşeti yırtıp sos döküyorsunuz ve hop, fırına, yani mikrodalgaya! Pişirme süresi: 3 dakika. Makarna suyu kaynatmak için gerekli süreden bile kısa! Yatmadan bir çay? Yeni bir poşet çıkmış. Poşeti bir fincan soğuk suda 'demliyorsunuz' ve ânında buzlu çayınız oluyor. Süre: Soğuk çayı yudumlama süresi: 30-35 saniye. Yatağa girerken: Diş fırçaladıktan sonra bir de naneli ağız çalkalayıcı kullanmaya üşeniyor musunuz? Kolay: Yeni çıkan bir üründe macunla gargara bir arada: Toplam süre: Fırçalama ve gargara (fırgara) toplamı 60 saniye kadar. Gece-gündüz ve yaz-kış hem sağlıklı, hem yakışıklı görünmek isteyip de güneşe çıkacak zamanı olmayanlar için de müjde: Doğal güneş yanığı kremi çıkıyor piyasaya. Sürünme süresi: 30 saniye.

Kimi uzmanlar, özellikle Amerikalıların bu giderek artan sabırsızlığını 'internet'e bağlıyorlar. "Sanal hayattaki deneyimlerimizden beklentilerimiz, gerçek hayata taşıyor," bir pazarlama profesörüne göre; "Bekleyemiyoruz."[1] İnsanların kendilerini yavaşlatma yeteneklerini kaybetmesinin sebepleri üzerinde çalışmalar yapan bir kültür tarihçisi de durumu şöyle tasvir etmiş: "Beklemek, artık tahammül fersâ bir hal aldı. Bir asansöre biniyoruz ve ilk yaptığımız iş kapıları kapatma düğmesine davranmak oluyor. 10 saniye kaybederiz diye ödümüz kopuyor çünkü."

Buna 'hızlanma sendromu' adı veriliyor: Teknolojinin bize zaman kazandırmak için armağan ettiği bütün iletişim araçları: cep telefonları, sohbet odaları, e-postalar, motorlu kuryeler, uzaktan kumanda aletleri, bizi büsbütün sabırsız hale getiriyor nedense.[2]

Ömer Madra
07 Ocak 2001.

[1] *Washington Post, International Herald Tribune,* 03 Ocak 2001

[2] Bu yazının tam metni 07 Ocak 2001 tarihli *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Hiçbir Şey Satın Almama Günü

Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın (WWF) verilerine göre ortalama bir dünya vatandaşının bir yıl boyunca yaşamını devam ettirmek için satın aldığı ve tükettiklerinden geriye kalanlar, 2.3 hektarlık (bir futbol sahası = bir hektar) bir alanı kaplıyor. Bu, gerekli olandan % 40 fazla. Zaten ortalama dünya vatandaşı diye bir şey yok. Avrupalıların tükettikleri bunun iki katı yeri işgal ediyor, Amerikalılarınki ise 25 katı... Ama eğer Bangladeşliyseniz 'hayatınız' bu kategoride ortalamanın yalnızca üçte birini kaplıyor. Bir değişiklik yapmak gerek diyorsanız, Adbusters'a kulak verin. Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde kendinize ve cüzdanınıza hâkim olun. Hiçbir şey almayın! Hem dünya, hem bütçeniz rahatlasın.

Dünyadaki, özellikle Kuzey Amerika'daki tüketim çılgınlığının çığırından çıktığını, insanların tüketen makineler haline dönüştüğünü düşünen Kanadalı aktivist ve yazar Kalle Lasn'ın, kendi gibi yaşadığı düzenden rahatsız olanları bir araya getirerek 1990'larda kurduğu Reklam Avcıları Medya Vakfı *(The Adbusters Media Foundation)*, 1993'den bu yana 'Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nü örgütlüyor. **(Bkz; Adbusters)** İlk önceleri sadece Kanada'da ve Kuzey Amerika'da 'kutlanan' Hiçbir Şey Satın Almama Günü, Adbusters'ın bu ülkelerde 85 bin tirajla satılan aynı adlı dergisinin, internette www.adbusters.org'ta yayınlanmaya başlamasıyla, bugün kırktan fazla ülkeye yayılmış durumda.

Çalış, satın al, tüket, öl!

Reklamlar aracılığıyla küresel sermaye sahipleri, anonim şirketler ve medya tarafından günümüz insanına salt tüketime dayalı bir yaşam biçimi dayatıldığını söyleyen ve var olan paradigmaları değiştirmek için uğraşan vakıf, Hiçbir Şey Satın Almama Günü için 29 Kasım'ı seçmiş. Bu tarih ülkelere göre değişiyor ama, genellikle batıda alışverişin ve tüketimin arttığı şükran günü arifesinde bir gün tercih ediliyor. Adbusters ilk yıllarında Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde birşeyler almayıp, bir şeyler yapmak isteyenler için

Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde hiçbir şey almayın! Hem dünya, hem bütçeniz rahatlasın.

internet sitesinde gruba dahil sanatçıların ve tasarımcıların imzasını taşıyan posterler ve çıkartmalar sunuyor; üyelerden bu posterleri ve çıkartmaları yaşadıkları bölgelerde halkın görebileceği yerlere yapıştırmalarını istiyordu. Sonra zamanla, gruba abone olanların sayısı arttıkça, teknik imkânı da arttı. Tabii, yaptıkları ve önerdikleri eylemlerin şekli de değişti.

'Daha fazla al' virüsü bulaşmış

Dünya genelinde 60 milyona yakın destekçisi olan bu muhalif grup, gelen bağışlarla dokuz yıldır

Bir yılda bir 'dünya vatandaşı'nın tükettikleri, neredeyse 2.5 futbol sahasını kaplıyor.

reklamları protesto eden 'uncommercial' dedikleri reklam filmleri çekip, bunları NBC, CBS, ABC ve CNN gibi kanallarda yayınlatmaya çalışıyor. Radyo spotları da var. İnternet sitelerinden bu spotları indirmek mümkün. Dünya genelinde Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nün spotlarını yayınlayan radyolardan biri de Açık Radyo.

Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde çeşitli ülkelerden farklı gruplar, farklı eylemler düzenliyorlar. Mesela 1997 yılının Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde Amsterdam'ın en işlek caddelerinden biri olan Kalverstraat'ta üzerlerinde 'Daha Fazla Al Virüsü Bulaşmış' yazan koyunlar geziyordu. Koyunların geçişini insanlara gençlik, mutluluk ve dostluk vaat eden mobil televizyonlar izledi. 2001 yılında İngiltere'de eylemciler, Londra'daki Nike dükkânlarından, sayısız beyaz Nike tişörtü alıp, kısa süre sonra bu tişörtleri, üzerlerinde pis bir leke, yani Nike logosu olduğu gerekçesiyle iade ettiler. Yine Londra'da gerçekleşen bir diğer eylem, Amerika'nın Küba'ya uyguladığı ambargonun en büyük destekçilerinden Bacardi'yi protesto etmek amacıyla düzenlenen 'Bacardi Boykotu' eylemiydi. Eylemciler gün boyunca ülkedeki süper marketlerden Bacardi - Martini ürünlerini sepetlerine doldurup kasada bunlar için para ödemeyi reddettiler ve ürünleri iade ettiler. Bu arada marketlerdeki bir grup eylemci de kasaların yanında durup müşterilere, içinde bu ürünleri neden satın almamaları gerektiğini anlatan 'sahte' Bacardi broşürleri dağıtmaktaydı.

Her yıl eylemciler Hiçbir Şey Satın Almama Günü'nde[1] dünya genelinde çok şey satın alıyorlar. Çok şey satın alıp, hemen iade ediyorlar. Sokak gösterisi, konferanslar, seminer, konser ve film gösterimleri de gerçekleştiriyorlar. Üstlerinde 'Ne Kadar Çok Tüketirsen O Kadar Az Yaşarsın' yazan tişörtleriyle alışveriş merkezlerinde yürüyüşler düzenliyorlar.

Çiğdem Dalay
www.acikradyo.com.tr
27 Aralık 2002.

[1] Bkz; Chumbawamba'nın 2004 tarihli *UN* albümündeki 'Buy Nothing Day' adlı şarkısı. (Ed.)

High Scope

Eğitim sistemi, okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocukların sınıf içinde aktif katılım ve interaktif uygulamalarla öğrenim yapmalarını öngören bir sistem. Özellikle Batı dünyasında pek çok ilerici eğitim kurumunda kabul gören bu eğitim sistemi, çocuklara müzik dersinde uygulanmak üzere bazı müzik çalışma modelleri önermektedir. Bu kapsamda, ritmik çalışmalarla çocukların ritmik hareketlere uyum ve tempo alışkanlıklarını geliştirmek için seçilen özel parçalardan oluşan bilimsel içerikli müzik albümleri geliştirilmiştir.

İbrahim Betil

Hip-Hop

Hip-hop'la ilgili söylenmesi gereken ilk şey belki de şu: Hip-hop bir müzik türü değildir. Bu gerçekle ilgili en güzel lafı, New York'un Bronx yöresinin en mühim MC'lerinden KRS-ONE söylemiştir: *"Rap is something you do. Hip-Hop is something you live."* (Rap yaptığınız şeydir. Hip-Hop ise yaşadığınız şey.) Hip-hop bir kültürün adıdır ve bu kültürü meydana getiren dört element vardır. Rapping ya da MC'ing, DJ'ing, Breakdancing ve Graffiti.

Rapping

Rapping ya da MC'ing, bir müzik üzerine ya da müzik olmadan ritmik ve kafiyeli şekilde konuşma sanatıdır. Bu sanatı icra eden kişiye rapper ya da MC denmektedir. MC sözcüğü Master of Ceremonies teriminin kısaltılmışıdır. Büyük Katolik kiliseleri ve katedrallerde ayinin aşamalarını katılımcılara bildiren ve açıklayan, *mikrofon kullanma yetkisi olan* kişi anlamında kullanılan bu terim artık hip-hop'la özdeşleşmiştir. MC sözcüğü hip-hop jargonu içinde 'Microphone Controller', 'Mic Checka' (Microphone Checker) ya da 'Music Commentor' anlamlarına da gelmektedir. Rapping'de amaç parlak, kıvrak, kafiyeli, melodik cümleleri arka arkaya sıralayarak karşındakini etkilemek ve kendini dinletmek olarak özetlenebilir. Her MC bu işi diğerlerinden daha iyi yaptığını savunur. Bu tezi savunurken en iyi cümleleri kuran MC en iyi MC'dir. Bu işi beceremeyen MC'lerin önüne ise jargonda dandik anlamına gelen *'wack'* sıfatı yapıştırılır.

Rap, Scat, Dis...

İngilizcede 'vurmak' anlamına gelen *'rap'* sözcüğü, zenciler arasında yıllar boyunca çeşitli anlamlarda kullanıldı. Rap, 1870'lerde 'sohbet etmek', 1900'lerin başında 'muhbir' demekti. 1950'lere gelindiğinde rap artık müzikli ya da müziksiz olarak ritmik bir şekilde konuşmak anlamına geliyordu. Nihayet 80'lerde sürekli bir beat eşliğinde rap vokaliyle yapılan müziğe rap adı verildi. Hip-hop'a Afrika'nın sözel anlatım geleneğinden miras kalan rap'in kaynağı oldukça eskilere dayanıyor. 20. yüzyılın başlarında *'toasting'* adı verilen eğlencelerde erkekler, Türkiye'deki âşık atışmasına benzeyen bir tür konuşma dövüşü yapıyorlardı. Bu yapı ve konuşma tarzı rap'in kökenini oluşturdu. Sözlerle rakibini yenmeye *'disrespect'* sözcüğünün kısaltması olan *'dis'* deniyordu. Rap'in oluşumunda etken olan öğelerden biri de, sesi bir entstrüman gibi kullanarak konuşmak anlamına gelen *'scat'*ti. Louis Armstrong, Ella Fitzgerald, Betty Carter gibi caz müzisyenleri aynı zamanda büyük birer scat ustasıydılar. Sözel bir kültürel gelenek ve Afrika kökenli zengin bir müzikal altyapı üzerine kurulan hip-hop'ın isim olarak ortaya çıkışı ise şaibeli. Farklı kaynaklara göre Hip-hop terim olarak ilk kez ya Dj. Hollywood, ya Malcolm X, ya da Afrika Bambaata tarafından kullanıldı. Günümüzde ise rap sözcüğü *old-school* hip-hop'ı, hip-hop da *new-school*'u tanımlıyor.

Ed.

Grandmaster Flash.

DJ'ing

DJ'ing, iki turntable (pikap), bir mixer ve bir kulaklık yardımıyla iki ayrı plakta çalan müziği mikslemek ve *'scratch'* yapmak anlamında kullanılmaktadır. Scratch yapmak en kaba anlamıyla plağı ileri geri itmek ve bu seslerden seçilen küçük kısımları dinleyicilerin duymasını sağlamaktır. Zaman içinde başta DJ Grandmaster Flash olmak üzere DJ'ler tarafından geliştirilmiş ve başka müzik türlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. Scratch'in keşif hikâyesi de oldukça ilginçtir. Grand Wizard Theodore henüz 10 yaşlarındayken, bir partiye DJ'lik yapmaya gitmiş olan abilerinin ekipmanlarını kurcalamaktadır. Annesi müziğin sesini kısması için içeri girdiğinde eli plaklardan birinin üzerinde kayar ve böylece scratch yapmayı keşfeder. Hip-hop'ın

Grandwizard Theodore.

babası olarak anılan isim ise DJ Kool Herc'tür. Jamaika'dan Bronx'a göçmüş olan Kool Herc 1973'te ilk sokak partisinde pikapları ve mikseriyle işbaşı yapar. Bronx tayfasına reggae müziği sevdiremeyince eski soul, funk ve R&B şarkılarına döner. Çaldığı şarkılarda bas ve vurmalılardan oluşan, en saf ritmleri barındıran kısımlar dans etmeye en uygun yerlerdir. Kool Herc bu kısımları uzatmak için aynı plağın iki kopyasını kullanmayı keşfeder. 'Break' ya da 'Breakbeat' adını alan bu keşif önce hip-hop'ın, ardından da dans müziğinin temeli olacaktır.

Breakdance

Breakdance, DJ Kool Herc'ün verdiği partilerde gelişme fırsatı bulmuştur. Çeşitli atletik figürlere zaman içinde yenileri eklenmiş ve breakdance hip-hop kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Breakdance yapanlara kısaca 'b-boy' ya da 'b-girl' adı verilmektedir. Breakdance, şarkıların rap yapılan kısımlarında değil, 'break' kısımlarında yapılır. Bir MC rap yaparken dans etmek saygısızlık addedilmektedir. Rahat dans edebilmek için eşofmanlar ve kalın tabanlı spor ayakkabılar tercih edilir. Hip-hop'ın tüm elementlerinde olduğu gibi breakdance'te de atışma kültürü vardır. MC'ler sırayla rap yaparlar. DJ'ler sırayla pikaplardaki hünerlerini gösterirler. B-boylar da sırayla sahne alarak klasik ya da kendilerine ait figürlerin kombinasyonlarını yaparlar. B-boyların yanlarından ayırmadıkları bir ekipman da 'boombox' olarak adlandırılan portatif kaset-CD çalarlardır. Dans etmeye uygun bir zemin ve pilleri takılmış bir boombox gösteri için yeterlidir.

Graffiti

Graffiti'nin tarihteki kökleri antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'na kadar gidiyor. Hip-hop kültüründeki graffiti ise sprey boya ile imza atmaktır. Bu imza grafik ve estetik değer taşıyan bir yazı ya da çizim olabilir. İmza her yere atılabilir, duvarlar, dalgakıranlar, tren vagonları, kaldırımlar. Mühim olan, imzanın görülebilecek bir yerde olmasıdır. Jargonda graffiti yapmaya 'bombalamak' da denir.

Bir b-boy, 'yeldeğirmeni' adlı figürü gerçekleştiriyor.

Rap

Hip-hop denince atlanmaması gereken mühim bir isim de Mr. Magic; Mr. Magic radyoda ilk rap programını yapan kişiydi. New Jersey radyo istasyonlarından WHBI'da *Mr. Magic's Rap Attack* programına başladığında tarihler 1979'u gösteriyordu. Bu tarih oldukça önemli... Yıllardır Bronx gettolarında gelişimini sürdüren rap ve hip-hop kültürü ilk defa bir plak aracılığıyla bu kültürü tanımayanlara ulaştı. Sugarhill Gang 'Rapper's Delight'ıyla büyük bir gürültü kopardı. Bu gürültü Grandmaster Flash and the Furious Five, Kurtis Blow, Afrika Bambaata & The Zulu Nation'la büyüdükçe büyüdü... Herkes rap yapmaya

Afrika Bambaata, Babylon-İstanbul, *19 Aralık 2006.*

başladı, bir süre sonra funk altyapılı birbirinin fazlasıyla benzeri şarkılar piyasayı şişirdi. İnsanlar rap dalgasının miadını doldurduğunu, özgünlüğünü kaybettiğini düşünürlerken bu kez de 'yeni usul' rap çağı başladı. 84-88 yılları arasında 'altın çağ' olarak adlandırılan dönem geldi. Run-DMC insanları neye uğradığına şaşırttı. Rap 'beyaz' müzik listelerinde de boy gösterdi. Beyazlar rap yapmaya başladı, Beastie Boys tarihe adını kazıdı. Ardından Public Enemy bu müziğin gettodan geldiğini ve onun sesi olduğunu hatırlattı. Ama en sarsıcı gelişme 'batı yakası'ndan geldi. NWA (Niggers With Attitude) 'Fuck Da Police' single'ı ve *Straight Outta Compton* albümleriyle 'gangsta' tarzını yarattı.

"Cartel, bir numara, en büyük!"

Bugünlerde göz önündeki rap; maço, seksist tavırlarıyla ve R&B dirsek temasıyla kendini gösteriyor. 50 Cent, Snoop Dogg, Eminem gibi isimlerin albümleri inanılmaz satış rakamlarına ulaşıyor. Ama alternatif

"Karakan, gerçekleri anlatan!"

ve underground rap de her zaman varlığını sürdürüyor. Silahlardan, kaltaklardan, arabalardan değil; gerçek hayattan bahsediyor. Sadece MTV'nin pompaladığı ana akım R&B ile değil, bütün müzik türleriyle besleniyor. Türkiye'de de Fuat, Sagopa Kajmer, Ceza gibi isimlerin öncülüğünde gelişen durumu Killa Hakan 'Küsersin' şarkısında özetliyor: "Türkçe Rap bitmedi henüz, daha yeni başladı."

Cüneyt Bolak

Türkçe Rap

1970'li yılların başında New York'ta somutlaşan hip - hop kültürünün bir öğesi olan rap, Türkçe sözlerle ilk kez Almanya'daki "gurbetçi" gençler tarafından yapıldı. Türkçe rap'in miladı olarak, 1995 yılında çıkan Cartel grubunun albümü gösterilir, fakat Cartel'den önce de Almanya'da Türkçe rap yapan isimlere rastlanır. Örneğin; 1993 yılında King Size Terror isimli gruptan Alper Tunga'nın 'Defol Dazlak' isimli bir şarkısı vardır. Türkiye sınırlarından içeri ilk 'bandrollü' Türkçe rap, 1995 yılında Cartel'le geldi. Cartel aynı zamanda milliyetçilik aromasıyla popülaritesini ateşledi ve 750 bin albüm sattı. Cartel'in gazete kuponuyla girilebilen stad konserleri iki gün üst üste doldu. Bu yükselişin ardından Cartel dağıldı ve gruptan Erci E ve Karakan solo çalışmalar yaptı. Günümüze gelindiğindeyse, Türkiye'de hip-hop bağımsız kültürünü yaratmaya çalışıyor. Fuchs'la kurduğu Nefret grubundan ayrılıp solo çalışmalara girişen Ceza, Batı Berlin'den Türkiye'ye gelen Fuat Ergin, Sagopa Kajmer, Ayben, Sultana, Killa Hakan, Ege Çubukçu, Fresh B, Bektaş, Sırtlan, Aziza A gibi isimler Türkçe sözlü rap müzik yapan isimler arasında.

Müjde Yazıcı

Hissedilen Sıcaklık

Türkiye, çok uzun yıllar sonra olsa da, artık 'yüksek sıcaklık + yüksek nem = bunaltıcılık' olduğunu öğrendi. Televizyonlarımızda ilk defa boy gösteren meteoroloji mühendisi hava durumu sunucuları ile bir-iki gazetemiz de artık termometreyle ölçülebilecek hava sıcaklığının yanı sıra yüksek nemden dolayı insanların hissedeceği sıcaklıkları da vermeye başladı.

Şimdi sıra 'düşük sıcaklık + kuvvetli rüzgâr = rüzgâr soğuğu'na geldi. ABD'de 1940'lı yıllardan beri soğuk havanın esen kuvvetli rüzgârlar tarafından el, yüz, kulak gibi çıplak yüzeylerdeki etkisi bilinip ona göre giyinilerek sokağa çıkılıyor. Kış sabahları Amerikan TV'lerinde rüzgâr soğuğuna göre halkın kafasındaki "bugün nasıl giyinelim?" sorusuna yanıt veriliyor. Neden bizim insanımız da bu gündelik bilgiye sahip olmasın? Dışarı çıkarken sizin, ya da çocuğunuzu okula gönderirken çocuğunuzun eldiven ve kaşkola ihtiyacının olup olmadığını bilseniz kötü mü olur?

Bazen "Nereden çıktı bu hissedilen sıcaklık?" gibi sorular ile de karşılaşıyoruz. "Bu, psikolojik veya fizyolojik bir olaydır; herkes sıcaklığı aynı şekilde hissetmez. Erzurumlu başka, Adanalı başka hisseder" gibi açıklamalar da geliyor. Sıcaklıkları herkesin çok çeşitli nedenlerden dolayı farklı farklı şekillerde hissettiği doğrudur. Fakat bilimde kriterler uç değil ortalama değerlere göre belirlenir...

Meteoroloji bilim dergilerinde ısı indeksi ve rüzgâr soğuğu üzerine sayısız bilimsel makaleler vardır. Gelişmiş ülkelerde medya, insan sağlığı için önemli olan bu ve benzeri bilgileri halka yıllardır ulaştırıyor. Türkiye'de de artık böyle bilimsel ve toplumsal faydaları olan önemli bir bilginin kullanılmasının zamanı gelmiş ve geçmiştir bile. Bu konuda daha fazla bilgiye erişmenin en kolay yolu da, internet'de *'heat index'* ve *'wind chill'* kelimeleri ile aramalar yapmak.

Isı İndeksi ve Rüzgâr Soğuğu

'Isı indeksi' ve 'rüzgâr soğuğu' kavramlarını kafasında canlandırmakta zorlananlar olabilir. 'Isı indeksi' ve 'rüzgâr soğuğu' en basit anlamda ne demek? Bunları açıklamak için önce *The Free Lance-Star* gazetesi yazarı Donnie Johnston'un yaptığı şaka yollu benzetmelere bir göz atalım... Isı indeksini, yani yüksek sıcaklık ve nemden dolayı olan bunaltıcılığı anlayabilmek için, çok sıkı bir şekilde giyinmiş bir Erzurumluyu alıp, yazın Antalya şehrinin ortasına koyduğumuzu düşünmeniz yeterlidir. Rüzgâr soğuğunu hayal etmek isterseniz o zaman da Antalya'nın bir yerlisini alıp onun Palandöken dağlarına çıplak bir şekilde konulduğundaki durumunu hayal etmeniz gerekiyor.

Rüzgâr soğuğunun en yalın açıklamasını TÜBİTAK Popüler Bilim kitaplarından *Hava ve İklim*'in 35'inci sayfasında bulabilirsiniz: "Rüzgâr, hava sıcaklığını olduğundan daha soğuk hissetmemize yol açabilir. Buna rüzgârın soğutucu etkisi denir. ... " Örneğin, "Hava sıcaklığı 0 derece olup hafif bir rüzgâr esiyorsa, rüzgârın soğutucu etkisinden dolayı sıcaklığı –3 derece olarak hissederiz. Kuvvetli bir rüzgâr esiyorsa sıcaklık –10 derece gibi hissedilir." Diğer bir deyişle, kışın, rüzgâr soğuğunu bilmeden sokağa çıkmamak, dolayısıyla güneşli havalara hiç aldanmamak gerekiyor.

İnsanlar ve hayvanlar, havanın nemine ve esen rüzgârın şiddetine göre termometreden farklı olarak hava sıcaklıklarını hissederler. O yüzden hergün termometre ile ölçülebilecek olan sıcaklıkları değil, bizim hissedeceğimiz hava sıcaklıklarını öğrenmemiz gerekiyor. Bu nedenle de yazın ısı indeksi, polen miktarları, güneşlenme süresi vb., kışın da rüzgâr soğuğu, hava kirliliği vb. bilgileri sunan hava durumu programlarını izleyiniz ve medyanızdan bu bilgileri de ısrarla isteyiniz.

Mikdat Kadıoğlu
www.acikradyo.com.tr
23 Ocak 2006.

Histeri

Daha evvel, Hipokrat zamanından beri, yani günümüzden 2500 yıl kadar öncesinden beri bu hadiseye 'histeri' deniyordu. 'Histeri' sözcüğünü ilk defa Hipokrat kullanmıştır ve histeri kadın cinsel organı 'uterus'tan –'histeron'dan– kaynaklanan bir şeydir. Bunun cinsel olarak tatmin edilmemiş kadınlarda görülen birtakım felçler, sıkıntılar, baş ağrıları, huzursuzluklar olduğu zannediliyordu ama sonradan bunun erkeklerde de olabileceği, sadece kadınlara özgü bir davranış olmadığı ve daha başka belirtilerle, örneğin çağa uygun olarak, yaşanan kültür ortamına uygun olarak, depresyonlarla, baş ağrılarıyla, huzursuzluklarla, hırçınlıklarla, günlük yaşam kavgalarıyla kendisini ortaya çıkabildiği gösterilmiştir ve bunun erkeklerde de olabileceğini duyduğu zaman Freud çok korkmuştur.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 14 Haziran 2004.

Hoşgörü

Hoşgörü tuzukuru yerleşiklerin dil alıştırmasıdır. Güvenli hayatın tatlı fısıltısı.

Hoşgörülenlerin asla edinemeyeceği, altın işlemeli bir kalkan.

Çünkü bir hoşgören, bir de hoşgörülen vardır. Yüz yüze durmazlar.

Çoğunlukla hoşgörenin aziz, hoşgörülenin borçlu çıktığı bir alışveriş yüz yüze yapılmaz.

Hoşgörü, tahammülün kızkardeşidir, Şehirli olanı.

Tahammülün kaslı şiiri, sabrın sedefi vardır. Hoşgörünün ise soğuk damgalı bir hisse senedi.

Hoşgörülecek olan, farklı olan, gücü tartıya çıkmaya yetmeyen, azınlıkta olandır.

Hoşgören ise demokrasiyle, çeşitlilikle, gökkuşağıyla sınanan güçlü.

Hoşgörü, affetmek gibidir. Hoşgöreni yüceltir.

Tanımanın, kabul etmenin imkânsızlığına inanmış sinikler hoşgörüye övgüler düzer.

Hem iyi hem serin olmanın şıklığıdır, hoşgörü.

Merdivenin üst basamaklarında durmaya ant içmiş olanlar, reveranstan vazgeçemez.

Tanımaya vakti, kabul etmeye gönlü olmayanlar birbirlerine hoşgörü üstüne kurulu yepyeni bir dünyadan söz eder.

Oysa hoşgörü üstüne kurulan barış, ancak gergin bir ateşkes olacaktır.

Hoşgörülenin sıkı gözetim altında tutulduğu, hoşgörüyle prangalanıp bekletildiği âraf.

Elbette sınırları da vardır hoşgörünün. Daha sunulurken dile getirilen. Akit imzalanırken.

Hoşgörü zaten bir sınır sorunudur.

Bir de hoşgörüyü, kayıtsızlığın arsız maskesi olarak tanımlayan 'hoşgör, boşver gitsin' genişliği vardır ki herkese açıktır. Dünyayı hoyratça anlamından soyarken insanı kendisiyle geçici olarak barıştırır.

Ey yolcu!
Hoşgörme. Merak et. Tanı.
Kimseden hoşgörü dilenme.
Bu oyunda iyilik, barış yok.

Yıldırım Türker

House

70'ler boyunca gittikçe bir çılgınlık haline gelen disko müzik 80'lerin başında kendini tüketti. Basın diskonun öldüğünü ilan etti ve bir *'Disco Sucks'* kampanyası başlattı. İnsanlar tuhaf bir şekilde Chicago'da Komishi parkında biraraya gelip eski plaklarını yaktılar. Oysa disko ölmemiş, çıkış noktası olan *underground*'a dönmüştü. Diskonun ardından dans müziği New York'ta ve Chicago'da farklı yönlerde ilerledi. Bu dönemde Paradise Garage'ın efsanevi Dj'i Larry Levan, funk, soul, disko ve biraz da new wave etkileri taşıyan bir müzik çalıyordu. Yoğun ve güçlü baslar, gospel etkisi taşıyan duygusal vokallerden oluşan bu müzik garage sound'unun ilk örneğiydi. New York'ta gelişen garage, diskonun devamıydı denebilir. Chicago'da ise vokal yerine daha

Larry Levan, *1954-1992.*

elektronik seslerin yer aldığı house müzik ortaya çıktı. Chicago sound'una 'deep house' da deniyordu. Diskodan house'a geçiş oldukça yumuşak ve belirsiz oldu. 1987; disko, garage ve house'un aynı anda, hatta bir arada varolduğu bir yıldı. Larry Levan gibi dj'ler, Chicago, New York ve Detroit'ten gelen son house prodüksiyonlarını setlerine katıyorlardı. New York'taki Sound Factory Bar gibi mekânlarda disko ve house birarada çalınıyordu.

HI-NRG ve Arayışlar...

Disko ile house arasındaki geçiş döneminde Hi-NRG adı verilen bir müzik türü ortaya çıktı. Adından da anlaşılabileceği gibi oldukça hızlı bir dans müziği olan Hi-NRG'de arada yumuşama, durulma bölümleri yoktu. Hi-NRG tam da diskonun yeraltına çekildiği bir dönemde ortaya çıktı. Gloria Gaynor'ın 'Never Can Say Goodbye'ı Hi-NRG etkisi taşıyan ilk parçaydı. Hi-NRG büyük ölçüde Cerrone ve Giorgio Moroder'in Euro-disco sound'unun etkilerini taşıyordu. Kısa süre sonra son derece hızlı, duygusallıktan uzak, monoton ve yoğun erotik göndermeleri olan bu müzik, kulüplerde çalınmaya başladı. Hi-NRG prodüktörleri hem high-tech, hem bir o kadar da ilkel bir sound'un peşindeydiler. Basit melodik yapılar hem insanların hoşuna gidiyor hem de kulüpteki herkesin bir bütün haline gelmesini kolaylaştırıyordu. 80'lerin ortasında house'un güçlenmesiyle Hi-NRG kulüplerden çekildi, fakat 80'lerin pop müziği üzerindeki etkisi bir süre daha devam etti.

Diskonun olanakları tükenmiş, prodüktörler ise kendilerini Hi-NRG'nin monotonluğuna kaptırmışken, Chicago ve New York'taki Dj'ler teknolojiyle duygusallığın biraraya geldiği, aşağı yukarı 120 bpm civarında bir müzik arayışı içindeydiler. Bu arayışlar basit bas melodileri ve 'four to the floor' ritmi üzerine Chicago'da teknik oyunlardan, New York'ta ise gospel ve soul etkisindeki vokallerden oluşan iki farklı yönde ilerledi. New York'ta diskonun çıkışında önemli rol oynayan Paradise Garage gibi, Chicago'daki Warehouse da house müziğin doğduğu yer oldu.

Warehouse ve Frankie Knuckles...

House'un ortaya çıkışındaki önemli isimlerden biri olan Frankie

House müziğin babası Frankie Knuckles.

Knuckles, Larry Levan gibi, liste başı parçalar çalmak yerine underground alanlarda dolanan bir dj'di. 1977'de Chicago'daki Warehouse'un açılış gecesine davet edilmişti. Sonraları house müzik adını bu kulüpten aldı. Knuckles bundan sonra birkaç kez daha Warehouse'ta çaldı. Buradaki dinleyici kitlesi Knuckles'ın çok hoşuna gitmişti. Chicago'dakiler New York'a göre daha hızlı ve sert bir sound'dan hoşlanıyorlardı. Özellikle Warehouse'ta Avrupa kökenli avangard çalışmalara yoğun bir ilgi vardı. Chicago gençliği Kraftwerk'i Barry White'a tercih ediyordu.

Funk, Avrupa dans müziği ve teknoloji faktörü house'un temelini oluşturdu. Bu dönemde çalınan müziklere *'song'*/şarkı' yerine *'track'*/parça' denmeye başladı. Bu terim şarkının tekbaşına varlığının yanısıra, dj setinin bir parçası, bir birimi olduğunu da ifade ediyordu.

Disko ve hip-hop gibi house da önce bir dj tarzı olarak ortaya çıktı, daha sonra bu tarzda müziklerin plağa basılmasıyla bir müzik türü haline geldi.

House'un ortaya çıkışıyla bilinen sound'una ulaşması da on yıllık bir süreci kapsıyor. O dönemde basılan plaklardan hangisinin ilk house plağı olduğu konusu oldukça tartışmalı. Fakat birçok kaynağa göre Jesse Saunders'ın Mitchball'dan çıkan 'Fantasy' ve 'I Like To Do It In Fast Cars'ı ilk house parçaları sayılıyor. Şimdi kulağa oldukça eski gelen bu parçalar minimal ritm yapısı ve synthesizer cızırtılarıyla 15 yıl önce insanlar için son derece yeni ve inanılmazdı. Dinleyenler önce neye uğradığını şaşırıyor, bir süre sonra da dansetmeye başlıyorlardı.

The Music Box...

Bu dönemde Chicago'da The Music Box adlı kulüp açıldı. Aynı zamanda Frankie Knuckles da Warehouse'ta çalmayı bıraktı.

Jesse Saunders'ın Mitchball'dan çıkan 'Fantasy' ve 'I Like To Do It In Fast Cars'ı ilk house parçaları sayılıyor.

Chicago Belediye Başkanı 25 Ağustos 2004 tarihini resmî olarak 'Frankie Knuckles Günü' ilan etti ve Knuckles'a da 'House Müziğin Babası' unvanı verildi. Chicago'da Jefferson Sokağı'nda eskiden Warehouse adlı kulübün yer aldığı bölüm de artık 'Frankie Knuckles Yolu' adını taşıyor.

Knuckles'ın sound'u house'un temellerini ortaya atmasına rağmen hâlâ disko etkileri taşıyordu. The Music Box'un en önemli dj'i olan Ron Hardy ise house olayının patlamasına sebep olan ortamı hazırladı. Hardy'nin sound'u güçlü ve cesurdu. Alışılmadık ritm yapıları kullanıyordu. Chicago'da yetişen ikinci jenerasyon dj'ler müzikal gelişimlerinin önemli bir kısmını The Music Box'ta yaşadılar. Cesur bir sound'un kendine yer edindiği The Music Box oldukça underground bir mekândı. Kış ortasında bile tıkabasa dolu ve deli gibi sıcak olan mekânda insanlar tişörtlerini çıkarmış, terden sırılsıklam bir şekilde dolaşıyorlardı.

Dj Farley ve Hot Mix 5 adlı dj kollektivitesi (Mickey Oliver, Ralphie Rosario, Mario Diaz, Julian Perez, Steve Hurley) WBMX gibi radyolarda house müziğin partilere gitmeyen insanlar tarafından da duyulmasını sağladılar. Larry Heard ve Robert Owens Fingers Inc.'yi kurdular. Adonis, Mr. Lee, K. Alexi, Marshall Jefferson gibi prodüktörler durmaksızın parça üretiyorlardı. Lil Louis kendi partilerini düzenliyor, bu partilerde çalıyordu. Fingers Inc. ve Steve Hurley gibi müzisyenler house konusunda araştırmalar, deneyler yapıyor, yeni sesler arıyorlardı. Biraz da diğer dj'lerin hiçbirinde olmayan şeyler çalabilmek amacıyla yaptıkları prodüksiyonlar tutulmaya başlayınca Dj International Records'ı kurdular. Dj International ve Larry Sherman'ın kurduğu Trax Records dönemin en önemli iki plak şirketi oldu. Bu dönemde prodüktörler ve plak şirketleri arasında sürekli "Sen benden çaldın, o benim parçamı sample etmiş..." gibi tartışmalar ve suçlamalar sürüp gidiyordu.

1987'lerde David Moralez, Todd Terry gibi isimler duyulmaya başlandı. New York'ta kapanmış olan Paradise Garage'ın yerini Blaze aldı. Frankie Knuckles 'Let The Music Use You' adlı vocal house parçasını yayınladı. Bu plak bir sene sonra İngiltere'de patlak verecek olan ikinci Summer of Love'ın vazgeçilmezleri arasında yeralacaktı. 87'de house artık New York ve Chicago'nun sınırlarını aşmış, Avrupa'ya ve dünyaya yayılmaya başlamıştı. Bu yaygınlaşma sürecinde popülaritesi artarken house müzik pop'laşmaya, pop müzik house'laşmaya başladı. Underground'dan popülere olan kaçınılmaz evrim gerçekleşirken, Detroit'te de içten içe birşeyler kaynıyor, Juan Atkins, Derrick May, Kevin Saunderson gibi isimler techno'nun temellerini atıyorlardı. Aynı dönemde Chicago'da Dj Pierre, Roland 303 adlı bir bas makinesinin içinden Acid House denen şeyi çıkardı. Acid House ve Summer of Love'la İngiltere, Punk'tan bu yana en büyük gençlik olayını yaşayacak ve 'rave' kavramı ortaya çıkacaktı. **(Bkz; Acid House)**

Chicago'daki Warehouse, Powerplant, The Music Box gibi mekânlarda New York'taki Paradise Garage'ın house versiyonu yaşanıyordu. Dj'ler 10 saat süren setler çalıyor, insanlar güneş doğarken sürünerek evlerine dönüyorlardı. Sosyal baskılardan uzak bir ortamda kendini müziğin hükümranlığına bırakmak dönemin ve house müziğin temel duygusu haline geldi. House denen şey aynı zamanda dış etkilerden uzak, sıcak ve güvenli bir ev gibiydi. Warehouse'ta gecenin zirve noktasında Frankie Knuckles kulüpteki bütün ışıkları kapatıp kulağı sağır edecek kadar yüksek bir volümde, son hızla giden bir tren sesi çalıyordu. Pencereleri de siyaha boyalı olan Warehouse'ta tamamen karanlığa gömülen insanlar çeşitli uyarıcı ve uyuşturucuların ve son derece tuhaf bir tren gürültüsünün etkisiyle çığlık çığlığa bağırıyorlardı. Sürekli kulüp ve müzik etrafında dönem bir yaşam tarzı içinde Chicago'daki house takipçileri bir süre sonra oldukça bilinçli dinleyiciler haline geldiler. Dj kötü bir mix yaptığı zaman bağırıp, dakikasında rezil ediyorlardı, çünkü dinleyicilerin neredeyse yarısı bu işlerin nasıl yapıldığını zaten biliyordu. Dolayısıyla Chicago'da dj olmak hem daha kolay, hem de daha zordu.

Can You Feel It?..

Disko son derece neşeli ve eğlenceli bir dans müziğiydi. Diskodan türeyen house'ta ise herşeye rağmen melankolik bir hava vardı. Endüstriyel ve elektronik seslerin hüznü işin içine girdiğinden, house hem eğlenceli ve hareketli, bir yanıyla da hüzünlü ve duygusal bir müzik oldu. Garage vokallerindeki gospel etkisi de sadece müzikal değildi, Hristiyan geleneğine ait bazı kavramlar bu müzikte yeni anlamlar kazandılar. House sevgi dolu ve doğru bir dünyada yaşama isteğini dile getiriyordu. Fakat bu istek, bir amacı, inancı, ütopyaları yansıtmıyordu. House'un eğlenceli yanı bu isteği, hüzünlü yanı ise dünyanın katlanılmaz durumunun verdiği sıkıntıyı yansıtıyordu denebilir. House dinleyip danseden bu çocukların dünyayı değiştirmek gibi bir amaçları yoktu. Birşeylerin, hatta birçok şeyin yanlış olduğunu biliyorlarsa da bulundukları yerde yani 'ev'de, beraber oldukları insanlarla güzel bir ânı paylaşıyor, güzel bir ânı uzatıyorlardı. Farkındalığın verdiği hüzün ve aynı zamanda içinde bulunduğu ânı en yoğun ve güzel şekliyle yaşamak bir jenerasyonun temel duygusu oldu. Sürekli bir yabancılaşma duygusu artık, gülümseyerek danseden bir kalabalığın içinde paylaşılıyordu.

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
26 Aralık 2001.

Kaynaklar:

Ulf Poschardt; *Dj Culture*. London: Quartet Books, 1998.

Simon Reynolds; *Generation Ecstasy: Into The World of Techno and Rave Culture*. New York: Routledge, 1999.

Hulusi Özoklav

İradenin insan ömrüyle sınırlı olmadığının kanıtı bir radyo programıydı. Daldan Dala: Hulusi Özoklav'la Osman Tümay. Takılır giderler birinin peşinden, tutabilene aşkolsun. Bir de Hulusi kaçar, Osman kovalar, hep bir kol boyu ötededir. Tam adresi bulursunuz, çoktan boşaltılmıştır mekân. Hulusi de Hulusi'dir yani. Ayıp etmiştir. Ama hep stüdyodadır, lâkin konuşmaz. Ölmemesi buna bağlıdır çünkü. Bat dünya bat yani…

Gerçek, "bir varmış, bir yokmuş" olduğu için…
Yazı, hayat kadar şaşırtıcı olsa da asla hayatın
yerini alamayacağı için...
Cümlemiz ölecek olsak da bir gün, ardımızda yazı
izleri bırakacağımız için…
Dünya, akıl almaz bir şekilde değişirken, korkunç
bir şekilde olağan ve yine de her an mucizevî
olduğu için…

Alfabe adlı şiir kitabının giriş kısmında hayatın olağan mucizelerini bu satırlarla anlatan Hulusi Özoklav, ölümünden sonra Açık Radyo'da 6.5 yıl boyunca program yapmıştı.

Osman Tümay

In Memoriam

Elektronik müziğin önemli şirketi Mille Plateaux tarafından, Fransız filozof Gilles Deleuze anısına çıkartılan 1996 tarihli *In Memoriam-Gilles Deleuze* albümü pek çok açıdan ilgiye değer bir çalışma. Mille Plateaux şirketinden çıkan diğer albümlerden oldukça farklı olan bu toplama albüm, 27 parçasının her biri farklı bir sanatçı

In Memoriam-Gilles Deleuze, 1996.

tarafından seslendirilmiş ama tamamı belli bir tema etrafında, ısmarlama olarak yapılmış parçalardan oluşuyor. Albümde yer alan sanatçıların hepsi ya Mille Plateaux Şirketinin anlaşmalı sanatçıları veya bir şekilde bu şirkete teğet geçen sanatçılar. Mille Plateaux ise sıradan bir plak şirketi değil. Bu albümün yapılma gerekçesini anlamak için biraz bu şirketten, ortaya çıktığı ortam ve şartlardan ve Gilles Deleuze ile olan bağlantısından bahsetmek gerekiyor.

Mille Plateaux

Mille Plateaux Şirketinin kurulduğu şehir olan Frankfurt, Almanya'nın hem finans kapital merkezi, ve aynı zamanda anti-kapitalist teorinin de en önemli kalesidir. Çünkü bu şehir, Frankfurt Okulu adı ile anılan ve başını Walter Benjamin, Theodor Adorno, Max Horkheimer gibi önemli filozofların çektiği bir düşünce merkezidir. Çoğu Frankfurt çıkışlı olan ve Nazilerden kaçmak için Güney Kaliforniya'ya göç eden bu düşünür nesli, orada maruz kaldıkları Hollywood'un 'kitsch' rüya fabrikası ürünleri karşısında, düşünce oklarını anti-kapitalist teoriden, insanlığın afyonu olarak gördükleri popüler kültüre çevirmiş ve insanlık durumları, toplumun gidişatı gibi sosyolojik ve psikolojik boyutları kavrayan çok önemli tezler ortaya koymuşlardı. Bunlardan özellikle Adorno önemli bir popüler kültür düşmanına dönüşmüş ve post kapitalizm ile postmodernizmin birbirine paralel yürüdüğünü görüp, pop kültürüne karşı olmanın aynı zamanda kapitalizme karşı koymanın en önemli ayağı olduğunu kuvvetle savunmuştu. Ona göre bu kültürel afyonlar ve toplumun etik anlayışını değiştiren ürünler olmasa kapitalizmin bu şekilde başarılı olması mümkün değildi ve kapitalizmin en önemli silahı, sahip olduğu ve yönlendirdiği medya araçlarıydı....

Frankfurt çıkışlı şirket Mille Plateaux da kuruluşundan itirbaren Adorno'nun yığınsal kültüre karşı olan tavrını, şirket kültürü olarak, neredeyse birebir paylaşıyordu. Firmanın patronu olan Achim Szepanski'ye göre Almanya'nın

Gilles Deleuze, *1925-1995.*

pop ana dalgasını kontrol eden 'rave' endüstrisi öylesine kurumlaşmış ve kontrol edilir durumdaydı ki totalitarizme nerdeyse bir adım uzaklıkta duruyordu artık. Achim bu kültürle paralel yürüyen 'extacy' ve benzer uyarıcıları ise, anne rahmine dönüş arayışı, gerçek dünyadan kaçış kültürü olarak niteliyordu. Post yapısalcı teoriden etkilenen ve adını Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin beraber yazdığı bir makaleden alan Mille Plateaux 'yapısökümcü elektronika' diye adlandırılabilecek bir türü destekledi ve öne çıkardı. Faaliyetlerini intelligent techno, minimal techno, house, jungle, hip-hop gibi post-rave stillerinin hem içinde ve hem de karşısında olarak konumlandırdı. Esas amaçları ise bu türlerin içinde aslında var olan, fakat ticari veya diğer nedenlerle ıskalanmış potansiyelleri açığa çıkarmaktı. Ortaya çıkan sonuçlar ana-akım techno dinleyicilerini pek fazla tatmin edecek ürünler olmamakla beraber, belli bir kitleye müthiş çekici geldi ve post rave evrenindeki en yenilikçi ve meydan okuyan repertuarlardan biri bu şekilde oluşmaya başladı...

Beklediğinin çok üzerinde talep gören ve sandığı kadar marjinal olmadığını anlayan Achim sonradan işleri büyüttü. Bugün artık ana şirketi Mille Plateaux'nun yanında Force Inc. ve Riot Beats adında iki şirket daha açarak spektrumunu genişletmiş ve ortaya çıkan talep karşısında kendisi bile şaşırmış durumda. Kendileri gibi düşünen insanların aslında sandığından çok daha yüksek sayıda var olduğunu ama ellerinde medya araçları tutmadıkları için izole bir halde, adacıklar halinde bulunduğunu görmüş ve şimdi kendini o adaları birleştiren bir köprü olarak düşünüyor... Bir sonraki adım ise medya alanına girmek. Özellikle ana-akım medyanın manipülatif etkisinden şikâyetçi olan Achim bu konuda iddialı olmak istiyor ama henüz orta yaşta olmasına rağmen içkiden kaynaklanan ciddi sağlık sorunları var...

68 Hareketinden Gerilla Partilere

Mille Plateaux'nun kurucusu Achim 1968 sonrası aşırı politize öğrenci gençliğinin önde gelen liderlerinden biriydi. Protestolara katılmış ve sonraları müziğe merak sararak post punk deneysel müziğin içinde yer almış, DAF ve benzeri gruplara takılmıştı. 80'lerde tekrar tahsil hayatına dönerek üniversiteye yazılmış ve büyük bir hayal kırıklığı ile solun gerilediğini ve ölüm döşeğinde olduğunu görmüştü. İlk tepkisi depresyona girmek, teselliyi alkolde ve Cioran'ın mizantropik felsefesinde aramak yönündeydi.

80'lerin sonlarında onu saplandığı depresyondan kurtaran ise Foucault, Lyotard, Derrida ve Deleuze'ün felsefesini tanımak, bir de eşzamanlı olarak yeni serpilmeye başlayan hip-hop ve house müziğine duyduğu ilgi oldu. Felsefe doktora tezini Foucault hakkında yaparken aynı anda Frankfurt'ta sadece DJ müziği satan ufacık bir dükkan açtı ve 'Blackout' adı ile ilk markasını tescil ettirdi.

Foucault'yu incelerken onun referans olarak gösterdiği çok önemli bir makaleyi, Deleuze ve Guattari tarafından yazılmış olan 'Bin Plato - Kapitalizm ve Şizofreni'yi Foucault'nun yorumu ile "faşizmi dışlayan bir hayat tarzına başlangıç" olarak benimsedi. Zaten anlaşılabileceği gibi plak şirketinin adı da çok etkilendiği bu makaleden geliyor... Achim'in mücadele gücünü tekrar kazanmasını sağlayan ise Deleuze'ün, bir dava adamı olmak için olumsuz veya hüzünlü bir insan olmak gerekmediğini bu yazı ile ortaya koyması oldu. Frankfurt Okulu'nun ve Marksizmin, tarihe ve topluma tek boyutlu ve çizgisel olan yaklaşımını düzenleyen Deleuze'ün, toplumun mücadele alanının sadece ekonomi ve devletten ibaret olmadığını, bir sürü alt sistem ve yerel küçük mücadeleden oluştuğunu ortaya koyduğu bu yazıdan yola çıkarak kendi mücadelesini vermeyi amaç edinen Achim önce türleri ayırarak işi yerel mücadeleler haline dönüştürdü. Techno ve house için Force Inc., elektronika için Mille Plateaux ve jungle için Riot Beats şirketlerini kurdu. İlk başta Detroit çıkışlı olan, Detroit yeraltı direnişçilerinin 'sound' ve tavrından etkilenen şirket aynı zamanda parti organizasyonu işine de soyundu ve o güne kadar Almanya'da benzeri görülmemiş biçimde; tuhaf ıssız fabrikalarda, terkedilmiş şatolarda ve daha bir sürü garip mekânda, el altından duyurularla gerilla partiler yapmaya başladı. Rave akımını faşizme benzeten Achim, "militer faşizm ortaya savaş makineleri çıkartmıştı, rave ise ortaya zevk makineleri çıkardı" diyerek karşı tavrını ortaya koyuyordu...

Achim Szepanski, techno ve house için Force Inc., elektronika için Mille Plateaux ve jungle için Riot Beats şirketlerini kurdu.

Dev Komün

Zamanla o ufacık dükkân vasıtasıyla haberleşen büyük bir komün çıktı ortaya. Düzenlediği 'underground' partilerin ünü Frankfurt dışına taştı ve diskoların acayip ışık ve ses sistemlerini dışlayarak yaptıkları bu spontane partiler müthiş popüler oldu. 90'ların ilk yarısında ise müzik yön değiştirmeye başladığında Achim artık kontrolü eline alması ve yönlendirici olması gerektiğini hissediyordu. Öncelikle bu müziğin içinde potansiyel olarak var olan fakat söze dökülmeyen veya altı çizilmeyen radikalizmi öne çıkarmakla işe başladılar.

Achim ilk adım olarak bu müziğin ortaya çıkma sebeplerinin teorisini ve manifestosunu kağıda dökerek bir şirket felsefesi ve söylemi ile ortaya çıktı. Ki bu da o güne kadar pek ortaya konmamış, farklı bir duruştu... Elektronik müziğin ideolojilerini yapısökümcü bir anlayışla ele almak ve yorumlamak aslında birçok şeye aynı anda ciddi bir karşı çıkış ve müzik endüstrisinin içinde devrimci bir tavır olarak görülebilir. Achim de endüstrinin içinde olup bitenlerin Deleuze'ün 'alansızlaştırma' ve 'yeniden alan kazanma' kavramları ile birebir örtüştüğünü görmüştü. Bu noktada 'alansızlaştırma' ile kastedilen, bir kültürün dışarıdan gelen etkiler nedeniyle yönünü kaybedip piçleşmesi ve kaotik bir hal alması süreciydi. 'Yeniden alan kazanma' ise bu etkilerin sentezinden doğan yeni bir estetiğin, yeni sosyal ve algısal alanlar açması ve kaosun yerini geçici bir düzene terk etmesini ifade ediyordu..

Zevk Hapishanesine Karşı Rhizomatik Müzik

1994 yılında kurulan Mille Plateaux özellikle palazlanmaya başlayan boş vakit ve zevk endüstrisine karşıydı. İlk başta özgürlük ve hedonizm naraları ile sunulan rave kültürü Achim'in deyimi ile bir 'freizeitknast'a yani 'zevk hapishanesi'ne dönüşmüştü. Herşeyin öngörülebilir ve kontrollü olduğu, başkaldırı ve karşı kültürün bir parçası imiş gibi gözüken ama tek kelimeyle 'mış gibi yapan' sıkıcı ve yüzeysel bir ortamdı bu. Achim'in felsefesi dans pistlerinin arzu ettiği ve 'elektronik dinleme müziği' olarak tanımlanan türe bir cevaptı. Başlangıç noktası olarak Deleuze teorilerinin müzikal karşılığı olmak gibisinden oldukça iddialı bir amaçla yola çıktı. Fakat Achim, iddialarının içini doldurabilecek donanımda bir adamdı. Önce Deleuze'ün 'rhizome' kavramını inceledi; 'rhizomlar' birbirine paralel ve eşit bağlarla bağlı sistemlerdi ve bu anlamda hiyerarşik kök sistemlerinin karşıtını oluşturuyorlardı. Bunun müzikal karşılığı ise Brian Eno'nun öncüsü olduğu, ses ve enstrümanların demokrasisi, yani doğal olarak var olan eşitsizliğin 'mix' masasında eşitlenmesi şeklindeki yaklaşımdı.

Bugünün rhizomatik müziği 70'lerin Miles Davis müziğinde var olan kaos teorisinden yola çıkmıştı ve dj'lerin 'kes ve mixle' yaklaşımı, veya avangard hip-hop, veya post rock veya Mille Plateaux tarzı elektronikanın yaklaşımı hep bu yönde oldu. Mille Plateaux'nun Deleuze ve Guattari'den sahiplendiği bir diğer kavram ise 'şizofrenik bilinç' kavramıydı. Daha çok eskilerden beri endüstriyel müzik ve techno'da var olan çığlıklar, fısıltılar, hırıltılar ve zaman zaman rahatsız edici olan diğer sesler aslında deliliğe atıf yapan seslerdi. Bu eko efektler halüsinasyonlara neden oluyor, algıyı manipüle ediyorlardı. Böylece daha önce şizofrenlere veya kafadan çatlaklara ait olduğu kabul edilen farklı algıların ortaya çıkmasını sağlıyorlardı. Bu algının yön değiştirmesi deneyimi Deleuze'e ve Achim'e göre arzu edilen bir şeydi ve sübjektivitenin yapısökümü görevini gerçekleştiriyordu.

Deleuze'ü bu kadar benimsemiş olan Achim ona Oval ve diğer Mille Plateaux sanatçılarının müziklerini gönderdi ve elektronik müzik teorisi üzerine yazmayı düşündüğü antoloji için ondan bir giriş yazısı yazmasını istedi. Deleuze ise cevabında bunu yapamayacağını, ancak en iyi dileklerinin onunla ve şirketi ile olduğunu, Oval'ın müziğini çok sevdiğini, özellikle hangi parçaları beğendiğini de belirterek yazdı. Bu kısa ve olumsuz cevap bile aslında

Dj Spooky, 2003 Sundance Film Festivali'nde çalarken.

Spooky'nin parçasının yansıttığı da, bir yerde buydu... Şehir manzarasının olağanüstü yoğunluğunu, geometrik düzenliliğini, arada ortaya çıkan köşe ve kenarlarını ve algının sınırlarında gezinen fütüristik şehir cengelinin sokak ruhunu yansıtmaya çalışmıştı. Bütün bunlar Deleuze'ün ruhuna son derece uygun gelen ve onun felsefesinin farklı yönlerini yansıtan görüntülerdi.

1968 Mayıs'ından beri öğrenci hareketinin bir nevi ruhani lideri ve felsefi gurusu olarak kabul edilen Deleuze, kavramsal düşünce ile politik pragmatizm arasındaki hassas dengeyi en iyi tutturan ve ayakları yere sağlam basan filozoflardan biri oldu. Ayrıca özellikle ekoloji konusundaki müthiş öngörüleri bugün birer birer doğru çıktıkça, Foucault'nun "Gelecek yüzyıl 'Deleuzeian' yüzyıl olarak anılacaktır" lafını boşuna etmediği de anlaşılıyor. *In Memoriam-Gilles Deleuze* albümü de bu vesileyle elektronik müzik ile ilgilenen veya müzik ile ilgilenmesine rağmen elektronik müziği amaçsız ve gelişigüzel 'bip' ve 'zap'lar toplamı olarak görmeye meyilli herkese, bir de bu bilinçle dinlemeleri açısından tavsiye edilir...

Yosi Falay
www.acikradyo.com.tr
01 Ekim 2004.

Ses ve müzik enstrümanlarının demokrasisi, yani doğal olarak var olan eşitsizliğin 'mix' masasında eşitlenmesi...

Deleuze için olağanüstü bir durum sayılabilirdi. Çünkü hayatında çok az kişiye geri dönüp bir cevap vermişliği vardı. Özellikle sanatsal zevklerinde bir 'snob' olarak tanınan Deleuze'ün Oval'ın müziğini beğenmesi ise olağanüstü bir iltifat olmuştu Achim için.

'Anarko Tekno'

70 yaşında ve ağır hasta olan Deleuze sonuçta hastalığı alt edemeyeceğini anlayınca 1995 yılında hayatına son verdi ve bunun üzerine özel bir cd yayınlamak Achim için neredeyse bir görev oldu. Amerikalı post-rock müzisyenleri Trans Am Rome ve DJ Spooky, Achim'in Avrupa deneysel müzik dünyasında müttefikleri kabul ettiği kişiler, ve tabii ki başta Oval, Mouse on Mars, Christian Vogel, Ian Pooley, Scanner, Gas olmak üzere Mille Plateaux sanatçıları bu projede keyifle yer aldılar. Bu albüm belki de Mille Plateaux'nun çıkardığı en yetkin ürün oldu. 'Anarko tekno' diye adlandırılabilecek bir kavram etrafında, ama farklı türlerde müzik yapan bu sanatçıların yer aldığı toplamada, aslında dinlemesi zor olan parçalar çoğunluktaydı, fakat zayıf tek parça bile yoktu. Sanatçıların her biri nasıl bir projede yer aldıklarının bilincindeydi ve bu çağrıyı bir onur olarak kabul ettiler. Ve böylece, sadece bir dinleme deneyimi değil, aynı zamanda elektronik müzik ve müziğin politika ile ilişkisi üzerine kafa yormaya çağıran felsefi bir müzikal metin veya manifesto olarak görülmesi gereken bir albüm, 'Laptop terorizmi'nin bir manifestosu ortaya çıkmış oldu.

Okyanus

Albümdeki her bir parçanın felsefi altyapısı ve arka planını yorumlamak ve açıklamak mümkün değilse de her birinin Deleuze felsefesine bir yerlerden değdiği söylenebilir. Örneğin Jim O'Rourke'un 'as in' ve Dj Spooky'nin 'Invisual Ocean' parçaları algı eşiğinin aşılması ile ilgili çalışmalardı. O'Rourke'un 3 dakika boyunca *'fade'* olan parçası ise sonunda algılanamaz hâle geliyordu. Bu parça bir anlamda, Bergson'un evvelce ortaya attığı ve Deleuze'ün de yorumda bulunduğu algı eşiğinin altında kalan hareket ve diğer uyaranların var sayılıp sayılamayacağı sorusunu irdeliyordu. Leibniz'in okyanus metaforu ile, küçük algı parçalarının birleşip, aralarındaki farklılıkların belirginleşip, sonuç itibarıyla bir 'okyanus bütünlüğü' olarak algılandığını söylüyordu.

Okyanus algısı son derece açıktır, çünkü onu meydana getiren algılar birer birer ayırt edilebilirler. Ancak bu küçük algılar tam olarak bireyselleşmiş olmadıkları için sonuçta ortaya çıkan toplam algı, dinamik bir karmaşadan ibarettir. Dj

Indie

Dünya müzik ortamında ‘bağımsız firmalar’ın yeni rolü nedir? Bu sorunun cevabı aslında başlı başına oylumlu bir kitap çalışması. Söz konusu terim ise doğal olarak uluslararası karakterde dev müzik firmalarının oluşması, gelişmesi paralelinde beliriyor.

Daha 1910’larla birlikte taş plakları oldukça fazla satılan, küçük firmalardan ayrılan şirketler ortaya çıkmıştı. Örneğin Columbia. Bu sektörün dünyadaki merkezi olan ABD’de firmalar arası kızışma, rekabet ancak 1929 bunalımından sonra su yüzüne çıkmaya başladı. Artık şirketler, ilk on yıllarda, ağırlıklı olarak çok bilinen ünlü şarkıcıların plaklarını çıkarıyor, klasik müzik yapıtları belli bir yüzde oluşturuyordu. 1930’lu yıllarla birlikte, ABD gerçek anlamda bir popüler kültür ve dolayısıyla popüler müzik kulvarına yerleşecek, firmaların işi yeni, tanınmamış şarkıcıları keşfetmek ve bu yolla yıldızlar üretmek olacaktı.

Menajerlik bu yıllarda gelişmeye başlamış, yıldız avcılığı sektörün en önemli mesleklerinden biri haline gelmişti. Radyonun gelişimi ve 1950’lerde TV yayıncılığının ağırlığını koymasıyla müzik hızla bir endüstrileşme sürecine girecek, özellikle de Elvis Presley ve rock ’n’ roll ile beraber, müzik sektörü ciddi bir uluslararası pazara dönüşecekti. Bu, pop müziklerin popüler müzikle eş anlama geldiği bir zaman dilimiydi. Şansları yaver giden küçük, mütevazı firmalar beş-on yıl içinde büyük uluslararası şirketler haline geldiler. 1960’lar ve 1970’ler popüler müziğin büyük bir evrim yaşadığı bir dönem oldu. Taş plağın yerini 78’lik taş plak, ardından, plastik 45’likler, 33’lük longplay’ler, 1970’lerin ortalarındaysa kaset almaya başladı.

Pop’un Standartlaşması

Bu uluslararası serüvenin popüler anlamda en önemli yanı, üretilen müziklerin her gün daha da aynılaşmaya başlamasıydı. Zaten popüler müziğin karakteristik özelliğiydi bu. Adorno’nun 1940’larda dediği gibi, pop standartlaşıyordu. Şehir insanlarını bireyselleştirme serüveninde bir ‘sahtelik’ söz konusuydu. Dinleyici pasifleşiyor, devamlı bir yinelenmeyi, tekrarı simgeliyordu. Bu savlarda doğruluk payı çoktu. Yine de 1960’lar ve 1970’ler, pop’un yanı sıra müzikal alternatifini de üretiyordu. Beraberinde dev firmaların teknolojik nasiplerle oluşturduğu mekanik ve birbirine benzeyen tınılarına bir tepki gelişmeye başladı. Bağımsız firmalar bu endüstrileşme ve müzikal aynılaşmanın bir alternatifini oluşturuyordu. Pop’ta olsun, rock, caz ve blues’da olsun, devamlı büyüyen ve dünya müzik endüstrisini büyük ölçüde elinde tutan birkaç firmanın ses ve tını klişelerinden uzak, ticari zihniyetin görece dışında çok sayıda küçük firma batıda 1970’lerde ciddi bir gelişme yaşadı. Yeni liberalizmin palazlanmaya başlamasıyla birlikte, dev firmalar arasında, uluslararası pazarın tümünü elde tutmak için daha da büyük yapılanmalar oluşacak, örneğin Warner Bros, Elektra ve Atlantic Records buluşup WEA’yı kuracak, dünya müzik pazarının ciddi bir yüzdesini elinde tutacaktı. 1980’lerle beraber dünya pazarının %85-90’ı, WEA benzeri 4-5 dev oluşumun eline geçecekti.

Direniş

Bağımsız firmalarsa tüm bu yapılanmaya karşı bir müzikal-kültürel direnci temsil ettiler. Dev firma sanatçılarının prodüksiyonları incelendiğinde inanılmaz bir teknik ve müzikal aynılaşma şarkılar düzeyinde dünyayı kuşatırken, bağımsız firmalar sanatçı ve grupların müzikal tınılarında ürettiği bireyselleşmeye saygı gösteriyorlardı. Sanatçıları sayıca az oluyor, az plak satıyorlar ama estetik anlamda bir özgürlüğün de tadını çıkarıyorlardı.

Küçük ve bağımsız firmalar hep vardı aslında ama, 1970’lerde sayıları daha da artacak, endüstrinin müzik dergilerinde bile ‘indie’ listeler oluşacaktı. Bu firmalardan albümleri milyonlar satanı yok denecek kadar azdı. Bağımsız firmalardaki grup ve sanatçılar arasında politik ve entelektüel kimlikli isimlere de sıkça rastlanıyordu. Yani bu müzikal aynılaşmaya, standartlaşmaya karşı duran isim sayısı devamlı artıyordu. Ancak, büyük firmaların da bağımsız kimlikli grupları ayartma şansı çoktu. Zaten çok sayıda küçük oylumlu firma, bu dev oluşumların alt birimleri olup, bu dev şirketler yoluyla dünyanın dört bir yanına ulaşıyorlardı. Büyük şirketler direnen bağımsız firmaların çekici grup ve şarkıcılarına büyük teklifler getiriyor; yüzlerce, binlerce isim rekabetçi pazara atılıyordu. Çoğu isim hemen yok oluyor, bazı istisnalarsa en fazla 100-200 bin satarken, birdenbire milyonlara varan satışlara ulaşabiliyordu. Bu durumun çeşitli yan etkileri de sözkonusuydu. Örneğin U2 bağımsız firmadan çıkan ilk albümünde sıkı politik bir grupken, zamanla radikal kimliğinden uzaklaştı.

1980’lerden Bugüne

Özellikle 1980’li yıllarla birlikte, dünya iletişim ve teknoloji ağındaki büyük gelişimin sonucu olarak, direnişi sürdüren çok sayıda bağımsız firma müzikal uğraşını sürdürürken; caz, techno, metal, etnik, hip-hop ve world music türlerinde birbirinden önemli bağımsız firmalar da pıtrak gibi yayıldı. Bunlar, pop’un ve hatta büyük ölçüde rock’ın sıradanlaşan tınılarına devamlı alternatifler ürettiler. ECM, ENJA vs. gibi bazıları, büyüdükçe bağımsız oldukları halde, kendi müzik türlerinde önemli yer tuttular. **(Bkz; ECM)** Kendilerine has, rafine tınılarıyla bireysel duyarlıklara büyük olanaklar sağlayan bu firmalar, dünyanın bazı müziksever kesimlerince birer tutkuya dönüştüler. Öyle müzikler ürettiler ki, albümlerin hangi bağımsız firmanın sanatçısı olduğu hemen anlaşılıyordu. Bireyselliğin ön plana çıktığı kendine has bir müzikal auraydı oluşturdukları. Hepsinin bir müzik politikası oluştu. Bu firmalar arasında uluslararası pazarda yer tutanları bile çok ufak kadrolarla hayatlarını idame ettirdiler. Birbirinden önemli onlarca firma arasında Act Company, Traditional Crossroads, Six Degrees, Concord ve Telarc ilk akla gelenler. Aslında bu firmaların, bağımsız firmaların görece popüler örnekleri oldukları bile söylenebilir. Öte yandan pop, hip-hop ve rock’ın tamamen *underground* bir kültürü temsil eden inanılmaz sayıda firması ağırlıklı olarak ABD’de odaklaşmış durumda. Endüstri ne sunuyorsa, onun bir anlamda politik karşıtını üretenler bile var. Çoğu grup veya şarkıcının albümleri birkaç bin satışı geçmese bile...

Görüldüğü gibi, dünya müzik endüstrisi ürkütücü bir uluslararası kimliğe bürünse de, çok sayıda bağımsız firmayı veya sanatçıları kendi içine alıp onları pazarlasa da, bağımsız alternatifler üretmenin önünü kesemiyor. Elbette bu bağımsız firmalara çok büyük anlamlar yüklemenin de gereği yok. Ama gerçek olan şu ki; ayrıcalıkları, diğerine benzemeyen tınılarıyla bu firmalar; yaşadığımız kaotik, kargaşalarla dolu, eşitliksiz dünyada tutkulu müzikseverler için bir nefes alıp verme alanı. Aralarında, radikal ve muhalif kimlikli bir ruhla hareket eden firmaların yeri ise elbette bambaşka.

Orhan Kahyaoğlu

Interstate 61

Amerika Birleşik Devletlerindeki 61 numaralı karayolu, Route 66 ile birlikte müzikle, özellikle blues ile en çok özdeşleşmiş eyaletler-arası karayoludur. İlk inşa edildiği yıllarda New Orleans’tan Kanada sınırına kadar uzanan I-61, artık Wyoming, Minnesota’da sona ermektedir. Bu yolun bizleri ilgilendiren kısmı ise St. Louis, Missouri’ye kadar uzanıyor. Yolculuğumuzda mekân kadar zaman içinde de dolaşmanın mümkün olduğunu varsayarak, I-61 üzerinde ufak bir gezinti yapalım.

ABD’deki 61 numaralı karayolu, Route 66 ile birlikte müzikle, özellikle blues ile en çok özdeşleşmiş eyaletler-arası karayoludur.

1863’de köleliğin ABD’de resmen kaldırılması sonrasında Alabama, Mississippi, Louisiana, Arkansas ve Tennessee gibi güney eyaletlerindeki zencilerin bir anda yepyeni bir dünyaya adapte olmaları gerekmişti. Daha önce yarı-feodal bir sistemin içinde, çiftlik sahiplerinin bütün gereksinimlerini sağladığı bir ortamda yaşayan ve hayatlarını pamuk tarlalarında geçiren zenciler, kendilerini para kazanmak zorunda buldular. Özellikle Mississippi’de büyük çiftlikler yeni bir sisteme geçmek zorunda kaldılar.

Bu sistem, ortakçılık olarak bilinen *‘sharecropping’* sistemiydi. Çiftliğin içinde belli bir arazi bir aileye tahsis ediliyordu; bu aile –ki çok büyük bir çoğunlukla zenci bir aileydi– bu araziyi işliyor, daha sonra hasattan gelen parayı çiftlik sahibiyle paylaşıyordu. Hasat zamanı dışındaki dönemde ise gereksinimlerini hasat hasılatına mahsuben borçlanarak karşılayan aileler, kötü bir mahsul olduğu veya mahsulün beklenen parayı getiremediği dönemlerde borçlarını ödeyemiyor ve tam bir batağa saplanıyorlardı. Kimi çiftlik sahipleri daha da acımasız davranarak kendi paralarını basıyor, çiftlik içindeki dükkânlarda malları sadece bu parayla, gerçek değerlerinin çok üzerinde fiyatlarla ortakçılara satıyorlardı.

Şüphesiz, adil davranan çiftlik sahipleri de vardı. Ancak bir zenci için bu kısır döngüden tek çıkış yolu, kuzeye gitmek ve fabrikalarda çalışmaktı. Üstelik Chicago’dan gelen *The Chicago Defender* gibi gazetelerdeki iş ilanları, oradaki hayatın çok daha güzel olduğunu müjdeliyordu.

Zenciler için iki alternatif vardı; biri demiryolu, diğeri ise karayolu... Demiryolu, önce Southern Railroads ile Memphis’e gitmeyi, daha sonra Illinois Central Railroads ile Chicago’ya gitmeyi gerektiriyordu, ancak bu *‘hoboing’* adı verilen yöntemle yük vagonlarında kaçak olarak gidilmediği takdirde çok pahalı bir seçenekti. Diğer seçenek ise St. Louis’e kadar I-61 üzerinde otobüsle gitmek, daha sonra başka bir otobüsle Chicago’ya gitmekti. İşte bugün tanıdığımız hemen hemen bütün blues müzisyenleri, hayatlarının bir döneminde I-61 üzerinde yolculuk etmişlerdi.

Illinois Central treninin kaçak yolcuları *‘hobo’*lar yük vagonlarında seyahat ediyorlardı.

Tutweiler Kavşağı

Muhtemelen blues müziğinin doğuşu da I-61 üzerindeki bir kasabada gerçekleşti. **(Bkz; Blues)** Doğuşu demek yanlış olabilir, ancak blues’dan herhangi birinin ilk söz edişi, W.C. Handy ile gerçekleşmişti. Handy, 1903 yılının Haziran ayında, Tutwiler kasabasındaki tren istasyonunda dokuz saat rötarlı bir treni beklerken “hayatında duyduğu en tuhaf müziğe” maruz kaldı. Yaşlı bir zenci, gitar tellerinin üzerinde bir bıçak dolaştırıyor ve sürekli “Going where the Southern meet The Dog” diye bağırıyordu. Söylediğinin anlamı çok basitti

aslında; Southern Railroad ile 'The Dog' olarak bilinen Yazoo and Delta Railroad, Moorhead kasabasında kesişiyordu. Yaşlı zenci Moorhead'e gidiyordu ve bundan bir blues parçası oluşturmuştu!

Handy Alabama'lı bir müzisyendi ve bu tür müziği daha önce muhakkak duymuştu. Fakat belki biraz da dramatize etme amacıyla anılarında bunu böyle aktarıyor. Ne olursa olsun, Handy popüler olma potansiyeli yüksek bir müziği keşfettiğinin de farkındaydı. Bundan bir sene kadar önce, blues ile ünlenecek bir başka vokalist, Ma Rainey de benzer bir 'keşif'te bulunmuştu. Gezgin bir kumpanyanın parçası olan Rainey, kumpanyanın temizlik işlerine bakan genç zenci kızların birinden, terk edilmekle ilgili bir şarkı dinlemişti. Rainey'nin bu tür parçaları biraz da dramatize ederek 1900'lerin henüz başında vodvil grubunun standart repertuarına dahil ettiğini biliyoruz.

Neyse, biz yine yolumuza geri dönelim, mecburen böyle yoldan çıkmak gerekiyor arada sırada... Yol bizi Clarksdale'e getiriyor şimdi... Günümüzde kendini blues ile özdeşleştirmiş bir şehir Clarksdale. Blues kulüpleri, müzeleri... Kısaca bu şehirde insanlar blues ile yatıp blues ile kalkıyorlar. Ancak 1930'larda Clarksdale henüz küçük sayılabilecek, kasabadan hallice bir şehirdi. I-61 ve doğudan batıya giden I-49 karayollarının kesişim noktasında olduğu için, kuzeye giden göç yolunun tam kalbindeydi.

Clarksdale Kavşağı

İşte bu kavşak, blues tarihinin en büyük ve gizemli efsanelerinden birinin de yardımcı oyuncusu diyebiliriz. 1920'li yılları Son House ve Willie Brown'ı izleyerek geçiren sıradan bir gitarist, yaklaşık bir yıl süren bir görünmeme döneminden sonra Clarksdale'e 1931 yılında geri döndü. Hem de ne dönüş... Kendine ait birçok blues parçası bestelemiş olduğu gibi, dönemin

Clarksdale Kavşağı bugün artık turistlerin önünde fotoğraf çektirdiği bir ziyaret noktası.

müzik kutularında *(jukebox)* çalan bütün parçaları da mükemmelen çalabiliyordu.

Bu müzisyen Robert Johnson'dı. Kadınlar ve içkiyle arası haddinden fazla iyi, yakışıklı sayılabilecek biriydi. Önceleri gitarı eline her aldığında "çalma, müşterileri kaçırıyorsun," diyen Son House, Johnson döndükten sonra Willie Brown'a "bu kadar kısa sürede bu kadar iyi çalmak için ruhunu şeytana satmış olmalı," diyecek ve Johnson'ın I-61 ve I-49'un kesiştiği kavşakta ruhunu şeytana sattığı efsanesini başlatacaktı.

Johnson bu söylentileri hiçbir zaman yalanlamadı, hatta 'Crossroads Blues', 'Me And The Devil Blues' ve 'Hellhound On My Trail' gibi parçalarında bu ününü daha da pekiştirdi. Bir yerde bu söylentiler onun itibarının ve gizemli karizmasının bir parçasıydı. Kendinden önceki dönemde Tommy Johnson'ın kendini "şeytanın damadı" olarak tanımlaması gibi, gerçek babasını aramaya Hazelhurst'e gittiğini ve Ike Zinnemann'dan gitar çalmayı öğrendiğini anlatmak yerine, böylesine doğaüstü bir öyküyü pompalamayı tercih ediyordu.

Robert Johnson, 1938 yılında öldüğünde arkasında 29 parça ve bunlara ait 42 kayıt bıraktı. John Hammond ve Alan Lomax Johnson kayıtlarını dinleyip onu bulmak üzere yola çıktılar ancak Hammond, Big Bill Broonzy ile, Lomax ise Muddy Waters ile yetinmek zorunda kaldı. Johnson, karısıyla ilişkiye girdiği kıskanç bir bar sahibinin verdiği zehirli içki sonrasında üç gün acı içinde kıvranarak ölmüştü. Lomax daha sonraki araştırmalarında Johnson'ın ölüm raporunu da buldu. Ancak burada ölüm sebebi olarak zatürreeye bağlı akciğer yetmezliği gösteriliyordu.

Ne olursa olsun, Robert Johnson kendinden sonra şehirlileşecek blues ile delta blues arasında köprü görevini gören en önemli müzisyenlerden biri oldu. Ritme ağırlık veren ve 'yürüyen' bas motiflerinin yanında, tiz tellerde vokale karşılık gelen melodilerle süslü tarzı, önce Chicago'daki müzisyenleri, daha sonra blues müziğini tüm dünyaya tanıtacak İngiliz müzisyenleri etkiledi. 'Dust My Broom', 'Ramblin' On My Mind', 'Kindhearted Woman Blues', 'Sweet Home Chicago', 'Terraplane Blues', 'Walkin' Blues', 'Come On Into My Kitchen' gibi parçaları, Elmore James'den başlayarak 1990'larda Keb' Mo'ya kadar bütün blues müzisyenlerinin repertuarına girdi. Öyle ki, Eric Clapton 1965 yılında John Mayall And The Bluesbreakers grubuna ilk girdiğinde, Robert Johnson'ı tanımayan biriyle konuşmayı reddettiğini söylüyordu.

Robert Johnson'ın ruhunu şeytana satmış olduğu, gözlerindeki delice pırıltıdan anlaşılıyor.

Clarksdale ve I-61 bir başka efsanenin de trajik ölümüyle anılıyor. 1920'lerin 'blues imparatoriçesi' olarak anılan Bessie Smith, Lionel Hampton'ın dayısı olan sevgilisi Richard Morgan ile 27 Eylül 1937 tarihinde, I-61 üzerinde bir trafik kazası geçirdi. Aynı gün prodüktör John Hammond, Smith'i 1933 yılından beri yapacağı ilk kayıt için götürmek üzere New York'dan Mississippi'ye doğru yola çıkmıştı. Kazada Smith'in sağ kolu paramparça olmuştu ve Smith kan kaybından öldü. Hammond'ın 1937 yılında yazdığı bir makale, Bessie'nin ölümüyle ilgili yeni bir tartışma yarattı. Hammond'ın iddiasına göre Bessie önce beyazlara ait bir hastaneye götürülmüş, ancak kabul edilmemişti. Bir siyah hastanesine varana kadar ise kan kaybından ölmüştü. Hammond sonraki dönemlerde bu iddiasının dedikoduya dayandığını kabul etti. Zaten görgü tanıkları ile yapılan röportajlar da gerçekte böyle bir olay olmadığını göstermişti.

Bessie Smith, arkasında 160 kayıt bıraktı. Louis Armstrong'la beraber icra ettiği 'St. Louis Blues', dönemin en iyi kayıtlarından biri olarak kabul ediliyor. En popüler olduğu dönem olan 1920'lerde, haftada 1500 dolar gibi çok yüksek ücretler alan Smith, ekonomik buhran ve değişen müzik zevklerine ayak uyduramaması nedeniyle 1930'larda çok ciddi alkol sorunlarıyla boğuştu. En sevilen parçalarından biri olan 'Nobody Knows You When You're Down And Out', belki biraz da Smith'in kendi öyküsünü anlatıyordu.

"Bir zamanlar bir milyonerin
hayatını yaşadım
Bütün paramı harcadım, umurumda değildi
Bütün arkadaşlarımı alıp gittim, iyi vakit geçirmek için
Kaçak viski, şampanya ve viski aldım

Sonra inişe geçtim
Bütün iyi arkadaşlarımı kaybettim, gidecek yerim yoktu
Elime bir daha bir dolar geçerse
Üzerindeki kartal sırıtana kadar sıkı sıkı tutacağım

Çünkü, kötü olunca seni kimse tanımıyor
Cebinde kuruş yok
Arkadaş dersen, onlar hiç yok..."

"Bu kadar kısa sürede bu kadar iyi çalmak için ruhunu şeytana satmış olmalı!" diyecek ve Johnson'ın I-61 ile I-49'un kesiştiği kavşakta ruhunu şeytana sattığı efsanesini başlatacaktı.

Chicago Durağı

1920'lerde başlayan göç, 1930'lardaki ekonomik buhran ve ardından gelen savaşla görülmemiş boyutlara ulaştı. I-61 ve Illinois Central demiryolu ile Mississippi'den Chicago'ya gelen zencilerin sayısı yüz binlerle ölçülüyordu. 1920'lerde pamuk tarlalarına dadanan *'boll weevil'* adlı zararlı böcek, üst üste birkaç yıl hasadın çok kötü olmasına neden oldu. Bunun üzerine 1927'de Mississippi nehrinin taşması sonucu oluşan seller de üzerine gelince, yaşamını sadece ortakçı olarak pamuk tarımından kazanan zenci çiftçiler için fazla bir seçenek de kalmamıştı. Bu olayların tamamını Charley Patton'ın 'Mississippi Bo Weavil' ve 'High Water Everywhere' parçalarında bulmak mümkün...

Chicago'ya o dönemde gelenler arasında kimler yoktu ki... Big Bill Broonzy, Georgia Tom Dorsey, Tampa Red, Big Maceo Merriweather, Roosevelt Sykes, Leroy Carr, Scrapper Blackwell gibi isimler, ilk dönem şehirli blues müzisyenlerinden sadece bir kısmı... 1940'larda ise Muddy Waters, Sonny Boy Williamson I ve II (yani hem John Lee, hem de Rice Miller), Howlin' Wolf olarak bilinen Chester Burnett, Jimmy Rogers, Little Walter, Memphis Slim, John Lee Hooker ve daha niceleri... Otobüsten iner inmez şehrin güney veya batı tarafında oturan akrabalarının yanına koşan, ne bulacağını bilmeyen tahta valizli insanlar... Gündüzleri en ağır işlerde çalışıp, akşamları kazandıkları üç kuruş parayla evlerine yemek götürmeye, kirayı denkleştirmeye çalışan insanlar... Bütün bunların yanında akşamları gitar veya armonika çalanlar...

Ekonomik buhranın en kötü dönemlerinde, iş bulmanın neredeyse imkânsız olduğu zamanlarda Chicago'da bir de *'rent party'* adı verilen, altın gününe benzer bir uygulama gelişmişti. Kirayı ödeme zamanı gelenler komşu, arkadaş ve akrabalarını evlerine davet ederlerdi. Gelenler, gönüllerinden ne koparsa kirayı denkleştirene kadar ev sahibine para verirlerdi. Çoğu zaman bu partilerde boğaz tokluğuna çalışan müzisyenler de olurdu. Repertuarlarında sadece blues parçaları yoktu, dönemin bütün popüler parçalarını biliyorlardı. Ancak pamuk tarlalarında bütün hafta çalıştıktan sonra Cumartesi akşamları boş bir depodaki eğlencelerini hatırlamak isteyen Mississippi göçmenleri, blues çalındığı zaman sanki oradaymışçasına eğleniyorlardı. Dertler ertesi sabaha kadar bekleyebilirdi...

Çok küçük bir insan topluluğunun tarlalarda çalışırken başlattıkları bir müzik, bu yoldan, Interstate 61'den geçerek Chicago'ya geldi ve oradan tüm dünyaya yayıldı. **(Bkz; Blues)**

Güven İlter

Çok küçük bir insan topluluğunun tarlada çalışırken başlattığı müzik, Interstate 61'den geçerek Chicago'ya geldi ve oradan tüm dünyaya yayıldı.

Irak Dünya Mahkemesi

10 ülkeden iddia heyeti, vicdan jürisi ve tanıklardan oluşan toplam 54 kişinin katılımıyla düzenlenen Irak Dünya Mahkemesi İstanbul Nihai Oturumu, bugün düzenlenen bir basın toplantısında karar metninin açıklanmasıyla sona erdi.

Vicdan Jürisi adına konuşan Jüri Başkanı Hintli yazar Arundhati Roy, bu savaşın tarihte yapılmış olan en haksız savaş olduğunu söyledi: "Bush ve Blair hükümetleri, dünyanın dört bir yanında milyonların bu savaşa karşı protestolarını ısrarla duymazlıktan geldiler ve dünyanın en haksız, ahlaksız ve korkakça savaşlarından birine imza attılar."

Jüri, ABD ve İngiltere hükümetlerine aşağıdaki suçlamaları yöneltti:

- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ve Nürnberg İlkeleri'nin ihlali pahasına, saldırgan bir savaş planlamak, hazırlamak ve yürütmek,
- Irak sivil halkını ve altyapısını hedef gözetmek,
- Ölçüsüz güç ve silah kullanımı,
- Askeri etkinlikler ve ardından gelen işgal sırasında sivillerin yaşamını güvenliğe almamak,
- Barışçıl göstericilere karşı ölümcül şiddet uygulamak,
- Herhangi bir yargı süreci uygulanmadan, kolektif cezalandırma da dahil olmak üzere, cezalandırma uygulamak,
- Irak askerlerini ve sivilleri işkence ve insanlık dışı muameleye tabi tutmak,
- Yasadışı olarak işgal ve istila edilmiş bir ülkenin yasalarını yeniden düzenlemek,
- Çevreyi bilerek ve isteyerek tahrip etmek,
- Iraklı kadınların yaşama koşullarının kötüleşmesine doğrudan neden olmak,
- Bilgi edinme hakkının kullanılmasını, Irak basınını sansürlemek de dahil olmak üzere, türlü yöntemlerle engellemek,
- Uluslararası hukuku ihlal ederek, işkenceyi, işkenceye müsamaha gösterilecek ve yasadışı gözaltıları haklı çıkaracak biçimde yeniden tanımlamak.

Birleşmiş Milletler de Suç Ortağı Konumunda

Jüri, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni de koalisyon güçlerinin yasadışı davranışlarına karşı çıkmayarak, savaşı durdurmak için gerekeni yapmamakla suçladı.

Direnme Hakkı

Irak Dünya Mahkemesi Vicdan Jürisi, Irak halkının ülkelerinin yasadışı işgaline karşı direniş hakkının tanınması çağrısında bulundu. Jüri, Irak halkının işgale karşı, kendi kaderini tayin, özgürlük ve bağımsızlık için direnişinin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi tarafından meşru kılındığını söyledi.

8 Oturum, 63 Konuşmacı

İki yılı aşkın süredir dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılan oturumların ardından 24 Haziran Cuma günü başlayan İstanbul'daki nihai oturumda iddia heyeti ve tanık olarak 63 kişi konuştu. 17 kişilik vicdan jürisi, mahkemeye sunulan belgeleri akşamları değerlendirdi ve sabaha dek süren tartışmalardan sonra kararını verdi.

Darphane-i Âmire'deki mahkeme sırasında altı ana konuda toplam sekiz oturum yapıldı. Bu oturumlarda konuşmacılar 51 konuda mahkemeye bilgi sundu. Oturumların ikinci günü, en hareketli ve en ilgi çeken gün oldu. Iraklı tanıkların dinlendiği ikinci günde, mahkeme salonuna Irak'ta çekilmiş onlarca fotoğrafın yer aldığı film şeridi şeklindeki bir pankart getirildi ve bugün hayatta olmayan insanların fotoğrafları önünde bir dakikalık saygı duruşunda bulunuldu.

Irak'ın yasadışı işgali üzerine dünyanın farklı ülkelerinde 20 ayrı şehirde düzenlenen 20 oturumun sonuncusu 24-26 Haziran 2005 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirildi.

Nihaî Oturumun Ardından Açık Radyo'da Bir Değerlendirme:

İnsanlığın ortak vicdanı geçen hafta sonu bizim buralardaydı ve küçük bir "gövde gösterisi' yaptı. Hiçbir 'oluşum'a bağlı olmayan, aralarında gönüllülük bağı dışında hiçbir hiyerarşik ilişki bulunmayan dünya insanlarının canlı ve heyecanlı çabalarıyla bir 'mini mucize' gerçekleşti İstanbul'da ve tarihe bir dipnot düşüldü. Tarihin oluştuğunun hissedildiği anlarda 'şimdi ve burada' olmak, kendisini bir gazeteci olarak gören o garip yaratıkların belki de en büyük düşüdür. Irak Dünya Mahkemesi'nin İstanbul'da, Darphane-i Âmire'deki Nihaî Oturumu da öyleydi işte. Düşle tarih arası bir durum.

Vicdan Jürisi'nin kararı, her şeyi özetliyor sayılabilir: Çok küçük, çok zengin ve çok güçlü bir kuvvet yumağı ile bu yumak çevresinde yuvalanmış birtakım kuvvet ve servet tapınıcıları dışında kalan herkesin, yani hepimizin, her gün içinden geçeni özetliyordu 'özet karar':

"Tarihin en haksız, ahlâksız ve korkakça savaşlarından biri gerçekleştirildi...BM Antlaşması ve uluslararası hukukta belirtilen ilkelere göre, işgale karşı halk hareketi meşru ve makuldür."

Özet Karar'ın 10 maddelik 'Tavsiyeler'i de aynen öyle: Hepimizin her gün içinden geçenler:

1. İşgalciler, hemen ve bilâkayd-ü şart çekilmelidir.
2. İşgalciler yaptıkları korkunç yıkımı tazmin etmelidir.
3. İşgaldeki tüm sözleşme ve kurumlar geçersiz sayılmalıdır.
4. Tüm ABD hapishane ve işkencehaneleri kapatılmalı, mahpusların adları ve hakları onlara geri verilmelidir.
5. Savaş ve insanlık suçluları hakkında kapsamlı soruşturma yapılmalıdır.
6. Bu yasadışı savaşa katılan medya mensupları, medya kuruluşları ve bu savaştan çıkar sağlayan şirketlerin yöneticilerinden hesap sorma süreci başlatılmalıdır.
7. İnsanlar, bu savaştan doğrudan kâr elde eden tüm ABD ve İngiliz şirketlerine karşı harekete geçmelidir. Ofis kapatma, ürettiklerini boykot, hissedarlarına baskı gibi eylemler meşrudur.
8. Ordu mensupları askere alınmayı ve yasadışı savaşa katılmayı reddedebilirler.
9. ABD dışındaki Amerikan üslerinin kaldırılması kampanyası güçlendirilmelidir.
10. Tüm dünya halkları, hükümetlerinin Irak'taki işgale destek verme girişimlerine direnmeli ve bunu reddetmelidir.

Liderlerin, ülkelerin, bireylerin ve kurumların, hukukun üstüne çıkmaları kötüdür. Hukuka ve adalete aykırı savaş ve saldırı olması kötüdür. İnsanları öldürmek, yaralamak, sakatlamak, onları yerlerinden yurtlarından etmek kötüdür. Doğayı yakıp yıkmak, kirletmek kötüdür. Böyle şeylere yataklık etmek kötüdür. Bütün bunlara yol açacak yalan haberler yapmak, yalan söylemek kötüdür. Bütün bunlardan kazanç sağlamak kötüdür. Bütün bu kötülükleri yapanların, yaptıklarının bütün sonuçlarına katlanması gerekir ve bu iyidir, çünkü barış ve adalet iyidir.

Açık Radyo Darphane-i Âmire'de kurulan geçici stüdyodan mahkeme boyunca canlı yayın yaptı.

Liderlerin, ülkelerin, bireylerin ve kurumların hukukun üstüne çıkmaları kötüdür. Hukuka, adalete ve vicdana karşı saldırı ve savaşa girişilmesi kötüdür. İnsanları öldürmek, yaralamak, sakatlamak kötüdür. Doğayı yakıp yıkmak, kirletmek kötüdür. Bütün bunlara yol açacak yalan haberler yapmak ve yaymak kötüdür. Bütün bunlardan kazanç sağlamak kötüdür. Bütün bu kötülükleri yapanların, yaptıklarının bütün sonuçlarına katlanması gerekir ve bu iyidir, çünkü barış ve adalet iyidir.

Irak Dünya Mahkemesi Nihaî Oturumu İstanbul'dan rüzgâr gibi geçti. Katılan insanlar şaşırtıcı zenginlikte bir çeşitlilik sergiliyordu. Bilgi, sezgi, duyarlık gibi erdemlerin yanı sıra, belki de hepsinden önemlisi, büyük bir ahlaki cesarete sahip olan bu olağanüstü ve olağan dünya insanlarının güçlü nefesinden oluşan rüzgârı soluduk, moralimiz yükseldi, geleceğe daha umutlu bakmamız mümkün oldu.[1]

Ömer Madra

1500 Kişi Darphane'de

Darphane-i Âmire, üç gün boyunca 1500'ün üzerinde konuğu ağırladı. Mahkeme salonu olarak kullanılan bölümün dışında da yoğun bir hareket yaşandı. Salona sığmayanların, içerideki konuşmaları büyük ekrandan ve simültane çeviriyle izlediği kafeteryanın 'tribünleri' hep doluydu. Basın odası olarak ayrılan iki salonda 150'den fazla medya çalışanı haberlerini yazarken WTI gönüllüleri de web sitesine yüklenen haberlerle tüm medya için haber ajansı görevini üstlendi. www.worldtribunal.org adresinden canlı yayınlanan Mahkeme bütün kıtalarda on binlerce kişi tarafından izlendi. Darphane'nin tarihî atmosferinde, özellikle televizyoncuların rahat çekim yapabilmesi için düzenlenen röportaj odaları hiç boş kalmadı. Sergi salonları da 1500 izleyici ağırladı.

Irak Dünya Mahkemesi Basın Açıklaması. Çev; Ayşe Erzan.
İstanbul, *27 Haziran 2005.*

[1] Ömer Madra; "Rüzgâr Gibi Geçti" Açık Radyo Online, 27 Haziran 2005. www.acikradyo.com.tr

Ivan Illich

(1926-2002) Modern yaşamın kökenlerine ve temel dayanaklarına yönelik radikal bir eleştiri anlayışı geliştiren Ivan Illich, yirminci yüzyılın en çok tartışma yaratan düşünürlerinden biriydi. Endüstriyalizmi, tüketim toplumunu, hızı, enerji kullanım biçimlerini, kurumsallaşmanın yıkıcı sonuçlarını, kısaca modern Batı uygarlığının tartışılmayan kabullerini kıyasıya eleştiren Illich, ekoloji hareketlerini ve yeşilleri de derinden etkiledi.

Ivan Illich, 1926'da Dalmaçyalı Hırvat Katolik bir babanın ve Avustuya Yahudisi bir annenin oğlu olarak Viyana'da doğdu. Fransızca, İtalyanca ve Almanca anadilleriydi. Sekiz yaşındayken Sırpça-Hırvatça öğrenmesi gerektiğine karar verildiğini, ancak bu dil kendisine dilbilgisel bir şekilde öğretildiği için hiçbir zaman konuşmayı beceremediğini söylüyordu. Okula farklı yerlerde gitmişti; kendi deyişiyle, devam ettiği okulları hiçbir zaman ciddiye almamış ve ne öğrendiyse okul dışında öğrenmişti. Bununla birlikte, önce Viyana'da, sonra 1941'de Nazi işgali üzerine, kendi deyimiyle "yarım Aryan olmaktan çıkıp yarım Yahudi olduğu için" Viyana'dan ayrılmak zorunda kalınca gittiği Floransa ve Roma'da, din adamlığı eğitimi gördü; doğa bilimleri, tarih, felsefe ve ilahiyat okudu. Doktorasını 1951'de Salzburg Üniversitesi'nde Toynbee üzerine yaptığı 'Tarihsel Bilginin Doğası Üzerine Bir Araştırma' teziyle verdi.

New York Yılları

Illich 1950'lerin başında Vatikan'da görevlendirilme çağrılarından kaçarak, doktora sonrası çalışmalar yapmak bahanesiyle New York'a gitti ve o yıllarda kente büyük bir göçmen kitlesi olarak akın etmiş olan Porto Rikoluların Washington Heights'taki bir kilisesinde papaz olarak hizmet vermeye başladı. Illich'in kendi dinsel gelenekleri ile katolisizmi birleştiren Porto Rikoluları tercih etmesi, onlardan

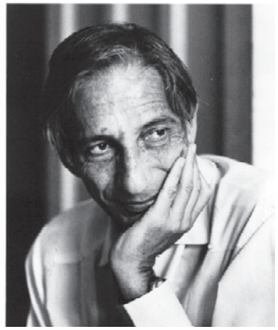

Ivan Illich, *1926-2002.*

çok şey öğrenmesine ve Latin Amerika kültürüne açılmasına neden oldu. Bu dönemde İngilizce'nin yanı sıra İspanyolca da öğrendi. Illich, sekiz dili iyi derecede okuyacak ve konuşacak kadar biliyordu, yazılarını ise dört dilde yazmıştır (İngilizce, İspanyolca, Almanca ve Fransızca).

1956'da Ivan Illich, Porto Riko Katolik Üniversitesi'ne rektör yardımcısı olarak atandı. 1960'da başpiskoposun doğum kontrolunu savunan vali adayına katoliklerin oy vermesini yasaklama girişimine itiraz ettiği için üniversiteden uzaklaştırıldı. Üniversiteden ayrılınca yer aramak amacıyla bütün Latin Amerika'yı otostopla dolaşırken uygun olduğuna karar verdiği Meksika'nın Cuernavaca şehrinde Kültürlerarası Dokümantasyon Merkezi'ni (CIDOC) kurdu.

Kültürlerarası Dokümantasyon Merkezi

CIDOC'un amacı, Vatikan'ın Latin Amerika'ya yönelik olarak, kıtanın 'kalkınmasına' destek olmak için başlattığı yeni misyoner akınına müdahale etmekti. Illich, bu merkezi misyoner adaylarının İspanyolca öğrenmeleri ve gidecekleri yerlerin kültürlerini öğrenip saygı duymaları, kendi sınırlılıklarının farkına varmaları ve görevlerinin bir tür yetişkin eğitimi olduğunu anlamalarını sağlamak amacıyla kurmuş ve burayı "insanların sahip oldukları cevapları tamamlamak için değil, kafalarındaki soruları yeniden kurmak için devam ettikleri özgür bir kulüp" olarak tanımlamıştı.

CIDOC, her yıl yüzlece misyonerin gelip gittiği, Illich'in ünü yayıldıktan sonraki yıllarda da dünyanın her yerinden insanların ziyaret ettiği bir yer haline geldi. Bu merkezin Vatikan'ın amaçlarıyla ters düşen yapısı nedeniyle 1960'ların sonlarında Vatikan'da sorgulanan Illich'in ve CIDOC'dan ayrılması istendi. Illich bunu kabul etmedi; ancak, Katolik kilisesinden çıkarılması ihtimaline karşı 1969'da kilisedeki tüm resmi görevlerinden ayrıldı ve papazlık cübbesini iade etti.

CIDOC, çalışanları tarafından kuruluşunun onuncu yılında, büyük bir şenlik yapılarak kuruluş amacının büyük ölçüde ortadan kalkması ve kurumsallaşma tehlikesi nedeniyle kapatıldı. Illich, CIDOC'un ardından zamanını Meksika, ABD, Almanya ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde dolaşarak, araştırma yaparak, yazı yazarak ve konuşmalar yaparak geçirdi. Penn State ve Bremen Üniversiteleri onun düzenli ders verdiği yerler oldu. Ancak Illich Porto Riko'daki dört yıl dışında üniversite öğretim üyeliği yapmadı.

Kitapları

İlk kitabı olan *Celebration of Awareness: A Call for Institutional Revolution* 1970 yılında Erich Fromm'un sunuşuyla yayınlandı. Vietnam savaşını protesto eden yazılardan Latin Amerika'da katolik kilisesinin yapmak istediklerinin eleştirisine kadar değişik yazıların toplandığı bir seçki olan kitapta okul ve kalkınma eleştirisinin ilk örnekleri görülebilir.

Illich, 1970'lerde birbiri ardınca yayımlanan dört kitapla modern toplumu kuşatan endüstriyel kurumların radikal bir eleştirisini yaptı: Okulsuz Toplum (*Deschooling Society* - 1971), Şenlikli Toplum (*Tools for Conviviality* - 1973), Enerji ve Eşitlik (*Energy and Equity* - 1974) ve Sağlığın Gaspı (*Limits to Medicine - Medical Nemesis: The Expropriation of Health* - 1976). Illich bu kitaplarda modern toplumdaki okul, motorlu taşıtlar, enerji kullanımı ve tıbbi bakım üzerine kurumsal eleştirilerini geliştirdi.

1970'lerin sonları ve 1980'lerin ilk yıllarındaki yazılarının toplandığı kitaplar bu dört kitabındaki düşüncelerin geliştirilmesinin yanı sıra profesyonellerin modern toplumdaki rolü, kıtlık ekonomisi, gölge iş, modern ekonomik rejimde erkek ve kadın rollerinin yeniden oluşumu gibi konular üzerineydi.[1]

Ivan Illich daha sonraki yıllarda, düşüncesinin oluşumunda önemli yere sahip Ortaçağ düşüncesinden yola çıkan metin ve kitaplara yönel-

Modern dünya, endüstriyel kurumların insanı, onun için yozlaşmanın görüntüsüydü. O, kaybolan bir dünyanın, artık olmayan bir insan neslinin gecikmiş sözcüsüydü.

di. Dilbilgisinin oluşumu, metnin geçirdiği dönüşümler, yazının düşünce oluşumunda nasıl etkili olduğu, suyun arkeolojisi ve sessizlik gibi konular üzerine yazdığı yazılardan oluşan son dört kitabını bu dönemde yayınladı.[2]

1990'lı yıllarda hastalanması üzerine yeni bir kitap yazamayan Illich, David Cayley adlı Kanadalı bir radyo programcısının kendisiyle yaptığı söyleşileri kitaplaştırması sayesinde düşüncelerini aktarma fırsatı buldu. Son yıllarında daha çok, orantılılık konusu üzerine çalıştı. Ayrıca *Philia* kavramı, *'corruptio optimi'*, Hıristiyanlığın yozlaşması, günahın suça dönüşümü, misafirperverlik, dostluk, ölüm gibi konularda konuştu ve yazılar yazdı. David Cayley kitaplarının ilki olan *Ivan Illich in Conversation* 1992'de, *The Rivers North of the Future: The Testament of Ivan Illich* adlı ikincisi ise Illich'in ölümünden sonra 2005'de yayınlandı.

Ivan Illich'in yakın çevresinde çok sayıda yaratıcı yazar, araştırmacı ve akademisyen bulunuyordu. Belirli bir ideoloji ya da akademik disiplinle sınırlı olmayan bu çevrede ilahiyatçılardan sosyal bilimcilere, feminist araştırmacılardan ekolojistlere kadar çok farklı çevre ve ilgi alanlarından kişiler vardı. Özellikle Bremen Üniversitesi çevresinde *Pudel Circle* adıyla biraraya gelen arkadaşlarıyla birlikte ürettiği yeni düşünceler, hız, orantılılık, bedensizleşme gibi konularda üretilen ortak yazılar önemlidir. Barbara Duden, Sebastian Trapp, David Schwartz, Lee Hoinacki, Carl Mitcham, Marianna Gronemayer, Mattias Rieger, Johannes Beck, Jean Robert, Wolfgang Sachs, Majid Rahnema, Theodor Shanin gibi isimler, Illich'in birlikte düşündüğü ve yazdığı kişilerden, ya da arkadaşlarından bazıları olarak sayılabilir.

Artık Olmayan Bir İnsan Neslinin Gecikmiş Sözcüsü

Illich bir düşünür ve yazar olarak tamamlanmış bir düşünce sistematiği kurmadı, bir école oluşturmadı, genelde kısa risaleler, büyük ölçüde tamamlanmamış kitaplar yazdı, ortaya radikal sorular attı, önemli bir kesimin, hatta bir kuşağın düşünme biçimini derinden etkiledi. Ivan Illich bir sosyolog, filozof ya da tarihçi değildi. Ancak tarihsellik, onun düşünce biçiminde önemli bir yöntemdi. Ortaçağ'da kilisenin kurumsallaştığı döneme, metnin dönüşüme uğrayışına, aydınlanma öncesi dönemin tarih ve dünya algısına, Batı düşüncesinin özellikle kutsal metinlerdeki kaynaklarına önem veriyordu. Modern dünya ve endüstriyel kurumların yarattığı insan, onun için yozlaşmanın görüntüsüydü. Illich kaybolan bir dünyanın, artık olmayan bir insan neslinin gecikmiş sözcüsü gibiydi.

90'lı yıllarda yakalandığı ve tıp kurumunun uyguladığı herhangi bir tedaviyi kabul etmediği kanser hastalığı nedeniyle 2 Aralık 2002'de Bremen'de öldü.

Ümit Şahin

[1] *The Right to Useful Unemployement: And Its Professional Enemies.* London: Marion Boyars Publishers, 1978.

Toward a History of Needs. New York: Pantheon Books, 1978. (*Tüketim Köleliği,* İstanbul: Pınar Yayınları, 2000)

Shadow Work. London: Marion Boyars Publishers, 1981.

Gender. New York: Pantheon Books, 1982. (*Gender,* Ankara: Ayraç Yayınevi, 1996)

[2] *H_2O and the Water of Forgetfulness: Reflections on the Historicity of Stuff.* Dallas: The Dallas Institute of Humanity and Culture, 1985. (H2O, Afa Yayınları, 1991)

ABC: The Alphabetization of the Popular Mind. New York: North Point Pr, 1988. (Barry Sanders ile birlikte)

In the Mirror of the Past: Lectures and Addresses 1978-1990. London: Marion Boyars Publishers, 1992.

In the Vineyard of the Text: A Commentary to Hugh's Didascalion. Chicago: University of Chicago Press, 1993.

İbrahim Ferrer

1941 yılında şarkı söylemeye başladım. Hiç unutmuyorum, 31 Aralık günüydü. Zaten sürekli şarkı söylerdim. Hâlâ hayatta olan kuzenim "madem ki şarkı söylüyoruz, bir grup kuralım" dedi. O zamanlar 13 yaşındaydım. Böylece ilk grubumuzu kurmuş olduk. Grubun adı Los Jovenes del Son'du *(Son'un Gençleri)*. Son, geleneksel Küba müziğinin anasıdır. O gün ne kadar kazandık biliyor musun? Bir buçuk peso. Tabii bize bin peso gibi geldi. Ne de olsa çocuktuk. Ve hayatımızı kazanmak zorundaydık. Ertesi gün de aynı parayı kazanınca, işi ciddiye almaya başladık. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra, başka gruplardan da teklif aldım. Çeşitli gruplarla çalıştıktan sonra, Pacho Alonso'nun grubuyla birlikte şarkı söylemeye başladım. İbrahim Ferrer'nin kariyeri böyle başladı diyebilirim. Pacho'yla 1950'lerden 70'lerin ortasına kadar birlikte çalıştık. Grubun adı da Orchestra de Chepin. 1960'ların başında Ekim krizi patlak verdiğinde, Avrupa'da turnedeydik; tam olarak Sovyetler Birliği'nde. O ülkeleri bugünle kıyaslamam tabii ki zor. Çünkü birçoğuna, mesela Çekoslovakya, Rusya ya da Estonya'ya tekrar dönme şansım olmadı. Paris tabii ki her zamanki Paris...

Pacho ile beraber oluşturduğumuz grup, devrim sonrası Küba dışında konser veren iki önemli gruptan biriydi. Ama sonra yıllar geçti, 1974'de Pacho'yla ayrıldık. Daha doğrusu o bizden ayrıldı. Her zamanki grup problemleri. Tabii ki para pul işleri... Grubun adını kullanmak istedi ama biz kendimiz devam ettik. 91'in ortalarına kadar sürdü bu da. O yıllarda ben de bıraktım.

"Devrimle işler değişti. Müzisyen müzisyen, ressam ressam oldu."

Şarkı söylemeye başladığım yıllarda, özellikle devrim öncesinde Küba'da gündelik hayat açıkçası kötüydü. Özellikle müzisyenler için. Daha doğrusu, bazıları için çok iyi, bazıları için çok kötüydü. Organizatörlerin temel kaygısı, yapılan müziğin kalitesinden çok, insan ilişkileriydi. Çok iyi bir müzisyen olabilirdiniz, ama eğer ilişkileriniz iyi değilse, açlıktan ölmeniz onların umurunda bile olmazdı. Tam tersine sıradan bir müzisyen olup da herkese eyvallah diyebiliyorsanız, işler tıkırında giderdi. Devrimle işler değişti. Herşeyin karşılığı yerine oturdu. Müzisyen müzisyen, ressam ressam oldu.

Bizim kuşağın birçok müzisyeni, uzun yıllar çalışmakla beraber, son yıllara kadar pek albüm kaydetmedi. Bunun en temel nedeni tabii ki imkânsızlık. Yani bu imkân herkese tanınmadı. Yine insan ilişkileri devredeydi. Bazıları hemen her gün kayıt yaparken, diğerlerinin hiç böyle bir şansı olmadı. Ayrıca yapılan kayıtların basılmadığı da oldu. Devrimle beraber, kültür bakanlığının bu kayıt işlerine el attığını söyleyebilirim. Burada öncelik, yapılan işin kalitesinde olmalıydı. Ama yine insan ilişkilerinin ön plana çıktığını gördük. Sıradan işler ilişkiler sayesinde kaydedildi, bizim gibi bazıları da yine dışarıda kaldı. Bizim grupta anlaşmaları genelde Pancho ayarlıyordu. Ayrılınca yetkililere bir sürü palavra sıkmış. Artık bizim beraber devam etmediğimiz, anlaşamadığımız, kimimizin tatilde olduğu gibi bir sürü palavra. Bu da bizim kayıt yapmamızı engelleyen sebeplerden biri oldu.

Aslında benim için Küba müziğinde iki tane isim vardır.

Eskiden, sıradan müzisyen olup da herkese eyvallah diyen gene işini yürütürdü.

İbrahim Ferrer
Cemil Topuzlu Açıkhava Sahnesi-İstanbul,
15 Temmuz 2003.

Biri Electo Rosel Chepin, diğeri de Beny Moré. Bu iki isim gerek besteci, gerek şarkıcı, gerekse insan olarak yanına yaklaşılamayacak iki isimdir bence. Chepin'le *El Platanal de Bartolo* adlı meşhur şarkımızı yapmıştık. Altın plak kazandık bu şarkıyla. İkisini de birbirinden ayıramıyorum. İkisi de eşit derece büyüktür benim gözümde.

Küba Dediğin Müziktir, Burada Böcekler Bile Şarkı Söyler

Ben bu kültürün içinde doğdum. Hayatım boyunca da şarkı söyledim. Ne bileyim... Kendimi bildim bileli Küba'dayım ve burada hangi eve giderseniz gidin, birileri şarkı söyler. Böcekler bile. Küba dediğin müziktir, mutluluktur. Doğaya biraz kulak kabarttığınızda bütün o böceklerin şarkı söylediğini duyarsınız. Deniz mesela, dikkatle dinlediğinizde doğadaki o müziği alır ve size geri verir.

Eskiden Küba'da hayat çok zordu. Müzik yapan bir sürü insan vardı. Ama daha önce de söylediğim gibi başarılı olmak, hayatınızı kazanmak yaptığınız işin kalitesiyle ilgili değildi. Biz kuşak olarak çok zor günler geçirdik. Ben örneğin, çok çeşitli işlerde çalışmak zorunda kaldım. Ayakkabı boyacılığından tutun da marangoz çıraklığı, piyango satıcılığına kadar girmediğim iş kalmadı. İşte bu nedenle çocuklarıma öncelikle sıkı bir eğitimden geçmelerini şart koştum. "Bu eve bir kâğıt parçası getireceksiniz ve üstünde şu şu isimdeki vatandaş şu eğitimi almıştır yazacak. Ondan sonra ne haliniz varsa görün" dedim. Bizim ailede birçok doktor vardı. Dedelerimden birinin de köyde kasap dükkânı vardı.
Ben hep doktor olmak istemişimdir ama, annem ben 13 yaşındayken ölünce böyle bir fırsatım olmadı. Çocuklarımın da aynı zorluklarla karşılaşmasını istemem. Şimdi oğlum Buenos Aires'te yaşıyor ve şarkıcı. Dolayısıyla şarkıcı olmasına engel olduğumu söyleyemezsiniz. Oğlumun da adı İbrahim, aynı benim gibi. Büyük kızım da şarkı söylüyor. Torunum balerin.

İbrahim Ferrer ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 15 Temmuz 2003.

İhtiyatlılık İlkesi

Ahlaki ve siyasal bir ilkedir. Şunu söyler: Bir eylem ya da siyasanın, halka ağır veya geri döndürülmez zarar vermesi olasılığı varsa, bundan zarar doğmayacağı konusunda bilimsel bir mutabakat olmadığı sürece burada ispat yükümlülüğü, söz konusu eylem ya da siyasanın uygulanmasını savunanlara düşer.

Bu ilke en çok çevre ve insan sağlığı üzerindeki insan etkileri bağlamında uygulanır; çünkü her ikisinde de, eylemlerin sonuçlarının önceden kestirilmesinin güç olduğu karmaşık sistemler sözkonusudur.

Çevre siyasetlerine uygulandığı haliyle ihtiyat ilkesi şunu öngörür: Radyasyon ya da toksinlerin yayılması, ormansızlaştırma, nüfus patlaması gibi durumlarda ispat yükümlülüğü, bu politikaları savunanlara düşer.

Kavram, doğal sistemlerin bütünselliğinin korunmasında etik sorumluluğu ve insan kavrayışının yanılabilirliğini içerir. Tanımı gereği, ihtiyat (ya da basiret) ilkesi, sonuçların meydana gelme olasılığı değil, sonuçların büyüklüğü üzerine odaklanır.

İhtiyat ilkesi en çok şu aşağıdaki olasılıkların bulunduğu hallerde uygulanmalıdır: Küresel ısınma ya da âni iklim değişikliği; türlerin neslinin tükenmesi; biyolojik çeşitliliği tehdit eden yeni ve potansiyel olarak tehlike arzeden ürünlerin (örneğin, genetik bakımdan değiştirilmiş organizmaların) çevreye sokulması, kalıcı ya da akut kirleticiler (asbest, endokrin bozucu madde ve bileşikler), besin güvenliği (deli dana, kuş gribi vb.), biyolojik güvenilirlikle ilgili başka yeni konular (yapay hayat, yeni moleküller).

İlkeye karşı olanlar bunun uygulanma zorluklarına, pratik olmamasına işaret etmektedirler. Çünkü, teknolojinin her uygulaması, belli ölçüde negatif sonuçlar çıkması riskini beraberinde getirecektir. Kâr motifinin ve en kısa vadede optimal sonuç alma saikinin diğer kaygılara üstün geldiği günümüz pragmatik toplumunda ihtiyat ilkesi kendisine yaygın bir uygulama alanı bulamamaktadır.

Der; Zeynep Damar

İklim

Açık Radyo, hayatın kaynağı olan doğaya karşı girişilen büyük tecavüze, yani küresel iklim değişikliği tehlikesine karşı uyarı çanlarını ilk günden çalmaya çalıştı. Canlılar âleminin karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikenin, insanın doymak bilmez tüketim iştahından kaynaklanan 'küresel ısınma' olduğu bilgisini neredeyse yayına geçtiği ilk günlerden itibaren, bıkmak bilmeden dinleyiciyle paylaştı. Başta daha az, sonra 'dozu' giderek artırarak insanları buna ve bunun arkasındaki çıkar ve güç odaklarına, bilim ve medya dünyasında bunların hizmetinde çalışanlara karşı harekete geçmeye çağırdı; buna azimle devam ediyor.

Bu bağlam içinde, Açık Radyo, 3 Aralık 2005'te küresel ısınmayı protesto etmek, Kyoto Protokolü'nün imzalanıp onaylanması ve Kyoto ötesi önlemlerinin alınması için dünyanın birçok ülkesiyle birlikte İstanbul'da düzenlenen yürüyüş ve mitingin örgütlenmesinde ön planda görev aldı. Dünyada bu konuda yapılmış ilk miting olan uluslararası iklim gösterisinin İstanbul 'ayağı', birkaç bin kişinin katılımı ile, Londra'nın ardından en yüksek katılıma sahne oldu.

Açık Radyo 4 Kasım 2006'da dünyanın 48 ülkesiyle birlikte aynı anda İstanbul'da gerçekleştirilen Küresel Isınma mitinginin düzenlenmesine de ön ayak olan kuruluşlar arasındaydı. O yılın en soğuk ve kar yağışlı gününde yapılan 'ısınma'

Ömer Madra, Küresel İklim Yürüyüşü, Kadıköy Meydanı-İstanbul, *04 Aralık 2006.*

protestosu, gene de canlı bir katılıma tanık oldu...

Alternatif enerji kullanımı alanında ise Açık Radyo'nun –kendi çapında– iki küçük öncü çalışması oldu: 2005'te Kuruçeşme'de demirli Greenpeace gemisi Anna'dan güneş enerjisiyle naklen canlı yayın yaptı. Bilebildiğimiz kadarıyla Türkiye'de alternatif enerjiyle yapılan ikinci radyo yayını idi bu. Birincisini de, yine Açık Radyo, 1998'de, bu sefer Greenpeace'in kamyonundan yapmıştı...

Küresel iklim krizi, genel çevre meseleleri ve sürdürülebilirlik konusundaki yayınlar kapsamındaki birçok sözlü programın yanı sıra Açık Gazete programı içinde bir özel program (Küresel Isınma ve Sürdürülebilirlik) 2005'ten beri süregelmektedir. Açık Radyo, 2009 Aralık'ında Kopenhag'da yapılan BM İklim Zirvesi'ni 2 hafta boyunca 9 gönüllü programcısıyla hem "içeriden" hem "dışarıdan" (100 bin kişilik gösteriye de katılarak) izledi ve yayınladı. **(Bkz; Küresel Isınma)**

Açık Radyo

İlhan Güngören

Ömer Madra arayıp da *Açık Kitap* için hakkında bir yazı yazmamı isteyinceye kadar, babamın Açık Radyo'da program yapmış olduğu tamamen aklımdan çıkmıştı. Aynı dönemde aynı radyoda konuşuyor olmamıza rağmen birbirimizi hiç dinlememiş olduğumuzu itiraf etmeliyim. Yine de onun düşünsel serüveniyle ilgili çok küçük ipuçları verip, neler söylemiş olduğuyla ilgili bazı varsayımlarda bulunabilirim.

Her şeyden önce, Cumhuriyetle aynı yıl doğmuş birinden söz ediyoruz. Liseyi Millî Şef'in büyük oğluyla aynı sınıfta okumuştu ve düşünce sistemi Batı aydınlanma geleneği içinde biçimlenmişti. Hukuk Fakültesini bitirip Avukatlık stresiyle boğuşmaya başlamasından yıllar sonra, yoga aracılığıyla Doğulu aydınlanma geleneğiyle tanışacaktı. Hindu Yoga düşüncesinden *Buda ve Öğretisi*'ne doğru gelişen bu düşünsel yolculuk Hindistan'ın doğusuna yönelerek genişleyecekti. Çin ve Japonya'da yeşeren Zen Budizm aynı zamanda ilk kitabına da adını verecekti. Bu aşamadan sonra Yol Yayınları'nı kurarak Doğu düşüncesini Türkiye'ye tanıtmayı nerdeyse bir misyon olarak görecekti.

Soyadı kanunu çıktığında Buda soyadını alan Ömer Hilmi beyden yaklaşık yarım asır sonra, Doğu Düşüncesinin Türkiye'de daha yaygın biçimde tanınmasına öncülük eden ilk kişi İlhan Güngören'dir. Batılı Aydınlanma *(illumination)* geleneği üzerinden Doğulu Aydınlanma *(nirvana)* arayışına yönelen düşünsel serüveni de, 90'lı yıllara gelindiğinde Taoculuk'ta en içten ifadesini bulur ve Taocu seks deyince işte orada durur.

Bu son dönemin Açık Radyo'nun ilk dönemiyle çakıştığını göz önüne alarak, 94.9 frekansında hangi konu üstünde durmuş olduğunu tahmin edebiliyorum. Türkiye'de radyoculuğunun ilk özgür döneminde, Taoculuğu da bir yana bırakarak, tüm çıplaklığıyla seks ve cinsel özgürlük üstüne haftalar boyunca konuşan ilk kişi olarak yazılı olmayan tarihte ve belirli sayıda dinleyicinin belleğinde büyük olasılıkla yerini almıştır.

Ahmet Güngören

İlhan Koman

Akademide birlikte olduğumuz zamandan itibaren, uzun yıllar boyu, hayatımızın beraber geçtiği kardeşim, ortağım… Birlikte çalışmamızın bütün semerelerini, ortak yanlarımızı, bunları anlatmak istedim başlangıç olarak.

İlk başlangıç şöyle: 1947'de bir sınav açılıyor akademide, Avrupa'ya öğrenci gönderilmek üzere. Bu sınavı açan, fikir babası, daha doğrusu o zamanki Güzel Sanatlar Umum Müdürü, Ali Halil Vedat Fıratlı Bey. Fakat bunun bütçesini de zannedersem Devlet Operası'ndan karşılıyorlar. Dolayısıyla bir heykeltıraş, bir fresk için öğrenci, bir dekoratör, bir de kostüm ve sahne tasarımcısı seçilecek. Birincilikle mezun olan öğrenciler arasında yapılan bu sınav sonunda bizler de buna katılmış olduk ve İlhan Koman, ben Sadi Öziş, Eren ve Neşet Günal sınavı kazandık.

Yangınlar Yüzünden Gecikmeli Avrupa Tahsili

Bir şanssızlık eseri Akademi o yıl yandı. Bizim sınav sona ermişti, bitmişti, sonuçlanmıştı, bütün zabıtlar, raporlar tutulmuştu ve öyle oturup kaldık "şimdi ne yapacağız?" diye. Derken Ankara'ya gitmemiz icap etti, Maarif Vekili

İlhan Koman, Can Yücel, Şadi Çalık, Paris *1950*.

Şemsettin Sirer Bey bizi tekrar çağırdı, o da kendisine göre tanımak istedi herhâlde. En sonunda o sıralarda yine bir terslik oldu, zannedersem Milli Eğitim Bakanlığı da yandı. Bu yangınlardan sonra bir yıl gecikme ile Avrupa'ya gitmiş olduk.

Avrupa'ya o yıllarda gidiş enteresan, bir tane İstanbul'dan kalkan vapur vardı, sallana sallana, Pire, Napoli, Marsilya, 5-6 günde gittik ama bizim için de çok enteresan tabii, yepyeni bir dünya, bugünkü gibi değil... Marsilya'da da zaten kalıyorsun birkaç gün, ondan sonra trenle paldır küldür Paris'e vasıl olduk. O sırada ben, Neşet ve Refik Eren üçümüz gitmiş olduk; bizden bir vapur sonra, –işlerini tamamlayamamıştı demek ki– 15 gün sonra filan gelmiş oldu İlhan Paris'e. Bizden 6 ay önce Paris'e gitmiş olan Zühtü Müritoğlu karşıladı bizi, hemen eksik olmasın bizleri yerleştirme yoluna baktı. Tesadüfen otel de Montparnasse'da. Ben olur dedim, en üst katta ufak bir oda idi. Hepimiz bu şekilde yerleşmiş olduk. Paris hayatı orada başladı. İlhan geldi, bir taraftan dil dersleri için gidiyoruz oradaki okullara, bir taraftan da bize verilen program icabı ben, Neşet, resim dersleri için başladık etütlere. Velhasıl böyle, bir taraftan geçiyor, bir taraftan biz çalışıyoruz, fakat bir türlü adapte olamadık sanat yönünden, bize verilen program icabı gittiğimiz o ressam atölyelerinde; zira hangi çalışma mekânına gideriseniz gidin, ancak kendi yaptıkları gibi yaparsan beğeniyorlar, eğer sen onların disiplininin dışına çıkarsan pek hoşlarına gitmiyor, o bakımdan bizim de hoşumuza gitmemeye başladı, biz de bıraktık, kendi kendimize çalışmaya başladık. Türk olarak Modigliani'nin atölyesinde çok az kişi vardı, değişik branşlardan gelen insanlar vardı, yıllar geçiyor bir taraftan, Sabahattin Eyuboğlu vardı, Cahit Irgat, Mübin Orhon… Mübin Orhon İstanbul'da ortaokuldan beri beraber olduğumuz, çok sevdiğim bir arkadaşım. O sırada Bedri Rahmi Eyüboğlu geldi, Ali Hadi Bara geldi, Zühtü Hoca bir atölyede kalıyor, sonra Nejat Devrim. Prens Nejat derdik biz ona... Tabii herkes atölye sahibi olmak için çok güçlükler çekiyor. Şans eseri Nejat'ın, Zühtü Müritoğlu'na bırakmış olduğu bir atölye vardı, o atölyede çalışıyordu, ki Zühtü Müritoğlu gidince o atölye sonra bana devroldu. Benim kaldığım o atölye Modigliani'nin atölyesiydi ki orada her şey olduğu gibi muhafaza edilir. Üst katımızda başka bir atölyede de bir zamanlar, bir süre Gauguin çalışıyormuş.

Bizim orası Montparnasse'ın en civcivli, sanatçıların olduğu bir yerdi. Orası çok meşhurdur, akademisi vardır, o sokakta benim oturduğum atölyenin yanı başında bir atölye daha bulundu ve bizim talebe müfettişimiz olan Ahmet Kutsi Tecer Bey, ki çok sanatsever, efendi, anlayışlı bir kişiydi; bize, Türk öğrencilerinin çalışmaları için –yalnız sanatla bizim gibi giden arkadaşlardan bahsediyorum– bir atölye kiraladı. O gravür atölyesiydi önceden ve İlhan oraya yerleşmiş oldu, çalışmalarını orada sürdürdü. Çünkü İlhan o sıralarda hem taş hem alçı üzerine çalışıyordu, alçı da pis bir malzemedir, her tarafı darmadağın eder, toz, duman, vs. evde falan çalışılacak nesne değildir. Heykel işi zaten çok güçlü, zor bir iştir. İlhan bir taraftan orada çalışırken bir taraftan da Akademi'ye devam ediyordu, ben de aynı Akademi'ye gittim bir ara. Orada o heykel bölümünde neler veriyorlarsa ben de tiyatro dekoru üzerine biraz etüt yaptım...

"Bu Çocuklar Bir Yıl Daha Kalsınlar"

Sonra yavaş yavaş yıl 1950-51 oldu, o sırada arkadaşlar artık herkes bir yere yerleşmiş, kendisini bulmuş vaziyette. Gel gör ki İlhan –ben bir ara Paris'ten ayrılmıştım; gidip geldiğimde– "evleneceğim" diye tutturdu. İyi hayırlısı olsun, vs. "Kiminle?" "Melda ile." İstanbul'dan benim de tanıdığım, daha ben akademide öğrenci iken Melda da o sıralarda bizim akademinin yanında edebiyat fakültesinde. Oradaki yakın arkadaşlıklar, birbirlerini gidip görmeler vs… Ben de oradan tanıyordum. Melda bizden sonra geldiği sıralarda, yani 49 yılında zannedersem, geldi hemen beni buldu, dolayısıyla birbirimizi bulunca ben İlhan'la tanıştırdım, arkadaşlıklar böyle devam ediyor. Sonra bir kaynaşmadır oldu, meğerse onlar daha da iyi kaynaşmışlar, kararlarını vermişler, evlenecekler. "Hadi bakalım hayırlısı" dedik. Beni de aldılar, muamelesini yaptırmışlar, gittik, ben de kefilleri oldum konsoloslukta evlendiler. İyi de, hükümetin ayırdığı bütçeye göre bizim Avrupa tahsilimizin süresi dolmuş oldu, fakat bize göre hiçbir zaman dolmuyor… Ne yapıp yapıp Kutsi Tecer Beye rica ettik. Zaten çalışmalarımızı yakından takip ediyordu, o da kanaat getirdi "bu çocuklar bir yıl daha kalsınlar" diye ve Ankara'ya yazılar yazıldı. Biz de bir taraftan bu konuda birilerinin Ankara'dan yardımcı olmalarını istemiştik. Nitekim oldu da, ama İlhan, bir baktık bu defa "döneceğim" diyor. "Niye?", "Benim hanım hamile!" "Haydi oğlum, yapma, etme…" Bunlar mecbur kaldılar Türkiye'ye dönmeye.

Paris'te At ve Köpek Yarışları

O aralarda biz de artık uçuk günlerimizi yaşıyoruz, öğrencilik günleri öylesine... Cebimizde birkaç para gördüğümüz zaman gidiyoruz yarışlara, hatta oynuyoruz; bizim attan filan anladığımız yok işin garibi oynadığımız zaman… Hiç unutmam Rita Hayworth'un bir atı vardı, onu gördük, atın adı Türk ismiydi. Dedik bu ata oynayalım. Rita Hayworth o sırada Ali Han'la evli, yine bizden yana; oynadık. İlhan, ben ve Mübin, üçümüz. At kazandı, kazanınca biz daha iyi para aldık, ben "artık oynanmaz, gidelim" dedim. Döndük, kahvemize geldik tekrar, mahallemize geldik.

Bir ara İngiltere'ye gitmiştim, orada beni köpek yarışlarına davet etmişlerdi. Hiç hayatımda görmediğim şey, gittim, orada köpek yarışları çok enteresan geldi. Geldiğimde tabii bunlara anlatıyorum, "harika bir şey, köpekler koşuyor, bırakın şimdi atları" diyorum. Meğerse burada Paris'te bir yer var, orada köpek de yarıştırıyorlarmış, oraya da gidelim diyorum. Deme yahu! Ortada bir tavşan koşturuyorlar, arkadan harika tazı köpekleri hav hav tavşanın peşinde koşuyor, sonunda bir tanesi yakalıyor, zaten o tavşanı da parçalıyorlar. Biz gittik, attan anlamıyoruz, köpekten nereden anlayacağız? En uyuzunu yine bulduk, ama yine kazandık!

Paris'te Ehliyetsiz Araba Maceraları

Velhasıl, öyle bir şey oldu ki bazen paralarımız gelmedi, sonra bazen birikmiş olarak geliyordu, artık nasıl geçiyordu bilmiyorum. İlhan'da bir miktar daha fazla para vardı, biz üçümüz kafaya koyduk bir tane eski bir araba alalım diye. Hurdaya çıkmamış da, ikinci, üçüncü el bir araba lazım. O tarihte, 1950'de o tip arabalar tarla gibi bir yerlerde gösteriliyor. Gittik bir araba bulduk, önden camı var şoförle arkada oturanlar arasında, bir de boynuz gibi şey, şoför oraya konuşuyor, sen de ona konuşuyorsun, sağa sap, sola sap gibilerden. Velhasıl bu araba fena değil, ama gıcır gıcır, çok büyük bir araba. Fakat bu araba meğerse 1 km yaptığı zaman bir araba parası kadar benzin yakıyormuş, ama biz nereye kadar gideceğiz ki zaten? İlhan arabaya bindi, biz aşağıda kaldık, bir de şoför var yanında satıcılardan, araba hareket etti, bir bomba gibi egzozdan paat küüt, öyle bir sesler geldi, yarabbi, dumanlar çıktı, İlhan farkında değil. Onlar şöyle bir döndüler geldiler, İlhan "nasıl buldunuz?" diye sordu. "Aman sakın ha, in, bir daha sakın binme, çünkü bu araba bomba!" Derken, çok enteresan, garajda uzun yıllar çalışmış birisinin arabasını bulduk, 1925 modeli mi ne, ilk Citroën'lerden… Arkada bir kişi oturuyor, önde de iki kişi oturuyor. Böyle bir acayip araba, çok da şık ve güzel. Önden de marş manivela ile çevriliyor. Velhasıl araba alındı, benim atölyenin kapısının önüne kondu. Uzaktan bakıyorum, arabayı siliyorum, gelgelelim Fransa'da bir âdet var, çift günlerde çift tarafta duruyor araba, tek günlerde tek tarafta duruyor. Benimki 8 numara olduğu için evin çift gününde benim araba duruyor, fakat tek günü oldu mu hemen karşı tarafa geçirmek lazım, çünkü ceza yazarlar. Biz karşı tarafa geçiriyoruz, çünkü araba benim atölyenin önünde. Ben yemekten kalkıyorum, sinemadan kalkıyorum… İlle kaçırmayayım da ceza yemeyeyim diye. Bir de arabada ışık yok, akü olmadığı için. Biz gittik, bit pazarından eski faytonların gaz lambaları vardır, ama çok da güzel; onlardan aldık iki tane, gaz bulduk, akşam ben onları yakıyorum ışık olsun diye. Yine öbür tarafa geçiriyoruz. Ne olacak bizim hayatımız böyle yahu? Binemiyoruz, ehliyet yok çünkü. Bana ehliyet aldırmaya kalktılar, ben yazıldım okula, gittik… Orada okulda arabalarda iki tane direksiyon var, yan yana. Buradaki gibi tarlaya çıkıp da dolaşmıyorsun, doğrudan şehrin içine sokuyorlar. Onlar da tabii hemen ehliyeti vermemek için ellerinden geleni yapıyorlar, bir daha git, bir daha git… Para, öde, öde, öde; ben bir türlü ehliyet alamıyorum. O işi de bıraktık yarıda.

> İlhan o sırada hem taş, hem alçı üzerine çalışıyordu. Alçı da pis bir malzemedir. Her tarafı darmadağın eder: toz, duman... Evde çalışılacak nesne değildir. Heykel işi zaten güçlü, zor bir iştir...

İlhan Koman'ın Türkiye'ye Dönüşü

Oğuz diye bir arkadaşımız var, şimdi hâlâ Paris'te yaşıyor, mimardır, yegâne ehliyetli arkadaşımızdı da o. O da öyle güzel bir çocuktur, öyle bir cinstir ki, zaten maceraperest… "İstanbul'a gideceğiz, var mısın Oğuz?" diyorlar, "Tamam, ben götürürüm sizi" diyor. Bunlar o arabaya atlıyorlar; Melda, İlhan, eşyalar; ver elini İstanbul yolunu tutuyorlar. Fakat Melda hamile olduğu için bir yerde artık dayanamıyor zannedersem, bunlar Melda'yı bırakıyorlar bir yerde, trene bindiriyorlar. Ve ikisi geliyorlar tıpış tıpış Edirne gümrüğüne. Oğuz Edirne'den geri dönüyor, nasıl dönüyorsa; İlhan da içeri giriyor. O araba da gümrükte kaldı o gün bugün. İşte İlhan'ın Türkiye'ye dönüşü de böyle…

Ben, demek ki daha bir yıl daha kalmış oluyorum, Paris'teyim… Benim de bir yıldan sonra dönmem icap etti ve döndüm. Pek niyetim de yoktu aslında, ama mecbur kaldık; annem geldi beni aldı getirdi İstanbul'a. Geldiğimde bir baktım, onca yıl ayrılmışız… Hemen İlhan karşıladı beni, konuştuk…Burada şimdi dert başladı, Ankara'ya gideceğim, tayinim meselesi var, acaba Ankara'da Devlet Tiyatrosu'na mı gireceğim, yoksa benim Ankara ile hiçbir ilişkim yok, ilgim yok, tanıdığım yok. Tabii ben istiyorum Akademi'ye tekrar gireyim; en sonunda benim Akademi'ye tayinim çıktı, oraya aldılar. O zaman Zühtü Hoca'nın bana bırakmış olduğu bir ders vardı, tiyatro bölümü daha yoktu o sıralarda. Stil ve kostüm tarihi diye bana yüklenen bir görevi de Paris'te yerine getirdim, o dersi vermeye başladım. Ama geçim sıkıntısı…

Anıtkabir Heykelleri Yarışması
Bir de baktım o sırada büyük bir yarışma açılıyor, Anıtkabir heykellerinin yarışması. Giriş kapısının iki

İlhan Koman ve Şadi Çalık, Anıtkabir heykel ve rölyef çalışmaları sırasında, *1952.*

tarafında, merdivenin rölyefleri vardır, bir tanesini İlhan kazanıyor, birini de Zühtü Müritoğlu Hoca kazanıyor. Bu yarışmanın bu sefer 1/1 yapımı söz konusu. Beni de hemen o sırada dâhil ettiler bu çalışmaların içine, bize bir yer verdiler; Süleymaniye'nin aşhanesi… Şadi Çalık, ben, Zühtü Müritoğlu aylarca her gün oraya taşındık. Ayrıca Hadi Bara bize 1/1'lerin ufak eskizlerini yetiştiriyordu. Orada bir grup arkadaş Anıtkabir'in heykelleri için çalışıyordu, hatta Hüseyin Anka da ayrıca başka bir heykel yapıyordu. Bir de Yavuz Görey, Hakkı Atamutlu da şimdiki İstanbul Üniversitesi'nin giriş kapısındaki Atatürk ve yanında gençlik olan heykeli yapıyorlardı. Orada biz çalışmaya başladık. Ama bitmek bilmeyen çok ağır bir işti, tonlarca alçı harcadık. Bu 1/1'leri yaptıktan sonra onlar Ankara'ya gönderildi taşa geçirmek için, alçı olan o modelleri taşa da İtalyanlar geçirmiş oldu, çünkü onlar pnömatikle çalışıyorlardı. Velhasıl İlhan'la ilk çalışmalarımız böyle başlamış oldu Türkiye'de.

Akademide Demir Atölyesi
Akademi açıldı, ders vermek için devamlı Akademi'de bulunuyoruz, fakat biz bir türlü yerimizde duramıyoruz. İşler biraz yavaşladı. Akademi'nin müdürü, çok efendi bir heykeltıraş ve hoca, hepimizin hocası olan Nejat Sirel teşvik etti, Akademi'de demir atölyesi kurulmuş oldu. Bir sürü aletler alındı.

Ben de duramıyorum, benim aklım fikrim resim, heykel… Enteresandır, bu sefer mobilya kreasyonları yapmaya başladık. İlk metal mobilya üretimine orada kendi kendimize başladık. Tam bilemiyoruz da, kuma oturtuyoruz, kumdan kalıp alıyoruz, tekrardan metal tellerle büküyoruz, vs. Baktık birkaç tane gayet hoş, herkesin beğendiği model çıktı. Moderno diye, Hilton Oteli'nin karşısında Türkiye'de ilk mobilya ve dekorasyon mağazası vardı. Çok ileri görüşlü kişilerdi

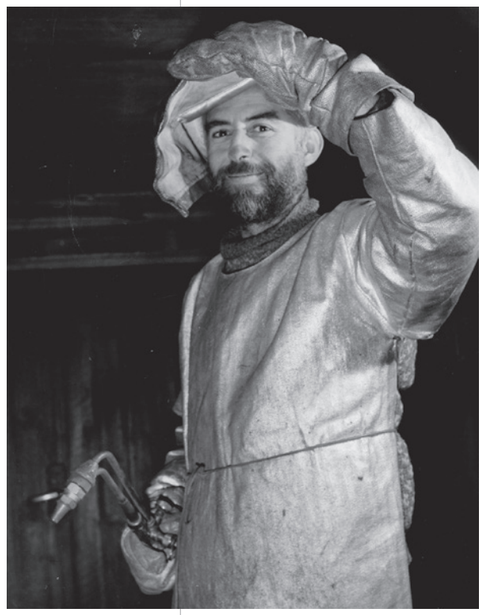

İlhan Koman,
1921-1986.

oranın sahipleri; biri mimar, biri bizim büyüğümüz, abimiz, bir de Baki Aktar diye bizim devremizden Akademi'den bir mimar arkadaş. Bizi hemen aldılar, bağırlarına bastılar, hemen imkânlar tanıdılar, "siz bize üretin, yapın, biz hemen burada bunlara başlayalım, satarız" dediler.

Mobilya Tasarımı
Yeni bir hayat başladı. Evvela Melda Kaptana'nın kardeşi Affan Kaptana önayak oldu, bize bir ufak atölye açtı. O sırada Kilyos'ta bir çok şeyler oluyor, mimari tesisler yapılıyor; yapan da Sedad Hakkı Eldem, o da bizim yaptıklarımızı çok beğeniyor. Hemen orada yaptığımız iskemlelerden, nesnelerden ısmarlanmaya başladı. Ama işler büyüdü; bir tane, iki tane değil "100 tane bundan, 50 tane şundan" olunca iş şapa oturdu. Biz nasıl yapacağız bu işi? Biz bir tane yapıyoruz işte hepi topu. Velhasıl o da olmadı. Affan kendisi "ben ayrı çalışayım" dedi, bizi bıraktı. Bu sefer Moderno ile beraber bizim için bir atölye kurmağa çalıştılar, yaptılar da. O da pek fazla yürümedi, çünkü hep biz çalışıyoruz, başkaları parayı topluyor. Bize gelince bakıyoruz yavaş yavaş paranın kısıtlaması bizde kalıyor.

Sonra çok eski bir arkadaşımız Mazhar Süleymangil isminde bir bey, fabrikatör, bizi çok seviyor ve bize "siz bir yer bulun, kaç para istiyorsanız, kaç para lazımsa ben size veriyorum, siz bir atölye kurun, madem ki böyle işler yapıyorsunuz" dedi. O atölye artık bizim hem heykel, hem diğer çalışmalarımızı, imkânlarımızı sağlayan bir mekân olmuş oluyor, hem de mobilya filan üretiyoruz, ki mobilyalar çok geçer akçe. Velhasıl Kare Metal isminde bir atölye bulundu Şişli'de, ama biz dedik ki "Şadi var, onu da alalım". Şadi Çalık da bize iştirak etti, üçümüz başladık orada harıl harıl çalışıp mobilya yapmaya. Ustalar yetiştirdik, onlar üretiyor, kalıplar yapılıyor, vs. Derken yıl 1958 oldu. O sıralarda da Brüksel Türk pavyonunun yapılması için mimar arkadaşlar hemen önayak oldular. Pavyonun önüne bir heykel dikilmesi istenmiş, İlhan'dan rica ettiler. İlhan o pilonun modelini yaptı, beğenildi, İlhan kalktı gitti Brüksel'e pilon yapmağa.

Koman'ın İsveç'teki 'Tekne Ev'i
İlhan'ın ondan sonra Türkiye'deki çalışmalarının, bütün işlerinin artık sonu gelmiş oldu. Sonradan bir ara İstanbul'a geldi, ben Hadi Bara ile Brüksel'e gittim, İlhan'la birlikte olduk, Paris'te buluştuk tekrar. İlhan'ın o arada başından ufak maceralar geçti hanımlarla ilgili,

Nil Yalter diye bir hanımla nişanlanır gibi oldu, sonra bıraktı. Velhasıl İstanbul'a tekrar giderken, benim askerlikten Yusuf isminde bir arkadaşım vardı, onun karısı İsveçliydi, onunla aynı uçakta birlikte beraber gittiler, İsveç'te yerleşip kaldı. Orada mimarlığını devam ettiriyordu, bürosu vardı, İlhan'la o şekilde tanışıp İsveç'te de artık kendi başına yavaş yavaş bir boyut edindi. Orada mimarları tanıdı; Ralph Erskine isminde büyük, dünya çapında bir mimarla tanıştı, onunla birlikte çalıştı. O sırada yer-mekân meselesi çok mühim İsveç'te de tabii, fakat her şey bir

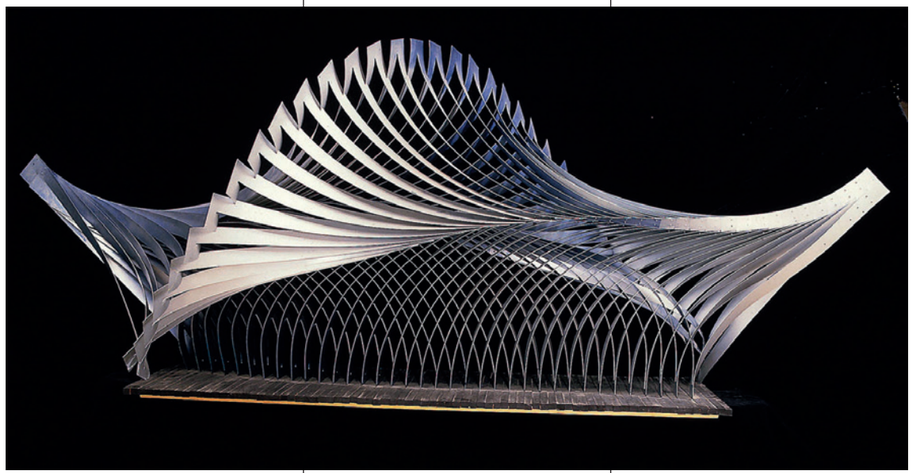

Sonsuzluğa...
310 x 125 x 125 cm,
alüminyum; 80'ler,
Stockholm.

şans, bir tesadüfler silsilesi… Ralph Erskine ahşap bir tekne almış, bürosunu o teknenin üzerinde yapmış. Tekne dediğin zaman, eskiden Manş denizinde nakliye tekneleri olarak kullanılmış, muazzam, 30-40 metre büyüklüğünde… İlhan da kendisine bir tekne satın almış, yan yana bunlar İsveç kraliyet ailesinin fiyordlarında, onlara ait bir kanalda yer verilmiş, yerleşmişler. O artık dilediği, istediği her şeyi orada bulmuş.

Hep Zorlu, Güçlü İşler Yapan Heykeltıraş
Nitekim ben ve karım da 1967'de beraber araba ile İsveç'e gittik, Paris'ten; ve İlhan'a da gittik, elimizle koymuş gibi bulduk, o teknede kaldık. Ki tekne artık bir apartman dairesi falan olmuş; zira elektrik var, telefon var, kalorifer var, yok yok. Su var, herşey var, bütün bağlantılar dışarıdan yapılmış. İlhan da tekneyi bağladığı yerin hemen karşısında bir kayalığın içini oymuş, orasını atölye yapmış. Zaten teknenin içi de atölye, teknede o güzel İlhan'ın bütün arkadaşları. Ben de oraya gidince artık herkes başladı oraya gelmeğe. Güneş Karabuda diye bir film ve fotoğraf sanatçısı vardı, Lütfü Özkök diye bir arkadaş var, o da oraya yerleşmiş, hâlâ oradalar

onlar. Velhasıl İlhan zaten öyle bir tip ki, açık gönüllü, her şeyi ortada, fikri de ortada, maddi, manevi herkese sarılan, candan bir kişiliği olan arkadaş. Ama İlhan hiç durmadan çalışan, kendisini bir manada –bana sorarsan– harcayan bir insandı. Öyle bir harcamak ki, kendisini yıpratmadan duramaz, tabiatı icabı tuhaftır, ille güçlü işler peşinde koşar. Nitekim ondan sonraki bütün hayatında yaptığı işler İsveç'te kalan işler. Buradaki sergilerde gördüğümüz işler, hepsi en sonunda Ali Neyzi'nin yine gidip orada görüp de ısmarladığı işler. Sonra burada *Akdeniz* ismiyle anılan, bu sigorta şirketinin önünde bulunan heykel… Bunların hepsi çok zorlu, güçlü işlerdir; çünkü bunlar hep demir kaynaklı, demirin oksijenle kesilerek yapıldığı işlerdir. Demir dediğim zaman sac, en az 3-4 santim kalınlığında. Hatta burada Türkiye'de bunları kesme imkânı da yoktu, öyle zannediyorum ki, İsveç'ten özel olarak makine getirildi buraya, bu Halk Sigorta şirketi heykelinin demir kısmının kesilmesi için. Çok ağır işler. Onları yapan, güzel ruhu şad olsun, kendisini yitiren bir arkadaşımız.

Sadi Öziş ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 25 Mayıs 2005.

İncirlik

2. Dünya Savaşı sonrasında Amerika ile Türkiye arasında yakınlaşma bir imza ile başladı. 12 Temmuz 1947'de, Truman doktrini çerçevesinde Türkiye ile Amerika arasında ekonomik ve askerî yardım anlaşması düzenlendi. Yardım anlaşması ile birlikte bütün bu üsler ve tesislere ilişkin koridorumuz açılmış oldu. Anlaşma sonrasında ise NATO'nun kuruluşuna tanık olduk. Ama NATO'nun ilk yıllarında Türkiye'nin adı geçmiyordu. Hatta 1950 yılında Türkiye'nin NATO'ya üyelik girişimi de iki kez reddedildi. Daha sonra malûm, Kore'ye asker gönderme

Genelde tüm askerî anlaşmaların adı her nedense ‘teknik anlaşma’ oluyor ve hepsi de gizli kalıyor...

mevzuundan ve özellikle Sovyetler Birliği’nin atom bombasına, hidrojen bombasına sahip olduğunu duyurmasından sonra, Amerikalılar 1951’de Yunanistan’la birlikte Türkiye’nin NATO’ya alınması için öneride bulundular.

1952 yılında Türkiye NATO’ya üye oldu. Üye olmasıyla birlikte NATO’nun diğer ülkelerle yaptığı ikili anlaşmaları da, diğer NATO sözleşmelerini de kabul etmek durumuyla karşı karşıya kaldı. Ancak Amerika ile 1947’de yapılmış olan ekonomik ve askerî yardımlara ilişkin bir anlaşmaya göre, NATO’ya girdikten sonra NATO’nun tüm yükümlülüklerini yükleniyordunuz. İki tane ortak güvenlik anlaşması ve çerçeveyi oluşturuyordu. NATO anlaşmasına taraf olduktan sonra Türkiye, topraklarında kurulacak askerî tesislerin durumuna ilişkin bir düzenleme yaptı. Bu düzenleme de 1954 yılında imzalandı. Yani onay daha ileri tarihlerde gerçekleşti ama üslere yönelik hareket daha öncelerine dayanıyordu. İncirlik’in öyküsü işte bu şekilde başladı.

“İkili Anlaşmaların İçyüzü”

Bu konuda en iyi çalışmalardan bir tanesi, eski Milli Birlik Grubu senatörlerinden Haydar Tunçkanat’ın. Tunçkanat, 60’ların sonlarında, 70’li yılların başında *İkili Anlaşmaların İçyüzü* isimli bir kitap yazmış. O dönemlerde epey popüler. Çünkü başından itibaren günümüze kadar tane, 1950-60 döneminde 31, 1960-65 döneminde 20 tane ikili anlaşma yapılmış.

Bu anlaşmaların neden bu kadar çok olduğu ve onaylarının neden TBMM’de gerçekleşmediği sürekli tartışılıyor. Bunlar teknik anlaşmalar sınıfına sokuluyor! Genellikle bütün askerî anlaşmaların adı her nedense ‘teknik anlaşma’. Örneğin nükleer başlıklı bir bomba meselesi varsa, bu hemen teknik anlaşma niteliğine sokuluyor ve gizli kalıyor. Bunlar hiçbir zaman kamuoyuna açık olmadığı gibi Meclis tarafından onaylanması da söz konusu değil, ya da anlaşmaların eklerini ve tutanaklarını göremiyoruz. Bu tür anlaşmaların pek çoğunun gizliliği

İncirlik’ten kalkan bir F-16 savaş uçağı.

NATO Kuvvetler Sözleşmesi’ne dayanarak, ABD’nin Türkiye topraklarında askerî tesisler ve üsler kurması, askerî personel bulundurması kabul edildi. Bunun onayı aslında Parlamentoda, 1954 yılında yapıldı. Türkiye NATO’ya 1952 yılında girdi, ancak İncirlik Üssü inşaatı 1951 yılında başlamıştı. Türkiye NATO’ya girecek diye varsayılıyordu. Ama aslında NATO ile ilgisi yoktu bunun, ikili bir anlaşma söz konusuydu. Daha önce 1947 anlaşması ile başlayan bir süreçti bu. Daha sonra NATO’nun esas olarak ABD demek olduğu zaman içerisinde çok iyi bir şekilde anlaşıldı. İki ülke arasında yapılan askerî tesisler anlaşması bu anlaşmaların büyük bir bölümü, özellikle de 1969’a kadar ikili anlaşmaların neredeyse tamamı gizli yapılıyordu. Ekleri bilinmiyor, ne kadar anlaşma yapıldığı da açıkçası bir muamma. Bu konuda, ikili anlaşmalara ilişkin olarak, 1966 yılında Süleyman Demirel’in, başbakan iken, olağanüstü baskılar neticesinde yaptığı bir açıklama var. Demirel, 1952-64 dönemine ilişkin ABD ile 54 adet ikili anlaşma yapıldığını açıklamak zorunda kalmıştı. Ama o zaman bazı askerî yetkililerin açıklamalarına göre bu sayı 91’di. Demirel’in 1966 yılında yaptığı açıklamaya göre, ABD ile Türkiye arasında 1950 öncesinde 3 şöyle gerçekleşiyor; zaman zaman ana anlaşma diye metin açıklanıyor, ancak teknik anlaşma kapsamında olanlar ve ekler Meclis’te dahi açıklanmıyor, o günkü ihtiyaca uygun olarak düzenlenen ekler anlaşmaya ekleniyor ve açıklanmıyor.

1960’lı yıllarda, özellikle 1961-69 döneminde parlamentoda bu mesele çok şiddetli bir şekilde gündeme getirildi. Ayrıca o zamanlar kamuoyu bugüne göre daha duyarlıydı. Örneğin Çetin Altan, Meclis’te bu konuyla ilgili ilk konuşmasını yapmış, “35 milyon metrekare Amerikan arazisi var,

buraya NATO üssü deniliyor ama Amerika Savunma Bakanlığı’na bağlıdır” demişti. Tutanaklara göre Milli Savunma Bakanı Topaloğlu bunun üzerine hamlede bulundu ve iddiayı yalanladı. Daha sonra ortaya çıktı ki, Milli Savunma Bakanı’nın söz konusu anlaşmalardan haberi bile yokmuş! Onu yakından ilgilendirmiyor konu tabii; hiç onun meslekî alanına girmiyor!

Yargılama Yetkisi

1969’a kadar bu anlaşmaların ne içerikleri, ne sayısı, neden yapıldığı, nasıl yapıldığı, neleri kapsadığına ilişkin bilgiler açık bir şekilde görülmedi. Ondan sonraki süreçte de gizliliğin devam etmesine karşın, kontrol altına alınmasına dönük ataklar yapıldı. En önemli hususlardan biri de şu ki, Türk yetkililerin yapılan askerî yardımlara ve tesislerin yönetimine ilişkin herhangi bir denetim ve müdahale alanı yoktu. 1947’den 1970’e kadar bunlara inanılmaz vergi kolaylıkları sağlandı. Gümrük vergisi ya da tesislere yapılan ithalattan vergi alınmıyordu. Ayrıca yargılama yetkisi Türk makamlarına ait değildi. Bu üslerde çalışan askerî personelle ilgili yargılama yetkisi de yoktu, Amerikalı komutanın iradesine bağlı bir durum söz konusuydu ki bu da uzun süre sorunlara sebep oldu. Kendi ‘post office’lerini kullanıyorlar, kendi ‘px’ pazarlarını kullanıyorlardı ve tabii bu da bir ikinci el piyasa yaratıyordu. Hepimiz hatırlarız, üslerin bulunduğu şehirlerde Amerikan pazarları oluşmuştu. Gümrüksüz gelen malların ABD askerî personeli tarafından Türklere satılmasından doğan pazarlardı bunlar. Bunun gibi ayrıcalıklar 1960’ların sonlarına kadar devam etti.

En büyük üs İncirlik idi. 1958’de Lübnan’a buradan müdahale edildi. Amerikan uçakları İncirlik’ten kalkıyor, vuruyordu. Bizimkilerin ise hiçbir yetkisi ve müdahalesi yoktu. Ayrıca iki önemli olay da yaşandı. Birincisi Jüpiter füzeleri, ikincisi de U2 casus uçakları. Ancak zaman içinde Türkiye, 1967 Arap-İsrail savaşında, 1970 Ürdün olaylarında, 1969’da yine Lübnan olaylarında, 1973 Arap-İsrail savaşında ve 1980’de İran’da, üslerin daha önceki gibi kullanımına izin vermedi. Alan dışı müdahaleye önemli ölçüde sınırlama getirmeye çalıştı. Yani Türkiye bu anlamda yapılacak bir kullanımı reddetti. Oysa ABD o güne kadar üsleri hiçbir kısıtlama olmaksızın kullanabiliyordu.

Daha sonra ortaya çıktı ki, Millî Savunma Bakanı'nın ABD ile söz konusu ikili savunma anlaşmalarından haberi bile yokmuş! Eh, konu onu yakından ilgilendirmiyor tabii; hiç onun meslekî alanına girmiyor!

İncirlik ve diğer üslerin kullanımına ilişkin olarak 3 Temmuz 1969’da bir ortak savunma işbirliği anlaşması yapıldı, temel bir metin düzenlendi. Bu anlaşma metni TBMM’de gizli oturumlarda açıklandı. Türkiye’nin rızası olmadan başka bir ülkeye müdahale yapılmayacağı, tesislerin mülkiyetinin Türkiye’ye ait olacağı, denetleme yetkisinin Türkiye’ye ait olacağı gibi bir takım hususlarda Türkiye lehine iyileştirmeler yapıldı. Bu durum 1975 yılındaki ambargoya kadar devam etti. Hem afyon ekimi yasağının kaldırılması, hem de 1974 yılında yapılan Kıbrıs askerî harekâtı sonucunda malûm askerî ambargo geldi. Ambargo ile birlikte Türkiye, savunma işbirliği anlaşması ve üslerle ilgili hukuki durumun geçerliğini yitirdiğini beyan etti. Sadece NATO amaçlı iki üste belli bir sayıda asker bulundurulmasına izin vererek diğer tüm anlaşma hükümlerini iptal etti. 1969’da yapılan düzenlemeyle, en azından 1947 sonrası durum biraz daha netleşmiş oldu. Sayısı bile bilinmeyen anlaşmalar, yükümlülükler bir metin altında toplandı ve Türkiye’nin eli biraz daha kuvvetlendi. Bu vaziyet, 1991 yılına, Körfez Savaşı’na kadar devam etti. Körfez Savaşı ile birlikte Türkiye müttefik koalisyon güçlerine bütün imkânlarını sundu.

Sonuçta geldiğimiz noktada İncirlik Üssü, Amerikan üsleri içerisinde dünyada en önemlilerinden bir tanesi. Bu konunun en önemli uzmanlarından tarihçi Chalmers Johnson’ın verdiği bilgilere göre, Amerika’nın dünyada 100 küsur

Örümcek Adam İncirlik üssü kantin görevlileriyle birlikte, *25 Ağustos 2007.*

Aksiyon filmlerinin meşhur aktörü Chuck Norris'in İncirlik ziyareti, *18 Eylül 2007.*

ülkede 450'ye yakın üssü var. Bunlar resmi rakamlar. Bir de Japonya'da Okinawa'daki 50 bin kişilik üssü var. Zaman zaman oradaki Amerikan askerlerinin ve subaylarının karıştıkları trafik kazaları, ırza geçme, vb. olayları gündeme gelmekteydi. Aynı şekilde Türkiye'de de benzeri vakalar yaşandı. ABD askerî personelinin işlediği kazalar, cinayetler, suçlar karşısında onların yargılanma prosedürüne ilişkin bir yığın sorun yaşandı. Örneğin 50'lerin sonunda Yarbay Morrison olayı kamuoyunun hafızalarında iz bırakan olaylardan bir tanesiydi. Yarbay Morrison arabası ile sarhoş bir şekilde 2 kişiyi öldürdü, 11 kişiyi yaraladı ve sonra da ülkesine gönderildi. Bu ve benzeri olaylardan dolayı 1960-70'lerde, ABD üslerine ve Amerikalı personele karşı kamuoyunda ciddi bir direniş yükseldi. Bugün göremediğimiz düzeyde bir duyarlılık söz konusuydu. Aynı dönemde Vietnam Savaşı nedeniyle de, dünyada ABD karşıtlığı yükseliyordu.

Gizlilik Üzerine Oluşan Bir Tarih

Buradan çıkan iki şey var. Birincisi, üsler ve Amerika ile yapılan askerî anlaşmalar üzerinde hep bir gizlilik, gizlilik üzerine oluşan bir tarih sözkonusu... Türk yöneticilerinin bu gizliliği olabildiğince korumaya gayret ettikleri görülüyor. Bu anlaşmaların üzerinden gizlilik ve koruma kalktığında, 1947'lerden bugünlere Türkiye'yi yöneten siyasal ve bürokratik iktidarların aynaya nasıl bakacakları ise merak konusu. Bu belgeler, gizli tutanaklar, ekler tam olarak bilinmiyor. Bugüne kadar ortaya koyulanlar da yeterli değil. Amerikan gizli belgeleri üzerinde 40-50 yıllık bir koruma var, ama Amerikalı yetkililerin bu süreci yaşayan Türk politikacı ve bürokratların hâlâ hayatta olması gerekçesiyle bunları yayınlamadıklarına dair bir takım söylentiler de söz konusu. Bu üslerin kurulmasına ve kullanımına ilişkin olarak yapılan anlaşmalar, anlaşmaların içeriğine yönelik olarak yapılan görüşme tutanakları ve tüm bu gizli belgeler üzerindeki ambargolar kalktığı zaman, yakın tarihimizde rol alan siyasal ve bürokratik kadroların ülkelerine neler yaptığı, tüm bu gizliliğin ne anlama geldiği daha açık bir şekilde anlaşılacak; oynanan oyunlar, ihanetler ve 'bedhahlıklar' ortaya çıkacaktır.

İkinci konu da şu ki, İncirlik Üssü ve diğer üslerin yapılışı, imarı, belli kesimleri de zengin etmişti. NATO ve Amerikan üsleri günümüzün ünlü ve büyük pek çok müteahhit şirketine başlangıç sermaye birikimi sağlamıştı. Helali hoş olsun ama sadece açıklansın, yoksa bir diyecek yok. Hem Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre sadece Amerikalılar değil, Koreliler, Macarlar da kullanıyorlarmış İncirlik Üssü'nü. ABD'nin yanında, sembolik asker gönderenler de kullanıyormuş. Sonra bir de, nükleer başlıklı silah meseleleri var. İncirlik'te 90 tane nükleer başlık bulunduğunu iddia etti Greenpeace. Bu daha önce pek çok yayında da yer alan bir husus, 90 civarında olduğu çeşitli Amerikan kaynaklarına dayanarak zaten ortaya konmuş durumda. Ve bilindiği üzere İncirlik Adana'ya 10 km uzaklıkta. Adana o zaman daha küçük bir kentti, şimdi üs şehrin içinde, buradaki askerî faaliyetlerin oradaki tarımsal araziyi ve hayvancılığı da etkilediği tespit edildi. İnsanlar üzerindeki etkisi ayrı... İncirlik hayli eski bir öykü ve İncirlik tarihi çok önemli.

Ali Bilge ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete
Yt; 23 Mayıs 2005.

"İnsanlık tarihinde öyle bir dönem ki bu, zeki olmanın aptal olmaktan iyi olup olmadığı sorusuna bir cevap getirebilir. İyimser ihtimal, sorunun yanıtsız kalması..."

İnsan Zekâsı

"Dünya nereye gidiyor? Acaba tek yönde mi gidiyor? Bence değil, sorun da zaten oraya buraya çekiştirilip farklı yönlere gitmesinden kaynaklanıyor. İlle de tek bir noktaya parmak basmam gerekirse basit bir şekilde şöyle diyebiliriz, insan uygarlıkları çok imparatorluklar görmüştür, imparatorluklar gelmiş geçmiştir, imparatorluklar da âdeta bir fizik kanunu gereği çok yayıldıkları zaman artık kendi içlerinden patlamayla yok olmaya gitmişlerdir. Ancak şunu da bilmek gerekir, tarihteki imparatorlukların hiçbiri bir öğleden sonralık vakit içerisinde dünyayı havaya uçuracak bir imkâna sahip değildi, dünyayı berhava edecek bir durumda değillerdi ve galiba bugün yüz yüze olduğumuz en büyük tehdit de bu. Esas olarak insan zekâsı, insanın var olma içgüdüsünün üstesinden gelmekte. Tsunami olduğunda insanlar aslında neyin geldiğini görme yetisinden de fazlasını kaybettiler. Hayvanlar bunu fark ettiler ve hepsi kurtuldu ama insanlar artık bunu fark edemiyorlardı."
Arundhati Roy

"Sadece iki şey sonsuzdur: Kâinat ve insanın aptallığı; birincisinden de emin değilim." [1]
(Albert Einstein'a atfedilmektedir.)

"İnsanlık tarihinde öyle bir döneme giriyoruz ki, bu dönem, zeki olmanın aptal olmaktan daha iyi olup olmadığı sorusuna bir cevap getirebilir. En iyimser ihtimal, bu sorunun cevapsız kalması: Çünkü, kesin bir cevap çıkarsa, bu, insanların "biyolojik bir hata" olduğu, kendilerine ayrılmış 100 bin yıllık süreyi kendilerini ve bu süreç içinde başka pek çok şeyi yok etmekte kullandıkları cevabından başkası olamaz." [2]
Noam Chomsky

Der; Zeynep Damar

[1] Arundhati Roy ile söyleşiden, Pr; Açık Gazete, Yt; *20 Haziran 2005.*

[2] Noam Chomsky; *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance.* London: Metropolitan Books, 2007. (s. 2)

İnsanlığın Efendileri

Şirketlerin elinde biriken büyük güç ile demokrasi arasındaki ters ilişkiyi ortaya koyan ve 'demokrasi elden gidiyor' diye adeta dehşete kapılan insanlardan birinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin "kurucu baba"larından Thomas Jefferson olduğu genellikle az bilinen bir gerçek. Büyük şirketlerin yeni kurulmakta olduğu dönemlerde, Başkan Jefferson'ın insanlığa önemli bir uyarısı olmuştu: Eğer güç ve kudret 'bankacılık kuruluşlarının ve paralı şirketlerin' eline kayarsa, Amerika'nın daha yeni yeni filizlenmekte olan gencecik demokrasi deneyi sona erer, Amerikalı yerleşimcilerin onca mücadele verip alt ettiği İngiliz sömürgecilerinin uyguladığı baskıcı rejimden daha beter bir mutlakiyetçilikle sonuçlanırdı.[1]

Thomas Jefferson'da Büyük Şirket Korkusu

Kapitalist Amerika Birleşik Devletleri'nin 'kurucu babaları' olan Jefferson ve arkadaşları Amerikan Anayasası'na demokrasiyi korumak ve gücün kontrolden çıkmasını önlemek amacıyla 'kontrol ve denge' *(checks and balances)* diye adlandırılan karmaşık denetim sistemlerini adeta 'elleri titreyerek' özenle yerleştirirken, işte böyle bir korkuyla hareket ediyorlardı: Demokrasi elden gidiverir ve bütün kuvvet şirketlerin eline geçiverir korkusuyla. Çünkü, şirketler, tanımları gereği, merkezî yönetime tâbi, otoritenin tepeden aşağı doğru yapılandığı, kontrolün de münhasıran şirket sahipleriyle yatırımcılarında olduğu kurumlar. Şirketin dışındakilerin ondan hesap sorabilme olanağı hayli az ve bu denetim olanağı her gün biraz daha azalmaya devam ediyor. Artık muazzam birer güç ve kudret merkezi haline gelen sınırötesi şirketlerde, kamusal yarar adına bir denetim olması ya da toplumun kararlara herhangi bir şekilde katılması, neredeyse imkânsız halde. Toplumsal denetim, katılım ve dolayısıyla rıza elden gittiğinde, buna demokrasi demek de zorlaşmaktadır. Bu büyük tehlikeye daha 200 yıl önce işaret eden ABD Başkanlarından Thomas Jefferson'ı kimse dünya tarihinin gördüğü en büyük sermaye düşmanlarından biri saymıyor.

Adam Smith'te Büyük Şirket Korkusu

İşin ilginç tarafı, aynı tehlikeyi Jefferson'la hemen hemen aynı tarihlerde öngören biri de, Adam Smith'den başkası değildi: Klasik liberalizmin önde gelen isimlerinden ve günümüzde serbest piyasanın belki de en büyük 'guru'su kabul edilen Adam Smith. 'Görünmez el' kavramının 'mucidi' sayılan Smith, 1776'da yazdığı dev boyutlardaki klasik eseri *Milletlerin Zenginliği*'nde merkantilist ve sömürgeci sistemi eleştirirken, tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, kurumların, tekellerin vb. güçlenmesinden ne kadar korktuğunu açıkça ortaya koyuyor, 'hisse senedi şirketleri'nin, istisnaî durumlar dışında, varlığını dahi sorguluyordu. Adam Smith'in temel korkusu, bu kurumların kişiselleşmesiydi: Yani, bu 'tüzel

Adam Smith, *1723-1790.*

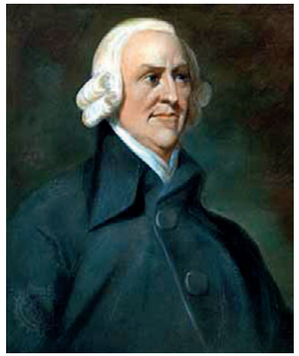

kişi'lerin zamanla gerçek insan kişilikleri varmış gibi görünmeye başlamalarından ve insanların da onları bir daha içlerinden söküp atamaz gibi görmeye başlamalarından korkuyordu.[2] Herhangi bir yanlış anlamaya yol açmamak için altı çizilmesi gereken bir nokta şu: Adam Smith'i şüphesiz ki kimse bir sermaye düşmanı saymıyor. Smith elbette piyasa mekanizmasından yanaydı; çünkü, aynı zamanda büyük bir ahlak bilimci olan düşünür, insanların *tamamen eşit* olmaları gerektiğine inanıyordu. Klasik bir liberal düşünür olarak, insan karakterinin temelinde anlayış (sempati), dayanışma, kendi işinin denetimini kendi ellerinde tutma vb. kavramlar yattığına da sonuna kadar inanıyordu.[3]

'...Rabbena, Hep Bana!'

Toplumsal işbölümü kavramı konusunda yazdıklarıyla da meşhur olan Smith'in gerçekte yazdıklarının kendisinden çok sonra yaşamış kimi akademisyenler (meselâ Milton Friedman ve onun Chicago okulundaki tilmizleri) tarafından tahrif edildiği görülüyor. Adam Smith, işbölümünün toplum için çok kötü şeyler doğuracağını yazmıştı. Medeni bir toplumda işbölümünün insanları düpedüz yoketmesini önlemek için, toplum adına hükümet müdahalesinin zorunlu olduğunu da açıkça söylemişti. [4]

G-8 ülkeleri liderleri İskoçya'da Gleneagles zirvesinin sonunda otellerine dönerlerken.

Adam Smith, bununla da kalmıyordu. Ünlü kitabında, İngiltere'de geçerli olan merkantilist sistemin ve sömürgeciliğin, 'siyasetin başlıca mimarları' olan tüccarlara ve imalatçılara çok yaradığını, ama ülke halkına da adamakıllı zararlı olduğunu söylüyordu. O kadar ki, iki iş adamının ne zaman bir araya gelseler, mutlaka topluma zarar verecek bir plan yapacakları kanısındaydı. 'İnsanlığın Efendileri' diye tanımladığı tüccarlarla imalatçıları, ustaca kullandığı edebî diliyle şöyle lanetliyordu:

"Feodal kurumların, kullandıkları bütün o şiddete rağmen asla gerçekleştiremedikleri şey, dış ticaret ve imalat erbabının sessiz ve hissizce yürüttüğü harekât, sonunda gerçek oldu işte ... 'Rabbena, hep bana', dünyanın her döneminde insanlığın efendilerinin iğrenç düsturu oluyor anlaşılan. Bunlar, rantlarının bütün değerini kendileri tüketecek bir yol buldukları anda, bunu başka biriyle paylaşma konusunda en ufak bir niyet belirtisi göstermezler." [5]

Adam Smith, Ay'a insan gönderilmesine yetişemediğinden, adalet ve demokrasinin önünü tıkayan güç sahipleri için İnsanlığın Efendileri tabirini kullanmakta mazur sayılabilirdi; ama içinde bulunduğumuz uzay çağında artık 'Kâinatın Efendileri' teriminin kullanılması daha doğru gibi görünüyor. **(Bkz; Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi, Karl Polanyi)**

Ömer Madra

[1] John F. Manley; "American Liberalism And The Democratic Dream" *Policy Studies Review.* Vol. 10, No: 1, Fall 1990; ve Charles Sellers, *The Market Revolution: Jacksonian America,* 1815-1846. New York: Oxford University Press, 1991. (s.269-270) Noam Chomsky, *Understanding Power.* New York: The New Press, 2002 içinde (s. 192).

[2] Patricia Werhane; *Adam Smith and His Legacy for Modern Capitalism.* New York: Oxford University Press, 1991. (s. 125) ve Adam Smith; *The Wealth of Nations.* University of Chicago Press, 1976 (orijinali 1776), Book V, Chapter I. (s. 280-282) Chomsky, a.g.y. (dn:10) içinde.

[3] Adam Smith, a.g.y., Book I, Chapter X. (s. 111) ve Werhane, a.g.y. (s. 106) Chomsky, a.g.y. (s. 221 ve dn: 34) içinde.

[4] Adam Smith, a.g.y., Book V, Chapter I. (s. 302-303) Chomsky, a.g.y. (dn: 36) içinde.

[5] Adam Smith, a.g.y., Book III, Chapter IV. (s. 437) Chomsky, a.g.y. (s. 391 ve dn: 91) içinde.

İnsomanyak

Hemşire: Gittikçe çoğalıyorlar profesör...

Doktor: Yapma ya? Semptomlar hepsinde aynı mı?

Hemşire: Evet efendim. Geceleri uyuyamıyorlar. Sağa sola dönüyorlar, koyun sayıyorlar, uyku tutmuyor...

Doktor: Vay anasını... Başka?

Hemşire: Aralarında geceleri uyumamanın bir yaşam biçimi olduğunu savunanlar da var efendim.

Doktor: A-aaa...

Hemşire: Evet. Uykusuz gecelerini yazarak, gezerek, resim çizerek, müzik yaparak veya sevişerek değerlendirdiklerini gözlemledik efendim.

Doktor: Hah hahaha... Bunlar... bunlar hasta. Bunlar, insomanyak.

Hemşire: Efendim?

Doktor: Yani insomniyak. İnsomnia, uykusuzluk hastalığı. Geceye âşık olma durumu. Bilmiyor musun? Nöbetçi tekel bayii sendromu, iflah olmaz romantizm, prezervatif...

Hemşire: Profesör!??

Doktor: Kesme beni. Alternatif hayat bu. Afrodizyak etkisi. Mass medya anarşisi bir nevi. Post modernizmin şeysi bu...

Hemşire: Korkarım sizi takip edemiyorum.

Doktor: Korkmana gerek yok. Müzik lazım... Onlara müzik dinletmeliyiz.

Hemşire: Peki. Ama nasıl?

Doktor: Çabuk!.. Perşembe geceleri. Saat 02:00'de. Açık Radyo'da, 94.9'da, kısa dalgada. En kısa olanında.

Hemşire: Olayları görüşünüze hayranım profesör.

Doktor: Estağfurullah.[1]

Pr; Insomnia. Yt; *1997-98.*

[1] Insomnia Program teaser'ından

İnternet'te Açık Radyo

Açık Radyo, yeryüzünde İnternet'in yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı bir tarihte –bütün dünyada kullanıcı sayısının yalnızca birkaç on milyon civarında olduğu– 1997 yılı başında internet üzerinden yayınlanmaya başladı. Açık Radyo'nun internet sitesi www.acikradyo.com.tr, program ve programcılar, yayın akışı ve radyonun genel yapısı hakkında genel bilgileri içeriyor. 11 Mayıs 2000 tarihinden itibaren Açık Radyo'nun canlı yayını internet üzerinden dinlenebilmektedir.

2001 yılı Kasım ayından itibaren –dünyada İnternet kullanıcı sayısı henüz 700 milyon bile değilken– ikinci bir web mekânı da devreye girdi: Açık Site. Manifestosunda da belirtildiği gibi, Açık Site "dünyanın karanlık yüzüne tutulan küçücük bir el feneri" olmayı amaçlıyordu. **(Bkz; Açık Site Manifestosu)**

Açık Site, yayın hayatının 3 yılını geride bıraktığı sırada, kâinat hali, dünya hali, memleket hali üzerine analiz, yorum, dosya, söz, araştırma, anket, fotoğraf ve karikatürden oluşan 16 binden fazla metinle, hatırı sayılır derinlikte bir 'sivil kütüphane' hâlini almıştı. 500'ün üzerinde "dinleyici/okur"un Açık Radyo'yu desteklemek için abone olduğu Açık Site, günde ortalama 1.500 sayfa açılımı ile izleniyor, kimi zaman bu sayının 7.700'e ulaştığı da oluyordu.

1 Aralık 2004 tarihinden itibaren, Açık Site'nin abonelik sistemi kaldırıldı ve içeriği aynen korunarak www.acikradyo.com.tr ile yeni bir tasarım altında birleştirildi. O tarihten bu yana, Açık Radyo'ya, onun programlarına, programcılarına ve dinleyicilerine ilişkin ayrıntılı bilgilerin yanı sıra, radyonun sözel ve müzik programlarıyla, dost ve konuklarıyla kâinata vermeyi amaçladığı 'sada'nın, genel bakış ve duruşun, oluşturmak istediği tartışma platformunun izdüşümlerini burada –ve bir arada– bulmak mümkün.

Burada, "söz uçar, yazı kalır!" özdeyişine bağlı kalarak, mümkün olduğu kadar çok sayıda programın deşifre edilmiş metinlerinin yanı sıra, dünyanın akıl ve vicdan sahibi düşünür, yazar ve çizerlerinin genel gidişata ilişkin orijinal ve çeviri metinlerine; çizim ve görüntülerine, "günün sözleri"ne, o sözlere paralel

www.acikradyo.com.tr

olarak "günün karikatür ya da fotoğrafları"na, programların "müzik listeleri"ne, "haftanın albümleri"ne, vb bağlantılara yer veriliyor...

2008 sonu itibarıyla Açık Radyo web mekânında 23 bin üzerinde yazı, röportaj, analiz, link, fotoğraf, karikatür, çizim vb. birikmiş durumda. Site ayda ortalama 50 bin kişi tarafından ziyaret ediliyor.

Açık Radyo

İnti İllimani

1967 yılında Şili'de Santiago'da ilk kez birlikte çalmaya başladığımız dönemde, tek düşümüz, insanların hissettikleri, yaşadıkları herşeyi enstrümanlarımızla ve şiirin gücüyle dile getirebilmekti. Bu bizim temel düşümüzdü. Ve tabii ki ülkemizde adalet ve demokrasi için savaşmak da. O dönem, büyük başkan Allende iktidardaydı Şili'de. Biz bugün hâlâ grubun kurulduğu dönemdeki çok eski şarkıları seslendiriyoruz. Yani 30 yıl aşkın süredir seslendirdiğimiz şarkılar var. Aynı zamanda yeni tarzları da kullanıyoruz bestelerimizde. Ama bunları da köklerimizin dayandığı müziklerle birleştiriyoruz. Bir bakıma çok şey değişti İnti-İllimani'nin müziğinde. Biz daima popüler müziğe, yeni tekniklere açık olduk. Ama popüler besteler yapan grup üyeleriyle topluluğun geçmişten gelen müziğine sadık kalan besteciler hep birlikte çalışıyorlar. Örneğin, şarkılarımızın büyük bir bölümünü besteleyen ve yıllardır müzik direktörlüğümüzü yapan Horacio Salinas var; grubun en eski üyelerinden biridir Horacio. Salinas'ın besteleriyle Inti-Illimani' nin yeni ve genç üyelerinin besteleri, köklerimizden büyüyen sesimize uygun bir biçimde iç içe geçiyor.

Adaletten ve Özgürlükten Bahseden Şarkılar...

Tüm sanatçılar yaptıkları işlerin insanlara ulaşmasını, anlaşılmasını hayal eder. İnsanlar bizim yaptığımız müziği çok farklı nedenlerle seviyor olabilirler. Ama sanırım bu sevginin temelinde, bizim işimizi sevmemiz, müziğimize tüm sevgimizi veriyor olmamız yatıyor. Bunun sonucunda da dünyanın dört bir yanından pek çok insan bizi dinliyor, bizim müziğimizi seviyor. Biliyoruz ki Türkiye'de de bizi dinleyen, Güney Amerika'dan gelen bu müziği seven çok insan var. Bunun nedenini bilmiyorum, ama şunu söyleyebilirim: Güney Amerika'dan beslenen, bizim

İnti-İllimani, adını Bolivya Andları'ndaki İllimani dağından alıyor ve 'İllimani'nin ışığı' anlamına geliyor.

ülkemiz Şili'den, yerli kültüründen gelen bu müzik bizim kıtamızın özelliklerini taşıyor. Adaletten ve özgürlükten bahseden şarkılarla dolu, çok ateşli, aşk dolu, etkileyici bir müzik bu. Sanırım tüm bunlar insanların bizim yaptığımız şarkıları sevmesini sağlıyor.

Bu söyleşiyi dinleyen, okuyan herkese söylemek istediğim birşey var. Biz 1973 yılından 1988 yılına kadar İtalya'da sürgünde yaşamak zorunda kaldık. Çünkü diktatör Pinochet tarafından ülkemiz Şili'de yasaklanmıştık. Biz ülkemize demokrasiyle birlikte dönebildik ancak. Bu 15 yılın ardından Şili'ye döndüğümüzde ilk gördüğümüz şey, ülkemizde bizi daha önce hiç görmemiş binlerce gencin varlığıydı. Biz Şili'den uzaktayken burada yepyeni bir nesil yetişmişti ve bu genç nesil bizi hiç görmediği halde, bir şekilde bizim müziğimizi duymuş, İnti-İllimani'yi sevmişti ve şarkılarımızı ezbere söyleyen bir genç nesildi. Karşımızda, özellikle de genç insanlardan oluşan bu kadar kalabalık bir dinleyici kitlesi bulmak bizi önce çok mutlu etti. İlk farkettiğimiz buydu. Başka bir açıdan baktığımızdaysa; Pinochet'nin başında olduğu diktatörlük rejimi altında ülkede çok fazla şey değişmişti. Özellikle de bizim için. Pinochet çok muhafazakâr bir yapı kurmuştu Şili'de. Çok sayıda insan kaybedilmişti. Sonunda 1990 yılında Şili'ye yeniden demokrasinin gelmesiyle pek çok şey, daha iyi yönde değişti. Pinochet rejiminin sona ermesinin ardından geçen 13 yıl içinde artık herşey çok daha iyiye gidiyor Şili'de.

"Dünya Üzerinde Olan Biten Herşeyden Etkileniriz"

Biz sanatçılar, her zaman, her yerde dünyada olan biteni, hissettiklerimizi, gördüklerimizi söylemek zorundayız. İnsanların yaşadıklarını bir şekilde, ama mutlaka dile getirmek zorundayız. Bu öncelikli görevimizdir. Bu yüzden bizim için politikayı sanattan ya da hayattan ayırmak mümkün değildir. Biz sanatçılar bir bütünüz. Bir kişi ya da bir grup; ama bölünemeyiz. Kendimizi insanlardan, dünyadan soyutlayamayız. Dünya üzerinde olan biten herşeyden etkileniriz.

Pinochet'nin diktatörlük rejimi altındayken de bu rejimle çok savaştık ve aleyhinde şarkılar söyledik. Ama artık Şili'de, ülkemizde bu hikâye sona erdi. Şurası çok açık ki, artık o dönemde yaptığımız şarkıları söylemiyoruz. Ama başka duygularla bestelediğimiz yeni şarkılar var söylememiz gereken. Yani politika ve sanatı birbirinden ayırmak olanaksız. Sanat, sanatçının etkilendiği, hissettiği her şeyden etkilenir.

Horacio Durán[1] ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 18 Ağustos 2003.

[1] Horacio Durán: İnti İllimani topluluğu üyelerinden.

İnti-İllimani.

İsmet Polat

Hani biraz uğraşsam kısa pantolonlu yıllarımdan biraz sonra bile diyebilirim... Allahtan 'capri'ler modaydı. Yoksa yaşımı gizleyebilmem ne mümkün... Seksenli yılların üstünden on yıl geçmiş ve biz tam da seksenin üzerinde oturuyoruz... Apolitikliğimizle, gün geçirme duygumuzla, 'hayat kısa, tadıyla yaşa' duygumuzla.... Ama para kazanmak lazım. Nasıl hem karın doyurulur hem de eğlenilir? Çözüm basit: Yaşıtlarına göre biraz daha alternatif düşünüyorsan gir bir underground bara, takıl! Hem garsonluk yap, egonu tatmin et, hem para kazan, hem eğlence dünyasının içinde ol, hem de çıtır sevgililerin olsun. İşten sonra eve gitmek de gerekmiyor; mutlaka seni çok seven bir arkadaşının evinde bir parti vardır.

İşte tam da bu zaman ve durumda,yani 'capri'lerin boy gösterdiği bir durumda ben başladım bu politikaya... Ama kendim hakkında bilmediğim bir şey vardı; mükemmeliyetçilik duygum... Koşturuyordum servis yetiştirmek için, ülkemin nadide ve new clubber gençlerine... Meşhur oldum. Müşteriler benimle ilgili iddiaya giriyorlardı: "Benim biramı senden on saniye erken getirdi!"

Bu arada dükkânın zeki patronu müşterileri bırakıp beni eğlendirmeye başlamıştı.... Ne kadar -bana göre- güzel müzik yaparsa o kadar hızlı içki satıyordum. Dükkân dolup taşıyordu. Bozulan sinir sistemimi tamir için her gerilim anında daha ben söylemeden barmen dayıyordu shot votkayı. Bir-üç derken dükkân iyi iş yapıyordu ama gecenin sonunda müşteriler beni eve taşıyordu.

Tam bu sırada bir DJ çıktı ortaya. 'Ortamların' dışında kalmış haliyle; kıvırcık saçları, duman rengi ince fitilli kadife pantolonu, sürekli gülen kara gözleri, az evvel bir inşaatta sıvayı atmış haliyle, 'anti-clubber'lığıyla bir adam barın arkasından kocaman gülümsüyordu... Ben her zamanki sahnede olma tonuyla soruyordum: "Kim bu adam ayol?"...Ve patron müstehzi gülümsüyordu: "İsmet!"

Tabii ki ilgilenmedim başlarda... "Şunu çal, bunu çal, volüm şöyle, volüm böyle..." ukalalıklarım da cabası... Ama İsmet hep gülümsüyordu, ısrarla gülümsüyordu. Belki de gülüyordu. O'nun acemilikleri, benim kaprislerim en fazla iki gün sürdü.

Sonunda ben de saldım kendimi. Çünkü çalıyordu. Gerçekten çalıyordu. Kendi için... Önce o memnundu çaldıklarından. Sonra dinleyenler. O memnun olduğu için güzel çalıyordu. Güzel çaldığı için dinleyenler memnundu. Çalarken kafa sallamıyordu, bağırmıyordu, tek kaşı ise havada değildi. Kocaman kara gözleri gülerek, sadece çalıyordu.

Zaman geçti, ben o dükkânın kıdemli ve her zamanki kadar kaprisli elemanı oldum. İsmet hâlâ çalıyordu. İsmet hâlâ gülümseyerek, belki de 'gülerek' çalıyordu. Müdavimi de bendim. Her müziği seviyor, her şeyin en iyi örneklerini çalıyordu.

> Keşke daha başka olsaydı her şey. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacak artık. Abartmıyorum. O, kozmik bir kütüphaneydi, evrenin en değerli seslerini barındıran. Kâinata açılan kapılarındandı, insanoğlunun küresel çığlıklarını iletti her hafta sonu radyo dalgalarıyla. Müziğin en protest, en metmorfik, en uygar formuyla. Sonunda sesini duyup yanlarına aldılar artık onu. Ustam! Onsuz artık ışıksızız, yönümüzü kaybettik. Onu çok özleyeceğiz. Umarım çabucak varır gideceği yere... Kelimelere dökmek çok zor geliyor şimdi, kısa keseceğim o yüzden, siz hepiniz kendinize iyi bakın ve yayına devam edin ki yalnızlık çekmesin gittiği yerlerde.
>
> **Barış Karademir**

Artık eskidiğim için patron votka da vermiyordu. O sırada İsmet'in gürüldeyen gözlerinden, turuncu bir ses dökülüyordu, mırıl mırıl; bi shot votka koyuyordu müşteri adisyonunun yanına: "Eraslan, bu sana!" Fonda bir Costello dönüyordu... Kim derdi ki bir gün bütün bunlar geçecek, ben tüm kirlerimi Açık Radyo'da dökeceğim. Kim derdi ki sen orada program yapacaksın... Kim derdi ki ben bir akşam canlı yayınımı senin ölüm haberinle kapatacağım... Ve Satürn'de hayat duracak. Teşekkür ederim İsmet...[1]

Eraslan Sağlam

[1] Pr; D and The Dopeheadz, İsmet Polat, Barış K.; Yayın Dönemi: 9-10-11 (Mart '99 – Ekim '00). Satürn, İsmet Polat, Barış K.; Yayın Dönemi: 12-13-14-15-16-17-18-19-20 (Ekim '00 – Mayıs '05).

İsrafsız Şirket

Sorun çözme teknikleri içinde yer alan 'sorunun yeniden tanımlanması' *(redefining the problem)* adıyla bilinen bir yöntem, herhangi bir sorunu çözmeye girişmeden önce onu 'daha açık, daha kolay anlaşılabilir' bir şekle dönüştürmeyi öneriyor.

Böyle bir tekniğe niçin ihtiyaç duyulduğu, karmakarışık ifade edilmiş bir sorunla karşılaşan herkesçe kolayca anlaşılabilir. Örneğin, 'işsizlik' olarak dile getirilen ve bu haliyle hakkında birçok çözüm geliştirilebilecek gibi görünen sorun gerçekte pek 'anlaşılabilir' değildir. Acaba işsizlik deyimiyle, herhangi bir işi olmayan herkes mi, işi olup da yeterli geliri olmayanlar mı, işi olmayıp da yeterli geliri olanlar mı, işgücü piyasasının talep ettiği niteliklere ve de çalışma arzusuna sahip kimselerin iş bulamayışı mı, yoksa niteliği yetersiz ve her işe talip olup gerçekte hiçbir işe tam uygun olmayanların işsizliği mi kastedilmektedir?

Bunların her biri ayrı birer sorundur ve çözümleri birbirinden oldukça farklıdır. Sorun bu haliyle ortaya atılıp 'işsizlik meselesi nasıl çözülmeli?' biçiminde bir tartışma açılsa, bu 'sorun içinde sorunlar' yumağı çözülemez, hatta anlaşılamaz...

Sorunun Yeniden Tanımlanması

Sorunun yeniden tanımlanması tekniği, bir sorun ifadesindeki anahtar kavramları tek tek ele alıp, onlarla nelerin kastedildiği üzerinde uzlaşma arayarak işe başlar. Bunun için o kavramlar iyice didiklenir.

Yazı başlığı olarak şirketlerde israfın alınmasının nedeni, küçük veya orta ya da büyük ölçekli tüm şirketlerin özellikle ekonomik kriz ortamlarında, ve çoğu zaman da batana kadar, dikkatlerini yoğunlaştırdıkları ilk ve tek konunun bu olmasıdır. Mali açıdan güç durumdaki şirketlerde ilk akla gelen, kullanılmayan ampullerin söndürülmesi, kağıtların arkalı önlü kullanılması, otomobillerin bir kısmının satılmasıdır.

Konu şirketlerle de sınırlı olmayıp daha yaygındır. Hükümetler değiştiğinde ilk yayımlanan, genellikle Tasarruf Genelgesi'dir.

Görüldüğü üzere israf ve tasarruf konusu, toplumumuzun sorun çözme çantasında çok önemli bir yer tutuyor. O hâlde üzerinde durmak, bu kavramların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını irdelemek gerekiyor.

Kuşkusuz ki, kağıtların iki taraflı kullanımından başlayan tasarruf önlemlerinin hepsi doğrudur ve daha da sıkı tutulması her bakımdan yararlıdır.

Asıl İsraf Kaynakları

Burada kritik nokta, israf olgusunun kapsamının iyi tanımlanmayışı nedeniyle çok büyük israf kaynaklarının gözden kaçırılması, bunun yerine daha küçükleriyle oyalanılmasıdır.

İsraf, Arapça 'seref', yani 'gereksiz harcama' anlamına gelmektedir. Bir iş için harcanması gerekli kaynakların makul miktarları belli olduğuna göre, nereden sonra bir israfın doğacağında herhangi bir kuşku yoktur. Peki acaba, sorun bu mudur? Acaba, gereksiz harcamalar belirlense ve bir şekilde giderilse israf durmuş sayılır mı?

Sorunun yeniden tanımlanması tekniği uyarınca israf kavramı didiklenmeye başlanırsa, bunun harcama değil kullanma ve yararlanma anlamlarında alınmasının daha doğru olacağı; gereksiz kullanım ve yararlanılmayan gereklilik olgularını birlikte kapsadığı; bu son iki kavram içindeki yararlanılmayan gereklilik kavramının ise pek üzerinde durulmayan bir kavram olduğu görülecektir. Bir mal ya da hizmet üreten bir kuruluşta, nihai ürün(ler)e katma değer sağlayan çok sayıda girdi vardır. Bunların içinde, kâğıtları birbirine tutturmaya yarayan zımba teli, ofisleri aydınlatmak için kullanılan elektrik enerjisi, ürünlerin hammaddeleri, işçilik, yönetim giderleri, genel giderler gibi kalemler yer almaktadır. Bunlar açısından israf, gereksiz kullanım biçiminde tecelli eder.

Bir de, 'soft' girdiler denilebilecek olanlar vardır. Bunlar ürünlere en büyük katma değerleri katanlardır. Örneğin, çalışan kişilerin yaratıcılıkları, şirketlerine bağlılıkları, buluşçulukları, sorunları yerinde çözebilmeleri, süreçlerin doğru tasarlanmış olması, politikaların doğru belirlenmiş olması gibi kalemler, ne bilançolarda, ne de başka raporlarda görülür. İsraf, bu gibi öğeler açısından ise 'yararlanılmayan gereklilik' biçiminde ortaya çıkar.

Bu iki grup girdi, sağladıkları katma değer bakımından karşılaştırılırsa, 'yararlanılmayan gereklilik'lerin diğerlerinden kat be kat yüksek olabileceği sonucuna varılacaktır.

Yönetsel Getiri

İşte bu nedenle yönetici performanslarının ölçülmesinde artık geleneksel ölçütler yerine, R.O.M. ('Return On Management', yani *Yönetsel Getiri*) adı verilen yeni bir ölçüt kullanılmaktadır. Tanım olarak Yönetsel Getiri, yönetimin harcadığı zaman ve dikkat karşılığında harekete geçirilebilen örgütsel enerji miktarıdır.

Bu oranı sayısal olarak hesaplamak güçse de, şu 5 asit testi sorusuyla, aranılan yanıt alınabilmektedir:

1- Çalışanlar hangi fırsatların şirketin stratejik misyonuna doğrudan katkıda bulunmadığını biliyorlar mı?
2- Yöneticiler şirketi nelerin başarısızlığa götüreceğini biliyorlar mı?
3- Yöneticiler başarı ve başarısızlıkları tanımlamak için kolayca kullanabilecekleri anahtarlara sahipler mi?
4- Örgüt kırtasiye işlemleri içinde yüzmekten kurtulmuş mudur?
5- Tüm çalışanlar patronlarının gözettiği performans ölçütlerini mi gözetmektedirler?

Bir kuruluşta en büyük israf, 'Yönetsel Getiri'nin tanımında gizlidir. Eğer yönetim, örgütteki insanların enerjilerini tam olarak ortaya çıkaramıyorsa -yani yararlanılmayan gereklilik- büyük bir israf söz konusudur. Bu yalnız bir şirket için geçerli olmayıp bir ulus için de aynı şekilde geçerlidir.

Bu kısa akıl yürütmeden, israfı önlemenin altın kuralı da ortaya çıkmaktadır: Yöneticilerin bir numaralı hedefi, örgütünde çalışan tüm görevlilerin yaratıcı potansiyellerinin azamisini ortaya çıkarmalarına yardımcı olmaktır. İsraf kaynaklarının belki de en önemlisi, tasarrufun yanlış yerlerde aranmasıdır.

İsrafı doğru biçimde algılayan ve çalışanların potansiyellerinin ne denli büyük bir kaynak olduğunu fark eden bir kuruluşta, artık üzerinde durulacak nokta, 'tüketim ahlakı'dır. Çeşitli çalışma alanlarının gerektirdiği bireysel yetkinlikleri oluşturan 'öz yetkinlikler' içinde, bir yapı taşı gibi yer alan tüketim ahlakı, bir çeşit parmak izi gibi, çalışanların tüm eylemlerine yansımaktadır.

Tüketim ahlakı, bütün diğer konular gibi bu konuda düzenlenebilecek eğitimler yoluyla kazandırılamayacak bir yetkinliktir. Kişinin, yaşadığı fiziki ve sosyal çevreyi bir 'kaynaklar topluluğu' olarak algılamasına, bunları kullanma konusundaki sorumluluğunu fark etmesine ve onlara saygı göstermesine bağlıdır. Bu nedenle, tüketim ahlakını geliştirmek isteyenler, onunla ilgisi hiç yokmuş gibi görünebilecek olan bir başka konuda farkındalık yaratmaya bakmalıdırlar. O da, "Ben niçin varım?" sorusudur.

Bireysel olarak bir misyon edinmemiş bir kişinin, onu çevreleyen kaynaklara saygı göstermesine, yani israftan kaçınmasına imkân yoktur. İsrafsız bir şirket, çalışanlarının, bireysel misyonlarının farkına vardıkları, çalıştıranların da onları birer kaynak olarak görebildikleri bir şirkettir.

Tınaz Titiz

İsveç Şurubu
(İng. Swedish Bitter)

Yaklaşık bir düzine farklı bitkinin (yaprak, sap, kök, vb.) belli oranlarda karıştırılıp, sıcak/güneşli bir ortamda, 2-3 litrelik geniş ağızlı bir kavanozdaki alkol (1,5 lt, 30-40 derecelik konyak/votka/rom...) içinde her gün 2 kez çalkalanmasıyla 14 gün sonunda hazır olan harika bir bitkisel terkip.

İsveç Şurubu hazır olduktan sonra, gündelik olarak kullanılacak miktarı kavanozdan süzülerek, ağzı çok iyi kapanan koyu renk camdan yapılmış küçük bir şişeye alınarak evde, işyerinde, çantada bulundurulur. Kavanoz ise şişemizi bittikçe doldurmak üzere, karanlık bir yerde saklanır. Böylece içindeki şurup zaman geçtikçe güçlenir ve daha da etkili hale gelir.

Maria Treben, 1980'lerde yazdığı, on yılı aşkın bir süredir Türkçesi de bulunan kitabında İsveç otlarının reçetesinin, gayet sağlıklıyken 104 yaşında atından düşerek ölen İsveçli Doktor Samst'ın el yazmaları arasında bulunduğunu anlatıyor (*Tanrı'nın Eczanesinden Sağlık*, s. 96-110). Diğer aile fertlerinin de kendisi gibi uzun yılar yaşadıklarını belirtmeyi de ihmal etmiyor. Daha fazla sayıda bitkiden oluşan daha uzun bir liste mevcut olsa da, Maria Treben küçük listeyle inanılmaz derecede iyi sonuçlar aldığını ve bu yüzden büyük listeyi vermediğini de söylüyor.

İsveç Şurubu çeşitli sağlık sorunlarının önlenmesi ve tedavisi için, daima belli oranlarda sulandırılarak hem içten hem de dıştan kullanılabilen, bir ecza dolabı dolusu ilâca bedel, mükemmel bir çözüm, üstelik yan etkisi de yok. Yaralanmalar, böcek sokmaları, diş eti kanamaları, nasırlar gibi sıkıntıların giderilmesinden, fazla yemek ve/veya fazla alkolden kaynaklanan şişkinlik ve sersemliklerin halline uzanan bir sürü soruna çare olabiliyor (Niyazi Eröztürk'ün *Bir Yudum Sağlık* kitabında da uzun bir bölüm ayrılmış İsveç Şurubu'na, s. 236-241).

İsveç Şurubu piyasada hazır olarak da satılıyor ama, ot karışımı paketini satın alıp (Mısır Çarşısı'nda, hatta büyük marketlerde bile bulunuyor) 14 gün emek vererek hazırlamak, hem çok daha keyifli, hem de çok daha ekonomik. Kısacası İsveç Şurubu ve benzeri terkipler, insanın kendine zaman ayırması, kendi gücünü fark etmesi, kendi kendine yetmesi, ilâç firmaları ve ilâçlardan bağımsız olarak kendi sağlığının sorumluluğunu alması gibi hassasiyetleri olanlar için, bir kez keşfedildikten sonra hayatın bir parçası haline gelen mucizevi bir kaynak oluyor...

Melda Keskin

Kaynaklar :

Maria Treben; *Tanrı'nın Eczanesinden Sağlık.* Çev. Gülengül Giray. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2000.

Niyazi Eröztürk; *Bir Yudum Sağlık.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2001.

İsveç Şurubu koyu renk cam şişelerde muhafaza edilir.

İşsizlik

Dünya küreselleşiyor. Teknoloji gelişiyor. Herşey manasız yere büyüyor, küçülüyor. Niye savaştıklarını bilmeyen ordular, ait oldukları topraklardan çok uzak diyarlarda birbirleriyle çarpışıyor. İnsanlar hâlâ teröre kurban gidiyor. İşsizlik ve aşsızlıktan ölüyor. Peki tüm bunlar olurken kazanmaya endeksli, iyi donanmış, tüm yaşamı boyunca sirk hayvanı gibi yetiştirilen 'elit' birey işsiz kalınca ne oluyor? Aşsızlıktan ölmüyor ama işsizlik onu hiçleştiriyor.

Sigara, alkol, uykusuzluk, fazla tuz, fazla şeker, uyuşturucunun her türlüsü sağlığa zararlıdır. Kimisinden zinhar uzak durmalıyız, kimisini dozunda kullanınca sorun olmaz. Hatta faydalı bile olabilirler. Mesela günde bir kadeh şarap –kırmızı olmak şartıyla– kalbe yararlıymış. Gerçi bilimsel araştırmalar sonucu değişir bu faydalı - zararlı olma durumu. Yıllarca ıspanakta demir olduğu gerekçesiyle talihsiz kuşaklar ıspanak yemeğe maruz bırakıldı. Sonra birtakım bilim adamları (genellikle Amerikalı olur bu bilim adamları) böyle bir bilimsel verinin olmadığını açıkladı. Temel Reis'in gücünün kaynağı ıspanak değildi. Üzüldük tabii. Ispanaklı geçen günlere hayıflandık. Ama içimiz de rahatladı hani.

Her gün gazetelerde, televizyonlarda, ne faydalıdır, ne zararlıdır diye birileri çıkıp açıklamalar yapıyor. Ama hep bir şeyler eksik. Nedense kimse açıklamıyor bu gerçeği: İşsizlik, sağlığa aklınıza gelebilecek her türlü zararlı maddeden, kötü yaşam biçiminden daha zararlıdır. Bireyin hem ruhsal, hem fiziksel sağlığını ciddi anlamda tehdit eder.

Uyku ve İştah Bozuklukları

Birey işsiz kaldığı gün, başına geleceklerin henüz tam olarak farkında olmasa da çok üzülür. Öfkelenir. İşten çıkarılmışsa, kendisine yapılan haksızlık karşısında ne tepki vereceğini şaşırır. Çalıştığı kurum batmışsa yapacak birşeyi yoktur.

Modern ve/veya postmodern dünyada işsizlere çok az yer vardır.

Eş, dost “biraz dinlen, senin gibi birine iş mi yok” diyerek avutmaya çalışır. İlk gün ya çok yemek yer ya da hiçbir şey yemez, yiyemez. Midesine kramplar girer, başı ağrır. Uykusu kaçar ya da tam tersi çok uyur. İlk on günlük dönem içinde bir ara kendi bile inanır “onun gibi adamın işsiz kalamayacağına”. Umudu vardır. O ilk günkü öfke, üzüntü yerini umuda bırakır. İkinci on gün oraya, buraya ‘cv’ göndermekten sıkılmıştır. Herkes işteyken o evdedir. Bolca televizyon seyreder, yukarıda da belirtildiği gibi ya çok yemek yer ya hiç yemez. Kimi işsiz bireylerin ikinci on günlük dönemde, gün

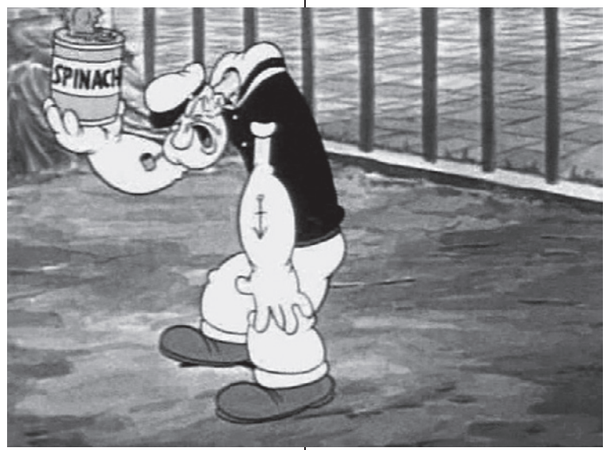

İşsiz kalan insan bolca televizyon seyreder, ya çok yemek yer ya da hiç yemez.

içinde alkollü içecekler tüketmeye başladığı görülmüştür. Sigara tiryakisi ise, günlük sigara sayısı artar. Birinci ayın sonunda umudunu yitirmeye başlar ama hâlâ öfkelidir. Bu onu bir süre daha ayakta tutar. Sonra anlam veremediği fiziksel rahatsızlıklar yaşar. Baş ağrısı dayanılmaz olmaya başlar. Fazla yediği için midesi hep sorun çıkarır. Ya da hiç yemediği için hızla kilo kaybeder. Kalbi de bir garip atıyordur sanki. Uykusunu tam alamadığı için ya da hep uyumak istediği ama yaşamını paylaştığı insanlar gürültü çıkardığından, komşular “nasıl olsa evdedir bir uğrayalım dedik” diye ikide bir kapıya dayandığından bir türlü istediği kadar uyuyamaz ve sinirlenir.

Sosyal Yaşam Sekteye Uğrar

Beraber yaşadığı insanları, etrafındakileri kırmaya başlar. Sosyal yaşamı sekteye uğrar. Yanlış giden birşeylerin olduğunu anlayan birey, artık dışarı çıkmalıyım diyerek kendini sokağa atar. Yıllardır görüşmediği insanları arar, onlarla buluşur. Bu da fayda etmez; herkesin yaşamı onunkinden iyi gitmektedir. Durum sinir bozucudur. İyi işleri, mükemmel sevgilileri filan vardır. Bir yandan da iş görüşmelerine gitmeye devam eder tabii. Odaları, masaları, kartvizitleri olan insanlarla el sıkışır. Anlamsız sorulara yanıt verir. Öfkelenir ama işi istediğinden alttan alır. Aslında kapıyı çarpıp gitmek ve basketbol takımı seçmelerinde olmadığı halde “boyunuz kaçtı?” gibi sorular soran işverenlere kafa atmak ister ama yapamaz. Şiddete meyilli olduğunu fark ettiğinde yardıma ihtiyaç duyar. Önce kendi kendine yardım etmeye karar verir. Psikologlar, psikiyatrlar son çare olmalıdır. Henüz işsizliğinin üçüncü ayındadır. Maddeten ve manen daha o kadar kötü değildir durumu. Sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur ilkesinden yola çıkarak sağlıklı beslenmeye, daha az sigara içmeye, uykusuna dikkat etmeye ve hayatında hiç yapmamış olsa da spor yapmaya karar verir. İlk hafta bunların tümünü dener. Yavaş yavaş fiziksel olarak forma girmeye başlamıştır. Normal insanlar gibi yaşıyordur artık. Uyku saatleri, yemek saatleri bellidir. Bu süreç yaklaşık bir aydır.

İşsizliğin dördüncü, sağlıklı yaşamın birinci ayının sonunda birey kendini kandırmaktan vazgeçer. Zira hâlâ bir işi yoktur. Sağlıklı yaşamasına da gerek yoktur. Beşinci, altıncı, yedinci aylar tehlikelidir. Bu dönem, tebdil-i mekânda fayda vardır. Bunu gerçekleştirebilen birey, her şeye yeniden başlamak arzusuyla dolar. Kendi kendine kalıp, defolarının farkına varır. Kişisel gelişimi için atılımlar yapmaya karar verir. Ataletten kurtulur. Şartları değişmeyen birey ise dibe vurmaya başlar. Psikolojisi artık gerçekten bozuktur. Yaşama bağlılığı kalmaz. Fiziksel olarak da korkunç gözüküyordur. Ya çok kilo almış, ya çok kilo vermiş, cildi bozulmuş, önce dünyaya, sonra aynalara küsmüştür. Her anlamda profesyonel yardıma ihtiyacı vardır. Maddi durumu ve sosyal çevresi buna izin verirse önce bir psikiyatra sonra kuaföre, spor salonuna filan gitmelidir. Tüm bunları yapıp yine de hayata dönemezse, bir iş bulamazsa artık kayıplar hanesine yazılır. Kendisinden haber alınamaz, yitip gider.

Herşeye Yeniden Başlamak

Herşeye yeniden başlayan birey; dil kurslarına, mesleki kurslara gider. Gizli yeteneklerini keşfeder, sanatla ilgilenir. Yeni biri olmaya çalışır. Eskisi işsiz kalmıştır çünkü. Kimilerinin bunu başardığı görülmüştür. İş aramaya devam eder. Çok uygun olmasa da bir iş bulur. Mutluluğu bulamaz. Ardı arkası kesilmeyen ekonomik krizler, ekonomik kriz olmasa da ‘kriz’ lafını diline pelesenk eden işverenler yüzünden iş bulamazsa, bir süre de ülke şartlarını, düzeni, devlet adamlarını suçlayarak yaşama devam eder. Kimseler onu, değerini anlamamaktadır. Bundan da sıkılınca terk-i diyar etmeyi düşünür. Kimileri uzak köylere gidip çiftçilik, balıkçılık yapmaya başlar. Kadın işsizlerin bir kısmı kariyerlerinden vazgeçip hâli vakti yerinde, eli yüzü düzgün, eğitimli birini bulup evlenirler. Çocuk yaptıkları bile görülmüştür. Erkekler ilk kez bu durumda daha şanssızdırlar. Kimse işsiz bir erkekle evlenmez. Kadın ya da erkek fark etmez, kimi işsizler ise uzak ülkelere göçüp tutunmaya çalışılar. Her halükârda bir yıla yakın, bir yıldan fazla işsiz kalanlar iflah olmazlar. Modern, postmodern dünyada işsizlere çok ama çok az yer vardır.

Çiğdem Dalay
www.acikradyo.com.tr
14 Haziran 2004.

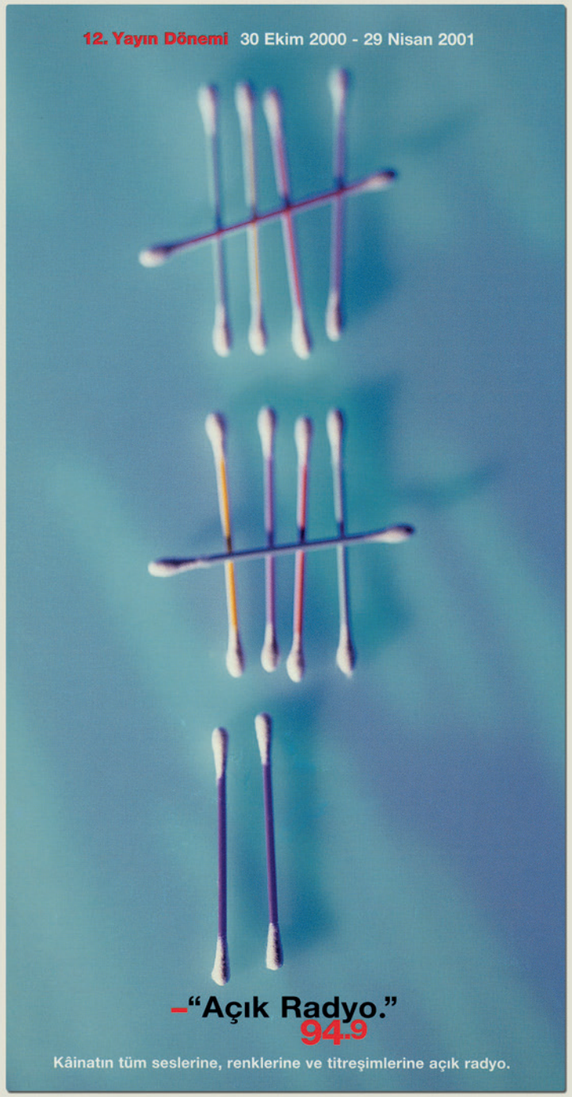

Jack Kerouac'ın Yol Müziği

Jack Kerouac... Yarın hakkında hiçbir fikri olmadan ama zamanın kudretinin farkındayken, hesap yapmadan, her şeye açık olarak 'yolda' olmanın, hayatın içinde olmanın ışıltısı. Sözde değil gerçek özgürlüğün, kutsallığın, soyluluğun ve masumiyetin ışıltısı... Beat Kuşağı'nın İncil'i, manifestosu, sonradan bir kült-kitaba dönüşen (Türkçe çevirisi tükenmiş olan) *On the Road* (Yolda) ile döneminin en tanınmış yazarları arasına giren Amerikalı yazar Jack Kerouac, bir yalnızlık ikonu bugünün dünyasında. Hâlâ kuşakları etkileyen bir büyük isim, bir şair. Söylendiği gibi "tuhaf, çılgın, katolik ve mistik bir yazar." Başka türlü olması mümkün olamayacak bir durum; alkol, aşk ve hüznün büyülü bileşimi.

12 Mart 1922'de Lowell, Massachusetts'de, Fransız-Kızılderili karışımı bir ailenin oğlu olarak doğan Jack, ancak futbol oynamak ve arkadaşlarıyla takılmak için kütüphaneden çıkarmış. Okulu bırakıp bir süre ticaret filosunda çalıştıktan sonra 1943-50 yılları arasında 47 Amerikan eyaletini ve Meksika'yı otostopla dolaşmış. "Kesintisiz ve kendiliğinden", üç haftada yazdığı ikinci romanı *Yolda*, bitiminden altı yıl sonra yayımlanabilmiş ancak. Hayatının bir yarısını yollarda, diğer yarısını ise annesinin evinde geçiren Kerouac 47 yaşındayken aynı evde, üçüncü karısı ve annesinin yanında sirozdan ölmüş.

Günbatımlarının Hüzünlü Çocuğu

Toplumdışı insanlarla, karşı-kahramanlarla özdeşleşen Beat Kuşağı'nın önde gelen sözcüsü, "günbatımlarının hüzünlü çocuğu" Jack Kerouac'ın hayatı âdeta bir caz şarkısı gibi. Daha ilk notalarından kendini belli eden, sonrasında art arda doğaçlamalarla doruklarda gezen ve sonra yine aynı temaya dönen, ama aslında baştakinden biraz farklı, belki biraz daha durgun, belki biraz daha

Jack Kerouac, *1922-1969.*

hüzünlü bir şarkı. Ritm, doğaçlama ve ruh. Sözcüklerin ve seslerin müziği. Bir yaşamın bütün şarkısı. Beş şiir kitabından biri olan *Mexico City Blues*'un girişinde, "bir Pazar öğlesonunda uzun bir blues parçasını üfleyen bir caz şairi olarak anılmak" istediğini söylüyor Kerouac.

Allen Ginsberg, Gregory Corso, Gary Synder, Neal Cassady, Lawrence Ferlinghetti, Michael McClure, Amiri Baraka... Tüm bu şairler, onun arkadaşları; savaş sonrası Amerikan karşı-kültürünün, ruhlarını korumaya çalışan, baskılara karşı direnen genç kuşağın isyanının fenerleri. William S. Burroughs, ya da *Yolda* romanındaki ismiyle Old Bull Lee ise onu bir başka güzel tanımlıyor: "Kerouac bir yazardı. Yani, o yazardı. Kendine yazar diyen ve kitaplarının üstünde isimleri olan birçok kişi aslında yazar değiller ve yazamıyorlar –boğayla çarpışan bir matador ile boğanın olmadığı yerde hareket çeken bir bokçubaşı arasındaki fark. Yazar ya 'orada' olmuştur ya da onun hakkında yazamaz. Bazen, Fitzgerald ve Kerouac'ın durumu gibi, bir yazarın yarattığı etki çok doğrudandır, sanki koca bir kuşak yazılmayı bekliyormuş gibi."

Kerouac'ın az sayılmayacak, müzik yüklü okumaları ve müzik eşliğinde metinlerinin toplandığı albümler var: *Pull My Daisy, Reads On The Road, Readings by Jack Kerouac on the Beat Generation* ve *The Jack Kerouac Collection.* Ölümünden sonra yapılan kayıtlar arasında ise en renklisi, bir 'tribute' niteliği de taşıyan, 1997 tarihli *Kerouac-Kicks Joy Darkness* albümü. Buradan isim seçmek zor olsa da, şair dostlarını saymayarak, Jeff Buckley, John Cale, Thurston Moore/Lee Ranaldo, Michael Stipe, Joe Strummer, Eddie Vedder ve Morphine'i anabiliriz. Eski kayıtlardan da tabii ki David Amram ve Tom Waits'i...

Şarap ve Şiir

"Öylece ölüp gidemeyiz; insanın en azından şarap ve şiire ihtiyacı var," demişti Kerouac: "Benim adam dediklerim sadece çılgınlardır, yaşama çılgınları, konuşma çılgınları, çok şey isteyen, hiç esnemeyen, beylik laflar etmeyen tipler, yıldızların arasında örümcekler çizerek patlayan ve en ortalarındaki mavi ışığı görenlere 'Vay canına!' dedirten o muhteşem sarı maytaplara benzettiğim kişiler. Goethe'nin Almanya'sında böyle gençlere ne derlerdi acaba?"

Hilmi Tezgör

Jacques Brel

Chanson tarihi onu şarkılarının ve filmlerinin yanı sıra, gidişleri ve ayrılıklarıyla da hatırlıyor. Jacques Brel 8 Nisan 1929 tarihinde, Brüksel'de, Flaman kökenli, Fransızca konuşan bir burjuva ailesinin çocuğu kimliğiyle dünyaya geldiğinde, 49 yıllık bir hayata birçok hayatı sığdıracağını elbette kimse bilmiyordu. Bu kimlik, ilerleyen yıllarda onu birçok şarkıya ve görüntüye götürdü; geleneklerin kısıtladığı hayatlara tutsak insanların, yalnızların, sevgiyi bulamayanların, ihanete uğrayanların, hiç bitmeyen özlemlerin doğurduğu yanılsamalarla yaşayanların, arayanların ve aramaktan bir türlü vazgeçemeyenlerin hikâyelerine...

Çocukluk ve gençlik yıllarında, geleneksel bir ailenin beklentilerini yerine getirmekle meşguldü; okullar, izci kampları, dernekler... Evlilik, iki çocuk, babasının oluklu karton fabrikasında çalışma yılları ve kendine bir hayat kurma çabası... Jacques Brel'in ilk

şarkılarının bu sıralarda yavaş yavaş oluşmaya başladığı düşünülebilir.

İlk Kopuş

Sonra ilk gidiş, ilk kopuş ve ilk ayrılık... Brüksel'den bir tren, onu Paris'e, chanson'un anavatanına götürdü. Bu elbette yürek isteyen bir adımdı. Sorunsuz gibi görünen bir hayatı, sonu belli olmayan bir savaş adına terk etmişti. İlerleyen yıllarda, bu kararıyla hayatta başarmaktan çok, hayatını başarmayı göze aldığını söyleyecekti...

lemeler), 'L'Enfance' ve zamanın akışında, Johnny Halliday, Neil Diamond, Shirley Bassey, Cindy Lauper gibi, sesleriyle birçok insanı etkilemiş şarkıcıların –ya bu ad altında, ya da 'If You Go Away' olarak– söylediği 'Ne me quitte pas' (Beni Terketme)...

İkinci Ayrılış, 'Şarkı Tacirliği'ne Veda ve Sinema

Yaklaşık on beş yıl böyle geçti. 1967 yılında ikinci büyük gidişe ve ayrılığa sıra gelmişti. Jacques Brel'in tam da şöhretin doruğundayken, bir daha dönmemek üzere sahneyi terketmeye

Jacques Brel, *1929-1978.*

İlk yılları hiç de kolay geçmedi. Juliette Gréco'nun 'L'Enfance' (Çocukluk) adlı şarkısını okuması birkaç yıl boyunca beklenen o şöhretin kapısını açtı. Bu, geriye dönüşsüz bir yolun da başlangıcı oldu. Birçok insanın hayatında derin izler bırakacak unutulmaz şarkılar ardı ardına geldi: 'Amsterdam', 'Quand on n'a que l'amour, (Bir Tek Aşk Kalınca), 'Les Flamandes' (Şu Flaman Hanımları), 'La Valse â mille temps' (Bin Zamanlı Vals), 'Les bourgeois' (Burjuvalar), 'Madeleine', 'Le Plat pays' (Yassı Ülke), 'La Chanson de vieux amants' (Eski Âşıkların Şarkısı), 'Les Bonbons' (Şeker-

karar verdiği yıl oldu bu. Çevresindekilerin göremediği bir yeri, belki de bir çıkmazı görmüştü. Bir şarkı taciri olmayı artık kabullenemeyeceğini söylüyordu.

Altı yıl sürecek sinema serüveni işte böyle başladı. Hem oyuncu, hem de yönetmen olarak birçok filme imza attı. Fakat Brel'in, *Les Risques du métier* (Mesleğin Cilveleri), *Franz, Far West* ve *L'Emmerdeur* (Bir Başbelası) gibi filmlerin başı çektiği bu serüvende şarkıcılığındaki kadar başarılı olmadığını söyleyenler çoğunluktaydı. Günün birinde bir kopuşu daha göze alışı belki de bundandı.

Diğer yandan, *Un homme et une femme* (Bir Kadın, Bir Erkek) filmiyle Fransız sinemasına damgasını vuran Claude Lelouch yıllar sonra "O aslında iyi filmler çekmeye hazırlanan bir sinema yönetmeniydi" diyecekti.

Brel 1968 yılında *'L'Homme de la Mancha'* müzikalinde Don Quijote rolünü üstlendiği küçük bir istisna dışında sahneye 'şarkıcı' olarak dönmeme sözünden asla caymadı. Bu müzikalin hem kendisi, hem de 'Don Kişot' rolü Brel'e son derece *uygun düşüyordu. 'L'Homme de la Mancha*'nın Brüksel'deki ilk gösterimlerinde Sancho Panza rolünü de Dario Moreno üstenmişti.

Tekne, Ada, Uçak

Jacques Brel'in gidişleri müzik piyasasından ayrılışıyla da son bulmadı. Sinema serüveninin ardından kısa bir süre pilotluk yaptıktan sonra, profesyonel bir kaptan olarak, Askoy adlı teknesiyle okyanusların uçsuz bucaksızlığına açıldı. Bu gidiş onun uygar dünyadan, daha doğrusu kendisini uygar olarak kabul ettirmek isteyen dünyadan kaçışını anlatır gibiydi. Ondan yıllar önce bir başka kaçış uğruna bu yola çıkan Gauguin'in sığındığı gönüllü sürgün adası Hiva Oa, Brel'in son sığınağı oldu. Brel son aşkını da bu adada, Madly Bamy adındaki bir melez kadınla yaşadı.

Birkaç yıl sonra geriye dönüşü kederli bir hikâyenin son satırları gibiydi. Kansere yakalanmış, hastalığı bir hayli ilerlemişti. 49

Brel'in geride bıraktığı dünyada, yitirilmiş, çok uzaklarda kalmış bir 'ülke'yi arayan insanlar da vardı.

yaşında olduğuna nerdeyse hiç kimseyi inandıramayacak kadar çok çökmüştü. Tüm yaşadıklarına rağmen, yanında Hiva Oa adasından getirdiği şarkıları vardı.

1978 yılında, 8 Ekim'i 9 Ekim'e bağlayan gece, ölmeden kısa bir süre önce, yanına yaklaşan bir arkadaşının kulağına 'Sizi terketmeyeceğim' demişti. Bunlar hayatını şarkıları gibi yaşamış bir insanın son sözleriydi.

Brel'in geride bıraktığı dünyada, yitirilmiş, çok uzaklarda kalmış bir 'ülke'yi arayan insanlar da vardı. En büyük hataları, bu 'ülke'yi gündelik hayatlarının içinde ve bir türlü kopamadıkları dünyalarında aramalarıydı. Bugün ondan geriye kalan şarkılar, canlılıklarını ve yakıcılıklarını bu sayede koruyorlar belki de...

O uzak adadan getirdiği son şarkılarını topladığı plağın arka kapağında, Jacques Brel'i yaşlanmış yüzüyle, işaret parmağını dudaklarına götürmüş gülümserken gösteren bir fotoğraf vardır. Bunun anlamı 'artık susuyorum' ya da 'susunuz, duymak istediğim yeni birşey yok' olabilir. Her iki olasılık da bizi bir yerlere götürebilir. Asıl yanıt, olsa olsa şarkıların, daha doğrusu şarkılarımızın içindedir. **(Bkz; Chanson)**

Mario Levi

Jean Dominique

Merhaba, ben Jean Dominique. Ölüyüm. Haiti'de doğmuş, Paris'te okumuştum; doğduğum yerde öldürüldüm. Varlığım, yok edilme sebebimi oluşturdu.

Bir dakika, bir dakika!.. Daha ileri gitmeden şaşırdığınızı varsayıp iznimizle bir açıklama yapmak gereğini duyuyorum. Evet, ölüyüm, ama elinizdeki kitapta ve şimdi şu anda siz bu satırları okurken yeniden canlandım. Anormal bir durum yok yani, bir korku filmi izlemiyorsunuz ve Edgar Allan Poe da bildiğim

kadarıyla en azından yakın sayfalarımda bile yer almıyor, rahat olun.

Efendim, ben 1930'da Haiti'de doğdum. Üniversite yıllarımda ülke dışına çıkarak Paris'te tarım eğitimi aldım ve geri döndüm. Döndüğümde kendimi köylere ve kırlara ve yollara vurdum. Köylülere öğrendiklerimi aktararak tarımsal verimliliklerini artırmalarını sağladım. Köylüye borç veren tefeciler beni bu nedenden sevmediler. Toprak ağaları da.

60'ların başında radyo yayıncılığına (Hey! Size tanıdık geliyor mu bu iş?) başladım. Bir delilik edip ülkemde seçkinlerin dili olan

Jean Dominique, *1930-2000.*

Fransızca yerine, halkın dili olan Creole ile yayın yaptım. Dedim, ben biraz deliyimdir, ülkemde akla gelmeyen şeyleri insanıma doğal hak görürüm; sinema ile ilgilenip kulüpler kurmam gibi. Hem de Haiti'de! Bu ne cüret! Neyse, radyonun yayını, halkın anadilinde yapılan ilk yayın oldu. Sokaktaki ve tarladaki insan, artık kendi alanı dışındaki hayatın da içine girebiliyor, bilgisini ve bilincini artırabiliyordu. Bilgi ve bilincin artması, soruların çoğalmasına, soruların çoğalması da cevap arayışlarının artmasına yol açtı tabii. Seçkinler beni bu nedenden hiç sevmediler.

Yayınlarımda ülkedeki sosyal adaletsizliklere ve dikta rejimine dikkat çekerken, ABD'nin Haiti politikalarını da eleştiriyordum. Bu yüzden çok baskı gördüm. Ağabeyim öldürüldü, ben dövüldüm. İki kez yurt dışına kaçmak zorunda kaldım. Her geri dönüşüm, bir öncekinden daha kalabalık karşılandı. Sevmeyenler değil sevenler geldi çünkü karşılamaya. Dikta beni bu sebeplerden dolayı hiç sevmedi. Eh, ABD'nin sevmesini zaten hiç beklememiştim.

Radyoda eski polis şefi Toussaint'ın suç ve yolsuzluklarının üzerine üzerine gittiğim bir dönemde, 2000 yılının Nisan ayında bu temel hak ve özgürlükler uğruna bitmez tükenmez başkaldırılarımdan illallah demiş olacaklar ki, beni öldürdüler. Yani üzerime dört kurşun sıktılar, ben de öldüm. Varlığımı sevmeyenler, yokluğumla sevinmek istemişlerdi zahir. Olmadı ama; sevinemediler.

Haiti beni sevmeyenlerin ülkesi gibi değil artık ve bunca zaman sonra hâlâ her yerde beni sevenler, inançlarımı, ideallerimi benimseyenler var. Bakın işte, hâlâ ülkemden binlerce mil uzakta basılan bu hoş kitapta bir madde olabiliyorum ben.

Eh, müsaade ederseniz sohbeti burada kesip gitmeliyim artık. Ölüyüm çünkü aslen, demiştim. Sizleri saygıyla selamlıyor, diğer maddeleri de sevgiyle kucaklıyorum. Hoşça kalın.

Vedat Ozan eli ile Jean Dominique

Jediizm

George Lucas California'lı, kırtasiye dükkânı sahibi bir ailenin üç çocuğundan biriydi. Araba yarışlarına çok meraklıydı ama lise sonda geçirdiği bir araba kazası sonucunda bu sevdadan vazgeçti. Onun yerine sinema okudu. 1973 yılında seri olarak düşündüğü bir bilimkurgu filminin senaryosunu yazmaya başladı. 1975 yılında bu filmde kullanılacak özel efektleri geliştirmek üzere *Industrial Light and Magic* (Endüstriyel Işık ve Sihir)

"Karanlık tarafa giden yol korkudan geçer. Korku öfkeyi getirir. Öfke nefreti. Nefret ise acıyı", Efendi Yoda.

adlı şirketi kurdu. Birçok şirket tarafından reddedilen film, sonunda çekildi ve tüm gişe rekorlarını kırdı, üstüne yedi tane de Oscar ödülü aldı. Ama almasa da *Star Wars* bir efsane olacaktı. Böylece bir kült doğdu ve yıldız savaşlarının tarihi yazılmaya başladı.

Star Wars, birçok efsane gibi, iyi ve kötünün savaşını anlatıyor. Gücün ışığında ilerleyen Jedi şövalyeleri, gücün karanlık yanıyla mücadele ediyorlar. Film serisinin ilk üçü aslında efsanenin ortasından başlıyor.

1977, Bölüm 4 - *Star Wars* (Yıldız Savaşları)
1980, Bölüm 5 - *The Empire Strikes Back* (İmparator)
1983, Bölüm 6 - *Return of The Jedy* (Jedi'nin Dönüşü)
1999, Bölüm 1 - *The Phantom Menace* (Gizli Tehlike)
2002, Bölüm 2 - *Attack of The Clones* (Klonların Saldırısı)
2005, Bölüm 3 - *Revenge of The Sith* (Sith'in İntikamı)

Film serisinde 83'ten 99'a kadar uzun bir ara verilmiş olsa da Star Wars efsanesi hiçbir zaman dinmemişti. 1999 sonrası filmlerle bir jenerasyon daha çocukluğunu Star Wars izleyerek geçirdi. Ama 80 çocukları için dijital efektler hiçbir zaman *Endüstriyel Işık ve Sihir Endüstrisi*'nin maket ve kostümlerinin yerini tutmadı.

Dini: Jedi Şövalyesi

Bu arada 2001 yılında Yeni Zelanda'da başlayan bir e-mail zinciri kısa sürede dünyaya yayıldı. Bu e-mail'e göre yaklaşan seçimlerde 8000 kişi 'dininiz' bölümünü Jedi Şövalyesi olarak doldurursa Jedi dini resmî olarak kabul görecek ve nüfus kayıtlarına geçecekti. Yeni Zelandalı ve İngiliz yetkililer kesin cümlelerle bunun mümkün olmadığını belirttiler. Bu şekilde bildirim yapan kişiler dinî açıdan 'öteki' kategorisinde yer alacaktı.

Fakat kazın ayağı öyle olmadı. Kampanya İngiltere'de başarıya ulaştı ve İngiltere'de 2001 nüfus sayımında toplam 400.000 kişi dinini Jediizm olarak belirtti. Böylece Jedi dini İngiliz Kilisesi, Roma Katolikleri, Müslüman ve Hindu dinleriyle beraber nüfus kayıtlarında yerini aldı. Aslında kayıtlardaki tuhaf dinlerin sayısı pek de az değil. Bugün baktığınızda Jedi şövalyelerinin yanı sıra bu listede Özgür Aşk Kilisesi, Wicca, Tanrısal Işık Elçileri, Druidizm, Satanizm, Keltik Pagan ve Özgür Düşünce Sahibi gibi kategorilerin de yer aldığını görüyoruz.

Star Wars efsanesinden payını alan sadece sinema ve oyuncak endüstrileri ve nüfus müdürlüğü olmadı. Star Wars mitolojisinde kullanılan kimi sözcükler Oxford Büyük İngilizce sözlüğüne de girdi. Örneğin 'güç' ve 'karanlık taraf' gibi. Bilimkurgu dünyasının bir başka kültü 'Star Trek' dizisi ile de 'Klingon', 'warp faktörü', 'dilityum' gibi sözcükler sözlüklere girmişti.

Jediizm'in Temelleri

Jediizm; Hinduizm, Konfüçyüsçülük, Budizm, Gnostisizm, Stoacılık, Katolik mezhebi, Taoizm, Şintoizm ve modern mistisizmin yanı sıra Şaolin rahipleri, şövalyelik kanunları ve Samuray savaşçılarının kurallarından etkiler taşıyor. Yani ne ararsanız var. Bu dinî hareketin temel amacı ise aydınlanmak ve içsel gelişim. Jedi'lar şöyle diyorlar: "Jedi şövalyelerine göre binalar sadece binalardır. İçinde Jedi inancının ışığını taşıyanların gerçek tapınakları yürekleridir." Jediizmin temel kuralları ise kahramanlık, adalet, sadakat, savunma, cesaret, inanç, alçakgönüllülük, korkusuzluk, asalet, kendini olanaklarla sınırlamamak, saf motivasyon, disiplin, odaklanma, ketumluk, meditasyon, çalışma, bütünlük, ahlak, çatışmaya dahil olmak, katılımcı sorumluluk ve uyum.

Jediizm İlkeleri

- Kendini fethedersen düşmanını da fethedersin.
- Dış etkenlerden uzaktaki zihin fiziksel hareketler gerçekleştirebilir.
- Gerçek bir Jedi olmanın göstergesi beceri değil sükûnettir.
- Düşmanı değil, kötülüğü alt etmek bir Jedi şövalyesinin gerçek başarısıdır.
- İşlenmemiş kristal parlamaz, disiplinsiz bir Jedi'ın parlamayacağı gibi. Jedi da zihnini geliştirmelidir.

Jedi Şövalyelerinin Günlük Işık Meditasyonu

- Kalbinize yoğunlaşın.
- Zihinsel ve bedensel tüm eylemlerinizi durdurun.
- Öğlen saatinde gökyüzünde en yüksek noktasında parlayan güneşi düşünün.
- Bu parlak beyaz ışığın tüm varlığınıza nüfuz ettiğini hissedin.
- Dış benliğiniz ve içinizdeki Jedi şövalyesi arasındaki güçlü bağı hissedin.
- Kalbinizin altın renkli bir güneş olduğunu gözünüzün önüne getirin.
- Işığın parlaklığı zihniniz ve bedeninizdeki her atomun içinde binlerce defa büyüyor...
- Şu sözleri söyleyin: Işıkla aydınlanıyor, ışıkla korunuyor, ışığı içimde taşıyorum.
  Güç sizinle olsun...

Pr; Açık Dergi
Yt; 07 Ocak 2005.

Kaynaklar:
www.bbc.co.uk
www.cnn.com
www.guardian.co.uk
www.thejediismway.org
www.templeofthejediorder.org

Jimi Hendrix

18 Ağustos 1969 Pazartesi günü sabaha karşı Hendrix sahneden indiği zaman, neredeyse ikiyüz bin kişilik izleyici kitlesinin yorgunluktan büyük bir tezahürat gösterecek hali kalmamıştı.

Oysa aynı kalabalık daha 12 saat önce çok daha büyüktü. Yarım milyon rengârenk genç 3 gündür New York yakınlarındaki Max Yasgur'un çiftlik alanında ünlü Woodstock Festivalini izlemekteydi. Jimi Hendrix, şenliğin son akşamı sahneye çıkacak 'assolist' olarak düşünülmüştü. Ancak zaman zaman ortaya çıkan kötü hava şartları zamanlamanın sarkmasına neden olmuş, Hendrix festivalin resmen bittiği saatlerden çok daha sonra sahneye çıkabilmişti ancak. Son kalan 'çiçek çocukları' yavaş yavaş eşyalarını toplarken, Hendrix'in gitarından çıkan blues tonlamalı doğaçlaması, Amerikan Ulusal Marşı 'The Star Spangled Banner'ı ölümsüzleştiriyordu.

Bundan üç yıl öncesine kadar Hendrix New York'ta bir takım lokallerde iş bulabiliyorsa çalabiliyor, çoğunlukla da yaptığı müzik karmaşık ve gürültülü olduğu gerekçesiyle geri çevriliyordu. Birkaç önemsiz plak yapmış, birkaç da önemsiz grup kurmuştu. 1966'da New York'ta yavaş yavaş sesini duyurmaya başlamıştı.

Okyanusun Diğer Yanı

Ancak Londra'da durum biraz daha farklıydı. Avrupa'da rock müzik hızlı yaşayan gençler için yeniliğin lokomotifiydi. 'Beatlemania' almış yürüyor, Rolling Stones konserlerinde saçını başını yolan genç kızlar görülüyordu. Bir yandan da o zamana kadar siyah Amerika'nın müziği olarak bilinen blues, Londra kulüplerinde gitgide sesini duyurmaya başlıyordu. John Mayall, Jeff Beck gibi sanatçılar Britanya'nın beyaz blues sesini oluşturuyor, duvarlarda 'Clapton Tanrıdır' yazıları görülüyordu.

Eylül 1966, şansını Londra'da denemek isteyen Hendrix için bir dönüm noktası oldu. Animals grubunun eski basçısı olan ve yıldız ajanlığına soyunan Chas Chandler'la birlikte Londra'ya iner inmez, şehrin müzik dünyasına daldı.

1 Ekim 1966 tarihinde Londra'nın taze blues dünyası ilk şokunu yaşadı. Eric Clapton, Ginger Baker ve Jack Bruce'dan oluşan Cream grubu Londra Polytechnic'de gencecik bir kitleye daha ilk konserini verecekken Chandler'in ricasıyla Hendrix'i sahneye çıkardılar. Eric Clapton yıllar sonra bu konseri anlatırken Hendrix için "tamamen şovumuzu çaldı" diyecekti. "Gitarı dişleriyle çaldı, kafasının arkasında çaldı... Herşeyi yaptı... inanılmazdı!". Clapton ve Hendrix yıllar boyu çok iyi dost olarak kaldılar.

Jimi Hendrix, Buddy Miles ile beraber, Mercury stüdyoları - New York, *15 Mart 1969.*

Gitar Kazasından Sahne Ritüeline

Üç ay kadar kısa bir süre içinde, davulcu Mitch Michell ve eski gitarcı, yeni bascı Noel Redding'in bir araya gelmesiyle The Jimi Hendrix Experience oluştu. Londra lokallerinde hemen adı duyuldu grubun. Ardından Avrupa turnesine çıktılar ve bu defa da 'Hendrixmania' aldı yürüdü. İlk albümleri *Are You Experienced* Mayıs 1967'de çıktığı zaman 'Hey Joe' zaten herkesin dilindeydi. Avrupa konserlerinden birinde Hendrix'in kazayla gitarını kırması seyirciler tarafından yanlış anlaşılınca da, 'gitar kırma ritüeli' konserlerinin ayrılmaz bir parçası oldu ve önce Avrupa, sonra Amerika'da Hendrix'in ününe ün kattı.

Hendrix iki yıl içinde Experience ile iki albüm daha çıkardı. Axis: *Bold As Love* ve *Electric Ladyland. Electric Ladyland* yayınlandığı zaman ekipte kimsenin neredeyse birbirini görmeye tahammülü kalmamıştı. Son derece kaprisli ve mükemmeliyetçi bir sanatçı olan Hendrix'e ne müzisyen dayanıyordu, ne de organizatör... Ömrünün kalan iki yılında bir iki grup kurma denemesinde daha bulunsa da, Hendrix hep yalnız dolaşan bir kediydi ve hep öyle kaldı. Jimi Hendrix 18 Eylül 1970'de 28 yaşındayken, aldığı içki ve uyuşturucunun etkisiyle geçirdiği krizde kendi kusmuğunda boğularak öldü.

Hendrix'in erken ölümüyle müziğin bir başka kilometre taşı, Miles Davis'le birlikte gerçekleştirecekleri albüm projesi de yarım kaldı. Fusion-jazz'ın yaratıcısı Miles Davis ve rock dünyasının ikonu Hendrix'in bir arada yapacakları bu çalışma, yüksek ihtimalle progresif müziğin yatağını değiştirme gücüne sahip bir albümle sonuçlanabilirdi.

Hendrix 60'lı yılların ve hippie hareketinin önemli sembollerinden biriydi. Şüphesiz ki doğru zamanda, doğru yerde yaşamış ve ölmüş

Hendrix yeteneği ve yaratıcılığı ile elektro gitara sınıf atlatan kişi olarak müzik tarihinde yerini aldı. Parçaları hâlâ referans olarak kabul ediliyor.

olması da efsaneleşmesine katkıda bulunmuştu. Bir Afro-Amerikalı olarak farklı fiziği, kendine özgü stili ve kıyafetleriyle, zamanının progresif beyaz blues-rock'çılarının yanında farklı bir yerde durdu. Hepsinden önemlisi, yeteneği ve yaratıcılığı ile elektrikli gitara sınıf atlatan kişi olarak müzik tarihinde yerini aldı. Bugün Hendrix'in klasikleşmiş parçaları hâlâ referans olarak kabul ediliyor ve neredeyse her dalda en önemli müzisyenler tarafından yorumlanıyor.

Jimi Hendrix doğduğu şehir olan Seattle'da, Greenwood Memorial Park'da yatıyor. Mezar taşında bir Stratocaster gitar resmi var. Son not: Jimi Hendrix, solaktı...

Faruk Eczacıbaşı

John Berger

Günümüzün en etkili sanat eleştirmenlerinden biri sayılan marksist düşünür, şair, senarist, romancı ve belgesel yazarı.

1926 Londra doğumlu olan Berger, 16 yaşında Central School of Art'a girse de 2. Dünya Savaşı yüzünden eğitimini yarıda bırakmak ve iş hayatına atılmak zorunda kaldı. Çalıştığı şirkette, faşizmden kaçan Avrupalı entelektüellerle –yazarlar, felsefeciler, ressamlar, tarihçiler– tanıştı ve onlardan pek çok şey öğrendi. Yıllar sonra "Üniversiteye gidemedim ama 16 yaşındayken yaşadığım o dönem benim için çok güzel bir eğitimdi" diyecekti. Kendi deyişiyle "ikinci eğitim dönemi"

Buluştuğumuz Yer Burası, 2006 yılında Türkçe olarak yayınlandı.

70'lerin başında Fransız Alpleri'nde bir köyde yaşamaya karar vermesiyle başladı. Pek çok kişi bu durumu yadırgasa da, arkadaşlarından biri "napıyorsun, sen daha yaşlanmadın!" dese de kararını vermişti: "Birden fark ettim ki, hikâyelerini yazdığım insanlar hakkında pek az şey biliyorum. Benim yabancısı olduğum yaşam şartları, pek çok insanın yaşamak zorunda kaldığı türdendi. Üstelik koşullar giderek kötüleşti. Sadece okuyarak bu insanların hayat şartlarını anlayamazsınız. İnsanın bizzat yaşaması, tecrübe etmesi gerekir. (...) Burada, samimi olduğum kişiler, çocukluklarını da burada geçirmiş olan yaşlı çiftçiler. Gençler, çoktan köyü bırakıp gitmişlerdi. Yaşlı çiftçiler benim öğretmenlerim oldular. Onlardan doğa, toprak ve mevsimler hakkında çok şey öğrendim. Hayvancılığa ve tarıma dair pek çok pratik işi ve yaşamın değerini onlardan öğrendim." **(Bkz; Bakma Biçimleri)**

Bir Zamanlar Avrupa'da adlı üçlemesini bu ortamda kaleme alan Berger, yok olmaya yüz tutan köylülüğü, köyden kente göç eden köylülerin şehirde var olma çabalarını dile getirdi. 1972 yılında *G.* adlı romanı ile Booker ödülünü kazandı. Bu ödülünün yarısını Kara Panterler'le paylaştı.

Yedinci Adam

"Bir yazar olarak bana en fazla tatmin sağlayan anlardan birini İstanbul'da yaşadım. Bunun ödüllerle falan ilgisi yok. Bir arkadaşım, İstanbul'un varoşlarından birinde oturan bir ahbabını ziyaret edecekti, ben de kendisine eşlik ettim. Çay içtik, sohbet ettik ve raflardan birine gözüm takıldı; yirmi kadar kitap vardı. Birisi de *Yedinci Adam*'dı. O an, yazar olduğum için kendimi çok şanslı hissettim. Kitaptaki deneyim, yaşamın deneyimine erişmişti; kabul edilmiş ve dile getirilmişti."

John Berger

Yıllardır Fransız Alpleri'nde sade bir yaşam süren John Berger'dan bir hayli uzak kalan sanatseverler 2005 yılında Londra'da yazarın onuruna *'Here is Where We Meet'* (Buluştuğumuz Yer) başlığı altında bir dizi etkinlik düzenlediler. Adını yazarın aynı yıl yayınlanan kitabından alan etkinlik bir aydan fazla sürdü. Pek çok söyleşi, performans, film gösterimleri vb.nin yer aldığı etkinliğe Geoff Dyer, Michael Ondaatje, Anne Michaels, Simon McBurney, Latife Tekin, Emine Sevgi Özdamar gibi yazarlar da katıldı. Katılımcılar yazının amacını, nelere muktedir olduğunu ya da olamadığını tartıştılar.

Işıl Şimşek
www.acikradyo.com.tr
18 Nisan 2005.

Kaynaklar:
Kenneth Baker; "Q & A - John Berger - The Moment Of Truth Is Now" San Francisco Chronicle, 6 Ocak 2002.
www.sfgate.com

Lewis Jones; "Portrait Of The Artist As A Wild Old Man" Telegraph, 23 Temmuz 2001.
www.telegraph.co.uk

www.johnberger.org

John Berger'ın Türkçe'ye Çevrilmiş Eserlerinden bazıları

Görme Biçimleri, Çev;Yurdanur Salman. Metis,1995.

O Ana Adanmış, (Seçki) Haz. Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen. Metis, 1998.

Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı, Çev; Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen. Metis, 1989.

Bir Zamanlar Avrupa'da, Çev; Taciser Belge, Murat Belge. İletişim, 1996.

Domuz Toprak, Çev; Taciser Belge. İletişim, 1998.

Leylak ve Bayrak, Çev; Taciser Belge, Murat Belge. İletişim, 1996.

G., Çev; Tomris Uyar, İletişim,1996.

Kral, Çev; Müge Gürsoy Sökmen. Metis, 2001

Buluştuğumuz Yer Burası, Çev; Müge Gürsoy Sökmen, Gönül Çapan, Çevat Çapan. Metis, 2006.

John Lennon

Liverpool doğumlu şarkıcı, şarkı yazarı, savaş karşıtı eylemci. Popüler müzik tarihinin en tanınmış grubunun; yaşamıyla, sözleriyle, sanatıyla ve ölümüyle en çok tartışılan üyesidir. 16 yaşındayken tanıştığı Paul McCartney ile birlikte grubun yüz elliden fazla şarkısına imza attı. Aynı dönemde karikatürlerinden ve hikâyelerinden oluşan iki kitabı yayınlandı. Grup arkadaşlarıyla beraber *A Hard Day's Night* ve *Help!,* 1966'da da Richard Lester'ın savaş karşıtı komedisi *How I Won the War*'da rol aldı.

Beatles ile ününün zirvesindeyken alt sınıftan gelmiş olmanın çelişkilerini ve farkına vardığı iki yüzlülüğü ironik üslubuyla dile getirdiyse de, aktif muhalefete grubun son dönemlerinde başladı. 1968'de beraber olmaya başladığı Yoko Ono'nun da etkisiyle müziğin yanı sıra film, heykel, litografi gibi sanat dallarında avangard üretimler yaptı. 1969 yılında dünyanın büyük başkentlerinde bastırttığı dev pankartlarla dünya barışının sözcülüğüne soyundu. Ono'yla beraber Amsterdam'da ve Montreal'de barış için birer haftalık *'bed-in'* eylemi yaptı. Montreal'de otel odasındaki konuklarla beraber kaydedilen 'Give Peace a Chance' savaş karşıtlarının marşı hâline geldi. Çift, bu dönemde üç adet de avangard albüm kaydetti.

Lennon, Beatles'ın **(Bkz; Beatles)** 1970'te resmen dağılmasından sonra çıkardığı ilk albümde kişisel hislere, bir sonrakinde ise çoğunlukla politik şarkılara yer verdi. İkinci albümüne ismini veren 'Imagine'da, zihinlerde, sınırlarla bölünmediğimiz, maddî aidiyetlerin ve organize dinin olmadığı alternatif bir dünyayı canlandırmaya çalıştı. 1971 yılından sonra yaşamaya başladığı ABD'de 'Yeni Sol' gruplarla eylemlere, konserlere, televizyon programlarına katıldı, bir politik dergiye yazılar yazdı. Politik etkisi o kadar fazlaydı ki, sahte suçlamalarla iki yıldır hapiste mahkemeye çıkarılmadan tutulan 'Beyaz Panterler' üyesi şair John Sinclair için yazdığı bir şarkıyı konserde seslendirmesinden iki gün sonra Sinclair serbest bırakıldığı gibi, hakkındaki bütün suçlamalar da düşürüldü. İngiltere'nin Kuzey İrlanda politikasını eleştiren 'Luck of the Irish', 'Sunday Bloody Sunday' ve feminizm hareketinin yayılmasından çok önce, siyahların bazı ülkelerde, kadınlarınsa her yerde ayrımcılığa uğradığını dile getirdiği 'Woman Is the Nigger of the World'ü bu dönemde yazdı.

1973-74'de Yoko Ono'dan ayrı kaldığı ve çoğunlukla Los Angeles barlarında içerek geçirdiği dönemde çıkardığı iki albüm, kendini ve ilişkisini sorguladığı şarkılardan oluşur. Altı solo albümün ardından 1975 yılından sonra gözlerden uzak bir yaşamı tercih etti. Bu dönemde evinde yaptığı kayıtlar ve yeni malzemelerle 1980 yılında Yoko Ono'yla ortak bir albüm çıkardı. 8 Aralık 1980 gecesi New York'taki evinin önünde vurularak öldürüldü. Politik faaliyetleri yüzünden hakkında on yıl boyunca tutulan FBI raporlarının açıklanmasıyla, ölümü üzerine komplo teorileri ortaya atıldıysa da, iddialar söylentiden öteye gidemedi.

John Lennon, *1940-1980.*

Ölümünün 20. yılında Havana'da heykeli dikilirken törende Fidel Castro tarafından 'devrimci' olarak anılan John Lennon, politik söylemi en ciddi popüler figürlerden biriydi. Onun barış yanlısı sözleri bugün her zamankinden daha geçerli. Bunun yanında Lennon, günlük hayatın keskin bir gözlemcisiydi. Kişisel duyguları muhtemelen kimse onun gibi aynı anda hem saf ve açık, hem de hayat algısını tersyüz edecek biçimde dile getirmemiştir.

Doruk Yurdesin

John Rawls

(1921-2002). Hayatının büyük bir bölümünü Harvard Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak geçirmiş, çoğularına göre 20. yüzyılın en önemli siyaset felsefecisi. Rawls'un 1951 yılında kaleme aldığı makalesiyle başlattığı düşünsel çizginin ilk önemli durağı 1971 senesinde yayımlanan *Bir Adalet Kuramı (A Theory of Justice)* adlı eseridir. Bu kitabın ilk sayfasındaki bir cümle Rawls'un yirmi yıllık entelektüel uğraşının temel kabul noktasını simgeler: 'Adalet, toplumsal kurumların en önemli erdemidir". Adil bir toplumda egemen olması gereken ilkelerin savunulduğu bu eser, aynı zamanda 19. ve 20. yüzyıl düşüncesine damgasını vurmuş faydacılık akımına **(Bkz; Mauss)** karşı son derece kapsamlı bir alternatif sunma iddiasındadır. Rawls, Immanuel Kant'ın düşüncesini geliştirerek, kişilerin özgürlüğüne ve eşitliğine dayalı bir adalet kuramı oluşturmuştur. İngilizce'de yüz bin adedin üzerinde satmış ve yaklaşık otuz dile çevrilmiş bu kitap, İkinci Dünya Savaşı sonrası siyaset felsefesinin temel kaynaklarından birisi olmuştur. Ancak bu eser, belki de Rawls'un kendisinin de itiraf ettiği gibi 'gereğinden uzun' olması nedeniyle, ya da bir eleştirmene göre 'sanki bir Orta Avrupa dilinden İngilizce'ye çevrilmiş' izlenimini veren dili yüzünden, eşitlikçi liberal düşüncede büyük bir çığır açmasına rağmen akademik çevreler dışında geniş yankı yaratmamıştır.

Rawls 1993 yılında yayımlanan *Siyasal Liberalizm* eserinde, *Bir Adalet Kuramı*'ndaki ilkeleri, çağdaş toplumların derin ahlaki, felsefi ve kültürel çeşitliliği ışığında, bu ilkelerin özüne sadık kalsa da, yeniden gerekçelendirmeye çalışır. Fakat, toplumsal çeşitliliğe daha duyarlı bir kuram sunma çabası, Rawls'un ilkelerinin evrensellik iddiasını epey zayıflatmış ve artık siyasal liberalizm sadece çağdaş liberal demokratik toplumlar için geçerli bir öneri hâlini almıştır. Katı bir eleştirmene göre, Rawls'un adalet kuramını böyle savunmayı tercih etmesi ileri değil, geri bir adımdır ve düşünürün "Boston'un merkezinde bulunduğu yüz kilometre çapındaki bir alan dışında bir topluma söyleyecek neredeyse hiçbir şeyi kalmamıştır". Ancak bu tür olumsuz yargılara rağmen *Siyasal Liberalizm* yüzlerce makale ve kitaba konu olmuş, kimileri Rawls'un yeni yaklaşımını savunurken, onu reddeden yazarlar bile görüşlerini çürütebilmek için detaylı analizler yapmışlardır. Günümüz Anglo-Amerikan siyaset felsefesi alanında yazan neredeyse hiç kimse onun yaklaşımını gözardı edebilmiş değildir.

Uluslararası Adalet İlkeleri

Uluslararası ilişkilerin adil bir şekilde nasıl düzenlenebileceğini ele alan *The Law of Peoples (Halkların Yasası)* başlıklı eseri de benzer bir tartışma yaratmış, Rawls'un savunduğu uluslararası adalet ilkeleri kimi kozmopolit düşünürlerce adil küresel ilişkileri sağlamaktan uzak görülmüştür. Rawls'un yeryüzündeki toplumların aralarındaki kültürel ve felsefi farklılıklara karşı aşırı bir hassasiyet beslediği, evrenselliği ikinci plana attığı itirazı dile getirilmiştir. Ancak, düşünürün ölümünden sonraki uluslararası gelişmelerin de gösterdiği gibi, diğer toplumlara 'adalet ve özgürlük getirmek' iddiasının barındırdığı tehlikeler ve gizlediği baskılar belki de Rawls'un temkinli yaklaşımını haklı çıkarabilecektir.

Akademik çevrelerde bu kadar büyük ün kazanmış bir düşünürün gündelik siyasal tartışmalara hiç katılmaması, fikirlerinin neredeyse hiçbir politikacı ya da siyasal hareket tarafından dile getirilmesi, düşünce dünyası açısından işaret edilmesi gereken ilginç bir noktadır. Bunda, Rawls'un tartışmalarının soyut ve kuramsal bir boyutta yer alması kadar, onun mütevazı, hatta aşırı çekingen yapısı da rol oynamıştır. On yıldır çok yakın çalıştığı sekreterinin, Rawls'un vejetaryen olduğunu sadece bir tesadüf sonucu öğrenmesi, onun kişisel yönünü ne kadar saklı tuttuğunun bir göstergesi olsa gerek.

Murat Borovalı

John Rawls, *1921-2002.*

Kaçık Radyo

Julio Cesar bir radyocu. Programlarında aşktan, arkadaşlıktan, birliktelikten ve direnişten bahsediyor. Buenos Aires'te bir akıl hastahanesinde yaşıyor. 10 yıl önce sekiz yaşındaki kızını kaybetmiş. Ve girdiği ağır depresyon sonucunda kendi isteğiyle akıl hastahanesine yatmış.

"Yaşamak, yemek yemek ya da evden çıkmak istemiyordum. Ailem beni anlamıyordu. Evde kalmak beni daha da hasta ediyordu. Ben de burada yaşamayı tercih ettim. Çünkü burada kendimi ifade etme özgürlüğüne sahibim" diyen Julio Cesar, Jose Borda psikiyatri hastahanesinde yaşarken aynı zamanda radyoculuk yapıyor. Çünkü onların *'Radio Colifata'* (Kaçık Radyo) adlı kendilerine ait bir radyo programları var.

"Radyonun Anteni Bu Duvarları Yıkıyor"

'Kaçık Radyo' fikri terapiler sırasında ortaya çıkmış. Hastalar bir kayıt aletini sırayla birbirlerine aktararak istedikleri konuda konuşuyorlarmış. Bu yöntemin terapilerde sık sık kullanıldığını, ifade hakkı ve bu hakkı birbirlerine devretmenin hastalara iyi geldiğini söyleyen Doktor Alfredo aynı fikirden yola çıkarak 'Kaçık Radyo'yu kurmaya karar vermiş. Doktor Oliviera bu yöntemin ilaçlardan çok daha etkili olduğuna inanıyor ve şöyle diyor:

Radio Colifata'nın tanıtım afişlerinden biri.

"Radyo insanları özgürleştiriyor."

"İlaçlar hastayı safdışı eder. Oysa radyo insanları özgürleştiriyor. Hastahanenin duvarları yokoluyor. Radyonun anteni bu duvarları yıkıyor."

Radyo programcılığına başlayan hastaların üçte ikisi taburcu edilmiş. Dışarıdan tedavilerine devam eden hastaların hiçbiri tekrar hastahaneye yatırılmamış. Üstelik Kaçık Radyo bir terapi yöntemi olarak ortaya çıkmakla beraber kısa sürede müthiş ilgi görmüş ve 12 milyon dinleyiciye ulaşmış. Kaçık Radyo dinleyicilerinden biri olan taksi şoförü Hector Eduardo Costa şöyle diyor: "Bence bu insanlar sanıldığı kadar da kaçık değiller. Kesinlikle doğru şeyler söylüyorlar. Bazen yazdıkları şiirleri okuyorlar, şarkı söylüyorlar ve kesinlikle son derece ilginç."

Kaçık Radyo'da program yapan akıl hastalarından biri olan Hugo Norberto Lopez bu yayınların halkın eğitimi açısından da önemli olduğuna değiniyor. Lopez'e göre Kaçık Radyo akıl hastalığının ne demek olduğuna dair hurafeleri de alaşağı ediyor: "Yaşadığım mahallede benim için 'şu kaçığa bakın!' derler. Ama artık tam tersi. Sokaklarda bana sarılıp tebrik ediyorlar. Bu da insanların anlamaya başladığını gösteriyor."[1]

Pr; Açık Dergi. Yt; 01 Şubat 2005.

[1] www.lacolifata.org

Kahve

Çok enteresan bir içecek... Çok mistik... Hatta tarih kitaplarına baktığınızda 'siyah içecek' diye geçtiğini görüyorsunuz. Son derece gizem dolu, zaman zaman politik, sosyal ve dini yönü de çok kuvvetli olan, Türk kültüründe de son derece önemli yeri olan bir içecek. Türkiye'de kahvenin gelişimi esasında 1985 yılından sonra Turgut Özal'ın kambiyo rejimini kaldırmasından itibaren serbestliğe kavuştu. Daha önce ülkeye kahveyi Tekel getiriyordu. Tekel ihaleler açıyordu ve o şekilde ulaşılabiliyordu kahveye, tek ithalatçısı Tekel idi. Oradan alınıp piyasaya veriliyordu. Daha sonra serbest kalınca herkes kendi ilişkisini kurmaya başladı. Türkiye enteresan bir piyasa, Brezilya kahvesi 'Arabica' türü ama bakıldığı zaman en kaliteli, en güzel diyebileceğimiz bir kahve türü değil. Fakat Türk damak tadı buna senelerdir alışmış olduğu için Tekel'in prezantasyonunu yıkmak mümkün değil. Spec. adı verilen kahve analizlerine göre

Şair Yahya Kemal'in dediği gibi, "Türkiye'de bir kahve medeniyeti var." ... Ama, Türk içecek kültüründe çay egemen.

taneler ayırım yapılırken istenilen kaliteye göre 1-2-3 diye deşifre ediliyor. Getirebileceğiniz en iyi kahveyi de o şekilde tanzim edip getirebiliyorsunuz. Bunu tespit ederken ticari yönünü de düşünmeniz lazım, borsa malı olduğu için; hem iyi iş yapmak hem de bu arada şirket mevcudiyetini devam ettirebilmek için ticari yönden de bakmak gerekiyor. İstenilenden fazlasını bir dereceye kadar sunabiliyorsunuz, çünkü alıcısı kadar satıcısı da olması gerekiyor. Yani talep ile arzın dengelenmesi gerekiyor.

yanadır, birisinden çıkarsınız öbürünün kahvesini içmeye gidersiniz.

Tahtakale'de birçok kahveci var, kimisi direkt müşteriye hitap ediyor, kimisi kahvehanelere hitap ediyor. Kavurup, öğütüp satan yerler bunlar. Kahve sokağı da zaten kavuruculardan geliyor, herhalde eskiden beri bu işin yapıldığı yer. Biz ise kahveyi ham getiriyoruz ve kavuruculara satıyoruz. Mesela bir fiyattan malı satardı babam, derken oradan çıkıp yan müşteriye

tabiatı inanılmaz verimli olan bir ülke. Esasında gittiğimde oldukça uzun, üç hafta kadar kaldım. Başka bir toplantı sebebiyle gidecektim, fakat ilişkilerimi tazelemek; oradan alıcılarımı, bana mal satan firmaları ziyaret etmek amacıyla da bir hafta erken gittim. Bu süre boyunca, mal aldığım bütün şirketlerle görüştüm. Hatta beni kahvenin bütün evreleri ile tanıştırmak için plantasyonlarda malı son hale getirene kadar yapılan çalışmaları eğitici bir şekilde gösterdiler. Mal alımında

Dalında kahve kirazları.

Kahve Sokağı

Türkiye'de bir Tahtakale ekolü söz konusu. Burada iş hayatı sırf bilgiye dayanmıyor; insan ilişkileri, hatır, gönül çok önemli; bu işte alışılmış bir ticari ahlak anlayışı var. Babam bize en başta şunu öğretti: "Mal satarken, kötü mal sahibinin kesesine...". Getirdiği malı hep bu şekilde satardı. Babamla birlikte aşağı yukarı 7-8 yıl çalışma hayatımız oldu ve bu sırada çok şeyler kazandım. Tahtakale apayrı bir kültür, hatta bir küçük anım var; bir yere gitmiştik, babam orada mal satacaktı. Al takke ver külâh pazarlık yaptı bir müşteri ve babama mal sattı. Bizim müşteriler de çok enteresan, hepsi yan

giderdi. Eh, yandaki müşteri daha pazarlıkçı, malı daha ucuza almayı başarıyor. Tabii aynı anda iki ayrı fiyat olmaz; böyle durumlarda babam sattığı malın fiyatını düşürmek için oradan çıkıp önceki müşteriye giderdi, hiçbir zaman, ben malı nasılsa sattım, diye düşünmedi.

Babam Brezilya'ya yaptığı yolculuklardan birinde İzmir'den oraya yerleşmiş bir beyle karşılaşmıştı. Döndüğünde oraya hep rakı göndermek nasip oldu o günden sonra, bunu da severek yaptı. Rakı, beyin çok sevdiği bir içki imiş ve orada bulamıyormuş. Daha sonra ben gittim Brezilya'ya, çok etkileyici,

ve pazarlanmasında bilgi; buradaki kavurucuların sahip oldukları üretimde aradıkları tadı verebilmek için tam istedikleri kahve tipini getirmek çok önemli. Beni plantasyonlara götürdüklerinde çok etkilendim... Arabada giderkenki o görüntüyü hiç unutmuyorum, şarap bağları gibi sıra sıra kahve ağaçları inanılmaz büyüklükte tepeleri kaplıyordu.

Robusta ve Arabica

Kahve aşırı bakım gerektiren bir bitki değil. Zaten Brezilya'da finansman açısından bankalar üreticilere destek çıkıyor, çünkü önemli bir ihracat girdisi sağlıyor ekonomiye. 'Robusta' ve 'Arabica'

adlı iki türü var. Arabica'dan bizim bildiğimiz, içtiğimiz Türk kahvesi üretiliyor. Robusta ise tatsız, volümü olmayan bir kahve. Filtre kahve ve espresso üretimlerinde karışık 'blend'lerde kullanıldığı zaman köpüğü veren bir özelliği var robustanın. Arabica'yı Türk kahvesinde kullandığımız zaman ise böyle bir şeye ihtiyacımız olmuyor. Arabica'nın bunun yanında farklı özellikleri de var; mesela dilin alabildiği asidite, iyodik, hafif meyvemsi, tentürdiyotumsu bir tat olabilir. Bu tip özellikleri var, bunlar her kavurucunun ayrı ürettiği tatta olan kahveler oluyor. Bizim bir müşterimiz var, Anadolu'dan İstanbul'a mal almak için geldiğinde bizi ziyaret eder, biz de ona hep "Kahve içer misiniz?" deriz. Hemen çantasını açar, yanında getirdiği kendi kahvesini çıkarır. "İçerim ama bundan yapacaksın" der. Bizim Türk kahveciler burada belirli bir tat istiyorlar ama farklılıklar kavurma ile elde ediliyor. Mesela kimisi koyu kavuruyor ve zannediliyor ki acı bir tat verecek... veya kahve yanmış zannediliyor. Ama aslında yanmıyor, sadece kavurma derecesi değişiyor. Yani biz üreticilerin kahvelerine, bu kötü kahve, bu iyi kahve, diyemeyiz, çünkü tamamen damak tadımızla alakalıdır. Ben şu kahveyi daha çok severim de epsilon bana ters düşer, neden? Belki onun asiditesi fazladır, öbürünün meyve tadı öne çıkmıştır. Bir bakıma şarap gibi... Herkesin tercihi farklı olabilir, damak alışkanlığı değişir ama dünyada iyi kahve olarak tercih edilen kahve türü Arabica'dır. Arabica içinde de yıkanmış ve yıkanmamış ayrımları var. Türkiye'ye gelen Brezilya kahvesi yıkanmamış olanı, bu da toplanmasındaki işlemle alakalı. Kostarika, Kolombiya, Kenya tipi yıkanmış kahveler hakikaten suda bekletilmiş, temizlenmiş olanlar

ve buna göre de daha yumuşak bir tada sahipler. Çünkü yıkama sırasında kahve, asiditesini kaybediyor ve daha yumuşak bir tat alıyor.

Kahvesini İçmeyen Medeniyet

Şöyle bir enteresanlık var; en pahalı, en iyi diye getirdiğinizi Türk kahvesinde kullanamıyorsunuz. Dolayısı ile bunu Türkiye'de satmanız mümkün değil. Bizim damak tadımız genellikle neye uyumlu ise biz onu getirmek mecburiyetindeyiz. Yahya Kemal'in dediği gibi "Türkiye'de bir kahve medeniyeti var." Hakikaten Türkler kahvesi ile tüm dünyayı fethetmiş; ama tonajlara baktığımız zaman Brezilya'da senede 100 bin tonun üzerinde tüketilirken Türkiye'de sadece 10 bin ton tüketiliyor. Tabii bu yalnız Türk kahvesi için geçerli. Ama diğer kahveler Türkiye'de çok yeni bir ürün olduğu için zaten tüketimi de az. Türkiye global baktığınız zaman 15 bin tonu geçmeyecek bir kapasiteye sahip.Türk içecek kültüründe çayın egemenliği söz konusu. Öncelikle kahveden daha ucuz, bir de ithalat döneminde biliyorsunuz bir süre kahve yoktu... Tüketim elbette fiyatlarla çok alakalı; kahve fiyatları dışarıda çok arttıkça Türkiye'de tüketimi azalıyor, çünkü insanlar hemen çay içmeye başlıyorlar. Türkiye'de çay üretimimiz de var, dolayısı ile tüm bunlar çok etkileyici faktörler.

Kahve Kirazları

İnanılmaz güzellikte, kırmızı, oval, zeytinin biraz küçüğü, bizim şamfıstığına çok benzeyen meyveleri var, kahve kirazları diyebiliriz bunlara. Ağaçtan bir dalı sürterek topluyorlar; tek tek toplanmıyor. Kolombiya kahvesi tek tek toplanıyor ve bu daha pahalı bir yöntem, ama önemli, çünkü çürük taneler kavrulma evresinde kahvenin genelde tadını çok

etkiliyor. Çürük kahveler sepetler içine konuyor, daha sonra toprak üstüne büyük alanlara yayılıyor ve güneşte kurumaya bırakılıyor. Kuruduktan sonra da kabuklardan ayırma işlemi var; bunları dönen tamburlara koyuyorlar, böylece çekirdekler döne döne kabuklarından ayrılarak tane hâline geliyorlar. Bu aşamada bildiğimiz yeşil kahveyi görüyoruz. Fakat bu bitmiş bir evre değil; bunun içinde çürük, kullanılmayacak, defekt dediğimiz taneler var, bunların ayıklanması gerekiyor. Çiftçi bir numune alarak ihracatçıya sunuyor, o ihracatçı da eğer kendi satacağı türe uygun ise o malı alıyor ve kendi işlediği depolara gönderiyor. Daha sonra, alınmış olan kahvenin tamamı silolarda stoklanıyor ve borularla yukarıdaki makinelerle iletiliyor. Bu makinelerde eliyorlar kahveleri, 17-18 no. dediğimiz eleklerden geçiriyorlar. Esasında tanelerin iri olması iyi bir özellik; primli satılmasını sağlıyor. Tabii eğer öğütüyorsanız, görüntü satmıyorsanız farkı ödemeye gerek yok. Fakat 17-18, 2-3 aldığınız zaman elek makinelerinden elektronik makinelere geçiyor ve defekt olan, kullanılamayan çürük taneler ayıklanıyor. Bu çürük taneleri ayıkladıktan sonra borularla tekrar çuvallara doldurma işlemi gerçekleşiyor. Sonra 60 kiloluk çuvallarda orijinal dikiş makinesi ile dikiliyor ve hamallar tarafından konteynıra yükleniyor. Kahvenin analizi çuvalın üzerine yazılıyor ve bu şekilde ihraç ediliyor.

Ulaşımda da Yaşayan Ürün

Kahve ulaşım esnasında da yaşayan bir ürün. Dolayısıyla kurutma safhasında bile eğer o anda açık alanlarda yağmur yağarsa bu durum kahvenin tadını etkiliyor. Konteynırın etrafı tamamen kâğıtla kaplanıyor. Eğer bir tarafı unutulursa bütün bir ay boyunca konteynırın içinde terleme yapıyor, o terleme nemi fazlalaştırıyor, nem ise kahvenin

Maalesef, Türk kahvesi, pişirme olayı zahmetli olduğundan genellikle büyük otellerimizde, turistik beldelerimizde çok zor bulunur hale geldi.

tadını etkiliyor. *'Cup Taste'* yani kahve tatma işlemi ihracatçının ofisinde yapılıyor. Özel *cup taste* odalarında kahve iri şekilde çekiliyor ve sıcak su konuluyor. Birçok değişik kahve türü konuluyor ve çok büyük bir iştahla hüp diye bir anda içiliyor. Ama yutulmuyor, tükürülüyor... Tabii bu işlemin görüntüsü hoş değil ama şarap gibi, dönen bir masada, etrafta 8-10 değişik kahve bu şekilde hazırlanmış oluyor, içilip tükürüyor. Aynı anda yapılıyor ki bütün değişik kahvelerin tadı unutulmadan yazılabilsin.

Güzel Kahvenin Sırrı

Biz Brezilya'da ısrar etsek de Yemen kahvesinin de dünyaca bir ünü var. Mocca limanından ihraç edildiğinden ötürü bu adla anılıyor. Çok da pahalı bir kahve. Türkiye'deki ihracatçılar da Brezilya kahvesinde ısrarcı ama herkes şunu soruyor "Kahve niye Yemen'den gelmiyor?". Esasında kahve ilk Etiyopya'da çıkmış, daha sonra Yemen'e gitmiş ve Yemen'deki bu destansı öykülerle tüm dünyaya yayılmış. Dünya üzerinde kahve üretimi için ideal olan yükseklikler ve yerler var ve ısı da bu anlamda önemli bir faktör. Deniz seviyesinden 1200 metreye kadar kahve üretiliyor ve değişik ülkelerde değişik tatlarda kahve yetişiyor. Bir karışım yapıldığı zaman, bir filtre kahvede veya bir espresso'da her üretici farklı bir karışım kullanıyor ve bu karışımlar çok gizli tutuluyor. Satıcılardan belli miktarda Yemen kahvesi, belli miktarda Kostarika alıyor ama ihracatçılar bile bunu söylemeye yetkili değil. Dolayısı ile karışım (blend) dediğimiz şey her firma için son derece gizli bir reçete. Brezilya'da mesela instant (suda eriyen) kahve 'konilon' tipi dediğimiz kahveden üretiliyor. O da deniz seviyesindeki ağaçlardan elde ediliyor ve çok kaliteli bir kahve türü değil. Dolayısı ile bir işleme tabi tutularak granül veya toz haline getiriliyor ve bu şekilde nescafé, (soluble) kahve üretimi yapılıyor. Tabii bunun fiyatı daha ucuz ve Türkiye'de şu anda bu tip kahvelerin tüketimi gün geçtikçe artıyor. Türkiye'de instant dediğimiz kahvenin üretimi yapılmıyor; paketlenmiş ve ithal olarak geliyor ve bu şekilde satılıyor. Fakat filtre kahve, nescafé'den daha kaliteli bir kahve, o da henüz yavaş yavaş yayılıyor. Bu arada biliyorsunuz espresso kahveleri bazı kafelerde çok popüler oldu, bu biraz da moda ile ilgili. Kahve kültürü de zaman içinde gelişiyor. Fakat üzücü olan şu ki Türkiye'de Türk kahvesi, pişirme olayı zahmetli olduğu için genellikle büyük otellerimizde, turistik beldelerimizde çok zor bulunur hâle geldi. Şimdi Yunanlılarla bir rekabet hâlindeyiz, Yunanlılar, gördüğünüz her köşe başında 'Yunan Kahvesi' diye şarküteride, bile Türk kahvesini sunuyor. Biz Türkiye'de bazı yerlerde bunu bulamayacak duruma geldik, bu da son derece üzücü. **(Bkz; Kara Altın)**

Binnur Hataylı ile söyleşiden.
Pr; Tad Muhabbetleri
Yt; 30 Kasım 2002.

Kamuoyu

'Kahır Yüzünden Lütuf':
Türkiye'nin üzerinden bir 'tsunami' gibi geçen ve ülkede sonsuza kadar kalıcı izler bırakan 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin tek bir 'faydası' olduysa eğer, o da 'KAMUOYUNA' başlıklı bildiri olsa gerektir. Büyük depremin üzerinden iki hafta bile geçmeden, neredeyse artçı sallantılar dahi sona ermemişken, 1 Eylül 1999'da, 101 sivil toplum kuruluşunun ortak imzası ile belli başlı gazetelerin hemen hepsinde tam sayfa olarak yayınlanan bir belgeydi bu. (Yayınlanmasını takip eden birkaç gün içinde imzacı kuruluşların sayısı 130'u aştı.)

Esas olarak devlet görevlilerine doğrudan hitap eden bildiride, 17 Ağustos'un ülke tarihinde bir 'milat' teşkil ettiği ve bireylerin devlet için değil, devletin bireylere hizmet için var olduğu, alabildiğine yüksek bir sesle dile getiriliyordu. Ülkede sivil toplumun ilk kez topluca konuşmaya başladığını gösteren bu bildirinin kendisi de bu bakımdan ayrıca bir 'milat' niteliğinde sayılabilirdi. Dahası, kimi yazarlar ve gazeteciler, bildiriyi ülkede bir 'demokratik devrim'in belgesi olarak da nitelediler.

Bildiride öngörülen 'yeni yol'un tutulup tutulmadığı, bu 'demokratik devrim'in daha başlarken kendi kendine sönüp sönmediği, ya da 'böyle gelmiş böyle gider' senaryolarının ülke üzerindeki egemen konumunu sürdürüp sürdürmediği, günümüzde de hararetli bir tartışmanın konusu olarak sürüp gitmektedir. **(Bkz; Deprem)**

Açık Radyo

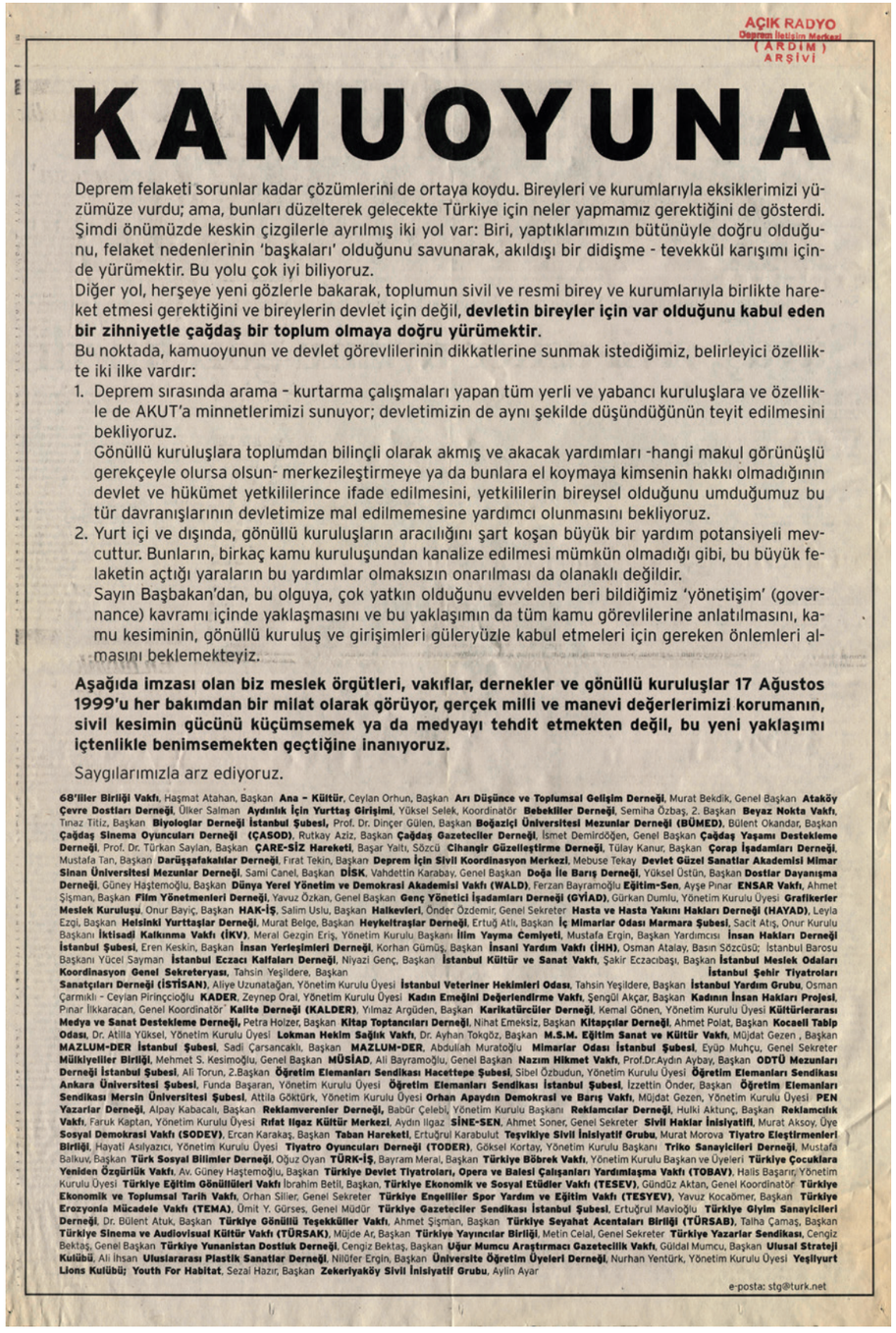

AÇIK RADYO
Deprem İletişim Merkezi
(ARDIM)
ARŞİVİ

KAMUOYUNA

Deprem felaketi sorunlar kadar çözümlerini de ortaya koydu. Bireyleri ve kurumlarıyla eksiklerimizi yüzümüze vurdu; ama, bunları düzelterek gelecekte Türkiye için neler yapmamız gerektiğini de gösterdi. Şimdi önümüzde keskin çizgilerle ayrılmış iki yol var: Biri, yaptıklarımızın bütünüyle doğru olduğunu, felaket nedenlerinin 'başkaları' olduğunu savunarak, akıldışı bir didişme - tevekkül karışımı içinde yürümektir. Bu yolu çok iyi biliyoruz.
Diğer yol, herşeye yeni gözlerle bakarak, toplumun sivil ve resmi birey ve kurumlarıyla birlikte hareket etmesi gerektiğini ve bireylerin devlet için değil, **devletin bireyler için var olduğunu kabul eden bir zihniyetle çağdaş bir toplum olmaya doğru yürümektir.**
Bu noktada, kamuoyunun ve devlet görevlilerinin dikkatlerine sunmak istediğimiz, belirleyici özellikte iki ilke vardır:

1. Deprem sırasında arama - kurtarma çalışmaları yapan tüm yerli ve yabancı kuruluşlara ve özellikle de AKUT'a minnetlerimizi sunuyor; devletimizin de aynı şekilde düşündüğünün teyit edilmesini bekliyoruz.
   Gönüllü kuruluşlara toplumdan bilinçli olarak akmış ve akacak yardımları -hangi makul görünüşlü gerekçeyle olursa olsun- merkezileştirmeye ya da bunlara el koymaya kimsenin hakkı olmadığının devlet ve hükümet yetkililerince ifade edilmesini, yetkililerin bireysel olduğunu umduğumuz bu tür davranışlarının devletimize mal edilmemesine yardımcı olunmasını bekliyoruz.
2. Yurt içi ve dışında, gönüllü kuruluşların aracılığını şart koşan büyük bir yardım potansiyeli mevcuttur. Bunların, birkaç kamu kuruluşundan kanalize edilmesi mümkün olmadığı gibi, bu büyük felaketin açtığı yaraların bu yardımlar olmaksızın onarılması da olanaklı değildir.
   Sayın Başbakan'dan, bu olguya, çok yatkın olduğunu evvelden beri bildiğimiz 'yönetişim' (governance) kavramı içinde yaklaşmasını ve bu yaklaşımın da tüm kamu görevlilerine anlatılmasını, kamu kesiminin, gönüllü kuruluş ve girişimleri güleryüzle kabul etmeleri için gereken önlemleri almasını beklemekteyiz.

Aşağıda imzası olan biz meslek örgütleri, vakıflar, dernekler ve gönüllü kuruluşlar 17 Ağustos 1999'u her bakımdan bir milat olarak görüyor, gerçek milli ve manevi değerlerimizi korumanın, sivil kesimin gücünü küçümsemek ya da medyayı tehdit etmekten değil, bu yeni yaklaşımı içtenlikle benimsemekten geçtiğine inanıyoruz.

Saygılarımızla arz ediyoruz.

68'liler Birliği Vakfı, Haşmat Atahan, Başkan **Ana – Kültür**, Ceylan Orhun, Başkan **Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği**, Murat Bekdik, Genel Başkan **Ataköy Çevre Dostları Derneği**, Ülker Salman **Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi**, Yüksel Selek, Koordinatör **Bebekliler Derneği**, Semiha Özbaş, 2. Başkan **Beyaz Nokta Vakfı**, Tınaz Titiz, Başkan **Biyoloğlar Derneği İstanbul Şubesi,** Prof. Dr. Dinçer Gülen, Başkan **Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği (BÜMED)**, Bülent Okandar, Başkan **Çağdaş Sinema Oyuncuları Derneği (ÇASOD)**, Rutkay Aziz, Başkan **Çağdaş Gazeteciler Derneği**, İsmet Demirdöğen, Genel Başkan **Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği**, Prof. Dr. Türkan Saylan, Başkan **ÇARE-SİZ Hareketi**, Başar Yaltı, Sözcü **Cihangir Güzelleştirme Derneği**, Tülay Kanur, Başkan **Çorap İşadamları Derneği**, Mustafa Tan, Başkan **Darüşşafakalılar Derneği**, Fırat Tekin, Başkan **Deprem İçin Sivil Koordinasyon Merkezi**, Mebuse Tekay **Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimar Sinan Üniversitesi Mezunlar Derneği**, Sami Canel, Başkan **DİSK**, Vahdettin Karabay, Genel Başkan **Doğa İle Barış Derneği**, Yüksel Üstün, Başkan **Dostlar Dayanışma Derneği**, Güney Haştemoğlu, Başkan **Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD)**, Ferzan Bayramoğlu **Eğitim-Sen**, Ayşe Pınar **ENSAR Vakfı**, Ahmet Şişman, Başkan **Film Yönetmenleri Derneği**, Yavuz Özkan, Genel Başkan **Genç Yönetici İşadamları Derneği (GYİAD)**, Gürkan Dumlu, Yönetim Kurulu Üyesi **Grafikerler Meslek Kuruluşu**, Onur Bayiç, Başkan **HAK-İŞ**, Salim Uslu, Başkan **Halkevleri**, Önder Özdemir, Genel Sekreter **Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği (HAYAD)**, Leyla Ezgi, Başkan **Helsinki Yurttaşlar Derneği**, Murat Belge, Başkan **Heykeltraşlar Derneği**, Ertuğ Atlı, Başkan **İç Mimarlar Odası Marmara Şubesi**, Sacit Atiş, Onur Kurulu Başkanı **İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)**, Meral Gezgin Eriş, Yönetim Kurulu Başkanı **İlim Yayma Cemiyeti**, Mustafa Ergin, Başkan Yardımcısı **İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi**, Eren Keskin, Başkan **İnsan Yerleşimleri Derneği**, Korhan Gümüş, Başkan **İnsani Yardım Vakfı (İHH)**, Osman Atalay, Basın Sözcüsü; İstanbul Barosu Başkanı Yücel Sayman **İstanbul Eczacı Kalfaları Derneği**, Niyazi Genç, Başkan **İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı**, Şakir Eczacıbaşı, Başkan **İstanbul Meslek Odaları Koordinasyon Genel Sekreteryası**, Tahsin Yeşildere, Başkan **İstanbul Şehir Tiyatroları Sanatçıları Derneği (İSTİSAN)**, Aliye Uzunatağan, Yönetim Kurulu Üyesi **İstanbul Veteriner Hekimleri Odası**, Tahsin Yeşildere, Başkan **İstanbul Yardım Grubu**, Osman Çarmıklı - Ceylan Pirinççioğlu **KADER**, Zeynep Oral, Yönetim Kurulu Üyesi **Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı**, Şengül Akçar, Başkan **Kadının İnsan Hakları Projesi**, Pınar İlkkaracan, Genel Koordinatör **Kalite Derneği (KALDER)**, Yılmaz Argüden, Başkan **Karikatürcüler Derneği**, Kemal Gönen, Yönetim Kurulu Üyesi **Kültürlerarası Medya ve Sanat Destekleme Derneği,** Petra Holzer, Başkan **Kitap Toptancıları Derneği**, Nihat Emeksiz, Başkan **Kitapçılar Derneği**, Ahmet Polat, Başkan **Kocaeli Tabip Odası**, Dr. Atilla Yüksel, Yönetim Kurulu Üyesi **Lokman Hekim Sağlık Vakfı**, Dr. Ayhan Tokgöz, Başkan **M.S.M. Eğitim Sanat ve Kültür Vakfı**, Müjdat Gezen , Başkan **MAZLUM-DER İstanbul Şubesi**, Sadi Çarsancaklı, Başkan **MAZLUM-DER**, Abdullah Muratoğlu **Mimarlar Odası İstanbul Şubesi**, Eyüp Muhçu, Genel Sekreter **Mülkiyeliler Birliği**, Mehmet S. Kesimoğlu, Genel Başkan **MÜSİAD**, Ali Bayramoğlu, Genel Başkan **Nazım Hikmet Vakfı**, Prof.Dr.Aydın Aybay, Başkan **ODTÜ Mezunları Derneği İstanbul Şubesi**, Ali Torun, 2.Başkan **Öğretim Elemanları Sendikası Hacettepe Şubesi**, Sibel Özbudun, Yönetim Kurulu Üyesi **Öğretim Elemanları Sendikası Ankara Üniversitesi Şubesi**, Funda Başaran, Yönetim Kurulu Üyesi **Öğretim Elemanları Sendikası İstanbul Şubesi**, İzzettin Önder, Başkan **Öğretim Elemanları Sendikası Mersin Üniversitesi Şubesi**, Attila Göktürk, Yönetim Kurulu Üyesi **Orhan Apaydın Demokrasi ve Barış Vakfı**, Müjdat Gezen, Yönetim Kurulu Üyesi **PEN Yazarlar Derneği**, Alpay Kabacalı, Başkan **Reklamverenler Derneği**, Babür Çelebi, Yönetim Kurulu Başkanı **Reklamcılar Derneği**, Hulki Aktunç, Başkan **Reklamcılık Vakfı**, Faruk Kaptan, Yönetim Kurulu Üyesi **Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi**, Aydın Ilgaz **SİNE-SEN**, Ahmet Soner, Genel Sekreter **Sivil Haklar İnisiyatifi**, Murat Aksoy, Üye **Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)**, Ercan Karakaş, Başkan **Taban Hareketi**, Ertuğrul Karabulut **Teşvikiye Sivil İnisiyatif Grubu**, Murat Morova **Tiyatro Eleştirmenleri Birliği**, Hayati Asılyazıcı, Yönetim Kurulu Üyesi **Tiyatro Oyuncuları Derneği (TODER)**, Göksel Kortay, Yönetim Kurulu Başkanı **Triko Sanayicileri Derneği**, Mustafa Balkuv, Başkan **Türk Sosyal Bilimler Derneği**, Oğuz Oyan **TÜRK-İŞ**, Bayram Meral, Başkan **Türkiye Böbrek Vakfı**, Yönetim Kurulu Başkan ve Üyeleri **Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı**, Av. Güney Haştemoğlu, Başkan **Türkiye Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi Çalışanları Yardımlaşma Vakfı (TOBAV)**, Halis Başarır; Yönetim Kurulu Üyesi **Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı** İbrahim Betil, Başkan, **Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)**, Gündüz Aktan, Genel Koordinatör **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı**, Orhan Silier, Genel Sekreter **Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (TESYEV)**, Yavuz Kocaömer, Başkan **Türkiye Erozyonla Mücadele Vakfı (TEMA)**, Ümit Y. Gürses, Genel Müdür **Türkiye Gazeteciler Sendikası İstanbul Şubesi**, Ertuğrul Mavioğlu **Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği**, Dr. Bülent Atuk, Başkan **Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı**, Ahmet Şişman, Başkan **Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)**, Talha Çamaş, Başkan **Türkiye Sinema ve Audiovisual Kültür Vakfı (TÜRSAK)**, Müjde Ar, Başkan **Türkiye Yayıncılar Birliği**, Metin Celal, Genel Sekreter **Türkiye Yazarlar Sendikası**, Cengiz Bektaş, Genel Başkan **Türkiye Yunanistan Dostluk Derneği**, Cengiz Bektaş, Başkan **Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı**, Güldal Mumcu, Başkan **Ulusal Strateji Kulübü**, Ali Ihsan **Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği**, Nilüfer Ergin, Başkan **Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği**, Nurhan Yentürk, Yönetim Kurulu Üyesi **Yeşilyurt Lions Kulübü; Youth For Habitat**, Sezai Hazır, Başkan **Zekeriyaköy Sivil İnisiyatif Grubu**, Aylin Ayar

e-posta: stg@turk.net

1 Eylül 1999'da, 101 sivil toplum kuruluşunun ortak imzası ile belli başlı gazetelerin hemen hepsinde tam sayfa olarak yayınlanan bildiri.

Kaplan

Tiger, tiger, burning bright
In the forests of the night,
What immortal hand or eye
Could frame thy fearful symmetry?

Kaplan, kaplan,
Gecenin ormanlarında
Aleviyle parlayan
Hangi ölümsüz el ya da göz,
Yaratabildi o dehşetli simetrini?

William Blake

Kaplan, yani latince adı ile Pantera Tigris Tigris, kedigiller familyasına ait yırtıcı etoburlardan biridir. Yetişkin kaplanlar yalnız yaşamayı tercih ederler. Ne zaman bir avla karşılaşacağını bilmeyen kaplanlar yaşadıkları ortamda avlara kalabalık şekilde yaklaşmaktan ve onları kaçırmaktan daha çok, avlara baskın yaparlar. Belki bu özelliklerinden dolayı Örümcek adamın kız arkadaşı Mary Jane çoğu zaman ona 'Kaplan' diye hitap eder. Örümcek adam düşmanlarını altedip yanına geldiğine MJ kollarını onun boynuna dolar ve şöyle der: "N'aber kaplan?"

William Blake'in kendi şiirlerini resimlediği *Songs of Experience* adlı kitabından, *1794.*

Yabani domuz ve antilop türleri kaplanların genelde avladıkları hayvanlardır. Kaplan, avına sürünerek yaklaşır ve en yakın mesafeden hamle yapar. Kaplanlar bir seferde 18 kilodan fazla et yiyebilir; sonra birkaç gün birşey yemezler. Bazen avlarını güvenli bir yere taşıyıp orada günlerce yerler.

Şere Kan

Rudyard Kipling'in *Orman Çocuğu* kitabındaki meşhur kaplan Şere Kan, ya da takma adıyla Lungri, saldırgan ve kendini beğenmiştir. Doğuştan topal olan Şere Kan, William Blake'in şiirinde bahsettiği dehşetli simetriden yoksundur. Yine de kendini ormanın efendisi olarak görür. Şere Kan orman çocuğu Mogli'nin de en büyük düşmanıdır. Küçük Mogli'ye sahip çıkan kurt ailesi onu Şere Kan'dan korumaya kararlıdır.

"Gözleri öfkeden şimşek çakan baba kurt, kaplana kibarca ne istediğini sordu.
Kaplan: Avımı istiyorum. Bir insan yavrusu buraya gelmiş. Anası babası kaçıp gitti. Dışarı çıksın. O benim! dedi.
-Biz kurtlar özgür ve apayrı bir topluluğuz, dedi baba kurt. Soğukkanlı görünüyordu. Emirleri yalnız ve yalnız sürümüzün önderinden alırız. İnsan yavrusu bizimdir. Öldürmemiz ya da sağ bırakmamız tamamen bizim bileceğimiz iştir.
-Bunlar da ne demek oluyor! Saçma sapan sözlerle bana zaman kaybettirme. Ben burada, sizin ininizin önünde hakkım olan birşeyi istiyorum. Bunu yanına bırakmam. Dikkat et, karşında kaplan konuşuyor!"

Dişiler 3 yaşında ergenliğe ulaşır ve çiftleşmeye hazır olduklarında koku ve seslerle bunu bildirir. Gebelik 103 gün sürer. Bir defada 2-3 yavru yaparlar. Doğumda genellikle bir yavru ölür. Kaplanlar kör doğarlar. 6-8 hafta anne sütü emerler. Sonra anneleri onlara av eti verir. 18 aylıkken kendi avlarını yemeye başlarlar. Yavrular 1,5-3 yaşlarında anneden ayrılır. Dişiler anneden ayrıldıktan sonra anneye yakın bir sahaya yerleşir. Erkekler daha uzağa giderler.

Hobbes

Bill Watterson'un *Calvin ve Hobbes* çizgi romanındaki yavru kaplan Hobbes, altı yaşındaki Calvin'in oyuncak kaplanı ve hayal arkadaşıdır. Beraber oyunlar oynar, uzay canavarlarıyla çarpışır, 'Gıcık Kızlardan Kurtulma' kulübünü kurarlar. Calvin ve Hobbes maceralar yaşarken Calvin'in annesinin arabasını çarptıklarında ya da evi darmaduman ettiklerinde bu çoğunlukla Hobbes'un işidir. İkisi rahatça gezip dolaşırlar; fakat anne,

"Kaplanı ormandan çıkarabilirsiniz belki, ama ormanı kaplanın içinden çıkarmak: işte bu imkânsız."

baba ya da başka herhangi biri yanlarına geldiğinde Hobbes oyuncak bir kaplana dönüşür. Oyun oynarlarken Hobbes muhteşem kaplan gücünü sergilemekten hoşlanır. Ama Calvin'i hiçbir zaman incitmez. Yine de şöyle der: "Kaplanı ormandan çıkarabilirsiniz belki, ama ormanı kaplanın içinden çıkarmak: işte bu imkânsız."

Richard Parker

Yann Martel'in *Pi'nin Yaşamı* adlı kitabındaki kaplanın adı ise Richard Parker. Hintli küçük bir çocuk olan Pi'nin babası bir hayvanat bahçesi işletir. Pi 16 yaşına geldiğinde hayvanların bir kısmını yanlarına alıp Kanada'ya göç etmeye karar verirler. Gemi fırtınada batınca Pi bir filikaya sığınmayı başarır ancak filikada yalnız değildir... Okyanusun ortasında yanında bir sırtlan, bacağı kırık bir zebra, dişi bir orangutan ve 300 kiloluk Bengal kaplanı Richard Parker vardır.

Kaplanın postundaki çizgiler avına karşı bir kamuflaj görevi görür. Kuyruğu, hızla koştuğunda bir denge unsurudur ve bir iletişim aracıdır. Yetişkin kaplanlar, çalılıklara ve ağaçlara idrar ve kokulu akıntıyla; bazen de tırmıklayarak işaret koyarlar. Kaplanlar, suyu severler ve çok iyi yüzücüdürler.

"Sırtlan titredi. Gözleri donuklaştı. Bitmişti. Richard Parker onu bıraktı ve hırladı. Ama sessiz, özel ve gönülsüz bir hırlama gibiydi bu. Soluk soluğa kalmıştı, dili ağzından dışarı sarkıyordu. Dudaklarını yaladı. Başını salladı. Ölü sırtlanı kokladı. Başını kaldırıp havayı kokladı. Ön ayaklarını kıç taraftaki banklara yaslayıp dikildi. Ayakları ayrıktı. Her ne kadar yavaş sallanıyor olsa da sandalın kıpırtılarından hoşlanmadığı belliydi. Küpeştenin ilerisinden açık denizlere baktı. Yavaşça, huysuzca hırladı. Yeniden havayı kokladı. Yavaşça başını çevirdi. Döndü, döndü –dört döndü– ta ki doğrudan bana bakıncaya dek. Keşke size bundan sonra olanı, gördüğüm değil de hissettiğim şekliyle anlatabilseydim. Richard Parker'ı, onu en gösterişli biçimde gösteren açıdan gözlemledim: Arkadan, yarı dikilmiş, başı dönük halde. Duruşunda yapmacık sayılabilecek bir tavrı vardı, kasıtlı olmasa da sahte bir güç gösterisi gibi duruyordu. Ne güç, ne gösteri üstelik! Varlığı eziciydi, ama aynı zamanda da kıvrak bir zarafete sahipti..."

Kaplan Sutra

Adamın biri, tarlalar arasından yürüyüp geçerken bir kaplanla karşılaştı. Hemen kaçmaya başladı, kaplan da kovalamaya. Bir uçurumun kıyısına gelen adam yabani bir sarmaşığın ucunu yakaladığı gibi uçurumdan aşağı doğru sallandı. Hemen yukarısında duran kaplan gözlerini ona dikmiş, havayı kokluyordu. Korkuyla titreyen adam aşağı baktığında, uçurumun dibinde kendisini yemek için bekleyen bir başka kaplan daha olduğunu farketti. Onu koruyan tek şey tutunduğu sarmaşıktı.

Derken biri siyah ve biri beyaz iki fare sarmaşık dalını kemirmeye başladı. O sırada adam hemen yanıbaşında duran lezzetli çilekleri farketti. Sarmaşığa bir eliyle tutunup, diğer eliyle uzandığı çileği kopardı. Ne tatlıydı lezzeti!

19. yüzyılda yaşamış Japon sanatçı Hokusai Katsushika'nın kaplanı.

Son Kaplanlar

Kaplan, tükenen ve tükenme tehlikesi içinde bulunan türler arasında yeralıyor. Hindiçini Kaplanı, Sumatra Kaplanı, Sibirya Kaplanı ve Çin Kaplanı hayatta kalmaya çalışıyor. Son Java Kaplanı 1980 yılında, son Bali Kaplanı ise 1937'de yok oldu. Eskiden Niğde, Aladağlar bölgesinde de yaşayan İran Kaplanı ise 1968 yılında tükendi. Evliya Çelebi de *Seyahatname*'sinde Aladağlar'daki kaplanların heybetinden bahsediyor. Evliya Çelebi bu dağlarda bolca kaplan bulunduğunu yazmış. Yine *Seyahatname*'de, Manavgat'ın şimdiki Gündoğdu Köyü yakınlarında Sarısu civarında kaplan avlandığını da anlatıyor.

Kaçak avcılar kaplanları postları için avlarken, diğer yandan kaplan kemiği tozunun ya da kurutulmuş kaplan penisinin cinsel gücü artırdığına da inanılıyor. Asya'da bu kemiklerin tozlarından yapılan ilaçlar büyük ilgi görüyor. Kaplan penisinden yapılan çorba 300 dolar. Kurutulmuş kaplan penisinin fiyatı ise 2.500 doları buluyor. Sibirya kaplanları tükenme tehlikesiyle burun buruna. Hindistan'ın Racastan bölgesindeki kaplanların da tükendiğinden endişe ediliyor. Kaplanların koruma altına alındığı Sariska bölgesinde 300 orman işçisi iki hafta boyunca kaplanların pati izlerini aradılar. Ne yazık ki bir tanesine bile rastlamadılar. Dünya kaplan nüfusunun yarısının yaşadığı Hindistan'ın Racastan kaplanları da artık sonsuza kadar yok oldu.

Sona Ertekin

Kara Altın

Yeryüzünde her gün 2 milyar fincan kahve içiliyor. **(Bkz; Kahve)** Böylece, dünya kahve 'endüstrisi' ya da küresel kahve ticareti, yılda 80 milyar dolarlık cirosu ile ham petrolün ardından gelen en değerli ikinci iş kolu. Bu yüzden, tıpkı petrol gibi, ona da 'kara altın' adı veriliyor. Metropollerde 4-5 YTL'ye içilen bir fincan kahvenin gizli maliyeti araştırıldığında, ortaya vahim bir gerçek çıkıyor: Günde 60 Yeni Kuruş ücretle bütün gün kahve tarlalarında çekirdek toplayan 'ücretli köle' kadın ve çocuklar ordusu. *Kara Altın* adlı belgesel filmlerinde bu gerçeği araştıran ve sergileyen Nick ve Mark Francis kardeşler, içilen her fincan kahvenin, son tahlilde tam bir sömürüye dayandığını, kahve sektörünün dünyanın en az şeffaflık gösteren ticaret alanlarından biri olduğunu söylüyorlar:

Kahve endüstrisi tam kölelik değil," diyor Francis biraderler. "Ama insanları günde yarım dolara çalıştırırsanız, kölelikten çok da uzak sayılmaz hani. Şirketler bunun hiç yoktan iyi olduğunu söylüyorlar, ama asıl sorun tam da burada. Hakkaniyetli bir ücret hangi standarda göre belirleniyor? Kahveyi bize ulaştıran şirketler, kendi çalışanlarına böyle muamele edemezler. ... Kahve dükkânına gidiyoruz, duvarlarda mutlu mutlu gülümseyen kahve üretcilerinin resimleri asılı, ama değer zincirinin en alt halkasına gidip, 3 dolarlık cappucino ya da latte'nin ne kadarının çiftçiye gittiğini sormalıyız...

Piyasa esas olarak Kraft, Nestlé, Proctor & Gamble ve Sara Lee şirketlerinin egemenliği altında; fiyatları bu dört şirket belirliyor. Ondan sonra fiyatlar aşağı doğru yontuluyor ve zincirin en altındaki insanlar cezalandırılıyor. Evet, bu sistemin bir sorunu ama, büyük şirketlerin de bunun çözümünde hiçbir katkısı olmuyor – onların muazzam sorumluluğu var... Bu şirketlerin geliri, birçok Afrika ülkesinin gelirinden fazla. Kahveden milyarlarca dolar gelir sağlarlarken, onların milyarlarca dolarlık imparatorluklarını ayakta tutan insanlar ise hayatta kalmakta zorlanıyor.

Rakamlarla Kara Altın:
Kahve üreten ülke sayısı: 50
Her gün tüketilen kahve :
2 milyar fincan
Bir espresso için gerekli kahve :
42 çekirdek
Fincan başına kafein miktarı:
80 – 40 miligram
Yıllık satışlardan gelen gelir:
80 milyar dolar
3 dolarlık bir fincan kahveden ortalama üreticinin eline geçen para: 3 cent (% 1)

Der; Zeynep Damar

Kaynaklar:

"Black Gold" Independent Lens, PBS. www.pbs.org

David Smith, "British Film-makers Ask: What is the Hidden Cost of Your £2 Latte?" Observer Online, 27 Mayıs 2007. www.observer-online.com

2006 yapımı *Kara Altın* adlı belgesel filmden bir görüntü; kahve işçileri.

Kara Panterler

'Black Panthers Party' Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahlara yönelik ırk ayrımcılığı ve şiddet politikasına karşı Oakland'da Huey P. Newton ve Bobby Seale tarafından kurulan 'siyah mücadele'nin en özgün hareketlerinden biri. İlk adı 'Öz-savunma için Kara Panterler Partisi' idi. Kendinden önceki hareketleri ve Martin Luther King'in önderliğini yaptığı 'Sivil Haklar Hareketi'ni pasifist bulan Kara Panterler, "toplumun ancak aşağıdan yukarıya, devrimci bir mücadele ile değiştirileceğine" inandılar. Marksizmden, sosyalizmden ve Mao'nun *Küçük Kırmızı Kitap*'ından etkilendiler. Malcolm X'in ve Martin Luther King'in peş peşe öldürüldüğü bir dönemde, ABD çapında siyah eylemcilere karşı takınılan acımazsıca tavra karşı oluşturdukları 'Öz-savunma Birlikleri' dönemin siyah gençlerini olduğu kadar aydınları da etkiledi. Öz-savunma için silahlanma, kitlesel örgütlenme ve propaganda, taktiğinin yegâne yöntemi değildi. Siyah toplum içinde kök salmalarının asıl nedeni, ülkenin birçok yerinde örgütledikleri 'çocuklar için bedava kahvaltı programı', 'polis hareketlerinin kitlesel kontrolü', 'bedava giyecek programı', 'ücretsiz sağlık klinikleri', 'ücretsiz konut kooperatifi' ve 'cezaevlerine bedava otobüs' gibi elliyi aşkın sosyal program oldu.

Siyah toplum ve hareket içinde o ana kadar etkin olmayan kadın eylemciler de, örgütlü oldukları mahallelerde cinayet, uyuşturucu ve hırsızlık çetelerine karşı son derece sert bir tavır sergileyen Kara Panterler arasında önemli görevler üstlendiler. Tüm bunlar, Kara Panterler'in ABD'de yaşayan siyahlar arasındaki popüleritesini güçlendirdi. Kısa ama görkemli tarihinde resmî ve sivil düzeydeki ırkçılığa yönelik sert tavırları ve siyah harekete yönelik eleştirel bakışları ile cisimleşen Kara Panterler, bizzat FBI'ın 48 yıllık başkanı J. Edgar Hoover tarafından

Kara Panterler'in basın toplantısı, San Francisco, *1971.*

yürütülen COINTELPRO *(Counter Intelligence Program)* ile karalama, ajanlaştırma, öldürme, bombalama gibi karşı-eylemlerle eşi görülmemiş bir saldırıya maruz kaldı. 1970'te 45 bölgede örgütlü, binlerce üyesi ve on binlerce sempatizanı bulunan örgüt, dış saldırılar ve içteki anlaşmazlıklar sonucu 1972'de hızla dağılma sürecine girdi.

10 Maddelik 'Kara Panterler Partisi Programı'

1. Özgürlük istiyoruz. Siyah Topluluğumuzun kaderini tayin edecek güce sahip olmak istiyoruz.
2. Halkımız için tam istihdam istiyoruz.
3. Kapitalistlerin Siyah Topluluğumuzu soymalarına son verilmesini istiyoruz.
4. İnsanların yaşaması için uygun, düzgün evler istiyoruz.
5. Halkımız için, bu çürümüş Amerikan toplumunun gerçek yüzünü gösterecek bir eğitim istiyoruz. Bize gerçek tarihimizi ve günümüz toplumundaki rolümüzü öğretecek bir eğitim istiyoruz.
6. Bütün siyah erkeklerin askerlikten muaf tutulmasını istiyoruz.
7. Siyah insanların kurban edildiği 'polis vahşetinin' ve 'cinayetlerin' derhal sona erdirilmesini istiyoruz.
8. Federal, eyalet, ilçe ve kent cezaevlerinde tutulan bütün siyah insanlar için özgürlük istiyoruz.
9. Mahkemeye çıkarılan bütün siyahların, ABD Anayasası'nda belirtildiği üzere, ait oldukları siyah topluluktan oluşacak bir jüri tarafından yargılanmalarını istiyoruz.
10. Toprak, ekmek, mesken, eğitim, giyecek, adalet ve barış istiyoruz. Ve başlıca siyasal hedef olarak Birleşmiş Milletler nezaretinde bir plebisit yapılmasını istemekteyiz. Bu plebisit, siyah halkın millî kaderlerini tayin etmelerini tespit etmek için Siyah Topluluğu içinde ve sadece siyahların katılımıyla gerçekleşmelidir.

Tan Morgül

Karıncaezmez Şevki

İstanbullu taksi şoförü, 'ismiyle müsemma' gerçek bir beyefendi ve Galatasaray'ın 'bir numaralı taraftarı'ydı. Biraz dikkatli biri idiyseniz, onun kocaman camlı gözlüğünün ardındaki gözlerinde bizimkinden birazcık farklı başka bir dünyaya ait hülyalı bulutların dolaştığını fark ederdiniz. Çünkü gözlerindeki hülyalı bulutlardan çok daha çarpıcı şeyler vardı ortada: Değişik saç kesim ve renklerinin, farklı giyim tarzlarının, irkiltici beden süslemelerinin hemen hemen hiç bilinmediği bir çağda, giyim kuşamıyla gerçek bir *'freak'*

görüntüsü verirdi o. Tümüyle sarı ve kırmızı renklerden oluşan giysileriyle, ete-kemiğe bürünmüş bir kulüp flamasından farksızdı. Sarı ve kırmızı renklerin hâkim olduğu, o her zaman şık ve temiz ceketinin mendil cebinde, yani kalbinin tam üstüne gelen nahiyede, bir *vazo* dururdu! Küçük, ince-uzun, gerçek bir vazo. Vazonun içinde gerçek su vardı. Suyun içinde de iki gerçek karanfil: Biri sarı, öteki kırmızı. Ceketin altına genellikle giydiği tertemiz, ütülü golf pantolonun çok sayıdaki kemik düğmeleri daima bir sarı, bir kırmızı şeklinde sıralanırdı. Ayakkabılarının bağcıkları da farklı renklerdeydi; sarı ve kırmızı.

Bütün toplumlarda giderek yok olduğuna biraz da hüzünle tanık olduğumuz bazı erdemleri bizatihi adında taşıyan bir adam: Karıncaezmez. Yani ince, duyarlı ve merhametli. Bu babasının ailesi için aldığı soyadı mıydı, yoksa kişiliğe uygun isim yakıştırmakta üstüne olmayan halkımızın taktığı ve kendisinin de benimseyip yakasındaki karanfiller gibi büyük zarafetle ömür boyu taşıdığı bir sıfat mı, bilinmez. Ama, her halükârda, her duyduğumuzda içimizde hoş ve insani çağrışımlar yaratan bir Karıncaezmez Şevki işte.

Aerodinamik kuralları pek bilinmezken yapılmış, o biraz biçimsiz, 1948 modeli Opel Kapitan taksisinin dışı koyu bej, ama içi sarı-kırmızı bir renk cümbüşüydü. Arabaya bindiğinizde, gene o vazolar, vazoların içindeki sularda, dostu ve kahramanı Kaptan Turgay'ın Karıncaezmez'in ardından yazdığı 'güle güle' yazısında belirttiği gibi "tam tazeliğiyle her gün değişen sarı kırmızılı güller, karanfiller", sizi birden o kendinizinkinden biraz farklı dünyaya taşıyıverirdi.

İki Direk Arasında Heykel Gibi

Galatasaray'ın uluslararası âlemde 'destanlar', 'tarihler' falan yazdığı, 'ilklere imza attığı' dönemlerden farklı bir zaman diliminin adamıydı Karıncaezmez. O zamanlar Galatasaray, başarılar karşısında taraf değiştirmeler sonucu bugünkü 'dev' taraftar kitlesine sahip değildi. Aksine, mutlak bir azınlık olmanın o tuhaf ve biraz da mazoşistçe keyfini yaşayan taraftarları, o zamanki adıyla Dolmabahçe Stadı'nın kapalı tribünün deniz tarafındaki köşesine sıkışmış bir avuç insandı. Ve gene Turgay Şeren'in anlattığı gibi, Karıncaezmez Şevki işte orada "iki direk arasında heykel gibi" dikilirdi, "iki eli havada, sarı kırmızılı bayrak elinde yükselir ve tek kelime söylemez, sadece bayrak sallardı".[1]

Karıncaezmez Şevki, B.J.K. amigosu ile beraber.

Karıncaezmez Şevki'ye şu sıralarda 'efsanevi amigo' gibi sıfatlar yakıştırıldığı görülüyor. Oysa o bir amigo değildi... Kulüplerle maddi çıkar alışverişi içinde olan, tribünler yeterince coşkulu değilse onları vahşi bakışlarla azarlayarak tezahürat yapmaya 'zorlayan', kulüp basıp futbolcu döven, kendine daima en büyük, takımına da duruma göre 'ruhsuz' diyerek söven bu amigoluk ya da 'taraftarlık' kavramından daha uzak bir kimse düşünülemez. O, bırakın küfretmeyi, bayrağını sallamaktan öte tek kelime bile bağırmayı gereksiz gören bir yaradılıştaydı. Ama, işte Galatasaray bir gol atmaya görsün, "o bayraklar öyle bir sallanırdı ki elinde," diye hatırlıyor kaptan Turgay, "en etkili rüzgâr bile böyle bir tesir gösteremezdi."

Galatasaray'ın bir dönem art arda kötü sonuçlar alması üzerine, kapalıdaki taraftarlar Şevki'nin 'uğursuz' geldiğine hükmetmişler, ve bu ilkel hınçlarını ona da söyleme vahşetini göstermişlerdi. İşte ilk kez o zaman, büyük kentin belki biraz yoz, ama çokça da derin ve nezih kültürünün hoyrat bir 'taşra kültürü' tarafından tasalluta uğramaya başladığının ipuçlarını sezinler gibi olmuştu bazılarımız.

Karıncaezmez ise bu akıl almaz kabalık karşısında sadece o tribünü terk etmekle yetindi. Onu kovanlara küsüp küsmediğini bilmiyoruz. Ama, tam bir karşılıksız sevgi örneği olarak onun sarı-kırmızı renkleri ölümüne dek bir an bile terk etmediğini bütün gazeteler yazıyor. Karıncaezmez Şevki 23 Mart 2000 tarihinde, 82 yaşında öldü. Galatasaray bir numaralı taraftarını kaybetti. Galatasaray'ın bir numaralı taraftarlık koltuğunun bir daha doldurulacağına ihtimal vermek güç. Zaten, karınca bile ezmemenin modası da geçti.[2]

Ömer Madra
26 Mart 2000.

[1] Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 2000.

[2] Bu yazı 26 Mart 2000 tarihli *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Karl Kraus

Viyanalı yayıncı, hiciv üstadı, yazar, şair. 28 Nisan 1874'de Avusturya-Macaristan'ın Yukarı Bohemya eyaletinin Gitschin (bugün Çek Cumhuriyeti'nde Jicin) kentinde, Yahudi bir ailenin dokuzuncu çocuğu olarak doğdu. Babası Jakob başarılı bir tüccardı; sonradan bir kesekâğıdı fabrikası kurdu. Annesi bir doktorun kızı olan Ernestine Kantor'du. Aile varlıklılaşınca 1877'de Viyana'ya göçtü. Karl burada en iyi okullarda okudu; tiyatroyla ve edebiyatla ilgilendi. On yedi yaşındayken (1891) annesi öldü; bu onu çok sarstı. Babasının zorlamasıyla Viyana Üniversitesi Hukuk Fakültesine yazıldı, ama derslere hiç girmedi, bunun yerine Viyana'nın yazın hayatına katıldı, 'Literat-Café'lerin müdavimi oldu, çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazdı. Bir ara felsefe fakültesine geçerek felsefe ve Germanistik derslerine devam etti, ama bu eğitimi de yarım bıraktı. Yazılarıyla Viyana'nın yazın dünyasını eleştirmeye başladı. 1893'te Arthur Schnitzler'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu:

"Nefret ettim ve ediyorum bu sahte, yalancı, boyuna kendi kendisine cilve yapan *(coquettiert)* 'Decadence'dan; savaşıyorum ve savaşacağım bununla: poz yapan, hastalıklı, otuzbir çeken *(onanierte)* şiirle!

1898'de eğitimini tümüyle bırakarak, *'Kaffeehausdekadenzmodernen'* adını taktığı yaygın, moda yazın akımlarına savaş açtı. Ancak, kısa zamanda, yerleşik yayın organlarında istediğini yapamayacağını anlayarak kendi dergisini çıkarmaya karar verdi. 1899'un, tabii ki 1 Nisan'ında (!), *Fackel*'in ilk sayısı, alışılmamış bir yöntemle, 'tütün büfe'lerine dağıtılarak piyasaya çıktı. Ufak boy derginin kıpkırmızı kapağında, adını 'illustre' eden çizim, Viyana siluetinin önünde alev alev yanan kocaman bir 'meşale' gösteriyordu: Aydınlatmak için mi, yangın çıkarmak için mi, ikisi birden mi?.. İngilizlerin "üzerinde güneş batmayan" nitelemesinden yola çıkarak 'üzerine güneş doğmayan imparatorluk' adını taktığı Avusturya-Macaristan'ın, giderek Alman Reich'ının 'at sineği' ve 'çıban başı' oldu, *Fackel*.

Karl Kraus, *1908.*

Başından başlayarak, aynı zamanda ekonomik olarak da başarılı olan dergi, ilk sayısının birkaç baskıda ulaştığı 30.000'lik tirajından sonra, 8.500-20.000 gibi, zamanı için epey yüksek ortalamalara oturdu. Almanca konuşulan ülkelerin birçok muhalif ve yenilikçi yazarını kendine çekti. Bunlar arasında Peter Altenberg, Adolf Loos, Houston Stewart Chamberlain, Richard Dehmel, Egon Friedell, Else Lester-Schüler, Wilhelm Liebknecht, Detlev von Liliencron, Heinrich Mann, Arnold Schönberg, August Strindberg, Franz Wedekind, Franz Werfel gibi isimler vardı. Ancak Kraus, dergiyi yavaş yavaş moda hâline getiren bu gelişmeden rahatsız oldu. Önce dergiye yazı gönderilmemesini, gönderilenlerin okunmadan çöp kutusuna atılacağını ilan etti. 1911'den başlayarak da, başkalarından hiç yazı almadan, dergiyi sonuna dek, baştan sona tek başına yazdı. Bu yüzden bazı yorumcular, haklı olarak, *Fackel*'in aslında bir 'dergi' değil, Karl Kraus'un 'toplu yapıtlar'ı, ya da 'başyapıt'ı olduğunu söylerler –haklı olarak; çünkü, Kraus sonradan

Kraus, birçok muhalif yazarı kendisine çekince, dergiyi moda haline getiren bu gelişmeden rahatsız oldu. Önce yazı gönderilmemesini, gönderilenlerin okunmadan çöpe atılacağını ilan etti, sonra da dergiyi baştan sona tek başına yazdı.

Berlin'de Çim Bitmez, Viyana'daysa, Çürür...

kitaplaştırdığı metinlerini de (bazılarının tümünü olmasa bile) önce *Fackel*'de yayımladı.

Fackel, Kraus'un 1936'daki ölümüne dek 922 'sayı' çıktı; 32.000 dolayında basılı sayfa oluşturdu. Dergi, ne haftalık, ne on beş günlük, ne aylık olmak için; vergi yasasında öngörülen 'dilimlere girmeyecek bir biçimde "Her ayın başında, ortasında ve sonunda çıkar" ilanıyla başladı. Sonradan "Zorunlu olmayan zamanlarda çıkar" oldu. Her 'sayı' 32 sayfalık bir 'forma' idi; ama bir süre hiç çıkmadıktan sonra, tek seferde, diyelim '210.-242. sayı'lar olarak 32x32=1024 sayfa olabilirdi (bu oylumda bir 'sayı' yok; ama 200 ve 300 sayfayı aşkın bazı 'sayı'lar var).

Kraus işin ekonomik yanını da şöyle halletti: Babasından kalan mirasın kendi payına düşen geliri geçimine yetiyordu; *Fackel*'in satışından gelen gelirlerin kâr hanesindekileri de hayır kurumlarına bağışlıyordu. Karl Kraus başlangıçta devletteki, yönetimdeki, yargıdaki, özellikle de basındaki yozlukların, nepotizmin, yolsuzlukların üstüne gitti. Tutturduğu üslup, tek tek olayları, çoğunlukla basında çıkmış haberleriyle olduğu gibi alarak, hicivle çözümleyip dipte gizli duran bozukluğu, haksızlığı, ikiyüzlülüğü serimlemekti. İşte bir örnek:

"İşsiz, kırk yaşlarında bir kadın işşizlik desteği başvurusunda bulunur. Başvuruları işleme koymakla görevli bir jandarma, kadından cinsel teslimiyet ister ve bu durumda, işsizlik desteğini çabucak elde edeceği sözünü verir. Bunun üzerine kadın kendini jandarmaya koşulsuzca açar, ama gene de işsizlik desteğini alamaz. Kadının yanında ikinci bir jandarma belirir, kadın da ona birincisiyle geçirdiklerini anlatır. Bunun üzerine birinci jandarma kadını iftiradan dava eder. Mahkeme (Salzburg Eyaleti) kadının ifadesini inanılır bulmaz ve onu, şu gerekçeyle mahkûm eder:
1. Kadın inanılır değildir, çünkü yirmi beş yaşında olan jandarmanın, kırk yaşında bir kadından böyle birşey talep etmesi için anormal olması gerekir.
2. Anormal olsaydı, bu olgu dairesince bilinir olmalıydı.
3. Oysa dairenin bununla ilgili hiçbir bilgisi yoktur, dolayısıyla adam anormal değildir ve dolayısıyla kırk yaşında bir kadına böylesi bir arzu izhar etmiş olamaz."

Ya da, örneğin, Viyana'da meydana gelen bir depremin ardından, 'Viyana Üniversitesi Sismografi Bölümü' antetli kağıdıyla ve "Prof. Dr. Bilmem Kim" imzasıyla, zamanın hem en prestijli hem de en çok satan gazetesi *Neue Freie Presse*'ye (bugün bizdeki *Hürriyet* ile *Cumhuriyet*'in bir 'amalgam'ı gibi bir gazete…) bir makale gönderir: Yazı son derece 'yüksek' bir 'bilimsel' dille başlayarak depremi 'açıklar'ken, giderek "yeraltı köpekleri ulumağa başladı", "yerin yarıklarından gözyaşları akıyordu" gibi saçmasapan ifadeler içeren bir biçime girer. Fakat gazetenin editörleri bunun farkına varmadan -ya da yazıyı okumadan- yayımlayınca, bir sonraki *Fackel*'de ipliklerini pazara çıkarır. *Neue Freie Presse*, böyle birkaç zoka yuttuktan sonra, 'Karl Kraus'dan Gelmiş Olabilecek Korsan Yazıları Tespit Etme Editörlüğü' gibi bir bölüm kurar…

Fackel'in ilk sayısı, *1 Nisan 1899.*

Ancak, Kraus, zamanla, 'Kıyamet Deneme İstasyonu' adını verdiği Avusturya'yı böylesi tek tek olayların üzerine giderek düzeltemeyeceğini anladı: "Ben ceza olarak, böyle bir çağın içine atıldım: Öylesine gülünç bir çağ ki, kendi gülünçlüğünün hiç farkında değil ve gülüşleri de hiç duymuyor."

Bundan sonra, giderek daha 'genel', geniş konular ele almaya başladı. Bu arada 'Dizeli Sözler' *(Worte in Versen)* adını verdiği, vezinli kafiyeli şiirler de yazmaya başladı. Çok özel gönderileri olan bu metinleri, 'genel' konulardaki yazılarından ayırdı. Örneğin, özel hayatından da gelen etkilerle (bir yıllık genç sevgilisi, tiyatro oyuncusu ve 'şaibeli' bir geçmişi olan Annie Kalman 1900'de öldü), kadınlara uygulanan haksızlıklara, 'zina suçu' ve 'ahlak mahkemeleri' konularına girdi (*Ahlaklılık ve Suçluluk,* 1908):

"Bu kadından, ıslıklanma, yuhalanma ve ciddi suçlanma arası hiçbir aşağılama esirgenmeyecektir ki, zina işlemiş bu kadın, yüz kollu bir kamuoyu işkence aletine asılsın; öyle işkencelerle ki, yalnızca parmak mengenesini bilen, ama basını hiç bilmeyen bir Ortaçağ, bunları sağlamakta eksik kalırdı."

Fackel, Viyana'nın vicdanı haline geldi.

"İdam, belki, caydırıcı olabilir; ama yargıçlar için caydırıcı olduğu hiç görülmemiştir."

Bu arada, 1899'da Musevi cemaatinden resmen ayrıldı; 1911'de Katolik kilisesine katıldı; 1923'de bundan da ayrılarak hayatının sonuna kadar 'itikatsız' kaldı.

"Bir kilise kulesinin tepesindeki paratoner, Sevgili Tanrı'ya karşı düşünülebilir en güçlü güvensizlik oyudur."

Karl Polanyi'nin çöküşünü haber verdiği uygarlığın merkezinde 'piyasa toplumu' vardı ve piyasa toplumu, üretim araçlarının özel mülkiyetine atıfla tanımlanan kapitalizmden farklı birşeydi...

1910'dan başlayarak, ölümüne dek, başkalarınınkilerden, özellikle de kendi çevirileriyle Shakespeare'den ve kendi metinlerinden oluşturduğu, 700 'okuma seansı' *(Vorlesung)* düzenledi. Bunların gelirlerini de hayır kurumlarına bağışladı.

"Sanatçı, bir çözümden bir gizem çıkarabilendir."

I. Dünya Savaşı boyunca, hem savaşın kendisine, hem de milliyetçi bir histeri krizine giren yazın ve basın dünyasına, tek başına karşı çıktı.

"Hiçbir şey kalmıyor insanların kafalarında: Bir kulaklarından girip bir kulaklarından çıkıyor kurşunlar."

Savaş sonunda kurulan cumhuriyetin Parlamentosunun aldığı ilk kararlar arasında, *Fackel*'in sansüre uğrayan, toplatılan yazılarına ve sayılarına yayımlanma izni verilmesi yer alıyordu. Kraus bunları yayımladı, ama parlamenterler de kendi paylarına düşeni aldılar:

"Bütün bunlar olup-biterken, siz neredeydiniz?"…

I. Dünya Savaşı'nın 'bilanço'sunu *İnsanlığın Son Günleri* (1919) adlı; beş bölümde iki yüz dokuz sahneden oluşan devasa tiyatro oyununda çıkardı. Tümüyle gerçek yazı ve konuşmaların kişileştirilerek 'kolaj' yoluyla kafiyeleştirilip şarkılaştırılmasıyla oluşturduğu oyun, bir 'kara mizah' başyapıtıdır. Oyunun korosunun nakaratı şöyle:

"Jeder Russ ein Schuss
Jeder Franzos ein Stoss
Jeder Britt ein Tritt"

'Ses'i pahasına, şöyle çevrilirse, herhalde:
"Her Rus'a bir kurşun
Her Fransız'a bir tokat
Her İngiliz'e bir tekme"

1933'de Hitler iktidara gelince, 'Üçüncü Reich', ve Alman mitolojisinde cadıların bir dağda şeytanla buluşup eğlendikleri gece olan 30 Nisan gecesinin ve bunun Goethe'nin *Faust*'unda çeşitli garipliklerin bir araya geldiği iki gece olarak işlenmesinin imgelerini kullanarak, *Üçüncü Walpurgis Gecesi* adını verdiği bir uzun satirik polemik yazmaya girişti ve bunun bazı bölümlerini "*Fackel* niye çıkmıyor?" (!) başlığı altında (316 sayfalık bir 'sayı'da) yayımladı. Metin şu tümceyle başlıyor:

"Mir faellt zu Hitler nichts ein."

Birçok tümcesi gibi çevirmesi neredeyse olanaksız olan tümceyi şöyle anlayabiliriz:
"Aklıma Hitler'le ilgili [hiç]birşey gel[m]iyor.
Hitler'le ilgili ne diyeyim, hiç bilemiyorum.
Ne diyeyim Hitler için–hiç…"

Nasyonal Sosyalizmi zihinsel özellikleri açısından çözümleyen metin, Alman toplumunun "bulaşıcı beyin sarsıntısı" *(epidemische Gehirnerschütterung)* geçirdiğini söylüyor, sonuçları sonradan ortaya çıkacak temel özelliklerini çözümlüyordu –koyduğu 'tanı', şuydu:–

"Gleichzeitigkeit von Elektrotechnik und Mythos, Atomzertrümmerung und Scheiterhaufen."

"Elektroniğin ve mitolojinin, atom parçalama ve cadı yakmanın birlikteliği."

Bitiremediği metnin tamamı 1952'de 'postum' olarak yayımlandı. Aynı şekilde, 1920'lerden başlayarak 'dil' üzerine uzun yılların çalışması olan metni *Die Sprache* de, ölümünden sonra yayımlandı.

"Dil, düşüncenin annesidir, hizmetçisi değil."

Fackel'in son sayısı (917.-922.) Şubat 1936'da çıktı; Karl Kraus, 1933'de teşhisi konan kalp yetmezliğinden, 12 Haziran 1936'da öldü.

Bertolt Brecht, Kraus'u "modernitenin ilk yazarı" sayar. Gerçekten de, Nietzsche'nin açtığı yolda, 'yaygın kanılara karşı tek başına kendi doğrularını söyleyen toplum eleştiricisi' olma anlamında 'yazarlık', Karl Kraus'un ilk örneğini verdiği bir kimliktir. Modern 'eleştirel yayıncılık' da onu 'baba'sı sayar.

Oruç Aruoba

Karl Polanyi

Karl Polanyi'nin 20. yüzyılın en önemli eserleri arasında sayılan *The Great Transformation*[1] (Büyük Dönüşüm) adlı kitabı, 19. yüzyılın İkinci Dünya Savaşı'yla sonuçlanan tarihsel gelişmelerini konu alıyor. 1944 yılında yayınlanan bu kitabın ilk cümlesi şu: "19. yüzyıl uygarlığı çöktü". Ama Polanyi'nin çöküşünü ilan ettiği bu uygarlık, kısa bir aradan sonra bugün gene en temel özellikleriyle karşımızda. Dolayısıyla 21. yüzyılın Polanyi'den öğreneceği çok şey var.

Polanyi'nin çöküşünü haber verdiği uygarlığın merkezinde piyasa toplumu vardı ve piyasa toplumu, üretim araçlarının özel mülkiyetine atıfla tanımlanan kapitalizmden farklı bir şeydi. Piyasa toplumunun temelinde, meta olmayan, yani satılmak üzere üretilmiş olmayan bazı üretim unsurlarının, meta olarak tanımlanmaları bulunuyordu. Bu üretim unsurlarının, yani emeğin, toprağın ve paranın meta

Karl Polanyi, *1886-1964.*

olarak ele alınması bütünüyle hayalî bir tanımlamaydı. Ancak 19. yüzyılda emek, toprak ve para piyasaları bu hayal yardımıyla örgütlenmişlerdi. Bu örgütlenme, insanların emek piyasasının işleyişine bağlı olarak işsiz ve aç kalabildikleri, para miktarının üretim faaliyetinin gereklerine göre kontrol edilemediği, toprağın ve doğanın kör bir büyüme amacına feda edildiği bir ortamı tanımlıyordu. Ortaya çıkan, toplum kontrolünden çıkmış bir ekonomiydi ve bu toplum kontrolünden çıkmış ekonominin, toplumun bütününü kendi kontrolüne alması ve toplumsal yaşamın tamamının ekonominin bir 'aksesuarı' hâline gelmesi kaçınılmazdı.

Polanyi'ye göre, 19. yüzyıl uygarlığı böyle bir anormal durumu, toplumun ekonominin aksesuarı hâline geldiği, tarihte eşi görülmemiş bir acayipliği yansıtıyordu. Bu acayiplik, insan toplumuyla bağdaşamaz niteliğinin yarattığı gerilimlerin yol açtığı bir dizi ekonomik ve siyasi krizden sonra çökmüştü. Çöken düzen ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında onu izleyen düzeni birbirinden ayıran ekonomik önlemler ve ideolojik ortam farkları, "eninde sonunda ikisi de kapitalizm" deyip geçilecek farklar değildi. Bütün dünyada 1970'lerden sonra yaşanan değişim ve bu değişimin milyonlarca insanın günlük hayatı üzerindeki etkisi, bugün bu farkların önemini takdir etmemizi gerektiriyor.

Piyasa Toplumu

Polanyi'ye göre, piyasa toplumu denen acayipliğin ortaya çıkışı kendi kendine olan birşey değildi. Bununla ilgili olarak, "işler oluruna bırakılsaydı serbest piyasalar hiçbir zaman ortaya çıkamazlardı" diye yazmış ve bu önermeyi 19. yüzyılda başdöndürücü bir biçimde artan yasama faaliyetlerine atıfla açıklamıştı. Aslına bakılırsa bugünün Türkiye'sinden bakıldığında bu fikir bize hiç de yabancı gelmemeli. Herhâlde TBMM, bütün tarihi boyunca son yıllarda olduğu kadar çok ekonomik nitelikli yasa geçirmemişti. Bunlara bir de ekonominin işleyişini düzenleyen yüzlerce yönetmeliği eklersek, serbest bir piyasa ekonomisi kurmanın ne kadar çok devlet müdahalesi gerektirdiğini görmemiz çok zor olmaz.

Polanyi'ye göre, 'doğallık' ve 'normallik'le hiçbir ilgisi olmayan piyasa ekonomisini kurmak için girişilen bilinçli çabalar, insan toplumunun kendini korumak için giriştiği çabalarda karşılığını bulmuştu. Polanyi, piyasa ekonomisinin insan toplumu üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu, insan toplumunun kaçınılmaz olarak kendini bu yıkıcı etkiden korumaya çalışacağını, ama bu çaba içinde ortaya çıkan tepkilerin her zaman ahlaki ve siyasi açıdan kabul edilebilir biçimler almayabileceklerini düşünüyordu. Nitekim, "Alman faşizmini anlamak için Ricardo İngiltere'sine bakmak gerekir" diye yazmıştı.

Bu nokta da günümüz açısından çok önemli. Günümüzün *Polanyivari* bir açıklaması, etnik ve dinî aidiyetin bugün neden bu kadar önem kazandığını, terörün nasıl bu kadar çok nefer bulabildiğini açıklamakta kullanılabilir. Türkiye özelinde, göz ardı edilemeyecek bir biçimde güçlenen dinî muhafazakârlığı ve milliyetçiliğin yükselişini açıklamakta kullanılabilir. Bunlar sevimli şeyler değil. Ama Polanyi'nin Alman faşizmi analizinde görüldüğü gibi, piyasa ekonomisine ve onun yıkıcı etkilerine karşı ortaya çıkan toplumsal tepkilerin sevimli tepkiler olması gerekmiyor.

Karmaşık Bir Toplumda Özgürlük

Polanyi, ekonominin mutlaka insani ve toplumsal amaçlar doğrultusunda düzenlenmesi gerektiğini, ama bu düzenlemenin ne ölçüde istenilir bir düzenleme olacağının, insani ve toplumsal amaçların nasıl tanımlandığı ve nasıl ulaşılabilir kılındığına bağlı olacağını yazıyordu. *Büyük Dönüşüm*'ün son bölümü olan 'Karmaşık Bir Toplumda Özgürlük'te de, geçmişe, 19. yüzyıl piyasa ekonomisinin gerisindeki geleneksel toplumlara geri dönüşü önermiyordu. Aksine piyasa toplumunun, bütün yıkıcı etkilerine rağmen, kişisel özgürlük alanının ciddi bir biçimde genişlemesine yol açtığını yazıyordu: "... korunmaları büyük önem taşıyan özgürlükler vardır. Barış gibi bunlar da 19. yüzyıl ekonomisinin yarattığı şeyler, ama biz artık bunları kendi içinde değerli bulmaya başladık... Çöken piyasa ekonomisinden miras kalan bu yüksek değerleri korumak için elimizden gelenleri yapmamız gerek. Bunun büyük bir iş olduğu meydanda. Piyasa ekonomisi içinde ne özgürlük, ne de barış kurumsallaşabilirdi. Çünkü onun amacı kâr ve refah yaratmaktı, barış ve özgürlük değil. Bunlara sahip olmak istiyorsak, gelecekte bunun için bilinçli çaba göstermek gerekecek; bunlar önümüzdeki toplumların seçilmiş amaçları olmak zorundalar."

Yani Polanyi, piyasa toplumunun ortaya çıkışı ve işleyişinin insan iradesinden bağımsız olmadığını anlatırken, piyasa toplumunun ötesinde ne bulacağımızın da insan iradesinden bağımsız olmadığına dikkat çekiyordu. Bu özelliğiyle Polanyi'nin düşüncesinin, insan iradesinin işlerlik kazanabileceği bir hareket alanı açtığı söylenebilir. Böyle bir hareket alanına bugün her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğu herhalde açık.

Ayşe Buğra

[1] Polanyi, Karl; *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri.* Çev; Ayşe Buğra. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Kartpostal

Çimenler üzerinde yan yana poz vermiş bir çiftin, binaları, bilinmesi gereken özellikleriyle bir yerin, en fiyakalı, en iç gıcıklayıcı duruşlarıyla artistlerin, aktrislerin resmedildiği kartpostallar. Bayramlarda ucuz kıyafetlerin, bayram şekerlerinin ve bilumum hediyelik eşyaların yer aldığı pazar yerlerinde sıra sıra dizilen ve resmettiği şeyle uzak bir hayattan haber veriyormuş gibi duran kartpostallar. Arkasına 'mahsus selam ederim' cümlesiyle başlayan bir yazının iliştirildiği, asıl olarak da 'uzaktaki' insanın nerede olduğunu haber veren, alıcısının bir havadisi almaktan çok 'Şimdi Ankara'dayız' cümlesi eşliğinde 'hayal' kurduğu kartpostallar.

Kartpostal hayalî bir üründür. İster kısacık da olsa kendinizden havadis vermek için mektup niyetine kullanın, ister çeşitlerine, renklerine, resmettiklerine göre koleksiyon yapın, sonuç değişmez. Kartpostallar alıcısı için uzak bir mekânı, hiç ulaşılamayacak hayatları yakın kılan, çoktan kırılmış kalpleri tamir etmeye yarayan araçlardır. Bu nedenledir ki kartpostallara şiirler, maniler eşlik eder. Kartpostal, fotoğrafın üvey kardeşidir; bütün üvey kardeşler gibi kendini ispatlamak için cicili bicili giyinmeyi, farklı dillerden konuşmayı, akla hayale gelmeyecek hikâyelerle insanları cezbetmeye çalışır. Fotoğraf o 'ânı' dondururken, kartpostal o 'ânı' daha hareketli kılar. Fotoğraf özeldir, çekilen 'an', fotoğraftaki kadro, o insanların bakışlarının tetiklediği hayallerdir fotoğrafın sınırı.

Kartpostal kamusaldır; o resmi alanın meşrebine, inançlarına göre anlamı değişir. Tetiklediği hayal ise, yalnızca resimle sınırlı değildir. Şapkasını hafiften öne kaydırmış bir Yılmaz Güney, kırlarda koşan sarışın bir kadın, ağlayan bir çocuk... Onlar yalnızca resmedilmiş fotoğraflar değildir, bizim az çok nasıl yaşadığımızın, neleri özleyip, nelerden nefret ettiğimizin işaretleridir. Ezilmişlikten kendine has bir masumiyet çıkarılması, adalete olan inancın her dem taze tutulması ve de bize yabancı olanın biraz 'şuh' olarak görülmesidir bahsi geçen fotoğraflar. O resimlere baktığınızda ya da o resimleri gönderdiğinizde nasıl bir durumda olduğunuzu da eklemiş olursunuz...

Üzerlerinde artistlerin, yaldız serpiştirilmiş kardan adamların, Noel Baba'ların, kalp içinde resmedilmiş askerlerin, arkasında neresi olduğu yazılı olan şehirlerin bulunduğu kartpostallar artık hayatımızdan çıktı. Çoktan tedavülden kaldırılmış bir hayatın parçasıymış gibi duran kartpostallar, bizim nasıl yaşadığımızın göstergeleri olarak hafızalarda kalacak.

Nuh Köklü
www.acikradyo.com.tr
20 Mayıs 2002.

Kartpostallar alıcısı için uzak bir mekânı, hiç ulaşılamayacak hayatları yakın kılan, çoktan kırılmış kalpleri tamir etmeye yarayan araçlardır.

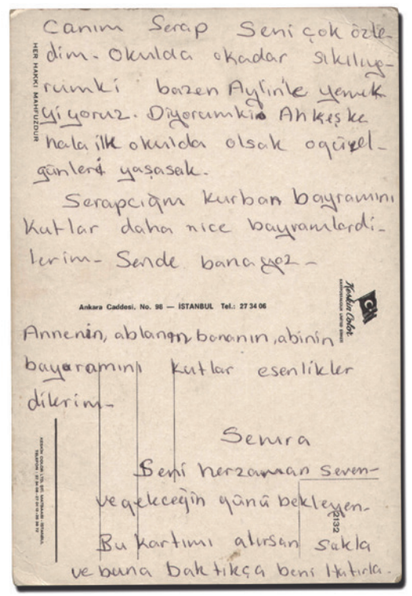

Kaspar Hauser

Postdramatik tiyatro, tiyatro insanlarını ve eleştirmenlerini söz konusu sanat biçemine ait olarak bildikleri bütün güvenli kalıplarından eden ve bu yüzden de üzerinde çokça düşünülen, tartışılan ve parametreleri belirlenmesi zor, tekinsiz bir sahaya karşılık gelir. Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mustarip olduğu post-travmatik deneyimlerin elverişli her toprakta artezyen kuyusu gibi yeryüzüne fışkırmasının sahnede aldığı bu biçimsiz biçimli 'göstergesi', yeni bir estetik algının da habercisi olmuştur aynı zamanda. İzleyiciyi sahnede, 'tiyatronun' sıfır noktasından yeniden yaratılma sürecinin başlatıldığı; bu diriliş esnasında da bir ya da bin dünya dolusu imkândan bahseden büyük ya da küçük anlatılar beklemektedir.

Avusturyalı yazar Peter Handke, postdramatik tiyatro anlayışının manifesto/lar/ını, oyunları ile yazmış bir dramatik kurgu sihirbazıdır dense yeridir. Geniş hayal gücü sahibi bir yazar olarak edebi ifade yeteneği ve kelimelerle oynama becerisi, onu edebiyat dilinin sınırlarına yaklaştırırken, aynı zamanda postdramatik kurgunun mimarlarından biri de yapar. Ancak, genellikle kendisi ile ilgili yapılan değerlendirmelerde Handke, metnin harikalar diyarından sürgündedir de. "Yazar, sürgünde kalsın", hatta "en iyi yazar, ölü yazardır" diyen Foucault'yla fikir birliği yapan eleştirmenler, Handke'yi kendi metninden sürmüş ve bilerek ya da bilmeyerek yok saymıştır; ancak ters bir perspektiften değerlendirilince ya da yamuk bakınca *(Florenski, Žižek)* Handke'nin eserlerinde yazarlık erkini sınayan bir *'auteur'*ün varlığı dikkat çekicidir. Zira, oyun yazarı her bir satırı hiçbir tesadüfe yer bırakmadan büyük bir ustalıkla hesaplamıştır; oyunlarındaki atmosferin taşıdığı muğlaklığa karşın metin hiçbir şekilde başıbozuk bir isyan havası taşımaz; tersine yazarın varlığı kendisiyle ilgili düşündüren ve merak ettiren bir mutlaklık içindedir. Öyle ki, "Tanrıya olan ihtiyacım, turuncu bir balığın mavi bir bisiklete duyduğu ihtiyaç ile aynıdır" diyen Handke, *Kaspar* adlı oyununda bizzat Tanrı gibi konumlanmıştır; gücü her şeye yetendir, yaratandır ve bir nevi Kaspar'ın İncil'ini yazandır.

Yabani Çocuk Kaspar Hauser

Kaspar Hauser'in dikkat çekici öyküsüne değinmek gerekirse, 1812-1833 yıllarında Almanya'da yaşayan, nereden geldiği ve kim olduğu bir türlü saptanamamış bir insandır Kaspar. 16 yaşlarında, Nürnberg sokaklarında doğru düzgün yürüyemez ve konuşamaz, ancak "Babamın olduğu gibi bir süvari olmak istiyorum" cümlesini tekrar ederek dolaşırken bulununca, halk tarafından deli zannedilerek bir kuleye kapatılmış, bir tıp

Kaspar Hauser,
1812-1833.

doktoru tarafından akıl hastası ya da düşük zekâlı olmadığı teşhis edilince, yine bir profesörün denetimine verilerek sosyalleştirme çabalarına girişilmiştir. Önemli denebilecek bir entelektüel gelişme kaydeden Kaspar, 1833 yılında bıçaklanarak öldürülmesinden sonra, sırrı bugün bile gizemini koruyan bir dizi söylenti ve olaya da kaynaklık etmiştir. Öyle ki, bugün bile dünyanın değişik tıp laboratuarlarında, Kaspar'a ait olan birtakım kıyafetler ve iç çamaşırlar incelenmek suretiyle, aristokrat ve asil bir aileden geldiği ve Baden Prensi olabileceği üzerine birtakım spekülasyonlar aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Peter Handke Alman romantiklerini de çok etkilemiş olan bu 'yabani çocuk' hikâyesinden yola çıkarak yazdığı oyununda perdeyi, klasik tiyatro eseri okuyucusunun/seyircisinin alışık olmadığı bir biçimde, izleyiciye doğrudan yöneltilen on altı soru ile açtırır. Bu sorular tanrının yedi günde dünyayı yaratması gibi, bir ölü-karakterin mezardan kaldırılması aşamalarına göndermeler yapar. Yazarın sorduğu sorular ile yaratılan kafa karışıklığı için çözüm yine yazarın reçetesinde gizlidir. 'Kaspar' özelinde aslında evrensel anlamda insana yöneltilmiş emir cümleleri ile Peter Handke, Germen kültüründe iyi bilinen o mitik/yitik karakter Kaspar Hauser'i tarihin gizli köşelerinde saklandığı yerden çağırarak, yeniden sahneye çıkmasını sağlamak suretiyle bir nevi ölü diriltme töreni gerçekleştirmektedir. Konuşmayı on altı yaşından sonra öğrenen ve pek de genç bir yaşta düello kurbanı olup öldüğü gibi birtakım efsanelerle örülen bir geçmişe sahip olan söz konusu anti/kahraman, Handke'nin kaleminde hiç kimseye benzemek istemeyen, ama kendisi gibi olmasına da izin verilmeyen, dilin sınırları ile kuşatılan, 'yaban çocuk Kaspar'ın hikâyesine dönüştürülmüştür. Handke'nin kendisinin de yıllarca babası sandığı bir adama 'baba' dediği, annesinin ise intihar ederek yaşamına son verdiği, son derece mutsuz bir ailenin çocuğu olduğu da göz önüne alınırsa oyunun aynı zamanda otobiyografik izler taşıdığını görmek daha kolay olacaktır.

Handke, oyun boyunca sahnede oyun kişisi olarak yer alan suflörlerle, Kaspar'ın her biri farklı bir oyuncu tarafından canlandırılan sekiz değişik oyuncusuna sufle veren kişi olarak, kurulduğu tahttan sahnenin hâkimiyetini her an elinde tutar. Handke'nin sözcükleri Tanrı gibi söz konusu merkezden aşağıya doğru süzülmekte, dağılmakta, kırılmakta ve durmadan değişik biçimlerde sahnede birikmektedir. Buna bir de yazarın sahne direktiflerini en ince ayrıntısına kadar tarif ettiği eklenirse, durumu kavramak mümkün olur.

Tiyatronun Sıfırlanması ve Yeniden Doğuşu

"Tiyatronun tiyatrosallaşması" sloganından yola çıkıldığında, klasik tiyatro prensipleri yüzünden bağımsız bir sanat olmaktan uzaklaşmış tiyatronun sıfırlanması ve yeniden doğuşunu kutlamak için yeni bir dilin yaratımı da elzemdi. Tıpkı Kaspar oyun kişisinin dirilişi gibi tiyatrodan da başka türlü bir diriliş, mucize ile karışık büyülü bir gerçeklik beklenmekteydi. Peter Handke'nin bu yaklaşımı şiar edinerek, Kaspar oyununda gerek biçem gerekse ses olarak yeni bir dilin peşine düştüğü açıktır. Bu noktada yazar, dilin sınırlarını bir handikap olarak görmekte ve tiyatronun dilini kendi içinden doğurmaya çalışmaktadır. Edebiyattan aldıklarını edebiyata teslim etme gayretindeki bu 'postmodern/postdramatik' yazarlar için dilin sınırlarını zorlamak ve bu zorlamalarda aşırılık eğilimleri göze çarpar. Ancak "edebiyattan kaçayım" derken onun ağına yakalananlardan biri olan Handke, gerek form gerekse içerik bakımından tiyatro için yeni bir dil geliştirme sevdasını, usta bir dil cambazı gibi gerçekleştirir. *Kaspar*'da bazı noktalarda dil, şiirin kapılarını zorlar. Bir başka noktada ise mekanik, hissiz ve oyunsudur. Oyundaki öykünün –eğer varsa, ki iyi düşünülmüş öykülere tahammülleri olmayan postdramatikler için– anlatımı değil, aktarma biçimi önem kazanmıştır. Montaj, kolaj, metinlerarasılık, parodi, pastiş, alıntı, çok anlamlılık gibi metadramanın özelliklerinden faydalanılması da kaçınılmazdır elbette. Dil, postdramatikler için temel problematiklerden biri ve onunla olan sorunlarını, tezat ama yine onun imkânları dahilinde aşmaya çalıştıkları bir aygıttır. Ancak, dilin en temel işlevi olan 'bir şeyi anlatmak, iletmek' prensibi ondan koparılmıştır. Bunun yerine tiyatro dili de denilebilecek özel bir dil, sahne için sahnede 'olan/oluşan' bir dil anlayışı *'monte'* edilmeye çalışılmıştır. Bu anlayış çerçevesinde yazılmış olan *Kaspar* oyununda da dil bin yola girer, bin delikten çıkar. Çoksesli bir koroyu anımsatırcasına her kafadan bir ses çıkar, kekemedir, yanlış telaffuzu barındırır, betimleyicidir. Klasik bir oyunda ana metin, canlandırma ilkesi ile kurulurken, bunu sağlamadaki temel silah olan diyalog da sahneden silinmiştir; yerine monolog ve koro konulmuştur. Anlatıcı belirsizleşmiş, kendisine dikte ettirilen bir şeyler söyleme peltekliğine tutulmuştur ki Handke'nin eserinde dil, baştan sona kadar ortasına bir bomba yerleştirilmişçesine paramparça, suflörlerin suflesidir. Dil, öznesinden ayrıktır; 'Kaspar'dan kopmuştur. Kendi için ve öznenin denetimi olmadan varlığını ispat etme çabasındadır. Kısacası dil, eşzamanlılığın, gerçeğin kurmaca karakterinin, gerçek ile suretin birbirine geçtikleri kaotik evrenin hizmetindedir artık. 'Kaspar', kendinin birçok sureti ile karşılaşırken, dil de yeniden üretilen bir eşdeğer oluverir oyunda... Bir hikâyenin öyküsü değildir artık sahnede anlatılan; bir ressamın manzara betimlemesine benzeyen bir durumun sahnede aktarılması söz konusudur. Üstelik bu ressam alışıldık kodlarla resim yapan bir sanatçı değildir de, belki de bir *happening* ustasıdır.

> Handke'nin eserinde dil bin yola girer, bin delikten çıkar... Diyalog da sahneden silinmiş, yerine monolog ve koro konmuştur... Eserde dil, baştan sona kadar ortasına bir bomba yerleştirilmişçesine paramparça, suflörlerin suflesidir.

Son olarak, tiyatronun köklerinin yattığı o ritüelistik toprağa yeniden uzanıldığında, 'izleyicinin' aktif 'rol' üstlendiği bir kurban etme, adak adama töreni ile karşılaşılır ki, seyirci sorunu yirminci yüzyıl tiyatrosu yazar ve kuramcılarının üzerine hassasiyetle eğildikleri bir konu olmuştur. 'Özdeşleşme' devrinin kapandığı, 'yüzleşme' olgusunun ön plana çıkarıldığı bu tiyatro anlayışında, seyirci rahat koltuğunda oturup, sahnede olan bitene tanıklık eden, buna rağmen suça bulaşmadan, 'arınan' o kimliğinden kurtarılmıştır. Bunu yapmanın değişik yolları olmasına rağmen, en etkilisi izleyiciyi de suça davet etmek, onu baştan çıkarmaktır. Baktığına ve duyduğuna inanmak yerine, gözlerinin önüne ser(p)ilmiş olan rüya atmosferinin eksik kalan parçalarını düş gücü ile tamamlamak da yine yeni ve özlenen seyircinin ödevidir. *Kaspar*, baştan sona imgelerle dolu ve okuyucusunu düş gücünü çalıştırmaya çalışan bir mekanizma ile kurulmuştur ve bu mekanizma oyunda yazarın da üstün yaratıcılık ve kurgu yeteneği sayesinde tıkır tıkır işlemektedir. *Kaspar* rejisi yapanlara ve izleyenlere de böyle bir işin altından gerçekten kalktıklarını hissederlerse Dionysos'tan sabır ve övünç dilemek gerekir.

Aynur Demircan

Katliamlar

Türkiye'de 1975 ile 1983 arasında meydana gelen olaylarda resmi rakamlara göre 5.634 kişi öldürüldü. Bu rakamın Sakarya ve Dumlupınar savaşlarının toplamından fazla olduğu hesaplanıyor. Yine bu dönem içinde 11.286 kişi de yaralandı; ayrıca 832.186 adet silah, 5.6 milyon adet de mermi ele geçirildi. 1978 ve 1980'de Kahramanmaraş ve Çorum'da yaşananlar, 1993 Sivas Madımak Oteli yangını ile birlikte, ülke yakın tarihinin en çarpıcı üç 'katliam' olayını meydana getirmektedir.

1978 Kahramanmaraş Olayları

1.200 kişinin öldürüldüğü 1978 yılında, 19 Aralık - 26 Aralık 1978 tarihleri arasında Kahramanmaraş'ta meydana gelen olaylar, Cumhuriyet tarihinin en önemli katliamlarından birini oluşturuyor. Bu, ayrıca, 12 Eylül darbesine gerekçe olarak kullanılan ya da hazırlanan en önemli olaylardan biri olarak da kabul ediliyor. 1978 yılında önce Malatya'da, sonra Sivas'ta, daha sonra da Kahramanmaraş'ta çatışmalar zirveye ulaştı. Mart ayında İstanbul Üniversitesi katliamı olmuştu. Ekim'de ise Ankara Bahçelievler katliamı yapılmıştı. Bu olayların arkasında hep aynı kişiler göze çarpıyordu. Kahramanmaraş olaylarından önce şehre gelen insanların da daha önceki olaylarda yer alan kişiler olduğu görüldü. Yıl sonunda başlayan ve esas olarak Alevileri hedef alan şiddet olayları, süratle bir katliama ve yağmaya dönüştü. Alevi kadınlara tecavüz edildi, hamile kadınlar şişlenerek öldürüldü, bebekler vahşice parçalandı. "Alevileri öldüren cennete gider," sloganıyla yola çıkan saldırı sonrasında resmi rakamlara göre çoğunluğu çocuk 111 kişi öldü, 176 kişi yaralandı, 110 ev ve 70 işyeri yakılıp yıkıldı. Olayların ardından Alevi nüfusun yüzde 80'i Maraş'ı terk etti.

Hemen olay sonrası Maraş'a giden bir bakan şöyle diyordu: "Kahramanmaraş katliamı, 1572 yılının 24 Ağustos'unda binlerce Protestan'ın boğazlandığı Aziz Bartolomeos katliamı ya da 20. yüzyılın ortasında Endonezya'daki solcuların bir gecede topluca katledildikleri faşist ayaklanma gibi bir katliamdır, bunun adına anarşi denmez, sağ-sol çatışması denmez, bu Alevi-Sünni çatışması da değildir; planlı, örgütlü bir faşist saldırıdır."

Kahramanmaraş davasında yargılananlardan bazıları daha sonraları, 1990'lı yıllarda TBMM'de milletvekili ve insan hakları komisyonu üyesi olarak görev aldı.[1]

Cesetlerin Üstünde Bir Kedi

Maraş Davası avukatlarından İbrahim Sinemillioğlu, katliamı yaklaşık 30 yıl sonra şöyle anlatıyor:

"Bu tür sosyal tepkilerin altında ekonomik sebeplerin yattığını düşünüyorum. Temelinde şu parti vardı demenin artık bir anlamı kalmadı. Katliamdan sonra Maraş'ta Alevilerin oturduğu mahallelerin adları değiştirildi, Yörükselim Mahallesi, nazire yapmak istercesine Yavuzselim olarak değiştirildi. Maraş'ta insanlar kapı komşularını öldürdüler. Evin bütün fertlerini öldürüp üst üste koyduktan sonra evin kedisini de öldürüp cesedini bu yığının üstüne koydular. 90 yaşındaki kadını öldürüp çukura baş aşağı koydular, bacakları havada kalsın diye araba lastiği geçirdiler. Kadınların karnını yararak bebeklerini öldürdüler. İnsanların kanlarını akıtıp taslara doldurdular, sonra gözbebeklerini oyup, o taslarda yüzdürdüler..."[2]

"Her taraf alev, kül ve kandı..."

Maraş'ta vahşeti birinci elden yaşayan ev kadını Maviş Toklu ise şöyle anlatıyor:

"Evime hücum ettiler, kapıyı kırarak içeri girdiler. Odada oturan kocam Kalender'i alıp bahçeye çıkardılar. Kocamı, gözlerimin önünde öldürdüler. Daha sonra yakınımızda oturan kardeşim Hüseyin Toklu'yu işkence ederek öldürdüler. Ardından karşımızda oturan ve bir gözü görmeyen yaşlı bir kadın olan Cennet Çimen'in evine gittiler. Bu kadını, "Gel nene," diyerek elinden tutup dışarıya çıkardılar. Cennet kadın, gözleri görmediği ve yaşlı olduğu için olanlardan habersizdi. Tornavida ile Cennet kadının gözlerini oydular, sonra onu silah sıkarak öldürdüler. Yakınında bulunan helanın çukuruna baş üzeri atıp, üzerine at arabasını devirdiler. Daha sonra hem bizim evi, hem diğer evlerin tümünü yaktılar. Evimin her tarafı alev, kül ve kandı."[3]

1980 Çorum Olayları

1978 yılı bilançosu 1.200 ölü ile sonuçlandı. Ertesi yılın bilançosu daha ağırdı; toplam 1.500 kişi öldürüldü. Bu yıl suikastlar da başladı, gazeteci Abdi İpekçi, öğretim üyeleri, ve birçok entelektüel öldürüldü. 1980'de ise kan gövdeyi götürdü ve ölü sayısı Türkiye çapında 2.000 kişiye ulaştı. Şiddet 1980 yılının Temmuz - Ağustos aylarında doruk noktasına çıktı. 1980'in Temmuz ayında yaşanan Çorum olaylarında Alevi ve Sünni mahalleleri arasına barikatlar kuruldu. 4 Temmuz'da Cuma namazını kılan cemaat, "Alaeddin Camisi'ne bomba atıldı" kışkırtmasıyla sokaklara döküldü. Halk sokaklara dökülünce, olayın hazırlayıcıları eyleme geçerek evlere, iş yerlerine saldırdı. Sünniler ile Aleviler arasında sokak çatışmaları başladı. Konutlar, iş yerleri kundaklandı. Altı gün süren saldırılarda 57 kişi öldürüldü, 200 kişi yaralandı, 300'e yakın ev ve işyeri tahrip edildi, 100 kişiden haber alınamadı. Olayların ardından 600 Alevi aile Çorum'u terk etti.

"Sünni olduğumu söyledim, bırakmadılar..."

Çorum'da vahşeti birinci elden yaşayan ve adını vermek istemeyen bir kadın anlatıyor:

"İki çocuğum ve komşu kadınla birlikte bir bodruma saklanmıştık. 25-30 kişilik bir grup bizi bodrumda buldular, döverek dışarı çıkardılar. Zincirlerle ve sopalarla edep yerlerimize memelerimize vuruyorlardı. Yanan evimizin yanına getirdiler. Benimle beraber olan komşu kadın külotuna saklamış olduğu 17 bin lirayı belki bizi bırakırlar diye adamlara verdi. Yine bırakmadılar. Silahların dipçikleriyle vurarak bizi bir adamın evine teslim ettiler. Gece yarısına kadar orada kaldık. Sonrasında bizi iki küçük çocuğumla bir bağ evine götürdüler. Orada çırılçıplak soydular. 'Sizi çırılçıplak her yerde gezdireceğiz,' dediklerinde korkudan altımıza ettik. Çocukları bağ evinde bırakıp, bizi başka bir yere götürdüler. Dört kişi nöbet tutar gibi değişerek geldiler. Ben bayılmışım. Onlara durmadan Sünni olduğumu söyleyerek yalvarıyordum. Bırakmadılar."[4]

1993 Sivas Olayları

Sivas Katliamı diye bilinen olaylar, 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas'ta Pir Sultan Abdal Şenlikleri sırasında Madımak Oteli'nin kuşatılıp yakılması dolayısıyla şehirde bulunan 35 yazar, şair, saz şairi ve entelektüelin yakılarak katledilmesi ve oteli ateşe verenlerden de ikisinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan olaylar zinciridir. Şenlik kapsamında etkinliklerin bir bölümünün de Pir Sultan Abdal'ın sazının çalındığı Sivas şehir merkezinde yapılması öngörülmüştü. Bu kapsamda pek çok sanatçı dönemin Sivas valisinin özel davetlisi olarak kente gelmişti. 2 Temmuz 1993 günü öğle saatlerinde Paşa ve Meydan Camilerinden çıkan gruplar organize biçimde önce etkinliklerin yapıldığı Kültür Merkezi'ne ulaşarak, bir gün önce dikilen anıtı kısmen tahrip etti. Kültür Merkezi içindeki karşıt grupla çıkan taşlı sopalı çatışma, polis tarafından fazla büyümeden, zor kullanılarak önlendi. Hızını alamayan ve sayısı yaklaşık 10.000'e ulaşan saldırgan grup, Kültür Merkezi'nden yeniden Hükümet Meydanı'na geldi. Hükümet Konağı'nı taşlamaya ve slogan atmaya başladı ve ardından Madımak Oteli civarına ulaşarak, slogan atmaya devam etti. Sayısı akşam saatlerinde 20.000 kişiye yaklaşan grup önce Madımak Oteli önündeki araçları ateşe verip oteli taşladı. Bunun sonucunda camları kırılan otele sıçrayan yangın sonunda otele sığınmış olan edebiyatçı, şair ve müzisyenlerden 35 kişi yanarak veya dumandan boğularak yaşamını yitirdi. 51 kişi de olaylardan kendi olanaklarıyla, ağır yaralarla kurtuldu. Başından yaralanan yazar Aziz Nesin'i linç edilmekten araya giren polisler kurtardı. Yaralılar, polis arabalarıyla Tıp Fakültesi Hastanesi`ne götürüldü. Olaylar sonucunda 33 konuk, 2 otel görevlisi ile 2 saldırgan yaşamını yitirdi.

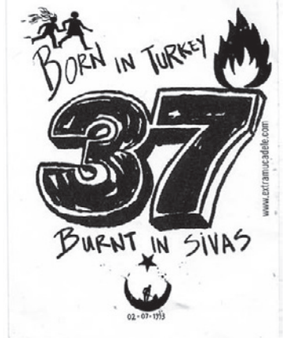

Sivas hatırası.

Tarih Boyunca Aydınlanmayan Facialar...

Katliam niteliğindeki bu olayların öncesinde ve sonrasında aydınlanmamış birçok 'facia' bulunuyor. Birkaç örnek verilecek olursa, 20. yüzyıl başlarında 1914-15 Sarıkamış faciasının, 1915 Ermeni tehcirinin, 1937-38 Dersim katliamının, 1955 6-7 Eylül olaylarının, 70'li yıllarda yaşanan terörün, Kahramanmaraş, Çorum olaylarının, 1980 darbesinin, Sivas olaylarının, 21. yüzyıl başındaki Şemdinli olaylarının vb. arka planları gibi pek çok konunun açıklığa kavuşturulmamış ve izaha muhtaç durumda olduğu göze çarpıyor. **(Bkz; Oniki Eylül, Altı Eylül 1955)**

Der: Adem Örmar

Kaynaklar:

www.acikradyo.com.tr

www.wikipedia.org

[1] Ali Bilge, "Tarihimizde Pek Çok Aydınlanmamış Facia Bulunuyor" Açık Radyo Web Sitesi, 04 Ocak 2005. www.acikradyo.com.tr

[2] Müjgân Halis, Figen Yanık, Nuh Köklü; "6-7 Eylül'den Sivas'a..." *Pazar Sabah,* 04 Kasım 2007.

[3] a.g.y.

[4] a.g.y.

Hiçbir zaman tam aydınlatılamayan katliam, facia ve yağma olaylarına birkaç örnek: Sarıkamış (1914-15); Ermeni tehciri (1915); 6-7 Eylül olayları (1955); Kahramanmaraş (1978); Çorum (1980); Sivas (Madımak, 1993) olayları...

Kazım Koyuncu

Hopa'da 1972 yılında doğdu. Müziğe ortaokul birinci sınıfta mandolin çalarak başlamıştı. İstanbul'a üniversite eğitimi için geldikten sonra müzikle yoğun olarak uğraşmayı sürdürdü ve 1992'de profesyonel müzik yaşamına geçti. Türkiye'nin ilk laz-rock grubu olan Zuğaşi Berepe'yi (Denizin Çocukları) kuran Koyuncu, bu grupla 1995'de *Va Mişkunan* (Bilmiyoruz), 1998'de *İgsaz* (Gidiyor) isimli albümleri yaptı. 1998'in sonunda Zuğaşi Berepe'nin dağılmasının ardından tek başına müziğe devam etti ve Salkım Söğüt isimli projelerin ikincisinde üç şarkıyla yer aldı. 2001 yılında ilk solo albümü *Viya*'yı çıkardı, ikinci solo albümü *Hayde*'yi Nisan 2004'te çıkaran Kazım Koyuncu altı ay süren nafile bir tedavi sürecinin ardından 25 Haziran 2005'te öldü.

Koyuncu, vefatından iki ay önce, tedavi görmekte olduğu Amerikan Hastanesi'nde düzenlenen 'Çernobil'in Etkileri ve Hasta Hakları' konulu panelde kanserle mücadelesini şöyle anlatmıştı: "Duyarlı bir sanatçı olarak dertleri hissediyordum, kanser de oldum artık. Ben kanserden çok korkan bir insandım; kanserim ve korkmuyorum. Sadece beni sevenleri ve özgürlüğümü düşünüyorum. Ölüm küçük bir şey ama hastalık sizin özgürlüğünüzü sınırlıyor". 7 yakınını kanser sebebiyle kaybeden ve babası da kanser olan Koyuncu, Karadeniz bölgesinde kanserin sık görülmesini Çernobil faciasına bağlıyordu. Bununla ilgili olarak verdiği bir mülakatta: "Neredeyse her ailede bir kanser vakası var ve bu tesadüf değil" demişti. "Adamlar pişkin pişkin çıkıp çay içti karşımızda. Bunu yapan ya geri zekâlıdır ya da çıkar gruplarına hizmet ediyordur.

Kazım Koyuncu, *1971-2005.*

Eğer bu insanlar karşımızda çay içeceklerine erken teşhis için birtakım çalışmalar yapsalardı sonuç daha farklı olurdu. Şimdi bunlar cinayet değil mi? Buna karşı önlem almamak, o çok korktukları terörden daha kötü değil mi?"

Pr; Açık Dergi. *Yt; 29 Haziran 2005.*

[1] Pr; Açık Dergi, Yt; 29 Haziran 2005.

Türkiye'de Rock'ta Yeni Bir Arayış

"Kazım Koyuncu Türkiye'de rockta yeni bir arayışı simgeledi. Zuğaşi Berepe kendi etnik, yerel dilini kullanarak müzik yapan bir gruptu ve önemli işler yaptı. Bu müziğin yapıldığı zaman dilimi, bu tür arayışların devletten, yukarıdan devamlı baskı gördüğü bir dönemdi, yani düzeyli etnik arayışların bir anlamda önü kesiliyordu. Bu anlamda bir özgürleşme ancak 2000'lerden sonra yaşanmaya başladı. Koyuncu ve grubu da bu özgürlükçü arayışı simgeliyordu.

Müzikal serüvenin noktalanması da müziğinin gelişimi açısından da son derece üzücü oldu. Çünkü 10-15 yıldır Türkiye'de öyle bir süreç yaşanıyor ki, bütün müzikler kendi alanlarında gitgide poplaşıyor. Hemen hemen bütün türler için geçerli bu. Buna alternatif arayışlar peşinde koşan çok az isim var. Kazım Koyuncu da bunlardan biriydi; her zaman müzikal arayış içinde olan bir sanatçıydı ve bu anlamda birçok deneyim yaşadı.

Viya adlı ilk solo albümü bir çıkış noktası ve Koyuncu'nun bir solo müzisyen olarak ortaya çıkışının işaretiydi. Deneysel karakterli; Laz müziğinin kaynaklarından yararlanıp bunu zedelemeden, poplaştırmadan yapmayı beceren bir albümdü bu. Kazım Koyuncu bunu yaparken etnik kaynakları baz alsa da, çağın ve günümüzün duyarlılığından hep esinlendi. Ama popun standart kalıplarına hiçbir zaman uymadı, buna eklemlenmedi. *Hayde* adlı albüm de aynı serüvenin bir devamıydı.

Kazım Koyuncu alışılmış çizginin dışında bir arayışı simgelediği için hakikaten çok umut verici bir isimdi; çoğu insanın da onunla ilgili büyük beklentileri vardı. Genç yaştaki ölümü herkesi fazlasıyla üzdü."[1]

Orhan Kahyaoğlu

Kemençe

Açık Radyo'nun Pozitif'le birlikte düzenlediği iki müzik şenliği unutulmayacak birer sanat ve kültür olayıydı. **(Bkz; Şenlik)** Resmî, yarı resmî, resmî görünmeyip de aslında resmî olan yahut resmî görüşten kopamayan kuruluşların düzenleyemeyeceği şenliklerdi bunlar. Çok belirgin bir özelliği vardı bu iki şenliğin de: Türkiye'nin musiki mozaiğini yansıtmış olmak... Bu mozaik lafı tabir-i âmiyaneden oldu artık. "Ne mozaiği lan..." diyen kafaya karşı çıkan pek çok açık fikirli kişi bulabilirsiniz yanınızda yörenizde, ama o mozaiği halka sunmayı iş edinip gerçekten de sunacak birilerini ararsanız çok az kişi ve kuruluş bulursunuz yanınızda. Bu iş hâlâ bir cesaret işidir. Açık Radyo "kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine açık" bir radyo olarak işte bunu başardı. Özetlersem, o iki şenlik bu ülkede düzenlenen en gayriresmî kültür şenlikleriydi.

O iki şenlikte bu ülkeye has birçok kültür değerini, her biri ayrı bir tat veren bir yurt güzelliğini tatma zevkiyle tanıdık. Ama bunlardan biri, o şenliklerdeki konserleri dinleyenler üzerinde, öyle inanıyorum ki, silinmez bir iz bırakmıştır: Karadenizli Rumların kemençe ve horon ziyafeti ....

1998'deki ikinci şenliği hatırlayalım. Şenlik başlamadan önce, Yunanistan'dan gelecek Karadeniz Rumlarının da bir konser vereceklerini şenliği düzenleyen görevlilerden öğrendiğimde hemen heyecanlanmış, bir beklentiye girmiştim. Konserden önce öğrendiklerim gerçekten de heyecan vericiydi... Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesiyle 1924'te Yunanistan'a gönderilen Karadenizli Rumlar yerel kültürlerini yaşatabilmek için orada kemençe-horon okulları kurmuşlar, bu geleneği günümüze kadar getirmeyi başarmışlardı... Bir kültürün kendi yerel mekânından koptuktan sonra da inatla yaşatılması ne kadar duygulandırıcı bir şeydi...

Karadenizli Rum ve Türk İcracılar Sahnede Yan Yana

6 Aralık 1998 Pazar günü saat 19.30'da Harbiye Askerî Müzesi'nin konser salonundayız. Karadenizli Rum ve Türk icracılar sahnede yan yanalar. İlgi büyük, salon hınca hınç dolu, oturacak yer kalmamış, çok sayıda dinleyici ayakta. Konser başlıyor. İlkin Kostas Siamidis, Vasileiadis Ahilleas, Kourtidis Yiannis adlı Rum icracılar çalıp söylüyorlar. Başka sazlar için de söylenebilecek birşey kemençe için belki daha çok geçerlidir: İyi değil, çok iyi çalınması gerekir Karadeniz kemençesinin. Acemi bir çalgıcının elinde teneke sesine benzer sesler çıkaran, çekilmez bir saz olup çıkar. Ama bu kemençe bir başkaydı... Daha ilk nağmelerde dikkat kesilmişti herkes. O ne güzel çalıştı öyle! Âdeta insanın içine işliyordu bu Rumun çaldığı kemençe!.. Sadece kemençenin yayı değil, söyleyenin yanık sesi de herkesi bir anda sarmıştı. Ezgileri söyleyen genç Rum icracının mükemmel bir sesi olduğunu söylemek yeterli olmaz. Yürekten geliyordu sesi... Öyle bir ses rengi vardı ki, gönül telini titretiyordu insanın. Güzel musiki "güzel işte..." denip geçilemeyecek bir musikidir, insanda açıklanması zor duygular, acayip heyecanlar uyandırır. Halk musikilerinin ve geleneksel musiki türlerinin güzel örnekleri de "güzel işte..." denemeyecek ezgilerdir. Özellikle o geleneklerin içinde yaşayanların zihinlerinde zengin çağrışımlar uyandırır, yöreye has tarihî hatıraları da canlandırır. İşte o kemençe ile o insan sesi, o akşam sadece güzel ezgiler sunmamış, sahnede yer alan Rumlarla Türklerin bir arada yaşadıkları bir geçmişe bir anda çekmişti dinleyenleri.

O konserde Rumlarla Türkler sırayla söylediler ezgilerini. Karadenizli Türk icracılar da hoş görsünler ama Rumlar Türklerden çok daha ustaydı. Gurbette yaşamanın hüznüyle olsa gerek, Karadenizli Rumlar Yunanistan'da kemençenin, horonun konservatuvarını kurmuşlar, folklorlarını sanat seviyesine çıkarmışlardı.

İki Ayrı Dil Ama Aynı Ezgi

Konserin doruğu, son bölümde Karadenizli Rumlarla, Karadenizli Türklerin birlikte çalıp söyledikleri bölümdü. Aynı Karadeniz ezgileri iki ayrı dilden çalınıp söylendi bu bölümde. Ama ne oldu? Salondaki dinleyiciler ezgi sözlerinin iki ayrı dilde olduğunu fark etmediler bile! İki dildeki sözleri silip süpürdü ezgi, söz havaya karıştı, uçup gitti; salonda sadece ezginin kendisi kaldı. İki ayrı dil ama aynı ezgi... Ezginin gücünü bundan iyi gösterebilecek bir örnek olabilir mi?

Bu konser bir gerçeği daha yakından gösterdi bize. Folklor ulus-devletlerin ulusal kültürlerini kurma programlarında önemli bir yer edinmiş, ülkelerin 'ulusal' kültürlerinin ayrılmaz bir parçası hâline getirilmiştir. Oysa folklor, halk kültürü, ulusal olmaktan çok 'yerel'dir, ülkenin belli bir yöresine hastır. Bizim gibi çeşitli halk kültürlerinin yaşadığı ülkelerde bu gerçek daha bir göz önündedir. Peki şu dinlediğimiz ezgiler Türk ezgileri midir, Rum ezgileri midir? İkisi de değil elbette. O ezgiler belli bir tarih ile belli bir coğrafyanın malıdır çünkü. Türk ve Yunan ulus-devletlerinin kurulmasından çok önce vardı bu musiki. Tarihi kim bilir kaç yüzyıla dayanır?

Bülent Aksoy

Kenti Öldürmek

Cansız varlıklara 'can' yakıştırmak, insanların genel eğilimi. Mitolojik öykülerden, farklı koşullarda modern toplumlara sıçrayan bir alışkanlık bu. Yani metropol insanının, kırmızı ışıkta durmayan ya da tam yaya geçidinin üzerine park etmiş bir otomobili, sanki canlı bir varlıkmış gibi tekmelemesi ve onun canını yakacağını düşünmesi gibi birşey.

Nurdan Gürbilek "Vitrinde Yaşamak" adlı yazısında *(Defter, Sayı: 7, 1988)*, Le Corbusier'nin 1924 yılında Champs-Elysées'de yürüyüş yaparken trafikten rahatsız olduğunu, bu caddenin hiç de 20 yıl öncesinin güzelliğini ve rahatlığını taşımadığını düşünerek "sokağı öldürmek gerekir" dediğini belirtir. Sokak öldürülecektir. Le Corbusier'nin bu düşüncesi, Martin Scorsese'in *Taxi Driver* filminde uygulamaya geçirilmiştir. Manhattan'da çalışan bir taksi şoförü (Robert de Niro), yaşadığı kente savaş açmış ve asla uyum sağlayamadığı o kenti öldürmek için müthiş bir mücadeleye girişmiştir. Meltem Ahıska yine *Defter* dergisinde *(Gürbilek'in yazısından 2 yıl sonra: Sayı: 19),* bu taksi şoförünün savaşını anlamlandırma işine girişir. Ahıska'ya göre, metropol yaşamı bireyin doğal yapısını aşar ve ona kendi kurallarını dayatır. Birey bu kurallara uyum sağlamaya çalıştığı sürece, yaşadığı kentin kötü sürprizleriyle de karşılaşacaktır. Kent artık olası tehlikelerin alanı haline gelmiştir. Kentte 'öteki'ler vardır.

Le Corbusier ve Walter Gropius.

Kentteki yaşam maddileşmiş ve nesneler ile tanımlanır olmuştur. Orada o kadar çok ‘uyaran’ vardır ki, bireyin bunların tümünü algılayabilmesi imkânsızdır. Toplumun dinamik işleyişi, bireyi hiç takmaz ve birey kendi yalnızlığını şiddetle deneyimler. Kent ve onun nesneleri bir vampir gibi kişinin, insanların kanını emmektedir. Her an bir trafik kazasına kurban gidebilir ve her an bir doğalgaz patlamasında havaya uçabilirsiniz. Ve o kent, her tür nesnesiyle birlikte, size düşmandır ve size karşı pusuda beklemektedir.

Para ve Zamanın Köleleri

Hem Gürbilek’in hem de Ahıska’nın saptamalarının temelinde, Georg Simmel vardır elbette. Henüz 20. yüzyılın başında (1903) Metropol ile zihinsel yaşam arasında bir ilişki kuran Simmel, metropolün ‘para’ya ve ‘zaman’a endeksli işleyişinden söz etmiş ve her yaşam parçasının, doğallıktan maddiyata kaydığını vurgulamıştı. Zaman gibi göreceli bir kavram, cep saatleri piyasaya sürüldüğünden beri, kişiyi ‘tek’ bir zamana bağımlı kılmış ve onu dakik bir makine haline getirmemiş miydi? Zaman bile kentte sanki insanların karşısına çıkmış bir hasım gibi ‘görünen’ bir nesneydi artık. Her soyut kavram insanlar tarafından önce birer nesneye indirgeniyor, ama hemen ardından da o nesneler canlı varlıklarmış gibi, zihinlerde yeniden yaratılıyordu. O zaman da, gerçekte neyin soyut, neyin somut olduğu; neyin doğal, neyin yapay olduğu birbirine karışıyordu. Örneğin bazen bizi sevmeyen trafik canavarı pusuda kanlı planlar kurarken, bazen de top bizi sevmediği için maçtan mağlup ayrılıyorduk.

1903’ten bu yana çok zaman geçti. İnsanlar o zamandan beri evrenin sırlarını iyiden iyiye çözdüklerine inanıyorlar. Ama çözülmüş her sırrın temelinde, bilinmezliklerle dolu bir dünya daha yatıyor. Bu durumda ise yine o insanlar, bilinmez dünya ile görünür dünyayı birbirine ekleyip, “ne görünüyorsa odur; tüm bilinmezliklere rağmen...” demekten başka çare bulamıyorlar.

Emre Zeytinoğlu

Keyifli

Son yıllarda biz sözcük var ki, sıkışık belediye otobüsünde bir kalça sağa, bir bacak sola kendine yer açan İstanbullu vatandaş misali daldı âlemlere ve bütün dillere dolandı; iyi bildiniz, ‘keyifli’. Eskiden en başta zevkli, sonra tatlı, güzel, iyi, hoş, lezzetli, hatta akıllı ve hatta ve hatta kullanışlı olan şeyler şimdi artık ‘keyifli’ olarak tanımlanmaya başladılar. Sanırım kendi anlamından taşan ve önce civarındaki, sonra da uzağındaki kavramlara doğru genişleme yaşayan böyle başka bir sözcük olmamıştır. Bu taşkınlık artarken sözcüğün sahip olduğu asıl anlam kayıp gitti ve kendisini tanımlaması için yeni bir sözcük bekler oldu.

Bu güzel sözcüğümüz, doksanların ortalarında çaktırmadan, usul usul kullanıma girmişti aslında. Özellikle medya, reklamcılık, belki bir ölçüde de finans ve akademi ortamlarında çınlamaya başlamıştı. “Bilmem hangi filmi izledik, çok keyifliydi; Ahmet’i çok severim, keyifli bir insandır; Mavi Tur’a gitmediniz mi, çok keyiflidir.” Örnekler çoğaltılabilir ama benim duyduğum en ‘aşırı’ örnek bir kapalı otopark hakkındaydı, çok keyifliymiş.

Kulakları tırmalaması nedeniyle kullanımına en baştan muhalefet edenler dışında, büyük çoğunluk, bu sözcüğün pek de farkına varmadı; farkına varıldığında ise zaten herkesin dilindeydi. Kullanımının gramer bakımından sorunlu olması (Çok keyifli bir film, yani keyfi yerinde bir film!) dilbilgisi uzmanlarının dikkatini çekmemiş olacak ki, bu konuda bir açıklama ya da uyarıya rastlanmadı. Dilin değişen ve yaşayan bir organizma olduğu göz önüne alınırsa, talim ve terbiye kurullarının aldığı kararlarca yönlendirilemeyeceği açıktır. Ancak hemen her konuda resmî bir görüş geliştirmeyi başarmış olan devletin bu konuyu nasıl olup da ihmal etmiş olabileceği de gerçek bir muammadır.

Atlanamayacak bir diğer nokta ise, belki de ironik olarak, keyiflerin toplumsal olarak ciddi şekilde kaçtığı; sağlık, afiyet ve huzurun başta ekonomik krizler, sonra da işsizlik, demokrasi kıtlığı, Kürt sorunu gibi birçok gerekçeyle zedelendiği bir dönemde bu sözcüğün kullanımın yaygınlaşmasıdır. Sanki “işler ayna, çal çal oyna” vaziyetleri var da her köşe başından ayrı bir “çok keyifli” nidası yükseliyor.

Rahmetli dedem “keyif eşekte olur” derdi, şu anki yaygın kullanımını görse ne derdi diye ayrıca merak etmekteyim.

Güçlü Gözaydın

Kırsal Dionysos Şenlikleri

Sanat, insanoğlunun yaşamı yeniden üretmek üzere yaratıcılığı keşfetmesiyle başlamadı. Çünkü böyle bir keşif yapmasını gerektirmeyecek denli içseldi onun yaratıcılığı; yaşamdan aldığını yine ona gönderiyordu, şarkıları, dansları, oyunlarıyla. Ama her keresinde onun sınırlarını zorlayarak, kendisiyle birlikte onu da başkalaştırmayı deneyerek yapıyordu bunu. Sonra tüm bunlar değişmeye başladı: Önce nüfus arttı, iş ve görev bölümü geldi, ardından da sınıflar, kategoriler ve yabancılaşma. Ama o zamanlar, insanın insanla ve doğayla daha organik olan birlikteliğinde, eski Yunan’da, en azından sanat gündelik yaşamdan kopmamıştı daha. İnsanoğlu önce buğdayı ve üzümü devşirdi doğadan, bu yüzden de ilk tanrıları buğdayla üzüme adadı. Üzüm ve şarap tanrısı Dionysos’un ayrıcalıklı bir konumu vardı kuşkusuz, çünkü bahşettiği iksiriyle tüm sanatların içinde gizli olan büyüyü de aşılıyordu kullarına. İlk sanat da böyle doğdu zaten, şarabın büyüsünde kutlanan şenliklerle.

Eski Yunan’da takvimin başlangıç ayı bile Dionysos kültü ile ilgiliydi. Asmaların büyümeye, üzümün sonradan şaraba dönüşecek sihirli özsuyunu oluşturmaya başladığı Temmuz ayı yeni yılın başlangıcı kabul edilir ve onu belli başlı festival ayları izlerdi. Bunların ilki hem bağ bozumu hem de zeytin toplama şenliği olan Oscoforias idi. Pianepsion ayında (Ekim-Kasım) gerçekleşen bu şenlik Atina’dan Faliro limanına kadar uzanan bir geçit töreniyle başlar, limana varıldığındaysa adaklar, spor gösterileri ve şenliklerle devam ederdi. İki ay sonra bu şenlikler tüm Attika’ya yayılır ve Kırsal Dionysos Şenlikleri olarak olanca görkemiyle kutlanırdı. Bu kutlamalarda özellikle, türlü kılıklara bürünmüş, yarı sarhoş *‘como*’ların, komedyanın ilk filizlerinden biri sayılan alaycı şarkıları dile getirmeleri, şenliği bir karnaval havasına sokardı. Bundan sonraki Gamelion ayında (Ocak-Şubat; aynı zamanda ‘evlilik ayı’ idi) festival yeniden başkente dönerdi. Bu festival yalnızca Atina’nın ayrıcalığında olan ve ‘bakha’ların baştan çıkarıcı çılgın danslarını sergiledikleri Leneas Festivali’ydi. Yarı çıplak bakha’ların taşkınlıkları o hale gelmişti ki Perikles onların agorada dans etmelerini yasaklamıştı.

Şarap İçme Yarışları

Leneas’ı adını Antesteron ayından (Şubat-Mart) alan Antesterias Festivali izlerdi. Ayın on biri ile on üçü arasında gerçekleşen festivalin ilk iki gününde anforalar açılarak yeni şarap tadılır, şarap içme yarışmaları düzenlenir, Dionysos’u temsil eden kral, karısıyla birlikte ‘evlilik geçidi’ne katılırdı. Ama tüm bu sevinç ve coşku üçüncü ve son günde birden bire kesilir ve yerini Hermes ve ölülere adanan, aynı zamanda aklanma ve yenilenme işlevi de gören bir ritüele bırakırdı. Bu ritüelin belki de en ilginç ayrıntısı, aklanma töreninde çocukların salıncakta sallanmaları geleneğiydi.

William-Adolphe Bouguereau’nun, *Bacchus’un Gençliği* adlı tablosu, *1884*.

Ditirambo'nun en önemli yanı, dilin alabildiğine özgür, özellikle de ahlakî ve politik sınırlandırmaları hiçe sayan bir pervasızlıkla kullanılabilmesiydi.

Son olarak tüm bu festivallerin en görkemlisi olan Büyük Dionysos Şenliği yaşanırdı ki, bu şenlik de Leneas gibi kente özgü şenliklerden biriydi. 'Arconte Eponimo' (en yüksek kamu yetkilisi) tarafından düzenlenip yönetilen Büyük Dionysos Festivali Elafebolion ayının (Mart-Nisan) sekiz ile on dördüncü günleri arasında ve tiyatronun yanı başında yer alan Perikles Agorası'nda gerçekleşirdi. Festival önce şair, aktör, müzisyen ve diğerlerinin en gösterişli giysileriyle tanıtıldığı bir sunuşla, yani Proagon'la başlardı. Hava kararmadıktan sonra, bir Dionysos maketinin eller üzerinde ve meşaleler eşliğinde gezdirildiği bir şenlik yaşanırdı. İkinci gün, Dionysos'un dünyayı gezip dolaştıktan sonra Attika'ya dönüşünü temsil eden gemi biçiminde bir tahtın sokak sokak dolaştırıldığı bir geçit töreninin ardından sırayı boğaların kurban edildiği adak töreni alır ve gün ortasına gelindiğinde tiyatroya toplanmış olan halk, sunakta bu kez yaban domuzlarının kurban edilmesiyle birlikte ilk teatral gösteri olan 'ditirambo'ları izlemeye hazırlanırdı. Ditirambo 50 kişilik bir koroyla tek bir solistin karşılıklı ezgilerle ortaya koydukları bir tür diyalogdu. Mitolojik bir tema üzerine kurulu olan ve yer yer çocuk korolara da yer veren ditirambo, tragedyanın ilk aşamalarından biri olarak kabul ediliyor.

Ditirambo'nun kökeninde iki preteatral öge bulunuyordu. Bunlardan birincisi, iki grubun, zaman zaman koronun da kendilerine katıldığı karşılıklı sözlü atışması anlamına gelen 'agon', ötekiyse, önceleri koronun, sonraları bir aktörün seyirciye tema dışı seslenişi, onlarla düşüncelerini paylaşması anlamına gelen 'parabasis'ti. Halkın en az komedya ve tragedya kadar ilgi gösterdiği ditirambo'nun en önemli yanı dilin alabildiğince özgür, özellikle de ahlaksal ve politik sınırlandırmaları hiçe sayan bir pervasızlıkla kullanılabilmesiydi. Onuncu gün, bu kez sabahtan akşama kadar süren ve toplam beş eserin yer aldığı komedya yarışmalarına ayrılırdı. Genel ahlak ve manevi değerler üzerine kurgulanan tragedyaların tersine, komedyalar daha çok somut, güncel yaşam konularını kendilerine tema olarak seçer ve her ne kadar tragedyalara hazırlık görevi görseler de, örneğin aktörlerine belli bir sayı sınırı getirmeyerek görece bağımsız yapılarını korurlardı. On bir, on iki ve on üçüncü günler tragedyaya ayrılır ve bir tiyatro şöleni gibi geçerdi; her bir gün için, ilk dönemlerde aynı yazarın eseri olmak koşuluyla, üç tragedya (triolog) ve bir hicivli drama sergilenirdi. Sofokles'in getirdiği son düzenlemeler uyarınca aktör sayısı üç, koro sayısı da on beş olarak belirlenmişti. Başlangıçta yalnızca koro vardı. Sonraları dans edip şarkı söyleyen bu topluluğa karşı, onlardan bağımsız olarak konuşan tek bir kişi çıktı ortaya. Yani 'protagonist'. (Proto-agonist'den). Ve denir ki ilk olarak Thespis adlı biri tarafından sunuldu; tıpkı ikinci aktörün bu kez antigonist olarak, Aeschylus, ve bazı kaynaklara göreyse Esquilos tarafından oyun yapısına eklenmesi gibi.

Jüri Halkın Sesi

Aslında bunlar anonim olarak gerçekleşen doğal süreçlerdi, zira dramın asıl itici gücü olan karşıtlık ve ironi ön plana çıkmaya başlamıştı. Sofokles üçüncü kişiyle ona bir de örgüyü kazandırıyor ve tiyatroyu kendi ayakları üstünde yükseltecek özgün bir yapıya sokuyordu. Tragedyaların konuları çoğunlukla mitolojiden seçilirdi ve halk dramatize edilen konuları gerçek hayatta gerçekleşmiş gibi algılar, mitolojik kahramanları gerçek halk kahramanları yerine koyardı. Örneğin Frikilos'un *Milet'in Düşüşü* oyunu yasaklanmak zorunda kalınmıştı, çünkü son derece etkilenen halk arasında oyun bitiminde sinir krizleri geçirenler olmuştu. Büyük Dionysos Festivali'nde de en önemli yeri tragedyalar işgal eder ve oylamanın yapıldığı on dördüncü ve son gün tansiyon doruğa çıkardı. Oylama için on kişilik bir jüri seçilir, ancak Dionysos'a da eşitlik durumunda belirleyici olan bir oy hakkı tanınırdı, Dionysos'un oyu beyazsa bu artı puan olarak geçer, oyunun siyah çıkması bu kez tersi sonuç doğururdu. Ancak ne var ki asıl jüri, tiyatro seyircisi olan halkın kendisiydi. Zira jüri oylamada oyun süresince halkın sergilediği tavır ve tepkileri dikkate alarak karar verirdi. Zaten festivalin bitiminden birkaç gün sonra, oyunun ya ödüllendirilmesi ya da kınanması anlamına gelecek bir tören düzenlenir, bu sırada halk tüm festival için geçerli olan son yorumu da katılımcı yanını bir kez daha vurgulayarak ortaya koyma fırsatını bulurdu. Bu, özellikle 'corego'lar için önemli bir sınav sayılırdı. Corego'lar devlet tarafından tiyatro korolarının seçimi, finansmanı ve organizasyonu için tayin edilen zengin site vatandaşlarıydı. Genel olarak 'liturgia' olarak adlandırılan ve zenginlerin bir tür vergi ödeme biçimi olarak da düşünülebilecek bu tür yükümlülükler sitede tiyatronun yanı sıra öteki etkinliklerin de yürürlüğe konmasında son derece etkin bir rol oynardı.

Dionysos Şenlikleri, sanatın en azından tiyatro özelinde o zamanlar insan yaşamının ne denli ayrılmaz bir parçası olduğunu yeterince gözler önüne serebiliyor. Günümüzde sanatı uygulayanlarla onun ürünlerini edilgen olarak kabul edip tüketenler ayrımını düşündüğümüzde, sanatın hayatın kolektif üretkenliğinden nasıl soyutlandığını ve giderek modern insanın çoğu ilişkileri gibi metalaştığını görebiliyoruz. Oysa Dionysos'un bir zamanlar festivallerle yaşatılan ruhu, bu kez yabancılaşmaya karşı koyacak bilinçli insan eylemiyle yeniden yaşam sanatındaki eski yerini almayı bekliyor.

İlker Özünlü
www.acikradyo.com.tr
Yt; 21 Mayıs 2002.

Kış Koşullarında Trafik Güvenliği

Kış deyince, insanlar yapılacak şeyin, hızı aşağı çekmekten ibaret olduğu gibi düşünse de, aslında en önemli unsurlardan biri, aracın bir şekilde kışa hazırlanmasıdır. Bu çok önemli bir faktördür: Araç kış şartlarında yapması gerekenleri ne kadar doğru yaparsa, o oranda performans verecek demektir. Bu yüzden, daha kışa başlamadan belki de aracı kışa hazırlamakta fayda var. En belirgin yapılması gereken şey, yazlık lastiklerden kışlık lastiklere geçilmesi ile işe başlamak. Lastiklerin dışında aracın seyahate bir şekilde elverişli olduğundan emin olmak gerekiyor. Bunu yapabilmek ve bu performansı devamlı elde tutabilmek için muhakkak aracı her gün kontrolden geçirmek gerekli... Yola çıkmadan önce, günü biraz daha erkenden planlayarak hareket etmek gerekiyor, ki buna da arabanın kontrolleriyle başlanır. Mesela kışın göz önünde tutulması gereken bir diğer özellik, herhangi bir durumda ortada kaldığınızda aracınızda lastiği değiştirebileceğiniz, zincir takabileceğiniz malzemelerin bulundurulması gerekliliği. Sadece zincir bulundurmak yeterli değil, takabilmek için eldivene ihtiyacınız var... Kar küreği, battaniye, flaş lambaları gibi yardımcı malzemeyi de arabanın içerisinde bulundurmak, aracın hazırlanması ile ilgili önemli faktörlerdir diyebiliriz.

Günü Planlamak

İnsanlar kendilerini ne kadar iyi ayarlarlar, günlerini planlayabilirlerse, o denli rahat ve serbest hareket edeceklerdir. Planlanmadan başlayan bir günde en ufak bir aksilik bile bütün günü altüst etmeye yetiyor. Bu yüzden, kışın –ya da yazın, hiç fark etmez aslında– yola çıkarken önceden neler yapmam gerektiğini, nereye gitmem gerektiğini kafamda düşünüyor dahi olsam, bu aslında bir plan demektir. Yani "işime giderken şu yol üzerinden gideceğim" demek bile, aslında bir plan. Tabii kışın bu çok daha önemli.

Kalın Giysi, Yün Eldiven...

En azından giyimimi bu şekilde ayarlamam çok daha iyi olacak. Nereye gideceğimi, nasıl gideceğimi bilirsem, ona göre uygun araç kullanımına da yardımcı olabilecek giysiler giyebilirim. Araçta çok kalın giysiler giymek çok mantıklı değil; örneğin o zaman emniyet kemeri yapması gereken işlevi doğru dürüst yapamaz. Giysileriniz aracın içinde hareketlerinizi biraz daha kısıtlayacaktır. O yüzden, daha rahat ve sıcak giysiler giymekte fayda vardır. Örneğin yünlü eldivenler direksiyonu tutmanızı çok zorlaştıracak, direksiyonun elinizden kaymasına sebep olacaktır. Bu yüzden, araba kullanırken 30-40 saniyelik bir bekleyiş, eldivenleri çıkararak araba kullanmak en sağlıklısı. Belki ilk başta biraz üşüyeceksiniz ama araç çok çabuk ısınır, özellikle yeni teknolojiyle üretilmiş araçlar çabuk ısınıyor, bu vesile ile elleriniz de bu ortama uyum sağlayacaktır. Aksi takdirde yünlü bir eldivenle araç kullanıyor olmanız ufak bir sıkıntıda direksiyonu kontrol altına alamayacağınız anlamına geliyor.

Aracın Isısı

Araç içindeki ısı da dikkat açısından önemli. Dolayısıyla aracın sıcaklığı normal oda ısısı dediğimiz ısıya eş değerde olmalı. Yani 20-22 derece civarı ideal. Genelde yapılan en büyük hatalardan biri, araç çok soğuk olduğu için çabuk ısınmasını sağlamak amacıyla kaloriferi birdenbire sonuna kadar açmak ve öyle bırakmaktır. Vücut da ona alıştığı için artık 22 derece soğuk gelmeye başlar; o yüzden ta başından aracı 22 dereceye ayarlamak ya da o sıcaklıkların olmasını beklemek çok daha mantıklıdır. Türkiye'de çok sık karşılaştığımız hatalı alışkanlıklardan biri, sürücülerin sabahları yola çıkmadan önce arabalarını ısıtma eğilimi. Arabaların durduğu yerde ısıtılmaya çalışılması aslında hem araç için iyi değil, hem de ısınma sürecini uzatan bir faktör. Bunu yapmaktansa, araç çalıştırılır çalıştırılmaz çok fazla yüklenilmeden, çok fazla zorlanmadan hemen hareket edilmesi daha iyidir. Bu, aslında aracın daha çabuk ve bir bütün olarak ısınmasına yardımcı olacağı için, aracın ömrünü de uzatan bir faktör şekline dönüşebilir.

> Kış ortamında tehlikelerin çok daha bariz görülebileceği yerler söz konusu. Özellikle viyadükler, köprüler, gölgede kalan bölgeler, daha çok buzlanmaya, gizli buz ya da 'siyah buz' denen olayların belirgin hale gelmesinde etken olan yerlerdir.

'Siyah Buz'

Kış ortamında tehlikelerin çok daha bariz görülebileceği, dikkat edilmesi gereken yerler sözkonusu. Özellikle viyadükler, köprüler ya da gündüz gölge altında kalan yerler, daha çok buzlanmaya; gizli buz veya "siyah buz" denen olayların belirgin hale gelmesinde etken olan yerlerdir. Buralara girerken hızı daha önceden kesip, eşit hızla girmek ve bu bölgeleri hiç vites değiştirmeden, belirli bir hızla geçmekte fayda vardır.

Patinaj – kalkışta

Genel sürüş tarzı açısından en önemli unsurlardan bir tanesi de karda ilk kalkıştan itibaren kaymaksızın hareket edebilmek, yani patinaj yapmamak. Peki aracın kaymasını ya da patinajı engellemek için neler yapılmalı? Bir kere ilk kalkışlarda çok hafif, çok yavaş gaza basmak suretiyle aracı çeken aksındaki gücü daha orantılı, daha hafif bir şekilde yere iletmekte fayda var. Âni yapılan hareketler bu tür kaygan zeminlerde aracın tamamen kontrolden çıkmasına sebep olur. Bunun olması için mutlaka aracın çok hızlı gidiyor olması da

şart değildir; birinci viteste dahi çok sert gaza bastığınızda aracın kontrolünü birden kaybedebilirsiniz. O yüzden çok dikkatli olmakta fayda var. Hatta bazı durumlarda, mesela aracın kalkamadığı, hemen patinaja başladığı durumlarda, birinci vites yerine ikinci vitesi seçmek ve yine yavaş yavaş gaza basmak suretiyle ikinci vitesle aracın hareket etmesini sağlamak, patinajı engellemeye yardımcı olacak faktörlerden bir diğeri.

Patinaj – yolda

Diğer taraftan, araç yolda giderken kayma eğilimi gösterirse –ki bu kayma bir viraja yaklaştığınızda, virajın içerisinde yapacağınız âni bir gaz hareketi ile olabilir, yani gazdan ayağınızı çektiğinizde ortaya çıkabilir– yapılacak en doğru hareket, aracın kaydığı istikametin tersine doğru direksiyonu çevirmek ve debriyaja basarak aracı toparlamaya çalışmaktır. Yalnız, burada aracın ne taraftan kaydığını hesaplamak çok önemlidir. Aracın önünü mü göz önüne alıyorum yoksa arka tarafını mı? Ona göre de, eğer aracın arka tarafının kayması beni ilgilendiriyor ve ben ona göre hareket ediyorsam, –ki genelde insanların çoğu arka tarafı göz önüne alır– o zaman aracın kaydığı istikamete doğru direksiyonu çevirmem gerekiyor. Aracın kayış şekli ve bunu vücudun hissetmesi çok önemlidir. Bu da benim ne kadar doğru ve çabuk hareket edeceğimle doğrudan orantılıdır.

Kaydığı İstikamete Doğru Direksiyon Kırmak

Kaymayı arkada hissediyorsak, direksiyonu kaydığı yöne, önde hissediyorsak tam ters yönde çevirmemiz gerekiyor. Örneğin, sola doğru dönen bir viraja girdiğinizi düşünün... Doğal olarak siz burnunuzla sola doğru döndüğünüzde aracın arka tarafı sağa doğru gelmeye başlayacak. Şimdi direksiyonun çevrilmesi gereken taraf, aslında aracın arka tarafının kaydığı istikamettir. Aracın ön tarafını kaale alarak hareket

Kışın yola çıkmadan önce tüm sürücüler kendilerine 15 saniye zaman ayırıp aracın tüm camlarını temizlemeliler. Zaten trafikteki en büyük sıkıntı, normal şartlarda bile 'kör nokta'-lardan kaynaklanan tehlikeler...

ediyorsam, aracın ön tarafı sola doğru kaydığı halde toparlayabilmek için, benim aracın direksiyonunu sağa doğru çevirmem gerekiyor. Aslında insanların kafasında bu bazen karışıklığa neden olur ama, genelde hep arka taraf göze alınmalı ve arka taraf kontrol edilmelidir; en rahat kontrol şekli budur. Aracın kaydığı istikamete doğru direksiyonun çevrilmesi gerektiği tabiri de bu yüzden biraz daha yaygındır.

Karda İz Sürmek...

Peki, karda lastik izlerini takip ederek gitmek mi, yoksa yeni yağmış kar üzerinde gitmek mi daha güvenlidir? Aslında ikisi de doğrudur, ama bunlar koşullara göre farklılık gösterir. İlk önce kar üzerinde, yani lastik izlerinden değil de, kardan gidilmesi gerektiği doğrudur; çünkü kar olan yerlerde özellikle kış lastikleri karı biraz daha iyi tutacaktır. Öte yandan, lastiklerin iz açtığı bir yerde eğer bir araba önümden geçmişse, ya da iki araba önümden geçmişse bu sefer izleri takip etmem bana çok daha sağlam bir zemin sağlayacaktır. Ancak, o lastik izleri 10-15 arabanın, hele hele yüklü araçların geçtiği bir yerdeki iz ise, bu sefer artık o iz tamamen buza dönüşmüş, neredeyse sertleşmiş bir haldedir. Bu durumda çiğnenmemiş kar daha avantajlı bir konum teşkil eder. Böyle durumlarda hava şartlarını ya da yol şartlarını iyi belirlemek lazımdır. O lastiğin açıldığı izler acaba çok aracın geçtiği bir lastik izi mi, yoksa ilk kez benim önümdeki araç mı geçti? Bunu biliyorsam, ona göre hareket edebilirim.

Trafikte Takip

Trafikte takip meselesine gelirsek; normal hava şartlarında '2 saniye kuralı' diye bir kural sözkonusudur. En doğru ve mantıklı kural da budur; önümüzdeki aracı bu mesafelerde takip etmemiz gerekir. Ancak hava şartları kötüleşmeye, havalar soğumaya başlayınca, siskar-yağmur gibi durumlar ortaya çıkmaya başladığında bu mesafe de bunlarla orantılı olarak artmalıdır. Özellikle İstanbul ve çevresinde kış koşullarında takip mesafesinin aslında 4 saniye civarında olması gerekiyor. Yani, kışın aracımı en emniyetli, en kolay, en rahat kontrol altına alabileceğim mesafe, 4 saniye civarındaki takip mesafesi olmalıdır.

Sol Şeritte Tehlike

Kışın özellikle kar eridikten sonra, sürekli trafiğin aktığı alanda bir problem olmuyor, yol temizleniyor. Fakat sol şeritte, en solda refüj tarafında biriken karın zamanla erimesi, herhangi bir geçiş ânında o alandan geçen sürücüler için risk yaratabiliyor. Bunun sebebi de, iki zemin arasında farklı tutunma oranları oluşması. Bu durumda zeminlerden biri araçlar geçtiği için artık iyice ıslanmış vaziyettedir. Yani oradaki kar sıvı haldedir, neredeyse çamur şekline dönüşmüştür. Öbür taraftaki, sol tarafta refüje en yakın olan kesimde ise tam donmadan erimeye geçiş dönemindedir, yani son derece kaygan bir yüzey haline dönüşmüştür. Bu da çok tehlikeli bir durum yaratır. Hatta eğer lastiğimin biri sol taraftaki yüzeyde, yani çok kaygan olan yüzeyde; diğeri ise biraz daha iyi tutan bir yüzeyde ise, aracım bu durumdan çok kötü etkilenecektir. Bu da genellikle araç sollamalarında ortaya çıkacak bir pozisyondur. Dolayısıyla, mümkün olduğu kadar araçların takip ettiği, temizlenmiş, biraz daha su haline dönüşmüş yolu ya da yol parçasını takip etmek daha mantıklı, daha doğrudur.

Cam Temizliği

Kışın araç temizliği de güvenlik açısından son derece önemli. Aslında bu da aracın günlük kontrolü kısmında ele alınması gereken bir unsur. Yola çıkmadan önce bütün sürücülerimiz kendilerine 15 saniye zaman ayırmalı ve aracın bütün camlarını temizlemeliler. Zaten trafikteki en büyük sıkıntı, normal şartlarda bile kör noktalardan, yani göremediğimiz noktalar-

dan kaynaklanan tehlikelerden kazalar oluşması. Karlı havalarda aracımın üzeri tamamen kar kaplıysa, ön camın da sadece görebileceğim bir kısmını açıp yola çıkarsam, etrafımda olan hiçbir şeyi göremem. Bu da aslında kapalı bir yerin içerisinde sıkışmış olmak gibi insanı rahatsız eden bir duygu. Halbuki camları ve farları tamamen temizlersem hem karşımdaki insanlar beni çok rahat görebilecekler, hem de ben onları çok daha rahat görebileceğim. Bu da olası bir tehlike karşısında çok daha çabuk hareket edebileceğim anlamına geliyor.

Hiç Yola Çıkmamak...

Esasen zor hava koşullarında, özellikle karlı ve soğuk havalarda eğer imkân varsa yola çıkmamakta fayda var. Fakat muhakkak çıkmak, bir yere arabayla gitmek gerekiyorsa o zaman muhakkak bu konuları dikkate almalı. Ve elbette hiç unutulmamalı ki, trafik kurallarına harfiyen uyarak hareket etmekte sonsuz fayda var.

Cankat Hurmoğlu[1] ile söyleşiden.
Pr; Traji-Trafikten Beşeri Trafiğe
Yt; 08 Ocak 2004.

[1] Cankat Hurmoğlu, yol güvenliği uzmanı.

Kıyamet Çağı

'Age of Apocalypse - X-Men'. Yakın geçmişe kadar çizgi roman çoğunlukla aşağılanan bir tür oldu. Gerek hitap ettiği düşünülen asosyal, iletişim sorunu yaşayan, içine kapanık ergen profili, gerekse mantık sınırlarını zorlayan hikâye örgüsü bu türün kabul edilmesini her zaman zorlaştırdı. Özellikle Amerikalıların çizgi roman için Altın Çağ ve Gümüş Çağ olarak isimlendirdiği 1930-1950 ve 1950-1970 yılları arasında, Superman ile vücut bulan süper kahraman prototipi de bu savları gayet etkili bir şekilde desteklemekteydi. Bu çağların kahramanları John Wayne'in çizgi romanlara taşınmış hâli gibiydi. Yüksek ahlâk anlayışı, keskin hatlarla çizilmiş iyi ve kötü ayrımı; bırakın yıkmak, yanına bile yaklaşılamayan tabular ve vatanseverlik, bu çağların tüm kahramanlarının ortak özellikleriydi. Konular karanlık olmaktan uzak ve çoğunlukla da 'epik' olarak tanımlanabilecek yapıda hikâyeler üzerineydi.

Çizgi roman türünü 'daha karanlık' ve 'daha insancıl' yapan *Frank Miller'ın Batman: Kara Şövalye'nin Dönüşü (Batman: The Dark Knight Returns)* ve Alan Moore'un *Gözcüler (Watchmen)* romanları sayesinde çizgi romanlar steril hayatlarından çıkıp dünya gerçeklerine gözlerini açabildiler. İşlenen konularda artık kahramanların ölmesi, yaşlanması, kötülüğü seçmesi, depresyona girmesi, intihara meyletmesi gibi durumlar sıkça görülür hâle geldi. Daha da önemlisi, önceleri birer tabu olarak görülen cinsellik, uyuşturucu, yabancı korkusu, eşcinsellik, ayrımcılık, azınlık hakları gibi konular oldukça karmaşık şekillerde işlenmeye, iyi ve kötü kavramları birbirine karışmaya başladı. Çizgi romanlarda iyi-kötü ayrımına prim vermeyen karakterlerin sayısı gitgide arttı.

Sansür Baskısı

Burada not düşmek gerekir ki, bu konuların daha önce işlenmemesindeki en büyük etken özellikle 1950'ler Amerika'sındaki sansür baskısı olmuştur. Bu zamanlarda etkin isimlerce dillendirilen Batman ve Robin karakterlerinin eşcinsel bir ilişki yaşadığı gibi iddialar ve McCarthy baskısı gibi olguların bir sonucudur Altın Çağ. Bu çağların bitişini ise Örümcek Adam'ın kız arkadaşı olan Gwen Stacey'nin ölümü simgeler. Örümcek Adam'ın vicdanında asla kapanmayacak bir yaraya dönüşen bu olay ile başlayan ve Miller ve Moore'un hikâyeleri ile tepeye ulaşan bu süreçten en çok etkilenen çizgi roman serisi ise X-Men olmuştur denebilir. 1963 yılında ortaya çıkan X-Men ilk başlarda, sahip oldukları değişim geçirmiş 'X geni' sayesinde süper güçlere sahip olan Beyaz Amerikalı bir süper kahra-

X-Men çizgi romanı zamanla etkili bir değişim geçirmiş; farklı etnik karakterlerle uluslararası bir kimliğe bürünmüş, yabancılık, 'öteki' korkusu, ırkçılık, etnik temizlik gibi konulara dalmıştır.

man takımının hikâyesini anlatırken, çizgi roman hayranlarının farklı bir yerde tuttuğu *Karanlık Anka Kuşu (Dark Phoenix Saga)* serisi sonrasında etkili bir değişim geçirmiş; farklı etnik köklerden karakterlerle uluslararası bir kimliğe bürünmüş, yabancılık, 'öteki' korkusu, ırkçılık, etnik temizlik gibi tartışmalı konulara dalmıştır. Magneto karakterinin toplama kamplarından kurtulmuş bir Yahudi olması, X geni taşıyanların insanlar tarafından düşman olarak görülmesi, Homo-superior isminde vücut bulan evrimsel üstünlük kavramı, Wolverine karakterinin 'anti-kahraman' yapısı bu konuların en göz önüne çıktığı noktalardır.

Genetik Savaş

X-Men hikâyelerinde en farklı yere sahip olanlardan bir tanesi ise 'Kıyamet Çağı'dır. Asıl adı 'En Sabah Nur' olan 'Apocalypse' (Kıyamet) adlı mutant, Hitler benzeri bir idealin peşinde, evrimsel süreci hızlandırmak adına en iyinin ayakta kalacağı bir genetik savaşın temellerini atmaya çalışmaktadır. Normal hikâye sürecinde bu çabalarından eli boş dönerken, Marvel yazar ve çizerleri ona bir şans tanımaya karar verirler 1995 yılında, olağan X-Men hikâye sürecini keserler ve *Kıyamet Çağı* adlı seriyi yayına koyarlar. Mutantlar ve insanların bir arada yaşaması idealine inanan Profesör Xavier, zaman içerisinde geçmişe gelen ve amacı Magneto'yu öldürmek olan kendi oğlunun ellerinde can verince, Apocalypse doğru zamanın geldiğine karar verir ve insan ırkına yönelik acımasız bir saldırıya başlar. Amacı bellidir: "En güçlü ayakta kalır". Xavier'nin ölümü sonrasında ona karşı koyacak organize bir grup olmayınca, kısa süre sonra amacını büyük ölçüde gerçekleştirir. Milyarlarca insan Apocalypse ve yandaşlarının ellerinde yok edilir. Yaşanan soykırımdan Avrupa ve Afrika'ya kaçabilen küçük bir insan nüfusu kurtulabilmiştir ancak. Arkadaşı Charles Xavier'nin kollarında ölümünden sonra Magneto

ideallerini değiştirir ve düşen yoldaşının yerini almayı kendisine görev sayar. X-Men'in başında artık Magneto vardır ama olan olmuştur bir kere. En tepesinde 'Yüksek Lord' olarak kendisinin yer aldığı bir güç piramidi oluşturan Apocalypse, 'Mahşerin Atlıları' adını verdiği ve tüm dünyayı paylaştırdığı dört lordu aracılığı ile acımasız gölgesini insan ya da mutant ayırt etmeden tüm dünya nüfusunun tepesinden eksik etmez. Bunu yaparken New York'ta Özgürlük Heykeli'nin eskiden bulunduğu yerde bulunan komuta merkezinde tüm canlıları; güç, zekâ ve dayanıklılık seviyelerine göre fişlemekte ve piramidinde yerlerini belirlemektedir. Kısacası Orwell'in korktuğu dünyadır burası; korkunun, ihanetin, ispiyonlama, arınma, izlenme ve 'öteki' gibi kavramların dünyası.

Umudun tükendiği, kahramanların sadece hayatta kalmak için çabaladığı bir evren...

Superman Sendromu

Bu ilginç hikâye serisinde Örümcek Adam'dan Fantastik Dörtlü'ye, Punisher'dan Daredevil'a kadar tüm karakterlerin hayatı farklı süreçlere girmiş; örneğin isyancı liderlerinden Gwen Stacey'e yakınlığından dolayı Peter Parker, Apocalypse'in adamları tarafından öldürülmüş ve asla örümcek güçlerine sahip olamamıştır. Alternatif hayatların hepsinin ortak yönü, yaşanan acılardır. Tüm karakterler yaşanan katliamlardan bir şekilde paylarını almış, hepsi acılı hayatlar yaşamaktadır. Bir zamanlar evrimsel üstünlüğe kendisi de inanan Magneto, sonuçlarına şahit oldukça kendini daha fazla sorumlu hissetmekte ve Apocalypse ile kaçınılmaz bir yüzleşmeye kendisini hazırlamaktadır. Bu karmaşık hikâye serisinin genetik olarak mükemmel hâle gelmiş bir mutantın yardımıyla sonlandırılması ise bir başka ilginç nokta. Apocalypse'in lordlarından birisi olan Mr. Sinister'ın mükemmel bir genetik matris ile Apocalypse'i yok etmek gayesiyle ortaya çıkardığı X-Man Nate Grey, 'babası'nın kehanetinin gerçekleşmesinde çok önemli bir rol üstlenir ve temel olarak genetik üstünlük kavramına ters bir yaklaşım izleyen hikâyenin kendisi ile çeliştiği ironik bir nokta olur. Bu aşırı güçlü karakter, daha sonraları 'Superman sendromu' olarak adlandırılacak bir durumun kurbanı olur. Diğer kahramanlara göre çok daha fazla olan güçleri yüzünden Marvel yazarları ona zayıflıklar bulmak ve devamlılığını sağlamakta güçlük çekerler. Diğer bir deyişle ona göre Kriptonit bulmakta zorlanınca, kendisini dünya için feda ettiği bir başka hikâye ile Nate Grey'in yayın hayatına son vermek zorunda kalırlar.

İç Huzurdan Uzak Anti-Kahramanlar

Apocalypse'in *Kıyamet Çağı,* 1995 yılında 4 hafta boyunca yarattığı değişim, işlediği son derece aykırı hikâye örgüsü ve kahramanları ile başarılı bir alternatif evren senaryosu olarak çizgi roman severlerce her zaman saygı duyulan bir yayın serisi oldu. Marvel'in daha sonraki benzer çabalarının hüsranla sonuçlanmasıyla bu saygı daha da arttı. Bu serinin başarısı sonrasında Marvel yazarları, genetik savaş ve mutant insan çekişmesi konularına daha rahat yaklaşmaya başladılar. Bu durum X-Men film serisinin işlenmesinde de oldukça etkili oldu. Bu filmlerdeki X-Men karakterleri, normal hikâye serisindeki 'Beyaz Anglosakson Protestan' X-Men'ler yerine kendilerine önyargı ile bakılan, karanlık ve iç huzurdan uzak kahraman/anti-kahramanlar olarak işlendi.

Şunu da söyleyebiliriz ki, *Kıyamet Çağı* hem karmaşık yapısı, hem de başlangıç ve bitişinin diğer hikâyelere bağlanmasından dolayı potansiyel bir film senaryosu için pek uygun olmasa da, kendinden sonraki birçok X-Men hikâyesini ve çekilen filmlerin senaryosunu etkileyen ve etkileyecek olan farklı bir masal. Umudun tükendiği, kahramanların sadece hayatta kalabilmek için çabaladığı, acımasız bir tiranın hayallerinin ürünü olan korkutucu bir masal ya da gerçekleşmiş bir karabasan...

Rabun Koşar

Klasik Hint Müziği

Batılıların 'caz' diye adlandırdıkları müziğin ve Klasik Türk Müziği'nin Hindistan'daki geleneği kuşaklardır hiç sekteye uğramamış, hor görülmemiş 2000 yaşında olan eşleniği.

Karnatik

Güney Hindistan'ın klasik müziği. Güney, dış etkilere daha kapalı olduğu için Karnatik Müzik tapınaklarda icra edilen dinsel kimliğini korumuştur. Kuzeydekine göre daha az rezonatif tını içerir, daha ritmiktir. Daha çok beste ağırlıklı icra edilir ve doğaçlamaya daha kapalıdır.

Hindustani

Kuzey Hindistan'ın klasik müziği. Türk ve Fars etkilerine daha açık olan Kuzey Hindistan'ın müziği, bu etkilerin unsurlarını zamanla içine katarak evrilmiş, 16. yüzyılda, büyük Moğol İmparatoru Ekber'in saray müzisyeni Mian Tansen zamanında ayrışarak Hindustani şeklini almıştır. Tapınak müziğinden çok, divan müziği kimliğine bürünmüştür. Güneye göre tınısı daha rezonatiftir, daha melodiktir, doğaçlama esaslıdır.

Raga

Klasik Türk ve Fars müziğindeki 'makam'ın klasik Hint müziğindeki karşılığı.

Sitar

Hindustani'nin temel enstrümanlarından biri. Farsça ismi 'setar' kelimesinden geliyor. Tavla oynayanlar bilir; 'se' üç anlamına geliyor. 'Tar' ise tel; yani üç telli enstrüman. İsim Farsça'dan gelmekle beraber enstrümanın kendisinin nereden geldiği veya neden türediği kesin değildir. Muhtemelen eski bir Hint enstrümanı olan 'vina', yani 'bin'den türediği düşünülmektedir. Bugünkü sitar üçten çok daha fazla tele sahiptir. Rezonansı artırmak için tumbaları; hızlı pasajları icra edebilmek için rezonansı kesen susturucuları vardır. Müziğe başlayan genç müzisyenlerin diğerlerine daha fazla tercih ettiği bir enstrümandır sitar. Çünkü perdeli bir saz olduğu için başlangıçta icra edilmesi kolaydır. Ne var ki Hindustani'de esas notalar kadar notalar arası sesler de kullanılır. Bu da sitarda perde üzerindeki parmağın aşağı yukarı hareket ettirilmesiyle sağlanır. Dolayısıyla ileri seviye icra, perdesiz enstrümanlarınkini aratmayacak zorluğa ulaşır ve gerçek ustalık gerektirir.

Sarod

Hindustani'nin temel enstrümanlarından biridir. Perdesiz bir telli sazdır. Rezonans için bir tumbası vardır. Gövde ve sap tik ağacından yapılır. Gövdenin ön kısmı keçi derisinden, sapın ön kısmı metal kaplamadır. İsmi Farsça 'sarud' *(melodi, ezgi)* kelimesinden gelir, Afganistan'daki 'rebap'tan türediği tahmin edilir.

Pakhawaj

Uzun, silindir şeklinde, her iki ucuna da elle vurularak çalınan bir tür davul. Arka yüzün sesi daha pes, ön yüzünki daha tizdir. Ön yüze gerili derinin üzerine yapıştırılmış yuvarlak bir meşin parçası vardır. Söz konusu meşinin çeşitli bölgelerine vurularak değişik

Guru-ji, Üstad Ali Akbar Khan, Nikhil Banerjee ve Mahapurush Mishra, *1957.*

tınılar elde etmek mümkündür. Pakhawaj'ın sesi gür olduğu için vokal ve şehnay icrasında yardımcı enstrümandır.

Tabla
Pakhawaj'ın 12. yüzyılda Emir Hüsrev tarafından ortadan ikiye bölünmüş hâlidir.

Bansuri
Çapraz tutularak çalınan, bambudan yapılma Hint flütü. Sarangi Hindustani'de artık solo olarak da kullanılan yaylı enstrüman.

Şehnay
Bizdeki zurna benzeri sesi olan nefesli bir saz. Varsıl insanların düğünlerinde müzisyenler kendilerine ayrılan yerlerinde gün boyu şehnay çalarlarmış. 20. yüzyıldaki en büyük temsilcisi Üstad Bismillah Khan'dır (1919-2006).

Üstad
Müslüman müzisyenlerin ustalığa erdiklerinde aldıkları sıfat.

Pandit
Hindu müzisyenlerin ustalığa erdiklerinde aldıkları sıfat.

Guru
Hoca. Hindustani, 'el verme' ile, 'meşk usulü' ile yaşatılan bir gelenek. Binlerce yıldır birikmiş bilgelik ve bilgi, gurunun kimliğinde yeni nesle, öğrenciye aktarılır. Hindustani doğaçlama üzerine kurulu bir müziktir. Belli bir 'raga'nın belli 7-9 notasına basarak; bunun dışına çıkmama disiplini göstererek dakikalarca kendini tekrara düşmeden doğaçlama yapabilme sanatıdır. Doğaçlamanın iyi ve sürekli olabilmesi ciddi bir ruh terbiyesi gerektirir. İşte bu ruh terbiyesi süreci, guru ile öğrencisinin arasındaki ilişkiyi sadece öğretmen öğrenci arasındaki bir bilgi aktarımı süreci olmanın çok ötesine, ruhani bir boyuta taşır.

Baba
Üstad Baba Alaaddin Khan (1860?-1971). 20. yüzyılda Hindustani'nin tartışmasız en önemli siması. Büyük bir müzisyen ve sanatçı olmasının yanı sıra aynı zamanda büyük bir ruhani şahsiyet. Baba'nın günümüze çok fazla kaydı kalmamıştır; kalanların da kayıt kalitesi kötüdür, ama kesinlikle dinlenmeye değerdir. Baba, 'guruluk' müessesini de bir sanata dönüştürmüş ve her bir öğrencisini kendine has sesini geliştirecek şekilde eğitmiştir. Öğrencileri arasında oğlu Ali Akbar Khan, kızı Annapurna Devi, Ravi Shankar, V.G. Jog, Tarun Bhattacharya ve Nikhil Banerjee sayılabilir.

Özgür Urgenç

Kokain

Klasik tıp tarihine 1884'lerde geçmeye başladıysa da kokainin ya da koka bitkisinin yapraklarının kutsal etkisi, çok eski dönemlere, yüzlerce, binlerce yıl eskilere, neredeyse Maya uygarlığına kadar gidiyor. O dönemde Orta Amerika yerlileri önemli ritüellerde, dinsel toplantılarda ya da bireysel, kişisel yaşamlarında kokain yapraklarını sık sık çiğniyorlardı. Zaman içinde Hıristiyan kilisesi Latin Amerika ülkelerinde bunun kullanımını yasakladı.

Ekstazi ve halüsinasyon oluşturan uyarıcı ve öforik etkilere sahip bu bitkinin bir miktar da afrodizyak etkisi var. Yerliler ise yaklaşık 2,5 m boyundaki yeşilliğe 'bitki' bile değil 'çalı' diyorlar. Demetler hâlinde yeşil yaprakları ve kırmızı üzüm benzeri yemişleri var, ama uyarıcı madde yapraklarından elde ediliyor. Beyaz kristaller halinde bir alkaloit. Freud'un bu konuda muhtemelen ilk okuduğu makale, askerî bir dergiden alınmış. Bu makaleye göre, gerek Prusya ordusunda, gerek Çarlık ordusunda yorgun askerlere ya da savaşa hazırlanmak üzere olan, hücuma geçmek üzere olan orduya kokainli-kokalı içkiler içirilmekteymiş ki daha kışkırtıcı, daha saldırgan, daha öforik, daha canlı olsunlar, yorgunluklarını üzerlerinden atsınlar... Freud bunu okuyunca kokain ile ve daha çok onun antidepresif yanıyla ilgilenmeye başlıyor. Aradığı ilacı bulduğu kanısında, son derece heyecanlanıyor ve bunun üzerine ciddi makaleler hazırlıyor. Ama o sırada, tam bunları konuşurken, Viyana göz kliniğinde bir hastasının kokain içtikten sonra yüzünün bazı bölümlerinde uyuşukluk ortaya çıktığını görüyorlar. Freud hâlâ bunun antidepresif yanıyla uğraşırken bir göz hekimi kokaini göz ameliyatlarında lokal anastezik olarak kullanmaya başlıyor.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 10 Mayıs 2004.

Komplo Teorileri

"Duydunuz mu, Anadolu'da aslında çok zengin 'aminocillop' yatakları varmış. Bu çok kıymetli maden, yakın bir gelecekte hem petrolün yerini alacak hem de çevre kirlenmesini giderici kullanımıyla dünyanın bir numaralı enerji kaynağı olacakmış. Ama başta ABD ve AB olmak üzere 'Dış Güçler', bu kaynağı kullanmamızı engellemek için hem politik oyunlar çeviriyor hem de arazi alımına devam ediyorlarmış. En geç 2023 yılında, yani Cumhuriyetimizin 100. yılında sahip olduğumuz eşsiz 'aminocillop' kaynakları 'Dış Güçler'in eline geçecekmiş; uyanık olmamız lazım."

"Mehmet Ali Ağca'nın işlediği Papa Suikasti'nin arkasında 'Karabatak Şövalyeleri' adındaki gizli örgüt varmış. Bu örgüt yaklaşık bin beş yüz yıldır tarih sahnesinde bir görünüp bir kayboluyormuş. Bu suikastten önceki en büyük eylemleri de Eflak ve Boğdan'ın bağımsızlığı için Osmanlı'ya karşı ayaklanmakmış. Bu örgütün kurucusu, şu ana dek kimliği tam olarak ortaya çıkmayan ama bir zamanlar yaşadığı söylenen, Hz. İsa'nın 14. Havarisi olan Aziz Batak'mış. Çok esmer olan ve hem varlığı hem yokluğu konusunda çeşitli iddialar bulunan Aziz Batak'ın izinden giden müritleri 'Karabatak Şövalyeleri'ni kurmuşlar. Örgütün öncelikli amacı Hristiyan dünyasına egemen olmak, ardından da tüm dünyayı ele geçirmekmiş."

Daha da artırılabilir, bunlardan bir sürü var... Elektronik postalarımıza gönderiliyorlar, dost sohbetlerinde dile getiriliyorlar, binlerce sayfa kitap yazılıyor haklarında ve görseniz çok da makul sanabileceğiniz birçok insan bunlardan inanarak bahsediyor. Ana temaları aynı aslında; bir takım gizli ve karanlık güçler var, bu güçler genelde Hristiyanlık veya Yahudilik temelliler, 'içimizde' bu güçlerin uzantısı niteliğinde 'dönmeler' var. Her türlü suikast bunların işi, 17 Ağustos Depremi bunların eseri, uzaylılarla ilişki halindeler, bütün bankacılık ve finans faaliyetlerini yönetiyorlar, dünyayı yönetmek için birbirleriyle mücadele hâlindeler vs vs.

Biz Değil, 'Onlar'
Bu teori ve görüşlere genel olarak 'Komplo Teorisi' deniliyor. Görünen gerçekliğin arkasında bambaşka bir mekanizmanın varolduğunu, yaşamın faillerinin bizim değil 'onlar' olduğunu, bizim olsa olsa her şeyi yönlendiren 'onların' piyonu ve oyuncağı olduğumuzu vaaz ediyor bu teoriler.

Birşeyi açıkça belirtmekte fayda var; bu teoriler hem uyduranlar hem de inananlar açısından çeşitli ihtiyaçlara denk geliyor. Komplo teorileri üretmek ve dolaşıma sokmak aslında ekonomik bir faaliyet ve son yıllarda, hiç olmadığı kadar para getiriyor. Girin herhangi bir büyük marketin 'kitap reyonu'na bakın ve en çok hangi tür kitapların satışta olduğunu görün. Her gün elektronik posta kutunuza gelen ve çeşitli komploları ihbar eden mesajlar, en genel haliyle bu komplo 'sektörünün' reklamını yapıyor. Tabii ki yerseniz.

Ekonomik boyutun yanı sıra göz ardı edilmemesi gereken diğer taraf ise, bu teorileri geliştiren ve yayanların çoğunlukla antidemokratik ve baskıcı eğilimlere sahip olması. Unutulmamalı ki bu teoriler tarihin ve hayatın, bireysel ve kolektif insan eyleminin sonuçları olarak değil, güçleri kendilerinden menkul bir takım gizli ya da açık otorite odaklarının iç çekişmesi olarak okunmasına neden olurlar. Eğer tarih ve hayat birtakım otoritelerin mücadelesiyse, o zaman 'biz' de bizi temsil eden otoritenin yani 'devlet'in, 'vatan'ın, 'ulus'un ve benzer güçlerin arkasındaki yerimizi almalıyız.

Anlam Koordinatlarında Kaymalar
Bir de bu teorilere 'tüketiciler' açısından bakmak gerek; yani inananlar yönünden. Gittikçe karmaşıklaşan, hızlanan, kâr etme güdüsüne dayanmayan bütün ilişkileri buharlaştıran günümüz modern (belki de postmodern) hayatı, 'yurdum' ve 'dünyam' insanının anlam koordinatlarında ciddi kaymalar yaratmıştır. Sıradan ve sahici insanlar, bir yandan iletişim teknolojisinin sayesinde dünyanın öbür ucundaki olaylardan anında haberdar olabilecek imkâna kavuşurken, bireysel olarak astroloji, metafizik ve her çeşit 'new age' felsefesiyle, sosyal olarak da komplo teorileriyle hayatı ve dünyayı anlamlandırmaya çalışıyorlar. Her türlü hurafe, batıl inanç; komplo teorileriyle birlikte tedavülde. Sıradan insanların neden sıradan olduklarını ve öyle kalmalarının neden zorunlu olduğunu, hayatı ve dünyayı değiştirme çabasının beyhudeliğini, çünkü zaten asıl aktörlerin başkaları olduğunu anlatıyor bu teorilerin tamamı.

Komplo teorilerinin en zayıf yanı, aslında en güçlü olarak gözüken yanları. Güya bu teorilerin hepsi kusursuz, mükemmel ve tam bir açıklayıcılık sunuyorlar. Aslında gerçeklikleri kanıtlanamadığı gibi yanlışlıkları da ispatlanamıyor bunların. Kanıtlara değil, birtakım önyargı ve boş inanışlara dayanıyorlar. Halbuki bilimsel bilgiyi uygun yöntem ve kanıtlarla her zaman yanlışlayabilirsiniz; bu, bilimsel bilginin zayıflığını değil, gerçeğe ulaşmak için gözlem, deney, hipotez gibi yollardan geçilmesi gerektiğini gösterir. Komplo teorileri ise ne gözlem, ne deney, ne de hipoteze gerek duyarlar; kusursuz ve yanlışlanamaz bir kelam olarak, deyim yerindeyse 'zuhur ederler'.

Bir yazar yaşadığımız dönemi 'yeni Ortaçağ' olarak tanımlıyordu. Eğer bu doğruysa, yeni bir 'aydınlanma'ya da ihtiyacımız var demektir.

Güçlü Gözaydın

Konferans

Açık Radyo; 14 yıl içinde radyoculuk, medya ve işlevleri, bağımsız medya ve demokrasi, çevre, küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma, küresel adalet, barış, Avrupa Birliği, müzik vb. üzerine birçok üniversitede (İstanbul, İstanbul Bilgi, İTÜ, Boğaziçi, Galatasaray, Yıldız Teknik, Marmara, Mimar Sinan, Koç, Kocaeli, Eskişehir, Çukurova, 9 Eylül, ODTÜ, Gazi, Edirne, Kadir Has, Bahçeşehir, Yeditepe...), birçok ilköğretim okulu, bir anaokulu, birçok meslek odası ve dernek davetlisi olarak ve yurt çapında çeşitli kültür merkezlerinde 300'den fazla konferans, açık oturum, panel, atölye çalışması vb.'de temsil edildi.

Açık Radyo

Konuk

Açık Radyo'da 15 yıl içinde 15.000'i aşkın konuk ağırlandı. Noam Chomsky'den Richard Falk'a, Arundhati Roy'dan Robert Fisk'e, Joseph Stiglitz'den Dani Rodrik'e, George Monbiot'dan Thomas Blanton'a, Hrant Dink'ten Norman Finkelstein'a, Hasan Cemal'den Can Dündar'a, Daniel Amit'ten Uri Avnery'ye, Gilberto Gil'den Tania Maria'ya, Mike Stoller'dan Hal David'e, Füruzan'dan Muhibbe Darga'ya, Fredrick Jameson'dan Thomas Pogge'ye, Amira Hass'tan Benjamin Barber'a, Yaşar Kemal'den Çetin Altan'a,

M.Ali Talat'tan Bakır Çağlar'a, Çağlar Keyder'den Şevket Pamuk'a, İbrahim Ferrer'den Bertrand Cantat'ya, Gilbert Achcar'dan Samir Amin'e, Sue Mingus'tan Susana Baca'ya, Ajda Pekkan'dan Nil Karaibrahimgil'e, Cem Boyner'den Bülent Eczacıbaşı'na, Tarık Ali'den José Bové'ye, George Soros'tan Michael Albert'a, Ahmet Yüksel Özemre'den Atilla Kıyat'a, Burhan Doğançay'dan Mehmet Güleryüz'e, Tomris Uyar'dan Murat Belge'ye, Orhan Pamuk'tan Vüs'at O. Bener'e, Aykut Barka'dan Ross Stein'a, Haluk Bilginer'den Kenan Işık'a, Aykut Kocaman'dan Simon Kooper'a, Ornette Coleman'dan Bonnie Prince Billy'ye, Arif Mardin'den Ahmet Ertegün'e, Niyazi Sayın'dan Nevzat Atlığ'a, İnci Çayırlı'dan Münip Utandı'ya, Kazım Koyuncu'dan Bülent Ortaçgil'e, Susan Buck-Morss'tan Elizabeth Povinelli'ye, John Zerzan'dan James Petras'a, Wolfgang Sachs'tan Lisa Franzetta'ya, Bill McKibben'dan Maude Barlow'a, Joel Kovel'den David Barsamian'a, Lester Brown'dan Ignacio Ramonet'ye, Bertrand Tavernier'den Ulaş İnaç'a, Thierry 'Titi' Robin'den İnti İllimani'ye, Charlie Haden'dan Toots Thielemans'a, Stefanos Yerasimos'tan John Berger'a, Semih Balcıoğlu'ndan Piyale Madra'ya, Harun Tekin'den Aylin Aslım'a, Dave Clark'tan Peaches'a... İşkenceciden işkence kurbanına, AIDS'liden travestiye, 3 yaşındaki genç biniciden 93 yaşındaki tecrübeli müzisyene, 8 yaşında küresel ısınma karşıtı aktivistten, 80 yaşında sinema makinistine, aşçıdan at arabacısına, otistikten genetik bilimciye, TESEV'den TEGEV'e, KADER'den KAMER'e, Amnesty'den Greenpeace'e, onbeş sene boyunca, her gün en az üç konuk...

Açık Radyo

Koridor

Bir yapının bölmelerinin, odalarının açıldığı geçit. Dilin kıvraklığını, evrimini tanıtlayan bir etimolojisi var. Kökeni Latince *'currere'*. Sonra İtalyanca *'correre'*. Koşmak yani. Oradan da Fransızca'nın *'corridore'*una...

Şişli'nin eski, yüksek tavanlı yapılarının; uzun, 'L' çizebilen, evin içinde dönüp dolaşan koridorları, evin yerleşik olmayanlarının ağırlanacağı salon ile 'ev içi' olanı, mutfağı, odaları, banyoyu birbirinden ayırır. Işık almazlar genellikle; oyun oynamasını bilmeyene iç sıkıcı bir ulaşım zorunluluğu.

Açık Radyo'nun koridoru başka. Radyonun binasını ziyaret etmemiş olanlar, 'Açık Gazete'de 'Ömer Madra'nın koridoru'nu bilirler.

Ne hacmi, ne şekli, ne nereden başladığı, ne nerede bittiği bilinen bir yerdir Madra'nın koridoru. Dinleyen, orada, arananın içinden şipşak bulunuverdiği devasa bir gazete kupürleri arşivi olduğuna, kâinat meseleleri üzerine fevkalade stratejik, berrak kararlar alınabilen büyülü bir atmosfer olduğuna, Açık Gazete partnerlerinin ceza niyetine âni sözlülere tek ayak üzerinde kaldırıldığı, notu kıt hoca Ömer Madra'nın insafına bırakıldığı bir derslik olduğuna –bu sözlülerin sonuçlarını bilmiyoruz– bunların hepsinin aynı anda gerçekleştiğine inanabilirler.

Radyo binasına gidip gelenler, bu koridorun görece kısa, hatta dar olduğunu bilirler. Çay ocağı, prodüksiyon stüdyosu, yayın stüdyosu, arşiv, gelenlerin ve telefonla arayanların karşılandığı masa ve pek sık kullanılan bir tuvalet bu koridorun üzerindedir. 'Koridor', radyonun yüreğini içinde saklar, korur, ifşa eder.

Radyonun en kalabalık yeridir. Günün 24 saati, ziyaretçiler, programcılar, onların ziyaretçileri, program konukları, radyonun çalışanları eksik olmaz. "Açılın!" diye koşturanı boldur; koşturana yol verirken kenara çekilen, kendi aralanmış zamanında sohbetini sürdüren, yayın ya da kayıt zamanını bekleyeni de boldur.

'Koridor'da karşılaşılır. Gülümsenir. Kahkaha atılır; "ses yayına gider, dikkat" diye uyarı alınır; bol sohbet edilir; çay, kahve, sigara içilir...

Gündüzü hararetli, gecesi demlidir. Ne zamandır birbirini görmeyenler 'koridor'da hasret giderir, haftada bir görüşmeye alışan aynı günün programcıları arayı kapatır. Küsler selamlaşmaz, birbirine değmeden geçer gider; âşıklar öpüşmeyi ihmal etmez; bir bakarsın bir yerden yeni aşklar başlar. Hepsi göz önünde, hepsi kalabalıkta görünmez.

Velhasıl, 'koridor'u en hayati, en canlı yeridir Açık Radyo'nun. Zihin tiyatrosunun açık sahne arkası, 'evin içi'dir bir bakıma.

Hatta daha iyisi, bu acayip, şaşırtıcı nüfusun 'meydan'ıdır. Olur a, bir daha 'koridor'dan söz edildiğini duyarsanız hoparlörden, bu meydan aklınızda bulunsun...

Tolga Korkut

Açık Radyo koridoru.

Kozmik Ego

Bu dünyada yaşayıp bu dünyaya ait şeyleri kullanabilirsiniz –onlara bağlanmayın yeter, hepsi bu. Olay onları araç olarak kullanmakta. Ego ve duyular da öyle. Eğer kozmik ego olmasaydı, yaradılış da olmazdı. Bütün bunlar ruhun dünyaya gelip tamamlanması ve gerçekleşmesi için gerekli araçlar. Biz de bunları birer araç olarak görmeliyiz. Aynı şey duygular için de geçerli. Eğer ona bağlanırsak zihnimizi ele geçirir, bizi çıldırtır, kontrolümüzü kaybederiz ve artık ne yaptığımızı bilemez hale geliriz. Önemli olan olaya nasıl baktığımız. Küçük bir numara işte ama işin sırrı bu. Ha hahahaa...[1]

Goa Gil[2]

[1] *The Last Hippie Standing,* (Belgesel Film) Yön: Marcus Robbin, Tangiji Film, 2002.

[2] Goa Gil: İsmi Goatrance müzik ve yaşam kültürü ile özdeşleşmiş dj ve prodüktör. (Bkz; Goatrance)

Köprüaltı

(Galata Köprüsü, İstanbul) 80'lerin ortalarından,yandığı/yakıldığı 92'ye kadar, Kemancı'nın başkenti olduğu altkültür(ler) cumhuriyeti. Önceleri özgün müzik dinleyen gençliğin, çevre semtler sakinlerinin ve turistlerin takıldığı mekân daha sonra müşteri yelpazesini rocker, punk ve metalcilerle renklendirerek efsane haline geldi.

'Eski Köprünün Altında'.

Erkin Koray'dan Sepultura'ya, Ahmet Kaya'dan Deep Purple'a uzanan bir geceyi bira içip muhabbet ederek geçiren 'köprü altı çocukları', nev'i şahsına münhasır tiplerden oluşuyordu. Balıkçılar, devrimciler, eşcinseller, turistler, ressamlar, eroinmanlar, müzisyenler, karikatüristler, esrarkeşler, gazeteciler, öğretim üyeleri, torbacılar, şairler, punklar, alkolikler, pezevenkler, şizofrenler, metalciler, yankesiciler, midyeciler, sivil polisler, üniversite öğrencileri, rastalar, hastalar, yayıncılar, magandalar ve bütün bunları izlemeye gelen meraklılar bir daha asla yaşanmayacak bir döneme şahitlik etti.

'Köprüaltı çocukları'nın kutsal kitabı, Norveç'li yazar Ingvar Ambjörnsen'in *Beyaz Zenciler*'iydi.

Köprüaltı hiyerarşisinde gıpta edilen önemli bir rütbeye sahip olan 'müdavimler', aralarından ayrılanlara hâlâ şehit muamelesi yaparlar ve Duman'ın 'Eski Köprünün Altında' şarkısını nerede duysalar, hüzünlü bir gururla biralarını havaya kaldırırlar.

Nejat İşler

Köşe Yazarlığı

Bir sürü laf bulunabilir ama, galiba berbat bir uğraş demek en doğrusu. Bu köşe yazısı denen yazı türü galiba sadece Türkiye'ye özgü. Yani Batı Avrupa medyasında, Kuzey Amerika medyasında 'köşe yazısı' diye birşey görmüyoruz; orada bir takım uzmanların yorumları, değerlendirmeleri gibi, köşe yazısına benzer ama adı köşe yazısı olmayan yazılar, dolayısıyla köşe yazarı olmayan gazeteciler var. Türkiye'de ise 'köşe yazarı' diye birşey var.

Ben oldum bittim soğuk bakıyorum bu 'köşe yazısı' ve 'köşe yazarı' terimine. Şundan dolayı: Eskiden -liselerde edebiyatın biraz daha ciddi okutulduğu dönemlerden söz ediyorum- yazı türleri birbirinden ayrılırdı ve bu nüanslar önemliydi, lezzet katardı. Eski terim çoğu ama, 'makale', 'fıkra', 'sohbet', 'tefsir' filan denirdi... Şimdi ise hepsi aynı sepete dolduruldu ve 'köşe yazısı' dendi adına.

Bunu Nasıl Açıklamalı?

Ne bileyim, mesela lokantaya gittiğinizde "Oğlum bana bir patlıcan yemeği getir!" demezsiniz de, patlıcan oturtma, silkme, karnıyarık, imambayıldı, mamzana filan dersiniz. Tıpkı onun gibi, aralarında gerçekten önemli nüanslar olan yazı türlerinin hepsini aynı sepete doldurup 'köşe yazısı' demek tuhaf bence; o yüzden soğuk bakıyorum.

Bir de 'köşe yazarı' diye bir tür var, bir tür süpermen herhalde bunlar. Her konuda fikirleri var bunların; her konuda yazı yazıyorlar, yazabiliyorlar. Ben de -utana sıkıla söylüyorum- bu meslekte kalınca onlardan biri oldum ister istemez... Bir tür toplum mühendisliği bu, yani topluma neyin nasıl olması gerektiği konusunda akıl veren, herhalde çok akıllı birtakım adamlar ya da kadınlar köşe yazarı oldu Türkiye'de.

Bunun sıkıntılarını çekiyorum, çünkü ben akıl vermekten pek hoşlanmıyorum. Gazetelerde okuduğumuz haberleri veya televizyonda izlediğimiz haberleri "Ey seyirci, ey okur; sen bunu anlamamışındır, şimdi ben bunun anlamını sana yorumlayıvereyim" demeyi biraz küstahça buluyorum önce...

İkincisi, bir köşe yazarının her konuda fikri olması mümkün değil, hele dünya ve Türkiye'de uzmanlığın artık saygı toplamağa başladığı bir dönemeçte... Ama biz 'köşe yazarı' diye bir yaratık yaratmışız ve o 'köşe yazarları' her konuda fikir üretiyorlar. Dolayısıyla benim gibi haftanın altı günü yazan kişiler için birtakım zorluklar başlıyor.

Önce: Bugün Ne Yazmalı?

Bu, konu kıtlığından değil, konu bolluğundan oluyor, hele Türkiye'de, "Hangisini seçip yazmalı?" diye. Ama yazanlar genellikle "Yahu ben bu konuda acaba gerçekten okurlarla bölüşmeye değecek kadar fikir sahibi miyim?" diye sormayıp, "Bunlardan hangisini yazayım?" diye bir tercihle karşı karşıya kalıyorlar. Onun ötesinde bu da bir meslek. Keyif verdiği anlar, can sıktığı anlar, kendinizi mutlu hissettiğiniz ya da sıkıntıdan patlayacak hale geldiğiniz anları olur. Bazı yazılarınızdan çok hoşnut olursunuz, ne güzel yazdım, diye. Kendinizi, sanki başka birinin yazısını okuyormuş gibi sevinerek okursunuz, çevreden de "A, bugün çok iyi yazmışsın!" gibi tepkiler gelmesini beklersiniz. Gelmeyince de, hay allah anlamadılar galiba veya değerini vermediler, filan gibi kırılganlıklarınız olabilir. Ama bazen de kendi yazdığınız bir yazının ne kadar berbat bir yazı, ne kadar baştan savma bir yazı olduğunun farkındasınızdır; içinizden olsa olsa, inşallah okuyucular çok fark etmemiştir, diye geçirirsiniz ve bu beyhude bir çabadır; okuyucu fark eder. Okuyucu tuhaf bir yaratıktır, siz yazı yazıyorsunuz okurlar için; 'okur' anonim bir laf, şekilsiz bir yaratık. İçlerinde ironiden anlayan anlamayan, sizin görüşlerinize katılan, katılmayanları var. Hele benim yazdığım gazete *Cumhuriyet*'te hiperaktif okur kitlesi var. Birkaç defa değil, pek çok defa bir Tırmık'a –Tırmık'lar aşağı yukarı 500-550 kelimelik yazılardır–, 1500-2000 kelimelik yanıtlar gelir! Yani onlar sizden çok daha aktiftirler ya da uzun uzun fikirlerini açıklarlar.

Sonuç: Berbat bir meslektir köşe yazısı yazmak. Nedenlerini açıklamaya çalıştım: Biraz gerginlik yaratan, biraz ömür törpüsü olan, içinizdeki saatin durmadan tıktık dediği ve sizi gerdiği bir meslek olduğunu söylemeliyim.

Aydın Engin ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 18 Mart 2002.

Kurt Weill

Kurt Weill (1900-1950) 2 Mart 1900'de Dessau'da Albert Weill adlı bir 'kantor'un üçüncü oğlu olarak dünyaya geldi. Ailenin ertesi yıl bir de kız çocuğu oldu. Albert Weill iyi bir müzikçiydi. Weill'ın annesi de kültürlü bir insandı; XIX. yüzyıl Fransız edebiyatına meraklıydı. Evde Goethe, Heine gibi klasik yazarların yapıtları kütüphanede bulunuyor, dönemin şairlerinden Rilke ise çok tutuluyordu. Weill'ın müzik yeteneğini çabuk keşfeden babası onun ilk hocası idi. Sonra da iyi bir eğitim görmesine destek oldu.

1983 yılında kız kardeşinin elindeki aile arşivinin açıklanmasından, Weill'ın 12-13 yaşlarındayken koro, solo ses ve piyano için yapıtlar bestelediği anlaşılıyor. Weill 1918'de Berlin'e geldi ve Hochschüle für Musik'de çalışmalarına başladı, Engelbert Humperdnick'in bestecilik sınıfına ve ayrıca felsefe derslerine de giriyordu. Bu dönemde Humperdnick'in gözetimi altında, daha 18 yaşındayken *Si Minör Yaylı Çalgılar Dörtlüsü*'nü ve bir yıl sonra da *Mi Majör Orkestra Süiti*'ni besteledi.

Kurt Weill,
1900-1950.

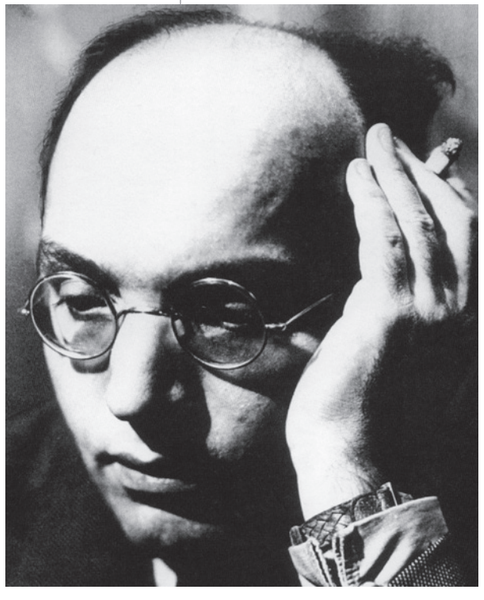

Weill müzik çalışmalarına Arnold Schoenberg ile devam etmek istiyordu. Ancak parasızlık buna engel oldu. 1919-1920 yıllarında Dessau'ya dönmek zorunda kaldı. Burada Friedrich-Theater'da *'répétiteur'* olarak çalıştı. Weill'ın yaşamındaki büyük değişiklik, 1920 yılının Aralık ayında Ferruccio Busoni'nin (1866-1924) onu öğrencisi olarak kabul etmesiyle oldu. Busoni müzikteki yenilikçi okulun önemli bir sözcüsüydü ve Weill ondan çok etkilendi.

Weill'ın Busoni ile çalışmaları sırasında bestelediği ilk önemli yapıtı *1. Senfoni* oldu. Weill bu yapıtı 1921 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında besteledi. Gerçi Busoni bu yapıta pek sıcak bakmıyordu. Dışavurumcu söylemi ve o zamanın entelektüel hareketleri ile kurduğu müzik dışı ilişkileri onaylamıyordu. Buna karşılık kendi yeni-klasik tutumuna uygun gördüğü yapıtın sonuna doğru yer alan 'fugato' ve 'chorale'i beğendiğini söylüyordu. Weill bu eleştiri üzerine yapıtını çekti ve icra ettirmedi. 1933'te kaybolan eser 1957 yılında tekrar bulunacak ve bestelendiğinden tam 36 yıl sonra ilk icrası yapılacaktı...

Bu arada Weill'ın mali durumu da biraz düzelmeye başlamıştı. Aralarında Yunanlı besteci Nikos Skalkottas, ünlü Şilili piyanist Claudio Arrau, orkestra yöneticisi Maurice Abravanel gibi isimlerin yer aldığı öğrencilere ders veriyordu. Bu dönemde Kurt Weill'ın Berlin entelektüel ve müzik yaşamı ile bütünleşmesinde önemli bir rol oynayan olay, onun 1922 yılının Kasım ayında Novembergruppe adlı sanatçı topluluğuna katılması oldu. Bu grubun müzik kolunda, ünlü orkestra yöneticisi Jascha Horenstein, Amerikalı besteci George Antheil, Alman besteci Hanns Eisler ve sonradan ABD'ye yerleşerek bu ülkenin müzik yaşamına yenilikler kazandırma yönünde büyük katkı yapmış olan Stefan Wolfe gibi isimler yer alıyordu...

Weill'ın Busoni ile çalışmaları ise devam ediyordu. Bu dönemde bestelediği önemli bir yapıtı, *Op.8 Yaylı Çalgılar Dörtlüsü* idi. Babasına adadığı bu yapıt, bestecinin bir yandan saf melodik yaratıya olan yakınlığını, öte yandan da daha önceki yapıtlarında görülen dinsel sembolizmden uzaklaşmağa başladığını gösteriyordu. Yapıt ilk kez ünlü Hindemith-Amar dörtlüsü tarafından 21 Haziran 1923'de Frankfurt Oda Müziği Festivali'nde icra edildi.

1924 yazında Busoni öldü. Weill'ın üzüntüsünü biraz olsun gideren, bu sıralarda genç bir aktris ve dansçı olan Lotte Lenya ile tanışması oldu. 1926'da evlendiler. Lotte Lenya'nın Kurt Weill'ın yaratıcılık yaşamında önemli bir yeri var, zira birçok önemli yapıtında onu düşünerek müzik yazmış. 1924 yılının Mart ayı sonunda Weill *Op.12 Keman ve Nefesli Çalgılar Orkestrası için Konçerto*'sunu besteledi. Yapıt ilk kez 11 Haziran 1925'te Paris'te icra edildi. Ancak yapıtın tanınması ve değerinin anlaşılması aynı ay içinde Zürih'te yapılan icrasıyla oluyor.

Kurt Weill ve Bertolt Brecht

Weill, operanın önemli bir sanat alanı olmasına rağmen, Mozart'ta olduğu üzere besteci ile dinleyici arasındaki ayağı yerde ilişkiden zaman içinde uzaklaştığını ve böylelikle zaman içinde toplumdan yalıtıldığını düşünüyordu. Ona göre, siyasal ve estetik açıdan demokrasinin hâkim olduğu çağda operanın içinde bulunduğu aristokratik denilebilecek durum sürdürülebilir değildi. Bu nedenle operanın daha geniş kitlelere ulaşacak bir dönüşüme girmesi gerektiği kanısındaydı. Bu bağlamda tiyatro ile opera arasındaki yapay bölünmenin ortadan kaldırılmasını savunuyordu. Dolayısıyla, sorusunu, "tiyatroda müzik ya da şarkı nasıl olabilir" biçiminde soruyordu. Bu soru, Busoni'nin sorunsalını, Bertolt Brecht'in geleneksel sanat biçimlerine karşı duyduğu kuşku ile bir araya getiren bir yaklaşımı simgeliyordu. İşte bu nokta, Brecht-Weill işbirliği ve başarısının özünü oluşturuyordu. Çünkü Brecht de farklı bir yoldan aynı görüşe yaklaşıyordu. O, geleneksel dramın toplumun yaşam biçimini ve süreçlerini anlatmakta yetersiz kaldığı kanısındaydı. Dolayısıyla, yeni bir tiyatro biçimine gerek vardı. O da epik tiyatroydu. Anlatan tiyatro, insanın dünyada kendi yolunu bulabileceğini beklemeyen bir tiyatro... Brecht de sahne yapıtlarında müziğin, söz ve görüntü ile birlikte bir bütünlük içinde, eş düzeyde yer almasını savunuyordu. Bu onun geliştirmekte olduğu epik tiyatro anlayışının önemli bir boyutu idi.

> Weill'a göre, siyasal ve estetik açıdan demokrasinin hâkim olduğu çağda opera sanatının içinde bulunduğu aristokratik denebilecek durum sürdürülebilir değildi. Operanın daha geniş kitlelere ulaşacak bir dönüşüme girmesi gerekiyordu

Bertolt Brecht,
1898-1958.

Ama bu iki sanatçıyı yakınlaştıran süreç aynı zamanda farklılıklarını da ortaya koyuyordu. Brecht için opera önemli değildi. O zaten geleneksel operayı, sadece zenginlerin lüks bir yemek gibi tükettikleri bir sanat türü olarak görüyor, bu nedenle de ondan iğreniyor ve kendisini bir opera librettosu yazarı olarak görmüyordu. Tahmin edilebileceği gibi bu farklı konumlanma, iki sanatçı arasına soğukluk girmesi için zemin hazırlıyordu. Ayrıca bu iki sanatçının siyasal görüşleri arasında da fark vardı. Weill olaylara insancıl boyuttan bakıyor, bunun sonucu olarak haksızlıklara ve baskılara karşı çıkıyordu. Oysa Marx'çı görüşü benimsemiş olan Brecht olayları sınıflar açısından değerlendiriyordu. Bütün bunlar birleştirildiğinde, ayrı yönlere doğru giden bu iki sanatçının bir noktada buluşması kadar, bir süre sonra ayrılmalarını da doğal saymak gerekir. Nitekim, Brecht ve Weill'ın bu olağanüstü verimli işbirliği, Paris'teki kısa beraberlikleri dışında, sadece dört yıl sürebilmiştir.

Weill, opera alanındaki ilk önemli yapıtlarını, Brecht ile işbirliği yapmadan önce, daha 1925-1926 yıllarında vermişti. Bunlardan ilki olan, George Keiser'in metni

Anti militarist havası, Rosa Luxemburg'un öldürülmesine gönderme yapan bölümleri vb. dolayısıyla *Das Berliner Requiem* radyoda sadece bir kez yayınlandı... Weil, istifa etti.

üzerine bestelediği *Der Protagonist* (27 Mart 1926) Dresden Staatsoper'de sahnelendi. Yvan Goll'un metni üzerine yazdığı *Royal Palace* (2 Mart 1927) adlı operası ise Berlin Staatsoper'de sahneye konulmuştu. Bu operalardan *Der Protagonist* büyük başarı kazanmış, buna karşılık *Royal Palace* bunu yineleyememişti. Bestecinin bu ilk yapıtlarında bile, hocası Busoni'nin operada yenilik aramak gerektiği konusundaki görüşlerinin etkilerini görmek olanaklıdır.

Brecht-Weill işbirliğinin ilk ürünü, kısa bir radyo operası olan *Mahagonny Songspiel,* ilk büyük yapıtı ise *Die Dreigroschenoper (Üç Kuruşluk Opera)* oldu. Bu yapıt, John Gay ile John Christopher Pepusch'un, İtalyan saray operaları geleneğine ve Haendel'in operalarına karşı çıkan 1728 tarihli ilginç *The Beggar's Opera* adlı yapıtlarının bir uyarlaması idi. İlk kez 31 Ağustos 1928'de Berlin'de Theater am Schiffbauerdam'da sahneye konuldu. Weill'ın müziği Brecht'in söylemine çok uymuştu. Bu aynı zamanda, operanın da doğrudan eleştirisini getiren ve yeni bir dil taşıyan müzikti. Klasik operanın aryaları, yerini hafif müzik, 'ballad' ve 'moritat' biçimlerine bırakmıştı. Yapıt çok beğenildi. Şarkıları dillerden düşmez oldu, pek çok icrası yapıldı, plakları yayınlandı.

Weill, 1928 Kasım ve Aralık aylarında Der Deutsche Rundfunk'un (Alman Devlet Radyo Yayın Kuruluşu) siparişi üzerine Brecht'in şiirleri için *Das Berliner Requiem* adlı tenor, bariton, koro ve nefesliler orkestrası için kantatını besteledi. Ölümü konu alan ve bestecinin "bir laik 'requiem'" olarak adlandırdığı ölümün insan eliyle gelmesine, yani öldürmeye karşı bir çıkış niteliğinde olan bu yapıt, ilk kez 22 Mayıs 1929'da Frankfurt'ta icra edildi ve radyodan yayınlandı. Anti-militarist havası, Rosa Luxemburg'un öldürülmesi olayına gönderme yapan bölümlerin olması gibi etkenler radyo yöneticilerini bu yapıtı yayınlamakta epeyce düşünmeye zorlamıştı. Nitekim bu yapıt, radyoda sadece bir kez yayınlandı. Üstelik Rosa

İstanbul Devlet Tiyatrosu, *1988.*

Luxemburg'un katlini konu alan Grabschrift adlı bölüm için Brecht'in yazdığı şiir, daha yansız olan 'Marterl' adlı şiirle değiştirildikten sonra... En önemli ve orijinal yapıtlarından birisi olduğuna inandığı *Das Berliner Requiem*'in bu biçimde karşılanması Weill'ın çok canını sıktı ve beş yıldır editör olarak çalışmakta olduğu Der Deutsche Rundfunk'tan istifa etti.

Weill aynı dönemde Brecht'in şiirleri üzerine iki tane de koro yapıtı besteledi. Bunlar aslında *Das Berliner Requiem*'in birer parçası olarak düşünülmüş, sonra dışında kalmış salt koro parçalarıydı. Her ikisi de bestecinin savaşa karşı olan çizgisinin yansımalarını taşıyordu.

1929'da Weill, Paul Hindemith ile birlikte radyo için *Der Lindberghflug (Lindbergh'in Uçuşu)* adlı didaktik oyuna müzik yazdı. Yapıt ilk kez 27 Temmuz 1929'da Baden-Baden'daki festivalde Herman Scherchen yönetiminde seslendirildi. Weill ile Hindemith'in müziklerindeki farklılıklara rağmen festivalin en önemli olayı olarak kabul edildi. Ancak yapıt bir türlü bütünlük kazanamadı. Weill, yapıtı on beş bölümlü bir kantat biçimine dönüştürdü. Besteci her ne kadar didaktik bir yapıt olduğu savıyla ortaya çıktıysa da, amatör gruplar için icrası olanaksız sayılabilecek kadar güç bir yapıt olmuştu bu… Weill, Lindbergh'in 1935'te fikir değiştirip Nazilere sempati duymaya başlaması ve ABD'nin 1941'de savaşa girmesine karşı çıkması üzerine bu yapıtının adını *Der Ozeanflug (Okyanus Uçuşu)* olarak değiştirdi...

Die Dreigroschenoper'in kazandığı büyük başarı üzerine Brecht ve Weill benzer yeni bir yapıt siparişi aldılar. Sanatçılar bunun üzerine *Happy End* (Mutlu Son) adlı operayı ortaya çıkardılar. *Happy End*, 2 Eylül 1929'da Theater am Schiffbauerdamm'da ilk kez sahneye konuldu, ancak sadece yedi kez oynandı.

Brecht-Weill işbirliğinin en önemli yapıtı *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny (Mahagonny Şehrinin Yükseliş ve Çöküşü)* operası idi. Eserin oluşumu ise Mayıs 1927'den 1929 yılının Eylül ayına kadar geçen, iki seneyi aşkın bir süreye yayıldı. Bu yapıtı, geleneksel operanın bir karşı-savı gibi ele almak mümkündür. Burjuva düzenine ve onu düzenleyen kapitalizmin yasalarına acımasız bir ayna tutan bu yapıtta aslında kaba bir anarşist görüşün hâkim olduğu da görülüyor. Belki de bu sebeple, kapitalizmi eleştiren tavrına rağmen, Moskova çizgisindeki komünist partileri, bu yapıtı hiçbir zaman benimsemedi, partilerin iktidarda olduğu ülkelerde icra edilmedi.

Opera, 9 Mart 1930'da Leipzig'de Neues Theater'de ilk kez sahneye konuldu. Gala, Weimar Almanyasındaki en büyük tiyatro skandallarından birine sahne oldu. Naziler gösteriyi engellemeye çalıştılar. Ardından sağcı basın büyük bir yaygara kopardı ve yapıtın yasaklanmasını istedi fakat şehir meclisi bunu reddetti. 16 Mart'ta ikinci icra yapıldı. Bu arada Almanya'nın önde gelen müzik eleştirmenleri de yapıtı överek göklere çıkarıyorlardı. Örneğin, o dönemin önde gelen müzik eleştirmenlerinden birisi olan Alfred Einstein, bu operayı, Wagner'in *'magnum opus*'u *Der Ring des Niebelungen* ile kıyaslıyordu... Opera, başka yerlerde de sahneye konuldu... Lotte Lenya plaklar yaptı... Yapıtın ünü ülke sınırlarını aştı; 1930'da Prag'da, 1932'de Viyana'da ve 1933'de Kopenhag'da sahneye konuldu.

Ancak bu opera, aynı zamanda, Brecht-Weill işbirliğinin de sonu oldu. Her iki sanatçının da eseri yorumlayışları çok farklı olmuştu. Gerek siyasal görüşleri, gerek estetik anlayışları ve gerekse opera hakkındaki görüşlerindeki farklılaşma giderek belirginleşiyordu. Ardından *Der Jasager* adlı bir opera daha yaptılar. *Der Jasager* 1930 yılında sahneye konuldu. O yılın yazında beraberliklerine geçici olarak son verdiler. Brecht, Hanns Eisler ile, Weill ise Caspar Neher ile çalışmağa başladı.

Almanya Dışındaki Yaşamı ve Avrupa Yılları

Bu dönemde Weill'ın yaşamında iki önemli olay oldu. Weill Almanya'da giderek artan Nazi baskısı karşısında daha fazla dayanamayarak 1933 yılında ülkeden ayrıldı ve Paris'e geldi. Bu arada da eşi Lotte Lenya'dan ayrıldı. Fakat bu ayrılık pek uzun sürmedi, 1935'de Londra'da tekrar bir araya geldiler.

Weill Paris'e geldikten sonra Brecht ile bir ortak çalışma daha yaptı. *Die Sieben Todsünden (Yedi Ölümcül Günah)* adlı şarkılı balenin söz ve müziğini beraberce yaptılar. O tarihlerde Paris'te George Balanchine yönetiminde 'Les Ballets 1933' *(1933 Baleleri)* adlı bir bale grubu oluşmuştu. Bu gruptan gelen istek üzerine Weill ve İsviçre'de sürgünde olan Brecht, Paris'te buluşup çalışmaya başladılar. *Die Sieben Todsünden* balesi 1933 yılının 15 Nisanı ile Mayıs başı arasında tamamlandı. Weill'ın bu yapıt için bestelediği müzik, sanatçının Avrupa dönemi çalışmalarının en başarılı örneklerinin başında gelir. Bu yapıt, ilk kez 7 Haziran 1933'te Paris'te Theatre des Champs Elysées'de icra edildi. Tepkiler ise çeşitli oldu. Paris'te sadece yedi kez oynandı. Londra'daki icrası da başarısız oldu. Brecht ve Weill'ın yaşamı boyunca yapıt sadece bir kez, 1936'da Kopenhag'da oynandı.

Weill, Brecht ile işbirliği yaptığı bu dönemde kendi dünyasında çalışmalarına da devam etmişti. Bu dönemdeki önemli bir yapıtı ise *2. Senfoni*'dir. Yapıt, ilk kez 11 Ekim 1934'te Bruno Walter yönetiminde Concertgebouw Orkestrası tarafından Amsterdam'da icra edildi. Aynı yıl New York'ta da bir icrası yapıldı.

ABD Yılları

Avrupa'daki gelişmeler, sonunda hem Brecht'in hem de Weill'ın ABD'ye kaçmasına yol açtı... Weill, 10 Eylül 1935 tarihinde eşi Lotte Lenya ile birlikte S.S. Majestic gemisi ile New York limanına ulaştı. Fakat Brecht ve Weill'ın sahne sanatı alanındaki ayrılıkları burada da sürdü... Brecht, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'ya döndü, Doğu Almanya'ya yerleşti. Weill ise ABD'de kaldı, sahne müziği ile meşgul oldu.

Weill, ABD'ye geldikten sonra müzikli oyun alanında büyük bir boşluk olduğunu görmüştü. Ona göre, ABD'de bir tarafta Metropolitan Operasının temsil ettiği geleneksel opera, öte yanda ise müzikli komedi vardı. Arası ise tümüyle boştu. Weill bu nedenle müzikli tiyatro için büyük bir potansiyel görüyordu. Weill'ın bu yönde ilk girişimi, Group Theatre adlı bir grupla birlikte gerçekleştirdiği *Johnny Johnson* adlı oyun oldu. 19 Kasım 1936'da ilk icrası yapılan bu yapıt iyi karşılandı. İlk icrasında rol alanlardan biri de Elia Kazan idi. Yapıt 68 kere sahnelendi ki aslında bu, Broadway oyunları için düşük bir rakamdı.

4 Eylül 1937'de Manhattan Opera House'ta, Franz Werfel'in yazıp Weill'ın müziklediği *The Eternal Road*'un ilk icrası yapıldı. Yapıtı Max Reinhardt sahneye koymuştu ve icra çok beğenildi. Fakat 153 defa sahnelenmesine karşılık, masrafların yüksekliği nedeniyle sonuçta zarar edildi. Lotte Lenya ise bu icradaki başarılı performansı ile ABD'de ismini duyurdu.

Weill'ın bundan sonra giriştiği üçüncü büyük proje, Maxwell Anderson'un sözlerini yazdığı *Knickerbocker Holiday* adlı oyun oldu. Yapıt ilk kez 19 Ekim 1938'de, New York'ta Ethel Barrymore Theatre'da oynandı. Eleştiriler son derece olumlu çıktı ve yapıt 68 kez oynandı. Bu defa fazla para kazanamadılarsa da, zarar söz konusu olmadı. *Time* dergisinin yazdığına göre oyunu Washington'da izleyen ABD Başkanı Franklin Roosevelt, yapıtın kendisini ve izlediği New Deal politikasını alaya aldığını görünce, kahkahalarla gülmüş ve çok eğlenmişti...

Deneyimli bir Broadway yönetmeni olan Moss Hart 1940 yılında Weill'a bir müzikal bestelemesi için başvurdu ve Weill da kabul etti. George Gershwin'in kardeşi olan Ira Gershwin sözleri yazdı. Müzikalin adı *Lady in the Dark* idi.

Bu yapıt ilk kez 23 Ocak 1941'de Alvin Theater'da oynandı. Orkestrayı yine Maurice Abravanel yönetiyordu ve bu icrada sonradan çok meşhur olacak olan Danny Kaye de yer alıyordu. Sonuç büyük bir başarı oldu. Yapıt, tam 467 kere oynandı ve Weill'a parasal bağımsızlık sağlayacak kadar büyük gelir sağladı. Şarkıları plak olarak yayınlandı.

1943'de hem *Knickerbocker Holiday* hem de *Lady in the Dark* filme alındı. Ancak, filmlerde Weill'ın müziği epeyce kırpılmış ve üstelik de kötü söylenmişti. Weill bundan sonra metnini S.J. Perelman'ın, sözlerini ise Ogden Nash'in yazdığı *One Touch of Venus* adlı müzikal için bestelediği müziği 1943 yılı Eylül ayında tamamladı. Yapıt, 7 Ekim 1943'de Imperial Theater'de ilk kez sahneye konuldu. Yönetmenliğini Elia Kazan'ın yaptığı bu yapıt daha da başarılı oldu ve 567 kere sahnelendi.

22 Mart 1945'de Weill seyircilerin önüne yeni bir müzikal ile çıktı; *The Firebrand of Florence.* Bu yapıtta da sözler Ira Gershwin'e aitti. Floransalı ünlü heykeltıraş Benvenuto Cellini'nin yaşamını anlatan eser, basından olumlu eleştiriler almasına rağmen, başarılı olmadı. 43 defa oynandıktan sonra sahneden kaldırıldı.

Weill, 1948 yılında Alan Jay Lerner ile *Love Life* adlı bir vodvil hazırladı. Bu oyun üç yüzyıl boyu Amerikan evlilik yaşamından günlük sahneler üzerine kurulmuştu. İlk kez 7 Ekim 1948'de sahneye konuldu. Elia Kazan'ın yönettiği yapıt 252 defa temsil edildi. Parasal açıdan da sonuç başarılı oldu. Fakat aynı zamanda yaratıcıların müzikal alanında artık atılım yapamadıklarını da gösteriyordu. Nitekim Weill bir daha bu alana dönmedi.

Weill ABD'ye geldiği tarihten itibaren yeni bir opera kavramını geliştirme fikri üzerinde çalışmaktaydı. Düşündüğü yeni operayı gerçekleştirmek için Elmer Rice'in Pulitzer Ödülü kazanan *Street Scene* adlı oyunu üzerinde uzun süre düşünmüştü. Nihayet, Weill ile Rice 1946 yılında bu konuyu ele aldılar. Sözleri ünlü Amerikalı zenci şair Langston Hughes yazdı ve provalar 1946 Aralığında başladı. Gala 9 Ocak 1947'de Adelphi Theater'da yapıldı. Seyirciler coşkuluydu. Basında olumlu eleştiriler de çıkmıştı. Ama parasal açıdan pek de başarılı bir sonuca ulaşılamadı. Opera ancak 148 kere temsil edilebildi.

Weill'ın opera alanındaki ikinci büyük denemesi, Alan Paton'un ünlü *Cry the Beloved Country* adlı kitabı üzerine bestelediği *Lost in the Stars* oldu. Weill, bu yapıtında yapay Afrikacılığa özenmemiş, buna karşılık 'spiritual'lerin güçlü yönlerine dayanmıştı. Maxwell Anderson'un sözlerini yazdığı yapıtın ilk icrası 30 Ekim 1949'da yapıldı ve 273 defa oynandı.

Amerika'daki kısa sayılabilecek yaşamında, bu bambaşka topluma, inanılmaz bir hızla uyum sağlama başarısını gösteren ve yine akıllara durgunluk verecek bir biçimde yoğun çalışarak, bu ülkenin sanat yaşamında önemli bir konuma sahip olan Kurt Weill, 17 Mart 1950'de bir kalp krizi geçirdi, kaldırıldığı New York Flower Hospital'da 3 Nisan 1950'de, elli yaşında, yaşama gözlerini yumdu.

Hasan Ersel

Kaynaklar:

Jürgen Schebera; *Kurt Weill-An Illustrated Life.* Yale University Press, New Haven, 1995.

Kim Kowolke (Der); *Essays on A New Orpheus.* New Haven: Yale University Press, 1986.

Ronald Sanders; *The Days Grow Short-The Life and Music of Kurt Weill.* Los Angeles: Silman-James Press, 1980.

Stephan Hilton (Der.); *Kurt Weill-The Threepenny Opera.* Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Kuruluş

Ömer ve Cem her zaman çok uzun konuşmalar yaparlardı. Aşağı yukarı sekiz ya da dokuzuncu günündeydiler konuşmalarının. Bakkala gidip-gelme süreleri uzamaya başladı. Evin hemen yanındaki bakkala gidip, bir ekmek alıp dönmeleri bile yarım saat, kırk beş dakika, hatta bir-bir buçuk saat sürüyordu. Bir keresinde ben içerideki odaya giderken duydum; tuvalette fısır fısır konuşuyorlardı. İkisinden biri "Meral geliyor, kapıyı kapa!" dedi. Merak ettim doğrusu ve akşam yemekte "Kuzum, ne yapıyorsunuz siz?" diye sordum.

"Biz bunu sana söylemeyecektik aslında, yani önce yapıp sonra söyleyecektik" dediler. "Eee, şeyy, biz bir radyo kuralım diyoruz. Ama sen şimdi olmaz diyeceksin. Onun için biz önce kuralım, sana sonra haber verelim diye düşündük."

"Nasıl kuruyorsunuz?"

"Eee işte ne olacak, bir vericiyle oluyormuş... Daha önce kurmuş insanlarla konuştuk."

O zaman zannediyorum Cem'in radyoda çalışan bir tanıdığı vardı ve onunla da konuşmuşlardı. Projeyi ilk duyuşum böyle oldu. Pek inandırıcı gelmedi tabii. "Tamam siz kurunca bana haber verirsiniz," dedim ben de. Radyo kurmak hakkında kimsenin hiçbir fikri yoktu. Bir şirketin nasıl kurulacağı ve yönetileceği hakkında da. O zaman Radyo-TV yasası da çıkmak üzereydi. 94 yılında çıktı, tasarı hazırdı, yasa da çıktı-çıkacaktı. RTÜK yasası çıkmadan önce tasarı halindeki metni gördük; inanılmazdı! Bir anonim şirket kurmak gerekiyordu. Oysa bunlar hakkında gerçekten hiç fikrimiz yoktu...

Ondan sonra pek çok insanla farklı konularda uzun uzun konuşuldu. Ömer'in telefon defteri birinci kaynaktı. Bakkal defteri gibiydi bu defter. Oradaki tanıdıklara, dostlara telefon edip randevular alındı, radyo fikri anlatıldı, onların görüşleri alındı. Proje içinde yer alıp almak istemeyecekleri soruldu. Bir yandan da teknik insanlarla toplantılar yapılıyordu. Radyo, şirketleşme kısmı, finansal kısım, bir de teknik kısım olmak üzere 3 bölümden oluşuyordu ve teknikten tabii ki kimse hiçbir şey anlamıyordu. Onun için sayısız teknik insanla konuştuk farklı konularda. Tabii, içeriğe tamamen vâkıf olduğumuz varsayılıyordu! Bir sürü toplantı yapıldı, zaten kuruluş aşaması bir buçuk seneden uzun sürdü. 94 yılı başlarında görüşmeler başladı, şirketin kuruluşu da 94 Eylül'ündedir. Radyonun yayına geçmesi ise 95 Kasım'ını buldu...

Bu arada radyonun kurulmasında çok önemli bir isim var ki o da Engin Altaş. Şimdi, bütün bu toplantılar yapılıyor, konuşmalar yapılıyor, bazıları inanıyor, pek çok insan da "Gidin başımızdan, olur mu böyle şey?!" diyor. Hepsi Ömer'in arkadaşları, dostları. Ama görüyorsun ki, "Ömer gene çok iyi bir proje üretmiş ama yürümez..." diye bakıyorlar olaya. "Hoş bir proje, ama..." diye gülümseyip geçiyorlar... Oysa, Engin Altaş bütün anlatılanları son derece ciddiye aldı ve daha radyo ortada yokken çıkartıp 15 bin dolar verdi, ortaklık payı diye!... Bizse o parayı ne yapacağımızı bilemedik, yani ortada şirket bile yoktu o tarihte... Parayı götürüp bankaya faize yatırdım ben de... Ama ortada şirket olmadığı için kendi adıma yatırıp sonra da Engin'e belgeleri yolluyordum, bak bu böyle oldu, bu kadar oldu... diye.

Ama işte o zaman iş ciddiye bindi! Birinden para almışsın, birşey yapacağım demişsin, bir proje anlatmışsın, o da sana inanmış... Çıkartıp para vermiş. O zaman ciddiye biniyor iş. Çok daha büyük bir sorumluluk hissediyorsun.[1]

Meral Madra

[1] *94.9 2001 Bir Radyo Macerası* adlı belgesel filmden. Yön; Beysun Gökçin.

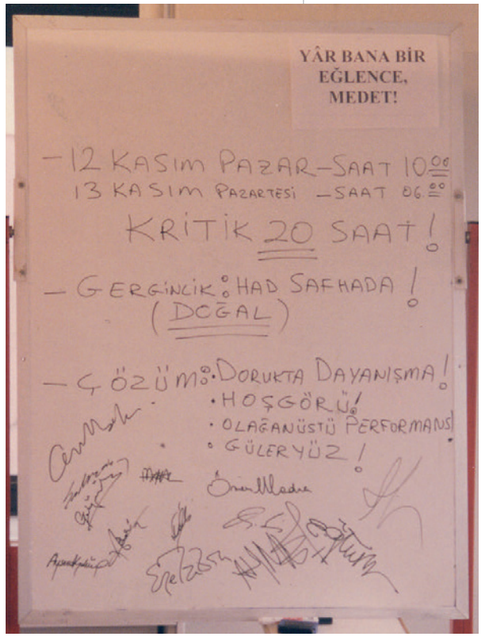

"Kritik 20 Saat!", Açık Radyo ilk yayınına yaklaşırken, 12 Kasım 1994.

Kusurlu Ses

Gündelik yaşam içinde, kaldırımda, yer seviyesindeki seslerin duyumu ve yayımı sırasındaki işitsel kalitenin göreceli olarak 'bozulması'. Kulağa yüzlerce filtre içinden geçerek, bozularak giren ses ve ağızdan dolaysızca çıkan, sokaktaki her türlü müdahaleye açık olan kusurlu ses, yaşayan sestir. Radyonun 'ideal sesi' olarak tanımlanan şey, bir tür temsildir, ölüdür. Kusurlu ses canlı ve içtendir. 'İdeal ses' ve 'kusurlu ses'in ulaştıkları gövdede yarattıkları çınlama çok farklıdır. İdeal ses mesafe yaratır ama kusurlu ses, ulaştığı gövdenin yanı başındadır. Kulaktan giren seslerin "aklımıza, düşünceler kadar yakın olduğu"nu varsayarsak, yakın mesafeden işittiğimiz kusurlu ses, düşünmenin bir parçası oluverir. Kusurlu ses, 'gündelik ses'tir.

Oda Projesi

Kuş Gribi

"Nerden çıktı şimdi bu? Kuşun da gribi mi olurmuş?" dedirten ve ülkemizde demeç kargaşalarına yol açan bir garip 'grip'tir. Zamanında uyarıların, eğitim çalışmalarının yapılmadığı ve televizyonlarda ciddi ciddi "Kurbanlık koyunlar, etkeni ayaklarıyla doğu illerinden İstanbul'a taşır mı, taşımaz mı?" diye tartışılan bu hastalık ile ülkemiz 2006 yılının ilk haftasında tanıştı. Ancak bu 'bilimsel' konuşmalar yapılırken, çocukların hasta ya da ölü kanatlıların peşinden koştuklarına, korunmasız biçimde bu hayvanları çıplak elle tuttuklarına şahit olduk. Uzmanlar haritalar üzerinde göçmen kuşların izleyecekleri yolları anlatırken, ülkemizin yerel kuşlarının zaten enfekte olduğunu dile getirmedik. Kısacası hastalığın yayılması için 'kökü dışarıda' bir gerekçe aramanın anlamsızlığını hiç düşünmedik. Havalar ısındı, H5N1 unutuldu, devreye Kırım-Kongo girdi... ama ya yine gelirse? Hazırlıklar tamamlandı mı? Yetkililerin açıklamalarına güvenebilecek miyiz?.. Birçok konuda olduğu gibi 'kuşun gribi/garibi' konusunda da, yaşayıp göreceğiz.

Selim Badur

Kuş Beyinli

Öncelikle bizi, dünyanın gidişatı hakkında gerçekten dürüstçe bilgilendirdiginiz için tüm Açık Radyo programcılarına teşekkür ederiz. Radyomuz sabah saat 08:00'de açılıyor, gece 12:00'de kapanıyor.

Bugüne kadar eşim ve ben, evimizde sizi zevkle dinleyen iki kişi olduğumuzu zannediyorduk, ancak geçen gün yanıldığımızı ve evimizde sizi can kulağı ile dinleyen bir üçüncü canlının daha olduğunu anladık. Nasıl mı? Bakın size inanamayacağınız ufak bir öykü anlatacağım...

Bizim fıstık yeşili sevimli mi sevimli bir muhabbet kuşumuz var.

Sabahları biz Açık Radyo'da sizi dinlerken o da radyonun hoparlörüne en yakın yere tüner ve hiç hareket etmeden dururdu. Ve bir gün kuşumuzun 'demokrasi', 'insan hakları', 'barış' gibi kelimeleri kullanarak konuştuğuna şahit olduk. Önceleri inanamadık, yanlış duyduğumuzu zannetik, çünkü biz ona bu kelimeleri öğretmemiştik. Sonra mesele anlaşıldı: Bizim sizi dinlediğimiz saatlerde, o da sizi dinliyormuş.

Şimdi diyoruz ki, bu ülkede demokrasi ve insan haklarını bizim kuş bile öğrendikten sonra hâlâ öğrenemeyenlere ne diyeceğiz? Eskiden olsa 'kuş beyinli' derdik, ama açıkçası artık böyle bir benzetmeye dilim varmıyor...

Tüm Açık Radyo çalışanlarına mutlu günler diliyoruz.

Sayra Öz. Ali Öz.
Dinleyici Mektubu
20 Şubat 2002.

Kutup Yağmuru

"İnsan merak ediyor, acaba daha önce hiç kimse Kuzey Kutbu'nda yağmur yağdığı haberini dünyaya duyurmuş mudur?"

Uluslararası Kutup Yılı direktörü David Carlson, kutuplarda 22 dereceye çıkan sıcaklıkları ve kutup yağmurlarını anlatıyor.[1]

Günün Sözü
www.acikradyo.com.tr
03 Ekim 2007.

[1] The Independent Online, 3 Ekim 2007.
www.independent.co.uk

Küresel Isınma

Küresel Isınma denince ilgili bilim topluluğunda anlaşılan şey ile küresel ısınma konusunda asıl bilgi sahibi olması gerekenlerin –yani halkın ve siyasi karar alıcıların– bu konuda bildiği şey arasında büyük bir uçurum var. Son 30 yıl içinde 1 derecelik (Fahrenheit) bir küresel ısınma meydana geldi. Ama, halihazırda atmosferde bulunan gazlar yüzünden daha 1 derecelik küresel ısınma da yolda. Bunlara ilaveten, şu andaki enerji altyapısından dolayı –yani örneğin bu sorunla baş etmeye karar vermiş olsak dahi ortadan kaldırmayacağımız elektrik santralleri ve taşıt araçları yüzünden– yolda 1 derecelik küresel ısınma daha var.

Küresel ısınmayla başetmek için yapmamız gereken şeyler; ekonomi, enerji bağımsızlığı, çevreyi ve canlılar âlemini korumak için çok yararlı.

ABD Enerji Bakanlığı, her yıl atmosfere gitgide daha fazla CO_2 boca edeceğimizi belirtiyor: sadece ilave CO_2 değil, bir yıl önce atmosfere atılan CO_2'den daha fazlası kastediliyor burada. Bu yolu izlemeye 'bir on yıl için bile olsa' devam etmek, çok çarpıcı iklim değişiklikleri olacağının garantisidir. Bu da bana göre, başka bir gezegen ortaya çıkacak demektir: Kuzey Kutbunda buzu olmayan denizleriyle; dünyanın dört bir yanındaki sahillerde fırtınalara ve sürekli yükselen deniz seviyelerine bağlı olarak durmadan tekrarlanan facialarıyla; tatlı su kıtlığına ve değişken iklim bölgelerine bağlı bölgesel iklim bozulmalarıyla belirlenen bambaşka bir gezegen bu.

Ağıt
Dünya, çarmıha gerilmiş gezegen,
bir sesi olsaydı eğer,
ve bir de şakacı yanı,
şimdi şunu derdi mutlaka
kendisini nasıl kullandığımız hakkında:
"Affet onları Baba,
ne yaptıklarını bilmiyorlar."

İşin şakası da şurada olurdu ki,
ne yaptığımızı
biliyoruz biz.

Yaşayan son şey de
bizim yüzümüzden ölüp gittiğinde,
ne kadar şairane olurdu hani
Yeryüzü kalkıp,
şöyle Büyük Kanyon'dan semalara
yükselen bir sesle
seslenseydi şöyle:
"Bu iş bitti.
İnsanlar burayı sevmedi."[1]

Kurt Vonnegut.

Bu sorunla baş etmek için yapılması gerekenler konusunda beş tavsiyem var. ABD Kongresi bu tavsiyeleri dinleyecek olursa, sorunu çözebiliriz. İşin ilginç yanı, kasvetli bir kıyamet günü senaryosu da değil bu. Aslında, küresel ısınma sorunuyla başetmek için yapmak zorunda olduğumuz şeylerin ekonomimiz açısından, enerji bağımlılığımız açısından, çevreyi korumak açısından ve canlılar âlemini, yani varoluşu korumak açısından birçok başka yararı da var...

1. Birincisi, kömür yakan yeni enerji santrallerinin yapılmasına bir moratoryum getirilmeli, CO_2 yakalama ve tecrit etme teknolojisini geliştireceğimiz güne kadar yeni santral inşası tamamen askıya alınmalıdır. Bu teknolojiye muhtemelen beş ya da on yıl içinde sahip olacağız. Önümüzdeki on yıl içinde CO_2'yi yakalayıp tecrit etmeyi başaramayan kömür yakmalı santrallerin üstünden buldozer geçirilmesi gerekeceği açıkça ortaya çıkacaktır. CO_2'nin iyice tehlikeli seviyeye çıkmasını engellemenin tek yolu da budur; çünkü, yalnızca petrol ve doğalgaz tüketimimiz bile bizi o tehlikeli seviyeye yaklaştırmaya yetecektir. Ayrıca, petrol ve doğalgaz öylesine kullanışlı yakıtlardır (ve insanlara onları çıkarmayın diyemeyeceğimiz ülkelerde bulunmaktadırlar) ki, bunların kullanılmasına devam edileceği şüphesizdir. Ömürleri elli ilâ yetmişbeş yıl olan eski teknolojiye dayalı enerji santrallerini normal ömürlerini tamamlayana kadar bile kullanamayacaksak, onları neden inşa edelim ki? Bunun akla uygun, mantıklı bir yanı yok. Üstelik, verimlilik alanında öylesine büyük bir potansiyel mevcut ki, bundan yararlanmamız halinde yeni enerji santrallerine zaten ihtiyacımız olmayacak.

2. İkinci tavsiyem, hiçbir politikacının kalkıp da yararlı olduğunu söylemeye hazır görünmediği bir önlem olacak: Tehlikeli seviyenin çok ötesinde CO_2 miktarına ulaşmayı önlememizin tek yolu, emisyonlar için bir bedel biçmektir. Ekonomik sorunlar çıkmasından kaçınmak istiyorsak, bunun tedricen artacak bir fiyat olması gerekir: çünkü böylece tüketici, ne kadar yakıta ihtiyacı olduğunu hesaplayarak bu ihtiyacı azaltacak enerji kaynaklarını arama seçeneğine sahip olur. Bu da bizim hem enerji verimliliğine, hem de yenilenebilir enerji teknolojilerine aynı anda yatırım yapmak zorunda olduğumuz anlamına gelir. Sonuç, ileri teknolojiye dayalı, yüksek ücretlerin ödendiği işler olacaktır. Ayrıca bu fiyatlandırma enerji bağımsızlığımız, ulusal güvenliğimiz ve ödemeler dengemiz açısından da çok iyi sonuçlar verecektir.

3. Ama karbon salımlarına fiyat biçilmesi de yeterli olmayacaktır. İşte bu da bizi üçüncü tavsiyeye getirir: Enerji verimliliği standartları koymak zorundayız. Bu, sayısız kereler ortaya konmuş, ispatlanmış bir ihtiyaçtır. En büyük enerji kullanımı binalarda olmaktadır; mühendisler ve mimarlar yeni yapıların enerji ihtiyacını kolayca yüzde 50 oranında azaltabilecekllerini ortaya koydular. Bu hedef ABD Belediye Başkanları Konferansı tarafından da onaylanıp benimsendi, ama bu hedefi tek tek şehirler temelinde gerçekleştiremeyiz. Ulusal standartlar koymak zorundayız. Aynı şey taşıt verimliliği için de geçerli. Yirmibeş ya da otuz yıldır taşıtlarda verimlilik konusunda bir ilerleme kaydetmiş değiliz. Ulusal hükümetimiz ise, Ulusal Araştırma Kurulu'nun *(National Research Council)* kolaylıkla erişilebilir bulduğu ve California ile diğer eyaletlerin kabul etmek istediği hedefi, yüzde 30 oranında taşıt verimlilik artış hedefini kabul etmeyen ve buna direnen otomobil imalatçılarının açtığı davada, o şirketlerle aynı safta yer alıyor.

4. Dördüncü tavsiyem –ki bu herhalde yerine getirilmesi en kolay olanı– buz örtülerinin kararlı dengesine ilişkin. Buz tabakalarının değişime uğraması için binlerce ya da onbinlerce yıl geçmesi gerektiği şeklindeki eski varsayımın yanlış olduğu apaçık. Şimdiki kaygımız, buz örtülerindeki değişimin hiç doğrusal olmayan, çok nonlineer ve üstelik ivme kazanabilecek bir süreç olması. Özellikle Batı Antarktika buz örtüsü savunmasız durumda. Bir çökerse, bu, yüz ya da iki yüzyıl kadar kısa bir zaman ölçeği içinde deniz seviyelerinde beş-altı metrelik bir yükselmeye yol açabilir.

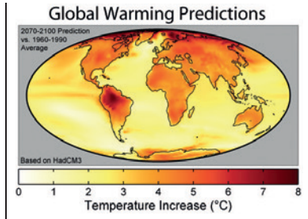

Ekonomik büyüme ve sera gazı salımları konusunda 'böyle gelmiş, böyle gider' senaryosuna bağlı kalınırsa, 21. yüzyılda dünya yüzeyi ısınma dağılımının grafikte görüldüğü gibi olacağı tahmin ediliyor. Hadley merkezinin iklim modeline göre ortalama sıcaklık 3°C olacak.

5. Buz örtülerindeki kararlı dengeler konusunda ulaştığımız bu bilgiler o kadar yeni ki, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) raporu dahi bu konuyu yeterince etraflı bir şekilde ele alamıyor. Panel'in buz örtülerini inceleme süreci gerektiği kadar uzun ve etraflı idi. Ama, buz örtülerinin istikrarı sorunu öylesine kritik ki, bunun gerçekten en iyi bilim insanlarımız tarafından öncelikle ele alınıp incelenmesi gerekiyor. Kongre, Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi'nden bu konuda bir inceleme yapmasını ve vardığı sonuçları çok yalın bir dille rapor etmesini talep etmeli. Abraham Lincoln, Ulusal Bilimler Akademisi'ni işte tam da böylesi amaçlar için kurdurmuştu; şimdi onu bu şekilde kullanmamamız için hiçbir sebep yok.

İklim değişikliğinin olağan sonuçlarından biri: artan seller.

6. Sonuncu tavsiye ise, ilgili bilim topluluğunun anladıkları şey ile kamuoyu ve siyasi karar alıcıların bildikleri şey arasındaki büyük mesafeye ilişkin. Demokrasinin temel önermelerinden biri, kamuoyunun bilgilendirilmesini ve bu bilgilendirmenin dürüstçe yapılmasını içerir. Bugün en az iki önemli konuda böyle yapılmadığı görülüyor. Biri şu: Bilim kuruluşlarının kamuyu bilgilendirmekle görevli büroları, en üst seviyesinde siyasi atamalarla doldurulmuş durumda. Bu merkezlerde çalışan, kamuyu bilgilendirmekten sorumlu memurlar, bilimsel verileri kamuoyunun anlayacağı bir dile tercüme etmekle yükümlü olduklarını hisseden profesyonel insanlar. Bununla birlikte, ne yazık ki, en yüksek mevkilere yapılan siyasi atamalarda böyle bir durum göze çarpmıyor. İkinci mesele de Kongre'de yapılan tanıklıklar. Kongre'ye rapor sunan bir hükümet memurunun –yani teknik konularda çalışan bir devlet memurunun– verdiği ifadenin önce Beyaz Saray tarafından onaylanıp düzeltilmesi gerektiğini Anayasamızın Mimarlarının öngörmüş olduklarını hiç sanmıyorum. Ne var ki, şimdilerde işler böyle yürütülüyor. Ve açık söylemem gerekirse, ABD yönetimi ister Demokratlarda, isterse Cumhuriyetçilerde olsun fark etmiyor, işler aynen böyle yürütülüyor.

Bu sorunlar, otuz yıllık hükümet görevinde tanık olmadığım kadar kötüleşmiş halde. Ama, bunların yeni sorunlar olduğu da söylenemez doğrusu. Anayasamızda Kongre komisyonlarına gönderilen bilimsel bilgilerin yürütme organı tarafından süzgeçten geçirileceğine ilişkin herhangi bir ibare olduğunu sanmıyorum. Hükümetimizin, Cumhuriyetin Kurucularının öngördüğü şekilde işlemesi isteniyorsa, iletişim ve haberleşme konusundaki uygulamalarda mutlaka reform yapılması gerekiyor.

Küresel ısınma meselesi, çok geniş kapsamlı bir sorunu gözler önüne serdi: Özel çıkarların hükümetimizin işleyişi ve kamuoyu ile haberleşme üzerindeki yaygın etkisi sorununu. Bana öyle geliyor ki, seçim kampanyalarının finansmanında etkili bir reform yapmadığımız, ve böylelikle özel çıkarların siyasi karar alıcılar üzerinde büyük etki etmesini engellemediğimiz sürece küresel ısınma sorununu çözmek de hayli zor olacak.[2]

James Hansen. Çev; Ömer Madra.

[1] Kurt Vonnegut; *A Man Without a Country.* New York: Seven Stories Press, 2005.

[2] Küresel Isınma kavramını, iklimbilimci arkadaşlarıyla birlikte daha 1981'de ilk kez dünyaya duyuran, küresel ısınma ve iklim değişikliği modellerini ilk kez yine iklimbilimci arkadaşlarıyla ortaya koyan NASA Goddard Enstitüsü Başkanı Dr. James Hansen'in 2007 Şubatında ABD'de Ulusal Basın Kulübü'nde yaptığı konuşma. *Nation* dergisinde (7 Mayıs 2007) yazıya uyarlanmış halinden çevrilerek aktarılmıştır. Önerilen politikalara ilişkin görüşlerin Dr. Hansen'ın kişisel görüşleri olduğu, NASA'yı bağlamadığı belirtilmektedir.

Küreselleşme

Küreselleşmeyi bir süreç olarak düşünebiliriz; bu süreçte insanlar dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar birbirleriyle daha fazla bağlantı kurma imkânına sahip oluyorlar. Bu anlamda gezegen çapında bir bağlantılı olma durumundan söz etmek mümkün. İşte bu gezegen çapında bağlantılılık bağlamında küreselllik ile, pazar açılması anlamında küreselleşme arasına bir fark koymak lazım. Küreselleşmeye genellikle küresel çapta bir açık pazar anlamında bakanlar var, bence bu çok sınırlayıcı. Sadece ekonomik bir vurgu var burada, halbuki daha çokyönlü bir konu. Sanki küreselleşme ile ilgili tek bir siyaset varmış gibi, 'liberalizasyonu gerçekleştirmek lazım, deregülasyonu gerçekleştirmek lazım' gibi anlaşılıyor.

'Küresel Bağlantılılık' Hali

Bence bu küreselleşme kavramını farklı bir siyasi, ya da farklı birkaç siyasi yaklaşımla gezegen çapında bir bağlantılılık durumu olarak algılamak daha doğru. Bu şekilde, küreselleşmeye karşı olanlar ile, farklı bir küreselleşmeden yana olanlar arasında da bir ayrım yapma olanağı doğuyor. Bazı insanlar, giderek artan bir şekilde küresel bağlantılılığı bir çeşit olumsuz vurgulama ile algılıyorlar; küresel ısınma, yoksulluk, açlık, kültürel yokolma, askerî maceralar ve bunun gibi bazı başka olumsuz kavramlar. Onlar için küreselleşme bütün bu kötülüklerle bağlantılı ve biz bu bağlantıları koparmak istiyoruz, dolayısıyla 'küresizleştirmeyi' istiyoruz diyorlar.

'Geri dönüşüm' sembolü dünyanın her yerinde aynı şeyi ifade ediyor.

Eğer bir takım güçler, yani bu eğilimi temsil eden güçler, gezegen çapında o kadar güçlüyse, zaten bunları yok etmeye çalışmak baştan başarısızlığa mahkûm bir girişimdir. Burada, bu bağlamda küreselllik karşıtı olmak yerine, küreselliğin farklı bir şeklini savunmak daha anlamlı gibi görünüyor. Tabii bu da siyasi bir tartışma; çünkü bir yandan da kötülük anlamında küreselleşmenin olumsuz sonuçlarını gidermek için bu süreci yavaşlatmak lazım. Başkaları da diyor ki "hayır, bunları pozitif bir şeye dönüştürmek de mümkün".

Farklı Küreselleşmeler

Susan George küreselleşmeden neo-liberal bir proje olarak söz ediyor. Neo-liberal derken de, liberalizmin yeni bir versiyonundan, daha küresel olmaya bakan bir liberalizmden ve 'serbest' pazarlara bakan bir küreselleşmeden söz ediyor. İşte pek çok şirket çevrelerinde teşvik edilen küreselleşme bu. Belli başlı devletler, G7 grubu gibi, bunu teşvik ediyorlar, IMF bunu teşvik ediyor, uluslararası finans kuruluşları, tabii ki finans dünyası da. Ancak Susan George, zaten kitabının başlığında da 'başka bir dünya mümkündür' derken, 'başka bir küreselleşme mümkündür' demek istiyor, yani farklı bir küreselleşme mümkündür ve bence de bunu geliştirmeliyiz. Hatta çoğul olarak kullanmalıyız, 'farklı küreselleşmeler' demeliyiz; çünkü tekil bir görüşe anti-tez olarak çoğul bir kavramı geliştirmek anlamlı.

Gezegene Hükmetme İradesi

Küreselleşme dünya çapında insanları etkileyen bir süreç; teknolojik olarak, ekonomik olarak... Bütün bunlar insanın doğaya hükmetme dürtüsünden kaynaklanan şeyler. İnsanlığın kendisi için gezegene hükmetme iradesini ifade ediyor. Eğer bu yanlış bir şekilde yapılırsa kıyamete yol açacak. Şimdi bu soruna yaklaşırken ılımlı bir takım reformlarla mı yaklaşacağız? Mesela dün ben buraya geldikten sonra İstanbul'da dolaşıyordum, geri kazanım bidonlarını gördüm; kâğıt için, cam için... Bunları her yerde görüyorum; Brezilya'da görüyorum, Tayland'da görüyorum, Avustralya'da görüyorum, Britanya'da görüyorum... Dolayısıyla dünyanın her tarafında insanlar bir şekilde çöplerini doğru bir şekilde atmaya çalışıyor. Bu küresel bir çevre yanıtı, ama çok sınırlı bir yanıt. Acaba daha radikal bir şey yapmak için hayal gücümüzü çalıştırabiliyor muyuz? Hayal gücümüzü ekonomiyi yeniden tasarlamak için, daha az yıkıcı bir olgu olması için seferber edebiliyor muyuz? Doğa ile olan bütün ilişkimizi yeniden tasarlama imkânımız var mı? Çok zor.

Küresel Yurttaşlık Durumu

Ama şunu söyleyebiliriz en azından; küresel bilinçlenmenin gelişmesi büyük ölçüde ekolojik bilinçlenme olarak gelişiyor ve belki de tarihte bir uzun süreç içerisinde önemli bir dönüşüm olarak görülebilir. Sadece ekolojik anlamda değil, ama aynı zamanda insancıl anlamda diyelim. Bu insanlık dediğimiz, insanların kendi kimliklerinden söz ederken kullandığı bu kimlik bile bir tanımdır. Yani insancıl yardımdan söz ediyoruz, bir dünya topluluğundan söz ediyoruz... Bütün bunlar 50-60 yıldır varolan kavramlar. Tabii ki insan hakları daha eski geçmişe dayanan bir kavram ama kullanımı açısından da oldukça yeni. Bu da insanların her yerde aynı olması gerektiği anlamına gelmiyor tabii ki. Yani kültürel, dini farklılıkları ortadan kaldırmalıyız anlamına gelmiyor. Ancak; insanlık olarak birbirimizle bir dayanışma duygusuna sahibiz ve bu da gelişen bir şey. Bu anlamda küresel yurttaşlık gibi bir kavramdan söz etmek mümkün artık ve bu da umut vaat eden bir durum. Nasıl yaptığımıza bağlı tabii, ama bu da olasılıklar arasında.

> Küresel bilinç, büyük ölçüde ekolojik bilinç olarak gelişiyor... 'Küresel yurttaşlık' gibi bir kavramdan söz etmek mümkün artık ve bu da umut verici. Ama asıl iş, nasıl yapacağımıza bağlı elbette.

Kültürler-arası Bir Kültür

Küreselleşme bazıları tarafından liberalizasyon olarak algılanabiliyor, bazıları ise küreselleşmeyi evrenselleşme olarak algılıyor. Yani homojenleştirme, batılılaşma, sömürgeleştirme, Amerikanlaştırma gibi; tek bir küresel insan hakları kültürü olacak ve bu, dünyanın geri kalan kültürlerine hükmedecek. Bunu görmek beni çok ürkütür doğrusu. Geçmişte gezegen çapında ilişkiler olduğunda, bunlar genellikle emperyalistler arası ilişkilerdi. Genellikle Batı ağırlıklı güçler dengesini ifade eden ve geri kalan herşeye hükmeden bir ilişki ağını kastediyorduk. Ama eğer siyasi ve kültürel anlamda, hem de ekolojik olarak sürdürülebilir bir küreselleşme olacaksa o zaman çok daha kültürlerarası bir kültür anlayışı lazım. Yani tek yönlü bir kültürden ziyade ihtiyacımız olan şey bu...
(Bkz; Küreselleşme-Erika Örneği; Ayrıca Bkz; Elipsoidleşme: Bir Garip Küreselleşme)

Jan Aart Scholte[1] ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete
Yt; 17 Mayıs 2005.

[1] Jan Aart Scholte: Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Profesörü, Warwick Üniversitesi.

Küreselleşme (Erika Örneği)

Erika tankeri 1975'te Japonya'da inşa edildi. 37.000 tonluk tanker, aynı tersanede yapılan yedi kardeşiyle birlikte, benzer büyüklükteki teknelerden yüzde 10 daha az çelik içermesine rağmen, görece ucuzluğu yüzünden gemicilik şirketlerinde çok popüler oldu. Gittikçe yaşlanan, ucuzluğu dolayısıyla bakım ve onarımı da asgaride tutulan Erika, 20. yüzyılın sonlarında Fransa'nın Dunkerque limanından İtalya'nın Livorno limanına doğru 20 bin ton ağır fuel oil yüküyle yola çıktı. Modern ve güvenli bir tankerin yarı fiyatına çalışıyordu. Son varış limanına asla ulaşamadı. Biskay körfezinde kuvvetli bir fırtınaya yakalandı, 12 Aralık 1999 tarihinde kırıldı ve battı. Binlerce ton petrol denize aktı, deniz canlıları mahvoldu, Brötanya kıyıları petrole bulandı ve bunun Fransa'nın gelmiş geçmiş en büyük çevre felaketi olduğu saptandı.

Erika tankeri.

İngiltere'de ikamet eden bir İtalyana ait olan, iki Liberya şirketinin denetiminde bulunan, Malta bandırasıyla sefer yapan, kaptan ve mürettebatı Hindistan pasaportu taşıyan, Bahama Adaları'nda kayıtlı bir gemicilik şirketi tarafından Fransız Total petrol şirketi adına işletme kontratosu *(charter)* bulunan, Nordik bir ad taşıyan Japon yapımı tankerin adıyla anılan bu facianın davası 2007 yılı başlarında Fransa'da görülmeye başladı. Fransız devleti, kıyı yerel yönetimleri ve 50'den fazla kişi; turizm, balıkçılık, çevrenin temizlenmesi vb. konularında dava açtı. Dava, uluslararası deniz ticaretinin küreselleşmesinin bir örneği olarak gösteriliyor.

Aralarında Fransız Total ve onun iki iştiraki, Erika'nın Londra'da mukim İtalyan sahibi Giuseppe Savarese, İtalyan işletme şirketi Panaship ve onun yüzde ellişer ortağı olan Pollara ve Vitiello aileleri, İtalyan sigorta şirketi Rina, Hintli Kaptan Karun Mathur ve dört Fransız güvenlik sorumlusunun da bulunduğu 15 birey ve şirket hakkında ceza davası açıldı. Total şirketi de, kendi güvenlik şartnamesine uymadığı ve risk bulunduğunu bildiği halde sefere izin vermekle suçlandı. Tüm sanıklar tüm suçlamaları reddetti. Dava devam ediyor.[1] **(Bkz; Elipsoidleşme, Küreselleşme)**

Der, Adem Örmar

[1] Wikipedia, BBC Online ve *Independent Online*'dan yararlanarak derlenmiştir.

Kyoto'yu İmzala!

Küresel iklim değişikliğini durdurmak için verilen mücadelenin Türkiye'deki en somut taleplerinden biri, Türkiye'nin henüz taraf olmadığı Kyoto Protokolü'nü bir an önce imzalaması ve iklim değişikliğiyle mücadele için mevcut tek uluslararası mekanizmaya katılması. Bu amaçla Türkiye Yeşilleri tarafından başlatılan 'Türkiye Kyoto'yu İmzala!' imza kampanyasında iki ayda tam 168.498 imza toplandı ve bu imzalar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teslim edildi. Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girişinin 2. yıldönümü olan 16 Şubat 2007'de Yeşiller iklim değişikliği sözcüsü Ümit Şahin ve Açık Radyo yayın yönetmeni Ömer Madra'nın yaptığı bir basın toplantısı ile başlatılan kampanyada, imza metni şöyleydi:

"Biz, aşağıda imzası olanlar, Türkiye'nin, iklim değişikliğine neden olan gazları hızla artan oranda üreten bir ülke olarak, dünya üzerindeki yaşamı tehdit eden küresel ısınmayı durdurmak için üzerine düşenleri yapmasını, ilk adım olarak da sera gazlarında indirim hedeflerini belirlemek için gerekli çalışmaları yaparak, Kyoto Protokolü'nü en kısa zamanda imzalamasını istiyoruz."

Kampanya, başlangıcını aralarında bilim insanı, gazeteci, sanatçı, yazar ve aktivistlerin bulunduğu ilk 100 imzacıyla yapmıştı. Bu isimler arasında Aslı Erdoğan, Aydın Engin, Bilge Contepe, Derya Sazak, Fuat Keyman, Gökhan Günaydın, Hasan Bülent Kahraman, Işıl Özgentürk, Memet Ali Alabora, Mikdat Kadıoğlu, Noyan Özkan, Okan Bayülgen, Oktay Konyar, Ömer Madra, Roni Margulies, Rüstem Batum, Selahattin İncecik, Semra Cerit Mazlum, Sezen Aksu, Sevin Okyay, Teoman, Taha Parla, Turgut Tarhanlı, Uğur Yücel ve Yıldız Kenter de bulunuyordu.
Hem www.kyotoyuimzala.org web sitesinde, hem de imza standlarında devam eden kampanyanın hedefi iki ay içinde 100 bin imza toplamak ve bu imzaları 28 Nisan 'Başka Bir Enerji Mümkün' mitinginden önce TBMM'ye teslim etmekti. Web sitesine beklenmedik bir hızda imza yağmaya başlamasıyla, birinci haftanın sonunda hedeflenen imza sayısının yarısına, yani 50 bin imzaya ulaşıldı, 100 bin imza sınırı da üçüncü hafta içinde geçildi. Web sitesinde ayrıca elden imza toplamak isteyenler için indirilip çoğaltılabilir imza formları da bulunuyordu. İlerleyen günlerde kampanya merkezi olan İstanbul Yeşil Oda'ya posta ve kargoyla da çok sayıda lise, üniversite ve sivil toplum örgütünden imzalar gelmeye başladı. Hedeflenen iki aylık süre dolduğunda web sitesinden ve elden toplanan imzaların sayısı 168.498'e ulaşmıştı.

Toplanan imzalar 26 Nisan 2007 günü, 18 kalın cilt halinde TBMM'ye götürüldü. İmzalar, kampanyayı temsilen Yeşiller Eşsözcüsü Savaş Çömlek ve Ümit Şahin tarafından TBMM Başkanlığı adına Küresel Isınma Meclis Araştırma Komisyonu başkanı Kayseri Milletvekili Adem Baştürk'e teslim edildi; ardından da kampanyanın gerekçeleri ve Türkiye'nin neden Kyoto Protokolü'nü imzalaması gerektiği hakkında Komisyon üyesi milletvekillerine ve ilgili bürokratlara bir sunuş yapıldı.

Kadıköy-İstanbul, *28 Nisan 2007.*

Türkiye'nin neden Kyoto'yu imzalaması gerektiği şöyle açıklanıyordu:

"Kyoto Protokolü, yükümlülük altına giren ülkelerin sera gazı salımlarını azaltmasını öngören uluslararası bağlayıcı bir antlaşma. Kyoto'nun öngördüğü hedefler çok kısıtlı ve yetersiz. Dünya ülkeleri küresel ısınmayı durdurmak için Kyoto Protokolü'nü kat kat aşan indirimler yapmak, önlemler almak zorunda.

Ancak, Kyoto yine de küresel ısınmayı durdurmak için atılacak bir ilk adım. Ne var ki, bugün en fazla sera gazı üreten ülke olan ABD, Kyoto Protokolü'nü imzalamaktan ve yükümlülük altına girmekten kaçıyor. Dünyanın geleceğini ipotek altına alıyor.

Türkiye, ileri derecede endüstrileşmiş ülkeler kadar çok sera gazı üretmiyor. Ancak Türkiye de endüstrileşmekte olan ve petrol, kömür ve doğalgaza olan bağımlılığını hızla artırmakta olan bir ülke. Türkiye, 1990-2004 yılları arasında sera gazı salımlarını rekor düzeyde artırdı. Ancak bu övünülecek bir rekor değil. Türkiye'nin ne kadar yanlış enerji, sanayi, ulaşım ve tarım politikalarına sahip olduğunu gösteriyor. Türkiye bu rekorla dünyanın tüm sera gazı salımlarının %1'inden fazlasını yaparak, küresel ısınmaya en çok neden olan Ek-1 ülkeleri arasında 13. sıraya yükseldi.

Ne yazık ki Türkiye küresel ısınmadaki bu artan payına rağmen sera gazı salımlarına herhangi bir indirim hedefi koymayı ve Kyoto Protokolü'nü imzalamayı reddediyor. Türkiye Kyoto Protokolü'nü imzalaması gerekip de imzalamayan az sayıda ülke arasında ABD ve Avustralya ile birlikte durmaya devam ediyor.

Hükümet, Kyoto'yu imzalamama gerekçesi olarak Türkiye'nin kalkınmasını ortaya sürüyor. Bu, Türkiye'nin kirletme ve dünyayı yoketme hakkını savunmaktır. Yokolan bir dünyada, geleceği olmayan bir kalkınma için mücadele verilemez.

Bizler Türkiye'nin bir an önce Kyoto Protokolü'nü imzalamasını istiyoruz.

Böylece Türkiye küresel ısınmayı ve küresel ısınmadaki payını inkâr politikasını terketmiş olacak ve önüne gerçekçi bir sera gazı salımı indirim hedefi koymak zorunda kalacaktır.

Böylece Türkiye yanlış ve kirletici enerji, sanayi, ulaşım ve tarım politikalarını terk etmek, temiz enerjiye, toplu ulaşıma, ekolojik tarıma yönelmek zorunda kalacaktır.

Böylece Türkiye belki de ilk kez dünyanın geleceğinde kendisinin de sorumluluk sahibi olduğunu hatırlamış olacaktır."

Kampanya gazete, radyo ve televizyonlarda yoğun bir şekilde yer aldı. İki ay boyunca düzenli olarak kampanyayı duyuran Açık Radyo'da sürekli dönen ve "Küresel ısınma kimi ısıtıyor, biz çocukları buna bulaştıran ne?" sorusuyla başlayan anons şöyleydi: "Biz aşağıda imzası bulunanlar, Türkiye'nin de tüm dünya ülkeleriyle birlikte yaşamı tehdit eden küresel ısınmayı durdurmak için üzerine düşeni yapmasını, Kyoto Protokolü'nü en kısa zamanda imzalamasını istiyoruz."

'Türkiye Kyoto'yu İmzala!', Türkiye'de yapılan imza kampanyaları arasında en çok imza toplanan ve en hızlı büyüyen imza kampanyalarından biriydi.

Ümit Şahin

"Yokolan bir dünyada, geleceği olmayan bir kalkınma için mücadele verilemez... Türkiye ilk kez, dünyanın geleceğinde kendi sorumluluğu olduğunu hatırlamış olacak."

Lale

Her yıl hiç değişmeden tekrarlanan törenlerle Belediye fethi kutluyor. Gazeteler törenleri ironik bir şekilde veriyorlar: Lastik ayakkabılı leventler, kadırga niyetine dökülen kayıklar, egzoz saçan kamyonlarıyla 'İstanbul'un Fethi' törenleri; kol saatli, *art nouveau* mimarili, endüstriyel tuğla dekorlu, elektrik direkli tarihî Türk filmlerini anımsatıyor.

Müftülük tarafından mevlit okutulması, leventler ve mehteran gösterisi eşliğinde şerbet dağıtımı, güreş, gemilerin karadan geçirilmesinin temsili… Her sene Belediye aşağı yukarı rutin hâle gelmiş olan bu programı yapıyor. Peki neden savaş müzelerinin konusu olması gereken 'kentin Osmanlılar tarafından fethi' teması sürekli, her yıl şaşmaz bir biçimde gündelik hayata taşınıyor?

Burada belki siyasetçilerin halkla iletişim kurma kaygıları ağır basıyor. Halkı kurmaca bir geçmiş algısı ile kültür dışına iten bir güzelleştirme fikri mi, yoksa kurmaca olduğunu, geçmişi yeniden keşfederken bunun bir anlamlandırma sorunu içerdiğini fark eden bir modernlik mi? Bu tercihlerin ikisi de modern ama birincisi bizi geçmiş adına, kapalı bir anlamlandırma dünyasına itiyor, diğeri kentin geleceğini çoklu anlamlandırmaya, profesyonelliğe açıyor. Bu işlevi yalnızca siyasetçilerden beklemek büyük bir haksızlık olur. Siyasetçilerin halkla kurdukları bir temsil ilişkisi var. Siyaset bu iletişim yırtığını ideoloji ile dikmeye çalışıyor. Fethin, savaşların, dinin sürekli kamusal hayata taşınmasının nedeni bu. Örneğin fetih metaforu bir taraftan kentin geçmişine gönderme yaparken aynı zamanda güncel bir duruma, kendi ötekisine de gönderme yapıyor. Merkezin ele geçirilmesini, seçkinci, halka öğretmeci bir kültüre karşı halkın tepkisini temsil ediyor. İktidarının merkezi ele geçiren bu elitin elinden alınmasını simgeliyor. Dolayısıyla fetih,

Bir radyo programında belediyenin üst düzey bir yetkilisi şöyle diyordu: "İstanbul'a 3 milyon lale diktirdik. Ama daha önemlisi, Hollandalılardan lalemizi geri aldık..." Bu durumu es geçmek pek mümkün değil. Demek ki, lalenin kentlilerle, kentle kuracağı başka bir bağ yok.

demokratikleşemeyen bir siyasal ortamda temsil kabiliyeti sürekli güncellenen bir simge. Kültürün, siyaset ile arasındaki bu ayrışmayı onaracak kabiliyette olması gerekiyor.

İstanbul'un Fethi

İstanbul'un fethi törenleri belki de bizim yerel siyasetten ne anladığımızı en iyi gösteren örnek. Her yıl hiç değişmeden tekrarlanan törenlerle Belediye fethi kutluyor. Karadan geçirilen kadırgaları temsilen tekerlek takılmış taka benzeri bir tekne Dolmabahçe'den Kasımpaşa'ya götürülüyor. Mehter takımı ve leventlerin gösterileri ile bu tören tamamlanıyor. Görünüşte son derece ilkel, hiçbir yaratıcı içerik kazanamayan bir gösteri ile karşı karşıya olduğumuz açık. Ancak bu uygulamaya karşı burnumuzu bükmek yerine ne olduğunu anlamaya çalışmak da mümkün. Fetih törenleri her ne kadar kentin geçmişine ait bir tarihsel olaya işaret ediyorsa da onun bugünkü varlığı geçmişe değil, bugünlere ait birşeylere işaret ediyor olabilir.

İstanbul'un simgesi sayılabilecek olan 'lale' figürü kimi zaman kentin Osmanlı/İslami geçmişine, kimi zaman bir ayaklanma ile sonlanan ilk modernleşme deneyimine (1718-1730) gönderme yapıyor. Kimi zaman da Belediyenin İstanbullulara sunduğu bir hizmet olarak kenti süslüyor. Bu simge son olarak yol ortaları, kavşaklar gibi kentin göze çarpan kamusal alanlarına dikilen laleler ve Belediyenin reklam mecrası olarak kullandığı üst geçitlere yerleştirdiği sloganlarla İstanbul'un gündemine geldi. Milyonlarla ifade edilen lale sayısından bu uygulamanın kapsamlı bir bütçeye sahip olduğu anlaşılıyordu. Bir radyo programında Belediyenin üst düzey yetkililerinden biri şöyle söylüyordu: "İstanbul'a üç milyon lale diktirdik. Ama daha önemlisi, Hollandalılardan lalemizi geri aldık...". İşte tam burada, en ikna edici olduğu noktada, lale tartışılmayı hak ediyor: Belediye kentin dikkat çekici noktalarında lale tarlaları oluşturdu; üstgeçitler, reklam panoları hatta vapurlar dahi lalelerle süslendi ve bu güzel çiçek hiçbir soyutlama, sanatsal uğraş, hatta kente dair bir politika içermeden, doğrudan kentin hayatına girdi. Bu durumu es geçmek pek mümkün değil. Demek ki, "Hollandalılardan lalemizi geri aldık" sözünün de ortaya koyduğu gibi, lalenin kentlilerle, kentle kuracağı başka bir bağ yok. Bir taraftan yaratıcı çabaları, araştırmaları, enerjiyi özel alana izole eden; kamunun rolünü basitçe bir satın alma işlevine indirgeyen bir 'kültürsüzleşme' süreci yaşıyoruz. Diğer taraftan meşruiyetini ideolojik bir temsille kuran, halkı seyirci hâle getiren kamusallık biçimi ile karşı

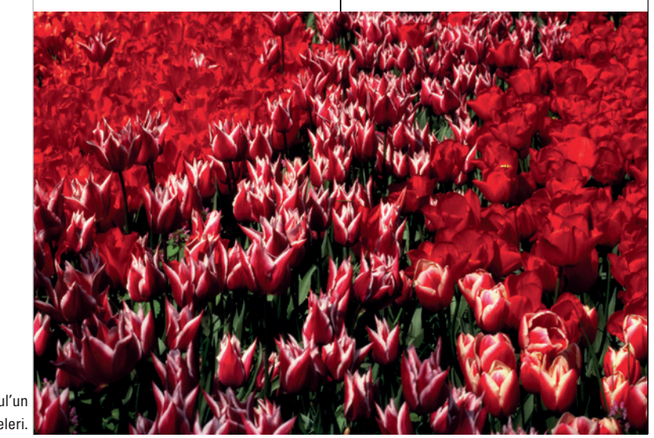

İstanbul'un laleleri.

karşıyayız. Sorun, kent yönetiminin lale tarlaları oluşturması değil, lalenin kentin yaratıcı imgelem dünyasından kopuk bir metafor olarak olağanlaştırılması. İstanbul lalelere harcadığı paranın onda birini kendisini dünya kültür ve sanat platformuna taşıyan festival, bienal gibi etkinliklerin desteklenmesine ayıramıyor. Oysa aynı çiçek, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı gibi kentin uluslararası güncel sanat platformuna taşınmasını sağlayan önemli bir kurumun da simgesi.

Metaforları Görünür Kılmak

Bu nedenle 'kenti lalelerle güzelleştirme' fikrinin, bu derinliği, katmanlılığı olmayan tek yönlü iletişimin nasıl bir anlamlandırma sorunu yarattığının farkında olmalıyız: Bu konuda yapılan yorumlardan biri şöyleydi: "Lale figürü Osmanlı yüksek kamu sanatı içinde bir gerilimin taşıyıcısıdır: Lale bir taraftan bir simge olarak ikonografik bir sorun yaratır, ama diğer taraftan bu temsil sorununu lale yetiştiriciliği, sanatsal soyutlama ile kültürel bir alana taşıyarak aşar." Kamusal alandaki bu simgesel kullanımı lalenin evlerimizdeki saksılara giren bir çiçek gibi kolayca değil, ancak çok karmaşık ve yaratıcı süreçlerden geçerek girebileceğini gösteriyor. Demek ki lalenin 'olağanlaştırılmış bir metafor' olarak gündelik hayata girişi herkesi olmasa bile farklı kesimlerden kişileri çok benzer bir sorgulama biçimine yöneltebiliyor. Bu açıdan bakıldığında laleler gibi kentin gündemindeki basit bir konunun bile nasıl bir anlamlandırma potansiyeli taşıdığı görülüyor. Bu anlamlandırma sorunu dikkate alınmadığı anda ise kent için bu tür simgesel potansiyeller taşıyan lale, kendisini gizleyen bir metafora dönüşüyor ve fetişleşiyor. Bu bir simge olarak lalenin bizimle kurduğu iletişimin de 'sıfır noktası'. Çünkü iletişimin en güçlü olduğu an, metaforun bize kendisini bir gerçek olarak sunmasından ibaret kalıyor ve bizi düşünmeye değil, seyirci olmaya zorluyor. Lale, kentin bir simgesi olarak kurmaca olandan; kültürel ve sanatsal bağlamlarından arınarak somut ideolojik bir varlık olarak karşımıza çıkıyor. Kamu sahasında kentlilerle kurulan bu 'düz' anlamlı seyirlik ilişki, modern toplumda halkın kültürel izolasyonunu da meşrulaştıran bir iletişim biçimi.

Sorun, lalenin kentin yaratıcı imgelem dünyasından kopuk bir metafor olarak olağanlaştırılması. Öyleyse laleyi bu açıdan da tartışmalıyız: Kentlileri kendi kurmaca dünyasına hapsetmeyi hedefleyen, çoğulcu olmayan bir anlamlandırma biçimi mi? Yoksa toplulukları dikkate almayan, kendisine özel bir kamusal alan yaratmayı ve bir yaşam tarzına dönüşmeyi hedefleyen izole edilmiş bir modernlik mi? İstanbullular bu ikisi arasında bir tercih yapmak zorunda mı? Bu soruyu bir başka türlü soralım: Lale, kentte siyasetle kültür arasındaki ayrışmanın bir simgesi olarak yaratıcı çabaları engelleyici bir işlev mi görecek? Yoksa tarihten aldığı bu kurmaca yükü bir kenara koymadan, modernliğin bizi yeniden düşünmeye ve araştırmaya yönelten sorgulayıcı dünyasına mı taşıyacak? Bir tarihsel simge olarak laleyi kendi modernliğimizin bir parçası haline getirmeye çabalarken hangi laleyi tercih edeceğiz?

Bu tercihi yalnızca siyasetçilerden beklemek herhâlde haksızlık olur. Unutmayalım ki lale gibi simgeleri kullanarak halkla ilişki kurmaya çalışan yöneticiler, modernleşmenin yarattığı bu iletişim yırtığını ideoloji ile kapatmaya çalışıyor. Bu nedenle sürekli gündelik hayata taşınmaya çalışılan bu tür metaforlar siyasetçilerin iletişim kurma stratejilerinin en önemli unsurları. Eşitsiz ve dışlayıcı olan bir kamu fikrinin maddi yeniden üretim araçları. Bu ayrışma sonucu kamusal alan ideolojikleşirken, kendi kurmacalığını ele veren bütün kültür ve sanat ürünleri ve yaratıcılık özel alana hapsoluyor. Bu da modernleşmenin bir yaşam biçimine dönüşmesine ve müzeler, sanat galerileri gibi özel alanlara izole edilmesine yol açıyor. Dolayısı ile modern toplumda halkın kültüre erişmesine yönelik engeller yok. Bu engelleri oluşturan biziz. Entelektüel enerjinin kentte yer alışını bir kesimin kendi temsili olarak kavrayan siyasetçilerin sivil toplumla kurdukları bu seyirlik ilişkiyi çözecek farklı bir modernleşme biçimi için çaba göstermek zorundayız. Lalenin anlamlandırma sorununun da işaret ettiği gibi, kültürün ideoloji aracılığıyla halka seyirlik bir nesne olarak erişmesini değil, halkın kültür aracılığıyla politikaya erişmesini sorun etmeliyiz. Kitleler ile iktidar arasındaki sürtünme bölgesinin 'akışkan' hâle gelmesi için yaratıcı çabalara ihtiyaç var. Çünkü modern toplumda ideolojinin yarattığı bu iletişim yırtığını ancak metaforları görünür kılan 'kamusal sorumluluk üstlenmiş özgür bireyler' onarabilir.

Korhan Gümüş

Lenny Bruce

Eğer, aradan geçen onca yıl sonra, 'savaşma seviş' sloganını ilk söyleyen kimdir diye soracak olursanız, cevabı: Lenny Bruce. Ve eğer, kilometre taşlarını kabul ederseniz, yine onun adını anmak kaçınılmaz olacak. Andrew Kopkind, 'yeraltı'nı onunla başlatıyor. Lenny Bruce, *'hip'* çevrelerin *'pin-up'* çocuğu. Berkeley Özgür Konuşma Hareketi, Yippie'ler ve hatta militan sol grupları, 60'ların bu ilk 'uçmuş'unu kalplerine basmışlardı. Öncüleri Mort Sahl, Shelley Berman, çağdaşları Joseph Heller, Kurt Vonnegut, ardılları ise, Robert Crumb, Dick Gregory ve Monty Python.

"Lenny Bruce bir hipster idi" diyor Albert Goldman ve sürdürüyor, "50'lerin büyük mitinin odak noktasındaydı: 'Yeraltı Adamı'. Bu evrensel uyuşum çağında yaşamın tanıdık yüzünün gerisinde, orta sınıf normlarına karşı başkaldırılarının şiddetiyle heroik yoğunluk kazanmış bulunan, acımasızca şehvetli, ahlâksız yaratıkların,

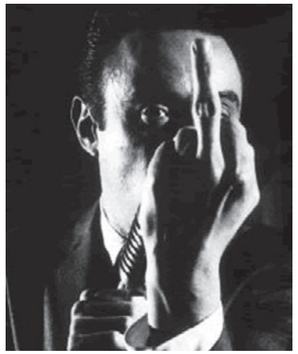

Lenny Bruce,
1925-1966.

anakronistik bir yeraltı dünyasında birer suçlu gibi pusuya yattıklarına inanılıyordu."

Beyaz Zenci

Bu gülünç mü gülünç tilt makinesi, Norman Mailer'ın 'beyaz zenci' tanımına tıpatıp uyuyordu. Siyah müzisyenlerin serin tavırlarını düz beyaz dünyaya taşımıştı. Bebop sololarını andıran monologlarıyla, kendisini daima bir *'jazzman'* olarak takdim etti. Nasıl ki, Charlie Parker'ı Harlem'in zenci kültüründen ayrı düşünmek mümkün değilse, New York'un alt orta sınıf Musevi çevresiyle Lenny arasında da aynı kopmaz bağıntı söz konusudur.

Lenny Bruce, 50'lerin Siyah Hareketi'nin on yıl sonra doğacak olan muhalefet akımlarına kaynaklık edeceğini büyük bir öngörüyle dile getirdi ve 'Siyah Güç'e şapka çıkardı. Lenny Bruce efsanesi, mezbelemsi striptiz kulüplerinde doğdu. O dönemde Lenny'ye gösterilen reaksiyon, fiziksel değil düşünsel düzeyde, Lou Holtz'un revü kızlarına gösterilen tepkiyle kıyaslanabilir. Fakat, Amerikan komedisinin bürlesk, striptiz öncesi günlerde görmediği denli cüretkâr ve küstahtı. Bunalımlı, bezgin, karamsar, nihilist mizahı 50'lerin fenomeni yapmayı başardı.

Kentin fiziksel, sosyal ve moral karmaşası ile altüst olmuş ve lekelenmiş yaşamının son durağında, kendini tanımlamanın bir yolu olarak uyuşturuculara dört elle sarıldı. Leonard Alfred Schneider adlı, bunalımlı, pejmürde kılıklı bir Musevi, 1966 yazında Los Angeles'da aşırı dozda uyuşturucudan öldü.

'Groovy' Bir Mesih

Yaşasın Lenny Bruce kültü. Aynasızlar ve yargıçlar tarafından çarmıha gerilmişti. 60'ların yeraltı basını tarafından yeniden yeryüzüne indirildi. Sesini hiç duymamış, kendisini hiç görmemiş bir kuşağın gözünde *'groovy'* bir mesih olarak yeniden doğdu. Yaşlı kuşaklara soracak olursanız, Lenny Bruce, uyuşturucu kullanan, tuvalette yaşayan ve orada ölen s.....ci bir Amerikan kahramanıydı.

İsa'dan önce ve sonra pek çok peygamber ve aziz çarmıha gerildi. Amerikan yeraltı kültüründe de özyıkımına gözüpeklikle koşan çok sayıda kahraman var kuşkusuz. O halde, Lenny'yi çiçek çocuklarının dilinde 'bizden biri' yapan neydi? 60'ların karşıkültürü neden bağrına basmıştı bu bunalımlı komedyeni? Oysa, açık olarak, 'ileriye bakın' ya da 'yükseklere çıkın' dememişti. Ne *'psychedelic'* deneyden söz açmış, ne de Hair'vari şarkılar söylemişti. Yoksa, barış için marihuana vaaz ettiği, uyuşturuculardan dolayı tutuklanmış olduğu için mi başa taç yapılmıştı? Peki ama, Robert Mitchum'un başı da narkotik ajanlarıyla belaya girmemiş miydi? Ralph J. Gleason'a göre, Bruce'ta peygamber nitelikleri vardı. Fakat bunu doyurucu bir yanıt sayamayız.

Bütün çekincelere, bütün 'evet fakat'lara karşın Lenny, sisteme karşıydı. Tehdit edici kaosun haberini taşıyan sesiyle, New York gece kulüplerinin dölyatağını andıran karanlığında, sahnelerin loş ışıkları altında, sınıf ayrıcalıklarına, ırkçılığa, cehalete, püritanizme, çoğunluğa, ikiyüzlülüğe, inanca karşı; eşitliği, aydınlanmayı, hazcılığı, azınlıkları, içtenliği ve kuşkuyu savundu. Hoşgörünün bayağılığını ve baskıcı özünü Marcuse'nin akademik popülerlik kazanmasından çok önceleri ifşa etti. Hippie'lerin, Yippie'lerin ve düş kırıklığına uğramış aydınların gözünde bu nedenle büyüdü ve öncü oldu.

"Gece Kulüplerinin Jean Genet'si"

Harold Clurman'ı izleyerek söyleyelim: "Ona gece kulüplerinin Jean Genet'si demek, abartmadan da kötü olur. Çünkü Fransız'ın dili klasikti. Ama Genet gibi, Bruce da kendi alanında sefaletten bir şaşaa yarattı."

Büyük kentin binlerce sefil imgesini birbirine eklemleyen sözel bir pop sanatçısı olarak malzemesini çoğu kez bilinçaltının karanlık koridorlarında buldu. Kent yaşamının acı veren yaralarını açtı. Dindarlık kisvesi ardına gizlenen tantanalı ve düzmece kültüre karşı yoğun ataklarında gerçeküstücü komediyi Mort Sahl'dan çok daha uç bir noktaya taşıdı. Sahl, bütün cephanesini Cumhuriyetçilere karşı kullanmıştı. Oysa Lenny, çok daha geniş bir hedef tahtası oluşturarak sözümona liberallere de *'hip talk'* denilen dille saldırdı. Kendiliğinden ve doğaçlama monologlarıyla, izleyicinin statükoyu kabulünü sarstı ve ona şok verdi.

Dört Harfli Kirli Sözcükler

Lenny için hiçbir kurum, lider ve tavır; hicvedilmeyecek, dahası aşağılanmayacak denli kutsal değildi. Dört harfli kirli sözcüklerle sosyal tabuları kırmayı denedi. Eski Roma'dan bu yana *'show biz'*i ulusal değerlerin sembolü olarak kabullenen yegâne toplum olan Amerikan toplumunda Lenny, Roma'ya lanetler yağdıran Juvenal

Lenny için hiçbir kurum, lider ve tavır; hicvedilmeyecek, dahası aşağılanmayacak denli kutsal değildi.

gibi, polise, politikacılara, yargıçlara, örgütlenmiş dine, İncil satan *'redneck'* vaize ve hatta Tanrı'nın kendisine sövdü, eski ve yeni Ahit'lere saldırdı. Gösteri dünyasını bir metafor olarak kullandı. Gerçekte tüm 'sistem', tıpkı *'show biz'* gibi, kalpazanlar, şarlatanlar ya da onların ajanlarınca yürütülen bir 'avanta' düzeninden başka bir şey değildi Lenny'nin gözünde. Kara mizahta fantezi ve gerçekliğin sentezini kotardı. Maskeli Süvari gibi kitle kültürü kişiliklerini; Eisenhower, Hitler, Papa gibi değişik liderleri karikatürize ederek onları mitik görüntülerinden soydu ve özlerindeki gülünçlüğü açığa vurdu.

Politik, sosyal ve dinsel, her türlü otoriteye kafa tutan Lenny'nin eleştirdiği otoritelerin gazabına uğraması kaçınılmazdı. Müstehcenlik ve uyuşturucu bulundurma/kullanma suçlarından birçok kez tutuklanarak yargıç önüne çıkarıldı, fakat mahkeme huzurundaki savunmalarını da sahne gösterilerine dönüştürdü.

Herşey yalandı. Herkesin üzerinde hemfikir olduğu, zımni anlaşmalara dayalı yalanlar... Cigara tüttüren ve Scotch yudumlayan otorite tipi, marihuanadan söz ederken baştan aşağı yalan söylüyordu, elbette... Anne, 'bok' yerine 'kaka' derken söylüyordu yalanını. Yargıç yalanlarını, plastik bir formalite içinde ve rutinlikle peş peşe sıraıyordu. Oysa Lenny, yeraltı dünyasının özel diliyle, hırsız, uyuşturucu tutkunu, fahişe ve pezevenklerin parola sözcükleriyle, kısaca 'hip' diliyle konuşuyordu.

'Hip' Dili

Nedir 'hip' dili? Çoğunluk caz müzisyenleri ve marihuana içenlerce bilinen bir tür gizli dil... Dört harfli kirli sözcüklerden oluşan skatolojik terminoloji. Egemen kültürün değer ve davranışlarına uymayanların, toplumsal yaşamın merkezî alanlarının dışına sürülmüş olanların, kronik mağlupların dili. Sapkın kültürün bir öğesi... Kişiyi beşikten başlayarak tutsak alan tüm kurum ve ilişkilere karşı en etkili silahtır, 'hip' dili. Lenny'nin ölümünden on yıl sonra, kullandığı sözcükler gençlik sözlüğünün belli başlı kelimeleri oldular.

"Bütün ilkel kabilelerde" diyor Geza Roheim:
...şamanı toplumun merkezinde buluruz ve onun nevrotik ya da psikozlu olduğunu veya en azından sanatının nevroz ya da psikozla aynı mekanizmaya dayandığını göstermek kolaydır. Şaman, toplum üyesi her bir yetişkinin ruhunda var olan sembolik fantezi sistemlerini görülebilir ve kamusal hale getirir. Onlar çocuksu bir oyunun

Bob Dylan 1981 yılında yayınlanan *Shot of Love* albümünde Lenny Bruce için yazdığı ve onun adını taşıyan şarkıya da yer vermişti.

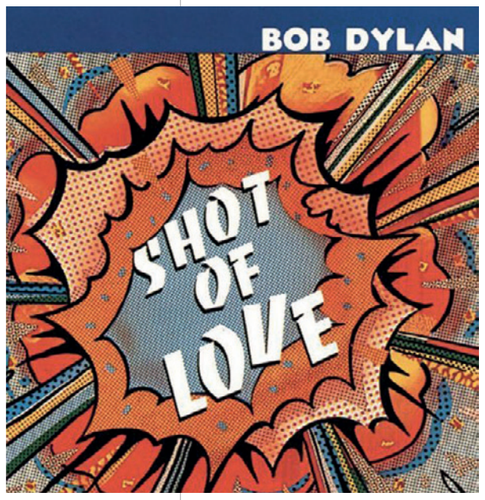

önderleri ve genel tedirginliğin paratonerleridirler. Diğerlerinin avlanabilmesi ve genelde gerçekliğe karşı savaşabilmesi için şeytanla mücadele ederler."

Lenny'nin yaptığı da şamanizmdi. İzleyiciye hayalî sandalyeler fırlatıyor, görünmez perdeleri açıyordu. Şaman ne doktordur, ne de rahip. Batı kültüründe şamana en yakın olan, şeytan kovucudur. Lenny de, New York'taki musevi çocukluğunun düşkırıklıklarından, çizgi roman ve filmlerden, radyo programlarından beslenen kara mizahı ile izleyicisinin dargörüşlülüğünü eksorsize etti. Ruhlardaki utanç, suç ve günahın ağırlığını hafifletti.

Yaşamının en mutsuz günleri en yaratıcı olduğu dönemlerdi. "Bütün alaycılığım yıkıma ve umutsuzluğa dayanıyor. Kahredici bir B-filminde mahkûmum" diyordu. Yazılanların aksine, seksist değildi. Üç kadın, yaşamında önemli rol oynadı: Annesi, karısı ve kızı. Bir yönüyle alt orta sınıf değerlerine çocukça bağlıydı. Romantik aşka, yaşam boyu evliliğe ve cinsel sadakate inanıyordu. Âdem sanki yasak elmayı hiç dişlememiş gibi, bu oyun sürdürülebilirdi. İçinde tükenmez bir öfke kaynağı taşıyan bu ikon kırıcı, önce yıkıntıya uğramış ve acı çeken bir dünyada, küçük gece kulüplerinin sıcak ve karanlık atmosferinde fantazmagorik bir gece manzarası yarattı; sonra da Amerikan gecesinde bir kuyrukluyıldız gibi akıp gitti.[1]

Halil Turhanlı
www. acikradyo.com.tr
21 Mayıs 2002.

[1] Bu yazı, Halil Turhanlı'nın piyasada mevcudu kalmamış olan *Müzik ve Muhalefet* başlıklı kitabında yer almıştır.
Turhanlı, Halil; *Müzik ve Muhalefet,* Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, Temmuz 1996.

Levent Targu

David Sylvian'ın Açık Radyo'ya röportaj vereceğini haber aldığımda ilk Levent'e gitmiştim. Sıkı bir Japon hayranıydı ve David Sylvian'ın solo albümlerini de kaçırmazdı. Hatta bir gün Sek Sek programını yaparken, Daniel Lanois çaldığımda hemen sormuştu, "Neden David Sylvian yok?". Levent programların akışına direkt müdahale edebilen ender teknisyenlerdendi. David Sylvian röportajı öncesi *Dead Bees On A Cake* albümü, çıkmadan iki ay önce bana ulaştırılmıştı. Hemen bir kopya da Levent'e ayarladım. Hiç unutmuyorum, Daniel Lanois, Yes

ve bir adet de Van Der Graaf Generator albümüyle birlikte akşamki Sek Sek programından önce Levent'e sürpriz yapacaktım. Sabah kalktığımda Açık Radyo'nun sitesine girdim ve Ömer Abi'nin mesajıyla uyandım: "Günaydın Levent". Levent ölmüştü. Sürekli 'astım'dan konuşurduk. Ventolin'e bağışıklık kazandığını ve artık başka çareler bulması gerektiğini söylerdi. "Bende de var" derdim, astım. "Kriz ânında sokaklara atlıyorum ve ortalıkta dolaşıyorum. Nefes alamıyorum" derdim, düzeltirdi hemen: "Astım nefes alamama değil, nefes *verememe* sorunu." Öyleydi hakikaten, Levent belki de kalyonuyla sigarasından bir nefes aldı ve o sonsuz uykuyu üstüne örttü. **(Bkz; Gececi)**

Osman Kaytazoğlu

Lungile Tabalaza

Roger Lucey[1] Anlatıyor

Ben 30 yıl önce Güney Afrika'nın ve dünyanın en karanlık döneminde, *apartheid* diye adlandırılan korkunç ırkçı rejimde müzik yapıyordum ve başım da sürekli olarak polisle belaya giriyordu. Aslında o dönemde Güney Afrika'da da oldukça ünlü bir müzikal kimliğe sahiptim, gerçek bir yıldızdım... Sonra birdenbire yıldızım sönmeye başladı, müzisyenlerim ile beraber konsere geldiğim zaman "artık çıkamazsın, bu konser olmayacak, iptal edildi" denmeye başladı. Polis tarafından evime, stüdyoya baskınlar yapıldı... Birdenbire etrafımdaki çember kapandı. Sebebi yaptığım müziklerdi elbette. Örneğin 'Lungile Tabalaza' adlı şarkı tamamen gerçekleri, yani polis gözetimi altında, sorgu sırasında öldürülmüş bir siyah delikanlının hikâyesini anlatıyordu. Bir baskı geleceği belliydi elbette, fakat herşey o kadar gizli yönetiliyordu ki, hiçbir şey söylenmiyordu. Ne basında, ne de doğrudan doğruya... Bana hiçbir zaman "seni şu sebeplerle kovuşturuyoruz, şöyle baskı yapıyoruz" diye birşey söylenmedi. Çok başarılı, gelişmekte olan, büyümekte olan bir kariyerin söndürülmesinin hikâyesi bu. Yani ırkçı yönetim, devlet ve polisler adım adım kariyerime son verdi. Sessizleştirdiler beni, susturdular...

Kariyerim böyle hiç anlaşılamayan bir şekilde gizlice kapandıktan sonra 13 yıl geçti aradan ve bir gün baktım ki bir gazetede benim kariyerimin nasıl adım adım söndürüldüğüne dair etraflı bir yazı var. Yazıyı yazan Paul Erasmus açıkça şöyle diyordu; "Ben eski bir güvenlik şubesi polis memuru olarak o sırada bu işle görevlendirilmiştim ve Roger Lucey'in müzik hayatını, bu lafları edemesin diye karartmakla meşguldüm..."

Paul Erasmus[2] Anlatıyor

Askerî polis 'büyük birader' olarak zaten her şeyi gözlemekteydi. Roger Lucey de aslında oldukça önemli bir müzisyendi ve ünlü Manfred Mann topluluğu ile birlikte bir kayıt yapmak üzereydi. Voice of America'da kendisiyle yapılmış bir röportajın kayıtları da gizli polise ulaşmıştı. "Kimdir bu adam, neler yapıyor? Takip et." dediler bana. 'Lungile Tabalaza' adlı şarkıyı da gizli polis kayıtlarında dinledik ve şunu fark ettik: Çok açık bir şekilde bu Güney Afrikalı siyahi çocuğun gözaltında öldürüldüğünü şarkıda anlatmakla kalmıyor, bu işin bizim mensup olduğumuz özel branşta yürütülmüş olduğunu şarkıda düpedüz söylüyordu. Böyle bir şey Güney Afrika'da ilk defa oluyordu. Bu onun cesaretiydi ama aynı zamanda aptallığıydı belki de. Hangisi olduğuna karar vermek güç.

Oturup bir güzel şarkının sözlerinin dökümünü yaptım ve buradaki korkunç lafları, devleti suçlayan lafları da Pretorya'daki asıl polis merkezine yolladım. "Böyle böyle şarkılar yapan bir adam var, ne düşünüyorsunuz?" diye. Onlardan da telefonla bir davetiye geldi, çünkü hiçbir yazılı kayıt bırakmazlar; bunu bütün dünya bilir, tamamen gizli çalışan bir rejimdi bu.

Roger Lucey.

"Gel bakalım Pretorya'ya, bizim buralarda seninle konuşalım" dediler. Kalkıp gittim. Komutan da "Sana serbest geçiş belgesi veriyorum. Ne yaparsan yap ama bu adamı durdur; bu şekilde konuşmasın, sussun, pislik yayılmasın, bu senin sorumluluğun" dedi.

Johannesburg'da bir gece kulübünde Roger'ın programı olduğunu öğrendim ve gizli polisteki arkadaşlarımla beraber işe giriştik, konseri nasıl sabote ederiz diye. Havalandırma deliklerine göz yaşartıcı bomba koyarak patlattık. Tabii ortalık birbirine girdi, herkes gözleri yaşararak kaçtı, ortada konser filan kalmadı, biz de çok güldük bu işe. İlk kazandığım 'başarı' buydu. İlk adımdı bu... Ondan sonrası çok daha kolay geldi, çünkü hemen bürosundaki ve evindeki bütün telefonlarını dinlemeye başladık, telekulağa aldık. Ayrıca etrafı bütünüyle muhbirlerle çevrilmiş durumdaydı. O yüzden de bizim için onu bu şekilde baltalamak çok kolay oldu. Mesela bir restoranda yine müzisyen arkadaşları ile beraber bir şovu vardı. Doğrudan doğruya restoranın sahibine, yönetime gidip "Bu adamların çalmasına izin verirsen biz bu restoranı kapatırız ve burayı başına yıkarız" dedik. Adam da tabii ki gerekeni yaptı, iptal etti konserleri.

Roger Lucey ve Paul Erasmus yıllar sonra bir arada.

"İşin ilginç tarafı, ırkçı rejim döneminde bu adamın plakları üzerine konmuş olan yasak bugün de kalkmış değil. Yani, sizin teknik adamınız Barış, Güney Afrika'ya girerse, şimdi radyonuzda bu parçayı çalmış olduğu için 10 bin Rand para ya da 10 yıl hapis cezasına çarptırılabilir!..."

Şimdiye kadar anlattıklarım bu işin illegal kısmı, kapalı kısmıydı. Bir de legal kısmı vardı... Produktörüne, plaklarını çıkaran şirkete gittik ve "Bakın bu adam terorist ve komünisttir. Ülkeyi bölmeye çalışıyor, mahvetmeye çalışıyor. Yakında da zaten tutuklanacak, mahkeme kararı çıkacak ama siz kısa yoldan, mahkemeler vs. olmadan bu işten vazgeçin ve sözleşmelerini de iptal edin. Bu iş bitsin!" dedik. Mesajımız çok netti ve onlar da net olarak aldılar zaten. Ondan sonra da artık operasyon esas itibarı ile tamamlanmış gibi görünüyordu. Produktörle konuştuktan ve konserleri sabote ettikten sonra ufak tefek işler kalmıştı, onları da halledelim, dedik. Bazı plaklarının hâlâ promosyonu yapılıyordu; onu satacak olan dükkânlara gidip doğrudan doğruya gizli polis kimliğimi gösterdim ve eski sözlerimi de tekrarladım: "Bakın, bu adam toplum için tehlikedir. Halk düşmanıdır, çok tehlikeli müzikler yapıyor" dedim.

Aslında gizli polis o kadar kuvvetliydi ki, gidip orada bulduğum bütün CD'leri, plakları topladım, koltuğumun altına koydum "ben bunları alıyorum, ama başka basar da bunları satarsan senin için kötü olur, ticaretin de biter, zaten bu adam tutuklanacak" teranesini de tekrarladım ve bu da işin sonunu getirdi anlaşılan. Bir de tabii, işleri tamamlamak üzere bu yayınları kontrol eden Pretorya'ya, merkeze gidip genel yetki ile 'söz konusu plaklar artık yasaklanmıştır ve bunları çalanlar, kendi evinde bulunduranlar, kendi özel pikabında çalanlar ya 10 bin Rand para cezasına çarptırılacak, ya 10 yıl hapisle cezalandırılacak, ya da ikisi birlikte' şeklinde bir kararname çıkarttım. İşin ilginç tarafı, bu yasak bugüne kadar kaldırılmış değil; yani sizin teknik adamınız Barış Kitapçı bu parçayı çaldığı için Güney Afrika'ya girerse bu cezalara çarptırılabilir.

Aramızdan İntihar Edenler Oldu

Güney Afrika'da o rejim günleri artık geride kaldı ve burası çok iyi bir ülke halini aldı. Fakat o dönemdeki durumu anlatmak bile imkânsız. Ülke değerlerine, millî değerlere aykırı bulunan herhangi birşey tamamen yasaklanıyordu. Müthiş bir baskı söz konusuydu. Bu rejimin korkunçluğu hakkında dışarıya hiçbir şey sızdırılmıyordu, yansıtılmıyordu. Örneğin *Black Beauty (Kara Güzel)* adlı bir kitap yasaklanmıştı. Aslında bu klasik bir çocuk kitabıydı. Bir atın hikâyesini anlatıyordu ve at da siyahtı. 'Siyah güzellik', 'güzel siyah' derken onu bile yasaklamışlardı. Ve ben 1993'te tıbbi sebeplerle polis teşkilatını terk ettim. Gerçek sebepleri sorarsanız; içki, uyuşturucu, depresyon, hatta sinir krizi... Pek çoğumuz bu durumdaydık. Çok fazla şey görmüştük ve yaşamaktaydık; dayanılır gibi değildi. Aramızdan birçok kişi de zaten intihar etti ya da hastalıklarla geçirdi ömrünü. Ben ondan sonra farklı bir kariyer yaptım, hukuk ve felsefe okudum..."[3]

Roger Lucey ve Paul Erasmus ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete
Yt; 24 Ekim 2003.

[1] Roger Lucey: Güney Afrikalı müzisyen.

[2] Paul Erasmus: Güney Afrikalı, eski güvenlik şubesi polis memuru. Paul Erasmus bugün yaşamını araştırmacı, felsefeci ve hukukçu olarak sürdürmektedir.

[3] Roger Lucey ve Paul Erasmus 25 Ekim 2003 tarihinde İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 'Düşünce Özgürlüğü İçin 3. İstanbul Buluşması'na birlikte konuşmacı olarak katıldılar.

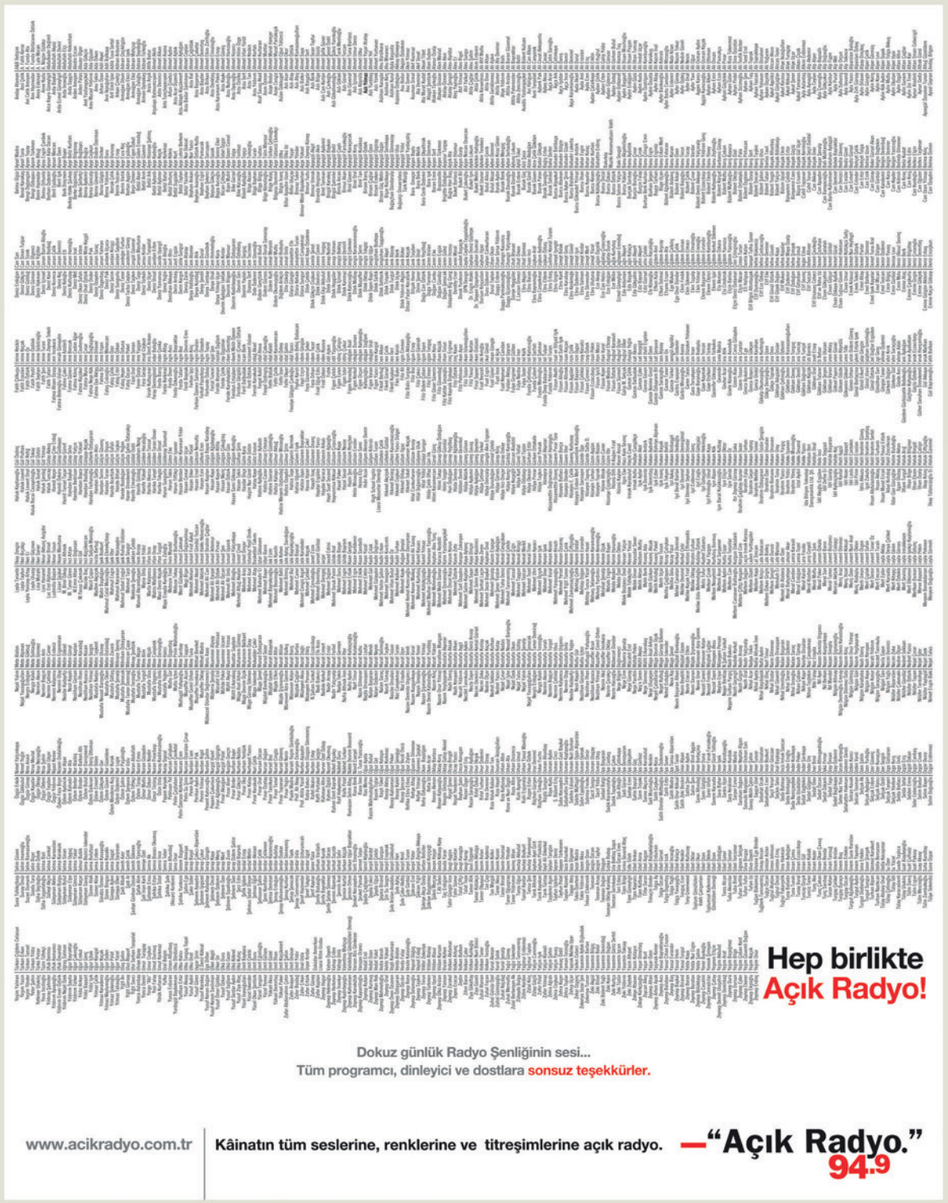

Maç Öncesi Milli Marş

Türkiye'de, 'ulusal maçlardan önce milli marş' uygulamasının uzayıp gitmesi, karşıt ya da yandaş fikirlerin yarattığı bir tartışma ortamını gündeme getiriyor. Bu arada, günümüzün en önemli tarihçilerinden biri olan Eric Hobsbawm, yirminci yüzyıl ile ilgili yorumları arasında, Türkiye, Cezayir ve Hindistan'a özel bir yer ayırıyor ve sanki bu ülkedeki tartışmaya 'uzaktan' katılıyor.[1]

Hobsbawm'a göre; 1960'lı ve 1970'li yıllarda Batı'da gözlemlenen toplumsal dönüşüm, Güney-Güneydoğu Asya'nın ve İslam dünyasının belli başlı ülkelerinde, çok farklı biçimlerde kendini göstermişti. Aslında Hobsbawm'un yazdıkları, küreselleşme sürecine bir anlam vermek ve bu sürecin kaynaklarına yakından bakmak isteyen herkesin ilgisini çekecek nitelikte: Güney-Güneydoğu Asya ve İslam ülkelerinde kent nüfusu artık değişik bir profil çiziyordu. Kentli karakteri, sömürgeler tarihi sonrasında ortaya çıkan ve 'tam Batılı' olarak tanımlanan elit bir kuşağın etkisinden kurtulmuştu ya da bu etki zayıflamıştı. Bir yanda yeni kent kuşağını oluşturan gençler ve diğer yanda da göçler ile kentlere dahil olanlar, modern dünyayı tanıyan, ondan etkilenen ve koşullarını çözümleyen bir kitle olarak söz sahibi duruma geldiler. Böyle bir değişiklik, Batılılaşmış elitlerin kendi ülkelerindeki yerleşik ideolojilerini, uzun ve kısa vadeli ulusal programlarını vs. altüst etti; aynı zamanda, devletin en büyük dayanağı olan ideolojik kamusal söylemi de değiştirdi. Bugün, yeni ve büyük orta sınıfların zihinsel yapıları, hiçbir biçimde eski elitler ile uzlaşma sağlamadı. İyi eğitim görmüş gençliğin toplumdaki yükselişi bile, o eski elitlerin sömürgecilerle yakınlık kurduğu düşünülen gönül bağlarına ve Avrupa ya da Amerikan okullarından edindikleri zihin yapısına asla destek vermedi. Diğer yandan, toplumsal bir ağırlık kazanan yoksul kitleler ise, düşünsel bakımdan eski elitlerin tümüyle dışına kaydı. Söz konusu yoksul kitleler, 18. ve özellikle de 19. yüzyıllarda dünyayı seküler bir siyaset ile donatmayı hedefleyen Aydınlanmacı Batılı liderlere yakınlık göstermedikleri gibi; aynı Batılı düşüncenin izini süren kendi liderlerine de ters düştüler. Tam burada Hobsbawm, Türkiye ve Cezayir'i yakından ilgilendiren şu yorumu yapıyor: "Her durumda, yoksul kitleler Batılı XIX. yüzyıl seküler ilerleme özlemine duyulan inancı paylaşmadılar. Batılı İslam ülkelerinde eski seküler önderler ile yeni kitlesel İslam demokrasisi arasındaki çatışma aşikâr ve parlayıcı hale geldi."

> "Her durumda, yoksul kitleler Batılı XIX. yüzyıl seküler ilerleme özlemine duyulan inancı paylaşmadılar. Batılı İslam ülkelerinde eski seküler önderler ile yeni kitlesel İslam demokrasisi arasındaki çatışma aşikâr ve parlayıcı hale geldi."

Batılı 19. yüzyıl seküler ilerleme özlemine duyulan inancı paylaşmadılar. Batılı İslam ülkelerinde eski seküler önderler ile yeni kitlesel İslam demokrasisi arasındaki çatışma aşikâr ve parlayıcı hale geldi. Cezayir'den Türkiye'ye kadar, Batılı liberalizmin ülkelerinde anayasal hükümet ve yasaların hâkimiyetiyle birlikte anılan değerler, örneğin kadın hakları -var olduğu kadarıyla- ulusun kurtarıcılarının ya da onların varislerinin askerî gücü tarafından demokrasiye karşı korunmaktaydı."

'Birliktelik Ritüelleri'

Ne var ki Hobsbawm tanımladığı bu çatışmayı, yalnızca İslam ile Batılı değerler arasına sıkıştırmıyor. Örneğin Hindistan'daki (ya da Sri Lanka'daki) çatışmaları yaratan 'Hindu kapalılığı'nın, yeni iş çevreleri ve orta sınıflarca desteklendiğini belirtiyor. Bu desteğin ana nedenini önce, toplumsal düzeni yok olmuş köylülerin kimlik krizine; sonra da, eğitimli kitlesel gençliğin yükselişine bağlıyor. Açıkçası; ekonomik olarak farklı tabakalara bölünen köylüler, zayıflayan kast sisteminin statüleri, eğitimin eşitsizliğinden doğan gelir istikrarsızlığı, geleneksel toplum katmanlarını yok ediyordu. Cemaatleri hakkında endişe duyan insanların tedavileri için, yok edici darbeleri hafifletecek yeni 'birliktelik ritüelleri'ne gereksinim doğmaktaydı. Bu ritüeller sürekli olarak, halkın ve yönetimin karşılıklı 'ritüeller çatışması'na dönüşmekteydi: "1970'lerde hane halkının katıldığı eski özel ibadet biçimlerinin yerini aniden cemaat halinde Budist tapınma biçimleri aldı; ya da okullardaki spor gösterileri artık ödünç alınmış teyp kasetleriyle çalınan ulusal marşla açılıyordu."

Bir yanda ibadet gösterilerinin bir cemaat ritüeli halinde yükselmesi, 'Batılı devlet' söylemine muhalefet oluştururken; diğer yanda da Batılı tarzdaki karşıt ritüeller, bu muhalefetin gücünü kırabilmek için öne sürülüyor. Örneğin; toplu ibadet ile milli marş çatışması, bir 'siyaset yapma' yöntemi olarak toplum dinamiklerini harekete geçiriyor, kamusal alanların karakterlerini de yeniden biçimlendiriyor.

Emre Zeytinoğlu

[1] Hobsbawm, Eric; *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı,* Çev; Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yay., 2002.

Madam Anahit

Madam Anahit Tarlabaşı'nda otururken ben kendisini ziyaret ettim. O ev yıkıldı ne yazık ki. Çok üzülüyordu, o evde anıları vardı, yüzlerce fotoğraf vardı evde. Birçok aşk yaşamıştı, sevgi yaşamıştı, ilişki yaşamıştı. Evinde Beyoğlu'nun bütün izleri, yaşanmışlığı vardı. Aynı zamanda garip bir yoksulluk vardı. Stefan Erol diye bir cümbüşçü kalıyordu o evde. Bir Müyesser Hanım vardı. O evde konuk olarak bulunuyordu, sağlık memuruydu, iğneciydi. Müyesser Hanım fukara aylığı ile geçiniyordu.

Madam Anahit.

'Akordiyoncu Kadın'

Herkes beni 'akordiyoncu kadın' diye bilir. Ben Madam Anahit. Aşağı yukarı 40 yıldır Çiçek Pasajı'nda akordiyon çalarım. Arada bir otellere, düğünlere çağırırlarsa giderim. Doğma büyüme İstanbulluyum. Taksim'de 1926 yılında doğdum. Şimdi de bildiğiniz gibi Tarlabaşı'nda oturuyorum. Yazları Heybeliada'da kalırdık. Orada bir çocuk vardı; Yorgo. Güzel akordiyon çalardı, ondan özendim o tarihlerde. Yani 1943 yılıydı sanırım. Yüksek Kaldırım'da Papa Yorgi isminde biri vardı, müzik aleti, nota, vs. satardı. Ondan Hohner marka, kullanılmış, beyaz renkli bir akordiyon aldık. Fiyatı 170 liraydı. Çok heyecanlanmıştım, hemen St. Antoine'a gidip adak yaptım, mum diktim. St. Antoine güzel evliyadır.

İlk kocam çok değerli bir müzisyendi. Akordiyon, kontrbas, piyano çalardı. *Samsun, Ankara* gemilerinde çaldı uzun bir süre. Büyükdere'de Beyaz Park'ta çaldı. O zamanlar Zehra Bilir vardı, ne günlerdi... İlk kocamla 17 sene evli kaldım. Çok sinirliydi, her şeyime karışırdı; yok küpe takma, yok şunu giyme... Baktım olmuyor, boşadım onu. Sonra 'Solak Hüseyin' diye bir müzisyen vardı. O da iyiydi, onunla evli kaldım bir süre. Onu da boşadım, tekrar evlendim, yine olmadı. Dördüncü kez yine ilk kocama döndüm. E 'boşandığına varma' derler ama n'apıcaksın, o da öldü. Çok içerdi, bilirsiniz müzisyenler nasıl içer.

Şimdi bir talibim var. Kim biliyor musunuz? Fahrettin Aslan'ın şoförü. 15 yıldır severmiş beni. N'apalım, kısmet artık. Tabii yıllar geçiyor. Birçok ünlü kişi ile tanıştım bu süre içinde. En çok rahmetli Ayhan Işık'ı severdim. O da beni severdi, gelir dinlerdi beni. Sonra Cüneyt Arkın, onun oynadığı filmlerde rol de aldım; *Babanın Suçu, Adalet,* sonra *Yalancı Yarim, Cennet Çocukları, Kadın ve Şarap,* bir de *Faize Hücum Var,* sonra *Bay Alkolü Takdimimdir*'de oynadım. Tabii bu filmlerde biraz rol gereği, biraz figüran olarak yer aldım. Lütfen, bu kekleri sizin için yaptım. Konuşmaya daldım, lütfen yabancılık çekmeyin. Şimdi size Edith Piaf'dan *La Vie En Rose*'u çalayım...[1]

Madam Anahit

Madam Anahit çok gönlü geniş bir insandı, o insanlara bakıyordu, yardımcı oluyordu. Bu insanlar itilip, dışlanmış insanlardı Beyoğlu'nda. Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan insanlardı bunlar ama fukara aylığı ile yaşayan, çok küçük paralarla yaşamaya çalışan Madam Anahit'in evine sığınmışlardı. Madam'ın bir güngörmüş yanı vardı. Seviyordu insanları. Onları korumayı, barındırmayı seviyordu. Fakat son yıllarda Madam Anahit gözden düşmüştü. Beyoğlu'nun değişen çehresi, değişen müzik anlayışı ile beraber Madam Anahit de artık masalara çağrılmıyordu. Esnaf Madam Anahit'e pek iyi davranmıyordu ve çok büyük bir gürültü vardı Nevizade'de; darbuka sesleri arasında, o kaba gürültülerin, hoyrat seslerin arasında duyulmuyordu, görülmüyordu bile...

Hatta bir keresinde bana yakındı: "Beni çağırmıyorlar, çalgıcılar beni istemiyorlar. Zaten sesimi duyuramıyorum, ne çaldığımı bilmiyorum." Kaba seslerin arasında müzik diye nitelendirilemeyecek, sadece gürültüden ibaret, çığlıktan ibaret o seslerin arasında Madam Anahit duyulmuyordu ve bunun hüznüyle yaşıyordu. Yorulmuştu zaten. 50 yıldır orada çalıyordu, Balık Pazarı'nda ve Nevizade'de... Yaşlanmıştı, aşırı kilo almıştı. Şeker hastasıydı zaten, tansiyonu vardı, güçlükle yürüyordu. Oğlu yardımcı olmasaydı zaten oralara gelemezdi. Akordiyonunu bırakacak yer bile bulamıyordu bazen. Çok ağırdı akordiyonu ve bir dükkâna bırakması gerekiyordu; onda bile zorlanıyordu...

La Vie En Rose

50 yıl boyunca bu insan çok güzel şarkılar çalmış. *La Vie En Rose*'u, *Yıldızların Altında*'yı, Marlene Dietrich'in oynadığı filmde seslendirdiği *Lili Marleen* şarkısını akordiyonla çalıyordu. Madam Anahit o seslerin arasında usulca gözden kayboldu. Hazin öldü, parasız öldü. "Bir jübile yapmak istiyorum, bana yardımcı olun" derdi. Ona da yardımcı olamadık, yani bir veda gecesi bile yapamadık. Madam Anahit'in son günleri Beyoğlu'nun bir anlamda yüz değiştirmesi, biçim değiştirmesiyle açıklanabilir. Onun ölümüyle Beyoğlu'nda bir dönem kapanmıştır. Artık o incelikler, o vefa, o geçmişe dair zarafet Madam Anahit'in ölümüyle beraber tamamen kapanmıştır.

Cezmi Ersöz ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 5 Eylül 2003.

[1] Cezmi Ersöz; *Son Yüzler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

Madrigal

Madrigal sözcüğü birbirinden bağımsız iki ayrı anlam taşıyor. Çünkü Madrigal hem bir şiir formu, hem de bir müzik türü. En erken Madrigaller İtalya'da 1320'lerde ortaya çıkmış. 14. yüzyıldan kalma Madrigallerin ortak özelliği de iki veya üç mısrayı, bir veya iki mısralık bir nakarat takip edecek bir yapıda ve çoğunlukla da üç ses için yazılmış olmaları.

15. yüzyılın ortalarında ortadan kaybolan Madrigaller 16. yüzyıl ortalarında bir manzum biçim olarak yeniden ortaya çıkışını Petrarca'ya borçluydu. Bu dönemde Madrigal müzikte ciddi, dindışı bir tarz olarak, ve bu kez dört ilâ altı sesli olarak birçok İtalyan besteci tarafından işlendi. Fransız chanson'larından ve bir tür ilahi olan motet'lerden de etkilendi ve böylece 'sözcüklerle resim yapma' tekniği bu müzik tarzında çok kullanılır hâle geldi. Esas üretim merkezi Venedik olan Madrigaller ritm ve armoni bakımından zenginleşerek ve başka şarkı biçimlerinden gitgide daha çok etkilenerek Rönesans Çoksesliliği ve Erken Barok dönemlerinde de devam etti. Bu zamana kadar hep a cappella (çalgı eşliksiz) besteler olagelen madrigaller, sürekli bas ve diğer enstrümanların eklenmesi; diğer yandan da yeni bir dindışı müzik formu olarak operanın gelişmesiyle özgünlüğünü yitirmeye başladı. Gesualdo ve Monteverdi'ye gelindiğinde artık cantata ve dialogue biçimlerinden neredeyse ayırt edilemez hâle geldi, âdeta bu türlerle iç içe geçti.

Madrigal bu uzun yolculuğu sırasında Venedik'ten Londra'ya kadar uzandı. İngiltere'de, 16. yüzyılın son dönemlerinde, şiirde *sonnet* formunun yaygınlaşmasıyla eşzamanlı olarak, İtalyan Madrigalleri tercüme edilip seslendiriliyordu. Böylelikle Madrigal İngiltere'de Rönesans dindışı çoksesli bir şarkı biçimi olarak gelişti. Sonraları özgün İngiliz Madrigalleri yazan besteciler, basit sözlü, hoş melodili, hafif, İtalyanvari Madrigaller yazdılar; "Kuzular meleşir meralarda / Kuşlar ötüşür dallarda / Aşıklar yayılır çayırlara / Şen olalım, geldi bahar, fal-lal-la" benzeri, bazıları pek hülyalı, bazıları da epeyce edepsiz sözleri olan manzumeleri bestelediler. Bugün, tabiatıyla, hâlâ hatırlanan ve ilgi çekenler sadece bunlar. Zamanının en önemli dindışı şarkı biçimi olan Madrigal, başka Avrupa ülkelerinde de varoldu ama hiçbirinde İngiltere'deki kadar revaç görmedi. 17. yüzyıl ortalarından itibaren ise, yokoldu.

Ahmet Çakaloz

Mağara Adamı

15 bin yıl kadar önce Avrupa'nın büyük bölümü buzul çağının pençesinde tir tir titreyip duruyordu. İşte o çağda, bugünkü Fransa'nın nispeten ılıman iklim kuşağı içinde kalmış Dordogne vadisinde, Lascaux yöresinde yakın akrabalarımız Cro-magnon insanları yaşıyordu. Bu atalarımız, yaşadıkları mağaraların duvarlarına, yeryüzünün bugüne kadar bulunabilmiş en eski ve muhtemelen en güzel formlarını resmetmişlerdi. İlk resimler, en iyi resimlerdi de denebilir.

Orada, bugün 'Boğalar Odası' diye adlandırılan yerde, harikulade boğa, bizon, antilop ve at resimlerinin arasında, duvarın ortasında yatay bir hat üzerinde 13 nokta duruyor. Bilim adamları, 60 yıldır seyrettikten, ya da inceledikten sonra, 2000 yılı ortalarında birden bunların bir 'ay takvimi" olduğunu keşfediverdiler. Ayın gökte göründüğü her gün için bir nokta. Ayın aylık hareketinin yarısının temsili resmi. Ayrıca, yeni ay zamanı, ay gökte görünmez olduğu zaman, 'görünmez ay'ı temsil etmek üzere bir de boş kare konmuş oraya. Bizim kat be kat 'gerimizdeki' bu 'ilkellerin' soyutlama yeteneği böyle işte.

Atalarımızın Astronomi Haritaları

Üstelik, bu kadarla da kalmıyor: Mağarada biraz daha ileri gidiyorsunuz, bu sefer de siyah yeleli ve benekli doru bir at resminin hemen altında yeni bir dizi noktayla karşılaşıyorsunuz. Bu kez sayıları 27. Neden 27? Çünkü, ayın gökteki seyri 27 gün sürüyor da ondan. Ana çizgiden bir eğri çizerek ayrılan noktalar dizisi ise, ayın gökyüzünde görünmez olduğu günleri simgeliyor: Lascaux'lu atalarımızın astronomi haritaları!

Ay takviminin 'keşfedilmesinden' birkaç ay önce yine Lascaux'da 'ölü adam tüneli' diye adlandırılan mağarada bugün 'Yaz Üçgeni' diye bilinen üç parlak yıldızın da haritası keşfedilmişti. Yalnız bunlar olsa, gene iyi: Lascaux mağaralar kompleksinin girişini tutan muhteşem boğanın omuzları üzerinde bütün haşmetiyle yükselen 'resim' 'Yedi Bacılar' diye de adlandırılan Ülker takım yıldızının tekmil haritasından başka birşey değil!

Dahası da var: Lascaux dışında, bugünkü İspanya'da El Castillo mağarasında bundan 14.000 yıl önce atalarımızca 'Kuzey Tâcı' diye adlandırılan takım yıldızın karmaşık haritası çizilmiş, duruyor. İrlanda'da Knowth denen bölgede de insanlar, Leonardo da Vinci'den 5 bin yıl önce taşların üzerine ayın haritasını bir güzel işlemişler, bütün 'denizleri' ile birlikte.

Onbinlerce yıl önce atalarımız mağaralarına, bugüne dek bulunan en eski (ve belki de en güzel) formları resmetmişlerdi.

Sanatıyla, bilimiyle modern insanın hiçbir zaman tam kavrayamayacağı düzeyde karmaşık ve modern bir kültüre sahip olan bir toplumu onbinlerce yıl önce kurmuş ve güzelce yürütmüş bu insanlar.

Doğanın Ritmi

Bütün bu 'planetaryum'ları, kâinat haritalarını neden çıkarmışlar peki? Bunun cevabını, yıllardır bu mağaralarda çalışan araştırmacı Dr. Michael Rappenglück veriyor: "Bu insanlar için doğa'nın ritmi önemliydi. Onlar doğa'nın bütün ritmlerinin farkındaydılar. Varolmaları ve varlıklarını sürdürmeleri buna bağlıydı çünkü. Doğa'nın ve onun ritmlerinin bir parçasıydılar."[1]

Meselenin özü de tam bu noktada yatıyor: İlkel atalarımız doğanın ve onun ritmlerinin farkındaydı. Bizse, Gülhane Parkı'ndayız: Gelişmiş, modern olmuşuz. Doğaya ve onun ritmlerine hâkim olmayı ve hatta o ritmleri değiştirmeyi başaracak kadar ilerlemişiz.

Her nasılsa insan insanı şaşırtmaya devam ediyor. Bilim adamları, atalarımıza ilişkin araştırmalarında yeni bir bulguya rastladıkları anda şaşkınlıktan şaşkınlığa sürükleniyorlar. Kendini hem kâinatın merkezinde, hem de evrimin en gelişmiş noktasında kabul eden 'modern insan', atalarının sanatta, bilimde kültürde ne çok şey bildiğini, varoluş üzerine ne çok kafa yorduğunu, daha sonra da bu düşünce ve duygularını ne çok yaratıcı biçime dönüştürdüğünü 'keşfedince' afallıyor.

Fransa'da Lascaux ve Chauvet; İspanya'da Altamira mağaralarında mekânlarının duvarlarına günümüzden 15, 20, hatta 25 bin yıl önce akıl havsala almaz güzellikte ve sofistikasyonda sayısız resim çizmiş olan insanlar, gene de 'ilkel' diye nitelendiriliyor. Ortaya koydukları eserlere de naif bir büyünün sonucu diye bakılıyor. Hani, avlanmalarına yardımcı olsun diye o resimleri oraya yapmış oluyor o 'ilkeller', ya da kendilerini

"Bu insanlar için doğa'nın ritmi önemli idi. Onlar, doğanın tüm ritmlerinin farkında idiler. Var olmaları ve varlıklarını sürdürmeleri buna bağlı idi çünkü. Doğa'nın ve onun ritmlerinin bir parçası idiler."

hastalıklardan, belâlardan korusun, hasta olmuşlarsa sağaltsın filan diye.

Çağdaş İnsanın 'Amaç' Saplantısı

Atalarımızın, içlerinden gelen önlenemez yaratıcı dürtülerinin sonucu olarak, yani sırf sanat olsun diye bunları yaptıkları nedense düşünülemiyor ya da kabul edilemiyor bir türlü. Doğru ya, bir ekonomik dürtüsü olmadan neden onca kök boya bulsun, onu hayvan kanıyla karıştırsın, karışımın içine öğüttüğü hayvan kemiklerinin tozunu ve zamkını ekleyerek kıvama getirsin ve oturup mağara duvarını binbir renkle boydan boya resmetsin ki? Hatta neden, yaptığı hayvan resmini üç boyutlu bir yarı-

Mağara resimleri, Lascaux, Fransa.

heykel haline getirmek için mağara duvarındaki girinti çıkıntıları tamı tamına hayvanın başına ya da kalçasına denk getirsin? Modern 'homo economicus', modern ötesi sanatçı atasını kavramakta zorlanıyor: "Mutlaka bir büyüsel, dinsel amacı vardır canım!"

Aynı şekilde, 'ilkel' mağara adamının, içinden gelen önlenemez bir araştırma dürtüsüyle aynı duvarlara ayın, güneşin ve yıldızların hareketlerini müthiş bir kesinlikle resmedip böylelikle kozmos haritasını nakşetmesi ve bunun karşılığında da herhangi bir patent hakkı almayı akıl etmemiş olması, günümüzde insanın gen haritasını çıkarıp bundan büyük patent hakları elde etmeyi düşleyen III. Millennium insanını tarifsiz şaşkınlıklara garkediyor. "Büyü yapmak, ya da avlanmayı kolaylaştırmak içindir canım!"

İşin garip tarafı, her yeni bulgu, modern insanın artık küstahlığa varan bu kendini beğenmişlik yargısını yerle bir etmek için bire bir olmasına rağmen, modern insan kendine bakışını azıcık değiştirmeyi aklının ucuna bile getirmiyor. "Aa, ne kadar şaşırtıcı, bu ilkel insanların uzayla, gökteki yıldızlarla ilişki kurabileceği aklımıza bile gelmezdi" diyorlar her seferinde. "Bu kadar ileri gitmiş olabileceklerini tahmin etmezdik! Yanılmışız."

Çevrelerindeki bütün yaratıklar buzul çağı içinde varolmaya çalışırlarken, bugününün Fransası'nda, İspanyası'nda, İrlandası'nda, İskoçyası'nda sanat, bilim ve kültür alanındaki başyapıtlarını yılmadan ortaya koyan bu inatçı insanlar, birkaçyüz kilometre ötede olmalarına rağmen asla temas kuramadıkları öteki insanlarla aynı 'dalga boyunda' duyuyor, düşünüyor, araştırıyor, yaratıyorlar. Dahası, yalnız Avrupa'da değil, başka uzak kıtalardakiler, meselâ Güney Afrika'dakiler de öyle… Aslında sorunun cevabı belki de tarih öncesinin bu mucizevi mağara resimlerini araştıranlardan Dr. Rappenglück'ün sözlerinde: "Bu

mağaralarda olan bitenin sırrı, resimleri boyayan insanları anlamakta yatıyor." Münihli araştırmacımıza nâçizane yanıtımız şu: "Boşuna üzülmeyin Doktor, onları anlamak istemiyoruz ki biz."[2]

Ömer Madra

[1] BBC, 16 Ekim 2000

[2] Bu yazı iki bölüm olarak 18 ve 19 Ekim 2000 tarihlerinde *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Mağrur Bamba

Bamba bir ruhani liderin adı. Bamba Ma Woor da 'Mağrur Bamba' demek. Fransız askerleri Afrika'ya geldikleri zaman, başkaldırıp boyun eğmeyen bütün herkes Bamba'nın takipçisi olmuş. Dolayısıyla Bamba'nın Afrika halkı için önemli bir yeri var. Özellikle de sömürgeciliğin başladığı zamanlarda Gabon'un her yerinde böyleydi. Afrika'da Fransızlara başkaldıranları Mayombe adlı bir adaya sürgüne gönderiyorlardı. Bu adada bütün sürgüne gönderilenler o kadar zor iklim koşulları altında yaşıyorlardı ki, hepsi bir süre sonra hayatlarını kaybediyordu. Hangi mucize oldu, nasıl oldu bitti bilmiyorum, ama sadece Bamba oradan sağ olarak kurtuldu, sadece o geri dönebildi. Dolayısıyla, Afrika'da bizim için sömürgeciliğe karşı başkaldırının simgesi ve sürgünde sağ kalabilen yegâne kişi olması açısından da çok büyük önemi var. Bamba'nın Fransız sömürgecilere karşı söylediği beş sözü vardı, "Size dokunmayacağım, Tanrı'ya bir rahatsızlık vermeyeceğim, size 'canım yanıyor' demeyeceğim, 'beni nereye götürüyorsunuz?' demeyeceğim ve 'beni ne zaman serbest bırakacaksınız?' demeyeceğim." Sonuna kadar bu beş taahhüdün arkasında durdu. Bu sayede de hiçbir yara almadan kurtulabildi. Can veren tüm öteki Afrikalıların haricinde bir tek Bamba kurtuldu. Fransızlar Bamba'yı aldatmaya çalışıyor, "şu anda ibadet vakti, eğer şu anda ibadet etmezsen az önce verdiğin beş sözden birini ihlal etmiş olacaksın, Tanrı'yı rahatsız etmiş olacaksın, eğer bizim gemimizde ibadet edersen bu sefer de ilk verdiğin sözü ihlal edeceksin ve bizi rahatsız ediyor olacaksın" diyorlar. Ve orada bir mucize gerçekleşiyor. Bamba koyun derisinden bir seccadeyle denizin üstünde ibadet ediyor, 'Dönüşü Olmayan Yolculuk' adlı bu serüvenden sadece o kurtulabildi. Bu yüzden de o hepimizin kurtarıcısı.

Bamba Ma Woor' isimli şarkıya adını veren Ahmadu Bamba.

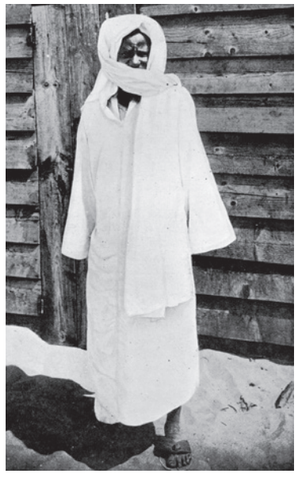

Cheikh Lô ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 10 Mart 2006.

Mahalle

Kurtuluş Savaşı'nda başına isabet eden mermi çıkartılmadığından, söylediklerinin 'gaib'den haberler olduğuna inanılan Recep'in; Abdülhamit'in son selamlığa çıktığı günü hayatının en önemli gailesiymiş gibi anlatan Rüstem'in; Hacca gittiğinden değil de alamet-i fârikası gibi duran sakallarından dolayı 'Haci' namlı Bakkal İsmet'in, zengin evlerine temizliğe gittiği günlerini, dostunu kurşunlayan oğlunun mapus damında ziyaretleriyle bölen Makbule teyzenin; ilkokuldan terk

Mahalle, evin sınırlarının sokağa doğru genişlediği bir alandır.

ettiği günden beri varlığı unutulan, varlığını kendisine değil de her daim giydiği buruşuk pardösüsünden dolayı Kolombo'ya borçlu olan Fahri'nin; kaçık çoraplarıyla haftasonları sinema salonlarını dolduran tezgâhtar kızların; Kuran'dan sonra en çok toto kuponuna iman edip, kahvehane köşelerinde kendilerini unutan kaderi beklemeye duran gençlerin; ders kitapları arasına yerleştirdikleri Tom Miks'leri, acayip şekilli geometri kitaplarına yeğ tutan çocukların; binbir tembihle sokakta yemeyeceklerine dair söz aldıktan sonra çocuklarının ellerine üstü şekerli yoğurtlu ekmeği tutuşturan annelerin ve televizyon karşısına kurulduktan sonra tüpgaz kuyruklarını, vadesi geçmiş senetleri, dedikoduları bir kenara bırakan babaların yaşadığı yerdir mahalle.

Dayanışma Ekonomisi

Mahalle; yalnızca bir yerleşim yerinden ziyade bir 'durum'un, o durumdan yola çıkarak şekillenen bir varoluş biçiminin adıdır. Sınırları bellidir; genç kızların kendilerine çeki düzen verdiği, çocukların oyunlarda ait oldukları yeri, işten dönenlerin selamlaşma faslını santim santim ezbere geçirdiği yerin adıdır mahalle. Çoktandır unuttukları, bayramlarda bir vesileyle hatırladıkları, geldikleri yerle şimdi bulundukları yeri kıyasladıkları, dahası 'doğduğun yer değil doyduğun yer' sözünün dillerde hafif bir buruklukla terennüm edil-

diği mahalle; feleğin yakalarını hiç bırakmadığına dair inancı pekiştirir... Kutsaldır, yazılı olmayan kuralları vardır: Uluorta mangal yapmak, bayramlarda dargınlığı devam ettirmek, zaten perdeleri sıkı sıkıya kapalı olan pencerelere bakmak ve birlikte yaşamaya ilişkin her türlü ihanet, affedilmez kusurlar arasındadır. Herkes birbirini tanır, nüfusun azlığından çok, herkesin benzer şekilde yaşamasından, nereden geldiklerinin bilinmesinden dolayı bir tanınmışlık söz konusudur. Bu tanıdık dünyanın sınırlarının ihlâli hemen tespit edilir, 'ev'in sırları görünmez bir şekilde herkese açıktır. Okulda çift dikiş giden çocuklar, protesto edilen senetler, gönlünü bir delikanlıya kaptırdığı için hatıra defterine silme şiir yazan genç kızların hangileri olduğu, turşunun en kallavisini, bulgurun en incesini kimin yaptığı bilinir ve mahallenin 'sicil defterine' işlenir. Bütün bu tanıdık olma durumundan dolayı bir 'dayanışma ekonomisi' geçerlidir mahalle içerisinde. Bakkal defterlerinin kabarıklığı, kirayı denkleştirmeyenlere destek verilmesi ve en önemlisi de herkesin benzer bir şekilde ihtiyaçlarını gideriyor olması bu dayanışma ekonomisinin göstergeleridir.

Bakkal defterlerinin kabarıklığı, kirayı denkleştiremeyenlere destek verilmesi ve en önemlisi de, herkesin benzer bir şekilde ihtiyaçlarını gideriyor olması, mahalledeki 'dayanışma ekonomisi'nin geçerli göstergeleridir.

Popüler Kültür Harekâtı

Mahalle atmosferi Türkiye'nin kendine has popüler kültürünün inşa edildiği yerin adıdır. Mahallenin dışında ne olup bittiğinden ziyade, olan şeylerin mahallede nasıl kabul göreceği önemlidir. Kahverengi şişeli Tekel biralarının "ülsere iyi gelir" diyerek içilmesi; 'Zengin ve Yoksul' dizisinde haksızlığa uğrayan küçük kardeşin daha çok sevilmesi; 'Güne Bakış' programının 'Kele Bakış' olarak tahrifata uğratılması; 'Karaoğlan'ın umut olması; futbol maçları; pazar günleri topluca gidilen piknikler, çocukların büyüdüğünde bir devlet kapısına sokulması, hep mahallenin dışında olup biten şeylerin nasıl yansıdığının belirtileridir. Mahalle atmosferi belki de Türkiye'nin yakın döneminde üzerinde bahsetmeye değer tek popüler kültür harekâtıdır; iyilik, dayanışma, sevdalanma, haksızlığa karşı direniş, kötülüğü alt edemediği noktada mizahın gücüne sığınma hep mahalle atmosferiyle ifade edilir. Bundan dolayıdır ki Turist Ömer namlı Sadri Alışık âhir ömründe bütün dünyayı gezip sonradan mahalle arkadaşlarının yanına uğrar; bundan dolayıdır ki en ünlü futbolcular, en bitirim delikanlılar, şöhretli artistler hep geldikleri mahalleyle birlikte anılır olmuştur. Hafızaların en derin noktalarına nakşeden 'Balatlı', 'Kadırgalı' gibi namlar hep mahalledeki icraatların sonucunda ulaşılan ve onay gören mertebelerdir.

Vicdanlarını Diri Tutmak İsteyenlere

Mahalle'nin sınırları bellidir; coğrafi bir ifadeden çok bir ruh halinin, bir varoluş şeklinin göstergesidir bu sınır... Tevekkülün, dayanışmanın, birbirlerine benzer yaşamların, kendi içerisine kapanık olmanın tezahür ettiği bu sınırlar, tam da bu sınırları ifade eden kavramların değişmesiyle birlikte tahribata uğradı... Mahallenin sınırlarında her zaman apartmanlar, o apartmanlarda yaşayan zenginler vardı, her zaman bu mahalle atmosferinin dışında İsviçre'de kayak, Paris'te alışveriş yapıp, çocuklarını tahsil için Amerika'ya gönderenler vardı. Fakat ne zaman ki o mahallede yaşayanların da vitrinleri dolduran envai çeşit yiyecekleri alabilme ihtimali belirdi; ne zaman ki "Biraz İngilizce, biraz bilgisayar..." diyerek çocukların 'geçerli' meslekler edinmesi gerektiği fikri doğdu; ne zaman ki elinde kalemi gözüne sokarcasına sallayan bir kişi televizyondan "Artık devir değişti!" dedi, o zaman mahallede bir şeyler değişti. Artık evlerin içinde olanlar bir sırdı; herkes kendi meşrebince startı verilmiş yeni dünyanın içerisinde yer kapma yarışına girdi. Beraber gidilen piknikler, bayram ziyaretleri seyrekleşti, 'mahallenin sicil defteri'ne yazılacak şeyler bulunamaz hale geldi.

Deyim: "Mimarlar mahalle yapamaz."

Mahalle, içinden sokaklar, insanlar geçen; kendine dönük olduğu kadar dışa kulak kabartan ve başkasına misafirperver olabileceği gibi, onu içine almayı reddedebilen bir yapı, bir oluşum, bir deneyim alanıdır.

Bir mahalle için bakkal vazgeçilmez köşetaşıdır. Bakkalsız mahalle antensiz radyoya benzer. Her mahallenin bir bakkalı olabileceği gibi, hem bakkalı, hem de bir avlusu olabilir. Bu avlu hem bir buluşma mekânı, bir oyun alanı, piknik mekânı, çöplük, hem de çiçeklik, bataklıktır. Bazı mahallelerde eski sâkinler artan emlak değerlerine dayanamayıp evlerini satmaya ve yeni gelenlere bırakmaya başlarlar. Bu yeni gelenler de güvenlik gerekçesi ile mahalleye bir bekçi kulübesi ya da güvenlik görevlisi kondurabilir, ev içini dahi aydınlatan güçlü sokak lambaları takabilir, hatta ve hatta mahalledeki çamaşır iplerini kesmek isteyebilir. Bu durumda mahallenin eski sakinlerinin birlik olup, yenilere 'bir cevap' vermesi beklenir.

Avlu mahallenin merkezinde ise –ki bu bir meydan da olabilir (ortasında bir kule olması şart değildir)– bu avludaki orta nokta kaçak radyo yayını yapmak için antenin yerleşeceği alan olarak düşünülür. Tüm mahallenin gözlem alanına giren avlu, anten için güvenlikli ve rahat yayılım sağlayan açıdadır. Avlu sayesinde tüm mahalle kendini fiziki olmayan bir mekânda toparlar; bu mekân radyo stüdyosunun başka bir hâlidir. Radyo, mahallenin misafir odası görevini görebilir. **(Bkz; Balkon Radyosu)**

Seçil Yersel

Mahalle; yalnızca bir yerleşim yerinden ziyade bir 'durum'un, o durumdan yola çıkarak şekillenen bir varoluş biçiminin adıdır.

Ara Sıcaklar

Artık mahalle ve mahalle atmosferi bir nostalji ürünü; hâlâ vicdanlarını diri tutmak isteyenlere ara sıcak nevinden bir yiyecek olarak sunuluyor. Oysa Türkiye'nin kendine özgü o tek popüler kültür harekâtının tedavülden kaldırılışını kutsayanların; çok kanallı televizyonlar, banka kartları, borsa spekülasyonları, Hollanda peynirleri, Macar salamları, Fast-food dükkânlarıyla 'daha zengin' bir dünyanın içerisinde olduklarını her dile getirişinde o mahalle atmosferi hafızaların daha da derin yerlerine sürülüyor. Şimdi önümüzde bir soru var: Ya mahalle atmosferiyle birlikte Türkiye'nin kendine has tek popüler kültürünü anlayıp nereden geldiğimiz ve şu anda ne yaptığımız üzerine kafa yoracağız, ya da çoktandır korktuğumuz geleceğin yanında geçmişi de korkularımız arasına sokup, yalnızca ara sıcak sunulan bir nostalji ürünü haline getirip paketleyeceğiz.

Nuh Köklü
www.acikradyo.com.tr
20 Mayıs 2002.

Mahalle Futbolu

Endüstriyel ve profesyonel futbola karşı, futbolun en demokratik, katılımcı ve yaratıcı alanı. Futbolsever için çekilinecek en nadide savunma mevzisi. Hollanda'nın efsane futbolcusu 'sarı fare' lakaplı Johann Cruijff'in adreslediği, modern futbolun kurtuluş reçetesi.

Gerekli Malzemeler:

Bir arsa (hafif çim olsa şahane olur), ikişerden dört taş, bir top (plastik, meşin fark etmez, gerekirse kozalak, preslenmiş kutu gazoz vb. bile idare eder) ve zamanı (hava kararınca, baba çağırınca gidebilir), ayakkabısı, asgari yeteneği mevcut arkadaşlar. Modern zamanlarda, kenti yöneten zihniyetin arsa denen münevver boşlukları doldurması vesilesiyle, artık doğru dürüst mahalle maçı yapacak boşluğun bulunamadığı ortamda 'halı saha'lara kurulan amatör futbol dünyalarını da itinayla değerlendirmek gerekiyor. Hani koca koca adamların, kendilerinden, bünyelerinden geçip, çocuklarıyla paslaştıkları ortamları... Ama yine de memleket evlatlarını; toprak zemin, iyiden iyiye yabaniye sarmış çim saha, hatta yazları plaj kumu varken, suni halıya mahkûm eden 'derin' arsız müteahhit zihniyete de kıllanmayı ihmal etmeyelim.

Kıyafete Dair...

Her futbol sevdalısının kalbinde bir takım olduğu için, mahalle maçında sahada o formayla salınmak ister. Bunun yolu da, anneden babadan bir forma almasını istemektir. Mahir ama ihtiyatlı anneler ise sorunu o formayı (çoraplar da dahil) bizzat örerek halletmeyi sever. Kışın iyidir de, yazın yün forma giymek kadar zor bir şey yoktur. Gencin iflahını keser. Lakin, bu alanın en güzel tarafı, artık üstte başta ne varsa oynayabilme kabiliyetidir. Üstte hasbelkader Galatasaray forması varsa, Fener formalı bir çocukla aynı takımda oynayabilir, karşı takımda senle aynı formayı taşıyana zerre muhabbet göstermezsin. Daha ilk dakikada, takımdaşlık her türlü üstyapıyı derdest eder.

Öte yandan, hiçbir mahalle çocuğunun tahammül edemediği giyim-kuşam örnekleri de yok değildir. Misal; altta pijama, üstte atlet, ayakkabılar rugan, çoraplar pastel tonlarda, gözde gözlük, bakkaldan dönen amcanın maça dâhil olma çabası bu ortama hiçbir zaman yakışmamıştır, yakışmayacaktır.

Kurallara Dair...

Endüstrinin kepazeliklerine en rahat barikat uygulanacak alandır. Mahalle futbolu laiktir. Kulla oyun arasına ruhban sınıfı (hakemler) ve kara kitapları giremez. Kimse adalet dağıttığını iddia etmesin; durum ortada. Bunun panzehiri de yine

Ataların sporu
'atanalır spor'.

'mahalle maçları kuralları'dır. "Adamın gol diyor!" denirse, tartışma orada biter. Adama gıcık kapmak da kimseye fayda getirmez. Lakin, bu tip adamlar genelde sevilen, sayılan ve 'teknik' adamlardır. Oyundan soğutulmaları, bizzat takıma zarar getireceğinden, mevzu uzatılmaz.

Bir Allah'ın kulu gelse de 'ofsayt' kuralını, sahalarımıza sokamaz, sokmamalı. Bütün hayatını karşı sahanın derinliklerinde geçiren 'beleşçilik müessesi'ne bu vesileyle sahip çıkılmalıdır. Öte yandan, öyle krampon giyip topu her bulduğunda 'abanmak' da ayıptır.

Bacak-arası-5-gol ve 3-korner-bir-penaltı meseleleri anlaşmaya göre uygulanabilir. Lâkin, kazık kadar adam olunca, bacak arası kuralı hiç gündeme getirilmemelidir. Yakışmaz.

Topu dışarı atan gidip alır. Almazsa bu şahıs maç süresince sürekli aşağılanmalı, pis pis bakılarak yaptığına pişman edilmelidir.

Maç süresi havaya göre ayarlanmalı, hava kararınca ve top sahibinin babası çağırınca maç bitirilmelidir. Hiçbir takımdaş, aile krizlerine yem edilmemelidir. **(Bkz; Esemspor Mekapspor Maçı)**

Tan Morgül

Manifesto

…Eğlenemiyoruz!

Radyo, televizyon, gazete, dergiler, sıkıcı ve vasatçı. Hepsinden öylesine kuru bir gürültü çıkıyor ki, sonuçta, bir 'kakofoni'den başka birşey doğmuyor. Bir anlamda, kitle iletişim araçlarının gerçek bir iletişimsizliğe yol açması gibi bir paradoks söz konusu.

Dolayısıyla, yeni bir radyoya ihtiyaç var.

Radyo ne işe yarar?
'Zihin Tiyatrosu'nu kurmaya.
Zeki, duyarlı ve nazik insanları bir araya getirmeye.
100.000 kişilik sürekli bir parti yapmaya.
Olabilecek en direkt teması kurmaya.
'Sağırlara Program' yapmaya.
Belli bir fikrî ve kültürel yapısı olan insanların bir arada olacağı bir 'platform' sağlamaya.
Bu insanları demokratik, özgür ve kaliteli bir 'mecra' çevresinde bir araya getirmeye.
'Sağduyu'ya dayanan bir odaklaşmaya.
Kısacası nefes alıp, vermeye.
'Temiz hava' solumaya.

Haysiyetli işler yapmak lazım.

Hiçbir çözüm üretmeyeceğimize söz veriyoruz. (Olsa olsa, dünyadaki 'meraksızlık' sendromuna, geçici bazı çareler getirmeye çalışabiliriz.) Size birşey vermek istemiyoruz; mümkün olduğu oranda sizden birşeyler almak istiyoruz.

Çünkü bu, bizim *ortak* projemizdir.

Açık Radyo
Haziran 1995.

Manisalı Gençler Davası

26 Aralık 1995 gecesi, Manisalı 16 genç ve çocuk, bir vagona "Paralı eğitime hayır" yazdıkları gerekçesiyle evleri basılarak gözaltına alındı. Ağır işkenceden geçirilen gençler duvarlara yazı yazmak, bildiri dağıtmak, molotof kokteyli atmak, gizli örgüte üye olmakla suçlandı. Aileler savcılık izniyle gördükleri çocuklarının işkence gördüğünü anlayarak kamuoyunu harekete geçirdi.

Kısa süre içinde Türkiye'de benzerine sık rastlanmayan boyutta bir dayanışma dalgası yükseldi. Doktorlar işkence raporlarıyla, avukatlar gönüllü savunmalarıyla, gazeteciler yakın haber takibi ile, edebiyatçı ve sanatçılar müzikleri ve yazı-çizileriyle, akademik kimlik sahipleri yazılar yazarak ve duruşmalara katılarak, ülkenin içinden ve dışından sivil toplum örgütleri eylemleriyle ve davaları yakından izleyerek, sıradan insanlar da ardı ardına gönderdikleri sayısız mesajla işkenceye karşı gençlere destek oldu.

O dönem CHP milletvekili olan avukat Sabri Ergül ile aileler ortak bir basın toplantısı yaparak görevli polisler hakkında suç duyurusunda bulundu. 14 Haziran 1996'da Manisa Cumhuriyet Savcılığı, gençlerin soruşturmasını yürüten 10 polis hakkında işkence yapmaktan dava açtı. 16 Ocak 1997'de İzmir DGM, dokuzuncu duruşmasında beş sanık hakkında beraat, 10 sanık hakkında da 2.5 yıl ile 12.5 yıl arasında değişen hapis cezaları verdi.

"İzinsiz Yazı Yazmak"

14 Mart 1997'de Manisalı gençler "izinsiz yazı yazmak" suçundan Manisa Sulh Ceza Mahkemesi'nde beraat etti. 20 Ocak 1998'de Yargıtay, İzmir DGM'nin kararını bozdu. Bozma gerekçesi, polislere karşı açılan dava sonucuyla sulh ve ağır ceza mahkemelerinde eylemlere ilişkin açılan davaların sonuçlarını beklemeden ve göz önüne almadan, eksik inceleme yaparak karar vermiş olmasıydı.

Sanık polisler, 15 Ekim 2000'de işkence ve kötü muamele suçlarından toplam 85 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 28 Ekim 2000'de İzmir DGM Manisalı gençlerin beraatlarına karar verdi. Gerekçe, gençlerin ifadelerinin işkence altında alınmış olması ve ortada başka bir kanıt bulunmaması idi.

Sonuçta Manisalı gençlerin "örgüt üyeliği" suçundan beş yıl yargılandığı davanın sonucu beraattı. İşkenceci polislerin yargılandığı dava ise 7,5 yıl sürdü. Manisa Ağır Ceza Mahkemesi, Yargıtay'ın bozma kararları üzerine işkenceci polislere 60 ile 130 ay arasında hapis cezası verdi. Dosya yeniden Yargıtay'daydı. Yargıtay 8. Ceza Dairesi cezaları üç ay içinde onaylamaz ise dava zamanaşımından düşecekti. Yasa değişikliği gereğince sanıklara tek tek tebligat yapılması gerekiyordu; tebligat işlemleri kısa zamanda tamamlandı. Zamanaşımı olamadı, Yargıtay cezaları onadı.

Ateş Manisa'ya Düştü

Çocuk yaşta işkence suçuna uğrayan gençler yetişkin oldu. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi onlara tazminat verilmesini karara bağladı. Gözaltına alındığında Karadeniz Teknik Üniversitesi Elektronik Bölümü 2. sınıf öğrencisi olan Hüseyin Korkut, suçsuz yere üç yıl üç ay tutuklu kalan gençlerden biriydi. Uzun yıllar, yaşadığı ağır travmanın etkileri yüzünden tedavi gördü, ilaçlarla yaşamak zorunda kaldı. Kendisine yapılan işkenceyi, yaşadıklarını, tedavi sürecinin bir parçası olarak *Ateş Manisa'ya Düştü* adıyla romanlaştırdı ve bir gazetede dizi olarak yayımladı.

Gazeteci Timur Soykan'ın deyişiyle, "Manisalı gençlerin davasının izlenmesi Türkiye'nin aydınlık yüzüydü. Hukukçusu, oyuncusu, doktoru, politikacısı, insan hakları savunucusu ve sokaktaki insan işkence gören gençlerin davasında gerçeğin ortaya çıkması için her şeyi yaptı... Manisa'daki işkence davası yalnızca insanın karanlık yüzünü değil, dayanışmadan kaynaklanan sevgi ve şefkat dolu yüzünü de ortaya çıkardı. 'İnsanlık onuru işkenceyi yenecek' bir slogan olmaktan çıktı."

Dava, yalnızca insanın karanlık yüzünü değil, dayanışmadan kaynaklanan sevgi ve şefkat dolu yüzünü de ortaya çıkardı.

Der; Zeynep Damar

Kaynaklar:
Hüseyin Korkut, "Kâbusun Başladığı Kış Gecesi – 1", *Radikal,* 25 Kasım 2007.

Timur Soykan, "Çocukların Kahramanları," Radikal Online, 13 Nisan 2003.

www.wikipedia.org

Manolo

Blahnik. Çalışmaları bir çağdaş tasarım müzesinde (Londra Tasarım Müzesi) tek başına yer alan ilk ayakkabı tasarımcısı. 'Sex and the City' adlı televizyon dizisinin baş rolündeki Carrie Bradshaw'ın dilinden düşürmediği ve taparcasına sevdiği, hatta SoHo'da yanlış bir sokağa saptığında yolunu kesen hırsıza "Her şeyimi alabilirsin ama Manolo Blahnik'lerim bende kalsın" diye yalvarmasına karşın hırsızın her şeyi ona bırakarak yalnız onları alıp kaçtığı bağcıklı yüksek topuklu sandaletlerin yaratıcısı. 1990'larda 'Manolo' sözcüğünün 400 $ ve üstündeki her tür şık ayakkabıyı tarif etmek için kullanılan bir kavram haline gelmesine sebep olan 1942 doğumlu Manolo Blahnik'in ilk adı.

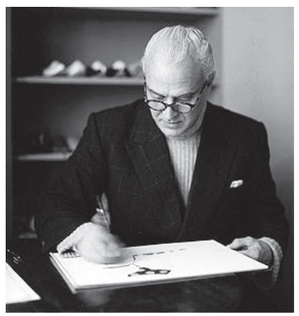

Manolo Blahnik.

İspanyol bir anne ve Çek bir babanın oğlu olarak Kanarya Adaları'nda, Santa Cruz de la Palma'da doğan Manolo, çocukluğunu kızkardeşiyle birlikte babasının muz plantasyonlarında geçirdi. O dönemlerde anne ve babasının Paris'teki en şık mağazalardan satın aldıkları giysilerden ve annesinin abone olduğu moda dergilerinden etkilendiğini söyleyen Manolo, ailesi diplomat olmasını istediğinden üniversite eğitimi için Cenevre'ye gönderildi. Ama o edebiyat ve mimarlık eğitimine yönelidi... 1965 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmek için Paris'e yerleşti; bu arada cep harçlığını kazanmak için ikinci el güzel giysiler satan GO adlı mağazada çalışmaya başladı.

Birkaç yıl sonra, İngilizcesini geliştirmesi için babası onu Londra'ya gönderdiyse de o bütün zamanını sinemalarda geçiriyordu. Arada bir de İtalyan *Vogue* dergisi için yazılar yazıyordu. 1971 yılında içinde çizimleri ve sahne tasarımı çalışmaları olan dosyasını göstermek üzere Amerikan *Vogue* dergisi editörü Diana Vreeland'ı ziyaret etti. Kırmızı yemişli, yeşil sarmaşık bağlı ayakkabı çizimini gören Vreeland "Ne kadar eğlenceli, aksesuar tasarımını çok iyi beceriyorsun, niye onları gerçekleştirmiyorsun, git ayakkabı yap" diyerek onu yüreklendirecekti...

Giyilemese De...

Tekrar Londra'ya döndüğünde Chelsea'deki Zapata adlı butik için önce erkek ayakkabısı tasarımları yaptı. Eski filmlerde izlediği klasik modelleri renkli olarak yorumluyordu ama ona göre erkek ayakkabısı tasarımında yaratıcılık oldukça sınırlıydı. 1972 yılında Ossie Clark yeni sezon koleksiyonu için bir model istediğinde, ortaya bileği saran kirazlı bağcıklı ve sipsivri topuklu bir çift ayakkabı çıkardı. O yılların ayakkabılarını hatırlayanlar kaba, dolgu/apartman

topuklu modellerle bu sivri topukların oluşturduğu büyük tezatı tahmin edebilirler. Bu topuklarla yürümek de çok zordu; çünkü Manolo henüz üretimini doğru biçimde çözememişti. Bu nedenle *Vogue* dergisi, onun ayakkabılarını giymek isteyenlerin özel bir espri anlayışına sahip olmaları gerektiğini yazdı...

Yine de Zapata'daki ayakkabılar giderek ünlenmekteydi. Butik kısa süre içinde özellikle sinema artistlerinin uğrak yeri oldu. Müdavimleri arasında Jane Birkin, Charlotte Rampling, hatta daha eskilerden Lauren Bacall gibi, giysileri ile modaya öncülük yapan kişiler de vardı. Bu arada Manolo Blahnik de üretimle ilgili bilgi ve becerisini geliştirmeye uğraşmakta ve güvenilir bir üretim atölyesi aramaktaydı. En sonunda Londra'nın kuzeydoğusunda bir atölye buldu. "Ayakkabının güzel ve sanatsal olduğu kadar teknik açıdan da doğru olanını yapabilmem yıllarımı aldı" diyen Blahnik, 2 bin Sterlin borç bularak Zapata butiğini satın aldı ve ortağı Evangelina ile yürütmeye başladı.

Women's Wear Daily dergisi onun için "giyilemese de üzerinde en çok konuşulan ayakkabıların yaratıcısı, Londra'nın en egzotik ruhu" diye yazıyordu. Gerçekten de o yıllarda moda dünyasının ünlü kişileri arasına girmeyi becermiş, hatta 1974 yılında İngiliz *Vogue* dergisinin kapağında yer alan ilk erkek olmuştu. Dergi için Blahnik ile Angelica Huston'un oldukça şehvetli pozlarını çeken de David Bailey idi.

Visconti, Cocteau, Velasquez, El Greco, Esin Kaynakları

Blahnik bir taraftan Ossie Clark, Fiorucci ve Jean Muir moda evleri için de tasarımlar yapmaya devam ediyordu. ABD piyasasına ilk kez 1978 yılında Bloomingsdale mağazaları için hazırladığı koleksiyon ile girdi ve bir yıl sonra da Madison Avenue üzerinde kendi dükkânını açtı. 1980 yılında Bergdorf Goodman'ın pazarlama departmanı metin yazarlarından Georg Malkemus'u Amerika'daki şirketin ortağı yaptıktan sonra bu piyasada gelişmeye başladı. Kendisi ve ortağı Evangelina Avrupa'dan sorumluydular. 1984 yılında ise Blahnik, Calvin Klein'ın hazır giyim koleksiyonları için de tasarımlar yapmaya başladı.

Manolo Blahnik, modacılar arasında en çok beğendiklerinin Cristóbal Balenciaga, Coco Chanel ve Yves Saint-Laurent olduğunu söylüyordu. Visconti ve Cocteau

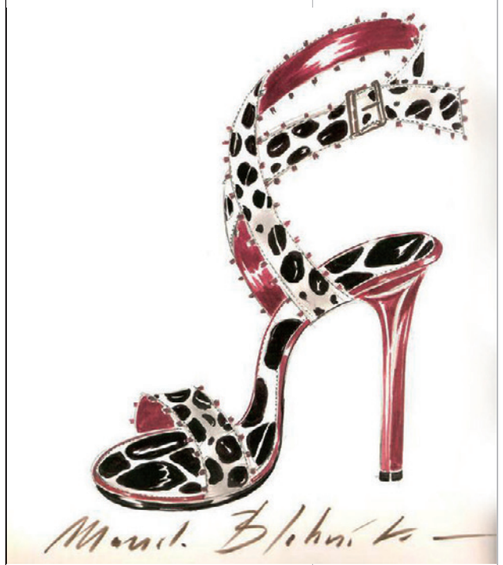

Manolo Blahnik'in bir deseni.

filmleri, Velázquez, El Greco ve Zurbarán gibi ressamlar esin kaynakları arasında yeralıyordu. Koleksiyonları için geliştirmiş olduğu kişisel formül ise şöyleydi: "Zengin azınlığa özel durumlar için avant-garde bir görünüm" ve "sonsuza kadar giyilebilecek iyi, sağlam bir biçim."

Manolo'ya verilen tasarım ödülleri yıllarca birbirini izledi durdu... 1987 yılında Amerikan Moda Tasarımcıları Konseyi'nin (CEDA) özel ödülünü, 1988 yılında İspanyol Balenciaga ödülünü aldı. Dönemin genç tasarımcıları sayılan Isaak Mizrahi ve John Galliano için de çalıştı. 1994 yılından sonra Amerikalı modacılardan Bill Blass, Carolina Herrera ve Oscar de la Renta ile de çalışan Manolo Blahnik; 2000 yılında Nieman Marcus ödülünü aldı. Kendisine 2001 yılında Londra Kraliyet Akademisi (RCA) onursal doktora derecesi ve Endüstri için Kraliyet Tasarımcısı *(Royal Designer for Industry)* onur üyeliği verildi. 2002 yılında da İspanya Kralı I. Juan Carlos'un vermiş olduğu, Güzel Sanatlar Dalında Başarı Altın Madalyası'nı *(La Medalla de Oro en Merito en las Bellas Artes)* aldı.

Manolo Blahnik'in biyografisini kaleme alan moda yazarı ve tarihçisi Colin McDowell, onun çalışmalarını yakından izlediğini ve Blahnik'in ayakkabı tasarım sürecinin Bath'teki evinde, Londra'daki ofisinde veya kuzey İtalya'daki fabrikalarında Tombo markalı fırça markerlerle üç dakikada çizdiği eskizlerle başladığını söylüyor. Sonra modele şekil vermeye geçiyor. Genellikle gürgen kullanıyor. Önce makinede biçtikten sonra elde törpü ve eğe ile istediği biçimi alıncaya kadar uğraşıyor. Modeli beğendikten sonra da plastik malzemeyle üretimi için alüminyum kalıp hazırlamaya geçiyor.

Topuk Oyuntusunun Sırrı

Blahnik bu çalışmasını şöyle anlatıyor: "Yirmi yıl uğraştıktan sonra her süreci biliyorum. Nereden neyi atmak gerektiğini ve buna karşın ayakkabının nasıl ayakta durabileceğini biliyorum. Ve de ayakkabı seksolojisinin en önemli noktası olan topuk oyuntusunun sırrını... Ve topuk. On iki santimetre olsa da, güven duymanız gerekir, bu bir denge sorunudur. Bu nedenle de topuğu kendim elde şekillendiriyorum."

Şermin Alyanak
www.acikradyo.com.tr
30 Nisan 2003.

Manu Chao

José-Manuel Thomas Arthur Chao, nâm-ı diğer Manu Chao, politik görüşlerinden taviz vermeyen, ama dünyanın tadını da olabildiğince çıkarmaya çalışan bir müzik adamı. Yaptıklarıyla hem rock, hem de dünya müziği kulvarında bir çeşit depreme neden oldu. Dünyasal ezgileri ile hiçbir kural tanımadan politikaya burnunu sokuyor. Kendisini temsil eden büyük müzik sektörüne karşı bile kararlı bir duruşu var. Görülmemiş bir eğlence, tükenmeyen bir umut, herkesi ürperten bir şeytan tüyü, evrensel bir duyarlılık ve insana yalnız olmadığını hissettiren bir tavırla, dinleyen herkesi ayağa kaldıran sımsıcak bir müzik yapıyor. Şarkılarını Fransızca, İspanyolca, Arapça, Galiciaca, Katalanca, İngilizce, Portekizce, İtalyanca ve Wolof dilinde söylüyor.

21 Haziran 1961'de İspanyol Faşist diktatör General Francisco Franco'nun zulmünden kaçıp Fransa'ya yerleşen kozmopolit bir ailede gözlerini açan Manu Chao, Paris'in varoşlarında büyüdü. İspanyol, Küba ve Cezayir köklerine sahip olan sanatçı, sol görüşe sahip bir aile ortamında, hayat hakkında ilk izlenimlerini genç benliğine işlemeye başladı. Sanatçı ve entelektüel bir topluluğun içinde büyümeye başlayan Manu Chao, böylece genç yaşta sosyal eşitlilik ve kültürel çeşitlilik üzerine geniş bilgi deneyim sahibi oldu. Seksenlerin başına gelindiğinde, günlük işlerde çalışan Manu, geceleri Hot Pants, Joint de Culasse ve Los Carayos gibi gruplarda çaldı. Bu dönemde ağırlıkla The Clash gibi grupların punk ve rock temaları üzerine müzik serüvenini sürdürdü. 1980'lerde Batılı olmayan her türlü müziğin 'dünya müziği' adı altında etiketlendiğini düşünürsek, Manu Chao ve ekibi de bunun ilk temsilcilerinden biri oldu.

Mano Negra Efsanesi...

Hot Pants adlı grup bir demo ve albümden sonra dağılmasına rağmen, Manu kardeşi Antoine ile birlikte Los Carayos adlı grubu kurdu.1984 yılına kadar üç albüm çıkarttılar. Bu zamana kadar geniş bir müzik yelpazesine sahip olan Manu Chao, bu birikimini dünya ile paylaşmak için 1986 yılında kuzeni Santiago Casariego ve yine kardeşi ile birlikte adını Perulu Mano Negra (Kara El) örgütünden alan grubu kurdu. Mano Negra, Batı Avrupa'nın kültürel çemberinin dışında kalan ve İngilizce konuşmayan ülkelerin müziğini temsil etti. Dünya çapında bir topluluk olmasa bile, özellikle anadili İngilizce olmayan Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde çok sevildi. Daha çok, keşfetme tutkusu ile yanan ruhların, dünyayla ilgili endişe duyanların grubu olan Mano Negra, renkli, çok kültürlü ve çok sesli bir müzik yarattı. Reggae, rai, ska, salsa, rap, Latin ve rock gibi birçok türü, arzu ettikleri herhangi başka bir tarz ile kol kola sokup, ortaya kültürel bir estetik çıkarttı.

Grubun ilk albümü *Patchanka* (İspanyolca ucuz dans müziğine verilen argodan türetilmiş bir sözcük) bağımsız bir müzik şirketinden 1988 yılında çıktı. 1989 yılında *Puta's Fever* piyasaya çıktı. Bunu 1991 yılında grubun ilk iki albüme kıyasla daha bir rock senteze soyunduğu *The King Of The Bongo* albümü takip etti. Bu zaman zarfında grup, Fransa'nın en önemli, aykırı, alternatif-folklorik rock temsilcisi unvanına sahip oldu. Mano Negra efsanesini ölümsüzleştiren en büyük unsur, grubun iki defa Güney Amerika'ya yaptığı tutkulu ve anarşist turneler oldu. Öncelikle ekip 1992 yılında üstüne sahne kurdukları bir gemiyle Güney Amerika limanlarını dolaştı ve kıtanın her limanında yerel insanlarla bütünleşti. Bir sonraki yıl grup, savaştan dolayı paramparça olmuş olan ve hâlâ çatışmaların

Manu Chao İstanbul konserinde 4 saat boyunca sahnede kaldı. (Maslak Venue-İstanbul, *10 Haziran 2002.*)

yoğun bir şekilde sürdüğü bir dönemde, Kolombiya'da on haftalık bir tren yolculuğuna çıktı. Ülkeyi baştan aşağı dolaşan ekip, yerel gerillalarla güvenli seyahat için pazarlıklar yapıp, durdukları her istasyonda bedava konser verdi. Bu eşsiz tecrübe gruba inanılmaz bir saygı ve hayranlık sağlamış olsa bile, ekip içten içe ciddi anlamda yıprandı. Manu Chao'un babası, gazeteci/yazar Ramon'un söz konusu turneyi kaleme aldığı *Un Tren De Hielo y Fuego* (Alevden ve Buzdan Bir Tren) adlı kitapta bu yıpranmanın izleri rahatlıkla görülüyor.

Son bir kez stüdyoya giren ekip, zor bela 1994 yılında *Casa Babylon* adlı albümü çıkarttı. Stüdyoya kimin gelip gelmeyeceğini bilmeyen Manu Chao, böylece ihtimaller üzerine kurulu olan "casualidad" (şans-kader-kısmet) dediği bir çalışma tarzı yarattı. O zamandan beri de bu stili koruyan sanatçı, her zaman ihtimaller üzerine kurulu olan 'ânı yaşamayı' kendine hedef bildi. Son albümün çıkışından bir yıl sonra kardeşi de dahil olmak üzere ayrılan bazı üyeler yüzünden Mano Negra sayfası ilelebet kapandı.

"Herkese Aynı Güneş"

Yoluna tek başına devam etmeye karar veren Manu Chao, takip eden üç yıl boyunca Meksika ve Brezilya'da bir gezgin gibi seyahat etti. Yanına aldığı taşınabilir kayıt cihazı ile binlerce saatlik ham müzik ve şarkı teması kaydetti. Ortaya çıkan melodiler Mano Negra çizgisinden büyük farklılıklar içeriyor, Manu Chao'nun hedeflediği gibi, sokakların müziğini temsil ediyordu. Bu işlenmemiş fikirlerin hepsi ince bir imbikten geçirildikten sonra, sanatçının 16 parçadan oluşan ilk solo albümü *Clandestino* (İllegal) ortaya çıktı. Müzik şirketi albümün Britanya'da yayınlanmasına izin vermedi. Ama, söz konusu albüm, ağızdan ağza dolaşmaya başladı. Yoğun ilgi sonucu *Clandestino* yarım milyonun üzerinde satış yaparak o döneme kadar (aslına bakılırsa hâlâ) en çok satılan dünya müziği albümü unvanı ile taçlandırıldı. Latin, rumba, samba, reggae ve akustik menşeli rock temalarının harmanlanmasından oluşan albüm, dünya çapında toplam beş milyon nüsha sattı.

Clandestino'yu takip eden ve adını Madrid'deki bir metro istasyonundan alan, ikinci solo albümü *Proxima Estacion: Esperanza* (Sıradaki İstasyon: Umut), 2001 yılında çıktı. Yeni albümü, *Clandestino* ile benzerlikler içermesine rağmen, daha ağır Karayip ritmleri ile başka bir atmosfere sahipti. Bu albüm hiç

Manu Chao 2006 yılında, üçüncü dünya ülkelerini temsil eden yegâne takım olduğu için konserlerinde Galatasaray forması giydiğini söylemişti.

zorlanmadan bir anda tüm listelerde üst sıralara yükseldi. Albüm turnesi kapsamında sanatçı, Efes Pilsen One Love festivali kapsamında İstanbul'da da konser verdi; Farklı din ve ırklardan oluşan orkestrası ile Manu Chao İstanbulluları dört saat boyunca coşturdu.

İsyansız ve Radyosuz Olmaz

2003 yılında çıkan *Radio Bemba Sound System* adlı konser albümü, içerdiği 29 parça ile 64 dakika boyunca Manu Chao'un bereketli ve coşkulu ruhunu yansıtan bir cevher niteliğindeydi. Sanatçının solo kariyerinde yürüdüğü patika, Mano Negra dönemine kıyasla oldukça deneysel ve Ska, Rai ve Latin ezgilerine daha çok odaklanmış durumda. Ağırlıkla gitar çalan sanatçı, her ne kadar yoluna solo devam ediyor olsa bile, yanındaki gruba isim vermekten de çekinmiyor. Grubunun adı Radio Bemba Sound System. (Sierra Maestra dağlarında Fidel ve Che'nin önderliğindeki isyancıların Küba devrimi sırasında kullandıkları iletişim sisteminin adından esinlenerek...)

Manu Chao'nun yazdığı sözler çoğunlukla aşk, göçmen kamplarındaki hayat, fakirlik, dünya politikası, savaşın insani bedeli ve kültürel kesişim üzerine. Manu Chao, her zaman Meksika'daki Zapatista hareketini destekledi (örneğin *Radio Bemba* albümündeki şarkılarda Zapatist lider Subcomandante Marcos'un sesinden yoğun sampling kullandı) ve ABD'nin politikalarına açık yüreklilikle karşı çıktı. Alternatif küreselleşme yanlısı olan Manu, tüm mesajlarını her fırsatta sıradan insanlarla paylaşmasını bildi. Bunun sayesinde 'Herkese aynı güneş' ve 'Her zaman ilkbahar' şarkıları dillerde sloganlaştı.

Manu Chao daha sonra uzun bir süre başka sanatçılarla müzik birikimini paylaşmaya başladı ve çok başarılı müzik işbirliklerine imza attı. Bunların arasında en dikkat çekeni Mali'li iki kör sanatçı Amadou ve Mariam'in *Dimanche Bamako* (Bamako'da Pazar Günü) adlı albümü. Oysa Chao yalnızca 'eğlence' olsun diye stüdyoya girmeyi önermişti onlara; ancak, altı gün sürecek stüdyo çalışmalarından, dünya çapında 600 bin adet satılan bir albüm ortaya çıktı. Manu, şarkı sözlerini getirdi, gitar çaldı ve albümün yapımcılığını üstlendi. Söz konusu albüm birçok ödül almanın yanı sıra, punk kökenli çok kültürel altyapıya sahip olan Manu Chao'un dünya ezgilerine ne kadar hâkim olduğunun da en büyük kanıtlarından biriydi. Bu sırada konserlerini vermeye devam eden sanatçı, yüz binleri coşturup dünyanın her köşesine egzotik seyahatlerini de sürdürdü. Tüm bu zaman zarfında teşkilat karşıtı

prensiplerini ve politik/müzik karışımından oluşan tavrını sürdürdü. Örneğin, 'Desaparecido' (Kaybedilenler) ve 'Malegria' ('acılı mutluluk', Manu'nun uydurduğu bir sözcük) gibi şarkılarında bu tavır belirgin şekilde ortaya çıkıyordu.

***La Radiolina* (Radyocuk), *La Colifata* (Kaçık Radyo) ve Radio Bemba**

Popüler müzik dünyasında başarı kazanmış olan birçok müzisyenin aksine, Manu Chao'nun müzikleri daha piyasaya çıkmadan duyuluyor, biliniyor. Örneğin, 2007 tarihli albümü *La Radiolina*'nın birçok şarkısının, albüm yayınlanmadan aylar öncesinden Barcelona'da sokak müzisyenleri tarafından çalınıp söylendiği biliniyor. Radyocuk albümünün 'Rainin' in Paradize' adlı şarkısında Manu, Arjantin'in ünlü Radio Colifata (Kaçık Radyo) istasyonunun çalışanları ile işbirliği yapıyor. Psikiyatri hastaları tarafından yürütülen Radio Colifata'nun sunucuları olan bu 'deli'ler, hem vokallerde Manu'nun yanında yer alıyor, hem de şarkının video klibinde deli rolünde gayet başarılı bir performans ortaya koyuyorlar. Manu Chao, Barcelona sokak müzisyenlerinden oluşan arkadaşlarıyla birlikte La Colifata yararına bir CD de çıkartmış ve bu "albüm" Arjantin'de yüksek satış rakamlarına ulaşmıştı. Ayrıca, Manu Chao'nun turne grubu Radio Bemba'nın Arjantin stadyum konserlerinde her şarkıda Kaçık Radyo'nun ayrı bir elemanı sahneye çıkıp çalmış ve söylemişti.
(Bkz; Kaçık Radyo)

Ed.

Yaşama Sevincinin Müziği

Yeni arayışlar peşinde koşmaktan dolayı albümlerin arası giderek açılıyordu. Manu Chao, altı yıl müzik piyasasından uzak kaldıktan sonra *La Radiolina* albümünü çıkarttı. Albümün yapımcılığını Beastie Boys, Jack Johnson, Red Hot Chili Peppers ve Mars Volta gibi grupların albümlerinde çalışmış olan Mario Caldato ve Andrew Scheps ile birlikte üstlendi. İspanyolca, İngilizce, Portekizce şarkıların yer aldığı albümde Manu'nun bitmek tükenmek bilmeyen enerjisi sergilenmekteydi.

Devrimci müzisyen, alternatif küreselleşme yanlılarının sözcüsü, ezilen halkın adamı Manu Chao'nun müziği, depresyonun değil yaşama sevincinin, dünün değil bugünün, küreselleşmenin değil enternasyonalizmin tanımı. Politik içerik ve sosyal gündemi bir yana konacak olursa, çocuksu vokalli Manu Chao'nun müziği, bir coşku patlaması diye nitelendirilebilir. Böyle karşıt bir müziğin içinde herkes kendine hitap eden birşey bulabiliyor ve asıl Manu Chao mucizesinin de bu olduğu söyleniyor zaten...

Zekeriya Şen
www.acikradyo.com.tr
05 Ağustos 2007.

Maradona

Diego Armando. 16'sında millî, 18'inde şampiyon, 22'sinde dünya yıldızı, 26'sında efsane, 31'inde kokainman, 44'ünde ağır yaralı, 50'sine gelirken TV yıldızı... Arjantinlileri kana kana mutlu eden de oydu, Napolilileri sevinçten ağlatan da, her hareketiyle dünyanın bütün futbolseverlerine orgazm zevki tattıran da... Futbolu sevmeyen kaldıysa hâlâ yeryüzünde, onu seyretmedikleri içindir.

1960 yılının Ekim ayının 30'unda doğdu. Sefil mi sefil bir mahallede, yoksul mu yoksul bir ailenin bilmem kaçıncı çocuğuydu. *'El pibe de oro'* dediler ona: 'Altın Çocuk'. Arjantinos Juniors takımıyla, Arjantin birinci liginde forma bulmaya başladığında takvimler 1975'i, nüfus kâğıdı ise sadece 15'i göstermekteydi. Daha 16'sındayken kendini mavi-beyazlı Arjantin formasını giyerken buldu. Herkes çabuk anlamıştı, ona bahşedilen şey, insanın eylemli varoluşuyla kazanılacak birşey değildi. O efsunluydu!

'Tanrı'nın Eli' Golü

Daha yirmili yaşları bulmadan ve 1,66'lık boyuna aldırmadan Güney Amerika'da yılın futbolcusu seçildi. Dört Dünya Kupası gördü. 1986'da Meksika'da hepimizi Alice'in Harikalar Diyarı'na götürdü. İngiltere'ye iki gol attı, sanki otobiyografisini yazdı. (Tanrı'nın) Eliyle attığı gol, hayatının son bölümüne tekabül ediyordu belki de. Kötü yola sapan naif bir eliçabukluk... O gün maçta yutturdu, ama hayatta hep enselendi. Futbol topuyla oynar gibi oynatmadı yaşam onu. Ama aynı maçta bir gol daha atmıştı El Diego. Tanık olan hiç kimse ona sadece 'gol' demekle yetinmeyecektir. Bir mucizeydi o; ya da ilham perisiyle şeytani bir anlaşma yapmış sanatçının eşsiz doğaçlaması... Bu golü en güzel, takım arkadaşı Valdano anlatır: "Fubolu seven herkesin rüyasına girer o gol. Ben de o rüyaya bir yerden olsun sızabilmek için, golden sonra gittim topu ağlardan aldım. Hiç değilse masalın sonunda ben de vardım diyebilmek için."

Kimi Destekleyeceksiniz?

O turnuvada kupayı kaldırdı Maradona. Sonrasında ise herkes podyumda bir yer beklerken, o doğduğu toprakların çoraklığına hürmeten Napoli'yi seçti. Napoli halkı bu cevherin özüne çabuk vakıf oldu. Orta sahada oynayıp İtalya'da gol kralı olmayı başarmadan, takımını iki kez şampiyon yapmadan, UEFA Kupası'nı ellerine almadan çok önce sevmişlerdi onu... 1990 Dünya Kupası'nda bir kez daha çekti kılıcını. Ev sahibi İtalya'ya karşı Napoli'de oynanan maçta Napolililere söylediği söz, tarihin zabıt defterine şerh olarak düşüldü: "Ben size iki şampiyonluk verdim, ya İtalya size ne verdi? Yılın 364 günü sizi unutanları mı, yoksa beni mi destekleyeceksiniz?" Cevabı hazırdı Napolililerin. Tribünlerin yarısı Maradona'nın arkasındaydı. Finale de bu yürekle çıktı. Ama olmadı. "Çaldılar" dediği kupayı kaybetmişti. Masal burada sona erdi, kâbus başladı. Çünkü hayat

Hiç kravat takmadı. FİFA'yı hiç sevmedi. Don Kişot olmayı tercih etti. Sanayiye dişli olmaktansa, zaaflarıyla, sevaplarıyla insan kalmayı seçti... Belki de yeteneklerine ihanet etti diye, vücudu onu cezalandırmaya kalktı.

şişede durduğu gibi durmuyordu. Bizim uzaktan izlerken başımızı döndüren irtifa, Maradona'da hava boşluğu etkisi yaptı. İndi kayık, çıktı kayık/iniyor ka çıkıyor ka/in/çık... Artık o da herkes gibi fani dünyanın zevkleriyle tanışmıştı. İstikrar Arjantin dilinde karşılığı olmayan bir kelimeydi. Önce fetret dönemi, sonra da çöküş geldi. İsyan etmeye kalktı, lakin kahramanlara özgü niteliklerden yana pek zengin değildi. Meydan okumaya yetecek miktarda tevazuu El-Fiorito'da bırakmış, sicil defterinden de düşük not almıştı. Senaryo artık, ucuz pavyonlara düşen star şarkıcıların hayatına özenmeye başlamıştı.

1994'e kadar savruldu durdu. Sonra küllerinden yeniden doğmaya çalıştı. Ama haşarı yanı hep omzunun başındaydı. Dopingli mucizesi yakayı ele verdi. Oysa doping, yeteneği artırmazdı. Onun sadece resitalini sunacak enerjiye ihtiyacı vardı. Ama olmadı.

Diego Armando Maradona... Hiçbir zaman kravat takmadı. FIFA'yı hiç sevmedi. Don Kişot olmayı tercih etti. Sanayiye dişli olmaktansa, zaaflarıyla, sevaplarıyla insan kalmayı seçti. Ama zaafları galebe çaldı! Belki de yeteneklerine ihanet etti diye, vücudu onu cezalandırmaya kalktı! Efsaneler genç ölür. Ama hasbelkader ölmezse yaşadığına da pişman olur. Beatles'ın dört üyesi de ölmeden cennete gitmeyeceğini söyleyen

Maradona Kilisesi'nin 60'ın üzerinde ülkeden 80.000 civarında üyesi var.

Diego, göz göre göre uçuruma doğru koşmaya başladı. Hayranlarının görmeye kıyamadığı bir kilo-da ölümü ziyaret etti, sonra Fidel Castro'nun yardımıyla geri döndü. Köprüden önceki son çıkıştan çevirdi hayatını.

Santa Maradona

Şimdi kendisiyle barışmanın mutluluğunu yaşıyor. Bundan sonrası ne olur bilinmez. Kim onun ne yapacağını önceden görebildi ki? Ona defans yapmak kolay mı sanırsınız? "Tanrı Maradona'yı, o da futbolu yarattı" demişti bir Napoli taraftarı. O zaman, hikmetinden sual olunur mu? Zaten boşa kurmadı hayranları *Iglesia Maradoniana*'yı, yani Maradona Kilisesi'ni. Şimdi tapınakta mumlar yanıyor hâlâ. Onun doğumunu milat kabul edenler, ölmeyeceğine de inanıyor...

Bağış Erten

Marcuse

Herbert. İnsanlık dışı, olabildiğince adaletsiz, ekolojik yıkıma doğru hızla koşan ve bütün bu özelliklerinden dolayı radikal bir biçimde değiştirilmesi gereken bir dünyada yaşıyoruz. Bu dünya, topyekûn reddedişi ve buna bağlı devrimci dönüşüm projesini âcil bir ihtiyaç olarak önümüze koyuyor. Mutlak özgürlük arayışımızda kim bize yol gösterebilir? Hayli zaman önce yitirdiğimiz insani varoluş koşullarını geri getirmede kim bize yardımcı olabilir? Belki de şöyle sormak gerekiyor: 1960'ların büyük isyan günlerini "sokağa çıkmış gerçeküstücülük" sözleriyle tanımlayan, "düşlerin devrimci gücü"nü vurgulayan Herbert Marcuse'ye dönmek, özgürlüğün bu inatçı şampiyonunu bir kez daha okumak için bundan daha uygun bir zaman olabilir mi? Günümüzde özgürlükçü bir sol arayışında olanlar 60'ların yeni soluna sağlam bir kuramsal temel, militan bir ruh kazandırmış olan Marcuse'den daha zengin bir kaynak, daha radikal bir esin kaynağı bulabilirler mi?

Marcuse'nin yirminci yüzyıl siyaset teorisine önemli katkı sağlayan; Lucien Goldmann'ın sözleriyle, "ileri endüstriyel toplumlarda gelişen muhalefetin programını formüle eden ilk çalışmalar" olan *Tek Boyutlu İnsan* ile *Eros ve Uygarlık*'taki düşüncelerinin nüveleri gerçekte onun 1922'de Freiburg'da kabul edilen Alman Sanatçı Romanı başlıklı doktora tezinde bulunabilir. Hegelci diyalektik metodun, Hegelci estetiğin yanı sıra Dilthey'in yorumbiliminden ve empati (Einfühlung) kavramından yararlanan genç Marcuse, tezinde sanatın yerleşik gerçekliği sorguladığını, yerleşik toplumsal ilişkileri parçalayarak öznelliğin, hem de radikal bir öznelliğin doğmasına katkıda bulunduğunu ileri sürüyor-

Herbert Marcuse, *1898-1979.*

du. Kapitalizm maddi ve nicel olanı manevi ve nitelin önüne geçirmiş, fiyat ve para gibi niceliksel değerleri egemen kılmış, ruhsal yoksunlaşma pahasına maddi zenginleşmeyi temel almıştı. Romantik sanatçılar metaların soğuk ve ruhsuz dünyasına tepki göstermiş, maddi değerleri yücelten burjuva toplumunun karşısına kültürü, etik ve estetiğin niteliksel değerlerini koymuşlardı. Bir başka anlatımla, kapitalizmin gelişmesi romantik sanatçı ve içinde yaşadığı dünya arasındaki uyumu ortadan kaldırmış, dünya sanatçının 'ev'i olmaktan çıkmıştı. Böylece sanatçı dünyada bir sürgün, aşkın bir yurtsuz olmuştu. Sanatçının hayat biçimi (*Küstlertum*) toplumun hayat biçimiyle, hatta insanlığınkiyle *(Menschentum)* dramatik bir çatışma içine girmişti.[1]

Marcuse romantik sanatçının idealist öznelliği ile maddi değerleri yükselten burjuva sınıfının dar görüşlülüğü arasındaki çatışmayı işliyor, romantiklerin bu dünyanın sınırları dışına çıkmayı denemiş olmalarının önemini vurguluyor; fakat aynı zamanda asıl çözümün var olan bu dünyanın aşılmasında olduğunu da hatırlatıyordu. Sanatçının idealist öznelliği burjuvazinin faydacı, maddiyatçı dünyasıyla çelişiyordu. Kendini kuşatan bu filisten (dargörüşlü) dünyaya teslim olmayı reddeden sanatçı, kimi zaman Genç Werther örneğinde olduğu gibi, intihar etmeyi teslim olmaya, uzlaşmaya tercih ediyordu. Sanatçı yabancılık duygusuyla yaşadığı bu dünyada kendini gerçekleştiremez; ama aslında bu sürgünlüğü, bu yabancılaşmayı ortadan kaldıracak olan da yine sanattır. Sanatçı ütopyacı öğeleri göstererek, bunları açığa vurarak yabancılaşmayı aşmaya çalışır. Şimdiki ânın doğumunu engellediği geleceği, "insanın aşkın yuvası"nı gösterir.

Estetiğin İçinden Geçmek

Marcuse sanatın olumsuzlayıcı gücünü vurgular ve özgürleşme sorunun çözümünde "estetiğin içinden geçme"nin rolüne değinir. Estetiğin özgürlüğe açılan bir kapı olduğunu söyleyen Schiller'in etkisiyle "estetik duygulu bir uygarlık"tan söz eder. Sanatı varoluşun bütününü kuşatan bir etkinlik olarak kavrar. Ona göre sanat özgürleşmenin imgelerini yaratır, varolanın ötesine geçmenin yolarını gösterir. Eşitlikçi ve adaletli bir dünyanın mümkün olduğunu duyurur. Douglas Kellner'in de işaret ettiği gibi Marcuse'nin tezindeki ilginç temalardan biri, toplumdışı sanatçıya, hoşnutsuz bireye yapmış olduğu vurgudur. Doğduğu andan itibaren burjuva toplumunun dışında kalan gezgin müzisyenlerin ve tiyatro topluluklarının, manastırdaki hücrelerinden çıkarak neşe içinde hayatın içine fırlayan genç rahiplerin, okullardaki disiplinden kurtularak esriklik içinde dolaşan göçebe öğrencilerin başıboş hayatlarını özgürleşme yönünde önemli adım sayıyor ve toplum dışındalığın muhalefet potansiyeline dikkat çekiyordu Marcuse.[2] Toplumun en alt tabakalarının, sistemin kıyısında ya da dışında olanların radikal bir muhalefet potansiyeline sahip olduklarını savaş sonrası Avrupa'nın durumuna bakarak daha sonra da hep savunacaktı. İşçi sınıfının çoğunluğunun işçi aristokrasisine dönüştüğünü, tutuculaştığını ısrarla dile getirecek, bu nedenle geleneksel mücadele biçimlerinin (örneğin grevlerin) de yetersiz kaldığını belirtecekti.

Marcuse entelektüel altkültürlerde radikal dönüşümün önceden canlandırıldığını, tasarlandığını ileri

Marcuse toplumun en alt tabakalarının, sistemin kıyısında ya da dışında olanların radikal bir muhalefet potansiyeline sahip olduklarını savunuyordu. (İşçi Bayramı Yürüyüşü, Toronto-Kanada, *1940'lar.*)

sürer. Fransa'daki 1830 ve 1848 devrimci ayaklanmalarıyla bohem alt kültürler, ütopyacı sosyalistler arasındaki ilişkileri örnek gösterir. 1830'daki ayaklanmaların bastırılmasından sonra Avrupa'da reaksiyoner eğilimler ağırlık kazanmış, yeni bir teknik çağ başlamış, endüstri gelişmiş, maddi çıkarlar ön plana çıkmıştı. Bu reaksiyon dönemini 1848'de yeni bir devrim dalgası izlemiş ve bir kez daha sanatçılar hayatın eski biçimlerine karşı ayaklananların ön saflarında sokağa çıkmışlardı. Marcuse bu noktada sanatsal *'avant-garde*'dan ne anladığını hissettirir. Avantgard sanat ve politik eylemin birliği, var olanı söküp atmayı hedefleyen bir doğrudan eylem biçimidir.

Yeni bir toplum için "büyük sistemler" yaratmış oldukları için Saint-Simon'u ve özellikle de Fourier'yi

Bedenin özgürleşmesi ancak dölleme ve üreme ile sınırlanmış sığ cinselliğin aşılması, bunun ötesine geçilmesiyle gerçekleşebilir. Ancak o zaman, cinsellik kuralları deneyimin içinde oluşan bir oyun haline gelecektir. (Eşcinsel Onur Yürüyüşü, New York, *2007.*)

över. Fourier'yi burjuva dünyasının aşılması için karşı konulmaz, yakıcı bir istek duyan romantiklerle kıyaslar...

Sığ Cinselliğin Aşılması

Marcuse, 1950-51 yılları arasında Washington Psikiyatri Okulu'nda verdiği dersleri genişleterek ve gözden geçirerek yayımladığı *Eros ve Uygarlık*'ta; modern toplumdaki üretkenliğe, bu toplumun üretkenliği teşvik eden, dahası zorlayan kültürüne şiddetle karşı çıkar... Ona göre üretkenlik, "çağdaş toplumdaki gerçeklik ilkesinin somut biçimi"dir.[3]

Modern kapitalist toplumda üretim fabrikadan aileye uzanan bir bütünlük içinde örgütlenmiştir. Emeğin ve cinselliğin, çalışma hayatının ve cinsel hayatın örgütlenmesi bütünlük oluşturur. Püriten ahlâk hem çalışma hayatına, hem de cinsel hayata damgasını vurur.[4] Kapitalizm cinselliği de araçsallaştırmıştır. Beden hep çalışmaya, üremeye ve üretmeye yöneltilir. Gerçeklik ilkesi karşısında haz ilkesine boyun eğdirilir, hayatın dışına sürülür, haz alma ve oyun oynama yasaklanır. Modern toplumda haz almak aşağılanır; haz alan, haz peşinde koşan insan lânetlenir. Haz peşinde koşmak, hazzı aramak paryalara özgü kabul edilir. Meşru sayılan tek cinsellik, döllenmeye ve üremeye yönelik olandır. Bunun dışında kalan her cinsellik damgalanır, değişik sapkınlık kategorilerinden birinin içine yerleştirilir.

Bedenin özgürleşmesi ancak dölleme ve üreme ile sınırlanmış sığ

İsa'nın "Baba beni neden yalnız bıraktın?" sözü, sitemin ötesinde, düpedüz isyandır.

cinselliğin aşılması, bunun ötesine geçilmesiyle gerçekleşebilir. Ancak o zaman, cinsellik kuralları deneyimin içinde oluşan bir oyun haline gelecektir. Bu noktada Marcuse'nin gey ve lezbiyen özgürlük hareket açısından neden bir yol gösterici olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Marcuse 1950'lerin sonlarında, SSCB'de de Batı'nın kapitalist toplumlarına benzer bir üretim mantığının ve cinsellik anlayışının yerleşmiş olduğunu saptamış ve *Sovyet Marksizmi* adlı kitabında bu tezleri işlemişti. SSCB'nin Batı'nın sanayi toplumlarıyla ortak özellikler taşıdığını ileri sürüyordu. Hem Batı'nın sanayi toplumları, hem de SSCB, eleştirel bilinçten yoksun uyumlu insanlardan oluşan, merkezîleşmiş, tekdüzeleşmiş, mekanikleşmiş, bürokratik toplumlardı. Marcuse üretim/üreme sözcüklerini her iki toplum açısından da pejoratif anlamda kullanıyordu.

Modern toplumun yasaları, tabu ve yasaklara dayalı ahlâkı, insanı uysallaştırmış, itaatkâr ve evcil kılmıştır. Bu uysallaştırma aslında uzun ve acımasız bir sürecin sonunda gerçekleşmiştir.

Freud yineleyerek vurguluyordu ki, uygarlığa dayanak olan kalıcı kişiler arası ilişkiler eşeysellik içgüdüsünün hedefinde engellenmesini öngörmektedirler. Sevgi ve istediği dayanıklı ve sorumlu ilişkiler eşeyselliğin 'sevecenlik' ile bir birliği üzerine kurulur ve bu birlik uzun ve acımasız bir evcilleştirme sürecinin tarihsel sonucudur.[5]

Haz ilkesinin bastırılması, haz aramaktan vazgeçme, insanı köleleştiren baskıcı bir çalışma düzeninin örgütlenmesini mümkün kılmıştır. Gerçeklik ilkesi hayata egemen olmuştur. O hâlde uygarlık, bir özgürlük kaybının, doğal olanın bastırılmasının sonucudur.

Uygarlığın Temelinde Yatan Suçluluk Duygusu

Uygarlık, göçebe sürüden *(horde)*, aralarında kan bağı bulunan kardeşlerden oluşan klana geçişle başlamıştır. Fakat klan sadece kan bağına değil, bir suç ortaklığına da dayanır. Kardeşler bir araya gelerek babayı öldürtmüş ve bağışlanmaz bir suçun failleri olarak el ele vermişlerdir. Kardeşlerin ataerkil despotu katletmeleri, kuşkusuz, özgürleşme yolunda atılmış önemli bir adımdır. Ne ki, baba katili oğullar bir süre sonra suçluluk ve pişmanlık duymuşlardır. Suçluluk ve pişmanlık duymakla kalmamış, babayı tanrılaştırmışlardır da. Ölümünden sonra onun gücüne, iktidarına tapınır olmuşlardır.

Uygarlığın temelindeki suçluluk duygusu işte o zaman yerleşmiştir. "Ve kardeş klanı ilksel hordadan ayıran belirleyici ruhbilimsel olay suçluluk duygusunun gelişmesidir. İlksel horda ötesine ilerleme, suçluluk duygusunu öngerektirir."[6] Uygarlık arzuyu bastıran, haz ilkesini egemenliği altına alan, doyumu engelleyen bu suçluluk duygusuyla ilerlemiştir. Uysallaştırıcı, terbiye edici bir duygudur suçluluk. İnsanı yasaklara uymaya, yasalara saygılı davranmaya zorlar, tabular karşısında çiğneyici adım atmaktan alıkoyar.

Suçluluk duygusu değişikliğe uğramış olarak tarih boyunca yeniden üretilmiş, yerleşik otoriteye karşı başkaldırıyı önlemede kullanılmıştır. Bireysel ya da kitlesel pek çok isyanın yarıda kalmasında, ayaklanmaların, isyanların sonuna değin götürülmesini önlemede etkili olmuştur. Genç kuşakların dikbaşlılığını sona erdiren, haylaz çocuğu yuvaya dönmeye ikna eden hep bu duygu olagelmiştir. Nice âsi ruhu yatıştırmıştır bu duygu. Oysa özgür bir varoluş için asi ruhların uysallaşmamaları, isyanı nihai noktaya taşımaları gerekir. O halde izleri Freud'a dayanan baba-oğul(lar) çatışması ötelere taşınmalıdır. Çarmıhtaki İsa'nın sitemine kulak vermeye ne dersiniz?

İsa'nın "Baba, beni neden yalnız bıraktın?" sözü bir sitem olmanın çok ötesindedir aslında. Düpedüz isyandır ve tam da bu nedenle onun bir heretik olarak öldüğünü söyleyenler haklıdırlar. Yeryüzüne kurtarıcı olarak gelen oğul, finalde baba ile çatışmıştır. Kurumlaşmış Hıristiyanlığın, kilisenin dışındaki onca mezhep, onca tarikat, Katharlar, Anabaptistler Albigensianlar ve niceleri işte bu heretik İsa'yı izlemişlerdi. Keza, Ortaçağın sonlarından 18. yüzyıl başlarına Avrupa'nın kırlarında patlak veren çok sayıdaki köylü ayaklanmasına, "henüz var olmayanın hayali"yle eyleme geçen ayaktakımına önderlik eden de aynı heretik İsa'dır.[7] Marcuse, tıpkı Ernst Bloch ve Walter Benjamin gibi 'mesiyanik komünizmin ütopyasındaki devrimci özü' görmüştü.[8]

Akıl, Bilim ve Tekniğin Araçsallaştırılması

Eleştirel teorinin en radikal temsilcisi Marcuse, tıpkı Adorno ve Horkheimer gibi temel itirazlarından birini de aklın, bilimin ve tekniğin araçsallaştırılmasına yöneltir. Modern toplumda bilim ve teknoloji, sahte bilinç yerleştirmede, tahakkümü ve sömürüyü fark edilmez kılmada kullanılır. Teknoloji ve bilim, doğaya ve insana hükmetmenin, doğa üzerinde tahakküm kurmanın aracı olmuş, araçsallaşmıştır.

Marcuse sosyal bilimlerin bağımsız, tarafsız olmadığını ısrarla belirtir. Tam aksine, otorite sağlamada, statükoyu korumada, toplumu istikrara kavuşturmada kullanıldığını vurgular. İnsana hükmetmenin aracı hâline gelen sosyal bilimler, çeliş-kiyi, farklılığı, hoşgörüyü reddeden formel bir mantığa dayalıdırlar. Keza halkla ilişkiler, kamuoyu araştırmaları, reklam ve tüketici psikolojisi, siyaset psikolojisi gibi çok sayıda alt disiplin toplumu manipüle etmede, sahte bilinç yaratmada kullanılmaktadır. Adı geçen bilimlerin katkısıyla yaratılan sahte bilince sahip olan, sahte bilincin taşıyıcısı olan insan, özgürlüğünden kolaylıkla feragat edebilmektedir.

Haz ilkesinin kısıtlanmasına, bilim ve teknoloji aracılığıyla içsel ve dışsal doğanın ele geçirilmesine karşı çıkan Marcuse, içgüdüsel bir hayattan yana mıdır? O, adaletsiz ve eşitliksiz bir dünyayı, baskı ve sömürüye dayalı bir toplumsal düzeni meşrulaştıran araçsal akıl ile aklın kendisi arasındaki farkı belirtmeye özen gösterir. Salt içgüdülere dayanmayan, fakat aklı da araçsallaştırmayan ve dolayısıyla da baskıcı olmayan bir kültürü savunur. İnsanın akıldışının güçlerine teslim olmasına kesinlikle karşı çıkar. Aklın ve akla dayalı bilginin özgürleşme için ne denli önemli olduğunu vurgular. Özgürlük için 'ilk günah' bir kez daha işlenmeli, insan bilgi ağacına uzanmalı ve yasak meyveyi yemelidir.

Modern toplumların karakterize edici özelliği mediyokrasidir. Kendilerini metalar ve markalarla tanımlayan uyuşumcu bir yığın. Kolektif öykünme, çoğunlukla dolaysız özdeşleşme nedeniyle bireysel farklılıklar silinmiştir. Bu toplumda yerleşik söylemi ve davranışı aşan her girişim ânında bastırılır. Popüler kültür ve bu kültürü yayan medya aşırı toplumsallaştırıcı etkide bulunur. Medyanın, reklamların ortak işlevi, itiraz etmeyen toplum, eleştirel bilinçten yoksun insanlarla makûl çoğunluk yaratmaktır. Böyle insanlar baskıya kolayca boyun eğerler. Marcuse bu noktada bir kez daha toplum dışındakilere, toplumun kıyısındakilere döner ve bu konformist yığın karşısında muhalif sanatçıdan, yerleşik ahlâkı tanımayan fahişeye değin, modern zamanların bütün karşı-kahramanlarını taçlandırır.

Nedir büyük reddediş? İnsanca bir varoluşun koşullarını yaratabilmek, böyle bir varoluşu gerçekleştirebilmek için, varolan yerleşik düzeni, onun kurumlarını, değerlerini geri çevirmek, onaylamamak ve onlarla uzlaşmamaktır.

Cinsel enerjinin basit bir boşalması, patlaması değildir Marcuse'nin savunduğu. O, bu enerjinin hayatın tüm alanlarına, insanın yaptığı her işe yayılmasından, libidonun dönüşmesinden yanadır. Bu yayılma ve dönüşme hayatı erotikleştirecek, çalışmayı oyun haline getirecektir.[9] Geleceğin özgür toplumunda çalışma, zahmetli sıkıntı verici bir uğraş olmaktan çıkacak, her türlü insan eylemi sanatsal ve estetik bir etkinlik haline gelecektir. Marcuse, çalışmayı haz ilkesi içine alarak Charles Fourier'nin ütopyacı düşüncelerine hayli yaklaşmaktadır.[10]

Mediyokrasi ve Medyakrasi

Gelgelelim, modern insan var olanı aşma ve böylelikle özgürleşme arzusunu büyük ölçüde yitirmiştir. Kendisine sunulan belirli bir refah karşılığında özgürlüğünden feragat etmiştir.

Marcuse, *Eros ve Uygarlık*'ta yeni bir ahlâktan söz ediyordu. Eros'un ahlâkından, Orfik ahlaktan.

Batı kültüründe Prometheus insanlığa yol göstermiş, insanlığın yazgısını değiştirmiş bir kahraman olarak bilinir. Ne ki bir zamanlar tanrılara başkaldırmış olan bu kahraman, Batı uygarlığının gelişimi içinde giderek tanrı katına çıkarılmış, tanrılaştırılmıştır. Onun yol göstericiliği hazzı lanetleyen baskıcı bir uygarlığa doğru evrilmiştir. "O üretkenliği simgeler" ve onun üretkenliğinde "kutsama ve ilenme, ilerleme ve zahmet ayrılmamacasına iç içe geçmiştir". Prometheus'un boğucu ve baskıcı dünyasında Pandora, dişil ilke ve haz, "ilenç olarak" görünürler.[11]

Marcuse'nin alternatifi, hoşgörüsüz, cezalandırıcı tanrıların dünyasının uzağındaki Orfeus'tur. Şarkı söyleyen, hazza çağıran, dolayısıyla da zamandan ve zamanın baskısından kurtuluşu amaçlayan Orfeus.

Orfeus özgür bir hayatın, baskısız bir düzenin müjdecisidir. Suçluluk duygusu ve ona bağlı olarak vazgeçmeler, ertelemeler üzerine kurulu; hazzın ardına düşmeyi yasaklayan, düşeni ise cezalandıran bir uygarlığa meydan okuyuşu, 'büyük reddediş'i simgeler.

Büyük Reddediş

Nedir büyük reddediş? İnsanca bir varoluşun koşullarını yaratabilmek, böyle bir varoluşu gerçekleştirebilmek için, var olan yerleşik düzeni, bu düzenin kurumlarını ve değerlerini geri çevirmek, onaylamamak ve uzlaşmamaktır. Marcuse'ye göre Orfeus'un yaptığı, bizleri yapmaya yönelttiği tam da budur. Onun şarkıları insanı olduğu kadar doğayı da özgürleştirir.

Marcuse, Orfeus mitinin bu yorumuyla radikal bir Epikürcü olarak karşımıza çıkar... Sol Hegelcilikle başlayan Marx ve Freud sentezinden geçerek radikal Epikürcülüğe varan ve nihayet Fourier'nin kösnül evreninin hayli yakınına uzanan bir serüvendir onunki.

Orfeus miti ve Proust'un romanları, yitirilmiş mutluluğun, altın çağın yeniden ele geçirilişini anlatır bizlere. Yitirilmiş olan cenneti talep etme hakkımız bulunduğunu hatırlatırlar... Geçmişteki altın çağ, hatırlama yoluyla geri getirilir. Hatırlama ânında "Eros bilincin içine yayılır", zamanın varoluş üzerindeki baskısı geçici bir süre için de olsa ortadan kalkar.

Zamanın akışı, bağışlanmaması gereken bir geçmişi, uğranmış haksızlıkları, baskıyı, zulmü ve kıyımları unutturur ve bağışlatır... Böylesi bir bağışlama, köleleştirmeyi doğuran koşulları yeniden üretir... Zaman geçmişi, geçmişte olmuş olanı unuttурmakla kalmaz, olabilecek olanı tasarlamayı da engeller. Kronos, insanın mutluluğunu, sevinçlerini ve düşlerini yer.

Zamanın yaşam üzerindeki baskısı ortadan kaldırılmadıkça özgürlük gerçekleştirilemez. Bu nedenle, hatırlama bir "kurtuluş aracı"dır, "düşüncenin en soylu görevlerinden biri"dir. Zamanın egemenliğini yenme girişimidir.[12] Sanatın yaptığı budur aslında; zamanı estetik düzeyde yenilgiye uğratmak. Bizlere düşen, zamanı tarihsel olarak da yenilgiye uğratmaktır. Zihinsel eylem olan hatırlamayı tarihsel ve devrimci eyleme dönüştürmektir.

1978 yılında Douglas Kellner'in yaptığı söyleşide Marcuse, Marksizmde birey vurgusunu, psikolojik boyutu eksik bulduğunu, Marksizmin devrimci bilincin en ağır baskı ve sömürü koşulları altında dahi neden gelişemediğini açıklamada yetersiz kaldığını düşündüğü için Freud'a yöneldiğini söylüyordu.[13]

Marcuse, 1950'lerden itibaren Batı'daki işçi sınıfının artık devrimci bir güç olmaktan çıktığını dile getirdi... İşçi sınıfının büyük bir kesimi artık sistem karşıtı değildi. Marx'ın devrimci proletaryası tarih olmuştu. "… nüfusun çoğunluğunu oluşturan proleterya, tatmini kapitalist olanaklarla gerçekleştirilemeyecek ihtiyaçları olması yüzünden devrimcidir. Başka bir deyişle, kapitalist üretim tarzında sömürülen sınıf olduğu için değil, bu sınıfın ihtiyaçları ve özlemi bu üretim tarzının ortadan kaldırılmasını talep ettiği için devrimin potansiyel öznesi işçi sınıfıdır. Bundan çıkan şudur: Eğer işçi sınıfı artık var olan toplumun bu şekilde 'mutlak olumsuzlanması' değilse, bu toplumun içinde onun ihtiyaçlarını ve özlemlerini paylaşan bir sınıf olduysa, ne şekilde olursa olsun iktidarın yalnızca işçi sınıfına devredilmesi sosyalizme geçişin niteliksel olarak farklı bir toplum oluşturacağını garantilemez" [14]

Marcuse de Bakunin gibi, radikal toplumsal dönüşüm-değişim umudunu lanetlenmiş ve dışlanmış olanlarda görüyordu. Siyahlarda, işsizlerde, cinsel azınlıklarda, paryalarda, mülksüzlerde. Gelecekte ayaklanmanın doğal ortamının gettolar olacağı kehanetinde bulundu. Yerleşik sosyalist, komünist parti anlayışını, özellikle de Leninist parti anlayışını reddetti. Çeşitli direnişçi grupların, isyancı toplulukların, aralarında gevşek bağlarla kuracakları ittifakların ve ittifaklarla oluşacak harekette parti önderliğinde ya da parti çatısı altında yürütülecek mücadelenin daha radikal ve daha özgürlükçü olacağını savundu.

Eleştirel Teorinin Son Devrimci Düşünürü

Marcuse eleştirel teorinin son devrimci düşünürüdür. Öncelikle, tüm kapalı ve baskıcı düzenleri, tahakküm ilişkilerini üreten yapıları ancak yıkımla aşabileceğimizi gösterdiği için devrimcidir. Fakat, yıkıcı kızgınlığın ancak akıl ve vicdan bir araya geldiğinde özgürleştirici bir isyana dönüşebileceğini de hatırlatır.

Eleştirel teori, gerçekliği olduğu gibi kabullenen pozitivizme karşıdır. Var olanın, baskıcı 'şimdi'nin karşısında, adaletli, âdil bir geleceği olan 'şimdi'yi kararlılıkla savunduğu için ütopyacıdır. Eleştirel kuram ve düşünce ütopyacıdır. Ve bu özelliği en net biçimde Marcuse'de görülür: "Felsefe gibi eleştirel kuram da gerçeği olduğu gibi kabul eden her türlü adalete, hâlinden memnun her türlü pozitivizme karşıdır; ancak felsefenin aksine eleştirel kuram kendi amacını yalnızca toplumsal sürecin gerçek eğilimleri temelinde geliştirir. Böylece o, yeni düzen düşüncelerine genelde yapıldığı gibi, ütopyacı olarak kınanmaktan korkmaz."[15]

Düşlemenin devrimci bir eylem olduğuna inanan düşünürlerdendir Marcuse. Lucien Goldmann, Marcuse ve Ernst Bloch'un ütopyacılığını kıyaslarken, Bloch'un iyimser, Marcuse'nin ise karamsar bir ütopyacı olduğunu belirtir.[16]

İlkgençlik yıllarında militan olarak katıldığı 1918 devriminin bastırılması Marcuse'nin ilk yenilgi deneyimidir. Bunu izleyen birçok yenilgi ve karamsarlığa yol açabilecek deneyim yaşamıştır. Sovyet devriminin ardından ortaya çıkan totaliter düzen, faşizmin yükselişi ve kitle desteği kazanması, işçi sınıfının faşizmin saflarına kayması, işçi sınıfı örgütlerinin bürokratikleşmesi, işçi sınıfının giderek gericileşmesi, kitlelerin pek de direnmeden katı disiplin ve baskı altına alınmaları, toplama kamplarının dehşeti, McCarthy döneminin cadı avı... Bunların her biri tek başına karamsarlık yaratabilecek deneyimlerdi. Fakat Marcuse, Douglas

Marcuse kötümserliğe karşı daima kesin tavır alarak umudun politikasından yana oldu.

Kellner'in de belirttiği gibi, kötümserliğe karşı daima kesin tavır alarak umudun politikasından yana oldu. Hem, *Tek Boyutlu İnsan*'ı, "umut bize bu dünyada umutsuzlar olduğu için verilmiştir" sözüyle kapatan bir devrimcinin karamsar olduğunu nasıl ileri sürebiliriz? **(Bkz; Sitüasyonist Enternasyonal)**

Halil Turhanlı

[1] Kellner, Douglas; *Herbert Marcuse and the Crisis of Marxism* (Herbert Marcuse ve Marksizmin Bunalımı), USA: University of California Press, 1984, s. 20. Kellner'in incelemesinin "Origins : Politics, Art and Philosophy" başlıklı ilk bölümünde Marcuse'nin doktora tezine ilişkin ayrıntılı bilgiye yer verilmiş.

[2] Kellner, Douglas; a.g.y. s. 21

[3] Goldmann, Lucien; *'Marcuse'yi Anlamak'*. Çev. H.Emre Bağce, s. 313. *Frankfurt Okulu.* (Ed. H.Emre Bağce) içinde 'Doğu/Batı', 2006.

[4] Marcuse'nin üreme/üretim konusundaki eleştirilerinin özeti için Bkz; Serdar Taşçı, *Yüzyılı Düşünmek*, Say Yayınları, 2006, s. 45-49.

[5] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık: Freud Üzerine Felsefi Bir İnceleme.* Çev. Aziz Yardımlı, İdea, 3. Baskı, 1998, s. 147.

[6] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık,* s. 62

[7] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık,* s. 66

[8] Mesiyanik komünizm ve özgürlükçü teoloji için Bkz; Löwy, Michael; *Dünyayı Değiştirmek Üzerine: Karl Marx'dan Walter Benjamin'e Siyaset Felsefesi Denemeleri.* Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

[9] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık* , s. 148

[10] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık,* s. 157

[11] Marcuse, Herbert; *Eros ve Uygarlık,* s. 122

[12] Marcuse'de zamanın akışı, unutma ve hatırlama nosyonları için özelikle Bkz; *Eros ve Uygarlık*: 'Eros ve Thanatos' başlıklı 11.Bölüm, s. 161-169.

[13] Douglas Kellner, *Herbert Marcuse and the Crisis of Marxism,* s. 155.

[14] Marcuse, Herbert; *Karşıdevrim ve Başkaldırı.* Çev. G.Koca-V.Ersoy. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1991, s. 38.

[15] Marcuse'nin 1937'de yayınlanmış 'Felsefe ve Eleştirel Teori' başlıklı yazısından. Aktaran, Lucien Goldmann, 'Marcuse'yi Anlamak', *Frankfurt Okulu* (Ed. H. Emre Bağce) içinde, s. 308- 9.

[16] Goldmann, Lucien; 'Marcuse'yi Anlamak' , s. 309-10

Marika Ninou

Rebetikonun ölümsüz seslerinden. 1918'de Kafkasya'da doğdu. Onun öyküsünden ve rebetikonun 'kralı' Vasilis Tsitsanis'le kesişen yollarından esinlenerek gerçekleştirilen, yönetmenliğini Kostas Ferris'in yaptığı ünlü *Rebetiko* filminde ise doğum yeri, genel olarak rebetikonun da doğum yeri kabul edilen, İzmir olarak geçer. 1939'da Atina'ya geldiğinde kocası ve küçük oğluyla cambazlık yaparak hayatını kazandı. Ancak, sesi de kısa süre içinde keşfedildi ve dönemin önemli bestecileriyle çalışmalar yaptı. Fakat bu besteciler arasında Tsitsanis özel bir yere sahiptir. İkilinin 1951'de İstanbul'da da konser verdiği biliniyor. Ninou daha sonra ABD'ye gitti ve 1956 yılında yakalandığı kanserden kurtulamayarak hayata veda etti. Ardında çok zengin bir diskografi bırakmamakla birlikte, 1950'lerin başında Atina'daki Şişko Jimmy'nin Yeri adlı tavernada yapılan amatör kayıttan üretilen plağı, *audio* meraklılarının hâlâ arayıp da bulamadığı nadide parçalar arasındadır. Taverna fonundaki seslerin ve müzisyenler arasındaki konuşmaların bol bol duyulduğu bu plakta yer alan 'Gulbahar' adlı parçası, 1994 yılında Esma Sultan'da gerçekleştirilen ve aniden bastıran yağmur nedeniyle bir anlamda yarım kalan Açık Radyo lansman partisinde ilk kez dinleyenlere sunulmuş ve sonraları Açık Radyo'nun rebetiko tiryakileri arasında "Arap Havas, yavas yavas…" nakaratıyla ölümsüzleşmişti.

Serhan Ada

Marika Ninou, *1918-1957.*

Marlon Brando

Çağın son büyük sanat dalı sinemanın belki de gelmiş geçmiş en büyük oyuncusu olan Marlon Brando, 1 Temmuz 2004 tarihinde, 80 yaşında yapayalnız, korkunç şişman ve beş parasız bir enkaz olarak öldü. Gazeteler ve televizyonlar, Hollywood filmlerinin ve Amerikan televizyon dizilerinin büyük çoğunluğunda olduğu gibi son derece beklenebilir bir 'son'a tastamam uygun şekilde ele aldılar olayı: Marlon'un gençliğindeki inanılmaz güzelliği, bütün modern kuşağı derinlemesine etkileyen oyunculuk yeteneği ve 'metod'u; sesi, mırıltısı, eksantrikliği, kadınları, trajedileri, gizemi, içedönüklüğü vb. hepsi ele alındı... Bunlar, onun eski ve yeni görüntüleri eşliğinde ve bilumum dedikodusuyla birlikte günlerce kapsandı.

Sadece bir küçük nokta haricinde: Marlon'un 'duruş'u. Uzlaşmaması. Dikbaşlılığı. Dünyanın gidişatı hakkındaki sözü. Söz-davranış birliği. Estetik-etik bütünlüğü... Bunlara değinildiğine pek rastlanmadı doğrusu. Tuhaf.

Kesintisiz 30 Dakika Alkış

Oysa Broadway'de *İhtiras Tramvayı*'nda kesintisiz 30 dakika ayakta alkışlanıp, Amerika'daki kadınların ve genç kızların akıllarını başından aldıktan sonra Hollywood'a geçtiği en ateşli yıllarında; daha yirmibeş yaşına basmadan, hem Sivil Haklar Hareketi, hem de genel barış ve adalet hareketi içinde en ateşli bir aktivist olarak yer almakta tereddüt etmemiş bir adam vardı ortada.

Yarım yüzyıla yakın bir aktivizm kariyerinin kilometre taşlarına şöyle üstünkörü bir bakış atmak gerekirse:

1959'da, Harry Belafonte ve Ossie Davis gibi dikbaşlı siyahi müzisyenlerle birlikte, SANE adlı nükleer karşıtı hareketin –hem de eğlence endüstrisinin kalbi– Hollywood'daki kolunun kurucuları arasında görüyoruz onu...

Marlon'umuz, Brecht'i bir an olsun yanıtsız bırakmadan geçti bu dünyadan: Onun ardından "Büyük savaşların hazırlığı sürerken ... büyük oyuncular suskundu" diyemeyecekler.

1963'te, dikbaşlı siyahi yazar James Baldwin'le kolkola bu sefer: Washington'a doğru yapılan o unutulmaz haklar yürüyüşünde...

Sonra Paul Newman'la, otobüslerde ırk ayrımını öngören kanuna 'Derin Güney'de itaatsizlik ederken...

Daha sonra 1964'te, bu kez California'da, Puyallup kızılderili kabilesi reisi Bob Satiacum'la o nehirde ruhsatsız balık tutma 'eylemi'ne girişerek sivil itaatsizlik yapar ve bu tuhaf balık avının bedelini tutuklanarak öderken...

Başkaldırı ve cinayetlerle dolu o unutulmaz 1968 yılında Martin Luther King'in katledilişinin ardından, bunu protesto için önemli bir filmin başrolünü reddeder ve "onun boşluğunu sevgi ve empati ile dolduramazsak, toplum olarak ayvayı yediğimizin resmidir" mealinde konuşurken... Derken, Kara Panter'lere ve hapiste öldürülen aktivistlere para ve destek verirken... Siyah aktivist Bobby Seal'le arkadaşlık, yoldaşlık ederken... ve bunların bedellerini filmlerinin 'Derin Güney' eyaletlerinin sinema salonlarında yasaklanması, bizzat kendisinin de Hollywood'da 'Brando Kara Listesi'ne alınarak önemli rollerden mahrum bırakılması ile öderken...

1972'de akıl almaz bir 'geri dönüş' hamlesi yaparak *Baba* filmindeki rolü ile aldığı ikinci Oscar ödül törenine, ödülü reddettiğini bildirmek üzere kendi yerine Sacheen Littlefeather adlı bir yerli kadını gönderip, ABD hükümetinin yerlilere karşı süregelen ezme politikalarını protesto eden bir metni okuturken ve bunun bedelini törendeki davetliler tarafından yuhalanmakla öderken...

Küresel iklim değişikliğine karşı çevre koruma hareketleri içinde hem bedeni, hem kesesi ile her daim bilfiil yer alırken...

Marlon Brando, *İhtiras Tramvayı* filminin setinde, *1948.*

Ve nihayet, o tek gözlü bungalovunda; hastalık, borç-harç ve gerçekten şaşırtıcı bir sefalet içinde yüzdüğü, arkadaşı Jack Nicholson'ın yiyecek yardımlarına gerçekten muhtaç halde, imzasını da emekli maaşlarının yatırıldığı banka hesaplarını da ABD'nin Irak savaş ve istilasına karşı mücadele eden barış aktivistlerinin hizmetine sunarken...[1]

Öteki Yüzde Elli

Gazete ve televizyonların yarım yüzyıllık bir oyunculuk ve aktivizm kariyerinin ardından bu 'öteki yüzde elli'nin pek sözünü etmemeleri tuhaf. Ama, şaşırtıcı değil, öyle değil mi? Marlon'umuz, Bertolt Brecht'i bir an olsun yanıtsız bırakmadan geçti bu dünyadan: Onun ardından, "Büyük savaşların hazırlığı sürerken... büyük oyuncuları suskundu" diyemeyecekler. Bush'un kendisini öven taziyet sözlerini, umarız duymuyordur.

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
06 Temmuz 2004.

[1] Bkz; Dave Zirin, *A Eulogy For Our Marlon Brando,* www.commondreams.org, 02 Temmuz 2004.

Marvin Gaye

Detroit kökenli Motown plak şirketinin prenslerinden biri ve şirketin kurucusu Berry Gordy'nin kızkardeşi Anna ile evli olan Marvin Gaye, soul müziği âleminin yetiştirdiği en önemli yeteneklerden biriydi. 1970'li yılları üç belli başlı albümle yarılamıştı. Motown'un yayınlanmasına uzun süre direndiği sosyo-politik içerikli başyapıt *What's Going On* (1971), cinselliğin ve erotizmin ön planda olduğu *Let's Get It On* (1973) ve *I Want You* (1976).

1973 yılında yarı yaşındaki 17'lik Janis Hunter'a kapılan ve onunla ilişkiye giren Gaye'in Anna Gordy ile evliliği 1975'de tümüyle kopma noktasına gelmişti. Böylece popüler müzik tarihinde ilk kez bir boşanma süreci sanatçının kendi ağzından kaleme alınıp, bir albüme konu oldu. Üstelik bu itirafnameden beklenen gelir, eşine ödenecek nafaka olarak saptanacaktı. İşte, bu ilginç şartlarda gelişen ve 1978'de piyasaya çıkan mükemmel *Here, My Dear* albümü başta fazla itibar görmemiş olmakla birlikte, ilerleyen yıllarda, yazar David Ritz'in *Divided Soul: The Life of Marvin Gaye* adlı 1985'de yayınladığı biyografinin de etkisiyle hakettiği üne geç de olsa kavuşacaktı.

Motown'dan Kopuş

1974 ve 1975 yıllarında doğan çocuklarına rağmen, Marvin Gaye'in Janis Hunter'la olan birlikteliği uzun sürmedi ve özel yaşamında esen fırtınaların yanı sıra uyuşturucu bağımlılığı da giderek arttı. Bunlara bir de maddi sorunlar eklenince Gaye selameti önce Hawaii'de inzivaya çekilmekte, ardından da Londra'da birkaç ay kaldıktan sonra 1981 başlarında Belçika'nın sahil kenti Ostend'e 'sığınmakta' buldu. Buraya gelmesine ve kaldığı yaklaşık iki yıl zarfında sağlıklı yaşamasına önayak olan kişi Freddy Cousaert adlı yerel bir gece kulübü işletmecisiydi. Bu dönemde Motown'la da ipleri koparan Gaye'in ticari anlamda da başarılı dönüşü, Columbia plak şirketinin 1982 yılında yayınladığı ve liste başı olan 45'liği 'Sexual Healing'in de yer aldığı *Midnight Love* albümü ile oldu.

Ama Cousaert'in korktuğu başına gelecek ve kendi himayesinde Gaye'in kariyerini Ostend'in emniyetli ve sakin havasında devam ettirme çabası, sanatçının annesinin rahatsızlanması nedeniyle ânîden Los Angeles'a dönmesiyle son bulacaktı.

Los Angeles'a varışından kısa bir süre sonra Marvin Gaye, can çıkar, huy çıkmaz tabirini kanıtlarcasına Ostend'de geçici olarak rafa kaldırdığı kötü alışkanlıklarına hızla döndü ve giderek artan paranoyak düşüncelerle kendi sonunun başlangıcı için tetiğe basmış oldu

Soyadı Değişikliği

1983 yılının Ağustos ayında sona eren ve Elvis Presley'in son günlerini andırdığı söylenen bir Amerika turnesi sonrasında Gaye, aile evine çekilmeyi yeğlemişti. Fakat babası ile olan sürekli tartışmalar nedeniyle sık sık yakınlarına intihar edeceğini ima eden sözler söylüyordu. Hıristiyanlığın 'Pentecostal' dalına mensup, hatta bu eksantrik sektin bir tür 'papazı' olan babası Marvin Sr.'ın zaman zaman kadın giysileriyle dolaştığı bilinmekteydi. Şiddetin ve cinsel çelişkilerin yoğun olarak yaşandığı bu karmaşık ev ortamında, asıl soyadları 'Gay' olan bu ailenin genç yaşta yarattığı kompleksler, sanatçının soyadına 'e' harfini ekletmesine neden olmuştu.

Marvin Gaye, *1939-1984.*

Marvin Gaye'in sorunlu ve trajik yaşamı, kırk beşinci yaşını doldurmasına bir gün kala, 1 Nisan 1984 tarihinde bir baba kurşunu ile sona erdi. Bugün albümleri, 'tüm zamanların en iyileri' listelerinde yer almaya, doo-wop'tan yola çıkarak yarattığı özel vokal stili her yeni soul neslinde görülmeye devam ediliyor. Taklitlerinden sakınınız.

Marvin Gaye'in Seçme Albümleri

What's Going On - (1971)
Let's Get It On - (1973)
I Want You - (1976)
Here My Dear - (1978)
Midnight Love - (1982)

Sedat Nemli

Masanın Altı

Diyelim ki sinirleriniz bozuk, ya da işte böyle endişeli bir ruh halindesiniz, gayet saçma davranabilecek gibisiniz. Açık Radyo'yu açın, 94.9'u, ondan önce de parantez açayım, destek olun, bu numarayı arayın ki birazdan söyleyeceğim şey size sağlanabilsin. Açık Radyo'yu açınca, garanti veriyorum size, burada sakin sakin konuşan, son derece aklı başında, hiçbir lafı hiçbir şekilde saçma olmayan insanların sesini duyacaksınız mutlaka.

Buraya gelen bir hediye, yani herhangi bir konuk; ne konuda olursa olsun –ki bu arada kuş bakıcılarından, hediye paketlemecilerine kadar aklınıza gelecek her türlü insan ses çıkarıyor burada– hepsi aynı tonda, sakin sakin konuşuyor olacaklar. Ben de bugün böyle konuşmaya çalışıyorum, aslında daha inişli çıkışlı konuşan bir insanım ama çok hoşuma gidiyor bugün burada böyle konuşmak. Sakinleşebilirsiniz yani burayı dinleyip. Hakikaten insana müzik gibi geliyor çıkardıkları ses... Öyle alttan ve o kadar insana iyi gelen birşey ki, bazen gerçekten bunu düşünüyorum. Diyorum ki, böyle saçmalamadan önce şöyle iki dakika gideyim, şu Açık Radyo'da masanın altında biraz durayım, kesin birilerinin bu hali bana bulaşır da düzelirim.

Nil Karaibrahimgil
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2005.

Mauss

MAUSS dergisi 1981 yılında, küçük bir grubun kendi olanaklarıyla hazırlayıp fotokopi ile çoğalttığı üç aylık bir bülten olarak yayınlanmaya başladı. İsmi ise başlı başına bir program: Sosyal Bilimlerde Faydacılık-Karşıtı Hareket. Derginin ve onu çıkaran derneğin ismi, Durkheim'in yeğeni ünlü sosyolog Marcel Mauss'a da gönderme yapıyor. Bu isim benzeşmesi, *MAUSS* dergisini çıkarmaya başlayan sosyolog, antropolog, iktisatçı, tarihçi ve filozoflardan oluşan küçük grubun, Marcel Mauss'un 'armağan' *(don/gift)* kavramı konusunda yaptığı çığır açıcı çözümlemeleri temel referans aldığını ilan ediyor. **(Bkz; Armağan Ekonomisi)** Bugün yayın hayatına yılda iki hacimli dergi ve bir veya iki kitap yayınlayarak devam eden *MAUSS* dergisinin siyasal ve bilimsel referansları arasında elbette Marx, Durkheim, Weber gibi büyük isimler ön sırada geliyorlar. Ama Karl Polanyi **(Bkz; Karl Polanyi)**, dergi yazarlarının büyük çoğunluğu

Marcel Mauss, *1872-1950.*

için, Marcel Mauss'un hemen ardından gelen ikinci özgül referans kaynağını oluşturuyor.

Faydacılık-Karşıtı Bir Duruş

MAUSS dergisi, günümüz sosyal bilimlerinde, 19. yüzyılda düşünce dünyasına hâkim olmaya başlayan iki düşünce akımına, kurucusu İngiliz filozofu Bentham olan 'faydacılık ilkesi'ne ve pozitivizme karşı duruşu oluşturmaya, bunun yollarını aramaya uğraşanların buluştuğu bir yerdir. Dergide yayınlanan yazılar, faydacılıkla pozitivizmin birleşmesinden doğan ekonomizmi ve bu birleşmeye nezaret eden iktisat aklını sorgularken, siyaset felsefesinde araççı bir akılcılığı eleştirmekten geri kalmazlar. Bu bağlamda *MAUSS*'cular kendilerini faydacılık-karşıtı olarak tanımlıyorlar. İnsanları çıkarlarını azamiye çıkarmak için uğraşan atom parçaları olarak gören egemen toplumbilim anlayışına karşı, Marcel Mauss'tan mülhem bir bakış açısıyla, içinde rekabeti, çatışmayı da içeren 'armağan' ilişkisi ışığında toplumsal ilişki ve bağın kuruluşunu ve bunların tekrar üretilmesini anlamaya, tasarlamaya çağırıyorlar.

"Bütünsel Sosyal Olgu"

Marcel Mauss (1872-1950), "Armağan/Bağış Üzerine Deneme" adlı ünlü makalesiyle 'bütünsel sosyal olgu' kavramını ortaya atan ve kabul ettiren kişidir. Claude Lévi-Strauss, Marcel Mauss'un 'bütünsel sosyal olgu' kavramının, "şimdiye kadar tekmiş gibi görünenin" ikili cephesini aynı zamanda ortaya koymak ve bir taraftan toplumsal olanla bireysel olanı, diğer taraftan fizyolojik/fiziksel olanla psişik olanı birbirine bağlama kaygısını ifade ettiğini belirtir. Bütünsel sosyal olgu üç boyutludur. Sosyolojiktir, tarihseldir ve fizyo-psikolojiktir. Bütünsel olgu, sosyal olana ait hukuki, iktisadi, estetik, dini vb. değişik koşulları; doğum, çocukluk, eğitim, gençlik, yetişkinlik, evlilik gibi bireysel tarihin değişik anlarını; refleksler, heyecanlanmalar gibi fizyolojik olgulardan, bilinçdışı veya bilinçaltı kategorilere, bireysel ve toplu dışavurumlara kadar değişik ifade biçimlerini içerir. Antropoloji ve sosyolojide bu yaklaşımın miladı olarak kabul edilen Marcel Mauss'un ünlü yazısının 'devrimci niteliğini' Lévi-Strauss teyit eder. Mauss bu yazısında, Malinowski'nin çalışmalarından hareket ederek, kadim toplumlarda armağan ilişkisinin, bir bütünsel sosyal olgu olarak önemini ortaya koymuştur. İnsanların mümkün olan en yüksek miktarda ve en değerli mallarını ortaya saçarak, imha ederek, başkalarına vererek topluluk nezdinde güç ve itibar kazanma ritüellerini inceler.

Verme, Alma ve Karşılığında Verme

Bu temel ilişki, birbirinden ayrılması mümkün olmayan üç yükümlülükten oluşur: verme, alma ve karşılığında verme yükümlülükleri. Bu üçlü, toplumsal ilişkiyi kuran ve yeniden üreten ana ilkedir. Kadim toplumlarda toplumsal ritüelleri bariz biçimde belirler.

Marcel Mauss'un yepyeni bir bakışla bize sunduğu bu armağan ilişkisi kavramının ve bunun toplumsal ilişkideki merkezi yerinin sadece kadim toplumlarda değil, farklı biçimler altında günümüz dünyasında da hükmünün devam ettiğini iddia edenlerin buluşma yeridir *MAUSS* dergisi. Bu derginin yazarlarından Jacques T. Godbout'nun, Türkçe çevirisi de yayınlanan, *Armağan Dünyası* başlıklı kitabı, farklı bir çıkar/fayda anlayışına dayanan armağan ilişkisinin günümüz dünyasında da bağ yaratma amacıyla işlemeye devam ettiğini somut örneklerle gösteriyor. İktisadi akla sığmayan bir 'çıkar'ın, salt maddî temelli ve anlık bir alma-verme ilişkisini de kuşatabildiğini Godbout'nun kitabı ve *MAUSS* dergisinde yayımlanan onlarca yazı gösteriyor.

Devlet, Piyasa, Armağan

Bu araştırmalar, *MAUSS* dergisinin yönetmeni Alain Caillé ve Jacques T. Godbout dahil, derginin birçok yazarının ortak iddiasına olgusal ve kuramsal bir zemin hazırlamaya da yarıyor. Siyasal olan bu iddia, devlet ve piyasa düzenleri yanında, modern toplumlara nizam veren üçüncü bir sistemin daha varlığına işaret eder. Bu, armağan ilişkisidir. *MAUSS* dergisini çıkaranlar, armağan ilişkisinin bugün gizli kalan veya egemen faydacı ideoloji tarafından inkâr edilen varlığının kabul edilmesini, "armağana hakkının verilmesi" amacıyla değil, armağanın topyekûn bir paradigma olarak tanınması, bir çözümleme ve düzenleme ölçütü olması için savunuyorlar. Bunu serbest piyasacılığa ve bürokratik devletçiliğe alternatif olan bir sosyalizm modeli arayışı olarak tanımlayabiliriz. Bunu tasarlayabilmek için atılması gereken ilk adım, faydacı aklın modern insanın tahayyül dünyası üzerinde kurduğu tahakkümü kırmaktır. Alain Caillé'nin, *Faydacı Aklın Eleştirisi* başlıklı kitabının alt başlığı bu açıdan anlamlıdır: *Faydacılığa Karşı Manifesto.*

Günümüzde sol düşünde yeni açılımlar, birey-toplum ilişkisinde bireyi mutlaklaştıran veya bireyi toplum ve devlet karşısında tamamen edilginleştiren modelleri aşan yeni tasarımlar geliştirmek için, armağan ilişkisi üzerine yapılmış bu ve benzeri çalışmalar çok zengin bir kaynak oluşturuyorlar.

Ahmet İnsel

Kaynaklar:
Ahmet İnsel; "Armağanın Günümüz Ekonomisindeki Yeri" *Toplum ve Bilim*, Sayı: 69, 1995.

Alain Caillé; *Faydacı Aklın Eleştirisi.* İstanbul: İletişim yayınları, 2007.

Jacques T. Godbout; *Armağan Dünyası.* İstanbul: İletişim yayınları, 2003. (Ahmet İnsel'in önsözü ve Alain Caillé'nin sonsözü ile).

Marcel Mauss; *Sosyoloji ve Antropoloji.* İstanbul: Doğu Batı yayınları, 2005. (Claude Lévi-Strauss'un önsözü ile).

Karl Polanyi; *Büyük Dönüşüm / Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2000. (Ayşe Buğra'nın önsözü ile).

www.journaldumauss.net

www.revuedumauss.com.fr

Medya Konuşmaları

Açık Radyo 2006 yılında 'Medya Konuşmaları' adlı proje kapsamında 38 saatlik zengin bir program dizisi gerçekleştirdi. Türkiye'nin önde gelen yazar, gazeteci, gazete ve dergi yöneticisi, radyo ve tv yayıncısı, hukukçu, iletişimci, felsefeci, araştırmacı ve basın meslek temsilcilerinden yaklaşık 40 kişi, medya ve etikten reklamlara, bilgi edinme hakkından ombudsmanlık pozisyonuna, gazetecilik eğitiminden çevre gazeteciliği sorunlarına kadar medyanın çok çeşitli meseleleri üzerinde görüşlerini aktardılar. Ayrıca, AC Nielsen, Açık Radyo için kapsamlı bir 'Medya Güven Araştırması' gerçekleştirdi. Türkiye'de medya ve kurumlara güven ölçümleri konusunda herhalde beklenebilir olan, ama yine de oldukça çarpıcı tespitleri içeren, biri kantitatif, biri de kalitatif olmak üzere iki araştırma, Açık Radyo'da birbirini izleyen iki programda tartışılıp sunuldu. Hollanda hükümetinin desteğiyle gerçekleştirilen 'Medya Konuşmaları' söz konusu araştırma ile beraber aynı başlıkla www.acikradyo.com adresinde dosya olarak yer almaktadır.

Açık Radyo

Mehtâbiye

Boğaziçi, İstanbul hayatına 16.yüzyıldan sonra girmeye başladı. 16.-17. yüzyılda Boğaziçi'nde Göksu, Tokat, Sultâniye, Çubuklu, Kandilli, Kuleli, Çengelköy ve Beylerbeyi gibi, kendi içine kapalı bağ ve bahçe tarımı yapan yerler yalnızca padişahların gezip eğlendikleri has bahçelerdi. 17. ve 18. yüzyılda padişah ve saraya mensup devlet ricalinin eğlence merkezi ise Sâdâbâd'dı. Yazlıkları da genellikle Haliç'te olmakla birlikte Sultan IV. Mehmed devrinde artık pek çok vezir, defterdar ve ulemanın da yazlıklarının Boğaz'a taşındığı görülmekteydi. Bunlardan biri de Şeyhülislâm Bahai Efendi idi. Kanlıca'da bulunan yalısı nedeni ile bu bölge Bahai Körfezi olarak da anılıyordu. Kanlıca o dönemde Müslüman nüfusluydu. Sonraları yabancıların da katıldığı, büyük şölenlere dönüşecek olan ilk mehtap âlemlerinin de burada yapıldığı söylenir. 18. yüzyılda Boğaz kıyılarına yabancılar yerleşmeye başladı. Sultan III. Ahmed döneminde ise Sâdâbâd halen gözde olmakla birlikte, devrin şairi Nedim, Boğaziçi'nin; özellikle de Göksu ve Küçüksu'nun güzelliklerini anlatmaya başladı. 19. yüzyıldan itibaren padişah ve yüksek tabakanın yazlıkları da artık Haliç'ten Boğaz'a taşınmıştı.

19. Yüzyıldan İtibaren Boğaz'a Taşınan Yazlıklar

Kanlıca Körfezi'nde başladığı bilinen mehtap âlemlerinde musiki olup olmadığını bilmiyoruz. Ancak musikinin şenliklere katılması Müslüman halk ve özellikle yüksek tabaka için ancak Tanzimat sonrası mümkün olabildi.

Aslında "Boğaz'ın tabiatında sular ve mehtap bulunduğu gibi saz yani musiki de vardır." diyordu Abdülhak Şinasi Hisar. Ahmed Hamdi Tanpınar da ona katılıyordu; "Boğaz'ın kendisi de sanatkârane, hatta müzikaldir. Tıpkı hoparlörle dışarıdan dinlenen opera gibi, bütün hareket adesenizin dışında kalır. Siz yalnız musiki duyarsınız."

Seçkin ses ve saz sanatçılarının icrâ ettiği gerçek musiki sesleri ise ilk olarak, kendisi de bestekâr olan Sultan I. Mahmud'un yaptırdığı Küçüksu Kasrı'ndan duyulmaya başladı. Bundan sonra, yabancıların genellikle 'Asya'nın tatlı

Sultan III. Ahmed döneminde Sâdâbâd halen gözde olmakla birlikte, devrin şairi Nedim, Boğaziçi'nin; özellikle de Göksu ve Küçüksu'nun güzelliklerini anlatmaya başladı.

Mehtabı ve yankısı öylesine meşhurdu ki, körfez deyince herkesin aklına Kanlıca gelirdi.

suları', 'Asya'nın sakin suları', Edmondo de Amicis'in de 'ilâhî dere' dediği Göksu ve Küçüksu, Sâdâbâd'ın yerini aldı.

Julia Pardoe, İstanbul'u ziyaretinden sonra kaleme aldığı kitabında Göksu âlemlerini en ince ayrıntısına kadar anlatıyor, tanbur seslerinden söz ediyordu: "Hanımlar ve beyler Cuma ve Pazar günleri Göksu, Küçüksu, Kalender ve Çubuklu'ya sandallarla denizden giderlerdi. Akşama kadar yemekler yenilir, sazlar çalınıp oynanır, salıncaklara binilirdi. Cariyelerin de türkü ve mâni söylemelerine izin veriliyordu. Eğer mehtap varsa hizmetçiler yalıya dönerken, hanımlar cariyelerini alıp ezandan kırk beş dakika sonra kayıklarına biner, mehtabı seyrederlerdi. Boğaz'da musiki sesleri yalnız Göksu ve Küçüksu'da duyulmazdı. Azime Sultan Sarayı'nda cariyelerden oluşan, iyi yetişmiş ses ve saz topluluğunun keman, tanbur seslerini ve şarkılarını kayıkla geçenler kürekleri yavaşlatarak dinlerdi."

1896'da yazdığı *Şehir Mektupları*'nda Ahmed Rasim, "Bana kalırsa Haliç, yalnız bir Sâdâbâd'ıyla buralara karşı övünemez. Göksu manzaraca ondan aşağı kalır mı?... Ayın doğuşu, mehtap töreni ayrı ayrı makamda ötüşlerle icra ediliyor," diyerek Göksu mehtabının musikisinden söz etmişti.

Boğaz'a Ney Üfleyenler

4 Haziran 1829 mehtabında Tarabya Kasrı'nda Donizetti'nin askerî bando ile müzik yapması, Sultan II. Mahmud'la birlikte değişen müzik anlayışının da habercisi oldu. Sultan Abdülaziz çok sonraları, babası Sultan II. Mahmud ve batı müziği meraklısı ağabeyi Sultan Abdülmecid'e rağmen, Dolmabahçe Sarayı'nın Harem dairesi pencerelerinden yaz geceleri Boğaz'a doğru ney üfleyip lavta çalacaktı. Boğaz'da ney üfleyen bir başka isim de Neyzen Tevfik'ti. Belki her ikisi de İncirköyü imamı Akmolla'nın geleneğini yaşatmaktaydı. Akmolla Ömer Efendi her sabah seher vaktinde yarım saat ney üfler ve sonra eviç makamında salâ verirdi.

Boğaz'a ney üfleyen bir başka isim de Neyzen Tevfik'ti...

Özel Saz Takımları

20. yüzyıl başında bazı yalılarda özel saz takımları bulunmaktaydı. Halim Paşa'nın Rumelihisarı'ndaki yalısında haftada iki gece en meşhur hanende ve sazendelerden oluşan saz takımı fasıl yapardı. Merkez kumandanı Saadettin Paşa'nın her biri bir makam adı alan kırk sekiz cariyesinden kurulu bir saz takımı vardı. Bunlardan Bestenigâr adlı cariye genç yaşta ölünce bütün Boğaziçi gözyaşı döktü.

Özel saz takımı olmayan yalılarda yapılan musiki toplantılarında ise devrin çok ünlü müzisyenleri bulunurdu. Sultan Abdülhamid'in damadı Nurettin Paşa'nın yalısında Hacı Remzi Bey'in Bebek ve Adliyeli Asım Bey'in Kanlıca'daki yalılarında Hafız Osman; Yanyalı Mustafa Paşa'nın Anadoluhisarı'ndaki yalısında Hafız Osman, Kemençeci Vasil, Giriftzen Asım Bey, Udî Nevres; Mahmud Celalettin Paşa'nın Çubuklu'daki yalısında da Tanburî Cemil, Kemençeci Vasil ve Lemi Atlı musiki toplantılarına katılan ünlü müzisyenlerdi.

Azınlık yalılarında da musiki meclisleri toplanırdı Bunların en ünlüleri de Bebek'le Arnavutköy arasındaki Köçeoğulları yalısı idi.

"Bütün bir âdâb ve teşrifatı bulunan ve her mehtap gecesi bir yalı tarafından yaptırılan bu âlemler mâşerî bir opera, bir nevi ayışığı ibadeti gibi bir şeydi... Hissi hayatımızda o kadar yeri olan ve bize bir yığın asîl içlenmeyi telkin eden Boğaz, burada en yüksek sanatlarımızdan biri olan musiki ile birleşiyordu." Tanpınar'ın böyle biçimlediği bu gecelere Mehtâbiye denirdi. "Serv-i sîmîn (gümüş servi) seyri" de denilen bu âlemler senede iki veya üç kere yapılırdı. Temmuz, Ağustos bazen de Eylül aylarının 12., 13., 14. ve 15. gecelerinden birinde düzenlenir, aynı gecede birbirlerinin sesini bozmamak için iki saz takımı olmamasına dikkat edilirdi. Bu geceleri düzenleyen belli başlı insanlar vardı. Valde Paşa (Bebek), Said Halim Paşa (Yeniköy), Suphi Paşazade Sami Bey (Yeniköy), Hıdiv İsmail Paşa (Emirgân) vb.

Kiralık Pazar Kayıkları

Geceyi düzenleyen, en iyi ses ve saz takımını kurar, müzisyenler için oturduğu köyün bir pazar kayığını kiralardı. Pazar kayığı mehtâbiyeyi düzenleyen yalıdan müzisyenleri alır denize açılırdı. Üç-beş kayık ve sandalla başlayan grubun sayısı sonunda yüzlere ulaşırdı. Sultan Abdülaziz dönemindeki mehtâbiyelerde Boğaz'ın en derin yeri olan Kayalar ile Kandilli arasında kayıklardan atlaya atlaya karşıya geçilebilirdi. Fasla, Kalender'in önünden başlamak bir gelenekti. Sonra Yeniköy'den İstinye'ye gelinerek oradan karşıya geçilir, Kanlıca Körfezi'ne girilirdi. Mehtabı ve yankısı öylesine meşhurdu ki, körfez deyince herkesin aklına Kanlıca gelirdi. Burada mutlaka bir-iki fasıl çalınırdı. Bu fasla karadan katılanlar da olur, musikiye meraklı olduğu bilinen yalıların önünden geçilirken durulur, onlara özel olarak çalınır, söylenirdi. Sandal sayısı çok fazla olduğu için, girilmeye kalkışılırsa ancak üç-dört saatte çıkılabileceği bilindiğinden asla Göksu'ya girilmez, Kandilli açıklarından karşıya geçilerek Bebek koyuna girilir, bir-iki fasıl da burada yapılırdı. Sabaha karşı pazar kayığı, müzisyenleri genellikle mehtâbiyeyi düzenleyenlerin yalısına, evine dönmek isteyenleri de uygun bir kıyıya bırakırdı.

Tepki Gösterenler

Bütün Boğaziçi'ni ayağa kaldıran bu gecelerden hoşlanmayanlar, tepki gösterenler de vardı. Bunlardan Mısırlı Hilmi Paşa'nın damadı Nusret Sadullah Bey batı müziğini sevdiği, Tevfik Fikret bulunduğu mevki ve dünya görüşüne uymadığı, gazeteci Saffeti Ziya Bey ise çok alaturka bulduğu için katılmayanlardı. Devlet adamları halkla iç içe olmayı uygun bulmadıkları, din adamlarının bazıları ise hoş karşılamadıkları için katılmazlardı.

Geceyi düzenleyenler, hanende ve sazendelere ayrılan kayıklara asla binmezler, davetlileriyle birlikte kendi özel kayıklarına biner, onları takip ederlerdi. Bu kurala uymayanlar da vardı, Bunlardan biri de Kadripaşazade İsmail Bey'di. Kanlıca'daki yalısında yılda bir kere mehtâbiye düzenlenir, hanende ve sazendeler için kiralanan pazarcı kayığının dümenine bizzat İsmail Bey geçerdi. Bu mehtâbiyelerin ses ve saz heyetini Kemençeci Vasil yönetirdi. Sait Halim Paşa ise kendi kayığının dümenine geçerdi. Paşa'nın mehtâbiyelerine Hanende Nedim Bey, Hafız İsmail Efendi ve Kaşıyarık Hüsamettin Bey yalının meşkhanesinde günlerce çalışarak hazırlanırlardı.

Farklı Mehtâbiyeler

Biraz da diğerlerinden farklı özellikler sergileyen mehtâbiyelerden örnekler verelim:

Uşşak Taksim, Tanburî Cemil Bey.

Hıdiv İsmail Paşa, İstanbul'da olduğu zamanlar, mehtaplı geceler padişahın doğum ve cülûsuna[1] denk gelirse görkemli mehtâbiyeler düzenlerdi. Saz takımında Melekzat Efendi ve Anadoluhisarlı Hafız Şaşı Osman da bulunurdu.

Boğaziçi Bülbülü diye anılan Nedim Bey, Said Halim Paşa'nın kız kardeşi Prenses Zehra Hanım ile evliydi. Büyük ihtimalle Said Halim Paşa tarafından düzenlenen mehtâbiyede Nedim Bey ve Lemi Atlı'nın hanende olarak bulunduğu kayıkta Kemanî Ağa, Santurî Ethem, Kanunî Şemsi, Tanburî Cemil, Lavtacı Andon, Kemanî Tatyos ve Ali Rifat Bey de yer alıyordu. Sandal Baltalimanı'ndan Emirgân'a doğru yol alırken, Ali Rifat Bey, Şevkefzâ makamında öyle güzel bir taksim yapmıştı ki, Lemi Atlı hatıralarında bu taksimin bir ömre bedel olduğunu söylüyordu.

Hanende Nedim Bey'in ayrı bir grupla mehtâbiyeye çıktığı bir başka gece ise, Mekteb-i Tıbbiye Nazırı[2] Doktor Saip Paşa'nın yalısından düzenlenen saz takımında Kemanî Garbis, Kemanî Kirkor, Kanunî Mihal, Lemi Atlı'nın hocası Hafız Yusuf Efendi ve Lemi Atlı bulunuyordu. Lemi Atlı öylesine güzel söylüyordu ki sandal ve kayıklar hangi saz takımını takip edeceklerini şaşırdılar.

Şirket-i Hayriye Vapurlarında Yeniden

Cumhuriyet döneminde Şirket-i Hayriye[3] yönetim kurulu başkanı olan Necmettin Molla, en güzel dönemlerini Sultan Abdülaziz devrinde yaşayan mehtâbiyeleri tekrar canlandırmak istedi. **(Bkz; Sazlı Cazlı Vaporlar)** 1931 yazında, Şirket-i Hayriye vapurlarının arkasına takılan bir sal üzerinde; halkın, yüzünü görüp tanımadığı için Denizkızı adını taktığı Eftalya Hanım mehtaplı gecelerde şarkılar söyledi. Halk sevdi, benimsedi ama o eski gecelerin geri gelmesi mümkün olmadı. Fakat bu geceler bir Boğaziçi şarkısına vesile oldu. Aleko Bacanos Acem-aşîran şarkısını Eftalya için besteledi.

"Gel ey denizin nazlı kızı, nûş-i şarab et
Çık sahile, gel, sînede bir âlemi âb et"

Musiki Tarihine Geçecek Olaylar

Boğaziçi'nde, yalnız mehtaplı gecelerde değil, her zaman musiki vardı. O günler ve gecelerde de musiki tarihine geçecek olaylar yaşandı.

1895 yılı yazının mehtaplı bir Cuma gecesi Mehmed Akif, Tanburî Aziz ile arkadaşları Selahattin Bey'in

yalısında buluştu. Neyzen Tevfik ve Bursalı Hafız Emin de katılınca denize açıldılar. Neyzen çalıp, Hafız Emin söyledikçe sandallar, kayıklar artmaya başladı. Beykoz'la İncirköy arasında Sultaniye çayırına çıkıp günü orada geçirdiler. Mehtap çıkıp da tekrar denize açılana kadar bütün sandallar onları bekledi. Mehmed Akif ölüm döşeğinde bile bu geceyi hatırlayacaktı.

Mahmud Celâlettin Paşa 1899 yılının bir yaz gecesi Çubuklu'daki yalısının balkonunda yardımcısı Nâzım Bey'e yeni bir şarkısını öğretmekteydi. Defalarca tekrarladığı halde Nâzım Bey eserin bazı yerlerini öğrenemiyordu. O sırada arkadaşları ile sandal gezintisi yapan Lemi Bey yalının önünde durarak eseri dinledi ve bir suskunluk ânında yüksek sesle baştan sona okudu. Paşa Lemi Bey'i hemen yalıya aldırdı. Böylece Lemi Bey'i tanımış olan Celalettin Paşa ömrünün sonuna kadar onun teşvikçisi ve koruyucusu oldu.

Lemi Atlı, ihtimal, bir mehtâbiyenin arkasından konakladığı, Yedisekiz Hasan Paşa'nın oğlu Said Paşa'nın Vaniköy'deki yalısında bir rüya gördü. Nâmık Kemal "Zevkin ne ise söyle, hicab eyleme benden" mısraı ile başlayan şiirinin Manyasizade tarafından bestelenmiş şeklini beğenmemiş ve Lemi Atlı'dan bestelemesini istemişti. Lemi Atlı da eseri rüyasında besteledi. Gözünü açar açmaz aynı odayı paylaştığı Leon Hancıyan'ı uyandırdı ve nihavend makamında bestelediği şarkıyı notaya aldırdı.

Yıl 1905. Refik Fersan'ın kayınpederi Mabeyinci Faik Bey'in Bebek'teki yalısında yapılan bir toplantıda, Sultan Abdülhamid'in kuyumcubaşısı Jak Harunaçi'nin Fransız eşi piyano çaldı ve büyük alkış aldı. Daha sonra o akşam orada bulunan, hem Refik Bey'in hem de eşi Fahire Hanım'ın (Faik Bey'in kızı) hocası olan Tanburî

Boğaziçi semtlerinin dilberleri, gecesi, mehtâbı, gurûbu, eğlenceleri, durgun ve dalgın suları anlatılır. Sevgililer gezmeye davet edilir...

Cemil Bey'den bir şeyler çalması istendi. Cemil Bey tanburla Tâhir-bûselik taksim yaptıktan sonra Kemanî Rıza Efendi'nin peşrevini çaldı. Eser bittiği zaman Fransız madam ayağa kalkarak çok etkilendiğini söyledi ve kocasının düğün armağanı olan yakut taşlı değerli bir yüzüğü Cemil Bey'e armağan etti.

Boğaziçi'nin Musikiye Girişi

Musiki, 17. asırdan itibaren giderek artan bir coşku ile Boğaziçi hayatında yer alırken, Boğaziçi'nin musikiye girişi çok daha sonraları gerçekleşti. Bunun bilebildiğimiz ilk örneklerini Sultan III. Selim, Dede Efendi ve Küçük Mehmed Ağa'nın güftelerinde görürüz. Daha sonraları Dellalzade, Haşim Bey, Zekâi Dede, Rahmi Bey, Hacı Arif Bey, Kazasker Mustafa İzzet, Nikoğos Ağa, Tanburî Mustafa Çavuş, İsmet Ağa, Markar Ağa, Suyolcuzade, Hafız Abdullah, Rıfat Bey, Mahmud Celalettin Paşa, Asdik Ağa, Kanunî Hacı Ârif, İsak Varon, Lavtacı Hristo, Bolahenk Nuri Bey, Cevdet Çağla, Fehmi Tokay, Fahri Kopuz, Kemal Niyâzi Seyhun, Mustafa Nâfiz Irmak, Münir Nurettin Selçuk **(Bkz; Münir Nurettin Selçuk),** Yesarî Asım Arsoy, Sadettin Kaynak, Şerif İçli, Osman Nihat Akın, İsmail Baha Sürelsan, Muzaffer İlkar, Şükrü Tunar, Ârif Sâmi Toker, Selahattin İçli, Avni Anıl, Şekip Ayhan Özışık, Alaeddin Yavaşça ve Cinuçen Tanrıkorur eserlerinde Boğaziçi'ni anlatma geleneğini sürdürdüler. Bu şarkılarda en çok Enderunî Vâsıf , Faruk Nafiz Çamlıbel ve Yahya Kemal'in güfteleri kullanıldı. Münir Nurettin Selçuk, Yahya Kemal'in şiirindeki musikiyi notalara taşıdı. Enderunî Vâsıf'ın neden pek çok şiirinin bestelendiğini de bize şu şiiri anlatsın:

Bir tıfla duçâr oldu gönül semt-i Bebek'de
Pervâz idemez yavrucağım dahî tünekde
Ol mâhı şikâr itmek için sayd-ı semekde
Bir 'âlem-i mehtâb idelim biz de felekde
Buldu henüz eyyâmını zevrakçe-i sahbâ
Orsa-boca Kandilli'ye dek çektirelim tâ
Gök kandil olub subha dek ey mâh-ı şeb-ârâ
Bir 'âlem-i mehtâb idelim biz de felekde
Tavşan kanı mey dolduralım câm-ı niyâzâ
Yalvâralım ol mest-i mey-i gamze-i nâzâ
Mahfî kayalım yağlı piyâdeyle Boğâza
Bir 'âlem-i mehtâb idelim biz de felekde
İşte mey ü mahbûb ü tarab cümle müheyyâ
Mehpâreciğim gel idelim 'azm-i Tarabyâ
Hırsız küregîle yanaşub yâlıya tenhâ
Bir 'âlem-i mehtâb idelim biz de felekde
Vâsıf gibi çarha çıkarub nağme-i âhî
Zevk eyleyelim şarkı çığırtmâ ile gâhî
Agûşe alub hâle sıfat gâhi o mâhî
Bir 'âlem-i mehtâb idelim biz de felekde

En Çok Benimsenmiş Şarkılardan Örnekler

Gariptir, yıllarca Boğaziçi mehtaplarında şarkı söyleyen ve çok velût bir bestekâr olan Lemi Atlı'nın –bir eserinde Hisar'dan bahsetmekle birlikte– Boğaziçi'ni diğer bestekârlar kadar biçimleyen eseri yoktur. Bu şarkıların halk tarafından en çok benimsenen ve söylenenlerine birkaç örnek verelim:

Sâdullah Ağa'nın Hicazkâr şarkısı:
Gel seninle yarın ey serv-i revan
Olalım mahfîce Göksu'ya revan

Lavtacı Hristo'nun Kürdîli hicazkâr şarkısı:
Gidelim Göksu'ya bir âlemi âb eyleyelim

Tanbûrî Mustafa Çavuş'un Şehnaz bûselik şarkısı:
Küçüksu'da gördüm seni
Gözlerinden bildim seni

Osman Nihat Akın'ın Nihâvend şarkısı:
Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin

Ârif Sâmi Toker'in Mâhur şarkısı:
Çek küreği güzelim uzanalım Göksu'ya

Alaeddin Yavaşça'nın Hicaz şarkısı:
Boğaziçi şen gönüller yatağı

Bilinen bilinmeyen, sevilen sevilmeyen tüm Boğaziçi şarkılarında Beşiktaş, Bebek, Emirgân, Kalender, Tarabya, Hisar, Yeniköy, Kanlıca, Kandilli, Çubuklu, Beykoz, Göksu ve Küçüksu'nun dilberleri, gecesi, mehtâbı, gurûbu, eğlenceleri, durgun ve dalgın suları anlatılır. Sevgililer gezmeğe, mehtab seyrine, sandal gezintisine, saz meclisine davet edilir. Başkası ile görülen sevgiliye de sitem gönderilir. Bütün bu güfteler ve nağmeler aracılığıyla biz Boğaziçi hayatını ve musikisini öğreniriz.

Şimdi Boğaziçi'nde musiki veya musikide Boğaziçi var mıdır? Varsa nasıl bir musikidir bilmiyoruz. Nakkaştepe'de yatan Şevki Bey ve Rauf Yekta Bey; Kanlıca'da yatan Santurî Ziya Bey; Aşiyan'da yatan Münir Nurettin Selçuk Boğaziçi musikisini özlüyorlar mıdır dersiniz? [4]

İncilâ Bertuğ. Fikret Bertuğ.
www.acikradyo.com.tr
23 Haziran 2002.

Kaynaklar:

Abdülaziz Bey; *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Abdülhak Şinasi Hisar; *Boğaziçi Mektupları.* İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1955.

Ahmed Hamdi Tanpınar; *Beş Şehir,* İstanbul: Devlet Kitapları, 1969.

Ahmed Hamdi Tanpınar; *Yaşadığım Gibi.* İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, 1970.

Ahmed Râsim; *Şehir Mektupları.* Ankara: M.E.B., 1990.

Balıkhâne Nazırı Ali Rıza Bey; *Bir Zamanlar İstanbul.* Ed. Niyazi Ahmet Banoğlu. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Edmondo De Amicis; *İstanbul (1874).* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul: Tarih Vakfı-Kültür Bakanlığı, 1994.

İstanbul İçin Şehrengiz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1991.

Julia Pardoe; *18.yy.'da İstanbul.* İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997.

Lemi Atlı; *Hatıralar.* İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947.

Musahipzâde Celâl; *Eski İstanbul Yaşayışı.* İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1946.

R. Schiele, W. Müller-Wiener; *19.yy.'da İstanbul Hayatı.* İstanbul: Alman Arkeoloji Enstitüsü, 1988.

Refik Ahmet Sevengil; *İstanbul Nasıl Eğleniyordu.* İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Salâh Birsel; *Boğaziçi Şıngır Mıngır.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 1980.

Salâh Birsel; *Sergüzeşt-i Nono Bey ve Elmas Boğaziçi.* İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları, 1982.

[1] Cülûs: Padişahın tahta geçme töreni.
[2] Mekteb-i Tıbbiye Nazırı: Tıp Fakültesi Dekanı.
[3] Şirket-i Hayriye: Denizyolları işletmesi.
[4] Bu yazının tam metni P dergisinin 2000 Güz sayısında yayınlanmıştır.

Mekânsal Müzik

Müziğin temel özelliklerinden biri seslerin zaman içinde art arda dizilmesinden oluşan zamansallığı ise, bir diğeri de seslerin eşzamanlılık olanağından gelen mekânsallığıdır. Müzik yazısında bu zamansallık yatay eksende kendini gösterirken, mekânsallık yani eşzamanlılık durumu düşey eksende ortaya çıkar. Özellikle Batı müzik tarihinin tüm gelişim süreci bu olanak üzerinden okunabilir.
Müzik tarihinin büyük bir dönemeç yaptığı 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında Giovanni Gabrieli'nin yazdığı müzikler ve bu müziklerin getirdiği değişim çizgisi bu bağlamda önemli bir kırılma noktası oluşturur. Gabrieli'nin müzik yaptığı San Marco Bazilikası'nın simetrik tribünlerinde birer org yer alıyor, aynı zamanda korolar konumlanıyordu. İki çalgı topluluğunun eşzamanlı birlikteliği, bu toplulukların söyleşmesine, yarışmasına, karşıtlık oluşturmasına olanak tanıyor, böylece, Gabrieli'nin bu mekân için yazdığı müzikler *'stile concertato'*nun doğuşuna yol açıyordu. Eşzamanlı karşıtlık içindeki öğelerin uyum sorununun tonal armoniye dek varan bir süreci başlattığı biliniyor. Başka bir deyişle müziğin mekânsallık olanağı, 20. yüzyıla dek egemenlik kuran temel yapının doğurucusu oluyordu.

Doğrudan müziğin kendi iç serüvenine bağlanan değişime kaynak olmanın ötesinde, mekânsallık olanağı, pek çok bestecinin üretiminde çarpıcı mekânsal çalışmaların da doğuşunu getirdi.
17. yüzyılda Heinrich Schütz, Canticum Simeonis'te, metnin anlamına bağlı olarak, korolardan birini adım adım orgdan uzaklaştırdı. 18. yüzyılın dâhi çocuğu Mozart ise mekân içinde ayrışmış dört ayrı orkestra için müzik yazan ilk besteci oldu. Aynı bestecinin *Don Giovanni* operasının balo sahnesinde üç ayrı orkestranın, farklı ritmlerdeki üç ayrı dansı (saray dansı, burjuva dansı ve

köylü dansı) eşzamanlı seslendirdiğini görüyoruz. Üç farklı toplumsal sınıfı müziğe (sahneye) eşzamanlı aktaran bu kısa bölüm, mekânsal müziğin olanaklarını gösteren çok erken bir çalışmadır.

“Mimari Müzik”

19. yüzyılda büyük ses kütlelerini mekân içinde örgütleyen ve bu yüzden de müziği “mimari müzik” olarak adlandırılan besteci ise Hector Berlioz oldu. 20. yüzyılın başında, bu kez mekân içinde ayrışmış öğelerin uyumsuz karşıtlığını kullanan besteci, yüzyıl müziğinin öncü adlarından biri olan Charles Ives idi. Ives, ‘*The Unanswered Question*’ başlıklı çalışmasında iki ayrı şefin yönettiği iki topluluğu birbirinden uzaklaştırarak konumlandırdı.

17. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına dek müzik tarihinin tekil örnekleri olan mekânsal müzik yapıtları 1950 sonrası müzik üretiminde büyük bir yaygınlık kazandı; daha doğru bir deyişle ‘mekânsallık’ 1950 sonrası çağdaş müzikte ana paradigma konumuna yükseldi. Aslında bu yönelim 20. yüzyıl müziğinin izlediği serüvenin bir sonucu olarak da görülebilir. Yüzyıl başının en önemli modernist hareketi olan 2. Viyana Okulu’nun çalışmaları anlam bağlamını öğelerin iç ilişkiler düzenine taşımış, 12 ton yazısıyla birlikte sesler arasındaki bağıntı tonaliteden farklı bir sistem içinde tanımlanmış, tonaliteye geri dönüşü ve bir ana sese bağlı eksenel hiyerarşiyi olanaksız kılan bir yazı ortaya çıkmıştı. Ne var ki bu müzik yazısı özellikle müziğin yükseklik parametresi üzerinden tanımlanıyordu. 1950’ye yaklaşıldığında, 12 ton yazısını müziğin öteki parametrelerine taşıma isteği ‘bütünsel örgütlenme’ (ya da bütünsel dizisellcilik) düşüncesini getirdi; artık yalnızca yükseklik değil, süre, tını, gürlük parametreleri de modernist yazının içinde önemli bir varlık alanı kazanıyordu. Bunun hemen ardından, müziğin beşinci parametresi olan ve sesin mekân içindeki konumunu ele alan ‘yer’ *(topos)* parametresinin önem kazanması bir sürecin son noktası olarak görülebilir.

Modernistler

1950 sonrasında, çağdaş müzik üretiminde mekânsallığın ana paradigma konumuna gelmesiyle birlikte, Avrupa’nın 1950 modernistlerinin büyük bir bölümü (Stockhausen, Varèse, Boulez, Nono, Xenakis... vd.) mekânsal müzik yazmaya yöneldiler ve ses kaynaklarının dinleyiciyle birlikte mekân içinde örgütlenmesi, üretimlerinin yapı kurucu özelliğine dönüştü. 1950 sonrasında elektronik müziğin gelişimi de ses kaynaklarının mekân içinde düzenlenmesine yeni olanaklar taşıdı. Bu üretimin mimarlık-müzik birlikteliğiyle ortaya çıkan en önemli örneklerinden biri Xenakis - Le Corbusier işbirliğinin sonucu olan, 1958 Brüksel Fuarı’ndaki Philips Pavyonu ve Varèse’in bu çalışma için bestelediği ‘*Poème Electronique* oldu. Aynı yıllarda Stockhausen de *‘Carré’, ‘Gruppen’* gibi çalışmalarıyla mekânsal müziğin önemli başyapıtlarını üretti. Müzikteki bu yeni yönelim doğal olarak dinleti mekânının da çağdaş müziğin yeni taleplerine göre biçimlendirilmesi zorunluluğunu getirdi. Mimar Renzo Piano, Luigi Nono’nun *Prometeo* operası için özel bir mekân tasarımı gerçekleştirdi. Piano’nun 1972’de IRCAM için tasarladığı salon da yine mekânsal müziklere ev sahipliği yaptı.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı ‘Çağdaş Müzikte Mekânsal Çalışmalar’ başlığıyla Sesmekân Sergisi (16 Eylül – 28 Ekim 2005) broşüründe yer almıştır.

Melodi

Aklıma bir anı geldi... Biliyorsun benim bir gazetecilik dönemim de var. Allah rahmet eylesin, son yıllarında Belgin Doruk’a röportaja gittim, evine. Bunu anılarıma almadım ama, çok özeldir, belleğimde kalmıştır. Belgin Doruk sahneye çıktı ilk kez. Baktık ki bildiğimiz şarkıları başka tonda okumaya başlamış. Ve ben Belgin Doruk’a dedim ki, nasıl oldu bu? Ama artık rahatsızdı o yıllarda. Çok enteresandır, “Ben böyle hissediyordum” dedi. “Yani o melodiyi ben öyle hissettim.” E tabii, halk şaşırdı. Şarkının sözleri tamam, fakat başka bir melodi. Neden? Başkaydı o, başka bir hanımefendiydi hakikaten. İsmi gibi hanımefendiydi...[1]

Ülkü Erakalın
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

[1] Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını 2006 kapsamında Hülya Koçyiğit’in Ülkü Erakalın’la gerçekleştirdiği söyleşiden.

Belgin Doruk,
1936-1995.

Merhaba

Brezilyadan, São Paulodan, Aiko...
Birkaç yil once, buranin televizyonda, acik radyoyu gosterdiler, arada, bir brezilyali hanim, ve kocasi turk, brezilyali muzika ile programi vardi, açik radyoda...
Eger daha radyoda islerse, ve sizlere yakin olursa, bana cevaplayin, zahmet degilse.
Ben brezilyaliyim burada dogdum ... Kuçukken babamdan acik ogrenmistim, ve turk yazisini yeni ogreniyorum...
Sagolun..
AIKO...BYE BYE .

Aiko
Dinleyici Mektubu
28 Aralık 2003.

Mesut Cemil

İlk Türk radyosu 1927’de Telsiz Telefon Şirketi’ne bağlı olarak kurulan, stüdyosu Sirkeci’deki Büyük Postane’nin üst katında bulunan İstanbul Radyosu’dur. Mesut Cemil de bu radyonun neredeyse herşeyiydi: Baş spikeri, programcısı, hem Türk hem Batı musikisi icracısı. Daha sonra kurulan bütün radyoların her kademesinde çalışmış, radyoculuğu ölümüne, yani 1963 yılına kadar tam otuz beş yıl kesintisiz sürdürmüştü. Şunun da altını çizmek gerekir ki Mesut Cemil, eski Ankara Radyosu’nun müzik yayınları şefi udî Cevdet Kozanoğlu ile beraber Türk radyoculuğunun temelini atan iki önemli isimden biri olarak anılır.

Mesut Cemil elbette sadece idarecilik niteliklerinden dolayı değil, ülkenin başlıca musiki otoritelerinden biri olduğu için Türkiye radyolarının başındaydı. Radyo 1970’lere, televizyon çağına kadar Cumhuriyet döneminin en etkili yayın organıydı. Musiki açısından da öyleydi elbette. Hele Türk musikisi için sadece bir yayın organı değil, Türk musikisi konservatuvarının olmadığı bir dönemde yetenekli gençleri yetiştiren bir okuldu, küçük bir konservatuvardı aynı zamanda. Böyle bir kurumun en önemli hocalarından biri de Mesut Cemil’di.

Açık Radyo’da adı en çok geçen sanat adamı olan Mesut Cemil çok önemli bir kişidir elbette. Fakat bir sanat adamı olarak musiki tarihimizde tam anlamıyla yerine oturtulmuş bir kişi de değildir. Fikri de, zikri de, görüşleri de, eylemi de tartışma konusu edilmiş; hem övülmüş, hem eleştirilmiştir. Ama hiç tartışılamayan bir yönü vardır: Mesut Cemil üstün yetenekli bir musikici, harikulade bir sanatçıdır.

Efsanevî Tanburî Cemil’in oğludur o. Babası gibi o da eline aldığı her sazı ustaca çalabilen, doğuştan yetenekli bir musikişinastı. Bu dere-

Mesut Cemil’in babası Tanburî Cemil Bey.

cede üstün yetenekli musikişinaslar her ülkede zor yetişir. Ama onu başka ülkelerin musikicilerinden ayıran bir yönü var: Mesut Cemil yalnız kendi musikisini, Türk musikisini değil, Batı musikisini de bilir, aynı ustalıkla icra ederdi. Cumhuriyet tarihine bakın, böyle kaç kişi bulabilirsiniz? Araştırsanız birkaç kişi bulursunuz, ama onlar da Mesut Cemil kıratında icracılar değildirler. Türkiye gibi uluslararası musiki dilini benimsemiş ama kendi ulusal musiki geleneğinden de vazgeçemeyen ülkelerde, her iki musikiyi iyi derecede bilen musikicilere büyük ihtiyaç vardır. Bu ülkenin ciddi musiki adamları ile aydınları da iki musikiyi bilen sanatçıların özlemini duymuşlardır hep.

Bu ülkenin musikisine ve musiki kültürüne çok şey vermiştir o. Peki bir de tersinden bakalım: Türk musiki ortamı ondan yeterince faydalanabilmiş midir acaba? Hayır... Çevresindeki herkes ondan bir şeyler kapmıştır elbet, ama onun sanatı, bilgisi, kültürü yeterince değerlendirilememiştir ne yazık ki. Mesut Cemil’in keşfettiği değerlerden biri olan ney üstadı Niyazi Sayın, Açık Radyo’da yayımlanan *Radyo Anıları* dizisindeki sohbetinde şöyle demişti: “Mesut Bey’in çevresinde onu anlayabilecek çapta insanlar yoktu.” Sonra şunu eklemişti sözlerine Niyazi Sayın: “Benim için Tanburî Cemil Bey ne ise, Mesut Cemil Bey de odur; ikisi de aynı seviyededir, üzerimdeki tesirlerini ayırt edemem.”

Musikiye Getirdikleri: Disiplin, Haysiyet, Koro...

Mesut Cemil Cumhuriyet döneminde Türk musikisi icrasına çeki düzen veren bir adamdır. 1920’lerin, 30’ların icrası başıboş, disiplinsiz bir icraydı. Evet, musikide disiplin askerî disiplin gibi olamaz, ama her sanat gibi musiki de disiplinden büsbütün yoksun olamaz. Açalım o yılların gazetelerini, o dönemdeki icrayı yerin dibine batıran yazılar bulursunuz. Kimileri de o icraya bakıp bu musikiyi ‘meyhane musikisi’ diye nitelendirmişlerdir. İşte Mesut Cemil 1938’de ilk devlet radyosu olarak açılan Ankara Radyosu’nda icraya bir disiplin, daha doğrusu ciddiyet getirmiştir.

Mesut Cemil’in radyo icraatının bir başka önemli yönü daha var. Mesut Cemil’den önce en “klasikçi” hanendeler ve fasıl heyetleri bile programlarına herkesçe bilinen bir “beste” yahut bir semaiyle başlarlar, sonra hemen “şarkı”lara geçerlerdi. Oysa Mesut Cemil yönetimindeki radyo korosu Osmanlı-Türk musikisi dağarının seçkin örneklerini iki beste ve iki semaiden oluşan “takım”lar hâlinde önümüze getiriyor, notaları raflarda tozlanan nadide eserleri ülkeye tanıtıyordu. Bu ülkenin musikiseveri daha önce kimsenin yüzüne bakmadığı parlak eserleri ilk defa onun korosundan

dinlemiştir. Mesut Cemil'in piyasaya düşüp tahammül edilemez bir icraya mahkûm edilen eski musikimize layık olduğu haysiyeti kazandırdığını unutmamak gerekir. Yönettiği, Ankara Radyosu Klasik Türk Musikisi Korosu'nun radyo konserlerinin programları, daha sonraları verilecek olan salon konserleri için de örnek olmuştur. 1947'de İstanbul Belediye Konservatuvarı İcra Heyeti kurulduğu zaman, bir klasik musiki konserinin nasıl olması gerektiği konusundaki ölçüt Mesut Cemil'in korosuydu. Mesut Cemil'in sık sık eleştirilen

gelmiştir; hanendenin ayakta okuması âdeti Batı'dan gelmiştir; icracıların önünde duran nota da Batı'dan gelmiştir... Koro fikri nereden gelmiş olursa olsun, esas olarak Mesut Cemil'in nasıl bir icra ortaya koyduğuna bakmak gerekir. Son derece sanatkârane bir icra biçimi ortaya koymuştur o. Okunan eserlerin daha önceki icrada ortaya çıkmayan musiki değerleri onun yönettiği koronun yorumunda pırıl pırıl parlayan renklerle açığa çıkmıştır. O dönemde bunu takdir edemeyip de ne olduğu pek iyi bilinmeyen bir 'gelenek' adına eski

Mesut Cemil, *1902-1963.*

koro icrasına da değinmek gerekir. Bilindiği gibi, Türk musikisinde ilk koro şefi odur. Eski musikimizin *kâr, murabba, semai* gibi beste şekillerindeki seçkin eserlerinin toplu okuyuşla kazanacağı ihtişamı görüp kurmuştur koroyu. Kimileri koro icrasının Türk musikisinin aslî icra biçimi olmadığını söylemişlerdir. Kimileri de düpedüz "gâvur icadı" demiştir koroya. Gâvur lafını kullanmak, uluslararası bir nitelik kazanan Batı musikisine gâvur musikisi demek hoş bir şey değil ama, söylenen şey özünde doğrudur. Evet, koro kavramı Batı'dan gelmiştir bize. Şimdi gelin Batı'dan gelen şeylerden birkaçını sıralayalım: Keman, viyola, viyolonsel, klarnet Batı'dan

icrayı savunmak her şeyden önce zevksizlikti.
İşin bu tarafı bir yana, Mesut Cemil'in koro icrasını eleştirenlerin çarpıttıkları bir nokta da vardır. Fakat bu nokta üzerinde pek durulmamıştır. Bilindiği gibi, Batıda korolar, kadın ve erkek seslerinin tizlik-pestlik derecelerine göre kurulur. Oysa Mesut Cemil'in korosu böyle bir topluluk değildi, yani gerçek bir koro değildi, topluluğun adı 'koro'ydu sadece. Onun getirdiği yeniliğin en göze çarpan yönü, eserleri *'unison'* olarak, yani perdeakort birliği içinde okutmaktı. Kârların, bestelerin, semailerin musiki değerleri 'fasıl' düzeninde, yani her hanendenin kendi ses sahası içinde

M. Cemil'in şefliğinde okunan eserlerin daha önceki icrada ortaya çıkmayan musiki değerleri, onun yönettiği koronun yorumunda pırıl pırıl parlayan renklerle açığa çıkmıştır.

okumasıyla ortaya çıkmıyordu çünkü. Bu anlamdaki 'koro' icrasına karşı çıkan hangi musikici o anıtsal eserlerin 'fasıl' anlayışıyla okunmasını savunabilir bugün? Görmezlikten gelinemeyecek bir nokta da şudur: Âdeta senfonik bir yapısı olan o eserlerin değeri solo icrada da çok kere verilememiştir.

Şef Mesut Cemil

Mesut Cemil gerçek bir şefti. Ondan sonra pek çok kişi koro yahut topluluk yönetti. Ama bunların büyük çoğunluğu şef değil, ancak 'heyet başkanı' olabildi. Şef diyebileceklerimiz de Mesut Cemil'in seviyesine çıkamadı.

Radyo Anıları dizisine katılan, Istanbul Radyosu'nun eski okuyucularından Tülin Yakar Çelik, programda Mesut Cemil'in nasıl bir şef olduğunu çarpıcı bir biçimde ortaya koyan bir anısını şöyle anlatmıştı: "Bir gün radyoda solo programım için provadaydım. Muhlis Sabahattin'in bir şarkısını okuyordum. Birden odaya Mesut Cemil girdi. Yanıma gelerek, şöyle dedi: 'Bak, bu şarkıyı bir de benim vereceğim işaretlere bakarak oku. Gözünü benden ayırma, sadece işaretlerime bak...' Onun işaretlerine dikkat ederek şarkıyı yeniden okudum. O kadar güzel okudum ki, nasıl okuduğuma ben de şaştım. Aynı şarkıyı daha sonraki programlarımda defalarca okudumsa da, hiçbir zaman aynı güzellikte okuyamadım."

Tülin Hanım sözü buraya getirmişken, Türk musiki icrasında şefin işaretleri üzerinde de durmak gerekir. Konserlerde olsun, TRT televizyonunda olsun, şef diye çıkan kişilerin işaretlerine bakınız, verdikleri işaretlerin birbirini tutmadığını, işaretlerin şeften şefe değiştiğini hemen fark edersiniz. Her biri kendince işaretlerle yönetir karşısındaki topluluğu. Evet, doğrudur, Türk musikisinde şeflik diye bir görev yoktur gelenekte, ama Mesut Cemil'den bu yana, yani en az altmış yıldır mademki koro yahut toplu okuyuş diye bir

şey vardır, şef işaretlerinin o günlerden bu yana istikrara kavuşmuş olması beklenirdi. Bu yönde çalışan birileri olmamış demek ki bugüne kadar... Türk musikisinde şefe hiç ihtiyaç olmadığını söyleyen birileri sık sık basında, şurada burada çıkar. Ama o kişiler bunu herhâlde Mesut Cemil için değil de, olsa olsa 'heyet başkanları' için söylemişlerdir.

1930'lu yıllar Türk musiki kültürü açısından acı bir dönemdir. Türkiye'deki kültür değişiminin yarattığı 'ilerici'–'gerici' kalıpları çok katı bir biçimde musikiye de uygulanmıştır bu dönemde. Mesut Cemil çok anlamsız olan 'alaturka-alafranga' tartışmasının iyice sertleştiği bu dönemde genellikle bu tartışmanın dışında kalmıştır. Bu yüzden de eleştirilmiştir. Batı musikisi taraftarları onu 'alaturkacı', Türk musikisi taraftarları da onu 'alafrangacı' diye suçlamışlardır. Her iki suçlama da yersizdir. Ama Mesut Cemil'in yazılarında, konuşmalarında, basına verdiği demeçlerde Türk musikisi adına talihsiz diyebileceğimiz sözler de yok değildir. Bunları yok sayalım diyemeyiz. Ne var ki, bu tür sözlerine değil de eylemine bir bütün olarak baktığımızda, Mesut Cemil Türk musikisine hizmet etmiştir demekte tereddüde düşmeyiz. Türk musikisi dışında ülkedeki musiki kültürü ve zevkinin de yükselmesine hizmet etmiştir.

Öte yandan herkesin teslim ettiği gibi, Mesut Cemil kalemi kuvvetli bir yazardı aynı zamanda. Türkçeyi çok iyi kullanırdı. Babasının hayat hikâyesini anlattığı bir biyografi denemesi olan *Tanburî Cemil'in Hayatı* adlı kitabı, Türkçeyi nasıl ustaca kullandığının bir göstergesidir. Keşke çeşitli gazeteler ve dergilerde kalan makaleleri de bir kitapta toplanabilse... Sadece güzel Türkçesi için değil elbette; Cumhuriyet döneminin musiki ortamını ve Mesut Cemil'i daha iyi anlamak, yerli yerine oturtabilmek için.

Bülent Aksoy

Hepsi 16 dakika civarında 4 şarkılık bu albüm hiçbir şekilde ritm, melodi ve vokal içermiyor, elektro gitar ile elde edilmiş ve saf gürültü diye nitelendirebileceğimiz, birbirinin benzeri kakofonik seslerden oluşuyordu.

Metal Machine Music *(MMM)*

1975 tarihli Lou Reed albümü.

"4. şarkıya kadar dinleyen, benden daha ahmaktır."
Lou Reed

1960'ların ikinci yarısında, New York'ta, Andy Warhol'un 'Fabrika'sında, The Velvet Underground adıyla rock müzik tarihine geçen grubun vokalisti ve şarkı yazarıydı Lou Reed.

"Onları dinleyen herkes gidip bir grup kurdu."
Brian Eno

Grubun dağılmasıyla, 30 civarında albüm yapacağı solo kariyerine 1972 yılında başladı. Sırasıyla yayınladığı *Transformer* ve *Berlin* albümleri müzik tarihinde yerini aldı. Bu başarılardan sonra plak şirketi RCA ondan iki adet daha ticari başarı getirecek albüm istiyordu. 1974 yılında Reed'in sadece vokalleri yapıp stüdyoyu terk ettiği ve hiç de hazzetmediği *Sally Can't Dance* yayınlandı.

"Ne kadar kötüye gitsem, o kadar çok satıyor. Bir sonraki albümde olmazsam 1 numarayız."
Lou Reed

Saf Gürültü ve Kakofoni

1975 yılına gelindiğinde ise keyif verici madde kullanımını artık son noktaya taşımış olan Reed, kolunun altında *Metal Machine Music* ile RCA'nın kapısından girdi. Hepsi 16 dakika civarında 4 şarkıdan oluşan bu albüm, hiçbir şekilde ritm, melodi ve vokal içermiyordu. Şarkı aralarında duyulan sessizlik dışında elektrogitarla elde edilmiş ve saf gürültü diye nitelendirebileceğimiz birbirinin benzeri kakofonik seslerden oluşuyordu. Plak şirketi yöneticileri bunun bir işkence olduğunda hemfikirdi. Ne var ki Reed'in kontratı nedeniyle bu albümü yayınlamak zorunda kaldılar. Albüm 'Bir elektronik enstrümantal kompozisyon' alt başlığıyla yayınlandı. O dönemde Reed "Bu albüm mükemmele en yakın olduğum an. Dinleyicilere saldırabilen bir iş. Bu kaydı dinleyici olarak kontrol edemiyorsunuz" buyurmuştur. Her ne kadar avant-garde müzisyen La Monte Young bu albümün etkili şiirsel bir

Lou Reed, Cemil Topuzlu Açıkhava Sahnesi-İstanbul, *07 Temmuz 2000.*

yapısı olduğunu söylese de, en kötü albümler listelerinin en üst sıralarında yer almaktan kurtulamadı. Tabii Lou Reed'in bu cesurca hareketi karşılığını bulmuş, plak şirketi ona *Metal Machine Music* (MMM) gibi olmadıkça istediği albümü yapabilme serbestliğini tanımıştı ki bu da başyapıtlarından biri olan *Coney Island Baby* ile sonuçlandı.

"Şimdi *Coney Island Baby*'nin kendisini kanıtlaması çok daha zor olacak. Birçok insan kendini müziğime kapadı. Bundan mutluyum, hava temizlendi. Eğer birileri *Coney Island Baby*'yi istiyorsa bu benim istediğim şekilde olacak."
Lou Reed

"Punk Kültürünün İncil'i"

Diğer yandan *MMM*'e başka bir açıdan bakanlar da yok değil. Punk döneminin bir nevi resmî medyası *Punk!* dergisinin kurucusu olan John Holmstrom'a göre Lou Reed punk'ın babası, *MMM* ise birkaç yıl sonra patlayacak punk kültürünün bir nevi İncil'idir. Derginin 1975 tarihli ilk sayısının kapağında Lou Reed ve içinde de bir *MMM* kritiği vardır. *Punk!*'a göre *MMM* hem dinleyicilere, hem de plak endüstrisine atılmış büyük bir şamardır.

Günümüzde *MMM*'deki sesleri yaratmaya çalışan ve kullanan birçok müzisyen görüyoruz. Sonic Youth gibi grupların ve deneysel elektronik müzisyenlerin eserlerinde bu yapıta göndermeler bulmak mümkün. İster bir uyuşturucu hezeyanı, ister sisteme bir ayar ya da müzikal bir başyapıt diyelim; *MMM,* bu kadar göz önünde ve ticari başarıya sahip bir sanatçı tarafından, tam da kariyerinin zirvesindeyken gerçekleştirilmesi açısından da popüler müzik tarihinin en ilginç deneyimlerden biri. Albüm büyük bir plak şirketi olan BMG tarafından 1998 ve 2006 yıllarında iki defa daha yayınlandı.

Utkan Çınar

Metin Oktay

Schiaffino, Di Stefano, F. Walter, Puskas, Pelé, Cruyff, Platini, Zico, Maradona ve Metin Oktay arasındaki ortak nokta nedir diye sorulursa, verilecek ilk cevap şudur: İkinci Dünya Savaşı sonrasında futbol hastalarının kalplerinde silinmez izler bırakan bu 10 büyük yıldızın 10'u da 10 numaralı formayla oynamışlardı. 'On' her yerde 'mükemmel'in simgesi. Futbolun milyarları vecde getiren sihirli âleminin büyükleri de 'on' giyiyor, onunla taraftarı büyülüyor.

Tek Sahici Efsane

Metin Oktay, yalnızca Türk futbolunun en büyük golcüsü, en büyük santrforu, en büyük futbolcusu olmakla kalmayıp, bu âlemin gelmiş geçmiş yegâne sahici efsanesidir de. Tabii 'eskiler'den 'Bombacı Bekir'in 'kale direğini kıran' şutları; Zeki Rıza'nın zarif golleri; 'Baba' Hakkı'nın sahada su sızdırmayan otoriter ve babacan kimliği; 'modern futbol' döneminden de 'Ordinaryüs' Lefter'in 'bel kıran' çalımları ve tilki kurnazlığı ile kale önüne sokuluşu; 'Signor' Can Bartu'nun 'sihirli değnek' gibi kullandığı sol bacağı ile yaptığı 'bacak araları' ve milimetrik pasları; 'Baba' Recep'in kalecilerin dizlerinin bağını çözen tutulmaz frikikleri; ve 'Berlin Panteri' Turgay'ın futbol sahası üzerindeki semalarda kurduğu mutlak ve tartışma götürmez egemenliği anlatılacaktır. Bunların hepsi de doğru olmakla birlikte, konu efsane olunca, Metin Oktay adının belirgin şekilde ön plana çıktığı görülüyor.

Hiçbir efsanenin boşuna –ve boşluktan– yaratılmadığı; her efsanenin mutlaka bir maddi temele yaslandığı unutulmamalıdır. Metin Oktay şutlarıyla hiç direk kırmadı belki; ama Bükreş'te Romanya kalesine 40 küsur metreden çektiği şutta, top direğe vurup 18 çizgisine kadar geri geldi ve bir şampiyonluk maçında Fenerbahçe'ye attığı golde top kale ağlarını deldi. O, normal insanların kafaları hizasında seyreden topları yere paralel 'uçarak' çaktığı volelerle gole çevirirken klâsik bir koreografi zarafetinin doruklarında gezindi ... Kıvrak olmasa bile amansız vücut çalımları attı ... bel ve kalçasını 'muleta' gibi kullanarak kusursuz 'geçişler' yaptı ... rakip takımın ceza alanı içinde her zaman bütün başlardan bir baş yukarıda gezindi durdu... futbol yaşantısının sonlarında, müthiş golcülüğünü elden bırakmaksızın, hem havadan hem de yerden, çok uzaklara milimetrik pasları bir bilgisayar dakikliğiyle dağıttı ve nihayet, yıllar yılı Galatasaray'da ve Milli Futbol Takımı'nda dengeli ve sportmen kişiliğinin ağırlığını yansıtan sahici bir kaptan oldu ve efsane de işte böyle doğdu...

İnsanlar, gurbete on binlerle yolcu ettiler onu; sonra da dönüşünde, Yeşilköy Havalimanı'na renkli ampuller ve adam boyu harflerle 'METİN' diye yazarak karşıladılar. Yeni doğan çocuklarına onun adını koymaya başladılar. (Onu bir kez olsun futbol sahalarında seyretmemiş olanlar bile yaptı bunu; çocuklara adı koyulan kaç devlet adamı, kaç sanatçı, kaç 'kahraman' sayılabilir?) Ve aynı insanlar, aktif spor yaşamı bittikten sonra da onu ve gollerini çocuklarına anlatmaya koyuldular. Özel iş yerlerinde, üniversite kantinlerinde, devlet dairelerinde, lojmanların dinlenme odalarında, lokantalarda, kahvelerde ya da oturma odalarında Metin Oktay'ın 1955-1969 tarihleri arasında oynadığı maçlarda attığı golleri, yaptığı olağanüstü hareketleri ya da jestleri, kesin dakikaları ile birlikte birbirine her seferinde yeniden anlatan insanlar görüldü.

'Metinolog'lar arasında günümüzde de sürdürülen sohbetlerde teati edilen yazısız Metin Oktay metinleri saymakla bitmez. Dönemin teknolojisi, bugünküyle kıyaslanamayacak ölçüde 'geri' olduğu için, Metin Oktay'ın 'tek kişilik senfoni orkestrasının dev konseri' bir video ya da DVD olarak günümüze gelemedi. Ama, bunun belki de daha iyi birşey olduğunu, 'içgöz'lerin pelikülleri üzerine yerleştirilerek babadan oğula ya da kıza intikal eden bir tür 'kültür mirası' halini aldığını söyleyen futbol severlerin sayısı da az değildir.

İstatistikler ve Ötesi...

İstatistiklere bakılırsa, tablo şöyle: Metin Oktay Türkiye'de aktif futbol hayatını sürdürdüğü futbol liginde 15 sezonda 11 kez gol kralı oldu. (Diğer üç sezonda da 1 ya da 2 gol farkla ikinci oldu.) Oynadığı tüm maçlarda rakip kalelere 608 gol attı. Avrupa kupalarında oynadığı 20 maçta 15 gol atarak ortaya çok yüksek bir performans koydu. Türkiye'de kendinden önceki tüm rekorları kırdı ve özellikle 1962-1963 sezonunu büyük bir rekorla kapadı: Galatasaray'da 26 maçta 38 gol, milli maçlarda 3, Türkiye Kupası'nda 6 gol attı. Aynı sezonda, Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası'nda oynadığı 6 maçta kaydettiği 5 golle, Avrupa gol krallığına da ortak oldu. (Üstelik, bu kupada Galatasaray 3. turdan öteye geçememişti.) Bunlara, "kral"ın 1957-1968 arasında yerli ve yabancı takımlara bir maçta 3 ve daha fazla sayıda gol attığı 26 maçı eklemek gerekir.

Ama rakamlar yanıltıcı olabilir. Sırf onlara bakarak tablonun bütününü görmek güçleşebilir. Örneğin, Alman futbolunun büyük forvet oyuncusu Gerd Müller gerçek bir 'gol makinesi' idi; kendisi Metin Oktay'dan daha yüksek sayıda gol kaydetmeyi başarmıştır. Bununla birlikte, Müller'in –çoğu birbirinin aynı olan– gollerinin pek azını daha sonraki kuşaklar birbirine anlatıyor olmalıdır. Metin'in, vücudunun her yanını her an gole döndürebilme yeteneği açısından Müller'le benzeşmekle birlikte, istatistiklerle gösterilemeyecek, rakamlardan daha fazla bir şey, bir *bütün* olduğu da belirtilmelidir.[1]

Ömer Madra

"Nejat'a sevgilerle", *5 Aralık 1965.*

Metin Oktay'da 'Bütünlüğü' Oluşturan 10 Temel Öge

1. Sağ, sol ayak ve kafa vuruşları aynı derecede güçlüdür.
2. Gerekli noktada, gerektiği anda (herkesten bir 'moment' önce) bulunabilecek şekilde 'oyunu okuma' özelliği vardır.
3. 2. ögeye bağlı olarak, 'zamanlama' eşsizdir.
4. 'Duran toplar'ı (frikik, penaltı, hatta korner) en iyi Metin kullanır.
5. Metin, sürat açısından yetersiz gibi görünmesine rağmen, özellikle topla birlikte karşısındaki savunmacıyı çoğu kez geride bırakacak hıza sahiptir.
6. Vücut çalımları, havada kalça şarjları vb. ile, ikili mücadelelerde son derece etkindir.
7. Metin, mükemmel bir pasördür de: Gol atmadığı zamanlarda, gol pası atmakla meşguldür.
8. Rakip defansı ezip çökerten bir baskı uygulayacak fiziğe sahip olmamasına karşın, çok güçlü bir yapısı vardır; bacaklarındaki sayısız ezikle şişliğin gösterdiği gibi, kendisine genellikle iki kişi tarafından sürekli uygulanan sertliğe karşı da çok dayanıklıdır; çok az yere düşer, çok az sakatlanır.
9. Top tekniği üst düzeydedir: Temel hareketlerin (stop, vole, plase, verkaç, vb.) hepsini mükemmel yapar; Metin Oktay için 'şu yönü zayıftır' diye birşey söylenemez.
10. Bir 'fair-play' üstadıdır. Özdisiplin ve sıkı çalışma üzerine kurduğu profesyonel oyunculuğunu, müthiş bir amatör ruh, büyük bir sportmenlikle bütünler.[1]

[1] Ömer Madra'nın *Rüzgâra Karşı* adlı kitabından değişikliklerle ve kısaltılarak aktarılmıştır. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995)

Meyhane

Meyhane kültürü içki kültürümüzün özünü teşkil ediyor. Hele meyhanedeki rakı kültürü, geçmişte yaşantımızın önemli bir parçasıydı. Bugün ise meyhane kültürü yok denilecek kadar az. Belirli yerler var. Bir Yakup gibi, bir Refik gibi veya Yeşilköy'deki Onnik (Ogün'ün Yeri) gibi yerlerde devam ediyor. Özellikle Yedikule'deki Sefa Meyhanesi Osmanlı'dan kalan yegâne otantik yerdir. Gerek iç mimarisiyle gerek servis anlayışıyla... Mezeler için aynı şeyi söyleyemeyeceğim çünkü günün koşulları içerisinde değişime uğruyor; hepimizin uğradığı gibi... Ama Osmanlı'yı yaşamak istiyorsak o meyhanenin kapısını bir aralamamız gerekir.

Meyhane kültürüne baktığımız zaman Orta Asya'daki Türk boyları gözümüze çarpıyor. Görüyoruz ki İpek Yolu üzerindeki kervansarayları yönetenler Türkler. Çünkü egemen olan onlar. Bir Kaşgar şarabını, bir Semerkant şarabını Çinlilere tattıranlar onlar. Dansözü ilk defa Çin'e getiren onlar. Sonra Selçuklu döneminde Konya'da içkili lokantalar... İtalyanca bir sözcüktür 'Lokanta' tabiri; bizde ilk defa orada kullanılmış ve aynı kültürle dansözler lokantaya girmiştir. İstanbul fethedildikten sonra... Tabii Tanzimat dönemi önemlidir, çalgılı meyhane olarak çıkıyor karşımıza, ki bunun kökeni de Selçuklu'dur. Fakat asıl unsur Bizans'tır. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u muhasara altına aldığı günlerde, surların iç tarafında Bizanslılar askerlerini zinde tutup cesaretlenmeleri için salaş meyhaneler yapmışlardı. Osmanlılar, fethin ilk günlerinde bu meyhanelerle karşılaşmışlardır. Fatih Sultan Mehmet'in saltanat döneminde din ve vicdan hürriyeti anlayışı hâkim olmuş, meyhaneler serbest bırakılmıştı. Biz de ucundan kıyısından bu kültürden yararlanmış olduk ve Tanzimat dönemiyle birlikte o kültürün tamamen içine girdik.

IV. Murat 1640 yılında 27 yaşında sirozdan ölmüştü.

Bekri Mustafa
Bekri Mustafa, IV. Murat döneminde yaşamış ünlü bir içkiciydi. Burada 'içkici' derken açmak gerekiyor; bir 'akşamcıydı' kendisi. Yani öyle şişeler deviren bir adam değil; âdabıyla içen bir adam. Kendisine atfedilen fıkralar dikkatle okunduğunda hepsinin kıssadan hisseler taşıdığı görülür. O fıkralar bize ölçüyü öğretir, kararı öğretir. Bekri Mustafa demek karar demektir, ölçü demektir. Dolayısıyla Bekri Mustafa'yı bu işi vakt-i kerahette bilinçli olarak yapan akşamcıların piri olarak görmek daha doğru olur. Fıkraları çok dikkatli okumak, feyz almak lazım. Onları okuduğumuzda içki kadehleri artmaz, azalır. Zaten kadeh ne kadar az olursa verdiği zevk de o kadar fazlalaşır. Bu işin özü kararında gizli.

Küçük Bir Sofradır O..
Meyhane mukassî görünür taşradan ammâ
Bir başka ferah, başka letafet var içinde

Nedim

Esasen dostluklara köprü kurulan bir mekândır meyhane.... Hemdem[1] olduğumuz, ruhen birbirimize ulaştığımız bir yer orası. Yemek sofrası değildir. Bunun da altını çizmek lazım. Genellikle içki sofrası çilingir sofrası diye anılır. Çilingir sofrası özünde bir karafaki rakıdır. İki dubledir. Üçüncü dubleyi içenler derler ki bugün fazla kaçırdık. Bu işi bilen öyle der. Bir karafaki rakı, yanında suyu, biraz beyaz peynir, biraz kavun, biraz barbunya pilaki olabilir, yalancı dolma olabilir...

Küçük bir sofradır o. Kişinin maddi durumuna göre siyah havyara, ıstakoza kadar uzanır. Ortama göre... Her ortamda olmaz çünkü. Bugün anlaşılmaz olan şu ki, otantik meyhaneyi tekrar yaratmak için tepsiler içinde onlarca yemek geliyor. Bu meyhane değildir. Meyhanede mezeler tek tek gelir ve size hizmet eden garson sizin ne yediğinizi takip eder, sırayla getirir. Zaten o hizmet erbabı içmeyi bilir. Böylece ortaya bir güzellik çıkar. Hizmet edenle hizmet edilen arasındaki o ahenk bir dans gibidir... Dolayısıyla bir tepsi içinde 12-15 mezenin gelmesi doğru değildir. Hizmet ettiğiniz kişinin damağına uygun lezzeti vermeye çalışmaktır işin esası. Günümüzdeki işletme anlayışı içinde ne varsa getirilip masaya bırakılıyor. İşte bu doğru değil...

Zevkin felsefesine uzanan kapılar estetikle açılır. Yemek önce göze hitap eder, sonra damağımıza, sonra da bütün benliğimize... Herşeyde olduğu gibi masanın da bir estetiği olmalı. Kullanılan tabak çanak, örtü vs. Bunların fevkalade uyumlu ve güzel olması lazım. Kaliteli yemek yapmak, lezzetli yemek yapmak ayrı şeydir, süsleme sanatı ayrı şeydir. İkisinin bir aradalığı mükemmel bir aşçılığı ortaya çıkarır.

Bugün Kadınlar da Giriyor
Yüzyıllardır süren bu kültür geçtiğimiz yüzyılda değişmeye başladı. 19'uncu yüzyılın ortalarında, yani Tanzimat dönemi, Islahat dönemiyle beraber başladı bu değişim... Sebebine gelince; o dönemde Batı'nın eğlence mekânları da dünyamıza girmeye başladı. Kafe Şantan'lar, Kafe Konser'ler, *Café de Nuit*'ler, yani gece kabareleri... Pek tabii bu arada kadına rastlanmazdı buralarda. Zira meyhane erkeğe özgü bir eğlence tarzıdır. Kadını orada bulmak mümkün değildir Osmanlı'da.

Bu dönemle birlikte, yani bu mekânların eğlence hayatına girmesiyle, kadınlar da buralara gelmeye başladı. Belki başlangıçta meyhane bir erkek eğlence mekânıydı ama bugün kadınlar da girebiliyor. Tek başına oraya girip, yemek yiyip, bir iki kadeh içebiliyorlar. Bir zamanlar kadın kafesin arkasındayken, bugün yalnız veya erkek arkadaşıyla meyhaneye gidebiliyor. Bu muazzam bir değişim. Bu kendiliğinden doğuyor, kadın erkek eşitliğinden söz ettiğinizde zaten öbürünü icbar ediyor.

Meyhane deyince bir Ahmet Rasim'den, bir Refik Halit Karay'dan, bir Musahipzade Celal'den ve benzeri isimlerden bahsediyoruz, dolayısıyla dikkatli olmamız gerekiyor. Bu işi bilen onlar; bizden öncekiler...

Yükselen Kültür, Azalan Kadeh
Biz ise II. Dünya Savaşı'nın mağdur çocuklarındandık. Babam kunduracı olmasına rağmen ilk ayakkabımı altı yaşında giyebildim. O dönemde ekmek yoktu ki... Nüfus kâğıdımı geri vermedim, sakladım. Orada mühürler var, her ekmek alışıma dair. Böyleydi... Sonra kendimizi 12-13 yaşında Samatya'da bir meyhanede bulduk; Bülent'in meyhanesi. Sonra şans yardım etti, Hilton açıldı 1955 senesinde. 81 yılına kadar orada çalıştım. Daha sonra turizm dünyamızın çeşitli şirketlerinde işletmecilik yaptım.

Şu anda yiyecek içecek danışmanlığı yapıyorum. Hayat böyle devam ediyor. Devamlı içkinin içinde geçti yani. Herkesin dolu dolu yaşamaya çalıştığına inanıyorum. Ben de dolu dolu yaşadığımı söyleyebilirim. Ayrıca hizmet etmek, başka insanları mutlu görmek beni memnun ediyor. Ama ben insanların ölçülü olmalarını, ölçülü içmelerini istiyorum. Zaten bu kitaplar sayesinde bir kişi dahi ölçüye gelebilirse, bu benim en büyük mutluluğum olacaktır. İnşallah bu kitaplar okundukça tüketilen kadeh adedi azalır. Çünkü içki kültürü yükseldikçe kadeh sayısı azalır. İçki kültürü düşük olan ülkelerde, gerek sigara gerek içki tüketimi yüksek olur. Onun için kitap okuyarak kendimizi geliştirebiliriz ve kendimize değil içkiye bir gem vurabiliriz. İçkiyi kadehte boğdukça daha çok zevkle eğleniriz gibi geliyor bana.

Vefa Zat[2] ile yapılan söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 24 Haziran 2002.

[1] Hemdem: Kaynaşmış ve sıkıfıkı.

[2] Uluslararası Barmenler Kulübü ve Barmenler Derneği Onur Kurulu üyesi olan Vefa Zat bugüne kadar konuyla ilgili aralarında *Adabıyla Rakı ve Çilingir Sofrası* (İletişim Yayınları, 2002), *Eski İstanbul Meyhaneleri* (İletişim Yayınları, 2002) ve *Geleneksel Mutfağımızdan Seçme Balık Yemekleri* (Bilge Karınca Yayınları, 2004) gibi çalışmaların da yer aldığı birçok kitap yayınlamıştır.

Mıncırık

Akıncan: Merhabalar. Bu hafta sizlere Astrid Lindgren'in yazdığı *Pippi Uzunçorap Cincin Adasında* kitabını tanıtacağım. Bu kitap bir üçlemenin üçüncü kitabı.

Nebil: Hmmmmmfff. (İçini çeker)

Akıncan: Bu haftaki konuğum Nebil. Merhaba Nebil.

Nebil: Merhaba.

Akıncan: Bize kendini tanıtır mısın?

Nebil: Ben Nebil, soyadım Bayçin. Üçe gidiyorum, 3-C sınıfındayım. Okulum Cenap Şahabettin. 1997 doğumluyum, 8 yaşındayım.

Akıncan: Teşekkürler. Şimdi sana kitap ile ilgili bazı sorular soracağım.

Nebil: Biliyorum.

Akıncan: Tommy ve Anika ile birsürü macera yaşıyor Pippi.

Akıncan Eldes,
20 Eylül 2005.

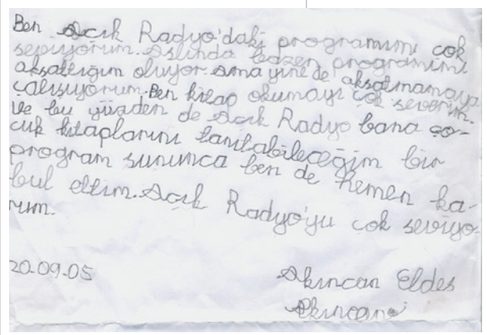

Öncelikle mıncırığı nasıl bulduklarını anlatır mısın?

Nebil: Yerde buluyorlar. Sonra Pippi, Anika ve Tommy'ye "Birşey buldum" "Ne buldun?" diyor onlar. "Bir mıncırık buldum" diyor. Hiçbir sözlükte, hiçbir yerde yazmıyo. "Anlamını ben de bilmiyorum" diyor. Soona Anika diyo ki, "Köye gidelim oğda buluruz mıncırık denilen şeyi" diyo. Köye gidiyolar. Köyde ilk önce bi marangozcuya gidiyolar. "Orda Mıncırık var mı" diyo. Marangozcu ilk önce düşünüyo, soora... ne denir?

Akıncan: Tırmık.

Nebil: Tırmık. Tırmığı getiriyo, o diyo ki, "profesörlerin bulduğu tırmık" diyo. Küçük bi çocuğu kandırmağa hakkın yok diyo. Sonraa.. gidiyo. Hastaneye gidiyo, diyo ki hemşireye... Kapıyı çalıyo, bi hemşire açıyo. "Doktorla konuşmalıyım, çok önemli bi ölüm ve kalım arasında bişey var" diyo Pippi. Doktora gidiyolar. Sonra orda "ben mıncırık hastalığına yakalandım" diyo. "Hapşuruyorum, öksürüyorum, ateşim var" diyo. Doktor "mıncırık nasıl bir hastalık?" diyor. Pippi de diyo ki, "zaten ben de onu soruyorum ya" diyo. Soora doktor "bööle mıncırığın, mıncırık diye bi hastalık olsaydı şimdi size sölerdim" diyo, soora ordan da gidiyo. Bööle... Bi yağmur bulutundan tırmanıyo, "Meraba bayanlar" diyo, "burda mıncırığı gördünüz mü?" diyo. Bayanlar "ısırır mı?" diyo. Pippi "evet" diyo. "Tırmalar mı?" diyo, Pippi "evet" diyo. Hemen sandalyenin üstüne çıkıyolar birbirine sarılıp. Sonra orda, ahhh, kulağım kaşındı... Sonra orda bööle, ne denir işte, bööle... Sonra böle heryeri arıyo, yatakodasında yatağın içini arıyo, "burda mıncırık yok" diyo. Sonra gidiyo. Gidiyolar...

Akıncan: Cevapların için teşekkür ederim, sana soracağım sorular bu kadar. Gelecek hafta görüşmek üzere.

Nebil: Akıncan?

Akıncan: Efendim?

Nebil: Sana bir soru sorabilir miyim?

Akıncan: Tamam sor.

Nebil: En iğrendiğin hayvan hangisi?

Akıncan: Yılan. Güle güle..

Nebil: Hangi çeşit?

Akıncan Eldes. Nebil Bayçın.
Pr; Beslenme Çantası
Yt; 02 Mayıs 2006.

Michel Foucault

Kel, gözlüklü, ufak tefek, Fransız filozof, psikolog, tarihçi, siyaset bilimci, edebiyat eleştirmeni, vb. 1926 yılında Poitiers'de doğdu, 1984 yılında AIDS nedeniyle Paris'te öldü. Fransa dışında Norveç, Almanya, Tunus ve ABD'de yaşadı. Ardında onlarca cilt dolduran irili ufaklı birçok kitap, makale, deneme, ders notu, söyleşi, önsöz, sonsöz bıraktı.

Bitmemiş ve izin vermediği için ölümünden sonra basılamayan eserleri de vardır. Yazdıkları 70'li yıllardan itibaren düzinelerce farklı dile çevrilen Foucault, yirminci yüzyılın son çeyreğinde insan bilimleri üzerinde en fazla etki yapan ve üzerine en çok yazılan düşünürlerden biri olmuştur.

Akıl ve Akıl-Olmayan

Felsefenin yanı sıra psikopatoloji öğrenimi de gören Foucault'nun ilk yapıtları delilik, akıl hastalığı ve akıl hastanesinin tarihi üzerinedir. *Klasik Çağda Deliliğin Tarihi* adlı ilk önemli kitabında akıl ile akıl-olmayan arasındaki diyaloğun yerini, aklın akıl-olmayan üzerindeki tek taraflı monologuna bırakmasıyla birlikte Batı medeniyetinin orta yerinden yarıldığını savunmuştur. Bu monolog, deliliği 'akıl hastalığı' adlı patolojik bir öznel deneyim olarak kurar; akıl hastanesi ise bu sürecin gerçekleştiği kurumdur. Foucault, benzeri yarılmaların erkeğin kadın, Batı'nın Doğu üzerine konuşmaya başlamasında da örneklendiğini söyler. *Deliliğin Tarihi*'nden sonraki kitapları da tarihsel bir bakış açısını takip eder. *Kliniğin Doğuşu* hastalık deneyimi ile modern hastanede yepyeni tıbbi bir bakışın ortaya çıkışını incelerken, *Kelimeler ve Şeyler* yaşam, dil ve emek deneyimlerini kavramsallaştıran bilimlerin bir tarihidir. *Gözetleme ve Cezalandırma*'da hapisanenin, tıpkı akıl hastanesi gibi, bir kapatma pratiğinin mekânı olarak ortaya çıkışını ve suçun 'suça eğilim' deneyimi olarak kurulmasını inceleyen Foucault, *Cinselliğin Tarihi*'nde on dokuzuncu yüzyıldan itibaren cinsellik deneyiminin şekillenip adlandırılmasının analizini yapar.

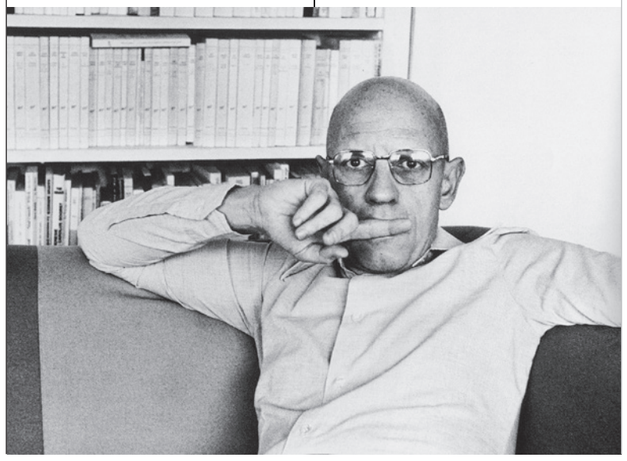

Michel Foucault, *1926-1984.*

> İktidar her yerdedir, çünkü tüm toplumsal ilişkilere kılcal olarak yayılmıştır. Kapitalizmin varlık koşulu olan, ama var olmak için de kapitalizme ihtiyaç duyan modern iktidar, hem tek tek bireysel bedenlere nüfuz eden disiplinci bir mekanizma, hem de bir bütün olarak nüfusu yöneten bir teknolojidir.

Tüm bu deneyimler ve özneleri Foucault'ya göre söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler tarafından kurulmuştur. Bu kurma çalışmasını belirleyen söylemsel kuralların ortaya çıkarılmasına Foucault 'arkeoloji' adını verir. *Bilginin Arkeolojisi* bu konuda yazılmış bir kitaptır. Arkeolojinin ortaya çıkardığı tarih, süreklilik yerine kopmalarla gerçekleşen bir süreçtir, çünkü söylemsel oluşumlar ve onların kapsamındaki bilimler kendi nesnelerini kurar. Bu yaklaşıma en çok kızanlar tarihçiler ve pro-Marksistler olmuştur. Tarihçiler Foucault'nun tarihsel olgular konusunda üfürdüğünü iddia ederken, Sartre da dahil diğerleri tarihi reddetiğini ileri sürüp Foucault'yu yapısalcı ilan etmiştir. Foucault'nun bu eleştirilere cevabı mevcuttur.

Bilgi ve İktidar

Bilginin tarihindeki kopmalar Foucault'ya göre iktidar ilişkilerindeki değişimlerin sonucudur. Bu yüzden Foucault 70'lerden itibaren çalışmalarında ağırlığı bu konuya vermiş ve klasik iktidar modelinin modern iktidar ilişkilerini açıklayamayacağını savunmuştur. İktidar (tıpkı söylemler gibi) öznesizdir, ancak uygulandığında vardır ve yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru örgütlenen güç ilişkilerinin oluşturduğu stratejik bir bütündür. Dolayısıyla iktidar her yerdedir, çünkü tüm toplumsal ilişkilere kılcal olarak yayılmıştır. Kapitalizmin varlık koşulu olan ama varolmak için de kapitalizme ihtiyaç duyan modern iktidar, hem tek tek bireysel bedenlere nüfuz eden disiplinci bir mekanizma, hem de bir bütün olarak nüfusu yöneten bir teknolojidir. İktidarın bu iki biçimi *Hapisanenin Doğuşu ve Cinselliğin Tarihi*'nde Foucault'nun 'soybilim' *(généalogie)* adını verdiği bir yordam çerçevesinde incelenmiştir. Ama birçoğunun düşündüğü gibi iktidarın her yerde olması direnişin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Bilgi-iktidar özneleştirme yoluyla işlediğinden yeni öznellik biçimleri geliştirmek, modernitenin öznellik üzerindeki tahakkümüne direnmek anlamına gelir. Foucault bu özneleşme pratiğini Hellenistik felsefeye gönderme yaparak 'etik' olarak adlandırır. Özgürlük etiğin ontolojik koşuludur, etik ise taammüden gerçekleştirilen bir özgürlük pratiği. Antik Yunan düşüncesinin bu pratiğe esin kaynağı olan veçhesi *Cinselliğin Tarihi*'nin ikinci ve üçüncü ciltlerinde ayrıntıyla dile getirilmiştir. Bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

Ferda Keskin

Michelle Gardner-Quinn

Buna İnanıyorum...

Hayatın her türüne büyük saygı gösterilmesi gerektiğine inanıyorum. İnsanlığın yeryüzüne ve deneyimlerimizi paylaştığımız tüm hayata karşı sorumluluğu olduğuna inanıyorum. (...)

Büyüdükçe, hayata karşı gösterdiğim bu büyük saygının insanlığın tamamı tarafından paylaşılmadığını gördüm. Doğal dünyayı bir hayatlar topluluğu olarak görüp ona saygı göstermek yerine, çevreye sömürülecek kaynaklar bütünü olarak değer biçilmekteydi. Sanayileşme, hayatı da bir endüstriye dönüştürmüş durumda: insan yaşantısını zenginleştiren çeşitliliğin özünü sistemli olarak imha ediyor. Kendi başımıza açtığımız ekolojik kriz öyle bir noktaya vardı ki, artık sadece kenarda köşede kalmış, münferit canlı alanlarını tehlikeye sokmakla kalmıyoruz. Sanayimizin ihtirasları yüzünden atmosfere öyle çok zehir boca etmekteyiz ki, gezegenimizin iklimi ürkütücü bir hızda değişiyor. (...)

Bu krizi dizginlemek için pek az şey yapılıyor; kendi ömrümüz içinde, dünya denen bu gezegenin ekolojik olarak yerine getirdiği işlevlerin sonsuza kadar değiştiğine tanık olacağız. (...)

Bütün hayat formlarına olan bağımın beni, yan gelip yatarak bu büyük felaketi seyretmekten alıkoymakta olduğuna inanıyorum. (...)

İnanıyorum ki, ister arka bahçemde, isterse dünyanın öbür ucunda olsun, hiçbir canlı, insan hırslarının sonucu olarak acı çekmemeli. İklim değişikliğinin gerçekliği şimdi ve burada; bu, bizim kuşağın ve bizden sonra gelecek kuşakların çevre muharebesidir. Tüm hayatın haysiyet ve onurunu korumak için, kendimi dünya çapındaki bu ekoloji krizini önlemeye adıyorum.

Michelle Gardner-Quinn

Der. Çev; Ömer Madra

Vermont Üniversitesi son sınıf öğrencisi ve küçük yaşına rağmen yılların çevre aktivisti olan Michelle, 2006 Ekiminde, yukarıda özetlenen manifesto benzeri çarpıcı sınıf ödevini (Çevre 151 dersi) hocasına teslim ettikten iki gün sonra kaçırıldı, ırzına geçildi, sonra da boğularak hunharca öldürüldü.

Yirmi bir yaşındaki bu çevre muharibinden dünyaya miras kalan anahtar kelimelerse şunlar oldu: Hayat, hayat bağları, saygı, sorumluluk, paylaşma, çeşitlilik, haysiyet, onur, muharebe...

Michelle'in anısına, *Cosmopolitan* dergisi 'Güzel Kız Nasıl Öldürüldü' başlıklı bir röportaj yayınladı; gençlik ve çevre duyarlığını yükseltmeye yönelik Michelle Dünya Vakfı (Michelle's Earth Foundation) faaliyete geçti; ana babası onun adına bir burs tahsis etti ve yukarıda kısmen alıntılanan 'Buna İnanıyorum' başlıklı denemesi 2007 yazında Live Earth konserlerinde ve ABD Ulusal Kamu Radyosu'nda (NPR) seslendirildi.

> **"Tüm hayatın haysiyet ve onurunu korumak için, kendimi bu küresel ekoloji krizini önlemeye adıyorum."**

Michelle Gardner-Quinn, *1985-2006.*

Miles Davis

8 Temmuz 1991... Caz müziğinin gelmiş geçmiş en çığır açıcı müzisyeni Miles Davis, Quincy Jones'un yönetimindeki 52 kişilik orkestrayla Montreux Jazz Festivali'ndeydi. Bu son konserinde çaldığı parçalar, festivale gelen genç kitle için oldukça yabancıydı. Miles, onların tanıdığı Miles Davis değildi...

Ancak, konser bu dev müzisyeni takip eden kıdemliler için de büyük bir sürprizdi. 30 yıl öncesinin ünlü Miles'ını çağdaşlarından koparan tınılardı bunlar. Gil Evans'la birlikte yarattıkları *Boplicity, Miles Ahead, Sketches of Spain, Porgy and Bess...* Neredeyse kendisinin bile unuttuğu müzikler.

Quincy Jones konser fikrini Miles'a açtığı zaman Miles, "Zor olur" demişti, "...çok zor olur". "Önemli değil, maliyeti neyse karşılarız. En iyi de müzisyenleri tutarız" diye cevap verdi Jones. Hastalıktan zaten bitkin olan Miles kafasını kaldırdı; "Hayır, ondan değil... O müzik, çok çok zordu...".

Miles Davis'in Dört Dönemi

Miles Davis'in 1940'lı yılların ortalarından başlayan ve neredeyse yarım asır süren sanatı, müziğe öncülük ettiği 4 ayrı dönemi kapsıyor. Miles Davis bu dört

Miles Davis, *1926-1991.*

Miles Davis İstanbul'da verdiği iki konserde neredeyse bütün gece seyircilere arkası dönük çalmıştı. (Cemil Topuzlu Açıkhava Sahnesi-İstanbul, *1998.*)

dönemin her birinde dinleyici kitlesini de peşinden sürüklemiş, beraber çalıştığı müzisyenlerden yeni caz efsaneleri yaratmıştı. Zaten modern caz tarihine isim yazdırmak için, Miles Davis ile birlikte çalmak, onunla albüm yapmak yeterliydi.

50'ler: *Birth of The Cool*

1926 doğumlu Miles, caz tarihinin neredeyse başlarında dünyaya gelmişti. 40'lı yılların Bebop dönemlerinde Charlie Parker'la pişti. Her ne kadar 1950 yılında Gil Evans'la tanışması, Cool'un Doğuşu'nu *(Birth of the Cool)* müjdelediyse de 50'li yılların ilk yarısı onun 'karanlık dönemi' oldu... Miles Davis eroin bağımlısı olmuştu. Yine de, çağdaşlarından ne kadar farklı olduğunu göstermekten geri durmuyordu.

1955 yılında ilk Miles Davis beşlisi ortaya çıktı: tenor saksofonda John Coltrane, piyanoda Red Garland, basta Paul Chambers ve davulda Philly Joe Jones. 1958 yılında, alto saksofonda Cannonball Adderley'in de katılmasıyla Miles Davis Altılısı *Milestones* albümünü çıkardı.

1959 tarihli *Kind of Blue* müzikal ölçülere yeni yaklaşımlarıyla devrim yaratan ve bazı iddialara göre caz tarihinin en çok satılan albümü oldu. 1965 yılında *E.S.P.* albümü yayınlandığı zaman Miles Davis beşlisi tenor saksofonda Wayne Shorter, piyanoda Herbie Hancock, basta Ron Carter ve davulda Tony Williams ile son şeklini almıştı. Aynı beşli, 60'lı yılların sonuna kadar bir dizi albüm daha çıkardı: *Miles Smiles* (1966), *Sorcerer* (1967), *Nefertiti* (1967), *Miles in the Sky* (1968) ve *Filles de Kilimanjaro* (1968).

7 yıl önce *Birth of the Cool* ile başlayan işbirliği de meyvalarını vermeye başlamıştı. 1957'de Miles Davis ve Gil Evans ortaklığının ilk eseri *Miles Ahead* Columbia plak şirketinden çıktı. Miles'ın temiz tonlaması, Gil Evans'ın yumuşak orkestrasyonlarıyla birleşerek caz tarihinin belki de en unutulmaz plak serisini ortaya çıkardı: *Miles Ahead* (1957), *Porgy and Bess* (1958), *Sketches of Spain* (1960) ve *Quiet Nights* (1962).

60'lar: Rock Devrimi ve Elektronik Sesler

60'lı yılların sonuna doğru rock devrimi etkisini göstermeye başlamıştı. Bu devrim caz müziğini de oldukça etkiledi. Dönemin simgesi caz kulüpleri yavaş yavaş kepenkleri indirmeye başlarken, bu akımı fırsata çeviren yine Miles Davis oldu. Elektronik müziğin yavaş yavaş akustik müziğin yerini almaya başlaması Miles'ı müziğini yenilemeye itmişti. 1969'da yayınlanan *In A Silent Way* albümü yeni dönemin genç temsilcilerini

grubuna eklemesine neden olacaktı. Miles Davis bu dönemde Joe Zawinul (org) ve John McLaughlin (elektrikli gitar) gibi müzisyenlerle çalıştı. Basta ise yine genç bir isim yükseliyordu: Dave Holland. Miles Davis'in dönemin rock ikonu Jimi Hendrix'le gerçekleştirmek istediği bir proje ise Hendrix'in zamansız ölümüyle yarım kaldı. Tutucu cazcıların korkulu rüyası olan rock devrimine, kendini sürekli yenileyen Miles'ın vereceği cevap gerçekleşemedi.

70'ler: Verimli Yıllar ve Fusion

1969 yılında yayınlanan çığır açıcı albüm *Bitches Brew* öncekilerden çok daha kalabalık bir kadroyu barındırıyordu: Soprano saksofonda Wayne Shorter, bas klarinette Bennie Maupin, elektrikli piyanoda Chick Corea, Larry Young ve Joe Zawinul, elektrikli gitarda John Mc Laughlin, basta Dave Holland, elektrikli basta Harvey Brooks, davulda Lenny White, Billy Cobham ve Jack DeJohnette, perküsyonda Don Alias ve Juma Santos'un yeraldığı bu albüm 70'lerin caz akımı 'Fusion'ın başlangıcı olarak kabul ediliyor. Chick Corea Electric Band, Wayne Shorter ve Joe Zawinul'un Weather Report grubu ve John McLaughlin'in Mahavishnu Orchestra'sı da aynı albümün sonuçlarıdır.

Big Fun, Get Up With It, Dark Magus, Agharta, Pangaea gibi albümler yayınladığı, verimli geçen 70'li yılların ardından, Miles Davis'in tekrar dipsiz sulara daldığı bir dönem geldi. Uyuşturucu bağımlılığı artmış, sahne ışıklarıyla ilişkisi 5 yıl kesilmiş, bir kavgada dayak yemiş, tüm dişleri dağılmış, harabeye dönmüştü.

80'ler: Gençleşen Bir Müzik, Yaşlanan Bir Beden

Miles Davis, sevgilisi ve daha sonra karısı olacak olan aktris Cicerly Tyson'ın desteği ile uyuşturucuyu yendi. Ardından müzik yaşamının dördüncü ve son dönemi, 1979'da yayınladığı Man With The Horn albümü ile başladı. Marcus Miller (bas), Bill Evans (soprano saksofon), Mike Stern, John Scofield (elektrikli gitar) gibi yeni sanatçılarla çalıştığı bu dönemde *Tutu, You're Under Arrest, Amandla* ve *Siesta* albümleriyle –tabir yerindeyse– 80'li yılları 'doldurdu'.

Müziği gittikçe gençleşse ve kendini yenilese de, yıpranmış bünyesi yavaş yavaş pes ediyordu. Montreux Konserine çıktığında artık ciğerleri kendisini taşıyamıyordu. Genç ve yetenekli trompetçi Wallace Rooney bu konserde Miles'ı yedeklemekle görevliydi. Konserin sonunda Miles, simgesi olan kırmızı trompetini Rooney'e armağan etti. Montreux'den bir buçuk ay sonra, Miles Davis, Santa Monica'da zatürreden kaldırıldığı hastanede öldü. Trompetleriyle birlikte New York, Woodland mezarlığına gömüldü.

Caz Tarihi İkiye Ayrılır...

İstanbul Caz Festivali Miles Davis'i, son döneminde, 1988'de gördü. Açık Hava Tiyatrosu'nda verdiği iki konserde neredeyse bütün gece seyircilere arkası dönük çalmıştı. Miles Davis'in konseri İstanbul cazı için de bir milat oldu. O döneme kadar adını dünya sahnesinde fazla duyurmamış olan İstanbul Caz Festivali, Miles Davis konserini siciline ekledikten sonra ardı ardına birçok ünlüyü ağırlama fırsatı buldu.

Miles Davis kavgacılığı ve geçimsizliği ile de ün yapmıştı. Ancak, getirdiği yeniliklerle caz müziğinin akışını değiştirdi. Neredeyse 50 yıldır her dönemde ortaya çıkardığı sanatçılar, Miles olmasaydı belki de varolamayacaklardı. Çünkü Caz tarihi ikiye ayrılır: Miles'dan önce ve Miles'dan sonra...

Faruk Eczacıbaşı

Kaynaklar:
Eric Nisenson; *Making Kind of Blue - Miles Davis and His Masterpiece.* New York: Saint Martins Press, 2001.

Bill Kirchner; *The Oxford Companion to Jazz.* New York: Oxford University Press, 2000.

Whitney Balliett; *Collected Works - A Journal of Jazz (1954-2000).* New York: Saint Martins Press, 2000.

[1] *Kind of Blue*, 1959: John Coltrane (tenor saksofon), Cannonball Adderley (alto saksafon), Wynton Kelly (piyano), Paul Chambers (bas), Jimmy Cobb (davul).

Kavgacılığı ve geçimsizliğiyle de ün yapmıştı ama getirdiği yeniliklerle caz müziğinin akışını değiştirdi. 50 yıl boyunca her dönemde ortaya çıkardığı sanatçılar, o olmasaydı belki de varolamayacaktı. Çünkü caz tarihi ikiye ayrılır: Miles'dan önce, Miles'dan sonra.

Militarizm

İlk olarak 1860'larda Fransız anarşist düşünür Pierre Joseph Proudhon tarafından kullanılmaya başlanan 'militarizm', en geniş anlamıyla, bir toplumun, bireyin veya kurumun kendisini 'sivil' değerlerle değil 'askerî' değerlerle tanımlaması, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik pratiklerini bu değerler etrafında örmesidir diyebiliriz.

Militarizm dediğimizde aklımıza ilk olarak ordu ve askerler geliyor ama yukarıdaki tanımı esas alacak olursak, ordu veya askerlerin varlığından öte, onları tanımlayan özelliklerin topluma yayılma süreçlerine bakmamız gerekiyor. Bir toplumda böyle bir yayılma varsa bundan kim sorumludur? Şüphesiz, yalnızca askerler değil. Orduyu, savaşmayı, askerî değerleri tüm diğer değerlerin üzerinde tutan veya tutulmasını sorunsallaştırmayan 'siviller' de militarist ideolojiye katkıda bulunuyorlar demektir.

Toplumda böyle bir yayılma varsa, bundan kim sorumludur? Şüphesiz yalnızca askerler değil.

İkinci bir yanılgı, militarizmi yalnızca savaşlar bağlamında düşünmek; askerîleşmenin esas olarak 'barış' dönemlerinde gerçekleştiğini, savaşların militarizmin bir 'sonucu' olduğunu görmemek.

Üçüncü bir yanılgı, militarizmin birdenbire veya kendiliğinden geliştiğini, hatta "insan doğasında olduğunu" düşünmek. 'İnsan doğası' kavramı kendi içinde tartışmalı bir kavram. Ama insan doğası diye birşey olduğuna, şiddetin de bu doğanın parçası olduğuna inansak bile buradan yola çıkarak, devasa orduların, yıllar süren askerî eğitimlerin ve yatırımların birer 'doğal refleks' olduğu sonucuna varamayız. Eğer savaşmak bu kadar 'doğal,' bu kadar kendiliğinden gelişen birşey olsaydı, bu derece yoğun ve uzun süreli ideolojik hazırlık ve eğitim gerektirmezdi; "halkı askerlikten soğutmak" gibi 'suç'lar da olmazdı.

"Militarizmin Başarısı Kendisini Gizlemesine Bağlı"

Feminist düşünür Cynthia Enloe'ya göre militarizmin başarısı büyük ölçüde kendisini gizlemesine bağlı. Bir başka deyişle, görünür olmadığı sürece içselleştirilmiş, hayatın içine girmiş oluyor militarizm. Dolayısıyla, pek çok başka ideolojide olduğu gibi militarizmle mücadelenin birinci aşaması onu görünür kılmaktan geçiyor. Militarizmi anlamak istiyorsak, gözümüzü, savaşmanın meşru kılındığı, maddi-manevi savaş hazırlıklarına yoğun emek ve kaynak harcanan 'barış' dönemlerine ve 'sivil' alanlara doğru çevirmemiz şart.

Genel bir gözlem olarak, 20. yüzyılın tam bir yıkım yüzyılı olduğunu ve militarizmin bu yüzyıl içinde gelişip yaygınlaştığını kabul etmemiz gerekiyor. Lev Tolstoy'un 1905 yılında yaptığı eleştiriyi hatırlayalım: "Avrupa'daki iktidar odakları zorunlu askerlik hizmetini hiç itirazsız kabul ettiler; oysa ki kölelikti bu, hem de eski dönemlerdeki kölelik koşullarıyla kıyas kabul etmez bir yozlaşma ve irade kaybı söz konusuydu." Eğer Tolstoy'un askerlik hizmetini en kötü kölelik biçimi olarak niteleyen bu sözleri, tam bir yüzyıl sonra dünyanın pek çok yerinde kulağa hâlâ çok radikal (belki daha radikal) geliyorsa, militarizmin 20. yüzyıl boyunca hangi süreçlerle 'normalleştiğine', içselleştirildiğine daha yakından bakmamız gerekiyor.

"Her Türk Asker Doğar"

"Her Türk asker doğar" anlayışının gerek resmî söylemler, gerekse 'sivil' değerlendirmelerde yaygın olarak yeniden üretildiği 21. yüzyıl Türkiyesinde, militarizmi anlamak, görünür kılmak ve alternatif 'sivil' tahayyüller geliştirmek kolay değil. Militarizmin eleştirisini yaparken tek taraflı olmamak, hiyerarşik, şiddete dayalı, ölümü kutsayan (resmî veya muhalif) her türlü siyasi yapılanmayı sorunsallaştırmak önemli bir başlangıç noktası. Bir o kadar önemlisi, militarizmin milliyetçilik, ırkçılık, cinsiyetçilik, ve karşıcinselcilik (heteroseksizm) gibi ideolojilerle ilişkisini anlamak. Militarist değerler ve pratikler (örneğin askerlik) erkeklikle özdeşleştirildiği ölçüde onları sorgulamak hâkim erkeklik anlayışını da sorgulamayı gerektiriyor. Eşcinsel vicdani redçi Mehmet Tarhan'ın mücadelesini tanımlama biçimi; kadın vicdani redçilerin ortaya çıkması; antimilitaristler tarafından düzenlenen *Militurizm Festivalleri;* Çıplak Ayaklar Kumpanyası tarafından sergilenen *Mehmet Barış*'ı Seviyor performansı gibi militarizmi sorgulayan sanat etkinlikleri; Irak Dünya Mahkemesi, Uluslararası Vicdani Red Sempozyumu ve Militarizmin Feminist Eleştirileri gibi toplantılar; bu alandaki araştırmaların, yayınların, özel dergi sayılarının hızla artıyor olması (ve tüm bunların Açık Radyo'da sık sık konuşuluyor, tartışılıyor olması) Türkiye'de militarizm analizlerinin derinleştiğine, antimilitarist dil ve tahayyülün gelişmekte olduğuna dair umut verici örnekler.

Ayşe Gül Altınay

Şiddet ve savaş insan doğasının bir parçası olabilir mi? (Cebaliye, Gazze Şeridi *6 Mart 2003.)*

Mod

60'lı yılların alt-kültür laboratuvarı sayılabilecek İngiltere'sinde 'mod'ların ayrı bir yeri olduğu kesin. '*Teddy boy*'lar, *'rocker'*lar, *'hippie*'ler, *'skinhead*'ler gibi dış görünüşü ile tutucu toplumu rahatsız etmeyi amaçlayan alt-kültürlerin aksine modlar, 19. yüzyıl İngiliz 'dandy'leri gibi bir görünüşe sahiptiler. Diğer alt-kültürler tarafından düşman gibi görülen koyu renk derili Karayiplilerle kurdukları yakın ilişki ve karşılıklı etkileşimle daha hümanist bir görüntü çizen modlar, sonuç olarak işçi sınıfı kökenli tipik birer alt sınıf züppesidirler.

Modern kelimesinden türeyen mod, giyiminde en küçük ayrıntıya bile dikkat eder. New York'lu avukatlar gibi ısmarlama takım elbiseler, ceket yırtmacı ile aynı ölçüde gömlek yakaları, ince kravatlar, pahalı siyah gözlükler, ısmarlama yapılan İtalyan botlar gibi özenli ve temiz kıyafetleri ile tek başlarına görüldüklerinde üst-orta sınıftan genç iş adamı görüntüsündedirler. Kavanozla sürdükleri briyantinli saçları kısa ve temizdir. En vazgeçilmez aksesuarları ise, pırıl pırıl parlattıkları ve abartılı kromajlarla stilize ettikleri, İtalyan Lambretta veya Vespa motosikletleridir. Bu kadar süslü olmanın sonucunda biraz efemine göründükleri bile söylenebilir. Bu görüntüleri yüzünden, özellikle rocker'lardan bolca dayak yerler.

Mod'ların vazgeçilmez aksesuarları Lambretta veya Vespa motosikletleridir.

Her şey Haftasonu İçin

Kısıtlı bir gelirle sağlanan bu hayat tarzı sonuçta onları çalışmanın sadece haftasonu yaşamak için gerekli olduğu çıkarımına götürür. Okul veya ofis ortamı çekilmezdir ve sadece iyi giyinebilmek için katlanılması gereken bir zorunluluktur. Çalışma anlamsız ve geçersizdir, ancak iyi görünebilmek ve pahalı kıyafetler almak için başka bir yol yoktur. Buna katlanabilmek için ise iş çıkışı modlar birden ortadan kaybolur, sıradan dünyanın altındaki plakçılar, butikler, diskotekler veya mahzenleriyle tipik mod semti olan Soho'ya veya Carnaby Street'e gidilir ve oraların yeraltı barlarında amfetaminle karışık içkiye takılınır. Mod kültürüne göre gurur ve böbürlenme en geçerli erkeklik özellikleridir, özellikle fazla içme ve abartılı amfetamin alma böbürlenme kaynağıdır.

Müziksiz alt-kültür olmadığı bir gerçek, modların müziği ise Karayip kökenli ska ve reggae'dir. Ayrıca Amerikan zenci müziği olan soul'a karşı özel bir düşkünlükleri vardır. Birçok alt-kültürün aksine kadını dışlamayan, aksine içine alan modlar bu bakımdan da bir istisnadır. Lambretta'sının arkasına kız arkadaşını oturtmayan mod kendini ezik hisseder. Mod kadınları da aynı derecede koket ve süslü olup haftasonu için yaşayan boş tiplerdir. Bir nevi alt sınıf sosyetesidirler.

Birçok alt-kültürün aksine kadını dışlamayan, aksine içine alan modlar bu bakımdan da bir istisnadır. Lambretta'sının arkasına kız arkadaşını oturtmayan mod kendini ezik hisseder.

The Who'nun *Quadrophenia* albümü tipik mod yaşantısını anlatır. Bu albümden yola çıkılarak çekilen aynı adlı film ise en ince detaya kadar inen bir mod belgeselidir.

Modlar bugün hâlâ küçük bir alt-kültür olarak mevcutlar. Bu bakımdan çok kısıtlı çevrede kalmasına rağmen, veya belki de o yüzden, oldukça uzun ömürlü bir alt-kültür oldukları söylenebilir. En tanınan temsilcileri ise Brit-rock'ın önemli ismi Paul Weller'dır.

Yosi Falay

Modernleşme Sürecinde İstanbul

İstanbul'un ve Türkiye'nin modernleşme serüvenleri birbirine bitişik, ama bu ilişki kendi içerisinde sancılı karşıtlıklar taşıyor. Daha açık bir deyişle, Türkiye'de siyasal yapının modernleşme dönemleri, İstanbul'da tahrip edici ve taşralaştırıcı bir yankı yaratıyor.

Türkiye'nin 1950'den bugüne gelen modernleşme öyküsü merkez/çevre çatışması üzerinden okunduğunda, çevreden gelen siyasal aktörlerin iktidarı devraldıkları dönemlerde özgürleştirici ve modernleştirici bir rol yüklendikleri görülüyor. Merkezin ulus/devlet projesinin seçkinci, dışa kapalı ve buyurgan bir yapıyı hâkim kılmasına karşı, çevreden yükselen muhalif dinamikler, dışa açık, özgürleştirici ve demokratik bir program getiriyorlar. Özellikle iktidarlarının başlangıç yıllarında, bu programın uygulamaya konduğu ve Türkiye'nin modernleşme sürecinde temel kırılma noktalarının yaşandığı söylenebilir. Tabii şunu da belirtmek gerek: 'Çevre'den gelenler bir yandan merkezi dönüşüme uğratırken kendileri de değişiyor ve bir süre sonra yeniden ürettikleri 'merkez'de status quo'nun yeni sahipleri haline geliyor. Bu da yeni merkez/çevre çatışmaları üretiyor ve dönüşüm yeni kırılma noktaları yaratarak kendini sürdürüyor. Buna

İstanbul'un Haçlı Seferlerinden sonra yaşadığı en büyük tahribatlardan biri 1957 imar hareketiyle oldu.

Türkiye'nin "modernleşme diyalektiği" demek pek yanlış olmasa gerek.

Bu kırılma dönemlerinde, çevreden gelen siyasal aktörlerin merkezi değiştirme/dönüştürme isteği eylem bağlamını yalnızca Ankara'nın kurulu düzeniyle sınırlamıyor, iktidar alanını daha geniş bir mecraya taşımanın yollarını arıyor. İşte tam bu noktada gözler İstanbul'a çevriliyor, çünkü modernleşme dinamikleri İstanbul'da, hem de iktidarı 'muktedir'

Menderes Dönemi

İstanbul'a yapılan bu müdahalelerden ilki 1950 dönüşümünün ardından ortaya çıkıyor. Aslında Prost planının izinden giden, ama Menderes'in bizzat başında durarak yönlendirdiği ve yönettiği 1957 imar hareketi, ardında, İstanbul'un Haçlı seferlerinden sonra yaşadığı en büyük tahribatlardan birini bırakıyor; Menderes'in kendi belirlediği ölçülerde açılan yeni yollar için kent dokusunun belirli bölümleri kazınarak yok ediliyor, sayısız tarihî yapı ya ortadan kaldırılıyor ya

adını veren Dalan yönetiyor. İstanbul'u Ortadoğu'nun finans-kapital merkezine dönüştürme 'vizyon'unun biçimlendirdiği bu dönem, sonuçta kentin en fazla yara aldığı toplu müdahalelerden birine sahne oluyor. Boğaz hem vahşi bir yapılaşmanın altında eziliyor, hem de kazıklı yollarla denizden koparılıyor. Haliç kıyılarındaki tarihi doku parklara çevriliyor, Tarlabaşı'ndaki tarihi doku ise yerini yola bırakıyor. Dalan döneminde, kentin kara surlarına depremlerin veremediği tahribatı sözde

Haliç.

olmaya götürecek denli önemli bir merkez. İşte, İstanbul'a en radikal müdahalelerin bu dönemlerde yapıldığını görüyoruz. Ne ki çevrenin merkeze taşıdığı yeni aktörler için, İstanbul'un tarihi, belleği, kimliği, kentsel yapısı hiçbir şey ifade etmiyor. Ne o bilgiye sahipler, ne de İstanbul mekânına ilişkin yaşantı birikimine. Sonuçta statükoyla girdiği çatışmada özgürleştirici bir rol yüklenen 'yeni iktidar' İstanbul'a yöneldiğinde tahrip edici ve taşralaştırıcı bir güce dönüşüyor.

da yeni bir yere taşınarak kentsel bağlamla ilişkisi değiştiriliyor. Tarihî yarımadayı kuşatan deniz surlarının önüne sahil yolu yapılarak surlar geri dönüşsüz bir biçimde tahrip ediliyor ve kentin denizle kurduğu özgün ilişki ortadan kaldırılıyor.

Özal Dönemi

1980'lerin Özal iktidarı da, yine çevrenin modernleştirici bir programla merkeze yerleştiği yeni bir dönemi oluşturuyor. Bu yılların İstanbul operasyonunu ise döneme

restorasyonlar veriyor; Galata Köprüsü yok ediliyor; tarihî yapıların, sarayların üzerine karabasan gibi çöken çok katlı oteller İstanbul'a 1980'lerin damgasını vuruyor.

2000'li Yıllar

2000'li yıllar, yine Türkiye'nin modernleşme sürecindeki temel kırılma noktalarından birini gösteriyor. Yine 'çevre' modernleştirici bir dinamik olarak iktidarda, merkeze ve status quo'ya karşı bir dönüşüm

Türkiye'nin 1950'den bugüne gelen modernleşme öyküsü merkez/çevre çatışması üzerinden okunduğunda, çevreden gelen siyasal aktörlerin iktidarı devraldıkları dönemlerde özgürleştirici ve modernleştirici bir rol yüklendikleri görülüyor.

mücadelesi veriyor; yani özgürleştirici ve demokratikleştirici rolünü oynuyor, Türkiye modernleşme serüveninin en önemli dönemeçlerinden birini yaşıyor. Bu yüzden, İstanbul'u da büyük müdahalelerin beklediğini tahmin etmek zor değil. Belirtileri de adım adım ortaya çıkıyor: Bir yandan Tophane-Fındıklı kıyısını teslim alacak Galataport projesinden, Boğaz'ın kuzeyinden geçecek 3. köprüden söz ediliyor, bir yandan da Belediye Başkanı, Leonardo da Vinci'nin köprü projesini 'çağdaş bir tasarımla' Haliç'e inşa edeceklerini, Haydarpaşa çevresini ise Manhattan'a dönüştüreceklerini açıklıyor. Yani bu kez, taşralaştırıcı operasyonun simgesel gücü, İstanbul'u bekleyen büyük tahribata eşlik edecek gibi gözüküyor ve modernleşmenin faturası yine İstanbul'a çıkıyor.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'İstanbul'u Ne Bekliyor?' başlığıyla *Yeni Mimar* dergisinin 17 Ocak - 6 Şubat 2005 sayısında yayınlanmıştır.

Mola Yeri

Ağaçtan yapılma küçük bibloların, bakır tasların, gülsuyu, lokum ve plastik oyuncakların; 'yöresel' tabir edilen peynirlerin, renkli kartpostalların, artist resimlerinin, taklit parfümlerin, üzeri plastik kaplı ve bazılarında kilit olan hatıra defterlerinin, esrarengiz hikâyelerin anlatıldığı macera kitaplarının beklediği; kasetten mekanik bir sesle gelen otobüsün ve kalınacak sürenin söylendiği; gözlerinden uyku akan garsonların çay servisi yaptığı; kaptan şoförlerin ağır adımlarla kendileri için hazırlanmış masaya yürüdüğü; yolcuların varılacak yere ne kadar süre kaldığını hesapladığı, çocuklarını tuvalete çıkardıktan sonra haşlanmış yumurta ve böreklerini atıştırdıkları; hali vakti yerinde olanların ise self-servis yemek yedikleri mekânlardır mola yerleri.

Mola yerlerinin insan kadrosu oldukça zengindir. Bu kadronun başında ütülü pantolonu, beyaz gömleği ve 'hava serinledi' diyerek üzerine aldığı ceketiyle yemek yiyen şoför gelir. Briyantinli saçları, saçlarına hafiften bulaşmış yağ izi olan şoför kravatını gevşettiği an mola başlamış demektir. Onun için mola yeri bir 'dinlenme ânı'dır; zaten suretlerini ezbere bildiği insanları gördüğü, daha kaç virajın, kaç kilometrenin geçileceğini düşündüğü yerdir. Bu kadronun ikinci aktörü ise yolculardır; yola çıkılmıştır, varılacak bir yer vardır. Mola yeri onlar için yola devam etmek üzere ihtiyaçların giderileceği, yeniden yola çıkılacak 'an'a kadar geçirilmesi gereken yerin adıdır. Kadronun diğer aktörleri ise mekânda yolcuları karşılayan garson ile esnaf gibi sabit kalan, hal ve hareketlerini sonsuz bir şekilde tekrar etmeye mahkûmmuş gibi duran insanlardır. Onlar için mola yeri yolcuların ihtiyaçlarını karşılayacakları ve bir sonraki yolcuyu bekleyecekleri yerdir. Görevliler için mola yeri bekleme odası gibidir. Bütün bu insanları bir araya getiren şey ise moladır, yani 'ara' vermektir.

Leblebi Tozuyla Hayber'in Fethi

Mola kavramı sözlüklerde; "süregiden bir faaliyete belirli bir süre 'ara' vermek" olarak tanımlanır. Bu tanımlamada herşey zamana göre belirlenir; kendinden önceki ve sonraki zaman dilimini tanımlar. Oysa mola mekânsal bir tasarımı da içerir. Sözlüklerde ve gündelik hayat içerisinde çok az sözü geçen bu mekânsal ifade şeklinin fazlaca yer bulamaması herşeyin zamana göre düşünülmesindendir. Biz, adına modern denilen dünyaya adımımızı attığımızdan beri her şeyi hesaplayarak, her şeyi zaman-hız grafiği içerisinde yaşamayı öğrendik. Bir otobüsün penceresinden uzak bir ışık hüzmesi gibi görünen kasabalar, kentler karanlıkta bir siluet olarak gördüğümüz şeylerdir. Oysa mola yeri bir 'ara' durak değil, kendi başına bir hayatın ve o hayata ilişkin insan kadrosunun faaliyette bulunduğu yerdir. Uzun zamandır unuttuğumuz mola yerleri; Hayber'in Fethi gibi halk hikâyelerinin, Harlequin tarzı aşk romanlarının, rüya yorumlama kitaplarının, pirinçle işlenmiş, istenirse üzerine isim yazılan tasların, çoktan tedavülden kalkmış leblebi tozunun, 'saatli' olarak tabir edilen bisküvilerin bulunduğu mekânlardır. Bu mekânlarda herşeyi bir arada sonsuz bir düzensizlik içerisinde bulabilirsiniz; vitrinde her an alınabilecekmiş gibi durduğu kadar, sonsuza kadar unutulmuş gibidir herşey. Uzun zamandır unuttuğumuz bu yerler, uzaktan bir ışık hüzmesi gibi duran kasabalarda "okumadı, bari işi olsun" denilen ilkokuldan terk çocukların çalıştığı, yolcuları beklediği yerlerdir. "Kaptan şoförünüz 15 dakika ihtiyaç molası verdi, çaylar şirketten" diyerek başlayan sesteki mekanik tonlama misali, herşey cansızmış gibi durur. Fakat yakından baktığınızda müstakil bir hayatın izlerini görmek mümkündür...

Satıcılar, yolcular, şoförler, adına 'yolculuk' denilen faaliyetin insan kadrolarıdır. "Dört bir yanı çelik ağlarla örmeyi" hedefleyen Türk ütopyasının gerçeğidir mola yerleri. Orada 'ara'da kalmışlığımızın, buna rağmen hâlâ hedefe varmak için ilerleyişimizin, bu koşuşturmanın kıyısında kalmayı kader olarak gören insanların, her nasılsa hayatımıza sirayet etmiş eşyaların sonsuz bir düzensizlik içerisinde bulunduğunu görürsünüz.

Nuh Köklü

www.acikradyo.com.tr

21 Şubat 2002.

Moll Flanders

Daniel Defoe'nun romanlarından *Robinson Crusoe* kadar ünlü olmasa da herhalde onlar kadar sayılması gereken ikinci romanıdır. Daniel Defoe da dünyanın ilk romancısı diyebileceğimiz bir adamdır. Roman daha düzyazı ile bir sanat formu hâline gelmeden önce bu tarzı en erken denemiş insanlardan biri. Robinson'da yaptığı gibi, *Moll Flanders*'da da öykü birinci kişi açısından, onun ağzından anlatılır; Moll bir kadın kahramandır. Defoe aslında Protestanların püriten kolundan, o gelenekten gelen bir kişi olduğu için püritenliğin çeşitli meziyetlerinin yanı sıra, çeşitli tatsızlıkları da paylaşan, onlara da sahip olan bir kişiliktir. *Moll Flanders*'da başına kötü şeyler gelen bir kadının hikâyesini okuyoruz. Bunlardan ötürü zavallı Moll Flanders hırsızlık yapmak zorunda da kalır, orospuluk yapmak zorunda da kalır, böyle çeşitli durumlar başına gelir. Yalnız bütün bunları epey bir keyifle de yapar bir yandan, müthiş de bir başarı duygusunu gayet iyi yaşar. Romanın sonuna gelindiğinde gayet uyduruk bir pişmanlık duygusunun arkasından "oh, oh neyse bütün bunlar oldu ama param da var, helal olsun bana!" gibi bir tavırla bütün günahlarıyla da uzlaşır kolayca.

Aslında bu son derece yüzeysel, bencil, kendine yontan ahlak anlayışını Defoe'nun bütün kitaplarında görüyoruz. Bunun belki Calvinizm'in kaderi gereği, seçkinler arasında olduğuna inanmanın, cennete gideceğine inanmanın bir sonucu olduğu söylenebilir. Nitekim estetik kaygının henüz olmadığı bir zamanda romanın çok satması bekleniyordu, ve epey de satmıştı, Defoe bunlardan bolca para kazandı. Defoe'nun ilginç tarafı ise gerçekten çok sansürsüz yazmasıydı. Defoe romanını okuyup da bir *Madam Bovary* okumaktan veya Defoe'nun zamanına daha yakın *Tom Jones*'u okumaktan duyulan bir edebiyat zevki almaz insan. Defoe'dan bunu çıkarmak kolay değilse de müthiş bir gerçekçilik efekti çıkar. Anlattığı bir olayda olguya ve ayrıntıya çok yatkın bir aklı vardır, onun için anlattığı bir olayı adeta kendiniz de hissederek yaşayabilirsiniz. Bir yankesici bir adamın saatini çekiştiriyordur; saatin zincire takıldığını, çıkmadığını anlatır. İnsanın yüreği ağzına gelir okurken, o zinciri siz çekiyormuşsunuz da gelmiyormuş, o anda yakalanacakmışsınız gibi bir duyguyla okuyabilirsiniz. Bu bir tür gerçekçiliktir yansıttığı ama bunun daha önemli olan yanı, sansürsüz yazması... Orada 18. yüzyılın erken bir döneminde yaşamış bu adamın, bir zihniyeti temsil ettiğini, örneklendirdiğini görüyoruz. Yani bu Calvinist, Püriten zihniyeti bütün yalınlığı ile ortada görüyoruz. Mesela adada yerliyi alıp, adını sormaya tenezzül etmeden, kendisi Cuma diye adlandıran, kendisini ona efendi diye tanıtan ve yıllarca yalnız yaşadığı adada bir insan bulup, onunla bir şeyler yapıp, bir hayat paylaştıktan sonra da -ikinci cildinde anlattığı bir şeydir- adamı para karşılığında satan bir kahraman. **(Bkz; Cuma)** Biraz daha romancılık kaygısı, estetik kaygısı, vs. duyan birisi olsaydı bütün bunları sansür ederdi, etmediği içindir ki, Defoe'da aslında yalın, çok ham bir ideoloji görüyoruz.

Murat Belge ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 29 Ağustos 2004.

Montessori

Roma Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden ilk kadın doktor olarak mezun olan Maria Montessori aynı üniversitenin psikiyatri kliniğine asistan olarak atandı ve orada özellikle geri zekâlı çocukların eğitim sorunlarıyla ilgilenmeye başladı. 1899-1901 yılları arasında Roma Devlet Ortofrenik Okulu müdürlüğü sırasında eğitim yöntemlerini kanıtlama olanağını elde etti. Daha sonra, eğitim yöntemlerini normal çocuklar üzerinde uygulamaya başladı. Kendi adıyla anılan Montessori eğitiminde elde ettiği başarılar nedeniyle 1922 yılında eğitim müfettişliğine atandı. 20. yüzyılın başlarında önemli bir eğitim reformu olan ve kurucusunun adıyla anılan Montessori eğitim sistemi, çocukluğun yetişkinliğin ön aşaması olmadığı ve çocuğun yetişkin bir kişi olma yolunda eğitilmesi gerektiğiyle ilgili geleneksel yaklaşımın yanlış olduğu üzerine kurulmuştu.

Maria Montessori, eğitimin amacının çocuğun kendi gelişiminin bilincinde desteklenmesi olduğunu savunuyordu. Bu yeni eğitim yönteminin temelinde küçük çocukların bağımsız olma istemlerinin; onlara hizmet edilmesi yerine kendi işlerini kendi görme isteklerinin; öğretilmek yerine kendi zihinsel kapasitelerine göre ne öğreneceklerine karar verme isteklerinin yer almasını öngörüyordu. Eğitimcilerin ve öğretmenlerin görevi ise çocuğun gereksinmesine göre özel eğitim araçlarını sağlayarak ne yapılacağını göstermek ve onun 'kendim yapabilmek için bana yardımcı olun' isteğine cevap vermek olacaktı.

Özel eğitim araçları Montessori eğitiminin önemli bir parçasıydı. Ampirik araştırmalara dayanan duyarlılık ve hareket alıştırmaları için seçilen malzemeler ve araçlar çocuğun değişim ve öğrenme aşamalarına göre seçiliyordu. Okul öncesi çocukların seçilen araçlarla yaklaşık bir saat süreyle konsantre olarak çalışmaları öngörülüyordu. Montessori eğitim sisteminin temelinde biyolojik ve zihinsel gelişmenin birbirine bağlılığı yatıyordu. Bireysel inisiyatif ve kendi kendini yönlendirme büyük önem taşıyordu.

'Hazırlanmış Çevre'

İlk Montessori okul öncesi yuvası *'Casa dei Bambini'* (Çocuk Evi) 1907 yılında Roma'nın bir gecekondu mahallesinde kuruldu.

Almanya'daki ilk kamuya açık çocuk evi ise 1919 yılında Berlin-Lankwitz'de açıldı. Kısa bir süre sonra Batı Avrupa'nın değişik ülkelerinde, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan ve diğer ülkelerde Montessori donanımlı çocuk

Maria Montessori, *1870-1952.*

yuvaları açılmaya başladı. Bu okulların her birinin amacı, en ufak ayrıntısına kadar planlanmış, çocuklara uygun bir ortam, bir 'hazırlanmış çevre' yaratmaktı. Maria Montessori'nin yöntemi, kendisi, yakın çalışanları ve onaylananlar tarafından sürekli olarak geliştirilerek ilkokul eğitimine kadar uzadı. Çalışma grubunun içinde eğitim araçları üreticileri, hafif ve hareketli mobilya yapımcıları ve çocuk ölçülerine uygun mekânlar tasarlayan mimarlar da bulunuyordu.

Maria Montesorri 1934 yılında faşist yönetim nedeniyle ülkeyi terk etti; İspanya ve Sri Lanka'da çalıştıktan sonra Hollanda'ya yerleşti ve hayatının sonuna kadar burada yaşadı. Yıllar sonra Montessori 2002 yılında, ölümünün 50. yıldönümünde Bauhaus-Archiv Şekillendirme Müzesi'nde açılan bir sergiyle anıldı. 'Reform pedagojisi - günümüzde gerekli mi?', 'Maria Montessori Pedagojisine Giriş' gibi başlıklarla çeşitli eğitim programları, konuşma ve panellerin de yeraldığı 'Montessori-Eğitim Araçları 1913-35, Mobilya ve Mimarlık' adlı sergide Montesorri eğitim sisteminde kullanılan araç ve mobilyalar sergilendi.

Eğitim Araçları: 'Yapıtaşları'

Berlin'deki Bauhaus-Archiv, Museum für Gestaltung'da yer alan sergide bulunan eğitim araçları ve mobilyalar 'VS Vereinigte Spezialmöbelfabrik Gmbh&Co, Tauberbischofsheim' gezici sergi koleksiyonuna aitti. Berlin'de ilk kurulduğu şekliyle *'P. Johannes Müller-Werkstaetten für Schuleinrichtung, Buch und Lehrmittelverlag* (Okul donatıları atölyeleri, kitap ve eğitim araçları yayınevi) Montessori sistemi 1935 yılında Nasyonal Sosyalistler tarafından yasaklanıncaya kadar Almanya'da Montessori eğitim yöntemiyle ilgili mobilya ve diğer araçların üretim hakkına sahipti. Sergide yer alan Nasyonal Sosyalist dönemden kalma orijinal örnekler, renk ve üretim kalitesiyle çekiciliğini hâlâ yansıtan ürünlerdi. Sergide II. Dünya Savaşı öncesi Berlin ve Viyana Montessori okullarının mimarlık ve donatı malzemelerinin yanı sıra günümüzdeki okullardan da örnekler yer alıyordu.

Serginin mimarı olan Angela Zohlen, sergideki mekân anlayışını ve tasarım ilkelerini anlatırken Montessori pedagoji sisteminde çocukların gereksinmelerine uygun eğitim araçlarının da en az 'hazırlanmış çevre' kadar önemli bir yer tuttuğunu, bu nedenle de eğitim gereçlerinin sergide bir sınıflandırma düzeni içinde sunulduğunu söylüyordu. Sergide örnekler 'yapı taşları' gibi sunularak çocuk öğrenim sürecinin gelişimi anlatılmıştı. Mekân, çapraz bir düzende görsel olarak artan sayıda

yapı taşları ile çevreleniyordu. En başta yer alan hissetme, dokunma, ağırlık ve günlük yaşamla ilgili becerilerin geliştirildiği ‘duyarlılık araçları’nı, matematik, müzik, dil gibi soyut becerilerle ilgili örnekler izliyor, en sonunda da biyoloji, coğrafya gibi ‘kozmik eğitim’le ilgili örneklerle birleşiyordu. Mekânın bölümleri Harald Ludwig’in merdiven resmine yapılan bir gönderme ile Montessori çocuklarının eğitimindeki kendi yönlendirmelerinin sürekliliğini simgeleyerek mimari bir yapıya dönüşüyordu. Serginin diğer bir ağırlığı da mimarlık ve ‘çocuk evleri’ idi. Montessori hareketi ile ilgili biografik ve tarihsel belgeler, Günter Behnisch ve Herman Hetzberger’in Montessori Okulları için yeni tasarımları da bu bölümde ye alıyordu. Eğitim sistemi içinde mimarlığın önemi, biçim ve malzeme, ayrıntılar, ışık ve gölge, darlık ve genişlik olarak ‘hazırlanmış çevre’ye katkıları açısından belirgindi. Sergi konseptinin oluşumunda başarılı bir mimarlık tasarımının çocukların duyarlılık gelişmeleri içinde dokunma, hareket ve duygusal yeteneklerini artırabildiği kadar engelleyebildiği de vurgulanıyordu. Romana Schneider’in küratörlüğünü, Angela Zohlen’in de tasarımını üstlendiği sergi için hazırlanan 160 sayfalık katalog Prestel Verlag, München tarafından yayınlandı.

Şermin Alyanak
www.acikradyo.com.tr
25 Temmuz 2002.

Mordechai Vanunu

Geleneksel tarih yazımı, arkalarına devletlerinin ve ordularının örgütlü gücünü alarak ‘zaferler’ kazanan lider ve komutanların kahramanlıklarından beslenir. Oysa işgalci bir güce karşı kazanılmadıkça bu zaferler, başka toplumlar için büyük acılar ve tüm savaşanlar için yerine konmaz kayıplar anlamına gelir. Gerçekte tüm insanlığın barış ve huzuruna hizmet eden adımlar, devletleri ve orduları arkalarına değil karşılarına alabilenlerce atılagelmiştir. Geleneksel tarih yazımının çoğunlukla görmezden geldiği, yok saydığı bu hayırlı kahramanların en önde gelenlerindendir Mordechai Vanunu. 18 yıllık hapis cezasını doldurduğu gün kendisinin de söylediği üzere o, “özgürlük iradesinin ve özgür olan insan ruhunun” sembolü ve insan ruhunun yıkılamayacağının apaçık delilidir.

Vanunu, geleneksel tarih yazımının çoğunlukla görmezden geldiği hayırlı kahramanların en önde gelenlerindendir. 18 yıllık hapis cezasını doldurduğu gün kendisinin de söylediği üzere o, "özgürlük iradesinin ve özgür insan ruhunun" sembolü, insan ruhunun yıkılamayacağının apaçık delilidir.

1950’lerin sonunda ABD’nin parası ve Fransa’nın teknolojisiyle inşasına başlanan Dimona reaktöründe ne yapıldığı, İsrail tarafından uluslararası kamuoyundan uzun yıllar boyunca saklanabildi. 5 Ekim 1986’da Vanunu’nun İsrail’in nükleer silah programını bütün ayrıntılarıyla ve fotoğraflarla duyuran açıklamaları *Sunday Times* gazetesinde yayınlandığında dünya, İsrail’in sanıldığından çok daha büyük bir nükleer güce sahip olduğunu şaşkınlıkla öğrendi. O güne dek bu ülkenin yaklaşık 20 nükleer silah başlığı bulunduğu düşünülürken Vanunu’nun verdiği ayrıntılarla bu sayının en az 100 olduğu, 200’e kadar da ulaşabileceği anlaşıldı. Vanunu’nun ortaya koyduğu bilgilere göre Dimona, 1985’te yılda 12 yeni nükleer silah üretme kapasitesine ulaşmıştı. Dahası İsrail, ‘basit’ atom bombası üretiminin çok ötesine geçmiş, hidrojen ve hatta nötron bombası yapabilir duruma gelmişti. Vanunu’nun 9 yıl çalıştığı Dimona reaktöründen ayrılmadan hemen önce büyük riskler alarak çektiği “dünya tarihini değiştirecek 57 fotoğraf”ta bu nötron bombası da görüntüleniyordu.

Mordechai Vanunu kaçırılışının ayrıntılarını eline yazarak açıklamıştı.

Aşkelon Cezaevinde 11,5 Yıl

Vanunu, 30 Eylül 1986’da kendisiyle ilişki kuran bir kadın ajan vasıtasıyla önce Londra’dan Roma’ya, oradan da uyuşturucu verilerek İsrail’e kaçırıldı. 7 Ekim 1986’da konduğu Aşkelon Cezaevinde Mart 1998’e kadar tamamen tecrit edildiği bir hücrede 11,5 yıl geçirdi. Bu süre boyunca metal bir paravan ardından arada bir olmak kaydıyla ailesinden, avukatlarından ve rahibinden başka kimseyle görüştürülmedi:

“Ayrıca iki yıl boyunca hücremdeki lambayı 24 saat açık tuttular. Bir de kamera. Sürekli izleniyordum. Yapacak hiçbir şeyim yoktu. 24 saat boyunca yapayalnızdım. Hiçbir yere gidemiyordum. Bu durumla ilk karşılaştığımda şöyle hissettim... Sabah uyanıyordum, kıyafetimi değiştiriyordum, ayakkabılarımı giyiyordum, fakat hiçbir yere gidemiyordum. Öylece yatağımda oturuyordum. Kahvaltımı yapıyordum. Ama hiçbir yere gidemiyordum. Aklım bu durumu kavrayamıyordu. Bu durumu kabullenmem uzun zaman aldı. Giyiniyordum, ayakkabılarımı giyiyordum ama sonra hiçbir yere gitmeden yatağımda oturmaya devam ediyordum.”

Vanunu, geçen her gün daha da ağırlaşan bu tecrit koşullarıyla uzun, zorlu bir mücadeleye girdi. Devlet sırlarını açığa çıkarmakla suçlanan Vanunu, uzun yıllar alan duruşmalar boyunca kamuoyunun dikkatinden özenle kaçırıldı. Başkalarıyla konuşmasına, telefon kullanmasına izin verilmedi ve mahkemede kendini savunması bile hükümet kararıyla yasaklandı.

21 Nisan 2004’te Aşkelon Cezaevi’nden salıverildiğinde üzerindeki birçok kısıtlamanın ‘dışarıdaki’ hayatında da sürmesine karar verildi. Yabancılarla, özellikle de gazetecilerle görüşmesi, internet ve cep telefonu kullanması, havaalanlarına, limanlara, elçiliklere ve sınırlara yaklaşması ve İsrail’i terk etmesi yasaklandı; bu yasaklar 21 Nisan 2006’da İsrail Savunma Bakanlığının talebiyle bir yıl daha uzatıldı Vanunu kendisine kapılarını açan Kudüs’teki Anglikan Kilisesinde bir mahkûm hayatı sürerken yasakları çiğnemeye devam ettiği gerekçesiyle 2007 yılı Temmuz ayında yeniden 6 ay hapse mahkum edildi. Bunun üzerine Uluslararası Af Örgütü Vanunu’yu düşünce suçlusu ilan ederek derhal koşulsuz olarak serbest bırakılmasını talep etti. Mordechai Vanunu, eşine az rastlanan bir cesaretle ömrünün geri kalanını özgürce yaşayamamayı ve hatta ölmeyi göze alarak insanlık ve dünyanın geleceği için doğru bildiğini yaptı. Devletin büyük bürokrasi çarkları ve güvenlik aygıtları, çokuluslu şirketler, basın tekelleri, ulusal ve küresel çaptaki çıkar grupları karşısında bireyin çaresiz bırakıldığı modern dünyada insanın hür iradesinin hâlâ birçok şeye kadir olduğunu gösterdi.

Alper Kaliber

Muhacir

Tuna’nın Beri Yanı… Güzel bir Mart günü, bir öğleden sonra, arabayla Avrupa yakasından Anadolu yakasına geçerken ‘Kâinatın tüm seslerine, renklerine ve titreşimlerine Açık Radyo’dan gelen ezgiler, önce arabanın içini, sonra zihnimi ve duygularımı doldurdu. Gözlerimden süzülen yaşlar her ezgiyle birlikte yanaklarımdan süzülüp akmaya devam etti.

Göçmen yanım, muhacir yanım ayağa kalkmış yüreğimin derinliklerinde bir yerlerde kalan parçaları biraraya getiriyordu. Balkanların bir yerlerinden bir komitacı ‘şarkıların bütün dillerde bir olan’ meramını döküyor ezgilere; bir oyun havası ana toprağım Balkanların bir düğününü canlandırıyor; ezgilere kaptırdığım ruhum gözyaşlarına dönüşerek, yanım sıra uzanan Boğaz’ı, Anadolu yakasında yol boyunca uzanan bu coğrafyayı içime çekmemi, adeta sindirmemi sağlıyordu.

Bu coğrafyanın tam da ortalarında, 1950’de Bulgaristan’dan göç etmiş göçmen bir ailenin üçüncü oğlu olarak doğmuş olan ben, bir türlü kurtulamadığım misafirliğimi hatırlıyorum. Biyolojik ailemi, evim olarak yaşadığım mekânları bir türlü benimseyememiş olduğum gerçeğine kadar gidiyor düşüncelerim. Hep geçicilik duygusu, belki de Balkanlarda bıraktığım genlerimizin çağrılarını içeriyor, kimbilir... 1984'te İstanbul'a yerleşmem bu yabancılığıma bir yerde son vermiş görünse de aslında hasretin devam ettiğini bu ezgilerden bir kez daha anlamıştım.

Muhacirliğimi Anadolu topraklarındaki farklılığımın bir kimlik kartı gibi algıladığım günlere döndüm. O topraklarda oturanlar için de biz misafirdik. Hiç birbirimize karışmadık. Dost olduk, eğlendik, yedik içtik... Ama hep bir yerlerde, herkes kalkıp kendi yoluna gitti. Bunları o zamanlar yaşanması gereken şeyler olarak mı algıladığım için bilmem, ama anlayamadığımı düşünüyorum, belki de adlandıramıyorum.

Biz muhacirler olarak bu topraklara birçok yenilikler, farklılıklar getirmiştik. Onlar da bize toprak insanının nasıl olması gerektiğini gösterdiler. Bu farklılıkların önemli bir yanının algılanamadığını hep hissettik. Kapılar kapandığı anda biz o topraklarda bizden önce yaşamışlar için hep göçmen kaldık. Onlar da bizim için hep yerli kaldı.

İşin ilginç yanı, hep kabul edilebilir oldular ve olduk. Hiç açıktan çatışma görmedik. Küçük çocuk ve aile kavgaları dışında... Bunun ne tür bir mucize olduğunu her düşündüğümde Osmanlılığım gelir aklıma...

Bütün düşünceleri ve coğrafyaları sarma becerisi göstermeyi bilen... Hoşgörü imparatorluğunu... Bir yanlarımı bırakıp geldiğim Balkan coğrafyasından bu yakaya kadar her yerde sessiz ve derinden hissettiğimiz o muazzam gücü hatırladım...

Ve gözyaşlarım akmaya devam etti. Muammer Ketencoğlu’nun her Çarşamba Açık Radyo'da yayınlanan Tuna’nın Beri Yanı programının saati 13:00 – 14:00 arası...
Bütün muhacirler ve kendisini hep muhacir hissedenler için bir adres burası...

Ekrem Pehlivan
Dinleyici Mektubu.
02 Mart 2006.

Muhlama

Bilinen en meşhur ve lezzetli Laz mutfağı yemeklerinden.

Malzemeler:
Üç tahta kaşığı mısır unu, üç kaşık tereyağı, bir kâse tel-veren peynir, ılık su ve tuz.

Yapılışı:
Bakır bir tavada tereyağı eritilir. Mısır unu konulup pembeleşinceye kadar kavrulur. Tavaya ılık su ve peynir ilave edilir. Peynirin tuzuna

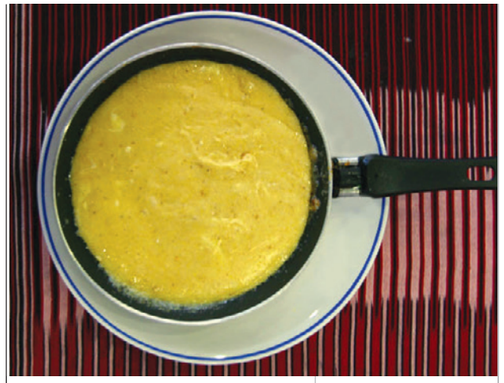

göre tuzu ayarlanır. Hafif ateşte karıştırılarak, yağını üzerine verinceye kadar pişirilir. Muhlama tel-veren peynirle yapılabileceği gibi her türlü peynirle veya minci ile de yapılabilir. Peynir ve minci sade olarak da yağda pişirilebilir. Buna pişirmek yerine ısıtmak demek daha doğru olur. Yağda sade olarak pişirilen peynire peynir muhlaması, yağda sade olarak pişirilen minciye de minci muhlaması denir. Hemşin yöresinde bir miktar kaymak alınarak tavaya konur, ateş üzerinde kaynatılır, içerisine yavaş yavaş mısır unu ilave edilir. Daha sonra bir miktarda ince ince doğranmış köy peyniri konmak suretiyle sıcak olarak servis yapılır. Bu muhlama şekline adı geçen yöremizde 'kaymak muhlaması' denmektedir.

Aynı zamanda, Modern Folk Üçlüsü'nün 'Du Dilli' adlı parçasında bahsi geçen ve şarkının her dinlenişinde tadı ağıza gelen, bir güzel yörenin, bir güzel yemeğidir. Peyniri özeldir. Her peynirle olmaz. Lakin sadece Lazlarla değil, herkesle rahatlıkla yenir.

"Du Dilli - (Enişte Gel İçeri)

Du dilli dududilli dudu dilli dudilli
Du dilli dududilli dudu dilli dudilli
Enişte gel içeri
Ev daracık oda yok
Bir muhlama yapardum
Tava deluk, yağ da yok
Lavuz yoğuramadık, lahana vuramadık
Baluğa çıkamadık, taka batuk, ağ da yok
Du dilli dududilli dudu dilli dudilli
Du dilli dududilli dudu dilli dudilli
Bu yıl olmadı fınduk
Asmada kaldı koruk
Karamişe fit olduk
Çok aradum, dağda yok
Talihin yok enişte, evde bir şey yok işte
Gel bir horon tepelim kemençeme yay da yok
Du dilli dududilli dudu dilli dudilli
Du dilli dududilli dudu dilli dudilli"

Tan Morgül

Bilinen en meşhur ve lezzetli Laz mutfağı yemeklerinden 'muhlama'.

Musiki Meclisleri

Osmanlı-Türk musikisinin önemli bir kurumudur. Musiki meclislerinin Osmanlı musiki geleneğinin kurulmasıyla birlikte kurulduğunu söyleyebiliriz. Türk musikisinin çok seçkin bir kurumu olarak yüzyıllarca yaşayan musiki meclisleri, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da varlığını sürdürdü; yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar yaşadı. Birkaçı yüzyılın sonuna kadar yaşatılabildi. Ama artık zaman değişmiş, köprülerin altından çok su akmış; bu eski kurumu, meclisleri yaşatan temeller zayıflamıştır...

Meclisler sadece musiki dinlenilen mekânlar değildi elbette. Evlerde çeşitli konularda sohbet de edilir, musikiciler ve musikiseverler, bilim ve kültür adamlarıyla tanışırdı. Kimi zaman çok genç musikiciler de davet edilirdi...

Musiki Meclisi Nedir?

Nedir musiki meclisi? Bu meclislerin değişik biçimleri vardır, ama genelleştirirsek, musikisever bir insanın sarayında yahut konağında, yahut evinde toplanan musikicilerin ev sahibinin davet ettiği sanatsever insanlara konser verdikleri özel bir toplantıdır. Bu türden özel toplantılar sadece musiki dünyasına has değildir. Edebiyat adamlarını bir araya getiren toplantılar da olmuştur ki bunlar da çok önemlidir. Edebiyatın, sanatın dışına taşan, fikir adamlarını bir araya getiren toplantıları da bunlara ekleyebiliriz.

Meclis, aslında, geçmişin bir kurumudur. Bu meclislere gelenlerin amacı bir fikir ve duygu alışverişi kurmaktır. Bugün bu türden bir alışveriş modern araçlarla, kamuya açık mekânlarda gerçekleşiyor. Sözgelimi, edebiyat adamları dergi, gazete çıkarıyorlar, yahut gazetelerde, dergilerde kamuoyuna sesleniyorlar. Açık oturumlarda bir araya gelip tartışıyorlar. Radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarından faydalanıyorlar. Geçmişte bu imkânlar yoktu. Günümüzdeki bu modern araçlar olmadığı gibi, sanatın sesleneceği çok geniş bir kamuoyu da yoktu. İşte o dönemlerde edebiyat, sanat adamları arasındaki iletişimi sağlayan ortam, meclislerdi. Edebiyat, sanat, fikir dünyasının kalbi orada atardı.

Biz bugün daha çok on dokuzuncu yüzyılın meclislerini hatırlıyoruz. Ama on dokuzuncu yüzyıldan önce de, divan edebiyatı çevrelerinde zamanın şairlerinin bir araya geldiğini biliyoruz. Bu tür meclislerin varlığını çeşitli divan şairlerinin eserlerindeki kimi beyitlerden öğreniyor, gene aynı beyitlerden havasını uzaktan uzağa hissedebiliyoruz. Öte yandan, tekke ve tasavvuf çevrelerinde de çok köklü bir sohbet geleneği vardı. Bu sıcak sohbetler gene özel meclislerde olurdu.

On dokuzuncu yüzyılda, özellikle Tanzimat'tan sonra kurulan edebiyat meclislerini anı kitaplarıyla daha da yakından tanıyoruz. Bu yüzyılın sonlarıyla yirminci yüzyılın başlarında, örneğin, *Genç Kalemler, Servet-i Fünûn, Dergâh* gibi edebiyat dergilerinin temeli meclislerde atılmıştı. Bu dönemde kadınlar da evlerini sanat adamlarına açmışlardı. Fecr-i Âti topluluğunun kurucusu Şahabettin Süleyman'ın karısı şair İhsan Raif Hanım bunlardan biriydi. Evini döneminin musikişinaslarına, şairlerine açan bir başka kadın da besteci ve şair Leyla Saz'dı.

Leyla Saz.

Musiki meclislerine gelince, geçmişte insanların musiki dinleyebileceği, hele seçkin musiki dinleyebileceği ortamlar sınırlıydı. Aynı şey icracılar için de geçerliydi. Piyasa musikisinden uzak durmak isteyen, temiz musiki ile uğraşmak isteyen ciddi amatörler için bir icra ortamıydı meclisler. Bu toplantıların varlık sebebi elbette musikinin kendisiydi. Musiki meclisleri sadece musiki dinlenilen mekânlar değildi elbette. Evlerde başta musiki konuları olmak üzere çeşitli konularda sohbet de edilir, musikiciler ve musikiseverler, bilim ve kültür adamlarıyla tanışırdı. Kimi zaman bu meclislere çok genç musikiciler de davet edilirdi. Gençler bu meclislerde bir yandan musikinin hasını tanır, öğrenir, icra eder; bir yandan da tanınmış musikicilerle, aydınlarla tanışırlardı.

Avrupa'da 'Salon'lar

Esasen meclis, sadece Osmanlı kültürüne, Türk kültürüne has bir kurum da değildir. Geçmişte, Avrupa'da da meclisler vardı. Fransızcada ve İngilizcede bizdeki meclis anlamında kullanılan kelime 'salon' kelimesidir. Salon, bu anlamıyla, toplanılan büyükçe bir oda değil, toplantının kendisidir, yani meclistir. Bu salonlarda tıpkı bizde olduğu gibi zamanın edebiyatçıları, şairleri, romancıları, ressamları ve öteki sanat dallarının temsilcileri bir araya gelirler, fikir alışverişinde bulunurlardı. Avrupa'da kurulan akademilerin temelinde de 'meclis'ler vardır. Akademilerin temeli yüzyıllar önce meclislerde atılmıştır. On altıncı yüzyılda tanınmış sanat, edebiyat ve bilim insanları evlerde toplanarak bir fikir alışverişi ortamı oluşturuyorlardı. Bu ortam bir kez kurulunca daha çok sanat ve kültür insanını kendine çeken bir merkez hâline geldi, zamanla iyice ciddileşti, evlere sığmaz oldu, böylece kurumlaşma ihtiyacı duyuldu, daha sonra da dernekler, akademiler ortaya çıktı. Ama akademiler kurulunca 'salonlar' ortadan kalkmadı, varlığını daha yüzyıllarca sürdürdü.

Sohbetler

Özellikle on sekizinci yüzyıl Fransa'sında salonlar o dönemin sanat ve fikir hayatında çok önemli bir rol oynamıştı. Çok kere, sanatsever ve varlıklı bir kadın evini sanatçılara açardı. Dönemin sanatçılarıyla sanat adamları haftada bir kere, bazen iki kere, kimi zaman her akşam toplanır, tam anlamıyla açık fikirli bir havada sohbet ederler, fikir alışverişinde bulunurlardı. Edebiyat tarihçilerinin yazdıklarına göre, on dokuzuncu yüzyılda bu salonlara uğramamış şair, yazar, ressam yok gibiydi. Kendisi de yazar, sanatçı olan kimselerin düzenlediği meclisler de vardı. Bunların en tanınmışı on sekizinci yüzyılın tanınmış kadın yazarı Madame de Staël'dir; onun evi zamanının bütün tanınmış aydınlarının buluşma yeri olmuştu.

Yirminci yüzyılda Avrupa'da bu tür salonlar, varlığını gelişen bildirişim imkânlarına bıraktı. Buna karşılık, meclis geleneği Türkiye'de, yakın sayılabilecek bir geçmişe kadar sürmüştür. Neden? Bizdeki sohbet geleneğinin köklü bir gelenek olması dolayısıyla sürmüştür. Sohbetin kendisi, özellikle tasavvuf çevrelerinde çok önemli bir duygu-düşünce alışverişi biçimiydi. Fakat bu gelenek o çevrelerle sınırlı kalmadı elbette. Geçmişin okumuş çevrelerinin hepsinde bir yeri vardı sohbet geleneğinin. Sohbet öylesine önemliydi ki, meclise katılanlar dağarcıklarında ne varsa ortaya dökerler, bütün zekâlarını, duyarlıklarını sohbete katarlardı.

Bizim eski kültürümüzde sohbetin apayrı bir yeri vardır. Şüphesiz, sohbetin musiki meclislerinde de önemli bir yeri vardı. Musiki konuları üzerinde sohbet edilir, eski musikişinaslarla ilgili hikâyeler, menkıbeler anlatılırdı. Sohbet, musiki konularıyla sınırlı kalmazdı. Öncelikle şiir, edebiyat, tarih olmak üzere sohbet değişik alanlara yayılırdı. Musiki meclislerine elbette sadece musikiciler değil, musikisever edebiyat adamları, şairler, tarihçiler ve çeşitli bilim dallarının tanınmış uzmanları da katılırlardı. Bu durum o toplantılara zenginlik katardı.

Meclis Musikisi

Meclisler Osmanlı musiki geleneği kadar eskidir denebilir. Çünkü bu musiki her şeyden önce bir 'meclis musikisi'dir. Ne demektir bu? Her şeyden önce, konser salonuna göre dar bir mekânı, padişahın sarayındaki, musikisever bir devlet adamının konağındaki yahut herhangi bir musikiseverin evindeki bir odayı düşünmek gerekir. Neyin, tanburun, udun sesini konser salonu genişliğindeki bir mekânda duyamayız. Bir yahut birkaç hanende de seslerini duyuramazlar bu kadar geniş bir salonda. Her sazdan dörder beşer tane kullanılacak olsa, bu defa o sazların kendilerine has tınısının fark edilemediği, hiçbir sazın ses rengini duyuramadığı, gür ama kişiliksiz bir orkestra sesi çıkar ortaya. Oysa Türk musikisi sazları kendine has tınılarıyla, ses renkleriyle de güzeldir. Öte yandan, bu musiki 'ince' musikidir, 'incesaz' musikisidir; yeni küçük aralıkların yan yana getirilmesiyle çıkan ezgilerin musikisidir. Geçmişte mikrofon yoktu, bugün var. Peki bugün, ses hacmi küçük ama ince bir musikiye has olan bu sazları mikrofonla mı dinlemeliyiz? Hayır, mikrofon asıl sesi büyütürken değiştirir; hiçbir ciddi musikide kabul edilemez mikrofon. Neyin, tanburun güzelliklerini ancak küçük bir mekânda tadabilirsiniz.

Yirminci yüzyılda Türk musikisi konser salonlarında icra edilmeye başladı. Ama bu musiki, bu yeni yerini yadırgadı, bir türlü iyice benimseyemedi. Mikrofon kullanılması ihtiyacı duyuldu. Mikrofonun kullanılmadığı durumlarda da musiki topluluklarındaki sazende ve hanende sayısı geçmişte bir örneği görülmediği ölçüde artırıldı, altmış, yetmiş, seksen kişilik topluluklar, korolar, yirmi beş otuz kişilik saz takımları kuruldu. Son bir yüzyıldır bir hanendenin tek başına, mikrofon yardımı olmadan geniş bir

konser salonunda konser verdiği öyle sık sık görülen birşey değildir. Bir sazın tek başına, mikrofonsuz çalınması da her sazendenin göze alabileceği bir iş değildir. Dört beş sazın bile seslerini bütün bir konser salonuna dinletebilmesi zordur. Plaktan, radyo ve televizyondan dinlenen musiki de mikrofon musikisidir. Ama aynı sazları alın, bir musiki meclisine; sözgelimi Topkapı Sarayı'nın meşk odasına, bir mevlevîhanenin semahanesine, bir konağın divanhanesine getirin; gümbür gümbür bir ses çıkar. Günümüzde zaman zaman böyle dar mekânlarda verilen konserleri dinlerken, bu musikinin bu yönünü, bir meclis musikisi olduğunu hemen farkediyoruz.

Mevlevihane, Saray ve Meclis

Bununla birlikte, sadece Türk musikisinin, sadece makam musikisinin meclis musikisi olduğunu sanmak da hatalıdır. Batı musikisi de bir zamanlar meclis musikisiydi. On sekizinci yüzyılın sonlarıyla on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar Batı musikisi de küçük mekânlarda icra edilir, dinlenirdi. Bir 'ev musikisi' orada da vardı. O dönemin Batı sazlarının sesleri de tıpkı Türk musikisi sazları gibi küçük hacimliydi. Zamanla sazların ses gücü artırıldı. Musikinin de kendi içinde gösterdiği büyük değişiklik ve yeniliklerle büyük orkestralar, senfoni orkestraları kuruldu. Batıda musiki ancak o zaman büyük konser salonuna çıkabildi. Bu açıdan, meclis musikisi, bir bakıma, icra edilen ve dinlenen musikinin ses hacminin bir sonucuydu. Ama bizde musiki meclislerinin varlığı sadece bu olguya dayandırılamaz elbette. Başlı başına bir kurumdur musikimizin tarihinde. Üç önemli kurumu vardır Osmanlı-Türk musikisinin: Mevlevîhaneler başta olmak üzere tekkeler, saray ve musiki meclisleri. Meclislerin meşk ile, yani musiki öğretimi ile de ilişkisi vardı. Kimi meclisler aynı zamanda meşkhane yahut meşkhanenin birer şubesiydi. Yani meşk edilen eserler iyice öğrenildikten sonra başka bir gün gene aynı evde yahut başka bir mekânda icra edilirdi.

Bu üç kurum, yani saray, mevlevîhaneler ve meclisler birbirini tamamlayan kurumlardı. Tekkelerde musiki zikrin bir parçası, mevlevîhanelerde ise musiki zikrin kendisi olduğu için bu kurumlar geleneklerini yüzyıllar boyunca kesintisiz sürdürmüşlerdir. Ama saray için durum tam da böyle değildir. Kimi zaman söylendiği, yazıldığı gibi musiki her dönemde sarayda ilgi görmüyordu. Evet, sultanlar arasında besteciler, icracılar, musikiseverler vardı, ama hepsi böyle değildi. Aralarında musikiye ilgi duymayanlar da vardı. Böyle padişahlar zamanında saraydaki musiki meclisleri iptal edilirdi. Siyasî karışıklık dönemlerinde de saraydaki musiki çalışmaları aksamıştır. İşte böyle zamanlarda ortaya çıkan boşluğu musiki meclisleri, özel meşkhaneler, tekkeler doldururdu.

Yeni sanat da eski kültürle hesaplaşma ile doğmuş, gelişmiştir. Bizim bir şehir kültürümüz varsa, Osmanlı şehir kültürüdür bu. Meclis ve sohbet kültürü de bunun bir parçasıdır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla yirminci yüzyılın başlarında toplumda, hiç olmazsa İstanbul'un belli bir çevresinde Batı musikisinin yayılmasıyla Osmanlı şehirli çevrelerindeki zevk birliği, bütünlüğü bozulmuştur. Bu dönemde sarayda sadece Türk musikisi değil, Batı musikisi de icra edilmektedir. En etkili musiki merkezi saray değildir artık. On dokuzuncu yüzyılda mevlevîhanelerin büyük önem kazanması, hattâ birçok musiki adamının söylediği gibi, mevlevîhanelerin birer 'konservatuvar' haline gelmesi biraz da bu yüzden olsa gerektir. Böyle bir ortamda musiki meclisleri özel bir önem kazanmıştır. Meclisler zamanla meşkhanelere, meşkhaneler de musiki derneklerine ve özel okullara dönüşmüştür. İkinci Meşrutiyet'ten sonra kurulan musiki dernekleri ve okulların sayısı bir hayli kabarıktır. Bu dernek ve okullardan bazıları Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. 1925'te tekkeler de kapanınca musiki dünyasındaki boşluk daha da büyümüştür.

Cumhuriyet Döneminde Meclisler

Meclisler Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet yeni bir toplum, yeni bir kültür, yeni bir sanat yaratmak istemiştir; yaratmıştır da. Ama bir rejimin değişmesi geçmişin kültürünün bir anda ortadan kalması anlamına gelmez. Rejim değişikliği öncelikle siyasî bir değişikliktir. Geçmişin kültürü, Osmanlı kültürü, İstanbul kültürü Cumhuriyet döneminde de bir çırpıda ortadan kalkmamış, yaşamıştır. Yeni sanat da eski kültürle hesaplaşma ile doğmuş, gelişmiştir. Bizim bir şehir kültürümüz varsa, Osmanlı şehirli kültürüdür bu. Meclis ve sohbet kültürü de bunun bir parçasıdır. Nitekim, yalnız musikide değil, başka alanlarda da aydınlar, sanat adamları, tasavvuf-tekke çevreleri meclislerde toplanmış, duygu ve düşünce alışverişini sürdürmüşlerdir.

Cumhuriyet döneminin musiki meclislerine gelince... Bu dönemde bir plak sanayii vardır, konser vardır, radyo vardır, hattâ musiki dernekleri vardır... Ama beş yüz yıllık bir geleneği olan musiki bu ortamlara da sığmamıştır. Cumhuriyet döneminde kurulan meclisler musikinin çeşitli ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Örneğin, radyonun Türk musikisine yeterince yer veremediği yıllarda bu boşluğu meclisler doldurmuştur. Meşkle birlikte sürdürülen meclisler ise musiki eğitim-öğretimine katkıda bulunmuştur. Dinî musikinin halka açık mekânlarda ve radyoda icra edilemediği yıllarda dinî musiki gene evlerde icra edilmiştir. Musiki ile ilgili sorunlar gene evlerde, meclislerde ele alınmış, tartışılmıştır. Bu tür meclisler arasında en dikkat çekici olanı Hüseyin Sadettin Arel'in meclisiydi. Arel'in Cumartesi Toplantıları'nın akademik bir toplantıdan hiçbir farkı yoktu; nitekim İleri Türk Musikisi Derneği Konservatuvarı'nın kurulması da bu toplantıların bir sonucudur.

Hüseyin Sadettin Arel.

Musiki meclisleri günün ihtiyacına göre şekillenmiş, çeşitlenmiştir. Öte yandan, genç yetenekler bu meclislerde eski kuşağın ciddi musikicileriyle tanışıp, onların bilgisinden, görgüsünden, bu musiki ortamının sağladığı birikimden faydalanmışlardır. Dahası, gençler bu meclislerde bir musiki terbiyesinden, hattâ eğitiminden geçmişlerdir. Tanınmış musikiciler arasında hiçbir musiki meclisinde bulunmamış, bu kuruma büsbütün kayıtsız kalmış birine rastlamak herhalde mümkün değildir.

Radyonun yurdun büyük bir bölümünde dinlebildiği, konserlerin arttığı daha sonraki yıllarda bile meclislerden bütün bütüne vazgeçilememiştir. Sayısı azalmaya başlamıştır, ama ortadan büsbütün ortadan kalkmamıştır. Bunun sebebini gene geçmişin kültüründe aramak gerekir. Musikiciler geçmişin bu kurumunu kendi çevrelerinde, kendi imkânlarıyla yaşatmak istemişlerdir. Musiki meclisinin sıcaklığı anılardan silinmemiştir. Bir de, evde, mecliste dinlenen musikinin tadı vardır tabii. Konser salonunda çalınan ve dinlenen musikiden "bir başka lezzeti, bir başka letafet"i vardır 'meclis musikisi'nin. Konserin disiplini, sıkı düzeni yoktur orada. Musikişinaslar içlerinden geldiği gibi söylerler, sazlar içlerinden geldiği gibi çalarlar. Amatörler de onlara katılır; kadın erkek bütün bir meclis birlikte çalıp söyler. Herkesin gönül teli titrer...

Dinleyicisi Olmayan 'Konser'ler

Bizde olsun, Batıda olsun, musiki meclisinin dinleyicisi yoktur. Hiçbir dinleyicinin olmadığı meclisler vardır. Dinleyicinin olduğu meclisler de vardır elbette, dinleyici sayısı çok çok azdır. Dinleyiciler de ya bizzat musikişinastırlar ya da musikiden iyi anlayan ciddi musikiseverlerdir. Bu da sonuçta dinleyicisi olmaması demektir meclis musikisinin. Yani çalan da, söyleyen de aynı insanlardır. Onlar düpedüz kendileri çalıp söylüyorlar, kendileri dinliyorlardır. Sadece kendi zevkleri için, başka bir şey için değil...

Konser salonundakinden çok farklı bir durum vardır: Konser salonundaki dinleyici, icracıların tanımadığı bir kitledir. İcracı o dinleyicinin musikiye, çalınıp okunan eserlere ne kadar aşina olduğunu bilmez. Bu durum musikinin icrasını değiştirir. Meclis musikisinin bir özelliği de icracı kadrosudur: Bu kadrolarda profesyonel icracılarla amatörler bir aradadır; bunu da konser salonunda göremeyiz. Fakat amatör derken musikiye yeni başlamış, acemi icracıları yahut musikide yol alamamış insanları anlamamak gerekir. Musiki meclislerinin amatörleri arasında musikiyi iyi bilen, çok düzgün biçimde saz çalan, şarkı söyleyen, bu sanatı profesyoneller kadar ciddiye alan pek çok insan vardır. Bu insanlar geçimlerini bu sanatı icra ederek sağlamıyorlardı, ama musikiyi, repertuvarın en ciddi eserlerini biliyor, çalıp söylüyorlar, hiç zorluk çekmeden profesyonellerle yan yana musiki icra edebiliyorlardı. Sadece kendi zevkleri için musikiyle uğraşan insanlardır onlar. Bunlar arasında öyleleri vardı ki, musiki birikimleri ve zevkleri bugünün nice meslekten musikicilerine taş çıkarır. Onlar işte bu anlamda amatördüler...

Musikiyi icra etmekle duyulan zevkle dinlemekle alınan zevk aynı şey değildir. Çalanın, söyleyenin icra ânında aldığı zevk çok daha yüksektir. Musiki bu yönüyle güzel sanatların hiçbir dalıyla karşılaştırılamaz. Öteki sanatlarda zevk alma işi daha çok zihnî bir süreçtir; duygudan çok düşünce, akıl, zekâ işidir. Kaldı ki musikide besteci-icracı-dinleyici üçgeni vardır. Öteki sanatlarda yaratıcı sanatçının eseri doğrudan doğruya sanat eseri tüketicisine ulaşır. Musikide de bestecinin, yaratma sürecinde, daha çok bir zihin faaliyeti içinde olduğunu söyleyebiliriz. Eline kalemi alıp yazan bir besteci duygularını en iyi biçimde verebilecek sesleri, notaları aramakla meşguldür; yarattığı musikinin vereceği hazla pek meşgul değildir o sırada. Sazının başında besteleyen bir besteci de musikinin hazzını pek duymaz. Musikide asıl hazzı icracı, icra ederken duyar. Musikinin icrasında ise 'insan bedeni' konuşur. İçgüdüler işe karışır. İnsanın en derin yerlerinden gelen, bir bakıma en ilkel ama en derin içgüdülerdir bunlar. Bir şarkıcı sadece sesiyle değil, bedeniyle de şarkı söyler. Saz çalan bir musikişinas kendi çıkardığı sesi sadece zihninde değil, teninde de hisseder; o da sazını bedeniyle çalar. Kendini icra ettiği musikiye kaptıran icracıların musikiyle seviştiklerini, sevişmeye benzer bir yüksek haz duydukları hissedilir. Ama bunun öyle öznel bir duygu olduğu da sanılmasın. Bunu en iyi anlayacak olan kimseler de ciddi icracılardır. Bu hazzı besteci de, dinleyici de duymaz. Besteci ancak eseri icra edilirken üstün bir zevk duyabilir. Ama bu, gene de icracının duyduğu zevkten farklı bir zevk olsa gerek.

'Diyonizyak' Sanat: Musiki

Musikinin yarattığı bu tarif edilemez hazzı en iyi ve herkesten önce anlayanlar da eski Yunan bilgeleridir. Eski Yunan bilgeleri musikiye büyük önem vermişler, musikinin insan üzerindeki etkilerini irdelemeye çalışmışlardır. Bu derin insanların anlattığına göre, musiki insanda çok şaşırtıcı duyguları, en

dipteki içgüdüleri harekete geçiren bir sanattır. Musiki insanın akılcı yanına değil, akla aykırı olan yanına, 'irrasyonel' olana seslenir, insanın bu karanlık yönünü açığa çıkarır. Musikinin bu yönü sadece eski Yunan filozoflarının üzerinde durduğu soyut bir sanat konusu değil, eski Yunan kültürünün canlı, yaşayan bir yönüydü. Eski Yunan sanatının bu yönünü yüzyıllar sonra, on dokuzuncu yüzyılda bir Alman düşünürü, Nietzsche, bir sanat poetikası, bir sanat kuramı olarak işledi.

Nietzsche sanatları ikiye ayırır: Tanrı Dionysos'a bağlı sanatlar ile tanrı Apollon'a bağlı sanatlar. Kimi sanatlar akla seslenir; bunlar ölçü, orantı, denge işidir, yani Apollon'cu sanatlardır; mimarlık, heykeltıraşlık, resim gibi. Bir de dizginlenemeyen duygular uyandıran, sarhoşluk benzeri bir coşkunluğa, taşkınlığa yol açan, akla aykırı bir sanat vardır. Bu tanıma da en uygun düşen sanat dalı musikidir. Musiki *'diyonizyak'*, diyonizosçu bir sanattır.

Musiki sanatının bu yönünün eski musikimizde yaşadığına kuvvetle inanıyorum. Özellikle tekkelerde, bir de musiki meclislerinde. Eski musikişinasların anıları arasında bu duyguyu tasvir edenlere rastlıyorum. Bu konuda ilk aklıma gelenlerden biri Mesut Cemil'in *Tanburî Cemil'in Hayatı* adlı kitabında yer alan Mahmut Demirhan'ın mektubudur. Demirhan bu nefis mektubunda Tanburî Cemil'in, kemençeci Vasil'in, udî Nevres'in katıldıkları meclislerde icra edilen musikinin dinleyenlerde bıraktığı o acayip duyguları, o duygu fırtınasını, bu büyük sanatçıların büyüleyici icrasını ne kadar güzel anlatmıştır! Başka musiki adamlarının yazdıklarında da, Demirhan'ınki kadar ustaca olmasa bile, dinledikleri musikinin büyüsünü dile getirme ihtiyacı hissedilir. Fakat musiki sanatının bu acayip yönünü en iyi anlatan kimseler edebiyatçılarımızdır. Musikinin insan üzerindeki derin etkisini tasvir eden edebiyat sanatçıları arasında ilk akla gelen kişi Yahya Kemal'dir. Bu büyük şairin musikinin ilhamıyla yazdığı şiirler ancak musiki sanatının diyonizyak etkisiyle yazılmış olabilir. Bu diyonizyak heyecan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında, hikâyelerinde başlı başına bir tema olarak işlenmiştir. Tanpınar, örneğin, *Huzur* adlı romanında bir musiki meclisini öylesine derûnî bir duyuşla tasvir eder ki, o meclistekilerin yaşadıkları duygu seli için "diyonizyak cümbüş" sözünü kullanır.

Yakup Kadri, Yahya Kemal, Baron de Tott ve Musiki Meclisleri

Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Nur Baba* romanında bir çöküş döneminin tekkelere yansıyan yönünü bir roman malzemesi olarak kullanmış, sonuçta ideolojik bir roman yazmıştır. Ama gençliğinde bir ara Bektaşî olup Bektaşî tarikatına

Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

giren Yakup Kadri, bu romanda sanat kaygısını büsbütün bir kenara bırakamamıştır. *Nur Baba*'nın musiki eşliğindeki Bektaşî ayinlerinin, nefesler okunan 'ayin-i cem'lerin tasvir edildiği bölümleri Türk romanının çok başarılı bölümleri arasındadır. Yakup Kadri, *Nur Baba*'nın özellikle bu bölümlerini eski Yunan kültürünün etkisi altında yazmış, Çamlıca'daki o Bektaşî tekkesinin ayinlerinde bulduğu Dionysos ayini coşkusunu çok ustaca tasvir etmiştir. Üstelik, bu coşku sadece yazarın hayal gücüyle yarattığı, kurmaca bir coşku değildir. Kendisi de duymuştur o coşkuyu gençliğinde. Yahya Kemal'i ilk defa o Bektaşî dergâhına götüren de odur. Yakup Kadri bunun hikâyesini *Gençlik ve*

Yahya Kemal.

Edebiyat Hatıraları adlı kitabında anlatır.

Yahya Kemal on iki yıl yaşadığı Paris'ten yeni dönmüştür. Yakup Kadri onu bir gün Çamlıca dergâhına götürür. Ama 'Bu Avrupalı adam'ın, bu 'Quartier Latin adamı'nın tekkede sıkılacağından kaygılanır. Yahya Kemal gerçekten de sıkılır, "Yakup'çuğum, bütün bir geceyi burada nasıl geçireceğiz? Bu Bizanslı kadın yüzleri, bu yenîçeri döküntüsü adamların pos bıyıkları karşısında?" der. Yazarımız, "Hele biraz sabret," demekle yetinir. O zamanlar Yahya Kemal içkiye de pek düşkün değilmiş, hele rakı ile hiç ülfeti yokmuş. Onun için ilk kadehleri âdeta yüzünü buruşturarak dudaklarına götürüyor, bir yudum içip kadehi tepsinin kenarına bırakıyormuş. Bundan sonrasını doğrudan doğruya Yakup Kadri'nin kaleminden okuyalım:

"Lakin 'nefes' ve şarkı okumak faslı başlayınca o sanki bir kâbustan uyanmış gibi oldu. Yampiri bir vaziyette oturduğu yerden doğruldu ve herkesin işitebileceği bir sesle: 'Oh, dünya varmış!' diye söylendi. İlk nefes, Eşrefoğlu'dandı ve şöyle başlıyordu: 'Eşrefoğlu al haberi, bahçe biziz gül bizdedir'. Hep bir ağızdan söylenen bu nefeste erkek sesleriyle kadın sesleri birbirine karışıyordu. Bir de baktım, Yahya Kemal önce hafif, sonra gür bir sesle bu koroya katılıvermiştir. Ondan sonra, artık gelsin 'dem'ler, gitsin 'dem'ler... Yahya Kemal, Baba'nın uzattığı, Bacı'nın sunduğu kadehleri birbiri ardına yuvarlıyordu. (...) O andan itibaren Lâle devrinin şuh, şakrak şairi şöyle dursun, şarap Tanrısı Diyonizos dahi coşkunlukta Yahya Kemal'i aşamazdı. Sofrada ve Meydan'ın havasında 'tâ fecre kadar' o hal içinde taştıkça taşacaktı." (ikinci baskı, 1990, s. 131)

Musiki, İçkili ve İçkisiz Sarhoşluk

'Muhabbet meclisi' sabahleyin gün ağarıncaya kadar sürer. Tanpınar'ın "diyonizyak cümbüş" diye tasvir ettiği bir coşkunluk hâlidir bu. Böyle bir musiki âlemindeki büyüleyici hava bir yabancının da gözünden kaçmamıştır. On sekizinci yüzyıldan bir gözlemi analım... 1755-1763 yılları arasında Türkiye'de bulunan Baron de Tott, bir musiki meclisini şöyle tasvir ediyor:

"Türklerin oda musikileri pek yumuşaktır. İlk dinleyişte yarım seslere bağlanabilecek biteviyeliği yüzünden mahkûm edilse bile, hülyalı bir güzelliği olduğunu teslim etmek gerekir. Türklere adamakıllı dokunan da işte bu hülyalı güzelliğidir. (...) Sazendeler evin en arkadaki odasına yerleşir, diz çökerler, önlerinde nota olmadan, tatlı nağmeli, canlı havalar çalarlar (...). Meclistekiler derin bir sessizliğe gömülmüşlerdir, heyecandan erimişler, âdeta efsunlanmışlardır; çubuklar tüttürülür, afyon çekilir."

Baron'un tasvir ettiği musiki meclisi de "diyonizyak" bir atmosfer içindedir. Yakup Kadri'nin, Baron de Tott'un yazdıklarını aktarırken, en ciddi musiki meclislerinde rakı içildiğini anlatan Tanpınar'ın yazdıklarını düşünürken akla gelebilecek birşeyi dile getirmemek olmaz. İzniniz-

Son Musiki Meclislerini Kuranlar:

Hakkı Süha Gezgin (daha sonra bir süre Selahattin Tanur devam ettiriyor), İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Necmettin Hakkı İzmirli, Neyyire İpekçi, Cahit Gözkân, Hüseyin Sadettin Arel, Ahmet Mükerrem Akıncı-Yekta Akıncı, Abdülkadir Töre, Ekrem Karadeniz, Hasan Âli Yücel, Mildan Niyazi Ayomak, Dede Süleyman Erguner, Laika Karabey, Dr. Sami Mortan (Çerçöp Sami Bey), Dr. Osman Şevki Uludağ, Zeki Toros (daha sonra udî Marko devam ettirdi), Kâzım İsmail Gürkan, Rasim Ferit Talay-Feyha Talay, İhsan Doruk...

le, biraz ileri gidersek, bizde bir rakı-musiki geleneği vardır. Kimileri hor görür bu geleneği, meyhane musikisine uygun bulur. Sözüm ona ciddiyet adına, sanat adına konuşur böyleleri. Şimdi bu satırları okurken siz de görüyorsunuz belki, ne kadar yüzeysel, sathî bir tutumdur bu! Herkesin şık elbiselerini giyip gittiği konser salonlarında, konservatuvarlarda, okullarda, devlet kuruluşlarında, radyoda, televizyonda, yani seyirlik ortamlarda icra edilen musiki değil bahis konusu olan. Musikinin en tabiî ortamını düşünelim. İnsanı tâ içinden, 'derûnu'ndan yakalayan, insan kişiliğinin dış yüzeyindeki o sert kabuğu çatlatan, dış görünüşteki o dengeyi düpedüz bozan sahih, sahici bir ortamdır musikinin asıl yeri, en eski kaynağına eğilirsek. Yanlış anlaşılmasın, bu ortama ancak içkiyle girilir demiyorum. Kimi insanlar içkinin yardımı olmadan da girebilirler. Mesele içki içip içmemek meselesi değildir. Benim söylediğim şey, içki-musiki ilişkisinin çok eski, eski Yunan kadar eski bir ilişki olduğudur. Evet, kimileri musikiyi çok sevdikleri hâlde içki içmezler, bir yudumunu bile ağızlarına koymazlar. Ama böyle insanlar bile musikiyi icra ederken olsun, dinlerken olsun, iyi musikici iseler, iyi dinleyici iseler, içki içmeden içkinin verdiği sarhoşluk hâlini duyarlar. Güzel sanatlar içinde sadece musikide olur bu. Musiki insanın ayağını yerden keser. İnsanın aklını başından alan, dengesini altüst eden bu cüretkârlığı başka sanat dalları gösteremez. İşte musikinin gerçek çehresini gösterdiği ortamlardan biri de meclislerdir, bu özel musiki ortamlarıdır.[1]

Bülent Aksoy
Pr; Musıki Meclisleri
Yt; 07 Kasım 2004.

[1] İlk program tanıtım metni.

Mutlu Noeller

Demek Noel gelmiş
Sen ne yaptın peki
Bak bir yıl daha geçmiş
Bir yenisi ona eklenivermiş
Demek Noel gelmiş
Umarım eğlenirsin
Yanında yakınların ve sevdiklerinle
Evdeki yaşlılar ve çocuklarla
Hep birlikte

Neşeli, coşkulu Noeller
Ve de mutlu Yeni Yıllar
Umalım her şey iyi olsun
Hiçbir korkuya yer kalmasın

John Lennon
Happy Xmas (The War is Over)
Mutlu Noeller (Savaş Bitti)

Sayın Başkanlar, Başbakanlar, Bakanlar, Parlamenterler, Şirket Başkanları, Yönetim Kurulu Başkanları, Murahhas Âzalar ve diğer Başkanlar...

Bu Noel gecesinde ailecek sofraya otururken, evdeki yaşlılar ve çocuklar, o her zamanki babacan ve güvenilir gülümsemenizde bir farklılık seziyor olabilirler. Her zamanki gülümsemeniz değil dudağınızın kenarındaki. O her zaman var olan sorunların hep farkında olduğunuzu, ama her zaman hepsinin üstesinden geldiğinizi gösteren o bildik gülümseme değil sanki.

Havada bir tuhaflık var. İnsanlık tarihinde ender raslanan bir 'durum'un içindeyiz sanki ve sanki siz bunun farkındasınız. O tuhaf gülümsemeniz bu yüzden olabilir mi?

Siz sorunları çözmek için vardınız hep. Yönetmek için vardınız. Varlık sebebiniz buydu. Oysa, bu Noel'e farklı bir durumda giriyorsunuz ve böyle durumlar 'yönetilemiyor'. Ve

Irak'ta istilâ ve işgal sonunda, en çok ölü veren Felluce hariç, 100 bin sivilin katledildiğini hatırladığınız anda unutuyor ve bu rakamları yalanlayan resmî yalanları hatırlamayı tercih ediyor, çünkü siz de Pentagon gibi 'ceset saymıyor' olabilirsiniz...

siz yönetenler, bunu herkesten iyi biliyorsunuz.

"Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç" durumları bunlar yani. Ve havada bu korkunun kokusu var. Bir zamanlar ABD Başkanı Roosevelt, o korkunç ekonomik bunalım sırasında "Korkudan başka korkacak şeyimiz yok" demişti ya, işte o cinsten: Bilumum siyasilerin ve yöneticilerin sorun çözmekten vazgeçmek zorunda kaldığı, dehşetten felce uğramış, çarpılmış bir gülümsemeyle bakakaldığı o korkunun kokusu.

Şimdi siz, çoluk çocuk ailece o mis gibi kızarmış baba hindiye geçmeden önce, 'konvansiyonel olmayan' silahlarla derileri eritilmiş Felluceli insanlar aklınıza gelmiyor olabilir...

Süslü püslü, ışıltılı pırıltılı çam ağacının dallarına asılı rengârenk çorapların içindeki Noel armağanlarını sevgili çocuklara dağıtma törenine başlamadan önce, uzak bir hastanede çorapsız ayaklı cılız bacaklarından biri kökünden kopmuş hâlde, elinde plastik oyuncak kamyonuyla yatan 2 yaşındaki Iraklı çocuğu düşünmüyor olabilirsiniz...

Yemekten sonra, sıra 'hazım için' likörlü-konyaklı çikolatalara geldiğinde, çok uzak bir Afrika ülkesinde, sebebi bilinmeyen o tuhaf 'baş sallama' hastalığına tutuldukları için, öğütülmüş köklerden oluşan günlük yemeklerini yiyemeyen, ama kendilerine farklı herhangi bir yiyecek, mesela çiko-

İzel Rozental'in çizgisiyle Noel ağacı.

lata verildiğinde baş sallamaları âniden sona eren küçük kara çocukların gölgesini hemen kafanızdan siliyor olabilirsiniz.

İlahiler söylenmiş, yemekler yenmiş, hediyeler behiyeler sahibini bulmuş, gülünmüş söylenmiş ve artık uyku bedene çökmüşken, yatağa taşıdığınız mutlu –ve haklı olarak azıcık şımarmış– küçüklere son bir kez sarılırken; uzak bir sokakta, kafası kopmuş bir büyüğüne sarılmış yatan Iraklı çocuk cesedini ya da Nablus'ta kollarını birbirlerinin omuzuna atmış güle oynaya çarşıya giden iki Filistinli çocuğun bir İsrail askerince aynı anda tek bir kurşunla öldürülmesi hadisesini zihninize geldiği anda kovuyor olabilirsiniz...

Noel gecesi çocuklarınızı yatırıp onları sarı derili göçmen dadılarına emanet ettikten sonra şık şıkırdım gittiğiniz dev kulüpte eşiniz dostunuzla dansederken, ABD'nin en saygın üniversitelerinden birinin hazırlayıp Britanya'nın en saygın tıp dergilerinden birinde yayımlanan raporunda, Irak'ta istilâ ve işgal sonunda, en çok ölü veren Felluce hariç, 100 bin sivilin katledildiğini hatırladığınız anda unutuyor ve bu rakamları yalanlayan resmî yalanları hatırlamayı tercih ediyor, çünkü siz de Pentagon gibi 'ceset saymıyor' olabilirsiniz...

Pistte rakseden neşeli Noel Babalar'ı görünce, Noel Baba'nın kızağını çeken kırmızı burunlu ren geyiklerinin küresel ısınma yüzünden yakında tükeneceğini belirten bilimsel raporu unutup bunu yalanlayan resmî politik yalanları aklınıza getirmeyi yeğliyor, çünkü siz de ABD devlet ve şirket yöneticileri gibi kötü şeyleri düşünmek istemiyor, yadsıyor olabilirsiniz...

Peki hepsini anladık da, Noel gecesi bu çarpık tebessüm neden o zaman? Hadi ama, silelim onu yüzümüzden hemen ve ilahî Lennon'a eşlik edip, Harlem Çocuk Korosu ile hep birlikte söyleyelim:

Neşeli, coşkulu Noeller
Ve de mutlu Yeni Yıllar
Umalım ki herşey hep iyi olsun
Hiçbir korkuya yer kalmasın...

Ömer Madra
21 Aralık 2004.

Münferit Olaylar

Kolombiya'da Bogota'da yayınlanan *El Tiempo* gazetesinde 2006'nın Eylül ayında çıkan bir haber, bomba yüklü araba ile yapılan, hatta bir tanesi bir sivilin ölümü ve 19 askerin yaralanmasıyla sonuçlanmış birçok suikastın askeri gizli servisler tarafından düzenlenmiş olduğu konusunda güçlü karineler olduğunu yazıyordu. Bu suikastlerin güvenlik güçleri tarafından, düzenli olarak, Kolombiya'da bazı ormanlık ve kırsal bölgeleri kısmen denetleyen Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri'ne atfettikleri belirtiliyordu. Aynı haber *Libération* ve *International Herald Tribune* gibi gazetelere de yansıdı.

2005 yılı yazında Kolombiya'da da cumhurbaşkanlığı seçimleri vardı. Güney Amerika'daki genel eğilimin tersine, Kolombiya'da eski sağcı cumhurbaşkanı Alvaro Uribe, geniş bir farkla seçilmişti. İlginç olan şu ki, bu haber yayınlandıktan sonra, Cumhurbaşkanı Uribe, aceleyle bütün bakanları, üst yargı sorumlularını ve komutanları topladı. Ardından radyo ve televizyonlarda demeç üzerine demeç verdi.. Bu demeçlerde, öncelikle, böyle bir bilgi sızmasına karşı öfke ve nefretini dile getiriyordu. Tepkisi haberin verilmesine miydi? Yoksa ordu mensuplarının böyle bir kumpas kurmasına mı, böyle korkunç bir şey olmasına mı dayanamamıştı? Yalan olduğu iddiasıyla mı karşı çıkıyordu bu haberlere, yoksa milli güvenliğe ve hassasiyete zarar verir diye mi endişeleniyordu?

Uribe'nin "en fazla birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyduğumuz şu anda" diye konuştuğunu tahmin edebiliriz. "Gerillalarla, bölücülerle yapılan mücadele sırasında" vs.

diye... Arkasından da ilgili subayları savunuyor, eldeki kanıtların yeterli olmadığını söylüyordu. Bu demeçlerinde dikkati çeken, bunların, gerçek olsalar bile, 'münferit' olaylar olabileceğini söylemesiydi. Biliyorsunuz bu 'münferit olay' sözü, eski Cumhurbaşkanı Demirel'in de sık sık kullandığı sözlerden bir tanesidir. Ne zaman devlet içinde, askeri veya sivil personelin yaptığı bir kanunsuzluk ortaya dökülse, "bunlar münferit olaylardır" derdi hemen. Hatta Şemdinli için de bu laf kullanıldı... 'Münferit olaylar' bu gibi durumlarda çok sık kullanılan klişelerden bir tanesidir. 'Düzenli ve sürekli münferit olaylar' diyebiliriz bunlara.

Ahmet İnsel. Avi Haligua. Ömer Madra.
Pr; Açık Gazete.
Yt; 19 Eylül 2006.

Münir Nurettin Selçuk

Ölümlü dönemi: 1899 -27 Nisan 1981, İstanbul. Münir Nurettin Selçuk, 22 Şubat 1930 tarihinde kendisinden önce hiçbir alaturkacıya (!) verilmeyen, ve ancak 'Sahibinin Sesi' plâk şirketinin yerli ve yabancı yöneticilerinin araya girmesiyle tahsis edilen Fransız Tiyatrosu'nda (şimdiki Ortaoyuncular Sahnesi) verdiği konserle; ayakta, tek başına Türk Musikisi söyleyen ilk hanende oldu. Bu sadece bir şekil değişikliği değil, bir buçuk asırdır oluşturulmak istenen yeni kültürün, yeni hayatın, Meşrutiyet'le başlayan yeni yapılanmanın ve nihayet Cumhuriyetin yansımalarının Münir Nurettin Selçuk tarafından eyleme dönüştürülmesidir. Münir Nurettin Selçuk, Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiyesi kültürünün samimi bir alaşımıdır. Onun en büyük başarısı, kendisine kadar gelen incelmiş üslubu aynı incelikle, ama yeni bir söyleyişle, halka rağmen değil, halk için devam ettirebilmesidir. Ancak bu yeni söyleyişte asla halk dalkavukluğu yoktur. Bu nedenlerle Münir Nurettin Selçuk 'Doğru zamanda, doğru yerde, doğru kişi' olarak tanımlanabilir. Film müzikleri de yapan Münir Bey'in olağanüstü icracılığı, bestekârlığını her zaman gölgelemiştir. Yaşadığı dönemin sosyokültürel ortamının atmosferini aktaran 'Dönülmez akşamın ufkundayız', 'Aziz İstanbul', 'Âşıka Bağdat Sorulmaz', 'Kalamış' gibi eserleri hâlâ tazeliğini korumaktadır.

Münir Nurettin Selçuk, *1900-1981.*

Kısa Kısa...

- 200'e yakın plak doldurdu; Sahibinin Sesi'nde kendisine en çok Fahire –Refik Fersan, Mesut Cemil, Ruşen Kam ve Nubar Tekyay, Fevzi Aslangil eşlik etti.
- İlk plağı, Sahibinin Sesi firmasına yaptığı, Acemaşiran gazel ile Suphi Ziya Özbekkan'ın 'Neden Hiç Durmadan Sevmiş Bu Gönlüm' adlı Uşşak şarkısıdır.
- Sahibinin Sesi firması dünyanın en ünlü solist ve topluluklarının plaklarına uyguladığı 'siyah etiket üzerine sarı yaldız'ı Münir beyin plaklarında da kullandı.
- Refik Fersan iki Mahur şarkısını onun için besteledi: 'Ver Sâki Tazelendi Derdim Bu Gece' ve 'Bir Neş'e Yarat Hasta Gönül Sen de Biraz Gül".
- Hayatında ne çok soğuk, ne de çok sıcak hiçbir şey yiyip içmedi.
- Çok iyi futbol oynadığı halde, kafası sarsılır, hançeresi ve ses telleri zarar görür diye asla kafa topu kullanmadı.

Sahneye Çıktığı Yerler

1937 senesinden itibaren içkisiz bahçelerde okumuş; Panaroma, Sarayburnu, Çiftesaraylar, Küçükçiftlik, Tepebaşı, Belvü, Beyaz Park, Kalamış Kulübü gibi mekânlarda sahneye çıkmıştır. 1959-60'lı yıllardan başlayarak 10 yıl boyunca Temmuz ve Ağustos aylarının mehtaplı gecelerinde Moda Deniz Kulübü'nde konser vermiş, bu konserleri kıyıdan da olsa dinlemeye yüzlerce kayık gelmiştir.

İstanbul'da Konser Verdiği Yerler

- Fransız Tiyatrosu (3 sene) Bugünkü Ses-Ortaoyuncular
- Melek- Emek sinemaları

Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiyesi kültürünün samimi bir alaşımıdır Selçuk; "doğru zamanda, doğru yerde, doğru kişi"dir.

- Saray Sineması (20-22 sene)

Sahne Kıyafetleri
- Beyaz elbise veya krem ceket altına kahverengi pantolon
- Mevsimine göre lacivert ceket, gri pantolon

Gittiği Lokantalar
Beyoğlu'nda Degüstasyon, Pera Palas ve Abdullah Efendi Lokantaları, Gemi Restoran ve Tarabya'da Kıyı Restoran.

Sevdikleri, Sevmedikleri
- İstinye'de Sadık'ın kahvesini ve buradan Kandilli'yi seyretmeyi,
- İyi bir kürekçi olduğu için Moda-Kalamış arasında kürek çekmeyi,
- Yeniköy'den çörek, Kadıköy'deki Cemilzâde'den meyveli badem ezmesi almayı,
- Konyağı nane şekeri ile içmeyi, rakı içerse limon kabuğu koymayı,
- Arada bir viskiyle puro içmeyi,
- Lavanta kolonyasını,
- Şarapla beyaz etli balık ve zeytinyağlı enginarı sever;
- 'Sallanır' diye Salı gününden hoşlanmaz, o günler konser vermez;
- Kürklü hanımların, smokinli beylerin konser aralarında kulise gelip zorla öpmek istemelerinden ise hiç hoşlanmazdı.

Ölümünden on yıl sonra, 27 Nisan 1991'de Kalamış sahilindeki caddeye adı verildi ve Kalamış Parkı'na bir büstü kondu.

İncilâ Bertuğ

Müsamere

Açık Radyo'nun yayına geçmesinden sonra bitmek bilmeyen parazitlerini gidermek için yeni bir verici cihazı alınabilmesi amacıyla, 2 Temmuz 1998 tarihinde Boğaziçi Mezunlar Derneği (BÜMED) Burç Kulübü bahçesinde 700 kişi tarafından izlenen bir 'Müsamere' gecesi düzenlendi. '94.9 Müsamere Kumpanyası'nın Uğur Yücel yönetimindeki gösterisinin programı şöyleydi:

Müsamere,
Kuğu Gölü balesi.

Açılış Konuşması:
Uğur Yücel

Sunucular:
Ahmet Çakaloz,
Ayhan Sicimoğlu

French Can-Can:
Dansçılar: Ayşe Draz, Canan Kadıoğlu, Caroline Koç, Nisa Necipoğlu, Yasemin Pirinççioğlu, Zeynep Fadıllıoğlu, Zeynep Sicimoğlu ve Soli Özel

Koregrafi: Selçuk Borak

Kostüm: Ayşecan Sipahi

Skeç:
Oya Başak

Tina Turner Konseri:
Yıldız Yalman

Stand Up:
Cem Duna

Liza Minelli Konseri:
Canan Kadıoğlu

Sihirbaz/İllüzyonist:
Metin And

Ateşbaz:
Umur Turagay (eşlik: Beygü Gökçin)

Salsa Gösterisi:
Avilene Çakıcı Arindell ve dansçıları

Sumo Müsabakaları:
Erkut Yücaoğlu (tercüman)
Mehmet Ali Babaoğlu (sumocu)
Esat Edin (sumocu)
Ali Erengül (sumo hakemi)
Kostüm: Nihal Kaplangı

Stand Up:
Asaf Savaş Akat (eşlik: Beygü Gökçin)

Kuğu Gölü Balesi:
Şerife Babaoğlu
Metin Fadıllıoğlu
İhsan Necipoğlu

Stand Up:
Ersin Salman

Luciano Pavarotti Resitali:
Yavuz Koraltan

"Süperstar" Show ('Palavra'):
Aslı Ersu - Mustafa Koç

Karnaval Paradı:
Orhan Topçuoğlu-Uğur Yücel & Bando,
Avilene Çakıcı ve dansçıları, seyirciler...

Yönetmen:
Uğur Yücel

Tonmeister:
Bülent Timuroğlu

Sahne Amiri:
Göksenin Göksel

Makyaj:
Derya Ergün ve Erhan

Foto Şipşak:
Beysun Gökçin

Prodüksiyon:
Leyla Aktay
Gürhan Ertür
Meral Mutlu
Ayşe Draz
Dilek Hepgüler

128 dakika süren dev 'Müsamere' gecesinden kısa bir süre sonra Açık Radyo yeni ve daha güçlü vericisine kavuştu ve parazitler büyük ölçüde sona erdi.

Açık Radyo

2 Temmuz 1998 Gecesi – Sahneye Çıkmadan Hemen Önce Son Talimat

Oyuncu arkadaşlar! Bir toparlanalım, lütfen şöyle bir toplanalım... Makyajı yapılanlar da dinlesinler... Şimdi, çok kısa bir süre sonra sahneye çıkacağız. Artık bundan sonra üzerinde konuşacak fazla birşey kalmadı. Bir tek şey rica ediyorum herkesten, hepimiz lütfen kulak kabartalım, sahnede ne oluyor, ne bitiyor, sıra kimde... Ve zaten bununla görevli arkadaşlarımız sizi uyaracaklar. Son iki saatte biraz daha disiplin gösterir, birazcık daha dişimizi sıkarsak bu geceyi çok güzel bitireceğiz. Önemli olan gecenin akışını sağlamak.

Bir; sol elle perdeyi açıyoruz. Arkadaşlar, merdivenler düzeldi, tahta merdivenler düzeldi, artık iniş engeliniz yok. İki; arkadaşlar finalde lütfen kostümleri çıkarmadan –sumocular üstlerindeki şeyleri atabilirler ama taytla kalıyorlar– kostümleri çıkarmadan hep birlikte final yürüyüşü yapmanız lazım. Yani bu gece sahne arkasında emeği geçen insanları hep birlikte görsünler. Oyunda işi bitenler lütfen burada finali beklesinler. Alt tarafı iki saat birşey...

Hepinize iyi oyunlar, iyi sahneler!... Son birşey daha söyleyeceğim: artık sahne için hiç tasa etmeyin. Herşey çok iyi gidecek, tasaları bir kenara bırakın. Bundan sonra eğlence başlıyor!...

Uğur Yücel

Müsamere, final.

Müzik

Açık Radyo'da Yayınlanan Müzik Programı 'Tür'lerinden Bazıları; Dünya Müziği, Caz, Blues, Rock, "Oldies", Folk, Klasik Batı Müziği, Klasik öncesi dönem müzikleri, Ortaçağ müzikleri, Troubadour müzikleri, Opera, Osmanlı-Türk Müziği, Türk Halk Müziği, Rebetiko, Sefarad şarkıları, Flamenko, Chanson, Reggae, Dub, Rap, Hip Hop, Latin, Brezilya, Küba, Operet, Müzikal, çeşitli türleriyle Elektronik Müzik ... Sovyet, İskandinav, Amerikan, İngiliz, Fransız, Rus Senfonileri... Müzik âletleri üzerine yıllarca süren ayrı özel programlar: İnsan sesi, Viola da Gamba, Çello, Piyano, Gitar, Klarnet...

Açık Radyo

Natür-Mort

Evet, söylemeye dilimiz varmıyor. Biyosferin bize gittikçe yüksek sesle fısıldadığı mesaja kulak tıkamayı tercih ediyoruz. Gördüğümüz zaman da başımızı çevirmeyi, başka tarafa bakmayı tercih ediyoruz. Hayat tarzımızı değiştirmek zor, inanılmaz ve hatta imkânsız geliyor çünkü. Kendi hareketlerimizin, mesela son derece masum bir turistik uçak seyahatimizin ne kadar inanılmaz korkunçlukta sonuçlar doğuracağı hakkında en ufak bir fikrimiz yok. Bu konuda fikir sahibi olmak da istemiyoruz zaten. Bu biçimiyle kapitalizmin sonuna tanık olduğumuzu bir türlü idrak edemiyoruz. Ama, ne kadar büyük bir arzuyla istersek isteyelim, zamanı durduramayız. Bunu o korkunç ekonomik, askerî ve siyasi gücüyle ABD bile yapamaz. Ne kadar güçlü bir biçimde istersek isteyelim, küresel ısınmayı hayatımızdan 'kışkış'layamayız'.

Canlılar âleminin, var olduğu milyarca yıldır karşı karşıya bulunduğu en büyük varolma krizi karşısında global bir vatandaş hareketi yaratmak zorundayız. Yaşama tarzımızı değiştirmek için kendi kendimizle mücadele edecek, hükümetlerimizi bu dehşet verici büyüklükteki tehdidi, iklim değişikliği tehdidini ciddiyetle karşılamaya zorlayacak yeni bir vatandaş hareketi.

10. yayın yılını geride bırakan Açık Radyo, uzun yıllardan beri –dinleyicisinin ruhunu kararmak pahasına da olsa– bu konuda sürekli yayın yapıyor, bilgileri paylaşıyor, 'mesajı yayıyor'. Böyle bir hareketin yaratılmasında küçük bir payı olsun diye... Kamusal yayıncının sorumluluğunu burada görüyor çünkü.

Sanatçıya gelince, o, dönüştürür. Kendini ve toplumu. Onun varlık sebebi, sanatın var olduğu on binlerce yıldan beri, öncelikle budur... Sanatçı, dünyanın gidişatından sorumludur. Sera gazı salımlarındaki ürkütücü artış eğilimi gezegeni, milyonlarca yıllık bir serüvenin ardından ilk kez 'güvenli iniş pisti'nin dışına itip tamamen kontrolsüz bir şekilde sıcak ve tehlikeli bir 'zemine' çakılmaya mahkûm etmeden önce, kalan kısa süre içinde toplumun gidişatını dönüştürmekte öncelikle gayret gösterecek olanlar, yine sanatçılardır. Bütün dünyada görülen 'inkâr' dalgasını durdurup geri döndürme çabasının başını da onlar çekeceklerdir.[1]

Açık Radyo

[1] Ömer Madra; *Natür-Mort* başlıklı sergi kitapçığından, Mayıs 2006.

Natür-Mort sergisi, açılış.
8 Mayıs 2006.

Açık Radyo'nun 8-13 Mayıs 2006 tarihleri arasında Apel, Pi Artworks, Galeri x-ist, Galerist, Galeri Nev ve C.A.M galerilerinin katılım ve desteği ile Galerist'te düzenlediği Natür-Mort başlıklı sergiye toplam 83 sanatçı katıldı.

Sergiye katılan sanatçılar:
Ahmet Elhan . Ahmet Oran . Ani Çelik Arevyan . Ansen . Antonio Cosentino . Arzu Başaran . Aslımay Altay . Ayça Tüylüoğlu . Aydan Baktır . Aydan Murtezaoğlu . Ayşegül İzer . Ayşen Urfalıoğlu . Azade Köker . Banu Birecikligil . Bayram Candan . Bente Christiensen Ernst . Bihrat Mavitan . Bubi . Burcu Aksoy . Burcu Perçin . Bülent Şangar . Canan Tolon . Ebru Uygun . Ekin Saçlıoğlu . Elvan Alpay . Emre Senan . Erdağ Aksel . Erdoğan Zümrütlüoğlu . Erhan Şermet . Erinç Seymen . Erkut Terliksiz . Esma Paçal Turam . Eşber Karayalçın . Fatma Tülin Öztürk . Figen Cebe . Güler Güngör . Hakan Gürsoytrak . Hakan Onur . Hale Tenger . Handan Börüteçene . Hüsamettin Koçan . Hüseyin Çağlayan . İdil Akbostancı . İnci Eviner . İrfan Okan . İrfan Önürmen . İsmet Doğan . Kemal Önsoy . Kezban Arca Batıbeki . Komet . Kurucu Koçanoğlu . Lerzan Özer . Leyla Gediz . Leyla Sakpınar . Maria Sezer . Merih Akoğul . Michael Newton Parenti . Murat Akagündüz . Murat Morova . Mustafa Horasan . Mürüvvet Türkyılmaz . Nathalie Mamboury . Nazif Topçuoğlu . Neriman Polat . Nermin Er . Nuri Kuzucan . Ömer Uluç . Paul McMillen . Peter Hristoff . Pınar Serim . Rüçhan Şahinoğlu . Seçkin Pirim . Seda Hepsev . Selda Asal . Selim Birsel . Sıtkı Kösemen . Suzy Hug-Levy . Şirin İskit . Tayfun Erdoğmuş . Temür Köran . Tomur Atagök . Yıldız Şermet . Yücel Kale .

Açık Radyo'nun *8-13 Mayıs 2006* tarihleri arasında Apel, Pi Artworks, Galeri x-ist, Galerist, Galeri Nev ve C.A.M galerilerinin katılım ve desteği ile Galerist'te düzenlediği Natür-Mort başlıklı sergiye toplam 83 sanatçı katıldı.

Nazmi Sesalan

İkinci Dünya Savaşı yılları Türk plakçılığı için kolay yıllar olmadı. Hammadde darlığının yanı sıra radyo yayınlarının giderek yaygınlaşması plak üreticilerini yeni arayışlara yöneltti. Yaklaşık 40 yıldır şarkı, gazel, saz eseri, taksim gibi Osmanlı-Türk musikisi kaynakları kayıtlarda kullanılıyordu. Neredeyse yapılmadık şey kalmamıştı. Savaş yıllarını radyo başında geçiren Türk halkı ulusal değerlere yönelmiş, *Yurttan Sesler* programlarında çalınıp okunan halk musikisi yükselişe geçmişti. Türk kayıt tarihinin geçirdiği önemli değişimlerden biri bu nedenlerle gündeme gelmişti.

Odeon firması uzun yıllardır yanlarında çalışan Nazmi Sesalan'ı Orta Anadolu'ya gönderdi. Nevşehir, Ürgüp civarının zengin folklor birikimini yerinde araştırıp gözleyen Sesalan; başta Ürgüplü Refik Başaran ve Avanoslu Selâhattin olmak üzere pek çok 'mahalli' sanatçının keşfedilmesinde, İstanbul'a getirilip plak kayıtları yapmalarında önemli rol oynadı. Nazmi Sesalan esasen halk müziği araştırmacılarının dikkatinden kaçmış biridir. Oysa bu musiki türünün yaygınlaşmasında ve daha da önemlisi bugün arşivleri, repertuarları oluşturan kayıtların gerçekleşmesinde pay sahibidir.

Nazmi Sesalan'ı firmanın kurucusu Jak Grünberg koruma altına almıştır. Sesalan, Sirkeci piyasasında sırtında oraya buraya eşya taşıdığında çocuk yaştadır. Ayağında doğru dürüst bir pabuç bile yoktur, ayakları çıplaktır. Jak Grünberg, Nazmi'nin Odeon'da çalışmasını sağlamıştır. Nazmi kısa zamanda daktilo öğrenir, diğer büro işlerinde Jak Grünberg'e yardımcı olmaya başlar. Plakçılık işinin inceliklerini öğrenmesinde istek ve sabrı önemli bir etken olur. Artık çalıştığı yere gönülden bağlanmıştır. Öyle ki; yasa çıktığında Nazmi kendisine soyadı olarak 'Odeon' sözcüğünü uygun görmüştür. Jak Grünberg'in kendisini bunun kolay gerçekleşmeyecek bir istek olduğu konusunda ikna etmesi kolay olmaz. Nazmi. gönülsüzce Odeon'dan vazgeçerek "Sesalan" soyadını tescil ettirip, kaydeder.

Sonraki yıllarda Nazmi Sesalan, Odeon adına sanatçılarla bağlantı kurmak, anlaşma yapmak, yeni yeni sanatçılar keşfetmek gibi görevleri üstlenmiş ve savaş yıllarında da halk müziğine yaptığı önemli katkılarla Türk kayıt tarihindeki yerini almıştır.

Cemal Ünlü

Neoliberalizm

Adam Smith, David Ricardo gibi düşünürlerin piyasa doktrinlerinden meydana gelen klasik liberalizm düşüncesinin 'yeni' versiyonu anlamında kullanılan, hayli yanıltıcı bir terim. Neoliberalizm ne 'neo'dur, ne de 'liberal'. Zira, çağımızın önemli düşünürlerden Noam Chomsky'nin belirttiği gibi, bu fikirler hiçbir şekilde klasik liberalizmin ürünleri olmadığı gibi, neoliberalizmin günümüzde kullanılan versiyonunun kökleri de yüzyıllarca geriye götürülebilir. Sözkonusu doktrinler savunmasız insanlara seçici bir şekilde zorla dayatılırken, aynı kurallar güç ve kudret sahipleri tarafından rahatça çiğnenir. Zengin ve sanayileşmiş ülkelerle gelişme yolundaki ülkeler arasında günümüzdeki bölünmenin temel sebeplerinden biri de budur.

Washington Mutabakatı

Neoliberal doktrine kimi zaman 'Washington mutabakatı' da deniyor. 1980'lerin başında ABD'de Reagan, Britanya'da da Thatcher yönetiminde uygulanmaya başlanan günümüz neoliberalizmi için bunun daha betimleyici bir terim olduğu, birçok düşünür tarafından dile getiriliyor. Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası mali kuruluşların ve G-7 gibi zengin ülke topluluklarının (özellikle de ABD'nin) önerdiği genel reçeteleri içeren bir terim bu. Sözkonusu reçeteler sosyal programların ve sosyal güvenlik mekanizmalarının azaltılmasını, özellikle zengin kesimler için vergi indirimlerine gidilmesini, devletin kamusal denetimlerinin kaldırılmasını (deregülasyon), yabancı yatırımcılara serbestlik tanınmasını, mali hareketlerin serbest bırakılmasını (böylelikle zengin kesimlerin serbestçe sermaye ihracı yapabilmesini ve yabancı spekülatörlerin kısıtlamalardan kurtulmasını), özelleştirmelerin yapılmasını (böylelikle yabancı yatırımcıların ve genellikle hükümetlerle kolkola hareket eden yerli zenginlerin ülke kaynaklarını ele geçirmesini), sendika faaliyetlerinin kısıtlanmasını vb. içerir.

Washington mutabakatının başlıca mimarları, özel ekonominin şefleri, esas olarak da uluslararası şirketlerdir. Bu dev şirketler uluslararası ekonominin büyük bir bölümünü denetimleri altında tuttukları gibi, hem ana siyasetlerin çizilmesini kontrol altında tutacak, hem de düşünce ve fikir iklimini oluşturacak olanaklara sahiptirler.

Neoliberalizm, devletin rolünü piyasaları yaratmak ve savunmak, özel mülkiyeti korumak ve ülkeyi koruyup savunacak kolluk kuvvetlerini oluşturmakla sınırlıyor, geri kalan tüm fonksiyonları, özel girişimin eline bırakıyor. Teoriye göre, böylece eli kolu serbest kalan girişimci, kâr saiki ile tüm temel hizmetleri eksiksiz sağlamak üzere kolları sıvıyor, sürekli rasyonel kararlar alıyor ve vatandaşlar da devletin insanlık dışı, baskıcı müdahalelerinden bu sayede kurtulmuş oluyor.

Hayek ve Mont Pelerin Derneği

Günümüzde neoliberalizm diye adlandırılan bu kadim kuramı yüzyıllar sonra yeniden "pişirip piyasaya süren", felsefeci Friedrich von Hayek **(Bkz; Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi)** ve İsviçre'de onun tarafından 1947'de kurulan Mont Pelerin Derneği oldu. Ancak, Oxford Üniversitesi öğretim üyelerinden David Harvey'in 2005 tarihli *A Brief History of Neoliberalism* (Neoliberalizmin Kısa Tarihi) adlı çalışmasında etraflı olarak ortaya koyduğu gibi, neoliberal program, ne yazık ki, önemli negatif sonuçlar doğurdu ve dünyada uygulandığı her yerde muazzam bir servet ve istikrar kaymasına yol açtı. Gelirin yeniden çok daha adaletsiz bir şekilde dağıtılması yolundaki etkisi ve giderek artan toplumsal eşitsizlik, Profesör Harvey'in belirttiği gibi, neoliberalizmin öylesine kalıcı özelliklerini oluşturuyordu ki, tüm projenin yapısını bunlar oluşturuyordu demek yanlış olmazdı. Bu uygulamalar sonucunda zenginlik ve servetin toplumun en üst yüzde birine bile değil, en üst yüzde birin en üst onda birlik dilimine kaydığı görülüyor. Böylece neoliberal uygulamalar zengin elitleri büsbütün zengin hale getirirken, toplumun geri kalan kesimlerini de bir tür 'araf'ta, yani 'suyun hemen üstünde kalmakla iyice dibe batmak arasında bir noktada bırakıyor. Mali kriz, borç krizi, iklim krizi gibi bir dizi kriz karşısında hükümetler dünyanın hemen hemen her yerinde felç benzeri bir hareketsizliğe sürüklendiler... Modern tarihte rastlanan tüm bu krizlere ve toplumun önemli bir kesiminin çok dezavantajlı bir konuma sürüklenmesine rağmen, neoliberal doktrin toplumda genel geçerlik ve itibarlı bir yer kazandı ve bu konumu sürdürdü. Bu ilginç fenomen, konu üzerinde fikir yürüten düşünürlerce belli başlı dört sebebe dayandırılıyor.

Neoliberalizm Neden Revaçta: 4 Ana Sebep

Bunlardan birincisi, dev şirketlerin kendi konumlarını savunacak bir takım düşünce kuruluşları, işletme fakülteleri ve ekonomi departmanları yarattıktan sonra bunlara sürekli olarak oluk oluk para akıtmaları. Böylelikle, zengin elitlerin güçlerini yeniden eski haline kavuşturma şeklindeki gerçek amacın gözden kaçırılması, neoliberal programın insanlık durumunun iyileştirilmesine yönelik hamiyyetperver bir proje olarak sunulmasını mümkün kılacak bir dil ve fikir iklimi yaratılmış olması.

İkincisi, aslında neoliberalizmin tam karşısında konumlanmış olmasına rağmen 68 devrimci hareketi mensuplarının kendi bireysel özgürlüklerini kısıtlayan 'ceberrut' devlete karşı aldıkları hasmane tavrı neoliberal ideologların hem dil, hem de fikir düzeyinde kendilerine mal etmeyi, ve böylelikle 68'lilerin devletin bazı uygulamalarına karşı duydukları –kimilerine göre haklı– kuşku ve kaygıları kendi hedefleri doğrultusunda ustalıkla kullanmayı becermiş olmaları.

> 'Sürekli Kriz'in çözülüp özgürlüklerin geri kazanılmasının tek yolu, neoliberalizmin temel tezinin aksine, sosyal devletin kamu yararına müdahalesi... Ve dünyada böyle düşünenlerin sayısı hızla artıyor.

Üçüncüsü, Harvey'in kitabındaki analizlere ilaveten; gazeteci, yazar ve belgesel sinemacı Naomi Klein'ın da 2007 tarihli *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* (Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi) başlıklı kitabında çok ayrıntılı bir incelemeyle ortaya koyduğu durum: Hayek'in tilmizlerinin hem ekonomik krizlerde, hem de darbeler, kasırgalar, tsunamiler, isyan bastırmalar, savaşlar vb. gibi toplumsal şok yaratacak olaylarda gerektiğinde rüşvet, güç, zorlama vb. yöntemleri, hatta işkence de kullanarak neoliberal programları hızla ve kapsamlı bir şekilde yürürlüğe koyma fırsatı bulmaları. (Şili'de Pinochet darbesi; Endonezya'da Suharto darbesi; Polonya'da Dayanışma'nın tasfiyesi; Çin'de Tiananmen ayaklanmasının bastırılması; Irak'ın istila ve işgali; New Orleans'da Katrina kasırgasından sonra eğitimin özelleştirilmesi vb.)

Sebeplerin dördüncüsü –ve yazar George Monbiot'nun değerlendirmesiyle en önemlisi– yükselen neoliberalizmin en büyük savunucusu ve reklamcısı olarak medyanın ortaya çıkması. Dünyanın dört bir yanında gazeteler, dergiler, televizyon kanalları ve radyo istasyonları zengin elitler tarafından satın alındı; bu elitler kendi çıkarlarından yana fikirlerin savunulması amacıyla birer 'silah' olarak kullanıldı. Elitlerin planlarına tehdit oluşturabilecek tüm fikirler, neoliberal uygulamalara yöneltilen her türlü eleştiri de ya yok sayıldı ya da karikatürize edilip alaya alındı. **(Bkz: Tarafsızlık)** Küçük bir grup piyasa köktencisinin toplum açısından yıkım sayılabilecek bilumum fikirleri, televizyonlar, gazeteler vb. mecralar aracılığıyla 'sağduyu'nun, rasyonelliğin sesi olarak sunuldu.

Çözüm?

İklim krizi ve enerji tüketimine bağlı olarak toplumsal patlamaların artması, nükleer savaş tehlikesinin yükselmesi başta olmak üzere, bütün çağdaş krizlerin kökünde payı bulunduğu görülen neoliberalizmin süratle kontrol altına alınmaması halinde, bunun birbiri ardından yeni krizlere yol açacağı, hatta bir tür 'sürekli kriz' durumuna sebep olacağı düşünülüyor. Bu krizlerin çözülmesinin ve toplumda özgürlüklerin geri kazanılabilmesinin de ancak, neoliberalizmin temel tezinin tam aksine, sosyal devletin kamu yararına müdahalesi ile mümkün olacağını düşünenlerin sayısı dünyada hızla artıyor.

Ömer Madra

Kaynaklar:
Noam Chomsky; *Profit Over People: Neoliberalism & Global Order.* New York: Seven Stories Press, 1999.

David Harvey; *A Brief History of Neoliberalism.* Oxford: The University Press, 2007.

George Monbiot; *How Did We Get Into This Mess?* The Guardian Online, 28 Ağustos 2007.
www.guardian.co.uk

Niçin Avrupa?

Aralık 1999'da yapılan, Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığının teslim edildiği Helsinki Zirvesi'nden az önce geldiğim İstanbul'da hedefim, her kamusal alanı ve her kitle iletişim olanağını kullanarak Avrupa Birliği üyeliğinin bu ülkenin yurttaşlarına yararlı bir şey olacağını, bunun herkesin bu işi sahiplenmesiyle olabileceğini anlatmak, Avrupa Birliği adaylığı konusunda birikim ve deneyimlerimi paylaşmak ve dikkatleri mümkün mertebe Avrupa Birliği üzerinde toplamaktı. İçinde bulunduğum pek çok etkinlik gibi Açık Radyo'nun Avrupa'ya Doğru programı da Kasım 1999'dan bu yana, bu çerçevede yapılıyor. Türkiye'de bu kadar eski bir Avrupa Birliği programı yok. Bu çalışma dokuz küsur yıldır kesintisiz sürüyor.

1970'lerin sonundan itibaren Türkiye'nin Batılılaştırılmasından, süreçteki edilgenliği özellikle öne çıkararak söz ederken bugün Avrupa Birliği üyeliği konusunda bu denli ön saflarda olmak çelişki değil miydi? O zamanlar, Batılılaşmanın, Batılılaşan için ne derin bir travma, o dünya görüşü için ne beter bir hezimet olduğu, ama öte yandan, sürecin yapaylığı ve seçkinlerin toplum alerjilerinden ötürü Batılılaşmanın topluma yeterince değmediği gözlemini yapmıştık (*Türkiye'nin Batılılaştırılması*, Ayrıntı Yayınları). Batılılaşmanın, özünde eskiye ve yeniye yönelik, birbirine koşut iki normalizasyon sürecinde vücut bulduğunu yazmıştık: Bir yandan geleneksel farklılıkların gayrimeşru

Avrupa Birliği'nin toplumsal katılımı şart koşan pratikleri belki ilk kez, Batılılaştırılan bir halka toplumsal aktör olarak kendi kaderine sahip çıkma olanağını sağlıyor.

Farklıyı barındıran, kollayan ve Avrupalı üstkimliği altında çokdüzlemli bir 'çoğul ben'e (multiple self) imkân tanıyan bir yapı: O, Muşlu, Yezidî, Türk ve Avrupalı. Benliklerinin hiçbiri diğerine ve ötekilerin benliklerine üstün değil.

kılınarak eşitlenmeleri, diğer bir deyişle her yerde olduğu gibi modernliğin inşası için gereken evrenselci normalizasyon. Ama öte yandan modernliğin bânileri olan seçkinlerin, modernliği toplumsal dinamikten ziyade etkin bir toplumsal denetim aracı olarak görmeleri sonucunda ortaya çıkan tekdüzeleştirme, Türkiye'nin kimlik sorununun, özgüven eksikliğinin ya da toplumsal şizofrenisinin verileri.

"Türkiye'nin Batılılaştırılması"

1980'lerin başında Frenkçe yazılmış olan "Türkiye'nin Batılılaştırılması" soru işaretleriyle bitiyordu. Batılılaşmanın ve modernliğin geriye dönüşü olmayan bir *'continuum'* olduğunu elbette görüyorduk. Bu süreci zorla geriye döndürmeye çalışan girişimlerin, sürecin yarattığından daha derin travmaları beraberinde getirdiğini örnekleriyle izliyorduk. Ama yerle bir edilmiş dinî, harsî, mahallî, ırkı ve lisani farklılıkların, modernlik karşısında tutunamayanların gizlendikleri yerden çıkmalarını da modern toplumun bekası açısından hayati addediyorduk. Sorunsal, modernliğin, sağlam basabilmesi için böyle bir birlikteliğe ihtiyacı olduğunu nasıl ve ne zaman fark edeceğiydi. Avrupa Birliği pratikleri işte bu senteze zemin oluşturmak açısından önemli.

Avrupa Birliği pratikleri aynı zamanda Batı'nın birçok konuda bugün için vardığı en gelişmiş nokta. İki yüz yılın sonunda Türkiye toplumu da, cebren de olsa, bir yerlere geldi, Batılılaştı. Batılılaştırma süreciyle dayatılan ulus ve iktisadiyat pratiklerinin bu coğrafyada yaşayan insan topluluklarına ne denli yabancı olduklarını hatırlarsak, cebrî yöntemlerle uygulamaya geçilirken yapılan eziyetin ve çekilen ıstırabın bir mükâfatı olmalı. Bugün, bunlara maruz kalmış bu toplumun özgürlük ve esenliğe, Batılı teknik ve birlikte yaşama biçimlerine lâyık olmadığını kim söyleyebilir? Batılılaştırıcı seçkinlerin, daha hâlâ, Batılı dinamiklerin topluma malolmasından nasıl ürktüklerini unutmayalım.

Körelen Farklılıklarımızı Tekrardan Keşfetmek

Uluslaşmanın şiddetiyle Osmanlının kozmopolit yapısının aldığı darbeleri AB'li yeni yapılar sayesinde tedavi etmek, uluslaşma ile körelen farklılıklarımızı tekrardan keşfetmek mümkün. Keza, sonradan görme ve ahlaki temelleri olmayan bir maddiyatçılığın değiştirdiği insani ilişkilerimiz bizi bireysellikle değil bencillikle tanıştırdı. Avrupalı toplumsallık bu çarpıklığımıza bir çare gibi durmakta.

Türkiye Batılılaştırıldı. Süreç sonunda oluşan çarpıklıkların çözümünü, hem bu çarpıklıkların aşılmasını hem de Batılılaşma sonucunda yeraltına mahkûm edilmiş değer, farklılık ve zenginliğin yeniden keşfedilmesini hazırlayacak, toplum ve birey ağırlıklı bir zeminde aramalı. Edilgen Batılılaştırılmanın aksine, katılım gerektiren ve dinamik 'Avrupalılaşma' işte o zemin. Avrupa Birliği'nin toplumsal katılımı şart koşan pratikleri belki ilk kez, Batılılaştırılan bir halka toplumsal aktör olarak kendi kaderine sahip çıkma olanağını sağlıyor.

'Avrupacı' Aydın

Bugünün 'Avrupacı' aydınının dünün Batıcı seçkininden farkı da, ilkinin önerdiği süreçte toplumsal ve bireysel katılımın, sürecin özünden ötürü bir önkoşul olması. Avrupa Birliği ile Avrupalılaşma ancak gönüllü olabilecek bir değişim.

Günümüzün ikilemi: Bir yanda farklılıkları hümanizm adına eşitleyen, evrenselci, dünyevi ve hukuki bir toplumsal yapılanma; diğer yanda federal, farklılıkları gözeten, siyaseten dürüst *(politically correct)*, çokkültürlü ve tarihî bir toplumsal yapılanma. İlki farklılıkların eşitlenmesi uğruna mirasını reddetmiş, kimliksiz bir insanlık tehlikesini; diğeri ise içe dönük, 'feodal', cemaatçi ve bencil bir insanlık tehlikesini taşıyor.

Günümüzün bir diğer ikilemi: Özgün ve halis gibi duruyorsa da sonuçta statükonun işine gelen millî kalkınmacı, otarşik, töreci yerellik ile postmodern 'tek düşünce' esareti. Bu ikilemlerden kurtuluş var mı? Avrupa Birliği bu ara-yol olabilir mi?

Farklıyı barındıran, kollayan ve Avrupalı üstkimliği altında çok düzlemli bir 'çoğul ben'e *(multiple self)* imkân tanıyan yapı: O Muşlu, Yezidî, Türk ve Avrupalı. Benliklerinin hiçbiri diğerine ve ötekilerin benliklerine üstün değil. Toplumsal yaşamda farklı benliklerini temsil eden farklı yapılara devrettiği hakları kaybolmadığı gibi, bu farklı düzlemlerin arasında oluşan dengeler ve denetim mekanizmaları sayesinde egemenlikleri/farklılıkları daha etkin bir biçimde gözetiliyor.

Yarın Bugünden Başlar

Fransız devrimi misali çocuklarını yiyen, insanı ve doğayı bozuk para gibi harcayan, ekonominin insana hizmet etmesi gerekirken insanı ve doğayı ekonomiye esir eden neoliberal cinnet karşısında Avrupa'nın dayanışmacı, sosyal ve çevresel modeli, çarelerden en cazibi gibi duruyor. Türkiye toplumunun, sosyalist öğretinin mutlu yarınlarına ya da kapitalizmin gününü gün eden zihniyetine değil, "yarın bugünden başlar" diyen yaklaşıma ihtiyacı var. Bu onun, halen direnen ama hızla da tükenen dayanışmacı âdetlerine yeni ufuklar açacak.

Etkileşim tek yanlı olmayacak kuşkusuz, ve karşılığında, buraların direnen insanlıkları, tekrardan keşfedilmiş zengin farklılıkları Batı insanına ve XXI. yüzyılın yeni Avrupa Birliği'ne can katacak.

Türkiye'de egemen olan, devlet toplum değil. Yalnızca devletin tarif ettiği sınırlar içinde ve aslında hiçbir zaman tam anlamıyla egemen olamamış bu toplumun egemen olmasının yolu, devletin egemenliklerini diğer devletlerle ve kendi toplumuyla paylaşacağı Avrupa Birliği'nden geçiyor. İşte bu yüzden Avrupa!

Cengiz Aktar

Ninni

Ninniler her insanın dinlediği ilk aşk şarkılarıdır. Tapılası sevgiyi, koruyan aşkı, güven verici duyguyu, her şeyi veren ve hiçbir şey talep etmeyen aşk şarkıları. Ninniler tüm dünyada, tüm kültürlerde ve toplumlarda, aile müzik repertuarının önemli bir bölümünü teşkil eder. Çocuk şarkılarının en yaygın ve en doğal türüdür ve bunlar arasında da dünya genelinde yoğun bir zenginliğe sahiptir. Ninniler, bebekle yetişkin arasındaki yumuşak bakışlar, yetişkinin sakinleştirici mırıldanması, iki canlının bir diğerine yakınlığının verdiği sıcaklıktır. Anneler çocuklarını yalnız ninni söylemekle değil, çocuğun beyinsel gelişimi ve çocuğun dil yetenekleri de göz önünde tutularak; tekerlemeler, şiir, türkü, şarkı ve ilahilerle de uykuya gönderirler. Ninniler toplumun folklorunu yansıtır ve nesilden nesle aktarılırken genelde çok büyük değişikliğe uğramazlar. Temelde ne sözleri, ne de sakinleştirici müziğin hitap ettiği canlının gereksinimleri farklı değildir. Anadolu'nun hemen her köşesinde tanınmış olan 'Taşbebek Ninnisi' vardır. Bir efsaneye dayanan bu ninni toplam 42 dörtlükten oluşur. Yakın yaygınlıkta kullanılan bir başka ninni de toplam 23 dörtlükten oluşan 'İncili Bebek Ninnisi'dir. Ninnilerin pek çoğu çocuğa güven vermek için söylenir. Çocuğa güven veren esas duygu, uyandığında anne ve babasının kendisini sevmeye devam edeceğidir. Ninnilerin sözlerinde genelde annenin gündelik yaşamının yankıları, toplumun önemli olayları ile ilgili sözler, dilekler, özlemler ve diğer toplumsal ya da ailevi bağlantılar vardır.

İbrahim Betil

Noam Chomsky

Avram Noam Chomsky (doğ. 7 Aralık 1928, Pennsylvania), Rus Yahudisi kökenli Amerikalı dilbilimci, filozof, düşünür, hoca, demokrat, radikal, muhalif, aktivist, yazar, konuşmacı... Massachusetts Institute of Technology (MIT) üniversitesinde enstitü profesörü ve yeryüzünün yaşayan en büyük düşünürlerinden biri. Büyük bir çeşitlilik gösteren ilgi, bilgi ve eylem alanları göz önüne alındığında, kişiliğini bir ansiklopedi maddesinde özetlemek hayli güç olduğu için dolaylı bir yönteme başvurulabilir. Noam Chomsky'nin İsrailli dilbilimci, yazar ve aktivist Tanya Reinhart'ın **(Bkz; Tanya Reinhart)** 2007 Mart'ındaki ölümünün hemen ardından kaleme aldığı anma metninin özlü cümlelerinden bazılarını buraya aktarmak, Chomsky'nin kendisini de tanımlamakta çok yararlı olabilir:

"Parlak ve yaratıcı bir bilim insanı. Dilbilim araştırmalarının neredeyse tüm temel alanlarına yaptığı hayranlık verici katkıları burada tekrar gözden geçirmeye kalkışmayacağım. (...) Onun akademik çalışmaları, dilbilim incelemelerinin çok ötesine geçer; edebiyat kuramını, kitle iletişim araçları ve propagandayı ve entelektüel kültürün özündeki diğer unsurları içine alacak şekilde genişler.

Fakat onun olağanüstü akademik çalışmaları, hayatının (...) yalnızca bir kısmını oluşturur. O, tanıma şerefine nail olduğum en cesur, en onurlu insan hakları savunucularından biriydi. Bütün dürüst insanların yapması gerektiği gibi, dikkat ve enerjisini kendi devletinin ve toplumunun eylemlerine odakladı, zira bu eylemlerin sorumluluğunu paylaşıyordu; devletin işlediği suçları günışığına çıkarmanın ve baskı, zulüm, şiddet ve fütuhatın kurbanlarını savunmanın sorumluluğu da bunlara dahildir ve o, bu sorumluluktan asla kaçmadı.

Yazdığı sayısız makale ve kitap, suçları ve amansız eylemleri gizleyen peçeyi kaldırdı, örtbas edilen gerçekliğe kavurucu bir ışık tuttu, ki bütün bunlar o gizlenen gerçekleri anlamak ve insanca tepki vermek için uğraşanlar bakımından muazzam değer taşır. Konuşmaları da büyük önem taşırdı elbette, ama onun aktivizmi konuşmalarıyla sınırlı değildi (...); katlanılamaz eylemlere karşı geliştirilen doğrudan direnişin daima ön saflarında hem örgütleyici, hem de katılımcı olarak yer aldı ki, bundan daha saygın bir duruş biçimi düşünmek zordur."

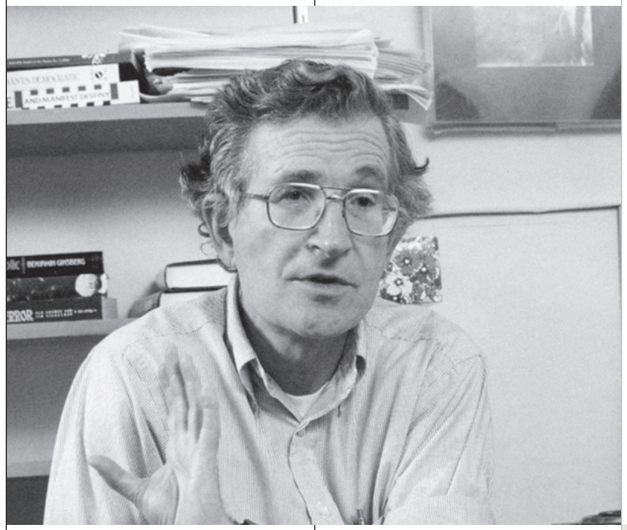

Noam Chomsky.

Ömür ve Aile Boyu Radikalizm

Noam Chomsky'nin istisnai parlaklıktaki zihin yapısı hakkında birkaç örnek vermek gerekirse, ilk olarak, onun devam etmekte olan İspanya İç Savaşı hakkında bir deneme yazdığında henüz 10 yaşında olduğunu söyleyebiliriz. Bu makale okul gazetesinde yayınlanmıştır. Chomsky bundan sonraki birkaç yıl içinde de New York'ta, aralarında Rudolf Rocker gibi anarko sendikalistlerin de bulunduğu göçmen entelektüel çevrelerinin içinde kendini hızla geliştirip daha 13-14 yaşlarındayken siyasi düşünce ve felsefe alanlarında çevresini şaşırtacak ölçüde büyük bir vukufa sahip olduğunu göstermiştir. Chomsky'nin sosyalizm ve anarşizme duyduğu siyasi eğilim, kendi deyişiyle, bu 'radikal New York Yahudi cemaati'nden kaynaklanmaktadır. Ailesinin bazı fertleri de bu radikal çevredendir zaten. Noam Chomsky'nin hayli erken teşekkül eden bu radikal düşünüş, duyuş ve duruş tarzı, ömür boyu değişmeden günümüze kadar gelecektir.

Dilbilim Devrimleri

Daha sonra, Harvard'da kendisine özgü dilbilimi çalışmalarını geliştirmeye başlayan Chomsky, arkadaşlarıyla MIT'de Dilbilim ve Felsefe bölümünü oluşturdu. Zamanla dünyanın en ilerici ve yaratıcı dilbilim araştırma merkezlerinden biri halini alan bu bölümde hem meslektaşlarından, hem de öğrencilerinden oluşan çalışma arkadaşları ile birlikte dilbilimde bir devrim gerçekleştirdi: Onlar, dilleri 'tanımlama' evresinden, bizatihi dil'i 'açıklama' çabasına geçmişlerdi.

Bu dönemden başlayarak Noam Chomsky'nin tek başına ya da arkadaşlarıyla birlikte kaleme aldığı bir dizi çok teknik kitap 'Chomskyci' *(Chomskyan)* dilbilimin ayırıcı özelliği haline geldi. Sonuçta, bu kitaplardan evrensel grameri, dilin nasıl edinildiğini, insanın dil olgusu ile özel bir kolaylık ilişkisi içinde bulunmasının temel dayanağı olan biyolojik dil kapasitesini (yetisini) açıklayan devasa bir literatür doğdu. Onun yakın tarihteki biyografilerinden birini kaleme alan Wolfgang Sperlich'e göre, "dünyanın dört bir yanında yerleşik akademik düzen, bu sapkın görüş ve kuramları bastırmak için elinden geleni ardına koymadıysa da, Galileo'nun 'dünya düzdür' diyen muhalifleri gibi, onlar da eninde sonunda Chomsky'nin bulgularının muhtemelen doğru olduğunu teslim etmek zorunda kaldılar." Dilbilim alanında 20. yüzyılda yapılmış en önemli katkılardan biri sayılan üretken *(generative)* gramer kuramını Chomsky'nin –kendisinin daima ve ısrarla söylediği gibi 'kolektif' olarak, yani meslektaş ve öğrenci arkadaşlarıyla 'birlikte'– yaratmış olduğu artık genel kabul görmektedir.

Dünyanın gidişatı, kuvvet politikaları, medyanın kuvvet tapıncı gibi konulardaki tahlilleriyle dünyanın en çok referans gösterilen düşünürlerinden biri, belki de birincisi, Chomsky.

Chomsky'nin devrim yaptığı kabul edilen ikinci alan ise psikolojidir. B. F. Skinner'ın *Verbal Behaviour (Şifahi Davranış)* kitabının derinlemesine ve etraflı bir eleştirisini kaleme almak suretiyle psikolojide bilişsel devrimi ateşlemiş olduğu da, bugün dünya bilim çevrelerinde yaygın bir kabul görmektedir. 1950'lerde davranış ve dillerin incelenmesinde egemen olan davranışçı yaklaşıma meydan okuyan Chomsky'nin dillerin incelenmesi konusundaki doğalcı yaklaşımı, dil ve zihin felsefesini de derinden etkiledi. Bunların yanı sıra, formel (biçimsel) dillerin kendi üretkenlik güçlerine göre sınıflandırılmasını içeren 'Chomsky Hiyerarşisi' de onun en önemli buluşlarından biri olarak kabul ediliyor.

Siyasi Eleştiri ve Aktivizm

Öte yandan, Chomsky çok genç yaşta geliştirdiği politik eğitimini de hiç ara vermeden sürdürmekteydi. MIT üniversitesinde akademik hayata başladığı sırada Vietnam Savaşı da en gaddar evresine giriyordu. Chomsky buna doğrudan muhalif tavır almakta gecikmedi ve 1967 yılında, benzer düşüncedeki arkadaşlarıyla birlikte RESIST (Diren) adlı örgütü kurdu. "İyi niyetli insanlığı, ahlakı bozuk otorite ile yüzleşmede bize katılmaya çağırıyoruz" diyen RESIST, başka örgütlerle birlikte çeşitli savaş karşıtı gösteriler düzenledi. Chomsky aynı yıl tutuklandı, hapse atıldı ve yazar Norman Mailer'la aynı hücreyi paylaştı. Hapisten çıktıktan sonra da savaş karşıtı, muhalif eylem ve konuşmalarını aralıksız sürdürdü. Bu konuşmalar için tuttuğu notlardan oluşan *American Power and the New Mandarins (Amerikan Gücü ve Yeni Mandarinler)* adlı kitabı 1969'da yayımlandı. Bu kitap, siyasi muhalefet konusunun klasik kitabı olarak kabul edilmektedir.

1937'de okul gazetesinde çıkan makalesini sayarsak 70 küsur yıldır, 1967'de 'Entelektüellerin Sorumluluğu' üzerine yazdığı unutulmaz savaş eleştirisi ile başlayan yazı, kitap ve konuşmalarından başlatırsak 40 küsur yıldır aralıksız çalışan bir düşünce makinesi olarak kabul edilebilir Chomsky. Dünyanın gidişatı, kuvvet politikaları ve medyanın kuvvete tapıncı gibi konularda etraflı analiz ve eleştirileri ile halihazırda dünyanın en çok referans gösterilen düşünürlerinden biri, belki de birincisidir. Kuramsal çalışmalarını 1951'den başlayarak yarım yüzyılı çok aşan bir süredir günümüze kadar kesintisiz ve aralıksız eserlerle sürdürdüğü gibi, ilkgençliğinden başlayarak yürüttüğü aktivizmi de bir an elden bırakmadan ömrü boyunca sürdürerek, ikisini atbaşı götürmeyi başarmıştır.

1983'te yayımlanan *The Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians (Kader Üçgeni: ABD, İsrail ve Filistinliler),* dünyanın en çetrefilli sorunlarından biri olan İsrail-Filistin meselesini İngilizce dışında İbranice, Fransızca vb. dillerindeki kaynakları da tarayarak bütün boyutlarıyla neredeyse eksiksiz bir araştırmayla gözler önüne sermek suretiyle bu konunun klasik kitabı haline geldiyse de, ABD ve İsrail politikalarının radikal bir eleştirisini içerdiğinden olsa gerek, Amerika'da ve İsrail'de yerleşik medya ve akademyanın dikkatini çekmeyi asla başaramadı.

Edward S. Herman'la birlikte kaleme aldığı *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media (Rıza İmalatı: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politiği)* adlı kitap da, Chomsky'nin siyasal çalışmalarının bir başka yönünü ortaya çıkarıyor: Başta

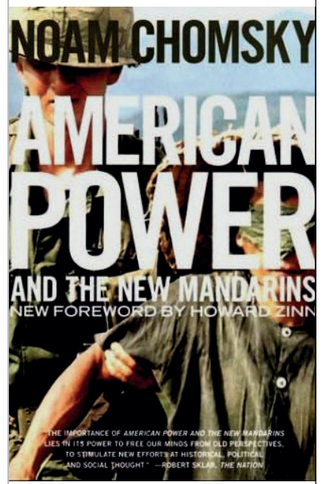

Chomsky'nin 1969'da yayınlanan *American Power and the New Mandarins* adlı kitabı, siyasi muhalefet konusunun klasik kitabı olarak kabul edilmektedir.

ABD olmak üzere dünyada ana-akım medyanın analizini yapmak, onun yapısını ve sınırlarını ele almak, özellikle de büyük şirketlerle hükümet çıkarlarını kollama işlevini yerine getirdiğini göstermek. 'Propaganda modeli'ni örnek vakalarla ortaya koyan bu çalışma da yayımlandığı 1988 tarihinden itibaren hemen klasik bir yapıt oldu ama ne yazık ki, o da ana-akım medyanın ilgi alanına girmeyi bir türlü başaramadı. Düşünürün 2003 yılında yayımlanan *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance (Hegemonya veya Hayatta Kalmak: Amerika'nın Dünyaya Hâkim Olma Hevesi)* adlı eserinin de kuvvet ve servet odaklarının dünyanın önüne getirdiği yok olma "seçeneği"nin karşısında durmak isteyen tüm aklı başında dünya vatandaşlarının başucu kitabı olduğunu söylemek abartma sayılmaz.

Verimliliği

Noam Chomsky dünyanın en verimli yazar ve düşünürlerinden biri. Aynı anda at koşturduğu iki ana alandan dilbilim –ve dilbilim ile mantık, psikoloji, bilgisayar bilimi, bilişim, yapay zekâ vb. ilişkileri– üzerine 1951'le 2001 arasındaki dönemde 33 kitap ve 190'ın üzerinde teknik ve bilimsel makale kaleme aldı. Bunların bir kısmı, her zaman olduğu gibi, meslektaşları ve öğrencileri ile birlikte üretilmişti. (Bilgisayar programlama ve bilişim kuramı konusundaki yazılarının 1956 ve 1958 gibi görece erken tarihlerde kaleme alınmış olması da ayrıca kayda değer.)

Chomsky, ikinci ana ilgi alanı olan siyaset –ve siyaset felsefesi, ideoloji, demokrasi, temel haklar, etik, aktivizm, vs ile bağlantıları– üzerine 1967'deki klasiği *Entelektüellerin Sorumluluğu*'ndan 2007'deki *Interventions*'a *(Müdahaleler)* kadar, 40 yıl içinde –kimisi başka düşünürler ve siyaset bilimcilerle birlikte– 74 kitap yazdı. Bu, 50 küsur yılda 100 küsur kitap demektir. Ya da, 50 yıl boyunca her yıl iki kitap, yani her gün iki kitap sayfası yazı. Bunlara ilaveten yazdığı sayısız makale ve deneme, Amerika'da ve dünyanın geri kalan ülkelerinde üniversitelerde ve başka kurumlarda verdiği konferanslar, gazetelere, dergilere, öğrenci kuruluşlarının yayın organlarına, radyolara (mesela Açık Radyo, **Bkz; Noam Chomsky İle Mülakat)** verdiği can alıcı mülakatlar, yaptığı konuşmalar ve bir de, kendi üniversitesinde en az yarım yüzyıldan beri hiç aksatmadan verdiği dersler ve özenle yürüttüğü öğrenci danışmanlık çalışmaları da hesaba katıldığında ortaya olağandışı bir enerji ve beyin gücü çıkıyor.

Eğitimci ve Demokrat

2002'te Amerika'da yayımlanan *Chomsky on Democracy and Education* (Türkiye'de: *Chomsky:*

Demokrasi ve Eğitim, BGST yayınları, 2007) kitabının editörü C. P. Otero'nun deyimiyle Chomsky, "herşeyin ötesinde kendini işine adamış bir eğitimci ve akıl hocası". MIT'de ve başka üniversitelerde resmî olarak seksenden fazla doktora tezi yaptırmış, diğer birçok doktora tezinin danışmanlığına da katkıda bulunmuş –ki Otero dünyada bu durumun bir benzerinin daha olmadığını söylüyor. Ayrıca, yine Otero'ya göre dünyadaki en seçkin çağdaş dilbilimcilerin ve diğer bilişimbilimcilerin çoğu, onun tavsiye ettiği kişiler; diğer birçokları da onun sınıflarındaki kayıtlı öğrenciler ve dinleyiciler. Ayrıca, Chomsky'nin doktora danışmanlığı yaptığı öğrencilerden biri olmanın çok özel bir deneyim olduğunu ifade eden sayısız öğrenci bulunuyor. Onlardan birinin tezinin teşekkür bölümünden bir alıntı, günümüzün bu önemli eğitimcisinin profilini çizmeye yardımcı olacaktır.

"Noam Chomsky ile çalışmak... çok az kişinin ümit edebileceği bir ayrıcalıktır, dört yılın ardından buradan ayrılırken bile hâlâ bir rüyadaymışım gibi geliyor. Noam Chomsky hakkında çok şey söylenmiştir ve ben iyi olanların hepsine katılıyorum. İlham verici dersleri, parlak sezgileri ve öğrencilerinin çalışmalarına yönelik yoğun ilgisi, onunla birlikte çalışma deneyimimin sadece üç veçhesi. Her türlü probleme öylesine çabuk cevap verir ki, ileri sürdüğüm bir argümana karşı bir argüman bulabilmek için birkaç dakika sessizce düşünmek zorunda kalması, benim burada kendimle en çok gurur duyduğum anlardan biridir. Onun dersinin ve görüşmelerimizin olduğu perşembe günleri bir daha asla bu kadar güzel olmayacak" – Diana Massam.[1]

Der; Ömer Madra

Kaynaklar:

Chomsky'nin yapıtları yanı sıra,
www.chomsky.info

www.mit.edu

Noam Chomsky; "In Memory of Tanya Reinhart" Counterpunch, 23 Mart 2007.
www.zmag.org

www.wikipedia.org

Wolfgang B. Sperlich; "The Radical Intellectual" Resurgence, Sayı: 240. Ocak 2007.
www.resurgence.org

www.znet.com

[1] Carlos P. Otero (ed.); *Chomsky: Demokrasi ve Eğitim,* Çev.: Ender Abadoğlu. İstanbul: BGST, 2007.

Noam Chomsky ile Mülakat

14 Aralık 2002
İstanbul, Armada Oteli
20:00 – 20:30

Ömer Madra: Küresel jeopolitik çerçeve içinde, gittikçe güçlenen ABD hegemonyasına, yani Amerikan Barışı'na (Pax Americana) karşı durabilecek bağımsız bir güç oluşması imkânını görebiliyor musunuz? Yani, dünyanın dürüst vatandaşlar için nispeten daha 'güvenli' bir yer hâline gelebilmesi için? Avrupa (genişleyen AB) böyle bir karşı durma rolü için uygun mu ve bu rolü oynayabilecek durumda mı? Özellikle Ortadoğu açısından bir alternatif söz konusu mu?

Irak'ın istilâsı ihtimali giderek artıyor, neredeyse kesin gibi. Bu olursa, Irak'ın istilâsından sonraki "yeni dünya düzeni" sizce nasıl olacak? AB dışında kalırsa Türkiye'nin pozisyonu ne olur? ABD, Türkiye, İsrail ve Filistin Otoritesi arasındaki ittifak güçlenir mi sizce?

ABD'nin Gücü, Görünenin Aksine Hayli Kırılgan

Noam Chomsky: Her şeyden önce, kişisel görüşüme göre, ABD'nin gücü, yüzeyde müthiş gibi görünüyorsa da aslında son derece kırılgan. ABD, birçok bakımdan, 50 yıl öncesine kıyasla çok daha güçsüz. Mesela dünya refahındaki, dünya üretimindeki payına bakarsanız, 1940'larda bu pay yaklaşık yüzde elliydi; 1970'lerin başına gelindiğinde yüzde 25'e düşmüştü. Bu, hâlâ muazzamdı tabii, ama yüzde elli de değildi. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana daima dünyadaki başlıca askerî güç olmuştur; şu anda da dünyadaki bütün diğer askerî kuvvetlerin toplamından daha büyük bir güce sahip. Ama, askerî güç, kudretin sınırlı bir biçimidir: Çünkü, birçok unsur tarafından sınırlandırılmış bir güçtür, ve onu sınırlayan faktörlere ABD'nin içteki gelişmeleri de dahildir. Denetim sistemi bence çok kırılgan; bu gücü kullananlar da bunun pekâlâ farkında. İşte onun için de müthiş bir propaganda kampanyası yürütülüyor.

Meselâ, şimdi şu yaklaşan Irak savaşını ele alalım. Tarihte halklar arasında şimdiye kadar böylesi büyüklükte bir savaş protestosu örneği olduğunu sanmıyorum. Herhangi bir yerde, tarihte hiç olmadı. Üstelik, unutmayın, savaş patlamadan *önce* ! Aslında, bir savaş çıkmadan önce ona karşı çıkıldığının, tarihte daha önce herhangi bir örneğini de hatırlamıyorum. Şimdiyse muazzam. Amerika da dahil. Şimdiye kadar olmuş herhangi bir protestonun çok çok ötesinde boyutlarda. Bütün dünyaya yayılmış durumda. Savaşa neredeyse hiçbir destek yok. İngiltere hükümeti destekliyor bir tek, ama bu hükümetin halkından da hiç destek yok. Bir de İsrail hükümeti var destekleyen – o da kendi sebepleri yüzünden. Bunların dışında tek bir destek bile yok bu savaşa. Amerikan halkını bu savaşa katlanabilecek hale getirmek için bile devasa bir propaganda kampanyası yapılması gerekti. Desteklemesi değil, *katlanabilmesi* için. Hayatlarının tehlikede olduğuna onları inandırmak için gerekti bu kampanya.

Dünyaya bir bakın: Kim korkuyor Saddam'dan? Yani, herkes nefret ediyor ondan tabii, ama 'korkan' var mı? Kuveytliler korkmuyor, İranlılar korkmuyor. Aslına bakılırsa, Amerikalılardan başka korkan yok. Tek korkan, Amerikalılar. Onlar hakikaten Saddam'dan korkuyorlar. Amerika'da sürekli konuşmalar yapıyorum, belki binlerce kişi geliyor. Bakıyorum, çok kaygılılar. Eskisinden çok daha büyük korkular içindeler. Vietnam savaşı zamanından bile çok daha fazla korkuyorlar. Üstelik, o korku da savaşın başlamasından yıllarca sonra ortaya çıkmıştı. Ama tabii, savaşı gerçekten durdurmak isteyen insanların, bundan çok kaygı duyanların, bir de korkudan deliye dönmüş olanların iç içe bulunduğu bir karışım var ortada. "Onu şimdi durdurmazsak, yarın gelip o bizi öldürecek!" Bu lafları medyadan, Başkan'dan ve başkalarından her allahın günü duyuyoruz.

Ama bu bir zayıflık belirtisidir. Kudretin zayıflığının belirtisidir. Halk bir savaşa katlansın, onu tolere etsin diye böyle bir propaganda kampanyasına başvurmak zorunda kalmak, zayıflık işaretidir...

Şimdi 40 yıl geriye, Kennedy'nin Güney Vietnam'a karşı savaş açtığı döneme gidelim, Kennedy'nin propaganda ihtiyacı yoktu. Kimin umurundaydı savaş? Başka bir ülkeyi bombalamak mı istiyorsun? Bombalarsan bombala. Kimsenin umurunda bile değildi.

Şimdiyse durum adamakıllı farklı. Bırakın pür heves savaşı desteklemeleri, sadece bir savaşı tolere etmeleri için dahi insanları korkutup dehşete düşürmek amacıyla kitlesel propaganda kampanyaları yapmaları gerekiyor.

Daha da geriye gidelim. Mesela Birinci Dünya Savaşı'nı alalım: Her tarafta, işin içine karışan bütün ülkelerde halklar coşkuyla destekliyorlardı savaşı. Entelektüeller de öyle. Kendi ülkelerini kuvvetle destekliyorlardı. Savaşın ilk birkaç yılında tabii. Şimdiyse, dünyanın her yerinde ezici bir savaş karşıtlığı var. Bu da, kudretin zayıflığının kanıtı.

AB Dünyada Bağımsız Rol Oynayabilir, Eğer...

Şimdi sorunuzun öbür kısmına dönersek: Avrupa Birliği ve Türkiye'nin üyeliği meselesine... Bunlar birbirine bağlı zaten. Avrupa Birliği, prensip olarak, ABD'ye karşı bir güç olabilir. Ekonomisi ABD'ninkine denk, hatta ABD ekonomisini geçiyor belki de... Nüfusu eğitimli, işleyen bir sosyal sistemi var... Evet, müthiş miktarda silâhı yok, ama askerî güç, ABD ile rekabet açısından tek geçerli faktör de değil. Öte yandan, AB, bağımsız bir yol izleyebilir. Türkiye AB'ye girsin diye ABD'nin bu kadar hevesle uğraşmasının sebeplerinden biri de, Türkiye'yi potansiyel bir 'Truva Atı' olarak görmesi. Avrupa Birliği'nin bağımsız yönde ilerlemesini baltalayacak bir Truva atı. ABD, tamamen aynı sebeple Doğu

"Küresel adalet hareketi gibi birşey daha önce hiç görülmedi... Sistem güçlerinin hiç de o kadar kök saldığı kanısında değilim. Dünyanın efendileri de bunu biliyor zaten."

Avrupa ülkelerinin AB'ye katılması için de çok bastırıyor. AB'nin dünyada bağımsız bir güç olmasından korkuyor çünkü.

Aynı şey, Asya için de geçerli. Birkaç yıl geriye gidelim: 1997-98'de Asya krizi gelirken Japonya, şimdi tam hatırlamıyorum ama, 100 milyar dolar gibi devasa bir fon vermeyi önermişti: Asya ekonomilerini âcil durumda ayakta tutmak için; sonradan mali bir kriz patlak vermesin diye. Her neyse, bunun merkezi Japonya idi. ABD bunun önüne set çekti. Merkezi Japonya olan bağımsız bir Asya da istemiyor çünkü, kendi yolunda gidebilecek olan. Bu, gene de oluyor ama. Yani mali kaynakların kontrolü dünyanın belli başlı üç ekonomik bölgesinde; Avrupa'da, Kuzey Amerika'da ve Asya'da toplanıyor diyebiliriz. Aslında, Asya mali kaynakların denetiminde önde gidiyor. Eninde sonunda dünya meselelerinde bunun etkisi görülecek.

Bunun dışında, tüm uluslararası ekonomik rejimin, neoliberal rejimin başı fena halde belada. Sırf ekonomik açıdan, ekonomik terimlerle bakarsak, tam bir başarısızlık var ortada. Öncelikli amacı açısından, yani –her yerde görüldüğü gibi– demokrasinin altının oyulması açısından bakılırsa, başarılı bir rejim. Ne var ki insanlar bundan hiç hoşnut değil. Kuralların en sıkı şekilde uygulandığı bölgelere, mesela Latin Amerika'ya bakıldığında, buralardaki ülkelerin ekonomik açıdan en kötü durumda olduğu görülür. Buralarda biçimsel olarak demokrasi var; fakat demokratik kurumlara inanç keskin biçimde düşmekte, tıpkı ABD'de olduğu gibi. Çünkü bu kurallar işlemiyor. İşlememesinin sebeplerinden biri de, kasıtlı olarak demokrasinin altını oyan neo-liberal programlar. Bu da, çok zayıf, kırılgan bir sisteme götürüyor işi. Dünyanın dört bir yanında buna karşı koyan halk hareketleri var ve bunlar daha önce hiç yoktu. Küresel adalet hareketi gibi birşey daha önce hiç görülmemişti. Biliyor musunuz, bu, tarihteki ilk gerçek enternasyonalin tohumu. Daha önceki enternasyonaller çok dar tabanlıydı ve dışarıdan kontrol ediliyorlardı vesaire... Oysa bu enternasyonal sahici. Porto Alegre'ye gidin: Bu yıl belki yüz bin kişi toplanacak orada, dünyanın dört bir yanından. Campesino'su (köylüsü), çevrecisi, kuzeyli işçisi... yani akla gelebilecek her türden insan... Ve, çok coşkulu, kanlı-canlı, dünyayı değiştirmekte çok kararlı...

Bütün bunlar önemli gelişmeler. Dolayısıyla, sistem güçlerinin hiç de o kadar kök salmış olduğu kanısında değilim. Dünyanın efendileri de bunu biliyorlar zaten.

Şimdi daha dar sorunuza, AB ve Türkiye'nin üyeliği meselesine geçersek: ABD'nin bunu bu kadar bastırmasının önemli sebeplerinden biri de bu. Tabii, daha dar bir sebebi de var: Türkiye'nin Irak'ta yaklaşan savaşın içinde rol almasını istiyor. Bu bir çeşit rüşvet. Ama, bu, kısa-vadedeki amacı. ABD'nin uzun vadedeki çıkarı ise gayet basit: AB'nin altını oymak. Elbette Türkiye bu rolü oynamak zorunda değil. Bu, elbette, bir 'tercih' meselesi... Bence mevcut sistemin

Tarihte İnsanlara Açıklanan En Çarpıcı Bilgi!

Bu, muhtemelen, tarihte bugüne kadar insanlara açıklanan en çarpıcı bilgi idi!

Havana'da, Küba füze krizinin 40. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen zirvede yapılan bir açıklama bu! Füze krizi sırasında karar verme durumunda olan Rus, Amerikan liderleri ve Kübalılar katıldı bu zirveye. Burada, füze krizine ilişkin olarak birtakım yeni bilgiler de

Noam Chomsky, İstanbul, *14 Aralık 2002.*

çöktüğünü görebilmemiz için birçok imkân ve bayağı ümit var ortada. Ama zamanlama sorunu var tabii. Küresel yıkım yönündeki hareketler çok hızlı. Bunu durdurmak açısından zaman yetecek mi? Bu sorunun cevabı çok net değil...

Şimdi bakın, bilmiyorum burada tartışması oldu mu, ama çok şaşırtıcı bir bilgi daha geçenlerde elimize ulaştı! Ekim ayında! İnsan türünün ayakta kalmasının ne kadar bıçak sırtında durduğunu ortaya koyan bir bilgi.

ortaya çıktı. Bunların arasında şu gerçek de vardı: Dünya, kendisini yok edecek bir nükleer savaştan, tek bir Rus denizaltı komutanı sayesinde kurtulmuştu. Krizin doruk noktasında Kennedy Küba'yı çepeçevre saran bir abluka emri vermişti: Deniz ablukası. Küba'ya gelen Rus gemilerinin ablukayı ihlâl edip etmeyecekleri belli değildi. Bu gemilere denizaltılar eşlik etmekteydi. Şimdi anlaşıldığına göre, denizaltılar nükleer başlık taşıyordu. Geçen Ekim ayındaki bu zirveye kadar bundan kimsenin haberi yoktu. Rusya'da, nükleer füzeleri kullanma yetkisi, tıpkı ABD'de olduğu gibi, merkezde değildi. Bu yetki aşağı kademelere, komutanlara bırakılmıştı. O günkü kurallara göre, nükleer füze atma konusunda üç komutanın mutabakata varması gerekiyordu. Denizaltılar, ABD destroyerleri tarafından izlenmeye başlamıştı. Rus denizaltı komutanlarından ikisi, nükleer füzelerle cevap vermeye karar verdiler. Üçüncü komutan ise bu emrin iptalini sağladı.

Eğer o gün tek bir füze fırlatılmış olsaydı, bugün hepimiz ölmüş olacaktık. Bu, Kuzey Yarıkürenin sonu demekti. İşte, bu kadar kıl payı!

Şimdi, orada neyin söz konusunu olduğunu düşünürseniz, bugün de çok gündemde olan iki şeyin aynen mevcut olduğunu görürsünüz: Uluslararası terör ve rejim değişikliği!

Kennedy yönetimi, Küba hükümetini devirmek için dev bir uluslararası terör kampanyası yürütüyordu. Bu, uluslararası terör ve rejim değişikliğidir işte. Ruslar buna karşılık olarak çılgınca bir davranışla oraya nükleer füzeler yerleştirmişti. Ama olayın bağlamı buydu. Ve bu, neredeyse kuzey yarıkürenin yok oluşuna götürüyordu bizi...

Bu haber dünyanın her yerinde, her allahın günü, her gazetede birinci sayfadan manşet olmalıydı! Bu gerginlik ve tehlike sürüp gidiyor...

Şimdi de aynı meseleler karşımıza çıkıyor. Ama şimdi daha da gergin ve tehlikeli! İşte vardığımız yer burası!

Şunu da eklemek lazım: Eminim bu haber burada, Türkiye'de haber olmamıştır. ABD'de olmadı. İngiltere'de de olmadı bildiğim kadarıyla.

Bu yılın 23 Ekim'inde BM Genel Kurulu'nda (ona tekabül edecek bir karar organında) iki hayati karar alındı. Birinci karar, 1925 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ni, yani kimyasal silahların kullanılmasını yasaklayan sözleşmeyi yeniden onaylıyordu. İkincisi ise, Uzay Antlaşması'nı yeniden onaylıyordu: Yani, uzaya saldırı silahlarının konuşlandırılmasını yasaklayan sözleşmeyi. Oylamada sadece iki ülke çekimser kaldı. ABD ve İsrail. İsrail zaten otomatiğe bağlamıştır: ABD ne yaparsa o da onu yapar.

Şimdi, çok dikkate değer bir durum değil mi bu: Şu anda kimyasal silâhların yasaklanmasından daha önemli bir şey olabilir mi? Ve de uzaya saldırı silâhlarının yerleştirilmesinin yasaklanmasından?

(Bu arada belirtelim ki ABD'nin çekimser kalması, fiilen antlaşmanın öldüğü anlamına gelir.)

Şimdilerde bu yönetim ABD'nin tutucu sağ kanat yerleşik düzeni içindeki şahinimsi tutucu unsurlar tarafından son derece sert bir şekilde eleştiriliyor. Çünkü bu unsurlar yönetimden korkuyorlar; yöneticilerin akıllarını kaçırmış olduklarını düşünüyorlar...

Madra: Havana Zirvesi konusundaki haber ne zaman yayınlanmıştı acaba? Ve nerede?

Chomsky: Geçen Ekim ortalarında... Yaklaşık olarak 15 Ekim'de... Tam tarihini size verebilirim isterseniz. Ama, hani şöyle ellerinin tersiyle yayımlamışlardı neredeyse. *Washington Post*'ta yer aldı. Ama küçücük bir haber olarak –görmekte zorlanıyordunuz. Haberi saklamışlardı. Ama bu haber çıktı. Haber

> Eğer o gün tek bir füze fırlatılmış olsaydı bugün hepimiz ölmüş olacaktık. Bu, Kuzey Yarıkürenin sonu demekti! Bu haber dünyanın her yerinde, her gün her gazetede birinci sayfadan manşet olmalıydı! Şimdi de tehlike sürüyor...

Ve koca ABD basınında bununla ilgili tek kelime çıkmıyor! ABD'de basın üzerinde etraflı araştırmalar yapılır; dolayısıyla, bu konuda hiç haber çıkmadığını söyleyebiliriz. Avrupa'da kimse basında neler yazıldığını araştırmaz, dolayısıyla bundan emin olamayız; ama böyle bir habere rastlayan kimse olmadı. Burada, Türkiye'de de bu haberin çıktığını sanmıyorum. Ama bu, gerçek haberdir. Kamuya ait bilgidir. Ajanslarda yer aldı, haber merkezlerine de gitti ama haber olamadı.

Bu gibi haber ve bilgiler halka söylenmiyor –bu kadar basit işte! Ve hep böyle sürüp gidiyor. Fakat, bütün bunlar şunu gösteriyor ki, dünyanın karşı karşıya olduğu tehlike son derece büyük. Halkların gücü zamanında örgütlenip sistemin yıkım gücünü alt edebilecek mi sorusunun cevabı hiç de o kadar net değil.

Şu andaki ABD yönetimi o kadar aşırı ki, şahinleri bile korkutuyor!

çıkınca, Kennedy'nin yakın çalışma arkadaşı tarihçi Arthur Schlesinger, bunu 'tarihteki en tehlikeli an' olarak tarif etti. Ve bu doğrudur, tarihteki en tehlikeli andı. O Rus denizaltı komutanı da 50 Nobel Barışı ödülü birden almalı, dünyadaki en ünlü adam olmalıydı. Hâlâ yaşıyor. Adı Vassily Arkhipov. Emri iptal etti ve dünyayı yok olmaktan kurtarıverdi!

Madra: İkinci sorum, biraz önce anlattıklarınızla da yakından bağlantılı ve kısmen cevaplandı da; ama ben gene de sorayım müsaade edersenız: Dünya Nereye Gidiyor?

Bir yıl önce Hindistan'da Madras'ta (Chennai) verdiğiniz konferansta şöyle demiştiniz: "İnsan hayatında öyle bir döneme giriyoruz ki, zeki ve akıllı olmanın aptal olmaktan daha mı iyi olduğu sorusuna cevap getirebilecek bir dönem olabilir bu." Şimdi bu konuşmanızdan 13 ay sonra, ABD 'savunma' bütçesi 350 milyar dolardan fazla bir meblağla bağlanmışken, 'uzayda nükleer silahlı askerî tekel' kurulması projesi *(full spectrum dominance)* muhtemelen tam istim giderken, yeni bir topyekûn istila savaşı (Irak) iyice yaklaşmışken, 'savaş suçlusu' Şaron, Irak'ın ardından İran'a savaş açılmasının şart olduğunu söylerken; 11 Eylül ve dünyada terörle savaş konusunda başmüfettiş olarak Kissinger gibi bir terör uzmanı tayin edilmişken, sizce, insanın bir biyolojik hata olabileceği sorusunun cevabına şimdi biraz daha yakın olabilir miyiz acaba? Ve acaba, insanlık olarak kaderimizi kendi kontrolümüz altına alma şansına hâlâ sahip miyiz?

Avrupa Medenileşmemiştir, Standartlar Fecidir

Chomsky: Bir önceki cevapla aynı olacak. Evet, bir şansımız var. Geçen yıldan beri her iki yönde de gelişmeler oldu: Savaş ve şiddet karşısındaki halk hareketleri hatırı sayılır ölçüde önem kazandı. Öte yandan, yıkıma karşı hareket de hız kazandı. Verdiğiniz bütün örnekler –ve buna askerî bütçedeki devasa artış da dahil– hepsi son derecede tehlikeli. Üstelik bu bütçe savunma ile ilgili değil. Savunmayla en ufak alâkası yok. Ayrıca, çok kısa süre önce açıklanan yeni strateji belgeleri de öyle. Bush yönetimi "gerçekte bunlarda yeni bir şey yok" derken kısmen haklı da. Öte yandan, ABD yöneticileri, şimdiye kadar görülmemiş ölçüde yüzsüz. Daha evvelki gün, gizli bir devlet belgesi kasten basına sızdırıldı. Belgede, birkaç ay önce ilân edilen ulusal strateji raporunun ayrıntıları veriliyordu. Dediklerine göre, ulusal strateji raporu şöyle okunmalıydı: ABD şimdi 'tedbiren, önceden vurma' *(preemptive strike)* yetkisini üstlenmekteydi; bu, kitle imha silâhlarına sahip olduğundan 'şüphelenilen' herkesi nükleer silâhlarla vurma yetkisini de içeriyordu. Bu tabii, 'herkesi' kapsıyor hemen hemen. Prensip olarak, bir biyoloji laboratuarına sahip olan her ülke, kitle imha silâhları da geliştiriyor olabilir. Dolayısıyla bu, esas olarak, isteğimiz gibi nükleer silâh kullanma

yetkisine sahibiz demek oluyor. Ve böyle vurma işlerini de yapıyorlar. Yemen'deki cinayet olayı meselâ. Batı'da tamamen meşru sayıldı. Oysa bu, haklarında hiçbir şey bilmedikleri 6 kişinin devlet tarafından katledilmesi idi. Yani, bu 6 kişiden birinin terorist olduğundan şüphe ediyorlardı -terörist ne demekse artık. Dünya düzeninin ilkesi buysa, o zaman herkes görüldüğü yerde katledilebilir demektir. Asıl çarpıcı olan da, sadece bunu yapmış olmaları değil, bunun *hoşgörülmesi* idi. Batı dünyasında bununla ilgili bir eleştiri olmadı. Terorist olduğundan şüphe ettiğiniz birini öldürmeniz meşru sayılıyor.

Ya da, Afganistan'ın bombardımana tâbi tutulması olayını ele alalım. Batı entelektüel kültüründe, soldan sağa bütün tayf içinde, bu bombardıman neredeyse bütün dünyada 'haklı savaş' paradigması örneği olarak tanımlandı. Ama, bir düşünelim bakalım, neydi bu? Daha geçen Haziran'da FBI Başkanı, terorizm soruşturması kapsamında Kongre ve Senato önünde verdiği ifadede ABD'nin 11 Eylül komplosunun Afganistan'da planlandığına inandığını söyledi. Yani, ABD bunu bilmiyor ama, 'inanıyor' ki, (11 Eylül) Afganistan'da planlanmış, Almanya'da ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yürürlüğe konmuş. O zaman, bunun anlamı şu: komplo ile bir şekilde ilgisi olduğuna hâlâ inandıkları için 9 ay sonra Afganistan'ı bombalayabiliyorlar ve bu Batı entelektüel kültüründe 'haklı savaş'ın paradigma örneği oluyor. Hani Naziler bile bundan iyisini yapamazlardı!

Eğer bu meşru ise, yani bir ülkeyi, orada birinin birtakım terörist hareketlerle belki de bağlantısı olabilir diye düşündüğün için bombalıyorsan, o zaman ABD'yi, Türkiye'yi, İngiltere'yi ya da başka bir ülkeyi bombalayabilecek ülkelerin upuzun bir listesini de çıkarabilirsin. Ve bunun Batı kültüründe meşru, hatta kuşku götürmez derecede meşru olduğunun kabul edilmesi olgusu, çok önemli.

Homo sapiens sadece 100 bin ya da 200 bin yıl geriye gidiyor. Bu nedir ki? Göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir zaman. İnsanlar büyük memelileri öldürüp bitirdi. Şimdi de şen şakrak bir şekilde dünyanın geri kalan kısmını da yok ediyorlar ve kendilerini yok etmeye de kıl payı yaklaşmış durumdalar...

Şimdi bakın, Türkiye'de son günlerde sürüp giden tartışmayı, yani Türkiye'nin AB'ye girebilecek kadar yüksek bir standarda (seviyeye) ulaşıp ulaşmadığı yolundaki tartışmayı izlemek bana oldukça ilginç geliyor. Bu, çok şaşırtıcı!

Avrupa Birliği medenileşmemiştir, ilkeldir! Yani, Türkiye AB'ye üye olmalıdır belki de. Ama, yüksek standartlarından dolayı değil! (Avrupalıların) bağlı bulundukları yaşama standartları sadece tarihi bakımdan değil –tarihi şartları ayrıca konuşmalıyız– günümüz standartları açısından da, fecîdir.

Madra: Peki, devam edersek... Özellikle Küba füze krizi ile ilgili olarak geçenlerde ortaya çıkan gerçekler hakkında söylediklerinizin ışığında; yani, 40 yıl önce nerdeyse tamamen yokolmanın eşiğine gelmiş olduğumuz düşünülürse, şöyle bir soru soralım:

İnsan türü kendini –ve tabii kendisiyle birlikte pek çok başka türü de– yok etmeyi başarırsa, örneğin, bilimadamı James Lovelock'un şu fikrine katılır mıydınız? Yani, insan silinip gider; ama tabiat ana, bazı eski türler ve yeni evrimleşecek başka türlerle birlikte eskisi gibi, ama insansız, yoluna devam edip gider mi sizce?

İnsan Türünün Biyolojik Hata Olduğu Ortaya Çıkabilir

Chomsky: Gayet tabii! Birçok bakteri dolaşıyor olacak etrafta. Birçok börtü böcek, hamam böceği... Aslına bakarsanız, sadece biyolojik açıdan bakıldığında, yani bir biyologsanız, biyolojik başarının temelde sadece sayılarla ölçüldüğünü göreceksiniz. Yani, bir 'tür'ün ne kadar başarılı olduğu, etrafta o türden kaç tane bulunduğuna bağlı. Bu kriter açısından alındığında insan, hayli başarısız bir tür. Çok kısa bir zaman öncesine kadar, yani son 10 bin yıl içinde –ki, hiç denecek kadar kısa bir zamandır bu– dünya üzerinde oraya buraya dağılmış olarak yaşayan çok az sayıda insan vardı. Birkaç on bin insandan ibaretti hepsi. Oysa, hamam böcekleri ve bakteriler her yerdeydi. Dolayısıyla, biyolog Ernst Mayr'dan bir alıntı yapacak olursak, Mayr'ın görüşüne göre, başarılı olan türler, bir çeşit 'aptal'dılar. Tabii, bu bir şaka olarak söyleniyor. Yani, spesifik bir ekolojik 'niş'e adapte olmuş, kendilerini ona uyarlamışlardı –hamam böcekleri gibi. Ya da çok hızlı bir mutasyonu gerçekleştirme yetisine sahiptiler– bakteriler gibi.

Sonunda, yalnız insanların değil, büyük memelilerin de bir biyolojik hata olduğu ortaya çıkabilir aslında. Yani onların kaderi de çok uzun süre ayakta kalmak, yaşamak olmayabilir. İnsanlığın ise çok kısa bir tarihi var. *Homo sapiens* sadece 100 bin ya da 200 bin yıl geriye gidiyor. Bu nedir ki? Göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir zaman. Ve bu süre içinde insanlar zaten muazzam sayıda türü silip süpürdüler. Erken çağ insanları bütün büyük memelileri yok etti. Mamutlar yok artık.

İnsanlar büyük memelileri öldürüp bitirdi. Şimdi de şen şakrak bir şekilde dünyanın geri kalan kısmını da yok ediyorlar – ve kendilerini yok etmeye de kıl payı yaklaşmış durumdalar... Dolayısıyla, Ernst Mayr'ın sorduğu, son derece gerçek bir soru.

Madra: Peki, giderek bozulan, kötüleşen şartlarda nasıl oluyor da siz ve sizin gibi insanlar -sizlerden esin alan insanlar- enerjilerini zerrece kaybetmeden, yaşama sevincini hiç yitirmeden yola devam ediyor? "Gerçekliği kuvvete dönüştürecek" şekilde konuşmaya devam ediyor? Bunun sırrı nedir? Ahlaki cesaret mi?

Türkiye, Batılı Entelektüellere Esin Kaynağı Olmalı

Chomsky: Her şeyden önce, "konuşarak gerçeği kuvvete dönüştürme" *(speaking truth to power)* cümleciğinin Quaker'lardan alınmış olduğunu söylemek gerekir. Ben, birçok konuda Quaker'larla, yani barışçı Quaker'larla hemfikir olma eğilimindeyim. Ama bu cümlecik konusunda hemfikir değilim. "Konuşarak gerçeği kuvvete dönüştürme"nin bir anlamı olduğu kanısında değilim. Dolayısıyla, (ABD Savunma Bakanı) Donald Rumsfeld'e, onun bilmediği birşeyi söyleyecek de değilim doğrusu. O biliyor zaten. Mesele, farklı değerler meselesi. İnsanlarla konuşurken onlara gerçekleri söylersiniz. Gerçekleri 'onlara' anlatıyor değilsiniz, onlarla 'birlikte oluyorsunuz'. Yani, ben Diyarbakır'a gittiğimde, ya da burada (İstanbul'da) kimseye gerçekliği konuşmak (anlatmak) peşinde değilim. Benimle aynı değerlere sahip olan, aynı taahhütlerle bağlanmış insanlar hakkında bilgi sahibi olma peşindeyim. Böylece, onlarla konuşuyorsunuz, onlardan öğreniyorsunuz. Umutlu olmak için sebepler nedir, bunu öğreniyorsunuz.

Örnek olarak Türkiye'yi ele alalım: Türkiye, birçok açıdan Batılı entelektüeller için bir esin kaynağı olmalı. Entelektüel sınıfın hatırı sayılır bir kesiminin (yazarların, sanatçıların, gazetecilerin, vb.) yalnızca özgürlük ve ifade özgürlüğü için mesela, sesini yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda bu konularda fiilen birşey yaptıkları tek ülke Türkiye, bildiğim kadarıyla. Üstelik, sürekli tehdit ve tehlikeler altında yapıyorlar bunu. Yaşar Kemal gibi birine nerede rastlayabilirsiniz mesela?
Dünya çapında üne sahip bir yazar, düşünce özgürlüğü için sesini yükseltmeye ve bunun bedelini ödemeye, acısına katlanmaya hazır. Batıda böyle birini bulabilir misiniz? Ya da, İsmail Beşikçi mesela. Bu adam,
15-20 yıl hapiste yatma cezasını göze aldı ve buna katlandı. Kendi devletinin yaptığı zalimliklere karşı gerçekliği dile getirmek adına.
Böyle birini Batıda görebilir misiniz? Üstelik, böyle insanların kocaman bir listesi var. Yazarlar, çizerler, gazeteciler, Leyla Zana gibi milletvekilleri...

Bu insanlar düşünce ve ifade özgürlüğü hakkında konuşmakla kalmıyorlar sadece, devamlı olarak birşeyler de 'yapıyorlar'. Günden güne... ve gerçek tehlikelerle yüz yüze geliyorlar. Batı kültüründe böyle bir şey yok. Bütün tarihinde olmadığı gibi, günümüzde hiç yok!

Madra: Batı kültürü derken, büyük, sınaileşmiş Batı ülkelerini kastediyorsunuz herhalde. Çünkü Latin Amerika ülkelerinde de böyle önemli örnekler yok mu?...

Chomsky: Latin Amerika'da daha da fecî tehlikelerle yüz yüze olan insanlar var evet. Çoğu düpedüz katlediliyor. Geçen Şubat'ta Türkiye'deydim. Ardından, Kolombiya'ya gittim. Kolombiya, 1999'da ABD'den en büyük askerî yardımını alan ülke unvanını Türkiye'den devraldı. Bunun sebebi de şuydu: Türkiye'nin büyük baskı politikası başarıya ulaşmıştı. Oysa, Kolombiya'nınki başarıya ulaşmamıştı. O yüzden, en büyük askerî yardım alan ülkeler sırasında birinci sıraya yükselen, Kolombiya oldu. ABD askerî yardımı tutarlı bir şekilde insan haklarını ihlâl edenlere akmaktadır. Kolombiya'da 'her gün' katledilen insanların sayısı yaklaşık 10 ilâ 20! Dünyada öldürülen bütün emekçi eylemcilerinin yarısından fazlası Kolombiya'da! Bu yaklaşık 10 yıldan beri böyle sürüp gidiyor –dünyanın yarısından fazlası! Şu anda da topraklarından sürülüp atılan insanların oranı, 'günde 1000' civarında! Bunun sebebi de paramiliter terörü ve ABD'nin yürüttüğü kimyasal savaş. Aslında ben oralara gittim ve gördüm bunları... Evet, orada da entelektüeller seslerini yükseltiyorlar – sadece baskıya karşı değil, katledilme tehlikesine de rağmen. Ve gerçekten de katlediliyorlar... Ama, tabii Diyarbakır yöresindeki köylüler ve insanlar? Onların durumu karşısında da dünyadaki başka şeylerin, insanların durumunun önemi azalıyor. Endüstriyel ülkelerdeki insanlar için de geçerli bu. Onlar, bu derece baskı ve zulümle karşı karşıya değiller...

Dolayısıyla, insanı cesaretlendirmek konusunda epey umutlanacak durum da var ortada...

Madra: Evet, belki Doğu Timor halkının gösterdiği cesarete de bakarak umutlanabiliriz...

Chomsky: Onların gerçekleştirdiği şeyi akıl havsala almaz!.. Yani, 800 bin nüfuslu bir ülkenin, Endonezya gibi devasa bir askerî kuvvetin –ABD, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile– giriştiği soykırıma yönelik istilasına dayanabilmesi fikri... Böyle birşeyin mümkün olabileceğine kim inanırdı? 1970'lerde bu istila ve istilaya verilen Batı desteğine karşı muhalefet başladığında ben de hemen işin içine girdim. Ama bunun bir yere varacağını aklımdan bile geçirmiyordum doğrusu. Hayal bile edilemez bir şeydi.

Madra: Ve her şeyi göze alarak bağımsızlık referandumunda oy kullandılar...

Chomsky: ...Referandumun ardından katledildiler ve Batı da katliamı desteklemeyi sürdürdü. Ta ki, kamuoyu baskısı altında Clinton nihayet Endonezya'ya 'çekil' emri vermek zorunda kalana kadar...

İşte burada –Batılı entelektüellerin öğrenmeyi reddettikleri– bir ders çıkıyor. Çok açık bir ders. Clinton'ın yapması gereken tek şey vardı: Endonezya generallerine 'bu iş bitti' demek. Deyince de ertesi gün çekildiler zaten... Aynı şey, Kürtlerin bulunduğu bölgelerdeki baskılar ve mezalim için de geçerliydi. Clinton, buraya silah akıtmak yerine, 'bunu yapamazsınız' deseydi, buradaki baskı da dururdu...

Madra: Sorular bu kadardı. Ama, müsaade ederseniz, baştaki soru listesinde sözünü etmediğim tek cümlelik bir soru daha sormak istiyorum: Hâlâ haftada 100 saat çalışıyor musunuz?

Chomsky: *(Gülerek)* Evet... Hatta günde 100 saat !...

Madra: Peki, kaç yıldan beri?

Chomsky: Çok uzun zamandan beri...

Ömer Madra

Noel Baba

Dönüp dolaşıp bir yılbaşı kutlaması figürü olarak dilimize Noel baba olarak giren Aziz Nikola (Aya Nikolaos) Türkiye'de yaşamıştı. M.S. 300'lerde Demre'de (Myra) yoksulların ve özellikle çocukların koruyucusu olarak ün yapmış genç bir din görevlisiydi. Minik torbalar içinde altın veya küçük hediyeleri bacalardan veya pencerelerden içeri atarak dolaşırdı. Yıllar sonra piskopos olduğunda giydiği piskopos başlığı, uzun kırmızı giysisi ve beyaz sakalı daha sonra değişik kültürlerde Noel kutlamalarında kült hâlini alacak görüntüsünün de kaynağı oldu. Ölümünden sonra Aziz mertebesine yüceltildi ve zaman içinde Katolik kilisesi de Noel kutlamalarını Aziz Nikolaos yani St. Nicholas ile birleştirdi.

Aziz Nikolaos günü veya yortusu aslında 6 Aralık'tı. Ortaçağ'da ünü bütün Avrupa ülkelerine yayılıp kentlerin koruyucu azizi olarak kabul edildiğinden, onun adına yüzlerce kilise yapıldı. Hatta 24 Aralık gecesi yapılan kutlamalarda söylenen klasik şarkı *'Stille Nacht'* [1] (Sessiz Gece) ilk olarak 1818 yılında Salzburg yakınlarında Salzach'taki St. Nicholas kilisesinde seslendirilmişti.

Noel Baba'nın Adları

Reformasyon hareketinden sonra Katolik Kilisesi'nden kopmak isteyen ülkelerde İsa'nın doğum günü kutlamalarında hediyeler dağıtan bu kişiye yerel isimler verildi; Fransa'da *Pere Noel*, İngiltere'de *Father Christmas*, Almanya'da *Weihnachtsmann* gibi... Rusya'da 'baba' ve 'aziz' sözcüklerinin yerine *Ded Moroz* (Buz Dede) adını almıştı ve giysisi de maviydi. Finlandiya'da ise adını pagan kültüründen almıştı; burada 'teke' kökenli *Joulupukki* adıyla çocukları korkutan kötü ruhların giydiği keçi postu ve boynuzlar ile özdeşleşti. Zaman içinde Noel Baba'nın görünüşü ve hediye dağıtma, çam ağacı süsleme gibi alışkanlıklar Hıristiyan dininin pagan kültür ile birleşmesine sebep oldu. Bu alışkanlıklar giderek yayıldı ve Hıristiyanlıkla ilgisi olmayan ülkelerde de kış veya yeni yıl kutlamalarının simgesi olarak kullanılmaya başladı.

Günümüzde bir tüketim çılgınlığının parçası hâline gelmiş olan bu figürün vitrin, sokak ve iyi dilek kartlarında görmeye alıştığımız görüntüsü ise ABD kaynaklı. Hollanda'dan Amerika'ya göç edenler New York ya da eski adıyla Yeni Amsterdam'a yerleştiklerinde kendi kültürlerindeki Sint Klaas'ı da birlikte getirmişlerdi. Sint Klaas zamanla değişerek Amerika'da Santa Claus adını aldı. Kuzey

M.S. 300'lerde Anadolu'da, Demre'de yaşamış olan Aziz Nikola, yoksulların ve özellikle çocukların koruyucusu olarak ün yapmış genç bir din görevlisiydi.

Kutbundan içini hediyelerle doldurduğu ren geyiklerinin çektiği kızaklı arabasıyla uçarak gelip bacalardan içeri girmesi ile ilgili hikâye ise Clement C. Moore'un 1823 de yazdığı 'St. Nicholas'ın Ziyareti' adlı bir şiirde anlatılıyordu. Bu şiirde Noel Baba tombik göbekli, neşeli biri olarak betimlenmişti. Bu tipleme o dönemde politik karikatürleri ile tanınan Thomas Nast'ın 1862 yılında *Harper's Weekly* dergisinin kapağı için çizdiği Noel Baba resmiyle görsellik kazandı. Noel Baba artık beyaz saçlı sakallı, göbekli, elinde uzun piposu, koltuğunun altında hediyeleriyle kırmızı giysileri içinde tonton bir yaşlı adamdı.

Noel Baba'nın 'Resim Babası'

Thomas Nast 8 yaşındayken ailesi ile birlikte, doğum yeri olan Landau/Pfalz'ı (Bavyera) terk ederek Paris ve Le Havre üzerinden Amerika'ya göç etmiş, New York'a yerleşmişti. Nast'lar da 19. yüzyılda ekonomik ve politik nedenlerle ülkelerinden ayrılarak yeni bir ülkenin ve yaşamın rüyasını gören binlerce aileden biriydi. O tarihlerde Almanya'dan göçenlerin büyük bir kısmı Palatinalıydı (Pfalz). 1815 yılında Napolyon savaşlarından sonra Bavyera'ya bağlanmakla beraber Baden Büyükdükalığı'ndan ve Württenberg Krallığı'ndan kopuk bir şekilde ekonomik ve politik olarak gözden çıkarılmış bir bölge olmasına rağmen Palantinalılar, Fransız Devrimine bağlı olarak geliştirmiş oldukları hukuk düzenleri ve anayasaları ile övünürlerdi. 1832 yılında Alman Demokratlarının toplantısının burada yapılması da, 1848/49 devrimcilerinin Palatinalılar tarafından desteklenmeleri de bir tesadüf değildi.

Thomas Nast'ın politikaya olan ilgisi doğduğu bölge kadar, Bavyera ordusunda obuacı olduğu bilinen babasının Amerika'da, Avrupa'dan gelen politik göçmenlerle dostluklar sayesinde, İtalyan Giuseppe Garibaldi ve Macar Lajos Kossuth gibi özgürlük kahramanlarını tanımış olmasından da kaynaklanıyordu. Babası onun resme olan yeteneğini fark ederek bir tarih olayları ressamı olan Theodor Hofmann'dan ders aldırmıştı. Nast, on beş yaşında *Leslie's Illustrated Weekly Newspaper* adlı haftalık bir gazeteye götürdüğü çizimlerini beğendirerek döneminin en genç basın ressamı oldu. Bu gazetede illüstratör olarak ahşap baskı tekniklerinin özelliklerini öğrenip ustalaştı.

Thomas Nast'ın *Harper's Weekly* için çizdiği Noel Baba.

O dönemlerde henüz fotoğraf tekniği yeterince gelişmediğinden illüstratörler de gazeteler için röportajcılar kadar önemliydi. Bu konuda kısa sürede isim yapan Nast, değişik dergilere de illüstrasyonlar sattı ve *New York Illustrated News*'un haber ressamı olarak Avrupa'ya gönderildi. Bu arada doğduğu şehir olan Landau'yu da tekrar görme fırsatını buldu. New York'a döndüğünde şehrin ileri gelen ailelerinden birinin kızı olan Sarah Edwards ile evlendi. Bu evlilik ekonomik olarak rahatlamasına neden olurken, eşinin edebiyat merakı da esin kaynaklarını zenginleştirdi. Böylelikle Ezop ve La Fontaine'in masalları onun elinde yeniden yorumlanacaktı...

Noel Baba Savaşa Gidiyor

1862 yılında dönemin en popüler dergilerinden biri olan *Harper's Weekly*'nin kadrosuna girdi ve o yılın Noel sayısının kapağında meşhur Santa Claus resimlemesi yayınlandı. Santa Claus, keyifli, yaşlı, Palatinalı Belzenickel'i anımsatmakla birlikte, elinde uzun saplı piposu, koltuğunun altında hediyeleriyle artık ümit dağıtan bir ulusal baba figürüydü. İç savaş sırasında Kuzey'in savunucusu olan, kölelik karşıtı, özgürlükçü Nast'ın çizimleri bir savaş propaganda ögesi olarak da kullanıldı. Hatta başkan Abraham Lincoln'un isteği üzerine Santa Claus'un Kuzeyli askerle birlikte resmedilmesinin Konfederasyon askerlerinin moralini bozduğu söylentisi yayılmıştı.

Gerek savaş sırasında gerekse savaş sonrası çizmiş olduğu olayların, kampanyaların, politik kişiliklerinin illüstrasyonlarıyla Nast, 1865-1890 yılları arasında Amerikan politikasını belgeleyen resmî tarihçisi oldu. Politik yolsuzlukların üstüne korkusuzca giderek onları çizimleriyle anlatmasına önemli bir örnek de *'Boss'* yani patron lakabıyla tanınan William Marcy Tweed'e yer verdiği çizimleriydi. Thomas Nast, İç Savaş sırasında ve sonrasında, baskı ve haraçla edindiği mal varlığını politik olarak da güç kullanımına dönüştüren, hatta 89 gazeteyi kendine bağlayarak basını kontrol eden, New York Belediyesinin bütçesini kendisi ve yakınları için kullanan Marcy Tweed'i *Harper's* dergisinde yayınladığı resimlerle halka anlattı. Tweed'in New York Central Park'ın yapımına ve Metropolitan Müzesi'nin kurulmasına destek vererek popülerlik kazanmaya uğraşması da hiçbir işe yaramadı. Nast'ın kampanyasının etkisiyle 1871 yılında seçimleri kaybeden Tweed tutuklandı ve 12 yıl hapisle cezalandırıldı.

Noel Baba, Politika ve Kola

Thomas Nast, henüz 30 yaşındayken ünlü bir kişilik hâline gelmişti. ABD'de çizgileriyle tanınarak çok da iyi kazanmaktaydı. Hayvanları kişileştirerek yaptığı satirik resimlemeler sembolleşerek hafızalarda yer etti. Bunların en bilinen örnekleri Demokrat Parti'nin sembolü olan eşek ve Cumhuriyetçilerin sembolü olan fildi. ABD'deki politik değişim, yaraların sarılması ve düzenin durulması ile ilgili girişimler zamanla politik karikatürcülerin önemini azalttı. *Harper's* dergisinin politik dergiden aile dergisine geçişi ve bu derginin 1880'de

baskı tekniğinde yaptığı değişikliklerle ahşap baskı eski öneminin yitirdi. Bu gelişmeler Nast'ın bütçesini de etkilemişti. 1884 yılında yanlış bir yatırım sonucunda tüm servetini yitirdiği gibi, seçimlerde desteklediği adayın ve partisinin kaybetmesi onun politik karikatürlerinin de sonu oldu. Nihayet 1886 yılında *Harper's* dergisiyle de yolları ayrıldı. Bu arada biriktirdiği sermayesi ile 1893 yılında kendi dergisi olan *Nast's Weekly*'yi çıkardı fakat bu dergi de kısa sürede battı. Bundan sonra

merkezinde Santa Claus figürü olan Noel sahneleri çizmeye devam etti.

1901 yılında, muhtemelen hatırlanmak arzusuyla Başkan Theodor Roosevelt'e çocukları için bir yağlıboya tablo hediye etti. Bunun üzerine Roosevelt ona Guayaquil / Ekvador'da konsolosluk görevini önerdi. Zorunluluktan kabul ettiği bu görev yeri onun ölümüne neden oldu. Gidişinden altı ay sonra sarı hummaya yakalanmıştı. 7 Aralık 1902'de, Nikolaus gününden bir gün sonra öldü.

Haddon Sundblom'un 1931 yılında Coca Cola için çizdiği Noel Baba.

Thomas Nast'ın yarattığı Santa Claus tiplemesi, tasarımcısının ölümünden yıllarca sonra 1931-1964 yıları arasında Haddon Sundblom tarafından geliştirilerek Coca Cola şirketinin ilanlarında her Noel için değişik bir kompozisyonla resmedildi. *Post* ve *National Geographic* dergilerinin arka sayfasında yer alan bu görüntülerle bütün dünyaya yayıldı.[2]

Şermin Alyanak
www.acikradyo.com.tr
24 Aralık 2002.

[1] Sözlerini Joseph Franz Mohr'un (1792-1848) şiirinden alan 'Sessiz Gece' adlı şarkının bestesi de Franz Xaver Gruber'e aitti. (1787-1863)

[2] Bu yazının büyük bir kısmı 5 Aralık 2002 tarihli *Die Zeit* gazetesinde yayınlanan Michael Martin'in 'Santa Claus aus der Pfalz' başlıklı yazısından özetlenerek çevrilmiştir.

Noosfer

Noosfer, yani duyu, duygu ve düşüncelerimizin oluşturduğu 'zihinküre' kavramı, 19 yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Teilhard de Chardin tarafından enine boyuna ele alınmış. Chardin'e göre, yerkürenin oluşumunu yaşamın doğuşu, onu da 'bildiğini bilen' insanın sahneye çıkışı izliyor. Dışardan nasıl görünürse görünsün, özünde bir 'kendini bilme yolculuğu' sürdüren insanın, türlü yollarla ve araçlarla iletişmeye başlamasıyla biyosferin bu bilgi/biliş katmanı oluşuyor.

Elle tutamadığımız, gözle göremediğimiz, yalnızca içinde gerçekleşen etki ve tepkileri deneyimleyebildiğimiz atmosferde olduğu gibi, noosferde oluşan 'sıradışı' etki ve tepkileri bilimsel olarak 'ölçülebilir' kılmaya yönelik bir çalışmayı, Princeton Üniversitesi'nin Küresel Bilinç Projesi gerçekleştirmiş. Dünyanın çeşitli yerlerine yerleştirilmiş bir dizi Rastlantısal Olay Jeneratörü *(Random Event Generator)* sayesinde, 1998 yılından bu yana sürekli olarak Gezegen'in elektroları (ElectroGaiaGram=EGG) çekiliyor. Bunlardan birine Mevlana Yumurtası adı verilmiş ve Türkiye'de, İzmir'de bulunuyor.

Projede ölçülen, "radyo istasyonları arasındaki 'beyaz gürültü' benzeri" bir olgu olarak tarif ediliyor. Gezegenin üzerinde yaşayan milyonlarca insanın tanık olup tepki verdiği Türkiye'deki Marmara depremi, ABD'deki 11 Eylül saldırıları vb. olaylar, 2000 yılına girerken 27 zaman diliminde birbiri ardına gelen Binyıl kutlamaları, zaman zaman milyonlarca kişinin katıldığı barış eylemleri, sevgi zincirleri, meditasyonlar gibi etkinlikler ile bunların noosferde oluşturduğu tepkiler eşleştirilerek çarpıcı sonuçlar elde ediliyor...

Testide Ne Varsa, Dışına O Sızıyor

İnsanlık ailesinin ortak sorunlarıyla ortak zihin durumu arasındaki ilişkiyi, bir yumurta-tavuk hikâyesine benzetenler de olabilir, ama belki de yalnızca 'testide ne varsa, dışına o sızıyor'. Noosfere attığımız olumsuz duygu ve düşünceler, cisimleşiyor ve bir bumerang gibi geri dönüp bizi vuruyor. Bireysel, toplumsal, küresel planda cisimleşen hangi kriz olursa olsun (fosil yakıt bağımlılığı kaynaklı küresel iklim krizi gibi), işaretlerini bastırıp yok saymaya çalışmak boşuna. Bu işaretleri, çaldığına şükrettiğimiz bir yangın alarmı gibi değerlendirip, bu aşamada âcilen doğamıza uygun yeni stratejiler, yeni alışkanlıklar edinme fırsatı haline dönüştürme seçeneğimiz var.

Ortak zihnimizin ürünü ve aracı olarak internetin ve Küresel Bilinç Projesi ölçümlerinin ortaya çıkışından yaklaşık 100 yıl önce De Chardin, zihinküremizin bilincine vardıkça, varlıkla aramızda yeni bir ilişki doğduğunu söylüyordu. Ona göre bütün bunlar, Dünya'nın değişerek "yeni bir kabuk sahibi olduğu", daha da iyisi "kendi ruhunu keşfettiği" yeni bir zamanın müjdecisi!

Melda Keskin

Kaynaklar:
www.fusionanomaly.net
www.noosphere.princeton.edu
www.wikipedia.org

Nükleer Serpinti

'Fallout' kelimesinin dilimizdeki karşılığı 'nükleer serpinti'; yani bir nükleer silahın patlaması ya da bir nükleer kazanın gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkan radyasyonun, atmosferden yeryüzüne geri yansıması... Fallout adlı oyunun anlattığı şey de tam olarak bu.

Dolayısıyla Fallout bazıları için sadece bir video oyunu olabilir, fakat yine de video oyunu deyip geçmemek lazım; zira Irak örneğinde olduğu gibi, nükleer silah barındırıyor olabileceği iddiasıyla ülkelerin ele geçirildiği; Çernobil'de yaşandığı üzere, güvenlik sistemi devre dışıyken yapılan bir deney sırasında gerçekleşen sızıntı nedeniyle neredeyse binlerce kişinin ölümüne sebebiyet veren nükleer reaktörlere ve daha nicesine ev sahipliği yapan bir dünyada yaşıyoruz.

Nükleer silahların da katılımıyla yaşanmış bir Üçüncü Dünya Savaşının ardından, yıllarca sığındığımız, hatta doğup büyüdüğümüz yeraltı barınağımızdan su akışını sağlayan mikroçipimizin bozulması nedeniyle çıkmak zorunda kaldığımız ve neredeyse tamamen 'yok olmuş' bir dünyayla yüz yüze geldiğimiz bu oyun, kimileri için sadece bir bilgisayar oyunundan daha fazlası anlamına geliyor.

Nasıl ki bazı filmler, bazı kitaplar, bazı resimler insanları bir 'farkındalığa' yöneltmeyi amaçlıyorsa, bazı video oyunları da aynı hedefin peşinden koşuyor diyebiliriz. Ve bu düşünceye örnek olarak da Fallout'u gösterebiliriz; çünkü Fallout'un anlattığı korku dolu hikâyede Pamuk Prenses'in yedi cücesinden birini, Rapunzel'in saçını, Cinderella'nın ayakkabısını değil, bizzat hikâyenin sahibini, jönünü, esas oğlanını canlandırıyorsunuz. Bunu yaparken de kendi yarattığınız karakteri, tercihan 'kendinizi' yönetiyorsunuz: Hikâyeyi dinlemiyor, yaşıyorsunuz. Ve hikâye hem oyunun içindeki, hem de bilgisayar başındaki 'siz'e tek bir şey haykırıyor: RADYASYON TEHLİKELİDİR!

Bu mesajı bize kimi zaman trajik, kimi zaman ironik şekilde veriyor oyun. Fallout'un dünyasında bir çeşit başa dönme, 'primatlaşma' söz konusu: Para yerine kullanılan gazoz kapakları, harap olmuş evler, fakirlik, sefâlet, kumar ve uyuşturucu bağımlıları, sokakları dolduran fahişeler, vs.

Fallout oyunu hem oyunun içindeki, hem de bilgisayar başındaki 'siz'e tek bir şey haykırıyor: RADYASYON TEHLİKELİDİR!

İnsanlar ve Mutantlar

İşin ilginci, bu kaos ortamı içinde 'insan ırkı' olarak yalnız değiliz. Radyasyon yüzünden derileri yanmış ve 'mutant' diye adlandırılmaya başlanmış mazlum insanlar, değişime uğramış garip garâbet canlılar, iki kafalı inekler ve kendini 'şövalye' ilan edip bütün bu değişime karşı gelen 'Çelik Kardeşliği' de hikâyemizde bize eşlik edenler arasında.

Bütün bu olayların sebebi ne? Cevabı basit: İsteseler birlikte kardeşçe yaşayabilecek ülkelerin -nedense- birbirlerine güç gösterisi yapma çabaları. Peki sonuç ne? 'Yok' oluş.

Radyasyon, nükleer silahlanma, nükleer santral gibi kavramların -her ne kadar henüz oyundaki gibi mutant ırklar yaratmasa da- insan aklının almadığı/almayı reddettiği ölçüde korkunç olduğunu bildiğimiz hâlde, bütün bu kavramlara olan sevdamızdan vazgeçemiyor olmamızın nedenini çözmek çok güç. Çocukluğumdan aklımda kalan küçük bir ayrıntı vardır: İlkokulda okurken sınıfımızda asılı duran ve tarih çağlarını gösteren tabloda 2000 yılından sonrası için 'uzay çağı' yazardı, hâlâ neye dayanarak yapıldığını anlayamadığım bir öngörüyle. O yüzden benim için, içinde bulunduğumuz çağ 'uzay çağı'dır; lâkin çağı yakalayan, insanlar değil, teknoloji oluverdi, ne hikmetse... Ve ne üzücüdür ki hâlâ bunun farkına varamadığımızdan, kendi zekâmız daha çağa ayak uyduramadan yapay zekâyı *(artificial intelligence)* geliştirme çabasına düştük. Belki de artık her şeyi 'sanal' bir düzleme oturtup, bütün bu olan 'korkunç ama gerçek' olayları yadsımak istememizden, ya da 'bana dokunmayan yılan bin yaşasın' tavrımızdan... Geç de olsa korkarak, üzülerek farkına

varacağız ki, Hiroşima'da ölen yüz binlerce insandan, Çernobil faciası yüzünden kaybedilen ve hâlâ kaybedilmeye devam edilen canlardan, radyasyonla yıkanan toprakların varlığını bildiğimizden beri sıkı sıkı sarılıyor o yılan bize. Ve ülkeye nükleer santral kurma çabaları azimle sürdürüldükçe, ülkeler 'nükleer başlıklı kızlarını' baş tacı ettikçe, herkes tehlikenin farkında olmasına rağmen 'bize birşey olmaz, her şey kontrol altında' kafası değiştirilmedikçe, sıkmaya devam edecek bizi; boğana, öldürene kadar.

Birşeyden ders almak, bir yanlışın farkına varmak için, o yanlışı yüzlerce kez tekrarlamak gerekmiyor. Tarih tekerrürden ibaret ve 'gelecek' belki de Fallout gibi oyunlarda, tehlikeyi bangır bangır bağıran kitaplarda, makalelerde, belgesellerde, en önemlisi de 'geçmişte' yazılmış durumda.

Fallout'un bir bölümünde, eskiden ailece oturup izlenen *Lassie* adlı diziye bir gönderme vardır: Bir köyde karşılaştığınız, köpeği kendinden geçmişçesine havlayan adam, "Sanırım bize birşey anlatmaya çalışıyor" der. Belki de bütün bu olan bitenlerle dünya bize birşeyler anlatmaya çalışıyordur. **(Bkz; Atom Bombası).**

Çağrı Akyurt

Obey

New York'ta mor renkle belirtilen tek metro hattı 7 ile Queens'den Manhattan'a doğru giderken, yolun ortalarında tren yerüstüne çıkar. Dalgın dalgın camdan bakınırken binaların duvarlarındaki rengârenk, heybetli denecek bir ağırlığı olan graffitiler gözünüzün önünden hızla geçer. Her defasında hayranlıkla bakakalır insan, ama güzel bir kareyi sabitleyecek kadar hızla fotoğraflarını çekmek kolay değildir. Hep bir dahaki sefere diyerek başınızı gazetenize gömersiniz. Graffitilerin kimileri öyle büyüktür ki, kimileri ise yükseklerde. O yükseklikte, o tuhaf yerlerde bunları kimler yapar, ne zaman yapar, nasıl yapar?... Sonra Manhattan'dan Brooklyn istikametinde binilen L treninden Bedford Avenue istasyonunda inildiği anda başlayan çıkartma deryası.

Daha istasyonun içinde rengârenk, irili ufaklı çıkartmalar kendini göstermeye başlar. Sokağa çıkar çıkmaz gördüğünüz ilk duvardan başlayarak, hiçbir elektrik direğinin, kenar köşenin boş bırakılmadığını fark edersiniz. Birinin üzerinde George Bush'un gülümseyen yüzü, altında kocaman 'MORON' yazıyor. Ya da şiddetle yükselen kırık bir kalp. Akla gelmeyecek türlü türlü resim ve yazı.

Şiddetle yükselen bir kalp!

Williamsburg-New York, *2004.*

Sonra birisi tutup tahta elektrik direklerinden her birinin üzerine üşenmeden tek tek gazlı kalemle *"family"*, aile yazmış. Bu ne demek? Bunları kimler yapıyor? Ve orada burada kare içine alınmış tuhaf bir adam kafası. Bir tuhaflığı var, gözden kaçması mümkün değil. Bu da nesi?

Aerosol Sanatı

Shepard Fairey çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını Güney Carolina'da geçirdi. Punk ve kaykay merakı onu bu kültürün parçası olan görsel tasarımlarla karşılaştırdı. Bulunduğu ücra şehirde Sex Pistols tişörtleri ya da kaykay çıkartmaları bulması imkânsızdı. 14-15 yaşlarındayken kâğıttan şablonlar kesip sprey boyayla kendi punk-rock tişörtlerini yapmaya başladı. Sanat eğitimi aldığı üniversite yıllarında yolu New York'a düştü. Boyanması bir yana, tırmanılması bile imkânsız gibi görünen duvarlardaki graffitiler onu da büyülemişti. Pervazlarda cambazlık yapan bu adamların derdi ne, diye düşündü. Karşılığında para almıyorlar. Aksine ceplerindeki bütün parayı boyaya yatırıyorlar; Aeorosol sanatı adına. İsimlerini de kimse bilmiyor. Ama hepsi birer efsane. Fairey durumun efsanevi tarafını fark ettiğinde hayatını belirleyecek yol da çizilmiş oldu. Yaz tatili geldiğinde ailesinin yanına dönmek yerine New York'ta bir kaykay dükkanında saatte 4 dolardan tezgâhtarlık yapmaya başladı. Kiralık odasının zemininde baskı tekniğiyle yaptığı korsan tişörtleri el altından satarak yaşamını sürdürüyordu. Dükkândaki marka tişörtler dururken, bunlar kapış kapış gidiyordu.

O yükseklikte, o tuhaf yerlerde bunları kimler yapar, ne zaman yapar, nasıl yapar?... Hiçbir elektrik direği, kenar köşe boş bırakılmamıştır, bunu fark edersiniz.

Andre the Giant

Bir gece yine odasında baskı yaparken yanındaki arkadaşının canı sıkılmaya başlamıştı. Fairey ona baskı tişört yapmayı öğretmeye karar verdi. Arkadaşı ne yapacağına karar veremeyince beraber gazeteleri karıştırmaya başladılar. Karşılarına 'Andre The Giant' (Dev Andre) lakaplı güreşçinin resmi çıktı. Arkadaşı bu fikri çok saçma buldu. Fairey de onunla dalga geçiyordu; "Andre Çetesi çıkartmaları yapıp her tarafa yapıştırıcaz. Kimse ne olduğunu anlamıycak. Millet dükkândaki çıkartmaları yağmalıycak. Bize 'nedir' diye sorucaklar, biz de diycez ki, yapma be oolum, Andre'nin Çetesi'ni bilmiyo musun?... Hadi ordan!"

Arkadaş arasında bir espri olarak başlayan hikâye zamanla gerçeğe dönüştü. Fairey, Andre'nin fotokopi çıkartmalarını yapıp yakın arkadaşlarına dağıttı. Her yere yapıştırmalarını ve nereden bulduklarını hiç kimseye söylememelerini istedi. Kısa süre sonra markette dolaşırken bile insanların *Andre The Giant*'tan bahsettiklerini duyuyordu. "Bu da nesi?" "Bi kültmüş." "Yok hayır. Kült falan diil. Bi müzik grubu bu, ben dinledim." İnsanların tepkileri Fairey'e eğlence olsun diye yaptıkları bu işin bir yandan da psikolojik bir deney olduğunu düşündürdü. Dört blok aşağıda görenler "Oolum bunlar her yerde" diyor, Fairey'in bir saat ötede, Boston'da yapıştırdıklarını gören gençler ise iyice heyecanlanıp "Manyak bişey, bütün ülkeye yayılmış" diye atıp tutuyorlardı. Kısa bir süre sonra taklitler ortaya çıktı. Başkaları Fairey'den önce davranarak *Andre The Giant*'ın farklı versiyonlarını yapıp oraya buraya yapıştırmaya başladılar. Ve sonunda *Andre The Giant* sadece bütün ülkeye değil, dünyaya yayıldı.

Shepard Fairey çıkartma harekâtında kararlı ve ısrarcı olmanın bir zorunluluk olduğunu söylüyor.

Bütün çıkartmalar arasında ise en sık sökülenin *Andre The Giant* olduğunu fark etmiş. Fairey'nin bir arkadaşı, ailesine ait bir dükkânda çalışıyormuş. O, vitrinin köşesine her gün düzenli olarak bir Andre çıkartması yapıştırırken, ailesi de düzenli olarak her gün çıkartmayı söküyormuş. Olayın asıl sorumlusunun kendi oğulları olduğundan şüphelenen Yahudi aile, bu çıkartmanın Anti-Semitik bir örgütün eylemi olduğu düşüncesiyle polise haber vermiş. Bu ve benzeri olaylar karşısında Fairey kendi başına bir anlam ifade etmeyen ve merak uyandıran bu çıkartmanın insanların korkularını ve komplekslerini ortaya çıkardığını fark etmiş. Yani insanların bilmedikleri, açıklayamadıkları şeylere korkuyla yaklaştıklarını. Zamanla, biraz tesadüf, gözlem ve vizyonla *Andre The Giant* projesi başlı başına bir sanat hareketine dönüşmüş.

İtaat Et!

Projedeki ikinci önemli adım *'OBEY'* yani 'itaat et' sözcüğü oldu. Fairey, John Carpenter'ın *They Live* adlı korku filminden etkilenmişti. Bu B filminde uzaylılar dünyayı ele geçirmiştir, fakat insanlar bunun farkında değildirler. Uzaylılar insanları kontrol etmek için reklamların içinde gizli mesajlar verirler. Fakat bu mesajlar ancak özel bir gözlük ile görünür hale gelir; Tanrı paradır, tüket, uyu, televizyon seyret, satın al, itaat et... Bu noktada Fairey 'itaat et' sözcüğünü çalışmalarına dahil etti. Bugün Andre çıkartma ve posterlerinin çoğunda OBEY sözcüğü kullanılıyor. Sözcüğün kendisi de zamanla bir logo hâline gelmiş. Fairey bu sözcüğü seçerken insanların "Kahrolsun sermaye, devletten nefret ediyorum" diyerek içinde bulundukları sistemden şikâyet ederken aslında ne kadar itaatkâr olduklarıyla yüzleşmeleri fikrinden yola çıkmış:

Her Zaman Haklı Olmayabilirim...

"Amerikan hükümeti sahte bilgiler sızdırıyor. Medya ise bir sonraki büyük vurgunu yakalamak için zaten her şeyin üzerine atlamaya hazır, o yüzden olay su yüzüne çıktığında o bilgiler yanlış bilgiler oluyor. Ama onlar önceden yanlış verdikleri haberi düzeltmek yerine bir sonrakinin peşine düşüyorlar. Benim amacım insanların her şeye biraz şüpheyle yaklaşmalarını sağlamak. Bir yandan sanatımı ortaya koymak da beni eğlendiriyor." Savaşın terorizmi beslediğini söyleyen Fairey de teröre karşı

Graffiti ile yükselişe geçen sokak sanatı günümüzde baskı, şablon gibi karışık tekniklerle ilerliyor.

savaş olgusuna pek ısınamayanlardan. Amerika'nın Irak'a saldırısıyla ilgili olarak yaptığı afişte George Bush'la, Adolf Hitler ve Nazi ikonografisini bir araya getirmiş. Ama projeyi bir anlamda da apolitik tutmaya çalışmış. Afişte taraf belirten bir yorum yok. Fairey insanların bunun ne anlama geldiğini düşünerek kendi yorumlarını yapmalarını istiyor. Öte yandan kendini tam bir aktivist olarak da görmüyor. Akitivistlerin şehitlik sembolizmini kendine yakın bulmadığını söylüyor. Ve ekliyor: "İnsanlara ne yapmaları gerektiğini söylememin doğru olmadığını hissediyorum. Çünkü her zaman haklı olmayabilirim."

OBEY ürünleri çoğunlukla siyah, beyaz ve kırmızı renklerden oluşuyor. Amerika'nın en yaygın fotokopi mağazası Kinko'daki makinelerin sadece bu üç renkte baskı yapabilmesiyle gelişen durum, zamanla OBEY'i tanımlayan özelliklerden biri haline gelmiş. Fairey çalışmalarında görsel sanatçı Barbara Krueger'in işlerinden, "Merhaba, benim adım ..." formatındaki klasik çıkartmalardan ve Sovyet propaganda çalışmalarının görselliğinden etkilenmiş. OBEY çıkartma kampanyasının aslında fenomenoloji alanında bir deney olarak görülebileceğini söylüyor.

OBEY Manifestosu

Fairey'nin bu konuda yazdığı bir de manifestosu var. Onun tanımına göre fenomenoloji insanların gözlerinin önünde olduğu halde karanlıkta kalan, fazlasıyla alışıldığı için soyut gözlemle suskunlaştırılmış şeyleri açıkça görebilmelerini sağlamayı hedefliyor. OBEY çıkartmaları insanlarda merak uyandırıyor. Çünkü kimse aslında bir ürünü satma ya da tanıtma amacı taşımayan, özellikle de amacı belli olmayan afiş ya da çıkartmalar görmeye alışkın değil. *Andre The Giant* çıkartması da 2 metre 25 cm boyunda, 235 kilo ağırlığında bir güreşçinin resminden yola çıkılarak yapılmış. Altında 'itaat et!' yazıyor. Manifestoya göre bu çıkartmanın kendi başına hiçbir anlamı yok. Tek amacı ise insanların şaşırmasını, düşünmesini, ve çıkartmaya verecek bir anlam aramasını sağlamak. Fairey'e göre OBEY bir anlam taşımadığı için insanların bu görüntü karşısında verdiği tepkiler, aslında onların kişiliğini ve yargılarını yansıtıyor. Birçok insan komik ve eğlenceli bulurken, daha paranoid ve tutucu yaklaşan kişiler çıkartmanın inatla her yerde karşılarına çıkmasından rahatsız oluyorlar ve bunun yıkıcı amaçları olan bir yeraltı kültüne ait olduğu fikrine kapılıyorlar. Çıkartmaları çirkin bulan ve ortalığı pisletiğini düşünen birçok insan onları sökmeye çalışıyor. Eğer bu Fairey'nin orijinal çıkartmalarından biriyse çok da kolay olmuyor. Çünkü Fairey devletin resmî amaçlarda kullandığı sökülemeyen çıkartma teknolojilerine de el atmış durumda. Diğer yandan, çıkartmayla özdeşleşen kitlelerin sayısı hiç de az değil. Onun tanıdık yüzü ve kültürel çağrışımları, bilhassa asi ya da asi görünmek isteyen gençlerde bir aidiyet hissi uyandırıyor. Manifestoya göre, ister negatif ister pozitif olsun çıkartmaya verilen tepkiler insanları bulundukları çevrenin anlamını sorgulamaya itiyor.

80 Kuşağı: Bir 'Duramayış'

Fairey'nin duruşu tam olarak yüksek sanat standartlarına uymuyor. Diğer yandan artık markalaşmış ve satışa girmiş ürünleriyle, yorumsuz işleriyle tam olarak politik anlamda aktif bir girişim de değil. Etkilendiği kaynaklar arasında bir B filmini referans olarak göstermesi, onun politik farkındalığının aslında bir akım, hareket ya da kurama bağlı olmadığını gösteriyor. Daha çok içsel bir duyum ve insancıl bir etik duygusundan yola çıkıyor. Duruşu gözleme dayalı, kimsenin gözüne parmağını sokmak, yukarıdan bakarak bir yargıda bulunmak gibi bir derdi yok. Bu anlamda sık sık apolitik olmakla suçlanan 80 kuşağı gençliğinin kolaylıkla ifade edilemeyen duruşuna, ya da 'duramayışına' da bir örnek teşkil ediyor. Tanımlara ve çıkarımlara inatla direnen 80 kuşağı aslında sanıldığı kadar umursamaz ve boş da değil. Pratikte tekleyen modernist akımların ve dönüşerek anlamını yitiren iddialı hareketlerin getirdiği güvensizlik duygusu, bu jenerasyonu 'duruş'lardan uzak durmaya itmiş görünüyor. Ama 'duramayış'ları sorgulamadıkları anlamına gelmiyor. Her türlü etkileşime açık olarak, sorgulamanın ve kendini ifade etmenin yaratıcı biçimleri politik bilincin yeni yüzünü yansıtıyor.

Sokağa Çık!

Bugün Beyoğlu'nu Cihangir'e bağlayan sokaklarda, Çukurcuma'da, Cihangir'in sokak aralarında *Andre The Giant*'ın tuhaf yüzüne rastlayabilirsiniz. Fairey'nin OBEY projesi birçok insana ilham verdi ve sokak sanatının çoğalmasına, yayılmasına önayak oldu. Bu sanatçılardan bir de Ari Alpert. Alpert, Andre'ye Türk

Osman
New York'ta.

usulü bir pala bıyık taktı ve ona Osman adını verdi. Bu ikon, 'Osman Productions' adlı elektronik müzik ve görsel sanat kolektivitesi ile özdeşleşti. OBEY logosunun yerini alan OSMAN da aynı derecede yabancılaştırıcı, komik ve farklı çağrışımlara açık. Alpert Osman'ı İstanbul sokaklarına yaymayı ve sokak sanatını hareketlendirmeyi hedefliyor. Çıkartma ve grafiti kültürü Türkiye'de pek yaygın olmasa da İstanbul'da belli noktalarda aerosol sanatının örneklerine rastlamak mümkün. Firuzağa civarındaki sokaklarda dolaşırsanız bazı isimsiz sokak sanatçılarının şablon ve sprey boya kullanarak yaptıkları işleri görebilirsiniz. Beyoğlu'nda ve Kadıköy'de alt kültür gençliğinin uğrak yeri olan pasaj ve mekânlar da sokak sanatından yana bir hayli zengin. Ayrıca müzik dükkânlarında bulunabilecek bazı fanzinlerde de ucuza çıkartma yapma yöntemleri ayrıntılı olarak anlatılıyor. Kırtasiyelerde fotokopi makinelerinde kullanılmak üzere çıkartma kağıtları satılıyor. Ya da daha ilkel bir yöntem olarak, iki yanı yapışkanlı kâğıtların bir yanına elde yapılmış ya da fotokopiyle çoğaltılmış resimleri yapıştırarak, onları çıkartma olarak değerlendirmek de mümkün. Henüz bu alanda Türkiye'de büyük bir boşluk olduğu gerçek. Ama hafiften bir kıpırdanma da baş göstermiş vaziyette ve hızla yol alıyor. Birazcık para ve zaman harcayarak siz de yaratıcılığınızı konuşturabilir ve sokağa çıkabilirsiniz.[1]

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
25 Ocak 2005.

[1] Bu yazı Etkin Sanat dergisinin Ocak/Şubat 2005 sayısında yayınlanmıştır.

Oğuz Atay

(1934-1977) Romancı, hikâyeci; oyun, günlük ve biyografi yazarı. Oldukça kısa ömrünün, bir de ağır bir hastalıkla boğuşarak geçen son yedi yılı içine, biri araya ölüm girdiği için tamamlanamamış olan yedi eser sığdırmış. Toplam 2200 sayfa. Para kazanmak için yapılan –yazarlık dışı– zorunlu mesleki faaliyetler, ameliyat, hastalık ve tedavi süreleri de dahil, yedi yıl boyunca her gün yaklaşık 1 sayfa kaleme almış. Nabokov'un Balzac için söylediğine benzer bir durumla, bunlar hummalı bir çalışmanın yoğun niceliksel ürünü olmanın yanı sıra, her biri tek tek ve ayrıca hepsi bir bütün olarak yüksek nitelikli bir edebiyat eserini oluşturan sayfalardır.

Oğuz Atay, her topluma egemen olan kuvvet ilişkilerini, kuvvete karşı direnemeyen insanın boyun eğme, kaçma ya da 'tozutma' durumlarını, rasyonel düşünceye karşı girişilen tasallutu, toplumda her zaman baskın olmaya meyleden militarist, hiyerarşik ve bürokratik eğilimleri, resmî ve tarihî kuvvetlerin bastırması karşısında düşülen insani zaafları, derin yalnızlıkları ve hatta paranoyayı, kendi toplumuna özgü ayırıcı özellikleri de şaşırtıcı bir gözlem gücüyle bütünleştirerek, olağanüstü bir insanlık komedyası hâlinde 'sahneye koyar'.

Bir yanıyla Kafka, Hašek, Joyce, Dostoyevski, Salinger ve Rhys gibi Batılı –ama Batının hep biraz kıyısında kalmış, hatta herşeye rağmen marjinal sayılabilecek– yazarları çağrıştırır ve onların bilinç akışı gibi tekniklerini büyük bir ustalıkla kullanır. Bir yanıyla da tüm toplumsal, kişisel ve tarihi kargaşası, 'kimlik arayışı' içinde gidip gelen Osmanlı-Türk insanının benzersiz bir panoramasını çizen 'tek ve Türk' yazar olmayı da aynı ustalıkla becermiş olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, kimi eleştirmenlerin söylediğinin aksine, Oğuz Atay'ı günlüğünde dile getirmiş olduğu büyük projesi 'Türkiye'nin Ruhu'nu yazamadan ölmüş saymak çok doğru olmaz.

Yaşamı sırasında kitaplarının ilgi gördüğüne tanık olmayan yazar, unutulmaz günlüğüne düştüğü şerhle 'daha yaşarken unutulmuş', ama, ölümünden yedi yıl sonra bir gazetede, yeni bulunan günlüğü vesilesiyle hakkında yayımlanan bir haftalık yazı dizisinin ardından yeniden –aslında ilk kez– 'hayata kavuşmuş', bu tarihten sonra eserlerinin hemen hepsi defalarca basılmıştır.

Oğuz Atay ve Yazılmamış Ansiklopedisi

Oğuz Atay'ın önemli bir başka yönü ise 'ansiklopedistliği'dir. Hatta, onu ansiklopedist akımının fahrî Türkiye temsilcisi dahi saymak mümkündür. Kendi yapıtı içinde kaleme aldığı sayısız edebi tür (roman, hikâye, anı, günlük, mektup, rüya, tarih, tarihî oyun, komedi, trajedi, fars, mim, şiir, destan, koşma, şarkı, mesel, risale vs...) arasında ansiklopedi maddeleri

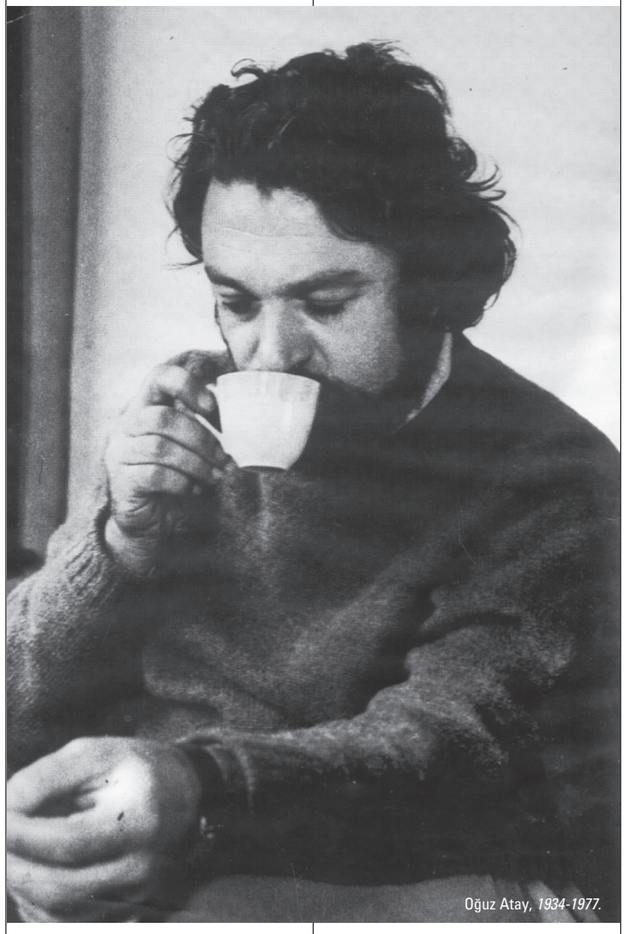

Oğuz Atay, *1934-1977.*

yazımı da önemli ve apayrı bir yer tutar; o kadar ki, yazarın eserleri her okunuşlarında, A'dan Z'ye tam teşekküllü bir 'Oğuz Atay ansiklopedisi'ni hazırlama imkânını okura kolayca sunar. Birkaç örnek vermek gerekirse:

Af: "İç hizmet talimatnamelerine aykırı deliler için umumi af ne zaman çıkacak albayım?" *(Tehlikeli Oyunlar);*

Baba: "Acaba senin de bilinçaltın var mıydı babacığım? Bana öyle geliyor ki sizin zamanınızda böyle şeyler icad edilmemişti. Sanki Osmanlıların böyle huyları yoktu gibi geliyor bana." *(Korkuyu Beklerken);*

Ciddiyet: "Albayım, albayım bu oyun çok ciddi; bakın ben bile ağlıyorum." *(Tehlikeli Oyunlar);*

Radyo: "... sayın dinleyiciler Turgut Özben'le on beş saniye programını sunuyoruz: önce okuyucu mektuplarını cevaplandırıyorum. Isfarla'dan MYKL rumuzuyla mektup gönderen sayın hayranım soruyor: bilmem bu gönülle ben nasıl yaşayacağım? Yetmez mi bu elem daha yıllarca mı sürsün? Yakında bitiyor sevgili dinleyicim. Piyasaya bir çıksam mesele kalmayacak. Bütün hesaplarımı yaptım. Maliyetimi çıkardım. Onlara pahalıya mal olacağım. Belli etmeden yavaş yavaş süreceğim kendimi." *(Tutunamayanlar);*

Türk: "Ağbi, şimdi bu benim aleyhime mi olacak?" *(Tutunamayanlar);*

Vatandaş: "Ben on ikinci dereceden resmî Türk vatandaşıyım. Törelerime bağlıyım. Yazamam ben. Ben fakir bir Turgut'um. Turgutların en önemsizi. Şimdiye kadar yaptırdığım bütün tahliller normal çıktı; böyle bir şeye rastlanmadı... Beni ileride kimse tarihe sormayacak." *(Tutunamayanlar);*

Yazı: "İşte kâğıt işte ıstırap. Yazalım albayım." *(Tehlikeli Oyunlar);*

Ziya: "Hamiş: Sizden, ayrıca Hikmet dostumuzun vefat ilânını aşağıdaki şekilde yayımlamanızı da rica ederim: ELİM BİR ZİYA Merhum Süreyya Hanımın ve muhasebe-yi hususiye memurlarından merhum Hamit Beyin oğulları ... mahallemiz sakinlerinden, eşsiz dost, iyi insan, örnek arkadaş, müşfik kardeş, mütevazi komşu v.b. mümtaz insan, HİKMET BENOL elim bir kazayı müteakip derhal vefat etmiştir. Kederli arkadaşlarına başsağlığı dileriz. KOMŞULARI Hüsamettin Tambay ve Nurhayat Hanım. Not: Bu ilân için, iki güne kadar bizzat matbaanıza gelerek size elli lira takdim edebileceğim. Mütebakisini de ay başında üç aylık maaşımı tahsil edince, hemen ödemeyi taahhüt ederim. H.T." *(Tehlikeli Oyunlar);*

Ama, Oğuz Atay, esas olarak, Türk diline armağan ettiği benzersiz 'tutunamayan'ı o tuhaf, devasa ve mufassal ansiklopedisinin merkezine şöyle bir madde olarak yerleştirmiştir:

Garip Yaratıklar Ansiklopedisinden:

Tutunamayan (disconnectus erectus):
Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. insan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle insana benzer. Yalnız pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı kayarak iner. (Bu arada sık sık düşer). Tüyleri yok denecek kadar azdır. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duygusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez.

Erkekleri, yalnız bırakıldıkları zaman acıklı sesler çıkarırlar. Dişilerini de aynı sesle çağırırlar. Genellikle başka hayvanların yuvalarında (onlar dayanabildikleri sürece) barınırlar. Ya da terkedilmiş yuvalarda yaşarlar. Belirli bir aile düzenleri yoktur. Doğumdan sonra ana baba yavruları ayrı yerlere giderler. Toplu olarak yaşamayı da bilmezler ve dış tehlikelere karşı birleştikleri görülmemiştir. Belirli bir beslenme düzenleri de yoktur. Başka hayvanlarla birlikte yaşarken onların getirdikleri yiyeceklerle geçinirler. Kendi başlarına kaldıkları zaman genellikle yemek yemeyi unuturlar. Bütün huyları taklit esasına dayandığı için başka hayvanların yemek yediğini görmezlerse, acıktıklarını anlamazlar. (Bu sırada çok zayıf düştükleri için, avlanmaları tavsiye edilmez.)

İçgüdüleri tam gelişmemiştir. Kendilerini korumayı bilmezler. Fakat -gene taklitçilikleri nedeniyle- başka hayvanların dövüşmelerine özenerek kavgaya girdikleri olur. Şimdiye kadar hiçbir tutunamayanın bir kavgada başka bir hayvanı yendiği görülmemiştir. Bununla birlikte hafızaları da zayıf olduğu için, sık sık kavga ettikleri, bazı tabiat bilginlerince gözlenmiştir. (Aynı bilginler, kavgacı tutunamayanların sayısının gittikçe azaldığını söylemektedirler.)

Din kitapları, bu hayvanları yemeyi yasaklamışsa da, gizli olarak avlanmakta ve etleri kaçak olarak satılmaktadır. Tutunamayanları avlamak çok kolaydır. Anlayışlı bakışlarla süzerseniz, hemen yaklaşırlar size. Ondan sonra tutup öldürmek işten değildir. Insanlara zararlı bazı mikroplar taşıdıkları tespit edildiğinden, Belediye Sağlık Müdürlüğü de tutunamayan kesimini yasak etmiştir. Yemekten sonra insanlarda görülen durgunluk, hafif sıkıntı, sebebi bilinmeyen vidan azabı ve hiç yoktan kendini suçlama gibi duygulara sebep oldukları hekimlerce ileri sürülmektedir. Fakat aynı hekimler, tutunamayanların bu mikropları kasaplık hayvanlara da bulaştırdıkları ve bu sıkıntılardan kurtulmanın ancak et yemekten vazgeçmekle sağlanabileceğini söylemektedirler.

Hayvan terbiyecileri de tutunamayanlarla uzun süre uğraşmış ve bunları sirklerde çalıştırmak istemişlerdir. Fakat bu hayvanların beceriksizlikleri nedeniyle hiçbir hüner öğrenemediklerini görünce vazgeçmişlerdir. Ayrıca, birkaç sirkte halkın karşısına çıkarılan tutunamayanlar, onları güldürmek yerine mahzun etmişlerdir. (Halk gişelere saldırarak parasını geri istemiştir.)

Filden sonra, din duygusu en kuvvetli hayvan olarak bilinir. Öldükten sonra cennete gideceği bazı yazarlarca ileri sürülmektedir. Fakat

"Acaba senin de bilinçaltın var mıydı babacığım? Bana öyle geliyor ki sizin zamanınızda böyle şeyler icad edilmemişti. Sanki Osmanlıların böyle huyları yoktu gibi geliyor bana."

toplu, ya da tek gittikleri her yerde hadise çıkardıkları için, bunun pek mümkün olmayacağı sanılmaktadır.

Başları daima öne eğik gezdikleri için, çeşitli engellere takılırlar ve her tarafları yara bere içinde kalır. Onları bu durumda gören bazı yufka yürekli insanlar, tutunamayanları ev hayvanı olarak beslemeyi de denemişlerdir. Fakat insanlar arasında barınmaları –ev düzenine uyamamaları nedeniyle– çok zor olmaktadır. Beklenmedik zamanlarda sahiplerine saldırmakta ve evden kovulunca da bir türlü gitmeyi bilememektedirler. Evin kapısında günlerce acıklı sesleriyle bağırarak ev sahiplerini canından bezdirmektedirler. (Bir keresinde, ev sahibi dayanamayıp kaçmışsa da, tutunamayan, sahibini kovalayarak, gittiği yerde de rahat vermemiştir.)

Şehirlere yakın yerlerde yaşadıkları için, onları şehrin içinde, çitle çevrili ve yalnız tutunamayanlara mahsus bir parkta tutarak, sayılarının azalmasını önlemeyi düşünmenin zamanı gelmiştir.[1]

Ömer Madra

[1] Oğuz Atay, *Tutunamayanlar.* İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Olimpiyat Törenlerinde Sanat

Olimpiyat yarışmalarından önce niçin etkileyici sanat gösterileri yapılıyor? Acaba bu gösteriler birçok kişinin söylediği üzere, yalnızca o ülkenin turizm tanıtımına yönelik ilginçlikler mi? Yoksa bu sanat gösterileri, olimpiyat kavramının yapısında zaten bulunuyor mu?

Platon, salt bedenin geliştirilmesi ile ilgilenenlerin fazlasıyla sert; müzikle ilgilenenlerin ise, kendilerine hiç yakışmayacak ölçüde gevşek olduğunu söyler. Müzikteki gevşekliği, duygu yoğunluğunun giderek büyümesine ve sonuçta da insanı tutsak etmesine, içe kapanmaya zorlamasına bağlar.

Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, spor üzerine söylenenlerdir. Platon der ki:

Gençlerimiz antrenmanlarda, yoğun çalışmalarında, beden gücüne değil, içindeki sevincin gücüne dayanacaklar ve onu geliştirmeye çabalayacaklar. Yediklerini, çalışmalarını düzenlerken, şu atletler gibi beden gücünü göz önünde bulundurmayacaklar. (...) Eğitim yolunu müzik ve jimnastiğe dayandıranlar, birçok kişinin zannettiği gibi, birisiyle yalnızca bedenimizi, ötekiyle de yalnızca içimizi eğitmek amacında olamazlar. (...) Sanırım iki amaç da kafamızı yetiştirmeye yöneliktir.

Zihin, Duygu ve Bedensel Dinamiğin Birleşmesi

Açık bir söyleyişle Platon'un önerdiği; hem beden dinamiğinin hem de müzikten kaynaklanan zihinsel ve duygusal dinamiğin aynı anda harekete geçmesidir... Bunlardan birinin eksik kalması durumunu Platon şöyle tanımlıyor: "Müzikle ilgisi olmamış fakat hayatlarını jimnastikle geçirmiş ya da müzikle ilgilenmiş fakat bedenlerine bakmamış kişilerin ne duruma düştüğü açık. Yani kimi kabalığa ve sertliğe, kimi yumuşaklığa ya da gevşekliğe düşüyor."

Bugünkü spor anlayışına bakıp da, Platon'un şu sözlerini yadsıyabilmenin olanağı yok: "Sertliğin nedeni kişinin içindeki sevinç bile olsa, eğitimin de yardımıyla mertliğe dönüştürülebilir. Fakat bu sertlik azgın bir hâl alırsa, dayanılmaz bir kabalığa dönüşebilir."

Platon'un anlatmağa çalıştığı, zihin, duygu ve bedensel dinamiğin birleşmesi ve bu birleşmeden doğan bir uyumdur. Bu uzlaşmayı sağlayamayan ya yalnızca ürkek ya da yalnızca kaba olacaktır: "İnsan jimnastikten başka bir şey yapmazsa ne olur? (...) Yani kişi yalnızca jimnastikle, iyi yiyip içmekle ilgilenir de, müziğin ya da felsefenin (uyumun felsefesinden söz ediliyor) yakınına uğramazsa? Bu şekilde biri, düşünceye ve söze karşı, müziğe de yabancıdır. Sözle anlaşma sağlayamaz. Her şeye tıpkı hayvan misali, zorbalıkla, kabalıkla sahip olmağa çalışır. Hayatını cahillik ve budalalık içinde, ölçüden ve düzenden uzak olarak geçirir. ... Asıl düzenin eri, müzikle jimnastiği en iyi şekilde anlaştıran ve onları kişiye ölçülü bir biçimde veren insandır, sazının tellerini iyi ayarlayan değil!"

> Sertliğin nedeni kişinin içindeki sevinç bile olsa, eğitimin de yardımıyla mertliğe dönüştürülebilir. Ama bu sertlik azgın bir hâl alırsa, dayanılmaz bir kabalığa dönüşebilir. Platon'un önerdiği, hem beden dinamiğinin hem de müzikten kaynaklanan zihinsel ve duygusal dinamiğin bir uyumu.

Her ne pahasına olursa olsun kazanmaktan başka bir şey düşünmeyenlere ve olimpiyat törenlerindeki sanat gösterilerini turizme bağlayanlara duyurulur.

Emre Zeytinoğlu

Onbir Eylül
(ABD - 2001)

11 Eylül saldırıları birinci derecede vahşet olaylarıydı. Kurbanların sayısı açısından bakılırsa, bunlara benzer pek çok başka olayın seviyesine ulaşmazlar; Clinton'un herhangi bir inandırıcı gerekçe göstermeden Sudan'ı bombalaması, ülkenin ilaç stoklarının yarısını mahvetmesi ve muhtemelen onbinlerce insanı öldürmesi örneğinde olduğu gibi. (Bu olayda kaç kişinin öldüğünü kimse bilmiyor, çünkü BM'de bu konuda bir soruşturma açılmasını ABD engelledi, meselenin peşine düşülmesi ise kimsenin umurunda değil zaten.) İlk ağızda akla gelen çok daha vahim vakaların ise sözünü bile etmeye gerek yok şimdi. Ama, 11 Eylül'ün de tüyler ürpertici, korkunç bir suç olduğu konusunda hiç şüphe yok.

Aşırı Milliyetçi Sağ İçin Bulunmaz Armağan

Başlıca kurbanlar, her zaman olduğu gibi, çalışan insanlardı: odacılar, sekreterler, itfaiyeciler vb. Bu olay Filistinlilere ve öteki yoksul, ezilen halklara ezici bir darbe vuracak, kabak onların başında patlayacaktır. Ayrıca bunun çok sıkı güvenlik kontrollerine yol açması da muhtemeldir; böylelikle kamu haklarının ve yurt içinde özgürlüklerin altını oymaya yönelik birçok vahim sonuç doğurması da mümkündür.

Olaylar, 'füze savunması' hakkında ileri sürülen fikirlerin de ne kadar aptalca olduğunu çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Her zaman açıkça bilindiği gibi, strateji analistlerinin de defaatle işaret ettiği üzere, ABD'ye muazzam zarar vermek ve bu arada kitle imha silahları kullanmak isteyen birileri olursa, bunların bir füze saldırısına kalkışmaları ve böylelikle kendilerinin ânında yok edilmesini garantilemeleri ihtimali yok denecek kadar azdır. Esasen durdurulamaz nitelikte olan ve sınırsız sayıda daha kolay yol vardır. Ne var ki 11 Eylül olayları bu füze sistemlerini geliştirmek ve rampalarına yerleştirmek için baskıları artırmak üzere kullanılacaktır. 'Savunma', uzayı askerîleştirme planlarının üstünü örtmek için fazla ince bir örtü; iyi bir halkla ilişkiler çalışmasıyla en sudan gerekçeler dahi, korkmuş bir halk arasında önemli bir ağırlık taşıyacaktır.

Kısacası, 11 Eylül suçları, aşırı milliyetçi, şoven sağ için, yani kendi nüfuz alanlarını kontrol altında tutmak üzere kuvvet kullanmayı umanlar için bulunmaz bir armağan. ABD'nin girişeceği muhtemel eylemleri ve bunların tetikleyeceği başka olayları –yani bunun gibi, hatta bundan da vahim saldırıları– bir yana bıraksak bile, bu böyle.

> "Ya bunu anlamaya çalışırız, ya da reddeder, çok daha kötü şeyler olması ihtimaline katkıda bulunmuş oluruz."

Seçme Hakkı Elimizde

Nasıl tepki gösterilmesi gerektiğine gelince; seçme hakkı elimizde. Ya haklı ve meşru bir dehşeti ifade edebiliriz, ya da bu suçlara neyin yol açmış olabileceğini anlamaya çalışabiliriz. Bu da muhtemel faillerin zihin dünyasına girmek için bir çaba harcamaya girişmek anlamına gelir. Eğer bu ikinci yolu seçersek, yıllar yılı yaptığı seçkin gazetecilikten sonra bölgenin meselelerine vukufu ve bu meseleler hakkındaki doğrudan bilgisi benzersiz hale gelmiş olan Robert Fisk'in şu sözlerine kulak vermekten daha iyisini yapamayız.

"Ezilmiş ve aşağılanmış bir halkın kötülüğünü ve dehşet verici zalimliğini" tasvir ettikten sonra şöyle yazıyor Fisk: "Bu, önümüzdeki günlerde bütün dünyanın inandırılmak isteneceği gibi demokrasinin teröre karşı mücadelesi değil. Bu aynı zamanda Filistin evlerinin tepesinde patlayan Amerikan yapımı füzelere, 1966'da bir Lübnan cankurtaranına füze atan Amerikan helikopterlerine, Kana adlı bir kasabanın ortasında infilak eden Amerikan top mermilerine, parası ve üniforması Amerika'nın müttefiki İsrail tarafından temin edilen Lübnan milis kuvvetinin mülteci kamplarına dalıp bir baştan bir başa kelle koparta-rak, kadınlarla kızların ırzına geçerek ilerlemesine ilişkin bir şey.

Ve bunlardan kat be kat fazlası var.

Bir kez daha söylersek, seçme hakkı bizde: Anlamaya çalışabiliriz ya da bunu yapmayı reddeder ve böylelikle ileride çok daha kötü şeyler olması ihtimaline katkıda bulunmuş oluruz.[1]

Noam Chomsky. Çev; Ömer Madra.

[1] Noam Chomsky'nin, 11 Eylül 2001 saldırılarının üzerinden 24 saat geçmeden 'A Quick Reaction' *(Hızlı Bir Tepki)* başlığı ile Counterpunch internet sitesinde yer alan değerlendirmesi.

New York,
11 Eylül 2001.

Onbir Eylül
(Şili - 1973)

Ben bunu daha önce yaşadım.

11 Eylül Salı, son 28 yıldır benim ve başka milyonlarca kişi için bir yas günü olmuştur. 1973 yılında 11 Eylül Salı günü Şili, askerî bir darbe ile demokrasisini yitirdi. O gün ölüm bir daha hiç çıkmamak üzere hayatlarımızın içine girdi ve hepimizi sonsuza kadar değiştirdi. Ve şimdi, neredeyse 30 yıl sonra, raslantı tarihinin habis tanrıları o korkunç tarihi bir başka ülkeye dayatmaya karar verdiler, hem de gene bir salı günü, gene bir 11 Eylül'de, gene ölülerle dolup taşarak.

İki 11 Eylül Arasındaki Derin Benzerlik

Şili'nin 11 Eylül'ü ile Amerika'nın 11 Eylül'ü arasında hatırı sayılır farklar ve mesafeler olduğunu itiraf etmeliyim. Yeryüzünün en güçlü ülkesine karşı girişilen sapık terör saldırısı, bütün insanlığı etkileyecek sonuçlar yaratacaktır. (...) Oysa, bugün hayatta olan altı milyar insanın pek azı Şili'de neler olduğunu hatırlayacak ya da Şili'deki olayla kendisi arasında bir bağlantı kurabilecektir. (...) Gene de, bütün bu kargaşanın ortasında, şimdi (kuzey) Amerikalıların yaşadığı bu deneyde, Şili'de yaşadıklarımıza korkunç derecede yakın, hatta aşina birşeyler olduğunu yavaş yavaş idrak ettim.

Pinochet diktatörlüğüne karşı gösteri yapan bir Şili'li anne.

Zihnimde çağrışımlar yaratan bu benzerlik, basit ve yüzeysel bir kıyaslamanın çok ötesine gidiyor: Örneğin, hem Şili'nin 1973'teki 11 Eylül'ünde, hem de bugün Amerika'da, terör göklerden yere inip ulusal kimlik simgelerinin tepesine çöktü: Santiago'da Başkanlık Sarayı'nı, New York ve Washington'da mali ve askerî güç ikonalarını vurdu. Ama, benim farkettiğim şey bundan çok daha derinde, paralel bir ıstırap, benzer bir acı, Şili'de o 11 Eylül'den dolayı yaşadıklarımızı yankılayan benzer bir yön kaybı duygusu. Aynı şeyin yeniden canlanmasının en olağanüstü örneği ise –tanık olduğum şeylere hâlâ inanamıyorum– televizyon ekranlarında gördüğüm kurban yakınlarının durumu: Ellerinde oğullarının, babalarının, karılarının, sevgililerinin, kızlarının fotoğrafları, New York sokaklarında aval aval dolaşan, bir parça bilgi kırıntısı için yalvaran, yakınlarının ölü mü diri mi olduğunu sorup duran insanlar... Tüm ABD *'desaparecido'* kelimesinin anlamına eğilmek, yani bütün o sevgili erkekler ve kadınlar için geleceğin ya da cenaze töreninin bile belirsiz olduğu o kayıp uçurumunun içine doğru bakmak zorunda kaldı. Ayrıca, bugünkü 11 Eylül'de de tıpkı eskisindeki gibi aşırı bir gerçekdışılık duygusu içinde yaşadığımı idrak ediyorum: İnsanın haksızlığından kaynaklanan büyük felaketlere şaşmaz bir şekilde eşlik eden ve başetmesi doğal felaketlerle başetmekten çok daha zor olan bir aşırı gerçekdışılık hâli bu. 1973 askerî darbesi esnasında ve onu izleyen günlerde benim gibi insanların kendi kendilerine mırıldanıp durdukları cümleleri hatırlatan sözleri duyuyorum her yerde: "Bizim başımıza böyle birşey gelmiş olamaz. Böyle aşırı şiddet olayları başka yerlerdeki insanların başına gelir, bizde olmaz, böyle yıkımları sadece filmlerden, kitaplardan, uzak fotoğraflardan biliriz. Bu bir kâbus ise, niçin uyanamıyoruz o zaman?" Ve, yirmi sekiz yıl önce olduğu gibi şimdi 2001'de de bıkmadan usanmadan tekrarlanan şu sözler: "Masumiyetimizi kaybettik. Dünya bir daha asla eskisi gibi olmayacak."

> Büyük bir infilakla sona eren şey, ABD'nin o ünlü müstesnalığı idi aslında... 11 Eylül, önlerindeki muazzam meydan okumayı göğüslemeleri için bu ülke vatandaşlarının önüne konmuş bir işaret olabilir mi?

Amerika'nın 'İstisnailiği' Sona Erdi

Tabii, büyük bir infilakla sona eren şey, (Kuzey) Amerika'nın o ünlü müstesnalığı idi aslında. Yani, bu ülkenin vatandaşlarını, dünyanın diğer taraflarında yaşayan daha az talihli insanların çektiği acıların, yaşadıkları felaketlerin dışında bulunduklarını hayal etmelerini sağlayan o istisnailik hali. (...) Amerikalıların bu travmayı atlatmak ve korkularının üstesinden gelmek, kendilerini birdenbire içine almış olan bu güvensizliğin ortasında yaşayıp gelişmeye devam etmek için önlerindeki seçeneklerden biri, itirafta bulunmaktır: Çektikleri ıstırabın benzersiz, kendilerine özgü bir felaket olmadığını, ortak insanlığımızın devasa boy aynasında kendi akislerine bakmaya razı oldukları sürece kendilerinin de, görünürde çok uzak coğrafi bölgelerde yaşayan –ve tıpkı kendi başlarına geldiği gibi beklenmedik şekilde, hem de genellikle uzun sürelerle eza ve cefaya maruz kalan pek çok insanla hısım-akraba olduklarını artık kendilerine itiraf etmek.

Özel Bir İşaret mi?

Çağımızda ABD'nin özüne ve çekirdeğine yapılan ilk saldırı Washington'daki bir hükümetin Amerikan halkı adına besleyip arkaladığı bir askerî darbenin tamamına aynı güne düşen yıldönümüne denk geldi. Bu, kaderin o gizli ve anlaşılmaz mantığının bir sonucu olmasın sakın? ABD vatandaşları, özellikle de gençleri, artık kurban olmanın gerçekten ne demek olduğunu anladıklarına göre, sevdicekleri ortadan kaybolduktan sonra geride kalanların ellerinde gömecek bir cesetleri bile olmadan öylece kalakaldıklarında dayanmak zorunda kaldıkları kolektif cehennem hayatını kavrayabilecek duruma geldiklerine göre; dünyanın dört bir yanına dağılmış nice 11 Eylül'lerin envai çeşidini, nice ülkenin nice halklarının katlandığı benzeri ıstıraplara daha yakın durma ve bunları daha iyi kavrayabilme fırsatı da artık kendilerine tanınmış olduğuna göre, 11 Eylül, önlerindeki muazzam meydan okumayı göğüslemeleri için bu ülke vatandaşlarının önüne konmuş bir işaret olabilir mi?[1] (...) **(Bkz; Onbir Eylül ABD 2001)**

Ariel Dorfman. Çev; Ömer Madra.

[1] Şilili oyun yazarı, öğretim üyesi ve aktivist Ariel Dorfman'ın 11 Eylül 2001 saldırılarının üzerinden bir ay geçmeden kaleme aldığı ve Duke Üniversitesi internet forumunda yayınlanan yazısından kısaltılarak aktarılmıştır.

12 Eylül

1.683.000 kişi fişlendi
650.000 kişi gözaltına alındı, istisnasız hepsi işkenceden geçirildi
388.000 kişiye pasaport yasağı koyuldu
230.000 kişi yargılandı
210.000 dava açıldı
30.000 kişi 'sakıncalı' olduğu için işten atıldı
30.000 kişi siyasi mülteci olarak yurtdışına sığındı
23.677 dernek kapatıldı
14.000 kişi 'sakıncalı' olduğu için yurttaşlıktan atıldı
7.000 ölüm cezası istendi
400 gazeteci için toplam **4.000** yıl hapis cezası istendi
Bu gazetecilere **3.315** yıl hapis cezası verildi
3.854 öğretmen işten çıkarıldı
937 film 'sakıncalı' olduğu için yasaklandı
517 ölüm cezası verildi
13 gazeteye **303** dava açıldı
gazetelerin yayını toplam **300** gün durduruldu
300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü
300 gazeteci saldırıya uğradı
299 kişi cezaevlerinde öldü
171 kişinin işkenceden öldüğü kesinleşti
120 öğretim üyesi işten atıldı
95 kişi çatışmada öldü
73 kişiye 'doğal ölüm' raporu verildi
50 kişi idam edildi
47 hâkimin işine son verildi
43 kişi intihar etti
39 ton gazete, dergi, kitap 'sakıncalı' olduğu için imha edildi
16 kişi kaçarken vuruldu
14 kişi açlık grevlerinde hayatını kaybetti
3 gazeteci silahla öldürüldü

Der; Haydar Peker

Kaynak:
Seyfi Öngider; *Son Klasik Darbe: 12 Eylül Söyleşileri.* İstanbul: Aykırı Yayıncılık, Eylül 2005.

Operada Osmanlı Etkisi

1600 yılının 6 Ekim günü Floransa'da Pitti Sarayı'nda Medici ailesi, Fransa tahtına ikinci gelinini göndermek üzere göz kamaştırıcı bir düğün töreni düzenlemişti. Floransa Gran Dükü I. Ferdinando'nun yeğeni, I. Francesco'nun kızı Marie de Medici, Fransa Kralı IV. Henri ile evleniyordu. Kral düğüne gelmemiş, elçilerini vekâleten yollamıştı.

Marie de Medici, *1573-1642.*

Jacob Bunel, IV. Henri'yi savaş tanrısı Mars'tan esinlenerek resimlemiş.

IV. Henri'nin çok maceralı bir geçmişi vardı. Navarre kralı olan Henri Protestan'dı. Medici ailesinin Fransa'ya gönderdiği ilk gelin olan Catherine de Medici, Katolikler ve Protestanlar arasındaki kavgaları yatıştırmak için Henri de Navarre ile kızı Marguerite de Valois'yı evlendirmeye karar vermiş, ama düğün gecesi Katolikler, düğüne gelen Protestanları kılıçtan geçirmişlerdi. O gece olanlar tarihe St. Barthélemy katliamı olarak geçmiştir.

Henri de Navarre katliamdan canını zor kurtarmış ve karısı Marguerite (Margot) ile bir süre sürgünde yaşamış, Margot'dan çocuğu olmamış ve sonunda boşanmıştı. Katolik ve Protestan kavgası devam etmekteyken Catherine de Medici'nin bütün erkek evlatları birbiri ardına Fransa tahtına çıkıp, yine birbiri ardına öldükten sonra, taht nihayet Henri'ye kalmıştı. Medici

ailesi Fransa üzerindeki etkisini yitirmemek uğruna çok yüklü bir çeyizle birlikte Marie de Medici'yi, Henri ile evlendirdi.

Düğün eğlenceleri arasında yepyeni bir gösteri yer aldı. Yunan mitolojisinin en tanınmış öykülerinden biri olan Orfeo ve Eurydice öyküsünün müzikli sahne eseri olarak gösterimiydi bu. Gösterinin librettosunu Floransalı soylu şair Rinuccini yazmıştı; müziklerin bir bölümünü Jacopo Peri, bir bölümünü de Guilio Caccini bestelemişti. Dekorları, kostümleri ve dansları, Floransa Camerata'sının üyeleri aralarında iş bölümü yaparak gerçekleştirmişlerdi. Gösteri, yedi bölümden oluşan müzikli sahnelerden ibaretti. Üstelik konu her ne kadar mitolojik ise de bölümlerin en az ikisinde Hıristiyan litürjisine paralel göndermeler vardı.

'Dramma per Musica'

La Camerata Fiorentina, yani Floransalı Dostlar, sanat ve edebiyat meraklısı birkaç Floransalı soylunun, Kont Giovanni Bardi di Vernio'nun evinde toplanarak antik Yunan sahne sanatları, edebiyatı, plastik sanatları ve felsefesi üzerine yaptıkları okumalar ve tartışmalar sonucu oluşan bir çeşit 'sanat derneği' veya 'akademi' idi. Bu toplantılar 1572 yılı dolaylarında başlamıştı. Katılanlar arasında ünlü astronom Galileo Galilei'nin babası Vincenzo Galilei de bulunuyordu. Vincenzo Galilei madrigaller ve lavta müzikleri bestecisi ve şarkıcı olarak tanınırdı. Ancak, daha da önemlisi Camerata'nın kuramcısı ve eylemcisiydi. Antik Yunan müziği araştırmalarını içeren *Dialogo della Musica Antica, et della Moderna* adlı kitabında Camerata'nın felsefesini oluşturuyordu. Camerata'nın amacı Antik Yunan tiyatrosu olgusunu modern zamanlarda yeniden canlandırmak, ya da yeniden yaratmaktı. Antik Yunan tiyatrosunda kahramanların sözlerinin anlaşılması için melodik bir deklamasyon kullandıklarını, çalgıların bu melodilere, melodileri bastırmayacak biçimde eşlik ettiklerini, koro ve danslarla konunun renklendirildiğini biliyorlardı. Özellikle de 16. yüzyılda müzik sanatını egemenliği altına alan polifonik yazının, çok katmanlı çok-sesliliğin gitgide karmaşıklaşmasına bir reaksiyon olarak müziğe yeni bir anlam kazandırmayı amaçlıyorlardı. Böylece Polifoni'nin karşısına Monodi ile çıkıyorlardı. Opera sözcüğü henüz kullanılmıyordu. Bu yeni sanata 'dramma per musica', yani müzikli dram dendi.

Bardi, 1592'de Roma'ya çağrılınca toplantılar bir başka Floransalı soylunun, amatör besteci Jacopo Corsi'nin evinde yapılmaya devam etti. Camerata üyeleri arasında şair ve librettist Ottavio Rinuccini, Floransa Dükalık Sarayının tiyatro, güzel sanatlar ve müzik işlerini yürüten besteci Emilio de Cavalieri, Jacopo Peri ve Giulio Caccini de bulunuyordu. 1597'de Rinuccini'nin *Dafne* adlı librettosunu Jacopo Peri müziklendirdi. Ancak ilk opera olarak bildiğimiz *Eurydice*'nin bazı bölümlerini Peri, bazılarını da Caccini bestelemişti.

Floransalı 'dramma per musica' bestecileri bu stilin öncüleriydi. Ne var ki Floransalı soylu besteciler Antik Yunan tiyatrosunu yeniden canlandırmak amacıyla bambaşka bir biçim yaratmışlar ama bu yeni biçimi geliştirmek başkalarına, özellikle de Cremona'da doğmasına rağmen sonradan Venedikli olan Monteverdi'ye nasip olmuştu. 17. yüzyılın ikinci yarısında Venedik, opera sanatında liderliği Floransa'nın elinden aldı ve önce Monteverdi daha sonra Cavalli, Venedik operasını geliştirerek Floransa'nın öncülüğünü elinden aldı.

Operanın doğuşundan yüz yıl sonra 1706'da Floransa Grandükü II. Ferdinando de Medici gibi sanat ve ilim meraklısı bir soylu sayesinde *dramma per musica* stili kısa bir süre için de olsa Floransa'ya geri döndü. Ferdinando, Floransa Bilim Akademisi'ni, meteoroloji rasathanesini kurup Galileo Galilei'yi himaye eden, Palazzo Pitti'de Tıp Akademisi kuran hükümdardı. Ayrıca, Alessandro Scarlatti'ye operalar sipariş ederek Medici ailesinin sanat patronluğunu yeniden canlandırmıştı. *Il Gran Tamerlano* operası, Ferdinando'nun ünlü Napoli'li besteci Alessandro Scarlatti'ye ısmarladığı ilk operaydı. Eserin librettosunu Antonio Salvi, Fransız yazar Pradon'un *Tamerlan ou la mort de Bajazet* adlı oyunundan uyarlayarak yazmıştı. Ferdinando ve Scarlatti arasında gidip gelen uzun yazışmalar sonucu *Il Gran Tamerlano* operası 1706 yılı yazında Medici'lerin Pratolino'daki yazlık villalarında sahnelendi.

Türk Konulu Operalar

16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman zamanında Avusturya İmparatoru Ferdinand'ın elçisi olarak İstanbul'da bulunan Ogier Ghiselin de Busbecq'in 1581 yılında Antwerp'te yayınlanan *Itinera Constantinopolitanum* başlıklı Türkiye Mektupları, Avrupalı okurların Osmanlı İmparatorluğu tarihine ilgi duymalarını sağlamıştı.

Busbecq'den önce Sultan Süleyman konusu üzerine anılarını yazan bir başka Avrupalı da Nicola de Moffan adında bir Burgonyalı idi. Türklere esir düşerek İstanbul'da birkaç yıl yaşamış olan Moffan, 1555'te Basle'da yayınlanan *Briefve Narration de la Grande Cruaute et Parricide de Soltan Solyman* adlı anıları ile Osmanlı saray entrikalarını ve özellikle Kanuni'nin oğlu Mustafa'yı öldürtmesi olayını Avrupalı okurlara nakletmişti. Kısa bir süre sonra 1561'de Gabriel Bounin adlı bir Fransız yazar Moffan'ın anılarından yararlanarak *La Soltane* adlı bir oyun yazdı. Bu eser ilk Türk konulu Fransızca trajediydi. Aynı konuyu ele alan George Thilloy adında bir başka Fransız yazarın *Solyman II, Quatorziesme Empereur des Turcs* adlı trajedisi de 1608'de sahnelendi ve 1617'de yayınlandı. Aynı yıl Fransız tarihçi Michel Baudier, *Inventaire de L'histoire Générale des Turcs* adlı kitabını yayınladı.

Il Solimano

Kanuni Sultan Süleyman ve dolayısıyla Osmanlı ile ilgili yayınlar Fransa'da yoğunlaşmıştı. Ancak, 1619 yılında Kont Prospero Bonarelli della Rovere e da Ippolita di Montevecchio adlı soylu bir İtalyan şair, *Il Solimano* trajedisini yazıp Toscana Gran Dükü II. Cosimo de Medici'ye ithaf etti ve bu eser Floransa'da basıldı. Bonarelli'nin trajedisi Venedik'te ve Bolonya'da defalarca oynandıktan sonra yine Fransız yazarlarının dikkatini çekti ve Charles Vion Dalibray adındaki yazarın Bonarelli'nin oyunundan uyarladığı *Le Soliman* adlı oyunu 1637 yılında Paris'te yayınlandı, Marais'de sahnelendi.

Fransız ve İtalyan yazarların Kanuni Sultan Süleyman ile Rosselana diye adlandırdıkları Hürrem Sultan'a ve Şehzade Mustafa'nın öldürülmesine ilişkin trajedilerinin opera konusuna dönüşmesi için bir yüzyıl geçmesi gerekiyordu. Konuyu ilk kez ele alan Johann Adolf Hasse adında bir Alman besteciydi. Hasse, Dresden Saray bestecisiydi ve görevi saray tiyatrosu için operalar bestelemekti. İtalyan stilinde operalar günün modası olduğundan, hem besteci Hasse hem de saray ahalisi Alman olmalarına rağmen operalar İtalyanca yazılıyor ve İtalya'dan angaje edilen İtalyan şarkıcılar tarafından İtalyanca oynanıyordu. Dresden Saray şairi ve librettist Giovanni Ambrogio Migliavacca, librettoyu Bonarelli'nin trajedisinden epeyce yararlanarak ama kişilerin adlarını ve olayların akışını değiştirerek yazmıştı. Solimano operası ilk kez 1753 yılının Karnaval şenlikleri sırasında Dresden Saray Tiyatrosu'nda sahnelendi. Sahne tasarımını yine Dresden Sarayı hizmetinde olan 18. yüzyılın ünlü sahne mimarı Guiseppe Galli Bibiena gerçekleştirmişti.

Migliavacca'nın *Solimano* veya *Il Solimano* adlı librettosu daha sonra çok sayıda besteci tarafından yeniden ele alındı. Sırasıyla Michelangelo Valentini, Giovanni Battista Pescetti, Antonio Ferradini, Pasquale Enrichelli, Tommaso Traetta, Baldassare Galuppi, Gregorio Sciroli, Daviz Pérez, Johann Gotlieb Naumann gibi bugün unutulmuş besteciler 1756 ile 1782 yılları arasında birer *Solimano* operası bestelediler. Bunlar arasında Hasse'nin *Solimano* operası 1999 yılı Şubat ayında Berlin'de yeniden canlandırıldı; Unter den Linden caddesi üzerindeki tarihi Staatsoper'de René Jacobs yönetiminde, Concerto Köln orkestrası eşliğinde görkemli bir prodüksiyon ile başarıyla sahnelendi.

Francesco Gasparini 1719'da Bajazet (Bayezid) rolünü tenor ses için yeniden düzenledi. Böylece, barok opera geleneğinde ilk kez bir operanın kahramanını kastrato ses yerine tenor ses canlandırdı. Bajazet rolü, barok operanın ilk tenor başrolü oldu.

Il Tamerlano

Osmanlıların 4. Padişah'ı Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nı kaybedip Timur'a esir düşmesi ve trajik ölümü de Batılı yazarların oldum olasıya ilgisini çekmiştir. 16. ve 17. yüzyılda konuyla ilgili tiyatro eserlerinin yazarları da kaynak olarak 1423-1490 tarihleri arasında yaşamış olan Bizanslı tarihçi Laonicus Chalcocondylas ile 1589-1645 tarihleri arasında yaşamış olan Fransız Tarihçi Michel Baudier'nin yazdıklarına başvurmuşlardı. Fransa'da 1648'de yayınlanan *Le Grand Tamerlan et Bajazet* adlı trajedinin yazarı Jean Magnon ise her iki kaynaktan da yararlanmış ama kendi düşgücüne dayanan sahneler de yaratmıştı.

Yirmi yıl sonra bir başka Fransız yazar, Jacques Nicolas Pradon, *Tamerlan ou la mort de Bajazet* adıyla bir trajedi yazdı. Bu eser 1675 yılında Paris'te oynandı ve 1676'da da yayınlandı. Pradon eserine kaynakça olarak Chalcocondylas, Jean du Bec-Crespin ve Magnon'un eserlerini gösteriyordu.

Il Tamerlano İtalyan sahnesinde ilk kez 1699'da Bolonya'da Accademia degli Ardenti tiyatrosunda boy gösterdi. Ancak bu temsille ilgili program broşüründe ne yazarın, ne de bestecinin adı vardı. 1706'da daha önce de söz ettiğimiz Alessandro Scarlatti'nin bestelediği *Il Gran Tamerlano* ise Floransa'da Ferdinando de Medici'nin Pratolino'daki yazlık villasında sahnelendi. Ne yazık ki bu operanın partisyonu hâlâ kayıp.

Halen partisyonu kaybolmamış en eski Bajazet operasının bestecisi ise Francesco Gasparini'dir. Corelli'nin öğrencisi olan Gasparini, 18. yüzyıl Venedikli opera bestecilerinin en tanınmışlarından biriydi. İlk önce *Tamerlano* adıyla bestelediği opera 1710 yılında Venedik'te Teatro Tron di San Cassiano'da sahnelendi. Libretto yazarı Venedikli bir soylu olan Kont Agostino Piovene idi. Gasparini, 1719'da *Tamerlano*'yu yeniden elden geçirdi ve bu kez adını *Bajazet* olarak değiştirdi. Gasparini, Bajazet rolünü tenor ses için yeniden düzenledi. Böylece barok opera geleneğinde ilk kez bir operanın kahramanını kastrato ses yerine tenor ses canlandırdı. Bajazet rolü, barok operanın ilk tenor başrolü oldu.

Reggio Saray Tiyatrosu'ndaki temsilde zamanın en tanınmış tenoru Francesco Borosini, Bajazet rolünde büyük başarı kazandı. Tamerlano'yu ise yine dönemin gözde kastratolarından Antonio Bernacchi, Trabzon prensesi Irene'yi de Dresden Saray operası solisti ve Johann Adolf Hasse'nin karısı Faustino Bordoni canlandırıyordu.

Yıldırım Beyazıt ve Timur konusunu işleyen bu librettoyu bazen *Bajazet*, bazen de *Tamerlano* adıyla 18.

yüzyıl boyunca 1710 ile 1799 yılları arasında ele alan pek çok besteci arasında; Leonardo Leo, Giovanni Antonio Giarj, Nicola Porpora, George Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi, Giuseppe Clemente Bonomi, Giovanni Colombi, Andrea Bernasconi, Gioacchino Cocchi, Nicolo Jomelli, Giuseppe Scolari, Giuseppe Scarlatti, Ferdinando Giuseppe Bertoni, Pietro Guglielmi, Antonio Sacchini, Gaetano

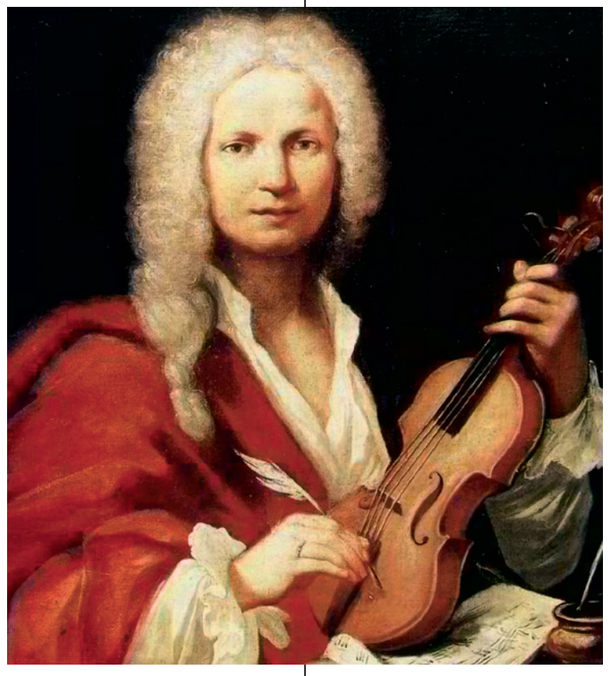

Vivaldi. *Il Tamerlano*'nun partisyonu da onun pek çok operası gibi 18. yüzyılın sonlarında kayboldu.

Andreozzi, Gaetano Marinelli ve Josef Myslivecek sayılabilir.

Bu operaların içinde en tanınmış olanı tabii ki Haendel'in *Tamerlano* operasıydı. İlk kez 1724 yılında Londra'da Haymarket'ta sahnelenen *Tamerlano,* 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar unutulmuş, ancak barok operaya yeniden uyanan ilgi sonucunda tekrar gün ışığına çıkarılmıştı. 1736 yılının karnaval mevsiminde ilk kez Verona'da sahnelenen bir başka *Il Tamerlano*'nun bestecisi ise Antonio Vivaldi idi. Ancak *Il Tamerlano*'nun partisyonu da Vivaldi'nin pek çok operası gibi 18. yüzyılın sonlarında kayboldu.

Diğer 'Ciddi' Operalar

18. yüzyıl İtalya'sında Osmanlı tarihi ile ilgili *Solimano* ve *Bajazet* operalarından başka üç 'ciddi' opera daha bestelenmişti. Bunlardan biri olan *L'Ibrahim Sultano,* Adriano Morelli'nin aynı addaki trajedisi üzerine Carlo Francesco Pollarolo tarafından bestelenmiş ve ilk kez Venedik'te 1692 yılında, Teatro Grimano di San Giovanni'de sahnelenmişti.

Guiseppe Giordani'nin bestelediği *Osmane* ise ilk kez 1784'te yine Venedik'te Teatro di San Benedetto'da sahnelenmiş, ertesi yıl 1785'de Bergamo'da tekrarlanmıştı. Konu ile ilk kez ilgilenen Fransız oyun yazarı Tristan l'Hermite, 1622'de öldürülen Osmanlı Padişahı Genç Osman'ın trajedisini 1648'de kaleme almıştı. Operanın librettosunu ise Romalı rahip Gaetano Sertor, Tristan l'Hermite'in trajedisini temel alarak yazmıştı.

Antonio Vivaldi'nin *Scanderbeg* adlı operası ise 1404-1468 yılları arasında yaşamış bir Arnavut kahramanı olan İskender Bey'in öyküsünü anlatıyordu. Sultan I. Murat, Epir ve Arnavutluk Kralı Yanis Castriota ile bir anlaşma yapmış, onun topraklarında egemenliğini sürdürmesine karşılık, o günün geleneğine göre oğullarını rehin alarak Edirne Sarayı'na getirmişti. Dört oğlanın en küçüğü çok zeki ve yetenekliydi. Sultan II. Murat onu kendi oğullarından ayırmadı ve onlarla birlikte eğitti. İyi bir savaşçı olarak yetişen Yorgo Castriot'a Makedonyalı kumandan Büyük İskender'den ilham alarak İskender adını verdi ve onu hem sancak beyi yaptı hem de savaşlarda yanına aldı. Ne var ki bu savaşlardan birinde İskender Bey Murat'a ihanet ederek Hunyadi Janos'un yanına geçti. Ardından da Arnavutluk'un bağımsızlığı için önce Sultan Murat'la sonra da Fatih Sultan Mehmet'le 25 yıl süren bir gerilla savaşına girişti. Osmanlı gibi bir güce kafa tutması onu Batılıların gözünde büyük bir kahramana dönüştürdü.

Vivaldi'nin *Scanderbeg* operası 1718 yılında Floransa'da Via della Pergola Tiyatrosu'nda Toscana Gran Dükü Gian Gastone de Medici'nin himayelerinde oynandı. Librettoyu Alessandro Scarlatti'nin *Il Tamerlano* operasının da libretto yazarı olan Antonio Salvi yazmıştı. Ne yazık ki bu opera da Vivaldi'nin kayıp operalarıyla aynı kaderi paylaştı.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı tarihinin kanlı ve trajik olaylarına ilgi duyarak tiyatro ve opera eserleri yaratan Avrupalılar, 18. yüzyılın sonlarına doğru ve 19. yüzyılda trajedilerden vazgeçerek komediye yöneldiler. Türklere bakış zaman içinde değiştiğinden, Mozart'ın *Saraydan Kız Kaçırma* operası başta olmak üzere İtalya'da, Almanya'da, Fransa'da ve İngiltere'de Türkleri ve haremi konu alan pek çok komik opera bestelendi.

Filiz Ali
www.acikradyo.com.tr
29 Mart 2004.

Kaynaklar:
Albert Howe Lybyer; *The Ottoman Empire in the Time of Suleiman.* Cambridge: Harvard University Press, 1913.

Alfred Loewenberg; *Annals of Opera 1597-1940.* Geneva: Societas Bibliographica, 1943 (rev. 1955).

Anthony Dolphin Alderson; *The Structure Of The Ottoman Dynasty.* Oxford: Clarendon Press, 1956.

Berna Moran; *Türklerle İlgili İngilizce Yayınlar Bibliografyası / 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar.* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No. 1050. İstanbul Matbaası, 1964.

C. D. Rouilliard; *The Turk in French History, Thought and Literature, 1520-1660.* Paris: Ancienne Librairie Furne, Boivin & Cie Editeurs, 1938.

Claudio Sartori; *I Libretti Italiani a Stampa dalle Origini al 1800.* 7 cilt. Cuneo: Bertola & Locatelli, 1990-1994.

Dimitri Cantemir; *The History of the Growth and Decay of the Ottoman Empire.* London: 1734.

Eve R. Meyer; "Turquerie and Eighteenth-Century Music" *Eighteenth-Century Studies.* Sayı: VII/4, Summer 1974. (s. 474-488.)

T. R. McClure; "A Reconstruction of Theatrical and Musical Practice in the Production of Italian Opera in the Eighteenth-Century" (doktora tezi). Ohio State University, 1956.

The New Grove Dictionary of Music and Musicians. Ed. Stanley Sadie. London: McMillan Publishers, 1980.

Otobiyografi

Orta üçte bir hikâyede yazmıştım Sabahattin Ali'nin kısa hayat hikâyesini; bir imtihana girer, etrafında da 20-30 kişi vardır sınıfta, bütün sualleri gayet başarıyla cevaplandırır, fakat son soru şudur: "Kısa hayat hikâyenizi yazın." Başlar yazmaya bizimki, yazar allah yazar kısa hayat hikâyesini. Sonra kafasını kaldırır bir bakar ki kimsecikler yok ortada. Bir kadın yerleri süpürmektedir. "Ne

Sabahattin Ali, *1907-1948.*

oldu, neredeler?" der. "Gitti onlar evladım, sen hâlâ yazıyorsun" der. O da en son cümlesini yazar, "Ben bir kerizim kes beni gıgıdan" diye.

Tuncel Kurtiz ile söyleşiden.
Pr; Deniz Aşırı
31 Mayıs 2005.

Otobüs

İstanbul'da toplu taşımacılık 1869'da 'Dersaadet'de Tramvay ve Tesisleri İnşaası' sözleşmesi ile başladı. Bu çerçevede ilk atlı tramvay işletmeciliği rayların döşenmesinden sonra 1871 tarihinde dört hatta gerçekleşti. 1914'ün başında Avrupa yakasında elektrikli tramvay işletimine geçildi, 1928 yılı ortasından başlayarak da Anadolu yakasında elektrikli tramvay işletilmesine başlandı ve 1929'da 'Üsküdar-Kadıköy ve Havalisi Halk Tramvayları T.A.Ş.' kuruldu. Ancak bir taraftan da atlı ve elektrikli tramvayların, giderek artan ulaşım gereksinimini karşılamaya yetmeyeceği anlaşıldı. Böylece, işletmesi daha rahat, altyapı gereksinimi daha az ve hareket yeteneği daha geniş olan otobüslerin toplu-ulaşım ağına katılması düşünüldü ve uygulamaya geçildi. 1926 yılında ilk otobüsler Anadolu yakasında çalışmaya başladı ve Bağlarbaşı tramvay deposu da garajları oldu. 1930'da ise yepyeni dört Renault-Scania otobüs Avrupa yakasında hizmete girerek Beyazıt-Karaköy hattında çalışmaya başladı.

İETT

İstanbul'daki çeşitli yabancı şirketler tarafından işletilen tramvay, otobüs, tünel ve elektrik işletmeleri 1939 yılında devletleştirildi ve 'İETT - İstanbul Elektrik Tünel Tramvay İşletmeleri Genel Müdürlüğü' üç otobüsle kurulmuş oldu. 1942'de bu son kalan üç Renault-Scania hurdaya çıktı, yerlerine ABD'den gemi ile parça halinde getirtilen dokuz Gazoille-White otobüs hizmete kondu. Bunlar 1947'den sonra satıldıkları kişilerce bazı özel şehiriçi hatlarda, hatta şehirlerarası mesafelerde otobüs olarak kullanıldılar. Savaş yıllarının olanaksızlıkları çerçevesinde İsveç'ten getirtilen 15 Scania-Vabis kamyon, karoserleri değiştirilip tramvay kanepeleri monte edilerek otobüs olarak hizmete sokuldu. Scania-Vabis uzun yıllar boyu çeşitli tipleri ile İstanbul kent taşımacılığında gerçekten de özel bir marka oldu. 1944'te bu markadan sağdan direksiyonlu dört otobüs daha alındı; 1947 ve 1948'de alınan soldan direksiyonlu Scania-Vabis'lerin sayısı ise 40'tan fazlaydı.

1946'da Anadolu yakasında üç özel hat daha belirlendi; Kadıköy-Suadiye, Kadıköy-Caddebostan, Üsküdar-Kısıklı. Bu hatlar için beş Twin-Couch marka, hem de otomatik vitesli otobüs alındı ancak bu otobüsler 1947'de Ankara'ya yollandı ve hatlar otobüssüz kaldı. Fakat Anadolu yakasının otobüssüzlüğü uzun sürmedi; yaklaşık bir sene içinde burada da çeşitli markalardan 15 otobüslük bir filo oluşturuldu. 1948 yılında, o yılların İstanbul imarı yaklaşımları

çerçevesinde, Şişli Otobüs Garajı inşa edildi. O zamana dek Elmadağ-Taksim arasında derme çatma bir garajda barınan otobüsler için, 80 otobüs kapasiteli bu yeni garaj fazlası ile yeterli idi. 1980'den sonra ise hâlâ hizmet vermeye çalışan Şişli garajının yetersizliği nedeni ile geceleri otobüsler Şişli-Mecidiyeköy arasında ana caddede park eder oldular.

1951, 1952 ve 1954 yıllarında alınan büyüklü küçüklü 150 Büssing otobüsle filo 196 otobüse çıkarıldı. 1956 yılından başlayarak da otobüs filosuna, belli dönemin simgeleri olan markalar katılmaya

1975 yılında biletçinin görevini, ön kapı girişine konan, şoförün denetlediği bir para kutusu aldı. Yolcular artık ön kapıdan biniyor ve şoförün bakışları altında kilitli bir kutuya yolculuk bedeli parayı üstteki aralıktan atıyorlardı.

başladı; Mercedes-Benz ve Skoda. 1959'da filoda 90'ı Mercedes, 120 tanesi Skoda olmak üzere 550'yi aşkın, çeşitli marka otobüs bulunmaktaydı. Hat sayıları da giderek arttı ve genişledi.

Skoda otobüsler önde, içeride bulunan motorları ile son derece ilgi çekici idiler. Ortadaki motorun solunda şoför koltuğu, sağında ise tek kişilik bir yolcu koltuğu bulunurdu. İniş kapısı bu düzeyin arkasında kaldığı için bu şanslı yolcu rahatsız edilmeksizin yolculuk ederdi; ancak, motor gürültüsüne ve sızan egzoz gazına dayanabilmesi gerekirdi. Bu otobüslerin en sonuncuları 1974'e dek serviste kaldı.

Büssing, Magirus-Deutz ve Diğerleri

Mercedes otobüsler rahat ve keyifli araçlardı; Şişli, Levent, Yeni Levent, Maçka, Kurtuluş gibi semtlerden hareketle 'Hürriyet Meydanı' ring seferleri yapar veya Tünel, Yenikapı hatlarına uzanırlardı. Büssing'ler ise ağırlıklı olarak sur içi hatlarda hizmet görmekte idiler. 1959 yılında ise Şişli garajının yetersizliği nedeni ile Topkapı ve 4. Levent'de yeni otobüs garajları açıldı. 1960'da filoya Magirus-Deutz otobüsler de katıldı. Bunlar özellikle yumuşak amortisörleri sayesindeki yaylanmaları ile dikkat çekerlerdi. Yeni otobüslerin katılmasına karşın hurdaya çıkan otobüs sayısının daha çok olması nedeni ile 1960'ta filo 525 otobüs civarında idi ve giderek kan kaybediyordu. Marka yelpazesinin de çok geniş olması dikkat çekici idi. Örneğin sadece bir adet Lancia-Bianchi otobüs vardı. Taksim-Sarıyer hattında çalışan ve normale göre çok daha uzun, dolayısıyla daha fazla yolcu alabilen, sadece iki adet bulunan bir otobüs de vardı. Böylesi bir çeşitlilik aslında bakım ve yedek parça sağlanması açısından olumlu değildi ve İETT yönetimi büyük çapta, tek bir marka ağırlıklı filonun oluşması için araştırmalara başladı. 1967 yılında yapılan kapsamlı bir ihaleyi İngiliz Leyland firması uygun koşullarla kazanmış ve 300 otobüsün İstanbul'a yollanması gündeme gelmişti. 1968'de bu otobüslerden ilk 68'i tüm Avrupa'yı aşarak geldiler ve hizmete başladılar.

Leyland otobüslerin de İstanbul'un toplu taşımacılık serüveninde efsanevi yeri vardır. Bunlar yarı otomatik otobüslerdi ve küçük, sevimli bir vites kolları vardı. Her ne kadar havalandırma/pencere sistemleri kentimizin rutubetli ve sıcak yazları ile balık istifi yolculuğa yatkın hatları için yetersiz kalıyor idiyse de, dayanıklı ve modern kılıklı idiler ve son örnekleri 1990 yılına dek hizmette kaldı. 1969 yılında diğer 238 Leyland da geldi ve kent yollarına yayıldı. 1970'ten başlayarak otomotiv sanayimizdeki hamlelerin göz önünde bulundurulması ve yabancı otobüslerin bakım ve yedek parça sağlanması konularındaki sorunları nedeniyle yerli markalara yönelim gündeme geldi. 1970'te ilk 15 yerli Büssing 47D ile başlayan değişim, 1974'te bu otobüslerin sayısının 180'e ulaşması ile sürdü. 1970-73'te özellikle bazı saatlerde bazı yolların trafik yoğunluğu inanılmaz ölçülere varıyordu. Örneğin 1972'de akşam iş çıkışı saatlerde, otobüsle Beyazıt-S.Ahmet-Sirkeci-Karaköy-Dolmabahçe-Maçka-Şişli yolculuğu yaklaşık iki saat, Taksim-Osmanbey-Şişli macerası bile 45 dakika sürüyordu. 1973'te Boğaziçi, 1974'te Haliç köprülerinin ve çevre yollarının devreye girmesi ile hat sayıları ve uzunlukları arttı ve 750 otobüse yaklaşan filo yine yetersiz kaldı. 1971-72 yıllarında Skoda'ların neredeyse tümü hurdaya ayrılmıştı.

1975: Biletçi de Tarih Oldu

1975'ten sonra otobüs işletmeciliğinde radikal bir değişim ortaya çıktı: Biletçinin kaldırılması...
O yıllara dek yolcular otobüse arka kapıdan biner, ön kapıdan inerlerdi. Biniş kapısı yan tam arkada idi ve bu biniş sahanlığının hemen yanında, koltukların başlangıcında biletçinin özel koltuğu bulunur, her binen yolcu biletini ondan alırdı. Yaylı Magirus'larda en arkada bir sıra yolcu koltuğu vardı, oradakilere de aracı vasıtası ile uzanırdı biletçi. Otobüslerin ilk hareket duraklarında ise genellikle yolcular önce biner, oturur, biletçi ise kalkışa yakın ön kapıdan biner ve bilet keserek arkaya kadar ilerler, sonra da kendi koltuğuna yerleşirdi ve ondan sonra hareket edilirdi. Özel, çift taraflı, kapaklı, ahşaptan bir bilet kutusu vardı ve çeşitli tip biletler bunun içinde sıralanmış olurdu; sivil, asker, öğrenci ve aktarma biletleri ile yedekleri ve bilet koçan numaralarının yazıldığı bir çizelge. Biletçinin arkasına özel bir silgi geçirilmiş tipik bir de kurşun kalemi olurdu ve bileti keserken üzerine bir çizgi çekmesi de beklenirdi. O günlerde böylesi işlemler için metal bozuk paralar yeterli olduğundan –1970'lerin başında 25, 40, 60 kuruş civarında idi biletler– biletçinin bir de para kesesi olurdu. Koltuğunun önündeki tablanın ise özel yapılmış para gözleri bulunabilirdi.

Biletçinin görevini, ön kapı girişine konan, şoförün denetlediği bir para kutusu aldı. Yolcular artık ön kapıdan biniyor ve şoförün bakışları altında kilitli bir kutuya yolculuk bedeli parayı üstteki aralıktan atıyorlardı. 1980'lerin başında biletler 5-10 lirayı (binler yoktu henüz) bulmuştu ki bu da büyük bir artış olduğunu gösteriyor. Değişim şoförlere hiç de alışık olmadıkları bir sorumluluk ve ek yük getirdi ve oldukça kuvvetli bir şekilde protesto edildi. Zaman içinde bu para kutusunun bir şekilde açılarak ilgisiz kişilerce biraz boşaltıldığı da ortaya çıktı. Yolcularca yapılan bir numara da vardı; bazı akıllılar bilet atılan aralığa ortadan yırtılmış para atarak en az iki kez yolculuk ediyorlardı... Bu durumda yine bilet çözümüne gidildi, kutuya bilet atılacaktı. Bu sefer de kutuların yine kanunsuzca açılarak bir kısım biletin alındığı ve ikinci elden pazarlandığı saptandı. Sonuçta yakmalı bilet kutuları son çözüm aşaması oldu; atılan biletler yakılıyordu ve böylece kötüye kullanımın olabildiğince önüne geçilmişti.

Biletçinin kaldırılması dolaylı olarak bir görevli tipinin daha ortadan kalkmasını getirdi; kontrolörün. Biletli-biletçili dönemde bazen, mavi-siyah üniformalı sert kılıklı birisi otobüse biner ve yolcuların biletlerini denetlerdi. Biletsiz veya yanlış biletli yolculara cezalı bilet kesmek için... Düzenin değişmesi ile onlar da yitti gitti...

1979'a dek yeni otobüs sağlanması için yapılan girişimler sonuçsuz kaldı. Bu yılda devlet politikası olarak belediyelerin toplu taşıma araçlarının yerli malı olması gereği kararı alınınca İstanbul için de yerli Magirus-Deutz ve Mercedes-Benz otobüslerin alım anlaşmaları yapıldı. Fabrikaların üretimi beklentinin çok altında kaldığı için, açığı gidermek amacı ile Macaristan'dan Ikarus otobüsler alındı. Bunlar bildiğimiz otobüslerin (solo) yanı sıra, körüklü olarak adlandırdığımız özel iki bölmeli otobüsleri de içeriyordu. 1980 sonuna dek filoya 190 körüklü 300 normal Ikarus, 130 civarı Mercedes ve 40 civarı Magirus Deutz katılmış ve filo 1100 otobüsü geçmişti. 1980'de ayrıca özel bir abonelik sistemi olarak 'Mavi Kart' uygulaması gerçekleştirildi. 1986 yılı sonuna dek ise körüklü ve normal olmak üzere filoya 500'e yakın yerli MAN otobüs katıldı. Bu yıldan sonra yine yurtdışından otobüs sağlanmasına gidilerek 1993 yılı sonuna kadar, 1200'e yakın normal ve körüklü Ikarus hizmete girdi. Bu arada filoya özel hatlarda çift katlı otobüsler katıldı. 1995'te ise ilk doğalgazlı otobüsler ve engelliler otobüsü çalıştırılmaya başlandı. Bu yıl aynı zamanda 'Akbil' uygulamasının başlatıldığı yıl oldu.
(Bkz; Boynuzlu)

Mustafa Ş. Şenocak
www.acikradyo.com.tr
12 Haziran 2002.

Otomobil

"Otomobillerle ilgili öneride iklimin korunması ile otomotiv sanayii arasında bir denge gözetilecek. Tüm taraflara âdil davranılacak ve kimse dışlanmayacak." [1]

Avrupa Birliği Komisyonu sözcülerinden Johannes Laitenberger, yeryüzü ile otomotiv sanayiine eşit davranacaklarını açıklıyor...

Günün Sözü
www.acikradyo.com.tr
13 Eylül 2007.

[1] Deutsche Welle Online, 13 Eylül 2007.
www.dw-world.de

Ouverture à la Française

Fransızcada uvertür 'açıklık' demektir. Müzikte bu ifade 17. yüzyılın başlarında Barok dönemde belirir ve vokal eserler kadar çalgısal süitlerin girişi olmaya yarayan orkestraya özgü bir parçayı ifade eder. 1730'lara kadar, uvertür sadece dinleyicileri sessiz kalmaya hazırlamaya yarıyordu. Çoğunlukla da ardından gelen gösteriyle hiçbir ilgisi olmuyordu ve sadece açılışı yapıyordu. Yani açmaya yarıyordu ama kendisi 'açık' bir biçim olmaktan çok çok uzaktı; ve hiç değişmeyen, kodlanmış ve bestecilere çok az özgürlük tanıyan bir biçimi vardı. Rameau'nun uvertürü anlatımsal orkestraya özgü bir sayfa haline dönüştürerek Lully'nin katı tarzını geliştirmesi de, buradaki trajediyi özetliyor. Yukarıda belirtildiği üzere paradoksal bir biçimde, 'açıklık' demek olan uvertürün aslında çok 'kapalı' bir biçim olması gibi hayatta da her türlü kavrama çok dikkatli bakmak, ön ve arka planını aynı anda görebilmek lazım.

İlk lirik eserlerde Caccini, Cavalli veya Cesti'nin İtalyan operalarında, giriş bir *madrigal,* bir *reçitatif* veya küçük çalgısal bir parça olabiliyordu. Daha sonra Monteverdi ve çağdaşlarında, *toccata* veya *sinfonia* gibi, o isimle anılmasa da ne ilk

uvertürlerdeki karşıt temaları, ne de gelişmeleri barındırmayan kısa parçaları görüyoruz.

Pointé, Fugato, Capo

Bugün bildiğimiz anlamıyla uvertür, ancak XVII. yüzyılın sonlarına doğru, iki çok farklı biçimde ortaya çıkmıştır: Fransız ve İtalyan uvertürleri. İlki, Lully tarafından ortaya konmuş, üç bölümden oluşan bir yapıya sahiptir. Önce yavaş, görkemli ve *pointé* ritmlere sahip bir bölüm, ardından daha canlı, *fugato* bir bölüm, sonra ilk baştaki bölüme az ya da çok sadık olan da *capo* bir tekrar bölümü. Fransız uvertürünün geleneksel iki bölümü bütünüyle karşıtlıklarla doludur. Yavaş harekette, ikili ölçü, kısa aralıklı akorların sunumu ve baskın olanla tamamlanması; hızlı harekette ise genelde üçlü ölçü, *fugato* bir yapıyla başlamak ve *kontrapunto* ile devam etmek söz konusudur.

XIV. Louis'nin yönetiminin ikinci yarısından itibaren Fransız uvertürü büyük bir başarı yakaladı ve karşı koyan birkaç dik kafalı İtalyan dışında, bütün müzik dünyası XVII. ve XVIII. yüzyıllarda bu türü denemeye devam etti. Bu uvertür biçiminin takipçileri arasında doğal olarak Fransız besteciler Charpentier, Marais, Lalande, Campra, Clérambault, Rameau, Leclair, Montéclair, Boismortier, Mondonville; ve Purcell ve Haendel gibi İngiliz; veya Muffat, Telemann ve Bach gibi Alman bestecileri de sayabiliriz.

Isabelle Verdier. Çev; Ümit Topuz.

Oyun

Oyun ciddi bir iştir. Yani Freud'un dediği gibi, "oyunun zıddı olan şey ciddilik değildir." Gerçek dışı birşey de değildir; üstelik gerçeğin ta kendisidir. Oyun kendi gerçekliğini, egemenlerin dayattığı sistemin dışında arar ve bulur. Bu yüzden her zaman o egemen sistemin tahakkümünden çıkma, ona alternatifler oluşturma eğilimdedir ve aynı sebeple sistem tutsakları tarafından 'ciddiyetsizlik' ile itham edilir. Şurası açıktır ki dayatılan sistem içi gerçekler sululaşmaya yüz tuttuğunda (buna "suyu çıkmak" da diyebiliriz pekâlâ), oyunun ciddiyeti iyice anlaşılır olur. İşte o zaman oyun, kendi koyduğu kurallarla bağımsız olarak işleyen, bağımsızlığı çerçevesinde tüm dayatmalara korku veren ve engellenmesi gereken bir sistem eleştirisi haline gelir. Ciddidir; fakat aynı zamanda da (Huizinga'nın tanımıyla) bünyesinde bir 'matraklık' barındırır. Sanatı andıran bir durumdur bu. Hatta sanattan daha etkili bir gerçeklik alternatifine sahiptir. Çünkü oyunun kuralları kalıcılığı sevmez, söz konusu kuralları empoze etmeye kalkışmaz, oyun üzerine akademik bir eğitim tasarlanamaz. Kurallar esnektir. Oyuncuların aralarında kuracakları olası uzlaşmalar, oyunun kurallarını her an değiştirebilir. Geçici uzlaşmalardır bunlar da... Dışarıdan izlenemez, raporlar tutulamaz, engellemeler uygulamaya geçirilemez. Öte yandan, kendisini 'ciddiyet anıtı' biçiminde inşa etmiş olan egemen sistem, böyle bir 'matraklık' ile uğraşmayı 'racona ters' görür. 'Matraklık', sözlüklerde 'eğlenceli', 'hoş', 'şaka' ve en önemlisi de 'alay' gibi anlamlarda açıklandıkça, elbette egemenlerin 'raconuna' uymayacaktır. Oyunun mekânları, egemen sistemin denetlediği kamusal alanlardan ayrılmıştır. Denetleyiciler yalnızca bunu başarabilmişlerdir. Ama bir yandan da bu ayrılmış alanlar saldırılacak birer 'hedef' hâlini almışlardır. Bu sistemin müdahale etmesi gereken yerlerin işaretlenmesidir bir bakıma... Örneğin okullarda, teneffüsler sırasında oynanacak oyunların okul yönetimince belirlenmesi ve bu boş zaman sürelerinin çok kısa tutulması, sistem adına hiç de saçmalık sayılmaz. Felaket olan, oyunların kuralları ile egemen sistemin kurallarının çakışmasıdır ve okullar en çok bu işe yarar.
Bir defasında Açık Gazete programında da bahsedildiği üzere; ders aralarında kendilerince bir oyun oluşturmak isteyen çocuklar henüz takım seçmek için adım atmaya başladıklarında zil çalar, teneffüs biter.

Emre Zeytinoğlu

Oyun ciddi bir iştir.

Oyuncak Ayıcık

Oyuncak ayıcık veya bir başka adıyla *'Teddy Bear'*, gözyaşları ile ıslanmış, zamanla havları dökülmüş, birkaç kez yamanmış, büyürken dünyaya göğüs gerebilmemize yardımcı olmuş yumuşak dostların belki de en güzelidir. Bundan yüz küsur yıl önce, 1902 yılında iki farklı ülkede aynı adla doğan ayıcığın iki farklı hikâyesi var. Birincisi ve en yaygın olanı ABD Başkanı Theodore Roosevelt ile ilgili.

Clifford Berryman'ın *Washington Post*'ta yayınlanan ve oyuncak ayıcıklara 'Teddy' adının verilmesine yolaçan karikatürü.

1. Hikâye

Theodore (Teddy) Roosevelt 14 Kasım 1902'de Louisiana ve Mississippi eyaletleri arasında bir sınır problemini çözmekteydi. Başkanın av merakını bilenler onu bir ayı avına davet ettiler. Fakat görünürde tek bir ayı bile yoktu... Bunun üzerine boynunda iple siyah bir ayı yavrusu av sahasına getirildi. Fakat Roosevelt "çocuklarımın gözüne nasıl bakarım" diyerek minik ayıcığı vurmadı. *Washington Post* gazetesinin muhabiri ve karikatüristi Clifford Berryman da olayı iki politik anlama gelebilecek bir karikatürle anlattı. 'Mississippi'de Çizgiyi Çizmek' başlığı aynı zamanda başkanın zenci Amerikalıların haklarını koruduğuna dair bir göndermeydi. Bu davranış, arkadaşlarının kısaca 'Teddy' diye isim verdikleri başkanın popülaritesini artırdı. Bunu fark eden New York'lu Rose ve Morris Michtom çifti, Berryman'in karikatüründeki ayı yavrusuna benzeyen, kafası dönebilen, kolları ve bacakları hareket edebilen bir oyuncak ayı taslağı üzerinde çalışmaya başladı. Pelüşten yapılmış ilk örnek Michtom'ların şekerci dükkanı vitrinine konduğunda çılgın bir salgın başladı. Söylentilere göre bu oyuncağa 'Teddy's Bear' adını verebilmek için başkandan izin alınmıştı. Kısa süre içinde bu yeni oyuncak, Başkan Teddy Roosevelt'in de adeta alamet-i fârikası olmuştu; her fotoğrafta yanında maskotu Teddy ile poz veriyordu.

2. Hikâye

Teddy'ye dair ikinci hikâye ise doğrudan oyuncak ayıyı üreten bir Alman firması ile ilgili. Yine 1902 yılında, uygulamalı sanatlar okulu öğrencisi Richard Steiff, Stuttgart hayvanat bahçesinde ayıların hareketlerini gözlemleyerek çizimler yapmaktaydı. Teyzesi Margarete ise evinde keçe kumaştan oyuncaklar üretiyordu. Küçükken çocuk felci geçirmiş olan Margarete tekerlekli sandalyesinde, değişik hayvan biçimlerinde oyuncaklar dikiyordu. Erkek çocuklar için bir tür bebek üretmeyi düşündüğünde yeğeninin geliştirdiği taslakları kullanarak 1902 yılının sonbaharında, kolunu bacağını oynatabilen ilk oyuncak ayı "Bär 55PB" (55 = oturur durumda boy, P = pelüş, B = *beweglich* - hareket edebilen) ortaya çıktı. Kol ve bacaklar ilk örneklerde kalın sicimle gövdeye dikiliydi.

Bazı düzeltmelerden sonra ayıcık 1903 yılında Leipzig Bahar Fuarı'nda ilk defa boy gösterdiğinde sivri burnu, ayakkabı düğmesi gözleri, uzun kolları, sırtında abartılı kamburuyla biraz garip bir oyuncaktı. Fuarın son günü New York'lu Borgfeldt & Co. şirketinin temsilcisi, Richard Steiff'ın ayısını görüp 3.000 adet ısmarlayınca, Steiff şirketinin ünü anında yayıldı. Başkan Roosevelt'in kızının düğününde dekorasyon malzemesi olarak kullanılmak üzere bu ayıcıktan satın alındığı söylentisi ise ayıcığa 'Teddy'nin Ayısı' anlamına gelen *Teddybär* adının verilmesine neden oldu. Richard Steiff, ayıcıkları Amerika'ya yollamadan önce üzerinde biraz daha çalıştı; kol ve bacakların gövdeye bağlantıları değişti, orantıları düzeltildi, boyu biraz daha oyuncak boyutuna indirildi ve oyuncak biraz da hafifletildi.

Oyuncak ayıları üretmek ev ekonomisinin sınırlarını zorlamaya başlayınca Margarete Steiff

Steiff firmasının 1907 yapımı meşhur ayıcığı Julia ve yine Steiff'ın 1910 yılında ürettiği tekerlekli ayıcık.

'Teddy Bear'ler büyüklerin de oyuncakları haline geldi artık. Koleksiyoncular önemli paraları gözden çıkartıyor... 100 yıldır mutluluk veren oyuncak ayılar sanal ortamda bile keyif vermeye devam ediyor.

yetenekli yeğenleriyle birlikte bir aile şirketi kurdu. Yeğenlerden Richard sanat danışmanı olarak tasarımlardan sorumluydu, Hugo mühendis olarak işletmenin yönetiminin başındaydı, Franz da reklam sorumlusuydu. Franz Steiff'ın 1904 yılındaki ilginç buluşu olan, kendi ürünlerinin kulaklarına taktıkları düğme için aldıkları marka tescili ile taklitlerden korundular. İlk kullandıkları metal düğmenin üzerinde bir fil resmi vardı. Aslına bakılırsa düğmenin malzemesi ve üzerindeki yazının karakterinin yüz yıl içinde yaşadığı değişim, Steiff oyuncaklarının hangi yıllarda yapıldığını anlayabilmek için de güzel bir ipucudur. Bu minik düğmeler yıllardır nitelikli bir ürünün, iyi ve doğru tasarımın, çocuğa uygun bir oyuncağın simgesi olmuştur.

Yılda 1 Milyon Ayı

1905 yılında Familie Steiff GmbH fabrikasında 2.000 işçi yılda yaklaşık bir milyon adet ayı üretiyordu. Şirketin kurucusu olan Margarete Steiff 1909 yılında ölünceye kadar bu hızlı gelişimi izledi. Familie Steiff günümüzde de sadece oyuncak ayı değil, değişik hayvan ve tiplemeleriyle de oyuncak dünyasındaki yerini koruyor. Bu oyuncaklar kulaklarındaki düğmelerin yanı sıra bir de boyunlarında ne olduklarını veya ait oldukları serinin adını belirten karton madalyonlar taşıyorlar. Oyuncağın hangi yıllar arasında üretilmiş olduğuyla ilgili bir başka ipucu da bu madalyon biçimindeki işaretler...

Steiff şirketinin dünya oyuncak pazarındaki başarısı diğer oyuncak üreticilerini özendirdi ve birçoğu oyuncak ayı üretimine de yer vermeye başladı. 19. yüzyılın sonlarından itibaren renkli teneke oyuncaklarıyla tanınan 'Gebrüder Bing' şirketi de 1907 yılında pelüş hayvancık ve ayı üretimine başladı. Hareketli oyuncak olarak patent aldıkları farklı mekanizmalarıyla takla atabilen veya yürüyebilen bu oyuncaklar üstlerindeki ilginç kıyafetlerle de beğeni kazandılar. Bing oyuncakları da önceleri Steiff gibi sağ kulaklarına düğme takınca, olay mahkemelik oldu ve Bing, düğmelerini oyuncaklarının sol kolunun altına takmaya başladı. Bu düğmelerde, 1919 yılına kadar GB (Gebrüder Bing), bu yıldan sonra da BW (Bing Werke) baş harfleri yer aldı. Kendini özellikle oyuncaklarının yumuşak dolgusuyla tanıtan Bing şirketi dünya ekonomik krizinden etkilenerek üretimini durdurdu.

Oyuncak ayı üretimi ile tanınan bir başka şirket de 1913 yılında ilk pelüş ayıcığını üreten Gebr. Hermann KG idi. Oyuncak üreticisi olan Johann Hermann ve oğulları oyuncak ayı çılgınlığından yararlanarak ayı üretimine başladılar. İlk üretim diğer sıradan şirketlerin ürettiği oyuncak ayılara benziyordu. 1915 yılında ise kendi modelleriyle şirket patenti aldılar. Savaş yılları hammadde ve sipariş açısından zorlu yıllardı. Savaştan sonra Baba Johann Hermann ölünce şirketi oğlu Max Hermann devraldı ve 'koşan köpekli ayı' markası ile üretime devam etti. Hermann Teddy'lerinin özelliği kafa kısmında kullanılan pelüşten daha kısa havlı; açık veya koyu olarak renk farklılığı gösteren bir burun kısmına sahip olmasıydı. Bu ayıcık boynunda da kurdeleden kocaman bir fiyonk taşıyordu. Genelde kullanılan pelüş rengi de sarıdan kahverengiye kadar uzanan değişik altın tonlarındaydı. Max Hermann İngiltere'ye yaptığı ihracatla yurt dışında da tanındı. Şirketin yaşayacağı ilk kriz borsaların çökmesiydi. Peşinden II. Dünya Savaşı patlak verdi ve sonradan da fabrikaların bulunduğu Sonneberg, Sovyet Rusya kontrolünde olan bölgede kaldı. O yıllarda oyuncak üreten birçok firma üretimini ordu gereksinmelerine göre değiştirse de Max Hermann düşük sayıda üretime devam etti.

Johann Hermann'ın diğer oğlu Bernhard Hermann ailenin geleneğini sürdürerek pelüş ayı üretimi için yine Sonneberg'de kendi fabrikasını kurdu. Onun işareti ise ayıcıkların boynuna asılı, üzerinde 'Hermann Teddy Original' yazan bir minik plaketti. Bu şirket Amerika'ya yaptığı ihracatla öne çıktı. Savaştan sonra Bernhard oğullarıyla birlikte 'Teddy Plüschwarenfabrik Gebr. Hermann KG' şirketini Bamberg'e taşıyarak üretime devam etti.

Amerika ve Almanya dışında önde gelen bir oyuncak ayı üreticisi de 1903 yılında kurulmuş olan 'The Dean Rag Book Company Ltd.' idi. Dean aile şirketi 1711'de kitap yayıncılığı ile işe başlamıştı. İki asır boyunca yayıncılık yaptıktan sonra 1902 yılında çocuklara yönelik bez kitap üretimine geçtiler. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Almanya ve Avusturya'dan ithal edilen oyuncaklarda azalma olunca da oyuncak ayı üretimine başladılar ve 1915 yılında 'Kuddlemee' adlı oyuncak kataloglarında üç ayı modeline yer verdiler. İzleyen yirmi yıl içinde de İngiltere'nin önde gelen oyuncak fabrikalarından biri haline geldiler. Dean şirketi II. Dünya Savaşı'ndan sonra yine eski satışlarına ulaşsa da, 1980'lerde Uzakdoğu'dan ithal edilen oyuncakların fiyatlarıyla rekabet edemedi. 1988 yılında şirketi satın alan Neil ve Barbara Miller çifti piyasaya sınırlı sayıda üretilen oyuncak ayılarla girdi ve 'koleksiyoner' için üretilen ayıları ile tanındılar. Oyuncak ayı üretimini gitgide geliştirirken, 1997 yılında kumaş kitap üretimine son verdiler.

Pelüş ayılardan söz ederken, 100. kuruluş yılını geçtiğimiz yıllarda kutlayan 'Schulte Mohair' şirketini anmaksızın '100 yıllık mutluluğu' düşünmek olanaksız. 1901 yılında Reinhard Schulte'nin Duisburg'da kurduğu flor dokuma sanayii öncelikle çocuk paltoları ve terlik içi kürk taklidi astarlar için ürettiği pelüşlerle yola çıktı. Ürettiği Alpaka kumaşları dünyanın birçok moda evi tarafından tercih ediliyordu. Fakat Schulte dünya piyasasında esas ününü oyuncak ayıya borçlu. İlk üretilen Steiff oyuncak ayılar Schulte'nin pelüşlerini kullanarak piyasaya girmiş, onu izleyen Teddy Hermann ve Hermann Spielwaren gibi Alman oyuncak fabrikaları dışında İngiltere'deki Merrythought ve Dean's gibi üreticiler de kumaşlarını bu şirketten almışlardı.

Bugün artık 'Teddy Bear'ler çocukların olduğu kadar büyüklerin de oyuncakları haline geldi. Koleksiyoncular açık artırmalarda ayıcıklar için önemli paraları gözden çıkarıyorlar. Oyuncak müzelerinin dışında özel 'Teddy' müzeleri, yeni tasarımlar için her yıl açılan yarışmalar, ayıcık kültürünü yaymak amacıyla meraklılarına kendi oyuncaklarını dikebilmeleri için örnekler veren dergiler var. Hatta elinizde şefkat görmeye muhtaç ayıcıklar varsa onları götürebileceğiniz klinikler bile var; Münih'teki Teddybär-Klinik gibi. Çok çok eskiden İstanbul'da da oyuncak bebek tamiriyle uğraşan biri vardı... Ama artık daha 'önemli' konularla uğraştığımız için oyuncaklara pek sıra gelmiyor, daha doğrusu, bozuldu mu kaldırıp atılıyor. Fakat 100 yıldır mutluluk veren oyuncak ayılar sanal ortamda bile keyif vermeye devam ediyor.

Şermin Alyanak
www.acikradyo.com.tr
20 Şubat 2002.

Kaynaklar:

Elke Gottschalk; *Teddybären.* Augsburg: Weltbildverlag GmbH, 2000.

Pauline Cockrill; *The Ultimate Teddy Bear Book.* Londra: Dorling Kindersley, 1991.

Ödül

15 yıllık yayın süresi içinde Açık Radyo 44 ödüle layık görüldü: Bazıları şunlar:

2010 - Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı'nın, "Birlikte Yaşama" ödülü. Ülkede sosyal barışa katkı sağlayan kurumlardan biri olarak yaptığı yayınlardan dolayı.

2009 - Küresel Isınma Kurultayı Duyarlılık Ödülü (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti). Çevre ve küresel ısınma konularında yapmış olduğu çalışmalardan dolayı.

2008 - 77. İzmir Enternasyonal Fuarı ödülü. Küresel ısınmaya karşı yürütülen kampanya nedeniyle.

2007 - İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi 100. Yıl "En"leri içinde "En Çok Dinlenen (Yabancı) Radyo ödülü.

2007 - Mülkiyeliler Birliği İstanbul Şubesi Vefik Kitapçigil Kamu Hizmet Ödülü. Kamu hizmeti yayıncılığı nedeniyle.

2007 – En İyi İlan (Grafikerler Meslek Kuruluşu)
Haziran ayında Artun Çinetçi'nin 'Radyo Şenliği/Teşekkür' ilanı tasarımıyla.

2007 – Radyo Programları dalında ödül (İstanbul Tabip Odası)
Toplum sağlığımızı sonsuza değin etkileyecek olan 'küresel ısınma' felaketine yönelik ısrarlı ve kaliteli programları nedeniyle.

2007 – Nezih Demirkent Özel Ödülü (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)
'Çevre kirliliği ve küresel ısınma' konusunu ısrarla irdeleyen ve uyarılarda bulunan gazetecilik yaklaşımı nedeniyle.

2005 – Yılın Radyo Programı (Türkiye Yazarlar Birliği)
Yücel Yemez, Zafer Yenal ve Zeynep Güzel'in hazırlayıp sunduğu 'İncir Çekirdeği' adlı program nedeniyle.

2005 – Dünya Müziği Kayıtları Konusundaki En İyi Araştırma (ARSC Association for Recorded Sound Collections/Ses Kayıt Koleksiyonları Birliği) Cemal Ünlü'nün Açık Radyo'da hazırlayıp sunduğu 'Sadânüvis' programından yola çıkarak yazdığı *Git Zaman Gel Zaman* (Pan Yayıncılık) adlı kitap nedeniyle.

2005 – Yılın Bölgesel Radyosu (Radyo Televizyon Gazetecileri Derneği)

2005 – Yerel Radyo Dalında Medya Özel Ödülü (TRODSA) 'Trafik ve yol güvenliği' için toplumu bilinçlendirme konusunda gösterilen duyarlılık ve sorumluluk nedeniyle.

2005 – 2004'ün En 'Hasları' Özel Ödülü (Kadir Has Üniversitesi)

2004 – En İyi Radyo Programı (Türkiye Tabip Odası, İTO)
Hasan Meriç, Serdar Çintan ve Selim Badur'un hazırlayıp sunduğu 'Önce Sağlık' adlı program nedeniyle.

2003 – Türkiye Gazetecilik Başarı Ödülü (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)
Cemal Ünlü'nün hazırlayıp sunduğu 'Sadânüvis' adlı program nedeniyle.

2002 – Yılın Radyosu (Çağdaş Gazeteciler Derneği)

2001 – Meslek Ödülü (Uluslararası Rotary 2420. Bölge Meslek Ödülü)
Ömer Madra'nın mesleği ile topluma verdiği özverili hizmet ve topluma oluşturduğu örnek nedeniyle.

2001 – 2001 Yılının En Başarılı Radyosu (İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi)

2001 – Türkçeyi En İyi Konuşan Radyo Programcısı (Dialog Anlatım İletişim AŞ)
Cemal Ünlü'ye, hazırlayıp sunduğu 'Sadânüvis' adlı program nedeniyle.

2000 – En Beğenilen Radyo Kanalı (Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencileri ve öğretim üyeleri)
2000 – Kitle İletişim Araçlarında Türkçe'yi En İyi Kullanan İsimler ödülü (Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencileri ve öğretim üyeleri)

2000 – 14 Mart Tıp Bayramı kapsamında ödül (Türk Tabibler Birliği)
Ayşenur Doksat ve Çağrı Kalaça'nın hazırlayıp sunduğu 'Açık Sağlık' adlı program nedeniyle.

2000 – Bilişim Medya Ödülü (Türkiye Bilişim Vakfı)
Cem Tecimen'in hazırlayıp sunduğu 'Bilgisayar Dünyası' adlı program nedeniyle.

1999 – Bilişim Medya Ödülü (Türkiye Bilişim Vakfı)
Cem Tecimen'in hazırlayıp sunduğu 'Bilgisayar Dünyası' adlı program nedeniyle.

1999 – Radyo Dalında En İyi Program (İstanbul Tabibler Odası)
Ayşenur Doksat ve Çağrı Kalaça'nın hazırlayıp sunduğu 'Açık Sağlık' adlı program nedeniyle.

1998 – Sedat Simavi Ödülleri, Radyo kategorisi (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)
Bülent Aksoy ve Ersu Pekin'in hazırlayıp sunduğu 'Saz ve Söz' programı nedeniyle.

1998 – Bilişim Medya Ödülü (Türkiye Bilişim Vakfı)
Cem Tecimen'in hazırlayıp sunduğu 'Bilgisayar Dünyası' adlı program nedeniyle.

1997 – Sedat Simavi Ödülleri, Radyo kategorisi (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)
Ömer Madra ve Murat Lu'nun hazırlayıp sunduğu 'Açık Gazete' adlı program nedeniyle.

1997 – Bilişim Medya Ödülü
(Türkiye Bilişim Vakfı)
Cem Tecimen'in hazırlayıp sunduğu 'Bilgisayar Dünyası' adlı program nedeniyle.

1997 – Kristal Elma Ödülü
(Reklamcılar Derneği)
Fol dergisinde yayınlanan, 'Kâinatın Tüm Seslerine, Renklerine ve Titreşimlerine Açık Radyo' reklamı nedeniyle. (Aynı reklâm, London International Advertising Awards'da 'Consumer Campaign' kategorisinde ilk 3 dereceye girip finalist oldu)

1996 – Bilişim Medya Ödülü
(Türkiye Bilişim Vakfı)
Cem Tecimen'in hazırlayıp sunduğu 'Bilgisayar Dünyası' adlı program nedeniyle.

1996 – İyiler Kategorisi Birincisi
(Lambda İstanbul)

1996 – Basın Yayın dalında, Evrensel Kardeşlikten Dünya Barışına Çağrı Ödülü. (Dünya Kardeşlik Birliği Mevlâna Yüce Vakfı)

Açık Radyo

Ömer Madra

Ömer Madra'yı çeyrek yüzyıl önce tanıdığımda tam anlayamamıştım, zamanla yerli yerine koydum temel özelliğini: Bir konuyla ilgilenmeye başladığında durmak, bir işe daldığında ağırdan almak nedir bilmiyordu. Aradan bunca yıl geçti 'düzelmedi', tersine, eskiden gırtlağına kadar batmakla yetinirdi, artık dibe vurdu ve orada, kendisiyle birlikte aşağıya çektikleriyle, mutlu ve huzursuz, yaşıyor.

Bir radyo inşa etmeye karar verdiğinde, çoktan ağarmaya koyulmuştu Ömer, âmiyâne deyişle bir tek kulağının arkası kalmıştı: Üniversite, basın, yayın dünyaları onu hayırla yâdediyor muydu, sanmam; burnunu soktuğu an iletişim dünyasının sırtı ürpermiş olsa gerektir. Ne ki, yapılacak fazla bir şey yoktu, daha önce yazmıştım: Ömer Madra'nın ağzını bağlasanız eli kolu durmaz, yerleşik düzen sabırla Açık Radyo'nun kepenk indirmesini beklemeye razı oldu – daha çok beklerler.

Açık Radyo'da, mikrofona tık diye ilk vurulduğundan bu yana ondört küsur yıl geçti. Çok şey değişmiştir, birşey dışında: Her şeye muhalefet, kendi anayasasına bağlılık. "Kâinatın bütün sesleri" adı üstünde bir slogandan ibaret değildi, onları tek tek işittik. Her görüşe elbette yer açılamazdı, ama totaliter olmayan her görüşün temsilcisi söz alabileceği bir nokta bulduğunu biliyordu. Sanırım bundan, pek az yayın organına nasip olan bir durumun merkezi haline geldi Açık Radyo: İzleyicisi suskun ve uzakta kalmadı, işin içine girmeye koyuldu, dinlemenin edilgin bir fiile indirgenemeyeceğini kanıtladı. Sesleri okumayı bilen insanlardı bunlar, *doğru* sesler boktan bir dünyanın parazitini bastırabilirdi.

Şimdi, Ömer Madra, Açık Radyo'nun 'nesi' oluyor? Orkestra şefi, genel yayın şeyi, önderi ya da diktatörü, vicdan işlerinden sorumlu müdürü, pederi, ebesi mi? Bunların hepsi, hiçbiri ve dahasıdır bana kalırsa. Bazı girişimler, "efendim öyle kurumlaşılamaz" dense de, tek adama bağlıdır, onu altından çekin, düşer. Yazısı uzun olsun, Açık Radyo Ömer Madra'sız alelâdeleşir, öteki radyoların arasına katılır– öteki radyolar kötü demiyorum, diyemem de, onları zaten dinlemiyorum, Açık Radyo'nun koşulu budur diyorum.

Görüşüme katılmamak kolayın kolayı, biliyorum. Eklemeliyim: Genelde ben de katılmam bu tür yaklaşımlara. Bir radyo kurmak için belli sayıda istekli bir araya gelecek olsak, farklı bir işleyiş formülünü önerenler arasında yer alırım. Ne ki burada bir radyo projesinin değil, ondört yaşını doldurmuş bir radyo serüveninin karşısındayız: Açık Radyo'nun karakterini, karakteristiğini Ömer Madra'nın belirlediğini, belirleyeceğini düşünüyorum– kim ne derse desin.

Sağlam bir sermayeden yola çıktı Ömer: Kişisel birikim ve deneyim deposu yetmezdi, bunu öngörerek, *'with a little help from my friends'*, yol arkadaşlarını seçti. Katkılarını küçümsemek kimsenin aklından geçmez, bence de onlarsız gerçekleşemezdi Açık Radyo gibi bir kuruluş, ama hepsini bir araya getirmek, bir arada tutmak herkesin harcı olamazdı, Ömer Madra bir tür Japon yapıştırıcısı gibi aralarında dolaşmakta zorlanmadı.

Başlamak ayrı iş, sürdürmek apayrı iş. (Bir ara Madra'yla ortak yazgımızdı başlamak ve istemesek bile hızlıca bitirmek, nasılsa yendik o 'makûs talih'i). Açık Radyo yola çıktığında, doğrusu bir uzun hava beklentisi içinde olanların sayısı fazla sayılmazdı. Tıkanacak gibi olunduğunda "buraya kadarmış" diye hayıflanıyordu çoğu, oysa Borges'in "yolları çatallanan bahçe" imgesini çağrıştıran bir *by-pass* uygulamayla, önüne çıkan dev bir engelin etrafından dolaşarak, yatağını kazıyordu Açık Radyo– ne de olsa debisi yüksekti.

Bu iki başarıya bir üçüncüsünü kolaylıkla ekledi Madra. Zaten bünyesinde ete kemiğe bürünmüş aykırı sesi işe koşarak, yeryüzünden ve ülkenin altından sökün eden her türden belâya, ortakulağa yerleşmiş bir eşek arısı gibi ara vermeden, muhalif vızıltısıyla karşılık verdi. İş yaparken ister istemez sağa sola çarpar insan, "sevişirken çıkardığımız her ses hırsızın devirdiği eşya" hikâyesi, yara bere olmadan olmaz.

Ondört küsur yılın ardından dönüp bakıldığında, Açık Radyo'nun ansiklopedik kataloğu da gösterecektir ya, Türkiye'nin kulağına benzersiz bir seçenek sunuldu burada. Ömer Madra, hayatının en olgun, verimli, delifişek dönemini, bu ülkenin iletişim tarihinde özel bir delik açmaya vakfetti. Aslına bakılacak olursa, berbat yıllardı.

İşin kötüsü, daha da berbat geçeceği belli yıllara hak kazandık. Bu zamanın içinde hoş sadâ, deniz feneri, başlıca kutup noktalarından biri oldu, kaldı Açık Radyo, onu yarına doğru götürecek dümenci Ömer Madra. Rüzgârı bol olsun.

Enis Batur

Ördek

Çin'in bir bölümünde ördekler pirinç tarlalarına dadanan böcekleri yemek için kullanılıyor. Bir ördek bir saat içinde 200 böcek yiyebiliyor. Binlerce ördek olunca bütün böcekler yenebilir. Böylelikle pirinç tarlalarına zarar vermemesi için böcekleri ilâçla öldürmek yerine ördekleri kullanmanın başka yararları da var. İlâçlar zehirli olduğu için pirinç tarlalarından göllere ya

Bir ördek bir saat içinde 200 böcek yiyebiliyor.

da akarsulara taşınabilir, diğer canlılara da zarar verebilir.

İbrahim Betil

Örgütlenmiş İkiyüzlülük

Toplum örgütlenmiş ikiyüzlülüktür. Toplumların içinde çeşitli düzey ve biçimlerde sürekli yalan söylenir. Yalan söyleyenler de bilirler yalan söylediklerini; yalan söylenenler de kendilerine yalan söylendiğini... Belirli biri yoktur bunu örgütleyen; kendi kendine oluşur. İnsanlar öyle yaparlar –karşı karşıya geldiklerinde, biri düşünür, "Şimdi ben buna nasıl bir yalan söyleyeyim…" diye; öteki de merakla bekler, "Şimdi bu bana nasıl bir yalan söyleyecek…" diye.

Ama, bazen, doğru söylemeyi ilke edinmeğe çalışan insanlar da çıkar ortaya. Epey sık da çıkarlar aslında; fena da değillerdir. O kadar kalabalık olmasalar da…

Ömer de böyle birşey yaptı işte. Nereden nasıl bir tuğla düşmüş kafasına bilmiyorum, ama şöyle birşey düşündü: İnsanlar var bu toplumun içinde, yaşıyorlar. Mesela bir banka genel müdürü var; diyelim, ortaçağ müziği meraklısı. Bir matematik profesörü var; kafasına Bach'ı takmış. Bir finans uzmanı var; çocuk şarkıları topluyor. Böyle kişileri buldu Ömer –arka bahçelerinde seslendirilebilir bitkiler yetiştiren kişileri… Onları çağırdı. Ne dedi onlara?... Önce, biraz geriye dönelim: Bütün o yalanlar niye söyleniyordu? Çıkar için. İnsanlar birtakım çıkarları için yalan söylüyorlardı ve toplum da bunun etrafında dönüyordu. Yani çeşitli insanların çıkarları var, çeşitli başka insanların söz sahibi olduğu. Banka müdürü olduğun zaman günde kaç yalan söylemek zorundasın, düşünsene! Üüf... Üstelik organize etmek zorundasın yalanlarını, programlı bir hale getirmek zorundasın.

Şunu istedi Ömer insanlardan, onları çağırırken: "Gelin, burada doğru söyleyin", dedi. Bu kadar basit: "Gelin, doğrularınızı söyleyin, doğrularınızı dinletin." Ama yanına şunu da ekleyerek: "Bakın, size para mara da vermeyeceğiz; yani, buradan hiçbir çıkarınız yok. Buradan maddi çıkar anlamında hiçbir şey beklemeyeceksiniz", dedi "–ama söylemek istediğiniz birşeyler varsa –efendim, sen, alternatif edebiyat mı yapmak istiyorsun –sen, monofonik müzik mi çalmak istiyorsun, buyur yap. Ben sana beş kuruş para vermeyeceğim ama; ona göre", dedi.

Bu çok önemli. Bu ikili anlayış burayı kurdu. Bu çok önemli birşey. Bir toplumda böyle birşey yoksa, yalan ve ikiyüzlülük batağına saplanıp başka hiçbir ufku, hiçbir umudu olmayan kişiler haline gelir insanlar.

Biryerlerde doğrunun söylendiğini; biryerlerde birilerinin çıkarlarının gerektirdiklerini değil, gerçekten bildikleri ve gerçekten düşündükleri şeyleri söylediklerini bilmezse insanlar, bir boka yaramaz böyle bir toplum.

Oruç Aruoba
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Pacifica Radio

Bilindiği üzere, Berkeley 1960'lardaki ifade özgürlüğü hareketinin doğduğu yerlerden biriydi. 1950'lerin sonlarında Kuzey California'da bu sevimli kasabada yayına başlayan KPFA adlı radyo, ifade özgürlüğünün gelişmesinde yıllar boyunca önemli bir katalizör işlevi gördü. KPFA, bugün büyük bir network haline gelmiş olan Pacifica Foundation adlı vakfın ilk istasyonuydu ve halen de Pacifica Foundation'ın bayrak gemisi olarak kabul ediliyor.

KPFA, 1960'larda California üniversitesindeki öğrenci hareketinin, ifade özgürlüğünün başlatıcısı, katalizatörü, elektrikleyicisi oldu.

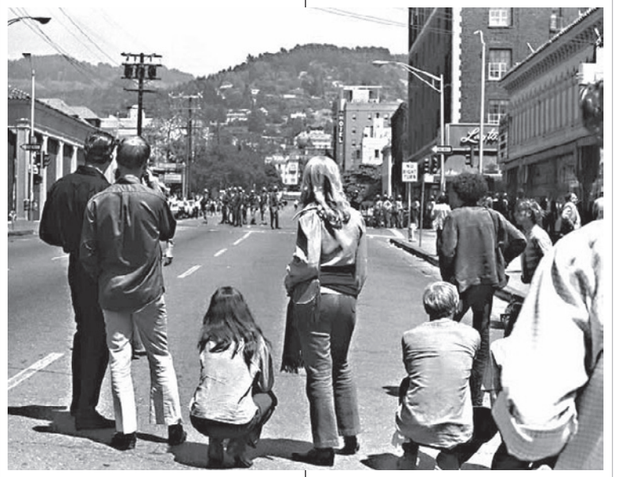

'People's Park' isyanında Berkeley öğrencileri polisle çatışmaya girmeden hemen önce, *15 Mayıs 1969.*

Özgür ve Barışçı Alternatif Radyoculuğun Öncüsü

KPFA'nın temelleri 1947'de atılmıştı. O sırada Amerika, Avrupa'nın kurtarıcısı olarak alkışlanıyor, Avrupa'yı faşizmin çizmesinden kurtardığı söyleniyordu. Ancak sıcak savaştan hemen sonra bu kez de soğuk savaş başlamıştı. Bu dönemde Amerika'da düşünce özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler baskı altına alınmıştı. KPFA'yı kuranların amacı da, bu ortama karşı mücadele etmekti. Ama radyonun yayına geçebilmesi için aradan iki yıl geçmesi gerekti; o zamanın koşullarında parayı ancak bulabilmişlerdi. Lewis Hill bu radyoyu 1949'da kurduğunda program yapacak pek fazla insan da bulamamıştı. İlk defa temas ettiği kişiler California yöresindeki küçük dergilerin etrafında toplanmış olan sanatçılardı. Kenneth Rexroth'un başını çektiği bir dergi olan *Arc* çevresi bu gruplardan biriydi. Daha sonra Beatnik'lerin politik kanadını oluşturanlar da genelde bu dergi çevresinden geliyorlardı.

KPFA hiçbir radyoya benzemeyen bir formatla ortaya çıkmıştı. Ayrıca bugün 'call in' dediğimiz dinleyicilerin programcılara telefon etmesi uygulamasına da bu radyo öncülük etmişti. Programların yapılmasında da zaten dinleyicilere danışılan; sponsor dinleyicileri olan, yöre halkının sorunlarını işleyen ve desteğini yöre halkından alan bir radyo oldu. 1960'larda bu tip radyoların çok görüldüğü ileri sürülebilir. Özgür radyoculuğun ya da alternatif radyoculuğun 60'larda çok yaygınlaştığı düşünülebilir, ama 60'larda yaygınlaşan bu radyolar alternatif müzik yayını yapan radyolardı. KPFA ise 1960'larda California Üniversitesindeki öğrenci hareketinin, ifade özgürlüğünün başlatıcısı, katalizörü, onu galvanize eden, elektriklendiren bir radyo oldu.

Deşifre Edilip Dinleyiciye Yollanan Yazılı Programlar

Lewis Hill, II. Dünya Savaşı sırasında vicdani retçiler komitesinin başkanı ve bu baskıyı en çok üzerinde hisseden insanlardan biriydi. Radyonun yayına geçtiği tarihten hemen sonra yine yer yer sıcak çatışmaların başladığı bir dönem yaşandı. Bunun ilk örneği de Kore Savaşı'ydı. Lewis Hill, Kore Savaşı boyunca Amerika'nın politikasını çok sert ve açık bir dille eleştirdi.

Kennedy döneminde danışmanlık yapmış olan ünlü iktisatçı John Kenneth Galbraith KPFA'nın önemini anlatırken "Berkeley bütün Amerika'dan farklı olarak kendisine özgü bir dış politikası olan şehirdir" diyor. Amerika, bu dönemde Küba'ya çıkarma yapmış, savaş ilan etmişti. Ama Berkeley, Küba ile arkadaş oldu, dost oldu. Öylesine liberal, sol liberter eğilimlerin ağır bastığı bir şehirdi Berkeley. Bu küçük şehir ve Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi ifade özgürlüğü hareketinin geliştiği, Demokratik Toplum İçin Öğrenciler örgütünün *(SDS/Students for a Democratic Society)* kurulup geliştiği yer oldu. Ve bu insanlar işte bu radyoyu dinleyerek büyümüşlerdi biraz da. Lewis Hill'in 1950'lerin ilk yarısında yaptığı programlar deşifre edilip radyonun

Lewis Hill, *1919-1957.*

2000 küsur dinleyicisinin adreslerine mektupla postalanırdı. Bu anlamda da yol gösterici olan, ateşleyen bir istasyon oldu, insanları çevresinde topladı.

Çocuklara Peri Masalları

Radyolar savaş dönemlerinde hem propaganda vasıtası olarak, hem de savaşan tarafların amaçları doğrultusunda yanlış bilgi vermek için de kullanılabiliyorlar. Amerika'da ise savaş sonrasında, 1950'lerin sonlarından itibaren radyo daha fazla önem kazandı, farklı işlevler yüklendi. Şair Philip Lamantia bu dönemi şöyle anlatıyor: "Radyo benim hayatımda çok etkilidir çocuk olarak. Çizgi romanları da yadsımıyorum ama bazı hikâyeleri radyoda dinlemek benim bugün bir şair olarak düş gücümü çok etkilemiştir. Düşgüçlerini harekete geçirmek için çocuklara peri masalları anlatmanın ideal ortamı radyodur." Philip Lamantia radyo seslerinin kendisini bir şair olarak ne kadar etkilediğini söylerken 1940'ların Amerika'sındaki o çocuk programlarından söz ediyor, Dick Tracey, Terry ve Korsanlar gibi çizgi romanları bir de radyodan dinlemenin kendisi için ne kadar önemli olduğunu anlatıyor. Edgar Allen Poe'nun öykülerini okumadan önce ilk kez radyoda dinlediğini ve bu sayede okumaya merak sardığını anlatıyor.

Elvis Oturma Odamızda

1950'lerden itibaren televizyonun bir aile eğlencesi olmasıyla birlikte, radyonun yayını da gençlere yönelik bir hal aldı. Televizyondan duyulmayan müzikler radyoda çalınıyor, Elvis ilk kez radyoda duyuluyordu. Elvis'in televizyona çıkması bir hayli zaman aldı. Onu göstermek istemiyorlar, anne babalardan saklıyorlar, evin oturma odasına, salonuna sokmuyorlardı. Ama gençler onu radyodan dinlemeye devam ettiler. 1960'larda alternatif radyoların sayıları giderek çoğaldı ama yine de KPFA'cıların deyimi ile Pacifica Fountain gibi bir *'free form'* radyo örneği henüz yoktu. Amerika Aleyhtarı Faaliyetleri Araştırma

"Farklı bir program yapmak için dinleyici desteğine dayanmak, pratik bir çözümdür; bu aynı zamanda çözülmeyi gerektiren bir sorundur da... Biz bu ülkedeki sorunlarla ilgilenmiyoruz sadece. Hindistan'daki açlık da bizi ilgilendiriyor. Açlıktan bahseden programcılarımız kişisel görüşlerini, aç insan hakkındaki duygularını da açığa vuruyorlar... Bunun doğru olup olmadığını bilmiyoruz. Yanlış yapıyorsak bizi uyarın."

Komisyonu'nda ifade vermeye çağrılan insanlar, komisyonda söyleyemedikleri şeyleri ya da komisyonda dört duvar arasında kalan, kamuya açıklanmayan şeyleri bu radyoya gidip söylüyorlardı. Komisyonda birkaç kez ifade verenlerden bir tanesi de Lewis Hill'di.

KPFA müzik programlarında olsun, yorumcularında olsun benzersiz ve öncü bir radyo. Örneğin California'da cinsellik konusundaki sınırlayıcı yasaların henüz yürürlükte olduğu, gay ve lezbiyen hakları hareketinin henüz yükselmediği dönemde, yasakların kalkmasından çok önce KPFA'da bu yasakları delen programlar vardı. Bu programlardan birini yapan da 2003 yılında yitirdiğimiz ünlü besteci, Lou Harrison'dı. Harrison pasifizm ile cinsel özgürlüğün birbirini tamamladığını, bunların ayrı düşünülemeyeceğini belirtiyor, bu konuyu KPFA'deki programında işliyordu. Yani KPFA'nın programcıları da en az kuruculari kadar cüretkâr ve tabu yıkıcıydı.

Dinleyicisi ile Bütünleşen Bir Radyo

KPFA'nın geliri yüzde 85 oranında dinleyicilerden aldığı bağışlara dayanıyor. Aynı zamanda çalışanların, programcıların büyük bir kısmı da gönüllü olarak çalışıyorlar. Radyonun kurucusu Lewis Hill aslında dinleyicilerinden sadece para vermelerini istemiyor, radyoyu başka anlamlarda da desteklemelerini istiyordu. Peki dinleyicilerin desteklediği radyo nasıl olur? Lewis Hill bunu şöyle açıklıyor: "Farklı bir program yapmak için dinleyici desteğine dayanmak pratik bir çözümdür, bu aynı zamanda çözülmeyi gerektiren bir sorundur da... Amerikalılar siyaset denildiğinde, kongrede neler konuşulduğunu merak ederler; oraya gönderilen temsilcilerin ya da senatörlerin ne konuştuklarıyla, bu yıl ne kadar vergi verecekleriyle ilgilenirler. Ama biz sadece Amerika'da olup bitenlerle ilgilenmiyoruz, Hindistan'daki açlık da bizi ilgilendiriyor, bu konuda da yayın yapıyoruz. Açlıktan bahsederken bizim programcılarımız, yorumcularımız ister istemez kişisel görüşlerini de açığa vuruyorlar. Aç kalan insan hakkında ne hissettiklerini, onlar hakkındaki duygularını da dile getiriyorlar. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyoruz, yanlış yapıyorsak bizi uyarın, işte sizden beklediğimiz de bu!"

Dinleyici desteğiyle varolan KPFA reklam gelirleri ile şirketlere bağlı olmamak ilkesini de uzun vadede korudu. Reklam almaya başladıklarında özgürlüklerinin kısıtlanacağını biliyorlardı ve buna uzun zaman direndiler. O kadar direndiler ki maddi sıkıntı içinde kaldıkları 1950'lerin ortalarında yaklaşık 2 yıl kadar bir süre için yayınlarına ara verdiler. Bu verilmesi hiç de kolay olmayan bir karardı, çünkü bir radyo yayını bakımından 2 senelik kesinti oldukça önemlidir.

KPFA aynı zamanda radyonun kriz dönemlerinde kaybolup, travmatik denen dönemlerde tekrar güç kazanarak geri gelmesinin ilginç bir örneği. Özellikle 11 Eylül'de ikiz kulelerin ve Pentagon'un vurulmasından sonra, dünyadaki büyük değişime uygun olarak KPFA da tekrar ön plana çıktı. Amy Goodman, Robert Fisk, Arundhati Roy gibi, dünyada olup bitenlere akıl erdirmek isteyen, düşünen, yazan, çizen insanlar bu radyoda konuştular ve onların deşifre edilmiş metinleri de internet kanalıyla, bu sefer çok daha kolay olarak binlerce, on binlerce insana gündelik olarak ulaştırıldı.Yani Pacifica Radio günümüzde de hâlâ çok önemli bir misyonu üstlenmeye devam ediyor. Ayrıca *'Democracy Now'* (Demokrasi Hemen Şimdi) diye adlandırılan kuruluşla da kopmaz bir bağı var.

Dinleyiciyle Programcı Arasına Reklam Girmesin

Lewis Hill ortaya koyduğu dinleyici sponsorlu radyo teorisinde radyonun çok yakın bir iletişim kurma imkânını verdiğini söylüyor. Diğer iletişim araçlarında geçerli olan bütün estetik ve etik kurallar radyo için de geçerlidir ama buna ek olarak radyoda, iki kişi arasındaki dolaysız iletişime ilişkin kurallar da geçerli. Radyo ile dinleyici arasında, adeta iki yakın dost ya da aile efradı arasındaki ilişkilere benzer çok yakın bir paralellik var. Hill bu bağlamda reklam konusundaki fikirlerini şöyle özetliyor; "Bizim reklam almamakta direnmemizin nedeni, bu yakınlığın bozulmasına yol açacak bir dilin kurulması ihtimali. Eğer reklam alırsak kaçınılmaz olarak o dilimizi, dinleyicilerle kurduğumuz o çok yakın ilişkiyi ve bu ilişkiye özgü dili zedeleyecektir reklamlar" diyor.

Mediyokrasi

Amerika'daki radyoların ortak özelliğinin 'mediyokrasi' olduğu söylenebilir. Lewis Hill, mediyokrasiye karşı olduklarını, kuruluş amaçlarından birinin de bu karşı çıkış olduğunu vurguluyor. "Biz de reklamlara dayandığımızda, şirket radyosu olduğumuzda mediyokrat olmaktan kurtulamayacağız. Dinleyici sponsorluğunda ısrar etmemizin nedeni mediyokrasiden korunmak" diyerek de bunun altını çiziyor. KPFA'cılar vasatlaştırma toplumunda, yani her şeyin tek boyutluya dönüştürüldüğü toplum biçiminde; dinleyici ile programcı ve yapımcı arasındaki bu adeta mahrem ilişkiyi mümkün olduğu kadar araya giren etkilerden arındırmak istiyorlar. Başka sakıncaları bir yana bırakılacak olursa, reklam da bu açıdan farklı bir yabancılaştırma yaratıyor. Yani reklamlara ve şirketlere bağlı olmanın sakıncalarını unutsak bile, sadece bu mesele, hem öz hem de biçim olarak çok önemli bir araya girme etkisi yaratıyor. **(Bkz; Manifesto)**

Yerelle Evrenselin Köprüsü

Pacifica Radio örneğinde tamamen mikro bir evrenle makro bir evrenin arasındaki kopmaz bağı görüyoruz aslında. Radyo dediğiniz bir oyuncaktır ama çok önemli bir oyuncak, çünkü geniş olmasa bile vatandaş kitleleri ile çok önemli bir karşılıklı ilişkisi var. KPFA da gelirinin büyük

Pacifica Radio'nun en beğenilen programcılarından Alan Watts (1915-1973) bugün tekrar yayınlarıyla hâlâ dinleyicilerinin yanında.

bölümünü dinleyiciden edinmesi, ilk defa telefonla dinleyici mesajlarına yer vermesi gibi pek çok bakımdan dinleyiciyle ilişki kurma anlamında öncü bir radyo. Dinleyiciler görüşlerini ifade ediyorlar, açlık çeken yoksullara empati duyuyorlarsa onu da söylüyorlar. Bu anlamda objektif değiller, kişisel duygularını da ortaya koyuyorlar. Bu da çok önemli bir başka tartışmayı, felsefi meseleyi, etik-estetik bütünleşmesi meselesini meydana getiriyor. Çünkü sürekli olarak her yerde 'tarafsız olmak' zorunluluğundan bahsediliyor. Peki bu mümkün mü acaba? Belki de 'tarafsız olmak' diye bir şey söz konusu değil, ama 'objektif' olmak gerekiyor.

Otosansür: Sessizlik Kumkuması

Robert Fisk ve John Pilger ortak bir basın toplantılarında, gerçek büyük tehlikenin içeriden gelmekte olduğunu söylüyorlardı. Yani medyanın objektif olmayıp, kendi bile farkında olmadan otosansüre gittiğini... Radyolar, televizyonlar, gazeteler, dergiler tarihte görülmemiş bir boyutta otosansür yapıyorlar fakat bunun farkında bile değiller. Açık sansür örnekleri, otosansür örnekleri, vs. hepsi ortada; ama bunun ötesinde 'sessizlik kumkuması' dediğimiz şeye çok büyük katkıda bulunuyor herkes... İşte bu son derece tehlikeli bir durum. Ve bu anlamda medyanın sessizliği, suskunluğu arttırıcı bir rol oynamasını önlemek gerekiyor; bu çok önemli.

Halil Turhanlı. Ömer Madra.
Pr, Cuma Adlı Adamlar
Yt; 04 Temmuz 2003.

Parti

Açık Radyo'nun, yayın hayatına başlamasına 6 ay kala yayınlanan Manifestosu,

"…Eğlenemiyoruz!"

diye başlıyor ve şöyle devam ediyordu:

"Radyo, televizyon, gazete, dergiler, sıkıcı ve vasatçı. Hepsinden öylesine kuru bir gürültü çıkıyor ki, sonuçta, bir 'kakofoni'den başka bir şey doğmuyor..."

Bu sebeplerle, memlekette yeni bir radyoya kuvvetle ihtiyaç duyulduğunu belirten Manifesto bir radyonun ne işe yaradığını sorduktan sonra, cevaplar arasına

"100.000 kişilik sürekli bir parti"

oluşturma amacını belirtiyor ve bunu özenle ön sıralarda bir yere yerleştirmeyi ihmal etmiyordu. **(Bkz; Manifesto)**

Yüzbin kişinin biteviye eğlendiği bir parti halini gerçekleştirmenin ne ölçüde mümkün olduğu şüpheli; ama, Açık Radyo'nun Manifesto'nun Boğaziçi kıyısında bir rıhtımda kamuoyuna duyurulduğu o yağmurlu 'kuruluş partisi'nden itibaren geçen 14 yıl içinde muhtelif mekânlarda 70'ten fazla parti, şenlik, yemek, 'gece', sergi, gösteri vb. gerçekleştirerek zaman içinde onbinlerce insanı bir araya getirmeyi becerdiği söylenebilir.

Açık Radyo

Partilerden Bazı Örnekler

- 1995: Açık Radyo “kuruluş” partisi
- 1996: Ortaklar-Programcılar-Çalışanlar tanışma gecesi
- 1996: Çalışanlar yemeği
- 1996: Bahar Yemeği - I
- 1997: Rock and Roll partisi: “R ’n’ R 35’ini çoktan geçti ama hiç kimse onu büyütmek için ciddi bir çaba sarfetmiyor” - K. Richards
- 1997: Jazz partisi: “Caz bir piçtir” - J. Berendt
- 1997: Bahar Yemeği - II: Hanende N. Çelik Yönetiminde Fasıl
- 1997: Latin gecesi: Samba, salsa, forró, rumba, axe music, merengue, pagode, karnaval...
- 1997: 70’ler Disco partisi: Disco Kralı ve Kraliçesi müsabakası
- 1997-1998: İstanbul Müzik Şenliği I - II **(Bkz; Şenlik)**
- 1998: Tango geceleri I - II
- 1998: Grek geceleri I - II: “İki Yakada Bir Ses”
- 1998: Çingene partisi: Avrupa’dan Roman Müzikleri
- 1998: Büyük Müsamere gecesi **(Bkz; Müsamere)**
- 1999: Dub/Reggae partisi: “Roots Riddims from 70's into 00”
- 2000: 5. Yıl Buluşmaları: Açık Radyo yemeği, *“2001: Bir Radyo Macerası”* adlı belgeselin gösterimi; Thierry ‘Titi’ Robin konseri...
- 2000: Dünya Müzikleri/Uzay Müzikleri partisi: Caz, funk, afrika, brezilya, latin, reggae, hip-hop, raï, jazzy grooves, drum & bass, asian underground, dub, brasillica, global house, electronica...
- 2000: Country/Bluegrass gecesi
- 2000: Blues partisi: “Yaşayan Blues”
- 2001: Akdeniz partisi: “Maalouf’tan Braudel’e Akdeniz Limanları”
- 2002: Soul partisi: “Funktional”
- 2004: Çalışanlarla tekne gecesi
- 2005: 10. Yıl: 2500 destekçi ile programcıların buluşması
- 2010: Beatles “Remasters” Partisi: Beatles şarkıları “yepyeni” halleriyle.
- 2006: Reggae partisi: “Sensee Reggae”
- 2007: Indie müzikler partisi: “Alterlatif, Bağımsız, Savrulan Şarkılar”...
- 2007: Funk müzikleri partisi: “Sunky Funky”
- 2009: Gayda İstanbul: Açık Radyo 15. yıl etkinliklerinin ilki “Balkanlar gelen hep soğuk hava olmaz a!..”

Pehlivan Bey’in Gözlüğü

Halen orada mı bilmiyorum ama, ben Açık Radyo’da çalıştığım sürece Pehlivan Bey amatör heyecanla en dolu, en vazgeçilmez elemanlardan biri olmuştur. Bilumum kahve-çay işlerini mükemmelen çözdüğü gibi, dışarı işlerini de, kendi yapmasa bile organize ederdi. Ayrıca, Pehlivan Bey’in varlığı ya da yokluğu, benim için Açık Dergi’nin yayınlanıp yayınlanmayacağı anlamına da geliyordu. Çünkü Pehlivan Bey’in gözlükleriyle görebiliyordum.

Peki, ben niye kendi gözlüklerimle görmüyordum da el âlemin gözlükleriyle görüyordum? Kendiminkileri karşı taraftaki evimde unuttuğum için, elbette. Ama insan bir unutur, iki unutur, değil mi? Hayır, kazın ayağı öyle değil. Ben gözlüklerimi unutmayı (tıpkı ilkokulda, boynumda asılı olması gereken silgime yaptığım gibi) âdet haline getirmiştim. Zırt pırt unutuyordum. Önce herkesi dolaşıp gözüme uyabilecek gözlük arandım. Pehlivan Bey’inki uydu, hani neredeyse kendi gözlüğüm gibi. Zaten çok geçmeden benim acıklı durumumu o da fark etti ve programdan önce şöyle bir bakınmaya başladı. Program beşteydi, saat ikiden-üçten itibaren hazırlığa başlıyorduk. Açık Dergi pek çok küçük bilgiden oluştuğu için, onları okuyup, yenilerini eklemek, sıraya koymak gerekiyordu ki bu da gözlüksüz benim için imkânsızdı. Bir-iki kere Pehlivan Bey’in gözlüğünü alıp meseleyi hallettikten sonra, şımardım, rahatladım. Evde gözlük unutmak diye bir sorunum kalmadı.

Dedim ya, Pehlivan Bey de duruma alıştı. Bir-iki kez, görevi bitip evine gittiği için, eve adam göndermek zorunda kaldık. Belki de akşam yapılan özel programlardı bunlar. Benim tamamen, radyoda yedek gözlüğü olan biri yüzsüzlüğüyle davrandığımı görünce, gözlüklerini radyoda bırakmaya başladı. “Benim yedek gözlüğüm var, bunu buraya bırakayım, ne olur ne olmaz” derdi. Sonunda Açık Radyo’nun beşinci katındaki küçük bir rafta (mutfakta mıydı yoksa?) daimi bir gözlüğümüz oldu. Doğrusu, utandığımı hatırlamıyorum ama Pehlivan Bey’e, hem bu nedenle, hem de başka birçok başka yardımı nedeniyle minnet duyduğum bir gerçek. O olmasa, benim Açık Dergi mesaim bu kadar uzun sürmezdi.

Sevin Okyay

Pelé

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük futbolcularından biri, kimilerince en büyüğü, futbolun siyah incisi... 4 kez katıldığı Dünya Kupası’nda 12 gol atan, 17 yaşında Brezilya milli formasını sırtına geçiren oyuncu. 1958 Dünya Kupası finallerinde tüm dünyaya adını duyuran futbol sihirbazı, Edson Arantes do Nascimento, nâm-ı diğer Pelé…

23 Ekim 1940 yılında Brazilya’nın Minas Gerais eyaletine bağlı Três Corações köyünde dünyaya gelen Pele, tüm futbol cambazlarının ilk durağı olan sokak aralarında oynanan maçlarda çalımlarını atmaya başladı. Aile tarafından ‘Dico’ takma adıyla çağrılırken futbolcu arkadaşlarından da ‘Pelé’ takma adını aldı. 16 yaşına geldiğinde Santos’a transfer olan Pelé, aynı yıl içerisinde Brezilya Milli Takımı forması ile Arjantin’e karşı oynadı. Santos’a 1958 -1969 yılları arasında 9 şampiyonluk kazandırdı.

1958’deki Dünya Kupası Finalleri’nde ilk iki maçta forma şansı bulamayan Pelé, ilk dünya kupası tecrübesini Rusya’ya karşı oynanan maçta kazandı. 17 yaşında Dünya Kupası finallerinde yedek kulübesinde otururken, çeyrek final karşılaşmasında İskoçya’yla yapılan karşılaşmada yakaladığı forma şansını iyi değerlendiren Pelé, attığı golle takımını yarı finale taşıyan isim oldu. Yarı final karşılaşmasında da Fransa’ya üç gol atan ve takımının 5-0’lık galibiyetinin altına büyük harflerle imzasını atan genç yetenek, sporseverlerin kalbinde yer edinmeye başladı. Brezilya’nın finalde rakibi ev sahibi İsveç’i 5-2 yenerek, kupayı müzesine götürdüğü maçta 2 gol de İsveç ağlarına gönderince dünya Pelé gerçeği ile yakından tanıştı ve o artık bir futbol yıldızıydı. Şili’nin ev sahipliği yaptığı ‘62. Dünya Kupası finallerinde gözler Pelé’deydi... Ama Pelé daha turnuvanın başında yaşadığı sakatlık nedeniyle maçların büyük çoğunluğunda takımdaki yerini

Futbolun siyah incisi Pelé ya da asıl adıyla Edson Arantes do Nascimento.

alamadı. Bu sakatlık Pelé'nin peşini 1966 finallerinde de bırakmadı.

1970 finallerinde futbolunun zirvesinde bir dönüş yaptı. Finallerde Rivellino, Jairzinho ve Tostão ile futbola unutulmaz üçleme bilincini yerleştiren Pelé Brezilya'ya üçüncü şampiyonluğu getiren isimlerin en başında yer aldı.

Gol atmak dendiği zaman akla ilk gelen isimdi Pelé… 92 kez giydiği Brezilya forması ile 77 muhteşem gol kaydederek erişilmez bir rekora imzasını attı. 1956-1974 arasında toplam 1220 gol attı... 12 yılda Brezilya'ya 3 kere Dünya Kupası kazandıran 'Siyah İnci', oynadığı 6 maçta 90 dakikaya 5 golü sığdırdı, 30 maçta 4 golü, 90 maçta ise 3 golü rakip ağlara bıraktı. 30 yaşındayken 1000. resmî golünü attı… 17 yaşında keşfedilen ve ellerinden kaçmasın diye Brezilya Hükümeti tarafından milli servet ilan edilerek ülke dışına transferi yasaklanan oyuncu bir dönem de Brezilya Spor Bakanlığı yaptı.

Bir futbolcu düşünün, çalımlarıyla, golleriyle, asistleriyle, zekâsıyla, estetiğiyle, röveşatalarıyla, kariyeriyle, saygınlığıyla savaşları, çatışmaları, işgalleri durdursun… Pelé 1967'de bunu başardı. Nijerya iç savaşı almış başını gidiyor, onlarca insan ölüyordu. Futbolun 'siyah inci'sinin bölgede oynayacağı gösteri maçı için 48 saat ateşkes ilan edildi...

Cevahir Evren
www.acikradyo.com.tr
08 Aralık 2005.

Petrol

Latincede taş anlamına gelen *'petra'* ile yağ anlamına gelen *'oleum'* sözcüklerinden oluşmuştur. Türkçede kimi zaman 'yeryağ' denmesi de bu açıdan yanlış sayılmaz. Yeryüzü kabuğunu oluşturan formasyonlarda bulunan; kara, koyu kahverengi veya koyu yeşil renkte, çoğunlukla sıvı halde bulunan bir maddedir. Esas olarak karbon ve

Petrolle uçaklar uçurulur, duble karayolları yapılır, dağlar yerinden oynatılır ve çok hızlı kârlar elde edilir.

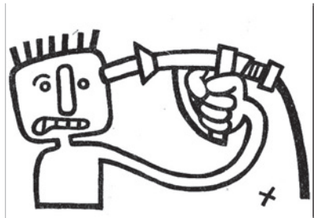

hidrojenin kimyasal bileşiklerinin (hidrokarbonların) karmaşık bir karışımından oluşur. Ham petrol, birincil enerji kaynaklarının ve kimyasal ürünlerin pek çoğunun ana hammaddesini oluşturur. 'Kara altın' diye de adlandırılması, renginin yanı sıra bu yüzden de boşuna değildir.

Dünyadaki tüm enerji güneşten gelir. Güneş bitkileri besler, bazı hayvanlar bitkileri yer, başka hayvanlar da bitkileri yiyen hayvanları yer. İnsanlar da tüm enerjilerini bu yoldan, güneşle beslenen bitki ve hayvanlardan elde ederlerdi. Derken, önce kömürü, sonra da petrolü keşfettiler ve böylelikle endüstri devrimi başladı. Aslında, küçük çaplı olarak, insanlar ısınma ve aydınlanma amacıyla petrol ve kömürü en az 4 bin yıldır kullanmaktaydılar; ama endüstri devrimi esas olarak kömürle ateşlenen demiryollarının Kuzey İngiltere'de 19. yy başlarında geliştirilmesiyle istim kazandı. İlk ticari petrol kuyusu ABD'de Pennsylvania'da 1859'da işletmeye açıldı.

Kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar milyonlarca, hatta milyarlarca yıldır güneşle beslenip büyümüş bitkilerle hayvanların bedenlerinden oluşur. Dolayısıyla, petrolün 'sıkıştırılmış günışığı'ndan ibaret olduğu söylenebilir. Çok büyük miktarda günışığından. İnsanlık, gezegen dolusu depolanmış güneş enerjisini nakde çevirmeyi başarmış bir canlı türü. Ayrıca, bu yakıtın tümünü ânında yakıp tüketmekte kararlılık gösteren bir tür.

Neler Yapılır?

Petrol şaşırtıcı bir kullanım çeşitliliğine sahip, son derece yararlı, hatta mucizevi bir maddedir. Ondan neredeyse her şey yapılır: Bir kere yanıcı sıvı yakıt, yani benzin gazyağı, dizel - motorin, motor yağı, fuel oil yapılır, ki bunlar kolayca depolanabilir, taşınabilir ve kullanılabilir yakıtlardır. İnsan, hayvan ve yüklerin karada, havada ve denizde taşınmasında bir numaralı rol bu yakıttadır.

İkinci olarak, kalın, ağır zift ya da katran yapılır, ki bu üç bin yıl öncesinde kadim Mısır'da firavunların ve diğer insanların mumyalanmasında kullanıldığı gibi, günümüzde de öncelikle tıpta dezenfektan olarak veya 'psöriazis' denilen deri hastalığının tedavisinde, ayrıca ulaşım sektörünün birçok alanında, örneğin asfalt, beton asfalt yollarda, köprülerde, hava limanlarında, uçak pistlerinde, binaların çatı ve kat zeminlerinde, tekne ve gemilerin gövde ve güvertelerinin inşasında ve daha pek çok başka alanda can alıcı rol oynar.

Ve nihayet, petrolden hafif, dayanıklı ve su geçirmez plastik yapılır, ki bu da kolayca kalıba sokulabilen, renklendirilebilen ve depolanabilen; sınırsız çeşitliliği olan harika bir maddedir. Böylece, petrolden Barbie bebekleri, şişme bebekler, oyuncaklar, ilaçlar, şişeler, naylon alışveriş torbaları, yapıştırıcı bantlar, mobilya takımları, sofra takımları, bilyeler,

Şirketlerin destekledikleri politikacılar özellikle petrol zengini bölgelerde çok kanlı savaşlar yürütebilirler.

Modern endüstri çağı insanı günde 84 milyon varil petrol yakıyor, yılda bir milyon yıllık depolanmış güneş enerjisi tüketiyor. Bu vurgun müthiş keyifli, ama aklıselime uygun mu acaba?

PVC iç çamaşırları, bebek bezleri, montlar, pantolonlar, yağmurluklar, spor ayakkabıları, golf topları, futbol topları, aspirin, kameralar, aküler, halı, gübre, gözlük, dürbün, teleskop, telefon, cep telefonu, televizyon, radyo, kulaklık, mikrofon, şampuan, kepek ilacı, saç jeli, kozmetik, makyaj malzemesi, diş macunu, sigara filtresi, zamk, bilgisayar, deterjan, böcek öldürücü, tarım ilacı, yiyecek boyası, yiyecek koruyucu maddesi, prezervatif, spiral, vazelin, yumuşak lens, yastık, yatak, yay, klozet kapağı, bavul, cam, çerçeve, kapı, kilit, anahtar, otomobil lastiği, uzay aracı lastiği, noel ağaçları, yapma çiçekler, çöp torbaları, tükenmez kalemler, dolmakalemler, keçekalemler, plaklar, kasetler, CDler, CDçalarlar yapılır...

Petrol Kârları

Petrolle uçaklar uçurulur, duble karayolları yapılır, dağlar yerinden oynatılır ve çok hızlı kârlar elde edilir. İnanılmaz derecede yararlı olduğu için, inanılmaz derecede kârlıdır petrol. Mesela, tren ve tramvay gibi raylı sistemlere dayanan bir kamu taşımacılığının fosil yakıtla işleyen araçlara göre çok daha verimli olduğu tespit edilmesine rağmen, herkesin tonlarca ağırlığı olan kendi bireysel araçlarına (otomobillerine vb.) sahip olması bu şirketler için çok daha kârlıdır. Petrol ve otomotiv şirketleri 1932-1956 yılları arasında 45 ABD şehrinde metro, tramvay, tren gibi raylı sistemleri satın alıp tedavülden kaldırmışlardır.

Petrol üreten şirketler inanılmaz derecede zengin ve güçlüdürler; güçlerini daha da zengin olmak için kullanırlar ve insanlarda zaten mevcut olan daha çok petrol ürünü kullanıp tüketme eğilimini büsbütün kışkırtmak, fosil yakıtların iklimi çökerttiğine ilişkin yaygın bilimsel bilgileri inkâr ettirmek için çok kuvvetli halkla ilişkiler faaliyetleri yürütürler. Bu şirketlerin destekledikleri politikacılar da özellikle petrol zengini bölgelerde (mesela Ortadoğu) çok kanlı savaşlar yürütebilirler. Genellikle yeryüzünün en yüksek kârlarını elde ettikleri bilinen petrol şirketlerinden en büyük 6'sının 2005 yılında vergi-sonrası net kârlarının dökümü şöyledir: ExxonMobil: 36.13 milyar $; Shell 22.94 milyar $; BP: 19.31 milyar $; Chevron: 14 milyar $; ConocoPhillips: 13.5 milyar $... Bu şirketlerin petrol ve enerji şirketi patron ve yöneticileriyle dolu olan Cumhuriyetçi Bush yönetimine akıttıkları destek miktarı, Demokratlara verdikleri desteğin yüzde 400 fazlasıdır.

Petrolün Tükenişi

Öte yandan, bugünkü tüketim oranlarıyla dünya petrol rezervlerinin yaklaşık 33 yılda tükenebileceği hesaplanmaktadır. Ancak, bilinen rezervlere yapılacak ilaveler, talepteki değişmeler, vb. unsurlar bu hesaplara dahil değildir. Ama, asıl sorunun, petrol rezervlerinin yarısının tüketildiği 'tepe noktası'na *(peak oil)* varıldığında yaşanacağı ifade edilmektedir. Çünkü, o 'tavan'a ulaşıldıktan sonra sürekli ekonomik büyümenin motoru olabilecek petrol giderek az bulunacak, kalan petrol çıkarması daha zor, elde edilmesi daha pahalı bir metâ hâline gelecektir. Bol ve ucuz petrole dayalı ekonomi de büyümesini sürdüremeyip büyük bir resesyona girebilecektir. Bu durumda, hem küresel ısınmanın kontrolden çıkmasıyla iklim, hem de dünya ekonomisi çöküşe yönelebilecektir. Bu yüzden de, henüz vakit varken alternatif teknolojilere ve düşük karbon ekonomisine geçmekte fayda mülahaza edilmektedir.

2010 yılında BP'ye ait bir platformun patlayıp batması sonunda insanlık tarihinin gördüğü en büyük "çevre" felaketi meydana gelmiş gibi gözüküyor, Meksika Körfezi'ndeki canlılar âlemi günde 100 bin varile varan petrolün fışkırmasının ölümcül tehdidi altında bulunuyordu.

Sonuç olarak, modern endüstri çağı insanı her gün 84 milyon varilin üstünde petrol yakmakta, yani, her yıl, bir milyon yıllık depolanmış güneş enerjisi tüketmektedir. Çevreci çizer Kate Evans'a göre, "petrole hücumdan kaynaklanan bu inanılmaz vurgun son derece keyifli birşey. Ama, bunun tam tamına aklıselime uygun olduğu söylenemez."

Adem Örmar

Kaynaklar:
Kate Evans; *Acayip Havalar.* Çev. Özlem Dalkıran. İstanbul: MetisYayınları - Açık Radyo Kitapları Dizisi, Haziran 2007.

Michael Moore; *Dude, Where's My Country?* London: Allen Lane, 2003.

www.opensecrets.org

www.wikipedia.org

Phil Ochs

Uzaktan bakıldığında bir Elvis taklidi gibiydi. Tanımayanlar için dış görünüm olarak Elvis'e benzeyen bir müzisyendi. Ama gerçekte, Elvis'in temsil ettiklerinin tam karşısında duruyordu; yani popülerliğin, muhafazakârlığın ve düşünsel sığlığın.

Elvis beste yapmadı, müzik endüstrisinin bir ürünüydü; o ise yüzlerce şarkı yazdı ve 'karşı-kültür'ün sesiydi. Elvis satın alındı; o üretti. Elvis'in ünü dünyayı sardı; o dışlandı, gölgede kaldı. Elvis rock'n'roll yaptı; o bir folk ozanıydı. İkisinin ortak yanı, seslerinin çok güzel kendilerinin de yakışıklı olmalarıydı. Ama Elvis öldü, Phil Ochs ise kendini öldürdü. Bugün hâlâ Elvis'e en çok benzeyenleri bulmak için yarışmalar düzenleniyor ve Elvis hâlâ, birçok insan için önemli değerleri temsil ediyor. Phil

Ochs'a kulak vermek için de hâlâ geç değil, çünkü, İngiliz sosyalist ozan/şarkıcı Billy Bragg'in onun için yazdığı şarkısında dediği gibi: *"Phil Ochs bize ilham veriyor hâlâ..."*

Sesi Gür Çıkıyordu, Uzlaşmıyordu...

Rock'n'roll devri kapandıktan sonra, 60'lı yıllarda genç kuşak politik bilinç kazanmaya başlamıştı. Kendi geleceklerini belirlemekte söz sahibi olmak istiyorlardı ve gitgide bu bir ölüm-kalım meselesine dönüştü. Bilindiği gibi, bu kuşağın en büyük sözcülerinden biri Bob Dylan'dı. Dylan nötralize edilmeye çalışılırken, öte yanda Ochs olgunlaşıyordu. Kentucky maden işçileri grevi, Mississippi sivil haklar hareketi, savaş karşıtı gösteriler, Salvador Allende'nin

Phil Ochs, *1940-1976.*

anısına konserler... Ochs hep ve bizzat oradaydı. Sesi gür çıkıyordu, uzlaşmıyordu; yeni bir Amerika'nın olasılığına inanıyordu. Ama zamanla rüzgâr ters yönde esmeye başladı. Ozan 1968'de ülkeyi kurtarmaya yönelik düşünceye sarılmayı bıraktı ve 'Amerikan Rüyası'nın sona erdiğine kanaat getirdi; Amerika'nın ölümü, onun da ölümü demek oluyordu. İngiliz avangard müzik dergisi *The Wire*'ın 'En İyi 100 Albüm' listesine aldığı 1969 tarihli Rehearsals for Retirement'ın kapağına, kendi mezar taşının resmini koydu. Politik hararet tamamen soğuduğunda ise "hiçbir zaman moda olmayan" Ochs da dışlananlar arasındaydı ve bu durum -göz altına alınma, sınır dışı edilme, radyo ve televizyon yasağı gibi farklı bağlamlarda- ölümüne kadar da sürdü.

Phil Ochs 1976 yılında, daha 36 yaşındayken, kız kardeşinin evinde astı kendini. Genç yaştaki intiharı onu sevenleri şaşırttı ve çok üzdü. Görünürde çok büyük bir problemi görünmüyordu Ochs'un. Olağanüstü güzel sesiyle söylediği şarkıları eskisi kadar güçlü değildi ama olsun... O ise yaratıcılığının tükendiğini düşünüyordu. Öte yandan CIA ve FBI'ın onu gözlem altında tuttuğu (hatta hakkında yalanlar uydurduğu) da biliniyor ve bu durumun onda paranoyalara yol açtığı söyleniyordu.

Dylan'ın "Sen bir folk şarkıcısı değil, gazetecisin" diye suçladığı "şarkı söyleyen gazeteci" Phil Ochs, hayatının son dönemlerinde bir hayli içine kapanmış ve alkole gömülmüştü. Presley ve Dylan'ın tersine, onun "hitap ettiği insanlarla iletişimini hiç koparmadığı" söylendi. Yaratıcılığının tükendiğini düşünüp hayatına kendini asarak son vermesi, müziğin onun için ne kadar önemli olduğunu gösteriyor, ama bu durumun bize maalesef bir katkısı olmuyor. Yine Billy Bragg'in aynı şarkısında dediği gibi "Dün gece Phil Ochs'u gördüğümüzü düşleyebiliriz" ancak: "Özgürlüğün şarkısı çalıyor yüksek sesle / vadilerde ve tepelerde / haklarını alabilmek için ayaklanıyor halk / Phil Ochs bizimle hâlâ / Phil Ochs bize ilham veriyor hâlâ."

Hilmi Tezgör

Pikabın Ötesi

70'lerin ortasında çıkan ve 80'lere doğru kimliğini bulan hip-hop, diskonun mirasçıları olan house, techno ve diğer elektronik dans müziklerinin gelişiminde önemli bir rol oynadı. Hip-hop'un bu yıllardaki etkisi müzikal değil, daha çok teknik ağırlıklıydı. Olanaksızlıkların kamçıladığı yaratıcılıklarıyla hip-hop dj'leri hem mevcut olan aletleri amacının çok dışında ve üstünde kullandılar, hem de kendi yaptıkları aletlerle müziğe büyük katkılarda bulundular.

Kool Dj Herc ve İlk Breakbeat

Kool Dj Herc, Hip-hop'un oluşumunda önemli rol oynayan kişilerden biriydi. Jamaika kökenli Clive Campbell, oldukça iri yarı bir basketçi olduğu için ona 'Hercules', yani Herkül adını takmışlardı. İlk olarak kızkardeşinin ricasıyla bir

Kool Dj Herc.

doğum günü partisinde iki pikapla sevdiği parçaları çaldı. O kadar büyük ilgi gördü ki birçok partide çalması için teklifler yağmaya başladı. Yıl sonunda artık Herculoids adını verdiği ekibiyle çaldığı partilerde giriş ücreti bile alabiliyordu. Bronx gençlerinin Jamaika tarzına bayılmadığını farkeden Herc bu şarkıları Funk ve Latin plaklarıya mixledi. Herc'ün sound'u disko Dj'lerine göre çok daha sert ve yüksek, plaklarıysa çok daha çeşitliydi. Herc fazla vokal ya da enstrüman olmayan ritmik bölümlerin insanları daha çok dansettirdiğini farketti. Artık aynı plağın iki kopyasını iki pikaba atıyor, birinde ritm bölümünü çalıp, istediği zaman diğeriyle *'break'* kısmını çalıyordu. Farklı plakların break'leri arasında geçişler yapıyordu. Herc'ün tarzıyla müzik sisteminin kendisi enstrüman haline geldi ve yepyeni bir müzik anlayışının temelini oluşturdu. Herc'ün oldukça ilkel sistemi iki Gerard pikap, iki düğmeli bir mixer ve dev bas amfilerinden oluşuyordu. Herc bu teknolojiyle breakbeat'i icad etti ve hip-hop'un temelini oluşturdu. Ayrıca Dj'in yaratıcılığını ön plana çıkaran bu yapıda, müzik sistemi enstrüman, Dj de bir besteci ve müzisyen konumundaydı.

Breakbeat, oldukça basit bir icat, müzikal anlamda ise bir devrim oldu. O güne kadar şarkının kendisi bir birim olarak görülüyordu. Oysa artık birim, şarkının içinden seçilen parçalar, yani break'lerdi. Farklı şarkıların parçalara bölünüp, break'lerin Dj'in özgün tarzına göre biraraya getirilmesi, kolaj ve montaj gibi kavramları müzik tarihinin ayrılmaz bir parçası haline getirdi. 70'lerin ortasında Dj, taşınabilir müzik sistemi, devasa plak koleksiyonuyla yeni bir kültürel kahraman haline geldi.

Grandmaster Flash, Çelik Tekerleğin Üstadı...

Breakbeat'i Kool Dj Herc icat etti ama Dj'i usta bir teknisyen, bir pikap virtüözü yapan Grandmaster Flash oldu. Life dergisi Flash için "pikapların Toscanini'si" diye yazıyordu. Flash, Herc'ün müzik sistemine ve breakbeat fikrine hayranlık duyuyor ama tekniğini yetersiz buluyor ve mix'lerinin kırık dökük olduğunu düşünüyordu. Flash babasının devasa plak koleksiyonuyla müzik dolu bir evde büyümüş ve elektronik mühendisliği okumuştu. Teknik bilgisiyle kendi müzik sistemini geliştirdi ve plak mix'lemede yaşanan sorunları ortadan kaldırmak için çalışmalar yaptı. Neredeyse hatasız mixlerine hayranlık duyduğu Disco Dj'i Pete Jones'un sırrını merak ediyordu. Masasını kullanmak için Jones'dan izin istedi. Jones onu birkaç kez reddettikten sonra masasını kullandırmaya razı oldu. Jones'un sisteminde bir pikap çalarken aynı anda diğer pikabın dinlenilebildiğini görünce Flash bu durumdan çok etkilendi. Bu sistemde sağa ve sola getirildiğinde iki pikabı ayrı ayrı dinleme imkanı veren bir düğme vardı. Kulaklıkla diğer pikabı dinleme imkanı mükemmel mix'ler yapabilmeyi mümkün kılıyordu. Bu bilgilerle kendi müzik sistemini ve tekniğini geliştiren Flash, dinleyicinin geçişleri farkedemeyeceği kadar temiz ve hızlı mix'ler yapmaya başladı.

Grandmaster Flash.

Flash'in bir sonraki adımı *'punch-phasing'* tekniğini bulmak oldu. Bu teknikte bir parçanın çıplak versiyonunu başka bir parçanın breakbeat'iyle zenginleştiriyor ve yeniden yorumluyordu. Bu dönemde disko müzisyenleri remix'leri plak olarak kaydederken, Bronx'taki hip-hop Dj'leri canlı olarak remix yapıyorlardı. İki pikabı sadece geçiş yapmak için değil birçok şarkının parçalarından yepyeni bir müzik yapmak için kullanıyorlar ve canlı olduğu için bunu sürekli olarak dinleyicilerle etkileşimli bir şekilde gerçekleştiriyorlardı. Plaklarda belli break'lerin yerini anında bulabilmek için Dj'in plaklarını çok iyi tanıması, neredeyse hepsini ezbere bilmesi gerekiyordu. Bunu kolaylaştırmak için Flash 'saat teorisi'ni buldu. Plağın yüzünü saat gibi düşünüyor, istediği bölümlerin nerede olduğunu bu hayali grafiğe göre not alıyordu. Kimi Dj'ler önemli kısımları bulabilmek için plakların üzerine renkli bantlar yapıştırıyorlardı.

Flash'in bulduğu bir diğer teknik de *'backspinning'* oldu. Belli noktalarda plağı beat'i kaybetmeyecek şekilde hızla geri çekiyordu. "let's dance", "rock it" gibi sözler şimdi breakbeatler arasında defalarca tekrarlanabiliyordu. Bunu yapmanın iki yolu vardı. Plak geri çekilirken çıkan ses ya müziğin içinde bir efekt olarak kullanılıyor, ya da dinleyiciye duyurulmadan yapılıyordu.

Flash tüm bu tekniklerle kolaj sürecini son derece akıcı bir şekilde gerçekleştiriyordu. Flash'in müzik sistemi arkadaşı Gene'in evinde duruyordu. Gene'in kardeşi Theodore onlar evde yokken Flash'in sisteminde çalışıyordu. Birgün Theodore'u dinleyen Flash ondan çok etkilendi. Flash'e göre Theodore doğru dürüst scratch yapan ilk Dj'di. Theodore scrath tekniğini son derece ritmik ve müzikal bir şekilde kullanıyordu. Daha sonraları Theodore çalarken plaklarını asistanlarının çıkardığı, ikinci jenerasyon Hip-hop Dj'leri arasında yerini aldı.

Tekniğini durmaksızın geliştiren Grandmaster Flash, sonunda iki yerine üç pikap kullanmaya başladı. Çalarken plaklarını beş ayrı kutuda topluyordu. Birincide yavaş parçalar, ikincide biraz daha hareketli yavaş parçalar, üçüncüde orta hızlılar, dördüncüde hızlılar ve beşincide aklınıza gelebilecek her türlü efekt. Beşinci kutunun vazgeçilmezleri arasında Kraftwerk yeralıyordu.

We're One , Two, Three, Four, Five MC's...

Scratching ve mixing'le bugün anladığımız anlamda Dj tekniğinin temelleri atıldı. Fakat Flash için Dj'liğin şov kısmı da çok önemliydi. Anlatılanlara göre çalarken akrobatik denilecek hareketler yapıyor, dirsekleri, ayakları, hatta kafasıyla çalıyordu. Flash birkaç Mc'den oluşan ekibi Furious Flash ile beraber sahne alıyordu. Mc'ler olmadığı zaman insanların konferans izler gibi nasıl mix yaptığını incelediğinden şikayet eden Flash, müziğe uygun bir şekilde bağırıp çağıran, kalabalığa seslenen Mc'leriyle insanları coşturuyor, dansetmeye sevkediyordu. Aynı dönemde ırkçılık karşıtı politik altyapısıyla Afrika Bambaata, Zulu Nation'ı kurdu. Bambaata'nın setleri sayesinde Amerikan gençliği Kraftwerk'le tanıştı. Tamamen elektronik altyapısı, fütüristik ve bir o kadar da duygusal sound'uyla Kraftwerk çılgınlığı dalga dalga

yayıldı. Kraftwerk'le beraber Amerika'daki müzik akımları Avrupa kültürüyle ciddi bir etkileşim içine girdi.

Beatbox, Sampler, 1200/1210...

Herc ve Flash gibi Dj'ler parasızlıktan kendi müzik sistemlerini kendileri üretiyorlardı, Olanaksızlıklar onları ister istemez yaratıcı olmaya zorluyordu. Deneme, yanılma, kırma, parçalama gibi yöntemlerle pikap, mixer va anfilere her anlamda hâkim oldular. İlk hip-hop Dj'leri arasında elektronik eğitimi almış tek Dj olan Flash, pikap ve mixerden oluşan temel Dj ekipmanına bir de *beatbox*'ı ekledi. Beatbox, kayıtlı birkaç ritm yapısını metronom gibi sonsuz tekrarlar halinde çalan analog bir davul makinasıydı. Flash aletin ilk örneğini, tekniğini geliştirmek için kullanan davulcu bir arkadaşının evinde görmüştü. Bu aletin farklı amaçlarla da kullanılabileceğini düşünen Flash onu arkadaşından satın aldı ve 'beatbox' adını verdi. 1969'da piyasaya çıkan beatbox (drum machine ya da rhythm box) yirmi küsur hazır ritm çalabiliyordu. 70'lerin ortasında programlanabilir olanları ortaya çıktı ve 78'de piyasaya sürülen Roland CR-78 ile müzisyenler artık kendi ritmlerini kaydedebiliyorlardı. Davul seslerini taklit etmekte yetersiz olan bu aletler disko ve hip-hop için birebirdi. Bu dönemde ortaya çıkan beatbox'ların en önemlisi daha sonraları İngiliz rave grubu 808 State'e adını verecek olan Roland 808 oldu. Üzerine çok çeşitli modeller yapılmasına rağmen bir klasik haline gelen 808 günümüzde de birçok müzisyen tarafından kullanılıyor. İlerleyen yıllarda beatbox'ların dijital olanları üretildi. 808'in ardından gelen TR-909 bu geçişi simgelercesine yarı dijital, yarı analog teknolojiyle çalışıyordu.

Aynı dönemde sesleri dijital hale getirip saklayabilen ve modifiye edilerek sınırsız kullanım imkânı sağlayan *sampler*'lar ortaya çıktı. Akai S-1100 ve Roland W-30 dönemin yıldız sampler'ları arasında yer-

Efsane makine: Roland TR-808.

lerini aldılar. Beatbox ve sampler'lar Dj'in pikabın sınırlarını aşmasını sağladı. Dj artık rahat rahat kompozisyonu üzerinde çalışabiliyor, yaratıcılığını daha etkin bir şekilde müziğe katabiliyordu. Böylece Dj'in yapabilecekleri, plak koleksiyonunu gitgide aşmaya, Dj'lerin özgün tarzları arasındaki farklar keskinleşmeye başladı.

1980 yılında Technics ilk kez Dj'lerin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir pikap üretti. Efsane pikap 1200 MK2, o zamana kadar kullanılan 1100 A'nın yerini devraldı. Özellikle karanlık ortamlarda kullanım kolaylığı sağlayan büyük start-stop düğmesi, plağı aydınlatan küçük ışığı, plak hızını artı/eksi sekiz ölçüde oldukça hassas bir şekilde ayarlama imkânı sağlayan parmak genişliğindeki *'pitch'* regülatörü, pikap kolunu kişisel olarak ayarlama imkânı ve daha birçok özelliğiyle 1200 pikap tarihinde bir referans noktası oldu. Önceki 'belt-drive' örneklerinin aksine *'direct-drive'* teknolojisini kullanan 1200, 33 bpm'e sadece 0.7 saniyede ulaşabiliyor, 30 saat süren partilerde teklemeden çalışıyordu. Bu tarihten itibaren pikaplar 1200 temel alınarak üretildi. Gümüş rengi 1200 ve siyah 1210'lar Los Angeles URB dergisine göre Dj'liğin dünü, bugünü ve yarınıydı. Bu yıllarda temelleri atılan house, techno, trance ve bunlardan türeyecek tüm müzik türleri, efsanevi 1200'ler üzerinde dönüp duracaktı. **(Bkz; Hip Hop)**

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
26 Aralık 2001.

Platinyum Baskı

Platinyum Baskı sürecinin çıkışı 19. yüzyılın ortalarına, fotoğrafın icadının yaşandığı 1839 yılının hemen ertesine rastlıyor. 1872'de, ilk defa Platinyum baskı için gereken metal levhanın özellikleri elde edilmeye başlamıştı. Geleneksel fotoğrafçılıkta ise gümüş levha kullanılıyor. Bu minvalde Platinyum baskı, gümüş baskı tekniğinden ayrılıyor. Buna benzer bir diğer yöntem ise palladyum baskı tekniği.

Bilindiği üzere sanat piyasası her zaman farklı olanın peşinde. Platinyum baskının 19. yüzyıldaki itibarı bugün birçok kişinin bilmediği bir unsur. Öyle ki, yıllar boyu gümüş baskı tekniği Platinyum baskının gerisinde idi. I. Dünya Savaşı'yla birlikte Platinyum baskının yerini yeniden gümüş baskı almaya başladı ve bu baskı tekniğinin bir anlamda 'modası geçti'. Bunda yeni yüzyıl ile birlikte gelişen teknoloji ve küçülen makinelerin de etkisi çok büyük. Bilindiği üzere Platinyum baskının kendine özgü üçayağı, büyük makinesi ve odaklama aygıtları gibi gereklilikleri de var.

1965'e gelindiğinde ise bu konuda, aralarında benim de yer aldığım bir grup sanatçı, bu 'ölü üretim tekniğini' diriltmenin yollarını aramaya başladı. Platinyum baskı şimdi şimdi sanat galerilerinde kendi değeri adına kabul görmeye

Dick Arentz Kapadokya'da.

başladı. Fotoğrafın tekniğinden ziyade, özgünlüğü ve kalitesinin, nasıl görüldüğünün beklentisi bunda etkili oldu. Bu bir merak ve ilgi meselesi. Öte yandan bu sanat dalının 30 yıllık bir geçmişi olduğunu da gözardı etmemek gerek. Bu anlamda bu sanat da kendi içinde evriliyor ve birçok sanat kurumu ve eğitim odaklarında Platinyum baskıda 'zanaat' ve merakın etkisi artırılmaya çalışılıyor. Bu tamamen el hünerine dayalı bir çalışma biçimi. Kişisel olarak, eserlerin çoğaltım sayısını 50'de sınırlı tutuyorum. Bu benim tercihim, ama sanatçılar kendi tercihlerine göre sadece üç adet ya da 100 adet de çoğaltabiliyorlar. Eserin sayısıyla birlikte değeri de belirleniyor.

Dick Arentz ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; Ağustos 2004.

Plüton

18 Şubat 1930 tarihinde Arizona Lowell Gözlemevi'nde astronom Clyde Tombaugh tarafından keşfedilen ve 24 Ağustos 2006 tarihine kadar Güneş Sistemi'nin en küçük ve en uzak dokuzuncu gezegeni olarak bilinen Plüton, bu tarih itibarıyla Uluslararası Gökbilimi Derneği *(International Astronomical Union)* tarafından gezegenlikten men edilmiştir. Artık o bir 'cüce gezegen'dir.

Gezegen yaparken sormuşlarmış gibi, gezegenlikten çıkartılırken de ne Plüton'a (ne de olası Plütonlulara) ve Plüton severlere hiçbir şey sorulmaması infial nedenidir. Yörüngesinin Güneş Sistemi dışında olduğu yıllarca tartışılan Plüton'un, bu kararla 'sistem' dışı bir gezegen olduğu tasdiklenmiştir. Bu vesileyle artık Plüton 'ötekilerin', 'sistem dışındakileri'nin gezegenidir. Sistemde kala kala 8 gezegen kalmıştır. Darısı yeni gezegenlerin başınadır. Dünya merkezli kâinat tanımlamasını da Plüton vasıtasıyla tartışmaya açmak elzemdir. Üzerinde olan

Plüton gezegenine bu adı 11 yaşındaki mitoloji meraklısı Venetia Burley vermişti.

insanoğlu cinsinden sebep, heder olan Dünya gezegeninin de sistem dışına çıkma talebi bu vesileyle anlayışla karşılanmalıdır.

Tan Morgül

Poi

Yeni Zelanda'da, Maori yerlilerinin dans ritüellerinde kullandığı bir enstrümandır. 'Poi' sözcüğü vücudun etrafında hareket eden, ipin ucuna bağlanmış, kişiye uygun ağırlık anlamına gelir. Bu enstrüman Maori halkı arasında çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Örneğin kısalı uzunlu iplere sarılmış bir bitki müzik eşliğinde vücuda vurularak sesler ve ritmlerle uyumlu hareketler yapılmakta, bu şekilde poi hem karşı cinsi etkilemede ve koordinasyon geliştirmede kullanılmaktaydı. Tüy ve kıllarla süslenen kuş yumurtaları ise ahenkle çevrilerek gösteri amaçlı olarak eğlencelerde kullanılırdı. Bu enstrüman sonraları poinin ateşlendiği yer olarak da bilinen Hawaii, Tayland ve Hindistan'da dolunay kutlamalarıyla, Avrupa'da geliştirilen kimi terapilerle ve günümüzde uygulanan gösteri amaçlı kullanımıyla bugün dünyanın birçok yerine ulaşmıştır.

Poi çalışmaları sezgiyi ve mantığı bir araya getirerek beynin iki yarısını birbirine bağlar. Beden, ruh, zihin koordinasyonlarının gelişmesini, fiziksel davranışlarla bilinci odaklamayı ve yönlendirmeyi; kas gücünün artmasını ve vücudun esneklik kazanmasını sağlar. Poinin ateşle ve dansla buluşmasıyla; yaşam ve doğanın dengesini sağlayan güçle özdeşleşen, ruhun arınmasına kaynak olan ateş, dansın özgür ruhuyla kendi mistik ruhunu birleştirip insanoğlunun bedeninde bir ritüele dönüşür. Ateş dansı içteki ateşin ve ritmin, ruhun yansımasıyla, çeşitli dans enstrümanları eşliğinde dışa sunumudur. Bu sunum çeşitli kültürlerde farklı enstrümanlar ve formlarla yorumlanmaktadır.

Poi çalışmalarında denge, nefes, hareket ve duruşa konsantre olunmalı; performanstan önce kaslar muhakkak ısıtılıp açılmalıdır. Odaklanmadan veya yeterli alana sahip olmadan çalışmaya başlanmamalıdır. Bugün birçok çeşidi olan ateş dansı enstrümanlarından hangisi kullanılmaktaysa bu

Ateş ve dansla buluşan poi, insanoğlunun bedeninde bir ritüele dönüşür.

enstrümana ateşsiz provalarda tam olarak hâkim olmadan ateşle uygulamaya geçmemek gerekir. Ateş dansı sırasında en az bir kişi güvenlik ve söndürmeden sorumlu olmalıdır.

Filiz Duran

Poponu Yıka

Poponu yıka, poponu yıka, suyu getir ve poponu yıka
Yavrum, hiç kıpırdama, sözümü dinle, yaramazlık yapma
Temiz bir çocuğu herkes sever, pislik iyi değildir
Hiç kimse sevmez seni, pis bir çocuk olursan eğer...[1]

Der; İbrahim Betil

[1] Bir Çin çocuk oyun şarkısından.

Portekizce

Rahmetli Turgut Boralı ile Bodrum'dayız... Ben Doğan Canku ile birlikte çalışıyorum. Gerçekten Bodrum'un çok güzel olduğu dönemler... Ah şimdi de çok güzeldir ya, nergisler açmıştır şimdi, menekşeler... Hava ne ısıtır, ne üşütür... Sonraları ben Bodrum'da Türkçe söylemeye başladım. Zaten o eski, adını anmak istemediğim ama üzerimde çok güzel anıları olan Harbiye'deki şuradaki küçücük kabareyi düşündüğüm zaman hele... Oralarda hiç Türkçe söylemiyordum, sonrasında söylemeye başladım. İlk Türkçe söylemeye başladığımda ağzıma çok yabancı geldi. Daha sonra alıştım yavaş yavaş, şimdi Türkçe söylemeyi çok seviyorum gerçekten. Neyse uzatmıyayım, Rumca söylüyorum. Birisi beni şikâyet etmiş karakola, bu kadın Rumca söylüyor diye. Ondan sonra, polisler geldi. Demişler ki biz bunu sahneden indireceğiz. Turgut Boralı yaklaşmış, kulakları çınlasın; kulakları çınlasın dediğim kaybettik kendisini ama, çınlasın yani... Gitmiş demiş "N'oluyor?". Orada bir hareket var tabii. Polislere diyormuş ki biz bu kadını indireceğiz. "E ne yaptı ki?" demiş, "Bir suçu mu var?" "İhbar var, Rumca söylüyor" diye cevap vermişler. "Sen Rumca biliyor musun?" diye sormuş polise. "Yooo.." demişler. "Ayol o Portekizce söylüyor" demiş Turgut da, "ne Rumcası...". Sonra dönmüş gitmiş polisler.

Leman Sam
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Programcı

Açık Radyo'nun 14 yıllık yayın hayatı içinde toplumun çeşitli kesimlerinden ve meslek dallarından gelen, kimisi de işsizler kategorisine giren ve yaşları 9 ile 75 arasında değişen 954 kişi Açık Radyo'da 845 program yaptı.

Açık Radyo'nun birinci yaşgünü, *13 Kasım 1996.*

Haftada 7 gün 24 saat yayın yapan Açık Radyo'da her hafta 203 programcı, 147 ayrı program yapmaktadır. Açık Radyo'nun her hafta stüdyo ve koridorlarına konuklarıyla birlikte, 300 kişiyi sığdırdığı ve bu insanların 'curcuna'ya katkıda bulunmasına önayak olduğu söylenebilir. Şu ana dek yayın yapmış ve/ya halen yapmakta olan programcıların bazıları, dünyanın dört bir yanından gelmektedir; Pasaportları itibariyle, Alman, Amerikalı, Belçikalı, Brezilyalı, Britanyalı, Bulgar, Dominikli, Fransız, İranlı, İspanyol, Kanadalı, Kostarikalı, Lübnanlı, Sudanlı, Yunanlı...

Açık Radyo programcılarının ortak özelliği, tümünün gönüllü olmasıdır. Yani herhangi bir ücret almadan çalışmaktadırlar. Bu da, bilinebildiği kadarıyla, dünyada benzerine çok sık rastlanmayan bir olgudur.

Açık Radyo'da bir kişi ölümünden sonra 6,5 yıl boyunca (ailesinden izin alınarak); bir kişi de doğumundan önce 6 ay boyunca program yapmıştır (kendisinden izin alınmadan). **(Bkz; Bebek Kokusu; Hulusi Özoklav)**

Açık Radyo

Açık Radyo destekçileri ve programcıları İstanbul Modern'de buluştu, *7 Şubat 2005.*

Provo

1965-1972 yılları arasında Hollanda'da sosyal değişim yaratmak isteyen barışçıl, neşeli anarşistlerin yaratıcı ve provokatif hareketi. 25 Mayıs 1965'te sanatçı-aktivist Robert Jaspers Grootveld ve anarşist Roel van Duijn tarafından kuruldu. Dönemin renkli siyasi atmosferinin yanında Anarşizm, Dadaizm ve daha sonra karşı-kültür gurusu olacak Alman filozof Herbert Marcuse'den, Johan Huizinga'dan ve hatta Marquis de Sade'den etkilenen hareket sıklıkla uluslararası Sitüasyonist akım içinde kabul edildi.

Söylemden çok somut eylemi tercih eden Provo'lar teatral sokak gösterileriyle, *'happening'*lerle insanların ilgisini çektiler. Grubun Amsterdamlılar üzerindeki etkisi o kadar büyük oldu ki, 1970 seçimlerinde şehir konseyinde beş sandalye kazandılar. Şehir konseyine girdikten sonra, 'beyaz planlar'ını geliştirdiler. En tanınmış beyaz plan; ücretsiz ulaşım için, Amsterdam'ın birçok yerine 'mülkiyetsiz' bisikletler yerleştirmek olan 'Beyaz Bisiklet Planı' idi. Düşünceleri kentsel planlamayı, sosyal konut ve genel kültürel hayatı etkiledi. Marihuana yasağına, trafik yoğunluğundan kaynaklı hava

Savaş sonrası ekonomik buhranın çocukları olan bu kuşağın en büyük zevki, problem yaratarak polisi provoke etmekti.

Provo ismi ilk olarak Hollandalı sosyolog Wouter Buikhuisen tarafından kullanılmıştı. Ona bu ihamı veren, 50'lerin âsi, şık giyimli, mopedleriyle zamanlarının çoğunu ne yapacaklarını bilmeden sokaklarda geçiren ve 'Nozem'ler olarak anılan gençlerdi. Savaş sonrası ekonomik buhranın çocukları olan bu kuşağın en büyük zevki problem yaratarak polisi provoke etmekti. Amsterdam Üniversitesi'nde felsefe öğrencisi olan Roel van Duijn, 12 Temmuz 1965'te basılan *Provo* dergisinin ilk sayısında Nozem tanımlamasına başka bir boyut katarak 'provo'nun ortaya çıkışını müjdelerken bu gençlere atıf yapıyor ve; 'Onların nefretini devrimci bir bilince çevirmek bizim görevimiz olacak!' diyordu.

kirliliğine, tütün endüstrisine karşı kampanyalar örgütlediler, ücretsiz sağlık klinikleri açtılar, evsiz insanlara barınak sağladılar. Hollanda prensesi Beatrix ile Alman diplomat Claus von Amsberg'in evlilik töreninde gerçekleştirdikleri protestolarla dünya çapında ünlendiler.

Provo'nun çözülüşü, hareketin ılımlı liberal politikacılar tarafından savunulup sosyologlar tarafından çalışılmasıyla başladı. İktidar tarafından gösterilen tolerans, grubun en temel gerekçesini yok etti: Otoritenin her unsuruna karşı olan direniş.

Provo'dan...

Felsefe, vizyon ve ideal yok. Birçok nedenden, bu düşünce, kayıtsızlığa ve umutsuzluğa neden oluyor; fakat önemli sayıda insan yeni bir gelecek yaratmak için mücadele ediyor. Biz bu hareketin parçasıyız, ve özgür ruhlar için eğlenceli maceralar yaratan Homo Ludens'in olanaklarını keşfediyoruz. Homo Ludens hâlâ yaşıyor ve keyfi yerinde. Huizinga öngörmüştü, Constant tanımladı, Provo haykırdı. Onu seviyoruz, onu yaşıyoruz.

Tan Morgül

Psychoacoustics

Seslerin insan davranışını inceleyen Psychoacoustics artık bir bilim dalı olarak kabul ediliyor. Köpeklerin duyduklarını bir kenara bırakırsak, seslerle oynayarak insanlara dair ruh çözeltilerine ulaşmak mümkün görünüyor. Ses mi davranıyor yoksa düğmeleri hâlâ elinde tutan insanlar mı davranma lüksünü sürdürüyorlar, buna karar vermek zor. Öte yandan henüz bilmediğimiz seslere dair çarpım tabloları var. Bir resmin matrisi temsilinden elde edilen sesler ve bu seslerin trigonometrik yeteneklerine dair öngörülerimiz sınırlı. Matematiğin içine kolumuzu sokup oradan beklemediğimiz sesleri çıkarabiliriz. Bu da seslerin kendi nitelikleriyle davranma imtiyazını ele geçirmesi demek.

Threshold of Pain

Ağrı eşiği. Psychoacoustics'in belki de en önemli değişkeni… Müziğin prize takılabilir hâle gelmesiyle; yükseltilmiş ya da elektrikle güçlendirilmiş sesler insana keyif verebildiği gibi acı da verebilir oldu. Orta kulağın *pan sonic* gürültüleriyle baş edebilmesini beklemektense, bir tıkaçla sesin acıtıcı ve keskin hareketlerini engellemek daha iyi bir çözüm olabilir. *'Threshold of pain'* katsayınızın yükselmesi; sesleri beyine ileten *'haircell'*lerinizin öldüğünü gösterir. Bu da *equalizer*'ın sadece sol tarafındaki sesleri duyarak ömrünüzü tamamlamanız anlamına gelir.

Experimental Dub

Dub'ın reggae'nin karnından çıktığını biliyoruz. Experimental dub ise Basic Channel isimli kült plak

şirketinin katalogundan doğdu. Dub ve reggae'den yapılan ton alıntılarıyla Detroit'in hipnotik baslarını buluşturan Basic Channel müzisyenleri, bu müziğin ilham kaynağını gizlemeksizin yeni bir tür alışkanlık envanterine dâhil ettiler. 'Ableton Live' isimli bilgisayar yazılımının yaygınlaşmasıyla deneysel olmaktan çıkan experimental dub; Deadbeat, Fluxion, Dub Taylor gibi önde gelen sanatçılarla temsil edilmeye devam ediyor.

Hiç Kimsenin Olmadığı Yerde Devrilen Ağaç

Bu ağaç gürültünün tanımıyla ilgili şiddetli bir tartışmayı gündeme taşımıştır. Soru şu: "Hiç kimsenin olmadığı yerde devrilen ağacın çıkardığı ses gürültü müdür?" Cevap: Bu ses 'ya hep ya hiç'in içine atılmış bir sestir. Bu ağacın devrilerek bir ses çıkardığı söyleniyorsa, o sesin varlığı tartışılır olmaktan çıkmıştır.

Gürültü

İstenmeyen ses.

White Noise

Farklı frekansların üst üste bindirilmesiyle elde edilen gürültü türü. Herkesin kendine ait bir *'white noise'*u olabilir ama duyulan yine aynı şeydir. En bilindik *white noise*, televizyonun karıncaları göstermek için çıkardığı gürültüdür.

Glitch

Gülün sesi. Oval ikilisi bu sesi cd'lere çizdikleri resimler aracılığı ile onun gerçek içeriğinin cd player'da hatalı çalınmasıyla elde ediyorlardı. Sonra bu başka sanatsal dokunuşlarla girilen bir suç ortaklığına dönüştü. Fennesz, Alva Noto, Tim Hecker, Philip Jeck gibi popüler *glitch* sanatçıları sayesinde Achim Szepanski'nin *"click"*ler değerlidir, birgün hatalar para kazandıracak" sözü doğrulanmış oldu. Artık sanatsallığı doğrulanmaya gereksinim duymayan bir akım hâline geldi.

Plunderphonics

John Oswald'ın geliştirdiği bir müzik üretme biçimi. Müziğin kendi endüstrisini yine kendine doğrultması olarak açıklanabilir. Sürrealistlerin kalabalığa ateş etmek deyimini cd player'ların, play-pause, forward, rewind düğmeleriyle gerçekleştirme eylemi. Oswald'ın Michael Jackson parçalarını bu düğmelerle bozarak hazırladığı ilk *'plunderphonics'* deneyimi Jackson'ın kendisini mahkemeye vermesi, ardından da albümün toplatılmasıyla sonuçlanmıştı.

Osman Kaytazoğlu

Public Enemy

Norveçli yazar Henrik İbsen'in 1882 tarihli, İngilizce'ye *An Enemy of the People* ve *A Public Enemy* (Bir Halk Düşmanı) olarak çevrilen bir tiyatro eseri vardır. Bu eserden tam yüz yıl sonra, New York, Long Island'da kurulan ve Rap müziğinin tarihini 'yeniden yazan' *Public Enemy* (halk düşmanı) grubunun bu oyundan haberi var mı bilinmez, ama buradaki 'halk' eğer ırkçı beyazlardan oluşuyorsa, bu grup onların düşmanı, evet.

Rap uzun bir yoldan geldi. İlk rap plağının üzerinden çok uzun bir süre geçmemiş olsa da, (Sugar Hill Gang - *'Rappers Delight'*, 1979), Hıristiyanlığı benimseyen siyahların kiliselerinde söylenen âyinlere, yani gospel müziğine ve verilen vaazlara kadar gerilere götürebiliriz rap'in köklerini. Public Enemy'nin *He Got Game* albümündeki vokaller de bu bağlamda iyi bir örnek olabilir. Ayrıca 30'lu yıllarda Amerika'nın büyük şehir banliyölerinde erkeklerin kafiyeli söz atışmalarına dayanan bir oyun olan *'dozens'* ve 60'lı yılların başında parası olmayan ama müziksiz de yapamayan Jamaikalıların, sözsüz plaklar üzerine söyledikleri sözler, yani *'toasting'* de, rap'in geçmişinde yatan hikâyeler.

Rap ve hip-hop'ın öncü, zihin açıcı ekibi Public Enemy'nin elebaşı Chuck D, grubunun 80'lerin ortasında rap müziğinin alamet-i fârikası olarak ortaya çıktığını; Kara Panterler, İslam Ümmeti gibi kültürel hareketlerden, Gil Scott-Heron gibi şairlerden, eski rapçilerden ve The Clash'den esinlendiklerini söylüyor. Rap, özetle, siyahların hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları şeyleri yüksek sesle haykırmalarıydı; punk nasıl disco müziğine bir isyansa, rap de 'rhythm and blues'a isyandı.

Fear of a Black Planet

Public Enemy'nin savaşçı bir topluluk olduğu su götürmez. Grup, 'beyaz' Amerika'ya nefret duyuyor ve bunu her fırsatta ifade ediyor. Militan siyah ırkçılar olarak da defalarca suçlandılar. Okullarda ders kitabı olarak okutulan, ama Türkçe çevirisi ancak gecikmeli olarak özgür kalan, Simon Reynolds ve Joy Press'in *Seks İsyanları* başlıklı kitabında, kadınsılık ile popüler kültür arasındaki olumsuz bağıntıya değinilir: "Public Enemy'nin, *It Takes A Nation of Millions to Hold Us Back* albümünden, *She Watch Channel Zero*'su siyah anneleri, 'soap opera'ları ve vaaz veren programları ağzı açık ayran delisi gibi seyredip asli görevlerini, yani güçlü siyah savaşçılar yetiştirme görevini ihmal etmekle suçlar." Aynı kitapta özel olarak gruba ayrılan 'Duraksamayan Asi' isimli bölümde,

Public Enemy.

grubun "hoşgörüsüz, bağnaz, doktrine katı bir şekilde bağlı, ideolojik açıdan patriarkal bir grup" olduğu söylenir ve eklenir: "Grup, bilinçli ya da âdil *(righteous)* rap'e öncülük etti; 'gangsta' rap'in politika-öncesi öfkesini aldı ve buna politik bir anlam kazandırdı, tıpkı Kara Panterler'in genç siyah sokak haytalarının suç işleme eğilimlerini seferber etmeye çalışmaları gibi." Daha sonra Sonic Youth, 'Kool Thing' şarkısıyla, Beyaz Amerika'nın şirketlerine karşı savaşta kadının yerini ve rolünü sorar Public Enemy'ye. *Fear of a Black Planet (Siyah Bir Gezegenden Duyulan Korku)* albümlerine gönderme yaparak "Dişi Bir Gezegenden Duyulan Korkuya Ne Dersin?" diye sorar.

Politik rap, yalnızca Beyaz Amerika'ya değil, sınıf atlamış olan siyah orta sınıfa da rahatsızlık veren bir olgu. Budalaca maddi gösterişçiliğe de, elbette karşı duruyor. Chuck D.'nin bir zamanlar "çocukların boynundan altın zincirleri çıkarmak istiyoruz" deyişini hatırlayalım. Ya da bir Public Enemy klasiği olan *'Fight the Power*'ı: "Çoğu kimsenin gözünde Elvis bir kahramandı / Bana kalırsa bokun tekiydi, anlıyor musun / Düpedüz ırkçının biriydi o salak, bayağı ve açıkça / Elvis ve John Wayne'in analarını ..... / Çünkü ben siyahım ve bundan gurur duyuyorum."

Ünlü müzik yapımcısı Quincy Jones, rap'i '1990'ların cazı' olarak tanımlamıştı. Günümüz Türkiye'sinde caz konserlerini dolduran çoğunluğun pek sevdiği uyuşuk, yumuşak, sosyetik cazı hesaba katmazsak, Jones'un tanımını genişleterek, rap için, '2000'lerin cazı' da diyebiliriz belki –tabii bugün çoğu rapçinin statükonun bir parçası haline geldiğini ve müziğini para için ürettiğini unutmayarak... Ezilen ve dışlanan siyahların sesi olan rap ve hip-hop, aynı muameleyi gören beyazların sesi olarak bu topraklarda da net olarak duyulabiliyor bir süredir. İyi örneklerin sayısı artıyor. Public Enemy de 'renk körlüğü' yüzünden halk olamayan bir halkın bir numaralı düşmanı hâlâ. **(Bkz; Hip Hop)**

Hilmi Tezgör

www.acikradyo.com.tr

28 Mayıs 2006.

Punk

Bir kültür, tavır ve sanat üslubu olarak punk, yaygın inanışın aksine, ne 1976'da ortaya çıkmış, ne de 80'lerde ömrünü tüketmiştir. Belki başlangıcı birkaç olay veya tarih üzerinde sabitlenebilir, ama ortaya koyduğu kuvvetli, değiştirici ve dönüştürücü etkileri nedeniyle, bu müziğin devamlılığı olduğunu, henüz sonunun gelmediğini, uzunca bir süre de gelmeyeceğini söylemek kehanet olmaz.

Engizisyon Mağdurlarından Siyahların Mücadelesine...

Punk'ın ortaya çıkış tarihi konusunda rivayet muhtelif; çeşitli göndermeler yapılıyor. Onu Ortaçağ 'troubadour'larından, engizisyon mahkemeleri mağdurlarına veya 19. yüzyıl Londra gotiğine kadar götürenlere rastlanıyor ki, bu göndermelerin herhangi birini ya da tümünü birden reddetmek pek mümkün görünmüyor.

Müzik yazarı ve düşünür Greil Marcus punk'ın, Richard Thompson'ın 1968'de Fairport Convention için yazdığı 'Tale in Hard Time' adlı parçasında geçen "Take the sun from my heart / Let me learn to despise" (Çek güneşi yüreğimden / Aşağılamak neymiş öğreneyim) dizelerine yaslar.

Sıcak Dalgası ve Kuraklıkla Gelen Punk İsyanı

Adı artık Britanya siyah nüfusunun mücadelesi ile anılan Notting Hill Karnavalı'nın 1976 yılı şenliklerine denk gelen o sıcak ve kurak yaz ayları, daha önce atılmış punk tohumlarını birden yeşertiverdi. Ağustos'taki sıcak dalgası ile, ülkede kuraklık olduğu resmen ilan edildi, olağanüstü hale geçildi, su karneye bağlandı ve Kuraklık Bakanlığı kuruldu. Tırmanan gerginlik, 1975 yılından itibaren daha da artmaya başlayan ekonomik sıkıntı ve işsizlikle birlikte –alttan alta yoğunlaşarak– yükselen ırkçılığı da arkasına aldı ve Notting Hill Karnavalı, siyahlar ile onlarla kapışmaya meyilli beyaz polislerin karşı karşıya geldiği bir sahne oldu; ortam bir şehir savaşına dönüştü. Bu, punk'ın atası olarak kabul gören Britanya Punk'ının cisimleşmesiydi aslında. İklim etkisinin yanısıra 1976 yılının sonlarında 1940'lardan beri en yüksek orana ulaşan işsizlik ve Britanya hükümetinin IMF ile anlaşması da bunun üzerinde etkin oldu. Burada belirtmek gerekir ki, New York menşeli Amerika punk'ının müzikal etkisi punk'ın evriminde büyük rol oynamıştır ama bu vücuda toplumsal politik kisveyi giydiren, Britanya Punk'ı olmuştur.

Dönüştürücü etkileri nedeniyle punk müziğinin devamlı olduğu, henüz sonunun gelmediği, uzunca süre de gelmeyeceği söylenebilir.

Velvet Underground

1950'lerin sonları ile 60'lı yılların başlarında varoluşçu felsefe ve uzakdoğu felsefesi ile yoğrulan –ve Beatnik kuşağı diye de anılan– alt-kültür içerisinde tanımlanan hippi geleneği ile ona bağlı muhtelif kulvarlardaki müzikler, '60 sonları itibariyle çözülmeye, evcilleşmeye başladığı izlenimini vermeye başlamıştı. Bunun akabinde başka bir karşı duruş vuku buldu. Artık bu bir alt-kültürün oluşması şeklinde değil, mevcut düzen içerisinde bir karşı-kültürün palazlanmasıydı ki, punk da işte tam bu noktada serpilmeye başladı. İyi eğitim görmüş –veya görme fırsatını yakalamış– orta sınıfa mensup, sistem dışında durmayı gönüllü tercih eden

The Velvet Underground.

avangard Velvet Underground, ilk sahneye çıktığında bir ‘kepazelik’ olarak addedildi.

Oysa onlar yeni bir hareketin muştulayıcılarıydı. Hippie kuşağının kafalarına kır çiçeklerinden taçlar takarak, “savaşma, seviş!” sloganları atarak politik ve melodik şarkılara eşlik ettiği bir dönemde Velvet, nihilist bir tavır sergiliyordu: Karanlıklar içinde, o zamana kadar popüler müzikte dile getirilmeyen sado-mazo metinlerden, alenen uyuşturuculardan, kadın-erkek sınırının muğlaklaştığı cinsellikten, toplumun altta kalmış isimsiz karakterlerinden hikâyeler anlatıyordu. Hippiler mevcut egemen kültürden kopmaya çalışarak bir dünya yaratmak isterlerken, onlar bu dünyanın tam ortalık yerinde durarak yerleşik değer ve anlayışları dağıtıp parçalamak istiyorlardı. Yaptıkları müzik, yoğun distorsiyona, ‘kirli çalmaya’ ve kayıtlara yaslanıyor, konserleri de tek seferlik sanat performanslarını andırıyordu.

Iggy and the Stooges, Ramones, Richard Hell, Patti Smith, Bowie...

Aslında, henüz adı konmamış ve hedef gösterilmemişken punk’ın yoğun hoşnutsuzluğa maruz kalması da muhtemelen o tarihlerde gerçekleşti ve sonra da yerleşti. Velvet Underground ile hemen hemen eşzamanlı olarak ortaya çıkan Amerika temelli Iggy and the Stooges, Ramones, Richard Hell ve –onun gibi Fransız sembolistleri ile Beat kuşağından etkilenen– Amerikan punk’ının kuvvetli kadın figürü Patti Smith gibi proto-punk şahsiyetleri ile Britanyalı başka bir muğlak cinsiyet figürü David Bowie’nin başı çektiği glam-rock, glitter-rock ve Londra Pub-rock’u, punk müziğin bileşenlerini oluşturdular. New York Manhattan’da Hilly Kristal’ın açtığı ve 2006 senesine kadar faaliyet gösteren CBGB adlı kulüp, bu dönemin en önemli tanığıdır. Punk’ın gelişimi, ayrışması ve bir nevi Britanya çıkarmasına girişmesi de CBGB üzerinden oldu. **(Bkz; CBGB)**

Clash

Britanya punk’ının Jamaika ve Karayip sadalarıyla yoğrulması ve reggae ile evliliği ise en bariz halini Clash’de gösterdi. Clash, gerek kılık kıyafeti, gerekse politik tavrı itibariyle en ‘siyahi punk’ olarak anılır. Kurucu üyeleri Joe Strummer

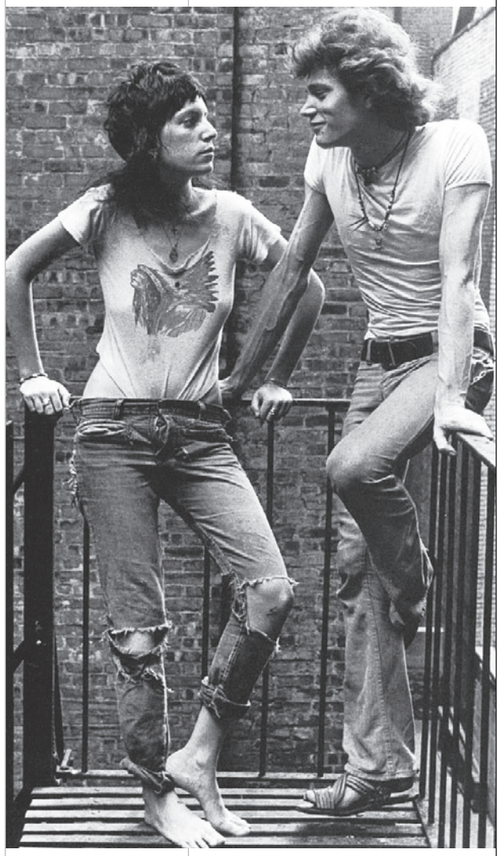

Patti Smith ve fotoğrafçı Robert Maplethorpe.

ve Paul Simonon o 1976 Ağustosu’nda Nothing Hill Karnavalı’nın içine düştüler ve bunun ardından ‘White Riot’ (Beyaz İsyan) adlı parçalarında siyah ırkın mücadele yapısını beyazlar için formüle ettiler. Bu müziğin Britanya’daki işçi sınıfı kökenli hali, en pür ifadesini de Clash’de buldu. Onların külliyatında bir iki istisna dışında aşk ve kadın temalarına rastlamak güçtür. Çalışan baba veya ağabey üzerinden sınıf ve özgürlük savaşçısı bir politik figür çizdiler. Militer imgeleri de punk’a özgü mana-kırıcı bir niyetle değil, düpedüz ‘mücadelenin’ bir uzantısı olarak kullandılar. Enstrümanları hem bir silahtı, hem de erkeklik organı. Grubun ismi de bu kavramlara eşlik ediyordu zaten: Clash (Çarpışma).

Sex Pistols ve Malcolm McLaren

Londra King’s Road’da mevzilenen Sex Pistols üyeleri ise ilk feyzlerini alt-sınıf züppesi olarak tanımlanan ‘mod’lardan aldılar. Modlar cinsiyet muğlaklığını ve Fransız kılık kıyafet tarzını benimsemiş; rockerların tersine temiz, bakımlı saçları ve giysileri ile yeni birer figür olarak müzisyenlerin ve takipçilerinin mevcut anlamını değiştirmişlerdi. **(Bkz; Mod)**

Malcolm McLaren ve Vivienne Westwood’un 1971 yılında King’s Road’da açtıkları butik, Britanya punk hareketinin en belirgin dönemine sahne oldu. Malcolm Mclaren bir sitüasyonist enternasyonal üyesi iken, sitüasyonistlerin öncüsü Guy Debord tarafından 1969 yılında afaroz edilmişti. **(Bkz; Sitüasyonist Enternasyonal)** Bunun üzerine kendi birikimi ile bir yeni-sitüasyonist grubu oluşturmaya, Fransız sitüasyonizmi ile kuvvetli bir İngiliz geleneği olan rock müziğin enerjisini birleştirip devrimci bir hareket meydana getirmeye niyetlendi.

Bir Amerika seyahatinde New York punk sahnesine tanık olmuştu. New York Dolls macerasından, Richard Hell’in Rod McKuen’in “I Belong To The Beat Generation” şiirinin parodisi haline getirdiği ‘Blank Generation’ (Boş Kuşak) parçasından ve bundan mülhem tavırlardan çok etkilendi ve kafasında bir grup fikriyle Londra’ya döndü. Müzikal fikirlerin yanı sıra Hell’in yırtık tişörtleri, kullandığı çengelli iğneler, dağınık saçları da bir kılık kıyafet formülü olarak cebindeydi. Böylece King’s Road’da, artık adı “Sex” olan butikte, işçi sınıfı kökenli, iyi veya tam eğitim alamamış, enstrüman kabiliyetleri sınırlı ve kimisi adi suçlardan sabıkalı elemanlardan oluşan Sex Pistols kuruldu. Bu kadar raslantısal ve beceriksizce gibi görünen bir grup kurma eyleminin altında Malcom Mclaren’ın başarıyla gerçekleştirdiği bir projenin yattığına inanmak belki o zamanlar zor olabilirdi belki, ama bugün Sex Pistols, adı punk’la öncelikle ve en çok anılan gruplardan biri olmuştur.

Bir diğer önemli şahsiyet ise Mclaren’ın yakın arkadaşı ve onun gibi sabık sitüasyonist Jamie Reid’dir. Reid bir grafik tasarımcıdır. Daha sonra Sex Pistols’inki

Sex Pistols.

başta olmak üzere tüm punk’ın grafik dilini oluşturmuştur. William Morris’in de hayranı olan Reid, Sex Pistols’ın; onun arkadaşı Bernard Rhodes da Clash’in kuvvetli politik figürler haline gelmesine katkıda bulundular.

“İnançsız Yaşamanın Pozitif Cesareti”

Punk gündelik hayatla sanat arasındaki sınırı kaldırdı. Bu muğlaklığı ilk ortaya koyan punk değildi elbette, ama onu sokağa indiren, popüler kılan, punk oldu. Zamanla, Duchamp’ın gündelik kullanıma ait eşyalardan oluşturduğu sanat yapıtları ile yarattığı anlayış, sembollerin ‘göstereni’ ile modanın kalıplarıyla oynamak, sürrealizmin Rus ve İtalyan ayağı, bir dada figürü olarak hiçlik ve boşluk –ki birçok punk bundan pek hazzetmediğini belirtir– işte bunlar Britanya Punk’ının alamet-i fârikası olur. Belki de Britanyalı gazeteci John Savage’ın saptaması tam yerine oturuyor: “Punk’ta nihilizm, olumsuzlama ya da inancın sinik bir reddi değil, inançsız olarak yaşamanın pozitif cesaretidir.”

‘Kendin Yap’ (DIY) Manifestosu

İlk punk dergisi olan ve bu türe özgü olarak fanzin formatında çıkan, elden dağıtılan *Sniffin’ Glue*’da–ilk olarak *Melody Maker* yazarı Caroline Coon’un kullandığı– DIY (Do it yourself) yani ‘kendin yap’ manifestosu yer aldı. Bu, punk’ın sloganı haline geldi ve sonrasında diğer müzik türleri için de kullanılan bir terim oldu. Başka bir önemli nokta da, dergide yer alan ‘müzik yapma formülü’ idi: gitarda üç akorun yerini gösteren bir çizim ve altında “şimdi kendi orkestranı kur” ibaresi...

1970’lerden gelen herhangi bir punk parçası, gökten yere inmiş bir müziktir. Bugün dinlendiğinde ve zaman içinde değerlendirildiğinde, hâlâ öyledir. Kendinden öncesine dair herhangi bir ses veya hatıra barındırmaz. Punk’çıların mevcut toplumsal değerleri reddedişleri, yaptıkları müzikle çakışır. Bozuk ve sınırlı akorlar kullanarak müziğin akademik ve öğrenme sürecinde olmazsa olmaz sayılan öğelerini dışarda bırakır. Punk parçaları kısadır. Ne söylenecekse kestirmeden, direkt, lâfı uzatmadan söyler. 60’ların ve 70’lerin o uzun, ağdalı enstrümantal sololarının, virtüozite kahramanlığının sonunu getiren de punk oldu. Punk, bir sanat ve müzik akımı olarak dinleyicileri ve izleyicileri ile birlikte yaratıldı. O sokakta doğdu, sokakta büyüdü...

Punk’ın basılı yayınları tıpkı giyim tarzı gibi kolaj tekniğine dayanıyordu. Kullandıkları gamalı haç gibi radikal ve tehlikeli işaretler yanıltmanın gücünden yararlanıyor, sembolün anlamını o inancın barınmadığı bir bünyede kullanarak bozma gayesi taşıyordu.

1977, punk’ın tarihindeki önemli yıllardan biri. David Bowie’nin 1972’de “5 yıl sonra kaos” diye işaret ettiği yıl; aynı zamanda Rasta inanışına göre vaat edilmiş topraklara dönüş tarihi; ve Britanya kraliçesinin tahta çıkışının 25. yılı. Onlarca mühim punk albümü bu yıl ortaya çıktı. Bu müzikal hareketlilik ve peşisıra gelen radikal hareketler, endüstriyi ve muhafazakâr çevreleri harekete geçirmekte gecikmedi.

“Üçüncü Rock’n’Roll İnfilakı”

Zamanın ABD başkanı Jimmy Carter, Beyaz Saray’ın bahçesindeki bir caz konserinin ardından diline punk’ı dolayıp, bu hareketin bir an önce durdurulması gerektiğinden bahsetti. Müzik endüstrisi, bir kenara ittiği 60’lar hippie kuşağı müzisyenlerinin muhafazakâr veya zararsız (!) kanadını piyasaya sürmeye girişti. Fakat, punk ilk heyecanını ve etkisini bir süre yitirmiş gibi gözükse de hep var olageldi ve müzik tarihine kaşelenen punk ruhu popüler müziğe, yeni müziklere, caza ilham oldu. Elvis ve Chuck Berry’li 50’ler... Beatles ve Rolling Stones’lu 60’lar... ve onların arkasından 70’lerin ortasında patlayan punk. Onun hakkında “üçüncü Rock’n’Roll infilakı” der Richard Hell. 80 başlarından beri birkaç kuvvetli müzikal etkiden ve dönemden bahsedilebilirse de, bunların hiçbiri punk gibi sosyal, politik ve müzikal olarak devrimci olamadı.

Müzik dünyası, 1978 sonlarına gelindiğinde, punk’ın fiziki yapısının dağılmasına şahit olmaya başladı. Sex Pistols’ın Johnny Rotten’dan (John Lydon) sonraki solisti Sid Vicious, sevgilisi Nancy Spungen’i öldürmekle suçlandı ve 4 ay sonra 1979’un şubatında aşırı dozdan öldü. Stranglers üyeleri solo çalışmalara yöneldi.

Clash'in ücretsiz konserleri iptal oldu, katılımcılar tutuklandı. 79 ortalarında Sham 69 ve Tom Robinson Band dağıldı. Muhtelif üniversitelerde punk konserleri yasaklandı. Kuaförler Federasyonu punk saç stilini uygulamamaya karar verdi. Bu geniş moral kaybının yanı sıra, kimine göre punk'ın bitişi, Johnny Rotten'ın 1978 başında Sex Pistols'ı terkedip PIL'i (Public Image Limited) kurmasıyla post-punk'ı başlatması olarak kabul edilir.

"Yara Kabuğu Kadar" Kısa Ömrü Tarihe KazınmayaYetti

Hızlı geldi ve görünen ömrü belki "bir yara kabuğu kadar" oldu; ama o 3 yılda da ortalığın tozunu attı; tavrını, müziğini tarihe kazıdı. Arkasından gelen post-punk, Manchester, grunge, hardcore ve onlarca başka akımı, müziğin bünyesindeki bir nota gibi doğal, derinden, dolaylı veya dolaysız biçimde etkiledi, onların içine sızdı. Gerçek hayata, pratiğe yaslanan bir kültürel devrim olarak sadece müziği değil, birçok başka şeyi de değiştirdi. Halen, kendisiyle yeni tanışanları derinden etkileme gücüne sahip.

Cem Sorguç

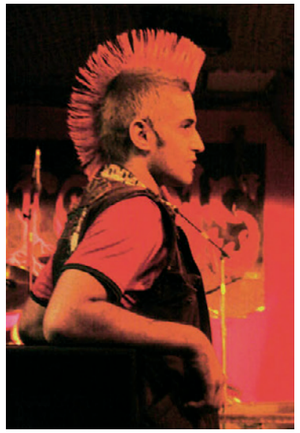

"Manifestoları gizli kalmış şarkı sözlerinden Mohikan saçlarına taşınan bu piç jenerasyon Türkiye'de punk olma, sokaklarda rahatça dolaşabilme hakkını bile büyük zorluklarla elde etti."

Türk Punk'ı

80'lerin sonu 90'ların başında yurtdışı görmüş abiler ve ablalar sayesinde punk kültürüyle tanışan gençlerden bahsediyoruz... Bir avuç insandan oluşan, hâlâ birbirlerini gördüklerinde o dönemki samimiyeti yürekten hisseden ve uyuşturucudan ölmüş arkadaşlarını anmadan edemeyen, evinde dertli, sokakta sistemden bunalmış, üstü başı dinlediği müzikle başkaldıran, haykıran bir topluluktu bu. Manifestoları gizli kalmış şarkı sözlerinden Mohikan saçlarına taşınan bu piç jenerasyon Türkiye'de punk olma, sokaklarda rahatça dolaşabilme hakkını bile büyük zorluklarla elde etti. Sataşanı, saçına laf söyleyen hanım teyzesi, dayak atan magandasıyla dönemin tüm ağırlığını hissetmiş bir azınlıktan bahsediyoruz. Bu insanlar bir araya gelip kendilerini yaşam tarzları ve aynı zamanda dinledikleri müzik olan 'punk'la ifade edebilmişler, günümüze LSD, CMUK, Tampon, Dead Army Boots, Kabız Kuğu, Rashit gibi isimleri bırakmışlardır. Bu tayfa ikinci sınıf Türk filmlerini, Deniz Pınar'ın Narmanlı Han'daki müzik külliyatını pek sever ve onlarla beslenirdi. Günümüzde Türk Punk'ı abilerinin ablalarının açtığı yolda daha rahat yürüyor. Not Made In China, Cemiyette Pişiyorum gibi taze kanlarla yoluna devam ediyor.

Bahar Onan

R, r

Türk alfabesinin yirmi birinci, Latin alfabesinin on sekizinci harfi. Sami dillerinde kullanılan formunun Mısır hiyeroglifindeki baş biçiminden esinlendiği söylenir.

Önemli sayıda insanın itinayla görmezden ve söylemezden geldiği bir harf. 29 üyeli alfabemizin en 'tartışmalı' harfi. Ondan gayrısı, hiç bu kadar ilgi görmemiştir. Kimilerinde genetik, kimilerinde anatomik nedenlerden dolayı bu harfle kurulan sorunlu ilişki, ömür boyu süren 'şirinlik' payelerine neden olmuştur. Harf engelliliğin neden sempatik ve 'şirin' olduğu ise hakkıyla tartışılmamıştır. Bu vesileyle muhtemel birçok politik, ilmî, edebî karakter 'kült' mertebesinden feragat etmek durumunda kalmıştır. Onu söyleyeR

Türk alfabesinin yirmi birinci, Latin alfabesinin on sekizinci harfi.

meyen ünlüler bile ayrı kaydedilmiştir. Hâlbuki kendisinin 'ünsüz' olduğu çok fazla kaydedilmemiştir.

Birkaç grup 'r' özürlü vardır. Bu harfi tamamen 'ğ' formatında söyleyenler, 'ğ' ile 'r' arasında söyleyenler, daha çok 'r'ye yakın söyleyip, kolay ayırt edilemeyenler... Başka türlü ses aldığını söyleyenler de olabilir.

Harfin mağdurları için hayatın ilk yılları zorlu ve antremanlı geçer. Ağza kalem alıp içinde 'r' geçen kelimleri bin kez tekrarlamaktan, 'r' söyleyenlerin yaptıkları dil hareketini yapma antremanlarına kadar bilumum yollar denenerek heder olunmuştur. Kimi zaman dil altı eti normalden uzun diye cerrahi müdahale bile söz konusu olabilir. Lakin, ne yapılırsa yapılsın nafiledir. Artık duruma zorla da olsa ayak uydurulur. Ergenlik döneminde 'r'leri söyleyenlerin baskısı hafifler, 'şirinlik' takısı galebe çalar. Yani, dezavantaj avantaja çevirilir. Ergenlik bitip koca adam/kadın olunduğunda, ciddi ciddi konuşurken, yüzlerde hafif tebessüm fark edilince, yeniden çocukluğa dönülür. Velhasıl, bu engelle/meziyetle yaşanır durur. Nedense 'r'siz erkek sayısı 'r'siz kadın sayısından hayli fazladır. Ol kelamın özeti; bir muamma harftir 'r' harfi, davası divana kalmıştır.

Açık Radyo'da, 2000-2004 yılları arasında yayınlanmış Libero adlı programda, programcılardan birinin isminin Bağış, bir diğerinin Barış, üçüncünün de 'r' engelli olması vesilesiyle yaşanan karmaşaya neden olan harf.

Tan Morgül

Radio On

Christopher Petit'nin senaryosunu yazıp yönettiği, yapımcı asistanlığını Wim Wenders'in üstlendiği, 1979 tarihli bir yol filmi. Filmde duyulan müzikler David Bowie, Kraftwerk, Sting, Robert Fripp, Devo ve Lene Lovich gibi müzisyenlere ait.

Filmde: "Bir adam meçhul bir nedenden ya da nedenlerden banyosunda ölü yatarken, radyoda David Bowie 'Heroes'u söylemektedir. Ölen adamın kardeşi Robert, başka bir kentten arabayla gelmektedir. İngiliz kır manzaraları arasında siyah-beyaz bir yolculuktur izlenecek olan... Gerçek bir atılım sayılacak ve yankılar uyandıracak cinsten özgün bir ilk film."

İngiliz müzik dergisi *Melody Maker*'ın film hakkındaki görüşü ise şöyle: "Eğer *Quadrophenia* İngiliz kült gençlik filmlerinin sonuncusuysa, *Radio On* yeni bir jenerasyonun ilk filmidir." Biraz ironik yorum, biraz geçici önlem, biraz da uyarıcı olarak kullanılan ama daima olayların bir parçası olarak fabrika hoparlörlerinden, jukebox'lardan, kasetçalarlardan ve radyodan sunulan müzik, filme temel bir fon oluşturmakta. Filmde Sting de bir garajda oturup, rock'n' roll yıldızı Eddie Cochran'ın bir araba kazasında öldüğü yerin biraz ilerisinde, onun eski bir şarkısını söylerken görünüyor.

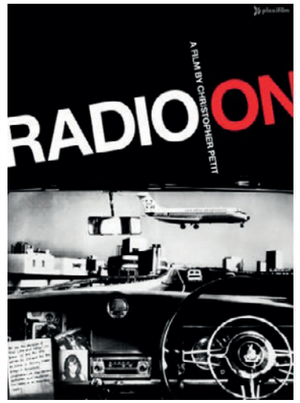

Radio On, 'Radyo Açık' ismiyle 1993 yılında, 12. İstanbul Uluslararası Film Festivali'nde de gösterilmişti.

Radio On, '*Radyo Açık*' ismiyle 1993 yılında, 12. İstanbul Uluslararası Film Festivali'nde de gösterilmişti.

Hilmi Tezgör

Radyo Aşkı

"Bir gün Minneapolis'e gitmeyi umuyorum" dedi Francis, ukala ukala. "Minnesota Üniversitesi'ne gideceğim."
"İyi olur, yap bunu" dedi Amcası. "Ne okuycan orda?"
"Radyoculuk okumak istiyorum."
Art Amca güldü: "Kimse radyoculuk okumaz oğlum. Onu okulda okutmazlar, çünkü acayip eğlencelidir. İnsanlar öğretmen ya da dişçi olmak için giderler okula. Radyo ise, bir yığın herifin deliler gibi

eğlendiği bir yerdir... İnanılmaz bir şeydir radyo. Orada günde onbeş dakkadan fazla çalışan insan görmedim."

Garrison Keillor'un *Radyo Aşkı*[1] adlı romanından[2]. (1991)
(Bkz; Gece Uçuşu)

Açık Radyo

[1] Garrison Keillor; *WLT: A Radio Romance.* New York: Viking Penguin Group, 1991.

[2] *Radyo Aşkı*'ndan bu bölüm 1995 sonbaharında Açık Radyo'nun test yayınında okunmuştu.

Radyo Haikusu

Radyo yayınında konuşmacıların yaptıkları sohbetin haikuyu andırır bir havada seyretmesi sonucunda oluşan sözler dizisi.

Örn.
Açık Radyo...

Kurbağa sesi gibi birşey bence

Karşı yamaçta yankılanan

Susmayan ve umarım susmayacak olan

Oruç Aruoba. Enis Batur.
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Radyo ve Devlet Güvenliği

Açık Radyo Programcısı Muammer Ketencoğlu'ndan dinleyicisine:

"Sevgili dostlar, 'Tuna'nın Beri Yanı'nda geçen haftadan sizlere bildirdiğim gibi, bu hafta Ermeni türküleri, Ermeni coğrafi saptaması ile Daron yöresi, yani Muş ve Sason'u kapsayan bölgeden halk türküleri dinleteceğim sizlere. Aslında oldukça renkli bir program olacak, benim dışımda çok ses duyacaksınız, yalnız benimle idare etmekten kurtulacaksınız bu programda. Mikrofona oldukça âşina bir dostum var yanımda. Bize hem şarkıların çevirilerinde, hem de genel olarak Daron yöresi, yani Muş ve Sason folkloru ile ilgili genel bilgiler aktaracak (...) Zannediyorum memleket veya yöre sevgisini içeren şarkılar üç aşağı, beş yukarı her yöre için yazılmış. Herkes yaşadığı bölgeyi, yaşadığı yurdu çok sevmiş ve türküler yazmış bu konuda. Şimdi neden Daron diyoruz? Muş ve Sason'u kapsıyor bu yöre. Türkçe'de doğrudan bir karşılığı yok. Muş desek, yalnız Muş değil, Sason desek, yalnız Sason değil..." (07.10.2000)

Zannediyorum memleket veya yöre sevgisini içeren şarkılar üç aşağı, beş yukarı her yöre için yazılmış. Herkes yaşadığı bölgeyi, yaşadığı yurdu çok sevmiş ve türküler yazmış bu konuda.

Bu sözlerle başlayan yaklaşık bir saatlik program, yayınlandıktan sonra yaklaşık bir yıl sürecek olan şu hukuk sürecini başlatacaktır:

T.C. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) İstanbul Bölge Müdürlüğü, "Ermeni vatanı gibi gösterilen Muş ve Sason bölgesine duyulan özlemin türkü sözlerinde verilmeye çalışıldığı" gerekçesiyle 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kanununun Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmamak ve toplumu etnik ayrımcılığa sevkeden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkân verilmemesi ilkesine aykırı olmamak şeklindeki madde ve fıkra hükümlerini ihlal ettiği kanaatiyle RTÜK İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı'na göndermiş (16.10.2000);

RTÜK İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı, RTÜK Başkanlığı'na Açık Radyo'nun kanun hükümlerini ihlal etmediği görüşünü iletmiş (23.10.2000);

RTÜK aynı yayının aynı kanunun aynı maddesinin aynı fıkralarındaki hükümleri ihlal ettiği kararına varmış ve uyarı cezası vermiş;

RTÜK ayrıca TCK ve Terörle Mücadele Kanunu kapsamında incelenip Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulmasını istemiş (15.01.2001);

İstanbul Valiliği Emniyet Müdürlüğü 24.01.2001'de Şişli Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan kanuni gereğinin yapılmasını istemiş, Şişli Cumhuriyet Başsavcılığı Açık Radyo sorumlu müdürünün Başsavcılığa çok acele müracaatını istemiş;

Açık Radyo sorumlu müdürü ve programcısının 27.3.2001 ve 30.3.2001 tarihlerinde ifadeleri alınmış;

Açık Radyo hazırlık evrakını inceleyen savcılık, müsnet suçtan yargılama görevinin 2845 sayılı kanunun 9. maddesi kapsamına girdiği kanaatine vararak Başsavcılığın görevsizliğine ve dosya evrakının Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine karar vermiş (02.04.2001);

İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı, programın deşifre metninin incelenmesinde Ermeni türküleri ve folklorünün tarihçesini ve gelişimini konu alan açıklamaların sözkonusu olduğu programda halkı sınıf, ırk, din, mezhep ve bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik edecek herhangi bir husus bulunmadığı, böylece atılı suçun yasal unsurlarının oluşmadığı itibarıyla takibata mahal olmadığına ve takipsizlik karar örneğinin ihbarda bulunan RTÜK Başkanlığına tebliğine karar vermiş (20.04.2001);

bu tebliği alan RTÜK ihlallerin olduğunda ısrar ederek takipsizliğe itiraz etmiş ve takipsizliğin kaldırılması ve kamu davası açılması talebiyle en yakın DGM'ye sunulması istemiyle İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmek üzere Ankara DGM Cumhuriyet Başsavcılığı'na başvurmuş (14.05.2001);

Ankara 1 No'lu DGM, RTÜK'ün itirazını kabul ile takipsizlik kararının kaldırılmasına karar vermiş ve bu kararı İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı'na tebliğ etmiş (08.06.2001);

İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı, hazırlık evrakını incelediken sonra, program metni bir bütün olarak ele alındığında halkın sınıf, ırk, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik edildiği anlaşılmış bulunmakla, programcı ve yayın koordinatörünün ayrı ayrı cezalandırılmalarına karar verilmesini iddia ve talep etmiş (19.06.2001);

ama Başsavcılık esas hakkındaki mütalaasında sanıklara isnat olunan suçun kanuni unsurları oluşmadığından, sanıkların beraatlerine karar verilmesi talep ve iddia etmiş,

İstanbul 4 No'lu DGM'de yapılan duruşmada savunmalar alınmış ve "bir bütün olarak programın değerlendirilmesi ve bant çözümünün incelenmesinde sanıklara isnad edilen suçun yasal unsurları oluşmadığından, her iki sanığın müsnet suçtan beraatlerine Yargıtay yolu açık olmak üzere oybirliği ile karar verilmiş" (01.10.2001); ve nihayet 4 No'lu DGM, verdiği bir "kesinleşme şerhi" ile: "İşbu karar, aslına mutabık olup sanıklar ile vekillerinin yüzüne karşı verilmiş süresi içerisinde kanuni yola başvurulmadığından 09.10.2001 tarihinde kesinleşmiştir. İşaret olunur." diyerek kararı kesinleştirmiştir (12.02.2002).

Açık Radyo

Radyo ve Telefon

"Radyo söz konusu olunca dinleyicinin yüzünü görememek tuhaf."

1996 yılının sonlarıydı. Yeni taşındığım evimde kolilerle boğuşmaktaydım. Yerleştirilmeyi bekleyen ıvır zıvır arasında tek eğlencemse radyoydu.

"Ben de program yaparken arada bir, hem sahiden öyle hissettiğim için, hem de muziplik olsun diye "Yahu kimse var mı beni dinleyen acaba?" diye sorardım dinleyiciye."

O sıralarda da kimden duydum bilmiyorum, Açık Radyo diye bir kanalı dinliyordum sürekli. Yine böyle -yerleştirdiklerini beğenmeyip tekrar başka yerlere yerleştirmegünlerimden birinde;
radyoda ağır ağır, düşünerek konuşan ve o dönemki Türkiye'de -maalesef hâlâ- gündemde olan konulardan bahseden bir adamı dinlemeye başladım.

"Bir seferinde telefonlar kilitlenmiş 'Biz dinliyoruz, niye soruyor öyle, arayacak bir şey de yok,' diye."

Ve bir süre sonra da adamın Oruç Aruoba olduğunu öğrendim. Bu arada Oruç Aruoba'nın tüm kitaplarını nasıl zevkle okuduğumu, hâlâ da okumakta olduğumu söylemeliyim.

"Bir sefer de bendeniz bermutad sesleniyordum: 'Beni dinleyen kimse var mı orada, beni duyan var mı?' diye.

O güne dönersek; Aruoba program sırasında bir telefon numarası verip ısrarla görüş, fikir, nihayetinde bir ses bekliyor. Nasıl aramak istiyorum. Ama henüz telefonum yok. Bir an elimdekileri bırakıp, radyonun karşısına geçip sanki beni duyacakmış gibi sızlanmaya başladığımı hatırlıyorum.

"Herhalde kimse dinlemiyor demiştim."

Hatta iki dakikada koşup, Cihangir parkının yanı başındaki bakkalın önündeki -şu an varolmayan- telefon kulübesinden jetonla aramayı bile düşündüm. Bu düşüncelerimin üzerinden bir dakika geçti geçmedi, radyoda Oruç Aruoba'nın sesi:

"Dinleyen ve aramak isteyen bir kişi vardır belki ama onun da kesin telefonu yoktur." [1]

Gözde İvgin. Oruç Aruoba.

[1] Oruç Aruoba'nın konuşmaları; Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını 2006, AR Üniversitesi Paneli'nden alınmıştır.

Radyomani

Kokainoman, eroinoman, nikotinoman, megaloman filan var ya
Hacı Baba,
Elli beş yaşında bir radyomanım.
Yani illetimiz radyomani.
İnsanların seslerini dinliyorum.
Dünyanın dört bucağından bana sesleniyorlar.
Onlarla alâkamız uzaktan, yaptıkları işler umrumda değil.
Bunları nasıl anlattıklarına meraklıyım. Şarkılarını da seviyorum doğrusu.
Hangi dilde, hangi usulde olursa olsun. Yeryüzünün bütün şarkılarını...

Nazım Hikmet, *Memleketimden İnsan Manzaraları*

Nazım Hikmet'in mektuplarında yazdığı radyo dinleme serüveni ve musikinin kendisinde yaptığı çağrışımlardan bazıları şöyledir:
Bursa Cezaevi'nde ilk tutukluluk...
12 Haziran 1933 tarihinde Piraye'ye yazılmış "Yavrum" diye, başlayan mektup: "Sanırım ki Yahya Kemal'indir, bir mısra var. 'Sen nerdesin ey sevgili? Yaz günleri nerde?' Bu mısra her nedense, geceleri kendi kendime kaldığım zamanlar, dilimin ucunda dolaşıp duruyor." Bu şiir Şekip Memduh Bey tarafından Nihavend makamında bir şarkı olarak bestelenmiştir.

Nazım Hikmet'in ilk tutuklanışı, tiyatro ve sinema sanatı ile yoğun olarak ilgilendiği bir zamana rastlamıştır. Sanatçı film senaryoları, operet ve filmlere şarkı sözleri yazmaktadır. Şehir Tiyatroları'nda oynanan *Üç Saat* operetinin elde ettiği büyük başarı üzerine o yıl *Lüküs Hayat* opereti hazırlanmıştır. Operetin dillerden düşmeyen şarkılarının güfteleri Nazım Hikmet tarafından, (muhtemelen) Bursa Cezaevi'nde yazılmıştır. İlk gösterimi 22 ocak 1933 yılında yapılan *Karım Beni Aldatırsa* filmi ile ilgili olarak Nazım Hikmet 5 Temmuz tarihli mektubunda Piraye'den, "Filmin plaklarından gelecek parayı takip etmesini" ister.

Nazım Hikmet İkinci Dünya Savaşı'nı mahpushanede geçirmiştir ama dünyada olup bitene, savaşın gidişatına ilgisiz değildir. Olayları radyodan ve kendisine gönderilen gazetelerden takip eder.

Mümtaz Osman

Nazım Hikmet ancak bir yıl sonra özgür kalacak ve yine "Mümtaz Osman" takma adıyla film senaryoları, *Deli Dolu, Saz Caz* gibi operetlere şarkı sözleri yazdırmayı sürdürecektir. Nazım Hikmet ikinci kez 1938 yılında tutuklanır. 1940 Şubatında Çankırı Cezaevi'ndedir. 3 Mart'ta Piraye'ye şunları anlatır:

Geceleri, dışarda, meydanda bir radyo hoparlörü işliyor. Müzik dinliyoruz. Dün gece, jandarma düdükleri, tren sesleri ve şehre

Nazım Hikmet, *1901-1963.*

elektrik veren ve tıpkı İstanbul'da motorlu takaların geceleri çıkardıkları muttarid motor gürültüsü gibi nefes alan ve bize denizi hatırlatan elektrik santralinin işlemesi arasında Beethoven'i dinledik. Fena çalıyorlardı, yalnız piyano iyiydi, fakat ömrümde bir kere daha Beethoven'i bu kadar iyi ve derinden anlamak fırsatını ele geçireceğimi sanmıyorum. Neler düşündüm, neler gördüm... Seni, dünyayı, hamlelerle atılan insan yığınlarını, kahramanları, şahlanmış denizi, kuş seslerini, sevmeyi, kini, ümidi, teselliyi, kederi...

Nazım Hikmet 18 Mart 1940 tarihinde Çankırı'dan Piraye'ye yazdığı mektubunda der ki: "Radyonu tamire ver, burda elektrikli bir eve taşınınca arkandan yollarlar. Hikmet'in gramofonu ve plakları, tahta ve samanlarla beslenmiş bir kutu içinde kırılmadan geldi. Radyo da gelir."

Radyo ve Gramofon

Anlaşılıyor ki Nazım Hikmet tutuklu olduğu Çankırı Cezaevi'nde radyo ve gramofon dinlemektedir. Birlikte filmlerde çalıştığı müzisyenlerden zaman zaman plaklar armağan almaktadır. 27 Mart 1940 tarihli mektupta şöyle yazar:

"Münir Nurettin plak gönderdi. Mesut Cemil güzel bir mektup gönderdi, plak da gönderecek, Hasan Ferid'den (Alnar) mektup geldi."

Münir Nurettin *Mineli Kuş* filmine ait iki eseri daha önce plaklara okumuştur. Bestesi Mesut Cemil'e, sözleri Nazım Hikmet'e ait olan şarkılar: 'Martılar Ah Eder' ve 'Kanatları Gümüş Yavru'dur.

Nazım Hikmet Çankırı Cezaevi'nde dokunaklı hüzzam bir şarkıyı diline dolar. 15 nisan 1940 tarihli mektubu şöyle başlar: "Karıcığım, bir şarkı vardır: 'Gün batar, kuşlar döner, dönmez bu yolda beklenen!' Ben hep bu şarkıyı söyler oldum."

1940 yılı Aralık ayında Bursa'ya nakledilir. Bursa mahpusluğu uzun ve hayli verimli bir süreç olarak sanatçının yaşamında önemli izler bırakacaktır. Marangozluğa başlar. Piraye'ye (belki) mektupları saklaması için ceviz ağacından tahta bir bavul yapar. Büyük destansı şiiri *Memleketimden İnsan Manzaraları, Rubailer, Sabahat, Ferhad ile Şirin* gibi oyunlarını Bursa Cezaevi'nde yazar. *Tosca, Cavalleria Rusticana* gibi operaları Türkçe'ye çevirir. Ayrıca film senaryoları yazmayı, yabancı filmler ve kitaplar tercüme etmeyi sürdürür... Resim yapar, fesleğen yetiştirir... Hücresinde "Memo" adını koyduğu bir kanarya besler... Asıl işi dokumacılık olur. İstanbul'da bıraktığı Piraye'ye ve çocuklarına dokumacılıktan kazandığı parayla bakmaya çalışır. Büyük bir olasılıkla dokuma tezgâhı başında yünlüler, ipekliler dokurken bir yanda da radyo dinler... Yazdıklarından anlaşılır ki, savaş yıllarında Bursa'da yiyecek-içecek bulmak daha kolaydır. İstanbul'a bal, tereyağı, sucuk, tayyörlük kumaş yollar. Piraye için atkılar, kumaşlar dokur... Bir mektubunda şöyle yazar: "Sana harikulade bir kumaş dokudum. Maalesef beyazdı. Artık gelecek yaz giyersin."

Dünyaya Açılan Bir Kapı

Nazım Hikmet zaman zaman yazdığı mektuplarda cezaevinde birlikte yattığı arkadaşlarının yazdıklarını, günlüklerini de Piraye'ye aktarır. Bunların arasında ilginç olanlardan biri de Raşit'in notlarıdır. Yıl 1943'tür. Nazım Hikmet İkinci Dünya Savaşı'nı mahpushanede geçirmiştir ama dünyada olup bitene, savaşın gidişatına ilgisiz değildir. Olayları radyodan ve kendisine gönderilen gazetelerden takip eder. Başta Leningrad olmak üzere Sovyetlerin Nazi ordularına direnişini izlemektedir.

(...) Gece saat on ikiydi. Yarı uykulu yarı uyanık gözlerimi açıp kaparken Nazım Hikmet'in eli, ayağımı dürttü; "Yahu Kursk düştü, Kursk." Sevinçle kendime geldim. Nazım Hikmet radyoyu ortaya almış. Son derece kısılmış sesiyle radyo fevkalade Sovyet tebliğini veriyordu. Nazım Hikmet sarı saçları kıvır kıvır, darmadağınık gözlerinin içi gülüyor ve hazret cıva gibi yerinde duramıyor. (...) Sonra Nazım Hikmet radyoyu aşağı indirdi. Beşinci kol Alaeddin Bey'in koğuşuna gitmiş. Zaten Nazım Hikmet her gece böyle yapıyor. Sovyet fevkalade tebliğini dinleyip alınan şehirleri öğrendikten ve bir kenara notladıktan sonra Alaeddin Beylerin koğuşuna koşuyor. Orda mufassal bir harita vardır, alınan şehirleri haritada buluyor. Bu hareket belki Nazım için gayet tabii, içinde hiçbir 'nispet' yok. Fakat Alaeddin muhterem beşinci kollarımız için ana avrat sövmekle müsavi. Hatta bu yüzden Alaeddin Bey diyormuş ki: "Nazım Hikmet şimdi beni on ikide uyandırıyor ama, yarın Almanlar yaz taarruzuna başlarlarsa o zaman da ben onu uyandıracağım."

Nazım Hikmet'in uzun süren tutukluluk dönemi içinde diline dolanan, aklına takılan, radyodan, gramofondan dinlediği şarkılardan biri de, Yesari Asım Arsoy'un Hüzzam şarkısıdır. 1946 yılında karısı Piraye'ye gönderdiği tarihsiz mektubunda şunları yazmış: "Nasıl doluyum bilsen. Ve yalnız seninle doluyum. Ve sen yoksun. 'Ömrüm seni sevmekle nihayet bulacaktır.' Bu şarkıyı sen hatırlattın bana ilk önce ve şimdi deli gibi o şarkıyı dinlemek istiyorum. Kendi kendime durup dinlenmeden mırıldanıyorum. Seni sevmekle ömrüm nihayet bulacaktır."

Cemal Ünlü

Radyonun Ruhu

Başlarsın güne
Dostça bir sesle
Münasebetsizlik etmeyen bir eşlikçi
Çalar hiç aklına gelmeyecek şarkıyı
Ve bu büyülü müzik
Sabah sabah havaya sokar seni

Koyulursun
Kendi yoluna, önün açık
Parmak uçların sihirli sanki
Çünkü Ruh hep oyalanır
Mutlu yalnızlığındaki alçakgönüllü
temastır

Görünmez ses dalgaları
Hayat ile cazırdıyor
Geniş antenler kızışıyor
Enerjiyle
Duygusal bir geri besleme
Zamansız bir dalga boyunda
Bedelsiz, tanrı vergisi gibi
Neredeyse bedavaya

Modern müzik yapan
Tüm bu mekanizma hâlâ
Çok samimi görünebilir
Soğuk ve ölçülü olmayabilir
Ve bu gerçekten sadece
Senin dürüstlüğünle ilgili
Sadece dürüstlüğünle.
İnsan ister
Müzikteki özgürlüğe inanmayı
Ama sonu gelmeyen tavizler
Gölgeler
Bütünlük yanılsamasını.

"Kâr hesapları yazılı
stüdyonun duvarlarında
konser salonunda-
yankılanıyor
satıcıların bağrışmalarıyla"[1]

Neil Peart.

Çev; Hilmi Tezgör

[1] *The Spirit of Radio.* Söz. Neil Peart. Rush / *Permanent Waves* albümü, Polygram Records, 1980.

Radyoyu Kapatma Hakkı

İyi bir Açık Radyo dinleyicisi olduğumu düşünüyorum ama yani zaman zaman da doğrusu kapatabiliyorum. Bazı programlar ilgimi çekmiyor. Asıl sanırım Açık Radyo'yu Açık Radyo yapan özelliğin de bu olduğunu düşünüyorum. Yani benim kapattığım bir programın dinleyicisi olduğunu biliyorum. Benim programımı da kapatanlar olduğunu biliyorum. Ama dinleyicisi olduğunu da biliyorum. Öyleyse bu zenginlik, bu çokseslilik herhalde Açık Radyo'nun en önemli özelliği olsa gerek.[1]

Beysun Gökçin

[1] 94.9, 2001 A Radio Odyssey (Belgesel). Yön. Beysun Gökçin, 2001.

Rave

90'lı yıllarla beraber ortaya çıkan ve 'parti'den farklı olarak sosyal bir olay olan 'rave' modern gençlik kültürüne ait bir fenomen. Aslında olay bir dans partisidir ancak bu partiye katılanlar bir cemaat hissi ve uç dereceye taşınmış bir bilinç düzeyine otomatikman geçerler. Rave'lerde 'tanışıyor olmak' gibi bir parametre yoktur, herkes herkesle iletişime geçebilir. Dans etmeyip 'cool' takılmak ise ayıptır.

Bir Rave'in Gerçekleşmesi İçin Oluşması Gereken Şartlar

- Tercihan terk edilmiş bir fabrika veya depo gibi sıvası bile kalmamış eski bir harabe.
- En azından bir adet çok yüksek amplifiye edilmiş ses sistemi.
- Yetenekli ve raver'ların nabzını tutabilen DJ'ler.
- House, Techno ve Jungle gibi dansa uygun müzikler.
- Renkli ve tercihan lazerli ışık sistemleri.
- Gece 10-11 gibi başlayıp günün ilk ışıklarına kadar olan saatler.
- En az 500 kişinin katılımı. (10.000'lere varan rave partileri olduğu söyleniyor)
- Rekreasyon amaçlı, enerji veren narkotiklerin, en azından bir bölüm raver tarafından kullanılması.
- Alkol kullanılmaması.
- Hafif içkiler, t-shirt, CD satılması.
- Retro ve 'teenager' tarzı giyim.
- Ambient müziğin çalındığı 'chill out' odaları.

Vibe
Bir partinin rave olması sadece bu şartlara bağlı değildir. Rave sübjektif bir deneyimdir. Daveti kapalı çevrede yapılır, ancak duyan gelir. Her dans partisi rave'e dönüşmez. O partinin rave olup olmadığı ancak partinin sonlarına doğru belli olur.

Aslında rave sözcüğünün çağrıştırdığı negatif anlamlar yüzünden, gerçek raver'lar bu sözü fazla kullanmak istemezler. Rave'in başarısı 'vibe'ından belli olur. Bu etraftaki kişilerin kendilerini iyi hissederek etrafa olumlu titreşimler yaydığı bir durumu ifade eder.

Raver'ların yaşları genellikle 18-22 arasında olmakla beraber 50 yaşına kadar, kendini bilmez raver'lar olabiliyor. Sonuçta hiçbir kısıtlama olmayan bir ortam söz konusu. Genellikle alternatif kültürün bir parçası olan üniversite öğrencileri, genç profesyoneller, her cins ve cinsel tercihten insanlar için bir kaçış dünyasıdır rave partileri. Önyargıların dışarıda bırakıldığı, ırk, yaş, cinsiyet gibi parametrelerin umursanmadığı, her an her şeyin olabileceği bir sınır dünyasıdır.

İlk rave'ler, spontane olarak ortaya çıkan yerlerde, habersiz işgal ederek yapılan yeraltı partileri iken bugün organizatörler tarafından ayarlanıyor.

Rave'leri organize eden kişi ya da grup rave'in başarısı için kilit kişidir. Asli amacı narkotik satıcılığı olan organizatörlerin düzenlediği rave'ler ise özellikle uzak durulması gereken yerlerdir. Bu tür organizasyonların tatsız geçme ve karakolda bitme olasılığı çok yüksektir. Bazı ülkelerde rave partiler hâlâ yasadışı sayılıyor ve ancak kaçak olarak yapılabiliyor. Oysa genel olarak raver'lar kavga eden, çeteci veya etrafına zarar veren saldırgan tipler değildirler.

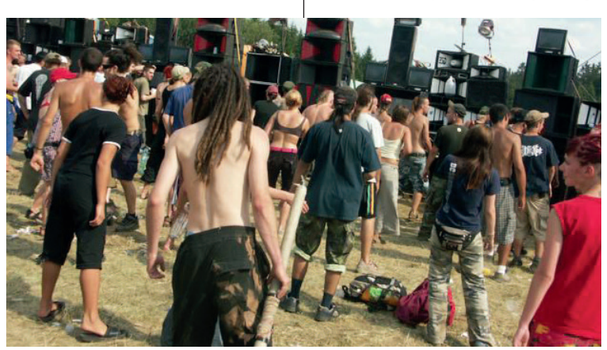

Czechtek, Çek Cumhuriyeti, *2004.*

1000 polisin gözyaşartıcı gaz ve tazyikli su ile raver'lara saldırdığı Czechtek adlı partiden... (Çek Cumhuriyeti, 2005.)

28 POTSDAMER NEUESTE NACHRICHTEN

NACHRICHTEN

Brutaler Polizeieinsatz gegen Raver an deutsch-tschechischer Grenze

PRAG – Bei einem massiven Polizeieinsatz zur Auflösung einer Techno-Party in Tschechien sind 80 Menschen verletzt worden. Nach einem Bericht der tschechischen Nachrichtenagentur CTK ereigneten sich die gewalttätigen Auseinandersetzungen, als rund tausend Polizisten am Samstagabend in Mlynec nahe der deutsch-tschechischen Grenze gegen

Wehrlos: *Raverin auf der Wiese.* Foto: AFP

5000 Teilnehmer der Techno-Party CzechTek vorgingen. Unter den Verletzten befanden sich 45 Polizisten und 35 Raver. Die Veranstalter versicherten, die Techno-Party sei genehmigt gewesen. Die Polizei schritt kurz nach Beginn der Veranstaltung ein. Nach einem Bericht des tschechischen Fernsehsenders TV Nova weigerten sich die meisten Raver, aus Mlynec abzureisen. Sie kündigten

Soap-System'ın 2001 yılında düzenlediği a.d.a. project, İstanbul-Kınalıada'da gerçekleştirilen iki efsanevi parti ile hâlâ hafızalarda.

Rave partilerinde techno ana başlığı altında adlandırılan elektronik bazlı ve çok yüksek bpm'lere (vuruş sayısı/dakika) çıkan müzikler çalınır. Usta bir DJ tempoyu azaltıp artırarak ortam yaratmayı çok iyi bilir. Techno'nun yanına 'acid-jazz' ve 'trip-hop' sıkıştırarak ipleri gerer veya serbest bırakır. DJ'ler modern birer şaman gibi enerji akışını ayarlayan kişilerdir. Aslında rave partilerini, ilkel kabile kültürlerinde görülen, davul eşliğinde yapılan danslı trans ayinlerine benzetebiliriz. Yüzlerce kişiyi manipüle ve hatta hipnotize etmek, belli bir gücü elinde tutmak demektir aynı zamanda. Bu yüzden de DJ'lik gençliğin en havalı ve özenilen mesleklerindendir. Ancak en bakir kulaklar bile belli zamanlarda dinlenmek ihtiyacı hisseder. İşte bunun için ayrılmış 'chill-out' odalarında sadece düşük volümlü ambient müzik çalınır ve her türlü iletişim genellikle bu odalarda olur.

Raver Manifestosu
Seçtiğimiz duygusal durum; coşku. Birincil gıda seçimimiz; sevgi. Seçtiğimiz bağımlılık; teknoloji. Dinî seçimimiz; müzik. Değiş tokuş aracımız; bilgi. Siyasal seçimimiz; yok. Seçtiğimiz toplum; belki hiçbir zaman var olamayacak bir ütopya.

Bizden nefret edebilirsiniz. Bize hiç aldırış etmeyebilirsiniz. Bizi yanlış anlamanız da mümkün. Varlığımızdan haberiniz de olmayabilir. Sadece dert edinip de bizi yargılamaya kalkmayacağınızı umabiliriz, çünkü biz sizi asla yargılamazdık. Kanun kaçağı değiliz. Hayal kırıklığı içinde değiliz. Uyuşturucu bağımlısı değiliz. Her şeye kolayca kanan çocuklar değiliz. Bizler insanoğlunun yarattığı kanunların, fiziksel coğrafya ve zamanın ötesinde kitlesel, küresel bir kabileyiz. Tek ve bir arada.

Bizi ilk çeken, o ses olmuştu. Uzaktan gelen bu fırtınalı, boğuk, yankılanan darbelerden oluşan ses; çocuğunu beton, metal ve elektrik kablolarından oluşan rahminde sakinleştiren bir annenin kalp atışlarını andırıyordu. Bir güç bizi bu rahme geri çekmekteydi; ve oradaki sıcaklığın, nemin, karanlığın içinde hepimizin eşit olduğumuzu anladık. Sadece etrafımızdaki karanlığı veya birbirimizi değil, bize çarpıp ruhlarımızın içinden geçen müziği de: Hepimiz eşitiz. Ve, 35Hz dolaylarında, Tanrı'nın sırtımızdaki dokunuşunu; bizi aklımızı, bedenimizi, ve ruhumuzu güçlendirmeye ittiğini hissettik. Bizi yanımızda duran insana dönüp elini tutmaya, ve bir gece için bile olsa bizi dış dünyanın korkularından, dehşet, ve kirliliğinden koruyan bu sihirli baloncuğu yaratmanın verdiği kontrolsüz coşkuyu paylaşarak onu da yükseltmeye itiyordu. İşte tam o anda, bu ilk farkındalıklarla, her birimiz gerçekten doğmuş olduk.

Bedenlerimizi kulüplere, bir hiç için terk edip bıraktığınız depolar ve binalara tıkmaya devam ediyor; bir gece için bile olsa onlara hayat veriyoruz. Kuvvetli, sarsıcı ritim ve titreşimleriyle, en yoğun ve en hedonistik hâliyle hayatın kendisi. Bu geçici mekânlarda kendimizi, bize sağlayamadığınız o güvenli gelecek fikrinin belirsizliğinden sıyırmaya çalışıyoruz. Alışkanlıklarımızdan arınarak, kendi huzurunuz adına bizlere yüklediğiniz pranga ve baskılardan kurtulmaya çalışıyoruz. Doğduğumuz andan itibaren bize dayattığınız programlamayı baştan yazmayı amaçlıyoruz. Bu programlama bize nefret etmeyi, yargılamayı; bulduğumuz en yakın ve en güvenli deliğe tıkılmamızı emrediyor. Bizi kafesteki bir fare gibi sizin için merdivenleri tırmanmaya, cambazlıklar yapmaya, labirentlerde koşturmaya zorluyor. Bu program, kendi başımızın çaresine bakabileceğimizi unutturup, uzattığınız parıltılı gümüş kaşıktan yememizi emrediyor. Bu program, zihinlerimizi açmak yerine, kapatmamızı söylüyor.

Güneş doğup da bizim için yarattığınız distopyanın gerçekleriyle gözlerimizi yakmaya başlayana dek, hayatımızı, kültürümüzü ve inandığımız değerleri; Barış, Sevgi, Özgürlük, Hoşgörü, Birlik, Uyum, İfade, Sorumluluk ve Saygıyı kutlayarak dans ediyoruz.

En büyük düşmanımız cehalet. Silahımız ise bilgi. İşleyeceğimiz en büyük suç, bizi varoluşumuzu kutlamaktan alıkoyacak tüm kanunlarınıza direnmek veya mücadele etmek olacaktır. Fakat şunu bilin ki bu güzel gezegende, hangi ülke ya da kıtada, hangi gece, hangi partiyi durdurursanız durdurun, partinin kendisini asla sona erdiremezsiniz. Ne düşünürseniz düşünün, o düğmeye ulaşmanız mümkün değil. Müzik hiçbir zaman susmayacak. Kalp atışı hiç dinmeyecek. Parti asla bitmeyecek.

Ben bir raver'ım, ve bu benim manifestom.

Uluslararası Raver Manifestosu Projesi, Toronto

Yosi Falay

Refah Faciası

23 Haziran 1941'de bu Refah şilebi içerisinde çok sayıda deniz subayı, deniz eri, hava öğrencisi, hava subayı ve tabii ki personeli olduğu halde Mersin'den çıkıp İskenderiye'ye giderken Kıbrıs açıklarında torpillenerek batırıldı. Bu olayda 163 (ya da 168) kişi yaşamını yitirdi, 32 kişi kurtuldu. Olay Türkiye'de üzüntüden çok şaşkınlık yarattı. Gemiyi kimin batırmış olabileceği ile pek ilgilenilmedi ya da ilgilenilmek istenmedi. Yetkililer ve basın "Bu gemiyi kim tahsis etti? Böyle bir eski gemi bu tür bir göreve tahsis edilir mi?" gibi sorulara yöneldiler. Çünkü Refah 1901 yılında denize indirilmiş, yani 40 yaşında bir şilepti. Meclis soruşturma komisyonu kurdu; Milli Savunma ve Ulaştırma bakanları istifa ettiler. Fakat Meclis, bakanlar hakkında soruşturma açılmasına gerek görmedi. Konuyla ilgili bazı yetkililer ise mahkemeye verildiler. 29 Nisan 1943 tarihinde başlayan dava 1 Ocak 1944'te sona erdi. Hakkında dava açılan herkes beraat ederken, mahkeme bu olayda yaşamını yitiren kafile kumandanı Yarbay Zeki Işın ile Refah şilebi süvarisi İzzet Dalgakıran'ı suçlu (!) buldu. Mahkeme süreci ve insanın adalet duygularını sızlatan bu karar, ilk defa Osman Öndeş tarafından (2006, s.232-245) etraflı bir biçimde ele alınmış ve eleştirilmiştir.

Şilebin Yolcuları Kimlerdi?
Refah şilebine yolcu olarak bindirilen iki ayrı grup vardı. Bunlardan ilki, Büyük Britanya'dan satın alınan dört denizaltıyı (Oruç Reis, Murat Reis, Burak Reis, Uluç Ali Reis) teslim almaya giden Deniz Kuvvetleri personeliydi. Söz konusu dört denizaltıda görev yapacak olan subay ve astsubayları ile Uluç Ali Reis denizaltısında görev yapacak olan erler bu grubu oluşturuyordu. İkinci grup ise Büyük Britanya'da eğitim görecek olan Hava Kuvvetleri pilotlarından oluşuyordu.

Refah, bu yolcuları İskenderiye'ye götürecek, onları bıraktıktan

Refah'ı kimin ve neden batırdığı bilinmiyor. O tarihte tarafsız olan Türkiye'nin bir sivil şilebi neden hedefti?

sonra da şeker yükleyip geri dönecekti. Refah şilebinde yolcuların yatması için uygun bir yer yoktu. Bu nedenle ambarlara alelacele tahtadan derme çatma yatacak yerler hazırlanmıştı. Kafile komutanı da geminin süvarisi de bu geminin yolcu taşımaya uygun olmadığı görüşündeydiler. Bu konuda ilgilileri uyarmalarına rağmen, karar değiştirilmemiş, 40 yaşındaki gemi tek başına Akdeniz'e 175 yolcusuyla açılmak zorunda bırakılmıştı.

Refah'ın Yola Çıkışı ve Batışı

Gemi Mersin limanında beklerken denizci ve havacı yolcular da bu kente geliyorlardı. Ancak, gemi daha önce belirlenen tarihte yola çıkamadı. Çünkü gemiye krom da yüklenmişti. Bu durum Ankara'ya bildirildi. Krom boşaltıldı. Gemiye son anda bir İngiliz irtibat subayı da katıldı. Bu subay geminin izleyeceği rotayı tebliğ etme görevini de üstlenmişti. 1941 yılının 23 Haziran günü saat 17:30'da gemi yola çıktı. Refah, Kıbrıs'ın kuzey doğusunda seyrederken saat 23:00 dolaylarında, şiddetli bir patlamayla sarsıldı ve ağır ağır batmaya başladı. Saat 03:00 dolaylarında sulara gömüldü. Patlama ambarda uyumakta olan denizci ve havacıların çoğunun ânında ölümüne yol açmıştı. Kurtarma sandallarından yalnızca birisi denize indirilebildi. 28 kişi bu sandalla Karataş'a çıktı. (Bu sandal günümüzde İstanbul'da Beşiktaş'daki deniz müzesindedir.) Dört kişi ise başka tekneler tarafından kurtarıldı.

1941 Yazında Doğu Akdeniz

Refah şilebini kimin ve neden batırdığı bilinmiyor. O tarihte tarafsız bir ülke olan Türkiye'nin bir sivil şilebinin neden hedef seçilmiş olabileceği sorusuna da belgelerle desteklenen doyurucu bir yanıt bulunabilmiş değil.

Olayın hangi ortamda olduğunu görebilmek için, o sıralarda bu bölgede neler olup bittiğine göz atmak gerekiyor. O tarihlerde II. Dünya Savaşı bu bölgede bütün hızıyla devam ediyordu. Bu tarihlerdeki başlıca gelişmeler ise şunlardı:

27 Nisan 1941'de Yunanistan, Nazi Almanya'sına teslim oldu. Bunu Alman paraşütçülerinin Girit'e inip 1 Haziran 1941'de adayı ele geçirmeleriyle sonuçlanan harekât izledi.

Büyük Britanya 8 Haziran 1941 günü, Filistin ve Ürdün üzerinden, Lübnan ve Suriye'deki Vichy hükümetine bağlı yönetime son vermeyi amaçlayan *Operation Exporter* adı verilen saldırıyı başlattı. Güçlü bir Büyük Britanya filosu, 9 Haziran 1941 tarihinden itibaren Lübnan ve Suriye kıyılarını abluka altına aldı.

Türkiye 18 Haziran 1941'de Almanya ile dostluk antlaşması imzaladı.

22 Haziran 1941'de Almanya, Sovyetler Birliği'ne karşı *Barbarossa* Harekâtını başlattı. Aynı gün Türkiye tarafsızlığını ilan etti.

Bu karışık ortamda Türkiye'nin güney sahillerinde Suriye'deki Vichy yanlısı yönetime destek götürmeye çalışan Fransız gemileri, onları koruyan İtalyan denizaltıları, bu trafiği engellemeye uğraşan Büyük Britanya savaş gemileri, denizaltıları ve uçakları kaynaşıyordu. Türkiye'nin kendi karasularında bile olup bitenlere müdahale edecek gücü yoktu. Buna rağmen yetkililer yaşlı Refah gemisinin, bu karmakarışık ve tehlikeli ortamda tek başına İskenderiye'ye gitmesinde bir sakınca görmemişlerdi.

Refah Şilebini Kim Batırdı?

Refah şilebini kimin batırmış olabileceğine ilişkin görüşler iki ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki Refah'ın bir denizaltı tarafından batırıldığı görüşüdür. İkincisi ise gemiye manyetik mayın yerleştirilerek batırılmış olabileceğidir.

İlk görüşün anlamlı olabilmesinin ön koşulu Refah'ı batırabilecek konumda denizaltıların var olduğunun gösterilmesidir. 1941 yazında Doğu Akdeniz'de üç ülkenin denizaltıları bulunuyordu; İtalya, Fransa ve Büyük Britanya. Her üç ülkenin denizaltılarının bu işi yapmış olabileceğine ilişkin görüşler var. Ancak bu görüşleri savunanlar kendilerini destekleyecek belgeleri ortaya koyabilmiş değiller. Üstelik bazı görüşlerin de doğru olamayacağını göstermek olanaklı. Şöyle ki:

1- İtalyan denizaltısı Ondina'nın bu işi yaptığı görüşü yazılı kaynaklarda da yer aldığı için en ciddiye alınanı. Bu geminin kayıtlarında, batırdığı geminin Refah olduğunun sonradan anlaşıldığı yazıyor. Yer, gün ve saat belirtilmiş. Ancak gün (20 Haziran 1941) ve saat (denizaltının kayıt tuttuğu Orta Avrupa saatiyle 09:00, ya da yerel saatle 10:00) yanlış! Bir denizaltı komutanının gün ve saat hatası yaparak kayıt düşmesi olasılığı ise, herhalde, pek düşük olmalı.

2- Fransız denizaltısı olduğunu söyleyenler bunu hangi denizaltının yaptığını belirtmiş değiller. Söz konusu tarihlerde Doğu Akdeniz'de Vichy hükümetine bağlı üç denizaltı bulunuyor; Souffleur, Caiman ve Marsouin. Ama 23 Haziran 1941'de bu denizaltılardan ikisi Beyrut'un biraz kuzeyinde Nahr El-Kelb dolaylarında, diğeri ise Beyrut limanında idi (Ersel, 2004). Üstelik açıkta da bu sahilleri abluka altında tutan Büyük Britanya donanması bulunuyordu.

3- Bu olaydan Büyük Britanya'yı sorumlu tutan görüşün savunucularının da denizaltı konusunda bir açıklaması yok. Sadece İskenderiye'deki 1. Denizaltı Filotillasına bağlı HMS Perseus denizaltısının, söz konusu tarihte, bu bölgede olabileceği gösteriliyor (Ersel, 2004). Ancak bu çalışmada da bu denizaltı ile Refah şilebinin yollarının kesiştiğine ilişkin bir bulgu yok. Bu noktanın açıklığa kavuşması için Büyük Britanya arşivlerinin incelenmesi gerekiyor.

İkinci görüşü, yani Refah'ın mıknatıslı mayın gibi bir başka silahla batırılmış olabileceği görüşünü ise böyle bir olasılığın varlığını anımsatan bir soru olarak düşünmek daha doğru olur (Öndeş, 2006). Çünkü, bu tür eylemlerin 1943 yılında, İskenderun ve Mersin limanlarında, bir İtalyan su altı komandosu tarafından yapılmış olduğu bilinmesine karşın, daha önce yapıldığına ilişkin yayınlanmış bir bilgi yok.

Konuyu mantıksal açıdan tamamlayabilmek için geriye kalan son olasılığı da düşünmek gerekiyor. O da geminin batırılmayıp, bir kaza sonucu kazanının patlayıp batmış olması. Fakat bunu dile getiren kimse olmamış. Gemiden kurtulanların hiçbiri de bu olasılığı akla getirecek bir ifade vermiş değil.

Hasan Ersel

Kaynaklar:
Hasan Ersel; *"Refah Gemisinin Batırılması Olayı - Bazı Düşünceler"* Gölcük II. Deniz Harp Tarihi Semineri (tebliğ), 29-30 Nisan 2004.

Osman Öndeş; *Refah'ı Kim Batırdı?* İstanbul: Denizler Kitabevi, Temmuz 2006.

Restorasyon

Bugüne kadar Türkiye'de restorasyona ilişkin bir ters bilinç oluştuğunu söylemek yanlış olmaz. Restorasyon dendiği zaman bir yapının restore ediliyor oluşunu başlı başına bir başarı olarak algılama eğilimi var, oysa bunun restore ediliyor olması, bazı durumlarda tam tersine bir tahribat haline de dönüşebilir. Dolayısıyla bir yapının sadece restore ediliyor olması mutlu olmamızı gerektirmiyor. Hatta çoğu durumda, restore ediliyor olması aslında tahrip ediliyor olması demektir. Her durumda biz restorasyon sözünü duyduğumuz her noktada tersini düşünmek zorunda olduğumuz bir ülkede yaşıyoruz. Buna karşılık da pek çok durumda kamuoyu tam tersini düşünüp "restore ediliyor, ne kadar iyi oluyor" diyor.

Bir otoyol inşaatının hızlı yürümesini isteyebilirsiniz ama restorasyonun tam tersine yavaş işliyor olmasını tercih etmek durumundasınız. Yani restorasyonun doğası daima yavaş olmasını gerektirir, hızlı yapılıyorsa mutlaka yanlış yapılıyordur. Bu kadar kesin biçimde bunu söylemek yanlış değil, mutlaka yanlış yapılıyordur. Sadece hızlı yapılması bile yanlış yapıldığının garantisi, başka hiçbir ayrıntısına dikkat etmeniz gerekmeyebilir çok durumda.

Peki prosedürün ne olması lazım? Önce araştırma yapılması lazım. Bir restorasyon projesinin hazırlanabilmesi için elde o projenin oluşmasına kaynak oluşturacak olan verilerin olması lazım. Bir yapıya girdiğiniz zaman çıplak gözle yapıyı gözleyebilirsiniz veya rölövesini çıkartabilirsiniz ama bu gözlem o yapının inşai sorunlarını, teknoloji tarihi açısından, mimarlık tarihi açısından taşıdığı sorunları görmenize yetmez. Demek ki önce o restorasyon projesine veri oluşturmak için, yapının karmaşıklığına, taşıdığı sorunlara paralel olarak 2-3 yılda, belki 5 yılda, belki daha uzun bir süre içinde bir araştırma çalışmasının çok titiz bir şekilde yapılması gerekir. Bu hem arkeolojik açıdan, hem de yapı teknoloji tarihi açısından bir araştırmadır. Yapı nasıl bir temel sistem üzerine oturmaktadır, bu yapı hangi yapılarla anekstir, temel sistemi hangi sorunları taşımaktadır, hangi strüktürel bütünü tanımlamaktadır ve dahası bütün bunlar bize mimarlık tarihi bağlamında hangi bilgileri getirmektedir. Bütün bu veriler ortaya çıkartılır ve bu verilerin ışığında bir restorasyon projesi hazırlanır. Bu proje hazırlandıktan sonra tabii konunun uzmanı bir müteahhit şirkete ihale edilecektir.

Restorasyon projelerinde mühendislerin ciddi bir sorumluluk taşıdıklarını söylemek zorundayız. Burada mühendisin bu işi yapıp yapamayacağı gerçeğinin farkına varması gerekir. Yani mühendisin de bu duyarlılığı, bu feraseti göstermesi gerekir. Restorasyon niye yapılır sorusuna cevap vermeden restorasyon yapılamaz. Restorasyon bir yapı yıkılmasın, ayakta dursun diye yapılmaz. Yani demiryolu köprüsünü takviye eder gibi restorasyon yapamazsınız. Demiryolu köprüsünün yıkılmaması gerekir, oysa restorasyonun amacı bu değildir. Restorasyon belge korumaktır. O tarihsel belgeyi korumak zorundasınız; elinizden çıkmasın, o belge yok olmasın diye onu korursunuz. Siz belgenizi zaten yok ediyorsanız, sonra da ayakta duruyor diyemezsiniz. Yani o yapıyı ayakta tutuyor olmanız hiçbir biçimde marifet değildir çünkü amaçlanan şey yapıyı ayakta tutmak değildir. Sonunda ayakta duracaktır ama bütün temel tarihsel verileriyle o belgeyi korumaktır. Yani eski temel sistemini de korumaktır, eski duvarını da korumaktır, üzerinde bezeme varsa onu da korumaktır. Üzerinde çeşitli dönemlerin ekleri varsa onları korumaktır. Her dönemin ekini aynı değer bağlamında değerlendirerek, hepsini aynı saygıdeğerlikte görerek, hepsine aynı gözle bakmak demektir. Böyle bir gözle bakarsanız restorasyon yapabilirsiniz, yoksa tek amacınız sadece bu bina yıkılmasın, ayakta kalsın olursa, olmaz.

Aykut Köksal ve Uğur Tanyeli ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 16 Haziran 2005.

Richard Brautigan

30 Ocak 1935'de Washington, Tacoma'da doğdu. Amacı hep bir yazar olmaktı. Şiir, öykü ve roman yazmak istiyordu. Zaman geldi bu azminin sonucu olarak kendi yazdıklarını, kendi yayınlattı ve sokaklarda sattı, hatta bazen bedava dağıttı. Bazen o kadar aç ve parasız kaldı ki karnını doyurmak için kendisini hapishaneye attırdı.

Söylentilere göre Brautigan oldukça sorunlu bir çocukluk yaşamıştı ancak bu konuda kendisi asla konuşmadı. Hatta gerçek babasının onun oğlu olduğunu Brautigan öldükten sonra öğrendiği bile

söyleniyordu, fakat Richard Brautigan ile yapılan röportajlar bunu zaman zaman yalanlıyor.

1954 yılında San Francisco, California'ya taşınmış ve o dönemlerde bölgede yeşermeye başlayan Beat edebiyat akımıyla tanışmıştı. 1959 yılına kadar oldukça büyük zorluklar çekti. Ailesi ne yaşam tarzına ne de yapmak istediğine saygı gösteriyordu. Hatta bir dönem psikolojik rahatsızlığı olduğuna inanıp tedavi görmesi için onu Salem'deki Oregon Eyalet Hastanesi'ne, yani meşhur *Guguk Kuşu* filminin çekildiği hastaneye yatırdılar. Burada Richard Brautigan'a paranoyak şizofren teşhisi konuldu ve on iki seans elektrik tedavisi gördü.

1959 yılında 24 şiirden oluşan ilk kitabı *Lay The Marble Tea* basıldı. 1960'tan itibaren, onu ölümsüzleştiren eserleri *Trout Fishing In America* (Amerika'da Alabalık Avı), *All Watched Over By The Machines of Loving Grace, In Watermelon Sugar* (Karpuz Şekerinde) *ve Sombrero Fallout'u* (Sombrero'nun Düşüşü) yazdı.

1960'lı yıllar ise Brautigan için ünlenme ve idolleşme yılları oldu. Sevildi, sahiplenildi ve bir kült hâline geldi. 1972 yılında Pine Creek, Montana'ya taşındı ve yaklaşık 9 yıl süren bir içe kapanma süreci geçirdiği bu dönemde tek bir röportaj veya ders vermedi.

1982 yılında basılan *So The Wind Won't Blow It All Away* (Yani Rüzgâr Her Şeyi Alıp Götürmeyecek) onun son üretimi olmuş. 1984 yılında da intihar etti. 25 Ekim 1984 tarihinde, 49 yaşında onu bu son yolculuğuna uğurlayan bir şişe içki ve 44 kalibre Smith & Wesson marka bir silah oldu. Cesedi ölümünden birkaç hafta sonra Peter Fonda'nın eşi Becky Fonda'nın kiraladığı özel bir dedektif tarafından, Bolinas, California'daki evinde bulundu. Ceset neredeyse tanınmaz hâldeydi. Ölüm raporuna göre, Richard Brautigan birkaç hafta önce ayakta, okyanus manzarasına bakarak tetiği çekmişti…

Sessizlik

Richard Brautigan'ın yazgısı buydu belki de; geç keşfedilmek veya hiç keşfedilmemek... Sakin, basit ve çok mutlu olmayan bir hayattan kalan dalgacıklar gibi, ancak kıyıya vurduğunda fark edilen, veya iz bırakarak hışırtı sesi ile kumun içine sinen bir yazar. Ama asla yok olmayan.

Espri anlayışı ve Amerikan hayatına aykırı kültürel görüşü onu 60'lı ve 70'li yıllarda bir edebiyat idolü yapmıştı. Richard Brautigan kolay kolay sınıflandırılabilecek bir yazar

Sakin, basit ve çok mutlu olmayan bir hayattan kalan dalgacıklar gibi, ancak kıyıya vurduğunda farkedilen bir yazar.

değildi. Kendi kutusunun içerisinde yer alan tek seçenekti. Evet, Beat Kuşağında biraz süzülmüş ve hatta bir ara sınıflandırılmaya çalışılmıştı ancak kendi kuşağını da aslında bilinçli veya bilinçsiz olarak belirliyor, farklı bir duruş yaratıyordu. İşin özünde aslında sadelik yatıyordu.

Basit cümlelerin temelinde, her katı farklı gülücüklerle, düşünceler ve hayal gücü ile dolu olan bir bina. Dışarıdan sağlam izlenimi vermemesine rağmen içinde ne kadar sarsılmaz ve eşsiz bir yapı olduğunu gösteren bir oluşum. Öte yandan da kargaşaya sürüklenip, yıkılabilecek kadar narin. Belki de şu anki karmaşık dünyamız için çok sıradan, özelleştirilmiş sabit bir konu üzerine kurulmuş konular. Basitlik can sıkmadan nasıl ve ne kadar detaylandırılabilir? Ufacık bir konudan nasıl kaosa ulaşılır? Kendi hâlindeki karakterler nasıl uzanıp sizi yakalayabilir?

Yazdıkları kafa karıştırıcı, sorgulayıcı nitelikte olmayıp, basit, sakin, hafif esprili, biraz da hüzün eklenmiş; bir bütün olarak algılanamayan, ancak bireysel olarak tek başına ayakta duran yazılar. Kısa bölümler, uzamayan paragraflar, kendi içerisinde kaybolmayan cümlelerin yer aldığı bir yazı. İşte Richard Brautigan...

Zekeriya Şen
www.acikradyo.com.tr
14 Eylül 2005.

Robert Wyatt

Dünyanın "en hüzün verici sesine" sahip olduğu söylenmişti onun. Bu doğru olabilir, tartışılabilir; ama o, dünyanın yaşayan –tartışmasız– en büyük müzisyenlerinden biri. Yıllar öncesinde ölümden döndü, tekerlekli sandalyeye mahkûm oldu ve bambaşka bir hayat sürdü, o günden bugüne dek. O, 60'lı yılların ortalarında progressive rock müziğinin kalbi olan İngiltere'nin Canterbury bölgesinden bir bilge kişi.

Robert Wyatt, ismini Beat Kuşağı'nın piri William S. Burroughs'un romanından alan Soft Machine grubunun davulcusu olarak müzik dünyasında zuhur etmişti. O dönemin fotoğraflarında gayet bıçkın görünüyordu. Grubu ün kazanmaya başlarken, istediği müziği yapamayacaklarını anlayınca ayrıldı onlardan ve solo çalışmaya başladı. Bu yolda davulcu olarak değil, vokalist olarak duyuracaktı sesini. Aradaki Matching Mole dönemi bir yana, ilk solo albümü *The End of an Ear*'ın üzerinden çok geçmemişti ki, bir partide, dördüncü katta açık duran bir pencereden düştü ve ömür boyu tekerlekli sandalyeye mahkûm oldu. Üç yıl sonra muhteşem *Rock Bottom* albümüyle geri döndüğünde, kazadan sonraki duygularını müzikseverlerle paylaşıyordu Wyatt. Başa gelen kabullenilmiş ve bir kez daha, hayat devam etmişti. Bu ve bundan sonraki albümlerinde mizah, caz, blues ve psychedelia'yı kendi tarzıyla kanatlandıran ve deneysel bir müzik yapan Wyatt, 1974'te Monkees'in ünlü 'I'm a Believer' şarkısını -sürpriz yaparak- yorumlayınca İngiltere'de çok tanındı. Hele bir de BBC'nin Top of the Pops programı ona şarkısını tekerlekli sandalyeyle söyletmeyince... Sonrasında az ama öz müzik yaptı Wyatt ve hiçbir zaman düşüncelerinden taviz vermedi. İngiltere'nin Arjantin'le girdiği Falkland krizi üzerine Elvis Costello tarafından yazılan 'Shipbuilding' şarkısını 'onun sesinden' dinlemek

Robert Wyatt.

gözyaşı döktürebilir insana, çünkü 'onun sesi' insanın kalbine dokunabiliyor.

Ressam ve şair olan karısı Alfreda Benge ile yıllardır Lincolnshire'in yeşilliklerinde, doğanın içinde ve her türlü gürültüden uzakta bir hayat süren Robert Wyatt politik olarak her daim solda, çok güçlü bir duruşa sahip. Muhafazakâr parti iktidardayken içine kapanarak albüm kaydetmeyen müzisyen, uzun bir aradan sonra 1997'de *Shleep* ile ses verdi ve sonra yine sustu. Albümün kapağındaki Benge tarafından yapılan çizimde, uçan bir kuşun gövdesinde uyuyordu Wyatt. Bir başyapıt olan *Shleep*'in ardından, 2003 yılının müjdesi ve belki de o yılın en iyi albümü olan *'Cuckooland'* albümü geldi. Yine son derece politik ve insancıl bir albümdü bu sonuncusu da. Güzel, kırılgan, saf, derin ve duyarlı.. Bu dört sıfatın yanına, bir başka Açık Radyo programcısı Halil Turhanlı'nın yaptığı gibi 'bilge'yi de eklemek gerekir.

İstediğinde yazan, istediğinde çizen, çalıp söyleyen, insani olana destek veren Robert Wyatt kimilerine göre dünyanın yaşayan en büyük müzisyeni, komünistlerin de en güzellerinden biri...

Hilmi Tezgör

Röveşata

(Chilana, Chalaca, Bicycle Kick)
Ne Türk Dil Kurumu sözlüğünde, ne de Ana Britannica'da bulabildiğimiz, yeşil sahalarda da görmekte zorlandığımız bir futbol estetiği. 'Sahalarda görmek istediğimiz hareketler'in en ünlüsü. Türkçe'ye İtalyanca *'rovesciata'*dan geçmiştir. Hareket Latin Amerika'da genelde *Chilana* veya *Chalaca* olarak bilinir. Bunun da nedeni, bu güzelliğin bilinen ilk vuku bulduğu yerin Şili olması. İspanya Bask doğumlu Ramón Unzaga Asla isimli futbolcu, Şili'ye ilticasının peşinden takımı Estrella del Mar'da oynarken, 1914'de, Talcahuano stadyumunda bu hareketi dünya futbol tarihine emanet etmiştir. Hareketi golle sonuçlanmasa da, futbolun bu bilinen en şık hareketi Brezilyalı efsane futbolcu Leonidas tarafından Avrupa'ya taşınarak ünlenmiştir. Avrupa'da 'Brezilya Vuruşu' ya da 'Pelé Vuruşu' olarak da bilinir.

Bulunabilen nadide tanımlamalardan birine göre; "futbolda, gövdeyi sırt üstü veya yan devirerek, topa baş hizasında veya civarında ayakla makas yaparak vurma hareketi".

Pelé'nin meşhur röveşatası, *1976.*

Misal; ...evet sayın seyirciler. Galatasaray'ın baskılı oyunu sürerken Prekazi, Uğur'dan aldığı topla sol kanattan ilerliyor. Defansın arasından ceza alanına sızan Tanju ile Kovaçeviç'i görüyorum. Top hâlâ Prekazi'de. Prekazi ceza alanına doğru kavisli bir orta yapıyor. Veeeeee. İnanılmaz sayın seyirciler. Muhteşem goooooIIIIIIIII!!! Tanju'nun röveşatasına kaleci sadece bakakalıyor...

Genelde, bunun gibi veya bundan daha yoğun spiker muhabbetleri ile anlatılan bir futbol hareketi. Özellikle ayakları tamamen yerden kesip sırt tarafı zeminle paralel duruma geçirerek vurulanı daha bir makbuldür.

Tan Morgül

Russell-Einstein Manifestosu

İnsanlığın karşı karşıya kaldığı bu trajik durumda, bilim insanlarının kitle imha silahlarının geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkan tehlikeleri değerlendirmek üzere bir konferansta bir araya gelmesi ve ekteki taslağın ruhuna uygun bir kararı tartışması gerektiğini düşündük.

Biz burada bugün; şu veya bu ulusun, kıtanın veya inancın üyeleri olarak değil, birer insan olarak; varlığının devamı şüpheye düşen İnsan türünün üyeleri olarak konuşuyoruz. Dünya çatışmalarla dolu ve tüm küçük çatışmaların üzerine Komünizm ile Anti-Komünizm arasındaki o dev mücadelenin gölgesi düşüyor.

Siyasi bilinci olan hemen herkes bu meselelerin biri veya birkaçı

"Birer insan olarak insanlara sesleniyoruz: İnsanlığınızı hatırlayın ve gerisini unutun. Bunu yapabilirseniz, yeni bir cennete uzanan yol önümüze açılacak; yapamazsanız, önümüzde evrensel ölümün tehlikesi duracak..."

hakkında kuvvetli kanaatlere sahip; ama bizim sizden istediğimiz, yapabilirseniz şayet, sözkonusu kanaatleri bir kenara bırakmanız; kendinizi dikkate değer bir geçmişi bulunan ve yok olmasını hiçbirimizin arzu etmeyeceği bir biyolojik türün üyeleri olarak düşünmeniz.

Herhangi bir gruba daha cazip gelecek tek söz bile etmemeye çalışacağız. Tüm topluluklar aynı derecede tehlikede; şayet bu tehlike kavranabilirse, o zaman bunu elbirliğiyle önleyebileceklerine dair umut da var demektir.

Yeni bir tarzda düşünmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Hangi grubu tercih ediyorsak ona askerî zafer getirecek hangi adımların atılması gerektiğini değil (çünkü artık böyle adımlar kalmadı), tarafların tümü için mutlak bir yıkım olacak bir askeri çatışmayı önlemek için hangi adımların atılması gerektiğini kendimize sormayı öğrenmek zorundayız.

Kamuoyu ve hatta çeşitli yönetim kademelerinde bulunan insanlar bile nükleer bombalarla gerçekleştirilecek bir savaşın neler getireceğinin farkında değil. Kamuoyu hâlâ sadece şehirlerin yok edileceği gibi kavramlar üzerinden düşünüyor. Yeni bombaların eskisinden daha güçlü olduğu ve bir Atom bombasının Hiroşima'yı yok edebildiği düşünülürse, Hidrojen bombasının Londra, New York ve Moskova gibi en büyük şehirleri haritadan silebileceği anlaşılıyor.

Hidrojen bombalarıyla yapılacak bir savaşta büyük şehirlerin yok edileceğine şüphe yok. Ama bu, karşı karşıya kalacağımız felaketlerin en küçüklerinden biri olacak. Londra, New York ve Moskova'daki bütün insanlar ortadan kaldırılsa dahi, dünya kendini birkaç yüzyılda toparlayabilir. Ancak, özellikle Bikini adasındaki denemeden beri artık biliyoruz ki bu nükleer bombalar, yıkım ve tahribatı, zamanla, öngörülenden çok daha geniş bir bölgeye yaymaktadır.

Çok yetkili ağızların belirttiğine göre bugün, Hiroşima'yı mahveden bombadan 2.500 kat daha güçlüsü üretilebiliyor. Böyle bir bomba yerde veya su altında patlatıldığında üst hava katmanlarına radyoaktif parçacıklar gönderiyor. Bunlar daha sonra yavaş yavaş çökerek dünyanın yüzeyine öldürücü toz veya yağmur şeklinde iniyor. Japon balıkçıları ve onların yakaladıkları balıkları zehirleyen de işte bu toz. Böyle öldürücü radyoaktif parçacıkların ne kadar geniş bir alana yayılacağını bilen yok; ancak en yetkili makamların tümü Hidrojen bombalarının kullanıldığı bir savaşın insan türünün sonunu getirebileceği konusunda hemfikir. Birçok Hidrojen bombasının kullanılmasının evrensel ölüm getireceğinden korkuluyor; bu, sadece bir azınlık grubu için mutlak ve âni bir ölüm anlamına gelecek; dünya nüfusunun çoğunluğu içinse binbir hastalık ve çürümeyle gelen ağır ve ıstıraplı bir ölüm demek oluyor.

Seçkin bilim adamları ve askerî strateji alanındaki yetkililer birçok uyarıda bulundu. Hiçbiri en kötü sonuçların kesin olduğunu söylemiyor. Söyledikleri, bu sonuçların ihtimal dahilinde olduğu; bunların gerçekleşmeyeceğini kimse kesin olarak söyleyemiyor. Uzmanların bu meseleye ilişkin görüşlerinin kendi

Albert Einstein,
1879-1955.

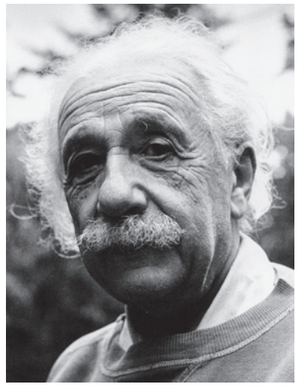

siyasi görüşleriyle veya önyargılarıyla herhangi bir düzeyde bağlantılı olduğu konusunda bir bulguya ulaşmış değiliz. Şimdiye kadar yürüttüğümüz araştırmalara göre bu görüşler o belirli uzmanın bilgisiyle sınırlı. En çok bilenlerin en ümitsiz olanlar olduğunu da tespit ettik.

Öyleyse işte, tüm çıplaklığı, ürkütücülüğü ve kaçınılmazlığı ile şimdi size sunacağımız soru şu: İnsan ırkının sonunu mu getireceğiz, yoksa insanlık savaşmaktan vaz mı geçecek? İnsanlar bu alternatifle yüzleşmeye yanaşmıyor; savaşı ilga etmek öylesine zor ki.

Savaşın ortadan kaldırılması, ulusal egemenlik üzerine tatsız sınırlamalar konmasını gerektirir. Ama, içinde bulunduğumuz durumu

Bertrand Russell,
1872-1970.

kavramayı belki de her şeyden çok zorlaştıran şey, "insan türü" ifadesindeki belirsizlik ve soyutluk. İnsanlar tehlikenin sadece yarım yamalak kavranmış insanlığın değil, bizzat kendilerinin ve çocuklarıyla torunlarının başında olduğunu pek idrak edemiyorlar. Kendilerini ve sevdiklerini acılar içinde öldürebilecek bir tehlikeyle burun buruna olduklarını tam idrak ettikleri söylenemez. Bu sebeple, modern silahların yasaklanması şartıyla belki de savaşların devam etmesine izin verilebileceğini umuyorlar.

Bu umut aldatıcıdır. Barış zamanında hidrojen bombalarının kullanılmayacağına dair ne kadar anlaşma yapılırsa yapılsın, bunların hiçbiri savaş sırasında bağlayıcı sayılmayacak, savaş patlak verir vermez her iki taraf da Hidrojen bombası yapımına girişecektir; zira bir tarafın bombayı yapıp, diğer tarafın yapmaması halinde, kaçınılmaz olarak, bombayı üreten taraf galip gelecektir.

Genel olarak silahların azaltılması kapsamında nükleer silahların yasaklanması için yapılacak bir anlaşma nihai çözümü bize sunmasa da, bu bazı önemli amaçlara hizmet edebilir. Birincisi, Doğu ile Batı arasında yapılacak herhangi bir anlaşma, gerilimi azaltmaya yarayacağı için iyidir. İkincisi, termonükleer silahların yasaklanması, taraflar uygulamada birbirlerinin samimi olduğuna inanırlarsa, Pearl Harbour tarzı âni bir saldırı olacağı korkusunu azaltacaktır ki, halihazırda bu korku her iki tarafı da gergin bir bekleyiş durumunda tutmaktadır. Bu nedenle, böyle bir anlaşmayı hoşnutlukla karşılamamız doğru olur – ama bunun sadece bir ilk adım olduğunu unutmamak kaydıyla.

Duygularımız sözkonusu olduğunda birçoğumuz tarafsız olamayız; ancak, birer insan evladı olarak unutmamalıyız ki Doğu ile Batı arasındaki sorunlar; ister Komünist ister Anti- Komünist, ister Asyalı olsun, ister Avrupalı, isterse Amerikalı, ister Siyah ister Beyaz; herhangi bir insana herhangi bir tatmin sağlayacak şekilde çözülecekse, bu sorunların savaşla çözülmemesi şarttır. Bunun hem Doğu'da hem de Batı'da anlaşılacağını umut ediyoruz.

Önümüzde; eğer bunu seçersek, mutluluk, bilgi ve irfanda sürekli ilerleme olanağı yatıyor. Aramızdaki kavgaları aklımızdan çıkaramadığımız için bunun yerine ölümü mü seçeceğiz? Biz birer insan olarak insanlara sesleniyoruz: İnsanlığınızı hatırlayın ve gerisini unutun. Bunu yapabilirseniz yeni bir cennete uzanan yol önümüzde açılacak; yapamazsanız, önümüzde evrensel ölümün tehlikesi duracak.

Sonuç

Kongreyi ve onun aracılığıyla dünyanın bilim insanlarını ve kamuoyunu aşağıdaki kararın altına imza atmaya çağırıyoruz:

"Gelecekte yapılacak herhangi bir savaşta nükleer silahların kesinlikle kullanılacağı ve sözkonusu silahların insan varlığının devamını tehdit ettiği gerçeği karşısında, dünya hükümetlerinden, amaçlarını bir dünya savaşıyla gerçekleştiremeyeceklerini anlamalarını ve bunu dünya önünde kabul etmelerini istiyor, ve bunun sonucunda, aralarındaki tüm ihtilafların çözümü için barışçı yöntemler bulmalarını talep ediyoruz.[1]

Albert Einstein
Bertrand Russell
Cecil F. Powell
Frédéric Joliot-Curie
Herman J. Muller
Hideki Yukawa
Joseph Rotblat
Leopold Infeld
Linus Pauling
Max Born
Percy W. Bridgman

(Bkz; Atom Bombası, Dünyayı Kurtaran Adam, Enola Gay)

Çev; Evren Dağlıoğlu. Ömer Madra.
www.acikradyo.com.tr
09 Temmuz 2005.

[1] 09 Temmuz 1955'te Londra'da Bertrand Russell tarafından okunmuştur. Einstein'ın ölmeden önce yaptığı son şeylerden biri, bu manifestoyu imzalamak olmuştur.

Saat

"Eskiden kendimize göre yaşayışımız, düşünüşümüz, giyinişimiz ve kendimize göre, dinden, ırktan ve an'aneden hayat alan bir zevkimiz olduğu gibi, bu uslub-ı hayata göre de 'saat'lerimiz ve 'gün'lerimiz vardı... Madenden sağlam kapaklar altında mahfuz tutulan eski masum saatlerin yelkovanları yorgun böcek ayakları tarzında, güneşin sema üzerindeki seyriyle az çok münasebetkâr bir hesaba tebaan, minenin rakamları üzerinde yürürler ve sahiplerini, zamandan takribi sıhhatle, haberdar ederlerdi... Ecnebi saati iptilasından evvel bu iklimde, iki ucu gecenin karanlığıyla simsiyah olan ve sırtı, muhtelif evkatın kırmızı, sarı ve lacivert ateşleriyle yol yol boyalı, azim bir canavar hâlinde, bir gece yarısından diğer bir gece yarısına kadar uzanan yirmi dört saatlik 'gün' tanınmazdı." Ahmet Haşim[1]

Ahmet Haşim'e göre 'ecnebi' saatler tepeden tırnağa bütün hayatımızı değiştirmiştir. Haşim'in bahsettiği yalnızca mekanik aletlerin ölçtüğü saat değil, bizatihi o mekanik aletlerin de kendisiydi. Üzeri mahfuzlu, içi mineli, akreple yelkovanın esrarlı bir hayattan haberler veriyormuş gibi ilerlediği saatlerin yerini şimdi üzerinde yalnızca rakamların olduğu dijital saatler aldı. Bazıları hava basıncını, yüksekliği, ya da dünyanın başka yerinde saatin kaç olduğunu da size haber verir ama haber vermediği tek şey hangi zaman diliminde yaşadığımızdır. Haşim'in deyimiyle 'lakayt' bir süreyi bildirir modern saatler bize.

Kültürel Anlamları

Özenle hazırlanan şerbetlerin sunulduğu, "Allah tamamına erdirsin" temennileriyle birlikte erkekliğe adım atma törenlerinin en hassas ânı, aile içerisinde biraz da kusurlarına rağmen mazur görülen amcanın aldığı saatin kola takıldığı andır. Çocukluktan erkekliğe geçiş, 'zamanı bilme' ayrıcalığıyla kutsanır; kol doksan derecelik bir açıyla kaldırılırken, saat Demiryolu Çocukları, Aya Seyahat gibi hikâye kitaplarının arasında özenli bir hediye olarak kabul görür. Çocuk için yeni bir oyun başlamıştır: Saatin kaç olduğunun kendisine sorulmasını ister, böylelikle saatten haberli olduğunu söyleyebilme fırsatına sahip olacak ve zaman gibi, hayat gibi 'büyüklerin' dünyasında kendisinin de var olduğunu gösterebilecektir. Yazları 'hava güzel' diyerek bahçelerde yapılan sünnet törenlerinde alınan saatin bir hediyeden çok daha fazla anlamı vardır. O insanlar için zamanın bilinmesi hayata nüfuz edebilmenin aracıdır; Ahmet Haşim'in torunları, hayatın kadran üzerinde gösterilen 24 saatlik dilimlere ayrıldığını ve de bu zamanın içerisinde nerede durduklarını görmek istemişlerdir. Saatin sekiz olması örneğin, Oğuz Atay'ın deyimiyle "perdelerin çekilip, canım günün nasıl geçti saati"dir. Mesela öğlen saati birçok işin hâl yoluna konması gerektiğini işaret eder bize. Saatle ilişkimiz hayatla olduğu gibidir, nasıl yaşıyorsak, saatleri de öyle algılarız. Herkesin birbirini tanıdığı, üzerine basıldıkça uçları kıvrılan sarı bakkal defterlerine hesapların yazıldığı, annelerin öğlenleri kapı önlerinde 'Zeki Müren kirpiği' çift ilmek gidip geldiği, okul sonrası çocukların boş arsalarda top koşturduğu yıllarda, 'ecnebi' de olsa saatler yaşadığımız mahalleyi, seyrettiğimiz acayip dizileri, 'büyüyünce ne olacağımızı' gösteren ve nasıl ilerlediği konusunda çok da telaşlı olmadığımız bir hayatı işaret ederdi.

Çok Fonksiyonlu Hayata Geçiş

Çok kanallı televizyonların, banka kartlarının, envai çeşit yiyeceklerin doldurduğu vitrinlerin Türkiye'sinde ise zaman telaşlı bir şekilde ilerlemeye başladı. Artık dakik olmamak büyük bir kusur, zaman ise her an sahip olmamız gereken bir mefhum hâline geldi. Aynı dönemde biraz uzağında kaldığımız modern dünyaya bizi alıştırmak için 'zaman kullanma kılavuzu' türünden kitaplar yazılmaya başlandı.

Zamanı iyi kullanmak gerektiği ve herkesin 'boş zaman' içerisinde bir hobi edinmesi gerektiği de aynı dönemlerde keşfedildi. Değil boş zaman, zamanın nasıl kullanılması gerektiğinin bile öğrenebileceğini düşünmek, alışık olmayanlar için yeni bir hayata adım attıklarının en açık göstergesi hâline geldi. Sünnet düğünlerinde ya da okul sonlarında alınan deri taklidi kemerli saatlerin yerini dijital ekranlı saatler aldı, tabii 'çok fonksiyonlu' olduğu da eklenerek. Çok fonksiyonlu dijital saat bize saatin kaç olduğunu söylerken aslında gizliden gizliye kendi bağımsızlığını ilan ettiğini de

Üzeri mahfuzlu, içi mineli, akreple yelkovanın esrarlı bir hayattan haberler veriyormuş gibi ilerlediği saatlerin yerini şimdi üzerinde yalnızca rakamların olduğu dijital saatler aldı.

gösteriyordu. Artık zamana nüfuz etmekten çok onun peşinden koştuğumuz, onun insafına kaldığımız bir hayatın içerisinde olduğumuzu işaret ediyordu.

Bir kez düşünelim; geleceği şüpheli ve geçmişinden kaçan, devamlı olarak geçmişiyle problemli bir ilişki yaşayan topluluklar için en uygun saat, çok fonksiyonlu dijital ekranlı saattir. Zamanla ilgili bütün bağları kopartmanın, onun olası bir hatırayı canlandırabileceği düşüncesinden kaçmanın en uygun yolu en 'şık'ından bir dijital saat edinmek olacaktır. Oysa okul müsamerelerinde polka oynandığı, Cumhuriyet idealleri için tahta bavullarla Anadolu yollarına düşüldüğü yıllarda, üzeri mineli saatler bizim için geleceği ve geçmişi düşündüren ve yavaş yavaş akışıyla adımlarımıza hürmet eden aletlerdi. Ahmet Haşim bir nostalji üslubuyla konuştu, o elinden kayıp giden şeyin yalnızca madenden kapaklı saatler olmadığını biliyordu.
O saatlerle birlikte zamanın da elimizden kayıp gideceğini ve 'yeni gün'ün "geceyi gündüze katarak saadeti az, meşakkati çok uzun, bulanık renkte bir 'gün' vücuda getireceğini" de biliyordu. Müsamerelerde polka oynayanların, onların eşraftan babalarının yanlarında daima zamanın ne olduğunu onlara gösteren bir saat vardı; şimdiki dijital saatler gibi 'lakayt' bir rakamın ekrana yapıştırıldığı saatler onlar için hayra yorulmaması gereken bir kâbustu.

Nuh Köklü
www. acikradyo.com.tr
22 Mart 2002.

[1] Ahmet Haşim; *Bütün Eserleri / Gurabahane-i Laklakan / Diğer Yazılar.* Ed. İnci Enginün, Zeynep Kerman. İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.

Sadâ Tabağı

Batı dillerinde '*78 rpm record', 'disc'* vb. olarak bilinen ve kaydedilmiş sesleri taşıyan gramofon plakları bizde çoğu kez 'plak' ya da 'Gramofon plağı' olarak bilinmiştir. Tıpkı fonografta olduğu gibi bir ara bu kelimenin de Türkçe bir karşılığını bulma çabaları olmuştur. İzmir'de uzun yıllar Odeon ve Favorite Record temsilciliğini yapan Eyüp Sabri Bey de bunun öncüsü olmuştur. Eyüp Sabri Bey'in sonradan kolonyacılık yapıp yapmadığı da ayrı bir inceleme konusudur.

Eyüp Sabri Bey yayınladığı kataloglarda 'Sadâ Tabağı' karşılığını kullanmış, ancak bu sözcük 'sadânüvis' kadar bile ilgi görmemiştir. Öte yandan ne zaman, kimin önerdiği bilinmeden Türkçeye 'Taş plak' diye bir sözcük girmiştir. Günümüzde en fazla kullanılan karşılık olmakla birlikte bu plaklar sadece Türkçede 'taş' olarak bilinir. Herhangi bir dilde karşılığını bulmak imkânsızdır. Gomalak ve kömür tozu karışımı olmasına karşın taş plak olarak bilinen bu plakları terim olarak bir yabancı dile tercüme etmek ve muhatabınıza derdinizi anlatmak imkânsızdır. Aynı zamanda 'saçma' bir çabadan da öteye geçmez, geçemez.

Cemal Ünlü

Sadânüvis

Tanzimat Türklerin yönünü Batıya çevirdi. Avrupa ve Amerika'da olup bitenlerin büyük bir bölümü basın yoluyla izleniyor, dünyadan haberdar olmaya çalışan Osmanlı, kabuğunu kırıyordu. Gazeteler, dergiler, özellikle de Fransızcadan tercüme makaleler bu ilginin beslenmesine önemli katkılar getiriyordu. İlk ses kayıt aygıtı olan fonograf T.A. Edison tarafından icat edilmiş, mucit 12 Ağustos 1877 tarihinde *'Mary Had a Little Lamb'* şarkısını kalay yaprakçıkları üzerine kaydetmeyi başarmıştı. Fonografa patent alınması, ticari bir ürüne dönüştürülerek üretilmesi 10 yıl kadar zaman aldı. İstanbul'a da daha kendisi gelmeden dedikodusu ulaştı. Ünlü gazeteci-yazar Ahmet Rasim Bey, Fransızcadan tercüme etmiş olduğu bir kitapçığı 1887 yılında yayınladı. Fonograf okurlara şöyle duyuruluyordu: "Beday-i Keşfiyât ve İhtirâat-ı Beşerriye'den, Fonograf... Sadâyı Tahrir ve İade Eden Alet".

Fonograf önemli ve hareketli bir müzik geçmişi olan Osmanlı başkentinde gereken ilgiyi derlemekte gecikmedi. Ses kalitesi çok iyi olmasa da bu ses kayıt aygıtının pratik oluşu, az önce kaydettiğiniz sesleri hemen oracıkta dinleyebilme fırsatı sunuyor olması üstün taraflarıydı. İstanbul'da ilk sinema gösterisini gerçekleştiren Weinberg başta olmak üzere pek çok fonografhane faaliyete geçti. Kemani Zafiraki Efendi'nin Vezneciler'deki Meşkhane-i Osmani, Kemani Memduh'un Kapalıçarşı Nuruosmaniye kapısındaki dükkânı, Hafız Âşir'in Sirkeci'de Tramvay Caddesindeki Gülistan Mağazası gibi. Herkes evde, iş yerinde fonograf silindirlerine (üstüvane-kovan) kayıt yapabiliyordu. Bir ara fonograf sözcüğüne Türkçe karşılık bulma çabaları yoğunlaştı ve Yunanca temelli fonografı tam olarak karşılayacak bir sözcük türetildi. 'Ses yazısı' anlamında 'Sadânüvis' denildi. Gayretler boşa çıktı. Sadânüvis rağbet bulmadı, Türkçeye yerleşmedi. Fonograf yine Batı dillerindeki gibi 'fonograf' olarak kaldı.

Cemal Ünlü

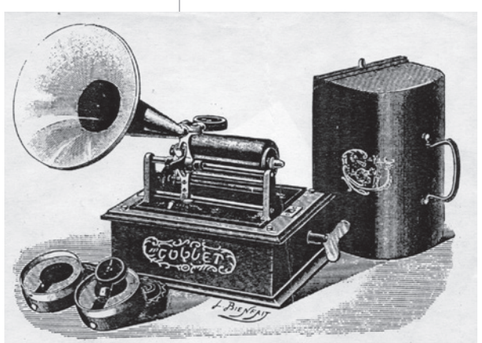

Sadânüvis.

Sağlığın Ekonomi Politiği

Sağlığın üretim ve dağıtım koşulları, devletlerin ve dünya kurumlarının bu konuda piyasayı denetim altına alma çabaları, küreselleşmenin bütün bu süreci nasıl şekillendirdiği ve de bu gelişmelerin yol açtığı sonuçları etkilemeyi amaçlayan toplumsal mücadelelerin toplamı.

Dünya Ekonomisinin En Büyük Sektörü

Salt ekonomik büyüklükler açısından düşündüğümüz zaman sağlığın niçin bu kadar önemli bir konu olduğu açıkça gözüküyor. ABD'nin GSMH'si dünya gelirinin %30'u civarında, AB'nin ise ona yakın. ABD'de millî gelirin içinde sağlık sektörünün tuttuğu yer %15'i geçmiş durumda, AB için aynı rakam %10'larda dolaşıyor. Dünyanın geri kalan kısmında ise gelirin %5 ile %8'i arasında ortalamalar söz konusu. Ayrıca bu yüzdeler sürekli olarak artmakta. **(Bkz; Fikrî Mülkiyet)** Yani, ekonomi politik olarak baktığımızda istikrarlı bir büyüme sürdüren ve zaten gelirde payı kabaca %10 olan, herhâlde dünya ekonomisinin en büyük sektöründen söz ediyoruz. Gayet tabii ki böyle bir sektörde olan biten her şey dünya ekonomisi açısından önem taşıyacak, devletlerin ve kâr peşinde koşan şirketlerin ilgisini çekecektir.

Sağlık sektörünün payındaki büyümenin nasıl koşullandığı da açık. Her şeyden önce böyle bir büyümenin illa kötü bir şey olmadığını söyleyelim; insanlar temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra daha kaliteli yaşamak için ellerindeki kaynakların daha büyük bir kısmını sağlığa harcıyorlar. Bu kötü bir şey değil. Ayrıca insanlar daha çok yaşıyorlar: Her ülkede ortalama yaşam süresi uzuyor. Fakat uzun yaşamanın bir de maliyeti var, hayatın sonuna doğru sağlık masrafları artıyor, böylece toplumlar gelirin daha büyük bir yüzdesini sağlığa ayırmak mecburiyetinde kalıyorlar. Üçüncü neden ise eleştirmemiz gereken bir gelişmenin

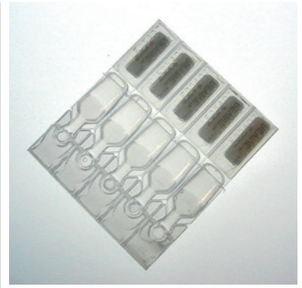

ürünü: Sağlık sektörüne girdi sağlayan kapitalist sektörler maliyeti sürekli yükseltecek şekilde ilaç, teçhizat ve uzmanlık icat edip pazarlıyorlar. Ayrıca fiyatlarını yüksek tutabilmek ve tekel olarak davranabilmek için de kendilerine çeşitli koruma mekanizmaları buluyorlar; bunların en önemlisi de tabii ki 'fikrî mülkiyet hakları'. Yani, kişi başına düşen sağlık harcamaları ilaç ve cihaz kullanımı nedeniyle daha çok teknoloji ve araştırma içeriyor ve bunların fiyatları da patent haklarının koruduğu piyasalarda oluşan yüksek fiyat ve kârları yansıtıyor. Bu nedenlerle de maliyet artıyor.

Siyasi Tartışmada Öncelikli Gündem

Sağlık harcamalarının nasıl ve kim (devlet, sigorta, şahıslar) tarafından yapıldığı çok önemli bir soru; fakat oraya gelmeden şunu belirtmek gerekiyor; sistem ne olursa olsun, piyasa mekanizmasıyla veya vergilendirme ile, toplumun kullanabileceği tüm kaynaklardan sağlık sektörüne ayrılan bir paydan söz ediyoruz. Sağlığa ne kadar çok pay ayrılırsa diğer sektörlere, örneğin eğitime, altyapıya, konuta, çevreye, özel tüketim mallarına, kültüre, spora vs. daha az ayrılacak demektir. Bazı iktisatçılar, içinde bulunduğumuz dinamiğin sürmesi hâlinde yüzyılın ortalarına doğru sağlık sektörünün gelirin %25-30'una el koyacağını hesaplıyorlar. Bu istenilir bir gelişme mi? Aslına bakılırsa toplumlar böyle büyük sorulara siyasi tartışmalarla karar vermeli. Sağlığa bu kadar büyük bir pay ayırmanın istihdamın yapısı açısından, temel

İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra daha kaliteli yaşamak için ellerindeki kaynakların daha büyük bir kısmını sağlığa harcıyorlar.

araştırma harcamalarının bölüşülmesi yönüyle, eğitimin şekillenmesi üzerinde vs. ne kadar büyük etkileri olacağını tahmin edebiliriz. Ayrıca toplumun kaynaklarının bu şekilde bölüşülmesinin nesiller arası dengeler açısından da çok belirgin bir sapma içerdiği açıkça ortada. Yani gençler yaşlıların ihtiyaçlarına cevap vermek için yetiştirilecekler; daha çok insan doktor, hemşire, hasta bakıcı olacak. Bilim bu yönde gelişecek. Gençlerin ürettiği değer onlardan aktarılacak ki yaşlılara bakılabilsin. Arzulanan şekilde bir siyasi tartışma ortamı kurulamazsa bütün bu sorunlar ve pazarlıklar kendi ivmeleriyle belli noktalara

Çernobil kazasından 10 yıl sonra doğmuş olduğu halde radyasyondan dolayı hastalanan 10 binlerce Ukraynalı çocuktan biri olan Natalia, Küba'da ücretsiz tedavi görüyor.

varacaklar ve toplumsal gerilimlere yol açacaklar. Yani bu soruları gündeme getirmek ve ne tür önlemlere başvurulabileceğini düşünmek siyasetin öncelikli gündemlerinden olmalı.

TRIPS

Uzun dönemli sorunun bu kadar ciddi boyutta olmasına rağmen, sağlığın güncel sorunları gündemi daha çok işgal ediyor. Sağlık sektörü bağlamındaki güncel tartışma, hızla yükselen harcamalar ve bu harcamaların nasıl karşılanacağı çerçevesinde gerçekleşiyor. Yukarıda saydığımız maliyetleri yükselten unsurlar içinde küreselleşme öncelikle gündeme geliyor. Küreselleşme diğer sektörlerde olduğu gibi sağlıkta da tüm dünyada tek pazar yaratma çabalarını beraberinde

getirdi. Burada en önemli aktör ilaç şirketleri oldu. 1995'te Dünya Ticaret Örgütü sözleşmesi ortaya çıktığında DTÖ'ye üye olmanın ön şartı olarak TRIPS anlaşmasını imzalamak gerektiği söylendi. TRIPS fikrî mülkiyet haklarının ticarete ilişkin boyutları anlamına geliyor, ve de DTÖ üyesi ülkelerin patent ve diğer fikrî mülkiyet kategorilerini kendi kanunlarıyla ABD'nin büyük şirketlerini tatmin edecek bir şekilde düzenlemelerini emrediyor. Patent haklarını en çok düşünenler ise herhâlde ilaç şirketleri. Bu şirketler araştırmaya çok para harcadıklarını, bu nedenle de buldukları ilaçları pahalıya satmaya mecbur olduklarını, bu ilaçları izinsiz olarak kopyalayanları cezalandırmanın gerekli olduğunu söylüyorlar. Gerçekte ise temel araştırmaların çok büyük kısmı devlet fonlarıyla kamu ve üniversite laboratuvarlarında yapılıyor, ilaç şirketlerinin en büyük maliyeti araştırma değil pazarlama. Yeni olduğunu iddia ettikleri patentli ilaçların çoğunluğu patent süresi geçmek üzere olan ilaçların çok az değiştirilmiş ve eskisine nazaran üstünlüğü olmayan şekilleri. Bu şekilde hastaları ve doktorları yeni ilaçları almalarına ikna etmek için büyük paralar harcıyorlar; devletin denetleyici kurullarına kendi taraflarından uzman yerleştirmek için vermeyecekleri rüşvet yok. Bütün bu çaba sonucunda ilaç sektörü çok yüksek bir kâr oranına sahip. Patent hakları üzerindeki hassasiyet de buradan geliyor. Böyle bir durumda ilaç şirketlerinin

Şirketlerin lobiciliğini, doktorlara verdiği hediyeleri, hastalara yönelik reklamlarını sınırlamak, yapılan ilaç harcamalarını kısıtlamak, jenerik ilaçların piyasaya girmesini sağlamak için devlet devreye girmek zorunda. Yoksa, şirketlerin sonsuz iştahı sağlık harcamalarını hızla yükseltebilir.

Yeni olduğu iddia edilen patentli ilaçların çoğunluğu patent süresi geçmek üzere olan ilaçların çok az değiştirilmiş ve eskisine nazaran üstünlüğü olmayan şekilleri.

karşısında durabilmek için devletin gücüne ihtiyaç var. Yani, şirketlerin lobiciliğini, doktorlara verdikleri hediyeleri, hastalara yönelik yaptıkları reklamları sınırlamak, yapılan ilaç harcamalarını kısıtlamak, jenerik ilaçların piyasaya girmesini sağlamak için devlet devreye girmek mecburiyetinde. Aksi takdirde ilaç şirketlerinin sonsuz iştahı sağlık harcamalarını kısa dönemde de hızla yükseltme potansiyeline sahip. Aynı tartışmayı tıpta hızla değişen teknolojinin getirdiği pahalı cihazlar açısından da yapmak mümkün. Yine patentli ve çok pahalı tanı cihazlarının devletin hiçbir denetimi olmadan satın alınıp kullanılması maliyetleri yükselten bir faktör. Gazetelerde gördüğümüz gibi bir cihaz israfına yol açıyor ve tabii ki ortalama hastane masraflarını, doktor ücretlerini ve sağlık sektörü payını gereksiz bir şekilde yükseltiyor. Büyük ilaç şirketleri ABD ve AB uyruklu. Özellikle de ABD devleti ilaç şirketlerinin her istediğini hayata geçirmeye ve buna ilaveten patent haklarını da sonuna kadar korumaya kararlı. Fakat bu konuda bütün dünyada gelişen bir muhalefet ittifakı ile karşı karşıya. Bu nedenle de yaptığı ikili anlaşmalarda ABD öncelikle patent haklarını sağlama almaya çalışıyor. Buna karşılık DTÖ içinde dahi ilaçlar konusunda çok daha reformist bir çizgi gelişmiş durumda. Ayrıca tüm devletler ve hatta sağlık harcamalarının bir kısmını karşılamakla yükümlü Amerikan eyaletleri de şu veya bu şekilde ilaçların daha makul fiyatlarda satılmasına yönelik denetim mekanizmaları geliştiriyorlar.

Doktor ve Hemşire Transferi

Küreselleşmenin henüz Türkiye'yi fazla etkilemeyen bir boyutu ise sağlık personeline ilişkin. Özellikle İngilizce konuşulan Asya, Afrika, ve Karayip ülkelerinden İngiltere ve ABD başta olmak üzere zengin ülkelere doktor ve hemşire transferi yapılıyor. Aynı şekilde eski Sovyet Bloku ülkelerinden özellikle Almanya'ya bir akım var. Burada etkili olan yüksek ücretler ve cazip çalışma koşulları; göç alan ülkeler açısından büyük bir avantaj ve maliyetleri düşüren bir etken; göç verenler ise kaynak harcayarak yetiştirdikleri personeli kaybetme durumundalar. Bazı Afrika ülkelerinin çektikleri sağlık personeli sıkıntısı bu nedenle daha da zorlaşıyor. Küreselleşmenin kurumları insanların serbest hareketini dışarıda bıraktığı müddetçe güçlü devletler istedikleri vasıfta kişilere vize ve çalışma izini verebiliyorlar, bu da dünyada varolan eşitsizliği daha da keskinleştirme potansiyeli taşıyor. Sağlık hizmetlerinin küresel bir pazarda geçekleşmesi farklı yollarla olabiliyor. Sağlık turizmi bunlardan biri; yani zengin ülkelerden yoksul ülkelere sağlık hizmeti almaya gelen insanlar. Yine tahmin edebileceğimiz gibi bu hızla büyüyen akım sadece sağlık hizmetlerinin fiyatını artırmakla kalmayan, aynı zamanda en iyi hizmetlerin en çok para verebilecek 'müşteri'lere ayrılması neticesini doğurabilecek bir gelişme. Küreselleşme her konuda tek pazar oluşturmaya dönük bir dinamik, sağlık sektöründe tek pazar oluşması yüksek gelirli ve sağlığa daha büyük bütçe ayırabilen nüfusları kayıracak, şimdikinden daha keskin bir kutuplaşmaya yol açabilecek bir gelişme.

Sağlık Sektörünün Örgütlenmesi ve Reform Tasarıları

Sözünü ettiğimiz dinamiklerin diğer bir boyutu ise sağlık sektörünün nasıl örgütleneceği ve nasıl hizmet vereceği ile ilişkili. Bilindiği gibi dünyanın farklı ülkelerinde farklı yöntemler ve uygulamalar var: İngiltere'de vergilerden beslenen bir sağlık sektörü (Ulusal Sağlık Servisi - NHS) devlet memuru olan personelle hizmet veriyor. Avrupa'nın çoğu ülkesinde çalışanlardan kesilen primlerin kaynak teşkil ettiği sağlık sigortaları var, fakat tüm nüfusu kapsayan bir hizmet söz konusu. ABD'de ise 65 yaşın altında olan nüfus işverenlerin örgütlediği sigortalara bağlı; 50 milyona yakın kişinin hiçbir sigortası yok. Türkiye'de yakın zamana

kadar SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur üyelerinin ve aile fertlerinin sağlık sigortası vardı; bunlara eklenen 'Yeşil Kart' uygulamasına rağmen nüfusun %30 kadarının hiçbir güvencesi olmadığı tahmin ediliyordu. Dünyanın her ülkesinde ortak bir kaygı var: Sağlık sektöründe harcamalar gelire nazaran çok daha hızlı bir şekilde yükseliyor. Bu artışın nasıl karşılanması gerektiğini söylemek çok zor. Bu nedenle de her ülkede sağlık hizmetlerinin ve harcamalarının yeniden düzenlenmesi gündemde. AKP iktidarının kanunlaştırdığı Sağlık Reformu tasarısı Türkiye'deki duruma radikal bir dönüşüm getiriyor. Tasarıya göre farklı kurumlar kalmayacak, tüm çalışanlardan prim alınacak, prim veremeyecek durumda olanların katkısı devlet tarafından karşılanacak. Doktorlar ve hastaneler ise özelleşecek veya özerkleşecek, verdikleri hizmet karşılığı sigorta fonundan ödeme alacaklar. Ayrıca sağlık hizmeti alacak herkes bir 'aile hekimi'ne bağlı olacak, bu basamaktan sevk edilmeden uzman hekimlere ve hastanelere gidemeyecek. Sigorta ilaç ve diş tedavisi dahil her şeyi karşılayacak.

Türkiye'dekine benzeyen sağlık reform tasarıları Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da pek çok ülkede gündeme geldi. Bu önerilerin tasarımı da tam bir küresel iş bölümü çerçevesinde oluşuyor: Harvard, Johns Hopkins veya Londra üniversitelerinin Halk Sağlığı okullarından uzmanlar ülkeye danışman olarak çağrılıyor, bunların yazdıkları raporlar Dünya Bankası tarafından da incelenip onaylanıyor, sonra hükümetlerce benimsenip kanunlaşıyor. Burada esas amaç büyüyen talep karşısında bir yandan sağlık hizmetini yaymak, bir yandan da maliyet artışını sınırlamak. Sigortanın fonlanması ödenen primlerden sağlanıyor, prim ödeyemeyecek derecede yoksul olanların katkısını devletin karşılaması öngörülüyor. Sağlık sektöründe devletin doğrudan hizmet vermesinin etkin olmadığı ileri sürülüyor, bu nedenle sektördeki memur istihdamını toptan kaldırmak veya iyice daraltmak da projenin bir parçası. (Türkiye'de tasarıya muhalefetin esas nedeni de buydu). Önerilen çözümlerin ortak yanı asgari bir hizmet paketini tüm nüfusa verirken, parası olan orta sınıfı bu asgari paketin üzerinde özel sigorta satın almaya razı etmek. Bu almaşığın bir yandan politik sonuca ulaşacağı, bir yandan da maliyetleri kısacağı düşünülüyor.

Türkiye'deki ve Diğer Ülkelerdeki Benzer Tasarılarda Anahtar Konular

1. Prim ödenmediği bahanesiyle kimsenin sigorta kapsamı dışında kalmaması sağlanıyor mu? AKP'nin getirdiği kanunda sağlık hizmeti sunanların neredeyse polis gibi çalışıp, hiç gerçekçi olmayan bir beklenti ile, prim ödememiş ve yeteri kadar yoksul olduğu tescil edilmemiş insanları hizmet dışında tutması öngörülüyor. Bir sağlık sisteminin başarısının en önemli kıstası hiç kimseyi dışarıda bırakmaması olmalı. Türkiye gibi, insanların yarısının formel istihdamda olmadığı bir yapıda herkesten prim toplamak çok zor olacaktır. Toplumun popülist gelenekleri ise kimsenin hizmet dışı bırakılmasını kolay kolay kabul etmeyecektir. Burada verilecek mücadele ile sigortanın evrensel olarak tanımlanması garanti edilmelidir. Yani, devlet (tarihî pratiğe uygun olarak) bulduğundan primini alsın ama hiç kimseden de hizmet alıkoymasın.

2. Devletin özel veya özerk kurum ve şirketlerle ve hizmet veren elemanlarla çalıştığı bir durumda giderek daha kapsamlı bir piyasa hâkimiyeti ve metalaştırma baskısı gelecektir. Önemli olan bu metalaşmayı hizmet alan insanlara yansıtmamaktır. Sağlığın özel bir konumu vardır, hiçbir hasta kendisi âciz durumdayken hizmet seçimi veya fiyat pazarlığı yapmak istemeyecektir, o anda en önemli şey güven duygusudur. Hastaya tüketici veya müşteri olarak davranılmasını engellemek en önemli ilke olmalıdır.

3. Temel paket ne kadar kapsayıcı? Paketin mümkün olduğu kadar geniş tutulması tabii ki en çok istenilen şey. İnsanların kendilerini güvende hissetmeleri ve sağlık konusunda endişesiz yaşayabilmeleri herhâlde yaşam kalitesini yükselten en etkili unsur. Ayrıca, paket ne kadar geniş tutulursa tamamlayıcı özel sigortalara o kadar az gereksinim olacak, o nedenle de orta sınıf ortak hizmeti daha az terk edecek. Nüfusun çoğunluğu sigortayı benimsediği takdirde hizmetin aksamaması ve iyileştirilmesi için de bir baskı bloku oluşacaktır. Orta sınıfın içinde olmadığı hizmet paketlerinin (sağlıkta, eğitimde, kamu taşımacılığında) kalitesinin düştüğünü hep gözlüyoruz.

4. Devletin denetim kapasitesi yeterli mi? Tüm harcamalar kendileri devlet memuru olmayan doktorlar tarafından kararlaştırıldığı zaman devletin doğru ve etkin çizgiler belirlemesi gerekiyor. Örneğin "ancak şu durumda böyle bir test yapılabilir" veya "şu ilacı kullanmaya gerek yoktur, onun yerine daha ucuz olan şunu kullanın" gibi... Görüldüğü gibi denetim yapanlarla doktorları karşı karşıya getiren bir durum söz konusu. Burada devletin denetim mekanizmalarının doktorları sıkı bir cenderede tutması gerekiyor. Denetim kurullarının bir yandan ilaç şirketlerinin rüşvetlerine, bir yandan da doktorların mesleki özerklik argümanlarına karşı koyabilecek uzmanlığa ve dirayete sahip olmaları gerekiyor. İşleri zor.

5. Bir diğer konu da sağlık sigortası kurumunun satın alması gereken mal ve hizmetlere ilişkin. Yukarıda değindiğimiz ilaçlar ve tanı cihazları konuları, ve de kapitalist bir ortamda süregiden sağlık hizmetlerinin kenarından köşesinden gelişen metalaştırma dinamiği,

maliyeti kontrol etmek isteyen kurumla mal ve hizmet satıcılarını karşı karşıya getiriyor. Bir sağlık sisteminin başarısı herkese mümkün olduğu kadar iyi hizmet verirken maliyetleri kontrol altına almaktan geçiyorsa; patent hakları gibi konulara eğilmesi, bu konuda aynı zamanda küresel forumlarda etkinlik göstermesi gerektiği çok açık. Burada amaç ucuz ve kaliteli mal ve hizmet satın almak. İlaç şirketleri, depoları ve dağıtımcıları ile gereken pazarlıkların yapılması fiyat kontrolünde önemli bir faktör. Bu süreçte sigorta kurumunun tek alıcı olarak *(monopsonist)* daha iyi sonuçlara ulaşacağını düşünebiliriz. Fakat, maliyetin belki daha büyük bir kısmı satın alınan sağlık personeli hizmetlerinden kaynaklanacak. Memur olmayan, sözleşmeli olarak hizmet gören, belki işletme kârlarından da pay alan, yukarıda belirttiğim gibi piyasanın küreselleşmesi ile ücret beklentisi yükselmiş doktorlar ve hemşirelerden söz ediyoruz. Yeni sağlık sistemleri sigorta yönetimi (devlet) ile sağlık personelini de karşı karşıya getiriyor. Bu mücadelenin de ne kadar zor olacağı ve dışarıdan bakanları da ne kadar zorlayacağı ortada.

Tartışmalar Devam Edecek

Görüldüğü gibi sağlık konusunun gündemde olmasını belirleyen koşullar uzun vadeli gelişmeler. Küreselleşmenin bu dinamikleri etkileme şekli, devletten beklenenlerin nasıl gerçekleşeceğine yönelik beklentiler, ve bu beklentileri gerçekleştirmek için verilen mücadeleler de bu sürecin bir parçası. Bu karmaşık sahnede klasik toplumsal güçler yanında küresel kurumlar (DTÖ, Dünya Sağlık Teşkilatı, Dünya Bankası vb.) ve global şirketler, özellikle de ilaç şirketleri, yer alıyor. Oynanan oyunda dünya gelirinin %10'una varan büyük paralar söz konusu. Fakat aynı zamanda insanların yaşamını en yakından etkileyen, potansiyel olarak hayatlarını en çok yaşanılır hâle getirebilecek, güvencelerini ve yaşam kalitelerini en yakından belirleyebilecek bir ihtiyaçtan bahsediyoruz. Bu nedenle de tartışmaların devam edeceği kesin.

Çağlar Keyder

Sahibinin Sesi

Dünyanın en tanınmış plak, gramofon ve gramofon iğnesi markalarından biridir. Kullandığı logo, (alamet-i fârika) firmanın tanınmasında önemli bir rol oynamıştır. Gramofon önünde duran ve borudan gelmekte olan sahibinin sesini dinleyen köpek alamet-i fârikası 'Sahibinin Sesi' markası ile özdeş olmuştur.

Sahibinin Sesi sözcüğü, Türkçeye bir deyim olarak da girmiştir. Plak ve gramofon firmasının hedeflemiş olduğundan daha değişik bir anlam yüklenerek, dalkavukluk yapan yahut birilerinin söylediklerini tekrarlayan kimseler için kullanılır.

Hemen hemen dünyanın her bölgesinde uzun yıllar kullanılmış ve halen kullanılan bir logodur. Belki bu çapta popüler olmuş ve kabul görmüş başka bir alamet-i fârika da yoktur.

Resme konu olan 'Bull terrier' kırması köpeğin adı 'Nipper'dır. Muhtemelen 1884 yılında İngiltere Bristol'da doğduğu kabul edilir. Nipper ilk sahibinin vefatı üzerine ressam Francis Barraud'un himayesine girmiştir. Bir fonograf meraklısı olan ressam F. Barraud zaman zaman kendi sesini fonograf silindirlerine kaydetmektedir. Nipper fonograf borusundan gelen sahibinin sesini garipseyerek dinlemektedir. Nipper'in bu ilgisi ressama bir fikir verir. Köpeği Nipper'i fonograf makinesi önünde resmeder ve köpek maması firmalarına satmaya çalışır. Köpek maması satanlar fikirle ilgilenmezler. Ressam 1899 yılı sonbaharında merkezi Londra'da bulunan 'The Gramophone Co.' Yetkilisi W.B. Owen'ın kapısını çalar.

Owen "bu resimle ilgilenebileceğini ama resimdeki fonografı kaldırıp yerine kendi firmalarının ürettiği bir gramofon makinası koymasını" teklif eder. Ressam gereken düzeltmeyi gerçekleştirir ve 17 Ekim günü tekrar Owen'ın bürosuna gelir. Resim bitmiştir. Firma ressam F. Barraud'a 50 sterlin resim için, 50 sterlin de telif hakları için ödemede bulunur; resim teslim edilir. Tam Barraud oradan ayrılırken Owen sorar;

-Bunun adı ne olacak?

Ressam bu soruyu bekliyormuşçasına, geciktirmeden yanıtlar:

-His Master's Voice... (Sahibinin Sesi).

Nipper Meşhur Oluyor

Nipper'lı resim 1900 yılında Amerika Birleşik Devletleri Patent Bürosuna alamet-i fârika olarak kaydettirilmiştir. 1902 yılında firmanın ürettiği Victor marka gramofonlarda ve plaklarda kullanılır ve 22 Temmuz 1910 yılında 'His Master's Voice' sözcüğü ile yan yana kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlar. 'Sahibinin Sesi' sözcüğü firmanın yatırım yaparak faaliyet gösterdiği her ülkenin kendi dili ile ifade edilmiştir. Türkiye'de 'Sahibinin Sesi', Fransa'da 'La Voix de Son Maître', İtalya'da 'La Voce del Padrone', İspanyo'da 'La Voz de Su Amo'.

Nipper'lı Sahibinin Sesi alamet-i fârikası büyük bir ticari başarıyı sağladığında gramofon önünde oturan bebek, yaşlı adam vb. gibi pek çok taklidi de beraberinde geldi. Öte yandan firma Müslüman ülkelerde köpekli bir tanıtımın hoş karşılanmayacağı endişesi ile değişiklik yapma ihtiyacı duymuş ve Nipper'ın yerini yerel giysileri içinde çocuklar almıştır. Nipper'lı Sahibinin Sesi alamet-i fârikası ilk kullanıldığı yıllarda bazı eleştirilere de uğradı. Denildiğine göre resimde kullanılan gramofon eski model bir makine idi ve fazla işe yaramazdı. Eleştiri getirenler bu durumu alay konusu yapıyorlardı. "Köpek, sesini plaklara kaydettirecek kadar zengin ama iyi bir makine alamayacak kadar züğürt birine aitti." Fakat eleştiriler fantezi olarak kaldı. Gramofon dinleyen köpek logosu dünyanın en kalıcı imajlarından biri oldu ve hiç süphe yok ki The Gramophone Co. firmasına epeyce de para kazandırdı.

Nipper bu kadar ünleneceğini bilmeden yaşadı. Dünyaca tanındığını, suretinin dünyanın her tarafında plaklar, gramofonlar, iğne kutuları, gazete ilanları üzerinde gezdiğini göremedi. Tahminen 1895 yılında da öldü. Kingston Upon Thames, Eden Caddesi'ndeki bir dut ağacının dibine battaniyeye sarılı olarak gömüldü. 1950 yılında His Master's Voice firmasının haklarını elinde bulunduran EMI, Eden *(Cennet)* Caddesinde gerçekleştirdiği bir kazı ile Nipper'ın mezarını buldu. Bir gönül ve vefa borcu olarak da oraya törenle bir plaket yerleştirdi.

Cemal Ünlü

Sahip Olmak

Aslında, radyonun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Her zaman da böyle olacak. Küçüklüğümde ilk dinlediğim müzikler radyodandı. Bunlar Küba, Kuzey Amerika, Meksika, Latin Amerika ve Avrupa müzikleriydi. Radyo ile bu ülkelerin hepsine ulaşabildim. Radyoya çok saygı duyuyorum. Çünkü onun vasıtasıyla müziğe ulaşabiliyoruz. Şu an ise Açık Radyo için konuşmaktayım. Aslında biz Küba'da, dünyanın birçok yerinde de olduğu gibi, belirli ihtiyaçlarımızı karşılayamadan yaşıyoruz. Ama bu normal. Dünyanın her yerinde oluyor bu. İnsanlar, dışarıdakiler belki bizi çok fakir olarak biliyor. Ancak bu doğru değil. Yaşamak için gerekli olanlara sahibiz; milyoner değiliz, ama gerekli olanlara sahibiz. Dünyanın diğer yerleri ile aramızda ortak birşeyler olduğunu düşünüyorum, ki hepimiz insanız ve yaşamın keyfini çıkarıyoruz. Yaşadığı yerdeki havanın ve oradaki ortamın insanları biraz daha mutlu ya da daha mutsuz kıldığına inanıyorum. Çok kuzeye, mesela İrlanda'ya gitsek de, dünyanın her yerinde müzikten hoşlanıyor insanlar. Ama Türkiye'de, ki Türkler bizimle aynı mizaca sahipler; insanlar daha keyifli, daha canlı. Yani herşey ait olduğun ortama bağlı. Bizler neye sahipsek onu taşıyoruz, onunla yaşıyoruz. Böyle olduğumuz için ise bizi çevre, başka bir ortam, iklim ya da kar, hiçbirşey etkileyemez. Her zaman nasılsak o şekilde devam edeceğiz.

Omara Portuondo ile söyleşiden
Pr; Açık Dergi
Yt; 25 Kasım 2005.

İbrahim Ferrer ve Omara Portuondo, Cemil Topuzlu Açıkhava Sahnesi-İstanbul,
5 Temmuz 2000.

Salomé

Lou Andreas-Salomé. Kendisi zor, ama çok büyük bir kapasiteydi. Belki de yüzyılın en özgür, en dışa dönük, en zeki kadınıydı ama aynı zamanda yüzyılın en zeki insanlarıyla birlikte olmasıyla da ünlüydü. Güzel bir kadındı öncelikle. Çok güzel bir kadın...

Lou Andreas-Salomé, *1861-1937.*

Viyana'da kullanılan bir sözle, girdiği her yerde sözcüğün tam anlamıyla trafiği aksatan bir kadın olduğu söylenirdi. 1861 doğumluydu, yani Freud'dan birkaç yaş küçüktü. Annesi Litvanyalıydı. Babası ise Rus ordusunda Çar'ın en sevdiği generallerden biriydi ve Polonya baskınını çok kanlı bastırdığı için de büyük ödüllerle ödüllendirilmişti. Bu öyle zengin bir aileydi ki, Salomé kışlık sarayın yakınındaki bir evde doğdu ve büyüdü. Bir yığın erkek kardeşten sonra doğan Salomé ailece 'dişi pırlanta' diye tanımlanan bir güzelliğe sahipti. Sırf güzellik de değil, bir aurası, özel bir cazibesi, çekiciliği vardı aslında. Ve bu aura neredeyse yaşamı boyunca sürdü. "Bundan dolayı da doğaya hep şükran borçluyum, beni böyle bir kişilikle yarattığı için." diyordu Salomé .

Genç yaşta Rusya'da modernizmin yayılmaya başladığı bir çağda modern bir okula gidiyordu. Burada ilk tanıştığı kişilerden biri olan bir teolog kendisine hem Darwinizm, hem modern felsefe, hem de bir miktar teoloji öğretti. Ama aynı zamanda da Salomé'nin ilk aşkının da bu teolog olduğu sanılıyor. Öte yandan aynı teolog Salomé'ye İsviçre'ye gitmesini ve felsefe okumasını öğütlüyordu. Bu önerinin uzantısında Salomé genç yaşta İsviçre'ye gitti, felsefe okumaya başladı.

Nietzsche

Salomé 21 yaşındayken Roma'ya gittiğinde orada 37 yaşlarında, çağın en avangard, en gür sesli filozofu Friedrich Nietzsche ile karşılaştı. Nietzsche o sırada *Zerdüşt*'ü yazmaktaydı. Burada ilk görüşte birbirlerine âşık oldular. Nietzsche kendi tanımıyla adeta çarpılmıştı. Salomé ise ilk defa romanlarda okuduğu kahramanlara özgü bir dille konuşan, sahici bir kahramanla karşılaşmıştı. Tanrının öldüğünü yüksek sesle söyleyen bir kahramanla... O sıralarda Salomé'nin birlikte yaşadığı ya da en azından aynı evi paylaştıkları filozof bir arkadaşı vardı ama Salomé onunla sadece evi paylaşmakla kaldı. Bütün duyguları, bütün heyecanlarıyla Nietzsche'ye doğru yöneldi ve iki seneden fazla bir zaman Nietzche ile birlikte oldular. Ama bu arada aralarında bir ilişki geçip geçmediği bilinmiyor. Olasılıkla geçmemiştir çünkü Salomé ısrarla ebedi bir aşkın devam etmesi için ebedi bir bakireliğin de devam etmesi gerektiği gibi, anlaşılması kolay olmayan bir düşünce içindeydi. Olasılıkla Nietzsche de bu cinsel konularda çok fazla ısrarcı değildi. Birliktelikleri 2-2,5 sene kadar sürdü. Ama ayrılmalarına Nietzsche'nin ablası, özellikle de ablasının kıskançlıkları sebep oldu. Ayrıldılar ve bu Nietzsche için oldukça travmatik bir olay oldu. Salomé de aynı şekilde üzgündü fakat ardından yaşamını belirleyecek olan Rilke ile tanıştı.

Rilke

Rilke Salomé'nin yaşamının dönüm noktasını oluşturdu, o zamana kadar olan dünyasını altüst etti. İlk aşkı, ilk cinsel aşkı Rilke ile birlikte yaşadılar. Salomé "-iç organlarının kokusunu, aşk süresince, cinsel ilişki süresince iç organlarındaki değişen kokuları ilk defa Rilke ile yaşadım" diyordu, bu denli yoğun bir aşktı yaşadıkları. Rilke de aynı şekilde Salomé'siz bir dünyayı düşünemediğini kerelerce, kerelerce söylüyordu. Ama yazık ki 4-4,5 yıl sonra ayrılmak zorunda kaldılar. Ayrılma nedenleri büyük bir olasılıkla Rilke'nin bitip tükenmeyen melankolisiydi. Salomé artık bu sürekli depresyonu taşıyamayacak bir durumdaydı. Birbirleriyle sürekli, ebedi dost kalmacasına ayrılmak zorunda kaldılar.

Tabii Salomé'nin ilişkileri burada bitmedi, pek çok kişiyle birlikteydi ve bir ara yolu Viyana'ya düştü ve bu da yukarıda belirtildiği gibi trafiği karıştırmak biçiminde oldu. Bir süre sonra bütün Viyana çevreleri, entelektüelleri Salomé'den söz etmekteydi; hem de ondan senli benli konuştuklarıyla söz etmekteydiler. Gurur duyuyorlardı bundan. Sanki Salomé'nin intim yaşamına çok yaklaşmışlar, çok karışmışlar gibi konuşuyorlardı. Bunlar ne kadar doğrudur, ne kadar eğridir bilmiyoruz ama bildiğimiz bir şey var ki böyle bir figürü vardı Salomé'nin.

Freud

Freud ve Salomé ilk bir araya geldikleri zaman kesintisiz 8 -10 saat birlikte olmuşlardı. Bu Freud için de yeni bir yaşantıydı. Ayrıldıktan sonra meraklı bakışlar Freud'un üzerindeydi... Freud hiç istifini bozmadı; "Korkutucu derecede entelektüel bir kadın, sadece bu konular üzerinde konuştuk..." diyerek bu uzun birlikteliğe açıklık getirdi. Bu konuşmadan ve izleyen konuşmalardan sonra Freud'un üslubunda bile bir değişiklik olduğu söyleniyordu artık. Bunu fark eden Karl Abraham ona, "Üstat, yeni bir yazış stili geliştirmişsiniz" diye küçük bir iğneli bir yorum yapmıştı, "yani yutmuyoruz yeni gelişmeyi" demek istiyordu.

Salome kısa sürede Viyana'da son derece etkili bir figür hâline gelmişti. Nietzsche, Rilke, Freud, Gerhard Hauptmann, sosyalist önderlerden Georg Ladebour, rejisör Max Reinhardt, yazar Arthur Schnitzler, Hugo von Hofmannsthal, filozof Paul Rée, Münihli yazar Wedekind, feminist Helena Stöcker, araştırmacı Friedavon Bülow, Marie von Ebner-Eschenbach ve daha pek çokları Salomé ile tanıştıktan sonra yazdıkları yazılarda; felsefi olsun, şiirsel olsun, roman olsun, tiyatro olsun, ne olursa olsun Salomé'ye göstermeden, onun fikrini almadan bunları yayına vermez oldular. Freud'u da bunların başına koyabiliriz çünkü Freud o günden sonra hiçbir önemli yazısını, ya da kitabını ilk önce Salomé'ye gösterip, onun önerilerini, eleştirilerini ve onayını almadan yayınlamadı.

Konuşmaları sırasında Freud, Salomé'nin gözlerine bakarak konuşuyordu genellikle, apayrı bir tutkuydu bu... Salomé'nin olmadığı toplantıların ardından Freud hemen bir mektup yazardı. Örneğin "dün gece yerinizde yoktunuz ve gözlerim sizin oturduğunuz koltuğa takılı kaldı" şeklindeki sözlerle yaşadığı eksikliği, sözcüğün tam anlamıyla eksikliği, ve yalnızlığı anlatıyordu. Tabii Salomé'nin de Freud hakkında çok güzel bir gözlemi vardı; Freud'un hem kendini ele verme, hem kendini saklama yolundaki o çabalarını Salomé de kavranması çok zor bir beceriyle, yetenekle anlatıyordu. Örneğin şöyle bir epizodu vardır, Freud'un bir derse, bir seminere gidişini betimler. Freud bir omuzu düşük, kapıdan içeri girerken, düşük omuzu duvarın kenarında ve duvara sürünerek sanki kimseye görünmemek, kimseye kendini fark ettirmemek çabasıyla kürsüye doğru ilerler. Korku içindedir ama aynı anda da dehşetli bir şekilde kendisinin orada olduğunu, var olduğunu ve herkesin kendisini görmesini istediğini, görmesi gerektiğini hissetmektedir, hissettirmektedir. Salomé bunu şeytani bir biçimde fark eder ve yazıya döker.

Salomé, Paul Rée ve Friedrich Nietzsche, *1882.*

Tausk

Hiç kimseye ait olmamayı, kendisine ait olmayı, bağımsızlığını koruyup aynı anda pek çok erkekle ilişki kurmayı seçen bir kadındı Salomé. Freud için de tehlikeli, korkutucu bir kadındı aslında. Arada kurban giden genç yetenekler de olmuştu elbette. Viyana'da Freud'un çok yakın izleyicisi ve öğrencisi olan Viktor Tausk adlı bir genç vardı. Freud ona ekonomik bakımdan da elinden gelen yardımı yapmaya çalışıyordu. Victor aynı zamanda piyanist, tiyatro yazarı, şair; pek çok yeteneği olan bir kişiydi. Salomé Viyana çevrelerinde trafiği aksatmaya devam ederken Viktor Tausk ile de kısa bir beraberliği oldu. Ama Freud bu birlikteliğin boyutunu sezinler sezinlemez genç adama yaptığı bütün yardımları birdenbire kesti ve ona sırtını döndü. Freud bu kadar sıkı, sert bir tavır alınca Salomé de Freud'u kaybetmemek için ondan uzaklaştı. Bir anda hem Freud hem de Salomé'nin sevgisinden ve yakınlığından mahrum kalan Viktor Tausk ağır bir depresyona düştü ve trajik bir şekilde intihar etti. Kendini asmak üzereyken, aynı anda elinde de dolu bir tabanca vardı; boğulmak üzereyken ağzına bir kurşun sıktı. Kesinlikle öldü... İki kez üst üste öldü ve daha da acısı ne Freud ne de çevresi bu ölümden kimseye söz etmedi ve olay sessizce kapandı. Psikanaliz ailesi ilgilenmedi bu intiharla. Büyük olasılıkla suçlu hissediyorlardı kendilerini. Çok trajik bir tavır, insanlığın durumu diyelim...

Andreas

Salomé ile Freud'un mektuplaşmaları, yazışmaları her zaman devam etti. 1923'lerden sonra birbirlerini görmeleri oldukça azalmıştı. Ama 1923'lerden sonra Salomé artık eski çekiciliğini yitirmeye başladı. Yani eskisi gibi trafiği aksatmak konumu biraz yavaşlıyordu. Bunu fark edince öteden beri evli olduğunun farkına vardı ve kocasının yanına, Almanya'ya döndü. Oradan mektuplaşmaları sürdü ve Salomé giderek çeşitli

hastalıklar, çeşitli yorgunluklarla boğuşarak 1937'de öldü. Anna'nın anlattığına göre, Freud ölüm haberini getiren mektubu okurken bir çığlık atıp, "Salomé ölmüş!" diye etrafındakilere duyurmuştu. Şekeri, kanseri ve başka da bir yığın hastalığı, yürüme bozuklukları vardı Salomé'nin. Ama Freud buna rağmen, çok tartışmalara konu olacak, *Musa Denen Adam ve Tek Tanrılı Dinler* kitabının uzun bir özetini ölmeden evvel Salomé'ye gönderdi, onun onayını aldı. Salomé yayınlayabilirsin dedikten sonra çevresindeki bütün eleştirilere rağmen kitabı yayınlamaya karar verdi.

Serol Teber. Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 07 Haziran 2004.

Savaş ve Barış

"İnsanın işleri hakkında güvenle fazla birşey söyleyemeyiz, ama bazen bu mümkündür. Mesela, şunu epey kesin bir şekilde söyleyebiliriz:
Ya savaşsız bir dünya olacaktır; ya da bir dünya olmayacaktır –en azından bakteriler ve hamam böceklerinden ve oraya buraya saçılmış birkaç canlıdan başka sâhini olmayan bir dünya."
Noam Chomsky, düşünür, dilbilimci

"Şimdi insanlığın önündeki dehşet verici olasılıklar karşısında, uğrunda mücadele etmeye değecek tek şeyin barış olduğunu daha da açık bir şekilde görüyoruz. Bu artık bir dua değil, tüm halkların kendi hükümetlerine yöneltecekleri bir taleptir –nihaî olarak cehennemle akıl arasında bir seçim talebi."
Albert Camus, filozof, yazar

"İnsanoğlu, aklı olmadan ayakta kalabilmek için fazla kurnaz. Esas olarak aklın geri getirilmesi için çaba göstermedikçe hiç kimse gerçekten barış için çalışıyor olamaz."
E. F. Schumacher, ekonomist, yazar

"Öldürmek yasaktır; dolayısıyla tüm katiller cezalandırılır –insanları kitle halinde ve borazanlar eşliğinde öldürmedikleri sürece."
Voltaire, düşünür, yazar

"Pek çok insan düşünmektense ölmeyi yeğler; aslında fiiliyatta böyle de yapar."
Bertrand Russell, filozof, matematikçi, aktivist

"Aynı anda hem savaş hazırlığı yapıp hem de savaşı önleyemezsiniz."
Albert Einstein, fizikçi, barış aktivisti

"Irak'ta Savaşa Hayır!"

"Şimdi insanlığın önündeki dehşet verici olasılıklar karşısında, uğrunda mücadele etmeye değecek tek şeyin barış olduğunu daha da açık bir şekilde görüyoruz."
Albert Camus.

"Ölenler ve öksüz, yetim ya da evsiz kalanlar için, bu çılgınca yıkımın totalitarizm adına mı yoksa özgürlük ve demokrasinin mukaddes adına mı yapıldığı ne fark eder?"
Mohandas Gandhi, bağımsızlık ve barış öncüsü, düşünür, aktivist

"Biz toplama kamplarında yaşamış olanlar, kulübeler arasında dolanıp başkalarını teselli edenleri, ellerindeki son lokma ekmeği onlara verenleri hatırlarız. Sayıları azdı belki, ama şunun yeterli kanıtıydılar: Bir insandan tek birşey dışında her şeyi alabilirsiniz: İnsan özgürlüklerinin sonuncusu, yani belirlenmiş her şart altında insanın tavrını belirlemesi, doğru bildiği yolda gitmeyi seçme özgürlüğü dışında herşeyi."
Viktor Frankl, Nazi yıkımından kurtulmuş psikolog, yazar

"İyi'nin Kötü'ye karşı mücadelesinde ölenler daima halklardır."
Eduardo Galeano, yazar

"Aynadaki görüntünü beğenmiyorsan, aynayı değil yüzünü kır."
İran atasözü

"Kılıcın kendisi insanı çoğunlukla savaşa iter."
Homeros, şair

"Bakın neler oldu, size kısaca anlatayım:
42 gün içinde 11 bin sorti yapıldı – yani her 30 saniyede bir hava saldırısı.
Seksen sekiz bin ton bomba atıldı. Bunların sadece yüzde yedisi güdümlüydü. Yüzde doksan üçü öyle rasgele atılan ve herhangi bir irade tarafından yönlendirilmeyen, herhangi bir yere düşen bombalardı. Bu katliamda ABD 38 uçak kaybetti. Bu sayı, hakiki mühimmat kullanılmayan savaş oyunlarında kaza eseri kaybedilen uçakların sayısından azdır. Onları karşılamak üzere havalanan tek bir düşman uçağı yoktu.
Kara savaşına gelince... Kara savaşı diye bir şey olmadı. Bana tek bir muharebe gösteremezsiniz. Bu bir muharebe falan değil, bir katliamdı. General Kelly, askerlerinin nihayet ilerlemeye geçtiği anda "onlardan savaşacak pek kimsenin hayatta kalmadığı"nı söyledi.
En az 125 bin asker ve –şu âna kadar– 130 bin sivil öldürdük. Öldürebildiğimiz kadarını öldürdük."
Ramsey Clark, ABD Eski Adalet Bakanı (Körfez Savaşı'ndaki ABD davranışları hakkında Soruşturma Komisyonu önündeki tanıklığından, New York, Şubat 1992)

"Afganistan savaşının ilk sekiz haftası içinde, 2001 Ekim'inden 2001 Aralık'ına kadar, ABD Afganistan'da 3767 sivili klasik kitle imha silahları ile öldürdü. Bu silâhlar şunlardı:
Misket bombaları
Termobarik bombalar (7 tonluk ısı-basınç bombaları)
B – 52'lerden yapılan "halı" bombardımanları
458 kg'lık şarapnel başlıklı seyir füzeleri
Seyreltilmiş uranyum (DU) bombaları
DİKKAT: Bunların hepsi Klasik Kitle İmha Silâhlarıydı, askeri hedeflere yönelik güdümlü silâhlar değildi.
DİKKAT: 1990 Irak Savaşı'nda 'Uluslararası Koalisyon' Irak'ı DU bombalarıyla bombaladı. (1 milyon bomba ve mühimmat içinde 300 Ton DU kullanıldı). Sırf bu sebepten Irak hastanelerinde ölümü bekleyen binlerce Iraklı çocuk var. Kanser, Hodgkin Lenfoması, mutasyonlar, bağışıklık sistemi zaafları vesaire yüzünden... BM Ambargosu yüzünden, 1991-2002 arasında 560 binin üzerinde Iraklı çocuk öldü. (Kaynak: UNICEF) Son Irak savaşında, koalisyon kuvvetleri 200 binden fazla insan öldürdü. Bunların en az 113 bini sivildi."
Stig Forberg, fizikçi (İskandinav ülkeleri Dışişleri Bakanlarına gönderdiği mektuptan, Ocak 2003)

"Amerikalıların Irak halkıyla hiçbir alıp veremediği yok. Ama hayat tarzımız günde 20 milyon varil petrole bağlı ve bunun yarısını ithal etmek zorundayız. Biz, petrol diyaliz makinesine bağlı bir hasta gibiyiz. Bu bir ölüm-kalım meselesi."
Fadıl Gheit, ABD'li mühendis.
Mobil petrol şirketinin eski yöneticilerinden Gheit, New York'ta bir borsa firmasında görevli iken Amerika'nın en büyük emekli fonlarının ve mali yatırımcılarının katıldığı bir toplantıda yaptığı konuşmadan, Aralık 2002)

"ABD'nin ithal petrol ihtiyacı, şimdi günde 10.4 milyon varilken, bu ihtiyaç 2020'de 16.7 milyon varile çıkacaktır. Dünya enerji piyasasında ABD enerji ve ekonomik güvenliği, sadece iç ve dış enerji arzına değil, ticaret ortaklarımızın arzlarına da doğrudan doğruya bağlıdır..."
Dick Cheney, ABD Başkan Yardımcısı
(ABD petrol şirketi Halliburton'ın baş yöneticisi ve ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney'in hazırladığı ABD Enerji Bakanlığı Raporu'ndan, 2001)

"CNN Körfez Savaşı'nın taraflarından biriydi. Şöyle bir hayal kuruyorum: Ted Turner ABD Başkanlığına seçilir ama iktidarı bırakmak istemediği için bunu reddeder."
Arthur C. Clarke, yazar

Orgosolo, Sardunya'dan bir sokak resmi: "Bir savaş daha mı? Hayır teşekkürler."

"İnsanlar bunca zamandır bizim broşürlerimizi okudu, barış ve demokrasi vaatlerimizi dinledi... Şimdi aynı insanlar bombalarımız altında kıvranıyor ve bizi (...) gerçek düşmanları olarak görüyor."
Dr. Martin Luther King Jr., rahip, sivil haklar savunucusu

"Seçkinler Afganistan'da milyonların, Irak'ta bir milyonun, Sudan'da onbinlerin ölümü üzerine durmayacaklar. Biz onların yanlış olduğunu ortaya koyana kadar, itaatsiz bir toplumun siyasi caydırıcılığını onların önüne dikene kadar öldürmeye devam edeceklerdir."
Justin Podur, yazar

"Onlar yaptığında terörizm, biz yaptığımızda özgürlük savaşı."
Anthony Quainton, ABD'nin Nikaragua Büyükelçisi (1983)

"Hava Kuvvetleri neden o pahalı yeni uçaklara ihtiyaç duyuyor acaba? Yıllar yılı bombaladığımız halklar hiç şikâyetçi oldular mı ki?"
George Wallace, ABD'li politikacı, eski başkan adayı

"Önce komünistleri almağa geldiler ve sesimi çıkartmadım –çünkü komünist değildim. Sonra Yahudileri almaya geldiler, ben sesimi çıkartmadım –çünkü Yahudi de değildim. Ardından, sendikacıları almaya geldiler ve ben gene sesimi çıkartamadım –çünkü sendikacı da değildim. Derken, Katolikleri almaya geldiler ve ben sesimi çıkartmadım –çünkü Protestandım. Nihayet beni almaya geldiler –ve artık sesini çıkartacak kimse kalmamıştı."
Martin Niemöller, rahip (Nazi'lerin Almanya'daki yükselişini anlatırken)

"Dünyanın fethedilmesi, –ki renkleri ya da burunlarının biçimi bizimkinden biraz farklı olanların varının yoğunun ellerinden alınması demektir büyük ölçüde– fazla baktığınızda hiç de hoş bir manzara sayılmaz."
Joseph Conrad, yazar

"Savaşa karşı dur, çünkü sen olmadan hiçbir muharebe yürütülemez! Şarapnellerin, gaz bombalarının ve diğer bütün cinayet âletlerinin yapılmasına karşı dur! Milyonlarca insana ölüm ve sefalet getirecek olan savaş hazırlıklarına karşı dur! Bir yıkım ordusunun aptal, itaatkâr kölesi olma! Bir yapım ordusunun kahraman neferi ol!"
Helen Keller, yazar (Doğuştan kör-sağır-dilsiz Amerikalı yazar Helen Keller'in, ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinden bir yıl önce Carnegie Hall'da yaptığı konuşmadan)

"Devlet adamları ucuz yalanlar icat edecekler, suçu saldırıya uğrayan ulusun üstüne atacaklar ve herkes de vicdanını rahatlatan bu yalanlardan memnun olacak, bu yalanları bir güzel inceleyecek, onları reddeden açıklamalara kulak vermeyi reddedecek, böylece zamanla herkes savaşın âdil olduğuna iman edecek ve bu iğrenç kendini aldatmaca sürecinin ardından çektiği rahat ve huzur dolu uyku için de Tanrısına şükredecek."
Mark Twain, yazar

"Barış uğruna savaşmak, bekâret uğruna düzüşmek gibidir."
Richard Nixon, eski ABD Başkanı

"Ben gelirken, burası tehlikeli bir dünyaydı ve onların kim olduğunu tam olarak biliyorduk. Mesele, bize karşı onlar meselesiydi ve onların kim olduğu gayet açıktı. Bugün, onların kim olduğundan tam da emin değiliz, ama onların orada olduğunu biliyoruz."
George W. Bush, ABD Başkanı

"ABD için asla özür dilemem –gerçeklerin ne olduğu umurumda bile değil."
George W. H. Bush, Eski ABD Başkanı

"Piyasanın görünmez eli, görünmez yumruk dışında asla çalışmaz: F-15 uçağını yapan McDonnell Douglas olmadan McDonald's gelişip serpilemez. Dünyayı Silikon Vadisi teknolojileri için güvenli hale getiren gizli görünmez yumruğun adı ABD Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Deniz Piyadeleridir.
Thomas Friedman, neo-liberal köşe yazarı

"Savaş, Amerikalılara coğrafya öğretmek için Tanrı'nın bulduğu yoldur."
Ambrose Bierce, yazar

"Soru: Yani, daima elde kılıç yaşayacağız demek mi istiyorsunuz?
Şaron: Normal insanlar böyle sorular sormazlar."
Ariel Şaron, emekli general, İsrail'in eski başbakanlarından

"Hükümdarın, savaşı, savaşın örgütlenmesini ve disiplini incelemekten başka hiçbir amacı ya da düşüncesi olmamalı, hükümdar bunlardan başka hiçbir şeyle uğraşmamalı, çünkü komuta mevkiindeki kişi için gerekli olan tek sanat budur."
Niccoló Machiavelli, siyaset biliminin kurucu babalarından, yazar

"Görünüşe bakılırsa yapacağımız barış, yapar gibi göründüğümüz barış, bir petrol barışı, bir altın barışı, bir gemicilik barışı, kısacası ... ahlaki amacı ya da insanî yararı olmayan bir barış olacak."
Archibald MacLeish, şair (II.Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına bakışı)

"Romalıların öyle bir küstahlığı ve kibri vardır ki, ne boyun eğmekle kurtulabilirsiniz bundan, ne de uslu davranmakla. Onlar yeryüzünü talan ettiler, ayrım gözetmeksizin her yeri yağmalayıp bütün toprağı tükettiler, şimdi de denizin talanına giriştiler. Zengin bir düşman onların şehvetini kamçılar; yoksul bir düşmansa kudret ihtirasını.
Doğu da batı da onlara yetmedi. Onlar, zenginliklere de yoksunluklara da aynı derecede iştah duyan tek millettir dünyada. Hırsızlığa, uğursuzluğa, ırz düşmanlığına 'yönetim' adını verdiler. Bir çöl yarattılar ve ona barış dediler."
Tacitus, Roma'lı yazar, (yaklaşık 2.000 yıl önceki bir yazısından)

"Halklar elbette savaşmak istemez... Ama, nihayetinde, siyaseti belirleyenler, ülkenin liderleridir; ve ister demokrasi olsun, ister faşist diktatörlük; ister parlamento olsun, ister komünist diktatörlük, insanları liderlerin istedikleri yöne çekmek daima çocuk oyuncağıdır... Sesi olsun olmasın halklar her zaman liderlerin çağrısı üzerine hizaya getirilebilirler. Çok kolaydır bu. Tek yapacağınız, onlara saldırı altında olduklarını söylemek, barış yanlılarını yeterince yurtsever olmamakla ve ülkeyi tehlikeye atmakla suçlamaktan ibarettir."
Hermann Göring, Nazi büyüğü (Nürnberg duruşmalarındaki savunmasından)

"Nürnberg yasaları uygulanacak olsaydı, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki tüm ABD başkanları idam edilmiş olurdu."
Noam Chomsky, düşünür, dilbilimci

"Milliyetçi, kendi tarafınca girişilen katliama karşı çıkmamakla kalmaz, ayrıca bunları hiç duymamak gibi müthiş bir yeteneğe de sahiptir."
George Orwell, yazar

"Eğer devamlı sulh isteniyorsa, kitlelerin vaziyetlerini iyileştirecek milletlerarası tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın bütününün refahı; açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir."
Atatürk, Devlet Adamı, TC'nin kurucusu

www.acikradyo.com.tr
31 Ocak 2003.

"Ben göreve gelirken, burası çok tehlikeli bir dünyaydı ve biz onların kim olduğunu tam olarak biliyorduk. O zamanlar mesele, 'bize karşı onlar' meselesiydi ve onların kim olduğu da gayet açıktı. Bugünse, onların kim olduğundan tam olarak emin değiliz; ama, onların orada olduğunu gayet iyi biliyoruz."

"Savaşa karşı dur, çünkü sen olmadan hiçbir muharebe yürütülemez!", Hellen Keller.

Savaş ve Şövalye

Klasiklerin en cazip tarafı, onları günün kaygıları, ruh hâli, sorunsallarıyla tekrar okuduğumuzda bir önceki okumalarımızda üzerinde durmadan geçtiğimiz yönlerini keşfetmektir. Bugünlerde Cervantes'in başyapıtını savaş ve iktidar çerçevesinde yeniden düşünmek de gayet mümkün.

Kitabın 'Esirin Öyküsü' adlı bölümünde, İnebahtı Savaşı'na katılmış ve savaş sonrası yıllarca tutsak kalmış bir İspanyol askerinin öyküsü anlatılır. Aslında bu bölüm büyük ölçüde otobiyografiktir; çünkü Cervantes'in kendisi de bu savaşta esir düşmüş ve bedel ödenip kurtarılıncaya kadar beş yıl Türklerin elinde tutsak kalmıştır. *Don Kişot*'ta yer alan bu öykü, bir Haçlı seferi olmasına rağmen, savaşın yüceltilmesi değil acılarını içeren bir öyküdür. Örneğin, yardım gelmeyen bir kalenin savunmasını anlatırken, kalenin düşüşünden şöyle söz eder esir: "...o kötülük yuvasının yıkılmasına izin vermekle, Tanrı'nın İspanya'ya büyük bir iyilikte, lütufta bulunduğunu düşündü[m]; boş yere oraya harcanan sonsuz parayı yutan, bir türlü doymayan bu süngerin, dipsiz kuyunun tek işlevi, yenilmez Şarlken'in şanlı bir zaferle burayı fethetmiş olmasının anısını korumasıydı; sanki zaten ebedi olan şöhretini pekiştirmek için o taşlara gerek varmış gibi" (I, 38)[1] . Böylece savaşların ne mantıksız amaçlara hizmet ettiğinin altını çizer.

Ama *Don Kişot*'ta en kuşkuya yer bırakmayacak savaş karşıtı olay, Sancho Panza'nın valiliğinin sona eriş biçimidir. Sancho'nun valilik yaptığı ada sözüm ona düşman tehdidi altındadır. Ve Sancho'dan adayı koruyacak askerlere kumanda etmesi beklenmektedir (II, 53). Sancho bu göreve isteksizce razı olur:

"Giydirin şu zırhları bakalım, hayırlısı olsun," dedi Sancho.

Ve sonra sözüm ona düşman saldırır. Ona bu oyunu oynayan Dük'ün adamları, yere kapaklanmış ve "kaplumbağa gibi, tuzlanıp iki tekne arasına konmuş yarım domuz gibi, ters dönüp kuma devrilmiş kayık gibi" sıkışıp kalan Sancho'nun üzerinde savaş naraları atarak tepinirler, "bir şehrin savunmasında kullanılan ne kadar ıvır zıvır, âlet edevat, savaş gereci varsa, hepsini heyecanla say[arlar]." En sonunda da düşmanı püskürttüklerini söyleyerek Sançoyu zırhtan çıkarırlar. Ama Sanço için ada valiliği hevesi burada bitmiştir. "Beyler, yol açın bana, bırakın eski özgürlüğüme döneyim. Bırakın gidip eski hayatımı arayayım, bu yaşadığım ölümde dirileyim" diyerek bir daha oraya dönmemek üzere adadan ayrılır (II, 53).

Sanço korkaktır. O her fırsatta çatışmadan, dövüşten, savaştan kaçar. Gerçi efendisi Don Kişot'un kahramanlıkları Sanço'nun ağzını çoğu kez hayret ve hayranlıkla açık bırakır ama bu hayret ve hayranlıkta hep bir saflık gizli olduğu için, aslında savaş da, savaşkanlık da yüceltilmiş olmaz. Kaldı ki, yemeğe, içmeye, uykuya, rahata düşkünlüğüyle Sanço, hayatı; savaştan başka hiçbir şey düşünmemesiyle Don Kişot, ölümü temsil eder. Ortak serüvenlerinin birinde (II, 17) Don Kişot bir toz bulutunun içinden birbirine yaklaşmakta olan iki koyun sürüsünü iki ordu zanneder; daha doğrusu, her zaman yaptığı gibi, onların savaşmak üzere birbirine yaklaşmakta olan iki ordu olduğunu düşünür. Hemen zırhını kuşanır; kalkan elde beklemeye başlar. Onun görevi elbette çatışmanın seyrine göre zayıf tarafa yardım etmektir. Toz bulutu dağılıp da ortaya koyun sürüleri çıkınca Sançonun bütün bağırıp çırpınmalarına karşın Don Kişot inadından vazgeçmez. Sançoyu korkaklıkla suçlar. Ve koyun sürülerine saldırır. Bu saldırının sonunda çobanlardan çok kötü bir dayak yer. İlk bakışta bu olay da Don Kişot'un yeldeğirmenleriyle savaşmakta gösterdiği abes azmi sergileyen bir örnek gibi görünürse de, savaşan orduların aslında koyun sürüleri olduğu düşüncesini ima ve ilham etmiyor da değildir.

Don Kişot'un bir de kalem erbabıyla savaş erbabını karşılaştırdığı ve savaşanların yazarlardan daha üstün olduğunu savunduğu bir konuşması vardır ki tümüyle bir ironi şaheseridir. Çünkü bu konuşmada savaşı ve askerliği öven sözlerinin her biri aslında bir savaş yergisidir: "Yoksullar arasında en yoksulunun asker olduğunu göreceğiz; çünkü o, ya geç gelen, ya da hiç gelmeyen sefil maaşına veya hayatını ve vicdanını ciddi şekilde tehlikeye atarak kendi eliyle yağmalayabileceği ganimete bağımlıdır." Bu cümle dikkatle okunursa görülecektir ki, bu bölümde (I, 38) askerliği övüyor gibi görünen Don Kişot, aslında bir vicdani retçi gibi konuşmaktadır.

Klasiklerin büyüklüğü de burada: Onları her yeni okuyuşumuzda yitirmekten korktuğumuz değerlerin, ilkelerin, duyarlılıkların geçerliliğini bulurken, isyan ettiğimiz anlarda da, gene onlar sayesinde, yalnız olmadığımızı fark ederiz.

Jale Parla

[1] Miguel de Cervantes Saavedra; *La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote.* Çev. Roza Hakmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. (Tüm alıntılar)

Toz bulutu dağılıp da ortaya koyun sürüleri çıkınca Sançonun bütün bağırıp çırpınmalarına karşın Don Kişot inadından vazgeçmez. Sançoyu korkaklıkla suçlar. Ve koyun sürülerine saldırır.

Sazlı Cazlı Vaporlar

Eğer günün birinde bir özel televizyon kanalında, özellikle de TRT radyo ve televizyonlarında bir halk musikisi ya da, 'sanat musikisi' programına rast gelirseniz; ilgili oldukları musiki dalının erdemlerini karşısındakilere yırtınırcasına kanıtlamaya çabalayan ses sanatçılarını, bestecileri ve program yapımcıları izleyeceksiniz demektir. Meslek erbabı ilgi alanlarına giren musikinin konuşulacak pek çok yanı dururken, yıllardır tutturdukları söylemi yinelemeye girişirler. Söyleme göre: "Türk musikisi ve Türk halk musikisi eşi bulunmaz güzellikte bir musikidir. Öyle onu herkes anlayamaz, anlayan anlar. Anlamak için toprağı, suyu, gökleri sevmek, bunlara sevdalı olmak gerekir. Ne hoştur oysa musikimiz!..."

Söylem aşağı yukarı böyledir; fazlası vardır, eksiği yok... Doğrusunu itiraf etmek gerekirse söylem bütün çırpınmalara karşın son derece beceriksizce dile getirilmektedir. Ne demek ister, anlamak zordur. Muhavere çoğu zaman ağza sakız olmuş bir takım klişe sözcük ve tamlamalarla sürdürülür. Alçak gönüllü olmak ister görüntüsündeki söylem, gizli övünme payları ile bezenmiştir. Öznelliğin egemen olduğu konuşmalarda söz konusu olan söylemin kendisi değilse, muhataba ya da üçüncü şahıslara düzülen övgüler biçiminde gelişir. "Söyleyenin, çalanın ve dinleyenin yüreğine, gönlüne, sazına, teline sağlık, sımsıcak, her şeyin başı sevgi, yüreğinizde her zaman sevgi, dostluk olsun, güzellikler, keyifler **(Bkz; Keyifli)** vb." gibi bir takım basma-kalıp sözcükler her ezginin sonuna 'istek parçası' gibi takılır. Sanırsınız ki söylenmemesi sanki bir eksikliktir. Böyle yapılarak ana fikir pekiştirilmeye çalışılır. Temelde tüm bu çabanın bilinçaltında tek dinamiği bulunmaktadır: Söz konusu olan musikinin değerini bilenleri, farkında olanları ayrıcalıklı bir yere koymak. Adı konmamış da olsa bu tutum bir yerde savunma güdüsüdür aslında. Öznel gerçeklik, yandaşlar bulmak gayretiyle dinleyenlerin ve izleyenlerin bilinçaltına sokulmaya çalışılır. Neticede; bir anlaşılmamış, değeri bilinmemiş, hakkı yenmişler topluluğu yaratılmaya çalışılır.

Şirket-i Hayriye sonradan da Şehir Hatları fırsat buldukça bu geleneği sürdürerek yaşatmaya çabaladı.

Halk Musikisi Toparlanamayacaktı

Bu kesintisiz savunmanın kökleri; Cumhuriyet'in ilk yıllarında konservatuar eğitiminde Türk musikisine getirilen yasaklarda yatmaktadır. Bu musikiyle uğraşan pek çok sanatçının ruhunun ve beyninin bir köşesinde yasaklanmanın izlerini bulmak mümkündür. Tedirginlik, yapılan işten kuşku duyma, endişe ruhları kemirir ama ortaya çıkışı ise, karşıtlarını ilgili musikinin erdemlerine ikna etme çabası olarak gösterir kendisini. Övgü aslında, bir savunma biçiminden başka bir şey değildir.

Türk musikisi faaliyetleri o yıllarda; konservatuar (Dar-ül Elhan) bünyesindeki İlmi Heyet'in derleme ve nota yayımı çalışmaları ile sınırlandırılmıştı. Yasaklama on beş yıl kadar sürmüş, bir dönem radyo yayınlarını da kapsamı içine almıştı. Gerçi bu yasak halk musikisi için geçerli değildi. Aksine halk musikisi giderek önem kazanmaktaydı. Çağdaş Türk musikisinin Batı'daki örnekleri gibi 'halk musikisi hazinesine doğacağı ve bu zenginliği eserlerine yansıtan besteciler eliyle gerçekleşebileceği' kanısı yaygındı.

Yasak, bir süreçti, son buldu. Ama yarattığı 'travma' büsbütün ortadan kalkmadı; zamanın gücü izlerini silmeye yetmedi. Yasaksız olan, gözde olan halk musikisi hızla aşındı, itibardan oldu. 'Alaturka musiki' (Türk sanat musikisi) zaman içinde toparlanıp bir popüler çizgi yakalayabildi. Halk musikisinin toparlanması ise kolay olamadı. Uzun bir yalnızlık sürecini bir başına yaşamak zorunda kaldı. Bu nedenle günümüz halk musikisi sanatçıları kendilerini daha çok ifade etme ihtiyacı duymaktadır. Halk musikisi programlarının söylem 'çarpıcılığı' bir bakıma da bu nedenledir. Zurna, davul, kaşık, kabak kemane çalan saz ekibinin smokin giyip papyon takması, uzun hava söyleyen türkücü bayanların tüylü kostümünü tamamlamak için, dirseklerine ulaşan eldivenler giyerek ekrana çıkması başka nasıl izah edilebilir.

"Saz Cazı Öldürdü"

Oysa 4 Ağustos 1939 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinin ikinci sayfasında 'Şehrin İçinden' köşesinde yayınlanan bir haber, alaturka sazın alafranga caza karşı kazandığı zaferi muştulamaktaydı. Öte yandan, 'Sazlı Vapur' başlıklı yazı dikkatle incelendiğinde alaturkacıların zafer kazanmış taraf olarak, bütün bu çaba ve gayretlere niye ihtiyaç duyduklarını anlamak mümkün değildir. Selâhaddin Güngör imzalı yazı –özetle– şöyledir:

"Caz, sazı öldürüyor!" şikâyetleri ortaya atıldığı zaman, saz taraftarları şark ruhunun ezeli tevekkülü ile boyunlarını bükmüşlerdi:

‘Mukadder netice eğer bu ise, ne diyebiliriz?…’ Fakat mukadder netice, umulduğunun tamamıyla aksine tecelli etti. Yani caz, sazı öldüreceği yerde, saz cazı öldürdü.

Geçen senelere kadar sazlıya refakat[1] eden bir cazlı vapur vardı. Bu iki vapurun, anayı evlattan, dayıyı yeğenden, hatta karıyı kocadan ayırdığı oluyordu. Caz ile saz arasındaki bu anlaşamamazlık, yolculara da sirayet etmişti. Birçok kimseler son dakikaya kadar, cazlıya mı, sazlıya mı bineceklerini kestiremeyerek iki iskele üzerinde dolaşıp duruyorlardı. Nihayet caz, gitgide gözden, daha doğrusu kulaktan düşmeye başladı. Yolcuların yarı yolda, birer ikişer, hatta grup grup cazlıdan sazlıya geçtiklerini duyuyorduk. Boğaz suları üzerinde bir zaman peyda olan bu zenci velvelesi, ateşi çok geçmeden suya temas etmiş bir zeytinyağı fitili gibi caz diye söndü. Sazlı vapur, o günden beri rakipsizdir. Her arkada bıraktığımız hafta, onun yolcu adedini artırıyor.

Artık varsa sazlı vapur, yoksa sazlı vapur. Ertesi günün pazara rastlayışı kafalardaki son tereddüt izlerini de siliyor. Bir buçuk günlük hafta tatiline sazlı-sözlü bir vapur seyyahati ile başlamış olmak için herkes akın akın köprüye koşuyor.”

Yazının devamı son derece ilginç. Yazarın anlattıklarına göre “altı saatlik tenezzühün karşılığı yetmiş beş kuruştan ibarettir.” Gemide türlü yiyecekle donatılmış zengin bir büfe hazır bulunmaktadır. Tercih edilen içkiler bira ve rakıdır. Alaturka saz takımıyla ilgili ayrıntılar ise şöyledir:

Saz takımına ayrılan camlı köşkün etrafında toplananların çoğu, ellilik, altmışlık adamlar… Gençler bilâkis, denize yakın bulunmayı tercih ediyorlar. Üsküdar’dan itibaren, saz meclisi hareket peyda etmeye başladı. Meşhur bir kadın okuyucu en baskın sesiyle denizi çın çın öttürüyor. ‘Saçlarıma ak düştü’ (…) Derken daha civelek havalar birbirini takip etmeye başladı:

‘Ayşem çıkmış yollara bakar / O bakışları canlar yakar / Yarim şimdi gelecek diye / Çifte çifte lambalar yakar!..’ Ve buzlu şişeler; buğulu buğulu açıldıkça saz söze, naz niyaza karışıyor. Curcunalı bir âlem ki deyme gitsin.

Yaz geceleri sandallarla yapılan sazlı-musikili tenezzüh Boğaziçi için yeni değildir. On dokuzuncu yüzyıldaki adı, ‘mehtâbiye’dir. **(Bkz; Mehtabiye)** Bir olasılık; bu türden eğlencelerin kökleri Bizans’a kadar uzansa gerektir. İstanbul kentinin özellikle de Haliç ile Boğaziçi’nin coğrafyası bu esini o kıyılarda yaşayanlara her fırsatta, özellikle de mehtaplı yaz gecelerinde duyurmuş olmalı. Şirket-i Hayriye, sonradan da Şehir Hatları fırsat buldukça bu geleneği sürdürerek yaşatmaya çabaladı. Deniz Kızı Eftalya Hanım’ın jübilesi gemiler ve sallar eşliğinde yapılan bir donanmayla kutlanmıştı. Bundan on-on iki yıl önce tenezzüh gezileri düzenliyordu Şehir Hatları. Yaklaşık doksan yıl sürdü. Şimdilerde özel motorlar görüyor aynı işlevi. Anlaşılan Şirket-i Hayriye 2. Dünya Savaşı’nın hemen başında, gelmekte olan savaş sıkıntısını ruhunun derinliklerinde duymakta olan İstanbul halkına hoşça vakit geçirtmeyi hedeflemişti. “Neredeydik, ne olduk” türünden sosyal nostalji sohbetlerinde, “Boğaziçi’nde bir zamanlar tangoların çalındığı vapurlarla yolculuk yapıldığı” sık dile getirilir. Çağdaş olmanın, alafrangalaşmanın bir ölçüsü gibi gösterilir Boğaz’ın tangolu vapurları.

Yenileşme, Muasırlaşma, ‘Ulusçuluk’

Tanzimat’tan bu yana yasalarla, bazı buyruk ve dayatmalarla benimsetilmeye çalışılan ‘yenileşme, muasırlaşma’ girişimleri, gerekli bilincin yeterince uyandırılmaması, geniş kitlelere benimsetilememesi yüzünden güdük kaldı. Pek çok hayırlı girişim sırf bu nedenle ‘cazlı vaporların’ akıbetine uğradı. Başlangıçta benimseniyormuş gibi görünmüşse de kalıcı olamadı, geniş halk kitlelerine anlatılamadı, onların malına dönüşemedi. Zıtlaşmanın cazın yenilgisiyle neticelenmesi yukarıda da sözü edildiği gibi; 2. Dünya Savaşı yıllarında Avrupa’da ve bizde dehşetli bir boyuta ulaşacak olan ‘Ulusçuluk’ akımının kaçınılmaz bir neticesiydi. Uzun karartma gecelerini radyo başında geçirmekte olan bir ulusun, ajans haberleri arasında radyoda kendi musikisini duymak istemesinden daha doğal ve gerçekçi birşey olamazdı herhalde. Cazın itibar yitirmesi, sazın yükselmesi bu yüzden anlaşılır bir durum, bir yerde; doğal bir sonuç oldu. Benzer türden ‘anlamlı’ günlerde Hasan Mutlucan’ın sesinden kahramanlık türküleri yayınlamak da, bu türden ihtiyaçların ve alışkanlıkların eseri olsa gerek.

Özetlemek gerekirse: Bir özentinin ve alafrangalaşmanın ön şartı gibi yolcularına alafranga musiki dinletmeye çalışan ‘cazlı vaporlar’ gözden düşerken, ‘sazlı vapurlar’ revaç buldu. O yıllar Dar-ül Elhan’ın –İstanbul Belediye Konservatuarı İcra Heyeti– halka açık konserlerine başlayıp yasağı fiilen ortadan kaldırdığı yıllardı aynı zamanda. Ama bu yengiye karşın ‘alaturkacı’ların keyfi nedense bir türlü yerine gelemedi; yılların tedirginliği üzerlerinden atılamadı. Bir çelişki gibi görünen bu durumun bir önemli nedeni vardı: Yirminci yüzyılın armağanı; sığlaşma...

Musikiyle birlikte şiirle, edebiyatla, hat sanatıyla, tarihle uğraşan, güzel sanatların hemen her türüne ilgi duyan musikişinasların yetişmemesi de rastlantı değildir. Sadece sazını çalıp, şarkısı, türküsünü ‘çığıran’ icracılar dönemi, aynı zamanda sanatı üzerine fikri üretmeyen kuşaklar yetişmesine neden oldu. Tüm sanatlarda olduğu gibi musikide de ‘bütünlük’ esastır oysa.

Cemal Ünlü
www.acikradyo.com.tr
20 Şubat 2002.

[1] Refakat: Eşlik; burada rakip.

[2] Tenezzüh: Gezinti.

Sefa Galip Hamzalay

Sefa, onu ilk görenlerin dikkatini, uzun, açık kumral saçlarıyla, kendine has yürüyüşüyle ve güzel yüzünü aydınlatan gülümsemesiyle çekerdi. Yalnız çocuklarda görülen bir özelliği vardı; yeni tanıştıklarına kendini hiç çaba sarf etmeden sevdirirdi. Yaşama dair iyi kötü ne varsa kucaklamayı çok genç yaşta öğrenmişti. Yaşama sevinci dendi mi, kendisini tanımış olan herkesin aklına ilk gelen isim olması bundandı. Demagojiden hiç hoşlanmazdı. Olayları dramatize etmeyi sevmezdi. Dilini ve şehirciliğini pek beğendiği Almanya’da, elinin üç parmağını, adına kanser denen köpekbalığının dişleri arasında bıraktıktan sonra bile, kendi deyimiyle bu ‘dalış kazasını’ hep gülerek anlattı etrafındakilere. Kendi hayatında olduğu kadar, yakınlarının hayatlarında da kasvete tahammülsüzdü. Onun yanında sıkkın, tasalı, çatık kaşlı olamazdınız. Neşesi bulaşıcıydı. Sizi dertli gördü mü, muzip bir çocuk gibi, ağzınızdan girer burnunuzdan çıkar, sıkıntınızı unuttururdu. Müthiş iştahlı biriydi ama yalnız iyi yemeye, iyi içmeye değildi iştahı. Dolu dolu yaşamaya, her ânın tadını çıkarmaya adamıştı kendini. Şimdi eksikliğini en çok duyduğumuz, güzel ahlaklı, tutarlı ve hepsinden önemlisi vefalı insanlardandı. Sevdikleri için hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz, doğru bildiği yoldan dönmek bir yana, bir tek geri adım bile atmazdı.

Mekteb-i Sultani’nin, Galatasaraylılık kanına işlemiş mezunlarındandı. Öyle ki, liseyi normalden bir sene erken bitirme şansı doğduğunda, yuvadan vaktinden önce ayrılmayı kabul etmemişti. Teknik Üniversite’den matematik mühendisi olarak çıktı ve daha sonra da matematik zekâsını ve mesleki titizliğini, yaptığı her işe yansıttı. Yorulmadan, hiçbir işi yarım bırakmadan, sızlanıp söylenmeden çalıştı hep. Ders verdiği birçok şanslı gence yalnız matematiği sevdirmekle kalmadı, o çok özel, nadir bulunan ahlakını da aşıladı.

Mekanizması müziksiz işlemeyen insanlardandı. Cazı hep büyük bir tutku ve sadakatle sevdi. Kısa ömrünü çok sevdiği Boris Vian gibi caz ve edebiyatla doldurdu. Miles Davis başta olmak üzere, kimi müzisyenlere olan hayranlığını paylaşmaktan özel bir zevk alırdı. Bu yüzden, Açık Radyo’da Uçuk Mavi programını yaptığı dönem, hayatının en mutlu, en verimli dönemlerindendi. Açık Radyo ailesini, “tüm dostlarını, tüm dostlarına bıraktığı” vasiyetini, onlara emanet edecek kadar benimsemişti.

Son günlerini manik depresyon illetiyle ve Ortadoğu’da adımları gittikçe hızlanan anlamsız savaşa karşı amansız bir mücadele içinde geçirdi Sefa ve ancak kendi gibi yaşama dört elle sarılanların hakkı olan şekilde, kendi rızasıyla, başı dik, sessizce çekilip gitti aramızdan. Simdi Samed Behrengi’nin sözlerine karışıyor sözleri: “Hepimiz er ya da geç öleceğiz. Nasıl öldüğümüzün önemi yok. Önemli olan ne için öldüğümüz.”

Emre Ülker

Selahattin Pınar

“Kırk yıla yakın bir zamandan beri İstanbul’un havasında bir Selahattin Pınar musikisi dolaşır.” Ölümünden bir yıl sonra gazeteci, şair Baki Süha Ediboğlu, kaleme aldığı yazıda Selahattin Pınar’ı böyle biçimlemektedir. Gerçekten de Selahattin Pınar, Beyoğlu’nun arka sokaklarından Nişantaşı apartmanlarına kadar her semtten, her kesimden İstanbullu’nun aşklarının hüzünlerini, hatta ıstıraplarını yansıtmış; güfte seçiminde ve kurduğu melodik yapılarda hiçbir zaman kolaya ve basite kaçmadığı halde zamanının en tanınmış, en sevilen bestecilerinden biri olmuştu. Zira o dönemde İstanbul henüz büyük göç almamış bir şehirdi ve halkının yaşamı alaturka musiki ile iç içeydi.

Nitekim Selahattin Pınar “Delisin deli gönlüm” mısraıyla başlayan Beyâti şarkısını Kazancı yokuşundan aşağı inen bir macuncunun söylediği maniden etkilenerek bestelemişti. Anlaşılan o devirde İstanbul’un sokak satıcıları dahi hâlâ geçmiş musikinin seslerini terennüm etmekteydi.

70’li yıllara kadar, ve belki daha da sonraları sevdiği kızdan yüz bulamayan veya incitilen binlerce gencin duygularını yansıtan pek çok şarkının olduğu gibi meşhur Kürdilihicazkâr şarkının da (Nereden sevdim o zalim kadını/Bana zehretti hayatın tadını) bestekârı olan Selahattin Pınar kimdir?

22 0cak 1902 yılında İstanbul’da Altunizade’de doğdu. Babası Sadık Efendi’nin kadılık görevi nedeni ile ilk ve orta öğrenimini çeşitli yerlerde tamamladı. Babasının Denizli milletvekili seçilmesi üzerine aile 1914’de İstanbul’da Üsküdar’a yerleşti. Pınar bir süre İtalyan Ticaret mektebine devam etti ise de musikiye yoğun ilgisi nedeniyle yarım bıraktı. İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebinde Medeni Hukuk Müderrisliği yapan babası

ve ud çalan annesi musikiyi çok sevdikleri halde oğullarının profesyonel müzisyen olmasını istemiyorlardı. Buna rağmen Pınar 12 yaşında gizli gizli ud çalmaya, lisede okurken de o zamanın meşhur saz yeri olan Samatya'da haftada üç gün saza katılmaya başlamıştı.

17 yaşında udu bırakıp tanbur çalmaya başladı ve bundan böyle Tanburi Selahattin olarak tanındı. 1919 yılında ilk şarkısını besteledi.

Babasının Dayak Attırması Dahi Onu Engelleyemedi

1918-19 yıllarında Beşiktaş Jimnastik Kulübü bünyesinde o zaman Akaretler'de cadde üstünde bulunan ve Neyzen İhsan Bey'in hocalık yaptığı Beşiktaş Musiki Kulübü'ne Şerif İçli ve ağabeyi İbrahim İçli ile birlikte devam etti. Buraya devam ettiği günlerden bir gün onları takip eden babası Beşiktaş'ta bir muhallebicide oturdukları sırada hizmetlisine her üçünü de dövdürdü. Bütün bu engellemeler fayda etmedi. Pınar askerliğini yaptıktan sonra Kadıköy Kuşdili'nde Hamdi'nin gazinosunda çalışmaya başladı.

1920 yılında Üsküdar'lı Ata Bey, Udi Sami Bey, Darülaceze muhasebecisi Selahattin Bey ve Osman Bey ile birlikte Atâ Bey'in Üsküdar'daki evinde daha sonraları 'Üsküdar Musiki Cemiyeti' adını alacak olan 'Dâr-ül Feyz-i Musiki Cemiyeti'ni kurdu. 1921 yılında bu Cemiyete saz hocası oldu. Musiki alanında, Bestenigâr Ziya Bey, Neyzen Yusuf Paşazade Celal Bey, Kaşıyarık Hüsamettin Bey, Kazım Uz ve Ali Rıfat Bey'den yararlandı. 1923 yılında Askeri Müze Mehter Mızıkasına öğretmen yardımcısı oldu. 1933 yılında ilk kadın tiyatro sanatçımız Afife Jale ile evlendi. Bu evlilik 6 yıl sürdü. İkinci evliliğini 1939 yılında ölünceye kadar birlikte olduğu Atıfet Hanım'la yaptı.

Selahattin Pınar'ın tüm şarkılarında İstanbul şehir kültürünün o güne yansıyan ifadesi vardır. Hüzünlüdür bu şarkılar, hatta zaman zaman karamsardır ama her zaman incelmiş, zarif ve şehirlidir. Özel ve derinliği olan icralar gerektirir.

Selahattin Pınar 1933 yılında Afife Jale ile evlendi, bu evlilik 6 yıl sürdü.

Selahattin Pınar 2001 yılında 6 Şubat 1960 Cumartesi akşamı 19.30 civarında, Kalamış'ta, şimdi Ziraat Bankası'nın sosyal tesisi olan, o zamanki adı ile Todori'de arkadaşları ile birlikte yemek yerken geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü. Ölümünden bir hafta sonra Sabite Tur (Gülerman) "Söndü yâdımda akisler gibi aşkın seheri" mısraıyla başlayan Evcara şarkısını Selahattin Pınar'ın mezarı başında okudu. Üsküdar Doğancılar'da ve Kalamış'ta eski Todori'nin karşısındaki sokağa adı verildi.

Tüm geçimini zamanının Turkuaz (Beyoğlu), Belvü (Harbiye-Fenerbahçe), Küçükçiftlik (Dolmabahçe), Tepebaşı, Panorama gibi ünlü gazinolarında çalıp söyleyerek ve taş plaklara okunan şarkılarının geliri ile sağladı.

"Kendimi Kelimeye Ezdirmem!..."

Güfte seçiminde çok titiz davranan Pınar hem bu güftelerin taşıdığı ahengi bozmamaya, hem de kendi kişiliğini korumaya özen gösterirdi. Pek çok şiiri değişik bestekârlar tarafından bestelenen Selim Aru'nun bir şiirini neden yıllardır bestelemediği sorulduğunda: "O şiirde sözlerin kendilerine has bir müzikalitesi var; ben o gizli nağmelerin üstüne çıkmadıkça kendimi kelimeye ezdirmem" demesi, bestekârlık anlayışının tam ifadesi olmuştu.

En çok, "Benim şairlerim bunlar" dediği Mustafa Nafiz Irmak ve Vecdi Bingöl'ün güftelerini besteledi. Ancak, meşhur hicaz şarkısı 'Bir Bahar Akşamı Rastladım Size'nin şairi Fuat Edip Baksı için de "Şarkılarımı ondan önce ve ondan sonra diye ikiye ayırmak gerekir" ifadesini kullanmıştı. Gerçekten de Selahattin Pınar'ın daha önceki şarkılarında geleneksel tavrın hissedilmesine karşılık, bu hicaz şarkıdan sonra eserlerinde yepyeni ve 'nev'i şahsına münhasır' denebilecek bir ifade oluşmuştu.

Selahattin Pınar'ın tüm şarkılarında İstanbul şehir kültürünün o güne yansıyan ifadesi vardır. Hüzünlüdür, hatta zaman zaman karamsardır ama her zaman incelmiş, zarif ve şehirlidir. Özel ve derinliği olan icralar gerektirir.

Beyati 'Delisin Deli Gönlüm', kürdilihicazkâr 'Ne Gelen Var, Ne Haber' gibi bazı şarkıları da fasılların vazgeçilmez eserleri olmuştur.

Ders verdiği sanatçılar arasında Müzeyyen Senar, Necmi Rıza Ahıskan, Hamiyet Yüceses, Mefharet Yıldırım, Lütfi Güneri, Selahattin İçli gibi birçok ses sanatçısı ve bestekâr yeralıyordu. 150'yi aşkın bestesi olduğu halde 84 tanesinin altına imzasını atacağını söyleyen bestekârın en çok kullandığı makamlar hüzzam, hicaz ve kürdilihicazkâr idi. Ancak, en sevdiği makam kürdilihicazkâr olduğu için 22 eserini bu makamdan bestelemişti. Yine de Cevdet Çağla'nın "Şimdi hâtırda mıdır âşık-ı nalân acaba?" mısraıyla başlayan şarkısı için "Bu kadar kürdilihicazkâr yaptım, böyle 'acaba' diyemedim" diyerek, kibirli olduğu ve hiç kimseyi, hiçbir şeyi beğenmediği yolundaki eleştirilerin ne kadar haksız olduğunu ispat edecekti.
Bir musiki sohbetinde kemençeci Aleko Bacanos bestekârlığına dokunan bir soru sormuştu. Selahattin Pınar sinirlenerek "Ben birinci sınıf bestekârım" demişti. Mecliste bulunan kemani Nubar Tekyay "Sen birinci sınıfsan Saadettin Kaynak kaçıncı sınıf oluyor" diye sorunca cevabı şu olmuştu; "O lüks sınıftır."

En uzun ömürlü olduğuna inandığı bestesi "Ne yapmak istedimse bu şarkıda yaptım" dediği hisarbuselik şarkısıdır.

Beni de alın ne olur
Koynunuza hatıralar,
Dolanıp kalayım bir an
Boynunuza hatıralar...

Mısır yapımı üç filme de özel besteler yapan Pınar'a 1950 yılında Sabite Tur'la birlikte başrollerini paylaşacakları *Köyümün Zeynebi* adlı bir filmde musiki muallimliği rolü teklif edilmişti, ancak bu teklifi iki sanatçının da kabul etmediğini biliyoruz.

Hayatı Güzel Yaşamak ve Musiki

Sabah 09.00 da kalkar, kahvaltıdan sonra 2-3 saat yemek yapar, öğleden sonra yeniden yatar, akşam 18.00'de evden çıkar, sabaha karşı gelir, Nedim'den birkaç satır okumadan uyumazdı. Şairlerden Orhan Veli'yi, Türk Müziği icracılarından şarkılarının çoğunu plağa okuyan Sabite Tur'u beğenirdi. Kendisini en etkileyen erkek sesi ise Münir Nurettin Selçuk'tu.

Selahattin Pınar hayata güzel yaşamak ve musiki için gelmişti adeta. Çok şık ve temiz giyinir, vapurda karşısına uyumsuz giyinmiş biri otursa yer değiştirirdi. 200 civarında kravatı olduğu söylenirdi. Her biri çok özel seçilmişti. Bir gün çok sevdiği dostlarından ve 'Hatıralar' şarkısının güfte yazarı Baki Süha Ediboğlu kravatlarından birini eleştirecek olmuş, Pınar müstehzî bir gülüşle şu cevabı vermişti. "Dostum, bana bak, bestelerimi, şarkılarımı tenkid edebilirsin ama kravatlarımı asla!"

Yazları Piyanist Feyzi Aslangil, Kemani Necati Tokyay ve Selim Aru ile birlikte bugünkü Migros'un olduğu yerde bulunan Caddebostan plajından denize girer, kendisine ait deniz motoru ile balık tutardı. Aşçılığı, özellikle mezeleri meşhurdu. Mayonezli ıstakoz, kırlangıç çorbası, bakla ezmesi, pilav, elde açma yirmi katlı su böreği en güzel yaptığı yemeklerdi. Yaptığı yemekleri ikram etmekten çok hoşlanır, methedilmezse kızardı. Sigarayı ve rakı içmeyi çok severdi. Dostlarıyla en sık gittiği yerlerden biri de Kalamış'taki Todori idi. Ölümünden sonra burada uzun yıllar, öldüğü gün olan 6 Şubat akşamı toplantılar yapıldı.

İncilâ Bertuğ
www.acikradyo.com.tr
06 Şubat 2002.

Selim Sesler

Keşan'da doğdum, müziğe çocukluktan başladım. Sonra asker oldum tabii, 20 yaşında; orada bando bölüğüne aldılar beni. Isparta'da 58 tümen bando birliğinde, orada güzel başçavuşlarımız vardı, güzel nota biliyordular, onlar nota öğretti bana; marşları çaldık, sonra dönüşte İstanbul'a geldim.

Nota Düz Giden Bir Şeydir

Şimdi nota çaldığın zaman bir yolu takip ediyorsun, yani yolun dışına çıkamıyorsun, bir çizgi vardır, onunla çalıyorsun ama pratik çaldığın zaman, süslemeler, nağmeler çalıyorsun, yoksa nota düz giden bir şeydir. Eseri geçtikten sonra notayı at, artık onu kendin süsle, püsle, öyle çal, odur yani. Ben bu yolu takip ediyorum daha doğrusu. Tabii aile müzisyen, dedem falan hep müzisyen, babam meşhur zurnacı; Mümin Usta dediğin zaman Trakya'da herkes dururdu yani. O çaldıktan sonra başka biri çalmazdı.

Düğün Çalmak

40-50-60'lı senelerde davul zurna çok geçerliydi Trakya'da. Sonra sonra millet, köylüler başladı, ince çalgı diye bir şey çıktı, davullar, zurnalar çok gürültü yapar vs. diye artık ince saz tutmaya başladılar köy düğünlerine. Bu böyle devam etmeye başladı, zurnalar tamamen kalktı. Çalanlar da düğünlerde saz öğreniyorlar tabii. Düğünde çalmazsa müzisyen olamaz. Bizim tabirimizle 'düğün çalmaya' başlarsa, başarırsa müzisyen olur, yoksa olamaz. Ben profesyonel düğün çalgıcısı olarak 14 yaşımda başladım. 9-10 yaşında başladım, çalıyordum, ama düğün başaramazdım o zaman. Sonra sonra bir

Selim Sesler, Babylon-İstanbul,
13 Ocak 2006.

komşu düğünü bana çaldırttılar, 14 yaşımda profesyonel olarak düğün çalgıcısı oldum; çaldım, başardım ve ondan sonra tabii bütün köylerden köylüler geliyorlardı, "ben Selim'i istiyorum" diyorlardı. Çünkü parlak, genciz, güzel çalıyoruz, beni tutuyorlar. Zaten kötü çalsan seni tutmazlar, aç kalırsın daha doğrusu.

Davulun Sesi

Benim çocukların da biri kanun çalıyor, biri klarnet çalıyor. Ramazan Sesler de *Oğlan Bizim Kız Bizim* adlı albümde çaldı, iki parçada beraber çaldık. Ramazan Sesler tabii ki benim talebem. Zaten bizde evde klarnet var, kanun var, bütün sazlar var. Cümbüş var, keman var; çocuk yetiştiği zaman bakıyor, bir sazı görüyor, alıyor, zaten dinliyor, bir şekilde öğreniyor. Çünkü aileden gelen bir iş. Derler ya davulun sesi karşıdan çok hoş gelir, ama içine gir de gör bak. Müzisyenlik çok zor bir şey.

Araştırmacı Müzisyenlik

Müzisyen olduğum için araştırmak zorundayım, araştırıyorum. Mesela Ege yöresinden, Orta Anadolu'dan bütün yöresel türkülerden, güzel bir şey duyduğum zaman onu kaçırmam. Araştırıyorum da, çekiyorum teybe, mutlaka çalmak lazım; çünkü isteniyor da mesela. Radyodan araştırsan, adamlar ağız burun kıvırıyorlar, "onu mu bulacağız, nereden bulacağız, arşivi mi karıştıracağız, nasıl bulacağız?" diyorlar.

Brenna MacCrimmon, 'Kanlı Takip' ve Kanada'da 20 Festival...

Benim ilk çalışmam Brenna MacCrimmon ile yaptığımız *Grup Karşılama* albümü, Kalan Müzik'ten çıktı. Aşağı yukarı, bu yola aynı dönemde baş koyduk gibi bir şey. O 96 yılında Kanada'dan gelmiş buraya, eskiden benim küçük şirketlerden kasetlerim vardı, onu eline geçirmiş hanımefendi, beni arıyor. O zaman albüm yapacak, Rumeli parçaları okuyacak, "bana kim çalacak, Selim çalar ancak" diyor. Çünkü benim ezgilerimi dinliyor, uygun geliyor. Sonra yine tesadüfen Sıraselviler'de bir yerde, Andon'da çalıyorum. Andon'da o zaman tesadüfen bir Fransız grupla çıktım. Fransa'dan bir grup gelmiş, ud çalan Faslı bir arkadaş vardı, iyi bir müzisyen ama Fransa'da yaşıyordu, o grubun şefiydi. Grupları eksik gelmiş, orada işletmeci iki bayan vardı "bunlarla siz de çalın" diye benden rica ettiler. "Ben bunlarla nasıl çalarım, provamız yok" filan dedim, ama onların bana güvençleri sonsuz. "Selim abi sen yaparsın ya, yardımcı ol" dediler. Peki dedim, konser başladı, beni attılar sahneye. Ne çalacağımı da bilmiyorum, onlar çalıyor ben onları takip ediyorum kanlı kanlı. Kanlı takip derler ya... Ve emprovizeler, doğaçlamalar yapıyorum. Çok güzel bir konser oldu o gece, aşağı yukarı iki saat sürdü. Brenna Hanım da tesadüfen o gece oradaymış, konseri izlemeye gelmiş. Konser bitiyor, koştura koştura gidiyor Sonia Tamar Seeman'a, "ben Selim Sesler'i buldum" diye. O zaman o da doktorasını yapan bir Amerikalı. Onlar da beni arıyorlarmış. Ertesi akşam yine geliyorlar Andon'a, ben üst katta restoran bölümünde çalıyorum; fasıl müziği, yani Türk müziği yapıyoruz. Geldiler 8-10 kişilik bir masaya oturdular, faslımızın ilk 45 dakikasını bitirdik, beni masaya davet ettiler. "Tamam" dedim, gittik orada tanış olduk, kartlar verildi, onlar verdi, ben verdim. "Bu ara evinize gelebilir miyiz" dedi daha yakından konuşmak için. Tabii dedim, bir hafta sonra bunlar geldi. O zaman Brenna Hanım patladı "rica etsem benimle bir albüm çalışabilir misin, beraber çalışabilir miyiz?" dedi. "Tabii, niçin olmasın" dedim. O zaman o albümü yaptık. Yıldırım hızıyla oldu *Grup Karşılama* albümü. O aldı kalıbı gitti, Kanada'da çıkarttı albümü 96'nın son aylarında ve 97'de bizi aldı Kanada'ya götürdü. Orada aşağı yukarı 20 festival falan gezdik. Çok ilgi gördük ve çok güzel bir ziyaret oldu.

"Klarnet'in Coltrane'i"

Sonra İngiltere'de *Guardian* gazetesinde 'Klarnet'in Coltrane'i' diye bir yazı çıktı. O *Guardian* gazetesine yazan arkadaş beni çok takip etti burada. Geldi iki sene önce, nerede çalıyorum diye beni takip ediyor, geliyor, rakısını söylüyor, oturuyor demleniyor, derin derin dinliyor. Hatta ve hatta onu çok hissettim, gözleri kızarıyor, kırmızı oluyor gözleri. Sonra evde iki saat röportaj yaptık, adam gitti. Bu albümlerden sonra, tabii Fatih Akın'ın *Duvara Karşı* filmi, *İstanbul Hatırası* filmi çıktıktan sonra, dünyada bir unvan kazandı bu filmler de, tabii biz de daha çok tanınmaya başladık. O filmden sonra çıkardı o yazıyı nedense... Bilmiyorum, sanki adam bir nokta bekledi, bir boşluk bekledi gibi, bana öyle geliyor. Teşekkür ediyorum.

Selim Sesler ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 13 Kasım 2006.

Sentez

"İklim sisteminin ısındığı, tartışılmaz bir gerçektir. Ortalama hava ve deniz suyu sıcaklıklarında, buz ve karların dünya çapında toplu olarak erimelerinde ve ortalama deniz seviyesindeki yükselmede gözlemlenen artışlar, bunun açık kanıtlarıdır."

BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin iklimbilimciler ve tüm hükümet temsilcilerinin imzasını taşıyan Kasım 2007 tarihli 'Sentez Raporu'nun giriş cümlesi.

Günün Sözü
www.acikradyo.com.tr
20 Kasım 2007.

Serge Gainsbourg

Bütün mal varlığı: Cesaret. Hiç kimseyle, kendiyle bile karşılaştırılamaz Serge Gainsbourg. Her devrin adamı. Her devrin istenmeyen adamı. Fransa toplumu Brel, Ferré, Barbara, Brassens şarkıları sayesinde, siyasetin gazete manşetlerinden; aşkın papatya fallarından ibaret olmadığını zaten biliyordu ama, Gainsbourg açmadık kapı-pencere bırakmayıp içeriyi esaslı bir cereyana tuttu. Sözlerinde siyasi doğrular yerine şiirsel doğruların peşinden gitti. "One more time" dururken neden "encore une fois" dendiğini bir türlü anlayamayan bu Rus Yahudisi, çareyi Fransızcayla kedinin fareyle oynadığı gibi oynamakta buldu. Derdini 'lisan-ı münasip'le değil, küstahlığın zarafetiyle yarattığı yeni bir dilde, kemiksiz bir dille anlattı. Müziğini caza, swing'e, rock'a, funk'a, rap'e, diskoya, oryantal yaylılara, siyah tamtamlara buladı. Şansona en büyük cerrahi müdahaleyi yaptı, melodinin kalp atışını değiştirdi. Bir gün Eurovision'u kazanacak şarkıyı besteledi, öbür gün Sid Vicious'un resmini piyanosunun üstüne koydu, ertesi gün Jamaika yollarına vurdu.

"Dansa müsait..."

Fransız millî marşının reggae yorumunu yaptığında üstüne çok geldiler. "Gene bir provokasyon mu?" sorusunu, günde yedi paket içtiği Gitanes sigarasından bir fırt çekip şöyle cevapladı: "Yoo, neden provokasyon olsun! Reggae devrimci bir müzik. La Marseillaise de devrimci bir marş. Dansa müsait." Özel ilgi alanı ise erotik marşlardı. Yatak odasının mahremiyetine destursuz dalıveren bir şarkısında Jane Birkin "seni seviyorum" diye inlerken, Gainsbourg cevap veriyordu: "Ben de seni" değil, "bense seni hiç" hiç değil, "ben de seni hiç!"

Bir kısmını, fiziksel çirkinliğini daha da görünür kılan güzel kadınlara söylettiği yüzlerce melodi; aynı anda hem romantizmin hem sinizmin doruklarında gezinen edepsiz sözler; arabalara, uçaklara, gökdelenlere, emziklere, gözyaşlarına, aşkın ıstırabına, ihanete, enseste, içkiye, dışkıya dair şarkılar... Brel bir keresinde ona "ben hata yapıyorum, sense hile yapıyorsun" demişti. Toplumsal değerler gözlüğüyle bakıldığında daima yokuş aşağı yuvarlanan bu adam, sanki hep dimdik tırmanıştaymışçasına, görüntüyü tersine çevirme hüneri gösterdi. Ustaları sürrealistler, dadacılar, Boris Vian'lardı. Çırak yetiştirmedi, hayran besledi. 'Revolver'den 'Nevermind'a bütün rock başyapıtlarının altında 20'lik çocukların imzasına alışığızdır, ama Gainsbourg 'Histoire de Melody Nelson'u çıkardığında 43 yaşındaydı. Hep yaşsız, zamansız, erken, avangard kaldı. Ölümünden yıllar sonra Beck, R.E.M., Placebo gibi Anglo-Sakson müzisyenler bile ona hürmet sunmak için kuyruğa girdi.

Toplumsal değerler gözlüğü ile bakıldığında daima yokuş aşağı yuvarlanan bu adam, sanki hep dimdik tırmanışta imişçesine görüntüyü tersine çevirme hüneri gösterdi.

Serge Gainsbourg,
1928-1991.

Serge Gainsbourg esasında ressam olmak istiyordu, ama 20. yüzyıl galerisinin baş köşesinde, siyaha çalan bir renk cümbüşü içinde, kıymetine paha biçilmez bir resim oldu.

Derya Bengi

Sergi

Açık Radyo 1998'de 'Magnum'un Gözünden Dünyada '68' **(Bkz; Altmışsekiz Ruhu)**, 2000'de 'XX.Yüzyılın Portreleri' başlıklı iki büyük fotoğraf sergisinin düzenlenmesine ortak oldu **(Bkz; Yirminci Yüzyılın Portreleri);** bu sergilerin her birini 8'er bin civarında insan gezdi. Altı yıl aradan sonra Açık Radyo, 2006 yılında teması 'Natür-Mort', yani 'Ölü Doğa' olan ve küresel iklim değişikliği konusuna dikkat çeken bir ortak sergi düzenledi. **(Bkz; Natür-Mort)** Sergi, Türkiye'nin önde gelen ressam, heykeltıraş ve fotoğrafçılarından 83 sanatçının ve 6 sanat galerisinin destek ve katılımıyla gerçekleşti.

Açık Radyo

Sermet Muhtar Alus

O bir İstanbul yazarıdır. Neler anlatmaz ki? Semtler; cadde cadde, sokak sokak, ev ev... O evlerde oturanlar, onların hayatı, yazlığı, kışlığı, örf ve adetleri... Beyler, paşalar, sanatçılar, esnaftan veya mahalle halkının bildik, tanıdık kişileri... Farklı kimlikler; Ermeniler, Rumlar, Yahudiler, Arnavutlar, Boşnaklar, Çingeneler... Bıçkın ağzı, edebi dil, argo, deyimler, tabirler, kendi bulduğu benzetmeler... herşey iç içedir bu yazılarda. Bunlar arasındaki gidiş gelişler o kadar ustaca kotarılmıştır ki okuyanı rahatsız etmek bir yana anlatımın akıcılığı kitabı elinizden

bıraktırmaz. Haklarında doğru dürüst bilgi olmayan, -hadi insaflı davranalım- olan kişilerin bile okuyucuyu böylesine sarıp sarmalayan, anlatılan kişiyle ilişki kurmayı sağlayan, üstelik de mizahî bir üslupla anlatımı, herhalde pek az kişinin başarabildiği birşey olmalı. Öylesine ince bir üslup ki biraz ölçüyü kaçırsanız istihza taşıyabilir.

Sonra eğlenceler... Eğlence yerleri; gazinolar, mesire yerleri, bayram yerleri, kıraathaneler, kahvehaneler, meyhaneler... Düğünler, kına geceleri, sünnet düğünleri, yiyecek ve içecekler... Velhasıl İstanbul

hayatına dair her şey. Üstelik, Hoca Ali Rıza'dan ders almış bir ressam ve karikatürist olan Sermet Muhtar Alus âdeta resmettiği anlatımıyla kalmamış, resimlerini de çizmiştir. Türk Müziği açısından da gerçek bir hazine olan Alus, doğru dürüst fotoğrafı bulunmayan kimseleri bile âdeta gözünüzün önüne getirir...

Kemençeci Vasilâki'nin Mercan Terlikleri

"Kemençeci Vasil hakikaten biricik bir musiki üstadı ve kıymetli bir icrakârdı. Para ve şöhretten müstağni [1], yalnız sevildiği ve takdir edildiği yere koşan bir adamdı. Davet edildiği yerde fasla başlamadan evvel soyunur, geceliğini giyer, ayaklarına mercan terliklerini geçirir, bir taraftan çakar, bir taraftan da çalardı.

Udî Nevres Bey'in Alışkanlıkları

"Bu gibi âlemlerin en mümtaz simalarından birisi de Udî Nevres Bey'di. Bilhassa ve tercihen Süleyman Bey'in saz fasıllarına iştirak eder, bu iki eski dost, sazdan evvel saatlerce tavla partisi yaparlardı."

Yüksek Tabaka Müzisyenlere Nasıl Bakardı?

"Çok mültefit ve yakışıklı bir zat olan Mustafa Paşa merhum, her akşam hanende Osman Bey'i refakatine alarak, Şehzadebaşı'nda, Fevziye Kıraathanesinde oturmayı itiyat[2] edinmişti."

Sermet Muhtar Alus bir zamanı, bir mekânı, bir ânı anlatırken; karşınıza iki üç cümleyle hikâye edilen bir müzisyen çıkıverir. Üstelik kanlı canlı karşınızda durmaktadır...

"Yerebatan yalnız ramazanlarda, o da camisinden ötürü, dillerde dolaşırdı. İkindi mi yaklaşıyor, sokak ağzına kadar dolu. Hafız Sami'nin mukabelesini dinlemeğe seğirten süslü hanımların hepsi orada... Hafız Efendi meyilli sarık, burulu bıyık, taralı sakal, lâvantalar içinde, Şam kutnusundan[3] pufla mindere diz çöküp gözlerini süze süze o pürüzsüz, nefis sesiyle Eüzü'yü tutturdu mu mest olan olana; can ve yürekten ah çeken çekene..."

Hangi müziklerin hangi sosyal gruplara hitap ettiğini de onun tespitlerinden çıkartmak mümkündür.

"Şehzadebaşı'ndaki, şimdiki Letafet Apartımanı'nın altına ve geçidin yanına düşen büyük dükkân bir ara İpekçi Kâni'nin Hüsn-i İntihap mağazası, sonra da Şems Kıraathanesi olmuştu. Orada da cuma ve pazar geceleri incesaz... Fakat Kemanî Ağa, kemanî Tatyos, kemençeci Vasil ayarındakiler yok. Ya Bülbüli Salih ya da Tahsin gibi Loncalıların takımı... Fasılbaşılar civan, şen ve ateşli oldukları için ağır aksak, ağır düyek, sengin semai, devr-i hindi, sofyandan şarkıları da arama... Çaldıkları hep curcuna, köçekçe; binaenaleyh bütün müşteriler de cavalacoz..."

Sermet Muhtar Alus'un pek çok kitabı geçtiğimiz yıllarda yeniden yayınlandı. Refik Halit Karay'ın dediği gibi o bir 'İstanbulist'ti. Fakat nedense İstanbullular, kendilerine, oturduğu, yürüdüğü, gezdiği yerleri, dinlediği müzisyenleri, okuduğu yazarları anlatan bu insanı pek tanımıyorlar. Bir yerlerde yanlışlık var ama nerede?

İncilâ Bertuğ
www.acikradyo.com.tr
31 Mayıs 2002.

[1] Müstağni: gönlü tok.

[2] İtiyat: alışkanlık.

[3] Şam kutnusu: örgüsünde ipek de bulunan, kalın ve değerli döşemelik kumaş.

"Kemençeci Vasilaki, davet edildiği yerde fasla başlamadan evvel soyunur, geceliğini giyer, ayaklarına mercan terliklerini geçirir, bir taraftan çakar, bir taraftan da çalardı."

Serol Teber

Ömr-ü hayatımda tanıdığım en efendi ve en duyarlı insanlardan biriydi. Haydarpaşa Lisesi'nde okuduktan sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöropsikiyatri Kliniğinde uzmanlık eğitimi aldı, nöropsikiyatr oldu. Almanya'da uzun seneler nöropsikiyatr olarak çalıştı. Son zamanlarda ömrünü Almanya ile Türkiye arasında bölüyordu. Düsseldorf Üniversitesinde de çalışıyordu; pek çok yazısı ve çığır açıcı çalışmaları vardı. Bu çalışmalar *Bilim Sanat'ta Düşün, Görüş, Felsefe, Cogito* ve Almanya'da çıkan *Dergi* gibi dergilerde yayınlandı. Pek çok kitabı yayınlanan Serol Teber *Davranışlarımızın Kökeni, İşçi Göçü ve Davranış Bozuklukları, Doğanın İnsanlaşması, Nükleer Savaş ve Sonrası, Politik Psikoloji Notları, Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi, İşkence Sonrası Yaşam ve Toplama Kampı Sendromu* ve *Melankoli* adlı kitaplarıyla çok iyi biliniyordu. Çok yaygın bir bestseller şöhretine, kitapları çok satılan kişi şöhretine kavuşmuş muydu bilmiyorum ama bizim için olağanüstü önemli görüşleri ve davranışları olan, etik bakımdan da benzersiz davranışlar sergileyen, özü sözü tamamen bir olan biriydi. Türkiye'nin yetiştirdiği en haysiyetli düşünür ve aydınlardan, entelektüellerden Tevfik Fikret'e ilişkin bir kitabı da kaleme almıştı. *Tevfik Fikret*'in *Melankolik Dünyası-Aşiyan'daki Kâhin* adlı bu kitabı Okuyanus tarafından yayınlanmıştı. Açık Radyo'da Tevfik Fikret üzerine çok ilginç gözlemlerini barındıran bir programı da oldu. Tabii Açık Radyo'nun 19. yayın dönemindeki Didik Didik Freud adlı derinlemesine sohbetlerini içeren programı da hatırlardadır.[1] (…) Serol Teber, 66 yaşında aramızdan ayrıldığını öğrendiğimiz doktor, yazar, entelektüel, tutunamayan ve Açık Radyo'nun da büyük bir dinleyicisi idi, o onura da erdiğimizi düşünüyoruz.

Ömer Madra
Pr; Açık Gazete
Yt; 11 Aralık 2004.

[1] Pr; Didik Didik Freud, Serol Teber, Şenol Ayla; Yayın Dönemi: 19 (Mayıs 2004 – Aralık 2004)

Sevgili Açık Radyo

Doğduğum günden beri hep senin sesini duydum. Artık belli bir yaşa geldikten sonra anneme: "Anne Açık Radyo'ya gidelim" diye yalvarmaya başladım. Annem birkaç yıl beni oyaladı. En sonunda ise Açık Radyo'ya gitmiş oldum. Çok heyecanlıydım. Bana "ne içersin?" dediklerinde bile ben, "farketmez" cevabını verdim. Bana "eğer çocuk programı yaparsak sen de gelir misin?" dediklerinde ben çok sevindim. Ama her zamanki gibi yine "farketmez" dedim. Bana "en çok hangi şarkıyı seviyorsun?" dediklerinde bile ben heyecanımdan şarkının adını unutmuştum. Sonra annem hatırlattı. Ertesi sabah benim için çaldıkları parçada benim adımı söylediklerine inanamadım. Bir tek benim için şarkıyı tercüme bile etmişlerdi. Onları çok sevmiştim. Bir dahaki gidişimde kesinlikle konuşacağım.

Meryem Keskin
Dinleyici Mektubu
09 Mart 2005.

Sevgili Oğlum

"Sevgili oğlum Arik, canım ciğerim, Filistinliler tarafından öldürüldü. Mavi gözlü altın saçlı oğlum her zaman bir çocuk masumiyetiyle gülümser, bir erişkin anlayışıyla bakardı. Oğulcuğum benim. Onun katillerini vurmak için masum Filistin çocuklarının ve başka sivillerin öldürülmesi gerekecekse, güvenlik kuvvetlerimizden, başka bir fırsatı beklemelerini dilerdim.

Sevgili oğlum Arik, bir Filistinli tarafından öldürüldü. Güvenlik kuvvetleri onun katilinin nerede olduğu hakkında istihbarat edinmiş olurlar da, o katilin yanında yöresinde masum çocuklar ve başka Filistinli siviller olduğu ortaya çıkarsa –güvenlik kuvvetleri bu katilin başka cinayet saldırıları planladığını biliyor olsalar bile, hatta masum İsrail sivillerinin ölümüyle sonuçlanacak bir terör saldırısını durdurma şansına ancak böylelikle sahip olsalar bile– eğer güvenlik kuvvetleri bu durdurmayı ancak masum Filistinlileri vurma pahasına yapabilecek durumdaysalar, o zaman ben gene de intikam peşinde koşmamalarını

Arik Frankenthal, ordudaki ilk gününde.

söylerdim onlara.
Masum sivillerin ölmesindense, oğlumun katilini öldürmek için tetiği çekecek, bombayı fırlatan düğmeye basacak parmağın titreyip duraksamasını isterdim. Derdim ki güvenlik kuvvetlerine: Caniyi öldürmeyin. Getirin onu, bir İsrail mahkemesinin önüne çıkartın. Siz mahkeme değilsiniz, derdim onlara. Sizin tek hedefiniz öç almak olmamalı; masum sivillere zarar gelmesini önlemek olmalı tek hedefiniz.

Ahlak, akla kara değildir; apaktır ahlak. Ahlak, intikamcılıktan ve alelacele verilmiş hükümlerden arındırılmış olmalıdır. Bir karar verilmeden önce, onun çok sıkı etik ölçütlere uyup uymadığını görmek üzere her hareket büyük bir dikkatle tartılmalıdır. Ahlakımız, her bir askerin ve her bir siyasetçinin insafına kalmış, incecik bir ipliğin ucunda sallanmaktadır.

İsrailli ya da Filistinli masum kadınlarla çocukları öldürmek ahlaksızlıktır. Başka bir ulusu denetim altında tutmak ve bu ulusun insancıllığını yitirmesine yol açmak ahlaksızlıktır. Masum Filistinlileri öldüren bombaları atmak açıkça ahlaka aykırıdır. Olaya karışmayan masum insanlardan öç almaksa apaçık ahlaksızlıktır.

Öte yandan, herhangi bir insanın ölümünü engellemek, en yüksek ahlaklılıktır. Fakat, engelleme başka insanların boşu boşuna ölmesine yol açıyorsa, böyle bir engellemenin ahlaki temeli ortadan kalkar. Bu çizgiyi çekemeyen bir ulus, sonunda kendi halkına karşı ahlak dışı önlemler uygulamaya mahkûmdur. Aklıma gelen şeylerin en kötüsü, şimdiye kadar olup bitenlerle değil, günün birinde mutlaka olacağından emin olduğum şeylerle ilgili. Ve, bunlar olacak. Olacak, çünkü siyasi ve askerî liderlerimiz, "özür dileriz" demelerine yetecek temel dürüstlükten bile yoksunlar. Biz, ahlakî bakışımızı, intihar bombacıları ortaya çıkmadan çok önce yitirmiştik. Kırılma noktası, bizim bir başka ulusu denetim altına

Bu kavramların kolay yutulur lokmalar olmadığını biliyorum, ama bunları yüksek sesle ve olanca açıklığıyla dile getirmek zorundayım; çünkü bunlar benim yüreğimden çıkıyor: Halkının gözünü kudret hırsı kör etmiş olduğu için oğlu yaşama şansını yitirmiş bir babanın yüreğinden.

aldığımız anda ortaya çıkmıştı. Oğlum Arik, doğru dürüst yerleşik bir hayat sürme şansına sahip olduğu bir demokrasinin içinde açmıştı gözlerini. Arik'in katili ise korkunç bir işgalin, etik bir kargaşanın ortalık yerinde doğdu. Benim oğlum, onun bulunduğu yerde doğmuş olsaydı, aynı canilikleri yapmak durumunda kalabilirdi. Filistinlilerin gündelik hayatlarının bir parçası olan o siyasi ve ahlaki kargaşanın ortasında doğmuş olsaydım, hiç şüphesiz ben de işgalcileri öldürmek ve incitmek için vargücümle çalışırdım; ve böyle yapmadığım takdirde, özgür bir insan olarak kendi özüme ihanet etmiş olurdum. Kendilerini doğruluk timsali olarak gören ve bu yüzden de ağızlarını her açışta acımasız Filistinli canilerden bahseden bütün o insanların aynaya şöyle bir iyice bakmaları ve kendileri işgal altında yaşıyor olsalardı acaba ne yaparlardı diye sormaları gerek. Ben sadece kendi adıma konuşabilirim. Ve ben, İzak Frankenthal, diyorum ki, o şartlarda ben de hiç şüphesiz bir özgürlük savaşçısı olur, karşı taraftan elimden geldiğince çok sayıda insanı öldürürdüm. Filistinlileri bizimle amansızca savaşmaya iten de bu soysuz riyadır işte: En yüksek askerî etik standartlara sahip olmakla böbürlenen aynı silahlı kuvvetlerimizin masum çocukları katletmesine de izin veren o çifte standardımız. Bu ahlak yoksunluğu, bizi mutlaka çürütecektir.

Oğlum Arik, işgale karşı mücadelelerinin ahlaki temeline inanan Filistin savaşçıları tarafından öldürülen bir askerdi. Oğlum Arik Yahudi olduğu için değil, başka bir ulusun topraklarını işgal eden ulusun parçası olduğu için öldürüldü. Bu kavramların kolay yutulur lokmalar olmadığını biliyorum, ama bunları yüksek sesle ve olanca açıklığıyla dile getirmek zorundayım; çünkü bunlar benim yüreğimden çıkıyor: Halkının gözünü kudret hırsı kör etmiş olduğu için oğlu yaşama şansını yitirmiş bir babanın yüreğinden.

Çok isterdim, ama oğlumun ölümünden Filistinlileri sorumlu tuttuğumu söyleyemem. Bu işin içinden kolayca çıkmak olurdu; bu ölümün sorumlusu, biz İsrailliler iz – Filistin'i işgal eden. Bu korkunç gerçeği gözönüne almayı reddeden her kimse, işte o bizim mahvımıza yol açacaktır sonunda.

Filistinliler bizi buradan söküp atamazlar – varlığımızı uzun süredir kabul etmiş durumdalar. Filistinliler bizimle barış yapmaya hazır; onlarla barış yapmaya razı olmayan biziz. Onların üzerinde denetimimizi sürdürmek isteyen biziz; bölgedeki durumu tırmandıran ve kan dökülmesi döngüsünü besleyen biziz. Bunu söylerken keder içindeyim, ama olup bitenlerin suçlusu tamamen biziz.

Bunu söylerken, Filistinliler suçsuzdur demek istemiyorum; hele İsrailli sivillere karşı girişilen saldırıları haklıdır diye birşeyi asla düşünmüyorum. Sivillere karşı girişilmiş hiçbir saldırı bağışlanamaz. Ama, bir işgal gücü olarak, insan onur ve haysiyetini ayaklar altına alan biziz; Filistinlilerin özgürlüğünün üstünden dümdüz geçen biziz; bütün bir ulusu umutsuzluktan doğan çılgınca eylemlere iten de biziz.

İzak Frankental.[1] Çev. Ömer Madra.
www.aciksite.com
7 Ağustos 2002

1 İzak Frankenthal, 'Aileler Forumu' adlı sivil örgütün başkanıdır. Bu yazı, onun 27 Temmuz 2002 tarihinde Kudüs'te bir gösteri toplantısında yaptığı konuşmanın metinleştirilmiş halidir ve *The Guardian* gazetesinden alınmıştır.

Sevgiliye Mektup

Hrant Dink'in, Eşi Rakel'e Mektubu
Ey sevgilim, ey birtanem, ey
'ben' tanem
Aç gözlerimi hadi...
Ve anımsa.
Günlük ezberimizin bozulduğu, sıradan söylemlerimizin kekeleştiği ilk göz sevişmelerimizi anımsa.
Sınırlanmış yaşantımızı ilk yırtışımızı...
Dayatılanlara, sunulanlara yenik düşmüş bakışlarımızın ilk dirilişini, direnişini...
Tarih yaratıyordu artık o gözler...
Anımsa.

Yüklüydük, gayri insanî yüklerin en ağırıyla...
Aşk bu, kolay mı öyle kapıp da kaçmak? Kolay mı öyle tarih yaratıp da zamanın insafına terk etmek?
Sırtlayıp taşınması gerekirdi geleceğe... Beslenmesi gerekirdi. Azalmanın değil çoğalmanın hücresiydi sırtladığımız... Bütün hallerimizin çekirdeğiydi.
Artık silahımız da oydu... Atom bombamız da.

Nice acılı ve zalim çalkantıların arasından hep onun sayesinde sıyrılacaktık.
Onu kaybetmemeliydik. O bizim tarihte ilk kurtarılacak ve hep kurtarılacak üretim aracımızdı.
Zamanla hesaplaşmamızda, didişmemizde, cebelleşmemizde tek kalemizdi. 'Büyük dünya'ya karşı verdiğimiz mücadelede 'Küçük dünyamız'dı, savunma alanımızdı, sığınağımızdı.

Ey sevgilim, ey aşkım
Sen var ya sen, hep uğruna mücadele ettiğim barıştın, huzurdun.
Farklı olma hakkımın, eşit yaşama arzumun ve özgürlük sevdamın köküydün.
Sen benim sonradan kazandığım sosyal bir hak değil, insan olma temelimdin. Ta kendimdin, halimdin.
Sakındığımdın. Ödediğim bedellerin nimetiydin.
Hep yaşadığım ama hiç erişemediğimdin.

Sevgilim
İnan ben seni onursuz hiçbir sevdayla aldatmadım.
Bedelin pahalıydı, ödedim...
Ödeyeceğim.
Ve günün birinde sevgilim, gözlerim yorulanda...
Çağır çocukları yanına.
Aç gözlerimi son bir kez.
Onlara bebeklerimi göster ve de ki:
''Sizin babanız beni
işte bunlarla sevdi.''

Hrant Dink[1]

Rakel Dink'in, Eşi Hrant'a Mektubu
Çutağıma[2] eş olmak bana verildi. Bugün çok acılı ve onurlu olarak buradayım.

Ben, çocuklarım, ailem ve sizler çok acılıyız. Bugün sessiz sevgi biraz olsun bize güç katıyor. Kederli bir sevinç yaşatıyor.

İncil'den Yuhanna 15/13'te, "Hiç kimsede, insanın dostları uğruna canını vermesinden daha büyük bir sevgi yoktur" der.

Sevgili dostlar, bugün bedenimin yarısını, sevgilimi, çocuklarımın babasını, sizin kardeşinizi uğurluyoruz. Sağdakine, soldakine, öndekine, arkadakine, rahatsızlık, saygısızlık vermeden... Sloganlar, pankartlar açmadan, sessiz bir saygı yürüyüşü gerçekleştiriyoruz. Bugün sessizlikle büyük bir ses yükselteceğiz. Bugün derinliklerin ışığa yükseldiği günün başlangıcıdır. Yaşı kaç olursa olsun, 17 veya 27, katil kim olursa olsun, bir zamanlar bebek olduklarını biliyorum. Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılamaz kardeşlerim.

Onu sevgisi büyüttü...
Ah kardeşlerim, onun doğruluğa olan sevgisi, şeffaflığa olan sevgisi, dostuna olan sevgisi onu buraya getirdi. Korkuya meydan okuyan sevgisi onu büyüttü.

Diyorlar ki, o büyük bir adamdı. Size sorarım, "O büyük mü doğdu?" Hayır. O da bizim gibi doğdu. O gökten değildi. O da topraktandı. Bizim gibi çürüyen bir beden. Fakat, yaşayan ruhu, yaptığı iş, kullandığı üslup, gözlerindeki, yüreğindeki sevgi onu büyük yaptı. İnsan kendiliğinden büyük olmaz. İnsanı yaptıkları büyük yapar. O büyük oldu. Çünkü, büyük düşündü. Büyük söyledi. Bugün de buraya gelerek, hepiniz büyük düşündünüz. Sessizce büyük konuştunuz. Siz de büyüksünüz. Bugünle kalmayın, bu kadarla yetinmeyin.

O, bugün Türkiye'de milat yaptı. Sizler de mührü oldunuz. Onunla manşetler, onunla konuşmalar, onunla yasaklar değişti. Onun için dokunulmazlar ve tabular yoktu. Kelam'da dediği gibi yüreğinden taştı. Büyük bir bedel ödedi. Bedellerin ödendiği gelecekler Hrant'ları severek, Hrant'lara inanarak olur. Nefretle, hakaretle, kanı kandan üstün tutarak olmaz. Bu yükseliş, karşındakini kendin gibi görerek, kendin gibi sayarak, kendin sayarak olur.

Ah kardeşlerim, Hisus'un[3] yardımıyla yarattığı ev cennetinden ayırdılar. Gökten ve ebedi cennete kanat açtırdılar. Gözleri daha yorulmadan, bedeni daha yaşlanmadan, daha hasta olmadan, sevdiklerine doymadan kanat açtırdılar göksel cennete.

Oraya yalnız sevgi girer. Biz de geleceğiz sevgilim. Biz de geleceğiz o eşsiz cennete. Oraya yalnız ve yalnız sevgi girer. İnsanların ve meleklerin dillerinden üstün olan, peygamberlikten üstün olan, bütün sırları bilmekten üstün olan, dağları yerinden oynatacak imandan üstün olan, varını yoğunu sadaka vermekten üstün olan, bedenini yakılmaya teslim etmekten daha üstün olan, yalnız ve yalnız sevgi girecek o cennete. Orada gerçek sevgiyle bir arada ebedince yaşayacak. Kimseyi kıskanmayan sevgi, kimsenin malında gözü

Hrant Dink son yolculuğuna uğurlanırken. İstanbul, *23 Ocak 2007.*

"Bu yükseliş, karşındakini kendin gibi görerek, kendin gibi sayarak, kendin sayarak olur..."

olmayan sevgi, kimseyi öldürmeyen sevgi, kimseyi aşağılamayan sevgi, kardeşini kendinden üstün tutan sevgi, kendi hakkından vazgeçen sevgi, kin tutmayan sevgi, kardeşinin hakkını arayan sevgi, Mesih'te bulunan sevgi ve bize dökülmüş olan sevgi.

Ah sevgilim; yazdıklarını, yaptıklarını, konuştuklarını kim unutabilir sevgilim? Hangi karanlık unutturabilir sevgilim? Olmuşları, olanları kim unutturabilir sevgilim? Korku unutturabilir mi sevgilim? Yaşam mı, zulüm mü? Dünyanın zevki, sefası mı sevgilim? Yoksa ölüm mü unutturacak sevgilim? Hayır, hiçbir karanlık unutturamaz sevgilim.

Ben de sana yazdım aşk mektubunu sevgilim. Bana da ağır oldu bedeli sevgilim. Bunları yazabilmeyi Hisus'a borçluyum sevgilim. Onun da hakkını ona verelim sevgilim. Herkesin hakkını herkese geri verelim sevgilim.

Sevdiklerinden ayrıldın.
Çocuklarından ayrıldın,
torunlarından ayrıldın. Bizlerden ayrıldın. Kucağımdan ayrıldın. Ülkenden ayrılmadın sevgilim.[4]

Rakel Dink

[1] 17 Ocak 2007 tarihinde katledilen gazeteci Hrant Dink'in bu şiiri, 14 Şubat 2000 tarihinde *Hürriyet* gazetesinin Sevgililer Günü özel ekinde yayınlanmıştı.

[2] Çutak: Ermenice keman.

[3] Hisus: Hz. İsa

[4] Rakel Dink'in 23 Ocak 2007 tarihinde eşinin cenaze töreninde yaptığı konuşma.

Sherlock Holmes ve Dr. Freud

Baskerville'li William, manastırdan kaçan atı kendisini hiç görmeksizin uzun uzadıya tarif edip, neler yaptığını anlattığında, hele atın adının Brunellus olduğunu bildiğinde Melk'li Adso'nun düştüğü hayret ve şaşkınlığı anlayışla karşılamak gerekir. Ama bir Sherlock Holmes okuru aynı biliş yöntemine soğukkanlı bir aşinalıkla dudak bükebilir. William'ın Baskerville'li oluşu ve çömezi Adso'nun adının ses özelliği bakımından Watson'a benzeyişini de ilk kez o okur fark edecektir.

Sherlock Holmes, Profesör Moriarty ile mücadelesi sırasında Reichenbach çağlayanı civarında ortadan kaybolmuştu. Üç yıl süren bu kayboluş, okuyucuların galeyanının Sir Arthur Conan Doyle'u pes ettirmesiyle sona erdi. Yazarı, Holmes'un bu süre içerisinde Sigerson takma adıyla (bu ada dikkat) tebdil-i kıyafet dolaştığını öne sürerek Holmes'u hayata döndürdü.

Sidney Paget'ın çiziminde Sherlock Holmes kimyasal bir araştırma üzerinde çalışıyor.

%7'lik Çözelti adlı kitap ise, bu ortadan kaybolusa farklı bir açıklama getiriyor. Bu kitaba göre Holmes, zararsız bir matematik öğretmeni olan Moriarty'ye kafayı resmen takmış, onunla ilgili hezeyanlar geliştirmiştir. Bu ciddi ruhsal rahatsızlığı fark eden çömezi Dr. Watson, onu Viyana'da genç bir hekime götürür. Doktorla ilk karşılaşmalarında Holmes muayene odasına şöyle bir bakar ve:

"Eveet, her şey apaçık," der. "Macaristan'da doğmuş ve bir süre Paris'te çalışmış parlak bir hekimsiniz. Bazı radikal kuramlarınız yüzünden geleneksel tıp çevreleriyle aranız açık. Hastanelerle ve meslektaşlarınızla ilişkileriniz kötüleşmiş durumda. Evlisiniz, gururlu bir kişisiniz. Kâğıt oynamayı seviyorsunuz. Shakespeare'i ve adını telaffuz etmeyi beceremediğim bir Rus yazarını okumaktan hoşlanıyorsunuz. Söyleyeceklerim arasında size ilginç gelecek şeyler bu kadar."

Doktor, "ama bu harika" diye bir çığlık atar. Cevap, "yok canım, çok beylik bir şey," olur.

Doktor, Holmes'u hipnozla tedavi eder ve kronik hastalığının kökenlerine inmeyi başarır. Sonra iki adam birlikte, dünya savaşı çıkartma heveslisi bir maceraperestin peşine düşerler.

Psikanaliz - Dedektiflik

Pek çok gözlemci, psikanalizle dedektiflik arasında benzerlikler bulmuştur. Bunların arasında Freud da var: "Varsayın ki, bir cinayeti soruşturan dedektifsiniz. Katilin ad ve adresi arkasında yazılı bir fotoğrafını olay yerinde bırakacağını mı umarsınız? Aradığınız kişinin çok daha az kesin ve belli belirsiz izleriyle yetinmek zorunda kalmaz mısınız ?"

adam arasındaki bağlantıyı incelememiz gerekiyor.

Holmes'un 'muhakeme tarzı'nın en önemli özelliği, olağandan farklı olgulara yönelik dikkati, küçük dil sürçmeleri ve önemsiz gözüken karakteristik ayrıntıları gözden kaçırmamasıydı. Bu tarza bir örnek vermek yararlı olabilir. Dr Watson, beklenmedik bir zamanda Holmes'un evine gelir. Amacı onu birlikte bir tatile çıkmaya ikna etmektir. Ama daha ağzını açmadan Holmes 'sebeb-i ziyaret'ini söyleyiverir:

Seni tanıdığım kadarıyla, bu durumu anlamamak imkânsız. Muayene saatin 5-7 arası olduğu halde, sen saat 6'da yüzünde gülücüklerle odama giriyorsun. Demek ki, yerine birisini ayarlamışsın. Oldukça yorgun gözükmektesin, bu da tatil

Holmes'un 'muhakeme tarzı'nın en önemli özelliği, olağandan farklı olgulara yönelik dikkati, küçük dil sürçmeleri gibi karakteristik ayrıntıları gözden kaçırmamasıydı... Bu gözlem tarzı, Freud'un da belirttiği gibi, pek çok kere tıbbi gözlemle örtüşür.

Holmes'un *% 7' lik Çözelti*'deki doktoru Freud'dur. Dr Watson, vakalarına koyduğu isimlerde (Kurt Adam, Sıçan Adam, Anna O, Küçük Hans) bile 'Şerlokiyen' bir hava sezdiği bu meslektaşını Holmes'a yakın ve uygun bulmuştur. Freud'un hastalarını tedavisi süresince, üstün yetenekli bir bireyin başkalarının göremediği ya da anlayamadığı şeyleri görmesiyle ya da anlamasıyla, gözlemcilerinden akla gelmedik vargılara ulaşmasıyla hakikat ortaya çıkar. Esrar dağılır ve hasta 'iyileştirilir.' Tıpkı ideal bir detektif öyküsünde olduğu gibi, amaç okuru şaşırtmak ya da acze düşürmek değil, hakikati ona peşi sıra sürprizli parçalar hâlinde sunarken bir yandan da okuru aydınlatmaktır.

Holmes ve Freud. Baskerville'li William'ın kendisinden yüzlerce yıl sonra yaşamış öncülleri mi? Soruyu cevaplandırabilmek için bu iki

yapman için yeterli bir sebep. Göğüs cebindeki termometre bugünkü vizitelerini yapmış olduğunu, dolayısıyla tatilinin yarın başlayacağını gösteriyor. Yaklaşık üç aydır uğramamış bulunduğum odama telaş içerisinde, cebin tren tarifeleri, gezi programlarıyla taşarcasına dolu vaziyette dalarsan... Bu ziyaretin birlikte bir yolculuk fikriyle ilişkili olmaması için çok az neden var.

%7'lik Çözelti'de Freud'un da belirttiği gibi, Holmes'un mesleki gözlem tarzı, tıbbi gözlemle pek çok noktada örtüşür. Holmes'un yönteminin ona prototip seçilen kişilerden birisinin tarzıyla bağlantısı bu örtüşmeyi açıklayabilir. Conan Doyle'un tıp fakültesindeki hocalarından Edinburgh'lu cerrah Joseph Bell'in gözlem ve tıbbi tanı keskinliği dillere destandı. Doyle'un ifadesiyle "Bell, hasta kapıdan adımını atar atmaz, hastanın belirti-

Sherlock Holmes'un üç alamet-i fârikası: şapka, büyüteç ve pipo.

lerini, şikâyetlerini sayıp döker, adamın hayatıyla ilgili ayrıntılara girerdi." Sonra öğrencilere dönüp, "Beyler, bu adam bir şişe mantarcısı mı yoksa taş döşeyicisi mi, bilemeyeceğim. Yalnız, işaret parmağının bir yüzünde hafif bir sertleşme ve başparmağının dış yüzünde bir kalınlaşma görüyorum; bu da iki meslekten birinden olduğunun delili" derdi. Bell, kendisini Holmes'a prototip seçen Doyle'un iltifatlarına karşılık öğrencilerin eğitiminde en çok üstünde durduğu şeyin 'küçük ayrımların büyük önemi ve önemsiz ayrıntıların belirleyiciliği' olduğunu söylüyordu. Bu yöntem yeni bir şey değildi, babası ise Voltaire'in Zadig'iydi.

Retrospektif Müneccimlik

"Ormandaki patikada bir atın nal izlerini gördüm. Hepsi de birbirinden eşit uzaklıktaydı. Dörtnala giden kaliteli bir at, dedim kendi kendime. En fazlasından 7 ayak genişliğindeki yolda, her iki yandaki ağaçların üstündeki tozlar yer yer süpürülmüş gibiydi. Ağaçların yolun ortasına uzaklıkları 3 1/2 ayaktı. Atın 3 1/2 ayaklık bir kuyruğu var ki, diye düşündüm, sağa-sola savruldukça bu tozları süpürsün. Ağaçların dibindeki 5 ayak yükseklikteki çalıların yaprakları yeni dökülmüştü, atın sürtünmesiyle olduğunu düşündüm. Öyleyse at 5 ayak yükseklikte diye bir sonuç çıkardım. Atın gemi 23 ayar altın olmalıydı. Gemin kabaralarını mihenk taşı olduğunu bildiğim bir

Detektif edebiyatı, mitlerden yana fukara çağımızın laik mitolojisi olarak da görülebilir... Hayatlarımızı yoluna koymak için, bir tür detektif gerekiyordu. Freud da psikanaliz gibi bir mitin yaratıcısı olmanın yanı sıra, oluşan mitolojide bir tür Herakles rolü üstleniyordu.

taşa sürtmüştü. Nallarının bir çakmaktaşı üstünde bıraktığı izlerden de, 11 ayar gümüş mıh ile nallandığı kanısına vardım."

İster istemez, yine Brunellus'u ve Baskerville'li William'ı hatırlıyor insan. Zadig atın adını bilememiş, farklı olarak. Zadig'in 'Retrospektif Müneccimlik' adı takılmış olan bu yöntemi, tekrarlanamayan durumların varlığını ve oluşlarını, yol açtıkları şeylerden çıkarmaktan ibaret.

Retrospektif Müneccimlik dendiğinde akla gelen bir diğer isim de İtalyan hekim Morelli oluyor. Morelli, resim sanatında sahici ile taklidi ayırt etme konusunda geliştirdiği yöntemle tanınıyor. Nasıl herkesin çok kullandığı bir kelime, çok sık tekrarladığı tipik bir davranış varsa, her ressamın da farkında olmaksızın yaptığı kendine özgü ayrıntılar vardır. Örneğin bir parmağı ya da kulak memesini her ressam son derece kendine özgü çizer. Kopyacı ise bu önemsiz ayrıntıyı taklit etmekle fazla uğraşmayacağı için ayrıntı sahiciliğin belirleyicisi niteliğini kazanır.

Morelli'yle her iki kahramanımızın da ilişkisi vardı. Conan Doyle'un Henry amcası Dublin Sanat Galerisi yönetmeniydi ve Morelli'yle, oldukça samimi bir ilişki kurmuştu ('Henryciğim' düzeyinde). Freud ise *Musa ve Michelangelo*'da Morelli hakkındaki görüşlerini ifade etmişti. Tekniği psikanalize çok benzeyen Morelli genel görünüme kapılmadan, küçük ayrıntılarda ressamın kişiliğini arıyordu. Kişilik, ressamın

Freud ile Holmes'u buluşturan nesnelerden biri de kokaindi.

bilinçli olarak kendini ifade etmeye çalıştığı yerlerden çok kişisel çabanın en zayıf olduğu yerlerde bulunabilirdi. Uzun uzadıya tasarlanarak yapılan formel davranışlardan çok, küçük ve kısa süreli jestlerimiz kişiliğimizi daha gerçeğe yakın olarak ortaya koyarlar. Psikanalizde de özgün karakteri, görünen belirgin özelliklerden değil, 'aksesuar'lardan elde etmek ana yöntemdir.
Holmes'la Freud arasında Retrospektif Müneccimlik ilişkisi kurduğumuzda, bunun neden Freud'la Holmes arasında olduğu, (neden Freud'la, örneğin, Maigret arasında olmadığı) sorusuna da yanıt aramamız gerekiyor.

Kokain

Freud ve Holmes'u buluşturan nesnelerden biri de kokaindi. Holmes'un ilaç bağımlılığı tıp çevrelerini epey meşgul etmiş bir tartışma. Kimilerine göre, kendisine kokain enjekte ettiğini Watson'a söylemesi bir 'temaruz'du. Kokain kullanıyor olması ihtimali, kullananlarda ortaya çıkabilecek birtakım organik ve ruhsal rahatsızlıklar pek gözükmediği için, oldukça düşüktü. Bir otorite ise, Holmes'un kokaini yalnızca merkezî etkilerinden (yani beyin fonksiyonlarına olumlu etkilerinden) yararlanacak biçimde kullandığını öne sürmekteydi. Kokain alışkanlık yapıcı bir madde olmakla birlikte, fizyolojik bağımlılık yaratmadığından Freud ve Holmes gibi güçlü kişiliklerin tutkunluk sorunu olamazdı.

Bu arada Holmes'un kullandığı maddenin 'gelsemium' olduğu ortaya atıldı. Kokain, Freud için ambivalans doğurucu bir madde olmuştu. Lokal anestetik etkileri üzerine yaptığı kapsamlı ve başarılı araştırma, kendi kullanımıyla sınadığı 'parlaklaştırıcı' etkilerle birlikte ambivalansın pozitif yanını oluşturuyordu. Ama atlamış olduğu bir nokta, başarısını keyifle hatırlayamama nedeni oldu. Kokainin oluşturduğu çok güçlü psişik bağımlılık, Freud'u ömür boyu rahatsız eden bir olgu olarak kaldı. Holmes'un kokain kullandığı varsayımına dayanılarak, çeşitli sanrılarla hakkında kuşkular beslediği masum matematik öğretmeni Moriarty'nin peşine düşüşü 'paranoia moriartii' hastalığı olarak değerlendirildi. Bu nedenle, üç yıl süreyle psikiyatrik tedavi gördüğü varsayımını (ki *%7'lik Çözelti*'nin çıkış noktasıdır) destekleyebilecek bütün bu görüşler Freud-Holmes buluşmasını, gerçekle kurmacanın kesişmesini adeta pompalamış oldular. Bu varsayım doğruysa, Holmes'un üç yıl süreyle Sigerson takma adıyla dolaştığı şeklindeki (Conan Doyle'a ait olan) iddia geçersizleşiyor. Yine de Sigerson garip bir şekilde anlamlı bir isim. Çünkü bu ismi taşıyan kişi, Freud'un da bir süre 'yanında' çalıştığı ve çömezliğini yaptığı Charcot'nun eserlerini İngilizce'ye çeviren bir doktor. Çeviriyi Freud'un Charcot'yu Almanca'ya çevirdiği sıralarda yapmış olması da başka bir anlamlılık. Tabii, tüm bu anlamlılıklar dizisi Şerlokiyen anlamda!

Baskerville'li William'ın Brunellus'u 'teşhis'ini hatırlamaya çalışırsak, atın "küçük başlı, sivri kulaklı, iri gözlü" olduğunu tümüyle 'atmış' olduğunu görürüz. Atın öyle olup olmadığı konusunda hiçbir tutamağı yoktu, ama ilk vardığı çıkarsamaların yarattığı hava içersinde, çevredekiler atı o yetkin kişinin betimlediği gibi göreceklerdi. Peki, bu inandırıcılık Retrospektif Münneccimliğin yarattığı 'mitik' hava sayesinde diyelim; William atın adının Brunellus olduğunu nasıl 'tutturmuştu'?

"Kutsal Ruh sana akıl ihsan etsin oğul (...) Başka ne olabilir ki ? (...) Büyük Buridan bile, güzel bir attan söz etmesi gerektiğinde bundan daha doğal bir ad bulamazdı"
İşte böyle...

Retrospektif Müneccimlik hangi raddeye kadar geçerliliğini koruyabiliyor, ne zaman bir saçmalama biçimi oluyor kestirmek güç ama Dr Freud'un çok ünlü vakalarından

birinin değişik verilerle tekrar irdelenmesi bu yönteme, diğer bir deyişle Şerlokiyen tarz muhakemeye halel getiriyor.

'Kurt Adam'ın Rüyaları

Freud'un uzun süre tedavi ettiği hastalarından Kurt Adam (Sergey K. Pankeyev) tam olarak iyileşemiyor ve hastalığının sık sık nüksetmesi sonucu ömür boyu psikiyatrik tedavi ve yaklaşım gereği duyuyordu. Kendisiyle Freud'un hastası olduktan çok uzun bir süre sonra yapılan görüşmede hatırladıkları, onun da Retrospektif Müneccimlik yöntemiyle tanışık olduğunu ortaya koyuyor. Freud, Kurt Adam'ın rüyalarına özellikle önem veriyor, hepsini tek tek anlattırarak çeşitli yorumlarda bulunuyordu. Bu yorumlarda, rüyada apaçık gözükmeyen ama kökeninde bulunduğunu öne sürdüğü ilksel görünümler Kurt Adam'a pek anlaşılır gelmiyordu.

Bu ilksel görünümler, genellikle çocukluktaki cinsel yaşantılara ilişkindi. Yorumlarda varılan sonuçların, yani ortaya çıkarılan cinsel yaşantıların kurmaca olup olmadığı Kurt Adam'ı düşündürüyordu. Örneğin, rüyalardan birinde varılan sonuç, Kurt Adam'ın annesiyle babasını cinsel ilişki sırasında görmüş olduğuydu. Oysa, Rusya'da çocuklar sütannenin odasında yatarlardı, böyle bir şey görmüş olması hemen hemen imkânsızdı. Tabii istisnai bir durum mümkündü. Ama kökendeki bu yaşantının, Freud'un bir fantazisi olmadığı ne malumdu?

Sherlock Holmes fenomeni, bir mite yedirilmiş (emdirilmiş) bir yöntem olarak görülse daha anlaşılır olabilir. Holmes'un kullandığı Zadig yöntemiyle çıkarsamanın hakikatin kendisini değil, ama gölgesini yakalamaya daha çok hizmet ettiği aşikâr. Günümüz hekimlerinden biri, Şerlokiyen tarz muhakemeyi "her ne kadar mantıksal ve tümdengelimci etiketini taşısa da, son derece mantıksız ve sezgisel" olarak nitelendiriyor. "Ama o denli insani ki, titizlikle ve gerçeğe uygun tasarlanmış bir analitik detektif öyküsünden çok daha zevkli." O mitik hava içerisinde, tüm bu çıkarsama, muhakeme ve tümdengelim hikâyelerine insanları inandırmak kolayca mümkün oluyor.

Freud teorisini oluşturmaya başlamadan birkaç yıl önce, Londra'daki bir başka hekim–yazar, Conan Doyle, ürün vermeye başlamıştı. Baker Street 221 B'de oturan bay Sherlock Holmes'un

Sherlock Holmes'un yazıldığı dönemde arsenik, cinayetlerde sıklıkla kullanılan bir zehirdi.

uzun uzun sözünü ettiğimiz yöntemiyle meseleleri 'halledişi' bir şeylerin habercisiydi. Halledilen meseleler, bilmeceler, esrarengiz olaylar genellikle dış dünyaya ilişkin şeylerdi. Peruklar, tırnaklar, ayakkabı bağcıkları, cinayetler, entrikalar ve hırsızlıklar yöntemin nesnesiydiler. Dünyanın bütünlüğü, dış dünyaya ait bu sırların çözülmesiyle sağlanıyordu.

Viyana'da, Berggasse numara 19'da çalışmalarını sürdüren Dr. Freud da benzer varsayımlarla, benzer esrarengizlikteki olaylarla uğraşmaktaydı. Tek fark, onun uğraştığı olayların iç dünyada geçiyor olmasıydı. Dış gerçeklikten, iç gerçekliğe bu geçiş önemli bir dönüşümün işareti olabilir. Çünkü tam o sırada, detektif hikayeleri bir tür olarak yükselişe geçmekteydiler. Diğer yandan, insanlarda dünyanın anlaşılmasının ve kavranmasının büyük bir sonu olduğu düşüncesi yaygınlaşıyordu. Dünya öyle kolay anlaşılır bir şey değildi, toplumsal ve psikolojik düzende kesinleşmiş bir yerleşiklik yoktu. Anlama için yardıma ihtiyaç vardı. Şöyle veya böyle, bir detektif gerekiyordu. Hayatlarımızı ve hayat hikâyelerimizi yoluna koymamıza yardım etsin diye.

Çağın Laik Mitolojisi: Detektiflik Edebiyatı

Psikanalitik görüşe göre, detektif edebiyatındaki cinayet, ebeveynin cinsel ilişkisini temsil eder. Okur/detektif, çocuksu meraklılığın somutlaşmasıdır. Dr. Watson ise süper egonun ceza tehdidine karşı bir savunma aracıdır. "Ben 'bu'ydum. Sadece, orada öyle duruyordum" diyebilmek için.

Mitlerden yana fukara çağımızın laik mitolojisi olarak da görülebilir detektif edebiyatı. Kahramanların yöntem ve hünerlerini kullandıkları durumlar Eski Yunan'dan beri hep aynı: İnsanların, varlıklarını tehdit eden bir durumdan kurtarılması. Bütün mitlerdeki işleyiş de suçun rasyonel bir biçimde anlaşılması ve suçun kökenine kadar izlerin sürülmesi (ilksel görümün elde edilmesi) biçimindeki bir görüntüden ibaret.

Psikanaliz ise Freud'un paradigmalarına uygun hastalar bulunamamasından dolayı özellikle klinisyenler ve bilimadamları nezdinde itibar kaybına uğrayan bir mit. D.M. Thomas'a göre, Freud yayımladığı vakalarında hakikaten çok kusursuz bir Klasik Yunan öyküsünün peşindeydi. Kendisi de analitik seans gibi bir ritüelin ve psikanaliz gibi bir mitin yaratıcısı olmanın yanı sıra, (Jung'a göre)

oluşan mitolojide bir tür yarı-insan, yarı-tanrı Herakles rolü üstleniyordu.

Yine de, mitin bilim açısından değerini yadsımamak gerekir. Getirdiği metaforlarla, baktığımız odakları kaydıran, incelediğimiz entelektüel materyale yeni bir düzen veren, mittir. Böylece, tam kavramsallaştıramadığımız bilimsel sorunlara yaratıcı bir yaklaşımda bulunmak, değişik bakmak mümkün olabilir.

Bu metinde kurmaca bir detektiften sanki gerçekten var olmuş veya var olan birisi gibi söz edilmesi, gerçek bir kişiyle birlikte ele alarak incelenmiş olması garip gözükebilir. *The Times*'ın Temmuz 1984'teki sayılarından birinde şöyle bir mektup vardı:

"Sütunlarınızda Bay Holmes'tan 'merhum Bay Holmes' olarak söz edilmesi beni üzüntüye boğdu. Bay Holmes'un ölmüş olduğu henüz kesinleşmediği gibi, böyle bir durum sizin ölüm haberlerinizde de yer almamıştır. Editörünüzden, İngiltere'nin gelmiş geçmiş en büyük adamlarından birinin ölümüyle ilgili asılsız söylentiler yayılmasına aracılık etmemesini rica edeceğinize inanıyorum..."

Orson Welles'in ifadesiyle, Holmes hiç yaşamamış, ama hiçbir zaman ölmeyecek birisiydi. Sadece, kurmaca dünyasını mit âlemine girmek üzere terk etmişti.

İki sihirbazın bir araya geldiği ve karşılıklı takdir hislerini beyan ettikleri *% 7'lik Çözelti*'nin (ve bu yazının) son sözünü her zaman olduğu gibi Watson söyleyecektir. Viyanalı meslektaşıyla vedalaşırken, repertuarındaki en değerli komplimanı kullanır:
"Freud, en büyük detektif sensin!"

Yankı Yazgan
www.acikradyo.com.tr
09 Ekim 2003.

[1] Ambivalans: Aynı anda karşıt duygular içinde olma hali.

Sıcakla Mücadele

Gölge Et
Güney ve batıdaki pencerelere dışarıdan gölgelik koymalı. Tüm ısı direkt olarak güneşten gelmez. Bir kısmı teras, kaldırım ve sokaktan yansır. Bu yüzden, pencerelerle asfalt/beton yüzeyler arasına dikilecek bitkiler gölgeler oluşturup ısının evinize girmesini engeller.

Gündüz Perdeleri Kapat
Güneş ışığını perdeyle engellemek için açık renkli perdelerle pencerelerinizi kapatın. Özellikle evinizin güney ve batıya bakan taraflarındaki pencerelerdeki perdeler, gölgelikler gün boyunca güneş ışınlarını ve ısıyı evinizden uzak tutabilir.

Vantilatör Kullan
Vantilatörler hava sıcaklığını düşürmez. Fakat havayı hareket ettirip 'rüzgâr soğuğu' etkisiyle daha serin hissetmenizi sağlar. Üstelik klimalara göre daha az enerji kullanarak konforunuzu artırabilir. Yazın tavan vantilatörleri tatlı bir esinti oluştururken, aynı zamanda evinizdeki tavana yakın olan en sıcak havanın dışarı atılmasını sağlar.

Kapat ya da Fişini Çek
TV, bilgisayar, şarj makinesi vb. elektrikli aletlerin ya fişini çekin ya da onları düğmesinden tamamen kapatın. Onları beklemede bırakmak, sadece gereksiz yere elektrik enerjisi tüketmenize neden olmaz, aynı zamanda sürekli olarak evinizi ısıtır.

Eski Buzdolabını Değiştir
Buzdolabı ve derin dondurucular içlerindeki yiyecekleri soğuturken bir yandan da evinizi ısıtırlar. Bu nedenle onlar enerjiyi verimli kullanıp evinizi fırın gibi ısıtmamalı. Aynı zamanda buzdolabının kapısını kapalı tutmalıyız. Bunun için de kapısını açmadan önce içinden ne alacağımıza karar vermiş olmamız gerekiyor.

Vantilatörler klimalara göre daha az enerji kullanarak konforunuzu artırabilir.

İstenmeyen Isı Üretme
Sıcak günlerde fırında pişirme ve ızgara yapmaktan kaçının. Yemeklerinizi ocak üstünde pişirin. Ortaya çıkan ısıyı ve buharı uzaklaştırmak için de aspiratörü açın. Aslında yazın yemek pişirmenin en iyi yolu mikro dalga fırın kullanmaktır. Bu fırınlar çok daha az enerji harcar, çok az ısı üretir.

Dolmadan Çalıştırma
Çamaşır makinesi de evinize istenmeyen ısı ve nem katar. Çamaşır ve bulaşık makinenizi sadece tamamen dolunca kullanın. Yıkamada mümkün olduğunca soğuk su kullanın ve çamaşırları dışarı asın.

Nemi Azalt
Duş alınca, banyo yapınca, çamaşır ve bulaşık yıkayınca veya su kaynatınca istemeden de olsa evinizi nemlendirirsiniz. Bunun için de gerektiğinde tavan vantilatörleriyle mutfak ve banyonuzdaki nemi dışarı atmalısınız.

Özetle, yazın güneş ve sıcak hava dalgalarından kötü bir şekilde etkilenmek istemiyorsanız evinizde ısı üretmeyin ve güneşi evinize sokmayın. Diğer bir deyişle:
"Gölgede ve Beyaz kalın; Hafif, Sulu ve Yavaş yaşayın!"

Mikdat Kadıoğlu
www.acikradyo.com.tr
04 Ağustos 2006.

Sıçma Hakkı

21. yüzyılın ilk on yılı bitmeden; dünyada sessiz sedasız büyük bir devrim oldu: İnsanlık tarihinde ilk kez şehir nüfusunun kırsal nüfusu aştığı BM tarafından tespit ve ilan edildi. Şehir insanının gittikçe büyüyen sorunlar yığını içinde en büyüklerinden biri tuvalet sorunu. İlk yerleşik düzenin ve şehirlerin (mesela Anadolu'da Çatalhöyük) kurulmasından bu yana geçen 10 bin yıl içinde kent insanının en büyük uğraşlarından biri, kendi dışkısının ölümcül şekilde birikmesiyle mücadele etmek olmuş. Günümüzde en zengin kentler bile dışkılarını nehirlerden akıntı aşağı bırakmakta ya da en yakın denize boca etmekteler.

Çağımızın yoksul megakentleri, kokudan insanın burnunun direğini kıran bok dağlarıyla dolu. Şehir tarihçisi, sosyograf ve aktivist Mike Davis'in belirttiği üzere, başkalarının dışkısıyla mütemadiyen içli dışlı yaşamak, sosyal bölünmenin en derin biçimlerinden biri.

Küresel tuvalet sorununu abartmak dahi zor. Sorunun kökenleri, üçüncü dünya ülkelerinin pek çok sorunu gibi sömürgecilik dönemine dayandırılabilir. Avrupa imparatorlukları genellikle çağdaş hıfzısıhha sistemleri kurmamış, onun yerine beyaz efendiyi yerli halktan ayıran ve salgın hastalıklardan koruyan ırk bölgeleri, garnizonlar ve *'cordon sanitaire*'ler kurmuş. Özellikle Afrika ve Güney Asya'nın yeni bağımsız rejimleri de büyük 'tuvalet açıkları' devralarak ömür boyu bu devasa sorunla başetmek zorunda kalmışlar.

Hindistan'dan Batı ve Doğu alışkanlıklarını buluşturan bir tuvalet tasarımı.

Uçan Kenefler
Mesela, 10 milyona hızla yaklaşan nüfusuyla tam bir megakent olan Kinşasa (Kongo), suyla temizlenen herhangi bir kanalizasyon sistemine sahip değil. 40 bin kişiye 10 fosseptik çukurunun ya da 28 bin kişiye 2 umumi tuvaletin düştüğü varoşların sakinleri, ilginç icatlara başvurmak zorunda kalıyorlar. 'Uçan hela' ya da 'skud füzesi' adı verilen yöntemlerle dışkılar naylon torbalara doldurulup en yakın damlara ya da yol kenarlarına fırlatılıyor. Tuvalet açığı aynı zamanda yaratıcı yeni geçim kaynakları bulunmasına da imkân veriyor. Mesela Nairobi'de (Kenya) sıkışık trafikte kırmızı ışıkta duran sürücüler, şimdilerde yepyeni, alışılmadık bir sorunla başetmek zorunda: Dişlerinin arasına küçük birer tiner şişesi sıkıştırmış, ellerinde insan bokuyla dolu şeffaf naylon torbaları neşeyle sallayarak, para vermeyen sürücünün açık araba penceresinden içeri boca etmeye hazır, 9-10 yaşında çocuklar.

Güney ve Güneydoğu Asya'da umumi tuvalet ve kanalizasyon sorunu, Sahra-altı Afrika'ya göre ancak biraz daha iyi. Bununla birlikte, tablo oralarda da vahim. Mesela Hindistan'da 700 milyon insanın açık havada sıçmak zorunda olduğu tahmin ediliyor. Hindistan'ın sayıları 3.700'ü bulan şehir ve kasabalarından sadece 17'sinde, dışkıların nihai olarak tasfiye edildiği en ilkel türden bir lâğım sistemi bulunduğu biliniyor. *Bombay* adlı bir tuvalet belgeseli çeken sinemacı Prahlad Kakkar, kendisiyle mülakat yapan bir gazetecinin bile şaşırmasına yol açan şu istatistiksel bilgiyi veriyor: "Bombay nüfusunun yarısının sıçacak bir helası yoktur. Onun için dışarıda, açık havada sıçmaktalar. Bu, beş milyon nüfus yapar. Her biri yarım kilo sıçsa, bu, her sabah yarım milyon kilo bok yapar." Araştırmacı Susan Chaplin ise, Hindistan'ın başkenti Delhi'de 1.100 varoşta yaşayan 480 bin ailenin sadece 160 klozete ve 110 seyyar helaya sahip olduğunu saptamış. Varoşlarda tuvalet olmamasının insanları açık alanları ve mesela şehir parklarını kullanmaya zorladığını, bununsa varoş sakinleriyle orta sınıf şehir sakinleri arasında 'sıçma hakları' konusunda gerilim ve çatışmalara yol açtığını saptıyor. Gerçekten de yazar Arundhati Roy, Delhi varoş sakinlerinden üçünün 1998'de 'kamusal alanda def-i hacet ettikleri için vurulduklarını belirtiyor.

Feminist Sorun
Çin'de ise piyasa reformlarının yapılmasının ardından yeniden ortaya çıkan gecekondu mahallelerinde, kırsal alanlardan şehre göç eden milyonların tuvalet ve akan su imkânlarından yoksun yaşadıkları biliniyor. Araştırmacı Doris Solinger başkent Pekin'de gecekondulara sıkışmış ahali içinde 6 bin kişiye tek bir tuvalet düştüğünü, Şanghay'da 4.500 gecekondunun sadece yüzde 11'inin içinde tuvalet bulunduğunu raporlarla ortaya koyuyor.

Bedensel işlevleri açıkta, gözler önünde yapmak zorunda kalmak herkes için aşağılayıcı bir durum. Ama bunun esas olarak feminizme ilişkin bir mesele olduğunu belirtmek gerekir. Yoksul şehir kadınlarından hem çok edepli ve namuslu davranmaları, hem de herhangi bir özel hijyen şartına sahip olmadan bunu yapmaları bekleniyor. Böylece bu kadınların hepsi dehşetli bir baskıya maruz bırakılmış oluyor. Gazeteci Asha Krishnakumar'ın belirttiği gibi, "Tuvalet yokluğu kadınları mahvetmektedir. Haysiyetleri, sağlıkları, güvenlikleri, mahremiyetleri ağır şekilde etkilendiği gibi, dolaylı olarak eğitim ve doğurganlık hakları da zarar görmektedir. Kadınlar ve

kızlar, def-i hacet edebilmek için hava kararana kadar beklemek zorunda kalmaktadırlar ki, bu da onları sık sık cinsel taciz ve hatta tecavüz tehlikesine maruz bırakmaktadır.”

Bangalore gibi Hindistan’ın posterlere geçen örnek şehirlerindeki kadınlar üçlü-beşli gruplar halinde sabaha karşı saat iki ile beş arasını kullanıyorlar. Ya da, gün ağarmadan civardaki araziye çıkarak, ıssız yerlerde, çöplük alanlarında, fareler, yılanlar ve börtü böcek tehlikesi içinde ihtiyaç giderme yoluna gidiyorlar. Hatta kadınların birçoğu, açık araziye gitmek zorunda kalmamak için gün içinde yemek yememeyi tercih ettiklerini söylüyor.

Bu çok-boyutlu sorunla nasıl başedilecek? Hemen akla gelen çözüm, 1990’lardan başlayarak birçok yerde tuvaletlerin küreselleştirilmesi ve özelleştirilmesi oldu. Ne var ki bunun çok başarılı sonuçlar verdiği de söylenemez. Örneğin Gana’da (Afrika) milletvekillerinin özel şirketler kurarak kârlı sözleşmelerle işletmeye açtığı özel tuvalet ücretleri çoğunluğa çok yüksek gelmiş. Kumasa varoşunda bir ailenin umumi tuvaleti günde bir kere kullanması ortalama gelirin yüzde 10’unu götürdüğü için aileler özel tuvaletleri kullanmaktan imtina etmişler.

Küresel kenef krizi, özellikle gelişme yolundaki ülkelerde, yani dünya insanlarının büyük bir bölümü açısından âcil çözüm beklemektedir.

Der; Adem Örmar

Kaynak:

Mike Davis; *Planet of Slums.* New York: Verso, 2006.

Sınırda Yaşamak

İkinci dalga feminizm içerisinde yer alan bir kesim son 15–20 yıldır dışlayıcı bir politikadan yakınmakta. Bu kez söz konusu olan ise !azınlıklar içerisindeki azınlıklar’. Etnik kökenleri farklı olan, siyah Afrika kökenli ve Meksika kökenli feministler son yıllarda 2. dalga feminizmin hegemonik bir söyleme dönüştüğünü söyleyerek alternatif bulma çabasındalar.

Yeni ‘Mestiza’ Bilinci

Bu akımın teorisyenlerinden biri Chela Sandoval, diğeri de Gloria Anzaldúa; ve ortaya koydukları teori gerçekten de çok etkili. Sandoval’ın *Ezilenlerin Metodolojisi* başlığını taşıyan önemli bir kitabı var. Anzaldúa’nın da bu konuda *Borderlands* yani *Sınır Bölgeleri* başlıklı bir kitabı var. Alt başlığı da *Yeni Mestiza Bilinci.* Yani, kızılderili, melez bilinci. Her ikisi de etnik kökenleri farklı olan kadınlar, farklı bölgelerde, sınır bölgesinde yaşıyorlar. “Sınır bölgesinde yaşamak çok zordur” diyor Anzaldúa; “Bu bölge tehlikelidir. İki dili birden konuşuyorsun ama her iki dile de tam vakıf değilsin. Ne beyazsın ne siyah, ya da Meksikalı. Hem de Meksikalıların içinde küçük görülüyorsun. Her iki yazar da lezbiyen. Dolayısıyla bu totalize edici feminizme karşı bir alternatif oluşturma çabasındalar. Sandoval’ın *Ezilenlerin Metodolojisi*’nde söylemek istediği şu; “Kolonyalizm döneminden beri ezilenler, bu sınırda olma durumunu yaşıyorlar.” Burada, özellikle eleştirdiği bir şey de var: Fredrick Jameson, postmodern durumda öznenin çözüldüğünü, merkezsizleştiğini söylüyor; Sandoval ise, Jameson’un Batılı burjuva özneyi, modern özneyi temel aldığını, bu post modern çağda modern öznenin gerçekten de çözüldüğünü dile getiriyor. Ama kolonyalist baskı içerisinde yaşayan insanlar bu çözülmeyi çok daha önceden yaşamışlar. Mestiza dediğimiz şey de melezlik. Aşağılamak için kullanılan sözcükleri kendilerine mal ediyorlar ve sınır bölgelerinde var olabilmek için ezelden beri taktikler geliştiriyorlar. Sandoval, “Fredrick Jameson’ın yasını tuttuğu, yakındığı durum hiç de kötü bir şey değil, aksine yeni muhalefet olanakları yaratmıştır” diyor. “Hatta Birinci Dünyadaki beyaz feministlerle, yani beyaz dünyanın ezilenleriyle üçüncü dünyanın ezilenlerinin ittifak yapmalarının, bir araya gelmelerinin, koalisyon kurmalarının da olanaklarını doğurmuştur” diyor. Bu bakımdan ana akıma dönüşmüş feminizmin de bu kavramlarla bir daha dönüştürülebileceğini söylüyor.

Burada bize verdiği bir kavram var aslında Chela Sandoval’ın: ‘Birleşik Devletler içindeki Üçüncü Dünya Feminizmi’ *(US Third World Feminism)* diye bir kavram bu. Aslında oldukça yeni olan bu kavram Birleşik Devletler içerisindeki azınlık durumda olan insanları ifade ediyor. Ama bu azınlık durumu, aslında, eğer ezildiklerini söylüyorlarsa, beyaz Amerikalıları da kapsıyor. Yani yeni ittifakın zeminini oluşturan bir şey bu: Yeni ittifakların, yeni bir politik örgütlenmenin, doğrudan eylem için, örgütlü mücadele için koşullarını da oluşturuyor; buna zemin hazırlıyor.

‘İki Arada Bir Derede’ Olmanın Faydaları

Bu fikir aslında neo-kolonyalist dönemde yeni bir muhalefet bilinci oluşturuyor. Chela Sandoval bunu ‘farklılıklar temelinde bilinçlenme’ kavramıyla karşılıyor. Anzaldúa ise bunu ‘yeni mestiza bilinci’ olarak kavramlaştırıyor. Dolayısıyla bu kapsayıcı bir şey. Diğer beyaz feministleri de kapsayıcı bir şey. Elbette burada beyaz feministlerin teorilerinin dışlayıcı olmasına, ana akım içerisinde erimesine ve hegemonik söyleme dönüşmesine karşı bir eleştiri var. Ve bu eleştiriyi gidermek için de beyaz feminizme karşı bir alternatif olarak ortaya çıkıyorlar. Siyahları, lezbiyenleri, diğerlerini içeren bir ‘karşı teori’ *(counter theory)* ortaya koydukları.

Burada anlatmak istedikleri durum, sınır bölgesinde yaşamak. Ne Meksikalı, ne de tam olarak Amerikalı olmak; ama ikisini bir arada yaşamak. Oldukça da sınırlı, riskli bir bölge, riskli bir yaşantı bu. Ama burada bilincin monolitik olmaması, Jameson’ın söylediği o bölünmeyi, parçalanmayı, çok daha eskiden, çok daha uzun süredir yaşıyor olmalarından, hatta doğuştan böyle bir bölünmüş bölgenin, sınır bölgesinin içerisine fırlatılmış olmalarından kaynaklanıyor. Bu yüzden de yeni bir bilinçten söz ediyorlar. Ama bu, aynı zamanda, sözünü ettiğimiz kuramcıların özellikle vurguladıkları, altını çizdikleri birşey. Yeni koalisyon politikalarına zemin olabilir ve onun koşullarını yaratabilir. Fredrick Jameson’ın postmodern dönemde tarihselliğin, toplumsallığın ortadan kalktığını, ezilenlerin örgütlenemeyeceklerini söylerkenki karamsarlığına karşı, Anzaldúa’nın ve Sandoval’ın son derece iyimser bir yaklaşımları var. Bu yeni bilincin tarihsel ânın anlamını kavramada ve diğer ezilenler arasında bir ittifak kurmada çok elverişli koşullar yarattığını söylüyorlar. ‘Monolitik ben’in parçalanmasının politik eleştiriyi ve doğrudan eylemin de koşullarını yarattığını savunuyorlar.

Bu sınırda yaşama durumuna Türkçe’deki karşılığıyla ‘iki arada bir derede kalma’ da diyebiliriz. Bunun yaratacağı negatif, son derece olumsuz etkilerin yanı sıra, pozitif diyebileceğimiz açılımları da var. Yani, bölünmüş olmak, farklı kültürlere aynı zamanda ait olmak; Edward Said’in de söylediği gibi, *'counterpointal'* bir yaşantı’ içinde olmak, çok dilli olmak. Hiçbir dil tam olarak sana ait değil belki ama hepsini de konuşabiliyorsun o dillerin, onlarla farklı düşünebiliyorsun...

Yeni Varolma Stratejileri

Bu insanların çok uzun zamandan beri farklı bölgelerde, sınır bölgelerinde yaşamaları; baskıya, ezilmeye karşı da kendilerini korumak için stratejiler geliştirmelerine neden oluyor. Var olabilmek, ayakta kalabilmek stratejiler geliştiriyorlar. İşte Sandoval ve Anzaldúa, modern çağdan bu yana var olabilmek için o sınır bölgesinde yaşayanların, çifte hatta daha fazla bilinç taşıyanların, tek bilinçli olmayanların, monolitik ben’i parçalanmış olan insanların eski direniş biçimlerinin postmodern çağa taşınabileceğini söylüyorlar. Hatta farklı, yeni teknolojilerden de yararlanarak, yeni direniş stratejileri geliştirebileceklerini söylüyorlar.

'İki arada bir derede' olmanın negatif, son derece olumsuz etkilerinin yanı sıra, pozitif açılımları da var... Hiçbir dil tam olarak sana ait değil belki, ama hepsini de konuşabiliyorsun o dillerin, onlarla farklı düşünebiliyorsun...

Anzaldúa’nın *Borderlands*’i son derece otobiyografik bir kitap. Yani ilk bakışta akademik bir çalışma gibi görünmüyor, araya şiirler koymuş; ama yazma sürecinde bu ‘bölünmüş ben’i geçici olarak da bir araya getiriyor. Farklı tahakküm kaynakları var ve okur aynı zamanda bunlarla hesaplaşmak durumunda. Otobiyografik olması bu yüzden, biraz da deneyimleri değerlendirmek, onları anlamlandırmak bakımından önem taşıyor. Hem akademik, hem de otobiyografik bir kitap bu. Ayrıca andığımız bu teorisyenlerin genel üslubuna uygun olarak eylem için de bir rehber oluşturuyor. Bu da altı tekrar tekrar çizilmesi gereken çok önemli bir nokta. Çünkü bu düşünürler, hepimizin hayatında hayati önem taşıyan söz - eylem birliğinin seçkin örneklerini oluşturuyorlar.

Kurdukları teori ve bu yeni kavramlar; muhalefet akımları içerisindeki bölünmeyi giderecek, insanları biraraya getirecek, muhalefet akımlarını hareket geçirecek bir güce sahip. Farklılık bilincini de zaten harekete geçirici bir güç olarak görüyorlar. Dolayısıyla eylemi de ön plana almaları bakımından önemli bir akım bu.

Bu yazarlar, ‘birinci dünya’nın üniversitelerinin kapılarını açtığı insanlar gibi görünüyorlarsa da, hiç de öyle değiller aslında. Anzaldúa’nın kariyerine baktığımızda, çalışmaları kabul görmemiş bir lezbiyen olduğunu görüyoruz. Hatta bundan 15 yıl önce Amerika’da üniversitelerde böyle bir çalışma yapmak için kendine yer bulamıyormuş. Bugün belki bu tarz çok çalışma var ama 15 yıl da çok uzak bir tarih değil. Dolayısıyla gerek *Ezilenlerin Metodolojisi*, gerekse Anzaldúa’nın *Sınır Bölgesi* adlı çalışmaları önemli birer istisna oluşturuyorlar. Tüm ezilenlere, ve ezenlere karşı olan herkese postmodern dünyada muhalefet bilincini aşılıyorlar aslında.

Yeni Taktikler...

Sandoval, *Ezilenlerin Metodolojisi*’nde taktiklerden söz ediyor, bunlardan bir tanesi de demokratikleştirme. Yani ideolojik olarak aşağılayıcı olan kavramları alıp bunları ters yüz etmek ve hasma karşı kullanmak. *‘Chicana’* da bunlardan bir tanesi. Çok eskiden beri, Meksikalı çiftliklerde çiftlik sahiplerinin işçileri aşağılamak için kullandığı bir sözcüktü bu. Erkekse *‘chicano’* diyorlar, kadınsa *‘chicana’*. 70’lerin sonlarında ‘Chicana’nın anlamı değişti. Aşağılamak için kullanılan bu sözcük zamanla sivil haklar için özgürlük mücadelesi yapan Meksikalı ve Amerikalıları ifade eden bir kavrama dönüştü. Mesela

Cesar Chavez büyük bir chicano idi. Chavez aynı zamanda sözcüğün anlamının değişmesinde rol oynayan bir figür oldu. Onun öldürülmesiyle beraber chicano sözcüğü aşağılayıcı olmaktan tamamen çıktı.

Aslında normalde değerlere ilişkin birçok belirleyici kavramın ve sıfatın içinin boşaltıldığını görüyoruz. Burada ise tam aksine boş bir kavramın, daha doğrusu pejoratif bir kavramın içinin pozitif bir şekilde doldurulması söz konusu. Chicana da bunun ender örneklerinden biri olsa gerek. Tabii, siyahlar da bunu yapıyorlar. 'Nigger' sözcüğünü mesela, artık gururla taşıdıklarını söylüyorlar. Ama onlarınki daha yeni bir şey. Bir direniş dili oluşturuyorlar burada, aşağılayıcı sözcükleri alıp bunlardan bir direniş dili oluşturuyorlar. Sözünü ettiğimiz bu insanlar, parçalanmış kimliklerini bu direniş diliyle tekrar kurmaya, aslında belki de geçici olarak kurmaya çalışıyorlar. Onu monolitik bir hale getirmek gibi bir çabaları da yok. Ama geçici olarak kurarken de aslında bir ittifak oluşturuyorlar. Anzaldúa'nın sözünü ettiği sınır bölgesi, ittifakların kurulduğu bölge riskli bir bölge... Orada yaşamak çok zor, aşağılanıyorsun, pek çok farklı odaklardan baskı görüyorsun. Lezbiyen olduğun için, Meksikalı olduğun için görüyorsun, üniversitelere alınmıyorsun, üniversitede akademik kariyerini tamamlayamıyorsun, ve daha pek çok şey…

Anzaldúa sınır bölgesinde çiftliklerde çalışırken, küçük bir kız çocuğuyken gördüğü baskıyı anlatıyor. Aynı zamanda annesinden de baskı görüyormuş. Tabii, geleneksel toplumların yapısına uygun olarak aile içi bir baskı da var; oldukça muhafazakârlar. Bu da çok ilginç bir nokta aslında. Anzaldúa'nın kitabının otobiyografik olmasının nedeni aynı zamanda bölünmüş kişiliğini yazma sürecinde geçici olarak bir araya getirme, deneyimlerini tekrar değerlendirerek bu baskı odaklarının nereden kaynaklandığını görme, anlayabilme ve kız kardeşleriyle, diğer ezilenlerle bu deneyimi paylaşarak onu ortak bir deneyime dönüştürme çabası. Çünkü sadece Anzaldúa'nın ya da Sandoval'ın sorunu değil, aynı şekilde sınır bölgesinde yaşayan yüzlerce Meksika kökenli kadının, siyah kadının ve lezbiyenin sorunu bu. Bunlar arasında bir koalisyon oluşturabilmek hedefi ise sadece azınlıkların değil, beyaz feministlerin de bir araya gelebilecekleri, model alabilecekleri bir konu aslında. Yani çok daha fazla ezilmiş olmanın getirdiği öğretebilecekleri çok deneyimleri var. Bu deneyimleri paylaşabilirler ve eğer gerçekten hegemonik yapıları kırmak, onlara karşı savaşmak istiyorlarsa bir ittifak oluşturabilirler. Bu kitabın anlatıcısı değişik tahakküm güçlerinin neler olduğunu kavrayabiliyor ve bunları da sadece kendi deneyimi olmaktan çıkararak kolektif bir eylemin zeminini döşemiş oluyor. Yani teorik bir yapıt olarak değerlendirmemek gerekiyor. Belki eleştirilebilir ama bu bir eylem rehberi, yol gösterici bir nitelik taşıyor. Çok zor koşullarda var olmayı öğreniyor bu insanlar ve bu zorlukların kolektif eyleme, yeniden bir örgütlenmeye nasıl dönüştürülebileceğini gösteriyorlar bize.

Kadim Direniş Biçimlerini Çağımıza Taşımak

Çok eski direnme biçimleri, onları post modern çağa taşımanın yollarını arıyorlar. Hem de bilim var, cyborg ile insanın ötesine geçmek çabası var ama aynı zamanda bir spiritüellik de taşıyor. Yani doğadan da kopmamışlar. Örneğin Mary Daly'i eleştiriyor Donna Haraway. Ama bakıyoruz ki Anzaldúa Aztek tanrıçalarına da dönüyor... Aztek tanrıçaları gölge hayvanlar içerir, yani güzel değillerdir. Hatta heykelcikleri çirkindir. Yılan, bizi korkutur, çok sevimli bir hayvan değildir, sevmek için yaklaşamazsınız. Ama tanrıçalar yılan şeklinde resmedilmişler. Daha sonra bu tanrıçalar, İspanyolların Katolik kültüründe

Aztek ay tanrıçası, Coyolxauhqui.

biçim değiştirmişler. Anzaldúa 'Guadalupe Meryem'inin, Azteklerin Katoliklere bir uyarlaması olduğunu, Aztek tanrıçalarının biçim değiştirdiğini anlatıyor. Yani tanrıça bir tür siyah Meryem olurken aynı zamanda deseksüalize ediliyor. Aztek Tanrıçaları çirkin ve iffetsizken, Guadalupe Meryem'i iffetli, saf, temiz, el değmemiş ve güzel olarak resmediliyor ikonalarda. Burada o tanrıça benimsetilirken, üçüncü dünya feministlerinin, Meksikalıların aslında kendilerine örnek alabilecekleri, bir güç bulabilecekleri o tanrıçaların ve eski mitolojinin ters yüz edildiğini görüyoruz. Yani kaynakları, tarihleri, mitolojileri; en önemli silahları ellerinden alınmış oluyor. Tabii kuramda bu mitolojiyi yeniden ele geçirip, yeniden kuruyor ve Aztek dilindeki bazı unutulmuş sözcükleri kullanıyorlar. Örneğin bunlardan bir tanesi *'nepante'* diye bir sözcük.

Guadalupe Meryem'i.

'Nepante' rahimden kopmakla gün ışığına çıkmak arasında bir geçit. İnsanlar bu inanışa göre bir mağaradan, bir kanaldan geçiyorlar. 'Nepante' de geçit, çatlak demek. Burada 'nepante' dedikleri şey mestiza bilincinin gün ışığına çıkmadan önce doğduğu alan aslında. Mestiza sınırları kolayca geçebilen bir şey, zaten sınırda çünkü... Meksika'dan Amerika'ya geçebiliyor ama aynı zamanda kadından erkeğe geçebiliyor. Başka yerlere de yani, siyahtan beyaza da geçebiliyor. Ruhsal sınırları da geçebilen bir şey. Sınır geçmek, sınır ihlal etmek çok önemli bir şey, çünkü muhalif bir eylem. "Senin yerin burası, burada duracaksın." O yeri tanımamak, o kuralları tanımamak, onları ihlal etmek önemli... Bu bakımdan mestiza bilinci diğer bütün feministlere; birinci dünyanın, Avrupa'nın, Amerika'nın beyaz feministlerine önerdikleri bir direniş biçimi. Sınırların ötesine geçmek çok önemli. Anzaldúa'daki mestiza bilinci de sınırların ötesine geçme gücü veren bir şey. Sınır bölgesinde, orada yaşayarak kazanılan bir bilinç, ama aynı zamanda paylaşmak istedikleri bir bilinç. Onlar bu farklılık bilinci, mestiza bilinci, sınır bölgesi temelinde örgütlenebilmeyi öneriyorlar.

Coyote, Cyborg, Starlock

Sandoval'ın sözünü ettiği üçüncü bir teorisyen daha var; *Cyborg Manifesto*'nun yazarı Donna Haraway. Haraway cyborg'tan,[1] insan ötesinden söz ederken, spiritüelliğe çok fazla dayanan, doğaya dönen feministleri eleştiriyor, ama kendisi de doğadan bütün bütüne kopmuş değil. Örneğin Kuzey Amerika yerlilerinin mitolojisine dönüyor bir yerde. *Coyote*'ye dönüyor. 'Coyote' hilekâr anlamına gelen bir kelime, tam karşılığı da 'çakal'. Kuzey Amerika yerlileri için kutsal bir hayvan aynı zamanda. Hilekâr, güvenilmez, biçim değiştiren, en önemlisi de evcilleştirilmez ve denetlenemeyen bir güç olarak görülüyor. Tüm bu özelliklerinden dolayı, Kuzey Amerika yerlileri seviyorlar coyote'yi.

Donna Haraway diyor ki; "feminist söylem de böyle olmalıdır, bir tür coyote söylemi olmalıdır. Neden? Çünkü kolay kolay yorumlanmamalı, kendini ele vermemelidir. Feministlerin teorisi, bir coyote, bir çakal söylemi olmalıdır" diyor.

'Post insana geçiş' dediği cyborglar ne organik, ne inorganik, ne insan, ne hayvan, ne makine, ne insan, ne erkek, ne kadın; ama hepsini aşan birşey var onda. Bu acaba insanı küçük görmek mi, diye düşünebilir insan. Hayır, değil.

Kuzey Amerika yerlileri için kutsal bir hayvan olan coyote, hilekâr, güvenilmez, biçim değiştiren, en önemlisi de evcilleştirilmez ve denetlenemeyen bir güç olarak görülüyor.

Marcuse, Hegel'i yorumladığı *Us ve Devrim*'de "İnsanlık tarihi Hegel için bireyle başlamaz; birey, insanlık tarihinin daha sonraki bir aşamasında geçer" diyor. Yani, insanla birey farklı şeyler. İnsan ilkel bir küme halinde yaşıyor. O ilkel küme bir insan topluluğu, ama birey topluluğu değil. Burada sözü edilen birey, 'bilinçli, akıllı olan'. Burada insan belki de aşılması gereken bir şey. Nietzsche'nin dediği gibi "insanca, çok fazla insanca"; insan aşılması gereken birşey. Bu insanı küçük görmek değil, ama bilinçli insanla bilinçli olmayan insan arasındaki farkı vurgulamak bakımından böyle bir sözcük kullanılıyor. Yani bu anlamda insanlardan oluşan bir topluluk kolaylıkla manipüle edilebiliyor, bir kitle toplumuna dönüşebiliyor. Ama bireylerden, eleştirel insanlardan oluşan topluluk farklı. Cyborgcular da insanın aşılması gerektiğini söylüyorlar aslında. Benzer bir şeyi Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk*'unda görüyoruz. O da cyborg'un antropolojik bir karşı koyuş olduğunu söylüyor. Toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyetlere bir karşı koyuştur, diyor. Burada cyborg bir metafor tabii. Sözünü ettiğimiz o ikili kategorileştirme, karşıtlıklar üzerine kurulan ve dar tanımları, kategorileri aşmanın bir yolu aslında. *İmparatorluk*'ta yeni bir barbarlar çağı başlıyor, onlar göçmenlerden söz ederken, "aslında toplumsal cinsiyet de tavır alınması gereken birşeydir" diyorlar ve cyborg'u örnek veriyorlar. Starlock'un[2], Orlan'ın[3] yaptıkları da bu aslında; sahnede bize göstermeye çalıştıkları şey insanın aşılması gereken bir şey olduğu fikri.

Kimlik: Ortak Sorun

Sözünü ettiğimiz teorisyenler, vaktiyle muhalif olan, muhalefet hareketi olarak doğan, ama zamanla ana akım içerisinde eriyen, o muhalif kimliğini kaybeden ikinci dalga feminizme bir alternatif oluşturmaya çalışıyorlar. Onun yarattığı dışlamayı, dışlamaya en çok maruz kalanlar siyah feministler, Meksika kökenli feministler, lezbiyenler, bu dışlamayı gidermenin bir yolu olarak yeni kavramlar üretiyorlar. Sonuçta azınlıkların mücadelesi, azınlıkların sorunu diğer insanların da sorunu. Başkaları özgürleşmediği müddetçe bizim de özgür olmamız mümkün değil. Her zaman bu bütünün bir parçası olmak ve bütünle ilişkide olmanın temel kavramı olarak aldığımız bir nokta bu. Yani, ister chicana olsun, ister Güneydoğu'da yaşayan insanlar, insanların bir kimlik sorunu varsa, kimlik mücadeleleri varsa, bu *hepimizin* sorunu... Eğer özgürlükten yanaysak bizleri de ilgilendiriyor sonuç olarak. Aralarında bir ortaklık var. Bu ortaklığa değinmesi, ortaklığın altını çizmesi bakımından da

Sandoval'ın, Anzaldúa'nın ve Haraway'in söyledikleri son derece önemli.

Cyborg bir makineymiş, robotmuş gibi görünebilir ama değil aslında. Doğaya karşı da değil. İnsanla doğa arasındaki bölünmüşlüğü de ortadan kaldıracak bir şey bu. Yani bedensel mutasyonla insan doğadan uzaklaşmıyor, tam aksine yaklaşıyor. İnsanın her türden değişmeye, melezleşmeye açık bir özne olduğunu göstermesi bakımından da önemli. Değişmeye, yeniliklere, farklı kültürlere açık olmak kadar güzel bir şey olamaz herhalde. Bunu göstermesi bakımından, bir metafor, teorik bir figürasyon olarak çok önemli. Hepimiz cyborg olacağız diye bir şey yok tabii, ama bir mecaz olarak önemli. Ve çoğulculuğun da odağını oluşturuyor. Bir koalisyon bu aslında. Mestizanın renkleri bizim de renklerimiz. Koalisyon gökkuşağı renginde olacaksa, orada her renkten insanlar olması gerekiyor.

Sandoval bu cyborg tavrının Amerika'daki özellikle marjinalize edilmiş grupların politik duruşlarını karakterize ettiğini söylüyor. "Ezilenlere cyborg gibi davranıyorlar şimdiden" diyor. Farklı bölgelerde ikilikleri aşmaya çalışıyorlar, kimlikleri bir araya getiriyorlar, parçalanmış kimlikle yaşamayı bir avantaja dönüştürüyorlar. Hepsinden önemlisi, bu evrensel bir kavram. Dünyanın neresinde olursa olsun bütün o marjinalleştirilmiş, baskılanmış grupları temsil eden bir duruş.

Halil Turhanlı. Ömer Madra.
Pr; Cuma Adlı Adamlar
Yt; 16 Aralık 2005.

[1] Cyborg: Sibernetik ve bio-organizma sözcüklerinin birleşiminden türetilmiştir. Yapay ve doğal sistemlerin birleşiminden oluşan organizma anlamına gelir.

[2] Starlock: Hexagon Comics'in yayınladığı aynı adlı çizgiroman serisinin kahramanı. Savage tarafından yazılıp, Luciano Bernasconi tarafından resimlenen Starlock dünyada mahsur kalmış, süper güçlere sahip bir uzaylıdır. Astronot Nick Thaler ile aynı bedeni paylaşan Starlock, ABD hükümeti ve Madam Tarentula'nın yönettiği S.P.I.D.E.R. adlı kötü niyetli bir organizasyon tarafından kovalanmaktadır.

[3] Orlan: *Carnal Art* (Bedensel Sanat) manifestosunun yazarı, 1990-1993 yılları arasında kendi isteğiyle geçirdiği estetik ameliyat-performanslarıyla tanınan Fransız sanatçı.

Silah

Yaz tatili için Foça'ya gelen Grimason ailesinin oğlu Ali Staire, silahlı bir çatışmada vuruldu. Ali bu çatışmaya dahil olduğunda henüz iki buçuk yaşındaydı. Anne ve babasıyla beraber gittikleri kafede çıkan kavga sırasında, bebek arabasında uyurken göğsünden yaralandı ve hayatını kaybetti.

Rio de Janeiro'lu 16 yaşındaki jimnastikçi Camila Magahales ise, okuldan eve dönerken sokakta çıkan silahlı bir çatışmada bacaklarından vuruldu ve tekerlekli sandalyeye mahkûm oldu.

Her yıl dünya üzerinde 500.000'den fazla insan silahlarla öldürülüyor. Günde ortalama 1.300 kişi. Bu da demektir ki, her dakika bir insan ölüyor. Siz bu yazıyı okuyup bitirene kadar muhtemelen 3-4 kişi vurularak ölmüş olacak. Savaş ve çatışmalarda ölen insanların yüzde 67'den fazlası sivil, askerlerin 300.000 kadarı ise çocuk. Bu çatışmalarda kadın ve kız çocuklarına silah zoruyla tecavüz ediliyor. Örneğin Ruanda'da 15.700, Hırvatistan ve Bosna'da 25.000 kadın ve kıza...

Tüfek Adlı Çocuklar

Dünya üzerinde her 15 kişiye bir silah, kişi başına da 2 kurşun düşüyor. Üstelik tüm bu silahların yüzde 60'ı sivillerin elinde. Kuzey Uganda'da çiftçiler artık mızrak yerine AK47 kullanıyor; Somali'de insanlar çocuklarına Uzi ya da AK gibi silah isimleri veriyorlar.

Peki bu silahları kimler, kimlere satıyor? Bu soruya Uluslararası Af Örgütü temsilcisi Sauro Scarpelli'nin cevabı şöyle: "Öncelikle bu silahları üreten şirketler var. Bu şirketler silah almak isteyen ülkelerle bağlantıya geçiyorlar. Daha sonra bu silahların satış ve transferini gerçekleştirmek için kendi ülkelerinden onay almak zorundalar. Ardından bu silahların transferinde uçak şirketleri, finans şirketleri devreye giriyor. Son derece karmaşık, zor bir dolaşım süreci bu. Arkasında sadece bir iki büyük isim yok. Genellikle dokuz on şirket ve kişi işin içinde olabiliyor. Bu da işin asıl sorumlusunu bulmayı zorlaştırıyor." Zaman zaman ülkelerde insan haklarının ihlaline yol açacak, savaş suçlarının gerçekleşmesine müsait gerginlikler olduğunda, o bölgelere silah ihraç edilmesini engelleyen ambargolar koyuluyor. Ambargonun gereğince uygulanması meselesi silah satan ve alan ülke hükümetlerine kalıyor.

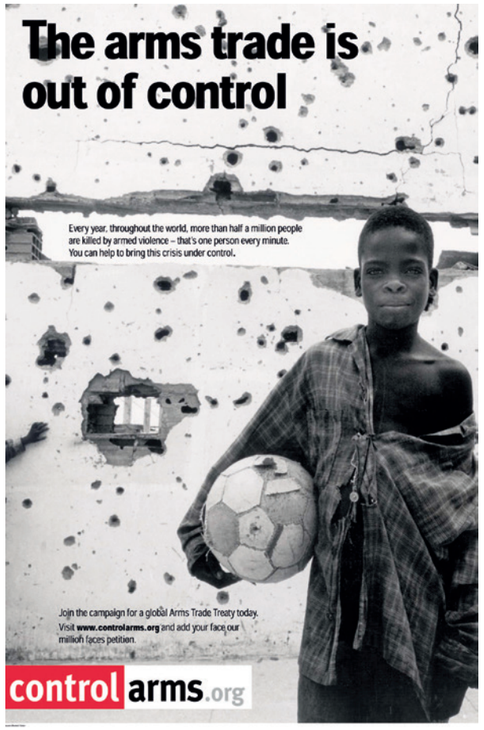

Her yıl dünya üzerinde 500.000'den fazla insan silahlarla öldürülüyor. Günde ortalama 1.300 kişi. Bu da demektir ki, her dakika bir insan ölüyor.

Fakat bu yasaların denetimi ve uygulanması konusunda bir netlik yok. Kim kime neyi, nereye kadar yasaklıyor, kimler ne kadar silah üretip kimlere satıyorlar, bunları bilemiyoruz. Bu işler büyük şirketlerin kapalı kapıları ardında gerçekleşiyor. Yasak ve ambargoların da bu ticaretin hızını kestiğini söylemek ne yazık ki mümkün değil.

Şirketler yasaların engellediği durumlarda, bu yasaların bağlayıcı olmadığı ülkeler üzerinden ticaretlerini gerçekleştiriyorlar. Kanada'nın, yasaları izin vermediği için Kolombiya'ya satamadığı helikopterleri önce Amerika'ya satması ve Kolombiya'ya direkt satışı Amerika'nın gerçekleştirmesi gibi. Bir diğer örnek ise Kongo. Kongo'daki çatışmalar sırasında ülkeye silah satılmasını engelleyen bir ambargo söz konusuydu. Rus silah tüccarı Victor Bout bu dönemde silahları Birleşik Arap Emirlikleri üzerinden, Uganda'nın da yardımıyla Kongo'ya ihraç etti. Bunun sonucunda Kongo'da her gün, 11 Eylül'de Amerika'daki kadar insan öldü –her gün... Victor Bout bu suçundan dolayı yargı önüne çıkmadı. Çünkü uçağı kullanan ya da silahı transfer eden kendisi değil, şirketiydi. O sırada Victor Bout muhtemelen, kimsenin kendisine ulaşamadığı güzel bir yerde, etrafında güzel kadınlarla, havuz kenarında keyif çatıyordu –her gün...

Türkiye'de Silah Fabrikası

Türkiye'nin bütün bu olayların dışında olduğunu düşünmek ise büyük bir yanılgı olur. Türkiye'de uluslararası hukuka dair silah ticaretiyle ilgili bir yasa olmaması bu durumu mümkün kılıyor. Önceki yıllarda da Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu, İngiliz ve Alman firmaları BAE Systems-Royal Ordnance ve Heckler'in lisansıyla Heckler ve Koch MP5 marka makineli tüfek imal ediyordu. Bu silahlar 1999 yılının Ağustos-Eylül aylarında Endonezya'ya ihraç edildi. Bu dönemde Doğu Timor'da büyük çapta insan hakları ihlalleri gerçekleşiyordu. 16 Ağustos 1999'da Avrupa Birliği Endonezya'ya silah ihraç edilmesini engelleyen bir ambargo koydu. Bu durumda ne BAE Systems-Royal Ordnance ne de Heckler bölgeye silah satabilecekti. Fakat Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nda üretilen silahlar yasalardaki boşluktan faydalanılarak Endonezya'ya ve onun yanı sıra Cezayir, Burundi ve Pakistan gibi vahşetin dizboyu olduğu ülkelere ihraç edildi.

Yasaklanması Gerekenler

Kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlar İnsan Hakları Hukukuna aykırı olmaları nedeniyle yasaklanmış silahlar kapsamında bulunuyor. Fakat bu kapsama girmeyen bazı silahlar insanlığı ve özellikle de sivil halkı tehdit etmeye devam ediyor. Uluslararası Af Örgütü bu silahların yasaklanması için de çalışmalarını sürdürüyor.

• **Seyreltilmiş Uranyum:** Tank gibi zırhlı araçları delmesi için kurşunları ve diğer mühimmatı daha sert ve delici kılmaya yarayan seyreltilmiş uranyum kullanımının, uzun vadede sivil halkı ve çevreyi tehdit ettiği, kullanıldığı mahallerde ortalığa yayılan tüketilmiş uranyum tozunun her türlü temasta ciddi ve kalıcı sağlık sorunlarına yol açacağı açıklandı. Seyreltilmiş Uranyum'un NATO tarafından Yugoslavya'da ve ABD tarafından Afganistan'da kullanıldığı biliniyor.

• **Mayınlar:** Mayınlar sivil halka en çok zarar veren silahların başında geliyor. Savaş bittikten yıllar sonra dahi masum insanları canlarını almaya devam ediyor. Örneğin Hindistan ve Pakistan arasındaki gerginlik sırasında sınırlara döşenen mayınlar sellerle tarlalara taşındı ve birçok çiftçi ailesinde büyük kayıplara yol açtı. **(Bkz; Hayalet Uzuv)**

• **Misket Bombaları:** Misket bombaları bir hazne içinde yüzlerce küçük bomba taşıyor. Bu küçük bombaların en az yüzde beşi patlamadan yere iniyor ve mayına dönüşüyor. Böylece diğer mayınlar gibi sivil halkı tehdit ediyorlar. Misket bombaları Kosova Savaşı, Afganistan ve son dönemde Irak üzerinde kullanıldı.

Silahın Temel Besini: Terör ve Savaş

Son yıllarda gündeme gelen 'Teröre Karşı Savaş' olgusu terörle mücadele fikrinin de ötesine geçti ve dünya silah piyasasında ölümcül bir canlanmaya yol açtı. Terör meselesi silah üretim ve ticaretini artırmak için bahane olarak kullanıldı. Uygulanması zaten şaibeli olan yasalar hepten bir kenara atılmaya başlandı. Gerekli raporlar, olaylar küllendikten 2-3 sene sonra yerine belki ulaştı, belki ulaşmadı. Yani teröre karşı savaş; demokrasi ve hukukun ikinci plana atılması gibi temel, belki de kalıcı bir süreci de beraberinde getirdi. İngiltere daha 1984 yılında Irak'a sinir ve hardal gazlarının temel bileşenlerini ihraç ediyordu. Körfez savaşının öncesinde Irak'a kimyasal silahlanma için gerekli teknolojiyi sağlayan ülkelerin bir kısmı, yani Amerika, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin, Suriye ve bazı Doğu Avrupa ülkeleri Irak'a silah sağlamaya devam ettiler. Daha sonra bu silahları savaş gerekçesi olarak gösterirken kendileri satmış oldukları gerçeğini nedense gözardı ettiler. Teröre Karşı Savaş ile dünyanın her tarafında silahlanma çığırından çıktı. Amerika; Filipinler, İsrail, Kolombiya gibi terör korkusu içinde olan ülkelere gönderdiği silah miktarını daha da artırdı. Amerika'nın sadece geçtiğimiz aylarda Filipinler'e sattığı silahların değeri 100 milyon dolardan fazla.

Korkunç 5'ler: BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri

İşin korkunç tarafı, dünya silah ticaretinin yüzde 88'ini gerçekleştiren beş ülkenin, yani ABD, Britanya, Fransa, Rusya ve Çin'in, aynı zamanda, insanlık yararına barışı sağlamak ve korumakla görevli olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olmaları. Bazı kesimler, örneğin Avrupa Topluluğu, silah ticaretinde bölgesel kontrolü sağlamaya çalışsa da silah akışını henüz engelleyemiyor. Bu ülkeler silah ticareti yaparken çoğunlukla, biz satmasak nasılsa başkaları satacak, diye işin içinden

çıkıyorlar. Britanya Başbakanı Tony Blair 2002 Temmuz'unda İsrail'e silah satmalarını şöyle açıklıyordu: "Silah parçalarını satmayı reddetsek ne olacaktı ki? Silahların satılamaması söz konusu olmayacak, sadece dünya güvenlik endüstrisinin geri kalanı bizden kalan boşluğu doldurmak için aynı yere üşüşecekti." Üstelik bu ülkeler son dört yılda Afrika, Asya, Ortadoğu ve Latin Amerika'ya yaptıkları yardımlardan çok daha fazlasını onlara sattıkları silahlardan kazandılar. Bu büyük çelişki insanı dünyanın vaziyeti karşısında çaresiz ve yılgın bırakıyor. Bu ülkeleri yöneten insanları, sürekli olarak temel insan haklarının ihlaline sebep olan denetimsiz silahlanmadan nasıl vazgeçirebiliriz ki?

Babası ve dedesi ateşli silahlarla öldürüldükten sonra mülteci kampındaki evinin merdivenlerinde oturan Filistinli bir çocuk. Cebaliye-Gazze Şeridi, *12 Mart 2002*.

Kampanyalar İşe Yarıyor

• 2002 yılında İtalya'da toplanan yüz bin imza ile hükûmet konvansiyonel silahlar ve uluslararası silah ticareti yasasını sıkılaştıracağını açıkladı.
• 2001 yılında Fransa ve İngiltere Uluslararası Af Örgütü ve bazı diğer sivil toplum kuruluşlarının kampanyası sonucunda uluslararası silah ticareti yasasının kapsamını genişletmeye karar verdi.
• 2002'de Slovakya hükümeti Uluslararası Af Örgütü kampanyası üzerine silah ticaret lisanslarını belirleyen yasayı değiştirdi ve dışişleri bakanlığına veto hakkını getirdi.
• Ekim 2002'de Belçika hükümeti benzeri kampanyalardan sonra çocuk asker kullanan ülkelere silah satışını yasaklayan ve Avrupa Topluluğu Silah Ticareti kriterlerini benimseyen yasalar çıkardı.
• Kampanyalar sonucunda İspanya hükümeti önceki yıllara nazaran çok daha kapsamlı bir silah ticareti raporunu parlamentoya getirdi fakat rapor kimlere ne satıldığını tam olarak açıklamak konusunda yine yetersiz kaldı.
• Portekiz'deki kampanyalarda toplanan 95.000 imza silah ticaretinin şeffaflaştırılmasını talep ediyordu. Parlamento yasamanın gerçekleştirilmesi için çalışma başlattı.

Vazgeçirmek İstiyorsan, Vazgeçme

Cevabı çok basit. Mücadeleden vazgeçmeyerek. Bu ipini koparmışlık durumu halklar kadar olmasa da hükümetlerin de çıkarlarını tehdit edecek boyutlara varmaya başladı. Silahlar işkence, baskı, tecavüz, 'kaybolma' olayları, savaş ve insanlık suçlarını gerçekleştirmede kullanılıyor. Silah üretimi ve ticareti çoğunlukla teroristlerin elinde son buluyor. Örneğin 80'lerde Amerika Afganistan'daki mücahitlere silah satıyordu. 11 Eylül sonrasında Afganistan'da savaşırken karşılarında, 80'lerde sattıkları silahları taşıyan insanlar buldular. Irak'ta olduğu gibi. Benzer şekilde Amerika'nın İsrail'e sattığı silahları İsrailli askerler Filistinlilere sattı. Filistinliler aynı silahlarla bu defa İsrailli'leri öldürdüler. Dolayısıyla silah ticaretinin kontrolden çıkması hükümetleri de tehdit ediyor. Terörün yükseldiği bu dönemde, şiddeti daha da tetikleyecek sözde çözümleri ve önyargıları bir kenara bırakıp, silahlanmaya dur demek gerekiyor. Bunu dile getirecek olan da dünya halkları. Uluslararası Af Örgütü ve benzeri kurumların görevi silah ticaretini açığa kavuşturmak, şeffaflaştırmak ve halka duyurmak. Böylece halk da kapalı kapıların ardında neler olduğundan haberdar olabilir ve harekete geçebilir. Hatta büyük hareket başladı bile!

Bir Milyon Yüz[1]

Aralarında Dalay Lama, Oscar Arias, Desmond Tutu gibi isimlerin de bulunduğu 19 Nobel Barış Ödülü sahibi, Uluslararası Af Örgütü, Oxfam ve Uluslararası Hafif Silahlara Karşı Eylem Ağı ile birleşerek büyük bir kampanya başlattı. Silah Denetimi kampanyası, çözüm olarak Uluslararası Silah Ticareti Anlaşmasını ortaya koyuyor. Uluslararası bağlayıcılığı olan bu anlaşma silah ticaretine dair uyulması zorunlu birtakım prensipleri ve standartları onaylamayı gerektiriyor. Prensipler Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna bağlı olarak belirleniyor. Bu kurallar ülkelerin insan haklarının ihlal edilmesi ve savaş suçlarının gerçekleşmesi muhtemel bölgelere silah satışını yasaklıyor ve yasal gerekliliklerin yerine getirildiğini kontrol edebilmeyi sağlayan raporlarla silah ticaretini şeffaflaştırmayı hedefliyor.

Savaş suçluları sadece soğukkanlı katillerden ibaret değil. Birşeyler yapabileceğimiz hâlde yapmadığımız, göz yumduğumuz, sustuğumuz sürece hepimiz birer savaş suçlusuyuz. Vazgeçirmek istiyorsanız, siz de vazgeçmeyin.[2]

Sauro Scarpelli ile söyleşiden.
Pr; Açık Gazete
Yt; 18 Eylül 2003.

[1] Kampanya silahlanmaya karşı koyan insanların mesajını 'Bir Milyon Yüz' dilekçesi ile hükümetlere ulaştırmayı hedefliyordu. Bu sayının daha da üzerinde bir katılımla dünyanın dört bir yanından insanlar fotoğrafları ya da kendi çizdikleri portreleriyle kampanyaya katılarak silah denetiminden yana olduklarını ifade ettiler. 2006 yılının Aralık ayında 153 Hükümet Birleşmiş Milletler'de Uluslararası bir Silah Ticareti Antlaşması hazırlanmasından yana oy kullandı. Devam etmekte olan kampanya bu antlaşmanın etkili bir şekilde gerçekleşmesini hedefliyor. (www.controlarms.org)

[2] 8 Kasım 2003 tarihinde Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi'nde düzenlenen seminerin konuğu Uluslararası Af Örgütü temsilcisi Sauro Scarpelli idi. Scarpelli Dünya silah ticaretinin nasıl işlediğini, ne gibi çözümler bulunabileceğini, ve bu amaçla başlattıkları kampanyayı anlattı. Yukarıdaki metin, Açık Radyo'nun Scarpelli ile yaptığı röportaj, Scarpelli'nin seminerde verdiği bilgiler ve Uluslararası Af Örgütü'nün broşür, bülten ve web sitesinde yayınladığı bilgilerden derlenmiştir.

Silikon

Atom sayısı 14, atom ağırlığı 28,09, yoğunluğu 2,34 olan, 1420°C'de eriyen, endüstride geniş ölçüde kullanılan ve doğada oksijenden sonra en bol bulunan elemente Silisyum (Si) adı verilir. Hem camın, hem de bilgisayar *chip*'lerinin (yonga) hammaddesi olan Silisyum kumda bulunur. Son zamanlarda, kökeni Latince ve Fransızca olan bu kelimenin yerine, memleketimizde genellikle, birçok başka kelimede olduğu gibi hatalı olarak İngilizce'deki karşılığı olan *silikon*'un kullanıldığını gözlemlemekteyiz. Hâlbuki TDK'ya göre bir kimya terimi olarak *silikon* (Fransızca: *silicone*), "Kapı, pencere vb. aralıklarını örterek hava ve su geçmesini önlemek amacıyla kullanılan şeffaf ve yapışkan bir maddedir". Aynı maddenin güzel görünmek amacıyla insan vücudunun çeşitli bölgelerine cerrahi yöntemlerle eklendiği de bilinmektedir.

Bu bilgilerin ışığında, özellikle bilişim alanında en son teknolojilerin geliştirildiği yer olan ABD'deki 'Silikon Vadisi'ne 'Silisyum Vadisi' demeyiz gerekir, ve sanırım 'Silikon Vadisi' sözünün de kimi 'sanatçımızın' anatomisindeki belli bir bölgeyi tanımlamak amacıyla kullanılması daha doğru olacaktır! Diğer taraftan, 'Silikon Vadisi'nde

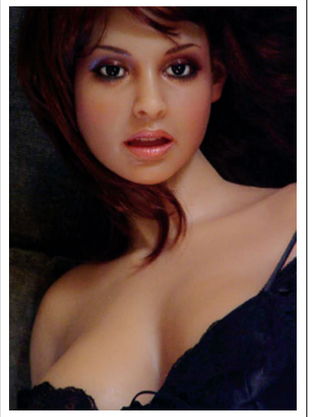

Silikon bebek, Stephanie.

yapılan kapsamlı araştırmalar sonunda üretilen, ve internette reklamlarına rastladığımız 6-7 bin dolarlık yapay kadın ve erkek vücutlarının dilbilimi açısından ilginç bir senteze olanak sağladıkları ileri sürülebilir. Anatomik olarak doğru pozisyonlar almalarını sağlayan, tam anlamıyla artiküle edilmiş iskeletlerinin yanı sıra, bu 'bebekler' en pahalı silikonların ayrıcalıklı bir bileşiminden imal edilmişlerdir.[1]

Nazif Topçuoğlu

[1] www.realdoll.com

Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar

Radikal Ponpon Kızlar: *Radical Cheerleaders* grubu Florida'lı iki kız kardeş tarafından kurulmuş. Etraflarında gördükleri protesto eylemlerini son derece sıkıcı bulan kardeşler sokağa çıkıp biraz gürültü koparmaya karar vermişler. Ponponları alıp, postalları giyerek işe girişmişler. Zamanla onlardan ilham alan Radikal Ponpon Kız grupları o kadar çoğalmış ki artık senede bir büyük bir kongre düzenliyorlar. Bu gruplar erkek egemen düzen, kapitalizm, fakirliğe ve çevre sorunlarına duyarsızlık, ayrımcılık, savaş ve Amerikan dış politikası gibi konuları protesto ediyorlar.

Karşı Koy!
Devrim herkes içindir, yık sistemi
Tartışmayı ateşle, zalimi sindir
Devleti ez, karşı koy sen de
Göster öfkeni, kaldır yumruğunu yukarı
Sen de savaş kapitalistlere karşı

Diyet Yapma İsyan Et!
Hadi kızım kafanı şu dergiden kaldır,
Sen bir güzellik makinasından daha fazlasın,
Öfken var, ruhun var, haydi sokağa çık ve bağır.
Kozmopolitan dergisi seni hasta ediyorsa,
Biliyorsun yapman gerekeni,
Güzellik kraliçesini özgür bırak,
Moda dünyasının biblolarını yak.

Resistin' Radicatz adlı radikal ponpon kız grubuna erkekler de katılmış. (Washington, *17 Ekim 2004*.)

Füze Pipili Piliçler: *Missile Dick Chicks* üyeleri kendilerini şöyle tanıtıyorlar; "Biz başkanımız George W. Bush'a çok sinirlenmiş ev kadınlarından oluşan bir çeteyiz. Genelde konuşmayı kocalarımıza bırakırız ama son zamanlarda yaşanan olaylar bizi martini eşliğindeki sohbetlerimizden kopardı. Evden çıkıp öfkemizi haykırmaya karar verdik.

Missile Dick Chicks grubu ABD başkanını ve onun politikalarını protesto etmek için ilginç ve oldukça eğlenceli bir yol seçmiş. Tuhaf kostümler giyip sokaklara dökülüyor ve şarkılar söylüyorlar. Amerikan bayrağı renginde kırmızı,

beyaz ve mavi peruklar takıyorlar. Kıyafetleri de aynı renklerde. Ve birtakım maket füzeleri penis yerine takıyorlar. Söyledikleri şarkılar bildiğimiz eski şarkılar. Ama sözleri farklı. Örneğin *'These Boots Are Made For Walking'* yani Bu Botlar Yürümek İçin adlı şarkı *'These Bombs are Made For Dropping'* (Bu Bombalar Atılmak İçin) haline gelmiş. *'Stop In The Name of Love'* yani Aşk Adına Dur adlı şarkı ise *'Shop in the Name of War'* (Savaş Adına Alışveriş Yap) olmuş. Şarkının bu hali Irak'taki petrol pazarıyla ilgili.

Havva Mihveri: *Axis of Eve* utanmaz kadınların oluşturduğu bir bir-

"Biz başkanımız George W. Bush'a çok sinirlenmiş ev kadınlarından oluşan bir çeteyiz", Missile Dick Chicks.

Code Pink'in yayınladığı *Bir Sonraki Savaşı Şimdi Durdur* adlı kitaba Alice Walker ve Arundhati Roy da yazılarıyla katkıda bulundular.

Axis of Eve üyeleri Bush karşıtı sloganları külotlarına yazıyorlar.

lik. Kendilerine Havva'lar diyorlar. Amaçları ise Başkan Bush'u teşhir etmek ve defetmek. Bunun için Protesto Külotları adlı bir kampanya başlatmışlar. Bush karşıtı sloganları külotlarına yazıyorlar. Daha sonra sokaklara dökülüp, eteklerini kaldırıp donlarını cümle âleme gösteriyorlar. Havvalardan 33 yaşında bir tarih profesörü olan Elizabeth şöyle anlatıyor; "Emperyalizm konusunda bir ders veriyordum. Okuduklarım beni o kadar sinirlendiriyordu ki sonunda delirdim, sokağa çıkıp herkese donumu göstermek istedim. Hiçbir zaman kendimi bir teşhirci olarak görmedim ama bu çok heyecan verici, insan kendini inanılmaz derecede özgür hissediyor. Mutlaka denemelisiniz." Axis of Eve grubunun sloganları da son derece yaratıcı. Bush kelimesi argoda kadın cinsel organına verilen adlardan biri olduğu için de oldukça edepsiz. 'Bush'u Kaşı', 'Bush'u Açığa Çıkar', 'Özgürlük Külotları', 'Benim Bush'um Aşk Yapar, Savaş Değil' bunlardan sadece bazıları.

Pembe Kod: *Code Pink* Amerika'da kurulmuş, kadınlardan oluşan, sosyal değişim, toplumsal adalet ve barış için çalışmalar yapan aktivist

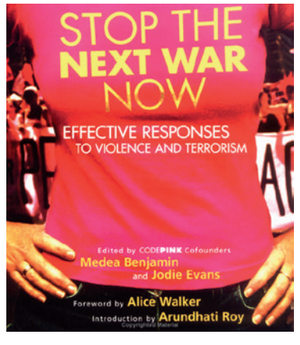

bir grup. Adını ise Başkan Bush'un Anavatan Güvenlik Dairesi'nin hazırladığı renkli kodlardan oluşan terör tehdidi değerlendirme sisteminden almış. Halkın korkudan dudaklarını uçuklatma anlamında oldukça başarılı olan bu tabloya göre: Yeşil kodla belirlenmiş bölgeler güvenli sayılıyor, maviler koruma altında, sarılar belirgin bir tehdit altında. Turuncu bölgeler oldukça tehlikede ve kırmızı kodla belirlenmiş bölgeler ise felaket durumda. İşte Code Pink'çiler de buradan ilham alarak kendilerine 'Pembe Kod' adını seçmişler. Eylemleri sırasında pembe eşarpları, kıyafetleriyle ayırt edilen bu topluluk dünyaya da yayılmış durumda. Şu anda 80 ayrı organizasyonları var. 10 bin kişiyi bir araya toplayıp Beyaz Saray'a yürüyecek güçleri de...

Pr; Açık Dergi
Yt; 19 Kasım 2004.

Sitüasyonist Enternasyonal

Kısa ömürlü ve sadece kısıtlı bir çevrede ses getiren Sitüasyonist (Durumcu) hareket Nihilizmin organize olmuş hâliydi. Geleneksel sol politikalardan ziyade post-sürrealist sanat dünyasından etkilenen entelektüel Fransızların kurduğu Sitüasyonist Enternasyonal grubu, 1968'in çalkantılı ve başkaldıran Fransa'sında diğer politik gruplara göre daha ciddi ve etkiliydi. Grubun baş teorisyeni olan Guy Debord fikirlerinin özünü *Gösteri Toplumu* adlı 1968 yılında basılan kitabında topladı.

Aslında kaç kişinin okuduğu ve anladığı bilinmez; zira oldukça karmaşık dile sahip bir kitaptı bu. Debord'un kitapta ortaya koyduğu tezleri son derece alışılmadık ve ilginç öngörüler taşıyordu. Ona göre kapitalizm ve sosyalizm, yeni bir totaliter sentezde buluşacaktı. Bu sentezin kontrol prensibi ise, taklitçi tüketim büyüsüne kapılan halk üzerinde fiilî fiziksel baskıyı neredeyse tamamen gereksiz hâle getiren kitle iletişim araçlarının

gerçekleştirdiği şöhret imalâtıydı. Bu bakış açısı ile Sitüasyonistler politik solu olduğu kadar muhalif kültürü de küçümser bir saflaşma yarattılar. Onların öngörüsüne göre muhalif kültür de bu sistem tarafından sömürülecek ve sonuçta bu gösterinin başka bir yönü hâline geleceklerdi. Debord'a göre esas saygıdeğer ve radikal olan nihilist gençlerin kurduğu sokak çeteleri ve yağma gruplarıydı. Çünkü bunlar almak istediklerini burjuva yasalarına karşı herhangi bir saygı duymadan alıyorlardı. Avrupa'ya özgü bir anarşi geleneğinin mirasını devralan ve suç işlemeyi cesaretlendiren bu özgürlük tutkusu, 1972'de bizzat Debord tarafından

Post-sürrealist sanat dünyasından etkilenen Sitüasyonist Enternasyonal grubu, 1968'in çalkantılı ve başkaldıran Fransa'sında diğer politik gruplara göre daha ciddi ve etkiliydi. (Solda: Guy Debord)

feshedilen Sitüasyonist grubun ebedî mirası oldu.
Aslında Sitüasyonistlerin suç işleme konusunda gösterdikleri hoşgörü bir koşula bağlıydı, suç işleme yolu ile kendini burjuva gelenekçiliğinin zincirlerinden kurtaran bireyin bir adım daha atarak bilinçli devrimci eylemlere geçmesi gerekiyordu. Hesaba katılmayan ise, çoğunluğu lumpen olan bu kesimin son adımı atmaya ne niyeti, ne de gerekli altyapısı olduğuydu. Teorisi çok kuvvetli olan ama hayatı ve insan doğasını yeterince tanımayan Guy Debord'un fikirlerinden tortu olarak kalan ise, suç işlemenin zaten devrimci bir eylem olduğu gibi ipe sapa gelmez bir çıkarım oldu. Ne de olsa hırsızlık yapmak ve otomobil yakmak, Debord'un kısa ama yoğun ve ağır kitabı *Gösteri Toplumu*'nu okumaktan daha kolay ve kesinlikle daha eğlenceliydi.

Guy Debord intiharından evvel yayınlanan otobiyografik denemesinde bu hayal kırıklığını açıkça ortaya koymuştur. Sonuçta 68'in en çarpıcı ve radikal hareketlerinden biri olan Sitüasyonizm, birçok kehaneti gerçekleşmiş olmasına rağmen, bir yanlış anlama yüzünden lanetli bir hareket olarak anılıyor.

Yosi Falay

Sivil İtaatsizlik

"İnsanların iklim değişikliğinin zararını azaltmak için yapacakları şeylerin uzun uzun listeleri var. Ama, "Tehlikeli İklim Değişikliğini Nasıl Önleyebiliriz" başlıklı makalemde sayılan sebeplerden dolayı, karbondioksit yakalama ve tecrit etme teknolojisine *(Carbon Capture and Storage/*CCS) sahip olmayan kömür-yakmalı yeni enerji santrallerinin yapılmasına bir moratoryum getirilmesi ve yeni santral yapımlarının askıya alınması, tartışmasız en önemli eylemdir.

CO_2'yi 'tehlikeli' seviyenin altında ya da ona yakın bir seviyede tutmanın tek pratik yolu, önümüzdeki birkaç on yıl içinde kömür kullanımını aşamalı olarak sona erdirmektir ve bunun tek istisnası, CO_2'nin yakalanıp depolanabilmesi hâlidir (CCS). (...) Böyle bir moratoryum önerilmesinin asıl sebebi de, kömürden çıkan bir CO_2 molekülünün, aslında petrolden çıkan bir CO_2 molekülünden daha zararlı olmasıdır (...) Kömürdeki CO_2'nin atmosfere salınması gerekmiyor, ama bir kez salınırsa geri alınması imkânsızdır ve bu da, tehlikeli iklim değişikliğini neredeyse mutlak bir kesinlik hâline getirir.

Moratoryum Batı ülkelerinde başlamalıdır; çünkü bu ülkeler iklim değişikliğinin dörtte üçünden sorumludur (atmosferde mevcut CO_2'nin endüstri devrimi öncesine göre yüzde 75 fazlasını onlar salmışlardır da ondan). Şu anda gelişme yolunda olan ülkelerin de atmosfere salmış oldukları büyük miktarda CO_2 olmasına rağmen, öncelik Batı'dadır. Moratoryum, on yıl içinde gelişme yolundaki ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Ama, gelişmiş ülkeler bu moratoryuma öncülük etme yolundaki manevi sorumluluklarını yerine getirmezlerse, bu genişleme de olamayacaktır. (Örneğin) Britanya bu moratoryumu kendisinde başlatırsa, bir artı geribesleme ya da domino etkisi meydana gelmesi güçlü bir olasılıktır: Bunun ardından Almanya, Avrupa ve ABD gelecek, ondan sonra da, muhtemelen teknik yardımla, gelişme yolundaki ülkeler de onları izleyecektir.

Asıl, gençlerin bu konu etrafında toplanıp mücadele etmesi gerekiyor. Gezegenin geleceği onların ömrü içinde tehlikeye düşecek çünkü. Bu mesele sadece Bangladeş ya da ada ülkeleri halklarını değil, bütün insanlığı ve gezegen üzerindeki tüm öteki hayat biçimlerini ilgilendiriyor. Bana öyle geliyor ki özellikle gençler, kirli (yani CCS olmayan) kömür-yakmalı termik santrallerin yapılmasını durdurmak için ne gerekiyorsa onu yapmalılar.[1]"

James Hansen,
ABD Havacılık ve Uzay Araştırmaları Kurumu (NASA) Goddard Enstitüsü Başkanı

İklim krizinden kaçarak saklanamazsınız.

Eğer El Kaide'nin gizlice yeni bir terorist teknik geliştirmekte olup bununla dünyadaki su kaynaklarını kullanılmaz hale getirmeye, on milyonlarca insanı yerlerinden yurtlarından etmeye ve gezegenimizin tamamını tehlikeye atmaya hazırlandığını öğrensek, herhalde çılgına döner, bu tehdidi bertaraf etmek için elimizdeki tüm olanakları seferber ederdik.

Ama işte bu noktada biz *kendi kendimize* tam da bu tehdidi yaratıyoruz (...) Bir dizi yeni araştırma, sevgili gezegenimizi

uzmanların beklediğinden çok daha hızlı bir şekilde kızarttığımızı gösteriyor. (...)

Bir iklim ve enerji konferansında (ABD Başkan Yardımcısı ve iklim değişikliği ile mücadele cengâveri) Al Gore'la karşılaştım. Bu konuya büyük bir tutkuyla yaklaşıyor, ölümcül tehditlerle boğuşmamız gerektiğini söylüyordu.

"Dünyanın atmosferini açık lâğım gibi kullanıyoruz," dedi buna ve (belki de delikanlılık çağındaki oğlum da yanımda olduğundan) gençlerin barışçı protesto gösterilerine girmesi ve yeni karbon salım kaynaklarını durdurmasını teşvik eden sözler sarfetti:

"Neden gençlerin bir araya gelip, kömürle çalışan termik santrallerin yapımında kullanılan iş makinelerini engellemediklerini, buldozerlerin önüne geçmediklerini anlayamıyorum doğrusu."[2]

Nicholas Kristof, *New York Times*

"Doğrudan eylemimizi eleştirenler başka ne yapmamızı bekliyorlar? Bu konuyu karanlıktan çıkarıp kamuoyu gündeminin ortasına yerleştirmek için ne yapmamızı öneriyorlar?

Her şeyi doğru yapmadık. Medya stratejisi bir felaketti mesela; bize sempatiyle yaklaşan gazeteciler kampa alınmadı, oysa kötü gözle bakan gazeteciler kampa gizlice girdiler ve istedikleri kadar kaldılar.

"Neden gençlerin bir araya gelip, kömürle çalışan termik santrallerin yapımında kullanılan iş makinelerini engellemediklerini, neden buldozerlerin önüne geçmediklerini anlamakta zorluk çekiyorum doğrusu."

Küresel İklim Değişikliği mitingi, Kadıköy-İstanbul, *3 Aralık 2005.*

Ama diğer açılardan benim daha önce gördüklerimin hepsinden daha iyi organize edilmiş, daha demokratik ve disiplinliydi. 1990'lardaki protestoların devamıydı ama iki yeni şey sunuyordu, çok daha iyi bir lojistik destek ve Latin Amerika'dan ithal popüler demokrasi modeli.

1.500 insanın ihtiyaç duyduğu tüm imkânlar –akan içme suyu, tuvalet, günde iki öğün sıcak yemek, yığınla bilgisayar ve telsiz alıcı vericisi, ışık ve ses sistemi, hatta bir sinema bile– birkaç saat içinde, yabancı bir arazide, hem de polis ablukası altında sağlandı. Alt gruplar ve mahalle gruplarının aşağıdan aldıkları kararları genel toplantıya aktardıkları sistem sayesinde Britanya kamu yaşamında asla göremeyeceğiniz sahici bir katılımcı demokrasi gerçekleştirilebildi. Eylemler disiplinliydi ve polisin sertliğe kaydığı zamanlarda bile şiddet içermiyordu. Pazar akşamı kamptan ayrılırken yeni bir siyasi hareketin doğduğuna kani oldum.

Heathrow'un ve (havaalanını işleten şirket) BAA ofis binalarının etrafında kamp kurarak, "kontrolden çıkan iklim değişikliği"ni önlemedik; zaten bunu yapmayı ummuyorduk da. Ama adı sanı duyulmamış sıradan insanların bir kenara atılmasını zorlaştırdık ve hükümetin, büyük şirket ütopyası içindeki sürekli büyüme planlarının aynı zamanda dünya üzerindeki hayatı mahvetmek için de bir plan olduğunu unutmasını zorlaştırdık."[3]

George Monbiot, *Guardian* yazarı, aktivist, akademisyen

Rinky-Dink adlı dev bisiklet Heathrow havaalanında.

"Şiddete başvurmayan doğrudan eylem, bir haksızlık ya da tehlikeye karşı başka pek az eylem kadar kamuoyunu duyarlı kılar. Başkalarını harekete geçip seslerini yükseltmeye iter, onlara hareket edecekleri bir siyasi alan açar... Bunlar, başkalarını da peşlerinden çağıran cesur eylemlerdir."

"Ancak aklı başında insanların –sizlerin– kitle hareketi o hükümetleri buna zorlayabilir. Bu hafta sonu, Büyük Petrol'ün temsilcileri Kuzey Kutup Bölgesinde buzların çözülüşüne aç gözlerini dikmiş öylece bakarlarken, dünyanın dört bir yanında, on binlerce insan da âcilen tüketimin kısılmasını talep etmek ve küresel ısınmayı protesto etmek için sokağa çıkmışlardı. Onların Trafalgar Meydanı'nda toplanmalarını izlerken, bu kalabalığın en azından bir şeye izin vermeyeceğinden, büyük şirketlerin halkla ilişkiler parfümünün, hepimizin üstüne çökmüş ağır petrol kokusunu bastırmasına izin vermeyeceğinden emin oldum."[4]

Johann Hari, *Independent* yazarı, gazeteci, aktivist

"Bedelini kendim ödeyerek öğrendim ki yazıp çizmek, tartışmalara girmek ve muhalefet etmek kendi başına hiçbir şeyi değiştirmez. Bunlar tek bir yerde değer taşırlar, o da insanları eyleme çağırmayı başarırlarsa. Eylemse pergelleri açmak (yürümek) demektir. Gerçekten de, eğer bu kitap sende birşey yapma duygusu uyandırmadıysa, o zaman rica ederim, onu aldığın yere geri götür ve paranı geri iste, çünkü hiçbir işe yaramamış demektir."[5]

George Monbiot, *Heat* kitabından

Bilim dünyasının üst düzey liderlerinden biri ile üst düzey siyasi liderlerden biri küresel ısınma konusunda alarm çanlarını çalarlarken, her ikisinin de aynı sayıda kelime kullanarak, iklim değişikliği tehlikesine karşı durmak için barışçı doğrudan eylemi (ya da sivil itaatsizliği) önermeleri ne anlama gelmektedir? (...)

Gore da Hansen da şiddete başvurmayan doğrudan eylemin ABD ve dünya tarihinde görülmüş belli başlı tüm sosyal değişim hareketlerinde önemli bir katalizör rolü oynamış olduğunu mutlaka biliyorlar –Amerika'daki Boston Çay Partisi olayından başlayarak kölelere özgürlük, kadınlara oy hakkı, işçi hakları, çevre hareketine ve savaş karşıtı harekete kadar uzanan bütün hareketlerde... Şiddete başvurmayan doğrudan eylem, bir haksızlığa ya da tehlikeye, başka pek az başka eylemin yapabileceği kadar sarsıcı bir şekilde kamuoyunu duyarlı kılar. Başka insanları harekete geçmeye ve sesini yükseltmeye iter –ki, bunlar genellikle daha önce ağızlarını açmamış insanlardır– ve onlara hareket edebilecekleri bir siyasi alan açar. Şiddet içermeyen eylemler, başkalarını da peşlerinden çağıran cesur hareketlerdir..."[6] **(Bkz; Küresel Isınma)**

Gordon Clark, aktivist, yazar.

Der; Ömer Madra

[1] "Hansen on 'Civil Disobedience'" 31 Temmuz 2007. www.climateprogress.org

[2] Nicholas D. Kristof; "The Big Melt" New York Times Online, 16 Ağustos 2007. www.nytimes.com

[3] George Monbiot; "Beneath Heathrow's Pall of Misery, a New Political Movement is Born" The Guardian Online, 21 Ağustos 2007. www.guardian.co.uk

[4] Johann Hari; "Global Warning is Good News - For Oil Companies" The Independent Online, 6 Kasım 2006. www.independent.co.uk

[5] George Monbiot; *Heat – How to Stop the Planet Burning.* London: Penguin/Allen Lane, 2006. (s.214)

[6] Gordon Clark; "Al Gore, James Hansen, and Civil Disobedience" 1 Eylül 2007. www.zmag.org

Siya Siyabend

Bu can çekişen dünyada,
bu kokuşmuş kafaların içinde
Kara bir öfke her evin çatısından
süzülen
Bu ruhunu yitiren dünyada
Bu kuşları gripli dünyada
Bu ölüleri ardıç kuşunu susturan
dünyada
Bu yoksunluk nöbetindeki dünyada
Bu umut dolu dünyada
Bu 'güya'da
Bu rüyada
Bu sonsuzluk masallarının
anlatıldığı
Hayatın anlamının sorgulandığı,
anlardan ibaret 'güya'da
Rüyada...
Merhaba.

Bu savrulan
Bu kahramanları hain
Bu yozlaşan
Bu batan dünyada...
Kaybolmuşsun.

Bu ruhunu yitiren
Bu kaybolan evrende
Bu arayanların bulduğu
Aramakla bulunamayan cevherde
İnsan yaşamında
İnsan soluğunda
Her şeyi değiştirebiliriz,
Her şeyi...
Her şeyi...

Bu iklimlerin kudurduğu rüyada
Bu insanın insana dar geldiği
'güya'da

Her şey değişmeli
Her şey değişmeli
Farkında mısın?
Her şey değişmeli
Her şeyi değiştirmeliyiz
Her şeyi...

İnsan sıfatıyla çok geldim geçtim
Bir zaman dara düş oldum
Bir zaman zağar..

Şu yeryüzü, asırlardır buradayız. Ve geldiğimiz en son noktadır şu ânımız, şimdimiz. Ve biz insanlar, 2005'te bu haldeyiz. Binlerce yıldır buradayız, binlerce yıldır buradayız, binlerce yıldır buradayız, binlerce yıldır buradayız, on binlerce yıldır...

Evren desin
Evren desin
Sen şu anda evrendesin
Aç gözlerini
Aç gözlerini
Aç gözlerini
Aç gözlerini
Aç gözlerini
Gözlerini aç
Uyan
Uyan[1]
Uyan
Yanıp da gör bugünü
Yana yana
Uyana uyana

Biz sokak müzisyeni falan değiliz. Biz müzisyeniz, sokakta da çalıyoruz. Yok böyle bir şey yani. Sokak müzisyeni diye bir şey belki Avrupa'da olur da, Türkiye'de sanmıyorum yani öyle sokak müzisyeni olacak falan. Bizimki sokakta korsan müzisyenlik, bi çeşit şehir gerillalığı. Siya Siyabend kesinlikle Türk toplumuna bi önermedir abi. Tamam mı? Bizim kendi kişisel sorunlarımız, kişisel olarak ne olduğumuz önemli değil. Bir araya geldiğimizde oluşturduğumuz enerjinin ne olduğu önemli. Yani Voltran demek bu da. Birey olarak hepimizin ayrı çıktısı girdisi var ama oturaklı olarak birşeyi anlatmaya çalışıyoruz. O da nedir, piyasa şartlarında müzik yapmaya mecbur değiliz, artı piyasanın bize illa kaset çıkaracaksınız demesiyle olmuyo bu işler. Artı, artı, artı yani... Abi ne anlatalım biz size, 2005 yılında insan uygarlığının geldiği en son nokta bu hal, dışarıdaki yani... Ve biz de işte gençliğini yaşayan insanlarız, gençliğimizi yaşıyoruz, gençliğimiz geçiyor şu anda. Ve düşün 2005 yılında insanlar birbirlerinin etini yiyorlar. Dolaylı olarak yiyorlar, yiyorlar yani... Para para para, mal mal mal mal, daha daha daha, çok çok çok çok... Ve üstelik bizden korkan yapımcılara da, bizden ürküp yanımıza gelmeyen hayranlarımıza da yuh olsun. Ece Ayhan, Cemal Süreya, Edip Cansever, Can Yücel okumayan, bilmeyen adamlar zaten bizi hiç dinlemesinler. Edip edip can seviyoruz diyoruz biz kendimize...

Siya Siyabend ile müzikli söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 05 Kasım 2005.

[1] Siya Siyabend müzik topluluğu ismini Siyabend ile Hece'nin aşkını anlatan bir Mezopotamya efsanesinden almış. Grup repertuarının geniş bir bölümü doğaçlamalar, semahlar, deyişlerden; Pir Sultan Abdal, Hayyam, Aşık Veysel, Neşet Ertaş, John Coltrane, Ravi Shankar, Tanburi Cemil Bey, Ali Ufki Bey gibi müzisyenlerin eserlerinin Siya Siyabend'e has yorumlarından oluşuyor.

Siya Siyabend.

Sokakları Geri Alalım

Reclaim the Streets (RTS). 1991 sonbaharında Londra'da, otoyolların genişletilmesi ve araba merkezli ulaşım politikalarına muhalefet niyetlyle kurulan hareket. Kapitalizmin sokaklardaki bu dört tekerlekli arsız siluetine karşı ayaklanan RTS kendisini; 'arabalara, yollara ve insanlığı, doğayı petrole esir eden sisteme karşı; ucuz, özgür, toplu ulaşım için yürüyen ve pedal çevirenler' olarak tanımlıyor.

Otoyollara ve arabalara gösterilen bu tepki biraz da sembolik. RTS'nin açmak istediği tartışma, kontrol edilemez ve arsızca

büyüyen araba merkezli ulaşım sisteminin yol açtığı sosyal ve ekolojik yıkım. Sokakların kapitalizmin arabaları ve bu arabaların yarattığı kirlilik belası ile dolu olduğunu, bu 'bela'ya da zaman geçirmeden müdahale edilmesi gerektiğini söylüyorlar. Keza bu görüşlerini, son derece esnek olan örgütsel yapıları ile büyük çapta eylemler içerisinde yer alarak veya sadece kendilerinin gerçekleştirdikleri; otoyol blokajları, işgal ettikleri yollarda düzenledikleri 'partiler', asfaltı kırıp açılan yerlere ağaç dikme eylemleri ya da kendi deyimleriyle *'guerilla gardening'* (gerilla bahçıvanlık) ve bir dizi başka keyifli, direkt etkinlikle kamuoyuna iletiyorlar.

Reclaim The Streets, başka türlü bir dünyanın, 'otoyolların zaptı' ve 'ticari araçlardan' arındırmasıyla mümkün olacağını dillendiren bir 'yeni zamanlar' hareketidir.

Sokakları Geri Alalım partisinin afişi. Berlin, *29 Eylül 1998.*

RTS üst üste gerçekleştirdiği son derece zekice tasarlanmış eylem ve hareketlerle kısa zamanda kitleselleşti. Eylemlerinin coğrafyası önce Londra'nın, sonra İngiltere'nin sınırlarını aştı. İlk dönemlerinde Londra'nın merkezindeki bir parka yerleştirdikleri ve *'Carmageddon*'u (kARABAsan) tasvir eden araba enkazı oldukça ilgi çekti. 94'teki yankı uyandıran M11 otoyolu kampanyasından sonra 95'i gösterişli bir yükselişle karşıladılar. Ardı ardına organize edilen sokak partileriyle beraber; Shell'e, Nijerya Konsolosluğu ve 1995 Motor Show'a karşı düzenledikleri eylemlerle ses getirdiler. Hemen peşinden 96'da 8 bin kişiyle Batı Londra'daki M41 otoyolunu işgal edip, yol ortasında bir parti düzenleyerek inanılmaz bir başarı kaydettiler. Her zaman yaptıkları gibi, asfaltları kazarak ağaç diktiler. Her fırsatta bulundukları yerlerdeki ticari araç reklamı olan ilan panolarını ve araba yarışı reklamlarını sloganlarıyla tahrif ettiler. İki yıl önce Londra'da düzenlenen 1 Mayıs gösterilerinde, Parlemento önünde 'guerilla gardening' eylemi yaptılar.

Birinci, ikinci ve üçüncü sokak partileri, RTS'nin manifestosunun izlerinin görülebileceği önemli nümayişlerdir. Verdikleri mesajın sadece kafa karıştırmasını değil, ilham uyandırmasını da önemserler. Düzenledikleri eylem ve organizasyonlarda yaratıcı, esprili, eğlenceli, yaramaz ve inatçı olmaya özen gösterirler. RTS bir örgüt olarak; lidersiz, hiyerarşik olmayan, açık bir şekilde örgütlenen, kişisel planlamadan çok kalabalığın yetkilendirilmesini önceleyen, gönüllü, işbirliğine açık, kendi

Yeni bir eylem yöntemi: gerilla bahçıvanlık.

kendilerini yönetebilen insanlardan oluşmayı öngörür.

Sözün özü; Reclaim The Streets "Şehir sokaklarının yeniden keşfi ve özgürleştirilmesi için kurulmuş bir doğrudan eylem ağıdır". Başka türlü bir dünyanın, 'otoyolların zaptı' ve 'ticari araçlardan' arındırmasıyla mümkün olacağını dillendiren bir 'yeni zamanlar' hareketidir. **(Bkz; Trafik, Bisiklet)**

Tan Morgül

Solist

1933'te çıktım, Belvü Bahçesi vardı, şimdiki Radyoevi'nin olduğu yerde, oraya 10 liraya götürülmüştüm, elbiseyi yapmışlardı bana, tabii o zaman çocuktum. Ama yaşım büyüdü, 15'imdeydim 33'te, yaşım büyüdü, Belvü Bahçesi'ne çıktım ondan sonra devam ettim. O zaman hanımlar böyle sırada otururlardı, fasıl yaparlardı, solist yoktu. Ben 33'te Belvü Bahçesi'ne gittiğim

Müzeyyen Senar.

zaman kabul etmedim sırada oturmayı, solist olarak çıktım. Benden sonra zaten herkes solist oldu.

Müzeyyen Senar ile Radi Dikici aracılığıyla gerçekleştirilen söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 20 Temmuz 2005.

Soru-Cevap

Soru: Yukarıdaki resimde gördüğünüz baba oğul ne yapıyorlar? Cevap: Onlar her zaman yaptıkları gibi, en sevdikleri oturma mekânına çekilmiş, en sevdikleri radyoda, en sevdikleri yarışma programını dinliyorlar ve bütün sorulara dikkatle kulak verip hepsini doğru cevaplamaya çalışıyorlar.

Radyoda birinci soruyu Lübnan Başbakanı Fuat Sinyora soruyor: "Lübnan'da insan hayatı, öteki ülke insanlarının hayatından daha mı az değerli?"

Cevap: En azından İsrail yetkilileri ve BBC'de bir programa konuk olarak katılan bir hanım uzman açısından, evet. Kana kasabasında ölümden kaçmak için saklandıkları bodrumda, bir İsrail füzesiyle yok olan bütün o çocuklar, kadınlar ve yaşlılar, aslında bir yanlışlığın kurbanı idiler ve aslına bakılacak olursa, İsrail'in iki gün önce havadan attığı broşürleri okumadıkları için kabahatliydiler de. Ayrıca, Arap ana-babalar çocuklarına İsrailli ana-babalar kadar iyi eğitim veremiyor ve teroristlere yataklık yapmamayı öğretemiyor.

"Lübnan'ın Güneyindeki Yerleşimler Kasaba Mıdır?"

Yarışma programında ikinci soru, İsrail Adalet Bakanı Hayim Ramon'dan: "Lübnan'ın güneyindeki yerleşimler kasaba mıdır ve orada yaşayan insanlar sivil midir?"

Cevap: Hayır. Güney Lübnan'da kasaba-köy gibi görünen yerler aslında Hizbullah'ın gizlendiği ve operasyonlarını yürüttüğü askeri üslerdir. İsrail tüm Lübnanlı sivillere bölgelerini boşaltmaları emrini verdiğine göre şimdi artık orada kalanların hepsi birer teroristtir ve bir şekilde Hizbullah'la bağlantılıdır."

Üçüncü ve son soru, İsrail dostu Amerikalı ve Harvard'lı hukuk profesörü Alan Dershowitz'ten geliyor: "Günümüzde siviller her zaman sivil midir ve kadınlarla çocuklar her zaman sivil sayılır mı?"

Cevap: Hayır. Bu, duruma göre değişir. Hizbullah ve Hamas militanlarını kimi 'siviller'den ayırmak artık çok güç... Kadınlarla çocuklar da her zaman sivil sayılamaz. Teroristler, saldırılarında kadınlarla genç kızları ve delikanlıları gittikçe daha çok kullanıyorlar. O halde, söyleyin bakalım, İsrail'in uyarılarına rağmen bölgelerini kendi rızalarıyla terk etmeyenler ne olurlar? Onlar teroristlerin 'suç ortağı' olurlar!...

Fotoğrafta görülmeyen: Bir sonraki karede, yarışma programı bitiyor. Baba, oğlunun bütün soruları her zamanki gibi, kendisinden yardım bile almadan doğru bilmiş olmasının haklı gururu içinde, onu kolundan tutup kaldırıyor. Birazdan anneyi ve oğlanın kardeşlerini de yanlarına alıp Beyrut plajlarında yüzmeye, eğlenmeye ve bu yaz sıcaklarında hoşça vakit geçirmeye gidecekler... Belki akşama da çocuklara uygun güzel bir Amerikan gerilim filmi seyretmeye götürür baba onları, kim bilir?[1]

Ömer Madra

Kaynaklar:

Omar Barghouti, 'Israel's Latest Massacre in Quana: Racist Jewish Fundamentalism a Factor', *Electronic Lebanon* (op-ed), (30 Temmuz 2006 ve orada zikredilen kaynaklar).

[1] Bu resimaltı yazısı 05 Ağustos 2006 tarihli *Radikal* gazetesinde yayınlanmıştır.

Sorumluluk

Radyoda program yapmak bir kere bir sorumluluk gerektiriyor. Bu sorumluluğun çerçevesi, gerçi burada kimse yok gibi görünüyor ama bu antenlerden söyleyeceğiniz her şey bir sorumluluk. Hem de Açık Radyo gibi bir platformda... Açık Radyo dinleyicisi çok dikkatli. Her dakika telefona sarılmasa da pür dikkat dinliyor; en ufak bir hatada telefonlar gelebilir. Onun için bu bir sorumluluk veriyor insanlara. Adı konulmamış, gözle görülmeyen, kendi kontrol ettiğiniz bir sorumluluk bu. O bilgileri doğru verme çabası, yanlış birşey söylememe çabası gerçekten insanı daha titiz yapıyor, daha sorgulayıcı yapıyor. Şu bizim meşhur koridorlarda hasbelkader karşılaştığım bütün programcılarda aynı şeyi gözlemledim ben. Aynı titizliği, aynı yanlış yapmama çabasını. Bilgisayardan sorgulama, metinleri hazırlama, kitapları karıştırma. Yani aman programımız iyi olsun, Açık Radyo önemli bir platformdur şeklinde.

Ercan İmre
Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını
2006.

Söz

Açık Radyo'da Yayınlanan Sözel Program Konularından Bazıları

Haber ve yorum, genel kültür, felsefe, dil, çevre, ekoloji, sivil toplum, kadın, çocuk, gençlik, üniversite, gönüllülük, İstanbul, Avrupa, Akdeniz, Anadolu, haklar, hukuk, barış hareketleri, savaş tarihi, tarih, matematik, bilim, bilimkurgu, teknoloji, mitoloji, antropoloji, ekonomi, politik ekonomi, meteoroloji, yerel yönetim, tasarım, mimari, dünya hikâyeleri, edebiyat, şiir, kitaplar, dergiler, drama, sinema, tiyatro, plastik sanatlar, şehircilik, müzecilik, iletişim, bilişim, internet, televizyon, psikiyatri, trafik, iş dünyası, çalışma hayatı, reklamcılık, tüketim toplumu, sağlık, beslenme, mutfak, şarap, ekmek, zeytinyağı, kahve, futbol, spor, doğa, gezi, amatör havacılık, sivil havacılık, atçılık, deniz ve yelkencilik, depremler ve bilumum âfetler...

Açık Radyo

Sözde Dünya Müziği

Bize küçük yaşlardan itibaren müziğin 'evrensel bir dil' olduğu söylenir, ama acaba hiç düşünür müyüz gerçekten ne kadar evrensel olduğunu? Hayatımızda ilk kez duyduğumuz ve bizim 'batılı' anlayışımıza oldukça aykırı müzikler için verdiğimiz tepkileri düşünelim mesela... O zaman müziğin ne kadar evrensel bir dil olduğunu herhalde daha iyi anlarız. Örneğin Endonezya'dan bir 'gamelan' örneği, ya da Ba-Benzele pigmelerinin şarkılarını duyduğumuzda nasıl bir tepki veririz? Çoğu zaman bilmediğimiz, daha önce hiç duymadığımız müzikler karşısında "Bu da müzik mi?" demeyenimiz var mı? Çoğu zaman önyargılarımız bizi yönlendirir ve bize verilen baskın 'batılı' anlayışa uygun hareket ederiz.

Genel olarak 'dünya müziği' dediğimiz şeyin aslında ne olduğu, nasıl 'evrenselleştirildiği' evrenselleşirken ne hale geldiği, müzikte hegemonya ve emperyalizm gibi konulara kısaca göz atmak gerekirse:

'Egzotik' Müzik (!)

'Dünya müziği' kavramı –ki İngilizce'si *'world music'* olan bu kavramın *'world beat'*, 'etnik müzik', *'new age'*, Türkçe'de kullanılan daha garip bir tabir olan 'etno müzik' ve daha çeşitli isimleri de var– aslında müzik bilimcilerinin 1970-80 yılları arasında saf, yerel müzikleri tanımlamak için ortaya attıkları bir kavramdı. Bu kavramın ortaya çıkmasının nedeni özellikle 1950'lerde Batılı olmayan müziklerin 'egzotik müzikler' diye tanımlanması ve sonradan bu kavramın sorunlu olduğunun anlaşılmasıydı. 'Dünya müziği' kavramı 1970'lerden sonra bilimciler arasında geçerlilik kazanmıştı. Ancak 1980'lerden sonra, küreselleşmenin ortaya çıkması, kapitalizmin güçlenmesi ve buna bağlı olarak da kayıt endüstrisinin büyümesi sonucunda bu kavram daha farklı bir yönde geçerlilik kazandı. Kayıt endüstrisi içindeki yeni arayışlar bu kavramın *'new age'* bir yaklaşımla ele alınmasına neden oldu. Zaten *'new age'* diye tabir edilen müzik türüyle de iç içe geçti bu kavram. Ayrıca *'world beat'* kavramı da 'Avrupalı olmayan' müzikleri ifade etmek üzere ortaya atıldı ve yine 'dünya müziği' kavramıyla iç içe geçti.

Markette Sınıflandırma İhtiyacı

Aslında tüm olan biten, Anglo-Sakson dünyanın, dünyada kendilerinkinden başka kültürlerin de varolduğunu fark etmesiydi. Başka kültürleri fark ettiler etmesine ama, onları da kendilerine benzetip yine de onların 'doğal' olduğuna inandılar. 1980'lerin sonlarında sayıları gittikçe artan, özellikle Afrika kökenli müzikleri müzik-marketlerde sınıflandırma ihtiyacı doğdu. Üstelik bu tür müziklere olan ilgi gittikçe artıyordu ve bu durum piyasada yeni ihtiyaçların doğmasına neden oluyordu. Plak şirketleri bu tür albümleri 'etnik', 'folk', ya da 'uluslararası' gibi kategorilerle piyasaya sürmeye başladılar. ABD'de çıkan ünlü *Billboard* dergisi de 1990'da ilk kez *'Top Adult Alternative Albums'* başlığı altında, en çok satılan ilk 15 albümün yer aldığı bir dünya müziği listesi ekledi. Ancak ilginçtir ki bu listelerde Uzakdoğu müzikleri

Dünya müziği nedir? Bu konuda endüstri içinde herkesin düşüncesi farklı... Ortak nokta ise, müzikbilimcilerin ilk tanımlarından uzak hale gelmesi...

hemen hemen hiç yoktu. Bir miktar Afrika olsa da çoğunluğu yine Kuzey Amerika ve Batı Avrupa oluşturuyordu. Ayrıca listelerdeki albümlerin yayınlandığı şirketlere bakıldığında da en büyük ve en güçlü plak şirketleri (CEMA, EMD, PolyGram, Sony, UNI, WEA) başı çekiyordu. Özet olarak Gipsy Kings gibi Fransız, Clannad gibi İrlandalı/Kelt, Youssou N'Dour gibi Afrikalı müzisyenler en çok satanlar listelerinde üst sıralara yükselebiliyordu, ancak hâkim olan bu kesim dışında daha 'saf', daha 'yerel' müziklere rastlamak pek mümkün değildi.

Muddy Waters Kategorisi

'Müziğin Oscarları' olarak nitelendirilen Grammy ödüllerine bakıldığında da durum büyük benzerlik gösteriyor. Aslında Grammy ödüllerinde dünya müziği kategorisi çok önceden, ödüllerin verilmeye başlamasından bir yıl sonra, 1959'da, *'Best Performance, Folk'* (En İyi İcra, Folk) başlığı altında konmuştu. Ancak 1950'li, 1960'lı yıllarda 'folk' olarak tabir edilen müzik türüne bugün hiçbir müzik tam olarak girmez. O yıllarda bu ödülü en çok kazanan kişi 'kalipso kralı' Harry Belafonte'ydi. 1960'lardan sonra bir daha aday bile olmadı. 1970'te ödülün adı *'Best Ethnic or Traditional Recording - Including Traditional Blues'* (En İyi Etnik veya Geleneksel Kayıt - Geleneksel Blues Dahil) olarak değiştirildi ve bundan sonra birçok

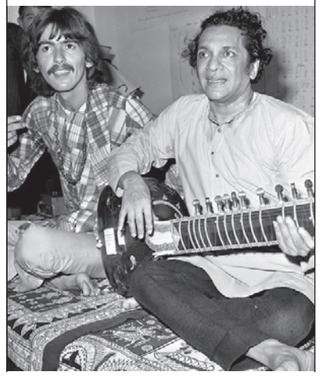

George Harrison ve Pandit Ravi Shankar.

Afro-Amerikalı blues şarkıcısı bu ödülü almaya başladı.

1974'te ödülün adı *'Best Ethnic or Traditional Recording - Including Traditional Blues or Pure Folk'* (En İyi Etnik veya Geleneksel Kayıt - Geleneksel Blues ve Saf Folk Dahil) olarak değiştirildi ve bundan sonra bu ödülü sürekli olarak Muddy Waters ve Doc Watson aldı. Bu yüzden 1982'de *'Best Traditional Blues Recording'* (En İyi Geleneksel Blues Kaydı) olarak bu ödül ayrıldı ve dünya müziği *kateg*orisi *'Best Traditional Folk Recording'* (En İyi

İnsan hakları savunucusu ve ateşli bir aktivist olan Harry Belafonte bugün de savaş ve ayrımcılık karşıtı eylemlerini sürdürüyor.

Geleneksel Folk Kaydı) olarak adlandırıldı. Yine de Miriam Makeba, Ravi Shankar ve Ali Akbar Khan gibi birkaç isim dışında bu ödüle aday olanlar arasında ABD'li olmayan müzisyene rastlamak çok zordu. Rastlansa da bu müzisyen tek başına olmuyordu, genelde ödülü biriyle paylaşması gerekiyordu. Bu kuralı ilk bozan grup, 1986'da Paul Simon'la yaptıkları *Graceland* albümünden sonra, 1987'de çıkardıkları *Shaka Zulu* albümüyle Ladysmith Black Mambazo oldu. Grammy'de ilk kez 1991'de *'Best World Music Album'* (En İyi Dünya Müziği Albümü) kategorisi açıldı, ancak bu ödül de asla ABD'li olmayan bir gruba ya da müzisyene tek başına verilmedi. Örneğin 1995'te bu ödülü Ali Farka Touré ve Ry Cooder, ortak çalışmaları *Talking Timbuktu* albümleriyle aldı. Batılı müzisyenler, Batılı olmayan müzisyenlerle çalışarak ABD piyasalarının ya da dinleyicilerinin dikkatini çekiyordu ve bu tür çalışmalar gün geçtikçe artıyordu.

'Yerlilerin' Artık Adı Var

Grammy alan albümler *Billboard* dergisindeki en çok satanlar listesinde üst sıralara yükseliyor. Yani tüm piyasa aslında birbirini etkiliyor. Pazarlama stratejisi olarak dünya müzikleri albümlerinin, Latin kökenli müzisyenlerin Afrikalı müzisyenlerle çalışması gibi, birkaç müzik türünü içeren özellikleri ön plana çıkarılıyor.

'Dünya müziği' kavramı aslında endüstri tarafından desteklenen bir kavrama dönüşmesine rağmen dünya müziğinin ne olduğu konusunda endüstri içindeki herkesin farklı bir düşüncesi var. Ancak çoğunun birleştiği nokta, kavramın müzik bilimcilerinin ortaya attığı halinden uzaklaşmış olduğunu gösteriyor olması. Artık dünya müzisyenleri isimsiz 'yerliler' olarak değil sanatçılar, yani bireyler olarak sunuluyor. Örneğin Ladysmith Black Mambazo'nun albümleri önceden olsa belki sadece 'Güney Afrika'dan vokal müzikler' olarak çıkabilecekken şimdi doğrudan grubun adını taşıyor.

Ne Saf, Ne Katışık

Batının normlarını empoze eden kapitalist yapılar, Batı kültürünün her zaman hem melez, hem de saf olarak gelişmesine izin verir. Bu anlayışa göre kültür her zaman akan bir şeydir. Önü birdenbire kesilemez. Ancak kapitalist anlayışta bu sadece 'doğal' ya da 'yerli' kültürler için geçerlidir, çünkü Batı kültürünün önü kesilebilir. Bu düzende telif hakları, ajanslar, kanunlar, plak şirketleri, yayıncılar vardır. Batı kültürü ne 'saf'tır ne de 'katışık'tır, çünkü sahiplenilmiştir. Ancak diğer kültürlerin biçimleri, sahiplenilmedikleri için, hatta bazen sahiplenildiklerinde bile kullanılabilir.

Evrensel Olan Sadece Müziğin Varoluşu

Otantiklik konusu aslında son derece karmaşık bir konu, ancak özellikle Batı'nın uyguladığı emperyalist yaklaşımın dünyada bu kadar baskın olması, otantik olanla olmayanı ayırt etmeyi oldukça zorlaştırıyor. Bu yüzden de Batı'nın 'otantik' olarak adlandırdığı şeyleri öyle kabul etmek zorunda kalıyor insanlar. Örneğin Peter Gabriel'in sahibi olduğu Real World plak şirketinin yapımlarını ele alacak olursak, burada yer alan müziklerin hemen hiçbirinin 'otantik' halde, yani en azından geldiği yerde icra edildiği biçimde olmadığını açıkça görürüz. Çoğu zaman yapılan şey özgün bir ezgiyi alıp olabildiğince Batılılaştırmak. Örneğin tek sesli olan bir ezginin altına armonik eşlik eklemek. Böylece de Batılı kulakları alışık oldukları anlayıştan uzaklaştırmadan onlara 'otantik' olanı sunmak. Bir başka deyişle Batılı kulakların alışık olmadığı müzikleri daha kolay hazmedilir hale getirmek, aynı zamanda da 'farklı' olanı sunmak.

Bize 'evrensel müzik' olarak dayatılan şey aslında Batı'nın normlarına uygun müzikten başka birşey değil. Gerçekte evrensel olan sadece müziğin varoluşu, ancak kendi anlayışımızı gözden geçirsek bile hiçbir müziğin –özellikle bizim ülkemizde sürekli öykünüldüğü gibi– 'evrensel boyutta' olmadığını açıkça görebiliriz.

Engül Atamert
www.acikradyo.com.tr
27 Şubat 2002.

Splop!

Amerikan yergi geleneğinin özellikle 50'lerde ve 60'larda pupa yelken giden ünlü *Mad* (Kaçık) dergisinin 'en kaçık sanatçısı', karikatürist Don Martin'in saçı başı dağılmış, kepçe kulaklı, titrek bacaklı, ayak uçları kaldırımlardan yola sarkan sarsak karakterleri, bir kuşağı epey güldürmüş, epey de hüzünlendirmiştir, farkında olmasak bile. Ortaokul ve lise yıllarımızda, komünal gruplar arasında epey de el değiştirmiştir bu dergi ve karikatürler. Ama, bunlardaki ağır yaralayıcı mizahın derinlemesine farkına, ya da eski deyimle 'künhüne' varıp varmadığımız şüphe götürür.

Dünyanın En Talihsiz, Beceriksiz ve Mutsuz Yaratıkları

Don Martin'in, Fonebone ya da Kaptan Klutz gibi acayip isimler taşıyan karakterleri dünyanın en talihsiz, beceriksiz ve mutsuz yaratıklarıdır. Türkçe'de onları tanımlamak için bulabileceğimiz en iyi karşılık, 'garip' olabilir – her iki anlamında da. İçlerinde yaşadıkları dünya da, tıpkı başlarına gelen kazalar gibi, acayip, hatta 'grotesk'tir: Islıkla melodiler çalarak neşe içinde kaldırımda yürüyen bir sokak müzisyeninin kafasına bir gökdelenin tepesinden koskocaman bir kuyruklu piyano düşebilir mesela ve telleri de bizimkini salam gibi keserek, yolun ortasına ince dilimler halinde üst üste yığılmasına yol açabilir. 'Ayakların baş olduğu', yani bildiğimiz, alıştığımız tüm kavramların tepetaklak edildiği, bu biraz Kafkaesk dünyada yaşayan gariplerin en temel derdi, çevreye uyum sağlayamamaktır: Otel müşterisi kahramanımız odasındaki hamamböceklerinden şikâyet etmek için paldır küldür resepsiyona iner ve… resepsiyondaki adamın dev bir hamamböceği olduğunu görür... Tüylü dört bacağı, bir karış uzamış sakalı, ağzında sönmüş purosu ve öfkeli bir tehditle ileri geri sallanan antenleri ile koskocaman bir hamam böceği!

Her durumda ezilmeye, paralanmaya, mahvolmaya mahkûm garipler, çevrelerini kuşatan çağdaş dünyayla onulmaz biçimde ters düşerler. Makineler baş düşmandır: Yol silindirleri ve yeri delme aletleri gibi komplike aygıtlardan tutun, fön makineleri, tuvalet kâğıdı tutacakları, hatta tel elbise askıları gibi basit şeyler de her an büyük bir felakete yol açabilir bu dünyada. Tehdit her an her yerdedir.

Don Martin'in daima sefillik, iğrençlik ve talihsiz felaketler üzerine kurduğu mizahın 'hastalıklı' bir

"SKNITCH!"

anlayışın yansıması olduğu söylenegelmiştir. Kendisi, bu konuda tek bir ölçüt koyuyor: "Komik mi? Karikatür denen şey söz konusuysa, bildiğim tek test var, o da bu. Yoksa, hastalıklı mıymış, insanların değerlerini ya da maneviyatlarını yerle bir mi edecekmiş, soru bu değil ki. Çok basit, tek bir soru soracaksınız: Komik mi?"

Onomatopeia

Dünyanın en 'kaçık' sanatçılarından Martin'in şu ölümlü dünyaya yaptığı iki katkıdan daha bahsetmek gerekir: Birincisi, karikatür ve 'resimli roman' dünyasına getirdiği yeni ses boyutu: 'Onomatopeia' sanatının eşsiz örnekleri: Her fiziki işkencenin kendine özgü bir sadası vardır Martin'in dünyasında: Karıları suratlarına taze balığı çarptığında,

gariplerin yanaklarından ‘SPLADAP’ diye bir ses çıkar; operatör ameliyat masasında kestiği organ parçalarını evdeki köpeğe götürülecek kesekâğıdına atarken çıkan ses, ‘SPLOP’tur; gardropta yürüdüğü anlaşılan uyurgezer garibin ağzından elbise askısı sökülürken çıkan ses ‘POİT’tir; yutulmamak için direnen spagettiler, pizzalar filan da asla taklit edilemeyecek ‘etsi’ sesler çıkarırlar. Sanatçının kendi araba plakasında da ‘SHTOINK’ yazardı zaten. (Türkçe okunuşu: ŞTOYNK)

Martin’in ikinci katkısı ise, emekçi hakları alanında olmuştur. Yerleşik düzene muhalif çizgisiyle tanınan *Mad* dergisi, karşı olduğu birçok yayın organıyla aynı geleneği sürdürmekteydi nedense: Yazar ve çizerlerini ‘kira sözleşmeleri’yle çalıştırıyor ve çok kâr getiren yeniden basım haklarını kendi elinde tutuyordu. Don Martin, *‘free-lance’* diye adlandırılan tarzda çalışan bütün sanatçıların adına bu uygulamaya karşı çıkarak dergiden ayrıldı ve rakip *Cracked* dergisine geçti. Aynı zamanda, ABD kongresi önünde *free-lance* sanatçıların haklarını savundu. Daha önceden yayınlanmamış karikatürlerinden oluşan kitaplarını yayımlayarak 7 milyonluk satışa ulaştı ve sosyal haklar alanında önemli bir zafer kazandı, POİT! Gözlerindeki ciddi sağlık sorunlarına rağmen 90’lı yıllar boyunca büyüteçli cihazlar kullanarak çizmeye devam eden Don Martin 2000 yılında kansere yenildi. Şimdi Don Martin de gitti, SPLOP! Martin’le birlikte ‘ruh kardeşlerimiz’den birini daha yitirmiş olduk. Halil Turhanlı’nın dediği gibi: “Günbegün eksiliyoruz… Vedalaşmaya zaman bile bulamadan.”[1]

Ömer Madra

[1] Bu yazının tam metni ‘Don Martin de Gitti: Splop!’ başlığıyla 16 Ocak 2000 tarihli Yeni Binyıl gazetesinde yayınlanmıştır.

Stendhal Sendromu

Stendhal Sendromu’nu şöyle tanımlayabiliriz; Yazar Stendhal Floransa’ya gittiği zaman, o kadar küçük bir mekân içinde o kadar çok kültür, o kadar fazla sanat eseri görmüştür ki, sonunda bir katedralin içinde ciddi bir baygınlık geçirmiş, kendisini zorlukla dışarıda çimenlerin üzerine atıp yatmak zorunda kalmış, ancak dakikalarca yattıktan sonra kendini toparlayıp oteline dönecek duruma gelmiştir. Günümüzde, birkaç yıl önce Floransalı bir psikiyatr, turizmin gittikçe artmasıyla, pek çok turistte bayılmalar, halüsinasyonlar, hezeyanlar, taşikardilerle, kalp çarpıntılarıyla, tansiyon düşmeleri veya yükselmeleriyle birlikte bu tür oryantasyon bozukluğunu içeren ve klinik tedaviye gereksinim gösteren bir belirtiler kompleksi tespit etmiştir ve buna Stendhal Sendromu adını koymuştur. Ve hakikaten Floransa’nın merkezinde, Roma’nın merkezinde birkaç tane ambulans, olası bir Stendhal Sendromu’na karşı hazır beklemektedir.

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 21 Haziran 2004.

Stendhal ya da asıl adıyla Marie-Henri Beyle, *1783-1842.*

Studio 54

İnsanlar hayatlarında ilk kez böyle bir müzik duyuyorlardı. Hayatlarında ilk kez Studio 54 kadar muhteşem bir kulüp görüyorlardı. Orası önceden bir tiyatroydu ve müziği daha da heyecan verici kılmak için tiyatronun tüm özelliklerini kullandılar. Bütün gece son derece teatral bir şekilde planlanıyordu. Işıklar saniyesine kadar müziğe göre ayarlanıyordu. Her bir ışık ayrı ayrı müzikle hareket ediyordu. Şimdiki gibi öyle içeri giriyorsunuz, 100 tane ışık yanıyor, biri sağa dönse de farkına varmıyorsunuz çünkü 99 tanesine daha bakıyorsunuz... öyle bir şey değil bahsettiğim. Her ışık müziğe göre tek tek ayarlanmıştı ve birer birer yanıp sönüyordu. Müzik değiştiğinde ışık da değişiyordu. Son derece heyecan vericiydi çünkü çok gösterişliydi ve müzik de tamamen yeniydi. Daha önce insanlar hiç öyle bir dans müziği duymamışlardı. Yepyeniydi. Ses sistemi de öyle. O kadar yeni bir şey söz konusu olduğunda da başka şekilde asla olmayacak bir heyecan unsuru devreye giriyor. Uyuşturucu kullanan ya da kullanmayan herkes o kadar havaya giriyor, o kadar heyecanlanıyordu ki çığlıklar atıp şarkı söylüyor, bas bas bağırıyorlardı. Yanlarında tefler ve düdükler getiriyorlardı. O sırada Vietnam Savaşı’nı yeni durdurmuştuk. İnsanlar kendilerini çok güçlü hissediyorlardı çünkü savaşa karşı durmuşlardı ve savaşa son veren de bu oldu. İnsanlar bir şeylere hâkim olduklarını hissediyorlardı. Korkmuyorlardı. 70’lerde New York’ta hangi kulübe giderseniz gidin marihuanasını, joint’ini yakan, ortalıkta içen insanlar görürdünüz. Sorun olmazdı. Şu anda New York’ta marihuana içilen bir tane kulüp bulamazsınız. Zaten artık kulüplerde sigara da içilmiyor ya... Aslında son 10 yıldır bu böyle, çünkü artık New York’ta korku unsuru, hükümetin sizi izlediği duygusu hayatımıza girdi. Ve 70’lerde durum böyle değildi. Biz radarın altında yaşamıyorduk. İzleniyor-

Studio 54’te bir gece.

muşuz gibi bir durum yoktu. Oysa şimdi herkes izleniyor. Herkes korkuyor. Kontrollü hareket ediyorlar. O zamanlar öyle değildi; onlar da çığlık atabiliyor, dans pistinde kıyafetlerini çıkarabiliyor, heyecanlanıp kendilerini bırakabiliyorlardı. Bugün bunu göremezsiniz. Hem bir yenilik yok, hem de dünyada o kadar korku var ki... Aşk yerine korkuyla hareket eden bir toplumda yaşıyoruz. Hayatta iki ana güdü var, aşk ve korku. 60’larda, 70’lerde biz aşktan geliyorduk. Havada o kadar aşk vardı ki... Şimdiyse korkuya döndük. Temelde bunu yapan da liderlerimiz. Bizim ülkemizde Bush, korku yönelimli bir lider. Korkuyla yönetiyor. Bu o kadar yanlış ki... Tanrı yolunda olduğunu söylüyor. Oysa tanrı aşktır. Tanrı korku değildir. Eğer şeytan varsa, o korkudur işte. Ben tanrı yolunda olan bir insanın nasıl olup da memlekette böyle korkuyu beslediğini anlayamıyorum. Bu mümkün değil. O tanrının değil, şeytanın yolunda. **(Bkz; Anton Perich)**

Nicky Siano ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 17 Mart 2006.

Suç Ortaklığı

“Tepki göstermezseniz işlenen suça ortak olursunuz.”
Pelin Batu

Antalya Sorgun’da 200.000 ağaç kesilerek orman alanına golf sahası yapılmasına 200.000 imza toplayan, topladığı bu imzaları Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’e sunacak olan oyuncu, tehdit edildiğini açıkladı.[1]

Günün Sözü
www.acikradyo.com.tr
09 Ağustos 2005.

[1] *Dünden Bugüne Tercüman,* 09 Ağustos 2005.

Sun Ra

Sun Ra gibi ana yolun yolcusu olmayan cazcılar, Sun Ra’yı biraz olsun anladılar anlamasına da, kendisinin o seçkin evrende bile yalnızlığa mahkûm yaşayıp, yalnız göçtüğünü söyleyebiliriz. Caz sizin için bir yaşam biçimine dönüşmüşse, alabildiğine bir açıklık ve aydınlanma tecrübesidir Sun Ra; bunu bilenler bilir. Geri dönüşü olmayan bir yoldur; her şey yerinden oynamıştır. Kulağınıza ilk notalar çalındığında, farklı, garip, tılsımlı bir sesin peşinde olduğu hemen anlaşılır. Sun Ra şöyle anlatıyor müziğini: “Ben müziğimle sonsuzluk tabloları boyuyorum aslında ve bu yüzdendir ki pek çok kişi müziğimi anlayamıyor. Ama eğer benim müziğimi ve başkalarının müziğini gerçekten dinleseler, benim müziğimde başka birşey olduğunu görecekler, başka dünyalara ait birşey.”

Sun Ra’nın Arkestra’sı kendine ait bir denge dili olan, garip, kaotik ses cümbüşünü üstünüze yığıverir ayini andıran konserlerinde. Arkestra’nın adı hep farklıdır: Sun Ra and his Omniverse Arkestra, Sun Ra and his Solar Myth Arkestra ve bildiğimiz yirmi altı farklı Arkestra. Değişmeyen ise müthiş karmaşık ses yapıları, daha önce hiç karşılaşmadığınız türden doğaçlamalar, nefesli haykırışları, garip baladlar ile bezenmiş ilerici bir big-band ayini ve “başka dünyalara ait birşey”dir.

Müziğini biryerlere koymak çok zordur Sun Ra’nın; önceleri ‘bebop’tı, sonra Cecil Taylor, Ornette Coleman ve Don Cherry’yle aynı torbaya atıldı. Ardından John Coltrane’le benzer arayışlara yöneldiği iddia edildi. Oysa Coltrane’i yönlendirenler Sun Ra’nın demirbaşları Pat Patrick ve John

İstiklal Caddesi İstanbul, *15 Nisan 1990.* “Sun Ra’nın uzay gemisi İstanbul’a indi. Peşinden gelen günler herkes için değişik oldu.” (www.pozitif.info)

Gilmore'du. Küçük bir detay belki ama, kiminle dansettiğimizi bilmek açısından da faydalı.

Sun Ra Mabedi

Ömrünün önemli bir kısmını 'Sun Ra Mabedi' olarak anılan, Philadelphia, Morton Street'teki evinde geçirdiğini biliyoruz. Burası Marshall Allen'ın babasının Arkestra'ya bir anlamda hediye ettiği ve Sun Ra'yla birlikte John Gilmore, James Jackson'ın yanı sıra dört Arkestra üyesinin komün hayatı yaşadıkları evdi. Evde gecenin üçünde, dördünde yapılan prova seansları herkes tarafından bilinirdi. Evin sıkı disiplin kuralları vardı ve bunlara sorgusuz sualsiz uymak gerekirdi. Sun Ra, ortak kanının aksine disiplinli ve tavizsizdi.

Sun Ra için müzik, müzikten çok daha fazla bir şeydi. Hikayesini ejiptoloji, nümeroloji, mitoloji, astroloji ile yeniden resmederek bir dil, bir din; hepsinden öte birşey yarattı. Big band geleneğinden geldi (Fletcher Henderson), öncüydü. Kimseyle orta yolda buluşmak gibi bir derdi yoktu. Bir keresinde Washington D.C.'de Beyaz Saray'ın önünde şöyle dedi: "Siyah Ev olmadan, Beyaz Ev neye yarar?" Sektörün ve sistemin ona reva gördüğü sefil şartlarda yaşamak zorunda kaldı. Daha doğrusu orta yolda buluşmaktansa, bu şartları tercih etti. Çizdiği 'sonsuzluk tabloları' ise, yeni yeni kâinatta hak ettiği yeri almaya başladı.

Cem Yegül

Sunuş

Canlarım, iyi niyetli kardeşlerim...

Programınızı dinliyorum...

Ve maalesef, ortaokulda (1960) bize habire 'kitaptan' okuyan Tarih hocamız 'Mırmır' Hanım'ın derslerinden beri, bu kadar sıkıldığımı hatırlamıyorum...

Sevgili dostlar... Adına ister solcu, ister ilerici veya sosyalist diyelim; 'daha iyi ve âdil bir dünya' için mücadele veren herkesin bilmesi gereken bir 'altın ilke' var. Bu, aynı zamanda, 'canlılar arası iletişim ve uyum' alanında da geçerli bir ilke: 'Sana yapılmasını istemediğin şeyi, başkasına yapma!'

Geleneksel 'Eğil-itim' sistemimizin hepimizi bilgiden ve tahsilden nefret ettiren 'öğğğğretmenleri'nin bize yaptıklarını, n'olur, Açık Radyo dinleyicisine reva görmeyin...

Kalite, adı üstünde, "nitelik" demektir... Onu 'nicelik'e kurban etmeyin... 'Daha iyi'nin peşinde olan insanlar, nasıl olur da, sürekli eleştirdikleri 'öteki'ler gibi davranırlar?

Nasıl olur da, yaptıkları işe sevgi ve özen katmazlar?..

Kutsal kitapların satırları ezberletilip, anlamları üzerinde hiç düşünmeden, sadece metinlerin lafzıyla uğraşanlar ile bir farkımız olmalı değil mi?

Fark, radyo programlarında veya derslerimizde, dinleyicilerimize veya öğrencilerimize okuduğumuz metnin 'ideolojik içeriğinde' değildir, sevgili dostlar... O metnin içerdiği anlamın özünü, anlaşılır biçimde aktarmaktadır.

Aksi takdirde, sadece 'mış-gibi' yapanlardan oluruz... Lütfen unutmayın; dinleyiciniz –özellikle gençler– okuduğunuz metnin içindekilerden ziyade, sizin 'tarzınız'dan etkilenirler... Metnin içeriğine duyacakları ilgi ve saygı, ancak ve ancak sizin 'sunuş' tarzınıza duyacakları ilgi ve saygı sayesinde yeşerir... Özen yoksa, içeriği unutun gitsin...

Biraz sert oldu, biliyorum; yaşıma verin... Ama sizleri çok sevdiğim için, hep 'daha iyi, daha doğru' yapmanızı istiyorum... Çünkü başkoyduğunuz mücadele, ancak böyle başarıya ulaşabilir...

Yürekten sevgi ve dostluğumu kabul edin lütfen... Ve n'olur, 'ne yaptığınız' kadar, 'nasıl yaptığınız'a da özen gösterin...

Tekrar, sevgilerimi ve saygılarımı vurgulayarak...
Dinleyiciniz.

Akın Yılmaz
Dinleyici Mektubu
29 Ağustos 2007.

Susan Sontag

"(...) Ben edebiyattan ve vicdandan başka hiçbir şeyi temsil etmiyorum, ben sadece edebiyat ülkesinin yurttaşıyım," diyen Sontag'ın, 'saplantılı bir ahlâkçılık, bağnazlık şiddetinde bir ciddiyet, azgınlık derecesinde bir öğrencilik merakı' şeklinde tezahür eden bir duruşu vardı. Bu da haliyle onun okurunu hem ayrıcalıklı bir konuma oturtuyor, hem ondan çok şey talep ediyor, hem de onu sarsarak bir yorumda bulunmaya yöneltiyordu. Sontag için makbul olan, 'eleştirel, diyalektik ve şüpheci zekâ'ydı çünkü. Sontag "Halkın vicdanı olarak davranan bir yazarın, bir boksör gibi, olağanüstü sağlam sinirleri ve duyarlı içgüdüleri olmalıdır. Bir süre sonra bu içgüdüler ister istemez zayıflayacaktır. Dolayısıyla, o yazar duyguları açısından da dayanıklı olmalıdır" diyordu.

Sontag'ı benzersiz kılan özelliklerden biri tam da bu noktada kendisini gösteriyordu. Margaret Atwood'un dediği gibi, o, krala, 'Kral çıplak' diyen çocuktu. Dahası, o, enternasyonal aidiyetli ve sağlam karakterli bir kültür gerillası olarak, şahsi hayatı ve dünyanın hâlinin kendisini yüz yüze getirdiği tüm önemli olaylara mikroskobik ama tutarlı ve cesurca bir irdeleyici gözle yaklaştı:

"İnsanlık Tarihinin Kanseri"

Vietnam Savaşı'nın en kızgın döneminde Vietnam'a giderek, "insanlık tarihinin kanseri" dediği beyaz ırkı lanetledi. Kendisi kansere yakalandığında, 19. yüzyılın vebası tüberküloz ile 20. yüzyılın vebası kanseri 'metaforik örtüsü'nden soyup, hayatın ve ölümün aynı istikametin doğal istasyonları olarak görülmesini savundu. AIDS belası dünyayı dehşete boğduğunda, "AIDS, küresel köyün ütopya yıkıcı habercilerinden biridir," saptamasını yaptı. 1993'te Saraybosna'da, "Burada bir oyun sahnelemenin, bu insanların ihtiyacı olan bir doktor ya da su kanallarını tamir eden bir mühendis kadar hayati bir gereklilik olduğunu düşünmüyorum tabii, fakat ben de yazmaktan, film yapmaktan ve oyun sahnelemekten başka bir şey yapmayı bilmeyen biriyim," diye mahcubiyetini ifade ederek, elektrik bulunmadığı için mum ışıklarında *Godot'yu Beklerken* oyununu sahneledi. Fotoğrafçı bir kadınla birlikte yaşamaya başladığında fotoğraf sanatı üzerine alanının klasiği olan metinlerinden birini döktürdü. 11 Eylül'den iki gün sonra, hem de aforoz edilmeyi göze alarak, New York'un göbeğinden dünyaya seslendiği (ve Amerika'da önce o yazıyı basacak yer bulunamayıp, Almanya'da, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*'da çıkan) makalesinde, "Kimse bizi ve kamuoyunu salak yerine koymasın; eğer cesaretten, ahlaki açıdan nötr olan yegâne erdemden bahsediyorsak, İkiz Kuleler'e saldıran suikastçılar hakkında söylenemeyecek tek şey, onların korkak olduklarıdır; oysa esas korkak olanlar, öldürmek için ölümü göze alanların yolundan gitmeyip, yükseklerde uçan uçakları kullanarak intikam vuruşları yapanlardır," dedi.

"Savaş Yırtar, Savaş Parçalar..."

Başkalarının Acısına Bakmak'ta, Kâbil'den Saraybosna'ya, Mostar'dan Grozni'ye, 11 Eylül sonrası Manhattan'dan Cenin mülteci kamplarındaki savaş fotoğraflarına bakarken, Virginia Woolf'un kendi dönemindeki tutumundan hareketle, "Savaşın neye benzediğini fotoğrafların kendileri söylüyor. Savaş yırtar, savaş parçalar. Savaş iç deşer, savaş bağırsakları söküp boşaltır. Savaş teni yakıp kavurur. Savaş organları bedenden koparır. Savaş yıkıp yok eder. Bu fotoğraflara bakıp da acı duymamak, bu fotoğrafları görüp de irkilmemek, bu yıkıma, bu kıyıma yol açan şeyi ortadan kaldırmak için uğraş vermemek; bunlar, ahlaktan ve vicdandan nasibini almamış bir canavarın vereceği tepkilerdir," diye haykırdı. Son olarak da Ebu Garib hapishanesinde ABD ordusunun işkenceleri tüm çıplaklığıyla ve hiçbir şekilde inkâr edilemez rezilliğiyle dünyanın gözleri önüne serildiğinde, açıkça, "Bu tutuklulara yapılan işkence, bir sapma değildir. Bush yönetiminin ABD iç ve dış politikasını temelden değiştirmeye çalışırken kullandığı küresel mücadele doktrinlerinin doğrudan bir sonucudur," diyerek Bush'u ve uşaklarını suçladı.

> "İkiz Kuleler'e saldıran suikastçiler için söylenemeyecek tek şey, onların korkak olduklarıdır; oysa esas korkak olanlar, öldürmek için ölümü göze alanların yolundan gitmeyip, yüksek uçan uçakları kullanarak intikam vuruşları yapanlardır."

Ölümünden hemen sonraki günlerde çokça yazılıp çizildiği gibi, aynı zamanda bir estet ve eleştiri teorisyeni de olan Sontag, ele aldığı bir konuyu delici ve keskin bir bakışla yoğurup saydamlaştıran, çırılçıplak bırakan ve orada insanı gerçeğin en has çekirdeğiyle yüzleşmeye zorlayan bir bakışa sahipti. 2003 Ekim ayında Frankfurt'ta, Barış Ödülü'nü alırken dinlediğim konuşmasında söyledikleri de onu dinleyende aynı çağrıyı duyurmaktaydı: "Edebiyata (dünya edebiyatına) ulaşmak, ulusal kibrin, dar görüşlülüğün, zoraki taşralılığın, anlamsız müfredat eğitiminin, sonu olmayan kaderlerin ve kötü talihin meydana getirdiği hapishaneden kaçmaktı. Edebiyat, daha büyük bir hayata, yani özgürlük alanına giriş pasaportuydu."

Susan Sontag, *1933-2004.*

Susan Sontag, Albert Camus'nün ne yazık ki 'büyük bir yazar' olmamasına hayıflandığı, ama başka nitelikleriyle birlikte, yapıtlarındaki olağanüstü çekiciliği oluşturan 'ahlaksal güzelliği'ni de övdüğü esaslı makalesi 'Camus'nün Defterler'i'nde, "Bir yazarın okurlarında minnet duygusu yaratması tehlikelidir belki de; çünkü minnet, duyguların en güçlülerinden, ama aynı zamanda en kısa ömürlü olanlarından biridir," diyordu. Romanları, öyküleri, oyunları, denemeleri, makaleleri ve diğer yazılarından biliyoruz ki Sontag'ın kendisi, okurlarında minnet uyandırmayan, fakat illa ki cesaret aşılayan bir yazardı.[1]

(Bkz; Edebiyat)

Osman Akınhay
www.acikradyo.com.tr
08 Şubat 2005.

[1] Bu yazının tam metni 01 Şubat 2005 tarihli Milliyet Sanat dergisinde yayınlanmıştır.

Susurluk

Balıkesir'in ayranı ve tostu ile ünlü ilçesi. Esas şöhreti bu iki maddeden oluşurken, 1996 sonlarında ilçe yakınlarında meydana gelen trafik kazası ve ardından patlak veren büyük skandalle derin devlet tartışmasını da derinlemesine Türkiye'nin gündemine soktu. 3 Kasım 1996'da saat 19:25'te Balıkesir-Bursa karayolunda Susurluk ilçesi Çatalceviz mevkiinde meydana gelen trafik kazası sonucu, siyaset - polis - sağcı/milliyetçi mafya - Kürt aşiret ilişkilerinin ortaya çıkması ile patlak veren olay, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli skandallerinden biri oldu.

Kaza, o zaman Refahyol diye adlandırılan iktidarın küçük ortağı DYP'nin Şanlıurfa milletvekili ve Bucak aşireti reisi Sedat Edip Bucak'ın siyah arabasının bir kamyona çarpması sonucu meydana geldi. Zırhlı Mercedes arabayı eski İstanbul Emniyet Müdür yardımcısı ve polis eğitimcisi Hüseyin Kocadağ kullanıyordu. Çarpışmada komiser Kocadağ ile Mehmet Özbay sahte kimliği taşıyan milliyetçi gangster Abdullah Çatlı ve Çatlı'nın sevgilisi Gonca Us öldü. Milletvekili ve devlete hizmet veren aşiret reisi Bucak yaralı olarak kurtuldu. Abdullah Çatlı, pek çok cinayet ve suikast olayı ile bağlantılı olarak dünyada 'kırmızı bülten' ile aranan ülkücü 'Reis' idi. 9 Ekim 1978'de de Ankara ili Bahçelievler semtindeki 7 TİP'li öğrencinin telle, yastıkla ve elle boğularak hunharca katledilmesi olayının planlayıcısı ve baş sorumlusu olduğuna ilişkin tutuklama kararı, olayın üzerinden 4 yıl 4 ay geçmesinden sonra gerçekleştirilebilmişti.

Silah ve Mühimmat Deposu Bir Araba

Bucak'a ait araçta bulunan silah ve araçlar arasında 9 mm. çapında Saddam marka tabanca ile şarjör ve mermileri, 3 adet 9 mm. çapında Baretta marka tabanca ile şarjör ve mermileri, 1 adet 22 kalibre Baretta marka tabanca ve bu tabancaya ait şarjör ile mermileri ve susturucu, 2 adet 9 mm. çapında MP 5 makinalı tabanca ve şarjörleri ile mermileri, 13 adet 7.62 mm. çapında BKC (Biksi) mermileri, ayrıca çeşitli marka ve kalibrelerde yüzlerce mermi, cep telefonları, ışıldak, gizli plakalar vb. yer alıyordu. Olay sonrası Devlet Güvenlik Mahkemesi Sedat Edip Bucak hakkında soruşturma açtı.

Susurluk'taki kazada, firari Abdullah Çatlı'nın Sedat Bucak ve polis müdürü Hüseyin Kocadağ'la aynı Mercedes'te olduğunun ortaya çıkması üzerine İçişleri Bakanı Mehmet Ağar'ın ilk açıklaması, bu silahların güvenlik güçlerine teslim etmek üzere götürüldükleri" şeklinde oldu. Ağar, kazadan 5 gün sonra İçişleri Bakanlığı'ndan istifa etti. Soruşturmada kayıp silah ve susturucuları Özel Harekât Timinin eski elemanlarından Korkut Eken'e teslim ettiğini ve bunların nerede oldukları bilgisinin devlet sırrı olduğunu söyledi. Ağar ayrıca, uyuşturucu kaçakçılığıyla suçlanan Yaşar Öz ve MİT muhbiri Tarık Ümit'e sahte yeşil pasaport vermekle suçlandı. 1997'de dokunulmazlığı kaldırıldı, 1999'da tekrar seçilerek tekrar dokunulmazlık aldı. Sonuçta, Ağar, Meclis soruşturma komisyonunda 6'ya karşı 8 oyla aklandı.

Susurluk Olayı Hakkında Özlü Sözler[1]

"Fasa fiso..."
Necmettin Erbakan (Dönemin Başbakanı)

"Devlet rutin dışına çıkabilir."
Süleyman Demirel (Eski Başbakan)

"Mum söndü oynuyorlar."
Şevket Kazan (Dönemin Adalet Bakanı, 'Bir Dakika Karanlık' eylemi hakkında.)

"MİT'in açıklamaları gerçeklerden uzaktır."
Kutlu Savaş (Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı, 2. Susurluk Raporu'nun müellifi.)

"Bu konuda mantıklı ve tutarlı açıklamayı Hanefi Avcı yapmıştır." Kutlu Savaş (MİT' raporunda sürekli olarak itham edilen Emniyet Müdürü ve eski İstihbarat Dairesi Başkanı Hanefi Avcı'nın istihbarat raporu hakkında.)

"Kazadan önce devlete güveniyordum. Sonra fikrim değişti."
Hasan Gökçe (Polis-Mafya-Siyaset üçlüsünün Susurluk, Çatalceviz mevkiinde çarptığı 20 RC 721 plakalı kamyonun sahibi ve şoförü.) vikipedi.org, *Tempo,* 27 Eylül 2007

"Türkiye benimle neden gurur duyuyor anlamıyorum."
Hasan Gökçe

"Biz o eyleme katılmadık. Işığı ellemedik hiç. Millet yapabilir, konuşabilir. Biz olaya girersek, farklı boyutlara gidebilirdi. Ben sadece hayatta kalmaya ve karnımı doyurmaya çalışıyorum."
Hasan Gökçe

Der; Adem Örmar

Eylemler ve Raporlar

Susurluk olayıyla ilgili olarak MİT'e Susurluk Raporu hazırlatıldı. Gazetelere yansıtılan raporda yanlış ve alakasız konuların sıralandığı ve raporun Susurluk Olayının kapatılması için yazıldığı yönünde basında etraflı eleştiriler yayınlandı. Raporun olayı kapatmaya yönelik olmasının anlaşılması üzerine ülke çapında akşamları ışık kapatma olayları başladı. 1 Şubat 1997'de Sürekli Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi öncülüğünde başlatılan sivil itaatsizlik eylemine Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi adı verildi.

Eylem kimi medya kuruluşlarının da desteğiyle zaman zaman kendiliğinden örgütlenen kitle gösterilerine dönüştü. Özellikle varoşlarda meşale eşliğinde yürüyüşler yapıldı. 15 Şubat 1997'de eyleme Türkiye genelinde tahminen 30 milyon kişi katıldı. Şubat ayı sonuna kadar süren eylem, iktidarda bulunan Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi koalisyon hükümetini hedef alıyordu. 28 Şubat'ta Milli Güvenlik Kurulu toplantısını takip eden sürecin sonunda hükümetin düşmesinden sonra eylemler de sona erdi. Susurluk sanıklarının salıverilmesi üzerine eylem 30 Eylül'de tekrar başlatıldıysa da, Şubat ayındaki kitleselliğe ulaşılamadı. Başbakan Erbakan olayı kapatmaya çalıştı ve fakat kısa bir zaman sonra Erbakan hükümeti dağılmak zorunda kaldı.

MİT Raporunun doğruluğu üzerine kuşkular oluştuğundan yeni hükümeti kuran Başbakan Ecevit tarafından 2. Susurluk Raporu Başbakanlık Teftiş Kurulu Başkanı Kutlu Savaş'a hazırlatıldı.

Tek Suçlu

TBMM Genel Kurulu'nda 11 Aralık 1997'de dokunulmazlığı kaldırılan Sedat Edip Bucak hakkında Başsavcılık, giyabi tutuklama kararıyla aranan Abdullah Çatlı'nın yerini bildiği halde yetkili mercilere haber vermeyerek saklamak, cürüm işlemek amacıyla teşekkül oluşturmak ve vahim nitelikte silah bulundurmak suçlarından, 11 yıldan 20 yıla kadar ağır hapis istemiyle dava açtı. Daha sonra Bucak da beraat etti. Sonuçta, Cumhuriyet tarihinin en karanlık cürüm olaylarından biri olan Susurluk skandali, tek bir kişinin, eski Özel Harp Dairesi mensubu Korkut Eken'in, açılan davada mahkûm olması ve bir süre hapis yatması ile 'sonuçlandı'. Susurluk'un karanlık perdesi günümüze kadar kaldırılamadan kaldı.

Der; Adem Örmar

Kaynak:

www.tr.wikipedia.org

[1] İpek Özbay; "Kamyon Asıl Bana Çarptı" *Tempo,* 27 Eylül 2007.

Susurluk karanlık perdesi, günümüze kadar kaldırılamadan kaldı.

Susurluk: Teşhis ve Tedavi

Derinlik ölçüsüdür. Devlet ve demokrasi kalitesinin ölçümünde kullanılır. Muhteviyatında 'sus' ve 'ur' kelimelerinin ağırlığı vardır.

Sus'mayı ve ur'la yaşamayı işaret eden emir kipidir. Bir nevi kanser türüdür, demokrasiye izin vermeyen, kemiren tümör birliklerine bu ad verilir. Dokunulmazlığı vardır. 20. yüzyıl Türkiyesinin mütemmim cüzüdür; onsuz bir Türkiye tasarlanmadı ve düşünülemedi.

Üniformalıdır. Tek tip olmayı, düşünmeyi, hareket etmeyi, ölmeyi öngörür. Dine ve milliyete, 'o' karar verir. 'Mihrak', 'heves' ve 'kursak' sözcüklerinin tutkunudur. Cumhuriyet'ten daha yaşlı olduğu söylenir. Soğuk savaş döneminde serpilmiş, güçlenmiş ve kostüm değiştirmiştir. Gençlikle başı beladadır; uzun yıllar genç kanı içerek beslenmiştir. Düşman üretmediği bir gün bile yoktur, sayısız faili meçhulü vardır. İşine gelmeyen her şey tehdittir; tehdit, yer ve zamana göre değişir. Özgürlük ve demokrasiye; insani, hukuki ve demokratik olan tüm haklara karşıdır. Sürekli darbe üretir, devlet yapar, devlet bozar; bundan çok hoşlanır. Ülke kaynaklarının çoğunluğuna el koyar, istediği gibi harcar, hesap vermez. Ulufecidir; zengin olma ve sınıf atlamanın önemli yollarından biridir. Yok edicidir, korkudur; halkının "hem şarabını içer, hem kadehini kırar". Uyuşturucuya ve silaha ciddi zaafı olduğu bilinir.

Cumhuriyet tarihimizin irinidir; drenle boşaltılması ve kemoterapi ile yok edilmesi mümkün değildir. Cerrahi müdahaleye ihtiyaç vardır.

Ali Bilge

Susuzluk

Su tatsız, kokusuz ve küçük miktarlarda çıplak gözle bakıldığında renksiz bir maddedir. Bilinen tüm yaşam biçimleri için elzemdir. Sıvı, gaz ya da plazma halindeki herşeyi çözdüğü ve bir çözeltiye dönüştürdüğü için, evrensel çözücü *(solvent)* diye de adlandırılır. Yeryüzü yüzeyinin neredeyse yüzde 70'ini kaplar. Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Dünyada farklı biçimlerde 1400 milyon (1.4 milyar) kilometreküp su bulunduğunu söylemektedir. Çoğunlukla okyanuslarda (tuzlu su), ve kutuplarda (buz örtüleri) bulunmakla birlikte; bulutlarda, yağmurda, nehir ve ırmaklarda, yeraltındaki temiz su yataklarında *(aquifer),* göllerde ve deniz buzlarında da mevcuttur. Bu ortamlardaki su, buharlaşma, yağış, denizlere akış şeklinde bir döngü içinde mütemadiyen hareket halindedir. Dünyanın birçok yerinde temiz su sıkıntısı çekilmekteyse de, güneş sistemi içinde Jüpiter'in ayı Avrupa'da ve Satürn'ün ayı Enceladus'ta bol su vardır. Suyun özellikle ısıyla ilgili (termal) özellikleri dünya üzerindeki canlı yaşamının sürekliliğinde can alıcı rol oynar.

İnsan bedeninin yağ dışındaki kütlesinin yüzde 70 kadarı sudur. Doğru dürüst işlev görebilmesi için insan vücudunun günde 1 ila 7 litre suya ihtiyacı vardır. Yıkanmak ve tuvaletlerde kullanmak için de kişi başına günde ortalama 180 litre suya ihtiyaç vardır. Ama bu, ülkelere ve zenginliğe göre değişir. Mesela, Avustralya'nın banliyölerinde kişi başına düşen ortalama kullanım miktarı 400 litreyi, ABD'de ise 450 litreyi aşabilmektedir. Bununla birlikte, önemli istisnalar da vardır: ABD'nin Florida eyaletinde Orange County ilçesinde bir haneye tek bir yıl içinde 19 milyon litre ya da günde 47 bin litrelik su faturası gelmiştir. (Bu hanede bu kadar suyun niçin ve nasıl kullanıldığı bugüne kadar anlaşılabilmiş değildir.)

Pişmiş Aşa (Bire Bin) Su Katmak

Asıl çarpıcı ve anlaşılması zor rakamlar, insanların yiyip içtiklerini üretmek için ne kadar su kullandıklarını hesaplamaya başlayınca ortaya çıkmaktadır. Mesela, bir kilogram pirinç yetiştirebilmek için 3 bin ila 7 bin litre su gerektiği hesaplanmaktadır. 1 kilogram buğday yetiştirmek için 1.350, 1 kilogram patates içinse 700 litre su harcanması gerekmektedir. Et ve süt gibi ürünleri elde edebilmek için hayvanların tahılla beslenmesine harcanan su konusuna gelince, daha da şaşırtıcı rakamlarla karşılaşmak mümkün olmaktadır:

125 gr hamburger çıkartacak ineğe yem yetiştirmek için yaklaşık 13,5 ton;
1 litre süt verecek ineğin yemini yetiştirmek için yaklaşık 2,25 ilâ 4,5 ton;
1/2 kilogram (450 gm) peynir verecek inek yemini yetiştirmek için 2,5 ton;
1/2 kilogramlık (450 gm) bir paket kesme/toz şeker üretmek için yaklaşık 1,8 ton;
1/2 kg (450 gm) bir kavanoz kahve üretmek için yaklaşık 10 ton su gerekir.

Porsiyon olarak hesaplandığında da karşımıza şöyle rakamlar çıkmaktadır:

1 tabak pilav için yaklaşık 110 litre, bir sandviç ya da tost ekmeği için 180 litre, iki yumurtalı bir omlet ya da bir karışık salata için 600 litre su, 1 porsiyon (üç top) dondurma için 1.800 litre, normal boy hamburger için 3,5 ton, bir küçük biftek (veya üç kalem pirzola) için 6 ton su, 1 fincan çaya konacak 1 çay kaşığı şeker elde etmek için 50 fincan su, 1 fincan kahveye gidecek kahveyi yetiştirmek için

Ekim mevsiminde 1C° sıcaklık artışı, tahıl hasadında % 10 oranında düşüşe yol açıyor!

592 fincan su, bir öğün yemekle beraber içilen bir bardak şarap ya da bira için 300 litre, yemekten sonra dijestif olarak içilecek 1 kadeh konyağın üretilmesi içinse 2.400 litre, yani yaklaşık 2,5 ton su gerekmektedir.

Bir t-shirt üretmek için gereken yaklaşık 250 gramlık pamuğun yetiştirilmesine giden suyun yaklaşık 25 banyo küvetini dolduracak miktarda olduğu hesaplanmaktadır. Gelişmiş Batı ülkelerinde bir insan yılda 1.200 litre (1 ton) kadar su içmekte, 50-100 ton arasında da su kullanmaktadır; aynı tek insanın beslenme ve giyim ihtiyaçlarına giden tahılların yetiştirilmesi için 1.500 – 2.000 ton, yani olimpik bir havuzun yarısından fazlasını dolduracak miktarda suya ihtiyaç vardır. Özetle, 1 (yazıyla bir) ton tahıl elde etmek için, 1000 (yazıyla bin) ton su gerekmektedir – Oran, 1'e 1.000'dir! Dünyadaki suyun yüzde 70'i tarımda (sulamada), yüzde 20'si endüstride, yüzde 10'u ise ev ve işyerlerinde kullanılmaktadır.

Dünyanın Suyu Isınırken

Dünya ekonomisi sadece 50 yıl içinde 7 kat büyürken, doğal hayat destekleme sistemleri aynı kalmıştır. Benzer şekilde, su kullanımı 3 kat artarken, hidrolojik sistemlerin buharlaşma yoluyla tatlı su üretme kapasitesinde bir değişiklik (artış) olmamıştır. Dünya yiyecek talebi 3 kat artarken, sulamada kullanılacak su talebi de 3 kat artış göstermiştir. Bunun sonucunda dünya büyük bir su 'açığı' yaşamaktadır. Ama, bu açık yeraltı su kaynaklarının aşırı ölçüde sömürülmesi ve su tablolarının düşmesi şeklinde oluştuğu için, hemen hemen hiçbir şekilde fark edilmemekte, gözden ırak cereyan etmektedir. Su seviyelerinin düştüğü, kuyular kuruyup kör kuyular haline gelene kadar fark edilmemektedir. Su seviyeleri düşerken, sıcaklık da yükselmektedir. Sıcaklıkla tarımsal verimlilik arasındaki ilişkiyi araştıran bilim insanlarının vardığı sonuç şöyledir: Ekim mevsiminde her bir derecelik (Celsius) artış; buğday, pirinç ve mısır hasadında yüzde 10 oranında bir düşüşe yol açmaktadır!

Endüstrileşmiş Batı ülkelerinde tüketilen yiyecek ve pamuğun büyük bölümü ithal edilmektedir. Bu ürünleri yetiştirmek için nehirlerden su alınarak ya da yeraltı kaynaklarından pompalanarak tarlalara verildiğinde, su gittikçe pahalıya mal olduğu gibi, giderek başka insanları sudan mahrum bırakmakta, nehirleri ve yeraltı su kaynaklarını *(aquifer)* kurutmaktadır. Nehirler kurudukça,

Esasen su, asla tam olarak yok edilemeyen, 'nihai yenilenebilir kaynak'tır. Zorluk, suyun daima ihtiyaç duyulduğu anda, ihtiyaç duyulduğu yerde bulunabilmesini garanti etmekte yatmaktadır.

ürünleri sulamak için hiç su kalmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş Batı ülkelerinin dünyanın geri kalanı üzerinde bıraktığı su 'ayak izi', giderek ciddi bir sorun haline gelmektedir. Yazar Fred Pearce'ın ifadesiyle, "Pakistan pamuklusu satın aldığınızda, Tayland pirinci yediğinizde ya da Orta Amerika kahvesi içtiğinizde bu bölgelerin hidrolojisini etkiliyorsunuz demektir. İndus ya da Mekong nehrinden ya da Kostarika yağmurlarından pay alıyorsunuz demektir. Nehirlerin kurumasına katkıda bulunuyorsunuz demektir.

Sanal Su

Dünya yüzünde çeşitli ürünlerin üretim ve imalatında kullanılan suya, konunun uzmanlarından Tony Allan'ın buluşuyla 'sanal su' adı verilmektedir. Yani, bir limanda doklara yanaşan şilepteki bir ton buğday, onun yetiştirilmesinde kullanılmış bin tonluk suyu içinde sanal olarak barındırmaktadır. Dünyadaki sanal su ticaretinin yaklaşık yirmi Nil nehrine tekabül ettiği hesaplanmaktadır. Bu miktarın üçte ikisi tahıldan, çiçek yağına, şekerden pamuğa kadar geniş bir alanda tarımsal ürünlere gitmekte, dörtte biri et ve mandıra ürünlerine, yalnızca onda biri de endüstri ürünlerine gitmektedir. Yeryüzünün en büyük sanal su ihracatçıları ABD (sığır eti), Kanada (tahıl), Avustralya (pamuk ve şeker), Arjantin (sığır eti) ve Tayland'dır (pirinç).

Belli başlı sanal su ithalatçıları da Japonya ve Avrupa Birliği'dir. Bu ülkelerin pek azı su sıkıntısı çekmektedir. Dolayısıyla, bu ticareti sürdürmekle ne kadar etik davrandıkları tartışma konusudur. Oysa, diğer bazı ülkeler için sanal su can alıcı bir faaliyet teşkil eder. Sanal su ithalatı yapmamaları hâlinde İran, Mısır, Cezayir, Ürdün gibi ülkeler derhal açlığa düşerlerdi. Ortadoğu'ya her yıl sanal su ithalatı biçiminde akan su miktarı, Nil'in akıttığı su miktarından fazladır.

Birçok ülke su sıkıntılarını sanal su ithali yoluyla giderme yoluna giderken, kimileri de bu sıkıntıyı ihracat yoluyla artırmaktadır. Meselâ, İsrail ve güney kesimleri kuraklık çeken İspanya suyu domates olarak, Etiyopya kahve olarak ihraç etmekte, Meksika en büyük su kaynağı olan Chapala gölünü sanal su ihracı ile boşaltmaktadır.

Pamuk İpliğine Bağlı İlişkiler

Pamuk üreticisi olan pek çok ülke bu ters su ticaretinin örneklerini vermektedir. Pamuk, en verimli olarak sıcak iklimde, hatta çöl ikliminde yetişmektedir. Mısır, Sudan ve Pakistan gibi eski Avrupa sömürgeleri, tıpkı İngiliz kolonyalizmi günlerinde olduğu gibi bugün de Nil ve İndus nehirlerinin sularını pamuk yetiştirmek için çekip tüketmektedirler.

Rusya da Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya çöllerini büyük bir pamuk plantasyonuna dönüştürürken, o tarlaları sulamak için, bir zamanlar yeryüzünün 4. en büyük iç denizi ve Belçika ve Hollanda'nın toplam yüzölçümüne sahip olan Aral Denizi'ni 20. yüzyılın ve belki de insanlık tarihinin en büyük çevre felaketine duçar ederek eski halinin onda birine indiriyor, yani neredeyse haritadan siliyordu. SSCB'nin yıkılması ve 'Komiser Pamuk'un bölgeden ayrılmasına rağmen, mirasının aynen devam ettiği görülmektedir. Aral Denizi havzasındaki hükümetler, pamuk ekiminde kullanılan araziyi yüzde 12 artırdıkları gibi, Aral'ı besleyen nehirlerden su çekme işlemini de aynı oranda sürdürmektedirler: Aral Denizi'ni çevreleyen ülkeler, yani Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kırgızistan, kişi başına en çok su kullanan 7 ülkeden 5'ini oluşturmakta, eski Sovyet ülkeler camiasını giydirmeye devam etmektedirler.

Dünya çapında sanal su ticaretinin, ürün yetiştirmek açısından su talebini önemli ölçüde azalttığı, su ihtiyacının daha az olduğu yerlerde ürün almayı mümkün kıldığını öne süren görüşler de vardır. Ama bu durum, sanal su ticaretinin ağırlıklı olarak buğday ve mısır gibi ürünlerin ABD ve Kanada gibi daha ılıman iklime sahip ülkelerden, aynı ürünlerin daha çok su gerektireceği daha sıcak iklime sahip ülkelere ihracından kaynaklanmaktadır. Oysa, pamuk ve şeker pancarı/kamışı gibi birçok başka üründe sanal ticaret, ihracatçılar açısından hiç de makul bir alışveriş biçimi gibi görünmemektedir. Pakistan'ın İndus nehrinin toplam akışının üçte birini

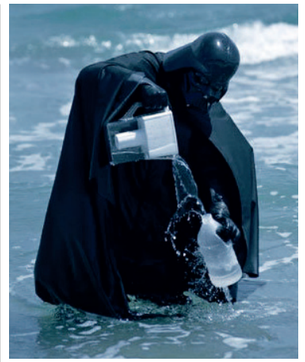

Sanatçı Daniel Bozhkov'un *Darth Vader Brita Filtresiyle Karadeniz'i Temizlemeye Çalışıyor* başlıklı performansından bir görüntü.

yıllık olarak pamuk sulamasına aktarmasında ve nehrin Arap denizine ulaşmasını engellemesinde ya da ABD'nin *High Plains* (Yüksek Yaylalar) diye adlandırılan bölgesindeki yeraltı su yataklarını pompalayıp tüketerek dünyayı bir tahıl fazlasına boğmasındaki mantık sorgulanmaktadır. Sanal su ticaretinin, erdemleri yanı sıra, yeryüzündeki en içinden çıkılmaz krizlerden birinin özünü oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Hidrolik Apartheid

Dünya tarihinde suyu tükenen ilk büyük coğrafi bölge Ortadoğu'dur. Su sorunu bu bölgede özellikle İsrail-Filistin çatışmasının önemli odak noktalarından birini oluşturur. Batı Şeria'da sürekli akan nehir olmamakla birlikte, yeraltında üç kaynak mevcuttur. Dağ yatakları diye adlandırılan bu kaynaklar Filistinlilerin yegâne su kaynağını meydana getirirler ve çatışmanın özünde yatarlar. 1950'lerde Ürdün egemenliğinde yaşarlarken Filistin-

Pakistanlı küçük bir kızın 2005 depreminin ardından suya kavuştuğu an *2005.*

liler ihtiyaçlarından fazla suya sahiptiler. Ama, nüfusu arttıkça İsrail, Batı Şeria'ya ayak dahi basmadan yeraltı kaynaklarını fazlasıyla tüketmeye başladı. 1960'ların başından itibaren İsrail, yeraltı kaynaklarındaki sudan aslan payını alıyor ve Filistinlerden 15 kat daha fazla su tüketiyordu! Batı su kaynağındaki seviye düştü, bölgedeki üç nehirden ikisi kurudu, üçüncüsü olan Yarkon da hızla büyüyen Tel Aviv şehrinin açık lağımı oldu. 1967'deki 6 Gün Savaşı'ndan sonra Batı Şeria'yı işgal eden İsrail, Batı su haznesinden tarım ya da başka amaçlarla su çekilmesini yasakladı. Böylece, İsrail Batı su haznesinde aslan payına el koydu, ve ona sonsuza kadar sahip olacağını karara bağlayıp bunu dünyaya ilan etti. 1967'den bu yana Batı Şeria'da İsrail'in tam ve mutlak bir hidrolojik egemenliği vardır. Günümüzde her Filistinli'nin kişi başına su kullanım miktarı, komşusu İsrailli'nin kullanım miktarına göre 4 kat azdır. Buna 'hidrolojik apartheid' da denmektedir.

Aslında İsrail 1967 savaşından yıllar öncesinden başlayarak Batı Şeria sularına el koymuş durumdaydı. 1964 yılında İsrail, bir gece içinde Ürdün nehrinin sularını çaldı! Tarihte belki de en çok ekilip biçilmiş olan Ürdün Vadisi bir gece içinde suyunun büyük bölümünü kaptırdı. Binlerce yıldır Golan Tepelerinden Galile Denizine, oradan da vadi boyunca gidip Ölü Deniz'e akan su, yapılan bir barajın açılmasıyla bir gecede 3 metre çapında bir boru hattıyla İsrail ülkesi boyunca akıtılmaya başlandı. Ürdün nehrinin böylece boşaltılması jeopolitik bir depremdi: ne Galile Denizi'nin doğu kıyısına sahip olan Suriye'nin, ne de içinden geçen bu nehre adını veren Ürdün'ün rızası ve onayı alınmadan gerçekleştirilmiş bir operasyondu bu.

Yakın Tarihin İlk Su Savaşı

Savaş ve işgalle birlikte Filistinlilerin kendi su kaynaklarını geliştirmesi engellendi ve İsraillilerin aslan

payını alması garanti altına alınmış oldu. Savaştan önce Ürdün Nehri havzasının onda birinden daha azı İsrail sınırları içinde yer alırken,savaştan sonra havzanın neredeyse tamamı İsrail denetimine geçmiş, nehrin doğduğu Golan Tepeleri de Suriye'nin elinden alınmıştı. Savaşın komutanı olan general Ariel Şaron, otobiyografisinde Altı Gün Savaşı'nın modern çağ tarihinin ilk su savaşı olduğunu açıkça dile getirmektedir. İsrail'in Ürdün Nehri'ni ve akaçlama havzasını ele geçirmesi, süregelen çatışmanın en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Günümüzde İsrail, kendi topraklarına düşenden çok daha fazla su kullanmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmesini iki şeye borçludur: Biri, Batı su haznesini denetlemesine imkân veren Batı Şeria'yı işgal altında tutması; ikincisi de, Ürdün Nehri'ni denetlemesine imkân veren Golan Tepeleri'ni işgal altında tutması...

1995'te Ortadoğu barış sürecinin bir parçası olarak İsrail'le Filistinliler arasında imzalanan Oslo Anlaşmaları, yeraltı su haznelerinin eşitsiz bölüşümünü pekiştirdi: Filistinlilerle İsrailliler arasında 1'e 4'ten fazla bir oranda kullanım farkı öngören bir bölüşüm söz konusuydu. Sorunu pekiştiren bir başka durum da, İsrail'in, illegal olduğu La Haye Uluslararası Adalet Divanı tarafından da tescil edilen 'Duvar'ı oldu. Filistin köy ve kasabalarını, kendilerine hayat veren kuyulardan koparan; intihar bombacılarını durdurmak, yani güvenlik sağlamak amacı ile yapıldığı belirtilen ve fakat tamamen sınırın Filistin tarafında inşa edilen 10 metreye yakın kalınlık ve yer yer 8 metre yüksekliktekı duvar, hidrolojik açıdan büyük bir bölünmeye sebep oldu. Birçok Filistin köyü kendisini sınırın yanlış tarafında bulurken, Filistin tarafında kalan birçok köy ve kasaba da, kuyularının yanlış tarafta kaldığını fark etti. Sonuçta, duvarın değerli batı haznesinin suyunun dörtte birini Filistinlilerden alıp İsrail'e aktardığı hesaplanmaktadır.
(Bkz; Duvar)

Bugün bir milyardan fazla insan temiz içme suyuna ulaşabilecek imkânlara sahip değil.

Filistinliler Batı Şeria'ya hayat veren suyun sadece 5'te birini kendilerine bırakan bir düzenle nasıl yaşayabilecekleri sorusunu sorarlarken, İsrail parasını ABD'nin ödeyeceği bir sistemle deniz suyunu tuzdan arındırma tesisleri kurma ve bu suyu Batı Şeria'daki işgal altındaki Filistin topraklarına borularla taşıtma planları geliştirmektedir. Ne var ki, İsrail'in Filistinlilere tuzdan arındırılmış deniz suyu kullandırma planlarının da, işgalle elinde tutmakta olduğu yeraltı su haznelerinin Filistinlilere devredilmesini içermediği, hatta aksine Gazze'ye de kurulacak tuzdan arındırma tesisleri ile ilerdeki kurulabilecek bağımsız Filistin devletinin de dünyada tuzdan arındırılmış suya en bağımlı ülke haline getirilmesinin düşünüldüğü de ileri sürülmektedir.

Öte yandan, Kitabı Mukaddes'te dillere destan hikâyesi anlatılan Ürdün Vadisi, bir zamanlar Ölü Deniz'e yılda akıttığı suyun şimdi onda birini bile taşımayacak halde bulunuyor. Suyun çoğu da, arada bir Suriye'den gelen fırtınalarla derişen bir lağımdan oluşuyor. Yahya'nın İsa'yı vaftiz ettiği nokta ise, şimdi dikenli tellerin ardına sızan lağım suyundan ibaret. 2004'te de Suriye ile Ürdün, Yarmuk nehrinden arta kalan suyu tutmak üzere 'Birlik ve Beraberlik' barajını inşa etmeye karar verdiler. Böylelikle, Ortadoğu'daki medeniyetlere su sağlamış ve tek tanrılı dinlerin üçü için de kutsal sayılmış bir nehrin, Ürdün Nehri'nin düzenli akışının sonunu getirecek bir işlem de nihayet başlatılmış olmaktaydı.

Su Açığı

Dünyanın hızla artan nüfusunun su ihtiyacının karşılanması, giderek âciliyet kazanan, ertelenmesi güç, ağır bir görev hâlini almakta. Yeryüzü nüfusunun neredeyse dörtte biri, gecekondularda, varoşlarda ve 'ordaki uzak köy'lerde güvenilir, temiz içme suyuna erişemeden varlığını sürdürmeye çalışıyor. Bu insanların ezici çoğunluğu Sahra-altı Afrika'da ve Güney Asya'da bulunuyor. Çocuklarına su getirmek için her günkü gibi sekiz kilometre yola gidip dönen ve tam evine ulaşacağı sırada, herhalde yorgunluktan düşürüp kırdığı testinin parçaları oracıkta, kendini astığı 'o ağacın altında', bulunan Afrikalı kadının hikâyesi artık neredeyse umur-u âdiyeden, yani olağan sayılabilir. Öte yandan, gelişmiş, zengin ülkelerde de tıpkı evsizler gibi su yoksulu insanlara da azımsanmayacak sayıda rastlamak mümkündür. Mesela, Meksika sınırının ABD tarafındaki *colonia*'ların sakinlerini bunlar arasında sayabiliriz. Su açığının en çarpıcı örneklerinden birini ise Çin sunmaktadır. Yeryüzünün yaşayan en eski uygarlıklarından birini oluşturan Çin, yeryüzünün en büyük nüfusuna sahip olmasına rağmen, binlerce yıldır daima kendini beslemeyi başarmıştır. Oysa şimdi gittikçe artan su açığı, Çin'i tarihte ilk kez büyük çapta tahıl ithal etmeye zorlamaktadır.

Suyun akılsızca kullanılmasının en iyi –ya da bakış açısına göre en kötü– örneği, golf sahalarıdır. **(Bkz; Suçortaklığı)** İspanya'da su koruma sistemleri üzerinde çalışan Hollandalı mühendislerin yaptıkları hesaba

Suyun akılsızca kullanılmasının en iyi -ya da kötü- örneği, golf sahaları. Hollandalı bir mühendislik firmasının hesaplarına göre, 18 delikli bir golf sahasına yılda 10 bin hanelik bir kasabanın kullandığı miktara eşit su harcanıyor. Çim zemin ve yollar daha yeşil görünsün diye metrekare başına dokuz litre su harcanması gerekiyor.

göre 18 delikli bir golf sahasına bir yılda 10 bin hanelik (yaklaşık 35 - 40 bin kişilik) bir kasabanın kullandığı miktarda su harcanmaktadır. İspanya'da golf sahalarının çim zemin ve yollarının daha yeşil görünebilmesini sağlamak için her bir metrekareye dokuz litre su harcanması gerekmektedir. Sadece Murcia, Alicante ve Almería bölgelerinin her birinde 40, yani toplam 120'ye yakın yeni golf sahası yapımı planlanmaktadır. Bu bölgelerin ortak özelliği, her üçünün de İspanya'nın en kurak bölgeleri arasında yer almalarıdır. Potansiyel olarak Türkiye de bir başka çarpıcı örnek oluşturmaktadır. Golf turizmi son yıllarda Türkiye'nin Akdeniz kıyılarında giderek yaygınlaşmakta, Antalya Manavgat'da aralarında 350 yıllık fıstık çamlarının bulunduğu 200.000 ağacın golf turizmi için kesilmesi öngörülmekte, ülkede mevcutlara ilaveten 2010 yılına kadar 100 yeni golf sahasının daha yapılması planlanmaktadır.

Su Etiği

Esasen su, asla tam olarak yok edilemeyen, 'nihai yenilenebilir kaynak'tır. Zorluk, suyun daima ihtiyaç duyulduğu anda, ihtiyaç duyulduğu yerde bulunabilmesini garanti etmekte yatmaktadır. Dolayısıyla, burada söz konusu olan, temiz su yetersizliği değil, eldeki suyun etkili kullanım rejimindeki yetersizliktir aslında. Örneğin, suyu devasa bir ülkenin güneyinden kuzeyine taşımak (Çin); dünyanın en büyük ırmaklarından birkaçını birbirine eklemlemek (Hindistan/Pakistan); su için uçsuz bucaksız çöllere boylu boyunca su borusu döşemek (Libya/S.Arabistan) ya da anıtsal barajlar inşa etmek (Mısır, Türkiye, Çin) gibi mega-süper-hiper mühendislik projelerinin pek de çözüm olmadıkları giderek daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Aksine, muazzam paralara mal olan bu projelerin, en az çözdükleri kadar yeni sorun yarattıkları da gözlenmekte, hatta yetersizlik rejiminin kökünde asıl bu projelerin yattığı belirtilmektedir. Burada bakış açısındaki bir çarpılmadan söz edilebilir. Suyun doğadan sökülüp çıkarılacak bir kaynak olduğu, sökülüp çıkarıldıktan sonra da çelik ya da betonarme kapların içine tıkılması gerektiği yolundaki anlayışın terk edilmesinde yarar vardır. Doğaya bir 'su madeni', 'su yolunda kırılacak bir su testisi' ya da suya 'mevla'nın gökten yağdırdığı' bir nimet olarak bakmak çok anlamlı olmayacaktır. Onun yerine, suyu değerli bir kaynak olarak görmekte; doğal kurallara uygun davranmakta, yani su döngüsü doğrultusunda gitmekte büyük yarar var gibi görünmektedir. Bilimsel verilere uygun davranmak, su gerçekliğine uygun bir 'mavi devrim'e yönelmek bir zorunluluk olarak ortaya çıkıyor. Ama bunun da ötesinde yeni bir 'ethos'a, yeni bir su ahlakına ihtiyaç olduğu da açıktır: Bilim yazarı Fred Pearce'ın deyişiyle bu, "teknik çözümlere değil, su döngüsünü dar bencil çıkarlar yerine azami toplumsal yarar için idare etmeye dayanan bir ethos'tur."

Suya erişmek, tıpkı yaşam hakkı gibi bir haktır. Temel bir hak. Dolayısıyla, suyun epey bir süredir olduğu gibi dere tepe düz gidip sırf paraya doğru akması artık beklenmemelidir. 21. yüzyılın yeni öncelikleri, binlerce yılın eski önceliklerine; örneğin, yağmurun nereye düşüyorsa orada devşirilmesi, 'hasat edilmesine', ya da binlerce yıl kullanılıp, sonra unutulan 'kanat' sistemleri gibi kadim geleneklere geri dönmeyi gerekli kılıyor. Bu geri dönüş, damla tekniği ya da betonla kaplanmamış kanallar kullanılması gibi yepyeni yöntem ve fikirlerin devreye sokulmasını da dışarıda bırakmamaktadır elbette. Ne var ki, dev barajlar inşası, devasa boru hatları, devasa kanallar döşenmesi gibi 20. yüzyıl takıntı ve saplantılarının yerlerini hemen çok daha küçük, çok daha yerel projelere bırakması zamanı gelmiş gibi gözüküyor. Ve çok daha 'eski' projelere tabii. Küçük ve eski. Eskilerin küçüklere dediği gibi: 'Su verenlerin bol olsun...'

Ömer Madra

Kaynaklar:

Fred Pearce; *When the Rivers Run Dry: Water – The Defining Crisis of the Twenty-First Century.* Boston: Beacon Press, 2006.

Lester R. Brown; *Outgrowing the Earth – The Food Security Challenge in an Age of Falling Water Tables and Rising Temperatures.* New York: W. W. Norton & Company, 2004.

Paul Brown; *Global Warning – The Last Chance for Change.* London: Guardian Books, 2006.

www.wikipedia.org

Sutyen

Sutyen tüm içgiyim ürünleri arasında, korseler ile birlikte özelliği olan bir ürün. Üretimi ciddi bir bilgi birikimini ve teknolojiyi gerektirir, hatta daha da ileri gidip, sutyen üretiminin 'mühendislik kadar derin' bir bilgiyi gerektirdiğini de söyleyebiliriz. Ama, gerek fiyat tutturmak ve pazardan pay kapmak için, gerekse, 'ben yaptım oldu' mantığı ile pek çok sutyen ve korse üretilmekte, sonuçta da piyasaya olur olmaz pek çok ürün çıkarılmaktadır. Bu ürünlerin, bir de bilinçsiz tüketimi başlayınca, pek çok sağlık sorunu da birlikte ortaya çıkıyor.

Bundan birkaç yıl öncesinde, meme kanseri sonucunda sol memesi alınmış bir hanım bana başvurduğunda, anlaşılmaz bir biçimde, ameliyattan beri topallamaya başladığından söz ediyordu. Alınan kanserli memesi ile yürüyüşü arasındaki ilişkiyi kuramamış olan bu hanım, çözümsüzlük içinde bunalmıştı. Kendisine, var olan memesi büyüklüğünde bir silikon dıştan takma meme kullanmasını önerdim, bu iki memeyi de, geniş askılı ve tam kavrayan boneleri olan *(full cup)* bir sutyen ile korumasını önerdim, ancak sutyenin askılarını nasıl ayarlayacağını da gösterdim. Yani askılar omuzları kesmeyecek şekilde ayarlanacak, ancak memelerin boşluktaymış gibi sallanmasını da önleyecek şekilde gerilecekti. Bu öneriyi uyguladığından beri bu hanımın hiçbir sorunu kalmadı. Öte yandan dış görüntüsünü de düzeltebildiği için ameliyat sonrası estetik kaygıları da ortadan kalkmış oldu. Kendine olan güveni geri geldi.

Cüneyt Ayral

Pahalı Sutyen, Doğru Sutyen Midir?

Bugün vitrinlere baktığınız zaman, pek çok marka ve pek çok biçimde sutyen bulabilirsiniz. Bunlar şekil, kumaş ve görüntü olarak birbirinden çok farklı oldukları gibi, fiyat olarak da pek farklıdırlar. Ancak 'pahalı sutyen doğru sutyendir' diye bir kural olmadığını öncelikle belirtmekte yarar vardır. Örneğin, İtalyan markalı sutyenler, genellikle çok güzel görüntülü ve pahalı olurlar, ancak İtalyanların ürettikleri sutyenlerin vücuda oturmaları *(fitting),* bone-beden *(cup-size)* ilişkileri dünyada en iyiler arasında yer almaz. İtalyanların ürünleri daha çok, kısa zamanlı ve 'aksesuar' olarak kullanılan ürünlerdir. Nitekim bugün İtalyanlar da doğru ve yapılandırılmış içgiyim ürünlerini ithal etmeye, bu işi doğru yapan firmalardan almaya başlamışlardır. İçgiyim ürünlerinin tümünde olduğu gibi, sutyende de, 'kullanım değeri' ve 'kullanım süresi' çok önemlidir.

Çeşitli adlar (Wonderbra, Magic Bra, Ultra Bra vb.) ile piyasaya verilmiş olan *'push-up'* (memeyi iten) sutyenler vardır. Bunlar bütün gün giyilmek için üretilmiş sutyenler değildir; birkaç saati aşan kullanımlarda, vücudun olağan halini zorladıkları için, çeşitli ağrı ya da sızılara neden olmaları da olasıdır. Ancak kadınların moda ile olan kopmaz ilişkileri bu sutyenlerin kullanmalarını da engelleyemez. Memelerin gösterilmesinin bunca moda olduğu bir ortamda, push-up sutyenlerin kullanılmamasını önermek bile komik olur. Ancak, bu sutyenlerin içindeki yastıkların kalın ve sert olmaları yerine, likit yastıklı push-up sutyenler daha çok ilgi görmeye başlayabilir. Kuşkusuz bu likit yastıklı push-up sutyenlerin de doğru olanları ile, alel hesap yapılmış olanlarını da birbirleri ile karıştırmamak gereklidir. Örneğin, bugün gerek Avrupa ve Amerika piyasalarında, gerekse Türkiye'de çeşitli adlarla (Water Bra, Magic Bra, H_2O Plus vb) piyasada olan 'su sutyenlerinin' bonelerinin de yumuşak olmasına dikkat etmek gerekir. Aksi halde uzun süreli giyim olanağı yine ortadan kalkar.

Kadınların 3/4'ü Kendi Beden Ölçülerini Bilmiyor

Dünyanın çeşitli, yoğun sutyen tüketen ülkelerinde yapılmış araştırmalar, kadınların ortalama %75'ini aşan oranda bir bölümünün kendi beden bilgilerini ve ölçülerini bilmediklerini ortaya çıkarıyor. Örneğin, bir sutyen ile rahat eden bir kadın, o sutyenin etiketini kesip, kullanmakta olduğu sutyeni eskiyince, gidip aynını hiç denemeden, kesmiş olduğu etiketi göstererek

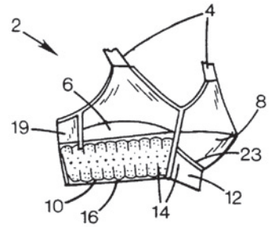

Doğru parametrelerin bulunarak, sutyenin hangi tarz kadınlara ve hangi amaçla tasarlandığının çok iyi bilinmesi gerekir.

alıverir, ardından da bunca zaman rahat etmiş olduğu sutyenin yenisi ile neden bu kere rahat edemediğine şaşar. Oysa, nedenler farklı olabilir: Kadının kilosu değişmiştir, kilo ile beraber memenin de ölçüsü değişir. Kadın spor yapmaya başlamıştır, göğüs kafesi genişlemiştir, yani sutyen ölçüsü yine farklıdır. Âdet günlerindedir, memeler olağandan fazla şişmiştir vb. Bu nedenledir ki, kadınlara, sutyenlerini depo etmemeleri önerilir. Sutyen sürekli olarak alınması gereken bir giyim ürünüdür. Hele günümüzde, sutyenin gösterilmesi ya da transparan giyimlerden görünmesi iyice moda iken, her gün değişen modaya göre sutyen almanın da tadını çıkartmak gerekir. Ayrıca kadınlar sutyeni rahat zamanlarında ve ne koşulda olursa olsun deneyerek almalıdırlar. Sutyenin hangi amaç ile alındığı da çok önemli bir soru. Yani sürekli kullanım için mi; yoksa şıklık, bir elbiseyi tamamlamak için mi alınmaktadır sutyen? Bugün, sürekli kullanım için üretilen sutyenlerde hafif dolgulu askılar kullanıldığı gibi, omuzda genişleyen özel askılar da kullanılmaya başlanmıştır. Piyasada, özellikle büyük memeli kadınların memelerini küçük göstermeleri için satılmakta olan *'minimizer'* sutyenleri alırken çok dikkat etmek gerekir, çünkü bu sutyenlerin askılarının hiç esnememesi gerekir. Ancak bu yolla, memenin rahatsız edilmeden küçük gösterilmesi sağlanabilir.

Hangi Amaç için?

ABD'de Warners firmasının bulmuş olduğu bir teknoloji ile geliştirilen bu sutyenlerin bugün piyasada pek çok benzerleri bulunmaktadır. Ancak alırken bir içgiyim uzmanına danışmalı ve doğru minimizer bulunmalıdır, aksi halde yanlış askı ve yanlış kumaş kullanımı ile üretilmiş olan minimizer sutyen memeye baskı yapacaktır. Bu ise nefes darlığından, göğüs kafesinde ağrılara kadar pek çok şikâyetin kaynağı olabilir.

Sutyenin tasarım tekniğinde pek çok farklı öğe vardır; bunların en önemlisi sutyenin hangi amaç ile kullanılacağı sorusunun sorulması ile ortaya çıkar. İçgiyim tarihine baktığımız zaman, kadınların belli dönemlerde vücutlarını belli şekillere sokmak için "sıkıntılara da evet" dedikleri görülmektedir. Örneğin, bellerin iyice inceldiği dönemlerde kullanılan korseler, beli terbiye etmek amacıyla günlerce çıkartılmamakta ve vücudun yeni şeklini kabul etmesi için beden zorlanmaktaydı. Peki sutyenin tasarımında, kadını rahat ettirecek bir püf noktası var mıdır?

Püf Noktası...

Sutyeni tasarladıktan sonra, onun yapımı aşamasında çok titiz davranmak gereklidir. Bu da kadınların hiçbirinin birbiri ile aynı olmadığı düşüncesine alışarak olur. Doğru parametrelerin bulunarak, sutyenin hangi tarz kadınlara ve hangi amaçla tasarlandığının çok iyi bilinmesi gerekir. Yani push-up bir sutyeni 36B ölçüsünden daha büyük yapmanın, askılarını genişletmenin, yan panellerine balenler koymanın bir anlamı yoktur. Tıpkı minimizer bir sutyeni 32B ölçüsünde yapmak gibi. Bu tür ürünler salt ticari kaygılarla üretilmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerine, farklı coğrafyalara üretim yapmakta olan kuruluşlar, gönderileceği ülkenin özelliklerine göre değerlendirme yapmalı, o ülkedeki kadınların genel davranış biçimlerinden tutun da fizyolojik özelliklerine kadar bu özellikleri incelemelidirler. Bir içgiyimcinin, bugünün ortamında kültürel farklılıklara bakması, fizyoloji bilmesi, sosyal ve kültürel antropoloji ile ilgilenmesi, sanat ile iç içe yaşaması, bilimsel verilerle donatılması, doğru tasarımın oluşması için ön koşulu halini almıştır. Örneğin, Wolford Avusturya firmasının derinlemesine bir araştırma sonucunda hazırlanmış olduğu anlaşılan içgiyim koleksiyonlarına bakıldığında, tüm kadınlara değil de 'Wolford'un tanımladığı kadınlara' üretim yapıldığı açıkça gözleniyor. Öte yandan Triumph Int. çok geniş ürün

1952 yılına ait bir sutyen reklamı.

yelpazesine rağmen, yapılandırılmış ürünler (sutyenler) piyasasının önde gelenleri arasında yer alabiliyor.

Fransızların geleneksel markası Chantelle, 'Fransız Klasiği' olmaktan kendisini kurtaramadığı için daha genç ürünlerini ister istemez bir başka marka ile piyasa sürmek zorunda kaldı. Passionata markasının doğumu böyle oldu. Chantelle grubu, Fransız iç piyasasındaki 'ucuz' pazarı da kaçırmamak için 'Darjeling' adlı zincir mağazalar açmaya da başladı. İtalyanların ünlü La Perla markası ise bir aksesuar olduğunun bilinciyle hızla 'moda evi' olma yoluna girip, 'kendi kadınını' tanımlamaya çalışıyor.

Cüneyt Ayral
www.acikradyo.com.tr
19 Kasım 2002.

Süperstar

Popüler müziğimizin 'Süperstar'ı Açık Radyo'yu iki kere şenlendirdi. 3 Ağustos 2002'de yayınlanan Dünya Dönüyor'a telefonla katılan Pekkan, o akşamki Açıkhava konseri için yaptığı hazırlıkları anlattı, repertuarından söz etti. Program bir bant kaydıydı ve sanatçı ile kayıt öncesi yapılan ön görüşmede, kendisine bu programın 'konser günü' yayınlanacağını ve güya programı hazırlayanların kendisini o gün, yani 3 Ağustos'ta son provaya gitmeden önce aramış-bulmuş gibi yapacakları anlatılmış olmasına rağmen, çok sık olarak "Birkaç gün sonraki konser, hafta sonu yapılacak konser…" diyerek, programın canlı değil 'konserve' olduğunu açık etti…

11 Temmuz 2002, Perşembe: Ağustos boyu Boston'da olacağım için, bugün Açık Radyo'da iki yedek program kaydettim. 3 Ağustos için (tam gideceğim gün) 'Ajda Pekkan Özel Programı' kaydettim ve programa Ajda Pekkan da telefonla katıldı. Dün söz almıştım kendisinden ama yine de korka korka aradım. Telefon açıldı ve hiç zahmetsiz bağlandık kendisine. Aşağı yukarı on dakika kadar konuştuk. Konser 3 Ağustos'ta yayınlanacağı için, konserden hemen önce konuşuyormuş gibi yaptık. Güya son provaya çıkmadan az önce evinden onu aramışız gibi oldu. Ben de bir saat boyu hep 60'ların Ajda'sını çaldım. 'Onyedi Yaşında', 'İlk Aşkım', şu bu...[1]

Süperstar, 19 Temmuz 2003 tarihinde ise ‘kanlı-canlı’ olarak radyodaydı. O aralar ‘Sen İste’yi henüz yayınlamış olan Pekkan Açık Radyo koridorlarına fırtına gibi girdi, enerjisi ile herkesi kendisine hayran bıraktı...

19 Temmuz 2003, Cumartesi: Açık Radyo’da konuğum Ajda Pekkan’dı. Sabah uyandığımda heyecandan yerimde duramıyordum. Zaten sabahın köründe gözlerim açıldı. Arka arkaya kahve-sigara derken baktım vakit geçmiyor, kalktım erkenden gittim radyoya; onunla sohbet eder, buna laf yetiştirirken zaman geçer hiç olmazsa dedim. Burcu da heyecanla karşıladı beni radyoda; “Sabahtan beri telefonlar susmuyor” dedi, Süperstar’ın hayranları arayıp duruyormuş, “Biz de gelebilir miyiz, gelip tanışabilir miyiz?” diye... (Tam tersini yapmazmış gibi) heyecanımı yatıştırsın diye bir fincan kahve daha koydum kendime, (...) başladık hep birden ‘Ya gelmezse...’ paniği yapmaya... Neyse. Böyle bir şey olmadı tabii ve Süperstar vaktinden bile önce, Ayşe Ersayın ile birlikte geldi radyoya. Sadece 90’ları konuşmaya karar vermiştim, öyle de yaptım. 90’lar konuşuldu ve (‘Seninle Bir Bütünüz’ hariç) aynı dönemin şarkıları çalındı. Ajda Pekkan, benim çok sevdiğim, kendisinin ise çoktan aklından çıkarmış gibi gözüktüğü Selami Şahin’in ‘Deliyiz’ adlı şarkısına canlı olarak da katıldı ve şarkı bitince de, “Bunu sahnede söylemeliyim” dedi... Program sonrası, (teknik masanın başında durması şart olan Burcu dışında) hepimiz toparlanıp çıktık ve ‘mahallemizin kahvesi’ dediğimiz Pronto Rosa’ya gittik. Bir kahve demiştik ama baktık Süperstar da hâlinden memnun, yayıldıkça yayıldık.[2]

Naim Dilmener

[1] Naim Dilmener; *Eleştirmenin Günlüğü.* İstanbul: Everest Yayınları, 2006.

[2] a.g.y.

Syd Barrett

1964 yılında Cambridge’li dört genç, kurdukları rock grubuna isim arıyordu. Sigma 6, Meggadeaths, The Screaming Abdabs, The Abdabs, The Tea Set gibi isimlerle çaldılar. Bir yıl sonra, aralarına yeni biri katıldı. Katılırken grup için yeni bir isim de bulmuştu; Pink Floyd. Bu isim, iki blues müzisyeninin, Pink Anderson ve Floyd Council’ın adlarının birleşiminden oluşuyordu. Gruba yeni adını veren 20 yaşındaki Syd Barrett artık Pink Floyd’un gitarist ve vokalistiydi... İlk başlarda Amerikan R&B parçalarını yorumlayan grup, gitgide kendi doğaçlama rock’n’roll tarzını oluşturmaya başladı. Kısa sürede

Syd Barrett, *1946-2006.*

görsel destekli *‘happening’*leriyle Londra *psychedelic* camiasının gözbebeği oldular. 1967 yılında yayınlanan ilk albümleri *Piper At The Gates of Dawn* büyük ses getirdi. Bu albümdeki şarkıların büyük çoğunluğu Syd Barrett’a aitti. Zaman zaman, müzikal yaklaşımlarını bir parça sıkıcı bulduğu mimarlık öğrencisi grup elemanlarının kurgusal yetenekleri, resim öğrencisi olan Syd’in çılgın elmasından yansıyan binlerce renkle, ve eşsiz mizah anlayışıyla parlıyordu. David Bowie’nin dediğine göre İngiliz aksanıyla rock söyleyen ilk vokalist olan Barrett, Zippo çakmağıyla gitardan tuhaf sesler çıkarmasıyla da meşhurdu. Müzik tarihi açısından bakıldığında ise Syd Barrett, müziğe farklı bir yön veren yenilikçi bir gitaristti. Her zaman elektrikle yapılan müziğe olan tutkusunu dile getiren Barrett, sesin sınırlarını araştırmaktan sıkılmıyordu. Uyumsuz sesleri bir arada kullanarak, yeni ekipman ve efekt teknolojilerini araştırarak dünya dışından sesleri müziğine katıyordu. Deneysel anlamdaki cesareti müzik tarihinde devrim sayılacak bir ivmeye neden oldu.

İlk albümden dört yıl sonra *Rolling Stone* dergisi kendisiyle mülakat yapmak istediğinde Syd Barrett buna çok şaşırmıştı. “Kusura bakmayın, pek düzgün konuşamıyorum” diyordu. “Birilerinin gerçekten benimle ilgileniyor olduğuna inanmak zor. Ama gayet kendimdeyim. Hatta ben bile öyle olmam gerektiğini düşünüyorum.”

Başka Bir Aşk

İlk albümle gelen çıkışın ardından Syd, başka bir aşkın peşinden gitmeyi tercih etmişti. Yoğun LSD kullanımı bir süre sonra hayatının akışını geri dönülmeyecek biçimde değiştirdi. Bir konserde sadece iki nota çalmakla yetinirken bir diğerinde uyuşturucuyla karıştırılmış bir tüp briyantin, sahne ışıkları altında, saçlarından yüzüne doğru eriyerek akıyordu. Syd Barret’ın beklenmedik hareketlerine önlem olarak David Gilmour gruba girdi. 68’de Southampton Üniversitesi’nde bir konsere giderken Syd’e konsere katılamayacağını söylediler. Böylece Syd gruptan çıkarıldı. Aynı yıl yayınlanan *A Saucerful of Secrets* albümünden sonraki çalışmalara bir katkısı da olmadı. Syd Barrett Pink Floyd’dan ayrıldıktan sonra iki solo albüm yayınladı. 1968 tarihli *The Madcap Laughs* ve 1970’te çıkan *Barrett,* Syd’in şizofrenisinin renklerini taşıyordu. Bu albümlerden sonra insanlardan olduğu gibi, müzikten de uzaklaştı. David Gilmour ve Jerry Shirley ile çıktığı Olympia konserinde, dördüncü şarkının sonunda gitarını yere bıraktı ve sahneden çıkıp gitti.

“Gülleri Gördünüz Mü? Renkleri İnanılmaz”

71 yılında *Rolling Stone*’a mülakat verirken Syd 25 yaşındaydı. “Her zaman bu kadar içe dönük değildim” diyordu. Bence genç insanlar bol bol eğlenmeli. Ama ben pek eğlenemiyorum.” Sonra birden pencereden dışarıyı gösteriyordu. “Gülleri gördünüz mü? Renkleri inanılmaz. O kadar çok renk var ki...”

Çılgın Elmas, yıllar sonra Cambridge’de sakin, sessiz bir hayat sürüyordu. 15 yaşında kendine seçtiği Syd adından vazgeçip, tekrar ailesinin kendisine verdiği isim olan Roger’ı kullanmaya başlamıştı. Pink Floyd macerasından önce olduğu gibi gene resim yapıyor, yenilik olarak tutkulu bir şekilde bahçeyle ilgileniyordu. Hayranları sinir bozucu bir şekilde peşini bırakmadılar. Roger Waters’ın Syd için yazdığı ‘Shine On You Crazy Diamond’ parçasının kayıtları sırasında, stüdyoda oturan, saçları ve kaşları kazınmış, bitik haldeki adamı eski grup arkadaşları bile tanıyamamıştı. Şimdi de hayranları onun orta yaşlı, kel ve şeker hastası halini görmek istiyorlardı. Bisikletle markete giderken fotoğrafını çekmeye çalışan gazetecilerden kaçmak zorunda kalıyordu. Hatta Television Personalities adlı bir İngiliz post-punk grubu ‘I Know Where Syd Barrett Lives’, (Syd Barrett’ın Nerede Yaşadığını Biliyorum) adlı bir şarkı yaptı. 60 yaşındaki Roger Keith ‘Syd’ Barrett uzun süren bir inzivanın ardından 7 Temmuz 2006’da, kız kardeşinin verdiği bilgiye göre huzur içinde öldü.

Syd Barrett’ın deneysel anlamdaki cesareti müzik tarihinde devrim sayılacak bir ivmeye neden oldu.

Bulutlu ve Çiçekli Ülkelerden Küçük Masallar

Roger üst-orta sınıf bir ailenin güzel yüzlü çocuğuydu. İngiliz çayı, kek ve kurabiyelerle büyümüştü. Her zaman tuhaf bir çekiciliği olmuştu. Daha genç yaşta yaşadığı kasabada tanınan bir karakterdi. 15 yaşında sokakta yürürken, insanlar onu gösterip, “Bakın Syd Barrett geçiyor” diyorlardı. Kendinin gayet farkında olmakla beraber çoğunlukla sıcak ve sevecen bir insandı. Bugün müzisyen dostları, durumu kötüleştiği zamanlar haricinde, onunla birlikte çalışmanın ne kadar keyifli olduğundan bahsediyorlar. Her ne kadar efsaneleştirilse ve kendini tüketen sanatçı mitinin bir parçası haline getirilse de Syd Barrett’ın müziği ve şarkıları, bulutlu ve çiçekli ülkelerden küçük masallar anlatmaya devam ediyor. *The Piper At The Gates of Down* albümündeki ‘The Gnome’ (Cin) adlı şarkıdaki gibi...

Look at the sky, look at the river
Isn’t it good?
Winding, finding places to go.
And then one day - hooray!
Another way for gnomes to say
Hooooooooray.
Hooooooooooooooray.

Gökyüzüne bak, nehre bak
Ne güzel değil mi?
Dolanmak, gidecek yerler bulmak
Ve sonra bir gün, hoppaaaaaa!
Cinler bir de böyle söyler işte
Haaaydi
Hopppaaaa.

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
12 Temmuz 2006.

Şark Raporu

Şark'ın ekonomik ve siyasal durumunu ortaya koyan rapor. 'Kânun-u Evvel', yani Aralık 1936 tarihini taşıyor. Bu rapora resmî arşivlerde rastlayamıyoruz. Rapor, 1996 yılında Celal Bayar'ın henüz arşivlenmemiş şahsi dokümanlarının arasında bulunmuş. 70 sayfayı bulan raporun bakanlık personeli tarafından bölgeye gidilmek suretiyle hazırlandığı anlaşılıyor. Bölgeye bizzat Bayar da gitmiş.

70 yıl öncesinde hazırlanan bu raporla bugünün dile gelen konuları arasında paralellikler bulmak mümkün. Yüksek Başvekalet'e sunulan rapor şöyle başlıyor: "Doğu illeri, bizim rejimimize gelinceye kadar kati bir tarzda hâkimiyetimiz altına girmemiştir, geçmiş hükümetler halk üzerindeki hâkimiyetlerini ağalar ve şeyhler vasıtası ile yürütmek istemişlerdir. Şark'ta bugün için dahi tamamen yerleştiğimiz iddia olunamaz. Dayanacağımız en mühim kuvvet ordumuz ve jandarmamızdır."

1923'ten 1936'ya geçen 13 yılda Cumhuriyet rejimi bölgeye hâkim değil; bölgeye hâkim olmak için en önemli güç Silahlı Kuvvetler. Raporda, devlet teşkilatının esaslarının kurulmaya başlanmış sayılabileceğinden, mali sistemde –vergi idaresi olmalı– az da olsa ilerleme görülebileceğinden bahsediliyor, ama devlet cihazının muntazam yürümediğinin de altı çiziliyor. Bölgeye gönderilecek kamu elemanlarının yetersizliğinden söz edilerek, bu alanda hazırlıkların yavaş da olsa yapıldığına işaret ediliyor. Raporda, hükümet binalarının perişanlığına, binalar içinde uzun müddet çalışılamayacağına, memurlar için ikametgâh inşasının çok mühim bir mesele olduğuna değiniliyor. Yani, lojman meselesi o günlerden başlıyor, "devlet otoritesinin tesisi için ikametgâhların yapılması zaruret" deniyor.

İsyanlar

Cumhuriyet sonrasında bölgede görülen pek çok Kürt isyanı var; 1925'te Şeyh Sait, 1930'da Ağrı isyanları önemli büyüklükte isyanlar. Raporda, bölgede gerçekleşen isyanlardan sonra , Türklük ve Kürtlük ihtirasının şahlandığından söz ediliyor; "İsyan edenleri cezalandırmak için şiddetin manası anlaşılır ve yerindedir, ancak isyandan sonra bölgede fark gözetmeksizin idareyi sürdürmek için bir ilerleme kaydedilmemiştir" diyor. Rapor, isyanlar sonrasında bölge halkına farklı muamele yapıldığını, ayrımcılık yapıldığını tespit etmiş oluyor.

> "İsyan edenleri cezalandırmak için şiddetin manası anlaşılır ve yerindedir, ancak isyandan sonra bölgede fark gözetmeksizin idareyi sürdürmek için bir ilerleme kaydedilmemiştir..."

Bayar tarafından sunulan Şark Raporu'nda, bölgede devlet otoritesini kurabilmek, bölgeyi anavatana gerçekten bağlayabilmek için, hariçten sokulmaya çalışılan politikanın muzır cereyanlarını da kırabilmek için, devamlı çalışmak ve fikir üretmenin gerekliliğinden bahsediliyor. Önemli bir tespit de şu; "Bölgede yaşayanlara, yabancı bir unsur oldukları resmî ağızdan ifade edildiği takdirde, bizim için elde edilecek sonuç bir tepkiden ibaret olabilir. Bölgede yaşayanlara 'Kürt' dememek lazım" deniyor.

Celal Bayar, "Kültür Bakanlığı, İktisat Bakanlığı ile işbirliği yapmak durumundadır" diyor ve devam ediyor; "köylünün imge gücünü artırmak ve ufkunu açmak amacıyla iki bakanlık işbirliği yapmalıdır, millet mektebi seferberliği başlamalı, çok köy okulu açılmalıdır. Okul kütüphanelerine de İktisat Bakanlığı kitapları konmalıdır, ayrıca sinema ile öğretim sistemini de kütüphanelere koyabiliriz." Bu sistemin sahibi olan kuruluş, sistemi Türkiye'ye ödünç vermeyi teklif ediyormuş. Bölge halkının imge gücünü artırmak için kullanılacak sinema ile eğitim tekniğini Bayar boşuna teklif etmiyor. "Bu yolla Belçika'da, Flamanların etnik grup eğitiminde başarılı sonuçlar alındı, biz de başarılı sonuçlar alabiliriz" diyor.

Ali Bilge
Pr; Açık Gazete
Yt; *27 Haziran 2005.*

Şenlik

Açık Radyo, 1997 ve 1998'de İstanbul Müzik Şenliği 1 ve 2'yi Pozitif ile birlikte düzenledi. Klasik Batı Müziğinden Halk Müziğine, Dünya Müziğinden Caza, Arabesk'ten Salsa'ya binbir müzik türünün, çocuk etkinliklerinin, uluslararası panellerin, dünya prömiyerlerinin, video gösterilerinin, dans atölyelerinin yer aldığı şenliklere yaklaşık 10'ar bin biletli izleyici katıldı.

1. İstanbul Müzik Şenliği (Ekim 1997)

Herşey Hemingway ile başladı. Daha doğrusu onun çevirmeniyle. Ernest Hemingway Avrupa'da geçirdiği gençlik ve yetişme yıllarının bir bölümünü *Paris Taşınabilir Bir Şenliktir* başlığıyla yayınladıktan sonra, bu kitap uzun yıllar önce *Paris Bir Şenliktir* adı altında Türkçe'ye çevrildi. Kızılca kıyamet de ondan sonra koptu: Ülkenin bilumum hevesli yazarları, acemi köşe yazarları, radyo ve televizyon programcıları ve başkaları, akla gelebilecek her türlü olayı: 'Bir Şenliktir...' diyerek –hem de devrik tümceyle, ki bunda çevirmenin zerrece 'suçu' yok, devrik tümcenin işi daha şairane kıldığını düşünüyor olsa gerek insanlar– bize sundular. O mahut kitap yayınlandığından bu yana, içimiz dışımız şenlik oldu. Öyle ki, her mevsim, günde yirmi dört saat

Birinci Şenlik'in 3 anahtar kelimesi vardı: Müzik, Katılım, Eğlence. İkinci sene, bunlara 1 kelime daha eklendi: Dokunma. Bunlardan tek bir kelime çıkıyordu gene tabii: Şenlik!

şenlik halinde yaşar olduk dense yeridir hani. Sürekli bir şenlik hali yani. (Hayatın sanatı taklit etmesinin iyi bir örneği. Aslında, böyle bakınca her şeyin George Orwell'la başladığını da düşünmemek elde değil: Yenikonuş'unda 'Cehalet Kuvvettir' sloganını ortaya atan o değil miydi?)

İşin garip yanı, bu durum, bir yandan da, daha vahim bir durumu ortaya çıkartmaktaydı: Her şey, dağ taş şenlikti şenlik olmasına da, ortalıkta şenlik filan yoktu aslında ve işin kötüsü, bizim şenliklere adamakıllı ihtiyacımız vardı.

Ansiklopedi şöyle tanımlıyor şenliği:

'Bir bayramı, sevinçli bir olayı kutlamak amacıyla düzenlenen coşkulu eğlence ve gösteri.' Bu tanımı esas alırsak, böyle coşkulu ve sevinçli bir eğlence ve gösteriden oluşan bir şenlik olayını, bırakınız yaşamak, böyle bir şeye tanık olduğumuzu bile kolay kolay söyleyemeyiz bugüne kadar. Aynı madde Osmanlıların şenliklerinde 'kol oyunu, ortaoyunu ve gölge oyunu gösterilerini, cambazların, zorbazların, şemşirbazların, kuzebazların, gürzbazların, yılanbazların, kuklacıların, matrakçıların, okçuların... sergiledikleri hünerleri' izlediğini yazıyor.

Şimdi: Boşaltılan kavramların içini doldurmak için hamle etmek zamanıdır. İşte biz de bir yerinden başlayalım istedik. 'Müzikle ilgili her kesimden insanı tek bir çatı altında keyifli bir ortamda buluşturmak'tan söz ediyoruz. Yani Türkler, Bulgarlar, Rumlar, Yahudiler, Amerikalılar, Almanlar, Romanlar, Hintliler, beyazlarla siyahlar, başka renkliler, gökkuşağının yedi rengi... Yedi düvelden insan yani. Yediden yetmişe herkes iki gün boyunca müzik cambazlarının, dilbazlarının, matrakçılarının büyülü dünyası etrafında dönensinler, çalsınlar, oynasınlar, dinlesinler, düşünsünler, konuşsunlar, tartışsınlar, yesinler, içsinler...velhasıl coşkuyla eğlensinler ve gösterinin bir parçası olsunlar istedik. Burada gökten üç elma düşüyor: Üç adet anahtar kelimemiz var: Müzik, Katılım, Eğlence. Bu üçündense tek bir kelime çıkıyor zaten: Şenlik.[1]

2. İstanbul Müzik Şenliği (Aralık 1998) (Bkz. Kemençe)

Geçen yıl Birinci Şenlik'te yaşanan 'insan manzaraları'ndan biri şöyleydi mesela. Bir yanda Konferans Salonu'nda yaklaşık yüzelli kişilik bir meraklı topluluğu Orhan Gencebay'ın 'Arabesk ve Pop Müziğin İlişkisi' üzerine büyük bir vukufla anlattıklarına kulak vermiş, çıt çıkarmadan onu dinlerken ve konuşmanın ardından da, 18 yaşlarında bir 'çocuk'un akıl almaz ayrıntı ve derinlikteki sorularına tanık olurken; aynı anda Top Teşhir Salonu'nda belki elli çift insan sahneye fırlamış, Avilene Çakıcı-Arrindell'in usta ve sevecen yönetiminde, onunla ve birbiriyle yekvücut, vücutlarını Latin müziğinin karşıkonmaz ritmine terk ederek bir renk ve ses cümbüşü içinde coşkuyla salınmakta... Ve gene aynı anda, hınca hınç dolu Yeşil Salon'da koridorlardan giriş kapısı önüne kadar taşmış insanlar, birbirlerini zerrece engellemeden ve gene tıs çıkarmadan, Ayşe Tütüncü Piyano Perküsyon Grubu'ndan yükselen Weill-Brecht nağmelerini dinlemekte iken –evet, hâlâ bitmedi– aynı dakikalar içinde Büyük Konser Salonu'nda toplanan sekizyüz

2. İstanbul Müzik Şenliği.

kişilik bir topluluk da Muammer Ketencoğlu ve Arkadaşları'nın enstrümanları ve dokunaklı ama coşkun sesleriyle dokunan Yeryüzünün Yedi Rengi'ni, Ketencoğlu'nun görmeyen ama gören gözleriyle dinleyip seyrediyorlardı.

Önce kapkara bulutlarla kapanan tehditkâr bir gökyüzü, ardından bardaktan boşanırcasına yağan yağmur ve onlarla birlikte gelen ısırıcı soğuk. Böyle bir Pazar öğleden sonrasıydı işte, hiç de insana sıcak ve hoş duygular vermeyen. Ama, bütün bunlar da o bir saatlik süre içinde tıpatıp böyle cereyan etti, inanın; inanmazsanız, o bir saati yaşayanlardan birine sorun...

Binbir müzik türünün, çocuk etkinliklerinin, uluslararası panellerin, dünya prömiyerlerinin, video gösterilerinin, dans atölyelerinin yer aldığı şenliklere yaklaşık 10'ar bin izleyici katıldı.

Açık Radyo, 1997 ve 1998'de İstanbul Müzik Şenliği 1 ve 2'yi Pozitif ile birlikte düzenledi.
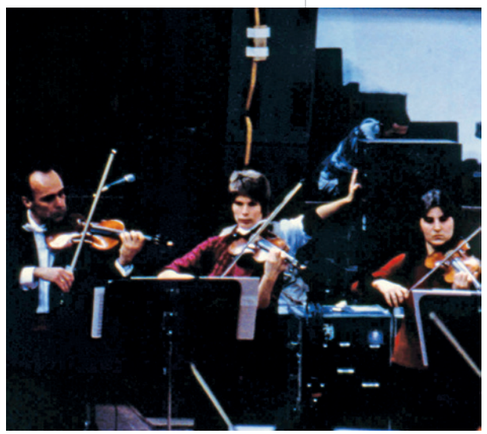
Burada anlatılmak istenen şey, müziğin, dansın, düşüncenin ve duygunun çeşit zenginliği değil sadece; ondan başka, hatta onun biraz da ötesine geçen başka bir şey: Dokunma duyusu diyebiliriz belki. Sahiden şu oluyordu: İnsanlar, nefes nefese koşturuyorlardı, merdiven başlarına geliyorlardı, uzak yakın kimi tanıdıklarına rastlıyorlardı orada; duruyorlardı; birbirlerine dokunuyorlardı; birşeyler paylaşıveriyorlardı oracıkta ve o saat –bir iki fikir, biraz duygu filan; sonra aynı anda karşılıklı olarak yeniden hareketleniyor, yeniden koşturuyorlardı; bir sonraki konserin ardından yeniden aynı merdiven başında, bu sefer belki bambaşka âşina yüzlerle karşılaşıp onlarla birkaç dakikalık düşünce ve duygu teatisinde bulunana, ardından da başka bir konsere ya da konuşmaya koşmaya başlayana dek...

Böyleydi işte Şenlik geçen sene.

Geçen seneki Şenlik'in üç anahtar kelimesi vardı: Müzik, Katılım, Eğlence. Bu sene, deneyimlerimizden ders çıkartarak bir tane daha ekliyoruz: Müzik, Katılım, Eğlence ve Dokunma. Bunlardansa gene tek kelime çıkıyor tabii ortaya: Şenlik.[2]

Açık Radyo

[1] Ömer Madra; *1. İstanbul Müzik Şenliği Kitapçığı,* Ekim 1997.

[2] Ömer Madra; *2. İstanbul Müzik Şenliği Kitapçığı,* Ekim 1998.

Şikâyet Mektubu

Açık Radyo'dan şikâyetçiyim. Şikâyetim var efendim, şikâyetim var! Açık Radyo bağımsız kalsın diyerekten ben Açık Radyo'ya bağımlılık dozumu artırmaya karar verdiydim. Pişmanım, bu bağımlılık bir iptilâ haline geldi.

Hele şu Açık Radyo'yu arayıp arayıp "Şöyle aslansınız, böyle kaplansınız!" diye övgüler yağdıran dinleyici destekçileri dinledikçe hem illet oluyorum, hem de bunları uyarmak bir vatandaşlık görevidir diye düşünüyorum. İşte bu yüzden bu şikâyet mektubunu kaleme almaya karar verdim.

"Peki, şikâyetini niye telefon açıp bildirmedin" diyebilirsiniz. Sizin sık sık tekrarladığınız gibi "söz uçar" kaygısıyla mı? Hayır efendim ne münasebet! Telefonu açıp bunları anlatmak için Açık Radyo'yu dinlemeye ara vermem gerekir de ondan, halbuki şimdi bir yandan yazıp bir yandan da ona kulak verebiliyorum.

İşte başkalarını da böyle bir müptela olmaktan kurtarmak için bu bağımlılığın insanı ne hale getirdiği bilinsin istedim. Aman dikkat! Ara ara dinlersiniz sonra radyoyu 'açık' bırakmaya başlarsınız, bir de bakarsınız ki başka şey dinleyemez olmuşsunuz. İşin kötüsü eşimde de bu bağımlılık gelişti ve o da Açık Radyo dozunu almadan yaşayamaz oldu.

Mesela salonda olan radyodan Açık Radyo'yu dinlemek için çalışma odamdaki işimi yapmayı ertelediğimi fark edince evin içinde yayını kaçırmadan dolaşabilmek için evin her odasına hoparlör bağlantısı kurdurdum. Sonra banyoyu unuttuğumu farkedip oraya bir portatif radyo aldım. Şimdi evdeki radyolar 94.9'a sabitlendi, hiç oynamıyor. Ayıptır söylemesi, nefis bir CD koleksiyonumuz var evde, eşimle dinleyemez olduk. Kitaplıktaki kitaplar bize bakıyor, biz onlara.

Diyelim ki evden çıkacağım, baktım çıkamıyorum. "Şu program bitsin öyle çıkarım" deyip gideceğim yere geç kalmaya başladım. Sonunda cep telefonumu değiştirip özel olarak radyosu da olan bir telefon aldım. Yani gördüğünüz gibi Açık Radyo'nun keseme de ciddi zararı var. Şimdi evden çıkacağım zaman önce cep telefonundan radyoyu açıp, kulaklığı kulağıma takıp sonra evin radyosunu kapatıyorum. KapatıyorDUM! Artık onu da

yapamıyorum, çünkü kedilerimin buna fena halde bozulduğunu anladım. Evden çıkmadan radyoyu kapattığımda bana kötü kötü baktıklarını, hatta radyoya gidip düğmelerini tırmıklamaya başladıklarını fark ettim. Şimdi evden çıkarken de radyoyu açık bırakıyorum. Yani elektrik faturamı da şişiriyor bu durum. Daha da önemlisi, gördüğünüz gibi sadece biz âdem oğulları ve kızlarını değil dört ayaklı dostlarımızı da etkiliyor bu virüs.

Aman dikkat, benden söylemesi. Açık Radyo bir kez kanınıza girdi mi hiçbir detoks programı sizi kurtaramaz! Bırak açık kalsın!

Nur Deriş Ottoman
Dinleyici Mektubu
06 Mart 2005.

Şimdi ve Burada

Açık Radyo'ya özgü bir 'dirsek'. **(Bkz; Dirsek)** Takip eden programın sunacağı bilgiye, görüşe ve duyguya dinleyiciyi hazırlamak için yapılmış bir anons; ancak daha derin bir anlam kazanarak, dinleyicinin o ana odaklanmasını ve durumun farkında olmasını sağlayan bir duyuru. 'Şimdi ve burada', aslında, farklı düşünce sistemleri ve disiplinlerde kendine yer edinmiş bir kavram.

Modern şehir yaşamı içinde çoğu zaman, içinde bulunduğumuz ânı, başka bir deyişle 'şimdi ve burada'yı ıskalayarak yaşıyoruz. Geçmiş deneyimlerimizden gelen sevinç ve üzüntülerimiz ile geleceğe dönük belirsizliğin getirdiği heyecan ve endişelere odaklanırken, 'şimdi ve burada' olanı fark edemiyoruz. Farkında olma, bireyin yaptığı iş ya da hareket ne olursa olsun, içinde bulunduğu durumun bilincinde olmakla ilgilidir ve sadece 'şimdi ve burada' sağlanabilir. 'Şimdi ve burada'ya odaklanırken, geçmiş ve gelecek, bir geri plan oluşturur.

Daha da ileri giderek 'şimdi ve burada'nın, felsefecilerin yüzyıllardan beri tartıştığı 'zaman' kavramının içinde ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz. Geleceğin belirsizliği ve geleceğe ilişkin beklentiler ile geçmişin gerçekliği ve geçmişte kalmış olaylar arasında bir köprü olan 'şimdi ve burada', bize zamanın sürekliliğini yaşatır. Aristoteles, iki şeyin yok edilemeyeceğini, bunlardan birisinin zaman, diğerinin değişim olduğunu söylemiş ve zamanı, önceki ve sonraki arasındaki değişimin ölçüsü olarak tanımlamıştır. O hâlde, farkında olduğumuz şey, aslında değişimdir.

Tepkilerini Seçme Özgürlüğü

'Şimdi ve Burada' söylemine daha somut olarak, Kierkegaard ve Nietzsche'nin yazılarıyla biçimlenmiş, Husserl ve Heidegger'in Fenomenolojisi içinde detaylandırılmış olan Varoluşçu Felsefe'de rastlıyoruz. Varoluşçu Felsefe, 1940'larda Jean-Paul Sartre, Albert Camus ve diğer Avrupalı entelektüellerin ismiyle eşleştirilen, kendine yetme, sorumluluk ve ölümlülüğe odaklanan bir düşünce akımıdır. Bu felsefe, ismini 'şimdi ve burada var olan'a odaklanmasından alır. Birey, zamanı her an yorumlar; tepkilerini seçme özgürlüğüne sahiptir ve davranışlarının sonuçlarından sorumludur. Varoluşunun temel gayesi, kendisini gerçekleştirmek, kendini bulmak, fark etmek, 'burada ve şu ânı' yaşamak, eylemlerinin sorumluluğunu üstlenmektir.

'Şimdi ve burada' olgusuna, sanat ve psikolojide de rastlıyoruz. Sanat yapıtının şimdi ve burada oluşundan, kendine özgü varlığından söz edilmektedir. Bu yönüyle bakıldığında bir fotoğraf sanatçısının ya da ressamın eseri, görülenin karelendiği ya da fırça darbesinin vurulduğu anı yansıtırken, gösterime girdiği ânın ve yerin etkisi ile nasıl biçimlenmekte, izleyiciler tarafından algılanmakta ve yorumlanmakta ise, radyodan ulaşan her şey de 'şu an'da farkında olduğumuz zamanla ilişkili olarak yaşantımıza girer.

Şu Ana Özgü Deneyimlere Odaklanmak

Psikoloji biliminde 'şimdi ve burada' olgusu, Wertheimer, Koffka ve Köhler'in *Gestalt* Psikolojisi'nde karşımıza çıkar. *Gestalt* yaklaşımına göre birey, 'şimdi ve burada' kalmaya, şu anki varlığını kabul etmeye ve şu ana özgü deneyimlerine odaklanmaya yöneltilir; böylelikle, birey, yaşanan 'şu an'ın öncekilerden farklı olduğunu anlar. Bu çerçevede, geçmiş-şimdi-gelecek sürekliliği, öncelik ve sonralık ilişkisinden çok, bütünlük gösteren, insan deneyimini oluşturan bir yapı, yani *Gestalt* niteliğindedir. Almanca *'biçim, şekil, düzen'* anlamına gelen *'Gestalt'* kavramıyla ifade edilen bu bütün, kendini oluşturan parçalardan farklıdır. Bu perspektiften bakıldığında, Açık Radyo'nun kendisinin bir *Gestalt* olduğundan söz edebiliriz. Her programcı kendi yaklaşımı ile bütünden farklılık göstermekte ve tüm programlar bir araya geldiğinde ise, bireysel programlardan farklılık gösteren bir bütün ortaya çıkmaktadır. Farklı programlarda, farklı konuların ele alınması kadar, aynı konunun farklı programlarda ele alınışlarında da, konu o programın 'şimdi ve burada'sı içine oturmakta, dinleyici ile buluşmakta ve dinleyicinin 'şimdi ve burada' bilincine yerleşmektedir.

İdil Işık

Varoluşçu felsefe, ismini 'şimdi ve burada var olan' odaklanmasından alır. Birey, zamanı her an yorumlar; tepkilerini seçme özgürlüğüne sahiptir, davranışlarının sonuçlarından sorumludur. Varoluşunun temel gayesi budur.

Kaynaklar:

A. Şebnem Soysal, Şahin Bodur, F. Gökben Hızlı; "Şimdi ve Burada Terapisi" Anadolu Psikiyatri Dergisi. Cilt: 6, Sayı: 4, 2005. (s. 274-280)

D. P. Schultz, S.E. Schultz; *A History of Modern Psychology* (4th ed.). San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1987.

Jacob Golomb; *In Search of Authenticity: Existentialism from Kierkegaard to Camus.* London: Routledge, 1995.

Mary Sturt; *Psychology of Time* (reprint). London: Routledge, 1999.

Vyvyan Evans; *Structure of Time: Language, Meaning, and Temporal Cognition.* Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2004.

Şişman Hanım

Yazar J.D. Salinger'ın yarattığı bir fiktif kahraman. Bilumum radyocuların, sinemacıların, yazarların, ressamların, heykeltraşların ve diğer tüm sanatçı makulesinin mutlak ve nihaî öznesi, şaşmaz şekilde o Şişman Hanımdır:

Telefonun öbür ucundaki ses yeniden duyuldu. " 'Akıllı Bir Çocuk' Programına beşinci kez filan çıktığımı hatırlıyorum (...) yayından bir gece önce vıdıvıdılanmaya başlamıştım. Tam... kapıdan çıkarken Seymour, ayakkaplarımı boyamamı söyledi bana. Kudurdum. Stüdyodaki seyirciler geri zekâlıydı, sunucu geri zekâlıydı, sponsorlar geri zekâlıydı ve benim de bu moronlar için ayakkaplarımı boyamaya filan hiç niyetim yoktu; böyle dedim Seymour'a. Oturduğumuz yerden ayakkaplarımı *zaten* göremezler, dedim. O da, gene de boya onları dedi. O Şişman Hanım için boya onları, dedi bana. Neden bahsettiği hakkında en ufak fikrim yoktu, Allah Kahretsin, ama yüzünde öyle Seymour'ca bir ifade vardı ki, tutup boyadım ayakkapları. Seymour o Şişman Hanımın kim olduğunu hiç söylemedi bana, ama mikrofona her çıkışımdan önce ayakkaplarımı Şişman Hanım için boyadım ben – seninle birlikte programa çıktığımız onca yıl boyunca boyadım onları, hatırlarsan. Bu işi bir iki kereden fazla savsakladığımı sanmıyorum. Şişman Hanımın korkunç net portresi zihnimde açık seçik belirdi. Kadıncağızı verandasında oturmuş, sabahtan akşama sonuna kadar açık radyosuyla sinekleri şaplaklarken kuruyordum kafamda. Dayanılmaz derecede sıcak bir hava vardı ve kadıncağız da herhalde kanser filandı. Herneyse, ben yayına çıkarken Seymour'un neden ayakkaplarımı boyamamı istediği kafamda apaçıktı, lanet olsun. Bunun bir *anlamı* vardı."

Franny ayakta duruyordu şimdi. Elini yüzünden çekmiş, telefonu iki eliyle birden tutuyordu. "Bana da söylemişti," dedi ahizeye. "Bir keresinde, Şişman Hanım için komik olmamı söylemişti." Bir elini telefondan çekti ve çok kısa bir an için başının üstüne koydu, sonra telefonu yeniden iki eliyle tutmaya devam etti. "Ben o Hanımı verandasında otururken düşünmedim hiç, onu – hani bilirsin ya – çok kalın, damarları çıkmış bacaklı bir kadın olarak düşündüm hep. Böyle *korkunç* bir hasır iskemlede otururken. Benim Şişman Hanım da kanserliydi ve sonuna kadar açık bir radyo dinliyordu bütün gün! Evet, benimki de aynen öyle yapıyordu!"

"Evet. Evet. Evet. Peki. Şimdi sana birşey söyleyeceğim dostum... Dinliyor musun?"

Son derece gergin görünen Franny başını salladı.
"Bir oyuncunun nerede oynadığı umurumda bile değil. Yaz turnelerinde de olabilir bu, radyoda da, televizyonda da, hatta kahrolasıca bir Broadway tiyatrosunda da olabilir, düşünebileceğin en son moda, en semirmiş, güneşten en çok yanmış seyircisiyle birlikte, komple olarak. Ama sana müthiş bir sır vereceğim şimdi – beni dinliyor musun? *Ordakiler arasında Seymour'un Şişman Hanımı olmayan hiç kimse yok.* (...) Seymour'un Şişman Hanımı olmayan kimseye hiçbir yerde rastlayamazsın. Bilmiyor musun bunu? Bu kahrolası sırrı öğrenemedin mi daha?"

Der; Ömer Madra

Kaynak:

J. D. Salinger; *Franny ve Zooey*, Çev; Ömer Madra, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları (6. baskı) 2006. (s.150-151)

Şok ve Dehşet

2003 yılında Bağdat'ı bombalayıp ardından Irak'ı istilaya girişmeden önce Amerika Birleşik Devletleri silahlı kuvvetlerinin üst düzey subayları, savaş hazırlık planlarını 'şok ve dehşet' yaratmak şeklinde tarif ettiler. Gerçekten de bu plan fiiliyatta eksiksiz olarak uygulandı. Günümüze kadar kesintisiz sürdürülen şok ve dehşet uygulamasının günümüzdeki sayısal sonuçları şöyle özetlenebilir:

Ortalama Amerikan vatandaşı, Mart 2003 tarihli istilanın başından bugüne kadar 10 bin Iraklı sivilin şiddet yoluyla öldüğünü sanıyor. Gazetelerde en çok 70 bin sayısına yer veriliyor. Oysa, öldürülen Iraklı insanların sayısı bir milyonun üzerinde. Bu sayı ise, örneğin Darfur'da öldürüldüğü tahmin edilenlerin 5 katı. 1994'teki Rwanda soykırımında katledilenlerin sayısından bile çok daha fazla.

2007 Eylülünde Opinion Research Business (ORB) adlı araştırma kuruluşunun yürüttüğü anket sonucunda ABD istilasının başlangıcından araştırma tarihine kadar 1.220.580 kişinin şiddet kullanımı sonucunda hayatını kaybetmiş olduğu hesaplandı. Bu, Johns Hopkins Üniversitesi Kamu Sağlığı Fakültesi öğretim üyeleri tarafından bir yıl önce yürütülen ve Avrupa'nın en saygın sağlık dergisi *Lancet*'te yayımlanan araştırmanın sonuçlarını da doğrular nitelikteydi. *Lancet*'te yayımlanan araştırmada 2006 Temmuz'una kadar 601 bin insanın şiddet yoluyla hayatını kaybetmiş olduğu hesaplanmaktaydı. Ama, araştırmadan sonra meydana gelen ölümler de hesaba katıldığında, bu araştırmanın sonucu da ölü sayısını 1 milyonun üzerinde verecekti. Kanalizasyon sisteminin çökmesi, elektrik kesintileri, ilaç-doktor-sağlık personel yetersizliği gibi savaş şartlarından doğan problemlere bağlı ölümler bu hesaba dahil edilmiyor.

Center for Economic and Policy Research ve Just Foreign Policy

2003'te Bağdat ilk gün cehenneme çevrilirken, ABD'de bir havai fişek firması 'Şok & Dehşet' patenti için başvuru yapıyor.

kuruluşlarının kurucularından yazar Mark Weisbrot, bizatihi Amerikan işgalinin de şiddeti soykırım boyutlarına vardıran önemli bir etken olduğunu gösteren pek çok kanıt bulunduğunu belirtiyor. İşgalin en önemli özelliklerinden biri dini grupları birbirine kırdırma politikasının doğrudan sonuçlarından biri olan ölüm mangaları. Irak'taki ölüm vakalarının ezici çoğunluğunun intihar bombalarından değil, ateşli silahlardan ve infazlardan dolayı meydana gelmesi de bunun kanıtlarından biri.

Savaş ve şiddet sonucunda yaralanan ve sakat kalan Iraklı siviller hakkında sistemli bir bilgi edinmek olanaksız görünüyor. Bununla birlikte, pratik olarak, bir milyonu aşkın sayıda insanın öldüğü bir ortamda, ölen her kişi başına iki ilâ üç yaralı saymanın makul bir hesap olacağı belirtiliyor.

Ölü ve yaralılar dışında, *Financial Times*'a göre savaş Ortadoğu'da son 60 yılın en büyük göçmen krizini de ortaya çıkarmış durumda. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre 2.2 milyon Iraklı ülkelerinden kaçarak komşulara, ağırlıkla Suriye (1.4 milyon) ve Ürdün'e (750 bin) sığınmak zorunda kaldı. Bu sayılara ilaveten 2 milyon insan da ülke içinde göçmen durumuna düştü. ORB araştırmasının ölüm sayılarına eklendiğinde, Irak'ın istiladan önceki 26 milyonluk nüfusunun en az yüzde 20'si ölmüş, yaralanmış, sakat kalmış, yurt dışına kaçmış ya da ülke içinde göç etmiş durumda. Dünyanın en hızlı büyüyen göçmen krizinde ayda 60 bin kişi, yani günde 2 bin kişi evinden kaçmak zorunda kalıyor. Buna karşılık, BM'nin Suriye'deki mülteciler için ayırdığı para, günde kişi başına 1 dolardan az. 2007 yılında ABD bu milyonlarca mülteciden 1600'ünü, Britanya da 500'ünü kendi ülkesine kabul etmiş durumdaydı. **(Bkz; Göç)**

Irak nüfusunun yarısından fazlası çocuk. Çocukların yaklaşık 20'si de 5 yaşın altında. Bu çocukların dörtte biri az besleniyor, yüzde 10'u da akut beslenme yetersizliği içinde. UNICEF'in bir araştırmasına göre, Irak çocuklarının dörtte üçüne yakın bir kısmı travmatik stres sendromundan mustarip. 5 milyon Iraklı insan, hayatta kalabilmek için tamamen yiyecek karne sistemine bağımlı. Ama, Irak konusundaki en yetkin yazar ve gazetecilerden Patrick Cockburn'e göre, güvenlik kaygıları yüzünden en az 2 milyon kişi artık karne sisteminin dışında bırakılmış ve beslenemez durumda kalmış. Ülkede işsizlik oranı 2007 sonlarında yüzde 68'e varmış durumdaydı. Doktor ve eczacıların dörtte üçü ülkeyi terketmek zorunda kaldığı için, sağlık sistemi çöküşün eşiğine gelmiş haldeydi.

Şok ve Dehşet planının uygulamaya konduğu ilk günün fotoğrafı. Bağdat-Irak, *21 Mart 2003.*

Nihayet, 2007 sonlarına doğru kolera salgını ülkeyi boydan boya sarmış, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sadece Kuzey Irak'ta 7 binden fazla kolera vakası kayıtlara geçmişti.

ABD, 2003'de ilk bombalarla Bağdat'ı tam bir cehenneme çevirdiği gün, bir havai fişek firması da patent bürosuna 'şok ve dehşet' adını almak için müracaat etmişti. Patent bürosuna daha sonra aynı adın münhasıran kullanım hakkı için başvuran firmalar arasında bir bilgisayar oyunu, bir böcek öldürücü, bir golf sopası ve bir de prezervatif imalatçısı bulunuyordu. Bu ticari emtiadan hangisine yâr olduğu bilinmiyor, ama Şok & Dehşet adının piyasa değerinin en azından Ortadoğu bölgesinde halkoyunun gözünde sıfıra yakın olduğu tahmin edilebilir.

Ömer Madra

Kaynaklar:

Mark Weisbrot "Holocaust Denial, American Style", AlterNet.org, 21 Kasım 2007.

Les Roberts: "Iraq's Death Toll Is Far Worse Than Our Leaders Admit", Independent online, 14 Şubat 2007.

Conn Hallinan, "The Casualties of Iraq", Foreign Policy in Focus, 18 Ekim 2007.

Madeleine Bunting, "The Iraq War has Become a Disaster that We have Chosen to Forget", Guardian online, 05 Kasım 2007.

www.wikipedia.org

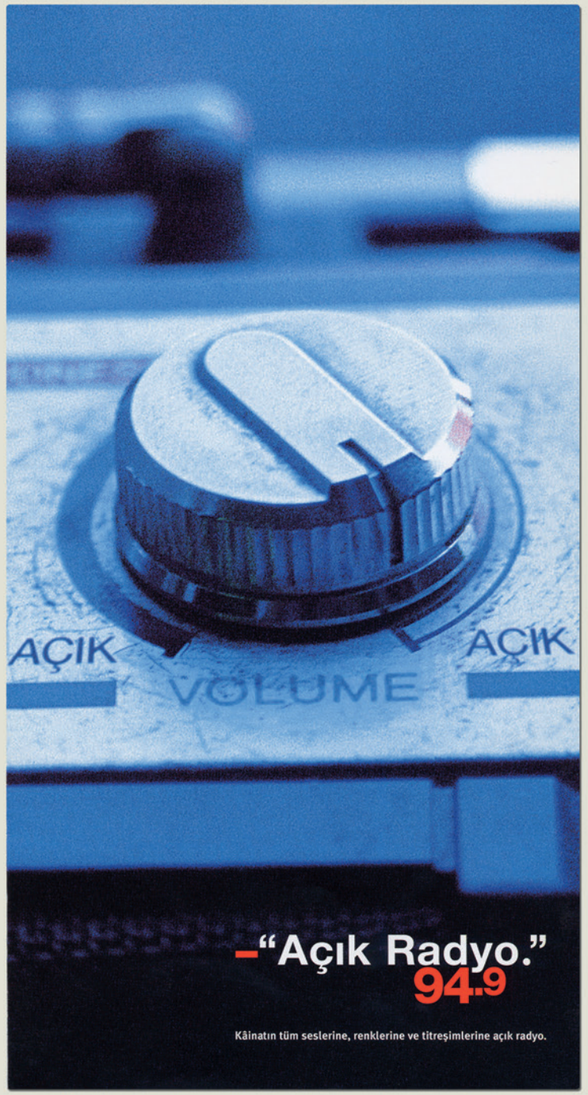

Takılan Plak

Plağın takılması bir radyo programcısının başına gelebilecek en felaket durumlardan biridir. Özellikle de takılma canlı yayın sırasında gerçekleşirse, tam bir felaket. Plak takılır durur, takılır durur, takılır durur... Yahu ben bunları evde çalmıştım hiçbir şeyleri yoktu ki... İkinci bir felaket ise teknisyenin plağı atlatmasına rağmen ikinci hatta üçüncü takılmalardır ki yayın odasında eriyip gidersiniz. Üçüncü ve en dehşetli olanı ise, plak canlı yayın esnasında takıldığında canlı yayın teknisyeninin orada olmaması hadisesidir ki, bu durumda yayın, takılıp kalan bir plak ile hiçbir müdahale olamadan akıp gider.

Takılan plaklara karşı çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan en geçerli olanı para yöntemidir. *'Shell'* tabir edilen plak kolunun ucunda iğnenin takılı olduğu kafaya, takılmanın şiddetine göre paraları artırarak koyduğunuz bir yöntemdir. Öncelikle bir para konur; takılma devam ettikçe para sayısı artırılır. Bu arada kafanın plağa sürtmemesine dikkat edilmelidir. Geçerli diğer bir yöntem ise oldukça ustalık ve tecrübe gerektirir. Bu yöntemde takılan yerdeki çizik veya bozukluk tırnaklarımızın ucuyla kanalların dönüş istikametine göre düzeltilir. Bir de takılıyor diye, kıymetli ama satıcının gözünden düşmüş plaklar vardır ki bu tür plaklar bize her zaman bir sürpriz yaşatabilir. Alıp eve geldiğinizde ısrarla ve büyük bir şartlanmayla takılmayı beklersiniz, ama hayır plak sağlamdır işte. Kıymetli bir plağı ucuza almışınızdır.

Ercan İmre

Taksim Gezi Parkı

"İnönü (Taksim) Gezisi'ni alelade bir belediye bahçesi sanmak hatalıdır. Burası büyük garp şehirlerindeki *'promenade'* denilen gezinti bahçeleri nevindendir. Nitekim Paris'te böyle birçok gezinti bahçeleri vardır. Bunların en meşhuru Tuileries bahçesidir. Yine Paris'teki Luxembourg bahçesi, Trocadero denilen büyük binanın bahçesi de İnönü (Taksim) Gezisi kabilinden gezinti bahçeleridir…"

Bu sözler 40'lı yılların İstanbul Vali/Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar'a ait. Kırdar, *Yenileşen İstanbul* başlığını taşıyan kitapta kendi döneminde yapılan parkı böyle anlatıyor. Gezi, Cumhuriyetin İstanbul'da gerçekleştirdiği ilk kentsel uygulamalardan biri. Kırdar'ın Avrupa başkentlerindeki parklarla karşılaştırdığı park, o zamanlar yerleşim alanı oluyor. Lütfi Kırdar'ın 1940'lara doğru Fransız mimar Henri Prost'a yaptırdığı 'neoklasik' tarzdaki proje ile bu büyük yeşil alan bir bütün olarak ele alınıyor. Böylece tarihsel kent merkezi ile kentin yeni gelişen semtleri arasında halka açık bir yeşil kuşak oluşturuluyor. İçine Açıkhava Tiyatrosu, Spor ve Sergi Sarayı gibi kamusal kullanıma ait işlevler yerleştiriliyor.

Parklar Kime Aittir?

Bu devasa kent parkı, kentin tarihinde bir dönüm noktası olan Hilton Oteli tarafından ortadan ikiye

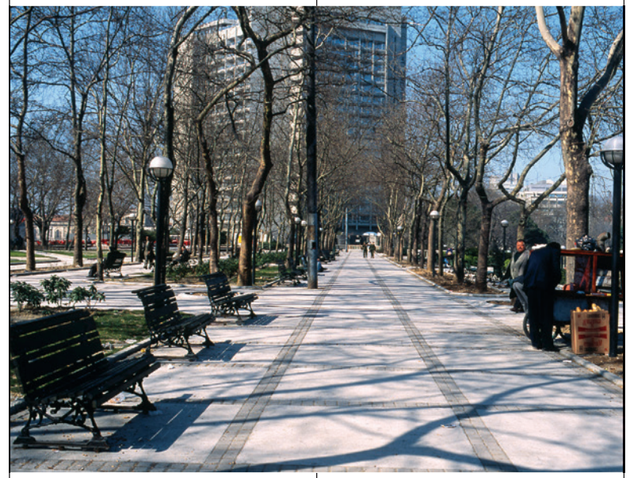

Taksim Gezi Parkı.

bölünüyor. Bu tarihî kırılma noktası, kamu kavramının nasıl değişmeye başladığı hakkında bir fikir veriyor. İstanbul'un büyük otelleri, sırasıyla bu parkın içine veya çevresine yapılıyor. İlk park fikri, kamusal öznenin kenti temsil ettiği bir döneme ait. Henüz özel sektör, sivil toplum gibi aktörler ortada yok. Otellerin yapıldığı dönemde ise sermaye karar sürecine katılıyor ve tanınmış mimarlara iş vererek kamu alanından pay alıyor. Sonra sıra sivil topluma geliyor. Parka otomobiller alınmaya başlıyor, seyyar satıcılar, ne sattığı aldığı belli olmayan kişiler yavaş yavaş parkı dolduruyor. İstanbul'un bu son yeşil alanı bir boşluk olarak

Taksim Meydanı'na bakan merdivenlerle başlayan ve Maçka sırtlarında sona eren büyük bir alanı kapsıyor.

Bu park hiç şüphesiz kentin kenarındaki bir yeşil alan değil. İstanbul'un en değerli parçalarından biri. İlk önce kentin ilk belediyesi, 'Altıncı Daire' tarafından burada bir şehir parkı kuruluyor. Mezarlıklar Şişli'ye, kentin yeni sınırlarına doğru uzaklaştırılıyor. Parkın içinde gazino, bira bahçesi gibi eğlence mekânları yer alıyor. Topçu Kışlası ise kentin ilk stadyumuna dönüşüyor. Cumhuriyet döneminde ise kışla yıkılıyor, buna karşılık talim yeri

değerlendiriliyor. Sıra rekreasyon amaçlı bir tesis olarak Gezi'nin bir bölümünü oluşturan TED'e (Tenis Eskrim Dağcılık Kulübü) geldiğinde burası için bir gökdelen projesi taslağı hazırlanıyor. Çünkü buraya yapılması düşünülen gökdelen Belediye Başkanı'na sunulduğunda yalnızca basit bir perspektiften ibaret ve avan projesi bile yok. Ancak siyasal gelişmeler gökdelenin gerçekleşmesine fırsat vermiyor. 'Gökkafes' adı verilen bina ise parkın gelişme alanı içinde. Yapılaşma imkânsız olmasına ve eski sahiplerine hiçbir imar hakkı tanınmamasına rağmen yeni sahibi bir yolunu bulup burada dev bir gökdelen inşa ediyor. Bu arada parkın Pasteur Hastanesi'nden Taşkışla'ya geçit veren güzel kapısı da bir daha açılmamak üzere kapatılıyor. İlginç olan; belediyenin, Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne ait araçların, dozer ve kamyonların ait oldukları kuruluşun ismiyle çelişir biçimde burayı sürekli bir 'makine parkı' olarak değerlendirmeleri. (Taki bir şirket Pasteur Hastanesi'ni satın alıp, oraya apartman dikene kadar.) Hyatt Regency Oteli, bahçesi içinde kalan son ufak ayrıntıların orasını burasını süsleyerek kendi çevre düzenlemesini bitiriyor. Ama Gezi, İstanbullulara iade edilmiyor ve terk edilmiş bir görünüm kazanıyor. Park gidiyor, yerine çamur ve mezbeleliğin, otomobiller ile kamyonların, barakalar ile inşaat molozlarının yığıldığı bir saha geliyor. Gezi'nin kalan diğer ucuna, Maçka Parkı'na ise restoranlar ve seyyar satıcılar hâkim oluyor. Otomobillerin girmesi yasaklanmış olmasına rağmen içindeki insanların üzerine gelen araçlardan kaçmadan yürüyebilmesi mümkün değil.

Son olarak Pasteur Hastanesi bir şirket tarafından satın alınıyor ve buraya apartmanlar yapılıyor. Pasteur Hastanesi ise kolaylıkla belediyeye devredilip kamusal bir işlev kazanabilecek durumdayken, özel bir şirkete satılıyor. Sonra da bahçesine sığdığı kadar apartman dikiliyor. Bundan da anlaşılan şu: Satın alan şirket ne olur ne olmaz diyerek buradaki mülkiyeti paylaşmayı tercih ediyor, elde ettiği fırsatı kazanca dönüştürüp mülkiyeti devrediyor. Diyeceksiniz ki elindeki mülkleri satmayı planlayan kamunun bunu yapmaya niyeti neden olsun? Çünkü kimse talep etmediği sürece, kamusal alanların da sahibi yok.

Korhan Gümüş

Tane Mahuta

Rata nehir kenarında oturmuş, ölen babasını düşünüyordu. Onu geri getirmeliyim, ama nasıl? Başını kaldırıp ağaçlara baktı ve karar verdi. Kendime totora ağacından bir kano yapacağım. Savaşçılarımla kanoya binip, babamı ölüler diyarından geri getireceğim.

Ertesi sabah Rata ormana gitti ve bir totora ağacı kesti. Ağaç gövdesini ormanda öylece bıraktı ve evine döndü. Ertesi sabah kanoyu yapmak için geldiğinde onu bulamadı. Ağaç sanki hiç kesilmemiş gibi sapasağlam ayakta duruyordu. Rata hayret içindeydi. Biraz da korkmuştu. Baltasını alıp ağacı bir kez daha kesti. Ağacın gövdesi büyük bir gürültüyle yere yığıldı. Rata ağacın gövdesini oydu. Yorulduğunda evine döndü.

Bir sonraki sabah geldiğinde ağaç yine el değmemiş bir şekilde, sessizce göklere uzanıyordu. Rata buna bir anlam veremedi. Koca ağacı bir kez daha kesti. İçini oydu, zımparaladı. Gece inerken Rata da yorgun düşmüştü. Yarı yarıya hazır hale gelmiş kanoyu ormanda bırakıp evine gitti. Gece yarısına doğru mızrağını alıp yola düştü, ormana geldi. Ağaçların arasından ay ışığı parlıyor, bilinmedik bir yerlerden tuhaf bir şarkı duyuluyordu. Ağacın olduğu yere geldiğinde Rata nefesini tuttu. Gördüklerine inanamadı. Yüzlerce kuş ağacın gövdesinden kopmuş olan milyonlarca minik parçacığı ağaca geri taşıyıp yerine koyuyordu. Rata'nın umursamazca baltasıyla kopardığı her parçayı... Tekrar bir araya gelen ağaç gitgide canlanıp eski haline dönüyordu.

Ormanın Tanrısı
Yeni Zelanda'nın kuzey bölgesindeki Waipoua Ormanı'nda yaşayan dev bir 'kauri' ağacı. 'Tane Mahuta' Maori dilinde 'Ormanın Tanrısı' anlamına geliyor. 51 metre uzunluğundaki ağacın gövde çapı 13,8 metreyi buluyor. Kesin kanıtlara dayanmasa da Tane Mahuta'nın 1250 ila 2500 yaşında olduğu sanılıyor.

Ed.

Rata dayanamayıp ay ışığına çıktı. O anda tuhaf müzik kesildi. Kuşlar yok oldu. Rata seslendi. "Geri gelin. Totora ağacını kestiğim için pişmanım. Ne olur beni bağışlayın. Kötü bir niyetim yoktu. Sadece ölen babamı geri getirmek için bir kano yapmak istedim. Geri gelin."

Kuşlar geri gelmediler. Rata ağacı kaldırmak için eğildi, geniş gövdesine sarıldı. Tam o anda ağaç kendisine doğru dönerek Rata'yı kucakladı. Güneş doğuyordu. Rata kendisini saran ağaca şöyle dedi: "Bir daha asla ağaç kesmeyeceğim." "Kesebilirsin" diye yanıtladı ağaç. "Ama önce ormanın ve kuşların tanrısı Tane Mahuta'dan izin almalısın. Bütün bu ağaçları ve kuşları Toprak Ana için o yarattı. İhtiyacın olduğunda önce ondan izin istemelisin." Ağacın kollarında uyuyakalan Rata gözlerini açtığında yapayalnızdı. İçini çekip evine doğru yola koyuldu. Eve geldiğinde hayatında gördüğü en güzel ve heybetli kano evinin bahçesinde duruyordu." [1]

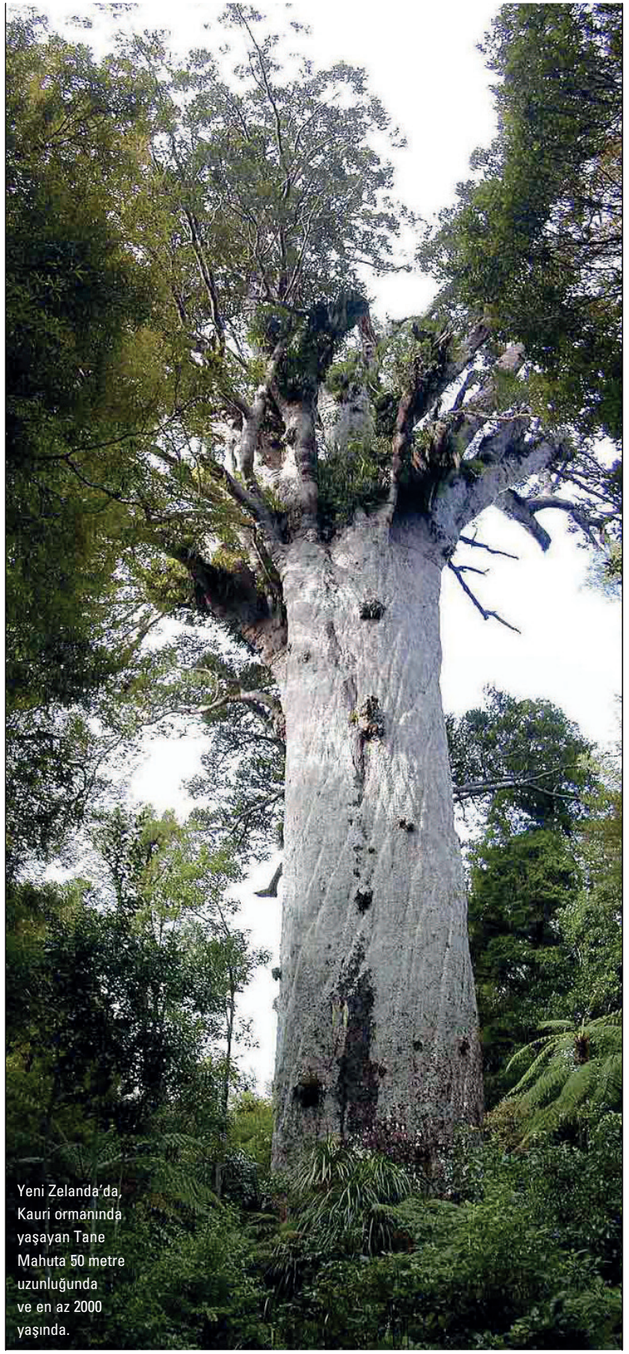

Yeni Zelanda'da, Kauri ormanında yaşayan Tane Mahuta 50 metre uzunluğunda ve en az 2000 yaşında.

1840 yılında İngilizlerle imzalanan Waitangi anlaşması ile Maori halkının toprak, kültür ve dil hakları sözde garanti altına alınmıştı. İngilizce ve Maori dilinde hazırlanan anlaşmanın iki metni aslında birbirinin tam da aynı değildi. Ufak bir çeviri farkıyla Maoriler topraklarının hakimiyetini İngiliz Kraliçesi'ne devrettiklerini sonradan fark ettiklerinde artık iş işten geçmişti. Ardından yıllarca süren bir özgürlük mücadelesi geldi. Kendi topraklarında ikinci sınıf insan muamelesi gören Maoriler bir yandan yoksulluk, işsizlik; bunun beraberinde getirdiği alkolizm, uyuşturucu bağımlılığı ve şiddet ile baş etmeye çalışırken bir yandan da kültürlerini, gerçekten de eşi benzeri bulunmayan yerel sanat birikimlerini korumaya, mağrur Maori ruhunu yaşatmaya çalışıyorlardı. Çoğunlukla toprak ve kıyıların ellerinden alınmasına karşı yapılan protesto yürüyüşlerinde Maori savaşçıları 'Haka' savaş dansı ile hükümeti protesto etmeye, hakları için mücadele etmeye devam ediyorlar.

Son olarak 2004 yılında Yeni Zelanda hükümetinin ülkenin sahilleri ve deniz yatağını kamulaştırmaya yönelik bir yasa tasarısı üzerinde çalışmaya başlaması üzerine büyük bir ayaklanma yaşandı. Söz konusu yasa, toprakların asıl sahibi olan ve İngiliz hakimiyeti altında yıllardır ezilen Maori halkı için atalarından kalan toprak ve sahilleri de kaybedecekleri anlamına geliyordu. Bu sebeple yaklaşık on bin Maori protestocu, Yeni Zelanda başkentinde büyük bir yürüyüş yaptı. Maori dilinde 'Hikoi' adı verilen protesto yürüyüşü Kuzey Adası'nda başladı ve iki hafta sonunda Wellington'da sona erdi. Başbakan Helen Clark yürüyüşün nefret dolu bozguncular tarafından düzenlendiğini söyledi ve bu konuda açıklama yapmayı reddetti. Parlamento üyelerinden sadece ikisi yasa tasarısına karşı çıktı. Bu iki üyenin koskoca kabinedeki yegâne Maoriler olduklarını söylemeye gerek yok herhalde. Diğer hükümet yetkilileri, yasanın Maorilerin sahilleri diledikleri gibi kullanmalarına engel olmadığını belirtiyordu. Yani diledikleri gibi gezip tozabilecekler, hatta balık tutabileceklerdi. Fakat bu açıklama Maoriler için yeterli değildi. Onlar bu yasanın 1840 tarihli Waitangi anlaşmasına da aykırı olduğunu söylüyorlardı. 10 bin Maori'nin iki hafta süren yürüyüşüne rağmen yasa tasarısı aynı yıl içinde hayata geçirildi.

Pr; Açık Dergi.
Yt; 05 Mayıs 2004.

[1] Bir Maori efsanesinden.
Çev; Sona Ertekin.

Tanya Reinhart

İsrailli dilbilimci, edebiyat ve felsefe hocası, yazar ve aktivist (1943-2007). İsrail-Filistin sorunu üzerine yazdığı kitapların[1] yanı sıra, İsrail'in *Yediot Ahronot* gazetesinde, Counterpunch, Znet ve İsrail Indymedia web mekânlarında çok sayıda köşe yazıları, makaleleri yayınlandı. Dilbilim üzerine doktorasını 1976'da MIT Üniversitesinde tamamladı. Tez hocası Noam Chomsky idi. Tel Aviv, Utrecht ve New York Üniversitelerinde öğretim üyeliği yaptı. Ülkesi İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklarda yürüttüğü politikaların amansız bir eleştirmeniydi. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'den çekilmesi gerektiğini savunuyordu. **(Bkz; Sevgili Oğlum)**

2002'de, İsrail'in Filistin politikalarını protesto etmek için, Avrupa'nın İsrail üniversitelerine desteğini durdurması için verilen dilekçeyi imzaladığı için İsrail'de ağır şekilde eleştirildi. 2006'da da, İsrail'in İşgal Altındaki Topraklarda yürüttüğü politikalara daha fazla katlanamayacağını söyleyerek New York'a taşındı.

2007 Mart'ında 63 yaşında âni ölümünün ardından Tanya Reinhart'ı, hocası ve yakın dostu Noam Chomsky şöyle anlatıyor:

"En acı ve zor olan, insanın sevgiyle bağrına bastığı kadim bir dostun kaybı üzerine yazması. Tanya Reinhart tam da buydu işte. Tanya parlak ve yaratıcı bir bilim insanıydı. Onun çalışmaları hakkındaki değerlendirmemi en iyi ifade etmemin yolu, yıllarca öncesinin bir olayını hatırlamaktan geçer: Emekliliğimden sonra üniversitede kendi bölümümün geleceğini planlarken benden sonra yerimi alması için Tanya'ya üniversitemden bir davetiye çıkartmak için bir çabaya giriştim; ama, esefle belirtmeliyim ki, büyük ölçüde bürokratik sebeplerden dolayı bu plan gerçekleşmedi.

Tanya Reinhart, *1943-2007.*

Dilbilim araştırmalarının neredeyse tüm temel alanlarına yaptığı hayranlık verici katkıları burada tekrar gözden geçirmeye kalkışmayacağım. Bunlar arasında sözdizimsel yapı ve işlemler, referans bağımlılığı, sözcük anlambiliminin ilkeleri ve bunların sözdizim örgütlenmesi bakımından içerimleri, yüzeysel olarak geniş bir çeşitlilik gösteriyor gibi görünen karmaşık yapıların çaprazlama dilbilimsel semantik yorumlarına getirdiği birleştirici yaklaşımlar, vurgu ve tonlama kuramı, etkili gramer ayrıştırma sistemleri, içsel hesaplamalarla düşünce ve duyumotor sistemleri arasındaki etkileşim, dilin öz ilkesi olarak optimal tasarım ve daha pek çok başka konu hakkında özgün ve hayli etkili araştırmalar yer alıyor. Onun akademik çalışmaları, dilbilim incelemelerinin çok ötesine geçer: Edebiyat kuramını, kitle iletişim araçları ve propagandayı ve entelektüel kültürün özündeki diğer unsurları içine alacak şekilde genişler.

Fakat Tanya'nın olağanüstü akademik çalışmaları, onun hayatının ve bizim uzun, canciğer dostluğumuzun da yalnızca bir kısmını oluşturuyordu. O, tanıma şerefine nail olduğum en cesur, en onurlu insan hakları savunucularından biriydi. Bütün dürüst insanların yapması gerektiği gibi, dikkat ve enerjisini kendi devletinin ve toplumunun eylemlerine odakladı, zira bu eylemlerin sorumluluğunu paylaşıyordu; devletin işlediği suçları günışığına çıkarmanın ve baskı, zulüm, şiddet ve fütuhatın kurbanlarını savunmanın sorumluluğu da bunlara dahildir ve o, bu sorumluluktan asla kaçmadı.

Yazdığı sayısız makale ve kitap, suçları ve amansız eylemleri gizleyen peçeyi kaldırdı, örtbas edilen gerçekliğe kavurucu bir ışık tuttu, ki bütün bunlar o gizlenen gerçekleri anlamak ve insanca tepki vermek için uğraşanlar bakımından muazzam değer taşır. Tanya'nın konuşmaları da büyük önem taşırdı elbette, ama onun aktivizmi konuşmalarıyla sınırlı değildi; katlanılamaz eylemlere karşı geliştirilen doğrudan direnişin daima ön saflarında hem örgütleyici, hem de katılımcı olarak yer aldı ki, bundan daha saygın bir duruş biçimi düşünmek zordur. Tanya sadece Filistinlilerin haklarının kararlı ve onurlu bir savunucusu olarak değil, aynı zamanda kendisinin bir parçası olduğu İsrail toplumunun ahlaki bütünlüğünü ve bu toplumun doğru dürüst ayakta kalma umudunu savunmak için mücadele edenlerden biri olarak da hatırlanacak.

Tanya'nın ölümü sadece ailesi ve onu şahsen tanıma şansına erişmiş olanlar için değil, ayrıca onun böyle büyük bir kendini adamışlık ve cesaretle savunup koruduğu insanlar için de değil, aynı zamanda

Tanya bütün dürüst insanların yapması gerektiği gibi, dikkat ve enerjisini kendi devletinin ve toplumunun eylemlerine odakladı; zira bu eylemlerin sorumluluğunu paylaşıyordu… Onun aktivizmi konuşmalarıyla da sınırlı değildi; katlanılamaz eylemlere karşı doğrudan direnişin daima ön safında hem örgütleyici, hem katılımcı olarak yer aldı...

özgürlük, adalet ve şerefli bir barış kaygısını yüreklerinde duyan herkes için müthiş bir kayıptır."

Der; Ömer Madra

Kaynaklar:
Tanya Reinhart'ın kitap ve makaleleri:
www.wikipedia.org
www.counterpunch.com
www.zmag.org
www.uu.nl (Utrecht Üniversitesi web mekânı)

[1] Tanya Reinhart; *Israel / Palestine: How to End the War of 1948.* New York: Seven Stories, 2003.

Tanya Reinhart; *The Road Map to Nowhere: Since 2003.* London: Verso, 2006.

Tanyeri Erkman

Tanyeri ile Açık Radyo'da bir program yaptık.[1] Bu epey sevilen bir program oldu ve sevdiren de benden çok Tanyeri'ydi. Bu işi birlikte yapmayı önerirken ben Tanyeri'nin hastalığını biliyordum. Önerme nedenim bu değildi elbette, ama o da bir etkendi. Şüphesiz, radyo dinleyicilerinin bundan haberi yoktu. Bu yüzden ölümü bir şok yarattı ve beklenebileceği gibi, bundan sonra herkes onu daha da çok sevdi. Ölüm, erken, beklenmedik ölüm, her zaman ölene karşı böyle bir duygu yaratır; ama ben, böyle bir ihtimalin sözkonusu olmadığı o süre boyunca da Tanyeri'nin çok sevildiğini biliyorum.

Tanyeri benim en eski arkadaşlarımdan biri olan Ferit Erkman'la evlendi ve böyle tanıştık. İlk günden, kırk yıllık arkadaş gibi olduk. Bu hep böyle devam etti. Birçok zevkimiz uyuşurdu. En başta da müzik. Kantoymuş, tangoymuş veya 'Kâr-ı nev'miş, 'suzidilara'ymış, birlikte söyler eğlenirdik. Programı birlikte yapmayı önermemin nedeni budur tabii.

En yakından tanıdığınız insanları bile bir kere daha tanıma fırsatınız doğabilir. Yıllar süren yakın arkadaşlığımıza rağmen, ben Tanyeri'yi bir kere daha tanımış oldum. Bunun vesilesi de hastalığıydı. 'Kanser'in daha adından başlayan dehşet malûm. Tanyeri'ye bu teşhis kondu ve ameliyata girdi, göğsü alındı. Hastanede ziyaretine gittik. Bütün aile oradalardı, Tanyeri de kendine gelmişti.

Ne konuştuğumuzu şimdi hiç hatırlamıyorum; aklımda hiçbir şey kalmamış. Ama orada olduğumuz sürece katıla katıla güldüğümüzü çok iyi hatırlıyorum. İnanılmaz şakalarıyla bu havayı yaratan Tanyeri'ydi.

Tanyeri'nin mizah duygusu her zaman dehşetti. Kıpır kıpırdı. Ama o gün özel olarak formdaydı. Herhalde o da bizim içimizi ezen kaygıyı biliyor ve bunu gidermeye çalışıyordu.

İnsan bazen gülmeye ihtiyacı olduğu için olur olmaz güler. Ben bu havada değildim. Söyledikleri sahiden komik olduğu, için kendimi tutamayıp gülüyordum. Böyle bir yaşantı bir daha da geçmedi başımdan.

Açık Radyo'da o programı takip etmiş olanlar, eminim, bunları okuyunca ne demek istediğimi anlarlar. Ama sanırım bu bağlamda bunu en iyi anlayacak olanlar, o günlerde radyoda çalışanlardır. Çünkü onlar Tanyeri'yi kendileri görüp tanımış, saçsız kalmış başından daha bilmem nereye kadar, soluk alıp verdiği sürece Tanyeri'nin dünyayla, dünyayı bir gülme vesilesi yaparak başa çıktığını anlamışlardır.

Murat Belge

[1] Pr; Bu Şehr-i stanbul Ki, Murat Belge, Tanyeri Erkman; Yayın Dönemi: 1-2-3 (Kasım '95 – Kasım '96); 13-14 (Tekrarı) (Mayıs '01 – Mayıs '02).

Taraflı Radyo

Açık Radyo'nun Haziran 1995 tarihli manifestosunda[1] "Radyo Ne İşe Yarar?" diye bir soru soruluyor, sonra da bu radyonun "demokratik, özgür bir mecra" olacağı, "haysiyetli" işler yapacağı yazıyor... O da bütün yayın hayatında bu üç basit kelime etrafında şekillenen ilkeleri uygulamaya çalıştı. Asla tarafsız olmadı, bu gönüllüler tımarhanesinde, gönüllü delilerden beklenebilecek olanı yapmaya gayret etti: Daima demokrasiden, özgürlükten ve adaletten yana olmaya ve bir de, haysiyet adına o yoluk kuyruğunu her daim dik tutmaya çalıştı.

"Bilmek İstiyoruz"

Radyo yayına geçtiği gün, Bosna-Hersek'teki savaş devam ediyordu; o da sözü ve müziği ile, katledilenlerin yanında oldu; ülkede nükleer santral kurulmasına çalışılırken onun tehlikelerinden korkanların yanında oldu; Susurluk kazası olduğunda kapalı kapılar ardında işlenen cinayetlerin hesabının sorulması için yayın yaptı; Deprem olduğunda kendini bir telsiz çevrimi haline getirdi ve "Devlet yaraları saracaktır" teranesini sivil sesin nihayet bastırabilmesi için: "Kaç kişi kaybettik, bilmek istiyoruz?" diye sordu yüksek sesle; memleketin Ermeni-Kürt-Kıbrıs ebedî korkularını bastırmak için karanlıkta yüksek sesle ıslık çaldı. Manisalı gençleri, YÖK'ü, içleri boşaltılan bankaları, 11 Eylül 1973'de Şili Katliamında ITT şirketinin rolünü, küresel ısınmada petrol şirketlerinin rolünü, 12 Eylül'de ortadan kaybedilenleri,

Saraybosna'lı yerel müzisyenlerden Vedran Smailovic, savaş sırasında sık sık Sırp baskınlarına hedef olsa da yıkılan milli kütüphane binasında cenazelerde çello çalmaya devam ediyordu. *(1992)*

Sabra-Şatila katliamında Şaron'un savaş suçlarını, Doğu Timor'un bir ara toptan kaybolan halkını, 50. yıldönümünde İran darbesinde petrolcülerin ne yaptığını, Cenin'de kaç kişinin öldürüldüğünü, yağmur ormanlarını kimin kestiğini, Arjantin'i kimin "iflâs ettiğini" sordu; AIDS'i kovaladı, ilaç şirketlerinin gizli kapaklı işlerinin peşinden koştu; "Battle in Seattle"ı biraz geriden, Porto Alegre'yi tam göbeğinden yakaladı; Kosova'da epey bocaladı; Zeugma'yı atladı ama Enron'da hemen herkesi atlattı; İsrailli vicdani redçilerin mektuplarını, o mektuplar yazılmaya başladığından iki gün sonra okudu, "korkunç savaş suçlarının işlendiği ve hepsinin gizlendiği, inanılmaz bir barbarlık örneği olan Cenin cehennemine"[2] ânında girdi ve paramparça olup çıktı; Hiroşima'yı her yıl, hayatın içindeki şiddeti her gün konuştu; AB macerasında ilk zirveden bir ay önce düzenli program yapmaya koyuldu, ondan sonra da Avrupa rüyasını ve Avrupa riyasını hep konuştu; Radyo Televizyon Yasası'nı tüm radyo ve televizyonlarda bir tek o konuştu, Düşünceye Özgürlük davalarının 'şahsen' içindeydi; 11 Eylül'de hafif sersem ve fakat hızlıydı, Irak savaşında acaip hızlıydı: Bu konuda ilk uyananlardan oldu: bu savaşı 17 ay öncesinden itibaren Rumsfeld planı üzerinden anlatmaya başlamıştı bile; Britanya'nın "kitle imha silâhları" dosyasındaki tehdidin "imkânsız" olduğu, daha Britanya ahalisi bu raporu öğrenmeden önce bu radyoda söylendi,[3] bu radyo Londra tarihinin gördüğü en büyük kitle gösterisinde Londra'daydı ve BBC'den öndeydi, aynı gün New York tarihinin gördüğü en büyük kitle gösterilerinden birinde New York'taydı ve tüm Amerikan medyasından öndeydi, ama bunu yapmanın dünyanın en zor işi olmadığının da bilincindeydi; Türkiye Cumhuriyet tarihinin en önemli Meclis kararlarından birinin alındığı gün, karardan önce Ankara'da Sıhhiye Meydanı'ndaydı, barış hareketinin hep yanında,

Bartolomeo Vanzetti ve Nicola Sacco.

"gömülü" *(embedded)* medyanın hep karşısındaydı; birbiri ardından yıldönümlerini, Şili'yi, Woody'yi, 15- 16 Haziran'ı, 6-7 Eylülü, Amerika'nın 11 Eylülünü, Şili'nin 11 Eylülünü, 12 Eylülü, İran darbesinin 50. yıldönümünü, Sacco ile Vanzetti'yi, Münir Nureddin'le Münir Beşir'i, Duke'la Dylan'ı, Bach'la Brel'i anarken, bebekten katile dönüşmüş çocukların Hrant'ı vurmasına yanarken, İsrail'in Lübnan'ı vurmasını yaşarken, Hepimiz Hrant'ız yürüyüşünü yüzbinler halinde yürürken de kulağı bir yandan, Milan Kundera'nın o hep unutulmak istenen unutulmaz sözündeydi: "İnsanın güce karşı mücadelesi, belleğin unutuşa karşı mücadelesidir."

Radyo, hayatın ta kendisi olan müziklerini de öyle gördü. 'Şarkı'larını, "sosyal değişimin bir aracı, çağın bir tarihçesi, tarihin yaşayan bir hatırlatıcısı"[5] olarak gördü ve öyle çaldı. Sadasını, popüler eğlence müziği denen o dev açıkhava hapishanesinden çıkarıp, toplumsal vicdan âlemine ya da, "paylaşılan cemaat duygusu"na[6] geri dönmek için kullandı.

"Herkesin ortaklaşa yükümlenmesi gereken; yaratılacak, tekrardan yaratılacak bir alan var," diyordu Edward Said. "Ne kadar emperyal şiddet gösterilirse gösterilsin, bu gerçek ortadan kalkmayacak."[7]

İşte tam da o alanı savunmaya çalıştı Açık Radyo her zaman. "Herkese ısrarla söylüyorum, birleşin!" diyor Said. "Değerler, tanımlar ve kültürler alanını, direnmeden terk etmeyin. Bunlar tabii ki birkaç Washington görevlisinin malı olamaz..."[8]

"Hem Gerçekçi, Hem Ahlaklı Olmak Mümkün"

"İstanbul'da yapılan 21. Dünya Felsefe Kongresi'nde özellikle iki dünya meselesi öne çıktı. Bunlardan biri dünyadaki yoksulluk, ikincisi de mutlaka ve mutlaka bir uluslararası hukuk sisteminin gerekliliği. Amerika'nın Irak'ı işgali ile tamamen yerle bir ettiği hukuki uluslararası düzenin gerekliliği ortaya çıktı. Bu, dünyanın ileri gelen felsefecileri tarafından gerek Jürgen Habermas olsun, gerek Peter Singer olsun, çok net bir şekilde ifade edildi... Türkiye'de Irak savaşı öncesinde özellikle bazı gazeteciler ve diğer kesimler tarafından Irak savaşına karşı çıkanlara karşı dile getirilen bir eleştiri vardı: 'Siz idealistsiniz, ayaklarınız yerde değil, gerçekçi değilsiniz...' Halbuki tam tersi çıktı ortaya bu bildirilerde. Hem gerçekçi, hem ahlâklı olmanın mümkün olabileceği ortaya çıktı. O bakımdan Kongre'nin Türkiye'de yapılmış olmasının da çok önemli olduğunu düşünüyorum. Hiçbir bildiri yoktu ki Amerika'nın işgalini haklı göstersin, meşru göstersin... Yani çoğu zaman güçsüzlerin elindeki en önemli silah zaten doğru'dur, ya bilime ilişkin doğrudur ya da ahlâki doğrudur. Biz bugün Amerika'nın Irak'ı işgalini eleştirebiliyor isek bunu ahlâki bir doğruya dayanarak yapıyoruz, "bu ahlâken yanlıştır" diyerek yapabiliyoruz. Dolayısıyla zaten politik gücü ya da ekonomik gücü olmadığına göre, sığınabilecekleri, karşı çıkabilecekleri, sarılabilecekleri tek araç bizzat ahlâki, etik yahut da bilimsel doğrular. Bundan da vazgeçtiğimizde tamamen teslim oluyoruz... Bilimin hem siyasi-askeri bir güç haline gelmesi, hem de müthiş bir kâr aracı haline gelmesi, tabii ki bilimsel etos dediğimiz şeyi tehdit ediyor ve parçalamaya başlıyor. Bilimsel faaliyet açık ve dürüstlüğe dayanan bir faaliyettir, açık eleştiriye dayalı bir faaliyettir... Şimdi bu güme gidiyor, çünkü artık biz sizinle konuşamamaya başlıyoruz ... Ben bunun böyle gitmeyeceği kanısındayım. Yani dünya şu andaki ekonomik sistemini daha uzun süre götüremeyecek kanısındayım, şimdiden onun belirtileri var...Bu böyle gitmeyecek, o gözüküyor..."[4]

Açık Radyo tam da bunu savunmaya çalıştı her zaman. Onun onbeş yıl önce kaleme alınmış 'manifesto'su[9] da işte bunun için şu cümleyle bitiyordu:

"Bu, bizim *ortak* projemizdir."

Hem Demokrasi, Hem Küreselleşme Mümkün Ama...

Hem demokrasinin gelişmesine, hem de küreselleşmenin nimetlerine gerçekten inanılıyorsa, küreselleşmenin sonuçlarının da mutlaka paylaşması zorunlu görünüyor. Çünkü, büyük şirket küreselleşmesi denen sürecin sonunda ayazda kalan 'ötekiler', yani Cancún'da DTÖ toplantısında 'sıfır kilometre'de'da kendini kalbinden bıçaklayan Bay Lee, Irak'ta işgalci kurşunlarıyla kevgire dönen adsız delikanlı, Kemer açıklarında denizin dibindeki yarım sintinede kemikleri sonsuza kadar mahsur kalan Pakistanlı mülteci kız, ya da "cennete gitmek ve orada kivi, portakal yiyip dinlenmek isteyen"[10] dokuz yaşındaki Diyarbakırlı oğlan, *biziz*. Ve çünkü, şair ve vaiz John Donne'ın dediği gibi:

Kimse bir Ada değildir, kendi içinde bir bütünlük arzeden; herkes Kıtanın bir parçası, anakaranın bir bölümüdür; bir Toprak zerresini Deniz alıp götürse, Avrupa azalmış olur; bir Yarımada kopup gitmiş, dostlarının Malikânesi ya da senin kendi malikânen yokolup gitmiş gibi olur; herhangi bir insanın ölümü, beni azaltır, çünkü ben İnsanlıkla halli hamurum; E, o zaman da bana asla sorma, bu çan kimin için çalıyor diye; o çan senin için çalıyor.[11]

Nablus yakınlarındaki Salim kasabasında yaşlı bir Filistinli kadın, sahip olduğu zeytin ağaçlarının Yahudi yerleşimciler tarafından sökülmesine engel olmaya çalışırken, bir İsrail askeri de onu seyrediyor. Batı Şeria, *27 Kasım 2005*.

Taraflı Yayın
Kısacası, kuruldu kurulalı hep yanlı, hep taraflı yayındaydı Açık Radyo. Doğrusunu isterseniz, başka türlü yapamaz, tarafsız kalamazdı.

Ne yapsaydı yani? 'Nasılsa deprem olacak, Allah'ın emri, hem olsa da devlet yaraları sarar, o zaman üzerinde konuşmaya gerek yok, olduğunda düşünürüz' mü deseydi? 'Küresel ısınma kapımıza gelmiş, canlılar âlemini yok edebilir, ama zaten petrol, kömür, enerji şirketleri de azman, o zaman bununla ilgili konuşmanın âlemi yok, unutalım şimdi' mi deseydi? Ya da, 'Amerika çok güçlü, eh, ağanın eli de tutulmaz, o zaman ona dayı diyelim, Irak'a hegemonya ve petrol için değil, demokrasi ve özgürlük için geldi diyelim bari' mi deseydi ve sussaydı ondan sonra? 'Madem böyle, madem "suçludur, güçlüdür", o zaman ülkemiz de asker gönderip güçlünün suçortağı olsun, askerlerimiz de biraz ölsün varsın, ne yapalım' diyerek. Ya da, 'yoksul ülkeler âdil ticaret istiyor, haklılar da, ama ne yapalım ki onları unufak eden ülkeler de çok zengin ve güçlü, güçsüzler baksınlar başlarının çaresine' mi demeliydi yoksa? Kâinatın tek sesi vardır mı demeliydi? "Güçlüdür, haklıdır!" Bunu mu düstur olarak benimsemeliydi? Ve *'Delete'* tuşuna basıp unutmalı mıydı herşeyi –Kundera'yı ve geri kalan ne varsa hepsini?

Kültür, Siyaset, Ahlak
Küreselleşme, ekonomiyle olduğu kadar kültür, siyaset ve ahlakla da ilişkili olarak algılanmalıdır. Bu, meslek-lerinin ortodoks anlayışları içinde ne kadar iyi yetişmiş olurlarsa olsunlar, ekonomistlere emanet edilecek bir alıştırma değil, ahlaki ve siyasi hayalgücü için bir sınavdır...[12]

Richard Falk

Açık Radyo bunların hiçbirini yapmadı. Güçsüzdü belki, ama, yayına geçtiği 13 Kasım 1995 günü sabahından beri, Profesör Irzık'ın deyişiyle, güçsüzün elindeki tek silahı, ahlakî doğruyu kullanmaya çalıştı. İstedi ki bu doğru, onun mikrofonlarından çıkıp güce ve adaletsizliğe karşı doğrultulan bir silah olsun. Bu silahın nasıl bir 'ses' çıkardığı konusuna gelince. Burada bir tek bilirkişi var. Balistik muayene raporunu verecek tek yetkili de o tabii: Dinleyici. **(Bkz; Açık Radyo, Manifesto, Açık Radyo - Cool Medya)**

Ömer Madra

[1] "Açık Radyo Manifestosu" Açık Radyo Online.
www.acikradyo.com.tr

[2] "Searching Jenin – A Review of the Book" Counterpunch, 06 Mayıs, 2003. (İsrail Hayfa Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Tarih Profesörü İlan Pappe'nin, İsrail'in Cenin katliamı hakkındaki değerlendirmesi)
www.counterpunch.com

[3] "Blair'in Raporu Kanıttan Yoksun" Açık Gazete, Açık Radyo, 23 Eylül 2002 ve Hasan Ersel'in, savaştan çok öncesinden başlayarak kaleme aldığı, Irak'ın silah gücüne ilişkin ayrıntılı değerlendirmelerini içeren kapsamlı makaleleri: Açık Site, 14 Ağustos 2002, 08 Eylül 2002, 13 Eylül 2002, 17 Eylül 2002.
www.acikradyo.com.tr

[4] Prof. Irzık'la Açık Radyo'da "Açık Gazete" programında yapılan söyleşi, 19 Ağustos 2003; Bkz.: "Bilimsel Nesnellik ve Ahlâk, Herkese Lazım," Açık Radyo Online, 25 Ağustos 2003. Ayrıca Gürol Irzık'ın Kongre'ye sunduğu tebliğ için bkz.: "Science and Its Discontents", Açık Radyo Online.
www.acikradyo.com.tr

[5] Campbell Stevenson; "All in the Family" in: *Worldwide – Ten Years of Womad,* London: Virgin, 1992. (s. 83)

[6] a.g.y.

[7] Edward Said; "Dreams and Delusions" *Al Ahram,* 30 Ağustos 2003. (Türkçesi: Açık Radyo Online, 19 Eylül 2003)
www.acikradyo.com.tr

[8] a.g.y.

[9] Bkz.: www.acikradyo.com.tr

[10] Zafer Yenal, Yücel Yemez, Burcu Kuğu; "İncir Çekirdeği" Açık Radyo, 27 Eylül 2003.

[11] John Donne'ın vaazından bu parçayı, Ernest Hemingway, *For Whom The Bell Tolls* romanında epigraf olarak kullanmıştır (Middlesex: Penguin, 1961).

[12] Richard Falk; *Yırtıcı Küreselleşme: Bir eleştiri,* İstanbul: Küre yayınları, 2001. (s. xvii) (İngilizce Önsöz'den çeviren ve vurgular ÖM)

Tarzan

Ormanlar Kralı
Haftabaşında radyoda Disney'in Broadway'deki yeni Tarzan produksiyonu üzerine bir program dinledim. Ormanlar kralı benim büyüdüğüm yıllarda pek tutuluyordu. Çocukken onun sürekli kanlı cinayetleri haykıran, tehlikedeki yavuklusunun kurtuluşuna doğru koca bir asmadan zarif bir kavisle sallanırken çıkardığı o doğaüstü sesi taklit etmek için neredeyse bademciklerimi söktüğümü hatırlıyorum. Peki o günden bu yana ne öğrendik? Filmlerde Tarzan'ı oynayan şu Buster Crabbe ve Johnny Weismuller'in o sesi asla çıkarmadığını. Bu aslında üç kişinin, bir bariton, bir tenor ve Arkansas'tan bir domuz taklitçisi-

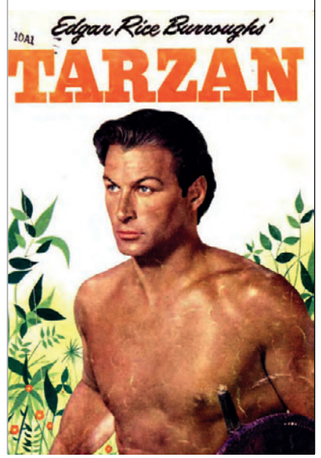

"Ormanlar Kralı."

nin, hepsi de avazları çıktığı kadar bağırırken yapılmış bir ses kaydı idi. Bu dünya inananlara merhamet etmiyor.[1]
Bill Moyers

Neyzen Tevfik Arkadaşlarıyla Sinemada *Tarzan* Filmini İzler...
Perdede 'Son' yazısı görülüp de ışıklar yanınca yazıklanır.
- Hay Allah...
- Beğenmedin mi Hoca?
- Beğendim beğenmesine de, onlarda da böyle olmasına şaştım.
- Eee, sinema bu. Her yerde aynı.
- Ben filmin sonunu söylüyorum. Delikanlı kızı kurtardı, sonra da becerdi. Ben bu işler yalnız bizde böyle olur sanıyordum.[2]

Der; Zeynep Damar

[1] Bill Moyers; "Pass The Bread" CommonDreams. Çev. Sona Ertekin. 22 Mayıs 2006.
www.commondreams.org

[2] Alpay Kabacalı; *Çeşitli Yönleriyle Neyzen Tevfik.* İstanbul: Özgür Yayınları, 2003.

Tasarruf Genelgesi

Cumhuriyet tarihinde en derin sadakatle bağlı bulunulan gelenek zannedildiği gibi Anayasalarımız değildir. Yakın tarihimizde birçok devlet adamı Anayasayı çiğnemekle suçlanmıştır. Kurulmuş 70 hükümet zamanında da bozulmamış tek devlet geleneğimiz, 'tasarruf genelgeleri'dir.

Her hükümetin güven oyu aldıktan hemen sonra hiç ihmal etmediği nokta derhal bir 'tasarruf genelgesi' yayınlamaktır. Kimbilir, tasarruf genelgesi yayını birkaç gün gecikti diye işinden olan kaç bürokrat vardır. Tasarruf genelgesi yayınlanması, sanıldığı gibi basit bir iş olmayıp başlıbaşına bir uzmanlık konusudur. Riayet edilmeyecek tüm konuların tespiti, bunların yazılması, anlaşılmaz dile çevirisi, çoğaltılarak köylerdeki jandarma karakollarına kadar dağıtımı işin birinci safhasıdır. İkinci safhada ise tasarruf genelgesini alan her birim amirinin : "Üst birimimizin filan tarih ve fişmanca sayılı genelgeleri ekte sunulmuş olup, genelge muhteviyatına hassasiyetle uyulması, uymayanlar hakkında çok ciddi idari işlem yapılacağına bilgi edinilmesi rica olunur" şeklinde bir ek genelge ile alt birimlere tebliği yer alır.

Otomobillendirme
Tasarruf genelgelerinin nasıl yazılacağı konusunda herhangi düzenleyici bir mevzuat yok ise de bu konuda derin bir anlayış birliği zaman içinde oluşmuştur. Bir kere her genelgede mutlaka bulunması gereken hususlar vardır. Örneğin, kamu kurum ve kuruluşlarında kâğıt, toplu iğne ve sabit kalem sarfiyatının azaltılması bu cümledendir. Hakikaten de alınan bu tedbirler etkisini göstermiş ve 1923'den bu yana sabit kalem sarfiyatı kayda değer ölçüde azalmış, ancak tükenmez kalem harcamalarında anlaşılmayan bir patlama olmuştur. Aynı sevindirici gelişme toplu iğne, mürekkep hokkası, kurutma kâğıdı, divit ve kalem sapı konusunda da meydana gelmiştir.

Tasarruf genelgelerinde mutlaka bulunan ikinci konu makam otomobilleri konusudur. Ancak üzülerek müşahede edilmektedir ki, dış güçlerin etkisi dolayısıyla bu konuya hâkim olunamamakta ve kamu personeli giderek daha büyük ölçüde 'otomobillendirilmekte'dir. Ancak otomobillenenler ile onları otomobillendirenlerin görünüşteki çekişmesi aslında onları seyreden vatandaşa karşı bir vazife olduğundan dolayı kamu araçları her yıl yaklaşık %20 oranında artmaktadır.

Çelenk Gideri
Üçüncü nokta kullanılmayan ışıkların söndürülmesi ile çelenk giderinin azaltılmasına gayret edilmesi gereğidir. Tabii ki hızla değişen dünya ve gelişen bürokrasimiz, her yılın genelgelerine bazı ilaveler de yapmayı gerektirmektedir. Örneğin telefon konuşmaları için bir üst amirden yazılı izin almak, bir yüzü yazılı kâğıtların ikinci yüzlerini de kullanmak gibi yaratıcı düşünceler bu cümledendir.

Tabii ki bütün bu olumlu tedbirleri gayriciddi sayıp, esas tasarrufun herkesin işini yapmasıyla, kamu kadrolarının küçültülmesi ve fazla personele yeni beceriler kazandırılıp kendi işlerini kurmaları için destek ortamı sağlanmasıyla olabileceğini, mevcut tedbirlerin ancak ve yalnız işini yapan bir avuç insanı çalışamaz kılacağını tutturan bir takım ütopik kişiler de çıkmaktadır. Ancak onlara aldırmamak ve bu yolda şaşmadan devam etmek lazımdır.

Bir söylenti de bu gibi genelgeleri, esas hedefleri saptırmak isteyen ve israfa esas neden olanlarla, onların bu tavsiyelerine, "kardeşim saçmalama, israfın %80'i, harcamaların %20'since oluşturuluyor. Bu %20 içinde de toplu iğne, divit ve telefon konuşması yoktur; fazla personel, eğitimsiz personel, sistem kuramamak, sorun teşhis edememek gibi becerisizlikler vardır" diyemeyenlerin birlikte hazırlayıp yayınladıklarıdır.

Tınaz Titiz

Cumhuriyet tarihinde en derin sadakatle bağlı bulunulan gelenek Anayasalarımız değil; tüm hükümetler zamanında bozulmamış tek gelenek, tasarruf genelgeleri.

Taser

Bir elektrikli şok silahına verilen ticari isim. Lazer teknolojisini akla getirse de, Taser'ın lazer ile ilgisi yoktur; bu, Arizonalı mucit ve girişimci Jack Cover'ın 'Thomas A. Swift's Electric Rifle' (T.A.S.E.R.) adını verdiği icadının kısaltılmış hali ve markanın alamet-i farikası. Elektroşok silahı, bir insana elektrik şoku vermek suretiyle bazı yüzeyel kas fonksiyonlarını geçici felce uğratarak o insanı itaate zorlayan bir silah. Taser, günümüzde özellikle gelişmiş Batı ülkeleri kolluk kuvvetlerince yaygın olarak kullanılan silah tipi ve markasıdır. Elektrikli tüfek dışında elektrocoplar ve elektroşok kemerleri de revaçta. **(Bkz; Galvanik Vestibüler Stimülatörü)** Taser tüfeklerinde otomatik durdurma düğmesi

bulunmadığından, birçok polis memuru bu tüfekleri insanlar üzerinde defaatle ya da fazla uzun sürelerle kullanmakta, bu da potansiyel olarak sanıkların sağlık sorunları yaşamasına, bazen ölmesine yol açmaktadır. Bağımsız komisyonların araştırmalarında genellikle bunlar 'öldürücü olmayan' silahlar kategorisine sokuluyor, ama imalatçıların kullanım kılavuzlarında ve yasal uyarı belgelerinde muhtemel ölüm olaylarından söz edilmekte ve imlatçının bundan sorumlu tutulamayacağı bildirilmektedir. Yalnızca Kanada'da 2003-2007 arasındaki 5 yıllık süre içinde, Taser silahı kullanımı sonucunda meydana gelen en az 17 ölüm vakası vardır. Taser ile ölüm olaylarının en çarpıcı olanlarından biri Ekim 2007'de yine Kanada'da Vancouver uluslararası hava limanında yaşandı. Robert Dziekanski adlı bir Polonya göçmeni, Kanada Kraliyet Atlı Polisi tarafından, hava limanının camlı gümrük odasında en az iki kere Taser ile şok yedikten sonra kıvranarak yere düştü ve öldü. 40 yaşındaydı.

'Şok Tedavi'den 'Şokla Teskin'e

Aslında bu olay çok farklı türden bir başka 'şok'un uzantısı ve devamı sayılabilirdi. Dziekanski, memleketi Polonya'da 1989 yılında bütün ülkede 'şok tedavisi' adı verilen büyük bir deney başlatıldığında genç bir ergendi. O zamanlar, komünist bir ülkede bir dizi sert ekonomik tedbir uygulanırsa, o ülkenin Fransa, Almanya vb. gibi 'normal' bir Avrupa ülkesine dönüşeceği söyleniyordu. Hapın acısı kısa süreli, iyileşme hızlı, ödül de büyük olacaktı. Polonya hükümeti bir gün içinde fiyat kontrollerini kaldırdı, sübvansiyonları kesti, özelleştirmelere gitti.
Ama, Polonya bir türlü 'normalleşemediği' gibi, Dziekanski benzeri sayısız genç işçi için 'normal'e dönüş de hiç olamadı. O, genç Polonyalı işsizler ordusu saflarına katılmak zorunda kaldı. Dizgicilik, madencilik yapmaya çalıştı, ama hep işsiz kaldı, polisle başı belaya girdi. Sonunda, yeni bir 'ordu'ya katılmak istedi. Sayıları, sadece 2004'ten sonraki üç yıl içinde iki milyona varan ve büyük Batı kentlerinde barmenlik, kapıcılık, tesisatçılık yapan Polonyalı göçmenlerden biri olmak istedi. **(Bkz; Göç)** Kanada'da, kış olimpiyatlarına hazırlanan Vancouver'da inşaat işçisi olarak çalışmak üzere yola çıktı.

Hava Alanında Şok ve Dehşet

Polonya'daki küçük kasabasının dışına hayatında ilk kez çıkan göçmen adayı, Kanada'daki annesinin yanına, birlikte yaşamak ve inşaatlarda çalışmak üzere gelmişti. Uçağı 2 saat rötar yapmış, ardından da kendisi 8 saatten fazla bir süre havaalanının camlı 'güvenlik' bölgesinde bekletilmişti.

TASER X26C.

Gümrükten geçmeyince, annesi onun uçağını kaçırdığını sanarak havaalanından ayrılmıştı. Geçen bu süre içinde giderek asabileşen Dziekanski ile uluslararası hava limanında hiç kimse iletişim kurmamıştı. Çünkü kendisi Lehçe dışında dil bilmiyordu, yetkililer de nedense çeviri servisinden yararlanma yoluna gitmemişlerdi.
Polonyalı genç adam toplam 10 saate varan bu bekleyişten sonra kilitli kapıları sandalyelerle zorlamış, bir sehpayı devirmişti. Onu teskin etmek için 4 polis memuru duruma vaziyet etti. Ona duvara yaslanma emri verdi. Polonyalı sakinleşmişti ama polisler ona Taser ile şok verdiler. Sarsıntılar içinde yere düşen Polonyalı göçmene yerde ikinci kez şok verildi. Elleri arkadan kelepçelenen Dziekanski haykırarak kıvrandıktan sonra birden hareketsiz kaldı. Bir görgü tanığı, onun en az 4 kez Taser ile şoklandığını belirtiyordu. Sağlık âcil servis görevlileri ise olay mahalline nedense olaydan ancak 15 dakika sonra geldiler; onların yaptıkları 'şok tedavisi' ve kalp masajı işe yaramadı.
Polonya'nın Vancouver başkonsolosunun ifadesiyle, "Dziekanski yedi yıl bekledikten sonra Vancouver'daki ütopyasına varmış ve vardıktan 10 saat sonra da ölmüş"tü.

Öldürmeyen Silah Öldürüyor

Bütün olay, baştan sona bir Kanada vatandaşı tarafından videoya çekildi. Bu kişi, polise teslim ettiği kayıt geri verilmeyince ancak bir ay sonra, mahkeme kararıyla geri alabildi. Video kaydı, polisin açıklamalarının bir kısmının doğru olmadığını ortaya çıkardı. Polonya Konsolosluğunun da müdahalesiyle uluslararası alanda tartışmalara yol açan olay, hemen ardından yine ölümle sonuçlanan 17. vakanın ardından nihayet Kanada içinde de bir meşruiyet tartışması yarattı: Sivil toplum kuruluşları Taser silahının 'sınırlı' kullanımı ya da yasaklanması ile ilgili bir tartışma başlattı. Polis de Taser teknolojisinin güvenilirliği ile ilgili demonstrasyonlar düzenleyerek bunlara cevap verdi.

Tam bu olayların ardından, bir hafta içinde dördü ABD'de, ikisi de Kanada'da olmak üzere altı genç erkeğin Taser cihazı ile şoklandıktan hemen sonra ölmesi üzerine; taser tartışması bir anda uluslararası gündemin ön sıralarına oturdu. Birleşmiş Milletler İşkence İle Mücadele Komitesi, son olarak Portekiz polisi tarafından da satın alınan TaserX26 silahlarının kullanılmasının bir işkence biçimi sayılabileceğini ve BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu açıkladı. Komite önünde yeminli ifade veren bir uzman, silahların insanlara zarar ya da ölüme sebebiyet verme riskinin ispat edildiği" yönünde beyan vermişti. "Öldürücü olmayan silah" diye bilinen cihazın, Kanada gibi ülkelerin standartlarına göre öldürücü silahlardan çok daha fazla ölümcül bir silaha dönüşmesi üzerine, tartışmalar ve protesto gösterileri de alevlenmiş durumda. Bununla birlikte, Taser silahının yasaklanacağına ya da kullanımının kısıtlanacağına ilişkin bir belirtiye rastlanmıyor.

Der: Adem Örmar

Kaynaklar:

Naomi Klein, "Shocked in Death, Shocked in Life: More Than a Taser Story" (Los Angeles Times Online), Common Dreams, 21 Kasım 2007.
www.commondreams.org

"UN: Tasers Are A Form Of Torture, "Stun Guns" Are Under Fire After Six Deaths This Week; Rallies Held Demanding They Be Banned", CBS/AP) CBS News Online, 25 Kasım 2007.
www.cbsnews.com

www.wikipedia.org

Peaches, Yeni Melek Gösteri Merkezi-İstanbul, *30 Nisan 2005.*

Teaches of Peaches

Peaches'a başladığımda koca memelerim ve sarı saçlarım olmadığını, ve insanların seksi kadınların görünmesi gerektiğini düşündükleri gibi görünmediğimi farkettim. Sonra şunu farkettim, ben seksiyim. Ve işte bunu olduğum gibi göstermeye karar verdim. İstemiyorsam saçımı sarıya boyamam gerekmiyor. Göğüslerime silikon taktırmam gerekmiyor. Biraz göbeğim olabilir. Sadece kendim olabilirim ve kimsenin beni dönüştürmek istediği şey olmak zorunda değilim. Ve hatta müziğimin prodüksiyonu için kimseyi tutmak istemiyorum. Kendi müziğimi kendim yapabilirim. İnsanların söyleyip durduğu şeyleri söylemek zorunda da değilim. Kendi olayım neyse onu söyleyebilirim. Çünkü benim hissettiğim şekilde konuşan insanlar var ama nedense bu, müziğe yansımıyor. Başlarken bunları düşündüm ve neden hip-hop hep kadınlara yöneliyor diye sordum kendime. Ya da rock'n'roll, biz onu birçok yönüyle olduğu gibi kabul ederken, neden benim bakış açımı da yansıtmıyor? Kadın ya da erkek olarak değil de sadece *benim* bakış açımı? Bunu yapmaya karar verdim. Ve bu yüzden de ilk albümümün adını *Teaches of Peaches* koydum ama bunu yapmamın asıl sebebi 'teaches'ın 'peaches'la kafiyeli olmasıydı.[1]

Peaches ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 07 Mayıs 2005.

[1] Söyleşi, Bang grubundan Avni Ertepe tarafından gerçekleştirilmiştir.

Techno

Techno kasvetli, monoton bir endüstri şehri olan Detroit'te doğdu. Bu karanlık şehirde, dumanlar altındaki sokaklar fabrikalarla, fabrikalar durmaksızın bağıran makinelerle doluydu. Makinelerin sesi Kraftwerk'le beraber müziğin içinde duyulmaya başlamıştı. Chicago ve Newyork'ta House'un ortaya çıkışıyla da yeni bir müzik anlayışı, yeni yapılar, anlatım biçimleri oluştu. Acid House'la müziğe giren cızırtılar ve tuhaf sesler Detroit'te gitgide saflaşarak, *'four-to-the floor'* adı verilen elektronik dans *beat*'inin üzerinde yerlerini aldılar. 80'lerin ortasında, tamamen elektronik ve son derece soyut bir müzik olan techno ortaya çıktı. Techno, makineyle insan arasındaki melez varoluş biçiminin bir ifadesi; en saf insani duyguları makinelerin sesleriyle anlatan yeni bir dildi.

Techno'nun ilk örneği 1985 yılında Juan Atkins tarafından üretildi. Atkins bu noktaya gelirken Kraftwerk, Parliament, Funkadelic ve Dj Electrifying Mojo gibi isimlerden etkilenmişti. Gençliğinde davul ve bas gitar çalan Juan Atkins'in, kendine 3070 adını veren Vietnam gazisi bir okul arkadaşı vardı. Asıl adı Richard Davis olan 3070, Roland MSK-100 model bir sequencer kullanarak tekbaşına müzikle uğraşan, içine kapanık bir gençti. Atkins de elektronik müzik yapmayı kafasına koymuştu ama o zamanlar bunu yapmak için insanın elektronik mühendisi olması gerektiğini düşünüyordu. 1981'de Atkins ve 3070, Cybotron adlı iki kişilik grubu oluşturdular. Bu dönemde synthesizer beat'leri ve bas melodileri, Juan Atkins'i liseden arkadaşları olan Derrick May ve Kevin Saunderson'la biraraya getirdi.

Rec, Pause, Play...

Başlangıçta son derece ilkel şartlar altında deneysel çalışmalar yapıyorlar, parçalarını bir pikap ve kaset çaların *'pause'* düğmesiyle kurguluyorlardı. Atkins ve May yaptıkları müzikleri Deep Space Soundworks adıyla bir partide çaldılar ve başarısız oldular. Kimse dansetmedi, insanlar ilgisiz birşekilde etraflarına bakınıyordu. Daha sonra bu isimler Detroit sound'unun kurucuları oldular. Bazen birarada, bazen de farklı isimler altında tek başlarına çalışmalar yaptılar: Model 500 (Juan Atkins), Reese, Kreem, Santonio, Inter City, Keynotes,

Kevin Saunderson, Derrick May, Juan Atkins.

E-Dancer (Kevin Saunderson), Mayday, R-Tyme, Rhythim is Rhythim (Derrick May).

Cybotron'un ilk plağı *Alleys of Your Mind* yerel olarak piyasaya sürüldü ve 15.000 adet satıldı. Cybortron sadece bir müzik grubu değil, çok yönlü, fütürist bir projeydi. Fütüroloji araştırmaları yapan Alvin Toffler'ın düşünceleri, Kabala, bilgisayar oyunları gibi oldukça farklı kaynaklardan beslenen Cybotron, bir techno sözlüğü, yeni bir techno dili gibi projeleri kapsıyordu. *Clear* ve *R-9* gibi ısınma çalışmalarından sonra Cybotron, 1985'te Fritz Lang'ın *Metropolis* filminden esinlenilerek ismi koyulan *Techno City*'yi yayınladı. Böylece bu yeni müziğin adı da koyulmuş oldu.

Is It What It Is?

Aynı yıl Atkins Model 500 adı altında çalışmaya başladı. Metro-plex adlı kendi plak şirketinden *No UFOs*'u yayınladı. Bu dönemde Detroit üçlüsünden her birinin kendine ait bir *label*'ı oldu. Metroplex'in *sublabel'ı* olan Transmat Derrick May'e aitti. Saunderson'ın *label'ı* da kendi adını taşıyordu; KMS (Kevin Maurice Saunderson). Aralarında *Strings of Life, Rock to the Beat, When He Used To Play* gibi parçaların yer-aldığı sayısız plak çıkardılar. Detroit üçlüsü kendilerini, makineleri üreten sisteme, makinelerle karşı koyan bir güç olarak görüyordu. Teknolojiyi kucaklayan, bir yanıyla da karanlık ve duygusal bir tavırları vardı. 120 bpm civarındaki, tuhaf, yabancı seslerden oluşan bu müzik, güçlü bir duygusal

Strings of Life, Rhythim is Rhythim, *1987.*

yoğunluğa sahipti ve yeni jenerasyonun ruh halini tam olarak yansıtıyordu. Bu, arzu ve endişenin birleşip tek bir duyguya dönüştüğü, paranoyanın mutluluğun bir parçası haline geldiği, ünlemle soru işaretinin birleştiği bir noktaydı. Derrick May'in o sıralarda yaptığı bir parça bu duygunun adını koydu; *Is It What It Is?*

Bir Sanayiden Diğerine...

Techno, Chicago'da gelişen Acid House'la aynı dönemde ortaya çıkmasına rağmen uzun süre Detroit sınırlarını aşamadı. Amerika'da kabul görmeyen techno, 90'larda Avrupa'ya sıçradı ve özellikle İngiltere'de büyük yankı uyandırdı. Detroit'teki gelişmeleri takip eden Neil Rushton, Transmat'la bağlantıya geçti ve Detroit üçlüsünün 12 parçasından oluşan *Techno! The New Dance School of Detroit* adlı toplama bir albüm hazırlayıp İngiltere'de satışa çıkardı. Bu albümle techno İngiltere'de patladı ve Avrupa'ya yayıldı. Bu dönemde elektronik ve bilgisayar teknolojisinde yaşanan gelişmelerle dijital müzik üretimi teknik olarak kolaylaştı ve ev stüdyolarında rahatlıkla gerçekleştirilebilir hale geldi. Böylece, Detroit'li ustalardan esinlenen Avrupalı gençlerin eline geçen techno, İngiltere'de Londra, Manchester gibi parti şehirlerinde değil, yine bir endüstri şehri olan Sheffield'de gelişti. 808 State ve A Guy Called Gerald gibi müzisyenler de Manchester'da kendilerine özgü bir techno sound'u oluşturdular.

İkinci Detroit Harekâtı...

90'ların başında Detroit'in en önemli techno kulübü olan The Music Institute kapandı, Detroit üçlüsü farklı yönlere dağıldı. Onların ardından ikinci bir Detroit techno hareketi yaşandı. Bu hareketin öncüleri +8, Underground Ressistance, Jeff Mills, Mike Banks gibi label ve prodüktörler oldu. Electro, Synth Pop, Belçika kökenli EBM (Electronic Body Music) ve daha birçok endüstriyel etki altında

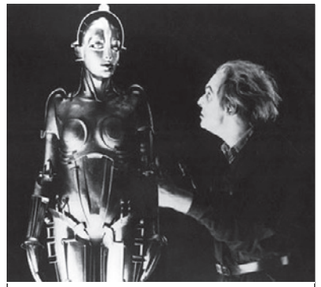

Fritz Lang'ın 1927 yapımı Metropolis filmi için hazırladığı bir techno soundtrack yayınlayan Jeff Mills, 8 Kasım 2001'de Electronic Music Days etkinliği kapsamında İstanbul'da, Fitaş sinemasında filmin gösterimi sırasında bir canlı performans sergiledi.

gelişen bu yeni akım oldukça sert, öfkeli ve endüstriyel bir sound'un ortaya çıkmasına sebep oldu. Underground Ressistance birbiri ardına *Sonic, Waveform,* gibi sert ve iddialı EP'ler yayınladı. Aynı ölçüde sert ve hızlı prodüksiyonlar çıkaran +8 ise Richie Hawtin ve John Acquaviva'ya aitti. Hawtin ayrıca F.U.S.E. (Futuristic Underground Subsonic Experiments) adı altında tek kişilik çalışmalar da yapıyordu.

Bu dönemde iyiden iyiye ticari ve uyuşturucuya endeksli hale gelen rave'ler Hawtin gibi müzisyenlerin kâbusu haline gelmişti. **(Bkz; Rave)** Birçok dj ardarda çaldığı için setlerin süresi kısalmıştı, dolayısıyla dj'ler insanları uzun ve konsantre bir yolculuğa çıkaramıyorlardı. Uyarıcıdan gözü dönmüş bir kitle ne dinlediğinin farkında bile değildi. 180 bpm'e[1] alışan hardcore zombileri Hawtin'e yaklaşıp biraz daha hızlı çalmasını istiyorlardı. Daha hızlı, daha sert, daha daha daha derken, müzikal anlamda birşeyler gerçekleştirmek isteyen dj'lerin siniri bozulmaya başlamıştı. Durumdan rahatsız olan insanlar gitgide korkunçlaşan rave ortamından kaçıp kulüplere sığındılar. +8 de sert ve hızlı takıntısından uzaklaşıp daha nitelikli arayışlara yöneldi. Hawtin,

Chicago Acid sound'u ve Detroit techno'yu sentezlediği ve 'kompleks minimalizm' adını verdiği bir alanda çalışmalar yapmaya başladı ve bunları Plastikman adı altında yayınladı.

Detroit'ten Berlin'e...

Bu sırada Speedy J gibi müzisyenlerle beraber Almanya'da da benzer yönelimler ortaya çıktı. 90'ların ortasında Detroit'li prodüktörler Berlin'i mekân tuttular. Underground Ressistance, Alman label'ı Tresor üzerinden albümler yayınlamaya başladı. Tresor, Berlin'deki aynı adlı kulübe bağlıydı. Juan Atkins, Eddie Flashin' Fowlkes gibi isimler de Tresor'la çalışmaya başladılar. Tresor'dan çıkan toplama bir albümün adı bu ilginç ortaklığı yansıtıyordu: *Berlin-Detroit: A Techno Alliance.* Underground Ressistance'ın sert tavrı da Frankfurt'taki Force Inc. ve PCP gibi label'larla Avrupa'daki karşılığını buldu.

90'lı yıllar boyunca techno'dan türeyen hardcore, gabber, ambient gibi sayısız müzik türleri ortaya çıktı. Richie Hawtin başta olmak üzere Joey Beltram, Jeff Mills, Robert Hood, Stacey Pullen, Kenny Larkin, Alan Oldham, Dan Curtin, Claude Young, Marc Kinchen, Blake Baxter gibi müzisyenler minimalist Detroit geleneğini sürdürdüler. Techno, +8 (Kanada), Djax-Up (Hollanda), Tresor, Labworks (Almanya) gibi label'larla pürist ve avangard bir yönde ilerledi. İngiltere'de ise Soma, Ferox, Ifach, Peacefrog gibi label'lar ve aralarında Dave Angel, Funk D'Void, Russ Gabriel, Luke Slater, Ian O'Brien'ın bulunduğu prodüktörler Detroit etkisinde farklı techno sound'ları oluşturdular.

Arzu ve Endişe

Techno son derece basit, keskin ve bir o kadar da soyut bir anlatım biçimiyle hareket ediyor, dolambaçlı yollar izlemek yerine direkt sinyaller gönderiyor. Üretim süreci açısından teknolojinin sınırlarını zorluyor, postmodern kolaj anlayışını en tuhaf şekliyle gerçekleştiriyor. Techno'nun minimalist, sabırlı, ağırdan alan tavrıyla yaratılan etki, müziğin basit olduğu ölçüde yoğun ve duygusal açıdan karmaşık bir hal alıyor. Üstelik bu etki, teknoloji toplumları için evrensel bir anlatım gücüne sahip. Techno, teknolojide duygunun, hızda tükenişin, ilerlemede yıkımın varlığının bir göstergesi oldu. Teknolojiyle içiçe yaşanan bir dönemin başlangıcında henüz adı koyulmamış kavram ve duygular bu müzikle ifade edildi. Arzu ve endişeyle...

Sona Ertekin
www.acikradyo.com.tr
10. Aralık 2001.

Kaynaklar:
Ulf Poschardt; *Dj Culture.* London: Quartet Books, 1998.

Simon Reynolds; *Generation Ecstasy: Into The World of Techno and Rave Culture.* New York: Routledge, 1999.

[1] BPM: Beat per minute. (Dakikaya düşen vuruş sayısı)

Tecrübe

Her zaman, "pek çok seçeneği olan insan, az seçeneği olandan daha iyidir," derim. İlk yıllardaki en büyük problemlerimden biri, çok teknik bir şekilde çalmamdı. Çünkü çok kuvvetli bir okulda eğitimimi almıştım ve müzik benim için müthiş bir tutkuydu. 17-18 yaşındaysanız, sizi dinleyenlere neler yapabileceğinizi göstermek, bir nevi ustalığınızı kanıtlamak istersiniz. Bu normaldir. Benim, o günden bugüne, yani 12-15 yıl boyunca öğrendiğim en önemli şey tüm bildiklerimi, tecrübemi nasıl dengeli bir şekilde kullanacağım olmuştur. Soğukkanlı bir şekilde, kendine güvenerek, zamanım olduğunu idrak ederek... Böyle yaparsanız, kendinizi de iyi hissedersiniz. Çünkü artık 'bir şeyler kanıtlama' endişesinden

Gonzalo Rubalcaba, Cemal Reşit Rey konser salonu İstanbul, *13 Ekim 2006.*

kurtulmuş, 'bir şeyler verme' aşamasına gelmişsinizdir. Sanırım geçtiğim esas evre bu olmuştur.

Kübalı piyanist Gonzalo Rubalcaba ile söyleşiden.
www.acikradyo.com.tr
07 Kasım 2002.

Tekrar Bir Araya Gelmek

Evet, dinleyiciler tekrar biraraya gelmemizi istiyorlar... Anılarını tekrar yaşamak istiyorlar. Filthy Lucre turnesini yapmamızın bir sebebi de buydu; ilk dönemimizi kaçıran genç insanlara da gelip bizi dinleme fırsatı verdi. İnsanlar da buna değer veriyorlar ve bu çok güzel. Zaten iyi çalıyoruz, eskisinden kötü çalmıyoruz. Öyle şişko falan da değiliz. Belki Steve Jones biraz kilo aldı ama bilirsiniz işte, hâlâ sağlamız. Bazı insanlar yaşlanıp, para kazanıp şişmanlıyorlar. Bu konuda çok kaygısızlar ama biz öyle değiliz.[1]

Sex Pistols'ın Basçısı Glen Matlock ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 12 Kasım 2004.

[1] Söyleşi Rashit üyelerinden Oğuz Taktak ve Tolga Özbey tarafından gerçekleştirilmiştir.

"Evet, dinleyiciler tekrar biraraya gelmemizi istiyorlar... Anılarını tekrar yaşamak istiyorlar." Glen Matlock.

Telefon Şarkıları

Şimdileyin telefon şarkısı denilince, cebe indirilen şarkılar geliyor akla. Ama bahsettiğimiz telefon şarkıları biraz farklı. Bu çığır açan aletin tarihiyle neredeyse yaşıt bir geçmişten gelip bugünlere ulaşıyorlar. Telefon denilen bu şeytan icadının popüler müzikteki yansımalarını oluşturuyorlar.

Bilinen en eski tarihli telefon şarkısı (ilk telefon konuşmasından bir yıl sonra) 1877 doğumlu ve 'Bell's Telephone Polka' başlığını taşımakta. Adından da belli ki, bu yazıya vesile olan malum aletin yaratıcısına adanmış. Hemen arkasından gelen şarkılar 'The Telephone Wonder' (1884), 'The Telephone' (1885), 'Kissing Papa Through the Telephone' (1889) ve 'Telephone Me Baby' (1898). Bu sonuncusu George M. Cohen imzasını taşıyor ve telefon memurelerine duyulan özel bir muhabbeti yansıtıyor. Kaynaklara göre bu aşk kolay gelişmemiş. Çünkü başlangıçta (1870 sonlarından 1880 başlarına kadar) telefon operatörleri 10-15 yaşlarındaki erkek çocuklardan oluşuyormuş. Sonradan bu görevi kadınlar üstlenince şarkı yazarları rahat bir nefes almış. 1899 yılında yazılan ve her sabah onun sesini duymaktan mutlu olduğu telefon güzeline adanmış 'Hello My Baby' şarkısı da, bu evrimden pek memnun bir şarkı yazarına ait.

1929'da "Telefoncu Kız" opereti oynanırken savcı yardımcısı, bir şarkı ahlaka aykırı diye temsili durdurttu, perdeyi de indirtti...

Alexander Graham Bell telefonun ilk örneklerinden birini deniyor.

Çoğunluğu Amerika kaynaklı bu ilk dönem şarkılarının listesine şunları da ekleyebiliriz: 'Hello, Central, Give Me Heaven' (1901), 'My Own Little Telephone Belle' (1903), 'Then The Phone Bell Rang' (1906), 'All Along' (1908), 'Call Me Up Some Rainy Afternoon' (1910), 'Who Are You With To-Night?' (1910), 'All Alone' (1911), 'Telephone For Me' (1914), 'On the Party Line' (1915), 'Hello Central, Give Me No Man's Land' (1918), 'Won't You Come Back To Me' (1922), 'Maybe (She'll Write Me—She'll 'Phone Me)' (1924).

Alo, Santral?

Bu şarkılardan bazıları içerdikleri duygusal ögelerden dolayı çok öne çıkar. Küçük bir kız çocuğunun ölen annesinin arkasından söylediği 'Hello, Central, Give Me Heaven' şarkısında, çocuğun sorusunu telefon operatörü, annesinin çok yakında eve döneceğini söylerek yanıtlar. Şarkının yazarı Charles K. Harris otobiyografisinde, bir sabah eşinin bir gazete haberine dikkatini çektiğini anlatıyor. Haber Chicago'daki bir kömür tüccarının karısını kaybedip yedi yaşındaki kızıyla yalnız kaldığını aktarmaktadır. Haberdeki ilginç nokta, küçük kızın birden sandalyenin üstüne çıkıp duvardaki telefona sarılması ve "Alo santral; bana cenneti bağlayın, annem orada," demesidir. Yine bir kız çocuğunun 1. Dünya Savaşında cepheye giden babasıyla konuşma çabalarının yansıdığı 'Hello,Central, Give Me No Man's Land' de, Harris'in şarkısı gibi dinleyicilerini gözyaşları içinde bırakmayı başarır. Ama bu şarkılar, telefonun haberleşme alanında attığı adımların insan ilişkilerine nasıl sızdığının da birer kanıtıdır aslında.

Telefonun gelişmeleri bazen şarkıların ana konusu bile olabiliyordu. Örneğin, 1915 yılında Amerika'nın doğu ve batı kıyılarının telefonla konuşması sağlanınca, bunun şarkı karşılığı 'Hello Frisco, Hello!' olmuştu. Şarkıda bu repliğin yanıtı da hiç şüphesiz 'Hello New York. Hello!' olacaktı. Aynı gelişme Hawai'de yansımasını bulunca hemen şarkısı da geldi beraberinde: 'Hello Hawaii, How Are You?' (1915). 1917 yılında ise kıtalararası haberleşme gerçekleşti. Şarkısı da 'Hello America, Hello' adını taşıyordu elbette. Dünya giderek küçülüyor, şarkılar da bunu duyuruyordu.

Blues hemen her yeni konuya el atma geleneğini bozmadı, telefonu da konu repertuarına aldı. Dünden bugüne adı 'Telephone Blues' olan şarkıları yorumlamış olanların listesinde öne çıkan isimler şunlar: Sonny Terry-Brownie McGhee, George (Harmonica) Smith, Floyd Dixon, Snooky Pryor, Eric Clapton (John Mayall & The Bluesbreakers döneminde), R.L. Burnside & Johnny Woods, Mott The Hoople, B.B. King... Blues demişken John Lee Hooker'ın 'Just Me and My Telephone', Floyd Dixon'un 'Call Operator 210', Johnny Guitar Watson'un 'Telephone Bill', Kid Ramos'un 'Walk-Around Telephone Blues' adlı şarkılarından da söz etmeden geçmek olmaz.

Müzikaller ve Filmler

Telefonun giderek yaygınlaşması, onun müzikal ve filmlere de konu olmasını beraberinde getirdi. Bu film ve sahne eserlerinde yer alan şarkıların, popüler yaşam içinde karşımıza çıkabileceğini unutmamak gerekiyor. 1908 yılında sahnelenen bir operet *'Cupid's Telephone'* adını taşıyordu. 1936 tarihli İngiliz filmi *The Fairy of the Phone* ise Londra Telefon İdaresi'nde geçiyordu. Filmin 'The Telephone Song' adlı şarkısı o dönem pek ünlü olmuştu. Giancarlo Menotti'nin *Telefon* adlı tek perdelik operası ise ilk kez 1947 yılında sahnelendi. Bu listeyi uzatmak mümkün.

1940 tarihli Glenn Miller'in 'Pennsylvania 6-5000' adlı şarkısı, bir telefon numarasını başlığa çıkaran belki de tek caz şarkısı

Yastık Sohbeti *(Pillow Talk), 1959.*

oldu. Ondan başlayarak, kırklı yıllardan günümüze kadar uzanan 'seçme telefon şarkıları'na gözatarsak; Andrews Sisters'ın 'The Telephone Song', Meri Wilson'un 'Telephone Man', Doris Day'in seslendirdiği 'Pillow Talk', Connie Francis'in uzaktaki Romeo'su için söylediği bir twist 'Telephone Lover', Eddie Holloway'in 'Mr. Telephone Man', George Jones'un country parçası 'The Telephone Call', Cabaret müzikalinin ünlü şarkısı 'Telephone Song', Aaron Neville'in 'Wrong Number (I Am Sorry, Goodbye)', Astrud Gilberto'nun seslendirdiği 'Telephone Song', Tracy Nelson'un 'Goodnight (The Telephone Song)', Lou Reed'in *Transformer* albümünden 'New York Telephone Conversation', Bette Midler'in Amerika'nın eski başkanıyla bir telefon konuşması biçiminde söylediği 'Mr. Rockefeller', Dr. Hook'un 'Sylvia's Mother', Gazebo'nun 'Telephone Mama', Captain Beefheart'ın öfkeli şarkısı 'Telephone', Bryan Ferry'nin seslendirdiği 'All Night Operator', Hot Chocolate'ın 'Tears On The Telephone', Stevie Ray Vaughan'ın ailevi albümünden 'Telephone Song', Marilyn Manson'un 'The Telephone', Steve Harley'in 'Dancing On The Telephone', Janis Ian'ın 'Mechanical Telephone', ELO'nun (Electric Light Orchestra) telefon hatlarını uzaya taşıdığı 'Telephone Line', Kraftwerk'in *Electric Cafe* albümünden 'The Telephone Call', Blondie'nin hemen her derlemesinde karşımıza çıkan 'Hanging On The Telephone', New Edition'ın 'Mr. Telephone Man', Violent Femmes'ın rehberlere takıntısını yansıtan 'Telephone Book', Foreigner'ın 'Love On The Telephone', De La Soul'un 'Ring Ring Ring (Ha Ha Hey)' ve elbette Tom Waits'in 'Telephone Call From Istanbul'unu sayabiliriz.

Anglo-Amerikan çizgiden çıkıp Avrupa ülkelerinde gezinirsek özellikle Fransızca telefon şarkılarının öne çıktığını göreceğiz. Johnny Hallyday 'Si Tu Me Téléphones', Marc Aryan 'Le Téléphone', Sam 'Allo SOS' ve 'Alors ça va', Nino Ferrer 'Le Télephone', Patrick Topalof 'Allo…Lola…C'est Lola', The Baronet 'Le Télephone', Souzy Kasseya 'Le Téléphone Sonne'... bu kapsamda karşımıza çıkan şarkılar.

Telefoncu Kız ve Ahlaksız Şarkı

Türkiye'de ilk telefon şarkıları ise büyük olasılıkla *Telefoncu Kız* operetinde söylenmişti. İlk kez 23 Ekim 1928 tarihinde Süreyya Opereti'nde sahnelenen *Telefoncu Kız,* adapte bir oyundu. İstanbul'da birçok kez sahnelendikten sonra, 1929 sonbaharında İzmir turnesine de götürüldü. Gazete haberlerinden öğrendiğimize göre:

Alsancak'taki Tayyare sineması sahnesinde *Telefoncu Kız* opereti oynanırken, Primadonna Suzan Lütfullah 'Ben Bir Kokotum' şarkısını söylediği anda, temsilde hazır bulunan savcı yardımcısı bunun 'mugayiri âr ü hayâ' (ahlaka aykırı) bir şarkı olduğu görüşü ile oyunu durdurmuş ve tiyatro perdesini zorla kapattırmıştı. "Operet müdürü Muhlis Sabahattin Bey sahneye çıkıp elinde tuttuğu bir kâğıdı göstererek seyircilere seslenmişti: "Muhterem efendiler, muhterem hanımlar; müddeiumumi muavini Şükrü Bey olduğunu söyleyen bir zat opereti tatil ediyor. Perdeyi kapattılar. Bu operet İstanbul'da oynamış ve İstanbul zabıtası bunun oynamasına müsaade etmiştir. Şu gördüğünüz kâğıt müsaade kâğıdıdır. Siz operet nedir bilirsiniz. Opereti gördünüz. Seyrettiğiniz bu operette âr ü hayâya mugayir bir şey var mıdır?" Seyirciler arasında bulunan avukat Muvaffak Sabri Bey ayağa kalkarak müddeiumumi beyin opereti kapatmak hakkını haiz olmadığını, fakat bilahare takibat yapabileceğini söylemiş, eski müddeiumumi muavinlerinden avukat Halit Bey de arkadaşının sözlerine iştirak etmişti. Bundan sonra müddeiumumi muavini Şükrü Bey operetteki 'Ben Bir Kokotum' şarkısının tatil edildiğini, alt tarafının devam edebileceğini söylemiş, kendisinin vazifesini yaptığını belirtmişti. Operetin devam edeceğini anlayan seyirciler bunun üzerine Şükrü Beyi alkışlamışlardı ve operete devam edilmişti.

Ama gece böyle noktalanmamıştı. Savcı muavini sinemadan çıkarak Gündoğdu karakoluna gitmişti. Ertesi gün takibat açıldı, sanatçılar karakola davet edildi. ve Süreyya Opereti bu işle uğraşmak zorunda kaldı. Şükrü Beyin çabalarından bir sonuç çıkmamış olmalı ki, gazeteler bu konuya yeniden değinmemişler.

'Daktilo' Şarkıları

Telefonla ilgili bir diğer şarkı, daktiloların yayıldığı dönemde karşımıza çıkıyor. Daktilo, bugün sekreter karşılığı olarak kullanılan, genellikle kadınların üstlendiği bir meslek dalıdır. Daktilolar doğal olarak bürodaki telefonlara da bakarlar. Seyyan Hanımın 1937-40 yılları arasında doldurduğunu sandığımız 'Daktilo' (Beste: Cümbüş Mehmet) adlı fokstrot-çarliston havalarındaki bu şarkı, telefonla daktilo arasındaki sağlam ilişkiyi ortaya koyuyor.

Seyyan Hanım'ın seslendirdiği, fokstrot-çarliston havalarındaki 'Daktilo' adlı şarkı, telefonla daktilo arasındaki sağlam ilişkiyi ortaya koyuyordu.

Alo ile daktilo arasında kafiye düşen şarkı, adeta 'telefon başında' söyleniyor.

Altmışlı yıllara geldiğimizde Gönül Turgut'un, sözlerini Fecri Ebcioğlu'nun yazdığı bir aranjmanı seslendirdiğini görüyoruz: 'Telefondayım Yine'. Fecri Ebcioğlu'nun (henüz klip fikri yokken), bu şarkıya çektirdiği klipte yatağa uzanmış, elinde telefonuyla görünen Gönül Turgut, konuya unutulmayacak bir katkı sağlıyor.

Telefon şarkıları tarihimizin en önemli isimlerinden biri de Füsun Önal'dır. Telefonla ilişkisi 1972 yılında yine bir aranjman olan (sözler Füsun Önal) 'Aşk Nezlesi' ile başlamıştı. Telefon başında hasta hasta söylenen bu şarkı öylesine tutuldu ki, Füsun Önal 1976 yılında çıkardığı ilk uzunçalarının adını 'Alo Ben Füsun' koydu. Hem de içinde hiç telefonlu şarkı yokken! Telefonla yeni bir ilişki için 1981 yılında Olcayto Ahmet Tuğsuz'un 'Yeni Bir Gün Başlıyor' adlı uzunçalarının çıkmasını beklenecekti. Füsun Önal'ın bu albümde söylediği şarkılarından biri 'Telefon' adını taşımaktaydı.

Türkiye'de çıkan plaklara baktığımızda, içinden telefon geçen şarkıların çok da fazla olmadığını görüyoruz. Işıl German'ın 'Biliyorum Sensin O' (söz Ülkü Aker) ve Sibel Egemen'in 'Şimdi Ne Yapsam (Fidye)' adlı 45'likleri hemen dikkati çekiyor. Uzunçalarlarda ise Hasan Aga'nın 'Telefon' (Albümün adı *What's That? That's Hasanaga.* Kayıtlar Bulgaristan ve Türkiye'de yapılmış) ve Güngör Bayrak'ın 'Telefonumu Bekle' (Gönül Şen'in sözlerini, Atillâ Alpsakarya'nın müziğini yazdığı bu şarkı uzunçalara da adını verdiğinden, özel bir heyecan kaynağı) adlı şarkıları karşımıza çıkıyor. Sadece kasette, *'Van Gölü Canavarı'* adlı kasette dinlenebilen Ali Avaz'ın 'Cep Telefonu' ise tahmin edilebileceği gibi son dönemlerin ürünü. Her ne kadar şarkı sayılmasalar da, plak tarihimizde yer aldıkları için Ateş Böcekleri'nin 'Telefonu Yiyen Adam' ve Şen Bahriyeliler'in 'Telefondaki Kız' adlı skeçlerinden de söz etmek gerekiyor.

Telefon şarkıları tarihte belki tren ya da silah şarkıları kadar ağırlık taşımıyor... Ama bu şarkılar zil sesleri, alo nidaları, karşılıklı diyalogları ile şarkı tarihinde özel bir yer kazanıyor. Bu şarkılar bize telefon üzerinden aşkları, özlemleri, kırgınlıkları, kavgaları, dostlukları anlatıyor. Göremediğimiz insanlara iletmek istediğimiz düşünceleri dile getiriyor. Telefon şarkıları, insanın kendi yarattığı bir aletle yaptığı bir düet adeta...

Gökhan Akçura

Telif Hakkı

(Copyright). **(Bkz; Fikrî Mülkiyet)**

Terminatör

The Terminator serisinin 1984 yapımı ilk filmi için söylenecek en direkt söz, bir B filmi olduğudur. Pek ünlü olmayan oyuncular, düşük bir bütçe, ilk bakışta gayet basit bir konu, pek de etkileyici olmayan efektler ve daha ilk adımlarını atan genç bir yönetmen... Ama konunun işlenişi, konuya son derece uygun baş karakterler ve yeteneklerini ispat konusunda şansını kaçırmaya hiç niyeti olmayan etkileyici bir yönetmen sayesinde film bütün sınıflandırmaları aşıp sinema tarihinin güçlü filmleri arasında yerini almıştır. Özellikle işlediği 'makineye karşı insan' teması, çok uyumlu müzikleri ('The Terminator Theme' hâlâ bir kuşağın kulağındaki yerini korumaktadır) ve tabii ki tartışılmaz Terminator 'Arnie', filmin bir çağdaş bilimkurgu klasiği olmasını sağlayan temel özellikleridir.

Aslında hataları hâlâ tartışılan bir konusu olmasına rağmen yönetmen James Cameron konuyu öyle etkileyici bir şekilde işlemiştir ki, çoğu insan o hatalara önem vermez bile. Linda Hamilton'ın canlandırdığı Sarah Connor'ın, daha birini bile yapmadığı hareketlerin sonuçları ile bu kadar berbat bir şekilde baş etmek zorunda kalmasının zorluğunu hepimiz onunla birlikte adım adım yaşarız. Olmak istemediği bir kurtarıcı rolünü üstlenmek zorunda kalan narin bir genç kadın olarak geçirdiği değişime şahit oluruz. Zaten yaşadığı değişim, daha sonra ikinci filmde inanılmaz boyutlara ulaşacak ve feminizmin göz alıcı bir ikonuna dönüşecektir. Michael Biehn'in canlandırdığı karakter olan Reese, filmin bir yerinde kendisini geçmişe yollayan komutanı (ve aynı zamanda Sarah'nın oğlu) olan John Connor'dan bahseder. Connor, Reese'e annesini tanıması için bir resim vermiştir ve resimden buram buram hüzün akmaktadır; Reese bu hüznün sebebini sorar. Bu şekilde bize daha sonra tamamlanacak bir döngüyü; Connor ailesinin kaçma şansının asla olmayacağı, kaçamayacakları bir kaderi gösterir.

Unutulmaz *Terminator*'ın kendisi, makinenin insana benzer ama ondan üstün hâli; soğuk, sonuna kadar sorumluluk sahibi, görevini bilen ve ne pahasına olursa olsun onu yerine getirmeye kararlı durdurulamaz bir yaratık; insanoğlunun

The Terminator, *1984.*

kendi eliyle yarattığı bir makine, tanrının geçmişteki efendilerine yolladığı bir habercidir. Kıyameti getirecek olanların konuşmayı sevmeyen habercisi ve tabi ki celladı, günümüz Kaliforniya Valisinin üstüne cuk oturmuş bir robot karakterdir o... Arnold Schwarzenegger film boyunca topu topu 58 kelime konuşur. Zaten filme etkisi, sözlere dökülmeyecek bir boyut taşır. Terminator sustukça daha korkutucu olmakta, korkutucu oldukça susmaktadır. İnsanlığın en büyük korkusu başına gelmiştir sanki; 'mükemmel yok edici'. Cameron bu imgeyi sunarken insanların en derin duygularına saldırmaktan da geri kalmaz. Terminator ve Reese zamanda geri gelirken çırılçıplaktırlar. Terminator'ın kendisi ise son derece etkileyici bir vücut sergilemektedir. Ne de olsa o rolün sahibi 5 kere Mr. Universe ve 7 kere Mr. Olympia seçilmiş ve tüm zamanların en muhteşem vücutlarından birine sahip olan, nam-ı diğer 'Avusturya meşesi'dir. İzleyicilerden erkek olanlar kıskançlıklarını saklamakta zorlanmaktadırlar. Zira kendilerini özdeşleştirebildikleri karakter olan Reese, androidin yanında deyim yerindeyse çöp gibi kalmaktadır. Cameron ikinci atağını yapmakta gecikmez; bilgisayar makine karışımı ânında mükemmel bir düzeyde işlemeye başlamıştır. İnsanların teknofobilerine güdümlü ataklar gelmeye başlar. Rakip Reese hiç sıradan olmayan bir askerdir ve çabası azımsanamaz, ama *Terminator*'ın metotları, görev tanımı ve geri adım atmayan yapısı, bir askeri bile gölgede bırakır.

Yabancılar ve İstila Korkusu

1980'li yıllar insanların içinde oluşmaya başlayan teknoloji korkusunun doruğa çıktığı yıllar olmuştu. Amerika halkı, Reagan zamanlarında özellikle Ruslara karşı yoğunlaşan 'yabancı korkusu' ve hep duyduğu ama tam olarak ne olduğunu bilmediği 'yıldız savaşları projesi' gibi korkutucu teknolojik fenomenlerin bombardımanında olduğu bir zamanda bu refleksleri istemeden de olsa geliştirmişti. Bu filmle beraber de *Terminator* imgesi ve Rus askeri kavramı arasında bir ilişki kendiliğinden kuruluverdi. Üstüne bir de 'istila edilmiş ve yok edilmeye yüz tutmuş bir Amerika' düşüncesi eklenince Cameron efsanesini başlatmıştı işte. Cüretkâr bir yönetmen olan Cameron zaten filmin başlangıcını da kurukafaları ezen robotların hâkim olduğu bir anti-ütopya mesajı ile yapmıştı. Amacı belliydi ve sonuç da gayet başarılı oldu. Film, biterken bile

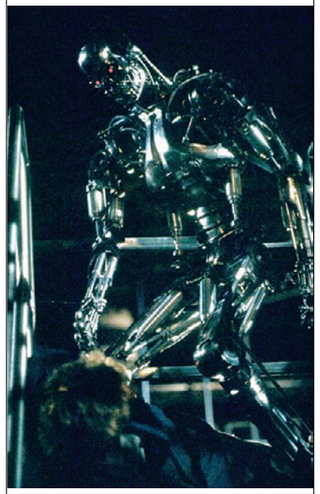

Durdurulamaz bir yaratık; insanoğlunun kendi eliyle yarattığı bir makine, tanrının geçmişteki efendilerine yolladığı bir haberci.

gayet kötümser mesajlar veriyor, izleyenlerin bilinçaltına yaptığı saldırısına son görüntüsüne kadar devam ediyordu.

Filmin Brad Fiedel tarafından yapılmış olan müziği ise unutulmaması gereken diğer bir nokta... Öyle ki, *Terminator*'ın başından sonuna izleyiciye eşlik eden metalik ve kuvvetli sesler, filmin metalik havasını katmerlendirmek için üstüne düşeni yapar. Kaçan kahramanların yalnızlığı ve çaresizliği ile aynı anda onları takip eden avcının amansızlığı melodilerde birleşmiştir. B-filmin bir klasiğe dönüşmesi için gerekli son eleman da tamamdır artık. Öyle ki hâlâ bir yerlerde Fiedel'in notaları başlar başlamaz, filmi izlemiş birçok kişi gayri ihtiyari 'acaba, ansızın bir yerlerden metalik bir kol çıkacak mı,' diye şöyle bir bakınır etrafına. Bu kadar kafalara kazınmış bir melodidir söz konusu olan.

Yokoluş Sonrası

Terminator'ın değindiği yapay zekâ, insanlara isyan eden androidler, yokoluş sonrası dünyada bir şeyleri değiştirmeye çalışan birkaç kahraman ve tabii ki duygusuz ve soğuk katil temaları, filmin de etkisi ile daha sonraki yıllar boyunca popüler konular olmayı sürdürdü. 40'lı yılların kara filmlerinin kötümser havasını, boş vermişliğini ve yalnızlığını bir bilim kurguya taşımayı beceren Cameron, yeteneğini göstermiş ve çığır açan bir film çıkarmıştı ortaya. Terminator serisinin bu ilk filmi yıllar sonra *Empire* dergisi tarafından gelmiş geçmiş en önemli 10 bilim kurgu filminden biri seçildi.

Filmin en büyük şanssızlığı, ya da belki de şansı, kendi koyduğu ve ardından gelen standartları çok daha ilerilere çeken devamı oldu. Çünkü ilki ile mükemmel bir ikili oluşturan ikinci film, bilim kurgu sinemasının kilometre taşlarından bir tanesi olarak mükemmele yakın bir filmi arka plana attı ve adeta gölgede bıraktı. Bazı sinemaseverler ise bugün bile serinin ikinci filminin, ilk filmin orijinalliğinin yanına bile yaklaşamadığını, ikinci filmin yüksek bütçeli bir görsel şölenden çok da fazlası olmadığını söylerken, görüşlerinden gayet emindirler. Onlar için *The Terminator* benzersizdir ve hep özeldir...

Yaklaşan Fırtına

"Biraz önce ne dedi?" diye sorar Sarah Connor. Adam cevap verir: "Bir fırtınanın yaklaştığını söyledi". "Biliyorum" der Sarah Connor. Adam için çok basit görünen bu cevap izleyici için derin anlamlar taşımaktadır. Reese sorusunun cevabını alamamış olsa da, izleyici

cevabı tüm açıklığı ile almıştır: ‘yaklaşan fırtına ve sonun kaçınılmazlığı’... Sarah Connor için ise artık bunlar anlamsızdır, o kaderine boyun eğmek gibi bir yenilgiyi kabul etmeyecek kadar güçlüdür artık ve onu bekleyen bir yol vardır önünde...

Rabun Koşar

Terra Preta (Kara Toprak)

Amazon havzasında bulunan çok koyu, adeta kara renkli ve çok verimli toprağa verilen ad. (Portekizce’de ‘kara toprak’.) Bu adı, bileşiminde çok yüksek oranda bulunan odun kömürüne borçludur. Kara toprak, sadece doğanın ürünü değildir. Binlerce yıl boyunca insanlar tarafından çok yaratıcı ve fakat emek-yoğun bir yöntemle işlenerek elde edilmiştir. İnsanların Milattan önce 7 bin ile günümüzden 500 yıl öncesi arasında çok geniş alanlarda kara toprak elde etmiş oldukları bugün bilimsel olarak kanıtlanmış durumda.

Yerliler, ağaçları yakmak yerine ağır ağır kömürleştirerek, topraktaki besleyici karbonun büyük bölümünün atmosfere kaçmasını önlediler. Bu karbonun azot, fosfor, kalsiyum ve kükürt gibi besleyicilerle birlikte muhafaza edilmesini garanti altına aldılar ve bunların hepsini birden kolayca özümsenen organik bir madde olarak paketlediler. Odun kömürüyle zenginleştirilmiş bu toprak, yıllar yılı mütemadiyen kullanılmasına rağmen asla tükenmez. Bulunuşundan binlerce yıl sonra örneğin Brezilya’nın Amazon havzasındaki yerel halk içinde hâlâ öylesine iyi biliniyor ki, yerliler hem kendi arazilerinde kullanmak, hem de kompost olarak satmak için sürekli onun peşinden koşmaktalar. Derinliği yer yer 2 metreye kadar ulaşabilen Terra preta’nın kendini yenileme hızının yılda 1 santimetreye ulaşabildiği hesaplanıyor.

Terra preta’nın Amerika kıtasında Kolomb’dan önce çok büyük nüfusları beslemiş olduğu tahmin ediliyor. Ne var ki, bu bilge insanlar Avrupa’dan Kolomb’la birlikte gelen hastalıklardan kırılınca, oraya buraya serpiştirilmiş kabilelere dönüştü ve böyle yaratıcı ve korumacı bir çiftçiliği sürdürme imkânını yitirdi. Bugün, atalarının ektiği kabuklu yemiş ağaçlarıyla hayatlarını idame ettirebiliyorlar ancak.

Esas olarak Amazonya’da bulunmakla birlikte, kara toprakların Güney Amerika’nın başka bölgelerinde, Batı Afrika’da ve Güney Afrika savanlarında da oraların yerlileri tarafından yaratılıp kullanılmış olduğu da biliniyor.

Biyokömür

Kara toprakları yeniden yaratıp yaygın kullanıma sokma yolunda yoğun çabalar da sürdürülüyor. Terra preta sürecini ABD’de başta Cornell Üniversitesi olmak üzere birçok üniversitede toprak bilimcileri yüzyıla aşkın bir süredir incelemekte ve deneyler yapmaktalar. Kara toprakların oluşturulmasında başlıca etkin madde biyokömürdür *(bio-char)*. Konu üzerine odaklanan Cornell Üniversitesi araştırmacıları silsilesinin son kuşak mensubu Johannes Lehmann şöyle diyor: “Biyokömürün üretilip uygulanması, yalnızca toprağın iyileştirmesinde ve mahsul artışında çarpıcı değişiklikler meydana getirmekle kalmayacaktır; bu, aynı zamanda atmosferde birikmiş karbondioksite önemli, uzun vadeli bir yutak yaratmak için yepyeni bir yaklaşımı da beraberinde getirebilecektir.”[1] Yani, toprağın iyileştirilmesinde biyokömürün yaygın şekilde kullanılması sağlanabilirse, gelenekten geleceğe hayati bir köprü kurulabilecek demektir. Bu da, Amazon ve dünyanın başka yerlerindeki yerli halkların binyıllar ötesinden gelen bilgeliğinin, karbon tutma teknolojisinin geliştirilmesine, küresel ısınmanın yavaşlatılmasına ve gelecek kuşakların ‘kurtarılmasına’ önemli ölçüde katkıda bulunacağı anlamına gelir. **(Bkz; Biyoyakıt, Yerli Halklar Bildirgesi)**

Ömer Madra

Kaynaklar:
Alan Weisman; *The World Without Us*. London: Virgin, 2007.

www.wikipedia.org

Ters Etiket

Zaman zaman yanlış etiket yapışması sonucu bir plağın A yüzü zannettiğiniz tarafının aslında B yüzü olduğunu fark edersiniz. Türk plaklarında nadir olarak karşınıza çıkan bir durumdur bu. Fakat yayın sırasında “Şimdi ‘Gözleri Aşka Gülen Taze Söğüt Dalısın’ı dinliyorsunuz” anonsunun arkasından dinleyicilere ‘Bekledim de Gelmedin Hiç mi Beni Sevmedin’ şarkısını dinletmenizle sonuçlanabilir. Böyle bir durumda yayın hemen durdurulur, öbür taraftan doğru parça bulunur ve durum kurtarılır. Ama bundan daha kötü durumlar da vardır. Örneğin iki tarafa da A veya B yüzlerinin yapıştırılmış olması söz konusu olabilir ki bu da işin içinden çıkılmasını zorlaştırır. Canlı yayın esnasında tam bir panik hâli yaşanır, hemen plağın kabına bakarak durum kurtarılmaya çalışılır. Ters etiket konusunda zirve ise yanlış etiketle beraber parçaların geçişli olmasıdır. Senfonik rock müzik yapan bir grubun plağını çalarken bir parçanın nerde başlayıp bittiğini bilemeden bu işin içinden sıyrılmaya çalışmak ise düşülebilecek en berbat durumlardan biridir. Kimi zaman çare olarak plakların üstüne bantla işaret yapıldığı bile görülmüştür. Oysa, bütün bu olaylar, programlarını CD, mp3 veya buna benzer günümüzün gelişmiş teknolojik araç gereçleriyle yapan programcılara anlaşılması çok zor, ve hatta çağlar öncesi gibi uzak görünecektir.

Ercan İmre

Tevfik Fikret

Osmanlı-Türkiye toplumuna iki yönde büyük açılım getirmiş bir kişilik. Bir yanıyla çok büyük bir şair. Türkiye edebiyatına çok büyük açılım getirmiş, yapısal değişikliğe uğratmış edebiyatı. Bir yanıyla da şiirlerinde kendini yansıtmaya başlayan ilk büyük şairlerden. Dolayısıyla Türkiye’deki mütevazı psikoloji birikimimize büyük katkısı olan bir şair. Onun *Rubâb-ı Şikeste* ya da *(Kırık Rubap)* diye Türkçe’ye çevirebileceğimiz kitabı neredeyse bir melankoli monografisi niteliğinde. Ayrıca büyükannesinden annesine, dünyamızda eşine az rastlanan bir örnek Tevfik Fikret’in bu durumu. … Fikret yaşamının ilk bölümünde kendisini analiz ettikten sonra, ikinci bölümünde bu sefer toplumsal kritik yapan destansı şiirler yazmaya başlıyor. O zaman padişahlık dönemi ile, Abdülhamit ile, devletle ve de en önemlisi kahramanlarla ve kahramanlıkla mücadele ediyor; onlara karşı çıkıyor, onlarla boğuşuyor, ki bu dünyadaki bütün toplumlarda çok az sayıda sanatkârın yapabileceği birşey. Herkes şu ya da bu partinin yakını olduğu için diğer kahramanlara karşı çıkar,

Tevfik Fikret, *1867-1915.*

Tevfik Fikret’in kendisinden Fikret’in oğlu Halûk’a kadar evrimleşen, gelişen, değişen, birbirini bütünleyen aile soy geçmişiyle bir yaşamöyküleri dizisi var. Birbirlerini hem tamamlıyorlar, hem bütünlüyorlar, hem de provoke ediyorlar... Son derece trajik bir biyografi ve son derece trajik şiirler. Bunların ikisi bütünleştiği zaman yapıt-biyografi bütünleşmesi dediğimiz, çok az büyük yazarda, şairde, dâhide, ressamda ortaya çıkan bir bütünlük oluşuyor. Yani bir Freud gibi, bir Baudelaire gibi, bir Walter Benjamin gibi... Bizim hayatımızda, bizim kültür kendi kahramanlarına sahip çıkıp yüceltir. Oysa Tevfik Fikret hiçbir partinin, hiçbir ideolojinin ya da hiçbir felsefi okulun insanı olmadığı için, tam anlamıyla pür bir romantik şair. Tek başına yaşayan bir şair olduğu için, *monad*laşmış bir şair olduğu için, bütün dünyanın acısını kendi yüreğinde duyabilip bütün kahramanlıklara karşı çıkabilen bir kişilik oluyor. Bu da gerçekten her kültürde görülmeyen tipte bir başkaldırı, bir yüreklilik.

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl,
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim târim,
İnhinâ tavk-i esâretten girândır boynuma;
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim.

Tevfik Fikret, *Rubâb-ı Şikeste*’den

Kimseden bir fayda ummam ben, dilenmem kol kanat,
Kendi boşluk, kendi gökkubbemde kendim gezginim.
Bir eğik baş bir boyunduruktan ağırdır boynuma;
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim.

Sadeleştiren, Ahmet Muhip Dıranas

Serol Teber. Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 23-30 Ağustos 2004.

Tezkere

Sayısı 70 bini aşacak belki 100 bine doğru gidecek. Başlayamıyor, alanda yer kalmadı. Ve hâlâ kilometrelerce uzakta, hipodromdaki başlangıç noktasındaki insanların daha yola çıkmadığı haberleri de geliyor. Son derece ironik ve tuhaf bir durum var. Sıhhiye meydanı şimdi adam almıyor ve büyük bir rengârenklilik içinde ve Meclis de birazdan karar almak üzere tezkereyi oylayacak. Meclis’in buraya uzaklığı en fazla bir buçuk kilometre. Yani buradaki seslerin Meclis’ten duyulması bile söz konusu. Bu arada da Meclis’te de herhalde görüşmeler başladı. Son derece dramatik bir an yaşadık burada az önce. Sayısız rengârenk pankartların hepsi birden yere indirildi; ve buradan bir buçuk kilometre ötedeki Meclis’e kıyasla burada farklı bir halk meclisinin olduğunu göstermek için bütün eller havaya kaldırıldı. “Bu tezkereyi onaylıyor musunuz, onaylamıyor musunuz?” sorusuna karşılık oldukça dramatik bir görüntüydü bütün ellerin havada sallanması. Onun arkasından da bu tezkere ile ilgili karar ıslıklarla da protesto edildi, muazzam bir ıslık kapladı ortalığı. Halkın tepkisi olarak canlı yayın kameralarına

özellikle yapılmış bir gösteriydi buradaki. (...) Biraz önce, saat 15:40'ta biten bu buluşma Türkiye'nin özellikle de son senelerde gördüğü en büyük mitinglerden bir tanesiydi. 100 bin civarında insan katıldı ve büyük bir barış havası içinde gerçekleşti. Yani sadece barış yanlısı bir miting değildi, son derece olumlu ilişkilerin yaşandığı, herhangi bir sertlik, şiddet ve benzeri herhangi bir olayın yaşanmadığı bir miting oldu ki bu da son derece önemli. Böylece iki şey ortaya çıkıyor; öncelikle kamuoyu araştırmaları yüzde 94 oranında her kesimden halkın Irak Savaşı'na karşı olduğunu gösteriyordu ki bu doğruymuş. İkinci bir nokta da şu ki, ABD Başkanı George W. Bush'un bütün dünyayı bütünleştirmeyi başardığı söylenebilir. Ama kendisine karşı. Ankara'da bu tarihî günde yapılan tarihî mitingde; yaş olarak, cinsiyet olarak, düşünce olarak, ideoloji olarak, etnik grup olarak her kesimin temsil edildiği ve bir bütün olarak bir arada olduğu görüldü. Dolayısıyla da böyle bir yayılma politikasına ve haksız kanlı bir savaşa karşı bütün kesimlerin topluca bir araya geldikleri ortaya çıktı.

"Tezkereye Hayır" mitingi, ülkenin son senelerde gördüğü en büyük mitingdi. Sadece barışçı değil, aynı zamanda son derece barışçıl bir gösteriydi..."

Ömer Madra
Ankara Sıhhiye Meydanı'ndan Naklen Canlı Yayın.
Yt; 01 Mart 2003.

Irak Savaşı tezkere protesto yürüyüşü, Ankara, *01 Mart 2003.*

Thom Gunn

1950'lerde İngiltere'de, *'Akım'* (Movement) adıyla anılan genç şairler kuşağının başta gelen özelliği, modern Amerikan şiirinden etkilenmeleri ve şiirlerini bu etki altında yaratmalarıydı. Akım şairleri bugün salt şiirleriyle değil, modern Amerikan şiiri üzerine yapmış oldukları incelemelerle de tanınıyorlar. Donald Davie, Ezra Pound üzerine incelemeleri de biliniyor. Charles Tomlinson, William Carlos Williams'ın şiirine odaklanan eleştirel donelerin yazarı olarak da ün sahibi.

Akım'ın en genç şairi Thom Gunn'ın şiirinin olgunlaşmasında, şiir anlayışının gelişmesinde de modern Amerikan şiiri etkili oldu. O da, Black Mountain şairleri, Robert Duncan başta olmak üzere San Francisco Rönesansı şairleri hakkında eleştirel denemeler kaleme aldı. Gunn'ın diğer Akım şairlerinden farkı, İngiltere'yi terk ederek Kaliforniya'ya yerleşmesi ve bu yer değiştirmenin şiirine yoğun ölçüde yansımasıdır. O kadar ki, Akım'ın diğer şairleri dahi onu bir İngiliz şairi saymazlar. Donald Davie, Gunn'ın 'Orta Atlantik şairi' olduğunu söyler.

Kavga Sözcükleri ve Doppelgänger

İlk şiir kitabı *Fighting Terms* (Kavga Sözcükleri) yayınlandığında, Gunn 24 yaşında bir Cambridge öğrencisi, gardını almış, dünyayla hesaplaşmaya hazır öfkeli bir genç adamdı. Metafizik şairlerden etkiler taşıyan ve eşcinsel ilişkinin İngiltere'de yasal olarak cezalandırıldığı bir dönemde yazılmış bu şiirlerde cinsellik kodlanarak işlenmiştir:

Yatakta bile poz takınıyorum / Arzu büyüyebilir / Her gece daha ayrıntılı ve daha ihtiyatlı / Ama, açıkgöz bir kız kuşkulanabilir / Benliğimin bedenim gibi çıplak olmadığından. (Carnal Knowledge)

İkinci şiir kitabı *The Sense of Movement*'da (Devinim Duygusu) sınır aşma arzusu ve bu yönde bir eylem çağrısı duyulur: "İnsan daima daha yakındır hiç durmadığında." Thom Gunn'ın erken dönem şiirlerinde hem irade, hem de arzu anlamlarına gelen "will" sözcüğü çok sık kullanılmıştır. Gunn'ın şiirinde bu sözcük, denetleyen irade ile arzulayan beden arasındaki çatışmayı ve çatışmanın yarattığı gerilimi ifade eder. Söz konusu gerilim 'ben'in bölünmesine, parçalanıp ikiye ayrılmasına neden olur. Özellikle *Fighting Terms*'deki şiirlerde okur sık sık '*Doppelgänger*' motifiyle karşılaşır. Pencereden baktığında sokakta kendini gören şairin benliğindeki bu bölünme; dolaptan çıkamamanın, orada kapalı kalmışlığın sonucudur.

Gunn, şiirlerinde bazı figür ve imgelerle kişisel bir ikonografi yarattı. Elvis, Marlon, Dean, Charles Manson, deri ceketliler bir duruşu, 'kıyıda' varoluşu simgelerler. 'Kıyı' (edge), anahtar sözcüktür.

'Ben'in bölünmüşlüğü, Gunn'ın 1970'lerde yazdığı ve cinselliği gün ışığında kutladığı kimi şiirlerde devam eder; ancak bu kez, sonuçta bütünleşme gerçekleşir. 1971 yılında yayımlanan ve "en iyi kitabım" dediği *Molly*'de yer alan 'Tom-Dobbin' başlıklı şiirinde 'ben'in bölünmesiyle ortaya çıkan iki kişi; Tom ve Dobbin cinsel ilişkide bulunurlar ve ancak orgazm noktasında aynı bedende yeniden bir araya gelirler. Bölünme o noktada armonik bir ilişkiye dönüşür. 1976 yılında yayımlanan *Jack Straw's Castle* (Jack Straw'ın Şatosu) başlıklı kitabına adını veren şiirdeki şato, dolabın metaforudur. Şatoda, yani dolapta yaşayan Jack'ın bölünmüş 'ben'i ancak cinsel fantezilerinde bütünlüğe erişir.

Kıyı

Thom Gunn, 1950'lerin ortasında, Amerikalı sevgilisi Mike Kitey'nin ardından Kaliforniya'ya gitmiş, 'erotik yeni Kudüs' olarak tanımladığı San Francisco'ya yerleşmişti. Bu şehirde 1960'larda çiçeklenen karşı kültür Gunn'ı derinden etkiledi. Şiirine LSD, diğer sanrı yaratıcılar ve Grateful Dead'ın müziği girdi. San Francisco onun şiirinde daha köklü bir dönüşüm de yarattı. Baraj kapakları yıkılıp atılmış libidinal enerji, şiirine yeni bir soluk getirdi. San Francisco benzer bir etkiyi Michel Foucault'nun felsefesinde de yaratmıştı. Foucault'nun 'büyülü heterotopia'lar" dediği mekânlarda, San Francisco'nun saunalarında, müdavimlerini deri giysili erkeklerin oluşturduğu barlarda Gunn, sınırsız cinselliği buldu.

Thom Gunn, şiirlerinde sık sık karşımıza çıkan bazı figür ve imgelerle kişisel bir ikonografi yaratmıştır. Elvis Presley, Marlon Brando, James Dean, Charles Manson, siyah deri ceketliler... Bu figürler bir duruşu, 'kıyıda' varoluşu sembolize ederler. Gunn'ın şiirinde 'kıyı' *(edge)* anahtar bir sözcüktür. Tehlikeli bir duruşu, sağlam olmayan bir zeminde ayakta kalabilme çabasını, en ağır sonuçları peşinen kabullenmeyi ifade eder. 1990'larda yayımlanan *The Man With Night Sweats* (Gece Terleri İçindeki Adam) ağırlıklı olarak Gunn'ın, virüsün hayatı tehdit ettiği, AIDS'in bir karabasan olarak hayatın ortasına çöktüğü yıllarda, 1980'lerde yazdığı şiirlerden oluşuyordu. Gunn elejik tonlar taşıyan bu şiirlerle, ıstırap içinde yavaş yavaş ölüme doğru yol alışlarına tanıklık ettiği arkadaşlarının anılarını canlı tutmak istemişti. Fakat, *The Man With Night Sweats*'de yer alan şiirlerde zamansız gelen ölüme boyun eğme, ölümü bir yazgı olarak kabullenme yoktur. Karışık duygularla yazılmıştır bu şiirler, kızgınlık ve yas iç içedir. Gunn, acıyı dramatize etmez, acıma duygusu uyandırmaz.

Thom Gunn, *1929-2004.*

Bu bakımdan F.R. Leavis'in düşüncesini paylaşır ve kendine acındırmanın, merhamet uyandırmanın etik açıdan doğru olmadığını belirtir.

The Man With Night Sweats'te Nietzsche'ci bir nihilizmin yerini kuvvetli bir komünite duygusu ve komüniteye bağlılık almıştır. Saunalardaki orjiler, barlardaki sert ilişkiler Gunn'ın şiirinden çekilmiş ve kırılganlık, şefkat, özveri, dayanışma gibi duygular ağırlık kazanmıştır. Şu da var ki Gunn, radikal bir altkültürün değerlerinin savunucusu olmaktan elbette vazgeçmemiştir. Yeni sağır aile değerlerini kutsadığı bir dönemde yazdığı bu şiirlerde, eşcinsel komüniteyi çekirdek aileye karşı bir alternatif olarak ortaya koyarak heteroseksist toplumun kurumlarına meydan okumayı sürdürür.

Boss Cupid (Patron Eros), Gunn'ın sorgulayan ve hesaplaşan şiirinde farklı bir duyarlılığı yansıtır, yeni bir evreyi işaret eder. Gunn'ın intihar

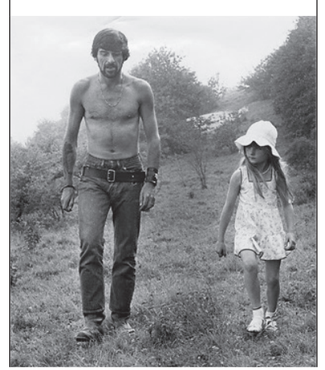

Thom Gunn ve yeğeni Charlotte İngiltere'de Kent yakınlarındaki Snodland kasabasında yürüyüş yaparken, *1970.*

eden annesi, hayranlık duyduğu şair Robert Duncan için yazdığı ve *Boss Cupid*'in hemen başında yer verdiği iki şiir, bir önceki kitaptaki şiirlerin elejik tonunu taşır.[1] *Boss Cupid*'de bedenlerimize egemen olan, oklarıyla kalplerimizde kapanmaz yaralar açan, çocuk ve cin karışımı Eros'un esinlediği erotik şiirler de var, kuşkusuz. Ama, kitaptaki en ilginç şiirler, yarı karanlık bir duyarlılıkla seri katil Jeffrey Dahmer'in ağzından yazılmış olanlar. Kurbanlarının çoğunu yoksul siyahlardan seçmiş olan bir ırkçının Gunn'ın şiirinde kendine yer edinmiş olması okur için biraz şaşırtıcı.[2]

Beden

Thom Gunn, tıpkı Whitman gibi, bedenin şairidir. Bedeni erotize eden, kösnüllüğe açan, bedensel hazları kutsayan bir şair... Fakat, Gunn'ın şiirinde cinsel deneyim belirli dozda şiddet de içerir. Onun ikonlar galerisinde rock'n'roll yıldızları ile en acımasız katiller yan yana dururlar. Elvis Presley'in sağına ya da soluna baktığınızda Charles Manson'ı görürsünüz. Finlandiyalı Tom'un figürlerini çağrıştıran, kasları çok gelişmiş, cinsel organlarının şişkinliğini blue-jeanlerinin gizleyemediği deri ceketli erkekler, gamalı haç desenli yataklarda sevişirler.[3] *The Man With Night Sweats*'de Gunn'ın şiirinden uzaklaşan şiddet yüklü cinsellik, *Boss Cupid*'de yer alan, Jeffrey Dahmer'ın ağzından yazılmış şiirlerle geri döner. Gunn romantik geleneğin izlerini taşıyan 'aşk ve ölüm şarkıları'nı, Patricia Highsmith'in Dahmer hakkında yazılmış bir kitabı değerlendirdiği ve 1994 yılında *Times Literary Review*'da yayınlanan bir yazısını okuduktan sonra yazmış. Ayrıca, 'edebiyatın en büyük seri katillerinden biri' olarak nitelediği Macbeth'den de esinlenmiş. Thom Gunn, aslında bir parya olan, duygusal açıdan kötürüm olmuş, cinsel saplantılı Dahmer'i ikonları arasına katıyor:

Yağmurun her gün yağdığı o huysuz yaz
Odamda oturuyordum, avareliğin izbesinde
Pek az hünerim vardı, annem ve babam uzaktaydılar
Sanırım boşanıyorlardı, doyumsuzluğum sıkıntı veriyordu.
(Iron Man)

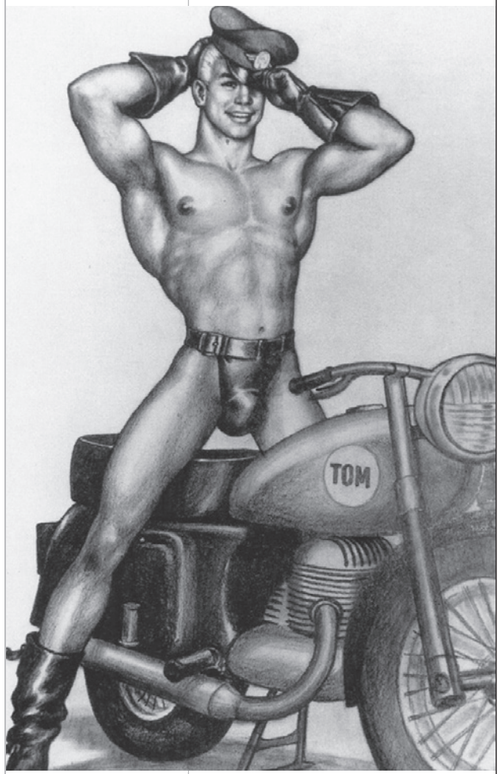

Tom of Finland adıyla ünlenen Touko Laaksonen'in çizimleri 20. yüzyılın gey kültürüne damgasını vurdu.

Yapayalnızdı Jeffrey Dahmer. Beden geliştirme dergilerindeki (favorisi *Iron Man*) kaslı erkeklerin ya da polis fotoğrafçılarınca morgda çekilmiş erkek cesetlerinin fotoğraflarına bakarak mastürbasyon yapıyordu:

Onyedi yaşındaydım; içkim vardı, ama buzdolabı bozuktu
Bütün gün yarı sarhoş mastürbasyon yaptım
Tek tesellim dergideki bir fotoğraf

Bir Iron Man standardı, kaslarla şişmiş bir beden.
(Iron Man)

Ölüm Meleği

Yalnızlıktan ürküntü duyan Dahmer, evine gelmeye ikna ettiği erkeklerin bir süre sonra çıkıp gitmelerine engel oluyordu. Konuklarını alıkoymaya çalışıyor, gitmemeleri için yalvarıyordu:

Ah! Terk etme beni şimdi
Bütün isteğim yaslanmak yalnız bedenine
Alıkoyacağım seni gitmeye kalktığında
Biliyorum nasıl yapacağımı
Göğsünün kaburgalı kavsini kavrayacak
Çocuksu sıcaklığını tadacağım.
(Troubadour)

Jeffrey Dahmer evine davet ettiği insanları egemenlik alanı içine tutmak istiyor, bu alana bir kez giren insanların oradan çıkmalarına izin vermiyordu. Kendi kendine yeten bir dünya kurmuştu ve kurbanlarının sayısına bakıldığında, kalabalık bir dünyada yaşıyordu. Dahmer, bu parçalanmış cesetler dünyasının tek yaşayanı ve dolayısıyla da efendisiydi. Dahmer'i seri cinayetler işlemeye yönelten sadece dayanılmaz yalnızlık duygusu ve bunun yol açtığı korku değildi. O, kıyıcılık kertesinde öteki bedeni keşfetme arzusu duyuyordu. Evine davet ettiği, çoğu kendi gibi kimsesiz erkekleri, bazen içkilerine ilaç katarak bayıltıyor, karşı koyamayacak haldeki bu insanların bedenlerini seviyor, okşuyor, mastürbasyon yapıyor ve Georges Bataille'ın "güzellik lekelemek, kirletmek için arzulanır" sözünü doğrularcasına onların gövdelerine boşalıyordu. Thom Gunn'a göre Dahmer, gösterilmek istenenin aksine bir nekrofil değil, karşılıksız seven romantik bir âşık, bir ölüm meleğiydi. O, karşılaştığı, tanıştığı

insanların yazgılarıydı.[4]

Halil Turhanlı
www.acikradyo.com.tr
19 Mart 2002.

Kaynaklar:
Alfred Alvarez; *The New Poetry: An Anthology.* New York: Penguin Books, 1973

Thom Gunn; *Boss Cupid.* Faber, 2000.

Gregory Woods; *Articulate Flesh: Male Homo-Eroticism and Modern Poetry.* Yale University Press, 1987.

[1] Gunn, 1944 yılında kaleme aldığı 'Toplumda Eşcinsel' başlıklı o ünlü yazısında eşcinsel kimliğini savunan Duncan'a açık sözlülüğünden dolayı duyduğu hayranlığı daha önce bazı düz yazılarında da dile getirmişti.

[2] AIDS'den dolayı genç yaşta ölen İran asıllı, avangard tiyatrocu Reza Abdoh, *'Cesetlerin Yasası'* adlı oyununda Dahmer'in cinayetlerini homofobinin ve toplumun AIDS hastalarına bakışının metaforu olarak kullanmıştı).

[3] Benzer imge ve figürlerle yeraltı sinemacısı Kenneth Anger'ın filmlerinde de karşılaşırız.

[4] Şiir çevirileri Halil Turhanlı'ya aittir.

Tim Buckley

İrlandalı bir göçmen ailenin çocuğu olarak 14 Şubat 1947'de New York'ta doğdu; 28 yıllık ömrüne 9 stüdyo albümüyle çok azı kaydedilen binlerce konser, onlarca şarkı ve birkaç film sığdırdı. Alt-orta sınıf bir aileden gelen ve hayatı boyunca hiçbir müzik eğitimi almamış olan bu adam, hemen tüm müzik kariyeri boyunca onunla çalışmış olan lead-gitaristi Lee Underwood'un deyimiyle "Miles Davis'in trompet, Coltrane'in saksofon, Cecil Taylor'ın piyano ve Hendrix'in gitarla yaptığını insan sesiyle yaptı." Daha on iki yaşında bir veletken bisikletinin üstünde, otobüslerde bir trompetin yapabildiği kadar tiz seslere çıkma denemeleri yapıyordu. Eski borular, her neviden cam eşya, çatal bıçaklar, 12 telli gitarı ve dört oktavı aşan sesi… Onun için, sesi veren her şey, müziği içinde saklı bir enstrümandı. Şarkı söyleyenin ağzından sadece anlamlı sözcük dizileri, cümleler duymaya güdülenmiş dinleyiciler ve 'müzik guruları', Tim Buckley'in hele de konserlerinde inleyen, uluyan, ağlaşan, yalvaran, öfkeden kuduran, kimileyin otistik bir çocuğu yahut bir şempanzeyi andıran; kimileyin sarsıcı, tiz bir çığlığa dönüşen sesinin bu enstrümantal değerini ve onun tercümanı olduğu ruhu hiç anlamadılar.

"Amerika, Koca Bir İş Dünyası"

Elektra'dan 1966'da *Tim Buckley*'i ve 1967'de *Goodbye and Hello*'yu yayınladığında herkes onu folk-rock sahnesinin yeni dâhi çocuğu olarak kucaklıyordu. Ne var ki o, birçoklarının aksine kendisine başarıyı getiren güvenli sularda bir ömür boyu yedeklenecek, çoklarının onu layık gördüğü folk-rock kurulu düzeninin bir parçası olarak yaşamaya devam edebilecek biri değildi. Miles Davis, John Coltrane, İlhan Mimaroğlu, Cathy Barberian, John Cage, Charles Mingus ona çok daha yakın geliyorlardı. 1968'de *Happy Sad*'le başlayan, *Lorca*'yla devam ederek *Starsailor*'da doruğuna ulaşan süreçte folk-rocktan avangard caza savruldu ve aralardaki tüm renklerde müzik yaptı. Kendisini kalıplar içine sokmak isteyen müzik gurularının gösteri dünyasıyla; ve yaralanmaya her an açık kalbini sözleriyle taşlar arasında ezen sığ eleştirmenlerin istekleriyle uyuşmayı reddetti. Onların istediği üzere konserlerde, katıldığı programlarda iyi giyinmeyi, kuş yuvası gibi dağınık, uzayan saçlarına çeki düzen vermeyi, playback yapmayı hiçbir zaman kabullenmedi. Ticari felaketler getirse de sürekli denemeyi; kendisi ve müzik için müzik yapmayı hiç bırakmadı. Onunla yapılan söyleşilerden birinde "Amerika, koca bir iş dünyası. Eğer bir Amerikalı olacaksan, ne yaptığın önemli değil, senden önce bir iş adamı olman beklenir. Katıldığım her programda bana sorarlar. 'Albümler yapıyorsun, iyi de, bunu

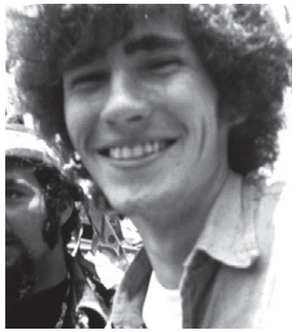

Tim Buckley, *1947-1975.*

para kazanmak için yapıyorsun değil mi?' Benim de her seferinde herşeyi baştan alıp onlara şunu söylemem gerekir. 'Siz, Monet veya Modigliani kırk yıl boyunca açlıktan sürünüp sonunda bir tablo sattıklarında dönüp onlara beş para etmez olduklarını söyleyen aynı insanlardansınız" diyordu.

Zamanının çok ötesinde olan bir avuç insan gibi sürekli ve acımasızca eleştirildi. Müziği tuhaf, anlaşılmaz, fazla melankolik ve üzgün, ticari açıdan iş yapmaz bulundu. Parasız ve ilgisiz kaldığı günlerde *Down Beat* dergisinden aldığı beş yıldızı yiyemeyeceği, karnını doyurmak için belki de kamyon kullanmayı öğrenmesinin daha iyi olacağı söylendi. Aşkı, yalnızlığı, dünyada bir insanın görüp görebileceği tüm acı ve sevinçleri, o tadına varılmaz sesiyle dillendiren bu adam, tıpkı Tanburi Cemil Bey, Oğuz Atay ve o neviden bir avuç insan gibi, bu dünyada başka bir ateşle yanıyordu.

Alper Kaliber

Tommie Smith

(Doğum Tarihi: 1944) 1968 Meksika Olimpiyatları'nda 200 metrede altın madalyayı dünya rekoru kırarak kazanan Amerikalı eski atlet. Lakin dünya onu ve aynı koşuda bronz madalya kazanan takım arkadaşı John Carlos'u, ödül töreni sırasında, ABD'deki ırkçılığı protesto için havaya

Zamanının çok ötesindeki bir avuç insan gibi o da sürekli ve acımasızca eleştirildi... Başka bir ateşle yanıyordu...

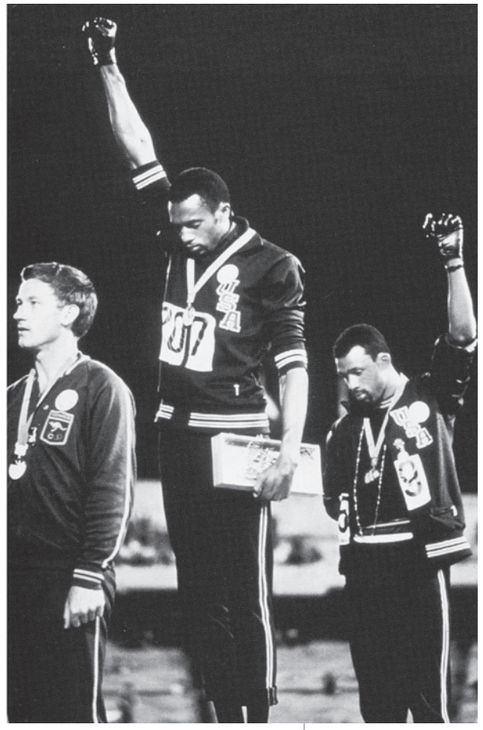

kaldırdıkları *Black Power* (Siyah Kuvvet) yumrukları ile hatırlıyor. Törende ikinci olan Avustralyalı beyaz atlet Peter Norman da, seremoni sırasında Smith ve Carlos'a destek olarak 'insan hakları için olimpiyat projesi' rozeti takmıştı. Tarihe geçen bu eylemden sonra, Smith ve Carlos alelacele ABD olimpiyat kampından çıkartılmakla kalmadılar, Amerikan Olimpiyat Takımı üyelikleri de askıya alındı. Ülkelerine dönüşlerinde halktan ciddi destek görmelerinin yanında, kendileri ve aileleri ölümle tehdit edildi. Bir daha yarışmalara katılmayan Tommie Smith üniversiteden mezun olduktan sonra 'koşu antrenörlüğü'nün yanı sıra 'sosyoloji' hocalığı da yaptı. Hâlen de yapıyor.

Tan Morgül

Dünya, Tommie Smith ve aynı koşuda bronz madalya kazanan takım arkadaşı John Carlos'u, ödül töreni sırasında, ABD'deki ırkçılığı protesto için havaya kaldırdıkları *Black Power* (Siyah Kuvvet) yumrukları ile hatırlıyor.

Töre Cinayeti

'Namusunu temizleyen', 'zavallı kader kurbanı!' erkekler medyada her gün olmasa da sık sık çıkıyor karşımıza. Tecavüze uğramak gibi bir suç işleyen kızını ya da kardeşini yol ortasında satırla doğrayan erkek, bunu yapmazsa insan içine çıkamayacağını söylüyor. Haklı da! Toplum 'en güçlü deterjandan daha da temiz yıkayan' bu erkekleri, bu vahşeti işlediğinde alkışlıyor, sedirin baş köşesine oturtuyor. Eh, nasıl olsa devlet de ağır tahrikten dolayı ceza indirimi veriyor(du). Vermese de ne gam, zaten mahpushanede koğuşun en yiğidi o olacak, krallar gibi muamele görecek. On yıllardır topraklarımızda yaşayan bu kötü tohuma, son birkaç yıla değin hepimiz 'töre', 'gelenek', 'kanıksanmışlık', -adına ne derseniz deyin- nedeniyle, vah vah, deyip geçiyorduk, göz yumuyorduk, ortak oluyorduk. Son birkaç yıldır Türkiye'deki kadın hareketinin bu konuya daha fazla ağırlık vermesinin ardından medyadaki haberlerin tonu değişti, kadından yana bir dille üçüncü sayfadan manşetlere terfi etti. Ama yetti mi? Cinayetler durdu mu? Sadece buna cesaret edebilenlerden, kaçmaya fırsat bulabilenlerden söz ediyoruz. Gerçek rakamı bilmiyoruz, bilemiyoruz. Bilemiyoruz, çünkü birçok kadın zaten 'yok'.

Doğmamış Bir İnsan, Öldürülebilir mi?

Resmen nüfus kayıtlarına geçmemiş, yani 'doğmamış' birini gözlerden ırak bir yerde 'öldürdüğünüzde' gerçekten öldürmüş sayılır mısınız? Bilemiyoruz; çünkü intihar eden kadınların kaç tanesinin aslında intihara zorlandığını sayamıyoruz. Toplumsal tutum değişikliği gerçekleşmeden, gerçek rakamları ve kurbanları bilmemiz ve ölümleri tamamen durdurmamız da çok mümkün gözükmüyor ne yazık ki. Dicle Üniversitesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı'ndan Prof. Dr. Aytekin Sır'ın, British Council ve Ka-Mer'in ortaklığında yürütülen sosyal sorumluluk kampanyası için, Diyarbakır ve çevresinde 423 kişiyle yürüttüğü araştırmanın sonuçları, korkunç tabloyu gözler önüne seriyor. Katılanların yaklaşık %20'sinin üniversite öğrencisi ya da mezunu olduğu araştırmada, 'namus nedir?' sorusunun karşılığını "anamız, bacımız, karımız" diye yanıtlayanların oranı %32,9. Namusu doğrudan kadının cinselliği, bekâreti, itaati olarak görenlerin oranı yaklaşık %55. Bu namus tanımı uyarınca, 'namussuzluk' yapan kadının da mutlaka cezalandırılması gerekiyor. Evlilik dışı ilişkide ceza, ağırlıklı olarak ölüm olurken 'suç' hafifledikçe eve kapatmak, aç susuz bırakmak gibi 'cezalar' ağırlık kazanıyor. Sadece fazla güldüğü için bile öldürülmesi gerektiğini söyleyenler var (%2,4). Sorun belli: Kadın, erkeklerin 'koruması' altında, onlara itaat etmesi gereken bir mal olarak görülüyor.

Evlilik dışı ilişkide ceza, ağırlıklı olarak ölüm; 'suç' hafifledikçe eve kapatma, aç susuz bırakma ağırlık kazanıyor.

Özlem Dalkıran
www.acikradyo.com.tr
15 Haziran 2005.

Trafik

"Ulaşım yollarının, yayalar ve her türlü taşıt aracı tarafından kullanılması" olarak tanımlanan trafik, tek kavramla nitelenecek olursa, bir 'sistem'dir; yani, bir amaca yönelik faaliyet gösteren alt sistemlerin bir arada çalıştığı bir 'bütün'dür. Bu perspektifle bakıldığında, araçlar ve altyapıyla ilgili 'teknoloji alt sistemi' ile kanunlar, trafik kuralları ve uygulama süreçleriyle ilgili 'yapısal alt sistem', trafiğin temel bileşenlerindendir. Bireyin davranışları, yetkinlikleri ve ihtiyaçları 'psiko-sosyal alt sistem'i; trafik ortamında genel geçerliliği olan normlar ise 'kültür ve değerler alt sistemi'ni oluşturmaktadır. Yani, modern yaşam için vazgeçilmez olan trafik olgusu, son derece karmaşıktır. Dolayısıyla, getirdiği yarar kadar, insan ve içinde yaşadığı çevre için bir tehdittir de.

Bugün dünyada, petrol tüketiminin %48'inin ulaşım sektöründen ve sera etkisini doğuran gazlar arasında yer alan karbondioksit emisyonunun en az %28'inin ulaşım araçlarından kaynaklandığı düşünülecek olursa, en ciddi tehditlerden birisi 'çevre'ye yöneliktir. Ulaşım araçlarından kaynaklanan emisyonun içinde, sadece kara yolu ulaşımının payı %84 dolayındadır. Hiçbir tedbir alınmaması halinde ise, genel emisyon oranlarının 2010 yılına kadar %50 artacağı öngörülmektedir.[1]

Trafiğin Sesi

Diğer taraftan, Dünya Sağlık Örgütü,[2] yoğun trafik akışının olduğu karayollarında devamlılığı olan gürültü düzeyinin 75-80 dB(A)[3] düzeylerine ulaştığını raporlamaktadır. Bu düzeydeki çevresel gürültü, işitme kaybına yol açmamakla birlikte, uyku problemlerine, kalp ve damar hastalıklarına, depresyon, ani öfke patlamaları gibi psikolojik sorunlara ve performans kayıplarına neden olmaktadır. Sağlıklı ve kesintisiz uyku için, gece geri plan gürültüsünün en yüksek 30 dB(A) olması gerekmesine rağmen, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde nüfusun %40'ının 55 dB(A)'yı aşan gürültüye maruz kaldığı tespit edilmiş; Türkiye'de ise, kabul edilebilir maksimum çevresel gürültü düzeyi, yerleşim yerleri için gündüz 68 ve gece 58 dB(A) olarak belirlenmiştir.[4]

Trafik, insanın can güvenliği açısından da önemli bir tehdittir. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre,[5] erken ölüm nedenleri arasında, 1990 yılında dokuzuncu sırada yer alan trafik kazaları, 2020 yılı itibarıyla üçüncü sıraya yükselecektir. Tabii olarak, bu kazaların ekonomik etkileri de çok büyüktür. Düşük ve orta gelirli ülkeler, gayrisafi millî hasılalarının %1 ila %2'sini trafik kazalarının sonuçlarıyla mücadele etmek için harcarken, aslında ulusal gelişimin desteklenmesi için alınan toplam yardımdan daha fazlasını israf etmektedir.

Avrupa'da, trafik kazalarının %95'i karayollarında gerçekleşmekte, her yıl 42.000'den fazla ölüm ve birkaç bini ileri sakatlıkla sonuçlanabilen 1,7 milyondan fazla yaralanma olduğu raporlanmaktadır.[6] Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden bir bölümü ile karşılaştırıldığında, 100.000 km. başına düşen yaralanma sayısı ve ölüm oranları açısından Türkiye başı çekmektedir.[7]

Küresel, bölgesel ve de ulusal ölçekte ciddi bir problem olan trafik kazalarıyla başa çıkmak için, sistemin tüm bileşenlerinde iyileştirici tedbirler alınması gerekmektedir. Avrupa Komisyonu, karayolu trafik kazalarından kaynaklanan ölümleri, 2010 yılına kadar %50 azaltma hedefi koymuştur. Ancak, yapılan ara değerlendirmeye göre,[8] bu oranın %27 civarında kalacağı öngörülmektedir. Ulusal ölçekte ise, bu konuda sayısal bir hedefe rastlanmamaktadır. IX. Ulusal Kalkınma Planı, "ulaştırmanın tüm modlarında trafik güvenliğinin artırılması" gibi genel hedeflere yer vermiştir.[9]

Hesap Verme Yükümlülüğü

Etkin bir trafik sisteminin kurulması ve zararlı sonuçları ile başa çıkılabilmesi için, bu sistemin tüm bileşenlerinin entegrasyon içinde çalışmasını sağlayacak bir yönetim sürecine gereksinim vardır. Ancak, özellikle gelişmekte olan toplumlarda bu bütünselliğe sahip yönetim yaklaşımları ya bulunmamaktadır ya da uygulamaya geçirilmesinde ciddi sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, genel söylemler

Düşük ve orta gelirli ülkeler, gayrisafi millî hasılalarının %1 ila %2'sini trafik kazalarının sonuçlarıyla mücadele etmek için harcarken, aslında ulusal gelişimin desteklenmesi için alınan toplam yardımdan daha fazlasını israf etmekteler.

Otomobil sahibi olan nüfusun baş döndürücü artışı, hem trafik kazalarını hem de küresel ısınmayı tetikliyor.

hâlinde verilen hedefler yerine, kapsamlı hareket planları hazırlanmalı ve bunlar sistem perspektifi ile uygulamaya geçirilmelidir. Bu sürecin çerçevesi, kurum ve kişiler için sadece sorumluluk ve yetki tanımlamaları ile değil, aynı zamanda, 'hesap verme' yükümlülüğü ile de çizilmelidir.

Diğer taraftan, yaya, yolcu ve de sürücü olarak bu sistemden yararlananların, kendi davranışlarının gerek çevre gerekse trafik güvenliği açısından ne kadar önemli olduğunu fark etmesi zorunludur. Otomobil sahibi olan nüfusun baş döndürücü artışı, hem trafik kazalarını hem de küresel ısınmayı tetiklemektedir. Bu konuda bireyin kendi davranışlarının doğurduğu sonuçları fark etmesi ve bireysel olarak alabileceği önlemler için harekete geçmesi ön koşuldur.[10]

İdil Işık

[1] "The White Paper on the European Transport Policy" in: "European Transport Policy for 2010: Time To Decide" The European Commission. Com. (2001) 370 Final, 12.9.2001.

[2] "Guidelines for Community Noise" Geneva: World Health Organisation, 1999.

[3] Desibel: Sesin şiddetini ölçme birimi.

[4] "Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (2002/49/EC)" *Resmi Gazete*, Sayı: 25862, 01.07.2005.

[5] Margie Peden, Richard Scurfield, David Sleet, Dinesh Mohan, Adnan A. Hyder, Eva Jarawan, Colin Mathers; "World Report On Road Traffic Injury Prevention" Geneva: World Health Organization (Nlm Classification: Wa 275) 2004.

[6] The White Paper On The European Transport Policy, European Transport Policy For 2010: Time To Decide On (2001), The European Commission (Com (2001) 370 Final, 12.9.2001).

[7] "Trafik İstatistik Yıllığı 2002" Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı, Ankara.

[8] "Assessment of the Contribution of the TEN and Other Transport Policy Measures to the Midterm Implementation of the White Paper on the European Transport Policy for 2010 (Final Report)" Brussels: European Commission, 2005.

[9] "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)" Mükerrer *Resmî Gazete*, Sayı: 26215, 1 Temmuz 2006.

[10] "Saving 20.000 Lives On Our Roads: A Shared Responsibility" European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2003.

Tufan

İki ayağı üzerinde dik yürüyen, ön ayak yerine karşılıklı iki başparmağa sahip elleri bulunan, bu sebeple de dişisiyle birlikte alet kullanabilen maymun adamı atamız sayarsak, yeryüzünde 3 milyon yıldır insan diye dolaşıp durmakta olduğumuzu varsayabiliriz. *Guardian* gazetesinden John Vidal'ın yazdığına göre, milyonlarca yıldır gezegenin dört bir yanına dağılmış yaşayan insan topluluklarının istisnasız tümünde anlatılan bir tek hikâye varmış: Tufan efsanesi!

Amerikalı antropolog Mark Isaac, tüm kıtalara yayılmış 200 farklı kültür üzerinde yaptığı araştırmada, bunların hepsinde ortak olan hikâyenin kabaran nehir ve deniz suları ya da durmaksızın yağan yağmurlar sonucu insanın başına gelen felaket olduğunu belgelemiş. Medeniyetlerin beşiği Mezopotamya'nın en büyük 'macera romanı' sayılabilecek Gılgamış Destanı'nda Sümer tanrıları, canlarını burunlarından getiren insanlara iyi bir ceza vermek için apansız ve hiç uyarısız seller yolluyorlar onların başına. Siyah Havva anamızın diyarı Afrika'da yaşayan Yoruba'ların efsanesinde, insanlık kibirlenmede kantarın topunu kaçırınca, tanrılar da kara parçalarını okyanusla örtme cihetine gidiyorlar sonunda. Kara Afrika'dan Kızılderililerin anavatanı Amerika'ya geçersek, durum orada da hiç farklı değil: Aztek tanrıları, kendilerine saygıda kusur eden insanoğlunun başına sağanak yağmur indirmekten başka çare bulamıyor. Kurtulmasına izin verdiği tek aile de şımarıklık edip laf ebeliğine başlayınca, ailenin tüm fertlerini maymuna çeviriyor. Ama neyse ki, yerlerine yeni insanlar koyup durumu kurtarıyor. Bolivya'da Kar Tanrısı, küstahlıkta çizmeyi aşan insanı cezalandırmak için bütün dünyayı kar ve buza boğuyor. Ve, işin vahim tarafı, burada komşu Aztek tanrıları kadar âlicenap da davranmıyor: Buzul çağından kurtulmasına izin verdiği tek bir insan bile yok! Thor Heyerdahl'ın o müthiş *Kon Tiki*'sinde yazdığı da şu: Pasifik adalarında da insanlar benzer şekilde azgın sular seller altında bırakılarak cezalandırılıyorlar. Avustralya Aborigine'leri 40 bin yıldır Tufan efsanesi anlatıyorlar birbirlerine. Kutuptaki İnuitlerde, Kara Ayak ve Cheyenne Kızılderililerinde, Britanyalıların atası Keltlerde, Asurlularda, Zerdüştilerde, Kadim Mısırlılarda, 5.000 yıllık Çin medeniyetinde; hepsinde var bu hikâye. Nuh tufanını ise tekrarlamaya bile gerek yok herhalde.

Ortak Tek Efsane

Anlaşılacağı üzere her kültür, içinde yaşadığı çağın egemen gücüne ya da düpedüz doğaya başkaldırılması hâlinde, boğulup gideceğine inanıyor. Tek bir kültürü, uygarlığı ya da kabileyi değil, tüm kültürleri birden kapsayan tek hikâyesi var insanlığın, o da 'tufan' oluyor. Yeryüzünün tüm kültürlerinde başlangıçtan beri ortak tek efsane olan tufan, kültürel açıdan son derece önemli bir olgu. Çünkü, tek bir kabileye, uygarlığa ya da kültüre değil, tüm insanlığa ilişkin olması açısından, dünyanın ilk ve tek seküler efsanesini oluşturuyor. Yani 'ritüeller'le bağlantısı yok.

Küresel Isınma Tufanı

Vidal'ın 'asri zamanlar' için yaptığı küçük bir araştırma da son derece ilginç sonuçlar vermiş. Gittikçe küreselleşen dünyaya tam uygun olan kültürlerarası yepyeni bir tufan mitosu yerleşiyor dünyamıza: Küresel Isınma Tufanı. Son üç yıldır, Afrika'nın Timbuktu'sundan Kolombiya'nın yağmur ormanlarına, kuş uçmaz-kervan geçmez Hint köylerinden Kalahari çöllerinin Buşmanlarına kadar her yerde 'aptal insanoğlunun iklimi değiştirdiği ve herkese büyük felaket getirdiği' konuşuluyormuş şimdi. Hatta İnuitlerin, beyazları 'işte iklimi değiştiren adam' diye parmakla gösterdiği de biliniyor. Kalahari çölünün zorlu şartlarına ayak uydurarak yaşamayı öğrenmiş Buşmanlar bile modern kozmolojilerine insan kaynaklı küresel ısınma mitosunu uyarlamakta gecikmemişler.

İlk bakışta şaşırtıcı görünse bile, biraz düşününce bunun ne kadar olağan olduğunu anlıyor insan. Bütün varoluşları, ayrılmaz parçasını oluşturdukları doğanın en ince hareketlerini gözlemeye dayalı olan bu insanlar, iklim değişmelerini ve bunun getireceği büyük felaketi sezip bunu söze geçirmeyecekler de ne yapacaklardı yani. Çöl ya da cengel insanlarının, kardeşleri olan bitkileri tek tek tanıdıkları, aylar sonra metrelerce büyümüş olsalar dahi onlara bakarak eve dönüş yollarını şaşmadan bulabilecek yeteneklere sahip oldukları bilinen bir gerçek. Kaldı ki, modern kent yaratıkları olan bizler bile iyiden iyiye körelmiş duyarlıklarımıza rağmen, şu sıralarda havalara bir haller olduğunu fark edebilecek durumdayız. Bu durumun içimize 'ilkeller' gibi korku salmasını beklemek de biraz fazla olurdu artık. O kadar da değil. [1]

Ömer Madra

[1] Bu yazının tam metni 15-16 Kasım 2000 tarihlerinde *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Katrina kasırgasının ardından New Orleans-ABD, *29 Ağustos 2005.*

Turizm

Eski çağlarda turizm diye bir kavram yoktu. Çingeneler, göçebe kabileler, gezgin derviş ve filozoflar hep vardı ancak kendilerini 'turist' diye tanımlamazlardı. Sınırların gevşek olduğu; pasaport, vize, aşı, gümrük, 'yurtdışına çıkış fonu' gibi kavramların henüz icat edilmediği günlerden bahsediyoruz. Bildiğimiz anlamda turizm ise bir 19. yüzyıl icadıdır. Ondan önce, uzun yollar kat etmek başlıca üç amaç için yapılırdı; savaş amaçlı, ticaret veya ekonomik amaçlı, hac veya dinsel amaçlı.

Şimdi turizmin bunların hangisinden türediği sorulacak olursa hemen herkes haccın turizmin atası olduğunu düşünür. Ancak bu yanlış cevaptır, hacca giden kişi aynı zamanda bilinç düzeyini değiştirmiş ve bunu içselleştirmiş biridir, hacca gitmek ruhani bir maceradır ve bir inisiyasyondur aynı zamanda. Bir hac yolcusu evinin laik ortamını terk edip bedensel olduğu kadar zihinsel de bir yolculuk yapar. Onun yolculuğu 'laik' ile 'kutsal'ın farklılığına doğru bir yolculuktur. Turist ise yolculuğunu yine bir farklılık peşinde yapar ama o evindeki bilinç düzeyini yanında taşır. Turist sadece bir farklılık tüketicisidir. Onun peşinde olduğu farklılıklar; dil, mimari, yemek, manzara, koku, görenek, hatıra eşyası gibi maddi düzlemde farklılıklardır. Bu gözle bakarsak turistin atası, talan peşindeki savaşçılardır diyebiliriz. Turizm, ekonomik, politik ve inanç emperyalizminin bir ürünüdür. Aynı emperyalizm gibi, genellikle daha zengin ülke yurttaşının daha fakir ve bu bakımdan egzotik bulduğu ülkeyi ziyaret etmesi şeklinde gerçekleşen, tek yönlü bir akımdır. Ancak turizm sayesinde yoksulluk sarmalından çıkıp 'zengin ülke' konumuna terfi eden ülkeler de mevcuttur. Turist gittiği ülkede imaj avı peşindedir ve bu avı daima araçlar vasıtasıyla yapar. Bir kere, gördüğü şeylerle arasında hep bir kamera vardır. Ayrıca turizmin en bayağı formu olan organize turlarda araya bir de rehber girer. Tarihî bir alana, şemsiye taşıyan bir rehber eşliğinde ve kameraları ile donanmış şekilde giren, otobüs dolusu Japon veya Amerikalı turist güruhu kadar itici az görüntü vardır. Bir çıkarma gemisinden beton yığını şahsiyetsiz otelleri dolduran bir kargo yüküdür.[1]

Bir de turistin antitezi olan 'gezgin' var ki bu, zaman ve mekân kısıtlamalarının dışında seyahat eden, gittiği yere önyargılarını yanında götürmeyen, çıkıntı ve şımarık

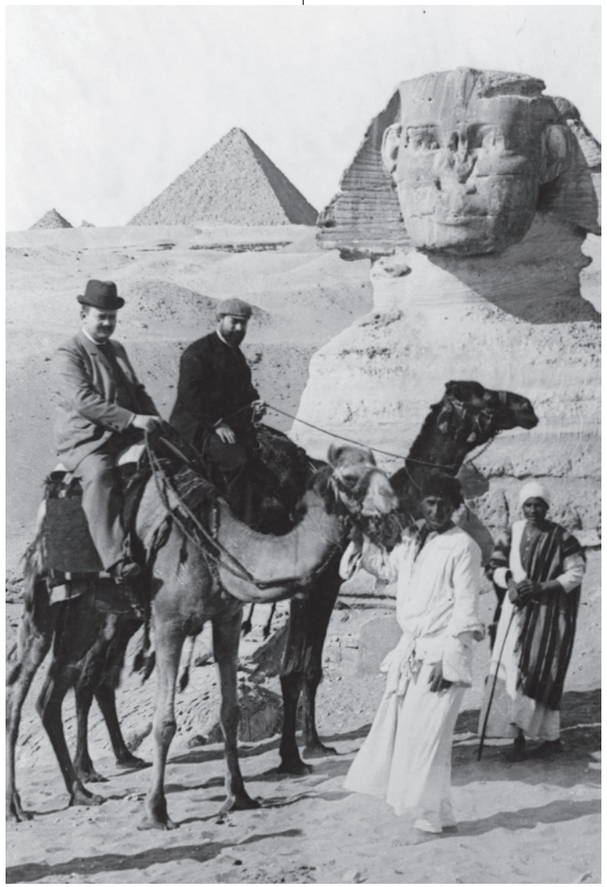

Yolculuğunu bir farklılık peşinde yapan 'turist', evindeki bilinç düzeyini yanında taşır.

inen, eli silahlı işgal ordusu askerlerini bu kadar andıran az manzara görmüşsünüzdür. Askerden farklı olarak turist, anlamı ve gerçeklik hissini öldürür. O, soyut bir dünyada yaşayan ruhsuz bir hayalettir. Havaalanlarını, otobüsleri ve depo gibi görebileceğimiz değil, saygılı ve anlayışlı olan, gittiği yeri maddi ve manevi olarak kirletmeyen bir tür. Seyahati bir sanat olarak gören ve bu şekilde var olan, 'parazit' değil 'misafir' olmayı bilen, hoş veya nahoş sürprizlere açık olan bu rafine insanların soyu tükendikçe 'turizm' kelimesi gitgide daha bir küfür gibi algılanmaya başlıyor. **(Bkz; Gezgin)** Gerçek turizmin artık 'siberuzay'da yapılacağı günler yakın. Zaten gidilecek yerler hakkında her tür bilgi önceden edinilip rezervasyonu yapıldıkça, oraya gitmenin anlamı ve sürprizi oldukça azalmış durumda.

Yosi Falay

[1] Turist Kitsch-adam tanımı için bkz; Ludwig Giesz; 'Kitsch-man as Tourist' in: Gillo Dorfles; *Kitsch* (s. 156) ve Jacques Sternberg; *Kitsch,* Ed. Marina Henderson. London: Academy Editors, 1971.

Tükenim Toplumu

11 Eylül 2001 saldırılarının üstünden daha on gün geçmeden ABD Başkanı Bush, Amerikan Kongresine ve halkına 'başkomutan' sıfatıyla yaptığı konuşmada, terörle mücadelenin en önemli yollarından biri olarak ülke 'ekonomisine katılma'yı, yani *tüketmeyi* göstermişti.[1] Başkan, bu konuşmadan neredeyse tam 5 yıl geçtikten sonra yaptığı bir basın toplantısında da, önemli bazı sıkıntılar yaşandığı gözlenen ekonomiyi güçlendirmenin en önemli yollarından biri olarak bu sefer başkomutan olarak değil, ülkenin selâmetinden sorumlu 'serdümen' sıfatıyla, tıpatıp aynı formülü öneriyor ve herkesi daha fazla alışveriş yapmaya çağırıyordu.[2]

Aslına bakılırsa Bush şiddet, yoksulluk, sefalet ve çevre kirlenmesi başta olmak üzere binbir türlü dertten mustarip olan bu çağın her derdine deva, tüm zehirlerine panzehir olarak: büyük harflerle yazılmış TÜKETİM, yani '7 gün x 24 saat tüketim' şeklinde bir reçete yazan tek 'eczacı' olmaktan çok uzak; hatta onun bu konuda bir 'istisna' bile sayılamayacağı söylenebilir pekâlâ. Günümüzde, Amerikan kültürünün baskın karakterine dayanarak bütün dünyaya yayılan ve ekonomik ve sosyal hayatın gidişatına tamamen hâkim olan bu anlayışın her yerde çeşitli meslek dallarından sayısız temsilcisi bulunuyor. 'Selametin' tek yolunun her şeyi durmadan daha çok tüketmekten geçtiğini savunan pek çok 'guru' var. İçleri sıkılan, hafif depresyon geçiren insanlara 'terapi' olarak alışverişe çıkmalarını samimiyetle salık veren –amatör ve profesyonel– psikologlardan geçilmiyor ortalık dersek çok da abartmış olmayız...

Kısa vadeli çıkarların dünyada neredeyse her şeyden önce geldiğini vazeden bu 'dar ekonomist' görüşün, 1980'lerin başından itibaren dünyanın pek çok ülke ve bölgesinde resmi söyleme mührünü vurmuş olduğunu, hatta medyanın üstün gayretleriyle kamuoylarının da böyle bir söylemle etki altına alındığını, hatta bir anlamda yönlendirildiğini söylersek, burada da çok abartmış sayılmayız. **(Bkz; Neoliberalizm)**

Tüket, itaat et, öl.

Farkına Varılmasa da Geçerliğini Yitiriyor...

Ne var ki, düşünce ve davranışlara büyük ölçüde egemen olmasına rağmen, henüz dünyanın herhangi bir yerinde kitlelerce pek farkına varılmasa da, sözkonusu görüşün geçerlik ve 'doğruluğunu' hızla yitirmekte olduğu söylenebilir. Geçerliğini yitirmenin yanı sıra, hem toplumlar, hem de rejimler üzerinde yabana atılamayacak derecede yıkıcı bir etkide bulunması olasılığı da büyük görünüyor.

2007 yılında öncelikle ABD'de patlak veren ve fakat Batı Avrupa ülkelerinde ve dünyanın geri kalan kısmında da etkileri duyulan 'eşikaltı ipotek' (*subprime mortgage*) krizi, bu açıdan oldukça çarpıcı bir örnek. Siyaset kuramcısı Benjamin Barber'ın deyişiyle bu kriz, muzaffer tüketici kapitalizminin yüzyüze olduğu daha derindeki bir açmazı ele vermekte: Ödüllendirilmeyi erteleyip sıkı çalışmaya dayanan 'Protestan ethosu' (temel değer sistemi), günümüzde yerini kolay kredi ve fevrî tüketime dayalı, çocuksu *(infantilist)* bir değer sistemine bırakmış, dolayısıyla da hem demokrasi, hem de piyasa sistemi tehlikeye düşmüş durumda.

Adam Smith'e kadar geri götürülebilen bir bakışla Kapitalizmin başlıca faziletinin, diğerkâmlık (özgecilik/*altruism*) ile kişisel çıkarı başgöz edebilmesi olduğu söylenegelmiştir. Yani, gerçek tüketicinin gerçek ihtiyaçlarına cevap verecek mal ve hizmetleri üretmek suretiyle üretici kâr eder. Böylelikle, diğerleri için yapılan bir iyilik, insanın kendisine de iyilik etmesi sonucunu doğurur. **(Bkz; Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi)**

Paradoks: Kapitalizmin Başarısı Başarısızlık Doğuruyor

Oysa, günümüz koşullarında artık bunun mümkün olmadığı görülüyor. İşin tuhafı, kapitalizmin başarısı, paradoksal bir biçimde sonuçta başarısızlık doğuruyor. Yani, gelişmiş-zengin ülkelerde, temel ihtiyaçlar büyük ölçüde karşılanmış durumda. Sonuç olarak, çok fazla mal, çok az olan ihtiyaçları kovalamaya başlıyor. Ancak, kapitalizmin bu şekliyle ayakta kalmak için, ürettiği tüm mallara 'ihtiyaç duyulmasına' ihtiyaç duyuyor. Dolayısıyla, piyasa, Noam Chomsky'nin deyişiyle, 'yaratılmış ihtiyaçlar' üretmekle meşgul. Ve, Barber'ın dediği gibi, bir yandan varlıklılar için yeni ihtiyaçlar üretirken, bir yandan da, asıl muhtaç olanların gereksinimlerini hemen hemen tamamen yok sayıyor. Günümüz küreselleşmesi, varlıklıların pek az gerçek ihtiyacı olurken, muhtaç durumdakilerinse

çok az varlığa sahip oldukları bir küresel eşitsizlik düzenine dönüşüyor.

Bir noktada farklılıkları üreten, farklılığın ekonomik altyapısını oluşturan ve böylelikle yurttaşları 'özgürleştiren' piyasa ekonomisi, geldiği bu noktada yurttaşların özgürlüklerini ve hayat hakkını elinden alabilecek büyük bir tahripkârlığa yöneliyor. Bu tüketim toplumu kendisini umutsuzca tıkıyor ve uzun vadede önemli bir yıkıma, bir 'tükenim toplumu'na davetiye çıkarıyor. Uzun vâdede demokrasisiz bir piyasa ekonomisi de, piyasasız demokrasi de olanaklı gözükmüyor.[3] **(Bkz; Karl Polanyi)**

Yürümeyi Öğrenmeden Alışverişe Çıkan Bebekler

Giderilmemiş pek az ihtiyacı bulunan tüketicilerin sürekli alışveriş yapan insanlara dönüştürülmesi için piyasanın onların isteklerini biçimlendirmesi, satın alma dürtülerini kışkırtması, 'alışverişkolizmi' beslemesi ve mütemadiyen yeni ihtiyaçlar yaratması gerekiyor. Bu sürdürülemez durumu bir süre daha 'sürdürülebilir' kılmak içinse, geleceğin alışveriş kuşağının yaratılması da şart. Dolayısıyla, çocukların da birer alışveriş öznesi, ya da birer küçük süpermarket canavarı haline gelmekte olduğu görülüyor. Barber'a göre bu çocuklar kategorisine 'tay tay' yürüyen bebekler, yani "daha konuşmaya başlamadan markaların logolarını tanıyan bebekler, yürüyemeden alışveriş yapmayı öğrenen metâgöz minik Einstein'lar" da dahil.[4]

Bu ethos, özel piyasa mantığını beslerken, demokrasinin yarattığı kamu mantığını tahribe yöneliyor. Tüketimi her yerde hazır ve nâzır, depresyona birebir, neredeyse herşeye kaadir bir vakıa, kolay ve ucuz kredi ile beslenen alışverişi de bir tür bağımlılık haline getiriyor. (ABD'de tüketim harcamalarının gayri safi milli hasılanın yüzde 70'ini teşkil ettiği hesaplanmaktadır.) Süreç içinde kent ve kasaba meydanlarının, tartışma ve görüşmenin, komşuluk vb. ilişkilerinin tümünün yerini süper-hiper-mega marketlerde yapılan yoğun alışveriş ve tüketim faaliyeti alıyor. Amiral Nelson'un amiral gemisinin tahtalarından imal edilen özel tabutlarla, pırlanta işlemeli altın saplı tavaların Britanya'nın en büyük süpermarketlerinde tüketicilerin beğenisine sunulması, alışveriş ve tüketme histerisinin artık cinnet boyutuna doğru yönelmekte olduğunun örnekleri sayılabilir. [5]

Yani, kapitalist sistem artık sahici ihtiyaçları ve insanların gerek duyduğu şeyleri üretmiyor da, üretmek zorunda olduğu tüm metâları insanlara satmak için ihtiyaç imalâtını yürütüyor. Üstelik, 2008 başında Britanya'da eşik-altı krizinden dolayı zor duruma düşen çok büyük bir bankanın hızla 'kamulaştırılması' örneğinde açıkça görüldüğü gibi, kârların özelleştirilip risklerin kamuya aktarıldığı, demokrasinin tehlike içinde, yurttaşların kaderinin de belirsizlik içinde bırakıldığı bir süreç içinde yaşanıyor. [6]

Kârları Biraz Erteleyip Gerçek İhtiyaçları Karşılamak...

Barber'ın ifadesiyle, "hayatın her kesimine siyasetin nüfuz ettiğini gördüğümüzde buna totalitarizm diyoruz. Herşeyi din yönettiğinde buna teokrasi diyoruz. Ama, ticaret tüm hayatımıza hükmettiğinde buna özgürlük diyoruz." Temiz su ve ilaç gibi düşünülebilecek en temel ihtiyaçların giderilemediği, günde 1-2 dolarla geçim sağlamaya çalışan milyarlarca insanın yaşadığı bir dünyada kapitalizmin yeniden sahici insan ihtiyaçlarının giderilmesine yönlendirilmesinin zorunluluğuna işaret eden Barber, bunun yollarını şöyle gösteriyor:

Kapitalizm, kârları erteleyip, muhtaç olan kitleleri müşteri olarak güçlendirmenin yollarını yeniden öğrenmek zorunda. Bankaların vereceği mikrokredilerle köylüler el pompaları ve su filtreleri çalıştırabilir... İlaç firmaları, ABD'deki 'ebedi genç' müşterilerine Botox satmaya çalışmak yerine, HIV pozitif Afrikalılara ucuz retroviral ilaçları satmanın yolarını düşünmek zorunda... Yenilenebilir enerjiye yatırım yapan şirketler ödüllendirilmeli... Anababalar da çocuklarını pazarlama firmalarının hedef tahtası olmaktan korumalı... [7]

Ama, bunları yapabilmek için demokratik kurumların ve erişkin değer sisteminin desteğine ihtiyacımız olacağı aşikâr. Özellikle medyanın 'kendine gelmesi', ana varlık sebebini 'hatırlayarak' kamusal yayıncılık hizmetine dönmesi, yurttaşların da yeniden kendi kişisel tercihlerinin efendisi konumuna kavuşturulması elzem görünüyor.

"Kapitalizm eğer ayakta kalacaksa," diyor Barber, "sentetik gereksinimler yaratmak yerine gerçek ihtiyaçlara cevap vermek zorunda kalacak veya ... kendini tüketme riski ile yüzyüze gelecek." [8]

İnsanlığın zengin ve varlıklı kesiminin yaşadığı lüks ve sefih bir tüketim tarzına doğanın keseceği ceza çok ağır olabilir...

Ömer Madra

Amiral Nelson'un amiral gemisinin tahtalarından imal edilen özel tabutlarla pırlanta işlemeli altın saplı tavaların en büyük süpermarketlerde müşterilerin beğenisine sunulması, alışveriş ve tüketme histerisinin artık cinnet boyutuna doğru yönelmekte olduğunun hem dehşetengiz (macabre), hem de "parlak" örneklerini oluşturuyor...

[1] George W. Bush; "Address to a Joint Session of Congress and the American People" 20 Eylül 2001. www.whitehouse.gov

[2] George W. Bush; "Press Conference by the President" 20 Aralık 2006. www.whitehouse.gov

[3] Halil Berktay; "Sol ve Demokrasi (6)" Taraf, 21 Şubat 2008.

[4] Benjamin R. Barber; "Overselling Capitalism with Consumerism" Los Angeles Times Online, 04 Nisan 2007. www.latimes.com

[5] George Monbiot; "Bring on the Recession" Guardian Online, 09 Ekim 2007. www.guardian.co.uk

[6] "Bill Moyers talks with author Benjamin R. Barber" PBS Web Sitesi, 21 Aralık 2007. www.pbs.org

[7] Barber, a.g.y.

[8] Barber, a.g.y.

Türkiye Taşkömürü Kurumu

Taşkömürünün Zonguldak havzasında 1829 yılında Ereğli ilçesinin Kestaneci köyünden Uzun Mehmet tarafından bulunduğu söylense de, bunun kömür aranmasını teşvik etmek için devlet tarafından yaratılmış muhayyel bir karakter olduğu da tarihçiler tarafından ortaya konmuştur. Bu efsanenin başlatıldığı resmi tarihten tam 19 yıl sonra, 1848'de havza sınırlarının belirlenmesiyle Hazine-i Hassa adına taşkömürü işletmeciliği başlatılmış oldu. 1849 yılında işletme Galatalı Sarraflara kiraya verildi. 1851 yılında da İngiliz mühendisler Barkley kardeşler ve 8 maden nezaretçisi, Evkaf Nezareti tarafından özel bir antlaşmayla havzaya getirilerek çalışmaları istendi.

İngiliz Kömür Kumpanyası

Kırım Savaşı patlak verdikten bir yıl sonra, yani 1854 yılında Kozlu-Zonguldak ve Üzülmez mıntıkasındaki kömürlerin işletilmesi, savaşta Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan İngiliz ve Fransızların kontrolüne geçti. Bu dönemde üretilen kömürler de bu ülkelerin donanma ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldı. Osmanlı Devleti savaşın ardından müttefiklerine yüklü bir biçimde borçlanmıştı. Savaşın sona erdiği 1856 yılında işletme hakkı Hazine-i Hassa aracılığıyla İngilizlere bırakılan havzanın işletmeciliği 1859 yılında Kuyumcu (banker) Yorgaki Zafiropulos'a bırakıldıysa da 1860 yılında işletmecilik yine İngiliz Kömür Kumpanyası'na devredildi.

1865 yılında havzanın denetimi bu sefer Bahriye Nezaretine devredildi. 1893 yılında Havzanın ilk kuyusu olan 1 numaralı Kurci Kuyusu (+11/-70) Kozlu'da Kurci şirketi mühendisi G. Ralli tarafından açıldı, Karamanyan Şirketi de Alacaağzı'nda havzanın ilk 'varagel'ini inşa etti. 1896 yılında Ereğli Şirketi Osmaniyesi kuruldu ve Ereğli Şirketi, 5.200 m uzunluğunda Gelik-Asma Havai Hattı'nı hizmete açtı.

1908 yılında II. Meşrutiyet ilan edilmiş, Meclis-i Mebusan yeniden kurulmuştu. Havzanın kontrolü Bahriye Nezaretinden alınarak Nafıa Nezaretine verildi, ve 'Ereğli Maadin-i Hümayun Nezareti' unvanı 'Ereğli Madenleri Umum Müdürlüğü'ne dönüştürüldü. Bu tarihlerde yerli yabancı 300'ün üzerinde kömür ocağı işletmesi bulunan bölge, 289 sayılı Tezkere-i Samiye (Askeri Mükellefiyet) kanunu ile kamulaştırıldı. Bundan bir yıl sonra şeriat yanlısı 31 Mart ayaklanması bastırıldı.

1914'te I. Dünya Savaşı patlak vermişti. Askeri Mükellefiyet kanununa göre, Zonguldak kömür havzası dahilinde bulunan yerleşim bölgelerinde yaşayanlar, belli dönemlerde ocaklarda işçi olarak çalışmak zorundaydılar. Devlet bu hizmetlerinin karşılığını az da olsa maaşa bağlamıştı. Ancak çalışanların seçim hakları yoktu; ocaklara inmek, deniz seviyesinin altından yeryüzüne maden çıkarmak ile mükelleftiler.

I. Dünya Savaşının ardından 1919 yılında Kurtuluş Savaşı geldiğinde, Fransızların bir taburu da evvelce Fransız kontrolünde olan Ereğli Şirketi'ni korumak amacıyla Zonguldak'a geldi. Ancak Ereğli halkının direnişi ve Büyük Millet Meclisi'nin girişimi sonucu Fransızlar 18 Haziran 1920'de Ereğli'yi terk etmek zorunda kaldılar.

Lozan ve Sonrası

1923 yılında Lozan Antlaşması imzalanmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmuş, genç Cumhuriyet ile, yıllardır süren savaşların yaraları sarılmaya başlamıştı. Bu süreçte 1924 yılında Zonguldak'ta Türkiye'nin ilk maden mühendisliği okulu olan 'Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendis Mektebi' açıldı. 1935 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası, mevcut 'Cumhuriyetçilik', 'Halkçılık', 'Milliyetçilik', ve 'Laiklik' ilkelerine 'Devletçilik' ve 'Devrimcilik' ilkelerinin eklenmesiyle altı oku tamamlamış, Cumhuriyet Halk Partisi adıyla Türkiye'nin ilk siyasi partisi olmuştu. Bundan iki yıl sonra 3146 sayılı yasa ile Ereğli Şirketi'nin sahip olduğu tüm haklar Etibank'a devredildi.

1950 yılına gelindiğinde Türkiye çok partili sisteme geçeli dört yıl olmuştu. Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti iktidardaydı. 50'lerin sonuna doğru ekonomik sıkıntılar ve antidemokratik uygulamalarla ülkeye huzursuzluk hâkimdi. 1957'de 3460 sayılı kanuna ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı olmak koşulu ile 'Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu' (TKİ) kuruldu. 20 yıldır Etibank'a

bağlı bulunan Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi (EKİ), Armutçuk Kömür İşletmesi Müessesesi (AKİ), Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi ve Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi (GLİ) Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumuna bağlandı.

Darbe ve Sıkıyönetim

27 Mayıs 1960 darbesi yaşanmış, Dışişleri Bakanı 6 Şubat 1980'de, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik için başvuruda bulunacağını açıklamıştı. Ancak 12 Eylül 1980 darbesiyle Avrupa Birliği ile ilişkiler donduruldu. 1983 yılında yapılan genel seçimlerde halk Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi'ni, Orgeneral Turgut Sunalp liderliğindeki Milliyetçi Demokrasi Partisi'ne tercih etmişti. Aynı yıl içinde 96 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TKİ, Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü'ne dönüştürüldü.

Zonguldak'ta sıkıyönetimin kaldırılmasından bir yıl sonra, yani 1986'da, 1910'dan o güne kadar geçerli olan ve kömür havzasının sınırlarını belirleyen Tezkere-i Samiye yürürlükten kaldırıldı. Bu nedenle oluşan hukuksal boşluğu gidermek üzere 89/14248 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Havza sınırları yeniden belirlendi.

1999 yılının Kasım ayında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Zirvesi İstanbul'da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yaptığı açılış konuşmasıyla başlarken Türkiye de Avrupa ve tüm dünya ile birlikte bir asrın sonuna yaklaşmaktaydı. Türkiye Taşkömürü Kurumu 2000 yılında ana statüsünde yapılan değişiklerle Zonguldak Kömür Havzası'ndaki diğer madenleri de işletme veya işlettirme yetkisini elde etti.

Taşkömürü Havzası sınırları 11.150 km²'si karada, 2.200 km²'si denizde olmak üzere 13.350 km²'lik bir alanı kapsamaktadır.

Bu Dağların, Kayaların Altı Hepten Delik Deşiktir

Denizin üç yüz, beş yüz metre altında, madenciler çalışır bu dağlarda. Korkuya açılır kulakları hepsinin... Öyle açılır ki, limana gelip funda ettiğinde demirini bir gemi, denize dökülen bakkaların seslerinden bilirler hangi geminin demirlediğini. Devşirme de olsalar köylerden, deniz çocuğu değil mi; yerin yedi kat dibinde de olsa bilirler denizin rengini... Necip Kaptan mı, Topkapı mı, Nebil mi, Tan mı, İkbâl mi, Zuhâl mi, hangi gemi geldiyse limana, demirlerken daha, bilirler ânında...

Katır deyip geçmeyeceksin...
"Katırlar" diyordu Kaptan, "Katırlar çıkarır kazmacıların damarlardan kazdıkları kömürü yukarı; tumbaya kadar. Bir adım attırmazlar oradan öteye hayvancıkları; aydınlığa çıkarlarsa kör olur derler gözleri... Gerekirse şayet, yani misâl, gözlerini bağlar da öyle salarlar hayvanları dışarı. Ölene kadar gün görmez garibimin zavallı gözleri. İn aşağı, çık yukarı, in aşağı, çık yukarı; çalışır dururlar. Hassas hayvanlardır lakin, katır deyip geçmeyeceksin; bir vagon fazla bağlasan meselâ, iş olsun diye yani, bir adım bile attıramazsın hayvana; bilir istiap haddini. Bir silkinip bir durur âniden vagonlar peşlerine takılınca; ister inan beyim, ister inanma, tek tek sayar gâvur birbirine çarpan vagonları. Bir araba fazla koyduysan ardına, tövbe bir adım atmaz. Dedim ya, aldanıp, katır deyip geçmeyeceksin… Dolum yerine, bacanın altına geldiğinde de santim şaşmaz adımları, bilir tam tamına nerde duracağını vallahi. İnanmazsın beyim, gümbür gümbür dolan her vagonun ardından kaç adım atacağını bile bilir… Şart olsun öyle bilir ki, ne bir eksik, ne bir fazla… Bir sonraki vagon bacanın tam altına gelinceye kadar ilerler, durur; gümbürt, yedi adım, gümbürt, yedi adım… Vagonların tumba edildiği, boşaltıldığı yere gelindiğinde de öyle… Döktüklerinde vagonu, bir sonrakinin tekerleri raydaki çentiğe oturana kadar sayar adımlarını, ne bir eksik, ne bir fazla… Hassas hayvanlardır dedim ya… Benzetmek gibi değil de hani, vardiyalı çalışır onlar da bizim kazmacılar gibi. Farkları da vardır elbette, olmaz mı; gün yüzünü göremeden, ocakta başlar, ocakta tükenir ömürleri..."[1]

1941 yılından bu yana, 2.816'sı ocak içinde olmak üzere gerçekleşen kazalar nedeniyle 3.129 kişi hayatını kaybetmiş, 379.178 kişi ciddi bir biçimde yaralanmıştır. Kömür madenlerinden gelen bu gibi kaza haberleri son zamanlarda Türkiye'de azalırken, sınırsız bir büyüme hamlesi içine giren Çin'de ucuz enerji uğruna haftada bir, kömürle çalışan yeni bir santral kurulduğu için, madenlerden gelen sayısız facia haberine de adeta adım başında rastlanır olmuştur. Oysa, yeryüzünün önündeki en büyük tehdit olan küresel iklim değişikliğine karşı alınacak en öncelikli tedbirin de, kömür yakan termik santrallerin yapımının her ülkede derhal durdurulması olduğu belirtilmektedir. **(Bkz; Sivil İtaatsizlik)**

Timur Ertekin

[1] Timur Ertekin'in henüz yayınlanmamış bir romanından alınmıştır.

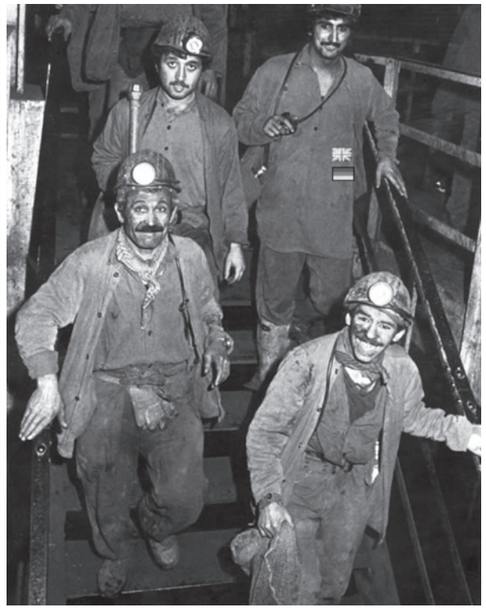

1941 yılından bu yana, 2.816'sı ocak içinde olmak üzere gerçekleşen kazalar nedeniyle 3.129 kişi hayatını kaybetmiş, 379.178 kişi ciddi bir biçimde yaralanmıştır.

Türkiye ve Küresel İklim Değişikliği

"Bütün bu felaketlerin olacağını biliyorsunuz da, neden o zaman önlem almıyorsunuz?"

2006 yılında, İstanbul'da bir ilköğretim öğrencisi bunu sordu dünyaya. 21. yüzyılın temel sorusuydu bu –cevaplaması en zor soru. Cevaben, "küresel ısınma gibi çok 'bilimsel' ve 'karmaşık' gibi görünen bir konuda, yeterince bilgiye sahip olmadığımız için harekete geçmediğimizi," söyleyebiliriz; ama, ne yazık ki, bu cevap doğru olmaz.

Yeterli Bilgiye Sahibiz

Birleşmiş Milletler'in Nobel Barış Ödüllü İklim Kuruluşu (IPCC), 'sentez' adını verdiği son raporunda (16 Kasım 2007), gezegenimizin geleceği hakkında bilim dünyasının ortak görüşünü net bir şekilde ortaya koyuyor. Küresel iklim değişikliğinin en az % 90 ihtimalle sadece insan faaliyetleri sonucu meydana geldiğini ortaya koyan raporun ilk cümlesi şöyleydi:

"İklim sisteminin ısınmakta olduğu, tartışılmaz bir gerçektir; bu, artık küresel hava sıcaklıklarındaki artışların, her yerde kar ve buzulların erimesinin ve dünyada deniz seviyelerindeki ortalama yükselmenin gözlemlenmesiyle kanıtlanmıştır."[1]

Raporda, âcilen tedbir alınmaması halinde dünyanın hızla ölüme sürükleneceği, dünya denizlerinde asitlenmenin küresel ısınmayı çok daha vahim hale getireceği, bununsa yeryüzündeki canlı türlerinin üçte birini yok edeceği, büyük kıtlık ve açlıklara yol açacağı ortaya koyuluyor...

BM Genel Sekreteri, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Başkanı, NASA'nın Goddard Enstitüsü Başkanı, ayrı ayrı uyarılarda bulunuyor, geri döndürülmez noktaya sekiz yıl içinde varabileceğimizi bildiriyorlar. İklim değişikliği konusunda dünyayı ilk uyaran bilim insanlarından Dr. James Hansen, şöyle diyor: "İklim sisteminin eşik noktasında, uçurumun kenarında duruyoruz. Bu eşiğin ötesinde kurtuluş yoktur."

Yani, her şeyin aslında kendi elimizde olduğunu söylemek, gerçeğin ta kendisi. *Karbondioksit Salımları Araştırması'nda*[2], beton duvara doğru son sürat hareket eden bir arabaya benzeyen gezegende, Türkiye'nin hangi noktada bulunduğuna ilişkin ipuçları verecek saptamalara yer veriliyor.

> "İklim sisteminin eşik noktasında, uçurumun kenarında duruyoruz (…) Bu eşiğin ötesinde kurtuluş yoktur."
> Dr. James Hansen (NASA)

4 Noktada Türkiye'nin Konumu

Bunların ilki, Türkiye'nin, küresel ısınmaya sebep olan sera gazı artışlarında dünya rekortmenlerinden biri olması. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Ek 1 (sanayileşmiş ülkeler) listesinde yer alan 41 ülke içinde Türkiye, karbondioksit ve diğer gazları salım oranı açısından açık farkla birinci geliyor, (1990 ile 2004 yılları arasında %74.4 artış). Yani, ülkenin ekonomik büyümeyi ekolojik kaygıların çok önünde tuttuğu belirgin bir husus.

İkincisi, AB ile kıyaslama açısından da durum paralellik gösteriyor: kişi başına salımlar açısından en alt sıralarda olmasına rağmen, Türkiye nihaî enerji tüketimi başına sera gazı salımlarında AB içinde 1'inci sırada bulunan Belçika ile aynı değere (2.32 Mton CO_2/Mtep) sahip. Yani, verimsiz altyapının yanı sıra ülkenin kömür, petrol ve doğal gaz gibi en büyük küresel ısınma etkenlerine büyük bir bağımlılık içinde olduğu, yenilenebilir enerji kaynaklarına (rüzgâr, güneş, hidrolik, jeotermal vb.) ise rağbet etmediği açıkça ortaya çıkıyor.

Üçüncüsü, termik santrallerin Türkiye'nin toplam CO_2 salımında % 20 payla 3'üncü sırada yer aldığı, salımların büyük artış gösterdiği de raporda belirtiliyor. Oysa, Eylem İçin Karbon İzleme (CARMA) veri bankasına göre Türkiye, enerji üretirken dünyada atmosfere en fazla karbondioksit salan ülkeler arasında küresel ısınmaya en fazla katkı yapan 15'inci ülke. (102 milyon ton CO_2, 124 milyon MWh enerji.) Bir diğer yeni gelişme de, TBMM'de 9 Kasım 2007 tarihinde kabul edilen 5710 sayılı yasa. Esas olarak nükleer santrallerle ilgili olan bu yasa, geçici 2'nci maddesi ile kömür yakıtlı santralleri teşvik ediyor ve ürettikleri elektriğe uzun yıllar alım garantisi getiriyor. Oysa, dünya bilim camiası, –en azından karbon tutma ve depolama teknolojisini geliştirip uygulamadan tüm yeni kömür santrallerinin askıya alınmasının, hiçbir yeni santral yapılmamasının şart olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla, Türkiye bu konuda da küresel iklim değişikliği ile mücadele yolunu seçmediği, aksine bu tehlikeli gidişi hızlandırmakta olduğu görüntüsü veriyor.

Dördüncüsü, raporda, hava taşımacılığının 1990'daki % 3'lük payının 15 yıl içinde dört katına çıkarak 2004'te % 12'ye ulaştığı saptanmıştır. 2004'ten bu yana geçen üç yıl içinde hava taşımacılığında rekabet ve ucuz taşıma olanaklarına ilişkin haberler göz önüne alındığında, bu payın daha da yükselmiş olduğu tahmin edilebilir. Oysa, Kyoto Protokolü'nde hiç kapsanmayan uçuş kaynaklı salımlar, yeryüzündeki küresel ısınmanın en hızlı gelişen ve en büyük artış gösteren tetikleyicilerinden biri. Zengin (ve kirletici) ülkelerin CO_2 salım kaynakları arasında hava taşımacılığının payı ve bu ülkelerin uçuştan kaynaklanan salımları Türkiye'ninkine oranla daha düşük. Bu da, Türkiye'nin büyüme

modelleri önceliği içinde, gelecek kuşakların çıkarlarını dikkate alma eğiliminde olduğu ortaya koyan bir diğer husus.

Hem Çevreye, Hem Ekonomiye Tehdit

Sonuç olarak, Türkiye'de yüksek salım yoğunluklarının hem çevre, hem de ülke ekonomisi için önemli bir tehdit oluşturduğu görülüyor. Bireysel yaşam tarzlarında yapılacak değişikliklerin, enerji tasarrufuna gitmenin ve özellikle tüketimde ölçülü bir yaşam tarzı benimsemenin sağlayacağı büyük yararlar ortada olmakla birlikte, ne kadar köklü olursa olsun, bireysel yaşam tarzı değişikliklerinin tehdidi önlemede tek başına yeterli olamayacağı açık.

Siyasi karar alıcıların salım indirim hedeflerini, uzun vadeli enerji politikalarını süratle belirlemesi, karbon vergisi gibi mekanizmaları yürürlüğe sokması, öncelikler olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca enerji, konut, sanayi ve ulaşım vb. birçok sektörde karar alıcıların hem teşvik, hem de caydırma yöntemleriyle, küresel iklim değişikliğine yol açan faaliyetlerin önünü alması zorunlu görünüyor. Siyasî karar alıcıların bu yönde davranmasını sağlayacak yegâne mekanizma ise, bunu talep edecek vatandaş hareketleri olarak karşımıza çıkıyor.

O zaman neden harekete geçmiyoruz?[3]

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr

[1] www.bbc.co.uk

[2] Gürkan Kumbaroğlu, Yıldız Arıkan, Nihan Karali; *Karbondioksit Salımları Araştırması – Türkiye Küresel İklim Değişiminin Neresinde....* İstanbul: Açık Toplum Enstitüsü Türkiye Temsilciliği yayını, Aralık 2007.

[3] Metnin tamamı için bkz; Ömer Madra, "Harekete Geçme Zamanı: Hemen, Şimdi!", a.g.y. s. 7- 8.
www.acikradyo.com.tr

Türkü

'Halk müziği' kavramının günümüz için oldukça tartışmalı anlamlar taşımaya başladığını ve sınırlarının gittikçe belirsizleştiğini görmekteyiz. Buna rağmen halk müziğini, yerel değerler sayesinde biçimlenen, içerisinde oluştuğu toplumun ortak bilincini yansıtan, dolayısıyla konularını da yine bu toplumun yaşantısından alan ve ekseri halk çalgılarıyla icra edilen müzik türü olarak tanımlayabiliriz.

Bu müzik türünün en önemli ürünleri olan halk şarkıları ise, akılda kalması nispeten kolay olan, ufak tefek bazı değişikliklerle nesilden nesle aktarılan, ortak bir beğeninin eseri olduğunu söyleyebileceğimiz sözlü-sözsüz anonim müzik eserleridir. Anadolu'da ise halk şarkılarını ifade etmek için özel olarak 'türkü' kavramı kullanılmaktadır.

Anadolu türküleri yöreden yöreye biçim, üslup, içerik ve tavır bakımından oldukça zengin bir çeşitlilik gösterirler. Buna rağmen, aynı temel değerlere sahip olan bir kültür ortamının ürünleri olduklarından, türküler hakkında ana hatlarıyla birkaç şey söylemek mümkün.

Kırık Havalar ve Uzun Havalar

Türküler kırık havalar ve uzun havalar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kırık havaların ritmi, ölçüsü ve dizisi belli iken, uzun havaların dizisi belli olduğu halde, ritmi ve ölçüsü belli değildir. Kırık havalar ve uzun havalar da kendi içerisinde birçok türe ayrılırlar. Örneğin; halaylar, horonlar, duvaz-ı imamlar, semahlar, zeybekler… kırık hava formunda olan türkülere örnektir. Gazeller, hoyratlar, bozlaklar, mayalar… ise uzun hava formuna örnek olarak gösterilebilirler. Türkü kavramının günümüzde sıkça kullanılmaya başlamasına rağmen halk arasında yakın zamanlara kadar, okunan eserin türüne göre hoyrat, gazel, zeybek, semah gibi kavramlar daha sık kullanılagelmiştir. Hatta bu tavır günümüzde de geleneğe yabancı olmayanlar tarafından devam ettirilmektedir.

Anadolu türkülerinin önemli özelliklerinden biri hem ölçü, ritm ve usul hem de ses bakımından zengin oluşları. Arşivlerde kayıtlı olan türküler arasında 22/8, 27/8, 9/16, 15/8, 9/4, 7/4, 9/2, 10/8, 8/8…. gibi ölçülere oldukça sık rastlanmaktadır. Usuller ise ölçülerden daha çok çeşitlilik göstermektedir; örneğin 10/8'lik ölçüye sahip herhangi bir türkünün usulü 3-3-2-2 iken yine 10/8'lik ölçüye sahip olan başka bir türkünün usulü 3-2-2-3 olabilir. Hatta zaman zaman aynı türkü içerisinde farklı usul ve ölçülerin bir arada kullanıldığı da olmaktadır. Bu da bize türkülerin doğru bir şekilde icrası için usul ve ritmin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ses bakımından zenginliği sağlayan ise 'koma sesler' denilen ara seslerdir. Buna örnek olarak sib2 ve sib3 gibi koma sesler gösterilebilir. Sib3 ya da örneğin mib3 gibi sesler çok sık kullanılmamakla birlikte, icracı tercihi doğrultusunda -sazı eğer perdesiz değil ise- klavyeye bu perdeleri de bağlayabilmektedir.

Ayak ya da Makam

Türkülerin seyrettiği diziyi belirtmek için ise 'ayak' terimi kullanılmaktadır; örneğin 'yahyalı kerem ayağı', 'garip ayağı', 'tatyan kerem ayağı', 'bozlak ayağı' gibi ayaklar bunlardan bazılarıdır. Ancak hem halk müziğinde yöreden yöreye ortaya çıkan çeşitlilikten hem de 'ayak' kavramının başka başka anlamlarda kullanılmasından dolayı bu kavramın yeterli olmadığı, dolayısıyla dizilerin adlandırılmasında 'makam' teriminin kullanılmasının daha uygun olacağı ileri sürülmektedir. Bu, halk müziği literatüründe henüz sonuca bağlanmamış, süregiden bir tartışma.

Bir diğer mesele ise türkülerin derlenmesi meselesi. Derleme, türkülerin doğal ortamlarından alınarak daha çok sayıda kişinin ulaşabileceği ortamlara aktarılması işidir. Ancak bu, üstünkörü yapılabilecek bir iş olmayıp felsefe, antropoloji, tarih, sosyoloji gibi alanlarla disiplinler arası bir yardımlaşmayı gerektirdiği gibi, geniş bir halk müziği bilgisini, yeterli derecede halk edebiyatı birikimini, hatırı sayılır bir arşiv araştırması ile meşakkatli olan saha çalışmasını şart koşmaktadır.

Erkan Oğur.

Akla gelebilecek bir diğer mesele de 'günümüzde yapılan üretimlerden söz ve müzik yazarı belli olanların türkü olarak adlandırılıp adlandırılamayacağı, dolayısıyla bunların halk müziğinin bir parçası olup olamayacağı' meselesi. Bu hususta ilk elde, günümüze kadar süregelmiş olan bir gelenek bulunduğu ve bu geleneğin temel değerlerine uygun bir şekilde ortaya konan eserlerin türkü olarak adlandırılmasının da gayet doğal olduğu söylenebilir. Buna birçok örnek vermek mümkün ama burada Neşet Ertaş ile Âşık Mahzuni Şerif'in türkülerini hatırlatmak bile yeterli olacak.

Gelenek ve Gelecek

Gündemde olan konulardan, türkülerin aranjmanları meselesine gelince; halk müziği, yapısı gereği geleneğe diğer müzik türlerinden daha çok bağlı ve nispeten tutucu bir müzik türüdür. Yeniliklere açık olmak gerekliliği artık su götürmez bir gerçek olsa da bunun sınırlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir. Zira yapılacak olan çalışmaların temel değerler yozlaştırılmadan yapılması büyük bir önem arz etmektedir. Bunun gerçekleştirilebileceğini, yani halk müziğinin ve türkülerin sınırlarının gelenekten tevarüs edilmiş olan mevcut imkânlar kullanılarak sağlıklı bir biçimde genişletilebileceğini, Okan Murat Öztürk, Erkan Oğur ve Erol Parlak gibi sanatçıların çalışmaları bize göstermektedir.

Günümüzde yöresel değerlerin törpülenmeye başlandığını görmekteyiz. Buna paralel olarak da bu yöresel değerler sağlıksız bir biçimde vurgulanmakta ve dolayısıyla hastalıklı bir biçimde sahiplenilmektedir. Bunların da etkisiyle, yukarıda da ifade edildiği üzere, halk müziği kavramının sınırları gittikçe belirsizleşmektedir. Bu durum halk müziğinin yapısını ve türkülerin üretim sürecini olduğu gibi sunum şeklini de etkilemektedir. Bahsedilen süreçlerin ve kavramların daha iyi anlaşılabilmesi, konunun, çerçevesi geniş araştırmalar yapılarak incelenmesiyle mümkündür.

Emre Dağtaşoğlu

Uçan Programcı

Bugün sitenize iliştirdiğiniz bir fotoğraf hem hayatın ta kendisi hem de çok güzel bir hayat dersi. Tıpkı Açık Radyo gibi... Radyonun duvarına iğnelenmis bir gazete kupürü görülüyor, başlık şöyle; "Milyarlarca insan ölecek!" Amma bu gazetenin önünden bir Açık Radyo programcısı geçiyor ki âdeta başlığa inat. Gülüyor, gülerken de uçuyor, evet yanlış yazmadım uçuyor. Çekenin eline sağlık. Herşeye rağmen gülmek iyi fikir. Sanırım bunun en güzel pratiğini hem her sabah Ömer Madra'yı dinlemekten vazgeçmeyerek, hem de

Uçan programcı.

güne neşeyle başlayarak yapabiliriz diye geçti aklımdan. Teşekkürler, Açık Radyo!

Dolunay Tanberk. Dinleyici Mektubu
12 Mart 2006.

Uçma Yeteneği ve Uçma Bozuklukları

Uçma yeteneği (UY) 3-4 yaşlarında yitirilmektedir. Ailenin durumu ele almadaki tavrına, ve bununla beraber fiziksel ve çevresel etkenlere bağlı olarak bu süre daha da uzayabilir. Çocuğun kişiliğinin oluşması erken yaş uçma pratikleriyle ve uçma sonrası süreçte gösterdiği tepkilerle yakından ilintilidir.

Vakaların % 82.3'ünde uçma yeteneğinin yitirilmesinin ardından yaşanan süreçte belirgin bir Post Uçuş Travması (PUT) gözlemlenmektedir. Ergenlik yılları, artık kaybedilen ve unutulan uçma yeteneğinden kaynaklanan belli belirsiz bir sıkıntı ve 'yer'siz bir 'arzu' ile şekillenir. Fiziksel uyaranlar (koku, rüzgâr ve ısı değişimleri vb.) geçmiş uçma anılarını bilinçaltı düzeyinde tetikleyebilir ve duyuların normalin üzerinde bir canlılıkla algılanmasına sebep olabilir.

Çocukluk yıllarından kalan 'Uçma Arzusu' kimi vakalarda ergenlik sonrasında bilinçaltında bir tutku olarak varlığını sürdürebilmektedir. PUT ile başetmekte güçlük çeken bireyler çeşitli algı bozuklukları ve takıntılara yatkınlık göstermektedirler. Başlıca semptomlar arasında; taşıtlardan ilk atlama konusunda ısrarcı takıntı (tren, vapur, araba, dönmedolap vb.), hava durumunu algılamada bozukluk (kişilerin sıklıkla üşütmesine sebep olmaktadır), partilerde dans pistinde ayakta kalan son kişi olma, alkol ve uyarıcı kullanımı sayılabilir. Uçma bozuklukları gündelik hayata dair basit farklılıklardan ekstrem ve tehlikeli durumlara uzanan bir çeşitlilik göstermektedir.

Çoğu PUT hastaları sosyal yaşamda sorunsuz ya da ufak tefek, zararsız sorunlarla ayakta kalabilmekteyse de ekstrem vakaların dikkatlice gözlenmeleri ve itinayla ele alınmaları gerektiği açıkça ortadadır. Farklı ülkelerden ve farklı sosyal altyapılardan 3.000 PUT vakası ve 3.000 normal katılımcıyla gerçekleştirilen bir araştırma oldukça tuhaf ve beklenmedik bulgularla sonuçlanmıştır (Uluslararası PUT Araştırma Enstitüsü, 2006). Normal katılımcıların %22.7'si 'En sevdiğiniz süper kahraman kimdir?' sorusuna 'Süpermen' cevabını verirken; PUT hastaları aynı soruya %88.2 gibi ağırlıklı bir oranda 'Clark Kent' cevabını vermiştir. Son derece nadir olmakla beraber kimi özel vakalarda ergenlik sonrasında, hatta yetişkinlik döneminde dahi Uçma Yeteneğinin görülebildiği klinik olarak tespit edilmiştir.

Peggie Asus. Çev; Sona Ertekin.

Prof. Dr. Peggie Assus; 'An Introduction to Infantile Flying and Post-flying Trauma Distress', *International PFT Journal,* Spiritual University of Butterfly Valley Press, Mayıs 2006.

Uçma bozuklukları gündelik hayata dair basit farklılıklardan ekstrem ve tehlikeli durumlara uzanan bir çeşitlilik göstermektedir.

Uçuş

(Uçmak, Uçuşmak) Havada düşmeden yol almak. Paraşütle, balonla, motor gücüyle veya kuşlarda olduğu gibi çırpılan kanatlarla gerçekleştirilen eylem.

İlk uçanlar bulutlarla yakın dost olan fillermiş... Bir ağacın dalına konup da ağırlıklarından dolayı dal kırılınca, ağacın gölgesinde ders vermekte olan bilge ve öğrencilerinin üzerine düşmüşler. Öğrencilerin tümü ölmüş. Çok sinirlenen bilge, ilgili tanrılarla görüşüp fillerin kanatlarını söktürmüş ve filler o gün bu gündür sadece karada yaşar olmuşlar.

"İlk Kanat Tasarımcısı"

Doğuştan kanatlılar için kolay bir eylem uçmak, ama insanoğlu için... Daidalos ve oğlu İkaros çaresizlikten uçmak istemişler çünkü kapatıldıkları kaleden çıkabilmenin tek yolu uçmakmış. Baba birer çift kanat tasarlamış, oğluna da tembihlemiş: "Sakın çok yüksekten uçma, güneş kanatlarını eritir!" Oğul bu, hiç babayı dinler mi? Gökyüzünde olmanın verdiği coşkuyla iyice yükselince tam da babasının dediği gibi güneş kanatlarını eritmiş ve İkaros Akdeniz'e düşmüş. Acılı babanın tek tesellisi efsanelere 'ilk kanat tasarımcısı' olarak geçmek olmuş.

Uçuş dinamik bir eylem, diğer bir deyişle havadan ağır olmak söz konusu ise uçmak için gökyüzünde hareket etmek gerekiyor; yani itici bir güce gereksinim var. İşte İskenderiyeli bilim adamı Heron neredeyse 2000 yıl önce, çok da farkında olmadan *'Aeolipile'*yi, yani kavram olarak bugünkü uçak motorlarının atası olan ilk gaz türbinini icat etmiş. İnsanın uçuş serüveninde Leonardo Da Vinci'nin çalışmaları da önemli bir yer tutuyor. Leonardo'nun helikopter ve paraşütü andıran çizimleri ile kuşları gözlemleyerek yapmaya çalıştığı 'Ornithopter' havacılık tarihinin kilometre taşlarından. Ancak 'ilk motorlu uçuş' için 1903 yılını beklemek gerekiyor...

İlk Motorlu Uçuş

1800'lerden itibaren hız kazanan uçma çabaları Sir George Cayley'in aerodinamik alanındaki çalışmalarıyla teorik anlamda da temellendirildi ve 1870'lerden itibaren de 'uçmaya çalışmak' tam anlamıyla 'kalkışa geçti'. Ve nihayet 1903'te Wright Kardeşler ilk motorlu uçuşu gerçekleştirdiler (günümüzde daha önce de motorlu uçuş yapıldığına dair bilgiler olmasına rağmen genel kabul gören tarih hâlâ 1903'tür). Çalkantılı yılları izleyen savaş dönemleri havacılık alanındaki çalışmaları daha da körükledi; uçaklar birer ölüm aracına dönüştü. Hız, kapasite, dayanıklılık ve yükseklik arttı; hava gücü olmaksızın bir savaş kazanmak hemen hemen imkânsız hale geldi. Savaşların ardından gelen görece barış süreçleri ise 'uçmak' eyleminin daha insanî amaçlar için kullanıldığı dönemler oldu. Uçak yolculuğu sadece kitlelere yayılmakla kalmadı, havacılık da bir hobi olarak insanların gündemine girdi.

'Uçuş' biraz da çocuksu bir şeydir.

Peki 'uçuş' anlatılabilir mi? Belki... 'Uçuş' öncelikle keyifli bir eylemdir; ister kendinizi bir yamaç paraşütüyle boşluğa bırakıverin, ister tek motorlu bir uçakla keyfe keder, bir oraya bir buraya uçuşuyor olun, ister dev bir 747 ile Atlantik'i geçin... Önemli olan sadece ve sadece gökyüzünde olduğunuzun bilincine varıp o sınırlı anların tadını çıkarabilmektir. Neyin tarafından itilip, neyle yönlendirildiğiniz ikinci plandadır artık. 'Uçuş', şekline göre hızlı bir eylemdir; günlük hayatta alışık olduğumuz hızların çok ötesinde hızlar söz konusudur. 'Uçuş' estetik bir eylemdir, açık denizlerde uçmakta olan bir albatros ya da avını yakalamak için dalış yapan bir kartal göze son derece güzel görünür. 'Uçuş' biraz da çocuksu birşeydir; uçurtma uçururken minicik ellerle, kendinizi o uçurtmanın yerine koyup gökyüzünde havalı havalı salınmak istemediniz mi hiç? 'Uçuş' kısmen bir 'karşı geliş'tir doğanın yarattığına, yerçekimini hiçe sayıp doğallığın ötesine geçmektir. Ve 'uçuş' gökyüzü, bulut ve rüzgârla dost olmaktır.

Tunciz Taner

Uggianaqtuq

Yüksekçe binaların damlarına oturmuş sisin arasından fırlayan yağmur damlaları, pencerelerin camlarını çiziyor. Bir süre sonra kuruyorlar ve yerlerinde belli belirsiz bir çamur izi kalıyor. Hava serin. Herkes baharı ne kadar özlediğini anlatıyor birbirine. Seattle Times gazetesi de Rusya, Alaska, Kanada ve Grönland'ın tundralarında yaşayanların eskiyi özlemeye başladıklarını anlatıyor. Yerli halk kadar bilim insanları da şaşırıyorlarmış olup bitenlere. Bir zamanlar kimsenin pek rastlamadığı gökgürültüsü ve şimşek alelade olaylar haline gelmiş oralarda. Ilık rüzgârlar esiyor, avcılar eskiden yaptıkları gibi gökyüzüne bakıp havayı tahmin edemiyorlarmış. Sonunda avcılardan biri, "Dünya," demiş, "Daha hızlı dönüyor."

Kıyıya sürüklenen binlerce denizkuşu, ayıbalıklarının yavrularında giderek artan sayıda doğum bozuklukları, sağlıksız ya da zayıf balinalar... Dünyanın uçlarında, buzsuz bir kış denizi ancak masallarda geçerken, avcılıkla geçinen köylerden birindeki bir öğretmen, geçen kış, kasvetli bir günde mutfak penceresinden bakarken Bering Denizi'nin yükselip alçaldığını görmüş hayretle. O yükselip alçalan yerde kaskatı buz olurmuş eskiden.

İklimdeki bu değişiklik dilde de gösteriyormuş etkisini. 'Kar' ve 'buz' kelimelerinin, hava durumunu tanımlamak için fazlasıyla yeterli olduğu dillerde, yeni yeni kelimeler varmış şimdi. Mesela, Çukotka'da

Inuit kadınlarının geleneksel kıyafetleri bir bebeği taşıyacak şekilde büyük ve sağlam bir başlığa sahiptir.

konuşulan Sibirya Yupik dilinde, 'sulu kar' anlamına gelen *'misullijug'* kelimesi daha çok, ama 'üstünde yürünebilecek kadar sağlam buz' anlamındaki *'umughagek'* kelimesi daha az kullanılıyormuş. Kanada, Nunavut'ta, Eskimo halkı havada *'uggianaqtuq'* bir hal olduğunu söylüyorlarmış; tuhaf davranışlarda bulunan eski dost anlamında...

Ömer Madra
www.acikradyo.com.tr
20 Mayıs 2002.

Uluslararası Bağlar

Açık Radyo, Avrupa'nın 4 radyosu, Nova/Paris, Multikulti/Berlin, Mavi Tuna/Viyana, Radio 3/Varşova ile dünya müziği ve İnternet konularında ortak projeler ve birçok 'program değiş tokuşu' yapmıştır. Halen sürdürdüğü bir saatlik özel dünya müziği kuşağı RBB Multikulti Berlin, VDR Funkhaus, Radio Sweden P 6, Europa Köln ve Radio Bremen radyolarında da yayınlanmaktadır. Açık Radyo, Uluslararası Fransız Radyosu (RFI) ve Almanya'dan MultiCult 2.0 ile de dünya müziği konusunda işbirliğini sürdürmektedir.

Açık Radyo
www.acikradyo.com.tr

Umut

Prometheus, "Neden?" diye çıkıştı Zeus'a, "Onları neden kurtarmıyorsun? Görmüyor musun sana ne kadar da benziyorlar" diye devam etti söze. Prometheus öfkeliydi. Kardeşi Epimetheus, Zeus'un isteklerini yerine getirmiş, türlü canlılar yaratarak onları kanat, kürk, güç gibi armağanlarla donatmıştı. Prometheus ise geçen tüm zamanı tanrılara benzeyen bir yaratık yaratmak için harcamış, tüm armağanlar tükenene kadar da eserini bitirememişti. Şimdi uğruna merhamet dilenmek zorunda kaldığı bu yaratık –insan–, basit bir gecikme sebebiyle geceleri üşüyor, diğer hayvanlardan kaçamayıp yem oluyordu. Herşeyi bilen ve her şeyi gören Zeus, "Hayır!" dedi. "Onlara yardım etmeyeceğim, verebileceğim tüm armağanlar onlara acı ve felaket getirecek, oldukları gibi kalmaları onlar için en iyisi." Bir an için Prometheus'la göz göze geldi ve öylece durdu. Prometheus, Zeus'un gücü kadar sert bir kalbe sahip olduğunu, değil yarattığı insanları, Olimpos'luları bile zor bir durumdan kurtarmayacağını 'biliyordu'. Yerinin bilinmediğini, gereken değeri görmediğini düşündü. Kararını vermişti, adına layık olmalı, gerekli ihtiyatı gösterip, hesabını yapıp, bu derdi bertaraf

etmeliydi. Özene bezene yarattığı bu güzelliğe yardım edecek, böylece hem yarattıklarına sahip çıkmış olacak, hem de tüm Olimpos'a kim olduğunu gösterecekti.

İnsanlara bina inşa etmeyi, ağaç işlemeyi, maden çıkarmayı, türlü el işçiliğini, takvimi, sayıları, alfabeyi, alet, ilaç ve gemiler yapmayı öğretti. Tıpkı Prometheus'un öngördüğü gibi, insanlar suretlerine uygun davranmış, armağanları iyi değerlendirip rahata kavuşunca yüzleri gülmeye başlamıştı. Soğuk geceler de olmasa herşey mükemmeldi.

Prometheus bir gece sessizce Olimpos'un doruğuna tırmandı, Zeus'a ait olan ateşi çalacaktı. Tutuşturduğu dal elinde, heyecanla indi dağdan. Koşarken, ateşin konforuyla rahat yaşayacak insanların mutluluğunu neredeyse görebiliyordu. İnsanlar, ateşi görünce önce korktular; fakat ateşin ısısı soğuk geceyi çoktan ısıtmaya başlamıştı bile. Isınan insanlar artık daha dik duruyor, yüzlerindeki tanrısal ifade daha da netleşiyordu Prometheus için. O, yapması gerekeni yapmış, Zeus'un sözlerinin aksine, tıpkı öngördüğü gibi, insanlar daha güzel bir hayata kavuşmuştu. Gördükleri Prometheus'u memnun etti; doğru olanı yapmıştı o.

İnsanlar öylesine rahat ve uzun yaşıyorlardı ki, görenler onları da tanrı sanabilirdi. Sürekli çoğaldılar, öğrendikleri hayatı devam ettirmek için yeni yerleşim yerleri kurdular. Artık öyle çoklardı ki, Zeus aşağıya baktığında sadece onları görüyordu. Zeus, Prometheus'un insanlara armağanlar verdiğini anladı. Hemen Prometheus'un Kafkaslar'a götürülüp dağlarda kırılmaz zincirlere vurulmasını istedi. Otuz bin yıl boyunca Zeus'un kartalı, gündüzleri Prometheus'un ciğerini deşecek, ama ölümsüz vücut geceleri kendini yenileyecek ve yeni güne hazırlanacaktı.

Herşeyi bilen Zeus'un öfkesi henüz dinmemişti. İnsanlar ona ait olduğunu bildikleri halde ateşi kabul etmişlerdi. Güzeller güzeli bir kız yaptırdı ve diğer Tanrılardan ona çeşitli armağanlar vermelerini istedi. Zeus'un Pandora'ya armağanıysa haylazlık, tembellik ve aptallık oldu. Son armağanı, ticaretin de tanrısı olan Hermes sundu: Bir kutu ve kutuyu açmaması için bir uyarı...

Pandora'nın gelişiyle birlikte insanlar, Zeus'un durumu lehine çevirmeye çalıştığını düşündüler. Artık her sorun kolaylıkla halledilebiliyordu, insanların hiçbir eksiği kalmamıştı. Bir gün Pandora ona verilen

Pandora, John William Waterhouse, *1896.*

hediyelerden birisi olan meraka yenildi ve kutuyu açtı. Kutunun açılmasıyla birlikte Zeus'un intikamı dışarıya fışkırdı. İnsanlar, Prometheus'un armağanlarıyla aynı soydan gelen felaketlerle karşılaşmışlardı. Tüm dünyayı yıkım, hastalıklar, fakirlik ve suçlar kapladı. Kutuda tek bir şey kalmıştı: Umut...

Umut, Zeus'un asıl cezasıydı. İnsanlara beklerlerse felaketlerin sona ereceğini düşündüren, böylece sonsuza kadar cezalarını çekmelerini sağlayacak olan bu son kalan parçaydı. İnsanlar bu umuda binaen, uzun süre Prometheus'un geri dönmesini bekledi. Yüzyıllar geçti, zaman içinde Prometheus ve kıyameti unutuldu. Dünya, bu oldu.

Avi Haligua
www.acikradyo.com.tr
Yt; 28 Aralık 2005.

Uyan Kafayı Ye Sonra Aklını Başına Topla

Bu, artık kutup ayılarıyla ilgili birşey olmaktan çıktı. Şu anda bizzat medeniyetin geleceği sallantıda.

Öyle anlaşılıyor ki, bugüne kadar, iklim değişikliğinin gelecekte ne gibi etkileri olacağını hesaplarken, tablonun çok önemli bir parçasını gözden kaçırmışız biz meğerse. Ve gene öyle anlaşılıyor ki, dünyanın iklim sisteminde bir devrilme noktasına varmamız, neredeyse bir an meselesi! O kadar tehlikeli yani. Devrilme noktası derken, artık geri dönüşü olmayan noktayı kastediyoruz; öyle ki, artık o noktadan sonra gerçekten fecî şeyler olması kaçınılmaz.

Şöyle düşünelim: Son üç milyon yıldan beri gezegenimizin iklimi, mutlaka iki kararlı denge halinden birinde bulunmuş. Güneş ışınımlarındaki küçük değişmeler, bizi ya ona ya da ötekine itecek enerjiyi sağlamış. Daha serin çukurda olduğumuzda gezegen bir buzul çağına girmiş oluyor; daha sıcak çukurda olduğumuzda da gezegenin iklimi, şu an içinde yaşadığımız iklime çok yakın birşey oluyor. İnsanlık tarihinin tamamı da böyle bir iklimde geçmiş zaten.

Sorun şurada ki, fosil yakıtları kullanma tarzımız, bizi o küçük kararlı çukurumuzdan çıkarıp gitgide daha uzağa, şu tepenin öbür taraftaki yamacına doğru itip duruyor. Devrilme noktası da, tepenin doruğunu aştığımız nokta oluyor: o noktadan sonra gezegenimizi çok daha sıcak bir yer olmaya doğru itmemize gerek kalmıyor artık; o kendi başına oraya doğru yuvarlanıp gidecek zaten. Devrilme noktası, iklim sistemlerinde mevcut olan bir dizi artı geri-besleme mekanizmasından kaynaklanıyor: bu mekanizmalar da, insan yapısı ısınmanın etkilerini çok güçlendirerek, iklim değişiminin her türlü denetimin dışına çıkmasına yol açıyor.

Mekanizmalardan birincisi, Albedo Etkisi. Beyaz yüzeyler güneş ışınlarını koyu renkli yüzeylerden çok daha fazla geri yansıtır; dolayısıyla, sera gazlarından kaynaklanan küresel ısınma buzlarla karları erittikçe, geride lacivert okyanuslarla koyu renkli karalar bırakır. Yeni açığa çıkan bu koyu yüzeyler şimdi daha fazla güneş ışını emerek daha fazla ısınmaya yol açar, bu ısınma da daha fazla buz ve kar erimesini beraberinde getirir ve bu böyle sürüp gider.

İkincisi, su buharı. Yoğuşmamış su buharı aslında karbondioksitten daha önemli bir sera gazı. Gerçekte biz çok fazla su buharı salımında bulunmayız, ama gezegen ısındıkça buharlaşma oranı artar, nem seviyesini yükseltir ve Dünyanın termal (ısıl) battaniyesini kalınlaştırır; bu da ısınmayı büsbütün artırır, sıcaklık artışı da buharlaşmayı artırır vesaire vesaire...

Üçüncüsü, CO_2'nin emilim süreci. Normalde her yıl insan faaliyetlerinden kaynaklanan CO_2 salımlarının yarısı kadar bir miktar, ormanların, planktonların ve bizzat okyanusun bir bileşimi tarafından yeniden emilime uğrar. Ne var ki, okyanus yüzeyi, içinde çözülüp eriyen CO_2 yoğunluğundaki artış yüzünden gitgide daha asitli bir hale gelmektedir. Aynı zamanda okyanus yüzeyindeki su sıcaklığı da yükselmekte, bu yüzeye gitgide yayılan sıcak, asitli bir katman oluşturmaktadır. Bu katmansa, CO_2'nin atmosfere karışmasını engelleyen planktonların kökünü kazımaktadır. İşin daha da kötüsü, sıcak su, soğuk sudan daha az CO_2'yi içinde barındırır ve dolayısıyla, ısındıkça, daha önce emmiş (absorbe etmiş) olduğu CO_2'nin bir kısmını da atmosfere salıvermeye başlar.

Dördüncüsü, karadaki yutaklar. Tıpkı denizlerdeki ekosistemler gibi karadaki ekosistemler de normalde karbon yutağı olarak işlev görür: bitkiler atmosferden karbon çekip bunu kendi büyümeleri için kullanırlar. Ne var ki, ısındıkça bu ekosistemlerin dengesi bozulur; bitkiler CO_2'yi emme konusundaki etkinliklerini gitgide yitirirlerken, topraktaki mikro-organizmalar da CO_2 salımı konusunda gitgide daha etkin hale gelirler – ve böylelikle, ekosistem bir bütün olarak karbon

Kritik eşiği aşarsak, dünyada hararet 6°C'ye kadar fırlayabilir. Bu olursa, canlılar âlemi kitlesel yıkıma uğrar.

yutağı olmaktan çıkıp bir karbon kaynağına dönüşür. Sonuçta, sıcaklık artıp yağmurlar azalınca, orman yangınları da söndürülemez hale gelir. Ormanda depolanmış tüm karbon duman olup atmosferdeki sera gazlarına eklenir, bu da küresel ısınmayı artırır, ısınma ise karbon yutaklarının etkinliğini büsbütün azaltır ve bu böyle gider.

Beşincisi, metan. Sibirya'da, Fransa ile Almanya'nın toplam yüzölçümü (ya da Türkiye'nin yaklaşık 1,5 katı) büyüklüğünde bir alanda donmuş turbalık (tundra) erimekte; o eridikçe muazzam miktarlarda metan açığa çıkmaktadır. Metan, atmoferdeki ömrü kısa olan bir sera gazı olmakla birlikte, küresel ısınma üzerindeki etkisi, karbondiyoksit etkisinin 20 katıdır. Ne kadar metan açığa çıkarsa, ısınmaya o kadar büyük katkıda bulunmakta, permafrost denen sürekli donmuş tabaka ne kadar çok erirse, o kadar çok metan açığa çıkmaktadır.

Ne yazık ki, devasa donmuş metan depolarını barındıran tek yer kuzey kutbundaki tundra değildir. Dünyanın dört bir yanında deniz tabanının altında, donmuş kristaller halinde pusuya yatmış bekleyen 10 trilyon ton metan bulunduğu hesaplanmaktadır. Okyanus sıcaklığını yeterince artırırsak – ki, hangi miktarın yeterli olacağını dünyada bilen kimse yok – bu depolanmış metanın âniden atmosfere salıverilmesini tetiklemiş olacağız. Bu olay son defa meydana geldiğinde, yeryüzü sıcaklığı birdenbire 10 derece yükselmişti.

İşte bunlar, küresel iklim sisteminin neden bir devrilme noktası bulunduğunu izah eden geri besleme mekanizmalarından bazıları. Sistem içindeki her bir geri beslemenin kendi iç devrilme noktası mevcut. Ve, iklim değişikliklerini öngören modellerde eksik olan da işte bu: yani, unsurların birbirini karşılıklı olarak güçlendirip pekiştirdiği bu karmaşık sistemin içerisindeki ilişkiler modellerde yer almıyor.

Şimdiye kadar dünyanın sıcaklığını yalnızca 0.8 C derece artırdık. Ama, salımlarla sıcaklık artışı arasında 40 ya da 50 yıllık bir gecikme olduğundan, halihazırda atmosferde bulunan emisyonların, önümüzdeki birkaç on yıl içinde dünya sıcaklığını 0.6 C daha artıracağı kesin. Bu ise bizi kolayca tepenin doruğuna çıkarabilir, hatta tepeden aşırabilir bile.

Bu kritik eşiği aşarsak, dünyada sıcaklıklar 6 derece kadar fırlayabilir.

Böyle birşey olursa eğer, doğal âlem büyük bir kitlesel yıkıma uğrayacak, halihazırda gezegeni paylaştığımız bitkilerle hayvanların büyük çoğunluğu yeryüzünden silinip gidecek –ama aynı zamanda,

Bu iş, kutup ayılarıyla ilgili birşey olmaktan çıktı artık...

dünya ekosistemleri eriyip giderken, etrafta çok daha fazla fare, sinek, hamamböceği ve sivrisinek kol geziyor olacak.

Yağış dağılım şekilleri değiştikçe, buzulların beslediği ırmaklar kurudukça, yükselen deniz seviyeleri yeraltı su kaynaklarını tuzladıkça, insanlığın gezegene vurduğu ilk darbe, içme suyuna erişimin hızla ve keskin şekilde azalması şeklinde tezahür edecek. Tarım ürünleri azalır, ormanlar yanıp gider, çöller genişleyip durur, sahil bölgeleri de sürekli sular seller altında kalırken, milyarlarca insan da pılını pırtısını toplayıp, başka yerlerde rızkını aramaya çıkacak.

Ama nereye gidecekler ki?

'İnsanlık' bunun da altından kalkabilir. Ama, Britanya gibi hâlâ yaşanabilir kalan ülkelerde, arta kalan kıt kaynakların çoğunun, bu yaptıklarımızdan dolayı artık kendi ülkelerinde barınma imkânı kalmamış olan aç bîilaç milyonları dışarıda tutma savaşı için kullanıldığı bir dünyada 'insanlığın' ne gibi bir anlamı kalmış olabilir ki? Dünya tepeden tırnağa silahla dolup taşıyor. Gezegen üzerinde her yedi insan başına bir ateşli silah düşüyor. Bugün hayatta olan muazzam sayıda insanı yeryüzünün destekleme kapasitesi giderek düşerken, huzur içinde yatağımızda ölme şansımız da düşüyor.

Peki, tamam, şimdi de iyi haber geliyor: Bunların hiçbiri, kaçınılmaz bir kader değil – henüz.

Paniğe kapılmanın, umutsuzluğa düşmenin zamanı değil şimdi. Şimdi harekete geçmenin zamanı – hâlâ olanağımız varken. Şunu artık farketmemiz şart: Önümüzdeki kısacık zaman içinde hükümetlerin ve şirketlerin bu büyük tehlikeye cevap vermeye muktedir olup olmadıkları, koca bir soru işaretinden ibaret. Gerek hükümetlerin, gerekse şirketlerin önlerinde 20 yıl vardı – ama bunu çarçur etmediklerini gösteren tek bir işaret bile yok ortada. Bunun tek sebebi de şu: Onlar, kısa vadede sınırsız ekonomik büyümeyi, yeryüzünde insan hayatının devam etmesinden önde tutan bir öğretiye sonuna kadar sadık kalıyorlar. Oysa, sera gazı salımlarını bilimin gösterdiği çerçeve içinde azaltmak için ne yapmamız gerektiği konusunda bir esrar perdesi yok önümüzde. Yapmamız gereken, tüketimi azaltmak. Bu kadar basit işte.

Ama, metaların ve enerjinin mütemadiyen artarak tüketilmesi esasına dayalı bir toplumda daha az tüketim, düşünülemez bile.

Kimse bütün soruların cevaplarını bilemez elbette, ama bunun önümüzdeki yegâne hayat tarzı olmadığını hepimiz biliyoruz. Bu hayat tarzının hepimizi ortadan kaldıracağı neredeyse kesin bir gerçeklik olduğuna göre, bazı alternatifleri âcilen gözden geçirmemizde sonsuz yarar var. Bugün şurası çok açık ki, iklim değişikliğine karşı savaşı fiilen kazanabilmemiz için, her birimizin kendi yaşam tarzında köklü değişiklikler yapmak da yeterli olmayacak. İhtiyaç duyduğumuz değişimleri önlemek için ellerinden geleni asla artlarına koymayacak olan o çok kudretli yerleşik çıkarlara da bilfiil karşı durmak zorunda kalacağız. Basit birer tüketici olmanın ötesine geçmek zorundayız.

Eşi benzeri görülmemiş bir dönemden geçiyoruz. Denetimden çıkmış küresel ısınmanın önüne geçmek, tüm insanlık tarihinin en önemli biricik görevi – ve bu görev bizim omuzlarımıza kaldı. Bunu biz omuzlamazsak, hayatımızda başarmak için uğraştığımız her şey, ya yerle bir olacak ya da tüm anlamını kaybedecek. Bizden önceki kuşaklar bu sorun hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Bizden sonra gelecek olanlarınsa bu konuda hiçbir şey yapmaya güçleri yetmeyecek. Bize gelince, bizim hâlâ biraz vaktimiz var! Ama, hemen harekete geçsek iyi olur.

Leo Murray

Çev; Ömer Madra

Kaynak:

Eylül, 2008, wakeupfreakout.org

Uzaktan Kumanda

(Bkz; Galvanik Vestibüler Stimülatörü)

Üftâde Sokak

Merhaba, Bendeniz Üftâde Sokak. Adım nereden geliyor? Bu adı bana kim, ne zaman koymuş, bilebilecek kişilere, yazabilecek sayfalara hayli başvurdum. Bir sonuç alamadım. Sözlük anlamı; Düşkün, düşmüş, mazlum, alçakgönüllü ve bir de âşık.

Üftâde sözcüğü eski şiirimizde Muhittin'de, ilahilerde Hafız Kömür ve Şir-ü Gani' de, lâdinî müziğimizde Sadullah Ağa'nın Muhayyersünbüle Yürük

Üftâde Sokak.

Semai'sinde "Şahım hemişe lûtfun umar bu fütadecik" (kelime burada fütâde olarak kullanılmış), İsmail Dede Efendi'nin Rast şarkısında "Üftâdenem ey bîvefa. Lâyık mıdır bunca cefa" ve Vecdi Seyhun'un Buselik şarkısında geçiyor; "Dil bestenim meshûrunum, Üftadenim mecbûrunum".

Eh, bu kadar musikiden bahsedip de bende ikamet eden müzisyenleri saymazsam eksik olur. Radyonun radyo olduğu günlerde hemen karşımda duran İstanbul Radyosu müzisyenleri de çok bilinir ve sayılır, sevilirdi ve onlar da radyolarını çok sevdikleri için ona yakın olmaya çalışırlardı. Benim sakinlerim Boncuk Apartmanında oturan, hanende Afife Ediboğlu ve eşi şair, yazar, radyocu Süha Ediboğlu; Kanuni Cüneyt Kosal ve radyocu eşi Fitnat Kosal'dı. Komşularım sokaklarda ise Kanuni Vecihe Daryal ve Hüsnü Anıl, Neyzen Aka Gündüz Kutbay, Tanburi Abdi Coşkun, Hanende Muzaffer Birtan ve Ahmet Çağan, Halk Müzikçiler Can Etili ve Ömer Şan otururdu. Bugünü de unutmayalım; hanende Feriha Tunceli, Tanburi Laika Karabey'in kızı tiyatrocularımız Filiz ve Mücap Ofluoğlu halen bende ikamet eden sanatkârlar.

Üftâde; Hak yolunda olanların, dünyalıklarından vazgeçenlerin yolunun adı. Yani bugün pek kolay anlaşılacak bir durum değil. Âşıka aşkı soruyorlar "Ben ol da bil" diyor. Eskilerin deyişiyle, onu anlamak için "Ehl-i hâl" olmak gerek. İşte, sokaklık etmekten sevinç duyduğum Açık Radyo'nun hâli de bana pek benziyor. Dünya hâlini, güzelliklerini, gerçek ve nimetlerini halkıyla paylaşan; çıkarsız, inançlı ve donanımlı bir tâife. Hepsinin eline, diline, zevk ve birikimine Hak yardımcı ola.

Üftâde Sokak adına Fikret Bertuğ.

Vicdan

"Vicdan hepimizi korkak yapıyor."

Hamlet, William Shakespeare

Der; Şenol Ayla.
Pr; Didik Didik Freud
Yt; 21 Haziran 2004.

Vicdani Red

Zorunlu askerlik tarihi kadar eski olan 'vicdani red' kavramının dilimize girmesi Vedat Zencir ve Tayfun Gönül'ün vicdani red açıklamalarıyla oldu. Sene 1990'dı. Türkiye adı konmamış bir savaşın ortasındaydı. Herkes şiddetten şikâyetçiydi gerçi ama yalnızca 'öteki'nin şiddetinden. Bu yıllarda İzmir'de kurulan Savaş Karşıtları Derneği, kısa sürede şiddetin her türüne karşı olanların buluşma mekânı oldu. Ossi (Osman Murat Ülke), 1995'te askerlik cüzdanını yakıp kimseyi öldürmeyeceğini, öldürmenin eğitimini almayacağını duyurduğunda yalnız değildi. İSKD'de toplanmış kadınlı erkekli bir grup, her Türk'ün asker doğduğu söylemine karşı aslında kimsenin asker doğmadığını, asker *yapıldığını* son derece yaratıcı yöntemlerle dile getiriyorlardı. Bu yüzden Coşkun Üsterci'nin deyimiyle "deli saçması gibi gözüken birşeyleri savunan marjinal insanlar" olarak algılanıyorlardı.

Bu durum zamanla değişmeye başladı. 1 Mart 2003'te savaş tezkeresinin Meclis'te reddine giden süreçte "öldürmiycez, ölmiycez, kimsenin askeri olmiycaz" sloganı en popüler sloganlardan biri oldu. Her savaş karşıtı şiddet karşıtı değildi, ama her savaşa ve her türlü şiddete karşı çıkanlar artık daha görünür olmaya başlamışlardı.

"Ben çırılçıplak doğdum annemden. Ben postalla, tüfekle doğmadım. Hiçbir insan asker olarak doğmaz, sonradan asker yapılır, yapılıyor."

Miting alanlarında bu slogan yaygınlaşırken onu hayata geçirenler ağır bedeller ödemeye devam ettiler. 1990'larda 2.5 yılını askeri cezaevinde geçiren Ossi'yi takiben, Mehmet Bal, Mehmet Tarhan ve Halil Savda da 2003-2008 yılları arasında defalarca tutuklandılar ve ağır işkenceye tabi tutuldular. Mehmet Bal ve Halil Savda'ya, kendi iradelerinin dışında, "antisosyal kişilik bozukluğu" gerekçesiyle askerlikten muaf olduklarına dair rapor verildi. Mehmet Tarhan ve Ossi ise askerlik yapmayacağını açıklamış 60'dan fazla vicdani redçi ile aynı belirsiz geleceği paylaşıyorlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 'medeni ölüm' olarak nitelendirdiği bu 'hayat'ta, kimlik sahibi olmak, kayıtlı bir işte çalışmak, ehliyet almak, banka hesabı açtırmak, sigortalı olmak, evlenmek veya yurtdışına çıkmak olanak dışı.
Bu ağır bedeli ödemeyi göze alan az sayıda vicdani redçi, herkesi dünyaya vicdan gözüyle bakmaya devam ediyor. "Gerekçe her ne olursa olsun yaşam hakkının ihlali bir insanlık suçudur ve uluslararası hiçbir sözleşme ya da yasa bunu meşrulaştıramaz. Bu nedenle hangi koşulda olursa olsun bu suça ortak olmayacağımı ilan ediyorum" diyen Mehmet Tarhan, vicdani red gerekçesinin evrenselliğine dikkat çekiyor. Türkiye'de son derece yaygın olan olan "Her Türk asker doğar" anlayışına da Halil Savda şöyle karşılık veriyor: "Ben çırılçıplak doğdum annemden. Ben postalla, tüfekle doğmadım. Hiçbir insan asker olarak doğmaz, sonradan asker yapılır, yapılıyor."

Tankın Geldiği Gün.

"Savaş kötüdür, savaş sadece silahlı mücadele değildir, silahlı çatışmaların olmadığı dönemler barış anlamına gelmez, barış başka bir şeydir, barışın tanımını biraz daha farklı kurmak gerekiyor. Militarizme içkin

"...Yaşam hakkının ihlali bir insanlık suçu... ve uluslararası hiçbir sözleşme bunu meşru kılamaz..."
M. Tarhan

bütün o hiyerarşik yapılanmaları hayatımızdan sildiğimizde ancak barışa ulaşabileceğiz ve ben kendi hayatımda bunu oluşturmaya çalışıyorum, ben barışı yaşamaya çalışıyorum, bu sırada kaçınılmaz olarak askerliği de reddediyorum, anti-heteroseksist çalışmalar da yapıyorum. Bunlar zorunluluk."

Mehmet Tarhan[1]

Tabii herkes aynı şekilde asker yapılmıyor. Kadınlar ve erkek eşcinseller, 'erkek' olarak algılanmadıkları için askere alınmıyorlar. 'En kutsal vazife'yi yapan erkekler birinci sınıf vatandaş. Kalan herkes biraz eksik. Türkiye'deki vicdani red hareketinin önemli özelliklerinden biri cinsiyetçilik ve karşıcinselcilikle (heteroseksizm) mücadeleyi merkezine yerleştirmesi oldu. Mehmet Tarhan "eşcinsel olmam nedeniyle 'hak' olarak sunulan çürük raporunu militer düzenin kendi çürüklüğü olarak algılıyorum" diyerek çürük raporuna karşı çıkmaya devam ediyor. 2004'ten bu yana 13 kadın redçi ise vicdani reddi, Ferda Ülker'in deyimiyle, "militarizme ve onun bütün yüzlerine karşı doğrudan bir karşı duruşun adı" olarak yeniden tanımlıyorlar ve militarist süreçlere katılmayı reddediyorlar.

Kadın redçilerden İnci Ağlagül'ün ifadesiyle, "silah kuşanıp askere de gitmeyin, silah kuşanıp dağlara da çıkmayın"[2] diyen Türkiyeli redçiler, vicdani reddi askerliğe karşı çıkmanın ötesine taşıyarak, aynı zamanda muhalif siyasetlerin militarizmine de dikkat çekiyorlar ve "başka bir siyaset mümkün" diyorlar. **(Bkz; Militarizm)**

Ayşe Gül Altınay[3]

[1] Mehmet Tarhan ile söyleşiden, Açık Gazete, 11 Nisan 2006.

[2] İnci Ağlagül, "Antimilitarist gözüyle soğuklar ve ara sıcaklar," 4 Temmuz 2006, http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=33756

[3] Bkz. *Çarklardaki Kum: Vicdani Red – Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler,* der. Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, İletişim Yayınları, 2008.

Vietnam

Vietnam Savaşı 30 Nisan 1975'te 'resmen' sona ermişti. Filmler dışında artık kimsecikler pek hatırlamasa da, yakın geçmişin en büyük savaşıydı bu: Kan, ölüm, dehşet ve vahşet...

Savaş, ABD'nin Kuzey Vietnam'ı bombalamasıyla 1964'te başlamıştı. Ardından, 11 yıllık muazzam bir insan ve doğa yıkımı geldi. Saygon'da son helikopterin Amerikan Büyükelçiliği çatısından havalanması, 390 ve 843 no'lu Kuzey Vietnam tanklarının da birkaç blok ötede, o zamanlar 'Bağımsızlık Sarayı' diye adlandırılan başkanlık binasının demir kapılarını yıkıp saat 11:30'da binaya ulusal bayrağın çekilmesi ile 'bitti'.

Amerikalıların 'Vietnam Savaşı', Vietnamlıların da 'Amerikan Savaşı' diye adlandırdıkları bu tuhaf insanlık olayını kim kazandı, kim kaybetti peki? Tarihçiler başta, tüm insanlık, bunun, Amerika Birleşik Devletleri'nin 200 yıllık kısa tarihinde kaybettiği ilk ve tek savaş olduğunda birleşiyor. Yani, Vietnam kazanmış, ABD kaybetmiş... Buraya kadar bir sorun yok da, kayıpların sayımına geçildiğinde, iş biraz karışıyor: Amerikan askerlerinin ölü sayısı, toplam 58.000. Vietnamlı askerlerle sivillerden ölenlerin sayısının ise, hiçbir zaman tam bilinemeyecek olmasına rağmen 3 ila 4 milyon olduğu tahmin ediliyor! Tümüyle Vietnam topraklarında geçmeyen, ayrıca Kamboçya ve Laos'a da bombalarla 'sıçratılan' bu savaşta başka bazı gerçekleri de göz önüne almakta yarar olabilir...

Agent Orange

ABD ordusunun, yoğun orman dokusunu seyrelterek düşmanı daha iyi görüp öldürmek amacıyla püskürttüğü yaprak dökücü kimyasal zehir 'Agent Orange' var mesela. Ormanlara boca edilen milyonlarca varil Agent Orange, içindeki öldürücü dioksin zehiri ile bu ülkenin doğal dokusunu mahvetmenin yanı sıra, kuşaklar boyu Vietnamlıların kanserden ölmesine, çocuklarının ve torunlarının deforme doğmasına yol açtı. 1 milyon Vietnamlının bu zehrin etkisi altında kaldığı tahmin ediliyor. Öte yandan, Amerikan ordusunun bu savaşta önemli rol oynamış Amirallerinden Elmo Zumwalt, torununun sakat doğmasını da, oğlunun kanserden genç yaşta ölmesini de, oğlunun orada savaşırken bu zehrin etkilerine maruz kalmış olmasına bağlıyor.

Ayrıca, savaşta kullanılan havan mermileri, her yere serpiştirilmiş antipersonel mayınlar ve toprağa gömülü 200 kiloluk bombalar her durumda ortaya çıkıyor ve sayısız patlayıcılar hem yepyeni can kayıplarına, hem de tarım alanlarının kullanılmaz hâle gelmesine neden oluyor...

Kan, ölüm, dehşet ve vahşetten çeyrek yüzyıl sonra Vietnamlılar zaferlerini, yaşayan komutanlarının katıldığı görkemli törenlerle kutlar; ABD'nin o zamanlar savaştan kaçıp askerlikten 'kaytarmakla' suçlanan şimdiki yöneticileri de bu 'düşündürücü' yıldönümünü tek kelime etmeden mutlak bir sessizlikle geçiştirirlerken, soruyu bir daha sormak lazım belki: Bu savaşı kim kazandı, kim kaybetti?[1]

Ömer Madra

[1] Bu yazı 1 Mayıs 2000 tarihli *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmıştır.

Vietnam savaşını kim kazandı, kim kaybetti? Kayıpların sayımına geçince iş karışıyor.

Da Nang-Vietnam, *8 Mart 1965.*

Wampanoag Kadınları

Aynı adı taşıyan yerli kabilesinin kadınları. 1600'lerin başında Wampanoaglar Kuzey Amerika'da Massachusetts, Rhode Island, bugünkü Martha's Vineyard, Nantucket ve Elizabeth Islands bölgelerinde yaşıyorlardı. Nüfusları 12.000 kadardı.
Yarı yerleşik bir toplum düzenleri vardı. Toprak, çağdaşları Avrupa toplumlarının aksine anadan oğula intikal ediyordu. Hem miras, hem de toprak hakkı kuşaktan kuşağa kadınlar aracılığıyla geçmekteydi. Tarla ve ev işleri onlardan soruluyor, tüm yiyeceğin dörtte üçünü de yine onlar (çiftçilik yaparak, yaban meyvalarını, böğürtlenleri, çekirdekli bitkileri, kabuklu deniz hayvanlarını vb. toplayarak) üretiyordu. (Erkeklerse avcılık ve balıkçılık yapmaktaydılar.) Yiyecek üretiminin pek çok aşamasından kadınların sorumlu olmalarından, toplumun da esas olarak bu emeğe dayalı yiyeceğe muhtaç olmasından dolayı kadınların Wampanoag toplumunda özel bir yeri vardı. Wampanoag kadını, kendi toplumu içinde çağdaşı Avrupalı kadından bariz derecede üstün bir sosyal ve siyasal statüye, ayrıca da üstün ruhani önderlik ve otoriteye sahipti. 17. yüzyıldan itibaren İngiliz kolonistlerinin gelmesi ve yayılmasıyla birlikte Wampanoaglar da diğer pek çok yerli kabile gibi azalmaya başladı. Amerikan devriminden sonra durumları daha da kötü oldu. Günümüzde rezervasyonlarda yaşamaktadırlar. 21. yüzyıl başında sayıları 2.300 kadardı ve kadınlarının eski özel statüsü bir yana, bu yerlilerin insanlık camiası içinde anlamlı bir yer işgal ettiğinden dahi bahsetmek zor görünüyordu. 1980'lerin ortalarında Wampanoag kadını hakkında Noam Chomsky'nin "yerinde yapılmış" şöyle bir gözlemi vardı:

“Birkaç hafta önce Şükran günü tatili sırasında bazı arkadaşlarla birlikte ailecek bir ulusal parka gittik. Dolaşırken, karşımıza bir mezar taşı çıktı. Taşa şu cümle yazılmıştı: ‘Burada Wampanoag kabilesinden bir Kızılderili kadın yatıyor. Bu kadının ailesi ve kabilesi kendilerinden ve toprak-larından feragat ettiler ki bu yüce ulus doğsun ve serpilip büyüsün.’ Elbette, yerli halkın bu asil amaç için kendilerinden ve toprakların-dan feragat etmiş olduklarını söylemek çok doğru olmaz. Aksine, insanlık tarihinin en büyük soykırım uygulamala-rından biri esnasında katledilmiş, parça parça doğranmış ve dört bir yana savrulmuşlardı demek daha doğru olur...Ve biz bu olayı her Ekim’de Kristof Kolomb gününde onu anarak kutlu-yoruz – o Kolomb ki kendisi de hatırı sayılır bir kitle kati-lidir aslında.

Hepsi de iyi niyetli ve dürüst yüzlerce Amerikan vatan-daşı, her yıl düzenli olarak bu mezar taşının başında toplaşıyor ve görünen o ki herhangi bir tepki göstermi-yor – belki bir tek, yerli hak-ların fedakârlıklarını geç de olsa nihayet takdir etmiş olmanın verdiği tatmin duy-gusu dışında... Ama, bu insanlar Auschwitz ve Dachau toplama kamplarını ziyarete gitseler ve orada üstüne şu satırların yazılı olduğu bir mezar taşı bul-salar, farklı bir tepki göster-irlerdi belki: ‘Burada bir kadın, bir Yahudi yatıyor. Bu kadının ailesi ve halkı kendi-lerinden ve malvarlıklarından feragat ettiler ki, bu yüce ulus gelişsin ve refaha kavuşsun.’ ” [1]

Batılı beyaz insanın yerli halka yaklaşımında bir çifte standart gözlendiği, zaman zaman öne sürülmektedir.
Ömer Madra.

Kaynaklar:
www.wikipedia.org

The Chomsky Reader. Ed. James Peck. New York: Pantheon, 1987.

Arundhati Roy; *War Talk.* Cambridge, Massachusetts: South End, 2003.

[1] Noam Chomsky, “The Manufacture of Consent,” *The Chomsky Reader* içinde, ed. James Peck, NY, Pantheon, 1987, pp. 121-22;

Wickrematunge

Sri Lankalı gazeteci Lasantha Wickrematunge, 8 Ocak 2009'da Colombo'da vurularak öldürülmüş-tü. Ölümünden üç gün sonra ya-yımlanan son yazısı:

Sri Lanka’da silahlı kuvvetler ve gazeteciliğin dışında başka hiçbir meslek, icraatçılarından meslekleri uğruna hayatlarını ortaya koymala-rını beklemez. Geçirdiğimiz birkaç yıl içinde bağımsız medya artan bir şekilde saldırıya uğradı. Elektronik ve yazılı basın kurumları yakıldı, bombalandı, kapatıldı veya baskıya maruz kaldı. Sayısız gazeteci can-larından bezdirildi, tehdit edildi veya öldürüldü. Bütün bu eylemlere özellikle de sonuncusuna maruz kalmış olmak benim için bir şereftir.

Uzun süredir gazetecilik yapıyorum. 2009 yılında çalıştığım *Sunday Leader* gazetesinin 15. yılı dolacak. Bu süre zarfında Sri Lanka’da bir sürü şey değişti; tabii bu değişik-liğin kötü yönde olduğunu belirt-meye hiç gerek yok. Kendimizi kana doymayan çete başlarının insafsızca sürdürdüğü bir iç savaşın içinde bulduk. Terör ister teröristlerce ister devlet tarafından yapılsın yaşanması gereken günlük, sıradan bir iş haline geldi. Cinayet, özgürlüğün devamını sağlayan kurumların kontrol altında tutulması için devlet açısından önemli bir araç haline dönüştü. Bugün gazeteciler, yarın ise hakimler silahların hedefi olacak. Çünkü, şimdiye kadar ne gazetecilerin risk-leri ne de birilerinin çıkarları bu kadar yüksek değildi.

Öyleyse bu işi neden yapıyoruz? Ben de bu soruyu sık sık kendime sorarım. Benim de bir eşim ve hari-ka 3 çocuğum var. İster hukuk ol-sun ister gazetecilik olsun benim de mesleğimi geliştirmem gereken sorumluluklarım ve yükümlülüklerim var. Bu riske girmeye değer mi? Bir sürü insan bana riske değmez ol-duğunu söylüyor. Çoğu arkadaşım eski yaşantıma, barlara, geri dön-memi tembihliyor. Allah bilir ki söyledikleri yaşantı daha güvenli ve daha iyi olacaktır. Ayrıca, her iki uçtaki politik liderler beni politikaya girmeye ikna etmeye çalıştılar. Öyle ki, işi istediğim bakanlığı seçe-bileceğim noktaya kadar getirdiler. Sri Lanka’da gazetecilerin karşı karşıya oldukları riski bilen diplo-matlar ise kendi ülkelerinin vatan-daşı olabilmem için ellerinden gelen kolaylığı yapabileceklerini teklif ettiler. Ama biliyorum ki tercih yapmak gibi bir lüksüm yok.

Benim hayattaki misyonum, ma-kam, şan-şöhret, para ve emniyet içinde olmaktan ziyade toplumsal olayların farkında olmaktır.

The Sunday Leader muhalif bir du-ruşa sahip, biz ne görüyorsak onu söylüyoruz, hırsızı da katili de olduğu gibi yazıyoruz. Sözcükleri yumuşatıp onların arkasına gizlen-meyiz. Yazdığımız haberlerin arkasında bize ellerindeki bilgiyi ulaştırırken büyük riske giren, toplum bilinciyle dolu vatandaşla-rımızın gönderdikleri belgeler var. Skandal üstüne skandal haberi verdiğimiz 15 yıllık *The Sunday Leader* hayatımızda, kimse bir kere olsun yalan ya da yanlış yazdığımızı ne ispatlayabildi ne de aleyhimize açtıkları davaları başarıyla sonlandırabildi.

Özgür medya, kamunun kendisini makyajsız, olduğu gibi görmesi için bir ayna vazifesi görür. Bu sayede ülkenizin durumunu ve çocukları-nıza daha iyi bir gelecek hazırlasın-lar diye seçtiklerinizin ülkeyi nasıl yönettiklerini öğrenirsiniz. Bazen tuttuğumuz aynada gördükleriniz hoşunuza gitmeyecektir. Sizler rahat koltuklarınızda oturup olan bitenlerden şikâyet ederken, size aynada bütün çıplaklığıyla gerçek-leri gösteren biz gazeteciler, kendimizi büyük riske atarız. Bu bizim görevimizdir ve asla bundan kaçamayız.

Her gazetenin bir bakış açısı vardır ve bizim de bakış açımız aşikâr. Sri Lanka’da şeffaf, laik ve liberal bir demokrasi yaratmak yolunda çalış-maya sözümüz var. Her bir sözcü-ğü tek tek düşünün, çünkü her biri-nin ayrı ayrı derin anlamları var.

> "Ülkede şeffaf, laik ve liberal bir demokrasi yaratmak yolunda çalışmaya dair sözümüz var... Ve Demokrasi... Bunun neden önemli olduğunu açıklamamı istiyorsanız, en iyisi bu gazeteyi almaktan vazgeçmeniz olurdu."

Şeffaflık, çünkü hükümet vatandaşa karşı açık bir biçimde her şeyden sorumludur ve asla onun güvenini suistimal etmemelidir. Laiklik, çün-kü bizim gibi farklı etnik ve kültürel grupların olduğu bir ülkede birleşe-bilmemiz için gerekli yegâne ortak zemindir. Liberal, çünkü biliyoruz ki her birimiz farklı yaratılmışız ve biz-den başkasını olmasını istediğimiz gibi değil, olduğu gibi kabul etme-liyiz. Ve demokrasi… Bunun neden önemli olduğunu açıklamamı isti-yorsanız, en iyisi herhalde bu ga-zeteyi almaktan vazgeçmeniz olurdu.

The Sunday Leader, asla çoğun-luğun görüşünü sorgusuz sualsiz yazarak güvenlik içinde olmaya çalışmamıştır. Gerçek şudur ki gazetecilik böyle yapılmalıdır. Gü-ven içinde yazı yazmanın tersine, yıllar içinde düşüncelerimizin pek çok zaman gösterdiği gibi, biz bazı başka insanların tatsız bulduk-ları birçok konuyu sıklıkla dile getirdik. Örneğin, “ayrılıkçı terörizmin kökü kazanırken, terörizmin ana neden-lerini bulmak daha önemlidir” dedik ve “hükümeti Sri Lanka’nın etnik çatışmalarını terörizmin teleskobuy-la bakarak değil, tarihsel bağlamda değerlendirmeye zorlamalı’’ düşün-cesini sürekli destekledik. Devletin “teröre karşı savaş” adı altında sürdürdüğü devlet terörüne karşı kamuoyu yaratarak, yeryüzünde vatandaşlarını düzenli olarak bom-balayan tek ülkenin Sri Lanka olduğu gerçeğini sır olmaktan çıkardık. Bu görüşlerimizden dolayı vatan haini olarak etiketlensek de eğer bu bir ihanet ise bırakın biz de bu yaftayı gururla taşıyalım.

Çoğu kişi *The Sunday Leader* ga-zetesinin siyasi bir gündemi oldu-ğundan şüphe eder. Bu doğru değil. Biz, eğer hükümeti muhale-fetten daha fazla eleştiriyorsak bunun tek nedeni şu; bu kriket argosunu lütfen mazur görün; “Topu sahanın ortasına fırlatmanın bir manası yok.”

UNP’nin iktidarda olduğu, bizim ilk kurulduğumuz yıllarda, canlarına batan en büyük diken olarak, nere-de rüşveti ve aşırılıkları fark ettiysek halka göstermiştik. Gerçekten de sürekli olarak yaptığımız, utanç ve-rici açıklama ve yayınlar o zamanki hükümetin düşüşünü çabuklaştırdı. Savaşa karşı olmamız “Tiger”ları destekliyoruz diye yorumlanmamalı. LTTE yeryüzüne şimdiye kadar gel-miş en zalim ve en kan emici örgüt-lerden birisidir. Kökünün kazınması gerekmektedir. Ama onları yok ederken, merhametsizce Tamil va-tandaşlarını bombalayarak ve vura-rak onların haklarını gaspetmek, yalnızca yanlış değil, aynı zamanda sansürden dolayı çoğu katliamları kamuoyu tarafından bilinmeyen ve Buda öğretilerinin muhafızları olduğunu iddia eden Sinhalese’yi küçük düşüren bir harekettir de. Dahası ordunun ülkenin kuzeyini ve doğusunu işgal etmesi bu bölge-lerde yaşayan Tamillerin onursuz birer ikinci sınıf vatandaş olmalarına yol açacaktır. Onları savaş sonrası dönemde “kalkındırma” ve “yeni-den yapılandırma” söylemleriyle sakinleştireceğinizi hayal etmeyin. Onlar savaşın izlerini her zaman üstlerinde hissedecekler ve siz, daha nefret dolu ve daha güçlü bir diasporayla mücadele etmek duru-munda kalacaksınız. Siyasi olarak çözülebilecek bir problem, daimi bir sürtüşme oluşturularak iltihaplan-mış bir yaraya dönüştürülecektir. Bugün kızgın ve hayal kırıklığına uğramış olmamın nedeni çoğu vatandaşın ve hükümette bulunan-ların bu durumu görememesidir.

İki sefer vahşice saldırıya uğradığım ve ayrıca evimin yaylım ateşine tu-tulduğu herkes tarafından biliniyor. Hükümetin sahte vaatlerine rağmen hiçbir zaman bu saldırıların suçluları hakkında ciddi bir soruşturma ya-pılmamış ve saldırganlar tutuklan-mamıştır. Tüm bunlardan sonra bu saldırıların devlet tarafından teşvik edildiği konusunda kuşkum yok. Eğer ölürsem bunun sorumlusu devlet olacaktır.

Buradaki ironi, kamuoyunun bilme-diği şey, Başkan Mahinda ve benim çeyrek asırdan fazladır arkadaş olmamız. Sanırım ona hâlâ adıyla ve de Sinhala dilinde “oya” (“sen”) diye hitap eden birkaç kişiden biri-yim. Belirli aralıklarla gazete yayın yönetmenleriyle yaptığı toplantılara katılmasam da, yakın birkaç arka-daşın da bulunduğu başkanlık konutunda sabaha kadar devam eden sohbetlere katılmadığım ay yoktur. Fikir alışverişi yaptığımız, politika konuştuğumuz ve şakalaş-tığımız gecelerdir bunlar. Bu ne-denle ona yönelteceğim birkaç çift laf uygun olacaktır.

Mahinda, 2005 yılında SLFP baş-kanlık adaylığına ulaştığında başka hiçbir yerde bu köşede karşılandı-ğın gibi sıcak karşılanmamışsındır. Sana bu dönemde isminle hitap

ederek bir geleneği de yıkmıştık. İnsan hakları ve liberal değerlerle ilgili vaatlerini artık rahat bir nefes alabileceğimizin bir müjdesi olarak sunmuştuk. Sonra, maalesef budalaca bir haraketle adını "Hambantota'ya yardım" skandalına karıştırınca uzun süren bir vicdan muhasebesinden sonra parayı da geri vermeni isteyerek skandalı gazetede yazdık. Birkaç hafta sonra parayı iade ettiğinde artık sana duyulan güven sarsılmıştı. Bu utanç verici hareketi unutturmak için hâlâ uğraşmaktasın.

Başkanlık için çok hevesli olmadığını bana sen söylemiştin. Can atmak zorunda kalmadan başkanlık senin kucağına düştü. Devlet yönetimini erkek kardeşlerine bırakarak sana en keyif veren şey olan oğullarınla vakit geçirmeyi sevdiğini söylemiştin. Ve şimdi herkes çok iyi görmektedir ki bu çark çok iyi çalışarak oğullarımı ve kızımı babasız bırakmıştır.

Biliyorum ki ölümümün hemen arkasından polisin hızlı ve düzgün bir soruşturma yapması için gerekli olan bütün iki yüzlü konuşmaları yapacaksın. Ama geçmişte olduğu gibi bu sefer de hiçbir şey çıkmayacaktır bu soruşturmadan. Gerçeği söylemek gerekirse, ölümümün arkasında kimin olduğunu sen de ben de biliyoruz, ama cesaret edip adını telaffuz etmeyelim. Sadece benim değil, senin hayatın da buna bağlı.

Gençliğinde ülkemiz için var olan hayallerini, yönetiminin ilk üç senesinde, maalesef bir moloz haline dönüştürdün. Senden önce başkanlık yapan hiç kimse senin kadar vatanseverlik adına insan haklarını çiğnemedi, rüşvetçiliği dizginsiz bir şekilde beslemedi ve milletin malını böyle çarçur etmedi. Davranışın oyuncakçı dükkânında yalnız kalmış bir çocuğun davranışı gibiydi. Muhtemelen bu analoji yersiz, çünkü bu topraklarda hiçbir çocuk senin neden olduğun kadar kan dökülmesine neden olmamıştır ya da vatandaşlarının (insan) haklarını çiğnememiştir. Şimdi gücün getirdiği sarhoşluktan önünü göremesen de bir gün oğullarına bu kadar çok kan miras bıraktığın için pişman olacaksın. Bu yalnızca trajedi oluşturur. Ben ise temiz bir vicdanla beni yaradana gideceğim. Keşke vaktin geldiğinde sen de aynısını yapabilsen, keşke…

Bana gelince, hiç eğilmeden yürümenin mutluluğu içindeyim. Medyanın başka alanlarındaki gazeteci dostların çoğu şimdi mezarda veya mahkemesi yapılmadan hapiste veya dünyanın bir yerinde sürgünde. Bir grup arkadaş ise bir zamanlar uğruna senin de savaş verdiğin özgürlükler üstüne başkanlığının düşürdüğü ölümün gölgesinde yaşamaya çalışmaktalar.

Ölümümün senin kontrolünün altında olduğunu sana unutturmayacaklardır. Seni tanıdığım kadarıyla, hem kederli olacaksın hem de katillerimi korumaktan başka bir alternatifin olmayacak. Suçlunun mahkum olmaması için gerekeni yapacaksın. Başka alternatifin yok. Senin için üzülüyorum ve karın Shiranthi kendi günahlarından başka bir de senin başkanlık koltuğunda kalmanı sağlayan ailesi için diz çöküp uzun uzun günah çıkarmak zorunda kalacak.

Sunday Leader'ın okuyucularına misyonumuzu destekledikleri için teşekkür etmekten başka söyleyeceğim söz yok. Biz hasıraltı edilen niyetleri açığa çıkardık; kendileri için konuşamayacak olan güçsüzlerin yanında yer aldık, köklerini unutup güç ile egoları şişenlerle kavgaya girdik, binbir zorlukla kazanıp ödediğiniz vergilerinizin çarçur olmasını ve yaygın rüşveti açığa çıkardık; ve size sunulan gündem ne olursa olsun, biz size olayları ve nedenlerini anlamak için farklı bir bakış açısı sunmaya çalıştık. Bunun için ben ve ailem bir gün ödemek zorunda kalacağımız bedeli ödedik. Bu sonu engellemek için ne güvenlik tedbirleri ne de başka türlü bir önlem aldım. Katilin bilmesini isterim ki ben onun gibi insan görüntüsünde olup binlerce masumu ölüme yollayan bir korkak değilim. Bu kalabalığın içinde ben neyim ki? Yaşamımın ne zaman ve kimin tarafından sonlandırılacağı zaten kaderime yazılmıştı. Hâlâ açık olmayan ise ne zaman sonlanacağıydı.

Sunday Leader gazetesinin de kaderinde bu kavgada yer alacağı yazılmıştı. Çünkü ben doğru bildiğim bu yolda yalnız değildim. Gazetenin kapanmasından önce bir çoğumuz öldürüleceğiz. İnşallah öldürülmem özgürlük yolunda bir yenilgi değil, bu kavgada devam edecekler için bir ilham kaynağı olur. Umarım ölümüm ülkemde insanlığın özgürlüğü için yeni bir dönem başlatacak güçlerin harekete geçmesini sağlar. Ve yine ümit ederim ki başkan yurtseverlik adına ne kadar insanın kanı dökülürse dökülsün, insanın ruhunun acıya dayanabildiği ve her zaman geliştiği gerçeğini idrak eder. Bütün Kajapakseler birleşseler de insan ruhunu öldüremezler.

İnsanlar sık sık neden böyle risklere girdiğimi sorarlar ve öldürülmemin an meselesi olduğunu söylerler. Bunun önlenemez olduğunu ben de biliyorum. Eğer biz şimdi susarsak bir gün konuşamayan etnik azınlıklar, hakkı gasp edilmişler veya acı çektirilenler için hak arayacak kimse kalmayacak. Gazetecilik yaşamım boyunca Alman teolog Martin Niemoller yolumu aydınlatan bir örnek olmuştur. Gençliğinde Yahudi karşıtı ve Hitler hayranıydı. Fakat Naziler Almanya'da gücü ele geçirdikçe gördü ki, Hitler sadece Yahudilerin değil, farklı görüşte olan herkesin kökünü kazımaya çalışıyordu. Niemoller karşı duruşunu ifade ettiğinde 1937'den 1945'e kadar Sachsenhausen ve Dachau konsantrasyon kamplarında tutuklu kalmıştı ve neredeyse öldürülecekti. İşte kampta tutukluyken yazdığı bir şiir gençlik yıllarımda ilk okuduğumdan itibaren aklımdan çıkmamıştır:

İlk önce Yahudiler için geldiler
Sustum çünkü ben bir Yahudi değildim.
Sonra komünistler için geldiler
Sustum çünkü ben komünist değildim.
Sonra sendikacılar için geldiler
Ben yine sustum çünkü ben sendikacı değildim.
Nihayet beni almaya geldiler
Ve artık beni kurtarmak için konuşacak kimse kalmamıştı.

Hiçbir şeyi hatırlamasanız da şunu aklınızdan çıkarmayın: Sinhalese de Tamil de Müslüman da alt kasttan da eşcinsel de muhalif de veya sakat da olsanız *The Leader* gazetesi sizin için var. Burada çalışanlar alışkın olduğunuz cesaret ile dimdik ve korkusuzca savaşacaklardır. Onların bu duruşunu zaten kendileri için öyle yapmaları gerek diye düşünmeyin. Hiç şüpheniz olmasın ki biz gazeteciler bu fedakârlığı kendi şan-şöhret ve cebimiz için değil, sizin için yapıyoruz. Bunu hak edip etmediğiniz ayrı bir konu, ama Tanrı biliyor ki ben kendi adıma sizin için çabaladım.

The Sunday Leader
11 Ocak 2009, tarihli başyazı

Wiki

Wikipedia, internet'teki içeriğin de açık olması kavramından yola çıkarak yapılmış bir yazılım. Özetle isteyenin istediği içeriği yazdığı, önceden yazılmış içeriği değiştirebildiği bir ortam sunuyor. Böylece kolektif bir çalışma ile içerik siteleri oluşturulabiliyor. En ünlüsü Wikipedia ya da Vikipedi.

Bunu ilk defa duyduğunda herkes "Nasıl yani her istediğimi değiştirebiliyor muyum?" diye soruyor. Cevap: "Evet". "Peki nasıl oluyor da içerik saldırganları ortalığı dağıtamıyor?" Çünkü yazılım dünyasında bozulanı geri çevirmek çok basit ve kolay. Diyelim ki, biri girdi ve Açık Radyo'nun Wikipedia'daki makalesini silip yerine fıkra yazdı.

Eski hâline getirmek o kadar kolay ki, saldırganların hevesi kaçıyor! Yine de bazı maddeler koruma altında ne yazık ki...

Üç buçuk milyona yakın madde ile İngilizce Wikipedia inanılmaz bir kaynak, ve son derece de kaliteli. Gelişmekte olan, bizim de katkılarımızı bekleyen bir de Türkçe'si Viki var. Nefretin, hasetin, saldırganlığın ve yıkıcılığın hâkim olduğu dünyamızda, insanın yaratıcılığının, özgür ruhunun, eşitlik ve kardeşlik duygusunun bir anıtı gibi.[1]

Sina Hakman

[1] www.wikipedia.org
www.tr.wikipedia.org

Nefretin, hasetin, saldırganlığın ve yıkıcılığın hâkim olduğu dünyamızda Wikipedia insanın yaratıcılığının, özgür ruhunun, eşitlik ve kardeşlik duygusunun bir anıtı gibi.

Yaengnga

1884 yılında Bengal Körfezi'nde yer alan Andaman adalarında bir keşif grubu, Jarawa kabilesinden, bal toplamakta olan bir toplulukla karşılaştı. Hemen oracıkta ok ve yaylarla bir çatışma gerçekleşti. Yaralı Jarawa'lardan Talai adlı bir yerli esir alındı ve Port Blair'e götürüldü. Talai adındaki yerli kısa süre içinde İngilizlerle yakınlaştı. Hintçe öğrendi ve Andaman Adaları'ndan sorumlu devlet görevlisi Bay Portman'ın yakınlığını kazandı, Portman'ın evinde kalmaya başladı. Bay Portman Haziran ayında Jarawaları aramak için bir keşif yolculuğu daha düzenledi. Talai de onlarla beraber yola çıktı. En son balık tutarken görülen Talai sessizce ortadan kayboldu. Yapılan arama çalışmaları sırasında kendisine bir sal yapıp uzaklaştığı anlaşıldı. Bay Portman, Talai'nin hükümetle Andaman yerlileri arasında faydalı bir aracı olacağını umduğunu ve ortadan yok olmasına anlam veremediğini söylüyordu. Sahi, Talai neden gitmişti ki?

Talai'nin mensup olduğu Jarawalar Andaman adalarında yaşayan kabilelerden biri. Diğerleri ise Andamanlılar, Ongeler, Sentinelliler ve Şompenler. Bu kabilelerin belli bir yönetim yapısı yok. Kabile şefleri de... Hatta kabileye ait olarak belirlenmiş toprakları da. Belki bu kabileleri tanımlamak için sahip oldukları şeyleri değil de sahip olmadıklarını saymak daha anlamlı. Hayatları avcılık ve toplayıcılık üzerine kurulu. Kurulu tarımsal bir düzenleri yok ama zaman zaman ekip biçtikleri de oluyor. Jarawalar kendilerine 'yaengnga' diyorlar. Yani *'insan'*. Vedalaşırken birbirlerinin ellerini tutup üfleyen, dans etmeyi ve oyun oynamayı seven bu insanlar medeniyetten uzak kalmayı tercih ediyorlar. Kendi av ve yaşam bölgelerine giren kaçak avcıları ve yabancıları ise hoş karşılamıyorlar.

Jarawa kızları.

Yaengnga, yani "insan". Kendilerine böyle diyen kabilelerin bir yönetim yapısı, kabile şefi, hatta kabileye ait belirlenmiş toprakları yok. Belki de, bu kabileleri tanımlamak için, sahip olduklarını değil, sahip olmadıklarını saymak daha anlamlı olur.

Ormanı Kesen Yol

Oklu yaylı çatışmalara sebep olan bu karşılaşmalar çoğunlukla yerlilerin, yabancılardan daha önce hiç karşılaşmadıkları mikroplar kaparak hastalanmalarıyla sonuçlanıyor. Hindistan hükümetinin yaşadıkları ormanı ortadan bıçak gibi kesen 343 kilometrelik bir yol inşa etmesi de pek hoşlarına gitmemiş. Antropologlar yolun, kimileri sadece kırk kişi kalmış ve yok olma tehlikesi içindeki bu kabilelerin varlığını son derece büyük bir tehlikeye soktuğunu belirtiyorlar.

Tehdidin Diğer Yüzü

Andaman Adaları eşsiz sahilleri ve mercan kayalıklarıyla özellikle dalgıç turizminde önemli bir yere sahip. Fakat adaya adım atmak ancak resmi izin belgesiyle mümkün olabiliyor. İzin belgeleri de birkaç haftalık sınırlı süreler için geçerli. Bunun sebebi adada yaşayan ve tükenmekte olan kabileleri korumak mı, yoksa kabilelerin saldırgan davranışlarından korunmak mı orası tam belli değil. Son yıllarda saldırgan hareketlerde bulunmayan Jarawalar 2005 yılının Haziran ayında tekrar saldırıya geçtiler. Bir Andaman köyüne dalan Jarawalar alet edevat, yemek, giysi para ve mücevherleri yağmaladılar. Bunun görünür sebebi, Jarawaların av sahasına giren kaçak avcıların, yerlilerin en önemli besin kaynağı olan balı çalması ve balı sakladıkları oyma kapları tahrip etmesiydi. Birçok insan vahşi yerlilerin kontrolden çıkarak saldırıya geçmesini büyük bir tehdit olarak görüyor. Hükümetin ticaret tarım ve turizm politikalarının yüzyıllardır medeniyetten uzak kalmayı tercih eden bu halkların yaşama alanlarını giderek daraltması ve istedikleri şekilde yaşama haklarını ellerinden alması ise tehdidin diğer yüzü.

Gerçek şu ki, bizler sıkışık trafikte camdan dışarı dalgın gözlerle bakarak kredi kartı borçlarımızı düşünürken, dünyanın kimi bölgelerinde hâlâ kendilerini sadece 'insan' olarak tanımlayan halklar başka türlü yaşamayı tercih ediyorlar. Daha ne kadar böyle yaşayabilecekleri ise belirsiz. **(Bkz; Aşu'nun Oku)**

Pr; Açık Dergi
Yt; 01 Temmuz 2005.

Yahudi Nazisi

Yahudilerin bir daha Holokost yaşamamaları için oluşturulan İsrail devletinin kurulmasından altmış yıl sonra Yahudi devleti, kendi toprakları içindeki ilk Neo-Nazi hücreyle tanıştı. Ülkede bir şok dalgası yaşandı. Yahudi Nazisi diye bir kavram öylesine inanılmazdı ki, ülkede Neo-Nazi eylemleri hakkında bir ceza maddesi koymayı kimsenin akıl etmediği de ortaya çıktı. 'Nazi Eli' diye bilinen 19 yaşındaki Rus kökenli bir Yahudi delikanlının önderliğindeki sekiz kişilik Rus göçmeni çetenin ev yapımı özel filmleri bir baskınla ele geçirildi. Bu belgesellerde çete mensupları 15 aşırı dinci Yahudiyi, yabancı göçmen işçileri, eşcinselleri, evsizleri, sarhoşları ve uyuşturucu bağımlılarını döverlerken, bir Taylandlı göçmen işçiyi de yakmaya girişirlerken görülüyordu. Neo-Nazi çete mensuplarının vücutlarında svastika vb. gibi Nazi işaret ve sloganlarını işleyen dövmeler mebzul miktarda mevcuttu. Delikanlıların, Yahudi devletinin Başkenti Telaviv'in uydusu Petah Tikva'da iki havranın duvarlarını 'Heil Hitler' ve 'Yahudilere Ölüm' sloganlarıyla donatmış oldukları da ortaya çıktı. Çetenin 'karargâh-ev'lerine yapılan baskınlarda bir M 16 taarruz piyade tüfeği ile çekilmiş fotoğraflar, bolca bıçak, patlayıcı madde, fünye, fitil ve metrelerce uzunlukta kablo ele geçirildi. Almanya ve ABD'deki ırkçı, faşist gruplarla da sıkı bağlantıları bulunduğu ortaya çıkarılan çetenin lideri Nazi Eli'nin bilgisayarından çıkan iki mesaj ise olayı taçlandıran doruk noktalarını oluşturdu: "Çoluk çocuğa karışmayacağım," diyordu Yahudi Nazisi. "Dedem, yarı Yahudi bir melezdi. böylece az da olsa Yahudi kanına sahip bir pislik doğmamış olacak. (...) Asla vazgeçmeyeceğim. Ben bir Naziyim, Nazi kalacağım. Yahudilerin hepsini gebertene kadar da bana rahat huzur yok..."

Kendi bağrında 'sıradan faşizmi' birden keşfetmiş olmakla hakikatin derin dondurucusuna girmiş görünen Yahudi devletinde şimdi gerçek yakın-tarihi kendilerine anlatacak yeni ders kitapları aranıyor. Bir de, 'Yahudiliği aşağılama, tezyif ve tahkir' ve 'halkı kin ve adavete teşvik' gibi eylemleri suç sayan yeni bir İCK (İsrail Ceza Kanunu) maddesine ihtiyaç olduğu görülüyor. Ne var ki, Nazi Eli ve faşist çetesinin mensupları, adam dövme, yakmaya teşebbüs vb suçları dışında, örneğin anti-semitik nefret suçlarından yargılanamayacaklar. Zira, tüm demokratik hukuk devletlerinde olduğu gibi İsrail'de de "kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi elbette geçerli ve bu ilke elbette toplumun temel taşını oluşturmak zorunda.

Der; Ömer Madra

Kaynaklar:

Eric Silver, "Israelis Shocked as First Neo-Nazi Cell Arrested" Independent Online, 10 Eylül 2007.

www.independent.co.uk

Yalınayak

Cesaria Evora, Atlantik Okyanusu'nda adeta kendi haline terk edilmiş takımadalardan oluşan Cabo Verde (Yeşil Burun) Cumhuriyeti'nde 1941 yılında doğmuş. Bugün artık bağımsızlığına kavuşmuş olan bu eski Portekiz kolonisi en yakın komşusu olan Senegal'e 500 kilometre uzaklıkta. Cazla biraz ilgisi olan hemen herkes ünlü piyanist Horace Silver'ı bilir. Özellikle de disko müziği takipçisiyseniz *Saturday Night Fever* filminin müziklerinden Tavares grubunu muhakkak duymuşsunuzdur. Her iki isim de Cabo Verde'lidir. Ama bunu pek bilen yoktur. Aslında Cesaria Evora olmasaydı, günümüzde Cabo Verde büyük ihtimalle hâlâ pek bilinmiyor olacaktı.

Cesaria Evora, Esma Sultan Yalısı, İstanbul, *13 Temmuz 1997.*

Cabo Verde

1975'te bağımsızlığına kavuşmuş olan Cabo Verde Cumhuriyeti, kendisini ne tam Afrikalı, ne de Avrupalı hissedebilen çilekeş insanlarla dolu. Adaların gelişimini tamamen göz ardı eden Portekiz'in 500 yıllık boyunduruğu süresince, binlerce adalı açlıktan ölmüş, diğerleri ise çareyi denizaşırı ülkelere göç etmekte bulmuş. Dünya üzerinde "Ben Cabo Verde'liyim" diyebilen bir milyon insandan aslında sadece üçte biri adalarda yaşıyor, kalanı ise ya Amerika Birleşik Devletleri'nde (daha çok New England civarında), ya da Avrupa'da (özellikle Portekiz, Fransa ve Hollanda'da) bulunuyor. Cabo Verde'de yaşayanların ise neredeyse hepsinin denizaşırı ülkelere göç etmiş yakınları, sevdikleri var. Bu takımadaların müzikal kültürünü var eden işte bu acı-tatlı ayrılıklar ve özlemlerin hikâyesi.

Tango Arjantin için neyse, Cesaria Evora'nın dünyaya tanıttığı 'morna' da Cabo Verde için onu ifade ediyor. En azından bir buçuk yüzyılı devirmiş olan bu şarkı formu her Cabo Verde'li grubun repertuarında yer alıyor. İlk anda Portekiz fado'sunu andıran 'morna'nın şarkı sözleri genellikle sevgiliye ve memlekete duyulan özlemden bahsediyor.

Çıplak Ayaklı Diva

Cesaria Evora'ya gelince; o Avrupa'da en iyi tanınan Cabo Verde'li şarkıcı. Ünlü morna bestecisi Francisko Xavier'nin de yeğeni. Söylediği pek çok şarkı amcasının imzasını taşıyor. Cesaria Evora, henüz onlu yaşlarını sürerken doğup büyüdüğü yer olan ve Cabo Verde'nin en 'kültürel' adası sayılan Sao Vicente'nin Mindelo kentindeki barlarda şarkı söyleyerek ismini duyurdu. Kendisine eşlik eden de ünlü klarnetçi Louis Morais oldu. Yirmi yaşına bastığında ise artık adanın popüler radyo istasyonunun en sevilen sesi haline gelen Cesaria Evora, ilk defa 1988'de, 48 yaşında iken ülkesinden ayrıldı ve arkasından da ilk albümü *La Diva Aux Pieds Nus*'yü (Çıplak Ayaklı Diva) kaydetmek üzere Paris'e gitti. Bugün derleme kayıtlarıyla beraber 20'ye yakın albümü bulunan şarkıcının *Evora Cesaria* isimli çalışması 1995'te Grammy'ye aday oldu ve *The New York Times, The Boston Globe ve Philadelphia Inquirer* tarafından 'Yılın En İyi Albümü' seçildi.

Konserlerinizde çıplak ayakla şarkı söylemeniz bir politik duruş olarak ifade ediliyor... Vatanınız Afrika'nın çok zor şartlar altında yaşayan kadınlarına bir gönderme, onları gündeme getirme... Bu sembolik empatinin dışında bir faaliyet gösteriyor musunuz peki? Afrika kadınlarının dertlerine ortak oluyor, seslerini duyurmak için bir şeyler yapıyor musunuz?

Cesaria Evoria: "Yoo, benim o işlerle alakam yok. Sadece ayakkabılar ayaklarımı hep sıkmıştır, yani ayakkabı giymeye alışamadım... Hepsi bu."[1]

Seda Binbaşgil
www.acikradyo.com.tr
Yt; 11 Ocak 2002.

[1] Seda Binbaşgil tarafından gerçekleştirilen söyleşinin tamamı 2001 yılında *Jazz* dergisinin 24. sayısında yayınlanmıştır.

Yansımalar

Türkiye ve dünya medyasında Açık Radyo'nun kendisi, programcıları, programları ve etkinlikleri hakkında 6.000'in üzerinde haber, yazı, röportaj vb. yayınlandı (ayda 30, günde bir haber/değinme). Türkiye'deki belli başlı bütün televizyon kanallarında 120'ye yakın haber-röportaj yapıldı. Açık Radyo üzerine biri yabancı iki belgesel film yapıldı, bir diğeri hazırlanıyor. Açık Radyo en az 3 roman, 1 araştırma kitabı ve 1 polisiyede konu edildi. Ayrıca Açık Radyo'da yapılan programlardan 'kaynak kitap'lar doğdu.

Açık Radyo

Yapabileceğimiz 10 Şey

Küresel iklim değişimi ve onun en önemli işaretlerinden biri olan küresel ısınma, zamanımızın en önemli problemlerinden. Bunun çözümünde birey olarak bize de önemli görevler düşüyor. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde bireyi hedef alan kampanyalar, küreselleşen dünyada artık dışarıda yemek yemeyi, uzak mesafelere gezmeyi ve alışveriş amaçlı seyahatleri kısıtlayıp, yerli malı kullanılmasını salık veriyor!.. İşte birey olarak küresel ısınmayı durdurmak için yapmamız tavsiye edilen en önemli 10 şey:

1. Bilgilen! Anlamadığınız birşeyi çözemezsiniz. Ne konuştuğunuz hakkında bilgilenin, araştırmacı olun, daha fazla ve sürekli öğrenin. Herkes doğruyu söylemiyor! Her okuduğunuza ve gördüğünüze de inanmayın. Doğru kaynaklardan iklim değişimi problemini ve çözüm yollarını öğrenin ki insanlara onun hakkında bir şeyler anlatabilesiniz ve birilerinden çözüme yönelik istekte bulunabilesiniz.

2. Ağaç dik! Varsa kendi bahçenize, evinizin etrafına veya komşularınız ile birlikte yerel yönetimlere başvurarak yollara vb. boş yerlere ağaç dikin. Ağaçlar, havadaki karbonu alıp oksijen verirken aynı zamanda kışın rüzgârı kesip buharlaşma ile olan soğumayı önleyip evlerimizin ısıtma faturasını; yazın ise gölge yaparak soğutma ihtiyacını azaltıp enerji faturası ve dolayısı ile fosil yakıt kullanımını azaltabilir.

3. Enerjiden tasarruf et! Kışın eviniz çok sıcak olunca serinlemek için pencereleri açmayın; kaloriferleri kısın. Isıtıcıyı daha fazla açmak yerine sizi sıcak tutacak giysiler giyin. Normal ampulleri floresan vb. tasarruflu ampuller ile değiştirin. Böylece yılda 1,5 ton sera gazı üretmemiş olursunuz. Aynı zamanda hem elektrik faturanızı azaltabilirsiniz, hem de sık sık ampul değiştirmek zorunda kalmazsınız. Kısa duşlar alın. Çamaşır makinesini kullanmak için yeterince çamaşırın birikmesini bekleyin. Yazın perdeleri kapatarak kavurucu güneşin içeriye girmesini önleyin. Sıcak günlerde klimayı açmak yerine daha hafif, bol giysiler giyin ve vantilatör kullanın.

4. Elektrikli aletleri düğmesinden kapat! Kullanmadığınız zaman ışıkları, televizyonu, bilgisayarı, ısıtıcıları vb. elektrikli aletleri açık bırakmayın. Tembellik edip TV, bilgisayar, vb. elektrikli aletleri *'standby'*da bırakmayın. Bilgisayar ve TV'leri de kullanmadığınız zaman düğmesinden kapatın. Şarj aletlerini saatlerce fişte bırakmayın. Nadiren kullanılan veya kullanılmayan elektrikli aletlerin ise fişini çekin. Böylece ailece karbondioksit emisyonunuzu yaklaşık olarak yüzde 10 veya daha fazla azaltabilirsiniz.

5. Alışverişini olduğun yerde yap! Yerel mağaza, alışveriş merkezleri ve pazarlardan alışveriş yapın. Yerli malı kullanın. Alışveriş için seyahat etmek sera gazlarını artırır. Ayrıca dışarıdan getirilen malların uçak ve kamyonlar ile büyük miktarlarda fosil yakıtları kullanılarak uzun mesafelerde taşındığını unutmayınız.

6. Daha az ve kısa mesafelere seyahat et! Zorunlu olmadıkça tatil için çok uzaklara gitmeyin. Uçak gibi büyük miktarda fosil yakıtı kullanan araçlar ile seyahat etmekten sakının. Aracınıza binmeyerek büyük bir fark yaratabilirsiniz; evinizin etrafında 3 km'lik mesafeleri yürüyün veya bisiklete binin. Toplu taşıma araçlarını veya özel otomobilleri ortaklaşa kullanın. Araç kullanma alışkanlıklarınızı değiştirin; unutmayın, otomobiller çok hızlı sürülmediklerinde daha az benzin yakar.

7. Güneş enerjisi kullan! Mümkün olduğunca güneş enerjisi kullanın. Güneş enerjisi ile doğanın dengesini bozmadan sıcak su elde edebilir, evinizi ısıtabilir ve elektrik enerjisi üretebilirsiniz. Hükümetlerden temiz enerjinin yaygınlaştırılmasını ısrarla isteyin.

8. Yemek pişirmeyi öğren ve evde ye! Evde pişirip yemek, sadece daha ekonomik değil, aynı zamanda seyahat etmeyeceğiniz için fosil enerjisinden tasarruf sağlayarak küresel ısınma probleminin çözümüne de katkıda bulunur.

9. Az tüket, yeniden kullan, geri döndür! Plastik vb. maddelerin kullanımını ve çöp üretimini azaltın. Alışverişte aldığınız ürünler aşırı paketlenmiş olmasın. Mümkünse bu tür çevreye zararlı maddeleri fazlaca satın almayın. Mevcut plastik alışveriş torbaları gibi şeyleri tekrar kullanın. Alışveriş torbalarınız ve satın aldığınız ürünlerin ambalajları geri dönüşümlü olsun. Çöpleri asla yakmayın…

10. Karar vericilerine yaz ki, iklim değişimi problemine karşı duyarlı olduğunuzu bilsinler! Birey olarak burada sıralananları uygulayarak önemli bir fark yaratabilirsiniz; fakat aynı zamanda idareciler, sanayiciler de üstüne düşenleri yapmalı. Bu nedenle küresel iklim değişimi hakkındaki düşüncelerinizi gazetelere, belediye başkanlarına, milletvekillerine ve hükümet üyelerine bildirin. Onlardan enerji verimliliği ve tasarrufu için önlem almalarını, temiz enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve daha çevreci ulaşım araçlarının yaygınlaştırılmasını vb. şeyleri isteyin. Enerji tasarrufu, ağaç dikme, çevre koruma vb. konularda çalışan sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katılın…

Unutmayın, kişisel tercihlerinizin küresel iklim değişimi ve bizi yönetenlerin üzerinde büyük etkisi var. Bu nedenle, tercihinizi bugünden yarını düşünerek doğru yapın...
(Bkz; Sıcakla Mücadele)

Mikdat Kadıoğlu
www.acikradyo.com.tr
03 Mart 2006.

Yapmamışlardır

Ömer Madra'nın Açık Gazete'de zaman zaman kullandığı iyimser sözcük. Program esnasında arkadaşının verdiği kötü bir habere inanmak istemezse, Madra böyle der ve haberi –en azından bir süreliğine– duymazdan gelir.

Hilmi Tezgör

Sabahları, ya da aslında sabahları demeyeyim, yalan söylemiş olurum, genelde gece tekrarlarını dinliyorum Açık Gazete'nin; Ömer Madra ile Avi Haligua'yı… Meddah gibiler biliyor musunuz? Şimdi ben haber alıyorum, üstelik de alternatif birtakım haber kaynaklarından sağlamasını yaparak inandığım haberleri alıyorum, yetmiyormuş gibi bir de gülüyorum. Ne bileyim işte şimdi bir şey oluyor, biliyorsun ki o adam o şerefsizliği yapmış. Ömer Madra böyle diyor: "Yapmamıştır.... Haaayır, yapmamıştır." Kopuyorum o zaman tabii ben.[1]
Leman Sam

[1] Dinleyici Destek Projesi Özel Yayını 2006.

Yar bana bir eğlence, medet!

(Bkz; Hay Hak)

Yararsız Uzam

"Benim için gerekli olan, ötekinin 'varlığı' değil, yaratılan uzamdır: Arzunun iki taraflı yaşanması, öngörülemeyen bir doyumun paylaşılması olasılığı: Oyunun kurgulanması değil, bir oyunun kendiliğinden varolması."[1]
Roland Barthes

Radyo her şeyden önce bir mekândır. İçinden ses geçen bir mekân. Radyoda sadece radyo yapılamaz. Bu teknik olanak mekânın sunduğu birçok olasılıktan sadece biridir. Radyo yayıcıdır, dinleyici alıcıdır ama bu roller tersine döndüğü oranda bu ikili arasında sağlıklı bir ilişki oluşabilir. Dinleyicinin radyoya komşu olması, radyonun içine girmesi, 'sunuyormuş' gibi yapması ile radyocunun dinleyicinin mekânına konuk olması ve 'dinleyici' gibi davranması, birbirlerini anlamak adına önemlidir. Öyleyse bu mekânı pek çok farklı kullanıma açabiliriz. Radyoda buluşulur, yemek yapılır, sohbet edilir, yürünür, kitap okunur, dedikodu yapılır, susulur, radyo yapılır ve tüm bu eylemler çoğaltılabilir. Radyo tek bir işlevi olmayan kasten 'yararsız' bir uzamdır.

"İşlevsiz bir uzam, 'belirgin bir işlevi olmayan' değil ama, belirgin bir biçimde işlevsiz olan; çok-işlevli olan değil (bunu yapmayı herkes bilir) ama işlev-dışı olan. Açıkça, diğer uzamları (eşya dolabı, gömme dolap, küçük giysi dolabı, derleyip toplama vs.) 'özgürlüğüne kavuşturmak' için ayrılmış olmayan, ve yineliyorum, hiçbir işe yaramayan bir uzam."[2]
Georges Perec

Oda Projesi

[1] Roland Barthes; *Yazı Üzerine Çeşitlemeler / Metnin Hazzı*. Ed. Orçun Türkay. Çev. Şule Demirkol. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

[2] George Pérec; *Espèces d'espaces*. Paris: Galilée, 1974.

Yasak

Esir Pazarları ve Gayrimüslimlere Cariye Satma Yasağı
"Türkiye, yeryüzünden esareti ve esir ticaretini kaldıran beynelmilel anlaşmaya girinceye kadar İstanbul'da büyük Esir Hanı ve Esir Pazarı Nuruosmaniye camiinin Tavukpazarı tarafında idi. (…) Hicrî 967, Miladî 1559 yılında, gayrimüslimlerin esir ve azadlı kullanması kat'î olarak yasak edildi. İstanbul Kadılığı'na gönderilen bir ferman ile gayrimüslimlerin yanında bulunan azadlı veya esir köle câriyelerin tespiti emredildi. Sonra aynı yıl çıkarılan ikinci bir ferman ile gayrimüslimlerin yanındaki esirlerin bedeli mukabilinde sahiplerinden alınarak Müslümanlara satılması ve azadlıların da Müslümanlar yanında çalışmalarının temini emrolundu. Bu tarihten itibaren gayrimüslimler köle ve cariye kullanamadılar ise de, uygunsuz esirci ve esir dellâlları vasıtasıyla, nihayet birkaç gece için meşreblerine uygun ve kendilerini dilşad edecek köle ve cariye tedarikinde sıkıntı çekmediler."

Tütün Yasağı
"Tarihimizdeki yasakların en şiddetlilerinden biri tütün yasağı olmuştur. Tütün, memleketimize ancak on yedinci asır başlarında Birinci Ahmed zamanında İngiliz gemicileri tarafından getirilmiş ve kısa bir zaman içinde, ayak takımından kibar ve ricale ve ulemaya varınca her sınıf ve tabaka arasında sür'atle yayılmıştır. (…) İlk şiddetli tütün yasağını koyan ve tütün içenleri aman vermeyip ölüm cezasına çarptıran Dördüncü Murad'dır. Hicrî 1043 yılı seferin 27. Cuma günü (Miladî 1633), İstanbul'da Cibali kapısı dışında bir kalafat yerinde bir kalafatçı, funda yakıp gemi kalafat ederken, ateş şiddetli poyraz ile civardaki kayıkhanelere sirayet etmiş, sür'atle büyümüş, sur üzerinden şehre atlamış, kol kol yayılarak tam yirmi dört saat, İstanbul'un dörtte birini kül etmişti. Yangından sonra halk arasında türlü dedikodular başlamış, bilhassa tütün keyfi için gidilen kahvehanelerde genç padişahın uğursuzluğundan bahsedilir olmuştu. Bunun üzerine Dördüncü Murad evvelâ kahvehaneleri kapatmış, tütün içilmesini de yasak ettirerek dellâllar vasıtasiyle, tütün içenlerin idam edileceklerini ilân ettirmişti.

(…) İlk zamanlar halk tütün yasağına pek kulak asmamıştı. İnsan men edildiği şeye karşı haristir derler; tütün gizli gizli içilmeye başlandı. Bir duman keyfi uğruna kelle verenlerin sayısı kabardıkça, başta İstanbul gelmek üzere bütün imparatorluk halkını ciddi bir endişe aldı. Öyle ki hemen her sabah sokaklarda, kırk elli ceset görülüyordu; cellâdlar, tütün içerken tutulanların başlarını vurup kellelerini koltuklarının altına bırakıyor, padişahın emri mucibince ne için öldürüldüklerini anlatmak için çubuğunu da kesik başın içine veriyorlardı. Tütün içenleri arayıp yakalamak için hafiye teşkilatı kurulmuştu, bunlar geceleri bir hırsız gibi, şüphelendikleri evlerin, bekâr odalarının damlarına çıkarlar, bacaları koklayarak tütün kokusu ararlardı.

(…) Dördüncü Murad'ın kendisi, mahrem yâranı ile gece gündüz içer bir ayyaştı, ölümü de içki yüzünden tutulduğu sirozdan olmuştu ve Bağdat seferinden döner dönmez ölüm döşeğine yatmıştı. Padişahın ölüm haberi yayılır yayılmaz, İmparatorluğun her tarafında kahveler derhal açılmış, tütün keseleri meydana çıkarak çubuklar tellendirilmişti. Tütün yasağının kaldırıldığına dair yeni bir emir çıkmamış, yasak kendiliğinden tavsamıştır.

(…) Şurasını da kaydetmek lazımdır ki tütün nispeten yeni olduğundan ve tütün yasağı da bir ara çok şiddetli olarak tatbik edildiğinden tütüncü esnafı için diğer esnafda olduğu gibi lonca teşkilatı kurulamamıştı, kendilerine devlet murakabesini[1] görecek bir kâhya tayin edilmemiş, tütüncüler başı boş esnaf olmuştu ve hemen hepsi de Yahudi idi".

Kahve Yasağı
"Türkiye'ye kahve on altıncı asırda, Kanunî Sultan Süleyman zamanında girdi.(…) İstanbul'da sür'atle çoğaldı ve yayıldı, işsiz güçsüz takımı, bilhassa kadı ve müderris ma'zulleri[2] vakit geçirmek için kahvehanelere devama başladı; mahallelerde imamlar, müezzinler, hatta büyükçe rütbe sahipleri bile kahvehane müşterisi oldular. (…) Üçüncü Murad zamanında ilk kahve yasağı çıktı; kahvehaneler kapatıldı. Fakat kahvehane yarenliğinin tadı halkın damağında kalmıştı, kahvecilik de kârlı işti, mahalle aralarında, ara sokaklarda, çıkmaz sokaklarda bazı dükkânların ard kısımlarında gizli koltuk kahvehaneleri açıldı; kahveciler de bu yasağın tatbikine memur subaşı ile asesbaşıya ve adamlarına göz yumma payı verdiler (…) Payitahtın tanınmış uleması, şeyhleri, kahve müdavimleri hoş gördüler, kahve yasağı kaldırıldı. Bunun üzerine servet sahipleri, vezirler irad[3] olarak gayet büyük mükellef kahvehaneler yaptırdılar ve kahveciden günde bir, iki altın kira alır oldular. (…) Memlekete tütünün girmesi ve tütün tiryakiliğinin yayılması, kahve safasına cila verdi ve kahvehanelerin şevkini, revnakını artırdı".

İçki Yasağı
"Memleketimizde devir devir konulmuş, şiddetle takip edilmiş, göz yumulup unutulmuş, sonra tekrar konmuş ve son zamanlara kadar devam etmiş yasaklardan biri alkollü içki yasağıdır. Hatta Cumhuriyet

Dördüncü Murad evvelâ kahvehaneleri kapatmış, tütün içilmesini de yasak ettirerek dellâllar vasıtasiyle, tütün içenlerin idam edileceklerini ilân ettirmişti.

İlk zamanlar halk yasağa pek kulak asmamıştı. Lâkin, bir duman keyfi uğruna kelle verenlerin sayısı kabardıkça, başta İstanbul, tüm imparatorluk halkını ciddi bir endişe aldı. Öyle ki, her sabah sokaklarda kırk-elli ceset görülmeye başladı... Tütün içenleri yakalamak için hafiye teşkilatı kurulmuştu.

devrinde bile 1946 ve 1950 Bir Dereceli Meb'us Seçimi günlerinde yirmi dört saat için içki yasağı konulmuştur.

Hicrî 975, Miladî 1567 tarihinde İstanbul ve Galata Kadılıklarına gönderilen bir fermanda, meyhane işletmenin yasak olduğu halde yeni meyhaneler peyda olduğu yazılmakta ve içki yasağının şiddetle tatbik edilerek meyhanelerin kapatılması emredilmektedir.

Hicrî 983, Miladî 1575 tarihinde İstanbul Kadısına gönderilen bir fermandan öğreniliyor ki Lânga ve civarında oturan Ermeni ve Rumlar evlerinin alt kısmını meyhane yapmışlar… Buralara dadanan sarhoşlar, hamama giden kadınların yollarını çevirirler, camiye giden Müslümanlara alenen küfür eder ve üzerlerine şarap dökerlermiş. Bu yüzden kanlı kavgalar olmuş. Hatta bir seferinde bir azılı sarhoş kadınlar hamamına girip iç halvetten çıplak bir kadın yakalayıp zor ile kaldırmak istemiş. Hamamdaki kadınlar, biçareyi eli bıçaklı sarhoşun elinden kurtarmışlar. (…) Bu fermanla; mahalle aralarında, bilhassa mescid ve hamamlar civarındaki meyhanelerin kapatılması emir ediliyor…

Hicrî 1159, Miladî 1746 tarihli bir fermanda "İstanbul ve civarına bir katre şarap ve rakının sokulmaması" emrolunuyordu.

Hicrî 1206, Miladî 1791 tarihli fermanda "Fransız Elçisinin Tekirdağı'ndan getireceği şaraplar için ne gibi tedbirler alınacağı" bildirilmektedir.

Hicrî 1092, Miladî 1681 Dördüncü Mehmed zamanında "şarap emaneti on yıldan beri kaldırılmıştır". Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa meyhanecilerden dört yüz kese akçe rüşvet almış, meyhane açmalarına göz yummuştur. Padişah da o sıra Çatalca civarında Yapağcı Çiftliğinde bulunuyordu. Haber alınca Sadrazama: "Hattı Hümayunumla yasak olan hamr'e[4] ne sebeple izin verdin" diye şiddetli bir ferman gönderdi; Kara Mustafa da hemen "Padişahla söyleşmek kolaydır" deyüp hiçbir şeyden haberi olmayan kethüdası Hasan Ağa'yı hapsettirdi, hesabını gördürüp geceleyin boğdurttu ve ölüsünü evine yolladı. Padişaha da "Benim haberim yok, kethüdam izin vermiş, hattı hümayununuz gelmeden ben esasen haini boğdurtmuş ve cezasını vermiştim" diye cevap verdi.

III. Sultan Selim şarap, rakı ve onlara benzer ne kadar içki var ise hepsini şiddetle yasak etti. Rumlara ve Ermenilere Patrikleri, Yahudilere Hahambaşı, Müslümanlara hocalar, içki vermemeleri ve satmamaları için muhkem tenbih ettiler, aksi takdirde idam olunacaklarını bildirdiler. Ayyaşların hali kötüleşti amma çok geçmedi, el altından gizli içki satanlar peyda oldu. Meselâ bir adam eline bülbül kafesi alıp sokağa çıkar, sorana bülbülümü gezdirmeye giderim derdi, amma kafesin içine barsak konulurmuş, barsaklar da rakı ile doldurulmuş. Kafesin ağırlığından şüphelenen zabıta herifi yakalamış, rakıyı meydana çıkarmış. (…) Teneke boru satan ve boru vesaire lehimleyen Yahudiler türedi. Boruların içi rakı, şarap dolu idi. (…) Birçok müptelâlar evlerinde, bahçelerinde inbikler kurup kendi içkilerini kendileri yapmaya başladılar. Bayezid tarafındaki bakırcılarda bu seneye kadar durup da müşterisi çıkmayan inbiklerin bir tanesi kalmadı, satıldı. Bazı çelebiler, çoğu Laz olan bakırcılara: "Sende inbik var mı?" diye sorarlarken kızarırlar, onlar da kıs kıs gülerek: "Sarhoşlar meyhaneciliğe heves etti. İnbikler yağma oldu, yağma!" diye cevap verirlerdi"…

Geceleri Ezanla Yatsı Arası Sokağa Çıkma Yasağı

"İstanbul'da kopan ihtilâllerde yatsıdan sonra her ne surette olursa olsun gece sokağa çıkmak dahi yasak edilmişti. Yatsıdan sonra sokağa fenersiz çıkma yasağı, en şiddetli bir şekilde Dördüncü Murad zamanında tatbik edilmiş, bu yüzden İstanbul'da sekiz on sene içinde binden fazla erazil makulesi[5] katledilmiştir".

Kadınların, Kayıklara Erkeklerle Binme Yasağı

"Fetihten İkinci Abdülhamid devri sonlarına kadar devam etmiş bir yasaktır. Kadınlar tek veya iki üç çifte kayıklara erkeklerle beraber binemezlerdi. Yasağın konulmasına sebeb, bazı hafifmeşreb nâzenin taze kadınların kayıklarda, kırıkları olan erkeklerle buluşmalarına mâni olmaktı. Bazı kayıkçılar, bu oynaşmalara göz yumma karşılığı devletçe tesbit edilen narhdan kat kat üstün para kopardıkları için, yasağa rağmen kayıklarına erkeklerle beraber kadın alırlar, görülüp de niçin aldığı sorulunca "erimdir dedi, aldım" derlerdi. Bu gibi uygunsuzlukların önüne geçilmesi için de, kayıkçılar kâhyasına, bostancıbaşıya, sıkı sıkı şiddetli emirler verilirdi".

Kadınlar tek veya iki üç çifte kayıklara erkeklerle beraber binemezlerdi.

Kadınların Eyüp'de Kaymakçı Dükkânına Girme Yasağı

"On altıncı asırda konmuş bir yasaktır. Zamanımızdan yirmi beş, otuz yıl evveline kadar Eyyüb'ün kaymağı ve kaymakçı dükkânları İstanbul'un şöhretlerinden idi. On altıncı asırda, herhalde türbe ziyareti bahanesiyle Eyyüb'e gelen bazı hafifmeşreb kadınların kaymakçı dükkânlarına girip evvelce anlaştıkları erkeklerle bu dükkânlarda buluştukları görüldü ve Eyyüp Kadısı tarafından hükümete şikâyet edildi, bunun üzerine Eyyüb Kadısına Hicrî 981, Miladî 1573 tarihli bir yasak fermanı gönderildi".

Kadınların Mesire Yasağı

"Aşağıdaki satırlar Hicrî 1165, Miladî 1752 tarihli bir fermandan alınmıştır:
"Nisvan taifesinden[6] bazılarının tenezzüh[7] ve teferrüc[8] bahanesiyle Üsküdar'dan Kısıklı, Bulgurlu, Çamlıca ve Merdivenköyüne, bazıları dahi Boğazdan Tokad, Akbaba, Dereseki ve Yuşaya arabalarla gidip ve edeb ve hayâyı atıp envai şenaati irtikâb ettikleri[9] ihbar olunmuşdur. Bundan böyle, kadınların arabalarla bu uzak mesirelere gitmeleri yasak edilmiştir. Gidenlerle onları yasağa rağmen arabasına alıp götürecek arabacılar, yakalandıkları gibi İstanbul'dan taşraya sürüleceklerdir.

İstanbul'a Bekâr Uşağı Girme Yasağı

"İstanbul'a gelen bekâr uşakların şehre girebilmesi ve iş bulup kalması için sıkı kayıtlar konulurdu. Aşağıdaki satırlar Hicrî 1242, Miladî 1828 tarihli İhtisab Nizamnamesinden[10] alınmıştır: "Bundan böyle İstanbul'a gelecek ve hâlen şehirde bulunan bekârlar için münasib semtlerde birer ikişer han tahsis olunacaktır ve bekârlar, Müslüman ve gayrimüslim olarak bu hanlarda yatıp kalkacaklardır. (…) Çekmece ve Bostancıbaşı köprülerindeki ihtisab memurları; İstanbul'a gelen bekâr uşakları dikkatle gözden geçireceklerdir".

Hamama Giden Gayrimüslimlere Nalın Giyme Yasağı

"Memleketimizde tatbik edilmiş eski yasaklardan garip olduğu kadar da hazin ve tuhaflarından biri de, çarşı hamamlarına giden gayrimüslimlerin nalın giymekten men edilmiş olmalarıdır. Her nedense, hamama giren gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayırd edilmesi düşünülmüş, gayrimüslimlerin nalınsız dolaşmaları münasip görülmüş fakat Müslümanların da ayaklarından nalını bırakabileceklerine göre bu da kâfi görülmemiş, gayrimüslimlere verilecek peştemallara, alâmet-i fârika olarak birer demir halka takılmıştır".

"Kadınların arabalarla uzak mesirelere gitmeleri yasak edilmiştir."

Arabaya ve Ata Binme Yasağı

"Tanzimat'tan evvelki devirde, İstanbul'da Padişahtan başka ancak üç kişi, eğer ata tercih ederlerse arabaya binme hakkına sahip idiler. Bu üç kişi ilmiye sınıfının en yüksek simaları olan Şeyhülislâm, Rumeli Kazaskeri ve Anadolu Kazaskeri Efendiler idi."

Çingenelere Ata Binme ve Kısrak Besleme Yasağı

"Tanzimat'tan evvelki eski İstanbul hayatının türlü kayıt ve yasaklarından biri de, Çingenelerin Büyükşehirde ata binmesinin ve atla dolaşmasının men edilmiş olmasıdır. Divanı Hümayun'dan İstanbul Kadısı ile Çingene tayfası subaşısına gönderilen bir fermanda: "Çingene tayfasının ata binmesi ve kısrak beslemesi yasak edilmiş olup lazım geldikçe eşeğe bineceklerdir. Sene 933, Miladî 1595". Aynı fermanda, sebep olarak, atlı Çingenelerin yollara bellere inip fesat ve şenaat[11] işledikleri gösterilmiştir".

Arnavutlara Hamam Tellâkı Olma Yasağı

"Hicrî 1143, Miladî 1780 ihtilâline kadar İstanbul hamamlarında dellâk taifesi büyük ekseriyetle Arnavuddu. Bu ihtilâlde askerden evvel silaha sarılmış olan Büyükşehrin baldırı çıplak ve ayak takımının başına geçen Patrona Halil, Bayezid hamamından çıkmıştı. (…)1918 yılına kadar İstanbul hamamlarına Arnavud milletinden dellâk sokulmamıştır".

Kiliselerde Çan Çalma Yasağı

"Bütün İslam âleminde olduğu gibi Türkiye'de de, bütün gayrimüslimlere geniş bir din ve mezheb hürriyeti verilmiştir; fakat Hıristiyan kiliselerindeki çanlar kaldırtılmış, çan çaldırılmamıştır. Bu yasak, memleketimizde 1856 Paris Muahedesine[12] kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonradır ki Türkiye'deki kiliselere çan kuleleri yapılmış ve kiliselerde çan çalınmaya başlamıştır".

Reşad Ekrem Koçu'nun *Osmanlı Tarihinde Yasaklar* isimli kitapçığındaki diğer yasaklar da şöyledir: Afyon ve Esrar Kullanma Yasağı; Kadınların Açık Saçık Gezmesi Yasağı; Saçak, Şahnişin, Çardak Yasağı; Umumi Yerlerde ve Bilhassa Kahvehanelerde Devlet Sohbeti Yasağı; Şehirdeki Konaklardan Yalılara, Yalılardan Konaklara Taşınma Yasağı; Silah Taşıma Yasağı; Surların Üzerine Ev Yapma Yasağı... Son yasak ise hayli ilginçtir:

> Gayrimüslimlerin hamamda nalınsız dolaşmaları uygun görülecek, ayrıca peştemallarına birer demir halka takılacaktır...

Ay Yıldız Yasağı

"İkinci Mahmud zamanında kırmızı zemin üzerine beyaz ay-yıldız Türk bayrağı olarak kabul edildikten sonra; halk, her tarafta ay-yıldızı bir süs motifi olarak kullanmaya başladı. Seyyar esnaf takımlarına, dükkân sahipleri kapılarına, pencerelerine, duvarlarına birer ay-yıldız nakşettiler; kayıklar, arabalar, sürücü beygirleri ay-yıldızla süslendi. Hükümet bu merakı iyi karşılamadı, ay-yıldızın kadir ve kıymetini, şerefini korumak için, resmi daire ve askeri üniformalarda icab eden yerlerden ve bayrağımızdan gayrı ay-yıldız kullanılmasını şiddetle yasak etti. Fakat bir müddet sonra bu yasak da tavsadı".

Der; Cemal Ünlü
www.acikradyo.com.tr
14 Ağustos 2002.

Kaynak:
Reşat Ekrem Koçu; *Osmanlı Tarihinde Yasaklar*. İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları, 1950.

[1] Denetim.

[2] Azledilmiş, işten çıkarılmış kişiler.

[3] Gelir.

[4] Şarap.

[5] Rezil soyu.

[6] Kadın kısmından.

[7] Dolaşmak, gezmek.

[8] Mesireye, pikniğe gitmek.

[9] Türlü fenalığı yaptıkları.

[10] Belediye talimatı.

[11] Kötülük.

[12] Antlaşma.

Yaya

Ulaşmanın en eski biçimidir yürümek. Metropol sakini, kasabalıdan; kentli, köylüden; Kuzey ülkelerindekiler, Güneydekilerden; Orta Avrupalı, geleneksel kültürlerde yaşayandan; Batılı, ekonomik bunalımdan mustarip eski Doğu Bloku vatandaşından; borsacı, işsizden hızlı yürür.

Hayat temposunun bu parametresi, elbette yaşam sevincinin ölçütü değildir. Çalışma hayatının stresi, sokaktaki yüzlerin yabancılığı, karaktersiz kent mimarisi, sosyal bağların gevşekliği, korku… Tümü, adımlarımızı hızlandırır. Yollar da, kent planlamacılarından ya da merhum Menderes'in 1950'lerdeki asfalt seferberliğinden çok çok önce, yürüyerek keşfedilmiştir. Geçmişte katedilmesi günler hatta haftalar süren birçok patika, günümüzde bile kullanılan yolların temelidir.

Bilinen Yol İnsana Güven Verir

Yol tarihçisi Maxwell Lay'e göre Kuzey Amerika'ya ilk gelen Avrupalı yerleşimciler sanıldığı gibi el değmemiş peyzajlarla değil "yarım metre genişliğinde milyonlarca patikayla bezenmiş toprakla" karşılaşmışlardı. Yeni yerleşimciler, hayvanların ve Kızılderililerin defalarca aynı güzergâhtan geçerek oluşturduğu patikaları kolayca benimsemiş ve aynı yolları kullanmaya başlamışlardı. Bu yüzden, sonradan inşa edilen yollar, Amerikan hükümetinin resmi belgelerinde 1808'de bile hâlâ 'yapay yollar' olarak kayıtlıdır.

Kızılderililerin en ünlü ve uzun patikalarından biri olan *'Iroquois Mohawk Trail'*, New York Eyaleti'nde Buffalo'dan Albany'ye dek, yani 600 km boyunca uzanıyor. Bugün 'New York Route 5' adıyla anılan otoyol, Seattle'ın eski merkezine uzanan ana cadde ya da New York'taki Broadway de, yüzlerce yıl öncesinde yerliler tarafından arşınlanmıştı. Batı Dünyası insan doğasının, hatta hayvan sürülerinin kendiliğinden keşfettiği yollardan, dümdüz, simetrik güzergâhlara geçişi ise büyük ölçüde Romalılara borçlu.

30 yıldır dünya çapında patika ve eski yolları inceleyen, Stuttgart Üniversitesi'nden kent planlamacısı Prof. Klaus Humpert, doğal güzergâhlardan sapmalardaki tahammül sınırını keşfetmiş: "Yol gördüğümüz hedeften 25–30 dereceden fazla saptığı anda, alternatiflere yöneliyoruz." Üstelik bu kural hem hayvanlar hem insanlar için geçerli. Yani Norveç'teki Ren geyiğiyle, parkta 'çimlere basmayınız' levhasını çiğneyerek kestirmeye yönelen Parisli genç arasında bir fark yok. Bu durumda otomobil sürücülerinin şehir içindeki tek yön levhalarını hiçe saymalarına ya da bazı yayaların İstanbul E-5'te üst geçidi kullanmak yerine kendilerini araçların önüne atmayı yeğlemesine şaşmamalı. İstanbul, insan doğasına en aykırı gelişen kent kategorisinde kuşkusuz birinciliğe oynuyor.

Bu arada Batı'da bilim insanları yolların beyinde bıraktığı izleri sürüyor. London University College'dan Eleanor Maguire, Londralı taksicilere kentin turistik yerlerinin fotoğraflarını gösterince, beyinlerinin belirli bir bölümünün (sağ Hippocampus) faaliyete geçtiğini tespit etmiş. Taksici beyinleri başka kentlerin ünlü yapıtlarını gördüklerinde aynı tepkiyi göstermediklerinden, 'güzergâh hafızasının' ayrı bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz, diyor Maguire. Kentlinin bir diğer şanssızlığı, kültürel sağ–sol takıntısı. Yer tarif ederken, "falanca yerden sola sap" deriz, dönüş yolunda tersten düşünmekte zorlanırız. Oysa Avustralya'daki Aborijin yerlisinin, kerteriz noktasını kafasında kuzey–güney gibi kriterlere göre konumlandırdığından, böyle bir derdi yoktur.

Yol gördüğümüz hedeften 25–30 dereceden fazla saptığı anda, alternatiflere yöneliyoruz. Üstelik bu kural hem insanlar, hem hayvanlar için geçerli.

Fransız filozof Paul Virilio'ya göre 'çağdaş' büyük kentlerde tüm

hareket alanımızın kesin çizgilerle koşullandırılması, yasaklarla sınırlandırılması ve asansör, yürüyen bantlar ve ulaşım araçlarıyla yer değiştirmesi, insanda ağır kişilik bozukluklarına ve gerçeklik duygusu kaybına neden oluyor.

Bundan kötüsü, nörolojik bir hastalık olan 'landmark agnosia'. Bu rahatsızlıktan mustarip insanlar, herkesin doğal olarak algıladığı bir camii, market ya da tek başına bir ağaç gibi büyük ve belirgin yapıları hatırlayamıyorlar. Yönlerini, çok küçük ayrıntıları, mesela farklı renkte bir kaldırım taşının yerini ezberleyerek bulmak zorunda kalıyorlar.

Yaya ve Şiddet

Yaya araştırmaları elbette marjinal bulgularla sınırlı değil. Amaç, ulaşımı 'insancıllaştırma.' Kent planlama uzmanları geometrik modellemelerde, Afrika'da bir köyde kendiliğinden oluşan kulübeler arası patikaların aynı zamanda en verimli yol ağı olduğunu keşfetmiş. Başka bir deyişle; kimse artık Stalinist disiplinle belirlenen, yukarıdan bakınca 'harita metod defteri' deseninde, bireyin ihtiyaçlarını göz ardı eden çevre mühendisliği anlayışını geleceğin yerleşimi olarak savunmuyor.

Tabii en tehlikelisi, yayaların bir araya gelip 'kitle'yi oluşturdukları an. Mekke'de her yıl yaşanan sıkışıklıkta, güneşin altında ölen yüzlerce Hacı adayını saymazsak, 2001 yılında yine 50 kişi şeytan taşlarken ezilerek can verdi. Ölenlerin sayısı 1998 yılında 150, 1994'te ise 270 kişi idi. 1990 yılında tünelde çıkan panikte hayatını kaybeden Hacı adaylarının sayısı 1426, yaralı sayısı ölü sayısının kat kat fazlasıydı.

Böyle durumlarda yaşananları kavrayabilmek için, Elias Canetti'nin 50 yıl önce yazdığı *'Kitle ve İktidar'* başlıklı çalışmaya göz atmakta fayda var: "Her bir insan özyaşamı için ne kadar vahşice savaşırsa, etrafını saran tüm diğerlerine karşı savaştığı da o kadar açık ortaya çıkar. Tıpkı kendine yapıldığı gibi, onu şu ya da bu yana iter. Ne kadınlar, ne çocuklar ne de yaşlılar gözetilir… Panik, kitlenin kitle içinde dağılmasıdır. Birey kitleden ayrılıp kaçmak ister; çünkü kitle, bir bütün olarak tehlike altındadır. Ama birey fiziksel olarak hâlâ kitlenin içinde saplanıp kaldığı için, ona saldırmak zorundadır…"

Neyse ki bilim adamları bizi bu deneyimden korumaya kararlı. 2001 yılı Nisan ayında ilk kez, Almanya'da Duisburg Üniversitesi'nde 'Yayalar ve Tahliye Dinamikleri' konulu uluslararası bir konferans düzenlendi. 13 ülkeden katılan 100 dolayında uzman, yayaların neye göre nasıl hareket ettiğini tartıştı. Kentleşmeyle hareket halindeki kalabalığın her gün arttığı; konser salonlarını, alanları, stadyumları, toplu taşıtları, sinemaları, alışveriş merkezlerini, sokakları doldurduğu düşünülürse, geç bile kalındı. Varılan ortak kanı ise, yangın benzeri kriz durumlarında en büyük risk faktörünün insanoğlunun kendisinin oluşu.

> Tıkanmaların nedeni, "insanların normalden daha hızlı hareket etmek istemesi." Örneğin, İstanbul 2. Boğaz Köprüsünde ... öncesinde ve sonrasında rahatça akan trafik, gişelerde şerit sayısı artıp daraldığında fazladan sıkışıklığa yol açar; çünkü, herkes aynı anda hızlanıp şerit değiştirmektedir.

Yavaş Kaçan Kurtulur

Birkaç yıl öncesine kadar mekân güvenliğinin sınandığı modellemelerde kitlenin sıvı gibi hareket ettiği hatalı olarak varsayılıyordu. Sinema salonunda yangın çıktığında, imdat çıkışı ne derece genişse, tıpkı bir şişenin ağzındaki gibi, daha fazla 'miktarda' insan tahliye olacaktı. Gerçekte ise durum hayli farklı: Panik hallerinde çıkış kapısının önündeki insanlar aynı anda hareket ettiğinden, bir tıkaca dönüşüyorlar. Bu sorunun çözümü ise *Nature* dergisinde yayınlandı. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, kapı önü alanının bir sütunla daraltılıp, sütunun iki tarafından dolandırılan kitle bireylerinin hızı ve kapı önü yoğunluğu azaltılınca, aynı sürede daha çok insan tahliye olabiliyor.

Dünyanın en iyi 10 yürüyüş rotasından biri olarak kabul edilen 500 km uzunluğundaki Likya Yolu, Fethiye'den Antalya'ya uzanıyor.

Dresden Teknik Üniversitesi'nde 'Normal ve panik durumlarda kendi kendini organize eden kalabalığın dinamikleri' konusunda ders veren ulaştırma ekonometrisi uzmanı ve fizik profesörü Dirk Helbing, üzerinde çalıştığı bilgisayar modellemesinde başka ilginç bulgular da elde etti. Kitle, sinema salonunda genişleyen bir koridordan, ardından yeniden daralan bir kapıdan geçiyorsa, yeni tıkanmaların oluşumu kaçınılmaz. Oysa dar koridorda tıkanma yaşanmıyor ve tahliye hızlanıyor. Geçmişteki felaketleri inceleyen Helbing'e göre tıkanmanın nedeni "insanların normalden daha hızlı hareket etmek istemesi."

Özellikle İstanbul 2. Boğaz Köprüsü'nü kullananlar, aynı gerçeğin trafikte de geçerli olduğunu bilir. Öncesinde ve sonrasında rahatça akan trafik, gişelerde şerit sayısı artıp daraldığında fazladan sıkışıklığa yol açar, çünkü herkes aynı anda hızlanıp şerit değiştirmektedir. Hollanda otobanlarında yapılan incelemeler, kimsenin bencilce hareket edemediği, sollamaya olanak olmadığı ve öndeki araçla aynı sabit hızla ilerlendiği durumlarda sıkışıklığın kendiliğinden açıldığını gösteriyor.

Dahası, sürü psikolojisinin etkisiyle insanların panik durumlarında, bir başka boş çıkış olduğu halde inatla

çoğunluğun yöneldiği çıkışa doğru hareket ettiği gözleniyor. Güney Afrika'da 2001 yılında yaşanan disko yangınında gençlerin tamamı, dört çıkış olmasına karşın aynı yere yönelmişti. Sonuç: 13 ölü, 44 yaralı. Fizik profesörü Helbing'e göre kitlenin yıkıcı gücü inanılmaz: "Sadece 50 kişinin aynı yöne itmesiyle bile metrekareye bir tonluk basınç düşüyor. Kötü durumlarda çelik bariyerler dahi yamulabilir, duvarlar yıkılabilir."

Son bir uyarı da, hacılar dışındaki ikinci büyük risk grubu olan futbol taraftarlarına. "Ters akıntıdan mutlaka kaçınılmalı. Statlarda birçok felaket, son dakikada atılan bir gol yüzünden bazı taraftarların geriye hücum etmesinden kaynaklanmıştır." 1982 Avrupa Kupası sırasında Moskova'da son dakika golünün bilançosu: 340 ölü, yüzlerce yaralı.[1]

Melih Kafa
www.acikradyo.com.tr
11 Temmuz 2002.

[1] Bu yazı 2002 yılında *Ulusoy Traveller* dergisinde yayınlanmıştır.

Yellenmek

Bilimin, popüler bilimin, yalancı bilimin ve bilim kurgunun favori ortak konularından biri, dinozorlar. Daha doğrusu, yeryüzünün insanoğlundan önce gördüğü en müthiş canavarların bundan 160 küsur milyon yıl önce nasıl olup da 'birdenbire' ortadan kalktıkları sorusu. Bu konuda sayısız kuram var tabii, ama en yaygın üç tanesi şunlar:

- İklimin hızla değişip sıcaklığın düşmesi sonucunda hayvanların donarak ölmesi;
- Büyük yanardağ patlamaları sonucunda çıkan öldürücü gazlarla iklimin yaşanmaz hale dönüşmesi ve yaratıkların zehirlenerek ölmesi;
- Devasa bir göktaşının düşmesi sonucunda ortalığı kaplayan toz-duman bulutunun iklimi değiştirip dondurucu soğuklara yol açması ve böylece pek çok canlı türünün ölümüne sebep olması.

Aslında, medyanın en sevdiği konuların başında geldiği söylenebilir dinozorların. Türün yok oluşu konusunda yeni bir kuram ya da spekülasyon ortaya atıldığında, canavarlar da olağanüstü güzellikteki renkli çizimleriyle birlikte 'magazin' sayfalarının baş köşelerini süslüyorlar. Ve tabii her seferinde de okurlara Spielberg'in *Jurassic Park* filmini hatırlatıyorlar.

30 Temmuz 2000 tarihli gazetelerde bu konuda çok ilginç bir yeni kurama yer verilmekteydi: Dinozorlar –yüzünüze güller!– ciddi bir

Dinozorlar, yellenmekten vazgeçemezdi, ya biz vazgeçebilir miyiz?

'yellenme sorunu' yüzünden toptan yok olmuşlardı! Çin'de yayınlanan ve her zaman Komünist Partisi'nin ciddiyetine uygun ağırbaşlılıkta bir üslup kullanan *Çin Gençlik Gazetesi* adını vermediği bir Fransız bilim adamına atıf yaparak aynen şöyle diyordu: "Her biri 80-100 ton çeken hayvanlar, her gün 130 ilâ 260 kilo gıda tüketiyor ve dur durak bilmeksizin yelleniyordu." Gazeteye göre, dinozor 'yel'leri, yüksek oranda metan gazı içerdiği için, hayvanların yeryüzündeki yaklaşık bir milyon yıllık ikameti sırasında atmosfer bu gazla dolup taştı, ve sonunda ozon tabakasının delinmesine yol açtı. Ozon tabakası atmosferi güneşin morötesi ışınlarından korumaz olunca, yeryüzü bitki örtüsünde muazzam değişimler meydana geldi. Ortaya çıkan besin yetersizliği de dinozorların topyekûn açlıktan ölmeleri sonucunu doğurdu.

'Kendi Yelinde Boğulan Dinozor' Teorisi

'Kendi yelinde boğulan dinozor' teorisi, bütün gönderme ve uzantılarıyla, bir tatil sabahı insanın yüzünde hafif bir tebessümle okuyacağı ve hemen arkasından da, bu konudaki bir sonraki habere kadar unutacağı mükemmel bir magazin haberi gibi görünüyor. Tarih, bilim, espri, egzotizm ve görsellik dozu ne eksik, ne de fazla.

Gelin görün ki, kazın, ya da, bu durumda dinozorun ayağı pek de öyle değil. İşi küresel ısınma boyutunda ele aldığınız zaman, bu küçük ve sevimli haber, dinozorların yok oluşları ile ilgili en akla yakın ve gerçekçi kuram olabileceği gibi, aslında, insan türünün geleceği ile ilgili çok önemli bir 'felaket habercisi' de olabilir pekala.

İnsanoğlu ya da insankızı olarak, yaktığımız ormanlardan çıkan gazların, o ormanlardan arta kalan otlaklarda otlattığımız sığırlarla davarların yellenmesiyle atmosfere boca edilen metan gazlarının, kestiğimiz ağaçları kendisine şölen yapan termitlerin saldığı gazların hesabını yaptığımız zaman, görüyoruz ki, dinozorlar sandığımız kadar uzakta yaşayıp ölmedi.

Termitler ve Büyükbaş Hayvanlar

Şimdi, bu 'eski' olayı, 'yeni' bir olaylar dizisiyle bağlamaya çalışalım: Endüstri, otomobiller, uçaklar vb. aracılığı ile salınan karbonların yanı sıra, sadece orman yangınlarıyla atmosfere yılda 1 ila 2.5 milyar ton sera gazı salınıyor. Ormanların yerini çöl almamışsa, otlaklar alıyor. Zaten ormanları ya kereste için kesiyoruz ya da hayvancılık için yakıyoruz. Otlaklarda 1.2 milyar büyükbaş hayvan otlatıyoruz: 5 adam başına bir büyükbaş hayvan. Bu sığırlarımız; davar, deve, keçi, at ve domuzlarımızla birlikte havaya her yıl 73 milyon ton metan gazı salıyor. Çünkü, yedikleri otlardaki selülozu ayrıştırmak için barsaklarındaki anaerobik bakteriler metan gazı üretiyor. Sığırları hamburger ya da cızbız köfte şeklinde mangallarda pişirip ormanları daha fazla yakıyoruz. Kestiğimiz kerestelerin bir kısmını ise akıl almaz ölçüde çoğalan termitler yiyor. Şu anda adam başına yarım ton termit/karınca düşmekte!
Yediklerinden tıpkı inekler gibi metan üreten bu minik hayvanlar astronomik boyutlarda gaz çıkarıyor: Bir termit yuvasından dakikada 5 litre metan çıkabiliyor. Ayrıca, kutuplardaki sürekli buz[1] tabakasındaki tundralarda ve okyanusların kıt'a sahanlığı çamurlarında muazzam ölçülerde sıkışıp kilitlenmiş 'ağır metan' gazı var. Sera etkisiyle okyanuslar ısınıp, buzlar çözülürse, buradaki potansiyel metan salımı yılda yarım milyar tonu aşabilecek. Bu bileşikler atmosferi ısıtınca, daha fazla su buharı birikebilecek. Kendisi de güçlü bir sera gazı olan bu ilave su buharı ise yeryüzünü büsbütün ısıtacak[2]. Yani, atmosferi ısıt, sera gazları açığa çıksın; sera gazlarını açığa çıkart, atmosfer ısınsın ve bu böyle gitsin... Dinozorlar, yellenmekten vazgeçemezdi, ya biz, biz geçebilir miyiz?[3]

Ömer Madra
30 - 31 Temmuz 2000.

[1] Permafrost.

[2] Bill McKibben; *The End of Nature*. New York: Anchor Books, 1999.

[3] 30-31Temmuz 2000 tarihlerinde *Yeni Binyıl* gazetesinde yayınlanmış olan 'Dinozorlar Burnumuzun Dibinde Yelleniyor' ve 'Bir Dinozorun Hezeyanları' başlıklı yazılardan.

Yerli Halklar Bildirgesi

Yerli halk kavramı, tıpkı hayat kavramının kendisi gibi, bugüne kadar evrensel, standart ya da sabit bir tanıma kavuşturulamamış bir olgu. **(Bkz; Hayat)** Bu, belirli bir coğrafi bölgede yaşayan ve bu bölge ile en eskilere kadar uzanan bir bağlantısı olan tüm etnik gruplar için kullanılan bir terim. Yerli halkların yanı sıra yerel halklar, aborijinler, aborijin halklar **(Bkz; Charles Perkins)**, ilk halklar, ilk milletler, ve – kadim Yunanca'da 'topraktan fışkıran' anlamında– otokton halklar da deniyor. Ancak, Birleşmiş Milletler ve onun uzmanlık organları gibi uluslarası kuruluşların 'yerli halklar'ı daha dar bir terimle tanımlama yönündeki önermelerinin biraz daha yaygın kabul gördüğü söylenebilir.

Tanımların esas aldığı kriterler olarak, belli bir bölge ya da toprak üzerinde, o toprağın sömürgeleştirilmesinden ya da ilhakından önce kısmen ya da tamamen oturmakta olan, *veya* orada bir ulus devletin oluşumu sırasında diğer kültür

Bir "beyaz"ın kum-kaya-toprak-çöl olarak gördüğü yer, oraların "sahib-i aslî"sine böyle parçalı desen örtü.

gruplarının yanı sıra oturan, *veya* hükümranlık iddiasında olan ulus devletin nüfuzundan bağımsız olan ya da büyük ölçüde soyutlanmış kültürel grupların dilsel, kültürel, toplumsal/örgütsel özellikleri dikkate alınmaktadır. Böylelikle, hem kendilerini çevreleyen topluluklardan, hem de ulus devletin hâkim kültüründen belli ölçüde farklılaşmış olarak varlığını sürdüren ve kendisini yerli olarak gören ve/ya diğer gruplarca böyle görülen grupların, her zaman olmasa bile, *genellikle* 'yerli halklar' olarak tanımlandığı görülüyor.

Bu çerçevede tanımlandığı haliyle dünyada yaklaşık 370 milyon yerli halk olduğu tahmin ediliyor. Birkaç örnek vermek gerekirse, aralarında Kuzey Amerika'da (Kanada ve ABD) İnuit'ler, Avustralya'da Aborijin'ler, Yeni Zelanda'da Maoriler, Afrika'da Buşman'lar, Güney Amerika'da Awa'lar, Zápara'lar vb. var. Genel olarak dünyada artarak gelişen küreselleşme sürecinin negatif sonuçlarından biri de yerli halkların üzerinde yaşadığı topraklara giderek artan bir hücumdur. Arazi ve inşaat firmaları, yol müteahhitleri, kereste ve mobilya firmaları, tarım endüstrisi, biyoteknoloji sektörü (soya ve palmiye yağı, şekerkamışı, mısır vb.'den etanol vb. üretenler) ve petrol, kömür, koltan, altın, elmas vb. maden çıkarıcıları gittikçe artan bir hızla bu halkların topraklarını 'kapatarak' dünya pazarına 'açmaya' girişmektedirler.

Sözkonusu 'tehâcüm'e karşı yerli halklar, kendi insan haklarının, topraklarının ve doğal kaynaklarının korunması ve güvence altına alınması için uzun süreden beri yoğun bir mücadele vermekteler. Neredeyse 22 yıl süren yoğun bir tartışmadan sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulu nihayet 2007 yılı Eylül ayında bu hakların korunması amacıyla Yerli Halkların Hakları Bildirisi'ni kabul etti. Diğer Genel Kurul Kararları gibi herhangi bir uluslararası bağlayıcılığı

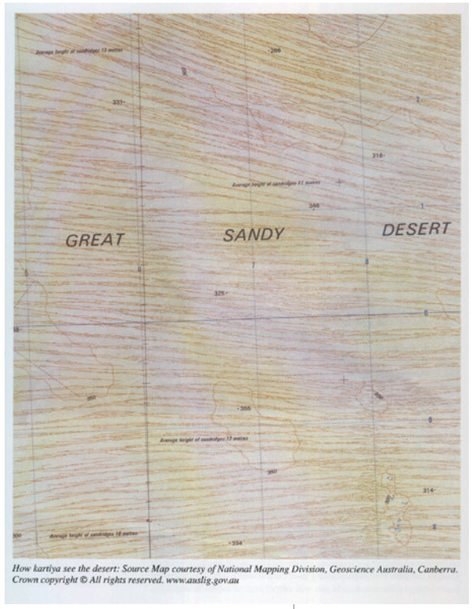

How kartiya see the desert: Source Map courtesy of National Mapping Division, Geoscience Australia, Canberra. Crown copyright © All rights reserved. www.auslig.gov.au

Avustralya'da Kartiya halkı çölü nasıl görür.

–dolayısıyla herhangi bir yaptırımı– bulunmayan ve fakat belli bir moral ağırlığı bulunduğu söylenen Bildiri, ülkelere ve hükümetlere, kabile haklarına geleneksel olarak oturdukları topraklar ve sahip oldukları kaynaklar üzerinde daha fazla denetim bırakmaları, elkoydukları toprakları da ya iade etmeleri ya da bunlar karşılığında tazminat ödemeleri çağrısında bulunmaktadır.

Yerli Halklar Bildirisi, kendi topraklarında önemli yerli halkların barındığı dört güçlü Batı demokrasisinin, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Kanada ve Yeni Zelanda'nın karşı oylarına rağmen, 143 lehte, 11 çekimser oyla BM Genel Kurulu'nda kabul edildi. Aleyhte oy kullananan ülkelerin her biri ayrı ayrı bu deklarasyonun ruhunu kuvvetle desteklediklerini, sözkonusu hakların gerçekleşmesi için en özverili mücadeleyi uzun yıllardır kendilerininin yürüttüklerini ve ilke olarak maddelerin her zaman ve tamamen arkasında olduklarını belirtmelerine rağmen, kendi anayasaları ve yasalarıyla bağdaşmayan hükümler taşıdığı gerekçesiyle Bildiri'yi üzülerek reddetmek zorunda kaldıklarını belirttiler. Karşı oy sahibi dört ülke, Bildiri'nin yerli halkların kendi kaderlerini belirleme; toprak ve doğal kaynakları üzerinde hakları olduğuna ilişkin hükümlere ve bir de, ulusal yasalar ve Devletlerin doğal kaynakları idaresi konusunda yerli halklara veto hakkı tanıma anlamına gelebilecek lafzına (diline) itiraz ediyorlardı. **(Bkz; Wampanoag Kadınları)**

BM Genel Kurul Kararları'nda, Güvenlik Konseyi'ninkiler gibi veto hakkı olmamasına rağmen, Bildiri'ye verilen bir tek aleyhte oy dahi onun işlerliğini fiilen ortadan kaldırarak o kararı 'ölü' hale getireceğinden, Yerli Halkların Hakları Bildirisi'nin yerli halkların bireysel ve kolektif hakları konusunda somut bir iyileştirme sağlayacağına dair dünyada büyük umutlar beslendiğini söylemek kolay olmayacaktır.

Der; Ömer Madra

Kaynaklar:

"General Assembly Adopts Declaration on Right of Indigenous Peoples" GA/10612. New York, 13 Eylül 2007.

www.un.org

www.wikipedia.org

"Indigenous rights outlined by UN" BBC Online, 13 Eylül 2007.
www.bbc.co.uk

Yerli Mobilya

Türkiye'de evlerin mobilyayla, yani hareketli eşyayla tanışması modernleşmeyle birlikte oldu. Modernleşme yoluna giren Türkiye'nin 'kent evi', kısa bir sürede Batılı yaşamı yansıtan mobilyalarla donatıldı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise 'zengin' evleri Batı'yı neredeyse en önde izliyordu. Cemal Reşit Rey'in 1933'te bestelediği *Lüküs Hayat* opereti için Nazım Hikmet'in yazdığı sözler akıllardadır: "Şişli'de bir apartıman / yoksa eğer hâlin yaman / nikel-kübik mobilyalar / duvarda yağlıboyalar." Bu sözlerden, Bauhaus'un modernist tasarımlarının 1930'lar başında, İstanbul'un modern yaşamında baş köşeye yerleştiği anlaşılıyor. Ama doğrusu Türkiye'de ev kültürünün mobilyayla kurduğu ilişki bu kadar sorunsuz bir seyir de izlemedi.

Türkiye'nin geleneksel evi, sedir, kerevet, yüklük gibi, ana mimari kurguya bağlı sabit öğelerden oluşan bir mekân düzenine sahipti. Bu sabit mekân düzeninde yer alan döşek ya da yemek tablası benzeri hareketli eşyalar ise kullanım anında mekândaki yerlerini alır, sonra da yüklüklere konurdu. Batı'nın mobilyasıyla 'Türk Evi'nin, Türk yaşama biçiminin anlaşması ise pek kolay olmadı. Pek çok evde, kanepe, koltuk ve iskemleler, sedir düzenini anımsatır biçimde odanın duvarları boyunca sıralandı. Bu yerleşme düzeni öylesine hâkim bir tipoloji yarattı ki, evlerdeki modern yaşama biçimi zaman içinde hareketli eşyayı özgürlüğe kavuştursa da, 'resmî' kurumların kabul salonlarındaki oturma düzeni hiçbir zaman 'sedir düzeni'nden vazgeçemedi.

Misafir Odası

Batı'dan ithal edilen yabancı eşyaların, asıl işlevlerine kavuşmadan önce hep statü öğesi olarak görüldüğü bilinen bir olgu. Bu eşyaların başında da 'saat' geliyor. Osmanlı'nın yaşama biçimi ve güneşe bağlı zaman ölçümü, saatin işlevini geri plana itmiş, ama 'saat' önemli bir statü öğesi olarak –ve yeni anlamlarla donanarak– yaşam içindeki yerini almıştı. Modern Türk evindeki mobilyanın serüveni de pek farklı olmadı. Önce kendi işlevine kavuşmakta zorlandı ve gündelik yaşamın dışına atıldı. 'Asri' evin yeni eşyası, 'misafir odası'nın yalnızlığında görücüye çıkmayı bekledi. Evin en özel, en büyük odası misafir odası olarak ayrılıyor, gündelik yaşam oturma odasıyla –ya da sofayla– mutfak arasında geçiyordu. Televizyonun misafir odasına girmesine, peşinden de tüm ev halkını bu odaya taşımasına dek bu böyle sürdü. Bu arada, misafir odasında yalnız bekleyen mobilya, kaçınılmaz olarak yeni bir anlam yüklenmişti: Artık öncelikle bir statü göstergesiydi.

'Türk Antikası'

Mobilyanın statü göstergesine dönüşmesi, özellikle üst gelir gruplarında, antika mobilya talebi yaratmakta gecikmeyecekti. Ne var ki mobilyasının tarihi olmayan bir ülkede, en fazla yüz yıllık eşyaların antika muamelesi görmesi kaçınılmazdı. Önce *'Art Nouveau'* mobilyalar tüketildi, sonra sıra '*Art Déco*'ya geldi. Hepsi tükendikten sonra geriye kırk yıllık eski eşyalar kaldı ve sonunda antikacılar bit pazarına dönüştü. Doğrusu ya, alan memnun satan memnun olduktan sonra bunun da pek kimseye zararı yoktu. Ancak yeni Türk kentsoylusu, bit pazarından alınma eşyayla yetinmek istemiyordu. Bunun üzerine yeni bir 'Türk antikası' icat edildi. Artık eski Anadolu evlerinin tavan göbekleri masalara dönüştürülüyor, ahşap işlemeli yerli dolaplar salon köşelerine yerleştiriliyordu. Dekorasyon dergileri bu 'yerli' antikalarla bezenmiş villalara baş köşeyi ayırıyor, kimsenin de aklına "bu suyun kaynağı kurumaz mı?" sorusu gelmiyordu. Yaşanan kıyım düşlemesi zor boyutlardaydı. Her gün eski bir Anadolu evi sökülüyor, harıl harıl 'antika mobilya' üretiliyordu. Böylece kendine sözde bir tarih yaratan yeni Türk kentsoylusu, gerçek tarihini de kitsch'e dönüştürerek hızla ortadan kaldırdı. Şimdilerde ise meraklarını küreselleştirmeye çalışıyor, yeni antikalarını Anadolu köylerinden değil Uzakdoğu köylerinden getiriyor.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'Sizin Antikanız Hangi Köyden' başlığıyla *Yeni Mimar* dergisinin 7-20 Haziran 2004 sayısında yayınlanmıştır.

Yıldız Haritası

Açık Radyo'nun Yıldız Haritası Yorumu

Kendini çok net ifade edememek gibi bir sorunu var, kenarda kalmak, çok öne çıkmamak, hatta bu yüzden söyleyeceklerini içinde tutmak vs., yani kamuoyu önüne çıkmamak gibi bir sorunu var. 12. evde kendini saklayan bir güneş var. Hatta ciddi bir şekilde, söylediklerinin başkaları tarafından anlaşılmaması tehlikesini taşıyor. Sözleri ya çok derin ya da çok yüzeysel gelebilir insanlara. Yani kesinlikle iletişimde karşısındaki ile aynı dalga boyunu tutturamamak gibi bir sorunu var. Böyle bir insan olsaydı, "ben arka planda kalayım, kendime yeterim, güçlüyüm" diyebilirdi. Ama 3 - 4 tane gezegeni 1.

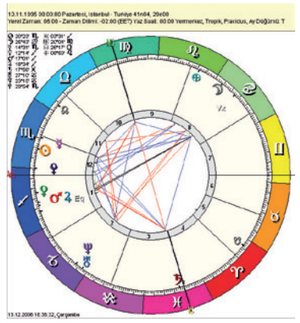
Açık Radyo'nun yıldız haritası.

evde; bir kere atak, yani devrimci, güzellikleri savunan biri. 1. evde Jüpiter: talihi çok açık, yani kesinlikle çok parlak bir kimlik.

Jüpiteriniz Yay'da, çok güzel doğmuşsunuz, şanslı bir radyo. Bırak kısa sürmeyi, oldukça uzun sürecek. 8. evi Yengeç: çok sağlıklı; hiç ölüm filan görmüyorum. Çok şanslı bir velet bu... Yalnız para durumu vahim. 2. ev para evidir, Neptün ve Uranüs de burada... Bu ikisi de buradaysa, para geldiği gibi gider; asla yerine ulaşmaz, yerinde durmaz. Para kaynakları sürekli değişken ve hayalci biri; para sorunu hep olacak.

Satürn 4. evde. Bu da demektir ki, toplumla başınız çok hoş değil.

Ama kendini aktarma biçimi de kendine özgü. Jüpiter, Mars ve Venüs'le kolay fark ediliyor. Kendi kenarda kalmak istese de, bir şekilde fark edilen bir tarafı var. Satürn 4. evde, toplumla ilgili çok sorumlulukları var. 4. evde Satürn olan tipler; annesine, babasına bakan, yaşlılara bakan kimselerdir. Yani ailenin herkese bakan bir ferdi vardır ya, bütün herkesin sorununu çözen, işte öyle bir radyo bu. Dolayısıyla, toplumun bütün yükünü çekmeye çalışan, yaşlılarına bakan, çocuklarına bakan şefkatli bir yapısı var. Böyle bir misyon edinmiş... Geleceği çok da parlak.
Yaratıcılıktan sonra bir de dostluklarını, ilişkiler ağını çok geliştirmesi gerekiyor. Bakın 'kuzey düğümü' burada: İlişkilerden çok beslenecek bir radyo bu.

Birsen Ereken
13 Kasım 1995.

Yırtık Pırtık Pantolonlu Hayırseverler

İrlandalı bir emniyet müdürünün gayri resmi oğlu olan afiş tasarımcısı ve dekoratör Robert Noonan'ın, Robert Tressell nâm-ı müstearı ile yazıp 1910'da tamamladığı tek romanı *The Ragged Trousered Philanthropists* (Yırtık Pırtık Pantolonlu Hayırseverler), birçok yayınevi tarafından reddedildikten sonra, depresyona giren ve hastalanan yazarın ölümünden sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, metni babasının elinde yakılmaktan kurtaran kızının gayretleriyle yayınlanabildi.

Yırtık Pırtık Pantolonlu Hayırseverler imza günü.

İşçi sınıfı edebiyatının klasik yapıtlarından biri sayılan romanda İşçi Partisi'nin yeni kurulduğu dönemlerde Britanya toplumunda gündelik hayatın keskin gözlemlere ve güçlü bir mizah duygusuna yaslı bir anlatımına rastlanır. Sosyalist fikirlerin derinlemesine tartışıldığı bölümler kesilerek basılan romanın tam metni ancak 1955 yılında yayınlanabilecekti. Buna rağmen, yapıt sol siyasi akımlar içinde ve akademik çevrelerde büyük ilgi gördü; sosyalist ve sosyal demokrat eğilimli insanlara ve politikacılara her zaman önemli bir esin kaynağı oldu. Hatta, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Winston Churchill'i yenilgiye uğratan İşçi Partisi'nin zaferinde belirli ölçüde etkisi olduğu kabul edilmektedir.

Çocuk Düşmanları
"Kendi kaderinize kayıtsız kalsanız bile –ki öyle olduğunuz anlaşılıyor– bu dünyadaki varoluşundan sorumlu olduğunuz çocuğun kaderi karşısında kayıtsız kalma hakkınız yoktur.

"Gelecekte daha iyi bir dünya düzeni olması için çalışmayan her insan, bugünkü sefil durumun süregitmesi için çalışıyor demektir ve dolayısıyla, öz çocuklarının düşmanıdır." [1]
Robert Tressell

Barış ideolojisinin de önemli yapıtlarından biri kabul edilen *Yırtık Pırtık Pantolonlu Hayırseverler* günümüzde yeniden ilgi odağı oldu ve tam metin olarak ilk yayınlanışından 50 yıl sonra 2005'te Oxford dünya klasikleri arasında yeniden yayımlandı.

Ömer Madra

Kaynak:

www.wikipedia.org

[1] Robert Tressel; *The Ragged Trousered Philantropists.* Oxford: Flamingo Modern Classics, 2005. (s. 129)

Yirminci Yüzyılın Portreleri

Geçen Eylül ayı ortalarında Bosna'da bir doğumevinde dünyaya bir çocuk geldi. Adını bilmiyoruz. Çok merak etsek öğrenirdik belki, ama bunun fazla önemi de yok. Asıl önemli olan bebeğin 'numara'sı ve onu çok iyi biliyoruz işte: Yaklaşık üçbuçuk kilo ağırlığındaki bu mavi gözlü bebek, gezegenin 6 milyarıncı sakini olarak ilan edildi. Bu sembolik bir jestti: Aynı anda dünyanın dörtbir köşesinde farklı ten renklerinde binlerce başka bebek de doğdu tabii, ama insanlık alemi, Bosna'daki savaş ve katliamı düşünerek, orada doğan bebeğe altı milyarıncı insan 'ödülünü' layık gördü işte. 2000'e girmeden az önce o yuvarlak ve sihirli rakama ulaşmıştık! Kalabalıklaşmıştık. Oysa, daha yüz yıl önce çok daha tenha bir gezegenimiz vardı. 1900'de aşağı yukarı şimdikinin dörtte biri kadardık: Birbuçuk milyar.

Yirminci yüzyıl: Kayda geçmiş insanlık tarihinin yüzde 3'ü. Bu kısacık zaman dilimi içinde dört misli çoğaldık, radyo dinlemeye, telefonla konuşmaya, uçmaya, antibiyotik kullanmaya, sinemaya gitmeye, televizyon seyretmeye, uzayda ve sanal uzayda 'surf' yapmaya başladık; küreselleştik, ömrümüzü uzattık; dev örgütler yarattık; akıl almaz servetler, süper vücutlar, mega şehirler yaptık. Bir yandan da kıtalararası balistik füzeler attık, atom bombaları pattlattık, her bir yana mayın döşedik, içimizden 111 milyon kişiyi savaşlarda yitirdik, yeni savaşlarda askerler yerine yüzde 90 oranında sivilleri öldürmeye ve gitgide büyüyen sayılarda çocuklarımızı savaştırmaya başladık, ozon tabakasını deldik, atmosferi toza dumana boğduk, binbir canlı türünü ortadan kaldırdık; ve gezegenimizi, yani evimizi galiba geri döndürülemez biçimde ısıtma mucizesini gerçekleştirdik.

Yirminci Yüzyılın Portreleri: Unutulmayanlar.

İnsanlık, varolduğu andan bugüne kadar yaptığı bütün buluşların yarısını, toplam kayıtlı tarihinin işte bu yüzde üçlük diliminde yaptı: yirminci yüzyılda. Kendisi de dahil olmak üzere tüm canlı türlerini bir anda yokedebilecek güce nükleer bomba ile bu yüzyılda ulaştı insanoğlu (ya da insankızı). Genetik kopyalama yöntemiyle kendisini yeniden yaratma olanağına kavuşması da yine bu yüzyılda oldu denebilir. Yani yokeden ve vareden sıfatına, bu tanrısal sıfata, hiçbir zaman bu yüzyılda olduğu kadar yaklaşmamıştı da diyebiliriz. Tarihin en büyük kahramanlıklarıyla en büyük alçaklıklarının eşzamanlı olarak sırtsırta yaşandığı başka bir yüzyıl göstermek epey zorlu bir iş olur. Yirminci yüzyıl sonundaki dünya, dünya çapında bir eğlence parkı ile yine aynı çapta bir canavarlar sarayında dönüşmüş görünüyor.

263 portreden oluşan bu sergiyi de, gezegenin bu iki yüzünü aynı anda yansıtan bir kristal 'aynalar galerisi' olarak görmek yerinde olur. Tabii aynaların, daima ona bakanları yansıttığını da unutmaksızın.

Bilim, sanat ve kültür insanlarının çoğu, kimi zaman 'akıntıya kürek' çekme pahasına da olsa, çoğulcu duyuş ve düşünüşün başını çekerek insanlığı dönüştürme çabası içinde 'kahramanlar' safında yeralıyorlar. Yirmi yüzyılın önemli 'yeniden keşif'lerinden biri olan 'anti-kahramanlar'ın (bunları postmodern dönem öncesi bir bakışla 'alçaklar' diye de nitelendirebiliriz pekala) kahramanlar karşısında ne kadar şansları olacağını, çocuklarımız görebilecek ancak. Bizeyse, şimdilik galerinin her iki yanında yer alan portreleri seyretmek düşüyor. Bu da kendi başına, az buz keyif değil hani.[1]

Ömer Madra

[1] *20. Yüzyılın Portreleri: Unutulmayanlar* başlıklı sergi kitabından, Mayıs 2006.

"Kâinatı ve üzerinde medeniyetin geliştiği gezegeni korumak için değişikliklere ihtiyaç olduğu apaçık. Ancak, Washington'a ve diğer başkentlere hükmeden, kısa vadeli kârlara odaklanmış özel çıkarlar her türlü değişikliğin önünü kesmekte."

20 Yıl Sonra

"Bugün yaptığım sunum, 23 Haziran 1988'de Kongre'de küresel ısınmanın artık pupa yelken seyir halinde olduğu konusunda kamuoyuna alarm kampanasını çaldığım konuşmanın tam 20 yıl sonrasına denk geliyor. O günle bugün arasında çarpıcı benzerlikler mevcut, ama bir de büyük fark var.

Bu konu üzerinde çalışan bilim camiasının küresel ısınmadan anladığı şeyle kamuoyu ve siyasetçilerin bildikleri arasında gene derin bir uçurum oluşmuş durumda. Bugün de, tıpkı 20 yıl önce olduğu gibi, bilimsel verilerin dürüst bir değerlendirilmesi, siyasi toplumu şoke edecek sonuçlar getiriyor. Yirmi yıl önce olduğu gibi bugün de, sözkonusu sonuçların % 99'un üstünde bir kesinlik taşıdığını teyit edebilirim.

O günle bugün arasındaki fark şu ki, küresel ısınma saatli bombasını etkisiz hale getirmek için gerekli eylemlerin zaman çizelgesinde halatların tüm boşunu aldık. Yeni Başkan ve Kongre, önümüzdeki yıl artık bir rota çizmek zorundalar. ABD'nin, şu anki çok tehlikeli duruma ilişkin sorumluluğumuza denk düşen liderliği yerine getirip çizeceği rotadan bahsediyorum.

Aksi halde, atmosferdeki karbondioksiti kısıtlamak, yani fosil yakıtların yakılmasıyla oluşan bu sera gazını, iklim sisteminin insanlığın kontrolünden fırlayıp çıkmasına yol açan fecî iklim değişikliklerini doğuran eşik noktalarını aşmaktan alıkoyacak bir seviyede tutmak, pratikte olanaksız hale gelecektir.

Kâinatı ve üzerinde medeniyetin geliştiği gezegeni korumak için değişikliklere ihtiyaç olduğu çok açık. Ancak, Washington'a ve diğer başkentlere hükmeden, kısa vadeli kârlara odaklanmış özel çıkarlar her türlü değişikliğin önünü kesmekte.

Şunu iddia ediyorum ki, bizi enerji bağımsızlığına ve daha sağlıklı bir

çevreye götürecek yol, kıtı kıtına da olsa, hâlâ önümüzde. Ama, bunun için, gelecek yıldan tezi yok, Washington'da dönüştürücü bir yön değişikliği gerekiyor.

23 Haziran 1988'de Kongre'de Colorado Senatörü Tim Wirth'ün başkanlık ettiği bir oturumda tanıklık ettim: Dünyanın uzun vadeli bir ısınma dönemine girdiğini ve bundan insan yapısı sera gazlarının neredeyse kesin olarak sorumlu olduğunu söyledim. Küresel ısınmanın, su döngüsünün iki uç noktasını da körüklediğini, yani bir yandan daha güçlü kuraklıklara ve orman yangınlarına sebep olurken, diğer yanda da aşırı yağışları ve selleri beraberinde getirdiğini belirttim.

Yirmi yıl önceki tanıklığım şüpheci bir yaklaşımla karşılanmıştı. Ne var ki, bilimin can damarı olan şüphecilik, kamuoyunda kafa karışıklığına neden olabilir. Bilim insanları bir konuyu tüm açılardan incelerken hiçbir şey tam bir kesinlikle bilinmiyormuş gibi görünebilir. Ama, tüm verilerin böylesi geniş ve açık görüşlü bir şekilde incelenmesinden, sağlam sonuçlar çıkarılabilir.

1988'de ulaştığım sonuçlar temel fizik kanunlarından, yerküre üzerinde yapılmış incelemelerden, süregiden değişiklikler üzerinde yapılmış gözlemlerden ve iklim modellerinden elde edilmiş geniş kapsamlı girdilere dayanıyordu. Kanıtlar, "oyalanmayı bırakalım artık" diyebileceğim kadar güçlüydü. Zamanla bilim camiasının da benzer bir mutabakata varacağından emindim; nitekim öyle de oldu.

Küresel ısınma uluslararası alanda hızla fark edildiyse de, eylem faslına gelince orada bocaladık. ABD kendi emisyonlarına sınırlama getirmeyi reddederken Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler de emisyonlarını hızla artırdılar.

Kaybedeceğimiz şey nedir? Şimdiye kadar karada yaklaşık 2 derece Fahrenheit ısınma oldu ki bu, neredeyse zararsız, günlük hava değişimlerinden az bir ısınma gibi görünüyor. Ne var ki, yalnızca dünya okyanuslarının büyük süredurum (atalet/inertia) etkisiyle ertelenmiş olan ısınma artışı da "yolda". Ve iklim tehlikeli eşik noktalarına doğru yaklaşmakta. "Kusursuz fırtına"nın, yani bir küresel felaketin unsurları bir araya toplanmakta.

İklim, geri besleme mekanizmalarının büyülten etkisiyle, büyük ve hızlı değişimlerin ortaya çıkacağı noktalara gelebilir. Kuzey Buz Denizi'nin buzları, bunun günümüzdeki bir örneği. Küresel ısınma deniz buzlarında erimeyi başlattı, böylece koyu renkli okyanusları açığa çıkarttı, bu da daha fazla güneş ışığı emerek daha da fazla buzun erimesine yol açtı. Sonuçta, daha fazla sera gazı ilave olmadan da, Kuzey Kutup bölgesi yakında yazları tamamen buzdan arınmış olacak.

Ufukta daha ürkütücü eşik noktaları da görünüyor. Batı Antarktika ve Grönland buz tabakaları, küçük miktarda bir ek ısınma karşısında dahi savunmasız durumda. Üç kilometreden daha kalın bu devasa kütleler önce yavaş tepki veriyor, ama çözülme süreci iyice yol almaya başladı mı, bu artık durdurulamaz olacak. Bilim insanları arasındaki tartışma, belli bir tarihte deniz seviyesinin ne kadar yükseleceği konusundan ibaret artık. Bana kalırsa, sera gazı salımlarının "böyle gelmiş böyle gider" senaryosuna göre artması halinde, deniz seviyelerinin bu yüzyıl içinde en az iki metre yükselmesi muhtemel. Bu durumda yüz milyonlarca insan mülteci olacak. İnsanlığın tasavvur edebileceği herhangi bir zaman dilimi içinde hiçbir sabit kıyı şeridi yeniden oluşamayacak.

Hayvan ve bitki türleri daha şimdiden iklim değişikliğinin baskısı altına girmiş durumdalar. Türler, kendi iklim kuşaklarının kaymasına karşılık olarak göç edebilirler, ama kutuplarda ve alplerde yaşayan bazı türler gezegenin dışına itilecekler. İklim kuşakları daha öteye ve daha hızlı bir şekilde hareket ettikçe, iklim değişikliği canlı türlerinin neslinin tükenmesinin birincil nedeni olacak. Birbirine karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle bağlı türlerin yokoluşu, ekosistem çökmelerine yol açacak sayıya ulaştığında da, gezegen üzerindeki hayat için eşik noktası aşılmış olacak.

Sera gazlarının artmaya devam etmesi halinde dünyanın ulaşacağı beklenen ısınma seviyesi, geçmişte birkaç kez gezegendeki türlerin yarısından fazlasının kitle halinde yokolmasına yol açmıştı. Bu kitlesel yokoluşlardan sonra biyolojik çeşitlilik yeniden toparlandı, ama bu toparlanma yüzbinlerce yıl aldı.

Dünyanın önde gelen iklim bilimcileriyle birlikte yazdığım bir makalenin çok kaygı verici sonucuna göre, atmosferdeki karbondioksit için sağlıklı düzey 350 ppm'den (milyonda 350 parçacıktan) fazla değil, hatta bundan daha düşük de olabilir. Atmosferdeki karbondioksit oranı bugün zaten 385 ppm düzeyinde ve bu her yıl yaklaşık 2 ppm artıyor. Bundan çıkan şoke edici sonuç ise şu: Küresel ısınmayı 2 derece Celsius'un altında tutmamız gerektiği yolunda sık sık öne sürülen hedef, kurtuluş değil, küresel felaket için bir reçete olarak karşımıza çıkıyor.

Bu sonuçlar Dünya'nın geçmişte sera gazı seviyelerine nasıl tepki verdiğini gösteren yeryüzü iklim tarihi verilerine ve bugünkü karbondioksit miktarına nasıl tepki verdiğini gösteren gözlemlere dayanıyor. Sera gazlarının yükselmeye devam etmesinin sonuçları, türlerin topluca yok olmasının ve gelecekte deniz seviyesinin yükselmesinin çok ötesine geçiyor.

Çorak subtropikal iklim kuşakları kutuplara doğru genişliyor. ABD'nin güneyini, Akdeniz bölgesini, Avustralya'yı ve Afrika'nın güneyini etkileyen, yaklaşık 400 kilometrelik bir genişleme oldu. Karbondioksit artışı durdurulmaz ve geri çevrilmezse, orman yangınları ve göllerin kuruması daha da artacak.

Dağların tepelerindeki buzullar yüz milyonlarca insanın taze su kaynağı. Bu buzullar tüm dünyada, Himalayalar'da, Andlar'da ve Kayalık Dağları'nda geri çekiliyor. Karbondioksit artışı geri çevrilmedikçe bu buzullar yok olacaklar ve nehirlerini yaz sonlarında ve sonbaharlarda cılız bir su sızıntısı halinde bırakacaklar.

Okyanusların yağmur ormanları demek olan mercan kayalıkları, denizlerdeki canlı türlerinin üçte birine ev sahipliği yapıyor. Mercan kayalıkları, okyanusların ısınması da dahil olmak üzere birçok nedenden ötürü baskı ve stres altında, ama özellikle okyanusun asitlenmesi yüzünden tehlike altındalar ve bu, fazladan ilave olan karbondioksitin doğrudan etkisi. Okyanus giderek asitlendikçe, karbonat kabuk ve iskeletlere bağımlı olan okyanus canlılarının yaşamı, çözünme tehdidiyle yüzyüze kalıyor.

Bu gibi olaylar ve özellikle Kuzey Buz Denizi buzullarının ve büyük buz kütlelerinin günümüz karbondioksit seviyesinde gösterdiği istikrarsızlık, daha şimdiden çok ileri gitmiş olduğumuzu gösteriyor. Bildiğimiz gezegeni korumak için, atmosferdeki karbondioksit miktarını aşağı çekmeliyiz. Yeniden ağaçlandırma ve iyileştirilmiş tarım yöntemleriyle 350 ppm'yi aşmayacak bir düzeye ulaşmamız hâlâ mümkün, ama ancak zar zor – zaman bitmek üzere.

Karbondioksit artışını durdurmanın zorunluluğu fosil karbon rezervlerinin büyüklüğünden geliyor. Petrol ve gazın üstüne bir de kömür kuleleri... Küresel ısınmayı hallet-mek için, karbonun tutularak yer altında depolanabildiği durumlar hariç, kömür kullanımına son vermek, en öncelikli hedef.

Petrol, araçlarda kullanılıyor ve araçlarda karbonun yakalanması pratikte mümkün değil. Ama petrol bitiyor. Gezegenimizi korumak için, gelecekte araçlarda kullanılacak enerji kaynağının kömürden, katran tortularından ya da diğer fosil yakıtlardan sıkılarak elde edilmiş petrol olmamasını garantiye almalıyız.

Fosil yakıt rezervleri bitimli; fiyatların yükselmesinin temel nedeni de bu. Er geç fosil yakıtların ötesine geçmek zorundayız. İklim sorununun çözümü, hemen karbondioksitsiz enerjiye geçmekte yatıyor.

> "Fosil enerji şirketlerinin CEO'ları ne yaptıklarını gayet iyi biliyorlar ve bu işin böyle devam etmesinin uzun vadeli sonuçlarının da pekala farkındalar. Bence, bu CEO'lar insanlığa ve doğaya karşı işledikleri suçlardan dolayı yargılanmalı."

Özel çıkarlar gelecekte yenilenebilir enerjiye geçişimize engel oluyor. Fosil yakıt şirketleri yenilenebilir enerjilere güçlü bir geçiş yapmak yerine, küresel ısınmayla ilgili olarak etrafa şüphe yaymayı tercih ettiler; tıpkı tütün şirketlerinin sigara içmekle kanser arasındaki bağlantı konusunda kuşku yaydığı gibi. Yöntemler çok inceydi, örneğin okul kitaplarında küresel ısınma konusundaki tartışmalara yön vermek üzere fonlama yapmak gibi.

Fosil enerji şirketlerinin yöneticileri (CEO'ları) ne yaptıklarını gayet iyi biliyorlar ve bu işin bu şekilde devam etmesinin uzun vadeli sonuçlarının da pekâlâ farkındalar. Bana kalırsa bu CEO'lar insanlığa ve doğaya karşı işledikleri büyük suçlardan ötürü yargılanmalılar. Kamuoyunun kafasını karıştırma kampanyaları devam eder ve "başarı"ya ulaşırsa, gelecekte açılacak kamu davalarında ilgili CEO'lar aleyhine şahitlik yapmayı umuyorum.

Çocuklarımıza kontrolden çıkmış bir iklim devredeceksek eğer, ExxonMobil petrol ve Peabody Coal kömür şirketleri baş yöneticilerinin mahkûm edilmeleri kimse için bir teselli olmayacak. İnsanlık, mütemadiyen değişen kıyı şeritlerinin ve gittikçe şiddetlenen bölgesel aşırı iklim olaylarının getireceği harabiyetten dolayı bitap düşecek. Sayısız canlı türünün yok olmasıyla gezegen gittikçe ıssızlaşıp viraneye dönecek.

Siyasiler birbiriyle didişmekten vazgeçmezse, vatandaşlar başı çekmeli. Kömür yakan yeni termik santral yapımına karşı moratoryum ilan edilmesini talep etmeliyiz. Kamu arazilerinden, kıyıların açıklarından, vahşi doğadaki bölgelerden son damla petrolü sıkıp çıkarmayı amaçlayan fosil yakıt çıkarlarının önünü kesmeliyiz. Bu son damlalar derde devâ olamaz. Bunlar, sadece kendine hizmet eden, ileriyi görmekten âciz, basiretsiz bir sektöre durmadan fâhiş kârlar sağlıyor olabilir, ama bu son damlalar ne enerji bağımlılığımıza çare olur bizim, ne de uzun vadeli kaynak ihtiyacımıza.

Fosil yakıtlardan temiz enerjiye geçiş zorlu bir iş; ama, birçok açıdan da dönüştürücü olduğundan, memnuniyetle karşılanmalı. Ucuz, sübvansiyone edilmiş fosil yakıtlar, kötü alışkanlıklara sebep oldu. Örneğin, yakınımızdaki tarlalarda daha sağlıklı ürünleri kolaylıkla bulmak mümkünken bile dünyanın öbür ucundan gıda ithal ediyoruz. Fosil yakıt sübvansiyonları olmasaydı, iklim değişikliğinin sebebiyet verdiği zararlar ve fosil yakıtlardan doğan maliyetler de yine halk tarafından karşılanıyor olmasaydı, o zaman yerel ürünler ithal ürünlerle rekabet edebilirlerdi.

Zararlı emisyonlar için bir bedel konması elzem. Evet, bir karbon vergisi şart. Fosil yakıt

bağımlılığımızdan kurtulmamız için yüzde yüz temettü (dividend) dağıtılan bir karbon vergisine ihtiyacımız var. Vergi ve temettü (kâr payı), siyasetçileri değil, piyasayı yeni yatırım kararları almaya yöneltir.

Kömür, petrol ve doğalgaza karbon vergisi koymak kolay bir iş. Bu, satış noktasında ya da gümrüklerde giriş kapısında uygulanır. Tüm verginin kamuya geri dönmesi şarttır: Her yetişkin için tam, çocuklar için de yarım pay olmak üzere herkese eşit miktarda dağıtılmalıdır. Bu hisse, aylık olarak herkesin şahsi banka hesaplarına yatırılabilir.

Yüzde 100 kâr paylı karbon vergisi regresif (gittikçe azalan oranda) bir vergi değil. Aksine, emin olun, düşük ve orta gelirli insanlar kendi karbon vergilerini sınırlandırmanın ve bu işten kazançlı çıkmanın bir yolunu bulacaklardır. Savurgan enerji kullanıcıları ise bu aşırı harcamanın bedelini ödemek zorunda kalacaklardır.

Düşük karbonlu ve yüksek verimli ürünlere olan talep, yenilikçi fikirleri de teşvik edecek, ürünlerimizi uluslararası pazarda daha iyi rekabet eder hale getirecek. Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerjiler hızla büyürken, karbon salımları da hızla düşecek. Kara kurum, cıva ve diğer fosil yakıt salımları azalacak. Enerji bağımsızlığı sayesinde daha parlak, daha temiz bir gelecek mümkün.

Washington vergilerimizi büyük bir dikkatle, satır satır harcamaya bayılır. Timsah derisi pabuçlarını ayağına çekmiş yüksek ücretli lobicilerden oluşan bir ordu, harcamaların nereye yapılması gerektiği konusunda karar vermesi için Kongre'ye yardımcı oluyor; bunun karşılığında lobicilerin müşterileri de adaylara "seçim kampanyası" için destek parası sağlıyor.

Halkın Washington'a bir mesaj göndermesi gerek. Gezegenimizi, canlılar âlemini, çocuklarımız ve torunlarımız için koruyun, ama bunu daha fazla vergi alma ve harcama bahanesi olarak kullanmayın. Bizim şiarımız şu olsun: "Yüzde yüz temettü ya da savaş! Timsah derisi ayakkabılara son!"

Yeni başkan, kaçak oranı en aza indirilmiş bir ulusal elektrik şebekesi kurulmasını şart koşmalı. Bu, dağınık haldeki yenilenebilir enerjilerin, elektrik üretiminde kullanılan fosil yakıtların yerine geçmesini sağlayacak. Yüksek voltajlı doğru akımı yer altından iletecek hatlar için teknoloji mevcut. Ana iletim hatları on yıldan kısa bir süre içinde tamamlanabilir ve eyaletlerarası karayollarına paralel olarak yaygınlaştırılabilir.

Hükümet, aynı zamanda elektrik şirketlerinin tâbi oldukları yönetmeliklerde öyle değişiklikler yapmalı ki, kârlar mütemadiyen daha fazla enerji satmaya bağlı olmaktan çıksın ve onun yerine enerji verimliliğine paralel olarak artsın. İnşaat mevzuat ve talimatnameleri ile araç verimliliğine ilişkin mevzuat ve yönetmeliklerdeki zorunlu şartlar ıslah edilmeli ve bunlar sıfır karbon hedefine uygun hale getirilmeli.

Fosil yakıt endüstrisi, harekete geçmemesine bahane olarak Çin'i ve diğer gelişmekte olan ülkeleri günah keçisi diye kullanıyor, yani demagoji yaparak Washington'u boyunduruğu altında tutmaya devam ediyor. Aslında, bugün havada bulunan fazla karbonun çoğunu biz ürettik ve emisyonu düşürecek yöntemler geliştirme konusunda akıllıca davranmak, ülke olarak bizim lehimize. Ozon probleminde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelere emisyonları azaltmaları için sınırlı bir ek süre tanınabilir. Bu ülkeler işbirliğine yanaşacaklardır: İklim değişikliği yüzünden kaybedecekleri çok şey olduğu gibi, temiz havadan ve fosil yakıtlara bağımlılıklarının azalmasından kazanacakları çok şey var çünkü.

Başka ülkelerle âdil ve hakkaniyetli anlaşmalar yapmalıyız. Bununla birlikte, kendi karbon vergilerimizi ve temettü dağıtımlarımızı, bu anlaşmaları beklemeksizin derhal başlatmalıyız. Ülke olarak bu işten çok kazançlı çıkacağımız gibi, diğer ülkeler de bizim bu başarımızı taklit edecek. Gerekirse, işbirliği yapmayan ülkelerden ithal edilen ürünlere gümrük vergisi konabilir ve bu vergi gelirlerinin de temettü havuzuna eklenmesiyle oyunun kuralları herkes için denk hale getirebilir.

> "Kömüre, petrole ve doğal gaza karbon vergisi koymak, kolay bir iş. Bu vergi madende, satış noktasında veya gümrük kapısında uygulanır. Tüm vergi halka geri dönmeli, herkese eşit miktarda dağıtılmalı."

Demokrasi işliyor işlemesine de, bazen çarkları yavaş dönüyor. Zamanımız dar. 2008 seçimleri tüm gezegen için çok kritik. Eğer Amerikalılar en dinozor kongre üyelerini emekliye ayırır, Washington da iklim değişikliğini dikkate alacak şekilde evrilirse, çocuklarımız ve torunlarımız için hâlâ büyük umutlar besleme şansı olabilir."[1]

James Hansen

Çev; Nuray Soysal. Açık Radyo Ekibi.

[1] NASA'nın Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü Başkanı ve Columbia Üniversitesi Yer Bilimleri Enstitüsü öğretim üyesi Hansen'ın, 28 Haziran 2008'de, ABD Kongresi önünde dünyaya insan kaynaklı küresel ısınma gerçeğini ilk açıkladığı tanıklıktan tam 20 yirmi yıl sonra yine aynı Kongre önünde yaptığı tarihi tanıklık konuşmasının transkripsiyon metninin Türkçe çevirisi.

27 Mayıs

İhtilal, darbe, devrim. Tabii hangi taraftan baktığınıza göre söylenebilir bu. Ben nötr bir deyim olarak 'müdahale'yi kullanıyorum. Bir devrim niteliği elbette var 27 Mayıs hareketinin, çünkü arkasından bir anayasa çıkmıştı ve bu anayasa devrimci bir anayasa sayılabilir, o zamana kadarki anayasalardan tamamen değişik, demokratik bir anayasadır. Fakat bu kavramlar üzerinde tartışılarak cepheleşmeler oluyor Türkiye'de, onun için de herkesin katılabileceği bir tartışma hâline gelmesi için hiç olmazsa başlangıçta 'müdahale' kelimesini kullanmak daha doğru sanırım.

27 Mayıs 1960'ta mevcut idareye müdahale edilmesi gerektiğini düşünenler çoktu. Niye çoktu? Çünkü gerçekten demokratik haklar ve hürriyetler büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştı, o zamanın gazetelerini gözden geçirmek yeter bunu görmek için. Şimdi unutuluyor ama öyle bildiriler yayınlanıyordu ki, hem Tahkikat Encümeni denilen Meclis Encümeni tarafından, hem sıkıyönetim tarafından, bugün okunduğu zaman insana "Allah Allah, böyle şeyler olmaz!" dedirtir. Mesela, "5 kişi yolda yan yana yürümeyecek!" "Gazeteler kapatılacaktır!" Zaten bir gerekçe de gösterilmeden kapatılıyordu, huzur bozucu yayın yaptığından dolayı, vs. "Filanca gazete süresiz kapatılmıştır!" Öyle bir ortam içinde iken müdahale edilmesinin gerektiğini düşünenler vardı. Belki şimdi bir kısmı başka türlü düşünüyordur ama o zamanın havası böyleydi.

Çok Partili Hayata Geçiş

1950'de Türkiye'de ilk iktidar değişikliği oldu, 1946'da çok-partili hayata geçildi, o zamana kadar bir tek parti vardı: Cumhuriyet Halk Partisi. 46 başında, hatta 45 sonunda bir başka parti daha kuruldu: Milli Kalkınma Partisi; 46 başında da Demokrat Parti kuruldu. Fiilen bir çok-partili rejim hâline geldi o zamanki rejim. 1946'da seçim yapıldı, Demokrat Parti 60 milletvekili çıkardı, ilk defa Mecliste başka bir partinin milletvekilleri de oldu, iktidar partisi milletvekilleri daha çoktu, 400'e yakındı. 4 sene sonunda da Demokrat Parti iktidara geldi. Fakat o dönemde, demokrasiye geçiş sırasında demokrasinin altyapısı hazırlanamadı, bir anayasa değişikliği şarttı. O zamana kadarki 1924 Anayasası, otoriter bir rejime de müsaade edecek şekilde düzenlenmiş bir anayasaydı. İçinde ne anayasa mahkemesi vardı, ne de demokratik hak ve hürriyetleri teminat altına alacak müesseseler vardı. Bu boşluktur ki iktidarla muhalefet arasındaki tartışmaları çok gergin hâle getirdi 1950 ile 60 arasında. Yeni gelen iktidar birtakım kanunlar çıkarmaya başladı, başlangıçta zaten kendisi demokrasiyi savunuyordu, adı da Demokrat Parti'ydi, "Ben demokratik bir partiyim" de diyordu. 1-2 sene öyle gitti, basın kanunu daha özgür hâle getirildi, fakat sonra tahammülsüzlüğü artmaya başladı. Hele 53, 54'ten sonra...

Hürriyetleri Sınırlayan Kanunlar

Birçok nedeni söylenebilir, fakat bunun asıl nedeni o kişilerin; Demokrat Parti'yi kuranların da aslında tek parti döneminde yetişmiş olmalarıydı galiba. Celal Bayar tek parti döneminin başbakanıydı. Adnan Menderes tek parti döneminin Aydın İl Başkanı, Meclis'te Bütçe Encümeni üyesi, sözcüsüydü. Fuat Köprülü de aynı şekilde milletvekili. Refik Koraltan tek parti döneminin valisi, aynı zamanda milletvekili. Demokrat Parti içindeki diğerleri de öyle. Bir nesil boyunca, yani 1923'ten itibaren, aşağı yukarı 46'ya kadar, sadece o dönem içinde yaşamış insanlar var. Tahammülleri o kadar; tecrübe geçirmemiş, karşısında tam kendilerinin zıddına fikir söyleyenleri işitip de onları sükûnetle dinleyebilme yetenekleri yok, buna alışmamışlar. Galiba ondan, bir tahammülsüzlük başladı. Bunu, hürriyetleri sınırlayan kanunlar izledi. Mesela şu olabilir mi; 1954 seçimlerinde Kırşehir Osman Bölükbaşı'nın partisine oy verdiği için, onu il iken ilçe hâline getiren kanun çıktı Meclis'ten. Niçin Kırşehir'i ilçe hâline getiriyorlar? "Bize oy vermedi, Bölükbaşı'ya oy verdi, ondan bunu ilçe hâline getiriyoruz" denmiyor fakat müzakereler sırasında bir ara Menderes kızıyor; çünkü Bölükbaşı diyor ki "bana oy verdiler de onun için ilçe yapıyorsunuz, cezalandırıyorsunuz." Menderes de "size oy vermeleri de enteresandır, Türkiye'nin başka hiçbir tarafında oy almadınız, buradan aldığınıza göre bu vilayette, bu Kırşehir'de bir anormallik var galiba" diyor. Bölükbaşı'nın anıları yayınlandı, orada bir kere daha okudum, zabıtları almış oğlu, anılarını bir araya getirmiş, biyografi gibi yapmış, orada da belirtiliyor. Olur mu şimdi, akıl alır mı? Belirli bir görev dönemi bulunan yargıçları, hükümet resen emekliye sevk edebiliyordu... 25 yılı dolduranları, aldığı bir kararı eğer beğenmezse, doğrudan emekliye sevk edebiliyordu. Belki açıkça itiraf etmez, "hoşuma gitmeyen bir karar verdi, onun için yaptım" demez ama anlaşılır artık. Bu da hâkimlerin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi duracaktır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Sınırlanması Kanunu

Celal Bayar ve Adnan Menderes yurt gezisinde.

iki defa geçirdiği değişiklikten sonra öyle bir hâle getirildi ki, artık hakikaten birşeyler yazmak, eleştiri yazmak kolay değildi. Mesela şöyle bir hüküm vardı, şimdi hatırlamıyorum ama o zaman gayet iyi biliyorduk kanun numaralarını; çünkü ikide bir dava açılıyordu... O kanuna göre "bir hükümet üyesi hakkında alay hissi uyandırıcı şekilde yayın yapmak" suç idi, cezası da 1 yıldan başlıyordu. "Alay hissi uyandıracak" ne demek? Eski deyimi istihfaf. Biraz mizahi bir şekilde bir eleştiri yöneltseniz, "bu alay hissi uyandıracak" diyebilir, yani kendi de o iddiada bulunabilir.

Bu kanunlar vs. çıktı, ama karikatüristlerin bu kanunlara yönelmesi daha geç oldu. *Ulus* gazetesi vardı CHP'nin sözcüsü, organıydı. Orada Ratip Tahir Burak diye bir karikatürist vardı, zamanın başbakanı Menderes'i hep kadın kıyafetinde çizerdi; kedi kıyafetinde çizdiği de çok olurdu. Hem de dişi kedi! "Niye kadın kıyafetinde çiziyorsun?" dediklerinde "bu Fransa'da da yapılır, oradan ilham alıyorum" vs. derdi. Hakikaten Fransa'nın kendisi bile karikatürize edilirken bir kadın kıyafetinde çizilir. Yani o dönemde de karikatüre tahammül etme sınırı biraz daha genişti. Mesela 80 yaşındaki Hüseyin Cahit Yalçın yazılarından dolayı hapse girdi. Yine 70'lerinde olan Ahmet Emin Yalman yazılarından dolayı hapse girdi, Metin Toker'ler vs. hapse girdiler. Karikatür de sonradan sıraya girdi.

24 Anayasası

24 Anayasası zaten kısa bir anayasaydı; ilkeleri koymuş ve asıl yetkiyi Meclis'e bırakmıştı. Öyle ki o Anayasa'ya göre Meclis kendi içinden, İstiklal Mahkemeleri kurabiliyordu; Takriri Sükûn Kanunu gibi, bütün hürriyetleri sınırlayan, çok sıkı bir şekilde sınırlayan bir kanun çıkarmasına imkân veriyordu. Yani demokrasiyle idare edilecek bir devlete pek uygun bir anayasa değildi. Edilemez mi? Edilir. Yani yine bu anayasaya göre, demokratik usuller konularak, yine dünyanın en ileri demokrasileri bile ortaya çıkarılabilir. Yani İngiltere Anayasası diye birşey yoktur, ama orada demokrasinin kuralları işler, gelenekselleşmiştir. Türkiye'de böyle gelenekler pek olmadığı için durum farklıydı. Biz geç başladık, Meşrutiyetle başladık, o da kesildi iki defa. Bu yüzden bizim demokrasimizin kurallara ihtiyacı olduğu, demokrasiye geçişle birlikte rejimimizin demokratik kurallara ihtiyacı olduğu besbelliydi. Bu yapılamadı. 1961 Anayasası işte bu boşluğu giderdi. Neler getirdi? 24 Anayasası'nda Anayasa Mahkemesi yoktur, zaten 27 Mayıs olayının sebebi de, "çıkan kanunlar anayasaya uygun mudur değil midir?" tartışmasıdır. Bir merci olmayınca, iktidar diyordu ki; "benim çıkardığım kanun uygundur, buna ben karar veririm." Muhalefet diyordu ki; "Kırşehir kanunu, olur mu böyle şey? Anayasaya aykırıdır." "Hayır, uygundur" diyordu diğeri. Teşkilat-ı Esasiye Komisyonu, Anayasa Komisyonu'ndan geçerse, Meclis'te de kimse itiraz etmezse, çıkan kanun ne olursa olsun anayasa uygun sayılıyordu. 61 Anayasası, Anayasa Mahkemesi'ni getirdi ve kanunların anayasaya uygunluğunun denetimini yapan bir müesseseye sahip olduk. Eğer öyle bir müessese 1950-60 arasında olsaydı, belki böyle bir müdahaleye ihtiyaç olmayacaktı.

Ratip Tahir Burak'ın karikatürlerinde Adnan Menderes'i bir dişi kedi olarak çizmesinden yaklaşık 50 yıl sonra, 2006 yılının Mayıs ayında başbakan Recep Tayyip Erdoğan kendisini kedi şeklinde çizen Musa Kart ve karikatürü yayınlayan *Cumhuriyet* gazetesine tazminat davası açtı, fakat tazminat talebi mahkeme tarafından reddedildi.

61 Anayasası

1961 Anayasası sadece Anayasa Mahkemesi getirdiği için değil, birçok bakımdan çok ileri bir anayasadır. Bu, 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki Avrupa anayasalarını esas alan bir hazırlığın sonucudur, Alman anayasası özellikle etkili olmuştur. Milliyetçilik sözü, '6 ok' arasında anayasaya da girmişti. Çok tartışıldı Kurucu Meclis'te, ben de üyeydim. Kurucu Meclis iki meclisten oluşuyordu; bir tanesi Temsilciler Meclisi diye bir meclis, 187 kişiydik zannediyorum, çeşitli mesleklerden ve partilerden seçilmiş kimselerden oluşuyordu. Öbür tarafı da Milli Birlik Komitesi'ydi, yani müdahaleyi yapanlar, o zamanki deyimle ihtilali yapanlar. Birinci mecliste de ikinci mecliste de tartışıldı. Bir kısmımız milliyetçilik sözünü istemiyorduk, bir ideoloji anayasaya girsin istemiyorduk ve yanlış anlamalara yol açacağını düşünüyorduk. Çünkü milliyetçilik denildiği zaman lugati açıp bakarsanız görürsünüz, bunun aşırı milliyetçilik şeklinde anlaşılmasına da imkân veren karşılıklar vardır orada; 'şovenizm' anlamına gelebilir. Fakat bunu Milli Birlik Komitesi kanadından isteyenler de vardı. Nasıl olacak? Bu önce meclislerin kendi içinde tartışıldı, tabii milliyetçilik olsun diyenler bizim Temsilciler Meclisi'nde de vardı, ama olmasın diyenler de vardı. Öteki tarafta daha çok milliyetçilik olsun diyenler vardı. Sonuçta 'milliyetçilik' lafının mutlaka geçmesini isteyenler tarafından, başlangıç kısmında kullanılması ve 'Atatürk milliyetçiliği' adıyla kullanılması kabul edildi. Yani çeşit çeşit milliyetçilik var, aşırısı var, vs. 'Atatürk milliyetçiliği' olunca, medeni anlamda bir söz olarak başlangıca girdi. Metnin içindeki 'milli devlet', ulus devlet, ulusal devlet, zaten birçok ülkenin durumunu tespit eder rejim açısından... Yani ileri bir adım oldu bence.

2005 tarihli bir BM raporuna göre, yeryüzü üretim hasılasının % 80'i zengin ülkelerde yaşayan 1 milyar insana giderken, geri kalan 1/5, yoksul ülkelerde yaşayan 5 küsur milyar insan tarafından paylaşılıyor. Dünya nüfusunun % 43'ü yani 2,8 milyar insan, günde 2 dolardan az bir gelirle 'yaşıyor'...

Sadece o değil, 157 maddelik bir anayasaydı bu, geçici maddeleri ile birlikte daha fazla. Çalışma hakkı, o zamana kadar olmayan grev hakkı, toplu sözleşme hakkı, bütün bunlar vardı bu anayasada. Anne ve çocuklara getirdiği haklar, kültürel varlıkların muhafazası gibi, yani kültürel alanda da ilk defa kullanılan bazı şeyler vardı. O zamana kadar pek teminat altına bağlanmamış olan sözleri, teminat altına alınmış somut ve hayata geçirilebilen ilkeler, kavramlar hâline getirdi. Evvelki 24 Anayasası'nda, "basın hürdür, ama basın hürriyetinin sınırlarını kanun tayin eder" deniyordu. Yani kanunu nasıl çıkartırsan o çerçeve içerisinde hürriyetleri en tahdit edici, sınırlayıcı kanunu da getirsen, anayasaya aykırı olmayabilir o açıdan. Nasıl hürdür? Özellikle müesseselerin hürriyeti, yani üniversitelerin özerkliği, TRT... O zaman tek radyo vardı, bugünkü gibi birçok radyolu bir düzen yoktu. TRT bir kamu özerk kuruluşu olarak nitelendirilmişti 61 Anayasası'nda. Sonradan 71'de 12 Mart müdahalesinde bu özerklik maddeleri kaldırıldı. Fakat kavramlar geldi oturdu. 82 Anayasası'nda bile bunlardan bazıları çıkarılamadı, yine sınırlamalar konuldu vs. ama artık yerleşti hayatımıza. Mesela çalışma hakkı, hatta biraz abartmalı algılandı. "Çalışmak herkesin hakkıdır ve ödevidir", "bunu da devlet sağlar, sağlamalıdır" gibi sözler vardı. Öyle deyince, "madem ki devlet bana çalışma hakkı sağlayacak, öyleyse sağlasın bakalım. Sağlamazsa vazifesini yapmamış olur" gibi tartışmalar da çıktı. Sonradan sınırlama getirildi, "devlet bunun gibi konulardaki görevlerini ancak imkânlar oranında yerine getirebilir" diye. Devlet "eğer imkânım yoksa ne yapalım, işsizliği tam önleyememişsem çalışma imkânı veremiyorum" diye bir mazeret kazanmış oldu başka bir madde getirilerek. Fakat artık sosyal tarafı olan bir anayasa olduğu için "çalışmak bir haktır" sözü kaldı.

Bunlar da önemli, sadece siyasi hürriyetler açısından bakmamak lazım, sosyal hakları da getirdi. Bunların uyum kanunlarının çıkarılmasını şart koştu. Yani pek çok açıdan çok ileri bir anayasaydı, bugünkü anayasamızdan, 82 Anayasası'ndan, çok ileri bir anayasadır. Zamanının da en ileri anayasalarından biriydi.

Altan Öymen ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 27 Mayıs 2005.

Yoksulluk

2005 tarihli bir BM raporuna göre, dünyada ülkeler arasında ve ülkeler içinde görülmemiş bir eşitsizlik baş göstermiş durumda. Yeryüzünün üretim hasılasının yüzde 80'i zengin ülkelerde yaşayan 1 milyar insana giderken, geri kalan beşte bir, yoksul ülkelerde yaşayan 5 küsur milyar insan tarafından paylaşılıyor. Ama ayrıca, ABD, Kanada ve İngiltere gibi zengin ülkeler bile bu eşitsizlik trendinden kaçabilmiş değiller. Dünya nüfusunun yüzde 43'ü, yani yaklaşık 2.8 milyar insan, günde 2 dolardan az bir gelirle 'yaşıyor'. Böylece ortaya büyük bir "gelir açığı" çıkıyor ki, yoksulluk, sanılanın aksine, *kalıcı* bir sorun. Ancak, yoksulluğun her yerde sorun olmadığı, hatta aksine, Arundhati Roy'un deyişiyle dünyanın en kârlı sektörü olduğu durumların da yaygın olduğu söylenebilir. Yoksulluk, zengin ülkelerin ve bilhassa o ülkelerdeki dar zengin kesimin yararına işlev görebiliyor.

Yalnızca ABD'den örnek verilirse, Bush'un iktidara geldiği 2000 yılından 2005 sonuna kadar, ücretler sabit kalmış olmasına rağmen, şirket kârları en az ikiye katlandı. ABD'de şirket yöneticileri (CEO) ile ortalama işçi arasındaki açık, bir kuşak öncesine göre ikiye katlandı. Bush'un vergi indirimleri reformu tam olarak yürürlüğe girdiğinde, ABD'nin en zengin yüzde beşlik diliminin ülke gelirinin neredeyse yarısına sahip olacağı hesaplanıyor.

Yaşam Beklentisi

2007 tarihli bir BM raporunda ise dünyanın en zengin ülkelerindeki yaşam beklentisinin en yoksul ülkelerdeki yaşam beklentisini 30 küsur yıl aştığı belirtiliyor. 2000-2005 yılları arasında OECD ülkelerinde ortalama ömür süresi beklentisi 78.8 yıl olmuş. Yani ABD, AB ülkeleri, Kanada, Avustralya, Japonya vb. gibi varlıklı ülkelerin vatandaşlarının ortalama 80 yıla yakın yaşamaları mümkün. Üstelik, bu ömür süresi 1970-1975 dönemiyle kıyaslandığında yedi yıl, bir önceki yüzyıla göre de 30 yıl artmış. Oysa, örneğin Sahraaltı Afrika ülkelerinde 1970'ten 2005'e yaşam beklentisi sadece 4 ay artmış ve 46.1 yıla ulaşmış. (En yoksul bazı ülkelerde bu süre yaklaşık 38 yıl.) Yani, yoksul Afrika ülkelerinden birinde doğan bir çocuğun en geç 47 yaşına gelince öleceği, istatistiksel bir kesinlik arz ediyor. Öte yandan, zengin ülkelerde yaşam beklentisi konusunda da keskin eşitsizlikler göze çarpıyor. Yalnızca Britanya'dan örnek verilirse, Glasgow'daki en

Diyarbakır, *1994.*

yoksul İskoç erkeklerinin yaşam beklentisi sadece 54 ve bu rakam Hindistan ortalamasının altında.

'Gelir açığı' ile 'sağlık açığı': Hem ülkeler içinde, hem de ülkeler arasında karşımıza çıkan ve gittikçe büyüyen bu çifte tehdit karşısında ne yapılabileceği, nasıl önlem alınabileceği çağın en tartışmalı konularından biri olarak karşımıza çıkıyor. Ancak, öncelikle "sebeplerin sebepleri"ne eğilmek gerektiği belirtiliyor: Yani, her yerde vatandaşların kendi hayatlarının kontrolünü kendi ellerine almalarına yardımcı olmak üzere sosyal politika müdahaleleri yapılması öncelikle öngörülüyor. Her türlü devlet müdahalesini zinhar reddeden serbest piyasa mutlakiyetçiliğinin bu korkunç ikizleri gürbüzleştirdiğini öngören ve sosyal politika reformları öngören saygın ekonomistlerin sayıları ve sesleri de dünyada hızla yükseliyor. **(Bkz; Zenginlerle Yoksullar)**

Adem Örmar

Kaynaklar:
UN/UNDP raporları, 2005.
www.un.org
www.undp.org

Paul Krugman; "The Great Wealth Transfer" *Rolling Stone.* 30 Kasım 2006.

Jeremy Laurance; "Thirty Years: Difference In Life Expectancy Between The World's Rich And Poor Peoples" The Independent Online, 7 Eylül 2007.
www.independent.co.uk

Yok-Yer

Kapalı yerleşme (bu bir kapalı banliyö ya da bir kapalı site olabilir), önce çevreden yalıtan duvarlarla gösterir kendini, bir de çeşitli güvenlik önlemleriyle donanmış kapısıyla. Özel güvenlik görevlileri, elektronik güvenlik araçları, güvenlik kameraları vb... Bu vurgulanmış güvenlik önlemleri her seferinde 'güvenlik duygusu'nu anımsatacaktır. Ya da aslında ne denli güvensiz bir 'yer'de olunduğunu. Önlemlerin kalkması, yani kentin içindeki herhangi bir yerdeki koşullara dönülmesi düşünülemez bile. 'Güvenlik önlemi' kapalı yerleşmenin ontolojik ön koşuludur.

Kapalı yerleşme, 'yer'e ilişkin hiçbir bilgi vermez. O yüzden de bulunduğu 'yer'den değil ona yüklenen anlamdan yola çıkarak adlandırılır. Çevresinde o yeri tanımlayan, kimlik veren, ayırt edici bir öğe varsa, o da hemen üretilen anlamın içine katılacak ve kapalı yerleşmeyi o yerden ayrıştırmanın aracına dönüşecektir. Kimlik verici öğenin bağlamın içine çekilip çevre dekorunun bir parçası olarak 'yeniden üretilmesi' en sık rastlanan durumdur. Bu da 'yer'e ilişkin son verinin de yitimi olur. 'Yer'i ortadan kaldırma, kapalı yerleşmenin bir başka ontolojik ön koşuludur.

Kapalı yerleşmelerin ortaya çıkışı, insan-konut-kent ilişkisindeki çözülmeyi gösteriyor. Çözülmede belirleyici olan ise, öncelikle 'güvenlik duygusu'. Bu aynı zamanda, geleneksel kentte var olan 'yere bağlı' güvenlik duygusunun da yitimine işaret ediyor. Güvenliğin yere bağlı varlığı, doğal bir biçimde gerçekleşmesini ve doğal bir işleyişle denetlenebilmesini getirir. Belirli bir mekâna ilişkin güvenliğin yere bağlı doğal dizgelerle kurulduğu geleneksel dünyada, yer ve mekân aynı anlamı ifade eder, yani mekânı var eden eşzamanlılık olanağı aynı zamanda belirli bir yeri tanımlar. Başka bir deyişle, geleneksel dünyada, mekânsal eşzamanlılık durumu, aynı 'yer'de olmanın da kendisidir. Modern dünyada yer ve mekânın ayrıştığı, mekânın yani eşzamanlılık durumunun, 'yer'den bağımsızlaştığı biliniyor. Artık aynı mekânı paylaşmak için aynı yerde olmak gerekmiyor. Eskiden satranç oynamak için, o 'yer'de (o 'mekân'da) bir rakibin varlığına gerek duyan kişi şimdi farklı bir yerdeki rakibiyle aynı mekânı (web mekânını) paylaşabiliyor. Kısacası, eşzamanlılık olanağı artık yerden bağımsız.

'Güvenlik kapıları'nın ardına saklanmış kapalı yerleşmede kendisine güvenli bir yer arayan konut, aslında ' yer'i yitirdiğinden, doğal güvenlik duygusunu da geri dönüşsüz bir biçimde geride bırakır.

Güvenlik Duygusunun Yitimi
Tam bu noktada, yere bağlı güvenlik duygusunun yitimi ve yerden bağımsız ama mekâna bağlı yeni 'güvenlik duygusu'nun ortaya çıkışı görülür; doğal güvenlik dizgeleri de yerini soyut güvenlik dizgelerine bırakır. Evini elektronik güvenlik donanımına terk eden kişi, güvenlik merkezinden cep telefonuna ulaşacak bilginin verdiği 'güven'e sahiptir. Yani, o kişi evinden ayrıdır ama bu ayrılık yalnızca yere ilişkindir, çünkü eviyle hâlâ aynı mekânı (eşzamanlılığı) paylaşmakta, bu da ona güvenlik duygusu vermektedir. Ne var ki soyut güvenlik dizgesi alabildiğine kırılgandır ve soyutlaştıkça da kırılganlığı artar. Başka bir deyişle, güvenlik dizgesi soyutlaştıkça güvensizlik üretir.

İnsan-konut-kent ilişkisindeki çözülme ve yerin sağladığı doğal güvenlik duygusunun yitimi, konutun kendisine doğal değil kurmaca güvenlik dizgeleriyle tanımlanmış bir 'yer' aramasını getirir. Ama burası da bir 'yer' değil, *'yok-yer'* olmak zorundadır ve tüm yok-yerler gibi kendisini önce güvenlik dizgesiyle tanımlamalıdır. Tıpkı öteki yok-yerler gibi: Hep bir 'güvenlik kapısı'ndan girilen alışveriş merkezleri, oteller, tatil köyleri, havaalanları... vb. 'Güvenlik kapıları'nın ardına saklanmış kapalı yerleşmede kendisine güvenli bir yer arayan konut, aslında 'yer'i yitirdiğinden, doğal güvenlik duygusunu da geri dönüşsüz bir biçimde geride bırakır. Güvenliği yerin doğal olanaklarından mekânın soyut olanaklarına terk etmenin kaçınılmaz sonucudur bu.[1]

Aykut Köksal

[1] Bu yazı 'Yitirilen Güvenlik Duygusu ve Kapalı Yerleşmeler' başlığıyla *Arredamento Mimarlık* dergisinin Temmuz-Ağustos 2003 sayısında yayınlanmıştır.

Yol

Amerikalı yazar Cormac McCarthy'nin 2006 tarihinde yayınlanan 'kıyamet sonrası' türündeki romanı *Yol (The Road)* adını taşıyor. Yayınlandığı yıl Pulitzer ve James Tait Black edebiyat ödüllerini kazanan roman, çağdaş İskoç yazar Andrew O'Hagan'ın ifadesiyle "küresel ısınma kuşağı"nın ilk büyük başyapıtı ve aynı zamanda yazarı McCarthy'yi bir hamlede Nobel Edebiyat Ödülü'nün en önemli adaylarından biri haline getiriyor.

Roman, bir baba ile küçük yaşlardaki oğlunun, medeniyeti ve yeryüzündeki hayatın büyük bölümünü yıllar önce yoketmiş olan muazzam bir felaketin ardından kavrulup gitmiş topraklarda birkaç ay boyunca sürüp giden bitmez tükenmez yolculuklarının hikâyesi. Romanda felaketin ne olduğu anlatılmıyor: Bu bir atom savaşının ardından gelen nükleer kış veya küresel iklim değişikliği sonucunda hem kavrulmuş, hem de aynı anda soğumuş bir dünya olabileceği gibi, bunların her ikisi birden gerçekleşmiş de olabilir.

Felaketin ardından, daha önce var olan tüm sosyal kod ve normlar kısa sürede çökmüş, onların yerine örgütlü vahşet, kaotik ve sınır tanımaz bir dehşet almış. Geriye kalan tek kaynak, insan. Dolayısıyla, biyosferini kaybetmiş olan bu dünyada insanlıktan artakalmış olan şey de, esas olarak, birtakım yamyam çeteleri ile onların kurbanlarından, yani orada burada kalmış konserve ve diğer yiyecek kalıntılarından çöplenen 'mülteci'lerden ibaret.

Monokromatik bir dünya bu, gri: Yeryüzünün tüm yüzeyini küller kaplamış çünkü. Ve bu küller atmosfer tabakasını sarmış, güneşi, ayı ve yıldızları karartmış, pustan sonsuz bir tül yaratmış. Romanın iki yolcu-kahramanı, bu küllü havayı soluyabilmek için, kendi imalatları olan maskeleri sürekli takmak zorundalar. Bitkiler ve hayvanların hepsinin ölmüş olduğu anlaşılmakta. Sadece, ateş yakmak için bol bol ölü ağaç var ortalıkta. Nehirlerle denizlerin içindeki canlılar da tükenmiş görünüyor.

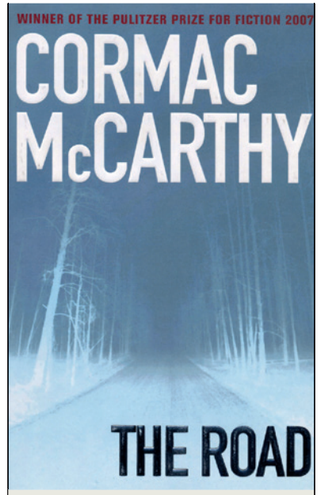

Cormac McCarthy'nin *Yol* adlı romanı yayınlandığı yıl Pulitzer ve James Tait Black edebiyat ödüllerini kazandı.

Anlamın Çöküşü
"Muşamba örtüyü yere serdi, ceketlerle battaniyeleri alışveriş arabasından aldı, her ikisinin de sırılsıklam olmuş çamurlu ayakkabılarını çıkardı ve orada konuşmadan öylece oturdular, ellerini alevlere tutarak. Adam söyleyecek birşey bulmak istedi, ama bulamadı. Daha önce de böyle bir duygu geçmişti içinden, o uyuşmuşluk halinin ve kunt umutsuzluğun ötesine geçen. Dünyanın ezilip büzülüp, parçalara ayrılabilir birimlerden ibaret yalın bir çekirdeğe indirgenmesi. Eşyanın isimlerinin de o eşyaların kendilerinin ardından ağır ağır unutuluşa geçmesi. Renklerin. Kuşların adlarının. Yiyeceklerin. Ve nihayet, insanın doğru olduğuna inandığı şeylerin adlarının. Düşünebileceğinden daha kırılganmış meğer. Daha şimdiden ne kadarı yitip gitmişti acaba? Gönderenleri kırpılmış, dolayısıyla gerçekliği de yolunmuş kutsal terim. Isıyı korumaya çalışan birşey gibi, kendi içine doğru kapanan. Zamanla sonsuza kadar sönüp gidecek." [1]
Cormac McCarthy

Bu olağanüstü yıkım koşullarında, babayla oğlu için birbirlerinden başkası yok. Önemli bir metafor olarak da yorumlanabilecek olan süpermarket alışveriş arabasına yükledikleri battaniyeleri, giyecek ve yiyecekleriyle, karayollarını takip ederek sürekli güneye, denize doğru gidiyorlar. Oğlan çocuğu, insanlığın içinde bir yerde hâlâ bir etik çekirdek bulunduğuna inanmayı sürdürüyor, adam da aynı fikirdeymiş gibi davranıyor ve ikisi de birbirlerine "ateşi taşıyan iyi adamlar" muamelesi yapıp duruyorlar. *Yol*, Amerikan yazınının en önemli 'tür'lerinden biri olan yol edebiyatının, kelimenin her iki anlamında da son ve en parlak örneklerinden birini teşkil ediyor.

Ömer Madra

[1] Cormac McCarthy; *The Road*. London: Picador, 2007. (s. 93)

Zeitgeist (Zamanın Ruhu),

"Umut da endişe gibi, besleyemediğimiz (artık hissedemediğimiz) duygular arasında."

Arat Dink[1]

[1] "Umut da Beslemiyorum, Endişe de..." Agos, No: 606, 10 Kasım 2007.

www.acikradyo.com.tr

Zapatista

Zapatista'ların 1994 yılında[1] Chiapas'ın en önemli kenti olan San Cristóbal de las Casas'ta ortaya çıkışları NAFTA'ya, yani ABD, Kanada ve Meksika ticaret anlaşmasına karşı, ve bu anlamda neoliberalizme karşı kendilerini ilk kez ortaya koydukları eylemle gerçekleşmişti. Daha sonra 1994'ten 96'ya kadar uzanan zaman kesitinde ortaya koydukları farklı politik görüntü ile dünyada yankı buldular ve dünya da onlara kucak açtı. Tabii bunu söylerken, iki farklı dünyadan bahsediyoruz. Onlara kucak açan da 'öteki' dünya, yani "farklı bir dünya mümkün" diyenlerin dünyasıydı.

Bu destek ve kucaklama zaman zaman gözden kaçsa da aslında son derece önemli bir nokta. Eğer Zapatistalar oradaki mücadeleyi, özellikle de en yoksul kesim olan yerlilerin, Kızılderililerin mücadelesini tamamen tek başlarına yürütüp, dışarıdan bu tarz alternatif mücadele desteği almasalardı Meksika hükümetinin onları ezmesi özellikle ABD'nin büyük gücüyle daha da kolay olabilirdi. Onlar eylem yaptıktan sonra içinde Meksika hükümetinin de yer aldığı büyük çoğunluk şöyle düşündü: "Bunlar klasik, bildiğimiz örgütlerden; savaşmaktan öte de herhalde pek bir vizyonları yok". Bu düşüncelerle operasyon yaptılar ama ortaya çıkan tablo tamamen farklıydı; o köylere, güneydoğu Meksika dağlarına, Condor ormanlarına gittiklerinde bu yerli yerleşim bölgelerinde bambaşka bir görüntü ile karşılaştılar. Orada kendilerini silahla, topla bekleyen insanlar yerine; okullarda, evlerde, ne kadar kapalı ya da açık mekân varsa her yerde toplanıp tartışan, kendi aralarında bazı konuları görüşen birtakım gruplar gördüler.

'Masalar', Komisyonlar, Forumlar...

Bunlar aslında komisyonlardı, daha doğrusu o zaman onlara 'masa' sözcüğünden türetilen, İspanyolca karşılığı olarak 'mesa' denmişti. Kadın hakları masasından tutun da yerli hakları, insan hakları masalarına kadar Meksika'nın en geri kalmış bölgelerinde, dağlarda kurulmuş bir dizi masa'da insanlar harıl harıl bilgileniyor, tartışıyordu; böyle bir tablo ortaya çıktı. Bu yerlerden biri de San Andreas

"Zapatista bölgesindesiniz. Burada emirleri halk verir ve hükümet de itaat eder."

köyü idi. Burada kurulan 1 No'lu 'Yerli Hakları ve Kültürleri' masası zamanla diğer bölgelerdeki yerlileri de çok ciddi bir şekilde etkiledi ve tetikledi. Oralarda da kendiliğinden bu tür masalar, komisyonlar ortaya çıkmaya başladı. Sonra buradan İspanyolcada forum anlamına gelen 'forumo' fikri ortaya çıktı, yani Ulusal Yerli Forumu. Elbette Meksika sivil toplumu bu foruma kayıtsız kalamazdı, ve böylece bütün sivil toplum kurumlarının katıldığı bir komisyon ortaya çıktı. Sendikalar, üniversiteler, üniversite öğretim üyeleri ve parlamentoda temsil edilen partilerden temsilcilerin yer aldığı devasa bir yelpaze oluştu. Adına 'Uzlaştırma ve Barıştırma Komisyonu' sözcüklerinin baş harflerinden 'KOKOPA' dendi. Başında da Zapatistlerin sözcülüğünü yapan bir rahip vardı; Chiapas eyaletinin de başpiskoposu olan Samuel Luis son derece ilerici bir Katolik rahipti.

Zamanla durum öyle bir noktaya geldi ki hükümet artık buna kayıtsız kalamazdı. Gerek yurtdışındaki baskı, gerekse yurt içindeki kimi olaylardan dolayı sonunda Zapatistalar ile görüşmeyi kabul ettiler ve 96 Şubat'ında yapılan ünlü San Andreas görüşmeleri gerçekleştirildi. Fakat hareket hızını alamadı ve daha sonra "Meksika devleti reforma tâbi tutulmalıdır" diyerek, Meksika devletini reforma davet eden bir başka ulusal forum oluştu; buna da 'Devlet Reformu Forumu' dendi. Yani mesele sadece Kızılderili haklarının, kültürlerinin korunmasının ötesine geçip bütün Meksika toplumunun yapılanmasını değiştirme yönünde talepleri de içermeye başladı.

Belki de Zapatistleri diğer örgütlerden ayıran en önemli özelliklerden biri buydu... "Kendi davamızı toplumun davası haline getirmezsek bu sorunu çözemeyiz, çünkü bana bakıştaki yanlışlık toplumun bana bakışında da var, dolayısıyla toplumun bana bakışını değiştiremezsem ben zaten kendimi değiştiremeyeceğim, dolayısıyla bu sorun benim değil toplumun sorunudur, hatta onun ötesinde bütün dünyanın sorunudur" diyerek olayı hakikaten kendi dar alanlarından çıkarıp bütün topluma yaydılar. İşte bu da bütün bir depremi yarattı, art arda gelen forumlar hızını alamadı ve uluslararası bir forum oluştu. Zapatistler 96 yılında neoliberalizme karşı kıtalararası bir çağrı yaptılar. Bunun sonucunda 50'nin üzerinde ülkeden temsilci giderek Chiapas'da bir uluslararası forum oluşturdu. Seattle, Brezilya ve daha sonraki Dünya Sosyal Forumu'ndan tutun da bugün organize edilenlere kadar tüm bu forumların nüvesinin atıldığı bir toplantıydı bu. Hatta 'forum' sözcüğü bile oradan mirastır diyebiliriz. **(Bkz; Dünya Sosyal Forumu)** Yani Dünya Sosyal Forumu'nun ve Avrupa Sosyal Forumlarının temelini ve çekirdeğini Chiapas'ta

Emiliano Zapata.

Zapatista hareketinde bulmak mümkün. Tabii ki bütün bu hareketlerin çok daha geniş, çok daha eski bir altyapısı var. Ve elbette hepsini tek bir harekete, tek bir eyleme indirgeyemeyiz ama burada yadsınamayacak bir katkıları olduğunu da görüyoruz.

1983: Başlangıç Yılı

Marcos, Zapatist hareketin 1983'teki başlangıcını anlattığı metinde herşeyin 6 kişilik bir çekirdekten doğduğunu söylüyor. Marcos'un kaleme aldığı bu metin son derece sıcak, mütevazı ve bildiğimiz kahramanlık, yenilmezlik öykülerinden uzak. Zapatistaları hiçbir negatifliği olmayan bir örgüt gibi değil de, hayatın ve halkın içinden bir oluşum gibi yer yer esprilerle aktardığı bir metin aslında. "1983'te 10 Kasım'da Condor ormanlarına geldik, yer arıyoruz, yağmur, çamur, ormanlık bölge, bir haftamızı aldı" diyor. Ayın 17'sinde nihayet bir kamp yeri bulmuşlar. Dolayısıyla tam olarak kuruluş tarihi 17 Kasım 1983. 6 kişilermiş; 5'i erkek, biri kadın; 3'ü yerli, 3'ü 'mestiso' denen melez, kırma. Marcos "nereden nereye geldik; 2003'te 20. yılını kutladığımız bugün bu oranlar tamamen tersyüz oldu; yerli oranı %98, kadınların oranı ise %45" diyor. Bu arada öğrendiğimiz yeni birşey de şu ki meğer *'Subcomandante'* yani komutan yardımcısı lakabının patenti aslında Marcos'a ait değilmiş; daha önceden içlerinden birinin lakabıymış. Pedro isimli bir komutanın. Bu komutanın da şöyle bir hikâyesi var: Yer aranırken Pedro "Ben gidip bakıp, araştırayım" demiş. Birkaç saat ortadan kaybolduktan sonra geri gelmiş ve demiş ki "Rüya gibi bir yer buldum, muhteşem!" Hadi o rüya gibi yere gidelim, demişler, bir de gitmişler ki bir bataklık... Bu ne rüyası, bu olsa olsa baş belası bir yer, demişler ve oraya da 'La Pesadilla ' yani 'Baş belası' adını takmışlar. İlk kamp kurdukları yerin adını bu şekilde koyduktan sonra, bunun kahramanı zamanla yükselmiş, teğmen olmuş. Kendi aralarında askeri rütbeleri var, o da subaylık rütbelerinden *subcomandante* olmuş ama Chiapas baskını sırasında vurulup öldürülmüş Subcomandante Pedro...

Margaret Thatcher Kampında Balık Avı

Zapatistalarda zaten *'comandante'* (başkomutan) diye bir rütbe yok; hep bir alt komutanlardan oluşuyor: astkomutan yani *'subcomandante'*ler. Bu da aslında sembolik bir hareket; komutana yani Emiliano Zapata'ya saygıdan kaynaklanıyor; komutan o çünkü... 1909'da başlayıp 1919'da sona eren Meksika devrimi sırasında Emiliano Zapata kendi hareketinin ulusal bir dava olduğunu ilk kez Aquas Calientes'te ilan etmiş ve oraya katılan kumandanlar, şefler de ona 'kumandan' lakabını vermişlerdi: 'Comandante'. Dolayısıyla *comandante,* komutan Emiliano Zapata, diğerleri de 'sub' olabiliyor ancak, yani yardımcı, astkomutan. Zapatistler Aquas Calientes adını da kendi yerleşim yerleri için sembolik olarak kullandılar.

Kuruluştan bir yıl sonra yani 1984'te ise Marcos geldi. 2'si yerli, kendisi tek melez, toplam 3 kişiydiler.[2] Marcos yazısında yaşadıkları tuvalet sorunundan bahsederken "mutfakları, yattıkları yerler var, bir de 25 ve 50 var" diyor... İlk geldiklerinde çok küçük bir gruplar, uzun süre de 12 kişilik bir grup olarak kalmışlar. Küçük abdest dediğimiz olay için '25 metre' adını seçmişler. Bulundukları yerden 25 metre uzağa gidiyorlar, büyüğü içinse 50 metre. Dolayısıyla tuvalet sözcüğü için '25 ve 50' kullanılıyormuş. Bugün de hâlâ onu kullanıyorlarmış: "Artık adam gibi tuvaletlerimiz var, gerçek anlamda tuvaletimiz var ama hâlâ tuvaletleri '25 ve 50' diye adlandırmaya devam ediyoruz" diyor.

Bu arada mesela yapıları yapmak için taş gerekiyor vs. Bunlar için tekerlek yapalım, diyorlar. İlkel kavimlerin çözümleri gibi de arabalar yapacaklar. Ağaçtan, tahtadan tekerlek yapmaya kalkıyorlar ama bir türlü yuvarlak yapmayı beceremiyorlar, bir şekilde köşeli oluyor, dolayısıyla da taşları sırtlarında taşımak zorunda kalıyorlar sonunda. Yine böyle pasajlar var, hani bizde vardır ya, kahraman çok yüceltilir bu tür hareketlerde... Burada ise tam tersi oluyor. Mesela diyor ki "bir gün orman içinde yürüyoruz, öncülerden biri bağırdı 'Yaban domuzları!' Ardından kendisi o kadar hızla ağaca tırmandı ki bir daha kendisini göremedik. Geride kalanlar da kahramanca koştu tabii aksi yönde, sonuçta ortada zavallı küçük bir domuz yavrusu kaldı. Onu o kadar sevdik ki, evcil hayvan gibi yanımıza alıkoyalım dedik. Hayvancağızın hiçbir itirazı olmadı, seve seve kabul etti, herhalde o pis kokumuzdan dolayı" diyor.

Mesela balık tutarken yakaladıkları bir balığa Margaret Thatcher; balığı tuttukları yere de Margaret Thatcher Kampı demişler, "çünkü balık neredeyse Margaret Thatcher'ın kopyası gibiydi, ona çok benziyordu" diye anlatıyor. Sonra 1985'te, aradan iki yıl geçmiş; "Ormanın ücra bir köşesindeyiz, herkesin gayet canı sıkkın, ortalık zaten yağmur, kasvet ve tek başımızayız, "Bu iş nereye gidecek?" diye insanlar kara kara düşünüyor. "Merak etmeyin, günün birinde binleri, on binleri bulacağız" deyince, bana tuhaf tuhaf baktılar. Orada yıldönümü kutlaması için bir mantar çorbası içmiştik; mantar zehirli olsa gerek, herhalde kafasına etki etti ya da zekâsına, düşünme durumuna ki böyle saçmalıyor diye baktılar" diyor.

İlk 'Bozgun' ve Çoğalmanın Başlangıcı

O sırada öyle pek genişleme ihtimali de görünmüyor ama bir hamle yapıyorlar; bütün görüşlerini ve yaşamlarını değiştirecek bir hamle. Peki o zaman şu yerlileri bir dinleyelim, onlara uzanalım, temas kuralım, diyorlar. Orada çok anlamlı bir ifadesi var Marcos'un "Yerlilerle kontak kurduğumuzda sonumuz geldi. Bizim ilk bozgunumuz. Bozguna uğradık ve o bozgundan sonra da geometrik olarak büyümeye ve öteki olmaya başladık" diyor. Tabii bu bozgun mecazi anlamda, "Bizim eski örgüt kalıpları, o mentalite darmadağın oldu. Onlarla buluştuğumuzda, onlara kulak verdiğimizde, 'bir de dinleyelim' dediğimizde biz darmadağın olduk ama öteki olmaya başladık. İşte o zaman çoğalmaya ve büyümeye başladık" diyor.

Daha önce biraz da yol gösterici liderler olarak görüyorlar kendilerini ama asıl paradigma değişikliği de orada gerçekleşiyor anlaşılan. Çünkü tam tersi bir olay oluyor. "Bir gün yolda giderken kavanoza benzeyen pişmiş topraktan yapılmış birşey gördüm, ama içine cam karıştırmışlardı. Bir baktım, güneş vurdukça her cam parçası güneş ışığını yansıtıyor, her biri ayrı ayrı yansıma ama bütününde gökkuşağını andırır genel bir yansıma var. İşte biz böyle olmak istedik. Dünya da böyle olsun istiyoruz. Herkesin kendi hikâyesi olsun, herkes kendi hikâyesini anlatabilsin ama bütününde ortak bir hikâye olsun, ve o da rengarenk olsun, gökkuşağı gibi olsun" diyerek bu değişimin güzel de bir benzetmesini yapıyor.

Zócalo Meydanı

Zapatistalar 2001 yılının Mart ayında Meksika'nın başkentine büyük bir yürüyüş yaptılar. Zócalo meydanındaki törene yüz bin kişi katılmıştı; Marcos burada müthiş bir konuşma yaptı. Fakat bu görüşmeler de başarı ile sonuçlanmadı. Çünkü hükümet sadece göstermelik olarak bu jesti yaptığını sonunda kanıtladı ve olmadı işte... Kalkıp geri döndüler ama orada, özellikle başkent Meksika'da çok büyük bir ilgi gördükleri de şüphesizdi. Yurtdışından da bir sürü insan gelmişti. Marcos'un orada mesela en sık tekrar ettiği cümle şuydu: "Biz burada olmamalıydık, çünkü asıl olması gerekenler o halk, ama maalesef o halkın kendini ifade olanakları yok. Keşke biz burada olmasaydık..." İktidara bakışları çok net bir şekilde ortaya çıkıyordu; iktidara karşı idiler. Siz birilerini temsil etmeye kalktığınızda, onların sözcülüğünü yapmaya kalktığınızda, aranıza bir mesafe giriyor, o mesafe iktidar aslında. O olduğu sürece de herşey sonunda yozlaşmaya başlıyor. Zapatistalar da bunu görüp, buna karşı tedbirler almaya çalışan, aslında bunu ortadan kaldırmaya çalışan bir hareket.

Astkomutan Marcos.

Bu tarihi gelişmeleri konu eden *Fuego y la Palabra (Ateş ve Söz)* adlı bir de kitap çıktı. Kitabın yazarı Gloria Muñoz Ramirez adlı bir kadın gazeteci; çok ilginç de bir hikâyesi var. Ramirez 1994'teki bu baskında çok etkilenmiş; Zapatistaları daha yakından tanımak istiyormuş. Çeşitli gazetelerde, ağırlıklı olarak da Zapatistlerin sözcülüğünü de yapan *La Jornada* diye ilerici bir gazetede yazıyormuş. Sonra 97'de kendisi için tarihi bir karar almış, pılını pırtısını toplamış, bütün ilişkilerini

Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu bayrağı.

kesmiş ve ormana, Condor ormanlarına Zapatistlerin yanına gitmiş; orada, onlarla birlikte yaşamaya karar vermiş. Hâlâ da orada yaşıyor. Bu süre içerisinde bu gelişmeleri, oradaki yaşantıyı, geçmişi, duyduklarını yazmış. Aslında değişik insanların görüşlerini de yansıtan bir kitap bu; farklı Zapatist gerillalar kendi bakışlarından bu hareketi anlatıyorlar. Marcos yer yer bu kitaba da değiniyor.

Tekerleğin Yeniden İcadı

94 baskınında, 1 Ocak'ta tek kişi bile vurulmamıştı. San Cristóbal 24 saat işgal edildi. Genellikle bilerek çatışmadan kaçınıyorlardı. Yani nerede karşılaşma ihtimali varsa, oradan hep uzaklaşıyor, savuşturuyorlardı. Aslında Zapatist Hareket aynı zamanda silahı olabildiğince sembolik kullanmaya çalışan bir örgüt ama, rakamlara ilişkin birtakım ilginç veriler var, onu da dünya kamuoyu yeni öğreniyor. Mesela 94 baskınında 5 bin Zapatista'nın yer almış olduğunu... Sadece San Cristóbal için 1.500 kişi varmış. Marcos bu rakamları da veriyor. Sonra konuşmasında ilginç bir benzetme var, "Biz yerlilerle beraber olmaya başladığımızda vizyonumuz değişti ve iktidar sorununa farklı bakmaya başladık. Kendimizi iktidarı yok etmek üzere var olan bir oluşum olarak gördük ve bir katalizör olmak, bir köprü görevi görmek gibi yeni bakışlar edindik. İşte o zaman köşeli olmayan, gerçek anlamda yuvarlak bir tekerlek oluştu. Bu olması gereken bir biçimdi, çünkü ancak tamamen köşesiz olduğumuz zaman dönmeye başlarız ve hareket ederiz." Bunu da, daha önce anlattığı, bir türlü beceremedikleri köşeli tekerlek olayına bağlıyor Marcos. Yani tekerleği sonunda bulmuşlar! Aslında bu politik anlamda bir tür buluş. Tekerleğin bulunuşu uygarlık tarihinde nasıl önemliyse, onların da politik uygarlık tarihine bu anlamda katkıları oluyor. Marcos mizahi bir şekilde farklı bitiriyor konuşmasını: "Biz Zapatistler, en küçük olanlarız, yüzlerini bakılsın diye kapatanlarız, yaşamak için ölenleriz... Daima bir tarih olmalı. Hiç unutulmaması gereken bir tarih vardır, çünkü unutursak o zaman kendimizi de unuturuz, kendimizi unutmamak için o tarihi unutmamak gerekir" diyor. Sonra da "Konuşmamdan çok sıkıldıysanız ben size bir müjde vereyim. Yarın bir şenlik var!"diyor ve o şenliğin adresini vererek "Vallahi ben gidiyorum, çünkü tebrik kartları geldi, onları bir dinleyeceğim. Bu arada bol pasta ve bol tatlı yiyerek sabahlayacağım herhalde. Hepinize sağlık olsun, herkes bir araya gelsin, hepimiz bir araya gelelim" diyerek konuşmasını bitiriyor.

Aslında Marcos'un ve genel olarak Zapatistlerin ütopik oldukları söylenir. Marcos bir konuşmasında bununla ilgili olarak da şu sözleri söylemiş: "Aradığımız, arzu ettiğimiz ve ihtiyacını duyduğumuz şey, tüm insanların, arada hiçbir parti, hiçbir örgüt olmaksızın, neyi isteyip neyi istemedikleri üzerinde anlaşmaları ve onu hayata geçirmek için, iktidarı almak için değil, onu uygulamak için tercihan sivil ve barışçı yollardan örgütlenmeleri. Bunun bir ütopya olduğunu söylüyorlar, biliyorum ama Zapatistlerin tarzı da bu zaten..."

"Biz Zapatistler, en küçük olanlarız, yüzlerini bakılsın diye kapatanlarız, yaşamak için ölenleriz..." Astkomutan Marcos.

İlker Özünlü
Pr; Açık Gazete
Yt; 12 Kasım 2003.

[1] Zapatist örgütün EZLN ya da FZLN olarak geçen kuruluşu 1983 yılında gerçekleşmişti. Dünyaya adlarını ilk kez duyurmaları ise 1994 yılında San Cristóbal baskını ile oldu. 2003 yılında kuruluşun 20. ve San Cristóbal baskınının da 10. yıldönümü; 20 ve 10; 'El fuego y la palabra' *(Ateş ve Söz)* başlığıyla kutlandı. Subcomandante Marcos, bu festivalin açılışında hareketin tarihini anlatan uzun bir konuşma yaptı. İlker Özünlü ve Ömer Madra'nın sohbeti ağırlıklı olarak bu konuşmaya yapılan göndermelerden oluşmaktadır.

[2] Marcos geldikten sonra oradaki yaşadıklarını yazdığı öykülerde anlatmıştı. Bu hikâyeler İlker Özünlü çevirisi ve *Koca Antonio'dan Öyküler* başlığı ile 2001 yılında Anahtar Yayınları'ndan çıktı.

Zebercet

Anayurt Oteli adlı kitabı sinemalaştırmayı düşündüğü sıralarda tanışmıştık Ömer Kavur'la. Dosttuk, Atıf Yılmaz, O, ben, Onat Kutlar vs. birlikte yemeklere filan giderdik. O sırada bu filmi çekeceğini duyduğum zaman ben de oyuncu olduğum için müthiş heyecanlandım ve gizliden gizliye de rolü oynamak istedim. Ancak Ömer'in hazırladığı 20 kişilik oyuncu adayları arasında ben yoktum, onlardan biri bile değildim. Sonuçta nasıl olduysa o 20 kişiden hiçbiri olmadı; bir gün beni çağırdı ve "bu rolü sen oynamak ister misin?" dedi. "Ben zaten ne zaman beni çağıracaksın diye bekliyorum" dedim. Kitaba dönersek, kitabı Ömer'den önce okumuştum, rolü 'kaptıktan' sonra da birlikte epey tartıştık, yani epey çalıştık kitapla ilgili olarak. O yazdı senaryosunu bildiğiniz gibi, ancak çekimler sırasında da epey birlikte çalışmamız oldu. Zaten bu çalışma da Ömer'le iyice birbirimizi tanımamıza ve daha sonra da birlikte senaryo üretme noktasına gelmemize neden oldu. Hem dostluğumuz perçinlendi hem de böyle sanatla ilgili bir iş yapmakta bir ortaklık kurulmuş oldu.

İçinde nefes aldığımız, yaşadığımız ortamın bize kendimizi suçlu hissettiren bir yapısı var.

Ömer'le birlikte Yusuf Atılgan'a gittik. Ömer görüşmüştü tabii ve ben ilk defa karşılaşacaktım Yusuf Bey'le, bu bir sınavdı bir anlamda. Yani adamın koskoca bir eseri var, koskoca bir karakteri var Zebercet diye, ben de onu oynayacak adam olarak onun karşısına çıkacağım. O gün gittik ve hiç iyi geçmedi sınav. "Tip olarak romandaki Zebercet'e hiç benzetemedim" dedi ve hiç beğenmediğini söyledi. "Başka türlü düşünüyorum" dedi. Neyse ki filmi izledikten sonra toparladık, yani kendimizi beğendirdik! O daha küçük, ufak tefek, daha başka türlü bir adam düşünüyormuş, ama filmi izledikten sonra telefon görüşmemizde "ben oyunculuk denen meseleyi hesaba katmamıştım" dedi ve rahatladık.

Biz filmi çekmeye başladığımızda ilk olarak filmin ilk sahnesini çektik. Orası için ben Ömer'e bir oyuncu sürprizi hazırladım; tedirgin, burnumla gözüm arasında bir tik yaratmaya çalıştım. Bunu da yaptım konuşma sırasında. Birinci çekimden sonra, ikinci, üçüncü, dördüncü, sekiz defa filan çektikten sonra, "buran oynuyor" dedi. Ben hiçbir şey söylemedim, dokuzuncu çekimde oynatmadım ve çektik. Sonra da konuştuk, bu aramızda hoş bir anı olarak kaldı, halbuki ben onu bilerek yapıyordum. O da ilk çekimden dolayı çok stresliyim filan zannetti, o yüzden yapıyorum sanıp boyuna çekermiş meğerse.

> "Yani, içinde nefes aldığımız, yaşadığımız ortamın bize kendimizi suçlu hissettiren bir yapısı var. Gerçekten suçlu olduğumuzdan değil... Ama, neredeyse suçu aramaya başlıyoruz: Acaba neyin suçlusuyum diye aramaya başlıyoruz."

Acaba Neyin Suçlusuyum?

Zebercet karakterinin tematik yapısı aslında genel olarak iletişimsizlik. *Anayurt Oteli* de karakter yoluyla ülkemizdeki, giderek dünyadaki iletişimsizliği anlatmaya çalışan bir yapıt zaten. Yalnızlık iletişimsizliğin bir anlamda tabanı, yani o yalnızlığın üstünde iletişimsizlik çeşitli biçimlere bürünüyor, çeşitli kötü sonuçlara varabiliyor. Yalnızlık, elbette iletişim kurma isteğini yanlış yönlendirebiliyor, Zebercet'te olduğu gibi. Yalnızlık asıl tema, ama onu bir tabana oturtmak gerekirse, bu, iletişimsizlik.

Otel ise bu filmde zaten başat mekân, yani bir anlamda filmin başrolü. Sözünü ettiğimiz iletişimin giderek bir iletişim kurma isteksizliğine dönüşmesini anlatan bir durum var orada. Yani otelin boşaltılmasının ve giderek boş, iletişimsiz, kimsesiz, yalnızlığın egemen olduğu bir ortamda da yaşanamadığının ifadesi var. Zaten kahramanımız kendini asıyor sonuçta. Tabii tabanda iletişimsizliğin olduğu bir yalnızlıkta ana karakterin kendisini suçlu hissetmesi gibi bir motif var. Birazcık da Kafka'yı aklımıza getirirsek, *Dava, Duruşma* vs. eserlerini; öyle bir motif var. Yani içinde nefes aldığımız, yaşadığımız ortamın bize kendimizi suçlu hissettiren bir yapısı var. Gerçekten suçlu olduğumuzdan değil, ama neredeyse suçu aramaya başlıyoruz, acaba neyin suçlusuyum diye aramaya başlıyoruz. Zebercet de öyledir, kendinde bir başkasının suçunu bulur, sanki onun suçuymuş gibi; ama esas suçu iletişimsizliktir, bu yüzden kendini asar.

Sanırım herkesin içinde bir Zebercet var, yani iletişimsizlikle mücadele ettiğimiz bir alan hepimizde var. Dolayısıyla bu ortak yanımız Zebercet'le, yani bu iletişimsizlik yüzünden yaptığımız yanlışlar, işlediğimiz suçlar var, bu yönden Zebercet bizi yakalıyor karakter olarak. Gittikçe yalnızlaşılıyor bu dünyada, belki bir yolunu buluruz.

Macit Koper ile söyleşiden.
Pr; Açık Dergi
Yt; 26 Temmuz 2006.

Zenginlerle Yoksullar

ABD başkanlarına ekonomik danışmanlık ve Dünya Bankası baş ekonomistliği görevlerini de yapmış olan ve 2001'de Nobel ödülünü alan ekonomist Joseph Stiglitz, küreselleşme olgusuna güçlü

Zengin ülkeler, dünya nüfusunun yüzde 14'ünü oluşturuyor, ama dünya ticaret kârının yüzde 75'ini alıyorlar.

Ohannes Şaşkal'ın bir karikatürü. (Açık Radyo Arşivi)

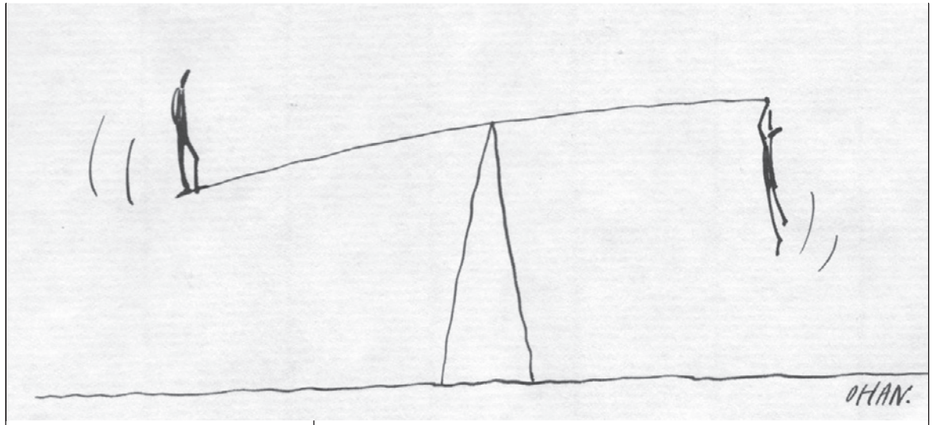

eleştiriler getirdiği bir kitabında, yoksul ülkelerin pek çoğunda bu olgunun vaad edilen ekonomik yararları getirmediğini söyledikten sonra, çarpıcı istatistikler ve 'sistemin içerisinden' şöyle bilgiler veriyor:

Zengin ülkeler, verdikleri 1 dolar yardım karşılığında, haksız ticaretten dolayı, yoksul ülkelerden 2 dolar geri alıyorlar.

Zenginlerle yoksullar arasında gittikçe büyüyen bir uçurum, Üçüncü Dünya ülkelerinde giderek artan sayıda insanı feci bir yoksulluk içinde bıraktı; bu insanlar günde 1 dolardan daha az bir parayla yaşamlarını sürdürmek zorunda. Yirminci yüzyılın son on yılında yoksulluğun azaltılacağı tekrar tekrar vaad edildiği halde, sefalet içinde yaşayan insanların sayısı 100 milyon fazlalaştı. Hem de bu, dünyanın toplam gelirinin her yıl ortalama yüzde 2.5 oranında arttığı bir dönemde oldu. (...) Küreselleşmeyi eleştirenler, Batılı ülkeleri riyakârlıkla suçluyorlar ve eleştirenler haklı. Batılı ülkeler yoksul ülkeleri ticarette gümrük duvarlarını kaldırmaya iterlerken, kendi duvarlarını korudular, gelişme yolundaki ülkeleri kendi tarım ürünlerini ihraç etmekten alıkoydular ve böylelikle onları müthiş ihtiyaçları olan ihracat gelirlerinden yoksun bıraktılar.[1]

Dünya Bankası ve diğer bazı BM kuruluşlarının ve uluslararası STK'ların verdiği bazı istatistikler de buraya ilâve edilebilir:

• Zengin ülkeler, dünya nüfusunun yüzde 14'ünü oluşturuyor, ama dünya ticaret kârının yüzde 75'ini alıyor; dünya nüfusunun yüzde 40'ını meydana getiren yoksul ülkelerse, dünya ticaret kârının yüzde 3'ünü elde edebiliyor.

• Zengin ülkeler, verdikleri 1 dolar yardım karşılığında, haksız ticaretten dolayı, yoksul ülkelerden 2 dolar geri alıyorlar.

• Zengin ülkelerin kendi çiftçilerine verdikleri günde 1 dolarlık sübvansiyon, yoksul ülkelere yaptıkları yardımın 6 katı.

• Dünyanın en büyük 100 ekonomisinin 51'i ülkelerden değil, şirketlerden oluşuyor.

• Dünya nüfusunun yarısına yakını (2.7 milyar insan) günde 2 doların altında bir parayla yaşıyor.

• Dünya nüfusunun en üstteki yüzde 1'inin geliri, en alttaki yüzde 57'sinin toplam gelirine eşit. Yani, 60 milyon insan, yaklaşık 3 milyar insanla aynı gelire sahip.[2]

Sonuçta, yeryüzünde hem ülkeler arasında, hem de ülkelerin kendi içlerinde zenginlerle yoksullar arasında önemli bir eşitsizlik olgusu bulunduğu ve bu eşitsizlik trendinin azalmak yerine artmakta olduğu gözlenmekte. Uluslararası siyaset bilimciler ve sosyologlar, sözkonusu trendlerin terör ve şiddeti artıracağından endişe ediyorlar. **(Bkz; Yoksulluk)**

Der; Adem Örmar

[1] Joseph E. Stiglitz, *Globalization and Its Discontents,* New York, W.W.Norton, 2002, s. 5-6

[2] "World Trade: Facts and Figures", *The Independent,* 10 Ağustos 2003

Zeytinyağı

İnsanlar zeytini kendilerine bahşettiği, belki sağlıktan belki lezzetten ve mutlaka sağladığı olanaklardan ötürü kutsal addetmişler; zeytinin olduğu yerde kavga olmaz, demişler. Bu ta antik devirlere kadar böyle, Minerva Athena'nın da barış sembolü olmuş zeytin. Athena için yapılan oyunlarda her zaman kazananlar, oyunda başarı gösterenler zeytin dallarından bir taç giymişler, aynı şekilde Olimpiyat oyunlarının hâmisi tanrı Zeus da zeytin dalını kullanmış, ona atfedilmiş. Mitolojik dönemlerden tarih içindeki zamana geçersek; İslamiyette zeytin çok kutsal addediliyor, Kur'an'da geçiyor. Nur suresinde şöyle deniyor:

"Allah göklerin ve yerin nurudur, onun nurunun örneği, içinde çırağ bulunan bir kandile benzer. Kandil bir sırça içerisindedir, sırça inciden bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya nispeti olmayan bereketli bir zeytin ağacından yakılır. Bu ağacın yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık saçar. Nur üzerine nurdur o."

Zeytin aynı şekilde Yahudiler için de çok kutsal, hatta zeytinyağının kullanıldığı bir bayram var, Hannuka bayramı; bir diğer adı da Işık bayramı. Bu bayramın ortaya çıkmasına da M.Ö. 2. yüzyılda küçük bir Yahudi grubunun, Helenik Suriyelilere karşı ilk silahlı saldırıyı yapmaları ve kazanmaları neden olmuştur. Kazanan Yahudiler geri döndüklerinde İsrail tanrısının kutsal mabedini yıkılmış halde bulurlar. Çünkü yokluklarında bütün kandiller putperestler tarafından yok edilmiş ve dinen makbul olmayan hale getirilmiştir. Ancak ışık saçan bir kandil yanmaktadır. Onlar da bu kandille mabedi putperestlerin bıraktığı kötülüklerden arındırırlar. Kandil mucizevi bir şekilde sekiz gün boyunca yanarak onlara bu imkânı sağlar. Bu nedenle günümüzde de Hanuka bayramında sekiz gün boyunca her gün bir ilave ile kandil ışığı yakılır. Artık zeytinyağı kandil olmaktan çıktı, ama bize ışık tutan, lezzet veren bu mucizevi ürün onu yetiştiren halkın gözünde çok değerli ve zeytin üreticileri de elleriyle besleyerek yetiştirdikleri için onu herhalde çocukları kadar seviyorlar.

Zeytin Üreticisi Lütfü Baydar Anlatıyor...

Bodrum'un Çömlekçi Köyündenim. Doğma büyüme zeytinciyiz, zeytin içinde yaşadık, büyüdük; zeytini fevkalade biliyoruz, tanıyoruz. Aynı zamanda zeytinyağının, zeytinin 45 sene imalatını yaptım. Bodrum zeytini deyince akla birkaç çeşit gelir. Esasen Bodrum'da deniz kenarında yetişen zeytinlerin tamamı yağlık zeytindir, yemeklik değildir. Bizim yöreye, Karaova bölgesine geçince; bizim yörenin zeytinleri yemeklik. Daha kalitelidir, deniz havasından daha uzak ve cinsi de değişiktir. Deniz havası zeytini çok etkiler. Yağ kalitesini düşürür, asidi yükseltir, yemeklik yağdan çıkarır yani. Gerçi deniz kenarında üretilenleri yağlık yapıyoruz da, kalitesiz yağ oluyor. Onların mutlaka rafineriye gitmesi gerekir. Buradan onu hemen önünüze koyup yemek de mümkün olmaz, acı olur. Deniz havasından biraz geriye 50-60 km. geriye gittiğiniz zaman bizim yörelerin zeytinleri çok kalitelidir. Köyümüz biraz yüksekçedir, beyaz toprak üzerine kurulmuş, çok kaliteli zeytinlerimiz olur. Yağda da, zeytinde de söz sahibidir Çömlekçi köyü.

Eskiden, yağlar eski tür değirmenlerde çıkarılırdı. Bunlar hayvanlarla dönen taşlardı. Kısmen insan gücüyle, 'bocurgat' dediğimiz şekilde dönmek suretiyle sıkılırdı zeytinler. Bir de benim o zaman Atina'dan alınmış bir fabrikam vardı; su cenderesi dediğimiz su sıkıştırmalı, pistonlu... Sadece bende vardı o zamanlar. Onu sattım, yerine İzmir fabrikasını kurdum, daha büyük kapasiteli. Artık onlar yok piyasada. Çok eski imalatçı olduğum için ben şuna inanıyorum; bugünkü zeytinler kontini (kontinü) denilen sistemde sıkılıyor, bu İtalyan usulü bir sistem. Ama gelin görün ki Türkiye'de yapılan kontini ile İtalya'da yapılan kontini arasında çok fark var. Bizim sanayi henüz pek gelişmiş sayılmıyor, çünkü İtalyan kontinisinde sıkılan gayet tatlı oluyor, ama bizim yerli kontinide sıkılan biraz boğaz yakıyor. Bu kontiniler artık

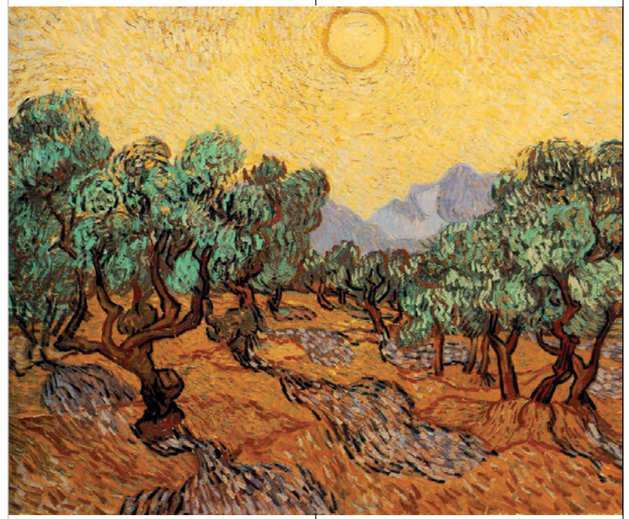

Van Gogh'un zeytin ağaçları, *1889.*

insan gücüyle çalışmıyor, sadece makine. Bir yandan zeytini koyuyorsunuz, suyu bir tarafa, yağı bir tarafa akarken görüyorsunuz, bir daha görmüyorsunuz. Eskiden böyle değildi işte. Eski usulde taşlarda döne döne hamuru yapıyorsunuz, oradan Arabistan'dan gelme ipince torbalar içine yayıyorsunuz, sonra da presin üstüne yığıyorsunuz, basıyorsunuz düğmeye, pres sıkıyor bunu. 300 ton sıkıyor; bu 300 tonu sıktığınız zaman çıkan küspesinde %5 rutubet kalıyor. Ama kontini yapılanda %1 ila %2 rutubet kalıyor. Bu aradaki çok fazla şiddetli sıkışmadan çıkan yağ herhalde kaliteyi düşürüyor gibime geliyor. Biz kontini sisteme geçmedik yani. Aslında eski fabrikam da bozulmasa iyi imiş, ama bu yeni fabrika da aynı sistem üzerinde çalışıyor. Biraz daha güçlü, kapasitesi fazla. Komşu, yakın köylerden sıkmak için hayli zeytin gelirdi eskiden. 200 haneli köyde 3 tane dev fabrika olursa elbette köyün zeytinin yetmeyeceği belliydi. Onun için çekerdik dışarıdan. Ama şimdi ben bıraktım ve iki tane kaldı, onlara köyün zeytini yetiyor, artık dışarıdan almaya gerek yok.

Yöremizin zeytinlerinin de birkaç çeşidi var. Zeytinlerimiz yeşil iken, kararmadan olguncalarını, büyükçelerini sıyırıyoruz. Bunları taşla kırıyoruz, bunlara 'kırma' diyoruz. Biz bunlara kendi deyimimizle 'çekiçte' deriz. Ama burada 'kırma' diyorlar. Çok güzel yemekliği olur. Biraz daha yetişmeye yakınken alıyorsunuz, yerken o zeytin zeytin lezzetini ağzınızda buluyorsunuz. Buranın insanı kahvaltıda çekiçteyi tercih ediyor. Bunları tatlandırırken, sofranıza koyacağınız zaman biraz yağ, birazcık kekik, 2-3 tane kırmızı biber atıyorsunuz, 1 limon sıkıyorsunuz, çok nefis oluyor kahvaltıda. Bundan sonra zeytinlerimiz artık biraz biraz siyahlaşmaya başlıyor, artık olgunlaşıyor, o zaman da silkiliyor. Biz bu zeytinleri silktiğimiz zaman bez üzerine silkiyoruz, bu bez üzerinden ilk önce yemekliğini alıyoruz. Yemekliği karışık vaziyette alıyoruz, kırmızı da alıyoruz, yeşil de alıyoruz, siyah da alıyoruz. Akşam bu zeytinleri bıçakla dilerken, -elde diliyoruz, makinede değil- o zaman kısımlara ayırıyoruz; yeşil, kırmızı, siyah... Siyahlar yağlı zeytin oluyor, onlar zeytinyağına bırakılıyor, limonla. Kırmızıları limonlu, ekşili suya salamura yapıyoruz. Yeşilleri de kırmaya bırakıyoruz. Bu şekilde yemeklik zeytinlerimizi tamamlamış oluyoruz. Bunu uzun süreli, 1-2 yıl saklayabilmek için büyük küplere basıyoruz. Olur ya bazen zeytin olmuyor, ikinci sene ne sataçaksınız? 25 kg'lık bir plastik bidona %12 nispetinde tuz

Homeros'un deyişiyle "sıvı altın"ın kaynağı, zeytin.

koyuyoruz. Bir kere suyunu süzüyoruz, çiziyoruz, koyuyoruz. Aradan 15-20 gün geçiyor suyunu süzüyoruz, %12-15'lik olması şartıyla tuzlu suyu koyuyoruz. Yeni bir tuzlu su... Ağzını kapatıyoruz, atıyoruz depoya. İhtiyacınız yoksa bir sene boyunca bakmıyorsunuz buna. Bir sene sonra ihtiyacınız olduğu zaman onun tuzlu suyunu bırakıyorsunuz, tatlı su koyuyorsunuz; suyunu bırakıp tekrar tatlı su koyuyorsunuz, tuzu üzerinden gittikten sonra yine hafif bir tuzlu su, nispet dahilinde limon tuzu koymak suretiyle artık salamura suyunu hazırlamış oluyorsunuz; zeytininiz de tatlanmış zaten, tuzu gitmiş, içine bırakıyorsunuz, artık bir daha bozulma şansı yok...

Bir yandan ihtiyacımız var yapıyoruz, bir yandan da zevk için yapıyoruz aslında. Biz bu işe başladık başlayalı yemeklik zeytini asla yağ çıkarmak için atmayız. Bizde hanımlar zeytinyağını bol bol kullanırlar yemeklerde. Başka birşey kullanmayız zaten. Köylü olarak ayçiçek yağı diye birşey girmez bizim mutfağa. Sadece bazı ailelerde tatlılarda, keklerde biraz kullanılır. Biz genelde tatlılarımızı bile zeytinyağı ile yaparız.

Ben 73 yaşındayım. 73 seneden beri hiç bu şekilde yağmur olduğunu görmedim. Bu ancak sayılı günlerde olur. Eyembuhurda olur **(Bkz; Eyyam-ı Bahur)**, hıdrellezde olur, ülker dönümü fırtınası, ülkerde olur. Bu dönemlerde olan fırtınalar zeytine zarar verse de belirlidir, kendini ona göre hazırlarsın. Temmuz'un 9'unda, 11'inde hiç böyle bir kuvvette yağmur olmamıştı, biz ansızın yakalandık. Harmanın varsa ıslandı, sabanın varsa ıslandı, artık her şey ıslandı, zarar verdi. Bağımız varsa direkler yattı, yere yıkıldı, oradan zarar. Ama zeytinler bu işten çok mutlu oldular. Biz de oradan zararımızı telafi edeceğiz. Şu anda zeytinlerimiz çok besili. Zeytin ne kadar besili, yağlı, etli olursa yağ oranı da o kadar fazla olur. Yemeklik lezzeti de ona göre olur. Dilme yapacağız, lezzeti olur, kalitesi olur, randımanı olur...

Zeytinyağı Degüstatörü Mehmet Cavlı Anlatıyor...

Ayvalıklıyım, burada doğdum. Zeytinin toplanmasından, yetişmesinden, yağının sıkılmasına bütün operasyonlarda küçüklüğümden beri bulunuyorum. 25 senedir de bu sektörün içindeyim. Kendim zeytinyağı degüstatörü ve satın alma sorumlusuyum. Kalitesinden, imalatından, dolumundan piyasa pazarına kadar yakın takipte bulunmaktayım. Zeytinyağı sevgi ile olur, aşkla olur. Zeytinyağını severseniz yapabilirsiniz, anlarsınız. Çok özel bir üründür... Sevgisiz hiçbir şey güzel olamaz; zeytinyağı bilhassa bunu

çok istiyor. Çok meşakkatli, kış meyvesi; toplanması ve sıkılması kış şartlarında çok zor olan bir ürün. Bir kültürdür zeytinyağı, bu kültür bir kere oluştu mu kolay kolay vazgeçilemez. Oluşması zordur, zor öğrenilir, oluştuğu zaman da zeytinyağı tutkusu bir daha kaybolmaz.

Türkiye'de son yıllarda çok fazla zeytin filizi dikimine başlandı, zeytinyağının önemini herkes algılamaya başladı. Zeytin fide hâlinde dikilir; yağlık zeytinler en erken 10 sene sonra meyve verir, ancak tam randımanla meyve vermeğe başlaması 15 seneyi bulur. Sofralık zeytinlerde ise 5 sene sonra zeytin almaya başlayabilirsiniz. Çünkü sofralık zeytinlerin ağaçları çabuk gelişir, çabuk meyve verir. Ufak ağaçlardır. Yağlık zeytinler iri ve büyük ağaçlar olduğu için ancak meyve verme konumuna gelir. Yemeklik zeytinyağı İda dağı eteklerinde en güzel çıkar. Biz de sızma ve yemeklik türü yağlarımızı İda Dağı eteklerinde bulunan Ayvalık, Edremit ve Burhaniye yörelerinden temin ederiz. Bu zeytinler dünyada lezzet açısından birinci sıradadır. Edremit, Ayvalık tipi dediğimiz yağlık zeytin tipleri vardır. Bir de Gemlik, Aydın Memecik, Domaz'da yeşil zeytin elde ediliyor, o tür sofralık zeytin ağaç tipleri vardır. 84 çeşit zeytin ağacı bulunur. Hepsinin değişik ismi vardır ve yörelere göre değişik değişik yetiştirilir.

Türkiye'de de, az da olsa Avrupa'daki gibi toplama şekilleri uygulanmaya başlandı. Ağacın dallarına bağlanan vibratörlerle, altına tenteler serilip titreşimle silkeleyip tentelerden zeytinler toplanıyor. Eski sistemde yağlık zeytinler, sırıklarla silkelenip ağaçların altına tentelere düşüyordu. Bu şekilde tabii ağaçlar, filizleri, yaprakları epey darbe alıyordu. Bir sonraki yıl için de ağacın meyve vermemesi söz konusu idi. Avrupa'da ise daha çok sofralık zeytinler ağaçlar küçük olduğu için elle sıyrılarak toplanıyor. Yağlık zeytinlerde yeni yeni başladı titreşimle toplama yöntemleri. Ama eski sistem toplama da çoğunlukta.

Biz Ayvalık, Edremit ve Burhaniye çevresinden bu yağları tadarak, kendi isteklerimize uygunluğunu sağlayarak, üreticileri bilinçlendirerek, eğiterek, belirli bir çizgiye getirip, kaliteyi yükseltip hijyen şartlarını da sağlayarak yağlarımızı büyük müstahsillerden tedarik ediyoruz. Üretim krom tanklarda yapılıyor. Yani sıkılmış yağı hazır alıyoruz. Bu tür müstahsillerle ilişki içindeyiz ve onlara devamlı eğitimler, konferanslar, seminerler veriyoruz. Hem kendi açılarından verimliliklerini artırmak, hem de bizim alacağımız yağların hijyen şartlarını ve kalitesini yükseltmek için bu tür bir dayanışma içerisindeyiz.

Alacağımız yağlar farklı sistemlerle sıkılmışsa ben kendim tadarak bunu ayırt edebilirim; kontini mi, sulubaskı mı, taşbaskı mı... Biz bütün ürünlerimizin hepsinde kontini sistem yemeklik sızma türü zeytinyağı kullanıyoruz. Sadece taşbaskı, sulubaskı diye bir ürünümüz var, bunda da taşbaskıdan elde edilen yağları alıp ambalajlıyoruz. Gelişen teknolojiden zeytinyağı sektörü de nasibini aldı. Eskiden insan gücü ile başlayan ve sonra da hayvanlarla devam eden zeytin sıkma işlemleri yapılıyordu. Sonra buhar ve sıcak suyun da gücü kullanılarak taşbaskı dediğimiz sistemler kullanılmaya başlandı. Taşbaskıda tarlada toplanan zeytinler fabrikalara partiler hâlinde getirilir, herkesin partisi ayrı ayrı çalışılır. Herkesin zeytininden çıkan yağ da takdim edilir. Birbirine karışması söz konusu değildir.

Zeytinler taşbaskıda granit dediğimiz iki yuvarlak taş arasına dökülür. Bu taşların özelliği yağı almamasıdır. Yani zeytini ezip hamur hâline getirirken yağını almaz. Bu taşlar ağır devirde zeytini hamur hâline getirir. Hamur hâline gelen zeytin taşın önündeki havuza dökülür, buradan 'gavata'

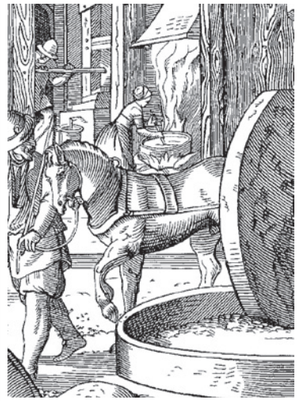

16. yüzyıla ait olan gravür zeytinyağının hazırlanış sürecini gösteriyor.

dediğimiz tasla torbaların arasına serilir. Bu torbalar baskı dediğimiz pres makinesinin üzerine dizilir. Bunlar basınçla sıkılır. Torbalar, kıl-keçe türü şeylerdir; baskı arttıkça torbaların kenarından ve yanlarından zeytinyağını akıtır. Bu çıkan yağ, kanallarla 'poluma' dediğimiz çukurlara iner.

Bu birinci sıkımdan sonra usta tarafından her torbanın arasına kaynar su verilir. Bu torbalar bir daha sıkılır, yine aynı işlem yapılır, bu sefer sıcak su ile çıkan kalan yağ polumaya gider. Hepsi poluma dediğimiz çukurda toplanır. İkinci sıkımdan sonra torbaların arasındaki 'pirina' dediğimiz zeytinin çekirdeği, baskı ustası yardımcısı tarafından torbaların içinden alınır. Bir taraftan da iki takım torba kullanılır; ilk takım torba aralarına hamur konularak sıkım için hazırlanır. Öteki torbanın içindeki pirina küspeleri de boşaltılır.

Tabii burada dikkat ederseniz işlem şeklinde, suyla yağ çok temas ediyor. Eski insanlarımız mide ve karın ağrılarında bu torba yağı dediğimiz yağı kullanırlardı. Torbaların arasına hamur dizildiğinde kendiliğinden, hiç sıkılmadan, sıcak suyla muhatap olmadan bıraktığı bir yağ vardır, o havuzda toplanırdı. Elbette çok değerli bir yağ, kocakarı ilaçları arasında da geçer. Bu yağlar saklanır, midesi ağrıyan sabahları aç

"Meşakkatli kış meyvesi. Toplanması, sıkılması kış şartlarında zor olan bir ürün... Bir kültürdür zeytinyağı, bir kere oluştu mu, kolay vazgeçilmez... Oluşması zordur, ama oluştuğu zaman da zeytinyağı tutkusu bir daha kaybolmaz."

karnına çorba kaşığı ile içerdi. Ama zeytinyağı, suyu ve havayı sevmez.

Polumada toplanan zeytinyağı dinlenmeye bırakılır, özgül yoğunluğundan dolayı su aşağı doğru iner, zeytinyağı yukarıda kalır. Belirli bir zaman sonra yağ ustası 'kaydırma' dediğimiz bir kapla suyun üzerinden yağı yavaş yavaş toplayıp müşteriye verilecek şekilde güğümlere doldurur. Bu kalan kaydırmanın özelliği de şu ki, çok ince bir şeydir; yağla suyu bıçak gibi keser ve toplar. Metal servis tabakları gibi bir malzemeden, kenarları çok ince bir kaptır. Bu başlı başına bir sanat zaten, yapan kişiye de yağcı ustası derler. Bunu yapabilecek insanın meleke kazanması lazım. Sonra pirinası, yani çıkan küspesi de pirina fabrikalarına gider, buralarda üzerinde kalan yağlar 'egzan'la alınır. Pirina yağı elde edilir, sabun sanayisinde kullanılır. Hatta 'pirina sabunları' halk arasında çok kullanılan bir sabun cinsidir. Direkt zeytinyağından yapılan natürel sabunlardır bunlar. Bizim yöre halkımız esasında kendisi, evdeki zeytinyağının dibinde kalan yağı evinde kaynatıp sabun yapar. O çok daha natürel oluyor.

Sulu baskıda zeytinyağı böyle elde ediliyor. Fakat sulu baskıda ve eski tip üretimlerde işçilik maliyetleri çok yüksek, çalışanlar fazla, verim ve randıman daha düşük. Aynı zeytini kontini sistemle işlediğiniz zaman 4 kilo zeytinden 1 kilo yağ elde edebilirsiniz; sulu baskıda ise 5-5,5 kilo zeytinden 1 kilo yağ elde edebilirsiniz. Maliyeti de yüksek olmuş oluyor. Tabii biraz daha sıcak ama, hijyen ve kalite olarak kontini sistemlerden fark epeyce fazla. Kontini sistemlerde bir ekipte 3 kişi çalışır, sulu baskı vardiyasında 9 kişi çalışır, yani üç katı. Maliyetleri düşünün. Büyük bir kontinide kapasite olarak 8 saatte 400 çuval işlediğiniz yerde, sulu baskıda 40-50 çuval işleyebilirsiniz. Randıman, verim, kalite ve hijyen açısından farklıdır.

"Zeytinyağına âşığım; kim satarsa satsın, tüketilsin... Çok güzel bir meyve suyu, dünyada emsali yok... Zeytin ağacının huzuru üzerinizde olsun..."

Şirketimizde kalite güvence departmanında benimle beraber her aldığımız yağı tadan üç degüstatör arkadaşımız daha var. Biz sızma, yemeklik türü zeytinyağlarını körfez bölgesi, Ayvalık, Edremit, Burhaniye'den alırken önce bildiğimiz müstahsillerden alırız. Tek elden alırız. Önce gidip müstahsilden numunemizi alırız, bunlarla laboratuar şartlarımızda, bu arkadaşlarla tat paneline gireriz. Herkes bu yağı tadar, ayrı ayrı değerlendirir, sonra kendi içimizde bunu tartışırız. Şirket isteklerine uygunluğu olup olmadığını denetler ve değerlendiririz. Dikkat ederseniz, yağı önce tadıyoruz, asit ve kimyasal analizlerini sonradan yapıyoruz. Tüketicimize verdiğimiz tadı devamlı sağlamak bizim en öncelikli görevimiz. Bu şekilde tadarak uygun bulursak, krom tankerlerle gidip bu müstahsillerden yağını alıyoruz. Fabrikaya girmeden önce de tekrar tanker numunesi alınıp analizleri yapılır, tat panelleri yapılır.

Transport esnasında bir dış etkenden etkilenme ya da karışım var mı yok mu, ona bakarız. Analizler bittikten sonra yağı fabrikamıza getiririz. Kontini tamamen kapalı bir sistemdir. Zeytin tarladan toplanıp fabrikaya geldiğinde zeytinlik yıkama havuzlarında yıkanır, çöpü, yaprağı ve yabancı maddeler tamamen ayrıştırılır. Yıkanan zeytin kapalı sistemde konveyörlerle kırılmaya alınır. Bu kırılma tamamen kapalı bir sistem, krom hazne içinde yapılır. Çünkü sulu baskıda yağ, devamlı hava ve suyla irtibat hâlinde. Kontinide ise tamamen kapalı bir sistemde. 3600 devirde bu zeytinler kırılır, hamur hâline getirilir. 3,600 devir sıcaklık yaratır, sıcak ortam oluşur. Hamur hâline gelen zeytinler malazköre gönderilir. Burada pirina ve yağ ayrıştırılır. Bu da tamamen krom bir hazne, hava ile hiç teması yok. Ayrıştırılan pirina, pirina toplama sahasına, yağ da santrifüjlere gider. Burada santrifüjden geçirilir. En ufak yabancı cisim, su veya pirina kırıntısı varsa onlar ayrıştırılır. Buradan da tamamen krom hatlarla krom tanklara getirilir.

Burada tattaki fark şu ki kontini sistemde yağ daha meyvemsidir; yakarlığı, acılığı çok fazladır. Çünkü hava ile temas etmediğinden dolayı içinde bulunan feronlar dışarı çıkamaz. Bu acılık, yakarlık asidite ile değil, tamamen tatla ilgilidir. Çok aromatiktir. Sulu baskılarda bunlar hava ile temas ettikleri için acılık, yakarlık azdır. Hava ve su, acılığı, yakarlığı alıyor; ama taze zeytinyağında bu bilhassa aranan bir özelliktir. Sulu sistemlerde yağ daha yumuşaktır. Kontini sistemde daha canlı ve aromatiktir.

İtalya'da sulu baskıya yakın bir sistem var, Türkiye'de de olması lazım. Bu da çok yüksek maliyetli birşey, çok ağır devirde çalıştırıyorsunuz, zeytin tanesini çizerek deliyorsunuz ve vakumla yağı alıyorsunuz. Burada da sulu baskıya yakın bir yağ çıkmış oluyor. Türkiye'de tüketicinin çoğunun artık kontini sistemle çıkan yağlara doğru kaydığı tespit ediliyor pazar araştırmalarında. Ama Türkiye'de Burhaniye'de, Aydın'da var bu tür üreticiler.

Biz Körfez, İda Dağı eteklerinde oluşan Ayvalık, Edremit, Burhaniye zeytinlerinden alıyoruz. Bu yörede çıkan yağın dünyada emsali yok. Zeytinyağına âşığım, kim satarsa satsın; tüketilsin... Türkiye'de alım gücü daha yüksek seviyelere gelsin... İç tüketim 900 gr-1 kg gibi, ama bu 2 kg'lara çıktığı zaman Türkiye'deki sağlık problemlerinden bazılarının da halledileceğini düşünüyorum. Zeytinyağı çok güzel bir meyve suyu, dünyada emsali yok. Meyve suyu gibi sıkılıp, hiçbir işlem görmeden kullanılan bir ürünümüzdür. Zeytin ağacının huzuru, mutluluğu üzerinizde olsun, zeytin ağacı gibi uzun ömürlü olun...

Engin Akın
Pr; Tad Muhabbetleri
Yt; 07 Eylül 2002.

Zidane

Zinedine Yazid Zidane. (Doğum Tarihi: 23.07.1972, Marsilya-Fransa) Cezayir asıllı Fransız futbolcu. 'Zizou', 'ZZ' ve 'Yaz' lakaplı Bedevi futbolcu Zidane her ne kadar ileriye dönük ofansif oyuncu olarak bilinse de, 'bazıları' nezdinde yüz hatları vesilesiyle vicdana dönük defansif muteber bir insandır. Başka türlü hayallere, anlamlara alet edilebilecek incelikte, mütevazılıkta, efendilikte ve şiddette, asilikte, yıkıcılıktadır. Sahalardaki son 10 numaranın futbolu bırakması ile 'futbol dilencilerinin'[1] bir hâmisi daha zaten iyiden iyiye çöle dönen futbol sahnesinden çekilmiştir.

Futbola Marsilya'nın banliyölerinde başlamış, daha sonra 16 yaşında Cannes'da başlayan birinci lig macerasını, sırasıyla Bordeaux, Juventus ve Real Madrid'de sürdürmüştür. Sayısız kupa, ödül ve başarı kazanmıştır. Lakin bunların çok da önemi yoktur. 2006'daki dünya kupasında İtalya'ya oynanan final maçının uzatma dakikalarında İtalyan futbolcu Materazzi'ye ikram ettiği 'tos'la kırmızı kart görmüş ve bir finalin sonucundan daha fazla konuşulan ilk insan olmuştur. **(Bkz; Metin Oktay, Maradona)**

Zinedine Yazid Zidane.

Zizou

... Zaten çöle dönen keyif hâllerimizin ortasındaki son kale de, Zizou'nun sahadan çekilmesi ile düşmüş oldu. Yanlış anlaşılma olmasın, Materazzi'ye 'tos yapıp' kırmızı kart gördü diye düşmedi bu kale. Sadece güzel oyundan ve güzel 'duruş'tan yana pek de eli açık olan bir topçu futbolu bıraktı. Hayatının bu son maçında bile, efendilerinin sofrasında masadan kalkmayı bir an bile düşünmedi. Aklıyla değil, yüreğiyle hareket etti. Neden öyle, bir anda dönüp de Materazzi'ye tos attı, onu bile tam olarak bilmiyoruz. Çok da önemli değil. Lakin maçın hemen peşinden bu mesele ile ilgili laf etmeyerek, ortalıkta bas bas bağırmayarak, neden farklı olduğunu da gösterdi hepimize. O ne ketumluktu öyle!

Maradona'yı çok sevmiştim. Zinedine Zidane'ı çok sevdim. İkisi de, modern futbola inat, mahalle maçında oynar gibiydiler. Tek farkları, biri takımı kendisi kuruyordu, diğeri kurulmuş takımda en iyisini yapıyordu. Lakin, ikisi de hiçbir zaman, oyunun en güzel yerinde, 'efendiler' çağırınca toplarını alıp gitmediler. Jean-P. Sartre şöyle der: "Şiddette çekici bir yan vardır." Bağlamı bir yana, Zizou'nun yaptığı o hareketi, çokça da meşrulaştırarak üstleniyorum. Tamam aklımla değil belki, ama yüreğimle. Hani siz de bir düşünün (Ahmet Çiğdem'in hatırlattığı üzere), sizin içinizden hiç mahallede top oynarken, babanız ne kadar tembihlese de, oyun içinde her türlü pisliği, ahlaksızlığı yapan, fırsat buldukça onu bunu tekmeleyen birine vurmak geçmedi mi? Materazzi'nin muhtemelen bilinçli bir provokasyonla, Zizou'yu oyundan attırmasıyla, bir abinin gelip sizin topunuzu alıp gitmesi arasında ne fark var? Materazzi bizim topumuzu çaldı. Zizou da, hepimiz adına, ona vurdu! İşte bu nedenle ben bu hareketi üstleniyorum. İşte ben Zizou'nun en çok bu 'erdemli' hâlini sevdim. Daha da yazarım, ama burada durucam, belki de durmak lazım. Sonuçta olay çok sıcak. Ben de kendimi 'sıcak' kelâmlardan alamıyorum... Zinedine Yazid Zidane, benim nezdimde, o dakika oyundan çıkıp seremoniye katılmayarak, kendini Beckenbauer gibi, Platini gibi, Pele gibi 'loca'ya değil, bizim kalplerimize hapsetmiştir. O vakit ben de bu yazıya yakın dostlarının ve takım arkadaşlarının ona taktığı lakapla veda edeyim. Muhtemelen mahalle maçlarında da Zizou'ya öyle bağırıyorlardı. Güle güle 'Yaz', seni özleyeceğiz![2]

Tan Morgül

[1] Bu terim Eduardo Galeano'dan ödünç alınmıştır.

[2] Tan Morgül: "Kupa'yı Değil, Zidane'ı Tutmak" Açık Radyo, 11 Temmuz 2006. (Dünya Kupası finalinden iki gün sonra) www.acikradyo.com.tr

Zihinküre

(Bkz; Noosfer)

Zihin Tiyatrosu

Açık Radyo, daha yayın hayatına başlamadan 6 ay önce kamuoyuna açıkladığı manifestosunda "Radyo ne işe yarar?" diye soruyor, ve bu soruya retorik bir cevap veriyordu: "'Zihin Tiyatrosu'nu kurmaya..." Manifestosundaki bu vaadini de yayına girer girmez tuttu. Her sabah kulağınıza yolladığı *Üç Silahşörler* ve onu takiben *Yirmi Yıl Sonra* başyapıtlarının düzenli olarak "tefrika edilmesi" ile… Yine ilk dönemlerde gece yarısına beş kala başlayıp, gece yarısını beş dakika geçe biten *Binbir Gece Masalları* okumaları, dinleyicilere geceleri zihin açıklığı versin diye yapıldı. Zihin Tiyatrosu, o zamandan bu zamana çeşitli formlarda varlığını sürdürüyor. Kimi zaman evde okumaktan ürkeceğimiz kalınlıkta bir kitabı okumaya girişerek, kimi zaman, bir tek dinleyici için bile olsa, eseri anadilinde de okuyarak, kimi zaman da küçücük stüdyosunda irili ufaklı, klasikli modernli tiyatro eserlerini radyo tiyatrosu disiplininde icra ederek…

"Açık Radyo'da Tiyatro" 2005 yılının Kasım ayında "Sivil Tiyatro" ekibi ile "perdelerini açtı". (*Alt-Üst Oluş, Mozart ve Salieri, Bir Kadın İçin Düet, Gaz…*) 2006 yılının Mayıs ayında 6'dan Sonra Tiyatro ekibi "Filifu'dan Sesler" adıyla projeyi devraldı. (*Bekleme Salonu, Sonsuzluk Kitabevi, Artırma Salonu, Vahşi Kedinin Saati, Kusursuz Görünüm, Ders, Kapıların Dışında, El Veri del Teatre, Ada, Uyanış, Antigone, Ağzı Çiçekli Adam, Sayfiyede Yaz…*)
Açık Radyo Tiyatrosu'nda, yazarları arasında Aziz Nesin, Tennessee Williams, Aleksandr Puşkin, Behçet Necatigil, Yiğit Sertdemir, Eugene Ionesco, Anton Çehov, Woody Allen, Dario Fo'nun da bulunduğu 25 oyun sahnelendi. Aynı yıl Açık Radyo, Tiyatro Oyunevi'nin sahnelediği, Federico Garcia Lorca'nın *Eskicinin Tazesi* adlı oyunu ile 15. Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali'ne katıldı. Oyun, Açık Radyo'da bir hafta boyunca bölümler halinde Tiyatro Oyunevi tarafından sahnelendi. Açık Radyo 15. yaşında Altıdan Sonra Tiyatro'nun kendi mekânı Kumbaracı 50'de Gogol'un 200. yaşında okuma tiyatrosuyla sahnede: *Müfettiş*.

Üç Silahşörler ile başlayan okuma serüvenine baktığımızda ilk durak Göksenin Göksel yönetiminde okunan öykülerden oluşan "Amma Hikâye" programları dizisi oldu. Zihin tiyatrosunun kitaplar aracılığıyla açtığı perdesi Amma Hikâye'de yayınlanan Bukowski'nin *Kasabanın En Güzel Kızı* öyküsüyle yayınları RTÜK kararıyla 15 gün boyunca durduruluncaya kadar açık kaldı. Yıllar sonra Amma Hikâye programlarındaki okumaların tekrarı yapıldı.
Ve devamı: 2005 yılında 200. doğum gününde "Andersen Masalları", ardından 2006 yılında da "Pireler, Periler, Devler" adlı programlarda Anadolu'dan Uzak Doğu'ya, Meksika'dan Hindistan'a, Vietnam'dan Danimarka'ya dünya masalları Tomris İncer tarafından seslendirildi. *1001 Gece Masalları*'na, Açık Radyo'nun 10. yılında bambaşka bir okuma tarzı ile dönüldü: Bu klasik ve anonim yapıt, bir yıl boyunca Eser Coşkun yönetiminde dinletildi. 2005 yılında, yayınlanışının üzerinden 400 yıl geçen Cervantes'in başyapıtı *Don Kişot*, *La Mancha'lı Asilzade Don Quijote, Don Kişot'tan Bugüne Roman* adlı incelemenin yazarı Jale Parla tarafından "Yel Mi, Değirmen Mi?" adıyla eserden okumalar ve okumaların yorumlarıyla 32 kısım halinde dinleyicilere sunuldu. 100. yaşında William Saroyan'ın, *İnsanlık Komedisi* adlı başyapıtı tümüyle okunarak anıldı ve Açık Radyo bu okumalarıyla Saroyan hakkında Tütün Deposu'nda açılan serginin bir parçası oldu. Reşad Ekrem Koçu 100.yaşında *Tarihimizde Garip Vak'alar* ile radyodan gülümsedi. Kafka ise 125. yaşında *Dönüşüm*'ü ile Açık Radyo'daydı. Sartre 100. yaşında Edebiyat Nedir? ile Açık Radyo'nun konuğu oldu. 2007 senesi bu kez Flaubert'in *Madame Bovary*'sinin yayınlanışının 150. yılı idi. Tiyatrocu Tilbe Saran üç ay boyunca Flaubert'in bölümlemelerine sadık kalarak yapıtı okudu. Yine 2007 senesi Sabahattin Ali'nin doğumunun 100. yılıydı. Altı ay boyunca Sabahattin Ali'nin öyküleri, şiirleri, mektupları okundu ve yazarlar tarafından Sabahattin Ali anlatıldı. 2005 yılı Aziz Nesin'in ölümünün 10. yılıydı. Her hafta bir Aziz Nesin hikâyesi tiyatrocuların desteğiyle seslendirildi. Tilbe Saran Flaubert'le başladığı okumalarını, Oğuz Atay'ın ölümünün 30. yılında yazarın *Tehlikeli Oyunlar*'ını hafta içi her sabah okuyarak sürdürdü. Daha sonra, Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* adlı eseri her sabah Tilbe Saran tarafından okunurken, aynı okumanın gece tekrarında buna Rusçası eklendi. Petersburg Akademisi'nden Rus oyuncu Maria Merlzyakova Akgüllü'nün sesinden. Açık Radyo, 90. yaşına gelen J.D. Salinger'ı, *Franny ve Zooey* adlı novellasını Türkçeye çeviren Ömer Madra'nın sesinden dinleyerek andı. Zihin tiyatrosuna son bir ek:

Altıdan Sonra Tiyatro ekibi Açık Radyo'da *Bekleme Salonu* adlı oyunu seslendirirken, *2006*.

Belki de tarihte ilk kez, bir radyo bir tiyatro ödülü aldı. 11. Lions Tiyatro Ödülleri'nde seyircilerden oluşan jüri, tiyatroyu geniş kesimlere duyurma çabasından ötürü "Kuranderde Kalanlar" programıyla Açık Radyo'yu tiyatro özel ödülüne layık gördü.

Açık Radyo

Zinn'e Şükran

"Halkların Tarihçisi" diye ün kazanmış olan Amerikalı yazar, aktivist, oyun yazarı, entelektüel ve Boston Üniversitesi siyaset bilim profesörü Howard Zinn'in, dolu dolu yaşanmış bir hayatın ardından 2010 yılı başında 87 yaşında ölmesinin ardından, *Progressive* dergisi editörü Matthew Rothschild'ın Zinn için kaleme aldığı "teşekkürname":

Teşekkürler Howard Zinn, sivil haklar hareketi esnasında orada bulunduğun, Spelman'da hocalık yaptığın, grev gözcülüğünde bulunduğun, Alice Walker ve Marian Wright Edelman gibi öğrenciler yetiştirdiğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, Vietnam Savaşı esnasında orada bulunduğun, *The Logic of Withdrawal (Geri Çekilmenin Mantığı)* adlı kitabını kaleme aldığın, Hanoi'ye gittiğin için,

Teşekkürler Howard Zinn, her daim oralarda bulunduğun için.

Teşekkürler Howard Zinn, bir erkek olduğun halde kadınlara özgürlük hareketini ta başından itibaren desteklediğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, bir heteroseksüel olduğun halde gey ve lezbiyen hakları hareketini ta başından itibaren desteklediğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, bir Yahudi olduğun halde İsrail'in Filistinlilere zulmetmesine karşı çıkma gözüpekliğini gösterdiğin için.
Teşekkürler Howard Zinn, büyük bir adam olduğun halde "Tarihi Büyük Adamlar Yapar" kuramına inanmadığın için.

Teşekkürler Howard Zinn, zamanını harcayıp A People*'s History of the United States (Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi)* adlı, çığır açan eserini yazdığın ve bu ülkenin radikal tarihi ile, yani senin bizzat vurguladığın gibi, sınıf çatışmaları tarihi ile tam iki nesil yetiştirdiğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, orta okul, lise ve yüksek okullarda tarih okutulduğu sürece müfredatta kullanılması şart olan bu kitabı History Channel adlı televizyon kanalında "Halklar Konuşuyor" adı altında bir özel programa dönüştürüp yayınlatmanın önemini kavradığın için.

Teşekkürler Howard Zinn, savaşa karşı çıktığın, bizim kendi "iyi savaşlarımız" ve senin dediğin gibi kendi "cihadlarımız" da dahil, tüm savaşlara karşı çıktığın, "haklı dava"ların "haklı savaş"lara sebep olamayacağını gösterdiğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, askerlerin vatanları uğruna ölmediklerini, onları üçkâğıda getiren ya da askere alan siyasi liderleri uğruna öldüklerini gösterdiğin için. Ve onların, savaş vurguncusu şirketler uğruna öldüklerini...

Teşekkürler Howard Zinn, bizi "milliyetçiliği ve onun tüm simgelerini, yani bütün o bayrakları, bağlılık yeminlerini, marşlarını, Tanrı'nın bir tek Amerika'yı ayırıp kutsamasında israr eden şarkılarını terketmeye" teşvik ettiğin, "sadakat yeminimizi belli bir ulusa değil, insan ırkına etmemiz gerekir," dediğin için.

Teşekkürler Howard Zinn, değişimin aşağıdan geldiğini, eğer biz o gelsin diye örgütlenirsek onun en beklenmedik zamanlarda, hem de her şeyin en karanlık göründüğü zamanlarda bile, geliverdiğini vurguladığın için.

Howard Zinn

Teşekkürler Howard Zinn, bu dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek için eyleme geçmenin değerini vurguladığın için – o hedefe varamasak bile.

Teşekkürler Howard Zinn, yıllardır duvarımda asılı duran şu ilham verici inanılmaz paragrafı yazdığın için: "Kötü günlerde umudu korumak, aptal romantiklik değildir yalnızca. Bu umut, insanlık tarihinin sadece zulüm tarihi değil, aynı zamanda merhamet, özveri, cesaret ve şefkat tarihi de olmasından kaynaklanır. Bu karmaşık tarih içinde neyi vurgulamayı seçersek, hayatlarımızı da o belirleyecektir. Şayet işin sadece en kötü yanlarını görecek olursak, bu bizim birşeyler yapma yetimizi harap edecektir. İnsanların muhteşem davrandıkları dönemleri ve yerleri hatırlarsak – ki, bunların sayısız örneği var – bu bize eyleme geçme enerjisini kazandırır, topaç gibi fır fır dönen bu dünyayı başka bir yöne sevk etme olanağını verir en azından. Ne kadar küçük çapta olursa olsun, eğer gerçekten harekete geçersek, o zaman yüce bir hayalî gelecek için beklememize gerek kalmaz. Gelecek, içinde bulunduğumuz anların sonsuz tekrarından ibarettir; insanların nasıl yaşaması gerektiğini düşünüyorsak, şu ânı işte öyle, etrafımızdaki tüm kötülüklere meydan okuyarak yaşamak da, bizatihi müthiş bir zaferdir zaten."

Teşekkürler Howard Zinn, kültürün güzelliğini ve gücünü farkettiğin, ve şairi, şarkıcıyı, oyuncuyu, sanatçıyı yere göğe sığdıramadığın için.

Teşekkürler Howard Zinn, son on yıl içinde köşe yazılarını o nispeten az bilinen *The Progressive (İlerici)* adlı mütevazı dergide yazma nezaketini gösterdiğin, bunu da olabilecek en yüksek zekâ ve zarafet marifetiyle yaptığın için.

Teşekkürler Howard, bana editörüm dediğin için.

Teşekkürler Howard, kendini de esirgemeyen o buruk mizah anlayışın için.

Teşekkürler Howard, zarafetin için.

Teşekkürler Howard, dostluğun için.

Teşekkürler Howard.

Teşekkürler.

Matthew Rothschild,
The Progressive, 28 Ocak 2010.

Çev; Ömer Madra

Teşekkür

Açık Radyo'yu uygun bir dille tanımlamak için pek çok farklı kelime kullanılabilir şüphesiz. 15 yıldır kesintisiz yayın faaliyetini sürdüren bu kuruluş için ilk ağızda akla gelebilecek binbir türlü sıfat ve kavram bulunabilir. Ama, bize öyle geliyor ki, bunlar arasında bu radyoya en uygun düşecek, onu en kısa yoldan, en net bir şekilde tanımlayacak olan kavram, onun "kolektif" bir varlık oluşudur.

Denebilir ki, Açık Radyo işin ta başından beri kolektif bir "proje"ydi aslında. İki kişi sohbet ederken "sofranın ortasına doğuvermiş" bir fikirden çıktı; sonra hızla filizlendi, gittikçe daha fazla sayıda insanın zihninde tartışıla tartışıla gelişti, yüze yakın insanın ortaklığıyla "resmen" kuruldu, ardından tamamen ortaklaşa nitelikte bir hareketliliğin sonunda hayata geçirildi; derken binlerce dinleyiciyi içine alan bir ortaklaşa hayat tarzına dönüşerek evrildi ve bu, radyonun tüm hayatı boyunca böylece sürüp giderek günümüze kadar geldi. Kısacası, ne yaptıysak şu âlemde, hepsini ortaklaşa yapalım istedik. Tabii, elimizden geldiği, dilimiz döndüğü ölçüde.

Radyonun hayatını, ettiğini, eylediğini, fikrini ve zikrini dile getirmeyi, yani sözünü yazıya dökmeyi amaçlayan bu kitap da, tıpkı radyonun kendisi gibi, sadece kolektif diye nitelendirilebilecek bir çabanın ürünü olarak ortaya çıktı. Kurucularımız, ortaklarımız, programcılarımız, profesyonel çalışanlarımız, dinleyicilerimiz, destekçilerimiz, dostlarımız, ve bilumum "ruh akrabalarımız", şu mütevazı kitap için de türlü biçimlerde, doğrudan ve dolaylı, bilerek ve bilmeyerek fedakârca ortak bir gayret gösterdiler. Buna, zaman zaman koridorlarımızı şenlendiren dört ayaklı veya solungaçlı can dostlarımız da dahil tabiî. Hepsine büyük bir gönül borcumuz var. Bununla birlikte, tümünü burada zikretmek, neredeyse imkânsız denecek kadar zorlu bir çaba gerektiriyor ve doğrusunu isterseniz, takatimizin buna yetmeyeceği apaçık ortada.

Dolayısıyla, teşekkür borcumuzu, bu kitabın ortaya çıkmasında vazgeçilmez derecede büyük rolleri olduğunu düşündüğümüz nispeten küçük bir grup dostumuzla sınırlı tutmak zorunda kaldık. En başta üç kadın geliyor: Canan Pak, en büyük payandamızdı: baştan sona fikren, mânen ve maddeten benzersiz bir destek sağladı; Füsun Eczacıbaşı projeyi pratikte mümkün kılan, yani ete kemiğe büründüren kişilerin başında geliyordu; Meral Mutlu Madra tıpkı Radyo'da olduğu gibi, kitap işinin de her aşamasında aktif müdahildi. Gürhan Ertür teknik bilgi toplamanın yanı sıra, o benzersiz arşivini her aşamada hizmete sundu, Atilla Aksoy bilgece fikirler, Salih Ecer şairane esinler verdi, ayrıca bir yığın ansiklopedik kaynak yığdı önümüze, hayatî ilişkiler kurdu; Ayperi Karabuda her zamanki cömert dostluğuyla Reuters'dan olağanüstü güzellikte görsel malzemeleri bize armağan etti; Dilek Hepgüler hep yaptığı gibi gayet ağır yükleri omuzladı, metin kontrolleri, düzeltmeler yaptı; Akın Yılmaz mazoşistçe bir keyifle defalarca düzeltme, arada bir de redaktörlük yaptı; Şenol Ayla ilk okuma ve tashihlerle ilgilendi; Çiğdem Dalay Açık Radyo web sitesinin taranmasına yardımcı oldu ve maddeler için içerik sağladı; Melda Keskin kaynakçaların düzenlenmesinde görev aldı; Jak Kohen, Deniz Koloğlu ve Didem Gençtürk kitabın kimi maddelerinin radyo mikrofonlarından sesli olarak yayılmasında görev aldılar. Ayrıca, aşağıdaki listeye isimlerini sıkıştırmaya çalıştığımız Açık Radyo Yönetim Kurulu üyeleri, çalışanları ve Açık Radyo dostlarına teşekkürü bir borç biliriz: Ahmet Güneş, Ahmet Yel, Armağan Döver, Atalay Şengül, Avi Haligua, Ayşe Ersoy, Buket Metin, Cansel Aydos, Çağlar Tosunoğlu, Çağrı Akyurt, Çiğdem Çelik, Demet Çevikoğlu, Demet Hakman, Eli Haligua, Engin Altaş, Eraslan Sağlam, Erdal Karamercan, Erkan Üstünol, Feryal Kabil, Funda Ata, Gökşen Şahin, Gözde İvgin Özdemir, Gürkan Vayis, Hakan Ergin, Hanife Yüksel, Hasan Ersel, Hilmi Güvenal, İlksen Mavituna, Leyla Aktay, Mahir Başdoğan, Melda Keskin, Melih Bağış, Mert Öztekin, Murad Özbaşaran, Nazar Büyüm, Nisa Şahin, Oktay Barlass, Osman Kaytazoğlu, Ömer Şahin, Pehlivan Yel, Sema Özbek, Sera Kalkavan, Serra Yılmaz, Sezer Soybay, Sibel Asna, Songül Söğüt, Volkan Artunç, Volkan Balkan, Yaprak Melike Uyar, Yasemin Şensöz, Yiğit Ekmekçi, Yusuf Aksoy, Zeynep Denizmen.

Tabiî, söylemeye bile gerek yok ki, Açık Kitap'ta yer alabilecek tüm hata ve eksikliklerden yalnızca editörler sorumludur.

Sona Ertekin ve Ömer Madra (Editörler)

GÖRSEL DESTEK VEREN KİŞİ ve KURUMLAR

	Madde
3rdearmusic.com	Lungile Tabalaza
aac.ac.at	Karl Kraus
aatw-anglican.blogspot.com	Bob Dylan
ABC	Ali Farka Touré
	Arpa
	Auschwitz
	Bob Marley
	Chanson
	Coltrane
abcgallery.com	Acı ve Beden
abnoxio.weblog.com.pt	Chanson
acikradyo.com.tr	Ermeni Konferansı
acrilico.org	Doping
Açık Radyo Arşivi	Açık Alan
	Açık Radyo
	Adriano Celentano
	Batılılaşma
	Bayram
	Bisiklet
	Bomba Değil Yemek
	Çevre Yayıncılığı
	Dinlenme Oranı
	Dinleyici Destek Projesi
	Günümüzün Irkçılığı
	Irak Dünya Mahkemesi
	İnternette Açık Radyo
	Karıncaezmez Şevki
	Kuruluş
	Müsamere
	Programcı
	Şenlik
	Uçan Programcı
	Yıldız Haritası
	Yirminci Yüzyılın Portreleri
Açık Radyo Kitapları	Acayip Havalar
adbusters.org	Adbusters
african-drumming.co.uk	Djembe
Ahmet Şık	Hayalet Uzuv
aip.org	Atom Bomba
Ali ÖZ	Barış
	Çevre ile İlgili Bilgiye Erişim Hakkı
	Çocuk Hakları Sözleşmesi
	Deprem
	Düşman Savaşçı
	Ekolojik Adalet
	Entelektüel

	Madde
	Güvenlik
	Hayata Dönüş
	Irak Dünya Mahkemesi
	İklim
	Küresel Isınma
	Kyoto'yu İmzala
	Noam Chomsky İle Mülakat
	Savaş ve Barış
	Sevgiliye Mektup
	Sivil İtaatsizlik
	Tezkere
	Yoksulluk
alia.ir	Günümüzün Irkçılığı
allposters.com	Operada Osmanlı Etkisi
altmanphoto.com	Pacifica Radio
amazon.com	Bob Dylan
	Canteen
	John Lennon
	John Rawls
	Kaplan
	Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar
anaximandrake.blogspirit.com	In Memoriam
angelingo.usc.edu	Açık Radyo, 'Cool' Medya
anjameulenbelt.sp.nl	Tanya Reinhart
answers.com	Avrupa Cazı
anti-war.us	Vicdani Ret
antonperich.com	Anton Perich
archives.gov	Avrupa Cazı
ARDİM Arşivi	Kamuoyu
arikpeace.org	Sevgili Oğlum
artline.ro	Borges
artnotoil.org.uk	Çevre Yayıncılığı
	Petrol
ashdendirectory.org.uk	GDO
Atilla Aksoy Arşivi	Açık Radyo, 'Cool' Medya
	Akordiyon
	Atom Bombası
	Avrupa Cazı
	Bob Marley
	Chicago Gerçeküstücüleri
	Duke
	Freud
	Garip Meyve
	George Eliot
	Guernica
	Jacques Brel
	Kenti Öldürmek
	Kurt Weill
	Michel Foucault

	Madde
	Montessori
	Noam Chomsky
	Pelé
	Radyomani
	Russell-Einstein Manifestosu
	Savaş ve Barış
	Tommie Smith
	Zapatista
axisofeve.org	Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar
Aydan Çelik	Batsın Bu Dünya
azizistanbul.com	Mehtâbiye
	Yasak
Bahar Onan	Punk
belleyurt.sitemynet.com	Bozlak
beststuff.com	FC Sankt Pauli
bestuff.com	Hacktivism
bittercinema.com	Splop
biyografi.net	Musıki Meclisleri
blackgoldmovie.com	Kahve
	Kara Altın
bobmarleyfoundation.org	Bob Marley
bodrumbaglari.com	Mehtâbiye
booksandcollectibles.com	Bakma Biçimleri
bostonturkishfilmfestival.org	Zebercet
bozak.com	DJ'in ve Club'ın Doğuşu
	House
brel.magiers.de	Jacques Brel
brumepourpre.ifrance.com	Jimi Hendrix
byegm.gov.tr	Yirmiyedi Mayıs
calshop.biz	Doping
Can Uğurcan	Dans
	Goatrance
Canan Pak	At
	Beyoğlu
	Savaş ve Barış
caravanstage.org	Caravan Stage Company
cartoons.osu.edu	Noel Baba
ceilingfan.com	Sıcakla Mücadele
chancellorofsoul.com	DJ'in ve Club'ın Doğuşu
cinemapassion.com	Chanson
circulobellasartes.com	Bakma Biçimleri
clickcaster.com	Chanson
climatecamp.org.uk	Sivil İtaatsizlik
comby.org	Gaia
comunica-accion.org	Hacktivism
controlarms.org	Silah
coolfrenchcomics.com	Arsen Lüpen
couleur-lauragais.fr	Chanson
coveralia.com	İnti-İllimani

	Madde
culture.gouv.fr	Chicago Gerçeküstücüleri
cynical-c.com	Lenny Bruce
Çağla Zencirci	Uçma Yeteneği ve Uçma Bozuklukları
Çizgiroman Kapak	Tarzan
d.umn.edu	Sutyen
danielbozkhov.com	Susuzluk
Deniz Koloğlu	Ekolojik Adalet
	Fransız Sokağı
	Galata
	Üftâde Sokak
	Zihin Tiyatrosu
Deniz Pak	Güneş Enerjisiyle Yayın
doctorhugo.org	Chicago Gerçeküstücüleri
dodedans.com	R
donaldkeenecenter.org	Godzilla
don-kisot.com	Vicdani Ret
D'ora	Karl Kraus
dreamgeo.com	Tim Buckley
dullard.blogspot.com	Cool
earthlygood.com	George Eliot
eccentricgenius.com	Galvanik Vestibüler Stimülatörü
edisontheatre.wustl.edu	İnti-İllimani
emreerdal.com	Mesut Cemil
	Sermet Muhtar Alus
environment.gov.au	Gagacu Adam
erewhon.ticonuno.it	Yaengnga
erowid.org	Sherlock Holmes ve Dr. Freud
esesfan.com	Amigo Orhan
eskisehirspor.com	Amigo Orhan
Esquire Dergisi Arşivi	Koridor
estaticos02.cache.el-mundo.net	GDO
ethnosuperlounge.com	Klasik Hint Müziği
exlibris.voy7d.com	Exlibris
extramucadele.com	Katliamlar
exzooberance.com	Sınırda Yaşamak
ezln.org	Zapatista
Fatih Börekçi	Çevre Yayıncılığı
	Ekolojik Adalet
	Ekolojik Tarım
	Galata
	Hayat
	Trafik
festival.vivasanremo.com	Adriano Celentano
Fikret Bertuğ Arşivi	Batılılaşma
	Beyoğlu
	Deniz Otobüsü

	Madde
	Hay Hak
	Mehtâbiye
	Melodi
	Mesut Cemil
	Münir Nurettin Selçuk
	Sadânüvis
	Selahattin Pınar
	Solist
	Tevfik Fikret
files.myopera.com	Zidane
flickr.com	Duvar
	Sokakları Geri Alalım
	Turizm
fluctuat.net	Athlitiki Enosis
	Konstantinoupoleos
foodnotbombs.net	Bomba Değil Yemek
freeimages.co.uk	Durum
	Sağlığın Ekonomi Politiği
freepages.genealogy.rootsweb.com	Interstate 61
freepatentsonline.com	Sutyen
free-people.org	Chicago Gerçeküstücüleri
freewebs.com	Mod
futebol.incubadora.fapesp.br	Röveşata
galeri.istanbul.gov.tr	Boynuzlu
gearink.com	Bu Şimdi Caz mı?
geneastar.org	Banka Soygunu
genesis-publications.com	Syd Barrett
geocities.com	Mordechai Vanunu
	Dünyayı Kurtaran Adam
	Enola Gay
georgemonbiot.com	Çevre Yayıncılığı
gidb.itu.edu.tr	Küreselleşme (Erika Örneği)
gittigidiyor.com	Boynuzlu
gothamist.com	Marcuse
gourmetsleuth.com	Durum
grannyd.com	Granny D.
graphics8.nytimes.com	Elmas
grooveparlor.com	House
gwu.edu	Dünyayı Kurtaran Adam
habule.com	Muhlama
Halil Aydoğmuş	Baklava
	Dolmuş
	Ördek
	Platinyum Baskı
harlemheritage.com	Hip Hop
Harrybenson.com	Beatles
histoireenprimaire.free.fr	Chanson

	Madde
home.hetnet.nl	Provo
home.ica.net	Miles Davis
home-and-garden.webshots.com	Oyuncak Ayıcık
hro.org	Anna Politkovskaya
humbead.com	Dino Valenti
hurriyet.com.tr	Bülent Arel
hushtours.com	Bob Dylan
hyperreal.org	Acid House
i.listen.jp	Marvin Gaye
ibiblio.org	Zeytinyağı
ideefixe.com	Bülent Tanör
İKSV Arşivi	Avrupa Cazı
	Bedel
	Caz Nedir?
	Çarık
	Metal Machine Music
	Miles Davis
	Sahip Olmak
	Teaches of Peaches
	Yalınayak
iletisim.com.tr	Bakma Biçimleri
image.blog.livedoor.jp	Mauss
imdb.com	Radio On
incirlik.af.mil	İncirlik
indymedia.ie	Bomba Değil Yemek
interactive.usc.edu	Sitüasyonist Enternasyonal
irwinator.com	Avrupa Cazı
isral.it	John Rawls
italcementigroup.com	GDO
itopus.com	Manolo
itsabouttimebpp	Kara Panterler
İzel Rozenthal	Mutlu Noeller
izmirresimheykel.org	Otobüs
jacklol.blog.onet.pl	Hip Hop
jcrs.com	Elmas
Joern Meisterjahn	Dans
	Goatrance
johnfenzel.typepad.com	Niçin Avrupa?
Kemal Nuraydın	Poi
Kemancı Arşivi	Köprüaltı
kenthaber.com	Otobiyografi
kersten-online.com	Public Enemy
kill-more-people.de	Hiçbirşey Almama Günü
kimdimdir.gen.tr	Musıki Meclisleri
kimskorner.zed1.net	Jediizm
Koman Vakfı Arşivi	İlhan Koman
kuro-ookami.com	Barbie
lacolifata.com	Kaçık Radyo
lancs.ac.uk	Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi

	Madde
landesmuseum.de	Kaspar Hauser
legendsofamerica.com	Banka Soygunu
lexpress.fr	Serge Gainsbourg
Leyla Aktay	Açık Radyo, 'Cool' Medya
library.canterbury.ac.nz	Açık Toplum
live-bootleg.blogspot.com	Hip Hop
macroscopio.blogspot.com	Karl Polanyi
mangedukebab.com	Günümüzün Irkçılığı
Manuel Çıtak	Babalar ve oğullar
	Erol Akyavaş
	Madam Anahit
	Mahalle
	Saat
	Sahibinin Sesi
	Taksim Gezi Parkı
media.portland.indymedia.org	Sokakları Geri Alalım
Melda Keskin	Güneş Enerjisiyle Yayın
Meral Madra	Ekolojik Mimari
metinoktay.com	Metin Oktay
mexicanpictures.com	Bilye
michellesearthfound.org	Michelle Gardner-Quinn
milkywayjewels.com	Armağan Ekonomisi
Mimarlıkmuzesi.org Arşivi	İlhan Koman
minidev.com	John Berger
Murat Germen	Deprem
	Durum
	Galata
	Modernleşme Sürecinde İstanbul
muzik.ekolay.net	Hip Hop
Myspace	Hip Hop
	House
mysticunicorn.com	Sınırda Yaşamak
neubauten.org	Einstürzende Neubauten
news.amnesty.org	Dünya Sosyal Forumu
news-service.stanford.edu	Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi
nfo.net	Avrupa Cazı
nga.gov.au	Sözde Dünya Müziği
nietzscheana.com.ar	Salome
nigelparry.com	Duvar
nla.gov.au	Charles Perkins
nlm.nih.gov	Sherlock Holmes ve Dr. Freud
note-i.de	Punk
nymag.com	Edebiyat
nytimes.com	Pikabın Ötesi
nyvmsnmbc.com	Ermeni Konferansı
nzphoto.tripod.com	Tane Mahuta

	Madde
oikoumene.org	Dünya Sosyal Forumu
onb.ac.at	George Eliot
oroscopo.blog.dada.net	George Bataille
oykuleroykuculer.blogcu.com	Batılılaşma
ozgurkaratas.com	Kazım Koyuncu
Ömer Madra Özel Koleksiyonu	Oğuz Atay
	Zenginlerle Yoksullar
pages.drexel.edu	Exlibris
pankitap.com	Musıki Meclisleri
pardus007.blogcu.com	Türkiye Taşkömürü Kurumu
payer.de	Pacifica Radio
pbs.org	Pacifica Radio
peaceworkmagazine.org	Dünya Sosyal Forumu
p-eki dergisi	Babalar ve oğullar
peoplequiz.com	Banka Soygunu
Peter Hortobagyi	Dans
phi.lap.free.fr	Salome
photoblogster.com	Bilye
plos.org	Bdelloid Rotifer
podingtonbear.com	Pikabın Ötesi
poster.net	Elvis
Pozitif Arşivi	Avrupa Cazı
	Gilles Peterson
	Hip Hop
	Manu Chao
	Selim Sesler
	Sun Ra
	Tecrübe
prototypen.com	Rave
quake.wr.usgs.gov	Entelektüel
quality-jewelry-stores.com	Elmas
radicalgraphics.org	Zapatista
radikal gazetesi	Soru-Cevap
raikoudisdimos.wifeo.com	Pikabın Ötesi
randomhouse.ca	Bakma Biçimleri
rbkc.gov.uk	George Eliot
readingeagle.com	Jean Dominique
realdoll.com	Silikon
Reggae.co.uk	Bob Marley
reportdigital.co.uk	Dünya Sosyal Forumu
Reuters	Auschwitz
	Barbie
	Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi
	Göç
	İnsanlığın Efendileri
	Miltarizm
	Onbir Eylül (ABD - 2001)
	Onbir Eylül (Şili - 1973)
	Sağlığın Ekonomi Politiği

	Madde
	Silah
	Susuzluk
	Şok ve Dehşet
	Taraflı Radyo
rollins.edu	Noel Baba
rottersclub.net	Robert Wyatt
rts.gn.apc.org	Sokakları Geri Alalım
sak.itu.edu.tr	Cahit Arf
salem.blog.24heures.ch	Zenginlerle Yoksullar
Screenshot	Hacktivism
	Nükleer Serpinti
senderos.awswa.com	Yaya
seruven.org	Barbar Conan ve Hibory
sfgate.com	Thom Gunn
shawnriker.com	House
Sinemafanatik.com	Telefon Şarkıları
sirketihayriye.com	Sazlı Cazlı Vaporlar
siyasiyabend.anatolianrock.com	Siya Siyabend
skhlkmss.edu.hk	Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi
skibrooklyn.blogspot.com	Blues
Soap System arşivi	Rave
soccer.com	Röveşata
sodev.org	Meyhane
sofia.usgs.gov	Susuzluk
solidafrica.org	Abidjan
Sona Ertekin	Obey
	Tükenim Toplumu
southerncrossreview.org	Edebiyat
spartacus.schoolnet.co.uk	Kurt Weill
state-of-art.org	Bakma Biçimleri
stevewinwood.com	Canteen
student.britannica.com	İnsanlığın Efendileri
studiogallerysf.com	GDO
susanmernit.blogspot.com	Punk
sydbarrett.biz	Syd Barrett
tangischools.org	Enola Gay
Tan Oral	Ergenekon
Tarih Vakfı	Altı Eylül 1955
taser.com	Taser
temacom.org	In Memoriam
thecoca-colacompany.com	Noel Baba
thehappycorp.com	Anton Perich
thelizardman.com	Acı ve Beden
thenewpress.com	Noam Chomsky
thephoenix.com	Hastaya Düşmek
thisisska.com.ar	Bob Marley
threepennyopera.org	Kurt Weill
tisue.net	In Memoriam
tombak.com.tr	Musıki Meclisleri

	Madde
tomtombean.squarespace.com	GDO
tribuneindia.com	John Berger
Tunciz Taner	Ankara'nın Martıları
	Binicilik
	Mahalle
	Oyun
	Uçuş
tuvaluislands.com	Alofa
twi-ny.com	Susan Sontag
ubqtous.com	Lenny Bruce
ugo.com	Kıyamet Çağı
unionlearning.athabascau.ca	Marcuse
usdat.us	Amerikan Sanat ve Teknoloji Bakanlığı
usuarios.lycos.es	Techno
venusproject.com	Chicago Gerçeküstücüleri
violetta.demon.co.uk	Marika Ninou
visipix.dynalias.com	Kaplan
visitusa.com	Interstate 61
vistalatina.com	Sınırda Yaşamak
voiceover.blogdiario.com	Avrupa Cazı
vpro.nl	Barbie
Walter S. Wantman.	Hacktivism
warwickshire.gov.uk	George Eliot
web.deu.edu.tr	Güneş Arabaları
wikimedia.org	Marcuse
wikipedia.org	Aardvark
	Abidjan
	Acı ve Beden
	Ahtapotun Bahçesi
	Akıl ve Cesaret
	Anthony Braxton
	Atom Bombası
	Avusturya-Macaristan Veliahtı
	Bach
	Banka Soygunu
	Barbie
	Bilgi İktisadı ve İktisadi Bilgi
	Bilye
	Blues
	Bob Marley
	Bu Şimdi Caz Mı?
	Caterina Cornaro
	Chanson
	Cindy Sheehan
	Dashiell Hammett
	Diego Garcia

	Madde
	DJ'in ve Club'ın Doğuşu
	Duvar
	Dünyayı Kurtaran Adam
	Einstürzende Neubauten
	Elvis
	Fikri Mülkiyet
	Flamenko
	Floransa
	Gaia
	Galvanik Vestibüler Stimülatörü
	Gandhi
	Garip Meyve
	GDO
	George Bataille
	George Eliot
	Gerçekliğin Bazı Halleri
	Guernica
	Günümüzün Irkçılığı
	Hacktivism
	House
	Interstate 61
	İşsizlik
	Kahve
	Kaplan
	Kaspar Hauser
	Kırsal Dionysos Şenlikleri
	Küresel Isınma
	Küreselleşme
	Lenny
	Maradona
	Marlon Brando Bruce
	Mağara
	Mağrur Bamba Adamı
	Operada Osmanlı Etkisi
	Oyuncak Ayıcık
	Plüton
	Punk
	Rave
	Richard Brautigan
	Savaş ve Şövalye
	Sherlock Holmes ve Dr. Freud
	Sinir Krizinin Eşiğindeki Kadınlar
	Sözde Dünya Müziği
	Stendhal Sendromu
	Susuzluk
	Taraflı Radyo
	Telefon Şarkıları
	Terminatör
	Tufan

	Madde
	Tükenim Toplumu
	Umut
	Vietnam
	Wiki
	Yaya
	Yellenmek
	Yırtık Pırtık Pantolonlu
	Hayırseverler
	Zapatista
	Zeytinyağı
	Zinn'e Şükran
windows.ucar.edu	Uggianaqtuq
wordsareimportant.com	Jack Kerouac'ın Yol Müziği
wowturkey.com	Boynuzlu
www7.nationalacademies.org	El Nino ve La Nina
yenisafak.com	Ermeni Konferansı
yottamusic.com	Phil Ochs

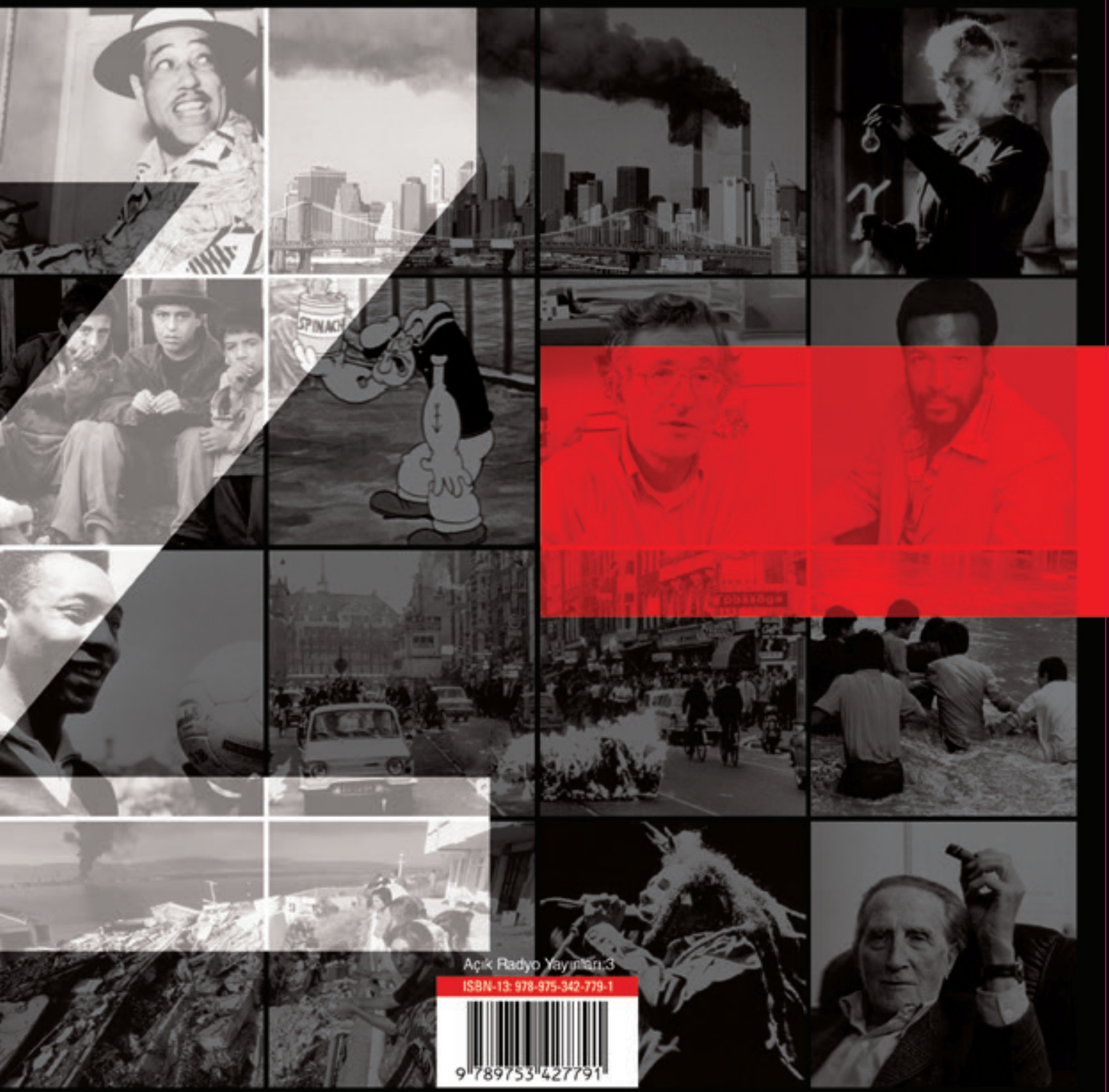

Açık Radyo Yayınları:3
ISBN-13: 978-975-342-779-1
9 789753 427791